

PARIS. – IMPRIMERIE V» P. LAROUSSE ET O

fcVI hOTKK>DAUr.*DKA<CUAMPt, 19

COMMENTARIA
IN
SCRIPTURAM SACRAM

II. P. CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU,
SANCTÆ SCRIPTURÆ OHM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS,
ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

JOS. MAX. PERONNE

CANOX. DKTCHSIS SUBSSIOXENSIR, OLIM SCRIPTÛ*JB BACBJB IWF.MOR

.....O.....

EDITIO NOVA

ACCURATI EXPURGATA MKIDIS QUE W PRIOREM IRRFPSERATT

TOMUS UNDECIMUS
IN ISAIAM PROPHETAM

.-----LIBRARY-----
of the Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. 1.

PARISHS

APUD LUDOVICUM VIVES, BIBLIOPOLAM EDITOREM

13, MA VULGO DICTA DKIANIIRK, 13

M DCCCLXX\

SANCTISSIMÆ TRINITATI

DEO UNI ET TRINO

Tibi, o sacrosancta Trinitas, et trina Unitas, offero meum, imo ex asse tuum refero reddoque tertium hoc Irinumque in Prophetas opus. A te principium tibi desinet. Tuus sum ab utero, ubi me formasti ad imaginem et similitudinem tuam. Tuus ab ortu, ubi in nomine tuo baptizalus et renatus sum. Tuus a primo rationis usu, ubi te fide, spe et charilale, quas mihi in baptismi indideras, colere empi. Tuus ab adolescentia, ubi luo instinctu, tribus Religionis volis me tibi volens lubensque astringi. Tuus a juventute, ubi sacerdos tuo munere consecratus, unam trinamque Christi victimam, tibi quotidie ad hanc usque diem quasi juge sacrificium immolavi. Tuus a viro, ubi hosce ¶ eos labores et fructus quos mihi donasti, libi dicavi; omnia studia, omnem doctrinam, omnem commentationem, tuæ gloriæ consecravi, optavique ut omnis mea actio, omnis passio, tolaque vita non esset aliud quam continua laus tua. « Te enim decet hymnus in Sion, et libi reddetur votum meum in Jerusalem, » *Psal.* l xiv; imo vero tibi silet hymnus in Sion, ut ait Psalles : quia omnis laus nostra, præ te tuaque majestate, merum mulumque est silentium. Accipe Irinam lui in meis hisce Commentariis imaginem, menti manuique meæ a te impressam. Edidi Pentateuchum, Paulum, Prophetas, puta Legem, Evangelium (hujus enim præco est Paulus), Prophetiam. Lex te Patrem legislatorem repræscnial : Evangelium te Filium incarnatum : Prophetia te Spiritum Sanctum, qui locus es per Prophetas. Trimembre pariter est opus : Isaias refert le, o Pater æterne, quem vidit sedentem in celso et augusto divinitatis throno! Jeremías calamitosissimus, ut ait Isidorus Pelusiota, te, o Christe, patientem adumbrat! Ezcchiel te, o Spiritus alme, in Apostolos et fideles effundendum vaticinatur! Tua sunt, tua sunt, o sanctissima Trinitas, quæ es Pater luminum, fons omnis triadis, origo cl causa omnium quæ fuerunt, sunt, erunt, et esse possunt. Tu menti meæ ab olim te revelasti, ut te unum æslimarem et quærerem, cætera omnia vehit exilia, inania et fugacia flocci ducerem et fastidirem. Talia enim ea reperi rex, mortalium Deo iudice sapientissimus, qualia et pronuntiavit, dicens : « Vanitas vanitatum, cl omnia vanitas, » *Eccle.* i. Docuit me Doctor Gentium omnia arbitrai: ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Auribus ¶ eis intonat Isaias : « Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agii.

Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, etc. : verbum autem Domini nostri manet in idernum, » *Isaiæ* x1, 6. Insonat mihi crebro illud Psallis regii : « Vacate, et videte quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra, » *Psal.* XLv, 11. Quocirca aulas et auras fugio, silentium et secessum mihi jucundum, aliisque non inutilem sequor cum S. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cujus sanctam Bethelchem ab eo in Palæstina sollicite quæsitam, ego Romæ inveni. Olim junior egi Marlham, nunc in devexa adate magis Magdalenam ago et adamo, memor brevis ævi, memor Dei, memor instantis aeternitatis. Cœllæ (quæ mihi fida amica, tota terra est charior, adeoque cœlum terrestre videtur, quale S. Bernardo visa est) silentis et solius sum incola : cœlicola et musaei lacri assecla, coelicola esse contendo; sanctæ contemplationis, lectionis, scriptionis otium, imo negotium persequor; Deo uni et trino, ejusque oraculis et inspirationibus excipiendis, meditandis, celebrandis incumbo; ad Christi pedes ledco, ut ab ore ejus pendulus verba vilæ hauriam, quae deinde in alios et Tun-
iarn. Quid enim dignius, quid salubrius, quid sapientius, quid divinius, quæ illi uni intendere, a quo omnia, ut dicas sapiasque cura Psalte : « Mihi autem adhaerere Deo bonum est? » *Psal.* lxxii, 28, illi lotum vacare, illi placere, illu rogitare, imitari, sequi : illum diligere, illum sonare more, ore et amore; illum unum vita, lingua et corde laudare; illum manu, calamo et mente celebrare? Iloc Angelorum continuum esi opus, hic vilæ cœlestis præguslus, hæc æternæ bealiludinis inchoatio; nimirum Deo uni et trino contemplando fruendoque insistere, eique cum Seraphinis præ stupore et veneratione oculos pedesque velantibus, jugiter concinere : « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth : plena est omnis terra gloria ejus ; » atque cum Apostolo exclamare : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scienciæ Dei ! » o sacra Trinitas, et trina unaque deitas, quam incomprehensibilis, quam investigabilis es ut in confessione ver® scmpilernæque deitatis, et in personis proprietas, et in essentia unitas, et in majestate adoretur œqualilas. Ex te, per te, in te sunt omnia : «TotusPaler, ailS. Augustinus, in Filio et Spiritu Sancio est : totus Filius in Patre et Spiritu Sancio est: tolus quoque Spiritus Sanctus in Patre est et Filio : nullus eorum extra quemlibet ipsorum est : quia nemo alium aut procedit «tor-
nitale, aul excedit magnitudine, aut superat potestate. Sed Patris, et Filii, et Spiritus Sancti una est divinitas, æqualis gloria, coælerna majestas, » S. Augustinus *De Fide ad Petrum*, lib. I, cap. i; S. Athanasius in *Symbol.* Tanti eni est Filio gigni, quanti Patris gignere; tam augustum Spiritui Sancio spirari, quam Patri et Filio spirare : spirando enim eamdem numero accipit essentiam et majestatem, quam habet Pater et Filius. «Te ergo unum in substantia, Trinitatem in personis, confitemur. » Te invocamus, te laudamus, te adoramus, s; no-ira, salus nostra, lionor noster, o b<' u. irinilas. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio, in sempiterna ^cula. Te Deum Patre ingenu te

Filium unigenitum, te Spiritum Sanctum Panaciitum, sanctam et individuum Trinitatem, loto corde et ore confitemur et benedicimus. Verum quibus te elogiis celebrem, quibus nominibus compellem? conceptus vocesque hominum et Angelorum in immensum transcendis, et caliginem habitas inaccessibilem, ideoque magis casto, ut ait S. Dionysius, es veneranda silentio, quam exili depressae mentis celebranda eloquio. Tu Numen Triformis relatio, Divinitatis triangulus, Natura trigemina, Majestas trisagla, Trias Tripartita hypostasis, Personarum ternio, Triumviratus (ut ita dicam) Quibus ideis, parabolis, similitudinibus te repraesentem? Omne nostrum simile, tuo nullum est dissimile. Omne tui in terris vestigium, tantum a te distat quantum creatura a Creatore, umbra a corpore, nihilum ab ente, finitum ab infinito. Si infantibus balbutire licet, adcoque congruit; si ima summis, humana divinis componere; si nostris mentibus te per nostros conceptus, species, formas, licet admodum difformes, aliquatenus effingere; tu **TridigilusDeus** trismegistus, Speculum trifaciale, Mens tripotens, Parelius trinus, Sol trifulgidus, Anima tricorpor, Fulmen trisulcum, Gladius triceps, Arbor trifida, Triphyllum paradisi, Ignis triflammeus, Lampas trilucens, Dioptra triquetra, Conventus

Triglyphum elegantiae, Tricolon pulchritudinis, Trigonum alpha, Triglosson eloquentias, Tribrachium potentiae, Trivium sapientiae, Trioculus providentiae», Arx Triclinium ambrosiae, Triremis abyssi, Tripodium aeternitatis, Trivertex celsitudinis, Tricolumna gloriae, Tridens creationis. Tripes substantiae, Tristegum coelorum, Triradius lucis, Iris tricolor, Manus Fons Tricornis, Frons tricornis, Hasta tricuspis, Adamas trigemmis, Funis trinodis. Lignum triliquidum, Trimodium entis, Tristrophon essentiae, Trimetrum Inlrae, Tricoronis imperii, Tripolis universi, Tricosmus magnificentiae Mi Trinus Jehova, Trinum » et

Tu rerum, tu principium, tu terminus idem;
Filius, aeterno proles aequæva parenti;
Amborum communis amor, cuncti aurea flamma,
Spiritus ignipotens, implens ardoribus orbem.
Unum numen, idem tribus, et tribus, una voluntas,
Majestas, natura eadem, tribus una potestas.

Alius enim est Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen aliud. Et vice versa, hi tres unum sunt; non tamen unus. Quaelibet enim persona, per se una est, ideoque unus : sed unum, sive unitas essentiae est in tribus personis, et in singulis, integra. Explosus est jam pridem, et in seipsum illusos sponto dissiliit Abailardi error, qui in SS. Trinitate ponebat gradus personarum, contra quem sublimiter S. Bernardus : «Ille, inquit, digne, pro sua possibilitate divinam aestimal magnificentiam, qui nil in ea cogitat dispar, ubi totum est summum: nil distans, ubi lotum est unum : nil hians, ubi totum est integrum :

nil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, quod Filius et Spiritus Sanctus. Totum Filius, quod et ipse et Pater et Spiritus Sanctus. Totum Spiritus Sanctus, quod et ipse et Pater et Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis : nec enim verum summumque bonum quod sunt, inter se particulariter dividunt; quoniam nec participaliter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt, » Epist. 19 *ad Innoc. Pontif.* Quod admirans et profunde venerans S. Augustinus : «Soli tibi, inquit, o Trinitas, integre nota es; Trinitas sancta, Trinitas supermirabilis et superinenarrabilis, et superinaccessibilis, superincomprehensibilis, superincomprehensibilis, superessentialis, superessentialiter exsuperans omnem sensum, omnem rationem, omnem intellectum, omnem essentiam supercoelestium animorum : quam neque dicere, neque cogitare, neque intelligere, neque cognoscere possibile est, etiam oculis Angelorum, » in *Soliloquiis* cap. XXXI.

Porro licet SS. Triadis opera, æque ac natura, potentia, mens et voluntas sint indivisa, tamen ob affinitatem proprietati persona cujusque congruentem, recte Patri, ait D. Thomas I part., *Quæst* XLV, art. 6, attribuitur omnipotentia; filio omniscientia, quia ipse est Verbum et idea Patris; Spiritui Sancto summa et immensa bonitas, quia ipse est notionalis amor Patris et Filii. Rursum : «In Patre, ait S. Augustinus, est unitas, in Filio æqualitas, in Spiritu Sancto unitatis æqualitatisque concordia. Et tria hæc unum omnia propter Patrem, æqualia omnia propter Filium ; connexa omnia propter Spiritum Sanctum, »lib. 1 *De Doctr.Christ*, cap. v. Insuper Patri ascribitur aeternitas, Filio veritas, Spiritui Sancto caritas; Patri providentia, Filio sapientia, Spiritui Sancto ordo et unio ; Patri creatio, Filio gubernatio, Spiritui Sancto conservatio; Patri predestinatio, Filio redemptio, Spiritui Sancto sanctificatio ; Patri vocatio, Filio justificatio, Spiritui Sancto glorificatio; Patri purgatio, Filio illuminatio, Spiritui Sancto perfectio; Patri preterita, Filio presentia, Spiritui Sancto futura, Patri principium, Filio medium, Spiritui Sancto finis et terminus. Nam, ut ait S. Bernardus serm. 80 *in Cant.*: « Sanctissima Trinitas loca omnia continet, et quæque suis ordinat locis, nusquam contenta locorum; tempora sub ea transeunt, non ei : futura non expectat, preterita non recogitat, presentia non experitur. » SS. Trinitas enim est immensitas, cui omnis locus, summus, medius, imus ; et æternitas, cui omne tempus præsens est et coexistit, ac consequenter preteriti ei non preteritum, sed presens; futurum ei non futurum, sed præsens est. Quocirca perfecta Trinitatis cognitio, plena sapientia et vita æterna est : cui proinde suspirans S. Gregorius Nazianzenus in hymno ad Deum, ita canit *.

O viva Trinitas! te unum canam monarcham,
Origo cui nec ulla est, versio nec ult

Idem, *orat.* 40, SS. Trinitatem vocal « trium infinitorum infinitam conjunctionem. Vix unum, inquit, animo concepi, cum tribus circumfulgeo. Vix tria distinguere incipio, cum ad unum slatini sublimis feror, etc. Unum splendorem cerno, utpole qui lumen unitum distinguere aut dimetiri nequeam. » Nam, ut idem ait in carmine *de Spiritu Sancto*, in SS. Triade est monas, ideoque monarchia, quæ concordiam ; non polyarchia, quæ discordiam, lites et bella gignit. Toto ergo corde et ore celebremus triadem, adoremus monadem, benedicamus Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, laudemus et snperexallemus eum in sæcula.

Jam vero SS. Trinitas seipsam Christo et nobis multipliciter communicavit, et trinitatem quamdam operata est, ac in dies operalur et communicat. « Tres sunt, ail S. Joannes, qui testimonium dant in cœlo : Pater, Verbum , et Spiritus Sanctus : et hi lres unum sunt. Et lres sunt, qui testimonium dant in terra : Spiritus, et aqua, et sanguis : et hi tres unum sunt, » *epist.* I, cap. v, 7. Et S. Bernardus : « Sicut in illa singulari divinitate, trinitas est in personis, unitas in substantia : sic in ista speciali commixtione (in Christo) trinitas est in substantiis, in persona unitas. Et sicut ibi persona non scindunt unitatem, unitas non minuit trinitatem : ita et hic persona non confundit substantias, nec substantia ipsa persona dissipant unitatem. Summa illa Trinitas hanc nobis exhibuit trinitatem, opus, opus mirabile, opos singulare inter omnia et super omnia opera sua. Verbum enim , et anima, et caro, in unam convenere personam ; et hac tria unum , et hoc unum tria, non confusione substantia . sed unitate persona, » *serm.* 3 *in Vigil. Nativit.* Benedicta sit ergo sancta Trinitas, atque indivisa Unitas; confitebimur ei, quia in Christo magnam fecit nobiscum misericordiam suam.

Creatura vero pendent a SS. Trinitate, sicut radius a sole. Pater enim esi, ex quo omnis paternitas in cœlo et in terra nominatur : Filius, ex quo omnis filiatio, progenies cl propagatio : Spiritus Sanctus, ex quo omnis amor, omnis gratia, omnis hberalilas, omne donum. In homine autem, ail S. Bernardus, « est Trinitas creatrix, Pater, cl Filius, et Spiritus Sanctus, ex qua cecidit creata trinitas, memoria, ratio et voluntas. Et est trinitas, in quam cecidit impotentia, cæcitas, immunditia. Est trinitas, per quam resurgit fides, spes, charilas. Quæ li ;membres habent subdivisiones. Est enim fides praeceptorum , signorum, promissorum : est et spes veniæ, gratiae et gloriæ : est et charilas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta, » *serm.* 1 *inter parvos.* Pari modo S. Augustinus, lib. XI *De Trinit.*, sub finem, docet SS. Trinitatem sui imaginem expressisse in ani a cl tribus ejus potentiis : « Hæc, inquit, tria, memoria, intelligenlia, voluntas, quoniam non sunt lres vilæ, sed una vita ; nec lres mentes, sed una mens; con* sequenter utique nec lres substantiae sunt, sed mia substantia. Quocirca hæc tria eo sunt unum, quo una vita, una mens, una essentia : « sicut in Deo lres

persona, sunt una vita, una mens, una essentia divina. Idem, inilio lib. XII, ostendit vestigium SS. Trinitatis esse in corpore et in quolibet scn.su, verbi grana *in visu*, inquit, sunt tria, scilicet res visa, ipsa visio, el animi intentio. El cap. vel XX, docet in solis justis esse perfectam Dei imaginem. « Ili enim soli, ait, vivunt secundum trinitatem interioris hominis, » quæ sita est in tide, spe et charilalc. Jam sicut memoria pnril intellectionem, intellectio amorem ; et sicut fides paril spem, spes charitalem : ita Paler generat Filium, Filius cum Patre spirat Spiritum Sanctum. Rursum, imago aut vestigium SS. Trinitatis, ab ea impressum est soli; nam sicut sol spargit radios, radii calorem : ita Paler ex se spargit Filium, Filius cum Patre Spiritum Sanctum. Insuper arbori; sicut enim arbor ex radice profert ramum, ramus cum radice profert fructum : sic Paler profert Filium, et per Filium ac cum Filio Spiritum Sanctum. Imago est in Adamo, uti insinuatNazianzenus *orat.* 39. Adam enim fuit ingenitus, quia formatus a solo Deo, qui mox ex Adamo plasmavit Evam; Adam deinde ex Eva procreavit Selli : ita Pater est ingenitus, Filius ab eo genitus, per quem et cum quo producit Spiritum Sanctum. Imago est in anima, quæ eadem est in capite, collo et pedore, et ex capite per collum influit, cl spiritus animales traducit in pectus : similiter enim eadem divinitas est in Patre, Filio cl Spirilo Sancio, quæ ex Paire per Filium influit, el communicat se Spiritui Sancto. Imago osi in oculo et speculo. Sicut enim idem objectum, verbi gratia idem numero, homo, per sui speciem est el apparet quasi triplex in Iribus speculis, cl in Iribus oculis : ila eadem deitas est cl apparet trina in tribus personis. Imago, eaque clarissima el praeclarissima, est in venerabili Eucharistia. Sicut enim idem numero Christus exislil in Iribus hostiis consecratis, cl liosliæ realiter a se invicem distinguuntur, cum tamen essentiam habeant plane eamdem; nimirum idem corpus Christi : ita eadem essentia divina exislil in tribus personis, quæ in ratione personae realiler differunt, cum essentiam habeant camdem el individuum. Imago est in catena, ail S. Basilus, episl. 43 *ad Grey. Nyssen.* « Sicut enim, qui unius anuli summitatem apprehendit, hoc ipso simul el alterum insertum attrahit : ita et hic qui Spiritum trahit, ut Propheta inquit, per ipsum, cl Filium, cl Patrem, una simul attraxerit. Ilie enim nove cl insolite est conjuncta discretio » notionum cl proprietatum personalium, « ac discreta conjunctio » personarum in eadem numero essentia. Imago, ait idem ibidem, est in iride : sicut lres colores faciunt in circulo caestis iridem: ila lres persona indeilate faciunt Triadem, pula unum Trinumque Deum. Denique SS. Trinitatis imago esi quilibet spiritus, cl quodlibet corpus : in spiritu enim trinitas est, natura, potentia, operatio : in corpore, materia, torma, proprietas. Vis amplius? Omnia in frinitale, pula in numero, pondere el mensura, creavit cl ordinavit Deus. Quocirca Pialo in *Timæo* censuit mundum factum esse per cubum ternarii, pula per vigiliti septem (cubus numerorum est, cum numerus primum in se, deinde in productum ducitur et

κtlltiplicalur, ut 1er tria sunt novem ter novem sunt vigiliti septem), in quo omnis harmonia el consonantia consistit. Hinc el primitus Angelos trinis ordinibus distinctos, in trinis aeque hierarcbiis creavit, ut in cis primam sui, puta SS. Triadis, imaginem exprimeret. Nam ter tria sunt novem, 1er novem sunt vigilili septem, qui est cubus ternarii.

Da, Domine, ut in hisce tui vestigiis, ac praesertim in lui imagine, quam animae nostrae impressisti, jugiter te intueamur. Da ut in memoria nostra, sempe» praesentem habeamus nostrum prololypum, Patrem aeternum, ut ubique ejus recordemur el memoremur. Da ul in intellectu, verbo mentis nostrae, Verbum primaevum, a quo omne verbum nostrum, cogitemus clsapiamus. Da ut in voluntate et amore nostro, Spiritum Sanctum, qui fontalis noster est amor, perenniter diligamus, ut in ea ipse quasi in templo suo sancto habitare, eamque ad omne bonum agere el impellere dignetur.

Ilæc ineffabilia tua, o SS. Trinitas, mysteria Prophetæ a te revelante primi didicerunt, primi enuntiarunt, primi scripto posteris tradiderunt. Vidit Isaias Deum, non tantum qua unum, sed et qua Irinum, visione illa admirabili el inexplicabili, in augusto solio residentem, idcoque pariter Scraphinos Irisagio eum salutantes el adorantes audivit. Idem crebro discit docetque, Patrem Filio incarnato communicasse Spiritum Sanctum : « Ecco, inquit, servus meus, suscipiam cum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi Spiritum meum super cum, » cap. xlu, vers. 1, « Et nunc Dominus Deus misit me, ct Spiritus ejus, » cap. xlviii, vers. 16. Et : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, » cap. lxi, vers. 1. Jeremías ab eodem sua, quæ proloqueretur oracula accipiens, obstupescens suam, trino suspirio el lamento, SS. Trinitati contilelur infantiam : « A, a, a, Domine Deus : ecce nescio loqui, quia puer ego sum, » cap. i, 6. Idem, trina terrai objurgatione, monet eam, ul trini Dei sui vocem audiat : « Terra, terra, terra, audi sermonem Domini, » cap. xxn, 29. Idem : « Creavit Dominus novum super terram : femina circumdabit virum, » cap. XXXI, 22. El mox de Spiritu Sancio : « Dabo legem meam in visceribus eorum, el in corde eorum scribam eam (quod est opus Spiritus Sancti) : el ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. » vers. 33. Ezechiel vidit SS. Trinitatem in curru gloriæ, quatuor Cherubinis stipatam, super thono sapphirino residentem, trina specie, hominis, electri et ignis. « Statura quoque erat rotis, et altitudo, el horribilis aspectus : cl lotum corpus oculis plenum, etc. Spiritus enim vitae erat in rotis, » cap. i, 18. Idem assidue a Deo audit : « Fili hominis, hæc loqueris, » hæc vaticinaberis, Ul represented Filium Dei quasi legatum a Patre missum ad homines. Spiritus Sancti vero meminit, cum ait : « El spiritus levavi me, addiixitque in Chaldæam, » cap. xi, 2Í. El : « Dabo eis cor unum, cl spiritum novum tribuam in visceribus eorum, » vers. 19. Et : « Dabo vobis cor

novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, » cap. xxxvi, 26. Daniel tribus pueris in fornace Babylonica, repraesentat SS. Triadem, cujus ope in igne illaesi manserunt, cap. in : quocirca eidem hymnum insignem concinuerunt, cap. vu, 9. idem : « Aspiciebam, inquit, donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit : vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda : thronus ejus flammæ ignis : rolæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus. Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei, etc. Et ecce cum nubibus coeli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum : et omnes populi, Iribus et lingua) ipsi servant : potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur ; et regnum ejus, quod non corrumpetur. Horruit spiritus meus, » vers. 9-15. Et rursum : «Septuaginta hebdomades abbreviata) sunt super populum tuum, et super urbem sanctam, ut consummetur praevaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum, » cap. ix, 24. Ungens enim est Pater; uncius, puta Christus, est Filius; unctio et oleum est Spiritus Sanctus. Tua ergo, imo de te sunt, oSS. Trinitas, hæc oracula, quibus te Prophetis revelasti, teque per eosdem nobis depinxisti. Da ut te in iis cognoscamus, revereamur, amemus, colamus. Da ut quicumque hasce in eos commentationes lecturi sunt, ex iis in lui amorem et venerationem accendantur. Te negant et lacerant Saraceni et Turcæ in Asia, schismatici in Africa, haeretici in Europa, pagani in India. Eia, Domine, luavirluteel gratia finem accipiant hæresis, schisma, mahometismus, paganismus : adveniat regnum tuum, sanctificetur nomen tuum sanctum lota Asia, Africa, Europa, India; ut lotus orbis te confiteatur, te laudet, te celebret; ut omnes in idipsum uno ore parique concentu, jugiter libi modulemur « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancio : sicut erat in principio, cl nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. » Gloria Patri, qui nos creavit : gloria Filio, qui nos suo sanguine redemit : gloria Spiritui Sancio, qui nos sua gratia sanctificavit. Gloria Patri, qui nos praeordinavit : gloria Filio, qui nos justificavit : gloria Spiritui Sancio, qui nos beabit et glorificabit. Atque hac fide cl laude, mereamur te frui in cœlo, cl in te vitam, regnum et gloriam ætemam (quæ utique tu es) possidere libique cum hierarchies coelestium spirituum, cum myriadibus, inquam, Angelorum, in omnes aeternitates jubilemus : Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro, uni et trino, in sæcula sæculorum. O sacra Trinitas, o trina Unitas, o una immensitas immensa charilas, chara veritas, vera suavitas, suavis felicitas, felix aeternitas, Deus noster, amor cl honor noster, jubilus noster, cl omnia. Arnen,

HIEROGLYPHICA

ET SACRA. SYMBOLA

EX IV PROPHETIS COLLECTA,

ORDINE DIGESTA, ET BREVITER EXPLICATA. L|BRARy

--- oí the Missionaries oí the S. Heart,
NATICK, R. 1.

EX IS/UA.

I. Cap. ii, vers. 2. a Erit in novissimis diebus preparálas mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes : quia de Sion exhibit lex, cl verbum Domini de Jerusalem. Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium. » Mons hic hieroglyphicum est Ecclesia*, quæ quasi mons omnibus collibus humane politi®, sapienti®, religionis eminet, ad quam confluxerunt gentes ex toto orbe: quia de Sion monte, ubi cœpit Ecclesia, exiit lex Christi, et verbum Evangelii, id est, læti nuntii de pace hominum cum Deo, et inter se: Christus enim nos Deo reconciliavit, ac sua lege docuit, et induxit homines ad pacem, ut positis armis unionem colerent et servarent. Vide dicta *Isaïæ, ii.*

II. Vers. 22. « Quiescite ab homine, cujus spiritus in ò iribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse. » Est hoc hieroglyphicum Christi, in quo ejus humanitas et ira significatur per hoc quod dicitur, « cujus spiritus in naribus ejus est, » g. d. Qui more cæterorum hominum pernarcs halitum attrahit, cl respirat, ac iras naribus efflat: deitas vero per hoc quod vocatur « excelsus, n id est, ipsa celsitudo (ut habent Ilebræa) et majestas summa ac divina.

III. Cap. IV, vers. 2. « In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terni) sublimis, et exsultatio his qui salvati fuerint de Israel. » Hoc germen est hieroglyphicum Christianorum, et propaginis Ecclesiæ, quæ magnifice non tantum totum terre orbem, sed et cælum occupavit.

IV. Vers. 5. « Et creabit Dominus super omnem focum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis iu nocte. » q, d. Sicut Drus Hebreos per desertum in Chanaan deduxit, viamque praeivit in columna nubis per diem, et ignis pernoctem, tutando eos ab æstu, pluvia et hostibus; ita pariter ipse Christianos c terra in cælum deducet, tutans cos ab omnibus adversis die et nocte. Unde

explicans subdit. « Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia. » Columna enim ignis et nubis fuit hieroglyphicum Spiritus Sancti, cjusque gratiæ et protectionis.

V Cap. V, vers. I. « Vineam factam dilecto meo in cornu filio olei, » id est, oleato, pingui et fertili. a Et sepivit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam, et ædificavit turrim in medio ejus, et torcular exstruxit in ea : et exspectavit ut facerei uvas, et fecit labruscas. » Vineam hæc hieroglyphicum est Synagogas Judæorum, quæ plantata et exulta a Deo protulit, non uvas, sed labruscas, id est, opera iniqua et impia. « Cornu olei » est Judaea robusta ut cornu, fertilis et pinguis ut oleum : seps est lex : turris est templum : torcular altare, etc.

XI. Cap. vi, vers. 1. « Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum : et ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud : sex alæ uni, et sex al® alteri : duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, cl dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus. Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. « Thronus hic fuit hieroglyphicum majestatis sanctissimæ Trinitatis. Inde Seraphini velant ejus faciem, id est, deitatem; cl pedes, id est, humanitatem Verbi, puta mysterium incarnationis Christi, quod operata est tota SS. Trinitas, ideoque ei jugiter acclamant ter Sanctus. Porro Isaías hic a Deo per seraphinos consecratur Propheta, ut utrumque hoc mysterium, scilicet tam Trinitatis, quam incarnationis predicci: illudque non tam Judæis, ulpoto excæcandis et reprobandis, quam Gentibus, puta Christianis annuntiet. Unde subdit:

Vil. Vers. 6. « Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meum, et dixit : Ecco tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam? et quis ibit nobis? Et dixi : Ecco ego, mitte me. Et dixit Vade, et dices populo huic, etc. » Seraphrd an-

dentes représentant Deum qui est ignis consumens, il amor ardorque increatus et immensus, quem maxime patefecit in incarnatione Veihi. Rursum significant baiam, et quemlibet prædicatorem debere purum esse a labe peccati, ac ardere charitate, et verbo vitæ spirare ignes et flammæ amoris divini, quibus arguentia peccatorum corda calefaciat et accendat.

VIH. Cap. vu, vers. ti. « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mei comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum, n Uree virgo paviens, cñsque filius Emmanuel, id est, nobiscum Deus, sunt signum et hieroglyphicum divinos opis et redemptionis tum Judicorum a minis Rasili et Phacec, tum generis humani e manu ei potestate diaboli, peccati et inferni. Emmanuel comedit butyrum et mei, quia infantilibus hisce cibis quasi infans vescetur, crescet et adolescet ad ætatem qua infantes sapere, et bonum a malo discernere solent: et quia lotus erit placidus et suavis, ac si bulyraccus esset et melleus.

IX. Vers. 18. «Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api, quæ est in terra Assur, et venient, et requiescent, etc., in omnibus frutetis » Judææ. Musca symbolum est Ægyptiorum, oh eorum copiam, impudentiam, strepitum ac jactantiam inanem; apis Assyriorum, ob eorum aculeum, id est, noxas et clades, ac variegaturam vestium et armorum : utrosque enim Deus quasi apes et muscas, sibilo evocavit ad depascenda arva Judææ.

X. Vers. 20. a Radet Dominus in novacula conducta, in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput et pilos pedum et barbam universam. » Tonsor hic hieroglyphicum est Dei, qui per Assyrios quasi per novaculam totondit barbam et pilos pedum, id est, principes ac plebeios Judæorum.

XI. Cap. vin, vers. 1. u Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis : Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium B irachibæ: et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere : festina prædari. n Prophetissa luee hieroglyphicura est Bcatæ Virginis, quæ peperit Christum, cujus nomen est velox spoliator, festinus predator : quia Christus brevi tempore spoliavit mortem et infernum, magnamque ex eo prædam abstulit. Porro jubetur hoc scribere Isaías in libro, adhibitis testibus Uria et Zacharia, ut Judoci et Gentes sciant certo id futurum; et cum factum fuerit, agnoscant hanc Isaïæ de Christo prophetiam fuisse veram, ac in Christo esse adimpletam.

XII. Vers.6. « Pro eo quod abjecit populus iste iquas Siloc, quai vadunt cum silentio, » id est,

regiam Davidis stirpem, puta regem Achaz, « et assumpsit magis Rasin, et filium Romeliæ : propter hoc ecce Dominus adducet super eos aqua fluminis fortes et multas, regem Assyriorum, etc., et ibit per Judam, inundans, et transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terra; tum (Judææ, in qua quasi rex Israel nasciturus es), o Emmanuel. » Aquie Siloe quie vadunt cum silentio, symbolum sunt regni ei stirpis Davidis, ob ejus humilitatem, modestiam, pietatem, et quia ex ea prognatus est Christus rex mansuetissimus et modestissimus; quem qui abjicit, incidet in aquas fluminis fortes, id est, in manus violentas et truculentos regis Assyriorum, id est, Luciferi.

XIII. Vers. 13. « Dominum exercituum ipsum sanctificato : ipso pavor vester, et ipso terror vester. Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, et in petram scandali, duabus domibus Israel; in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem, » q. d. Deus credentibus et fidelibus suis, se timentibus et colentibus, erit sanctificatio, sanctaque tutela et protectio : incredulis vero impiisque Judiéis erit quasi petra scandali, in quam impingentes corruant; et qilasi laqueus, quo capiantur.

XIV. Vers. 18. « Ecco ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel. » Isaías et Christus, eorumque discipuli, id est, Prophætæ Apostoli, eorumque sequaces, fuerunt portentum doctrinæ et vitæ Israeli, toti-que orbi. Prædicarunt enim verbo et vita, beatos esse pauperes, humiles, patientes, Martyres, etc. quæ mundo videntur esse paradoxa et portenta.

XV. Cap. n, vers. 6. a Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus : et vocabitur nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, foris, pater futuri sæculi, princeps pacis. » Illice omnia elogia suiti hieroglyphica Emmunuclis, id est, Christi : ij>sc enim, *primo*, natus est parvulus et filius Virginis. *Secundo*, datus est nobis. *Tertio*, crucem, quasi insigne sui principatus, gestat humero. *Quarto*, est et vocatur admirabilis, consiliarius, Deus, etc.

XVI. Cap. XVI, vers. 1. « Emitto agnum, Domine, dominatorem teme, de Petra deserti ad montem illite Sion, » q. d. Fac, o Domine, ut ex Ruth Moabilide, quæ olim ex Arabia Petræa commigravit in Judæam, puta ex ejus posteris, tandem aliquando nascatur Christus. Christus enim est agnus, qui orbem Deo et sibi subiget.

XVII. Cap. XIX, vers. 1. « Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facio ejus, » q. d. Deus per castra Assyriorum, quasi per nubem levem vectus, debellabit Ægyptum, ejusque idola. Allegorico Christus vectus ulnis sancire matris suæ, delatusque in Ægyptum, prostravit idola.

XVIII* Cnp> XX, vers. 2. *a* Locutus est Dominus (ad **baiai**) : Vade, el solvo saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tollo de pedibus tuis. Ef fecit sic, **vadens** nudus, et discalceatus. Ei dixfc Dominus : Sicut ambulavit servus meus isaias nudus, et **discalceatus**, trium annorum signum et portentum erit super Ægyptum, et super Æthiopiain : sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem /Ethiopia*, juvenum ct senum, nudam et discalceatam, **discoopertis** natibus ad ignominiam Ægypti, » 7. d. Jussu Dei, per triduum Isaias ambulavit nudus, ut significaret per tres annos Ægyptios et Æthiopes a Sennacherib suis opibus ct vestibis nudandos esse ct **dispoliandos**.

XIX. Cap. XXI!. vers. 22. « Dabo elavem domus David super humerum ejus (Eliacim) : et aperiet, et non erit qui **claudat** : et **claudet**, et non **crii** qui aperiat, d 7. d. Constituam Eliacim pontificem et principem templi, a Et figam illum paxillum in loco fideli, ct erit in solium glori® domus patris ejus. Et suspendent super eum vasorum diversa genera, etc. n Idem dicit, alio paxilli symbolo, scilicet Eliacim fore principem templi.

XX. Cap. XXV, vers. 6. « Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemia?, pinguium medullatorum, vindemiæ defecate. » Convivium hoc est, quod Christus nobis exhibet in Evangelio, ct Sacramentis, praesertim Eucharistie.

XXL Vers. 7. Et praecipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes **populos**, et telam quam ordilus est super omnes nationes. Praecipitabit mortem in sempiternum : ct auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie. » Vinculum hoc est peccatum originale cum suis ass olis, scilicet concupiscentia, peccato actuali, morte, etc.

XXII. Cap. xxv!, vers. I. † Urbs fortitudinis nostrae Sion Salvator, ponetur in ea murus e! antemurale. n Sion nostra fortitudo, est Ecclesia; cujus murus et antemurale est Christus, in quam ingrediuntur justii. Unde subdit : « Aperite portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem. Vetus error » idololatriæ, errorum et vitiorum, « abiit : servabis pacem; pacem, quia in te speravimus. »

XXIII. Vers. 19. « Expcrgiscimini, ct laudate qui habitatis in pulvere : quia ros lucis ros tuus, et terram gigantmn detrahes in ruinam, n 7. d. Sicut ros noster lucem et vitam affert plantis, sic tua gratia, o Domine, affert mortuis vitam, ct resurrectionem gloriosam.

XXIV. Vers. 20. « Vade, populus meus, intra in cubacula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum aá momentum, donec pcrIranseat indignatio. » 7. d. He, o Martyres, o justii, ad sepulcra, modicum ibi dormite, loncc puniam impios : eo enim facto, vos a somno mOTfis excitabo ad beatam vitam.

XXV. Cap. xxv!l, vers. 2. «In die illa vinea

cantabit ei. » 7. d. Ecclesia, cæso Leviathan. Id est diabolo, cantabit et gratulabitur ei, id e^t sibi.

XXVI. Cap. XXVIII, vers. 1. « V® corone superbite, ebriis Ephraim, et fiori decidenti, gloria-exultationis ejus, qui crani in vertice vallis pfagnisffimte, errantes a vino. » 7. d. V® superbi^ ebriosis et gloriosis Samaritis: illos emm excindetDeus per Assyrios.

XXVII. Vers. B. « In die illa erit Dominus exercituum corona glorie, et sertum exultationis residuo populi sui : et spiritus judicii sedenti super Judicium, ct fortitudo revertentibus de bello ad portam, n puta militibus Ezcdiiæ, caeso Sennacherib, cum triumpho redeuntibus in Jerusalem.

XXVIII. Vers. 10. Ecce ego mittam in fundamentis Siun lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum : qui crediderit, non festinet. » Illo lapis angularis Sionis, id est Ecclesia?, est Christus, qui in se, quasi in angulo el fundamento, nectit Judæos et Gentes, ut unam domum, id est Ecclesiam, constituent.

XXIX. Cap. XXXI, vers. 9. « Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, ct caminus ejus in Jerusalem, * 7. d. Dixit Dominus se percussurum castra Sennacherib, ac ab ejus manu liberaturum Jeru-alem et templum ; quia in eo est ejus ignis et caminus, quo jugiter colitur, dum eo ipsius sacrificia ct victim® concremantur. Quocirca Deus hunc suum ignem ac caminum, templum ct urbem a vi Assyriorum tutabitur, cosque disperdet.

XXX. Cap. xxiin, vers. 20. « Respice Sion civitatem solemnitalis nostræ: oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit : nec auferentur clavi ejus in sempiternum, et omnes funiculi ejus non rumpentur. » Sion hæc est hieroglyphicum cœleslis patrie, et ælernæ beatitudini^.

XXXI. Cap. .WMV. vers. fi. « \ c'inia Domini in Basra, n 7. d. Impii Idumæi quasi victim® mac-tabuntur el immolabuntur Deo , Deique justitia et vindicte : unde explicans subdit :< Et interfec-tio magna in terra Edom. »

XXXII. Vers. 9. « El convertentur torrentes ejus in picem, ct humus ejus in sulphur:ei erit terra ejus in picem ardentem. » Hoc verum fuit in excidio IdumæiP, sed verius ent in excidio orbis, ct in gehenna.

XXXIII. Vers. H ct 14. « Et possidebunt illam onocrotalus et ericius : ibis et corvus habitabunt in ea. Et occurrent dæmonia onocentauris, ct pilosus clamabit alter ad alterum, » 7. d. Ita desolabitur Idumæa, ut sit habitaculum, non hominum. sed dæmonum et ferarum.

XXXIV. Cap. XXXV, vers. i. « Letabitur deserta et invia, ct exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium. Germinans germinabit, ct exsultabit teU-bundaet laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli ct Saron, ipsi videbunt gloriam Domini ct decorem Dei nostri. » Hæc solitudo hieroglyphicum est gentilitatis, quæ viso et audito Christo,

«jusque Apostolis, protulit lilia castitatis, et germina virtutum omnium. Unde subdit : « Tunc aperientur oculi cecorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. In cubilibus, in quibus prius dracones hab t. **bant**, orietur virore calami et junci. Et erit ibi semita et via, et via sancta vocabitur : non transibit per eam pollutus. Et redempti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super caput eorum. »

XXXV. Cap. xxxviif, vers. 7. « Hoc tibi erit signum » sanitatis recuperanda*. « Ecco ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. » Hegressus ergo hic umbræ et solis fuilhieroglyphicum regressus sanitatis, annorum et vitæ Ezcechiæ regis.

XXXVI. Cap. XL, vers. 3. « Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, redas facite in solitudine semitas Dei nosiri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. » Hæc vox fuit hieroglyphicum S. Joannis Baptislæ, cujus concio, victus, vestitus, totaque vita non fuit aliud quam contenta et continua vox pœnitentiæ et contemptus mundi, pœparans homines ad gratiam et salutem accipiendam a Messia.

XXXVII. Vers. G. « Vos dicentis : Clama : et dixi : Quid clamabo? » cui respondet Deus, clama : « Omnis caro fœnuni, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatur fœnuni, et cecidit flos : Verbum autem Domini nostri manet in æternum. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, dic, etc. Ecco Deus vester : ecco Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur. »

XXXVIII. Cap. xli, vers. 18. « Aperiam in supinis collibus flumini, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam mihi in rivos aquarum. Dabo in solitudinem cedrum, et spinam, et myrtum, et lignum olivæ : ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul : ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligent pariter, quia manus Domini fecit hoc, et sanctus Israel creavit illud. » Omnes hæc arbores et flumina sunt hieroglyphicum viroris, et copię gratiarum et virtutum, quæ per Christum in solitudine Gentium succreverunt.

XXXIX. Cap. XLii, vers. 1. « Ecce servus meus, sum ipiam eum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi spiritum meum super eum. » Hic servus hieroglyphicum est Christi, nude de eo subdit :

XL. Vers. 2 et 3. « Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet, » *q. d.* Christus erit tam mansuetus et patiens, ut infirmos in fide et charitale non abjiciat, sed sustentet, foveat, sanet et accendat.

Vers. 6. « Dedi te in fœdus populi, » ut conderes et sancires novum testamentum, sive novum fœdus inter Christianos et Deum; « in lucem Gentium : ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinculum, de domo carceris « dentes in tenebris. »

XLI. Vers. it. « Sublevetur desertum, et civitates ejus : in domibus habitabit Cedar : laudate, habitatores Petra; de vertice montium clamabunt, et Desertum hoc est symbolum gentilitatis, quam desertam et barbaram excoluit et cicuravit Christus, ut Gentiles et Cedareni antea vagabundi, jam in domibus et urbibus civiliter habitent, ibique non blasphemant, uti olim, sed laudent et glorificent Deum.

XLII. Cap. xj. iv, vers. 27. « Qui dico profundo : Desolare. Dico, » id est facio, et reipsa desolo. Dei enim dicere est efficax, idemque quod facere; unde explicans subdit : « Et flumina tua arefaciam. »

« Qui dico Cyro : Pastor meus es. » *q. d.* Qui constituo Cyrum regem, ut quasi pastor regat populum meum, eumque in patriam reducat.

« Qui dico Jerusalem : /Edificaberis; et templo : Fundaberis, » *q. d.* Ego sum qui Jerusalem per Zorobabel reedificabo, et templum concrematum a Chaldæis restaurabo.

XLIII. Cap. XLV, vers. 8. « Rorate, coeli, desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem, et Nubes et germina sunt hieroglyphicum Chrisii nascentis ex Virgine : sicut enim nubes e cælo, et germina e terra virgine prodeunt; sic B. Virgo concepit Christum non ex viro, sed obniibilante et obumbrante eam Spiritu Sancto e cado.

XLIV. Cap. xi. vi, vers. il. « Vocans ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis meæ. » Avis symbolum est Cyri, qui, Deo vocante, celeriter e Perside advolavit contra Babylonem, eaque eversa inde Judæos juxta Dei voluntatem liberavit : unde vocatur vir voluntatis Dei.

XLV. Cap. xlvii, vers. i. « Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon. Tolle molam, et mole farinam : denuda turpitudinem tuam, discooperi humum, revela crura, transi flumina, et Hæc omnia sunt hieroglyphica captivitatis, et servitutis, *q. d.* O Babylon, rerum domina, descendes de solio tuo regali, ad terram prosterneris, quasi ancilla seminuda incedes, damnata ad pistrinum; unde subdit : « Venient tibi duo hæc subito in die una, sterilitas et viduitas. »

XLVI. Cap. mix, vers. 2 et 3. « Posuit os meum quasi gladium acutum : in umbra manus suæ; protexit me; et posuit me sicut sagittam electam : in pharetra sua abscondit me. » Gladius, quo cominus pugnatur; et sagitta, qua eminus, significant efficaciam prædicationis Christi, qua et Judæos vicinos, et remotas gentes sibi subegit; unde ait : « Parum est ut sis milii servus ad suscitandas tribus Jacob, et faeces Israel convertendas. Ecce de cæli

to in lucem Gentium, ut sis solus mea usque ad extremum torra. »

XLVII. Cap. 1, vers. t. « Quisest hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? » Liber repudiæ hieroglyphicum est repudii Synagogæ, creditori diaboli, *q. d.* Ego prior non repudiavi Synagogam, nec reprobavi Iudæos, nec tradidi eos diabolo; sed ipsi sponte sua hoc repudium petierunt, imo a me invito extorserunt, atque per scelera sua tradiderunt ipsi se diabolo. Unde sequitur: « Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. »

XLVIII. Vers. 3. « Induam coelos tenebris, et sacculum ponam operimentum cotum. » *q. d.* inducam coelis tenebrosum et atrum, id est, lugubrem habitum, faciam eos lugere: saccus enim, et pulla vestis sunt symbola luctus.

XLIX. Vers. 5. « Dominus Deus aperuit mihi aurem » id est, docuit me, revelavit et indicavit mihi suam voluntatem; unde ei se subdens Christus subdit: « Ego autem non contradico: retrorsum non abii. Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus: faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus: ideo posui faciem meam ut petram durissimam. »

L. Cap. 11, vers. 19. a Posui verba mea in ore tuo (o Christe), et in umbra manus meæ protexi te, ut plantes coelos, et fundes terram: et dicas ad Sion: Populus meus es tu. » Novi cæli et terra, quæ Christus condidit, est Ecclesia, tam militans quam triumphans. Sionidæ, et populus ejus sunt Christiani, puta sancti Martyres, Virgines, Confessores, etc.

LL Vers. 17 et 19. « Consurge, Jerusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus: usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad fæces. » Calix significat mensuram pænæ mensura culpæ commensam et adæquatam; unde subdit: « Duo sunt quæ occurrerunt tibi: quis contristabitur super te? vastitas, et contritio, et fames, et gladius; quis consolabitur te? Filii tui projecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum, sicut oryx illi queatus. Idcirco audi hoc, pauperula, et ebria non a vino. Ecce tuli de manu tua calicem soporis, etc., et ponam illum in manu eorum, qui te humiliaverunt, et dixerunt animæ tuæ: Incurvare, ut transeamus. »

LU. Cap. 11, vers. t. « Induere vestimentis gloria; tu, p. Jerusalem, civitas sancti: quia non adjiciet ultra ut pertransierit per te incircumcisis et immundus. Excute de pulvere, consurge, sede, Jerusalem: solve vincula colli tui, captiva filia Sion. Quia hæc dicit Dominus: Gratis venundati estis, et sine argento redimemini. » Jerusalem hieroglyphicum est Ecclesiæ, quam Deus gratis per merita Christi liberavit a statu servitutis, qua quasi mancipium serviebat Chaldeis, id est peccato et

dæmoni, eamque transtulit in libertatem, gloriam et regnum filii dilectionis suæ.

LUI. Vers. 7 et 10. a Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion: Regnabit Deus tuus! » Ili pedes sunt symbolum Apostolorum toto orbe discurrentium, et evangelizantium regnum Dei. Unde subdit: « Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. »

LIV. Cap. 111, vers. 2. « Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiens: non est species ei, neque decor: et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum: despectum, et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem, » Hoc est hieroglyphicum, imo viva imago Christi, in virgulto crucis crucifixi et deformati.

LV. Cap. 11, vers. 1. « Lauda, sterilis, quæ non paris: decanta laudem, et hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filii desertas, magis quam ejus quæ habet virum, dicit Dominus. » Vidua et sterilis parvens hieroglyphicum est Ecclesiæ Gentium: conjugata et habens virum, Synagogæ Judæorum, cujus maritus erat lex. Sed Christus viduam sibi despondit, eamque fecundam effecit, ut plures Deo pareret filios quam Synagoga, antea Deo conjugata et copulata. Unde explicans subdit: « Dilata (o Ecclesia olim vidua) locum tentorii tui, etc., ad dexteram enim et ad hevatn penetrabis: et semen tuum Gentes hæredilabit. » Vide *ad Galat.* iv, 27.

LVI. Vers. 11 et 12. « Fundabo te in sapphiris, et ponam jaspidem propugnacula tua: et portas luas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. » Sapphirus symbolum est coelestis conversationis, jaspis fortitudinis, lapides sculpti mortificationis et charitatis, lapides desiderabiles insignium virtutum et gratiarum Ecclesiæ* et fidelium. Unde explicans subdit: « Universos filios tuos doctos a Domino, etc., injustitia fundaberis, etc. »

LVII. Cap. 11, vers. t et 4. « Oinnes sitientes, venite ad aquas: et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite: venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac. » Aquæ, vinum et lac, sunt symbolum doctrina? Evangelice, qua Christus animas suorum cibavit et potavit: unde de Christo sequitur: « Ecce testem populis dedi cum, ducem ac præceptorem Gentibus. »

LVIII. Vers. 12. « In lætitia egrediemini » e captivitate, non tam Babylonis quam dumionis et peccati, « et in pace deducemini: montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu, » *q. d.* Tanta erit fidelium, orbisque lætitia sub Christo, ut montes jubulare, et arbores eis applaudere videantur.

LIX. Cap. 11, vers. 3. « Et non dicat eunuchus: Ecce ego lignum aridum, etc. Dabo eis in domo mea, et iu muris meis locum, et nomen melius

a filiis et filiabus : nomen sempiternum. » Ili eunuchi sunt symbolum virginum, qui se castraverunt propter regnum cœlorum: hi enim in eo habebunt locum separatum, gloriam et nomen æternum.

LX. Cap. lvi, vers. 15. « Ille dicit Excelsus et sublimis, habitans æternitatem: et sanctum nomen ejus in excelso et in sancio habitans, cum contrito et humili spiritu : ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum. » Hoc est hieroglyphicum Dei, qui est excelsus, rex saeculorum, rex æternitatis, et tamen humilia respicit, et alta de longe cognoscit.

LXI. Cap. lviii, vers. 10. « Cum effuderis esurienti animam tuam, et animam aëliam repleveris, *primo*, oriatur in tenebris lux tua ; *secundo*, requiem tibi dabit Dominus semper; *tertio*, implebit splendoribus animam tuam; *quarto*, ossa tua liberabit; *quinto*, eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ; *sexto*, ædificabuntur in te deserta saeculorum, fundamenta generationis et generationis suscitabis; septimo, vocaberis «edificator!» sepium, aversens semitas in quietem. » Est hoc hieroglyphicum pietatis, et eleemosynæ, pandens septem ejus fructus per totidem elogia.

LXII. Vers. 13. a Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in domino meo.» *q. d.* Si sabbata et festiva rite colas, quiescendo non tantum ab opere, sed a sequenda tua voluntate, ejusque cupidinibus, ut ejus loco meam unius expleas voluntatem, atque hac ratione, » vocaberis sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, etc. Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terne, et cibabo te hereditate Jacob, patris tui, *q. d.* a Tunc Deus delicias tibi divinas præbebit, ac te majorem terra efficiet, ut in cado consistens Deoque unitus despicias totum hoc terne punctum : ibi enim longe majori et meliori Inheritance, Jacobo et Abraham, «jusque semini promissa, cibabit te.

LXIII. Cap. lvi, vers. 17. « Indutus est (Deus) justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli. » Est hoc hieroglyphicum et panoplia Dei, procedentis ad duellum contra demum et peccatum, ut ea per Christum debellet. Ergo Dei lorica est justitia, galea salus, vestes ultio, pallium zelus.

LXIV. Vers. 21. alloc fœdus meum cum eis, dicit Dominus : » fœdus scilicet novum, quo per Christum concessit nobis suum spiritum ut salutem : • Spiritus mens, qui est in te, cum verba mea, quae posui in ore tuo, non recedent de ore semini? tui, et te. amodo et usque in sempiternum. »

LXV. Cap. lvi, vers. i et 14. «Surge, illuminare, Jerusalem : quia venit lumen tuum, et gloria Domini super locum orta est. Et ambulabunt clementes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephra : omnes de Saba venient, aurum et thus

deferentes, et laudem Domino annuntiantes. » Est hieroglyphicum Ecclesiae, cui tres Magi, alique principes et populi se, squae dona et bona obtulerunt. Unde subdit : a Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israel. Ponam te in superbiam saeculorum, gaudium in generationem et generationem : et suges lac Gentium, et mamilla regum lactaberis. »

LXVI. Vers. 19. a Non erit ibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te (o Ecclesia tum militans, tum magis triumphans ;) sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. »

LXVII. Cap. lxi, vers. 1. Spiritus Domini super me, eo quod unxit Dominus me (Christum), etc., ut prædicarem annum placabilem Domino, » puta tempus gratiae, salutis et christianismi : hic enim est jugis et continuus nobis annus jubilaei : « et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu muneris : et vocabuntur in ea fortes justitiae, plantatio Domini ad glorificandum. » Ubi sunt fideles Christiani : hi enim sunt milites fortes pro justitia decertantes, et arbores fructiferae plantatae a Domino, et unique glorificantes.

LXVIII. Vers. 10. «Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo : quia induit me vestimentis salutis : et indumento justifico circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis. » Ille sunt symboli ornatus sponso Christi, puta Ecclesia, qua: non auro, non bysso, non gemmis, sed fide, spe, charitate, patientia, fortitudine, aliisque Dei donis et virtutibus ornaturi

LXIX. Cap. lxi, vers. 3. « Eris corona gloriae in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, etc., sed vocaberis voluntas mea in ea. » Corona gloriae et diadema Dei est Ecclesia, et fidelis sanctaeque anima, qua: est in manu, id est in cura et tutela, Dei.

Vers. 6. « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt. » Hi custodes sunt Ecclesiae pastores : item sancti Angeli.

Vers. 12. « Et vocabunt eos (fideles, Ecclesiae Christique filios) Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem (o Ecclesia) vocaberis Quaesita civitas, et non Derelicta, »

LXX. Cap. lxi, vers. 17. « Ecce ego creo caelos novos, et terram novam, » puta Ecclesiam. Unde de ea subdit : « Ecce ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium. Et exultabo in Jerusalem, et gaudebit in populo meo : et non audietur ultra in eo vox fletus. »

LXXI. Cap. lxi, vers. 23. a Et erit mensis, » hebraico *neomenia*, « ex mense, et sabbatum ex sabbato, » *q. d.* In cado erit continuum cum perpetuum festum ac lætitia.

EX JEREMIA.

I. Cap. i, vers. 9. a Et misit Dominus manum «nani, et tetigit os meum : et dixit Dominus ad me : Ecce dedi verba mea in ore tuo ; ecco constitui te hodie super Gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et aedifices, et plantes. » Ille tactus manus Dei fuit hieroglyphicum, quo Jeremías alleo *primo*, consecratus fuit Propheta; *secundo*, roboratus, ne manus et plagas Judaeorum pertimesceret; *tertio*, os ejus apertum, dispositum et formatum est ad verba Dei rite enuntianda : ut nimirum sincere et libere praediceret, has gentes a Deo evellendas esse et destruendas, illas redilicandas ac stabiliendas.

II. Vers. 11. a Quid tu vides, Jeremía? Et dixi : Virgam vigilantem ego video. » Virga hrec vigilans fuit hieroglyphicum vigilantiae Dei, ejusque vigilis et celeris ultionis, quod nimirum ipsa per Chaldaeos, quasi per virgam, Judaeos percuteret et flagellaret; unde explicans subdit : « Et dixit Dominus ad me ; Bone vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo ut faciam illud. »

III. Vers. 13. a Quid tu vides? Et dixi : Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis. » Olla hrec succensa fuit hieroglyphicum Nabnchodonosoris, qui quasi olla succensa ignem furoris ebullit et efflavit in Judaeos, unde explicans subdit : « Ab Aquilone (a Chaldaea, qua: est ad Aquilonem Indici) pandetur omne malum super habitantes terra*. »

IV. Cap. ii, vers. 2. « Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, et charitate in desponsationis ture, quando secuta es me in deserto. » Adolescentiam vocat (elatem juvenilem Synagoga*, qua sub Mose desponsata fuit Deo, quasi ejus Ecclesia et sponsa.

V. Vers. 3. « Sanctus Israel Domino, primitiae frugum ejus. » Quod primitiae: sunt in frugibus, hoc in Gentibus fuit Israel : prae omnibus enim, et pro omnibus, quasi primitive oblatus et consecratus fuit Deo.

VI. Vers. 21. « Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum : quomodo ergo conversa es mihi in pravum, vinea aliena? » Vineam hieroglyphicum est Synagoga, et Ecclesia*. Vide Isaia v, 1.

7. Cap. vi, vers. 27. « Probatores dedi te in populo meo robustum : et scies, et probabis vias eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudati sunt, res et ferrum : universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit argentum : mulieres enim eorum non sunt consumptae. Argentum reprobum vocatu eos, quia Dominus projecit eos. » Jeremías est probator, id est argentum conflatum : argentum purgandum et conflandum sunt Judaei, qui ita fuere moribus corrupti, ut in fornace correctionis Ieremiae excocci, non argentum, sed res, ferrum et scoriā dederint ; consumptis enim omnibus, eorum malitia non est

consumpta. Quocirca Deus eos quasi argentum reprobum, projecit et reprobavit.

Vili. Cap. vii, vers. 29. « Tonde capillum tuum, et projice, et sume in directum planctum, » etc. d. Tu, o Jeremía, tonde capillum more lugentium, ut Judaeorum luctum portendas; et crines abs te projice, ut portendas eorum dispersionem et exilium, « quia projecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, » puta gentem Judaicam, in quam srevire, et quasi furere decrevit.

IX. Vers. 31. « Aedificaverunt excelsa Topheth, quae est in valle filii Ennoin : ut incenderent filios suos, et filias suas igni. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, et non dicetur amplius, Topheth, et Vallis filii Ennoin; sed Vallis interfectionis, et sepelient in Topheth, eo quod non sit locus, » etc. d. Quia in Topheth cremaverunt filios idolo Moloch cum gaudio et tympanis, idcirco eos in Topheth per Chaldaeos occidam et sepeliam, itaque faciam, ut vallis hrec non vocetur Topheth, id est pulchra vel tympani, sed vallis interfectionis.

X. Cap. xi, vers. 16. o Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum : ad vocem loquelae, grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fundamenta ejus. » Oliva hrec hieroglyphicum est Synagogae et Jerusalem: sicut enim dum fulmine per tonitru vibrato, afflantur olivi, mox earum frondes et fructus exuruntur; sic Jerusalem a Chaldeis, quasi a fulmine, subito percussa, omnes suos cives, opes et gloriam vel igne vel gladio hostium perdidit.

XI. Vers. 19. « Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes : Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. » Agnus hic fuit symbolum patientis Ieremiae, Jeremías Christi: unde lignum hic typus est crucis.

XII. Cap. xi, vers. 7. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam : dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus, » etc. d. Jerusalem et templum, quae dilexi ut animam meam, tradiidi Chaldeis. Causam subdit : « Facta est mihi hereditas mea quasi leo in sylva : dedit contra me vocem suam. »

XIII. Vers. 9. « Numquid avis discolor hereditas mea mihi? numquid avis tincta per totum? venite, congregamini, omnes bestiae terrarum, prope ad devorandum, » etc. d. Chaldei persequuntur et devorabunt Judaeos, sicut aves persequuntur et devorant avem peregrinam et invisam, v. g. noctuam, unde eos invitat et vocat ad hanc praedam, dicens : « Venite, congregamini, » etc

XIV. Cap. sin, vers. 4. a Tolle lumbare, quoniam tu possedisti, quod est circa lumbos tuos, et surge » vade ad Euphratem, et absconde ibi illud in foramine petere. Et abi, et abscondi illud in Euphrate Et factum est post dies plurimos, tuli lumbare da loco, ubi absconderam illud : et ecce computruerat » Hieroglyphicum hoc explicat subdens :

.. *live dicit* Dominus : Sic putrescere faciam superbiam Juda, et superbiam Jerusalem, » Lumbare enim, sive cingulum lumborum, symbolum est Judæ et Jerusalem. Causam dat vers. 11 : a Sicut enim adhrret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui mihi omnem domum Israel, ut essent mihi in populum, et in nomen, et in laudem, et in gloriam : et non audierunt. »

XV. Vers. 12. « Omnis laguncula implebitur vino : » sic « ecce ego implebo reges, sacerdotes, cl Prophetas, et omnes habitatores Jerusalem ebrietate : et dispergam eos, neque miserebor ut non disperdam eos, » *q. d.* Propinabo eis calicem ultionis *et vindicte* tam acris, ut eo hausto quasi ebrii, et mentis impotes furere videantur.

XVI. Cap. XIV, vers. 8. « Exspectatio Israel, salvator ejus in tempore tribulationis : quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare? » *q. d.* Cur, o Domine, Israelem tuum uegligis, cum quasi viator peitrausis. ac permittis eum a Chaldæis opprimi? unde orans subdit: « Tu autem in nobis es, Domine, et nomen tuum invocatum est super nos, ne derelinquas nos, » *q. d.* Licet nos negligere videaris, revera tamen in nobis, et nobiscum es. Nos enim sumus populus tuus, ergo no derelinquas nos.

XVR. Cap. ivi, vers. 16. a Ecco ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos : et post luce mittam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum, n Piscatores sunt Apostoli, venatores viri Apostolici, ut qui hodie Indos et Barbaros, quasi feras in cavernis scrutantur, cicurant, et Christianos efficiunt.

Will. Cap. Ivin, vers. 1. « Verbum quod factum est ad Jeremiain a Domino dicens : Surge, et di scende in domum figuli, et ibi audies verba mea. Et descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas, quod ipse faciebat e luto manibus suis : conversusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis ejus ut faceret. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Numquid sicut figulus iste, non c̄ > tero vobis facere, domus Israel, ait Dominus? ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea : n ac proinde ego vos, quasi vasa in captivitate fracta et dissipata, refingere, et in libertatem patriamque reducere, ibique ditare cl dotare possum.

XIX. Cap. .vix, vers. i. « Vade, et accipe lagunculam figuli testeam a senioribus populi, et egredere ad vallem filii Ennom. Et conteres lagunculam in oculis virorum, qui ibunt tecum. Et dices ad eos : Itec dicit Dominus exercituum : Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli. » Ecce hieroglyphicum a Deo explicatum.

XX. Cap. XXII, vers. 23. « Quæ sedes in Libano, et nidificas in cedi is, quomodo congemuisti, cum

venissent tibi dolores, quasi parturientis?» *q. d.* O Jerusalem, decore et gloria par Libano, quæ quasi aquila in præcelsis e cedro domibus habitas, quomodo gemes cum exscinderis a Chaldæis?

XXL Vers. 24, « Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Jechonias, etc., annulus in manu dextera mea; inde evellam eum. » Hieroglyphicum noe dare hic explicatur, uti et sequens.

XXII. Vers. 29. « Terra, terra, terra, audi verbum Domini. Scribe virum istum (Jechoniam) sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur : nec enim erit do semine ejus vir qui sedeat super solium David. »

XXIII. Cap. xxin, vers. 5: « Suscitabo David germen justum : et regnabit rex, et sapiens erit : et faciei judicium et justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter : et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. » Hoc Davidicum jussilia germen, est Christus Salvator.

XXIV. Vers. 33. « Si interrogaverit te populus iste, etc., dicens : Quod est onus Domini? dices ad eos : Vos estis onus; projiciam quippe vos. »

XXV. Cap. XXIV, vers. 3. « Quid tu vides, Jeremía? Et dixi : Ficus, ficus bonas, bonas valde ; et malas, malas valde. » Ficus bonæ valde repræsentant Joachin, ejusque asseclas, qui obedientes Deo et Jeremiæ, tradiderunt se Chaldæis, de quibus dicit vers. 5. « Sicut ficus hæ bonæ, sic cognoscam transmigrationem Juda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum, in bonum, » *q. d.* Bonus et beneficus eis ero; faciam ut hiec eorum transmigratione cedat eis in bonum. Ficus malæ valde repræsentant Sedeciam et socios, qui contra jussum Domini rebellaverunt Chaldæis, ideoquo perierunt, de quibus ait, vers. 8 : « Sicut ficus pessimæ, quæ comedi non possunt, eo quod sint malæ : hæc dicit Dominus : Sic dabo Sedeciam regem Juda, et principes ejus, etc., et dabo cos in vexationem, in opprobrium, et in maledictionem. »

XXVI. Cap. XXV, vers. 15. « Sume calicem vini furoris hujus de manu mf'a : et propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. » Calix hic est mensura vindicte et excidii, quam cuique genti pro mensura culpa; per Jeremiain intentat Deus. Unde sequitur: « Et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii, quem ego mittam inter eos. »

XXVII. Cap. xxvii, vers. 2 et 6. « Fac tibi vincula, et catenas: et pones eas in collo tuo. Et mites eas ad regem Edom, Moab, Tyri, Sidonis, etc.» Itec vincula significant jugum Nabuchodonosoris, et catenas, quibus ab eo vincendi erant Judæi, et alte gentes; unde ea explicans subdit : « Itaque ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor, etc. Et servient ei omnes gentes, etc. Quicumque non curvaverit collum sum i sub iugo regis Babylonis, in gladio, et m î3-

IIIEROGLYPHICA ET SYMBOLA SACRA EX EZECHIELE COLLECTA

me, et in peste visitabo super gentem illam. »

XXVIII. Cap. XXVIII, vers. 10. u Et tulit Ilmanias Propheta (pseudopropheta) catenam decollo Jeremiae, et confregit eam dicens : Illice dicit Dominus : Sic confringam jugum Nabuchodonosor. Et factum est verbum Dotniniad Jeremiain : Vade, et dices Hananiae : Illice dicit Dominus : Catenas ligneas contrivisti:etfaciesprociscatenasferreas, quia, etc., jugum ferreum posui super collum cunctarum gentium istarum, ut serviant Nabuchodonosor. Audi, Ilanania: Hoc anno morieris. Et mortuus est in anno illo. »

XXIX. Cap. XXXI, vers. IS. « Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, et fletus Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis, quia non sunt. » Hec vox est matrum plorantium stragem filiorum, in infanticidio Herodis nato Christo.

XXX. Vers. 3». « Feriam domui Israel et domui Juda foedus novum, etc., dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam : et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. » Lex vetus scripta fuit in lapide, nova in corde.

XXXI. Vers. 38. « Aedificabitur civitas Domino, a turre Hanameel usque ad portam anguli, etc. » Significatur aediificatio et propagatio Ecclesiae®.

XXXII. Cap. XXXII, vers. 9 et iti. « Emi (jubente Deo) agrum ab Hauaneel filio patru mei. Illice enim dicit Dominus, etc. Adhuc possidebuntur domus, et agri, et vineae in terra ista. » ¶ d. In obsidio Jerusalem emi agrum mei patruelis, ut hoc facto repraesentarem, et Judaeis spem darem, quod post 70 annos captivitatis quisque ad suos agros in Judaeam rediret. Undecaput hoc claudit, dicens : « Convertam captivitatem eorum. »

XXXIII. Cap. xl iiii, vers. 9. « Sumo lapides grandes, et abscondes eos in crypta, quae est sub muro lateritio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Judaeis; et dices ad eos : Hire dicit Dominus Deus exercituum : Ecco ego mittam, et assumam Nabuchodonosor, etc., et ponam thronum ejus super lapides istos, quos abscondi, et statuet solium suum super eos, veniensque percutiet terram Aegypti.» Jubetur hic Jeremias prophetae victoriam Nabuchodonosoris de/Egypto, eique ibidem symbolicum solium struere.

XXXIV. Cap. XLViii, vers. 40. a Ecce quasi aquila volabit, et extendet alas suas ad Moab. n Aquila hieroglyphicum est Nabuchodonosoris, ob ejus celeritatem, rapacitatem, fortitudinem. Hic enim alas equitum et peditum contra Moab expandit.

XXXV. Cap. xi.ix, vers. 19. a Ecco quasi leo ascendet de superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam, » 7. d. Sicut leo irruit in praedam : sic Nabuchodonosor, transito tumido Jordane, irruet in Idumitam, quam ejus incoile putant esse pulcherrimam et robustissimam.

XXXVI. Cap. L, vers. 17. « urex dispersus Israel, leones ejecerunt eum; primus comedi» eum

rex Assur (Salmanazar) : iste novissimus exossavit eum (id est Jerusalem, et templum, quae erant 'ulcra, et quasi ossa Israelis, evertit) Nabuchodonosor. »

EX THRENIS.

I. Cap. IV, vers. 7. « Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum, non sunt cogniti in plateis. » q. d. Nazaræi Judæorum speciosi olim, » candore roseo perfusi, jam fame et macie squallidi sunt et utri, ut non agnoscantur. Hi Nazaræi hieroglyphicum sunt Clericorum et Religiosorum, cum e sua sanctitate et gloria in vitia et probra Dei hominumque corruunt.

II. Vers. 20. a Spiritus oris nostri (non Josias, non Scdeeias, sed Salvator Jesus, qui est halitus, anima et vita nostra) Christus Dominus in peccatis nostris captus est, em diximus : In umbra tua vivemus in gentibus. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. i, vers. 4. « Et vidi, et ecce ventus turbine veniebat ab Aquilone, et nubes magna, et ignis involvens et splendor in circuitu ejus quasi species electri. » Est toto hoc cap. hieroglyphicum currus Cherubici, qui est symbolum majestatis, fortitudinis et glorie Dei properantis ad bellum, et excidium Judæorum, aliarumque gentium. Turbo ergo symbolum est irae, item tempestatis et cladis Judæae a Deo imminens : nubes significat densa castra Chaldicorum ; ignis involvens, mox futurum urbis et templi incendium.

II. Vers. 5. a Et in medio similitudo quatuor animalium: quatuor facies uni, et quatuor pennae uni : pedes eorum pedes recti, et planta eorum quas; planta pedis vituli, et scintilla quasi aspectus uris candentis. » Quatuor animalia repraesentant quatuor Cherubinos. id est principes Angelos, qui sunt quasi stipatores Dei; unde et quatuor ejus insignia gestant, de quibus subdit :

Vers. 10. « Similitudo autem vultus eorum : facies hominis et facies leonis a dextris ipsorum quatuor : facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor : et facies aquila: desuper ipsorum quatuor. » Facies hominis insigne est repraesentans Dei bonitatem, et mansuetudinem : facies leonis n praesentat Dei fortitudinem: facies aquila* ejusdem sapientiam et providentiam : bovis, ejusdem justitiam, religionem et cultum. Allegorico homo repraesentat Christi incarnationem, bos immolationem, leo resurrectionem, aquila ascensionem in coelum.

Vers. 12 et II. « Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec revertebantur cum ambularent Et animalia ibant, et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis » Significatur hoc sym-

*baio Ansalo** esso agilíteos, et promptissimos ad *omnem* Dai nutum.

HL Vere. 15. a Cumque aspicerem animalia, ar>-paruit rota una super terram juxta animalia, habens quatuor facies, eto., quasi sit rota in medio rote. Per quatuor partes earum euntes ibant, et totum corpus oculis plenum; cumque ambularent animalia, ambulabant pariter et rote. Spiritus enim vite erat in rotis, » Jiote ha» significant Dei æternitatem, efficacitatem, vigilantiam, et celeritatem in operando, puta in mundi et Ecclesia gubernatione. .

IV. Vere. 22. « Et similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis. »

Vere. 26. a Et super firmamentum quasi aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, et super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper. »

a *Et* vidi quasi speciem electri, valut aspectum ignis intrinsecus ejus per circuitum a lambis ejus et desuper : cta lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu; valut aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluvia».» Firmamentum significat cœluin empyreum, quod est quasi scabellum Dei. Thronus significat Dei, primo, majestatem et celsitudinem; *secundo*, regiam dignitatem ; *tertio*, judiciariam potestatem. In hoc solio visus est sedero Deus specie humana, habens quasi corpus superne ex electro, sive aurichalco; inferne ex igne, puta habens pedes ignitos. Electrum significat praestantiam deitatis; pedes ignei, iram et vindictam in Judæos, nliosque ejus hostes. Iris in ejus circuitu significat clementiam, quæ temperat ejus iram et vindictam.

V. Cap. ii, vers. 9. « Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber, et expandit illum coram me; qui erat scriptus intus et foris, et scripte erant in eo lamentationes, et carmen, et væ. » Liber hic continebat minas Dei, et clades Judæis imminentes, quas Ezechiel in hac sua Prophetia conscripsit.

Cap. ni, vers. I. a Fili hominis, comede volumen istud. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo. Et comedi illud : et facium est in ore meo sicut mei dulco. » Quia cognoscere consilia et judicia Dei Prophète erat dulce el jucundum : .at ubi per ea dira suis intentari cognovit, caque ruminavi!, umaricatus est venter ejus, Indoluit et ingemuit.

VI. Vers. 23. « El tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis. El linguam luam adhærere faciam palalo tuo, et eris mutor, nec quasi vir objurgans : quia domus exasperan* est. Cum autem locus ero tibi, aperiam ot tuum. » Ligavit Deus manus cl linguam Ezechielis ad tempus, ut hoc silentio quasi percussus et obstupescens commoveret dura Judæorum corda. Inde enim conjicere debebant, eum mira el hor-

ronda audisse a Deo, ac proinde iis credere, similique metu et horrore percelli, ac vitam mulare.

VII. Cap. IV, vers. 1. « Fili hominis, sumo tibi laterem : et describes in eo civitatem Jerusalem. Et ordinabis adversus eam obsidionem, munitiones, castra, et pones arietes in gyro. El tu, sume tibi sartaginem ferream, et pones eam in murum ferreum inter te, et civitatem : et obfirmabis faciem tuam ad eam. Et tu dormies super latus tuum sinistrum, et pones iniquitates domus Israel super eo, numero dierum, quibus dormies super illud. Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos et nonaginta dies. Et cum compleveris hæc, dormies super latus tuum dexterum : et assumes iniquitatem domus Juda quadraginta diebus; diem pro anno dedi tibi. Cibus autem tuus quo vesceris, erit in pondere vigili stateres in dio. Et aquam in mensura bibes, sextam partem hin. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud : et stercore, quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum. El dixit Dominus : Sic comedent filii Israel panem suum pollutum inter Gentes, ad quas ejiciam eos. Et dixi : A a a, Domine Deus, ab infantia usque nunc non est ingressa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad ino : Ecce dedi tibi fimum boum pro stercore humanis : et facies panem tuum in eo. »

Hoc hieroglyphico ad vivum repræsentavit Ezechiel Hierosolyma) per Châteos obsidionem et excidium. Nam 390 diebus decumbens in latus sinistrum, repræsentavit urbis obsidionem (ea enim totidem diebus duravit). 40 vero diebus decumbens in latus sinistrum, repræsentavit ejusdem excidium. Unde comedens fimum boum, repræsentavit tantam fore in obsidione famem, ut et stercora comederent. Hoc enim est quod explicans Deus ait, vers. 16 : « Ecce ego conteram baculum panis in Jerusalem ; el comedent panem in pondere, el in sollicitudine: et aquam in mensura, el in angustia bibent. »

VID. Cap. V, vers. 1 et 3. « Fili hominis, sume tibi gladium (novaculam) acutum, radentem pilos : et duces per caput tuum, el per barbam tuam : et assumes tibi stateram ponderis, et divides eos. Tertiam pariem igni combures : tertiam pariem concides gladio : tertiam vero aliam disperges in ventum. » Novacula Dei fuit Nabuchodonosor : hic rasisit barbam, id est principes et sacerdotes; et pilos, id est populum Judæorum. Inde una eorum pars pesto, secunda gladio interiit, tertia capta est et dispersa in Babylone. Hinc explicans subdit, vers. 12: « Tertia pars tui peste morietur el farno, et tertia par* tui in gladio cadet: tertiam vero partem luam in omnem ventum dispergam, et gladium evaginabo post eos. » Porro de reliquiis quæ cladem evadent, addit : a El sumes inde parvum numerum : el ligabis eos in summitale pallii tui. Ex

eis rursum tollos, et projicies cos in medio ignis, et combures eos igni : et ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. » Ili sunt Judæi, qui post .l'editum o Babylone, ob nova peccata, ab Antiocho Epiphane instar ignis glassante, et postea a Tito occisi sunt.

IX. Cap. vin, vers. 3. « Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei : et eleVavit me spiritus inter terram et cœlum : et adduxit me in Jerusalem in visione, juxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem, ubi erat statutum idohnn zeli ad provocandam æmulationem. » Ezechiel in Babylone degens inde spiritu hio rapitur in Jerusalem, ut videat idololatriam, et abominationes quas Judici faciebant in templo. Porro vocatur idolum zeli, quia Deum provocabat ad zelum et æmulationem. Deus enim zelotes non patitur alium Deum, praesertim in suo templo collocari cl coli. Unde indignans subdit : « Fili hominis, etc., adhuc conversus videbis abominationes majores. Et ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adonidem, vers. 14. »

X. Cap. ix, vers. 2. « Ecce sex viri veniebant : et uniuscujusque vas interfectionis in manu ejus : vir quoque unus in medio eorum vestitus erat lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus. Et dixit Dominus ad eum (viruin qui vestitus erat lineis) : Transi per mediam civitatem in medio Jerusalem : et signa thau super frontes virorum gementium, et dolentium super cunctis abominationibus, qum fiunt in medio ejus. Et illis (sex viris) dixit, audiente me : Transite per civitatem sequentes eum, et percutito : non parcat oculus vester, neque misereamini. Senem, adolescentem, et virginem, parvulos et mulieres interficite usque ad internecionem : omnem autem, super quem videritis thau, ne occidatis, et a sanctuario meo incipito. » Jubet hic Deus Angelo, ut Hierosolyma) signet pios, lugentes peccata populi, signo thau, id est crucis; unde gestat atramentarium, ut quasi notarius atramento litteram thau frontibus piorum inscribat. Deinde jubet sex aliis Angelis, ut signatis parcant, reliquos omnes non signatos per Chaldæos occidant, el urbem incendant; unde subdit:

Cap. X, vers. 2. « Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, et ait : Ingredere in medio rotarum, qum sunt subtus Cherubim, et imple manum tuam prunis ignis, quie sunt inter Cherubim, et effunde super civitatem. » Jubet hic Deus Àngolo, ut ex suo curru Cherubim ignem, quo comburenda est Jerusalem, accipiat, ut significet urbis incendium non casu, non Lhaldu orum consilio et fortitudine, sed Dei providentia el decreto eventurum.

XI. Cap. xi, vers. 2. « Dixitquo ad me : Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, et tradunt consilium pessimum in urbe ista, dicentes: Nonno dudum (edificata) sunt domus? hæc ost lebes, nos autem carnes, » q. d. Domus et

muri Jerusalem instar lebetis sunt ferrei et fortissimi; nos ergo, cato simus carnei, tamen quia ea continemur et munimur, non timemus Chald.t-os. Hisce respondet Propheta subdens ; « Propterea hæc dicit Dominus Deus ; Interfecti vestri, quos posuistis in medio ejus, hi sunt carni s, et hæc est lebes, n q. d. Non vos, o Judoei, e-tis carnes in Jerusalem; sed carnes sunt Prophet®, quos quasi victimas Deo mactastis. » El educam vos de medio ejus. Gladium metuistis, et gladium inducam super vos. Hæc non erit vobis in lebetem, et vos non eritis in medio ejus in carnes; in finibus Israel judicabo : » id ost puniam et occidam vos, q, d. Educam vos ex Jerusalem ad Nabuchodonosor in Reblatha, ut ibi ab eo occidamini. Quocirca Jerusalem non erit vobis lebes et tutamen; nec vos in ea eritis quasi carnes ab hostibus intact® et illæsæ.

XII. Cap. XII, vers. 3 et li. « Fili hominis, fac tibi vasa transmigrantis, et transmigrabis coram eis. Ante oculos eorum perfode tibi parietem : et egredieris per eum. In conspectu eorum in humeris portaberis, in caligine effereris: faciem tuam velabis, et non videbis terram : quia portentum dedi te domui Israel. » Jubetur hic in se ad vivum representare Ez. chiel fugam Sederi® et Judæorum capta urbe ne du, ejusque exerreactionem. Unde explicans subdit : « Quomodo feci, sic fiet illis : in transmigrationem, et in captivitatem ibunt. Et dux (rex Sedeeias), qui e-l in medio eorum, in humeris portabitur, in caligine egredietur : parietem perfodient ut educant eum : facies ejus operietur ut non videat oculo terram. Adducam eum in Babylonem: et ipsam non videbit (nipote excæcatus a Nabuchodonosor), ibique morietur. »

Vers. 18. a Fili hominis, panem tuum in conturbatione (in pavore et trepidatione) comedo: sed et aquam tuam in festinatione et maerore bibe : » Causam et significationem subdit, u Et dices ad populum terræ : Panem suum in sollicitudine comedent, et aquamsuam m desolatione bibent. »

XIII. Cap. XV, vers. 2 et 4. « Fili hominis, quid fiet de ligno vilis » a vite preciso? « Ecce igni datum est in escam : sic tradam habitatores Jerusalem » igni et gladio.

XIV. Cap. XVI, vers. 4. « Quando nata es (o Jerusalem, o Synagoga), in die ortus lui non est præcisus umbilicus tuus, et aqua non es loti in salutem, nec sale saliti, nec involuta pannis. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine luo; et dixi : Vive, etc., et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te : et unxi te oleo. Et vestivi te disooloribus, et calceavi le ianthino : et cinxi te bysso, et indui te subtilibus, et dedi armillas in inanibus tuis, el torquem circa collum tuum, et coronam decoris in capite tuo. Et sumens de vestimentis luis fecisti libi excelsa; oleum meum et thymiana meum posuisti coram

ois, *et* fornicati es cum filiis Ægypti et Assyriorum, el cum Chaldæis. Propterea, meretrix, audi verbum Domini : Judicabo le judiciis adulterarum, et dabo le in manus eorum, et destruent lupanar tuum, et lapidabunt te lapidibus, et trucidabunt te gladiis suis. » Est hieroglyphicum Israelis, sive Synagogæ, quæ in deserto pauper et misera, a Deo per Mosen collecta, ciquo quasi matrimonio copulata, bonisque omnibus dolata, mox quasi meretrix ab eo ad idola descivit; quocirca juste a Deo per Chaldæos punita et vastata est. Vide dicta *Eztchiclis* xvi.

XV. Vers. 45. « Mater vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus. Et soror tua major, Samaria : soror aut' m tua minor Sodoma. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua sicut tu: et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccavit, n Vocantur h» sorores Jerusalem, quia ci vicinre, et quia reque sceleratre; unde et ei in pœna et excidio similes fuere.

Vers. 52. « Ergo et tu porta confusionem tuam, qua» vicisti sorores tuas peccatis tuis; porta ignominiam tuam quaj justificasti sorores tuas, » ut illre te videantur meliores, et justiores, id est minus maire, minus iniqure et impire quam tu; adeoque, si tecum, et cum tua impietate comparentur, videantur esse juste et pire.

XVI. Cap. Nix, vers. I. « Et lu, assume planetum super principes Israel, et dices : Quaire mater tua læna inter leones cubavit? et eduxit unum de leunculis suis, et leo factus est : et didicit capere prædam, hominemque comedere. Et audierunt de eo Gentes, et non absque vulneribus suis ceperunt eum : ^t adduxerunt eum in catenis in terram .Egypti. » Leuma est Synagoga, leunculus Joachaz rex, quem Pharaos captivum duxit in Ægyptum.

Vers. 5. « Quæ (Icirna, puta Synagoga, sive Jerusalem), cum vidisset quoniam infirmata est, et periit expectatio ejus: tulit unum de leunculis suis, leonem constituit eum. Et didicit pinulam capere, et homines devorare, viduas facere, etc. Et convenerunt adversus eum Gentes, et expanderunt super eum rete suum et miserunt eum in caveam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, u Ilie leunculus esi Joachin rex, aut potius tyrannus, quem proinde Chaldæi ceperunt, et abduxerunt.

XVII. Vers. 10. « Maier tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata est : fructus ejus et frondes ejus creverunt ex aquis mullis. Et facre sunt ei virgin solidre in scepra dominantium, ele. El evulsa est in ira, in lerraraque projecta : ignis comedit eam. Et mine transplantata e>t in desertum. Plancius est, et erit m planctum. » Vineah re < st Jerusalem; sanguis regius enim esi quasi liquor uva* rubeus. Uree vinea quasi piantala ad aquas, crevit opibus et gloria, sed ob peccala ab ira Du eradicata esi, incensa, et translata in Chaldæam.

XVIII. Cap. XXIII, vers. 2. « rili hominis, dure mulieres filire matris unius erant, et fornicata) sunt in Ægypto. Nomina autem earum. Golla major, et Ooliba soror ejus minor, n Qnrenam sint hre, explicat dicens: « Porro carum nomina, Samaria Oolla, et Jerusalem Ooliba. » Golia enim hebraico significat, « tabernaculum ejus, scilicet » Samarire, est in Dan cl Bethel, continens vitulos aureos, quos pro Deo colit. Ooliba vero significat, « tabernaculum meum in ca : » Deus enim suum tabernaculum habebat in Jerusalem. Fornicationem vocat idololatriam utriusque, de qua subdit, « Fornicata est igitur super me Golia, et insanivit in amatores suos, in Assyrios : » Quia Samaria coluit deos Assyriorum. Propterea tradam eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur. » Samaria enim eversa est a Salmanasar Assyrio, anno 6 Ezechire. « Quod cum vidisset soror ejus Ooliba (Jerusalem), plus quam illa insanivit libidine : » Quia, ut sequitur, coluit deos Chakheorum cl /Egyptiorum, « Propterea Ooliba, hrec dicit Dominus Deus : Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te. filios Babylonis, el universos Chaldæos: nasum tuum et aures tuas praecedent : et quæ remanserint, gladio concident : ipsi filios tuos *t filias tuas capient : et novissimum tuum devorabunt igni. Calicem sororis ture bibes profundum et latum. Ebrietate, et dolore repleberis. Et bibes illum, cl epotabis usque ad freces, et fragmenta ejus devorabis. Ubera tua lacerabis : tu quoque porta scelus tuum, et fornicationes tuas : » Calix hic *tex* mortis et excidii, puta mensura suppliciorum peccalis Jud.rorum commensa, quem eis miscuit et propinavit vindex Deus.

XIX. Cap. XXIV, vers. 3. « Fili hominis, pone ollam, et mitte in eam aquam. Congere frusta ejus ineam, omnem partem bonam, femure et arum, electa et ossibus plena. Pinguissimum pecus assume, compone quoque strues ossium sub ea. Eli' rbuil coctio ejus, et discocti sunt ossa illius in medio ejus : » Olla est Jerusalem, in qua carnes, id est, cives à Ghaldinis coquendi et consumendi sunt. Unde explicans, subdii : a Vai civitati sanguinum, olire, cujus rubigo in ea est, el rubigo ejus non exivit de ca. Vre civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram. Congere ossa, quæ igne succendam : consumuntur carnes, et coquetur universa compositio, et ossa tabescent. »

XX. Vers. 16 et 21. « Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuoium in plaga, » (7. d. Faciam ut ex morbo moriatur uxor tua dilecta), « et non planges, neque plorabis, » ut hac re portend is excidium urbis et templi, in quo tanta erit strages, ut nemo fratrem, patrem, vel uxorem sit plancturus. « Et mortua est uxor mea vespere, fecique mane sicut pnceperal mihi. » Po ro hire explicans subdit « Uree dicit Dominus Deus : Ecce ego polluem sanctuarium meum,

superbiam imperii vestri, et desiderabile oculorum vestrorum, et super quo pavet anima vestra : et filii vestri gladio cadent. Et facietis sicut feci. » q. (I. Non plangetis eos. a Eritque Ezechiel vobis in portentum. »

XXI. Cap. XXVIII, vers. 2. « Fili hominis, dic principi (regi Tyri : Dixisti : Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi in corde maris : cum sis homo, et non Deus, et dediti cor tuum quasi cor Dei. Tantos habuisti animos ac spiritus, ac si esses Deus. « Idcirco morte incircumcisorum morieris in manu alienorum, » 7. d. Incircumcisi, puta Gentiles Chaldaei, occident te pariter incircumcisum. « Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore; in deliciis paradisi Dei fuisti : omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Tu cherub extentus, et protegens, et posuisti in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum ambulasti, donec inventa est iniquitas in te, et peccasti. Et eeci te de monte I) i, et perdidisti te, O cherub protegens, de medio lapidum ignitorum. Omnes, qui viderint te in Gentibus, obstupescunt super te : nihili factus es, et non eris in perpetuum : » Begem Tyri ob sapientiam, opes et gloriam, comparat Cherubino, quem ob superbiam per Chaldaeos regno bonisque omnibus privavit. Vide dicta *Ezech.* xxviii.

XXII. Cap. XXIX, vers. 3. « Ecce ego ad te Pharaon, rex /Egypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum (rivorum Nili) tuorum, et dicis : Meus est fluvius, et ego feci memetipsum. Et ponam frenum in maxillis tuis : et extraham te de medio fluminum tuorum; bestiis terne, et volatilibus caeli, dedi te ad devorandum : » Sicut cap. XXVIII, praedixit superbo regi Tyri excidium, ita hic idem praedicat superbo Pharaoni. Causam subdit : « Pro eo quod fuisti baculus arundineus domui Israel : » Fulcivisti enim eorum rebellionem contra Chaldaeos, idcirco quasi arundo cum iis à Chaldaeis es confractus et contritus.

XXIII. Vers. 18. « Fili hominis, Nabuchodonobor servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum (per trodееm annos eam obsidendo), omne caput (militum ejus comportantium saxa, ligna et terram ad implendum mare cingens Tyrum) decalvatuus, et omnis humerus depilatus est : et merces non est reddita ei. Propterea haec dicit Dominus Deus : Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra /Egypti : et diripiet spolia ejus : et erit merces exercitui illius, pro eo quod laboraverit mihi, » ut meam vindictam contra Tyrum exsequerentur, 7. d. Chaldaeis pro expugnata Tyro dabo spolia /Egypti, quasi pro mercede. Unde subdit :

Cap. XXX, vers. 2. « Ululate (o /Egyptii), vae, vae diei : quia juxta est dies, et appropinquat dies Domini (quo vos excindet) : dies nubis, tempus Gentium erit. »

XXIV. Cap. XXXI, vers. 3. « Fili hominis, dic Pharaoni : Ecce Assur quasi cedrus in Libano

pulcher ramis, et frondibus nimirum, excelsus- <pie altitudine, et inter condensas frondes elevatum est cacumen ejus. » Pharaon vocatur Assur; quia opibus, potentia et gloria comparabat cum Sennacherib, aliisque monarchis Assyriorum : hinc et vocatur cedrus, a Cedri, inquit, non fuerunt albos illo in paradiso Dei. Propterea haec dici! Dominus: Pro eo quod sublimatus est, etc. tradidi eum in manus fortissimi Gentium (Nabuchodonosoris). Et succident eum alieni, et crudelissimi nationum. Ipse est Pharaon, et omnis multitudo ejus, dicit Dominus Deus. »

XXV. Cap. XXXII, vers. 2. « Leoni Gentium assimilatus es (o Pharaon). et draconi qui est in mari: et ventilabas cornu in fluminibus tuis. Expandam super te rete meum, et projiciam te in terram. Et operiam, cum extinctus fueris, caelum, et nigrescere faciam stellas ejus : solem nube tegam, et luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria caeli inerere faciam super te. » 7. d. Tanta erit strages tua et tuorum, o Pharaon, ut hominibus caeli obscurari et morere videantur. Est hyperbole. Unde de eodem subdit :

Vers. 19. « Descende, et dormi cum incircumcisis, cum his qui descendunt in lacum. Ibi Assur, et omnis multitudo ejus, qui dederant quondam formidinem in terra viventium. Ibi Aelam, ibi Mosoch, et Thubal. Ibi Idumaea, et reges ejus. Ibi principes Aquilonis omnes, et universi venatores: qui dormierunt incircumcisi cum interfectis gladio, et portaverunt confusionem suam cum his qui descenderunt in lacum. »

XXVI. Cap. xxxvi, vers. 25. « Effundam super vos aquam mundam (in baptismo Christi), et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in modio vestri : et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio vestri : et faciam ut in praeceptis meis ambuletis. » Vide cap. xi, vers. 19.

XXVII. Cap. XXXVII, vers. 1. a Facta est super me manus Domini : et dimisit me in medio campi, qui erat plenus ossibus. Et dixit ad me : Fili hominis, pulsi vive ossa ista? Eldixi : Domine Deus, tu nosti. Et dixit ad me : Vaticinare de ossibus istis : et dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini. Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis. Et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vobis cutem, et vivetis. » Subjungit Ezechiel se eis id vaticinatum, caque mox cute, carne, et nervis, ac spiritu et vita fuisse donata. Erat hoc schema resurrectionis; sed sub eo significat, Judaeos qui in Babylone erant quam emortui, et volui ossa arida, ad libertatem et patriam, itaque quasi ad vitam redituros. Hoc est enim quod explicans subdit :

Vers. 11. « Fili hominis, ossa haec universa domus Israel est : ipsi dicunt : Aruerunt ossa nostra, et perierit spes nostra (liberationis ex Babylo-

ais, *cl* reditus in patriam) : *ecce* ego aperiam tumulos vestros, *cl* educam vos do sepulcris vestris, *e*(reducam in terram Israel. »

XXVIII. vers. 10. « Fili hominis, sumo tibi lignum unum : et scribe super illud: Jüdæ, et flh*orum Israel sociorum ejus : *cl* tolle lignum alterum, et scribe super illud : Joseph ligno Ephraim, et cūnete domui Israel, sodornmque ejus. Et adijunge illa, unum ad alterum tibi in lignum unum» et erunt in unionem *in* manu tua. » Hoc symbolo significat Deus, se Judæos et Israelitas, sive Samarites, jam *interse* contrarios, uniturum in Ecclesia, per fidem et gratiam Christi. Unde explicans subdit ; « Ecce ego assumam filios Israel *de medio* nationum, ad quas abierunt, etc. Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israel. Et servus meus David (Christus Davidis Illius) rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum. Et percutiam illis fœdus pacis. Et erit tabernaculum meum in eis • et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. »

EX DANIELE.

I. Cap. ii, vers. 31. «Tu rex, videbas, et ecce quasi statua una grandis : caput ex auro optimo erat, pectus autem et brachia de argento, porro venter et femora ex ære; tibi® autem ferre®, pedum quædam pars erat ferrea, quædam autem fictilis. Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus : et percussit statuam in pedibus ejus ferreis, et comminuit eos. Hoc est somnium : Interpretationem quoque ejus dicemus /oram te. Tu rex regum es, tu es ergo caput aureum. Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum : et regnum tertium aliud œereum, quod imperabit univers® terr®. Et regnum quartum erit velut ferrum ; quomodo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc. Porro quia vidisti pedum et digitorum partem teste figuli, et partem ferream : regnum divisum erit. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cudi regnum, quod in oelcrum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur : comminuet autem, et consumet universa regna hæc : et ipsum stabit in æternum, secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum.» Caput aureum fuit monarchia Nabuchodonosoris; pectus argenteum, regnum Cyri et Persarum; venter æreus, regnum Alexandri et Græcorum; tibi® ferre®, regnum Romanorum : sed hæc omnia comminuit lapis sine manibus de monte abscissus, id est, Christus ex virgine natus, cnju» regnum gloriosum erit et æternum.

II. Cap. IV, vers. 7 et 22. « Videbam, et ecce arbor in medio terne : et proceritas ejus contingens caluñā. Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius : et ex ea vescebatur omnis caro. Et

ecce vigil et sanctus de cado clamavit. Succidito arborem, cor ejus ab humano commutetur, et cor fera; detur ei, et septem tempora mutantur super eum. » Arbor hæc est Nabuehodonosor, vigil est Angelus intentans ei ejectionem è regno, et commutationem in bestiam. Ita explicat Daniel. « Ejicient te, inquit, ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et fœnum ut bos comedes, et rore cadi infunderis : septem quoque tempora (id est, septem anni) mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus super regnum hominum, et cuicumque voluerit, det illud. Quamobrem, rex consilium meum placeat tibi : peccala tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. »

III. Cap. v, vers. 28. « Mane, Thekel, Phares. M me numeravit Deus regnum tuum, et completum est illud. Thekel : appensus es instatura, et inventus es minus habens. Phares : divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. Eadem nocte interfectus est Baltassar, et Darius Medus successit in regnum. » Hic eventus elare visionem explicat.

IV. Cap. vu, vers. 3. « Quatuor bestię grandes ascendebant de mari. Prima quasi leœna, et alas habebat aquilæ, et cor hominis datum est ei. Et ecce bestia alia similis urso ; et tres ordines erant in ore ejus, et in dentibus ejus, et sic dicebant ei : Surge, comede carnes plurimas. Et ecce alia quasi pardus, et alas habebat quasi avis, quatuor super se, et quatuor capita erant in bestia. Et ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans: et habebat cornua decem. Et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum: et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus: et ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu, et os loquens ingentia. » Hæc quatuor animalia sunt quatuor monarchi® : leœna sunt Assyrii, ursus Pers®, pardus Gneci, quarta bestia sunt Romani. Ex quarta orientur decem cornua, id est, decem reges in fine mundi; et cornu parvulum, id est Antichristus, qui tres reges debellabit; unde mox reliqui septem ei sponte se subdent.

V. Vers. 9. « Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit : vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana inunda : thronus ejus flamini» ignis : rol® ejus ignis accensus. Fluvius igneus, rapidusque egrediebatur a facie ejus : millia millium ministrabant ei, *cl* decies millies centena millia assistebant ei. » Ille est Pater æternus, qui regnum Antichrist! adjudicabit Christo et Christianis, unde subdit : « Judicium sedit, » id est, judices sederunt, « et libri aperti sunt : et vidi quoniam interfecta esset bestia (Antichristus), et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit. Et dedit ei potestatem, et honorem, et regnum. »

VI. Cap. vin, vers. 3. « Ecce aries unus stabat ante paludem, habens cornua excelsa, et unum excelsius altero : ecco autem hircus caprarum veniebat ab Occidente, et non tangebatur terram; et pen ussit arietem. » Aries est Darius, quem percussit hircus, id est Alexander Magnus.

Vers. 8. « Hircus autem caprarum magnus factus est nimis : cumque crevisset, fractum est cornu magnum, et orta sunt quatuor cornua : de uno autem ex eis egressum est cornu unum modicum : et factum est grande, et magnificatum est usque ad coelum : et deiecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas. » Cornu magnum est Alexander • eo fracto, id est mortuo, regnum ejus divisum est in quatuor cornua, id est primarios ejus duces : e quorum uno prognatus est Antiochus Epiphaxies, qui Judæam, Unique templum vastavit, ejusque cultores occidit.

VII. Cap. is, vers. 24. « Septuaginta hebdomades abbreviat® sunt super populum tuum, et super urbem sanctam luam, ut consummetur prevaricatio, et finem accipiat peccatum. » Ilæ 70 hebdomades annorum sunt, faciuntque 490 an-

nos, 7. d. 490 anni fluent usque ad Christum.

Vili. Cap. X, vers. 5. « Et ecce vir unus vestit, tui nneis, et renes ejus accincti auro obrizo : et corpus ejus quasi chrysolithus, et facies ejus velut species fulguris, et oculi ejus ut lampas ardens : et brachia ejus, et quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species æris candentis : et vox sermonum ejus ut vox multitudinis. » Hic vir est Archangelus Gabriel, qui cap. seq. victorias Machabæotuin, Christi et Christianorum Danieli enarrat : quocirca augustam hic formam assumit, ut per eam illas repræsentet. *Primo* ergo linea vadis significat sacerdotium Muchabeorum et labores.

Secundo, zona aurea significat eorumdem charitatem, bella et regnum. *Tertio*, chrysolithus, eorumdem gloriam et triumphum. *Quarto*, facies fulgurans eorumdem zelum violentum in hostes. *Quinto*, oculi, ut lampas ardens, eorumdem prudentiam et vigilantiam. *Sexto*, brachia et crura ænea, eorumdem fortitudinem, et armorum splendorem. *Septimo*, vox multitudinis, exercitum et phalanges tam Machabæorum quam Angelorum pro eis pugnantium.

PARABOLÆ ET SIMILITUDINES.

EX ISAIA.

I. Cap. i, vers. 3. « Cognovit bos possessorem suum, et asinus presepe domini sui : Israel autem me non cognovit : « magis ergo ingratus et stolidus est, quam bos vel asinus.

II. Vers. 5. « Omne caput languidum, et omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas : vulnus et livor, et plaga tumens, » 7. d. Tota respublica Judæorum, eorumque corpus politicum totum, puta tam principes et sacerdotes quam laici sceleribus corrupti sunt, saucii et putridi.

III. Vers. 8. « Derelinquetur filia Sion ut umbra- culum in vinea, et sicut tugurium in cucumenario, » 7. d. Desolabitur Jerusalem, fietque quasi vinea, aut hortus, collectis uvis et fructibus, deserta et squalida.

IV. Vers. 9. « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus. » Semen vocat paucos ex excidio reliquos, quos Deus servavit in semen et propaginem gentis. Nisi enim Deus gentem servare voluisset, omnes Judæi periissent, uti perierunt omnes Sodomita! et Gomorrha i.

V. Vers. 10. « Audite verbum Domini, principe. Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. » 7. d. Judæa in impietate par fuit Sodomie et bomorrhee ; fuisset ergo et par in pœna et excidio, nisi Deus semen gentis servas-

set, propter Christum ex ea nasciturura, juxta promissa Davidi et Abrarum facta.

A I. Vers. 18. « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi uix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt, » 7. d. Si pœniteat vos, moresque mutetis, ego conscientiam vestram tot sceleribus vulneratam et cruentam emundabo, ut fiat pura et candida quasi nix, et lana alba.

Vit. Vers. 21. « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis?» 7. d. Quomodo Jerusalem, olim sponsa Deo fidelis, nunc quasi meretrix fornicata est cum idolis?

Mil. Vers. 29. « Erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua, » 7. d. In hortis sub quercubus erexistis aras, et sacrificastis idolis : ideo desolabimini uti quercus in hieme, cum defluunt folia ; et siculi hortus in æstate arescens ex siccitate. ob defectum aquæ.

IX. Vers. 31. « Et erit fortitudo vestra ut favilla stupe, et opus vestrum quasi scintilla : et succendetur uti unique simul, et non erit qui exstinguat, » 7. d. Ego vestra idola, quæ putatis fortissima et invicta, ac vestra opera opesque delebo, et comburam instar stupæ, quæ levi flamma absumitur.

X. Cap. V, vers. 28. « Unguite equorum cju« (Nabuchodonosoris erunt valida* et dune) ut si-lex : et rotæ ejus quasi impetus tempestatis. Ht>

citas eJus ut leonis, etc. aspiciemus in terrain, et ecce fenebne tribulationis, *et* lux obtenebrata est in caligine ejus. » Parabola) fare ciane sunt.

XI. Cap. lx, vers. 3. « laetabuntur (Gentes, at sepia pnedicalione Evangelii!, grati® et salutis) coram te, sicut qui loelautur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia. Jugurn enim oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian, » 7. d. Sicut olim in die conflictus cum Madianitis, tu, Domine, per Gedeonem eosdem superasti, et profligasti, *itaque* eorumjugum, virgam et sceptrum abstulisti a cervicibus Judæorum : ita in die quo verus Gedeon, id est excisor iniqui *tatis* et peccati, puta Christus, confliget cum dromonibus, principibus, Judæis et gentibus impiis, tu, Domine, aderis Christo, ut hostes hoscos suos et nostros profliget, eorumque quasi exactorum et tyrannorum jugum et sceptrum a fidelium cervicibus excutiat.

XII. Vers. 18. « Succensa est quasi ignis impietas veprem et spinam vorabit, et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi, » 9. d. Sicut ignis in sylva succensus, primo vepres et sentes corripit, deinde sylvam totam depascitur, ut tota densitas saltus convolvatur in superbia, id est in elatione et altitudine fumi : ita impietas bcnsim pervasit populum, ut totum Israel convolverit, ac proinde convolvat eundem quoque sua pœna.

XIII. Cap. X, vers. 14. « Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum : et sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi : et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et gannirci, » 7. d. Ego Sennacherib tam facile cepi gentes cl regna, quam facile auceps capit óva et pullos avis in nido, cui avis ipsa obstrepere et ogganire, aut potius obgarrire non audet. Sed hanc regis barbari arrogantiam retundit Deus, dicens :

XIV. Vers. 15. a Numquid gloriabitur securis contra cum qui secatur in ca? aut exaltabitur serra contra cum a quo trahitur? quomodo si elevetur virga contra elevantem se, cl exaltetur baculus, qui utique lignum est.» Sic et tu, o Sennacherib, non debes gloriari, nec mihi adimere, cl libi ascribere tot victorias, et gentium excidia : quia tu fuisti tantum securis, et quasi serra, qua ego gentes quad ligni dissecui cl serravi; atque quasi baculus et virga, qua easdem flagellavi.

XV. Vers. 15. a Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem : et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, et sanctus ejus in flamma : et succendetur cl devorabitur spina ejus, et vepres in die una, » ç, J. Deus percutiet milites Sennacherib ardore et pc-te, qui eo* ita arefaciet et aduret, sicut ignis solet afflare et adurere spinas et vepres in sylva.

XVI. Cap. XIV, vers. 4 et 8. « Quomodo cessavit exactor (rex Babylonis?) quievit tributum? Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. Abietes quoque telate sunt super tel et cedri Libani; ex quo dormisti, non ascendet qui succidat nos. Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit (ibi gigantes. Omnes principes terre surrexerunt de solis suis : et dicent tibi : Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum. » Figurate inducit hic reges et principes in inferno, suscipientes et subsannantes regem Babylonis occisum.

XVII. Cap. XVI, vers. 2. « Sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes ; sic erunt filii® Moab in transcensu Arnon. » Sensus est clarus.

XVIII. Vers. 8. « Vineam Sabama Domini gentium exciderunt, fligella (ita vocantur propagines vilis) ejus usque ad Jazer pervenerunt : erraverunt in deserto, propagines ejus relicte sunt, transierunt mare, » 7. d. Populus Moab vastatus a Chaldæis, ab iis captivus trans aquas ducetur in Babylonem.

XIX. Cap. .WH, vers. G. « Et relinquetur in eo (in Israele) sicut racemus, et sicut excussio ole® duarum vel trium olivarum in summitate rami, » 7. d. In excidio Samarte et decem tribuum, tam pauci relinquentur Israelite, quam pauci relinquuntur racemi in vinea post vindemiam, et quam paucro reliquiuniur olivæ in olea, dum ea excutitur. Sic allegorico multi sunt vocali, pauci electi et salvandi.

XX. Cap. xvm, vers. 4. a Quiescam et considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis, » 7. d. Ego Deus clare contemplanter, quasi in luce meridiana, stragem Ægyptiorum : eroque serenus in pace et refrigerio, cum ipsos uret sol et æslus excidii.

XXI. Vere. 5. «Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinabit, et praecidentur ramusculi ejus falcibus : et quæ derelicta fuerunt abscidentur et excutientur. Et relinquentur simul avibus montium, et bestiis terræ, » 7. d. Ægyptii florebant, cl magnam quasi messem opimi et glorien promittebant ; sed quasi fructus præcoccs ab Assyriis sunt excisi, nec ad maturitatem pervenerunt.

XXII. Cap. XXII, vers. 17. «Ecce Dominus asportari te (oSobna) faciet (in Babylonem,) sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te, 7. d. Tam facile quam amictus et vestis attollitur et effertur, tollet et efferet te ex Jmtea Deus.

XXIII. Vers. 18. « Coronans coronabit te tribulatione : quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam. » Sensus patet.

XXIV. Cap. XXIV, vers. 2. « El erit sicut populus, sic sacerdos : et sicut servus, sic dominus çJus : sicut ancilla, sic domina ejus : sicut emens, Mc ille qui vendit,» q.d. Excidium orbis erit uni-

versale et commune, nec discernet servum vel ancillam ab hero vel hera, sed omnes quasi pares pari clade involvet.

XXV. Vers. 20. « Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis : et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adjiciet ut resurgat, » 7. d. Tanto terrae motu concutietur terra, ut tota a fundamentis convelli et everti videatur, idque propter scelera, quæ incoke ejus in ea perpetrarunt.

XXVI. Vers. 23. « Et erubescet luna, et confundetur sol cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, » 7. d. Sol et luna obtenebrescent, itaque quasi pallescere, et pudore suffundi videbuntur ob scelera incolarum terræ, quæ in die judicii Deus toti orbi patefaciet, et puniet. Unde præcessit vers. 22 : « Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur in carcere, et post multos dies visitabuntur, » q.d. Scelerati colligati quasi in fascem projiciantur in ignem gehennæ, ut in eo jugiter claudantur, et ardeant : nam « post multos dies visitabuntur, » id est punientur per omnia sæcula in æternum.

XXVII. Cap. XXV, vers. 5. « Sicut æstus in siti, tumultum alienorum humiliabis : et quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies, » 7. d. Sicut nubes æstuans torret vineas, ita Christus in die judicii exuret omnes impiorum delicias, quibus ipsi se oblectabant.

XXVIII. Vers. 10. « Triturabitur Moab sub eo (Deo) sicuti teruntur paleæ in plaustro. Et extendet manus suas sub eo sicut extendit natans ad natandum. » 7. d. Daemones, omnesque impii ita a Christo vindice calcabuntur, ut dent speciem hominis plane victi et desperati, qualis est species naufragi in naufragio natantis.

XXIX. Cap. XXVIII, vers. 2. « Ecce validus et fortis Dominus, sicut impetus grandinis; turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam, » 7. d. Deus fortiter sternet per Assyrios agros Samariæ sicut grando, turbo et fluvius exundans solent sternere sata Ireta, boumque labores.

XXX. Vers. 24. « Numquid tota die arabit arans ut seriat, proscindet et sarrieti humum suam? Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret gith, et cuminum sparget, et ponet triticum per ordinem? Et erudiet illum in judicio : Deus suus docebit illum, » 7. d. Impii dicunt : Non est Deus; quia ipso sæpe scelera dissimulat, nec statini ea punit. Hisce respondeo : Sicut agricola non semper arat, sed jam arat, jam serit, jam metit, jam triturat, et quodlibet agit suo tempore : sic et Deus suas habet opportunitates, et scit quando dissimulare, quando punire debeat. Deus enim agit, non satagit, nec tumultuatur; sed tempora novit, et opportunitates rei gerendæ.

XXXI. Cap. XXIX, vers. 5 et 7. « Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te : et sicut favilla pertransiens : et sicut somnium visionis

nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel, » 7. d. Hostes qui vastaverunt Jerusalem, conterentur, et evanescent instar pulveris, favillæ et somnii, unde subdit :

XXXII. « Et sicut somniat esuriens, et comedit; cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus : et sicut somniat sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit: et anima ejus vacua est : sic erit multitudo omnium gentium, qui dimicaverunt contra montem Sion.»

XXXIII. Cap. XXXI, vers. 4. « Quomodo si rugiat leo et catulus leonis super prædam suam, et cum occurrerit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit, et a multitudine eorum non pavebit : sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion. »

XXXIV. Vers. 5. « Sicut aves volantes » prosequi pullos suos, pugnantque pro eis rostro et alis contra accipitrem : a sic proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens et likerans, transiens et salvans. »

XXXV. Cap. XXXII, vers. 9 « Et erit vir » sicut umbra et alis pii regis Ezechiae absconditus in caverna, protectus ita securus, « sicut qui absconditur in caverna vento, et celat se a tempestate, sicut rivi aquarum in siti, et umbra petrae prominentis in terra deserta. »

XXXVI. Cap. xxxviii, vers. 12. « Generatio mea (ætas vitæ meæ) ablata est, et convoluta est a me quasi tabernaculum pastorum. »

« Præcisa est velut a texente vita mea : dum adhuc ordire, succidit me : quasi leo, sic contrivit omnia ossa mea. »

XXXVII. Vers. 14. « Sicut pullus hirundinis, clamabo : meditabor, » id est, meditabundus gemam, « ut columba. »

XXXVIII. Cap. XL, vers. 11. « Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetus ipse portabit. » Pastor hic est Christus. agni Christiani, foetus sive gravidus, quæ pariunt agnos, sunt Apostoli virique Apostolici : hos omnes passus, portat et dirigit Christus.

XXXIX. Vers. 12. « Quis mensus est pugillo aquas, et cælos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera? quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi, » 7. d. Deus tam potens est, ut coelum et terram tribus digitis sustineat; ac tam sapiens, ut nullus ei consilium dare possit, quin uno omnes sapientes ab eo suam sapientiam et consilium accipiant et emendent.

XL. Vers. 15. « Ecce gentes quasi stilla situla, et quasi momentum slatcræ reputatae sunt, » si cum Dei magnitudine et maiestate immensa comparantur : « ecco insulte quasi pulvis exiguus. Et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum, » si illud Deo pro ejus excellentia et dignitate offerendi...

«IL «Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum cl inane reputata» sunt ei. »

XLI. Vers. 22. a Qui sedet super gyrum teme, et habitatores ejus sunt quasi locusta*, qui extendit relut nihilum roelos. »

XLII. Vers. 23. « Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, judices terræ vehit inane fecit. »

XLIII. Vers. 26. a Qui educit in numero militiam eorum (astrorum cl cælerorum creatorum), et omnes ex nomine vocat. »

XLIV. Vers. 27. « Quare dicis, Jacob : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit? numquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terre : non deficiet, neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus. »

XLV. Vers. 29. « Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat. »

XLVI. Vers. 30 et 31. a Deficient pueri, et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent : qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumunt pennas sicut aquilæ : current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient. »

XLVII. Cap. xLI, vers. 11 et 15. « .Noli timore, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus, et redemptor tuus sanctus Israel. » Israelitas abjectos comparat vermi et mortuis. « Ego posui te quasi plastrum triturans novum, habens rostra serrantia; triturabis montes, et comminues : et colles quasi pulverem pones : ventilabis eos : et ventus tollet, et turbo disperget eos : et tu exultabis in Domino, in pineto Israel*lætaberis. » Israelcm a Deo adjutum et roboratum comparat plastris terentibus segetes, item plastris, quæ serratis dentibus armata, obvia quæque secant.

XLVIII. Cap. xLIi, vers. 2. a Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te : cum ambulaveris in igne, non combureris, et fiamma non ardebit in te, » q. d. In mediis periculis, angustiis et tormentis adero tibi, tæque tutabor et protegam. « Delevi ut nubem iniquitates tuas, et «piasi nebulam peccata I a. » Sicut enim nubes et nebulæ a sole ita dissipantur, delentur et evanescent, ut nullum earum vestigium supersit : ita et Deus condonando peccata, ea plane delet et abolet, ut nihil eorum supersit.

XLIX. Cap. XLvi, vers. 3. Audite me, domus Jacob, etc., qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva, » q. d. Quos quasi mater pario, formo, educo et foveo. « Usque ad senectam ego ipse, et Usque ad canos ego portabo, » q. d. Ab utero usque ad ultimum vitæ vos ego tueor, rego et curo.

L. Cap. XLViii, vers. 18. « Utinam attendisses mandati mea, facti fuisset sicut flumen (copiosum et redundans) pax tua. et justitia tua (ingens) sicut gurgites maris, et fuisset quasi arena sementuum, et stirps uteri tui uti lapilli ejus, non interisset. •

LI. Cap. xr.ix, vers. 15. « Numquid oblivisci potest mulier infantem snmn, ut non misereatur filio uteri sui ? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar fui. Ecce in manibus meis descripsi te. Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos? ego sterilis et non parions.» Ecclesiam Gentium comparat mulieri prius sterili, postea fecundæ.

LU. Vers. 22. « Et afferent filios tuos iu jis, et filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices tui » : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. » Eidem Ecclesiæ tam fausta et augusta pollicetur Deus.

LIIf. Cap. L, vers. 9. a Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tineam comedit eos. » Hostes Christi ita perdendos asserit, ut veslis atteritur et exciditur a tineam.

LIV. Cap. LI, vers. 3. « Consolabitur Dominus Sien, et consolabitur omnes ruinas ejus ; et ponet destitutum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et lætitia inveniuntur in ea, gratiarum actio et vox laudis. » Ecclesiæ gloriam et delicias comparat paradiso terrestri.

LV. Vers. 6. « Coeli sicut fumus liquescent . et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores ejus sicut hæc interibunt, » per ignem conflagratio in fine mundi : « salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea non deficiet. »

LVI. Vers. 8. « Sicut vestimentum, sic comedit eos (homines) vermis; et sicut lanam, sic devorabit eos linea: salus autem mea in sempiternum erit. »

LVII. Vers. 12. «Ego, ego, ipse consolabor vos: quis timet timeres ab homine mortali, et a lilio hominis, qui quasi fœnum ila arescet? »

LVIII. Cap. LViii, vers. 6. « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit : et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. » Christum patientem comparat agno, et ovi quæ ducitur ad lanienam.

LIX. Cap. LV, vers. 0. « Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi ne inducerem aquas Noe ultra supra terram : sic juravi ut non irascar tibi (o Ecclesia), et non increpam te. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent : misericordia autem mea non recedet a te, » q. d. Sicut cum Noe inii fœdus æternum de prohibendo deinceps diluvio : sic tecum, o Ecclesia, novum fœdus æternum in eo, quod nunquam derelinquam te, nec sinam te ab hostibus obrui.

LX. Cap. LY, vers. 9. « Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltate sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. »

LXI. « Et quomodo descendit imber et nix decado, et illuc ultra non revertitur. sed inebriat terram, etc. : sic erit verbum meum, etc., non re-

vertetur ad me vacuum, sed faciet quaecumque volui, »

LXII. Cap. r.ix, vers. 9. a Exspectavimus lucem, et ecco tenebro) : splendorem, cl in tenebris ambulavimus ¶ Lux sunt prospera, tenebræ adversa. « Palpavimus sicut cæci parietem : impegimus meridie (piasi in tenebris, in caliginosis qua i mortui. »

LXIII. ¶ Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbio meditantes gememus. »

LXIV. Cap. Lxii, vers. I. « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam » orare, et obsecrare Deum, ¶ donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur. » Splendor et lampas Sionis, id est Ecclesia», est Salvator Jesus : pro illius ergo ortu et adventu assidue oravit Isaias et Propheta).

LXV. Cap. lxxvi, vers. 3. « Qui immolat bovem, quasi qui interficit virum; qui maciat pecus, quasi qui excerebrat canem ; qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum oliverai; qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. » Judæorum impiorum victimas comparat Deus mactationi hominis, canis et suis, imo idolothytis.

LXVI. Vers. 15. « Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadriga) ejus, reddere in indignatione furorem suum, et increpationem in flamma ignis, » præserlim conflagrationis mundi : nam Christo veniente ad judicium ignis ante ipsum præcedet ¶ Ct inflammabit in circuitu inimicos ejus. Unde sequitur :

LXVII. Vers. 18. « Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum, » supple, acriter puniam. Nam venio ut congregem opera, et operantes impie cum omnibus gentibus et linguis : et venient, et videbunt gloriam meam, » puta potentem et acrem meam justitiam et vindictam in impios in die judicii.

EXVIII. Vers. 19. a Et ponam in cis signum, » tum signum crucis, tum signa Spiritus Sancti, quibus Apostoli signati sunt in Pentecoste. « Et mittam ex eis qui salvati fuerint ad Gentes. »

LXIX. Vers. 20. « Et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis, et in quadrigis, et in lecticis, etc. » q. d. Tam facile, hete et alacriter venient Gentes ad Ecclesiam, ac si equis et lecticis veherentur. Adde, Evangelium esse vehiculum quo nos ad coelum vclui Christus.

LXX. Vers. 22. « Sicut cæli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus : sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum. » Significat Ecclesiæ per Christum tum innovationem, tum perpetuitatem.

EX JEREMIA.

1. Cap. i, vers. 18. « Ego dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum super omnem terram, » q. d. Fa-

ciarn tn, o Jeremía, fortem, nt sfa quasi urbs inexpugnabilis, quasi columna immobilis, quasi murus æreus, omnium Judæorum maledictis impetrabilis et invincibilis.

11. Cap. ii, vers. 11. « Si mutavit gens deos suos, et certe ip*i non sunt dii : populus vero meus mutavit gloriam suam (Dei sui : Deus enim est Israeli» gloria) in idolum. »

Vers. 12. « Obstupescite, coeli, super hoc, et por Le ejus desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus : Me dereliquerunt fontem aquæ viv/e, et foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas, n Idola comparat cisternis rimosis et vacuis, quæ opem et aquam sitiienti præbere nequeunt.

HL Vers. 20. « In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso tu prosternebaris, meretrix, » colendo et adorando idola.

IV. Vers. 22. « Si Liveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam boriili, maculata es in iniquitate tua coram mo. » g. d. Tantæ ac tam pertinares sunt in te idololatria» et scelerum maculæ, ut nullo nitro, nullo sapone elui possint.

V. Vers. 26. « Quomodo confunditur fur, quando deprehenditur : sic confusi sunt domus Israel, etc., dicente* Ugnò : Pater meus es tu; et lapidi : Tu ine genuisti. »

VI. Vers. 30. « Quasi leo vastator generatio vestra, » q. d. Vestri cives sæviunt in Prophetas, sicut leo sævit in transeuntes.

VH. Vers. 32. a Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponda fasciæ pectoralis suæ? populus vero meus oblitus est mei diebus innumeris. »

Vili. Cap. IV, vers. 11. « Ventus urens in viis quæ sunt in deserto viæ filiæ populi mei, non ad ventilandum et ad purgandum, » g. d. Chaldæus ho4is imminet, qui quasi ventus urens non ventilabit et purgabit, sed concremabit Jerusalem et templum : unde subdit de eodem :

IX. Vers. 13. « Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus : velociores aquilis equi illius : væ nobis quoniam vastati sumus.

X. Vers. 31. « Vocem quasi parturientis audivi, angustias ut puerperæ : Vox tiliæ Sion intermorientis, expandentisque manus suas : væ mihi, quia defecit anima mea propter interfectos, » g. d. Jerusalem videns suos filios et cives a Chaldæis trucidari, instar puerperæ ex dolore uartus emorientis, dolore deficiet et corruet. 7

XL Cap. V, vers. 27. « Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plena» dolo, » g. d. Sicut aucupes decipiunt aves, captasque mittunt in caveam, sive decipulam, ita Judæorum domus plena) sunt opibus per fraudes et dolos partis.

XII. Cap. vi, vers. 7. « Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic (Jerusalem) frigidam fecit miditiam suam, p g. d. Sicut aqua frigore congelciatur in crystallum, sio cor Judæorum sua ma-

Ugnitate obduruit quasi lapis, a Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens, » *¶ d.* Zelo/estuo, non possum me cohibere, quin cis Domini furorem et excidium denuntiem.

XIII. Cap. XVII, vers. 5. « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus. Erit eniro quasi myricæ in deserto, et non videbit cum venerit bonum : sed habitabit in terra salsuginis, et inhabitabili, s *q. d.* Sterilis et inanis est spes defixa in hominem, spes vero in Deo est solida et fecunda. Unde subdit :

XIV. Vers. 7. « Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus. Et erit quasi lignum quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas : et non timebit cum venerit aestus. Et erit folium ejus viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. » Sperantem in Deo comparat arbori humecte, frondenti semper et fructificanti.

XV. Cap. XXIII, vers. 29. « Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, et quasi malleus conterens petram? » *q. d.* Verba hominum frigida sunt et evanida : at verba Prophetarum spiritu Dei animata, ignita sunt et fortia, ut instar mallei saxea hominum corda confringant, et confracta igniant.

XVI. Cap. XXVI, vers. 18. « Sion quasi ager arabitur: et Jerusalem in acervum lapidum erit : et mons domus in excelsa sylvarum, » *q. d.* Sion et mons templi ita vastabitur, ut ex urbe fiat sylva, et ager arabilis.

XVII. Cap. xxxut, vers. 22. « Sicut enumerari non possunt stellæ cœli, et metiri arena maris : sic multiplicabo semeu David servi mei, et Levitas ministros meos, » ut scilicet præ multitudine numerari nequeant.

XVIII. Cap. XXXIV, vers. 17. « Vos non audistis me, ut predicaretis libertatem unusquisque fratri suo, et unusquisque amico suo (ut septimo anno remissionis, liberos dimitteretis servos vestro-, juxta legem *Exodi* xxi, 2.) Hac de causa, « Ecce ego predico vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, et ad famem, » *q. d.* Ego pariter vos a meo imperio liberos dimittam, tradamquo gladio, fami et pesti.

XIX. Cap. XXXV, vers. 5. « Posui coram filiis domus Rechabitarum scyphos plenos vino, et calices : et dixi ad eos : Bibite vinum. Qui responderunt : Non bibemus vinum : quia Jonadab filius Rechab, pater noster, precepit nobis, dicens : Non bibetis vinum, etc. »

Vers. 13. « Numquid non recipietis disciplinam ut obediatis verbis ineis, dicit Dominus? » *q. d.* Filii Rechab obediunt patri in re libera et dura: al vos ludæi in re facili et necessaria, ut scilicet me colatis, non idola, obedire non vultis. Idcirco vobis exilium intento. « Domui autem Rechabitarum haec dicit Dominus, etc. Non deficiet vir

de stirpe Jonadab, filii Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus, »

XX. Cap. xLvi, vers. 7. « Quis est iste (Pharao), qui quasi flumen ascendit : et voluti fluviorum, intumescunt gurgites ejus? » Castra Pharaonis comparat flumini tumido et exundanti, quod vicinis ingentem stragem minatur.

XXI. Cap. li, vers. 33. « Filia Babylonis quasi area, tempus trituræ ejus: adhuc modicum, et veniet tempus messionis ejus, » *q. d.* Babylon est quasi area, in qua mox cives et gentes, quasi segetes in messe collectas et constipatas, triturabo et affligam, partem occidendo, partem ventilando, et in omnem plagam dispergendo.

EX TIIRENIS.

I. Cap. i, vers. 1. « Quomodo sedet sola civitas (Jerusalem, allegorico Ecclesia afflicta, tropologice anima pœnitens) plena populo: facta est quasi vidua domina Gentium : princeps provinciarum facta est sub tribulo. »

II. Cap. n, vers. 1. « Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion : projecit de cœlo in terram (de summo culmine felicitatis et glorie, ad imam voraginem miserie et ignominie) « inclytam Israel, et non est recordatus scabelli pedum suorum » (id est arcte et propitiatorii) « in die furoris sui, » *q. d.* Quomodo Deus permisit vastari, non tantum urbem, sed et templum suum? unde subdit :

Vers. 7. « Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ, » id est, sanctum suum templum male a Chaldæis tractari et comburi permisit.

III. Cap. ni, vers. ü. « Ædificavit in gyro meo (vallum aerumnarum et angorum, *q. d.* Deus undique afflictionibus me obvallavit), et circumdedit me felle, et labore. »

IV. Vers. G. « In tenebrosis collocavit me, quasi mortuos sempiternos. »

V. Vers. 10. « Ursus insidias factus est mihi; leo in absconditis. »

VI. Vers. 12. « Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renibus meis filias pharetra* suæ, » puta, per sagittas et plagas suas, intima mea confixit.

VII. Vers. IG. « Et fregit ad numerum dentes meos, cibavit me cinere, » dedit mihi manducandum panem cinereum, durum et lapidosum, qui dentes meos confringit.

VIII. Cap. tv, vers. 1. « Quomodo obscuratum est aurum (quo templum erat obductum), mutatus est color optimus » in ignis, quo combustum est, fuliginem, « dispersi sunt lapides sanctuarii (sancti templi) in capite omnium platearum? »

IX. Vers. 2. « Filii Sion inclyti, et amicti auro primo : quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli? » *q. d.* Juvenes Judæorum

olim nobiles et gloriosi, jam facti sunt viles et inglorii: olim erant vasa aurea, nunc testea et lutea.

X. Vers. 3. « Sed et lamiæ nudaverunt mammas, lactaverunt catulos suos : filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto, » g. *d.* Feræ et monstra, licet iminania, tamen catulos suos lactant : at tanta est Hierosolymæ fames, afflictio et perturbatio, ut matres Sionides filios fame hiantes deserant, et emori sinant, instar struthionis, avis stolidæ et crudelis, quæ sua ova et pullos derelinquit.

XI. Vers. 18. « Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora, » g. *d.* Qui vestiebantur et dormiebant in vestibis croceis et sericis, jam dormire coguntur in sterquilinio et stercore se operire.

XII. Vers. 19. Velociore fuerunt persecutores nostri aquilis coeli : super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. vu, vers. 16. « Salvabuntur qui fugerunt ex eis (Judæis vastatis a Chaldæis) : et erunt in montibus quasi columbæ convallium omnes trepidi, unusquisque in iniquitate sua. »

II. Cap. xi, vers. 19. « Dabo eis cor unum, et spiritum novum tribuam in visceribus eorum : et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum : ut in præceptis meis ambulent, et iudicia mea custodiant, faciantque ea : et sint mihi in populum, et ego sim eis in Deum. » Promittit et sancit Deus hic novum testamentum, in quo per Christi gratiam aufertur a Christianis cor lapideum, et datur cor carneum, id est molle, flexibile, obediens ad omnem Dei nutum.

III. Cap. .vili, vers. 4. « Quasi vulpes in desertis, Prophætæ tui, Israel, erant. Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini, ut vos per preces Deo, pro Chaldæis pugnanti, opponeretis, ejusque iram mitigaretis : « vident vana, et divinant mendacium. »

IV. Vers. 9. « Et erit manus mea super Prophetas, qui vident vana, et divinant mendacium : in consilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, » g. *d.* Non redibunt ex captivitate, nec in catalogo redeuntium et viventium scribentur.

V. Vers. 10. « Eo quod deceperint populum meum, dicentes: Pax, et non est pax : et ipse ædificabat parietem, illi autem linebant eum luto absque paleis. Dic ad eos, qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit : erit enim imber inundans, et dabo lapides prægrandes desuper irruentes, et ventum procellæ dissipantem, » g. *d.* Pseudopropheta; temere, et sine fundamento prophetant Judicis prospera; sed hæc eorum falsa oracula, instar parietis luto absque paleis illiti, imbre, vento et grandine divinæ vindicte prosternentur.

VI. Vers. 18. « Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus: et faciunt cervicalia sub capito universæ ætatis ad capiendas animas. » Hi sunt, qui peccatoribus in peccatis adulantur, eaque excusant et foveant, metum Dei et divinæ vindicte hominibus eximendo. Inde Deus, vers. 20, de pulvillis hisce dicit : « Dirumpam eos de brachiis vestris : et dirumpam cervicalia vestra. »

VII. Cap. xxxiv, vers. 2. « Væ pastoribus Israel, qui pascebant semelipsos. Lac comedebatis, et lanis operiebamini, et quod crassum erat occidebatis: gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis, et quod ægrotum non sanastis, quod confractum est non alligastis, et quod abjectum est non reduxistis, et quod perierat non quæstistis : sed cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia. »

VIII. Vers. 10. « Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum; ecce ego ipse requiram oves meas, et visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum. In pascuis uberimis pascam eas. Quod perierat requiram, et quod abjectum erat reducam, et quod confractum fuerat alligabo, et quod infirmum fuerat consolidabo, et quod pingue et forte custodiam, »

IX. Vers. 23. a Et suscitabo supereas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David (puta Christum filium Davidis) : ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum. »

EX DANIELE.

I. Cap. xi, vers. 3. « Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti : et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. »

b»*

ADAGIA ET GNOMÆ.

EX ISAIA.

I. Cap. i, vers. 22. « Argentum tuum versum est in scoriā: vinum tuum mixtum est aqua, »

5- 1>ura Dei religio in te, o Jerusalem, versa est in impuras superstitiones, atque justitia tua mixta est cum avaritia et injustitia.

II. Vers. 25. « Excoquam ad purum scoriā

tuam, *et* auferam omne stannum tuum, » 7. *d.* *Igne* tribulationum, puti vastitato Chaldænum, abstergam a te idololatriam, injustitiam, omnosque peccatorum sordes.

III. Cap. ii, vers. 4. « Conflabunt gladios suos in vomeres, el lanceas suas in falces, » 7. </. Christiani bella in pacem, et instrumenta belli in Instrumenta agricultura convertent.

IV. Cap. ni, vers. 7. • Non sum medicus, » 7. *d.* Non possum mederi tantis malis et cladibus rei-publicæ.

V. Vers. 9. « Agnitio vultus eorum respondit eis, P 7. *d.* Vultus loquitur scelera eorum, ac, si rogetur de causa tantarum cladium, respondebit causam veram esse, scelera Judæeorum.

VI. Cap. V, vers. I i. « Proplerea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo lermiuo, »

VII. Vers. 18. « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum, » *q. d.* Væ qui peccatum peccato additis, et implectitis quasi fuuem, qup trahamini ad tartara.

Vili. Vers. 20. a Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum; ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. »

IX. Cap. vu, vers. 4. a Noli timere (oAchaz), et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium Morum in ira furoris Kasin rogis Syriæ, et filii Ronieli e. » Ruæ caudæ titionum fumigantium vocantur Basin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Samariæ, eo quod fumos minarum spirarent, et intentarent Juda:is; sed fumos tantum, non ignes, id est vanas sino viribus iras. Nam ambo mox evertendi erant a rege Assyriorum, unde vocantur caudæ.

X. Cap. vin, vers. 16. « Liga testimonium, signa legem in discipulis raéis, » id est, conscribe et consigna hæc oracula pro futuris meis discipulis, puta Christianis, qui eis fidem habituri sunt.

XI. Vers. 19. « Numquid non populus a D o suo requiret, provivis a mortuis? » *q. d.* Qum est ista stoliditas, ut viventes cl sapientes homines a mortuis et inanimis idolis veritatem et consilium in rebus dubiis qua-rant et sciscitentur?

XII. Vers. 20. « Ad legem magis, et ad testimonium, » 7. *d.* Consulite potius legem Doi, Deumque in testimonio, id est in arca et propitiatorio, residentem.

XIII « Non erit eis matutina lux, n 7. *d.* Nil eis erit prosperum, nil lælum, nil lucidum; sed omnia obscura, tristia, adversa.

XIV. Cap. lx, vers. 2. « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbra mortis, lux orta est eis, » 7. *d.* G-'OUhbu» degentibus in tenebris infidelitati*, in statu peccati el damnationis, per prædicationem EVaugelli oborta est lux fidei, grati® et saluti*.

XV. Vers, 8. « Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel, » 7. *d.* Quod Dominus promissit Jacobo, sive Israeli, hocreipsa praslilil, et ut fieret effecit.

XVI. Vers. 10. « Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus nidificabimus: sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus, » 7. *d.* Hostes diruerunt et incenderunt domos nostras lateritias et sycomorinas; parvi id facimus; nam pro eis meliores, puta lapideas et cedrinas, ludi-ficabimus.

XVII. Vers. 11. u Disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem el refrenantem, » id est, principem, Prophetam, nobiles et plebem

XVIII. Vers. 20. « Unusquisque carnem brachii sui vorabit, » *q. d.* Quisque suum proximum et cognatum, carne et sanguino ita conjunctum, ac si esset brachium ejus, occidet et lacerabit tanto furore, ac si eum vellet devorare.

XIX. Cap. X, vers. 5. « Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea, » 7. *d.* Væ Assyriis, qui sunt virga et baculus furoris mei, per quorum manum indignationem meam excro et exerceo; nam peracta hac indignatione, virgam et baculum in ignem projiciam, hoc est, Assyrios ipsos disperdam. Ergo væ eis.

XX. Cap. xi, vers. N. « Erit justitia cingulum lumborum ejus: et fides cinctorium renum ejus, » 7. *d.* Justitia et fidelitas ita cingent et ornabunt Christum, ac si ei cohaerent instar cinguli.

XXI. Cap. xlu, vers. 12. « Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo, » *q. d.* Pluris facient Persa» vitam Babyloniorum, quam eorum aurum et opes; unde eam illis adiment, neo pro ea aurum inclytum acceptabunt; quia niaient eos occidere, quam eorum aurum possidere.

Vers. 21. « Habitabunt ibi (in Babylone jam eversa et excisa) struthiones, et pilosi saltabunt ibi: et respondebunt ibi uhilæ in ædibus ejus, et sirenes in delubris voluptatis, » 7. *d.* Ita desolabitur Babylon, ut deficientibus hominibus qui cam incolant, habitent in ea ululæ, struthiones, dracones, aliæque fera.

XXII. Cap. XIV, vers. 11. a Subter te sternetur tinea, el operimentum tuum erunt vermes. » 7. *d.* Cadaver tuum operietur vermibus, qui te rodent, et usque ad ossa depascentur, o Baltasar rex Uabylonis.

Vers. 32. « Et quid respondebitur nuntiis gentis » inquirentibus, unde tanta victoria Judæeorum dr Philistinis? utique respondebitur causam victoria: esse; n quia Dominus fund ivit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus. »

XXIII. Cap. XV, vers. 5. « Vectes ejus usque ad Scgor vitulam conternantem, » 7. *d.* Vectes, id est, fortes, Moab in excidio ejus fugient usque ad Scgor, quæ oliin fuit dives, potens et lasciviens, instar vitul® triennis.

Vers. 7. a Ad torrentem salicum ducent eos. »

7. *d.* Ad Euphratem qui abundat salicibus, id est, in Babylonem Chaldæi captivos duceni Moabitās.

XXIV. Cap. XVI, ver». 3. « Pone quasi noctem umbram tuam in meridie, *b g. d.* Hefrigora et solare vastatos et afflictos : æstus enim meridiei symbolum est afflictionis, umbra et nox refrigerii et consolationis.

XXV. Vers. 6. « Arrogantia ejus, et indignatio ejus (Moab), plusquam fortitudo ejus, » *q. d.* Jac-tavit se plus posse quam reipsa posset.

XXVI. Vers. 11. « Super hoc (super clade Moab) venter meus ad Moab quad cithara sonabit. » (*. d.* Super clade Moab intime dolco et compa-tior, ut præ compassione viscera mea instar ci-thara) distendi et resonare videantur, vel potius audiantur.

XXVII. Cap. xvn, vers. 10. « Plantabis plantatio-nem fidelem, el germen alienum seminabis. » Plantatio fidelis est, quie fideliter satisfacit colono, eique exspectatos reddit fructus ; germen alie-num, est f.dlax et spurium.

Vers. II. « In die plantationis tum labrusca, » *q. d.* Cum plantaveris vineam, invenies non vi-neam, sed « labruscam ; et mane semen tuum florebit : ablata est messis in die bieredilatia, et dolebit graviter, *u q. d.* Vinea tua, agerque ante tempus florebit, ac proinde prfficox erit, neo ma-turescet.

XXVIII. Cap. vix, vers. II. *a* Stulti principes Tañeos, sapientes consiliarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pini-mni : filius sapientium ego, tilius regum antiquorum,» *q. d.* Vos vostra adulatione decepistis Pharaonem, persuasistis enim *ei*, quod ob suam sapientium et antiquitatem, firmus consisteret, et esset inex-pugnabilis; cum ecco a Chaldæis debellatus et prostratus sit. Egyptii enim ob sapientiam a scriptoribus Ethnicis vocantur eruditi (sicut Ju-dæi superstitiosi), el ipsa Ægyptus dicta est ma-ter artium.

XXIX. Cap. XXII, vers. 12. « Vocabit Dominus in dio illa ad fletum, ot ad planctum, ad cal-vitium . et ad cingulum sacci : et occo gaudium et Itntilia, occidere vitulos ot jugulare arietes, comedere carnes, et bibero vinum : Comeda-mus, et bibamus : oras enim moriemur. Si di-mittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus. » Adagium hoo clarum *c-t*, et bodio crebro illud *¶* voluptuariis occini audimus.

XXX. Cap. xxm, vers. 8. « Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam , cujus nego-tiatores principe-;, Institores ejus Inclyti terne? Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriole , et ad ignominiam de-duceret universos inclytos torni). »

XXXI. Vers. 16. « Sume citharam, circuì civita-tem , meretrix oblivioni tradita : bene cane, fre-quentia canticum, » *q. d.* Uti meretrix omnes ille-cebras adhibet, ut amasios ad se allicial : ita Ty-

rus omnia adhibebit invitamenta, ut mercatore in sui excidio dilapsos ad se revocet.

XXXII. Cap. XXIV, vers. 8. « Cessavit gaudium tympanorum, quievil sonitus Letantium, conticuit dulcedo cithare. Cum cantico non bibent vinum, attrita est civitas vanitatis. » Adagium hoc audiant et ruminent epulones.

XXXIII. Vers. 17. « formido, et fovea, et la-queus super te, qui habitator es teme. Et erit : Qui fugerit a voce formidini», cadet io foveam : et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo,» *y. d.* Qui unum periculum et cladem effugerit, in-cidet in aliam.

XXXIV. Cap. XXVI, vers. 10. « In terra sancto-rum iniqua gessit, el non videbit gloriam Do-mini. » Terra sanctorum est Ecclesia, praesertim clerus. Undo S. Bernardus in *declamation*, *j a* In clero , ait, quasi in cœlo existons iniqua gessit: ideo inventa est iniquitas ejus ad odium, nec re-mittetur. »

XXXV. Vera. 18. «Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores teme, *q.d.* Quia non fecimus opera salutis, tum nostrre, tum proximorum, ideo non ceciderunt a sua superbia et malitia incolae terrae. Dicant hoc Pastores, etiam sancti.

Cap. XXVII, vers. 9. « Iste omnis fructus ut au-feratur peccatum ejus. »

XXXVI. Cap. XXVIII, vera. 15. « Dixistis: Percus-simus fcedus cum rnorte, et cum inferno fecimus pactum, flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos : quia posuimus mendacium spem nostram , et mendacio protecti sumus , » *q. d.* Sic vivitis , et sio secure futuram Dei ultio-nem ridetis, ut ipsa vestra securitate clamare vi-deamini : Percussimus foedus cum morte , etc., hoc *esi*, securi sumus a morte et inferno , ac si cum eis foedus iniissemus; hinc nullas Propheta-rum, ea nobis intentantium, minas limemus.

Vers. 17. « Idcirco, etc., subvertet grando spem mendacii : et protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fcedus vestrum cum morte , el paclum vestrum cum inferno non stabit : flagellum inun-dans cum transierit, eritis ei in conculcationem; et tantummodo sola vexatio intellectum dabit au-ditui. »

XXXVII. Cap. XXIX, vers. 4. « Humiliaberis (O Ariel, o Jerusalem), do terra loqueris, et de hu-mo audietur eloquium tuum : et erit quasi py-thonis do terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit, » *q. d.* Ad terram prosterneris; indequu tenui et lugubri voce mussitabis, el ge-mes. Cessabit, o Ariel, leoninus tuus rugitus, ac desinet in mussitationem omnium timidissimam. Magna: enim el abjectu- timiditatis et depressioni» animi aigumentum est, vox humilis, submissact mussitans.

XXXVIII. Vera. 10. « Miscuit vobis Dominus spi-ritum soporis, claudet oculos vestros, Prophe-tas , etc. Et erit vobis visio omnium sicut verba

libri signati, quem cum dederint scienti litteras, di; enl : Lege istum : et respondebit : Non possum , signatus est enim. » Minatur Deus Judæis cxcæcationem, ut non intelligant litteras sacras, nec oracula Prophetarum. Undo subdit :

Vers. 14. « Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. »

XXXIX. Vers. 15. « Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis (abscondere putetis) consilium : quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos? et quis novit nos? Perversa est hæc vestra cogitatio : quasi lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo : Non fecisti me : et figmentum dicat lictori suo : Non mtelligis.» Adagia hæc sunt politicorum et atheorum.

XL. Cip. XXX, vers. 3. a Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, ct fiducia umbre Ægypti in ignominiam, » *q. d.* Spes, qu un in hominibus, puta zEgyptiis, ponitis, vos fallit et confundet : spem ergo ponite in Deo, non in homine.

LXL Vers. 10. « Qui dicunt videntibus : Nolite videre : et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt : loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel. » Voces sunt libertinorum.

XLII. Vers. 13. » Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio (muri fissi) cadens, et requisita in muro excelso, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus, » *q. d.* Sicut murus interruptus, et minans ruinam, subito cadit, et ex insperato sub eo degentes obruit : ita et vos, o Judæi, qui /Egypto quasi muro ruinoso incumbitis , eo ruente opprimemini. Unde subdit, a Et comminuetur sicut conteritur lagena figuli contrilione prevalida. n

XLIII. Vers. 15. a In silentio et in spe erit fortitudo vestra, » *q. d.* Si, o Judæi, quiescatis in Judæa, ac speretis in Deo, ipse fortiter vos proteget, ac a Chuldæis tutabitur.

XLIV. Vers. 16. a Et dixistis : Nequaquam, sed ad equos fugiemus : ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo velociores erunt, qui persequentur vos, etc. Donec relinquamini quasi malUb in vertice moulis, et quasi signum » naufragii et syrtium, ut eas praeternavigantes hoc signo moniti devitent, *q. d.* O Judæi, si ad Ægyptios fugiatis , cum eis occidemini, tantumque ex vobis pauci superstites relinquentur, qui sint quasi signum divinæ vindicte toti orbi, ut tam homines hoc exemplo monili caveant, et sapiant

XLV. Vers. 20. «Et dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem , » id est, paucam et modicam, *q. d.* Affliget vos fame et sili. Panis enim arctus, sive angoris et angustia ; atque aqua orevis . sive tribulationis, ut vertunt alii. id est, parca et putida, cibus et polus est eorum, qui

carcero includuntur, ibique macerantur et castigantur.

XLVI. Vers. 21. « Aures tum audient verbum (Dei, quasi prædagogi) post tergum monentis : Hæc est via, ambulate in ea. »

XLVII. Vers. 26. « Et erit lux lume sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut luxseptem dierum. Nimirum post diem judicii, mundi-que innovationem.

XLVIII. Cap. XXXI, vers, 3. « Ægyplus, homo, et non Deus : et equi eorum, caro, et non spiritus. » *q. d.* Vana est ergo et fragilis spes vestra, ô Judæi, et confugium ad Ægyptios.

XLIX. Cap. XXXII, vers. 6. «Stultus fatua loquentnr. »

L. Vers. 7. « Fraudulenti vasa pessima sunt. »

LL Vers. 8. « Princeps ea quæ digna sunt principe, cogitabit. »

LII. Cap. XXX, vers. 1. «Væqui prædaris, nonne el ipso prædabcris ? et qui spernis, nonne et ipso spernens? cum consummaveris deprædationem, deprædabcris : cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. »

LUI. Vers. 6. a Et erit fides in temporibus luis : divitiæ salutis sapientia et scientia : timor Domini ipse est thesaurus ejus.»7. *d.* Tempore Messim fideliter Deus preslabit bona, quæ per cum promisit, nimirum opes spirituales, puta sapientiam et scientiam salutis, ac timorem Domini.

LIV. Vers. 11. « Concipietis ardorem, parietis stipulam : spiritus vester ut ignis vorabit vos, » *q. d.* Vanæ erunt spes vestræ, et conatus vestri, irriti spiritu et molimine vestro peribitis, et comburemini, quasi spinæ collectæ, ut vertamini in cineres.

LV. Vers. 14. « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobiscum ardoribus sempiternis? n Adagium hoc damnatis nimis clarum est, et voluptuariis mox damnandis nimis clarum erit.

LVI. Cap. XXXVI, vers. 6. « Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, id est, super/Egyptum renisi innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam : sic Pharaon rex /Egypti omnibus qui confidunt in eo. »

LVII. Vers. 12. « Misit me dominus meus, ut loquerer, etc., ad viros, qui sedent in muro, ut » pra fame a comedant stercora sua et n præ siti « bibant urinam pedum suorum. »

LVIII. Cap. xxxvii, vers. 3. « Venerunt filii usque ad parium, et virtus non est pariendi, » *q. d.* Molimur, et parturimus bellum contra Sennacherib ; sed illud eniti et parere non possumus.

LIX. Vers. 26. « Et facium est in eradicationem collium compugnantium, et civitatum munitarum, » *q. d.* Deus justo suo judicio permisit, et fecit, ut colles, id est, principes, qui ante interso pugnabant, eradicarentur, et excinderentur multe urbes munitæ.

LX. Vers. 2D. « Ponam circulum in naribus

filisi et frenimi in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam veisisti, n 7. d. Ego Ileus to, 6 Sennacherib, quasi bubalum circulo in narces adacto circumagam, et quasi equum freno in os immisso reflectam, et ex Judien reducam, id est, redire cogam in Assyriam. « Zelus Domini exercituum » erga populum suum, ut eum salvet, « faciet istud, n

LXI. Cap. xxxviii, vers. 1. a Dispone domui tum (o Ezechia rex), quia morieris tu, et non vives. »

LXli. Vers. 17. « Ecce in pace amaritudo mea amarissima, » q. d. Ego Ezechias æxrotans in flore retatis et regni mei, patior amarissima.

LXlii. Vers. 18. « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te : non exspectabunt qui descendunt in lactum, veritatem luam, » q. d. Non mortui, sed viventes exspectant, ut iromissum Messiam mihi mcoque parenti Davidi, vere præstes, faciasque eum ex semine meo nasci, ut ita laudemus publice tuam fidelitatem et misericordiam.

LXiv. Cap. XXXIX, vers. 8. « Bonum verbum Domini quod locus est, » de rapina thesaurorum meorum; « fiat tantum pax et veritas in diebus meis, » q. d. Tantum peto, ut vivam incolumis, quod mihi Deus promisit; me vita funeto, Deus cladem et rapinam hanc immittat.

LXV. Cap. xi., vers. 2. u Loquimini ad cor (id est, blandimini) Jerusalem, et advocate cam, quoniam completa est malitia (id est, miseria et afflictio) ejus : suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. »

LXVI. Cap. XLi, vers. 23. « Annuntiate quæventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos : » Divinatio enim est testimonium divinitatis, ait Tertulianus. l

LXvii. Vers. 24. « Ecce vos, » o idola, o dii Gentium, « estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est : abominatio est qui elegit vos. »

LXviii. Cap. XLii, vers. 8. « Ego Dominus, hoc est nomen meum : gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. »

LXIX. Vers. IS. « Surdi, audite, et cœoi, intuemini ad videndum. Quis aecus, nisi servus meus ? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi ? Qui vides multa, nonne custodies ? qui apertas habes aures, nonne audies ? »

LXX. Cap. XLii, vers. 22. « Ipse autem populus directus et vastatus, laqueus juvenum omnes, » q. d. Israel ita Deo dilectus, ob sua peccata fecit se prædam tum dannonibus, tum Romanis; unde in juvenum fortissimorum laqueum incidit, et in carcere detinetur.

Vers. 24. « Quis dedit in direptionem Jacob, et Israel vastantibus ? nonne Dominus ipse, cui peccavimus ? »

LXXI. Cap. xi. lli, vers. 24. « Servire me fecisti in peccatis tuis, priebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. » Peccator quasi cogit Deum servire, id est, obsequi, et concursu suo generali cooperari

suis concupiscentiis et peccati*. Rursum laborat, et quasi servit Deus in tot kmbsque hominum peccatis tum sufferendis, tum corrigendis. Multi cuini peccatis suis patientiam Dei quotidie fatigant.

LXXII. Cap. xlv, vers. 9. « Numquid dicet lutum figulo suo : Quid facis, et opus tuumbsque manibus est ? Væ qui dicit patri, Quid generas ? et mulieri, Quid parturis ? » q. d. Sic nec homines Deo, ob datam sibi ab eo sortem, esto ea sit vilis, pauper et misera, obstrepere debent, vel obmurmurare. Ipse enim nobis est palerct mater : ipse figulus, nos lutum.

LXXIII. Vers. 15. « Vcretu es Deus absconditus, Deus Israel Salvator. »

LXXIV. Vers. 24. « Mihi curvabitur omne genu, et jurabit (id est, colet me) omnis lingua. •

Vers. 26. « In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel. »

LXXV. Cap. xLvi, vers. 13. a Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam, » <7.d. Ego Deus gloriam meam ostendam in Sione, id est, in Ecclesia; et in Israele, id est, in fidelibus.

LXXVI. Cap. XLviii, vers. t. « Scivi quia durus es tu ; et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. »

LXXVII. Vers. 0. « Laude mea infrenabo te, ne Intereas, » q. d. Freno mea* castigationis revocabo te, ne ruas in scelera, et in interitum. End ' subdit : « Eccc excoxi te, sed non (plane et pure; quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. »

LXXviii. Vers. 22. « Non est pax impiis, dicit Dominus. »

LXXIX. Cap. L. vers. 8. « Juxta est (Deus) qui justificat me (Christum), quis contradicet mihi ? »

LXXX. Cap. li, vers. 9. « Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini, etc. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem ? » Puta Pharaonem, qui quasi draco, id est, crocodilus, innatabat suis Nili rivis et aggeribus, et quasi balæna in mari rubro insecutus est llebræos. « Numquid non tu siccati marc, aquam abyssi vehementis ? » Puta maris Rubri, ut transirent ex 'Egypto llebræi. Pari brachio et fortitudine percuties draconem, id est diabolum, et electos tuos per mare hujus seculi salvos deduces in coelum. Unde sequitur : « Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes, et lætalia sempiterna super capita eorum. »

LXXXI. Cap. LV, vers. 6. « Quærite Dominum, dum inveniri potest : invocate eum, dum prope est. »

LXXXII. Cap. lvi, vers. 7. « Domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. »

LXXXIII. Cap. Lvn, vers. I. « Justus perit, et non esi qui recogitet in corde suo : et vin misericordiarum colliguntur, quianonesl qui intelligat : a facie enim malitiæ collectus est justus. »

LXXXIV. Vers. 13, « Omnes eos (qui sperant

in idolis) auferet ventus, tollet aura : Qui autem fiduciam habet mei, hæreditabit terram, et possidebit montem sanctum meum. »

LXX.XV. Vers. 17. « Propter iniquitatem avari-
tiæejus iratus sum, et percussi cum : et abscondi
a te faciem meam, et indignatus sum : et abiit va-
gus in via cordis sui. » Pana ingens irati Dei est
quod sinat peccatores vagari, et explere suas con-
cupiscentias ad libitum; ita enimruunt in omnia
scelera, et tandem in gehennam.

LXX.XVI. Cap. tv̄m, vers. 3. « Quare jejunavi-
mus, et non aspexisti : humiliavimus animas
nostras,et nescisti?» Respondet Dous,dntque cau-
sam : a *Ecce in die jejunii vestri invenitur volun-
tas vestra, et omnes debitores vestros repetitis.*
Numquid talo est jejunium quod elegi, per diem
affligere (jejunando) hominem animam suam?
Numquid contorquere quasi circulum caput suum
et saccum et cinerem sternere? Nonne hoot st ma-
gisjejunium quod elegi? dissolvo colligationes im-
pietatis, etc., frange esurienti panem tuum, et
egenos vagosque induc in domum tuam : cura
videris nudum, operi cum. »

LXX.XVR. Cap. l̄ix, «ers. 4. « Conceperunt la-
bor m, et pepererunt iniquitatem, » q. d. Conci-
piunt nocendi consilia, ut deinde ea pariant et
exsequantur ac simplices inique divexent.

LX.XVIII. Vers. Í4. «Corruit in platea veritas,
et requitas non potuit ingredi, » q. d. Tota urbs
filena est iniquitate et dolis, nullus est veritali et
justitias locus, nullus aditus.

LX.XXIX. Cap. l̄x, vere. 22. « Minimus erit in
mille, et parvulus in gentem fortissimam, o q. d.
Fidelis preserlim prædicator, plurimos fideles,
sibiquo similes procreabit, uti S. Franciscas hu-
militate parvulus et minimus, crevit in familiam
numerosissimam.

XC. Cap. lxi, vere. 8. « Ego Dominus diligens
judicium, et odio babensrapinam in holocausto. »

XCI. Vers. 9. «Omnes qui viderint cos (fideles
meos), cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui
benedixit Dominus. »

XCil. Cap.txtV,vers.4. «Oculusnon vidit, Deus,
absque te,quo* preparasti expectantibus te. »

XCfil. Vers. C. «Facti sumus ut immundus om-
nes nos, et quasi pannus menstruatae universa
{uslitire nostra, » scilicet justificationes legis ve-
i ris, sive justitia.' quas queresivimus ex aspersio-
nibus et sacrificiis Aaronicis.Est enim vox Judæo-
rum. Tales quoque erant justitire Gentium, quas
' hi ob philosophiam, et virtutes morales arroga-
>unL ■

XCIV. Vers. 8. « Et nunc, Domine, pater noster
*- tu, nos vero lutum : et fictor nostertu, et opera
i .iiiium tuarum omnes nos. »

XCV. Vere. II. « Domus sanctificationis nostras
' glori e nostre, ubi laudaverunt te patres nostri,
laesi in exustionem ignis. Numquid super his
' l ntinebis te, Domine, tacebis, et affliges nos vo-
ti uenler? •

XCVI. Cap. l̄xv, vers. 2. « Expandi manus meas
tota die ad populum incredulum. Qui dicunt ; re-
cede a me, non appropinques mihi,quia immun-
dus es : isti fumus erunt in furore meo, ignis ar-
dens tota die. »

XCVII. Vers. 13. « Ecce servi mei comedent, et
vos esurietis : ecce servi un i bibent, et vos sitie-
tis : ecco servi mei lælabuntur, et vos confunde-
mini : ecce servi mei laudabunt præ exultatione
cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ
contritione spiritus ululabitis. »

XCVIII. Vers. 23. « Electi mei non laborabunt
frustra, neque generabunt (spirilualiter, faciendo
fideles et sanctos) in conturbatione : quia semen
benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum
eis. Eritquo antequam clament, ego exaudiam :
adhuc illis loquentibus, ego audiam. »

XCIX. Cap. l̄xvi, vers. 2. « Ad quem respiciam,
nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et tre-
mentem sermones meos ? »

C. Vers. 4. a Eligam illflSiones eorum : et quæ
timebant, adducam eis : quia vocavi, et non erat
qui responderet, locutus sum et non audierunt. »

CI. Vers. 0. « Vox populi de civitate, vox de
templo, vox Domini reddentis retributionem ini-
micis suis, » q. d. Videor mihi audire vocem po-
puli ejulantis, ob urbis et templi excidium, ac
ex adverso vocem Domini srevienlis per ora hos-
tium conclamantium, ac de victoria exultantiuin,
et populo capto insultantium.

CII. Vers. 0. «Numquid ego, qui alios parere
facio,ipse non pariam, dicit Dominus? »

CUI. Vers. 10. « Liniamini cum Jerusalem, et
exultate in ea, omnes qui diligitis eam, etc. ut
sugatis, et repleamini ab ubere consolationis ejus :
ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab omnimoda
gloria ejus. »

CIV. Vers. 12. «Ecce ego declinabo super eam
(Jerusalem, id est, Ecclesiam) quasi fluvium pa-
cis, et quasi torrentem inundantem gloriam Gen-
tium, quam sugetis : ad ubera portabimini, et
super genua blandientur vobis. »

Vers. 13. « Quomodo si cui mater blandiatur
ita ego consolabor vos, et in Jerusalem consola-
bimini. »

CV.Vors. 14.«Ossa vestra quasi herba germina-
bunt, » q. d. Ossa vestra in captivitate Babylonis,
et potius peccati ac dromonis, tabida, sicca et
emortua pre* tristitia et rorumnis, hac nova liber-
tate et l alitia revirescent et reflorescent, sicut
herba in hieme emortua, in vere revirescit et re-
viviscit.

EX JEREMIA.

I. Cap. ii, vers. 16. « Filii quoquo Mompheos et
Taphnes constupraverunt te usquead verticem,»
</ d. Ægyptil quito totum, o Israel, a capite ad
pedes sua idololatria et vitiis polluerunt et in-
quinarunt.

II. Vers. 18. « Et nunc quid tibi vis in via Æ-

gypti. ut bibas aquam turbidam (Nili) ? et quid (ibi vis curii via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis » (Euphratis)? *q. d.* Ut quid cursitas nunc ad A^yrios, nunc ad Ægyptios, ut eorum auxilium implores, eorumque deos colas, q* i uti aquam, ita et opem turbidam, tibi que tristem et exitialem afferent.

III. Vers. 19. « Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te. Scito, et vide, quia malum cl amarum estreliquisse te Dominum Deum tuum. »

IV. Vers. 20. « A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti : Non serviam. »

V. Ver*. 25. a Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti, » *q. d.* Parce vanis et noxiis tuis laboribus, quibus pedes tuos nudas, ut per flumina transeas in Ægyptum vel Assyriam; itaque te labore et siti conficis, idque frustra : nec eniin illi te juvare, et ab hostibus liberare poterunt. Unde subdit : « Ab Ægyptib confunderis, sicut confusa es ab Assur. »

VI. Cap. ni, vers. 1 : « Vulgo dicitur : Si dimiserit vir uxorem suam, et receden- ab eo (uxor), duxerit virum alterum : numquid revertetur ad eam ultra? numquid non polluta et contaminata erit mulier illa, » ut ad virum priorem redire nec possit, nec audeat? « tu autem fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, dicit Dominus. »

VU. Vers. 3 : « Frons meretricis facta est libi, noluisti erubescere. Ergo saltem amodo voca me : Pater meus, dux virginitatis mw tu es, » *q. d.* Voca me : Vir incus primus, et legitimus sponsus meus ab initio es tu, Domine. Sunt verba Synagoga*. Hanc enim, cum nasceretur in Egynlo, mox sibi per Moscn in Sina copulavit, et in sponsam assumpsit Deus.

Vili. Gap. tv, vers. 2. « Et jurabis : Vivit Dominus in veritate, cl in iudicio, et in justitia. » Has tres doles requirit juramentum; *primo*, veril item, ne jures falsum; *secundo*, iudicium, ne temere sed circumspecte, premeditate et reverenter fiat; *tertio*, justitiam, ne eo promittas vel mineris aliquid inju»tum.

IX. Vers. 9. « Peribit, » veniente hoste Chaldæo, « cor regis, et cor principum. » Cor symbolum eat : *primo*, animi et fortitudinis; *secundo*, consilii et prudentiae.

X. Vers. 10. « Ecco, pervenit gladius usque ad animam. » Ad intima, ut animam, id est vitam, a corpore dividat et discindat.

XI. Vers. 15. « Vox annuntiantis a Dan, et notum laciensis idolnm de monte Ephraim, » *q. d.* Excubitores ex Dan et Ephraim clamant adventare hostem Chalda-um; vident enim ejus idolum, puta ignem, quem tanquam Deum et belli ducem, castris praeferunt Chaldæi.

XII. Vers. 18. « Via? tua?, et cogitationes tuæ fecerunt tibi hæc : ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum, » *q. d.* Mali tui mores accersiverunt tibi hoc fel et absynthium, ipsi gla-

dium hostilem in cor et viscera tua adegerunt. Ecce enim

XIII. Vers. 19. « Ventrem meum, ventrem meum dolco, » *q. d.* Dum in spiritu pr.evideo clades Judicis a Chaldteis inferendas, ipsum mihi cor et viscera amaritudine et dolore findi rumpique videntur; multo ergo magis idipsum eis continget, oui clades istas rcipsa cx ipient et sentient.

XV. Vers. 22. « Quia stultus populus meus non cognovit : sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nescierunt. »

XV. Cap. V, vers. 3. « Percussisti eos, et non dulerunt : attrivisti eos, et renuerunt suscipere disciplinam : induraverunt facies suas supra petram. »

XVI. Vers. 21. « Andi, popule .-tuite, qui non habes cor : qui habentes oculos, non videti*; et aures, et non auditis. »

XVII. Vers. 30. « Stupor et mirabilia facta sunt in terra : Prophèt e prophetabant mendacium, et sacerdotes applaud bant manibus suis: et populus ejus dilexit talia : quid ergo fiet in novissimo ejus? »

XVIII. Cap. vi, vers. 1. « Sanctificate super eam bellum » Sanctum bellum Judææ indicite, o Chaldæi, sanctum, inquam; quia nocentes et reos, Dciqtie hostes ipsi mactabitis, cosque quasi victimas divinas justitio? immolabitis.

XIX. Vers. 6. « Il ec est civitas visitationis. » Visitationi, id est punitioni et excidio, a Deo destinata et devota, quia « omnis calumnia in medio ejus. »

XX. Vers. 13. « A minore usque ad majorem omnes avaritia* student : ri a Propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. »

XXL Vers. 16. « State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiqui- » patrum et patriarcharum vestrorum, u qu.e sil via bona, et ambulate in ea. »

XXII. Cap. vu, vers. 4. a Nolite confidere n verbis mendacii. dicentes : Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. »

XXIII. Cap. vin, vers. 4. « Numquid qui cadit, non resurget? et qui aversus est, non revertetur? Quare ergo aversus est populus iste in Jerusalem, aversione contentiosa? »

XXIV. Vers. 7. « Milvus in coelo cognovit tempus suum; turtur et hirundo, et ciconia, custodierunt tempus adventus sui : » In vere enim redeunt et nidificant : « populus autem meus non cognovit iudicium Domini. »

XXV. Vers. 8. « Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. » *q. d.* Nostri doctores non tam veritatem et sacram Scripturam, quam sui cerebri figmenta nobis enuntiant.

XXVI. Ver-. 11. « Et sanabant contritionem filile populi mei ad ignominiam, dicentes : Pax, pax, cum non esset pax. »

XXVII. Vers. 15. « Exspectavimus pacem, et non erat bonum; tempus mcdelæ, et ecce formido. »

XXVIII. Vers. 22. a Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix fili® populi mei? » Resina Synagogae et anima: ægræ est poenitentia; medicus est sacerdos et pastor: sed qui utrumque respuunt, curari nequeunt.

XXIX. Cap. IX, vers. 4. « Unusquisque sea proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet. » Quocirca « habitatio tua in medio doli, » <7. d. Habitas, o Jeremía, in urbe tam dolosa, ut videatur esse ipse dolus: dolose enim simulat se colere Deum, eum colat idola; hinc et dolose simulat amicitiam cum proximis, cum eorum machinelur interitum. Unde subdit: « Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est: in ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. »

XXX. Vers. <5. « Ecce ego cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam fellis. » Pel et absynthium afflictionis et amaritudinis sunt symbola.

XXXI. Vers. 23. « Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis: sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse. » Non speculative, sed practice ut nimirum me colat mihi obediatur, agnoscens et sperans meam misericordiam, ac timens meam iustitiam.

XXXI. Vers. 20. a Omnes gentes habent praeputium; omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde, » q. d. Gentes sunt incircumcisæ carne, sed Israel incircumcisus est corde et mente.

XXXIII. Cap. X, vers. 2. « Juxta vias Gentium nolito discere: et a signis coeli nolite metuere, quia: timent Gentes, » q. d. Nolite timere et colere quasi Deum solem, lunam, stellas, ut Gentes faciunt.

XXXIV. Vers. 7. « Quis non timebit te, O Rex gentium? tuum est enim decus. »

XXXV. Vers. 11. « Dii, qui cælos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub cælo sunt, »

XXXVI. Vers. 16. « Non est bis similis pars (Dcus, quem ut suam partem et sortem colit) Jacob: qui enim formavit omnia, ipse est: et Israel virga hæreditatis ejus: Dominus exercituum nomen eius. »

XXXVII. Vers. 19. « Ego autem dixi: Plane hæc infirmitas mea est, et portabo illam. »

XXXVIII. Vers. 23. « Scio, Domine, quia non est hominis via ejus: nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos, » q. d. Non hominis, sed Dei est, dirigere actus gressusque hominum.

XXXIX. Cap. xi, vers. 11. « Quid est, quod dilectus incus in domo mea fecit 'celera multa? » Induren-, in templum idola, aliaque ibi scelera populi petrans. « Numquid carnes sanctæ auferent a te maillas luas, in quibus gloriata es? »

XL. Cap. XU, vers. 1. « Justus quidem lu es, Domine, si disputem (ecum: Verumtamen justa loquar ad te: Quare via impiorum prosperatur? bene est omnibus, qui pnevaricanlur et inique agunt? »

XLII. Vers. 3. « Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis, » q. d. Mada impios quasi victimas, et quasi catharmata et piacula mundi immola eos tue justitiæ et vindictæ.

XLII. Cap. sin, vers. 18. « Dic regi (Joachin) dominatrici (reginæ): Humiliamini, sedete: quoniam descendet de capite vestro corona glorio- veslra. »

XLIII. Vers. 23. « Si mutare potest Æthiops collem suam, aut pardus varietates suas: et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. »

XLIV. Cap. XV, vers. 1. « Si steterit Moses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ejice illos a facie mea, et egrediantur. Quod si dixerint: Quo egrediemur? dices ad eos: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem (a me destinati sunt, eant) ad mortem: et qui ad gladium, ad gladium: et qui ad famem, ad famem: et qui ad captivitatem, ad captivitatem. »

XLV. Vers. 9. « Occidit ei sol, cum adhuc esset dies, » q. d. In plena Iretitia et prosperitate, corruit in extremam adversitatem et tristitiam, perinde ac si sol in meridie subito deficeret.

XLVII. Cap. Wil, vers. 1. « Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum, et in cornibus ararum eorum, » q. d. Peccatum Judæorum est indelebile, ac quasi in adamante, puta in corde eorum adamantino, reque ac in aris idolorum ipsorum incisum et insculptum.

XLVII. Vers. 5. « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem (hominem carneum, non Deum) brachium suum. »

XLVIII. Vers. 9. « Pravum est cor hominis et inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus, scrutans cor, et probans renes? »

XLIX. Vers. 13. « Expectatio Israel, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes a te, in terra scribentur (oblivioni tradentur, interibunt, evanescent): quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium. »

L. Vers. 14. « Sana me, Domine, et sanabor: saluum me fac, et salvus ero: quoniam laus mea tu es, » q. d. Quoniam tu me salvando felicem et laudabilem efficis.

LI. Vers. 16. « Et ego non sum turbatus, quasi ovis » te pastorem sequens, et diem hominis (laudem, plausum et gloriam hominum) non desideravi, tu scis. »

LII. Cap. XXII, vers. 22. « Omnes pastores tuos pascet ventus, » q. d. Spes vana, quam principes Judæorum ponunt in .-Egypliis, eos inaniter lactat et pascit, ac si esset ventus; nec enim/Egyptii Judæos a Chaldæis liberare poterunt.

Liy. Cap. xsl», vere. 19. « Ecco turbo Domini-
ez indignationis egredietur, et tempestas erum-
pens super caput impiorum veniet, »

LIV. Cap. XXXI, vers. 2. « Vadet ad requiem
suam Israel, » Scilicet e captivitate Babylonica
redibit in patriam, ac potius spiritalis Israel, id
est fidelis, e captivitate diemonis vadet ad Ecce-
siam, et quietem «*ternam*. »

LV. Vers. 3 et 7. « In charitate perpetua dilexi
te : ideo attraxi te, miserans. » Sunt verba Dei ad
Israel; unde subdit: « Exultato in ketitia, Jacob,
et hinnite contra caput Gentium : personate, et
canite, et dicite : Salva, Domine, populutn tuum,
reliquias Israel, etc. »

Vers. 9. « Factus sum Israeli pater, et Ephraim
primogenitus incus est. » Loquitur de conversione
Israelis, id est Samariæ ad Christum. Samaria enim
prima præ aliis gentibus conversa est per Petrum,
Joannem et Philippum, *Actor*, vm.

LVI. Vers. 19. « Postquam convertisti me, egi
poenitentiam : et postquam ostendisti mihi « pec-
cata mea stalunquē damnationis in quo versa-
bar, » percussi femur meum, » ex admiratione
et dolore.

LVII. Cap. xlv, vers. 2. « Ilæc dicit Dominus
Deus Israel ad te, Baruch : Ecco quos ædidcavi,
ego destruo : et quos plantavi, ego evello, et uni-
versam terram hanc. Et tu qnæris tibi grandia?»
q. d. Tota Jerusalem est in labore et dolore : et
tu, o Baruch, solus quaeris quietem, omniaque
mollia et blanda?

LVIII. Cap. XLvi, vers. 12. « Fortis impegit in
fortem, » scilicet Pharaon cum Nabuchodonosore
confligit, « et ambo pariter conciderunt. »

LI. Vers. 17. « Vocate nomen Pharaonis, tu-
multum adduxit tempus, » *q. d.* Vocate Pharao-
nem tumultum; quia tempus tumultus, pertur-
bationis et excidii ejus instat.

LX. Cap. xlvii, vers. 5. « Venit calvitium super
Gazam. Calvitium, » id est luctus et servitus. Lu-
gentes enim, reque ac servi, solebant decalvari.

LXI. Vers. G. « O mucro Domini, usquequo non
quiesces? ingredi in vaginam tuam, refrige-
rare, et sile. »

« Quomodo quiescet, cum Dominus præccp-
ril ei adversus Ascalonem, etc. ibique condixerit
ei? »

LXII. Cap. XLviii, vers. 9. « Date florem Moab,
quia florens egredietur : et civitates ejus desertæ
erunt, » Est sarcasmos, *q. d.* Opibus et gloria flo-
ret Moab; sed hunc florem carpent Chaldæi, eam-
que facient desertam.

LXIII. Vers. 10. « Maledictus, qui facit opus Do-
mini fraudulenter. Opus Domini » vocat vindic-
tam Domini de Moab. Unde explicans subdit : « Ma-
ledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine. »

LXIV. Vers. 17. « Quomodo confracta est virga
fortis, baculus gloriosus? Descende de gloria, et
sede insiti, » *q. d.* O Moab, olim domina tenebas
sceptrum, et quasi virga percutiebas Judzos;

nunc quasi ancilla captiva descende, et sede in
terra arida.

LXV. Vers. 28. « Relinquitte civitates, et habitate
in petra, habitatores Moab : et estote quasi co-
lumba nidificans in summo ore foraminis, » *q. d.*
Fugite, o Moabitæ, Chaldæos, et urbium vestra-
rum excidium : fugite, inquam, quasi columbe
timidæ, ad cavernas montium et petrarum ; unde
subdit:

LXVI. Vers. 43 et 46. « Pavor, et fovea, et la-
queus super te, o habitator Moab. » Et, « Væ libi
Moab, periisti, popule Chamos. »

LXVII. Cap. XLix, vers. 46. « Arrogantia tua de-
cepit te (o Idum-ee,) et superbia cordis tui : qui
habitas in cavernis petræ, et apprehendere niteris
altitudinem collis; cum exaltaveris quasi aquila
nidum tuum, inde detraham te. » klumæi enim,
habitantes in montibus et petris, putabant se esse
inexpugnabiles : sed inde per Chaldæos detraxit
eos Deus.

LXVIII. Cap. L, vers. 2. « Capta est Babylon,
confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt
sculptilia ejus, superata sunt idola eorum. »

LXIX. Vers. 23. « Quomodo confractus est, et
contritus malleus universæ terræ? quomodo versa
est in desertum Babylon in Gentibus? » Chaldæi
enim quasi mallei percusserunt Judæos omnes-
que gentes.

LXX. Vers. 35. « Gladius ad Chaldæos, ait Do-
minus, etc. gladius ad divinos ejus, qui stulti
erunt : gladius ad fortes illius, qui timebunt. Gla-
dius ad equos ejus, et ad currus ejus, et ad omne
vulgus, etc., gladius ad thesauros ejus, qui diri-
pientur. » Hic gladius est Cyri et Persarum, qui
Babylonem everterunt.

LXXI. Cap. li, vers. 40. « Collidis tu mihi vasa
belli, et ego collidam in te gentes, » *q. d.* Sicut
tu, o Babylon, collisisti arma aliarum gentium :
ita ego jam te tuosque cives et incolas per Persas
collidam et conteram.

LXXU. Vers. 39. « In calore eorum ponam potus
eorum, et inebriabo cos ut sopiantur, et dormiant
somnum sempiternum, » *q. d.* Faciam ut Cyrus
Babylonem et Baltasarem convivia agitantem in-
vadat, civesquo somno vinoque sepultos trucidet,
ut æternum dormiant somnum ; unde sequitur :

LX.XIII. Vers. 49. « Deducam cos quasi agnos ad
victimam, et quasi arietes cum hædis. »

LXXIV. Vers. 50. « Qui fugistis gladium, venite,
nolite stare : recordamini procul Domini, et Jeru-
salem ascendat super cor vestrum, » *q. d.* O Ju-
dici in Babylone captivi, qui ejus excidium vi-
distis et effugistis, pergite, properate in avitam
patriam, tot annis et votis exoptatam : jugiter Do-
minus, ejusque templum, et urbs Jerusalem menti
vestræ obversantur.

EX THRENIS.

I. Cap. i, vers. 4. « Via: Sion lugent, eo quod
non sint qui veniant ad solemnitatciu. Lugent, »

ij *esi* squalid® sunt et desertal. Est catachresis.

II. Vers. 0. « Egressus est a filia Sion omnis decor ejus. »

III. Vers. 8» « Peccatum peccavit Jerusalem, propter-.a instabilis facta est. » Stabilis est virtus, quia •libili lege, ratione *et Deo* nititur: instabile peccatum et peccatores, qui inslabi'i concupiscentia, mundo et dremone aguntur.

IV. Vers. 12. « O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus. » Vox est Hierosolrm/e n Chald.eis vastata?.

V. Vers. 1.3. « De excelso misit Ignem (irto et vindicta.l sure fulmen) in ossibus meis : expandit rete pedibus meis, » ut a Chaldaeis caperer, vincirer et illaquearer.

Vf. Vers. 20. « Eoris interficit gladius, et domi mors similis est, p *q. d.* Nec domi, nec foris mihi c't salus et quies : iilrobique enim Chaldiei filios et cives meos trucidant.

VH. Cap. ii, vers. H. « Effusum est in ferra jecur meum, » *q d.* Pere dolore quasi effudi viscera mea. Jecur enim sedes eSl amoris et concupiscenti®, ac consequenter et doloris oppositi et commiserationis.

VIH. Vers. 1.3. « Magna est vehit mare contritio tua : ■ venisti, o Sion, in fluctus et mare dolorum et malorum.

IX. Vers. 15. « Sibilaverunt, et moverunt caput super filiam Jerusalem : lliccine est urbs, dicentes. perfecti decoris, gaudium univers® terne?»

X. Vers 18. « Deduc quasi torrentem lacrymas, per diem et noctem : non des requiem tibi, neque taceat (non quiescat a ploratu) pupilla oculi tui. >

XI. Vers. 19. « Consurge, lauda (laudando invoca Deum) in nocte, in principio vigiliarum : effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini. »

XII. Vers. 20. « Ergone comedent mulieres fructum suum, parvulos ad mensuram palma;? si occiditur in sanctuario Domiui sacerdos et Propheta. »

XIII. Cap. in, vers. 17. « Repulsa est n pace anima mea, oblitus sum bonorum. Et dixi, Periit linis meus,» *q, d.* Non erit finis malorum meorum, « et spes mea a Domino. »

XIV. Vers. 22. « Misericordire Domini, quia non sumus consumpti. »

« Novi diluculo (beneficiorum soles quotidie exoriuntur, et a Deo nobis proveniunt,) multa est fides Çfidelitas in iis, utpote nobis promissis prrestandis) tua. »

XV. Vers, n 21. Pars mea Dominus, dixit anima mea; ptoplerea expectabo Dominum. »

XM. Vers. 25. • Bonus est Dominus sperantibus in cum, anima? quaranti illum. Bonum est prae-stolari cum silentio salutare Dei. »

XML Vers. 27. « Bonum est viro, cum portaverit jugum (disciplina? cl tribulationum) ab adolesce alia sua. ■

XVIII. Vers. 28. « Sedebit solitarius cl tacebit : quia levavit super so, » *q. d.* Vir pius silenter assumet in humeros, ferelque onus tribulationum sibi a Deo inunisstimet impositum.

Vers. 30. «Dabit perculienti se maxillam, saturabitur opprobriis : quia non repellet in sempiternum Dominus. »

XIX. Veis. 37. « Quis est Iste, qui dixit ut floret, Domino non jubente? » Quis atheus dicat hosco cruces nobis non a Dei providentia immitti, sed casu, fato, aut a natura obvenire?

XX. Vers. 39. « Quid murmuravit homo vivens, vir pro peccatis suis? Scrutemur vias nostras, et quaeramus, et revertamur ad Dominum. Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in coelos.»

XXL Vers. 4 i. « Opposuisti nubem tibi, ne trans-eat oratio. »

XXII. Vers. 45. « Eradicationem et abjectionem posuisti me in medio populorum. »

XXIII. Vers. 51. « Oculus meus dcprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis mea;? » *q. d.* Oculus meus videns filias Sion capi, illudi, violari, animam quasi et vitam mihi eripuit, ut pr.e dolore inciderem in deliquium, et quasi examinarer.

XXIV. Cap. tv, vers. 10. « Manus mulierum (alias) misericordiam (sed prre fame crudelium) coxerunt filios suos : facti sunt cibus earum, in contritione filice populi mei. »

Vers. Ii. a Complevit Dominus furorem suum.»

XXV. Vers. 18. «Completi sunt dies nostri, quia venit finis noster. »

XXVI. Cap. v, vers. 1. «Recordare, Domine,quid acciderit nobis : intueri et respice opprobrium nostrum. »

« Hrereditas nostra versa est ad alienos, domui nostra? ad extraneos. Pupilli facti sumus absqui patre, matres nostra? quasi viduae : aquam nostram pecunia bibimus : cervicibus nostris minabamur : lassiss non dabatur requies : servi dominati sunt nostri : mulieres in Sion humiliaverim.. principes manu suspensi sunt : pueri in ligno corruerunt. »

XXVII. Vers. 16. « Cecidit corona capitis nostri : vie nobis, quia peccavimus. Quare in perpetuum oblivisceris nostri? Converti nos, Domine, ad te, et convertemur : innova dies nostros, sicut a principio. »

EX BARUCH.

I. Cap. u, vers. 6. « Domino Deo nostro justitia : nobis autem, et patribus nostris confugio faciei, sicut est dies hrec, » sicut hodie apparet.

II. Vers. 17. «Aperi oculos tuos (Domine,) quia non mortui, etc. sed anima, qnre tristis est super magnitudine mali, et incedit curva, et infirma, et oculi deficientes, et anima esuriens dal tibi gloriam el justitiam Domino. »

III. Cap. in, vers. 2. « Audi, Domine, quia tu sedes in sempiternum, et nos peribimus in revum.t

Semel enim mortui, ceinper manebimus mortui» nec ad vitam præsentem redibimus.

IV. Vers. 9. « Audi, Israel, mandata vitæ : auri- bus percipe, ut scias prudentiam. Quid est, Israel, quod in terra inimicorum cs? inveterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis : deputatus es cum des elidentibus in infernum, dereliquisti fontem sapientia*; nam si in via Bei ambulaste? habitasses utique in pace sempiterna. Disco ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus : ut scias simul ubi sit longiturnitas vitæ et victus, ubi sit lumen oeniorum, et pax. »

V. Vers. 24. « O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus po sessionis ejus! »

« Magnus est, et non habet tinein, excelsus et im- mensus. n

VI. Cap. IV, vers. 4. « Beati sumus, Israel ; quia quæ Deo placent, manifesta sunt nobis. »

VII. Vers. 20. « Exui me stola pacis, indui me sacco obsecrationis, et clamabo ad Deum altissi- mum in diebus meis. » Sunt verba Jerusalem ex- cisas, quæ pro filiis et civibus suis Deum obsecrat ; unde subdit :

VIII. Vers. 23. « Emisi vos (in Babylonem) cum luctu et ploratu : reducet autem vos Dominus cum gaudio et jucunditate in sempiternum. »

IX. Vers. 28. « Sicut enim fuit sensus vester ut erraretis a Deo : decies tantum iterum converten- tes requiretis eum. »

X. Ver». 36. « Circumspice, Jerusalem, ad Orien- tem, et vide jucunditatem a Deo tibi venientem. Ecce enim veniunt filii tui, quos dimisisti disper- sos, veniunt collecti ab Oriente usque ad Occi- dentem in verbo sancti gaudentes in honorem Dei. »

XI. Cap. v, vers. 4. a Nominabitur enim tibi no- men tuum a Deo in sempiternum : Pax juslitiae, et honor pietatis. » Loquitur de Jerusalem, ut dixi; sed assurgit ad spiritualementem, puta ad Eccle- siam, tum militantem, tum triumphantem, cui hæc optime conveniunt.

EX EZECHIELE.

I. Cap. in, vers. 8. * Ecce dedi faciem tuam va- lentiolem faciebus ipsorum, ct frontem tuam du- riorcm frontibus eorum. Ut adamantem, et ut si- licem dedi faciem tuam.

II. Vers. 17. « Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel. Si dicente me ad impium : Moito morieris: non annuntiaveris ei, ut avertatur a via sua impia, et vivat ; ipso impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram. »

III. Cap. vu, vers. 19. « Argentum eorum, et aurum eorum non valebit liberare eos in die fu- roris Domini. »

IV. Cap. mi, vers. 22. « Fili hominis, quod est proverbium istud vobis in terra Israel, dicentium : In longum differentur dies, ct peribit omnis vi-

sio? » 7. d. Minæ Prophetarum differuntur, nec reipsa explentur; ergo peribunt, et cas-æ erunt cl evanidæ. « Ideo dio ad eos : Quiescere faciam proverbium istud : Non » enim «erit ultra omnis visio cassa, neque divinatio ambigua: quodeum- qiiir locus fuero verbum, fiel, ct non prolonga- bitur amplius, d

V. Cap. XIV, vers. 14. « Si fuerint tres viri isti in medio ejus (Hierosolymæ), Noe, Daniel et Job: ipsi justitia sua liberabunt animas suas, etc. sed nec filios, nec filias liberabunt. »

VI. Cap. ivi, vers. 3. a Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Celhæa, » 7. ti. O Israel, ita es im- pius, ut non Abrahæ, sed Amorrhæorum et Co thæorum filius esse videaris.

VII. Vers. 49. a Ecce h.tc fuit iniquitas Sodomic sororis tuæ, superbia, saturitas panis et abun- dantia, ct otium ipsius et filiarum ejus :el manum egeno ct pauperi non porrigebant, »

Vili. Cap. .win, vers. 2. a Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud iu terra Israel? d.centcs : Patres comederunt uvam acerbam, et dente- filiorum obstupescunt, 7. d. Patres nostri peccaverunt, et nos eorum peccata luimus, pro iisque punimur. Hisce respondet Deus: a Vivo ego, dicit Dominus Deus, si erit ultra vo- bis parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes auimæ. meæ sunt : anim l, quæ peccave- rit 'pw morietur : filius non portabit iniquita- tem patris, et pater non portabit iniquitatem filii : justitia justi super cum erit, et impietas impii erit super eum. •

IX. Vers. 21. « Siautem impius egerit poeniten- tiam, etc. omnium iniquitatum ejus, quas opera- tus est, non recordabor. »

Vers. 24. Si autem averterit se justus a justitia sua, ct fecerit iniquitatem, etc. omnes justiliæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur. »

X. Vers. 31. « Quare moriemini, domus braci? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, revertimini et vivite.»

XL Cap. XXL vers. 9. a Gladius, gladius exacu- tus est, et limatus. Ut cædat victimas, exacutus est : ut splendeat, limatus est. »

Vers. 16. a Exacuere, vade ad dexteram, sive ad sinistram, quocumque faciei tuæ est appetitus.»

Vers. 28. u Mucro, mucro, evagina te ad occi- dendum, lunate ut interficias et fulgeas.»

XII. Cap. axil, vers. 18. « Fili hominis, versa est mihi dumus Israel iu scoriam : omnes isliœs, et stannum, ct ferrum, et plumbum in lu.'dio fornacis : scoria argenti facti sunt. ProptercaC-'ce ego congregabo vos in medio Jerusalem, et suc- cendam in ea ignem ad confiandum. »

XIII. Vers. 24. « Fili hominis, dic ci : Tu es terra immunda, et uou compluta in die furoris. Conjuratio Prophetarum in medio ejus, sicut leo rugiens, rapiensque prædaru, animas devorave- runt, up. \$ et pretium acceperunt viduas ejua multiplicaverunt. »

«Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes praedam. »

XIV. Vers. 30. « El quæsi de eis virum, qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro Ierra, no dissiparem cam : et non inveni. »

XV. Cap. xxxiii, vers. 11. a Vivo ego, dicit Dominus Deus : nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. »

XVI. Vers. 32. a Et tu (fili hominis), es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono cantur : et audiunt verba tua, et non faciunt ea. »

EX DANIELE.

I. Cap. ni, vers. 16. « Non oportet nos de hac re respondere tibi. Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, o rex, liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, quia deos tuos non colimus, et statuam auream quam erexisti, non adoramus. »

II. Vers. 40. « Sicut in holocausto arietum et laurorum, et sicut in millibus agnorum pinguium :

sic fiat sacrificium no'truminconspcctii tuo hodie, ut placeat tibi : quoniam non est confusio confidentibus in te. »

III. Cap. vi, vers. 22. « Deus meus misit Angelum suum, et conclusit ora Iconum, et non nocuerunt mihi : quia coranico justitia inventa est in me. »

IV. Cap. IX, vers. 7. « Tibi, Domine, justitia : nobis autem confusio, sicut est hodie. »

V. Cap. XIII, vers. 22. « Angusti sunl mihi undique : si enim hoc egero, mors mihi est : si autem non egero, non effugiam manus vestras. Sed melius est mihi absque opere incidere in manus vestras, quam peccare in conspectu Domini. » Aurea hæc vox est Susannæ.

VI. Vers. 56. « Semen Chanaan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum : sic faciebatis filiabus Israel, et illa; timentes loquebantur vobis : sed lilia Juda non sustinuit iniquitatem vestram. »

VII. Vers. 59. « Recte mentitus es et tu in caput tuum ; inanct enim Angelus Domini, gladium habens, ut scet te medium. »

ÆNIGMATA.

EX ISAIA.

I. Cap. 10, vers. 22. «Consummatio abbreviata inundabit justitiam, » *q. d.* Paucitas Judeorum a Deo abbreviati est adeo, ut videatur esse consummatio, id est, consumptio et interitus eorundem, faciet ut justitia et salus Dei se propaget et diffundat per omnes gentes, casque quasi inundet : vide dicta *Isaia* x.

II. Vers. 27. « Computrescet jugum a facie olei, » *q. d.* Omnis servitus evanescet a facie gratiæ et consolationis Dei.

III. Cap. it, vers. 11. « Egredietur virga de radice Jesse, et lîos de radice ejus ascendet. Et requiescet super eum spiritus Domini. » Virga Jessica est beata Virgo, de qua germinavit flos Christus, super quem requievit septuple* spiritus Domini.

IV. Vers. C. « Habitabit lupus cum agno : et pardus cum hædo accubabit : vitulus, et leo, et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. » Lupi, pardi, Icones sunt gentes barbari*. quæ ad fidem Christi conversa; ferociam I suerunt, et cum vitulo, et ove, id est, cum fidelibus Christianis, pacifice et amice versantur, sinuntque se a puero, id est a simplici pastore, regi.

V. Vers. 10. «In dic illa (erit) radix Jesse, » puta Christus gloriosus, qui stat in signum, id est, jxillum. « populorum, ipsum Gentes dē preca-

buntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. »

VI. Cap. xi!, vers. 3. « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, » *q. d.* Uti Judæi olim sitientes de petra quasi de fonte biberunt, ita Christiani de Christi fontibus bibent aquas doctrinæ et gratiæ ad satietatem.

VII. Cap. XIII, vers. 1. « Onus Babylonis, » *q. d.* Minact oracula tristia contra Babylonem. «Super montem caliginosum, » *q. d.* Contra Babylonem, quæ caligine vaporum Euphratis et fumi prodeuntis ex tot ejus domibus et focis obtegatur, vos, o Persa*, levate signum, id est, vexillum militare. « Ego mandavi sanctificatis meis, » puta Persis, qui quasi milites et sacerdotes milii consecrati sunt, ut meæ justitiæ mactent et immolent impios Babylonios.

V II. Cap. XIV, vers. 12. « Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo : In coelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. vcrumtamen ad infernum detraheris, in profundum lari, » *q. d.* Quomodo, o Baltasar monarcha, qui splendore et gloria videbaris esse quasi lucifer stella, ac in fastu quasi Lucifer, Angelorum olim princeps, de throno merarchiæ tu», quasi do cedo, corruisti s'*.'' et vita ac dejeo •»* in tartara ?

IX. Vers. 29. « De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem, » *q. d.* Ex Davide et Ozia nascetur Ezechias, qui gravius quam ipsi, vos, o Philisthæi, affliget, ut videatur vobis esso basiliscus, qui suo aspectu et afflatu etiam aves volantes necat et absorbet.

X. Cap. svi, vers. Li. a In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab, *q. d.* Post tres annos vastabitur Moab a Cbaldæis, qui ejus opes quasi pro mercede a Deo accipient, quia ei servierunt in expugnatione Jerusalem, et punitione aliarum gentium.

XL Cap. win, vers. 1. a Væ terras cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas. Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam et dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius; ad gentem exspectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus, » *q. d.* Væ Æthiopiæ, quæ superbe ostentat suas copias; cum eæ nihil habeant præter inanem ostentationem, strepitum, et velut cymbali tinnitum; quæ sita est trans Nilum, et per illum in navibus ex papyro mittit suos legatos et milites in Ægyptum: nam vastabitur per Sennacherib, et postea per Nabuchodonosor. Vos ergo, o Sennacherib et Nabuchodonosor, quasi angeli mei, ite, et vastate Æthiopes, qui sunt gens convulsa, id est, a me per vos convellenda et dilaceranda, esto videantur esse terribiles.

XII. Cap. XIX, vers. 18. « In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loqueóles lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum: Civitas solis vocabitur una, » *q. d.* Quinque metropoles Ægypti, id est, tota Ægyptus suscipiet fidem Christi, Deumque verum colet et laudabit.

XIII. Vers. 19. « In die illa erit altare Domini in medio lerræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, et in testimonium Domino. » Titulum vocat crucem, statuas, columnas, et templa, quæ Ægyptii conversi ad Christum ipsi erexerunt.

XIV. Vers. 24. « In die illa erit Israel tertius Ægyptio el Assyrio, benuJictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exciituum, dicens: Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio: hæreditas autem mea Israel, » *q. d.* Ægyptii et Assyrii jam inter se inimici, sub Christo conspirabunt in unam Ecclesiam, ac cum Israelita colent verum Deum, ideoque ab eo benedicentur: Dei enim hæreditas est Israel, id est, populus Christianus in Israele ortus.

XV. Cap. XXI, vers. 1. Onus deserti maris, *q. d.* Prophetia minax contra Babylonem, quæ cum fuerit mare gentium, nunc a Deo per Cyrum desolabitur, et redigetur in desertum. « Sicut turbines al> Africo veniunt, » ita « de deserto venit turba et turbo Persarum et Medorum contra Babylonem.

XVI. Vers. 0. « Vade, et pone speculatorem. Et

vidit » speculator « currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli. » Ascensor asini, id est Persarum vilius et servilius rex, est Cyrus; ascensor cameli, id est, Medorum nobilium rex, est Darius: hosce duos speculatus est hic Isaias, viditque eos junctis curribus et copiis invadere Babylonem.

XVII. Vers. 8. a Et clamavit leo: Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem, » *q. d.* Ego Isaias, quasi leo vigil, jugiter excubo, ut futura ex revelatione Dei discam et aliis pnenunliem.

XVIII. Vers. 10. « Tritura mea, et filii arcæmæ quæ audiavi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis, » *q. d.* O Judæi, qui in Babylone fuistis, quasi in tritura, annuntiabo vobis ea quæ a Deo audiavi de Babylonis excidio, et vestra liberatione.

XIX. Vers. 11. « Ad me clamat ex Seir: Custos quid de nocte? Custos quid de nocte? Dixit custos: Venit mane et nox: si quieritis, quæ erit: convertimini, venite, » *q. d.* Ego Isaias videor audire Idumæos, adventantibus Chaldæis pavidos, dicere excubitori: O excubitor, quid vidisti, quid sensisti nocte de Cbaldæis? Quibus ipse respondet: « Venit mane et nox, » *q. d.* Instat aurora, et tamen adhuc est nox; quare si quo vultis excurrere, si quid foris quætere, festinate, et quærite, ac mox in urbem redite, antequam hostis evigilans persentiscat, vobisque reditum præcludat.

XX. Vers. 16. « Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii, et auferetur omnis gloria Cedar. » Vide dicta superius cap. xvi, vers. 14.

XXI. Cap. XXII, vers. 1. « Onus vallis visionis. » Jerusalem vocatur vallis visionis, id est Prophetia: erat enim sedes Prophetarum. Alludit ad montem Moria, id est visionis.

XXII. Cap. xxiii, vers. 1. « Onus Tyri. Ululate, naves maris, quia vastata est domus, unde venire consueverant. »

Vers. 3. a In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus, » *q. d.* Ægyptus ex aquis Nili exundantis fit fessilis, et copiosam dat messem ac fruges.

XXIII. Vers. 4. a Emibesce, Sidon, » quia tua colonia, et quasi filia, puta Tyrus, vastata est. « Ait enim mare: Non parturivi, et non pepai, et non enutrivimus juvenes: mare, » id est Tyrus maris domina, ita incolis et filiis per hanc cladem orbata est, ac si nunquam eos peperisset vel aluisset.

XXIV. Vers. 10. « Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, non est cingulum ultra tibi, » *q. d.* O filia maris, id est o Tyre, Chaldæus cingulum maris undique te ambientis tibi ademit: •Ilud enim terra implevit, itaque te expugnavit; transi ergo quasi captiva, non per flumen, sed per terram in Babylonem.

XXV. Cap. XXIV, vers. 16. « Secretum meum

mihi, eecrdam mourn mihi, væ mihí, » 7. d. Væ mihi, quia explicare nequeo horrenda supplicia peccatoribus a Deo decreta, quæ mihi secreto ab eo revelata sunt.

XXVI. Cap. XXVI, vers. 14: « Morientes non vivant, gigantes non resurgant, » 7. d. Superbi et tyranni, quales fuerant gigantes, moriantur morte æterna in gehenna, nec ad vitam beatam resurgant.

XXVII. Cap. XXVII, vers. 1. « In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum qui in mari est. » Leviathan, sive cetus, hic est /enigma diaboli, qui est serpens antiquus, fortis ut vectis: hunc occidet Deus, cum in die iudicii eum omni sua potestate, quam in hoc mundo exercuit, privabit, cumque detrudet in tartara ad mortem æternam.

XXVIII. Vers. C. « Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine, » 7. d. Apostoli, qui magno spiritus impetu concionabuntur Jacobæis, id est Judæis, facient eos florere virtutibus, ac implebunt orbem semine Evangelii.

XXIX. Vers. 8. « In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, iudicabis eam, p 7. d. Æqua mensura punies eam, ut magnitudo pœnæ adæquet magnitudinem culpæ.

XXX. Vers. 11. a In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, et docentes eam : non est enim populus sapiens, » 7. d. Judæi ita fame affligentur, ut inopes consilii ab uxoribus suis docendi sunt, quid in tanta afflictione facto sit opus.

XXXI. Cap. xxvin, vers. 9. « Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus, d 7. d. Deus dat scientiam iis, qui se avellunt a deliciis carnalibus.

XXXII. Vers. 10. a Quia manda remanda, manda remanda, exspecta reexspecta, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi. » Sunt verba sannionum, qui per irrisiōem repetunt verba Prophetarum, a Manda remanda, etc. »

XXXIII. Vers. 11. a In loquela enim labii, et lingua altera loquelur ad populum istum. » 7. d. Sicut Hebræi subsannant lingua bhesa Prophetas, ita subsannabunt cos Chaldæi loquentes Chaldaice, non hebraico; unde subdit :

Vers. 13. « Et erit eis verbum Domini: Manda remanda, manda remanda, exspecta reexspecta, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi : ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, illaqueentur, et capiantur, » 7. d. Quia illuserunt Verbum Domini, ciusque præcones dicendo, « Manda remanda, etc., » idcirco prosternentur et capientur.

XXXIV. Vers. 20. « Coangustatum est stratum, ita ut alter decidat : et pallium breve utrumque

operire non potest, 7. d. Non potestis modo colere cum idolis, nec me cum iis in eodem templo collocare : templum enim meum, mea quoque religio angusta est, et me solum capit, non idola.

XXXV. Vers. 21. « Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus: sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur: ut faciat opus suum, alienum opus ejus: ut operetur opus suum, peregrinum c4 opus ejus ab eo, » 7. d. Sicut Deus in Baal Pharasim, id est in monte divisionum, pugnans pro Davide divisit et dispersit Philisthæos; et sicut in Gabaon pro Josué stetit solem, ut cederentur Chananæi : ita et nunc suos hostes disperget et cædet, esto hoc opus vindicte ab eo sit quasi alienum : invitus enim punit is, cujus proprium est misereri.

XXXVI. Cap. XXIX, vers. 4. a Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David. Ariel, » id est leo, vel aries Dei, est Jerusalem; quia in ea erat altare, in quo arietes Deo immolabantur : quocirca ipsa defensa a Deo, erat Gentibus terribilis ut leo : at jam ab eo deserta et vastata, erit quasi aries jugulatus et immolatus divine vindicte.

Vers. 2. « Et circumvallabo Ariel, et erit tristis et mœrens, et erit mihi (pasi Ariel, » puta quasi aries meæ justitiæ immolatus.

XXXVII. Vers. 17. « Nonne adhuc in modico et in brevi convertetur Libanus in Charmel, et Charmel! in saltum reputabitur? » Libanus pars Phœniciae, ænigma est Gentilium, Charmel Judæorum, 7. d. Phænices, hoc est Gentiles, per Christum floreant fide et gratia, Judæi vero ipsi rebelles arescent et silvescent.

XXXVIII. Cap. XXX, vers. 6. u Onus jumentorum Austri, » 7. d. Minus Dei contra Judæos, qui quasi jumenta suis bonis onusta fugiunt in Ægyptum, quæ Judææ est ad Austrum: in itinere enim, puta in deserto, occurrent eis leones, vipere et reguli, qui eos laniabunt. Hoc est enim quod subdit. « In terra tribulationis et angustiae leœna, et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui eis prodesse non poterit. »

XXXIX. Vers. 33. « Præparata est ab heri Topheth, a rege præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus ignis, et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens cam. » Topheth est ænigma inferni, quia sicut in Topheth infantes cremabantur in honorem Moloch, ita in gehenna cremantur damnati ad libitum Diaboli.

XL. Cap. xxxii, vers. 44. « Gaudium onagrorum pascua gregum, donec et tondatur super nos spiritus de excelso, » 7. d. Durabit huiusmodi vastitas, ut in ea non homines, sed onagri pascantur, donec Christus in eos mittat spiritum fidei et gratiæ, qui eos ad Deum et salutem convertat.

Vers. 17. « Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum, » q, d. Merces fidelium erit, ut justificati

a Christo consequantur, pròno, pacem conscientise; *secunao*, silentium, id est, quietem et tranquillitatem summam; *tertio*, securam fiduciam beatitudinis æternæ.

XLl. Vers. 19. « Grando autem Iu descensione saltus. » Id est, g. d. Ira Dei grandinabit, et percutiet Judæos, qui a vero Dei cultu, suaque gloria desciverunt et descenderunt, factique sunt instar agri deserti et silvescentis.

XLII. Vers. 20. « Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini, » q. d. Ovos beatos, Apostoli, qui in omnes aquas, id est, in omnes populos, immittitis boves et asinos, id est, operarios et prædicatores Evangelii.

XLIII. Cap. XXXIV, vers. 4. « Et tabescet omnis militia cceloruin, et complicabuntur sicut liber coeli : et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu, » q. d. In line mundi stelhe de coelo cadent, ccelique ita obscurabuntur, ut tabescere et evanescere videantur.

XLIV. Cap. XLI, vers. 2. « Quis suscitavit ab oriente justum (Abrahamum), vocavit cum ut sequeretur se? dabit (id est dedit) in conspectu ejus Gentes, et reges obtinebit : dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arem ejus, » q. d. Quis vocavit Abrahamum, cumque gloriosum cflecit et triumphatorem de quatuor regibus, *Genes.*, xiv, nonne ego Deus?

Vers. 4. « Quis hæc operatus est, et fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus et novissimus ego sum. » Deus enim est rex sæculorum, ea constituens, disponens et ordinans.

XLV. Vers. 27. « Primus ad Sion dicet : Ecce adsunt » Apostoli, et præconcs Evangelii!, a et Jerusalem Evangelislam, » id est Evangelistas et prædicatores Christi et salutis, « dabo. »

XLVI. Cap. xliiii, vers. 8. « Educ foras populum cæcum, et oculos habentem; surdum, et aures ei sunt, » q. d. Populus meus habet oculos, et Lamem est cæcus; quia cos claudit : atque habet aures, et tamen est surdus; quia eas obturat monitis Dei. Rursum videns non videt, audiens non audit; quia non vult visa et audita iutelligerc, et opere complere.

XLVII. Vers. 20. a Glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones : quia dedi in d< serto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo, q. d. Gentiles, qui in gentilismo vixerunt ut bestia; et dracones, jam per Christum facti homines, imo Angeli, glorificabunt Deum; quia dedi eis flumina gratiarum.

XLVIII. Cap. XLiv, vers. 5. « Hic scribe manu sua, Domino, » id est Domini ego sum servus. « et in nomine Israel assimilabitur, » id est, cognominabitur Israel, sive Israelita.

XLIX. Cap. xlii, vers. 1. Confractus est BtC, contritus est Nabo, » q. d. Babylon cum suis diis, Bel et Nabo, eversa est et contrita.

L. Cap. L, vers. 11. « Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate In lumine ignis vestri, et In flammis quas succendistis. » Peccator per peccata quasi p<r follem et ligna arida, accendit sibi ignem ine Del, vindicte et gehennæ; unde fit id quod sequitur : « In doloribus dormietis. »

LI. Cap. li, vers. 1. « Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam lari de qua præclsi estis. » Excisio c petra et caverna, ænigma est generationis Abrabæ et Sane sterilium, uti petra est sterilis, llebrœi enim generare vocant (edificare domum, et filios vocant *banim*, quasi *abanitn*, id est lapides, ex quibus quisque domum construit.

LU. Cap. lu, vers. 11. « Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere : exite de medio ejus, mundamini qui fertis vasa Domini, » q. d. Exile e Babylone, o Israelitæ, ne ejus sceleribus, æque ac clade et strage polluamini.

LUI. Vers. 14. « Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum. » Est ænigma Christi, qui inglorius fuit in nativitate, vita et morte, sed sanguine suo asperxit et abluit gentes omnes, idcoque ei ipsæ cum regibus suis se subdiderunt. Unde sequitur : « Quia quibus non est narratum de eo, audierunt; et qui non audierunt, contemplati sunt, » q. d. Gentiles ignorantes Deum et salutem, per Christum eam aspexerunt.

LIV. Cap. lvi, vers. 9. a Dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua, » q. d. Deus impios et divites Christo subdet, in præmium sure mortis et sepultura*, ac nominatim faciet ut Joseph ab Arimalhia, vir nobilis et dives, eum honorifice sepeliat.

LV. Cap. Lv, vers. 13. a Pro saliuca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus, » q. d. In Ecclesia pro vitiis crescent virtutes.

LVl. « Et erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur, » q. d. Deus in Ecclesia habebit nomen et laudem et monumentum perpetuum.

LVII. Cap. Lvi, vers. 10. a Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi : canes muti non valentes latraro, videntes vana, dormientes, et amantes somnia : et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. » ili canes speculatores et excubitores sunt ænigma pravorum pastorum, qui non saluti gregis, sed suæ gulæ, acediæ, avaritiæ student. Unde explicans subdit : a Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam : omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum, venite, sumamus vinum, et impleamur ebrietate. »

LVIII. Cap. LVii, vers. 3. « Vos autem accedito huc, filii auguratricis; semen adulteri et fornicarne. Super quem lusistis? super quem dilatasti*

os; et eiecistis linguam? numquid non vos filii celesti, semen mendax? » Hæc sunt ænigmata et tituli idololatrarum et impiorum, qui auguriis et superstitionibus dediti, non Dei, sed dromonis et impietatis sunt filii. Unde de iis subdit : « Suscepisti adulterum (Deum alienum) : dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis fœdus : dilexisti stratum eorum manu aperta. Et ornasti te regi (Moloch idolo) unguento, et multiplicasti pigmenta tua. »

LIX. Vers. 16. « Spiritus a facie mea egredietur et flatus ego *faciam*. » Est ronigma Dei, qui solus creat animas hominum, cisque spiritum vitalem, tum naturalem halitus, tum supernaturalem grati® indit et inspirat.

LX. Vers. 19. « Creavi fructum labiorum pacem, » ç. d. Pietatis et orationis fructus est pax. Nam a impii n sunt a quasi mare fervens, quod quiescere non potest. »

LXL Cap. l ix, vers. 5. « Ova aspidum rupe-runt, et telas aranero texuerunt : qui comederit de ovis eorum, morietur : et quod confotum est, erumpet in regulum. » Est ronigma improborum, qui alios sua improbitate inficiunt, *q. d.* Sicut aspis ovum ponere nequit, nisi aspidium et venenatum; ita hi improbi adeo improbitate referti sunt, ut nil nisi improbum et noxium emittant: qui ergo cis se sociaverit, ab ipsis et cum ipsis non nisi exitium et pestem hauriet. Eisdem comparat telis aranearum futilibus, *q. d.* Improbi suis actibus semper nocent, prosunt nunquam.

LXII Cap. l x, vers. 8. a Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbro ad fenestras suas? » Nubes et columbro sunt ronigma fidelium, qui prædicantibus Apostolis turmatim ad Ecclesiam convolarunt, sicut flante vento dens® per aera volant nubes, ac imminente pluvia gregatim columbro ad nidum revolant.

LXIII. Vers. 17. « Pro rere afferam aurum, et pro ferro afferam argentum ; et pro lignis ros, et pro lapidibus ferrum : et ponam visitationem tuam pacem, et praepositos tuos justitiam, p Al-ludit ad templum Judroorum, illique Ecclesiam comparat et prrofert, *q. d.* Synagoga succedet Ecclesia, in qua omnia augustiora erunt, magisque magnifica quam fuerint in templo. In ea enim adducam pro figura veritatem, pro umbra lucem, pro spiritu timoris et servitutis spiritum amoris et libertatis, pro paucis Judrois gentes omnes, pro bonis corporalibus charismata spiritualia, pro terrenis coelestia, pro temporalibus rolcna, prn humanis divina.

Lvi V. Cap. Lxi, vers. 5. « Et stabunt alieni, et parcent pecora vestra : et filii peregrinorum agricolae et vinitores vestri erunt. Vos autem, Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri. » Pactores, agricola) et vinitores sunt Episcopi, e(pastores Gentium : sacerdotes sunt apostoli et hierarchæ.

LXV. Cap. Lini, vers. 1. * Quis est iste, qui ve-

nitde Edom, tinctis vestibibus do Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suro, p Hoc ronigma Angeli proponunt de Christo decertante, et debellante dromones, omnesque principes et populos Gentium, eis per idololatriam et scelera subditos, quibus Christus id resolvens respondet. « Ego, qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum, y Instant Angeli : « Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari ? » Respondet Christus : « Torcular calcavi solus, etc., conculcavi eos in ira mea: et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, » *q. d.* Rubricatus sum tum sanguine proprio, in passione mea effuso ; tum potius sanguine hostium, quos per passionem et mortem meam debellavi.

LXVI. Vers. 16. « Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos : tu, Domine pater noster, redemptor noster; u sroculo nomen tuum, » *q. d.* Abraham nos curare et salvare nequit ; unde videtur nos nescire et ignorare : at tu, Christe, nos curas et salvas : tu ergo es pater et redemptor noster.

LXVII Cap. LXiv, vers. 1. « (Jlinam dirumperes coelos, et descenderes : a facie tua montes defluerent. Sicut exustio ignis tabescerent, aquo arderent igne. » Est ronigma adventus Christi summe desiderati. Alludit ad adventum Dei in Sina, cum legem dedit Moysi : tunc enim propter morem imbribus violentis ignes et fulgura permixta fuerunt, *q. d.* Utinam similiter nunc ad nos, o Christe, in carnem descenderes, et gelu cordis nostri igne amoris tui divini liquefaceres, aquasque torporis et vitiorum nostrorum in flammam fervoris et zeli converteres.

LXVIII. Cap. LXV, vers. 10. « Erunt campestria in caulas gregum, et vallis Achor in cubile armentorum, populo meo qui requisierunt me. » Pro « campestria » hebraico est « Saron » qui fuit locus Judroo laudatissimus ob pascua. Similis fuit « vallis Achor. » Uterque locus est ronigma et symbolum Ecclesie. Illi ergo promittit hic Deus, quod instar Saron, et vallis Achor, erit compascua; quia nimirum in ea fideles pascentur verbo Dei, Sacramentis, aliisque Dei charismatibus. Armata sunt pii robustiores in fide, qui apti sunt ad docendum et regendum : greges sunt infirmiores et subditi.

LXIX. Vers. 16. « In quo (Domino) qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo amen : et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen, » *q. d.* In Ecclesia Christi fideles jurabunt, et colent Deum amen, id est verum, non falsum, puta idola quæ antea coluerunt, ideoque pariter vere a Deo amen, id est vero, benedicentur.

LXX. Vers. 20. « Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos, » ç. d. Veri Christiani erunt perfecti in fide et virtutibus; a quoniam puer centum annorum morietur.

ct, (id est), peccator centum annorum maledictus erit, n

LX.XI. Vers. 22. « Secundum dies ligni »
« erunt dies populi moi, n g. d. Christiani vivent in æternum, ac si ex ligno vitæ in paradiso comederent.

LXXII. Cap. Lxvi, vers. 24. « Egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prevaricati sunt in me : vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. » Est ænigma inferni et damnatorum; horum enim corpora erunt quasi cæsorum cadavera, pabulum ignis et vermis, spectaculum et probrum æternum Dei, Angelorum, et Sanctorum omnium.

EX JEREMIA.

I. Cap. n, vers. 22. « Cursor levis explicans vias suas. » Cursor levis et velox, est ænigma camelie, quæ a cursu veloci dicitur dromedario, q. d. Sicut camela, dum æstro libidinis agitur et furit, procurrit ad marem : ita tu, o Jerusalem, insana superstitione agitata procurristi ad idola.

II. Vers. 24. « Onager assuetus in solitudine, et in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui : nullus avertet eam : omnes qui quaerunt eam, non deficient, in menstruis ejus invenient eam, q. d. Sicut onager restuans libidine auram attrahit, ut æstum refrigeret, ac æstuans procurrit ad onagram : ita tu tota contento animo et cursu procurris ad idola. Si quis te quaerat, ibi in menstruis et sordibus tuis fornicationis, id est, idololatriæ, te inveniet.

III. Vers. 31. « Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? » q. d. Numquid inutilis et sterilis fui Israeli uti est solitudo, aut terra quæ extra se nihil producit, vel sero? q. d. Minime : ego enim dedi eis terram lacte et mello manantem. a Quare ergo dixit populus meus : Recessimus, non veniemus ultra ad te? »

IV. Vers. 34. « In alis luis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum : non in fossis inveni eos, sed in omnibus quæ supra memoravi. n Est ænigma accipitris, qui dum prædam occidit, ejus sanguine alas suas inficit, q. d. Tu, o Israel, instar accipitris involans in pauperes et innocentes, eorum sanguine vestes tuas cruentasti : idque « non in fossis » more fumini et latronum, sed in lucis et sylvis idolorum, quibus cos quasi victimas immolasti.

V. Cap. IV, vers. 3. « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas, » q. d. Sicut in agro, » it is sit capax seminis, spinam prius cvellendæ sunt, et ager arandus, ut fiat novale : ita et vos a spinis vitiorum agrum cordis vestri expurgate, eumque humilitate et contritione arate; ut fiat novale capax seminis divini, puta gratiæ et virtutum. Unde explicans subdit : « Circumcidimini

Domino, et auferte præputia, » non carnis, » ed « cordium vestrorum. »

VI. Vers. 7. « Ascendit leo de cubili suo, et prædo Gentium se levavit. » Hic prædo et leo est Nabuchodonosor, et quivis tyrannus ; cubile ejus est Chaldæa.

VII. Vers. 23. « Aspexi terram, et ecce vacua erat, et nihili; et coelos, et non erat lux in eis. Vidi montes, et ecce movebantur, » q. d. Tantus erit in excidio Judæorum pavor et consternatio, ut eis cælum et terra concuti, perire et interire videantur.

VIII. Cap. V, vers. 1. « Circuite vias Jerusalem, etc., et quaerite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, et quaerentem fidem : et propitius ero ei, » scilicet Hierosolymæ propter unum virum. Virum, qui virtute solida sit vir, quaerit Deus : hunc pluris facit quam centum feminas : feminae sunt in virtute molles et instabiles. Similem virum Athenis quærebat Diogenes.

IX. Vers. 6. « Idcirco percussit eos leo de sylva, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum. » Triplex hic est ænigma Nabuchodonosoris. Ipse enim *primo*, vocatur, leo, ob terrorem et fortitudinem; *secundo*, lupus, ob voracitatem; *tertio*, pardus, ob celeritatem et vigilantiam.

X. Vers. 14. « Ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos, » q. d. Faciam ut oracula tua et minæ tuæ sint efficacia et reipsa compleantur, ut quasi ignis comburant Judæos tanquam arida ligna.

XL Vers. 16. « Pharetra ejus (gentis Chaldæorum) quasi sepulcrum patens, » q. d. Chaldæi suis sagittis validis configendo Judæos, mittent omnes ad mortem et sepulcrum.

XII. Cap. IX, vers. 21. « Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disperdere parvulos deforis, juvenes de plateis : » Mors est ænigma Chaldæorum, ac tropologice daemonum et illecebrarum, qui non nisi cædes spirant et mortes.

XIII. Cap. xi!, vers. 5. « Si cum peditibus currens laborasti : quomodo contendere poteris cum equitibus ? » Si non potes minora, quomodo poteris majora ? si, o Jeremía, persecutiones civium tuorum Anathothitarum ferre non vales, quomodo feres vim et furorem Hierosolymitanorum ? Tropologice, si verba mendacia sustinere nequis, quomodo sustinebis verbera et martyrium ?

XIV. Vers. 13. « Seminaverunt triticum, et spissas messuerunt, » q. d. Judæi prospera sperant, sed adversa sentient : felicitas eorum in miseriam, copia in inopiam, sementis in spinas convertetur.

XV. Cap. XIII, vers. 16. « Date Domino Deo vestro gloriam, » Deum colite, illique obedite, « a »-

tequam contenebrescat, et antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, n̄ ad quos diffugietis in excidió urbis : « exspectabilis lucem , et ponet eam in umbram mortis, et in caliginem. » Umbra mortis ænigma est rerum tristissimarum, summique angoris et periculi. Unde «n̄b̄dit i

Vers. 25. « Hæc sors tua, parsque mensur® tu® a me, dicit Dominus, quia oblita es mei, et confisa es in mendacio. »

XVI. Cap. XV. vers. 12. « Numquid fœdcrabitnr ferrum ferro ab Aquilone, ct ®s? » 7. d. Duri et ®nei sunt Jnd.ni, æque ac Aquilonares Chaldœi; ergo sociari non poterunt, ncc fœdus inter eos initum durabit.

XVII. Vers. 19. « SI separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris, » 7. d. Si te, o Jeremífa, a ludentibus, impiis et incredulis Judæis separaveris, si mentem tuam et os mihi meoque verbo, non nugis, nec vanitatibus, consecraveris, eris os meum : quia iisdem quibus ego conceptibus ct sermonibus uteris, egoquo per te, quasi per os meum, verba mea eis totique orbi enuntiabo ; ejusque efficacia et fructus erit quem subdit : « Convertentur ipsi ad te, et tu non converteris ad eos. »

XVIIl Cap. xvn, vers. 11. « Perdix fovit quæ non peperit : fecit divitias, et non in judicio : in dimidio dierum suorum derelinquet eas, ct in novissimo erit (id est, apparebit) insipiens, q. d. Sicut perdix furans ova aliena, iis incubans pullos excludit ; sed hi dum adolescent, et vocem ver® matri» audiunt, ad eam avolant : ita ct opes furio et fraudibus parte, a furibus ct fraudulentis ad alios veros dominos avolabunt.

XIX. Vers. 12. « Solium glori® altitudinis a principio, locus sanctificationis nostr®, q. d. Spem meam non defigo in homine, sed in Deo, ad ejusque solium preces meas transmitto : inde enim exspecto sanctitatem, libertatem, et omne bonum.

XX. Cap. xvui, vers. 14. « Numquid deficiet de petra agri nix Libani? aut evelli possunt aqua* erumpentes frigid® ct defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, » q. d. Sicut nix et aqu® de Libano deficere nequeunt, sio neque in ine, qui sum fons aqu® viv®, bonorum et beneficiorum fluxus in homines, præsertim fideles, ut sunt Judæi, deficere potest. Quomodo ergo ipsi eorum, et mei oblivisci possunt?

XXl Cap. XX , vers. 3. « Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed pavorem undique Quia h®c dicit Dominus : Ecce ego dabo te in pavorem, te et omnes amicos tuos : et corruent gladio. »

XXII. Vers. 14. « Maledicta dies, in qua natus sum : dies, in qua peperit me mater mea, non «t benedicta. • Maledictio h®c est ænigma malorum et miseriarum, in qu® per nativitatem quau per januam Ingredimur. Unde mox subdit :

«Quare do vulva egressus sum, nt viderem laborem et dolorem, et consumerentur in confusione dies mei?»

XXIII. Cap XXI, vers. 8. a Ec-e ego do vobis viam vilm, et viam mortis, n̄ Via mortis est : « Qui habitaverit in urbe hac, morietur gladio, et fame, et peste. » Via vit® est : « Qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldæos, qui obsident vos, vivet, ct erit ei anima sua, quasi spoliū, » 7. d. Si resistatis Chaldæo, occidemi-ni; sin vos ei dedatis, vivetis : vult enim Deus ut vos ei subjiciatis, haneque subjectionis et captivitatis poenitentiam, pro peccatis vestris sponte subeatis.

XXIV. Cap. XXII, vers. 6. « Galaad tu mihi caput Libani, n̄ q. d. Sicut Galaad caput est Libani , sic domus regia Davidis caput est Hierosolymro.

XXV. Vers. 19. «Sepultura asini sepelietur (puta in sterquilinio, rex Joakim occisus a Chaldreis) putrefactus et projectus extra portas Jerusalem. »

XXVI. Cap. XXXI, vers. 22. « Femina circumdabit virum. » Puta beata Virgo concipiet et pariet Christum.

XXVII. Vers. 23. « Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus, » q. d. Benedicat tibi Deus, 0 Ecclesia, qu® decorata es omni justitia et sanctitate.

XXVIII. Cap. XLvi, vers. 20. «Vitula elegans atque formosa, stimulator ab Aquilone veniet ei, » 7. d. Ægyptus opibus ct deliciis instar vilui® lascivientis exsultat; at mox cohibebit eam Nabuchodonosor veniens 0 Chaldæa, qui suis stimulis ita punget eam, ut nesciat quo se vertat.

XXIX. Cap. XLVUi, vers. i1. « Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fæcibus suis : nec transfusus est de vase in vas, ct in transmigrationem non abiit : idcirco permansit gustus ejus in co, cl odor ejus non est immutatus, » 7. d. Moab vicina Sodom®, ex ea traxit malos sapes et odores, id est malos mores ct amores, quibus quasi fæcibus semper insedit; quia nunquam fuit translata de vase in vas, id est quia nunquatn su.un sedem et viciniam Sodom® reliquit, nec unqu un abiit in captivitatem. Quocirca ut hos mores mutet, transferam eam in Babylonem, sicut vinum in fæcibus suis vapidum, ut saporem et odorem mutet et emendet, ex cis in aliud vas transfunditur. Unde subdit :

XXX. Vers. 12. « Millam ci ordinatores ct stratores laguncularum,et sternent eam, ct vasa eju? exhaustient, el lagunculas eorum collident, » 7. i. Millam el Chaldæos, qui sicut viatores sternent lagunculas, quasi vinum ex una in aliam transfusuri; sed revera vinum exhaustient, et lagunculas conterent, id est cives et opes Moab diripient et absument.

XXXI. Cap. 1.1, vers. 7. « Calix aureus Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram ; do

ÆNIGMATA EX EZECHIELE COLLECTA.

vino ejus biberunt Gentes, et ideo comrnotæ sunt, n g. d. Deus calicem ire et vindicta) suæ, licci extrinsecus aureum et fulgidum, propinavit Judeis el aliis Gentibus, quem haurientes turbali sunt, et pre dolore quasi ebrii et mentis emotæ effe» ti. Calix hic est bellum et strages, quam omnibus intulit Nabuchodonosor.

XXXII. Vers. 9. « Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam, et camus unusquisque in terram suam : quoniam pervenit usque ad coelos iudicium » id est supplicium et vulnus « ejus. » Est vox Angelorum, vel potius gentium vicinaium, quæ quasi medici curare volebant Babylonem, camque contra Cyrum defendere; sed videntes ejus cladem et excidium, diffugerunt et ad sua redierunt.

XXXIII. Vers. 13. « Quo habitas super aquas multas, locuplex in thesauris, venit finis tuus pedalis praecisionis luæ. » Est ænigma Babylonis ejusque excidii, q. d. O Babylon quæ Euphrate circumdaris, et opibus affluis, venit clades quæ tibi finem afferet, teque exscindet, caque a pedalis, n id est æqua, et quasi ad pedem tuis sceleribus commensa.

XXXIV. Vers. 41. « Quomodo capta est Sesac, et comprehensa est incluta universæ teine? Sesac » est ænigma Babylonis; si enim primas alphabeti Hebraici litteras cum ultimis ordine retrogrado commutes « Sesac », idem est quod « Babel. » Unde explicans subdit : « Quomodo facta est in stuporem Babylon inter Gentes? »

XXXV. Vers. 60. n Scripsit Jeremías omne malum quod venturum erat super Babylonem, in libro uno, et dixit ad Saraïam : Cum veneris in Babylonem, et videris et legeris omnia verba hæc, dices: Domine, tu locutus es contra locum istum, ut disperderes eum. Cumque compleveris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, et projicies illum in medium Euphraten. » Hoo symbolum et ænigma explicat, dum subdit : « Et dices: Sic submergetur Babylon, et non consurget a facie afflictionis, quam ego adduco super eam, et dissolvetur. »

EX THRENIS.

I. Cap. i, vers. 14. « Vigilavit jugum iniquitatum mearum : in manu ejus convolili e sunt, et iinpo« itæ collo meo. » Peccata sunt quasi funis et catena*, ex quibus fit jugum implexum, quod collo peccatoris imponitur. Hoc vigilat, quia Dei vigilantis oculus semper objicitur, emnque stimulat ut stato tempore, puta impleta peccatorum mensura, ea puniat et ulciscatur. Unde sequitur:

II. Vers. 15. « Vocavit adversum me tempus (vindictinæ, id est vindicta*), ut » me « contereret; torcular calcavit Dominus virgini fillic Juda, » cum eam in excidio quasi in torculari, per Clinidæos pressit et oppressit.

III. Cap. ni, vers. G3. « Sessionem eorum et resurrectionem eorum vide : ego sum psalmus co-

rum, » q. d. Vide ut in omnibus locis, actibus et conventibus me irrideant, in me psallant, et dicteria jactent. « Heddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum : dabis eis scutum cordis laborem tuum; » ut labore et dolore quasi scuto undique tegantur et cingantur.

EX BARUCH.

I. Cap. m, vers. 15. « Quis invenit locum eju* (sapientiæ et prudentiæ)? et quis intravit in thesauros ejus? » Est ænigma de vera sapientia, prae-fica scilicet, quæ beat; non speculativa, quæ inflat : quærit enim locum ejus ac modum, et viam eam consequendi, docelque eam non apud philosophos, sed apud Angelos; non in terra, sed in cado; non apud homines, sed apud Deum degere, indeque accersendam esse. Unde subdit •

II. Vers. 16. « Ubi sunt principes Gentium, qm in avibus cœli ludunt, qui argentum thesaurizant et aurum? exterminati sunt, et ad inferos descenderunt: viam autem discipline ignoraverunt. Non est audita in terra Chanaan, neque visa est in Theman. Filii quoque Agar, qui exquirunt prudentiam quæ de terra est, fabulatores, et exquisitores prudenti® et intelligenti® : viam autem sapienti® nescierunt. »

Vers. 26. « Ibi fuerunt gigantes scientes bellum. Non hos elegit Dominus. Et quoniam non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam. » Subdit deinde, eam esse in cado apud Deum. « Quis ascendit in coelum, et accepit eam, et eduxit eam de nubibus? Non e« t qui possit scire vias ejus : sed qui scit universa, novit eam, et adinvenit eam prudentia sua. Qui emittit lumen, et vadit, et vocavit illud, et obedit illi in tremore. »

Vers. 34. « Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, et lælatae sunt: vocatas sunt, et dixerunt : Adsumus : et luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas. Hio est Deus noster. Hic adinvenit omnem viam disciplina), et tradidit illam Jacob (et Jacobneis, puta Mosi et liebre») puero suo, et braci dilecto suo. »

III. Vers. 38. « Post hæc In terris visus est, et cum hominibus conversatus est. » Iblque nos docuit oro suo veram et perfectam sapientiam, viamque ad cadum et beatitudinem. Subdit deinde, sapientiam consistere in observatione mandatorum Dei, dum ait : « Hic liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum : omnes qui tonent e im, pervenient ad vitam; qui autem dereliquerunt eam, m mortem. »

EX EZECHIELE.

I. Cap. vu, vers. 5 et 7. « Afflictio una, afflictio ceco venit : finis venit, venit finis, evlgllay:l adversum te rocce venit. » g. d. Tuum, o Jerusalem, excidium imminet, instat tibi finis et ultimas dies. Unde subdit : « Venit contritio super te, qui ha-

bitas *in ferra* : venit tempus, prope est dies oc-
sionis, et non glori® montium, n hebraice, *non*
*'ti*mafis vindemiatorum*, *q. d.* Nuper vindemian-
trsin montibus lætum canebant celeusma, nunc
canunt threnos, plangentque in iis suorum stra-
gem.

II Vers. tO. « Ecce dies, ecce venit, egressa »
est contractio (id est germen primtfft, puta folli-
culus contractus), « floruit virga, germinavit su-
perbia, » *q. d.* Superbia et impietis Judaeorum
primo quasi gemma, sive folliculus contractus,
egressa est, mox floruit, et germinavit in virgam,
qua Deus eos flagellabat. Hoc est enim quod subiit :
« Iniquitas surrexit in virga (id est exoren-
t in virgam) impietatis, b

III. Vers. 23. « Fac conclusionem (minas hasce
omnes brevi sermone, quasi summa conclude) :
quoniam terra plena est iudicio (id est damna-
tione) sanguinum (puta sanguinibus injusto ju-
dicio ab ea damnatis, et effusis), et civitas plena
iniquitate. »

Vers. 26. « Conturbatio super conturbationem
veniet, et auditus super auditum, » *q. d.* Calami-
tas una super aliam veniet, rumor unus et nun-
tius tristis mox alium adducet et excipiet.

IV. Cap. XVII, vers. 2. « Fili hominis, propone
œnigma. Aquila grandis magnarum alarum, longo
membrorum ductu, plena plumis el varietate, ve-
nit ad Libanum, et tulit medullam cedri. « Hæc
aquila est Nabuchodonosor, potens copiis, et late
dominans, qui ex Judæa cepit Joachin regem,
eumque transtulit in Babylonem.

Vers. 7. « Et facta esi aquila altera grandis,
magnis alis, mullisque plumis : et ecce vinea ista
quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos
extendit ad illam, ut irrigaret eam de areolis ger-
minis sui. « Hæc aquila est Pharaos, vinea est Se-
decias et Judæa, quæ contra Chaldæos imploravit
opem Pharaonis, sed frustra : nam uterque a Chal-
dæis cæsus est. Ita explicat Propheta, vers. 12.

V Cap. XXI. vers. 21. « Stetit rex Babylonis in
bivio, in capite duarum viarum, divinationem
quaerens, commiscens sagittas : interrogavit idola,
exta consuluit. Ad dexteram ejus facta est divi-
natio super Jerusalem. » Nabuchodonosor omen
cepit per duas sagittas, an contra Ammonites, an
contra Judæos pergere deberet, cumque sagitta
et sors caderet versus Jerusalem, contra eam per-
rexit.

VI. Vers. 25. « Tu autem, profane, impie dux
Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis præ-
finita : Hæc dicit Dominus Deus : Aufer cidarim,
tolle coronam : nonne hæc est qu® humilem sub-
levavit, et sublimem humiliavit? » Loquitur Se-
deó®, impio et fedifrago, *q. d.* Cum humilis es-
si-» eorona regni te evexit : nunc cum superbis,
eadem te humiliabit et regno dejiciet. Unde sub-
dit :

MI. « Iniquitatem, iniquitatem, iniipiilatempo-
nam eam. » Pro • iniquitatem, » hebraice est

curvitatem, obliquitatem, q. d. Curvabo et depri-
mam secundo et tertio coronam Sedecim.

VIH. Cap. XXXIX, vers. 3. « Ecce ego super te,
Gog, principem capitis Mosoch *et* Thubal, et cir-
cumagam te, et educam le, et ascendere te faciam
de lateribus Aquilonis : et adducam te super mon-
tes Israel. » Gog et Magog erunt reges et gentes
feræ ac barbar®, qu® pugnabunt pro Antichristo
in Judæa residenti. Unde ibidem a Christo cæden-
tur, et sepelientur in loco, qui inde vocabitur
vallis multitudinis Gog, juxta urbem Amona, ut
ait vers. II et 16.

IX. Cap. XL, vers. 3. « Ecce vir, cujus erat spe-
cies quasi species æris, et funiculus lineus in manu
ejus, et calamus mensur® in manu ejus : sLabat
autem in porta. Et mensus est latitudinem ®diil-
cii calamo uno, etc. » Vir hic est Angelus repræ-
sentans Christum; qui metitur et designat fabri-
cam novi templi, omnesque ejus partes. Ilæc est
idea fabric® Christi, puta nov® Ecclesi® Christia-
n®, tam militantis quam triumphantis. Vide dicta
cap. XL.

X. Cap. XLiv, vers. 1. « Et convertit me ad viam
pori® sanctuarii exterioris, qu® respiciebat ad
Orientem : et erat clausa. Et dixit Dominus: Porta
h®c clausa erit: non aperietur, et vir non trans-
ibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel in-
gressus est per eam, eritque clausa principi. Prin-
ceps ipse sedebit in ea. » Porta clausa est B. Virgo,
ex qua sine viri copula conceptus est Christus, in
caque habitavit novem mensibus, ac per eam
clausam transiit, et saliit in mundum. Deus Israel
ingressus est per eam, puta S. Trinitas, scilicet
Deus Pater, cara sibi desponsans et maritans :
Deus Spiritus Sanctus, eam obumbrans et fecun-
dans : Deus Filius, in ea carnem assumens.

XI. Cap. xlvii, vers. 1. « Ecce aquæ egrediebantur
subter limen domus ad Orientem, et ecce aqu®
redundantes, et traduxit me per aquam usque ad
talos. Bursumque mensus est mille, et traduxit me
per aquam usque ad renes. Et mensus est mille,
torrentem quem non potui pertransire : quoniam
intumuerant aqu® profundum torrentis, qui non
potest transvadari. » H® aqu® et hic torrentis est
sapientia et doctrina Evangelica, et S. Scriptura,
qu® abyssus est impenetrabilis.

XII. Vers. 12. « Et super torrentem orietur in
ripis ejus ex utraque parte omne lignum pomife-
rum : non defluet folium ex eo, et non deliciet
fructus ejus : per singulos menses afferet primi-
tiva, quia aqu® ejus de sanctuario egredientur :
et erunt fructus ejus in cibum, et folia ejus ad
medicinam. » Hæc ligna, id est arbores, sunt Chri-
stiani, qui rigati aquis Evangelii, et sacr® Scrip-
tura, semper virtutibus frondent et fructificant.
Fructus ergo Mint opera virtutum, quibus animus
pascitur; folia sunt cæremoni®, qu® salutarem
conferunt instructionem et medicinam. Anagogice
h® arbores et fructus sunt dote-, beatitudinis, puta
visionis Dei, quibus Beati fruuntur in coelo, ut

pntet *Apoc.* xxn, 1. Unde et Ezcchiël concludens hanc totam novi templi et urbis fabricam, cap. nil., vers. ult., ait : «Et nomen civitatis, Dominus ibidem. »

EX DANIELE.

I. Cap. IX, vers. 25. « Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, et hebdomades 62 erunt, » id est universim hebdomades 69. « Et post hebdomades 62 (additis septem jam dictis, id est post 483 annos) occidetur Christus. »

II. Vers. 27. a Confirmabit autem pactum multis hebdomada una (g. d. Christus prædicabit, novumque testamentum instituet tribus annis cum dimidio,) et in dimidio hebdomadæ deficiet hostia et sacrificium. » Christus enim sua morte et sacrificio abolebit omnes Judæorum victimas.

III. « Et erit in templo abominatio desolationis : et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio, » q. d. Post, et ob necem Christi, Jerusalem ejusque templum a Tito et Romanis desolabitur, hæcque desolatio durabit usque ad finem mundi.

IV. Cap. xi, vers. 5. a Et confortabitur rex Austri, etc., et post finem annorum foederabuntur : filiaque regis Austri veniet ad regem Aquilonis facere amicitiam, etc. » Recenset Daniel hoc capite toto usque ad vers. 36 bella gesta per 110 annos inter reges Austri, id est /Egypti, et reges Aquilonis, id est Syriæ; puta inter Ptolernæos et Seleucidas, sive Antiochos : vide dicta *Danielts* xi. Totum ergo hoc caput est continuum ænigma.

V. Vers. 37. a Deum patrum suorum non repu-

talli (rex Aquilonis, puta; non tam Antiochus)* Epiphanes, quam Anlichristus, cujus ille fuit typus el prodromus), et erit in concupiscentiis feminarum, nec quemquam deorum curabit, quia adversum universa consurget. Deum autem Maozim (id est fortitudinis) in loco suo venerabitur. »

VI. Vers. 45. « El figet tabernaculum suum Apadno inter maria, super montem inclytum et sanctum : et veniet usque ad summitatem ejus, et nemo auxiliabitur ei, » g. d. In Apadno in monte sancio credetur Antichristus.

VII. Cap. xii, vers. 6. « Usquequo finis horum mirabilium? Et audivi virum qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas fluminis, cum elevasset dextram et sinistram suam in cadum, et jurasset per viventem in ælemum, quia in tempus, et tempora, et dimidium temporis, » g. d. Per annum, et duos annos, et dimidium anni, puta per tres annos cum dimidio, durabit persecutio Antichristi. Unde subdit:

VIII. Vers. II. « El a tempore cum ablatum fuerit juge sacrificium (ab Antichristo,) et posita fuerit abominatio in desolationem, dies 1290. » q. d. Persecutio Antichristi durabit dies 1290, id est tres annos cum dimidio.

IX. « Beatus qui exspectat, et pervenit usque ad dies 1335, » nam post mortem Antichristi dabuntur fidelibus sub eo lapsis, ut minimum 45 dies ad pœnitendum.

X. Vers. 13. a Tu autem (Daniel) vade ad præfinitum (ad mortem quæ omnibus statuta et præfinita est :) et requiesces, et stabis in sorte tua (inter electos et beatos) in finem dierum, iu die judicii.

IN PROPHETAS MAJORES

COMMENTARIUS.

| Q Q Q r j T f c B

IN PROPHETAS

PROOEMIUM.

Post Pentateuchum, aggredior Prophetas, qui totius veteris Testamenti par'- «unt nobilissima et utilissima, æque ac difficillima et obscurissima. Hebræi, et cx iis S. Hieronymus, vetus Testamentum faciunt tripartitum: T/iorn, sive leg»m aut Pentateuchum: Nefttīm, id est Prophetas: *Kcht-bim*, id est hagiographa. Prophetæ ergo proxime legi associantur: uti et Christus et Apostoli ea associarunt, *Mattii.* vu, 12 : « Hæc est enim lex. et Prophetis; » ct cap. xi. vers. 13 : « Omnes enim Prophétie ct lex, usque adJoannem, propheta-verunt, » et cap. XXII, vers. 40 : « In his duobus mandatis universa lex pendet, ct Prophetæ; » cl *Ltn(T* XXIV. **Ji** : » Necessc est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me, n ct alibi.

Itaque quæ Christus conjunxit, ego non divellam. Post Pentateuchum ergo Prophetas do, atque hos illi associo; praesertim, cum valetudo a triginta annis infirma et dubia, virosque debiles sensim mihi alterantur ct imminuantur; ut, si cœteros S. Scripturæ libros, qui faciliores sunt ct a multis explicati, commentando pertexere non valeam, l'rophctas saltem, quasi tertium opus, tertio loco et ordine SS. Trinitati, eorum auctori, offeram ct consignem; imo reddam ei, cujus in olidum cst,utpotca quo totum quantum, quantum est accepi; ut, sicut obtuli nuper aurum Paulinum, et thusLeviticum, ita nunc cum tribus Magis offeram myrrham Propheticam, quæ vere iiyrha, per tninas ct onera lacrymas ciet, oiunesque ad pcententiam provocat. Equidem hic mihi dicere liceat, id quod in hac eadem causa que ac argumento olim sensit ct dixit S. llierymus protendo in lib. XIV *commentarii in Isaiam*: Dominus qui respicit terram, ct facit cam Ire-ere; qui tangit montes, ct fumigant; qui loqui-in Deuferon. Ego occidam, ct ego vivificabo P' rcutiam, ct ego sanabo : frequentibus morbii meam quoque terram fecit contremiscere, cui d'C-t' n est : Terra cs, et in terram ibis : et oblitum aditionis humanæ crebro admonet, ut homine n, et senem etiam, jamque morituum esse

me noverim. De quo scribitur : Quid gloriatur terra et cinis? Unde qui me subito languore percusserat, incredibili velocitate sanavit, ut terreret potius quam affligeret, et emendaret magis quam verberaret. Itaque sciens, cujus sit omne quod vivo, ct quod idcirco forsan dormitio mea differatur, ut coeptum in Prophetas opus expleam; totum me huic trado studio, et quasi in quadam specula constitutus, mundi hujus turbines atque naufragia, non absque gemitu ct dolore contem-plor; nequaquam præsentia cogitans, sed futura; nec hominum famam atque rumusculos, sed Dei iudicium pertremiscens. »

Propbetas ergo pertractabo, non meis, sed Dei Quidrin viribus, qui infirma mundi eligit, ut divina ejus Che-virtus in nostra infirmitate perficiatur : Prophetas dico majores, Isaiam, Jeremiam, Ezcchielem ct pbet». Danielcm, quatuor Synagogæ Evangelistas, currum ct quadrigam Cherubim. cui Dei majestatem insidentem, eumque aurigantem vidit Ezechiel. Hi veteres Ecclesiæ principes el doctores orbem illuminarunt, Christo et Ecclesiie facem prætulērunt : hæc organa Spiritus Sancti mirabili harmonia Dei sapientiam, et fidei mysteria nobis præcinnuerunt. Hoc est quod Symbolo perenniter profitemur : «Credo in Spiritum Sanctum, qui cum Patre ct Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. » In his studuit S. Paulus edoctus ad pedes Gamalielis, ab his omnem suam sapientiam et spiritum hausit. Idem Timotheum discipulum suum. pastorem, Episcopum et Apo«tolum commendat, quod ab infantia Sacras Litteras didicisset, veteris utique Testamenti, quod solum tunc exstabat; ct maxime Prophetas, qui omnibus veteris Testamenti libris longe sublimitate, varietate, profunditate sapientit®, a;quc ac patho et efficacia dicendi movendique, antecellunt, suntque quasi pala ct smaragdus in annido aureo : atque eum ut in co-pto pergat hortatur. « Dum venio, ait, I *Timoth.* iv, 13 cl 16, attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ. Attende libi, et doctrinre : insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et cos qui

lo audiunt; » ct, II *Tim.* ii, 15 : « Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis, • scilicet verba Sancti Spiritus, verba Prophetarum. Quocirca jampridein damnata, et oblivione sepulta est blasphemia et hæresis Ebionis, qui teste Epiphanio, *hæresi* 30, post Abraham, kaac, Jacob et Mosen, nullos alios admittebat Prophetas, nisi solum Christum. Hunc enim solum fuisse Prophetam veritatis; Isaiam vero, Jeremiam, Danielelem et Ezcchielem fuisse «Prophetas intelligentiæ, non veritatis. »

Prophetæ ergo fuerunt magistri orlhodoxæ fidei, doctores veritatis, qui arcana Dei consilia hominibus enuntiarent, quique Ecclesiam Dei a synagoga Satante secernerent, ctdono prophetiae, quasi certissimo vertu Ecclesiæ indicio et signo, interstinguerent, totique mundo ostenderent. Hoc notl vfn r.c- deiu'. csl qU0ĳ aĳi Gentium doctor et propheta : « Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, et doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi : donco occurramus omnes in unitatem fidei, etc. » *Ephes*, iv, 11.

Quinimo ipse Deus cum idolis et idololatrarum synagoga de divinitate veraque religione contendens, hoc quasi indubitato invicloque argumento eam illis adimit, sibi vero astruit. « Annuntiate, inquit, qme ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos, » *Isaiæ* xu, 23. «Testimonium enim divinitatis est veritas divinationis, n ait Tertullianus *Apolog.* cap. xx. et cap. xviir. « Voces, ait, eorum (Prophetarum) et virtutes, quas ad fidem divinitatis edebant, in thesauris litterarum manent. » Hac do causa omni speculo Deus Ecclesiam suam Prophetis illustravit, per cosque illam manifestavit, ob.-ignavit et confirmavit, ut nemo inter tot errorum et hæresum caligines ct labyrinthos, do ventato, veraque Ecclesia dubitare posset.

propbe- in lego naturæ vera Dei Ecclesia habuit Pro-
Mturh P',cttts : Adamum, qui Genes, n, 21 ct 23,
" ura' in exstasi preoognovit connubium Christi cum Ecclesia, iliudque suo cum Eva conjugio presignavit. Ergo cum Ecclesia, imo cum mundo empium prophetia. *Secundo*, Abel, cujus sanguis et martyrium etiamnum clamat et Prophetat, *Heb.* xi, 4. *Tertio*, llenoch, qui cum Deo ambulavit, ct raptus est in paradisum, ut det Gentibus poenitentiam. « Prophetavit autem, » inquit Judas in suaepistola vers. 14. «et do his septimus ab Adam llenoch, dicens : Ecce venit Dominus in sanctis mill'bus suis ficcro iudicium, cto. » *Quarto*, Noe, qui predisi! diluvium, ideoque arcam fabricavit, qua illud evasit. *Quinto*, Abraham, qui nullas a Deo prophetias de Isaac ct Christo ex se nascituris, de stirpis sum multiplicatione, de possessione Chananææ, et Gentibus per Christum benedicendis, etc. accepit, *Gen.* xu et seq. Abraham

secuti sunt Isaac et Jacob, quorum prophetiæ enarrantur *Gen.* xxvi, 4, et cap. xxvn, et cap. xux, uno.

In lege Mosaica Prophetæ fuerunt Moses, Aaron, Josué, Samuel, David, Elias, Elíseas, et no«- tri hi canonici scriptores. Quin et voluit Deus in vi Ieri Ecclesia et tempio perenne exstare oraculum. Pontifex enim Crim et Thuminim, id est, pontificalibus indutus, consulensque Deum de quacumque re, audiebat vocem ejus respondentis, et loquentis ex propitiatorio, *Erodi* xxv, 22. Quocirca Sanctum sanctorum, in quo erat propitiatorium, hebraica vocabatur *debir*, quod Aquila et Symmachus vertunt, xpigAvtpipw», id est, oraculum, uti vertit Noster et alii.

In novo testamento Prophetæ fuerunt Christus Apostoli, eornmque sequaces. Testis est San tus oaT* Justinus Martyr, dial. *Contra Tryphonem*, usque ad sua tempora, continua quasi successione exstissime Prophetas in Dei Ecclesia. Idem de suo speculo astruitS Augustinus, lib.V. *De Civit*, cap. xxvi, ubi inter alia, oracula S. Joannis Anachoretm recenset, qui illustrem illamcontraEugmiumtyranum victoriam, qua tela hostium a D o in ipsosmet hostes retorta et repulsa sunt, predixit, quam Claudianus, Gentilis licet, admiraos ita celebrat in *Panegy. ad Hunonum Imper.*

Te propter gelillis Aquilo de monte procellis
Obrnit adversas acies, révolutaque teli
Vertit in auctores, et turbino reppulit bastas.

Idem do aliissmcuhs demonstrat Thomas Bozius lib. *De Notis Ecclesia!*, signo xix. Nostro hoc sæcalo prophotiæ spiritu claruisse S. Carolum Borromaeum, S. Franciscain de Paula, B. Ludovicura Bertrandum, S. Ignatium, S. Xaverium, Gasparem Belgam, Aloysium Gonzagam, Tereslam, pluresque alios, ex vita eorum a viris fide dignis conscripta liquet.

Hoc viderunt, ct inviderunt hæresiarchæ, ideoque ut sibi suæque hæresi fidem arrog rent, prophetire donum ambierunt. Verum uti Magi Pharaonis, Mosis miraculorum tumuli, cum eo concerta.des ab eo victi ct confusi sunt : ita et hi a veris Ecclesia» Prophetis mendacii convicii, nil nisi pseudopropheta* nomen et famam retulerunt : r-u io- itnque suo se gladio jugulantes, sua vaticinandi P “ falsitate et probro, magis Ecclesia» fidem et glori.un illustrarunt ct corroborarunt. Ita Montanus iioau- hæresiarcha sub annum Domini 182, Prophetam, UEI- imo Paracletum a patre missum se esse jactavit : quin ct Priscam ct Maximillain, nobiles duas metrices, eodem fanatico spiritu imbuit, ac prophetare docuit. Pnedixit inter alia, sub Commodio Imperatore (quod ex moribus ejus praesagiebat) for* bella, seditiones et immanem in Christianos persecutionem : sed eventus eum mendauii coarguit : sub Commodio enim pax fuit Imperio, pax Ecclesiæ et Christianis, adeoque Commodus ipso quasi ultor sanguinis Christiani^ sævit iu eos qui

IN PROPRETAS PROOEMIUM.

Christianos afflixerant; eo quod Martia ipsius concubina Christianorum esset studiosissima, inquit Dio in *Commodo*. Sed quis ejus cum suis fuit exitus? ipse Montanus eodem vesano spiritu impulsus laqueo sibi mortem conscivit : idem fecerunt ejus prophetissas. Testis est Eusebius, lib. V *Ristar*. cap. xv.

Muef. Curbicus, qui se Manichœum, quasi mannæ effusorem et datorem, vere autem Manem, boo est insanum, apellabat, Paracletum se esse, ac futura scire mentitus est. Praedixit et promisit, se per orationem curaturum filium regis Persarum rogrofantem : sed cum pro vivo eum mortuum exhiberet, a rege vivus excoriatus est. Testis est Cyri!Ius Hierosolymitanus, *Catech*. 6.

Sub annum Domini 700, Hebraeus quidam maleficus Ezidi Arabum regi Mahumelano prædixit el promisit triginta annos vit® et regni, si in suo imperio juberet imagines Christi et Sanctorum ex Christianorum ecclesiis auferri et comburi. Jussit ille; sed, cum Christiani non parerent, immisit Arabes et Hebreos in ecclesias, qui id impigre perfecerunt. Atque hic primus fuit inconoclasta, sed Sarracenus, quem mox secutus est Leo Isaurus Christianus Imperator, qui pariter a Judteis seductus, imagines e templis tolli et aboleri jussit. Unde Iconomachi cognomen accepit. Sed quid? verane fuit Hebrroi prophetia? minime gentium. Nam rex Ezides anno sequenti mortuus est, ejusque filius ct successor Hebrœum pseudoprophe-tam turpissima morte mulctavit, uti narratur in Synodo VII, atque a Cedrano, Zonara, et Niceta in Vita Leonis Isauri.

FrM*. Fredericus II, Imperator, Ecclesia hostis ct flagellum,circa annum Domini 1240,quasi Propheta prædixit et intentavit Ecclesiae Romanae, ipsique Gregorio IX, ac post eum Innocntio IV, aliisque Pontificibus, a quibus exauctoratus fuerat, excidium, scribens ei hoc carmine.

Fata volunt, stelîæque docent, aviumque volatus,
Quod Fredericus ego malleus orbis ero.

Rescripsit ei totidem antistrophis Pontifex :

Fati volunt, Scriptura docet, peccata loquuntur,
Quod tibi vita brevis, pana perennis erit.

Vier fuit Propheta? Utique Pontifex : stetit enim ipMs stat slabitque Ecclesia Romana et orthodoxa: Fredericus vero anno Domini 1250, a proprio filio Manfredo strangulatus fuit : ita ex Alberico refert Cu-piniunus, Pontificum licet hostis, atipie, ex iis Bozius *Signo* xix, el alii.

t,o. ru* Hoc sroculo Germanio» fax Murtinus Lutherus, quintus, si diis placet, Propheta, quintus novi Evangchi, hoc M cacangelii, non Dei, sed caco-demoni* Evangelista, Cerbero fastu prædixit interitum Pap®, seque Papatum eversurum : sic enim fatidicus ipse cecinit :

Pesb* rnm vivent, monent tua mor* ero. Pipa

At mortuus est pseudopropheta, descnditque ad inferos : vivit, et vivet Papa etPapatus, firma consistet petra, super quam Christus rodificavit Ecclesiam, adeoque nec porte inferi prævalebunt adversus eam.

Michael Stifelius, Lutheri discipulus, ct verbi Nlebin ejus minister, dignum patella operculum, ex Sl,fellul-sua credo Algebra, suis parochianis ex cathedra asseveranter et constanter prædixit, anno 1N33, certo die, quem ipse nominabat, fore finem mundi, et sæculi consummationem. Credidere suo Parocho miselli; alii gemere, rustici nolle laborare, nec agros colere; alii potare, ct sua, quasi eis deinceps opus non foret, largiter consumere; alii Eucharistia quasi morituri se commu-nire; pavide exspectare omnes. Venit dies, et quid tandem? parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Fanaticum vatem explosit populus, eumque accusavit apud Lutherum, ursitque ut eum quasi impostorem puniret, ac ministerio abdicaret. Lutherus cum Slifclio, quasi augur, cum augure, colludens, errore dissimulato, populum increpavit, jussitque ut suum reciperent Ministrum, illique parerent, ab eo verbum Dei audirent. Vere poeta :

Plures triobolos, paucos est cernere vates.

Hic competit vetus dictum : «Multi qui boves stimulant, sed pauci aratores, n

Anno Domini 1535, Joannes Leidanus sartor, fanatica audacia cum suis Anabaptistis Monasterium urbem Westphali® invasit et occupavit : regem se, imo Messiam novi templi in Sion indigitavit : instar Christi duodecim Apostolos et Prophetas ad vicinas urbes quaquaversum legavit, qui cunctos ad novum hunc Messiam, quasi solem a Deo datum, audiendum colcndumaue invitarent, imo Dei nomine citarent, cum recipientibus aurea sæcula promittentes, respuentibus Dei iras et diras omnes intentantes. Ibant illi enthusiast® furore, imo dromone pleni, fundebant oracula; minas, diras. Ac ne deessetaltera Judith Holofernum obtruncans, Hilla, mulier Frisia, auro gemisque gravis, urbe ab Episcopo urbis domino obsessa, egressa, Episcopum in sui amorem illicere, ac veneno necare destinabat : sed prodita temeritatis scelerisque pœnas capite luit. Accessit et novus Samson, Joannes Mathisson Harlemius, qui ipso Paschalis festo, a ccelesli Patre sibi nuntiatum dixit, si exiret in obsidentis Episcopi castra, futurum ut ipse solus hostes omnes funderet croderetque. Approbarunt Prophète omnes : ct ille bipenni instructus egreditur, statimquo hasta transverberatus corruit. At quis hujus prophetiro, et enthusiasm! exitus? Episcopus armata manu urbem in potestatem redegit, hrorticos subjugavit, novos Prophetas trucidavit, regem et Messiam Leidanum, vivum ex alta turri, crati viminero alligatum, suspendit, eumque soli torrendum, muscis et avibus laniandum exposuit, vo*

IU
Chroiik
earnn
Gernu
narum
anno
1533, et
ex rii
Lauren-
tius Su-
lim.

randumque in prædam dedit. Historia toti orbi notu a Surio aliisque præcedentis sæculi chronologi tragico enarratur, uli et a P. Serario præfatione in *Judith*.

u. t. i Calvinus, teste Hieronymo Bolseco, ejus discipulo, in Calvini Vita, prædixit et spondit se in suæ hærescos sectæque confirmationem defunctum a morte suscitaturum. Quid agit? audi strophas. Bruleum quemdam tenuis fortunæ hominem magnis promissis inducit, ut se mortuum simulet, ac a morte publice evocatus a Calvino, ab ea resurgere fingat. Dictum, factum. Evocat eum Calvinus, jubetque si vera sit fides quam predicai, Dei nomine ab inferis ad vitam redeat. Sed quid? non erat in Bruteo vox, non sensus, non vita. O efficacem Calvini vocem et fidem, quæ ex vivo mortuum effecit novo et a sæculis inaudito miraculo! Hic scilicet est alter Elias, alter Eliseus.

Quis neget Æneæ magni de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Talia oracula, talia miracula, tales decet Prophetas: scilicet hi sunt qui purum putum verbum Dei, qui primas veritates docent, hi nugivendili quibus orbis animas suas credit, quorum dicta sunt irrefragabilia, quibus applauditur auro; tox. Hi impostores, qui pro vita mortem, pro cælo tartarum, pro salute gehennam suis accersunt: qui hæc audent, quid non audebunt?

Certum ergo clarumque est, prophetiam fidei, vor.que religionis esse notam et tesseram indubitam illi a Deo datam, uti pseudoprophetis nota est hærescos et synagogæ Satanæ, qui pater est mendacii. Idipsum diserte asserit Deus, *batter. svili*, 21 et 22: « Si, inquit, responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum: Quod in noininc Domini propheta ille prædixerit, et non evenierit: hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit. »

Quocirca hosce quatuor Prophetas per quatuor Ezechielis Chcrubinos, stipatores primæ Veritatis et Sapientie increate repræsentari mystice (nam ad litteram alios intelligi suo loco docebo) facile est ostendere. Leo enim congruit Isaia, bos Jeremiæ, homo Ezechiel, aquila Daniel.

Leonem esse Isaiam liquet ex ejus cap. xxi, vers. 6, ubi audit a Domino: « Hæc, inquit, dixit mihi Dominus: Vade, et pone speculatorem: et quodcumque viderit, annuntiet. » Et mox vers. 8: « Et clamavit leo: Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem: et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. » Leo enim quia vigilans, symbolum est vigilis et speculatoris. Ilac de causa Isaias rugit, tonat et fulminat, ut leo. « Audite, inquit cap. i, vers. 1, cicli, et auribus percipe, terra. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis: dereliquerunt Dominum, blasphemave-

runt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. » Et vers. 10: « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. » Et vers. 21: « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii? justitia habitavit in ea, nunc autem hominibus. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, »

Jeremiam esse bovem. p. det ex assiduis ejus laboribus, quibus agrum Domini excoluit, et ex jugibus ejus afflictionibus, quibus cum Judæi exagitarunt, ac Undem quasi victimam Deo mactarunt, et lapidibus obrutum Martyrem auctorarunt. Audi eum cap. xi, vers. 19: « Et ego quasi agnus mansuetus (hebraico *alluph*, id est, *bos*, ut verit Vatablus, Pagninus et alii, q. d. a Ego quasi agnos, et quasi bos), qui portatur ad victimam: et non cognovi quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. »

Ezechielem per hominem denotari, docet ipse Deus, qui ei revelans oracula jugiter vocat eum filium hominis. Ita cap. ii, vers. 1: « Et dixit, inquit, ad me: Eili hominis, st i super pedes tuos, et loquar tecum. » Et vers. 3: « Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices. » El cap. in, vers. 1: « Fili hominis, quodcumque inveneris comede. » Et cap. iv, vers. 1: « Fili hominis, sume tibi laterem »

Danielem per aquilam repræsentari liquet ex eo, quoti Daniel omnium mortalium isto sæculo fuerit sapientissima: quocirca Deus regem Tyri, qui sibi Sapientissimus videbatur, per ironiam irridens: « Ecce, inquit, sapienti res tu Daniele: omne secretum non est absconditum a te, » *E. -ch. XXV m*, 3. Daniel enim vir abstemius et vir desideriorum, in cadum quasi aquila se librans, et cum Deo jugiter colloquens, ex alta illa internitatis specula, quasi aquilinis oculis clare conspexit sæculorum omnium seriem, iisdemque ipsa mundi novissima penetravit: nimirum ipse unus quatuor monarchiarum decursum, revolutionem, successionem: ipse gesta Darii et Alexandri: ipse bella Antiochi cum Scipione et Romanis: ipse prælia inter Seleucidam et Ptolemæos, inter Antiochos et Judæos: ipse Christi ortum et necem in fine septuaginta hebdomadarum: ipse Antichristi vitam, mores, persecutionem, interitum: ipso resurrectionem, Beatorum gloriam, regnumque Christi felix et æternum ita ad vivum depingit, ut cominus illud spectare, aliisque spectandum exhibere videatur. Ac tandem hac aurea sententia concludit: « Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stella) in perpetuas uderunt. »

Porro Prophetis optime congruit, quod de his animalibus ait Ezechiel, ea fuisse oculis pionna. Propheta enim fuerunt oculi Synagogæ, æque ac Ecclesiæ. Et illud: a l bi eral impetus

spiritus, Iluc gradiebantur;» et : « Animalia ibant t revertebantur, in similitudinem fulguris coruscantis. »

Verum ne longius excurram , ad rem proposi-
"in, puta ad propheliam et Prophetas, accedo .
sed antequam eos loquentes et ratiocinantes au-
diamus, quinque de iis question, s pramillendæ
sunt. *Prima*, quid sit prophetia. *Secunda*, quoti-
plex. *Tatia*, quæ Prophetarum cama, materia ,
modus dicendi, argumentum, quæ munia et of-
ficia. *Quarta*, quando, quo ordine, de qua re
singuli Prophetæ vaticinati sint. *Quinta*, decorum
..bscuritate et difficultate, ac qua via et ratione
ea superanda sit.

Qa*«Li I- QujBRtTn ergo *primo*. Quid est prophetia?
o >»« quæ ejus est natura et essentia? Cassiodorus præ-
fat. in *Psalmos* : « Prophetia, inquit, est divina
inspiratio, rerum a nobis procul distantium even-
ta immobili veritate, et maxima cum certitudine
prænoscentis atque prænuntians. » Ex hac defini-
tione docet S. Gregorius horn. 1 in *Ezech*. Pro-
phetam amplecti trinum et omne tempus, scilicet
praeteritum , præsens et futurum : horum enim
omnium eventa procul distantia esse poscunt;
ideoque triplicem esse prophetiam.

Plop»,,-. « Prophetia, inquit, de futuro est : Ecco virgo
«l; concipiet, et pariet filium. Prophetia de præteri-
«1 /ir- to : *« Principio creavit Deus cœlum et terram;
riu. de illo enim tempore dixit homo , quo non erat
homo. » Sic et Daniel ex prophetiæ spiritu regi
somnia, quod oblitus erat, enarravit iiludque
deinde interpretatus est, *Daniel*, cap. ii. n Pro-
phetia de præsentis est, quando Paulus Apostolus
dicit I. *Cor*. xlv : Si autem omnes prophetent, in-
tret autem quis infidelis, vel idiota, convincitur
ab omnibus, dijudicatur ab omnibus : occulta »
enim « cordis ejus manifesta fiunt. Ergo recte
prophetia dicitur, non quia prædicat futura, sed
quia prodit occulta. Sic Giezi longe a Propheta
recesserat, cum Naaman Syri munera percipie-
bat; cui tamen Propheta dicit : Nonne cor meum
in præsentis erat, quando reversus est homo de
curru suo in occursum lui? » IV *Reg*. v. Sic Joan-
nes Baptista Propheta fût, quia Christum incog-
nitum mundo ostendit, dicens : « Ecce agnus
Dei, ecce qui tollit peccatum mundi, » *Joan*. i. Sic
Ahiascæcus prophetavit, cum uxorem Jeroboam
aliam se esse simulantem ex Dei Inspiratione ag-
novit dixitque : « Ingredere, uxor Jeroboam :
quare aliam to esse simulat? ego nutem missus
Mim ad te durus nuntius, » III *Reg*. xiv, G. Sic
l.lisab th per prophetic spirit .m, Verbum in
b- .ilr Matæ ut ro incarnatum agnovit, dum ei
dixit: « Unde mihi hoc, ut veniat mater Domini
mei ad me? » Lt'-'æ i. /Equalis enim difficultatis
et potenti o ac sapii nticæ est, revelare occulta, v.
g. arc mas hominum cogitationes, ac prædicere
futura : ad utrumque enim lumen supernaturale
d dhnnum, puta revelatio Dei, requiritur, uti do-
e»S. .ho 's,U II,*Qwest*.CLXXI, art.3. Idemdo-

cet S. Chrysostomus, *proannio in psalmos*, tom. I :
« Universum, ait, prophetiæ genus tripliciter di-
viditur, in futurum, præsens et prwteritum. Quo-
niam prophetia est, ejus quod est occultum , jn-
ventio : uta Petro factum est, qui furtum Anania
cl Sapphiræ detexit, » *Actor*, v.

Dico « occulta, » qua scilicet occulta: fieri
enim potest, ut quæ uni sunt aperta, visaauscita,
alteri sint occulta : tunc enim huic propheticæ re-
velari possunt ea, quæ alii sciunt per samum vel
demonstrationem; uti uxorem Jeroboam alii ex
forma cognoscebat ; Ahias vero cæcus non nisi
ex prophetia eam agnovit, ita D. Thomas.

Verum recte ibidem admonet S. Gregorius di-
cens : « In duobus temporibus prophetia etymo-
logiam perdit ; quia cum ideo prophetia dicta
sit, quod futura prædicat, quando de pneterito
aut præsentis loquitur, rationem sui nominis amit-
tit. » Et Tertullianus. *Apolog*. xvm : « Prophetia,
inquit, de officio præfandi vocatur. » Ergo pro-
phetia propria tantum est de futuris : « Omnis
prophetia imago est futurorum. Domus ergo Dei
futura in imagine prophetiæ prædicata est, » ait
S. Augustinus in *Psal*. cxxxi. Quocirca cum D. Tiro- propbe-
ma et Scholasticis, il II, *Quant*. CLXXI, art. 3, lia h® rr°-
proprie prophetiam definiemus : «Prophetia est di- n[tj0
vina inspiratio vel revelatio, futurorum contingen-
tium eventus certa et immobili veritate praevidens
etprænuntians. » Hinc prophetia hebraico vocatur
subinde **pin chason**, id est, visio; propheta' O'Un
chosim, id est, videntes, id est, prospectores et
prævisores. Erant enim ipsi quasi os Domini, et
oculi Ecclesiæ : quia visiones a Deo ostensas vi-
debant communicandas toti Ecclesiæ. Unde S.
Basilios *præfat. in Isaiam* : « Prophetæ, ait, dicti
sunt videntes, quia futura tanquam præsentia
conspiciunt. »

Dico in definitione « Divina : » quia solus Deus
futura contingentia certo præscire et piæsignifi-
care potest. Soli enim Dco, quiaæternus est, om-
niscius et imtnensæ virtutis, tam futura quam
preteritaci præsentia omnia jugiter objiciuntur,
et objective ab oculos versantur, etiam cum non
existunt in rerum natura. Infinita enim mentis
ejus acies, visque cognoscendi superat rerum ex-
istenliam, atque pervadit et penetrat omnia tem-
pora, æque ac loca, et adæquat, imo transcendit
omne verum. Omne enim verum , sive existons
sive non existons; sive præsens, sive præleriluin,
sive futurum ; sive absolutum , sive condition^-,
tum, sive possibile, ab infinite illa mente, Dci-
que oculo attingitur et pervidetur. Quocirca rec-
te nonnulli dixerunt : « Prophetas æternitatis a
Deo participes fieri. » Prophetia ergo non est
aliud, quam revelatio et locutio divina, menti
Prophetæ a Deo objecta, et immissa eo modo et
lum ne , ut illam non aliunde quam a Dco sibi
immittere certo sciret. Deus enim sive per se, sivo Dem «*
per Angelos loquatur, menti potest dare sui signa l
certissima, licet ea inexpertis sint incognita, ut cen» *i

»oi mi, anima sciat hæc Deum in se loqui, non dæmouem, non naturum.

** ' Hoc est quod ait S. Gregorius, lib. IV *Dialo.* cap. XLVIII : « Sancti viri inter illusiones atque revelationes, ipsa visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, ut ôciant vel quid a bono spiritu percipiant, vel quid ab illuso-
re patiantur. » Sic de matre sua prodidit S. Augustinus in Confessionibus eam certo quodam spiritali gustu solitam dignoscere et distinguere inspirationes et revelationes Dei ab aliis naturalibus, vel dæmonum suggestionibus. Hac de causa Prophetæ tide divina tenebantur credere sua oracula, sive quæcumque audiebant a Deo, utpote a prima Veritate revelata. Ikecenim sunt proprium et adæqualum fidei objectum materiale, cujus formale est ipsa revelatio divina, sive prima Veritas revelans : Deus enim Prophetis ita certo demonstrabat, tam ipsa vaticinia a se revelata, quam se esse qui ea revelaret, ut ipsi tide divina utrumque crederent : alioqui enim ipsi et se et Deum falsitalis et ludibrii periculo exposuissent ; quod, præter infamiam, ingens fuisset sacrilegii crimen. Quando vero Prophetæ tantum per instinctum aliquem (quem ut ait S. Augustinus aliquando etiam nescientes mentes hûmame patiuntur) locuti sunt, non fuerunt plane certi cum esse a Deo : unde tunc eum, quasi Dei oraculum populo proponere non sunt ausi. Cæterum jam per Ecclesiæ declarationem certum est, nostros hos Prophetas omnia quæ hisce libris conscribunt, ex Deo locutos esse. Hæc enim eorum prophetiæ et libri sunt canonica* Scripturæ.

Quocirca solerter annotat S. Gregorius bom. 1 «n *Ezech.* « Sciendum, inquit, est quod aliquando Prophetæ sancti dum consuluntur, ex magno usu prophetandi, quædam ex suo spiritu proferunt, et se hæc ex prophetia dicere suspicantur : sed quia sancti sunt, per Spiritum Sanctum citius correcti, ab eo quæ vera sunt audiunt, et semelipsum quia falsa dixerint reprehendunt. » Sic Nathan probavit consilium Davidis de {edificando templo; sed mox a Deo contrarium edoctus, dictum suum retractavit, II *Ueg.* vu, 3. Atque in hoc Prophetæ veri distant a falsis : « Falsi » enim, inquit S. Gregorius a et falsa denuntiant, et alieni a Sancto Spiritu in sua falsitate perdurant. » Si ergo solerter advertant Prophète, facile sentiunt an Deus in se loquatur, an dæmon, vel ratio, aut cupiditas propria : Deus enim certis signis se manifestat, certosque eos facit quod hæc audiant a Deo. Hoc est quod ait S. Petrus tpist. II, cap. i, vers. nil. : « Non enim voluntate humana allata est al/quando prophetia : sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt » sancti Dei homines. » Vide D. Thomas, II II, *Quant.* CLXXI, art. 5. Hac de causa Prophetæ in illo sermonis nomen Dei præferebant : « Ne quid viderentur suoipto ingenio loqui; sea quia, quæ a se dicerentur, divina essent quædam oracula, ac litteræ » e codia « delalie, »

ait S. Chrysostomus in capite i *Isaia*-, vers. 1.

Atque hac ratione prophetia secernitur ab augurio et necromantia, v. g. qua pythoni—a suscitavit Sauli Sainuelem, I *Reg.* xxvii, omnique alia divinatione quæ ope dæmonum, vel etiam Angelorum naturali sagacitate depromitur. Nulla enim naturalitèr præscire posse dæmonem et prædicere, quæ homo non potest, docet S. Augustinus, lib. De *Divinat.* dæmonum, ubi quinque modos, quibus dæmones naturaliter futura praidicunt, recenset.

Eadem ratione secernitur prophetia a sortibus consultoriis, etiam licitis : « Sortes, inquit Sapiens, Proti. i vi, 33, mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur : » temperantur, inquam, sive ordinaria Dei gubernatione et providentia, uti resali®; sive extraordinario Dei se miscentis concursu et dispositione, uti per sortes Deus designavit Matthiain Apostolum, *Actor.* i.

Eadem ratione distinguitur prophetia a conjectatione, quæ fit solertia naturali ex signis sive physiognomicis, sive aliis naturalibus, quorum etiam exempla videre est in sacris Litteris : imo de chiromanlia, non magica, sed naturali multi et bene exponunt illud *Jobi* xxxvii, 7 : « Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua, » ut ibidem ostendi. Addunt ei nonnulli Astrologicam divinationem, ex *Judicum* v. 20. ubi dicitur : a De cœlo dimicatum est contra eos : stellæ manentes in ordine et cursu suo, adversus Si-aram pugnaverunt. » Sed hoc superstitionem olet et Ilabbinorum commentum. Nam locus ille *Judicum* v, longe aliam habet intelligentiam, uti ibidem demonstravi. Ita S. Chrysostomus in cap. in *Isaia*®, tom. I : « Propbeta, ait, distinguitur a conjectore, sicut Eliseus a Salomone : ille revelatione, hic ratiocinationis discursu ex signis et ex experientia arcanas res detegit et pervidet. Sic enim Salomon litigium duarum meretricum de prole diremit, tentans utramque, utra prolem plus diligeret. Eliseus vero Giezi avaritiam et auri acceptionem nullo signo, nullo discursu, sed sola Dei revelatione cognovit. »

Dixi secundo, in definitione prophetiæ, eam esse Attuili « Futurorum contingentium, » id est actuum liberorum, vel ab iis dependentium, quæ scilicet libera hominis vel angeli voluntate futura, vel immediate vel mediate dependent, ut libere ab ea emanent, ac suo tempore in actum exeant. Hæc enim sola proprie sunt contingentia. Alia enim naturalia quæ Physici contingentia vocant, uti futura® pluvii®, restus, frigora, tempestates, etc. cum peudeant a causis naturalibus, vapore scilicet, cœlo, ventis, etc. quæ determinati® sunt; hinc et ipsa determinata sunt et necessestia, ac determinate ab Angelis et divmonibus, qui causas® naturalium, Physiccs et Astronomi® sunt peritissimi, >rresciri et provideri possunt, nisi libera alicujus voluntas se misceat, causarumque secundarum combinationem et cursum in-

vertat *et* immutet. Soli ergo actus liberi futuri sunt contingentes, quia indeterminali, donec liberum arbitrium libere se in hanc illamve partem determinet, prout libere se determinabit in tempore futuro, cum existet et operabitur : eos ergo nec angelus, nec dæmon praescire potest; sed solus Deus, qui infinita sua intelligendi vi penetrat et comprehendit libertatem omnium creaturarum, videtque ex immensitate suæ intelligentiæ clare et distincte, quid ipsa quolibet tempore, loco et circumstantiis libere sit determinatura, factura vel non factura.

Dixi *tertio* : « Certa et immobili veritate : ■ quod aliqui arctant ad prophetiæ præscientiæ sive absolutam, ut excludant **proph** liam comminationis, vel promissionis, sive conditionatam : hanc enim censent non esse immobilis veritatis; quia non semper adimpletur. Ubi nota : D. Thomas Ilii, Ouæst.CLXXIV, art. 1, triplicem ponit prophetiam : *primam* prædestinationis, qua Deus præscit et prænuntiat quæ ipse facere decrevit et prædestinavit, ideoque certissimo evenient. *Secundam* pñescientiæ, qua præscit actus bonos et malos futuros tam ab homine quam ab angelo. *Tertiam* comminationis, qua comminatur, v. g. Ninivitis per Jonain excidium. Duæ priores sunt certe, immobilis et absolute veritatis ; tertia non item : patet enim Ninivitas per pñitentiam evasisse excidium sibi comminatum; ac proinde hanc prophetiam et comminationem non fuisse reipsa completam. Verum rectius dicitur, duas priores prophette species esse absolutas, ac proinde habere veritatem absolutam : tertiam vero, cum sit conditionata, habere quoque suam veritatem, sed conditionatam sibi commensurata : nec enim absolutam habere potest, cum ipsa in se non sit absoluta, sed condilionala. Comminatio enim Ninivitis facta a Jona hæc erat : Nisi pñitentiam egeritis, subvertemini. Hæc propositio conditionataerat, et vera conditionale; sed quia Nini vite poenitendo hanc condiliouem sustulerunt, hinc et sustulerunt ei annexum excidium, feceruntque ut absolute non esset futurum, quod Deus eis comminabatur; quia præslilerunt quod Deus per hinc comminationem intendebat, nimirum pñitentiam et morum mutationem, ut per eam evaderent intentatam ab eo cladem, uti poenitendo eam re ipsa evaserunt.

Dixi *quarto* : a Pnevicens et prænuntians. » Nam, ut ait S. Athanasius, *De passione Domini* : « Sicut nos conspicientes ea qute sunt sub oculis nostris, videndo non fallimur, nec aliter videmus quam sunt, sed sicut fiunt ita videmus : sic et Prophète futura tanquam præsentia videbant, et quæ videbant fieri erat necesse. Namque quæ fiebant (in futuro, id est quæ futura erant) omnino videbant : verum quæ prævidebanl, aliter fieri non poterant : si enim abler facta fuissent, non fuissent Prophète : » quia non vidissent futui a, sed ea quæ non erant futura,

ideoque in sua visione falsi et decepti fuissent.

Addidi a Prænuntians. » Propheta enim proprie est, non qui futura cognoscit, sed qui ea promuntiat feda enim græce latine Propheta pfophJ|/ dicitur, a id est præfor, pnoloquor, prm* dwitoe dico. Hebraice vero vocatur K'33 *nabi*, *q.d.* præfator, vel potius præfactor, a radice K13 *bo* (huc cur enim potius alludit etymon *nabi*, ut patet ex littera N utrique addita, quam ad radicem 313 *nub*. id est locus est, vel **p** *ban*, id est intellexit,) id est venit. Inde enim dicitur N3J *naba*, id est venire fecit, venturum prædixit : quia Prophète suo verbo et oraculo, nipote certo et indubitato, cx phrasi Hebræorum, et ex more loquendi hominum, quasi venire faciebant ea quæ nondum erant, eaque sua prædiclione quasi advocabant ut venirent, ac ut certo evenirent quasi efficiebant. Sic Prophète dicebantur adducere pluviam, siccitatem, pestem, gladium, mortificare, vivificare, eie. quia ea certo et infallibiliter eventura prædicebant.

Hæc ergo propria est prophetiæ ratio, significatio et essentia. Verum quia Isaias, Jeremías, alique Prophète non lanium futura prædicebanl, sed et docebant, concionabantur, orabant, psallebant, faciebant miracula, hinc prophetare et Propheta per catachresin varia significat. *Primo*, prophetare idem est quod ex allalu Spiritus Sancti docere, et exhortari ad pietatem. Sic sumit «prophetare » S. Paulus I *Corinth*, xiv, ubi doctores et hortatores vocat ;Tophetas; asscritque melius esse prophetare quam loqui linguis. *Secundo*, proplielare idem est quod ex instinctu Spiritus Sancti divinas laudes insolentius canere. Sic Saul inter Prophetas psallentes correptus spiritu Dei, dicitur fuisse Propheta, cl prophetasse, id est cum psallentibus psalmos Deique laudes, quasi enlhusiasmo actus cecinisse, l *Ileg*. xix, 24. Hinc *tertio*, Trrtia prophetare simpliciter est canere et psallere. Sic omnes cantores vocantur Prophète, l *Paralip*. xxv, l : « David, inquit, et magistratus segregaverunt filios Asaph, et Hernán, et Idithun : qui prophetarent (id est psallerent et pulsarent instrumenta) in citharis, et psalteriis, et cymbalis. » *Quarto*, Quirto. prophetare per anliphrasin sumitur pro delirare, et ex allalu maligni spiritus delira cl insana proloqui. Sic rursum Saul correptus a spiritu malo et melancholico dicitur prophetasse, id est aliena a ratione et delira prolocutus, l Beg. xvm, Í0. *Quinto*, prophetare significat miracula facere, iisque sua oracula confirmare. Sic *Eccli*. xlviii, 14, dicitur Elisei corpus mortuum prophetasse, id est suscitasse cadaver mortui in suum sepulcrum injecti. lv *leg*. xiii, 21. Hisco de causis « omnes Propheta* ante faciem Christi transmissi sunt, et Angeli sunt vocati, sicut scriptum est : Qui accepistis legem in præceptis Angelorum, et non custodistis, » ait S. Chrysostomus in cap. xi *Matth*. hornil. 27.

1. Ql.EIUTin SECONDO. QlIolupleX Osi prOpliC- UU1IU

quo in-
pietate
plurim-
tut

In Ulle-
tullif
duplex.
Pruno.

s*ru»|<.

Snnsiis
«1 imi-

Pmpt-
Urmff-
•'iuu.

Per *a-
geic*.

tía? I). Thomas, II II, *Quast.* CLXXIV, ari. 2 el 3, et ex co Franciscos Suarez, l)l part. *Quast* XXX, art. 4, disp, ix, secl. 2, respondet esse duplicem, intellectualem , et sensilem sive imaginariam. Intellectualis est, quæ non ducit originem a «ensu vel imaginatione, sed oritur immediate per lumen infusum intellectui, et per species intellectuales de novo inditas, vel praeexistentes, sed divina virtute ad supernaturalem aliquam apprehensionem vel conceptionem faciendam applicatas. Porro id dupliciter contingit . Primo, quando intellectus sic illustratur et elevatur, ut sine operatione phantasia; rem cognoscat, quod rarum est : videtur tamen id concessum sancto Paulo, quando raptus est in tertium cadum : tunc enim audivit arcana verba quæ non licet homini loqui, II Cor. in, 2. Hunc etiam modum concessum fuisse B. Virgini post Verbi in ea incarnationem, ut mysterium hoc clare per intellectum cognoverit et viderit, ceuset noster Suarez loco citato in fine.

Secundus modus est, quando phantasia intellectui cooperatur, non quidem intellectu primum a phantasia moto, sed ipsa phantasia mota et applicata ab intellectu, ut seenni operetur et concurrat ad intellectionem et visionem propheticam. Talis videtur fuisse visio Isaiaë cap. vi, ut docet ibidem S. Hieronymus. Ibi enim vidit tres personas divinas in una essentia, ut ibi ostendam; et si quæ aliæ fuerunt ei similes et reque sublimes. Porro uterque hic modus fieri nequit ab Angelo, sed a solo beo. Solus enim Deus illabi potest menti et intellectui, eique immediate lumen et species infundere, atque intellectionem et visionem in ea operari. Quocirca hrec Dei revelatio et locutio est actus vitalis intellectus, in illo a Deo elicitus.

Sensilis vero, sive imaginaria prophetia dicitur non quia fit primo et primano per sensibilem, vel imaginariam aliquam repræsentationem, ex qua oritur mentis conceptio, illique quodammodo commensuratur. Prior intellectualis hac sensili perfectior est, quia est abstractor et spiritualior, unde a solo Deo fit : sensilis vero ab angelo fieri potest, et solet.

Porro Prophetarum visiones et revelationes communi sunt fuerunt sensiles, tum quia viderunt obiecta sensibilia, uti Jeremias vidit ollam succensam, virgam vigilantem, canistrum ficuum : Daniel vidit arborem, somnium regis, quatuor bestias, etc. Ezechiel vidit currum, rotas, animalia, etc. Tum quia per Angelos eas communiter esse factas, censent S. Dionysius, *De Coelesti Hierarchia*, cap. iv, et S. Augustinus, lib. III *De Trinitate*, cap. ult., et Damascenus, lib. II *De fide*, cap. in. Porro angelus Prophetis communiter non in sua, sed in Dei persona loquebatur, eamque repræsentabat. Unde passim dicunt Prophetæ : « Vox dicit Dominus, » non angelus. Hic enim est ordo suavis et congruus divina: providentia: , ut per

Angelos illuminet Prophetas aliosque homines». Unde et Moses, qui fuit primus et princeps Prophetarum, legem a Deo accepit in Sina per Angelum, teste Apostolo *Galat. in*, 19.

Ideo autem communiter censent Patres, omnes apparitiones Dei exhibitæ patribus in veteri testamento, factas esse per Angelos, uti dixi *can. XVH*, in *Pentateuch*. Fateor tamen, angelo in phantasia. Prophétie loquente, suaque visa vel verba ei proponente, Deum subinde in intellectu Prophetæ: lumen divinum et supernaturale solito clarius et sublimius infudisse, cum rei sublimitas id poscebat, ut eam digne, hoc est solito plenius et altius, conciperet et intelligeret ; sicut ad concionem externam hominis, solet Deus interius in mente audientis idipsum clarius loqui et repræsentare, per gratiam quæ intellectum illuminat, et affectum commovet, sine qua frustranea esset omnis concio exterior.

Ut plurimum ergo Deus revelabat prophetiam et voluntatem suam angelo, angelus deinde eadem revelabat, et loquebatur in imaginatione Prophetæ, idque variis modis. Varii enim sunt gradus visionum harum propheticarum, quorum alii sunt perfectiores. Primus et infimus est, ait D. Thomas, art. 3, loco citato, cum aliquis, ex interiori arcano instinctu et impulsu, sine expressa revelatione, movetur ad aliqua exterius faciendæ, sicut de Samsone dicitur *Judicum xv*, quod irruit spiritus in eum, cum vincula sua dissolvit. Hoc modo multi Eremitæ et Sancti præsagunt, et etiamnum præsagiunt et præsentant futura.

Secundus est, cum prophetantes prophetias diserte concipiebant et enuntiabant, sed ignorabant se prophetare, quomodo prophetavit asina Balaam, et Caiphas pontifex prædixit mortem et redemptionem Christi, quam tamen non cognovit: quia ad suam malitiam et saevitiam in Christum eam detorsit, *Joan*, xi, 51.

Tertio, alii solo visu prophetias excipiebant. Tertia, ita ut uni tantum fieret apparitio symbolorum vel imaginum, alteri vero revelaretur eorundem significatio. Tales fuere imagines spicarum et vaccarum visæ Pharaoni, *Gen. xu*, 1, et arboris proceræ visæ Nabuchodonosori, *Daniel*, n, quarum significatio aliis, scilicet Josepho et Danieli a Deo est revelata. Bursum alii dormiendo, alii vigilando videbant visionem : posterius priore erat clarius et sublimius.

Quarto, alii prophetiam hauriebant solo exteriori auditu vocis loquentis, uti Samuel dicens : «Loquere, Domine, quia audit servus tuus,» I *Beg. in*, 10.

Quinto, alii viderunt per imaginationem visa quædam portendentia futura, alii vero audiebant vocem interius loquentem, et futura enuntiantem. Hoc posterius frequentius accidit Prophetis, fuitque perfectius. Auditus enim sermo distinctius et clarius enuntiat rem, quam symbolum aut si-

oridm
p^ph*-

<t«»

Quarto,

gnumejus VKunh Perfectissimus vero modus fuit, cum Himul viderent visionem, et audirent vocem illam explicantem, siculi, cap. î, Jeremías vidit ollam succensam, et mox audivit, quod illa portenderet incendium et excidium Hierosolyma?, et aliarum gentium per NabucLodonosorem.

fr-ito. *Sexto*, alii audierunt res naturales, ut eventa et suecessus bellorum, regum, monarchiarum : alii res supernaturales, ut vocationem Gentium, reprobationem Jud'eorum, mysteria Trinitatis, incarnationis, passionis Christi : hoc illo fuit perfectius.

SepUmo. *Septimo*, aliquando jussi sunt a Deo non tantum verbis, sed et factis prophetare et portendere futura, ut cum IsaiM nudus incessit cap. xx, portendit spoliationem et nuditatem Ægypti et Æthiopiae : cum Jeremías cap. xxvii, vers. 2, vincula et compedes collo gestavit, portendit captivitatem Babylonicam : cum Ezechiël trecentis nonaginta diebus in uno latere cubavit, ac fimum boum comedit, portendit obsidionem et famem Hierosolyma;, *Ezcch.* IV, vers. í et 12.

Oct.™ *Orlavo*, non tantum rem videbant, et verba audiebant, sed et subinde videbant personam loquentem et res demonstrantem, idque erat perfectissimum ; quia per hoc ostendebatur, quod mens Prophète magis appropinquabat ad causam revelantem. Rursum perfectius erat, si persona loqueos videretur in specie angeli, quomodo visa est passim a S. Joanne in Apocalypsi; quam si videretur in specie hominis, quomodo Jeremías et Onias apparuerunt Judæ Machaineo, II *Macluib.* XV, 15, dicente Jeremía : « Accipe sanctum gladium munus a Deo, in quo dejicies adversarios populi mei Israel, n Denique utroque perfectius erat, si persona loquens videretur in specie Dei, quomodo vidit Isaias cap. vi, Deum sedentem in solio, indeque oecum colloquililem. Ita D. Ihumas, art. 3 citato.

s» ni«h *Huic* divisioni similis et subalterna est divisio *jeidoii* lib. VII *Etymol.* cap. vin, et ex eo D. Thomas, II II, Qwest. CLXXIV, art. I, ad3 : «Prophetiæ, *ti.p ei* inquit, genera sunt septem. *Primum* est exstabis, qU0(j eg(lUentis excessus, sicut vidit Petrus vas submissum de coelo cum variis animalibus. *Secundum* est visio, sicut apud Isaiam dicitur : Vidi Dominum sedentem. *Tertium* est somnium, sicut Jacob scalam dormiens vidit, Genes, xxvni, 12. *Quartum* genus est per nubem, sicut ad Moyseu Jo jnebatur Dominus. *Quintum* est vox de cœlis, aient ad Abraham sonuit Deus dicens : Ne mittas manum in puerum, *Genes*, xxii, 12. Sextum est accepta parabola, uti contigit Balaam, *Num.* x x iii, 7. Stj*Ximum* est repletio Spiritus Sancti, sicut pene apud omnes Prophetas. »

Hæc divisio sumitur ex varietate tum modorum, tum objectorum et formarum imaginabilium vel sensibilium prophetiæ. Tria enim prima, puta exstasis, visio et somnium, sunt lres modi prophetandi; tria vero sequentia sunt objecta et

signa sensibilia, qua? perceperunt Prophetæ. ínter quæ *primum* est, res quædam corporea exterius apparens visui, quam ponit quarto loco. *Secundum* est, vox formata, exterius ad auditum hominis delata, quam ponit quinto loco. *Tertium* est, vox per hominem formata cum similitudine alicujus rei, quod pertinet ad parabolam, quam ponit sexto loco. *

Rursum quoad modos prophetandi, Isidoros ibidem el S. Augustinus, lib. XII *De Genesi ad litter*, cap. vu et seq. ponunt tria genera visionum : *primum* secundum oculos corporis, *alterum* secundum spiritum imaginarium, *tertium* per intuitum mentis. Hæc divisio petitura potentiis cognoscitivis in homine, quæ sunt lres, sensus, imaginatio et intellectio, uti explicat D.Thom. H II, CLXXIV, ait. 1. ad 3.

Denique S. Augustinus, lib. XIX *Contra Faust.*, Tertia cap. n, triplices distinguit Prophetas: *primos* Gen- «ihrtóoS. liliu, uti Balaam et Sibyllæ; *secundos* Judæorum, uti fuerunt lii nostri vates; *tertios* Christianorum, sive novi Testamenti, uti est S. Joannes in Apocalypsi, Paulus, Apostoli, et post cos alii multi. Ubi uota discrimen Sibyllarum, et aliorum Gentilium Prophetarum a fidelibus, sive nostris hisce : illi enim mente abalienati quasi coacti, et subinde inviti, nipote quasi enthusiasmo abrepti, aut furiis perciti prophetabant, quod idem contigit Montani prophetissis, et dæmoniacis aliis. Hinc Cicero libro I *De Divinat.* : a Negat, inquit, Democritus sine furore poetam magnum esse posse; w et rursum : « Inest igitur animis præsa. gitio extrinsecus injecta, atque inclusa divinitus. Ea si exarsit acrius furor appellatur, cum a corpore animiH abstractus, divino instinctu concitatur. » Horum vero mens sibi constabat; sciebant quid dicerent, sponte loquebantur, non exstasi, ne illa quidem quæ prius in exslasi acceperant, uti docet S. Hieronymus præfatiuiie in *Isaiam*, et S. Paulus: a Spiritus, ait, Prophetarum Prophetis subjecti sunt, » I Cor. xiv, 32.

Porro Sibyllæ, non dæmonis, sed Dei fuerunt Sibylla prophetissa?, qua? merito virginitatis, uti asserit S. Hieronymus lib. I *Contra Jovinianum*, donum Jualeit prophetiæ adepta?, de futuris, ac præsertim de Christo, tanta prænotionis certitudine ac claritate vaticinantur, ut præterita magis scribere videantur quam futura. Fuerunt iHm decem, quarum cognomina patria sunt hæc : Cuinœa, Cumana, Persica, HollesponUca, Lybia, Snmia, Delphica, Phrygia, Tiburtina, Erythraea. Hinc nonnuili Sibyllam dictam volunt quasi aûç Pcukiv, id est, Dei consilium, quod nimirum illud ipsæ hominibus enuntiarent. Æolice enim Deus vocatur «n\$ç pro *

Unde S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovinian.* post tertiam libri pariem: « Quid, inquit, referam Sibyllas, etc., quarum insigno virginitas est, et virginitatis premium divinatio? Quod si /Eolici sermonis genere Sibylla <*<f>*> appellatur, recto consilium Dei sola scribitur nosso virginitas. »

Sic et Epiphaniis, *hæreti* 78: « Philippo, ait, Evangelista» quatuor fuerunt fili® prophetantes, *Actor*. XXI, 8, prophetabant autem propter virginitatem, quam habere digna* facte erant. » Hinc et Virgilius, lib. VI *.lineiti*. Sibyllam Cum am Æneæ fata, putat casus ei obventuros, vaticinantem ita depingit :

Magnam cui mentem animumquo
Debus inspirat vates, aperilque lutura.

Et inferius :

Ventum erat ad limen, tum virgo : Poscere faU
Tempus, ait, Dcum, ecco, Deus. Cui talia fanti
Ante fores, subito non vultus, non color unus,
Non compta mansere corns; sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, inajorque videri;
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei.

Et inferius :

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum : tanto magis ille falig»L
Os ravidum, fera corda domans tingilque premendo.

Vide deSibyllis earunique oraculis, tum carmina earum apud S. Augustinum, Eusebium et alios, tum Suidam verbo *Sibylla*, etSixtum Senensem lib. II *BibHoth.* verbo *Sibylla*.

An Pro-
phet®
omnes
mas pro-
pheti»»
'icrint'
Heip.
D»giiiT«.

Rogabis, an Prophète prophetias suas omnes intellexerint, hoc est, an semper oraculorum, tuin auditorum, tum potius visorum, hoc est symbolorum suorum significationem et explicationem a Deo acceperint? Respondeo. Id incertum est; certum est illos eam accepisse cum eam scribunt et enarrant : cum autem eam non scribunt, nec enarrant, an eam acceperint ignoramus. Credibile est subinde accepisse, subinde non. Voluit enim Deus eos, nipote Prophetas, secretorum suorum conscios facere præ aliis hominibus, ac plura scire quam scribere; ex alia tamen parte voluit et quatedam secreta sibi servare, nec ipsis communicare. Perinde ac rex quædam secreta sibi servat, qua' nulli consiliario patefacit, sic et Christus parabolarum quarumdam, et aliarum rerum secreta sibi servavit, quæ nec Apostolis, nec ulli alteri reseravit. Ita *Ezcch.* cap. i, cum vidit Ezechiël currum Dei, Cherubim, rotas, firmamentum, ignem, ventum, sedentem in solio specie electri, etc., credibile est eum intellexisse omnia significare currum bellicum Dei, Deumquo cum Cherubinis, et copiis Angelorum properare ad excidium Hierosolymæ : hoc enim ipse in sequentibus clare prædicit. Verum non est necesse dicere, eum in particulari intellexisse, quid singula illa jam dicta (cum ipse ea non explicet) portenderent aut repræsentarent. Pari modo, cap. xI et octo sequentibus, describit fabricam templi et urbis, minutim per singularum ejus partium descriptionum et dimensionem : credibile est, eum non intellexisse, quid hæc omnia symbolice significarent ; vix enim quid-

quam horum explicat. Sic Daniel, eap. vn, vid?, visionem quatuor bt -tiarum, sed eam non intellexit. Unde vers. tG, ab angelo petiit ejus explicationem, et accepit. Idem ei contigit cip. vni, in visione arietis et hirci : nam quærens ejus intelligentiam vers, t.'>, eam accepit a Gabriele vers. iI. Idem accidit ei cap. x, ubi jejunans et orans vers. 2, visionis explicationem accepit ab angelo vera. 11 et 19. Rursum cap. xii, diserte ait Daniel vers. 8 : « Et ego audivi, et non intellexi. Et dixi : Domine mi, quid erit post hæc? Et ail: Vade, Daniel, quia clausi sunt, signatique sermones, usque ad piætinitum tempus. > Unde liquet Danieli quoque fuisse clausos, nec eum illorum explicationem accepisse. Sic Zacharias, cap. iv, vidit candelabrum cum septem lucernis, et duas olivas; nec tamen intellexit, quid lice significarent, Unde dixit angelo vera. 5: « Quid sunt hæc, Domine mi? n Cui respondens angelus eadem explicuit. Sic cap. vi, videns quatuor quadrigas variorum colorum dixit angelo vers. 5 : a Quid sunt hæc, Domine mi? » Et ab eo audivit : « Isti sunt quatuor valiti. ■ Porro qui et quales sint hi venti, an litterales, an potius parabolici et mystici, non audivit. Sic cap. ix, vera. 11, quasi ex abrupto ait : « Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, m quo non est aqua. ■ Et vers. 17 : « Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » An intellexerit ipso hæc diei de Chiisto et Eucharistia incertum est: nec enim ea explicat. Similia sunt cap. xtv. Talia quoque sunt Jerem. xxxi, vers. 15 : « Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, et tletus Rachel ploraatis filios suos, et nolentis consolari, quia non sunt. » Et vers. 22 : a Creavit Dominus novum super terram : muher circumdabit virum. » Et vera. 33, ad finem describit terminos civitatis novæ ædificandæ. An hæc intellexerit dici de Innocentibus martyribus, do conceptu Deiparæ, de fabrica Ecclesia, ejusque partibus et mensuris in particulari, non constat. Nihil enim horum ipse reserat aut enarrat. Similiter S. Joannes in Apocalypsi, licet majores et clariores aliis Prophetis acceperit revelationes, utpote existons Propheta novi Testamenti, isque ultimus inter scriptores hagiographos, atque discipulus ille quem diligebat Jesus; tamen au omnia symbola quæ vidit intellexerit dubium est; v. g. au iulellexeril cap. iv, præciso et clare, quid significarent vigilili quatuor seniores, et quatuor animalia, quorum primum similo erat leoni, secundum vitulo, tertium homini, quartum aquila). Rursum cap. vi, quatuor equos et equites, scilicet album, rufum, nigrum et pallidum. Adhæo cap. vni, plagas septem Angelorum. Et cap. ix, quid significant locustw habentes in capite coronas aureas, facies hominum, capillos mulierum, dentes leonum, loricas ferreas, eauda» scorpio-num. Et cap. x, septem tonitrua. El cap. xi, quid

significet divisio templi, altaris, etc. Cap. xii, mulier amicta sole, habens lunam sub pedibus et duodecim stellas in capite, pariens masculum; ac p̄relum Michaelis cum dracone, etc. Cap. xiii, bestia habens capita septem, cornua decern, et numerus ejus 666. Cap. xv, mare vitreum mixtum igne. Cap. xvi, quid significant septem phialæ, et plagre septem Angelorum. Cap. xvn et xvm, mysterium Babylonis. An hrec, inquam, aliaque his similia plane intellexerit S. Joannes, non constat. Nihil enim horum explicat, quare causa est, cur tam obscura sil Apocalypsis, adcoque interpretes in ejus explicatione et conjectent et varient. Quocirca S. Hieronymus in *Prologo Galeato*, de Apocalypsi scribit, eam a tot habere sacramenta, quot verba, » quæ sane omnia non intellexisse Joannem, nec quemquam mortalium credibile est. Denique Prophetas non intellexisse omnia sua oracula, docent S. Ambrosius, libro *I l)c Abraham*, cap. vili, Cyrilliis (vel potius Clichovreus, Doctor Parisiensis : hic enim octo medios S. Cyrilli libros in *Joan*, deperditos supplevit) lib. VII in *Joan*., cap. ni, et S. Augustinus, lib. VII De Cirit. cap. xxxiii. « Prophetæ, ail, quredam intelligebant, quredam non inlelligebant. n Et D. Thomas, II H, *Quæst.* CLXXIII, art. 4. Porro cum Prophetæ sua visa viderunt, nec intellexerunt, non fuerunt perfecti et proprie dicti prophetæ, sed imperfecti, dimidiati et inchoati, uti fuit Caiphas, dum nescius mortem Christi prædixit, *Joan*, xi, 59. Et Pharao ac Nabuchodonosor videntes somnia, nec intelligentes, *Genes*, xu, *Dan*. ii, 1. Ita S. Augustinus, lib. XII *De Genesi ad liti*. cap. IX : « Non est, inquit, Propheta, qui signa videt, nisi ea intelligat : ideo Videntes Prophetæ appellati, quia magis spiritui quam corpori visio congruit. » Idem docet lib. *Contra Adimantum*, cap. xxvin. Et S. Gregorius, lib. XI *Mor*. cap. xii : « Cum aliquid, inquit, vel ostenditur vel auditur, si intellectui non .tribuitur, Propheta non est. » Idem sentiunt S. Basilios, in *prooemio Jsaia*, Orígenes, III *Periarch*. cap. in, S. Chrysostomus, hoinil. 29 in I *ad Corinth*. Ubi contra Montañistas docent, Prophetas non fuisse enthusiasm© actos, nex extra se raptos (uti sunt arreptilii et Prophetæ Gentilium), sed sui menlisque compotes, intellexisse ea quare vaticinabantur, juxta illud I *Corinth*, xiv : « Spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt. »

Oh1 III. Quærituh tertio, quereiam fuerit causa, argumentum et munia Prophetarum?

miteni Respondeo. Causa mittendi Isaiam aliosque Prophetas fuit varia et multiplex, sed maxime qUam gæpe tangunt Prophetæ, p̄re-ertim Osee, ac diserte enarrat lib. III *Reg*. cap. xii : scilicet Jeroboam cum Dei nutu, et justa Salomonis '.i Roboami punitione et vindicta, decem tribus a duabus et a stirpe regia Davidis immani scelere dissecuisset, veritus ne, si populus de more verum Dei templum Hierosolymis adiret, paulatim ad prUtnam unitatem geniis, regni et

regi® stirpis rediret, Apin Ægyptium idolum conflavit, quod tum in /Egypto, tum in deserto coluerant ilebræi : duos, inquam, vitulos aureos, quorum unurn in Dan, alterum in Bethel, duobus regni sui limitibus collocavit. Hic auctor et choragus idololatriæ, ex qua vehit lerna omnia deinceps viliorum genera promanarunt, quare omnia cum sua matrice decem tribus in duas vicinai sibi gentiles pari impietate proseminarunt. Subinde resecta hæc matrix, velut hydra in alia et alia capita prorupit. His Deus suos hos Piophetas quasi antagonistas immittit; ut idololatriam tollant, plebem ad avitam religionem revocent : ni pareant, Assyriacam, et magis Babyloniam, captivitatem denuntient, atque Babylo-niis contra Judæos classicum canant. Atque hoc est quod ait S. Chrysostomus, in cap. vin *Isaia* : a Prophetia est medicamentum a Dei clementia confectum, delinquentes erudiens ex p̄rescientia pcenarum, ut earum experientiam poenitendo evaderent. »

Ubi adverte, Prophetas hosco omnes raro decem tribubus, sæpe et passim duabus, puta Judre et Benjamin, prophetari et concionari. Causa fuit, quod decem tribus per impios reges vitulis aureis addictæ, et quasi mancipatæ, incorrigibiles essent : unde et paulo post, puta anno 6 *Ezechia* Salmanasar capta Samaria, eas abduxit in Assyriam, IV *Reg*. xvm, 12.

Atque hinc patet Prophetarum argumentum multiplex, et dicendi methodus modusque varius. Nam *primo*, arguunt peccata, tum idololatriæ, tum superbiæ, avaritiæ, gulre, injustitiæ, etc., ac Judæos ad poenitentiam vocant, poenas intentant, pulsant Judreorum obstinationem, cisque Dei repudium et reprobationem comminantur, tandemque certo prædicunt. *Secundo*, comminationes leniunt, atque afflictos spe veniæ et promissionis boni futuri, Messia dico, consolantur. *Tertio*, simpliciter futura p̄renuntiant, tum Judreis, tum aliis gentibus : id passim et sæpe faciunt. *Quarto*, pro populo precantur, Dcoque preces nuncupant. *Quinto*, quid faciendum omittendumve sit docendo, p̄recipiendo, velando, tum ore et verbis, tum opere et factis docent.

Hinc rursum sequitur, tria maxime fuisse munia et offleia Prophetarum. *Primum*, docere po-ni» Tro-pidum, tum credenda,turn agenda; tum res fidei, tum viam virtutis et salutis : fuerunt enim Pro-mnm, phet n Theologi doctissimi, non ab homine, sed a docet». Deo instructi,idcoqueOi'-Jið'axTÛ. Quocirca S. Chrysostomus, hom. 10 in cap. vu *Matthæi* : « Sicut, inquit, nubes bajulant pluviam , ita et Prophetæ Propheta et Apostoli verba accipiunt a Deo, et effundunt ,l,nl resuper rationalem terram. » Idem prooemio in *Psal*. L, hom. 1 : a Prophète, inquit, pictores quidem et mu, sunt virtutis et malitiæ : describunt illi peccatorem, justum, pernitentem, stantem, surgentem, titubantem, p Hac de causa Ecclesiasticus cap. XXXIX, vers. 1, sapientem et theologum pingens,

Indefessum ejus in prophetis studium cum pia prece deposcit: « Sapientiam, inquit, omnium antiquorum exquiret sapiens, et in prophetis (gneece ἡ ἱρποῦ ἱρρῦ, in prophetiis) vacabit. Narrationem, (grtece ἱζ-yr.oiv, enarrationem, explicationem), virorum nominatorum conservabit, et in versutias, » in acumina abdita et intorta, a parabolarum simul introibit. Occulta proverbiorum exquiret; et in absconditis parabolarum conversabitur. Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligenti® replebit illum : et ipse tanquam imbres mittet eloquia sapienti® sua, ipse palam faciet disciplinam doctrinas su®, et in lege testamenti Domini gloriabitur. » Hoc est quod tribus verbis complexus, Theologo suasit et sanxit S. Basilius : « Orationi succedat lectio, et lectioni oratio; » et S. Cyprianus, lib. II, epist. 2 *ad Donatum* sub finem : a Sit tibi oratio assidua vel lectio; nunc cum Deo loquere, nunc Deus tecum : » in oratione enim loquimur Deo, in lectione Deus loquitur nobis : lectio docet, oratio impetrat lectionis intelligentiam, saporem et fructum. Ut alios hic prælercam, instar omnium sit S. Hieronymus qui præfat. *in Isaiam* ista de eo scribit : « Quidquid sanctarum est Scripturarum, quidquid Logica, Physica, Ethica, quidquid humana potest lingua proferre, et mortalium sensus accipere, isto volumine continetur. »

Vidit hoc cardinalis Hosius Concilii Tridentini Præses, et hæreticorum terror, magni illius Hosii Cordubensis in Concilio Niceno contra Arianos dimicantis assecla, qui quotidie creber erat in Prophetis et Scriptura. ctsi in publicis Ecclesiæ et Concilii Tridentini negotiis esset occupatissimus, adeo ut Hieronymi Osorii paraphrasin in Isaiam, qu® tunc prodierat, plus triginta vicibus perdiligenter voverit; maxime quod istum Prophetam Augustino ut legeret, commendatum ab Ambrosio commemorasset. Ita ipse suam Theologiam, et coelestem sapientiam gestiebat haurire a Prophetis : ita pectus suum bibliothecam Christi cfllicre satagebat. Auctor est Protonotarius Reschius cwtmth!;, et illius in ejus Vita.

Porro non solum Theologum aut Praesulem, sed et quemvis fidelem ac Christianum docent Prophet®. Quid enim sunt aliud S. Litter®, ac pr®sertim propheti®, nisi oracula tidei, oracula san® doctrin®, oracula orthodoxa » veritatis, quam Prophet®, Christus, Apostoli toto mundo tum vocatum scripto prædicarunt? Quid sunt Prophet®, nisi Philosophi divini, secretarii Altissimi, coelestes tislul®, organa Spiritus Sancti? qu® ipsa ariana SS. Trinitatis ad nos derivant, qu® ipsum et rerum Dei nobis enuntiant, quo prima illa cl increata Veritas fideles omnes erudit quid credere, quid sperare, quid timere, quid colere et amare debeant. « Multifariam, ait Paulus, *itebr.* i, i, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis

in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæctila. » Prophet® ergo sunt hber ipsius Dei, liber Spiritus Sancti, liber SS. Trinitatis, liber, inquam, a Patre et Filio et Spiritu Sancto compositus et dictatus, quo se suaque attributa, mysteria Trinitatis, incarnationis Verbi, prædestinationis, providenti®, grati®, vocationis Gentium, sua Sacramenta, suas leges ætemas, suam voluntatem, suam beatitudinem et bona immensa, qu® diligentibus sibi que obedientibus præparavit; viam, inquam, rectam in cœlum ad beatam æternitatem, quasi in viva imagine descripsit et depinxit; ut quod Sapiens de tota sancta Scriptura dixit, Eccli. xxrv, 32, quod sit « liber mandatorum Dei, et liber vit®, » hoc imprimis Prophetis competat.

Refert S. Justinus Philosophus et Martyr, initio s.r» < u. Dialog. *Contra Tryphonem*, de seipso, suaque ad o>a- Christi fidem et cultum conversione, quod Gentilis existens, Philosophi® veræque illius sapienti® Proph*- qu® ad Deum ducit, avidus, mirabili circo sectas Uruja' quasque Philosophorum illustriores, velut Odysseam errorum pervagatus frustra, in Prophetis tandem, et in Christiana S. Litterarum philosophia, tanquam sola solida conquieverit. *Primum*, inquit, Stoico cuidam me discipulum addixi. a quo cum nil de Deo audirem, Peripateticum delegi magistrum; quem mercede sapientiam nundinantem despiciens, in Pythagoricum sum devolutus; sed quod neque Musicus, neque Astrologiis, neque Geometra essem, quas ille artes uti ad beatam vitam præambulas exigebat, ab hoc in Platonicum sum delapsus, subventanea et inani ab omnibus sapienti® spe delusus; donec inopinato in divinum quemdam Philosophum, sive homo, sive angelus is fuerit, incidi : qui protinus suasit abdicata omni illa circulari disciplina, SS. Prophetarum legerem libros, utpote quorum auctoritas omni demonstratione major, et sapientia foret saluberrima, in his omne meum sciendi desiderium acuerem. Atque obiit die, neque amplius Justino est visus; sed tanta tamque incensa studii hujus, lectionisque sacr® injecta ei cupiditate, ut protinus omni aliorum doctrina valere jussa, unam hanc ambiret avidissime, et constantissime relineret, ubere adeo fructu, ut ipsa nobis Justinum et Christianum, et Philosophum, et Martyrem pepererit. Vere ergo dixit S. Gregorius, libro IV, *epist.* 84 : « Quid est sacra Scriptura, nisi quædam epistola omnipotentis Dei ad suam creaturam? » Qua scilicet Deus ei sua placita, quidque ab ea credi ctagi velit, præscripsit. Epistola enim hæc sensa Spiritus Sancti, sapientiamque ®terry Verbi enuntiat et explicat, a Deum nemo vidit unquam : Unigenitus, qui est in sinu Patris, enarravit nobis, » arcana utique et abscondita a constitutione mundi. Cum ergo Prophetas legis, audis, non Aristotelem, non Platonem, non regem, non pontificem, non angelum, non Seraphim; sed Deum ipsum omnibus hominibus, tibi que et tua »

conscienti® sigillatim loquentem, docentem, momentem,. «hortantem, bona alterna pollicentem, terrentem, et, ni ejus legi pareas, pœnas æternaz minitantem audis.

*«»- *Secundum* munus Prophetarum, ad quod a Deo
 'p™. misi et destinati sunt, fuit concionari! : hinc co-
 va-rum scripta videntur esse perennes et perpetuai
 l' °l conciones, eæque ardentes et efficaces quasi inal-
 lei conterentes petras: agebant enim cum petris, hoc est, cum duris, rebellibus et obstinatis Iu-
 diorum cordibus; ad quos frangendum et emol-
 liendum quanta putas dicendi vi, quo animo, quo spiritu fuit opus? Jure ergo dixeris Prophetas non tantum Theologos doctissimos, sed et pœcones esse facundissimos ®que ac efficacissimos, imo igneos; utpote qui non suo, sed Dei spiritu et afflatu, non siros, sed Dei ipsius conciones promant et enuntiant, imo per quos quasi per ora sua Deus ipse concionelur.

Erem- Quamobrem S. Carolus Borromæus, prise® doc-
 gnm s. trinae et sanctitatis exemplar, alter Ambrosius, Me-
 æ"i' diolanensis Archiepiscopus et Cardinalis, tum in omni sacra Scriptura (quam cum divo Thoma præmissa oratione quotidie, et sex annos ante mortem nunquam nisi genufexus legere consueverat), tum maxime in Prophetis, quos quasi coelestes oratores habebat, multum ac diu versabatur, ex iisque locos difficiliores et pulchriores pro concione pertractabat, eo fructu quem etiam nuni Mediolani in Cleri et civium prisca patrum pietate et religione quasi postliminio revocata conspiciamus et suspiciamus. Prophetas ergo Horro-
 mffum antea Jurisperitum, Theologum et Concio-
 natorem effecerunt. Testis est ejus familiaris Au-
 gustinus Valerius Veronensis Episcopus in ejus Vita.

Fr»n- Franciscos Forerius e S. Dominici familia illus-
 tris regum Lusitani» Ecclesiastes, prooemio *Com-*
 *urr,ú- *ment, in Isaiam*, Tridenti in Concilio Tridentino conscripto, palam profitetur se omnem illam suam concionandi vim et gratiam, quam tota Lusitania celebrabat, Ifrophetis et sacris litteris, ac Hebraeis fontibus acceptam referre.

l i , ,0. Edmundos Augcrius e nostra Societate, ob con-
 ti Au.e- donandi efficaciam vulgo Tuba Franci® appella-
 tus, adeo ut populi frequentiam templa non ca-
 perent, sed in campos et agros ei verba facturo egrediendum esset; populus enim ab ejus ore, perinde ac infans a matre pendebat, quem pi oiuda ipse sua mira dicendi persuadendique vi et energia quocumque volebat impellebat; hic, inquam, non alios terebat, quam Isaiam et S. Paulum, ringulisque concionibus unum Isaie, alterum Pauli locum pertractabat fuse et nervose: qua re ita suis placuit, ut omnes prunum in sui admirationem, deinde in sententiam suam traheret, imo raperet. Ferunt Franci ipsum ad quadraginta hominum millia ad frugem et sanctimoniam convertisse.

Hoc ipsum vidit et sensit S. Augustinus, libro

.Will *De Civit*, cap. xu, eum ait: « Ipsi (Prophet®) cis (Israeliti») erant philosophi, hoc est amatores sapienti®, ipsi sapientes, ipsi theologi, ipsi Prophet®, ipsi doctores probitatis ac pietatis. Quicumque secundum illos sapuit et vixit, non secundum hominem, sed secundum Deum, qui per eos locutus est, sapuit et vixit. Ibi si prohibitum est sacrilegium, Deus prohibuit. Si dictum est: Honora patrem tuum et matrem tuam, Deus jussit. Si dictum est: Non moechaberis, non homicidium facies, non juraveris, etc., non h®c ora humana, sed oracula divina fuderunt. »

Prophet® ergo vitia carpendo dedocent, virtutes exhortando docent et inserunt. Hæc ipsorum sparta, hoc opus est, ut pietatem, verum Dei cultum, humilitatem, patientiam, charitatem, zelum, omnemquo sanctimoniam animis legentium et audientium instillent et afflent; non enim nuda præcepta, nudas exhortationes, aut verba tantum sonantia auribus, sed et energiam, spiritum, et impulsus mirificum mentibus suggerunt, quo eas pulsant, et pene cogunt ad vitam justam et sanctam. Deus enim, qui potenlissimus et perfectissimus est condonator, per illorum voces unire® Hiabitur, atque quo ipsi suadent exterius, ipse interius in anima loquitur et persuadet, coelestes illuminationes intellectui, piasque affectiones voluntati immittendo, ut quod foris percipit, intus capiat, sapiat, amet, amplectatur, et opere exsequatur. Hinc orat Psalter: « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lego tua; » et Paulus, *IJebr.* rv, 12: « Vivus, ait, est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem medullarum. »

Atque hæc est causa, cur S. Scripturam et Prophetarum oracula non tantum Theologis, sed et fidelibus omnibus assidue pnedicari velit Deus. Omnis enim pnedicatio et concio humana, nisi divina, puta verbo Dei ac Prophetis (qui fuerunt pœcones Dei) nitatur, iliaque populo proponat et exponat, frigida est, theatralis et evanida, uti demonstrat S. Gregorius, lib. Will *Moral*, cap. XIV. Viderunt hoc Patres omnes, prisci Ecclesim doctores ac pœcones: S. Augustinus, S. Ambrosius, Hieronymus, Cyprianus, Athanasius, Chrysostomus et cæteri, qui Prophetis et sacra: Scriptura omne pene tempus, omnem operam impenderunt, indeque fervidas et efficaces ad populum homilías, tractatus, conciones habuerunt, quibus vitia sustulerunt, mores Christianos et sanctos inseruerunt. Certe S. Thomas, Scholastic® Theologi® auctor et princeps, impense cum ea S. Scriptura et Prophetis incubuit, indeque insignis icque condonator ac doctor evasit, atque eruditos in Prophetas commentarios posteritali reliquit.

Porro Prophet® primo ipsum concinnatorem docent et movent, ut ipse deinde iisdem populum doceat et moveat, qu® sane est efficax et optima concionandi ratio. Quis enim alteri det quod

in so non babot? qui» frigidus alio» frigentes accendat? quis cor habens durum aut terrenum alios ad compunctionem et lacrymas moveat? « Si vis me flere, flendum est primum ipsi tibi, » ait Poeta.

Hac do causa videros Sancti Prophetas semper coluerunt, non tam ut alios, quam ut seipsos capientia, virtute et spiritu divino imbuerent. Legito Vitas Patrum : invenietis Antonios, Hilarios, Paulos, Bernardos, Dominicos, Franciscos, et quotquot ad insignem sanctimoniam pervenerunt, non aliud foro quam sacram Scripturam, et praesertim Prophetas lectitasse, ex iisque mores suos ad eorum normam, ac Dei legem et voluntatem iis expressam, composuisse, itaque ad perfectionis apicem conscendisse. « Omnis enim Scriptura, inquit Apostolus, et per Apostolum Spiritus Sanctus, I *Timoth.* m, 16, divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. » Nimirum Deus in hisco suis Libris docet terrena contemnere, amare coelestia, honores et mundi pompas uti fumos statim evanescentes fastidire, opes, divitias, et quidquid sub solo blanditur, vanum «stimare. a Vanitas vanitatum, inquit Dei Ecclesiastes ' et omnia vanitas, » praeter amare Deum et illi soli servire. Nil enim magnum, altum, sublimo in orbe, nisi Deus, et in Deo defixa mens. « Sustollam te, ait Isaias, cap. l y iii, vers. 14, super altitudines terrae, ut in coelo habitans nil terrenum metuas, nil concupiscas; et cibabo te hereditate Jacob patris tui, » ut coelestia sapiens et gustans, despicias hoc terra punctum, quod inter mortales ferro et igne dividitur; ut «ternorum bonorum spe, animo excelso et prospera et adversa superos, ac Dei amore nullum laborem, nullam disciplinam, nullum periculum, nullam mortem aut martyrium defugas, sed ambias; ut Angelorum societati adscriptus, quasi civis Sanctorum et domesticus Dei, velut Angelus inter homines vivas, et in terra coelestem Angelorum vitam «mulcri»; quin et alios ad tantorum bonorum participationem incites et impellas; atque animas, praesertim pauperum et rudium, Christi sanguine redemptas docere, curare, et ad salutem ac beatitudinem aeternam perducere satagas; pauperes enim evangelizantur, ait Christus. Denique ut brevitatis vilui, novissimorum et «ternitatis memoriam tibi aliteque semper ob oculos ponas, vivasque non tempori huic modico et exili, sed *Æternitati*, dicasque cum Paulo : a Momentaneum et leve tribulationis nostri», supra modum in sublimitate internum gloriae pondus operatur in nobis; » ut vita tua non sit aliud quam continuus amor, continuo laus Dei, ut instar Seraphim jugiter sancta vita, sanctisque eloquiis laudes et celebres Deum, nliosque omnes ad Dei cultum, amorem et laudem incites et impellas. Hoc est enim omnis homo.

o Virtus, ait S. Chrysostomus, hom. 72 *ad Populum*, est omnia humana despicere, et per omnes horas futura cogitare, nulli inhiare praesentium, sed scire quod omnia humana umbra sunt et tomum. Virtus quasi mortuum ad hujus vitee res cilicii; ad spiritualia vero sola vivere et operari, sicut et Paulus dicebat : Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. » Atque seria hac cogitatione, quasi acri stimulo, non ad vulgaria et communia, sed ad ardua, rora et heroica virtutum excelsarum opera, ac praesertim ad plenam tui tuarumque passionum et rerum omnium victoriam, ad omnimodam animi in Deum Deique voluntatem, resignationem, ad ardens divime gloria promovenda» studium quotidie te excites et exstimules, ideoque in tuis actibus non hominum, sed Dei jugiter te intuentis oculos semper aspicias; non pompam, non speciem externam, non vanam rerum tuarum ostentationem, non instabilis vulgi plausum; sed Dei et Angelorum gratiam, «que ne honorem, in omni tuo opere veneris et ambias. Spectaculum enim facti sumus Deo, Angelis et hominibus. Uni ergo Deo in omnibus placere satagas, illique pura conscientia servias in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus vite tuae : ille efficiet, ut et Angelis et hominibus placeas. Quid enim? preterii figura hujus mundi, et sine Christo vanum omne quod vivimus. Ipsam rerum omnium vicissitudinem, ipsam fugacitatem, ipsam mortem quotidie ante oculos nostros aspicimus; dum nunc hunc, nunc illum a latere nostro abripi et emori videmus; imo vero mortem in visceribus nostris habitantem quotidie sentimus, et manu tangimus. Quid enim sunt continua pituita rheumata, et tot humorum sordiumque defluxus, nisi initium corruptionis, nisi inchoatio moris? quae jugiter muta voca nobis inclamant : Vive Deo, vive /Eterniteli. Itec causa impulit olim viros sapientes et religiosos, et etiamnum impellit ad frequentem, diligentem et assiduam S. Scriptum et Prophetarum lectionum et commentationem. Videmus enim in Clero, in monasteriis, in societatibus, in collegiis, ubicumque ea viget et viget, ibi pariter vigiisse et vigere divinam sapientiam, hunc spiritum, hosce animos; ubi ea languit, languisse panem coelestem sapientiam et spiritum, hominesque in humanis suis studiis et conceptionibus evanuisse, quin et in mundanis variisque desideriis, ambitionibus, vexationibus, murmurationibus, humi repentes, vitam inquietam, molestam, abjectam et miseram, quin et irreligiosa» ac periculosam, transegisse ad transigere.

Quapropter S. Hieronymus mire celebrat Pamachium generum S. Paule, quod, mortuo uxore. monachum professus, suas opes in pauperes erogavit, domum suam in ecclesiam converterit (quae etiamnum exstat, estquo Ecclesia S. Joannis et Pauli, juxta «des et templum S. Gregorii; ibi enim in Tribuna S. Paumachium habitu ino-

ñachi depictum cernimus cum hac inscriptione : « S. Pammachius hujus Ecclesiæ conditor), » totumque se Deo consecrarit : atque hortatur eum ad lectionem et studium Prophetarum, ut hac ratione culmen perfectionis Christiana? conscendat. « Nohi^ ait, post dormitionem somnumque Paulina» (fuerat hæc filia S. Paul®, uxor Pammachii) Pammachium monachum Ecclesia peperit posthumum , et patris et conjugis nobilitato patricium, eleemosynis divitem, humilitate sublimem. Nostri temporibus Roma possidet, quod mundus ante nescivit. Tunc rari sapientes, potentes, nobiles, Christiani : nunc multi monachi sapiente», potentes, nobiles quibus cunctis Pammachius meus sapientior, polentior, nobilior, magnus in magnis, primus in primis, monachorum, munerarius pauperum, et egentium candidatus, sic festinat ad coelum. » Et inferius : « Prophetarum quotidie medullas bibas, Christi mystes, patriarcharum symmystes. » Frudum mox subjungit : a Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, amor tibi semper buccina in auribus sonet; hic lituus excitet animam tuam ; hoc amore furibundus, quærc in lectulo tuo quem desiderat anima tua, et loquere confidenter : Ego dormio, et cor meum vigilat : cumque inveneris eum, et tenueris, ne dimittas. »

Tertium munus Prophetarum cisque proprium fuit vaticinari et prædicere futura, tum Judæis, ^,n Gcnt*bus, præsertim Ecclesia? et Christianis, Christus enim est finis legis et Prophetarum, et in Christum quasi in scopum collimantlex et Prophet®. Vere Theodoretus *De Curami. Græcor. affect.* : a Sicut, inquit, in regiam viam reliqui calles a pagis agiisque conveniunt : ita Prophetæ (qui etiam vi® sunt ad coelum et salutem) hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt. » Christus enim est via, veritas et vita. Manichæus olim et Marcion impugnabant legem et Prophetas, hoc est Vetus Testamentum, quasi imperfectum et Evangelio contrarium, ideoque ab alio et contrario Deo traditum. Deum enim bonum Novi Testamenti, Deum malum Veteris esse auctorem ; ac proinde Prophetas esse rejiciendos, Apostolos amplectendos, fanatici homines somniabant, imo blasphemabant. Verum hosce fuse et exacte refellit Augustinus, lib. XXXIII, quos contra Faustum Manichæorum principem elaboravit, et libris duobus quos contra adversarium legis et Prophetarum erudite conscripsit, quibus clare demonstrat Vetus Testamentum cum Novo per omnia consentire et cohærere, tanquam umbram cum corpore; Vetus Novo praeluisse, illicque fidem conciliasse, Novum vicissim Veteris typos et oracula explicuisse et impluisse ; itaque ejus fidem sanxisse et confirmasse. « Vetus enim Testamentum in Novo relatum, et Novum in Vetere relatum vides, » ait S. Augustinus in *Psal.* cv. Rursum, ■ in Veteri Testamento est occultatio Novi, in Novo Testamento est manifestatio Veteri*, «

ait idem Augustinus, lib. *De Catechizandis rudibus*, cap. ir. Quocirca nihil aliud est prophetia, quam Evangelium signatum : nihil vicissim aliud est Evangelium nisi prophetia resignata et completa per Christum. Prophet® ergo Christi incarnationem, nativitatem, vitam, passionem, mortem, crucein, redemptionem, totamque ejus oeconomiam, ac præsertim Synagog® Judæorum reprobationem, ac Ecclesi® Christi successionem, et Gentium vocationem, alii sexcentis, alii septingentis, alii octingentis annis ante prædixerunt. Quæ sane prædictio Judæos omnesque Genios convincit, ut, si oculos aperire velint, videre possint, et credere debeant Jesum esse Messiam a Deo per Prophetas tot seculis ante promissum. Ipsi enim Judæi hostes nostri, invicti nobis sunt testes apud Gentiles, hæc oracula Prophetarum a Christianis non esse conficta, sed ante Christum ab ipsis edita, uti recte argumentatur S. Augustinus, tractatu XXXV in *Joan.* Rursum, non unus Isaías, aut Osee id prædixit, sed omnes simul et sigillatim, idque uno et consono ore, ut ne in hilo unus ab alio discrepet, quod sane evidens est argumentum, unum eundemque Spiritum veritatis per singulorum ora esse locutum. Hoc est quod canit Zacharias pater S. Joannis Baptistæ : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ, et erexit cornu salutis nobis (puta Jesum Christum) in domo David pueri sui : sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, Prophetarum ejus. » Deinde conversus ad filium Joannem quasi coronidem Prophetarum (fuit enim S. Joannes horizon Novi et Veteris Testamenti, atque Veteris terminus, Novi initium), subjungit : « Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, ad dandam scientiam salutis, n *Lucæ* i.

Rursum voluit Deus eminus per tot sæcula Christum mundo ostendere, et per figuras et oracula adumbrare, ut homines ejus magnitudinem, dignitatem, utilitatem et necessitatem animo conciperent, atque ad eum, ejusque salutem anhelando congrue se compararent. « Habemus, inquit S. Petrus, *epist.* II, cap. i, vers. 19, firmiorem ipsa gloria et majestate Christi, quam vidimus in ejus transfiguratione, propheticum sermonem : cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris. » Nam, ut ait S. Augustinus in *semi.* 26 *De Tempore* : « Præbenles ei (Christo) obsequium et testimonium lanquam lucernæ ventur® diei, omnes Propheta? pri-nuntiantes, et ante ipsum nascendo venerunt, post credendo adhæserunt. Oportebat enim ut prænuntiaretur venturus, facturus miracula : quibus miraculis bene intelligentibus appareret homo parvus ad parvos, sed humilis ad superbos, parvitatem suam docens hominem, ut se agnosceret parvum. » IdeminPsu/. c x l ii : a Ipse (Chris-

ptopbe-
i et*
Erango
húin *iæ
nauta.

Conso-
nantia
Prûpba-
tariirn
arguii
eos uno
Spirita
veritatis
loeUK».

tus) se in Prophetis prædicabat, quoniam ipse est verbum Dei : nec illi tale aliquid dicebant, nisi pleni verbo Dei. Annuntiabant ergo Christum pleni Christo, et illi eum venturum procedebant, quos procedentes non deserebat. »

« Constituit .Marcion, inquit Tertullianus, lib. IV *contra cum*, cap. vi, alium esse Christum qui Tiberianis temporibus a Deo quodam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium : alium qui a Deo creatore in restitutionem Judaici status sit destinatus, quandoque venturus. Inter hos magnum et omnem differentiam scindit, quantam inter justum et bonum, quantam inter legem et Evangelium, quantam inter judaismum et christianismum. »

Quocirca Propheto omnes quasi typi et figuræ proluserunt Christo, cumque in se suisque dictis et factis quasi in imagine describentes, representant, ac vicissim Christus in iis operabatur, Christus in iis patiebatur, Christus in iis se per umbram priscis patribus videndum et spectandum exhibebat. « Quis enim alius in Isaac lignum sibi portabat ad victimam, nisi qui crucem sibi ad passionem ipse portabat? Quis alius aries immolendus in vepre cornibus adhærebal, nisi qui crucem patibulo pro nobis offerendus affligebatur? Quis alius in angelo cum Jacob luctatus, etc., nisi qui provatore adversus se passus populum Israel, quosdam qui crediderunt benedixit in eis? latitudo autem femoris Jacob in multitudine carnalis populi claudicavit, » inquit S. Augustinus, lib. XII *Contra Faustum*, cap. xxvi. Et cap. xxxi : « Videat, inquit, Jesum introducentem populum in terram promissionis. Videat botrum de terra promissionis in ligno pendentem. Videat in Jericho tanquam in hoc mortali sæculo, meretricem per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui coccum mittentem; quod est utique sanguinis signum propter remissionem peccatorum confiteri ad salutem. » Et cap. xxxii : « Videat tempora, primo Judicium, postea Regum, sicut erit primo iudicium, deinde postea regnum : inque ipsis temporibus Judicium et Regum multis et variis modis Christum et Ecclesiam figurari. Quis erat in Samson obvium leonem necans, cum petendæ uxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi qui Ecclesiam vocaturus ex Gentibus dixit: Gaudete, ego vici mundum? Quid sibi vult in ore ipsius leonis occisi favus extrusus, nisi quia ecce conspicimus leges ipsas regni terreni, quæ adversus Christum ante fremuerant, nunc perempta feritate, dulcedini Evangelica prædicandæ etiam munimenta probere? Quæ est illa mulier plena fiducia; hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesiæ cruce Christi regna diaboli perimens? Quid vellus complutum in area sicca, et postea compluta urca sicca sicco vellere, nisi primo una gens Hebræorum habens occulte in sanctis mysterium Dei, quod est Christus, quo mysterio totus orbis vacuus erat? nunc autem in ma-

nifestatione totos orbis id habet, illa vacuata est. • Et paulo inferius : a Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam, quæ volebat duo ligna colligere priusquam moreretur : non hic solo ligni nomine, sed etiam lignorum numero signum crucis exprimitur. Benedicitur farina ejus et oleum, fructus hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non deficit. Hilarem enim datorem diligit Deus. » Et cap. XXXV : « Eliseo pueros insultantes et clamantes : Calve, calve, bestię comedunt : puerili stultitia deridentes Christum in loco Calvariæ crucifixum invasi a dæmonibus pereunt. Mittit Eli* sens per servum baculum super mortuum, et non reviviscit : venit ipse, conjungit et coaptat se morti ejus, et reviviscit : misit sermo Dei legem per servum suum, nec profuit in peccatis mortuo generi humano : venit ipse, conformavit se nobis, factus particeps morlis nostro, et vivificati sumus. d Hæc et plura S. Augustinus. Quocirca «satores fuerunt Propheto, messorum Apostoli, » ait Chrysostomus, hom. 34, ta Joan.iv, imo Christus ipse, *Joan*, iv, 38. Testatur Clemens Alexandrinus, lib. VI *Strom.*, S. Petrum in suis concionibus professum esse, se prophetias perlustrasse, ex iisque didicisse Christi ortum, necem, crucem, resurrectionem, ascensionem ; atque per ea Deo et Christo credidisse : ideoque se nil sine Scriptura docere et predicare. Hinc rursum S. Petrus, epist. I, cap. i, vers. 10, ait, de hac salute exquisiisse atque scrutatos esse Prophetas. Et S. Joan., *Apocal.* xix, 10: a Testimonium, inquit, Jesu. est spiritus prophetiæ. » Quocirca testimonia hæc prophetarum de Christo congesserunt S. Cyprianus ad Quirinum, Prosper, lib. De prodic, et promus., Galatinus, Finus, Josephus Acosta, lib. *De Christo revelato*, ex iisque convincunt Judæos. Praeclare Lactantius, lib. IV *Instil.* : a Non idcirco, ait, a nobis Deus creditur Christus, quia mirabilia fecit, sed quia in eo vidimus facta esse omnia, quæ nobis annuntiata suut vaticinio Prophetarum, etc. Agnoscamus itaque fructum prophetiæ, et tantam partem Christians professionis ne negligamus. » Et S. Ignatius, epistola *ad Philadelphia**, scribit, se Evangelio non crediturum, nisi id productum videret in antiquis. Denique de Christo ait S. Petrus, *Actor.* X, 43 : a Huic omnes Propheto testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. »

IV. Quæritur quarto, quando, quo ordine, et de qua re singuli Propheto prophetarint? S. Augustinus, lib. Will *De Civitate*, cap. xxxvn, docet Prophetas hosco antiquiores esse Pythagora (hic enim, ait, floruit sub Cyro, qui solvit captivitatem Judæorum Babylonicam); et multo magis Socrate ac Platone, quin et Thalete (qui sub Romulo floruit), Anaximandro, Anaximene, Anaxagora, et aliis, qui Pythagoram processerunt : posteriores vero eos fuisse Orpheo, Lino et Musæo; sed his omnibus priorem et antiquiorem esse Moysen, et multo magis Abrahamum. Hucusque S. Augusti-

Q.ita iv

iu, "10"

z;w/u

r*

PropUe-

**u/"*-

gonm»i

l

p **

?»

IN PROPHETAS PROOEMIUM.

nns. Sapientia ergo fidelium prior fuit sapientia Gentilium; imo hi suam nb illis mutuati sunt.

Hoc est quod Gentibus in faciem objicit Tertulliano» in *Apolog.* cap. xix : a Cæteri quoquo Propheta? etsi .Mosi posthumant, extremissimi tamen eorum non retrociores (id est posteriores) deprehenduntur primoribus vestris sapientibus, et legiferis et historicis. »

Sic et Eusebius, lib. X De *Præpar.* in fine, et Lactantius, lib. IV *Divin, instit.* cap. v, docent Prophetas nodros septem Græciæ sapientibus, et cunctis Philosophis, imo Olympiadibus, fuisse vetustiores, indeque docent canam et vetustam fuisse sapientiam apud Ikbræos, cum apud Grad-eos et Gentiles nasceretur, essetque infans. » Temporibus Achaz (aut potius sub finem Ozia?, qui fuit avus Achaz) inquit Eusebius, a Olympiades cceperunt, primusque Olympico stadio victor Ar-givus Corylus fuit declaratus. Olyn piade quin-quagesima sub Cyro floruit Thales præceptor Ana-ximandri, hic Anaximenis, hic Anaxagoræ, hic Periclis : Anaxagoræ voro temporibus X. nophan-es et Pythagoras fuerunt. » Discrepat hic non-nihil Eusebius a S. Augustino : nam Thaletem po-nit sub Cyro, quem Augustinus ponit sub Romu-lo. Licet enim Thales in multam aetatem vixerit, scilicet a 35 Olympiade usque ad 58, uti ait Eu-sebius in *Chronico*, tamen non potuit pertingere a Romulo ad Cyrum ; inter utrumque enim in-terfluxerunt pene 200 anni, quot annis nemo ca-ætato vixit.

Porro primus horum Prophetarum fuit Osce. Hoc est enim quod cap. ejus j, 2, dicitur : « Prin-cipium loquendi Domino in Osce. » Osee autem coepit prophetare sub Ozia vel Asaría rege Juda, puta sub initio regni Ozim : ultimus fuit Malachias, qui prophetavit post reditum e Babylone, et res-tauratum templum sub Dario Hystaspis rege Per-sarum. Unde sequitur, Prophetas omnes spatio trecentorum annorum vixisse et floruisse : tot enim anni effluxerunt ab Ozia ad Darii tempora. Jam singulos suo ordine consignemus, singulo-rumquo argumentum brevi quasi hypotyposi ocu-lis subjiciamus, imo non tam periocham, quam mellilegiurn quoddam ex omnium horum vatum encyclopædia libemus.

Tempus et ordo cujusque Prophets petendus ex ipso prophetia'ejus initio; ibi enim indicare solent reges sub quibus prophetarunt. Sic [irinius Osce ait se prophetasse sub Ozia : mox sub eo-dem rege secutus est Joci, Amos et Isaïos, qui ad tempora Manassis pervenit. Deinde sub Joathan t'liu Ozia* prophetarunt Abdlas, Jonas et Mi h eas. Quocirca Osee, Isaías, Amos, Joel, Abdias et Mi-ehu as evppow, sive contemporanei fuerunt, ad S. Hieronymus in *Osce* cap. i. Consequenter sub Ezechia floruit Nahum, et sub Manasse Habacuc. Deinde sub Josia Sophonias, mox Jeremías, qui paulo ante captivitatem, et in ipsa captivitate, qua: contigit sub Sedccia, prophetavit. Post eum

in ipsa captivitate anno transmigrationis Joachin quinto, Ezochlel; deinde post Jerusalem n Chal-dæis eversam anno quinto, Baruch; anno octavo, Daniel. Demum post reditum e captivitate anno 18 prophetarunt Aggrous, Zacharias et ultimus Malachias.

Primus ergo tempore et ætotc fuit Osce. Hic for- Pdm», nicariam ducere, et ex ca fornicationis filios pro- f"110** creare jussus, magnai obedientiæ specimen dans, suo hoc conjugio idololatræ Judæos religionis et fidei cum Deo initie violata? arguit : et in tribus trium ex ca prolium nominibus ; *primo*, *Jetrahcl*, id est semen Dei; *secundo*, *Lorachoma*, id est abs-que misericordia; *tertio*. *Lo ammi*, id est non po-pulus meus, Judæorum et Synagogæ ropudium, ac Gentium surrogationem vehit in quotidiana imagine Judæis objicit, ut proles has compellan-tes, seipsos suo nomine compellent. Tractat ex Osce hoc prædeslinationis el reprobationis argu-mentum Apostolus profunde, *epist. ad Domanos*, maxime cap. ix, 10, il, quæ epistola sino hoc Oseo infelligi nequit.

Secundus Joci, ait S. Hieronymus in *Prologo fīa- s^nn- lento*, describit terram duodecim tribuum eruca, d[*]* JI> erucæ residuiin brucho, bruchi residuum locusta, locusta? residuum rubiginevaslanlo consumptam ; et post eversionem prioris populi, offusum iri Spiritum Sanctum super servos Dei et ancillas, id est super centum viginfi credentium nomina in ccenaculo Sion in Pentecoste. Idem judicii extre-mi diem in valle Josaphat adeo graphico depin-git, ut horridius illum quis mente concipero, aut verbis populo ob oculos ponere non possit.

Tertius, «Amos, pastor ctrusticus (pergitS. Hic- Tmini, ronymus), et ruborum mora distringens, sed a A"""" Spiritu Sancto Propheta factus, paucis verbis ex-plicari non potest. Quis enim digne explicet tria et quatuor scelera Damasci, et Gatte, et Tyri, el Idumteæ, et filiorum Ammon et Moab, et in sep-timo et octavo gradu Judæ et Israel? » Hic loqui-tur ad vaccas pingues, quæ sunt in Samarin? mon-te, et ruituram domum majorem inlnoremquo testatur. Ipse cernit fictorem locusta?, et stantem Dominum super murum litum vel adamantinum, et uncinum pomorum, attrahentem supplicia pec-catoribus, el famem in terram; non f unem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. n

Qimrtus Isaías sacrorum vatum Homerus, etO'',rln> Talthybius ille coelestis, preconio urbano et ele- /ç"nt ganti ac liguris illuminato adventantis sapientia? < t veritatis sacramentum vociferans, encrisque, ut 110 ita dicam, leporibus et divinis salibus conditus 744* et jucundus, a quo tandem satis explicari per to-tam vitam potest? Nec opus parerga rhnpsodum asciscere. Fecit hoc Thomas llasselbachius, Vien-næS. Theologia? Professor anno Domini 141(1, qm cuín 21 annis necdum primum Isaim caput ab solvisset, demum reliquit in idem caput libros24, inquit Sixtus Senensis, bb. |V *Diblioth. littera T*. Si doctrinam Isala? et vaticinia spectes, non tam

Omnes
▼ iicrout
it trt 300
tono*.

prophetiam videtur texere, ait S. Hieronymus, quam Evangelium : de Virginis partu, de Emma-nude, de puero qui natus est nobis parvulus, quam pie dissuaviatur! vocationem Gentium, Eo clesiae ortum, auroram, meridiem victoriam, quam canoris tibiis ocoinit! quam hic gestit. quam spiritu exsultat! Videor mihi hic chorum Ecclesiae, et tripudium Sanctorum cernere Isaia praecentor. Denique admirabili sua providentia ad aeternum veritatis et Christi testimonium, voluit Deus Judaeis et omnibus Gentibus, quaecumque habent Evangelia, idque saepe verbo tenus, ab Isaia ipsos octingentos annos ante Christum praedici, Collegit Leo Castrius harmoniam singulorum capitum Evangeliorum quae Isaiae respondent, ut omnia Evangelia ex Isaia petita videantur. Atque haec est nova et hactenus inaudita dicendi et condonandi ratio, quam qui inire et tentare volent, admirationi erunt; ut videlicet dum Evangelium tractant, ostendant illud ipsum ab Isaia praedictum et pertractatum esse locis a Castrio annotatis. Si dictionis leporem et elegantiam, si concionis vini species, qui nervi, quod pondus? ex uno diserte omnes; ita orditur : « Audite, caeli, auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivit, et exaltavit : ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, tiliis sceleratis ; dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos ultra addentes praevaricationem? Audito verbum Domini, principes Sodomorum, populus Gomorrhoe, » et quae sequuntur : quot hic verba, tot tonitrua, tot fulmina os animamque pervadunt.

El cap. XIV, quam forti ardore superbo non angelo, sed Babylonio regi insultat ! « Quomodo cecidisti de cado, Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo : In coelum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terra surrexerunt do soliis suis, omnes principes nationum. Universi respondebunt, et dicent tibi ; El tu vulneratus es sicut et nos, detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur tineas, et operimentum tuum erunt vermes. »

Et contrario quam pauperes, mites, pernitentes, humiles consolatur! C ip. XL : « Consolamini, consolamini, ait, popule meus. Loquimini ad cor Jerusalem. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda :

Ecce Deus vester veniet, et brachium ejus dominabitur : ecce merces ejus cum eo. Sicut pastor gregem suum pascet : in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, foetas ipse portabit » Cap. Lxi : « Spiritus Domini super me, etc., ut mederer contritis corde, et praedicarem captivis indulgentiam, annum placabilem Domino, ut consolarem omnes lugentes, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu moeroris. » Cap. Lvi, 12 : « Aedificabuntur in te deserta saeculorum : fundamente generationis et generationis suscitabis : tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terne, et cibabo te haereditate Jacob. » Cap. Lx, i. r. : « Ponam te in superbiam saeculorum, gaudium in generationem et generationem. »

Quintus Abdias, id est servus Dei : Pertinat, Qni»u», inquit S. Hieronymus, contra Edom, sanguineum AWufc terrenumque hominem : fratris quoque Jacob semper aemulum percutit hasta spiritali. » Parvus ipse quam suaviter superbiam premit, ut recte do eo dicas : a Brevis in volatilibus apis, initium dulcoris habet fructus illius; » dulcoris, sed et aculei.

Sextus Jonas, a columba pulcherrima, naufragio suo passionem Domini praetigurans, » a cele J absorptus, et tertio die e ventre ceti eductus Christum e sepulcro resurgentem adumbrans, « mundum ad poenitentiam revocat, et sub nomine Ninive gentibus salutem nuntiat. »

Septimus a Midi eas de Morasli, coheres Christi, s»pii-vaslationem annuntiat film latronis, et obsidionem ponit contra eam : quia maxillam percusserrat Judicis Israel. » Idem Bethlehem de Christo filio gratulatur : « Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab inilio, a diebus aeternitatis. »

Octavus « Nahum, consolator orbis, increpat ci-Octira». vitalem sanguinem, et post eversionem Illius lo-Xa!;n"l' quitur : Ecce super montes pedes evangelizan!is et annuntiantis pacem. »

Nonus Habacuc, luctator fortis et rigidus, stat X'nn». super custodiam suam, ut Christum in cruce con-IUhl'ufc temptetur, et dicat : a Operuit caelos gloria ejus, et laudis ejus plena est terra. Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus : ibi nbsoondila est fortitudo ejus, ante faciem ejus ibit mors. »

Iterimi* Sophonias. « speculator et arcanorum Dei cognitor, » magno clamore et ululatu rugit vastitatem Hierosolyma) urbis, et orbis universi in line mundi : « Quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt universi qui involuti erant argento. »

Uitfrinius Jeremias, sacerdos, in matris utero a Spiritu Sancto initiatus et consecratus Propheta, J* quasi ulter Idaeus Troje, Hierosolymorum capti-r "«*. vitatem fatidico praenuntians, videt virgam vigilan-tem, et ollam succensam, a facie Aquilonis, et par-

«O

IN PROPHETAS PROOEMIUM.

dum spoliat suis coloribus, et quadruplex diversis metris nectit alphabetum : exitii imminentis threnodus gemit passim. Exprimit Christum et voce et vita, carcere et mille opprobriis a Judreis di vexatus, quod Jerusalem vastandam ediceret : « Mittamus, ait, lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium. Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi.» Alias hortatur,minatur, orat, exsecratur :

Necnon Threidus lonpa cum ve>te sacerdos,
Proloquitur numeris septem discrimina vocum.

In omnes sese partes verus Dei præco versat, ut populum ad poenitentiam et meliorem vitam impellat : « Et dixit, inquit, cap. xiv, vers. 11, Dominus ad me : Noli orare pro populo isto. Et dixi : A, a, a, Domine Deus; » mox : « Deducant oculi mei lacrymam per noctem et diem, et non taceant ⁂ quoniam contritione magna contrita est virgo filia populi mei, plaga pessima vehementer;» et cap. xxn, vers. 29 : «Terra, terra, terra, audi verbum Domini ; » et cap. xv, vers. 2 : « Qui ad mortem, ad mortem : et qui ad gladium, ad gladium; et qui ad famem, ad farnem; et qui ad captivitatem, ad captivitatem. »

Duodecimus Baruch, a calamo et commentariis B, Jeremiæ, captivos in Babyloniam abeuntes præmonet, ne gentium illarum idola et vitia sequantur. Veram sapientiam docet non a philosophis, non a terra, sed c coelo accersendam : « Disce, ait cap. ni, vers. 14, Israel, ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus : ut scias simul ubi sit longiturnitas vil® et victus, ubi sil lumen oculorum, et pax. Ubi sunt principes gentium, qui in avibus cceli ludunt, qui argentum thesaurhant, et aurum? ad inferos descenderunt : viam autem disciplinm ignoraverunt: non est audita in Chanaan, neque in universa terra. Hic est Deus noster, cui stellæ luxerunt cum jucunditate, et vocatæ dixerunt : Adsumus : hic adinvenit omnem viam disciplina*, et tradidit illam Jacob puero suo. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. »

Decimus tertius Ezechiel, initio videt Deum curru Cherubim inequitantem; in fine architecturam templi : quare principia et finem, ait S. Hieronymus laniis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos a nemine ante annum trigesimum legantur : in ctn-teris Jeremiæ et Isaïæ similis est, Ezechielem in multisimitatur et sequiturS. Joannes in *Apocalypsi*.

Decimus quartus Daniel, temporum conscius, et ViuX'ollus munth polyhistor,monarchiarum omnium l* ex ordine seriem, ortum et occasum; et denique Christi regnum, quasi lapidem prtecisumde monte sine manibus, et regna omnia subvertentem, clare S imone prænuntiat. Mox percurrrens Machabæorum tempora, regum Syriae, et maxime Antiochi impiissimi, gesta ejus anlitypi Anlichrisli tyrannide et desolatione concludit.

Isaias ergo menta et stylo exsultat, Jeremiás lamentatur, Ezechiel minatur, Daniel visionibus abripitur. Ita suus cuique Prophet® est genius, suusspiritus etstylus aspiratus a Deo, qui sua dona partitur et dividit cuique prout vult. Ecquid mirum? Ita suus cuique philosopho, oratori, doctori est, fuilque semper, et erit genius ac spiritus. Audi Sidonium Apollinarem, lib. IV, *epist.* 3, suum cuique solcler assignantem :«Nemo, ait, affirmat, ut Claudianus sentit, ut Pythagoras : dividit, ut Socrates : explicat, ut Plato: implicat, ut Aristoteles : blanditur, ut Æschines : irascitur, ut Demosthenes : vernat, ut Hortensius: moratur, ut Eabius : simulat, ut Crassus : dissimulat, ut Cæsar : suadet, ut Cato : dissuadet, ut Appius : persuadet, ut Tullius. Jam si ad sacrosanctos Patres pro comparatione veniatur, nemo instruit, ut Hieronymus : destruit, ut Lactantius : astruit, ut Augustinus : attollitur, ut Hilarius : submittitur, ut Joannes : corrigit, ut Basilus : consolatur, ut Gregorius : affluit, ut Orosius : stringit, ut Ruffinus : ut Eusebius, narrat : ut Paulinus, provocat: ut Ambrosius, perseverat. » Idem, *epist.* t *ad Probum*, cuique in genere suum assignans stylum : « Si quid, inquit, Heroicus arduum, Comicus lepidum, Lyricus cantilenosum,Orator maturum, Historicus verum, Satyricus figuratum, Grammaticus regulare, Panegyrista plausibile, Sophista serium , Epigrammatista lascivum, Commentator lucidum, Juriconsultus obscurum, multifariam condiderunt, id te omnifariam tradidisse quis nesciat? »

Decimus quintus Aggteus, festivus et lætus, destructum templum redificat, Christi doctrina ccle-qninitu, brandum : « Adhuc, inquit, cap. ii, vers. 7, unum modicum, et ego commovebo coelum, et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes, et veniet Desideratus cunctis gentibus. »

Decimus sextus « Zacharias, memor Domini sui, multiplex in prophetia, impietatem ore occluso in ,MtM, amphora inclusam, a duabus alatis mulieribus in ZjCh* terrain Sennaar transferri videt : Jcsum vestibus sordidis indutum, et lapidem oculorum septem; candelabrumque aureum cum totidem lucernis quot oculis cernit : ut post equos nigras, rufos, albos, et varios, et dissipatas quadrigas ex Ephraim, pauperem regem vaticinetur, sedentem super pullum filium asinai subjugalis, n nobis frumentum electorum, et vinum germinans virgines propinantem.

Decimus septimus, et ultimus, Malachias, sacerdotum dignitatem et sacrificium Eucharistiæ ce- kcpimai| lebrat : « In omni, ait, cap. i, vers. l i, loco sacriticalur, et offertur nomini meo oblatio munda.» ch'u' I Eliam 'Thesbiten, Christi Judicis prænuntium, ex paradiso redeuntem videt.

V.Quæritlr quinto de obscuritate Prophetarum, ac modo et methodo eam superandi. Sane eos de 1 ob*-< uros et difficiles esse liquet, tum quia de re- ,nUU bus arcanis et abditis, praesertim futuris, vatici-

tí modo nantur, tum quia futura per symbola sæpe achie-
•am su- roglyphica significant; unde et phrasin propriam
rrar' ' habent, symbolical!) sæpe, parabolicain et a nig-
maticam : quin et plura, pulchra æquo ac recon-
dita, apud eos ænigmata vera invenies. Ut hisce
difficultatibus occurram, Canones præmitlam, qui
quasi in tenebris facem præferant, et præluceant.
Vere S. Hieronymus *in Nahum* cap. in, sub me-
dium : a Et dicemus, inquit, ideo sanctam Scrip-
turam hisce difficultatibus esse contextam , et
maximo Prophetas qui ænigmatibus pleni sunt,
ut difficultatem censuum difficultas quoque ser-
monis involvat : ut non facile pateat sanctum ca-
nibus, et margar.'je porcis, et profanis Sancta
sanctorum. »

e. Aa- Narrat de se S. Augustinus, lib. IX *Confessionum*
gustini. cap. y, quod cum recens conversus, deserta Rhe-
*xe toric® professione ad sacra studia totum animum
transtulisset, consuluerit S. Ambrosium, quid po-
tissimum sibi legendum esset : at ille suasit Isaiaxn.
Verumtameh ego, ait primam hujus lectionem
non intelligens, tolumque talem arbitrans, distuli
repetendum, dum exercitator forem in Dominico
eloquio. Hæc S. Augustinus, Augustinus inquam,
illud acumen, qui perse Porphyrium legens, Aris-
totelis Prædicamenta, multaque talia, ea suopte
ingenio intellexisse se confitetur; vir in omni hu-
mana litteratura et philosophia excultus : quid
ergo nos pusiones præ illo Alluite, si desit magis-
ter, si desit qui lumen praeferat? « Divinatio enim in
ore doctoris, in doctrina non errabit os ejus. »

s. Tho- Sic S. Thomas, cum in Isaiaë locum quemdam dif-
mi. ficilem incidisset, nec eum expedire posset, de
more jejuniis per complures dies preces miscuit:
tandem missi ad eum SS. Petrus et Paulus locum
explicarunt, ut ille accito mox suo Reginaldo loci
commentationem faciliter, quasi ex libro legens
dictaret. Idem Augustinus, epist. 2 *ad Volusianum*,
tantam hic agnoscit altitudinem sapientia?, ut an-
nosissimis, acutissimis, tlagrantissiinis cupiditate
discendi hoc contingat, quod eadem Scriptura
quodam loco habet : a Cum consummaverit ho-
mo, tunc incipiet. »

8. Gre- Gregorius Magnus, et Pontifex et doctor, in Eze-
Corii. chielem commntans, tot tamque abdita in his li-
bris agnosci mysteria, ut asseveret quaedam mor-
talibus necdum reserata, solis cadestibus patere
spiritibus. Sane vix quemquam mortalium ultima
Ezechielis capita plane intelligere arbitror : tenlet
qui volet. Credo, ubi omnes vires intenderit, so-
lam referet mentis defatigationem. Ego do me il-
lud possum dicere, quod Ezechiel de se, cap. XLVii,
et post cum docti interpretes : « Tor.intern non
potui pcrtransire, quoniam intuinu. unt aqu®
profundi torrentis, quæ non possunt transvada-
ri. » Sed hac appendice omissa, qu® rari forsan
est usus; age, Isaiaë, aut Minorum Prophetarum
caput quodlibet, tractatum, vel librum quemlibet
evolve; ni nebulas, ni labyrinthum, ni vel dubi-
tationum Iliada, vel tenebrarum Odys^am repe-

reris, anirnoque conceperis, faxo quod voles.

Quare S. Cb*mens, lib. I *Consta. Apost. cap. iv, v*
et vi, ex Apostolorum doctrina ita sancit : « Scrip-
turas sanctas assidua memoria meditare. çvi^
tum e^t enim : In lege ejus meditaberis die ac nocte,
deambulans in agro, et domi sedem, cubans et
fiperrectus, ut in omnibus sis ink ligens, » eC
.laox : « Lege legem, libros de Regibus, Prophe-
tas : cane psalmos David : percurrere lilignU<
Evangelium, in quo sunt hæc consumma, i; » sub-
dit : « Abstine ab omnibus libris Gentilium. Nam
quid in lege Dei desideras, ut ad illa Gentilium
scripta animum velis appellere? sive enim histo-
nas legere cupis, habes libros de Regibus .

sophistica, id est quæ argute ad sapientiam refe-
runtur, et poetica, habes Prophetas, Job, Prover-
bia; in quibus plus acuminis, quam in omni poesi,
et sapientia sophistarum reperies : quod is qui
solus sapiens est, illa effatus est; » et libro II,
cap. V, ita sancit de Episcopo : « Meditetur de li-
bris Domini, et studeat cis. Sil multus in lectione,
ut Scripturas accurate interpretetur : Evangelium,
ut Prophetis et legi consonet; legem et Prophe-
tas, ut Evangelio. Ait enim Dominus : Scrutamini
Scripturas. »

• Illud vero non parum difficultatem auget, quod inurpre
in hosce libros non perinde ut in Evangelia, alios-
que similes, commentatores exstent. Scripserunt,
fateor, plurjñi in aliquos, Orígenes, Appollina-
ris, Didymus, Pierius, Eusebius; sed hi intercide-
runt; hisco tamen usus est S. Hieronymus : post
hos, S. Hieronymus, Cyrillus, Thcodoretus, Gre-
gorius, Daulius; sed horum fere aliqui mysticum
sensus : alii nunc mysticum, nunc litteralem si-
ne discrimine proferunt, ut nescias quæuam ex-
positio litteralis sil, quienam mystica Scripsit et
D. Thomas, de quo quid sentiam in Isaia dicam,
Lyranus, Hugo, Dionysius. E recenlionbus Leo
Caslrius, Adamus Sasbout, Guevara, Arias Mon-
tanus, Vatablus, Andreas, Capella, Franciscus
Hibera in Minores Prophetas, Benedictus, Perc-
rius, Hieronymus Prado et Joannes Baptista Villal-
pandus, qui in Ezechiele elucidando sumptu Re-
gis Hispani® sedecim annos strenue laborarunt,
et tres ingentes tomos nuper Rom® ediderunt. Ex
hærclicis Calvinus, OEcolampadius, Musculus, et
alii. Verum ex hisce recenlionbus singiui in unum
allerumve lanium Prophetam coinmenlantur : at
qui breviter æ methodice ex Patribus et Græcis
llebræisque fontibus, sensum duntaxat litteralem
nostra? versionis Latin® pertractet, hactenus vidi
neminem. Nosier Emmanuel Sa brevis est; sed
doctioribus, et qui ex verbo lotam quasi ex usu
conjectent sententiam, fere servit : subinde qui-
dem lucem perstringit, sed alias sæpe incipien-
leui in salebris deserit, et fere verborum sen-um
verbo reddit, non rerum aut quæstionum inci-
dentium difficultatem persequitur. Consulat qui
volet eum uno alterove capite in Prophetas Mi-
nores, maximo ubi latet difficultas; ot statim

hierere se videbit. Unus hic nobis lucifer bedani
s. n -r*. pr.(fert noster S. Hieronymus, phænix ille sui
piTuui 8ræcc, hebraico, latine perilissimus, ct
in Ecclesiae calculo in exponendis sacris Scripturis
doctor maximus : quippe qui in hisce ad extre-
mam canitiem consenuerit, et testo S. Augustino
veteres omnes Græcos et Latinos commentatores
legerit; qui sano nisi hic primus glaciem perfre-
gisset, posteris omnibus Prophetarum invia fuis-
set via; sed Dei benefica providentia in hoc toto
op> re ita labor et doctrina Hieronymi constitit, ut
hac laurea ejus docloralis et scriptorum gemma
prai omnibus einicet : opus dico operum ejus
pnestanlissimum, in quo ipse seipsum vicit.

Verum ne quis in eo erret, unum alterumve
ronymo advertat. Solet S. Hieronymus litteralem sensum
primo paucis perstringere, uti ab Hebraeis cum
<L. accepit : in quibus si quid falsum putat, rejicere
continuo solet; quod autem non rejicit, probat.
Hunc sensum litteralem subinde Judaicum vocat,
quod Judæi huic soli insistant. Deinde ad allego-
riam et tropologiam transit, et fusius evagatur,
ut et alii Patres, qui siepe litteralem omittunt, eo
quod elegantior et pientior eis videatur allegoria
aut tropologia, quodque Christum in omnibus
quærant, qui, ut superius ostendi, fructus et sco-
pus est legis et Prophetarum.

Alterum est. Solet S. Hieronymus aliorum tan-
tum sententias referre : unde singulorum Pro-
phetarum procemiis Origenem, Apollinarem, Di-
dymum, aliosve quos secuturus est, recenset.
Hinc eorum etiam errores subinde adfert, nec
rejicit, quasi relator, non judex, judicium lectori
relinquens. Sic ipse se contra Huffinum, errores
Origems, Apollinaris et aliorum ei objectantem,
purgat. Videat ergo non oscitans lector, quos
procemio quoque secuturum se spondeat Hiero-
nymus; etsi quid falsi deinde afferat, illis tribuat
non S. Hieronymo.

s.Miao- Ego igitur, licet plurimos voverim, unum
tjomio. (auwn Inaxjine sequar S. Hieronymum, qui,
ul dixi, alatcm vitamque suam longævam in
Sacra Scriptura contrivit, ultimamque Prophetis
consignavit, atque iis immortalus est : unde in
Jeremiam commentarium imperfectum morte
præventus reliquit. Audiemus hic ergo cyc-
neam ejus vocem : de quo illud legimus, quod,
licet varie morbis doloribusque lentaretur, ta-
men corporis incommoda solitus sit piis labo-
ribus, el perpetua lectioneautscriplione superare.
Eadem mihi causa, et valetudo cum ipso com-
munis : quocirca et eodem cum ipso remedio ad
eam leniendam ct superandam utar. Ad eum,
quasi ad oraculum, ex omnibus orbis terræ par-
tibus S. Scripturæ quæ-tioues explicandæ refere-
bantur : illum do talibus saepe Damasus Pontifex
consuluit, sæpc S. Augustinus, alique Ecclesiæ
pastores et doctores : illum et ego assidue con-
sulo el consulam, ita tan.cn, ut, si quis aliud
quid mdius afferat, aut Deus suggerat, aut ratio

evincat, bona Hieronymi paco dicam : « Amicus
S. Hieronymus, magis amica veritas ; » nam ipsi
S. Hieronymo semper fuit, et nunc maxime, ve-
ritas ipsa magis amica est seipso suoque sensu.
'Ter a vigiliti et pluribus annis, in Belgio Lovanii
publico Prophetas explicui; Itomæ jam quarto
eosdem docui et pertractavi, ultimamque manum
et limam adjeci. Verum est illud Afranii do sa-
pientia : « Usus me genuit, mater peperit me-
moria; » el Plinii, lib. XXVI : u Usus elEcacissimus Unni*
rerum omnium magister. » Porro usum adfert
ætas, et, ut ait Ovidius, VI *Metam.*, a seris venit H
usus ab annis.» Hinc illud Solonis : a Assidue ad-
discens ad senium propero. » Multa ex interpre-
tibus, aliisque auctoribus ab olim sensim collecta,
exactius discussi et digessi : multa ex meipso,
vel potius suggerente auctoro luminum, ipsaque
aeterna Sapientia, addidi. Ubi tamen alios semi-
tam et interpretationem veram qure menti satis-
faceret capessentes vidi, præcuntcs sequi malui,
quam novam, incertam, et de proprio sensu (cui-
que enim placent plus æquo propriæ inventiones
mentisque fœtus, æque ac matribus suæ proles,
quas licet deformes, putant esse formosissimas)
suspectam viam inire. Veritas enim ubique eadem
est, veraquo interpretatio sanctæ Scripturæ apud
omnes eadem esse debet. Quocirca sapienter
monet Vincendus Lirinensis in aureo suo libello
contra profanas hæresuin novitates : « Nove
dicas, non nova. » Nam veritas, cum sit publica, Veriti>
ct Juris communis, perinde ac sol, cana est et
prisca, eademque omnium sæculorum, æque ac
doctorum hominum. Quapropter ingens testimo-
nium est veritatis, vcræquo fidei, expositionis et
doctrinos, doctorum et interpretum in ea con-
sensus, ct verbis licet ac methodo discors, re ta-
men ct sensu consona concordia. Atque quæ talis
est, in Ecclesia insignem, mireque gratam parit
harmoniam, ad instar harmoniæ tétraphonie Evan-
gelistarum , qui quatuor vocibus dispariter pa-
rcs, et pariter dispares, idem, sed alio modo et
quasi tono dicentes, unam eainquo divinum
edunt Evangelii! melodíam ct concentum.

Mea methodus hæc est, ut quoscumque illus- MMh@-
triores nancisci possum interpretes, legam, ex *
cisque medullam exsugam, coranique dicta in
pauca contrallan!. Quarc quæ alii fuse, alii etiam
confuse aut obscure dicunt, ego breviter, metho-
dice ct clare dicere conor; ut qui hæc legerit,
omnes sibi legisse videatur, ac rursus neminem.
Præter enim propriam methodum, multe in sensu
et litterali et morali inveniet propria, quæ apud
neminem alium. Quocirca brevitatis causa discursi-
bus prolixis abstineo, et multo magis iis qui ad
speciem ct pompam compositi sunt, aut anfrac-
tuosi, et per varias sermonis ambages ct flexus
inoro Rhetorum deducti et circumducti; atque
illico ipsum rei punctum quasi acu tango; sa-
pienti enim pauca. Insuper verbis quoad possum
parco, ul quod uno dicere queo “^n dicam duo-

bus, sciens do omni verbo superfluo et otioso Deo reddendam esso rationem : ac secutus S. Augusteum, lib. I *Retract.*, in prologo, (pii citans hanc Christi de verbo otioso sententiam, et alteram Sapientis : « Illud etiam, inquit, quod scriptum tst : Ex multiloquio non effugies peccatum, terret me plurimum : quia do tam multis disputationibus meis sine dubio multa colligi possunt, quæ si non falsa, at certo videantur, sive etiam convincantur non necessaria. » Unde subdit se hac do causa scripsisse libros *Retractationum*, dicens : a Restat igitur ut me ipse iudicem sub magistro uno, cujus de offensionibus meis iudicium evadere cupio. » Et antè : « Jamdiu istud facere cogito, quod nunc aggredior, ut opuscula mea iudiciaria severitate recenseam, et quodmeoffendit, velut censorio stylo denotem : ut qui primas non potuit habere sapienti®, secundas habeat modesti®; ut qui non valuit omnia impenitenda dicere, saltem pænileal, quæ cognoverit dicenda non fuisse. » Accedit, quod alii et varii in varias Scripturæ partes prolixè scripserint, quos consulat qui prolixitate gaudet. Meus enim scopus est, breviter poliozem vel totam, si Deus dedit, S. Scripturam pertractare, ejusquo sensum litteralem et genuinum paucis assignare, ne, si prolixior sim, tomi cl numero et mole ita excrescant, ut vix a quoquam omnes evolvi el perlegi possint : quin vero propositum meum est ea de causa studere brevitali, ut S. Scripturæ avidi commentarios meos a capite ad calcem evolvere, tolamque S. Scripturam penetrare et intelligere queant. Scio enim breve esse tempus vit® nostre, illudque multis aliis tum studiis, tum negotiis distineri et dstringi, ut pauci sint, qui vel otium vel animum habeant prolixos in S. Scripturam commentarios evolvendi. Horum ergo desiderio et studio, perinde ac occupationibus brevitate hac occurrere, et quantum licet satisfacere statui, æquo ac eorum, qui celeri el perspicaci ingenio prediti, præserlim Itali, non ferunt moras cl llexus verborum, sed rem in ictu verbi et oculi sibi exhiberi cupiunt; alioqui mihi, uti et aliis possum, facilius esset conceptus meos per mulla verba explicare et amplificare, quam eos, eorumque vim, succum et nervum in pauca cuasi distillando, rejectis minus necessariis, contrahere, et, ut aiunt, purum cribratumque dare pulhrem rejectis furfuribus. Ilio enim facile addita aqua sermonis inflari, distendi et amplificari potest ab cocui nec cerebrum, nec facundia deest. Denique malunt omnes arborem onustam fructibus, quam frondibus cl floribus : ita periterei malunt commentarium robus sensibusque densum, quam verborum foliis floribusque luxuriantem.

Verum enim vero uti alii interpretes mihi non sunt obstaculo, nec incommodo, sed potius comodo et adjumento : ita velim ut luee mea brevitatis nulli sit remora, quin, si quos fusiores in Prophetas commentarios paratos habeat aut pa-

rei, illos in lucem det, et ad publicam Ecclesias utilitatem edat. Sentio enim, dicoq ex animo illud Mosis ad Josué, cupientem vetari Eldad e« Medad ne prophetarent : < Quid «mularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det cis Dominus Spiritum suum?» Xumér. xi, 19 Quid enirn aliud spectamus et quaerimus omnes, nisi illustrare Dei gloriam, et Ecclesiæ commodare, non tantum per nos ip^os, sed et per quosvis alios? Charitas enim non quæritqu® sua sunt, sed qu® Dei, quæ Ecclesiæ: de qua canit Psaltes: a Adstilit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate; d nimirum Ecclesia ornata cyclade variegata varietate et diversitate tot statuum, ordinum, graduum, Sacramentorum, Sauciorum, vii tutum gratiarum (hic est ejus decor, hæc species el pulchritudo), quidni et doctorum ac scriptorum? Prophet® enim non unum, sed centum merentur commentatores et commentarios : quin da quotquot voles, nunquam dabfa qui eorum sensa fundumque exhaurient, sed posteris inulta eruenda, commentanda, scribenda, relinquent. Profundum est hoc mare, profundi sermones Spiritus Sancti, qui exhauriri nequeunt.

Jam vero in hac commentatione, uti alibi feci, ita hic quam possum exactissime insisto sensui litterali rimando et vestigando tum ex Patribus, tum ex Hebreo fonte, tum ex Septuaginta et aliis interpretibus, tum ex antecedentibus et sequentibus, tum ex usu sacr® Scripturæ, et variorum ejus locorum mutua inter se collatione. Ad phrasis enim el vocis notionem genuine percipiendam, via et ratio optima est conferre loca sacre Scripturæ, in quibus illæ aut similes voces aut phrases iterantur. In iis quæ facilia sunt, non immoror, sed levi manu perlransco. Sequor S. Augustinum lib. XV11I, *De Citii*, cap. xxviii, ubi cum citasset sententiam claram el aperiam Osee, subdit: «Hoc si vebmus exponere adhuc, eloquii prophetici obtundetur sapor; » et S. Hieronymus in prooemio, lib. HI *Comment. in Epist. ad Galatas*, dicentem : u Officii mei est obscura disserere, manifesta perstringere, et in dubiis immorari. »

Locos morales ipsi Prophet® copiosos et patheticos habent, ut, si cos ad litteram inlelligas, aliisque proponas et urgeas, vix alios requiras : subinde tamen eos interseram, breves tamen et nervosos ex Patrum aut veterum sententiis, exemplis, historiis, apophthegmatibus, siculi feci in Pentateucho, ut iis et legentes animum suum pie et fructuose pascere, ac concionalores iisdem ad populum pascendum et promovendum uti possint. Qua m re duo monenda occurrunt : prius, me in S. Gregorio, epistolis S. Cypriam, et S. Ambrosii, aliisque nonnullis Patribus Rom® ex editione Vaticana aut simili, aliam invenisse distinctionem epistolarum et capitum, quam viderim Lovanii. Quocirca nec Itali, nec Transalpini errorem in citatione admissum cogitent, si in suo codice alibi edito, oliLrque distincto locum ea*

pile a me citilo non invenient. Rursum, non mirentur dispariter juxta diversas editiones me loca Patrum citare. Nam partem operis hujus conscripsi Lovanii, partem Roma», ubi aliis et aliis editionibus uti me oportuit. Quanquam non diffiteor in numero facillime errari, sive a descriptore, sive a typographo, sive ab ipso auctore : cum enim cifra sint variæ minutæque, ac multoties occurrant, totque oculos ac manus transire debeant, quam facile est aliquem aliis intentum in una allerave halhycinari ! Condonandum hoc est húmame imbecillitati. Ila se excusat S. Hieronymus *Ad Lacinium* epist. 28 : « Si, inquit? paragrammata ita repereris, vel minus aliqua descripta sint, quæ sensum legentis impendant; non mihi debes imputare, sed tuis, et imperiti® notariorum, librariorumque incori®, qui scribunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt; et dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. »

Posterius, ut lector commentarium hunc non metiatur ex intuitu unius alteriusve loci, sed totum et perfectum opus (quale tantum a rudibus spectari merito volebat Appelles) perlustret et consideret, videatque quam ultima primis, media primis et ultimis respondeant, quam Daniel et Ezechiel cum Isaia et Jeremía consentiant. Ita enim quadrigam hanc, an æquo, pari et concinno passu incedat, dijudicare poterit. Hæc forma operis nostri, ut inspecta magis placitura sit quam aspecta : « Quæ enim cito placent, non diu placent. » Plato apud Stobæum *in Ethic. Eclog.* : « Pleraque scriptorum cum Adonidis hortis comparabat, qui subito uno die nati celerrime pereunt. » Spero id non eventurum huic nostro, quod per mullos annos elaboratum et salum, vires magis a tempore capiet, ac « crescet occulto velut arbor ævo, » ut futuris sæculis robustius, meliores et maturiores in legentium animis fructus edat. « Ingenii pneclara facinora, sicut anima, immortalia sunt, » ait Sallustius *in Jugurtha*. Idcirco bombyces imitatus sum, qui prius dies noctesque comessant, et comessando grandescunt et crassescunt; deinde sericum nere, glomumque conficere incipiunt, dum ex eodem ore et ventre assidue filando lexendoque tantum educunt, quantum comederunt: nimirum quod per multos annos legendo, meditando, docendo collegi, et in mente recondidi, hic evolvo, et depromo, aliisque communico. Secutus quoque sum illud S. Bernardi semi. 18 *in Cant.* : « Si sapias, concham te exhibebis, non canalem. Implere prius, et sic curato effundere. Ipse fons vita» prius interna replevit, et sic exundans in multis miserationibus visitavit terram, et inebriavit eam. »

Porro duplex hic reperto interpretum genus : unus invicem adversum. Unum Judaicum, eorum scitu*. licet quæ omnia quæ a Prophetis de Juda, Jerusaleme, Sione, Babylone, Chaldæis, Moab, Edom et similibus dicuntur, plane et crasse uti sonant,

accipiunt. Alterum allegoricum, eorum qui e contrario omnia ista de Ecclesia, de Christo, de Gentium vocatione, de lege nova, de bonis spiritualibus accipiunt. Tertii proinde sunt, qui tutius inter hos medii incedunt, atque nunc **his**, nunc illis se conjungunt. Primi generis auctores sunt Rabbini, judaismi propugnatores, et Christi ac christianismi hostes, quos incaute nimis sequuntur subinde Hugo, Lyranus, commentarius S. Thomæ adscriptus, et aliqui alii orthodoxi. Ili enim clarissimas de Christo et Ecclesia prophetias, ad Cyrum et Judæorum synagogam detorqueant. Exempli sit instar, quæ Isaías, cap. vii, de prophetissa concipiente et pariente filium, cui nomen : « Accelera, spolia detrahere, festina prædari, » scribit propheta quod B. Virgine pariente Christum : ipsi ad uxorem vel Isaïæ, vel Achaz regis Judæ, ejusque filium referunt. Nonnulli alii eo usque progressi sunt, ut illud cap. vii, a Ecco virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, etc., pari modo literaliter dictum velini de uxore Isaïæ, cum loca Ecclesia et S. Matthæus, cap. i, 23, diserte doceant, id non nisi de Virgine Deipara intelligendum esse. Illud *Isaïæ* cap. lxi, l : « Surge, illuminare Jerusalem, etc. Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti congregati sunt, venerunt tibi, etc., » ad litteram de Jerusalem terrena reflorescente, allegorico tantum de Ecclesia Christiana, interpretantur, illud *Zachar.* cap. IX, 11 : « Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, » ad litteram de Judæorum e Babylone liberatione, allegorice tantum de patrum e limbo, per Christi descensum, redemptione exponunt; nullaque talia, quæ passim in decursu operis occurrent. Indignantur hisce non pauci interpretes et doctores, atque acriter eos perstringunt, nec immerito. Quid enim hoc est aliud, quam prophetias illustres et sublimes deprimere, abjicere et enervare? quam clara de Christo et christianismo oracula si non elidere, certe refrangere et debilitare, aut etiam detorquere? quam Judæorum cæcitatem fovere, iisque arma suggerere quibus Christianos oppugnent? Esto enim fateantur ipsi, allegorice saltem hæc vaticinia ad Christum et Ecclesiam pertinere : tamen litteram et litteralem sensum, qui S. Scriptura basis est et fundamentum, Christianis eripiunt; quo erepto quam facile allegoricum eludent Judæi? illum enim sensum esse sacræ Scriptura pernegabunt, dicentque eum humani cerebri esse commentum, et a Christianis confictum. Qui in alio extremo sunt, hi ca quæ passim de Sennacherib, Nabuchodonosor, Ezechia, Sedecia, etc., ad litteram dicuntur historice, de diabolo, de Christo, de Apostolis accipi volimi. Ila Leo Castrius totum Isaïam ad Christum torquet, ut eum quantus quantus asb Judæis extorqueat. Hi quoque licet

minus periculosi sini, affectui tamen suo propter rationem indulgent, ideoque a veritate veroque sensu aberrant.

Media ergo hic via sinceris interpretibus in-eunda, ut ex circumstantiis solerter indagent, quid historico Synagogæ, quid Ecclesiae; quid Cyro, quid Christo; quid Judaeis, quid Christianis conveniat: quod quia implexum est et difficile vesligatu, hac de causa ad illud explicandum et vestigandum aliquot canones dabo, causamque assignabo.

Concludo: quod S. Hieronymus, quod S. Augustinus, quod S. Thomas alique sacra Scripturae et Ecclesia) doctores propalam confitentur, lumine cadesti hic opus esse, certum est. « Omnis enim prophetia Scripturae propria interpretatione non fit, » ait S. Petrus, II *epist.* i, 20, ut Deus ipse verba sua tam obscura et implicata nobis illustret, ut intellectui nostro ipse irradiet, iudicium dirigat, memoriam confirmet. Itaque invocemus nostrum Isaïam, Jeremiam, Ezechielem et Danielem, ut suum prophetica lumen nobis communicent, faciant nos Prophetas, doctores, præcones, æternitatis satores, ut cum Isaia Seraphim aliquis ad nos advolet, calculoque ignito os vaticinaturum tangat, purget, aperiat. Cum Jeremia exclamemus: « A, a, a, Domine Deus, ecco nescio loqui, quia puer ego sum. » Cum Ezechiele a facie Cherubim cadamus proni in terram, petamusque a spiritu erigi, et os nobis pandi. Cum Daniele verbum Dei in corde conservemus, et stupeamus ad visionem, eo quod desit interpres, atque ab angelo interpretationem demisse flagitemus.

Sane Deo sim ingratus et injurius, si vicennales hasce meas lucubrationes quantulascumque ingenio potius, studio aut labori meo, cui tamen per Dei gratiam nunquam defui, quam divinæ beneficentia* et liberalitati, immeritæque opi et illustrationi tribuam. Quam sæpe pelagus hoc exhorruï, portum desperavi, viribus meis difflusum, dixi: Quis introibit in potentias Domini? quis scrutabitur secreta Altissimi, ut cognoscat sensum Domini? quis aperiet librum signatum, scriptumque intus et foris? Non ego, quia omnia in me pusilla novi, et tu, Domine, melius nosti, qui me penitus in veritate cognoscis; et tamen

tacere non licet, quia loqui me jubes. Da quod jubes, tu qui linguas infantium facis disertas, et jube quod vis. Minor sum cunctis miserationibus et veritate tua, quam explevisti servo tuo. Tibi gloria, nobis autem confusio et gratiarum actio. *in* baculo meo transivi, non Jordanem, sed Oceanum, et ecce cum duabus, imo tribus turmis codicum utriusque Testamenti regredior. Tu solus nosti, et direxisti viam aquilæ in cœlo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentia. Da mihi ergo sedium tuarum assistricem sapientiam, et noli me reprobare a pueris tuis: quoniam servus tuus sum ego, et filius ancillæ tute, homo infirmus et exigui temporis, et minor ad intellectum iudicii et legum. Mitte illatn de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ, ut mccum sit et mecum laboret. Sensus enim tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis? Confirma, et perfice, Domine, quod operatus es in nobis, ut Prophetarum arcana nobis patefacias, qui solus habes elavem David, claudis et nemo aperit, aperis et nemo claudit: ut coronidem hanc triplicis coronæ sacris tuis libris imponam, atque eam libi, o sacratissima Trinitas, offeram, ad tuam gloriam, meam consolationem, et eorum quos tibi per hæc mea scripta docere placuerit, instructionem et fructum. Da ergo tantum te diligere, quantum cognoscere, utque alii per nos te cognoscant et diligant. Da insuper, ut, quando tibi vbum fuerit e misera hac peregrinatione dimittere servum tuum in pace, videant oculi mei salutare tuum, a videntibus hisco nostris praevisum et pronuntiatum, quod ipsi jam coram vident, coque fruuntur facie ad faciem: utque sim mininius eorum, qui cum ad justitiam erudierint mullos jam fulgent quasi stella) in perpetuas æternitates: atque cum Daniele, Isaia, Jeremia et Ezechiele, ante thronum tuum consistens, cum illorum coronis coronidem hanc etiam offerens (tua enim est, non mea) æternis hymnis concinam tibi sedenti in throno, et Agno: « Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio, honor, et virtus, et fortitudo Deo nostro in sæcula ssculorum. Amen. »

CANONES

QUI FACEM PRÆFERUNT PROPHETIS.

Canon I. Prophetæ aliquando per voces, aliquando per visiones oculis, aut potius imaginationi objectas, quasi per symbola erudichaniui de rebus futuris. Sic Daniel, cap. vu, 3, vidit quatuor animalia portendentia quatuor Monarchias.

Ezechiel, cap. i, vidit currum Cherubim, portendentem Dei magnificentiam, magnamque victoriam et vindictam. tum de Judæis aliisque gentibus per Cháleteos, tum de peccato et dæmone per Christum. Visiones omnes propheticas culle-

git *cl explicuit* uno tomo nuper noster Antonius Fernandus. Srepius tamen et passini prophetia et lumen propheticum erat revelatio, et vox sive locutio divina, imaginationi et menti Propheta? a Deo objecta et immissa. Unde srepius vocatur « verbum » quam « visio : » ubi tamen hunc canonem accipe et observa :

fnjpb- Cum de Dei locutione agunt Prophetæ, srepi-
11 qua; rerum sunt verbis, et *quire* verborum sunt
T»rbum. rebus tribuunt, ut dicant se vidisse verbum, vi-
DHDC ti- sionem audivisse, imo idem verbum vel visionem
nunc se vidisse, nunc audisse asserant, ut patet
Isaia: i, vers. 1, et cap. n, vers. 1, cum tamen
sola visio videatur, solum verbum audiat.

Ratio phrasis hujus est, quia Deus loquebatur Prophetis non lingua, nec voce, ut homines; sed rebus et factis, per species rerum aut vocum, quæ rerum erant significativæ, imaginationi aut menti eorum objectas : quare verba Dei sunt non tam ipsæ voces, quam ipsa facta et res gestæ. Rebus autem et gestis quando geruntur, magis proprium est videri quam audiri. Deum ergo sic loquentem audiebant Prophætæ, quasi res ipsas coram se geri cernerent. Simili modo S. Joannes in Evangelio sæpe ait, Filium videre et audire omnia a Patre : quia in simplicissima deitate, idem est videre et audire. « Deus, inquit Cicero in *Somn. Scipion.*, est qui videt, qui sentit, qui

; c- meminit, qui regit et moderatur, n Idem suo
raod° participat mens humana in Christo, reque
V.; »Ja, ac in nobis, dum revelationem accipit. Sicut enim
omo m- men8 Dei eminenter continet visum, auditum,
2\ »3' oinnemque sensum et sensationem : sic et suo
modo mens creata hominis et angeli. Est enim
ipsa imago mentis divinæ, facta ad ejus exem-
plar et similitudinem. Mens ergo nostra dum rem
quampiam percipit et clare cognoscit, dicitur
eamdem videre et audire. Uree ergo causa est,
cur prophetia, sive locutio et revelatio divina,
puta res a Deo revelata, modo vocetur « ver-
bum, » modo a visio. » Ita S. Basilius in *Isaia*
cap. i, vers. I, qua de re plura ibidem dicam.
Secub, propheticæ vocantur « verbum : » quia
passim non visiones, sed verba Dei loquentia au-
diebant Prophetæ; et quia auditus, cujus est per-
cipere verbum magistri, est seusus disciplina;,
ut ait Aristoteles. Eredem vocantur « visio : »
quia videre, et visus, cum omnium sensuum sit
nobilissimus et certissimus, capitur sæpe pro au-
ditu, gustu, tactu, omnique sensu et sensatione,

v.v., uti ostendi *Exod.* xx, 18, ut idem sit videre, quod
fi percipere et cognoscere, sive videndo, sive
audiendo. Ita S. Joannes in *Apocalypsi*, cap. v
et deinceps, ait se vidisse librum signatum sep-
teni sigillis, coque ab Agno reserato, narrat,
cap. 12 et sequent., se vidisse, non autem audire
et legisse visiones in libro hoc descriptas : quia
scilicet apud Prophetas idem sunt visio, lectio,
auditio, taulumque significant revelationem, et co-
gnitionem spiritalem mentis, uti ibidem docuit.

Canon II. Prophetæ habebant spiritum propheti-
cum, non quasi habitum permanentem, sed per
modum cujusdam divinæ* motionis, afflatus et il-
lustrationis brevi transeuntis, ac per intervalla
eos corripientis et illuminantis. Quocirca S. Chry-
sostomus in *Evangelium S. Marci* hom. 3, querit,
cur toties dicant et repetant Prophetæ rō « hæc
dicit Dominus, » ac respondet: Quia, inquit, Sanc-
tus Spiritus, qui ab eis antea recesserat, tunc ad
eos redibat. De solo enim Christo dicitur : « Su-
per quem videris Spiritum descendentem et ma-
nentem. » In Prophetis ergo verum est illud S. Au-
gustini : « Mentium rex Deus est. » Hinc prophetias Deu-
eorum, licet consequenter in eodem libro scri-
banlur, tamen diverso tempore sunt facite dic- UtB*
tre, imo sub diversis regibus, ut patet ex *Isaia*,
cap. i, vers. 1. Ita S. Hieronymus ibidem. Hinc
rursum mirum non est eos idem iterum et srepius
repetere et inculcare; hoc enim boni concionato-
res, suggerente Spiritu Sancto, facere solent. Hinc
tertio, slatini eodem capite ad aliam prophetiam
et materiam non raro transeunt. Hincçwarfo, pos-
teriores Prophetæ subindo priorum verba repe-
tunt et confirmant. Sic Michæas, cap. iv, vers. 1,
dictum *Isaia*, cap. n, vers. 2. Sic onera Babylo-
nis, Ægypti, Moab, Ammon, Idumrere, Tyri, etc.,
quæ Isaías, cap. xiii et sequent, assignat, Jeremías
iterat et confirmat in cap. xlv et sequentibus.

Canon IH. In Prophetis, et præsertim in Jeremía
et Ezechiele (ut patebit in Chronotaxi, quam eis
præfigam), srepe non servatur ordo regum et tem-
porum; sed proponitur prophetia quæ posterius
contiglit, et e contrario. Rationem assignat S. Hie-
ronymus in cap. XXV Jeremía? sub initium : « Non
enim, ait. Prophetis cura erat tempora conservare,
quæ historiæ leges desiderant, sed scribere ut-
cumque audientibus atque lectoribus utile norant.
Unde et in Psalterio male quidam juxta textum
historiæ psalmorum requirunt ordinem, qui in
Ilebræo carmine non observatur. » Adde videri
prophetias aliquas diverso tempore dictas, et di-
versis schedis a Prophetis conscriptas, postea ab
aliquo alio in ordinem quem jam habemus, esse
compilatas et digestas, ordinis tamen neglectu :
ita in Jeremia fecisse videtur Baruch. Atque inde
videntur emanasse illa ultima fragmenta Danielis,
puta historiæ Suzannæ, cap. xiii, et Belis ac dra-
conis, cap. XIV. Sic Proverbia Salomonis non ab
ipso, sed ab ejus viris esse digesta, patet *Pro-
verb.* XXV.

Ubi nota Prophetas ordinarie suas revelationes
quas a Deo accipiebant, primo viva voce instar
præconum, vel condonatorum populo enuntiasse
et promulgasse. Unde toties dicit eis Deus : « Dic
populo huic : Illices ad eos, » etc. Rursum : « Clama,
ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et an-
nuntia populo meo scelera eorum, » *Isaia* Lvni, t.
Deinde post concionem, hanc eandem, aut eius
summam conscribebant, atque, ut censent non-
nulli, scriptam valvis templi affigebant, ut omni-

bus etiam iis qui eam non audierant, pateret; utque iis qui audierant, ejus memoriam refricarent, et ad ei obtemperandum exstimularent. Qmo cum per aliquot dies satis patuisset, auferebatur a ministris templi, atque reponebatur in exedi is templi, ut perpetuum ejus monumentum exstaret. Hinc confectos esse libros Prophetarum verisimile est. Id innuit Ilabacuc in cap. n, vers. 2, dicens: « Et respondit mihi Dominus, et dixit : Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum. » Et Isaias, cap. vin, vers. 10, dicens : « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. » Singulari autem Dei providentia effectum est, ut sacerdotum opera, quorum officium erat hæc scripta conservare, et ad posteros transmittere, hrec ad nos pervenerint. Erant enim ipsi srepe Prophetis infensissimi, eo quod a Prophetis eorum scelera detegerentur, et acriter perstringerentur. Deus ergo ad hoc praestandum eos impulit et direxit. Esto enim Prophetic domi quoque eadem scripta conservarent, tamen pontifices ea eripere illis et abolere potuissent. Adhec illa apud posteros auctoritate sua caruissent, nisi pontificum et Synagoge testimonio et calculo communita fuissent ; perinde ut jam libri hagio-graphi Ecclesiæ testimonio indigent. Unde enim sciremus hæc esse ipsissima oracula Isaïæ, nisi id Synagoga nobis tradidisset?

Canon IV. Prophetæ quia amplum habebant lumen, ad plures, et plura diversis temporibus futura sua oracula extendunt : cupiunt enim pluribus prodesse : qua de causa et sua oracula, quæ prius quasi condonantes voce pronuntiaverunt, postea vel per se, vel per alios conscripserunt, ut omnibus sæculis condonentur et vaticinentur. Quocirca Isaias, Jeremías, et alii, cum Judæos sui revi arguunt, arguunt etiam Judæos postea futuros, præsertim tempore Christi avos suos imitantes, ut patet *Isaïæ* i, 7. Hinc cum eis comminantur captivitatem Babylonicam, sub ea posteris eorum comminantur similem captivitatem Romanorum per Titum et Vespasianum : similis enim fuit utraque captivitas, tum quia eidem genti, tum quia ob similia peccata, tum quia simili modo, crudelitate et vastitate inflicta est. Rursum in excidio urbis Jerusalem dant speciem et typum excidii orbis in fine mundi : unde Christus, *Mattii*. XXIV, sub illo hoc depingit, et ab illo

Prophf- ad hoc transit vers. 29. Simili modo transeunt a in. t » › cnPtivitate Assyriaca decem tribuum, adeptivi- un>ad4. talem Babylonicam duarum tribuum, Jud® sci- iiud.wv» Red et Benjamin, atque hæc omnia faciunt citissime, saliendo a priore ad posteriorem, et statim ad priorem resiliendo : subinde vero id faciunt post longam orationem, et quasi parenthesin Denique Prophet® srepe transeunt ab historia et concione ad Christum; cum enim habent pro scopo : et a Christo rursus redeunt ad historiam et res sui temporis. Porro id faciunt tribus de causis.

Cíu m priuu

Prima est, ut videatur esse prophetia, non ordi-

nata narratio aut historia tunde in ea quasi in cyclade variegata et auro intertexta præcidunt -rr p ' historiæ filum, ut Christum historiæ attexant et Intertexant. Ita S. Hieronymus in Osee cap. i.

unda est, quia Prophetæ elevati lumine pro lamah, piretico et divino, omnia (quæ nobis remota et longe dissita videntur) sub se quasi exilia, coram et conjuncta intuebantur, uti revera sunt si cum æternitate Dei (in qua hæc videbant Prophetæ) conferantur. Quomodo S. Benedictus, in Deum elevatus, vidit totum mundum collectum quasi in parvo globo, uti narrat S. Gregorius, II *Dialog.* cap. XXXV. *Tertia*, quia, ut ait S. Chrysostomus, mos Prophetarum est diversorum temporum conjungere prophetias, ut ex eo quod ipsimet audientes, vel eorum successores viderent impletum, etiam crederent quod in posterius tempus differtur, v. g. de Christo et Ecclesia fore implendum. Tradit hunc canonem S. Hieronymus sub inilium *Commentar.* in cap. n *Nahum* : « Hinc, ait, » vel maxime obscuri sunt Prophet®, quia repente dum aliud agitur, ad alios perdonata mutatur ; » et in cap. i. *Malachite* canonem hunc figit : « Prophetæ futurorum texunt vaticinium, ut præsens tempus non deserant : nam utrimque miscent sermonem, et ex occasione hujus felicitatem Christi prædicunt. » Vide *Driedonem*, lib. III *De Dogmat. Eccles.* cap. v, tract. 2. Crebr® ergo, ait S. Cyrillus in cap. XVI *Isaïæ*, vers. 3 et 4, apud Prophetas sunt metabases, sive transgressiones, idque ad velanda prophète sacramenta.

Ubi tamen adverte Prophetas has metabases facere non importune, nec ex abrupto, sed commode, congrua occasione, leniquo et molli transitione, præsertim eum historia fuit typus Christi aut Ecclesiæ. Sic Isaias, cap. vu, a liberatione Judæorum et Achaz de manu Rasin regis Syri®, et Phaccc regis Samariæ, subito transit ad partum Virginis, et Emmanuelis ortum, ac liberationem hominum e potestate diaboli per Christum, cujus illa erat typus. Sic srepe vastitatem urbis (quasi allegoriam litter®) miscent cum excidio orbis, et die judicii, cujus illa fuit speculum et præludium. Ita S. Hieronymus in *Osee* cap. i.

Hinc rursum, cum alicpia umbra sese ostendit Messi®, aut aliquid quod ipsius memoriam excitare possit, excitatur Propheta, et affectu magno in eum rapitur, ac in figura illa latentem explicat, salutatur, et omnibus agnoscendum proponit. Deinde, quasi de stupore et exslasi se ipsum recipit, ac ad institutam narrationem sese refert. Itaque dat i occasione, repente quasi per suspiriun® Propheta avolat ad Christum, quasi ad scopum, amorem et delicias suas, moxque redit ad historiam, vel materiam ereptam. Exempla sunt *Isaïæ* XVI, 1, ubi, cum prædiceret excidium Moab per Chddieos, prævidens Christum ex Moab per Ruth Moabitidem nasciturum, subito ad eum avolat, dicens : « Emitte agnum, Domine, dominatorem terne, de petra deserti ad montem fili® »

Sion; ■ moxq̄ie post hoc suum suspirium, quasi per parenthesin insertum, redit ad Vidicinandam cladem Moab. Sic Isaías, cap. xlv, vaticinans de Cyro liberatore Ilebræorum ex Babylone, prævidens Cyrum fore typum Christi redemptoris mundi. mox ad eum abripitur, aitque vers. 9 : a Rotate, cœli, desuper, et nubes pluant Justum; aperiat̄ur terra, et germinet Salvatorem. » Deinde statini ad Cyrum et Judæos redit. Sic Jacob benedicens filio Dan, prævidensque ex eo nascilurum Antichrismum, suspirat ad Christum ejus debellatorem, dicens : a Salutare tuum exspectabo, Domine, » *Genes*, xlix, 18. Sic Zacharias, cap. xiii, vers. 7, cum tenuis umbra Christi pastoris præcessisset, ad Christum avolat dicens : « Framea, suscitare super pastorem meum, etc. Percute pastorem, et dispergentur oves. » Ita solent amantes visa imagine, aut re quæ amati memoriam eis refricat, mox de eo cogitare, loqui, ad eum anhelare. Hæc enim est natura amoris.

Ca x o x V. Dubium sæpe est an Prophetæ loquantur de typo, an de antitypo : hoc est, an de historia, an de allegoria per historiam significata. Ut hoc secernas, duplicem hunc caonem observa. Prior est, cum Prophetæ aliquid enuntiant aut prædicunt de Sione, de Judæis, de Jerusalem, de Cyro, de Zorobabele, etc., si verba nihil habeant sanæ doctrinos fidei aut morum contrarium, sique omnia recte cum præcedentibus et sequentibus cohæreant ; tunc ipsa proprio de illis ipsis sicut sonant accipienda sunt, hicque est sensus litteralis. Ita S. Augustinus, lib. Ili *De Doctrina Christiana*, cap. x etxi, et S. Hieronymus Prologo in Isatam, et coinmentans passim in Isaia in : ubi ipse primo sensum litteralem de Sione et Judæis, deinde mysticum de Christo et Ecclesia, aut tropologicum ad morum conformationem tradit et prosequitur. Sin autem promissiones, aut ea quæ dicuntur a Prophetis, majora sint quam ut possint convenire Jerusalem, Judæis, Cyro, etc., tunc certum est eos ad litteram de iis non loqui, sed ad eorum antRypa avolare, v. g. Si loquantur de Jerusalem, non terrenam, sed spiritalem intelligunt, id est, Ecclesiam, quam terrena figurabat. Ita S. Hieronymus in cap. xxx Isaie.

Prpbn. Posterior est, Prophetæ subinde in sensu litterali* s*, nu* complectuntur et rem quam verba proprie significant, et simul allegoriam quam res illa t' i*c- repræsētāt : tuneque duplex est sensus litteraliter prior quasi historicus, posterior quasi propheticus. Sic ingeniosi adolescentes sæpe ludunt et rident socios, dicendo, v. g. : Tu es Plato, id est, Philosophus, et simul planis magnisque pedibus; inde enim vocatus est Plato. Tu es longis naribus, id est, tu habes longas nares, et simul es curiosus ac sagax ; tu es bene nasatus reque ac nasutus, ita ludit Cicero, act. III in *Verrem* : « Hommes, inquit, negabant mirandum esse, jus tam nequam esse, verrinum. » Nam Verres et hominem et suam significat ; ac jus, tam civile est

quam suillum. Rursum act. VI : « Siculi, inquit, Sacerdotem exsecrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. » Num C. Sacerdos prretor, Sicilia abiens, successorem reliquerat Verrem : et sacerdos, id est, mactator, reliquit verrem, id est, suam victimam. quam non mactavit. Rursum : « Nam ut Verres, ait, prretor factus est, qui cum auspiciato a Chelidone surrexisset, sortem nactus est urbanre provincial » Ludit in voce « Chelidon : » nam ita vocabatur meretrix Verri, qua; in prætura ipsius omnia transigebat et ex Chelidonis, id est hirundinis, volatu et garritu novi prretores captabant auguria et auspicia sui officii.

Quidni ergo Spiritus Sanctus uno conceptu et oratione complecti possit signum et signatum, typum et antitypum? Sic II *Dcg.* vn, 12, loquitur Deus de Salomone, eique multa bona promittit : sed quædam attexit quæ ei non nisi per hyperbolem, Christo autem, qui verus est Salomon, proprie et adæquate ad litteram conveniunt. Sic Isaia*xlv, describitur casus Baltasaris ultimi regis Chaldeorum, per schema casus Luciferi. Fuit enim ipse quasi alter Lucifer. Sic *Ezech.* xxvin, 11, describitur rex Tyri quasi alter Cherub. Ubi multa sunt quæ proprie non nisi Ballasari et regi Tyri conveniant ; quædam tamen intexuntur quæ magis typo, id est, Lucifero et Cherubim, conveniant ; ut quod dicitur : « Dicebas : In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, etc., similis ero Altissimo. » Quocirca hic aliis similibus locis est quasi parabola, in qua duplex est sensus litteralis : primus ipsius paraboi®, secundus rei per parabolam significat® : ubi quædam parabolæ proprie, quædam hyperbolice vel figurate tantum conveniunt : hæc vero ipsa proprie competunt rei per parabolam significat® : uti ex adverso illa quæ proprie parabolæ conveniunt, subinde non nisi figurato rei per eam significat® competunt.

Rursum, Prophetæ aliquando assurgentes sensim a typo ad antitypum (v. g. a Cyro ad Christum, a Sione ad Ecclesiam), initio utrumque sensu litterali complectuntur. Mox pergentes hærent litteraliter in suo ascensu, puta in antitypo, alludentes tantum ad typum, demum ad typum redeunt. Quocirca difficile est judicare an unum litteraliter intendat, et ad alterum tantum alludent; an vero utrumque litteraliter significare velint. Quare hoc solerter ex scopo, ex phrasi, ex rei quæ dicitur majestate, ex argumento, et ex aliis circumstantiis investigandum est et secernendum. Unde Franciscas Foreriüs in *Isaie* xi.v, 8 : a Quotiescumque, inquit, Prophelæ inserunt filatori® rerum gestarum aut gerendarum, verba talia, quæ aptius rei figurat® quam hi^toriro conveniunt : toties eam interpretandi rationem tanquam a Spiritu Sancto amplectendam putato, quæ simul cum historia mysterium enarrat. » Ita ninurum, ut aliquai lo utrumque sensu litterali signi

rarib». *®.. dft piteen hibeoi

ficare intendant, uti dixi; aliquando vero unum tantum significant, ad alterum tantum alludant, aut illud obiter tantum quasi typum vel umbram perstringant; quod maxime fit, cum increvit oratio, jamque quasi in sui culmine versatur. Tunc enim figura vel parabola seposita, aut potius prorsupposita, toti feruntur in rem figuratam, eamque graphice et magnifice depingunt. Resbroc, *Isaiæ* xiv, *Ezechiel.* xxviii, et aliis exemplis in ipso decursu evadet clarissima.

Tf loqiiim- lo^oncede ierren* u i8pitrl' iidr^in* deidem, et cur' Jerusalem, et veteri labenti ibidem surrogata est, tum denique quia Jerusalem prius Judaica, postea per praedicationem Apostolorum Christiana facta est. Sic enim eadem est Roma olim Gentilis, nunc Christiana. Sic erodem vocantur Gentes olim idololatra?, nunc fideles.

Canon VII. Prophetæ per Sion et Jerusalem, nunc Judæos in Judaismo manentes, et Christo incredulos; nunc vero Judæos ad Christum conversos intelligunt; et statim ab his ad illos trans-eunt, et e contrario; hoc enim patitur, imo exigit raptus propheticus. Exemplum est *Isaiæ* cap. li, vers. 17 et 21. Sic S. Joannes in Evangelio per Judæos, mine solos principes, Scribas et Phariseos, Christi æmulos; nunc solum populum, et turbam Christi sequacem intelligit; idcoque Judæos nunc Christo adversos, nunc faventes inducit; nunc eos increpat, nunc laudat, ut palet cap. vii, vers. ti et 13, cap. viii, vers. 31, cap. ix, vers. 13 et alibi.

Canon VIII. Soient Prophetæ felicitatem bonorum spiritualium, et gratiam Evangelii Christi comparare cum ubertate terrena legis veteris et priorum temporum, illamque per hanc significare, ut dicant Deum per Christum daturum abundantiam olei et vini, et copiam pecorum ac pascuorum, aurum et argentum, domos et palatia; per (juro non luce ipsa materialia, sed spiritualia bona et charismata intelligunt, idque faciunt, tum quia illa horum erant typus, tum quia Judæi quibus loquebantur Prophetæ, fere alia bona non notant, neotestimabant. Id patet *Joel*, n, 23, *Isaiæ* XXXV, l et sequent., *Jerem.* xxxi, 38 et alibi.

Canon IX. Iro prophetiæ et promissiones incipiunt impleri in Ecclesia præsentī, sed perfecte implebuntur in Ecclesia cadestī. Rursum pertinent tantum ad genuinos Ecclesiæ filios, qui ex ejus fide et legibus sancte vivunt, non autem ad

degeneres, puta ad impios, inobedientes et sceleratos, qui fidem sanctam improbis moribus decorant et corrumpunt. Sic *Isaias*, cap. ii, vers. 1, ait quod fideles, tempore Christi, conflabunt gladios in vomeres, nec exercebuntur ultra ad proslum. idem dicit cap. xi, 6. Quod clarum est ad bonos laicos et sanctosque Christianos pertinere; nam inter superbos et impios videmus esse jurgia et bella, cosque quasi lupos et pardos grassari in innocentes et pauperes. Simili modo prophetiæ de Judæorum conversione ad Christum coeperunt impleri tempore Christi et Apostolorum, atque quotidie pergunt impleri; sed perfecte implebuntur in fine sæculi, cum omnis Israel salvus fiet, *Rom.* xi, 26.

Canon X. Prophetæ de oeconomia Christi, et de salute parta per Christum, quasi de acri certamine loquuntur; unde inducunt Christum quasi militem armatum, pugnātem, vincentem et triumphātem, dicuntque eum orbem calcasse, hostes necasse, etc., tum quia typus Christi fuit David bellator et victor; tum quia Judæi talem Messiam expectabant, qui bello eos vindicaret, et ab hostibus liberet; tum denique quia Christus acre gessit bellum, imo duellum contra hostes suos et nostros. Hisce ergo phrasibus significant, primo, Christum conflixisse cum diabolo et peccato, eosque vel fugasse vel interemisse. *Svundo*, quod infideles, impios et reprobos hostes suos, tum in hac vita, tum maxime in die judicii profligabit, punietque morte æterna, ut patet *Isaiæ* lxi, 3, uti ibi explicat S. Hieronymus. *Tertio*, quod Christus, cum impias gentes sub fidei subiget, in eis impietatem et vitia necabit, de quo plura *Can.* XLVI.

Canon XI. Per familiaria nomina gentium barbararum, quæ populo Dei, id est Judæis, erant vicina et hostiles, puta per Philistinos, Arabes, Ægyptios, Moab, Ammon, Idumaeos, significant synecdochice omnes gentes impias subigendas a Christo, totumque mundum ad eum fore convertendum. Ita S. Hieronymus in cap. lx *Isaiæ*. Sic et alibi et una persona aut gente, omnes alias similes intelligunt. Ita S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina Christ.*, cap. vii, in fine.

Canon XII. Solent Prophetæ auditores suos primo terrere, deinde quos terruerunt consolari, iusperem erigere, et ad poenitentiam excitare: et e contrario desides et obduratos minis percellere. Hoc enim est munus boni concionatoris. < Moris est S. Scripturarum, ait S. Hieronymus, lib. VI in *Isaiam* in fine, ut postquam desperationem mentis humante læto animo sublevaverint, rursum negligentes et nolentes agere poenitentiam, comminatione deterreant, ne bonitas Dei inducet conostrium. » Adhuc, solent adversis læta subungere, ut cum imminetia supplicia populo prædixerint, continuo Deum quasi placatum ostendant, quin et beneficia promittant Dei, quasi certantis et ulciscētis malefacta suis beneficiis, quibus afflictos propteritis suppliciis consolatur. Cor

O» h enim humanum ita in modio spei et timoris li-
 "ri hrandum est, ut nec nimia lætitia infletur, nec
 e mi- nimio metu aut tristitia absorbeatur, et desperet.
 fbr,n^ Porro hæc beneficia fere non temporaria sunt,
 2 " nec tunc accipienda; sed spiritualia, et (emporo
 Evangelii! implenda : hoc enim intelligunt cum
 dicunt : « In tempore illo, in diebus illis. » Unum
 enim idemque erat illis omne tempus futurum,
 idque eis modicum videbatur et exiguum respec-
 tu luminis prophetici, quo intuebatur immensam
 Dei præscientiam et æternitatem. Nam, ut ait Psal-
 tes : o Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies
 hesterna quzepraeteriit. » Exemplasunt Jen?;/), xxxxt,
Daniel, ix, *Osee* xiii.

Canon XIII. Illebræi sæpe commutant tempora,
 ut præteritum capiant pro futuro aut presenti;
 rursum futurum pro præterito, ut cum narrant
 rem faciam. Id patet *llabac*. cap. in, vers. 7, 9, 11.
 Prophetis autem peculiare est, ut præteritis utan-
 tur pro futuris, ac res futuras quasi jam factas
 predicant et narrent, idque ob prophetiæ certitu-
 dinem, scilicet ut significant eas ita certo futuras,
 ac si jam factæ essent. Porro hæc enallage tem-
 porum maxime locum habet, quando simile tem-
 pus processit, v.g. quando præteritum antecessit,
 et sequuntur futura cum copula « et : n hæc enim
 copula, cum tempora copulet, significat in eodem
 tempore proterito, futura esse exponenda, et con-
 neclnda. Vice versa si futurum antecessit, et se-
 quantur præterita cum copula « et, » illa per fu-
 turum exponenda sunt. Eadem est ratio, si præ-
 sens antecessit, et sequantur futura vel præterita :
 tunc enim illa per proseos verti debent. Vide
 Pagninum, Vib. Ill Instil, cap. xu. Exempla pas-
 sim sunt obvia. Vide *Psalm*. evi etcvñ, ubi sæ-
 pissime futurum quod est in Hebreo, Noster vertit
 per proteritum, quia proloritum antecessit, ut
Psalm, cv, 12 : « Et laudaverunt; » vers. 17 :
 « Aperta est terra; n vers. 18 : « Combussit; »
 vers. 19 : « Fecerunt vitulum. » Et *Psalm*, evi,
 vers. 6 : a Eripuit eos; n vers. 13 : « Liberavit; »
 vers. 14 : « Eduxit eos; n vers. 18 « Abominata
 est. » Sic et vers. 19, 20, 27, 18, 29, 30, 33, 3ü,
 quibus omnibus locis in Illebræo sunt futura.

Rursum usitatum est in Scripturis, ut unum
 tempus, quodeumque illud sit, pro omnium tem-
 porum differentia usurpetur, quando significatur
 rei perduratio et permanentia, ut *Psalm*, i, 1 :
 « Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum,
 et in via peccatorum non stetit. Non abiit, » id
 est non abit, nec abiit, nec abibit : a non stetit,
 id est non stat, non stetit, non stabit. Sic *Joan*, i,
 1 : « In principio erat Verbum : erat, » RI est
 semper erat, ab reterno erat. Peculiare autem est
 Hebrew, ut per futuium significant rei naturam,
 morem, consuetudinem, pcrdnrationem, ut *Ecrfee*.
 cap. vin, vers. 17 : « Quinto plus laboraverit, »
 hebraico *laborabit*, id est laborare solet. *Isaia* vi, 2:
 « Duabus volabant, » hebraico *volabunt*, id est
 volaro solebant. Sic explicamus difficilem locum

Isaia: xxiv. 22, ubi do damnandis dicit : « Et post
 multos dies visitabuntur; » rt enim « visitabun-
 tur, » non significat liberationem et consolatio-
 nem, uti voluit Orígenes, sed continuationem pu-
 nitionis, et perdurationem in supplico. Sensus
 enim est, *q. d.* Quanlamcumquo durationem ani-
 mo concipias post diem iudicii evolvendam, vel
 evolutam, adhuc manebit eorum visitatio, id est
 punitio et supplicium.

Canon XIV. Prophetæ sæpe mutant personas
 quasi per dialogismum. Jam enim se, jam Deum,
 jam populum, jam hostes inducunt loquontes,
 nec tamen personas hasce exprimunt. Hinc magna
 obscuritas oritur, quæ ex adjunctis solvenda est,
 ut quidqtie suis locis, causis, temporibus et per-
 sonis reddatur. Ita Jeremías ad pathos moven-
 dum, jam Deum, jam populum, mox Chaldinos
 alloquitur : atqne jam in sua, jam in Dei, jam in
 populi, jam in Chaldaeorum persona loquendo
 terret, agitatque populum ad poenitentiam : sicut
 boni concionatores nunc ad Deum, nunc ad ani-
 mam, nunc ad Sanctos, nunc ad Christum cruci-
 fixum faciunt apostrophes, seque in omnes partes
 vertunt, versantque populum, ut eum commo-
 veant et compungant. Ita Hieronymus in *Jeremía*:
 cap. vin, et S. Chrysostomus in *Psalm*, cxxxvi,
 tom. I.

Canon XV. Mimesis, id est imitatio verborum
 quæ ab alio dicuntur, tacito nomine dicentis, fre-
 quens est in Scriptura. Sic enim Prophetæ sæpe
 loquuntur in persona impiorum, eorumquo ver-
 ba usurpant. Ita Isaias, cap. xxviii, vers. 13, usur-
 pat verba Judæorum subsannantium et irriden-
 tium Prophetas, ao dicentium : « Manda, roman-
 •da, exspecta, reexspecta, modicum ibi, modicum
 ibi. » Ita Jeremías, cap. vin, vers. 14, usurpat
 verba Judæorum ab hoste afflictorum et vastato-
 rum, ac dicentium : « Quarc sedemus? convenite,
 et ingrediamur civitatem munitam, et sileamus
 ibi : quia Dominus silere nos fecit, et potum dedit
 nobis aquam follis. » Sic Psalles, *Psalm*, n, 3, usur-
 pal verba reguin obluctantiuin Deo et Christo, ao
 dicentium : « Dirumpamus vincula eorum, et pro-
 jiciamus a nobis jugum ipsorum. » Sic S. Paulus,
 I *Corinth*. XV, 32, ex *Isaia* cap. xxii, 13, usurpat
 verba Epicureorum : « Manducemus, et bibamus,
 cras enim moriemur. » Sic Jeremías, cap. x, II,
 imitatur verba chnldaiznntiuiñ, loquiturque chal-
 daicc : *Elahaia djscemata vcarita la ahadu, ie-
 bada meara umin techot scanala*, id est « Dii, qui
 cœlos et torrara non fecerunt, pereant de terra,
 et de his quæ sub ccelo sunt. » Simili modo por
 mimesin sancta Scriptura alludit, et cilat subindo
 fabulas Gentilium, uti dicam in fine Can. I.VI.
 Rursum ad opiniones vulgo creditas, licet fabu-
 losas, quales sunt do viribus hyacinthi, sapphiri,
 carbunculi, etc., fugandi melancholiam, morbos,
 dtémones, etc., uti ostendi *Apoc*. xxi, 19. Non
 enim asserit Scriptura has opiniones esse veras
 de gemmis in se, sed esso voras ia Apostolis, qui

ibidem sigillatim! per geminas hosco designantur, ntí recto ibidem annotavit noster Alcazar.

EmIU_m Canon XVI. Prophetæ utuntur multiplici enal-
"/r' 1°8@* Primo, persona*, ut licet de eadem loquan-
rt,iicU-^{on} tur, tamen a secunda in tertiam, et vicissim a ter-
iwn. tia in secundam transeant, imo de se ipsis lo-
quantur in tertia persona.

Secundo, numeri, ut a singulari transeant in pluralem, et e contrario, præsertim cum ngunt de populo, vel coetu hominum : hic enim collective qua populus, c*t singularis; distributive vero qua multos complectitur, est pluralis. Quocirca tunc singulare nomen aut verbum accipitur colectivo, et significat *quisque*.

Tertio, generis ot suppositi, ut de eadem re loquentes, nunc masculino genere utantur, subaudientes v.g. populum ;nuno feminino, subaudientes vineam vel Synagogam : ita enim sæpe populum appellant. Exemplum clarum est *Inaia* cap. XXVII, vers. 3, B, 0. Rursum viris, qui non viriles, sed molles sunt, aut timidi, aut concupiscentes, tribuunt genus femininum, eosquo vocant feminas. Sic ait Isaías, cap. ut, vers. 12 : « Et mulieres » (id est mulierosi principes, et a effeminati,» ut dixit vers. 3), dominât® sunt ois. » Simile est cap. u, vers. 12, et II ücg. xm, 37, in Hebræo. Sic Poeta dixit :

O vere Pbrygiæ, neque enim Phryges.

Qtiario, nominis et verbi : nomon cnimverbalo srepe sumunt pro verbo,adeoqueipsuin construunt cum casu verbi, ut *Oseo* vers. 13, cap. i. in Hebræo, « secundum dilectionem Dei filios Israel, » id est sicut dilexlt Deus filios Israel. Simili enallage et Hebraísmo utitur subindo S. Paulus, ut Ron», n, 7 : « Iis qui secundum patientiam boni operis, » id est ils qui patienter perseverant in bonis operibus ; et mox : « Iis autem qui sunt ex contentione, » id est qui sunt contentiosi, qui contendunt et rixantur. Sic cap. vni. vers, 5, ait : « Qui secundum carnem sunt, » id est qui carnales sunt, qui carnaliter vivunt, n qum carnis sunt sapiunt : qui vero secundum spiritum sunt, » id est spirituales, qui Spiritus Sancti ductum sequuntur, et spiritaliter vivunt, « qua* sunt spiritus sentiunt. » Simili enallage utuntur ot Grtni.

Quinto, verbi pro adverbio, ut *Jerem.* iv, B. Hebræa habent : « Clamate, implete, » id 0*4 clamato plene et fortiter, ut vertit Noster, omnia clamoribus implete. *Isaia* xxxi, (I : « Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel; n hebraico est, *sicut profundaste*, vel profundum fecistis, hoc est, sicut longo et profundo recessistis ac descendistis. *Osee* ix, 9 : « Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabon. » Hebraico est : *Profundarunt, corrupti sunt sicut in diebus Oabaa.* *Joiiæ* iv, 9 : « Putasno bene irasceris tu? » Hebraico : *l'utasne bene fecit, venit ira tibi?* Ubi *bene fecit* idem est quod bene.

Canon XVII. Ilobræi sæpo sublicent suppositum

verbi, illtidque quasi notum ex circumstantiU supplendum lectori relinquunt. Sic Amos v, 6, ait : « Exstinguat Bethel, » id est ignemBethel. Sic *Joan.* XIX, 14 : « Erat Parasceve Pascli®, » id est sabbati Pascb® vol hebdomad® Paschæ. Sic Imi® cap. i, vers. 28 : « Conteret, scilicet Deus, peccatores. »

Canon XVIII. Sacra Scriptura do provinciis et civitatibus loquitur, ac si viri, aut potius mulieres essent et fili®, ob carum pulchritudinem et luxum. Hinc quando urbibus idololatriam exprobrat, vocat eas « meretrices. » Notum est enim Prophetas idololatriam vocare « fornicationem » Crt>» vel « adulterium : » quia scilicet, peream anima, vel urbs, relicto Deo spon«o suo, adhæret idolo, oiT quasi adultero. Alias urbes vocant < virgmes, » *n' u- idque primo. ob carum opes et decorem. *Se-undo*, quod urbs quasi virgo domi studiose servata, nunquam hostium libidini, id est potenti® et armis, succubuerit, nec eorum gladio fuerit violata, excisa, aut in captivitatem ducta, sed suum quasi imperii et libertatis florem ao speciem illibatam servaverit. Sic enim mcl virgineum vocamus, quod proxime ab apibus venit, nec ab humana manu subactum est, tinctum et fucatum : sic terra vocatur virgo, quæ vomere non est aperta, aut conscissa, ad semen accipiendum. *Tertio*, quod quasi virgo tenere et molliter a Deo, aut rege vel accolis fuerit habita, nutrita et custodita. Sicut enim mares filias suas virgines tenere amant, delicate tractant, et quidquid ad earum ornatum spectat, tota urbe et subindo toto orbo conquirunt : ita ad eas urbes quas Prophet® vocant « virgines, » convehatur quidquid in aliis locis pulchrum erat, deliciosum et pretiosum. Ha Babylon vocatur « virgo. » taira* x ia ii. i, quia orbis delici®, opes et merces eo confluebant; unde mox subdit : « Ultra non vocaberis mollis et teneri. » Sic sæpe Jerusalem et mystice Ecclesia vocatur « virgo filia Sion, » q. d. O Sion! o Jerusalem! o Ecclesia! tenere a Deo adamata, qua«i virgo, qu® recens desponsata nobili juveni, eidem in amore et deliciis est.

Canon XIX. Prophet® gaudent metaphoris et allegoriis, ac parabolici» phrasibus, idque tum ob obscuritatem, ut videatur esse stylus propheticus, non historialis; tum ad elegantiam, limo Gentes vocant lupo», serpentes, Icones, dracones, cosque dicunt per Christum cicurandos et quasi vertendos in agnos, u Habit ibit,ait Isaías, cap. xi, vers. 0, lupus cum agno : et pardus cum lino accubabit : vitulus et leo et ovis simul moribuntur. » Ubi nomine leonis, lupi et pardi significat barbaras el dieras ludiones, qu® ad Christum conversas, deposita pristina salvilla et barbarie, sancto studio conspiratur® erant in unitatem lidei cum simplici et humili populo Christiano - d hic est sensus ejus loci litterulis,

Ex adverso de animalibus, plautis et rebu> mammis subindo loquuntur ao si homines essent,

« *ma per* prosopopoeiam dant cis sermonem, sensum, lœlitiam, dolorem, etc. Ut cum dicunt : « Exultet cœhim, jubilet terra, fetabitur deserta, et exultabit solitudo, » *Isaia* xxxv, 1. Sic idolis et simulacris lapideis dant animam : « Anima eorum in captivitatem ibit, » ait Isaías, xiv, 2.

Simili tropo homines hominumque vitia aut virtutes comparant deserto arido, et campo vernanti et fecundo arboribus, vineis, montibus, fluminibus, urbibus, incolis. Exemplum clarum est toto cap. xxxv *Isaia*.

Canon XX. Solet Scriptura ab una metaphora ad aliam transire, ac subinde redire ad priorem. Sic, *Osee* n in fine, Synagoga vocatur mulier, deinde vinea. Sic *Isaia* xxv, i, diabolus vocatur « Leviathan, » id est balena, mox « vectis, » mox rursum « draco sive balena. » Sic, *Isaia* xlv, 7, Cyrus comparatur luci et soli; et mox cap. xlv, vers. l i, avi et aquila. Solent etiam a metaphora ad rem ipsam divertere, indeque iterum ad eandem metaphoram redire. Sic *Joel* n, de Chaldœis loquitur quasi de locustis, ctnunc epitheta locustarum, nunc hominum usurpat. Hoc imitatur S. Joannes in *Apocalyp.* ix, 7, ubi innumerabilem exercitum barbarorum in fine mundi a dæmone immittendum in impios, utcos per quinque menses cruciet, vocal locustas, cisque tribuit coronas similes auro, id est galeas micantes ut aurum; faciem hominum, capillos mulierum, dentes leonum, loricas ferreas, et sonitum curruum bellorum.

Canon XXI. Nomen figura tribuitur rei figurata. Sic festa Christianorum vocantur « sabbata, » *Isaia* Lvi, 4; eadem vocantur festum Tabernaculorum, *Zach.* xlv, 16, quia luec festa Judaica fuerunt typus festorum Christianorum. Sic Christus vocatur a David, n ut Exec/t. xxxiv, 23 : « Suscitabo super eas pastorem unum, servum meum David, » id est Christum. *Osee* in, 5: a Post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, » id est Christum. Ita S. Augustinus, libro *De octo quæst. Dulcitii*, Quæst. V. Sic Christus vocatur a Zorobabel, » *Aggæi* n, 24, cujus ratio est duplex : prior, quia David et Zorobabel duces populi fuerunt typus Christi, ducis fidelium; posterior, quia ex iis prognatus est Christus: solet enim nomen parentis patronymice pro ejus filiis et posteris accipi, ut cum Israel, Jacob, Abraham capitur pro Israelites, Jacobæis, et Abrahamæ posteris. Rursum nomen viri in aliqua re illustris, pro alio quovis in eadem re excellenti accipiunt. Sic Samson capitur pro forti, Daniel pro sapiente, Salomon pro potente et opulento, rex Assur pro quovis monarcha et tyranno, uti ostendat *Isaia* vili, 4. Ita apud profanos « Achilles » capitur pro bellicoso et robusto, « Cicero » pro eloquenti, « Casar » pro imperatore et monarcha. Sic Virgilius, *Æneid.* lib. VI, ait : « Alius Latin jam p rti- Achilles, » id est Turnus. Sic Juvenalis Domitunum, cujus uxor a Paride mimo fuerat cor-

rupta, vocat « Atridem, » et ipsam adulteram vocat « Clytemnestram quadrantariam, » id est diabolarn, quod quasi quadrante prostaret. Sic apud Plautum « homo trium litterarum, » est fur.

Canon XXII. Simili schemate nomina propria gentium pro moribus, vel morum similitudine et imitatione commutant, ut verum Israel vocat homines fideles et probos, infideles vero et impios vocant Châñameos, Amorrhœos, Sodomitas, Gomorrhœos. Sic Isaías, i, 10, loquens Judæis, ait : « Audite verbum Domini, principes Sodomorum; percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. » Sic Ezech., xvi, 45, iisdem condonans : « Mater, ait, vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus. » Sic et Daniel, senem Susannæ insidiantem compellans, cap. xm, 36, ait : « Semen Chancan, et non Juda, species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum. » Sic S. Joannes. *Apoc.* xvm, 2, et S. Petrus, *Epist.* I, cap. ult., vers. 13, Romam vocant « Babylonem. » Sic mundus a Prophetis nunc vocatur « Ægyptus, » ob superstitionis tenebras; nunc a Edom, » ob feritatis et maledictionis similitudinem. Ita Eusebius, libro VII *Demonst. Evangelic.* cap. jv, et Tertullianus, lib. III *Contra Marc.*, ubi et subdit : a Neque enim novum est Creatori figurate uti translatione nominum ex comparatione criminum. » Sic quarundam gentium nomina in convitium transierunt, ut Lacones, Lesbii, Ambroncs, Osci, Opici, Cilices, Sibarita, etc.

Canon XXIII. « In » præpositio generalis est, et pene sola frequens Hebræis: hanc enim semper fere in ore habent. Itaque « in » usurpant jam pro « per, » jam pro « cum, » jam pro « apud, » jam pro « propter, » jam pro aliis præpositionibus. Sic dicitur: « Factum est verbum in manu Isaia, Aggæi, Zachariæ Prophète, » id est per Isaiam, Aggæum, Zachariam Prophetam. Manus enim est organum organorum, ait Aristoteles: hinc sæpe causam instrumentaient significat. Propheta enim fuerunt organa et instrumenta Dei.

Canon XXIV. Hebræi sæpe omittunt notas similitudinis, « sic, sicut, voluti : » eæ ergo supplendæ sunt, ut patet *Isaia* liv, 9. Subinde etiam alterum tantum membrum similitudinis ponunt, alterum omittunt, ut patet *Osce* xi, 2. Sic siepe omittunt litteras serviles, *beth*, *lamed*, et alias quæ significant conjunctiones, vel adverbia, « cum, tamen, etc. » Rursum unam cum alia commutant, ut « eo quod » sumunt pro « ita ut; » n « propterea » pro « verumtamen, » ut patet *Jerem.* cap. XXX, vers. 16. Sic « quia » sæpe non causam, sed connexionem vel appositionem significat, idemque valet quod « at vero, verumtamen, » ut *Psal.* XXXVI, 20, cum dixisset de justis : « Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur; » opponens eis peccatores, subdit : « Quia (id est at vero) peccatores peribunt. » Idem, *Psal.* xm, 6, cum dixisset de impiis: « Trepidaverunt timore, ubi non erat timor; » de pus

subdit : « Quoniam (iri est at vero) Dominus in generatione justa est. » *Isaïæ* l i v i, 8, cum dixisset : « Numquid parturiet terra in die una? an parietur gens simul? » *q. d.* « Non ; n subdit : « Quia (id est at vero) parturivit et peperit Sion filios suos. » Insuper « quid » et « quoniam » capiuntur subinde pro « quamvis, » ut *Psal. itili*, 20 : « Non recessit retro cor nostrum, etc., quoniam humiliasti (id est quamvis humiliaveris) nos in loco afflictionis; » et *Psal. l x x v i i*, 20 : « Quoniam percussit petram et fluxerunt aquæ, etc., numquid et panem poterit dare? » id est quamvis Deus percusserit petram, ex caque dederit aquas, num idcirco etiam panem dare poterit in deserto? Pari modo « ut » sæpe non causam, nec finem, sed eventum et consecutionem significat. Hinc toties in novo Testamento dicitur : « Ut (id est unde consecutum est ut) adimpleretur quod dictum est per Prophetas. » Sic, *Rom. v*, 20, dicitur : « Lex subintravit ut abundaret delictum. » Et *Psal. i*, 6 : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris. » *Joan. IX*, 39 : « In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. »

Canon XXV. Prophet®, præsertim Isaías, quia elegans est et rhythmicus, more poetarum Hebræorum, sæpe idem, aut pene idem, dicunt posteriori hemistichio et versu, quod aliis verbis dixerunt in priori : quod pariter creberrimum est in psalmis, utpote carminibus rhythmo et metro conscriptis. Ut, « Deus, in adiutorium meum intende, » idem est cum eo quod sequitur : « Domine, ad adiuvandum me festina. » Et *Psal. i* : « Amplius lava me ab iniquitate mea, » idem est cum eo quod subdit : « Et a peccato meo munda me. » Sic, « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, » idem peno est quod, « Et peccatum meum contra me est semper. » Sic, « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, » idem est quod, « Et in peccatis concepit me mater mea. » Idem videre est in *Isaia cap. xm*, vers. 2, 3, 4 et seq., et *cap. xiv*, vers. 13, 14, 15 ei seq. (1).

Canon XXVI. Quidquid, ait S. Hieronymus in cap. ult. *Isaïæ*, punit, percutit, torquet, cruciat, sancta Scriptura vocat « gladium, » quo vulnerabuntur. vel interficientur qui non fecerint Dei voluntatem. Idem intelligunt per ignem, tempestatem, turbinem, grandinem, procellam, etc. : significant enim hæc per catachresin quodvis tormentum, aut cladem vel stragem.

Canon XXVII. Propheta' sæpe dicunt Deum Iudeos, aliosquo impios excæcavisse, obduruisse, miscuisse spiritum vertiginis, quod intelligent dum est non positive, directo et causaliter, quasi Ocus. proprie causant et produxerit in iis duritiem vel cæcitatem, uti blasphemant Calvinus, sed per-

missive, indirecte et occasionaliter, ut fusius explicui *Exodi vu*, 4.

Canon XXVIII. Prophète cum decem Tribus a duabus distinguunt, duas vocant « regnum Juda, domum David, Jerusalem vel Sion : » decem vero vocant *primo*, « Israel, » vel « Jacob, » appropriando eis, utpote pluribus, nomen primi parentis sive patriarchæ Jacob : *secundo*, « Samariam, » quia urbs hæc erat caput regni braci; *tertio*, « Joseph » vel « Ephraim, » quia ex Ephraim filio Joseph ortus est Jeroboam, qui primus fecit schisma, et decem Tribus a domo David abduxit, sibi que adseivit, juxta vaticinium Abiæ, *III Reg. in*, 19.

Canon XXIX. Prophète verba mentalia vel vocalia subinde pro realibus accipiunt. Sic « vocari » capiunt pro a esse. » Ut cum Christus, *Isaïæ vu*, 14, dicitur vocandus « Emmanuel; » cl cap. v æ, vers. 3, vocandus « Accelera spolia detrahare, Festina prædari; » et cap. ix, vers. 6, vocandus « Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis; » non significatur quod revera Ule nomen proprium habebit, eo-que vocandus sit ; sed quod talis sil futurus, ut res significate his nominibus ei convenient, *q. d.* « Vocabitur Emmanuel, » id est. erit nobiscum Deus: vocabitur « Accelera spolia detrahare, » id est, erit celer spoliator hostium, et festinus eorum predo. Sic *Jcrem. iv*, 12, dicitur : a Loquar iudicia mea cum eis, » id est, infligam eis justas pœnas. Vide P. Salmerouem, *Proleg. X, Quinquagen. n*, Can. 6.

Ex adverso sæpino verba activa realia pro mentalibus aut vocalibus accipiuntur, v. g. « facio, » pro « cogito, » prevideo, destino facere. Sic *Jcrem. i*, 10, dicitur : « Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipas, et ædificas, et plantes, » id est, ut predicas et prophetes has gentes et hæc regna fore evellenda, destruenda, disperdenda et dissipanda; illa vero ædificanda et plantanda. Et Daniel, cap. n, vers. 23, ait : a Fortitudinem dedisti (id est, declarasti) mihi. » Et sæpe alibi Prophète dicuntur futuras clades aut prosperitates afferre et adducere; qui eas ita certo prædicebant, eæque ita certo, uli ab eis predictæ erant, eveniebant, ac si ab iisdem illate et adducte fuissent. Unde Propheta hebraico dicitur *nabi*, id est profator, ut dixi *Quæst. I*. Hinc et prophetia vocatur « oraculum » aut « fatum. » Fatum autem est sanctio, vel vox divinae mentis, uti docet S. Augustinus, lib. V *De Civit. cap. ix*, nimirum, ut ait Statius, I *Thebaides*.

Grave et immutabile sanctis

Pondus adest verbis, et vocem fala sequuntur.

Canon XXX. Notandæ phrases varia* Ilekroei* et Prophetis propriæ; ut « sicut est dies h®c, » id est, sicut hodie apparet, liquet, cernitur. Sic « omnes, » id est, nulli, plerique : unde mox

ii) Vide Lowlit, *De sacra poesi Hebræorum*, lect. 19, de origine, natura et diversis parallelismi speciebus.

nonnullo* excipiunt, ut patet *Mictum*, t,~, *Oseen*, 15. Sic « mandare, præcipere, jubere, » Illebrmis valde generalia sunt : undo Deus dicitur mandare nubibus, bestiis, gladio, id est, mandato et imperio suo illa evocare et producere, aut move/» ordinare quo ei libuerit, v. g. ad vindictam hominum et castigationem impiorum. Sio dicunt, urbs vel populus « super quem invocatum est nomen tuum, » id est, qui vocatur nomino tuo, scilicet, urbs, templum, aut populus Dei, Deo addictus, Deum colens, non idola, ut ali® gentes. Est hypallage, ut patet *Eccli.* cap. xxxvi, vers. 14; nam i;bi Vulgata habet : a Miserere plebi tu®, super quam invocatum est nomen tuum ; » Granea habent : Miserere *populi vocali nomine tuo*. Sicut enim oliin uxores vocabantur nomine maritorum, ut a Caio vocabatur Caia, a Julio Julia, a Titio Titia, a Tullio Tullia, a Salomone Sulamitis, quasi dicas Salomoniam, *Cantic.* vi, vers. 12, sic Ecclesia, quasi sponsa Dei, ab eo sortiebatur suum nomen, decus et gloriam; ®quac ac tutelam et præsidium.

Canon XXXI. Nomina apud Hebræos aliquando simul ut propria, cl simul ut appellativa sumuntur; quia Scriptura alludit ad eorum etymon et significationem, quæ person® præsenli apte congruit et convenit. Sic Osce cap. i, vers. 6, jubetur filiam suam vocare *Lo Ilachuma*, id est, « Absque misericordia : » et filiuin vocare, vers. 9, *Lo ammi*, id est, « Non populus meus; quia hæ ejus proles protendebant repudium et reprobationem Judæorum. Sic Michæos, cap. i, vers. 10, ait: olnDomon *may ophra*, id est, « Pulveris, »

ophar, id est, « pulvere vos conspergite. » Sic Sophonias, cap. n, vers. 13, ait : « Ponet speciosam in solitudinem, et in invium, et quasi desertum. » Pro « speciosam, » Hebraea, Choldæa et Septuaginta habent *Niniven*, quæ Hebraice speciosam significat, et huc alludit Propheta, q. d. Omnis Ninive species, decor et gloria ab ea aufertur, ipsaque convertetur in solitudinem et desertum. Sic Esau ait de fratre suo Jacob, *Gen.* xxvn, 30 : « Juste vocatum et nomen ejus Jacob, » id est, supplantator. « Supplantavit enim me in altera vice. »

Atque hæc est causa, cur interpres subinde loco nominis proprii ponalcju* interpretationem, uti facit in Osce, Sophonia, Miehte-a, locis jam citatis. HincS. Hieronymus (si tamen is est auctor) in *Tradition*, in lib. *Paralipomenon*, ait : « Ingentia sape mysteriorum arcana in ipsis nominibus continentur. » Quocirca omnia Hebræorum nomina sunt significativa. Hinc fræce x, 21, hebraice e t : Voca nomen (*jus Scar lasub* ; quod Noster vertit: a Voca nomen ejus, Reliquia» convertentur) (hoc enim significat *scar iasub*) ob mysterium quod ibidem explicnho. Sic *Psalms*, i.xxv, vers 3 • « Factus est in Salem locus ejus : et habitatio ejus in Sion, » Noster pro « in Salem, » vertit « in pace, » ob mysterium.

Canon XXXII. Excidium Babylonis, Jerusalem et aliarum urbium Propheter ita describunt, ut disant solent, lunam, stellas tunc obscuratas fuisse, aut cecidisse de coelo, ut patet /.«aiœxin, 9, *Joel*, nr, 15, *Ezech.* XXXII.7. Non quod vere ceciderint, std *primo*, ut significant acerbitatem cladis et excidii, quæ tanta fuit, ut Babyloniiis, Hierosolymilis, aliisque nimio metu et anxietate attonitis, sol, luna et steli® obscurari aut cadere viderentur, ut sil hyperbolica hypallage. Causa cur ita incesila et percussis videatur est, quod iis qui regro sunt animo, omnia apparent amara et tristia, ex eo quod animus res omnes concipiat non ut in se sunt, sed ut ipse est affectus, æger et atliclus. Quod enim in aliquo recipitur, id ad modum recipientis recipitur, ait Philosophus : verbi gratia Si vas est putidum eiquo vinum etiam optimum infundas, fiet putidum; ita quoquo se res habet in anima. Hinc vere dixit Poeta : « Pessimus in dubiis augur timor : » omnia enim pessima auguratur. Quocirca vere Theodorctus in *Jerem.* iv : « Maestis, ait, elafllietis lux non videtur esse lux, nec dies videtur esse dies, nec dulcia habere dulcedinem ; sed omnia mutantur cis in contrarium. Adeo enim doloris anxietas oculos obnubilat, ut serenum coelum tenebris offusum videatur, stabiles montes collcsque moveri. » Vehemens enim dolor et anxietas vertiginem capiti inducit, qua omnia eis verti et gyrari videntur; non quod in se gyrentur, sed quod species et phantasmata, ex turbatione spirituum, in capite eorum vertantur et gyrentur; quod cum ipsi non videant, putant res ipsas gyrari : perinde ac qui navigant, cum ipsi navim, seque cum navi moveri et progredi non sentiant, et tamen revera moveantur, videntur sibi videre arbores, et omnia quæ in litore sunt moveri et progredi.

Secundo, quia excidium Babylonis, Jerusalem, Samari®, etc. fuit typus excidii orbis, in quo vere sol et luna obscurabuntur, ac steli® decado cadent, *Maith*, xxtv, 25. Itaque hæ phrases non tam in typo quam in anlilypo, quem allegoriae respiciunt, proprie et plene verificantur.

Canon XXXIII. Solet Scriptura vel Interpres pro genere ponere certam speciem, pro specie individuum aut exemplum, vel claritatis, vel mixcsis causa. Sic Ajj Æ'î. 17, «viginli modio»et lagenas» vertit, ubi in Illebræo tantum habetur *viginti*; Intelligitur enim inensuru, puta modii in segete, lagena» in vino. Sic peccatum quodvis vocatur «sanguis et homicidium, » *Isaia* t, 15, quia inter peccata humano generi noxia primum et gravissimum est homicidium. Sic quævis clades vocatur pestis aut gladius, ui dixi Canon XXVI. Sic quævis virtù» et sanctimonia vocatur nunc « justitia, » nunc « misericordia, » ut *Psalms*, c.xi, 9 • « Dispersit, dedit pauperibus, justitia (id est elemosyna) ejus manet in sæculum sæculi. » Sic rursum omne» justii et sancti vocantur hebraico OH-fl *chasedim*, id est, pii, misericordes : quia

propria Sanctorum virtus et index est pietas et misericordia.

CANON XXXIV. Solet Scriptura promittere quidam quæ non in eo cui promittuntur, sed in posteris ejus, implenda sunt. Sic, *Genes*, xiif, 15, Deus promittit Abrahamæ terrain Chanaan, quam tumen non ipse, sed postea ejus post 400 annos sub Josué occuparunt. Sic Zorobabeli, *Agg& n*, 24, promittitur non in se, sed in Christo ex co nascituro regnum æternum. Sic illud Noe maledicentis libo suo Cham, patri Chanaan : « Sit Chanaan servus ejus, » *Genes*, ix, 20, in posteris ejus, puta in Chanaanais, qui sub fœdus servierunt, impletum est. Sic illud Isaaci ud Jacobum, *Genes*, xxvn, 29 : « Esto dominus fratrum tuorum, non in Esau, qui non servivit, sed potius dominatus est Jacobo, verum in Idumæis posteris ejus, qui tempore Davidis ab eis subacti servierunt Hebræis, effectum habuit. Ita S. Chrysostomus hom. 8 in *Matth.*, cl Eulhymius in *Matth.* ii. Denique nomina propria sæpe patronymice sumuntur pro tiliis et posteris, ut Isaac est Isacides, David est Davididos, puta Christus ex Isaaci et Davidis stirpe prognatus. Sic « Israel » vocantur Israelita?, id est, posteri Israelis, sive Jacobi.

CANON XXXV. Scriptura potest habere varias versiones et sensus canonicos, etiam litterales (1),

(1) Hæc sententia a permultis hæc Scriptura interpretibus propugnata, mullos, et quidem non nullius nominis, habet adversarios. Attamen asserere non dubitamus de duplici sensu litterali sententiam, dissidentes fere omnes in unum adducturam, si prius de vera sensu litteralis definitione inter se convenissent.

Porro sensus litteralis hæc Scriptura) is est quem verba immediato significant, sive in propria, naturali, grammaticali, sive in metaphorica acceptione sumantur. Quæ definitione semel admissa, dici potest non omnes omnino prophetias habere duplicem sensum litteralem, ut false docuerunt auctores operis cui titulus : *Principes discutes, etc.*, quæ sententia omnem vim et robur Prophetarum ad Messiam spectantium debilitaret, præsertim in controversiis cum Judæis; sed nulla Prophetarum oracula hunc duplicem exhibere sensum. Et revera: *Primo*, duplex iste sensus est possibilis, si quidem Deus saltem magnam habet potestatem, ut per eadem verba litteraliter sumpta duos quidem diversos sensus significet.

Secundo, ut recte observavit post S. Augustinum, D. Thomas, I part., *Quæst.* I, art. ii), nil obsui quin isle duplex sensus litteralis admittatur : « Quia verus sensus litteralis est quem auctor intendit, auctor autem S. Scriptura Deus est, qui omnia simul suo intellectu comprehendit : non est inconueniens, ut ait S. Augustinus, lib. XII *Confess.*, si etiam secundum litteralem sensum, in una littera S. Scriptura plures sint sensus. E contra, aut in alio opere, *De potent.* IX, iv, art. 19, idem doctor angelicus, nullum incommodi nasceretur, si in uno sensu circumscripta erat Scriptura, ita ut excludantur omnes alii, licet ventate nitantur, et textui aptissime conveniant, « salva littera circumscripta. Hoc enim ad dignitatem divinæ Scriptura pertinet, ut sub una littera multos sensus contineat. » Addere hanc cum S. Augustino, *De Doctrina christ.*, lib. III, cap. xxvii, « unam quid in divinis eloquiis largius et uberius potuit divinitus provideri, quam ut eadem verba pluribus intelligentur modis, quos alia non minus divina contestanda faciant appro-

uti docet S. Augustinus*. Addit Leo Castriti* Proœmio in *Isaiam*, eam habere ubi de varias lectiones etiam in originali Iubreo, intentas a Spiritu Sancto, uti fusius explicui Cnn. VI in *S. Paulum*. Nota : Difficile, imo impossibile est subinde versionem Septuaginta conciliare cum Nostra, aut cum Hebreo ; sive quia ipsi aliter in Hebreo legerunt, sive quia corrupti sunt eorum codices, sive quia Spiritu Sancto aliud suggerente, alio rapti sunt : interpretatio enim eorum laxior est et liberior, ei subinde lex uberior.

CANON XXXVI. Nabuchodonosor, Chaldæi, Assyrii, alique tyranni vocantur servi, milites et sacerdotes consecrati et missi a Deo ad vindictam scelerum et impiorum, ut Judæos, Idumæos, Moabitas, Ægyptios, aliasque gentes spolient, subigant, excendant : non quod ipsi Dei jussu et revelatione id fecerint, ut vult Abulensis in *Isafat* cap. v, 26, et in cap. x, 5, sed quod illis Deus arma, opes, vires, animos, prosperos successus et victoriam dederit, quibus tamen illi iniquo et injuste contra Judæos aliasque gentes sunt abusi; sed Deus hunc eorum abusum permisit, eoque usus

bari. » Eadem fere habet Bossuetus in Præfatione in *Apocatyphs.* XV.

Tertio, in Scriptura et præsertim in Prophetarum oraculis, permulti exstant textus qui evidentissime duplicem ad minus sensum continent, quin nullus ad spirituales seu mysticum sensum pertineat. Suadent abque lautum in medium proferre, v. g. hæc verba : « Generationem ejus quis enarrabit? » quem SS. Patres dicitur intelligunt, alii scilicet de æterna Verbi generatione, alii de temporali in sinu B. Virginis natiuitate. « Non enim, ait S. Leo, ad illud tantummodo sacramentum, quo Filius Dei cõsempiternus est Patri, sed etiam ad hunc ortum quo Verbum caro factum est, credimus pertinere quod dictum est. » Atqui isti duo sensus sunt ambo veritate nixi, ambo contextui et interpretationi sancti Ecclesiæ consentanei, et aliunde dici non potest unum sensum esse alterius sensus figuram ; nam nec generatio « eterna temporalem generationem figurare potest, utpote sublimior, nec a temporali ipsa not figurari, cum temporalis generatio eterna di posterior. Idem dici potest de istis verbis : « Filius meus es tu, ego hodie genui te » quæ litteraliter simul degeneratione (eterna, de natiuitate temporali, et de resurrectione Christi) intelligenda sunt. Eodem modo ratiocinandum est de prophetia sequenti, a S. Matthæo in testamento adducta : a Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit, non Porro hæc verba litteraliter anima? morbis et languoribus esse prophanda contextus evidentissimo probat : ergo S. Matthæus eandem prophetiam ad corporales morbos accommodando, non in sensu litterali primo a Propheta intentu intelligi dicemusne illum uti sensu spiritigligi? Minime, nam peccata seu animi morbi nunquam ut corporis morborum figura in Scripturis sumuntur, sed contra corpus morbi semper in Scripturis animas languore significat. Non felicius objiceretur, istam prophetiam in sensu accommodationis esse ab Evangelista prolatam, nam veta formula : « Ut adimpleretur »

Porro si intra rectos limites duplex iste sensus litteralis circumscribatur, nullis incommodis subjacet; et eodem modo ac sensus litteralis in genere, delegi potest in Prophetarum oraculis. Vide *Prolegom. S. Script.*

est ad Judæos et gentes juste puniendum. Ita S. Augustinus, lib. *De Gratia et tib. orbit.* cap. xx et XXI, ubi docet Deum iis nescientibus, et aliud intendentibus, scilicet imperium et spolia, usum esse ad suam vindiciam.

K4n- Prior pars, quod scilicet Dei jussu hæc non ic-
exy.' no- cerini, palet ex eo quod Deus non miserit ad eos
i ci j i- Prophetam ahqncm, qui eos crearet imperatores,
»». cisque jus daret in alios reges et gentes, uti misit
t Ĩ-h Jn f*roP*,,,a,n ad Jeroboam, qui ei deferret regnum
'irnj' decem Tribuum, et ad Jehu, qui eum ungeret in
troUtar regem; uterque ergo propriis dominis rebellando,
Ina®. C| regnrm occupando juste fecit, uti docet S. Au-
gustinus, XVII *PeCivit.* XXI, et patet III *fieg.* n. Secus
odo. est de aliis, uti dixi. *Secundo*, patet ex eo, quod
ipsi vel non sciverint, vel non curarint hanc Dei
voluntatem, sed suæ ambitioni servierint. Hoc
enim est quod de Sennacherib ait Isaias, cap. x,
vers. 5 et 7: « Assur, virga furoris mei; ad gen-
tem fallacem mittam eum, ut auferat spolia, etc.,
ipse autem non sic arbitratur, et cor ejus non
ita existimabit: sed ad conterendum erit cor ejus,
et ad internecionem gentium non paucarum. »
Et Cyro ait Isaias, xlv, 3 et 4: « Dabo tibi thesau-
ros, etc., et non cognovisti me. » *Tertio*, quia cos
vocat u prædones et latrones, n *Jerem.* iv, 7: « Prædo
gentium, » scilicet Nabuchodonosor, « se levavit; »
et XVII, 22: a Adduces super cos latronem re-
pente. » *Quarto*, quia Scriptura eos tyrannidis et
ambitionis arguit, prædicilqueslatim eorum per-
ditionem, idquo quia alias gentes, maxime Ju-
dæos, invaserunt et vastarunt, ut de Babyloniis
ait Deus, *Jerem.* li, 24: « Reddam (eis) omne ma-
lum quod fecerunt in Sion; » el cap. l, 29: « Quia
contra Dominum erecta est, adversus Sanctum
Israel, n Idem patet de Moabitis, Ammonitis et
Idumæis, *Jerem.* xlviii, 27. *Quinto*, quia pari modo
Attila, Tolda, et jam Turcæ fuerunt et sunt fla-
gellum Dei, quo castigat Christianos; et tamen
certum est Deum cis non dedisse imperium in
Christianos; imo Lutherus hoc ipsum fatetur,
esto docuerit Turcæ non esse resistendum, eo quod
Dei voluntate ad nos veniat ad nos castigandum:
Sicut, inquit, virgæ patris lilii resistere non de-
bet, qua in re turpiter errat; aliud est enim
virga in anima, aliud tyrannus: huic resistere
licet, illi non, cum a patre aliovo jus habente in-
fligitur.

IKn«u- Posterior pars, quod scilicet tyranni dicantur
tt.'o or' servi Dei, eo quod Deus iis usus sit, et ordinarii
Nilo, eorum tyrannidem ad punienda Judæorum et
aliarum gentium peccata, palet primo, ex co
quod Heus se facturum dicit, id quod Chaldæi et
di» ad vsyrii facturi erant: quod enim quis faci-
per
i d uo- , perinde est ac si ipse faciat, ut habet re-
æaeral Juris.
buuado. Secundo, hac de causa Deus dicitur præcepisse
Fer is, ut invadant Babylonem, *Jerein.* l, 21; ut-
qu<' omnes interlidant, el mini in ea relinquant,
ibid. vers. 20.

Tertio, quia *Jerem.* xxvn, 6, dicitur Deus dedisse Tertia.
Nabuchodonosor! omnes gentes, ut serviant ei
septuaginta annis.

Quarto, quia excidium Babylonis vocatur opus 'Jurt*
Oci, id est, divinæ justitiæ et vindictas, *Jerem.* t,
;ers 25.

Quinto, quia Deus pro opere hoc suo, in quo ei Quista,
materialiter servierat Nabuchodonosor, tredecim
annis obsidendo et expugnando Tyrum, quasi
in premium et mercedem materialem promittit
ei Ægyptum, *Ezech.* xxix, 19. Dico materialiter:
non enim fuit hic formale et intentum meritum:
ergo nec formalis merces.

"*Sexto*, quia benedicuntur, et benedicti dicun- s*ll4-
tur, qui Deo in hoc opere sancto justitiæ subser-
viunt, esto materialiter id tantum faciant, cum
formaliter non Deo, sed suæ ambitioni et avari-
tiæ servire intenderent. Sic *Psal.* cxxxvi, 9, dici-
tur: a Beatus (Cyrus) qui retribuet tibi (o Baby-
lon) retributionem, quam retribuisti nobis: bea-
tus qui tenebit, et allidet parvulos tuos ad pe-
tram. » Sic benedictum dicitur lignum (arc;e Noe)
per quod facta est justitia, *Sapient.* xiv, 7. Arca
enim, servans justum Noe, laxavit quasi manus
Deo, ut cæleros peccatores perderet diluvio. Si-
cut enim opus juslitiae sanctum et beatum est,
ita qui ei quoquo modo cooperantur, etiamsi
materialiter tantum, sancti et beati vocantur; sed
ealenus duutaxat, quatenus illi operi sancto coo-
perantur.

E contrario de Babyloniis punientibus et vas-
tantibus Moabitas dicitur *Jerem.* xlviii, 10: « Ma-
ledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine, »
q. d. Infelix sit ille, et malo illi cedat qui opus
hoc justitiæ divinæ remisse peragit, qui reos Moa-
bitas non occidit, sed cis parcit; nimirum loquen-
do in genere, et abstrahendo ab hoc vel illo qui
tyrannice cos vel injuste invadit, tantumque spec-
tando opus hoc prout est opus juslitiae et vindic-
te divinæ, quam Deus vult peragi. Sic enim lic-
tor vel carnifex, qui in hoc opere ejusque exeeu-
tione negligens est, maledici et puniri meretur.
Opus ergo hoc, puta excidium .Moabitarum, prout
erat opus juslitiae divinæ, ab caque decretum,
justum et sanctum erat; el quicumque ei coope-
rabantur, juste et sancte agebant, eranique be-
nedicti: quatenus vero idem opus peractum est
a Chaldæis, suas opes et imperium augere volen-
tibus, ealenus fuit opus tyrannidis et rapirne,
ideoque injustum et maledictum.

Canon XXXVII. Deus Chaldæis, Assyriis, aliisque
tyrannis dicitur percepisse, et evocasse, excitas-
se, immisisse eos ad invadendam Judæam, aliis-
que gentes, non quod positive et directe cos ex-
citari! ad hanc Iyrannidem, sed quod Iyranni-
dem eorum praevisam sua providentia ita rexerit
et flexerit, ut non nisi in Judæos et gentes puni-
tioni a se destinatas erumperet. Omnis enim Dei
providentia et ordinatio in Scriptura vocatur pr.e-
ceptum, evocatio, suscitatio. Deus enim præsidet

Omnii
Dei or-
dinatio
vocitor

ipsis voluntatibus malis, easque regit el gubernat, ut, licet vitio proprio mal® sint, tamen Dei providentia ad unum potius malum quam ad aliud ferri sinantur. Docet id S. Augustinus in *Psa.* lxxiii : « Impietas, inquit, eorum lanquam securis Dei facta est : facti sunt instrumentum irati, non regnum placati, » Adducit deinde S. Augustinus exemplum virg®, qua pater castigat filium, deinde ipsam virgam in ignem conjicit. Impii enim sunt virga qua Deus pios castigat; sed iis castigatis impios in gehennam conjicit. Clarius idipsuin docet Hugo Victorinas, lib. I *De Sarram.* Part.V, cap. xxix : « Deus, inquit, n alis voluntatibus non dat corruptionem, sed ordinem. Velle enim malum, malum est, et a mala voluntate est; quod autem potius ad hoc quam ad illud est, bonum est; quia ordo est, et ex bene disponente (Deo) est. Potest ergo voluntas mala in se corrumpi, et resolvi per proprium vitium, quod ei aliunde non datur; sed non potest per velle extra se precipitan, nisi qua ei via aperitur. Et qui precipiti, qua vult, ad ruinam viam aperit, quodammodo ipsam inclinat non impellendo, sed permittendo et non tenendo; nec auctor illi esruendi, sed incedendi ordinator.» Sicut ergo qui Iconem vel canem furiosum manu ligatum tenet, et nunc cum continet, ne hunc illumve amicum mordeat, nunc hoste transeunte eum laxat et dimittit, dicitur in eum leonem vel canem immisisse : ita Deus omnipotenti® suæ manu ligatas tenet omnes impiorum voluntates : ctcum eas laxat, atque in hoc malum, non in aliud ferri sinit, dicitur eas ad hoc excitare, vel immittere : quia sine ejus laxatione, et quasi consensu sive venia, imo concursu, in hoc malum erumpere non potuissent. Ita ergo laxavit Chaldæos, permisilque eos invadere Judæos, non ludos.

Adde Deum dici eos excitasse. *Primo*, quia, ut cKiurn (^,xi Canone precedent!, eis ingentes animos, vichaid*. res, opes et v dorias ledit. Animos, inquam, ad magna audendum, et ad imperium longe lateque propagandum. *Secundo*, quia menti eorum objecit Judæos et alias gentes, quasi opulentas et fortesHbjugabiles. Terho, quia per Jcremiam aliosque Prophetas predixil, Nabuchodonosorem illas subjugaturum, seque velle ut omnes ei serviant septuaginta annis. Quid bocera! aliud, quam illi classicum canere, illumquo quasi evocare ad invadendas alias gentes? Nec enim dubium est, quin Nabuchodonosor partim ex nuntiis et legatis, partira ex transfugis, partim ex communi rumore et fama id cognoverit; ideoquo ipse præcepit Nabuzardan in expugnatione Hicrosolym®, ul Jeremiæ, quasi sibi faventis curam gereret, cumque benigne tractaret, cap. xxxix, vers. II. *Quarto*, quia exterius objiciebat impedimenta, qaB divellerent Nabuchodonosorem ne invaderet alias gentes, et amovebat impedimenta quæ planam quasi viam ei facerent ad invadendum Judæos, et gentes quas per eum punire volebat. Sic

E-ech. XXI, 21, cum Nabuchodonosor jaceret sortem per duas sagittas, ex eaque quærerel omen, an contra Ammonita*, an contra Jerusalem pergere deberet; Deus fecit ul sors caderet contre Judæos, itaque eum quasi impulit ad invadendam Jerusalem. « Sortes enim, inquit Sapiens, in sinum mittuntur, sed a Domino temperantur et disponuntur. » Porro quomodo Deus hoc bellum ad quod convocat Chaldæos, vocet a sanctum, • dicam *Jerem.* vi, 4.

CANON XXXVIII. Nomina abstracta pro concretis poni solent, tum active, ul « formido » vocatur Nabuchodonosor terribilis, qui formidinem incutiebat Judæis totique orbi, Isaïe n, 19. Sic Priapus in hortiis vocatur ab Horatio a avium formido; » tum passive, preserlim cum actus aut potentia ponitur pro objecto. Sic Deus dicitur « amor, spes, timor noster, » id est, a nobis summe amandus, sperandus, timendus. Sic *Psal.* lxx, 5, dicitur : a Tu es patientia mea, Domine, » id est, tu es propter quem patior. Sic Ecclesia, et S. Paulus *Ephes.* in, 10, et *Coloss.* i, IG, angelos vocat alios « Dominationes, » id est, dominantes; alios « Potestates, » id est potentes; alios « Principatus, » id est principes, etc. Sic Isaïas, cap. lx, 17, ait : a Ponam visitationem (id est visitatores) tuam pacem, (id est pacificos), et præpoMtos tuos justitiam, » id est justissimos, ita ul videantur esse norma justifiæ, ipsaque justitia.

CANON XXXIX. Climata, seu plagæ orbis inscriptione consignantur juxta situm Jerusalem el templi, inquit S. Hieronymus in illud *lachar.* n, G : « De terra Aquilonis. » Hinc Ægyptus dicitur esse ad Austrum, scilicet respectu Iherosolymæ. Ita Daniel, cap. xi, predidl « reges Austri, » id est reges Ægypti, conflicturos cum regibus Aquilonis, id est Syri®, puta Ptolemæos cum Anliochis. Sic Assyrii et Chaldæi vocantur Aquilonares, scilicet respectu Judææ. Unde Jeremiás, cap.i, vers. 14, ait : « Ab Aquilone, » id est, a Babylone, « pandetur malum, » Hinc et per a mare » communiter significant Occidentem : quia mare Mediterraneum majori ex parte est ad occidentem Judææ; quia tamen idem ex parte eidem est ad Austrum, hinc subinde « mare » significat Australem plagam, ul *Psal.* lxxxviq, 13 : a Aquilonem et mare, » id est Austrum sive Meridiem, « tu creasti; » et *Psal.* cvi,3 : a A solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari, » id est Austro : nominantur enim hic quatuor plagæ mundi.

CANON XL. Quæ de Christo dicuntur in Scriptura, aliquando de solo capite, id est Christo ipso; aliquando de solo corpore, id est Ecclesia; aliquando de utroque dicuntur; et solerter dispiciendum, quid de quo dicatur : Scriptura enim latenter ab uno transit ad aliud. Ita S. Augustinus ex Tichonio, hb. III *De Doctrina Christ* cap. XXXI et seqq.

CANON XLl. Multa prædicunt Prophctæquæ certum est impleri debuisse, etiamsi quomodo ol

quando impleta sint, neo sacra Scriptura nec histori® profin® narrent. Sic Isaías, cap. xxi, vers. 17, prædicit Tyrum vastandam a Chaldæis, et post 70 annos redituram ad pristinum splendorem. idem do Ammonitis prædicit Jeremía*, cap. xxi, vers. 6. Simile de Ægypto a Chaldæis vastata, et post 40 annos restauranda prædicit Ezechiel, cap. xxix, vers. 12 et 13. Qu® quando impleta sint, nescimus. Sic Aggfflus, Zacharias, Abdias et Malachias nulla a regressu Judæorutn ex Babylone usque ad Christum futura prædicunt, quæ nec Esdras, nec libri Machabæorum, nec abi historici facta esse commemorant.

Canon ALII. Solent Prophet® postquam contra *Judaïos* prophetarunt, ad inimicas Judæis nationes sermonem et minas convertere, ad Judæorum consolationem, et ipsarum gentium tum justam punitionem, tum consolationem, ex salute afferenda per Christum. Sic Sophonias postquam cap. i, vers. 4, prædixit cladem Jud® et Jerusalem, mox cap. ii prædicit excidium Gazæ, Ascalonis, Moab, Æthiopie, Ninives et Assyriorum. Sic Isaías post onus Juda*® transit, cap. xli et seq. usque ad xlii, ad onera Babylonis, Moab, Amon, Idumææ, Tyri, et aliarum gentium, quæ Judæos afflixerant. Idem facit Jeremías, cap. xlii et seq.

Canon XLIII. Quod ad sensum allegoricum attinet, notant S. Basilius in *Isaia*; cap. ii. S. Augustinus epist. 99 ad *Eiodium*, unam r^m in Scriptura simul esse figuram duorum, etiam contrariorum; ut diluvium fidelibus fuit typus baptismi, infidelibus mortis et gehennæ. Sic Christus credentibus fuit lapis salutis, non credentibus vero lapis offensionis, et petra scandali. Sic vir fortis vocatur leo, et aquila, itidem et tyrannus, ait S. Hieronymus in *Ezech.* xvi.

Canon XLIV. In sacra Scriptura omnes sententi®, omniaque verba debent applicari rei significati®, in sensu litterali, non autem allegorico. Ita S. Hieronymus in cap. v *Osee*. Vide Cup. xi in *Pentateuch*.

Canon XLV. Quoad tropologiam, facile est ea quæ Prophet® prædicunt, promittunt, comminantur, præcipiunt, suadent, exprobrant Judæis, aliisque gentibus, mutato nomine transferre ad Christianos. Rursum ea quæ de Synagoga, quasi muliere una ab iis dicuntur, facile est per tropologiam applicare ad animam fidelis cujusque. Unde recte S. Hieronymus in cap. xxi *Jeremía*: • Quidquid, inquit, de terra Judææ dicitur ad litteram, refer tropologice ad congregationem fidelium: quoniam propter eorum adulteria, mendacia, perjuriam, etc., virtutum et donationum Dei sterilitas in Ecclesia lit. »

Sic per regem Babylonis tropologice accipit diabolus; per Philistinos, Idumæos, Moabitas, aliosque hostes Judæorum, accipit infideles, hæreticos et impios, ac vitia et vitiosos; per Cyrum accipit Christum.

Canon ALVI. Solent Prophet® redemptionem Christi describere quasi bellicam victoriam, in qua hostes caduntur, subditi liberantur et salvantur. Hinc eam simul vocant stragem et salutem, ultionem et redemptionem, indignationem et pacem. Hinc, rursum Christum inducunt quasi militem cataphractum cadentem et proterentem omnia; tum quia Christus protrivit hostes suos, puta dæmonem, peccatum, carnem, mortem; tum quia homines infideles et impios sibi subegit, itaque occidit in eis impietatem et scelera, atque ex eis novos homines, pios, sobrios, castos suscitavit. Vide Canon. XLII in *Pentateuch*. Hoc est quod ait Isaías, cap. lix, vers. 17: « Indutus est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus: indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli: sicut vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet. » Et cap. lii, vers. 1: « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis sue. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? Torcular calcavi solus, etc., calcavi eos in furore meo, etc. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis me® venit. » Nimirum, ut ait Claudianus in *G. Consul. Honorii*:

Nulla est victoria major,
Quam quæ confessos annuo quoque subjugat hostes.

Sic explicat S. Augustinus illud *Psalms*, cxiix, G: « Gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, etc. Pagani, ait, occiduntur, cum Christiani fiunt: quia quoro Paganum, et non invenio: ergo mortuus est Paganus. Nam si non occiduntur, unde dictum est Petro: Macta et manduca? Sic occisus est Paulus persecutor, et erectus est Paulus prædicator. »

Canon XLVII. Prophet® anthropopathos, sive humano more loquuntur de Deo. Hinc tribuunt ei humanam figuram, os, oculos, manus, pedes, etc. item iram, indignationem, amorem, gaudium, exultationem, aliasque passiones hominis. Harum enim affectus naturales et boni sunt in Deo, si ab eis demas quod vitiosum, excessivum, turbidum, et præler rationem est. Affectus enim amoris et gaudii circa bonum, aque ac odii ac detestationis circa malum, vero sunt in Deo.

Canon XLVIII. Deus dicitur non pluere, sed stillare suas plagas; quia iram suam misericordia temperat. Hinc *Ezechiel*, cap. xx, 46, dicitur: « Stilla ad Africum: nunc non lota Dei ira videatur effusa, sed stiba quædam eius pars. » Si autem stilla tant® «a viti® est, quid in totis imbribus æstimandum erit? » inquit S. Hieronymus ibid. Sic et *Ezechiel*, cap. xxi, vers. 2, et *Daniel*, cap. ix, vers. 11: « Stillavit super nos maledictio, et detestatio, quæ scripta est in libro Moysi servi Dei, quia peccavimus ei. » Hinc etiam *Apocal.* xv, ira Dei dicitur

phialis contineri, et ex eis effundi : phialis enim angusto sunt oro, unde ex iis ira non potest nisi gullalim fluere. Misericordia enim divina iudicia comprimit et constringit, ne fundant, sed stillent iram, juxta illud *Psalm.* lxxvii, 38: « Ipse autem Deus misericors, et propitius fiet peccatis eorum ; et non disperdet eos. Et abundavit (Dei misericordia) ut averteret iram : et non accendit omnem iram suam : et recordatus est quia caro sunt. »

Canon XLIX. Prophetæ utuntur melalepsi, ut ex antecedentibus intelligant ea quæ naturaliter consequi solent. Sicut « audire » sumunt pro audita facere, et obedire ; « nescire » pro scita non agere ; qui enim quæ agenda sunt scit, et non agit, perinde est ac si nesciat. Sic, *Isaia* xxx, 2, Judæis fugientibus in Ægyptum dicitur : « Os (Domini) non interrogastis, » id est interrogationem et responsionem Domini non estis secuti : vero enim interrogaverant audierantque a Jeremia responsum Dei, ne fugerent in Ægyptum, sed illud sequi noluerant. Sic poetæ sepe utuntur metalepsi, ut Virgilius, *Eclog.* i : « Post abquot, mea regna videns, mirabor aristas, » Per « aristas » enim segetes, per segetes restates, per restates annos intelligit. Sic : « Speluncis abdidit atris, » id est, profundis ; profunda enim umbrosa sunt, umbrosa atra videntur.

Similiter, tam Prophetæ quam poetae sepe utuntur catachresi, sive usurpatione nominis alieni, v. g. cum parricida vocatur is qui fratrem occidit, piscina quæ pisces non habet. Sic Virgilius, *VU Æneid.* ait : « Aut acres tendunt arcus, » Ubi Servius, *a* acres, *p* id est, forte' per catachresin ; nam acrimonia proprie mentis est. Ita Prophetæ « apertum » vocant, quod transeunti nullam adferre remorara, etiamsi sit clausum. Sic Stephenus vidit calos sibi apertos, *Act.* vii, 55. Sic Christus solus dicitur aperuisse uteri matris, id est, per eum clausum penetrasse, et in lucem ac orbem exsiluisse ac si apertus fuisset. Ita loquuntur S. Hieronymus, S. Ambrosius, S. Chrysostomus, Origenes et Theophylactus, quos citavi *Exod.* xin, 1, sicque ipsi de Christo explicant illud *Lucæ* ii, vers. 23 : « Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. »

Canon L. Oracula Prophetarum singulis sæpe capitibus sunt alia et alia, ac novo et diverso tempore edita : unde et subindo diversos habent titulos, ut patet *Isaia* xiv, 28, etc. : xxi, vers. II et 13. Quocirca capita (imo paries ejusdem capituli subinde) sæpe non habent inter se connexionem et continuationem, nec servant seriem temporalium : sed singula capita singulo sunt prophetiae, et quasi singuli libri diverso tempore dictati et scripti, qui postea fuerunt in unum volumen collecti. Hac de causa crebra hic est hyslerologia.

Canon LI. Vocula «ai» Hebræis est nota iurantis, estque apocryphus 'd euphemismus boni

ominis causa, verbi gratia : « Vivit Dominus si Veniat hostis, » id est, juro quod non veniat hostis, adcoque si veniat, non habear Deus aut velax. Potest secundo, sine aposiopesi «si» pro « non » accipi. Ubi nota, cum post verba iurandi sequitur dictio « si, » tunc « si » orationem affirmantem vertit in negantem, orationem vero negantem vertit in affirmantem, ut *Psalm.* xciv, li : « Ut iuravi in ira mea : Si introibunt in requiem racam, » id est, quod non introibunt. Vice versa *Isaia* xiv, 24 : « Juravit Dominus : Si non, ut putavi, ita erit, » id est, juravit quod uti ipse putavit, ita erit. Ita Maldonatus in *Ezech.* cap. xviii, vers. 3.

Canon LH. Hebræi cum in genere aliquo significare volunt omnia, genus femininum jungunt masculino, ut *Isaia* in, t : « Aufert a Jerusalem validum et fortem ; » Hebraice est, *sustentantem et sustentatricem* ; Septuaginta, *validum et validam* ; id est omnes fortes tam viros quam feminas, qui urbem tueri et sustentare poterant. Sic *Lede*, n, 8: « Feci mihi cantores, et cantatrices, » id est omne musicorum genus. *Jerem.* vi, 34 : « Quiescere faciam vocem sponsi et vocem sponsæ, » id est omnis nuptialis plausus. Simile est *Ism.* xxn, 16 et cap. XXXVIII, 16, et alibi in Hebræo.

Canon Lili. Relativum aliquando refertur non ad id quod expressum est, sed ad id quod quis tacite secum cogitat. Ut *Cantic.* i, 1 : a Osculetur me osculo oris sui ; » ubi illud « sui, » refert ad « sponsum, » qui prius non expressus, sed cordi sponsæ alte erat infixus. *Psal.* lxxxvi, i : « Fundamenta ejus in montibus sanctis ; » ubi « ejus, » refert ad « Jerusalem : » quam licet non nominasset Propheta, animo tamenolvebat, *Psalm.* exui, 2 : « Facta est Judæa sanctificatio ejus, » nempe « Dei, » cujus opera secum admirabatur David, *Thron.* m, 1 : a Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus, » scilicet « Dei : » illius enim indignationem animo pertractabat. *Joan.* XX, 15, ait Magdalena Christo quem non agnoscebat, putans esse hortulanum : « Domine, si tu sustulisti cum, » nempe a Christum, » in quo erat tota, et de quo credebat hortulanum cogitare.

Canon LIV. Ludunt subinde Prophetæ in eadem voce contrarie accepta, ut *Ism.* xxix, 1 : « Vae Ariel, Ariel ; » et vers. 2 : « Erit mihi quasi Ariel, » q. d. Jerusalem, quæ erat arici, id est leo Dei, predando alias gentes, erit milii prædæ quasi arid, id est quasi arid maledictionis. Sic Apostolus ludit in voce *peccatum* : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum (id est hostiam pro peccato) fecit, » II *Corinth.* v, 21.

Sic «benedicere» capiunt pro maledicere pereuphemismum, ut « Naboth benedixit, » id est, maledixit, « Deum, » II *Ileg.* xxi, 13. Sic «sanctificare» capiunt propolluere, ut *Deuter.* xxn, 9. Sic v'p *hades*, id est sanctus, vocatur cinredus, et tedésca scortum, quasi dicas minime sanctum

Sic « sacer » Latinis capitur pro exsecrando, ut apud fiorai. *Ode vn* : « Sacer nepotibus cruor, » et Virgihum, lit *Æneid.* : a Auri sacra, (id est exsecranda), fames. » Sic a anathema » vocatur donum Deo oblatum, item res exsecranda, morti et diris devota.

Rursum ludunt eleganter in eadem voce per anliphrasin, ut videantur ænigma proponere. Sic ludit Isafas, cap. xxn, 11 : « Domine, exaltetur manus tua, et non videant: videant, el confundantur. » Et Osce i, 10: « Et erit in loco ubi dicetur cis : Non populus meus vos : dicetur eis : Filii Dei viventis. » El cap. n, 24 : « Dicam non populo meo: Populus meus es tu, » sive, ut Apostolus citat *Hom.* IX, 26 : « Vocabo non plebem meam, plebem meam : et non dilectam, dilectam: et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. » Sic Gentiles et sæculares per antiphrasim elegantia formant renigmata, quale est illud Platonis, lib. V *De Lcgib* et apud Athenaeam, lib. X *Dipnosophist.* : a Vir non vir, videns non videns, lapide non lapide, percussit avem non avem, sedentem super arborem non arborem, » hoc est, eunuchus luscus pumice percussit vespertilionem sedentem super sambucum.

Tale antiphrasticum ænigma est Bononiense apud Franciscum Schotti, *cent. 2, ænigm.*

Ælia Lælia Crispis, nec vir, nec mulier,
Nec androgyni, nec puelb, nec juvenis,
Nec anus, nec meretrix, nec pudica,
Sed omnia :
Sublata neque fame, nec feno, nec veneno,
Sed omnibus :
Nec cerio, nec anuís, nec terris,
Sed ubique jacet.
Lucius Agatho Priscius, nec maritus,
Nec amator, nec necessarius, neque
Monens, neque gaudens, neque liens,
Hanc neque molem, nec pyramidem,
Nec sepulcrum,
Sed omnia,
Scit et nescit cui posuerit.
Hoc est sepulcrum intus cadaver non habens,
Hoc est cadaver sepulcrum extra non habens;
Sed cadaver idem est et sepulcrum sibi.

Quod nulli de anima hominis, alii de cupidine, alii de aqua nubium, alii (et forte verius) de Niobe filia Tantali, quæ vi oppressa ex dolore in saxum a poetis dicitur versa, interpretantur.

Tale est et illud Alexidis Poete in uxvw : a Non mortalis, neque immortalis, sed habens quoddam utriusque temperamentum, ut neque hominis parte vivat, neque Dei, sed nascatur semper. » llic est Somnus.

CANON LV. Est apud llebræos taexataopà; : honestis enim verbis rem inhonestam declarant. Sic < cognoscere uxorem » apud cos significat actum conjugii : sic « aquam pedum » vocant urinam quæ ad pedes solet defluere. Sic *Ezech.* cap. mi, 17, ait : « Omnia genua fluent aquis, »

id est urina, *q. d.* Præ metu commingent se. « Sio mingentem ad parietem, » vocant canem. *Canis* enim nomen llebræis vile est et inhonestum, ac pessime sonat, ut l *lleg.* xxv, 34, ait David ad Abigail : « Nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal, etc., mingens ad parietem, » *q. d.* Ex domo Nabal omnes occidissem, et non vel canem superstitem reliquissem, nisi tu mihi occurrisses, meque tua blandiloquentia et humilitate placasses. Sic « magnas carnes » *Ezech.* xvi, 26, et « carnes asinorum » *Ezech.* xxui, 20, vocant magna genitalia. Sic ibidem et sæpe alibi dicunt Prophète, a divisit pedes suos, » id est, prostituit se.

CANON LVI. Gaudent Prophète, præsertim Ezecliël et Daniel, ænigmatibus, emblematicis, proverbiis. Ille Daniel, per ænigma arboris cap. iv, describit imperium Nabuchodonosoris. El cap. ii, per ænigma stature quadrifidae repræsentat quatuor monarchias, easdem repræsentat per quatuor bestias cap. vu. Cap. v, per *mane, tekël, phares*, portendit excidium regis et regni Babylonici. Caj). vin, per emblema hirci pugnantis et debellantis arietem, prædicil pugnam et victoriam Alexandri Magni contra Darium. Ezechiël, cap. i, per quatuor animalia et currum Cherubim depingit Dei magnificentiam, potentiam et vindictam. Cap. v, per ænigma novaculæ radentis pilos et barbam, Chaldæos occidentes tum plebem, tum principes Judæorum. Cap. ix, per signum *than* repræsentat crucem, et patientiam Christi et Sanctorum. Cap. xvi, per fornicationem sponsæ redarguit idololatriam Jerusalem. Cap. xvii, per pugnam duarum aquilarum, oculis subijcit pugnam Nabuchodonosoris et Pharaonis. Cap. xix, per leones et leunculos, depingit regnum et tyrannidum Joachaz, Joakim et Sedecire. Cap. xxm, per meretricium Oolte et Oolibre, describit idololatriam Samarte et Jerusalem, etc. Sic cap. XYiii, 2, dicunt Judæi : « Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt; » hoc est, patres peccaverunt, filii puniuntur. Sic Jeremías cap. vi, 29, de pertinacibus Judæis ait : « Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator : malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. » Tale est et *Thren.* iv, 7: a Candidiores Nazarei ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. » Talibus et gaudet Isaias, ut cap. i, 22: a Argentum tuum versum est in scoriam : vinum tuum mixtum est aqua, n Et cap. v, 18 : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. » Et cap. xiv, 29 : a De radice colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem. » Et cap. xvi, i : « Emitte agnum, Domine, dominatorem temæ, de Petra deserti ad montem filia* Sion. » Et cap. xviii, i : « V. b terre cymbalo alarum, etc. Ille, angeli veloces, ad gentem convulsam. » Et cap. xxix, i : « Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David: al

ircomvallabo Ariel, et erit inhi quasi Ariel. »

Causæ sunt duæ : *prior*, quia prophetia cum sit arcana <† obscura, gaudet stylo arcano et obscuro; posterior, quia prisci sapientes suam sapientiam tradebant per «migmata, ut ejus desiderium et studium in discipulis acuerent. Ita Ægyptiisua dogmata celabant, et tradebant per figuras hieroglyphicis. iia Sophista regis Ægyptii Nectenabo hoc ænigma Æsopo proposuit: a Est, inquit, templum magnum, et in ipso columna duodecim habens urbes, quarum quælibet triginta trabibus sustinetur, has vero trabes duæ circumeunt mulieres. » Cui Æsopus : a Templum, ait, est mundus, columna annus, urbes menses, trabes dies, at mulieres ipsæ duæ dies et nox. » Porro Æsopus ipse per fulanas, id est emblemata, ingeniose et facete suam mythologiatn, id est Philosophiam moralem, conscripsit. Cratetis Thebani dogma fuit, testu Plularcho : « Pro lente olla non est augenda, ne in seditionem conjiciamur, n hoc est, cibus non est opplendum aut gravandum corpus, ne in perturbationem profluviumque deducatur. Amphion apud Pacuvium hoc de testudine ænigma proposuit : a Quadrupes, domiporta, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, capite brevi, cervice anguina, aspectu truci, eviscerata, inanima cum animali sono. » Tale est illud medici ægro imperantis, ut sumeret « terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam, n id est cochleam. Talc fuit oraculum datum Philippo : « Omnia tu vices, luerint si argentea Uda. » 'ocuit enim cum lanceis argentéis, id est pecuniis, expugnandas esse urbes, præsiariis argento corruptis.

Tale fuit illud Virgili! in *Bucolic.*, ecloga 3, quo se crucem Grammaticis fixisse asserebat :

Dic quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores.

Quod de flore hyacintho passim interpretantur : de quo duplex narratur fabula, Hyacinthi scilicet OEbalii adolescentis ab Apolline amati, et Ajacis Telamonii, qui ambo in eundem florem conversi feruntur : in quo quidem flore flebilis illa Græcorum vox αἴ, αἴ a natura affermata et inscripta invenitur. Noster tamen Joannes Cerda hoc ænigma exponit de Augusto Cæsare, cujus effigies et nomen in nummis cudebatur inter flores; atque inde videri ortum nomen Florinorum in re nummaria. Tale est hoc ejusdem :

Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
TrJS pateat cœli spatium non amplius ulnis.

(Quod de puteo in Syene facto interpretantur, quem Mathematici ea ratione effoderant, ut solstitium indicaret ; eo enim tempore nusquam umbras sol ibi flectere dicitur. Talc fuit et Sphingis ænigma de homine : a Mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes. » Atque hæc est causa, cur Scriptura subinde per mimesim citet apo-

XI.

logos et fabulas Gentilium, nt fabulam Titanum, *Judith* xvi, 8, cornu Amaltheae, *Job* xi_n, 14, juxta Septuaginta fabulam Centaurorum, *Isaia* xxxiv, 14, uti ibi pluribus dicam.

Cax on IATI. Pari modo utuntur symbolis, et symbolicis figuris, ideis, ac phrasibus, præsertim in rebus divinis. Idem fecerunt prisci Gentium Theologi, et divini, ut ipsi censebant, legumlatores, ut Zoroastres, Zamolxis, Zaleucus, Dardanus, Charondas, Numa. Idem fecit et impostor Mahomet in suo *Alcorano*. Idem fecit et Christus docens per parabolas et symbola, *Matth.* cap. xti, vers. 34. Nam ut sancte, impius licet ipse, Julianus Cæsar ait : a Amat divina natura celari, et abdita ejus substantia non patitur nudis verbis in ames iutroire pollutas. » Et ut Macrobius ait : Deus, siculi vulgaribus hominum sensibus, intellectum sui vario rerum tegmine operimentoque subtraxit : ita a prudentibus arcana sua voluit per arcana tractari, ut scilicet figuris et involucris tecta, a vilitate sint secreta, ac debitam obtineant venerationem. Quare Numenium philosophum offensam pertulisse numinis ferunt, quod Eleusinia sacra interpretando vulgasset. Vidit enim in somnis deas ipsas habitu meretricio, in fornice prostantes ; id cum admirons quid hoc esset percunctaretur, ei responsum fuit ipsas deas iratas ab ipso pudicitia adyto vi abstractas, passimque ab eo prostitutas. Theodeclen oculis, Theopompum mente fuisse captum, quod quaedam dicta Mosis et S. Scripturæ carmine publicassent atque profanassent, scribit Arislæas. Quocirca S. Dionysius hæc sacra symbola vocat, eademque de causa a Theologis nonnullis triplex Theologia dicitur, symbolica, mystica et telcslica. Ubi nota: S. Dionysius, lib. De *Divin. Namin.*, et lib. De *Mysi .. Thcolog.* S. Thomas, 1 part. *Quast.* Xli et XIII, æ' passim Scholastici docent Deum et divina tripliciter a nobis cognosci. *Primo*, per viam <»-sus a creaturis ad Creatorem, quasi ad eorum originem et auctorem. Nam, ut ait Apostolus, *IV>m.* i, 20 : « Invisibilia ipsius (Dei), a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas. » *Secundo*, per viam negationis, v. g. cogitando et dicendo : Deus non est lapis, non coelum, non homo, non angelus, sed essentia et majestas hæc omnia in infinitum transcendens, de quo S. Dionysius, cap. n et iv *Calest. hierarc.* *Tertio*, per figuras e* ..ymbola corporalia, quæ incorpoream ejus naturam corporeis nobis representant, quasi per umbram et imaginem. Ille tertius modus facilius est et suavior; suavius enim et jucundius Deum per symbola quasi per speculum intuemur. Quocirca tertio hoc modo Scripturæ, et præsertim Propheticæ, crebrius utuntur.

E Gentilibus Eae in re excellait Pythagoras, qui aurea sua de Deo, deque moribus et virtutibus dogmata per symbola tradidit et conscripsit, caque cum a Mose cl Prophetis didicisse docent

6

Eusebius, lib. X *De Prapar. Evang.* cap. n; Theodoretus, lib. II *De Principiis*; Orígenes, lib. I *Contra Celsum*; S. Ambrosius, lib. III, epistol. 20 *ad Iretueum*; Clemens Alexandrinus, lib. I *Stromal.*; Josephus, lib. I *Contra Apionem*; Lilins Gyraldus in *prerfat. Symbolorum Pythagoree*, ac aperte ostendit Hermippus, lib. I *De Pythagora*: undo et nonnulli Pythagorain circumcisum, imo eundem fuisse cum Ezechiele Propieta qui symbolis abundat) censuerunt, ut ostendam *prafat. in Ezech.* Eum secuti non tantum Græci, sed et Romani, sua habuere symbola, quibus papaver fertilitatis et urbis symbolum fuit; malum cydonium conubi!, Adon fructuum, Liber pator libertatis, Atys florum, spuma genitura, Satyrus libidinis, testibus Eusebio et Plutarcho.

«ryraboh Porro Pythagora triplicia fuere symbola : primo, theologica et divina; *secundo*, ethica; *tertio*, politica. Divina sive de Deo, hæc pracipue fuere. Theolo- *Primo* : « Ne coacerva ligna cupressina, » id est Deo consecrata in proprios usus ne converte : ex cupresso enim fiebat Jovis sceptrum, ait Hermippus. *Secundo* : « Ignem gladio ne scalpas, » id est Deo linguæ acumine ne maledicas. Ita aliqui, licet alii aliter, et forte melius, de quo mox. *Tertio* : « Dei figuram in annulo ne insculpas, » id est sententiam et sermonem de Deo ne facile manifestes et divulges, ut abeat in contemptum. Ita Cyrillus; aut, ut Gyraldus, ne in deliciis, vel in propatulo Dei effigiem et memoria habereas. *Quarto* : a Gallum nutrias, ne tamen sacrifices, » id est milites alas qui urbem custodiant, sed sacris eos ne admisceas. *Quinto* : « In sacrificio ungues ne seca, » id est in sacris ne te rebus supervacaneis aut sordidis occupes. *Sexto* : « Surgens e lecto stragula complicato, » id est mane erigens te ad rerum divinarum contemplationem, corporeos sensus deserito. *Septimo* : « Injussu imperatoris (id est Dei) ex statione, id est vita, ne decedas, » hoc est, vitam temere ne perde sive prodige. *Octavo* : « Ex imputatis vitibus Diis ne liba, » id est actiones et victimas tuas puras, id est putatas et purgatas, Deo offer; Deus enim odit omne impurum. *Nono* : « Nudis pedibus rem divinam facito, » id est purgatis affectibus (horum enim symbolum sunt pedes) rem sacram facito. *Decimo* : « Adoraturus sede, » id est dum oras, pacato et tranquillo animo sis, ut cum totum in Deum colligas et transfundas. *Undecimo* : « Cum veneris in templum, adora, nec interea aliud facias. » *Duodecimo* : « Ex itinere prater propositum in templum non ingreditor, » id est, rebus profanis 51 irreligiosis sacra et divina ne commisceas. De còno *tertio* : « No absque lumine de rebus divinis loquere, » id est ne sine coelesti illustratione, puta sine fide et sapientia divina, de Deo loquere. *Decimo quarto* : a Cum tonat, terram tange, » id est cum instant signa ira Dei, te humilia memor tute origmis, itaque Deum obsecra. *Decimo quinto* : « Linguam coerceto, Deum imitans : nam proxi-

mus illo Deo qui scit ratione tacere. » Unde I*ythagoras primo discipulos suos quinquennio silere jubebat. *Decimo sexto* : « Inter cetera colenda est perfectissima trinitas. » Videtur Pythagoras ab /Egypliis et Ilebrais hausisse tenuem aliquam notitiam Sanctissimæ Trinitatis, aut certe ternarium numerum, nipote primum perfectum, Deo durandum consuit. Vere enim dixit Theodoretus, lib. II *De Principiis* : a Anaxagoras, Pythagoras, Plato, aenigmata quædam de Deo ab /Egypliis Ilebiwisquo collegerunt.

Secundo, ethica Pythagora insignia sunt, quæ ab Ilebrais et Clialdæis hausit. Nam et Salomon suam Ethicam per symbola tradidit; unde et eandem Proverbia et Parabolas inscripsit. Illustriora ergo in hoc genere Pythagora hæc sunt. *Primo* : « Jugum staleramve ne transilito, » id est æquallatis et justicie normam ne transgreditor. Ita S. Hieronymus et Plutarchus, licet aliter exponat Cyrillus Alexandrinus. Staleram, ait, ne transilito: Id eslavarus ne esto. *Secundo* : « Hirundines familiares non habe, » id est cum garrulis et nugacibus non conversare, silentes et silentium cole. *Tertio* : a Cum profectus fueris, ne redeas, ne reflectas, » id est cum vitam mutaveris in melius, noli reverti ad tuas cupiditates. *Quarto* : « Per viam publicam ne vadas, » id est vulgi errores et mores ne sequare. *Quinto* : « Ignem igni ne addas, et ignem gladio ne scalpas, » id est cum irato, praserlim divite, ne contendas, ne ei bilem acuas. Ita Clemens Alexandrinus, lib. VI avi-pdoisw. *Sexto* : « Animalia unguicurviam ne nutrias, » id est cave ne domi fures aut rapaces Labeas. *Septimo* : a Annuirmi angustum ne feras, » id est ne anxie vivas, ne servituti aliique obligationi te implico», ex qua explicare deinde te non possis. HuS. Hieronymus. *Octavo* : « A fabis abstineto, » id est a suffragio ferendo (hoc enim fiebat per fabas) et a judiciis, id est a magistratu, abstine; aut, ut Cicero, lib. *De Divinat.* : a Fabas suis vetuit Pythagoras, quia faba habet inflammationem magnam (unde et fertur incitare ad libidinem, ac proinde hic cibus tranquillitatem mentisquærenlibus contrarius est. » *Nono* : « Cor ne edito, » id est ne te angas, ne te curis conficias. Ita Cyrillus. *Decimo* : « Sal appone, » id est ubique utere discretione et prudentia. *Undecimo* : « Ne frangas dentes, » id est ne detrahas cuiquam aut maledicas. *Duodecimo* : « Coronam ne carpito, » id est principes et magistratus ne carpas aut lacessas. *Decimo tertio* : « In cinere ollæ vestigium confundito, » hoc est, post inimicitiam nullum ira vestigium serva, sed omnem ejus memoriam abole. *Decimo quarto* : « Adversus solem ne mingas, » id est omni loco pudorem et verecundiam serva. *Decimo quinto* : « Adversus solem ne loquere, » id est veritati manifestos ne obstrepas. *Decimo sexto* : « In via ne ligna scces, » id est quæ communia et publica sunt noli turbare. *Decimo septimo* : a Elixum ne asses, n id est mansuetos ne irrita; est enim eorum ira larda,

sed longa et implacabilis. *Decimo octavo* : a Gladium acutum averte, » id est a periculo abstine. *Decimo nono* : a Quæ ceciderunt ne colligito, » id est ne sis tuarum rerum amator ardentior. *Vigesimo* : a Non propter opes ducenda est uxor, » magis enim morum et virtutis habenda est ratio. *Vigesimo primo* : « Adoranda est Echo, cum flant venti, » id est occasione et tempori serviendum est, neque ventis reflandum. *Vigesimo secundo* : « Mitem arborem ne viola, nec cade, » id est innocentes et mansuetos ne inquieta, ne vexa. *Vigesimo tertio* : « Super modium non consistas, » id est otium fuge. *Vigesimo quarto* : « Oleo sedem ne commacula, » id est nihil agas quod cujusquam quietem turbet. *Vigesimo quinto* : « Sepiam piscem ne edas, » id est res implicatas ne suscipe. *Vigesimo sexto* : « In astrum nunquam digitum intende, » id est de supremis viris nihil temere loquere. *Vigesimo septimo* : « In arundinetis non confabulare, » id est cum levissimis hominibus familiaritatem non habe. *Vigesimo octavo* : « Candelam ad parietem non applica, » id est tardis et frigidis hominibus sapientia laudes non commoda. *Vigesimo nono* : « In nive non scribe, » id est stupidis et mollibus animis nihil committe. *Trigesimo* : « Vulturem avem in augurio esse infelicissimam, » id est noxios homines facile esse infelices. *Trigesimo primo* : « Facilius emori hominem cui oculi claudantur, » id est hominem ipsum ex negligentia facile in miseriam cadere.

Politica. *Tertio*, symbola Pythagoree politica, sive partim politica, partim oeconomica, partim etilica hæc sunt. *Primo* : « Extra publicam viam ne eas, » id est, consuetudines et publica instituta serva. *Secundo* : « Progredienti gregi de via decede, » id est multitudini te non oppone. *Tertio* : « A mustela e transverso retrocede, » id est homines delatores fuge; nam mustelam oro parere affirmant. *Quarto* : « Arma a muliere subministrata rejice, » id est non sume animos a fraude vel effeminata aliqua consuetudine. *Quinto* : « In tenebris absque vestitu aliquo non vade, » id est nudam et apertam sententiam in obscuris rebus non profer. *Sexto* : « Rectum pedem promove, » id est recta et justa profer. *Septimo* : « In loculi fundo residuum non relinque, » id est artes quas cœperis, funditus exhauri. *Octavo* : « Colubrum intra ædes collapsum non perime, » id est hospitem quamvis nocivum perhumaniter tracta. *Nono* : « Offensa in vestibulo obscœna vetula, non egredere, » id est res quarum turpia sunt principia, non prosequere. *Decimo* : « Noctu in tenebris deambulare cave, » id est enitere, ut fuisse in vita videaris. *Undecimo* : « Sole collucento ignem non defer, » id est rebus claris et perspicuis rationem non afler. *Duodecimo* : « Lapidem in fontem jacere scelus, » id est in eum qui det operam utilitati publico, durum aliquod injicere, scelus. *Decimo tertio* : « Pede in limine ilfiso retrocede, » id est quæ in ipso principio noxia

sunt, non prosequere. *Decimo quarto* : « Lumen post caput appensum non detine, » id est industriam et prudentiam non in postremis balie. *Decimo quinto* : « Sinistra manu cibum ne sumito, » id est non nisi recto et legitimo lucro vive. *Decimo sexto* : « In sacro sepulcro non dormi, » id est res consecratas superbis ad voluptatem et socordiam non substerne. *Decimo septimo* : « Minuti panis pedibus non calca, » id est, quamvis minimam degende vite rationem non pessumda. *Decimo octavo* : « Egrediens introiensque, valvas exosculare, » id est initia et fines actionum et institutorum complectere. *Decimo nono* : « Lynam illotis manibus non attinge, » id est purissimum eum qui dicat esse oportet. *Vigesimo* : a Sudorem ferro non absterge, » id est labore parta nemini vi et viribus eripe. *Vigesimo primo* : « In solitudine sine baculo non ambula, » id est cum amicis in necessitatibus confer, et consule. *Vigesimo secundo* : « Apud quadrupedem poema non cane, » id est apud ignaros seria non profer. *Vigesimo tertio* : « Faciem in fluvio non lava, vel specta, » id est ex labili re, et penitus instabili specimen non appete. *Vigesimo quarto* : « Hominis vestigia ferro non confice, » id est hominis memoriam non lacera. *Vigesimo quinto* : « Integrum fasciculum in igne non pone, » id est non una opes omnes in unum discrimen pone. *Vigesimo sexto* : « Egrediens e laribus sinciput, rediens occiput scalpe, » id est præcautionem et diligentiam ad res agendas excita, bis peractis memoriter examina. *Vigesimo septimo* : « De rheda junctis pedibus non exili, » id est de statu in quo sis, in alium nisi sensim transi. *Vigesimo octavo* : « Puerum aut feminam stricto vagari gladio, omen malum, » id est non defuturum malum, si gubernatio ineptis et levibus tradatur hominibus. *Vigesimo nono* : « In chœnice non sede, » id est non tantum præsentis, sed et futuri curam habe; est enim chœnice diurna esca. *Trigesimo* : « Duorum temporum quam maxime habe curam, matutini et vespertini, » id est eorum quæ acturi sumus, et eorum quæ gesserimus.

Porro hieroglyphics, parabolus, adagii et ænigmata singulorum Prophetarum collegi et ordine digesta assignavi initio hujus operis : unde liquebit ex hisce fontibus sua hausisse Pythagoram, Platonem, aliosque Philosophos.

« Sciat Lector, ait S. Hieronymus in *Ezech.* x1, omnia prope verba Hebraica et nomina, quæ in Græca et Latina translatione posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sirmatiea, imo nullius gentis; dum et Hebræa esso desierint, et aliena esse non coeperint. Ita *Ezech.* x1, 7 et seq., pro llebræo **O'Nn /aim**, id est thalami, corrupte in Septuaginta legitur *Gen.* x1i, 44, pro Hebræo; aut potius Ægyptio, *tsop/mathpanoach*, id est salvator mundi (quod nomen Pbarao imposuit Josepho)

comiptcinSeptiiagintai\K«|xçavi;x. Kaprollebræo pascha, pro Jescua vel Jehoscua Jesus, pro Mdschiach
mnrAova, lutine ctgræce dicimus Eva; propcsach Messeas, pro Tsor Tyrus, pro Casdim Chaldæi.

HARMONIA CHRONOLOGICA PROPHETARUM.

Hoc est, tabula chronologica per annos mundi et Christi consignans singula oracula Isaire, et aliorum Prophetarum, conformis illi quam quasi probabilem Genesi prrefixi. Scio varios varie hæc consignare, sed paucis annis, quibus una chronologia ab alia distat, additis vel demptis hæc tabula cuilibet illarum serviet.

Reges Juda sibi continuo succedentes, sub quibus prophetarunt Propheta.

Ozias vel Azarias regnavit annis	52
Joalhan	4G
Achaz	1G
Ekechias	20
Menasses	55
Amon	2
Josias	31
Joachaz mensibus	3
Joakim annis	11

A Joakim anno It finito, puta ab ejus crede, et filii ejus Joachin transmigratione in Babylonem, incipiunt anni 70 captivitatis Babylonicas, de quibus Jeremías, cap. xxv, vers. 11. Unde hinc annos prophetire suæ inchoat et consignat Ezechiel in tota sua prophetia.

Joachin mensibus 3
Sedecias annis 11
Anno 11 Sedeciae, Nabucnodonosor regnum Juda et Jerusalem evertit, anno regni sui 18.

Regnavit post excisam Jerusalem Nabuchodonosor aunis2G. Universim enim regnavit anni 44. Ei successit filius Evilmerodach sive Baltasar, qui regnavit annis 34. Baltasarem, capta Babylone, occiderunt Darius et Cyrus.

Itaque post Baltasarem in Babylone regnavit Darius anno uno, post Darium Cyrus annis 3.

In anno 3 Cyri finiuntur prophetire Daniclis, qui ultimus omnium quatuor prophetarum prophetavit.

Anno mundi 3130, ante Chrhtum 816,

qui fuit a diluvio annus 4479, a nativitate Abrahamæ annus 1187, ab exitu llebrreoruin ex Ægypto annus 882, ante Christi nativitatem annus 814, erepit regnare Ozias, sive Azarias, rex Juda, regnavitque per anno^ 52. Sub quo prophetavit Osee, Joel, Amos et Isaias, qui, si credimus Eusebio, precise erepit prophetare anno 17 Oziai, qui fuit annus ante Christum 797. Rursum sub Ozia coeperunt Olympiades. Annus enim 40 Ozilo, qui fuit

ante Christum 774, fuit annus 1 primæ Olympiadis.

Anno mundi 3187, ante Christum 763,

qui fuit Ozia 52 et ultimus, vidit Isaiás, cap. vi, Dominum sedentem super solium excelsum, et duos Seraphim clamantes: « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, n a quo per Seraphim carbone ignito purgatus, mittitur ad prophetandum, ac ad prredicendam futuram tempore Christi Judreoruni incredulitatem et desolationem, Gentium vero vocationem, fidem et multiplicationem.

Anno mundi 3108, ante Christum 751,

qui fuit Joatham filii Ozire 11, Roma condita est a Romulo, qui in ea regnare erepit, regnavitque 39 annis.

Anno munm iwr, nnte Christum 742,

qui fuit Achaz filii Joatham regnante apud Medos D. joce, prredixit Isaias Christi ex Virgine ortum, dicens cap. vu : « Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » Additque regnum Israel reque ac Syriæ brevi fore destruendum, quod el contigit : nam eodem anno Phacec rex Israel, cum regnasset 20 annis, occisus est a duce equitum suorum, puta ab Osce, qui ei in regno successit. Rursum Teglat Phalasar, rex Assyriorum, vastavit eodem anno regnum Israel, et regnum Syriæ, ejusque regem Rasin, qui cum Phacee contra Achaz et Judæos conjuraverat, occidit.

Sub hoc tempus floruit Sibylla Erythrea, cujus de Christi nativitat •, judicio et resurrectione versus recenset S. Augustinus, libro Vili De Civitate, cap. xxiii.

Anno mundi 3219, ante Christum 730,

quo moriente Achaz successit ei filius Ezechias, puta anno 1 Ezechire, prophetavit Isaias, cap. xtv, vers. 28, Ezechire victoriam et triumphum de Philistinis. Sub idem tempus idem prophetavit, cap. Xlu et seq., onus, id est excidium, Babylonis per Cyrum, atque Moab, Damasci, /Egypti, /Ethiopire, klumcere, Arabiæ et Tyri per Nabuchodonosorem.

Anno mundi 3224, ante Christum 725,

qui fuit Ezechire regis Juda sextus, Osco regis Israel nonus et ultimus, Salmanazar capit Samariamcum rege Osee, regnum Israel evertit, decem

Tribus abducit in Assyriam, juxta onus et vaticinium *Isaiae* cap. vu et vin.

Tunc contigit historia Tobiae. Nam inter alio** Tobias cum Anna uxore, et Tobia filio suo unico, ex tribu et civitate Nephthalim a Salmanasare abductus fuit in Niniven: qui cum ab infantia idola fugiens Deum sedulo coluisset, etiam in captivitate a lege et timore Dei non recessit: quocirca naclus gratiam Salmanasarum. accepit potestatem ut quocumque vellet iret: unde circumiens Israelitas concaptivos consolatus est, egentibus suo currit, Gabelo mutuavit decem talenta argenti.

Anno mundi 8232, ante Christum 717,

qui fuit Ezechire 14, Isaías, cap. xx, incedens nudus per triduum, hoc suo facto portendit, et ricipsa prophetavit spoliationem .Egypli et Æthiopire, quare eodem anno facta est a Sennacherib, duravitque ad triennium.

Quocirca eodem anno Sennacherib, obsidens Jerusalem, blasphemias contra eam et Deum minas per Rabsacen evomuit; sed ad preces Ezechire et Isaire Deus ejus arma ab ea avertit, alioque divertit. Excivit enim contra eum Taraca regem Æthiopiæ, de cujus adventu audiens Sennacherib, coactus est copias a Jerusalem contra Taraca abducere; ac cum eo confligens victor vastavit Ægyptum et Æthiopiam, uti jam dixi- *Isaiae* xxxvi et xxxvi!.

Eodem anno ægrotavit Ezechias, mortemque ei denunciavit Isaías: flet ille Deumque poenitens precatur: preces exaudit Deus, quindecimque annos scilicet ejus adjecturum per Isaïam promittit. Ezechire petenti signum dat portentum regressus solis et umbræ in horologio Achaz per decem lineas. Ergo Isaïas, admoventis ulceri Ezechire cataplasma ficuum, illum curavit, qui sanatus die tertio ingressus templum, canticum eucharisticum Deo cecinit, *Isaiae* xxxvni.

Eodem anno Merodach rex Babylonis, solem retrocessisse obstupescens, mittit legatos et munera ad Ezechiam, ut quærerent quomodo et quare tale portentum accidisset: unde elatus Ezechias ostendit eis omnes thesauros domus sue; ob quod ab Isaïa increpitus, ab eo audit eosdem thesauros filiosque suos futuro tempore auferendos in Babylonem. Excipit patienter sententiam Prophète humilis rex, tantumque precatur: a Fiat pax et veritas in diebus meis,» illudque impetravit: cum enim feliciter 39 annos regnasset!, in pace obdormivit, *Isaiae* cap. xxxix.

Anno mundi 8234, ante Christum 713,

qui fuit Ezechire 16, et 3 Sennacherib ab invasione Judæe, Sennacherib, victor rediens ex Ægypto et Æthiopia, obsidensque rursum Jerusalem, plagam accipit ab angelo, crescit 185 millibus Assyriorum, juxta oraculum et promissa *Isaia* cap. xxxvii, vers. 30 et 36. Quocirca fugit ipse, redilque in Niniven, iramque suam evomit in Is-

raelitas eo nuper abductos. Sic enim habet Tobias cap. i, vers. 21: « Cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blasphemiam suam, et iratus mullos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi, jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei.

Ab hoc anno 16, usque ad 29 et ultimum Ezechire. Isaïam edidis** omnes reliquas nationes, quas a sap. XL ad finem libri describit, censet S. Hieronymus in cap. i *Isaiae*. Has enim post cladem Assyriorum, cap. xxxvii, receptam subjungit Isaïas. Porro illæ sunt de Christo et Ecclesia. Nam obiter prædicit Cyrum relaxaturum Judæos et captivitate Babylonicam; prolixè autem prophetat Christum Cyri antitypum omnes homines redempturum et servitute peccati et diaboli, ac, relictis Judæis, vocaturum Gentes ad salutem, pro eis passurum, moriturum, ascensurum in coelum, daturum abundantiam bonorum spiritualium et temporalium: omnes enim Gentes Christo et Ecclesiæ se subdituras, ac reges et reginas fore ejus nutritios et nutrices, omneque suas opes et gloriam in illam illaturos, eamque vultu in terram demisso adoraturos. Denique Christum retributurum fidelibus et piis felicitatem ineffabilem; infidelibus vero et impiis ignem inexstinguibilem.

Anno mundi 3147, ante Christum 703.

cœpit regnare Manasses filius Ezechire. impius et idololatra, regnatque per 55 annos, qui proinde Isaïam sua scelera increpantem, licet cognatum suum, serra lignea medium serrat, et secatur in duas partes, juxta fontem Siloe. Insuper et sanguinem innocentem fudit multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os. Quocirca immisit Deus principes regis Assyriorum, qui Manassem vinctum catenis ducerent in Babylonem, ubi ipse agens poenitentiam, Deumque precans exauditur, ac post 10 annos ab eo restituitur regno: qui restitutus idola et aras aufert, altare cultumque Dei restaurat, ei que lotus servit, subdito quo servire jubet, III Reg. xxi, et II Paralip. cap. xxxiU' . ' -j

Anno mundi 3317, ante Christum 633,

qui fuit annus 13 Josie pii regis, Jeremias sacerdos in utero matris sanctificatus, et infans puer mittitur a Deo ad prophetandum; cumque causaretur pueritiam, manu Oznem laelus ad os accipit donum prophetie, audaciam ac robur invincibile ad libere prophetandum et condonandum. Hoc ergo anno 13 Josie, videtur cap. i, ollam succensam, et virgam vigilantem venientem a facie Aquilonis, per quare portendi enuntiat ad-

ventum Nahuchodonosoris e Babylone, qui Juda'nm et liierosolymam ob ejus scelera evertat, populum nut trucidet, aut captivum abducatur, terramque desolet.

Anno mundi 3335, nnte Christum 614,

qui fuit Joste 31 et ultimus, ascendit Nechao rex Ægypti eonIra regem Assyriorum. Josias autem, volens impedire transitum ejus per Judæam, pergit ad resistendum. CuiNechao ait : «Nonadversum te bodie venio, sed contra aliam pugno domum, ad quam me Deus festinato ire præcepit : desine adversum Deum facere, qui mecum est, ne interficiat te. » Noluit Josias acquiescere

ft âtar f'e' ver^a 5 fi«d pugna congressus in campo Mageddo a sagittariis vulneratur, ac relatus in Jerusalem moritur, lugetque eum universus populus, Jeremías maxime, cujus lamentationes super Josiam in exsequiis cantate, longo deinceps (empore replicate sunt.

G*a)- Joachaz, qui et Selhim, filius Joste, vigesimU8rex Juda, inique crudeliterque regnat3 mensibus. Interim Nechao, potitus victoria, venit in »M7. Jerusalem, Joachaz vinctum mittit in /Egyplmn, et tributo Judaeis imposito, fratrem ejus Eliakhn, qui et Jechonias, regem constituit, vertitque non)Cn ejus Joakim ||jc regnat annis 11, occidit Uriam prophetam, eo quod predicare! Jerusalem destruendam esse, et projecit cadaver ejus in sepulcris vulgi ignobilis. Hunc et Joachaz prædictiim leones vocat Ezechiel, quia populum violenter oppresserunt.

Tunc Dei jussu Jeremías, intrans domum regis Juda, ait de primogenito Josiæ : «Nolite flere mortuum. » Mox de Joachaz subdit : « Plangite cum effTe(1*Iur; T1,a hæc dicit Dominus ad eum : Non revertetur huc amplius, sed In loco , ad quem transtuli eum, ibi morietur, n Deinde ait do Joakim : « Uree dicit Dominus ad Joakim : Non plangent eum, sed sepultura asini sepelietur, projectus extra portas Jerusalem. » Ac demum ad lilium ejus Joachin, sive Jechoniam adjecit : « Vivo ego, dicit Dominus; quia si fuerit Jechonias annulus in manu dextera mea, inde evellam eum. Et dabo te in manu regis Babylonis, et millau te et matrem tuam in terram alienam, iblque moriemini. »

Sub hæc Jeremías prædicans in templo omni populo, nisi resipiscant, templum urbemque desti uclum iri, apprehenditur a sacerdotibus et pseudopphetis , ac coram principibus accusatur ut occidatur : quibus respondet se a Deo missum, ut du*.1*3" *s^ nuntiaret : unde per principes et seniores absolvitur; Ahicam enim filius Saphan eum liberavit, Jcran. xxvi, vers. ult.

Sub idem tempus jubetur Jeremías a Deo facere vinculad catenas, caque gestare et imponere collo suo, ac postea sub Sedecia eadem mittere ad reg's Tyri, Sidonis, Edom, Moab, Ammon, ut per ilia significet et portendat, eis vincula et captivi-

tatem imminere n Nabuchodonosore, ut patet Jcran. XXVII, vers. 1 et seq.

Anno mundi 3338, ante Christum 611,

anno 3 regni Joakirn ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, obsidet Jerusalem , capit Joakim Tnu»h. regem cum multis nobilibus, Inter quos erant et110 Daniel adirne puer, et Ananias, Misad et Azarias. Regem vinetum catenis cum aliis, partemque va »jo*. sorum templi quam celerrime potuit, abducit in Babylonem, ubi vasa ponit in templo Dei sui. Daniele autem, et tres socios ejus, eo quod semino regio prognati cæteros forma et ingenio præcellerent, ibi cibis regiis nutriri, ac lingua et litteris Chaldæorum erudiri facit, ut post triennium starent coram rege, qui consensu præposili eunuchorum abstinentes a dapibus regiis, et solis leguminibus et aqua victitantes, vultus corpulentiam, ac sapientiam supra cæteros coævus suos, qui cibo regio vescebantur, a Deo obtinent ; et Daniel præterea intelligcntiam somniorum : triennioque expicto, stant coram rego decuplum omnes magos Chaldæorum superantes.

Anno mundi 8339, ante Chriituin 610,

qui fuit 4Joakim, prophetat Jeremías, cap. xi.vr, vers. 2 et seq., quod Chaldæl profligabunt Ægyptios cum suo rege Pharaone Nechao. Nechao enim ex victoria et strage Josiæ , Judæos sibi subjugarat. Collecta ergo multitudine Ægyptiorum, Libyum et Lydorum, venit vindicaturus se do Chaldæis quod vectigales suos Judæos abegissent in Babylonem. Anno igitur i regni Joakim in Babylonica captivitate detenti, commissum est prælium juxta flumen Euphraten in Charcainis ; ubi rex uterque cecidit, inquit Adrichomius in Chronico, scilicet Nechao senior, et Nabuchodonosor senior : (sed de hoc alias), Ægyptii cæsi : Chaldæi vero, superiores eflccti, tollunt ab Ægyptiis quidquid illi abstulerant Assyriis, ab Euphrate Ægyplum usque : tunc restitutus Joakim regno jni^ln, suo fit tributarius regi Babylonis, servitquo ei trilmu- sub tributo 3 annis. Et hic primus annus est regni Nabuchodonosorls junioris, cognomento Magni, regis Babylonis, qui deinde regnavit annis 43. *

Hoc eodem anno 4 Joakim, clamat Jeremías ad Juda>os, se jam per annos 23 prophetasse : at quia ncc se, nec reliquos Prophetas hortantes ad poenitentiam audire voluerunt, prænuntiat ipsos ciptiiU a rege Babylonis capiendos, cique servituros 70 t« w annis. Jerem. cap. xxv , x l v i , x l v h , x l v i i i , x l i x , L C I L I . prXoAlK tntur»

Prophetatque omnes in circuitu gentes, Ægyptiós, Philistæos, Moabita*, Ammonita*, Idummos, etc., Libitum <l0 calice Babylonis vinum furoris Domini : et post 70 annos ipsam etiam Boroiot Babylonem biblluram, et a Medis penitus subvertendam, ac in perpetuam solitudinem redigendam, et tum demum hraelem reversurum in

HARMONIA CHRONOLOGICA PROPHETARUM.

terrnm suam, afque ibi bene beatcque victurum.

Eodem anno 4, rex Joakim claudit Jeremiam in carcere ; ubi anno 5 Joakim, mense novembri, Dei jussu Ilaruch scriba et notarius Jeremiæ scribit in libro ex ore Jeremiie omnes prophetias e;us con|rft judam et Gentes. Inde missus a Jeremia cum libro ad populum in templo congregatum, atque jejunia celebrantem, ibi legit eum co

kgitur, ram omni populo, ut resipiscant. Deinde arc rsitus ad principes , legit eumdem coram omnibus principibus in domo rogis ; qui obstupescentes, dicunt ad Baruch ; a Vado , et abscondere tu et Jeremías. » Solvunt ergo Prophetam , et ingressi ad regem nuntiant ei verba libri ; quem rex statini legi, et paucis in eo lectis, cultro scindi, et in igne comburi facit, Jeremiam et Baruch quærit ad mortem, sed abscondit eos Dominus. Cujus jussu mox Baruch ox oro Jeremiæ easdem prophetias in alio libro scribit ; et insuper addit, quod ob combustionem prioris libri, cadaver Joakim projicietur ad æstuin per diem, et gelu per noctem, *Jerem.* xxxvi.

Tunc Jeremías arguit Baruch pusillanimitatis, quod quereretur so dolorem habere, non requiem; cui tamen in cæterorum vastatione promittit animili salutem.

Anno mundi 8349, ante Christum 607,

qui fuit annus 7 Joakim, Joakim Æùryptiorum fisusauxilio,rcbellanscontraNabuchodonosorein, negat ei tributum, nolens ultra servire Chaklæis; unde missi a Deo exercitus Chaldæorum, Syriæ, Moab, Ammon, disperdunt Jiidam propter peccata Manarais. Tunc Jeremías Dei mandito accedit ad Rechabitas, qui ex præcepto patris sui religiose vivebant, non bibentes vinum, ncc habentes ngros aut vineas, in tabernaculis pro domibus habitantes, jnmqun necessitato belli in urbe habitantes : ot propinat eis vinum; quod cum bibero nollent, exemplo obodiontiæ ipsorum arguit pertinacem Judæorum Inobedientiam , Dei praeceptum negl;gentium; quapropter his supplicium, illis autem præmium prænuntiat.

Erant tunc in Babylone .duo senes presbyteri, judices Judffil, Achaz et Sedeohias, qui castissimam Susannnm Judæam,clam in boriose lavantem , ad libidinem seu stuprum concupiscentes, cmn ejus concubitu frui non possent, ipsam coram populo falso adulterii accusant; quæ cum damnata duceretur ad mortem. Deumque oraret, Dei spiritu suscitatus puer Daniel, cap. xm, retrac-tat judicium, ipseque senes separatilo interrogatos, proprio ipsorum ore do falso testimonio convincit : quos lege talionis populus lapidan* pro-perabat; sed jussu Nabuchodonosoris igne combusti sunt, sicut prædixerat Jeremías, cap. xxix, vers. 23.

Anno mundi 3346, ante Christum 603,

anno ti regni Joakim, Nabuchodonosor veniens

Hierosolymam, occisum Joakim projicit extra Jo MunJe» rusalem, a bestiis avibusque lacerandum, regem k,a* xonMituit filiam ejus Joachin; qui et Jechonias. Hic regnat menses 3, dies 10, malitia patri similis, nomine dissimilis, IV *Reg.* xxiv; II Pmdip.xxxvi; III *Eçdr.* i.

Anno mandi SM7, ante Chriptom 60S.

Post tres autem menses verno tempore, Nabuchodonosor reversus oblidet Jerusalem; ari quem exiens de consilio Jeremiæ, rex Joachin et mater, uxores et principes ejus, omnesque nobiles et optimates Juda, inter quos erant et juvenis Ezechiel, et Mardocheus, et Josedec pontifex, ultro se tradunt regi Babylonis, qui eos una cum oTteris vasis ac thesauris templi ac palatii, ac ditioribus. robustis et optimis quibusque artificibus transfert in Babylonem; ubi Joachin carceri traditur : regi autem constituit ejus patruum Mathaniam, filium Josiæ, facitque eumjurare per Deum, quod fideliter sub tributo serviet Chaldæis; in stentini cujus vertit nomen ejus, v tque eum Sedeciam, quod justitiam Domini sonat. Hic impie regnat annis ii, faciens malum, nec obediens consilio Jeremiæ. IV *Reg.* xxiv; II *Parahp.* xxvi; III Esd. i; *Jerem.* cap. xxxvn et ut .

Anno I regni ejus videt Jeremías,cap. xxiv, ficus virio í- optimas et pessimas, divinitus positi ante lem- cnom' plum, auditque priores significare Judeos jam pridem translatos in Babylonem, eosque a Domino reducendos in Judæam; posteriores vero designare eos qui manserant in Jerusalem, eosque gladio, fame et peste prodendos. Statimque scribit Jeremías, et mittit litteras ad eos qui traducti erant in Babylonem, quod post 70 annos reversuri sint in terram suam : eos vero qui Hierosolymis remanserant, gladio. f une et pesto consumendos. Prophetat et veram populi liberationem per Christum futuram, uovamque legem in cordibus scribendam, ao Jerusalem rcædifiom-dam, ubi libere, secure. et læle in cunctorum affluentia bonorum serviant Domino, Jmm. cap. xxix. xxx ct xxxi.

Sub idem tempus mense julio, Ananias pseudopropheta tollens in templo coram sacerdotibus et omni populo catenam ligneam de collo Jeremi<p, quam jussu Dei in signum futura' captivitat' portabat, oamquo confringens ait : Sic conteret heus,post duos annos, jugum regisBabylonis do collo omnium gentium. et rex Jechonias omnesque transmigrati cum vasis templi huc revertentur: sed Jeremías, jussu Dei pro lignea catena ferream portans , Ananinni falsa vaticinari, ideo quo brevi moriturum denuntiat, qui secundo post menso obiit, Jeremiæ xxm.

Tunc quoquo Jeremías misit catenas ad quinque rege*, Edom, Moab, Amnion, Tyri otSydonis per legatos ipsorum, qui venerant ad Sedeeiam, quibus monet illos, simul ao rogem Juda, si ar-vire velini regi Babylonis, pennansuros in terra

«S

HARMONÍA CHRONOLOGIE* PROPHETARUM.

sua, alloqui perituros gladio, farne, peste : præ-
dicit etiam sacra vasa, quæ reliqua sunt lliero^o-
‘yinis, transferenda in Babylonem, el tandem re-
ferenda Hicrosolymam.

Anno mundi 3350, ante Christum 599,

qui fuit quartus Sedeciæ, Jeremías, cap. xrx,
conterit lagunculam in atrio templi, ut ostendat
populum sic esse conterendum. Hinc cap. xx, in-
carceratus a Phassur minatur ei interitum, atque
ex tredio vitæ et aerumnarum acerbitate maledicit
diei nativitatis sure.

Eodem anno prophetat, cap. Let l i, excidium
Babylonis per Cyrum: unde, vers. 50, scribit in
libro omnia mala quæ imminebant Babyloni, at-
que librum tradit Sarviæ oratori Sedeciæ, eunti
cum eo in Babylonem, eique præcipit, ut coram
Judæis eum legat, deinde alligatum lapidi proji-
ciat in Euphratem, ac dicat: «Sic submergetur
Babylon, » *Jerem.* u et l ix.

Eodem anno Jeremías, cap. xni, vers. 18, mit-
titur a Deo ad Sedeciam rebellantem Chaldæis, et
ad reginam, ut nuntiet eis regni eversionem, ut
patebit ex chronotaxi Jeremiæ.

Anno mundi 3351, ante Christum 593,

qui fuit transmigrationis Joachin in Babylonem
FwMd 5, cl regni Sedeciæ quintus, die Bjnnii, Ezechiel
htij.it sacerdos Judæus in Babylone anno 30 ætatis suæ,
uiXX v'det in nubeac igne similitudinem quatuor ani-
cipthrb malium, nempe hominis, leonis, bovis etaquilæ,
10J*!'- *mPe,u spiritus recta incedentium, et effigiem ho-
oar' minis sedentis in throno gloriæ Dei, mystice re-
pra-sontantes Christum ac quatuor Evangelistas :
jussusque comedit librum cœlilus missum, scrip-
tum intuset foris, continentem lamentationes, car-
men el vte; alque ita constantia spiritus accepta,
divinitus mittitur ut prophetet Judæis concaptivis
t>. Jnu- suis in Babylone : cumque per septem dies tace-
ri odi- ret, visa rursum in campo gloria Domini,jubetur
*n domo sua includi quasi vinctus ac mulus, et
figurare ac depiugere in tabula obsidionem Jeru-
pnì.-u- \$alcm, el inter so ct civitatem sartaginem ferream
ll r' ponere pro muro, qui remedium cœlestis auxilii
capiendis excluderet : atque assumptis iniquita-
tibus Israel dormire super latus suum sinistrum
390 diebus, deinde super latus dextrum 40 die-
bus, assumptis iniquitatibus Juda, et quotidie co-
medere panem in pondere, cibum vilem, modi-
cum, confectum stercore boum,et bibere exiguum
aquæ in mensura. Jubetur ct pilos capitis et bar-
bæ sibi detondere, detonsos tripartitim consu-
mere. Atque his omnibus designabat ct denuntia-
bat, propter perpetratas iniquitates futuram arc-
tivimam civitatis Jerusalem obsidionem, totius-
queJudææ exiremamae inevitabilem vastationem
ac desolahonem, *Ezech.* capitibus l, n, m, iv, v,
vi et vu.

Anno 6 transmigrationis, die 5 augusti, Eze-
ciuel raptus in spiritu et ductus in Jerusalem,

videt ibi in templo pessimas Judæorum abomina*
liones idololatriæ, et ob eas, variaque scelera qui-
bus Sodomam et Samarjam superabant, etiamsi
Noe, Daniel et Job pro ipsis orarent, omnes et sin-
gulos, qui a viro lineis vestito non essent signo
thau in fronte notati, occidendos, urbemque exu-
rendam : Sedeciam autem regem, eo quod con-
fcedcratus regi Ægypti, rupto ac fracto juramento
rebellaretcontraNabuchodonosorem, capiendum
cl adducendum in Babylonem, ipsum tamen eam
non visurum, ibique moriturum; cos vero qui se
dedentes Chaldæis transmigrarent in Babylonem,
reversuros in patriam.

Anno 7 transmigrationis, dio 10 julii, Ezechiel
Judæis a se responsum divinum quærenlibus, re-
plicat beneficia Dei Israclitis in Ægypto,in de-
serto, et in terra promissionis exhibita, semper-
que tamen eos fuisse rebelles imperio, ideoque
llicosolymæ irrevocabilem minatur gladium, cla-
dem et excidium, *Ezcch.* capitibus xx, xxi, xxn
Ct XXIII.

Anno mundi 3355, ante Christum 591,

anno 9 Sedeciæ, die 10 decembris, venit Nabu- jera»*
chodonosor cum exercitu, arctissiineque obsidet
Jerusalem sesquianno, nisi quod medio tempore uc ‘ ‘
duobus mensibus propter Ægyptos abfuerit, in-
terea fames tanta in civitate obsessos pressit, ut
parentes comederent liberos suos, et liberi paren-
tes, libro IV *Ileg.* xxv; *Jerem.* xxxix et ui, ct xix,
Ezech. v.

Eodem dic, mane Ezechiel per ollam electis
carnibus et ossibus plenam, ignibus admotam ct
liquefactam, significat transmigratis fore incen-
dium Jerusalem, popiilique excidium. Vespere- Etechie-
que ejusdem diei obiit dilecta uxor ejus, pro qua
prohibetur a Deo lugere, in signum futuræ deso-
lationis templi ; prophetatque imminere etiam Ara-
monitis, Moabitis, Idumæis, ct Pal estinis seu Phi-
listinis exilium, quod dc afflictione Jerusalem
exsultaverint, *Ezech.* xxiv et xxv.

Tunc mittit Sedecias rex nuntios ad consulen-
dum Jeremiam : quibus respondet Propheta Sc- rmpbo-
deciam regem capiendum, urbemque exurendam; lll Jcr*
qui vero c populo manserint in urbe, fame,peste uUa*
ac gladio morituros; qui autem profugerint ad
Chaldæos victuros, *Jerem.* XXI.

Anno mundi 3350, ante Christum 593,

anno 10 Sedeciæ, Jeremías missusa Domino ad
Sedeciam, dicit ei, quod civitas caperetur ac in-
cenderetur, et rex non effugeret, sed captus visi-
biliter, cum coram Nabuchodonosore loqueretur, Jmmlu
non tamen gladio occideretur, sed ductus in Ba- iDCJrc**
bylonem, ibi in pace morte naturali moreretur : Mlur*
quam ob causam claudit rex Prophetam in car-
cere ad dies aliquot, *Jerem.* xxxnet xxxiv.

Jeremías autem positus in carcere, jussu Domini Jeremi-
emit a patruale suo agrum qui erat in Anathot, *£ruta
prdicipitque ipsi Baruch, ut curet litteras emptio-

HARMONIS CHRONOLOGICA PROPHETXRÛM.

Dis sigillatis poni in vaso fidili ct servari ; testifl-
•ans Jerusalem quidem destrui ndatn, et populum
captivandum; sed iterum reversurum, ac secure
possessurum agros suos in prosperitate. Prophe-
tat etiam Christum nascilurum, factaque redemp-
tione, feliciter in omni gaudio super domum Ja-
cob et David regnaturum sine fine, Jerem. capiti-
bus Mil! et XXXIII.

Post bæcScdecias in arcto positus ob imminens
periculum, eo quod adesset septimus annus, hoc
Pimiuiocst sabbatum terree, dimittit Propln tain, cl con-
nm? vocat populum in templum : feriunt partum co-
ram Domino, ut unusquisque dimitteret servos
suos liberos : et in signum-firmitatis pacti, inter
partes conscissi vituli transeunt, imprecantes sibi
novissimas pennas, nisi pacta servarent; itaque
servos dimittunt, Jerem. xxxiv.

Interea exercitus regis Ægypti venit in Judæam,
i^.' promissum Judæis allaturus auxilium : quo au-
rum. dito Chaldæi, solventes obsidionem Jerusalem,
pergunt obviam /Egyptiis, eosque retrocedere
compellunt, Jerem. xxxvn.

Eodem anno 10 in decembri prophetat Ezechiel,
tr» Æ- co Quod rcx Ægypti auxilium praestitisset Judæis,
typtum. ÆgyptumpcrNabuchodonosoremessevastandam,
destruendamct in solitudinem redigendam: post
40 autem annos restituendam, licet non ad pris-
tinam gloriam, *Ezech.* xxix et xxx.

Retractio Cum recessissent autem Chaldæi, Judæi rati so
IU,lle omnino esse liberatos, statina servos dimissos re-
trahunt in servitutem. Unde Dominus, per Jere-
miam foedifragos increpans, dicit ipsos gladio,
peste et fame perituros, Jerem. xxxiv.

Quin etiam Jeremías Sedeciæ regi ab ipso divi-
num responsum petenti respondet : Ægyptios re-
versuros in terram suam, et Chaldæos redituros
Hicrosolymam, urbemque exusturos, Jerem. ca-
pite XXXVII.

Tunc Jeremías volens exire in Anathot viculum,
unde fuit oriundus, ad possidendum agrum, quem
emerat, comprehenditur in porta a custodibus
falso accusantibus, quod ad Chaldæos transfuge-
ret, ac jussu principum arcus mitlilur in carcc-
feremiiii rcni, scditque ibi diebus multis. Inde eductus a
«*Pltur- rPge Sedecia, ct abscondite veritatem interroga-
tus, ait ipsuin vere capiendum. Itaque reponitur
in carcere, assignata ipsi quotidie torta panis, do-
nec consumerentur omnes panes civitatis obsesse,
Jerem. xxxvn.

Interca fugatis Ægyptiis, continuatur obsidio
Jerusalem. Jeremías autem incessanter prædica-
bat e carcere omni populo urbem capiendam, ac
manentes in ea gladio, fame et peste morituros;
qui vero ad Chaldæos transfugissent mortem eva-
í dtiii'r 6riros' QuartJ principes petunt a rege Prophetam
inheum. occidi, ejusque consensu exemptum e carcere fune
demittunt in lacum lutosum, ut ibi moreretur
fame; sed, connivente rege, extrahit eum Abde-
mclerh Ælhiops eunuchus, ao reponit et recludit
in carcere : qui Abdemckch propter hoc benefi-

cium, et maxime quia temper confidebat in Deo,
audit a Jeremía sc divinitus a captivitate et morte
liberandum, *Jerem.* xxxvni et xxxix.

Post hæc Jeremías iterum clam ductus ad re- SM*eiM
gem, ac secrete interrogatus, suadet ac consulit í'0,7; 't
ei, ut sc dedat Chaldæis. sic ipsum urbemque sal- IDUQU
vos fore : alioqnin urbem ab eis comburendam,
ipsumque non effugiturum; quo dicto reducitur,
ac recluditur in carcere, manetque ibi usque dum
capiatur, *Jerem.* xxxvni.

Anno mundi 3357, ante Cbristam 593,

anno autem 11, prima die mensis martii, pro- *rop**
pliciat Ezechiel Tyrum, urbem maris inclytam, ac
frequentia negotiatorum opulentissimam, a >a-
buchodonosore evertendam, eo quod super afflic-
tione cl destructioneJerusalem exsultaverit : regem
autem Tyri ob ejus superbiam, qua se Deum, ac
sapientiozem Daniele, viro jam tunc magni no-
minis ct fanne, propter interpretationem somnio-
rum regis liberationemque Su^annæ, jactabat, oc-
cidendum : lúdeos vero reducendos in terram
suam, *Ezech.* cap. xxvi, xxvn et xxvii.

Eodem anno It, die 5 maii, comparat Ezechiel
Pbaraonem cum rege Assyriorum : quod sicut
Assur sublimis dejectus est, ita dejiceretur et reg-
num Æiiyptium, *Ezech.* xxxiu

Eodem anno il Sedeciæ, qui erat 19 Nabucho-
dono^ons. ãfiēŠjūñi, Chaldæi perrumpunt exle-
riorem murum Jerusalem, et intrant usque ad pur-
tam interiorē secundi muri : quo viso, rex Se-
decias nocte perviam subterraneam cum suisprin-
cipibus fugiens, a Chaldæis comprehenditur in
campo Jericho, et ducitur ad Nabuchodonosorc
in Reblata; qui objurgato eo de infidelitate ct
perjurio, filios ejus principes Juda in conspectu
ejus occidit : deinde eruit oculos ejus, et vinc-
tum catenis mittit et adducit in Babylonem; ubi
mancipat eum carceri usque ad mori m, lñ *Boj.* t-£
xxv: *Jerem.* xxxix et l ii, implcturnque est verbum
Domini quod dixerat : a Adducam eum in Baby-
Ionem, ct ipsam non videbit, » *Ezech.* xu.

Die 9 junii, Chaldæi capiunt urbem Jerusalem, Jh «<v
populum occidunt non parcentes adolescenti,
virgini, seni. Die 7 julii, venit Nabuzardan prin-
nceps exercitus, ct comburit palatium regis, om-
nesque domos Jerusalem. Porro die 10 julii, incen-
dit templum Domini, cum stetisset annis 410, si-
nmlque combusti sunt libri sacri, qui passim in
Scriptura citati jam non exstant. Insuper univer-
sas turres, ct muros urbis Jerusalem per circuí- d«inú*
tum, et reliqua æditleia destruit; populum resi- Ur*
duum cum transfugis ac vasis templi abducit in
Babylonem : reliquit llierosolynne tantum pau-
peres aliquot rusticos ad colendam terram, rui-
bus præficit Godoliam. Jeremiam vero Nabuzur- p remia i
dan ex mandato Kubuchodonosor solvit a catenis, llber
ct educit e carcere, (laïque ei libertatem, faculta- DUtutr*
tem et optionem rei proficiscendi in Babylonem,

promittens re enim ibi honorifice habebiturum, vel habebiturumque voluerit. At Propheta malens in patria residere, multis cibariis ac muneribus ab eo donatus, ad Godolim commendatus, una cum Godolia habitat in Masphat : ubi Godolias Judæos passim dispersos benigne recipit, cisque pLlt' securitatem promittit, dummodo servire velint regi Babylonis : a quibus monetur, ut caveat sibi ab Ismaele intentante ei mortem ; qui tamen non credit, nec audit bene monentes JVRcfj. xxv; II Paralip. XXXVI; Jerem. xxxix et i. n; III Esdr. i.

Tb,,ni Porro Jeremías amaro animo sedens, dolens, ac flens quadruplici alphabeto metrico lamentatur destructionem Jerusalem, ac in sua afflictione antitype plangit Christi passionem, mortem et sepulturam, ac Ecclesiæ desolationem, oralquo Deum pro desolatis, Thren. cap. ii, ni, iv et v.

at.,o Tertia autem die seplembris, Ismael Judæus proditorie occidit in Masphat Godoliam, aliosque complures Judæos ac Chaldæos qui cum eo erant. Unde cum et ipse a reliquiis Judæorum quateretur ad necem, fugit cum octo viris ad Ammonitas, Jerem. xii; IV Rey. xxv.

n ! <p t At reliquia; Judæorum, timentes a Chaldæis facti ultionem, statuunt fugero in Ægyptum, rogant Jeremiam ut oret ac consulat Dominum quid facere debeant, jurantes facturos ac quidquid illo jusserit. Decima post die, respondet Dominus per Jeremiam ipsos Dei praesidio fore salvos, si in Judica maneant : sin autem in Ægyptum fugiant, protestatur eos omnes ibi gladio, farno et pesto morituros. At illi, spreto Dei oraculo, cogentes Je»

r » in remlam et Baruch seenni proficisci, simulabeunt ac proficiscuntur in Ægyptum, habitantque juxta A jp- Taphnis. Ubi Jeremías prædicat illis Nabuchodonosorem venturum, et vastaturum Ægyptum cum idolis suis, eique dominaturum, Jerem. cap. xlii et xliii.

Anno mundi 3358, ante Christum 591.

Post hæc Judæi in Ægypto reprehensi a Jeremia super idololatria, quod ibi sacrificarent idolis, obstinate respondent una cum multitudine mulierum permansuros se in idololatria inveterata, ac sacrificaturos reginæ coeli, id est hinæ, Tins Jeremías prædicat universos gladio et farno penitus consumendos, regemque Ægypti l'harao-npm capiendum : et quia non destitit ipsos arguere, lapidaverunt eum ibidem; quem honorantes Ægyptii, ob fugatos ipsius oratione serpentes nb eodem loco, sepeliverunt eum juxta sepulcrum regum suorum, magnaque cum ibi religione venerantur, Jerem. xlv.

l'o«t hæc emergunt alii Judæi de locis vicinis, ad quæ profugerant, et dicunt : Unus erat Abraham, et possedit terram : nos autem multi Humus, nobis data est terra in possessionem ; itaque euules habitant ibi in ruinis et maceriis urbis, Es«A. xxxiti.

Anno t desolationis Jerusalem, qui erat trans-

migrationis 12, die « decembris, venit quidam fugitivus de Jerusalem in Babylonem ad Ezechiolem, dicens : Vastata est civitas : quo tempore prophetat Ezechiel, quod reliquia) Judæorum, qui habitabant in ruina, propter iniquitates suas, a bestiis, et gladio ad pesto perderentur, et terra in solitudinem redigeretur, Etcch. xxxm.

Eodem anno, die 1 februarii, Ezechiel plangit super futura Pharaonis à Nabuchodonosoro occisione, ejusque ac plurium nationum ad inferos descensu : eo quod dederint terrorem suum in terra viventium, hoc est, Judæorum et Patriarcharum : quos propter notitiam et cultum Dei, Dominus in Evangelio viventes appellat, Mattii. XXII. Describit etiam Evangelici prædicatoris officium, ac pro pastoribus Judæorum neglecto grege scipsos pascentibus, promittit verum pastorem Christum, qui suas oves congregabit, sanabit, et pascet in pace et ubertate. Ad hæc prædicat Iduinæam vastandam et destruendam, eo quod populum Dei afflixerit : Israelom vero acaptivitate reducendum, ac restituendum, in terram suam, ubi uniti sub uno rege ac pastore Christo in felicitate habitabunt, et in præceptis Dei ambulant. Cujus restitutio ostenditur Prophetæ in campo per ossa arida reviviscentia, mystico etiam resurrectionem generalem mortuorum præfiguranlia. Postremo vaticinatur Gog et Magog in novissimis diebus cum instructo ingeniique exercitu, ab Aquilone venturos in terram Israel, ibique perituros. Ezechielis capitibus xxxii, xxxm, xxxix, XXXV, xxxvi, XXXVII et xxxvm.

Anno mundi 3362, ante Christum 587,

qui fuit ab excidio et desolatione Jerusalem S. Nabuchodonosor juxta vaticinia Isaïe, cap. xxxr, et Jeremice np. xli vi, vers. 13, invasit et occupavit Coelesyriam, Ammonitas et Moabites (ita Josephus X Aatiij. xt) ad erepit obsidere Tyrum, quam 13 annis obsedit, tandemque expugnavit. Ita Ezechiel. cap. XXIX, vers. 18, et Josephus, Eodem anno, qui fuit Nabuchodonosoris 24, die 17 mensis quinti, Baruch librum a se conscriptum legit Babylone coram Iechonia, et toto populo, quo Judæis in Babylone data monita salutis, eos nimirum ob peccata abductos in captivitatem, sed cum gloria reducendos in Jerusalem. Rursum per Chris'um Deum, hominem futurum, ac in terra cum hominibus conversaturum, plenius et portius homines foro docendos viam sapientia) ac salutis, ab coquo redimendos, ac æterno honore, splendore ac jucunditate exilarandos, et condecorandos in lumine majestatis Dei. Baruch cap. i, et seq.

Anno ninnili 3371, ante Christum 578.

Anno 14 ab excidio Jerusalem, qui est 25 transmigrationis, die 10 Martii, Ezechiel in spiritu ductus in terram Israel, angelo ei ostendente, videt vultu sub figura civitatis (Jerusalem) et templi, certa l'ch, elu

montura oc dimensione super montem rcædifl-
candi, nc gloria Hei replendi, Ecclesia* Christi sa-
erosimela mysteria. *¿sechici.* capitibus x l, x l i,
XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII d XI-YIII.

Anno mundi 8373, ante Chrlilam 578,

qui fuit ab oxcisa Jerusalem 1G, a transmigra-
tione Joaehin 27, Nabuchodonosoris 35, post lon-
gam et molestam obsidionem 13 annorum Tyrus
capta est a Nabuchodonosore : quocirca Deus
ipsi, ejusque exercitui promittit quasi pro mer-
cede, se daturum oi Ægyptum in prrodam, co
qnod tot annis servierat ei in oppugnando et
vastando Tyrum, *Esech.* xxix, 17. Quapropter Na-
buebodonosor hoc eodem anno invasit et occu-
pavit Ægyptum, caque subacta factus est mo-
narcha.

Tandem Ezechiel apud Babylonem a iudice
populi Israel, quod eum do cultu idolorum ar-
gueret, interfectus ac martyrio laureatus, sepul-
tos est in sepulcro Som et Arphaxad, Abrahæ
progenitorum; ad quod nulli orationis causa
confluere consueverunt, uti habet Maityrol. Ro-
manum, quarto Idis aprilis.

Anno inumli 3375, ante Christum 575,

qui fuit a vastata Ægypto, et consequenter a
monarchia Nabuchodonosoris 2, regni vero ejus
37. Nabuchodonosor jam superbus, et gloriosus
triumphator; reversus In Babylonem, vidit in
somnia statuam quadriforme!!), scilicet capite
aureo, pectore argenteo, ventre ronco, tibiis fer-
reis, portendentem quatuor imperia mundi, quro
a lapide de monte abscisso, id est a Christo, con-
trita est, prout ei explicuit Daniel, cap. ii, ideo-
que a rego honoratus fuit, et loti Babylonia) pre-
positus. Mox insolescens rex, co quod audiret a
Daniele se suumquo regnum esso caput aureum,
statuam suam auream erigit, atque in ea ab om-
nibus se adorari facit : quam cum, croteris ado-
rantibus, Ananias, Atarías et Misael adorare nol-
lent, jussu regis conjiciuntur in fornacem ignis
ardentis; at injecloribus a flamma combustis,
illi in medio ignis cum angelo Dei illaesi et in-
tacti ambulantes, cantico benedicunt Domino,
atque ad laudem ejus omnem creaturam exhor-
tantur : quod Nabuchodonosor animadvertens
obstupescit, ac illis de fornace evocatis, bene-
dicit Deum ipsorum, jubens ac mandans edicto,
ut occidatur quisquis cum blasphemaverit.

Post hoc vidit Nabuchodonosor somnium de
excelsa arbore succidenda, quod solus Daniel in-
terpretatur de futura septenni regis ejectione, et
habitatione cum bestiis, ejusque tandem in re-
gnum restii,(ione, qua' propter eleemosynas re-
ps, monitu Danielis factas, ad annum dilata
est. Deinde rex ob suam superbiam versus in de-
mentiam, regnoque pulsus, tanquam bestia cum
bestiis sylvas incolens, annis septem gramen ut
bos comedit, ustu rorequo coeli perfunditur.

Deinde precibus ac oratione Danielis menti re-
gnoque restitutus, Deum cadi recognoscit ac glo-
rificat : hæcque omnia per epistolas suis subditis
divulgat.

Anno mundi 8383, ante Chrittnm 566,

qui fuit regni Nabuchodonosoris 45, monnr-
chiro ejus 10, excisæ Jerusalem 26, transmigra-
tionis Joachin37, moritur Nabuchodonosor, ci-
que in regno succedit filius Evihncrodach, qui et
Balsasar vocatus est: qui eodem anno t regni
sui elevat et educit Joacbin regem Juda de car-
cere, et exaltat eum super omnes principes Ba-
bylonis, adeo ut deinceps tota vita in mensa
regis cum eo vinceretur, *Jerem.* cap. ult. vers. 34.

Eodem anno l regni Bdlasaris, videt Daniel,
cap. vu, in somno quatuor bestias, leonem, ur-
sum, pardum, et quartam l rribilem innomina-
tam, e cujus capite cornu parvum exoriens cres-
cebat, multosque deboli b d : quro d* signabant
quatuor monarchias, Chaldroorum, Persarum,
Gnecorum et Romanorum, e qua orietur Anti-
christus sanctos persequens, et quasi momr.ha
toti orbi dominans per lres annos cum dimidio;
quem Filius hominis, accepta ab Antiquo dierum
potestate, disperdet et conteret, ipseque regnabit
in roternum.

Sub idem tempus contigit historia Belis et dra-
conis, quro Daniel coni; .vit, *Daniel.* cap. xiv.

Anno muniti 3385, ante Christum 56V,

qui fuit Baltasiris tertius, videt Daniel hircum vuinpa-
pugnare contra arietem, ipsumque devin ere; hir-
di inde eornu modicum ex hirco prognatum muí-
tam in populum templumque Dei exercere ty-
rannidem : audi (que a Gabriele, ita regem Persa-
rum olim prrolio vincendum a rege Grrocorum,
atque ex eo oriturum regem impudentem (nempe
Antiochum Epiphanem figuram Antichristi), qui
sanctos interficiet, templum violabit, sacrificia
cullumquo Dei auferet et abolebit, tandemque
sine manibus conteretur, Dan. vili.

Anno mnn<U 3117, ante Christum 533,

qui fuit Baltasaris 34, et ultimus; Cyrus rex tuto
Persarum, et Dirius rex Medorum, avunculus p
ejus, obsident Babylonem. Baltasar autem rex,
urbis munitione fretus, vacans conviviiis, bibit
vinum cum suis principibus, uxoribus et concu-
binis, ex vasis templi Jerusalem, laudando idola
sua; quapropter videt manum scribentem in pa-
riete : Afane, *tekél, phares*; quam scripturam cum
magi Babylonis neque legere, neque interpretar'
valerent, solus Daniel eam perturbato regi et le-
git, et interpretatur significare ipsum regno de-
turbandum, idqne a Deo dandum Medis et Persis.
Unde Daniel torque aurea et purpura luAioratur,
ac tertius regni constituitur, *Daniel.* v.

Eadem nocte Medi et Persro fluxu Euphratis alio
ducto, per siccum alveum Babylonem ingressi,

Baltasarem regem populuniquē interficiunt, urbem turremque destruunt, regnum suscipit Darius Medus annos natus 62, *Jerem. ti*; Cyrumquo mIw ? Prreccss't, quia senior, quia avunculus, quia potentioris regni dominus : hanc enim triplicem rationem assignat S. Hieronymus.

Daniel autem, assumptus a Dario in Mediam, constituitur princeps super satrapas regni. Cumque ob sapientiam præ cæteris regi carus esset, invidia principimi ejus accusatur apud regem, quod contra regium edictum quotidie ter Deum Dimriin C(r)j oraret. Unde, renitente licet multum rege, eot'.l projicitur in lacum leonum, advolutoque lapide os lacus obsignatur. Primo diluculo, rex Danielem a Deo servatum, et a leonibus illæsum inveniēns, ipsum educit, cl accusatores ejus leonibus objicit, quibus subito devoratis, decreti publicabono per lotum regnum Deum Daniehs timendum predicai. *Daniells*, cap. vi.

Eodem anno 1 imperii Darii Medi super Chaldæos, anno 69 transmigrationis, Daniel intelligens ex libro Jeremke appropinquare terminum 70 annorum desolationis Jerusalem, et captivitatis Babylonice, prostratus coram Domino in jejunio, sacco et cinere, confitetur Judæos propter peccata sua juste captivatos, oratque ut juxta suum promissum misericorditer reducere dignetur eos in terram suam. Cui apparens angelus Gabriel respondet, et indicat orationem ejus exauditam esse, et insuper revelat ei, quando templum, quando urbs et civitas Jerusalem rursus ædificanda sint; quodque majus erat omni- ioh-k |,us> e; tempus, quando vera libertas i.udi Christus venturus esset, nempe 70 hebdomades traho- (quarum unaquæque juxta Scripture consue- 4ur dinem 7 annos continet : faciunt ergo ilke annos 490) a Deo determinatas et definitas esse usque ad Christum; quando abolito et expiato peccato, Deus veram adduceret libertatem juslitiamque sempiternam. Itaque, ab exitu sermonis regis permissuri ut iterum aedificetur Jerusalem, hoc est, ab anno 7 Artaxerxis Longimani regis Persarum, (quando misit Nchemiam reædificarc Jerusalem, et usque ad illum dicm, quo Christus Sanctos sanctorum, in suo bapti-mate cœlitus a Deo Patre per Spiritum Sanctum ungeretur dux ne doctor Christianorum, fore hebdomadas 69

annuas, id est annos 483; hebdomada vero septuagesima, id est ultima ac postrema, Christum confirmaturum pactum, id est legem Evangelicam, novum Testamentum, suumque Evangelium inultis miraculis : in medio autem ejusdem hebdomads Christum occidendum,et cessaturum sacrificium veteris legis; populum qui eum Christum negaret, abjiciendum : abominationem desolationis in templo futuram, seu collocandam (« quæ dicta est, inquit Christus, *Matthæi* cap. XXIV, a Daniele Propheta, stantem in loco sancto : qui legit, intelligat) : » urbem vero ac templum dissipandum et devastandum a duco et populo venturo, eorumquo desolationem duraturam usque ad finem mundi.

Anno mundi 3418, ante Christum 531,

anno 70 desolationis Jerusalem, peracto jam sabbato terno, mortuo Dario Medo, Cyrus rex Peisarum monarchiam adeptus, statim monarchia; sũæanno 1 divinitus inspiratus, publicato ubique per totum regnum edicto, dat Jud.eis li- Rehtl» centiam redeundi in Jerusalem, et Judæam pa- tũ* triain ac terram suam, atque impensis regiis ju- bylonic*. bet (edificaci ibi templum Deo Israel, reddens eis 5400 aurea et argentea vasa templi, quæ abstulerat Nabuchodonosor de Jerusalem. ll *Par.* xxxvi, I *Esdr.* i, lll *Esdr.* u.

Anno mundi 3428, ante Christum 529,

qui fuit tertius et ultimus monarchic et vitæ Cyri, ubi Daniel se luctu, jejunio cloratione per tres hebdomadas afflixisset, videt, die 24 marlii, juxta fluvium Tigrin virum lineis vestitum, fulgentemque : unde litnens et tremens ab eo confortatur, et docetur de Michaele principe Synagoga Judæis auxiliante, et de variis bellis futuris inter reges Persarum et Grecorum, et inter reges Austri, id est Ægypti, et Aquilonis, id est Syrite : item de Antiocho Epiphane, ejusque antitypo AntichristO se contra Deum deorum elaturo, cl ablato jugi sacrificio, Judæos per annos tres et semis persecuturo. Denique post magnam afflictionem mortuos resurrecturos, quosdam ad opprobrium sempiternum, quosdam ad vit un sternam : ubi docti ac doctores ut slellæ fulgebunt. *Dan.* capitibus x, xi et 12.

COMMENTARIUS IN ISAIAM.

ARGUMENTUM.

Quæritur primo, quis fuit Isaïos? Respondeo, fuit filius Amos, ut patet cap. i, vers. 2, non Amos minoris Prophetæ, uti putavere S. Epiphanius in *Vita Amos*. Clemens Alexandrinus, lib. 1 *Strom.*, et Cedrenus in *Compendi. hiator.*; ille enim scribitur per *ain* initio, et per *samcch* in fine; fuilque armentarius et rusticus, vellens sycomoros; sed alterius Amos, qui initio per *aleph*, et in fine per *satie* scribitur, atque hebraico significat firmamentum, virtutem, fortitudinem; radix enim *l'DX amats* significat firmare, roborare.

Porro hic Amos Isaïæ pater fuit e regio sanguine; unde in stylo Isaïæ tanta est urbanitas, nitor, decor et pratia, ut vel ex eo solo eum in aula regiis moribus educatum fuisse colligere liceat. Creditur ab Hebræis Amos hic fuisse frater Amasiæ regis Juda, qui fuit pater Azariæ vel Oziæ regis, sub quo empium prophetare Isaïas. Nec desunt qui addant Isaïam fuisse etiam socerum (id est prosocerum sive patrem soceri; nam Isaïas erat tunc 126 annorum, ut mox ostendam) Manassis. ut testatur S. Hieronymus, lib. 11 *Comment, in Isaïte* cap. xx; quod etiam sentit Isidorus, lib. De *vita et morte Sanet*, cap. xxvin. Imo S. Hieronymus in Quæst. in 11 Para/. cap. xxxm, refert Hebræos tradere, Manassæ fuisse filium tiliæ Isaïæ; ergo Manassis avum fuisse Isaïam. Hinc patet Isaïam empisse prophetare fere eodem tempore quo Osce Fiti in cl Joel, anno 17 Oziæ, inquit Eusebius: Ozias Ro- ant Cin regnaro empit anno mundi 3137. quod fuit io annis. anle inil*lll» Olympiadum: hæ enim numerari coeperunt sub annum 40 Oziæ, idcoque ante conditam Romam: htec enim juxta chronologiam quam Genesi pñefixi, condita est circiter anno i l Joatham. Olympiades enim Romam antecesserunt 23 annis. Quare Romulus juvenis erat cum senesceret Isaïas, adeoque Roma condita est sub annum vitæ Isaïæ 76. Favet Clemens Alexandrinus, lib. I *Strom*, dicens: « Isaïas a regno Salomonis, cujus tempore ostensum est Menelaum venisse in Phoeniciam, ducentesimo anno adhuc prophetasse cernitur. » Nam ducentesimus annus a morte et regno Salomonis incidit in annum 34 Oziæ, vel Azariæ, quo adhuc prophetabat Isaïas; quia scilicet nullis jam annis autcactis co-perat,

puta anno 17 Oziæ, et deinceps. Crpit ergo prophettare Isaïas ante Christum pene annis 800. Nam a „Chn*! 1 anno regni Oziæ usque ad Christum fluxerunt anni 813. Porro Isaïas fuit conjugatus, habuilque Fmicn»- uxorem et filium nomine Jasub, ut patet cap. vn, jnsaa** vers. 3.

Quæritur secundo, quanta sit prophète Isaïæ b»>« dignitas, excellentia et obscuritas præ aliis Prophetis? Respondeo: Pulchre ea hic describit S. Hieronymus, caque patent ex multis. Primo, Mmo, quia sicut S. Paulus raptus fuit in tertium caelum, r1'l T>- ibique doctor et Apostolus creatus missus est ad J Gentes: ita Isaïas vidit Deum, ab coque creatus at4ln» est Propheta, ut dicetur cap. vi; unde *Eocli.* xtvin, Vr> vers, 25, Isaïas vocatur a Propheta magnus, sanetus et fidelis; » quia quæ Deus illi revelarat, alacriter, libere, constanter et fideliter nuntiavit: alacritatis testimonium est cap. vi, vers. S, ubi Deo quasi hærenti quem mitteret ad duos Judæos, fidens ipse et lætus se offert. *Secundo*, qui i Secando a Seraphim accensus calculo ignito consecratus » san- est Propheta, factusque quasi Seraphinus et ordi- nis Seraphici, cap. vi, vers. 6. Destinabatur enim s<n- a Deo ad hoc, ut frigida et gelida hominum corda ardenti sua concione, vita et chântate, Dei cognitione et amore inflammaret. *Tertio*, quia in He- Tertio, bræo est eloquentissimus, teste S. Hieronymo, «i <l' '- Inde et S. Thomas (vel quisquis est Auctor) Pro- 6'''J'» logo tn *Isaiam*: Isaïas, inquit, tripliciter excellit alios Prophetas, scilicet pulchris similitudinibus, expressione sententiæ, venustate verborum: quia nobilis erat et eloquens. Solet enim Spiritus Sanctus organis suis se attemperare, ut in urbanis urbanus, in rusticis rusticanus, in eloquentibus videatur eloquens; perinde ac tibicen in tibiis subtiliter subtilibus modulatur, in crassioribus crassius, inquit noster Antonius Fernandius, Prologo in visiones *Isaitr*. Quarte, quia amplissimum, Quarto, sublimissimum et clarissimum habuit lumen propheticum. Nihil enim fero est quod ad liebræorum aliarumque Gentium statum pertineat, atque ab aliis Prophetis prædictum sit, quod non multo luculentius et gravius in Isaïa repetios. « Isaïas, ait Nazianzenus, Orat. 3. *in princip.*, vocis sublimitate Prophetas omnes antecellens; » unde al bi

Oainto. cum vocat Grandiloquum. *Quinto*, quia do ChrMo et Christianis ita prophetat, ut non videatur de «i*ui futuris vaticinari, sed de præteritis historiam jSru.-* texere, ait S. Hieronymus, ut qui Isaiam legerit, ,|B@- versari se putet in Evangelio. Quare in Evange- liis toloque novo Testamento unus Isaías s.rpius citatur et auditur, quam omnes reliqui propheta» simul juncti. Isaia» enim testimoniis quasi stellis ita inter punctum et irradiatum est Evangelium, ut qui illud exponere voluerit, simul Isaiam; et qui hunc, simul Evangelium interpretari debeat. Hic enim virginem parientem, Christum concep- tum, natum, quæsilum et adoratum a Magis, fu- gientem in Ægyptum, docentem, concionantem, miracula patrantem, patientem, morientem, re- surgentem, venientem ad iudicium, iudicantem et triumphantem, non tam in Scriptura descrip- tum legimus, quam in viva imagino expressum intuemur; ut merito hæc prophetia pr® reliquis vocetur et inscribatur Visio. Certe parvulum Em- manuelein nobis natum, ejusque dolores crucia- tus et tormenta tam graphico et pathetice depin- git Isaías, ut tam passio Jesu Christi secundum Isaiam, quam secundum Matthamm aut Marcum legi et indigitari possit. Quapropter Isaías plenus est spiritu, non tantum prophetico, sed et Chri- stiano atque Apostolico, ojusque prophetia non Suto, lautum prophetia est, sed et Evangelium. *Sexto*, Pr' quia non lanium providit et prodixit ea qu® ci.rmi Pau]o post, nec lanium ea qu® ultimis sæculis et mua- Christi, sed etiam qu® tempore Antichrist! in fine mundi eventura sunt; hoc est enim quod ait, *Ecdi.* xLYiii, Î7 : u Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes in Sion usque in sempi- ScfUn», ternum. » *Septimo*, quia fuit thanmaturgus, et oumh 6Ua oracula miraculis confirmavit : nam per suas c' ibr'on' Preccs evocavit angelum, qui cecidit in exercitu «Tuarit. Sennacherib una nocte 180 millia Assyriorum. Rursum reduxit solem, ejusque umbram in ho- rologio Achaz, coque cigno Ezechi® regi sanita- tem restituit, et quindecim annos vit® addidit, Otfito, *Isaia* xxxvi et seq. *Octavo*, quia plurimis annis il, fu prophetavit, videlicet sub Ozia, qui 22 annis re- gnavit; sub Joatham, qui 16; sub Achaz, qui 16; sub Ezechia, qui 29; pervenitquo ad regnum Manassis filii Ezechi®. Jam pono illum coepisso prophetaro anno 17 Ozi®, uti tradit Eusebius in *Chronico*, restabunt ex regno Ozi® unni 36. illis adde 16 Joatham, 16 Achaz. et 29 Ezechi®, colli- ges annos 90, quibus prophetavit Ionias. Quare, si dicamus eum instar Christi et Joannis Baptist®, ex more Ilebrworum non empisse prophetare ante annum ælalis trigesimum; hinc sequatur eum ad decrepitam ælatem vixisse, usquo ad an- num ætatis 126, et ulterius: occidit enim eum 'anasses, idque non statini initio regni (empit . -a ipse regnare puer anno 12 ætatis); sed cum 5 r jam grandior et nequior esset effectus. *Nono*, quia ' Isaías non tantum Propheta fuit et Evangelista, sod et Apostolus, iuquiunt Cyrillus et Chrysosto-

mus, homil. *De S. Joanm' Baptista*, tom. III; nam mitti petens missus est a Deo ad Judæeos, cup. vi, vers. 8. Merito ergo Isaías in Synagoga Judæo- rum pr® cæteris Prophetis maximi semper est habitus. *Decimo*, quia insignis fuit vit® sanctitate et sui contemptu : totus enim nudus plena luce in ipsa sua patria et Judie® metropoli', puta Hie- rosolymis, vir nobilissimus, et fama ac auctor- tale clarissimus, per triduum Dei jussu ambula- vit, uti patebit eap. xx. Rursum illustris fuit ejus pietas et misericordia; nam maximam operam posuit in consolando populo et Ecclesia : « Con- solatus est enim lugentes in Sion, » inquit Ecce- siastes, adeo ut ipse oinnem respiret consolatio- nem, quia intimo sensu tangebatur et sentiebat afflictionem sui populi, cap.xxii, vers. 4. Deni- que enituit Isai® fortitudo, constantia et libertas dicendi ao carpenti vitia regum et principum, iisquo comminandi et prædicendi pinnas a Deo infligendas, ut patet cap. i, 10, et cap. xxxix, 3, et alibi. Illustrior fuit hæc libertas in Isaia, ex oo quod ipse haberet uxorem et familiam ac filium : quos omnes intrepide odiis regum et principum pro Deo et veritate objecit. Atque hac de causa Isaias martyrio coronari meruit. Unde S. Paulus, *Rom.* X, 20, ait : « Isaías autem audet, et dicit; » ubi Origenes : « Audet, inquit, et libero prædicat, cum sciret sibi ex eo imminere mortem. » Unde

Qujbrks *tertio*, an Isaias sit Martyr. Respondeo esse : nam communis Ilebræorum et Patrum, ut Origenis hic, homil. 1, Dorothei, Isidori, Epipha- ni! *in Isaiam*, Chrysostomi, epist. *ad Cyriai* urnjus- tlni Contra Trj/phorwm, Augustini, lib. XVIII. *De Civ.* xxiv, et aliorum, traditio est, Isaiam sub Manasse rego serra dissectum esse. Quam traditionem Mrrl. S. Hieronymus, lib. XV *in Isaiam*, in fine certissi- mam vocat', ubi et illud *Ilebr.* xi, a secti sunt, » vel ut ipse legit, *serrati sunt*, intelligit de Isaia. Audi Tertullianum *in Scorpiaco*, cap. viti : «David, inquit, exagitatur, Elias fugatur, Jeremías lapi- datur, Isaías secatur, Zacharias inter ædem et al- tare trucidatur, perennes cruoris sui maculas si- licibus assignans. » Unde Romanum Martyrolo- gium 6 julli de Isaia sic habet : « In Judæa sancti Isai® prophet®, qui sub Manasse rege sectus in duas partes occubuit. » Et Chronicum Alexandri- num, sive Fasti Siculi sic habent : « Isaias Vates a Manasse serra divisus occubuit, vaticinatus est annis nonaginta : tumulatos subter quercum Rogel. » Et S. Ambrosius in cap. xx *Luca* : « Quis ille, inquit, in capite vulneratus? Nimirum Isaias, cujus facilius compagem corporis serra divisit, quam tldein inclinavit, constantiamque detrivit aut vigorem mentis exsecuit, » Audi et S. Zeno- nem Episcopum Veronensem et Martyrem, serm. *De Isaia martyrio*, mira, sed obscure dicentem» a Isaias, ait, cum Christum prædiceret, vel tum futur® dominationis elogium Israelitico populo nuntiassct, atroci feritate blasphemantium com- mota barbaries, sectum a capite duabus eum vio

ionio supplicio quasi offulis blfidrivit; ju-sitque a capito per aures usque ad scapulas “acari cervicem. » Et inferius: «Cuín in capile, hoc est collecta; sensualitatis umbilico, serra viam faceret, et stridore reciproco sulcos dentium duceret, labebatur credo lamina (sen*®), dum dentes infigit. Mox se ut ad cubile cordis concinamenlínisu sector sollicitus defixisset, fontis fluenta purpureis laxatis venarum lapsibus, ne venas vermiculatim pollice profanus intenderet, croceus se affatim imber infundit. » Et mox : « Patuerunt quippe internorum viscerum caslidici juvenis laqueata commercia, sonus buccina* ferientis, profunda vivacitas, et sicca jejunia voluptatum, sed Belial filius Ezechi® (Manasses) vir cruentus et prodigus genealogi®, pythonicorum antistes, intra lorica[m] sacri pectoris fidei comitium, predicationis politic® litterarum curiam requirebat. » Quare temere hanc traditionem negat Abulensis in IV. *Ilcg. x m.*, *Quæst.* XVII. Argumentum Abulensis est hoc : Isaias in Proœmio non nominavit Manassen, sed tantum Oziam, Joatham, Achaz et Ezechiam; ergo sub Manasse non prophetavit, ergo sub eo non est passus. Sed hoc argumentum infirmum est : utraque enim consequentia negari potest; nam cur non nominarit Manassen catis® vari® esse potuerunt, ut, quod Manasses jam tum esset puer, quodque non diu sub eo prophelarit, imo forte non prophetarit, sed tantum eum docere et redarguere voluerit, ideoque ab eo sil occisus : nam ab eo occisum esse affirmant communiter Patres. Audi et auctorem *Open's imperfecti in Alatili.*, hom. 46, in illa verba : « Jerusalem qu® occidis Prophetas, el lapidas eos,» inquit : « Misi ad te Isaiam, et serrasti eum ; misi ad te Jeremia[m], et lapidasti eum: misi Ezechlelem, et tractum super lapides exeerebrasti eum. » Vide hic qu® sil merces Prophetarum, doctorum et concionatorum, scilicet persecutio, passio cl martyrium. Hanc lauream sectati et adepti sunt Propheta*, Christus, Apostoli omnes, S. Joannes Baptista, S. Stephanus, S. Chrysoslomus et alii. Idem hodie exspectent boni Pastores et predicator.-!, putenlque hanc su® libertatis, constanti® et laborum mercedem esso magnam nimis. Imo Justinus supra, et Tertullianus, lib. III carm. *Contra Afardon.*, docent serram hanc ligneam fuisse: loqueos enim Tertullianus de Isaia sic canit :

Quem populus sectum ligno, sine Ube repertum,
limuinluui deuieus crudeli motte [h:reuni.

Quod sano atrox fuit tormentum, præsertim in homine seno 12G annorum. Unde patet Isaiam morte sua per lignum prefigurasse mortem Christi in ligno crucis, perinde ut vita sua vitam Christi, imo nomine suo nomen Jesu prefiguravi!. Isaias enim hebraico idem est quod *salus*, vel *Salvator Domini*, aut *Ja sw* Ileus, ut vult Leo Castrius. Quod enim nos dicimus Isaias, liebrei dicunt Jcsaias, quod exponi potest *rt' pv*» Iescua Ia, id est Jesus

Deus : totus enirn Isaias id unum spectat, ut Jesum Christum Redemptorem et doctorem nodrnm aut annuntiet verbis . aut moribus exprimat. Merito ergo nit hic S. Hieronymus : « Ignoratio Scripturarum (presertim Isai®) ignoratio Christi est. #

Porro mortis et martyrii hai® causa fuit duph-x. M-Prior vera^ quod videlicet tam libere Manassem | regem, principes et populum increpasset, ut dixi, ac præsertim quod cap. I, vers. 10, eos voeas-et Pnuu. principes Sodomorum et populum Gomorrhe. Rursum quod dixisset Deum Judæos excæcalurum et reprobaturum, ac pro eis vocaturum Gentes , hoc enim innuit Paulus *liom. x*, 20 : « Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me : palam apparui iis, qui me non interrogabant : » hoc enim summe pupugit corda Judæorum. Simili ratione captavit martyrium S. Stephanus, dicens Judæis : « Dura cervice, it incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis;» et S. Paulus, Actor, xxi, 21, dicens : « Et dixit (Dominus) ad ine : Vade, quoniam ego in nationes longo mittam te. Audiebant autem (Judæi) eum usque ad hoc verbum, et levaverunt vocem dicentes : Tolle de terra hujusmodi; non enim fas eum vivere. » Simili modo Joas reprehensus a Zacharia filio Joiadæ, eum occidi curavit in templo, II *Paral*, xxiv, 22; et Amasias rex alteri Prophet® sa increpanti minatus est mortem, ibidem, cap. xxv, vers. 16; et Asa rex Ilanani Prophetam, a quo slultiti® arguebatur, in nervum, id est in durum carcerem, conjecit, ibidem, cap. x m, vers. 11). Posterior colorataci qu e- s-crot». sita ad prælextum, quod scilicet cum Mosi dixerit Dominus, Exodi xxxm, 20 : « Non poteris videre faciem meam : non enim vidcbil me homo, et vivet; # Isaias contrarium dixerit et scripserit, cap. vi, vers. 1, scilicet se vidisse Deum sedentem super solium excelsum : itaque crimen blasphemi® Isai® impegerunt, ob illudque eum ad mortem damnarunt. Ita S. Hieronymus, Rasilius, ilaymo et alii, quin et Hebræi apud *Galalinum*, lib. IV, cap. xxiii, qui tamen moro suo fabulas admiscent de cedro qu® isaiam, dum Manassem fugeret, se aperiens exceperit, in qua et cum qua a Manasse dissectus sit.

Dices : III® hai® increpationes principum cl propheti® jam præterierant sexaginla annis. Respondeo : Ha est, sed eam principes refricarunl novo regi Mattassi, qui homo impius et sanguinolentus cum rursum simili modo corripereotur ab Isaia, tum ob alias pretéritas principum increpationes, ab Isaia factas, et scriptis mandatas vulgarasque, qu® quotidie a nullis legebantur, eum occidit.

Audi S. Hieronymum enarrantem in Isaiam calumnias, oliaque ad ipsum et Manassem spectantia, I *Quast*, in lib. II *Paralip*. sub finem : « Tradunt Hebrei, inquit, etimdem Manassem filium fuisse fili® Isai®, et ideo in hoc loco, quanquam nomen malris scribatur, patris tamen ilhus non

scribitur; quia indignus erat profanus rex tanto aro. Tradunt Hebraei idcirco occisum Isaiam, eo quod cos appellaverit principes Sodomorum et Gomorrhæ. Et quia dixit : Vidi Dominum sedentem ; cum per Moysen dixerit : Non enim videbit me homo, et vivet. Et quia dixit : Addet Deus ad dies tuos quindecim annos ; eo quod per Moysen dixerit : Et numerum dierum tuorum implebis. Et quia dixerit : Quærit Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est; cum dicatur : Quis est tam propinquus, quomodo Dominus Deus noster, quando eum invocamus? Et cognovit Manasses quod Dominus ipse est Deus. Dum enim in Babylonem ductus fuisset, et in vase teneo perforato missus, admoto igni, invocavit omnia nomina idolorum quæ colebat : et cum non fuisset ab eis exauditus, neque liberatus, recordatum fuisse, quod a patre crebro audierat : Cum invocaveris me in tribulatione et conversus fueris, exaudiam te, ut in Deuteronomio scribitur; exauditus esse a Domino, et liberatum et reductum in regnum suum, et in modum Ihabacuc reductum, sicut ille deducius fuerat in Babylonem. »

«Im <ie Tradunt S. Epiphanius et Dorotheas in Vita
fjitr Si- jsaiæ eum suis precibus impetrasse fontem et
aquas Siloe, additque, cum hostes Ilerosolymam occuparent, Judæis advenientibus fontem hunc aquas dedisse; cum vero hostes venirent, aquas suas subduxisse : ideoque Judæos Isaiam sepelivisse juxta Siloam, ut aquas ejus suis precibus in finem usque mundi perennaret. Addit Dorotheas Isaiam antequam secaretur petiisse aquam, eamque divinitus ex hoc fonte missam esse : unde eum vocatum esse Siloe, quod interpretatur Missus. Alii rem sic narrant, scilicet Isaiam ante mortem postulasse a carnifice aquam, quam cum negaret carnifex, in os Isaiæ coelestem aquam divinitus influxisse, indique aquam illam dictam esse Siloe, quia missa erat e cœlo : ut Isaias serratus fuerit typus Christi, cui pariter in cruce disfi nlo et sitiendi vinum et aquam negarunt Judæi, et pro iis fel præbucrunt. Verum horum fides sit penes ipsos. Denique tradit Cedrenus anno 35 Theodosii junioris reliquias Isaiæ Paneadem translata, ia templo S. Laurentii fuisse repositas. Denique audi elogia Isaiæ in unum congesta ab *Eclesiastico*, cap. xlviii, vers. 23: « Purgavit eos (Judæos) in manu Isaiæ sancti Prophète. Dejecit castra Assyriorum, et contrivit illos Angelus Domini. Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, et fortiter ivit in via David patris sui, quam mandavit illi Isaias Propheta magnus, et fidelis ia conspectu Dei. In diebus ejus retro rediit sol, et addidit regi vitam. Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes in Sion. Usque in sempiternum ostendit futura, et abscondita antequam evenirent. »

Ars». Qvats *quarto*, quodnam est totius hujus operis et libri Isaiæ argumentum? Respondeo. Operis q' compendium est ipsum ejus caput pri-

mum. Nam tam cap. i, quam tuto deinceps opera repreLendit peccata populi sJi temporis, puta ignorantiam et neglectum Dei, superbiam, fiduciam suarum virium et operum, contemptum fratrum miserorum, fraudes in judiciis publicis, sodomiam, et maxime idololatriam. Inde *secundo*, transit srepe ad Judæorum rejectionem, vocationem Gentium, aliaque Christi et Ecclesiæ myloria : idque sæpo facit latenter et subito quasi avolans a typo ad antitypura, a Judæis ad Christum et Christianos : hic enim est mos et raptus Prophetarum, maxime Isaiæ; qua de causa ipse obscurior est. Quare duæ operis hujus sunt partes principales : prior habet oraculum triste, oburgatorium et comminatorium; continetque quinque sectiones, et porrigitur a cap. i usque ad xl. *Prima* sectio est a cap. i ad vu, qua Judæorum scelera arguit, cisque minatur cladem tum Assyriacam per Sennacherib, tum Babylonicam per Nabuchonosor, tum Romanam per Titum, ac denique, cap. vi, eorum excaecationem et reprobationem tempore Christi. *Secunda* sectio a cap. vu ad xiii extenditur, qua Emmanuelis ex virgine ortum, victoriam, nomina, imperium, gratiam, prædicationem, conversionem Gentium, septem dona Spiritus Sancti, crucem, sepulcrum gloriosum, et triumphum per epinicion graphice depingit. *Tertia* sectio a cap. xiii ad cap. xxiv continet onera, id est prophetias de excidio Babylonis, Philistinorum, Moab, Damasci, Æthiopiæ, Ægypti, klumææ, Arabiæ, Judææ, et Tyri per Nabuchodonosor. *Quarta* a cap. xxiv ad xxviii confinât onus, id est prophetiam de excidio orbis ob impietatem hominum, in fine mundi ; de gehenna reproborum, de gloria paucorum salvandorum, eorumque canticis et hymnis Eucharisticis, deque vindicta et excidio regni Leviathan, id est diaboli. *Quinta* a cap. xxviii ad xlix redit ad onera temporis præsentis, eaque varia inixtim pertractat, puta de excidio decem Tribuum, deinde duarum, mox Sennacherib, mox totius orbis, mox infidelitatis et impietatis per adventum Christi usque ad cap. XXXVI, ibi enim usque ad cap. xl, a prophetia transit ad historiam Sennacherib et Ezechii, narratque ea quæ de iis prædixerat, reipsa fuisse impleta.

Posterior principalis Isaiæ pars habet oraculum suave clælum de Christo et Ecclesia, constans adhortationibus, consolationibus, promissis; atque licet hęc pars cum priore sæpo commisceatur, proprie tamen incipit a cap. xl, et porrigitur usque ad finem libri. In ea siepe gestit et exc.ilt.it Isaias, praesertim ubi (quod siepius facit) agit clō vocatione Gentium ad Christi fidem, gratiam et salutem.

Porro Isaiæ stylus et facundia in hoc tam multiplici argumento multiplex et admirabilis est : nunc enim sublimis assurgit, nunc simplex se demittit; nunc stylum hilarat effuse, nunc stritit et acuit, nunc tardat et incilat; nunc minatur,

COMMENTAMI KVrUIAM ARGUMENTO».

nunc blande solatur; nunc dociles benigne exci-
tat, nunc renitentes violenter exagitat, et quasi
detonans sternit. Unde Isaias a S. Chrysoslomo,
homil. 8 *in Genes*, vocatur « Propheta vocalissi-
mus : » et honi. 40 *in l ad Corinth.*, « Magnilo-
quontissimus. n

Atii !**• Nota *primo* : Pra ter hunc librum Isaias scripsit
hl11'alium de gestis regis Oziæ, ut palet II *Paraltp.*
xxvi, 22 (1).

(1) Hæc ex doctore J. Jahn subjicere liceat, quamvis
ejus in vindicandis quibusdam Isaiæ vaticiniis rationem
ex toto probare non po&imus.

DE INTEGRITATE VATICINIORUM ISAIÆ.

§ 1.

An baia? vaticinia tini integra.

Non omnia Isaiæ vaticinia conservata esse liquet,
primo, quia nullibi legitur, qua occasione Isaias filio pri-
mogenito, qui cap. vii, vers. 3, cap. vin, vers. 18, cap. x,
vers. 21-22, memoratur, nomen propheticum, *reliquia:*
revertentur, indiderit, cum ratio denominationis filii se-
cundi, *festina direptio, accelera depradatio*, cap. vni,
vers. 3-4 , disertis verbis indicetur. *Secundo*, plura loca
principio vel fine carent, et non sunt nisi manca frag-
menta, ut cap. XIV, vers. 24-27 ; cap. xiv, vers. 28-32;
cap. **in**, 11-12; cap. xxi, vers. 13-17; in fine quoque
cap. V et vin, vers. 1-2, quæpiam desiderari videntur.
Tertio , si Isaias ultimo Ozia anno munus auspicatus **est**,
desunt quoque vaticinia, quæ sub Jothamo **edidit**; nam
illa, cap. n-v, non sub Jothamo, sed sub Achazo edita
sunt, prout cuilibet historiæ «naro lectori **patebit** ; nec
Rosenmullerus in nova **Scholior** m editione aliud evicit.
Quarto, si Isaias est auctor sc cui.Jæ partis **libri**, quod
deinceps ostendemus, videntur etiam deesse aliqua magis
perspicua vaticinia de eversione reipublicæ Judaic **e**, et
de deportatione civium. Initium cap. x1 **videtur** esse
mancum ; non equidem ignoro quid sil, in mediam rem
rapi ; ast id in hunc locum non salis commode confertur,
præsertim cum Propheta hic, sicut cap. x1î, vers. 21,
utatur singulari illa formula : « Dicet Jehova, » quæ
præcessisse arguit, quando dicturus sit.

§ «.

Omnia vaticinia juni ab baia.

A tribus ultimis abhinc decenniis non pauca Isaiæ va-
licinia a permultis impugnantur, ct omnia contra gentes
effata, imprimis vero ultima 27 capita huic Prophet@
abjudicantur, ac argumentis non levibus in tempora
exihi Babylonici rejiciuntur, quæ tamen repetito sæpius
diligenti examine minime satisfecerunt, ct contra offerunt
se argumenta gravia, quæ has partes Isaiæ vindicant, et
jam exponenda veniunt. *Primo*, elocutio in diversis his
vaticiniis vix discrepat; ubique e.edem recurrunt re-
rum singularium enarrationes et imagines ab arrioribus,
præserlitn cedris, abietibus et qiiercubns, a doloribus
parius, cx historia, ct ab adato aun a deprompta?. Initium
vaticinii ubique in mediam rem cadit, ri ubique cantica
inserta sunt ; sicut cap. v, vers. I-G; xtv, 4-20; xxv, I-r«;
Ha codoni proreus modo, < ip. xlii, vere. 10-13. tu 910;
lxi, 10; ixiii, 7; i xiv, 11. l bique etiam eadem olisena-
tur claritas cl obscuritas, cæ lem repetitiones, et eadem
etiam iinguæ euphonia; visiones quoque, cap. xxi, et

Secundo, hmrelici commenti sunt librum Isaire,
qui dicitur àvxCoæç, id est ascensio, quo ulnnlur
Archontici, leste S. Hieronymo ct Epiphane. Hic
liber præler alia docci Melcbisedech fuisse Spiri-

cap. x1, uti cap. va ; imo et singulares dictiones sæutsrime
ctdem, ut SkTXP PTîp in pruni parte 17, infecunda
li locis, iniD m prima parte quater, in secunda pme
sexies, quod alias in Ribliis tantum novies occurrit;
EZ'NÎNtf quod nonnisi in Jobo quater, hic vero in prima
parte his, m secunda quinquies obvium est; Hiw cap.
Lxv, vers, io ; prout cap. xxxm , vere. 9; cap. xxxv, 2 ;
V THHX1 cap. x1, vers. 1-21 ; livi. 9, prout cap. j,
vere. 11-18; xxxm, to, pro quo aliqui prophet@ dicunt
HW TON v«l TOXH. Proprium quoque nostro Pro-
phctæ est Sabæob, cap. xvm, vere. 2, 7, dicere
tensos sen *procero* ~~z~~, et cap. xlv, vers. 14, HT2
fiolini <cs *mensurer* seu *altos*, et plura similia quæ l•cus
hic non capit.

Styli quoque sublimitas per omnia vaticinia non ma-
gis variat quam in poematibus, quæ ab eodem auctore
diversis temporibus exarata sunt, uti in diversis psalmis
Davidis; ct stylus quidem per omnia talis est, qualem cx
captivitate Babylonica minime exspectes. Esto, stylus
non ab ælate solum, sed ab exculto quoque ingenio pen-
deat, inde tamen non cffi< itur, vero esse simile, quem-
piam ævo exilii Babylonici talia carmina fudisse, ut id
absque testimonio historico, et sine omni quoque tradi-
tione asserere liceat; pr.esertim cum in Jeremía et Eze-
chiele, quihus nec politura, nec ingenium defuit, nihil
simile legamus.

Lingua etiam ipsa non est ea quæ in Jeremía et Eze-
chiele observatur; quempiam in exilio linguam hebrai-
cam felicius excoluisse, verisimile non est; neque m Za-
diaria, qm proferri solet, hæc hnguæ conditio deprehen-
ditur.

Denique dispositio et ratio tractandi materias, in om-
nibus his vaticiniis eadem est. Sicut cap. vu, habetnr
vaticinium historiæ intextum, quod, cap. vui-xit. vatici-
nia absque inscriptionibus consequuntur, ita quoquo
cap. xxxix historiæ intextum est vaticinium, quod se-
quuntur vattcima sine inscriptione. Prout in prima parte
jdura occurrunt vaticinia de Sancheribo, ita etiam in se-
cunda parte plura sunt vaticinia de eversione monarch!@
Chaldaica', atque de reditu Hebræorum ex captivitate»
Sicut in visione cap. vi kgitur, Prophetam suis vaticiniis
nihil efiecturum; ita vates, cap. xlii , vers. 16,23, xliii,
8, xlv, 4, et imprimis cap. xlix, vers. 4, lix, 6, conque-
ritur conatus suos frustrâneos esse.

Secundo, ultimis exilii temporibus non congruit, quod
cap. i.xvi, vere. 1-6, de templo legitiir, de quo Aggæus
et Zacharias proreus alia dicunt. Multo minus quispiam
in exilio, cap. xlvu, scribere potuit, ruinam ct omni-
modum intentum urbis Babylonis, quem Jeremías, cap.
L-Li, perspicuo vaticinatus est, nondum fuisse prædtcium,
ncque cap. lu, vere. 4, de solis potuit Ægvpub et Assy-
riis Hebraeorum hostibus loqui, et Chaldæos præten nib
tere.

Severa? reprehensiones, cap. lvi , vere. 9, lxx, 11, im-
primis reprehensiones pastorum, id est regum, cap. lh,
vere. 11-12 ; exprobrationes non tantum idololalnæ, sed
etiam immolationis prolium, cap. lvii, 'ere. 1-13, et
enormis corruptionis, cap. lviii, vere. 6-9, lix, 1-8, a
temporibus exilii proreus abhorrent, cx quibus rxsl»ectM
potius mcnlionem vaticiniorum Jeremiæ, ut *Daniel*, ix,
2, et plura de Mehe<anis seu cultoribus Orninoli, quam
unicam illam allusionein ad duo nruni principia, cap.
xlv, vere. 7, qua* profecto antiquiori etiam ævo a jk»f-
multis credita luerunt.

Tertio, Jeremías prodit w vaticinia hæc legisse, atipie

(uni Sanctum : qui exploratus est error et liærc-6jS.

Tertio, Venetiis prodiit liber sive visio Isaiaë hoc litulo : Visio *admirabilis Isaiaë Prophètes in raptu*

Id quidem septem annis ante eversa Jcrosolyma, *Jercm.* 14, 49-64; nam cognatio vaticinii Jererniæ, cap. 1-1i, cum illis vaticiniis Isaiaë, de quibus quæntur, manifesta est; neque dici potest, auctorem controversorum Isaiaë vaticiniorum sub ilnem exilii, legisse librum Jererniæ , nam vir est qui solus sibi constat, sibi soli innititur* neque alios imitatur; e contrano notum est, Jcrçmfám præsertim in vaticiniis contra gentes exteras, antiquiores prophetas legisse, et plura ex cis sua fecisse. Collationem ntnusquo prophet® exhibui in introductione germanica. Observantur quæpiam in aliis quoque prophetis, ex nostris controversis Isaiaë vaticiniis deprompta, ut *Zephan*, cap. n, vers. 14-15, ex *liai*, xiii, 21-22; *Ezechiel*. cap. XXXIV, ex *Isai*. tvn, 10 et sequent.; *Ezechiel*. xxvi, 20, xxn, 14-17, xxxii, 18-33, ex *liai*, xiv, 8 28 *Ezechiel*. livi, 13, ex *Isai*. xxm, 25; *Ezechiel*. xxxvr -xxxix, ex *hai* Lxvi, 6-9. Habacuc quæpiam ex Isaia deprompsisse, jamdudum observatum est.

Quarto, Cyrus in litteris publicis, *Estira* t*, 2, ait Deum cadi sibi omnia regna concessisse, atque mandasse ut ci templum Jerosolymis exstruat, quæ serba, uti el ipsa Cyri gesta, nempe dimissio Judæorum m patriam, assignatio sumptum in structuram templi, et restitutio vasorum sacrorum non levis pretii, explicari nequeunt, nisi ei, prout Josephus refert, hæc Isaiaë de ejus persona vaticinia exhibita fuerint, quorum divinitate manifesta permotus sit, ut Judæis tanta præstarci. Nec Cyrus erat ille qui sibi vaticinia recentia ct vix in lucem emissa pro antiquis obstrudi passus esset, ut taceam, non defuisse viros qui ipsi fraudem, si quæpiam hac in re intercessisset, detexissent; neque etiam Mehestan Cyrus, qui Ormuzdo nonnisi pyræa ædiflcabal, tam facile moveri poterat, ut magnificentissimum Deo Judæorum tomlum exstrueret.

Mirum quidem videri possit, Prophetam tam multa dicere de reditu ex Babylone, quin de deportatione disertam mentionem fecisset ; ast quæpiam de hac re omnino dicit, ut cap. XXXIX, vers. 4-7 , c<ip. vi, vers. 11-13; cap. v, vers. 5-9; cap. xi, vers. 11-10; atquo Mich.eas, Isaiaë connus, clare do hac deportatione ct de eversione Jerusalem loquitur, ut ct Isaías plura de illa dixisse videatur, quæ nobis conservata non sunt; nam Propheta, qui lætum reditum canit, deportationem, quoque prædicendo non magis secum ipse pugnassee, quam Jeremías, qui utrumque prædixit.

Opponitur quidem analogia, juxta quam Prophetæ non Uni remotos eventus præcinere existimantur quales sunt illi de Chaldæis, de Medis et Persis, de Cyro et de reditu Hebreorum in patriam, ab Isaia prædicti; ast hæc analogia, ut jam monuimus, nequaquam universalis est. Supponitur quoque ChaldoDos, Medos Persasque celato Isaiaë populos fuisse obscuros, aut prorsus Ignotos, cum tamen Medi 100 fere annis ante Isaiam ct Ezechiam (826 auto Christum, 149 post schisma) sub rege Arbace, fattore juncti cum Itolcsy, prefecto Bibyloniæ, evertèrint primam Assyriorum monarchiam; subsecuta quidem est Medorum anarchia 76 annorum, veruna anno 10 Efc-chi® (728 ante Christum, 257 post schisma), regem elegerant Dojnccm, cdnditorcm Ecbatanorum, cujus Illius Phraortes (665-643 ante Christum, 310-322 post schisma) n erum regnum Assyriorum bello aggressus, in obsidione urbis Ninives interfectus est. Sub Cyaxare l autem Zore.v itr rursus nperit regnum Medorum florens.

Ehm Jam antiquissimis temporibus erat celebre regnum, Genri, cap. xiv neque in *Ísaia* ut *Daniel*, vi, 8,

mentis, clmc divinæ Trinitatis arcana, et iapjt ge neris humani redemptionem continet.* Testis est Sixtus Senensis in *Isaia*.

Denique putant Judœi, teste R. David Kimchi*

et *Esdra* i, 1, 2, 4, 5, II *Paralfpom*. xxxvi, 22-23. nunquam occurrit nomen recentius QiD, sed semper antiquum ob'P, *Genes*, x, 22, xiv, 1. Elamilæ sunt in exercitu Assyriorum, *Isai*. xxn, 6, quod vaticinium, ut ex vers. 8-11, coll. II *Paralipom*. xxxii, patet, dubio procul Jsaianum est. Assharadon, *Esdra*. iv, 9, 10, inter arteros colonos etiam Elamitas misit in Samariam. Hecentiori avo Jeremías, cap. xxv, vers. 25, xlix, 34 , 35, Elam regnis potentioribus acccnse, quæ a Chaldæis expugnanda essent, ct *Ezcchiel*. cap. xxxii, vers. 24, regnum Elam conspicit eversum.

Gentes nonnisi diuturno tempore successive, vicinos populos vincunt, ct latius se diffundunt, donec tantam nominis celebritatem assequantur, ut eminentem in historia locum obtineant. Quare Chaldæi, Medi et Elamilæ, Perse, non brevissimo temporis spatio ex obscuritate in tantam lucem emerсерunt, ut paulo ante prorsas ignoti nunc mox omnibus notissimi fuerint. Si itaque Isaías vaticinatur eversionem regni Chaldaeorum, per Medos et Elamitas, id eaetate non magis obscurum et clarum erat, quam si Zacharias, cap! ix, vers. 13, de bellis Judæoium contra Grecos In Syria loquitur. Ipsum quoque *Cyri* JTID, nomen usurpare Isaías potuit, cap. xliv, vers. 28, XLV, 1 ; quippe nihil aliud dicit quam *rex*; in lingua Persea enim *rhora* est *sol*, ct *schid*, *splendor*, unde *khoraMd* est *solis splendor*, et cum voco *pæ* vel *pai*, *habitatio*, compositum, *khorshidnai*, *habitatio splendoris solis*, consuetum erat nomen omnium regum Persiæ. Il ec compellatio Hebræis per mercatores, hinc inde migrantes, in JTID *detortum*, innotuerit, et Isaías, qui Cyrum quoque *unctam*, , vocare nullus dubitat, illo etiam nomino Persico uti potuit, quod deinceps nomen proprium illius regis factum est.

§ 3.

Faffefoia *isaiaë abjudicata*,

Quæ contra nonnulla vaticinia Isaiaë opponuntur, paucis expediri possunt.

Primo, fragmentum *Isaiaë* cap. h, vers. 2-1, ab illo, qui ad finem exilii Babylonici vaticinia diversa in nostrum volumen collegisse putatur, per errorem assutâptum esse dicitur; ast jam viderunt, ab Isaia ex *Micha* cap. iv, vers. 1-3, vel a Micha ex *isaiaë* n, 2-1, vel ab utroque ex antiquiori vaticinio depromi potuisse.

Secundo, duo capita, xi et xn, Isaiaë abjudicata fuerunt, quod cap. xi, vers. 11-16, reiuolisslnius Israelitorum et Judæorum reditus ex 'Assyria et Ægypto aliisque regionibus predicatur. Ast hic n «litus etiam a coævo Micha, ab Osea el ab Amos prædictus fuit.

Tertio, validmum, cap. xv-xvi, tribus annisanto vastationem Moabitidis *per Ecbucadnezare*m xvi, 13-14, scriptum putatur, quia Zephánias n, 8 seq., ct Jeremías cap. XLVin, eamdem Moabitidi calamitatem prædicunt. Verum quis ostendat, Isaiam non de calamitate aha, quæ ab Assyriis instabat, Ionui? aut quis cogitet Assyrie s Moabitidi pepercisse ? Vastata itaque fuit ab Assyriis, ut Isaías predici!, et demum 'rursus a Chaldæis, de quibus Zephánias ct Jeremías loquuntur. Vaticinium autem hoc Isaiaë, multo cs¿c Jeremía antiquius, dubio caret; nam Jeremías cap. XLVin plura ex eo deprompsit, ut cuivis conferenti patebit. Esse vero ab ipx> Isaia, arguit vel temporis definitio, quæ Isaiaë alias, ut wp. vu, vers. 14-17, vni, 4-5, consuda est.

Isalam scripsisse Proverbia, Ecclesiasten et Cantica Canticorum. Verum lueo non laque, sed Salomonis esso communis Catholicorum et sententia.

Commentato-
rts,
VtUru. Quxiies (*junito* : Qui et quales hic sunt commi-
natores? Respondeo : Scripsit, inquit S. Hierony-
mus. *primo*, Origenes in Isaiam 30 volumina, et 5
homilias (jam tunen tantum exstant novem, et c-
que fere in caput vi.)

Secundo, Eusebius Pamphili scripsit volumi-
na 15.

Teilio, Dydimus 18.

Quarto et Appollinaris etiam punctim, et quasi
per intervalla.

Quinto, Martyr Viclorinus latine : sed nec ipse,
nec cæteri hucusque recensiti jam exstant.

Sexto, præ his omnibus docte commentatus
est Cyriillus.

Septimo, scripsit S. Basibus in 16 prima capita,
atque hinc inde egregios quosdam morales lo-
cos interserit. Notat Leo Caslrius, pag. 68, La-

Quarlo, eloquium xix, 18-25, non esset Isaiæ, nulli aha
allata fuit ratio, nisi quod cap. xix, 115, præcessit. vili-
ciniu in do calamitate Ægypti, cl vers. 18-25, de pros-
peritate sermo est, quod tamen nihil aliud est quam
quod Prophetis est familiare, ut post calamitates melio-
rem sortem promittant. Si, vers. 25, Ægyptii dicuntur
populus Jchovæ, cl Assyrii *opus manuum Jhocæ*, id pro-
fecto a quopiam Hebræo dictum fuisse, necease est; et
vero longe similis est, id ab Isaiæ, quam ab alio quo-
piam recentiori dictum esse.

Quinto, *Isaiæ* cap. xxn, vers. 1-14, ob mentionem
Elamitarum vers. 6, Isaiæ abjudicatur; verum ex colla-
tione vers. 8-11 cum libro II *Paratipomnon* cap. xxxii,
vers. 2-5, et *Isaiæ*, vu, palet, sermonem esso de San-
cheribi irruptione, cl hinc hæc Elamitarum mentio ex
ætale saltem Isaiæ descendit; sine ratione igitur alius
auctor quoeritur, quam Isaias, qui in inscriptione præ-
fertur.

Sexto, qui contendunt Isaiam non facile tot vatici-
nia de una Sancheribi irruptione editurum fuisse, non
advertunt eventum hunc fuisse maximum et gravissi-
mum, et ad Hebræos in religione confirmandos quam-
plurimum contulisse, ut plura vaticinia optime merue-
rit; et hæc ab Isaiæ profecta esse, elocutio et stylus con-
firmat, qui non magis variat quam in diversis Hariri
consessibus, et in diversis Davidis psalmis.

Septimo, vaticinium *Isaiæ* xxiv xxvu, in recentiora tem-
pora conjectum est ob paronomasias frequentiores, quæ
tamen in oratione Orientalium singularia sunt lumina,
quibus cœvum Micham non minus frequenter uti vidi-
mus, ut in argumentum retentions ælatis eo minus trahi
pattini, quia etiam Isaias alibi paronomasiis sæpe utitur,
ut *Isaiæ* i. vers. 7, 23; in, 1, 5, 7; vn, 8, 22-23; xxix,
2; xix, 16, confer *Oscam* i, 4-5; v, i, *Midi* i, 14-15;
cap. m, 12; iv, 10.

Octavo, caput xxxiv *Isaiæ*, quo vastatio Idumææ præ-
dicitur, recentius existimatur, quia eadem vastatio a
Jeremía capite xlix, vera. 7, et *hsediiclc* capite xxv,
vers. 12, prædicta, et per Nebucadnezaiem demum com-
plota sil, quæ ab ævo Isaiæ nimium distat. Verum ar-
rumentum comprobatur non full, Isaiam cap. xxxiv,
non loqui de alia calamitate, per Assyrios Idumæam infe-
renda, de qua Jwoj i, 14-15, ante Isaiam, locus fuit.

Nono, Isaiæ cap. xxxv præ esus nullum aliquatenus spe-
ciosum recentioris ælatis indicium exhibet, et ælatem
Execbiæ versus s, collatus li *Regum* xvii, 25, manifestat.

tinam versionem Cyrilli et Bxrilil videri Judai-
cis traditionibus, vel fabulis ab aliquo hinc inde
inspersam, eo quod illie iu Greco exemplari de-
sideretur.

Ocfavo, S. Chrysostomus in fine tom. I h d)* et 8
homilias in Isaiam, e quibus quinque sunt in
caput vi. Scripsit et Procopius Gazensismore suo
breviter, nervose et erudite. Inter Latinos pri-
mas jam et tempore et doctrina, in sensu præser-
tim litterali vestigando, obtinet sanctus Hiero-
nymus, cujus laus vel maxima exstat in Com-
mentariis bisce in Isaiam aliosque Prophetas.
S. Ilici onymum quasi abbreviator sequitur Hay-
mo Episcopus Ldberstadiensis, qui breviter et
dilucide Isaiam et Prophetas explicat. Post Hay-
monem scripsit Ruperlus, qui maxime allegoriam
tractat, et omnia pene de Christo interpretatur :
more suo est moralis. Post Rupertum scripsit Joa-
chim Abbas Florensis, qui novo miroque modo
explicat Isaiam et Jeremiam, nimirum prophetice.
Nam prophetias de gentibus priscis ante Christum
explicat de gentibus fidelibus post Christum. Tam
ergo Prophetam agit quam Isaias vel Jeremias,
iisque sape obscurior est; v. g. onera Babylonis,
Philistiim, aliarumque gentium, de quibus agit
Isaias cap. xni et seq., sic gemratim explicat et
adaptat : o Onus, inquit, Babylonis secundum
concordiam tangit Romam, sicut Chaldæa Alema-
niarn » (Cur non potius Italiam? sicut enim Baby-
lon erat metropolis Chaldææ, sic Roma est Italiæ).
a Onus Philistiim secundum concordiam, Lom-
bardos et alios Italos; Onus Moab et filiorum
Ammon, Principes Latinos et Græcos; Onus de-
serti maris, Africanos et alios Saracenos; Onus
Duma vel Idumææ, tangit negotiatores Judæos,
Sapientes, et Legislas, et Græcos; Onus in Arabia,
Hispanos et Marchionos; Onus vallis visionis, cu-
juscumque Ordinis Regulares; Onus Tyri, Siculos
et regnicolas sibi subjacentes; Onus .Egypti, Ju-
dæos, Danos et francos; Onus Damasci tangit
Thuscus et Ligures, in gladio verbi I) uni ni, et
ferro eifundendos et conterendos. » S milititer scri-
bens in cap. iv *Jeremía*, et in cap. xiv *Apocal*, pro-
phetat duos fore Ordines qui reformaturi sini Ec-
clesiam, cosque adumbratos luisse per corvum
et columbam, quos Noe emisit ex arca, *Gen.* vin.
Quin et ferunt ejus jussu depictos fuisse S. Domi-
nicum et S. Eranciscum cum stigmatibus, et ha-
bilibus suis, supra fores veteris sacrisliæ S. Marci
Venetiis, qui usque in præsentem diem manent,
cum constet Joachim retate præcessisse S. Domi-
nicum et S. Eranciscum, sed modica. Nam jam
tum vivebant S. Dominicus et S. Franciscos, qui
paulo post Ordines suos instituerunt, ut notat
P. Posscvinus in Bibliotheca verbo *Joachim*. Nulla
alia prophetat de Eridirico Imperatore, Henrico,
et alus, sed siepe tam obscure et ænigmalico, ut
(Edipo sil opus: de quibus quid sentiendum sit,
dicam Procemio in *Apocalypsin*, quam post Pro-
phetas edere destino. Videtur ipse prophetias

S. Scripluræ, snæ retati suisque temporibus, puta sæculo XII et XIII post Christum (floruit enim ipse anno Domini 1200) accommodare voluisse; sed quam concinne et vere, non satis liquet; præsertim quia indefinite et generaliter loquitur, nec certum designat tempus, quo ea quæ prophetat implenda sint. Jam ergo ejus prophetiæ parum utiles sunt, tum quia generales, tum quia obscura?, tum quia præcritæ, tum quia ambiguæ. Plerumque enim per parabolas prophetat de septem Ecclesiæ temporibus, et de oneribus sexti temporis : cumque proinde hac in re secuti videntur Petrus Galatians, Uberlinus de Casalis, et similes scribentes in Apocalypsin, eamque adaptantes septem futuris Ecclesiæ statibus. Fundamentum eorum csf, quod censeant nihil in veteri Testamento gestum esse, quod in novo pariter non geratur aut gerendum sit; qua de re scripsit Joachim libro de Concordia novi et veleris Testamenti. Post Joachimum scripsit D. Thomas in Isaiam et Jeremiam : hunc tamen commentarium non esse S. Thomæ Aquinatis, aut certe multa ei infarta esse censent Sixtus Senensis, Adamus Sasbout, et noster Deirio : nam in multis judaizat. Exempli instar sit illud cap. u : « Accede ad prophetissam, » hoc est, inquit, accede ad uxorem tuam, o Isaia : qui sensus Judaicus est. Antonius tamen Senensis in Bibliotheca Ordinis Prædicatorum, cum aliis contendit hoc opus esse S. Thomæ Aquinatis, quia ejus doctrinam et stylum redolet : more enim D. Thomæ sæpe terminis Scholasticis utitur, atque hinc inde quæstiones Scholasticas immiscet. Verius est hæc Commentaria esse Thomæ Doctoris non Angelici, sed Anglici, quíex Ordine Prædicatorum Theologiæ Scholastic® Professor floruit sub annum Christi 1400. Ejusdem enim sunt Commentaria in Genesin, quæ bisce similia sunt, et falso S. Thomæ Aquinati scribuntur; plane enim videtur hic auctor R. Salomone elLyrano esse posterior, ab iisque Judæicas hasce traditiones accepisse.

Braulio- Ex recentioribus scripserunt multi. Eminent
»t>- Franciscas Forerius Ulyssiponensis ex Ordine S. Dominici, et regum Lusitani® concionator, qui ex Hebræolexlu reconditos rimatur et affert sensus; item Adamus Sasbout e S. Francisci familia, olim Lovanii Professor, qui litteram docte et pie, apleque ad mores expendit. Leo Caslrius ingens scripsit volumen : hic lotus est in versione Septuaginta explananda, cstque iti Patribus versatissimus, ac hostis acerrimus Judæorum, conha quos omnia pene Isaia dicta torquet. Vatablus brevi schoiio suam, id est Leonis llebræi Tigurini, ex llebræo versionem de more illustrat. Scripsit et Rector Pinlus succulente : sæpe enim ad moralia excurrit. Hieronymus Osorius bonam Isaia paraphrasim edidit. Denique scripsit fuse et eloquenter Arias Montanus; qui hic tamen brevior et doctior esi quatn sit alibi : item Didacus Alvarez, el Paulus a Palatio- Novissime scripsit justum

volumen in Isaiam noster P. Gaspar Sanchez, illudque doctum reque ac elegans, cum insigni paraphrasi singulorum capitum. Noster Martinus Delrio in *Adagialib.* nullas obscuriores Isaia et cælerorum Prophetarum sententias et phrases accurate doclequo explicat (1).

Ex hærelcis scripserunt OEcolampadius, Zninius, J1''''I' glius, Lutherus, Calvinus, Pellicanus, Musculus : ex quibus Catenam suam consarcinavit Augustinus Marloratus, quam totam evolvi. Sane tædet cacodoxos et verbosos hosce spermologos legere; sed pro veritate orthodoxa firmanda legendi et refellendi sunt : inter quæ, quod Ennium lectitans dixit Cicero, subinde « de stercore gemmas colligo. » Quidni enim « et in mala segete bonum aliquod spicum? »

Denique exstat Romæ in Bibliotheca Vaticana et Medicea, versio Bibliorum Syriaca : item Arabica anonymi auctoris, utraque vetusta. Arabic® duplex est exemplar, unum Antiochia allatum, quod Antiochenum vocant; alterum ex Ægypto, quod Alexandrinum nuncupant. Utramque in Latinum convertit Reverendissimus Dominus Ser-

(1) Inter rccenioris adhuc temporis interpretes, addere liceat, ex catholicis :

Paulum Peyron, ex ordine S. Bernardi, et Sorbonicum doctorem), anno 1706 mortuum, qui scripsit opus, cui titulus : *Essai d'un Commentaire littéral et historique sur les Prophetes*, in-12; Paris, 1793; quod perspicue præsertim historiam regum Juda et Israel explicat.

Guillelmum Franciscum Berthier, ex societate Jesu, anno 1782 mortuum, auctorem operis egregii quod inscripsit : *Isaïe traduit en français avec des notes et des réflexions*.

Georgium Frederic Seiler, unum c doctissimis Germania: theologis, qui obiit anno 1807, et Isaia interpretationem composuit, quam germanica lingua inscripsit : *Jcsajas, aus dem hcbraischcn iibersetzt, und mit Ammerkungen erlautert*, et quæ testimonio Rosenmuller explanationes aliis commentatoribus ignotas habet.

il. Uodin presbyterum Turonensem, qui anno 1834 opus in-8' in lucem protulit, cui titulus : *Le Here du Prophète Isaïe traduit en français sur le texte hébreu avec des remarques* ; quæ quidem interpretatio satis præstantem eruditionem, et styli elegantiam in auctore comprobabat.

Ex hæreticis vero commentariis, quæ inoffenso pedo percurrere non licet, indicare sufficiat : Campegii Virringæ (1711-1720, 1749-1751) ; D.edcrlcin (1775, 1780, 1789); Roberti Lowht Londinensis Episcopi (1778) ; Guillelmi Gcscnii (1820, 1821) ; Golthilf llensler (1788), *Commentaria in isaiam*.

Alii aliquam tantum partem prophetiarum Isaia enucleare conati sunt, ut Piper in opere : *Integritas Jcsaia a recentiorum conatibus vindicata* (Gryphis®, 1793) ; M. J. Il. Beckhaus, in opera germanice scripto : *De Integritate Prophetiarum veteris Testamenti* (Halle, 179G); C. J. Greve, in præstantissima sua interpretatione ullimorum capitum Isaia (Amsterdam, 18)0); Jos. Ulr. Mœl-Jcr, 'n opere: *De Authenlia oraculorum Isaia* (Havniæ, 1825); Adolphus Fredericas Kiernest, in opere cui germanice titulus : *F.inkriiischer versuch*, et E. W. Hengstenberg, in prima parte operis : *Christologie des Alten Testaments* (Berolini, 1\$29).

gius RiMus Maronita, Archiepiscopus Damascenus, cui Arabica lingua materna est, Syriaca familiaris : Syriaca enim utuntur Damasceni et Maionitæ in sacris. In Syriaca operam ei strenuam navat R.I\ Joannes Baptista Verranus, SocietaUe nos*

træ, publicus lingu® Syriac® in Collegio Romano professor. Citabo utramque in locis illustrioribus, ubi vel lucem afferunt, vel novum sensui». , ad copiam, lilia auctoribus attribuat et accepta reterat lector.

r

f

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, peccata populi exaggerat et coarguit. Secundo, pœnam comminatur, scilicet gentis excidium, eum ait vers. 7 : Terra vcsfra deserla, etc. Tertio, ostendit quomodo per poenitentiam Deum placare possint, cum ait vers. 16 : Lavamini, mundi estote, etc. Duc usque contionatorem agit Isaías docetque modum et ordinem contionandi, quem nostri contionatores imitentur. Quarto, proprie Prophetam agit, cum vers. 26, avolat ad Christum et Apostolos, et vers. 31, ad ignem gehenna:.

1. Visio Isaïæ filii Amos, quam vidit super Judain et Jerusalem in diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechïæ, regum Juda. 2. Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivi, et exaltavi : ipsi autem spreverunt me. 3. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel nutem me non cognovit, et populus meus non intellexit. 4. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis scelera-tis: dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. 5. Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? omne caput languidum, et omne cor mœrens. 6. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas : vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. 7. Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni : regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur sicut in vastitate nosuu. «. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur. 9. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus. 10. Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhæ. 11. Quomib; multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum; holocausta ariet'-j», et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum, nolui. 12. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? 13. Ne offeratis ultra sacrificium frustra : incensum abominatio est mihi. Neomeniam, et sabbatum, et festivitates alias non feram, iniqui sunt coelus vestri : 14. calendas vestras, et solemnilates vestras odovit anima mea : facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. 15. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis • et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. 16. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis : quiescite agere perverse, 17. discite benefacere : quæritur iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. 18. Et venite, et arguite me, dicit Dominus : si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur : et si fuerint rubra quasi vermiculus, vehit lana alba erunt. 19. Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. 20. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis : gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est. 21. Quomodo facia est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? justitia habet ilavil in ea, nunc autem homicidæ. 22. Argentum tuum verum est in scoriâ : vinum tuum mixtum est aqua. 23. Principes sui infideles, socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant : et causa viduæ non ingreditur ad illos. 24. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel : Heu, consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. 25. Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum sciriâ tuam, et auferam omne stannum luum. 26. Et restituam iudices

tuos ut fuerunt prius, cl consiliarios tuos sicut antiquitus : post hæc vocaberis civitas justi, urbs fidelis. 27. Sion in iudicio redimetur, ct reducent earn in justitia : 28. ct conteret scelestos, ct peccatores simul : et qui dereliquerunt Dominum, consumentur. 29. Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt : el erubescetis super hortis, quos elegeratis, 30. cum fueritis vehit quercus defluentibus foliis, cl vehit hortus absque aqua. 31. El erit fortitudo vestra, ut favilla sluppæ, elopus vestrum quasi scintilla : etsuccendelur utrumque simul, et non erit qui exanguaL

Ver», i. i. Visio Isaee filii Amos quam vidit super Judam et Jerusalem in diedlsOziæ, etc. (i).— Est hic titulus libri continens nomen ipsius auctoris sive Prophetæ, et populi cui ipse prophetat, et tempus

(1) In «annotationibus quas Commentariis Cornelii a Lipide attexere opportunum visum est, hæ sunt rationes quibus fere semper obtemperavimus. Nemo est qui non sciat phrasim hebræicam, simplicem et claram in historicis auctoribus vel in scriptoribus precepto legis exarantibus, ab hac simplicitate et clantale recedere in poeticis libris, et in oraculis Prophetarum, quippe qui Spiritu Sancto inspirati sancti Dei homines, sæpo su plus voluti inspirationis impetu abrepti, elliptice loquuntur, ita ut quadam obscuritate rerum contextus et series involvantur. Quam obscuritatem ut depellere nitamur, doctissimi Interpretis nostri explanationi breves aliquas philologicas annotationes addidimus, et aliquando per accuratiorem capituli analysim «epe ab opere P. Killer (*Analysis biblica*), ex parto mutuata, aliunde tum meditationi, tum prædicationi summopere ntilem, prophetice in eo contentæ connexionem ct verum sensum exponere studuimus.

Frequenter etiam facta antiqua, traditiones, mores, usus nationum cl populorum cum quibus Ilbræi qualescumque relationes habebant, Prophetæ innuunt. Porro Isla facia, traditiones, usus, si S. Hieronymum excipi is, non perfecto noverunt plerique interpretes et commentatores, qui magis theologice quam profan® scientis periti, magis etiam spiritualem sonum quam litteralem enucleare curarunt. Igitur cx viatorum scriptis qui Orientis partes in novissimis temporibus diligenter peragi arunt, non paucas observationes excerpsimus, quæ plerumque explicandis vel confirmandis quibusdam Prophetarum vaticiniis inservire possunt.

Primum Isaïæ caput est quasi prævium totius I bri summarium, ct, ut dicit Toreras, est prophetia totius materies et argumentum ; nulla enim in hoc volumine aliqua insignis est prophetia cujus in hac prima condono caput non attigerit, adeo ut ultimum verbum hujus capituli cum ultimi libri verbis aperte conveniat : « Vermis eorum non moritur, el ignis non exstinguitur. » Nulla autem hic in argumento mentio lit vasi tionum aliorum regnorum, quæ in sequentibus commemorantur, quod tantum in exempla ca adscriptril Prophetæ.

Porro hæc esi accuratior totius primi capituli analysis:

I. *Enumerano regum, sub quorum tempus visiones facta et prophetia dictæ*, vers. 1.

II. *Expositio eventuum, cx justo Dei decreto futurorum*, i. *Prior promissa ad certum ct terram apostrophe*. 2.

Primo, exprobrat Israelitis oblivionem Dei, cum ingratitude, stupiditate, malitia et blasphemia conjunctam, 2-4

Secundo, pr enuntiat, velul jam præscntéin, tum reipublicæ afflictionem gravissimam, tum regionis devastationem, 5-8.

Tertio, adjicit, solius Dei beneficio prohibitum adhuc, simile cum Sodoma et Gomorra fatum, 9.

quo prophetavit, videlicet sub Ozia sive Azaria, Joalham, Achaz et Ezechia regibus Juda (2).

Nota *primo*, a visio, » id est visum sive res visa, Propt*-puta prophetia, quam vidit Isaías oculis non cor- UrTporis, sed phantasiæ, aut potius mentis el intel- «o.curf lectus: ubi *videre* cl *audire* sæpe idem sunt, puta clare rem cognoscere. Licet enim Isaías quandoque viderit symbola quædam, ut cap. vi vidit Deum in throno cum Seraphinis; lamen communiter tantum audiebat Deum sibi loquentem.

Secundo, dicit « visio » potius quam prophetia, S-xxulo. tum ut indicet certitudinem suæ propheliæ; quia, ut ail S. Basilios, visus est sensuum certissimus : tum ut scii mus Isaiam in hac illuminatione Dei non quasi futuræ rei promotionem, sed quasi præsentis claram inspectionem aspexisse : in Dei enim præscientia et previsionem omnia, etiam futura sunt quasi præseutia. Ita Cyrillus. Referi S. Grego*

n. *Altera ad posteros hinc non emendatos directa*. 10.

Primo, reprobatur callum religionis mere externum, nipothe hypocrisi et iniquitate contaminatum, i 1-15.

Secundo, exigit vitiorum abolitionem, et virtutum religiosarum substitutionem, 10-17.

Tertio, promittit, posita hac conditione, peccatorum remissionem et bonorum reditum, 18-19.

Quarto, minatur, emendatione baud secuta, exterminium, 20.

in. *Posterior corruptionem populi, maxime autem principum, incorrigibilis experta*, 11-13.

Primo, denuntiat vindictam sumendam de sceleratis, el discretionem faciendam ab innocentibus, 24-25.

Secundo, spondet melioribus his reliquiis reparationem reipublicæ et redemptionem, 26-27.

Tertio, excipit ab hoc beneficio idololatrias, cum idolis perdendos, 28-31.

(2) Hic titt; K vel ab alio post mortem Isaïæ, vel ab ip » sub finem vitæ in capite Prophetarum inscriptus fuit. Nam cum sub Ona prophetare cœpil, nefiebat an sub a iis principibus postea reguaturis prophetaret, nisi revclationem supponas quam nullo modo necessariam esse dicere non <hibil unus.

Nulla exstat ratio idonea, inquit Rosenmuller, cur cum K 'ppio, Cubio el Ilcrlboldio (*Einlcit.* pag. 1387) hoc capite 1res a se invicem divems, et vano tempore editas, orationes comprehendere existimemus. Illorum aigumenta rofuUvit, omnesque hujus capituli partes arctissime invi, earn cohæcre ostendit Geminus in *Comim uter.* pag. <46. Nec minus supervacanea Vogellii conjectura, mediam hujus capituli partem, a vers 10 usque ad 20, esse epito*men novæ, a prima diversas orationis.

Exstant Evcrardi SchcJdÜ *Specimina phitoiologico-critica tria noram version'm* cap. i Cl n vaticiniorum *jsalas, ad* Jcctis animadversionibus con plectentia*, quæ prodierunt Uorderovici Gelrorum, 1779, 1780, in-4*. (Rosenmuller.)

ríos, lib. II *Dialog*, cap. xxxv, de S. Benedicto, quod ipse in oratione ita mente in Deum elevatus fuerit, ut sub eo viderit mundum totum quasi parvum globum in radiis solis collectum. Quærenti quomodo id fieri potuerit, respondei, causamque et modum assignat, dicens : « Quia videnti Deum angusta est omnis creatura, » et mens S. Benedicti in Deo dilata sub eo mundum quasi globulum vidit. Simili modo nostri Prophet®. Ita spiritu elevabantur in Deum, ut res etiam remotas quasi coram se positas cernerent, ideoque eorum prophetia vocatur Visio, ipsique vocantur Videntes, ut liber Addo Videntis, id est Prophetæ; et Saul ad Samuelem : a Ubi est domus Videntis? » cui Samuel : « Ego sum videns, » id est Prophetæ, I Reg. ix, 18. Hanc provisionem Deus Prophetis, sed maxime Isaïæ, communicavit. Isaïas enim ea quæ prodicit, ita distincto et dilucide proponit, ut qui ea legit, cernere se potius putet presentia, quam sperare futura. Ita Thales rogatus, a quantum a mendacio distaret veritas* » respondit : « Quantum oculi ab auribus. » Sensit vir sapiens, ea demum esse indubitata® fidei quæ hominum oculis cernuntur, non quæ auribus audiuntur.

Tritio. Tertio, Prophet® sæpe pro eodem accipiunt hęc tria, scilicet, « visio, verbum, onus, » nimirum pro prophetia, de quo cap. xiii, l. Vide Can. I.

{Vinto. Quarto, dicit « visio, » non mea, sed Isaïæ : non tam modesti® quam Istorici® causa, scilicet ut sequenlibus sæculis sciatur hunc esse librum Isaïæ, non alterius : hac enim de causa scriptores libris quoque edunt suum nomen præfigunt.

Fil u Amos. — Alius est hic Amos ab Amos qui est tertius inter minores Prophetas, ut dixi in Proœmio. Ulrumque Prophetam fuisse censent Hebæi; tradunt enim ipsi hanc regulam; quoties in titulo Prophetarum nominatur pater Prophet®, vel avus, vel abavus, significatur singulos eorum fuisse Prophetas; sed hæc regula dubia et eruditis falsa videtur, de qua re alibi agam.

Qoab vidit (id est audivit a Deo) SUPER Judam et Jerusalem. — Septuaginta, *quam vidit contra ludam et Jerusalem*. Ille enim hæc alet super et contra significat : hic melius vetias, « super. » Isaïas enim non tantum adversa, sed et læta Judæ® pronuntiat. Sub « Juda » accipe et Tribum Benjamin : hæc enim in schismate decem Tribuum sub Jeroboam cum Juda adhæsit Roboam, et domui Davidis, g. d. Ille liber Isaïæ continet tam prospera quam adversa, quod ipse in spiritu prævulit in diebus Ozi®, Joatham, Achaz et Ezechi®, posteris Judæ® et Benjamin, ac maxime Hierosolymis obventura, pariter sub illis ipsis regibus, pariter post eos. To enim « in diebus Ozi® » referendum est ad a vidit. » ut patet : nam licet Isaïas, cap. xiii et seq., prophetet etiam contra Babylo-nios, Medos, Syro-, Ægyptios, etc., tamen præcipue et communissime prophetat Judæis. Unde et suam prophetiam inscribit.

Notat S. Hieronymus, aitque : « Quod in titulo ponitur Isaïam prophetasse sub Ozia, Joatham, Achaz et Ezechia, non ut in aliis Prophetis, confuse intelligendum est, ut nesciamus quid sub quo specialiter rege dictum sit; sed usque ad finem voluminis scriptum refertur quid seorsim sub Ozia, » scilicet dicta a cap. i ad cap. vi, vera. 1, « et quid sub Joatham, » scilicet dicta cap. h, « et quid sub Achaz, » scilicet dicta a cap. vu, vers. 1, ad cap. xiv, vers. 28, « et quid sub Ezechia ci a Domino revelatum sit, » scilicet reliqua a cap. six, vers. 28, ad finem libri. Ita ipse. Hoc generaliter verum est; patitur tamen exceptionem, ut patebit cap. xvii, vers. 1.

2. Audite, coeli, et albidus percipe, terra, quoniam Veritas, inquam Dominus locutus est. — Attentionem sibi conciliat Isaïas per pathos invocando coelum et terram, ut audiant verba, non sua, sed Domini. Jam Haymo per *calum* intelligit viros probos, spirituales et cœlestes : per *terram* homines rudiores et terrenos, vel etiam pravos et incredulos. Verum hic sensus est tropologicus.

Ad litteram ergo S. Basilius, Hieronymus et Cyrillus per *calos* accipiunt coeli incolæ, puta Angelos : per *terram*, terrigenas, puta homines, ut sil melonymia.

Secundo, magis literaliter et genuine idem Cyrillus et fluperlus proprie ipsos cœlos et terram accipiunt : utitur enim Isaïas prosopopœia ad inanimas creaturas, ut oratio sit gravior et plena indignationis, idque primo, ut significet Judæos omnia sua bona a cœlo et terra accepisse per Deum, cui jam adeo fuerunt ingrati; secundo, eo quod Judæi adorarent solem, lunam, sidera in cœlo, et in terra bestias ac lapides, ideo ea ipsa nunc quasi eorum iudices invocat; tertio, et maxime, quia cum homines rationales, puta Judæi, nolent audire Deum et Prophetas hinc Isaïas invocat creaturas inanimas quod semper obediunt Deo, ut gravissima sit querela et exprobratio; invocat, inquam, eas quasi testes mutos et æternos, ut nimirum cœlum et terra testes sint tum pacti præteriti a Deo cum Judæis in die Deuter. xxx, 19 : « Testes invoco hodie coelum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem; » tum presentis Judæorum perfidi®, qua pactum hoc violaverunt : hæc enim verba Isaïæ illis Mosis jam citatis ad amussim respondent; tum futuri eorum supplicii, ut nimirum cœlum et terra non tantum testes sint, sed et vindices Creatoris sui. Nam « pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. » Sapient. v, 21. Similia sunt Psal. xlix, 4, et Deuter. xxxv, 1 : « Audite, inquit, coeli, quod loquor, audiat terra verba oris mei. » Ita S. Ambrosius in Psal. cxviii, serm. 14 : « Testatur, inquit, elementa Deus ad redarguendos eos. (pii nolunt procepta divina servare; ut refugia omnia excusationis obsepiat. » Et S. Chrysostomus hic, qui et exempla addit : a Eam ob rem, ait, missus ad Jeroboam Prophetam

omisso rego ad quem mittebatur, scite admodum sermonem ad altare convertebat, n III *Jltg.* xm : « Et Jeremías terram ipsam advocabat dicens • Terra, terra, terra, scribe virum hunc, virum ex-[^]communicatum, sive ejectitium, » *Jerem.* xxu. Dicit itaque : quoniam tanta est hominum impietas, ut ad verba Dei obdurescant, loquar cœlo et terne. Cœlum quamvis sil remotissimum, audiet; terra, quamvis lapidosa et crassa, auscultabit, Surdæ autem sunt hominum aures.

Sensus ergo est, q. d. Vos, cœli insensibiles et inanimæ, tu, terra bruta et surda, audite ea a me qua: populus meus audire non vult, audite jiv-lam im am do co querimoniam : ut, sicut muli et ®-terni testes fuisti pacti mei cum Judæis inili, legnque cis a me datæ, sic et nunc sitis testes tum eorum inobedientiæ, ingratiitudinis et rebellionis; (uni jussu meo de cis querelæ et comminationis, atque in futurum sitis testes meæ vindicte, qua mala quæ eis hic comminor exsequar, cisque infligam : nec testes tantum silis, sed et lictores ac vindices, scilicet (u, terra, impiis Judiæis præbe te ferream : tu, cœlum, esto cis æneum. Rursum et magis, in die judicii tu, cœlum, vibra in cos tonilruael fulmina, tu terra, iis dehisce. Ita Rupertus; vide dicta *Deuter.* iv, IG. Idem concionator dicat nomine Dei cuilibet peccatori : Audite, cœli, audite, elementa, audite, saxa, audite, bruta, rem vobis novam, audite facinus inauditum, audite portentum sacculorum : Hic peccator quem creavi, redemi, gratia mea bonisque omnibus dotavi, sprexit me, blasphemavit me, mihi Venerem, mihi Bacchum anteposuit : ventrem pro Deo habuit, itaque me divinitate mea spoliavit, camque in Venerem et ventrem suum transtulit : quin ergo, o cœli, o fulmina! in scelestum hunc irruitis? quin reum læsæ majestatis divinæ afflatis, percutitis, excruciatitis, perimitis?

Allegorico, « hæc res est impleta in Domini passione, qua cœlum in medio die perdidit dicm, terra tremore nimio firmitatem. Hinc æstimare licet, quid cis sit reservatum, quorum in causa funerei luctuspœnæ pertulit natura supplicium, inquit Zeno Episcopus Veronensis, serm. 5 *De Isaia*, qui doctrina, sanctitate, miraculis et martyrio clarus floruit sub Galieno Imperatore, eujuset meminit S. Gregorius, lib. III *Dialog*, cap. six. Exstant ejus scripta tom. II *fildioth. SS. Patrum*.

Quoniam Dominus locutus est. — Parat attentionem a dignitate loquentis, q. d. Non ego, sed sacra et divina majestas hæc edicit per me : lingua cnlmmca est calamus scrii) » divini, puta Spiritus Sancti, et guttur meum est tuba divino inflata et clangens anhelitu.

Filios enutrivit, et exaltavi: ipsi autem gravaverunt me — « Filios » proprie et *primo*, intelligit Judæos sui temporis, non autem eos qui fuerunt tempore Christi, ut vult Hieronymus, licet ad eos, imo ad omnes homines, a simili h.c.c. verba extendi et applicari possint; omnium enim ingratitudi-

ludo hic taxatur. Te ergo, o popule mi! quasi filium « enutrivit, » et, ut Theodoretus vertit, « educavit; » n Septuaginta vertunt, « genui, » s cum scilicet te creatione servum per vocationem et adoptionem mihi in filium adoptavi, Erod. iv, 21. Hebraice est 'Jlhxn *higdalti*, id est mogm/uat, hoc est, alui, crescere, adolescere te feci. Alui enim et cum parvulus et paucus esses, per Joseph in terra Gessen, ut cresceres in immensam multitudinem. Rursum alui te manna in deserto, atque lacte et mele in Chanaan. *Secundo*, et potius, alui te spirituali cibo, scilicet data lege in Sina, tot prophetiis, tot sacris libris, tot monitis, tot promissis. Hoc est quod ait Osce, cap. xi, vers. 3 : « Ego quasi nutritus Ephraim, portabam eos in brachiis meis; » et Isaias, cap. xLvi, vers. 3 : « Qui portamini a meo utero. » Denique « exaltavi, » hoc est, præ aliis omnibus gentibus te opibus, miraculis, victoriis, regno, et impio, aliisque donis cumulavi et excelsum ac gloriosum, aliisque gentibus formidabilem effeci.

Ipsi autem spreverunt me. — Non ait : *Obliti sunt, neglexerunt*, sed positive, « spreverunt me, » quasi directe me meaque jussa contemnentes, aspernantes, violantes et prevaricantes, ut habent Hebræi, ac tandem me crucifigentes, inquit Zeno Veronensis, serm. 1 *De isaia*. Quanta est hæc, o Judæe! o Christiane! impudentia tua, quanta ingratitudo, quanta superbia! Hæc verba Isaie rursum quasi antistropha respondent verbis Mosi, *Deuter.* xxxii, 6 : a Hæccine reddis Domino, popule stulte et insipiens? numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te? etc. » Lycurgus contra ingratos legem ferre noluit, quod prodigiosa res esset beneficium non agnoscere. Duplex ergo portentum est ingrati filii erga patrem : triplex vero erga liberalem et beneficium patrem.

3. Cognovit bos possessor >> scum, bt asinis pre- **vm.a** sepe Domini sui : Israel autem me non cognovit. — Est argumentum a minori ad majus, scilicet a brutis ad homines, idquo ad pathos. Notat S. Hieronymus Judæos rebelles et ingratos hic assimilati non equo generoso, aut cani sagaci et grato, sed stolido bovi et asino; quid enim stolidius est bove? quid stupidius asino? his tamen stolidiores sunt Judæi et ingrati omnes. Sic e converso Plato Aristotelem vocabat mulum : mulus enim cum saturatus est lacte materno, matrem calcibus petit : sic et Aristoteles optimis quibusque Platonis dogmatibus suflarlus, scholam contra eum in Polipao aperuit, eique perpetuus adversarius esso cupivit. Ita Ælianus, lib. IV.

Nota *secundo* : « Dos cognovit, » id est, cognoscere solet, « possessorem suum, » eique blandum et gratum se exhibere arando, triturando et vehendo ejus onera. Sic et « asinus presepe domini sui, » id est, domuiuin præsepis sui, seu domini qui se in presepio alit (est hypallage), agnoscit; eique servit et obedit, scilicet vel arando

vel cum «jusque clitellas portando. Pro «bo», i Hebraice est *na scor, Chaldæi IV) for, (Chnldi» enim *srhin* mutant in *tau* unde Latinum taurus. Hinc Franciscos Forcrius *perschor*, accipit taurum admissarium, qui armenta præil velut dux, ferusque est et jugi impatiens, q. d. Taurus hic licet ferus dominum suum agnoscit, et gregem vaccarum, quem præit, in caulas domini sui reducit. At Israel me Dominum suum non cognoscit, imo meos greges, puta populum meum, a me ad idola abducit, verum Hebræum scAor non tantum taurum, sed et bovem quemlibet domitum et mansuetum significat, et de eo magis videtur loqui Isaias.

rita- Vis exemplum rarum feræ agnoscentis et re-
r'i" pendentis beni licium homini? Accipe quod ex
U.' rl Appione oculato teste narrat Gellius, lib. V, xiv, suis verbis, qnro ego ut vitarem prolixitatem, abbreviavi. Romæin circo dabatur pugna hominum cum bestiis: erat leo inter alios vastus et terribilis: « Introdactus erat inter complures cælcros ad pugnam bestiarum Dacus, servus viri consularis. Ei servo Androdus (vel potius Androcles, uti scribit Ælianus) nomen fuit. Hunc ille leo ubi vidit procul, repente, inquit, quasi admiraos stetit: ac deinde sensim atque placide, tanquam noscitabundus, ad hominem accedit. Tum caudam, more, atque ritu adulantium canum, clementer et blande movet; hominisquo sese corpori adjungit, cruraque ejus et manus prope jam exanimati metu, lingua leniter demulcet. Androdus inter illa tam atrocis feræ blandimenta amisum animum recuperat; paulatimque oculos ad contuendum leonem refert. Tum quasi mutua recognitione facta, Icelos, inquit, et gratulabundos videres hominem et Iconem. Ea re prorsus tam admirabili, maximos populi clamores excitatos dicit; accersitumque a Cæsare Androdum, qnæsitamque causam, cur ille alrocissimus Iconum uni pepercisset, Androdus rem narravit admirandam: Fugi, inquit, herum sævum, venique in speluncam, ubi leonem offendi pedem o-dendenlem, cl opem petentem: ibi ego spinam ingentem ex pede ejus revulsi, saniem expressi, vulnus siccavi; ille levatus pede in manibus meis recubuit et requievit. Atque ex codio triennium totum ego et leo in eodem specu eodemque victu viximus. Nara quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego, gnis copiam nou habens, sole meridiano torrens edebam. Sed ubi me, inquit, vitæ illius ferinæ jam pçrtæsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, et viam ferme tridui permensuos militibus visus apprehensusque sum, et ad dominum ex Africa Romam deducius. Is me statlm rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curavit. Inllego autem, inquit, hunc quoque leonem m me tunc separato captum, gratiam nunc milii beneficii et medicinte referre. » Ila:c Appion dixisse Androdum tradit; caque omnia scripta

circumlataque tabella populo declarat: afquo ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, et pœna solutum: leonemque ci suffragiis populi donatum. Postea, inquit, videbamus Androdum et leonem loro tenui revinctum, urbe tota circumtabernas ire, donari ære Androdum, floribus spargi leonem, omnesque fere ubique obvios dicere: « Hic est leo hospefe hominis; hic est homo medicus leonis. » Leo brutus et ferus agnoscit beneficium, ci parcit, blanditur et servit: et homo rationalis non agnoscit Creatorem suum, ei non obedit, non servit, cui animam debet?

Non minus rarum et mirabile est quod scribit Democritus, et ex eo Lilius Giraldu, lib. De ingratis, draconem servasse Thoantem in Arcadia: Thoas, inquit, draconem puer nutriverat, qui cum adolevisset, veritus draconis naturam magnitudinemque in solitudinem detidit: digressus inde, cum in latronum insidias incidisset, exclamavit; cujus vocem audiens draco, camque educatoris sui Thoantis essecognoccns, accurrit illico, et eum e latronum manibus eripuit.

Simile ibidem narrai ex Demetrio physico de panthera, quæ ferocissimum est animal: cum enim ejus catuli in foveam incidissent, nec cos inde educere per se sola sufficeret, tandiu ibi moram traxit, quandiu hominem prælereunlcm conspiciens, cum leniter unguibus per vestem trahens, nuluque et gestibus lapsum catulorum innuens, ejusque opem postulans, eo adjuvante calulos c fovea exemit. Quare panthera gestiens, et gralian referens, hominem eousque per sylvaruin et nemorum devia cum catulis comitata est, quousque eum in viam tutumque reduxit.

Verum omnia superat, quod ex Philarcho commemorat de aspide. Aspis, ait, ab Ægyptio homine educata, cum in hospitiredibus peperisset, accidit, ut ex catulis unus hospitis filium venenato morsu peremerit. Aspis lum domo forte aberat: reversa, iniquum rata hospitis filium a catulo necatum; presente hospite, ne ingrata videretur, imo ut ingratum puniret, proprium catulum homicidam interemit.

Huc refer leonem S. Gcrasimi Abbatis (errat vulgus, putans fuisse S. Hieronymum, cui ex hoc errore pictores leonem appingunt), qui ob exempt im sibi ah co spinam, viventi per omnem vitam sedulo servivit, et morienti ex luctu commortuus, eidem sua morte parentavit, uti refert Sophronius tn *Prato spirit*.

Nota *tertio*: Locus hic generatim loquitur de quibusvis bobus, asinis et dominis. Veteres tamen, ut b. Augustinus *Contra Jurions*, cap. mu, sunt S. Ambrosius, lib. II fn *Lucam*, cap. n, Orígenes, ChrH-fiom. 13, et alii quos citat hic Leo Castrius (quos ^'æ^p^ petulanter nimis cl arroganter Calvinus hic subannat, vocatque fabulones et asinos; ita nimirum vitulus ipse vitulatur), hæc adaptant Christo puero et Domino in præsepl inter bovem et asinum reclinato, et ab cis vel ordinaria cl naturali

obedicûlia, vol forte etiam extraordinaria et miraculosa aliqua (ut vult S. Bonaventura) reverentia agnito et adorato. Si cniin agnus S. Francise! flexil genua ad S. Eucharistiam; si alaudæct * aves suo silentio et applausu S. Franciscum sibi fconcionantem reverite sunt et honorarunt; si ferte Antonium, Paulum, Hilarionem, aliosqucad primaevam Adm innocentiam accedentes coluerunt; si apes non semel S. Eucharistiam tutate sunt : quidni bos et asinus in presepio presenterò et recens natum Christum innocentissimum, Dominum suum et nostrum, peculiari aliquo cultu honorasse, eique se inclinando, forno eum tegendo, halitu suo cum calefaciendo, aliisque modis serviisse credantur? presertim cum non tantum Angelici pastores, sed cistella eidem servierit tunc, vocans et preiens Magos ad eum in Bethlehem. Certe ita ad litteram Sanctos Christi reveriti sunt et honorarunt boves, equi et asini. Illustro est quod legimus in Vila S. Kiliani Franconte Apostoli : cum enim aGcilauxorcGo«berti Ducis Franconi®, quod illicitum ejus conjugium reprehenderet, in eum immissi essent carnifices, dixit : « Vos implebitis præceptum, nos cursum consummabimus. » Ergo ab eis crvsus, cumGcila ad tegendum scelus, stabulum equorum ubi Martyrsepultus fuerat, fieri jussisset ; jumenta eo in stabulo manentia, super sepulcrum Martyris nec stercora, nec urinam reddiderunt, quasi honorem Martyri exhibentia; ut quod de capite Propheta vaticinatus est, id in ejus membris quoque cerneretur : « Cognovit (inquit Isaias) bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit, n ait auctor Vit® S. Kiliani, quam edidit noster Serarius, et ex eo Baronius anno Christi 689.

Ilie sensus accominodatitius est. Ad litteram enim loquitur Isaias de bobus et asinis, æque ac de Judicis sui temporis, uti docent S. Hieronymus, Basilius, Cyrillus et S. Thomas vel potius Thomas Anglicus.

ISRAEL AUTEM ME COGNOVIT. — Ita et Septuaginta. Sed Hebraea omittunt pronomen me, tumque aptius et vehementius est pathos : repetendum enim ex anilhesi precedenti to a possessorem suum et presepe domini sui, » hunc enim cognovit bos : Israel autem eum non cognovit, q. d. Israel, quo est stupore, non cognovit Deum suum Dominum, et se pascentem in Chanaanæ quasi in opimo quodam presepio, cum tamen bos et asinus ibidem agnoscant suum herum se alentem.

ER POPULUS MEUS NON INTELLEXIT, — Scilicet linguam et vocem meam, q. d. Bos et asinus intelligunt vocem heri sui, et peream in omnem partem ad heri nutum se flectunt : braci autem me pascentem, vocantem, jubentem, minantem, obsecrantem non intellexit, quasi illi essem barbarus, vel importunus et tyrannus, quasi illi japonice aut turcice aut tartarico loquerer.

1. V. r GENTI PECCATRICE, POPULO GUATI INIQUITATE, Ven. 4. SEMINI NEQUAM, FILIIS SCF. I. I. R. ATI*. — Est hic Propheta in tertio tono concionis. Pro « væ » hebraico est IH hoi, quod Vatablus vertit, heu : est enim not; inquit, vox commiserantis et deplorantis alienam miseriam et calamitatem. Sed melius alii passim hoi vertunt, væ : est enim hic sermo Dei minantis et indignantis. « Vre » significat minas, decretum et cl sententiam, tum vastationis temporalis, tum ntt«-retern® damnationis, inquit S. Gregorius, hom. 1. 9 in Ezech. Vocatur hic Israel primo, « gravis iniquitate, » id est, scelerum pondere et multitudine degravatus, et incurvatus quasi ad terram. Secundo, a semen nequam, » quia Judæi grati® Dei, qua ejus filii facti fuerant, degeneres exstiterunt, et voluntatis pravitatem quasi in naturam vertunt, inquit S. Augustinus, lib. VII Contra Advert. Legis et Prophet, cap. xxii. Est hic climax sive gradatio : sensim enim increscit, filique gravior et vehementior oratio. Sunt enim hic quinque Ontosi» gradus impietatis et impiorum. Primus cum dicilur : « V® genti peccatrici, » id est, a lege Dei aberranti! hoc enim est XúTI chote. Secundus, cum ait, o populo gravi iniquitate, » qui scilicet jam occaluit ad scelera, eorumque pondere ad solum usque deprimitur. Tatius, cum ait, « semini nequam, » q. d. Pessimorum parentum sunt pessimi filii, qui scilicet quasi ex parentibus ipsoque genere et natura suxerunt et hæderunt idololatriam et malitiam, eamque quasi in suam indolem cl naturam commutarunt. Quartus, cum ait, « filiis sceleratis, » qui scilicet peccatis parentum addiderunt atrociora flagitia, et non nisi flagitia ac scelera cogitant et moliuntur. Unde Vatablus vertit, filius perditissimis, hebraico est E3»rvnw tZ3'33 bantrn maschitim, id est, /Uü erasis, q. d. Similes sunt arbori excis®, qu® nequit reviviscere et repullulare, actum est de eis, nulla spes frugis reliqua in eis est. Secundo et magis genuinc, maschitim, utpote benoni activum in hiphil, veritas exscindentes, vastantes, corrumpentes, q. d. Hi se et alios, omniaque corrumpunt, vastant et perdunt. Ita Vatablus. Quintus esso potest, cum subdit : « Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum, » q. d. Judæi nostri relinquentes, blasphemantes cl exsecrantes Dominum, atque in ejus presentia ad summam ejus injuriam et contumeliam ei terga vertentes, addixerunt se idolis, ut patet IV Reg. xvn, 8 et 13.

BLASPHEMAVERUNT SANCTUM ISRAEL. — Hebraice est 1VN3 naatsu, id est abjecerunt, contempserunt, irritaverunt. Summus autem Dei contemptus est blasphemia. Rursum idololatrie eorum est blasphemia, turn realis, tum verbalis. Idololatre enim hoc ipso quo pro Deo colunt idola, Deum reipsa blasphemant, et verbis ac hymnis celebrantes idoli», Deumque spernentes, verbaliter eum blasphemant. Loquitur Isaias primario Judicis sui temporis : S. Basilius tamen, Hierony-

musei Cyrillus hæc referunt ad Judæos tempore Christi : idem enimcorum, nipote patrissantium, fuit **genius** eumque prævidit et prædixit lue Sp'ritus Sanctus per Isaiam : hi enim proprie Christum blasphemaverunt, vocantes eum vini potorem, dæmoniacum, el quod in nomine Beelzebub ejiceret dæmonia.

Sanctat Sanctum Israel.— Est emphasis, *q. d.* blasphemaverunt Deum, qui estSan» tus sanctorum, ipsaque sanctitas adoranda, smumeque reverenda et glorificanda, praesertim ab Israele, utpote quem sibi in populum peculiarem et sanctum elegit, cuique suam sanctam legein, sanctam fidem, sancias victimas et **ceremonias** tradidit. « Israel» enim *hic est* genitivi **casus**: «sanctus ergo Israel» *est Deus* Israelis, cujus sanctitatem impii profanarunt et polluerunt. Blasphemia enim directe violat sanctitatem Dei : undo summum est peccatum.

Ve.i 5. 5. SIFEfi QUO PERCUTIAM VOS ULTRA, ADDENTES
rn evaricationem?— Est hic triplex sensus, isque commodus. *Primo*, « super quo, » id est, ad quid, quorsum, percutiam vos, cum sitis in malo obstinati, ita ut non sperem vestri emendationem? Ha Valablus.

Secundo, « super quo, » id est, quo membro, qua corporis pai te ? quasi dicas : Nullum invenio in corpore vestro reliquum membrum, in quo pateat novæ plagæ locus. Omnia enim sunt unum vulnus, unus livor et tumor, ut sequitur. Ita S. Hieronymus et Nazianz. nus, orat. *De plaga grandinis*. Sic ait Ovidius, lib. IV' *Dc Ponto*:

Quid juvat extinctos fenum demittere in artus?
Non habet in nobis jam nova plaga locum.

Tertio, « super quo, » id est qua plaga percutiam vos? Ita S. Hieronymus, *q. d.* Frustra vos percutiam deinceps : nam omne genus plagarum in vos immisi, fruslraque consumpsi, nec ulla facti estis meliores : afflixi vos fame, bello, peste, servitute, totamque meam hoplothecham in vos quasi exhausti : non habeo ulterius quo vos percutiam : restat ergo ut vos deseram, et a me omnino projiciam. Ha Cyrillus. Ilu:c derelictio et abjectio est gravissima Dei plaga, de qua *Psalm.* Lxxx, 13 : « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis ; » et *Ezcch.* XVI, 21 : « Auferetur zelus meus a te, nec irascar amplius; » et Ilo/n. i, 24 : « Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. »

Omne caput languidum, et omne cor moerens.
v«n • 6. A PLANTA PEDIS USQUE AD VERTICEM NON EST IN EO (1)
sanitas. — Ecce hic est effectus defectionis a Deo,

(1) Non de singulis hominibus loquitur, sed de populo, quem comparat corpori nullis membris constanti. Estque 9-rtno hyperbolicus, quo significatur paucos <t vix ulli s es» in illo populo sanos et integros secundum auliniim coram D >. (Estius.) Quod credibile r ■Unni impiet s et morum corruptio, quæ v. g. sub pessimo Achaz omnes conditiones et status invaserant.

sive ejus quod dixit : « Abalienati sunt retrorsum. » Deus enim est fortitudo, sanitas et lætitia animai ac Yeipublicæ. Si ergo a Deo deficis, fies languidus et tristis. Audi S. Cyprianum, vel po- Dm «i tins Origenem (uti ex stylo aliisque colligit Pamo- *, | litis) lib. *De Simjul Cleric.* «Sicut, ait, modica hlll4, aquæ gutta multo vino infusa a se tota deficit, vinique colorem et saporem induit; ferrum candens pristina propriaque forma exuitur, cl igni simillimum efficitur; solis radio aer perfusus in eamdem transformatur luminis claritatem; speculum radiis solaribus directe irradiatum solis in se recipit similitudinem, idque putares allcrmn esse solem : ita et Sancti in intimis suis totaliter Dei chântate penetrantur, sicque deiformes effecti in Dei similitudinem transformantur. » Mystice in hæc Isaiaë verba Richardus Victorious scripsit tractatum *De Statu interioris hominis*.

Nota : Isaias hic loquitur non tam de morbis, vulnere et plagis corporis, quam animi, puta de vitiis et peccatis : transit enim ab effectu ad causam, scilicet a plaga ad culpam, *q. d.* Totum corpus vestrum plagis meis saucium est ; quia idem totum culpa et peccatis infectum et languidum est. Ha S. Hieronymus et Basilios. Hinc *secundo*, per caput et cor quasi primarias corporis partes, synecdochice intelligenda relinquit cætera membra, adeoque lotum corpus politicum Synagogæ, puta totum populum Israel, male se habere, vitiis esse corruptum : nam ad litteram Isaiam loqui de corpore sui populi, non autem de corpore Christi in passione flagellis et plagis undique laniati et afflicti (cui hæc applicant contionatores plerique), patet ex antecedenti et seq. *Tertio*, per enallagen cor iml « omne » sumitur pro toto, ut patet ex sequenti; Mtnl- dicil tamen « omoe, » quia caput accommodari'ç'p''' potest principibus, pedes populo eis subdito, cor cipe>,i*- sacerdotibus. *Primo*, quia sicut in capite sensus vigent, ita in principe vigere debet sapientia et 'ç'ri provida gubernatio. *Secundo*, sicut cor est principium motus et directionis in homine; cor enim primo recipit vitam ab anima, eamque per spiritus vitales diffundit in totum corpus, unde cor in animali est primum vivens et ultimum morions (sicut ex adverso oculi, quia remotissimi a corde, sunt ultimum vivens ct primum moriens) : ita sacerdos medius est inter Deum ct homines, ac spiritualia charismata et motus quos a Deo recipit, transfundit in populum; itaque eum in via Dei movet ct dirigit. Terito, moriente corde moritur corpus, eo vivente vivit : ita vigente sacerdote viget populus, eo languente languet et emoritur in spiritu. Ita Cyrillus, Ilaymo, D. Thomas ct alii Unde et Chaldæus vertit : « A populo usque ad principes omnes rebelles sunt. » Nam, ut ait Seneca ad Neronem : « A capite bona valetudo in omnes vegeta est atque erecta, aut languore demissa. » Et *Eccli.* cap. X, vers. 3 : «Ilex insipiens perdet populum suum. » Ft Hesiodus : a Unius ob crimen pomas urbs lota rependit. » Nominat

ergo cor et caput, quia sicut corpus naturale a capite animales, a corde vitales spiritus accipit : sic corpus politicum, puta respublica a regio cl sacerdotali ordine suum vigorem viresque accipit, coque languente languet et emoritur. Suspiciatur non male Sánchez Isaiam, cum ait : « Omne caput languidum, » notare et perstringere Oziam regem qui, arrogans sibi jus sacerdotii in adolendo incenso, in capite et fronte percussus fuit lepra, idque forte sub idem tempus quo hæc dixit Isaias. Denique ait, « omne » vel totum, hoc est nulli, major pars, non omnes vel totum omnino. Nam semper mandit Ecclesia sancta, id est coetus aliquis fidelium, piorum et sanctorum, licet exiguus, et ut Christus ait, pusillus grex. Ita S. Augustinus, lib. *I)c unitate Ecdesiæ*, cap. xii Similia Gentilium adagia citat Deirio, *adagio* 133.

Vulnus, et livor, et plaga tumens, — ob saniem scilicet et pus : unde pro *tumens* hebraico est FPTJ *feria*, id est plaga saniosa, purulenta et putrida. Illa Pagninns, *q. d.* Totum corpus hujus populi vitiis illa infectum est et morbidum, ut non videatur esse aliud quam upum continuum vulnus, ulcus, livor et plaga peccali. Alii spedalini hæc adaptant, ut a vulnus » sil intimum peccatum cordis, « livor » sit peccatum externum oris, « plaga » sit peccatum publicum operis. Alii per a vulnus » intelligunt aperiunt malitiam, per « livorem » latentem invidiam, per « plagam tumentem » animi tumorem et superbiam, inquit Sasbout. Iluc accedit noster Sanchez : « In vulnere, inquit, quod est divisio continui, et quod quasi aperto ore hiat et clamat, intelligitur peccatum publicum; per livorem, qui est humor putris intra cutem collectus, peccatum occultum; per plagam tumentem, peccatum diuturnum, » quod jam putet et foetet.

Non est circumligata (plaga jam dicta), nec curata MEDICAMINE, NEQUE FOTA OLEO, — *q. d.* Nemo fuit qui hanc plagam peccati vestri curaret. Secundo et genuine, *q. d.* Vos obstinati in morbo peccatorum vestrorum noluistis ullam medici manum et curationem admittere; unde Septuaginta vertunt : *Non est malagma imponere, q. d.* Defectus curationis provenit ex obstinatione vestra, qua medicinam omnem respuitis : non autem ex defectu medici ; quia Propheta, qui quasi medici nimis vos ad poenitentiam adhortantur, vobis non desunt : sed vos eorum monita contemnitis. Longe verius hoc dicetur jam Christianis, qui tot habent Sacramenta, gratias, aliaque salutis media; et tamen ea negligimus vel respuunt.

fari. 7 7. Terra vestra deserta, civitates vestra succensa igni : REGIONEM VESTRAM CORAM VOBIS (vobis spectantibus, famenlibus, gementibus et frendentibus) alieni devorant. — Hucusque Isaias proposuit populi scelera, in iisquo obstinationem : jam culpa dignam poenam intentat. Sanchez et alii alii *deserta, succensæ*, proprie accipiunt, ul preterita vel præsœlia, uti sonant : sæpe enim

Judrei vastati sunt ab Ægyptiis, Amrnonilis, Moabitis, Palreslinis, Madianitis et Syris tempore Asiae, et ab Assyriis tempore Achaz et Ezrechire. Verum quia hæc prima (uti hic ponitur) videri potest fuisse prophetia Isaiæ, facta sub Ozia rege, quando florebant res Judæorum, et quia sequuntur futura « decolabitur, derelinquetur, » etc. hinc melius dicemus in libro non esse praeterita, sed participia ; quæ tam per futurum quam per preteritum aut presens exponi possunt; quod erga Noster ait : « Terra vestra deserta, » supple *erit*; « civitates vestrae succensæ, » supple *erunt*; * regionem vestram alieni devorant, » hebraico, dero *rantes*, supple *erunt*, id est devorabunt : aut Interpreter posuit participia preterita quæ in libro sunt presentia) pro futuris: adestra, » id est certo deseretur : « succensæ, id est certo succendentur : « devorant, » id est certo devorabunt, scilicet Babylonii sub Nabuchodonosore, inquit Basilios, et multo magis Romani sub Tito et Vespasiano : hi enim in Jerusalem non reliquerunt lapidem super lapidem. Ita Cyrillus, Hieronymus, Haymo et alii, idque magis patebit vers. 9.

Ibi nota : Isaias et Prophetæ licet presentibus loquantur Judæis sui sæculi, tamen spiritu prophetico extendunt se et loquuntur etiam futuris, qui parentum suorum scelera, ac consequenter et poenam eorum erant participaturi, maxime tempore Christi. Unde veteres passim (videre est eos apud Leonem Gastrium) habent omnia ab illa dicta populo sui irvi, accipiunt etiam quasi dicta Judæis tempore Christi : hic enim fuit Sanctus Israel, quem ipsi blasphemaverunt, idcoque a Tito excisi et desolati sunt.

Tropologice, S. Clemens, lib. IV *Constitui. Apost.* cap. i, hęc recte adaptat divitibus, qui cum liberis carcani, non suscipiunt pupillos. quos loco filiorum habeant, quibus accidere solet justo Dei iudicio, ul alieni boni eorum fruatur: « Si quem divitem, inquit, pudet pupilli, pupillo quidem prospiciet pater orphanorum, et iudex viduarum; ipse vero dives incidet in cum, qui bona, quibus ille pepercit, et quibus abstinuit, consumat; evenietque ei quod dictum est : Qui non comederunt saucii, comedent Assyrii, sicut ait Isaias : Regionem vestram in conspectu vestro alieni devorant. » Iluc spectat illud S. Augustini : « Quod non capit Christus, rapit fiscus. »

ET DESOLABUNTUR SICUT IN VASTITATE HOSTIUM. — a Sicut » hic est nola veritatis, non similitudinis, significatque vere, plane, et plene, *q. d.* Vera et plena vastitate, qualis solet esse hostilis, ab hostibus Chaldæis desolabitur Iudaea. Sic Joan, i, 14, dicitur : « Vidimus gloriam ejus quasi unigeniti » Patre, » *q. d.* Vidimus gloriam Christi tantam, quantam decebat habere cum, qui vere erat unigenitus Dei Patris.

8. Et derelinquetur filia Sion ut umbra acclius fert. L (Teillullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. 111, legit *sicul casa*, et lib. III *Contra Mardon*, cap. xxiii, (an-

quam specula, ut alludat ad etymon Sion, quod speculam significat) in vinea, ei sicut tugubium in Cucumebabio (1). — Sion sive Jerusalem vocatur «filia, » tum ob causas dictas can. XVIII, tum spedalini quia urbs Jerusalem monti Sion sub-
jecta est, ut ex eo quasi filia descendere et nasci videatur; et quia Deus eam singulariter quasi filiam diligebat et protegebat. Jam sensus est, q. d. Jerusalem a Chaldaeis, et deinde a Romanis, desolabitur, fielque deserta, perinde ac facta vindemia solet deseri cteverti umbraculum seu teges, in quo ante vindemiam vineæ custos degebat, ut uvas et fructus a furibus et bestiis tutaretur : ita ut, sicut ex umbraculo hoc disjecto nihil superest præler tigna et statumina hinc inde projecta, ita ex Hierosolyma vastata et incensa, præler ruinas, et dispersos hinc inde sanctuarii lapides, nihil supersit antiquæ gloriæ : imo succendetur ipsa, sicut lectis et ablatis uvis et fructibus succenduntur tuguriola custodum in cucumerariis. Secundo, apposite Sanchez per « filiam Sion » accipit arcem Sion, quæ urbi Jerusalem imminebat ut propugnaculum, eratque ei quod tugurium est cucumerario, aut tabernaculum vineæ, q. d. Ubi hostis urbem, quasi vincam vindemiavit, arx Sion et templum sicut tugurium pariter dissipata sunt.

CneoniA. Nota : Cucumerarium est hortus vel locus in NI™m'quo crescunt cucumeres, sub quibus cilrulos, q pepones, melones et cucurbitas intellige : magna enim horum est copia in Palæstina, utpolo regione calida. Unde solent ibi custodes in locis hisco cucumerariis tuguria construere, et in iis contra fures excubare. Idem vel simile tugurium in pomariis ad poma custodienda erectum intelligunt fcrwjcc- Septuaginta, hic et alibi per isujwAiow, id est pomorum custodiam : quam vocem ipsi crebro et c-Ai- libenter usurpant. Tertullianus et Cyprianus contra Judæos vertunt, custodiarium.

Et sicut civitas quæ vastatub. — Hebraice, et sicut civitas obsessa, id est obsidendo capta et vastata ; est metalepsis. Ita Vatablus.

Ven. 9. 9. Nisi Dominus exeicituum reliquisset nodis semen, quasi Sodoma fuisset. — Hebraice est, nisi De i u- Dominus niNDV Sabaoth, id est exercituum : Sabaoth cniin noracn' ve' potius cpilhetum est Dei, significans Dei potentiam instructam copiis maximis, cu'r?' promptissimis et invictissimis exercituum coelestium et terrestrium, puta Angelorum, stellarum, fulminum, grandinum, lonitruorum , ursorum, Iconum , vesparum , omniumque creaturarum, quibus nemo resistere potest, q. d. Cur ergo vos, o Judæi! audetis resistere Deo sabaoth? Prima Deum Sabaoth nominasse et invocasse legitur Anna mater Samuclis, l Rcq. xu. Vide de decem Dei nominibus dicta Exodi vi, 3.

(1) In pluribus Asim regionibus, circa tempus pluviarum. cucumeres, papones et melones seminant, et in metilo agri seminati tugurium construunt, ubi custos ab aeris injuria sese defendere possit. (Samuel Borders, Orient. Customs.)

Nota : Pro semen nebraico est “PTJ sarid, id esl reliquum, paucae reliquias, q. d. Nisi Deus ex illa communi et universali vastitato hostili paucos aliquos, quasi reliquias et semen gentis (uti Noe fuit semen generis humani) conservasse! fecissetque superstites; nos omnes Judæi fuissetmus omnino ut Sodoma deleti : tanta enim fuit impietas Hierosolyma) œque ac Sodomæ, ut Josephus, lib. \l Belli, cap. xvi, dicat : « Puto, si Ilo- Min l» mani contra noxios venire tardassent, aut hiatu ' terræ devorandam fuisse civitatem, aut diluvio jyinJ. perituram, aut fulminum ac Sodomæ incendia passuram : multo enim magis impiam progeniem tulit, quam illa protulerat. » Ad litteram loquitur Isaias tuin de paucis illis Judæis, qui superfuerunt captivitati Babylonicæ, et cum Zorobabel ac. Jesu filio Josedcc reversi sunt llierosolymam; tum de paucioribus, qui superfuerunt cladi Romanæ per Titum. Judæi ergo, quia æque, imo magis peccarunt, quam Sodoinitæ, hinc et magis quam illi puniti sunt : hoc enim est quod ait Jeremías Thren. iv, 6 : « Major effecta est iniquitas (id est pœna iniquitatis) iiliæ populi mei peccato (id est pœna peccati) Sodomorum. » Hic sensus respondet Hebræo sarid, cstque planissimus et simplicissimus, idcoque genuinus. Paulo aliter explicat Sanchez, q. d. Propter paucos justos, ut Ozcam, Amos, Joel, Jonam, Michæain, qui fuerunt verum Dei semen, id est viri sancti, Deus non funditus delevit urbem et gentem Judæorum : sicut non delevisset Sodomam, si in ea inventi fuissent decem just.

Allegorico (2) Apostolus, Rom. ix, 29, hæc transfert ad Christum, q. d. Nisi Deus ex Judæis parum "Aikg» reliquiarum, videlicet l5. Virginem, Apostolos, et paucos alios in Christum credentes selegisset et reservasset, reprobatus fuisset lotus Israel ob infidelitatem, et petiisset ut Sodoma et Gomorrha. ItaS. Hieronymus, Cyrillus, Rupcrtus et Hayino. Huc accedunt Origenes et OEcumenius in flor», ix, qui per « semen » accipiunt Christum, vel doctrinam Christi. Sic et S. Basilus et Hugo exponunt, q. d. Nisi Deus ex Judæis suum semen, id est Christum nasciturum, decrevisset, idcoque aliquos Judaos, ex quibus nasceretur, in hoc excidio servassct, omnes fuissent deleti. Christo ergo debent Judæi quod non plane fuerint excisi. Sic de Fabio Maximo dixit Ovidius lib. l De Ponto, elegia 2 :

Qui nasci ut posses, quamvis cecidere ttecyjti,
Non omnes Fabios abstulit una dies.

q. d. In tanta clade Fabiorum per Annibalem facta, Deus servavit unum, ex quo nasceretur Fabius Maximus Reipublicæ columen.

Quocirca solcrler S. Ghrysostomus, hom. ti D« Pernitentia, docet Deum magnos etiam peccatores

(î) Vel potius lu secundo sensu litterali, juila annotationem ad Canon. XXXV.

tolerare non raro, ob sanctas proles quits ex cis vel prævidet, vel prédestinât nasciluras. «Thare, inquit, pater Abraham, idolorum ct cultor cl factor, impietatis tamen pœnam non dedit; et merito. Si enim Deus radicem amputasse!, unde tantus fidei fructus (Abraham) germinasse!? Qu. I Esau nequius? Sed si excisus fuisset, maximum justitia; fructum mundus amisisset; et qualem audi. Esau genuil llaguelcm, Raguel Zaram, Zara Job. Cernis quantus elanguisset patientiæ flos, si præveniens Deus a radico pamas exegisset. Ea quoque usus est providentia supra Ægyptios ultra fidem blasphemos : exspectavit enim quousque ibi essent monasteria, in quibus fior< rent qui angelicam imitarentur vitam. Sed et húmame leges matrem gravidam, etsi peccatricem, ad parium usque servant illæsam, ne fœtum innoxium tollant. Denique si velox fuisset ad pamam Deus, Paulum Ecclesia non possedisset : distulit ergo blasphemantem, ut pœnilentem ostenderet Dei longanimitas. Et quot proles Deo Paulus genuit? » Hæc et plura Chrysostomus.

Tropolo- Tropologice, dicat hoc sibi pœnitens anima : Nisi
£*» Dominus in corde meo reliquisset semen bonæ inspirationis, timoris, compunctionis et pœniteutiae, periissem ut Sodoma : « Misericordi® Domini, quia non sumus consumpti : misericordias Domini in œternum cantabo. » Hoc sensit, hoc.dixit S. Maria /Egypliaca.

Ver». 10. 10. AUDITE VERBUM DOMINI, PRINCIPES SODOMORUM, PERCIPITE AURIBUS LEGEM DEI NOSTRI, POPULIS GOMORRU.B. — Nota : Judæi hic vocantur « populus Gomorrhæ : » siculi a principes Sodomorum » JiiiIt i vocantur principes Judæorum, tum qui fuerunt viatur tempore Isaiaë, tum, ut Basilius et Hieronymus, s<|'“^7' qui fuerunt tempore Christi, puta Annas, Caiphas,

Caun Scribæ, l’harisæi, ꝑsique magistratus : idque pri-
primi. qUja peccata Sodomæ fuerunt a superbia, saturitas panis et abundantia, et otium ipsius, ct filiarum ejus : ct manum egeno et pauperi non porrigebant; » ut ait *Ezcch.* cap. xvi, vers. 49; inde enim in omnia scelera se immerserunt, factique sunt pessimi. Eadem fuerunt peccata Judæorum. Unde diserte Deus per Ezcchielem ibidem vers. 48, per vitam suam jurat dicens : « Vivo ego, quia non fecit Sodoma, et filiaë ejus, sicut tu ; vicisti-eas sceleribus tuis. *Secundo*, quia ipsi nefando vitio sodomia) Judæi fuerunt obnoxii, ut palet

BccuuAn. cap. xxvi. Ita Cyrillus. *Tertio*, quia in suis sceleribus fuerunt effrontes ct impudentes æque ac Sodomita); hoc enim est quod dicitur in cap. in, vers. 0 : « Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, n *Quarto*, quia, uti in Sodomis pauci inventi sunt justi, puta Lot cum suis; ita ct in

Quiru. *Judica*, inquit Cyrillus. *Quinta*, quia *Scdoin* sive Sodoma, hebraico, inquit Basilius, significat declinationem, *Gomorrha* rebellionem : hi autem principes cum populo Judæorum erant prævaricrtores Deoque rebelles. Vide *Can.* XXII, q. d. Audite verbum Domini, olim Israelita), nunc Sodomita',

olim Abrahæi et Jacobæi, nuncGomorrhæi. Alludit ad Deui. XXXII, 32 : « De vinea Sodomorum, vinea eorum, et de stourbanis Gomorrhæ : uva eorum uva fellis, et botri amarissimi. » Sic ait *Ezcch.* cap. xvi, vers. 3 : « Pater tuus Amorrhæus, el mater tua Cetliæa, » cl Daniel ad senem icccstum, cap. xm, vers. 56 : » Semen Chanaan, et non Juda. »

Eadem libertate Agapetus Pontifex missus a Theodato rege Gothorum ad Justinianum Imperatorem, cum , pace inter utrumque confecla, a Justiniano premeretur, etiam additis minis, ut Eulychianam hæresim confirmaret, respondit : « Ego ad Justinianum Christianissimum prmei- Aciptft pem venire optavi, sed Diocletianum inveni, » ill ,lilu Christianorum hostem acerrimum ; testis est Cedrenus ct alii. Idem eidem Justiniano postea dixit n. Vigilius Papa. Ita Constantium Imperatorem Christianos persequentem S. Hilarius vocat a tyrannum et Christi hostem; » Lucifer Calaritanus vocat eumdem a Judam proditorem,» ct « Arii vermem ;» S. Athanasius vocat eumdem « Antiochum, Herodem, » imo a Antichriôlum. » Ha Leoni Isauro Imperatori qui primus fuit Iconomachus, S. Germanus Cundantinopolilanus Patriarcha in faciem dixit : a Tu es Antichristus, » ut habent ejus Acta, et ex iis Baronius.

11. Quo (quorsum) Mini (offertis) multitudine Ven.u VICTIMARUM VESTRARUM? PLENUS SUM. — Heiutat iuc Judæorum inanem et noxiam confidentiam in suis victimis et c®remoniis,g. d. « Plenus, » id est, ut hebraica, *satur*, a sum » victimis vestris. ULv tam crebro repetita: mihi nauseam pariunt: quia licet in se bonæ sint, et a me præcepLe, tamen quod Ja>L»* a vobis offerantur, mihi displicent. *Primo*, quia ,nm Tll> vos impuro corde plenoque peccatis eas offeriis. ¿,,^,7..

« Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, » ut biaiDno, sequitur : nam « victimas impiorum abominabiles Domino : vota justorum placabilia,» *Proverb*, xv, r,,^âe

8. *Secundo*, quia in externis illis sacrificiis omnem s*nod», sanctitatem ponitis, atque internam, quæ vera est, negligilis : imo putatis vobis impune licere rapere, inebriari, fornicari, etc., eo quod peccata hæc victimis vestris expiare cogitetis; hoc enim est quod eis impropere Jeremías, cap. vu, 4 : aNo-lite confidere in verbis mendacii, dicentes : Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, etc. Furari, oc idere, adulterari, jurare mendaciter, libare Baalim; et dixistis: Liberati sumus eo quod (id est quamvis) fecerimus omnes abominationes istas. » Qua in re gravissime erratis. Deus enim externis vestris sacrificiis non pascitur, sed internis, adcoque per externa quasi per imaginem et umbram tantum vult vos excitare ad interna, puta ad actus religionis, pietatis, amofis, •bedientiaë legis divin®, quibus ipse delectatur. Vos ergo in sacrificiis et inanibus umbris vestris ambitiose hærentes, caque sola Deo offerentes, perinde facitis, ac si quis invitans amicos ad prandium eis famelicis lepores et carnes non veras.

sed pidas d adúmbrales apponeret : quo modo Heliogabalum ludificasse suos convivas docet Lampridius; idem de Caligula docet Suetonius, cap. XXXVII. Ita exponunt hunc locum Irenaus, lib. IV, cap. XXXII, Theodor'tus, lib. *Ik Sacrificiis*, ante medium, S. Chrysoslomus in hunc locum, tom. I, Ilaymo, Thomas, Hugo, Adamus, Forerius, et clare S. Hieronymus. « Ilodiæ, inquit, non principaliter a Deo qu.rsitæ sunt, sed ne idolis offerrentur, et ut carnalibus victimis quasi per typum et imaginem ad spirituales hostias transiremus, n

TertU. Tertio, hæc vetera sacrificia (empore Christi Deo displicebant; quia per Christum a Judæis occisum omnino abolita, reprobala et mortifera effecta sunt. Ad Christum enim Isaïam quoque respicere *docent* S.Cyprianus, lib. I *Contra lúdaos*, cap. ivi, Cyrillus, Basilius, Procopius, Dionysius et Leo Castrius, qui id negantes pene Judaicæ perfidi arguit.

Q"»rti Holocausta arietum, etc., nolui. — Ob causas jam dictas : quibus aliam addunt S. Hieronymus, Cyrillus, Ilupertus, quod videlicet vetera sacrificia per se noluerit Deus, quia ea non placuerunt illi ex opere operato, uti placent sacrificia legis nova*, sed ex opere operantis, quod hic deerat : erant enim ipsi operantes sive offerentes impii. Adduntque vetera sacrificia a Deo Judæis fuisse proscripta, qnod illa grata essent Deo, quodque Deus illa appeteret, sed ut per ea populum iis occupatum avocaret a sacrificiis Gentilium et idolorum : qua de re dixi in *Letifico*, in Protendo.

Virt.ii. 12. Qus QU.esiviT iiee de manibus vestris (egone ea quæsfri? minime :). ut ambularetis in atriis ■Bis?—Repete -A quis *qutrsivit*. Ut *ambularetis*, Hebraice, ut *calcaretis ulna mea?* q. d. In templo meo non facitis aliud, quam calcare atria, et terere pavementum : hoc ego non quæro, imo censeo hac ratione calcari potius et pollui sacra, quam ornari et coli : atrium enim ante Sanctum et Sanctum sanctorum erat templum tam populi quam sacerdotum : hi enim in atrio sub dio cremabant suas victimas.

A n n 13. Incensum abominatio est mihi. — « Inccnsum, » id est victim® mihi incensa? et cremat® : de iis enim fuit sermo, illæque vocantur inccnsum, vel ignitio aut ignitum ; quia per ignem offerebantur Deo, ut dixi in *Levit*. (⁂). *Secundo*, tamen proprio « incensum » capi potest pro thymiamate; hoc enim æque ut victimas sacrificabant et adolabnt in altari thymiamatis ; quod licet in se aromaticum esset et gratum naribus, tamen ex co quod ex sordidis impiorum manibus fœtorem contrahebat, grave aliquid atque putidum Dei naribus* aspirabat. Quare inepte et impie Wolfgnndus Musculus hic hæc Isaïæ verba torquet contra thuriGc itiones quæ fiunt in Missa, et contra thuribula

(1) Hebraea Tox njo, quam Vulgata reddit per verba i « incet.mm, • proprie significai *suffimentum*, thy^ et pr lude secundus sensus est solus textui bebraiv> ccuMndancQS,

Ecclesiæ aurea et argentea, quæ ipse vocabat abominabilia, cum sint angelica. Angeli enim S. Joanni, *Apocal.* vin, 4, et alibi sæpius visi sunt cum thuribulis, in iisque adolcre thymiamata Beo.

Neomeniam, et samatum, et festivitates alias Xrom* non fluam. — Hebraice, trnn chodes, græce *neomenia*, latine est novilunium, sive calenda?, ut sequitur : puta prima dies cujusque mensis (utebantur enim liebræi mensibus lunaribus, cosque computabant ab uno novilunio ad aliud), quæ celebris et festa erat tum sacrificiis, tum clangore tubarum, uti dixi *Num.* xxvni, 11. Festa alia erant Pascine, Pentecostes. Tabernaculorum, Tubarum, Expiationis, de quibus dixi *Lcmt.* xxiii. Eadem de causa respuit Deus festa Judæorum, qua sacrificia, nimirum quia, ut sequitur,

Iniqui sunt coctos vestri.—Hebraice, myp trisara, id est *congregatio vestra et iniquitas*, id est pariter est iniquitas, id est iniquissima est æque ac numerosissima; cœtus vestri iniquissimi sunt, quia scilicet sunt cœtus hominum impiorum et in peccatis obstinatorum. Rursum, quia convenitis Lnuila non tam ad sacrificandum quam ad epulandum, potandum et luxuriandum : in atrio enim epulabantur laici ex victimis pacificis. Hinc pulchre S. Chrysostomus : « Festa, ait, in lascivia traducere, est propitiationem in reatum vertere ; » et S. Au«istinus, lib. *De decem chordis* : « Melius, ait, faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam in theatro otiosus esistere; et melius femina eorum die sabbati lanam nerent, quam tota die in neomeniis suis impudice saltarent. »

Proprie *atsara*, id est festum cœtus et colleckr, Festum crat octava et ultima dies azymorum sive Pascli®, et octava festi Tabernaculorum : illo enim die populus domum rediturus, quasi festis jam peractis, prius in templo Deo gratias acturus et valdicturus conveniebat, ihdeque vocabatur hic dies cœtus sive collect®, ut dixi *Levit*, xxm, 36.

Septuaginta vertunt, *jejunium et otium*, qnod S. Hieronymus explicat, q. d. Illud jejunium non placet Deo, quod otium bonorum operum habet, id est quod ab operibus bonis vacuum est. Sanchez vero sic, g. d. Jejunium vestrum otiosum est, quia licet laboriosum est, tamen inutile : qu® autem honesta utilitate carent, quantumvis operantem fatigueatione conficiant, otiosa sunt.

1 L Calendas (neomenias) vestras, etc., odivir Vers h. anima mea. — Deus proprie non habet animam, uti nec corpus. Sed anlhropopathos deitas ejus, quæ purissimus est spiritus, vocatur « anima. »

Facta sint mihi molesta. — Septuaginta vertunt: *Facti estis mihi insatietatem, non amj lias remittam peccata vestra*, q. d. Excutiam seu evomam vos cum peccatis vestris, sicut stomachus noxio cibo plenus vomitione levatur.

15. Et clm extenderitis manes vestras (2) (cum Ver-

(2) Erat autem gestus et habitus hic omnibus supplicibus et Deum orantibus commuais, maxime vero Judæis,

extensis manibus in tribulatione ad me confugeritis, meamque opem imploraveritis), avertam oculos meos a vobis. — Preces enim vestrae olent foetentem animam, a qua formato et profusae sunt. Causa sequitur :

Manus enim vestrae sanguine plene sunt. — « Sanguino, » id est sanguinis effusione et homicidiis, *q. d.* Estis sanguinari et crudeles ad vindictam, acres ad odia, ad vim et rapinam : haec enim omnia sunt initium et inchoatio homicidii, idcirco recte per sanguinem significantur.

Few- *Secundo, a sanguine, n* id est sceleribus, ubi nota
| cuur^ sanguinem in Prophetis esse symbolum peccati,
Moguls ut patet vers. 18, et *Osce* iv, 2 : a Sanguis sanguinem
curT tetigit, n id est peccata peccatis cumulant,
uti explicant Chaldaei, et S. Hieronymus c. S. Gregorius, lib. XIII *Moral.* cap. vi : « Sanguis, ait, sanguinem tangit, cum culpa culpam cuiuslaverrit. » Tum quia sanguinis effusio sive homicidium
Primo. gravissimum est peccatum; tum quia sanguinis
Secundo, csus iudeis erat vetitus et detestabilis, *Levit.* cap.
Triio. Vil, vers. 27 ; tum denique quia sanguine menstruato nihil est immundius et virulentius, uti dixi *Levit.* XV, 25. Pari modo peccata hominum, maxime carnalia, ut gula et libido, immundissima sunt, et mentem aequae ac sanguinem et carnem corrumpunt. Merito ergo sanxit Christus : « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt ; » quia luce in se per peccatum originale corrupta sunt, et inde per peccata actualia magis corrumpuntur (i).

Denique Tertullianus et Cyprianus, ac Leo Casarius trius referunt haec ad Iudeos crucifigentes Christum et clamantes : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros, n

10. Lavamini, mundi estote, etc. — Hactenus per minas terruit Iudeos impios: nunc ne desperent invitat ad poenitentiam, spemque dat reconciliationis, et ejus modum edocet; ait ergo: a Lavamini, » non aqua, non baptismatibus vestris crebris : haec enim sordes legales corporis, non autem mentis abstergunt : sed lavato et depurato cor vestrum a superbia, crapula, odio, invidia, aliisque pravis cogitationibus, desideriis et machinationibus; ideo enim sacrificaturi tam Iudaei et Gentiles quam Christiani manus lavant, ut moeantur prius animae vilia abluere. Qua de re vide dicta I *Timoth.* n, 8. Haec verba et has adhortationes Isaiae ; « Lavamini, mundi estote, etc. » audiens legi in ecclesia fornicator quidam, cornu

ili cum orarent, manus ad caelum expandere, nimirum a Patribus edocti, et illi forte a Deo aut angelis id acceperunt, ut Moses. *Exori.* xvn, David frequentissime, adeo m v totadk > diceret « extollere se manus, » etc. (Forenius.)

(1) Quid si sit hoc loco nllusio ad ritum illum initiandi sacerdotes, quorum manus partibus sacrificiorum implebantur, etc., *Exoil.* XVIII et xix; quasi viderentur esse potius ministri et sacci doles illius qui « homicida Tuli ab initio; » eos enta talis initiatio deceret, non ministros Dei. (Forenui

punctus conversus est, planeque vilanr incestam in castum commutavit. Inde S. Paulus, discipulus S. Antonii, cum prius ingrediente in ecclesiam vidisset nigrum et nebulosum adaeumonibus freno in os misso trahi et regi, et angelum sanctum ejus a longe sequentem tristem : jam egrediente vidit cum clara fade et candido corpore. ac daemones a longe sequentes eum, sanctum autem angelum ejus prope eum hilarem et gaudentem nimis, uti refert Ruffinus, lib. III in *1 itis Patrum*, num. 167.

Tropologice, iis qui baptismo initiantur dicitur : Lavamini, mundi estote, ait S. Clemens, lib. VII *Const. Apost.* cap. vili.

Quiescite agite perverse: (consuetudines pessimas induistis, assuevistis ebrietati, rixis odiis, fraudibus, rapinis, etc., nunc illa dediscite, desuescite, et contrarias consuetudines bonas sensim induite), discite benefacere. — « Christianorum omnis religio est, sine scelere et sine macula vivere. n ait Lactantius, lib. V, cap. ix, et Mercurius Trismegista: « Unicus Dei cultus est, non esse malum, n

17. Querite iudicium. — Disquirite utrius litigantium causa justa sit : nolite ob munera, favores aut metus precipitare aut pervertere sententiam. Hic versus pertinet ad iudices, advocatos, procuratores et similes : hi enim si avarici iniqui sint, jura omnia ipsamque rempublicam pervertunt. Unde sequitur :

Subvenite oppressis, iudicate pupillo, deflndit b viduam. Et venite, et arguite me, dicit Dominus. — Ecce hic ad reconciliationem et justificationem non solam fidem, ut volunt haeretici, sed et opera quibus ad eandem se disponant, requirit Deus, *q. d.* Si haec opera praestiteritis, iisque serio veram contritionem, poenitentiam et emendationem vestram totemini, arguite me infidelitatis et inconstantiae nisi vos in gratiam recepero, nisi vobis benefecero, nisi praestitero id quod sequitur. Pro « arguite » hebraice est F^W13 *nochecha*, id est *disceptemus*, ut vertunt Septuaginta. Valabius et alii, *q. d.* Arguamus nos vicissim, < go vos impietatis et violato fidei, si in peccatis perseveretis ; vos me perfidia*, nisi promissis stetero (2).

Nola hic humanitatem Dei, qui ad iudicia nostra descendit, et quasi par cum pari disceptat. Hinc ait *Isaiae* xliiii, 20 : « Judicemur simul : narra si quid habes. »

18. SI FUERINT PECCATA VESTRA UT COCCINUM, QUASI NIX DEALBANTUR : ET SI FUERINT RUBRA SICUT VERMICULUS, TLLUT LANA ALBA LRUNT. — Si fuerint peC-

(2) Ut periti inter Hebreos sentiunt, sunt quaedam verba Hebraeis qua* in imperativis usurpantur pro particulis indeclinabilibus, ut *ride*, *rcwrtcrc*, *venite*, etc. Est quoque adhortantis, *7. d.* Eia jam iudicio contendamus, *agite icm*, quo loquendi modo nihil aliud significare voluisse existimo, quam slatini ubi illa prostarent quae supra dixerat, absque ulti mora posse illos aecum contendere, sicut qui nun peccassem. (Forenius.)

cata vestra in modum coccini sanguinea, id est *valili! enormia* et horrenda, plane diluentur. Al-
ludit ad habitum meretricium. Jerusalem enim
vocat « meretricem, » vers. 2i, nam meretrices
olim cocco se ornabant. Unde Martialis :

Coccina famosa: donas idūntina tnoechæ,

Ant purpura. Unde Plautus in *Penulo* :

Meretricem pudorem gerere magis decet quam purpuram.
Pnlchram ornatum turpes mores pejus cano collinunt.

Hinoet Babylon, ait S. Hieronymus, vocatur pur-
purata meretrix, *Apoc.* xvn, 4. Comparat peccata
cocco et purpura ob ruborem sanguineum, non
ob ejusdem splendorem, ait S. Cyrillus, Haymo,
Rupertos et alii. Longius abt Cajetonus, qui putat
per rubedinem significari vindictam Dei, per al-
bedinem gloriam. Scurram hic agit Wolfgangus
Musculus, dum sic explicat : « Si fuerint peccata
vestra rubra sicut peccata Cardinalium, n Non
enim peccata peccatis, sed pannis cocco tinctis hic
comparantur : sed ludiones isti in Scriptura non
nisi nugari et convittori norunt.

Nota hebraismum. Peccata enim proprie non
possunt dealbari ; quod ergo ait : « Peccata vestra
dealbabuntur, » idem est ac si dicat : Vos pecca-
tores a peccatis vestris emundabimini et dealba-
bimini. Est metonymia, qua qualitas pro persona
cui qualitas inhæret ponitur. Sic *Levitici* xiv, srepe
dicitur lepram mundari, id est leprosum mun-
dari a lepra; et Ili *Reg.* xiv : a Sicut mundari so-
let fimus, d id est domus a fimo. S. Basilis legit
ex Septuaginta : *Si fuerint peccata vestra ut phani-*
ceu/n, putotque peccato comparari hic clephantia-
si et leprar ; hi enim morbi græcc vocantur *çumx o I*,

Ptccj- si et leprar ; hi enim morbi græcc vocantur *çumx o I*,
»ob> esi quod sint colore rufo instar palmæ, quæ
'p dicitur, inquit Galenus: peccatum enim est lepra

animæ, ait S. Rasilius. Verum Hebraeum »3@ *scani*,
non lepram, sed coccinum significat. Unde

Cocca» Noto : Coccus est granum tinctorium, quod ar-
tuldT busto cuidam innascitur, de quo Plinius, lib. IX,
cap. xli, et lib. XVI, cap. vni, et Dioscorides, li-
bro IV, cap. xlii. In hoc grano innascitur vermi-
culus quidam parvus rubicundus et odoratus, qui
e grano prodiens vino albo forti inspergitur, are-
fit et confunditur in pulverem infectorium et lu-
bricantem pannos, qui inde coccinum vel cocci-
nei dicuntur : sicut sanguine piscis, qui purpura
dicitur, panni tincti sunt et dicuntur purpura vel
purpurei. Porro color hic, præsertim iteratus, sive
dibaphus et bis tinctus, pertinax est, fulgidus et
radians (i). Unde Silius, lib. XVII :

At cMtra ardenti radiabat Scipio tocco.

q. d. Si peccatis vestris prunam candidam inno-

(!) Inter «e differunt in hoc versu verba, coccinum et
, «dlicel *coccinum* lanatn cocco linctam desi-
gnat, wnniciu» vero succum vel liquorem quo lana lin-
gitur, et qui ex vermiculo qui vocatur coccus, extrahit-
tur,

eeuliie stolam quasi rubeis ernoris maculis frda-
veritis, quin el alios quasi vermiculus cocci iis-
dem infeceritis; pœnitentiam agito, vitam com-
mutate, bona opera facite, et mox peccata omnia
velutnixet lana candescent, id est prorsus eluen-
tur et condonabuntur, vosque pro tinctura nequi-
tiæ, inquit Chrysoslomos, recipietis primam ves-
tem graliæ et justitiæ, stolam candidam et splen-
didam. Adverte hic : Lana si semel coccineum suc-
cum biberit, clui et dealbari naturaliter non po-
test : Deus autem animam quæ peccata ebibit, ab
iis plane purificat, ita ut nullam peccati cicatri-
cem aut vestigium relinquat, quod in vulnere
curando nullus facere potest medicus, inquit
S. Chrysosloinus, hom. 80 *ad Populum*.

Aliter hæc explicat Tertullianus in *Scorpiaco*,
cap. xi, et ex eo mordicus Leo Castrius : Macuto,
inquit, animæ cocco (Tertullianus legit roseo) et
vermiculo, id est martyrio aut sanguine Christi,
candidantur, juxta illud *Apocal.* vu, 14 : « Ili sunt
qui laborimi stolas suas, et dealbaverunt eas in
sanguine agni. » Verum hic sensus non convenit
huic loco et litlcræ : hic enim ipsa peccato com-
parantur coccino et vermiculo, non autem san-
guis Christi vel martyrum.

19 et 20. St volveritis, tr audieritis me, boxa
terr B (Chatman); loquitur enim Judæis, per hanc
tamen anagogice terram viventium in ccelis ac-
cipe (2). Unde Tertullianus, lib. *De Resurrect. cam.*
cap. XXVI, heo explicat de dotibus corporis glo-
riosi, et (ut ipso loquitur angelificati) comedetis.
Quod si nolueritis, gladius (Babyloniorum, et Ven.
postea Romanorum, inquit S. Hieronymus) devo-
rabit vos. — Cur ergo hæretici negant in pecca-
tore esse liberum arbitrium? potest enim pcca-
tor pro arbitrio velle el nolle obedite Deo, ut
ait hic Isaïas. Respondent Musculus et Calvinus,
peccatorem non quidem libere, sed tomen sponte,
non coacto, male agere, ideoque a Deo argui et
plecti. Sed et asini ac bruta sponte agunt; quis
tamen tam stolidus sii, qui asino præcipientis di-
cat : Si volueris et obedieris jussis heri lui, lauto
pascaris ab eo? quis eum jussis non parentem
mini* ac morte plectat? Pro « gladius » hebraico
est ann *chercb* : quod si aliis punctis legas 31 n
chorei), erit siccitas et .sterilitas, quæ directe oppo-
nitur bonorum terræ fertilitati et copto. Ita San-
chez.

Symbolice, S. Justinus, orat, *ad Antonin. Pium*,
illud *Isaia*, i, «gladius devorabit vos,» sio expli-
cat : Gladius, inquit, est ignis gohcnnæ, cujus esca
fiunt qui perpetrant mala, hinc ait, gladius, id
est ignis, devorabit vos; alioquin dixisset : Gla-
dius secabit vos; devorare enim est ignis, non
gladii.

(i) Per hoc etiam intelligi inlur alia bona spiritualia,
quæ in talibus promissis sunt principaliter intellecta, quia
premium non debet esse minus bonum quam meritum,
Mti majus ; bona aut< tn temporalia sum minora bou*
quam opera virululutu. (Lyranus.)

21. Quomodo (nota est admirantis et cum admiratione deplorantis) facta est Mun̄ nux civitas fidelis? (Jerusalem scilicet, quæ antea fidelis Deo, ei quasi marito fidem pudice servavit, eique soli udinesit, indeque fuit) plena judicii), id esi pios et justos habuit iudices, justaque Irribunalia : nunc « facta meretrix, » ad idola quasi ad adulteros, indeque ad fraudes et injustitias deflexit : unde) justitia iaiutavit in ea, NUNC autem II051ICID.B. — Pro meretrix hebraico est HJII zona, quod verti potest cauponaria, stabularia, qiwstunria, quæ undecumque quæstum facit; ideoque quosvis hospitio recipit. Talis enim fuit Jerusalem, quæ omnes Gentes eorumque vitia et morca, præsortim fraudes et injustitias, ul sequitur, in se recepit, ita ut omnium nationum scelera, quasi proluvies quĩsdam, in illud commune diversorium influerent. Ita Sánchez. *Secundo*, pro «habitavit, » hebraico est ph* ialin, id est pernottavit : Septuaginta ixcip-xOr., id est dormivit, q. d. Antea justitia molliter quievit et secure dormivit in Jerusalem, quasi in lecto suo, nunc in ea quieti et sine metu dormiunt latrones et homicidio. *Tertio*, duo, inquit Hieronymus Prado in Ezech. ix, sub finem, vilia capitalia impropert hic Isaias Judicis : *primum*, meretricium et defectionem a Deo viro suo; *secundum*, homicidium. Primum contra primam tabulam Decalogi, secundum contra secundam : *primo* opponit fidem, *secundo* justitiam, quæ duo floruerunt in nobili civitate, dum illa utramque tabulam, id est totam legem custodivit.

Nota hic : Fidei et veræ religionis comes et effectus est justitia, sicut infidelitatis et impietatis comes et cfectus est injustitia : qui enim fidem Deo non servant, quomodo servabunt eam hominibus? Apud harreticos ergo fidei prodigos non pole l esse vera justitia, uti nec veru castitas.

Vers. >>. 22. ARGENTUM TUUM VERSUM EST IN SCORIAM : VINUM tuum mixtum est aqua. — Fidem, inquit Prado, hic vocat « argentum, » justitiam « vinum : » quæ duo cum scoria et aqua mixta et corrupt;! esso deplorat, succedente scilicet *primo*, pro fidelitate in spurcitia idolorum, pro religione, superstitione ; *secundo*, pro vino fervido. charitatiseljustitiae in proximum, succedente dqua eiĩusæ libertatis et audaciæ ad omne genus fraudis et flagitii. Est ergo adagium, q. d. « Argentum tuum versum est in scoriā, » sive in fæccs et spumam, hoc est, pura Dei religio versa est in impuras superstitiones; « vinum tuum mixtum est aqua, » id est justitia tua mixta est cum avaritia et injustitia.

Secundo, Sc<undo, Sasbout et alii : Argentum, inquiunt, hic et l'sal. xi, 7 : « Eloquia Domini, eloquia casta (sicut) argentum igne examinatum ; » et alibi significat eloquia, legem et docti inani puram Domini. Idenl denotat vox « vinum » hic, uti et Proverò. ix, 5; Apoc. vi, 6. Por « scoriā » vero et « aquam » significatur ipsa legis depravatio, per

traditiones quas induxerunt Scribæ et Pharisei, inquit S. Hieronymus, Cyrillus et Basilius.

Tertio, Leo Caslrius per « argentum » accipit ipsos doctores et sapientes ludæorum, additque : Plato, inquit, lib. Ili *De Depubl.*, ex (sala et Jeremia mutuatus est, ul aureos homines nominet viros coelesti sapientia et virtute pr. iditos; argentum vero cadeste ait illorum animis insitum esse, qui sapientia communi et viitutibus communibus sunt insignes; reliquis hominibus pro varietate morum aut æs, aut ferrum, aut stannum animis inditum esse. Pari modo apud Judæos Isaias alique Propbctæ cœlestes et incorruptibiles erant quasi aurum, Scribæ et Sacerdotes erant quasi argentum. Sensus ergo est, q. d. Isaias : Tui doctores et sacerdotes, o Jerusalem! doctrina et moribus depravati sunt, aliosque depravant.

Favent S. Hieronymus, Cyrillus, Basilios, qui tropologice hæc referunt ad hereticos, Ba>ilius etiam ad concionatores qui hominum gratiam blanditiis suis adulando cauponantur, faciuntque Evangelium servire suæ cupiditati, avaritia.* et ambitioni : hi enim sunt argentum et vinum adulteratum et vitiatum, de quibus dici possit quod Ennius dixit in dolosos milites et duces : « Cauponantes bellum, non b llig' ranles. » Sic emm hi sunt cauponantes Evangelium (ut ait Apololus, II *Cor.* n, 17) non evangelizantes. Vide Ambrosium in *Palm*, cxviii, serm. 12. Hi tres sensus apppositi sunt, et feie eodem tendunt.

Vinum tuum mixtum est aqua. — Idem dicit alio adagio. Septuaginta vertunt : « Caupones tui miscent vino aquam, p Eos sequitur S. Hieronymus, in *Comment.* Caupones sunt Scribæ et Pharisei, qui Pharisæicis suis expositionibus legem depravaverunt, libi nota: S. Hieronymus subinde abler vertit in *Comment*, quam vertit in Bibliis; sed Ecclesia recepit ejus Bibitorum versionem : illa ergo præ Commentariis sequenda est, cum ab iis dissentit (1).

Secundo, Hector Pintas sil exponit : « Vinum tuum mixtum est aqua, » hoc est, nulla esi in temera atque germana virtus : justitia tua mixta est crudelitate, ultione, et malitiosa quadam juris interpretatione : fortitudo mixta est temeritate et animi elatione : temperantia conjuncta est cum uegligenlia et igtivia : prudentia malitiam sibi et calliditatem copulavit. Religiosus miscet vinum aqua, quando eum obedientia miscet propriam voluntatem et iudicium, cum oratione curiosa et sabularia colloquia, cum cœlestibus cogitationibus et delectationibus consolationes viles et humanas. Concionatores vinum aqua miscent, si cum verbo Dei jungant lenocinia verborum, cum reprehensionibus assentationes, cum Dei

(i) Solent caupones falso numismate hospites Jccilxre, *1 polum aquí diluere, et pro meraco vinum non parum dilutam sendero, omnia deuiquū corrumpere, et <u,estui turpiter servire. Puto essa expositionem versus superioris, quod scilicet *facta fuerit caupona.* (Forenus.)

gloria *gloriam* hominum. Hic sensus accommodatus est, sed moralis.

Perperam ergo ex hoc Isaia loco Lutherus, in scripto contra regem Angliæ anno 1522 edito, probare nititur aquam non esse miscendam vino in calice EucharMi®. « Habet enim, ait ipse, hoc pessimam significationem, dicente Isaia: Vinum tuum mixtum est aqua. » Respondet enim ei recte Bellarminus, lib. IV *De Eucharist*, cap. xi, pessimam habere significationem, si caupones (de quibus agit hic Isaias) vinum aqua misceant: hoc enim significat eorum avaritiam, fraudulentiam et injustitiam. Non autem, si ipsi bibentes ea misceant: hoc enim arguit eorum temperantiam. Sed helluo Lutherus merum bibere vult, non mixtum: hinc mixtum ei pessimam habet significationem, quod scilicet per illum qui® su® el ebrietati satisfacere nequeat.

ftn.n 23. Principes tui infideles. — Hebraice est paronomasia inter צל*^ *sarim*, id est principes, et Orni? *sorerim*, id est infideles, perinde ac si dicas, *primi sunt pravi*. Sic voces, inquit Calvinus apud Marloratum, Episcopos Episcotos vel Apostopos, Cardinales Carnales vel Carpinales, Canonicos Cenonicos, Præpositos Prreposteros. Ita sannio iste virulenta lingua non nisi calumniari et maledicere a patre suo diabolo didicit: sed abeat stigmaticus. et sui stigmatis memor sileat.

Socii furum: (quia, ut sequitur) omnes diligunt munera; — et propterea jura omnia pervertunt. Vide quam iudices munera contemnere debeant, exempla et sententias veterum, quas citavi *Exodi* xvm, 21, et *Exodi* xxii, 8. Porro admirabilis hac in re fuit hoc sæculo B. Thomas Morns, qui cum Angli® totius supremus esset iudex et Cancellarius, invenissetque suum tribunal plenum causis et litibus, spatio biennii omnes expedivit et decidit, ut ne unam quidem reliquam fecerit, idque ea fide ut nemo de eo queri posset: tantus vero fuit avariti® hostis et munerum contemptor, ut, cum a puero in república usque ad annum retatis quinquagesimum esset versatus, summisque muniis perfunctus, annum tamen censum suum toto hoc tempore non auxerit ultra septuaginta aureos. Quot hodie videmus tenues, qui cum ad dignitates evehuntur, paucis annis per multa millia censum suum adaugent. Ili suut mori, non sunt Mori.

Hunc locum Prolatis avaris adaptat B. l'elrus Daraianus, epist. 2, lib. 11, quam scripsit ad S. R. E. Episcopos Cardinales, in qua docet omnes Ecclesi® clades promanare ex vitio avariti®, præsertim in accipiendis muneribus. Sic ergo incipit: « Vir sapiens ait, *Eccli.* xx, xenia et dona exciecant oculos iudicum, et quasi mulus in ore avertit correptiones eorum. Armat enim muneribus adveníanles, et per cos expugnat, ac cæcat eorum corda, qui suggerendi locum apud aures obli-
nent principales, de quibus per Isaiam Dominus

conqueritur, dicens: Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Dicit aliquis: Ego quidem nihil quiero, sed si quid gratis offertur, accipere non recuso. Ecce hic non notantur ii qui munera quierunt, sed qui tantummodo diligunt. Qui etiam socii furum (italico enim fur vocatur *furbo* quasi furo) non immerito dicuntur: quia dum furtiva dona suscipiunt, etiam a comrainistris suis et sodalibus deprehendi vel in furti crimine perhorrescunt. Et notandum, quod dicitur: Sequuntur retributiones; quia quamvis munificis suis auxilium, quod postulantur, impendunt, reatus tamen maculas non evadunt; quia dum beneficii sui talionem recipiunt, fructus recrioe mercedis amittunt. De quibus et paulo post dicit: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. » Causam subdit: « Acceptis quippe muneribus, si contra datorem quid agere volumus, mox in ore nostro verba mollescunt; locutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubescencia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conscia, debilitat judicialis censur® vigorem, reprimit eloquenti® libertatem. Nam et si iudicii rectitudo funditus non adimitur, iudicandi tamen auctoritas enervatur. Juxta Prophetam ergo (*Isaiam* cap. xxxiii), excutiamus manus nostras ab omni munere, et nocendi, sive juvandi servemus nobis ingenuam libertatem; ut non litigemus sub servitute pedini®, sed serviamus in libertate justili®. »

Nota: Pro « infideles » bebraice est a'TIID *sorerim*, a rapícenla stir, id est declinavit, recessit, perversus et rebellis fuit. Unde Aquila vertit, *recedentes*; Pagninus, *declinantes*; Pinlus, *perversi*; Septuaginta et S. Hieronymus, in *Comment.*, *inobedientes*: obedientia enim non tantum est subditorum, sed et boni principis. Ut enim populus Prfpapi» principi, sic ille Dei legibus parere debet. Populo '4 prec'est princeps, principi lex. Hinc, *Deutcr.* x y h, 18, præcipit Deus ut rex habeat legem secum, eamque legat cunctis diebus vil® su®. Unde IV *Rcg.* xi, 12, de Joiada pontifice dicitur: « Produxitque filium regis (Joas puerum) et posuit super eum diadema et testimonium; feceruntque eum regem. » Per « testimonium » lex intelligitur, qu® regi simul cum regia corona dabatur, ut juxta eam gubernaret. Idem senserunt Gentiles. Bias rogatus a quisnam esset vere princeps? Respondit: « Ille qui primus se legi subjicit. » Pindarus ait: u Lex est omnium mortalium regina. » Ratio est, quia, cum justitia sit tims legis, contempla lege ileri non potest quin princeps justitiam contemnat; quo facto sequitur seditiosus ac turbulentus rcipublic® status, indequo ejus perniciēs et interitus. Recte ergo dixit Justinianus: « Principe digna vox est legibus se subditum profiteri. » Perperam vero adulator illo Alexandro Magno ingemiscienti quod temulentus Clitum amicum occidisset, dixit, justitium jtingi

aMantem Jovi, eo quod justum sit quidquid Jupiter sive rex præcipit.

Denique li ée congrue adaptat S. Bernardus, serin. I *De Adventu*, protoplastis nostris: « Principes, ait, tui infideles, vel, ut alia translatio habet, inobedientes, socii furum. Revera enim principes nostri Adam et Eva, principia propaginis nostra; inobedientes et socii furum: qui quod filii Dei esi, serpentis, imo diaboli per serpentem, consilio snrripere (erant. Nec dissimulat injuriam filii pater, sed continuo in ipsum hominem vindiciam retribuit, et aggravat super nos manum suam. Omnes enim in Adam peccavimus, et in eo sententiam damnationis accepimus. »

Causa viduæ nox ingreditur ad illos. — Quia a viduis pauperculis non sperant munera aut favores, hinc carum causas non suscipiunt defendendas aut judicandas, sed cas semper ditioribus postponunt; aut, si cogantur judicare causam, non eis, sed parti adversæ, quia dives est vel amica, adjudicant.

Theophi- Kola hic et vers. 17, quam Deus curam habeat
'grator' duarum d pupillorum, jubeatque eis jus suum
vidua- reddi, casque opprimentes puniat. Illustris hac in
.Um jura parte fuit Theophilus Imperator; nam, ut narrant
" I Cedrenus et Zonaras, torn. III, in ejus Vita: Dux
quidam militem equo insigni spoliaverat, hic
miles in prælio occubuit, dux equum hunc Théophile
Imperatori donavit: uxor militis occisi
Theophilum Imperatorem ad templum Blachernense
equitantes de more conspicata mariti sui equo vehi,
concitato cursu aggressa, frenum equi apprehendit,
suum hunc esse vociferans, et non alium; sed ipsum
Imperatorem cædi mariti sui causam præbuisse.
Perterritus Imperator manere eam jubet, dum in
palatium ipse rediret, ac reversus statim eam ad se
vocat, ac de re tota accuratius inquit. Quam cum ea
a principio ad finem usque recitaret, illico etiam dux
iste sistitur, et muliere jussu Imperatoris occultata,
de equo acriter interrogatur. Quem cum asseveraret
suum fuisse, neque raptu paratum, producit extra
velum mulier, reum de vi peractura. Qua is
conspecta dirigit, et aliquandiu mutus adstitit,
tandemque ad se reversus, supplex pedibus
Imperatoris sese advolvit lacrymans, ac peccatum
confitens. Ergo Imperator ejus facultates viduæ
ejusque liberis jure hereditario addicit; ipsumque
dignitate spoliatum exilio perpetuo damnat.

Ibidem de eodem narrat Zonaras: mulierem
adiisse Theophilum, et accusasse Petronam Augusta;
fratrem, quod in vicinia sua ædes ita alte exstrueret,
ut suis luminibus officeret. Petronas ab imperatore
accersitus, et quid mulier diceret, interrogatus, nugas
eam agere dixit. Turn imperator: Cave, inquit, ne
denuo eadem de re me appellet, quod tibi bono non
est futurum; ac Petronam abire jussit, et, nisi ei
damnum resarciretur, ad se redire. Quod cum illa
fecisset, neque a Petrona quidquam impe-

traret, re desperata mrsns Imperatorem interpellavit: is statim quibusdam senatoribus mandavit,
ut viderent num damnum mulieri daretur. Abiere illi
statim, damnumque cognitum Imperatori renuntiarunt:
qui in forum progressus, atque ibi certo loco stans,
Petronam vestibibus direptis, et in tergo et in pectore
verberari jussit, et quæ in fraudem mulieris struxerat,
destrui, materiamque et solum ipsum mulieri attribui.

21. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum. —
Hic incipit Isaias proprie Prophetam agere, sternere
viam ad Christum, qui malis omnibus hactenus
enarratis remedium dabit. Est ergo hæc pars capituli
læta et consolatoria.

Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor. —
Forcius putat -A heu, vel nrt hoi, esse interjectionem
non dolentis, sed insultantis, q. d. Deus: Exsulto,
quia consolationem accipiam in Judæorum hostium
meorum vindicta et interitu. Simili enim modo ait
ipse, Ezeth. v, 13: « Complebo furorem meum, et
requiescere faciam in ditionem meam in eis, et
consolabor; » et Deuteronomio, xxviii: « Sicut ante
lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens,
vosque multiplicans; sic lætabitur disperdens vos
atque subvertens. » Verum proprie Hebræum hoi, et
Latinum « Ani, » dolentis est, non insultantis.
Significat ergo Deus hac voce: primo, se dolentem
et invitum punire peccatores, ut a sua indole et a
seipso abire videatur. Secundo, poenam fore gravem.
Sic enim medicus gemit cum quem videt ita ægrum,
ut uri vel secari debeat. « Vir fortis tunc ingemiscit,
quando se componit ad firmitatem, » ait Cicero in
Thescio. Ita Gssores lignorum gravem daturi ictum,
cum gemitu et suspirio eum eliciunt. « Heu » ergo
dolentis est, « consolabor » gaudentis: a consolabor,
» id est vindicabor: prius enim hemistichium,
consolabor de hostibus meis, more hebræo explicatur
per posterius, dum subdit, a-et vindicabor de inimicis
meis. » Solent enim homines injuria affecti gaudere
et consolari, si se ulcisci de hostibus possint: ita hic
de se loquitur Deus humiliter, ita tamen ut significet
se, quia benignissimus est, longe secus quam homines,
contra voluntatem lugentem et gementem ad vindictam
descendere, licet illa ejus justitie sit consolationi. Sic
ergo vindicta ejus Dicitur mixta est cum clementia et
misericordia, adeoque vindicta ipsa non tam peccatorem
doleat, quam Deum ipsum affligit anthropopallios; quia
Deus nolens, et quasi dolens peccatorem punit et
affligit: quin imo idem in Deo est affectus quo
vindicta punitque, et quo punito condolet et
compatitur. Unde Hebræum hoi, tam dolentis quam
gaudentis est, et tam heu quam va, ut vertunt
Septuaginta, significat; quia Deus solatium quod
vindicta afferre solet, cum dolore percipit, vere pius
pater etiam in judicio et castigatione. Adde: hiec Dei
vindicta summa est misericordia; per hanc enim
castigationem peccatorem con-

v.rlif *ct* emendat, cumque ex inimico facit amicum, ex injusto justum, ex mancipio diaboli et inferni servum Dei, et hæredeiu cadi. Vide *Can.* ALVI. Undo sequitur :

25. Et CONVERTAM MANUM MEAM AD TE, ET EXCOQUAM AD PURUM SCORIAM TUAM, ET AUFERAM OMNISTANNUM TUUM. — Vatablus vertit, *ptirqabo instar saponis scorias tuas*. Verum scoria non solet sapone purgari, et Hebræum *13 *bor* non tantum saponem, sed omnem rem quæ vim habet purgandi, significat : *bor* etiam purum significat, uti aperte vertit Noster. Rursum Vatablus et Hebræi referunt hic ad Sennacherib, qui obsedit Jerusalem anno H Ezechie. Verum hæ tantum fuerunt mina) Dei : nec enim Sennacherib cepit aut vastavit urbem, quin imo per preces Isaiæ et Ezechie ipso cum suis ab angelo contritus est; quare melius hæc referas ad captivitatem tum Babylonicam, tum Romanam, idque patebit, vers. 27. Porro verba hæc sunt Dei irati peccatis, sed propitii peccatoribus : bree enim est mira Dei vindicta, qua peccata in homine persequitur, occidit et abolet; sed mira sua clementia peccatorem immutat, in aliam vitam transfert, eique gratias et dona sua confert : facit enim ut, v. g., moriatur Petrus impurus, ebrius, incestus, superbus, et resurgat Petrus purus, sobrius, castus, humilis, etc. Estque metaphora ab aurifabris et argentariis, qui per ignem argentum liquant, a scoria, stanno, aliisque metallis secernunt et expurgant, *q. cl.* Sicut argentarius argenti massam impuram igne liquat et excoquit, idquo diu et sæpius (unde hebraico pro « convertam » est 3'ûN *ascib*; id est *reducam et reversabo manum*, uti facit aurifaber ut opus expurget, elimet et expoliat), donec purum argentino a stanno et scoria secernatur : ita et ego igne tribulationum, plagarum, et hostium Chaldæorum et Romanorum t imdiu vos, o Judei! excoquam et affligam, donec idololatria, injustitia, traditiones Pharisaic®, ali que sordes peccatorum a vobis plene secretæ et expurgatæ fuerint; et ex plumbeis, stanneis ac ferreis hominibus fiat is argentei et aurei. Rursum puniam, et c medio tollam impios judices, principes, Pontifices, Scribas et Phariseos. Ili enim per scoriam et stannum accipi possunt, ut dixi vers. 22. Unde simili metaphora conflatoris et argenti reprobi utitur Jeremías, cap. vi in fine (i).

(I) Intellige hoc loco, Christiano lector, quod interdum vastationes et captivitates, imo et lueresum inundatio quæ fere lotam terram occupat, sint voltiti divinitus mihi : r « nfiagratloncs in vindictam hostium Dei et absuendas scorias, et fides electorum probata inveniatur. Sunt itaque flagelli, et quasi initium damnationis imbrnitn, si autem mentem Dei attendes, sunt beneficia in pios. Fuig.; argentum cui admixtum est stannum seu it>m ivd-i. d mentem, nonno pro beneficio ducerei confitti et esori? Dolerci quid in stannum, et gerneret, qniv aliquil entra voluntatem oins fieret, et ei vis in-tefrvlur; - I 11. r n ■■■ argentum, quod ab injuria vindicator et expurgatur. (Futerius.)

Nqta : Ille tribulatio est fornax otconflatorium, quo purgantur electi, improbi comburuntur. Videlicta *Threnor.* i, 13, et *Daniel*, xi, 35.

26. Et MSTITUAM JUDICIS TUOS UT FUERUNT PRIUS, EI CONSILIARIOS TUOS SICUT ANTIQUITUS. — PliorCS Hebræorum boni judices fuerunt Moses, Josue, Gedeon, et alii in libris Judicum; ac post eos David, Salomon, Josaphat, etc. Restituit vero Deus tales post captivitatem Babylonicam, cum dedit eis Esdras, Nehemias, Jesum filium Josede, Machabæos, etc. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus Haymo, Hugo, Sanchez.

Rursum et magis, post captivitatem Romanam cujus illa Babylonica præambulum fuit et typus, tempore Christi restituit Deus Judæis pro Scribis et Phariseis impiiis pios et sanctos Apostolos, aliosque Ecclesia) Principes, qui primos illos judices tum sapientia, tum diligentia, tum docendi regendique facilitate et felicitate superantur. De Apostolis enim hæc accipiunt S. Hieronymus, Cyrillus, Hugo, Haymo, Dionysius, et Eorarius, unde sequitur :

Post hæc vocaberis civitas justis. — Septuaginta et Hebræus *civitas justitia*, ul scilicet justiprincipes, Esdras, Nehemias et alii habitent in Jerusalem, eamque juste regant et judicent, ulque justitia et justus Deus in ea dominantur : illi enim principes regent populum juxta justas Dei leges ab eo præscriptas et sancitas. Alludit ad priscum regem Solymorum, qui a probitate dictus est Melchisedech, id est rex justitia. *Secundo*, et magis vere, « vocaberis civitas justis, n scilicet Christi, cura is nascetur, teque docebit et sanctificabit; maxime cum in Pentecoste in te mittet Spiritum Sanctum. Ita S. Hieronymus. Christus enim antonomaslice in Scriptura vocatur Justus et Sanctus Sanctorum, adeoque omnes justificans et sanctificans : unde effecit ut Apostoli et eorum successores regerent Ecclesiam, non ad sua commoda vel gloriam, sed unam justissimam et sanctissimam Christi Domini voluntatem et gloriam in ea gubernanda intuendo.

Urbs fidelis, — scilicet Deo, in ejus unius fide, cultu et obedientia persistens : hoc ergo spectat custodiam primæ labui® Decalogi : sicut *civitas justitia* spectat secundam, ut dixi vers. 21. Ecclesia enim fuit Deo fidelis, quia fidem conjugalem Deo datam constanter servavit, cum Synagoga eam sæpe violarii, et quasi adultera iterum iterumque ad idola deflexerit.

27. Sion in judicio redimetur. — *q. cl.* Israel per Cyrum liberabitur et Babylone post justam satisfactionem, scilicet pernam 70 annorum captivitatis toleratam : illa enim hic vocatur *judicium*, quia justo Dei judicio eis fuit inflicta. Hinc Scpluogiuta vertunt: Cum *judicio salvabitur captivitas ejus. Unda* tunc Esdras, Nehemias alique justiprincipes « reducent, » regent quoque « eam in justitia, » uti explicui vers. præcedenti. Aliter Sanchez, « in judicio, » inquit, id est non temere, sed

aim delectu; qn'a scilicet illi reducentur qui erunt timentes Deum, ut ait Tobias, cap. nil., vers. 7, et quorum spiritum Deus suscitavit, u' dicitur I *Esdra* i, 1. *Secundo*, plenius et verius hoc factum est per Christum (ad quem do more hic avolat Propheta, juxta *Can.* VI et XII) qui a in iudicio, » id est ex rigida justitia, redemit Sion, id est Ecclesiam Judæorum et Gentium, quæ cœpit in Sion et Jerusalem.

Ubi nota : Ilæc Christi redemptio, licet fuerit opus summa clemenciæ et misericordi®, hic tamen vocatur a iudicium et justitia. » *Primo*, quia Christus ex justitia soluto lylro, puta pretio sanguinis sui, nos redemit. *Secundo*, quia dæmon, utpote tyrannus, injuste captivos tenebat Judæos, aliosque homines, licet peccatores, agens cos pro suo libitu ad omne scelus ; unde juste hac tyrannide a Christo privatus est. *Tertio*, quia licet dæmon a Deo potestatem tortoris in peccatores acceperit, ut eos occideret morte præsentis et reterna, tamen non accepit potestatem in Christum justum et Dei Filium. Unde quia ipse hac potestate sua abusus est, dum cum per Judæos curavit occidi, hinc juste meruit eadem in totum privari : Christus etiam morte sua tam iniqua et indigna hoc ipsum meruit; et hoc est quod ait Christus *Joan.* cap. XII, vers. 31 : « Nunc iudicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. » Ha S. Hieronymus et Rupertis. *Quarto*, quia Christus Ecclesia} et peccatoribus dat et infundit justitiam, dum eos a peccato redimit et justificat.

Anagogice Christus perfectissime redimet Sionem, id est Ecclesiam, ab omni malo tam culpæ qnnin pænæ in resurrectione novissima, idque ob meritum pœnitentiæ et patientiæ Sionis in hac vita.

Ter». < . 28. ET CONTERET (SCÍÍCetDt)US, V; dC Cfln. XVII) SCELESTOS, ET PECCATORES SIMUL : ET QUI DERELIQUERUNT Dominum, consumentur. — Hic a tempore Christi revolat Propheta ad suum snorumque supplicia; lineo ergo connecte cum vers. 24 : « Vindicabor do inimicis meis. » *Secundo*, tamen possunt hrec quoque ad tempus Christi referri, q. d. Deus redimet Sion, id est fideles et pios Sionis, qui Christo credent et obedient; alios vero Sionis filios secundum carnem, puta Judæos, qui Christe .çedera et obedire nolent, « conteret » Linquam scelestos vel peccatores (plus cniin est esse scelestum quam peccatorem), idcoque non tam filios quam spurijs, imo hostes Sionis. Vide *Can.* VII. Conterei, inquam, illos parlim in hac vita per Titum et Vespasianum. parlim in iudicio tum particulari, tum universali, cos ad gehennam condemnando: lune enim omnes « qui dereliquerunt Dominum, » id est Deum et Christum, « consumentur. »

Et qui dereliquerunt Dominum, consumentur — paupertate et aerumnis captivitatis in Babylone : sicut enim ex tot llebræorum millibus qui ex Ægypto sunt egressi, ob eorum murmur pauci scilicet Josuc et Caleb, ingressi sunt terram pro-

mi?>un, ih et potici o RibyJone fa Judream rediburd. Ita Sanchez.

29. Confundentur enim ab idolis. — Perfide Castalion vertit, a *divis*, ut insimulet invocationem Sanctorum. « Confundentur ergo ab idolis, » id est propter idola (sic sumitur a vel *ab* pro propter, *Jcrem.* xxn, 22 *Oste vn*, 16.); quia scilicet videbunt idola sua, quæ coluerunt, et in quibus speraverunt, non posse se nec illos ab hac Dei clade liberare. Hæc verba proprie pertinent ad tempus captivitatis Babylonice, non Romana » tempore Christi, quia tunc Judrei non coluerunt idola; sed in fine mundi sub Antichristo rursum at colent. Undo tunc rursum in iis confundentur, quando eorum dux Anlichristus cum suis creditur, et detrudetur ad tartara.

Et erubescetis super hortis quos elegeratis, — in quibus lascivo et impudice colebatis idola, maxime obscænum, Beelphegor sive Priapum. Vide ll *Paraiip.* xv, 16. Sub « hortis » intellige et nemora idolis consecrata (I). Est enallage personæ: transit enim a tertia ad secundam, significans hanc cladem non esse remotam, sed imminere, et præsentibus quibus loquitur obventuram. Vide *Can.* XVI.

30. Cum fueritis ieilt quercus defluentibus folijs, — quæ quondam florens jam in hieme aut senio defrondescens marcescit, arescit, emoritur: ita fiet et vobis : in hortis peccastis, ut horti marcescetis et puniemini.

Et 'ELUT HORTUS ABSQUE AQUA (2), — qui sine humore aret et squallet, nullumque virens producit, ita et vos fame et rerumnis in corpore tabescetis : in anima vero aqua gratire destituti absque fructu bonorum operum vitam agetis, non angelicam, non humanam, sed brutalem, sed diabolicam, sed infernalem.

31. Er ERIT FORTITUDO VESTRA UT FAVILLA STUPJS Ven. II.' (lu braice, ut *stupa*, scilicet accensa, quæ mox in favillam abit), et opus vestrum quasi scintilla : ET SUCCENDETUR UTRUMQUE SIMUL, ET NON ERIT QUI exstinguat. — « Utrumque » scilicet « opus » et « fortitudo. » Jam « fortitudinem » Judæorum vocat tum eorum urbes, muros, arma, arces; tum potius idola, in quibus ipsi omnem suam spera et robur ponebant; unde pro |DFI *chosen*, jam alijs punctis legunt pncAason, id est fortis. Unde Fortiin-Vatablus vertit, *eut fortissimus (dcorum vestrorum)* <A' 'P* a ut *stupa*. » Per « opus » intelligit ornatum, pom- ,n' pani cl cultum quem exhibebant idolis : rursum opes, fundos, palatia ope idolorum et dremonum

(1) IdoV'iatr® in nemoribus et sylvis plerumque cultum exercebant, et circa Deorum sanctuaria hortos couerebant, ubi omnimodas abominationes perpetrabant.

(2' In calidissimis Or,ends partibus, hortus esi locus vel ager ariburibus consitus, et dilfgentiori cura excultus: sic olivarum hirtus erat quasi olivarum plantatio. Porro cum in.ixiin v siccitati obnoxia est ista regio, prope fontes hort ' > delineabant, et in cis quoddam aqu.r receptaculum fodiebant, quod vel rivulus vel pluvi® alebant.

per fraudes, injustitias et rapinas, parta, ac consequenter ipsas fraudes, injustitias et rapinas, aliaque impietatis opera, 9. d. Hœe omnia putabatis esse fortissima foreque perpetua; al *ego* per Judææ excidium illa delebo et comburam instar stupæ, quæ levi flamma absumitur; comburam, inquam, tum per Babylonios, tum potius per ignem inferni : hic enim proprio erit inextinguibilis, in quo opera impiorum, omnisque eorum gloria, opes et fortitudo in ipso impio exurentur. Ita S. Basilius quem sequuntur S. Hieronymus et Haymo, qui utrum-

que incendium, scilicet temporale el æternum, terrenum ct gehennale, hic permiscent. Unde et Chaldæos vertit : « Comburentur impii el eorum opera prava. » Aliter hæc accipit Sanchez : Fortitudo, inquit, sunt mœnia ct turres, ignis sum peccata, g. d. Mœnia, quæ alias riderent suos hostes, jam erunt stupæ : quia, etiamsi nullus hostis ea invaderet, peccata tamen vestra quasi hostes intus grassantes ea consumerent, et in cinerem redigerent, sicut ignis consumit aridam stipulam; sed hoc videtur esse mysticum

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ávo Zaí ad Christum, prædicitque Ecclesiam quasi mantem a Christo erigendam, quodque ad eam confluent omnes gentes, quen bella in pacem, gladios in ligones convertent. Secundo, vers. 6, redit ad sua tempora, tuorumque scelera arguit. T i t i o, vers. 10, prædicit cladem et vastationem Judæis a Chaldæis inferendam. Denique, vers, ultimo, avolat ad Christum, monoique ne eum, nipote Deum, laccessant et exacerbent.

1. Verbum, quod vidit Isaias filius Amos, super Juda ct Jerusalem. 2. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, el elevabitur super colles, ct fluent ad eum omnes gentes. 3. El ibunt populi muli, et dicent : Venite, el ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, ct docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus : quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. 4. Et judicabit Gentes, ct arguet populos multos : et conflabunt gladios suos in vomeres, el lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. 5. Domus Jacob, •venite, et ambulemus iu lumine Domini. G. Projecisti enim populum tuum, domum Jacob : quia repleti sunt ut olim, el augures habuerunt ut Philisliim, ct pueris alienis adhæserunt. 7. Repleta est terra argento ct auro : et non est finis thesaurorum ejus : 8. ct repleta est terra ejus equis : ct innumerabiles quadriga ejus; ct repleta est terra ejus idolis, opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. 9. Et incurvavit se homo, ct humiliatus est vir : no ergo dimittas eis. 10. Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus. 11. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, ct incurvabitur altitudo virorum : exaltabitur autem Dominus solus in dic illa. 12. Quia dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum, ct super omnem arrogantem : et humiliabitur. 13. Et super omnes cedros Libani sublimes, et erectas, el super omnes quercus Basan. 14. Et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos. 15. El super omnem turrim excelsam, ct super omnem murum munitum, 16. ct super omnes naves Tharsis, el super omne quod visu pulchrum est. 17. El incurvabitur sublimitas hominum, ct humiliabitur altitudo virorum, el elevabitur Dominus solus in die illa : 18. et idola penitus conterentur : 19. et introibunt in speluncas petrarum, el in voragines terne, a facie formidinis Domini, eia gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. 20. In dic illa projiciet homo idola argenti sui, el simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ul adoraret, talpas el vespertiliones. 21. Et ingredietur scissuras petrarum, et in cavernas saxorum, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. 22. Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse.

1. Verbumj Quon vidit Isaias filius Amos, super Juda et Jerusalem (I), — eventurum non jam, sed tempore Messia; quando scilicet ex Juda nascetur Christus, Apostoli, el Ecclesia nova. De ea enim hic agi palet ex vers, scq., cura ait : « Et crii in novissimis diebus, » etc., et de eadem egit in fine capitis præccd., vcrs. 2G et 27; co ergo hæc perlinent. Unde Septuaginta pro a et erit, » vertunt, çuta *erit*, (piasi causam dantes dictorum in fine cap. præced. Nota a verbum, » id est visio, puta visum, sive res visa. Vide *Can. I.*

Rursum symbolice S. Hieronymus: «Hic, inquit, potius verbum dicitur quam visio, co quod priori capite Isaias videat visionem, hic vero Verbum quod erat in principio apud Deum (non in se, sed ut caro factum nos docuit in Ecclesia), et in illa Judæis comminans ad Gentium veniat salutem : in ista a Gentium salute incipiens, punito Israele, ex utraque vocatione credentes in Christi Ecclesiam congreget, n

2. Et erit. —Tò a et» per hebraismum redundat, eslque prophetiæ exordium ; solent enim Hebræi librum vel orationem ordiri per l est et.

In novissimis diebus, — in novissimo tempore, puta Messi®. Est synecdoche. Dies enim et, ut S. Joannes vocat, « hora novissima, n ponitur pro tempore ultimo legis Christi salis prolixo. IlaS. Augustinus, cpisl. 80 *ad Ilcsychium*.

Nola : Christi tempus dicitur a novissimum, » id est posterius aut sequens (hoc enim tantum significat Hebræum **mriK** *acharit*), etiamsi proprie non sil ultimum et novissimum. Sic Jacob moriens filiis ait, *Gen. xlix*, l : « Congregamini, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis, » id est temporibus sequentibus, puta post meam mortem. *Secundo*, proprie tempus Christi vocatur « novissimum, » tum quia Christus est finis legis et Prophetarum, tum quia est novissimum respectu originis et duralionis mundi,

(1) Hæc est igitur prima omnium visio scu prophetia quæ durat usque ad cap. vi, et continet vaticinia sub Odæ regnum edita, de Christo Domino omnium prophetarum line, de religionis quam ipse instituit, et Ecclesia; ipsius dignitate, devastatione Israelis ob ingentia eorum crimina, et <lc sanctis reliquiis quæ salvata sunt, ut replerem totum orbem tide ac cognitione veritatis.

In prima parte hujus capitis, Isaias Gentilibus auspicata prædicil, scilicet : *primo*. Ecclesiam Christi visibilem et palain propositam olim libere accessuris, 2 ; *secundo*. tanquam veritatis magistratam illam avide audituros, 3 ; *tertio*, sub hoc magisterio pacem et amicitiam constanter culturos, 4 ; *quarto*. Judæos ad camdcm Ecclesiam frequentandam invitatueros, vers. 5.

In secunda parto, Judæis funesta vaticinatur, nam, ne quis miretur Gentes quæ ignorabant Deum, divina hice præ Judæis perfundi, *primo* dat causam illorum reprobationis ob damnatas artes, scelera nefanda, G, terrena studia, 7, et idololatriam, 8, 9 ; *secundo*, denuntiat judicis divini vindictam, nec fuga declinandam, 10; nec reorum magnitudine, amplitudine aut pulchritudine retinendam, 11-17; nec idolorum potentia cohibendam, 1S-20; nec humano presidio tolerandam, 22.

ac præcedentium ætatom et statuum : pula si tempus omne ab origine mundi dividas in primum, medium, et novissimum ; sive in legem naturæ, Moysis, et grati® : tum enim lex grati® es/ultima, nec alia lex aut status ei succedet. Frustra ergo argutantur Judæi : Necdum est tempus novissimum, ergo Messias necdurn venit (2).

Præparatus mons domus Domini. — Hebraeum pDJ *nachon* significat non tantum præparatus, erectus, directus, sed etiam fundatus, munitus, instructus, firmatus et stabilitus; ut nulle vires, imo nec porte inferi ei possint prevalere. Sic et alibi sæpc *preparare* capitur pro *firmare*, ut Proverò, vin, 27 : « Quando preparaba!, id est fundabat,codos, aderam.» Psa/m. xxiii, vers. 2: a Super flumina præparavil, id est firmavit, cum, « scilicet terram.

Quæres : Quisnam est iste mons? Respondent 0™ *pitmo* Judæi esse Sion, oui sub Messia, inquit, imponetur monti Carmelo el Thabori, atque per Prima. lres leucas sursum attolletur. Sed hæ eorum solite sunt næniæ. Videt Galatinum, lib. V, cap. m.

Secundo, aliqui Catholici per montem accipiunt Sionis gloriam, quam scilicet ipse accepit, quando Christus in templo est præsentatus, docuit anno duodecimo, multa fecit miracula, et tandem Spiritum Sanctum in Apostolos e coelo misit. Verum hic sensus symbolicus est.

Terito, S. Cyprianus, vel quisquis est auctor libri *De Sina et Sion*, montem hunc aiunt esse crucem Christi. Rursum S. Gregorius, lib. I *in I Regum*, ail montem lume esse beatam Virginem : ejus enim sanctitas super omnes Sanctos et Angelos effulsit, et instar montis eminuit. Ipsa enim « meritorum verticem supra omnes Angelorum choros usque ad solium deitatis erexit, > inquit S. Gregorius in lib. I *Regum*, cap. i, sub initium. Verum etiam hæc si mbolica et mystica sunt.

Quarto, S. Hieronymus, Rasilius, Rupertos, el Q<uru. nulli alii veterum censent montem hunc esse Christum. Hic enim est mons in vertice montium, id est Apostolorum el Prophetarum, quos sua doctrina et gratia superat et excellit. Hic sensus cum sequenti cohærel : Christus enim est Ecclesias caput ; unde Christus et Ecclesia unum quid censentur, juxta regulas Ticouii apud S. Augustinum. Quidquid ergo de Ecclesia dicitur, dicitur etiam de Christo : et e converso.

Quinto, et aptissime, Cyrillus hic, et Eusebius, Qninu lib. II. Deznonstr. cap. xxxii, Vhanasius, initio epist. »t g* *ad Epictetum*, per montem intelligunt Ecclesiam; hæc enim est cornus boni.ni altissima, et maxime ,ia. conspicua, perinde ac si in monte esset sita. Est

(i) Secundum Hebreos, ubi in Prophetis invenitur « iu novissimo dierum, » id de tempore Mcssiæ est inteiiigendutn. Unde tam Hebraei quam Christiani boc caput do Christo intelligondum docent, quod scilicet Ecclesia Christi ex gentibus in magnam congreganda sit multitudinem, idque pr.Tihcationo *novee legit ex Jerusalem pro'ieunlis*. (Munsterus.)

catachresis. Vide *Can.* VI. Unde Septuaginta pro « pr.vparatus » vertunt iyçawj, id est *manifestus*. Alludit tum ad veterum templa et altaria, quæ in montibus erigebantur, ibi enim sacrificabant, indegne vocabantur Excelsa; tum ad montes Sion e/ Moria, ut mox dicam, *q. d.* Excelsum sive altare Domini, puta Ecclesia, longe so attollet supra aliorum excelsorum cacumina. Hinc patet Ecclesiam Christi esse visibilem, illamquo Novantium quæ lucem fugit, ailque se esse invisibilem, non Christi, sed Antichrisli esse Ecclesiam.

Anagogice, mons hic est regnum ccelorum, puta Ecclesia triumphans, inquit S. Bernardus, *serin.* in illud : « Quis ascendet in montem Domini? Erit enim, ait, ibi mons pacis, mons gaudii, mons vite. mons glorie. Et hi omnes montes unus mons consummate felicitatis. »

ihc r t In vertice montium. — Ecclesia est in vertice
ja reni- Inon|uin : pn'mo, quia sua altitudine, dignitate et
tiTi .n.10l> gloria superat Judeorum montes, scilicet Sion, in
Pri@«. quo erat arx Davidis, et Moria, in quo erectum
erat templum; adeoque Sion et Moria subsunt Ecclesie, quasi vertici et capili suo, et a se adumbrato : sicut in ichnographia exemplar domus subest fabriore et domui quam delineat, adumbrat et representat. Sic enim umbra subest suo corpori, et imago subest suo exemplari. Ita Sanchez, *sanalo.* S- *undo*, quia iisdem superat omnia templa, et
Ttrtjo. sacra Judeormn et Gentium. *Tertio*, quia ejus doctrina, vita et mores omni philosophia et sapientia, omni ingenio, omni veterum religione et cœtu, omnibus etiam locis et montibus cultu aliquo sacris longe eminet et excellit; ulpolcc ccelo projecta, supernatural!» et divina. Ita Cyrdlus, *Qmrto.* Hieronymus, Basilius et alii. *Quarto*, ex S. Augustino et Procopio, Leo Castrius : Montes, inquit, vocantur Patriarclia, Prophète, Apostolici alii Sancti illustres; quia licet corpore degant in terra, mente tamen, conversatione et virtutibus transcendunt sidera : super hos montes nidificata est Ecclesia, quasi mons altissimus : colles sunt minores Sancti.

i Et fluent ad eum omnes gentes. — Nola miraculum : Rumina enim deorsum fluunt, hic v ro
' - '3- fluunt «ursum in altissimum montem ascendendo.
1 ' Hoc facit gratia Christi, quæ sursum corda rapit. Ru iw i per « fluent n significatur affluentia et ad morem fluminis rapidus cursus gentium omnium ad Ecclesiam. *Tertio*, « fluent n significat cursum hunc fore spontaneum, *q. d.* Ad Ecclesiam quasi mont'm sapientire et virtutum, contra naturam sursum, vi gratie coelesti*, ex omnibus orbi* nationibus plurimi aggregabunt se, ea animi propensionc, contentione ac impetu, quo solent flumina in imas valles c montibus defluere. Hoc est quo IChri-tus ait, *Joan.* iv, se daturum aquam salient m sursum, puta in vitam reternam; et *Joan.* m : « Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham rei meipsum.» Quin el Euripides in *Medea*: «Sursum, inquit, sacrorum fluviorum feruntur

fontes omnes. » Jam « fluent, » non simul, sed successive : primo enim ad Christum accesserunt Judici, deinde Samarite, mox Syri, inde Grati, Latini; nunc Indi, Japones et Sinenses.

3. Et dicent : Venite, et ascendamus ad montem Domini (ad Christum et Ecclesiam), et ad domum Dei Jacod. — Est mimesis. Alludit ad Bethel, ubi Jacob vidit Deum scate innixum, *Genes.xxviii*, 17, dixitque : « N'on est hio aliud nisi domus Dei, cl porta cœli, o indeque locum vocavit Bethel-Hinc Ecclesia vocatur « coelum, » et a Christo Eecir>u « regnum caelorum; » in cado enim quasi in do-e, ' ca' ino sua habitat Deus. Nam, ut ail S. Bernardus, *semi. 27 in Cant.* : « Ecclesia in suo universitate est ingens quoddam caelum, extentum a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum, » *Psahn.* Lxxi. In boceado luna est fides, hesperus est spes, sol est charitas, astra sunt singulre virtutes, singulique Sancti. Bethel A«tr» enim significat domum Dei, puta Ecclesiam. Sensus ergo est, *q. d.* Apostoli Christi prædicant nobis non ignotum aliquem Deum, sed illum ipsum qucin coluit pater noster Jacob. Rursum invitant nos ad cam Ecclesiam, in qua vixit Jacob, quamque sua Bethel præfiguravit. Ergo cum Deus jam figuram hanc impleverit, Christumque in carne revelarit, accurramus ad eum ejusqtie Ecclesiam; quod uti olim in typo fecit Jacob, ita jam reipsa faceret si viveret. Domus ergo Dei Jacob jam est Ecclesia, v. g. templum S. Petri, et S. Pauli, S. Joannis, etc. Ita cum Galatino, lib. V, cap. v, respondendum Judeis objicientibus, Christianos non dicere : Ascendamus ad domum Dei Jacob; sed, ad Ecclesiam S. Petri, S. Pauli, etc., nimirum bree ipsa jam unum idemque esse.

Et docebit (De.us Jacob) nos vias suas. — Est vox Gentium confluentium ad Christum cl Ecclesiam, *q. d.* Docuit nos Plato, docuit nos Socrates, docuit nos Aristoteles, Diogenes, Pythagoras et alii, promiserunt nobis veram sapientiam et viam ad virtutem et salutem, sed falso; nam, ut ait Psaltes, *Psalm*, cxviii, 85 : « Narraverunt mihi iniqui fabulationes : sed non ut lex tua. » Et Baruch cap. ni, vers. 22 : Sapientia vera o non est audita in terra Chanaan, nec visa est in The-man.» Rursum docuit nos Abraham, docuit Jacob, docuit Moyses; sed nos perficcro, Christianam et plenam sapientiam docere, cœlum aperire, gratiam et robur ad ea quæ docebant opere provianda conferre non potuerunt : « Lex enim per Moyscn data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est,» *Joan.* i. Ili ergo quasi indices et duces nos ad Christum transmiserunt. EiaergO, agite, sine breviatione, sine mora venite, tefi etalacrcs ascendamus cum Jacob patre nostro ad Bethel, ad montem Domini, ad domum Dei, ascendamus ad Messiam nostrum, ad Christum, verum orbis doclorem : ille nos in Ecclesia docebit vias Dei, vias incoelum, scientiam Sanctorum; ille gratiam simul conferet, ut facile hanc viam ineamus, imo

curramus, non passibus corporis, sed mentis, pula credendo, sperando, pcciiitendo, amando, obediendo, et pio castequo vivendo, utquo alios ad cadein præstanda invitemus : hoc enim *nJw* «venite, ascendamus, u Christiani cnim est non tantum suam, sed et aliorum salutem curare; et ad hoc nos prævenil ct incitai gratia Christi.

Moraliter, Christiani est semper ascendere ad majora et meliora. Onde S. Augustinus in *Psalm.* XLV, ad illa verba : « Venito ct videto opera Domini : Quid est, inquit, Venito, ascendamus? venite, id est credile, ascendamus, id est proficiamus, elad perfectionem enitamur. »

Qua de Sion exhibit lex (non Judaica, sed Christiana; puta lex grati®, lex vivificans, data tam Gentibus quam Judæis), et vr.autM Domini (Evangelium el Evangelii pra-dicalio) de Jerusalem:— quando nimirum Apostoli, recepto Spiritu Sancio in Pentecoste, ex Jerusalem et Judæa exhibunt, sequo dividunt et dispergent per omnes orbis regiones, ut impicant præceptum Christi, *Natlh.* XXVIII : « Euntes ergo docete omnes gentes, » *q. d.* Venite, ascendamus ad Sion, id est ad Ecclesiam natam in Sion, quia inde prodibit Ic.xgraliæ et salutis. Frivolum ergo est cavillum Musculi : non dici, de Tarpeia rupe, non, de Capitolio ct Roma, sed, de Sion exhibit lex. Nam certum est primos Evangelii præcones, puta Apostolos de Sion exisso in totum orbem, non de Roma : sed ubi relictæ Sion caput Eccleri® slatucrunlRoin®,deincepsde Roma exierunt prædicatores, missi a Romano Pontifice in omnes gentes, uti D. Baronius, omnesque omnium gentium Annales docent. Sion cnim Christiana est Roma.

Ven.4. A. Et judicabit Gentes,—scilicet Deus Jacob (do quo vers. 3) per çbrislum ejusque Apostolos cl eorum successores.

Jadlai Vox «judicabit » quadrupliciter hic accipi potest. *Pi imo, q. d.* Christus justam sententiam pro-rSciter' ^crt Pro ôi-'nlibus contra calumniatorem diabolum, cl eas absolvet justo suo judicio. Ita Sasbout. Hoc cnim subinde significat *judicare*, non tintimi cum jungitur dativo, sed etiam cum accusativo, ut Pia/, xi!, 1 : «Judica me (id est, justam sententiam prome profer),et discerno causam me tm de gente non sancta; » ct *Psahn.* lxxxi, 4 : « Judicabit pauperes populi, cl salvos faciei filios pauperum. » Ubi obiter nota, in psalmis quasi in rhythmis supe posteriorius hemistichium explicaro prius, imo idem vel quasi idem dicere quod dixit prius, sed aliis verbis, ut: « Deus, in adjutorium meum intendo, » idem est cum co quod sequitur: «Domine, ad adjuvandum me fedina. Cor •mundum crea in me, Deus, » idem est cum co quod sequitur, « cl spiritum rectum innova iu visceribus meis. Reddo mihi 1ltiliam salutaris tui, » pene idem est cum eo quod sequitur, « et spiritu principali confirma me. » Spiritus cnim lu tus confirmat Sanctos, et animal ad constantiam, omneque bonum, sicut ex adverso spiritus tristis

animum dejicit, ut in opere perdurare nequeat.

Secundo, « judicabit, » id est, vindicabit Gentes utyrannide diaboli. Sic cnim Gedeon, Samson, Jcphte et alii vocantur indices, id est vindices « Israelis. » Sic dictur *Psalm*, xxxtv, 1 : « Judica (id est vindica), Domine, nocentes me, expugna impugnantes me.»

Tertio, ct simpbcius, « judicabit,» id est reget TertK ct dominabitur; sic rursum Gedeon, Jcphte, Samson, et alii vocantur judices, id est principes cl rectores Israel. Per *judicare* ergo hic significatur plenum imperium Christi in omnes gentes, uti el *Psal.* lxxxi, 1 : « Deus, judicium tuum regida, etc., judicare populum tuum in justitia, n Unde sequitur : « Et arguet populos multos, » scilicet Scribas, Phariacos, aliosque quosvis infideles et inobedientes sibi, etiam philosophos et sapientes. Hos cnim arguet Christus tum hic per se ct Apostolos, aliosque præcones, vel ut convertantur, vel ut confundantur; hoc est enim quod ait Christus de Spiritu Sancio a se mittendo: « Cum venerit ille, arguet mundum de peccato,» *Joan*, xvi, 8; tum in judicio generali, cum eos condemnabit. Ita S. Basiliusct alii.

Quarto, et sublimius, « jmlicabit Gentes, » id c«irto. est. lites ct odia Gentium justo judicio dirimet et componet, cosque qui lites el bella movent « arguet » et compescet. Unde Septuaginta vertunt, *judicabit inter Gentes*. Ita Tertullianus, libro III *Contra Tar ion.* xxi, ct Athanasius, libro I *De Incarnat. Verbi, q. d.* Christus per legem Evangelichrirtn, cam charitatis, modesti®, juslitia®, mansuetudinis ct patienti®, omnes Gentium rixas et dissidia componet, odia ct antipathias evellet, r xosos mu et feroces compescet, facietque ut in eadem Ecclesia amice versentur quasi fratres, Romani et Græci, Judei ct Gentiles, Hispani ct Franci, Germani ct Galli, Augii el Scoti, etc., quia pro spiritu ir®, superbi®, aversionis et vindicte, indet cis spiritum lenitatis, humilitatis, amoris ct concordia® : quo fiet id quod ait Isaías, cap. xi, vers. G : «Habitabit lupo cum agno, ct pardus cum hædo accubabit; vitulus et Ico el ovis simul morabuntur, ct puer parvulus minabit cos. Vitulus ct ursus pascentur : simul requiescent catuli eorum: cl leo quasi bos comedet paleas. » Rursum hoo spiritu fiet id quod sequitur :

Et COMIAIUXT GLADIOS SUOS IX VOMERES, ET LAN-CEAS suas jN falces. — Cessantibus discordiis ct bellis, ex militibus fient agricola?, armaque sua convertent in ligones, in vomeresct falces: quia omnes studebunt conco di® et paci, atque in pace terrain agrosque colent. « Unde cnim bella ct lites in vobis? Nonne hinc? (i concupiscentiis vestris, qua' militant in membris vestris? » ait Giidio» S. Jacobus, cap. iv. Sic de ense conflato in falcem tempore pacis canit Martialis, lib. XIX, Epigr. 34 : Ws***

Pax me certa ducis placidos conflavit in usus i
Agricola nunc sum ; militis ante fui.

E contrario de falce conflata in ensem tempore belli canit Virgilius, lib. I, *Georg.* :

Et curvi rigidum falces conflantur in ensem.

Et Ovidius, I *Pastor.* :

Sarcula cessabant; versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat.

Et Joel, cap. ut : a Concidite aratra vesfra in gladios, et ligones vestros in lanceas. » Hujus pacis Christian® preambula et quasi inchoatio fuit pax totius orbis, quæ fuit in nativitate Christi : «Revolvamus, inquit S. Hieronymus, veterum historias, et inveniemus usque ad vigesimum octavum annum Augusti Cæsaris, cujus quadragesimo primo anno natus est Christus in Jpdæa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, et singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita ut cæderent et cædrentur. Orto autem Domino Salvatore, quando sub præside Syriae Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio, et Evangelico; doctrinó; pax Romani imperii preparata, tunc omnia bella cessaverunt, et nequaquam per oppida et vicos ad prelia, sedad agrorum cultus exercebantur. » Hinc de tempore Augusti canit Virgilius, libr. I *Æneid.* :

Aspera tuæ positis mitescent sxcula bellis
Claudentur belli porti, etc.

Non diu post Augustum Romæ a Vespasiano Imperatore instauratum fuit templum pacis, cujus magnificentiam hodicrn® ruinæ testantur. De eo ita scribit S. Hieronymus in *Joelem* : « Vespasianus et Titus, Romæ templo pacis (edificato, vasa templi Hierosolymitani, et universa donaria in delubro illius constituerunt, quæ Greca et Romana narrat historia.

Torro id inter alios fecisse Paulum docet Tertullianus, *Contra Gnósticos*, cap. xm : « Paulus, ait, Apostolus de persecutore, qui priusEcclesiæ sanguinem fudit, postea gladium stylo mutans, et convertens machæram in aratrum, lupus rapax Benjamin deinde afferens ipse etiam escam. »

Symbolice hæc Pintus: Apostolus, ait, Rom. vi, 13, asserit membrahominis flagitiosi esse gladios et arma iniquitatis, quibus animam suam sauciat et vulnerat, cum deberent esse arma justitiæ, quibus adversus vitia pugnaret, et in quibus Deum portaret, juxta illud I *Cor.* vi, 20 : «Glorificato et portato Deum in corpore vestio. » Nihil igitur aliud est gladios in vomeres convitti, et bx-tv» in falces, quam sensus et membra omnia quin erant arma diaboli, effici vomeres agrum Domini operibus cbaritatis scindentes cl arantes, V tlique in falces fructus pietatis Deo gratissimos metentes.

• -I » Nec EIFBCEBCMCR ULTRA AD I'RXLUJI — QUæ-
* I r : : Quomodo id est verum ? nam post Christum
-& UIA non t nliuu inter Christianos et iniideles, sed

etiam inter ipsos Christianos fuerunt et sunt bella, bella.

Respondent *primo*, Anabaptiste, Erasmus, r pi[i]. Agrippa, et olim Manichisi, bellum in se esse ma- frinì» lum; unde Judæis quidem, utpote imperfectis, fuisse permissum, sed a Christo et Apostolis esso vetitum et sublatum. Stolidior el impudentior, vel potius impientior, fuit Lutherus, qui non tantum bellum offensivum, sed et defensivum sustulit. Ejus enim hoc est paradoxum : « Tureae Christianos invadenti resistere non licet. » Ratio est : « Quia Turca est flagellum Dei; qui ergo ei resistit, Deo resistit. » Sed pari ratione conclusisset, nec diabolo, nec scelerato ulli esse resistendum, quos tamen Deus jubet compesci, imo occidi. Deus ergo sicut vult permittere ut Tureas nos bello laccessant, ut dæmon et impii nos tentent et vexent : sic ex adverso vult nos iis resistere, nisi contrarium expresse revelet, uti revelavit Judæis velle se ut dederent Jerusalem Nabuchodonosori. Sic Deus reliquit Cháñameos aliquos in Judæa, ut in iis erudiret et exerceret Israelem, cumque cogeret ad sui cultum, æque ac ad jugem militiam, *Judie*, ni, vers. 11. Hic ergo est error et hærcsis, quæ satis refellitur ex bellis Machabæorum, Josué, Constantini, et aliorum, Dei non tantum permissu, sed etiam jussu susceptis.

Unde *secundo*, magis catholice et vere respondet Cyrillus, post Christum in lege nova bella non esse tot, nec tanta, nec in ipsis visceribus orbis, uti erant ante Christum. Sic IV *Reg.* vi, 23, dicuntur Syri non ultra venisse in fines Israel, quia rarius venerunt quam ante : nam venisse aliquando constat. Verum, ut hoc sit verum, non tamen satisfacit, nec exhaurit vim et fundum sententiæ prophetic®.

Tertio, S. Hieronymus et Eusebius, lib. I *De Terite. Præparat.* i, respondent hæcaccipi de ortu Christi, quando Jano tertium clauso diu in orbe altissima fuit pax. Sed nec hæc explicatio verba fsaiæadæquat : iis enim videtur non diuturna, sed absolutaetæterna pax promitti. Hoc enim significat to « nec ultra. » Adde, quod hæcpax hic insinuetur non processura Christum, sed invehenda per redargutionem et increpationem, id est prædicationem Christi jam nati; ait enim : « Etjudicabit (Christus) Gentes, et arguet populos multos, qui ab eo redarguti et conversi conflabunt gladios suos in vomeres, etc., nec exercebuntur ultra ad prælium. »

Dico ergo ex *Can.* VI, cum Deus aliquid Synagogæ vel Ecclesiæ promittit, quantumvis amplis et universalibus verbis, id tamen de bonis et probis tantum, qui foedus et amicitiam cum Deo promittente et paciscente servant, intelligenduin esse. Hæc ergo pax hic promissa, et ab Angelo in Christi ortu decantata, universalis et perpetua viget inter veros Christi fideles, qui Christi regis et doctoris sui institutionem, doctrinam cl leges (hre enim ubique pacem , concordiam et charitatem incul-

cani) sequuntur, de quibus hactenus hic egit Isaias. Ili enim ex Christi sancta disciplina, superbite, avariti»), aliisque pravis animi motibus et cupiditatibus edomit, et secum, et cum Deo, et cum aliis hominibus perpetuam agunt pacem, et, si ex necessitate alicui injusto scelus sua invadenti litem, vel bellum justum moveant, odio abstinent, non alium lacerare, sed suum recipere cupiunt : itaque non bellum in se, sed per bellum pacem et justitiam quierunt. Ita Tertullianus et Athanasius supra, et Irenaeus, lib. IV, cap. I x v i i, et Origenes, lib. V *Contra Celsum*.

Non ergo bella vera et justa, qualia gesserunt etiam piissimi Imperatores, sed ambitiosa, injusta et tyrannica, quibus ex libidine dominandi invadebantur innocentes, hic per Christum Christus que legem elidenda et abolenda praedicat Isaias, qualia ante Christum gesserunt Nemrod, Nabuchodonosor, Alexander, Caesar, alique Assyrii, Chaldaei, Persae, Cneci et Romani : quorum bella non tam bella quam latrocinia fuere, uti docet S. Augustinus *Civil-* cap. x i i i et sequent. Christiani ergo, qui ex libidine dominandi vel diti- scendi, aut ex invidia, ne scilicet princeps vicinus nimis magnus et potens fiat, ei bellum iniquum movent, non tam Christiani sunt quam Pagani.

Moraliter, disce hic quantum bonum sit pax et concordia, utpote ob quam Christus in hunc mundum venit. Hoc est quod Angeli Christo nato cecinerunt : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis. » Ubi vi « bonae voluntatis, » S. Ambrosius et alii nonnulli referunt ad « hominibus, » hoc sensu, quasi dicat : Pax sit hominibus, non omnibus, sed iis qui sunt bonae voluntatis; vel, ut S. Leo (serm. *De Nativitate Domini*), pax sit hominibus, quae scilicet eos faciat esse bonae voluntatis. Verum quia Graecum *ἐν* et Hebraeum *בין* *raison* in S. Scriptura fere non hominibus, sed Deo tribuitur, et significat Dei gratiam, benevolentiam, beneplacitum erga homines; hinc melius Theophylactus, Euthymius, Nysenus et alii hunc dant sensum : « Pax sit hominibus, » hominibus, inquam, quos Deus hac gratia, et bona voluntate ac benevolentia sine eorum merito prosequitur, ut det eis Salvatorem talem et reconciliatorem, qui pacem inter homines, Deum et Angelos, inter caelum et terram componat. Sic homines bonae voluntatis alibi vocantur filii dilectionis, id est filii voliti et dilecti a Deo. Vide dicta *Ephes*, i, 9. Uac de causa rursum Christus, abiens e mundo, pacem nobis testamento reliquit, nosque in ea sibi suorumque bonorum omnium haereditas instituit, dicens : « Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis, » hoc est quod ait Apostolus : a Pax Christi exsultet in cordibus vestris, » *Coloss*, in, IB. Vide ibi dicta. Ita Barnabasius Priefectus exercitus regis Abyssinorum, cum Praetore Lusitano fcedus initurus, apprehensa cruce nixus genibus : « Quam, inquit, paxin Jesus Christus generis humani re-

demptor discipulis reliquit, eadem esto inter nos, quaejisdem profiteamur cultum et fidem, » Ita noter Maficius, *Historia Indica* lib. III. Alfonsus Aragonum rex dicebat : « Pacem ego dare, non vendere solitus : » volebat scilicet pro pace pecuniam magnam, quam poterat extorquere, a Venetis accipere ; sed eam gratis dare. Fredericus III, Saxoniae Dux, pacis amans, multas arces aut munitiones condidit, imo conditas ab aliis solo ipseavit; nec pecunias congregabat, sed in usus utiles et pios expendebat. Rogatus cur id faceret, respondit : « Ne ego leviter offensus aliquando, arcibus et pecuniis meis confusus, nimis facile vicinos me inferiores bello lacerem, et pacem cum eis violam. » Quod utique facturus non erat arcibus et pecunia, qui belli est nervus, destitutus : sciebat nimirum, quod

Pax optima rerum

Quas homini novisse datum est; pax una triumphii

Innumeris potior : pax custodire salutem.

Et cives square potens.

Jovianus Imperator : « Odi, inquit; omne contentionum genus, concordiam autem unice amplector et amo. » Ita Socrates, lib. III, cap. xxi, nimirum :

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Ita B. Nazianzenus ob cernulos pacis causa cessit Archiepiscopatu Constantinopolitano: « Si, inquit, propter me orta haec est tempestas, projicite me in mare; » et ad Theodosium Imperatorem : « Non pecunias, ait, non dignitates ambio, sed ut liberer Episcopatu obsecro; cesset invidia, pacem colant Episcopi, tu maxime ineam rem annitere : sacerdotum bellum comprime, qui barbarorum audaciam compescuisti, maxima imperii tui trophaea una re exorna, nimirum Episcoporum concordia; hoc ego donum a te peto, hoc beneficium ultimum porrige. » Ha Gregorius presbyter in ejus Vita.

Marcus et Marcellianus fratres stipitibus infixi psalmum illum alternis decantarunt: « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum! » Cumque irriderent tormenta, crubuit Diocletianus, et ambos lanceis confodi jussit. Dicant idem Christiani, hacque concordia et pace Tureas, haereticos, omnesque hostes superabunt.

Vis etiam Gentiles? Probus Imperator dicebat : « Brevi milites necesarios non habebimus. » Sperabat tantam pacem, ut nihil opus esset exercitu. Hanc mentem utinam Deus immittat omnibus nostri saeculi principibus! Ha Vopiscus.

Cræsus, a Cyro captus, hoc argumento bello pacem praetulit, quod « pacis tempore filii sepelirent patres, in bello contra patres sepelirent filios. » Philo : « Pax, ait, vel cum magno damno conjuncta, melior est bello. Pax maximum bonum est et divinum, quod nullus mortalium prestare potest. » Autumnus Pius acclamabat illam

Scipionis sententiam : « Malo servare unum civem, quam mille hostes occidere; » pacem videlicet bello præferens, et in ipso bello sentiens hanc primam oportere esse ducis curam, ut quam minima civium jactura comparetur victoria. Ita Julius Capitolinus.

Otho Imperator cum videret aut deponendum imperium, aut magna civium strage tuendum, statuerat sponte mori, ac amicis et militibus hortantibus ne tam cito de belli eventu desperaret, negavit sibi vitam suam esso tanti, ut hac de causa behum civile nasceretur. Quis non miretur hunc animum in Ethnico principe, coque triginta lres annos nato? Cicero, lib. VII -d Attic., epist. 14 : « Pax vel injusta, inquit, utilior est justissimo bello. » Livius, lib. XXX : « Melior, ait, tutiorque est certa pax, quam sperata victoria. Illa in tua; hæc in deorum manu est. » Quocirca « non ita aliena appetes, ut de tuis dimices. » Nam, ut ait Homerus, *Iliad.* VI : a Mars communis interimit quoquo jam perimentem. »

Antisthenes « fratrum inter se concordiam dixit quovis muro firmitus esse munimentum. »

Musonius dicebat nullas nuptias sine concordia esso honestas, nec ullam societatem utilem. Improbos vero concordiam inter se alere non posse : sicut lignum rectum cum curvo, aut duo ligna curva inter se convenire nequeunt.

Isæus, cum Spartani de civitate mœnibus cingenda cogitarent, illud Homeri recitavit : u Scutum hresit scuto; galeas galea, atquo viro vir. » Et adjecit : a Sic mihi state, Lacedæmonii, et muris cincti sumus. » Ha Philostratus in *Sophist.*

Scilurus, octoginta habens filios masculos, moriturus fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cum singuli quasi impossibile récusassent, ipse singula jacula exemit, atque facile confregit omnia, filios admonens his verbis : « Si concordēs eritis; validi invictique manebitis; contra si dissidiis et seditione distrahamini, imbecilles erilis et expugnati faciles. » Ita Plularchus in *Apophthegm.*

Micipsa rex, moriturus, filios ad concordiam hortatus est hac aurea sententia : « Concordia res parvæ crescunt, discordia autem maximæ ditabuntur. o Ita Sallustius in *Jugurtha.*

Severus Imperator moriturus vocavit filios M. Antoninum et Getum, aitque : « Tacite ut conveniat inter vos, locupletate milites, eideros omnes contemnite. » Recte monuit : nam alter alterum postea interemit, ipsumque et se cum familia perdidit. Ha Dionysius et Xiphilus in *Vita Severi.*

5. Dones Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini. — Est vox Gentium conversarum et Christianarum ad Judæos : illa enim coepit, vers. 3, ethic firmatur, ut vult Rupertus, aut potius est vox ipsius Prophetæ hæc, posteros suos Judæos futuros tempore Christi invitantis ad lumen fidei Christiana*, q. d. O Jacobæi ! o posteri fideles et « anuli Patriarchæ Jacob, recipite lumen, id est

Evangelium Christi : nolite In co ceacre Gentibus barbaris et idololatriis : quin potius cum eis et pro eis Messiam vestrum adite, ut ab eo lumine fidei; gratiæ et salutis, wque ac illi, illuminemini (I).

6. PROIECISTI ENIM POPULUM TUUM, DOMUM JACOB. — Vatablus vertit, *proiecisti autem* ; sed Hæbræum » *ki* significat *enim*, non *autem*. Quaeres, cuius rei causam det-rò «cniin?» Respondent aliqui : succensionis et eversionis Hierosolymæ, de qua egit in fine cap. præcedentis; eo enim hæc pertinere. Verum hoc nimis remotum et durum est : sequitur enim, cap. ii, vers. 1 : « Verbum Domini, etc. » Dico ergo, sensus est, q. d. Nemo miretur quod ego kaias, aut Gentes, quæ antea Deum ignorabant, Judæos quibus solus notus erat Deus ad agnitionem veri luminis, puta Christi; ndliortentur dicentes : « Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini, » quia tu, Domine, cos, licet populum tuum, projecisti, id est jam projicere empisti, et plane projicies tempore captivitatis Babylonicæ, et omnino tempore Christi : redit enim hic Isaias ad sua tempora, et suo populo de more condonatur. Causam subdit, scilicet multitudinem peccatorum, puta augurium, obscœnitatem, avaritiam, superbiam, idololatriam. Ita Forerius. Unde sequitur,

Quia repleti sunt ut olim, — q. d. Uti Judæorum majores et parentes, ita et hi eorum posteri repleti sunt opibus, et consequenter peccatis quæ opes consequi solent, puta idolis, ut vertit Chaldæus (hæc enim sunt olitana et antiqua Judæorum peccata, ut patet ex vitulo aureo, quem adorarunt in Sina), et auguriis, ut vertunt Septuaginta, aliisque quæ sequuntur. Ita S. Hieronymus et alii, et patet ex sequentibus. Pro « ut olim » hebraico est *michedtim*, id est ab Oriente; inquiunt Lyranus et Vatablus, q. d. Repleti sunt magis, divinis et auguribus : augurio enim Orientales erant dediti. Undo Balaam ariolus dicitur habitasse in partibus Orientis, *Nttmer.* xxiv. Verum nostro Interpreti consentiunt Septuaginta et Chaldæus, qui midedon vertunt, *sicut ab initio.* Kcdem enim significat prius, initium; et quia talis est Oriens, hinc quoquo Orientem significat (2).

(I) Phrasi « ambulemus in lumine Domini, » allodi ad ritum celebrandi solemnia festi Tabernaculorum, cum transacto primo festi die, appropinquante nocte, accingere M solerent ad lætitiæ effusionis aquæ, in qua solemnitate tot accendebantur lampades in eo loco, unde hauriebantur aquæ, ut non esset lotis Hierosolymis platea ulla quæ non coruscaret ex ista illustratione, adeo ut omnes urbis incolæ; in ea luce ambulare, festivo gaudio finii possent, conjectura est Deylingii, *observai, sacr.*, pari. It, pag. 290, docta quidem, sed quam dubito veram esse. (Rosenmuller.)

(S. Syrus, *quoniam repleti sunt ut antea*; Chaldaeus, *quia repleta est terra retira ii/ofis ut ab initio* ; Saaías, *populus tester indesinenter quirit viam tempons prioris.* Videntur de illo tempore cogitasse quo prisci Pai* stimo incolæ Chananæi, idolorum cultores, terram lenuemL Eadem non dubito Hieronymi sententiam fuisse, cujus hæc sunt verba : « Reddilque causas, quare projecit

Et augures habuerunt ut Philistum. — Augurium est divinatio, quia filius ex garritu aut gestu avium; dicitur enim augurium quasi avigerium: inde augurium extensum est ut significet quamlibet magiam et divinationem, imo et conjectationem; unde ait Cicero, *Philipp*, iv: « O mea semper frustra, verissima rerum futurarum auguria, » id est conjectationes.

Pueris alienis adhæserunt. — *Primo*, q. d. Gentibus alienigenis se conjunxerunt in cultu idolorum: ita aliqui. Verum hoc obscurius et alienius est, præseilim cum mox clare eorum idololatriam arguat, vers. 8.

Secundo ergo et melius, Cyrillus cum Septuaginta hæc accipit de matrimoniis, quoniam Judæi cum alienigenis contra legem. Exodi xxxiv, IG, contraxerant, indeque pueros semijudæos et semigeniles procrearent; hi enim pueri erant alieni; id est alienigenæ, quia ex matre alienigena, quibus quasi prolibus suis adirer bant Judæi.

Tertio, proprie et genuine S. Hieronymus, Rupertus, Ilaymo, et S. Thomas, vel potius Thomas Anglicus, putant Judæos hic reprehendi de nefaria pæderastia, sive sodomia cum pueris: quod peccatum Judæi a vicinis Gentibus didicerunt, illudquo apud eos ita invaluit, ut ad hoc mancipia peregrina coemerent, inquit Ilaymo, idque significat vox « alienis. » Sic Augustus Caesar, Adrianus, Trajanus, alique fuerunt pæderastæ. Audi S. Hieronymum hic: « In tantum, inquit, Græci et Romani hoc quondam vitio laboraverunt, ut et clarissimi Philosophorum Græciæ haberent publice concubinos; et Adrianus Philosophi® artibus eruditus, Antinorum cousecrarit iu deum (uti Jupiter suum Ganymedem), (emplumquo ei

Deus populum suum, domum Jacob, quia repletilsunt, inquit, ut fuerunt in principio, auguribus et somniis, cunctisquo sordibus idololatriæ. » Vilriuga vertit, *repleti sunt spiritu divinatorio magis quam orientates*; scilicet qui inter gentes exercebam divinationem, pre se ferebant, se obsideri a demone, coque repletos esse, id vero indicari existimat verbo nso, quasi voce lechnica qua Propetia etiam Graditici uterentur, cum dicerent se spiritu Jovæ impleri, xboil, v. g. *Midi*. m, 8; *Job* xxii, 18. Quam interpretationem sequitur et Dalhius, qui vertit, *artem divinandi magis jactant quam Syri*. Verum nullo alio loco nso* simpliciter positum, eam quam ei Vitringa adscribil, significationem obtinet. Ludovicus de Dieu verbum istud hic sumendum censet *hauriendi*, notione qua in novi Testamenti versione Syriaca, et in Targumim sæpe occurrit, pro hebreo 3R®, hinc vertit: Quia haurerunt ex Oriente, scilicet præstigias, artes magicas, etc., minimo tamen credibile, verbum nso hoc solo loco alia significatione usurpari, quam ea qua centies in veteri Testamento occurrit. (Rosenmuller.)

Licet liebres vocis i—— mickedem, sensus probabilior sit *ut olim, sicut ab initio*, nihilominus affirmari poli in cauutionum el prestigiarum) artem ab nliquif Oriens nationibus measse. D. Munster, ia opere *De religione liabijloniorum* (Copenhagen, 1827), as*crit unam ex præcipuis partibus doctrinæ secretin Babyloniurum fuisse *dæmo>iologiam*, el indo venisse talismata, amuleta, magicas operationes et omnes scientias occultas.

ac victimas et sacerdotes instituerit, et ex co Ægypti civitas (Antinopolis) et religio nomen acceperit. Inter scorta quoque in fornicibus spectaculorum pueri steterunt public® libidini expositi: donec sub Constantino Imperatore, Christi Evangelio coruscante, et infidelitas universarum gentium et turpitudine deleta est. »

Il cc expositio probatur *primo*, quia sæpe in Scriptura legimus de epheborum apud Judæos prostitutione; deque effeminatis, quibus ædiculæ non tantum in urbe, sed et juxta templum ædificæ sunt a Menelao impio pontifice, ita ut templum quasi in lupanar verterint, ut patet II Mach. cap. iv, vers. 9 et 12. *Secundo*, quia bac de causa, cap. i, 10, vocavit eos principes Sodomorum, et populum Gomorrhæ. *Tertio*, quia hebraico est, *conglutinati sunt*; et Symmachus vertit, *applause-runt pueris alienis* (1).

7. Repleta est terra argento et auro. — Primum Judæorum peccatum, ob quod a Deo projecti sunt, fuit augurium; *secundum*, pæderastia: *tertium* est hoc, scilicet avaritia et habendi cupido insatiabilis, quæ nusquam opum finem et terminum figit, sed quo plus habet, eo plus habere et accumulare studet.

Moreliter nota: Non dicit, Repletum est cor, sed terra, auro; fieri enim potest ut terra impleatur auro, sed cor avari eo repleti nequit. Non sine causa Plato et Archytas Tarentinus animum hominis cupidi, vasi perforato compararunt, ob insatiabilem et infinitam Toraginem appetendi. Totus mundus cor hominis non implet: hujus rei symbolo mundus figuram habet rotundam, cor pyramidalem: figura autem sphærica pyramidaliquadrare nequit. Tunc satiabimur, cum Deo fruemur in gloria. « Satiabor, ait vates, *Psalm*, xvi, cum apparuerit gloria tua. » Cum igitur exiles et caduc® diviti® animum non expleant, sed potius irritent et accendant, cur eas tantopere concupiscis? cur quaeris thesauros in terra, cum sortem habeas in coelo? pereunt Christi pauperes fame et nuditate, et tu pecuniam, qua illi poterant vivere, in arca recondis. Nonne intelligis te in arce habere inclusam vitam pauperum? Quid dico inclusoli, imo sepultan). Quid est arca avari nisi sepulcrum, ubi sepelitur vita pauperum? Cur sepelis eorum vitam, imo tuam et teipsum? Gazo-phylacium tuum tumulus est tui ipsius. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. Non hoc ego dico, sed Christus, *Matth.* vi, 21. Ita Hector Pintus. Vere dixit Apostolus, quod avaritia sit idolorum servitus, et cupiditas omnium malorum radix.

8. Et repleta est terra ejus equis: et innvme-

(1) Dodi ctiam inter liebrax» vortunt, cl in *scientiis alienor^an occupant se*, ouissi lego divina cl praccplis. Juxta alios ad verbum, *et in natis alienarum contentierunt*. Natos moro Hebræoruu vocat cogiUiones el facturas, q. <1. in libris editis ab exteris do augu>is et umlvicim acquiescunt.

Arci *■
rari <1
»rput-
ernia
paupd.
rana.

rabiles (id est plurimæ, est hyperbole) quadriga aies. — *Quartum* est hoc peccatum fastus. Vetuerat enim Deus Judæorum regibus et magis populo, *Dcut.* xyli, vers. 16 et 18, ne sibi equos et quadrigas multiplicarent, tum ne iis superbirent ad pompam, tum ne in iis, sed in Deo victoriæ spem tempore belli reponerent. Ita S. Hieronymus, Basilius et alii. Vide dicta *Deuteron.* xvii, et *Erodi* xm, 13. Aliter hæc exponunt Forerius et Sanchez, *q. d.* Ego Deus dedi Judæis copiam auri, argenti, equorum; cur ergo confugiunt ad idola, caque ab eis expetunt, imo ea in eorum usum convertunt, ex auro quod eis dedi, idola conflant?

Et depleta est terra ejus idolis. — *Quintum* est hoc peccatum Judæorum, scilicet idololatria.

Ven.». 9- Et incurvavit se (idolis) homo (plebeius), et humiliatus est vin, — scilicet primarius et princeps, *q. d.* Tam proceres quam plebs colunt idola humiliando se coram illis. Hæc spectant tempora non Christi, sed Isaia. Jam enim ab uno ad aliud avolat, jam utrumque miscet Propheta, juxta joiti *Can.* IV. Notat enim S. Hieronymus Judæos post up-reditum ex Babylone nunquam, ac consequenter 'ttAbp'' nec lc,nPore Christi, spontectcommuni consensu mam idola coluisse, idque prædixit Tobias, cap. ult., n a eo- vers. 8; itaque reipsa evenisse testantur Talmud '4 7°' Ill rosolymitanum apud Galatinum, lib. IV, xxm, et R. Samuel .Marochianus ex Judæo Christianus, lib. *De Adventu Messia:*, cap. i, qui inde concludit, non idololatriam, uti olim, sed cædem Christi causam esse ruin® el desolalionis, quam Judæi in hanc usque diem ubique patiuntur. Calvinus hæc torquet conira cultum SS. imaginum. Censet enim hic damnari omne reverentiæ signum, quod operibus manuum, id est statuis et imaginibus, defertur. Sed errat et fallit impostor. Nam idola hic tantum damnantur, non imagines: quia non hæ, sed illa sunt Gentium dii manibus eorum facti. Ait enim: a Repleta est Ierra idolis. » Idola enim sunt opera manuum hominum, non tantum materialiter, sed et formaliter; quia non tantum sculpturam vel picturam maleriæ, sed et formam, scilicet Dei nomen et numen, ab hominibus acceperunt, cum ex se et in rei veritate nihil sint, ut ait Apostolus, 1 Cor. capite vm, vers. 4. Hisce ergo incurvari, id est ea adorare lutria, nefas est.

Ne ergo dimittas eis. — Ex zelo hoc ait Isaia, *q. d.* Perde, Domine, tam scelestos, exscinde idololatra». Rursum -rè a dimittas, » pro « dimittes » prophetice accipi potest. Unde Septuaginta pectionata commutant, itaque vertunt: *Non ergo d»-mittam eis.* Quasi Deus hic loquatur, et minetur, ac prædicat futuram ultionem, eamque irrevocabilem.

†O. INGREDERE IN PETRAM, ET ABSCONDERE. —

Est sarcasmus, *q. d.* Ob hæc scelera tua, et quia mea monita contemnis, nec pœnilere vis, certa

et terribilis te, o Israel, manet Dei vindicta, certum excidium: hoc enim in te vibrabit et fulminabit Deus, ut tuum fastum sternat, ut duram •"ervicem tuam frangat; quod ut evadas, fugies in cavernas, speluncas et fossas, ibique latitabis, sed non effugies: ibi enim hostes te scrutabuntur, teque trucidabunt, ut si salus ipsa (quod vulgo dicitur) te servare velit, non possit.

Nota: Loquitur de excidio Chaldaico, et captivitate Babylonica, ejusque terrorem, et in ea pavorem Judæorum, graphica hypolyposi hoc versu et sequentibus usque ad 22 describit. Ulterius quoque, scilicet ad excidium Romanorum, et ad excidium futurum in die judicii, quorum illud Chaldaicum fuit typus (qua de causa hæc excidia sæpe permiscet Prophet®) acies Prophetæ pervasit. Vide *Can.* IV. Tunc enim diu latuisse Simonem et alios in fossa humo, testis est Josephus, lib. VII *Belli*, cap. xvi, qui et lib. I, cap. xii, docet Judæam, nipote confragosam, abundasse speluncis, ad casque Judæos in extrema fortuna confugere solitos, utpote quæ vix ab hoste adiri aut expugnari possent; ubi et earum formam situmque describit: unde et ipse Josephus, capta Jotapata, in puteum et speluncam se abdidit, ex qua ad Vespasianum evocatus et adductus est, ut ipse refert, lib. III *Belli*, cap. xiv. Sic vidua Hectoris, tilium abdens in latebras monumenti, ait ei:

Fata si miseros juvant,
Habes salutem: fata si vitam negant,
Habes sepulcrum.

A facie timoris (id est a facie terroris, hoc est terribili) Domini (quæ formidinem vobis et toti orbi ino|iliet): et a gloria majestatis ejus, — quæ scilicet gloriosam suam justitiam ostendet in Judæos, cum eos persequetur et occidet per Chaldæos tam fortes, pugnaces et gloriosos milites. Chaldæi ergo hic vocantur a timor » sive terror, et « gloria Domini, » metonymice; quia a Deo missi terrorem incutient Judæis, in cosque gloriosam Dei vindictam exercebunt.

Posset, *secundo*, « timor » hic proprie accipi, *q. d.* Fugite a facie timoris, id est ob Timorem et pavorem conceptum ex gloria plena majestatis, quam facies Dei, id est Deus præsens et persequens vos, ostendet in punitione vestri per Chaldæos. Nam « pessimus iu dubiis augur timor, » ait Plautus in *Mastella*. Unde et Ovidius, lib. II *Dn Amore*:

Nulla miser timeo, quia feci multa proterve.
Exemplique metu torqueor ipse mei.

Sed prior sensus aptior est, magisque convenit cum -rè « a facie. »

11. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, — ꝑl est humiliabuntur: prophetice cuim præteritum

ponitur pro futuro ob futuri certitudinem : patet ex seq. Sensus est, *q. d.* Chaldæi humiliabunt, dejicient, calcabunt omnes Judæos tam plebdoz quam nobiles et proceres (hi enim vocantur vin, sicut plebei vocantur *homines*) : excidium hoc et calamitas omnes tam parvos quam magno? et elatos comprehendet, tumque solus Deus, hanc vindiciam exercens, apparebit potens, terribilis et gloriosus, ipsique antea tumidi et cervicosi Deum ultorem agnoscent, et ante illum supplices incurvabuntur. Unde Septuaginta vertunt : a Nam oculi Domini sublimes, et homo humilis. » Verum vox *Domini* uti non est in Latino, ita nec in Hebreo aut Chaldæo. Causam subdit :

Ver., n. 12. Quia dies Domini.— « Dies Domini o vocantur dies judicii vindici®, quam Deus exercebit per Chaldæos : et allegoriae dies extremi judicii; tum Deus per Christum severissime et acerrime vindicabit hæc scelera Judæorum, aliorumque impiorum, omnesque superbos prosternet et proterci (1).

Ven. 13. 13. Et SUPER OMNIBUS CEDROS LIBANI. — LITTAUUS plane hæc ad litteram accipit de armis aliisque machinis Judæorum factis ex cedris Libani, et ex quercubus Basan, quæ per Chaldæos disiectæ et confractæ sunt. Verum melius alii cedros, quercus, montes et colles figurate et symbolice accipiunt, ut significant regem, proceres et principes, qui honoribus et opibus cæteris eminebant : sic enim hæc accipiuntur *Ezech.* xvn, 3, et alibi. Unde

hirsuta Kola CUM CyrM^o Chaldæo et Eusebio, lib. VIII, v^o per *Libanum* accipi urbem Hierosolymam, non autem templum, ut vult S. Hieronymus in *lachar*, xi; nique *primo*, quia Hierosolyma in vertice montis Sion et Moria, qui est instar Libani, erat posita. *Secundo*, quia in ea multi® erant domus magnificæ®, factæ ex cedris Libani. *Tertio*, quia urbs ipsa candido structa lapide, murorum et ædificiorum albicatione nivosi montis Libani speciem a longe spectantibus prebebat. Jam rex et principes in ea quasi in Libano vocantur cedri *et montes*, eo quod gloria et dignitate, æquo ac superbia et fastu cæteris eminebant, perinde ac montes vallibus, et cedri aliis arboribus eminent.

Et SUPER omnibus quercus Basan.— « Basan » fuit regnum Og gigantis, quo occiso Moyses illud dedit Gadilis, Rubenilis, et dimidi® tribui Manasse, *Josue* xii, 4; continebat autem partem Galaadilis, Trachonitidem et Gaulanitidem, fuitque uberrima et lietissima pascuis. Hinc Hebræi Basan et Carmelum proverbialiter usurpant, pro ubere

(i) Urges antiqui quemdam diem singuli habebant, qui majori solenniitate celebrabatur, v. g. dies nativitatæ dies initi principatus, dies quo celebrem victoriam a hostibus reportaram, etc., et singulari appellatione «do reyū vx.imitur. Hinc per analogum siepo tegitur in Scripturis, «dies Domini,» etc.

xi.

et divite terra : unde arietes, tauri, vaccæ® Basan, vocantur arietes, tauri, vaco® bene saginat® et pingues, uti vertunt S. Hieronymus et Symmachus. Per a quercus Basan > ergo intellige homines in Judæa, primo, forks, militares et superbos. Ita S. Basilius. *Secundo*, divites et opibus ac deliciis abundantes. *Tertio*, luxui et libidini ignominiose deditos. Unde *Basan* hebraico significat ignominiam : ex opibus enim et deliciis ite in gulam et venerem pudendam. Vide Can. XIX Hosco ergo omnes Deus per Chaldæos dejiciet et conteret.

IB. Et super omnem turrim excelsam.—Chaldæi enim tunes cl muros urbis dejecerunt.

IG. Et super omnes naves Tharsis.—«Tharsis, • Veri. u. id est maris. Itr Septuaginta, S. Hieronymus et Chaldæus. Nam a Tharsis nepote Japheth, *Genes.* q' iv, orbi sunt Cilices, indeque eorum metropolis dicta est Tharsus. Ita S. Hieronymus in *Quæst. Hebraic.* in *Genesi*, et Josephus, lib. I *Antiq.* cap. vii. Inde quia Tharsenses et Cilices potentes erant in navibus, et maris domini, hinc et Tyrus, *Isaiæ* xxi, in Hebreo vocatur *filia Tharsis*, quod Noster vertit, a filia maris. » Late enim olim dominalos fuisse Tharsenses patet ex eo, quod de Holoferne dicitur, *Judith* cap. n : « Prædavitque omnes filios Tharsis; » et Solinus, cap. xli : a Cilicia, inquit, antea ad Pelusium Ægypti pertingebat. p Ulterius a parte totum ipsum mare Mediterraneum, tandemque Oceanus et vastum quodvis mare dictum est Tharsis. Sic Jonas fugit in Tharsis, id est ad mare. Sic dicuntur naves et reges Tharsis, id est maris et insularum. Sic classes Salomonis dicuntur navigasse in Tharsis, id est in mare Indicum. Denique hinc chrysolithus lapis hebraice dicitur *Tharsis*, quia est coloris marini, puta cærulei. Significat ergo hic Isaias classes Ægyptiorum et Tyrriorum, aliorumque Judæis obsessis opitulari volentium, a Chaldæis fundendas et evertendas fore. Ha Cyrillus. Notat Sanchez naves Tharsis vocari naves magnas, robustas et validas, quæ mare vastum ventisque frementibus obnoxium sulcare possunt. Dicit enim « Tharsis, » ut distinguantur a phaselis papyri, quibus abundant Nilus et Ægyptus, et a navibus piscatoriis, quæ erant in Judæa et Genezareth. Hinc enim dicitur *Psalm.* xlvii : a In spiritu vehementi conteres naves Tharsis,» q. d. Naves, quantumvis fortes et firmæ®, non sustinebunt ultricem et infensam manum Dei. Addit Sanchez per naves Tharsis significari naves magnas regum Judæorum, quæ, ut olim tempore Salomonis, magnam auri vim in eorum aerarium comportarint. Verum cum hæc spectent tempora Sedeciae et Hierosolymæ obsessæ®, quando Judæi fuerunt pauperrimi, ut non videantur habuisse classes lanas : hinc potius ad classes vicinorum Tyrriorum et Phœnicum hæc referenda videntur, Uti dixi.

18. Et IDQU TENNIS GONTERENTUR. — IIQC facti UT

9

ttt *primo*, et proprie post vastationem Chaldreorum, et captivitatem Babylonicam, ut dixi vers. 9. *Secundo*, id factum est post Christum sub Theodosio seniore Imperatore, qui edicto publico non tantum Judæis, de quibus hic proprie agitur, sed et Gentibus per totum orbem idololatriam sustulit. ut patet lib. X, XI et XII *De Pagami*, Codicis Theodosiani.

Terno, et plenissime, id fiet in die iudicii; tunc enim impii fugient in speluncas et cavernas a facie irai Dei, ut sequitur, dicentque « montibus : Cadite super nos; et collibus : Operite nos. »

vers w. 20. Quæ fecerat sibi ut adoraret talpas et vespertiliones (1). — Ita Ægyptii alique stolidi homines olim crocodilos, simias, feles, scarabæos, talpas, mures, id est eorum imagines et idola, pro diis coluerunt, ut fuse docet S. Augustinus, *De Civitate Dei*, lib. IV, cap. vm et xi. Aliter S. Hieronymus. Idola, inquit, metaphorice, et per sarcasum vocantur tulpæ et vespertiliones; quia æque ut talpæ et vespertiliones oculis et sensu ac mente carent. Forcius quoque per talpas et vespertiliones, qui sunt quasi alati talpæ, ideoque lucifugi et tenebrarum amantes, significari putat diabolum, qui est princeps tenebrarum, ut sagittet in obscuro rectos cordo.

Morali- Moralità*, talpæ sunt homines in terrena et in Ven, re ^jecti, quales siepe erant idololatrae idola sua imitantes. Scriptum est enim : « Similes illis fiant qui faciunt ea. » Vidi in Collegio Lovaniensi hortulanum sæcularem, qui vocabatur talpa horti ostri, eo quod perpetuo terne prono pectore et corpore incumberet, eam fodiendo, serendo, suffriendo, vellendo, rigando, etc. Pari modo qui bonis terrenis semper inhiant, talpæ sunt.

VMpet- Vespertiliones sunt qui amant tenebras, quique
üUcoe». sunt amphibii, id est aliquid a spiritualibus, aliquid a carnalibus participant. Sic Varro : « Factus sum, inquit, vesperilio; neque in muíibus plane, neque in volucris sum. » Vesperilio enim dicitur quod vespere evolet : unde alas habet et volat, quod et cum muribus non convenit; sed animalia parit, non ova, in qua re non cum volucram, sed cum murium natura congruit. Secundo, vesperilio fœtus admotos uberibus lacte nutrit, cum volucres cibum iu os pullorum inserant. *Tertio*, habet dentes, quibus carent volucres. *Quarto*, caput habet similo muri, atque idas non ex plumis, sed ex membranis : est ergo mus alatus. Hæc adapta hominibus vagis et vanis, qui nec piscis sunt nec caro, nec cœlestes use terreni, sed participium ex utroque.

Quocirca pulchre S. Basilius hic dæmonem ejusquo asseclas comparat vesperilioni. Nam hic lucem, Inquit, fugit, et dæmon est lucifuga. Secundo, hxc pro alis membranulam habet carnam, et

dæmon incorporeus quidem est, sed nullo Del accensus desiderio alisprovocat: verum materialium rerum aifixus desiderio et intabescens, carnis instar concretioris obduruit. *Tertio*, hic est volatile et quadrupes; infirmus pedibus et volatu: sic et dæmon neque angelus est, neque homo, qui vires incutis, et animi peccando debilitavit. *Quarto*, hio habet dentes, quibus carent avos : et dæmon appetens est vindictæ, qua carent Angeli. *Quinto*, hic fœtum parit, non ova; et dæmon ocissime malign» sum operationi finem imponit. Qui igitur venerabundi procidunt dæmonibus, allegorico dici possunt vesperiliones. Hucusque S. Basilius.

21. Et ingreditur scissuras petrarum. — Re-Vera.li. petit et inculcat id quod dixit vers. 10, quia terribile est, ut percellat auditores. Ha srepo vindictam Dei, et memoriam novissimorum concionatole* inculcent populo.

22. Quiescite ergo ab domine, cujus spiritus in ven.ii naribus ejus est (1). — Pro *spiritus* hebraico est, HDBJ *nescama*, id est *halitus*. Est conclusio et epiphonema totius capitis, estque prophetia de Chri'to, inquiunt Orígenes et Hieronymus, et veteres Rabbini. Ad Christum enim quasi ad scopum avolat et revolat Propheta, juxta Can. IV, g.d. Cum hoc capite vaticinatus sim Chi istum erecturum Ecclesiam, quasi montem et domum Domini; quodque ipse subvertet omnem Judæorum statum et Synagogam : hac de causa serio vos moneo et pia cipio, ut quiescatis a vexando et occidendo Christo, qui secundum carnem quidem est homo fragilis, ait S. Hieronymus, animamque humanam et halitum habet, quare naribus respirat (ut habent Septuaginta), reque ac alii homines (hinc *Threnor. ix*, 20, Christus vocatur « spiritus, » id est halitus « oris nostri »), sed secundum divinam naturam et majestatem excelsus, vel, ut hebraico est, ipsa

(2) a Cujus spiritus, d etc. Hebraísmos est altero relative» redundante, pro *in cujus naribus est anima, sive spiraculum vel flatus*, id est ab hominibus quorum vita consulit iu aspiratione et respiratione, qui spiritum vitalem per nares hauriunt; qui, si comprimatur, protinus pereunt acris inopia. *Quid enim reputationis est ipse? vel, in quo aslimatus est? vel, quanti aestimandus est, q.d.* nihili.

Forerius vehementer impugnat istam interpretationem, mirando si homines Christiani ac boni litteris non medicriter instructi malint cum perfidis Judæis judaizare, quam cum orthodoxis Christianis recto sentiri et interpretari. Nam quid, quæso, inquit, præccssit de fiducia in hominis auxilium? Cum P. Berthier respondemus hunc versum ad sequentia pertinere, debuisseque ab eo sequens caput incipere, ac st dicat : Desinite confidere in hominibus mortalibus qui nullarum sunt virium, si cum Deo conferantur, sed Deum timete et in illo confidite. Babylonios et Assyrios limetis : quanto magis Deum timere debetis; nam ecce, nisi resipueritis, ablaturus es, etc., cap. m, 1. Sensus isle magis ad hlleram pertinere nobis videtur, quam inter-prælatin Origcnis et 8. Hieronymi, qui ad Christum versiculum istum retulerunt, et addunt Septuaginta, vel qui illorum mentionem transcripserunt, hunc versum pertBicnussisse ut Judæis lavèrent.

(1) Aaúqui populi, cum aliqua calamitale presa fugam «aptae» re cogebaiiur, Deuruii suorum statuas tecum asportar* MjiuUml.

celsitudo est et sublimitas (de quo mox). Christus enim maxime est is qui, ut dicitur in vers. 19, surget « percutere terram, » scilicet in dio iudicii : ipso etiam, qua Deus omnem illam vastitatem quam prædixi a vers. 10 ad 22, per Chaldæos Judæis inducet. Hunc sensum indicat versio Arabica Alexandrina, quæ sic habet, *a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus, rum surrexerit ut arguat terram de homine* (id est pro homine, propter hominem) *qui olfacit ventum* (odorem, ærem, flatum) *naribus suis; auia cum quo* (vel in quo) *mensuratur?*

u* "'rî ^ola : T* cu^,\$ sPir,lus ,n nanltLS ejus est, i,, fl. non tantum significat Christi humanitatem, item fniflwt que longanimitatem et patienti un, sed » trim magnanimilalem, iram, indignationem < l vindictam. Hebræum enim qx *ayh*, id est *nasus* et *furor*, id trepe significat: furor enim naso flammante sa?po se prodit. Itine dicitur ll *Ihg.* xxn : « Ascendet fumus de naribus ejus; » et Martialis, Ne

Fumantem nasum vivi tentavena ursi :

et do equo Virgilios, lib. III *Geòrgie.*:

Blare loco nescit, micat auribns, et tremit artu»,
Collectumue iircmens volvit »ub naribus ignem.

Quod Job, cap. xxxix, vers. 20, ait : « Gloria àtarium ejus terror; » sio et Plautus ait : « Fames mora bilem in nasum conciunt. » Sic et a spiritus » srepo furorem significat, ut *Isaia* xxx : « Spiritus ejus volui torrens inundans; » et Judie, vin, 3 : « Et requievit spiritus eorum, quo tuebant contra eum. » Sensus ergo est, *q. d.* Nolite persequi Christum, quia esto sit mitis et humilis, est tamen et magnanimus, liesaque < jus patientia fiet furor. Idem ait *Psalms*. n : « Apprehendite disciplinam (hebraico *osculamini*, vel *adorate filium*) nequando irascatur Dominus, et pereatis, » Ha Sauchez, et Deirio, *adagio* 139, el Luisius Legionensis, in *Cant*, vit : « Quiescite, inquit, ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, hoc est ab homine magni mulique spiritus, qui præditus est animo magno et excelso. Nam, ut sequitur, excelsus est ipse. Nasus enim significat excandescentiam, item gravitatem majestatemque vultus, quaeritur ex spirituum fervore et multitudine. Creber

enim et multus spiritus magni animi indicium est, » ut patet in equo, Hoc valde appositum est.

Alii aliter vertunt. Chaldeus prorsus contrario ita vertit, *cessate vobis, ne subjiciamini homini cum factus fuerit terribilis, 'ujus spiraculum tn naribus ejus est; quia hodie esi vivus, et cras non est; et quast nihilum reputatus est ipse*. El versio Arabica Antiochena, *abstinetes vos ab homine, cujus haldusi naribus ejus : ipse autem est velut vas*.

Arias Montanus vertit, *quiescite ab Adam*, scilicet veteri imitando, ut novum et coelestem Adamum, scilicet Christum, induatis, *quia in quo reputata est ipse, q. d.* Quia Adam vetus apud Deum et Sanctos nullius est pretii.

Leo Casinos vertit, *nolite fidere homini*, scilicet Cresari, dicentes : « Non habemus regem nisi Cæsarem ; » quia ille, utpote homo, nullius est pretii, ille etiam habet spiritum in naribus, id est iram : quia vos puniet et evertet. Sic etiam exponunt Judæi, nisi quod ipsi per hominem **non** Osarem, sed regem Assyriorum aut zEgyptiorum intelligent.

Quia excelsus repitatus est ipse. — Pro ea>' *celsus*, hebraico est nC3, quod per *daga* et seyol jam legunt HOS *bamme*, id est *in quo*. Ita et Chaldeus vertit et Aquila (idque fecit in odium Christi, ait S. Hieronymus), quin et Septuaginta. Verum, ut recte docet S. Hieronymus, tunc sensus non cohæret; quid enim est dicere : Quiescite ab homine, quia in quo reputatus est ipse ? id est quia nullius est pretii. Nemo enim sic aliquem laudat : Cave ne offendas eum, quia ipse omnino nihil est. Hoc enim insulso diceretur; unde infert S. Hieronymus non < se legendum *bamm*, sed JIM *bama*, christn* id est excelsum, altitudo, sublimitas : Christus '\$l'bl''*• enim, qua tot ipsa celsitudo et majestas | diviir!* mojo.

Symbolice, S. Gregorius, XXXI *Moral*, cap. xii: « Redemptoris, inquit, nostri spiritus esse in ejus naribus dicitur; ut videlicet scientia illius in prescientia designetur : quia quocumque se scire in natura humanitatis innotuit, hæc nimirum ante sæcula ex divinitate præscivit. » Unde subdit : « Quia excelsus reputatus est ipse, ac si diceret : In inferioribus venture, desuper præscivit, quia -l una da « weleslibus Vcüt. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prophetat excidium Judaeorum per Titum et Vespasianum ob occisum ab eis Christum, ut tamen ut pteraqut qua hic dicit, adaptare sibi possint Judaei qui erant tempore Isaiae, hęcque ab eo audiebant. Secundo, vers. 8, causam excidii assignat, scilicet peccata populi, et principian stuporem ac fraudem. Tertio, vers. 16, aliam dat excidii causam, scilicet procacem et superbum ornatum feminarum, quas proinde decalvandas, ac funibus et ciliciis vestiendas praedixit.

i. Ecce enim Dominator Dominus exercituum auferet a Jerusalem, et a Juda validum et fortem, omne robur panis, et omne robur aquas; 2. fortem et virum bellatorem, judicem, et prophetam, et ariohim, et senem; 3. Principem super quinquaginta, et honorabilem vultu, et consiliarium, et sapientem de architectis, et prudentem eloquii mystici. 4. Et dabo pueros principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. 5. Et irruet populus, vir ad virum, et unusquisque ad proximum suum: tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem. 6. Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui: Vestimentum tibi est, princeps esto noster; ruina autem hęc sub manu tua. 7. Respondebit in die illa, dicens: Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. 8. Ruit enim Jerusalem, et Judas concidit; quia lingua eorum et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos majestatis ejus. 9. Agnitio vultus eorum respondit eis: et peccatum suum quasi Sodoma praedicaverunt, nec absconderunt: vae animae eorum! quoniam reddita sunt eis mala. 10. Dicite justo quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedit. 11. Vie impio in malum! retributio enim manuum ejus fiet ei. 12. Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatas sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. 13. Stat ad judicandum Dominus, et stat adjudicandos populos. 14. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et principibus ejus: vos enim depasti estis vineam, et rapina pauperis in domo vestra. 15. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum? 16. Et dixit Dominus: Pro eo quod elevata sunt filiae Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, ambulabant pedibus suis, et composito gradu incedebant. 17. Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. 18. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, 19. et torques, et monilia, et armillas, et mitras, 20. et discriminaria, et periscelidas, et murenulas, et olfactoriola, et inaures, 21. et annulles, et gemmas in fronte pendentes, 22. et mutatoria, et palliola, et lintheamina, et acus; 23. et specula, et sindones, et villas, et theristra. 24. Et erit pro suavi odore foetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium, et pro fascia pectorali cilicium. 25. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes tui in praelio. 26. El mærebunt atque lugebunt portae ejus, et desolata in terra sedebit.

i. Ecce enim (!)•— Vox a enim» significat, hęc pendere et connecti praecedentibus, q. d. Monui ut

{») In h< capite idem argumentum ac in precedenti, Propheta prosequitur, scilicet depingit imminensem a Deo vindicem:

Primo, populi dinunutionem ex rerum ad vitam perU-

quiescatis a Christo, eumque non vexetis, nec occidatis: sed scio vos contrariutn facturos, Chris-

nentium penuria, vers. 1; secundo, imperii decrementum, ex administratorum defectu, et imperantium ineptitudine, 2-4; tertio, reipublicae perturbationem ex bello Civili et anarchia futuris, 5-7; guarió, Hierosolymis rui-

tiimque occisuros; quare prædico vobis quod Titus et Vespasianus in ultionem sanguinis Christi evertent et succendent Jerusalem. Ita S. Basilios, Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, et passim veteres. Non ergo loquitur Isaías de excidio Judæorum per Babylonios, uti vult Haymo, sed per Romanos, idque usque ad cap. vj, ut patet ex toto Isaíæ discursu et connexione : qua; enim cap. seq. ait de germine Domini magnifico, de libro vilæ, de ablutione peccatorum in spiritu judicii et ardoris : et cap. v, de cantico dilecti et patruelis, manifestum est ex communi interpretum sententia ad Christum, Christique et Ecclesia? tempora perlinere. Prædicit itaque hoc caput quod Deus a Judæis ob cædem Christi auferet, *primo*, omne robur, omnesque validos milites; *secundo*, omnem annonam, ut fame tabescant; *tertio*, prophetiam et Prophetas; *quarto*, senes et principes; *quinto*, consiliarios; *sexto*, architectos; *septimo*, viros pios et spirituales; denique omne lumen S. Scripturæ, omnem religionis cultum, omnem gratiam et favorem Dei. Ex quibus fiet ut Dei ope destituti, Judæi cæci et misen inopesque consilii in suum exitium ruant, utque diro bello, fame et peste vexentur, cædantur et in servitum abripiantur. Ila Patres jam citati.

Dominus exercituum auferet, etc., validum et fortem. — Hebraice, *validum et validam*, aut sustentatorem et sustentatricem : rò ergo *fortem* est femininum, *q. d.* Deus auferet a Juda validos duces, quales olim fuerunt Moses, Josué, Gedeon; et validas ducissas, quales fuerunt Debbora, Jahel, Judith. Ila S. Basilus. *Secundo*, solet Scriptura per utrumque genus, scilicet masculinum et femininum, significare universitatem rei, ut *Eccle.* n :

nam, ex insolenti contra Deum, et impudenti contra honestum oppositione merito secuturam, 8-9; *quinto*, justorum ab impiis discretionem ac faustam illis, infaustam his eventuram, non solum propter populi peccata, sed propior principes et pncipales avaros, rapaces, imbelles et incurios, qui populo oppressionis, dedecoris simul et deceptionis causa erunt, 10-12; *srxto*, judicialem actionem qua Deus exprobat potentioribus oppressionem infirmorum, 14-15. Decernit feminis pœnas carum superbiam, vanitatem et luxum oppositis malis castigaturas 16-24, et prædicit virorum plurimorum cædem, et bine nasciluram tum habitatorum pro urbibus, tum maritorum pro conjugii paucitatem, 25-26; nec non et vers 1 cap. seq.

Porro licet in promptu sit fateri cum doctissimo nostro Interprete has prædictiones ad excidium Juikeormn per Humanos perlinere, ea est nobis cum P. Berlhiero sententia, non pauca tamen ex his predictionibus etiam tempore captivitatis Babylonico) adimpleta fuisse. Enimvero tuique ex hb. IV /iry. ei Jeremiio prophetiis manifestum erit Nabucbedonior omnes iudices, bellatores, fabros et inclusores secum abduxisse, *Jerem.* xxiv, 1, a Josia rego usque ad captivitatem ultimam quatuor pene pueros censu et agendi ratione parvulos regnum Juda obtinuisse, Dividere est in cap. xxv *Jerem.*; gratibus dissensionibus Jerusalem et Judæam durante bello cum Babyloniis jactatas fuisse, et ultimorum regum rapinis et exactionibus populum vexatum fuisse.

«Cantores et cantatrices, » id est, omne musicorum genus; *Jerem.* vit : «Vox sponsi et sponsæ,» id est omnis nuptialis plausus; sic hic *validum et validam*, id est, omne præsidium, omne firmitas. Ha Sanchez. Per « fortem, » animosum æque ac robustum et potentem intellige. Recto enim dixit Lampridius : « Nemo provocare audeat ani facere injuriam ei regno aut populo, quem intelligit expeditum ac promptum ad vindicandum. »

Auferet, etc., omne robur panis, et omne robur aquæ, — *q. d.* Deus auferet a vobis omnem comestum, ut fame el siti pereatis; auferet a vobis quidquid alimento aut munimento esse poterat; inducet sterilitatem et famem. Quam id verum fuerit, patet ex Josepho et Hegesippo, qui docent in obsidione Hierosolymæ perlitum matres præ fame devorasse suos filios.

Nota hebraismum. Hebraei enim « robur, » et, Halle* ut hebraico est, jyzjQ *misan*, id est fulcrum, baculum, scipionem vocant panem, cibum, et omne id quod hominem in vita sustentat elfulcit; hinc panis vocatur virga vel *baculus*, *Levit.* xxvi, 26; *Ezech.* IV, 16, et cap. v, 16, et cap. xrv, 13. Sicut enim baculus senile carpus incurvum et pendulum, ita panis vitam nutantem et deficientem sustentat. Alii Patres hæc aliter explicant, *q. d.* *Auferam robur panis*, id est, faciam ut panis vester careat robore, succo, vi alendi, sit ut evanidus et exsuccus, nec famem expleat : sic et faciam ut aqua sitim non restinguat. Sic enim Deus etiamnum evanida facit poma et fructus nascentes in Sodoma. Et sic segetes sæpe immissa aurugine facit intus aridas et evanidas.

Allegorico, in eadem obsidione et deinceps usque nunc abstulit Deus a Judæis panem spiritalem, id est *primo*, veram intelligentiam S. Scripturæ. Ha S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo. Unde Philo Carpathius in *Cant.* cap. iv : a Notandum, inquit, quod robur panis prius dicitur, et postea robur aquæ auferetur: quia dum gravia dicta S. Scripturæ non perquiruntur, nec fiunt ut mandantur, paulatim a scientia decidet mens, ut aliquando vel levia non intelligat. *Secundo*, panem et charismatum et aquam baptismi. Ha Cyrillus et Basilus quem vide : pulchre enim docet quomodo Deus in pœnam peccatorum auferat usum sacramentorum. *Tertio*, omnia charismata spiritualia. Ha Chrysostomus, oratione 3 *Contra Judæos*. Sic jam eadem magna ex parte abstulit a Græcis, Afris, Syris, etc., olim sanctitate et doctrina illorentissimis, quos ob peccata posterorum permisit in manus furcarum et Saracenorum tradi.

2. Prophetam. — In excidio enim Hierosolymæ Venit per Chaldæos, inquit Sanchez, pauci fuerunt prophete, scilicet solus Jeremías. Unde Azarias ait : « Non est in tempore hoc princeps, et propheta, » *Daniel*, m, 38. Addit Sanchez, dici quod deerunt Prophete, quia, licet futuri essent, tamen po-

pohisrosnonoralauditurnsautcuraturiis, perindo acsi non fuissent. Dicitur enim non fuisse, quod frustra fuit, quod inutile fuit. Si enim medicina non sanet, dicimus nullam medicinam fuisse; si nullum consilium utile fuit, consiliarium defuisse; si rex sil puer aut stultus, regem non esse. Verum dico Isaiam loqui de excidio Judæorum, non per Babylonios, sed per Romanos : lune enim nullos habuerunt Prophetas; neque enim Jesús ille clamans continne: « Va Hierosolymis! » teste Josepho, lib. VH *Udii*, cap. xii. Propheta fuit, sed omen potius *ot* portentum.

2. Er ARiotiM. — Hebræum czJDip *cosan*, tam in bonam partem capi potest, ut significet conjectorem, sagacem et prognosticum, qui ex observatione preterita causarum, effectuum et signorum de futuris vel arcanis conjectat, ita accipiunt Septuaginta vertentes Vatablus et alii recentiores, quam in malam, ut significet ariolum vel divinum, ita S. Hieronymus et alii veteres, *q. d.* Deus auferet a Judicis omnem prophetiam, tam veram quam falsam, omnesque prophetas tam veros quam mendaces.

Vm. j. 3. Phmcipbm SUPER quxquagixta, — qui quinquaginta militibus præest. Hnb< bant enim Judæi pentacontarchos, sicut nos habemus hecacontarchos sive centuriones, qui centum militibus præest, *q. d.* Auferet Deus a Judiéis duces et capitaneos, ut non sit inter eos qui possit ducere bellum, et aciem instruere. Hinc Epaminondas, teste Plularcho, dux Thebanorum et Ikcotorum, moriens suis suasit quavis conditione cum hostibus pacem componere : videbat enim inter Uceotos nullum esse, qui quasi dux sapienter bello præesse posset; cum co ergo empium et desiit imperium Thebanorum. Verum est illud : « Formidabilior est exercitus cervorum duce leone, quam Iconum duco cervo, » uti inquiebat Chabrias, et ex eo Philippus rex, apud Plutarchum.

Er noxoHADUEM vultu, — qui sua maturitate, gravitate et auctoritate aliis prosit, cosque dirigat, *q. d.* Non erit qui possit labenti patriæ succurrere ullo modo, scilicet nec oraculo divino, ut Propheta; nec sua auctoritate, ut vir honoratu*; nec humano consilio, ut senex; nec bellico stralagemate, ut quinquagenarius; nec machina mathematica, ut solent architecti; nec sua eloquentia, ut prudens eloquii mystici : licet enim Judiei a Romanis obsessi contra eorum machinas et consilia eruptiones crebras, vix tamen machinas molili sunt, teste Josepho. Rursum machin@ inutiles eis fuerunt, nec excidium avertere potuerunt, quin urbe et urco Sion munitissima potili sint Romani. Unde non ait, architectum, sed « sapuntem de architectis » auferam.

f-T pr vvk te . eloqui mistici. — « Prudensclo- Qi.ii »' <y-tii*, w <it Hieronymus Prado, est vir pius it pollens dono orationis, qui suis laudibus quali > • nt. divium furorem sopire et maiMUfaceft possit.

fit>imdo, et aptius, est is, qui pollet facundia, Som. ' gratia et efficacia persuadendi, verbi gratia, discordes conciliandi, iratos leniendi, refractario» flectendi, improbos emendandi : tales enim in república sunt necessarii, ut tumultus et seditio- nes plebis imminente hoste dissipent et sedent. Unde S. Hieronymus: « Prudens, inquit, eloquii mystici, sive, ut Theodolion vertit, prudens *incantator*; et, ut Aquila, *prudens susurrator*, est vir eruditus et exercitatus tam in lege et Prophetis quam in Evangelio et Apostolis : qui possit singulas animi perturbationes sua sanare doctrina, et ad integrum mentis statum reducere, dum cl scortator recipit castitatem, et ganeo frugalitatem, et quondam avarus dat eleemosynam. » Hoc eloquium vocaliq' «mysticum,» tum ex modo, quia mystico, id est arcane et latentur, in animam irrepit, camque flectit : tum ex tineet fructu, quia mysticum, id est spiritualem, motum et conversionem, ac mystica dona et xii tutes in anima operatur. Septuiginta vertunt, *prudentem auditorem*, id est prudentem censorem, qui scilicet auditis consiliariis aut Prophetis, possit inter bonos et malos, inter veros et falsos discernere. Sic enim Propheta uno dicente, alii audiebant cl censebant, I *Cor.* XIV, 29; et hic etiam censor posset intelligi per prudentem eloquii mystici, id est prophetiæ, qui scilicet habet donum discretionis spirituum, ut quasi expertus et peritus prophetia; possit genuinam a spuria internoscere.

Nola hic modum quo ruunt respublicæ pu- Montiente Deo, scilicet deficientibus sensim Præfcllis l, ll 'ul' civilibus et Ecclesiasticis, atque viris probis et biú. f'ie- sapientibus, qui alios verbo et exemplo dirigant, Scient» Sagaciter dixit auctor Politicus : « Quinque declarant rcmpublicam bene aut male habere, *pri- urum.* mo, ædes precum; secundo, curia; tertio, schola; quarto, forum; quinto, horologium, prouthæc bone aut male habent et reguntur, ita et respublica. » Sic Carolus V Imperator, dum urbes lustraret, solebat respicere ad horologium, num illud bene dirigeretur, ad templum, cl ad plateas, an munii@ essent et composito). Idem tria P q merere solebat : Equis in urbe esset Pretor, Pastor, et Preceptor. n

Porro viros sapientes et prudentes esse aurigas rcipublicæ, atque prudentiam esse columnen vit@ human@ consuerunt ellam Gentiles. Plato dixit « beatas foro respublicas, si aut philosophi eas regerent, aut reges philosopharentur. » Philosophiam intellexit non speculativam et aridam, sed practicam, puta politicam, et oeconomicam et ethicam. Euripides aiebat « unum consilium rectum magnam militum manum vincere. » Anthistenes: « Prudentia, ait, est murus tutissimus. qui neccollabilur, nec proditur. » Architas : « Sicut, inquit, exercitum ducit imperator, gubernator navigia, mundum Deus, animam ipsa mens: sic ipsam felicitatem pre entis vit e, temperat re, di- que prudentia. » Nam, ut docet Isocrates : « Pru-

dentis osi praelerilorutn meminisse, caute agere presentia, futura prospicere et cavere. » Hæc enim sunt Irla ninnili prudenti®, quibus servali, felix erit Iani respublica quam vita humana. Quod ergo oculus est In corpore, hoc est prudentia et vir prudens In republica. Quocirca «rex vel princeps carens prodentia est quasi cyclopsexoculatus, » qui nihilex iudicio *ed omnia facit ex phantasia et libilo cum tumultu, ideoque infrlicitatem relpnblica» et sibi conciliat. Ita Plutarchus. Vere dixit Politicus: a Plura in summa fortuna auspiciis et consiliis, quatn telis et manibus geruntur. » Ex adverso : « Omnia, inquit Tacitus, inconsulti impetus erepta initiis valida spatio languescunt; et : Consilia callida et audacia prima specie lieta, tractatu dura, eventu tristia sunt. »

4. Et dabo pueros principes, — ç. d. Non tantum auferam senes, Prophetas, et prudentes principes, sed pro eis dabo principes pueros, non tam letate, quatn imprudentia, stultitia et moribus, puta temerarios, fatuos, imbelles, lascivos, dissolutos. Hæc enim ingens reipubbce est poena, ut patet *E'dcs.* x, 10. Romee in porticu tabernæ meritarne (ex qua sub nativitatem Christi miraculose oleum fluxit), in qua olim veterani et emeriti milites alebantur, hæc carmina litteris aureis inscripta erant :

Homa veins, veteres dum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec inalus ullus erat :
Defunctis patribus successit prava juvenus,
Cujus consilio precipitata ruis.

De talibus oil Lucanus, lib. VIII :

ÆLis Niliaci nobis suspecta tyranni est :
Ardua quippe fides robustos exigit annos.

Nicomachus Vopiscus apud Vopiscum, in Tacito Imperatore : a Dii, ait, avertant principes pueros et patres patri® dici impuberes, quos ud consulatus dandos dulcia, et circuli, cl quæcumque voluptas puerilis invitet. » Fingunt Poetat Phactontem puerum u patre Solo petiisse currus ejus aurigationem. Cui pater : « Magna potis, Phaeton, ei quæ non viribus istis conveniunt. » Extorsit tamen ; at quantum orbi dedit imperitus incendium! Verissime *Ecries.* cap. x, vers. 16 : « V® libi, terra, cujus rex puer est! » nimirum « Heroum filn noxa;. » Talcs pueri fuerunt insipientes et indocti Scribæ et principes sacerdotum ac populi : rursum factiosi illi Zelotæ, qui suis temerariis seditionibus et eredibus magis urbem et cives suos perdiderunt, qu un Romani, teste Josepho, lib. V et VI P<7/i Idque Indivis contimi justo Dei iudicio, eo quod ipQ Barabbam seditiosum Christo regi gloriæ prn tulissent, ut ait S. Athanasius, Form. De Passione et Cruce. Sic hoc strculo Angit schismatici, quia Pontifici subesse noluerunt, justo Dei iudicio caput non tantum reipublic®, sed et Ecclesia; habuerunt, primo, hominem lai-

cum Ilcnricum Vili; «emndo, non virum, sed puerum Eduardum; *tertio*, non marem, sed feminam Elizabethan). Annon hæc monstra sunt qu» mirabitur posteritasÎ annon propudia «evi nostri?

R>, 'indo, per « pueros » hos accipi postun' Titus et Romani prcdvrastæ, ut mox dicam : hi» enim Deus dedit, id est puniendos tradidit, Judæos, sicut rei dantur carnifici; licet Sanchez exponat « daho, » id est predico dandos esse.

Et effeminati dominabuntur eh —Notat libidinem et pæderastiam principum tam Judæorum quam Romanorum, puta Titî Judæorum domitoris, quem Suetonius inter exoletorum greges ponit, et Adriani Imperatoris qui scortum maseuhim (ut vertit hic Aquila) fuit Trajano; uti eidem Adriano fuit Antinous, ut patet ex Dione et Xiphilino in Vita *Adriani*. Rursum Romanos eo tempore luisse effeminatissimos, patet ex Juvenali, *satyr.* 6 et 7 :

Turpi fregerant secala Iam
Divitia: molles, etc.

Hinc consequenter et animo fuerunt non virili, sed effeminato, id est muliebri, timido, infirmo et pusillanimi.

Secundo, Septuaginta et Thcodotion pro « pueros » vertunt, Jprauçr»i, id est illusores : Hebraica enim *old*, venit ab bhp *atal*, id est illudere, deturpare. Judæi enim capti a Romanis fuerunt illusi, sicut ipsi Christum illuserant. Iti ex S. Athasio et iTocopio Leo Castrius. Denique « effeminati » sunt -jvxtxcxfxcju.i.ci, id est feminarum imperio subditi, qui ab iis et a filiis reguntur. Celebre est illud de puero Diophanto dictum : « Diophantus Græciæ imperat ; » quia ejus pater Græciæ imperabat, mater patri, filius matri.

S. Et 1RRIET POPULUS, VIR AD VIRUM, — *q. d.* EX eo quod pueros cl effeminatos habeant principes, sequetur quod nec ætatls, nec gradus ullus servabitur ordo, sed sine respectu puer contra senem, plcbeius contra nobilem, quisque contra proximum suum consurget. Ita facium est sub Tito; nam, ul docet Josephus, urbs Jerusalem a factiosis illis Zclotls, de quibus vers. 4, in lres partes fuit divisa : quidam enim arcem et templum secundi inferiorem, tertii superiorem urbis partem occupaverunt Ita S. Hieronymus. Hæc discordia est certa ruina imperii; sicut e contrario unio ejusdem est conservatio : a Nulla enim vel minime natio potent ab adversariis perdeleri, nisi propriis simultatibus so ipsa consumpserit,» ait Vegetius.

6 et 7. Vestimentum tibi est : princeps esto noster. (*q. d.* Singuli dicent ad singulos ditiores, vel honestius vestitos : Tu vestimentum habes pulchrum, cl splendidam togam : ergo opes et annonam habes : sis itaque princeps noster (1)). ,luiiu

(<) Pallium apud Hebreo» halabatur rient hoau> «pad Orientale», ut ve-uiucnuitu honori» quo homo liber a servo cl a vili plebecula secernebatur.

Àirss, “3C sin manu tua. (Est hypallage, q. d. Manus tua si» sub hac ruina, id est fulci manu rempublicam nostram labantem ac desperatam, non corruat; at ille dicet) : Nox sum medicus (non possum mederi tanto malo; morbus hic et infirmitas reipublice meam artem, ruina hæc meas vires et opes superat, non possum eam fulcire aut restituere. Ita fere Cyrillus. Hoc est quod prudenter monuit Adrianus Imperator. « In caducum parietem ne inclina»), et in domo mea nox est panis, — quem in populum famelicum distribuam, ut ejus fami succurram, cumque sustentem. Pro *medicus*, hebraico est, *üDin chobes*, id est chirurgus, qui vulnus obligat. Alludit ad illud cap. i : a Plaga tumens non est circumligata, q. d. Civitas hæc non tam est respublica quam nosodochium; magis ergo indiget chirurgus (qualis ego non sum) quam princeps et gubernatore : nolite ergo me eligere principem. Ita Sanchez. Pro « non sum medicus, » Septuaginta vertunt, *non ero princeps*; Pagninus, *non ero dominus*; alius, *non ero curator*; Pintus, *non ero ligans*, sumpta translatione a chirurgis; Chaldæus, *non sum dignus ut sim caput aut princeps*. Hinc collige principem sive Praesulem esse caput et medicum, id est chirurgum; ac debere non solum subditos justis præceptis ligare, sed etiam eorum vulneribus et animi languoribus mederi. Quocirca rex a Gracia vocatur «5 ab «K, id est medela, pharmacum et sanitas, uti notant Plutarchus et Eustachius, et ex his *Lexicon*.

Alciatus, *emblema* 113, depingit principem subditorum incolumitati studentem, specie anchoræ circumvoluto delphino, qui teste Plinio, lib. XVIII, tempestatem præagitur, et mari a ventis agitato, ac navi anchoram humano quasi instinctu dirigit, ut tutius figatur. Sic enim studere debet princeps, ne turbetur respublica tempestate bellica.

Monet hic S. Hieronymus vulgus fere ditiores in pastores et principes deligere, non sapientiores, nec aptiores; ac proinde ab eo electos non debere acquiescere ejus judicio, nisi se pares oneri cognoscant.

8. Ruit enim Jerusalem (Verba sunt non excusantis se a principatu, sed Prophetæ, q. d. Ideo nemo volet suscipere regimen Judæ et Jerusalem, quia ipsa ruet et excindetur. Causam excidii subdit) : QUIA LINGUA EORUM ET ADINVENTIONES EORUM contra Dominum, — q. d. Quia suis verbis maledicis et blasphemis, suisque pravis machinationibus et operibus Deum irritarunt. Nam Christum vocarunt dæmoniacum, vini potorem, Samaritanum, cumque æque ac Apostolos ejus persecuti sunt, et occiderunt.

j. Agnitio vultus eorum respondit eis, — q. d. «pertio et intuitus vultus contestantur ipsos hanc ruinam, hoc excidium meritos esse. Queruntur ipsi rogantque : Quomodo tantum supplicium obvenit nobis? cur tantis malis obruimur? quod tantum peccatum nostrum cladem hanc meruit? Respondet Propheta : Non longe eant, intuean-

tur tantum invicem vultus suos, ibi agnoscent scriplamque legent cau^ain id culpam snam: perfricta enim explicata impudensquo frons respondebit, dabilque luculentum procacitatis et acquili® eorum testimonium; nam vultus loquitur scelera, aliis licet omnibus tacentibus: in vultu enim eorum videtur lascivia, arrogantia, fastus, etc.; facies eorum clamat eos turgere superbia, ira, odio, libidine. Unde explicans subdit : a Peccatum suum quasi Sodoma pradicaverunt. » Idem ait, *Jerem. cap. m* : « Frons meretricis facies est tibi, noluit erubescere. » Id de feminis clare explicat, vers. 16, dicens : a Elevat® sunt fili® Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, id est plaudebant, » q. d. Explicata frons illis dat procacitatis testimonium. Viros similes fuisse feminis hic significat, nec est dubium : scelera ergo in facie lucentia significant cos hanc cladem esse promeritos. Unde S. Hieronymus non tam phrasim quam sensum reddens, explicat dicens : « Ipsi sua recepere peccata. » Simili modo ait *Jerem. cap. xiv* : « Peccata nostra responderunt nobis, » El *Osce, cap. v* : « Respondebit arrogantia Israel in faciem ejus, » Debraimi **mon haccarat** Hebra™ verti potest *primo*, « agnitio, apertio, denudatio, » „nrc"rnl uti vertit Noster, a radice “03 *nachar*, id est agnovit, cognovit. *Secundo*, alienatio, q. d. Alienatio et exterminatio vultus, sive facies eorum pallida et lurida, significat fraudes et scelera eorum. Unde Septuaginta vertunt, *confusio vultus eorum restitit eis*. *Tertio*, simulatio, fictio, fucatio vultus eorum Tertium, respondit eis : *nachar* enim in hitpaël, scilicet 133nn *hictnacker*, significat alium se fingere; ignotum se simulare, alienum se gerere : tam enim viri quam femine, vers. 16, fucant facies suas, et quasi larvatæ faciei inducunt : nam se bonos, amicos, justos, castos cse simulant, cum sint foti alii, scilicet mali, inimici, fraudulentissimi, incesti; hæ ergo seelerum larvæ testantur eorum reatum, vanc lque cos ad merita supplicia. *Quarto*, valde apte *haccarat* verti potest, *durities, asperitas, impudentia*; hanc enim vultu præferbant. Unde R. Jona ait arabico *haccar*, significare duritiem, a radice Hebraea ■) !! *hachar*, id est ostendit se asperum, durum, impudentem; vultu fuit efironto, et quasi stupente. Ita recentiores aliqui.

Nola hebraisimum, quo abstracta ponuntur pro concretis : « agnitio vultus, » id est peccata agnita in vultu, quæ Septuaginta vocant confusionem; quia pudorem, præsentem et æternum pariunt : sic timor vocatur res timenda; laus, res laudanda; custodia vocatur præceptum custodiendum; auditio, res audita; visio, res visa.

Tropologice, disce vultum esse simulacrum mentis, idque non tantum naturale, sed et supernaturalc. Ita sanctus ille Episcopus in *Vitis Patrum*, lib. III, num. 166, in sacra Communione per facies singulorum accedentium videbat et eorum animos : facies enim peccatorum videbat esse nigras ul carbones, et sanguine repletas; facies vero

justorum videbat candidas et claras. Idem vidit B. Paulus Simplex ibidem, num. IG7. Sequor editionem ultimam nostri P. Ileriberli. Vere dixit Sapiens, *Eccles*, vin, 1 : « Sapientia hominis lucet in vultu ejus. » Ratio est, quia mens et sensus vigent in capite et vultu.

Vere Ovidius :

Meum quam difficile est crimen non prodero volta

Et Claudianus :

Frons exspirantis præportat pectoris ignes.

Et Seneca :

Vultusque ipsi scelera truculenti feront.

Et idem :

Vultus loquitur quicquid negas.

10. Dicite justo quoniam bene.— Ab injustis eorumque poena, per anilhesin convertit se ad justos, eorumque praemium; sicut enim illi malorum operum, ita hi ex bonorum operum semine metunt fructus gaudii, gloriæ et exsultationis, tum in hac vita, tum maxime in futura. Unde pro *quoniam bene* hebraicum est זָיַי ' *ki tob*, quod verti potest, *quoniam bonum*, id est jucundum et suavissimum fructum adinventionum suarum comedit. Adinventiones in Scriptura vocantur studia, machinationes et opera tam piorum quam impiorum. Sicut enim pii student adinveniendis novis modis bene agendi, recte vivendi, et placendi Deo : ita impii student adinveniendis novis voluptatibus, novisque modis se ditandi, se extollendi et placendi mundo.

Septuaginta pro תִּדְק «mru, id est dicite, legunt תִּדְק *isru*, id est ligate; unde vertunt, *alligemus justum, quoniam inutilis nobis est*, quasi sint verba Judæorum volentium Christum capere, ligare et occidere.

Pro *comedet* hebraico est *comedent* ; unde S. Hieronymus sic exponit, *q. d.* Vos qui lecturi estis hanc prophetiam, dicite justo, scilicet Christo, hoc est, laudate Christum, quod bene Judæos everterit, feceritque eos comedere fructum suarum iniquitatum. Verum hic sensus arctior et alienior est. Primus ergo sensus genuinus est, et Hebraicum « comedoni, » per syllapsin Hebraicis usitatam distributive exponendum est, *q. d.* Singuli comedent, quisque eorum comedit. Ita Valabius.

Va impio in malum!—id est destin malitiam omnem effuso; unde hebraico est, *vre impio malo*, vol *maligno*! Ita Valabius. *Vai* in Scriptura interitum significat tum presentem, tum reternum, *q. d.* Et praesens et (eterna damnatio manet omnes impios. >*cundo*, Adamus sic exponit : « Væ impio in malum, non scilicet destinato! quia nimirum a Deo destinatur ad gravia tormenta; ut idem sil cum eo quod priecessit : « Væ animæ eorum! quoniam reddita sunt eis mala. »

Retributio enim manuum (id est operum quæ fiunt manibus), fiet ei. — Est metonymia.

12. Populum meum exactores suis spoliaverunt.— Dedit internam ruinæ reipublicæ causam, scilicet peccata populi ; nunc dat externam, quam meruerunt eadem peccata populi, scilicet principes et Prælatos avaros, rapaces, imbelles et incurios.

Per « exactores » ergo intelligit principes et magistratus, qui non tam prætores erant quam prædatores populi; item Prælatos et doctores, puta Scribas et Phariseos; hi enim avari exigebant plurima a populo, adeo ut juberent filiis negare alimoniam parentibus, dicereque *corban*, id est munus hoc dedicatum est Deo, dandum est Scribis et sacerdotibus, *Marci* vn, 11.

Pro *spoliaverunt* hebraice est *meolel*, id est racemarunt, id est usque ad ultimum pene obolum spoliaverunt : racematur enim vinea, cum, per acia vindemia, paucula uvæ, quæ hinc inde remanserunt, studiose rursum perquiruntur et colliguntur : sic enim hi populi opes compilabant et deglubebant.

Mulieres (id est mulierosi Scribæ, et effeminati Romani) dominata sunt eis. — Vide dicta vers. 4. Sic ait Poeta, 'A/xiit; , ci>* Cr' 'A/xi«, Achivæ esli-, non Achivi ; et Virgilius, lib. IX *Æneid.* : « O vere Phrygiæ, necque enim Phryges, » *q. d.* Ex viris degenerastis in feminas.

Se undo, proprie « mulieres, » id est uxores Scribarum et Phariseorum dominatæ sunt eis, puta Scribis, maritis suis, utpote mulierosis, et consequenter Judæis calens. Sic Cato dixit : « Mulieres regunt nos, nos senatum, senatus Romam, Roma orbem. » Est hæc ingens plaga. Mulier enim in suo dominatu est impotens, insipiens, avara, exactionesque magnas imperat ad sui et familiæ ornatum : suaque agit non tam ex ratione ac judicio, quam ex affectu et libidine, vel ex impetu et præcipitatione. Ha Adamus.

Port LE MEUS, QUI TE DIATIM DICUNT, IPSI TE DECIPIUNT. — Monet populum ex sincera compassionis affectu, ut agnoscat se decipi a suis Scribis; *q. d.* Sacerdotes et Scribæ, ob dona et oblationes templo sibi factas, dicunt te beatum et benedictum a Deo : sed fallunt, toque a lege, a virtute, a Deo, a benedictione et salute avertunt et abducunt : non enim student tuis, sed suis commodis et avaritiæ; utque suas bursas impleant, docent te vana et impia, tuisque peccatis adulantur, omniaquo per tua donaci sacrificia se expiandos pollicentur; sed falso. Deo enim hæc dona et cærimonie non placent, necque eum placent; sed id facit contritio et charitas ex corde puro, ac fides, quæ per dilectionem operatur. y

Moraliter, nota hic quantum malum sit adlatio. Vere dixit Sapiens, *Prov.* xxvn, 6 : « Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. » Plato in *Plurilo* « adulatorem vocat bestiam humano generi pestilentem, » et in *Menexeno* cum ait esso a similem prastigiatore, »

quippe qui quoeumque Introno deterior, n nobis rationem et iudicium abripiat, imo ipsa Circo crudelior sit et perniciosior : ea enim exteriora hominum in bruta transformabat ; at adulator suis lenociniis interna transmutat. *Secundo*, ut umbra quidquid facis imitatur: sistas, stat; si curris, currit : sio adulator quocumque te veritas sequitur; si taces, laudat tuum silentium ; si loqueris, celebrat et admiratur tuam orationem; si gaudes, fingit se gaudere; si dolca, se dolere. Rursum sicut accrescente umbra, aut decrescente, corpus ipsum nec augetur, nec minuitur : sic nec laudibus meliores sumus, nec detractioe deteriores. Hinc Antisthenes, teste Laertio, cuidam dicenti : « Mulli telaudent; o respondit: « Quid mali feci? » Censebat philosophus ille turpe esse a turpibus laudari, atque a cæca et temeraria multitudine celebrari. *Tertio*, Plutarchus, opuse. *De discret, adulator, et amici*, « adulatorem vocat patrite el virtutis inimicum. » Diogenes, « adulationem vocat mollitum laqueum; n Epictetus in *Enchirid.*, adultores comparat corvis. Nam « ut illi mortuorum oculos, sic adultores vivorum animos ac mentes perdunt et excæcant. » *Quarto*, adultores similes sunt heliotropio herbæ, cujus est tantus amor solis, ut cum ipso circumagatur, et quocumque se verterit sol, eodem flectat cacumen; noctu etiam, tanquam desiderio solis, contrahat florem : sic gnathones se regibus et populo per omnia accommodant, eorumque vitiis applaudunt. Quare Agesilaus rex Laccdæmoniorum dicebat eos insectandos esse, non secus quam propriæ vitæ insidiatores.

Er viam gressuum tuorum (vitæ tuæ rationem, statum, salutem, et felicitatem tum privatam, tum publicam) dissipat. — Omnem enim metum mali, hostis et excidii tibi adimunt, ut securius obdormias in peccatis, et obruaris ab hoste imminente; dicunt enim, ait *Jerem.* cap. vi : a Pax, pax; et non erat pax. » Hæc enim est causa, cur Judæi traditi sint Chaldæis, scilicet quia, ut dicitur *Thren.* (ap. n : « Prophet » tui viderunt tibi falsa, et stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ulte ad poenitentiam provocarent, n Sic moraliter peccator, qui omnem melum seponit, qui misericordem tantum Deum agnoscit, et non timet eundem malonnn vindicem, nec se suppliciis æternis obnoxium cogitat; hic plane dissipat gressus suos, et pronus in omnia mala tam pænæquam culpæ ruit ; qui enim Deum timet, in via salutis pedes ponit, juxta illud *Psalms*, cxxvii : « Beati omnes qm timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Qui sino timore est, uon poterit justificari, » *Ectli.* cap. i, vers. 28. Unde, ut tam proceres quam populum ad timorem excitet, dat stimulum dicens:

- ii. 13 et 14. Stat ad judicandum Dominus (loquitur proprio de iudicio, non extremo et univers di, sed Judo rum proprio, quod exercuit in excidio per Romanos, etiam) cum senibus populi, — id est

contra senes sive senatores populi, quos ante vocavit « exactores, » cos scilicet justo puniendo, et occidendo, Vel captivando, eo quod Injusto oppresserint populum, cumque deceiverint. Ita S. Hieronymus.

Nota : Senatores vocantur « senes, » quia senes esso debent maturitate, sapientia et probitate; ideoque senes udato solebant et solent deligi in senatores : scues enim juvenibus sunt maturiores et sapientiores.

Alii exponunt, *q. d.* « Cum senibus, » id est cum Patriarchis, Prophetis et Apostolis veniet Dominus ad judicandum populos.

VOS ENIM DEPASTI ESTIS VINEAM MEAM. — VOS, O Scribæ et Pharisei, qui debebatis esso custodes vineie, id est Synagogæ, sive populi mei, eam depasti estis, spoliando eam bonis suis. Septuaginta vertunt, *combussistis* : utrumque enim significat Hebræum *biar*, *q. d.* Vos causa fuistis, cur Jerusalem excinderetur et combureretur a Romanis.

15. Quare atteritis (sensim absumitis) populum MEUM, ET FACIES PAUPERUM COMMOLITIS? — id CSI macie et inedia attenuatis et deficere facitis, ut ait Amos, cap. vin, vers. 4. *Secundo*, pro a commolitis, » Vatablus vertit, *colaphis caditis*; alii, *contunditis*; Septuaginta, *confunditis*, *q. d.* Ignominia, verbis asperis, quin et pugnis allicitis et affligitis pauperes. Pauperes hic tum quosvis accipe, tum maximo pauperes Christi, puta Christi discipulos et Apostolos ; de his enim cæsis a concilio ait Lucas, Actor, v, 41 : « Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomino Jesu contumeliam puti. »

Hæc sibi etiamnum dicta putent principes et Prælati; quin et Ecclesiastici, qui bona Ecclesiæ in suos luxus aut veneres absumunt.

10. Pro eo quod elevata sunt filia Sion. — A Ver», is. viris et principibus transit ad uxores et filias, quæ ut pretiose se ornarent, viros fecerunt exactores compilatoresque pauperum, quorum ipsæ sudore ac sanguine ad lasciviam compite luxuriabantur et splendebant. Taxat tria mulierum, maxime puellorum, vitia : *primum*, est superbia; *secundum*, procacia; *tertium*, libido. Superbiam significat to « elevata?, » *q. d.* Ut viris eminent, et ab omnibus spectarentur, subiciebant sibi cothurnos; ut iis proccræ incederent, et quasi regina aut dcæ quædam esse viderentur.

Et ambulaverunt extento collo. — Superbissime cervicem extenderunt, instar gruum, vel cyc horum : habitus hic c<4 insolentis el procacis.

Et nutibus oculorum ibant, — obliquando oculos, oblique scilicet oculum jaciendo in juvenes et amasios, et petulanter eis adnictando quod illicis et meretricis certissimum est signum, ait S. Chrysostomus : « Tactus, joci, nutus, sibili morituro; virginitatis sunt principia, » inquit S. Hieronymus in *Vita S. Ililarionis*. Recte S. Basilus hasce feminas comparat basilisco; quia uter-

Tn»
po«H*-

tndh quo suo aspectu viros inflcit necat. Vide S. (. >y-
 • i) i«u ho^loinutu, hom. 27 in illud *Mattii*. : «Qui viderit
 1,1 mulierem ud concupiscendum eam, etc. » Ch&l-
 dieus vertit, *stibio linitis oculis ibant, et crinibus
 circumvolutis, et pedibus suis provocantes*, quod Nos-
 ter verdt, « et plaudebant. »

Phud»- Et l'laudluant. — Id est vestibus sericis inter
 qninto- se> °* pavementum allisis sonitum edebant; ut
 plkitiw, significarent se sericis vestiri, Ilebræum enim t]DO
 l>r,n” *taphaph* videtur significare concussum et strepi-
 tum vestium, qualis esae solet ab eo textu serico,
 quem inde vulgo *taffetas* vocant (1).

Situato. *Sciando*, alii Ilebræum *taphaph* vertunt, tympa-
 nizabant, ibant pulsando tympanum; uti faciunt
 pueri iu dedicatione ct nuptiis. Ilebræum emm
 tpn *loph* significat tympanum. Ita Vatablus.

Tertio, et proprio, u plaudebant, n id est in eo
 debant molli motu, fracto incessu, cl supposione,
 quad tripudiantium; ut in choris fieri solet. Unde
 Virgilios : « Pars pedibus claudunt choreas. »
 Item puerorum, quorum proinde gressus hebraico
 vocatur C]D *taph*, *Etcch*. ix, G.

Quitto. *Quarto*, « plaudebant, n id est excitabant soni-
 tam crepitaculorum, inquit Vatablus; sic enim
 compti juvenes et puellæ novis et crepitantibus
 calceis et crepidis incedentes sese ostentant : et
 forte lue calceis addebant crepitacula et cymbala;
 hæc enim mollem Gabinium calceis suis addidisse
 testatur Cicero in *Pisonem*.

Quinto. *Quinto*, a plaudebant, » inquit Sanchez, id est
 margaritarum in calceis collisione, sonitum ede-
 bant; nam id fieri solitum docet Plinius, hb. IX,
 cap. XXXV : « Tunc, inquit, crotalia appellant, ceu
 sono quoque gaudeant, et collisu ipso margari-
 tarum, idleclantque jam ct pauperes, lictorem fo-
 rni in publico unionem esse dictitantes. » Ubi
 dicit sonantes has margaritas feminis esso pro
 lictoribus; quia sicut lictores pi rendentes sub-
 movent turbam, significantes adesse consulem :
 sic margaritarum sonus significabat adventaro
 nobilem heroinam : ut ipsi ab omnibus de via
 decederetur.

Er COMPOSITO GRADU incedebant, — pompatico
 ad majestatem ct elegantiam concinnato gressu
 incedebant : forte etiam ad calceorum seu cothur-
 norum soleas gerebant clavos capitatos interpunc-
 tos eo ordine, ut terræ cum sonitu impressi signa
 qu.rdam amatoria relinquerent. Ita ex Clemente
 Alexandrino, lib. 11 *Pcedag*. cap. xi. Sanchez.

17. Decalvabit Dominus urticim filiarum Sion,

(1) Hebraico, *strepitum crepitaculorum excitant*, rivo
 quin in pe.lilius ferunt ornamentum cui alliguntur tin-
 tinnabula, « lvo quia juxta alios in pedibus ornantur or-
 namentis instar squamatarum factis Et revera ex viato-
 rum relationibus constat notules matronas in orientilibfw
 partibus, usquo in hunc diem, pedum malleolos annutis
 circmdaro, qui catenis aureis inter utrumque pede in
 revincti sunt, co fino ut gressus breviores et inter so
 teqinb-s Haut, quod luccdcndi genus quamdam mollitiem
 el affectationem sonat.

— *q. d.* Hanc superbam Sioniarnm libidinem pu-
 niet Deus maxima carum ignominia, ut scilicet
 prmeipuum earum ornamentum, puta capillitium,
 tollat et decalvet ; idque primo et potissimum, per
 hostes Chaldæos; hostes enim solent captivos de-
 calvare. Undo Septuaginta pro HITO *sippach* per
sin, id est a decalvabit, » legentes 03© scAipparAper
schin, ancillas faciet, vertunt, *humiliabit domina-
 tnces*. Rasura enim et decalvabo erat habitus de-
 bellatorum, indequeservorum clservarum, etiam
 apud Gentiles. Ita de Scipionibus dictum :

Sub quorum titulis Africa tonsa juet.

Secundo, a Deo, qui caput hoc gloriosum super-
 barum percutiet justa poena, scilicet alopecia, li-
 neaci lepra, quæ non modo capillis, sed et car-
 nibus caput nudabit : hoc est enim *sippach*, per
sin.

Addunt alii *tertio*, eas decalvandis ab onere et
 pondere, quod assidue in capite gestabunt capti-
 vos : sic enim milites Nabuchodonosor, compor-
 tantes onera ad expugnationem Tyri, habuerunt
 capul decalvatum, ct humeros depilatos, ut ait
Ezech. cap. xxix. Quantum femina ornamentum
 (in quo proindo ita sibi pbicent) sit capillitium,
 ct quanta deformitas calvitium, docet zXpuleius,
 lib. II *Mclamorph*., et exeoS. Ambrosius, libro VI
Jlexam. cap. ix : « Si, inquit Apuleius, cujuslibet
 eximiae cl pulcherrimæ feminæ caput capillo spo-
 liaveris; licet illa cado dejecta, licet omni gratia-
 rum choro stipata, et loto cupidinum populo co-
 mitata, cl balteo suo cincta, cinnama fragrans, ct
 balsama rorans, calva processerit, placere non
 poterit. » Iluc spectat Ovidii :

Turpo pecus mutilum, turpis sine gramine campus
 Et sine fronde frutex, et sine enne caput.

Et Dominis crinem earum nudabit. — Pro *cri-
 nem* hebraico est F“ID p-d, id est angulum, puta
 comam ; quæ ad angulos frontis est, et artificiose
 crispatur, in qua maxime superbiunt juvenes et
 puellæ. Alii *put* vertunt *nates*, *q. d.* Qu t longis
 vcilibus inccdebint, suoque syrmate verrebant
 humum, jam quasi ancillre et servæ curtis ince-
 dent vestibus, ut paries verendas vix contegant.
 Sic ait Isaias, cap. xx, vers. 4 : « Minabit rex As-
 syriorum captivitatem /Egypti, etc., discalceatam,
 discoopertis natibus ud ignominiam .Egypli »
 Sic lili Ammon servis David vestes usquo ad na-
 tes præciderunt.

Tedio, alii *pat* vertunt *partes pudendas*. Undo
 Septuaginta vertunt, àwx.i>.jÇn «
revelabit ignominiam earum, q. d. Deus filias Sion
 per Chaldæos nudabit, nudasquo exponet iis ad
 ludibrium irridendus ot violandas; hoc est enim
 quod lamentatur Jeremías, *Threnor*. v : a Mulieres
 in Sion humiliaverunt. » Aut, ut alii, *q. d.* Faciet
 Deus, ut fili e hæ patiantur menstrua, et sanguinis
 profluvium, ut obsecna illa sanguinis illuvie fin-
 dent calceorum ornamenta.

v. rs u* 18. Ornamentum calceamentorum. — Sephingina ex Hebreo addunt xal v.û; xcav/x&u:, quod ahi finibri llas vestes, alii reticulos et cincinnos vertunt. Ce»j ibi Cum Sanchez sequor S. Basilium, qui, ait. * ' ' sunt ea ornamenta, quæ assuta sunt extremas ora». vestium, aut ex ea pendent, qualia sunt tintinnabula, et mala punica, quæ ex tunica Pontificis pendebant; caque forte hæ superbæ feminae sacrilege in sua veste imitari voluerunt.

Lunulas. — Erant monilia corniculata instar lunæ; bæc vel in capite, quasi diademata, vel in rollo, vel io veste gestabant (1).

tn», ij. [g. jjo w l i a. — *Monile* ornamentum gutturi est, quod ex collo pendet; ita dictum, quod admoneat virtutis : olim enim ob aliquod insigne facinus donabantur monili.

Armillas. — Sunt brachialia, sive circuli et catenulæ ornantes brachia : dicuntur armillæ ab armis; quia olim humeri cum brachiis vocabantur *armi*.

Mitras. — Sunt vela, vel lasciæ byssinæ capitis, gemmis et bracteolis aureis tremulisque collucetes. llebræum JTl b j n *realot* significat quoque venena, idque apposite: nani, ut ait S. Hieronymus, «si vir aut mulier se ornaverit, et vultus hominum ad se provocaverit; et si nullum inde sequatur damnum, iudicium tamen patietur æternum; quia venenum attulit, si fuisset qui biberet. »

y. n io. Discriminabilia. — Sunt instrumenta ad disciJu ui. cernendos et segregandos capillos, itemque ad v-ub. eos torquendos et crispandos, puta calamistra; aut, ut Lyranus, pectines. *Secundo*, Sanchez, discriminabilia, ait, sunt vilte, fasciæ et teniæ; quæ capillos in cirros cl plocamos discriminant, et ita discriminatos conservant, sustentant et illuminant, quæ vulgo crinalia vocantur : quod genus excolendi cæsariem Juvenalis appellat *codificare caput*, et Nazianzenus «vpycûv id est *lurrificare caput*, seu in turris similitudinem attollere. *Tertio*, S. Hieronymus, *Ezcch.* xxiv, 17, llebræum O'IXD *pearim* vertit coronas : illis nobiles et divites a plebeiis discriminabantur.

Periscelidas. — Sunt armili® tibiæ sive pedum, inquit Chaktaus. Dicuntur *Periscelides* a ztft et *q.d. Circa tibiam*.

Mirenulas. *Murenula* sunt torques sive catenæ fltxuosæ ex auro; cum scilicet ex eo in virgulas lentescente, quædam ordinis flexuosi catena contexitur, inquit S. Hieronymus *ad Marcelli*. Hebraice vocantur *kiscurim*, id est colligationes. Vocantur *murenula* a murena pisce/quia ejus adinstar ex auro et argento virgatæ et varia-

ti) In Oriente, molieres do collo pensile ornamentum ge*ulvmt, lun e crescentis cornue referens (Jahn, *Biblica Archaeolog.* t. H). Idem lunare signum quod Mahumetam in tantiruin suorum turrulis attigunt, clad camelorum tuorum collum alligant, probabiliter originem ducii ? cultu quo populi ex quibus orti sunt, cadi reginam prosequabantur. Lege de isto cultu apud Arabes et apud plana Orientales populos, Seldenii *Observai, de Dus Syris*.

gato orbicalanlur, et cingunt collum; vel potius ituum brachium, sivo carctnn. Ha S. Rasilus et Pollux interpretantur Grmcuru *tyfoa*, quod habent Septuaginta. Vide et de iis Clementem Alexandrinum, lib. II *Pcedag.* cap. xn.

Olfactoriola. — Sunt myrothecia, sive pyxides perforat® et ocellata, quæ odores suos, eZ suaves halitus per foramina sua expirant. Unde hebraico vocantur *domus animæ*, id est halitus. Sanchez per *domus rnimæ*, intelligit vasa, in quibus feminæ domi servabant unguenta, quibus mensam, Iccium aut vestes aspergebant; quale fuit alabastrum S. Magdalenæ, quæ eo fracto effudit unguentum super caput Christi; quale et habuit meretrix illa dicens *Proverb*, vn, 17 : a Aspersi cubile meum inyrtha, et aloë, et cinnamomo (2). »

Inaures. — Sunt circuli aurei, vel argentei, qui cum gemma ex aure dependent. Inaures primo adhibita sunt, ut essent amuleta aurium contra incantationes; indo enim hebraico vocantur tizrprn *tachasim*, a mussitando : sed exinde in ornatum et delicias abierunt. Sic et annuli, qui primum a Prometheo ignominia, ut est in fabulis, nunc honoris causa gestantur. Ita Hyginus in *Prometheo*, et ex eo noster Sanchez (3).

21. Gemmas in fronte pendentes. — « Usque hodie, inquit S. Hieronymus in *Ezech.* xvi, inter cætera ornamenta mulierum solent aurei circuli in os ex fronte pendere, et imminere naribus. » Unde Theodoretus vertit felpjtvw, id est ornamentum nasi : et hoc significat hebraico ENJ *nezern*. Alii proprie intelligunt gemmam, vel annulum nasum perforantem, et ex eo pendentem, qualem gestant nonnulli Indi. Sed hoc barbarum est et invenustum (4).

(2) Juxta Chardinum, mulieres in Perside ad collum suspendunt pyxidulas odoramentis refertas, sicut nostre in manu tenent lagunculas liquidis odoribus plenas.

(3) Hebraicum verbum quod S. Hieronymus per a inaures reddit, *incantationem* significat, forsitan co quod mulieres illis ornamentis contra imprecationum et incantationum præstigia aures præmunicrini, deinde etiam omarini. Amuleta vocabant, vel gemmas vel membranas variis characteribus et signis superstitionis conspersas, et inter ornamenta etiam mulierum Hebraearum reperiabantur. Apud Arabes, mulieres parvulum serpentem acollo dependentem inter ubera super pectus eodem fine portabant. (S. Clementis Alexandrini *Pcrdag.* lib. II.)

(4) Quamvis istud ornamentum genus barbarum et invenustum nostro Interpreti videatur, attamen doctor Jahn, in *Archeologia biblica*, tom. II, plurium viatorum relationes adducit. qui affirmant in quibusdam Orientis regionibus, mulieres sibi nares perforare, ut annulum vel circulum aureum inserant, ex quo gemmula pretiosa pendet. Idem constat ex Pietro della Valle, *itineribus*, tom. I, episl. 17, ut ridere est apud Lowbl in annotatio^{nibus} ad cap. j11 *isai.*, et ex Samuel Burder, qui in opera cui titulus: *Orientali customs*, in annotatione ad vers 11 cap. n *Proverb.*, post allata Hanner et Chardini testimonio, ipse refert nullam fere juvenculam vel mulierem in Arabia siva iu Perside vidisse, quæ narim sic perforatam non habuerit. Porro si bæc ornamentum species ut antiquissima in Arabia obtinebat, difficile est eam a mulio

Urf n 22. Mutatoria. — Nobiles et diviles sæpe vestes mutant, unde varias habent vestes mutatorias: estq̃iie hoc opulentiae et lautitire signum. Adde, « mutatoria » esse vestes pretiosiores, q̃nre raro ad pompam induuntur, ut foris se ostentent, ao statina ut domum quis redit, exuuntur. Sic enim Romanorum vestis domi erat synthesis, foris toga. Lude Septuaginta has vestes mutatorias vocant *d est prœtexl.i purpura, quæ Romanis laticlavio; vocabantur.

Palliola. — Palliolis hisce cliamnum nobiles matronæutuntur, praesertim in itineribus : hæc Judæarum crani pretiosa et superba.

Lintheamina. — Erant vela candida et pellucida, quibus pectus, vel femur, vel totum corpus lascive ostentabant in conviviis et tripudiis. Unde Septuaginta vertunt : *Laconica pellucida*. Laconicæ enim virgines diclæ sunt çxiv&ur.^t; quod nudum femur in incedendo ostenderent. Ita S. Basilios.

Acts, — scilicet crinales aureæ et argenteæ, quæ ad speciem gestabantur in capite, quibus capilli dividebantur, et ne rursum diffluerent fibulabantur. Audi Martialem.

Tenuia ne madidos violent bombycina ennes,
Figat acus madidas suslineatque comas.

Acus ergo hæ non erant calamistra, quibus crispabantur capilli, sed longte et crassee erant acus, quibus crines et caput ornabantur. Ha S. Hieronymus el Isidoras, lib. XIX, cap. xxxi.

23. Sindones (1). — Hebraice est scd́nīm, unde Latinum « sindones, » inquit Forerius. Ha vocat lintea velamina, vel pepla extima delicatissima et subtilissima, qualia apud nos gerunt viduæ nobiles cx tela Cameracensi. Septuaginti significant has sindones fuisse tinctas purpureo, violaceo et coccineo colore. Causam reddit S. Basilius, quod scilicet hæ feminæ superbæ sicut in aliis, sic in hoc quoquo habitum sacerdotalem sacrilege imitari vellent. Pontifex enim pro loto universo oraturus induebat tunicam ex purpura, hyacintho, bysso et cocco contextam, ut hisce coloribus quatuor elementa mundi, pro quo orabat, repraesentaret, ut dixi *E.rod.* xxvm, 5. Fuit etiam hyacinthinus iste color, uti et coccineus, famosa- rum fere mulierum, puta impudicarum : uti jam est conjugatarum, et amoris conjugalis symbolum.

Vittas. — Hebraice (seniphot, id est cidares et tiaras. Ita Forerius et Hebraei. Cidaris, seu tiara erat pileolum capitis rotundum, non

ribns Hobræis non inductam fuisse, praesertim cum Propilei® eis in crimen vertunt imitari in vestimentis suis nationum vicinarum morem. Confirmatur hæc sententia vers. 22, cap. xi *Provelb.* : «Circulus aureus in naribus fuis mulier pulchra et fatua;» et vers. 12, cap. xvi *Ezeeh.* : « Et dedit inaurem super os tuum, et circulus auribus tuis, » etc.

(1) «Et specula.» Mulieres Hebraeæ Ægyptiaruin more hi manibus parvulum ex metallo speculum lencbanl. (Jalui.)

acuminatum, quo sacerdotes et pontifices ulebantur. Vide hic rursum simias ornatus pontificii.

Theristra. — Vestes restiv.e, ita diclæ, quod û 6îr., id est in restate, ab æstu et caumate prote- ge!) int corpora feminarum. S. Hieronymus ait filiae palliola, quale habuit Rebecca, et nunc habent feminæ in Arabia; palliola, inquam, sine villjs levia et subtilia, quæ non gravant, nec calefaciunt, uti sunt nostra bombycina. Forerius tamen putat theristra fuisse vela capitis : hæc enim hebraice vocantur rtdidim, quam vocem S. Paulus, I Cor. xi, 10, vertit, id est potestatem ; quia velamen in capite feminæ signum est eam subesse potestati et dominio viri. Unde per *theristra* possunt quoque accipi galeri quibus mulieres contra solem utebantur, uti nunc peregrinæ et itinerantes galeris latioribus ex stipula utuntur.

24. Et erit pro suavi odore (ex musco et aliis aromatibus) foetor, — ex illuvie et sordibus captivitatis et careens. Rursum Judæis post Christi mortem naturalis et peculiaris inest foetor; unde Ammianus Marcellinus, lib. II, vocat *fatentes Judæos*, additque eos idcirco Marco Imperatore gravi fuisse fastidio; et Martialis, lib. IV, epigram, *ad Bassam* : « Oles, inquit, o Bassa! quod jejunia sabbatariorum,> idestJud eorum: dicit «jejunia,» quia jejunos stomachus gravem t mittit anhelitum. Hunc hicreditarium Judæorum fœlorem baptismo elui asseruit Fortunatus, lib. V :

Abluitur Judæos odor baptismate divo.

min lol-
liurhap.

Ita Sanchez, linde el Saraceni olim suos infantes curabant baptizari, ut per baptismum fœtorem ab cis depellerent; uti patet ex VI Synodo in Trullo, Cau. LXXXV, et Baronie, tom, XII, anno Christi HIS.

Et mozosA (aurea et gemmea ent) funiculus, — quo quasi jumenta cap'avæ trahentur in Babylonem.

Et phocrispanti cri>e calvitivm, — quod vel ipsa* in signum luctus, vel hostes, vel Deus per morbum eis inducet. Vide dicta vers. 17.

Et pro fascia pectorali (qua constringuntur mamillíB ne turpitudinem ingerant sua magnitudine, erit) CILICUM. — Hebraice cuuj du n sa. t, sive ex sacco (2). Hebræa jam addunt hic 'D> ki tachat iophi, id est quia pro pulchritudine, in qua lasciviebant, hæc scilicet deformitas reddit est eis, ut sit epiphonema.

Forerius vero vertit, *adustio pro pulchritudine*, *Ki* enim vertit adustionem, a radice **no** cum, id est adussit, </ d. Facies earum, et corpora ohm ita pulchra, nunc exesa, consumpta et quasi combusta sunt. Sic enim dicitur *Thren.* v, vers. 10 : * Pellis nostra quasi clibanus exusta est; p et

(2) Saccus erat vestis lugubris, saccis nostris similis, e* crassis pannis confectus, et pro manubiis habens aperturas lær quas brachia proJucebanlur,

/(<> ct cap. un, vers. 8 : « Faciès combusta } vultus corum. » Ende Chaldæus hic cloro ver lit: *Hac vin-dieta sumetur ex cis, quia fornicata sunt in pulchritudine sua.*

26. ETMOEnEBU5TATQIELLGEDtXTPOnr.BEJIS.— « Ejus, » sc.iicet Hicrosolymæ, do qua mihi dilectissima est omnis hic sermo meus, æque ne cogitatio et sollicitudo mea. Sic sponsa ait *Cantici* cap. i : a Osculetur mo osculo oris sui, » quis? sponsus, quem amo, cimente revolve. In verbo « i œrebunt » el « lugebunt, » esi catachresis : sicut enim prata florida dicuntur ridere; ita porta; combusto, vel desoluto, et civibus vacuæ, ipsaque urbs racerere el lugere dicitur.

Desolata w iehiia sedbbbit. — Est prosopopœia : loquitur enim de Jerusalem, quasi do matrona afflicta : hu c enim in terra mœrens, et dolore oppressa sedet. Hinc *Thren.* i, 1, de ea dicitur : « Quomodo sedet sola civitas? » Sic et Vespasiani nummus exstat, in quo Judæa quasi mulier sedens ad palmæ radices pingitur, cum hao épigraphe : a Judæa capta.»

Meni» Est hic locus illustris contra ornatura mulie-
ijrcm t1 juxum vestium : si enim in Judæis olim
Totiwa. «le ita Deo displicuit, punitusquo fuit totius gen-
tis excidio; quomodo jam displicebit et punietur
in Christianis? Audi et disce ad ipsum primo ex
S. Cypriani lib. De *Habitu virginum*, id ipsum docen-
lis ex hoc Isaia; loco : « Virgines, inquit, com-
to turpitudinem fccditalemque meruerunt; sericum
et purpuràm induto, Christum induere non possunt;
auro, margaritis et monilibus adornato, ornamenta
cordis ct pectoris perdiderunt. »

Secundo, S. Rasilus, ierra, in *Divites avaros*, qui opes non in pauperes, sed in luxum uxort.m impendunt, sic ait : Primo, « dum nugas mulier superba ct delicias aniel, voluptatis illecebras marito augebit; circa margaritas, smaragdos, hyacinthos, aurum, ejus cura noctes atque dies versatur. *Secundo*, mille assentatores adsunt adducentes fullones, aurifices, unguentarios, textores, di criminatores, qui cx illius imperiis nullo tempore virum respirare sinunt. *Tertio*, nullus muliebri concupiscentia; sufficiens thesaurus, non si e tluminibus fluxerit : gemmæ alto cervici, alto collo, alite zouæ, alite manibus ct pedibus ornan-dis adaptantur. Quarta, vir ergo muliebre sequens appetitum, quando animæ curam gerat? sicut enim proccto dispergunt debiles naves ; ita pravi uxorum affectus virorum debiles animas corrumpunt. »

Tertio, S. Nazianzenus, adversus mulieres ambitiosius se ornantes : « Nobilibus, ait, feminis non aurum, non purpura, non pigmenta ornamentum afferunt; sed carum ornatus est morum probitas et elegantia, domi ut plurimum manere, colloqui cum divinis oraculis, fuso ac laute operam dare, ancillis opera mandare, etc. »

Quarto, S. Ambrosius, *Exhort. ad Vinj.* citat hunc Isaiaë locum, additque : « Unde et S. Petrus dixat,

non in plicatu capillorum, neque in tortis crinibus, aut auro et argento vel veste pretiosa : sed magis interioris hominis ornamenta feminis esso requirenda, quoniam absconditus illo cordis homo qui est pauper sæculo, ipso est locuples Deo; et in l *ad Tirnoth.* cap. i : « Quanto femina hominibus splendidior videtur, tanto magis despicitur alleo.»

Quinto, S. Hieronymus, epist. *De Vitando confit-bendo*, nimis ornantes se et ostentantes comparat lupanaribus: « Caliga (calceus), inquit, ambiilaniis nigella, ac nitens stridore ad se juvenes vocat; papilto fasciolis comprimuntur; el crispanti angulo angustius peclus arctatur; capilli vel in frontem, vel in aures defluunt; palliolum interdum cadit, ut candidos nudet humeros; et quasi videri noluerit, celare festinat quod volens detexerat. El quando in publico, quasi per verecundiam operit faciem, lupanarium arte id solum ostendit, quod aperte ostensum magis placere potest. »

Sexto, S. Augustinus serra. 18 *De Verbis Apostoli*, sic ait : « Exterioris hominis ornamenta quanto magis appetuntur, tanto sunt interioris majora detrimenta: quanto autem minus appetuntur, tanto magis moribus pulchris homo adornatur. »

Septimo, S. Chrysostomus, homil. 30 in epist. *Septimo*, *ad Horn.* : « Deposito, inquit, vilis fœni onere (hoc enim esi vestium sumptus), ornatum accipe eoelestem virtutum. Ille est Ecclesia; ornatus, ille theatrorum : hic ccelis dignus, ille equis et mulis; ille ct mortuorum corporibus circumdatur, hic in sola splendet anima, in qua habitat Christus. » Idem, homil. 18 in l *ad Cor.* : « An non censes, ait, cum avaris ct aliis, quos Paulus enumerat, l *Corinth.* vi, diabolum simul accumbere? mulieres autem ornatas ad libidinem non censes cum co coire? bi quis contradicat, exuat animam mulierum, quæ se adeo indecore gerunt, ct videbit plane sceleratum illum dæmoncm vehementer cum eis conjungi ct commisceri. » Idem, lib. l)c *Virgin.* cap. txii: « Mulier si formosa est, nimius ornatus ejus venustatem obscurat; si deformis, eo turpiorem reddit ornatus; deformitas onim semper emicat et apparet, ul spectatores mulierem rideant, ct ornatum mirentur. »

Oc/aro, S. Petrus eremita ad matrem Thcodoreti comptam ait : « Si pictor egregius pinxisset imaginem, ct alius plebeius ei alios coloires injiceret, pictor sane excandesceret : ita et Deus naturæ nostra) opifex ct pictor jure irascitur, quod ejus naturam et sapientiam accusetis insciliro, ipsumque Creatorem damnetis imbecillitatis. jSolite ergo Dei corrumpere imaginem neque tentetis ea addere, quæ sapienter non dedit; neque hanc adulterinam excogitare pulchritudinem, quæ vel pudicis affert excidium, vel videntibus insidias. d Ita refert Theodorctus in *Vitis SS. Patrum*, Vila IX.

iVono, acerrime hunc vestium luxum insectatur Nqgo.

Quieta, ®

Suto, “Au ’ui”^s t;ç>.

Tertullianus, lib. *De liabitu mulierum*, ex quo pauca illustriora decerpam : « Tu, ait, es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es di/in i- b gis prima desertrix, tu hominem elisisti : propter tuum meritum, id est mortem, etiam Filius Del mori habuit, et adornari tibi in mente est super pelliceas luas tunicas? »

Secundo : a Duplex est cultus feminæ, scilicet mundus muliebris in auro, gemmis et vestibus; el ornatus, quem immundum muliebre convenit dici : in cura capilli, cutis, et earum partium corporis, quæ oculos trahunt, illi crimen ambitionis intendimus, huic prostitutionis. »

Tertio : « Lapides et gemma; sunt terne minutalia, qui non domos, non tecta, sed solum hunc mulierum stuporem {edificare noverunt. »

Quarto : a Aiunt de frontibus draconum gemmas erui, illoc quoque deerit Christian®, ut de serpente cultior liat : sic calcabit diaboli caput, duro de capite ejus suis cervicibus ornamenta struit. »

Quinto : a Semper abundantia contumeliosa in wipsa est. »

Sexto : a Quis est vestium honor justus de adulterio colorum injustorum? non placet Deo, quod non ipse produxit, nisi si non potuit purpureas et hyacinthinas oves nasci jubere, o

Idem Tertullianus, lib. *De Cultu feminarum*.

Primo, hunc ornatum ait esse Ethnicorum.

Secundo : a Non de integra conscientia venit studium placendi per decorem, quem naturaliter invitatore libidinis scimus. »

Tertio : « Perit simul vir in tua forma, o mulicri et facta es tu gladius illi. »

Quarto : « Vos solis maritis vestris placere debetis : io tantum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaveritis. »

Quinto : « Indignum est Christiano faciem fictam gestare, cui simplicitas indicitur; effigiem mentiri, cui linguam non licet; appetere quod datum non sit, cui studium pudicitiae est : quomodo prii'cepta Dei custodietis, lineamenta Dei non custodientes? »

Sexto : « Liinam miserrimus ego in illo die Christianis exultationis, vel inter calcanea vestra caput elevans videam; an cum cerussa ol purpurisso, el croco, el in illo ambitu capitis resurgatis : an taliter expictas Angeli in nubila sublevent obviam Christo? o

Septimo : « Ubi Deus, ibi pudicitia, ibi gravitas adjutrix et socia ejus : quo pacto ergo pudicitiam sine Instrumento ejus, id est, sine gravitate et severitate vestitus, tractabimus? n

Octavo : « Tempus hoc breve est, ait Apostolus, quid ergo illud das vanitati? » *

rYono; « Jubet Apostolus ut magnificetur Deus In corpore nostro; magnificatur autem per pudicitiam, el per pudicitia* habitum competentem. »

Deamo : « Liceat videri pudicam, certe impudicam nnn licH «

Liu/t imo : u Pudicitiae Christiana) satis non ent esso, verum et videri ; ut emanet ab animo in habitum, et eructet a conscientia in superficiem. »

Duodecimo : « Projiciamus ornamenta terrena spei nodr® retinacula, si coelestia optamus, n

Decimo tertio : « Tempora Christianonnu sen» per, et nunc vel maxime, non auro, sed *Imo* transiguntur, stole Martyrum præparantur, Angeli bajuli sustineatur. Proдите jam vos mulieres ornamentis instruet® Apostolorum, sumentes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depicta; oculos verecundia, et spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Christi : caput maritis subjicite, et satis ornate eritis: manus lanis occupate, pedes domi figite, et plus quam in auro placebitis: vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiae; taliter pigmentate Deum habebitis amatorem. »

Decimo, Tertullianum sequitur S. Cyprianus, D-dn» qui nervose et eleganter idem agit, lib. *De Disciplina et halntu virginum*. a

Primo : a Continentia, inquit, et pudicitia non in sola camis integritate consistit, sed etiam in cultus et ornatus honore pariter ac pudore. »

Secundo : « Nefas est virginem ad speciem forra® suæ conii, aut de carne, et de ejus pulchritudine gloriari, cum nulla sit illis m>gis quam adversus carnem colluctatio, el vincendi corporis ac domandi obstinata certatio. »

Tertio : a Dicit Paulus : Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt; et quæ se concupiscentiis carnis et vitiis renuntiassent profitetur, quomodo m iisdem quibus renuntiaverat invenitur? »

Quarto : « Neminem Christianum decet, et maxime virginem non decet, claritatem ullam computare carnis, et honorem; sed solum appetere sermonem Dei, bona in æternum man-ura complecti. Aut si in carne sit gloriandum, tunc plane quando in nominis confessione gloriatur, quando fortior feinina viris torquentibus invenitur, quando ignes, aut cruces, aut ferrum vel bestias patitur, ul coronetur : illa sunt carnis pretiosa monilia, illa corporis ornamenta meliora. »

Quinto : a Ornamentorum ac vestium insignia, et lenocinia formarum non nisi prostitutis et impudicis feminis congruunt; et nullarum fere pretiosior cultus est, quam quarum pudor vilis est. In *Aporahjpsi*, cap. xvii, describitur meretrix illa perdita, cum qua forni-ati sunt reges terne, amici i pallio purpureo et coccino, adorn ita auro, et lapidibus pretiosis, tenens poculum asrcum in manu sua. »

Sexto : « An vulnera inferri auribus D. ns voluit, quibus innocens adhuc infantia; et mali saecularis ignara, crucietur, ut poriea de aurium cicatricibus et cavernis pretiosa grana dependeant, gravia etsi non suo pondere, mercium quantitate? »

Septimo: * Angeli apostake oculos circumducto nigrere fucare, et genas mendacio ruboris inficere, et mutare adulterinis coloribus crinem, et expugnare omnem oris et capitis veritatem, corrupted sum impugnatione docuerunt. »

Octavo: a Feminee manus Deo **inferunt**, quando id quod ille formavit reformare et transfigurare contendunt, nescientes quia opus Dei est omne quod nascitur, diaboli quodeumque mutatur. »

Nono : a **Don**.nas tuus dicit : Non potes facere capillum unum album, aut nigrum; cl tu ad vincendam Domini tui vocem, vis *te esse* poliorcm? Audaci conatu et sacrilego contemptu crines tuos inficis, » etc.

Decimo : a **Non** metuis, oro, quæ talis es, ne, cum resurrectionis c es venerit, artifex tuus te non recognoscat, cl ad sua prænria cl promissa venientem removeat et excludat? increpans vigore censoris et iudicis dicat: Opus hoc meum non est, nec imago hæc nostra est; cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti; expugnata est mendacio facies; figura corrupta est; vultus alienus est; Deum videre non poteris; quando oculi tui non sunt, quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. »

Vnderimo: « Vince vestem, quæ virgo es, quæ Deo servis: vince aurum, quæ carnem vincis et saeculum : nec monilium aut vestium quære ornamenta, sed morum, »

Merito ergo B. Nonnus Episcopus, videns Pelagiam tanto vestium luxu et pompa totius urbis oculos ad se rapientem et illicientem, libertini fleuit : rogatus causam dixit : « Duæ res sunt quæ me movent: una quidem hujus mulieris perditio; altera, quod ego qui nomen Christianum profiteor, non tantum studeo placere Deo vitæ innocentia, quantum hæc mulier luipibus placere cupit hominibus. » Verum orans pro ea, et concionans ita pupugit cor ejus, ut ex ea alteram Magdalenam effecerit, videlicet Pelagiam penitentem, cujus vitam et actus mirabiles conscripsit magna fide oculatus testis Jacobus Diaconus ejusdem Nonni : exstat apud Suriuiu, 8 octobris.

Et S. Bernardus sororem splendidius ornatam ad se venientem videre noluit : unde ipsa compuncta ex ejus [.cæscripto luxum omnem vestium deposuit, quin et consentiente manto monasterium ingressa est, ut habet auctor *Vitæ S. Bernardi*, lib. 1, cap. vi.

Sed audi exemplum horribile Praetextato, quod refert S. Hieronymus, epist. *ad Lectam* : a Prætextala quondam nobilissima femina, jubente viro Hymettio; qui patruus Euslochii virginis futi Labitum ejus cullumque mutavit, cl neglectum ennem mundano more pexuit, vincere cupiens et virginis propositum, et matris desiderium. Et ecce tibi, eadem nocte cernit in somnis venisse ad se angelum terribili voce minitantem pamas, et hæc verba frangentem : Time ausa es viri imperium prælcnc Christo? tu caput vir-

ginis Dei luis sacrilegis attrectare manibus? quæ jam nunc arescent, ut sentiant excruciatio quid rceeris : et finito mense quinto ad inferna ducono . sin autem perseveraveris in scelere, et marito simul orbaberis et filiis. Omnia per ordinem expleta sunt, et seram misera poenitentiam significavit interitus, »

Audi et Gentiles. Lycurgus fucandi artificium Sparta ejecit, idque *primo*, eo quod malis artibus urbem corrumpere : unde tanta tunc Sparto fuit mulierum pudicitia, ut adulterium pro incredibili haberetur. *Secundo*, ut quivis in mores puellm intuens, virtutem in delectu sequeretur, cum uxorem quaereret; non vero fuco illiceretur. Eadem de causa voluit eas accipi sine dote : item exerceri cursu, lucta, disci et jaculi jactu, ut valida) fierent, validasque gignerent proles. Unde Gorgo Leonithn uxor cuidam objicienti : « Vos soto Sparlante maritis imperatis; » respondit : « SoLe enim viros parimus. » Testis est Piularchus in *Lycurgo*.

Diogenes ad juvenem quemdam se nimis ornantem : a Siquidem, inquit, ob viros, infelix es; sin ob mulieres, injurius. »

Theophrastus : « Mulier, inquit, nec alios videre, nec ipsa videri debet, præscrilm quæ eleganter ornata fuerit: utrumquecnim adres inhonestas incitamentum est. »

Hyperides: « Domi, inquit, coram viro liceat uxori ornare se, ut labet : ornamenta autem quæ sumet egressura domum, non ad maritum, sed ad alios spectant. »

Crates : « Ornat, inquit, mulierem quod honestiorem facit; talem vero præstat non aurum, non smaragdus, non coccus; sed quæcuxnque gravitatis, moderationis et pudoris specimen habent. »

Democritus : « Sermo, inquit, parcus ornat mulierem, et ipsius ornamenti parcitas ei decora est. » Testis est Slobæus, *serin.* 32.

Audi et poetas. Terentius :

Nosti mores mulierum ;
Du n moliuntur, dum comuntur, annus est.

Ovidius :

Auferimur cultu, gemmis auroque teguntur
Omnia; pars minimi est ipsa puella sui.

Propertius :

Quid juvat ornato procedere vita capillo,
Tcque peregrinis vendere muneribus,
Naturaque decus mercato perdere vultu
Nudus amor forms non arual artificem.

Plautus •

Nequaquam exornata est liene, st morata est inalo, etc.
Magis meretricem pudorem, quam aurum gerere render**..
Pulchrum ornatum turpes mures pejus cæno collinunt.

Audi reges et Imperatores. Aurelianus Impera-

tor petenti uxori, ut se unico pallio serico uti sineret, respondit : « Absit, ut auro fila pensentur; » libra enim auri tunc libra serici fuit.

Alfonsus, rex Aragonum, vestiebatur ut populares : monitus ut regio ornatu incederet, respondit : « Malo moribus et auctoritate meos excelsere, quam diademate et purpura, »

Aristoteles, Pnyfat. ad *Alexandrum Magnum*, ita cum docet : « Multo pulchrius magisque regum animum praeferre cultum et compositum, quam corporis vestem. »

Alexander Severus ait : a Imperatoriam majestatem constare virtute, non corporis cultu. » Idem censuit regias matronas contentas esse debere unico pallio auro sparso, et cyclade quæ plus sex unciiis auri non haberet, teste Lampridio. Hic cultus hodie vix sufficit uxoribus negotiatorum.

Augustus Cæsar, teste Suetonio, dicebat : a Vestitus insignis ac mollis superbi vexillum est, nidusque luxuria. » Idem pro concione videns multos palliatos, indignans : a En, inquit, Romanos rerum dominos gentemque togatam. » Adeo studebat priscos renovare mores et vestitum.

Dionysius, Sicili tyrannus, filiabus Archidami vestes splendidas dono misit. Recusavit eas acci-

pere Archidamus, dicens : « Vereor ne hoc amictu puellæ mihi turpes videantur. » Denique vere dixit Cæsar Augustus : « Conviviorum et vestium luxus ægrotantis ac tabentis reipublicæ signa et prænuntia sunt. » Testis sit Beknum, quod luxum hunc luit bello et cladibus assiduis per quinquaginta pene annos; et quod antea erat paradisos terrestres deliciarum, nunc est vallis miseriarum. E contrario prisca simplicitas et modestia vestitus elucet in Germanis, quæ eorum respublicas in pice et flore conservat. Vidi Norimbergæ matronas nobiles et prædivites simplici pallio et ocreis indutas, quasi viragines et masculas priscorum ducum uxores, incedere. Vidi Herbipol matronas omnes, etiam nobilissimas, pallia sive heneas habere non sericas aut laneas, sed ligneas. Omnes enim pro heuca gestant bottom (qualem Leodii gestant carbonari) magis vel minus pulchram pro conditione personæ; adeo ut quæ hotam non gestat, non censeatur honesta. Ilottas has ingressuræ templum ante illud deponunt, egredientes recipiunt et dorso adaptant. Credo in vitifera regione olim omnes uvas holtis exportasse, uti ctiamnum faciunt, ideoque hottarum usum conservasse.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit in minis excidii, docetque tantam fore virorum stragem, ut septem mulieres unius viri nuptias antibiant. Deinde, vers. 2, residuos solatur, promittens eis Christum salvatorem, per quem Deus eos illuminabit, deducet et proteget instar columna ignis et nubis, quæ fuit dux Ibraeorum in deserto, et instar tabernaculi, quod suos incolas quasi umbraculum ab astu et pluvia tutatur (I).

I. Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes : Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur : tantummodo innotetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. 2. In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terre sublimis, et exsultatio his qui salvati fuerint de Israel. 3. Et erit : Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus, in spiritu judicii, et spiritu ardoris. 5. Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis in node : super omnem civitatem gloriam protectio. 6. Et tabernaculum erit in umbraculum dici ab æstu, et in securitatem, et absconsionem a turbine, et a pluvia.

Ven I 1. Er Apru.iiExnENT sama milieues. —lire per-
tinent ad caput præcadens, 9. d. In excidio, Jeru-

(t) In hoc capite cujus Udirvi primum versum connectunt ultimis verbi* capitis tertii, lotus est Propheta in consolatoria Judæisfondeal, *primo*, cum gloria gaudium per Christum Salvatorem» vers. 2; *secundo*, cum ixtócatum abolitione sanctitatem > 3, 4 ; *terito*, cum Dei protectione securitatem, 5, 6. Porro nemo fere inter inter-

salem per Romanos, do quo a cap. m hucusque
egi, tanta erit virorum cædes, fames et tabes, ut

proles catholicos qui non accipiat hæc magnifica vaticinia de Christo, qui esi vero et stricto sensu «germen Domini, » sivo quia ex «eterno genitus est in sinu Dei Patris, sive quia perniilo virtute divina, in sinu beatissima Virginis conceptus, Chn>tus e*t etiam fructus terre, qui iu temp to natus est, et matrem habuit de stirpe David,

ob eorum paucitatem septem, id est null e mulle- res vix unum mantum acquirere possint, atque de eo certaluiw sint. Ita S. Hieronymus cl Cy- rillus.

Allegóme S. Hieronymus : « Scplein mulie- res, n id est septem dona Spiritus Sancti, o ap- prehendent virum unum, » scilicet Christum. Sed hanc allegoriam soggillat S. Cyrillus quasi parum aptam ei congruam sensui litterali, præserlim in iis quæ sequuntur. *Secundo*, aptius S. Basilios : « Septem, » inquit, « mulieres, » id est tota Syna- goga, suo pane, id est sua lege vivens, apprehen- det virum unum, scilicet Christum, pelens ab eo liberari ab opprobrio sterilitatis spiritualis.

Tropologice S. Cyrillus : « Septem mulieres sunt » mulUe animæ, quæ per fidem Christum re- ceperunt, quæque ipsum ut panem et vestem sa- lutis requirunt; et ab ipso prolem et frudum vir- tutum et honorum operum postulant.

TANTUMMODO INVOCETUR NOMEN TUUM SUPERNOS,—

q. d. No praetendas inopiam, quodque non possis nos alere ; nos ipsæ nos alemus et vestiemus : tantum esto noster maritus, nosque vocemur uxores tuæ, ut auferatur a nobis opprobrium sterilitatis, quod ingens erat in lege veteri. Tenentur mariti dare uxoribus suis victum, vestitum et de- bitum conjugale : at unum tantum petimus, nem- pe debitum; alia labore aut tere nostro compara- bimus. Sic Romanie fornirne assumebant nomen maritorum : dicebatur enim Caia, Tullia, Corae- lia, Lucia, Publia, a marito Caio, Tullio, Corne- ho, Lucio, Publio, testo Valerio, lib. X. Sic apud Hebreos vocatur Maria Cleopbæ, Maria Jacobi, Zcbedæi, etc. scilicet uxor : et in *Canticis* sponsa vocatur « Sulainilis, » g. d. Salomonia , a Salo- mone marito. Ita Sanchez. Sic Martia redire voleas ad Catonem mantum, ait apud Lucanum, lib. 11 :

Di tantum nomen inane
Connubii : liceat inundo scripsisse, Catoni?
Murili (1).

Hactenus tristia, nunc sequitur læta prophetia.

2. h DIE ILLA ERIT GERMEN DOMINI IN MAGNIFICEN- TIA. — Sanchez hæc accipit de restitutione populi ex captivitate Babylonica per Esdram et Zoroba-

quæ, ut reteri hommes, ab Adam originem duxit el <lc terra formata est. Confer ista verba cum prophetia Za- charie, m, 8, et vi. 12; cl prophetiis Jercmüv, xxiii,5, 6, xxxiii, 15,16. Igitur lotum huc caput inteibgeuduin est de illis temporibus quibus Jud&a manibus gentium tradita, Ecclesia Christi ex reliquis Jad&urum collecta maxime floruit, ct nonnisi improprio et imperfecto msu temporibus Zorobabelis vel Fachim accommodandum.

(1) « Invocetur super nos nomen tuum. » S'risus est : Cognominemur a te, v. g. Rebecca c givmuiaieur ab Uai£), cuín dicimus Rebecca faucii, qu@ cognominano cam distinguit ab aliis, plurcs cium esse possunt. Sic Ikih^taa cognominatur ab Úna, cum legimus, Bclhsa- bea Grue, subIntdligitur enim uxor.

« Aufer modo oppn briniti nostrum. » Summum enim Opprobrium (einiuis est apud Orientis populos, innuptas et steriles manure. (Rosenmuller.)

bel, y. d. Germinaro ac pullularo faciei Dominus Judaicum populum arentem, et pene putrem in alieno solo, fue eique eum redire ad pristinam ubertatem ct gloriam. Verum Patres et Interpre- tes passim hæc accipiunt do Christo ct Ecclesia; unde pro « germen » hebraice est noy *kcmw h.* ChrUtr» quo nomino Christus vocatur a Jeremía,cap. xxiii, M • r vers, S, et a Zitellona, cap. vi, vers. 12, in liebræo* J ** Rursum Christus ab Isaia, cap. xi, vocatur terne fructus ct germen.

Sensus ergo est, q. d. Christus virginis Marite filius in terra natus, gloriosus et sublimis erit co tempore, quo Romani vastabunt Judæam; quia per eum ejusque Apostolos Ecclesia Christiana propagabitur; adeo ut etiam principes, aliique primores et viri insignes eum gaudio ad Christi Ecclesiam accurrant, Chrisloquo credant, præser- tim reliqui© Israelis et Judæorum. Ita S. Hiero- nymus (2).

(2) *Erit germen Jorre*, quo quid sil ¿nlolligendum, dis- sentiunt interpretes. Septuaginta ct Syrus non intelligunt de *grrminis* propullulatione, sed de *solis ortu*, sub cujus imagine felicem populi Israelitici statum, a Jova ei pa- randum, expressum fortasse existimarunt; vertunt enim, *erti ortus Domini*. M.dr, nam *tsemac* semper do *pianta- rum germination?*, usurpatur. Grotio *germen Domini* primo sensu sunt reliquia: exsulum, quæ Esdra ac Nehcmiæ temporibus domum reverse, laudabilem vitam duxerunt, mystice vero Christus et Christiani. Novos terne Judaic© incola? post exilium Babylonicum intelligit (inoque Vogellus. Verum *germen Joøee* hoc ipso versu manifesto distinguitur u reliquiis populi Israelitici, quod quidem negat Gesenius, qm illorum interpretum sententi© acce- dit. Nobis tamen verba Hebra a tam clare dicere videntur, futurum esse, ut *germen Jovte* glori© el decori sit reli- quiis Israelitarum, ut vix quidquarn planius esse possit. Nequit igitur *Israelitarum residuum* idem quod *germen Jova* esso. Alii dictiones in hoc versu poeticas proprio sumunt, de felici lerræ proventu, quo Deus reliquias Israelis post mala temporum superiorum sil beaturus» Huic vero interpretationi obstat lotius orationis magni- ficentia. Nec magis probandi, qui hunc locum interpre- tantur do Hiskia et sapientibus viris, qui cum co super- futuri essent cladibus, quibus respublica sub Achaso alliciendi erat. 1/ica vero, tam '*¿achariæ*, in, 8, et vi, 12, quam *Jcrcmiæ*, xxiii, 5, xxxiii, 15, dubitare nus minime sinunt, *germinis* nomine, significavi quemdam virum in- signem et illustrem, qui collum Jovanum pristinw puri- tati, resque Judaicas antiquæ glori© sit rcstiluluius.Quare nobis certum est, cogitasse cl Isaiaam hoc luco de rege illo magno, sub quo reipublic© su© auream ©talem reditu- ram eso, IsraehUe sperabant. De *Messia* hunc locum in- terpretatus est et Chaldivus: *In tempore illo erit unctus Jocas in odudfuvn ct gloriam*. Kimchi : « *Germen Jov'*? in- telligeiidum de Messia, filio Davidis, uti dicitur *J^roin*. xxiii : «Suscitabo Davidi germen juhllum.D *Eruptus terne*, itidem de Messia dicitur, qui initio genuinis erit instar puVbri, cujus adspectu gaudeam homines, cum vero eo pervenerit, ul fructus terat, majus abeo einoluinonlnm capiant, magicqne eo lætenlnr. Ita erit rex Messins, prin- cipio co gaud-biiui; postquam vero opera patraverit, VieUoque vicerit Gogumel Magogum, atque terram quio tam • i tranq illam reddiden1, univorsus terrarum orbis eum reverebitur. Tum erit «*ublímítatí et decori* Israelitis, quia superbient et gloriabuntur eu super omnes gentes » Bene Duedeilem hujus versus sensum expressit : « Turn

Vocat Christum *germen* Judææ, quia Judæa quæ isi arbor excisa per Christum repullulare et re-
ti. ir èro ccepit, de quo plura cap. xi. Vocat magmticimi . quid enim gloriosius, quid sublimiti* quam oecis visum restituere, leprosos verbo munda-
re, mortuos ad vitam revocare, aliaque clarissima miraculasuo nomine et virtute efficere, quibus Christus suum numen ostendebat? quid magni-
titi» eitiut quam genus humanum a diaboli potistato eripere, et ad æternam beatitudinem vocare et perducere? quam superbos humiles, incestos castos, divites spiritu pauperius, virgin*s et pueros Martyres efficere, ut ignibus et tyrannis insultent? Audi S. Bernardini!, semi. *Ve Pentecoste* : a Istud germen quod de virga Jesse virore viigineo pullulavit, in magnificentia fuit, cum resurrexisset a mortuis; quia tunc, Domine Deus meus, magnificalus es vehementer, confessioni m et decorem induens, amictus lumine sicut vestimento. Quanta autem ascendentis gloria, cum medius Angelorum et animarum sanctarum ad Patrem deduceris, et triumphatrice palma creiis invectus, susceptum hominem in ipsa divinitatis claudit identitate? Quis cogitet, nedum loquatur, quam sit fructus terra? sublimis in consessu ad dextram Patris, quod utique cœlesium oculos reverberat naturarum, quod angelicus intuitus contremitt, non attingit? Veniat ergo exultatio, Domine Jesu, his qui salvati sunt de Israel, Apostolis tuis, quos elegisti ante mundi constitutionem. Veniat Spiritus tuus bonus, qui sordes abluat, et infundat virtutes in spiritu iudicii, et spiritu ardoris Dei. »

Rursum sicut Christus vocatur *germen*, ita Ecclesia Christi vocatur *germen*, id est germinans, el pullulans, crescensque in magnam arborem, puta in pristinam Synagogæ magnificentiain et gloriam: imo longe eam superans; crescente enim Christo, crescit Ecclesia; et contra.

Er exultatio, — *g. d.* Magna erit lætitia Israelita, qui Christum quasi Messiam suum recipient, ab coque justificabuntur et salvabuntur. Christus enim suis ingens affert gaudium, ex pace et liducia justa? et sancta» conscientia?, et ex spe salutis vihrque «eterna», quum eis largitur. Unde « fructus Spiritus est gaudium, pax, o etc. *Galat.* cap. vi. Christiani ergo est cum S. Laurentio aliisquo Martyribus semper exultare, etiam in crucibus et tormentis : hæc enim lelcrnitati beatæ eos transcribunt.

Ilis QUI SALVATI FUERINT DE ISRAEL. — Illebra»Ulll bxiw” mD’bûb *liphetat Israel*, id est evasioni Israelis, id est qui communem gentis suæ cladem et ruinam evaserint, reliquia? quas Deus excidio

superstites conservavit; excidio; impiam, tum corporali, tum spiritali, puta incredulitati et reprobationi Judæorum, *q. d.* His qui e Judæis vel occisis, vel incredulis, ideoque a Deo rejectis, fuerint servati a Deo, ut in Christum crederent, et salvarentur.

3. Et erit : Ornis qui relictus fuerit ciSion, etc., sanctus vocabitur. — P. Hieronymus Prado in *Exechiel.* xm, sic exponit, *q. d.* Quisquis Judæorum ex captivitate Babylonica superfuerit, indeque redierit, erit sanctus, id est rarus et admirationi futurus, scribeturque in catalogo viventium, puta civium Hierosolymæ. Verum loquitur Propheta, ut dixi, de tempore Christi, et Titi Imperatoris, alluditque ad semen, de quo dixit capite i, vers. 9 : « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen. » Per Sion ergo et Jerusalem jniel-
ligli spiritualem, puta Ecclesiam Christi, quæ empii in Jerusalem, juxta Canon. V et VI, quasi dicas : Qui cladi et excidio Judæorum superstes relictus fuerit in Sion, non tam carnali quam spiritali, hoc est, qui a Synagoga transierit ad Ecclesiam Christi, eique fuerit ascriptus, puta omnis Christianus, sanctus vocabitur; omnis, inquam, qui scriptus est in vita, puta m præscientiaet prædestinatione Dei, qua ipse suos conscripsit ad vitam æternam : si tamen prius Deus ejus sordes, et sanguinem, id est homicidia, aliaque crassa et gravia peccata abluerit, ut sequitur. Omnes Christi-
smetn»,
stiani a Paulo et aliis vocantur « sancti, » quia vo-
M
cati sunt ad sanctitatem, el quia baptismo et gra-
nni **
tia Christi sunt san< liticali. u Sanctus » ergo, id est Christianus, vocabitur. Et hi omnes scripti sunt in libro vitæ, quasi cives futuri cuvclslis Jerusalem; scripti, inquam, inchoate, quia ordinantur ad vitam o'ternam, a qua tamen nulli suanegligentia excidunt : undo complete solum scripti sunt in hoc libro ii, qui in sanctitate perseveranturi et morituri a Deo prævisi sunt. Vide Cononem XIII in *Paulinas*.

Nota : Sancti et electi scribuntur in cœlis, impii et reprobi in terra el gehenna. *Jerem.* xvu, vers. 13 : « Recedentes a te in terra scribentur. » Vide ibi dicta. Alludit ad censum populi redeuntis e Babylone : singuli enim redeuntes numerati sunt, et scripti in catalogo, quasi cives Hierosolymis ; ul patet I *Esdrce* vili, el *ifehem.* vix, et *Ezech.* xm, vers. 9, quin ait : « In consilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur. » Atque hinc analogice sumptus est liber vitæ?, sive Jerusalem coelestis. Sicut enim soli viventes scribebantur in catalogo Hierosolyma», mortui vero debebantur : ita soli Beati victuri in æternuin, scribuntur in libro Jerusalem caelestis, qui proinde est et dicitur liber vitæ. Ita Sixtus Senensis, lib. H, cap. n, in voce *than* testatur, Gentiles, cos qui in acie et pnelio fuissent superstites, notasse littera *thuu* sive signo crucis : cos vero qui cecidissent, in censu aut catalogo militum proposita littera mortifera *thita*

progenies Jchovæ decora erit et illustris, ei viro, hac patria nato, tanquam eximio decore, gloriabuntur superstites Israelita!». Kiinelii confert locum *Zeph.* ut, **ii, tir** « Tunc ex te removebo lui lasius protervos, et in le hu mKem tenuenique populum relinquam, qui Jovie nomini coulldaul. » (*Rvseuiuuicr.*)

(hæc enim initialis est vocis οὐ»xrc;, id esi mors, habetquo in sua figura infixum quasi jaculum mortis) prenotasse, quasi qui de vita et de libro viventium deleti essent. Eadem usi sunt iudices, cum reum damnarent ad mortem. Unde Poeta:

O nimium ante alias infelix lidera (hila !

rm. 4. A. Sj (id est cum) abluerit, etc., in spiritu judicii, spiritus ardoris. — Sanchez, « Spiritus, inquit, iudicii et ardoris » significat acrem punitionem, qua Deus per Babylonios iudicavit, id esi, punivit, et instar ignis lustravit, id est, purgavit et expiavit, Judæos a scoria peccatorum, de quo *Malachias*, cap. m : « Ipse enim quasi ignis conflans ; » et *Isaias*, cap. i : « Excoquam ad purum scoriā tuam. »

Penttb. Sra/ndo et genuine, Spiritus Sanctus est spiritus iudicii, quia facit *primo*, ut nostra videamus, iudicemus et damnemus peccata; *secundo*, quia iudicat, id est discernit fidelem ab infideli, pium ab impio; *tertio*, quia mentem illuminat per fidem, tribuens remissionem peccatorum, faciensque ut pia, sancta, coelestia iudicemus, id est aestimemus, discernamus et amplectamur pree vanis, foedis et terrestribus opibus et voluptatibus.

Idem dicitur *spiritus ardoris*, vel, ut Vatablus vertit, *incendii*, id est charitalis, tum divinæ, tum noslræ nobisque infusæ, qua nos ipse accendit, carnisque vitia et carcinomata adurit. Unde de hoc spiritu ait Joannes Baptista : « Qui post me venturus est, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni. » Ita Cyrillus et Chrysostomus, hom. De Spiritu Sancto. Unde ait Christus: «Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur? n Domine Jesu, accende et inflamma hunc divinum charitalis ignem in nobis, coque frigus cordis nostri exure.

Tertio, pro a spiritu ardoris » alii vertunt, *spiritu ejectionis*, q. d. potestatem abluendi peccata habebit Christus cum spiritu iudicii, et ejectionis, id est, ita ut etiam habeat potestatem iudicandi incredulo», silque eos damnaturus et ejectionis cum principe hujus mundi. Ita Vatablus.

Quinto, l'agninus vertit, in *spiritu excisionis* : Christus enim tribuens nobis vitam, ipsam mortem excidit, juxta illud *Osc* xm : « Ero mors tua, o mors » Denique li. Piatasvertit, in *spiritu positiæ*, Christus enim de se ait, *Joan.* x : « Ego sum pastor bonus, » et de eo dicitur *l'salm.* xxn : «Dominusregit (hebraico, pascit) me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit, n Nam hebræutn ")»' *bacr* significat *primo*, ardorem et incendium; *secundo*, pastionem et pascua; *tertio*, excisionem; *quarto*, ejectionem et separationem. Denique aliqui per hypallagen exponunt, «in spir lu iudicii et ardoris, n id est in iudicio, sive rectitudine et ardore spiritus; ad quæ nimirum impellit spiritus Dei, et Spiritus Smclu> animam excitans et exstimulans.

Anagogi e S. Xuguitinus, *X De Civit.* xxv, referi

hæc ad diem iudicii, et ad ignem purgatorium : Am 105i. illo enim Deus iudicat, id est punit et expiat, sordes animarum sanctarum in spiritu iudicii, et igne ardoris, id est ardente.

S. Et creabit Dominus, etc., nudem per diem, et v«j.i. fumum et splendorem ignis. — Sanchez exponit, q. d. In monte Sion Deus ita amanter amplectetur suos reduces ex Babylone, sicut olim, cum nube per diem et igne per noctem, illorum cursum ex /Egyplo in Cbanaan moderatus est. Verum hic sensus aliis exilior et frigidior videtur : nec enim legimus Deum columnam ignis et nubis, aut simile quid illustre præstitisse Judæis e Babylone redeuntibus, sicut priestitit venientibus ex /Egypto in Chanaan. Hæc ergo tam augusta spectant ad tempora Christi. Unde

Nota : Alludit *Isaias* clare ad columnam, quæ Colrm nubii Ilebræorum castra præibat in deserto, quasi dux dm lie- viæ in terram promissam; caque de nocte instar brio- ignis illuminabat, et hunc vocat « fumum (id rum. est, ut Chaldæus, *caliginem*) et, splendorem ignis qui i bi- flammantis in nocte. » Eral enim hæc nubes fu- gnifal i mosa, id est caliginosa, habens in se splendorem ignis instar facul® de nocte : rursum flamma ignis non est aliud quam fumus accensus. Per diem vero eadem erat ut nubes, quæ obumbrabat castra, caque præiens deducebat, et simul ab æslu protegebat, de qua dixi *Exodi* xm, 21 et cap. xiv, 29, ubi hæc columna interposuit se inter castra Ilebræorum, ea illuminando, et castra Ægyptiorum, ea obtenebrando.

Secundo, per « nubem, fumum, » id est caliginem et splendorem, symbolice significatur singulare Dei auxilium, gratiaelbeneficia; perdiera significantur res prosper®, per noctem adversæ, per montem Sion Ecclesia. Sensus ergo est, q. d. Eaciet heus cum Christianis per Christum spiritualiter, quod olim cum Judæis fecit corporaliter et typice, cosque omni ope ac gratia præveniet, diriget, deducet, et proteget ab omni hostium et adversorum incursu; ut eos secure et recto itinere per desertum hujus vilæ in patriam coelestem perducatur : hoc enim significabat columna ducens Ilebræos per desertum in Chanaan. heus enim quasi columna ignis præfulgel, cl ostendit suis viam sedulis : idem quasi nubes caliginosa obumbrat, refrigerat et protegit eos ab æslu tentationis, ut dixi *Exodt* xm. Ha S. Hieronymus, Basilius, Cyrillus, item Theodorctus et Procopius, apud Leonem Castrum.

Quare recte S. Ambrosius in *Semi.* : « Omnia, chrhini ait, habemus in Christo, el omnia in nobis Chri- noldt ! t stus : sia vulnere curari desideras, medicus est; si febribus æstuas, fons est; si gravaris iniquitate, jmtitia est; si indiges auxilio, virtus est; si mortem limes, vita est; si tenebras fugis, lux est; si cælum desideras, vita est; si cibum queeris, alimentum est. » ElS. Bernardus, serm. 15 in *Cant* « Nomen Jesu, inquit, lucet prædicatnm, pascit recogitatum, lenit et ungit invocatum. Quid ita

rxorciffilos reparat sensus, virtutes roborat, vegetat bono-, mores, castas fovet affectiones? Nihil ita sicut hoc nomen Jcsu ir® impetum cobibet, superbiis tumorem sedat, livoris vulnus sanat, luxuri® fluxum restringit, libidinis flammam exstinguit, sitim avariti® temperat, ac totius dedecoris pruriginem fugat. Et rursum : Ne mundi gloria u carnis voluptatibus abducaris, dulcescat tibi pro his sapientia Christus, ne seducaris spiritu mendacii et erroris, luceat tibi veritus Christus; ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. »

Deus
rossola-
t'or.etn
affllclio-
■ lcm-
eiat.

Symbolice, nubesh®c in nocte lucens significat divinam consolationem, qua Christus Sanctus tenebras et calamitates mitigat et lenit. Confia vero nubes per diem est afflictio, qua Deus justorum prosperitatem et mundi gloriam (ne capiantur et insolescant) temperat et moderatur. Itaque Deus indic prosperitatis protegit suos nubes afflictionis, et in nocte afflictionis visitateos igne divinae oblectationis et I t l i l i n . Tam enim nocet nimia prosperitas quam adversitas. Natura enim nostra in hoc exilio nec magnum ferre potest dolorem, nec magnam laetitiam : illo enim percellimur, et in desperationem labimur; hac vero superbimus et evanescimus. Quare oportet at moeror oblectatione aliqua spiritali temperetur, et oblectatio moerore. Non ergo semper laililium quæramus, nec dolorem deteslemur. Nam utraque; scilicet lailitia in afflictione, et afflictio in lailitia, columna dicitur, sine qua ruet ædificiuru nostrum. Rursum hæc lux in nocte, hoc est interna consolatio in afflictione, mixta est cum fumo lacrymas movente, hoc est compunctione. Nam fleatis in coelo purum erit gaudium, et lumen absque fumo, et requies absque labore. Ita H. Pintas.

Ver», s

Super omnem enim gloriam protectio. 6. Et tabernaculum ERIT IN UMBRACULUM DIE» AB XSTU. — Alludit ad tabernaculum Mosaicato, claream Testamenti, quæ erat gloria Israel, et cui maxime incubabat columna nubis, indeque se spargebat circumquaque per omnia castra ca obumbrans et ab æslu protegens : hæc autem arca significabat Ecclesiam, omnesque fideles, ut dixi Erodi xxv, 10, 7 d. u Super omnem gloriam, » id est super omnem Ecclesiam, vel super omnem locum, in quo fuerint viri gloriosi et sancti, id est in Christum credentes, erit divina protectio, et gratia Spiritus Sancti (cujus columna illa nubis erat typus, uti S. Ambrosius et veteres docent), qua velat tabernaculo et umbraculo ab æslu ardoris et concupiscentiæ, et ab omni pluvia ac turbine tentationum, persecutionum et adversitatum proli gentur et abscondentur eruntque tuti et securi. Illa S. Hieronymus et Cyrillus. Illicque sensus est genuinus : hæc enim omnia spectant ad uloriam Christi cl Ecclesiæ (1).

arcal
qijj> eral
Exi»**

(1) Hæc præserlün intelligenda do SS. Eocbarhliæ sacramento.

Nota : Arca dicitur gloria, Israel, primo, quia ' s : it in arca erant t i b u l ® legis, quas Moses a Deo ac- r l ' ' ' ' ' i - ceperat, et juxta cas virga Aaron, et urna cum piic manna, que erant gloria Israel; secundo, quia supra arcam erant Cherubim et propitiatorium quasi thronus Dei, ex quo responsa dabat Pontifici induto trim et Tummim; tertio, quia arca duxit Hcbræos per Jordanem, et per desertum 40 annis, fuilque terror hostium, et scutum ac victoria Ilebræorum. Ernie capta a Philistæis arca tempore Ileli, uxor Phinces ait : « Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, » ideoque lilium enixa vocavit cum Ichabod, id est, ubi est gloria? q. d. Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingciH gloria Teucrorum, puta Isacidum et Israeli-tarum, l Reg. cap. iv, vers. 21.

Aliter Sanchez : put it enim hic alludi ad sponsa et nuptias Synagogæ; hæc enim vocari gloriam, q. d. Super illam gloriam, id est super sponsam ita gloriose ornatam, puta super Synagogaoi Judæorum, erit divina protectio instar umbellæ, quæ olim in nuptiis nov® spons® obtendi solebat; aut instar vestimenti, quo olim sponsus initurus conjugium sponsam tegebat : uti Booz ducturus Ruth textit eam pallio suo, lluth. m; atque in tabernaculo suo, hoc est in templo quasi thalamo suo, Deus sponsam hanc suam amplectetur, et ab omni malo proteget.

.Moraliter, nota viros pios a mundo deseri, sed a Deo protegi, Mugdani et voluptuarii non capiunt quam suavis, segura ac tranquilla sit vita eorum qui veram pietatem colunt. Hoc est, quod canit Psaltes, Psal. xxx, 21 : « Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum; » et Psal. XXVI, 5 : « Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protegit me in abscondito tabernaculi sui. » Alludit ad principem, qui cum quem tutissimum esse vult, in suum cubiculum recipit, ne a persequentibus lædatur. Sic enim pro justo se objicit Deus, ut qui eum lædere velit, prius Deum ferire et lædere debeat. Hinc rursum ait Psaltes, Psalm, xc, t : « Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cœh commorabitur : » et Paulus, Coloss. m : « Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. » Idem ergo est esse sanctum, et esse a Deo absconditum et protectum (2).

Quocirca Pintus tò super omnem enim gloriam protectio, sic exponit, 7 d. Hæc divina protectio, qua Dominus justos tuetur, excedit omnium! hujus mundi gloriam : illa enhn brevi hominum interitu, et oblivione posteritatis exstin-

(2) Non dubitandum est quin in vers. 5 et 6 duplex «n dilutio : prior est ad columnam ignis et nubis, posterior ad tegumenta illa vana quæ Dominus constad jussit, ut lutum esset ab aeris injuria Sanctum Illud sanctorum. Nam quod arca dicatur in Scripturis gloria Domini, habes in Psabn. l i i i , 3 : « Ut viderem virtutem luam et gloriam tuam; » cl l Rrg., cum capta fuit arca a Philistæis, ∞ translata est gloria, » et aliis locis plurimis.

gtnfiii I'mln nil l-t ' ", rap, xi., G : « Omnis caro loco reprehensu» fuit a Demetrio Phalereo, quod LemiiB,doimiísgloria cjiisqunsi líos agri.» Hinc non unum diem debuisset dicere, sed unum tem- ei Euripides apud Plutarehum ait, eam unum porte punctum. At divina protectio et gloria tantum diem durare, et statini exstingui. Quo in sterna est.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Queritur de Synagoga quasi de vinea, quæ rite exculta pro uvis dedit labruscas, scilicet avaritiam, crapulam, injustitiam aliaque vitia, quæ a vers. 8 usque ad 24, enumerat. Unde, vers. 24, ei minatur excidium per - Iloinunos, quorum vires et robur describit. Porro utitur hic sæpe carmine et rhythmo lugubri, tum ut concinnius Deum laudet, tum ut suavius influat in animum populi, cumque efficacius moveat, et ingratitude erga Deum coarguat (I).

1. Cantabo dilecto meo canticum patrueis mei vineæ suæ. Vineam factam est dilecto meo in cornu filio olei. 2. Elsepivit eam, el lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam, et ædificavit turrim in medio ejus, et torcular exstruxit in ea : et exspectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas. 3. Nunc ergo, habitatores Jerusalem, et viri Juda, judicate inter me et vineam meam. 4. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? an quod exspectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas? 5. Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ : auferam sepem ejus, el erit in direptionem : diruam maceriam ejus, el erit in conculcationem. 6. Et ponam eam desertam : non putabitur, el non fodietur : et ascendent vepres et spin® : et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. 7. Vineam enim Domini exercituum, domus Israel est : et vir Juda, germen ejus delectabile : et exspectavi ut faceret iudicium, et ecce iniquitas; et justitiam, et ecce clamor. 8. Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci : numquid habitabitis vos soli in medio terræ? 9. In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum : Nisi domus multæ deserlæ fuerint, grandes et pulchræ, absque habitatore. 10. Decem enim jugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres. 11. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino æsluetis. 12. Cithara, et lyra, et tympanum, el tibia, el vinum in conviviis vestris : et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. 13. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, el nobiles ejus interierunt fame, el multitudo ejus sili exaruit. 14. Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino : el descendunt fortes ejus, el populus ejus, et sublimes gloriosique ejus, ad eum. 15. Et incurvabitur homo, el humiliabitur vir, el oculi sublimium deprimuntur. 16. El exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, el Deus sanctus sanctificabitur in justitia. 17. El pascentur

(1) In ista parabola quam quasi canticum apologeticum pro justitia divini iudicii pi", quitur Propheta, primo exhibet vinitorem ad vineam fecunditatem omnia conferentem, vers. 1-2; vineam, damnantia ab omnibus malignitate, labruscas loco uvarum referentem, 2-4 ; neglectum hujus ab illo, et hinc dissipationem juste decretam, 5-6; quæ omnia applicat ad liberalem numinis curam: aíslenludem Judæorum malignam, 7.

Sentato, amplificat applicationem parliculatim explicando quæ et quam acerb® sint Ute labrusca, scilicet quæ dût scelera Judæorum cum pœnis a Deo infligendis, primam, avaritiam et ditescendi studium cum exquidatione et sterilitate, 8 io; iccundam, ebrietatem el luxum vuluplujjum cum capuvitato, penuria» mali, 1114,

humiliatione superbiorum, exaltatione Dei, 16, et regionis desolatione, 17; tertiam, pertinaciam et impenitentiam, quæ ex impunitatis pni^umplione iniquitates multiplicat, 18, 19; quartam, sapienti® præthlenliam, quod iudicio erroneo bonum cum malo confundit, 20 ; quintam, virium praevalentiam, qua in conviviis sinam mentem perdunt, el in iudiciis aquilaten: el justitiam pedibus conterunt» 23.

Deinde explicat diversa supplicia qua propter prædicta scelera illos manent, primo, excidium familiarum el stirpium Jndidclirntn, 2» ; fecundo, concursionem imperii, decente Dei vindicta auctam, 25; tertio, oppressionem genti, consummatam ab hostibus, Industria, celeritate ac ferocia timendis, el a Deo excitatis, 26 30,

agni juxta ordinem suum, et deserta in ubertatem vcr? a advena) comedent. 18. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitali*, et quasi vinculum plaustri peccatum! 19. Qui dicitis: Festinet, et cito veniat opus ejus, ut videamus; et appropriari, et veniat consilium Sancti Israel, cl sciemus illud. 20. Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum; ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; ponentes amarum ni dulce, et dulce in amarum! 2LVæ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobisroctipsis prudentes! 22. V® qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem. 23. Qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justis aufertis ab eo. 24. Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor ilammæ exurit; sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercituum, eloquium Sancti Israel blasphemaverunt. 2o. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum suam super eum, et percussit eum: et conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum. In his omnibus uou est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. 2(>. Et elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terra: et ecce festinus velociter veniet. 27. Non est deficiens, neque laborans in eo: non dormitabit, neque dormiet, neque solvetur cingulum renum ejus, nec rumpeturCQrrigia calceamenti ejus. 28. Sagillæ ejus acutæ, et omnes arcus ejus extenti. Ungulæ equorum ejus ut silex, et rotæ ejus quasi impetus tempestatis. 29. Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli Iconum: et irendet, et tenebit prædam: et amplexabitur, et non erit qui eruat. 30. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris: aspiciemus in terram, et ecce tenebrae tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine ejus.

Ve™ i. 1. Cantabo (1) (hebraico rrVüN asara, id est pprecinam, præibo quasi preceptor et precentor; ita Forerius) dilecto meo canticum patrelis mei mee svæ. — Per *patruelem*, vel, ut Vatablus vertit, *patruum*, Forerius intelligit avunculum Isaïæ, puta Amasiam regem, aut ejus fratrem, qui hoc dictorium sæpe in ore habebat, ut, cum vellet significare aliquem in re quapiam oleum et operam perdidisse, diceret: Amicus meus habuit vineam in loco uberi, etc., expectavit ut faceret uvæ, et fecit labruscas, q. d. Isaïas: Ego canam dilecto meo hoc canticum de vinea ipsius, quod patruus meus solei canere de amici sui vinea, quodque jam abiit in proverbium.

idem Mt Vim hic sensus frigidior videtur et Jc: ius:

* l n,'c S* hieronymii' et alii passim per *patruc-*
* / L?" l,nl accipiunt Christum. Pro quo nota *pri no*:

Hot l lem est a patruelis et dilectus, » Unde Vatablus
canam dilecto meo cantilenam patruo meo
' vincee quæ; pro dilectus enim hebraico est TT
icdid; unde Salomon a Deo vocatus fuit Jt lidia,
id est dilectus Domini, vel amabilis Domino,
Il licq. vii, 25. Pro *patruelis*, vel, ut Vatablus
vertit, *patruus*, est TH dod. Idem ergo quasi
est utrumque hoc nomen, et ab eadem radice

(II In Oriente, mox est ut non simpliciter legant, Md
catulit, V g. epistolas quæsarèg** vel principouccipiunt,
decretum quod promulgauit, etc. (Mener, *loyirne en*
Perse, Inin. I.) Juxta Plulatluni in *Dia oijo tic musica*,
historia, philosophia res maximi inoinenli, m c.mnini-
bus qua; cantare solebant, agebantur. Inde forsàn, cuin
Athenis promulgabantur leges, cantabantur.

descendit. Unde Septuaginta hic, et S. Hieronymus in *Cuntias Confie.*, sæpe *dod* vertunt, *dilectum*, hic tamen Hieronymus secutus Aquilam vertit

id est p itrualem, idque est aptius: vocat enim Isaïas Christum patruelem sive cognatum suum, eo quod ex eadem gente scum, scilicet Judaica, esset nasciturus. *Tertio*, *dod* verti potest awator. Unde Il. Pintus vertit, *cantabo dilecto meo canticum, amatori, in piam, meo*. *Quarto*, *dod* significat amorem et charitatem; *quinto*, ubera. Ude illud *Cunt*, i: « Meliora sunt ubera tua vino, > verti potest, *mêlions sunt amores tui vino*. Unde colligas Cliristura esse dilectum a viris justis, et ipsorum amatoiem, et ipsum amorem ac charitalem, juxta illud I Joan. iv: « Deus chantas est; et qui manet in eh tritate, in Deo manet, et Deus in eo. ■

Nota *secundo*: .More Hebreo ponitur hic antecedent* loco relativi. Christum enim, quem *dilectum* vocavit, mox vocat patruelem; dicit ergo: « Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei; » pro eo quod nos diceremus: Cantabo dilecto meo canticum ejusdem, scilicet dilecti mei, qui est et patruelis meus. Sensus ergo est, </ d. Lubet canere, imo pacchierò meo ddclo, et patrueli. sive cognato, quem unice diligo, puta Christo, cirmon ipsiusinet Christi, quoti scilicet ipse cantabit vinea? sure, id est populo Judaico, dicens, *Mallii*. XVI: « Homo erat paterfamilias, qui planlav t vincam, < t sepem circumdedit ei. »

Vivra facta isr Durerò meo iv cornu filio olsi. Jui*>
— Nota: Synagoga et Jud.va vocatur *comu*

«-»■ <t pn>. o, quid cornu symbolum est potentiae et ro-
u'' hoi is, ac consequenter regi® potestatis et magni-
r,'nl licenti®, quam Deus dederat Davidi, Salomoni et
s v umU. Judæis; *secundo*, quia Judæa in cornu, id est in
alto loco, est sita : unde Pagninus pro « io cor-
nu, » vértit, in *colle* : cornu enim est locus excel-
sus et montoàfts; quia cornu acutum est, et altissi-
inam partem animalis, puta caput, obtinet. Ita
Valahlus, Arias et Sanchez. Vineæ enim plantari
debent in monte convers® ad Austrum, claus®
vero ad Aquilonem ; nam « Bacchus amat colles,
Tk u ». Aquilonem et frigora silvæ, » etc.; *tertio*, quia Ju-
dæ® situs speciem habet cornu, inquit Forerius,
sicut B'Igii situs speciem habet leonis : unde vo-
catur leo Belgicus. Unde Syriaca versio habet,
vinea fuit dilecto meo in angulo loci, vel regionis;
vel ut Arabica, *in extremitate terre*.

Allegorico S. Basilius: Judæa, inquit, habet cor-
nu, id est contra inimicos arma tutelaria, puta
crucem Christi; hinc ait iiabacuc, cap. m, 4 :
« Cornua in manibus ejus, »

Ei fiHu Nota *secundo* : Iloc cornu vocatur *filius olei*,
»in, iJ |d cs| oleatum, olei ferax, oleo abundans et
uà. plenum : sic dicitur *filius iniquitatis*, id est ini-
quitate plenus, iniquissimus. Vel potius *filius*
old, id est pinguis, hoc est, fertilis ac si natus
esset ex oleo. Unde Septuaginta et Chaldæus ver-
tunt, *in cornu in loco pingui, q. d.* Vineæ hæc plan-
tata est in loco sublimi, in monte non sterili, sed
fertili, cujus gleba felix est et uber, ac copio-
sum dans proventum. Rursum *cornu* significat ro-
bur; *oleum*, abundantiam, *q. d.* Ego Deus Is-
raclem et Judæam evexi ad potens et forte reg-
num, simul et pingue : Huit enim meile et lacte;
ut videatur esse Amallbe® cornu. Ita S. Hierony-
mus. Unde Symmachus vertit, *in cornu in medio*
olivarum; Arabica et Syriaca, *vineæ culta et pinguis*.
Aliqui ergo putant Judæam voiari *filius olei*, ob
olivarum copiam, ut dixi. Il, Joseph putat eam
ita vocari ob regem el sacerdotem, qui erant in
ea, et oleo ungebantur. Unde *Zach.* iv, dicitur :
« Mi sunt duo filii olei, qui assistunt Domina-
tori univers® terræ, « ubi per *filios olei* intelli-
gitur princeps et sacerdos, hoc est Zorobabel, el
Jesus filius Joscdec. Rursum 11. Pinlus censet Je-
rusalem vocari montem pinguem et oleatum,
quia ibi Christus docuit, et inde exivit Evange-
lium, quo impinguatus est mundus, qui antea
e' »u aridus el macilentus erat. Secundo, Sanchez : Oleum
inquit, quia mollit, lenit, fovet, et titillat sensus,
capitur pro deliciis, indulgentia et blandimentis,
Psalm. CXL, 5; *Proverb.* v, 3, *q. d.* Populus Judai-
cus Deo, et per Deum fuit fortis instar comu, si-
mulque fuit ei filius olei, id est filius dilectionis
et deliciarum, cui scilicet Deus proluxam liberali-
tatem suam ostendit. ncc solum necessaria ad
viitum el vitam, sed oblectamenta ac delicias
effudit.

Mystice, II. Pmtus : Judæa, ait, vocatur *filius*
ola; quia situi oleum in lampade est materia

ignis et splendoris, sic Hebræi multis gentibus
clarum notiti® Dei lumen præbuerunt.

Notat S. Basilius traditionem esse antiquissi- Alio
mam, quod Adam exclusus paradiso amoenissimo,
ut dolorem leniret, occupant Judæam omnium
terrarum fertilissimam; unde Pentapolis, quæ Cuit
pars ejus, vocatur « Paradisus Dei, » Genes, tap.
sui, vers. 10. Hinc et communis Patrum traditio
est, cranium Ad® sepultum esse in monte Calva-
ri® ubi Christus crucifixus est, indeque nomen
Calvari® accepisse.

Allegorico, vinea, id est Ecclesia, facta est Christo
in cornu filio olei, id est in hærcdilatem et reg-
num potens, et fertile ®que ac misericors; utrius-
que enim symbolum est oleum. Christus enim,
qui nobis fuit filius olei, id est summe misericors,
voluit et Ecclesiam esse filium, vel potius filiam
olei, ut scilicet regimen Ecelcsi® esset benignum,
clemens et gratiosum, cum Synagog® regnum
fuisset minax et terribile. Hac de causa paulo ante
Christi nativitatem Rom® in Transtiberina regio-
ne, ex taberna meritoria fontem olei (qui erat in-
star cornu filii olei) voluit scaturire, qui inte-
grum diem sine intermissione manavit : ut por-
tenderet Christum mox nasciturum, ubi primum
in terris pedem posuisset, simul dexterum mise-
ricordi® pedem mox ostentaturum. coque su®
clementi® et misericordi® fontem aperturum, ex
quo omnia beneficiorum genera in Ecclesiam con-
tinenter dimanarent. Hujus fontis testes sunt Eu-
sebius in *Chron.*, Orosius, lib. VI, cap. xix, et alii.
Locus nunc in ecclesiam B. Virginis conversus
est, in qua ipsissimus fontis olei locus mihi os-
tensus est, cui introrsum hiec inscripta sunt prisca
carmina :

Hinc oleum fluxit, cum Christus Virgine luxit;
Hic el donatur veni® quodctnuque rogatur.

Fuit enim olim in eo loco sedes Pœnitentiari®.

2. Sepivit eam, et lapides elegit ex illa, etc. — Ver»-**
Solent enim ex solo lapidoso lapides colligi et au-
ferri, ut in eo vites serantur. Hac parabola pene
ad A'crbum usus esi Christus, *Matth.* xxi, uti præ-
dixit Isaías, vers. 1. Tam Isaías, uti ipse explicat,
vers. 7, quam Christus per vineam inlciligunl Ec-
clesiam, sive Synagogam, uti el Psalles, *Psalm.*
Lxxtx, 9 : « Vincam, inquit, de Ægypto transtu-
listi; ejecisti Gentes» ex Chananæa, ibique uplan-
tasti eam. » Sepes, torcular, turris, elapidatio, etc.,
significant in genere, Deum Ecclesiam per omnia
excoluisse, eique de omnibus necessariis provi-
disse. Particulalim tamen et distincte sepesprimo,
fuit murus llieroolym®, ail S. Hieronymus; *se-*
cundo, et aptius, sepes fuit lex et præcepta, qu®
quasi seps data sunt populo, ut eum munirent, et
in officio ac pietate continerent. Ita Auctor *Imper-*
fecti, Thcophylactus el Euthymius in *Matth.* xxi,
Cllrenæus, lib. IV, cap. 1xx. Rursum *tertio*, se-
pes fuit custodia Dei et Angelorum, aiunt S. Am-
brosius, Hieronymus el Orígenes, qui homil. 1'j (n

Joan, sic ait : « Custodia Dei fuit sepes vinc e, turris templum, torcular locus libationum. » Hoce; t quod ait *Zachar.* cap. n : « Absque inuro habitatur Jerusalem,» id est Synagoga et Ecclesia; nara « ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu.» Sic dicitur *Isaia* .xxvi, l : a Urbs fortitudinis nostræ Sinn, salvator ponetur in ea murus ct antemurale. » Rursum *Psal.* xxxin, 8 : u Immittet (hebraico rioirt *chons*, id est castrametabitur) Angelus Domini in circuitu timentium eum : ct eripiet eos. » Denique *Zach.* ix : « Circumdabo, ait, domum meam cx his qui militant mihi euntes et revertentes : » ubi hebraico est »mn *c.huniti*, id est «castrametabor domui mereex milite transeunte,» scilicet per Angelos. *Quarto*, II. Pintus per sepem accipit viros sanctos, qui populo pro muro sunt apud Deum, quibus ablatis conculcatur populus, uti exeunto Lot, Sodoma conflagravit; llebræis exeuntibus Ægyptus periit.

Torcentar « Torcular » (l) autem est altare, quo victimael alu'ium sanguis exprimebatur, inquit Orígenes, S. Hieronymus, Beda, Euthymius, Theophylactus in *Matth.* XXI. Mystice, torcular est crux Christi, cujus prelo premuntur martyres, virgines, omnesque Christi sequaces : indeque vinum gaudii exprimitur.

a Lapides » quos abstulit cx vinea sunt idola, peccata : omniaque divini cultus ac religionis impedimenta.

« Turris, » pròno, accipi potest regia dignitas; *secundo*, sacra Scriptura, ait II. Pintus : ad eam enim quasi ad turrim et arcem in nostris tentationibus ct periculis confugero debemus, ct sicut cx turri conspiciamus longinqua, ilacx lege ct Prophetis prospiciebant Christum post lot sæcula venturum. Notu : In vinctis solent erigi turres, tum ut ad eas se recipiant vinitores, tum ut uvæ et vinearum instrumenta ibi luto asserventur, tum maxime ad excubias, ut scilicet in iis quasi speculis excubent custodes, et circumquaque proficiant ne qui fures vel bestiae vincam invadant ct populentur. Tales turres vidi in locis vitiferis, ut juxta Romam ct in Germania, prresertim juxta ilerbipolim : ibi enim vincta abundant, adeo ut viri graves, imo principes, ibidem mihi asseverarim, in urbe Herbipolensi plus esse vini quam aquæ. Unde ibidem spedavi ingentia vini dolia, quorum quodque plusquam centum vini vasa, sive amas continebat, habebalque ostia, per quæ vinitores in dolia (perinde ut Diogenes in suura) ingrediebantur ad ca concinnanda ct expurganda.

Ti Quocirca *tertio*, aptius per turrim accipias doclo-
tii bm- rcs el pastores spcculatorcsque populi, aut tem-
pinm ft pium Hierosolymitanum, Deique cultum être-
dottoro

(i) Torcular apud Ilcbræos, vas seu locus erat, a cavitate appellationem habens, in quo uvas calcabant cl erprimebanl. Ex duplici alveo constabat, in uno scilicet uvæ calcabantur, in altero uvarum succus effluebat. Ultimus Ule alveus in terra vel in rupe effossus erat, habens supra positum labrum in quo uvæ premebantur.

ligioneni, uti explicant Chaldaea hic, Orígenes, S. Ili Tonymus, Beda, Euthymius, Theophylactus supra : ex templo enim quasi turri et arce Deus auxilio erat et perfugio laboranti populo.

Et plantavit eam electam. — Pro *electam* hebraico est p“TO *sorec* : quod Hebræi dicunt esse genus vitis oplimæ, quæ nullos, id est paucos ct exiguos, habet acinos : forte dicta est sorec, a Sorec regione, generosis vitibus abundante; ubi oppli* Samson vidit ct adamavit Dalilam, *Judie*, xvi, 4. Ita Sánchez.

Talis optima Dei vinea fuit Synagoga tempore Patriarcharum, Abrahæ, Isaac, **Jacob**, qui sanctissimi fueVunt, uvasque et fructus sanctorum operum Dei reddiderunt.

Fecit labruscas. — Nota *labrusca* hic ponitur Ubru«c< pro fructu labiuscæ; est enim labrusca vilis agrestis, cujus flos, teste Dioscoro, lib. V, cap. v, qûih»t' oenanthe, q. *d.* vim vel vitis flos vocatur : est ergo labrusca uva immatura, acerba et vilis. Unde Septuaginta pro *labruscas* vertunt, *spinas*; S}mmachus, áro.í, id est *imperfectas*, id est immaturas. Est enim, ait Plinius, lib. XVI, cap. xxvir, agrestis vitis, quam ipse *insanam* vocat, quæ trifero proventu, sed evanido luxuriat : nam in ca eodem tempore alia maturescunt, alia turgent, alia florent ; sed nihil maturum est et utile : ostentant enim frudum potius quam porrigunt. Hebraice est *beuscim*, id est *foetentes* : unde Aquila vertit, «wrjiot, id est *putres* ; nam, ut ex Nairone tradit Casius Dionysius : « Sunt quredam vites, quæ fructum recens productum putrefaciunt, priusquam racemi connutnanlur et maturescant. » Jam sensus est, q. *d.* Dilectus meus, puta Deus Pater, ejusque Filius et hæres Jesus Christus, exspectavit ex vinea ita a se culta uvas suaves et stomacho suo gratas et jucundas ; sed ecce invenit insuaves et amaras, quæ molestiam ei movet d nauseam : nimirum a populo Judaico exspectabat Iretuni d dulce vinum virtutum, fidei et bonorum operum : at ille omphacium et acetum infidelitatis, injusliliae (uti ait vers. 7), superbire, libidinis, etc., reddidit ei, ipsumque acetum pro vino vere iu cruce Christo Domino propinavit : eo enim sigillatior respicere aciem Prophetæ docet S. Chrysostomus, homil. 2 *De Cruce ct latrone*; et passim Patres hæc referunt ad Passionem Christi.

Tropologice, finientes uvas pari! qui a fide et Tropi* pietate, quam præstaro Deo debuit, ad insanias Ja falsas ct stultas cogitationes animum et studium iU” ia convertit, ait Sunohcz, de quo *Eccles.* xi, 32 : « Si- comi** cut eructant prrecordia fidentium, etc., sic et cor ,M* superborum, u

Rursum luxuriantes, sed imperfecta; et immaturi! uvæ sunt Religiosi, alii que qui magno fervore viam virtutis inchoant, sed mox intepescunt, nec ciepta perficiunt. Item qui ex levitate et inconstantia nunc hoc vitre, virtutis ct studii genus, nunc illud amplectuntur, dumque omnia lentant

nh omnibus excidunt, et, ut ait Sanchez, in illo non Imi labore, quam multiplici ludo nihil maturum proferunt, quod Dominus carpat et c ipiat : nihil enim ita progressum in via spirituali impedit, atque hæc inconstantia, et crebra mutatio consiliorum et studiorum.

3. Nunc ergo, etc., vini Jida, judicate. — Deus hic ex humanitate permittit se iudicio populi, ut ipse Deum in causa tam evidenti justificare, et seipsum suo testimonio et gladio jugulare cogatur.

4. Quid EST QUOD DEBUI ULTBA FACERE, etc., AN quod expectavi?—Est gravis exprobratio, q. d. Ecquod vinitoris officium omisi? quid in vinea colendi i neglecti ? quid ei facere debui quod non feci? Anne in hoc peccavi quod expectavi uvas? hrcccinc est culpa, hoc peccatum meum, scilicet longa expectatio fructuum, et nimia mea longaninini(as?hæccine ex uvis fecillabruscas? longa mora et tempus maturat uvas : incane ergo sola mora fecit immaturas? Ita Deus. E contrario homo vero dicere potest, et debet : « Quid debui facero Domino meo quod fecerim? quis ego, qualis ego, quid non mali ego?» ait S. Augustinus; homo enim sanctus se servum Deo inutilem reputare debet. Simili modo queritur Deus per Jeremiai, cap. n, vers. 21 : « Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum : quomodo ergo conversa es in prævum, vinea aliena? »

5. Auferam sepem ejus, — q. d. Nudabo populum Judaicum lege æque ac protectione mea, et Angelorum custodia, ut vastetur a Romanis, caque transferam ad Gentes. L'ndc Josephus, lib. VII *Belli*, cap. Xu, ait paulo ante excidium Hicrosolymlre, portam templi gravissimam sponte reseratam fuisse, et vocem auditam (Angelorum) in templo : « Migremus hinc. » Tale est et illud Angelorum aut militum, *Jerem.* 1 i, 9 : « Curavimus Babylonem, et non est sanata : derelinquamus eam. »

Veri. «• 15. Nox putabitur, et non fodietur.—Solet enim vinea luxurians putari et secari, item fodi, sive ablaqueari, hoc est, elTodi terra quæ ad radices ejus erat, ul illæ aerem, cœlestemque humorem sugant; quod ad fertilitatem vilium et arborum neceas iriuin esse docent omnes rei rusticae periti. Unde S. Ambrosius, lib. Ill Jlexam. cap. xii : « Circumfodit, ait, vineam, quando cam exoneravit terrenarum molo curarum. » Rursum solet fodi terra vili vicina, sicut foditur ager, ut semen ex terra effossa et subruta majorem et meliorem succum trahat. Unde Forcrius vertit, *non sarculabitur*, vel *non coacervabitur* : nam mp arfar in passiva conjugatione est congeri, cogi et congregari in unum, verbi gratia, cumulum, ut fit circa vites, ad quas terra sarculo contrahitur ; sicut etiam iit arando in sulcis agrorum. Perpetuam enim eamque variam et continuam culturam requirit vinea : unde merito dicunt Itali : « Vineam est tinea. »

SensusestjC. d. Deus decoret hanesuam vinontn, non resecabit, ncc compescet luxuriantem populi sui malitiam : rursum cor eorum non suffodiet, non tanget, non compunget, non excolcl; sed sinet illud vepribus et spinis peccatorum oppteri, abscondi et suffocari. Ingens hæc est po na, cum peccator a Deo derelinquitur, et impuno sinitur sequi suas libidines ac volutari in concupiscentiis. Nam, ut ait S. Gregorius, hom. 12 *in F.zcch.* : « Qui a Deo avertitur, et prosperatur, tanto perditioni lit proximus, quanto a zelo disciplina* invenitur alienus. »

Tropologice, anima putanda et excolenda est tam præceptis Dei, quam adversitatibus, ait S. Basilios hic.

Nubibus mandaro ne pluant. — Pluvia, quæ vi- i qnt(1 nem a Deo rejeetæ, id est Synagoga?, negatur, est t cœio. coelestis doctrina : undo ab eadem radice apud Hebræos utraque vox deducitur. Nam a m' tara, lnM*

id est emisit, demisit, profecit, deducitur a nmo more, id est doctor suam emittens doctrinam ; et mi» tore, id est pluvia coelo demissa; et min thora, id est lex, sive doctrina in aures et animum discipuli a doctore immissa. Unde Apostoli virique Apostolici vocantur *nubes* : quia per hos Deus coelestem hunc imbrem in Ecclesiam depluit, *Isaia* 1 x, 8 : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant?» et *Joel*, n, 23 : « Quia dedit vobis doctorem justifiat, et descendere faciet ad vos imbrem, matutinum et serotinum. » Ita S. Hieronymus. Sensus ergo est, q. d. Ego Deus vetabo Apostolis cori inique asseclis, ne Judæos rigent imbre sanctæ doctrina; et Evangclii, sed eo Gentes perfundant. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et fuse Basilius (I).

(1) Quando, quæso, sic patuit Israel hostium incursionibus, ut ardere tota respublica et conflagrare visa fuerit? quando sic concidit fortitudo bellica, et conlritæ sunt universo; vires Judæorum? quando sic ruptus et dirutus fuit murus civitatis sanctæ, et templum, et lotum ipsum regnum, ut omnino spes etiam restitutionis et restorationis interierit? quando, inquam, nisi post occisum Dominum? in superioribus enim captivitatibus non eradicabatur penitus vinea ; adhuc remanebant vites, et forma reipublica; aliqua ex parte apparebat ; at a mille et quin gemis annis ne speciem quidem reipublicæ habent. Olim calamitas quæ accidebat, putatio quapiam esse videbatur, ut uberiores postea fructus ederet; at Titus et post ipsum Adrianus omnia funditus everterunt, et infideles sedes illas occupant: in animis vero Judæorum nihil nisi fraudes regnant et impostura;, omnequo genus spinarum. Quod si hæc negaverint, quid dicent aut respondebunt ad illud <te *nubibus*, quod erudite satis Hieronymus de Prophetis et sacri verbi interpretibus exponit, quibus nunquam carucre Judæi nisi in hac ultima captivitate? LT nos inierim erudiamur quu; sit sors inimicorum Dei. Nihil apud ipsos decorum, nihil viride; bestiarum dentibus et pedibus expositi semp r sunt ; senticosos et morosa videas, sibi et aliis graves ac molestos; omnia occupat sterilitas, ut eorum curam Dominus abjecisse videri possit, adeo ut bonus ille Pater cœlestis, qui « pluit stipet justos et injustos, » id est super utr rimique agros, animos impiorum sæpe verbi sui imbre t cœlestibus pluviis destituat, aut certe adeo sterile? imi, ac si nunquam super eos nubes pluviam depluerent. (Forerius.)

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, cap. V

7. Vinea Rosum exercituum domus Israel est. — Hic explicat canticum et parabolam vine®, *q. d.* Vineam brocosam populus Israel.

Et viher Juda, germen ejus delectabile. — Septuaginta, *germenejusdilectum*; Chaldaeus, *plantatio lætitiæ ejus*; alii, *germen ejus deliciosum*, *q. d.* Tribus Juda (sub qua et Benjamin, quæ Jud® adhæsit in schismate Jeroboam, intelligit), in hac totius Israelis vinea est germen, sive vitis, quæ Deo unice placuit, cique fuit in deliciis. Ti enim *ejus* refert, non vincam, sed Dominum exercituum, qui præcessit. Causa fuit, quia Juda retinuit Dei fidem, cultum et templum; et quia ex Juda nasciturus erat Christus, qui est desiderium collum æternorum.

Exspectavi ut faceret judicium, et ecce iniquitas; et justitiam, et ecce clamor, — *q. d.* Ex hoc vinea ita a me elaborata expectavi uvas, scilicet judicium et justitiam; sed illa dedit labruscas, scilicet iniquitatem et clamorem. *Judicium* vocat justitiam, sive id quod justum est: noster tamen Prado hæc distinguit: *Judicium*, inquit, significat potestatem judiciariam, quatenus reos punit: *justitia* significat eandem, quatenus insones absolvit et vindicat, *q. d.* Exspectabam a Judæis judicium; «et ecce iniquitas,» quia absolvunt reos: et justitiam, «et ecce clamor,» quia damnant innoxios, qui proinde clamant et ejulant propter hanc injuriam.

Verum per *clamorem*, ulpote justitiæ oppositum, aptius intelligas clamorem ipsorum injutorum, iratorum et violentorum, qualis solet esso latronum, dum vi et clamoris minis ac vocibus viatores percellunt, ut spolient, vel obtruncant. Rursum hac voce respicit proprie Isaias ad clamorem Judæorum contra Christum: «Crucifige, crucifige.» Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Simili modo ait Jeremias, cap. xii, vers. 8: «Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylva: dedit contra me vocem (clamorem), ideo odivi eam.»

Aliter Sanchez: *Clamor*, inquit, est omne peccatum, quod clamat in auribus Dei, cumque excitat, ut evigilet ad vindictam; ac prescribo quatuor illa enormia, quæ proinde vocantur peccata in coelum clamantia, scilicet *primo*, oppressio pauperum, viduarum et pupillorum; *secundo*, homicidium et parricidium voluntarium; *tertio*, merces operariorum defraudata; *quarto*, peccatum Sodomiticum.

Nota: In Hebræo est elegans paronomasia: *expectavi* B3©D *mispach*, id est *judicium*; et ecce *riDüD mispach*, id est *iniquitas*: *exspe* (*av*; *iptiT tsebaka*, id est *justitiam*, et ecce *f"IpPJf tseaka*, id est *clamor*, *q. d.* Exspectavi æquitatem, et ecce iniquitas; justitiam, et ecce injustitia: expectavi justitiæ dispensationem, et ecce dissipatio.

Vtn. ». 8. V.F QUI CONJUNGITIS DOMUM AD DOMUM, ele., USQUE ad terminis loci— usque ad finem loci, puta agri vel urbis, *q. d.* V® avaris vobis, qui

omnia per fas et nefas vultis occupare, qui agros agris, domos domibus copulatis, donec totum possideatis urbis aut regionis spatium, quodvestr® cupiditati vel ambitioni præfinistis! Illo particulatim explicat acerbiter harum labruscarum, scilicet iniquitatis et clamoris; unde hoc versu Judæorum, maxime opulentorum et potentiorum, taxat fastam et avaritiam; versu vero 11, eorundem ebrietatem; vers. 18, eorum obstinationem perstringit.

Ille ergo ambitionem et cupiditatem redarguit, quasi injuriæ et violenti® principium, quæ ut supra alios emineat, alios expoliat, et ex aliorum præda suam pompam et statum sustentat: uti fecit Nero, qui totam Romam suis deliciis aut ambitioni servire fecit, inquit Martialis. Cupiditas enim insatiabilis est, ideoque omnium malorum mater est et origo, teste Apostolo: ac proinde tam Christus, quam Isaias væ æternæ damnationis divitibus et cupidis intentat: hæc ergo *prima* est *labrusca*.

Numquid habitabitis vos soli in medio terra? — *q. d.* Tanta vestra est cupiditas, ut videamini velle soli occupare, imo habitare totam terram, esseque reges mundi universi. Ti enim *in medio terree*, idem est quod in tota terra, ut tota terra sit quasi una domus vestra, in cujus medio vos resideatis, sicut rex residet in medio regni, circumquaque imperans et dominans.

Ita Nero Romæ tam vaslum ædificavit palatium (adhuc hodie ejus muros et macerías ingentes videmus), ut magnam urbis pariem occuparet; unde in cum et eam luserunt hoc carmine:

Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
Si non et Veios occupet ista domus.

Quid facis, o infelix avare? Nonne tres cubiti terra solum te expectant? nonne parvus lapis ad tuum miserum corpus tegendum salis est? cur ergo tot fundos et opes tam ardentem quæris, et impedimenta æternæ beatitudinis concupiscis et accumulas? Vero dixit Poeta: «Unus Pellæo juveni (Alexandro Magno) non sufficit orbis: sarcophago contentus erit.» Nimirum «heri totus mundus non capiebat Alexandrum: hodie defunctum terra sex pedum capiet et sepeliet.» S. Bernardus, epist. 51 *ad Henricum, Senonensem Archiepiscopum*, hanc Isaïæ sententiam intorquet in avaros Ecclesiasticos, qui beneficia et dignitates accumulantes: «O, inquit, infinita semper ambitio, et insatiabilis avaritia! Cum factus quis fuerit in quacunque Ecclesia Decanus, Prepositus, Archidiaconus, etc., non contentus uno in una, phires sibi, imo quotquot valet, conquirere honores satagit tam in una quam in pluribus. Sed numquid sic satiabitur? Factus Episcopus, Archiepiscopus esse desiderat. Quo forte adepto, rursum nescio quid altius somnians, laboriosis itineribus et sumptuosis familiaritatibus Romanum statuit fre-

Làbrum
primi est
aiutata.

MoriU

quentare palatium. Væ qui conjungitis domum ad domum ! » etc.

Preclare S. Ambrosius, lib. *De Naboth el Achab*, ~ap. i, tom. I : a Quousque, ail, diviles, extenditis insanas cupiditates vestras? Nuraquid soli habitabitis super terram? Cur ejicitis consortem natura, et vindicatis possessionem ? In commune omnibus divitibus atque pauperibus terra fundata est, cur vobis jus proprium soli, divites, arrogatis? Nescii natura divites, quæ omnes i aupares generat. Nudos fudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo : nudos recipit terra quos edidit, nescit fines possessionum sepulcro includere. Cespes angustusa:quepauperi abundat et diviti; et terra quæ viventis non cepit affectum, totum jam divitem capit. » Et cap. m : « Avis avibus se associat, pecus pecori adjungitur, piscis piscibus : nec damnum ducunt, sed commercium vivendi, cum plurimum comitatum capessunt, cl quoddam munimentum sol dio frequentioris societatis affectant. Solus tu, homo, consortem excludis : includis feras, struis habitacula bestiarum, destruis hominum. » Et cap. vi : a Ditem dicunt Gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis. Ditem appellant et divitem, quod nisi mortem dives inferre non noverit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi suol. Quid est enim dives, nisi quidam inexplibilis gurges divitiarum? inexplibilis auri famemes? quo plus hauserit, plus inardescit. » Et cap. xi! : u Pauperiorem enim se judicat omnis abundans, quia sibi deesse arbitratur quidquid ab aliis possidetur. Toto mundo eget, cujus non capit inundus cupiditates; ejus autem qui fidelis est, totus mundus divitiarum est. »

Quin et Gentilis Seneca, epist. 90: Olim, iuquit, juxta Virgilium, I Geòrgie.:

Nulli subigebant arva coloni,
Nec signare quidem, aot partiri limite campum
Fas erat : in medium quærcbant, ipsique tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Al nunc, ait, « irrupit in res optime positas avaritia; et dura seducere aliquid cupit; atque in suum vertere, omnia fecit aliena; et in angustum res redacta, paupertatem intulit, et mulla concupiscendo omnia ami-it. Licet agros agris adjicias, nulla nos finium propagatio eo reducet, unde discessimus : mullum habebimus, universum habebamus. n

9. b AiniDis meis suxi hæc, — q. d. Audio clamosas vestras lites, fraudes, rapinas, oppressiones pauperum, eorumque vicissim lamenta et clamore i; nec surdas, sed patulas cis aures præbeo; ut vindictam meam excitent, caque in vos furibunda prosiliat.

Nisi domis mclt.e ursinr.t fleiunt. — u Nisi » opud Hebreos est vox juramenti exsceratorii, in quo per aposiopesin subaudire opurtel : « Alias non habear Deus aut verax ; » sicut L dim dicunt : • Dispererai nisi hoc fecero; » sed llebræi ad

euphemismum, quasi boni ominis causa, subti-cent illam imprecationem, quin tanta est lainque horrenda, ut ne jurans quidem ex reverentia divinæ Majestatis eam exprimere audeat, q. d. Jure per deitatem et voracitatem meam, quod domos et agros vestros, quos tam cupide et avare sine mensura et termino accumulatis, excindam, redigamquo in solitudinem et sterilitatem, ita ut ex decem vinearum jugeribus tam paucas colligatis uvas, ut ex iis unam tantum vini lagenam exprimere possitis, et ex copiosa triginta modiorum semente vix lres modios, id est decimam sementis partem, in messe colligatis : hæc est congrua avarili® merces, soilicet sterilitas el paupertas, quam Judæis obvenisse non est dubium, præsertim in bellis, obsidione el excidio per Romanos. Mnri11'

Moraliter, disce hic quam v.ime et pernicios 4 sint divitiæ et possessiones, si quis avare eas coa- pw-'» cervct, in iisquo spem et cor suum defigat. Id ipsum veteres docent. Primo, David, *Psalm.* XLviit, a vers. 7 usque ad ultimum : « Ne timueris, inquit, cum dives factus fuerit homo; quoniam cura interierit, non sumet omnia : neque descendet cum eo gloria ejus; » et *Psalm*, lxi, 10 et 11 : « Vcrumtamen vani filii hominum, mendaces filii, hominum in stateris : ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere; divitiæ si affluant, nolite cor apponere. »

Secundo, Salomon *Eccli.* v, 9, 10, 14 : « Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis; et hoc ergo vanitas. Ubi multæ sunt opes, nulli et qui comedunt eas. Et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis. Sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur, et nihil auferet scum de labore suo ; » et *Sapient*, v : « Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt onmia illa tanquam umbra, » etc.

Tertio, Christus, *Matth.* cap. vi, vers. 19 et seq.: a Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi ærugo et tinea demolitur; et ubi fures effodiunt, et furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, etc. Non potestis Deo servire et manimonæ. » Idem, *Matth.* xix, 24 : « Facilius, ait, est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cadorum. » Vide et historiam de divite epulone, *Lwæ* xvi.

Quarto, S. Paulus, I *Tirnoth.* vi, 6 et seq. : « Est qnteslus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt intentationem, et in laqueum diaboli, etc. Radix enim omnium malorum est cupiditas; » et vers. 17 : « Divitibus hujus sæculi præcipit non sublime sapere, ncque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo,» ele.

Quinto, S. Jacobus, cap. 1, vers. 9 : « Glorietur,

ait, frater humilis in exaltatione sua; dives autem in humilitate sua, quoniam sicut flos fori transibit, n. etc.; et cap. v, vers. 1: « Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ adversus vobis. Divitiæ vestræ putrefacta sunt, et vestimenta vestra a tincis comesta sunt. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus, » etc.

Sexto, S. Cyprianus, *De Disciplina et habitu virginum*: « Sciant, inquit, primo, divitem esse, quæ Deo dives est. Terrena, et in sæculo accepta, et hic cum sæculo remansura tam contemni debent, quam mundus ipse contemnitur, cujus pompis et deliciis jam tunc renuntiavimus, cum meliore transgressu ad Deum venimus, n. Et infra: a Divitem te sentiant pauperes, patrimonium tuum Deo foenra, Christum ciba, possessiones libi coelestes compara. Tentatio est patrimonium grande, nisi ad bonos usus impendatur: quo enim quisque est locupletior, magis redimere debet quam augere delicta. » idem alibi: « Cur, inquit, de crastino cogitamus, et quierimus in sæculo diu vivere, qui petimus regnum Dei velociter advenire? »

Septimo, S. Rasilus, semi. *De Divitiis*: « Fluxa, ait, divitiarum natura, torrente celerius possidentes prætermeat; et alias alium præterlabi solet: dispensator tantum earum es. »

Diriti» *Octavo*, S. Nazianzenus, *orat.* 16, divitias im-
munt p-
b" orUm vocat calamitatis arrhabonem, vitiorum
magistras, idola, perditionis instrumenta: harum
cupiditatem vocat rem foedissimam et exitialem.
Idem: « Ulinam, ait, pereant divitiæ, nisi pauperibus subveniant! quid enim opus est multa iconponero latronibus, et furibus, et mutationibus temporum, quæ ea in alios transferant? »

Nono, S. Chrysostomus apud Antonium in *ilfessissa*, *serm.* 131 *De Divitibus*: « Pauper, ait, non tam necessaria desiderat, quam dives superflua: nec rursum tantam vim aut facultatem habet pauper ad exercendam improbitatem, quantum dives; periculosa divitum vita est, et intractabilis mutatio: nihil ex iis habent nisi juges curas, sollicitudines, iras, perturbationes; neque enim dives mullos implet ventres, pauper vero unum solum; sed unum hic et illo: verum hic sino motu cl anxietate; ille tremens, et timens adversitates. » Scripsit S. Chrysostomus hornillas de avaritia, beneficentia, charitate, dilectione, divitiis, elemosyna, misericordia; ex quibus hæc colligo axiomata: « Divitiæ non sunt peccalum, sed peccatum esi cas non distribuere pauperibus, et eis mule uti. Non sunt monumentum gloriæ, sed avarili®; sunt gravia vincula, et sævi tyranni matorum utentibus; immanes item belluæ, corruptionis adiutrices, hostes continenti®, inimicæ temperanti®, occulta pñidatrices virtutum, similes feris et servis fugitivis; bonos mores nunquam fecerunt; recondita sunt belluis reclusis similes; occultant Su t viperas et scorpiones; multos habent Ructus et per-
fera- turbationes; sunt abundantibus opprobrium; non sunt cum eo qui habet illas; suffocant mentem;

suis dominis sunt periculosæ et lethales; dum includuntur, acrius rugiunt quam Icones, ac omnia perturbant; reddunt homines insanos, conjiciunt in tentationes, contumelias verborum in Deum pariunt; sunt omnis absurditalis parentes, sunt instabiles, fugaces, fallaces, homicidæ, probrosæ. Divitiæ non sunt bonum, sed voluntas nostra; sunt feræ; si contineantur, fugiunt; si spargantur, manent: sparge igitur, ut maneant; ne occultes et defodias, ne fugiant. Tum demum nostræ sunt, cum dantur pauperibus. Ei sunt bonæ, cui peccatum non est conjunctum. Divitias qui male expendunt, avarissimi pejores. Divitiæ maximæ sunt non egere divitiis. Cupiditas divitiarum est omnium vitiorum arx et metropolis; opera bona facere non sinit; est tyrannus per totum terrarum orbem diffusus; est soboles Sathana; qui eas congregat, cum peccato spem suam ponit in terra; indant, et nocendi virtutem præstant. Divitiæ inferorum tormenta suscipiunt; non sunt filiis relinquendæ, ut relinquant ipsi virtutem; in divitiis defuncti sunt dedendi, quia nullam ex divitiis sibi comparaverunt consolationem. »

Decimo, S. Augustinus, *serm.* 13 *De Verbis Domini*: « Quales, ait, sunt divitiæ, propter quas times servum tuum ne te occidat, auferat, et fugiat? si veræ divitiæ essent, securitatem tibi præstarent; ita ergo veræ divitiæ sunt quas cum habemus, perdere non possumus. » Et *serm.* 33: « Amor, inquit, temporalium est viscus spiritualium poenarum. » Idem, lib. I *De Civitate*, cap. x: s. p. > n. « Paulinus, inquit, Nota Episcopus ex opulentissimo divile voluntate pauperrimus, cum a Barbaris teneretur, precabatur: Domine, non excruciar propter aurum et argentum; ubi enim sunt omnia mea tu scis. »

Undecimo, S. Ambrosius, lib. Vili in *Lucam*: « Divitiæ, inquit, uti impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt adjumenta virtutum. » Idem, tract. *De Naluchodonosore*: « Nescit natura divites, quæ xunra omnis pauperes generat, et nudos fundit in lucem, nudosque recipit sepulcro. » Idem in *Uciam*: « Nulla, ait, est distinctio inter cadavera mortuorum, nisi quia gravius fœtent corpora divitum distenta luxurie. »

Duodecimo, S. Hieronymus, *epist.* 69: « Omnis, ait, dives aut iniquus est, aut iniqui hæres. » Idem in *Matth.* vi: « Qui divitiarum servus est, eas custodit ut servus; qui autem servitutis jugum discussit, distribuit eas ut dominus. » Idem *ad Paulinum*: « Crates, inquit, Thebanus ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit, neque putavit se posse et virtutem et divitias simul possidere: nos suffarcinati auro Christum pauperem sequimur, » etc. Sic et Diogenes. « Nobilitas, ait, gloria, divitiæ. moliti® sunt velamenta. »

Decimo tertio, S. Gregorius, *homil.* 15 in *Luc.* cap. mu: « Sohe, ait, divitiæ veræ sunt, quæ uos

divites virtutibus cflliciunt. Si ergo, fratres, divites e.'se cupitis, veras divitias amate : si culmen veri honoris quæritis, ad cœlesto regnum tendilo : si gloriam dignitatum diligitis, in illa superna Angelorum curia adscribí f stiliate. » Idem, lib. Will *Moral.* cap. ix : « Dives, ait, cum dormierit, nihil secum auferet ; res suas, cum moritur, seenni effert, qui eas petenti contulit; nam terrena omnia, quæ servando amittimus, largkji-co servamus; palrimoniinnque nostrum retentum perditur, manet erogatum; diu enim cum rebus nostris durare non possumus : quia nos aut illas deserimus, aut ill® nos viventes quasi deserunt pereundo. Agendum est ergo nobis, ut res absolute perituras in non pereuntem cogamus transire mcrcedem. » Vide sequentia, ubi divitias somno comparat, post quem divites superbi a diabolo impellentur in incendia tormentorum.

Decimo quarto, S. Bernardus, *De Convers. ad Clericos*, cap. xii : « Divitiarum, inquit, amor insatiabilis longiore amplius desiderio torquet animum, quam refrigerat usu suo, utpote quarum acquisitio laboris, possessio vero timoris, amissio plena doloris invenitur. » Quid ergo concupiscitis ea, quæ amata inquinant, possessa onerant, amissa cruciant? Et cap. xiv: a Stulte, hac nocte rejicient animam tuam a te; et qu® parasti, cujus erunt?» Idem, serm. 4 *De Adventu* : « Filii Adam, genus avarum, quid vobis cum terrenis divitiis, qu® nec ver®, nec veslræsunt? aurum et argentum vere est terra rubea et alba, quam solus error hominum facit, aut magis reputat pretiosam. Denique si vestra sunt, tollite ea vobiscum. » Et lib. *De Consider.* : «Aurum, argentum, etc., nec bona sunt, nec mala : usus horum bonus, abusus malus, sollicitudo pejor, quæslus turpior. »

Denique sapientísimas mortalium rex Salomon hoc Deo votum nuncupat : « Mendicitatem et divitias ne dederis mihi ; tribue tantum vidui meo necessaria. » Causamque subdit : « Ne forte satiatu illicitiar ad negandum, et dicam : Quis est Dominus? aut egestate compulsus finer, et perjuren! nomen Dei mei, » *Proverb*, xxx, 8.

Fuerant Sigismundo Cæsari ex Ilungaria allata quadraginta millia aureorum, qu® ubi nocte adventante in quos couverleret usus, sollicite cogitaret, per cubicularios ocius consiliarios omnes ac militum duces adsc vocat: « Ecce, ait, crudelissimi hi hostes ac camificcs(nummos ostendens) somnuin mihi eripuerunt ; accipito et inter vos dividite, ut mihi tranquille dormire liceat. » Distributa itaque pecunia inter eos, cum exirent viri a consiliis, dixit : « Recedit jam a me tortor ille, qui me flagellavit; securius jam quiescam. » Refert hoc /Eneas Sylvius, hb. IV *Comment. in AlfaiiMim.*

Poeta Anacreon cum a rege quinque auri talenta accepisset, noctu dormire m n potuit, anceps enim cogitatio cl cura cum discruciabant, qua in re dh impenderet, et ne fures illa surriperont :

quare orto mane redit ad regem, aurumque reddit, dicens, « malle se esse pauperem cum quiete, quam opulentum cum inquietudine. » I

11. VjH QUI CONSURGITIS MANE A» EBRIETATEM SEO Ven. II. TaNDAM. —*Secunda* est h@c vine®, id est Judicorum, *labiosea*, scilicet ebrietas, caque intoinp* ; tiva, puta matutina. Nam, ul ait Apostolus, ITAei- u sal. v : « Qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt (I). » 'b>> '

Ut vino jestuetis. — Septuaginta vertunt, *vinum enim succendet vel comburet cos*, scilicet tum spirituum et vaporum, tum affectuum flammis et incendio. Nam uti hunc locum explicat S. Basileus, homil. *De Ebrietate* : « Vini fervor corpori infusus, incendium iit ignitorum inimici vinculo- rum; rationem enim ac mentem deprimit, voluptate* etcæteros animi affectus malos, velut apum examen excitat. Quis currus equorum indomito- rum ita prreccps fertur dominum suum excutiens? Quod navigium ita gubernatore destitutum, ita fluctibus exagitatum et concussum, quod non sit securius ebrio? » Et inferius : « Ebrietas est d®- Ebrietà mon voluntarius, ex voluptate, animabusindulus, wt malili® mater, virtutis inimica. » De ebrietate lunU. plura dicam *Daniel*, cap.v, 2. Insuper vide de ea him. S. Chrysostomum, hoin. 71 *ad Popul.,elS.* Ambrosium, lib. *De Elia et Jejunio*, cap. xv. Hinc Græci Poet® vinum vocarunt, « Bacchum ignigenam, » tum quia juxta Vesuvium et Ælnam montes incendiis notissimos, præstans et ardens, quasique ignitum nascitur vinum; tum quia ignes rixarum, libidinum et scelerum omnium suscitatur, ul quasi ignitum et ex igne natum videatur. Alexander Magnus vinositate omnes suas virtutes obscuravit : ea enim accensus amicos occidit. Quod si Androciden sapientem audisse!, regum fuisset maximus. Scribebat enim ipso ad Alexandrum : « Vinum potature, rex, memento te bibere sanguinem terr®. Cicuta homini venenum est, cicute vinum. »

Se*undo, *succendet*, quia vinum, quod immoderate hauserunt, fax erit et naphtha incendii géhenne, quo aliquando conflagrabit. Vere dixit Pythagoras, « primum luxum civitates ingredi, deinde saturitatem, postea contumeliam, postremo exitium. » Quocirca Bacchus ip*e tres crateres convivio præfinivit, quorum tertium dixit esso Jovis Servatoris. Audi cum apud Eubulum ita loquentem : 3

Tres Ianium ego sanis crateras misceo ; 3
Unum valetudinis, secundum amoris, saporis tertium;
Quo qui sapere solent eunt hausto domum.
Nim quartus haud est amplius crater meus,
Sed contumelia!. Velut huic proximus, j
Clamoris. Hunc sequitur comessandi furor.
Ha septimus babel vulnera, octavus forum,
Nouusque slouuchum. At decimus est insanis-

12. Cit h a r a . — Nota ; Tam Hebræi et Gentiles J

(1) llobtæi, sicut pleriquo antiqui, ad vesperam præcipuum cibum capessebant, et nmano xersus in'^sm diem.

quini ChrMiani olhn in conviviis adhibebant, musicam ad exhilarandum convivas, ut dixi "i Ephes, v, 19.

Opn' Po- Er opus Domini nom nrspicms. — « Opus Do-
ndu! pii- mini n est duplex. *Primum* creationis, q. <l. Vos
ine. r» ebrietatibus dediti non respicitis cadum, terram,
en «Uo d et quæ in cis creata sunt, ul ex illis Deum creato-
puberul- rem agnoscatis et laudetis. Ideo enim Deus ho-
lio. mini vultum excelsum præ pecoribus, quæ ter-
ram prona spectant, dedit, ut cadum cœlique
Præsidem intueretur, amaret et coleret, q. d. Vos
excelsum illum animum ad pastum et ebrietatem
abjicitis, ul bestiarum more, quæ n ane ad pas-
cua egrediuntur, totoque die vorant, a mane in
vesperam potetis, nec habeatis tempus quod ope-
ribus Dei contemplandis impendatis. Recte Clau-
dianus, lib. III *De Raptu* :

Quid mentem traxisse polo, quid profuit altum
Erexisse caput, pecudum si more percrraul
Avia ?

Opera ergo Dei sunt creatura, quæ ad Creatorem nos ducunt, sicut rivuli ad fontem. Unde Trismegistus dixit, « sæcnlum esse speculum rerum invisibilium. » Et Anaxagoras dixit ose natum esso ut videret solem, » cl ex astro tam admirabili mirabilem, ejus Opificem contemplaretur. « Codi enim enarrant gloriam Dei. Et « invisibilia (Dei) a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas, n Rom. i. Maximo autem « opus Domini, » vocat providam et beneficam Dei gubernationem, qua tum animalia, tum homines, præserliin Judæos in Chanaan, annua messe et frugibus, quasi novo opere creationis quotannis pascebat; quæ proinde in mensa recoli volebat, ut ex iis datorum Deum agnoscerent, eique gratias agerent: a Cum comederis, inquit, et saliatu fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima quam dedit tibi, p Deut. vin, JO. Al Judæi hic in escam cl venirem projecti, Deique obliti, ejus creaturis ad suam gulam et crapulam contra Dei voluntatem abutebantur. Unde inculcans et explicans subdit: « Et opera manuum ejus non consideratis, p

Srnuvlo, *Secundum* « opus Dei» est opus redemptionis
' tln l" per Christum, de quo *Habacuc m, 2*, juxta Sep-
Cbmti. luaginta : a Consideravi opera tua, cl expavi, p
q. d. Vos, o Judæi ! o bibones! non consideratis
mysterium redemptionis Christi, sanguinem pro
vobis effusum, Chi istum in cruce patientem, si-
tientem, aceto cl fullo potatum. Prior sensus ma-
gis est genuinus.

Tertio, *Ta tio*, non male Forcius et Sanchez « opus hoc

Jeviorein sumobaiiL Referi Chardinus illuni qui iu Per-
sido ad mensam alicujus principis invitatur, apud hospi-
tem quam primum in die se recipere, et usque ad honun
cœnro in variis liquoribus tumendis lemons traducere.
Cœlcrum nemo est qui non sciai quam immoderate cl
imtemperanter veteres incanis le halelani.

Dei, » non prakritum, nec præsens, sed fulurum intelligunt, scilicet vindictam Dei eis imminentem. Sic enim accipitur a opus, > vers 19.7. d. Indulgati.* cithara, tympano ac vino; nec consideratis quantum vobis ab irato Deo, impendat exilium.

13. Pnoi'TEi EA CAPTIVUS DUCTUS EST POPULUS MEUS.
— Nota, hic cl in sequent, preterita pro tutaris accipi ob certitudinem prophetia»; nam ita certo futura Mint quæ predicit, ac si jam facta essent: a ductus est» ergo, id est, ducetur; a interierunt, n id est interibunt; « exaruit, n id est exarescet; « dilatavit, » id esi dilatabit; «aperuit, > id est aperiet. Aide Can. XIII.

Quia non haduit scientum. — Quia abdomini suo sei viens, non rvsp<Nlt opus Domini, de quo vers. 12, quasi nesciret se ad cœleste et lul. rnum, non ad carnale et periturum pabulum creatum esse. Unde Septuaginta vertunt, *quia non cagneruni ipsi Dominum se pascentem et alentem*, sed projecti in escam mancipaverunt se suæ gulæ nec Deum creatorem suum, et largitorem tam munificum agnoverunt.

Et nobiles ejus interierunt fame. — Tanta fuit fames Ilicrosolyinæ obsessæ a Tito, ut maires coxerint et comederint filios, te>le Josepho. Hebreæ habent, *tt gloria ejus viri famis, hoc est, viri gloria ejus, id est gloriosi, uri famis q. d.* Quos olim celebrabat gloria, nunc celebres facit fames.

14. Propterea dilatavit infernus andum suam, — id est sinum et capacitatem suam; vel « animam suam, » id est seipsum (vide Can. XIX), q. d. Hac de causa infernus dilatavit se iu immensum, Iof'rol ul innumeros absorberet. Esi hyperbole et proso-
popœia, qua inferno datur anima, os, aviditas et ingluvies ad vorandum : sicut homo famelicus et gulosus assidens opipara', mensu), dilatat gulam et lictum oris sui : sic a Poetis orcus vocatur rapax et vorax, et trifauci Cerbero dantur ora hiantia, et Salomon, *Proverb, xxx, 16*, infernum vocat u insaturabilem, » nam

Inferus insatiabiliter cava guttura pandit.

Secundo, Sanchez : a Dilatavit infernus animam, » id est os suum : dilatatur enim anima, id est spiritus sive anhelitus, cum maxime aperitur os, ut posterius hemistichium sil explicatio prioris more Hebræo, q. d. Avari, potentes et rapaces inhiant opibus pauperum sino line cl termino, eosque devorant, ac si essent infernus, et « pauperum sepulcra, » inquit S. Ambrosius. Arari
Mi rito ergo et congrue paratur eis infernus alius, "'«U '0*
qui pariter operto semper ore hiet, et ii. immen- U
sum se dilatet, ipsosque avidissime devoret. Vo- era.
hint esso inexplébiles bestiae : ergo aperiam illis insatiabilis inferni (quasi voracissimi» bestiae) venirem et gulam, ac tradam eos illi in cibum.

Tulio, idem Sanchez per *infernum* accipit se- Infra»,
pulcrum commune Judæorum, quod crat in

valle CeIron, in ea parte, quæ Gehenna seu Topheth appellatur, ut patet IV Tteg. cap. x xiii, 6, *q. d.* Tanta erit Judæorum nobilium æque ac picbeiorum strages, tinta cadaverum multitud!, ut commune illud Judæorum sepulcrum, puta Gehenna, eam capere non possit, sed sese latissime dilatare debeat: sic et Jeremías, cap. vu, vers. 51, prædicit Judæos sepeliendos in Topbeth, quia ibi infantes suos immolaverunt idolo Moloch. Verum duo priores sensus magis sunt genuini.

Trnpojo. Tropologice, hæc facile est adaptare cum S. Hieronymo peccatoribus, qui scientiam Dei non habent, quasi abdomini suo nati essent, non Deo: hi insipientes sunt, quia funibus peccatorum suorum constricti, ad infernum hiantem vincti rapiuntur, quorum cum ingens sit numerus, infernus ad cos absorbendos dilatat os et animam suam sine termino.

Tin. is. 15. Er incurvabitur homo, et humiliabitur vir. — Notat Ilaymo, cum jungitur *homo* cum *viro*, per *hominem* plebeios, per *virum*, nobiles et primarios significari, quasi dicat: Omnes tam nobiles quam ignobiles sine discrimine puniuntur et humiliabuntur, descenduntque in infernum: sicque Deus justus vindex ab omnibus laudabitur, « et exaltabitur in hoc suo iudicio » justaque vindicta; et « sanctificabitur, » id est sanctus esse declarabitur, et ut sanctus ab omnibus celebrabitur, < in hac sua iustitia. »

17. Et PASCENTUR AGNI JUXTA ORDINEM SUUM, ET DESERTA IX UBERTATEM VERSA ADVENÆ COMEDENT, — *q. d.* « Agni, » id est pauperes et mansueti ante a potentioribus oppressi, nunc iis cæsis vel captis, spatiose pascentur. Nabuzardan enim reliquit de pauperibus terræ vinitores et agricolas, IV Ueg. xxv: et possessiones desertæ a suis heris, jam uberem ferentes messem, venient in manus advenarum, puta Chaldaeorum, vel Romanorum. Ita Sanchez (1).

Secundo, S. Thomas sic exponit: « Agni pascentur, » id est comedentur ab hostibus vestris, « juxta ordinem suum, » quia meliores prius comedentur. Verum *pascentur* hic idem est quod *comedent*, non comedentur ut patet ex Illebræo njH raa.

Verum tertio nota: Pro *juxta ordinem suum*, hebraico est CT313 *kedaberam*, quod S. Hieronymus, *Mich.* cap. n, vers. 12, vertit, in *medio caularum*; Pagninus et Vatablus, *juxta morem suum*. Jam per *agnos et advenas*, intelligit justos et innocentes et Gentibus, in Christo per baptismum renatos, quos S. Petrus vocatu modo genitos infan-

(1) Ut radius cohæreal iste versus cum his qui procedunt, libenter diceremus Prophetam hic predicare futurum ut domus desolentur, adeo ut in iis pascant agni, in solent (juxta ordinem, juxta inorem, juxta ductura •uum) in pascuis, et ut desolationes pinguum advenæ comedant, vel desolatis medullatorum, id est divitum, «dveiue (ruantur.

tes; » *deserta* vero vocat pascua Ecclesiæ, pascua fidei, Evangelii), Sacramentorum, et cœlestium charismatum promissa Abrahamo ejusque posteris Judæis, quæ cuncta ipsi Judæi doseruebant, et Gentes occuparunt, *q. d.* Cum Judæi non habentes scientiam Dei et Christi, occiderunt Tito descendente in infernum, tunc Gentiles Christiani quasi advena, et quasi novelli agni, pascentur in uberrimis Hierosolymæ et Sionis spiritualis, id est Ecclesiæ, pascuis, et fruentur magnificis illis promissis Abrahæ, Isaaco et Jacobo factis, a quibus Judæi ob auam impietatem exciderunt.

Aliter vertit Septuaginta scilicet, *Pascentur direpti quasi lauri, et deserta eorum qui capti sunt, agni comedent*. Quod Sanchez sic explicat, quasi dicat: Potentes illi pauperum predatores, qui direpti, id est diripiendi sunt ab hominibus, quasi aris et cædi destinati, pascentur, eruntque tanquam in sagina, dum alienis opibus pinguescant, ut pingues effodi mactentur: sicut pecudes destinatae macello quo magis incrassantur, eo jugulationi propiores sunt. Et « agni, » id est pauperes, per vim et contumeliam ab illis vexati, corutn, imo suis, possessionibus ulentur, quasi postliminio in illas restituti. Aliter Septuaginta explicat II. Pintus: «Christiani, inquit, qui innocentia sunt agni, a'imi fortitudine sunt tauri, præsertim Martyres, qui quasi tauri in circis et theatris a tyrannis exagitabantur usque ad martyrium; uti hic Romæ in amphitheatro S. Ignatius et plurima Martyrum millia a feris agitata et occisa sunt, »

Aliter quoque ex Illebræo vertit Forcarius, sic, *pascentur agni juxta ordinem suum, et siccitates vel gladii ruminantia medullata devorabunt, q. d.* Pauperes a potentibus expilati ditiescent; potentes vero saginati et crassi a gladio et fame vorabuntur; tuneque apparebit lamin pauperibus, quam in eorum oppressoribus, justum Dei iudicium, quos his justam poenam, illis justum præmium retribuet.

18. V, E QUI TRAHITIS INIQUITATEM IN FUNICULIS Vanitatis! — Ilæc est *tertia labrusca* pertinacia!, j vel impœnitentiæ, *q. d.* Væ vobis quibus plane insedit ambitio, cupiditas, ebrietas, libido, etc., et quique illis quasi funibus astricti estis, et callum obduxistis, ut ex ea per longam inoram et consuetudinem roborata vos extricare non possitis! Sicut boves loris assueti plaustrum trahunt assidue, sic ambitiosi, cupidi, ebriosi, etc., assidue trahunt longum funem, et plaustrum peccatorum; ut enim obtineant id quod sure ambitioni aut cupidini præfixerunt, alia ex aliis peccata accumulunt, caque ob res inanes et vanissimas, uti pulchre ostendit S. Basilios.

Ubi nota: Peccatum vocat *vanitatem*, «quia facientibus peccatum facile textitur, et adeo inane in se est ac futile, uti araneorum tela; sed cum inde exire voluerimus, solidissimis vinculis nec- timur, » inquit S. Hieronymus. Sicut ergo aranea

o suis visceribus longa ducit fila, et inutilem orditur telam, qua postea densata quasi fune et reti seipsam implicat: ita peccator sese eviscerat vanis laboribus et curis, in iisquo vires, spiritus, succum et sanguinem suum impendit et exhaurit, ul suæ voluptati satisfaciatur; iisquo tandem ita se implicat, ut quasi laqueo et funibus constrictus videatur, ut ait Sapiens, Pro^o, v, 22. Pcc-
Pk o u cala cr6° sunl funcse> primo, quia fiunt ex filis, id
nint fu- est ex rebus et voluptatibus vanissimis et levbsi-
r” ’b inis; secundo, quia distorta sunl, ut funes; tertio,
c*uMi.r (Iti)tt fortia sunt, ul funes; quarto, quia invicem
connexa et implicata sunt, ut funes. Hoc repræ-
sentavit Samson, qui cedens suæ Daliloo, eique
revelans secretum, scilicet robur suum esse in
crinibus, ab ea tonsus indeque enervis et imbel-
lis a Philistinibus funibus vinctus et excæcatus est.
Quid enim est Halda, nisi concupiscentia? quid
sunt Philistiim, nisi impetus animæ! Cum ergo
homo se concupiscentiæ tradit, mox diabolus,
mundus et caro animi ejus oculos eruunt, et pec-
catorum vinculis astringunt. Si peccator ab his
vinculis voluerit absolvi, conteratur et confitea-
tur, audiatque sacerdotem dicentem: a Ego te
absolvo ab omnibus peccatis luis, » uti præcipit
Christus, Joan, xx, 23.

Secundo, S. Cyrillus et Sanchez per a iniquita-
tem n el peccatum metonymice accipiunt peccati
poenam et supplicium, q. d. Væ peccatoribus,
quia post se trahunt peccatorum suorum suppli-
cium, quasi plausralia vincula, quibus instar
boum alligati sunt, ut ea abrumpere nequeant!
Sic dicitur T/mn. i, 14 : « Vigilavit jugum iniqui-
tatum mearum; in manu ejus convoluti sunt,
et imposito collo meo. » Hic sensus appositus, et
priori connexus est; poena enim individuus est
comes culpæ: unde peccatores quibus funibus
culpa?, iisdem et pœnæ obstricti sunt.

Et quasi vinculum plaustri peccatum (i).—Sicut
plastrum a bobus trahitur vinculo vel loro,
non aliter vos trahitis peccatum, quod quasi
plastrum onustum el gravissimum animam
mergit in infernum. Simile est, Psalm. xxvn, 5, et
Z’i har. 5, vers. 7, ubi pulchrum est emblemata et
hieroglyphicum iniquitatis, quæ quasi mulier
amphoræ inclusa proponitur, et exire nequit,

(i) Alludit forsitan Propheta in hoc versu ad usum in
Oriente vigentem. Tria genera ovium apud Arabes invenias.
Aha*, aliunde satis macilentia?, caudam ad minus trium cu-
bitorum longitudinem, el decem, viginti, vel ellam tri-
ginta librarum pondus habentem trahunt, et sicam humum
verrere riaerent, mox ulceribus liboralet. Omnes igitur
pastores, —vscrlim in Kurdcslano, prope Diarbekcr, et in
Syria, parvula plastra vel curricula construunt, quæ il
collum pecudis alligant, et super qua: imponunt caudam
istarum ovium. Aha* caudam habent in latitudinem unius
cubili eextendentem, et in clunibus magnam pinguedini;
massam gestant. Alio tandem informes, cruribus brevioribus,
corpore macilentiori, sed vellere optimo, (Ilcnxto-
tus, lib. III; Chardin, tom 111; Jahn, Hiblioth. archeo-
log. tom. I; Olerius, loyagcs, pag. 78ti, 787.)

quia talento plumbeo os amphoræ occlusum est
captive ergo in Babylonem trahitur.

Hinc Ch dd eus hic vertit, cœ qui incipiunt paula-
hin peccata, augmentque ut crescant, et fortia fiant ut
vinculum plaustri! Syriaca, qui protrahunt pecca-
ta sua tanquam funem oblongum, et quasi vinculum
currus peccatum suum! Arabica Antiochena, ta qui
multiplicant peccata sua, et ea prolongant (vel conti-
nuant et in longum protendunt), sicut funis longus,
et circulo revolvunt peccata sua, sicut circumit rota!
Arabica Alexandrina, vie quos sequuntur peccata sua
relut funis longus, et iniquitates sicut incessus curruum!

Tropologice, hic tria hominum genera repre- Tripli:»
henduntur: primo, qui peccatum prius, altero
alterius speciei nituntur obtegere: verbi gratia, Prima»,
est aliquis malus Religiosus, peccavit; negat pec-
catum esse, additur mendacium; respuit correc-
tionem, accedit contumacia; quæritur ad carce-
rem, aufugit, ecce apostasiam; excommunicatur,
fit Minister Calvinianorum; ecce hæresis. Ita
S. Augustinus, tract. IO in Joan.

Secundo, qui ad unum magnum perficiendum,
quod sibi præstituerunt, alia plurima præmittunt
quasi media; ul qui proposuit ditari mentitur,
calumniatur, tonus excreet, furatur: qui cogitat
virginem corrumpere, se ornat superflue, adhibet
musicam, convivium, tripudia, mittit litterulas, le-
nas et conciliatrices, sæpe etiam ad magica dila-
bilitur. Ita S. Basilus.

Tertio, qui, ut ait S. Gregorius, lib. XXXIII
Moralium, cap. su, per augmentum culpam pro-
telant, id est eam augment continuatione et exten-
sione ejusdem peccati, puta ebrietatis, luxuria,
usuræ, etc.; nam consuetudine paratur habitus,
el quasi vertitur in naturam. Sicut enim virgula fa-
cile potest revelli; sed si sinatur crescere, tit arbor
vasta et robusta, quæ securi vix excindi potest:
sic et peccatum ejusque concupiscentia initio est
instar lili; sed si ei indulgatur, crassescit instar
lori aut rudentis. Ita Basilus. Recte ergo Poeta

Principiis obsta: s\ > medicina paratur.

Cum m.i’i per lo i; is invaluere moras.

Ila Deirio, adagio 693. Quam valida fuerint
hæc vincula malæ consuetudinis, puta concubi-
natus, in S. Augustino ante conversionem, docet
ipse, lib. Vili Confess, cap. v: « Suspirabam, ait,
ligatus non feiro alieno, sed mea ferrea volun-
tate. Velle meum tenebat inimicus, et inde milii
catenam fecerat, ac constrinxerat me. Quippe ex
voluntate perversa facta est libido, el dum servi-
tur libidini, facta est consuetudo; et dum con-
suetudini non resistitur, facta est necessitas. Qui
bus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis
(unde catenam appellavi) tenebat me obstrictum
dura servitus. » Vide dicta Jerem. cap. xiii, 23.
Sicut ergo bos vel equus, dum primum curru
adhibetur alligaturque, salit, recalcitratur, jugum-
que conatur excutere, et manere liber: at ubi
jugum subiit, eique assuctus est, sponte illum

subit, imo ex habitu eum adit, mox ut e presentio Mlvitur, esto in illo ipsi sudandum et gendum sit: ita homo initio peccati onus aversatur; at ubi ei assuevit, sponte illud subit, et quasi in dolore et gemitu suo ridens, ad illud ex consuetudine procurrit.

Audi eundem S. Augustinum, in *Psalm*, cxxx : « Optime, inquit, dicitur restis peccatorum; ut enim torqueatur restis additur, et non adduntur recta fila, sed torta : pravitas sibi connexa ducitur in longum, et non cogitat precipere quod male texuit; sed addere, producere in longum, protendere, ut habeat in fine unde DJi ligentur manus et pedes, et projiciatur in tenebras exteriores. » idem in *Psalm*. 1 u, citans hunc Isai® locum : « V®, inquit, his qui trahunt peccatum suum sicut restem longam ! quid est alirtd quam, V® bis quorum manus connectant iniquitatem? sed non vis modo dirumpi vincula tua, quia non seniis vincula tua; etiam delectant te, et voluptati sunt, senties in fine cum dicetur : Ligat illi manus et pedes, » etc. Idem rursum alibi : « In modum, ait, funis, qui ex pluribus minimis (illis) crescit in mullum (in magnum), peccata semper, tanquam longo fune trahuntur, ut scilicet convalescant in crassum rudentem plaustrum ; » quo scilicet ad poen u nni et suppliciorum plaustrum firmiter ligentur peccatores, ut curru in preccps perpetu» damnationis ruente, haud secus quam jumenta alligata pertrahantur.

Vm.11. 19. @01 D/CITI8 * FESTINET, ET CITO VENIAT OPUS ejus, ut videamus. — Est vox Judæorum irridentium verba Prophet®; dicunt enim : Veniat ira, poena, et captivitas Dei, quam tu, o Isaia, vosque Propbet®, comminamini, et assidue nobis intonatis, quasi inevitabilem, et ademo Dei decreto sancitam, nostrisque cervicibus impositam, q. d. Frustra bæcjactatis, inanes sunt min® vestr®, iis non movemur; salis contra eas, contraque hostes omnes sumus instructi et armati; veniat Titus, experietur nostras vires, videbit quam Jerusalem sil munita et inexpugnabilis. Ha impii, imo athei censent Deum otiosum esse, nec curare res humanas : sicut Epicurus summam Dei felicitatem statuebat, quod omni negotio vacaret. Hinc aiunt : « Festinet, eleito veniat; » quia ex tarditate colligunt vanas esse Dei minas, quas non slatini exsequitur. Sic S. Petrus, II *Epist.* iii, 4, impios loqueóles inducit, ex quo creatus est mundus, omnia eodem tenore et cursu fluere, ideoque frustra post tot sæcula exspectari diem judicii divini.

20. Væ qui dicitis malum buxum, et boxim malum ! — Aquila vertit: Væ qui dicunt malo : fiunu3 ei; et bono : *Malus cs!* Ecce huc evadit funis peccatorum, de quo vers. 18, ut scilicet tandem dicant malum esse bonum, suaque scelera excusent, dicantque esse virtutes; idque didicerunt a patre suo diabolo, de quo S. Gregorius, hom. 8 super illud *Psalm*, c: *In maialino* • a/er/l-cicia® vanta peccatores terre: « Hostis, ait, noster

tanta se arte palliat, ut culpas nostras virtutes fingat; ut inde quisque quasi exspectet premia, viti u. unde dignus est æterna subire tormenta. Plerumquo enim in ulciscendis vitiis crudelitas agitur, et justitia putatur; atque immoderata justitiae ira, meritum creditur; similiter effusio, misericordia; tenacitas, parcitas, pertinacia; constantia reputatur dur. Tales sunt, ait B. Maximus, serm. *De malis*, adulatores, qui scurras vocant, gratiosum; obscena loquentem, civilem; iracundum, strenuum; parum, providum; prodigum, liberalem. Tales laudatores illis quidem ore bene precantur, sed corde execrantur: nam hanc laudem omnem execrationem in illorum vitam inducunt; imo eos æternæ damnationi obnoxios faciunt, ipsa vitia approbantes.

21. Væ QUI SAPIENTES ESTIS IN OCULIS VESTRIS, — V rf3L qui humano et politico vestro consilio vos regitis, non lege et voluntate Dei, non prudentia et consilio divino; qui vestro judicio plus tribuitis quam Prophetis, dum bonum, malum, et malum, bonum dicitis! Vide S. Basilium, *Interrogai*. 207.

22. Væ QUI POTEM ES ESTIS AD BIBENDUM VINUM (V® *Crt' helluones, qui ad omnia invalidi, infirmi, inepti et insulsi estis! solum valetis et sapitis in vino), et VIRI FORTES ADMISCENDAM EBRIETATEM. — Hebraice, *ad miscendum*, id est infundendum, *siceram*, id est vinum, cervisiam, et quidquid inebriare potest. Unde apte veteres Greci *siceram*, ad verbum vertunt aequae ac Latini *inebriamentum*. Solent enim veteres sobrii vinum aqua miscere; inde *miscere* significat propinare, vel infundere. Sic Sapientia miscuit vinum, *Proverb*, ix, 2, q. d. Fortes estis et strenui non contra hostes, sed ad exhaustiendos calices : gigantes estis non ad bellandum, sed ad potandum.

Secundo et proprie, *fortes estis ad miscendum siceram*, id est varios liquores et potus inebriantes : verbi gratia, miscetis varia vina fortia, quæ per se et propter commixtionem hanc magis cerebrum feriunt, turbant et inebriant. Simile est *Psalm*. LXXiv, 9; *Isa*® xxix, Li. Et hoc proprie est Hebræum TDD *mescili*, unde Latinum *misceo*.

24. Propter hoc, sicut devorat stipulam lingua Vcri*t € ignis, — id est flamma ignis, quæ lingn.e habet speciem : nam rubet, et in aculem tendit; unde dicitur *lambere lingua*, q. d. Romani hanc vineam vitiis luxuriantem et sylvescentem, quasi stipulam aridam ita comburent, ut vix ejus vestigium remaneat. Videre id est hodie in urbe veteri Hierosolymitana, cupis ruin® vix extant: nam Jerusalem quæ nunc visitur, nova est urbs.

Sf; RADIX EORUM QUASI FAVILLA ERIT, ET GERMEN EORUM UT PULVIS ASCENDET, — q. d. SÎC tota Jllanla, vel arbor cum radice, et germine ac surculis, id est lotus Judæorum populus cum suis familiis et stirpibus internecone peribit, evanescet et in fumum ibit. Est hyperbole (1).

(1) « Abjecerunt enim legem Domini exercituum, et

23. Contifidati sunt montes. — Tam horridum rrit excidium Judæoi um per Titum, ut etiam monies hirb:ri et admirari videantur; et, si sensu perdit essent, reipsa turbarentur ct contremiscerent. list hyperbole. Vide *Can.* XXXII. Arias Mou tanus per «montes n accipit duces et principes.

Et facta sunt morticina eorum, quasi stercus, — *q. d.* Cadavera eorum putruerunt et fœtuerunt ut stercus. Sic tropologice frater S. Bernardi comp tam mulierem vocavit « stercus involutum, n ut habetur lib. 1 *Vitæ* ejus cap. vi. Quid enim est corpus pulchrum, nisi saccus stercoreum, sepulcrum dealbatum , theca ct esca vermium?

AIIIUC MANOS EJUS EXTENTA, — quia I U d I C S I D C U S adhuc punit Judæos exsilio et cæcilate; et, ut ait Daniel, cap. ix, vers. 27 : « Usque ad finem per severabit desolatio. »

26. Et elevabit signum, — *q. d.* Deus quasi dux belli ipse tuba clanget, ipse proibii, ipse faciet erigi signum militare in nationibus procul, ut Gallos, Hispanos, et alias gentes evocet ad Romanorum exercitum, ut is festinus veniat contra Judæos : faciet, inquam, hæc ea ratione et modo, quo dixi *Can.* LVI. Judæi, Lyranus et Sanchez hæc omnia accipiunt de excidio per Chaldæos : verum ex dictis patet agi de Tito ct Romanis.

Et sibilabit (*q. d.* minimo signo, quasi sibilo evocabit) ad eum, — scilicet exercitum Romanorum, et Titum contra Judæos. Alludit, ait Cyrillus, ad sibilum apiariorum, qui apes educunt ad flores ct pastum, ac reducunt sibilo. Unde cap. vu, vers. 18 : « Sibilabit, inquit, api, quæ est in terra

eloquium Sancti Israel blasphemavcrunt, n non erit absurdum si do Dei Filio incarnato mclligas locum hunc: nam in ea tempora hæc referenda sunt, quando ipsum Dei Filium conviciis lacesserunt, ct injuriis affectum extra vineam ejecerunt et occiderunt. (Forcius.)

Assur. F Rursum alludit ad navarchos : ad horum enim sibilum praesto sunt naut/p jus^a facturi; ut videre est in triremibus. Denique alludit ad pastores, qui verno tempore solent ex caulis sibilo greges educere m pascua : quam vocem pastoris illi audiunt, eique obediunt ct sequuntur, Joan, x (1).

27. Non est deficiens, neque laborans in eo. — Vtn.!L Est hypotyposis, qua graphice depingit vires, celeritatem, aviditatem, fortitudinem et feritatem exercitus Romanorum contra Judæos.

28. Ungula equorum ejus ut silex, — quia Judæa VemiL petrosa est, neque ideo apta equestri excursioni; hinc equorum Romanorum ungulis duritiem instar silicis attribuit.

30. Et sonabit, — magno sonitu et impetu irruet Vas. m. Titus cum Romanis super eum, scilicet populum Judæorum.

Et lix obtenebrata est. — Est hyperbole, g. d. Præ magnitudine vastitatis et tribulationis, etiam lux ipsa miseris cl attonitis Judæis obscura, et nox esse videbitur. Vide *Can.* XXXII.

(I) Idipsum quod vera. 24 et 25 dixerat, nane jam manifestius narrat, ipsum scilicet exercitum hostium, per quos percutere decrevisset populum suum, arboremque illam magnam exscindere, describens. Si hæc autem de Assyriorum exercitu accipere velis, sil tibi veluti typus adventus Romanorum. El quidem primo adversus eos qui dicebant ut festinaret divina vindicta, describit celerem adventum velocisamumque exercitum. El ne aliam causam adventus eorum esse existimes, describitur Deus quasi dux belli, qui signum jubet erigi, cl «no lubæ milites convocat. Interim nota quod non sit Deo dillicibus innumeram hostium multitudinem numeraro el adversus quodlibet regnum armaro, quam sit homini sibilare ; el sicut in navi ad sibilum naucleri ministri omnes presto adsunt ut jussa faciant, sic Dominus a longinquo et ab ultimis orbis partibus quos vult convocat, ut qui « ea quæ non sunt, Unquam ea quæ sunt v«xare possit.» (Idem.)

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS

Isaías videt Deum in throno magnifico, el Seraphim ei acclamantes : Sanctus, sanctus, sanctus. Secundo, vers. 6, a Seraphim calculo ignito tactus, purgatus ct accensus mittitur ut prophetet Judæis. Tertio, vers. 9, jubetur prophetare Judæorum excæcationem ct desolationem; ita tamen, ut semai sanctum in as remaneat. Potuisset totum hoc caput tribus verbis comprehendere dicendo : Futurum est ut Judæi a D>o reprobentur; sed quia hæc prophetia gravis erat et odiosa, hinc Deus eam sua tam magnifica apparitione præmunivit ei confirmavit. Scripsit in hanc Isaïæ visionem S. Bernardus sermones morales quinque (2).

1. In anno, quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum el elevatum : et ea quæ sub ipso çrant, replebant templum. 2. Seraphim stabant super illud : sex al© uni, et sex al© alteri : duabus velabant faciem ejus, el duabus velabant pedes ejus

(i) Sic lotum istud caput contrahit P. Ilcnricus Kilber. Primo, apparet scena visionis *habens* nolam temporis, vi, 1 ; *exhibens* Dominum In throno sedentem, el leu>

pium parte vestimenti replentem, I, Scraphinorum Juxta adslantiinn formam cl actionem, t ; *referens* eorum /nu.i^inn, S* orlimi hinc cardinem motum et fumi diffu-
t

et duabus volabant. 3. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum ; piena est omnis terra gloria ejus. 4. El commotu sunt superliminaria cardinum a voce clamantis, et domus repleta est fumo. 5. Et dixi : Væ inibi ! quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, et regem Dominum exercituum vidi oculis meis. 6. Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari. 7. Et tetigit os meum, et dixit ; Ecce tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. 8. Et nudivi ? occm Domini dicentis : Quem mittam ? et quis ibit nobis ? Et dixi : Ecce ego, mitte me. 9. Et dixit : Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere : cl videte visionem, et nolite cognoscere. 10. Excæca cor populi hujus, cl aures ejus aggrava ; et oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo inlcclligat, et convertatur, et sanem eum. 11. Et dixi : Usquequo, Domine ? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinquetur deserta. 12. El longe faciet Dominus homines, et multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ. 13. El adhuc in ea decimatio, et convertetur, et erit io ostensionem sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ expandit ramos suos : semen sanctum erit id, quod steterit in ea.

Vtr. I. ' IN ANNO, QLO MORTUUS EST REX OziAS, — puta canno 52 regni Oziæ vel Azariæ : hic enim fuit ultimus tam regni quam vite ejus. Chaldæus per mortem accipit separationem, qua Ozias percussus lepra, eo quod vellet adolere thymiana, vixit in domo separata, et ejus loco Joatham filius regnavit : hæc enim separatio civilis quædam est mors. Verum alii passim hæc de naturali ejus morte accipiunt. Ha S. Hieronymus, Cyrillus, Origenes, hom. 1 in cap. n *Judie.* ; Chrysostomus in hæc verba Isaïæ, tom. 1, causamque reddunt, cur mortuo Ozia prophetare coeperit, aut potius interpret- 'tan prophetiam resumpserit Isaïas ; quod scilicet Deus spiritum prophelire subtraxerit Isaïæ et Prophetis, eo quod Judæi leprosum regem non exturbassent urbe, sed permisissent eum vivere in domo separata : aut esto dederit eis oracula, no- uent tamen, ut ca Judæi regis sui sacrilegio contaminatis manifestarent : mortuo vero rege, quasi remora sublata, rursum eis communicasse sua oracula. Verum incertum est an mortuo Ozia, an ante ejus mortem hæc visio obtigerit Isaïæ : nam Sanchez cl alii censent obtigisse ante mortem ; id- que magis insinuant verba : « In anno quo mortuus est rex Ozias. » Rursum parum aut nihil videntur peccasse Judæi, quod permiserint Oziam leprosum habitare in domo separata : nam ut Ia-

sionem, A , *excitans* in tsaia metum mortis ob immunditiam propriam et Deum aso conspectum, 5.

Secundo, actio «ccnæ, *primo* ex parte Seraphinorum, quorum unus delato ex ara calculo tangit labia Isaïæ, 6, fex tactu eumdem emundat, 7 ; *secundo*, ex parte Domini, de legato ad Judam mittendo deliberantis, 8. Isaïam ad hoc munus sc offerentem acceptantis, 9, mandatum eidem de populo excæcando et obdurando imponentis, 9, 10 ; *tertio*, ex parte Isaïæ, ad quaestionem factam edocti, de Jndææ vastitate et incolarum tenuitate futura, 11, 13, de servanda tunen geutis reliquiis, ad genus sanctorum orjoagaudum, 11

ceam incertum esse, an hæc domus fuerit intra urbem, an extra ; certum est domum hanc ita fuisse separatam, ut urbem et cives lepra inficere non posset. Unde Scriptura, cum factum hoc narrat, II *Paraltp.* xxvt, 21, nullo modo illud carpit : præsertim quia regiæ dignitati aliquid tribuendum erat, et lex communis in eo mitius erat interpretanda ; scilicet sufficere ut rex leprosus scor- sili ! habitaret, ne quem inficeret, nec esse necesse ut more plebeiorum urbe pelleretur : alioqui enim sacerdotes qui regem leprosum ejecerant templo, etiam urbe ejecissent. Idem enim ad utrumque animus sufficiebat.

Quare si verum est cessasse prophetiam ob peccatum aliquod, verius est illud fuisse ipsummet Oziæ peccatum, quo voluit invadere jura et mu- ScilirM nia sacerdotum, atque adolere thymiana : quod peccatum regis, quasi capitis, punivit Deus in toto corpore, puta in toto populo Judieoruin ; præsertim quia aliqui, maxime primores et aulici, de more regi in hoc ausu et conatu favisse videntur ; ob hanc enim causam visioni huic signanter præmittit Isaïas, dicilque : « In anno quo mortuus est rex Ozias. » Unde colligas quam peccata principimi pernicioſa sint populo. Sic enim ob peccata liliorum Iteli cæsus est populus, I *Reg.* iv et v ; cl ob peccatum D ividis tolus populus magna clade a Deo percussus est, It *Reg.* xxiv, 15 (I).

(1) a In anno mortis regis Usi®, » quo mortuus est rex Usins. Conf. similem phrasim infra, cap. xiv, 28. Sed Chaldæus : *In eo anno quo lepra percussus est Usias rex.* Id sequuntur præter Jarcbum piores llebræorum interpretes ; nam ex eorum placitis leprosus pro mortuo habebatur. Venitu locus parallelus nostri vatis modo indicalus arguit, verba nostra simpliciter esse intelligenda do obitu Usiæ regis. El quemadmodum illud vaticinium, cui cap. XIV, 28, inscribitur in *anno mortis regis Alias*, plurcs volunt Ahaso mortuo editum esso, ita et nostrum, cui eadem épigraphe, non *ante*, sed *post* mortem Usi®

Tropologice S. Gregorius hoinil. M *iti Ezcdi.* : « Quando Ozias rex superbus et pnesumptor moritur, Dominus videtur; quia cum mundi hujus elatio a desiderio mentis occiditur, tunc ipsa mens Dei gloriam contemplatur. »

proditum statuunt. Ea Hieronymi est sententia in utraque hujus carminis expositione. Ita enim ille in priore *ad Daviassum* : *u* Regnavit Ozias annis quinquaginta duobus, quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienses Agamestor undecim annis imperabat. Post cujus mortem Isaías Propheta hanc visionem, quam explanare nunc nitimur, vidit, id est eo anno quo Romulus, Romani imperii conditor, natusest...Vivente leproso rego, et quantum iu se est, sacerdotium dissipanto, Isaías visionem videre non potuit. Quamdiu ille regnum tenuit in Juda, Propheta oculos non levavit ad cœlum ; non ei sunt reserata cœlestia, non apparuit Dominus Sabaoth, nec in mysterio (idei ter Sancti nomen auditum esi. Quando vero ille mortuus est, universa quæ subsequens sermo monstravit, aperto cœlo lumine prodiderunt » Non hoc vult Hieronymus, hoc carmen omnium, quæ Isaías edidit vaticinium, esse primum, sed *primam* esse *visionem*, quæ illi divinitus oblata esset. Idem Hieronymus in *Commentario* : « Sub quatuor regibus prophetasse Isaiam super Judam et Jerusalem, primæ visionis (rectius dixisset *vaticinii*) titulo demonstratum est. Mortuo ergo Usia, sub quo dicta sunt universa quæ supra exposuimus, successit (Ilius ejus Joatham, qui regnavit annis decem, et fecit rectum in conspectu Domini, et portam templi ædificavit excelsam. Quo imperante vidit Isaías sedentem Dominum super solium excelsum et elevatum, ut habitum regnantis ostenderet. » Sed vere monuit Gesenius, visio quæ hoc capite describitur, si vati objecta fuisset mortuo Usia, credibile esse primum annum Jothami, successoris Usiæ in regno, notari. Causam quidem, cur in hac inscriptione tempus oblatæ vati visionis morte decedentis potius, quam regno tunc regnantis regis Jothami notetur. Chr. Aug. Crusius, in *Progr. de ara Jothamica* (Lips. 175G), tradit hanc : « Annus ille quo rex Usias mortuus est, Jothamicus secundus quidem, sed regni Jothami primus erat, ideoque nomen, si a Jothamo appellabatur, ambiguum erat. Nam eo tempore quo Usias senex functiones sacerdotii sibi arrogans in Sanctuario lepra percussus erat, ideoque cum contumelia separatus degere cogebatur, et Jothamus domui regiæ præerat, etsi regio nemine non utens, vivente patre, qui sequenti anno decessit, anni Jothamici, ut æra secundaria, aliquandiu numerati sunt, etiam post ejus mortem, quam ob causam annus Aliasi tertius nuncupatur quoque vicesimus Jothamicus. Casus autem ille, quo adfectatio sacerdotii in rege CTlerioquin probato coiffestini lepra (cibali vindicabatur, in historia religionis veteris Testamenti permigni ponderisi, ostenditque quam divina et inviolabilis sit constitutio per Mosen facta. Hinc opera pretium uliquo full, annos ab hoc termino numerare, sed non tristi nomine, quodque in defunctum videri posset contumeliosum, annos lepra Usiæ.» Quod quidem argute excogitatum, sed parum verisimile est. Nec valet hujusmodi ratio épigraphes oraculi, cap. xiv, 28, præmissæ. « Vidi n oculis mentis; nam de visione phantastica, quæ Prophetæ vigilantibus et in *extasim* rapto obligent, ea omnia quæ hac pericopa narrantur, intelligenda esse, inter Ilcbræos recte obsecvai Abarbenel, haud longe diversus a Maimonide, qui in *More Hcbochim*, pag. 2, cap. xlv, > hoc visum in somnio prophetico obtigisse coi. "dit, quod ipsum a visione extauca parum aut nihil differt. Eadem ratio visionum est, quæ narrantur a Micha, I *fiieg.* xxn, IV; *Amos* vu, 1 et 8, ix, 1; *Jerem.* i, 11, 12, 13; *Ezech.* L 1, X, 1; *Daniel*, vu, 13, Domini», Jovam, Israelitarum

Vidi Domini» sedent ff.m. — Isaías vidit hic Deum sedentem in angusto solio, idque in templo, ut patet ex eo quod sequitur : « Et ea quæ sub ipso erant, replebant templum. » tibi nola : Deus apparet ea forma et habitu, quem res ipsa exposcit: r,rH a • sic Mosi visus est in ardenti rubo, ut ostenderet se quasi pungi et uri ærumnis populi sui ab Ægyptiis oppressi : sic Stephano decertanti apparuit stans, quasi simul cum eo certaturus : sic Magdalen® apparuit quasi hortulanus; discipulis euntibus in Emmaus, quasi peregrinus; quia in horto, et peregre peregrinis apparebat, et quia hoi luianos et peregrinus erat in mente et opinione eorum qui de ejus resurrectione dubitabant, et ejus passione ac cruce obnubilati, in fide Christi vacillabant. Sic Isaia hic apparet quasi rex et iudex magnificus sedens in illustri et regali solio, quia majestatis sue speciem Isaia, et per eum populo incredulo exhibere volebat, ut Deo credere cumque revereri addicerent, ac iudicem et vindicem expavescerent.

Quæres *primo*, cur hæc visio Isaia sit objecta? Cur uar Respondeo, *primo*, ut per cam, vers. 7, quasi consecraretur Propheta et Apostolus. Ita Nazianzenus, orat. 2 *De Theolog. Secundo*, ut a coelestibus spiritibus disceret, quomodo divina tractanda sint, ait S. Dionysius cap. xvii *Calcst. Uierarch. Tertio*, ut animaretur a Deo ad libere, vers. 9, arguendam cæcitatem Judæorum. *Quarto*, Isaías hic mysterium SS. Trinitatis, et incarnationis Verbi (sedens enim Deus in throno habuit faciem et pedes, quasi futurus homo) cognovit, et nobis adumbravit, uti patebit ex sequentibus.

Quæres *secundo*, quomodo viderit Deum? Respondeo non vidisse divinam essentiam : si enim « Deum nemo vidit unquam, » *Joan*, i, ergo nec

regem, ut diserto vers. 5 appellatur. Chaldæus *gloriam Jovcb* posuit, ut innueret vatem non vidisse ipsum Deum, cujus *essentiam*, uli Ilcbræorum philosophi loquuntur, mortalium nemo vel oculis usurpare, vel imaginandi vi repræsentare sibi ptestest, sed symbolocuin quoddam phantasma, quod Deum repræsentaret. Specie humana autem vatem animo concepisse Jovam suum patet, inde quod throno cum insidentem splendidaque trabea indutum describit, i, 26 : c Figura humanæ simili. » Interpretum antiquiorum et recentiorum haud pauci eum qui hic describitur, *Deum l'ilium* fuisse, existimant ob locum *Joan*. m, Si : a Sedentem super throno alto et elato. » Notat Kimchi, cum et Gesenius adslipuialur, *altum et elevatum* esse adjectiva substantivi *throno*. Sed est docta Abarbenelis observatio, voces illas a?que commode referri posse ad Deum, ut sensus sit, speciem quæ occuparet thronum, visam essi» augustam, et humana longe majorem. Certe hæc ipsa epitheta alibi Deo tribuuntur, et apud ipsu. nostrum Prophetam infra, cap. j.vu, 15 : *Ham sic ait at* tus et elatus, habitans æternitatem. Conf. Psalm*, xcix, 1. Ad Deum, non ad thronum, referenda esse adjectiva ista indicarunt et illi qui accentus apposuerunt, uli ostendit li. B. Starckius in *Hotis select*, ad hunc locum, et G. C. Dachsol in *Bibliis accentuatis*, part. II, pag. 21, qui locum nostrum docent sic vertendum : *lidi Dominum throno insidentem, excelsum et elevatum.* (Rosenmuller.)

Moses, nec Paulus, ncc Isaías. Ita Theophylaulus, Sulbynniub el alii ibidem. Vidit ergo Deum perspe-
< cism aliquam et imaginem corpoream, uti et vi-
dit Abraham, Jacob et Moses : hæc autem species
fuit quasi hominis, puta regis. Unde sedisse visa
est, vers. 1 et 2; ejus pedes et facies describuntur :
ot sic passim Deus in veteri Testamento specie hu-
mana apparuit, quia futurus erat homo. Rursum
hæc species glorioso adornata fuit ingenii lumine
et majestate. Unde Joann, xn, 41, vocat eam glo-
riam Christi.

F Quæres tertio, an oculis corporeis hæc viderit
l Isaías?Nonnulli probabiliter aflirmant ex vers, tí:
l '“M’ ,nilu,b oculis meis, n Sic enim oculis cor-
‘ poi. is gloriam Domini vidit Moses, uti dixi Exodi
xxxm, 22, et S. Pachomius, ut palet cx ejus Vita.
Sed contrarium verius est, scilicet hanc speciem
fuisse imaginationi, ut vult S. Augustinus libro
Contra Adimantum, cap. xxvin, aut potius menti
Isaïæ objectam. Primo, quia fuit sublimissima;
secundo, quia non est verisimile cum audivisse
auribus corporeis vocem Dei et Angelorum cla-
morem, ncc vidisse in coelo templum, alas, pru-
nas, iisquo revera adustum fuisse os Isaïæ; tertio,
quia sicut Isaías Seraphim, sic Ezechiel, cap. i,
vidit Cherubim : illa autem visio fuit partim ima-
ginaria , partim intellectualis : ergo et hic talis
fuit ; quarto, id magis patebit ex Quast. IV. Vide
dicta in Procomio, Quast. II (1).

vi-tt Quæres quarto, an viderit Dcuin tantum, nn
uuam. voro etiam lres m eo personas? Alcazar in Apo-

(1) Dœderlein visionem divinara, quæ versibus septem prioribus narratur, oraculo, seu potius orationi severiori quæ sequitur, introductoriam esse censet. Prævidisso Prophetam, quantam sibi invidiam oratione invectiva in populi impietatem et minis plena creaturus esset, nisi auctoritate divina præniunirctur. Ad hanc igitur aut cavendam, aut emolliendam, excitandamque attentionem, vatem (radere, so non sine Numinis admonitu talia edi- cere, sed divinitus instructum coniirmatumque publico censoris officio defungi. Cæterum omnem hanc repræsen- tationem symbolicam essa, variis compositam figuris, aliis cx huioria, aliis ex ingenio, aliis excultu Judaico petilis, ad depingendam sumini omnium Imperatoris majestatem aptissimis. Nos tamen haud dubitamus iis accedete inter- pretibus, qui lolemnem inaugurationem ad munus pro- phétie gerendum hoc carmine describi statuunt. Suadent id et carminis sublimitas et similes visiones, quibus ad munus propheticum inaugurati sunt Jeremías, cap. i, et Ezechiel, cap. i. Atque quemadmodum Jcrenine depre- canti munus propheticum sibi oblatum, cui se imparem sentit, Deus animum addit, tactoquo ejus ore prophetam comebral, munerisque partibus instruit ; ita et noster haud parem muneri propilei® gerendo se sentiens labiis contactis igneo lapide a sua immundife liberatur; et hoc ipso ad suum munus inauguratur. Sic et alii vates, quibus numen sanctissimum visu sese offerret, sinu inllr- niiutis memores, se lania visione indignos judicarunt. Vidi Lzfch. i, ’8; Daniel. vili, 17, 18, cl x,9, 10 ; Apoc.t I, 17 Erit igitur hoc carmen omnium qui halas edidit primum; ncc obstat huic sententias libri inscriptio, in qtn lami ub Vsh prophetia munero fungi empisse di- citur. Cum vero quæ hxx capito describitur visio eo quo t ... rex olui ç.ni.», objecta fuerit (vers- i), aliquot

cal. n, 2, notat. 3, consci quod brains solum Deum Patrem viderit, non Filium, non Spiritum Sane- tum, et citat pro hac sententia S. Alhanasinm, Iro næum et Orignem. Ex adverso Procopius, Arias et Sanchez consent solum Filium hic apparuisse. Idem censent omnes illi Patres el Doctores, qui putant in omnibus apparitionibus Dei factis in veteri Testamento apparuisse Filium, idque ad hoc, ut patribus daret specimen sum incarnatio- nis futurae. Ita sentiunt Thcodoretus, Justinus, Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Cyrillus ctalii quos citavi, Genes, xxxn, 24, imo Concilium Sir- miense, can. 14. Ubi nota hosco Patres non ne- gare quin, una persona SS. Trinitatis apparente, aliæ quoque concomitante! adfuerint ; imo idip- sum confitentur, tum quia omnes conjunct® sunt in divina essentia, quam unam camdemque ha- bent : tum quia una persona est in alia per wpt- çippiv, sive circuminsessionem; tum quia opera Dei ad extra, quale est apparitio, communia sunt toti SS. Trinitati. Ita diserto docet S. Ambrosius, lib. III De Spiritu Sancto, cap. xxiii; imo crateri omnes fatentur Seraphinos hic ter clamasse «sanc- tus, » quia illud acclamabant SS. Trinitati. Undo Procopius: «Seraphim, inquit, qui Dominum Sa- baoth dicunt, in una divinitatis natura Trinita- tem ponunt. » Vide Damascenum De Trisagio.

Verum dico Isaïæ hic apparuisse tres personas SS. Trinitatis, non per concomitantium, sed per se directe et expresse; ac proinde dico cum Toletio in Joan, xn, et Maldonato ibidem, hanc imaginem non tantum unitatem essenti®, sed et tres perso- nas reprasentasse divino quodam et ineffabili modo : sicut si quis videret verbum montis Bea- torum, abstractive in eo videret Deum unum et Irinum; ac proinde excellentior fuit Isaïæ visio quam Abrahra, qui oculis suis tres vidit, sed mente unum adoravit. Probatur id pn/no, nam rrobatm Filium hic apparuisse clare dicitur Joan, xn, 41. Primo' idem de Spiritu Saucio palet Actor, xxvin, 25 conjuncto cum hoc loco Isaïæ : ait enim ibi S. Lu- monses ante regis mortem id accidisse necesse est. Cur vero qui Isaiana vaticinia in unum volumen collegerunt, hoc quod temporis ratione omnium primum est, non in libri fronte collocarim, ratio probabilis nunc vix reddi poterit.

Carmini huic explicando viri docti haud pauci singu- larem operam impenderunt. Quorum scripta, quotquot nobis innotuerunt, jam recensebimus.

Hieronymus sub commentarii in hoc caput initio : « Do hac visione ante annos circiter triginta, cum essem Con- stantiuopoli et apud virum cloquentissimuin Gregrium Nazianzcnnum, tunc ejusdem urbis Episcopum, sanctarum Scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasso subitumque tractatum, ut experimentum caperei!. Inge- nioli mei, et amicis jubentibus obedirem. » Ille tractatus idem videtur, qui hodiernum exstat inter Hieronymi rpi- j nas. Damasce inscriptus est, legiturquo in Hicronyn.l op lum editione, Francofurt., tom. III, pag. 77 seqq., l it. Marl i, t m. IV, j . 11. . . lit. Vall&rs, tom. III, pag. 500. Explicatio satis prolixa, sed tota al- l, f.ea et mystica. (Rosenmuller.)

cas Spiritum Sanctum dixisse hæc verba quæ hio habentur, vers. 9 et 10, per Isaiam : atqui, ut hio dicitur, vers. 1, Isaías vidit eum, qui dicebat hæc verba, sedentem in solio : ergo vidit Spiritum Sanctum. Do Patro docent omnes Patres, quos vide apud Damascenum, tract. *Dc Trisagio* : nec dubium esso potest.

Secunda. S«*undo*, quia, siculi ob unitatem c—cr.tiæ,Sera- phim semel tantum clamarunt : « Dominus Deus Sabaoth, » ita ob tres personas eidem sedenti in throno ter acclamarunt : › Sanctus, » ut docet Alexander 1, *¿pistol. l Décidai.*, ct Benedictus I, *Epistol. l Decretal.*, S. Dionysius, cap. vu Cœ«sf. *llicrarchiæ*, ct alii mox citandi; cslqiic communis Patrum et Ecclesiæ sensus, teste Leone Castrio. Hinc ergo patet vera divinitas Filii Dei ct Spiritus Sancti, contra Ariano» et Macedonianos. Hoc enim argumento Cardinalis Bellarminus convicit Paheologum Arianum : « Illic quem vidit Isaías fuit verus Deus, ut patet, ct admittunt Ariani ; atqui Isaías vidit Filium Dei, ut patet *Joantris*, cap. xn, vers. 41; ergo Filius est verus Deus. »

Tertio. *Tertio*, quia graves Theologi docent Deum posse creare et infundere alicui speciem, quæ repræsentet essentiam divinam, ct tres personas : quam speciem si quis perfecte inelligendo comprehenderet, is divinam essentiam quidditative, et per proprium conceptum, non intuitivo, sed abstractive cognosceret. Si enim datur species Dei expressa, puta verbum mentis Beatorum; cur non possit dari species Dei impressa et indita a Deo? Ergo Isaia talis species vel imago dari potuit, ct datam esse, ca quæ jam dicta sunt concludunt.

Simiitn- Allerunt aliqui simile, scilicet Isaiam vidisse dir.«ss. Deum in Iribus personis, sicut Poeta' fingunt Geryonem tricorporem fuisse. Sed hoc simile in eo dissimile est, quod deitas non sit in tribus personis, sicut anima Geryonis fingitur fuisse in tribus corporibus : hæc enim tria corpora singula suam habebant essentiam ab essentia alterius distinctam : personro autem divino* omnes unam eademquo numero habent essentiam. Unde similior esset imago, si una ponatur anima in eodem corpore Ier quasi replicato ; visus enim Ilio est Deus rateilo*, quasi homo ct rex sedens in solio : sicut in parc- lio (res soles apparent, cx radiis solis in nube rc- SI<?cu. flexis, qui Ires soles revera tantum sunt unus sol : >•"» n perinde ac in speculo vultus hominis apparens, it urnque in alio speculo reflexus, non est alius, sed idem ct unus cum ipsomet vultu hominis. Mille alios modos ropræsentandi SS. Trinitatem habet Deus, quos nos ignoramus, iisque hic uti potuit.

Omro. *Quarto*, quia veteres Rabbini sic exponunt, ut R. Simeon filius Joni : Sanctus, inquit, Incest Pater ; sanctus hic est Filius;sanctus hic est Spiritus Sanctus teste Gnlalino, lib. II, cap. i; additqic cos sanxisse ut minimum bis in die, scilicet oriente

et occidente sole, tam hæc Isaia, vel pofinsSera- Triniti, phim, verba, quam illa Mosis, Deut. yj, 4, juxta u' P"> Hebraicum textum : a Audi, Israel, Deus, Deus /'""f noster, Deus unus eít, » a quolibet Jud.ru quo- tu ip.d tidie recitentur, quod apud eos ad sua usque tempora perseverasse asserit : nimirum ut ita personarum trinitatem cum divina: essentia 'ai- tate profiterentur. Nam nomen *Deus* in *Deut.* Ier repetitum, æque ut *sanctus* apud Isaiam, significat Ires personas. *Secundo* vero loco additum ■n *noster* significat Verbum assumpsisse carnem nostram, nobisquo datum et nobis natum esse Emmanuelem; qua ratione etiam David dixit, *l'salin.* Lxvi, 7 : «Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. » Citat et Genebrardus infine lib. l C/uronoL, veterem Rabbinum R. Ibba, qui dicit hos Ires OTIp fallos, id est *sanctus*, alibi vocari tria specula, tria luminaria, tres supremos patres principio et fine carentes; alibi vo- Virü a. cari coronam, *sapientiam* et inelligentiam, alibi In' tria *iodim* »> designantia tres *Jehma*, id est tres theU personas divinas.

SI-PEn SOLIUM EXCELSUM ET ELEVATUM. — Solilim hoc simile erat propitiatorio templi, sustentato a duobus Cherubinis, Exodi xxv. Erat enim in templo, ut jam dicam. Dicitur solium hoc « excelsum,» respectu terne in qua stabat Isaías : solium enim hoc videbat ipse in cado excelso : dicitur « elevatum, » quia in ipso cado altum, et e pavimento elevatum apparebat. Solium hoc est Dei judicis, idcoque significat definitam esse Dei contra Judæos sententiam de eorum excœcatione ct reprobatione. Symbolice aliqui per solium excelsum accipiunt solium Ecclesiæ et Pontificis Romani , in quo sedet et præsidel Deus. Hinc pro *excelsum* hebraico est, *ram* : unde Roma, id est celsitudo, ti do S. Hieronvmo, lib. II *Contra John.*

Er i \ Qt E sub irso l haxt (Symmachus etTheodoretus vertunt, *quet sub pedibus ejus erant*), re- w.edaxt templum.— Hinc patet Isaiam non tantum vidisse Deum, sed ct templum , puta Deum in templo magnifico et glorioso residentem. Pu- Isa íu ri- tan! aliqui, ut noster Pradus in prima visione Eze hi» IIs, sect, vi, hoc templum fuisse templum Salomonis, quasi in eo sedentem Deum viderit u. Isaias, sicut Pontifex ingrediens Sancta sanctorum audiebat vocem Dei sedentis in propitiatorio. Verum, quia h c sublimis ct divina fuit visio, ct quia isaías ait se vidisse Deum supersoliumcxcebumct ile valum ; rursum se vi disse ot audisse coelostas spiritus, puta Seraphim, clamantes: «Sanctus, >auotus sanctus; » hinc verius est cum hoc templum vidisse non in Judæa,ncc in terra, sed in cœlo, uti ct vidit S. Joannes, *Apoc.* viti, 3. Incielo ergo vidit hoc « niplum augustum, quod (amen erat simile templo Hierosolymitano; unde vidit in co aliare et solium Dei instar propitiatori], cl Scra- ; him instar Cherubim (t).

01 Quid hoc loco inllligeiHluiii sil per templum, rca

F >'ta Nota : Pro ea qua; rub ipso crani, hebraice rst
Í* r*i. l tru^qf t?l timbrine, vcl ora vestium,
q. d. Poder,s ct vestis regalis, sive paludamen-
tum Dei, ilnlongum erat, latum et sinuosum, ut
fimbriæ et oræ ejus replerent templum, quomodo
reges et rfginæ, æque ac Cardinales, longissima
habent syzmata qua; a pedissequis elevantur et
sustinentur. Septuaginta et Chaldæus has fimbrias
vocant g'oriam : quia auguste erant et gloriosa.
Undo vevtunt, et plena erat domus gloria ejus :
quod in nonnulla exemplaria versionis Latina' ir-
repsit. Unde el Ecclesia utramque versionem con-
juxit in responsorio I Dominic, novembris, di-
cens : « Plena erat omnis terra majestate ejus : ct
ea quæ sub ipso erant, replebant templum. »
H. David putat fimbrias has non fuisse vestium
Dei, sed stragulorum, quibus regium ejus solum
sternebatur; sed scufo/significattimbriasvestium
potius quam solii.
si.-nii- Ad litteram hæc fimbriæ erant symbola, ct sig-
ml e.ibant immensam potentiam, majestatem et
trn no.gloriam (uti vertunt Septuaginta et Chaldo'a) di-
ti» «ii- vinitatis in se, sed nobis absconditam et velatam,
Um. revelatam tamen per fidem in ænigmate, obscure
cl tenuiter ab hominibus etiam Isaia el Prophetis
cognosci.
Symboli Mystice, hæc fimbriæ et vestes significant huma-
n;laleiu Christi, quæ quasi est fimbria divinitatis,
Chmti. id est vestis extima et infima Verbi, sive Eilii Dei,
cujus doctrinae, Evangelii, miraculorum, Sacra-
mentorum, gratiæ et charismatum gloria totum
templum, id est tola Ecclesia, impletur, lia Ru-

consentiunt interpretes. Sunt qui existiment oblatum
fuisse Isaiaë Deum throno insidentem extra templum in
calo.^ustà adeo specie, et tam lata cl fluxa veste, ulil-
liustlmbria?implerim templum. ItaChaldæus : ridi gloriam
Domini rcsitcnlem super solium excelsum in et elevatum
calis supremis. Videtur ejus menti observatus esse locus
infra, LXVI, 1 : Dicit Javas Cælum est thronum meum, ct
ferra scabellum pedum meorum. Sed nostri loci alia plane
est ratio. De eo recte Grotius: a Visum est vati tribunal
erectum in templo Unquam in Dei regia, ul ex sequen-
tibus apparebit.» Primo enim dicuntur fimbriæ vestis re-
plesse templum, hoc est ipsam templi ædem, quod intel-
ligi nequii, nisi supponatur Deus m ipso visus sedisse
templo.Templum enim cum superne clausum tectumque
esset non potuit trabea: regalis lacinia implesse templum,
si Deus apparuerit vati extra templum. Tum, postquam
dictum esset (vers. 2,3) Seraphos gloriam majestatem-
que Dei concorde voce prædicasse, additur vers, i, com-
motos esae postes limitis a voce clamantium. Quomodo
vere» a næc acclamatio in ipso templo facta non sil ?
Porro, quod sulsequilur, domum repletam esse fumo,
Idem evincit. Denique diserta altaris mentio, vers. 0,
extra omnem dubitationem ponit, scçn un hujus visi poni
in templo. Translatum igitur in spiritu se vichi \alcs in
teropfac., ubi contemplatus csl Jovam in ipso adyto,
Kiliicusrimo templi penetrali, eodem m loco, ubi sedes
eral arcae fœderis, ibroni Jovani imago, sedentem in
limato, augusta specie, tam laxa el fluxa veste, majesta
tb : lice, ut qy ' <jk> 11 - 1 f o-
rint in templum, hoc est medium templi partem, huic
penetrali couiguam, velo ct intermurali intermedio, quæ
baoûtum ab adyto diviserunt, remotis, (itewimuller.)

portus qui hæc refert ad gloriam Christi, quam
habuit post ascensum in cælum, cum Seraphim,
id est Apostoli, recepto Spiritu Sancio ignei, Christi
fidem et gloriam toto mundo proclamavunt et
propagavunt.
Templum. — Hebraico est ho'H hechal, id est l>m-
temphim prius, puta Sanctum, in quo erant can- Pla“ ,lQ
delabrum, mensa panum propositionis, et al- p **
tare thymiamatis; nam posterior pars templi,
pula Sancium sanctorum, dicebatur TZh debir,
id est oraculum; in quo erat arca cum pro-
pitiatorio, et Cherubim. Verum hechal hic, ut ct
alibi, cum solum ponitur, nec distinguitur a de-
bir, significat totum templum, tamque Sanctum
sanctorum quam Sanctum complectitur. Jam sensus
est : fimbriæ hæc tam longæ ct latæ erant, ut
non tantum implerent Sanctum sanctorum, in quo
sedebat Deus in suo solio augusto, quasi in pro-
pitiatorio inter Cherubim; sed etiam diffunderent
se per hechal, sive per Sanctum, illudque pariter
implerent, q. d. Gloria hæc et majestas Dei ac
Christi implebat Ecclesiam, tam cœlestem ct tri-
umphantem (hanc enim repræsentabat Sancium
sanctorum), quam terrestrem ct militantem (hanc
enim repræsentabat Sanctum) ; puta implebat
coelum et terram. Hinc ex loco canit Ecclesia :
« Plena crai omnis terra majestate ejus. » Signi-
ficant ergo hæc fimbriæ minimum divinæ majes-
tatis majus esse tota hominum gloria, toloque
orbe.
2. Seraphim stabant super illud. — «Seraphim» Ven. 2-
est vox Hebræa a radice saraph, id est ac- Sera*
cendit, ussit. Inde « Seraphim » dicuntur quasi phitn, il
urdi-ntes cl incendentes, ob substantiam eorum, est. ar-
primo, purissimam, cl macule omnis expertem; dente*
secundo, pervigilem; tertio, mire excitatam; quar- wpi«plh
to, agillimam ; quinto, vi et efficacia singulari prae- clUr'
ditam; scxlo, splendentem instar ignis; septimo,
ct maxime, ob charilatis ardorem, quæ est sum-
mum bonum, ct beatitudo hominis in hac vita;
ac hominum enim usu, sensu ct aestimatione in
hac vita, Angelis nomina sunt imposita. Atque li-
cet omnia jam dicta cœteris Angelis sint commu-
nia; unde docis dicitur, Psalm, cm, i : «Qui fa-
cis Angelos tuos, spiritus; ct ministros tuos, flam-
mam ignis; » tamen in Seraphim's, qui Deo proxi-
mi lucis ct ignis divini illustrationem el ardorem
immediate ct proxime excipiunt, peculiari el per-
fectiori quodam modo reperiuntur, uti docet
S. Dionysius, De Cadesti Ilierarchia, quern S. Chry-
sostomus, hom. 64 ad Populum, et cœteri Patres
sequuntur. Pulchre S. Bernardus, semi. 3 in hanc
Isuiæ visionem : «Ut quid, ail, lu qui mane orie-
baris, Lucifer, in veritate non stetisti, nisi quia
Seraphim non fuisti? Seraphim quipr* ardeos
vel incendens interpretatur. Tu vero hauuisti mi-
ser lucem, sed ardorem non habuisti. Bonum erat
libi si ignifer magis esses (piam lucifer , nec tam
immoderato appetitu lucendi, ut eras frigidus
ipse, frigidam quoque eligeres regionem. Dixisti

enfra : Ascendam super altitudinem nubium, sedebo in lateribus Aquilonis. »

prrdiea- Moraliter, « Seraphim » significant eos, qui Isaie
dbim. similes, id est Prophète et præcones Dei, essevo-
hint, debere ardore chântate. Sic Seraphinorum
uti nomine, ita reipsa imitatrix et æmula fuit
S. Serapius virgo et martyr, quæ Christi amore accensa, utrumque ignem carnalem, nimirum venereum et vulcanium superavit; eo denique plures alios, ac imprimis S. Sabinam accendit, atque ad eandem martyrii lauream incitavit, cujus diem natalem recolit Ecclesia die 4 septembris, ut merito de ea canat Poeta Christianus :

Ardentes illaesa tulit Scraphia tædas,
Quæ tulerat Cyprias inviolata faces.

Eih d –Talis præco fuit Elias, de quo *Eccli.* XLVIH, 1 :
« Surrexit Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat; n unde curru igneo raptus est in cœlum. Talis præco fuit S. Basilius, quem S. Ephrem absens vidit instar columnæ igneo?, et præsens vidit linguam igneam loquentem per os ejusdem, testo S. Amphilochio in *Vita S. Dattilii*. Talis præco fuit S. Franciscus, de quo S. Bonaventura, cap. xii *Vitæ* ejus : « Erat, inquit, verbum ejus vehit ignis ardens, penetrans intima cordis, omniunique mentes admiratione replebat; cum non humana» inventionis ornatum, sed divinæ revelationis afflatum redoleret. » Deinde narrat exemplum, quod, cum coram Pontifice et Cardinalibus condonaturus concionem composuisset, lotius oblitus sit; quare conferens se ad orationem, a tam efficacibus subito coepit verbis affluere, lamque potenti virtute illorum virorum sublimium mentes ad compunctionem inflectere, ut aperte claret, quod non ipse, sed spiritus Domini loquebatur; veritatem enim fidentissime prædicabat; nesciebat aliquorum culpas palpare, sed pun gere; nec vitam fovere peccantium, sed aspera increpatione ferire. Eadem mentis constantia magnis loquebatur, et parvis, eademque spiritus jucunditate paucis loquebatur, et nullis » (notent concionatores qui minuunt animos et studium, cum minuitur auditorium); « omnis ætas, omnisque sexus properabat virum novum, mundo cœlilus datum, et cernere et audire; ipse vero per diversas regiones progrediens evangelizaba! confide nter. Domino cooperante, et sermonem confirmanto sequentibus signis. » Talis non tantum coneionator, sed et Doctor fuit ipse S. Bonaventura, qui in suis libris, etiam scholasticis, auditorem æque ad pietatem inflamat, ac sapientia illustrat : quare merito vocatur Doctor Scraphicus. Hunc imitentur Doctores scholastici; pWBserlim Religiosi, ut se æque religiosos esso ac doctos ostendant. Similiter Ezechiel, cap. i, iv et vi, vidit Cherubinos stantes in igne scintillantes et fulgurantes : « El scintili®, inquit, quasi aspectus ceris candentis. » Quod explicans mystice S. Gregorius, botti. 3 in *Ezech.* : < Vis, inquit, prædicanlium et sonui et ardet :

ardet desiderio, sonat verbo. Æs ergo candens est prædicalio accensa; sed de candenti nere scintilla? procedunt; quia de eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt, quæ quos in corde tetigerint, incendunt. » Quocirca noster Alcazar ad litteram per duos Seraphim intelligit Petrum et Paulum, virosque Apostólicos, de quo vers. 6.

Stabant super illos, — scilicet solium; « stabant, » inquam, a super » (hebraice *Sp al* (1), id est juxta vel circa solium), puta super pedem aut pavimentum solii; decebat enim eos esse humiliori gradu, quam erat ipsa sedes et solium Dei. Sic enim videmus reges alto throno considerare, et inferne assistere ei principes.

Nola : Ili Seraphim stipant solium instar Cherubim stipantium propitiatorium, Erodi XXV. Imo noster Prado loco jam citato putat hos Seraphim Isaie eosdem esse cum Cherubim Mosis et Ezechielis; verum verius est esse diversos. Hinc enim Caria Ecclesia inter noveni choros Angelorum, ordinem nll Seraphim distinguit, et præponit ordini Cherub in phim.E-quasi summum. Nec enim ordo Seraphim alibi vdn-i in Scriptura nominatur quam hic. Porro cum Moses et Ezechiel viderint Cherubim, Isaías vero Seraphim, ratio est, quia currus Cherubim, quem vidit Moses et Ezechiel, symbolum erat tum sapientia? et providentia? divina», qua ipse regit mundum, et maxime Ecclesiam ac Synagogam; tum pugnae et victoriæ divinæ, quæ Pharaonem aliosque hostes populi sui debellavit et protrivit; Isaías vero vidit Seraphim, quia ab eo ignito purgandus erat a phlegmate et timiditate, atque igne divino accendendus et inflammandus, ut patet vers. 7.

Pulchre S. Bernardus, serm. 3 in hanc visionem, notat, Dei esse sedere, Angelorum stare, ac Luciferum cecidisse, quia dixit: « Sedebo in lateribus Aquilonis. » < Slant, inquit, plane Seraphim, quia charilas nunquam excidit. Stant attoniti, et suspensi in contemplatione sedentis in throno; stant in (eterna incommutabilitate, et æternitate incommutabili. Tu (Lucifer), sedere tentasti, o impie! propterea tui moli sunt pedes, et effusi sunt gressus tui. Filius est qui sedet in throno, Dominus Sabaoth, cum tranquillitate judicans omnia. Sola sedet Trinitas, quæ sola habet immutabilitatem; Seraphim vero stant. »

Sex alibi in i, et sex alii alteri. — Hinc palet hanc visionem non fuisse realera, sed imaginariam et symbolicam; nam Seraphim non habent alas, quibus vere et realiter volent; unde et volatus unius Seraphim ad Isaíam. contactusque labiorum ejus non fuit realis, sed imaginarius.

Nota primo, symbolice Seraphim cum alis fingi et pingi, ut significetur eos esse cœlestis natura?

(1) Hebræen» toxtu» fert is E3HDP O'ÛTJ, *Seraphim lubtaiiict deeeper ei.*

evolantis nd Deum, et velocissime quocumque comneantis.

Secundo, quisque eorum non duodecim, ut **qui**-dam volunt, sed sex tantum alas habebat, ut patet ex seq. : duabus enim volabant. Nam quod hebraico est, *sex alæ, et sex alæ uni*, non significat unum bis sex, id est duodecim, habuisse alas; sed est hebraïsmos, significans quemque sex habuisse alas, ut vertunt Noster et Chaldæus.

Cn »a! *Tertio*, sex alæ significant cos, *primo*, agillimos et maxima vi motiva præditos esso, ut ad sex differentias positionum, scilicet sursum, deorsum, ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, celerrime moveri ac volaro possint; ita ut celeritate superent ventos fulmina, solem coelosque omnes. Ita Pererius in *Apocal.* iv, disput. 24. *Secundo*, eos perfectissima cognitione et amore in Deum tendero. Ita S. Dionysius, *Cælest. Hierarch.* cap. iv et mu : «Sex alarum, inquit, sacratissima fictio absolutissimam summamque in Deum intentionem in primis, mediis et ultimis intelligentiis signat. » Causa est, quod ternarius teste Aristotele perfectionis symbolum; geminatio ergo ternarii, id est senarius, magnum cumulum addit perfectioni, duplamque perfectionem significat. Est enim senarius primus numerus perfectus, qui ex primis sui partibus componitur; nam unum, duo, tria, quæ sunt primi partes senarii, conjuncta et addita faciunt sex.

Rursum sex differenti positionum, quibus respondent sex akò, ut dixi, oriuntur ex ternario, sive ex trina dimensione quantitatis et corporis, puta ex longitudine, latitudine et crassitie; horum enim sunt termini. Nam ante et retro sunt termini longitudinis; dextrum et sinistrum latitudinis; sursum et deorsum crassitie sive profunditatis. Porro hæ trine dimensiones oriuntur ex tribus lineis perpendiculariter ad angulos rectos se intersecantibus, puta ex trina cruce, uti dixi *Ephes.* m, 18. Proprie vero Seraphinis congruebant sex alæ; quia binæ ad velandam faciem, binæ ad velandos pedes, binæ ad volandum requirebantur.

Tro.d»- Tropologice, S. Uonaventura, in fine tom. II, scripsit librum de sex alis Seraphim, quas habere debet tum quivis fidelis, tum Superior et Prælati. i rî*• ridelis ei o fide et charitale Dei prædili, puma ala, inquit, est confessio; *secunda*, satisfactio; *tertia*, carnis munditia; *quarta*, puritas mentis; *quinta*, dilectio proximi; *sexta*, dilectio Dei. Superior vero alam, primo, habeat zelum justitiæ; *secundo*, pietatem firmam et paternam compassionem; *tertio*, patientiam et constantem longanimitatem; *quarto*, ut «it exemplar omnis virtutis; *quinto*, discretionem et prudentiam; *sexto*, familiaritatem et unionem cum Deo : hisce alis se et suos ad perfectionem et ad Deum evolare faciet. t

III ABI > VELABANT FACIEM KOS, ET DI ABVS VF.LA-BAXT "Hu«. — Illebrœum T2D *panaf*, tam [a ies, n . H 'PiAiu facie» ejus, scilicet Dei, significat; sic *ragia*/ tam pedes suos quam pedes ejus sig-

nificat. Est hic ergo duplex versio, prior *duabus velabant facies suas, et duabus velabant pedes suos*. Ha vertunt Chaldæus, Forerius, Xatablua, Sanchez et Chrysostomus, hom. 4 in hanc visionem, itaque legitur in *Præfatione Liturotat S. Jacobi et Æthiopiin*. Posterior est, *duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus*. Ita noster Interpres, S. Cyrillus, Hugo, Petrus Damiani, *epist.* 6, S. Hieronymus, *epist.* 142 *ad Datnasum*.

Utraque hæc lectio vera est, unaque alteri con- Ikipom nexa est. Nam Seraphini hi alas superno conjun- n!,,uir gebant, itaque iis velabant faciem suam, ac con- T"" sequenter iisdem sibi quoque velabant faciem Dei. Alæ enim interpositi® inter faciem Seraphinorum et inter faciem Dei, cistam faciem Dei quam suam propriam velabant, nec poterant aliter alis suis velare faciem Dei, quam iis velando faciem suam; ole contrario non poterant lis velare faciem suam, nisi iisdem velarent faciem Dei, id est faciei Dei conspectum sibi adimerent. Eadem est ratio de alis pedum; conjungendo enim alas, quæ erant infime, iis pedes suos velabant, illisq; velatis consequenter sibi velabant pedes Dei, præsertim cum facies jam esset obvelata.

Primo, ergo velabant facies suas pr® intima re- sum n verentia, quod tantum divinitatis jubar irretorto t^cpa' oculo aspicere non possent; pedes vero velabant præ, verecundia, ne quis aspiceret imperfectum eorum amorem et affectum, cujus symbolum sunt pedes. Ita S. Chrysostomus, semi. 4 de hac visione. Discamus igitur et nos, quo metu, quo pudore, et qua reverentia accedere debeamus ad Deum in orationibus nostris, qua modestia ac religione assistere in laudibus ejus. Hac de causa veteres orabant ut oblecto capite, et facie; unde *amicus* usus, quo sacerdos sacrificaturus caput velat et legit, dimanavit.

Rursum, pedes sunt symbolum actionis et executionis. Velant ergo pedes, ut significant se pro suo ardenti ad explendam Dei voluntatem studio, osse tardo atque impedito gradu, tametsi senis alis instructos; sicut etiamsi perspicacissimis sint oculis, tamen adversus tantum splendorem, qui a divino emicat vultu, velata facie atque oculis se cæcos fatentur, ait Sanchez.

Qui et addit, per pedes non tam tibias (nam stabant parati et expediti ad Dei obsequium, et ad volandum; ergo pedes habebant liberos, non velatos), quam femora, ac præsertim pulchras obscenas accipi (sic enim Illebræis aqua pedum vel femorum vocatur urina). Ha- ergo velabant Seraphini, ut docerent quam sibi gratus sit casti animi habitus, quem populus ille jam magna ex parte perdiderat. Nam illis annis, maxime sub Achaz, inhonesta plurima fiebant tam in templo quam in urbe.

Seraphim ergo erant hic schema religiosum, et perfectæ obedientiæ; hæc enim, quasi volatis oculis cæca, præceptum non discutit : rursum velat femora, id est casta est; neque tam suis affecti-

bus aut voluntati servit, quam pan t aliena», eiqiic manus et pedes ofTert cl accommodat. Significatur ergo hic, verum obedicntcm debere esse totum alatum, ut Superioris mandata alata aure, olatis humeris, alatis pedibus, quin et alato iudicio suscipiat et exsequatur.

ivi. ob *Secundo*, Seraphim quoque velabant faciem et **X**'f " pedes Dei, eo modo quo dixi, ut significant *primu*». *tno*, divinitatem, ejusque faciem, id est principium et ælcrnilatem; ac pedes, id est finem et abyssum, esse incomprehensibiles. Ita S. Cyrillus. Scfocund», *tundo*, ut significant neminem posse scire faciem Dei, id est quid ante mundum Deus fecerit; nec pedes, id est quid post mundum futurum sit, quidve facturus sit Deus; media enim quæ inter hæc jacent tantum cognoscimus, inquit S. Hieronymus. *Tertio* cl optime, Ruperitis : « Facies, inquit, est divinitas Christi, pedes sunt ejus humanitas, cl humanitatis mysteria, uti sunt nativitas, passio, crux, resurrectio, ascensio, » etc., *q. d.* Tam Trinitatis, quam Incarnationis, et totius a»conomiae Verbi incarnati mysterium, ipsis etiam S»raphinis est impenetrabile, neque illud propter celsitudinem cl splendorem, neque hoc propter humilitatem et abjectionem satis mirari et suscipere possunt. Unde admirabundi aiunt, cap. l xiii : « Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Rosta? » etc.; nam, ut Christus de se ait, *l'salm. XXI* : « Ego sum vermis, cl non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis. » Timantes, excellens pictor, cum tristissimam immolationem et cædem Iphigeniæ pingeret, lacrymas et moerorem cætrorum expressit, voltum autem Agamemnonis patris ejus velo cooperuit; quia vidit se nulla re melius posse exprimere summum patris dolorem et tristitiam, quam eum non exprimendo et velando. Simili de causa Deum hic velant Seraphini. Ita S. Ephrem, tract. *De Passione Domini*, loquens de Caipha damnante Christum, ejusque ministro alapa illum cædente : « Contremuerim!. inquit, coeli, fundamenta orbis concussa sunt, expaverunt Angeli omnes atque Archangcli, Gabriel et Michael facies suas alis contexerunt, Cherubim trementia sub rotis se abdiderunt, Seraphim illa hora alas ad invicem collisisse visa sunt, cum daret minister iniquitatis alapam Domino majestatis. Quomodo igitur non protulerunt fundamenta terra; motum atque tremorem, cum hora illa contumeliis allici Creatorem suum cernerent? »

Voht»- Er duabus volabant, — non circumvelando Dei
rbim < s0|uin ||0C enim leviculum et indecens fuisset;
mi. extentis alis, quasi volaturi in eodem loco
consistentes. Unde stetisse dicuntur, vers. 2. Hic
Prim». enim habitus *primo*, designat cos esse paratos cl
SecunJ agiles ud omne Dei imperium; *secundo*, volaluriunt, ut significant ingens desiderium quo raptantur ad videndum Deum, utque in eum se totos immergant; *tertio*, Sanchez, librant alas, inquit, ut incendium amoris quo vicini Deo quasi

uruntur, alis quasi flabello refrigerent; hac ergo alarum agitatione significatur vis amoris ardentissimi et violentissimi.

Moraliter, alæ du®, quibus ad Deum et crehim evolamus, sunt intellectus et voluntas, meditatio et dilectio, contemplatio et actio. Sed quomodo Seraphim stant simul, et volant? Respondet Eucherius (vel quisquis est auctor) Quæ sî. *veteris Testamenti*, cap. in *Isaia*, Deo astare idem esse, quAd volare. Festinas ad Deum? sede in quiete et silentio orationis, elevaberis, et in Deum deorum in Sion evolabis. Ad litteram sfabant Seraphini, id est erant erecti, non sedebant, sed stabant alis expansis quasi volaturi, ut dixi.

Mystice S. bernardos, serra. 5 in hæc Isaia verba, per duas alas accipit naturam et gratiam : « Vivaci siquidem, inquit, per naturam intellectu et ferventi nihilominus affectu per gratiam, in cum qui supra ipsos est extenti jugiter et intenti, stare quidem per ministerium, sed volare per studium perhibentur. Licet enim velent caput Domini, velent etiam pedes, sed sibi ista non velant; magis autem sodule volant, et volitant, inter ista, et alta potentia; ejus, et profunda sapientiae vestigantes; » et mox : « Superbus ille Lucifer lucem præferens, non ignem habens, alteri tantum innixus alæ, casum facere potuit, non volatum. Exsultavit enim lucidus esse, non fervidus, non incensus, quod Seraphim sonat. Sustulit cum natura» vivacitas, sed in suam plane perniciem, quippe quem defectus grati® mox dejecit. »

3. Et clamabant alteii ad alteiim. — Scilicet v«r».3. Filius ad Spiritum Sanctum, ait Orígenes, Aem.iv, sed perperam. Constat enim ex pr.vcedentibus Nonqm-Scraphinos hic intelligi. Putant P. Prado supra,,QC' Sfr cl Percrus in Apa al. iv, disp. 7, quatuor Sera- d““, phinos visos esse ab Isaia; unde viginti quatuor vidit t- (quater enim sex faciunt 24), alas significasse vi- WÜl» ginti quatuor seniores, de quibus *Apocal. iv*, <0. Ubi etiam vers. 8, quatuor animalia, puta quatuor Cherubim, clamant : « Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus; » idque videtur insinuares. Dionysius, cap. xilt *Calestis Hierarch.*, qui tamen alibi contrarium significat; *secundo*, Forerius et Arias putant ab Isaia visos esse plurimos Seraphinos: sunt enim innumeri; utitur enim Isaías numero plurali, non duali; tertio, alii, et verius putant, duos tantum Seraphim visos esse ab Isaia. Idque *perno*, quia hoc proprie significant hæc verba : « Clamabant alter ad alterum; » *secundo*, quia Seraphim hi fuerunt instar Cherubim propitiatorii; illi autem erant duo, *Exodi xxv*; *tertio*, quia Ecclesia in octavo responsorio Dominica; post Pentecosten canit : « Duo Seraphim clamabant alterad alterum. » Ita S. Dionysius, *Eccles. Hierarch.* cap. iv, pari. Hl, bis faciens mentionem duodecim alarum, < t Orígenes, lib. l *Periarchon*, cap. ni, S. Hieronymus hie, Philastrius, *hans. tOl.S. Bernardus*, tract. *De Verbis Isaur. sena. 3*. Quod intellige, duos tantum illustriores et quasi principes Seraphim ap-

parui* c fcaîæ (I), cœlcros autem a tergo suos stipasse prini ipes; est enim Deus Dominus Sabaoth, *id est* exercituum. Et sic hanc sententiam concilia eum secunda. Hac de causa versio Arabica habet ■ijsagion, non trisagion : a Clamabant, inquit, Sanctus, sanctus, n ut significet eos alternis cantasse per modum chori, non quod neget trisagion. Nam hax verba *alter ad alterum*, significant eos i<Tic«bw,, id est alternis vocibus cantasse, uti *fit* in choro psallentium. Ita communiter Patres; unde Damascenus, tract. *De Trisagio*, docet ab his Seraphim's Ecclesiam didicisse chorum, id est mo-

r' i (Juni a)(Cinjs canendi et psallendi. Sic et S. Ignad>"r.r"/T, t<us .Mufyr, teste Socrate, lib. VI *Hist.* cap. mii, h f'!. *Mccphòro*, lib. XIII, cap. vni, Cassiodoro, Ann-[^]aiiO'!*a^*3' v*dit Angelos alternis psallentes, indeque allei nam psalmodiam in Ecclesiam induxit. Eosdem septies per diem elevata audivit S. Magdalena, pœnilens in sua Bauma. Psalmodia ergo est opus cadeste *el* angelicum, ut merito dicat Psalles, *Psalm*, cxxxvii, l : «In conspectu Angelorum psallam tibi, » q. d. Sumam officium Angelorum coram Angelis, et cum Angelis psallam tibi. Unde notat Cyrillus, Seraphinos alternis cecivssp «Sindus,» non quod canendo defatigarentur, sed quia sibi ipsis mutuum honorem tribuunt; omnia enim coelestia ordinata sunt et concinna; maxime vero id fecerunt, ut homines docerent in choro alternis psallere, itaque continuo et concinne laudare Deum, ac se mutuo omnesque homines ad Dei laudem excitare. Pari modo Angelus, psallens duodecim psalmos cum orationum interjectione, docuit eundem psallendi modum Ægyptios monachos, teste Cassiano, lib. II *Institut*, v.

Cinnni Saxctis, sanctus, sanctis.—Ter repetunt «San-
tir sane- clus 0 *prjm0* uj significant ss. Trinitatem in uni-
ms an-essenhæ. Ita docent S. Ambrosius, lib. lil
•u. *De Spiritu Sancto*, cap. xxm, Nazianzenus, orat. *De l'inné pascha*, Damascenus fuse in *Trisagio*, S. Hieronymus et Cyrillus, Procopius, Orígenes, *hom.* 4, hic, et alii passim. Audi Damascenum : « Deitas, ait, Irine sanctificatur gloriaque allicitur, cum dicitur ter, Sanctus, sanctus, sanctus; ac rursum lres hypostases una tantum gloria afficiuntur, cum dicitur : Dominus Deus Sabaoth, plena est omnis terra gloria ejus. Saucius ergo Pater, sanctus Filius, saucius Spiritus Sanctus. Ter sanctam ergo dicimus deitatem et Trinitatem, non vero unicam ejus personam. « Addilque : aNon propter name-

(1) Quod dicitur, «clamasse hunc ad illum,» quosdam In hanc induxit sententiam, duos tantummodo Seraphos esse intelligendos : male. Notum enim est formulas svuotimas aequae de pluribus ac de duobus usurpari, vide F.xod. xiv, 20 et 36, X ; *liat*, xix, 18; Jercm. xlv, 16, Cnp, *rcncrabilis*, *omni culla prosequendus*; Osce xi, 9; hai. xtui, 4. Vide quæ de hac voco disputarunt Zacharijj, *Theolog.* tom. I, pag. 240 eeqq., pari. 11, prxUt.; Dœdcrlein, *institui. Thcotog. Christ.*, part. I, pag. 278, 219, edit, quarta; Hufnagel. *Il.indbuch der Cibi Theolog.*, part I, pag. 321 seqq. (Rosenmuller.)

rum Ii initati divinitas nest; sed quia divinitas in Ti initate est, idcirco ternarius numerus perfectus iM. » Idem docentS. Augustinus, lib. *DeFide ad Petrum*, cap. i, tom. III et V Synodus generalis, quæ fuit Constantinopolilana II, totaque Ecclesia. Quocirca perperam hic Calvinus idipsuni negat, asseritque contra Arianos apertioribus locis utendum esse, ne cis ridiculi simus : « Et corte, inquit, hac repetitione potius indefessa assiduitas notatur, ac si dixisset Propheta, nullum angelica) melodiae finem esse in canendis Dei laudibus : sicut inexhaustam earum materiam nobis suppe-
ditat ejus sanctitas (2). » Ita thraso ille applaudit

(2) Calvino et ejus assecclis consentiunt recentiores rationalist#), ut videre est in sequenti annotatione ex Rosenmüller excerpta.

In trina vocis *Sanctus* repetitione aliquid mysterii latere, tam Judæi quam Christiani interpretes opinati sunt. Ex illis quidem antiquissimus, qui nobis superest, Chaldæus, verba hebræa sic exposuit: *Saucius in calis excelsis, tlonio majeslatis suat; Sanctus super terram, opta potentia suce; Sanctus insaculum et sa cula sacutorum Jopa Deus exercituum*. Kimchi numerum ternarium refert ad tres mundos : « Mundum superiorem, qui est mundus angelorum et animarum ; mundum medium, qui est mundus orbium et stellarum, et mundum inferiorem, cujus partem facit homo. » Interpretes vero Christiani et veteres et recentiores longe plerique *Sancti* nomine repetito Trinitatis mysterium spectari sibi persuadent. Verum recte Groiius trinam vocis unius repetitionem vehementius affirmare observat, allatis locis *Czech*, xii, 32; *Jerem.* xxii, 29. Et Joan. Buxtorfius Nepos, in *Catalectis*, cap. lx, pag. 75, illos reprehendens qui ad adstruenda maximi momenti dogmata, argumenta promiscue coarvant. ne prælermissis quidem imbecillioribus, in quorum censum et refert argumentum, quod nonnulli ad probandum Trinitatis dogma reperiisse visi sunt in irina divina) sanctitatis repetitione, quem Isaias a Scraphis factam e'se refert, ita scribit : « Ejusmodi sane repetitiones et alias in sacris paginis offendere est mysterio carentes, nec aliud quid innuentes, præler eximiam rei de qua agitur pnestantiam, vel singularem quamdam allectus vehementiam. Ita Judæi olim clamabant : Templum Jovæ, templum Jovæ, templum Jovæ, *Jerem.* vn, 4. Et cap. xxu, 29, Jeremías insit : O lerra ! lerra ! terra ! audi verbum Jovæ. » *Ezcch.* xxi, 27, similis occurrit repetitio : Perversam, perversam, perversam ponam eam, scilicet coronam. Subjiciam his locum 11 *Sam.* xvm, 33: Filimi! Absalom, fili mi! fili mi! Itaque angeli simili hic repetitione utentes partim zelum produnt el ardorem, quo flagrant cclebrandæ sanctitatis divinæ, partim etiam perfectionem atque excellentiam ejus extollere satagunt. » Similia apud Græcos et Romanos exempla sunt obvia, qui *ter Maximum* vocarunt Mercurium, el honores *tergeminos* amplissimos vocant. In verbis : « Plenitudo omnis lerræ gloria ejus, » vox *gloria* accipi potest vel ut subjectum, vel ut prædicalum. Si ut prædicatum, sensus erit : *Quidquid implet terram* est *gloria ejus*, sive, facit ad gloriam ejus. Ha Piscator: « Omnia creata quosun i in terra, testantur, ostendunt, Deum osso dignum omr.i gloria el laude. In iis enim relucet gloila oinnipotentidi et virtutis Dei.» De Dieu : a Quidquid in tota terra est, quidquid uspiam terrarum repentur, est ipsius gloria. » Cui interpretationi Kimchi quoque favet : « VuK dicere, animantia, germina, et similia omnia esrc ejus gloriam, quia ipse omnia creavit, el omnium horum causi celebratur ilhim sunt creatur intelligentes » Si vero *gloria* accipias ut subjectum, sententia erit hac:

Ariani*, et Patres omnes eis ridiculos fácil. Aunon merito Ilunnius Calvinomastigein scripsit hoc titulo : *Calvinus arianizans*. Docto ergo hunc locum , uti et totum Isaia m, heroico carmine ita reddidit Carpentelius Belga :

O sanctum, sanctum, o Dominum, 1er denique sanctum t
Oicpem armorum Dominum, bellique potenteml
Sanctus enim Pater ille ingens totius origo
Fonsque boni, magnum qui complet numine mundum.
Sanctus et ille Patris supremi Filius, ante
Luciferum genitus, melioris conditor xvi,
Vox summi sensusque Dei, quem fudit ab alta
Mente Pater, magnique dedit consortia regni.
Sanctus et ille ignis, divini fomes amoris,
A Genitore (luens per Natum Numme eodem,
Amborum communis amor.

iecnnda. *Secundo*, ut significant Deum esse abyssum sanctitatis, ex qua tam Angeli quam homines et Christus omnem suam sanctitatem participant : sicut radii a sole hauriunt suum lumen. Tria enim sunt omnia, inquit Aristoteles. Unde hoc canticum dicitur Tf.cá-pw, id est ter sanctum, hoc est sanctissimum; sicut Mercurius dictus est j4 est ter maximus : quia simul fuit rex, sacerdos et doctor, sive theologus. Quocirca Chaldæus vertit : *Sanctus in calis excelsis, domo majestatis ejus; sanctus super terram, qua est opus potentia ejus; sanctus in saculum, et in saecula saeculorum, Dominus exercituum*. Hac de causa ingeminant, nec aliud canunt quam « Sanctus, » quasi totum et assiduum sit hoc eorum officium el negotium, scilicet laudare Dei sanctitatem : sic et nos assidue verbo et vita Deum laudare debemus. Audi Procopium : « Seraphini, ait, sancias laudes non semel tantum, sed sæpc, imo etiam infinitis vicibus iterant, » puta iterant trisagion.

Tertia. *Tertio*, ut significant cum, qui ad Deum in coelum ire velit, sanctum esse debere; nec Deum aliquid pollutum, vel immundum in suo orbe inultum, aut in suo conspectu impune permissurum, ac præsertim Judæorum impietatem el scelera, quæ hoc cap. et præcedenli Isaia s redarguit, acriter puniturum, maxime per excaecationem et obdurationem eorum.

Ex hoc ergo Seraphinorum hymno, trisagium UcfesT* (luas* angelicum, imo Seraphicum, usurpat Eccles* a *n l'rafationc Missae, idque jam inde a tempore Apostolorum, toto scilicet populo, vel Clero et choro pro populo occinente : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth,» uti testatur Clemens, lib. Mil *Constitui*. cap. xvi. Porro Greci, et ex eis Latini in Parasceve, trisagio addiderunt epitheta dicentes : A-pc; i tki;, pe;, , áú3í»aTc;,i>.ír.sw rui;, « Sanctus Deus, sanctus foriis, sanctus immortalis, miserere nobis. » Qui hym-

Clorla Dei est plenitudo totius temo, hoc est, implet totam terram. Ha veteres omnes Tunc *gloria* hic erit i lem quod *laus*, ut *llebr.* 111,3 : « Laudo ejus plena est terra. » Eodem significato *gloria* occurrit in locis parallelis. *Sum.* xiv, 11} *Psal.* Lxxii, 19. (Ruscmnuller.)

nus, aut potius Litania, sub Theodosio Juniore Ft r-r» Imperatore anno Christi 446, tempore terrae motus Conslanlinopoli, revelata est a Deo ad exstirpan- ,r'3

Jam hæresin Eutychelis (qui docebat unam tantum in Christo esse naturam, uti est una persona; cumque ea videatur esse divina potius quam humana, inde sequebatur Deum in se esse mortalem, et deitatem in Christo esse passam ac crucifixam : quod est hæreticum), tunc grassaukm puero cuidam in aera raptο, qui earndem ab Angelis acceptam Proclo Archiepiscopo aliisque enarravit, ut earndem canendo implorarent Dei opem el misericordiam. Ita fecerunt, et mox terne motus cessavit, uti id refert Damascenus, tract. *De Trisagio*, el Niccphorus, lib. XIV, cap. xlv i. Vide et Felicem Papam et Aeacium Constanlinopolitanum, in epist. *ad Petrum Gnaphcum*, sive Fullo-nem, Eutychelis asseclam ; quibus cum damnant, eo quod addidisset trisagio, « qui crucifixus est pro nobis, » quasi tota Trinitas sit crucifixa; aut trisagium soli competat Filio, sitque SS. Trinitas una tantum persona, scilicet Filius, ut volebat Sabellius. Vide Concilium Coustantinopolitanum II contra cum celebratum, et Baronium anno Christi 483. Porro Mercurius Trismegistus, et ex eo Rhodiginus, lib. XII, cap. iv, hanc de Deo dictis coronidem imponit : « Sanctus Deus Pater omnium. Sanctus Deus, cujus voluntas a propriis impletur potestatibus. Sanctus Deus, qui tuis familiaribus innotescis. Sanctus es, quem nunquam creavit natura. Sanctus es omni potestate validior. Sanctus es omni excellentia major. Sanctus es omni laude melior. Excipe verborum sacrificia sancta, ab anima et tibi dedito corde manantia ineffabilis, solo silentio prædicande. ■

Vide bic quodoain Serapbinorum sit opus, scilicet jugiter celebrare abyssum sanctitatis Dei. Dicamus ergo cl nos : Sauctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Sanctus in creatione, sanctus in redemptione, sanctus in sanctificatione nostra. Sanctus in cœlo, sauctus in terra, sanctus in gehenna. Sanctus in gloria, sanctus in gratia, sanctus in justitia. Sanctus glorificaus Angelos, saucius justificans homines, sanctus puniens daemones. Sanctus ante sæcula, san lus in s eculis, sanctus in æternum et ultra. Sanctus in Seraphim, sanctus in Cherubim, sanctus in Thronis. Sanctus iu utero, sanctus in presepio, sanctus in patibulo. Sauctus in miraculis, sen. tus in doctrinis, sanctus in exemplis. Sanctus in labore, sanctus in cruce, sanctus in resurrectione. Sanctus in Christianis, sanctus in Judæis, sanctus in Gentibus. Sanctus in fidelibus, sanctus in infidelibus, sanctus in electis et reprobis. Sanctu? in consolatione, 'anctus in desolatione, saucius in jubilatione. Sanctus iu potentia, sanctus in sapientia, sanctus in providentia. Sanctus in charitale, sanctus m misericordia, sanctus in vindicta. Sanctus in generatione, saucius in filiatione, saucius in spiratione. Sanctus Pater,

sanctus Filius, sanctus Spiritus Sanctus : Amen, Amen, Amen.

Moraliter, quid sit sanctitas Dei, quamque omnes ipse velit esse sanctos, vide dicta, *Erodi* xxviii, 36; *La it*, xx, 26, et cap. xxii, in tine, et cap. xxv», 28. Porro quam horreat dæmon hunc hymnum el doxologiam SS. Trinitatis, liquet ex *co* quod i» l.-11 narrat Sophronius in *Prato spirituali*, cap. cxix : d ° « Dicebat: inquit, nobis Abbas Eusebius, quod “†* (Lemon in habitu monachi profectus fuit ad cel- lam senis; et cum pulsasse! januam aperuit so- nex, et dixit illi : Ora. Dæmon autem ait : Et nunc, et semper, et in saecula sæciilorum, Amon. Senex autem rursum dixit : Ora, et dæmon similiter ait: *filine el* semper, et in saecula sacculorum, Arnen. Tunc senex : El dic : Gloria Patri. et Filio, et Spiritui Sancto, etiam mine., et semper, et in sarcula sæculorum, Amen. Hoc autem cum di- xisset, dæmon quasi vim passus ab igne, eva- nuit. »

Mirum vero est, quod ex Nicolao Aragonensi, Sigonio, et aliis refert Baronius, anno Domini 1056, scilicet, cum simonia in orbe grassaretur, Victorem II Pontificem misisse liildebrandum Archidiaconum, ut ad eam exstirpandam Conci- lium Lugduni celebraret : in quo Archiepiscopus de simonia accusatus, cum crimen negaret, dixit ei Archidiaconus : « Dic : Gloria Patri, et l'ilio, et Spiritui Sancto. » Tunc ille : « Gloria Patri, et Filio » expedite dixit, sed Spiritum Sanctum pro- ferre non potuit : quod cum sæpius tentarci, nec proficeret; videns se per divinum iudicium con- fusum, procidit ad pedes Archidiaconi, et con- fessus est se esse simoniacum : postquam vero a sacerdotali et episcopali officio est depositus, « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, » libera et clara voce decantavit : quod factum adeo si- moniacos perterritum, ut præter alios Prælatos, Episcopi quadraginta quinque simoniacos se esse confessi sint, et suis honoribus absque ulla accu- satione renuntiarent.

Qualem Seraphim hic Isaia, talem S. Gregorio Thaumaturge S. Joannes Apostolus SS. Trinitatis confessionem et laudem tradidit in Symbolo, quod exstat apud Gregorium Nyssenum, in Vita Thaumalurgi.

Denique miraculum, quo id comprobatum est, narrant Gregorius Turonensis, lib. I De *Mirami*. cap. xi», et Sigebertus anno Domini 458, scilicet, urbe Vasatensi ab Hunnis obsessa, cum sacerdos Missam celebraret pro liberatione populi, vidit ex alto cadere tres guttas, æquales magnitudine, claritate et candore crystallum vincentes; quæ dum per altare vago cursu rotantur, detlucntes »n ipsam patenam, statim in se conjuncta, quasi unam gemmam pulcherrimam effecerunt : itaque patuit evidenti signo contra Ananiam hæresim tunc suppullulantein, tres personas æquales SS. Trinitatis in unam naturam convenire. Geminam hanc cruci ex auro facta incluserunt, per quam

Deus multa *fecit* miracula : nec inora, fugati» Hunnis, civitas liberata est.

Plena est omniw teuha gloria ejus. — *Primo*, Plera «m quia omnis terra lier sui creationem, gubernationem herbarum, Horum, arborum, animalium et hominum, assiduam et copiosam suppeditat materiam divinæ polenti®, bonitatis et majestatis collaudando

Secundo, magis divine ac prophetice cum S. Cy- rillo, Hieronymo et Haymone, per gloriam ac- cipe Christi vitam et miracula, ac prædicationem per Apostolos eorumque successores, per quos mysterium SS. Trinitatis et Incarnationis toto mundo celebratur, 7. d. Fastidit jam Dominus templi et Hicrosolymæ angustias; laxiores cedes suæ destinat habitationi; universa terra erit dein- cept templum, cultorumque ejus et gioita ejus sanctuarium; ubique concinent : « Sanctus, sanc- tus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. »

Notent hic orantes, psallentes et meditantes Comp i- optimam esse compositionem loci, qua mentes, “° J cum Deo collectam teneant, elevent, et acuant, t.?,w|0,i si cogitent se cum Isaia, et Daniele, cap. vu, vers. 1» K 9 et 10, assistere ante Deum in solio divino resi- Uj'® dentem, et millia millium ministrantium el assis- tentium ci, clamanliumque : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth, »

Rursum hoc angelico hymno monentur non Serp». * tantum Ecclesiastici, sed et fideles omnes, ut r.uu l uOCHt assidue nodes cñ dñes tam voce quam actione, bonisque operibus Deum laudent ut vita eorum pia et sancta sit assidua laus Dei, qua alios ho- mines, Angelos et creaturas omnes invitent pari- ter ad Deum laudandum; de qua re plura dixi *Exodi* xi», vers. 2 et 11, et *Deuteron*, x, 21. Ideo enim vocantur « Seraphim, » id est accendentes, quod omnes Angelos, et consequenter omnes homines ad Dei laudem accendant. Ha S. Diony- sius, cap. v» *Calest. Hierarch.*

Hinc tropologice : «Anima sancta, inquit Ori- genes hic, *homil.* 4 (quem vide), plena est gloria Dei, cum omnia, quæ agit et patitur, refert ad laudem et gloriam Dei; » dumquo cum Psalle, gloria heL *Psal.* exigui, canit : « Laudate Dominum de cœlis; laudate eum, omnes Angeli; laudate cum, sol et luna; laudate cum, ignis, grando, nix, glacies, reges terre, juvenes et virgines, » clc. Eleum tri- bus pueris, *Daniel* m : « Benedicite, coeli et Angeli, Domino: benedicite, rores, pruina; montes, col- les, fontes, Domino; benedicite, sancti, et humiles corde, Domino. » Rursum cum Psalte, Psabn.cn : « Benedic, anima mea, Domino : et omnia, quæ intra me snnt, nomini sancto ejus. Benedic, ani- ma mea, Domino; et noli oblivisci omnes retri- butiones ejus. Qui propitiatur omnibus iniquita- tibus tuis : qui sanat omnes infirmitates luas. Qui redimit de interitu vitam tuam : qui coronat te in misericordia et miserationibus : qui replet in bo- nis desiderium tuum. » Duplici enim titulo Deu»

Rc m-
num s?
cn,,i
ss. Tii-
niH'í.

mimmo laudandus est, uli docet D. Thomas, Il II, *Qwvst.* XCI, art. I. *Primus* est divina ejus essentia, majestas, sapientia, bonitas, etc., quæ cum in so immensa sint, immensam exigunt laudem. *Secundus* est, innumera, caque quotidiana in nos beneficia, quibus nos circumquaque coronat et replet : caque tum communia, tum propria, ob qu® ex toto corde jugiter Deo gratias agere, jubilare et ex ultare debemus. Accipe ergo hosce tres hymnos juges Ecclesiæ militantis et triumphantis, eosquo crebro per diem noctemque instar orationis jaculatorie usurpa, et in coelum ad Deum Irinum cl unum, in quo est omne bonum, ejaculare. Primus est hic Seraphicus : « Sanctus, sanctus, sanctu-; Dominus Dous Sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus.» *Secundus* est Angelicus, Apoc.vn, 12: « Benedictio el claritas, et sapientia, ct gratiarum actio, honor et virtus, ct fortitudo Deo nostro, in srecula sæculorum, Anien. » *Tertius* est Ecclesiasticus : « Gloria Patri,ct Filio, ct Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, ct nunc, ct semper, ct in srecula sæculorum, Arnen. » Quinimo cx hisce vel singulis, vel simul junctis, et recitatis contexe et offer corollam, sive rosarium SS. Trinitati : ut si- CUfrecias rosarium B. Virginis, legendo quinquies « Pater noster, » ct quinquagies « Ave , Maria, » ita recites rosarium SS. Trinitatis ad eosdem glo- pu]OSj legendo ad quinque majores quinquies « Paler noster n cum « Ave, Mana, » et ad quinquaginta minores quinquagies « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus. Gloria Patri, cl Filio, ct Spiritui Sancto. Sicut erat in principio , ct nunc, ct semper, ct in saecula sæculorum, Arnen. » Nimirum ad parvos globulos rosarii loco « Ave, Maria, » substituendo doxologiam jam dictam. Ita in praxi faciunt nulli docti et pii viri magno fructu; est niim hæc brevis doxologia, *primo*, professio fidei SS. Trinitatis contra Paganos, Tureas, Judæos, Arianos, veteres ct novos. *Secundo*, est exercitium religionis, spei, charitatis, aliarumque virtutum. *Tertio*, est excitamentum devotionis et lætiliæ spirit dis , qua fortib r ferimus adversa quteque ct tent itiones, ac difficilia omnia ct ardua generose superamus, dicentes cum Psalte : « Benedicam Dominum in ohini tempore. » *Quarto*, facit ut vita nostra sit angelica; ut nimirum sanctitatis el puritatis angelic® æmuli, ipsorum officium hic usurpemus, ct inchoemus, quod brevi cum illis ipsis in coelis consummabimus in omnem relornilatein; ut tota vita nostra, omne tempus nostrum, lota ttlornitas nostra non sit aliud quam assidua Dei lauj, gratiarum actio ct glorificatio. Ita incipimus esse beati : aitiorem enim terra vitam agimus, omniaque in terra vehit exilia mente transcendent, ad Angelos in coelum evolamus, cumque iis ac Beatis conversantes lati et alacres in omnibus laudamus SS. Trinitatem , quæ fons ct auefor est omnium. Edidit hoc rosarium P. Nicolaus Scratius Societatis noslr® Theologus, pi® memori®,

in Germania ; ac, ut spero, rursum in Italia, ct in Belgio edetur. Nihil omm sanctius, nihil homini i tilius, ab eo orari aut fleri potest.

Quocirca S. Epbrem, tractat. *be beatitudinilms i* < Boatus est, inquit, qui factus est sicut Seraphim et Cherubim, et in divino ac spiritali officio nunquam est segnis, sed assidue glorificat Dominum. »

« Beatus, qui in cella sua in Domino, tanquam Angelus cœleslis, castas retinet cogitationes, suoque ore collaudateum, qui omniumspiriluumpoteshtem habet. »

n Boatus, qui semper spiritali gaudio plenus est, neo. in portando suavi jugo Domini pigrescit : coron ibitur enim in gloria, n

4. Et COMMOTA St ST SUPERLIMINARIA CARDINUM * Vers. 4. VOCE CLAMANTIS, ET DOMUS REPLETA EST FIMO. — S. Hieronymus, CyriPus etS. Thomas putant hic significari eversionem templi; quia illud coin- Cc«ue> bustum a Chaldæis et Romanis abiit in fumum : unde Deus eo excessit, abiitque ad Gentes. Hinc uiaírii Septuaginta vertunt, *elevatum est superliminare*, ut vichoo. scilicet ostium fieret majus Deo magno per id exi- r“ turo. Sed ob-tant sequentia; quod Deus in solio et templo remanens, miserit Seraphim cum calculo, quem (ulerat de altari, ad purificandum labia Isaïe : ergo stabat adhuc templum et solium, Deusque non excesserat, sed in eo adhuc residebat : non nego tamen hic portendi excidium templi, uti mox dicam.

Dico ergo, sensus est : « Commota sunt superliminaria,n etc., *q.d.* Tanta erat vis et robur vocis, ac ardor ulriusque Seraphini clamantis : «Sanctus, sanctus, i» etc., ut etiam ipsum templum, puta ipsum ccelum, c cardine videretur commoveri et convelli. Alludit ad prodigium illud ludaici excidii per Titum, de quo Josephus, libro VII *Belii*, cap. sui, scilicet portam œneam templi gravissimam esso reseratam, auditamque vocem : *a* Migremus hinc. » Seraphim enim clamans a Sanctus » Deo, Isai® acclamavit, vers. 10 : « Excrea cor populi hujus. » Unde palet, quod hæc visio spectet ad Judæorum reprobationem, quæ contigit sub tempora Christi ; quocirca sequitur :

Et repleta est domus femo. — Fumus, vel nubes, et nebula erant olim symbolum glori® Domini, adeoque vocantursæpe gloria Domini; per illa enim Deus se ostendebat, aut potius celabat, gl™» ut significaret scinhabitare lumen inaccessibile, maximo Judæis, donec Unigenitus, qui est in sinu Patris, nobis illuxit, ct divina revelavit ac enarravit. Sic Deus Mosi in Sina apparuit, et locutus est per caliginem, *Exodi* xx. Sic et Salomoni in templo apparuit gloria Domini, id est m-bula tegens totum templum, III *Reg.* vili. Sic et apparerò solebat Pontifici in propiliatorio lectus nebula, Levit. XVI. Sic et visus est Ezcchieli in nube, cap x, vers. 3; hinc ct Psaltes ait, Psal. xvn : « Posuit tenebras latibulum suum. »

Secundo, S. Hieronymus sic explicat, g. d. Cum Serooto

t-eal.i fofa (erm impleta est gloria et splendore gratte et *doelriax* Christi : tune sola domus et templum Judæorum obtenebratum est ; idque ex fumo, id est ex ira Dei, qui parans se ulcisci quasi naribus efflabat fumum el ignem, jainque illud ipsum fumo et igni destinabat; *ct sic primus sensus de incendio templi*, quem paulo ante adduxi, hic locum habere potest. Hinc *symbolice*, Pintus per fumum sive caliginem accipit excaecationem Judæorum, cum gloria Dei cl splendor Evangelii! gentibus illuxit.

*«•» 5. Et dixi : V.B mihi, *quia tacci!* — Septuaginta, *quia compunctus sum*. Undo *primo*, Prado in *Ezech.* u, 1, sic explicat : Heu me ! perii, occidi, defeci ex consternatione tante visionis, ut per *metalepsin tacerò* significet consternari, pavere, percelli, ita ut loqui non possis, sed tacere debeas. « Tacui n ergo, id est consternatus obmutui. Sic *Tarare* | *Machab.* cap. i, dicitur terra siluisse in conspectu re£'ce'Alexandri, id est ita pavore concussa, ut *mutirc*, eique resistere non sit ausa. Idem dicitur de Moab infra, cap. xv, eide Ascalone, *Jerem.* xlvii. Idem videtur hic contigisse Isaiaë : si enim Seraphim coram Deo velant facies et ora ; quidni cadat Isaiaes, mortalis homo, videns Deum cum Seraphim's? Addit Sanchez Isaiaem, licet *facundum*, in r«eM i- conspectu Domini, cl audita ca suavitate, et arddiu s--' d°rc» Qu0 a Seraphim's laudatur Deus, mutum se raphini*. putasse et elinguem, *q. d.* Væ mihi, quia tacui, neque laudavi majestatem tantam, quam ab Angelis nunc tanto spiritu laudari cerno ! (acui, inquam, cum loqui poteram : nunc autem ex quo Deum et Seraphim vidi, cogor laccrc, etiamsi loqui cupiam : ipsorum enim conspectus et majestas me elinguem fecit, sed jure hæc patior; quia. quando poteram loqui, nolui, el succumbens timori tacui; nunc cum maxime volo loqui, non possum. Sic videmus viros etiam eloquentissimos, coram regibus, quasi regte majestatis intuitu attonitos et percussos, obmutescere.

T-elt t- *Secundo*, aptius et plenius, S Hieronymus notat < iijm *sa'am cum ? «teret Seraphinos tanta reverentia, «ûaJ. tremore et clamore laudare Dei majestatem, optasse illis se in hoc cantu et hymnodia jungere; sed ob peccati conscientiam id facere non ausum. Dicit ergo : « Væ mihi ! » quia mihi tacendum judicavi, eo quod pollutus sim labiis, et peccator similis populo polluto cum quo habito, *q. d.* Miserum me, qui nihilo sum civibus meis hac in re sanctior ; cum ipsi mere profani et polluti sint : ideoque in hoc Angelorum concentu tacere cogor, el mulire non audeo ; non enim est speciosa laus Dei in ore peccatoris.

Nota : l'ro ta hebraice est nx oi, quod ciarme Prado ' t alii vertunt *heu*, et Septuaginta, o m»wr ego * Esi enim vox Isaiaë non minantis, sed dolentis.

Quali Porro hoc Isaiaë peccatum fuisse locutionis censet Origenes hic, *hom.* », ex co quod subdit Isaiaes :
• Quia vir pollutus labiis ego sum. » Facillime

enim, ut ail S. Jacobus, cnp. in, vers. 2, lingua peccamus : ergo aliquid timide, vel imprudenter *dixisse* videtur Isaiaes, cujus culpam hic agnoscit etsi non exprimat quid illud fuerit, aut quod vana et otiosa locutus sil; hoc enim vix ullus hominum evadit, maxime qui inter vanos et loquaces degit, inquiunt Origenes cl Gregorius, lib. III *Dialog.* cap. v; aut quod, cum alios redargueret, seipsum non reprehenderet, inquit Nazianzenus in *Apolog. ad Patrem* : quod intellige de levibus et venialibus culpis.

Secundo et potius, S. Hieronymus, Cyrillus cl Ticitur. Haymo (esto id improbet Chrysostomus) censent nitaU»fa hoc peccatum Isaiaë fuisse linguæ, at non tam locutionis quam taciturnitatis ; scilicet quod peccata populi ac procerum, vel tedio vel metu victus, insectari destiterit, ac nominatim quod Oziam regem, cum sacerdos non esset, volentem adolere incensum, et sacerdotium invadentem, labiis audacibus ipse, ulpoto Propheta et c regio sanguino oriundus, non corripuerit.

Porro hoc Isaiaë peccatum non mortale fuisse, sed veniale, colligitur ex eo quod Deus eum quasi amicum suum tam sublimi visione sui et Seraphinorum dignatus sit : qua sane peccatorem et hostem suum non decorasset.

Addit Sanchez peccasse Isaiaem, quod metu regis tacuerit, et permiserit eum jam leprosum in urbe habitare; nec curaverit eum juxta legem, *Levit.* un,4G, urbe expelli. Undo apposite subdit : a Et in medio populi polluta labia habentis ego habito, » *q. d.* Ego factus sum quasi unus e plebe, quæ in tam gravi casu mutirc non est ausa, cum tamen aliis tacentibus ego, nipote præco Dei, loqui, cumque intrepide increpare debuerim : sicuti Elias et Eliseus increparunt Achab, Joram, aliosque reges Israel. Verum exiguum, vel nullum fuisse hoc peccatum ostendi, vers. 1. Impie QEckunpadius censet Isaiaë labia fuisse pollut i : « Quia, inquit, homo ex se nil nisi sordidum et faactoris plenum proferre potest. »

Moraliter, disce hic Dei cognitionem in nobis MonUi humilitatem *gignere* : qui enim videt Deum, videt d «i seipsum; videt, quantum distet a Deo, quam parum, imo quam nihil sil; cl quo clarius videt c'timmi- Deum ac seipsum, co magis Deum admiratur et l'*)'«». reveretur, seipsum vero deprimit et despicit. Hoc ergo signum est boni spiritus, sicut e contrario signum mali spiritus est, si quis ex co intumescat, se suaque magni faciat, putet se doctum, sanctum, perfectum, etc. Ita Abraham coram Domino : « Loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim pulvis el cinis, » Genes, xvm, 27. Ita Moses, audiens Deum ex rubo, « abscondit faciem suam, non cniin audebat aspiccre contra Deum, » Exod. h i, G lia Tobias cum suis, agnito angelo Raphaële, « prostrati per tres horas in faciem, benedixerunt Deum, » Toó. xu, 22. Ita Jeremías audiens a Deo : « Priusquam te formarem in utero, novi tc, » etc., dixit : « A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui,

quia puer ego sum, » cap. i, vers. G. Ila Daniel videns Antiquum dierum in throno, el millia millium assistantium ei : « Horruit, inquit, spiritus meus, terrilussum, et visiones capitis mei conturbaverunt me, » cap. vu, vers. iS. El cap. x, vers.8, viso angelo : « Non remansit, ait, in me fortitudo, emarcui, nec habui quidquam virium. El audivi vocem sermonum ejus : et audiens jacebam consternatus super faciem meam, et vultus meus hærebat *terno*. » Et Ezechiel, viso Deo in curru Cherubini, cecidit in faciem, et quasi in deliquium mentis, cap. n, 1. Itaviginti quatuor seniores coram throno Dei « procidebant ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula socculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, dicentes : Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, et honorem, et virtutem, » Apoc. iv, 10. Ita S. Franciscus spiritu elevatus dicebat : « Quis tu, Domine, quis ego? tu abyssus essentiae, veritatis et gloriæ; ego abyssus nihili, vanitatis et miseriæ. »

Et in medio populi polluta labia habentis ego habito. — « Polluta, » id est *primo*, contaminata, tum locutione, tum silentio, ut dixi; *secundo*, « polluta, » id est profana et communia, *q. d.* Labia mea sunt Deo consecrata: deberem ergo loqui sacra et divina, uti decet Prophetam; at nunc cum populo versans, ab eo didici loqui, ut ipse, sæcularia, vulgaria et communia. Unde notant hic S. Hieronymus et Cyrillus, quam noxia sit etiam Sanctis et Prophetis sæcularium, praesertim improborum, societas, quæ lanium Prophetam inquinavit. Vere dixit Sapiens : a Hæc tria non possunt non inquinare : figulus, rota plaustrum in profundo como, versantes cum malis. » El Ecc/i. cap. XIII : a Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. » Et S. Paulus, I Cor. xv : a Corruptum moribus bonos colloquia prava. » Ita S. Pelrus, agens inter ministros pontificum, negavit Christum; et Deus Abrahamum Chaldæa eduxit, ne infidelium societate contaminaretur.

Rursum S. Bernardus : « Nugro, ait, in ore sacerdotis (et Propilei) sunt blasphemiae. Labia enim sacerdotum custodienda (custodire debent) scientiam, et legem requirent ex ore ejus : quia Angelus Domini exercituum est. »

Et begem Dominum exercituum vidi oculis meis, — *q. d.* Antea parvi feci peccatum meum; nunc videns Dei puritatem et sanctimoniam, ac Seraphim clamantes a: Sanctus, sanctus, » etc., video quam impurum et horridum sit hoc meum, et omne aliud peccatum : perinde ac si simul videas tenebras et lucem, solem et cloacam, regem et scurram, magis perspicis quantum unum ab alio distet : quia « imperfectum meum viderunt oculi 1p4. » pariter et mei in lumine tuo (i).

(1) Hebraicus textus sic etiam verti potest, *tv r mihi, quia iii silentium redactus sum, perii*; vel ut ait Forcius, *certe ero mutus seu blavus et balbus, m-*

6. Et volavit ad me unus de Seraphim, — Quæ Vm.s. res an hic Angelus vere fuerit ex ordine Seraphim? S. Dionysius, cap. xiii CæJesL *Hierarchy* ex doctrina et ei sui magistri Hierothei, distinguit choros Angelorum ex Daniel, cap. vu, vers. 10, in Assistentes, r, pb, > i qui semper Deo assistunt; et in Ministrantes, qui foras mittuntur. Assistentes docet esse quatuor summos Angelorum choros, eosque sua multitudine longe superare inferiores quinque qui Ministrantes sunt : hunc ergo Angelum, quia missus est, non vere fuisse ex ordine Seraphim, sed ex aliquo ordine Ministrantium; vocari Lamen « Seraphim, » vel quia illuminatus et missus fuit ab aliquo Seraphino, vel ab officio, quia missus est ad urendum labia Isaïæ. Contrarium tamen est verius, scilicet eum vere fuisse ex choro Seraphim. Hinc enim doctores et Ecclesia probant nonum ordinem Angelorum esse Seraphim : nec enim aliunde ex Scripturis probari potest Ita docent S. Ambrosius, libro I *De Spiritu Sarudo*, cap. x, et multi Scholastici, favetque Apostolus, *Ilcbr.* cap. i, <4, ubi ait omnes esse administratores spiritus in ministerium missos. Vide ibi dicta.

ET IN MANU EJUS CALCULUS, QUEM FORCIPE TULERAT Cakulâ de altari. — Pro *calculus* hebraico est *ritspa*, græce id est carbo, vel pruna ignita, Jt.ârbo quæ calculo candenti, id est carbunculo, seu pyropo, est similis : prunam enim fuisse palet, tum quia forcipe, tum quia de altari accepta est, ut ureret labia Prophète. Et sic *Apoc.* vm, 5 : « Accipit Angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris. » Idem fecit Cherubim, *Ezech.* cap. x, 2. Ita *.ritspa* vertunt *carbonem accensum* Syriaca, Arabica, Forcius, Vatablus, Pagninus et passim recentiores, et ita legit Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. XIV; *ritspa* enim vel *qvi retseph*, per melathesin alludit ad *cpî tsaruph*, vel *Cpc saraph*, id est urere, accendere, confiare. Unde apposite ad

ter meos deinceps vulgi irrisioni expositus aut admirationi; *nam vidi oculis meis Jehova*, vulgata enim erat opinio, quod qui visiones vidissent, periculum mortis vix evaderent. Vide *Judie*, xni, et *Genes*, xxvm; admiratur enim Jacob quod vidisset Dominum et non moretur. Quod vero *nidmethi*, non *lacui*, sed *perii*, aut actum est, interpretor, scilo quod quamvis *nOî damah*. in voce activa *silere*, ac subinde *quiescere* significet, in voce tamen passiva *csi*, in *silentium seu quietem redigi*, et semper esi pænæ » et idem vaici quod *actum est, dispertit*, etc.; sentiebat enim Isaïas præpedilam linguam, quod solemne est iis qui visione quapiam terrentur ac stupeii. Hanc autem interpretationem in versione secutus sum, lanium vel sic posse Hebrea reddi significarem, eamque amplecterer nisi novius obstaret, quæ tamen interdum non modo venia, verum etiam laude digna est; præsertim cum communis interpretatio suos habeat nodos (a). (Forcius.)

(a) Hæc etiam opinio Bossuetii 1° term. *tu Nativité de Notre-Seigneur*, Ire part.). Fn » *plata* et clamatio nobis alloude *it fittium* » <41 « *ju* » I apud ajitiqua Orientis miloacs. vir live mulier non volatas, introns itrin « regi » miraverit, absque ulla cuocUUoue sULim luteiUculur, • *Esther*, tv. II.

nomen suum « Seraphim » habet in manu *ret-eph* (1).

Secundo tamen, S. Hieronymus *ritspa* vertit, *calmiam*, id est lapillum, sive gemmam, cui versioni cæteri Interpretes, scilicet Aquila, Symmachus et Theodollon, consentiunt, inquit S. Hieronymus, Septuaginta vertunt *SAjixa*, quod carbunculum et carbonem significat. S. Hieronymus, episl. 143 *ad Damasum*, interpretatur *carbunculum*, quæ gemma est flammeo el igneo colore ; addilque : « sive calculum vertamus, sive carbunculum, in calculo divini sermonis veritas et rigor, in carbunculo ejusdem lucens doctrina manifeste bsblendilur, juxta illud *Psalm.* xvni : *Prreceptunl Domini lucidum illuminans oculos.* » Unde a *retseph* deducitur «*pjH ratsuph*, et *mDIIÛ martsepM*, quod significat stratum lapide, sive pavementum lapideum, libro IV *Peg.* XVI, 17, et *Cant*, in; 10, Ubi pro c*Ad-ritate constravit*, hebraico est *rutsaph*, quod Septuaginta vertunt id est stratum lapide,

et quinta Editio vertit, *medium* (*jus calcula* (id est carbunculis, inquit S. Ambrosius, Theodoretus et Nyssenus) *composuit*. Quare noster Alcazar, in Apoc. n, 17, notat. 5, omnino contendit hunc Isaiaæ calculum fuisse carbunculum, huneque dat sensum : Vidit, inquit, isaias thronum, quem Deus habet in EcclesiaChristiana ; quare Seraphim sunt Apostoli et viri Apostolici, qui Evangelium erant p*nedicaturi*, quod quia erat sumni» difficultatis, et quasi ignem complecti; hinc timide forcepe acceperunt carbonem ex altari, id est timide acceperunt ad labores et persecutiones Evangelii ; sed ubi eum acceperunt, et inspexerunt, viderunt eum non esso carbonem, sed carbunculum, quia

Ubere» labores hi et cruces pro Christo per charitatem pro Deo qua accens; crant, el perunctionem Spiritus Sancti c**rb.nr<*, Cls dulcissimi æque ac pretiosissimi evaserunt. »a sunt Hic sensus pius et moralis est, non tamen littera- Cc«*un'* ^*scst>* nec 8enuinus> ut volunt Alcazar et Rupertos.

Cirbo Dico ergo ulrumque cisô vefüm, scilicet, et cal- Isiixfuit CU|UU1 hunc fuisse prunam accensam,elfuissecal- urbain culum sive carbunculum ;nam in coelesti templo, cuJux et altari, ubi hæc vidit Isaías, omnia pretiosa sunt, æterna ct coelestia i ergo carbones ejus non lignei, sed lapidei, ut semper durent ; imo gemmei, quia tales decent Deum. Ignis ergo ille coelectis nutritur pyropis et carbunculis ; carbunculus enim pr** omnibus gemmis pretiosissimus est. Nam carbunculus qui ponderat unam drachmam, sexaginta millibus aureorum æslimatur, id est pluris quam adamantes quatuor ejusdem ponderis. Et licet noster carbunculus ignem nostrum terrestrem respuat, Ha ut eum ignis calefacere nou possit, ut docent Plinius et Aristoteles, lib. IV *Meteor*, cap. invili, tamen coelestis ille carbunculus coelestem

Carbon- chim prtüo- Uor adi*

fr-tpuil

(1) hie purificationis et consecrationis modus carbone ardenti de altari debutnpto ia usu eral etiam apud Grotte* (, Atheuatua, Ub. IX j.

ilium Dei ignem facile suscipit. Huic sententiæ favet Ecclesia, quæ orat iu Sacro : « Deus qui labia Isaiaæ calculo mundasti iguilo. » Fuit ergo calculus, sed ignitus.

Quæres, cur Seraphim hoc calculo tetigit labia Isaiaæ? Respondeo, ut peccatum labiorum ejus puniret et expiaret, hinc ea calculo hoc adussit; praesertim quia peccarat Isaías non reprehendendo Oziain, qui prunas et thymiaa altaris invaserat; prunis ergo punitur, hoc est enim quod ait Seraphim : «Ecco tetigit hoc labia tua, et aufertur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. »

Calculus ergo hic primo, symbolum est pœnitent- Citenlu tiæ et contritionis. Notat cum Alcazare in *Apocal. linilu'* n, 17. Viegas m Apoc. vin, Comment. I, sect, iv,]Un, fun in fine, carbonem hunc fuisse carbunculum, uti pumo, dixi. Si quis objiciat : Quomodo ignis altaris nutriti potuit carbunculis? Respondetur, in ignem immissos fuisse carbones, sed vi ignis conversos fuisse in carbunculos, ut significaretur vis nostri rœnitw altaris holocausti, poenitentiis scilicet, per quam “ peccatores qui erant instar carbonum frigidi cl fadtar- nigri, in carbunculosgemmasquo evadunt, puta fiunt vel carbunculi per charitatis ardorem, vel smaragdi per castitatem, vel adamantes per patientiam et fortitudinem; hinc dicitur *Psalm*, xvii: « Carbones succensi sunt ab eo, » nec tantum succensi, sed ct in gemmas divinitus conversi. Hæc speculatio pientior est ct acutior quam solidior : nec enim carbunculi cx carbonibus gignuntur, nec ignis potest carbones in carbunculos commutare. Sed responderi posset hanc visionem (ejusque visa), utpote symbolicam, non naturalem, sed iniraculosam et divinam fuisse. Ha legimus S. Vincentium Ferctium duos reos, cum ad supplicium ducerentur, sua exhortatione ad tantum dolorem accendisse, ut facies eorum in carbones quasi vepsite fuerint, itaqno exspirarint. Dolor ergo et amor fuit quasi eorum carnifex, imo opifex novorum hominum.

Secundo, calculus hic ignitus symbolum erat Secnoda, gratiæ Spiritus Sancti, quæ a peccatis Isaiaæ et cu- gratia Spiritui Sancti : jusvis pœnilentis animam purificat ct sanctificat. Ita S. Ambrosius, lib. I De *Spiritu Sancto*, cap. ix.

Tertio, calculus hic symbolum erat gratiæ grat- Tertio prophflr» tis datæ, scilicet prophetia*, q d. Ecce hoc signo, scilicet imaginario (fuit enim hæc visio : undo omnia per visionem, non renliter sunt gesta; non ergo realiter combusta sunt labia Isaiaæ : sic enim blæsus cl ineptus ad prædicandum factus esset) contactu labiorum per prunos, significat Deus se, et tibi peccata remittere, et te implere spiritu prophetico, ac simul fiducia ct magnanimitate, ut superato metu magnatum intrepide deinceps prophetes, ct populi ac procerum cællatcm arguas ! unde S. Hieronymus, Haymo, cl Philaslrius, lib. De *Uæres.*, in fine, per calculum accipiunt verbum Dei, quod petitur ab altari, id est e sacra Scriptura. àie Jeremias consecratus fuit Propheta tactu manus dlvinæ, cap. xix. Dude S. llivrpnymu».

An fii*- Dionysius Corthusianus, Sánchez et alii censent
riprin^C *Hinc ^u*sso primarn vwioneiu et prophetiam Isaiaë,

vitio iJlasque,quæquinque capitibusjamenarralæfeunU
fuisse hac posteriores, adçoque Isaiam anirnaliMU
hac visiono intonasce : < Audite verbum Domini,
principes Sodomorum, » uti dictum est cap. i.
Hæc sententia est probabilis; sed contraria vide-
tur verior: nam ante hæc prophetasse Isaiamcol-
ligitur non tantum ex capitibus precedent., sed
et ex eo quod ait hic Isaias : « Væ mihi, quia ta-
cui! » q, d. Via mihi, qui cum sim Propheta, ta-
cere non debui! ut passim exponunt Patres et In-
terpretes. *Secundo*, quia Eusebius in *Chronico* tra-
dit hai&m coepisse prophetare anno 17 Oziæ; et
Isaias, cap. i, ait se prophetasse sub Ozia rego,
regnante videlicet; ergo prophetavit ante ejus
mortem, imo antequam percuteretur lepra, et se-
pararetur; tunc enim regere desiit. *Tertio*, quia
non est verisimile eum suam prophetiam in-
choasse sic : « Excæca cor populi hujus, » ut
ipse hic incipit, vers. 10. Prius enim solet Deus
per Prophetas populum monere et arguere, uti
fecit per Isaiam quinque cap.præccd., antequam
ei excxcalionem et obdurationem intentet.

Cuarto. *Quarto*, Isaias optans se jungere Seraphinis in
rtzèli, teude Dei, calculo hoc charilatis et ardoris eorum
inflammari debuit, simulque per eum quasi con-
secrari non tantum Propheta, sed et Evangelista
et Apostolus (mittitur enim ad Judæos, vers. 9),
perinde ac Apostoli consecrati sunt per linguas
igneas, quas acceperunt in Pentecoste : hoc ergo
calculo os igneum, et linguam igneam, accepit
Isaias, æque ao Apostoli, ulJudæos igne divino
inflammaret, juxta illud *Jeremías* xxiii : « Num-
quid non verba mea quasi ignis? » et *Psalms*. cxviii :
« Ignitum eloquium tuum vehementer. » Illic ergo
candens calculus consignat Isaiam Evangelio, ut
nihil ab ore ejus sonet nisi purum, nisi evangeli-
cam, nisi divinum; nihil labia ejus aspirent nisi
igneum ab illo coelesti igne, quem Christus venit
miltere in terram. Ita S. Eranciscus per Seraphim
calculo amoris Dei accensus fuit; nam, ut ait
S. Bonaventura, cap. xiii *Vitæ* ejus : « Cum Sera-
phicis desideriorum ardoribus sursum ageretur
in Deum, circa festum Exaltationis sanctæ Crucis,
dum oraret, vidit Seraphim unum sex alas ha-
bentem ignitas et splendidas de cælo descendere,
atipie inter alas apparuit effigies hominis cruci-
fixi : duæ alæ super caput ipsius elevabantur,
duæ ad volandum extendebantur, duæ vero lo-
tum velabant corpus. Hoc videns obstupuit cum
gaudio : intellexit tandem ex hoc, Domino reve-
íanle, se non per martyrium carnis, sed per in-
cendium mentis totum in Christi crucifixi simili-
tudinem transformandum. Hæc enim visio mira-
bilem in corde ipsius reliquit ardorem, et in ma-
nibus ejus ac pedibus impressit signa clavorum,
quemadmodum in effigie illa crucifixi conspexe-
rat. M

Allegorico, calculus hic nos accendens est Chxi-

fetus; ita S. Basilios et Cyrillus : sicut enim ignis AiPr
unitur carboni, el carbo igni; sic humanitas uni-
ta ost Verbo, ut Verbum incarnatum ait quasi /.
carbo ignitus. homi.

Rursum hic carbo est S. Eucharistia, quæ ab vrba i
omni peccato nos purgat, roborat et inflammat : sn- io
« Ut tanquam leones ignem spirantes ab illa mensa E •
recedamus facti diabolo terribiles, » ait S. Chry- *
sostomus, hom. 61 *ad Popul.* Ita calculum hunc
exponit S. Justinus in *Rcspons. ad Quant.* XLIV, a
Gentibus propositam, et Damascenus mox citan-
dus.

Unde moraliter hic monetur sacerdos, qui pu-
rus et fervens debet esse ut Seraphim, ut corpus
Christi in Eucharistia ab altari capiat forcipe, quæ
biceps est, id est fide et charitale; vel gemina le-
gis perfectione, puta dilectione Dei et proximi,
illudque tradat Isaiaë, id est peccatori confesso,
plangenti et venerabundo. Copiose hoc explicat
S. Cyrillus, lib. *De Incarnat. Unigenit.* cap. v h í.

Audi et S. Damascenum, lib. IV *De Fide*, cap. xiv:
« Accedamus, ait, desiderio ardenti, manus in
crucis modum formantes, crucifixi corpus susci-
piamus, et apponentes oculos et labia et frontem
divinum carbonem concipiamus, ut ignis m no-
bis insiti desiderii assumpta ea, quæ ex carbone
oritur inflammatione, comburat peccata nostra,
et illuminet corda nostra, et participatione di-
vini ignis inardescamus, et deificemur. Carbonem
vidit Isaias; carbo autem non simplex lignum est,
sed unitum igni : sic panis communionis non pa-
nis simplex est, sed unitus divinitati. » Hoc ex-
perta est S. Monica, quai in S. Communione pre
dulcore se continere non poterat, quin exsultaret
cum suspirans ad Christum in aerem a terra rape-
retur ac diceret : « Cor meum et caro mea exsulta-
verunt in Deum vivum. »

Denique Rupertos hoc accommodat ad claves Twtfat
el potestatem clavium datam B. Petro ejosquevi-
cariis. Seraphim enim esi sacerdos, qui calculo
suæ sententiis Isaiam, id esi pœmlantem, a pec-
catis absolvit.

Tropologice S. Cyrillus, per calculum hunc ori Twpolo-
Isairo admotum accipit confessionem, qua fidem
ore profi lemur, æque ac peccata nostra: hæc enim
in ore nostro assidua el constans sil oportet, uta
peccatis emundemur, el Spiritus Saucii fervoro
accendamus. Insulse ergo Calvinus hic ait, a in
Papalu meram esse corruptelam, ubi Sacramenta
in actionem histrionicam vertuntur, p Inde enim
a pari sequitur Angelum hunc forcipe accipientem
calculum de altari, eoque tangentem el efficaciter
purgantem labia Isaiaë, fuisse histrionem. Respou-
dei Calvinus Angelum suæ actioni addidisse ver-
bum, in quo precipua ratio Sacramentorum con-
sistit. Verum hoc pariter verbo utuntur Catholici
in <uis Sacramentis. Nosti, Calvine, illudAugiuffiu^
tract. 80 in *Joan.* « Accedit verbum ad elemcu-
tum, et fit Sacramentum. » Nosti Catholicos ra-
tionem formæ dare verbis m Sacramentis ; forma

nutem potior est materia, et dat esse rei, puta Sacramento. Sed scio tuum ulcus, verbum vis concionatorium, non consecratorium : nimirum vir abolere sacramenta, caque in conciones convertere. Haec mens tua, hic scopus.

Quem tulerat nE altari. — Altare hoc simile crai Mosaico, et illi quod vidit Joannes, *Apocal.* vi, 9, eratque vel altare holocaustorum, vel potius thymiamatis, de quo *Apoc.* vin, 3; inde enim "itu?[*æ^endebat fumus incensi, quo replebatur templum. Altaris meminit, quia vidit Deum in templo, cujus monile est altare : altare enim repræsentat sacrum arcanum Majestatis divinæ, æque ac cultus, religionis et sacrificiorum illi debitorum : hisce enim colendus est in altari ; et quia carbonem in templo ex altari accipi solebant. Quid significet symbolice altare utrumque, dixi *Exodi* cap. XXVII, 1, et cap. x, 1 et sequent.

Ver. 7. 7. Et peccatum tuum mundabitur, — id est emundabitur, auferetur et everretur, sicut everri solent sordes e domo. Hinc videtur quod Isaias, in hac visione intellectuali illuminatus et compunctus a Deo, eliciet libere actus contritionis et amoris iterato Dei, per quos fuit dispositus ad purgationem peccati, et infusionem novæ et heroicæ gratiæ ac virtutis. Accepit enim hic a Deo libertatem et audaciam, zelumque intrepide prophetandi et prædicandi; unde ver. 8, ait Duo : « litte me; et mox ex eo libere edicit, vers. 10 : a Excæca cor populi hujus. »

Veri. 8. 8 QŪEM MITTAM (1), ET QUIS IBIT NOBIS(2). — Rur-

(1) Majestatem suam exhibuerat Dominus Prophetæ, quam Spiritus angelici laudabant ac summa cum reverentia predicabant, ut quam dignus esset qui a mortalibus etiam coleretur intelligeret, atque pro sua virili eos imitaretur qui magnis vocibus *Sanctum* sæpius vocabant, et dignum esse *cujus gloria* et confessione *universa terra impleretur*, predicabant, optaretque ut hominum corda religione ac timore tanti Numinis tangerentur ac contremiscerent, et prædicatione verbi commoverentur, præsertim cum firmissima quæque illius aulæ seu templi Seraphim vocibus tremefacta videret. Sed cum hæc ipsa Prophetam quoque stupefecissent, ne forte agnoscens imbecillitatem suam munus detrectaret, ubi *carbone ignito* impedimento illo ac indignitate liberatus est, viresque loquendi recuperavit, audit vocem interrogantis quem nimis *mitteret*. Unde intelligere possumus quorsum tenderet istliæc visio. Dignum quippe visum est Domino ut hujuscemodi visum precedere! creationem ac delegationem Prophetæ ad populum illum durum et intractabilem. Poterat sane Seraphim mittere, sed mavult hominem, qui ut culpa non vacasse!, si, antequam dnino adureretur carbone, id muneris suscepisset, ila laude dignus esset, si a Deo purgatus et jam divina visione instructus, id libenter obire sc velle profiteretur. Is enim divini verbi aptus minister censendus est, qui et divina percepit et dono sermonis donatus esU Illud quoquo nequaquam preterconduin videtur, quod non dicit : *Ego co*, aut *ibo*, JhlXr *me*, *q.d.* Si miseris, ibo; *quomodo enim prædfcatant nisi mittantur?* (Forerius.)

(i) Vates liberatus ab indignitatis sue conscientia paritum sc jam sentiebat ad serviendum tanto regi cum mhibtruavtrris Scraplns. Cum Igitnr audiret quarentem Illuminum, quvin ad magnam aliquam provinciam

sum hic innuitur mysterium Trinitatis in voco *nobis*, et unitatis essenliæ in voce *mittam*.

MoraUter, nota humanitatem Dei principibus, l'raelalis, et cuivis Superiori bene regere volenti imitandam. Poterat Dens imperare Isaia : Ecce jam te consecravi Prophetam, adsum et adero tibi: quare mitto te ad Judæos, vade. Sed noluit eum ad rem tam arduam suo præcepto cogere : unde eum invitat proponens tantum ei suum desiderium, quod proinde Isaias, ut decet, statim amplectitur, seque ultro oitert. *Secundo*, t c *nobis* stimulus est Isaia et Apostolis, ut sincero et magno animo missiones Dei suscipiant, cogitantes, *primo*, se in hac re Seraphinorum esse socios, atque se ire ad opus divinum, non ex se, sed a Deo vocatos et electos; *secundo*, se Deo hac re peculiare et gratissimum obsequium præstare ; *tertio*, se in hoc munere, non suam, sed Dei gloriam spectare et curaro debere, inquiunt S. Thomas et Hugo.

Pulchre S. Bernardus, in serm. *De SS. Petro et*

habiturus esset ministrum, jam andador factus, ultro se offert. «Quis ibit nobis, » id est pro nobis, ad nostra, mandata exsequenda, ut Kimchi explicat, qui præterea observat usurpari pluralem, *nobis*, quod Deus cum Seraphis locus, et consilium cum cis iniens, de hac re inducatur. Indignum id Deo Michaelis censet. Sed cum hoc viso Deus sistatur ul rex, omnesque illius imagines desumptæ sint ab aula regia, Jova haud incommode describi possit instar regis, c solio consiliarios suos interrogantis de eo quem missurus esset ad Judæos, ul mandata ad cos ferrei. Maio tamen *nobis* pro simplici plurali majestati cohabere, quo Deus do se loquens utitur. Coni. Gesenii *Lehrgeb.*, pag. 663, 799. Hieronymus : « Pro eo quod et nos et alii omnes interpretes transtulerunt *nobis*, quod hebraico dicitur *lanu*, nescio quid volentes Septuaginta posuerunt, *ad populum istum*, quod penitus in Hebreo non habetur (videtur Grecos Interpres oculo aberrasse m versum sequentem, ubi legitur *populo huic*). Quando autem ex Dei persona dicitur *nobis*, illo sensu accipiendum est, quo et in *Genesi* legitur (t, 26) : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut sacramentum indicet Trinitatis. Quando enim in Evangelio (*Joan*, x, 30) legimus dicentem Dominum : Ego et Pater unum sumus, et *unum* ad naturam referimus, *rumus* ad personarum diversitatem. Sic Domino jubento Trinitas imperat. Proplerea autem non dicit Dominus, quem ire precipiat, sed proponit audientibus optionem, ul voluntas premium consequatur. Et Propheta non temeritate et arrogantia propriæ conscientia) se ire promittit, sed fiducia, quoniam purgata sunt labia ejus, et ablata iniquitas, mundalumque peccatum, n Chaldæus : *El quis ibit ad docendum ?* Nec Syrus *nobis* expressit. Cum essent qui ex hoc versu colligerent, hoc carmen esse omnium qua) Isaias edidit, primum, hanc sententiam Kimchi in Prefatione ad suum Commentarium in nostrum Prophetam refutare studet hac observatione : «Ex illo cap. vi, 8, *Quem mittam?* constat exstitisse Isaia ætate et alios, præter ipsum, prophetas; et revera vixit tunc Amosus, Zacharias, intelligens visionem Dei, et Oscas, Boeri filius. Ait : *Quem mittam ?* nimirum qui reprehendere sciai populum hunc : misi enim ad eum prophetas, et nihil profecerunt; respondit Isaias : *Ecce ego, mitte me!* quasi dicat : En! ego adhuc existo; quod si adhuc nihil profeci, forsan pndknm in posteram. » Qui «eii'iB verbi: mero ex lubitu mici tur. (Uoseuinullcrus.)

Fatilo : « Hi sunt, nit, viri misericordia*, sive quia misericordiam conscuuli, sive quia misericordia pleni, sive quia misericorditer a Deo donati sunt nobis : scimus quod viri isti nec sibi vixere, nec sibi sunt mortui; sed ei qui pro ipsis mortuus est, magis autem nobis omnibus. Facit eorum vita, eorum doctrina, et etiam mors ipsa in conversatione eminentiam, in prædicatione sapientiam, in passione sua patientiam : hæc nobis beati Apostoli contulerunt, quæ etiam usque hodie conferre non cessant, misericordia pleni, et sanctorum orationum fructibus. »

Et S. Chrysostomus, in homiliis De *Laudibus S. Pauli*, tom III : a Paulus coeli civis, Ecclesiarum columna, angelus terrestris, caelestis homo. Sicut enim missum in igne ferrum totum profecto ignis efficitur, sic Paulus charitate succensus totus effectus est charitas. n Paulus ergo fuit Seraphim, et Scraphicus Apostolus. Et rursum : « Misit, inquit, Christus Apostolos quasi sol radios suos; quasi rosa suavitates odoris sui; quasi ignis scintillas suas dispersit : ut sicut sol in radiis appareret; sicut rosa in odoribus suis sentitur; sicut ignis in scintillis suis aspicitur : sic in illorum virtutibus Christi potentia agnoscatur. Quis enim videns discipulos bcue instructos, non scientiam magistri collaudet? » S. Augustinus, in serm. De *Apostol-*
 "«Si *Apostol-*
 quinu» Pcr naturam, ut eam curarent ; super diemones, ut eos everterent; super elementa, ut ipsa immutarent; super mortem, ut eam contemnerent; super Angelos, ut corpus Domini consecrarent. Hæc etiam potestas data est eorum successoribus, secundum illud Apec, xi, 6 : « Hi habent potestatem claudendi coelum, et aquas convertendi in sanguinem. »

Et dixi : Ecce ego, mitte me. — Video enim te ad hoc me designare, cx eo quod sentiam labia mea calculo mundata, linguam solutam, el animo meo novam libertatem, et desiderium prophetandi a te inseri; præserlim cum simul me stimulet gloria Majestatis tuæ quam conspicio, et Seraphim quos volantes et paratos ad omne tuum obsequium intueor. Ha* rationes addebant animos Isaïæ, ulex liberali et alacri magnanimitate Deo ad rem tam arduam se offerret, etiamsi sciret se propterea dissecandum, inquit Origens in illud *Hom.* cap. x : « Isaïas autem audet, » e contrario Moyses ex humilitate, imo ex pusillanimitate quadam, Dei missionem tertio et quarto detrectavit, uti dixi *Exodi* cap. iv, et docet S. Hieronymus, *epist.* 142.

Ait igitur : « Ecco ego; » quæ locutio promptum animum ad parendum significat. Sic Abraham a Deo vocatus respondit : « Adsum, » *Genes*, cap. XXII, vers. 1 ; scu, ut est in llebræo et Græco : Ette ego. Sic Ananias, similiter vocatus a Deo, ait : « Ecco ego, Domine, » *Act.* ix, 10.

Sic et Isaïas audiens a Deo : « Quem mittam, et quis ibit nobis? » promptus occurrit : « Ecce ego,

mitte me, n *Isaïæ* vi, 8. Quapromptitudine nihil Deo gratius esse solet. Unde I). Ambrosius, serm. liadilla verba : « Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine. » *Psalm*, cxviit, 108, quærit cur Deus ad illam legationem non miserit Isaïam, antequam ille sua sponte ad eam se offerret? apteque respondet : a Utique, inquit, servulo suo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur invenerat, sed maluit eum spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui ut ipse se offerret præstolatus est; et quamvis ejus sciret affectum, exspectavit tamen vocem, ut cumlaret gratiam.

Isaïas ergo dat hic schema et exemplum perfectæ obedientiæ, qua Deo non jubenti, sed insinuant, tantum suam voluntatem, sponte prompteque se offert in omne discrimen. Hoc imitentur fideles, præsertim Religiosi, cogitantes se a Deo invitari ac vocari, ac consequenter Deum iis affare, ut ardua omnia generose et facile superent. Hæc enim est obedientiæ tam liberalis vis et merces. Vere dixit Religiosus ille : « Non timeo vocem obedientiæ, ad quidlibet, quantumvis arduum, me vocantis : ad eam me offero, præsto sum : » certus enim sum Deum, qui per Superiorem jubet, mihi affore. « Qui enim instat præcepto, prævenit auxilio, » ait S. Leo. Hinc perfecte obediens, instar Isaïæ, « prævenit præcipientem, » ut docet S. Bernardus, serra. *De Obedientia*. Nam « acceptus est regi minister intelligens, » *Prov.* xiv, 33. Hinc Regula nostra præscribit, ut non exspectemus Superioris præceptum, sed mox ut dat signum voluntatis suæ, prompte statimque illam exsequamur, et innuenti tantum pareamus, ac ad omnem ejus nutum quoquoersum procurramus. Hæc enim melior, Deoque, æque ac Superiori gratior est obedientia, quam illa quæ præceptum exspectat, uti docet D. Thomas, II 11, Quæst. CIV, art. 2. Et Albertus Magnus in *Paradiso anima*, cap. in : « Verus, ait, obediens nunquam præceptum exspectat, sed solum voluntatem Prelati sciens, vel credens, ferventer exsequitur pro præcepto. » Denique S. Bernardus loco citato : « Fidelis obediens, inquit, nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præripit præcipientem, parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes; totum se colligit, ut imperantis colligat voluntatem. » Ita fecit hic tam Isaïas, quam Seraphini expansis alis sistentes so Deo, ad omnem ejus nutum quolibet volaturi.

Nota Isaïam et Apostolos mitti debere a Deo : bæretici qui sponte se prædicationi ingerunt, nec a Christo, Apostolis et Episcopis sunt missi. Apostoli sunt non Christi, sed diaboli. Unde Christus vocat eos fures et latrones, *Joan*, x, inquit Chrysostomus, hom. 5 *De Joanne Baptista*.

9. Audite audientes, et nolite intelligere : et VIDEATE VISIONEM, ET NOLITE COGNOSCERE. — HOC 6st, audietis et videbitis, sed non intelligetis, vel non voletis intelligere et cognoscere, uti explicant Septuaginta, et ex iis S. Paulus, *Actor*, ultimo capito.

vers 26. Est hebraismus, et enallage inodorum; ponitur enim imperativus pro futuro : nam certum est Deum non imperasse Judais peccatum; quinimo evidens est eum voluisse et mandasse ut Judæi intelligerent, cognoscerent et exsequerentur sua oracula: ideo enim Prophetis jussit ut ea illis proponerent et edicerent.

Nota : Isaias prophetat hic de exoecatione Judæorum, tum sui temporis cæcorum et surdorum ad minas Isaiæ et Prophetarum, tum maxime tempore Messiæ; ac consequenter de eorum rejectione et reprobatione : sicut enim idem est fluvius, etiamsi alia et alia affluat et succedat aqua; ita Idem fuit semper Judæorum populus, etiamsi alii et alii homines in eo invicem sibi successerint, inquit S. Basilios, g. d. Scio, o Judæi! vos avido Messiam promissum exspectaturos; sed cum venerit, vos eum rejicietis : conciones ejus et miracula audietis et videbitis, sed non voletis cognoscere, nec credere ea esse opera Messim : quinimo dicetis eum in Beelzebub ejicere dæmonia. Haec S. Basilius, Chrysostomus, Cyrillus et Hieronymus.

Ver. 10. 10. EXCÆCA cor POPULI HUIUS, ET AURES EJUS aggrava. — Pro *ercaca* hebraico est JflVH («asmen, id est impingua»), incrassa, hoc est, excæca et obdura. Cor enim crassum et pingue, scilicet luxui et ventri serviens, ineptum est ad capiendum cœlestia, ac proinde hebes et cæcum. Excæcatur quid? cor non aliud, quam mentis quædam obesitas et hebetudo ad videndum et gustandum divina, atque obstructio impediens cœlestis doctrinal admissionem, influxum et intellectum, ut non possint verba sequentia. Cor enim et aures non corporis, sed mentis intelligendæ sunt : mens enim ipsa est cor, est auris, est oculus, scilicet spiritalis; mens enim per se videt ut oculus, audit ut auris, sapit ut cor : eminenter enim in se continet cor, oculos, aures, nares omnesque sensus corporis.

Secundo, excæcatio proprio ad intellectum pertinet; aggravatio sive obduratio ad voluntatem; utraque et peccatum est, et pœna peccati, et causa peccati. « Cœcitas, inquit S. Augustinus, lib. V *Contra Julianum*, cap. ur, quam solus removet ille luminator Deus, et peccatum est, quo in Deum ei ut non creditur ; et pœna peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur; et causa peccati, cum aliquid mali, cæci cordis errore committitur. Haec concupiscentia carnis et peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis; et pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientiæ; et causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis, n. Sic Judæi ex

cæci cordis errore et duritie Christum vexarunt et occiderunt.

Tertio, ad excæcationem duo requiruntur • primo, pravus affectus, quo quis non videt recipere lumen, vel etiam impedimenta objicit (ut qui claudit fenestram, radios solis a se excludit) illuminationi divini», qua Deus per se, vel per Prophetas aut Apostolos, res ad salutem necessarias sufficienter proponit, explicat et confirmat. *Secundo*, inde sequitur carentia, sive privatio luminis divini, indique moralis impotentia ad videndam veritatem. Sic Judæi videntes Christum tot faccio signa, ut per ea credere possent et Umerentur ipsum esse Messiam, lucem hanc repudiarunt, et sic excæcati fuerunt, idque propter suam avaritiam, ambitionem, invidiam, etc., quam a Christo taxari videbant. Sic et obduratio, *primo*, est improbitas, sive malitia volentis peccare, et nolentis facere officium debitum; *secundo*, est pertinacia et firma adhæsiō ad illam, puta ad aliquam voluptatem, vel bonum illicitum, ita ut nec monitis, nec consiliis, nec minis, nec promissis, nec præmiis, nec flagellis, nec ordinariis Dei inspirationibus et gratiis inde avelli se sinat. Audi miram excæcati et obdurati duritiem. Irenæ piæ Imperatricis successit Nicephorus Iconoclastarum et Manichæorum patronus : hic dum Ecclesiam gravibus premeret exactionibus, omnium ordinum suscitavit querimonias et lamenta. Monitus hac de re a Theodosio Salibara patricio respondit : « Si Deus obduravit cor meum ut Pharaonis, quid boni erit his qui sub manu mea sunt a iNicephoro? Theodosi, noli exspectare prater ea quæ vidisti. * Hic ergo omnes fere Imperatores ambitionibus, luxuriis et barbaricis crudelitatibus superavit. Quocirca Deum vindicem sensit; nam ScUvino-rmn princeps Grumus ejus recisum caput, per dies complures e sublimi ligno suspendit, posteaque ipsum cute nudans, et argento forinsecus vestiens, bibere ex eo Sclavinorum principes exemplo suo docuit gloriabundus. Haec Zonaras, tom. III, et alibi.

Quarto, S. Hieronymus, S. Thomas, Hugo, Haymo et Glossa putant hæc esse verba Isaiæ, quasi Ipso oret, dicatquo : Excæca, Domine, Judæos, ut sic Apostoli possint ad Gentes, casque illuminent. Verum S. Cyrillus, Lyranus, Forerius; Adamus et Sunlhai passim recentiores verius censent hæc esse verba Dei ad Isaiam : hoc enim exigit filium et connexio orationis. Coepit enim Deus loqui, et pergit, ac tandem concludit : « Ne forte convertatur, et sanem cum. » Quæ sine dubio sunt verba Dei.

Dices : Ergo Deus præcipit Isaiæ ut decipiat et excæcet Judæos? Respondeo, nequaquam. Sed duplex est sensus. Prior, « excæca, » id est ita obscure per ænigmata et parabolas tua Judæis propone, ut ipsi non intelligant, sed obnubilentur et excæcentur : sic enim fecit Christum docet S. Joannes, cap. xi, vers. 40, ubi citat hunc Isaiæ locum. Posterior et verior sensus est, < ex-

(1) Sanctorum Burder (*Oriental Customs*) refert ex isaiæ p. » munim viatorum, morem esse in Oriente orbare > d tempus oculorum usu illustres viros, quos pœ m* mukuro, se< i levioribus decreverit princeps. Horum igitur oculi pice quadam liniantur, quam consuetudinem ut symlicam forsitan uxnuat Propheta.

cæca, » Id est p̄redlc eos excæcandos : sæpe enim verba rcalia per mentalia exponenda sunt, uti ostendi *Canon. XXIX, g. d.* Omnino Judæi per peccata sua excæcati a me deserentur, magis excæcābuntur et obdurabuntur : et ita fiet, ut frustra eis concionoris, tam tu, o Isaia! quam tu, o Christel nec enim ipsi suos inveteratos mores mutabunt, nec justitiam et salutem assequuntur; ita tainen, o Isaia! et p̄radio eos excæcandos, ut sciant hæc a me p̄rævisa et p̄rædicta, ul Christus hoc eis objicere possit; undo Septuaginta vertunt : *Incrasatum est cor eorum* : S. Joannes vero, cap. xn, vertit, et legit : « Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum. » Id factum est, quia eidem verbo Hebræo alia et alia substituerunt pimela. Si enim puñetes JOCO *hasmen*, erit impingua *ea-cceca*; simaren *husman*, erit *excacalum est*; si DOCTI *hismin*, erit *erexcavit* : quæ omnia sensu idem sunt, pro quo nota :

Homodi- *Quinto*, hominem proprie obdurare et excæcaro
reçu n seipsum, hoc enim est, quod ait Sapiens cap. n,
Duuf?n- 21 : “ Exca?cav\l enim illos malitia eorum; n po-
ilrocu. sitiva ergo causa excæcationis, est propria excæ-
cati malitia. Deus vero indirecte excæcal et obdu-
rat, quia impiis lumen veritatis et grati® sensum
subtralpt, atque errorum ctexoecationls occasio-
nes cis objici sinit, ad puniendā eorum peccata,
ut fusius dixi *Can. XXVII, q. d.* P̄redic, o Isaia! quod Judæi ob pravos suos affectus directe se excæcabunt et obdurabunt, ne audiant tuas neque ac Christi p̄redicationes, ego vero indirecte eosdem ob peccata excæcabo, eo modo quo dixi. Ergo Judæi excæcati sunt primo, a se; *secundo*, a Deo; *tertio*, ab Isaia : a se directe et positivo, a Deo indirecto et permissivo ; Isaias vero excæcavit cos, id est p̄rædixit eorum excæcationem. Quare exsecranda est blasphemia Calvinī dicentis, Deum proprie et directo Judæos, Pharaonem aliosque impios excæcasso et obdurasse, contra quam egi Roman, ix, 17, et *Exodi* vu, 1. Quocirca cavendus est hic Vatabli commentarius, ab hærticis depravatus, qui -rè aures *ejus aggrava*, sic explicat : *Velut mole aliqua obtura, sordibus aut alia re imple, ne possint exaudire*; et aliorum qui vertunt, *inunge, oblini, obtura unguento pingui*; item, *obstina cor populi hujus*. Illice enim nimis duro dicuntur, Deumque active, directo et positive impios obduraro significant.

Denique S. Clemens, lib. III *Consti!*, *Apost.* cap. vi, hæc isaiaë verba recto adaptat ils qui negligenter et dormitantor audiūnt verbum Dei, ejusquo doctores et p̄ræcones.

Ne foute videat oculis suis. — Rursum hæo prophetice per futurum exponenda sunt, g. d. Ex hac Judæorum excæcalione omnino flet, ul non videant, non intelligant, ac consequenter ul non convertantur ac sanentur. Nam, ut pulchre ait votus doctor : « Deus non hic sanitatem volentibus denegat: qui enim sic intelligit, absolvit hominem, damnat auctorem (Deum); sed contradicentes so

sanare nolle pronuntiat : frustra enim ad conferendum remedium promissa est bonitas medici, j̄ntemperantia contradicat infirmi; » si videlicet infirmus nolit sequi consilia, et diætā a modico p̄ræscriptā, uti Judæi noluerunt sequi fidem et legem Christi,

11. Et dixi : UsQüEQCo, Domix e? — g. d. Quamdiu hac pœna excæcation s Judæi mei populares punientur? *secundo*, et aptius, q. d. Quo evadet hæc Judæorum caecitas et durities, æque ac tua, o Domine l derelictio et furor in eos? huic enim interrogatione apte congruit seqqens responsio Domini

Doſée DKSOLEXTUB CIVITATES ABSQLB HABITATORR

— Pro donec hebraica eft ip̄ ad, id est lAsgie ad desolationem civitatum tq̄tius Judææ, g. d. Eorum cœcitas et durities quæ rueam iram inflamat, hue evadet, ut gens lota desoletur, nec ante cessabit donec omnes eorum urbes vastentur a Tito et Vespasiano, a quibus Judæi vel occidentur, vel fuga aut captivitate in totum orbem dispergentur, ita tamen ut toto orbe terrarum non intereant, sed per propagationem sobolescant et multiplicentur, ut sequitur. Ita S. Hieronymus, Rasilus, Cyrillus, Ilaymo et Rupertus, qui docent Isaiam loqui de excidio Judæorum per Romanos, non per Assyrios, ut vult S. Chrysoslomos, nec per Cbaldmos, ut vult Vatablus.

12. Et lohçe faciet DoxiNLS homives. — Loquitur do so in tertia persona, q. d. Ego Dominus ablegabo Judæos a sua patria, faciamque eos extorres, ut toto orbo vagentur.

Et mul t i p l i c a d i t u b. — Gens Judaica, licet pene excisa, tamen quia natura sua facunda est, et quia multas habet uxores, rursum multiplicabit se. Septuaginta vertunt, *et multiplicabuntur derelicti super terram*; Chaldaeus et Vatablus afiter vertunt sic, *unique desolatio multa in terra* (|).

13. Er adhuc ix ea decimatio, — seilicet (aciepfla vel tollenda est, g. d. Gens Judaica ita multiplicans se post excidium Titi, nirmiu post 50 agnos ab Adriano Imperatore ita vastabitur, ut quasi e decem vix unus relinquatur; hoc enim est hic decimare : non enim capitur proprie, ut sit idem quod unum o decem tollere; nam Adrianos Judæos iterum rebellantes majore clade quam Titus affecit, et pene delevit, adoo ut edicto prohibuerit fugitivos ad terram suam regredi, eaiquo aspicere : unde sio dispersi Judoii miserrimi, ostentui et derisui fuerunt, sunt et erunt, uti p̄rædicit hic Isaias. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertos, Ilaymo et alii.

Nota : l'ro *decimatio* hebraico est rn' l'Úp usi- D*cj3>>- ría, quod denarium, decimam vel decadem signifleet. Unde varie a variis explicatur.

Primo, sio, « decimatio, » id est decem tribuum Pruno, abductio in Assyriam, fiet in Israel.

(1) Melius cohaerebit sensus antecedentibus si vertas, *multiplicabit diet Qu<r fuerat derelicta*, rive multo tempore derelicta mt.

Secundo, Vatablus sic, *q. d.* Adhuc in Juda erit decas, id est dccem reges (lot enim fuerunt a Joatham filio Ozi® usque ad Sedeciam); et decimo (Sederia) regnante iterum ejicientur Judæi, et destruentur.

Trtin. *Tertio*, Adamus, *q. d.* Novem Judæorum partes ▼ astabuntur a Romanis, decima pars Deo debita ei dabitur, eritque semen sanctum (ex frugibus enim decimæ erant sacra? Deo), hoc est, decima Judæorum pars convertetur ad Christum. Ita et S. Rasilius. Arias, Osorius, Pintus et Alcazar in *Apoc.* cap. xi, vers. <3, notat. 11.

Qoirtû. *Quarto*, Sanchez, *q. d.* Novem Judæorum partes perdentur ab hostibus, puta Chaldæis vel Romanis; decima pars reliqua a Deo racemabitur et perdetur, eritque quasi gens furori ejus addicta et devota, non aliter quam victima altari et culto.

Citato. *Quinto*, idem: *Deamare*, inquit, est decies vastare, et n decimatio » est decies repetita vastitas, *q. d.* Sæpius et multoties vastabitur Juda : denarius enim est symbolum multitudinis ; unde aliqui decem Judæorum vastationes post tempora Jnsajæ enumerant hoc modo : *prima* facta est a Salmanasare, qui decem tribus abduxit; *secunda*, a Sennacherib; *tertia*, ab Asarhaddon, qui Manassem regem vinculum abduxit; *quarta*, a Pharaone Nechao, qui Josiam occidit; *quinta*, a Nabuchodonosore ; *sexta*, a Nabuzardan; *septima*, ab Antiocho Epiphane; *octava*, a Pompeio; *nona*, a Tito; *decima*, ab Adriano.

Sota. *Sexto*, aptissime Chaldæus : Judæi, inquit, deciniabuntur, id est unus ex decem relinquetur ; decima Judæorum pars tantum remanebit, sicut post vindemiam vinea racematur, id est racemi reliqui colliguntur, ut ex dccem vix unus remaneat. *Decimare* ergo hic idem est quod *racemare*. Ita enim racemavit Judæos Adrianos, ut dixi.

Et convertetur, et erit ne ostensionem. — Nota enallagen Hebraicam, qua verba *convector, reverter, addo, adjicio*, ponuntur pro adverbiiis *rursum, iterum, ultra* : < convertetur » ergo, a et erit in ostensionem, » id est iterum erit in ostensionem. Sic dicitur *Psalm*, txxxiv, 7 : a Tu conversus vivificabis nos, » id est tu iterum vivificabis nos; et *Psalm*, cap. uxxvn, vers. 41 : a Conversi sunt, et tentaverunt Deum, n id est iterum tentaverunt Deum : eadem phrasis crebra est in Psalmis. Ila Forerius.

In ostensionem. — *Primo*, ut omnibus gentibus Judæa vastata ostendatur in exemplum justæ vindici® Dei, quo percellantur aliæ gentes, ne sua impietate Deum irritent.

Secundo et melius, « in ostensionem, » ut scilicet Juda sit ostentui et risui Gentibus, ut ab illis digito ostendatur quasi stultus et stolidus (Hebraice **enim** *baar*, stultum significat), vel quaa infamis ob tanta crimina, æque ac supplicia sua, juxta id quod comminatus est eis Moses, *Dealer*.

cap. XXIX : « Et dicent omnes Gentes : Quare sic fecit Dominus terne huic? Quæ ast hæc ira furoris ejus immensa? Et respondebunt: Quia dereliquerunt pactum Domini. »

Tertio, Hebraice nyab *lebacr* verti potest, *erit in depastionem*, id est, ut Septuaginta vertunt, *in depredationem* ; male enim aliqui codices legunt, *in deprecationem*.

Quarto, verti potest cum Chaldæo, *erit in combustionem*.

Sicut terebinthus (1), et sicut quercus, quæ expandit ramos suos, — scilicet aridos et demortuos, ideoque deformes : pro *expandit* enim Hebraice est *bescallechet*, id est defluit, emit, deicit folia, ut solos nudosque ramos aridos, cosque paucos et curtos expandat et ostendat, qui idcirco hebraico vocantur F*OXO *mattsebet*, id est subsistentia (*bam*, id est in eis, scilicet terebintho et quercu), ex qua rursum in vere germen novum revirescat, et semen sanctum quod sequitur suppullulet. Unde Chaldæus vertit, *erunt sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ cum defluunt folia ejus, videntur quasi arida, et adhuc retinent humorem, ut ex cis sustentetur semen*; et sic dixit cap. i, vers. 30 : a Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis. »

Secundo, Septuaginta *mattsebet* vertunt, *thecam* habent enim, *erunt sicut glans quæ excidit de theca sua*. Sicut enim hæc est pabulum porcorum, sic Juda erit præda hostium. Alii vertunt, *erunt sicut castanea quæ excidit e theca sua, q. d.* Sicut castanea quamdiu spinosa theca includitur, tuta est; sed ubi ea se aperit, prædaest porcis : ita Israel quamdiu Dei vallabatur præsidio, tutus erat ad hostibus ; nunc eo nudatus, eis erit in direptionem. Ita Sanchez.

Tertio, Vatablus vertit, *sicut ulmus et quercus cum fulcrum cis submittitur, sic semen sanctum erit fulcrum quæ*, sicque explicat : Sicut in ulmo et quercu abjectis foliis est vis quædam generatrix, cujus ope vere novo rursus folia et frondes emittunt: sic se habebunt incolæ Judæ, qui cum mortui esse putabuntur in Babylone, tum reduces reflorescent, producentque semen sanctum, id est filios sanctos, ita ut ex eis nascatur Sanctus sanctorum Christus Dominus.

Semen sanctum erit id quod steterit in ea. — Theodotion vertit, *semen sanctum erit columna foundationis* ejus. Hebræum enim *mattsebet*, significat statuum, columnam, fulcrum, statumen. Aquila vertit, *semen sancUim erit germen ejus, q. d.* Licet arbor hæc (terebinthus vel quercus) id est Judæorum populus videatur in clade Titi et Adriani esse emortuus tamen servabitur in ea aliquod germen et semen sanctum, scilicet Christus Dominus, qui columna est et basis totius sanctitatis : cujus

(1) Terebinthus multo tempore vivit. Antequam pereat, ex radice ascendit surculus quem in locum arboris surgere mox videas, ita ut arbor ista quadam immortalitate prædita videatur, (Jahn, *Archæcol. Bibl.*)

mox rami tofum orbem implebunt, per quem reliqua? Judæorum salvabuntur, cteui quasi olive fructifera Gentes quasi oleastri inserentur, Rotti, xi, 15. Ita fere S. Hieronymus, Chaldæus et alii. Solet enim Propheta a tristibus ad læta, a terrenis ad soiritualia avolare, Judæisque afflictis promittere Christum Salvatorem. Unde *secundo*, « semen sanctum, » hoc est propagatio sancta, sunt Judæi in Christum credentes. Idem enim hic dicitur cum eo quod dixit, cap. iv, vers. 3 : « Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, etc., sanctus vocabitur. » a Semen ergo sanctum » sunt Apostoli, alii-

que primi Christiani, ex quibus «anctorum genui toto orbe propagatum est.

Nota : yot *zera*, id est semen, Hebrmi vocant non tantum grana seminis, sed et ipsas stirpes, surculos ac germina, ex quibus quasi ex semine progengerantur folia, frondes el fructus. Non ergo ipse truncus arboris, sed rami sive stirpes m trunco vocantur hic *semen* : truncus enim es ipsa arbor in qua stat hoc semen, id est stirpes et rami, quos proinde vocat hebraica *mattsebet*, quasi statumen futura germinationis et propagationis, uti vertit noster Interpres.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic secunda generalis Isaiaë prophetia, quæ protenditur usque ad cap. xin, factaque est sub Achaz rege pessimo [prima enim est ea, quæ a cap. i huc usque expósita est, factaque est sub Olia d Joatham]. Hac præcipue agit de Emmanuele ex virgine nascituro, ejusque salute, victoria, gratiis et triumphis. Hoc ergo capite Achaz et Judæis timentibus excidium a Syris et Samaritis, promittit Isaías opem et libratíonem, Syris vero et Samaritis excidium intentat. Secundo, vers. IO, hujus rei offert el dat signum Emma nudis nascituri ex virgine. Tertio, vers. 47, Achaz et Judæis incredulis cladem per Ægyptios, et excidium per Chaldæos comminatur.*

Nota : Sequentia capita vu, vm, IX, x, esse connexa, et idem quod jam dixi repetere et inculcare; nam cap. vin, docet Emmanuelem vocandum celerem prædatorcm : quia per Assyrios regnum Syrice et Samarice, per se vero regnum diaboli vastabit. Cap. ix, sex alia nomina, potentiam et dotes Emmanuelis significantia, assignat, rursumque Syriæ et Samarice vastitatem comminatur. Cap. x, Judæorum et Ezcchiæ ob sidionem et afflictionem per Assyrium Sennacherib, deinde fuse ipsius Sennacherib exitium et cladem c* ab angelo illatam denuntiat.*

1. Et facium est in diebus Achaz filii Joatham, filii Oziæ regis Juda, ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Jerusalem, ad præliandum contra eam : el non potuerunt debellare eam. 2. Et nuntiaverunt domui David, dicentes : Requievit Syria super Ephraim, el commotum est cor ejus, et cor populi ejus, sicut moventur ligna sylvarum a facie venti. 3. Et dixit Dominus ad Isaíam : Egredere in occursum Achaz tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscina) superioris in via Agri Fullonis. 4. Et dices ad eum : Vide ut sileas : noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, el filii Romeliæ : 5. eo quod consilium inierit contra te Syria in malum Ephraim, et filius Romeliæ dicentes : 6. Ascendamus ad Judam, et suscitemus eum, el avellamus eum ad nos, et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel. 7. Hæc dicit Dominus Deus : Non stabit, et non erit istud : 8. sed caput Syriæ Damascus, et caput Damasci Rasin : el adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus : 9. el caput Ephraim Samaria, et caput Samariæ filius Romeliæ. Si non credideritis, non permanebitis. 10. Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens : 11. Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra. 12. Et dixit Achaz : Non petam, et non lentabo Dominum. 13. Et dixit : Audite ergo, domus David : Numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis el Deo meo? 14. Propter hoc dabit Donfitius ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. 15. Butyrum et mei comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. 16. Quia antequam sciat puer reprobare malum, et

eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum suorum. 17. Adducet Dominus super te, et super populum tuum, et super domum patris tui, dies qui non Mèneront a diebus separationis Ephraim a Juda cum rego Assyriorum. 18. Et erit in die illa : Sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api, quæ est in terra Assur; 19. et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium, et in cavernis petrarum, et in omnibus frutetis, et in universis foraminibus. 20. In die illa radet Dominus ianovacula conductæ, in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, capulet pilos pedum, et barbam universam. 21. Et erit in die illa : Nutriet homo vaccam boum, et duas oves, 22. et præ ubertate lacticomedet butyrum : butyrum enim et mei manducabit omnis qui relictus fuerit in medio terra. 23. Et erit in die illa : Omnis locus ubi fuerint mille vites, mille argenteis, in spinas et in vepres erunt. 24. Cum sagittis et arcu ingredientur illuc : vepres enim et spinæ erunt in universa terra. 25. Et omnes montes, qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum et veprium, et erit in pascua bovis, et in conculcationem pecoris.

I. Et pactum est in diebus Achaz. — Procédons prophétia, cap. vi, contigit Isaïæ anno quo mortuus est Ozias : ergo ab illa usque ad hanc fluxerunt sedecim anni, quibus regnavit Joatham pater Achaz. Sub Joatham prophetasse quædam Isaïam, patet ex cap. i, vers. t ; quænam illa fuerint non liquet : non enim in serio capitum servatur series temporum, ut patet in Jeremia : nonnulli censent visionem cap. pñcccd. contigisse mortuo Ozia, cum jam regnaret Joatham (I).

Ascendit Rasin. — Vide historiam, lib. IV Reg. cap. XV et xvi, et lib. II Paralip. cap. xxviii, ubi dicitur Judæam ob peccata Achaz graviter et sæpius Deo puniente fuisse vastatam a regibus Syriæ et Samarite, ac tandem cum ab eis Achaz metueret obsidionem et excidium, implorasse opem Theglathphalasar regis Assyriorum.

Et nox potuerunt debellare eam. — Est prolep-

(1) Ista secunda pars prophetiarum Isaïæ complectitur primo, legationem Isaïæ ad regem Achaz, cap. vii; secundo, communicationem vaticinii cum populo, cap. viii; tertio, repetitionem et amplificationem prædictorum, cap. ix, x, xi.

Cum Rasin Syriæ et Phacee Israelis regibus armis sociis iherosolymitanis invadentibus, cap. vii, vers. 1, Achaz rex iherosolymitanis subditis timore percelleretur, 2, Deus ad eum mittit Isaïam : filium assumi cœquilem jubet, et locum sermonis habendi designat, 3.

Porro Propheta, primo, jubet Achazum ponere motum, et spernere consilia hostium, 4-6.

Secundo, prædicit Indemnitatem Judææ, Israelitici autem regni post designatos annos Interitum, 7 ».

Tercio, uffert signum vaticinii confirmatorum, quodcumque postulare regi libuerit, 10-11.

Quarto, reprehendit Achazum optioni pertinaciter remittentem, 12-13.

Quinto, auctarium adjicit per vaticinium remotioris epochæ, de Messia ex Virgine matre nascituro, 14-15; et per vaticinium prioris epochæ, et ad liliu Isaïam contrahi dicitur. continebitur, scilicet de Hadot et Phaceo iherosolymitanis, 18 ; de gravissima iherosolymitanis Clade ab Ægyptiis et Assyriis infligenda, 17-11 ; et de hominum infrequentia ac regionis vastitate et horrore, hanc cladem secuturis, 15-16.

sis : hæc enim verba postponenda sunt; nam hæc Isaïæ prophetia præcessit, fuitque causa hujus liberationis: nam cum jam ingrueret rumor belli, et metus Rasin et Phacee Judæam inhiantium, promisit Isaïas Deum, qui antea immiserat Rasin et Phacee in Judæam ut eam punirent, nunc eandem tutaturum, irritosque eorum conatus redditurum, eo quod ipsi non pjssu et nutu Dei, ut ante, sed proprio motu et ambitione Judæam jam plane perderet et evertere cogitarent. Ita S. Thomas.

2. Et nuntiaverunt domui David. — Id est duabus tribubus quæ adhæserunt stirpi Davidis, cum decem aliæ facerent schisma, crearentque sibi regem Jeroboam. Secundo, et aptius, a demui, » id est familiæ regiæ Davidis, puta regi Achaz, ojusque fratribus et cognatis. Unde sequitur : « Et commotum est cor ejus, » scilicet regis. Vide Can. XVII.

Requirit Syria, — g. d. Syria et Rasin ejus rex junxit se, et, ut Septuaginta vertunt, conspiravit; et, ut Vatablus, societatem tñit cum Ephraim, id est cum decem tribubus, quarum caput erat Samaria sila in tribu Ephraim, puta cum Phacee rege Israel, contra Achaz et duas tribus Juda et Benjamin illi adhaerentes, ilique subjectas. Sio Ileg. vii, dicitur : a Requievit Israel post Dominum, » id est iterum sociavit se Domino, coepit rursus Deo adhærere, cumque coiero.

Et commotum est cor ejus (expavit, percussus est, contremuit) sicut ligna a facie venti, — commoventur et impelluntur. Significatur Minima Achaz et Judæorum trepidatio. Qualis enim erat rex, talis erat et populus : similes habebant labra lactucas. Regis est esse cordatum in rebus tristibus, et pavida populi corda animare : verum rex impius et pavet ipse primus, et pavoris auctor est subditis. Semper enim pavet mala conscientia.

3. Egredere. — Achaz impius afflictus non confugit ad Deum in templo, sed urbe egreditur ut tecum deliberet de modo bellum hoc evadeudi ;

unde cl licet indigno jubetur occurrere Isaias, et promittere victoriam.

Qui derelictus est Jasub filius tuus.—Hebraice est, *Sear Jasub filius tuus*; filius ergo Jsaie dictus est *Scar Jasub*. Ita Vatablus, Pagninus, Osorius, Forerius. Noster Interpres cum Septuaginta decurtat nomen, solumque eum vocat *Jasub*, tum ut innuat mysterium latens in voce *Sear*, quod mox explicabo, tum quia sic siepe alibi fit, ut cum Idu-m-ra vocatur *Huma*, *Jsaie* xxi, 11, Jerusalem vocatur *Salem*, Hierosolyma *Solima*, Ren Ammi vocatur *Ammon*, *Gen.* xix, 38, Belhlcmites vocatur *Lcmities*, *I Paral.* xx, 5, in Hebræo. Sic Mardocheus dicitur fuisse a de stirpe Jemini, » *Esther* cap. n, id est de Benjamin, sive Benjaminita, uti explicatur *Esther* xi.

Nota: Deus non tantum per res et symbola, sed etiam per nomina solet prophetare. Sic enim, *Osee* cap. i, jussit proles suas nuncupare: « Non misericordiam consecuta, Non populus meus. » Sic Christo, cap. scq., imponit nomen; u Accelerera spoli.*| detrahare, festina prædari. » Ita et hic Isaias Dei instinctu filio suo imposuit nomen *Sear Jasub*, id est derelictus redibit, vel reliquiae convertentur, ut significaret populum Judaicum, qui cladibus præcedentibus a Rasin, Phacee, et aliis illatis supererat, ab excidio quod eis hi duo reges jam intentabant, liberandum esse: hacque de causa jussit Deus, ut Isaias paler filium hunc suum duceret ad Achaz.

Fabulantur Judæi Isaiam duos habuisse filios, scilicet Rabsacem, qui transfugit ad Assyrios, et hortatus est Judæos, ut se pariter Assyriis dederent, *IV Jicg.* xvi», et hunc, qui propterea dictus est *Sear*, id est derelictus, quod alio fugiente ad hostes hic apud patrem relictus sit.

Alii filium hic non carnis, sed disciplina? accipiunt, ut filius sit idem quod discipulus Isai e, quomodo)\ *Jicg.* vi, vocantur filii Prophetarum eorum discipuli. Ila R. Salomon et R. David ex R. Jonalha. Inde Chaldæus vertit, *egredere nunc in occursum Achaz, tu et reliqui, qui non peccaverunt, et qui conversi sunt a peccato discipuli tui*: quasi jubeatur hic Isaias cum discipuli-» suis egredi in occursum Achaz. Hoc seculi nonnulli Catholici, opinantur Isaiam non fuisse uxoratum, sed cœlibem. Verum -w *qui derelictus esi filius tuus Scar Jasub*, simpliciter et plano significai eum fuisse filium Isaie naturalem et secundum carnem, non discipulum.

Trflpol*-
fil.

Tropologice, *Scar Jasub* significat justos et sanctos, qui sunt verum Dei semen ex Deo mti, ex omni suo periculo el angusliis tandem incolumes Deo dupe evasuros.

Allegorico, Achaz sunt Judæi, Isaias est Christus, Jasub sunt Apostoli Christi, qui multos Judæoruin ab exitio æterno liberarunt, et ad Christum ac salutem converterunt.

Anagogice, quomodo a terrenis ad cœlestia quis convertatur, el perducatur, vide apud S. Ba»ilium.

Im via Agri Fullonis,— ubi ob vicinum aqueductum piscio® (1), id est lacunæ superioris, plurca erant oiDcin® fulloni®, quæ in urbe ob inopiam aquarum et loci esse non poterant: fullones enim ad pannos purificandos et tingendos copia aquarum indigent, atqu i loco aperto ad eos siccandos.

4. Vide ut sileas. — Vide ut quiescas, ut quieto sis animo, et secure recumbas in mea hac promissione et protectione, ne timeas Syros et Samantas, *q. d.* Tu, o Achaz! cum tuis percelleris et trepólas audito rumore hostium, pone hos metus, hos fluctus, sis animo tranquillo: ego tuebor te cum urbe. Ita Cyrillus, Procopius et Haymo. Inde sequitur: a Noli timere. » *Secundo*, «vide ut sileas, » *q. d.* Noli desperare, et desperabundus Deum blasphemare (erat enim Achaz impius): noli etiam trepidus cogitare de imploranda ope Assyriorum; sed quiesce fidenter in Deo, ejusquo auxilio quod libi promitto (2).

Noli timere a duabus caudis titionum fumigas- Dnsan. nu». (Qu® sint h® caud® titionum explicat sub-11 UUo* dens:) in ira (hebraice enim *bet*, id est tn, saepe capitur pro *p min*, id est *a, ab*) furoris Rasin et filii Romel im. — Hos ergo duos reges Syri® et Israel assimilât duabus caudis, sive extremitatibus titionum, qui igne extracti fumigant, sed mox exstinguuntur: quia pari modo hi duo reges ira, superbia et animositate bellandi contra Judæos acci nsi, solum fumum, id est molestiam, scilicet metum aliquem, Judffiis attulerunt; nam ignis, id est vis et potentia eorum, mox cum regno extincta et deleta est a Theglatphalasar rege Assyriorum, *IV Reg.* xvi et xvii.

6. Ascendamus ad Judam (ad Judæeos), et susci- vera.e. tenus eum, — bello eum laccessamus.

Et avellamus eum. — Hebraice r"13JPp35 naôhienna, id est *diffindamus*, vel *abscindamus eum*, scilicet ab Achaz, et a corona ac stirpe Davidis, trahamusque eum ad nos. *Secundo*, findamus eum in duas partes, quasi dicant: Partiamurinler na* regnum Judæorum, ut partem unam occupu«* Syri, alteram Samarita?.

(1) Piscina hæc implebatur aquis fontis Siloe, ex quo deducebatur rivulus dictus *u ogtl*, vol Fullonum. Prope uniros ci nd Orientem Jerusalem sita erat, in eo loco undo sub regno Exechtæ impius Habsaces ruinis Jndiris intentavit. Forsan rex Achat luno cum magnalibus ad extremum aqmoduclu in adorai, ut mœnia urbis visitaret, voi ut videret an fontem Siloetqua> piscinam nutriebat, obturaro aut aquas indo defluentes deflectere, el sio boatibus omnem aqua» copiam abstraheret.

(2) Solet Deus m adversitatibus quietem seu silentium suis indicare, contra quam mundus solet. Mundam enim aut desperation*) obruuntur, aut fielle tumultuantur et conturbantur: quibus autem Deus «se offert, pun opus est eis mundano presidio, sed quo magis quioverml, magis in tuto sunt; quietis enim pectoribus sese diffundit copiosius spiritus ille divinus. Hic quoquo cogita quantum possit tiducia in Deum; quam st trepidantia corda admittant m maxima rerum perturbatione, qualis tunc orat, possint ex summa trepidatione ad summam quiere-v ac tranquillitatem transferri. (Forerius.)

Tib*1 Et PONAMUS REGEM IN MEDIO EJUS (II! CO) FI-
uuM Tabeel. — *Tabeel* hebraice significat bonum
et commodum Deum. Unde aliqui putant « Ta-
bcel » esse nomen idoli, sive Dei Gentium, cuju*
cpilhetum est bonus, vel optimus et maximus,
quasi dicant: Ponamus in templo Judæorum deum
nostrum Tabcel excluso Deo ipsorum, ut sic no-
biscum coalescant in unum regnum, æque ac fi-
dem et religionem : line enim de causa Jeroboam
fecit idola, puta vitulos aureos, ut populum sibi
devinctum delineret. *Secundo*, Chaldæus vertit, po-
namus in eo regem qui nobis bonus sit et commo-
dus. Verum tñ filium significat *Tabeel* hominem
fuisse, non idolum : rursum non *Tabeel*, sed
ejus filium designatum fuisse regno Judæ. *Tabeel*,
ergo fuit nomen proprium viri, qui vel sanguine,
vel arcta amicitia et obligatione junctus fuit cum
Rasin et Phacee regibus, cujus proinde filium
virum strenuum, sibi obstrictum voluerint
creare regem Judææ, ita tamen ut eis maneret de-
vinctus, verbi gratia subjectus aut feudatarios.
Ita Cyrillus et alii (1).

(1) < Et ponamus regem, » etc. Hebraico, *et constitua-
vius regem in ea*, sive, vel *constituamus regem*, ut sensus
sit : *rei* partiamur terram Judaicam inter nos, *vel* prefici-
camus ei regem, nobis obnoxium, clientem fiduciarum,
uti rex Ægypti Judææ preferii Eljakimum, vid. II *neg.*
xxin, 34, *filium Tabeclis*, unum fortasse cx iis qui contra
gentem Davidica® conspiraverant, infra cap. viii, II.
Chaldæus accepit nomen ut commune et appellativum,
vertit enim, *eum qui nobis placuerit*; sed id plane abs re
est. Ijebrei interpretes hic confugiunt ad Cabbaiapi, et
illam quidem Gabbate speciem, quam *Albam* vocant,
qua alphabetum in duas dispescitur partes, ita ut undecim
Intere posteriores undecim prioribus recta subjiciantur,
et in scriptione, veri nominis occultandi causa, oppositæ
pro oppositis sumantur. Quo artificio adhibito in nomine
Tabeel, id reddet nomen quod idem censeri posset cum
Hemalia. Ac si sensus sit : Filium Remali®, sive Pecha-
chum, sive quem ejusdem stirpis, aut fratrem ejus. Ahasi
loco constituendum esse regem. Nec alienum fuisse a
Prophetis, hujusmodi arte vera nomina nonnunquam
occultare, patet ex insigni apud Jeremiam exemplo, dum
scheschac, xxv, 26, et u, 41, per aliam Cabbate speciem
pro *Babel* scribitur. Nostro tamen loco vix ulla probabilis
ratio cogitari poterii, cur id nomen, quod supra vers. 4
nude expresserat vates, nunc tali artificio involutum
proposuerit. Paulo verisimilior fuerit eorum sententia,
qui hunc filium Tabeclis Syrum fuisse e posteris Tabrim-
monis existiment. Gens *Tabrimmon* erat inter Syros no-
bilis, quippe quem constat parentem fuisse fienhadadi,
dari Syrte regis, I *Bcg.* xv, 18. Atque nomina *Tabeel* et
Tabrimmon idem valent. *Rimon* enim est nomen idoli
Syrorum, vid. II *Beg.* v, 18 ; quod nomen ingredi potuit
compositionem nominis proprii, pro more populorum
Orientalium, ipsis quoque Hebreis in nominibus £1 et
Jebcva recepto. Exempla plura hujus moris attulit Gese-
niiti in Commentario, pag. 281, not. Ita *Tabcel* significat
bonum Deum, et *Tabrimmon*, *bonum Birnmon*. *Tabeat*
vero, uti notat Simonis *Onomast.* pag. 497, « pro *Tabeel*
dicitur, vel ob pausam, vel per paronomasiam, quales in
l^aai frequentissimi*, quia in hoc nomine intelllgitttr
D^us faUus, qui est *cl*, *nihil*, siculi et alibi (leastru vo-
cantur *Mltlm* prò *hefoim*. Conf Greçum Ta&iX, *Tob.*
1,1, » Certe cum Retinta in hoc l'elio prevalerent au»,
Untas et vires, ncutiquam probabile est illum hanc pre-

7et 8. Hæc dicit Dominus : Non stabit, et non erit vers, r
istud, (g. *d.* Ego Deus evertam hoc Basin et Pha-
cee consilium, faciamque ut) caput Syria (scilicet
tolius, sit) Damascus, et caput (id est rex, solius)
Damasci (puta Syriæ, cujus metropolis est Damas-
cus, sil) Basin, — q. *d.* Non ergo Rasin quidquam
Judææ sibi subjiciet, aut adjunget regno Damasci,
sed soli Syriæ et Damasco, uti hactenus fecit, do-
minabitur. Ita S. Hieronymus, Basilius et Haymo.

Secundo, Sanchez ex his verbis colligit, quod
Rasin et Phacee hæredem suum, æque ac regem
Judææ, destinarem hunc filium Tabeel, ita ut ipso
tam Judææ quam Syriæ et Samari® dominaretur,
quodque voluerint metropolim, caput et arcem
horum trium regnorum constituere Jerusalem :
unde Deus hoc elidens ait : Non Jerusalem, sed
Damascus erit caput Syriæ.

Tertio et optime, Cyrillus per zeugma in omni-
bus hisce repetit verbum *desinet* quod sequi-
tur, hoc modo : non stabit hoc eorum arrogans
consilium : sed e converso *caput Syriæ Damascus
desinet corruetque, et caput*, id est rex, *Damasci
Rasin desinet, et desinet Ephraim esse populus; et
caput*, id est metropolis, *Ephraim*, puta *Samaria
desinet; et caput*, id est rex, *Samariæ filius Romclia
desinet*. Hic sensus maxime planus est et appo-
situs. Duorum enim regum superbum superci-
lium, quo Judææ excidium cogitabant, in ipso-
rum caput retorquet, ac ipsismet idem exilium
et ruinam intentat, idque clare explicat cap. se-
quent., vers. 4, itaque rcipsa contigisse patet :
nam Theglatphalasar et Assyrii vastaverunt et
subegerunt tam Syriam quum Samariam, IV
cap. XVI, tvn et xviii.

8. Adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Vm.i.
Ephraim esse populus.— Tradunt Hebræi in *Seder
Olatn*, cap. xix, et ex iis S. Hieronymus, Haymo,
S. Thomas, Procopius, Hugo et Dionysius, hos
67i annos computandos esse non ab Achaz, sub quo 65 mnl
hæc vaticinatus est Isaias, sed a prophetia Amos,
cap. v, vers. 27, et cap. vu, vers. II, qui idem mâru,
quod hic Isaias prophetavit anno 25 Ozi® regis q«iî
Juda, biennio ante terræinolum, qui contigit anno
27 Oziæ. Nam si a 25 anno Ozi® computes, resta-
bunt ex annis Ozi® (qui 52 annis regnavit) anni
27. Ilis adde 16 annos Jonatham, et 16 Achaz, de-
nique 6 Czechi® (nam anno ejus 6 capta est Sa-
maria), invenies annos G5, q. *d.* Ego Isaias repeto
et confirmo prophetiam Amos, quæ vulgo nota
et trita est, scilicet quod ab ejus vaticinio in-
choando, post 65 annos vastabitur Samaria (2).

dam relinquere voluisse Pccacho, sed potins su® goniis
et fidei homini camdem committere. (Rosenmuller.)

(2) Ex historia constat regnum Israel a Salmanasare
ccupatum fuisse viginli duo annos ab ista prophetia. Sed
asque ad Assarhadonein, qui colonos inkit in terram
Ephraim, quædam populi Israelitici reliquie istas parles
habitabant; et nonnisi sexaginta post annis, coloni ab
Assarhadone missi, regnum Israel funditus deleverunt,
et Ephraim juxta prophetiam desivit esse populus. Vide

Dices : Terræmotus ille, ante quem Amos prophetavit, contigit sub Ozia, ut patet *Zachar.* xiv, 5, et sub Jeroboam, ut patet *Amos* i, 1. Atqui Ozias cœpit regnare anno 27 Jeroboam, ut patet *IV Reg.* XV, 1. Porro Jeroboam regnavit 41 annis: ergo quatuordecim annis tantum regnavit Ozias cum Jeroboam, quibus consignanda est jam dicta prophetia Vmos, quia sub utroque hoc rege contigit, ut dixi : ergo non 27, sed ut suminum 14 anno Ozire prophetavit Amos, indeque hos 65 annos inchoare oportet.

Respondeo Oziam cœpisse regnare anno 27 Jeroboam, scilicet regnantis cum patre, qui annus regni Jeroboam, solius post patrem regnantis, erat annus 14. ut colligitur ex *IV Begum.* xiv, 23, collato cum *II Para/ipom.* xxv, 1, ubi dicitur Amasias pater Ozia regnasse 29 annis, ejusque anno 15, cœpisse regnare Jeroboam. Ergo cum Jeroboam regnavit Amasias 14 annos, tuneque mortuus est, et statim successit ei Ozias filius eodem anno 14, a quo usque ad 41 Jeroboam numerantur anni 27, quibus cum Jeroboam regnavit Ozias vel Azarias. Ita Cajctanus ibidem et alii.

Porro quod nonnulli addunt Oziam lepra percussus eo tempore quo factus est terne motus (utraque enim hac pœna punitum fuisse ejus sacrilegium), difficultatem habet : nam sic 25 annis fuisset leprosus, ideoque separatus a populo, ac consequenter totidem annis regnum pro eo administrasse! filius Joatham; hoc autem falsum est : nam Joatham, moriente patre Ozia, tantum erat 25 annorum, ut patet *II Paralip.* xxvii, nisi dicas optimates pro Ozia et Joatham puero administrasse regnum, donec Joatham adoleret in eam ætatem, qua per se posset illud administrare.

Secundo, paulo aliter hos annos computant Vatablus et Forerius, scilicet ab anno 17 Jeroboam filii Joas; illo enim anno prophetasse hæc Amos; ergo ex Jeroboam (qui 41 annis regnavit) regno supersunt 24 anni : his adde decem Manahem, 2 Phaceia, 20 Phacee, et 9 Osee (nono enim ejus anno capta est Samaria), habebis annos 65 quos quierimus. Sed hic computus non consentit cum communi Hebræorum computa, quem jam assignavi : nam Ozia annus 27, a quo Hebraei hos 65 annos inchoant, incidit non in 17, sed in 14 Jeroboam.

Tertio, Sanchez putat hos 65 annos non futurum, sed prateritum spectare, sensumque esse, g. d. « Adhuc, » id est abhinc 65 annis prædicta est ab Amos vastitas Samarite, caque illi revera, citi prædicta est, obtinget. Sed rō *adhuc* et *desinet*, futurum significare solet, non præteritum; neque ab Amos ad Isaiam interfluere potuerunt 65 anni, ut patet ex dictis.

9. Si non credidistis (scilicet mea ope vos It-

quod de isto ficto P. Turnemini scriptit in cap. ix, *Dimnaiionc chronologica*, ad flaun, toiu. II Menochii.

berandos ab excidio, quod vobis intentant Rasin et Phacee, quodque ipsosmet et cum regnis suis puniam et evertam), non permanebitis—in regno vestro, sed æque ut ipsi captivi abducemini cum decem tribubus fratribus vestris, sustinentes eorum pœnam quorum secuti estis infidelitatem. Ita S. Hieronymus, Haymo, S. Thomas, Rupertus et alii.

In Hebræo autem pulchra est paronomasia WND xb ' ttb DK lo taaminu ki io teo-menu, q. d. « Qui non confidit, non confidet; * aman enim in cal significat credere, in niphāl esse firmum, stabilem, considerare et permanere. Septuaginta vertunt, si non credideritis, non intelligetis, quod sæpe citant S. Augustinus, Chrysostomus, Cyprianus et alii Patres.

11. Pete tibi signum. — Erat Achaz incredulus æque ac impius, diffidebatque prophetiæ Isaia et Dei auxilio : offert ergo ei Deus per Prophetam probationem per signum et miraculum, g. d. Pete in confirmationem prophetiæ mœ, et veritatis quam prædixi, scilicet vos liberandos esse, et hostes vestros evertendos, signum quod lubet: visne ut scindatur terra, et grandi hiato infernus pateat, an vero ut cœli aperiantur, aut sol stet uti fecit Josué, rursumque faciam filio tuo Ezechia? dic, elige, præstabo et efficiam quod elegeris. Ita Chaldæus et Abulensis in hunc locum Isaia.

12. Non petam.—S. Ambrosius, in *Psalm.* cxviii, Vm. u. serm. 8, vers. 4, et alii, putant Achaz ex modestia et humilitate noluisse petere signum, ne videretur tentare Deum : sed quia Propheta contra eum vers, sequenti excandescit, et quia Achaz erat idololatra, hinc verius videtur eum ex hypocrisi et impietate ita respondisse ; quia a Deo aversus, eique diffidens fidebat dæmoniis, et idola sua statuerat consulere, atque opem Assyriorum implorare. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Basilios, Rupertus. *Secundo*, Forerius et Sanchez censent Achaz, confisum opibus suis et auxilio Assyriorum, noluisse rem hanc plane Deo committere, ne videretur Deum tentare per miraculum, cum humana posset adhibere media et subsidia, quibus se rem confecturum putabat. Verum regis impietas, et Isaia increpatio quæ sequitur, cum ulterius progressum ostendunt, præserlim quia Achaz facile videbat nullam hic esse tentationem Dei, si acceptaret signum quod Propheta ultro offerebat; licte ergo dicit : a Nou tentabo Dominum. »

13. Audite ergo, domus David : Numquid parim voris est, molestos esse hominibus?— Ç* d. Volca impietate, incredulitate et diffidentia, o Achaz! vosque ejus procures et consilarii, qua oracuiis meis diffiditis, caque quasi falsa aut vana contemnitis, ideoque signa quæ offero despicitis et respuitis; non lanium mihi, sed et Deo, cujus ex ore loquor, hæec promitto, molesti, increduli et injurii estis, et, ut Septuaginta vuriū, *ayunan*

redditis, (*piasi* dicant : Videmini cum Deo vello colluctari, cumque fatigaro et tedio afficere, dum assiduo vestra impietate eum Irritatis, et nunc maximo cum eum tam magna ultro promittentem contemnitis, quin et falsitalis vel impotenti®, quasi non possit vos a Rssifl ot Phacee liberare, tacite aceti- itis.

14. Propter noe dabit Dominus ipse vobis signum. — *q, d.* Quia tu, o Achaz! cum tuis non facitis, quod debetis, ut occurratis Deo vestro, et non creditis Deum vos posse liberaro a Rasin; hinc Deus faciet aliquid dignum se, non quod debet, sed quod misericorditer decernit, scilicet dabit longo mirabilius et potentius, quam sit hæc liberatio vestra a mo hic praedicta, signum polenti®, bonitatis et misericordias su®; dabit, inquam, vobis non in persona vestra, quia vos increduli et indigni estis, sed in nepotibus vestris, juxta *Can.* XXXIV, ut, cum illi hoc signum viderint, scilicet per Christum so liberatos esso ab hostibus longe polentioribus, puta morto, peccato et diabolo, cujus typus est hæc liberatio Hierosolyin® ab invasione Syrorum et Samaritarum; tunc credant me vera prophetasse tam de typo hoc, quam de ejus antitypo, puta tam de liberatione hac a Rasin et Phacee, quam de redemptione generis humani a potestate diaboli per Christum. Avolat enim Propheta more suo a typo ad rem significatam, puta ad Christum, juxta *Canon.* IV. Simile signum non prævium et prognosticum, sed sequens et quasi posthumum, reicmorativum videlicet, et confirmativum prophétie præcedentis, scilicet liberationis Jerusalem ab obsidione Sennacherib, datur Ezechiae, IV *Iley.* XIX, 29 : u Tibi, inquit, hoc erit signum : Comede hoc anno quæ repereris : in secundo autem anno, qu® sponte nascuntur : porro in tertio anno seminate et metite, o Hæc autem messis facta est, postquam Angelus cecidit 185 millia in exercitu Sennacherib. Simile signum datur Moysi educturo filios Israel ex /Egypto, *Exodi* in, 12: « Iloc, inquit, habebis signum, quod miserim te: Cum eduxeris populum meum de /Egypto, immolabis Deo super montem istum, » Simile signum datum est Sauli, I *IUqum* x, i. Hic sensus planus est et obvi- us. Adde, cum rex Achaz signum sibi a Deo oblatum respueret, Propheta ipsum revocat ad fundamentum fœderis, quod ne impii quidem palam rejicere auderent, puta ad Messiam, a quo pendebat omnis populi salus, idque Judæi credebant et sperabant. Sensus ergo est, *q, d.* Tu quidem, o rex impie! promissionem respuendo, decretum Del evertere velles : sed frustra. Nam Raneta et inviolabilis manebit ejus sanctio; ne Obsisb nt tua perfidia et ingratitude, quo minus Deus populo suo perpetuus sit liberator. Tandem enim Mediam Judæorum Gentiumque redempto rem et salvatorem ex Virgine suscitabit (i).

tl) «Propterea, » quia vos signum oblatum repu-

Secundo, Sanchez putat hoc signum clari, non quasi futura conenptio Virginis, et incarnatio Emmanuelle signum sint victorien Juilæorum contra Rasin et Phacee; sed o converso, scilicet

diatis, et interim populi Hierosolymitani animi sint ccl- firmandi, a dabit Dominus ipso vobis **tignum**, *n* prodigium, ostentum, ad confirmandam promissionem liberi- noms a me allatam, a Ecco ! » qua attentionem excitat auditurum, arguitquo rem proponendam c&e prorsus singularem, et animadversione dignam. « Virgo concipiet parielque filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel; » virgo qua^ fieet jam gravida, sit tamen mancatque virgo, filium pariet, cujus ipsum nomen magni aliquid ntqiid divini portendit, *tirgo* (*Ita*, nam *he* articuli virginem certam audientibus notam indicat, uti *haalma* dicitur de Rebecca, *Genes*, xxiv, 43, et do Mirjamo, *Exod.* n, 8. Nomen *alma*, *virginem*, quæ vere talis dicitur, nutare, ostendimus in annotationis ad hunc locum additamento, quo aliorum de hoc vaticinio sententias expendimus, noslramquo interpretationem vindicamus. Chaldæus : *Virgo gravida*. Eadem quæ hic formula do muliere gravida, et post aliquod tempus partum editura legitur, *Genes*, ivi, 11 ; *Jud.* xiii, 5.

Putest verti, vel *et vocabis*, oratione habituad feminam (ne quis hic de Ahaso cogitet), vel, *et vocabit*, femina puta, quæ concipiet et pariet. Hieronymus : « Quodque sequitur : *Et vocabit nomen ejus Emmanuel*, et Septuaginta, et 1res reliqui (Aquila, Symmachus, Theodotio) similiter transtulerunt, pro quo in *Siat*, i, 23, scriptum est avocabunt,» quod in Hebræo nun habetur.... Verbum *carat*, quod omnes interpretati sunt *vocabis*, potest Intel- hgi et *vocabit*, quod ipsa scilicet virgo, quæ concipiet et pariet, hoc Christum appellatura sit nomine. In nullis testimoniis, quæ Evangelista) vel Apostoli de libris veteribus assumpserunt, curiosius attendendum est, non cos verborum ordinem secutos esse, sed sensum.... unæ et in praesenti loco pro *concupiet in utero*, Matthaeus posuit « in utero habebit, » et pro *vocabis* « vocabunt. » — Nomina cæterum (Iliis imponere solebant matres, voluti Eva, *Genes*, iv, 1, 25; fill® Lollii, *Genes*. xix, 37 seqq.; Lia, *Genes*, xxix, 32, et xxx, 18 Seqq.; Rachel, *ibid.*, vers. 24. Numen autem quod virgo paritura filio imponet, « Emmanuel, » vel putest accipi ut nomen pueri *proprium*, vel ut *symboltcum*. Posterius longe est probabilius, quia vales noster in locis similibus per *impositionem nominum* indicat illustria quædam *attributa*, quæ de persona aut re aliqua cum laude praedicare possent, cujusmudi nomina syinbolica recto *honoraria* appellaveris Sic infra cap. u, 5, de eodem, de quo hic agitur illustri puero, dicitur, « nomen ejus appellandum esse Mirabilis, Consiliarius, Herus. » Et cap. lxi, 6, populum Judaicum appellandum ait « sacerdotes Jovæ. » Porro, cap. Ltii, 4, Hierosolymnm non amplius vocandam esse « dertfiiclim, n sed « voluptas mea in ea, n pnedicit. Ac Jeremias, cap. xxiii, 6, et xxxm, 16, Messi® nomen ait-fore « Juva justitia nostra. » Vide et *Ezech.* xlvii, 35. Recte igitur Gruttus ad *Matth.* i, 21 : « Qui prophetas non supine legit nescire non potest *vocatam iri aliquo nomine* dici ab illis cum etiam, qui non ejus vocis sono sit appellandus, sed cujus rebus celebrandis vox ista conveniat. Loca passim occurrunt. *Isal.* i, 26 : Postea dabitur nomen tibi *urbs justitim, civitas fidelis*, id est, postea ens urbs justa et qivitas fidelis. Coni. cap. Lvi, 7. » CcClerum, cum « Deus nobiscum esse » llebræis datur, quoties benignus nos respicit et adjuvat, ut *Psalm.* xLvt, 8, 12, et Llxxix, 25, infra apud Nostrum, cap. xliii, 2 ; *Jcrem.* i, 8 ; *Jos.* i, 5, puero nomine « Emmanuel n apellando portendi patet populi Judaici a malis et adversis liberationem ejusque delensionem jd*ersui qualescumque hostes. Eam vero præstaadam esse ab ipso

quod victoria Judæorum contra Rasin el Pbacec signum crii conceptionis Virginis el partus Ejtxr manuclis, ç. *d.* Nunc cum minus dignus apparu rex Achaz impius et incredulus, ut in illum heu* sit beneficus, magis olierei el ostendet se Dei misericordia : dabit enim vobis promisse opis contra Rasin et Phacee complementum, in signum alterius majoris beneficii, nempe spiritualis salutis alierei aliquando de Virgine natus Emmanuel, qui ex te luisque posteris, o Achaz! descendet, tuumquo el Davidis regnum labans restituet, cap. xi, 1. Simile esi, cap. xxvin, 15, 16 : « Quia dixistis, inquit, Percussimus foedus cum morte, etc., idcirco ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem. » El clarius, fæc/i. cap. xxxvi : « Non propter vos ego faciam, domus Israel, sed propter nomen sanctum uiuum, quod polluistis, »

illo o vlrgiuo nascituro maschio, (jtii vere rit Deas, humana natura assumpta inter homines versaturo, adeoque rei|>sa *Emmanuel*, SuMf+xtc* manifestum csl nide quod iu eodem hoc vaticinio, infra cap. ix , 5, puer ille nasciturus diserte dicitur appellandus inter alia esse « Deus furtis. » Recte Lactantius, *Div. Institui*, Ub. IV, cap. xn: « Propheta declaravit hoc nomine *Emmanuelis*, quod Deus ad homines in carne venturus esset. Ortiâilurl enim 11-gnificat *nobfscum Deui*, scilicet quia Illo per virginem nato confiten homines oportebat, Deum scum esse iu terra et in camo moi tali.» Hieronymus: u Ergo iste puer, qui nascetur ex virgine, o domus David, nunc app llatur a te *Emmanuel*, id est *nobiscum Deui*, quia rebus Ipsil probabis a duobus inimicis regibus liberati, Deum te habere pnesentem. » Percrebuerat igitur Jam vatis nostri stato el inter Judæos opinio illa pluribus antiqui dis populis recepta de divino aliquo heroe el rege, e virgine il libata nascituro, qui homines scelere sit soluturus, molestiis levaturus, ex mueriis erepturus, uno verbo, qui *aurea atatis* felicitatem in terram sit reducturus. De qua opinione a varila populis varie formata, vide unnotatioms ad hunc locum additamentum. Hebhi i divinum illum regem in suo populo e virgine Davidica) prosapia) oriundum, suæque potisi©urn geniis vindicem el liberatorem cxstiiurum sperabant. Appariturum autem exspectabant, qui inter Illo® veteri illi atque illustri oraculo de regni Davidici stabilitalo, Il Sàm. vu, 16, fidem habuero, quo tlexetimquo magnis publicis calamitatibus ita oppressi teem, ut ultima) sive ferrea) telati* finem propinquum Osse crederent* Conf. *Schol. in baechitt.*, vol. jI, pag.4G4» edil. II. Jam cum n coqjuratis Synæ atque Israeli» regibus genti Davidica* regia* loliguo regno Judaico interitus tum imminere videretur, anxius dcids\$o*quft animos vates erigit spe mox nascituri divini illius magnoque desiderio exspcctâii principis, quem tirgo modo prodigioso sd paritura. Famam inter illius ictalis Judæos fuisse do Illustri quodam sui poplili liberatore ao sorvatoro singulari modo nascituro> palei quoque ex Mielite, \aiis Isaiaæquaüs, cap. v, i, ubi postquam, vers. i, manifesto actum esset do ortu Messim cx Uethlohotno, additur: a Propterea tradet eos iique ad tempus quo pariete (seu illi quam parituram sperant) papeivrit. » Oraculum Ha nostro simile, ul unum spectare ad alterum, eaque se mutuo explicaro satie intelbgantur, Judæos Jesu Christi state hunc locum de Messu e virgine nascituro inteUo-xis.T, patet ex *Vatih.* i, ÎÎ, 13. Quod spei quæ vatem tonuit, fore ut illustris illo populi sui servator propediem appariturus sit, non respondit eventus, haud debet nos movere > ut do eo \ulom cogitasse negemus. (Rosenmuller.)

q. d. Deus magnificus ut vestram Impietatem superet, sua pietate et libetalitate confirmat quod per rne dixit de vestra liberatione, deque excidio Syfriæ et Samaria* : adeoque hoc ipsum statuit signum majoris beneficii quod jam designat et pollicetur, quodque hic subdo dum dico : < Ecco virgo concipiet. » Quæ verba usque ad vers. t6, per genitivum exponenda sunt, hoc modo: Deus hanc liberationem vestram dabit vobis signum virginis conceptura, nascituri Emmanuels da virgine, pasceiidique butjTO et meile donec ah infantilibus annis excedat. Inde hoc signum explicans et designans, vers. 16, ait: « Quia antequam sciat puer (Emmanuel quem promitto) reprobare m.dutn et eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu dele-Uris a facie duorum regum,» r/d. Signum, quod vers. 14, promisi, sic explico et enuntio, scilicet « quia, » id est « quod, • derelinquetur quasi desolata Syria et Samaria, dum vastabitur ab Assyriis : hæc enim vastatio erit signum nascituri Emmanhelis, qui vastabit diabolum, ejusque regnum prædabitur. Hic ergo versus pendet a vers. scq. 15 et IG, ibique expletur. Ünde ex Hebræo verti potest pro ip<e, ipsum (scilicet quod jam dixi de vera liberatone et hostium vestrorum excidio) dabit vobis Deus signum ejus quod sequitur, quod scilicet virgo concipiet el pariet Eminanucdem.

Terü'o, plenissimus erit sensus, si utrmque Tertim jam dictum jungas : vox enim *siqmnn* hic in-et determinate et ample sumitur, ul sit idem quod ,. « n'ç/ res nova, stupenda, ac portentum, tamque typo quam antitypo convenit; nam tam liberatio bæç Hierosolymæ a Syrus el Samaritis, signum erat futura liberationis generis humani a peccato et diabolo per Emmanuelem Christum, qusun e converso : unde utrumque hoc caput ita conjungit et innectit Isaias, quasi unum idemque sit, et utrumque alteri mire congruit et correspondet!. Nam *pruno*, sicut mira fuit Dei benignitas, quod Triplex Judæos liberari! a Rasin et Phacee : ita mira, imo l major fuit, quod homines per Christum liberant a tyrannide diaboli. *Secundo*, sicut Deus hic Jodieos, quia non crediderunt Dei promissis, pen misit captivos duci in Babylonem: ita eorum posteros tempore Christi ob incredulitatem permisit capi et vastari a Romanis. *Tertio*, tam hic quam ibi fuit, Emmanuel, id est nobiscum Deus. Hisce ergo de causis hoc signum virginis páricn-Lis Emmanuelem, potius quam aliud aliquod hic datur a Deo*

Adde signum, proprie hic posse capi novo sensu, q. d. Cum videritis virginem pariantem, tunc ex eo quasi signo certo scitote, instare tempus redemptionis mundi, cujus typus erit hæc redemptio et liberatio vestra de manu Ila>in. Nmn virgo parions non ahum pariet, quam redempto» rem mundi, quem omnibus hisce capitibus vobis pranuntio, nunc clare el expresse, nunc obscure el implicate per umbram et figuxam« Quia cmm

Achaz contemptor signorum Hei, iis est indignus, hinc non ei, sed posteris ejus fidelibus futuris, hoc nascituri Messim do signum, scilicet partum virginis, ut ?um eam cognoverint pepenssc, sciant ex pariti noe natum esse Messiam. Nec ernia decet Messiam nasci nisi ex virgine, nec vicissim virginem decet alium parere quam Messiam.

Denique noster Blasius Viegas in cap. xn *Apocal.*, comm. 3, sect. 14 et 15, et Barradius, tom. IV, lib. VIH, cap. vr, ad ilia verba : *Ecce virgo* : « Noe nos, inquit, affirmamus, partum Virginis fuisse signum liberationis Achaz. Pollicebatur quidem regi signum liberationis, si petere vellet. Cum nollet, a praesentibus ad futura, a typo ad veritatem Prophetæ intellectum traduxit. » Subdit, « signum sumi non pro signo liberationis, sed pro miraculo hoc sensu : Dabit vobis Dominus signum, id est ingens miraculum virginei partus. »

Symbolice S. Gregorius, in *Psalm*, iv *Pomitent.* : • Signum, ait, fuit populis illa Christi sine virili commixtione nativitas, quod his qui credunt in nomine ejus, daturus erat potestatem filios Dei fieri : his videlicet qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Sicut namque B. Maria Christum peperit virgo, et post partum incorrupta permansit : ita et Mater Ecclesia filios Deo sine dolore generat, et virgo semper illibata perseverat. Qui in hoc quoque quod Deum toto corde diligunt, patrem se Deum habere evidenter ostendunt. »

ihntiier Moraliter, nola ñ *propter hoc* : hinc enim vide
^viMre* ,n ^cm @e* al*am esse quam hominum, qui
inim,c, cum incidunt ij> homines difficiles, aversos, ini-
iivinmm micos et impi(., contrahunt et retrahunt se, con-
uu cipiunt odia et iras, optant vindictam, etc.; Deus
vero qui magnifico et liberalissimo est animo, sua pietate certat cum impietate hominum, nec patitur se ab ea vinci : quocirca tunc maxime se beneficium ostendit, cum videt homines esse miserimos et pessimos, uti hic Achaz ingrato et pessimo ultro promittit Verbi incarnationem. Pari modo cum Christus incarnatus est, mundus erat maxime corruptus, ideoque egebat maximo med.vu, scilicet Christo, quem Deus mira sua clementia tunc eis submisit, ut ubi abundavit iniquitas, ibi abundaret gratia, uti per Christum effectum est, qui per sc et Apostolos homines bestiarum inorevivalentes in homines, imo in Angelos, commutavit. Impiis ergo et inimicis benefacere divinum est. Hoc imitentur sancti Religiosi et Christiani omnes : ita vincent in bono malum, nec tantum Dei, sed et hominum gratiam sibi conciliabunt, atque sua bonitate et beneficentia expugnabunt aliorum malitiam et maledicentiam. Hoc novum victorias genus docet philosophia non Aristotelis, sed Dei et Christi. Ha dicebat Sancta illa rogata quomodo ad sanctitatem pervenisset : ■ Nunquam a quoquam læsa sum, quin ci pccu-
Biaa- benefitium rependerim. »
pi». Pqji'mundus Imperator hostes bello superatos,

non modo a delicti oiTensa liberare, sed et inter familiares adoptare solitus, et ob id a Laurentio Ilungarica Palatino reprehensus : a Tibi, inquiebat, utile videtur hostem occidere, quia mortui bella non excitant. At ego inimicum occido, dum parco ; et amicum facio, dum extollo, n Preclare suntiabat pulchrius esse et gloriosius hostem be nefaciendo quam pugnando vincere et amicun. facere. Ita /Eneas Sylvius, lib. H *üe Gestis Alphonsi*.

Alphonsus Aragonum rex, expugnato Stephalo, centuriones ac milites qui sibi maledixerant, mira cum humanitate excepit; cum alii eos morte mulctandos censerent, ait : « Malim ex clementia et humanitate erga hostes quam ex victoria laudem pacisci. »

David, regno pulsus ab Absalomo filio, eo in acie cæso misit Sadoc et Abiathar sacerdotes ad seniores Juda, dicens : a Fratres mei vos, os meum, et caro mea vos, quare novissimi reducit is regem? Et Amasæ (qui castris hostium præfuerat) dicito : Nonne os meum, et caro mea es? Ikec faciat mihi Deus, et hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Joab. » Audi fructum et successum hujus clementiæ et beneficentiæ : « Et inclinavit cor omnium virorum Juda, quasi viri unius : miseruntque ad regem, dicentes : Revertere tu, et omnes servi tui. » Hæc ergo munificentia Davidis omnium etiam rebellium animos inflexit, ut eum accersereut regnumquo ei restituerent, ll *Regum* xix, 12.

Theodosius Imperator interrogatus, cur neminem qui intulisset injuriam, morte mulcasset? respondit : a Utinam potius mihi potestas esset, cos qui mortui sunt ad vitam denuo revocandi! sic enim Deum imitarer, qui solus mortuos resuscitat. » Testis est Socrates, lib. VII, cap. xxir.

Leo Imperator solebat dicere : a Sicut sol quibus affulserit, iis calorem suum impertit : ita etiam Imperator eis clemens et beneficus sit quot aspexerit. » Testis est Zonaras, tom. IH.

Spiridion Trimethuntis in Cypro Episcopus, a fastu alienus, pavit oves : media nocte fures stabula aggressi, dum surripere pecudes student, invisibili vi apud stabula vincti sunt ; cumque diluxisset, accessit ad gregem, illosque videns vinctos solvit, fures mullum hortatus ut justis laboribus, et non per injuriam victum quærerent, arieteque donatos dimisit, festive addens ; a Ne frustra, inquit, vigilasse videamini. » Ita Socrates, lib. II, cap. vili.

Adolescens quidam ab Ariani» subornatus, S.Gregorium Nazianzenum interficere lentans, cum arcana Dei potentia ita fuisset repressus, ut tantum scelus detestaretur, et ad pedes Nazianzeni provolutus cum lacrymis veniam postularet, respondit Nazianzenus : « Propitius tibi Christus sil, o diarissime! tibique ipse ignoscat qui me quoque servavit : hoc solum ad facinoris purgationem'a te polo, ut hærcsirn excereris, meusque fias, atque ad Deum accedas, ipsique sinceram et

voluntariam servitutem offeras. » Idem ad suos cives volentes affligere hærellicos, a quibus fuerant afflicti : u Hoc ego, ail, pro ultione habeo, Jt ii a quibus injuria lacessiti fuimus, salutem consequantur, veraque et divina esse confiteantur ea, quæ non ita pridie insectabantur. » Testis est Gregorius presbyter in *Vita NaziQnzeni*.

Apollonius monachus el martyr, cum in carcere Philemon choraules omnibus cum opprobriis onorari, suspirans : « Fili, inquit, misereatur lui Deus; ct nihil horum quæ in me modo obloquendo effudisti, reputet ad peccatum. » Illis dictis ille cordo compunctus, et fide m quam persequabatur suscepit, ct non recusavit martyrium.

Hebre»
n» abna
i Hi e»l
jnv-incu-
li.
Probatur
primo.
Eccb virgo concipiet. — Perfide Symmachus Ebioncus, Aquila ct Theodotion, qui fuerunt Judroi proselyti, nostrique Judæi, et nuper Castalion ct OEcolampadius verterunt, *ecco juvencula concipiet*. Quod Judæi sic explicant, g. d. Juvencula, scilicet uxor Achaz, antea sterilis, nunc concipiet et pariet filium, vel Ezechiam vel aliquem alium. Verum prius aperte falsum est : nam Ezechias jam erat natus. Achaz enim regnavit sedecim annos tantum : Ezechias vero succedens in regnum erat 23 annorum; ergo natus est ante regnum patris.

Secundo, necEzecWas, nec quis alius filius Achaz vocatus fuit Emmanuel, id esi nobiscum Deus.

Tertio, insulse et impie llebræum ;———*alma* vertunt, *juvem ula* : el quod esi signum, quid mirum, quid novum, si juvencula quæ genuit Ezechiam, alium pariat filium? Et si jam genuerat Ezechiam, quomodo erat sterilis?

Dico ergo, de fide est sie vel lendum esse, a ecco virgo concipiet; » et hæc verba intelligenda esse de B. Virgine Deipara, integra cl intacta virginitate Chi istum Dominum concipiente ct pariente; ita ut qui hoc neget, sit hærclicus, ut fuit Helvidius, contra quem scripsit S. Hieronymus. Id patri *Matth.* j, 20 el 23.

Et probatur, quia llebræum *alma*, presertim cllni nr|icu|0 /w noSi`H *haaltna*, uli hic est, non juvenculam (hanc enim significai mjD *miara*, el subinde i—ibiDD *betula*; quod communiter virginem, cum adjuncto tamen conjugatam significat, ut palet *Joci*, i, 8. ubi Septuaginta *betula* vertunt nuptam), sed virginem significat; ita enim vertunt Septuaginta, Chaldmus, Noster ct veteres Ral>bini, apud Galalinum, lib. Mi. cap. xm. Radix enim *alam* significat abscondere : inde *alma* vocatur virgo abscondit i et incognita viro, lime el lingua Punica, qua» llebrææ allinis est, virgo vocatur *alma*, inquit S. Hieronymus.

Secundo, *Secundo*, virginem hanc Isairo parituram, ei Christum ex virgine nesciturum prædixerunt decem Sibyllæ, inter quas Phrygia ita canit :

Virginis in corpus voluit demittere cælo
tyso Deus prolem, cum nuotili Angelus almæ
Matri, quæ miserosconbKla sorde IsvibiL
u.

Et Cumana apud Virgilium, *ecloga I* :

Ultima Cumæi venii jîm carmini? @lai :
Magnai ab integro sedorum limitar ordo.
Jam redii et Virgo, redeunt Saiornu re:oa:
Jim no\i progenies cælo demittitor alio,
Chra Deum totales, mignum Jovis incrementami
Ille Deum vitam accipiet, D vrque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis.

Quæ Sibyllæ carmina licet Virgilios ve! ignoranter, vel adulando transtulerit ad Solonium >înii Pollionis Romani Consulis, tempore Augusti Cæsaris, filium, lamen S. Augustinus, lib. X *De Civit.*, cap. xxvn, el Eusebius, lib. IV *De Vita Constant.* aliiq; passim, tanquam de B. Mrgme et Christo dicta accipiunt, idque patet ex ipsis verbis, et ex tota *ecloga*; tam enim magnifica prædicit, ut ea non Salonio, nec alteri homini, «ed soli Christo convenient. AliarumSibyllarunioraculavideapüd Canisium, lib. II *Marial.*, cap. vu.

Tertio, B. Virginem parituram Christum præ-Tertia dixit Jeremías, cap. xxxi, vers. 22 : « Creavit Dominus novum super lei ram : Femina circumdabit virum. » Vide ibi dicta.

Objiciunt Judæi : *Proverb*, cap. xxx, 19, dicitur: o Quartum penitus ignoro, scilicet, viam viri in adolescennlula. • Hebra;ce enimest nohw òua/nw; ergo *alma* significat adolescenlulam viro cognitam, etiamsi eam esse cognitam, si id ipsa neget, difficile sil probare, cum vix ullum copulæ præteritæ remaneat vestigium.

Respondet Sanchez sensum esse: Ignoro viam Lœni viri *buaima*, id esi ad virginem absconditam, quæ fugit oculos virorum et domi se abdit, *q.d.* Facilius invenies in aere viam aquila», el in mari viam Faiuo. navis, quam vestigia virorum ad januam virginis illius, quæ nunquam so viris videndam offert, imo eos aveisalar et fugit, ideoque est *alma*, id est abscondita.

Secundo, R. Maceados el veteres Rabbini apud Sccuafe Galalinum sic explicant, ut ibi sit prophetia eadem quæ hic de Cliri (o ex Virgine nxscituro, </ d. Difficillimum esi cognoscere Christi (qui vir fuit ab initio conception!* suro, perfectus omnibus potentiis anima*, roque ac membris corporis) in Virgine conceptionem et nativitatem.

Tertio bimplicissime, «viaviriiu adolscenlula» Tertio, cognosci nequit, quia post congressum et Apulam carnalem nullum ejus remanet vestigium : nam quod nonnulli putant in copula cum virgine rumpi membranulam, quæ sit virginitatis signaculum, falsum esse docent Franciscus Valesius aliiq; medici : *alma* ergo etiam hic significat virginem, non (jurojam sil virgo, sed quæ virgo fuerit ante copul un, seu potius quæ in ipsa copila a viro inventa sit virgo.

Quarto, et optime, legendum est cum Latinisct Septuaginta, *nu/n viri in adolescentia*, non « adulescentula : » corrupte ergo in Hebreo legitur 6aaZ-0U> pro *baulmut*. Sensus ergo est, g. d;

Dilli diminui esi cognoscere quid fecerit, quidve Acral adolescens, qui fervore sanguinis el spiri-
Jum in alia et alia studia, cogitationes, opera-
æque ac loca slatini nbripitur.

Objicit so undo Calvinus (qui negat penetratio-
nem corporum (ila ul duo sint In eodem loco) Deo
esse possibilem; ac proinde negat Virginem man-
nentem virginem peperisse, sicuti negat Christum
post resurrectionem clausis januis ad discipulos
introiisse) non convinci B. Virginem manentem
virginem concepisse et peperisse Christum, quia
hæc verba : « Ecce virgo concipiet, » possunt ac-
cipi in sensu diviso, non composito, <7. d. Quæ
antea fuerat virgo, illa jam post copulam, non
virgo,-sed corrupta concepit. Verum hoccommen-
tum clare refellit S. Mathæus, cap. i, vers. 20 et
23, nbi, ul omne dubium tollat, dicit: «Quod in
ea natum est [non do viro Joseph, sed) de Spiritu
Saneto est. « Li go virgo manens virgo concepit ex
Spiutu Sancio. Deinde subdit : «Hoc Autem totum
facium est, ut adimpleretur quod dictum esta
Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in
utero habebit, et pariet filium ; et vocabitur no-
men ejus Emmanuel. » Idem refellunt Patres om-
nes, tólaque Ecclesia, quæ ita baso verba Isaia- et
Matthæi accipit in sensu composito, ideoque fir-
miter credit quod B. Virgo fuerit virgo tam in
partu et post parlimi, quam aule partum. Citat
Pater noster Canisius, lib. II *Marial.*, cap. xiv et
XV. Et quale, quæso, esset hoc signum, quod vir-
go jam corrupta conciperet? hoc enim **quotidia-**
num el naturale est : unde in Debraio hic slgnili-
c dur quod hoc signum erit insolitum et admira-
bile, cum dicitur : rtlil iiohjlil CIDil hinne *haalna*
hara, idestecce dia *virgo* (admiranda) (/ruvida *erit*
cl pragnans. Hinc ergo contra Calvinum palet,
Virginem in sensu composito peperisse Christum,
ac consequenter penetrationem corporum Deo
esso possibilem. Rursum mysterium Eucharistiæ
esse possibile, quod pari blasphemia negat Calvi-
nus. Si enim Deus potest facere ut duo corpora,
V. g. corpus Virginis et corpus Christi, sint m eo-
dem loco, cur non possit facere, ut unum idem-
que corpus Christi sit in pluribus locis et altari-
bus? Rursum cur non possit facere, ut totum cor-
pus Christi sit in parva hostia? Si enim potest plu-
ra tota corpora ponere in eodem loco, cur non
possit partes ejusdem corporis ponere in eodem
loco, V. g. m parva hostia, imo in puncto9 Hec
enim tria plane paria sunt, scili- et o-que difficilia
et naturæ repugnantia, paremque virtutem el po-
tenti m, ul liant, requirunt. Tarn enim impossi-
bile esi unum locum adoequari plui ibus corpori-
bus, quam unum corpus adæquari pinl ibus locis.
Deni p · miraculo idipsum aun semel confirmavit
D» u». Illustre est quod refert S. Augustinus, Ab.
XX,l De *Civit.*, cap. vin, de Petronia ilarissima fe-
mina, qn@ tx despartiô morbo miraculose adiens
toemorium S. Stophani statila est. Cum enim pio
remedio annutum supersit fosome a Juila» pius

accepisset, quem capillitia zona insereret, quo sub
omni veste ad nuda corporis cingeretur ; pergenio
illa ad S. Slcphanum, annulus integer integra et
ilhrsa zom ad pedes ejus exsiliil; quod miracu-
lum ipsa fui ir.e salutis pignus accepit : « Non cre-
dunt hoc, ait S. Augustinus, qui etiam Dominum
Jesum per integra virginalia matris enixum, et
ad discipulos suos ostiis clausis ingressum fuisse
non credunt. Sed hoc certe quærant : et si verum
invelici ini, illa credant. Clarissima femina est,
nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habi-
tat : ampla civitas, ampla persona, rem quaeren-
tes latere non sinunt. Martyr certe ipse, quo im-
petrante illa sanata est, in lilium permanentis vir-
ginis credidit, in eum qui ostiis clausis ad disci-
pulos ingressus est.» S. Stephaniis credit, S. Au-
gustinus credit; non credis, Calvine?

Ubi nota : Hebraice e<t,———*haalma*, Septuu-
ginta >. id est dia virgo rara et unica, illa **^c. llll
phoenix mundi, illa Virgo illustris, et toto orbe s;v- qniph». «d
culisque omnibus celebranda, quæ nimirum pri-
ma votum continctiæ et virginitatis Deo nuncu-
pavit, ejusque vexillum posteris omnibus erexit,
ad quod post eam tot millia SS. virginum, femi-
narum æque ac virorum, convolarunt. Præclare
S. Hieronymus ad Eustochium, De *Custod. virg.* :
«Inveniebatur, ait, in veteri Testamento, in viris
tantum hoc continenti® bonum (in Elia, Bliseo,
Jeremia et filiis Prophetarum), el in doloribus ju-
giter Eva paviebat. Postquam vero Virgo conce-
pit in utero, etc., soluta maledictio est. Mors per
Evam, vita per Mariam. Idcoqueet ditiusvirgini-
talis donum fluxit in feminas, quia coepit a fe-
mina. Statim ut Eilius Dei ingressus est super ter-
ram, novam sibi familiam instituit, ut qui ab An-
gelis adorabatur in cœlo, haberet et angelos in
terris. » Audi et Poetam in hymno Ecclesiastico :

Gaudia matris habens - un virginitatis honore,
Nec primam similem Visa est, nec tiabere sequentem.

Rursum :

Partus et integritas discordes tempore longo.
Virginis in gremio foedera pacis habent.

Nam quod scribunt Gellius, libro IX, cap. iv, el
Plinius, lib. VII, iv, P. Licinio Crasso et C. Cassio
Consiilibus(eratisannusanleCliristi epocham 172)
virginem peperisse, pro ficto, non pro facto ha-
bendum est, uti et illud quod ævo nostro sub
Henrico 11, franche rege scribit Genebrardus Am-
bianis in Francia factum, ut virgo pareret.

Unde S. Chrysostomus, Basilius, Hieronymus,
' Vrudenlius, Bernardus, et ex iis Canisius, lib. II,
<*ap. XVI, docent B. Virginem sua angelica virgt
' ititate, ac mentis et corporis puritate meruisse de
congruo ut fieret Mater Dei. Quocirca VenuntiUs
Fortunatus canit :

VinimiiA felix qnæ virht pst dipna Tonantis,
vui uiuiuii Dua.iUU i pij^etiLi.iie suum

Et Prudentius in *Cathemerino* : « Edere namque Deum meruit, n scilicet Virgo sua virginitate ; « Omnia Sirgo venena domat. » Plora vide apud C nidum. toto lib. II, et Suarez, III part., tom.If, Oiwsí, XXVII, disp. 5.

•' c. Denique DoUS hoc mysterium virginitatis Del-
ti ' r- Par,,! miraculis confirmavit. Referont historici His-
l initu panici, et ex iis Baronins anno Domini 657, S. II A
0 dephonsum Toletanum Archiepiscopmn contra^

llelvidianos remiscentes propugnasse libro e<lit<x perpetuam virginitatem Deipare. Quare cum ipse in festo Annuntiationis B. Virginis ad templum noctu pergeret, templum ccepit coelesti fulgore micare. Creteris dilapsis, apparuit ei B. Virgo dicen» : « Cultie in tuo corpore virginitatis, cum mentis puritate fldeique ardore conjuncto», nostreque virginitatis defensa» premium erit ex cœlesti theatro munus allatum. » Inter huc verba vestem suis manibus capiti inseruit : « Hae , inquietis, Filii mei mcaq*. anno recur-
runt festa celebrato. »

In Vila S. Ægidii, socii S. Francisci, 23 aprilis narratur quemdam Doctoran Ordinis S. Dominici, dubitantem de virginitate Deipare, cogitavisse hac de re consulere S. Ægidium : cumque cum eminus videret S. Ægidius prevenit, terramque pulsans dixit: « Frat r Prædicator, S. Deipara Maria virgo est ante partum ; » statimqne ut hæc dixit, pulcherrimum illic exortum est lilium. Iterum percussa humo repetit: « Frater Prædicator, S. .Maria virgo est in partu; » et confestini secundum exortum est lilium. *Tertio*, baculo feriens terram : « Frater, inquit, Concionator, S. Maria virgo est post parium, » simulque tertium exstitit lilium candoris ei formositate admiranda. Ha omnem et scrupulum excuM*

Porro causæ cur ex Virgine nasci voluerit Deus, sunt : *Trima*, quia, ut ait S. Bernardus, Deum decebat nova, insolita, propria et sublimis generatio; talis autem est ex virgine. *Sa nada*, quia, ut ait Theodorus Ancyre Episcopus in Concilio Ephesino, *orat.2: a* Incorruptionis largitor corruptionem non inducit, nililquc incorruptionis auctor coi rumpit. » *Tertia*, quia Deus et SS. Trinitas est prima virgo, ut ait S. Nazianzenus in Caroi. Hinc Pater virgo mente generat Verbum, id est Filium suum, el cum Filio similiter spirat Spiritum Sanctum , per actum amoris sive spirationis. Decuit ergo ul Christus quasi Melchisedcch noster in ter-
■is esset iiráTop,id est sine patre; sicut in cœlis secundum generationem divinam est á^rru?, id est sine matre, ut utrobique virgo ex virgine nasceretur. *Quarta* causa est, ut ex vi originis suæ excluderet peccatum originale : hoc enim omnes carnalità' prognati ex Adamo contrahunt, non autem nati ex virgine. Rursum ut concupiscentia? et peccati victor sino concupiscentia et peccato conciperetur. Denique ut purissima esset ejus conceptio, qui omnes homines erat purificaturus, st ex hominibus Angelos effecturus. *Quinta*, ul

ostenderet quanta quamque sibi et Deo chara sit virginitas.

Nota : Sicut hebraico, ita et latine Deipara vocatur *alma* ut cum dicimus : « Urna párense alma Dei genetrix, Ave mans stella, Dei mater alma. » Idque *prima*, quia *alma*; -uibinde Latinis idem est quod virgo. S vocatur « alma Ceres, * et Sibylla a Virgilio, *Jtneid.* VI, vocatur « alnra,»eo quod fucril virgo. *Sbando*, quia

idem est quod mancia vel pulchra, ait Festus. Hinc Dere, ut Mure, vocantur *alma*; sic a Lucretio, lib. VI, Pallas nuncupatur *alma*. Propria vero mater deorum vocata est *alma*. Unde Virgilius, *Æncid.* X : « Alma parens Idæa Deum; » et *Æneid.* I : « Venus alma. » *Tertio*, quia *alma* significat quoque clarissimum. Unde sol dicitur a almus p ab Horatio m *Carm. tabulari* :

Alme So), curra nitido diem qui
et celis.

Hinc et dies felix et clara vocatur *alma*. Jam quid clarius, qmd felicius B. Virgine? *Quarto*, *alma*» dicitur ab alendo, quasi alens, ait Festus; unde Lucretius, lib. II : « Liquor almus aquarum. • Et lux dicitur *alma*, quod alat universa; nam per lucem el diem omnia crescere docent Physici, ait Servius, qui et addit, *Æneid.* II : « Alma proprie est tellus, co quod nos alat : abusive etiam aliis numinibus hoc epitheton datur. » Et Columella, lib. III, cap. xxi : « Quibus, ait, alma tellus annua vice vclut «terno quodam puerperio lieta mortalibus disti nta musto dimittit ubera.» Talis est Deipara, qme Christum aluit, et Christianos jugitor alit fovetque Nunc singula verba pressius expendamus.

" Ecce, — *q. d.* Adeste, proceres; adeste, Judæi; audite, omnes gentes, videte et stupete, ecce rem miram et omni ævo inauditam, ecce ostentum re-
culorum, ecce novum nunquam visum, quod creabit Dominus, *Jcrem.* xxxi, 32. Ecco rem post mulla siedila futuram, quam quasi certam et presentan coram intueor. Ecce post 730 annos virgo concipiet et pariet. Hoc tu, o Achaz incredule ! non mereris cernere, cernent posterl lui et fruentur, dicentque : Ecce hoc portentum prodixit Isaias a tot reculis, nuuo illud impletum conspicimus, nunc credimus, imo scimus, Virginem peperisse Salvatorem mundi.

Vir go . — Hebraice nob>Ti *haulma*, illa virgo, a. v k : Angelis, etiam Seraphinis, suspicienda : “ Quæ <* simul est genetrix, filia, sponsa Dei : » quæ Deum h*. - homini, cœlum terre, maternitalcm virginitati, «* !>“ peccatores sanctitati conjunxit et copulavit ac proiude non dulia, sed hyperdulia ab hominibus et Angelis colenda. Nam in hoc virginei conceptus et incarnationis Verbi opere tria præ cæteris sunt stupenda, qua ita describit S. Bernardus, Tm«
serm 3tn *Vigilia Pfativit.* : « Tria, inquit, opera mului3 tres mixturus fecit omnipotens illa majestas in assumption** '•**"« carnis, it i mirobiliitersingu- r»

Jana, et singulariter mirai» lia, ut talia nee facia sint, nee fac en Insint amplius super terram. Cuntmcia quippe sunt ad invicem Deus et homo, mater et virgo, fides et cor humanum. Verbum enim, amina el caro in unam convenere personam, et hæc tria unum, et hoc unum tria sunt, non in confusione substantive, sed in unitate personæ. Hæcest *prima* et sūperoxcellens mixtura. *Secunda*, est virgo et inalar, utique cl admirabilis et singularis. A sæculo non est auditum, quod virgo esset quæ peperit, et mater esset quæ virgo permansit. *Tertia*, est fides el cor humanum, et hæc quidem inferior, sed non minus forsitan foriis : mirum enim quomodo cor humanum his duobus fidem accommodavit : quomodo credi potuit quod Deus homo esset, quod virgo manserit quæ peporisset? »

Mu 's mento Evangelica: veritatis, cl ex co Michael Caranza, lib. *De Virginitate IL j(aria**, cap. xiv, scilicet Simconcm, qui *Luca*: n, Christum in ulnas accepit, fuisse eximium inter sui sæculi Rabbinos, et hoc Isaia oraculum de Virgine paritura in scholis aliquando exposuisse. Verum pro eo quod scriptum repererat *haalma*, quo cerio Virgo paritura significabatur, primorem litteram expunxisse, ac legisse *alma*, quasi in sensu diviso parerei illa quæ fuerat virgo, jam vero erat mulier corrupta ; sed cum Scripturas denuo relegeret, *haalma* præfixo arliculo, siculi ante erat, reperisse : itaque secundo articulum dispunxisse, eumque iterum divinitus restitutum fuisse : hocque etiam tcriio iterasse : unde vim numinis agnovisse, et intellexisse virginem vere parituram, ideoque supplicem Deum rogasse, ut tandi i superstitem se conservaret, donec Emmanuclem ex ea natum videret et adoraret : ac responsum tum accepisse, se non visurum mortem, donec videret Christum Domini. Verum hujus historico fides sil penes llegesippum : nam olet Cabalan), id est fabulam alicuius Rabbini. Et quomodo S. Simeon c sacra Scriptura ausus fuisset litteram *he* dispungere? Quis credat hoc de Rabbino, coque sancto, cum etiamnum Rabbinos alias perfidos, in tuenda Scriptura Hebraica religiosos, imo superstitiosos videamus? Adde, quod *aima* æque ac *haalma* proprie vereque virginem significet.

Verius S. Rasilius, hom. *De humana Christi generatione*, censet diabolumex hoc oraculo expectasse virginem quæ pareret, ut iude agnosceret Salvatorem mundi, eique insidias sirucret, ideoque B. Virginem nupsisse Josepho, ut diabolus putaret eam ex Josepho concepisse : « Virgines namque, inquit, in primis observabat, quarum unam parituram e Propheta cognoverat, dicente : Ecce virgo concipiet et pariet lilium : virginitati? ig\iur insidiator observatorque, sub matrimonii specie factus ignorans, a malignitate abstiuuit. Sciebat enim suum imperium ob Dominicam carnis generationem perditum iri. » Et S. Ilierony-

mus in cap. i *Maith.* : « Marlyr Ignotitu, ait, (piartam addidit causam, cur a desponsata cogceplus sit. ut partus ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de Virgine, sed do uxore generatum. » Licet enim naturaliter dænion scire posset B. Virginem intactam esse a Joseph, tamen a Deo impediabatur, ne quod inter B. Virginem et Joseph agebatur, cognosceret.

Denique hoc vaticinium de virgine paritura Anno » Christum Isaias edidit post initium regni Achaz, *f, r t cum scilicet ipse cladibus a Rasin et Phacec acceplis afflictus, ab eisdem obsidionem et excidium metuens, cogitaret non Dei, sed Assyriorum opem implorare, puta anno 3 Achaz; nam anno Achaz 4 impleta sunt, quæ Isaias prædicit de strage Basin el Phacee, uti ostendam cap. vin, vers. 4. Quocirca multum errant Boza et Vatablus, qui putant hanc prophetiam ab Isaia editam anno decimo Achaz. Aberrant el alii, qui 21 annos numerant a die hujus vaticinii usque ad sextum annum Ezchichæ. Hinc enim sequitur illud editum esse ante regnum Achaz. Aberrat et Sixtus Senensis, lib. II *Biblioth.* littera G, dum hoc oraculum habuisse exitum quoad interitum Phacec et Basin censet anno 6, 7 et 8 Achaz.

Moraliter, hic discat virgo qualis esse debeat. Primiceria virgo, et virgo virginum docebit eam, quod debeat esse a alma, » id est abscondita, fugiens oculos hominum, domi latens, secreti amans, publici fugax. « Alma » ergo non tantum custos, sed et prima pars est pudicihiæ. Docet hoc, graphicque demonstrat Tertullianus, lib. *De Velandis virginibus* : a Ipsa, ait, concupiscentia non latendi non est pudica : patilur aliquid, quod virginis non sit : studium placendi utique et viris, quantum velis bona mente conelur, necesse est publicatione sui periclitatur, dum percutitur oculis incertis et multis, dum digitis demonstrantium titillatur, dum nimium amatur. Sic frons duratur, sic pudor teritur, sic solvitur, sic discitur aliter jam placere desiderare. »

S. Cyprianus, lib. *De Habitu cl Disciplina Virginum* : « Virgo, ait, non tantum esse, sed et intelligi debet et credi, ut nemo cum virginem viderit. dubitet an virgo sil. i •arem se integritas m omnibus præslcl, nec bonum corporis cultus infamet. »

S. Ambrosius, lib. H in *Lucam*, ad illud *Luc.* r, *El ingressus Angelus ad cam* : « Sola, ait, in penetralibus, quam nemo virorum videret, sola sine comite, sola sine leste, ne quo degenerare depravaretur atfalu, ab Angelo salutatur. » Nam, ut idem ail *Exhort, ad Virgines* : « Decet solitudo verecundiam, et gymnasium pudoris ^c.(return est. »

S. Hieronymus ad Lætam, *De Instit.fltiæ* : « Imitetur, ait, Mariam, (piam Gabriel sol un in cubiculo suo reperii, el ideo forsitan limore perterrita est, quia virum quem non solebat aspexit. Ænmictur eam, de (pia dicitur *Dsal.* xli y, 14 : « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. Loqua-

tur et ipsa electo charitalis jaculo vulnerata : Introduxit me rex in cubiculum suum. » *Carit* i, 4 : « Nunquam exeat foras, no inveniant eam qui circumeunt civitatem, ne percutiant el vulnerent, "t auferant theristrum pudicitim, el nudum in sanguino derelinquant : quin potius, cum aliquis ostium ejus pulsaverit, dicat : Ego murus, et ubera mea turris : lavi pedes meos, non possum inquinare eos, » *Cant*, vin, 10.

Talis fuit B. Asella virgo Romana, quam ita landais. Hieronymus, epist. 15 *ad Marcellam* : « Unius cellulæ clausa angustiis, latitudine paradisi fruebatur. Idem terræ el solum, orationis locus exstitit et quietis. Ita se semper moderale habuit, et intra cubiculi sui secreta custodivit, ut nunquam pedem efferret in publicum, nunquam viri nosset alloquium, el, quod magis sit admirandum, sororem virginem amaret potius quam videret. Ad Martyrum limina pene invisā properabat. Et cum gauderet proposito suo, in eo vehementius exultabat, quod se nullus cognosceret; ut solitudinem pularei esse delicias, et in urbe turbida inveniret eremum monachorum. Sermo silens, el silentium loquens. » Vide quæ de Dinoe curiositate et violatione dixi, *Genes*. xxxiv, 1.

Virilità* Cst fecunda. Concipiet, et pariet. — Vide hic quam virginitas non sit sterilis, sed fœcunda et fertilis, quæ genuit Deum creatorem omnium. « Talis partus, inquit S. Bernardus, serra. 2 *De Adventu*, congruebat virgini, ut non pareret nisi Deum ; et talis natiuitas decebat Deum, ut non nisi de virgine nasceretur. n Præclaro ergo S. Ambrosius, lib. 1 *De Virgin.* : « Virginis, inquit, corpus cœlum, » id est sedes cl thronus, « est Dei. » Et Poeta :

Nec genitrice tua fœcundior ulla parentum est,
Tot bona per partum quæ dedit una suum.

Ita spiritaliter S. Caecilia virgo Valerianum maritum, Tiburtium aliosque inultos convertit et Christo peperit, ut merito do ca canat Ecclesia : « (Caecilia famula tua tibi, homine, quasi apis argumentosa descivit. » Lego Vitam S. Juliani et Basitisele, et miraberis tot millia hominum eos conjuges simul cl virgines hco peperissc. Hanc fecunditatem promittit Deus virginibus, *Isaia* lvi, 3 : « Non dicat Eunuchus : Ego sum lignum aridum, » etc., do qua re plura ibidem.

Et vocauit l-ii, — id est erit, vide *Can.* XXIX. Hebraice est nxnp'l *vekaralh*, feminini generis et secunda! persono?, id est *et vocabis*, ut vertunt Septuaginta, Pagninuselalii, scilicet tu, o virgo! Alias enim in veteri Testamento patres indebant nomina liliis, non matres. Sed quia hic Virgo concipit et parit sino patre, hinc ipsa quasi pater æque ac inaici, nomen *Emmanuel* filio suo imponit. Hoc est quod Gabriel eidem annuntians hunc parium prædixit, *Lucæ* i, 31 : « Ecco concipies in utero, et paries lilium, et vocabis nomen ejus Jesu. n Jesus enim idem est quod Emmanuel, uti mox patebit.

Perperam ergo Judæi negant hic agi de Christo, eo quod ipse vocatus rit Jesus, non Emmanuel : nam primo, *vocari* in Scriptura wpc significai esse talem, qualem nomen significat, ut jure eo vocari possit. Sic Christus, cap. ix, dicitur vocandus consiliarius, admirabilis, fortis, princeps pacis, paler futuri sæculi, non quod hæc fuerint nomen proprium ipsius, sed quoti taTtf fuerit, ut merito hisce nominibus et titulis insigniri possit. *Secundo*, nomen hic non significat nomen proprium, sed agnomen sive elogium, *q. d.* Jesii nomen, id est elogium, erit Emmanuel, id esi nobiscum Deus. Sic epitheta el honorum tituli vocantur nomina, ut, cum Trajanus Imperator a devicta Dacia accepit nomen Dacicus, Scipio a devicta Asia Asiaticus. *Tertio*, nomen Emmanuel reipsa idem est quod nomen Jesus, id est salvator : salvare enim nos a peccato, morte et inferno nemo potuit, nisi Emmanuel, id est Deus homo, cujus nomen proprium est Jesus. *Quarto*, nomen proprium est duplex : unum, quod ab ortu a parentibus imponitur, ut co ab omnibus vocetur, cl tale Christi nomen est Jesus; alterum, significans propriam rei vel persona? naturam el conditionem : tale est Emmanuel; significat enim hunc hominem non esse merum hominem, sed hominem Deum, ideoque Christo est proprium: nulli enim alteri competii. Et sic in festis natali-
liis, soepeque alias, fideles jubilando Christum natum vocant et invocant *Emmanuel*, ac per
aphæresin *Noel*.

Noel d»
ema -
«mL

Emmanuel, — id est nobiscum Deus, *q. d.* Deus jam erit nobiscum spiritaliter, o Achaz! et Judæi, vos liberans a Rasin et Phacee ; sed cum virgo concipiet et pariet, erit nobiscum et corporaliter Verbum caro facium, quasi dicas : Virgo pariet non Ezechiam, non Sear Jasub, puros homines; sed Emmanuclem, id est hominem Deum : hic tamen Emmanuel pariet *Sear Jasub*, id est reliquias Israel convertet, et renasci faciet Deo per baptismum. Hanc ob causam in hac prophetia jussit Deus Isaia, ut filium suum Sear Jasub secum adhiberet (i).

(1) Cum eventus ab Isaia in hoc vaticinio prædictus ornimi apud omnes Christianos dt momenti, non dubitamus, hanc licet longiorem annotationem Rosenmuller attexere, ut veritatem oraculi Isaici inclariorem lucem prodire nullus non videat.

ANNOTATIONIS ADDITAMENTUM.

De *Emmanuctet* Virgint nticiluro.*

Andrea! Senne» I *liætrcilatio Kabbunica-Ittiologica ex oraculo jsai.* vu, H. 1651. m-l

Joan. Siubcrli *Dissertai, de Haalnta maire Immanu*lis. ad insignem prophetiam Isai.* vu, H. 15, 16, Helin-
\$tad. 1661, n-4, recusa in Auctori* *Paia\$tra Theologico* Thitologica. sive Dissertat, acudeviicar. Tomo singular.,* Alta uf 1678, Mvt, pig. tSOseqq»

Joan. Deutschbnwnni *Dissertat, de conceptione et natiuitate temporali Vessiti*, N'itcberg. 1661.

Joan. Frid. Sch.irl» *Dissertat, is Tirgine miranda*

Ex " Emmanuel » Itali decurtarunt *Manuel*. Galli A'» ' id < nobis Deus vel noster est Dens,quod in hymnis natalilife jubilando ingeminant. iride- que hoc festum vocant *Noci*, id est parvi Emma- mudì* festum.

pitó-tul ratione //lium paritura, Viteberg. #873, in-4.
Christoph* ÍJchnr *Dissertatio de loco classico Isaiaë* ▼u, 14 ; *in Thesauro Theologico-Philologico, sive Sylloge Disicilationum rlegantionnn ad setectiora ct illustriora Vel. ctNov. Tist. loca*, Amsfelod. i 701 ; vol. I, pag. 691 seqq.
Satn. Anilnæ *Dissertat, de Naticitate Emmanuciis, Isai.* vii. 14 ; *ibid.* I < «97 seqq.
Joan. Dav Clodii *Dissert, de Conceptu et Partu virgi- neo. Gif&c, 1685*, In-4
Henr. Klrsdigart (Præf J. A Danz) *Partus virginis miracutosus. ex liai.* vu, 14, Jenæ, 1700. in-4.
Cainp'g. Vilringa *Observât. SS. lib. V. cap. I cl II.* bun. Georg. Vdclit *Dissertat. de Emmanuel? e virgine nascijuro*, Viteberg. 1717, in-4.
Joan Frid. Borrteri Progr. *ad Isai.* \ut 14, Lips. 1751, in-4.
Andr. Gt'org. Waehncr *Dissert. Jeswn Christum Emma- nuclcin jsai.* vu, 14, *Matth. i, 22, contra Judæos defen- dens*, Getting. 1753, in-4*
Joan. Ehrenfr. Pfeiffer Progr. *Emmanuelcm non gemi- num. ted unicum. Jrsum Christum, ex hai.* vil, 14, *et Maith, i, 22, 23, proponens*, Erlang. 1761, in-4.
Dissertation on txaiuh vn, 13-16; by Benjam. Kenni- cott; London, 1767, iu-8.
Christ. Fridcr. Schmid *Vindici@ nativitatis Christi c matre virgine ad jsai.* vu, 14, 15, Progr. Viteberg. 1773, n-4.
Francisci Christoph, *de et in '¿merger //indicite vaticinii isaiaë* vu, 14, *de Etnmanuele*, Friburg. 1779, in 8.
Frid. Golii. Dresdii Progr. *ad eruendum verum sensum vaticinii de Christo Emmanucle ipsis solemnibux natalit. J(5u Christi sacris propositum*, Viteberg. 1780, in—4.
Joan. Goltfr. liasse Progr. *Jcsus Emmanuel i7).x :c/k î;* *apud Isaiam* Vii, 14, *seqq. ct Matilucum i, 18, 23, part. I et II, Regiomonli,* 1792, m-4.
Joan. Gerar. Greveri *Commentât, de Emmanuel*, in ejus *Commentationum miscellanearum Syntagmata*, Oldenburg. r.9I, in-8.

Planum el simplicem nostri oraculi sensum, quem sa- pri in annotatione enarravimus, obscuratum deprohen- dltntis pm primis rei Christian@ temporibus a Judæis mnlm Christianos disputantibus. Christianis enim hoc vaticinio Jesum Maria Virgilio natum prænuntiari per- hilentibus (*iiatth. i, 18-25; Lue. i, 26-36*), ut Judæi grave argumentum eriperent, quo divinitus missum esse Jesum probare illi solebant, lhskiam potius, aut alium lbûæ aitale na citurum puerum innui contenderunt, ha secundo Christiano acculo Judæus, quem secuin disseren- tem inducit Justinus Martyr (*Dialog, cum Tryphone*, pag. 262 edit. Lips.), et doctores tunc temporis Judaici cek-bre hoc oraculum exposuerunt. Eamdem interpreta- tionem profert Hieronymus, sunulque vero refutat ; « He- bræi, ait, hoc de Ezechia, filio Achaz, prophetari arbi- trantur, quod ipso regnante sit capta Samaria, quod om- nino probari non potest. Siquidem Achaz, illius Joatlum, regnavit super Judam el Jerusalem aunis sedecim, cui iuc.re- iit in regnum filius ejus Ezechias annos natus vi- gilili quinque, ct regnavit super Judam cl Jerusalem «tuoi v;gioii novem. Quomodo ergo, ut demus primo <3*u> Actui hanc ad eum laciarn prophetiam, dc Ezechiaë conotplu dicitur el nat vit ae, cum eu tempore quo re- gnare r.cepii Achaz, jam novem Ezechias esset annorum? ubi (orte textum Czechic@ regni annum , quo est capta b-im xria, Infamiam ejus appellari dicant, non aetatis, sed

Quid <¶(ergo Emmanuel ' Est nobiscnm id est fortis, puta Deus, qui dromonem, carnem, mundum, peccatum, omnesquo hominum hostos petenter debellabit.
Quid est Emmanuel ? Est filius prophetissa?, cu«

imperii. Quod coactum esse atque violentum, etiam stub lis patet, d Recentiores Judæi interpretes alio se vertunt* El Jarchi quidem, qui ipse refellit hanc suorum senten- tiam, qui ex Hiskia faciunt Ernmanuclem, virgine, quæ Eminauuelem sil jurilura, uxorem Prqphctæ inℓℓigit, quæ cap. vm, 8, *prophetissa* dicitur. Hoc modo autem hujus loci interpretationem instituit : « Uxor mea juven- cula concipiet hoc anno, qui fuit regni Ahasi quartus^ tlliumquo pariet, quem ob mox fuluram liberationem, quam divino concita motu presagii, Emmanuelem voca* bit, id est, rupes nostra erit nobiscum. Id igitur est si- gnum promissum, quod lemma admodum juvencula, quæ nunquam antea est vaticinata, afflatu divino ventura videbit. Neque enim uxor Prophèt e *prophetissa* vocatur, nisi ipsa quoque sit fatidica, n Eidem fero Aben-Ezræ est sententia» qui 1res recenset filios Isaiaë, symbolica omnes nomina gerentes : Schear-Jaschubum (supra, vere. 3), Ernmanuclem, ct, qui deinceps occurret, .Maber- Schalal-Chasbazum, de quibus ipse Propheta, cap. vm, 18' « En me ct *pueros*, quos mihi Jova dedit, sumus signa et prodigia in Israele, n Eadem est J. E. Fabri (ad Harmcri *Observat, super Oriente*, a se teutonico facias et notis il- lustratas, part. I, pag. 280, Pluschkii *Analccctn*, part, i, particula u, pag. 66), et Gesenii sententia.

Similem interpretationem afiert Hieronymus: «Qui- dam de nostris Isaiam prbphetam duos filios habuisse contendit, Jasub et Emmanuel, et Emmanuel de prophe- tissa, uxoro ejus, esso generatum, in typum Domini Sal- vatoris. » Haud longo diversa Grotii opinio, nisi quod is Emmanuelem eumdem velit esse puerum, qui appel- latus mox est .Maher-Schalal-Chasbaz (cap. vm, 3), duplici videlicet nomine prophetico insigniendum. Verum hanc sententiam, quæ *alma* fhcil *conjugem Isaiaë*. solide refellit Kunchi, duobus argumentis, quæ speciem omnem illi adimunt. Primum est, si Propheta hic loculus esset do conjugo sua, illam vocasset *prophetissam*, ut infra cap. vm, 3. Quis enim credat Prophetam, si de sua lo- cutus esset conjugo, non eam designaturum fuisse nomine aliquo, quo cognosci ct ab aliis feminis dignosci possit Î lino si vel maxime, quod Grotius volt, locutus esset de virgine aliqua, ab ipso adsciscenda hoc tempore in con- jugium, debuisset utique eam cerbi aliqua nola sic de- scribere el designare, ul alii inℓℓigerc possint, illum <la sua potius conjugo quam de qualicumque alia loqui. Al- terum Kimchii est, non posse hanc sententiam consistere cum loco, cap. vm, 8, ubi Propheta verba faciens de Afsyriisait: «Extensiones alarum ejus implebunt latitu- dinem terræ tuæ, o Emmanuel ! » Patere inde per Em- manuclem intℓℓigi personam aliquam illustrem, *cujus* dici possil esse *Judæa*, qui non potest esse minor filio re- gis. Ncque tamen, quod ipse Kimchi contendit, *alma* esse Ahasi conjugem, magis est probabile. Earn enim sim- pliciter eo nomine appellasse, vix est credibile. Cur enim non dixisset quod quilibet alius in tali casu diceret, *con» jur tua?* Vel, si dc regina locutus esset, cur eam non p ilius appellasscl *reginam*, aut *dominam, augustam*, quæ -liationes usu fuerunt rceplæ? Ipsi quoque Kunchio ob-tat locus cap. vm, 8, ab eo productus, qud alios Op- pugnat. Si enim hic intelligatur alius quidam Abari Illius piam Hbkias, «pio modo *ejus* dici potest fuisse terra Ju- i eat Ilhkiasenim solus fuit regm h ere . Veteres Judæi cum id animadverterent, hic Hiskuui designari dixe- runt.

Verum id jam refutavit Hieronymus,cujus verba supra

jus nomen «Accelera spolia detrahare, Festina prædari, » cap. viii, vers. 3.

Quid est Emmanuel? « Est admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri si culi, princeps pacis, magni consilii angelus, » cap. ix, vers. 6.

attulimus, rofellunlque ipsi Judæi rccentiores, ut antea monuimus. Parum praeterca videri quæ probabile, Aha* eum, vel conjugem ejus, si vel maxime detur ille nari per *alma*, puerum aliquem in sua domo nasciturum vocaturum fuisse Emmanuclm; illum, inquam, Ahasum, quem constat exigua fuisse in Deum tide. Gravirum vero quod utrique, vel de Isaïæ, vel de Ahasi conjugo, expositioni obstat, est illud, quod *alma* de *nupta* femina ex vii oqtiondi intelligi plano m lu«at, r^nfnnn denotet. Nihil est quod obvertunt Hebræi, et Christianorum ii qui Emmunelotn Propilene liliu faciunt, nomen *atina* solummodo respicere *atatem*, non *statum* femini», *virginalem* aut *conjugalem*, significare igitur *feminam juvenem*, sive *nuptam*, sive *innuptam*, perinde ac *ebm* designat *adolcscniem*. Hinc est quod Aquila et Theodotlon, proselyti Judæi, voce, ad interpretandum *alma*, vix-4; sunt usi. Verum probat constans vocis usus in veteri Testamento *alma* nunquam de *nupta*, sed ubique de innupta femina dici. Occurrit præter nostrum locum sexies : *pruno*, Genes. xxiv, 43, ubi de Rebecca nondum nupta, quæ vers. 16, «virgo, quam vir non cognovit,» dicitur; tum *Exod.* u, 8, de innupta Mosis sorore adbibetur tertio loco *Psalm.* i.xviii, 26, *atamoth* sunt puellæ quæ instrumentis musicis Deum celebrant. Porro, *Cantic.* i, 3, ubi *atnmoth* sponsum amare dicuntur, nemo facile de uxoribus cogitabit, et *Cantic.* vi, 8, ubi *alamoth* distinguuntur a *reginis* et *concubinis*, illæ vix .dia», nisi *cirgines* esse possunt. Unus restat locus, valde vexatus, *Proverb.* xxx, 19, quoin urgent, qui contrariam sententiam defendunt. Illo loco inter quatuor occulta et impervestigabilia recensetur *via viri in virgine*, ubi *aima* Judæi eadem volunt esse, quæ vers. proximo dicitur *femina adultera*. ad eam enim applicari, quæ P. iræmiædes de *alma* dixerat Veium hanc scriptor a femina adultera manifeste distinguit; tantum illius exemplum ad hanc transfert. Locus agit de furtivis et clandestinis amoribus, et congressu, quem vir cum *puella innupta* excreet, nemine præter amantes conscio, dum interea illa pro virgine habetur, et quid vitii sibi hæreat, ita dissimulat, ut ab aliis id frustra pervestigetur. Est igitur quæ hic *alma*, *virgo* dicitur, talis ex communi fama, iudicio et opinione aliorum. Nolumus cum pluribus superioris ætatis interpretibus *virginis* notionem voci *alma* vindicare ex ejus etymo, etsi speciosum sil. Observant *alma* esse ab *a'am*, cujus forma *niphal*, *absconditum*, *occultum esse. ignorari* désignât, quæ notio in omnibus vocibus derivatis regnat.

Eam vero etymologiam *soli* convenire *virgini*, quiv sic appellata sil, vel, quod nescia consuetudinis virilis *occulta* hactenus et *tecta* habeat, quæ honestas ahi, quam marito, revelari velat; vel quod, pro more veterum, *domi lateat* et *occultetur*, non versata in publico, sed sub oculis matris aut custodis clam aliis servetur, cujus morii virgines appellarunt *conclusas* (ii *Uachab.* in, H); Hi *Machab.* i, 18), ut contra *meretricem*, Chnld'i, *prodeuntem foras*, in publico versatam, vocant; et hac ipsa de causa *ntam* notaro *adolefcentem*, nondum ad modum rei publico?, *cd *domi* hactenus sub oculis parentum talentum et educatum; quoin veterum inorem ad vmdb Candam voci *alma. Virginis*, significationem. pluiibus illustrarunt Labitibonus (*Exercitat. ad Baronii Innates*, pag. 106 cq), Grotius au *SJatth.* i, 23, et Huetius *nemonstrat. Evangel.*, Propos. ix, cap. ix). Ita jam Iberoiiyrnus in *Commentar*, ad hunc locum : « *Alma* non solum *puella*, vel *virgo*, sed cum fciniou, *virgo abscon-*

Quid est Emmanuel? Est magnus Dominus et laudabilis nimis, qui factus est nobis puer parvulus. et amabilis nimis.

Quid est Emmanuel? Est « Deus noster qui præparavit terram in æterno tempore : qui emittit

dita dicitur et *secreta*, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus. sed magna parentum diligentia custodita sil. n Et idem in libro *De Traditionibus Hebraicis t* « *Alma*, quod interpretatur *abscondita*, id est virgo nimia diligentia custodita, majoris mihi videtur laudis esse quam virgo. Virgo quippe. Juxta Apostolum, potest esse corpore, et non spiritu. Abbondila vero, quæ virgo est, izitacxv virginitatis habet, ut et virgo rit et absconditae et quæ abscondita est, juxta idioma linguæ Hebraeae, consequenter et virgo est; quæ autem virgo, non sequitur, ut abscondita sii.» Ejusmodi tamen ex etymologia petitis argumentis, nipote perquam incerti*, parumtribuendum videtur, pnoerlim cum Arabica dialectos aliud etymon offerat non minos, aut forsaa magis commodum, significans *coeutuii cupidus, libidinosus fuit, unde adolescens a naticitate ad juventutem, et juvenis plena atatis. cui ala barbe* labiorum emergat*, cujus nominis femininum est *adolcscentula*. Sed nobis, uti diximus, sufficit iuta *loquendi*, qui *alma* de *puella innupta* usurpat, seu virgo rii, seu talis censeatur, neque unquam adbibet m puella, quæ sit uxnr. Intellexisse autem Jsaïam, cum hæc loqueretur, « virginem parituram, » verba ejus ipsa demonstrant. Nam eodem hic loquitur modo, quo postea, cap. viii, vers. 3, cum dicit : « Prophetissa concepit et peperit filium, d jnnngens prophetissa verbis *concepit, peperit*, et parium attribuens ei Icroinæ, quæ sit uxor, cum paril. Ergo similiter attribuit nunc partum ei feiuiinæ, quæ sit virgo, non quæ antea fuerit lia omnes loquuntur; nec dicat maritus, *mea virgo peperit*, cum dicere vellet, *mea uxor peperit*, etsi uxorem suam duxerit virginem. « Lingua quoque Punica, ait Hieronymus, quæ de Hebræorum fontibus manare dicitur, proprie virgo *alma* appellatur. » Additquo paulo post : « Et quantum cum mea pugna memoria, nunquam me arbitror *aima* m muliere nupta legisse, sed in ea quæ virgo est, ut non solum virgo sit, sed virgo junioris statis, et m annis adolescentiæ. p Quod vero pncipnum est, huic vocis *alma* usui hoc loco suffragatur ipsius rei indoles, atque extra dubium collocat» proponi virginem parturientem tanquam Emmanuciis matrem. Nbi <mun partum imraculoum tnielbgas, quem Deos ipse signum non interitura? domus Davidica? constituat, nemo dixerit quid illud rii in hac prophetia, quod sustineat locum et vicem *signi* sive *prodigii*. Par est credere, Prophetam hac voce eodem sensu uti, quo eam usurpaverat vers. ii, ubi manifesto sumitur de signo aliquo *prodigiali*, non memoriali, rive verbali, vel qualicumque alio. Quis vero *signi prodigialis*, aut miraculi loco habeat, si ex congressu viri evadit gravida, quæ virgo esse desiit? Recte Hieronymus: «Quando dicitur : *Dabit Dominus ipse vobis signum*, novum debet esse atque mirabile. Sin autem juvencula, vel puella, ul Judæi volunt, et non virgo pariat, quale signum poterit appolltri. cum hoc nomon æl itis sil, n. u integritatis ? » Gîmina his b.diet Ibeodorelus in *Commentar*, ad vers. 14. Hem Iromrus (*adversus Hern ses lib. iu, cap. xxi, § 6*) ; «Quid emm magnum ani signum tJcrct in eo quod adolcscentula, conivens ex viro, peperisset, quod «venit omnibus quæ poriunt mulimi.us ? » Noe nun Itriullianu *adversui Juderns.* cap. ix : « >ignum aatem a Dpu, nisi novitas aliqua inoiiMh^a fuisset, riguum uoii wide-reiur. » Et pouio post : « Nihil rignum videi i possil res quotidiana, juvencula* scilicet prognatos et partus. • Herein hic Hebræi, et Christiani interpretes illi, qui

lumen, et vadit : et vocavit illud, et obedit illi in tremore. Steli® dederunt lumen in custodiis suis, et fetate sunt : vocate sunt, et dixerunt : Adsumas : et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit il-

olma de nupta femùzr capiunt, neque quomodo seso expediant, facile inveniunt.

Jarchi, ut vidimus, signum in eo constituit, quod uxor ▼ atw, juvenis adhuc, tempore partus corripere tur a spiritu prophetico, et ipsa prophetis facta nomen Emma nudis, futuram liberationem ab hostibus praesagiens, filio inderet. Kimchi *signum* facit hoc, quod nascendus puer a primo nativitat is tempore vesciturus sit butyro et mele, cum *illo iudicii discrimine*, ut *dulcia* sit admissurus, re. jecturus *vero amara* et insalubria. Aben-Ezra signum tum ponit *in ipso* nomine Emmanuelle, tum in eo quod puer, quamprimum natus esset, mox vesciturus sit butyro ac mele, id enim non esse de more recens natorum, idem recenset et rejicit simul Saadi® sententiam, signum quierentis in *partu masculo*, (piem jam hoc tempore vates praedixerit. Abarbenel signum j>onit tam in nomine Emmanuel's, quam in eo quod vates simul hoc tempore indicaverit Ahaso uxorem ejus, vel filiam tendi® ælalis, nuptam lamen, jam nunc esso gravidam, et enixuram fetum, trotina signum arbitratur fuisse illud, quod Propheta ipse congregaretur circa id temporis cum femina, quæ tum adhuc virgo esset, sed nupta Prophète partum ederet masculum, qui symholicum ferret nomen et *Emmanuelis* et *Maher-Schatal-Chasbazi*, in signum instantis liberationis. Sed quam frigide hæc omnia dicantur, quam sint exilia» et longe infra expectationem, quam Propheta magnificis verbis Ahaso et pópulo fecerat, unusquisque, et nobis non monentibus, sentiet ipse. Miro Stomklium, V. S. V., cum nomine *oth* recte mirabile quid denotari agnosceret (vid. not. ad vers. 11), tarnen ad vers. II læc scribere: «*ilaaima* utrum *innuptam virginem*, an *nuptam* etiam feminam significet, in nostri loci interpretatione haud ita mullum interest. Gravidam adstabal femina, nec in suum finem Prophète referebat, utrum innupta an nupta esset. Non quod *haalma* gravida esset aut fleret, ogni loco haberi Propheta volebat, sed *oth* erant illi eventus, quos tenera adhuc nascituri puelli telate civitas Judaica esset expertura. Exempli tantum loco hanc ipsam aditantem *alma* innuit; eodem jure innuere poterat quamlibet isto tempore gravidam feminam.» Ita quoque sentit II. E. O. Paulus iu *Clavi ad isaiam*, pag. 111, 48. Eam sententiam cur nostram facere nequeamus, ex iis qu® supra exposuimus apparet.

Denique minime praetermittendum illud, veterem esse opinionem, inter plures pervulgatam populos, de vins in ignibus, praeclaris, et leris mortalibus sapienti® atque prdbtantiæ laude antecellentibus, quibus ecclesiis C'SCt origo, praeter communem naturae legem matribus *virginibus natis*. Observavit id jam Hieronymus (*adversus Jovimanum* lib. I, cap. xxvi): « Apud Gymnosophistas Indi® quasi per manus hujus opinionis auctoritas traditur, quod Dudham, principem dogmatis eorum, et latere suo virgo generarli. Nec hoc mirum de barbaris, cum Minervam quoque de capite Jovis, et Liberum patrem de femore ejus procreatos, doctissima finxerit Graecia. Speusippus quoque, sororis Platonis Illius, et Clearcbus in *Laude Platonis*, et Anaxitides in secundo libro *Plitosophh**. Pcrictionem, matrem Platonis, phantasmate Apollinis oppressam ferunt (cbuf. Diogenem Lier tinni lib III, segtn n, ni), et sapienti® principem non aliter arbitrantur uisi *de partu virginis* editum. Ac ne nobis Dominum Salvatorem de virgine procreatum Illo mana exprobraret potenti i, auctora urbis et gentis sum Ili v virgno et Mirto genito* rbi rantur. » Hujusmodi plura e Grwcis Romanisque scripbar. .dtuht P< D JfaeUUB m U -

las. Hic adinvenit omnem viam disciplinae, eto. Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, » *Baruch* m, 38.

Quid est Emmanuel?Est Jesus nostra redemp-

monstrat. *Evangel.* Propos. IX, cap. II, § 4, pag. 771 edit. Lips., et in *Quatti. Alnet.* lib. If, cap. xv, pag. 153 et seqq. Quæ vero Hieronymus ejus, quem adsaripsir nus, loci initio de Indorum Budha dicit, confirmantur narrationibus virorum fide dignissimorum, qui nostra memoria oras istas invisere. Ha Paulinus a S. Barlholomæo, Malabanu* Missionarius, in *Systemate brahmanico liturgico, mythologico, civili*, etc. (Korn 1791, in-4), p. 1bS, Brahmanorum do Budha doctrinam exponens, hæc scribit : « Natus est ex *Maya* (ut Mercurius, quocuin Budha non pauca habet communia, ex *Maia*), quæ imaginationis <lea est, ex mento, ex voluntate *virgine*, et sine complexu carnali, quemadmodum filii Pandavarn apud Brahmanes per auriculam ex sole, ope orationis magic®, et sine complexu virili nati fuisse scribuntur in libro *Sainbfiticani* et *Yndhisthlira*, » Similia de suo *Fa, Fold*, sive *.laca* (qui nomine tantum a Budha est diversus, vide Langles Nolas ad versionem gallicam *liuim-bcrgiani Itinerarii* tom. II, pag. H'»2), narrant Tibetani et Sinenses. Hefert et Augustinus Anton. Georgi in *Ilpbabeio Tibetano* (Boni®, 17t>i, in-4), pag. 32: « Xaca, postquam pluries in corpora transui grasset, tandem, ut depravatos hominum mores emendaret, convolvit in uterum Lbamogbiuprul, Nymph® omnium pulcherrimæ, et recens nupte rogi viro Sczan. De ea praedixerant vates, et qui iiripondornm nominum auctores erant, fore ut pareret filium venustissimum omnique sanctitate donatum, ip'imque propterea admiranda* pulchritudinis atque virtutis, Deam Lhamoglnuprul appellai uni. Sed antequam in nov® matris sinum reciperetur Cianciti!) (hoc nomen gessit in penultima incarnatione), Laliarum princeps, Chiacio, tantam illius utero splemluris copiam infudit, ut ab omiti fece et coinquinatione purum reddiderit. Totus ita nitidus et pellucidus factus uterus, infantulum, quem clausum gerebat, admirabili tum corporis, tum animi fulgore micantem iuluenum oculis ostendebat, quamdiu a latere dextro, nullo relicto hiatus vestigio, genitrix intacta eum in lucem effudit. » Conf. Du Halde *Descript, regni Sinensis*, vol. UI, | ag. 26, vers. germ., et Couplet *Confucius Sinarum Philosophiis*, Declarat. ITocæmial. pag. 28. frequens est hodie dum apud Sinenses pulcherrimæ mulieris cfligics (*Schiigmu*h, id est, matrem mentis perfecte vocant), capilo fulgoro radiante circumdato, infantem in ulnis gestantis, quem ex »*a natum esse aiunt sine ullo virginitatis dispendio. Vide Harrow *Itinerar Sincnse*. parle II, pag. 139, vers. teuton. Vinar. ISO• edit., sive parle U, pag. 247, vers. tout. Hamburg. 1805.

Ejusdem illius opinionis vestigia deprehendimus in Gra eorum Romanorumque poetarum fabulis de virgine Justitia, que cum olim per aurea saxula inter homines versata esset cosque rexisset, posthac vero, mortalibus in deteriora bibentibus, ad sidera evolasse, inter quæ Asiræ i* sive Erigones nomen gerii (vide Arati *Piumoni* veis. 96 seqq., et versione in Germanici vers. 95 seqq., nec non Iesti Aviam *Paniphrasin poeticam*, vers. 273 scipt), reditura sil aliquando, cum in magna illa ictum omnium *Instauratione* aurea ælas ad terram redibit. Ha Manilius *Agronomie*, iv, vers. 548 seqq,

H Ifonf Hirp»Ds, qua mil tecnia prisca
Justitia, rur»usque t.idem hbrnth iu<it j
A t [r ImpTiti i triLuil f t j.t nmi iurut
Jlftoi 'j n- itabit legtua jwitgue *arrati,
¿4 iit padlúIU diWiuii templa cokuUui.

lio, amor et desiderium, Deus creator omnium, homo in fine temporum, p

Quid est Emmanuel? Est Verbum infans, puer sapiens, Deus lactens, ait S. Bernardus.

Quid es* Emmanuel? Est parvulus de Bethlehem, uti cum jubilo aiebat S. Franciscos, regnans in cœlo, et jacens in presepio.

Quid est Emmanuel ? Est verbum carne vestitum, est Deus çiXcMpcrcG;, *Tit.* in, 4.

Quid est Emmanuel? Est verbum vite, a quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostre contrectaverunt, ut societas nostra sit cum Patie, cl cum Filio ejus Jesu Christo, » l *Joan.* cap. i, vers. 1.

Quid est Emmanuel? Est a magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, predicatimi est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria, » l *Timoth.* m, 1G.

Quid est Emmanuel? Est Elohim habitans in nobis, frater, convictor, familiaris, amicus el socius noster. Ergo, o filii Acte! amate fratrem vestrum, osculamini Filium Deipare, dissuaviamini cum Eminanuele vestro, specioso forma pre tiliis hominum : sed el diligite ac colite matrem ejus benedictam inter mulieres, quæ Deum vobis corporavit. Hæc est scala cœli, Domina mundi, Angelorum regina, Mater Dei.

Eodem spectat Virgilius, dum reversuræ aurea» celatis descriptionem *Ectog.* iv, vers. 4 seqq. iu orditur :

Ultima Cumxi venit jam carminis sUs;
Alignas ab integro netorum Discitur ordo.
Jam redit et Virga; redeunt Saturnia tigna
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo *nascenti puero, quo ferrea primum*
Desinet, ac toto turget gens aurea mundo.
Casta fave Lucina ; tuus jam regnat Apollo.

Sunt autem plura, in quibus Virgilianum carmen congruit cum Isaiano illo, quod cap. vit-Îlî continetur Agi nunc ultimam mundi ælatem, qua exacta novus saeculorum ordo inchoaturus sil, puero aliquo nato, canit Virgilius, çanit item Isaias (vers. 14.) Puer ille adscnplus erit heroibus, cl orbis terraiuni pacati enl regnator, apud Maronem veis. 15-17, cl apud Isai. ix, 4-6, et xi, G seqq. Porro melior illa a las apud Virgilium per gradus succedit, Ha ut puero nato exordia (vers. 18-95, 31 seqq.), incrementa vero sua habitura sil, quando ille adoleverit (37 seqq.). Similia observa m Isaiauo canning; nam Emmanuolis partus et «vias juvenilis cadunt in ultimos (Blatis tristia tempora, quibus bella et discordia) nondum cessarunt, Dai vn. 15, et vin, 29 (conf. *Etlog.*, vers. St, 36 : « Pauca tamen suberunt prisca) vestigia fraudis), illo domum adulto desinent dissidia atque cerlimma omnia, ix, 4-6. (Hosennulier.)

Liceat etiam indignare dissertationem quæ in *Annalibus scientiarum religiosarum* Honun prodiit mense Septembri 1836, sub isto titulo : *Apologia S. Hieronymi, seu Explicatio vocis hebraica? Mnu, virginitatem Matris Christi pr 'dicentis t* auctoro Vercelloni, quam dissertationem etiam apud *Annales Philosophia Christiana* roperías, tum XVII, ' vg. 361 el seq

Porro Emmanuel fuit ç4?, Deus vir ; hino actiones ejus a S. Dionysio, cap. u De Dùin. *Nom.*, vocantur theandric®, id est Dei-Virite. in Christo enim triplices fuerunt acliones, scilicet primo di« vinte, ut creare et regere mundum, spirare Soiri» tum Sanctum , etc.; *semndo*, humanæ, ut como dere, fabricare, laborare, etc., in his subditus fini matri; *tertio*, theandricæ, quæ partira Dei, partirli hominis erant, propriæque Emmanuelis. Tales erani docere, facere miracula, creare Apostolo*-, omniaque opera Redemptoris. In his soli Deo Patri subditus fuit : erant enim altioris ordinis, et a solo Patre acceptæ et directe : unde ChrLtus cas vocat opera Patris, cl parentibus cas petentibus quasi ex imperio, respondet, illas non ad parentum, sed ad Dei nulum esse faciendas. Joca. II, 4, *Matth.* mi, 48.

Denique nota : Non dicit: Vocabitur nomen ejus: « Nos cum Deo, » sed « Deus nobiscum. » Non enim nos Deum, sed ipse prior quæsivit nos. Sic etiam hodie ipse cupit esse nobiscum : nos sæpe eum fugimus, et ruimus in nostram perniciem. Cur enim mundi opes et voluptates tam ardentem quaerimus, nisi quia, quamvis ipse venerit ut sit nobiscum, nos tamen sine eo esse volumus? Vide hic immensam Dei erga nos pietatem, et incredibilem nostram erga cum ingratitude.

Moraliter, Christus est Emmanuel, id est no-cbrhtn» biscum Deus. *Primo*, realiter et corporaliter in «t £«• venerabili Sacramento : ibi ergo reipsa idem mysterium peragitur, el quotidie renovatur, quod pi ster, hic prediali Isaias, quodque in incarnatione Verbi Fr,lw-peractum est : per verba enim consecrationis vere et realiter uti transsubslantiatur panis, ita producitur et quasi generatur Christus in altari, adeo potenter cl efficaciter, ut, si Christus necdum esset incarnatus, per hæc verba : a Hoc est corpus meum, » incarnaretur, corpusquo humanum assumeret, uti graves Theologi docent. Sacerdos ergo est quasi Virgo Deipara, præsepe est altare, parvulus Emmanuel quem parit, est Christus sub parva hostia productus per virtutem Altissimi, et per obumbrationem Spiritus Sancti. Cum ergo accedis ad altare, cogita illud vere æque ac pie dictum Thomæ a Kempis, lib. IV *De Imit. Christi*, cap. u : a Ita magnum, novum et jucundum tibi videri debet, cum celebras, aut Missam audis, ac si eodem die Christus primum in uterum Virginis descendens, homo factus esset; aut in cruce pendens, pro salute hominum pateretur et moreretur. » Ideo enim Christus nasci voluit, vocarique Emmanuel, quia jugiter nobiscum esse, manere et versari volebat in Eucharistia. Delicte enim ejus sunt, esse cum liliis hominum.

Stranilo, per providentiam, custodiam et gu- Secundo, bernutionem ; sicut enim rex in toto regno, quod eminus regit et administrat, ita Christus est in tota Ecclesia, quam e cœlo regit el moderatur.

Tertio, per suos xicarios Episcopos et succedo

fis, qnibns dixil ipso : « Pasco oves meas; n el :
« *Qui vos audii, me audii, v*

Quarto, per S. Evangelia, aliosque similes li-
bros, figuras el imagines, per quas ipse se assi-
due menti nostra; objicit, et in memoria nostra
vivit, ut viva ejus vestigia et virtutum exempla
sequamur.

ÍÍ ' , *Q''nto*, per suam opem, gratiam, illuminatio-
nem, consolationem, corroboracionem el prolec-
cionem assiduam : ipso enim lentalis et afflictis
peculiariter adest, cosque consolatur et confortat,
^Eum- sl-cu(proinjsjÞ) dicens : « Cum ipso sum in tribu-

latione, eripiam cum, ct glorificabo eum. » lia
affuit S. Slephano, qui proinde Irete atque intre-
pide lapides excepit dicens : « Ecce video codos
apertos, ct Jesuin stantem a dextris virtutis Dei;»
ct : « Domine Jesu, suscipe «piritum meum. » Sic
in naufragio et alias sirpe affuit ct apparuit S. Paulo
et S. Petro e carcere fugienti dicens : « Vado ite-
rum crucifigi; » itaque cum in carcerem reduxit,
ct ad crucem ac martyrium direxit. Exstat sacel-
lum in loco ad rei memoriam erectum juxta Ro-
mam. quod srepius video ct visito. Ita visibiliter
S. Antonio ct multis aliis affuit: invisibiliter om-
nibus Martyribus patientibus, laborantibus et cer-
tantibus pro sua gloria adest. Hoc certum est, hoc
fixum nobis esso debet, nosframquespem ct ani-
mos acuere, ut dicamus cum Paulo : (Deus est)
« qui triumphat (triumphare facit) nos in Chri-
sto; n et : « Vivo autem jam non ego ; vivit vero
in me Christus; » ct cum Habacuc, capite rn,
vers. 18 : « Ego autem in Domino gaudebo, et ex-
sultabo in Deo Jesu meo. Deus Dominus fortitudo
mea; ct ponet pedes meos quasi cervorum. Et
snper excelsa mea deducet me victor in psalmis
canentem, n Si ergo acris insurgat tentatio, si dre-
mon, si melancholia, si ira, si cupiditas, si amici,
si inimici ingruant, Emmanuclem cogita, cum in-
voca. Ipse est el, id est fortissimus, qui luam in-
firmitatem roborabit, ut facile omnia adversa,
omnia terricula, quin ct tormenta superes : virtus
enim ejus ct gloria in nostra infirmitate perfici-
tur. Si ergo Emmanuel, si Deus nobiscum , quis
contra nos?

r«T«. 15. DirrRüM ET MF.t COMEDET, ÜT SCIAT RENIO-
r.,tin»m BARE. — Primo, Abulensis, *tract.* in hæc verba:
" n 'l « Ecco virgo concipiet : n Hisce verbis, inquit, si-
gnifical Isaias quod Christus qua homo futurus
sit valde prudens et intelligens, ct ad hujus indi-
cium additur esus mellis ct butyri, qure solent
homines facere valde acutos et intelligentes. Sed
hrec carnalium Rabbiorum est sententia, licet
eam Joannes Huartus medicus in *Examine inge-
niorum*, irritis argumentis physicis concludere as-
truere.

Secundo ct recte S. Hieronymus, Cyrillus. Ru-
pertos, Beinardus, mox citandi, censent hisco
verbis Isaiam tantum significare hunc divinum
puerum non fore phantasticum, ut voluerunt
Manichici, sed (ore verum hominem similem aliis

Infantibus, el infantilibus cibis nutriendum, 7. d.

En sc demittet Deus natus ox virgine, ut instar
infantis meile et butyro indigeat, iisquo vescatur*
idquo ad hoc., « ut sapientia Dei intanfire huma-
na; lactescat; » ut ait quidam Doctor. Alludit ad
cibos quibus alebantur infantes in Judæa, qui
ita lacto el meile abundabat, ut dicatur sæpo ma-
nare lacte el meile. Hic ergo puer butyrum et mcl
comedet, idquo ul sciat reprobare malum, id est
ita ut, quando esuriet cibos, gustu possit discer-
nere, item sensim quasvis res alias per experien-
tiam, bonrene sint an maire, q. d. Puer hic cibo
congruo aletur, crescet et adolescet in robur ct
fetalem m duriozem, qua acquieta per scientiam
experiment.dem sciet discernere, non tantum ci-
bos, sed et res quasvis lionas a malis. Ila S. Basi-
lius, Hieronymus, Cyrillus, Chrysostomns hic, et
S. Justinus, Dialog. *Contra Tryphon.*, ct Augusti-
nus, lib. Mil *De Genesi ad lilt.*, cap. xiv, et alii.
Addunt Isidoros Clarus ct Delrio, *adagio* 095, si-
gnificari Christum ut puerum, electurum dulcia,
ct amara repudiaturam. Hebrrei enim per mcl
omnia dulcia designant, ut sacchanim, uvas,
ficus, dactylos omncsqne fructus dulces et mel-
litos, uli notant R. David ct Gencbrardus, in
Psalmr. l x x x, 17, cl Prado in *F.zerh.* xvi, 13. Sic
Judæa dicitur terra fluens lacto el melle, id est
frudibus dulcibus et sapidis instar mellis. Hinc
de ca dicitur *lient*, xxxii, 13: « Ut sugeret mcl
de pclra. n Et Martialis, lib. VII, in malum poe-
tam ait : « Infanti melimela dato, » id est, dul-
ces fructus. Perperam ergo recentiores aliqui sic
exponunt, q. d. Christus, ut ureteri pueri, morbis
puerorum ent obnoxius. Solent enim pueri cum
dentesc?reincipiunt, dolore ct infirmari; cui malo
adhibendum mei ct butyrum suadent medici, ut
Galenus, lib. X *De Medie. simplic.* cap. x, et Pli-
nius, lib. XXVIII, cap. vix. Perperam, inquam;
nam Christus per omnem vitam nulli morbo fuit
obnoxius, sed sano robustoque semper corpore,
uli passim docent Theologi cum D. Thoma,
IH parte, *Quant.* XIV, art. 4.

Porro mel non tantum cibum esse puerorum,
sod et ad sanitatem tuendam, ac ad longrevitatein
valere, docent physici et experientia. Ha senex
ille voli'lus rogatus, quo medio ad tantam tatu-
que robustam senectutem pervenisset : « .Melie,
inquit, intra corpus, ct extra oleo utendo (l). »

(1) Phrasi «reprobare malum ct eligere bonum, n ubi
de infantibus dicitur, significatur illud tempus tondino
alatis quo infans jam puerascens uli incipit ratione ir-
di-ri i ii'iidis bonis et malis, utilibus et noxiis. Palet ex
Deutr. i, 39 : « Et infantes vestri tenelli, de quibus dixis-
tis, el filii vestri, qui nondum norunt bonum et malum.»
Conf. *Ioan* iv, II. Hieronymus qui vertit : « Butyrum
et mel comedet, ut sciat reprobare nialuin, el eligere
bonum, » videtur particulam ur sumpsisse pro guoncs,
quod est apud Latinos frequens, boc sensu : Quattlvis I in*
manuel perfectam habeat inc< rpore infantili sapientiam,
cxccdutque infinitis spatiis aliorum Infantiam cap.u ita-
tem, illorum tamen instar butyro pascetur ac meile. Sia

ilinc symbolice Inc significat maternitatem el fecunditatem (hujus enim esi effectus et signum) B. Virginis; mcl virginitatem, mei enim prodit ex apibus quæ sine conjunctione corporum generantur; hinc de B. Virgine dicitur *Cant*, iv, 11 : « Mcl cl lac sub lingua tua. d Licet enim de generatione apum vari® fuerint opiniones, et nonnulli eas ex maris et femin® congressu gigni consuerint, caque de re dubitet Plinius, lib. XI, ivi ; tamen communis pene sententia est apes e»so virgines, eo quod nunquam congredi sint vis®, uti fatetur Plinius; ac proinde eas sexu carere, nec alias esse feminas, alias mares : sed ex scipsis ponere ovum, vel semen, illudque fovere et excludere, ut ex illo primo nascatur vermiculus, deinde apicula, quæ nympa dicitur. Ita cen ent Aistotelcs, lib. *lie Generat, animal.*, cap.x; Virgl-

cnim ille in Commentario ad hunc locum : « Ne eum putes in phantasmate nasckurum, cibis ulclnr infanti®, butyrum comedit et lac. Et licei hoc dicatur, ut verius humani corporis approbetur, lamen adhuc pannis involulus, el bulyro pastus ac meile, habebit boni indique iudicium, ui reprobans mali i, eligat bona. Non quod hoc fecerit, aut reprobaverit, vel elegerit, sod quod sclent reprobare et eligere, ut per hæc verba noscamus infantiam humani corporis divinæ non iadjudicate sapicnlæ. » Nugantur, qui hoc versu vatem volunt transire ad aliud quod vocant, subjectum, et postquam vaticinatus esset de Eiiimanucl, mox demonstrare digitò vel gestu aliquo lillium suum Sebear-Jaschubui, quem aecum duxisse va1rs narratur supra, vers. 3, et hunc producere in signum liberationis Ahaso promisse, ut sensus sit: a butyrum et mcl comedit, n non Emmanuel, sed lilius hic meus, Sebear-Jaschub, ad quem et referunt ea quæ vers. 17 dicuntur. Eam sententiam peculiari scripto defendero et commendare studuit Joan. Dan. Golii, lierre-nu», m *Dissertat.* (Præfat. *G'u»l. Christ. Just. thrysandro* defensa) *de eo quod justum est circa distinctionem Emma-nuetis et Schear-Jaschub, vindicans verum sensum oraculi pragnantis [saia, Vil, 14, 16, 17. Ilclinslad. 1750, in-4°.* Verum est perquam durum et violentum, ad altam personam quæ hic et vers. 16 leguntur referto, cum nullum subjectum aliud ab Emmanucl distinctum hic mentoretur ; id quod argumenti est, prædicat i aci superius el proximum referenda osso; ncc est ulla necessitas talo quid fingendi, si nostram hoc vaticinium interpretandi rationem sequaris. Pluribus illam sententiam relutarunl Casp. Jac. Iluthoins in Prographo quoi inscribitur: *Emmanuel butyro resciturus ac nulle. Ism. VII, 15; Erlang. 1750, in-4°; et Joan. Ehrclnr. Pfeiller, in Prøgfapho : Emmanuel non geminus, sed unicus, Erlang. 1761, m-4*.*

(Rosenmuller.)

Aniqcis mos erat nutrirò primulum infantes mello Ct lacto (*Epist. 5. Ilarnabæ*), Ilcc colisucludu apud Græc d oblinebat a retroacti temporibus. Narrat Homerus Venerem orphanas Pandari filias caseo, inailo et musto nniiivite (*Ortyss. cant XX*). Diodorus refert Jovem a nymphis nutritum fuisse lacto capra» Amaltbææ, el melle apum montis idip. Dydimus a Lnclanlio citatus refert el ipso, Melissoum, Cretensem regem duas tilias habuisse, unam AnuHh run umnin-'. .1 · i.nn M«'li->«' un, uuæ Jovem cum lacto caprino et mello aluerunt, undo nata Ca-bina de apibus montis Idffi et capra' Amaltbææ. In codice Menou iudici legislatoris videmus edam quod statim nato infantulo, gustandum dabatur paululum mellis et butyri diluti, *De Institut, Menou* a D. Haughton, Londud, Ibis.

lius in *Gear*S. Ambrosios, S. Gregorius, Prudentius, Albertus Magnus, Scaliger otalii, quos citat et sequitur Ulysses Aldrovandus, lib. I *be Insectis*, cap. *De generatione apum*.

Symbolice quoque Richardus de S. Victore, lib. I, part. I *De Emmanvcl*, cap. xiv: « Si Dominus, inquit, Angelorum propter homines comedendo et bibendo factus est particeps jumentorum, cur e converso homo propter ipsum non mullo magis flat particeps Angelorum? Butyrum, inquit, et mcl comedit; cur non potius panem et carnem dicit? quid sunt mei atque butyrum, nisi d- lici® muscarum? et certe hoc immundarum, illud venenosarum. Nam npes aculeum portant, et venenum habent. Et vide quomodo pro meile laborant ac pugnant, ita ut sepe et animas in vulnere ponant. Et mu>cæ lacti se ingerunt et immergunt, modo et vitam deponunt. Emmanuel itaque noster but;rum et mei comedit, et propter nos ad muscarum participationem descendit. Siccine Deo parum fuit propter homines participare cum jumentis, nisi participaret propter nos etiam cum muscis? »

Mystice, idem ibidem, part. I, lib. H, cap. xxi: « Mei, inquit, de cado venit mediante rore, butyrum de carne mediante lacte : quid est enim butyrum, nisi quædam pinguedo lactis? et quid est mei, nisi qui dam dulciflua crassitudo roris? In lacte intelligitur cordis dulcedo, in butyro cordis exsultatio : butyrum de lacte colligitur, et vera cordis exsultatio de vera cordis dulcedine generatur. Juxta abundantiam benignitatis erit et abundantia jucunditatis. Si cor Christi attendimus, nihil illo dulcius, nihil illo benignius, nullum cor corde illo uberius exsultavit. » Unde cap. xxni et XXIV, docet quod a Patre el Spiritu Sancto dulcedo omnis gratile, consolationis et glori® instillata sit nostro Emmanuele, ab hora conceptionis ejus.

Tropologice, S. Ambrosius vel quisquis est auctor lib. posterioris *De Fide resurrectionis*, initio : « Replebitur, ait, puer Spiritu Sancto, cujus docti-na nobis molle et favo est dulcior; mei enim sapienti® est symbolum, *Proverb*, xxtv, 13; laoinnocenti®. » Unde Homerus viros justos vocat id est lacte vescentes, teste Clemente Alexandrino lib. I *Padag. vi*. Elid mystice innuitur hic vers. 22, teste Chaldæo, hoc est quod ait Christus, *Matth.* xi, 28 et seq. : * Discito a me quia mitis sum et humilis corde. »

Pulchre S. Bernardus, serm. 2 *De Adventu* : « In hac, ait, ove, scilicet Christo, roperies naturam dulcem, naturam bonam, et bonam valde quasi butyrum, non autem congelumaut caseum peccati. Sic cl Christus est a; > j\$ quæ pascitur inter lilia, qute flor geram inhabitat patriam Angelorum. unde et ad Nazareth quæ interpretatur flos, ad florem virginitatis Mari® advolavit, uobisquo tintmn mcl misericordi® attulit, sed aculeum impiis in die iudicii reservavit. »

Md et Hao de causa olini recens baptizatis, et alba
fl''n veste indutis dabatur lac et niel (idem etiamnum
d*. faciunt Æthiopes, ut patet ex eorum Rituali,
inurar. tonu IV *Biblioth. SS. Patrum*), ut significaretur
' '' *primo*, eorum infantia in Christo; *secundo*, vita
Chrtstianæ suavis; *tertio*, humilitas et mansue-
tudo infantilis. Unde el primo Sacro quod ipsi
audiebant, scilicet sabbato Dominic® in albis,
recitabatur illa epistola B. Petri : « Quasi modo
geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concu-
piscite. » Ita Tertullianus, lib. I *Contra Marc.*, cap.
xlv : « Mellis, inquit, et lactis societate suos in-
fantat » creator Deus; et lib. *De Corona militari*,
cap. m : « Inde suscepti lactis et mellis concor-
diam prægustamus. » Illa et S. Hieronymus in
cap. LV *Isaiæ*. Hinc et S. Agnes dicebat : « Mei et
lac suscepi ex ore ejus. »

Denique Orígenes, *hom. 2* in hæc *Isaiæ* verba :
« Emmanuel, inquit, bulrum et mei manducat,
cl quierit ab unoquoque nostrum bulrum man-
ducare. Quomodo a singulis nostrum butyrum
quaerit et mei, sermo edocebit. Opera nostra dul-
cia, sermones nostri suavissimi et utiles, mella
sunt, quæ manducat Emmanuel, quæ manducat
iste qui natus est de virgine. Si vero sermones
nostri amaritudine pleni sint, ira, animositate,
molestia, turpiloquio, vitiis, contentione, dedit in
os meum fel, et non comedit ab his sermonibus
Salvator. Comedet autem Salvator de sermonibus
qui sunt apud homines, si fuerint sermones eo-
rum mei. Approbemus hoc de Scripturis : Ecce
sto ad ostium et pulso : si quis aperuerit mihi
ostium, ingrediar ad eum, et cœnabo cum illo,
et ille mecum. Igitur ipse pollicetur se ex nostris
ccenaturum nobiscum esse: certum est autem,
quia el nos cum illo cœnamus, si cœnemus illum.
Comedens quippe de nostris bonis sermonibus,
operibus et intellectu, repascit nos suis escis spi-
ritalibus, et divinis, et melioribus. Propterea,
quia beatum est suscipere Salvatorem, apertis
ostiis principalis cordis nostri, præparemus ei
mella et omnem cœnam ejus, ut ipse nos ducat
ad magnam cœnam Patris in regno cœlorum,
quæ est in Christo Jesu, cui est gloria et impe-
rium in sæcula sæculorum. Amen. »

Cilrion» I r SCIAT REPHODARE MALUM. — Cûlvilius 111c CX
' nôtii 1100 versu et Mquenti contendit animam Christi
dima tempore infantia caruisse usu rationis atque in-
' '' telligentia. « Et de hac, ait, Christi ignorantia
l testatur Lucas, dum ait : Et proficiebat sapientia,
et .etale, et gratia apud Deum et homines. Opor-
tuit ergo ipsum ad tempus similem esse pueris
infantibus, ut quoad humanitatem intelligentia
destitueretur. » Calvino consentiunt Bucerus et
Willakerus.

n.'iit- Verum hic error refutatur *primo*, ex *Jeremía*
J.' cap. «xi, vers. 22: « Femina, ait, circumdabit
virum. » Fuit c;go Christus in ulero vir non mole
corporis, sed sapientia et gratia

s< Secundo, ex *Isaiæ*, cap. ix, vers. 6, ubi parv u-

Ius hic vocatur, «Admirabilis, Consiliarius; •
et, ut Septuaginta vertunt, *magni consilii Ange-
lus*. Et cap. xi, vers. I : « Egredietur, ait, virga
de radico Jesse, et flos de radice ejus ascendet.
Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus
sapientiæ et intellectus, » etc. Flos ascendens ex
virga est Christus nascens ex Virgine: super flo-
rem ergo, non tantum super fructum, hoc est
super Christum infantem, non virum tantum, re-
quievit spiritus sapientiæ.

Tertio, ex S. Paulo, *Ilebr. x*, fi : « Ingrediens,
ait, mundum dicit, » utique Christus Jesus in die
et hora qua Verbum caro facium est : « Hostiam
et oblationem noluisti; corpus autem aptasti
mihi : holocaustomata pro peccato non libi pla-
cuerunt. Tunc dixi : Ecce venio. » Demum sub-
jungit Apostolus: « In qua voluntate sanctificati
sumus per oblationem corporis Jesu Christi se-
mel. » Ergo Christus ab initio suæ incarnationis
habuit actum actionis et voluntatis, quo se smun-
gile mortem obtulit Patri pro hominum redemp-
tione. Cursum primo instanti conceptionis Christi,
inhabitavit « in eo plenitudo divinitatis corpora-
liter, » ergo el tunc « omnes thesauri sapientiæ et
scienti® (in eo fuerunt) absconditi, » ut ait idem
Apostolus, et S. Lucas, cap. n; vers. 40 : « Puer,
ait, crescebat, et confortabatur plenus sapientia. »
Hæc enim plenitudo sapientiæ, æque ac gratiæ
et gloria? debebatir? ei ex vi unionis hypostaticæ
cum Verbo, ex ea /ue quasi naturaliter manabat.

Quarto, S. Joa' nes Baptista in utero sanclicata-
tus pollebat us' rationis; unde et « exsultavit
infans in utero » mox ut B. Virgo salutavit ma-
trem Elisabeth de quo canit Ecclesia :

Ventris abstruso rccubans cubili
Senserat regem thalamo manentem.
Hinc parcus nati meritis uterque
Abdita pandit.

Quod datum est Joanni, non datum est Christo?

Quinto, S. Hieronymus hic : « Adhuc, inquit,
pannis involutus, et butyro pastus ac meile, ha-
bebit boni maliquo iudicium, ut per hæc verba
noscamus, infantiam humani corporis divinos
non præjudicasse sapientiæ. » Ita et cæteri Patres,
Interpretes, et Doctores Scholastici cum S. Tho-
ma, qui pruder scientiam divinam, quam Christus
habuit qua Deus, eidem qua homo fuit, in primo
incarnationis instanti duplicem tribuunt scien-
tiam : *primo*, beatificam, puta visionem Dei et
rerum umnium in Deo; *secundo*, infusam, qua
extra Deum per luinen infusum omnia cognosce-
bat : addunt *tertiam*, acquisitam, qua Christus
per experientiam didicit expertusque est eadem,
quæ jam sciebat per scientiam infusam. Vide
D. Thomain et *Scholast.* Ill parte, Quæst X XI,
XII. El de hac tertia loquuntur hic *Isaias* et S. Lu-
cas. Sensus ergo est, « ut sciat reprobare ma-
lum, » etc., <l. d. Quod ironice dictum est Adro
post peccatum, Gen. in : u Ecco Aciam quasi unui

ex nobis factus est, sciens bonum et malum, » id de Emmanuele vere dicitur.

Secundo, S. Hieronymus, Haymo et S. Thomas vocem u/ accipiunt pro $\zeta\eta\mu\nu\eta\eta^{\wedge}\zeta$. d. Hic puer erit sapientior aliis pueris, srieturque reproberà malum, et eligere bonum; et quamvis erit talis, tamen more aliorum bulorum et mei comedet. Huc accedunt Vatablus et Adamus, qui ro *ut* accipiunt comitanter, *q. d.* Hic puer ita comedet quasi infans mei, ut tamen simul sciat reprobare malum : erit enim Verbum infans, puer sapiens. Sed Ilebræum, *lamed* significat *ut*, non *quamvis*.

Tertio, S. Thomas $\tau\theta$ *ut* accipit causaliter et antecedenter, *7. d.* Hic puer comedet ut crescat ad adultam ætatem, in qua per experientiam discet et sciet reprobare malum, et eligere bonum, quod antea lanium sciebat per scientiam infusam. Unde Septuaginta pro *ut* vertunt, *antequam sciat*, etc.

Quarto, et planissime, Sanchez *ut* accipit pro *usque dum*; unde Chaldæus vertit, *donec* : hoc enim significat Ilebræum \mathbf{b} *lamed* in *Vh S ledato*, *q. d.* Emmanuel vescetur infantilibus cibis, mele et butyro, usque dum in illam ætatem crescat et adolescat, qua pueri solent separare et discernere inter bonum et malum, *7. d. Non* lanium nascetur Emmanuel, sed et nutrietur ac crescet ut alii pueri ad adultam ætatem.

Morale. Moraliter S. Bernardus, serm. 3 De *Nativitate*, vii.ptjs hinc inferi: Malum ergo est voluptas corporis, sic wtnQ'j, c([aus> C(honor; bonum vero esi afflictio, conc. hibhis templum et opprobria, quia hæc elegit, illa repro- ejunpfc- bavit puer sapiens, Verbum infans. Aut enim Christus fallitur, aut mundus errat : sed divinam Sapientiam falli est impossibile; errat ergo mundus; errant ergo omnes mundani et vanitatis sectatores, juxta illud psalmi : «Dixi : Semper hi errant corde:» Christus vero, qui esi via, veritas et vita, docci verbo et exemplo quid vere sit bonum, quid malum, quid fugiendum, quid amplectendum ut beatam vitam assequamur. Utinam hoc digne, uti par est, ponderent, cordi imprimant et moribus exprimant omnes Christiani ! In hoc enim discursu ejusque praxi latet medulla sapientiæ Christiana'. Halio est, quia voluptas concupiscentiam natura corrupta accendit, crux exstinguit.

16. Qua antequam sciat vitii reprobare malum, LI ELIGERE DO.WM, DIR'LIXQVLIUH TERRA QUAM TU detestaris. — Tò *quia*, juxta secundum sensum datum, vers. 14, exponendum est per *quod*; secundum vero primum sensum exponendum esi per *sane, certe, verum enim vero*: hoc enim sæpe significat Ilebræum *ki*, *q. d.* Verum enim vero ut confirmem promissionem meam de liberanda Jerusalem a manu Rasin, insuper assero et promitto quod, antequam puer iste nascatur et adolescat, ipse, qua Deus est, liberabit Jerusalem et Judæos a duobus regibus, quos lu, o Achaz! adeo perhorrescis, imo terram et regnum eorum per Assyrios ommno desolabit. Ita S. Hieronymus et

Haymo : vide dicta ver». 14: redit enim Isaias a Christo puero ad sua tempora. Rursum *quia* innuit causam cur vocandus sit puer hic Emmanuel, id est nobiscum fortis, quia scilicet duos reges, et regna hostilia fortiter debellabit et desolabit.

Mystice, Richardus de S. Victore, part. I, lib. II De *Emmanuele*, cap. xvm : Antequam, ait, puer per experientiam sciat non solum mala reprobare, verum etiam bona eligere, et inferioribus boni» sepositis optima apprehendere; antequam, inquam, ad cœlos ascendat, « derelinquetur terra, » id est regnum diaboli et angelorum ejus in terra destruetur : hoc enim fecit Christus in passionem, illud in ascensione.

A FACIE DUORUM REGUM SVORCM. — Id CSI a duobus regibus suis, vel propter scelera duorum regum suorum derelinquetur eorum terra. *Secundo*, Vatablus refert hæc ad *detestaris*, *7. d.* < A fide, » id est propter duos reges qui te obsider: et excindere cogitant, tu, o Achaz! eorum terram et regnum detestaris. Loquitur de strage Rasin et lincee. Rasin enim ab Assyriis, Phacee ab Os c præfeco et successore occisus est, ut patebit cap. vin. *Secundo* nove (sed proprie «ad Christi tempus») R. P. Joannes Deckerius insignis Chronologus æque ac Thcologu*, et meus olim Lovanii collega, per regem Samarin intelligit Herodem; per regem Syriæ, Obodaui : sub his enim regibus natus est Christus cosque adhuc infans regno et vita spoliavit. Herodes enim misere mortuus est, et vix quindecim mensibus vixit post natum Christum; Oboda obiit paucis mensibus ante Herodem, teste Josepho, libro XVI, cap. xix, et Strabone, libro VII G *ojrophia*. Unde signanter ait : « Derelinquetur terra a facie regum, » uon istorum, scilicet Rasin et Phacee, sed « suorum n (vel, ut Symmachus, Aquila, Theodotion et Chaldæus vertunt, ipsius), scilicet Herodis et Obodæ, quorum tj'pus et antecessores fuerunt Phacee et RaUn. Hi enim reges, ac præserlim Herodes, fuerunt hostes Judæorum, conatque sunt regiam stirpem Davidis et Achaz extinguere. Quocirca Herodes, licet Judææ et Hierosolym » quoque rex esset, vocatur tamen rex Samaria» tum ab Isaiâ, tum ab Appiano Alexandrino, bb.V *Udler, civil.*, eo quod esset alienigena et Judæorum tyrannus cthostis, uli patuit tum in infanticidio SS. Innocentium, tum in crudeli illo decreto quo moriens jussit primores Juda'orum in circo conclusos occidi, ne Judæi in morte ejus gauderent, sed cogerentur vel inviti plorare ob suorum stragem. Sensus ergo est, *7. d.* Hi reges, ac pnoerlini Herodes sataget Judææ regnum a tua. o Achaz! stirpe ad se transferro, luosque posteros evertere; sed ecce Emmanuel ex te nasciturus, adhuc infans celeriter eum evertet, et pediculari morbo interimet, itaque regnum Judææ ad se luam<que stirpem revocabit, augebit et illustrabit. Alludit ergo Isaias ad Herodis infanticidi-

ditim, asserfque quod Emmanuel infans infanticidam Herodem, a quo quærcbafur ad neem, super 'bit cl occidct. Ilunc sensum quoquo esso litteralem pat< bit, cap. vin, vers. 4.

I bi nota apio Pira ee fuisse prodromum e' lypum Herodis : uterque enim fuit maleficus et injustus : armis uterque optimus, moribus pessimus : tyrannico ambo prædili ingenio ; concussionibus et rapinis, suorumque civium viscerationibus assueti ambo inexplebili dominandi cupidine laborantes contra dominos suos insurrexerunt; Phacce contra Phaccia regem Israel eum occidendo; Herodes non tantum contra Christum, sed et contra Hyrcanum regem suum et pontificem, a quo dux Galilææ fuerat creatus, et cujus neptem Mariamncm conjugem duxerat : perquam postea accessus illi fuit ad regnum Judææ. Sed homo ingratisissimus cterudelissimus hanc conjugem suam, cjtisque matrem Alcxandram, duosque filios a se ex ea susceptos, quos annuente Augusto Casare, regni statuerat hærcde, Alexandrum et Aristobulum interemit. Alterum quoque Ar stoLulum Mariamnes fratrem aquis præfocavit. Rursum Antipatrum filium suum quinto ante inoitcm suam die interfecit. Taceo SS. Innocentes, et alios innumeros, quos vario supplicio, ferro, veneno, laqueo sustulit. Simili modo Phacce occidit de Juda 120 millia die uno, cepit ducenta millia mulierum et puerorum, ac infinitam pnvdam abduxit in Samaria, lib. II *Paralip.* cap. unii, vers. G.

Sic Rasio rex Damasci prædalionibus assuetus, elatus victoriis, liicrosolymique inhians, typus fuit Obodæ regis Damasci, qui Arabiam fecerat latronum receptaculum, qui effusi per agros Jndæam assidue infestabant. Quin et Arelas Obodæ in regno successor Jndæis infestus fuit. Rursum sicut rex Assyriorum, cæsis Rasin et Phacce, occupavit regnum Damasci et Samariæ : ita mortuis Oboda et Herode, Augustus Cæsar utriusque regnum quasi spoliū occupavit, et ad se revocavit; unde et Samaria Sebaste in honorem Augusti est appellata : et licet Augustus regnum Herodis inter filios dividerit, reguin tamen nomen et jus eis ademit. Sic in Syria diu noluit ut obodæ Arelas succederet : tandem tamen ei regnum hoc concessit. Hic est ille Arctas, cujus præfectus Damasci S. Paulum comprehendere voluit, cum ille per sportam e muro demissus manus ejus evasit, II *Corinth.* xi, 32.

Ex dictis liquet illud patriarche Jacob vaticinium, *Gates*, sus, 9, literaliter de Juda, allegorici. de Christo editum : « Catulus Iconis Juda : Ad pnedam, fili mi, ascendisti; n non ad virilem tantum Christi spectare tllut tn. seti etiam infantilem. Nam agnus ipse anniculus cornu x prodacens et ungulas, leonem et ursum occidit, et exemplo patris sui David de ore illorum pnedam extor-il. Sagittæ parvuli factæ sunt plaga* illorum, quarum indignatio ebibit spiritum ipsorum. De-

nique completum est oraculum, J/nAæ iv, 1.3: a Cornu tuum ponam feneum, et ungulas tuas ponam ærcas; cl comminues populos multos, et interficies Domino rapinas eorum, et fortitudinem eorum Domino universas terrai. »

Sei uik lo, liquet falso Calvinum hæc Isaia verba sic interpretari : « Priusquam pueri qui mox nascituri sunt adolescent, utrumque regnum Samariæ et Damasci suis est privandum regibus. » Neque enim adolescenliam, quæ lato evagatur, suæ pi.edictionis limitem figit Propheta, sed infantiam, et antequam Emmanuel verba sonare possit articulata.

Tertio, liquet falli Eusebium, qui putat hic prædici a Propheta, quod Damascus et Samaria paulo ante Christi ortum sublatis regibus relinquentur deserta; et sine rege. Nam constat Christo nascente Herodem regnasse in Samaria, Obodam in Damasco, et post Obodam Arctam.

17. Adducet Dojuxus super te. — Hic transit Propheta a Rasin et Phacee ad Achaz et Judæos, eorum incredulitatem et scelera pari excidio plectit, juxta illud quod eis, vers. J, comminatus est : « Si non credideritis, non permanebitis. » Sensus ergo est, 7. d. Prædixi excidium Syriæ et Samaria: per Assyrios; nunc idem tibi, o Juda! prædico, scilicet quod adducet Dominus super te dies inaudito: ultionis, quales non es experta in tot cladibus, quot passa es a tempore quo Ephraim, id est decem tribus sub Jeroboam se a te separarunt: « Adducet, inquam, cum regi, id est per regem Assyriorum (est hyperbaton: à enim *cum rege Assyriorum*, referendum est ad *additeci*), quem tu ipse libi in flagellum adscivisli: cum enim pressus a Syris et Samaritis, non Dei, sed ejus opem implorasti, ipse videns fertilitatem tuæ terra*, illa inescatus, eidem inhiare ccepit, tandemque invasit et occupavit.

Per regem Assyriorum accipe Sennacherib, vel Nabuchodonosorem, qui eversa Ninive factus monarcha, Assyriis reque ac Babyloniis dominabatur : et Babylonii vicini erant Assyriis, cisque permixti : unde a nullis eadem ponitur monarchia Assyriorum et Babyloniorum, et ulrique Judææ opibus degustatis, illis inhiarunt. Ita S. Hieronymus (1).

(i) Hieronymus : Cimi *raje Astyrriorum*, et in Commentario: « Locus iste per hyperbaton legendus est, cl noe secuti Hebraicam veritatem ita eum interpretati suinus : O dumuo David, ausculta quæ dico : ut derelinquatur tena feyria cl Samaria* a facie regum duorum, quos tu vclicinontis une reformidas, adducet Dominus dies super te, et super domum patris lui David, quos nunquam habui-ti ex co tempore quo decem tribus a duabus tribubus separata: sunt, et regnum iu Samaria habere «ceperunt. Addili? 1 autem istos dies, id est tempora, cum rege Assyriorum, ul illis superatis atque subvortis tu Emrnanuelis pr.°-iitia libereris. Aliter: luteum nunc duo reges, Rasin et Phacee, qui te obsident et vastare festinant, brevi tempore subvertentur : tua: autem vastationis tempus illud adveniet, quando, quod nunquam speraveras,

1R. Sibilabit Dominus, — 4- Sicut sibilo convocatu ab apiariis muscae et apes celeriter advo-

imo nunquam metueras, Assyrius venerit Per quæ docet iofimi David non Syriam et Samariam, scii Assyrios esse metuendos. Prtesenli ergn funnldiflo liberat, et de luturo tempore comminatur. » Neque tamen qon vates ah Assyriis Abaso ojusque genti obventura denuntiat mala, unquam ei ftccidtese legimus. Si quis enim clades, quas Judæi ab Assyri® regibus sub Ah'So, Ilbkia et Manasse quoque acccpeiunt,conferat <uni malisqu o perperi sunt post discessionem decem tribuum, ab .Egyptiis eorum-que rege,Sesako, sub Rclubeamo (HChrono/. xii. 2.-1-)» a Pbilistæis et Arabibus tub Joraino, Josaphati lilio (II Chronol XXI, 16, 17), < s subJoa» (II Chronol. hiv, î3), deprehendet Unguigraviores c > , qu un qu.c illata? eis sunt vel a TiglatlbPulissaro, sub Abaso, tel o Saobcribo, sub Ilisku, vol ab Assarhadone, sub Maiu&e. Tiglatb Pulassar enim simpliciter n////rù5f Ahasum diritur (II Chronol xxvm, 20), vcl flirtale, et expre e ci grave tributum; banheribus occupai* Judææ urbibus et vaMalis agrift, magnum regi et Hierosolymitanis incussit tcrrom (li Chronol. xxxn, t,i; liai, xxxvi, t,i seq.), sed repressus a potentiore Dei manu a consiliis et co ptis coactus est desistere, et in Assyriam reverti; AssarhadonM.in.issen quidem ccpit (sed extra Hirrosolymun), et abduxit Babylonem, mox rur-us liberandum (II chronol. xxxiii, II); sed eæ calamitalea non sunt graviore* illis quas modo recensuimus, ul historiam k.uatit pitebiL Imo expeditio terribilis, quam Zerah, Cucii eorum sei Arabum imperator, sub Asa (II Chronol. xiv, S, U), el Ammonito, Philistæi, gèntesque contermina* sub Jo\$aphato (II chronot. xx, 1), cum numerosissimis copiis adversus Judæam susceperunt, non min rem terrorem sparserunt quam Saulieribus, ne jam de magnis idis claudibus, quibus subinde Jqdæi allekti sunt ab Ephraimius, sive Israehtis. gentilibus suis, quidquam memoremus. Quæ cum recte perspexisset Vili inga, ei veru, ut cæb ris omnibus su® a-latis interpretibus, hæc alte iuflexa ossei persuasio, singulis vatum lkbiaëurum ofiatis certos respondero ovemus, ne nostrum oraculum suo careat exitu, eu confugit ut Ncbucadnezare, chnldaorum regem, qui Judaicum regnum evertit, terramque vastavit incolisque exhaustit, Assyria regibus accinserot. Verum si demus etiam, latius nonnunquam Assyri® nomen tam ab Hebræis quam ab exteris s nplonbns usurpen pro Babylonia ipsaquo adeo Media cl Perside (ul Bsdr. vi, &J), nihil tamen indo lucrabitur Vitringa. Neque enim post aliquot secula quæ hic minatur valet, dieu futura e se, sed ipsum illum, ad quem tunc loquebatur. Ahasuin illa experturum esse diserte ait, dum his verbis utitur : « Adducet Jova super te, tuuinque populurn, domnmquo tuam patriam, talia tempora qualia antea non fuerunt. » Cælciiim verba cum rege Assyriorum Ilubiganlius existimat non esse Isaiv, aed alus cujusdam, qui illa ad marginem scripserit, ul explicaret qu.riam esset apii in terra Assnr, do qua mox vers. 18. postea vero a margine in contextum aliala. Refutatis \oleribus horum interpretationibus ila porgit : « Quod si vero ita convertas : dddw-cet Dominus contra te dici.... regem Assur, nomo non videt incommode venire post dus, personam regh Assur, neque unum esse po alterili* appositum. Doiiuh non <X)l|venit nominali huir, antequam idem |x?rsimilitudinem dica-lo!* : Apil fi rriu : r (uti Venu 1S pr.i JiliH«»<ir />/'* lituo menile) ; ni neque eum in line st'iilenli.r unum nominari, quoniam dir.» Judie mali futuri erant, non modo propter rrgem Assur, sed etiam propter Ægypu regem, vers. 18. » Ilubjgantii rationibus moli Seckerus, Lowlhus, Oesenius et uhi, verba cum rege Assyriorum pru nuta a margino iu contextum invecU habent. Nec

Inni (I), 'ic et hic ad imperium, id est nutinu et infinitum, Dei volentia punire Judæos, staturi quasi lictores accurrent .Egyptii et Assyrii- Sibilo tantum Dei erit opus ut advolent in Judæam.

Nota,pruno, sibilum hunc Dei non fuisse revelationem aliquam peculiarem Assyriis et /Enyptin factam, sed tantum int murn stimulum et inspirationem Dei, excitanlis scilicet eos ut bello peterent Judæos, si juste id poterant, puta ei joslam belli habebant causam : sin autem, objicientis tantum cis paratis quosvis invadere (ad augendos suos fines et opes) Judæos, quasi facile ase subjugandos, idque verisimilius est. ViddCa/t. XXXVL

Nola, secundo, Ægyptios vocari fniwas, pri- Exypiu mo, ob vocis ab-ouæ stridorem: ob im-vft ' lor pudentiam; tertio, quia instar muscarum fetidi crani et immundi; <7uarfo,quia instar muscarum ap*«. crescebant et multiplicabantur : Ægyptio> enim cart naturaliter valde fecundos esse docet Aristotele, libro VU Historien animal, cap. iv; quinto, quia Ægyptns, utpote calidissima regio, in qua vix unquam pluit, scatet muscis et culicibus. Apes vero vocat Assyrios, primo, quia potentes erant sagittis, uti apes suis aculeis: ila S. Hieronymus; scindo, quia instar apum auratis armis et variegatis vestibis conspicui erant : iU Cyrillus; ferito, quod in bellis et actibus suis instar apum seduli essent, industrii, laboriosi et constantes.

.Nota tertto. Loquitur hic Propheta tum de lidio Pharaonis Ncchao, quo in punitionem idololatrie Manassis regis casus est Juda, et Josias rex Manassis nepos, IV xxm; tum de Sennacherib contra Judæos expeditione.

19. Et venient, et beqviescent omnes in toriuntibis vallium. — Persistit in metaphora muscarum et apum, quæ ira obsident valles et torrentes, ut omnia corrodant et fœdenl : sic Ægyptii et Assyrii omnia iu Judaea populati sunt.

ÎO. In pie illa radet Domines (pergit idem di- Vm.M. cerealia nittaphora) in novacula conducta, in ms. — Est appositio, g. d. In novacula mercede conducta, quæ non est alia quam hi qui degunt trans flumen Euphratem, puta Assyrii cum rege suo.

Nola : Sennacherib cum Assyriis vocatur uo- A«yii vacuili mercede conductu, quia ipse spoliolum et f,,ruut regnorum, ad quæ punienda et vastanda mittebdturaDeo quasi conductus, levissime quasiton-sor usque ad cutem abrasit omnia, que Judæis et aliis gentibus saluti et honori erant, quæ pilorum nomine significantur;irnototuin coipus politicum, puta a caput, n id est principes; et « barbam, » id est sacerdotes et consiliarios; ac « pc-

ego mimodum refricor, elsl Kochcrui Mtis picUibililer monet rhf/H calami! dem cludesv^ diorum , nun ip>u laiiitdii< aoctoru, trium |ht .-yticulodirn, itirumymiam-ve umipon-* pru re in tempore dici. (Rosenmuller.)

(I Qui ap-o ad |Kistum in Oriente deducum, sibilare solent. vel Ubia cancro, ul ex alveis egrediantur vel m eosdem redeant» (Lowth et Samuel Burder.)

des, » io e-Jartífices et vilem plebeculam Ind eæ, abrasit et abstulit, ait Cyrillus. Il i Æeyptus Nabuchodonosori a Deo data est pio mercede Tyri ab eo expugnate, ut patet *Ezerii*. xxix, 18 et 19. Pro *conducta* Septuaginta vertunt puutGuajuvr., id est *inebriata*, scilicet pilis, hoc est spoliis hostium : legerunt enim OTTO *sterilirà* per *schin* : Noder vero et ahi legunt per *sin*, tumque significat mercede *conductam*, quæ vox notat Dei clementiam, quod scilicet misericors Deus non alat domi istos lictores, sed aliunde conductos accersal, ut faciant opus suum ; nam, ut ait Isaias, cap. xxviii, vers. 21 : « Alienum est hoc opus ejus ab eo. Deus enim mortem non fecit, nec het dur in perditione vivorum. Creavit enim, ut essent omnia ; et sanabiles (salutifera*) fecit nationes (creaturas) orbis terrarum ; et non est illis medicamentum exterminii (venenum exterminans et mortiferum), nec inferorum reguum in terra, » *Sapient*, i, 13.

Tonno Nota *secundo* : Tonsio et rasio capillorum erat
foT^r- s'8num avorum et servitutis, in quam a Chal-
viiutis. dæis redigendi erant Judæi. Unde Aristophanes ait : « Servus cum sis, comam nutris? » El Pomponius Lætus *De triumpho Diocletiani* : a Consuetudinis, ait, fuit liberatos e captivitate currum triumphantis sequi abraso capite, in argumentum pneddentis servitutis. » Sic T. Flaminii qui de Macedonia triumphavit, currum duo millia Romanorum captivorum quos libertate donaverat, capitibus rasis sequebantur. Sic et S. Petro Antiochi® prædicanti caput ab improbis abrasum fuit ad ludibrium, quasi homo esset vilis et servilis conditionis, leste Beda in *llostor. Anglorum*. Quod Ecclesia vertit in honorem et decus : jussit enim sacerdotes et Religiosos caput radere, et comam rasam gestare, quasi diadema regni divini et cœlestis : hoc est enim « regale sacerdotium » Christi et Christianorum, ut ad S. Petrus, I *Epist.* cap. n, vers. 9.

Porro Rabbini hunc capite et barba rasum accipiunt ipsum Sennacherib, de quo hanc historiam vel potius fabulam narrant, quam refert S. Hieronymus, in Quæst. in lib. II *Partidip.* xxxii : « Tradunt, inquit, Uebræi illi (Sennacherib) caput et barbam rasam ab Angelo in ignominiam, et hoc fuisse quod per Isaiam dictum est : In illa die radet novacula acuta in rege Assyriorum caput et barbam, etc. Quem eum eadem ignominiaper-enisbe ad templum Dei sui Hcsroch, quem dicunt in reliquis arcin Nue culturam habuisse. Cum ergo quereretur deprecaos, cur se non adjuvisset, qui etiam filios suos Adramelech et Sarasar sibi offerret, si hoc ille ratum ducerei illi ; hoc audientes post tot clades, ruinas et ignominias ab eo interfici, interfecerunt eum. »

21. Nutriet homo vaccam, — 7. <f. In hac vastatione Babylonica tanta erit hominum paucitas, ut divites olim jam vix unam vacoam et duas oves sint habituri : tama quoque eorum erit paucitas, ut integr® familiæ lac unius vaccæ et duarum ovium. non tantum sufficiat ad potum, sed et ad bulrum ac cibum ; præsertim quia agris desertis et incultis, omnia vertentur in germina et pabula pecorum, quibus past e vaccæ et turgidæ copiosum dabunt lac indeque bulrum. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

22. Butyrum exim et mbl (quæ terra inculta ul- Ve». & tro quasi fundit) manducabit omnis qui relictus fuerit, — non triticum, non hordeum, etc., quæ terra non profert nisi colatur et seratur, 7. d. Terra tunc erit omnino deserta, ac proinde homines non tritico, sed lacte et mele victitabunt.

23. Omnis locus viniferus fuerint mille vites, mille ARGENTEIS, IN SPINAS ET IN VEPRES ERUNT, — ff. d. Vinceta, quia a vepribus et spinis occupabuntur, tam vili erunt pretio, ut vinea uno emenda sit argenteo, id est, ut Septuaginta, siclo et mille vine® mille argenteis. Ha Cyrillus.

Secundo et melius, 7. d. Agri olim adeo feraces, ut singulæ vites, id est vitium annui proventus, singulis æstimarentur argenteis, et mille viles mille argenteis, rediguntur in spinas et vepres. Ita Forerius et Sanchez.

24. Cum sagittis et arcu, — 7. d. In bosco s d- Vm. u, tus desertos, in hæc non jam vineta, sed vepri-ceta et senticeta, ob feras et prædoncs nemo ingredi audebit, nisi bene armatus.

25. Et OMNES MONTES, QUI IN SARCULO SARRIEN- Veri. îK tur, etc., — 7. d. Valles et agri uberes deserentur ; fugientque homines metu hostium cum pecoribus ad munitos natura montes, cosque nun aratro, ut olim agros, sed sarculo sarrient, id est a spinis et vepribus purgabunt, ut possint seminari et coli, aut sint in pascua : unde spin® non erunt illis terrori, etiamsi ab eis pungantur et lædanlur ; quia necessitas et fames cogent cos non curare has puncturas : et tamen post omnem hunc eorum laborem, illa boves depascentur, et conculcabunt pecora. Ita S. Hieronymus.

Secundo et aplius fachez, 7. d. Monies olim vitiferi, qui non aratro, sed sarculo proscindebantur, quique sedulo a domino spinis circumcirca quasi sepe cingebantur et defendebantur, disjectis jam ab hoste spinis et sepe, nemini erunt terrori, quo minus eo libere quivis irrumpat : unde boves in illa quasi pascua irruent, ab cisque et aliis pecoribus conculcabuntur.

Nota hebraismum : « El omnes montes, etc., non veniet illuc, in hoc casu, non veniet ad omnes montes.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Proserpitur parium virginis prophetissa, et ortum Emmanuelis. Unde in libro jubetur tcnbere ejus noma» t
Velociter spolia detrahe, Festina prædari Secundo, vers. 6, incredulis minatur Assyrios, quos tamen paulo post perituros denuntiat. Tertio, vers. 11, monet ne timeant conjurationem Rasin et Phacee, sed Deum exercituum. Quarto, vers. 19, illis qui non Deo, sed pythonibus credunt, eosque consulunt, exitium comminatur (i).

1. El dixit Dominus ad me : Sume libi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis :
Velociter spolia detrahe, cito praedare. 2. Et adhibui mihi testes fideles, Unam sacerdotem,
el Zachariam filium Karachi® : 3. el accessi ad prophetissam, el concepit, et peperit filium.
Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahare : Festina prædari.
4. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo
Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum, ü. El adjecit Dominus loqui ad me
adhuc, dicens : 6. Pro eo quod abjecit populus iste aquas Sfloe, quæ vadunt cum silentio,
el assumpsit magis Rasin, ct filium Romeliæ : 7. propter hoc ecce Dominus adducet super
eos aquas fluminis fortes et mullas, regem Assyriorum, et omnem gloriam ejus : et ascendet
super omnes rivos ejus, cl fluet super universas ripas ejus, 8. et ibit per Judam, inundans et
transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terra
luæ, o Emmanuel! 9. Congregamini, populi, el vincimini, et audite, universa procul terra:
confortamini, ct vincimini, accingite vos et vincimini : 10. Inite concilium, et dissipabitur:
loquimini verbum, ct non fiet: quia nobiscum Deus. 11. Hæc enim ait Dominus ad me:
Sicut in manu forti erudivit me, ne irem in via populi hujus, dicens : 12. Non dicatis, con-
juratio ; omnia enim quæ loquitur populus iste, conjuratio est : el timorem ejus ne timeatis,
neque paveatis. 13. Dominum exercituum ipsum sanctificate : ipse pavor vester, et ipse terror
vester. 14. El erit vobis in sanctificationem. In lap dem autem offensionis: ct in petram
scandali, duabus domibus Israel; in laqueum ct in ruinam habitantibus Jerusalem. 15. Et
offendent ex cis plurimi, et cadent, ct conterentur, el irretientur, et capientur. 16. Liga tes-
timonium, signa legem in discipulis meis. 17. Et exspectabo Dominum, qui abscondit
faciem suam a domo Jacob, et præstolabor eum. 18. Ecce ego ct pueri mei, quos dedit mihi
Dominus in signum, ct in portentum Israel a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.
19. El cum dixerint ad vos : Quæritc a pythonibus et a divinis, qui strident in incantationibus
suis : Numquid non populus a Deo suo requireret, pro vivis a mortuis? 20. Ad legem magis,
ct ad testimonium. Quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. 21. Et
transibit per eam, corruet el esuriet : et cum esuricrit, irascelur, et maledicet regi suo, et
Deo suo, clsusci piet sursum. 22. El ad terram intuebitur, et ecce tribulatio el tenebra,
dissolutio cl angustia, cl caligo persequens, el non poterit avolare de angustia sua.

1. Sume Tini librum grandem. —Jubet Deus Isaïæ,
ut grandi membrana in cylindrum convolvili(la-
ies ouim erant veterum libri : unde alibi vocantur

volumen) scribat magnis litteris hæc quinque
verba:« Velociter spolia detrahe, cito predare,n
idque,

(I) Cap. vm arcissimo connccitur cum pr.Tccdenli,
el dcii«dem futuris eventibus quæslionem habet, scilicet
de dostrucliouo regeorum Syria; et Samaria: ab Assyriis,
do laslaliono regni Juila ab iisdem, cl do Emmauclis,
id mi Christi Salvatoris oriti.

)' leni igitur tempore quo l*ropheta hos futuros even-
tus prædixerat, Deo jubente, istud vaticinium populo
communicat, scilicet :

Primo, consignat illud documento authentico, per
scripturam solciimem, vers. 1; per adjuucliuuem tc»-

st il o iio mims, — id est calamo, seu graphio, ac consequenter caractere et litteris apud hominis usitatis, hoc est aperte et clare, ita ut ab omnibus legi et intelligi possint. Unde Clinililæns vertit, *schpturam claram* idque *primo*, ut hæc scriptura sit publicum testimonium propilei!® et promissionis hujus, quo illa, si falsa deprehendatur, mendacii convinci possit; sin vera inveniatur, Uti certo invenietur, quo illa apud otunm auctoritatem, celebritatem et venerationem obtineat.

Secundo, utilia futuris saeculis, imo æternitati transcribatur. Hæc omnia non reipsa, sed per visionem facta sunt, uti mox patebit : quæ tamen visio publice omnibus proponenda, et posteritati per Isaiam in hoc libro et capite consignanda erat : et hoc symbolice significabat stylus hominis et testes adhibiti, etc.

Velociter spolia detrahe, cito præduie. — Hujus scriptionis causam et mysterium Isaias explicari sibi audiet vers. 3 et 4; nam vers. 3 vidit hoc fore nomen pueri nascituri, idque ob causam quam audiemus vers. 4.

2. Et aduidvini di testes, — scilicet scripturæ, Vel potius accessus ad prophetissam, do quo sequitur, idque ut per testes authentice tueo omnia conscriberem, et consignarem futuris sæculis. Testes hi quoquo uon revera, sed per visionem ab Isaia adhibiti sunt, uti ostendam vers. 3 (I).

Tuli» Ur IAM SACERDOTE, ET ZACHARIAM FILIUM BARACHIE. — Fuerunt hi testes viri graves et omni exceptione majores, imo videntur fuisse Prophetæ, quibusidem revelatum silquodhlclsaiaæ revelatur, quiquo idem prophetarunt de Christo. Unde per visionem ostensi hic sunt Isaiaæ, uti et sequentia : sicut in transfiguratione Christi testes fuerunt Moses et Elias, ut significaretur legem et Prophetas attestari Christo, in coque terminari. Ita S. Cyrillus et Basilius. Urias enim, ulpote sacerdos, erat legis doctor instar Mosis; Zacharias erat Propheta instar Eli®.

Quisnam fuerit hic Urias, uti et Zacharias, in-

liutn, t; per symbolicam actionem, 8; per determinationem temporis, 4.

Secundo, denuntiat Judæis, ad Syros et israelitas declinantibus, fata instantia ab Assyriis, 5-8 ; hostibus Judæ frustrationem consiliorum et annorum contra Deum, 9, 10.

Tertio, ad timoratiores alloquium habet, quo consequenter eximatur metus hominum, 11-13; suadeatur timor Dei, 13; spondeatur salus, «pposilki outra aliter •gentes minis, U. 15.

Quarto, prophetiam hanc de ruina Judæorum et reliquiis servandis, cum testimonio illorum testium quos supra adhibuit, Deo etiam jubente, concludit et obsignat, ut obstinatis celetur, 16-18.

Quinto, dissuadet de consultatione superstitiosa, et commendat l°gis divini» observationem, 19, «o.

Sexto, præihcll mala et poenas quibus affligentur mortuorum neglectores, 21, 22.

R) Ouidam interpretes putant duos istos testes n Prophetam adhiViUM fuisse, ut matrimonii sui testes nerent, quod probabilitate caret, cum jam filium liaberet, cap. ▼u, t ; old dicatur a(j secundas nuptias convolasse

certuni est. Aliqui volunt hunc Zachariam esse eum, qui est ultimus inter Prophetas minores : uterque enim fuit filius Barachi®, et ille, «eque ut hic, Messi® ortum cl redemptionem hominum, licet diu post Isaiam (scilicet post ducentos annos, prophetavit enim post solutam captivitatem Baby- lonicam), exsultanter prædixit, de quo mox plura.

S. Hieronymus vero putat hunc Zachariam esso sacerdotem illum, qui cum aliis sub Ezechia domum Dei ab Achaz pollutam expiavit, II *Varal.* XXIX, 13. Fuit tortius Zacharias filius Joiad®, sed hic a centum annis erat mortuus, occisus a Joas rege, qui fuit avus Oziæ. Denique potuit esse alius nobis incognitus, cognitus tamen et famosus tempore haie, qui patrem habuerit nomino Barachiam, æque ut ille ultimus Prophetarum.

Porro Urias hic nonnullis fuisse videtur Sacerdos summus, tum quidem vir fidelis, qui tamen post hanc prophetiam, puta post expugnatam ab Assyriis Damascum, metu Achaz regis, ejus jussu erexit aram idolis ritu Damascenorum et Gentilium, IV *Heg.* XVI. Verum quomodo Deus talem, tamque levem, timidum et inconstantem voca«set et adhibuisset ad res tantas, ut testem fidelem, qui tam infidus fuit Deo, tamque facite a fide Dei ad idola deflexit?

Alii forte verisimilius censent hunc Uriam esse Prophetam illimi, qui diu post Isaiam vixit tempore J remi®, et prædixit multa mala eventura duabus tribubus, ideoque occisus esta Joakim rege, uti testatur Jeremías, cap. xxvi, vers. 20. lidem putant Zachariam filium Barachi®, alterum Isaiaæ testem, esse Zachariam qui est ultimus inter minores Prophetas, de quo paulo ante dixi. Cum enim hi testes per visionem sint exhibiti hai®, non mirum si necdum nati, sed nascituri citentur : Deo enim præsenlia sunt quæcumque futura sunt. Idque fecit Deus *primo*, ut Isaias hoc vaticinio prophetiam futuram Uri® et Zachari®, cl hi vicissim suis oraculis Isaiaæ prophetiam jam præteritam confirmarent. *Secundo*, quia hæc prophetia Isai® duo præcipue complectitur, scilicet calamitates imminentes Judæis, quas copiose Urias prædixit, et futuram liberationem per adventum et nativitatem Messi®, quem helanter cecinit Zacharias, cap. n, vers. 10: «Lauda et helare, GliaSion,» et cap. IX, vers. 9: « Exsulla salis, filia Sion.» Hæc est sententia S. Chrysostomi, Procopii, Chaldaei, R. Akibn apud Galatinum, lib. VII, cap. xvt.

3. Et accessi ad prophetissam, bt concepìr. — Ven. t. Rabbini, quos sequuntur Richardus Victorious, lib. I /Je *Emmanuele*, cap. vin, S. Thomas, S. Clirysostomus, Sixtus Senensis, Vatablus, Isidorus Clarius, Forerius et Montanus, *prophetissam* hanc in- pmpU. teltigunt uxorem Isaiaæ, ad quam accesserit Isaías ‘iM* eam cognoscendo, quæ inde concepit et peperit qallt filium, cui Isaias paler nomen imposuit : » Accalora spolia detrahare, festina prædari; » ut liic filius suo nomine Judæis portenderet, brevi spoliandam cl præd® Assyriorum exponendam essa

Strum ac Samariam, uti prædixit Isaias, cap. priceJ., vers. 10. Undo de co subdit : « Qdin antequam sciat puer vocare patrem, auferetur fortitudo Damasci et spolia Samari®, » 7. d. Antequam puer hic sil trium vel quatuor annorum ut possit fari, cl vocare patrem ac matrem, Assyrii spoliabunt Syriam et Samariam. Id ita accidisse probant, quod hæc prophetia edita videatur in principio regni Achaz, qui regnare capit anno 17 Phacee regis braci : Phacee autem tantum 20 annos regnavit, et in fine regni Phacee Theglalpht-lazar rex Assyriorum multas urbes Samiri® vastavit, earumque incolas transtulit in A^yriam, IV Reg. XV, 29. Ergo vastari coepit Samaria, cum hic Isaiæ filius necdum explesse! triennium. Achaz enim cum Phacee tantum triennium regnavit.

Porro hunc Isai® filium asserunt fuisse typum Christi Emmanuelis nostri, qui cito spoliavit regnum diaboli : ideoque matrem hujus filii vocari Prophetissam, tum quia erat uxor Prophetæ Isaiæ, sicut olim uxor episcopi, vocabatur episcopa; presbyteri, presbyteræ; diaconi, diaconissa, quæ scilicet ejus ante ordinationem fuerat uxor : nam post ordinationem episcopi, presbyteri et diaconi uxore abstinere, et cælibes juxta Canones vivere debebant ; tum quia uxor hæc erat pia et orationi addicta, et forte assumpta ex coelu virginum quæ Deo serviebant in templo, sicut ex eodem Joseph accepit conjugem B. Mariam ; tum quia forte vere habuit spiritum propheticum; tum denique quia typus fuit B. Virginis, quæ vere fuit prophetissa. Huic expositioni favet illud quod ait Isaias, vers. 18 : « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel : » tam enim Scar Jasub, quam hic alius Isai® filius suo nomine « Accelera, spolia dolrahero, » fuit portentum, cl prophetavit excidium Israelis.

r.iit B. Verum S. Hieronymus, Cyrillus, Basilios cl Chal-
Virgo. dæus lúe, R. linceados apud Calatinum, lib. \II, cap. XVIII* Procopius, Rupertus, S. Augustinus, lib. XVII *De Civit*, cap. nil.; Epiphanius, Aft íc s. 78; Eusebius, lib. MI *Demolish*. cap. 11, Ambrosius in rap. l *Lucæ*, ad vers. 41 et H. et passim alii veteres ac recenliures hunc sen>um ut crassum et Judaicum, imu spurcum et obscoenum(i), 7eque ac

(t) Nimis acriter wstor Interpres in sententiam a doctissimis comprobata invehitur. Neque enim, ait Forerius de ea re disserens, non possum non vehementer laudare in Patribus ingens illud et prorsus chnstianum studium investigandi in Scripturis Christum. Verum cum nuu unica, imo varia sit ratio Christum in Scripturis inveniendi, nihil nio a religione Christiana alienum duxerim tentare, si in hac prophetia alia ratione Christum niter invenire, Infra hoc ipso capite loquitur Prophetæ « suis pueris qui dati erant a Deo in signum et portentum in Israel ; » et de allero cui nomen orat *Scar-Jasub*, eupenut dictum est, quo nomino *salutem reliquiarum* significari volebat Dominus. De altero vero jam hic loquitur, cujus nomen Israelis devastationem indicabat, non solum illam quæ proxime imminabat decem tribubus et regno Jehuda (quum quidem paulo post passi sunt Judæi pruptar infidelitatem suam), verum etiam illam quæ muvuisi sunt

Calvinianum rejiciunt, atque hunc locum explicant de conceptione Virginis et partu Emmanuelis. Primo, quia de Virgine et Emmanuele uli capit cap. præced., ita agere pergit hoc cap. et seq.

Secundo, quia vers. 8, hunc puerum vocat *Emmanuel*: ait enim : « Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terræ tu®, o Emmanuel ! » Quæ verba filio Isaiæ competere nequeunt.

Tertio, hic puer idem est cum puero cap. præced., vers. 15 et 16; nam quod ibi ait : « Quia, antequam sciai ; mer reprobare malum, deligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris a facie duorum regum ; » hic de eodem iisdem pene verbis ait, vers. 4 : « Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur forlilu<lo Damasci, et spolia Samari®, coram rege Assyriorum. » Ille autem puer de quo, cap. præced., non potest intelligi filius Isai® (qui tum necdum natus erat, imo Isaias necdum ejus ullam mentionem fecerat; nam hoc cap. dicitur concipiendus), sed Emmanuel sive Christus, ut patet ex eo quod immediate præcedit : « Ecco virgo concipiet, et pariet filium, cl vocabitur nomen ejus Emmanuel; » ergo et hoc capite non alius puer intelligi potest quam Emmanuel.

Quarto, quia Septuaginta, vers. 4, dicunt quod hic puer spoliabit Samariam. Pro eo enim quod nos habemus, « auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samari®; » ipsi vertunt, *accipiet fortitudinem Damasci et spolia Samarite*; quod proprie soli Christo, lilio Isai® non nisi improprie, convenire potest, hoc modo, *accipiet*, id est accipienda portendet.

Quinto, quia præcedens explicatio non satis cohæret cum verbis Prophet®, et cum historia. Nam regnum Samari® eversum est anno 6 Ezcchia, cum puer hic Isai® jam pridem sciret vocare patrem et matrem : erat cairn tum facile 16 annorum : cujus contrarium hic asserit Isaias Respondent aliqui, tunc quidem eversum e-se regnum Samari®, sed longe aule cœpisse Assyrios eam deprædari, quod hic tantum prædicit Isaias. Sed conila, Isaias non tantum deprædationem, sed et interitum regni prædicit; nam cap. vu, vers. 8, expresse ait : « Adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus. »

Dico ergo cum Patribus et Doctoribus jam citatis, prophetissam hanc esse B. Virginem Deiparam, quæ non tantum prophetissa fuit, eo quod esset sanctissima et religiosissima, Dei laudibus in totum addicta, educataque in templo apud vir-

experti propter contemptum sui Messi® Filii Dei veram salutem alferentis. Non itaque durum videatur cuiqu. un si dixero hic, juxta historiam, tai® uxorem vocari *joto* phelfaam*, et filium, *Festinum directionem*^

Juxta hanc sapientissimam interpretandi rationem, duos sensus litterales (vide annotationem ad Cmi. XXXV) fere lutum vaticinium in hoc capite contentum habere arbitramur, si non num litteralem et alterum allegoricum dicere mavis

gincs Reo consecratas; sed et proprie, quia futura prædixit, uti in suo hymno *Magnificat* prædixit illud : « Beatam me dicent omnes generationes : » quod etiam hodie ubique impleri et verificari cernimus. *Secundo*, fuit prophetissa, quiagenmtsum-mum orbis Prophetam, scilicet Christum. *Tertio*, quia in ea peractum est magnum illud pietatis sacramentum, scilicet ut virgo conciperet et pareret nobis Emmanuelem, ut dixi cap. præced.; eo enim alludit. Prophetare enim in Scriptura subinde significat miracula facere, uti dixi in Prom-mio. Maximum autem miraculum et portentum fuit Verbum in Virgine caro facium. Prophetavit ergo B. Virgo, dum concepit et peperit nobis Deum, cumque sua carne induit et corporavit. Sensus ergo est : In visione ostensa est mihi prophetissa augusta Virgo Maria, indicatumquo est mihi ut ad eam accederem; illam enim explicaturam mihi quid esset illud quod audieram vers. 1 : « Scribe, Velociter spolia detrahe, cito prædare. » Venerabundus ergo cam adii, salutavi, et vidi illam per obumbrationem Spiritus Sancti concipere et parere Emmanuelem, cui jussus sum dare nomen illud quod audieram vers. 1 : « Velociter spolia detrahe, cito prædare;» in coque completam et explicatam meam visionem vidi et intellexi.

B-iP» rt ut hæc omnia melius connectantur et intelligantur, nota omnia hæc non realiter contigisse, sed per imaginationem et visionem cõjecta fuisse Isaie. Itaque sicut cap. vi, Isaias per mentalem visionem vidit Deum in throno, et Seraphim ei acclamantes « Sanctus, » unumque ex eis calculo urentem labia sua : ita et hic vidit non corporaliter, sed mentaliter librum grandem, in quo visus est sibi scribere stylo hominis, « Velociter spolia detrahe, » atque mentaliter testes suæ scriptiõnis adhibuit Uriam et Zachariam : cumque quid hæc scriptura sibi vellet non intelligeret Isaias, innuit ei Deus ut adiret vincerand un quamdam matronam ac prophetissam, quam ejus imaginationi objecit. Visus ergo est sibi Isaias eam adire, ac videre quod illa conciperet et pareret filium, cui ipse jubetur imponere illud nomen quod in libro JUS6U9 erat scribere, scilicet : « Accelera spolia detrahere : Festina prædare. » Mox causam et mysterium in hoc nomine latens discit, dum audit : « Quia antequam sciat puer, » etc.

Symbolice, S. Hieronymus cl Origenes per prophetissam accipiunt Spiritum Sanctum ; « 11 *ruach* enim, id est spiritus, hebraice est feminini generis. De Spiritu Sancto enim conceptus et natus est Christus. Dicitur Prophetissa, quia ex eo Prophète hauserunt et conceperunt suas prophetias, juxta illud : « Accedito ad cum, et illuminamini. » Hic sensus est duriusculus ; nec enim Spiritus Sanctus concepit et peperit Christum, quod hic de prophetica asserit Isaias. Planius Eusebius, lib. Vil Dewwiutr. Etangel., cap. n, censet hæc verba attribui posse Spiritui Sancto, q. d. Ego Spiritus Sanctus accedam ad virginem, illamque obum-

brabo et fecundabo, ut pariat Messiam. Accedit huc Epiphanius, *hæresi' M*, quæ est Ebionæorum, qui becc accipit de accessu et ingressu Archangel! Gabrielis ad Virginem, ut ei annuntiaret conceptum et partum Messiae ex Spiritu Sancto.

Voca noues ejus, Accelera spolia detrahere. — « Voca, » id est prædic talem fore hunc puerum, ut juro sic vocari possit ; nec enim de facto Christo hoc nomen, sed aliud, scilicet *Jésus*, impositum est. Vide *Can.* XXXVII et XXIX.

Nota : Isaias jubetur vocare Christum duobus nominibus quæ idem significant, scilicet *primo* : « Accelera spolia detrahere ; » *secundo* : « Festina prædare, » ut certa et magna celeritas hujus prædationis significetur, q. d. Tu puer, o Christe ! eris celerrimus prædator, tu citissimo nos, qui eramus spolia diaboli, ab eo tibi detrahes, orbemque convertes et pervades quasi fulgur, uti Apelles pinxit Alexandrum Magnum fulgur manu tenentem, quia ipso celerrimo, scilicet sex annis, orbem subjugavit, factusque est monarcha, q. d. Christus celeriter spoliabit et prædabitur regnum diaboli, dum ascendens in altum captivam ducet captivitatem, item regnum Damasci et Samarite, uti sequitur. Hoc est quod de Christo ait Paulus : « Exspolians principatus, et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semelipso, » *Coloss.* n, 15. Talis prædo et spoliator diaboli fuit Paulus, de quo Jacob, *Genes*, xlix, 27 : « Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia. » *Secundo*, hæc duo nomina innuunt quod Christus duos reges, scilicet Rasin et Phacec, rursum Herodem ac Obodam, sit vita et regno spoliaturus ; denique quod idem sit bis factururus, primumque vehit in signum et præludium posterioris ; strages enim Rasin et Phaceo fuit signum stragis Herodis et Obodæ.

4. Quia antequam sciat puer vocare patrem, etc., alteretur fortitudo Damasci, et spolia Samarie. — Septuaginta vertunt, *quia antequam sciat puer vocare patrem vel matrem, accipiet fortitudinem Damasci, et spolia Samaria*, quasi dicat : Puer hic nascilurusex Virgine Deipara mirus erit, existetque antequam nascatur : erit enim Deus, nam antequam sciat naturali et vulgari modo fari, ac dicere quod primo dicunt infantes : Pater mi, mater mea, ut habent Hebraea, imo antequam ex utero matris prodeat, hostes suos spoliare et prædare incipiet : nam liberabit duas tribus regi Achaz subjectas, et hostes carum, puta Rasin et Phacec, eorumque regna Damascum et Samariam perdet per regem Assyriorum. HaS. Hieronymus, Chaldæus, Septuaginta et alii (i).

(t) Huic secundo Olio Isaie datur nomen futurorum præfluixivum, et antequam sciat vocare patrem et matrem, Syna* et Israelis regna delebuntur. Quæ quidem explicatio oplirne cum vers. 1C cap. præced. concordat, nam nihil omnino obstat quin ex duobus liliis Isaie, trium annorum intervallo disjunctis, unos ad ælalem discernendi inter bouern et malum uerveucril dum posterior eam

R^tli

Mnui.

fm».

Secandi,

Nolani exacti Chronologi hæc de. Virgine paritura Emmanuelem ab Isaia prædicta esse anno 3 Achaz, aul sub initium anni quarti : quæ autem hoc cap. vin prædicit, ad annum 4 regni Achaz præcipue perlinere, coque compleri coepisse. Nam ex IV *Regum* xvi, et II *Paralip.* xxvni, constat hoc anno 4 Theglatphalasar regem Assur Nephthalitas, magnamquo Samariæ partem transtulisse in Assyrios : Phacce quoque occisus est ab Osce, qui regnum invasit, ullimusque fuit Samariæ rex, eversus cum regno a Salmanasare anno 9 regni sui, qui fuit sextus Ezechia;. Similiter Theglatphalasar tunc cepit Damascumocciso Rasin,ejusque incolas transtulit Cyrenen. Hæc enim contigerunt anno 20 Joatham, ut dicitur IV *Regum* xv, 30, hoc est, ex quo regnare cœpil Joatham anno 20, qui fuit Achaz annus 4; Joatham enim 10 annis tantum regnavit, eiquo statim successit Achaz. Ita Ilebr.ci in *Seder-Olam*. Rursum Phacee occisum esso anno 4 Achaz patet ex IV *Reg.* xiii, 27, ubi dicitur Phacce empisse regnare anno 52 Oziæ, et 20 annis regnasse. Oziæ autem anno 52, successit Joatham, qui 16 annos regnavit: ei deinde successit Achaz, cujus annus 4 fuit vigesimus cl ultimus Phacee. Quare turpiter errat Calvinus, dum hic ad vers. 16, affirmat, Phacee interiisse anno 12 Achaz,tuncque ei successisse Osce : nam ex dictis constat hæc ante octennium, scilicet anno 4 Achaz, contigisse. Vide hic quam celeriter impleta sit hæc Isaiaæ prophetia, scilicet eodem anno, ut merito nomen Emmanuelis qui hæc patravit, ab eo vocatum sit : « Accelera spolia detrahare, » etc.

Rursum hæc prophetia impleta est in Herode, et Oboda rege Damasci, ut dixi cap. vu, vers. 16; hos enim Emmanuel jam natus regno et vita deiecit. Fortitudo ergo Damasci et Syriæ sunt Herodes et Herodioni, ac Judæi et Gentes cum Herode cumdem funem trahentes, ac Christum et Christianos persequentes. Hos enim omnes aul evertit aul subegit, suæque fidei subiecit Emmanuel, itaque Judæos, id est veros fideles Deum confitentes, eorum servitute et tyrannide liberavit. Quinque ergo prædalioncs hic prædicit Isaïas.

Primo, quod hujus Judææ a Rasin et Phacce liberationis, ac Samariæ Syriaque prædationis antitypo, Emmanuel recens natus Judæam et Ecclesiam a tyrannide Herodis cl Oboda* liberabit ; ac prædari incipiet, cum Ires Magos antea infideles duce stella ex Damasco, id est ex Oriente, cum suis opibus et gazis, de spoliis Samariæ, id est idololatriæ, cui in primis dedita erat Samaria, ad suas cunas cl præsepe vocabit, ut illi quasi regi ac Domino suo offerant aurum, thus et myrrham, quæ prius idolis ac diabolo offerebant.

Secundo, Damasco cl Samariæ, id est regno diaboli, adimet parvulos innocentes, ab Herode in odium parvuli regis nati occidendos, quos ipso

tantummodo ætatem qua infantes vocare patrem et matrem incipiunt, attigerit.

parvulus rex in cunis martyrii corona laurcabit. Ita ircnæus, lib. III, cap^xLvin.

Tertio, parvulus hic adhuc in ulnis matris existens, Herodem fugiens, et Ægyptum ingressus, ibi idola confringet : uti eum de facto fecisse habet traditio, de qua infra cap. xtx, vers. 1. Itaque ex tunc idololatriam ex ea et ex orbe fugare et dispellere incipiet.

Quarto, quod parvulus hic fidei lumen afferet Qtiru. pastoribus, quos per Angelum ad præsepe vocabit, item Simeoni, Annæ et aliis electis, dum præsentabitur in templo.

Denique, antequam nascatur, infidelitatem, peccatum et damonem ex multorum cordibus fugabit; per gratiam et fidem sui, quasi unius et soliti' mediatoris, atque Sanctos omnes tam in lege naturæ, quam Mosaica, diabolum vincere faciet per merita sua prævisa, quæ Deus in sua præscientia jam acceptavit, et remuneratus est, dando propterea gratiam justis omnibus qui Christum præcesserunt. Ila S. Athanasius, lib. *De Incarnat. Verbi*, cap. i. Vides ergo ut parvulus hic ab utero, imo ante uterum, spoliare et prædari coeperit.

Hinc patet hos quinque ultimos sensus litterales esse, quia primario et maxime a Propheta et Spiritu Sancio intenti sunt; alludunt tamen simul ad primum, cumque ut propriissimum obiter quasi perstringunt. Ita S. Cyrillus et Irenæus, ac Athanasius, jam citati, cl Tertullianus, lib. III *Contra Iulardon*. cap. vin, et lib. *Contra Judaos*, capite ix, qui hæc omnia de Christo figurate dici, ex absurdo ita probat : « Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, et signum belli, non tuba, sed crepitaculo daturus; nec ex equo vel de muro, sed de nutricis et gerulæ suæ dorso, sive collo hostem designaturus, atque ita Damascum et Samariam pro mammis subactus. Aliud est. si penes vos infantes in prælium erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati, et butyro stipendiali, qui ante norint lanciare quam lancinare. » Quare ipse per fortitudinem Damasci intelligit aurum, thus et myrrham, quæ Magi Christo recens nato obtulerunt. Per Samariam accipit idololatriam, quam Christus in Magis destruxit. Regem Assyriorum interpretatur diabolum, vel Herodem infanticidam. Sic et Justinus *Contra Tryphon*. : « Herodem, ait, verbum propheticum regem Assyriorum appellat. » Sic et S. Epiphanius in *Anchorato*, S. Hieronymus hic, S. Ambrosius, lib. III in *Lucam*; Chrysostomus, hom. 2 in cap. ii *Matthai*; Procopius hic, qui omnes per regem Assyriorum Herodem aut diabolum, pauci Augustum Cæsarem intelligent : per Samariam et Damascum ac virtutem eorum, accipiunt sapientes Magos : quippe qui relictæ idololatriæ, totos se Christo infanti Deoque devoverunt. Audi et S. Augustinum, serm. 4 *De Epiph.* : « Puer, ait, accepit virtutem Damasci, illius scilicet unde Damascus piwsumebat. In divitiis siquidem civitas illa secundum sæculum floren »

aliquando pra'smnpserat. in divitiis autem principatus auro defertur, qtfliid Christo Magi suppliciter obtulerunt. Spolia vero Samarite iidem ipsi erant, qui eam incolebant. Samaria namque pro idololatria posita est. »

D*»**.
TM't = Nota : Apposite regnuu Damasci et Samariae
KMtnboli. *Primo*, quia regna hæc erant impia et infidelia, plcnaque sceleribus. *Seni cio*, quia hæc regna »"à" Sna crant hostilia regno Judas et Davidis, sive populo et (empio Dei. *Tertio*, quia colebant idola, ac consequenter diabolium. Ihc ergo erat eorum rex, imo Deus. *Quarto*, quia Damascus, vel, ut hebraico dicitur, pü3T *Dammeseo*, idem est quod {jp m darn sac, id est sanguinis saccus, uti dixi Genes, cap. xv, vers. 2; talo autem est regnum diaboli, qui sanguinarius est et homicida ab initio, atque ut leo rugiens circuit quærens quem devoret.

Chridn» Vocabb patrem. — Christus enim Josephum vocabutto-l cabat patrem, non tantum quia vulgus putabat srphi, eum esse patrem Chi isti, sed etiam quia Vbrc erat p.,tcr chrisli hoc sensu, quod Christus ci in matrimonto cum matre Deipara existent! legitime, licet per miraculum, divino quodam modo natus, el a Deo donatus esset filius. Sic ergo Christus vero erat filius Joseph, et Joseph vero erat pater Christi. Sicut enim fructus in ngro meo nati, etiam si a me non sint seminati, mei tamen sunt : sic et Christus Josepho in conjugo sua legitime natus, ejus est filius, clique quasi fructus agri, id est conjugis suæ, uti dicam *Luca* n, 48.

Coram uegp. Assyriorum,—id est ad præsentiam, et ad vim regis Assyriorum, hoc est a rege, vel viribus et copiis regis Assyriorum. Simili hebraismo dicitur : Domus est combusta a facie ignis, vi et activitate ignis. Ad litteram enim Thcglalphalas.ir spoliavit Syriam et Samariam.

Rursum nato Christo rex Assyriorum, id est orbimon.ircha Augustus Cæsar, regnum Herodis et Obode, id est Syriam et Samariam, ad -e revocando occupavit, ut dixi cap. vu, vers. 10. Porro Augustus vocatur *rex Assyriorum*, quia erat monaicha : undo el Assyriis dominabatur. Tcm-
M<bw- »'irni Poro cn*lu monarchia erat penes A-syrios, A.,qr> caque luit prima et celeberrima. Iliuc per cutacatT chresin quilibet orbis monarchie, sive Grmci sive Romani, vocali sunt reges Assyriorum : sicut ab Augusto dicti sunt Augusti, a Ph iraono f'barao-nes. Sic l *Esdra*, cap. vj, vers. 22, et lib. ill, cap. vu, vers. IS, Darius Hystaspis Ver arum Imperator vocatur rex As'ur. Sic Nabuchodonosor, rex Babylonis, vocatur rex Assur, lib. Il £\$</ræ cap. ix, vers. 32, et IV Reg. xxm, 29, et a Josepho lib. X Anitg. cap. vi. Sic et Herodotus, lib. I *linior.*, Üaltassarem magni Nabuchodonosoris filium vocal Libiuitum, quem et Assyria! regem, et n Gyro devictum fubse scribit. Suidas quoque in Cyro, Cyrum laureisi iær>nn>, appeti it regem Assyriorum. Quocirca Eusebim*, lib. MI *Demonstr.*

Evany, cap. i : «Nomino, inquit, Assyriorum ; quodeumque per singula tempora gentibus impositum est regnum, significari arbitror, quia Asiyrii hebraico gubernantes significant. » Radix entm ÌTO *sara* significat dominari; undo *Sara*, id est domina, vocata est uxor Abrahna. Indo et *sar*, quod Syri, Arabes, indequo Galli dicunt *Sir*, est princeps et dominus.

Secundo et potius, signanter dicit non per sed *coram* rege Assyriorum, quia per regem Assyriorum, nipote tyrannum, intelligit diabolium, coram quo gemente ol frendento Christus spolia Damasci et Samariæ, id est gentilitatis, rapuit. dum Gentes idololatras sibi suæque fidei subjugavit : noe enim in typo omnia possunt aut debent respondero et congruere antitypo. Simile enim per omnia non est similo, sed in eo lanium in quo collocatur similitudo : sic hic non ponitur similitudo inter Christum et regem Assyriorum; sed inter spoliationem Syriæ et Samariæ, quam fecit rex Assyriorum, et inter spoliationem gentilitatis quam fecit Christus.

Si tamen velis per omnia esso similo, dicito ot ctriitnj concedito Christum assimilar! regi Assyriorum : rflA"V
norntn. ille enim quasi Dei minister, et quasi exoculor justæ vindicte Dei, apto représentât Christum, Dei legatum, juslumque vindicem : idem tamen quatenus ex se superbus, non tam Dei vindictam peragere, quam suæ ambitioni subigere Syros et Samantas satagebat, diaboli fuit typus. Sic ergo hic puer abstulit spolia Damasci et Samariæ, coram rege Assyriorum, id est coram sc, adventu et præ'-entia sua, vi sua, roboro sui, qui est typicus rex Assyriorum, id est peccatorum. Pari modo Christus vocatur Ico ob fortitudinem, el diabolus vocatur K o ob crudelitatem. Sic S. Paulus, perequens Ecclesiam, fuit lupus rapax diaboli; postea persequens Judaismum et Gentilisinum, fuit lupus Dei.

Tropologice, Christus infans in ipso suo ortu Tmp«u>. eripit debellare Damascus et Samariam, id est Siw-mundi fortitudinem, sapientiam et-gloriam, domuilque in præsepio æque ac in cruce orbem, non ferro, sed ligno ; non furiendo, sed jlatiendo. Quid enim aliud fuit novi regis nostri nativitas et in mundum adventus sine armis, sine copiis, sino famulis, omnique bellico el regali apparatu, quam inanis mundi fortitudinis et ostentationis, quæ in hisce gloriatur, eversio? Vicit ergo tunc hæc mundi robora eorum contemptu, docuilque verum el Christianum robur ac victoriam non in iis consistere, sed in pura Dei religione et obediēte, in forti patientia, in animi humana cuncta transcendentis celsitudine cl constantia : hæc enim iu upei tbilis est omniaquo subjugat. Quid aliud fuit Christum nasci inter paleas et foenum, ac recluif .ri a B. Virgine in præsepîô, quia non erat ei locus in diversorio, quam humana: pomp i', vanitati i s ipientia mundana: clarissima damnatio? Quid aliud fuit nasci peregre in itinere et in sta-

buio, nisi docere vilain hanc viam i -sc et diversorium, non permanens domicilium? Quid aliud fuit illa profunda humiliatio l ilii Dei, qu mi mundi superbia) et jactanti® evidens confutatio? Quid aliud fuit illa summa ejus paupertas, quam auri et argenli quæ mundus ita admiratur et ambi), quam opimi fluxarum, inconstantium et in casu silarum risus, el animi celsi in ciclo commorantis ludibrium? In illa abjectione el inopia voluit delitescere summus illo rerum opifex, cadorum moderator, el totius universi invidi "-imus imperator, qui naluram universam immensa virtute coercet, continet, regii et gubernat; ut re ipsa ostenderet fundamentum Christiana» philosophi n, veræque religionis, æquo ac inviolæ fortitudinis situm esse in rerum humanarum despicientia, ut coelestis patrite desiderio ab hisce vanis et caducis bonis ad solida el semper mansura transeamus; ut quasi conscripti in cado cives et œlernitall candidali, temporalia omnia tam læta quam tristia, vclut exilia et momentanea superemus et pedibus premamus, vivamusquo non temporari huic modico et exili, sed adornllati. Hoc csl quod ait S. Paulus, l *Corinth*, cap. i, vers. £0 : n Stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi; » el vers. 27 : «Quæ stulta sunt mundi elegit Dons, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; el ignobilia mundi, et contemptibilia degit Deus, et ca quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, n Tunc ergo Christus sua paupertate prostravit mundi opes el pompas, sua humilitate mundi fistum, sua austeritate mundi mollitiem et delicias, suis latebris et tenebris inanem mundi gloria n, sua infantia mundi jactantiam, sua patientia omnem mundi potentiam evertit el destruxit : effccitque ut hoc ducis sui exemplo tot millia Martyrum, Virginum, Religiosorum et Sanctorum iisdem armis easdem mundi pompas, opes et vires fortissimo superarent et supplantarent : quinimo omnes mundi regas et principes per Apostolos el eorum successores, ad htisco suos cunas, ad hanc suam infantiam et paupertatem venerandam et adorandam induxit et compulit. Sicut ergo regnavit a ligno Deus, sic et regnavit a cuni< parvulus Emmanuel.

tt. Et ADJECIT DOMIMS LOQUI AU ME ADII'. C, DICENS. — Hæc omnia ad earndem prophetiam pertinent, cteodem tempore predicta sunt; imo et ca quæ sequentibus aliquot capitibus enarrantur.

V«T». a. 0. Pnoeo quod adjecit roruLis isti i: aqvas Siloe, s>in« QVÆ vadunt cuji silentio. — Nota *primo* : Siloe f (Tl' -fins est ad radices montis Sion, qui non jugiter, n d incertis horis diebusque, inquit S. Hieronymus, ebullit cum -onitu; indo silet, id est absc indit se sub terra, et por comics in piscinam Sdoo defertur, undo per tubos cum silentio et suaviter derivatur in hortcs regios, cosque rigat : quocirc.i Siloo dicitur hebraico quasi IfRsus, *Joan.* ix. 7. Rursum Sili e dicitur quoquo Geon, quo nomino etiam Nilus hebraico vocatur, n radico .fU goacft.

id osi pectori quasi incumbere, influere et effluere; eo quod, sicut Nilus effluendo el stagnando 4'.gypt<' quasi incumbit, cumque oblimat et fecundat sic. el Siloe vel Geon horiis et agris Hiorosolymis incumbat, cosque fecundet. Juxta aquas Siloo vel Geon unctus csl Salomon in regem, III fleg, i, 45. Hinc, aqua) Siloe significant hio regiam stirpem el sc-ptnrm Davidis et Salomon a. Soh n) enim Prophet® per fluvios significaro provincia» adjacentes, ut per Nilum sgnifl» cani Ægyptnm, per Euphratem Babylonem, per Tigrim Mesopotamiam, per Araxem Armeniam.

Quieres, qui» est isle populus qui contempsit aquas Siloe? Respondent S. Hieronymus, S. Thomas el alii, osse decem Iribus quæ so separarunt a Siloo et Juda. Molina S. Cyrillus, Procopius, Forerius et alii censent esse duas tnbus, quæ cum viderent se tot cladibus affectas a Rasin et Phacec, nulli ex iis videntes suorum paucitatem, et desperantes de ope Dei promissa ab Isaia, meditabantur defectionem ab Achaz, et a sceptro famili® Davidis, quod aquis Siloe modicis et lenifluis similo erat, atque cogitabant se subdere Rasin et Phacec, regomque recipere filium Tabeel, quem cis destinabant Rasin et Phacee.

Hisce ergo min dur Raias regem Assyriorum Sennacherib, quem comparat *primo*, flumini Euphrati exundanti; sio enim ipso copia militum obruit Judrcam; ««rundo, aquil e magna quæ extensione alarum suarum multum ternnobumbrat: sic enim ipse alis et aciebus suis militaribus multas regiones occupavit, sibiquo subjecit.

Aquas Silos, qu® vadlxt cum silentio. — Hinc symbolæc, aqu® Siloo abierunt in proverbium, et per eas significatur quies, fiducia et animi secura tranquillitas, q. d. Quia populus isto abjecit aquas Siloe, id est quia siloro, Deoquo confidere, el in ejus ope a me promissa securo conquiescere noluistis, imitando fontis vestri Siloe silentium; idcirco immittet vobis Deus aquas non lenes et silentos Sdoo, sed Euphratis validas et sonantes, id est Assyrios, qui vestram regionem inundabunt et perdent.

Allegorico et precipue, Siloe est Christus lenis, 6ii<* u» mansuetus, et quasi agnus ductus ad mortem: ^ll' * ipso enim missus et emissus est a Patro, a quo care ino silentio procedit qua Deus in codis, el qua homo per Virginem in terris. Rursum Christus est Siloo, id est fons aqua) salientis in vitam ii' lernnm. Hunc contempserunt Judæi, et invocarunt Rasin, dic. nies: Non habemus rogem nisi Casarem; ideo Assur, id est Titus et Romani perdent eos. ita S. Cyrillus, Rasilius, et Eusebius, lib. VII *Demonstr.*, cap. u.

Nota hic quietem et silentium Chrisli, qui ut ad dentium tam oris quam cordis nos induceret, siluit tiquead annum 31), item tempore passionis. Cum enim reus capitis ageretur, de eo dicitur: *t* Jesus autem lic< bat; » et *Isaia* lui : « Quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non apo-

riet os suum. » Undo Climachus : « Jesu, ait, silentium admirationi et reverentias Pilato fuit; » et S. Bernardus, serra. I *De Epiphan.* : a O, inquit, humilitas virilus Christi, quantum confundis superbiam nostras vanitatis! parum aliquid scio, vel magis scire mihi videor, et jam silere non possum : impudenter me et imprudenter ingerens et ostentans, promptulus ad loquendum, velox ad docendum, tardus ad audiendum. Et Christus cum tanto tempore silebat, cum seipsum abscondebatur, numquid inanem gloriam metuebat? non sane, sed ut nos doceret silere, et silendo ostentationem fugere. » Fluvii qui placide et silenter fluunt, sunt profundissimi : ita corda silentium profunda; sunt sapientiae. « Altissima quæque flumina minimo 6' non labuntur, » ait Q. Curtius. Similiter : « Viri fortes, in opere sunt acres, ante id placidi, » ait Aristoteles, lib. III *Ethic.* Et : « Fortissimus in ipso discrimine est exercitus, qui ante discrimen modestissimus, » ait Tacitus lib. I *Histor.* Nam, ut ait Livius, lib. VII : a Pectus animorum iræque tacitæ plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis differt. » Ita videbis a viros natos militiae, factis magnos, ad verborum linguæque certamina rudes esse, » ait idem lib. X. E contrario, a ignavissimi quique, et in periculis minimum ausuri, nimii sunt verbis, et lingua feroces, » ait Tacitus lib. I; sicut timidi canes vehementer latrant, sed vix mordent.

Quocirca recte senex ille apud Joannem Moschum in *Prato spirit.*, cap. clvi, Philosophis penitentibus verbum ædificationis dixit : a Sit philosophiæ vestræ opus semper meditari mortem, siluulioque et quieti vos assuefacite. » Hinc et Arsanius audivit ab Angelo : a Arseni, vis esse salvus? fuge, tace, quiesce. » Et Abbas Pastor, lib. V, in *Vitis*, tit. xi, num. 26 : « Clavis, inquit, silentii sit interrogatio, » ut non aperias os tuum nisi rogatus. Alius, lib. VII, cap. xxxii, n. 3, interrogans senem : a Usquequo servandum est silentium, Pater? » audivit : « Usquequo interrogeris. In omni enim loco si taciturnus fueris, requiem possidebis. » De fructu silentii plura dicam cap. xxx, vers. 15.

7. Aquas fluminis fortes (aquas Euphratis, id est copias Assyriorum. Unde explicans subdii) : regem Assyriorum, — quia Achaz oppressus a Rasin et Phacee, neglecta Dei ope et Isaïæ vaticiniis, cogitabat implorare opem Assyriorum; hinc Deus eundem ipsi fore flagellum et vastatorem comminatur, imo certo prædicit.

Et ascendet (flumen Euphrates jam dictum) SUPER OMNES rivos ejus, — suos, q. d. Eiiphrat's aquæ, id est copiæ Assyriorum, inundabunt et occupabunt non tantum Babyloniam, Mesopotamiam, Assyriam, aliasque regiones Euphrati, «jusque rivis (quos varios habet testo Herodoto) adjacente.», sed inde eluvioe qua i egressæ inundabunt et obruent Judæam. Factum hoc egi per Sennacherib, qui tempore Ezechie filii Achaz

magnam Judææ partem vastavit : nam do Nabuchodonosore, qui longe fuit posterior, postea fuse aget Propheta.

8. Usque ad collum veniet. — Caput Judææ erat Hierosolyma, collum erant urbes illi vicina; quas omnes occuparunt Assyrii et Sennacherib; sola Jerusalem, obsessa licet, Deo tamen lutante evasisit, et ab eo capta non fuit, ut patet infra, cap. XXX, et IV *Rcg.* xvm.

Secundo, et simplicius : « Usque ad collum veniet, » est proverbium significans Judæam foro in summo periculo capitis et vitæ, id est regni et excidii : nisi enim Deus per Angelum cecidisset 185 millia Assyriorum, eversa ab eis fuisset Jerusalem et Judæa. Est metaphora ab aquis inundantibus et intumescantibus, ita ut ad collum hominum excrescant : si enim paululum ultra extollant se, capita obruent, hominesque submergent : sic si paululum increvisset obsidio et impetus Assyriorum, capta ab eis et obruta fuisset Jerusalem. Ita Sanchez.

Et erit extensio alarum ejus, implens latitudinem terre tuje, o Emmanuel! — Sennacherib vocatur aquila, ake ejus sunt copiæ militares : h® impleverunt terram Emmanuelis, id est Judæam, in qua natus Emmanuel regnavit, regnatque in domo Jacob et David in «sternum. Nota: Cum ait, « o Emmanuel! » est apostrophe admiratoria ad puerum ex prophetissa et virgine nasciturum, q. d. Cum tu, o Emmanuel! sis noster dux et custos, sisque fortissimus et potentissimus, qui fit ut tantam vastitatem ab Assyriis nobis, imo terræ tuæ, inferri patiaris (1)?

(1) Hæc prophetia adimpleri cœpit ante Sennacherib adventum, ut diserte docet Porerius his verbis :

« Ibit per Judam, » vel *mutabit se.* *Catapli* nihil aliud quam *mutare* significat, aliquando active, quando scilicet casum regit, aliquando neutraliter, ut supra cap. i, 18, et I *Sam.* x, et *Job* iv, etc. Lege lib. *Regum*, cl I *Paralip.* cap. xxviii, videbisque plures adventus Assyriorum in terram Israel. Et sub Ahaz legitur quod « adduxerit Dominus Talgath Phalaras, qui afflixit eum, et nullo resistente vastavit, neque ei profuerunt munera quæ ad ipsum misit. » Mihi itaque verisimile est quod cum secundo Assyrius adversus deum in tribus venisset, in Judæam quoque deflexerit, eamque depopulatus fuerit. Et hoc est quod hic dicitur, « mutabit se in Judam, » ut intelligatur versus hic in universum do bello quod movere cœperunt Assyrii adversus regnum Jchuda, vantato jam regno decem tribuum, non solum sub Ezechia, verum etiam sub Ahaz. *Mutarunt* ergo seu verterunt Assyrii pondus belli adversum regnum Juda, et omnia occuparunt; landemque suam (' Ezechia capul ipsum, nempe civitatem Hierosolymitam, expugnare conati sunt. Sed quia praevidit Propheta ad- 'onturn Assyriorum adversus regnum Juda, et quæ in eo bello acciderunt, quemdam typum esse et umbram qua mysterium regni Dei adumbrare posset, quo commodius de Christi victoria, et propagatione et gloria regni ejus verba faceret, et mentes auditorum ad ea quæ significare volebat excitaret, apostrophem facit ad ipsum Salvatorem : « Implebunt, inquit, alro (vel exercitus hostium regni Judæ) totam terram tuam, o Emmanuel. » Quas verba cum exclamazione etiam nescio quid doloris præsens

0. CONGREGAMINI, POPULI, ET VINCIMINI. — I-ai.TS,

qui e speculo prævidens robur et multitudinem hostium Assyriorum, jam quasi expaverat, ad nomen Emmanuclis spiritum et animum resumit, atque per sarcasum hostibus insultat; hostibus, inquam, turn præsenlibus, Rasin et Phacee, tum paulo post futuris sub Ezechia, scilicet Sennacherib et Assyriis, de quibus egit vers. 7 et 8, *q. d.* Agite, Syri, Samaritæ, Assyrii, pugnate contra Jerusalem, arma et machinas instruite, facite quidquid potestis: nihil proficietis, sed vincemini et cædemini ab Angelo, quia Emmanuel (ita est in Hebræo), id est quia nobiscum est Deus; Emmanuel est noster dux et protector, est tota spes et causa victorias nostra?. Idem cogitandum et dicendum fidelibus, cum belli rumores et tribulationes ingruunt.

11. Sicut in manu forti erudivit me, ne irem in via populi hujus, — *q. d.* Deus admirabili æque no terribili sua inspiratione ac prophetia, qua nobis opem promittit, Assyriis cladem intentat; quasi manu forti erudivit, id est corripuit, et quasi manu injecta cohibuit ac coegit me Isaiam, ne sequerer viam et consilium populi desperabundi, quo vult u suo rege Achaz ad hostes Rasin et Phacee deficere; imo erudivit et jussit ut idem aliis persuaderem, dicereque eis: « Non dicatis, Conjunctio, » id est nolite cum hoste contra regem vestrum conjurare. Idem faciendum est et dicendum viris fortibus, cum minimus timor belli vel seditionis, aut conjunctio privata in aliquo collegio vel congregatione. Aut: « Ne dicatis, Conjunctio, » id est ne assidue loquamini, ut soletis, de conjuratione Rasin et Phacee contra Jerusalem: hic enim tunc erat omnis eorum sermo: Conjunctio est contra nos, conjurarunt Syri et Samaritæ contra Judæam. Ita Sanchez.

42. Timorem ejus (scilicet hostilis exercitus Syrorum, sive Rasin, de quo vers. 6) ne timeatis, — sed:

13. Dominum exercituum ipsum sanctificate. — Id est colite et glorificate ut pium, fidelem et sanctum, qui promissis stet, suisque opituletur: id facietis sperando in ipsum, ipsi vos vestraque committendo, ipsi per opera bona placendo, ipsum timendo, reverendo, ipsius logi et voluntati per omnia obediendo: ipse enim est Dominus exercituum, ipsi militant Angeli, militat rether, militant venti, militant omnes creatura?, quibus Syros oinnesque hostes vestros facillime

ferunt. Non enim poterat Propheta non dolere cum ei in mentem veniebant quod populus illo passurus esset ab hostibus: « Tu, inquit, terro, o Emmanuel, latitudinem implebunt, » te sciente atque vidento, etiamsi nobiscutis. Verum prævidens Propbeta quod neque tunc temporis Jerosolyma vastanda esset, neque ultimis temporibus prorsus essent ab hostibus delendi Judæi, quin imo time temporis prope Jcn-tlynuun occulendi essent hostes, et lu novissimis diebus reliquiis sanctis subditurus esset Dens orbem, non potest se continere quin exclamet: « Congregamini, » etc.

quasi pulices occidet. Taxat reges Achaz; qui secutus reges Israel, relicto Deo, ad idola et Assyrios confugiebat.

IIoraliter, disce hic Deum sanctificari per spem: honoratur enim ejus bonitas, potentia et fidelitas, si illi nos nostraque credamus, qui unus mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit.

Iluc alludit S. Petrus, *epist.* I, cap. m, cum ait: « Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini: Dominum autem Christum sanctificate. » Vere Seneca: a Optimus animus (qualis est sperantis in Deum) est pulcherrimus Dei •iltus. »

Ipse (sit) pavor vester. — Id est objectum pavoris vestri, scilicet quem paveatis, id est revereamini et religiose colatis, a Exigit Deus timeri ul dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari, » ait S. Bernardus, serm. 83 in Canne. Sic Jacob a juravit per timorem patris sui Isaac, » id est per Deum quem timebat et colebat Isaac, Genes, xxxi, 53, hinc aliqui etx, id est Deus, a id est timor, deducunt; nam

Primus in orbe Deos ferii timor.

Et ipse (sit) terror vester, — tum passive, queru scilicet ut terribilem vindicem raelua'is; tum active, qui scilicet faciat vos hostibus terribiles. Un te Chaldæus vertit, *ipse sit fortitudo tntra, ctho*: significat Hebræum 7'3^3 *maarits*.

14. Et erit vobis in sanctificationem, — *q. d.* Deus vos credentes et sperantes in se sanctificabit et segregabit sibi, atque ut sanctos, sibique fideles et segregatos proteget ab omni hostium incursu, erique vobis quasi sanctuarium et asylum, uti ex Uebræo verti potest, verifique Yatablus.

In lapidem autem offensionis, et in petram scandalum (eril) duabus domibus Israel. — Duas domos sive familias vocal duo regna Israel, unum duarum, alterum decem tribuum, pula Juda et Samari®. Convertit hic se Propheta ad impios et incredulos, quales plerique erant in Judo et Samaria, *q. d.* Sicut Deus piis in Juda afferet sanctificationem, tutelam et salutem, uti jam promisi: ita vice versa impiis et ad idola conversis Judæis, maxime Ilierosolymitis, afferet offensionem, ruinam et cladem. Rursum erit eis quasi petra scandalum et offensionis; videntes enim se capi et vastari scandalizabuntur, dicentque: Deus noster non est tam fortis uti putabamus; ipse enim non potuit nos liberare ab hostibus.

Allegorico, hæc de Christo, qui Judæis fuit lapis offensionis et petra scandalum, explicat S. Paulus, *Rom.* ix, 32. Vide ibi dicta.

16. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. — *Primo*, noster Sanchez putat volumen in quo Isaias, vers. 1, jussus est scribere, « Velociter spolia detrahe, cito prædare, » vocari hic *pruno*, « testimonium, » quia per testes Uriini et Zaehariam erui confirmatum; secundo, « legem, »

id es! edicfom, 7. d. Ego Deus Jussi tibi, o Isaia! vers. I, volumen hoc explicari, populoque clare mysteria, proponi (uti Isaias huc usque fecit) * nunc jubeo illud ligari, id est complicari et signari, id est claudi, quia video imperitam multitudinem illud non intellecturam, ut servetur discipulis meis, qui illud explicabunt, legent et intelligent. Prophetia enim dicitur claudi et signari cum obscura est, et post multa tempora explicanda, cum reipsa eveniet tarde et sero.

Secundo, Adamus censot a testimonium » et « legem » vocari hanc prophetiam, qua Deus per Isaiam Judæis revelavit et testatus est voluntatem suam, atque esse metaphoram in voce *liga*, petitam ahiis qui timentes oblivisci rei alicujus, ligant quippiam in manu vel digitis, quo rei admoneantur, eamquoin memoriam revocent, 7. d. Etsi vulgus basco tuas prophetias negligat, tu tamen consigna eas, conscribe et colliga, quia saltem pueri mei, id est discipuli qui in me credunt, præserlim Apostoli tempore Christi, eas intelligent et observabunt; Christus enim tradet et resignabit cis elavem S. Scripluræ. Ille sensus valde planus et appositus est: nam « in *discipulis*, hebraïsimo idem est quod *in*, vel *ad discipulos*, aul pro *discipulis*.

Unde et Vatablus sic exponit, 7. d. « Liga, n id est tego involucris hanc prophetiam de Christo venturo, ubi eam discipulorum meorum, eorumque quos per te et alios docuero, oculis subjeceris, illisque exposueris, et ita eam tege, ut ab aliis non possit intelligi. Est metaphora a mercatoribus, qui consarcinant merces suas, quas post a tela colligant et contegunt.

Tertio, Ribera in ZTeòr. II, sic explicat, 7. d. Judæis claudetur et obsignabitur lex Evang lica in discipulis, id est per discipulos meos, qui a Jud vis illam ad Gentes transferent. Unde Septuaginta virimi, *lune manifesti erunt sigillantes legem*, id est quibus sigillata et clausa est lex, zie *discant*.

17. Expectabo Do iimm, — 7. d. Licet Dominus videatur oblitus populi sui, atque ab eo abscondisse et avertisse faciem suam; tamen ego non abjiciam spem, 6cd expectabo eum, etiamsi moram fecerit: quia Dominus populi sui miserebitur, ideoquo jam nonnulli, sed tempore Christi mullo plures, exco convertentur; nam illi populo ego et pueri mei dati sumus in signum et portentum, ut sequitur.

Et prestolabor elm. — Septuaginta et cx iis S. Paulus, *Bebr. n*, 13, vertunt, *et ero fidens in eum, g. d.* Ego confido quod Deus nunc populum suum liberabit ab hostibus; et magis quod tempore Christi per Christum convertet aliquos ex Judæis, puta Apostolos, qui deinde reliquias Judiroruin omneque gentes convertant, itaque prodentur et spolirnt totum regnum Syrii® et Samaria*, id est infideUlalis mque ac diaboli.

<8. Ecce ego et pleri mei. — *Primo*, noster San-

chez sic explicat, 7. d. Expectabo et sperabo in Deum; nam sperare me jubent filii mei, qui nomino suo portendunt salutoni: sicuti nomins suo salutem Gentium, et derelictionem Judicor-tiu portendunt dum proles, *Osee* cap. i; sieque fuerunt portentum Israelis: nam unus filius meus, scilicet Sear Jftsub, nomino suo significat reliquia» populi convertendas; alter, cui nomen est « Velociter spolia detraho, » significat brevi liberandam esse Judæama duobus regibus Rasin et Phacee (I).

Allegorico vero sperat Isaias, id est Christus, mundi fidem et salutem, cujus pueri, id est Apostoli, facti sunt in portentum mundo. Duo enim ejus filii primarii sunt, scilicet Simon, quem vocavit Petrus ob robur et firmitatem fidei; ac Jacobus et Joannes fratre, quos vocavi! *Eoancrges*, id est filios tonitrui, quia sua prædioatione percellent et convertent Judæos et Gentes. Verum de hoc sensu dixi vers. 3.

Secundo ergo et verius, loquitur Isaias in persona Christi, quasi typus, os et vox Christi, 7. d. Sicut ego balas et mei discipuli ac sequaces, puta alii Prophet n, ut Eznchiel, cap. xxiv, 21, Zachari is, cap. in, 8, et alii, quia divitias et honores contumimus, atque tam mira, et concupiscentiæ ac moribus eorum repugnantia populo duro et carnal prædicamus, hinc quasi portenta habemur, et quasi stulti irridemur: ila et Christus, cujus ego sum pr ecursor et figura, cum suis pueris, id est Apo-tolis, ob novitatem sure doctrinæ, vito* et miraculorum, superbis Judæis et Philosophis videbitur esse portentum, spectaculum et ludibrium: per illa tamen mulli cordati et pii Judæi compungentur et convertentur, cupientque et ipsi fieri pueri, id est discipuli, Christi: de Christo enim hæc explicat Paulus, *Ilcbr.u*, 10. Ita Origines, Rasilus, Cyrillus et passim veteres.

Moraliter Clemens Alexandrinus, lib i *Pædag.*, toto cap.v, pulchre ostendit quo modo Christiani omnes ad instar Christi pueri. de quo ait Isaias, cap. ix, vers. G: « Parvulus natus est nobis, n debeant esse et vocari pueri, ob animi et morum, p> imo, innocentiam; *secundo*, simplicitatem et candorem; *tertio*, facilitatem et lenvritudinem; quarto, humilitatem. Apposite Ilaymo in illud *Matth.* cap. xviit: *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli*, etc. «Sicut parvulus, inquit, mulierem non concupiscit, alienas divitias non appetit, læsus non lædit, non aliud cogitat, aliud loquitur, et iratus non p; rp. luas tenet discordias: ita et vos nisi talem innocentiam habueritis in mente,,

(1) Judæorum religioni multimodi generis prophetias »1 prodigia Deus dispensabat. Nam non solum Prophetarum scripta vel – rinonr s sed • rumdein familia, pueri, uxores, ut prophetia: viventes, d exempta populum docebant (*Osce* xn, 18; *Jerem.* et *Escili.* >a im). Siquidem dcrevcr.il Deus • revelare cl in oraculis <t iu persona Prophetarum, juxta istud ipslusinel verbum» a In manu Prophetarum assimilato» sum. ■

qualem iste habet in corpore, regnum cadum, cito humilibus et simplicibus præparatum est, intrare nunquam potestis.» Vide et ibidem S. Chrysostomus, Pulchre et breviter S. Ambrosius, sermone 53 : « Habet, nil, et Christiana simplicitas infantiam suam. Sicut enim infans nescit irasci, fraudare non novit, referre non aude : ita et Christianitatis infantia hedentibus non irascitur, spoliatis non resistit, credentibus non repugnat. Denique, sicut iussit Dominus, etiam orat pro inimicis, auferenti tunicam relinquit et pallium, verberanti maxillam præbet et alteram.

IN SIGNUM, ET IN PORTENTUM ISRAEL. — A COSUEtis non fit passio, aiunt Philosophi, præsertim apud homines in inveterata sua peccandi consuetudine obduratos : fecit ergo Deus, ut Isaias et Propheta a communi concionandi consuetudine recedentes, novum, insolitum et prodigiosum dicendi, agendi et vivendi modum induerent, fierentque portentum Israelis et orbis, ut hæc ratione stupentes et duras hominum mentes excitarent, ferirent, mollirent et flecterent. Haec fecit Deus, ut ostendat, quoniam portentum, cura ostendit ei suum solium, gloriam et Seraphim, misitque unum ex eis, qui calculo labia ejus adureret et purgaret, diceretque : « Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravæ; » et ut in cap. vii, prædixit : « Ecco virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. »

Scuntio, «portentum» fuit Isaias, quando sacco quasi cilicio super nuda carne indutus instar Capuccini, habitu penitentiae, ut populum ad compunctionem commoveret, assidue condonabatur. Rursum cum ipso vir nobilis et o regis stirpe oriundus, jussu Dei per celeberrimam urbem Hierosolymam pleno die, toto corpore, etiam pudendis, ut habet Chaldaeus, nudus per triduum, vel, ut abi volunt, per triennium incessit, uti videbimus cap. XX.

Tertio, « portentum » fuit Isaias, cum Ezechiae desperato, sed penitenti et Incrymanti quindecim annos vihe adjecit, atque ad prophetiam? huic sua? fidem faciendam, in horologio Achaz umbram, ac consequenter solem omnia squo orbis celestis, decem lineis et horis retrogredi ac reverti inaudito a seculis miraculo coegit.

Quarto, Isaias fuit « portentum » sanctitatis, abstinentiae, mortificationis, ac præsertim misericordiae, qua assidue consolatus est lugentes in Sion.

Denique «portentum » fuit, cum identidem dicens : « Hæc mandat Dominus; » et : « Iterum hæc mandat Dominus, » irrisus a Judæis subsannantibus « manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta; » constanter nihilominus ac libere eorum vitia arguere et castigare perrexit, donec penemini prophetia martyrii lauream lignea serra a Manasse dissectus, obtinuit.

Talia portenta fuerunt pueri, id est discipuli et socii, Isaie ac Christi. An non portentum fuit Je-

remias in utero sanctificatus et consecratus Propheta : « Priusquam, inquit, Deus, cap. i, te formarem in utero, novi te; et antequam exires do vulva, sanctificavi te, et prophetam in Gentibus dedi te, etc., ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes. Ego dedi tibi hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et in murum æreum, super omnem terram. »

An non portentum fuit, cum ait ei Dominus : « Quid tu vides, Jeremias? » et ille : « Virgam, inquit, vigilantem ego video, » scilicet Dei oculum, potentiam et vindictam excubantem, et dura verba intentantem impiis Judæis.

El rursum : « Quid tu vides? Ollam, ait, succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis. Ab Aquilone pandetur malum, » etc.

An non ipse portentum fuit continentia, virginitatis, zeli, misericordia, gemens ut turtur, et lamentans assidue peccata atque flagella populi? maxime vero portentum fuit patienti, dum per 44 annos prophetans et predicans a proceribus et Judæis contemptus, irrisus, divexatus et cæsus, huc omnia fortiter æque ac mansuete sustinuit, dum audiit : a Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium, » dum tertio in carcerem trusus, compedibus oneratus, victitans in pane doloris et aqua tristitiae, ac tandem in Ægypto a Judæis suis, in premium prophetiae et charitatis suae, lapidibus obrutus martyr occubuit.

Tale portentum abstinentiae et sapientiae ac gubernationis fuit Daniel, qui in aula regia inter pueros regios educatus, cibo et vino regio abstinent, atque legumine ac jejuniis vivens formosior ac pinguior caderis pueris qui cibo regio vescabantur, apparuit : unde præmium temperanti accepit donum prophetiae, omnisque scientiae ac prudentiae, qua Babyloniorum monarchiam sub Nabuchodonosore admirabili industrii et felicitate rexit et moderatus est. Rursum cum tribus sociis portentum fuit castitatis, cujus merito Daniel a se vitia leonum, tres socii ab igne fuerunt inviolabiles, ut quos ignis libidinis non usserat, ignis Babylonius urere non posset.

Tale portentum fuit Ezechiel, cum vidit currum Cherubim, et quatuor animalia quadriformem faciem habentia, ac rotas plenas oculis, habentes spiritum vitae et motum. An non ipso portentum fuit, cum missus ad Judæos dura facio et indomabili corde, protulit librum in quo lamentationes, carmen et vae? cum a Deo audiit : « Eili hominis, spiritusculatorem dedi te domui Israel. Si dicente mea impium : Morte morieris : non annuntiaveris eis, sanguinaria ejus do manu tua requiram. » cum in latere Hierosolymarii descripsit, ordinavit adversus eam obsidionem, dormivit super latus sinistrum 390 diebus : « Et portabis, inquit ad cum Deus, totidem annos iniquitatis eorum : diem pro anno dedi tibi? » cum iussus comedere panem

stercore humano opertum, ac deprecaos vix impetravit, ut pro eo stercore boum coopertum comederet.

Chrbtc. Verum portentum portentorum fuit Christus, cuius nomen Admirabilis, Deus, Fortis, Consiliarius, Princeps pacis, Pater futuri saeculi, magni consilii Angelus. An non ejus vita et doctrina mundo fuit portentum, cum dixit: « Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum coelorum. Beati, qui lugent. Beati, qui esuriunt et sitiunt. Beati, qui persecutionem patiuntur. »

Mundus jubet odisse inimicos, persequi vindictam fam® et honoris; dicit : Si quis te percusserit, percute : si quis det alapam, duas redde. Christus vero edicit : a Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Vince in bono malum.» Nobilissima enim vindicta est, ut beneficiis hostem vincas, sibi subjuges, et ad redamandum cogas. Rursum : « Si quis, inquit, te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. »

Mundus jubet alta petere honoresque ambire. Christus vero : « Qui se, inquit, exaltat, humiliabitur : qui se humiliat, exaltabitur. » Nonne hoc est paradoxum? via ad exaltationem est, si in contrarium eas, si descendas, si te humilies : hæc tamen verissima philosophia certissima via est ad sublimitatem, quia sola humilitas exaltat. Filii Adam, magni esse, dii esse vultis? critis, si velitis. Erratis in via : viam initis fastus, viam ambitus, viam ostentationis. Erratis ex diametro, via contraria est ; descende, late, ama nesciri, submille te :

Nulli vel minimo quivis ratione repugnes,
Cedere te potius quam superare juvet.

Sic extolleris, sic scandes ad astra.

An non vita Christi fuit portentum humilitatis, portentum charitatis, portentum paupertatis, portentum crucis et austeritatis? Rex regum, Dominus dominantium, cuius sunt coeli et terra, natus esi in stabulo, vixit semper in hospitio, mortuus est in patibulo : « Ego, ait, sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis. » Reclinatus est in presepio, « quia non erat ei locus in diversorio. Vulpes, inquit, foveas habent, et volucres coeli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. » Vixit in fame et egestate, quadraginta dies et noctes sine cibo et potu jejunavit, vixit ex eleemosynis, et subinde mendicato, dicens : a Ego autem mendicus sum et pauper. »

An non portentum fuit crucis? in perpetuis laboribus, itineribus, persecutionibus versatus in vita; in morte excarnificatus, flagellatus, coronatus, distentus quasi latro occubuit. Et tamen orbem universum subegit non gladio, sed ligno; nou lancea, sed cruce : « Ego, inquit, si exaltatus futro a tena, omnia traham ad ineipsum. » Ad hoc vexillum vocatus es, o Christiane! sub cruce militas. Turpe est sub capite spinoso delicata vi-

vere membra. Turpo, ubi imperator laborat, alget, famet, militem torpere, mollescere, delicii. Clamat Christus : « Videte ne graventur corpora vestra crapula et ebrietate. » Ego abstinentissimam vitam duxi, imo pauperrimam per 34 annos: fono vino et deliciis afflues? Ego in cruce in extremo agone ardentissima siti, cum etiam latronibus vina dantur, felle et aceto potatus sum, ut tuam gulam expiarem, follerem, abolerem : tu illi indulgebis? mero te infarcies? Inspice ducem tuum, inspico, fac secundum exemplar' quod libi in monte monstravit.

Portentum fuit amoris : me nascens dedi socium, convescens in edulium, me raoriens in pretium, mo regnans do in premium. Tibi natus sum, tibi sudavi, libi concionatus, tibi crucifixus. Ego mo totum tibi tradidi, tu te totum mihi trade : dilata cor tuum ; frigus torporis et amoris proprii expelle. Da, consecra mihi labores tuos, vitam luam, studia tua, corpus, sudorem, sanguinem, vitam et animam. Huc usque ego te amavi; redde par pari : imo redde unum pro mille, punctum unum pro infinito. Quid enim es ad Christum, nisi quod punctum ad majestatem immensam et infinitam?

Eece ego el pueri mei : Apostoli mei portentum Piulo» fuerunt mundi. Audi Paulum : « Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi : per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Nemo mihi molestus sit : ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Propter Christum omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam.» Ergo, Paule, opes, dignitates, delici®, scienti® stercora sunt? Omnia sine Christo, pr® Christo stercora sunt? omnino sunt. Rursum, propter Christum, inquit, « ter virgis c®sus sum, semel lapidatus sum, quinquies quadragenas, una minus, accepi : nocte et die in profundo maris fui, in periculis, in persecutionibus, in jejuniis, in vigiliis nullis, in labore et ærumna. » Propter Christum « castigo corpus meum, cl in servitutem redigo : ne forte cum aliis pr®dicaverim, ipse reprobis officiar. » Tune, Paule, damnari, reprobari times? Castigas corpus tot laboribus attritum ; nos oliosi et inertes carnis desideria sequimur, et de salute securi erimus?

An non portentum Apostoli fuerunt? qui di- Apo*v>> eunt : « Usque in hanc horam et esurimus, et sitiimus, et nudi sumus, et colaphis cœdimur, et instabiles sumus, » quasi erronei et exsules incertis vagamur sedibus; » et laboramus operantes manibus nostris : maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et sustinemus : blasphemamur, et obsecramus : tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc, » zipzaũfuiTa, tanquam scobs, ramentum, sordes toti mundo verrendo collect e, xaOaf-e-ara, tanquam piacula et lustramenta mundi facti sumus, a Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam moiti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, et Angelis, et

hominibus : » græce est « theatrum facti sumus : » in theatro quasi rei cum bestiis pugnaturi, quasi fures, quasi latrones jugulandi spectamur.

Ita noster Campianus Anglim Apostolus, Angliæ martyr, vere Campianus, vero athleta uncialibus litteris hoc titulo insignitus : « Ille est seductor Jesuita Campianus, » toto Rondino spectante ad carcerem ductus est; damnatus capitis, quasi proditor et perduellis, Deo egit gratias, ac cycnæum canens : a Te Deum laudamus, te Dominum confitemur; » productus in theatrum, quo tota non tam urbs quam Anglia confluxerat : « Spectaculum, ait, facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus; » ego hic spector suspendendus, in quatuor partes vivus dissecandus, quasi seductor, proditor, patrie hostis; spectaculum factus sum mundo. Tu, Domine, scis innocentiam meam, nosti quid spectaverim, scis me non aliud spectasse, quam fidem et salutem Anglico. Quod si aliud spectassem, in Anglia amplas opes et honores mihi oblatos ab iis qui me morti addicunt, acceptassem. Veniet dies, veniet, Elisabetha, dies, qui revelabit secreta tenebrarum et occulta cordium; qui ostendet utrum ego et socii mei sincere te amaverimus, qui pro te et salute tua tot laboribus, periculis et morti ipsi nos exposuimus; an ministri tui, quia te non aliud quam opes, quam dignitates exspectant, tibi adulantur, te in hæresim ducunt et in cædes sanctorum, cædes eorum qui tuam salutem sitiunt. Deum oravi et oro, ut hæc mors mea quam libentissime patior, sit piaculum peccatorum tuorum, tibi veniam, tibi fidem, tibi felicitatem æternam impetret; quam utinam hac morte mea mihi a te illata, tibi emam et conciliem ! Ecce pueri mei portentum facti sunt, inquit Christus. Feminam accipe.

Portentum fuit S. Paula Romana, quæ e regibus oriunda, Romanorum nobilissima, relictis parentibus, filiis, familia amplissima, opibus et provinciis. Illic Ierosolimam navigavit, ut in Bethlehem ad præsepe Domini viveret vitam Christianam, imo Religiosam in humilitate, paupertate, devotione et amore Christi. Quinque ibidem monasteria edificavi ! ; viris præerat S. Hieronymus, ipsa virginibus. Prima erat in psalmis, prima in obsequiis, prima in humilitate, prima in jejuniis. Ita in pauperes et sanctos omnia distribuebat, ut, quod optaret, moriens non haberet linteum in quo sepeliretur, sed filia Eustochium illud emendicare debuerit : suo ita se spoliavit, ut cum Christo sepeliretur in alieno. Ecce portentum, ecce novum et insolitum epitaphium :

Gracborum soboles, Agamemnonis inclita proles,

quod

Pauperiem Christi et Bethlehemica rura secuta est.

Tale portentum fuit S. Paulus primus Eremita, qui ab anno lxx ætatis usque ad 113 in spelunca

vixit, hominem non vidit, non est allocutus, sed Deum, sed Angelos. Aqua ei erat potus, cibus dimidium panis, quod quotidie ei corvus ex cælo afferebat. Venienti Antonio : « Sexaginta, ait, anni dunt ex quo quotidie dimidium panis a corvo accipio; nunc veniente te integrum affert : militibus suis Dominus duplicavit annonam, vere pius, vere misericors. » Ac mox abiens Antonius vidit animam Pauli inter Sanctorum et Prophetarum choros, in caelum ab Angelis deferri.

Tale orbi miraculum fuit S. Antonius, qui ad 105 ætatis annum solitarius in summa abstinencia et rigore vixit, et cum monstris et legionibus demonum assidue certavit, ac triumphavit.

Tale fuit et S. Romualdos, qui ab anno ætatis 20 ad 120 in mira austeritate, lacrymis et sanctitate vitam egit angelicam.

Tales fuerunt et Sancti illi, « qui circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustati, afflicti : quibus dignus non erat mundus; in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. » Quare? quia aspiciebant in remunerationem. Assidue cogitabant illud : « Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. »

Vis portenta nobilium et adolescentium? Alexius Romanorum nobilissimus celebratis nuptiis ex ipso convivio et consortio procerum, parentum. sponsæ se abripit : vestem mutat, quasi mendicus toto orbe peregrinatur. Edessæ in templo B. Virginis ad portam cum mendicis stipem petit, septemdecim annos ibi latet : proditur a B. Virgine quis esset : fugit; Romam redit, in conspectum se dat parentis, quasi mendicus admittitur : videt quotidie parentes, sponsam ejulantem: Ubi meus Alexius? ipsos septemdecim annos quasi canis sub gradibus jacet, ridetur, tunditur a famulis; moritur cum hac scheda in manibus: Ego sum Alexius filius vester, sponsus tuus. Quis nosset Alexium, nisi per heroicas has latebras, per fugam honorum et deliciarum? Alexius fuit, est, et erit gloriosior in suo antro, quam Augustus in imperiali solio.

Vis portenta stultitiæ, imo sapientiæ inauditæ? Simeon cognomento Salus, id est stultus, apud Leonium, ita stalliti nomen et opinionem allecavit, ut faceret se ludibrium mundi. Currebat per plateas quasi amens et fatuus : a pueris quasi insanus luto et sordibus petebatur : stultissima ad speciem hominum fecit et gessit. Quare? ut impleret illud : « Nos stulti propter Christum. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. » Stulti hi damnant mundi sapientiam, damnant vanitatem, contemnunt opes, honores, fastum, ambitionem et quidquid mundus admiratur : cœlestia spectant, terrena et caduca « immuto rident cuncta supercilio. »

Triodi- Tale portentum fuit S. Franciscas, qui quasi
tu»- stultus cucullo et cappa indutus, stultam fecit sapientiam hujus mundi ; tantus paupertatis amator, quantum alii divitiarum sunt. Tantus fuit contemptor sui, ut a suis sibi exprobrari juberet : Tu rustice, tu idiota, tu peccator, tu helluo, tu hypocrita; quibus ipse: «Benedicat, ait, o filii, vobis Deus, quia vera dicitis ; talia filium Petri Bernardonis audire decet, n Quare? ut suos et mortales omnes doceret comprimere arrogantiam, extirparo innatum laudis et gloriae desiderium, inserere et imprimere animo intimam Christi humiliationem, et sui contemptum; quasi diceret : Si insanire libet, mecum sapienter insanite; si stultifcscere, en vexillum præfero; si bacchari, mecum pie bacchamini. No te excuses, ne pudeat, no solus sis, en me et meos, tot millia stulte sapientium, qui te praeceunt.

Shown Atque ut concludam, accipe portentum sroculo-
•tylites rum Simeonem Slylitem, qui, ut narrat Theodorus oculatus testis, et Simeonis in spiritu filius (nipote quem Simeon matri filium precibus suis impetravit), pastor dviura existens templum ingressus audivit Evaugclicam vocem, quæ beatos pronuntiat cos, qui fient, lugent, et mundo sunt corde ; miseros, qui rident et saturantur. Illico rogat Deum, ut ad hanc viam perfectam pietatis et religionis se deducat, secedit inter ascetas et monachos : mox totam hebdomadam jejunos traducit : asperrimo fune lumbos succingit, ut tota illa corporis pars exulceraretur : in laboribus ac poenitentiis ad stuporem conctans et alacer. Quadragessimam totam sine cibo jejunat. Columnam conscendit, catena pedem illi colligat : pes ad talos putrescit : stat continuo noctes et dies; in hieme et testate, in pluvia et gelu, in nive et grandine, in æstu et solis ardore. Tota nocte vigilat et orat, neque ac mane usque ad horam nonam. Inde toto orbe ad se confu nies excipit, sanat, docet, lites componit, ac sub vesperam redit ad orationem. Ita vixit ipsos octoginta annos, ac mortuus est cum centesimum rotatis superasset annum. Concurrere ad cum turmatim Persæ, Armeni, Galli, Æthiopcs, Britanni, Duces, Principes et Reginro, ut angelum terrestrem viderent, miracula impetrarent, charismata quoslibet spiritualia poscerent.

Quid non voce, sed vita hac doces? quid concionaris, o Simeon? Audite, mortales, discite ex me spernere temporalia, sectari coelestia : videte in me quid possit natura cum gratia Dei, quæ nemini negatur. Nimis vobis blandimini dum dicitis : Non possum istum laborem, istam inedia, illam mortificationem sustinere. Ecce ego homo fui vobis similis, vestra came indutus : ego ista sustinui, lætus et fortis sustinui : inter homines ut angelus vixi. Quid ergo in columna meditaris, o Simeon? Vivo, inquit, aeternitati : pingo imaginem vitæ, quam tota posteritas, omnia srocula mirentur, ut et imitentur : pingo animam, ut in aeternitate coram Deo et Sanctis omnibus hoc vir-

lutum fulgore et gloria resplendeat. Quidni pingam exactissimo et pulcherrimo 70, 80, 100 annis imaginem, non centum, non milio, non centum millibus, non decies centenis millibus, non milio millies annorum millibus, sed in omnem roternitatem duraturam, et coram Deo, Angelis et hominibus effulsuram ?

Pingamus et nos æternitati, vivamus aeternitati, ideoquo faciamus nos portentum conslantia et fortitudinis, ut quasi adamantes simus : nullis sociis, nullo pudore, nullis irrisionibus a timore et pietate Dei deflectamus; sed magna, rara et heroica virtutum facinora animo designemus, et reipsa efficiamus. Simus portentum humilitatis, pietatis, sobrietatis, ut quasi Angeli sobrio, ju-tect pie vivamus in hoc sarculo, ut in sanctitate et justitia coram Deo ambulantes, serviamus illi omnibus diebus vitæ nostræ. Simus portentum diaritatis et zeli, igne ceclesti afflati (de quo ait Christus Liba: Xu, 49 : a Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?) ignem spirem, habeamus mentem igneam, linguas igneas, ut spiritu Apostolico et socios, et urbes, et totum orbem accendamus amore divino. Sic erimus cum Christo et Sanctis omnibus portentura temporis, portentura roternitalis, portentum laborum et virtutum, portentum denique gloriae et gaudiorum sempiternorum. Det nobis Deus multos Isaias, det Christos, det Apostolos, det doctores, det concionatores, qui sint portenta mundi, ut mundanos homines in cordibus raro vitæ exemplo, ignisque vocibus feriant, convertant, et ad cælum traducant. Amen.

19. QUJEUITE A PYTHONIBUS, ET A DIVINIS, QUI Ver*. I*. siRIDEMT, etc. — *Pythones* dicuntur spiritus divi- Pythone» natoies, qui humanis corporibus se insinuantes, «IdT edunt valu inia : item et homines ipsi qui tales habent spiritus et dromones familiares, vel ab iis correpti uut possessi sunt. Sic *Pythia* dicebatur femina sacerdos Apollinis apud Delphos, quæ consulentibus oracula reddebat ; ita dicta T9 hoc est a consulendi interrogandiquo consuetudine.

Septuaginta vertunt, tyiaçpuéisu-, id est ventri- loquos, quia snepe per pectus vel ventrem hominis loquebantur : unde hebraice vocantur ÎT3N *aboth*, id est *utres* : quia per ventrem quasi per utrem obscuras, stridulas, hiulcas, confusas, ambiguas et perplexas sæpe dabant voces : modura quo id faciebat dæmon, explicat Aristophanis Scholiastes in Pluto.

Hac de causa dicuntur stridere, vel, ut hebraico suiJent est, mussitare et submurmurare. Adde, hi cnlhustiasærope a dromone quasi furiis acti, aut quasi phrenetici stridebant et spumabant. Rursum dromon cum stridore et violentia coactam vocem per os vel ventrem eorum exprimebat. Denique ip4-met advocantes dromonem, et petentes ab eo divinationem, carmen magicum recitabant mussitando et submurmurando. Secus fiebat iu oracu-

t's qu/B dremon p r idola edebat : ill i enim per o;, vel ad os idoli, claram eiñortnando vocem, cd. bat, quasi ipse esset anima, vel incessor et habitator idoli. Quocirca t idolo pl iste idolo dabant patulum ingensquo os, qualia mulla hic in pala-Ho Vaticano vidi, quæ ita hiant, ut integrum ovum in illud injicere liceret.

Jam sensus est, 7. d. Cum in his rerum angustiiis, quibus, O Judæi! a Rasin cl Phacee promini, suadent vobis nonnulli politici et impii homines ut a pythonibus, divinis et magis futurum hujus obsidionis eventum sciscitemini ; libere et audacter est respondan* quod ego hic doceo el suggero, scilicet : Nunquid non est Deus in Israel, a quo populus exquirat visionem, id est oraculum de futuro eventu; numquid pro vivorum salute consulet mortua idola, vel damnatos divino-nes, ab iisquo petet prophetiam et prænotionem futurorum? impio ergo hæc torquet Marloratus contra invocationem Sanctorum, lii cnim, licet mortui sint, Deo tamen vivunt et fruuntur.

20. An LEGEM MAGIS, ET AD TESTIMONIUM,— q. d. Ad legem potius et ad arcam ac propitiatorium recurrendum est : ibi audiemus verum oraculum. Lex enim docebit nos quid agendum, quid cavendum sil, tum alias, tum tempora belli, scilicet consulendum esse, non dremonem, sed Deum in propitiatorio residentem.

Testimo-
nium est
uu. Nota : Arca vocatur *testimonium*, quia continebat legem sive tabulas Decalogi, quæ erant testimonium voluntatis divinæ : tes libantur enim Judæis quid ab eis fieri vellet Deus.

Secundo, divini consulebant mortuos. *Primo*, quia srepe evocabant manes et umbras mortuorum, et ab eis sciscitabantur futura, uti fecit pythonissa Saulis, l licg. xxvm. Unde hæc magia vocatur *nccromantia*, id est divinatio ex mortuis. *Secundo*, quia consulebant drr mones, qui mortui sunt morte reterna, id est damnati sunt, atque assiduo dolores el agoniam extremam, qualem hic subeunt morientes, patiuntur : unde omnes tam dremonos quam homines damnati, dicuntur versari in regione umbrre mortis. *Tertio*, quia subinde consulebant idola, quæ morlua, id est inanima, sunt.

Quod si non dixerint juxta verbum noe (si Judæi abler responderint quam ego hic docco cl jubeo, putarinlque a divinis et magis, non a Deo petendum esse oraculum de futuro belli Syriaci eventu), non erit (orietur) eis mutüwna lux, — id est veritas, sed in tenebris errorum cl falsorum oraculorum degent. *Secundo*, « lux, » id est Li tia et prosperitas, q. d. Nihil habebunt lucidum, id est felix, jucundum el prosperum, sed omnia infausta, tristia et adversa.

21. Er ir án toti (scilicet hæc matutina lux) run eam, —scilicet domum Jacob, do qua vers. 17, id est Judæam, q. d. Si credulis divinis, lux veritatis et felicitatis transibit cl recedet a Judæa, tum Jam, tum tempora Christi ; luuc cnim lux Evon<

geli i a Judæis ad Genies transibit, inquit S. Ilie-ronyr u- et S. Thomas. Sic ergo Jud l am occupabit caligo ignorantia*, infidelitatis cl peccatorum; unde subdit cap. seq., vers. 2 : a Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam.» Quid autem Judæa passa sit dum pythones Deo, tenebras luci, magos Isaiaæ præluUt, subdit dicens :

CORRUET, ET ESURIET, HIASCETUR, ET MALEDICET regi suo, ei Deo suo (scilicet non lux, ut patet, sed *ca*, scilicet Judæa; sic enim Hebraei sæpe mutant suppositum, illudque ex circumstantiis lectori mutandum et intelligendum relinquunt : et rursum), suspiciet sursum. 22. Er ad terram, etc.,—y. d. Sive in cælum sursum, sive in terram deorsum aspiciat, non nisi tribulationem, tenebras, tristitiam, et miseriam, dissolutionem virium corporis et animi, atque undique angustias se persequentes, quas evadere non poterit, inveniet et intuebitur : sursum enim cælum clausum Deumque iratum et srevientem, deorsum terram undique ab hostibus insessam aspiciet. Ita Sanchez.

Alder Forcius, a et transibit, » scilicet, inquit, quisque Judæorum impiorum, «per eam, » scilicet legem Dei, eam non curando el praevaricando : undo corruet, esuriei, etc. Seri prior sensus magis planus et connexus est. Loquitur Propheta de vastatione Judrere per Sennaenenb et per Nabuchodonosorem : tunc enim plenissime hæc mala Judæis obvenerunt.

Moralilcr, nola hic pœnam eorum qui divinos s. Scrip-
consulunt. Deus enim vult se consub, non diabo-
lum ; legem et S. Scripturam, non oracula mago-
rum. Ita .Meroveus Chilpcrici regis Francorum fi-
lius, ambiens regnum dc patre et noverca mulla
crimina loquebatur : quadam dic invitavit ad con-
vivium Gregorium Episcopum Turonensem, pe-
tens aliquam animæinstructionem. Gregorius ape-
riens librum Proverò., incidit in illud cap. xxx ,
vers. 17 : « Oculum, qui subsannat patrem, etc.,
effodiant cum corvi de torrentibus, n Consuluit
deinde Meroveus pythonissam anno Christi 580,
cl Merovcum solum, exclusis fratribus, in omne
ejus regnum successurum. Cumque hæc narraret
ipso, couipuit cum Gregorius Episcopus Turo-
nensis, dicens a Deo hæc poscenda esse, dæmo-
nem enim esse mendacem. Meroveus ergo adiit
sepulcrum S. Martini, in coquo posuit lres libros,
scilicet Psalterii, Regum et Evaugeliorum, et vi-
gilans lota nocte peliil, ul S. Martini» ostendero*
quid sibi circa regnum eveniret: post triduana
jejunia, vigiliis et orationes accedit ad tumulum,
el revolvit librum qui erat R gum ; versus autem
primus paginai quam reseravit, hic erat : « Pro
eo quod reliquistis Dominum Deum vestrum, et
ambulastis post deos alienos, noe fecistis rectum
ante conspectum ejus, ideo tradidit vos Dominus
Deu» vester in manibus inimicorum vestrorum,»
ll *Parai.* vu ; Psalterii autem versus hic est inveii-

tus : « Verumtamcn propter dolos posuisti eis mala : deiecisti cos **dum** allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem?subito defecerunt, pe» rierunt propter iniquitates suas, » *Psal.* txxn. In Evangeliiis autem hoc est repertum : « Scitis quia post biduum pascha fiet, et Filius hominis trade- tur ut crucifigatur, n In his responsionibus con- fusus ille et flens discessit. Merito, nam hæc ei obvenerunt; eodem enim anno Meroveuspressus au hostibus, ne in eorum manus veniret, sponta- nea nece Frcdegundis artibus interiit, narrat Gre- gorius Turonensis, lib. V *Ilistor. Francar*, cap. xiv et svili.

Ibidem, cap. xlix, narrat Gregorius de se ipso, quod cum Leudastes calumniator potens, Turonis Platonem Archidiaconum et Galicum in vincula coniecisset, ipso mœstus et turbatus adiit orato- rium, ibique Psalterium aperiens, reperii illud *Psal.* lxxvii : a Deduxit eos in spe, et non timue- runt : et inimicos eorum operuit mare. » Interea ingressi in fluvium, navis illa quæ Leudaslem vehebat demergitur; navis vero alia quæhuic in- nexa erat et vinctos habebat, super aquas auxi- lio Dei vehebatur. Audi tertium.

Cum S. Marlinum populus optaret Episcopum, reclamavit quidam nomine Defensor cum suis, **dicens eum esse simplicem et parvæ scientiæ** ; sed

repressus est : cum enim, sumpto Psalterio, lec- tor unus sacras Litteras de more consuleret, aper- to libro inciditiu illud *Psal.* vni : « Ex ore in- fantium et lactentium perfecisti laudem , ut des- truas inimicum et defensorem » (sic enim habe- bat antiqua Gallorum lectio). Quo lecto clamor tollitur, et pars adversa confunditur, et S. Murti- nus cathedram infantium et lactentium oraculo Spiritus Sancti confirmatam accepit, inquit Sulpi- tius in ejus Vita.

Ita S. Antonius, S. Franciscas et alii vine sta- tum, ut scilicet religiose Deo servirent in pauper- tate et Christi sequela, captarunt ex lectione vel inspectione S. Scriptura?.

Denique Gregorius Turonensis, lib. II *Ilistor. Franc*, cap. xxxvn, narrat Clodovcum, moventem castra contra Alaricum, misisse suos ad ecclesiam S. Martini, ut inde victori» vel cladis auspiciu peterent. Illis ingredientibus ecclesiam, primice- rius incepit : « Praecinxisti me (Domine) vir- tute ad bellum ; supplantasti insurgentes in me subtus me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti, » *Psal.* xvn. Quare animose cerva duce Pictavos perrexit, ibique vi- cit Alaricum ope S. Ililarii : « Pharos enim ignea, de basilica S. Ililarii egressa, visa est ei tanquam super se advenire. »

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS c a p i t i s ;

Praedicit quod, sicut Assyrii praedati sunt Samariam et Galilaeam, ita et Christus easdem prcedabitur spiri- tv.aliter; unde mira cis lux affulgebit et gaudium : quia parvulus natus est nobis, cujus nomen est Dcuſ, Foriis, etc. Secundo, vers. 9, redit ad sua tempora, atque Syriae et Samariae ob scelera cladem et exilium comminatur.

1. Primo tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephthali : et novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ Gentium. 2. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. 3. Multiplicasti gentem, non magnificasti lælitiam. Lælabunlur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exsultant victores capta præda, quando dividunt spolia. 4. Jugum enim oneris ejus, et vir- gam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in dic Madian. 5. Quia omnis violenta prædaliu cum tumultu, et vestimentum mixtum sanguine, erit in combustionem, et cibus ignis. 6. Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, el factus est princi- patus super humerum ejus : el vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, For- tis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. 7. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non crii finis : super solium David, et super regnum ejus sedebit : ul confirmet illud, et corroboret in judicio el justitia, amodo et usque in sempiternum : zelus Domitii exercituum faciet hoc. 8. Verbum misit Dominus in Jacob, el cecidit in Israel. 9. El sciet omnis populus Ephraim, el habitantes Samariam, in superbia el magnitudine cordis dicentes: 10. Lateres cecide- runt, sed quadris lapidibus œdificabimus : sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. 11. Et elevabit Dominus hostes Rasiti super eum, el inimicos ejus in tumultum vertet :

12. Syriam ab Oriente, et Philisthiim ab Occidente : el devorabunt Israel toto ore. In omnibus bis non csl aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta : 13. El populus non est reversus ad pcr culicntem se, el Dominus exercituum non inquisierunt, i 4. Et disperdet Dominus ab Israel capulet caudam, incurvantem ct refrenantem, die una. 15. Longævus et honorabilis, ipse csl caput : ct prophet c docens mendacium, ipse est cauda. 16. El erunt, qui beatificant populum istum, seducentes : et qui beatificantur, praecipitati. 17. Propter hoc super adolescennlulisejus non lætabilur Dominus : et pupillorum ejus, et viduarum non miserebitur : quia omnis hypocrita est, et nequam, et universum os loculum est stultitiam. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. 18. Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit : et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi. 19. Iuira Domini exercituum conturbala est terra, et erit populus quasi esca ignis ; vir fratri suo non parcat. 20. Et declinabit ad dexteram, et esurieit : ct comedet ad sinistram , et non saturabitur : unusquisque carnem brachii sui vorabit ; Mariasses Ephraim, et Ephraim Manassen, simul ipsi contra Judam. 21. In omnibus Ids uon est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.

1. Primo tempore alleviata est terra Zabulon (1).— Prosequitur id quod dixit cap. præced., vers. 3, puerum nasciluruni fore velocem predatotela Samariæ, tum corporalem, tum spiritualem : perstringit enim duas Samariæ vastationes corporales per Assyrios, atque per eas represen-

ts In huc capito quod est voluti præcedentis complementum , Propheta temperat quæ de horrendis illis tenebris ct impulsu dixerat, et poenarum illarum acerbitaltem mitigat, predicendo quod sicut Assyrii predati sunt Samariam et Galilæam, ita et Christus easdem predatitur Bpirilualiter, prosequens quod dixit cap. vni, vers. 3, puerum nasciturum foro velocem predatorem Samariæ turn corporalem, tum spiritualem.

In hoc igitur fausto prenuncio, quod spectat preserlim ad Galilæam inferiorem el superiorem, vers. 1-S, exhibet *primo*, lætitiae magnitudinem, 3; §<eundo, rationem, quod confregerint inimici potentiam, el regnum ejus ct lryanidem everterint, 4; ler/fo, aperit bonorum omnium quæ dixerat, fontem atque originem, nempe Christum nasciturum, cujus majestas amplificatur ex titulis, 6; *quarto*, imperium extollitur ab amplitudine, pace, constamia, 7.

Quæ sequuntur a vers. 8 hujus capitis usque ad vers. 4 capitis sequentis, sunt sicut repetitio el amplificatio predictorum. Propheta funesta vaticinatur Israelitarum regno, ejusque vastationem denuntiat, quam supra non semel tetigerat, sed propter Judam omiserat. Hæc prophetia quæ tempore paulo posterior est precedenti, et nonutsi postquam Teglat Phalaras partem Israelitarum abduxerit, facta est, in quatuor voluti partes dividitur, quarum unaquæque eodem isto intercalan versu terminatur : « In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. »

Primo. videmus funesti hujus eventus prenuntium datum a Propheta, vers. 8; spretum ab Israeliti?, 9,10; tI instrumenta nominata, scilicet Kasin junctum cum Assyriis, Syros ct Philistæos, 11-1S.

Secundo, exeeutio describitur contra Israelitas impœnitenles, 12-14 ; spedalini conira pseudopropheta#, hypocritas el seductores, 15-17.

Tertio. cumularim contra impios et superbos ex omni tribu. 18-10.

Quarto, sigillarim contra legislatures el judices iniquus, cap. x, vere. 1-4.

tat ejusdem deprædationes duas spirituales factas per Christum. Quocirca Syriaca versio et Arabica hæc conneclunf cum fine capitis præcedentis. Sensus ergo est, g. d. Primum alleviata, id est leviter spoliata, levi plaga afflicta est Samariæ pars : puta tribus Zabulon et Nephtali (utpotc extimæ, per quas Assyriis transeundum erat ad alias tribus) per Teglatphalaras regem Assyriorum expúgnate sunt.

Et novissimo (id est posterius, deinde; hoc enim csl Hebraice pirtN *acharon*) aggravata, — id csl graviori clade affecta et vastata est a Salmanasarc reliqua Samariæ pars, maxime Galilæa, quæ Gentium dicebatur. Salmanasar enim regnum Samariæ evertit, omnesque decem tribus in Assyriam captivas abduxit anno 6 Ezechire. Unde ex Hebreo sic clarius vertas cum Vatablo : *Prius levigavit vel levem fecit*, id est leviter spoliavit et afflixit, Emmanuel qua Deus, terram Zabulon, et terram Nephtali; postea vero aggravavit, id est gravius afflixit, etc., Galilæam Gentium. Ila S. Thomas, Hugo, Vatablus, Adamas, Jansenius in cap xxv *Concord. Evangel.*, cl passim llebræi.

Verum hic non sistit Propheta, ut nulli ex eis volunt, sed hunc sensum quasi obiter innuens, alludens et perstringens, per cum alium longe sublimiorem etpoliorem intelligit, q. (j. Pari, imo longe potiori modo Christus jam natus homo, incipiens exercere nomen et officium predatoria celeris, quod ei dedi cap. præced., vers. 3, primo allevinbit, id est leviter prædabilur rapietque o faucibus diaboli, idololatriæet inferni terram Zabulon ct Nephtali :ibi euim Christus primo pne* dicavit (uli conceptus est in Nazareth, quæ perlinebai ad tribum Zabulon), indequo collegit peno omnes Apostolos, uti docent S. Hieronymus, Cyrillus, Basilius, Procopius hic, et S. Chrysostomus in demonstratione quod Christus sit Deus: hinc Apostoli, Psti/. Livii. 28. vocantur « Principes Zabulon, • et a Principes Nephtali. » Hæc ergo prr

datio ipsi terras ejusque incolis felix erit et salutans : per eam euim ab eis excutietur grave jugum diaboli. Unde Noster vertit, « alleviata est. » Christus enim levi prædatione statini eam alleviavi! ab onere infidelitatis et peccatorum, dum multos ex iis ad suam fidem et salutem convertit. Deinde vero gravius prædatus esclcamdem, maxime Galilæam Gentium, quando assidue ibi prædicans (non tantum per se, sed et per Apostolos, facionsquo miracula, longe plures ex iis convertit. Verum hæc prædatio fuit ei commoda, fecitque eam in fide et gratia opulentam. Unde Forerius vi *aggravata est exponit, gravis facta est honore et divitiis spiritualibus.*

ir.bi- Hunc esso sensum patet *primo*, ex sequentibus:
,ur' « Populus, qui ambulabat iu tenebris, vidit lucem magnam, » etc. *Secundo*, ex S. Malthæo, qui ita hunc locum explicat; nam cap. iv, vers. 13, de Christo incipiente prædicare ait: « Habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthali, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam : Terra Zabulon, et terra Nephthali, via maris trans Jordanem, Galilæa Gentium populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. » Ubi clare hunc sensum exprimit, ideoque omittit-ri al/euiata el *aggravata est, quia hæc verba obscura sunt.*

Tertio, quia juxta hunc sensum optime per omni i respondet typus antitypo, scilicet deprædatione Samaritæ per Assyrios deprædationi ejusdem per Christum : utramque enim hisce tribus capitibus vu, vin, ix, ita conjungit Propheta, quasi una eademque sit; unde nunc de una, nunc de altera, nunc de utraque simul loquitur.

Quarto, quia Christi prædicationem comparat spoliationi et prædationi militari : ideo enim vocavit cum « Velociter spolia detrahe, » <7. d. Christus fuit velox pnedator Samaritæ et regni diaboli, quia in Zabulon et Nephthali, ubi coepit prima llebræorum idololatria et legis oblivio, ibi et per Christum facta est prima legis uovæ prædicatione, ait Glossa. Ideo et hic vers. 3, ait : « Lætati builur, etc., sicut exsultant viclores capta præda, quando dividunt spolia. » Et rursum : « Jugum oneris, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian. » Ubi Christum comparat Gedeoni liberatori Israelis et vastatori Madian. Et rursum ; « Quia omnis violenta prædatio cum tumultu. » Mox enim hunc prædatorem explicat subdens : u Parvulus enim natus est nobis, etc., et factus est principatu-, super humerum ejus. »

Quinto, quia Septuaginta vertunt, *hoc primum bibe, velociter fac, regio Zabulon, q. d. Tu, o terra Zabulon et Nephtali!* uti prima bibes calicem vindictæ Dei per Assyrios, ita et prima bibes caheem vindictæ) salutaris Christi, qua ipse te de diaboli tyrannide liberabit : nam prima haurit avido et sitibundo doctrinam Evangelicam, •jiusr colectan pluviam Christi et Apostolorum ,

inquit Cyrillus : prima etiam bibes aquam in vinum conversam primo miraculo Christi, in nuptiis factis in Cana Galiteæ ; hæo enim pertinebat ad tribum Zabulon. Favet versio Syriaca, quæ sio habet, *in tempore primo festinavit terra Zabulon, et tena Nephthali; et invaluit dominium* (potestas, imperium), et *via maris, fines Jordanis (luminis. Galilæa gentium;* et Arabica Antiochena, *in tempore pristino properavit terra Zabulon, et terra Ntphtali; et id super quo inclinarunt dominium* (potestatem) *suum, et confirmata est* (invaluit) *et roborata est via maris, medium Jordanis (luminis Galilee;* et Arabica Alexandrina, *tempore antiquo festinavit terra Zabulon, et terra Nephthali; et roborati sunt presidentes in via maris, quæ est transitus* (trajectio) *Jordanis Galilæa populorum.* Zabulon enim et Nephthali primo festinarunt ad Christum, primoque ejus dominio se subicientes, robur et vim gratiæ ejus senserunt.

Nota : Aliter nec male hæc accipit Hieronymus Prado in *Ezech.* pag. 275. Alleviari, inquit, est vilipendi; aggravari est honorari : nam hoc quoque significat Hebraice bpn et T3DH *hecal* et *lucbid, q. d.* Olim nihili a Judæis ducebatur Galilæa, tum quia longius aberat a Jerusalem, tum quia defecerat a Juda et templo, tum quia habebat abjecta oppida, uti fuerunt viginli illa quæ Salomon dedit Hiram regi Tyri, quæ proinde ferra Chabul, id est vilis et ignobilis, sunt appellata : unde et Christus a Judæis et a Juliano Apostata per probrum vocabatur *Galileus* : verum in novissimis diebus hæc Galilæa, eam visitante, incolente et predicante Messia, erit honoratissima. Simili enim modo dixit Aggæus, cap. 11, vers. 10, templum a Zorobabele constructum foro augustius Salomonio, ob Christi in eo præsentiam et prædicationem. Et Miehaas, cap. v, vers. 2, Bethlehem extollit ex eo quod in ea nascetur Christus.

Denique aliqui sic exponunt ; Terra Zabulon et Nephtali primo a Christo alleviata est ab onere infidelitatis et peccatorum, quando multi ex ea crediderunt et sunt conversi : postea vero aggravata est eodem onere et iisdem malis, quando nulli alii manserunt increduli, in coquo se obdurarunt et obfirmarunt, præsertim Galilæi qui vicini erant Gentibus, ut fecerunt Scribæ et Pharisæi. Unde Zabulon et Nephthali a Christo audire : « Væ libijCorozain ! væ tibi, Belbsaida! <Juia, si in Tyro etSidono facte essent virtutes, quæ facte sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent, » *Matth.* xi, 21. Ideoque Galilæa, uti et Judæa, excisa est a Vespasiano. Verum primus sensus per omnia magis convenit et congruit.

Via maius. — Zabulon et Nephthali dicuntur « via mans, n id est ora maritima maris, sive lacus Tiberiadis, inquit S. IlieronymU', huic enim mulle carum uibes adjacebant, uti Belbsaida, Corozain, Capharnaum , etc., crantquo ibi nulli piscatores, ex quibus vocali sunt Apostoli; unde

Sánchez viam maris exponit institutum piscatorium, *q. d.* Ubi nulli vacabant piscaturae, ubi nulli erant piscatores : sic enim vulgo Belgæ dicunt *fie ren* ; *teman* est vir maris, id est nauta et piscator. Sc<J prior sensus est planior.

Secundo, alii, ut Lyranus, mare Mediterraneum accipiunt : ad hoc enim venientibus a Jordane via es/ Galilæa Gentium.

Tertio, optime Adrichomius hano viam maris ponit inter utrumque mare, eamque ita describit pag. 113, num. 100, in sorte tribus Nepbtali: « Via, Inquit, maris, cujus in prophetia Isaiæ, libro Tobiaë, et Evangelio Matlhæi fit mentio, indeque nomen habet quod e Syria in Occidentem ad mare Rubrum, seu Mediterraneum ducat; publica quædam via est, quæ initium in Syria sumens, per montana Trachonitidis regionis, et civitates Cedar et Corozain, atque Jordanem fluvium, tandemque urbem Capharnaum transit; ilincque per littus maris Galilææ procedens, juxta civitates Belhsaidam, Nepbtali, Sephet, et Naason preterit, et per Galilæam Gentium, ac vallem Aser, quæ nunc S. Georgii appellatur, Ptolemaidem decurrens, merces suas in universum Occidentem distrahendas, ad mare magnum exonerat. »

Trans Jordanem. — Erat hæc via vel ora maris citra Jordanem; dicitur tamen esse trans Jordanem respectu Jerusalem, scilicet quia erat ultra pai lem illam nobilissimam Jordanis, quam mare Tiberiadis vocamus, quod medium est inter Jerusalem et Galilæam Gentium, inquit Sanchez. Nam, uti dixi *Canon*. XXXIX, Scriptura consignat situs locorum respectu Hierosolyma». Verum quia mare Tiberiadis non solet vocari Jordanis, et quia hoc mare ad latus est Galilææ Gentium, ita ut Galilæa hæc sil quidem ultra, non tamen trans bocinare; hinc facilius dicemus hanc Galikeam dici trans Jordanem respectu Syriæ : ex Syria enim ultra Jordanem incipiebat via maris jam dictu, eaque pergebat trans Jordanem, per Galilæam Gentium ad urbem Ptolemaidem, et ad mare Mediterraneum, ut palet ex tabulis Adrichomii, et ex verbis ejus jam citatis.

Galilæa Gentium, — ita Romana. Verti potest a Galilæa Gentium, » uti vertit *Matth.* iv, l fidemque est sensus : ipsa enim Galilæa vocatur « via maris, » id est ora maritima : rursum hæc ora erat ora Galilæa) Gentium ; perinde ergo est sive veritas *Galilææ*, sive *Galilæa* : clarior tamen sensus erit si verlas, *Galilæa*.

Nola : Duplex eral Galilæa, superior et inferior, fdquo respectu Jordanis cui utraquo adjacet. Sicut enim ejicitur Germania superior, quæ vicinior >st fonti sivo origini Rheni defluentis inferius; inferior vero, quæ a fonte longius abest, in quam quasi ex loco supero defluit Rhenus : ita et Galilæa inferior erat, quæ longius aberat a fonte seu scaturigine Jordanis, et in quam sursum or:* us Jordanes defluebat : superior vero eral, quæ ipsi scaturigini erat propinquior, eratque vicina Gca-

tibus Tyriis et Sidoniis; unde et < Gentium » dicebatur, quia Gentibus habitabatur ea illius pars, quæ a Salomone data fuit Hiram regi Tyri, Ub. ili *Ilcq.* cap. xi. In Galilæa superiori sive Gentium erant Belhsaida, Corozain, Capharnaum, etc., quos Christus sua habitatione, miraculis et concionibus illustravit, uti hic prophetat Isaias.

2. Populus, qui ambulabat in tenebris (populus Galilææ, populus Zabulon et Nepbtali, versans in tenebris infidelitatis, id est Judaismi mixti cum Gentilismo) vidit lucem magnam (Evangelicam veritatem, et Christum ipsum qui est lux mundi) : RABITANTIBUS IN REGIONE UMDRÆ MORTIS (id est Cst ; D den- sissima caligine ignorantibus et peccatorum) lux orta est eis. — Hoc est Christi fides, gratia et claritas affulsit. De umbra mortis plura dicam *Jerem.* cap. mi, vers. 16.

Aliter hæc explicat Jansenius in cap. xxv Concord., scilicet non de Galilæis, sed de 'Maeis sub Ezechia obsessis a Sennacherib : hi enim «erunt lucem, id est liberationem et lætiūam ma cum Angelus cecidit in ejus exercitu 185 millia syriorum. Venim de Sennacherib et Judæis nu hic facta est mentio; atque de Galilæis hæc dici non de Judæis, patet tum ex versu præccdenli, tum ex S. *Matth.* iv, 15. Ex quo patet hæc Isaiæ verba a Christo predicante in Galilæa ad litteram fuisse adimpleta: Propheta ergo totus ad Christum hic transit (1).

3. Multiplicasti Gentem, non magnificasti lætitiā. — *Primo*, S. Thomas, Lyranus, Hugo et Adamus hæc rursum referunt ad Sennacherib, qui nullis copiis invasit Judæam, sed iis cæsis ab Angelo inglorius et tristis ad suos rediit.

Secundo et genuine, alii hæc referunt ad tempus Christi; de eo enim dixit : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, » *q. d.* Tu, o Emmanuel! per te et Apostolos, multos e Galilæis æque ac Judæis et Gentibus convertes : sed tibi et Apostolis lætitiā non magnificabis; quia videbis tu, et videbunt ipsi multo majorem eorum partem manere incredulam ; et consequenter videbunt cum dolore gentis sue, puta tam Galihcorum quam Judæorum, pro quibus ipsi cum Paulo optabant esse anathema, excidium per Titum. Ita S. Hieronymus Haymo et alii. Hinc dolens et gemens Christus aiebat : « Væ tibi, Corozain! væ tibi, Belbsaida (2)! »

(i) Haie versui duorum sensuum litteralium systema applicari nequit. Nain totam populi Dei historiam perlegenti nullum apparet factum, ex quo constet decem tribus a Tegalh-Phalasare subjugatas, lucem magnam vidisse, et ex umbra mortis emersisse, licet igitur s-iunmi^h adimpleta fuerunt, cum Christus hanc regionem peragravit, ut prima Evangelii semina spargeret, et ex ea plerosque Apostolus elegit. Si ergo duos sensus litterales in hac versu agnoscendi essent, nonnisi de tenebris in quibus IsUb tribus mersæ fuerunt, dicendum esset quæ luerunt tenebra? desolationis sub Teglalh-Pbalasare, et tenebra» schismatis et idololatriæ tempore Christi, (p. Berthier.)

(i) Juxta ^-m>um litteralem quem strictiorem et tum

Pro *multiplicasti* hebraico est ר"פ"ל *hirbita*, quod Forcarius et Sanchez vertunt, *magnificasti*, *auxisti*, id est ornasti et ditasti eos tuis docirinis et miraculis, et sic accipi potest nostrum « multiplicasti, » scilicet tuis donis, gratiis et beneficiis : tuneque sensus est planior et commodior. Sic per enallagen sæpe *mullus* capitur pio *magno*, et vicissim *magnus* pro *multo* : sic eniin Hebræi ab eadem radice , id est *mullus* fuit, vocant " *rab*, vel > ! *rabbi*, id est magnum, puta doctorem vel principem, qui scilicet multa doctrina vel potentia proditus est : sic vocatur multitudo magna, id est multa ; populus magnus, id est multus; sic *Exod.* vm, 24, quarta plaga Ægypti vocatur « musca gravissima, » id est plurima. Vide ibi dicta.

Nota:Septuaginta, Chaldæi et Recentiores pro r S lo per *aleph*, id est *non*, legunt lo per *vati*, id est *est*. Unde contrarie vertunt hoc modo, *multiplicasti gentem; ei magnificasti lætitiā*: quæ lectio cl versio etiam verum habet sensum, q. d. Multi ex Galilæis convertentur , unde magna et eorum, et Christi ac Apostolorum erit Lætitia.

Lætitia m. — Uclitia hic, primo, proprie capitur pro gaudio; *secundo*, per melalepsin pro fructu prædicationis, puta pro conversione, pietate et profectu Galilæorum in fide et vita Christiana : hic enim Apostolos et præcones Lætificare solet, uti incisis Lætificai agricolam, q. d. Non tam magnus erit fructus concionum Christi et Apostolorum, atque res tanta merebatur.

Apposite hæc adaptat multitudini Clericorum S. Bernardus, serm. *De convers. ad Clericos*, xxix : u Etsi, inquit, multiplicasti gentem, Domine, non magnificasti lætitiā, dum nihil minus apparet decessisse meriti, quam numeri accessisse. Currunt passim ad sacros Ordines, et reverenda quoque spiritibus angelicis ministeria homines apprehendunt, sine reverentia, sine consideratione. Neque enim signum regni occupare coelestis, aut illius liment imperii gestare coronam, in quibus avaritia regnat, ambitio imperat, dominatur superbia; sed et iniquitas et luxuria etiam principatur,» etc. Vide Concilium Tridentinum, scss. XXVI *De lieformat*, cap. vu, usque ad xvii.

Toti vero Ecclesiæ hæc adaptat S. Hieronymus in Vita S. Malchi, sub initium, cum ait : « Historiam scribere disposui ab adventu Salvatoris usque ad ælalem nostram, id est ab Apostolis us-

propheiiæ, tum historiae magis cohaerentem putamus, cum P. Bcrthiero credimus hic agi de vocatione Gentium, qnitum tribus Zabulon et Nephthali, et Galilæa Gentium figura fuerunt. Deus per Messiae prædicationem istam lide-

■u iiii adoratorum gentem multiplicavit, sed non in agmiflavii, id est non auxit Judæorum lælilia in ; nam gentes in promissionum hærcdilalem sicut et ipsi vocatas fuisse, negemme lulerunt, quoti tota ad Romanos epistola confinnat Attamen gaudio magno gavisæ sunt gentes quum m i*irtem graliæ Evangelii venerint, cl gaudium hoc Isaias me 'irum gaudio poti abundantem segetem, cl victorum lælilia qui hostium spolia dividunt, assimilai.

quoad nostri temporis faciem, quomodo, et per quos Christi Ecclesia nata sit, et adulta perscculionibus creverit, martyriis coronata sit, et postquam ad Christianos principes venit, potentia quidem et divitiis major, sed virtutibus minor facta sit. » Alii permulti æque vere eleongrue hæc attribuunt Religiosis Ordinibus, præsertim iis qui ad proximorum opem instituti sunt; in his enim nulla certior est pestis, quam multitudo et turba hominum, uti experientia nos docet. Nain quæ dicuntur pestes Religionis, et sunt, ambitiones, avaritiæ, voluptates, contentiones, otia, ex multitudine oriuntur. Ac si quis putat in magna hominum turba pacem, concordiam, humilitatem, mortificationem, disciplinam, zelum et spiritum conservari posse diu, id putat, quod neque in hunc diem uspiam facium est, neque fiet. In tanta turba necesse est irrepant multi sensuales, torpidi, melancholici, cervicosi, turbatores, cupidi, et aliis titulis inhabiles. Pauci, qui perfecti essent, aut qui ex loto corde ad perfectionem contenderent, omni sæculo inventi sunt : inulti qui diu, nullo. Senex est jammundus, nec mulabit mores, opinor. Quod pretiosum est, rarum semper fuit, et stultorum infinitus est numerus. Pauci ergo et exacte probati in Religionem admittendi sunt, ait noster Ribera in *Osee n*, num. 101. Hi enim in Ecclesia debent esse exemplar sanctitatis et quasi stellæ lucentes in coelo. Quam ergo errant hodie, qui non aliud curant, quam ut suos Ordines augeant numero et propagent, ut novas domos, monasteria, residentias conquirant, vel exstruant, parum de disciplina et spiritu solliciti. Hinc scandala, hinc laxatio disciplinæ, hinc votorum violatio, hinc monasteriorum et Ordinum ruinæ. Merito ergo dixit S. P. N. Ignatius, et ex eo noster Borgia : « Religiosi ordinem suum et gradum non numero, sed virtute tenent. » Ita duodecim Apostoli pauci numero, sed magnæ virtutis, lotum orbem converterunt. Quocirca illi ipsi non nisi paucos et selectos in Societatem nostram admittebant, et posteris ut idem facerent proscripserunt : quin et hac de causa noxios et inidoneos a societate dimittendos consuerunt, uti de facto magno sui et Ecclesiæ bono, hoc onere se levat, iisque se expurgat Societas; uti corpus humanum humores pravos, politicum cives pestiferos amandat et excernit.

Letabuntur coram te, sicut qui letantur in messe, — q. d. Nihilominus Galilæi æque ac Judæi et Gentes a Christo et Apostolis conversi, videntes tantam lucem, gratiam et salutem sibi per aliis tot incredulis et infidelibus esse impertitam, Letabuntur sicut Iretantur agricohe in messe. Pariter cum eis gaudebunt Christus et Apostoli, qui eos converterunt, perinde ut gaudent victores, cum opima ab hoste referunt spolia. Vides hic Christum et Apostolos esse veloces prædalores, uti eos vocavit cap. vu, vers. IC, et cap. vm, vers. 3.

JUGUM ENIM ONERIS EJUS (Hæc OUIIIa de COPIIS

Sennacherib nb Angelo Ctesis accipiunt S. Thomas, Lyranus cl Adamus. Verum nos persistimus in nostra explicatione de Chrislo; unde nota *ejus* scilicet Galilrc® Gentium, non diaboli. Sensus ezkO est, 7. d. Jugum servitutis, quo ipsa scilicet Galitea Gentium quasi onere gravissimo premebatur a peccato el diabolo, eorumque) *vir gam* (elflagelbim humeris et dorso ejusdem incumbens, crucians et affligens); et *sceptrum exactoris* (id est imperium dæmonis, qui quotidie quasi durus exactor imponit cl exigit a suis peccatoribus iniquissima ct gravissima peccatorum tributa, ad quæ cos incitat ct pene compellit) *super asti* (o Emmanuel! o Christe! Ita S. Cyrillus qui apte notat virgam, qua daemon peccatores verberet, esse suos ipsorum allectus cl passiones : hisce enim cos coercet ct flagellat; concupiscentiæ ergo dominatus, est Satanæ dynastia). Sicut in die Madian, —sicut Gedeon confregit Madianitas famosa illa victoria et die, quæ ab omnibus celebratur; Sic vulgo dicitur *La journée de Pavie*, dies el victoria quam de Francis retulit Carolus V, apud Ticinum, capto eorum rege Francisco. Sic vocantur *Vesperæ Sicutæ*, quibus Galli, et *Matutina S. Bartholomæi Parisienses*, quibus Hugenoilli sunt trucidali *Dies* ergo mctonymice victoriam el cladem co die peractam significat.

Apposito comparat victoriam Christi victori® Gedeonis, qua Israelcm, *Judie*, vii, liberavit credendo Madianitas; quia, ut docent Origenes, homil. 8ct 9 in lib. *Judie*., S. Augustinus, serm. 108 *De Tempore*, Theodorctus, *Quast.* XIV et XV in lib.

Judie. Gedeon liberator et victor expressus fuit typus Christi redemptoris et triumphatoris. Nam Primo, Gedeon hebraice significat eum qui conterit, confringit, sive exscindit iniquitatem; et ut ipse destruxit aram Baal ct lucum succidit, atque altare Domino extruxit : ita Christus Dominus Synagogam subvertit, idola destruxit, Ecclesiam ct verum altare aedificavit, juxta dictum *Jerem.* cap. i, vers. 10 : « Constitui te ut evellas, et destruas, etc., et ædifices et plantes. »

Secundo, purgabat Gedeon frumenta in torculari : in Christi manu ventilabrum est, ut purget aream suam, idque facit in torculari afflictionum ct crucis, sicut el ipse illud calcavit solus.

Tertio, obtulit Gedeon sacrificium ex carnibus hredi cl farina : Christus obtulit se hredum immaculatum per se in cruce, ct sub specie panis et vini in Eucharistia.

Qtiario, Madianitre gravarunt servitute populum Dei : diabolus ct adversari® ejus potestates genus humanum oppresserunt. Rursum Madian hebraico dicitur *litigans* sive *jurgator*, cum quibus nobis jurgia sunt ct colluctatio, si non cum adversariis istis spiritualibus nequitiis ct principibus tenebrarum? Nonne Christus etiam adversarios nactus fuit rixatores, de quibus Psal. u : «Quare fremueruntl Gentes, ct populi meditati sunt inania, etc., adversus Dominum, ct adversus Christum ejus? »

Quinto, Gedcon convocavit ad opem sibi feren- O"»l* darn domum Abiezer, id est patris mei auxilium; Christus solitus est invocare et orare Patrem reterouin , et ejus in cunctis auxilio niti.

Sexto, Gedeon collegit copias ex Aser, Nephtaliin et Zabulon, qui et occurrerunt ei : nonne ex iisdem tribubus accesserunt ad Christum primi ejus milites et duces, puta Apostoli.

Septimo, Gedeon vellus in arca posuit ut rorem s*pb -a. exciperet: ros, ut ostendit S. Augustinus, fides est et verbum Dei, hrec primum fuere penes Judæos tantum qui sunt istud vellus. In area posuit Gedeon vellus, quia illic frumenta trituran- tur : hæc area est Ecclesia, in qua messis multa, operarii pauci, ct in ea vult Christus tritulari frumentum sanæ doctrin®. Expressit rorem in concham Gedeon; Christus in ultima cœna sordes Apostolorum abluturus aquam in pelvim misit, et quotidie id facit expresso rore in baptismi fonte.

Octavo, postea sicco vellere ros in totam arcam Ocut o. migravit : sic verbum Dei cl fides transiit in Gentium populum.

Nono, Gedcon multos demittit de exercitu, sci- Nona, licet primo, omnes formidolosos el timidos : sic Christus repudiat ut ignavos milites et indignos discipulos, cos qui non tollunt crucem suam, qui parentes et animam suam non oderunt, qui omnibus non renuntiant; *secundo*, cos qui curvo genu biberant : ita Christus rejicit eos qui animo remisso tenlationi succumbunt; *tertio*, paucosGedcon retinet qui more canum tantum lambuerant aquas : nonne a Christo multi vocati, et pauci electi? Tantum scilicet ii qui canibus comparari merentur; quod animal est vigilanlissimum,mire velox, domino suo gratissimum et fidissimum, et qui manu haurientes aquam lingua lambuerunt, qui nec strati, nec proni ob peccati sitim vitiis indulserunt; verum flecti nescii ad terrena desideria, et fiducia Domini succincti, stantes audacter pronuntiant illud : « Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exsurgat adversum me prrelium, in hoc ego sperabo. Dominus salus mea, quem timebo? Dominus protector vitre mere, a quo trepidabo?» Ita stantes hauriunt aquam manu, cl lambunt lingua, quando verbo et opere militant, quando faciunt ipsi jussa Dei, ct docent alios eadem facere.

Decimo, *fuere* cum Gedeone trecenti, ut ipso Deetm*; numero indicent centenum fructum per Christum triplicandum, et perfectionem virtutum omnium Triuitatis beneficio exhibendam, j'rreterea Grecis littera T, trecentorum est nota, qure exprimit crucis formam : crucis autem trophreo spirituale» hostes Christus subegit, ct sic Gentes, qure Grrecorum nomine in novo Testamento solent designari, ad fidem attraxit. Ita D. Augustinus, cap. XXXVII in lib. *Judie*., ubi addit hunc numerum etiam in vernaculis Abrahre consignari, additis tantum decem ct octo, ut siugulis temporibus

Gedeon
piuCbrrb
ili.
Piiino.

Secundo.

Tertio.

urlo

senarium tribuentes, tertio tempore quod est tempus gratine, id implendum intelligamus. Similia habet S. Ambrosius, lib. *De Noe et arca*, cap. penult., et lib. *De Joseph patriarcha*, cap. xin, et ID). l *De Abraham*, cap. in.

Undecimo, descendit Gedeon speculaturus in castra hostium cuñ puero suo Phara sive Pura. *Dura* torcular significat, quod Dominus solus calcavit. *Phot*» invisionem significat, quia, divisus per orbem Apostolis, Christus spirituales Madianitas subjugavit; et Apostoli, in hoc torculari fiduciam habentes, intrepide castra verterunt exterorum.

Duodecimo, vidit quidam panem subcinericium volvi, et castra hostium subvertero. Quid hrec torla panis est aliud, quam sacrosancta Eucharistia, quæ sub humili humanitatis cinere in ardentissimi amoris clibano, passione dico Dominica, excocta fuit, et subruit quotidie omnes acies infernales, omnesque exercitus hostium Ecclesiam Det impugnantium.

n«tao *Decimo tertio*, militibus Gedeonis dantur lampades ardentes in vasis testaceis : ita Apostoli, ut terü0- de se scribit D. Paulus, thesaurum luminis Evangelici in vasis fictilibus habuerunt, quibus per martyrium fractis persecutores suos vicerunt, nos etiam jubet Christus stare succinctos, habentes lucernas ardentes in manibus, et luce operum fulgere cum tempus est, ut qui nos viderint, laudent Patrem nostrum qui in ccelis est. Rursum lagena fictilis, quæ intus continet splendorem ardentis lucernai, optimum est symbolum Emmanuclis, qui cum tectam divinitatem absconderet in carne mortali, ubi ea per passionem collisa atque confRACTA est, divinitas emicuit in resurrectione, atque etiam ipsa ejus morte obscurato sole, concussu terne, et petrarum crepitu fractæ sunt vires Madian, id est diaboli et tartari.

Illimo *Decimo quarto*, buccinas, sive tubas tenebant in nianu iæva» inermes «etera milites : ita Apostoli de rebus divinis semper disserebant. Sed cur in Greco hæ tubre dicuntur comcæ? Forte quia de Christo et Sanctis dicitur : « Cornu ejus exaltabitur in gloria, n Hoc accidit quando Apostoli edisseruerunt sacramenta scienliæ Christi : mysterium sane crucis cornibus solet designari, ut palet *Itabac*. cap.m,4: «Cornua in manibus ejus.» Rursum in Gedeonis victoria, ubi sine ulla opera hominum deleti sunt hostes, palam apparuit Dei brachium. Quid enim habebat Gedeon præter inanem strepitum lagenarum, quo vix mures abigi potuissent? Et trecentos habebat milites, quos tot millibus hostium opposuit, quibus pro armis dedit hoc inane strepitus terriculamentum. Itaque huic Gedeonis victori® divino? futuram comparat, in qua non minus nuda et illustris Dei manus palam refulgebit, quæ velut igne cœlitus demisso, et contortis repente fulminibus hostes Ecclesiæ delebit. Christus enim dux belli inimicorum exercitus solo nutu et verbo suo profligabit et interficiet, uti dicitur cap. xi, vers. 4, et ll *Thessal*. n, 8.

Decimo quinto, Madinnilæ mutua se credo trun- enrunt : sic et hostes Christi Judæi potius intesti- 'nlDUx na discordia et seditionibus, quam Romanorum armis perierunt : Philosophorum sectæ altercationibus et contentionibus se invicem destruxero; hrercici nostri qnotidie utCadmrei fraterculi mutuis seso vulneribus conficiunt. Ita allegorico Madianitre sunt hrercici, qui mutuis dissidiis so invicem conficiunt et interimunt, uti omni sreculo facium vidimus, et hocco tempore in Ilollandia fieri videmus. Cum enim hreresis sit superba, silque proles Satanre, qui est pater dissensionis, reque ac mendacii, impossibile est inter hrercicos esse paccin et concordiam ; unus enim alteri cedere non vult, quisque se sapientem prre aliis reputat, quisque novi aliquid comminiscitur, suisque commentis, uti simia suo fretu, gaudet, eiquo abblandilur. Error errori contrarius est, ut vitium vitio. Sola veritas habet pacem et concordiam, quia una est et indivisa. Vere dixit S. Hieronymus in *Ezechiel*.! «Hrericorum compugnatio, nostra victoria est. » Et Hilarius, lib. VII *De Trinitate* : « Bellum hrericorum pax est Ecclesiæ. n

Ultimo, Gedeon Madianitas objecit jugulandos Dmlm Ephraimitis : ita Christus el Apostoli reliquere Ju- *«l* diros incredulos et contentiosos Romania delendos, ut sequens versus docebit.

5. Quia omnis violenta præoâtio cum tumultu, v-n. s. — *Primo*, Forerius sic exponit, q. d. Omnes sanguinarii milites, qui miserorum sanguine conspersa arma et vestes gerunt, ccdcut igni divino charitatis Christi, atque per ejus gratiam truculentiam vertent in mansuetudinem, iram et rixas in charitatem (1).

Secundo, Sanchez, q. d. Christus prredam hominum e dremonis manibus extorsit; habebat enim dremon apud se miserorum hominum, quos in peccatum impulerat, quasi vestimenta ipsorum notata el inscripta sanguine, hoc est, chirographum et obligationem, qua se victos et dreinonum servituti addictos fatebantur; has ergo exuvias et hrec servitutis pignora eripuit Deus, atque ita abolevit, ut instar ignis redegerit in cineres, id est annihilant.

Tertio, Vatablus hrec de ultione Christi per Titum et Vespasianum accipit, vertitque et expical

(1) Mos antiquitus receptus fuit, ut hostium prostratorum arma et minoris pretii spolia, tumultu bellico corrupta, ac vestimenta foede commaculata, in acervum congesta, subdito igno concremarentur (vid. Lydium, lib. II, cap. L, lib. VI, cap. vi, pag. 220, et Cf. *Eiech*. cap.xxxix, O.quæquoadoum locum notavimus).Hanc in numismatibus Vespasiani et Domitiani pacem, quæ victoriæ fructus esse solet, ita videas expressam, ut altera manu face ardente ignem spoliis el armis, scutis, pharetris, et aliis instrumentis bellicis injiciat. G.-enins hoc loco calceamentorum et vestimentorum militarium combustionem, pacis universum orbem beantis initium designari existimat, ut *Ptalnt*. xLvi, 0, 10, ubi pax victoriam secutura describitur, scuta et currus comburenda dicuntur. Gi *Mich*. v, 5; *Zacluir*. ix, 10. (Rusemnüller.)

hoc, modo, quia omnis pugna confligentium cum strepitu, id est pugna bellantium Romanorum contra Judæos, hostes Christi et Christianorum, erit cum impetu, vibratione et agitatione hastarum, erit acris; et vestes pugnantium contaminabamur sanguine cæsorum, ideoquo erunt in incendium et cibus ignis, id est comburentur, *q. d.* Non erit incruenta victoria.

Quarto, D. Thomas et Hugo hæc de militibus Sennacherib accipiunt, qui cum vestimenta sua Judæorum sanguine imbuissent, per Angelum coelesti igne, ut tradunt Hebraei, consumpti sunt

Quinto et genuine, *†* « *quia* dat causam cur dixerit : « Superasti sicut in die Madian. » Sensus ergo est, *q. d.* Sicut Gedeonis violenta praedatio facta est cum tumultu castrorum Madian, et cujusvis ducis violenta praedatio solet fieri cum tumultuosa hostium strage ac fuga : ita Christi praedatio violenta tumultum movit tum in tartaro, tum in castris mundi et dæmonis, dæmonesque inter se tumultuantes fugavit et prostravit, adegitque in tartara.

Rursum, sicut vestis quæ in bello humano sanguine cruentata est, lavari non potest, sed igne comburitur, uti vestes Madianitarum tinctæ sanguine, vel Judæorum quos occiderant; vel proprio cum ipsi «ederentur, a Gedeone combustæ sunt cum ipsis eorum cadaveribus : ita dæmonum cohortes cruentatæ quasi sanguine, tum hominum, quos vel occiderunt vel perdiderunt, tum proprio, cum a Christo profligatæ et «esæ sunt, gehena ignibus deputatæ iis exurentur. Ita S. Hieronymus, Rasilius et Rupertus. Hic sensus videtur propter «eteris appositus. Est enim catachresis et metaphora a militia et prælio, in quo coispora et vestes hostium eruentur comburantur : sic enim Christus hostes ipsos, scilicet dæmones, eorumque assecclas comburet. Vestis ergo pro milite cuius est, puta pro dæmone, ponitur. Loquitur enim de dæmonibus «piasi militibus anthropopaios; unde iis attribuit vestes et sanguinem. Simile est cap. LX in, vers. 3.

Septuaginta vertunt, *quia omnem stolam congregatam fraude, et vestimentum cum commutatione restituent, et cupient ipsi esse combusti.* Quod Eusebius, lib. VII *Demonstr.*, cap. in, accipit de Judæis Christum per vim et fraudem ac subornationem falsorum testium occidentibus, vestemque ejus cruentantibus, rapientibus et dividantibus, ideoquo igni tum Romanorum, tum Sterno gehennæ adjudicatis. Ait ergo Eusebius vestimenta illa fore quasi faciem illius incendii, quo postea Judæi conflagrarunt. Hæc enim fuit justa eorum commutatio et quasi restitutio

Alii vero versionem Septuaginta exponunt, 7. d. Christus homines a potestate dæmonum eripiet, idque tam egresso ferent diemones, ut minus borietur gehennale incendium, quam sibi prædare illam extorqueri. Ita S. Hieronymus.

G. Parvulus EXIM natus est nobis. — Ecco hic

est viator et prædator, causa victoriæ jam dicte, de quo, cap. 111. vers. 4, etcap. vn, vers. 16, dixit. quod a pueritia ei ab utero prædari incipiet, scilicet parvus Emmanuel, an tamen simul est Admirabilis, Deus, Fortis, etc. Hic est Gedeon nosler, qui spirituales Madianitas confecit. Hebraica est ouJnhra paronomasia ubi nō tS' ieled lullod lanu, *q. d.* Gnatus, scilicet puer, natus est nobis; puer, inquam, tñm ætate et statura, tum simplicitate et innocentia, sed vir, imo gigas maximus sua virtute et fortitudine. Hinc fideles et smeli vocantur *pueri*; nam, ut ait S. Ambrosius in *Psalm.* XXXVI : «Christus docuit nos pueritiam esse virtutem, dicens; Nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. » Vide dicta cap. præced. vers. 18.

Nota : Tj *parvulus natus est nobis*, «piasi idem est cum eo quod subdit, et ob elegantiam, ac delicias amoris repetit : « Et filius datus est nobis, b Eusebius tamen Emissenus (vel potius Eucherius, hujus enim stylus redolent hi sermones), *hom.* 1, hōc distinguit : « Natus est, ait, nobis, qui sibi erat; datus est ergo ex divinitate, natus ex virgine. Natus, qui sentiret occasum; datus, «pii nesciret exordium. Natus, qui matrem esset junior; datus quo nec Pater esset antiquior. Natus, qui moreretur; datus, ex quo vita nasceretur. Ac sic qui erat datus est, qui non erat natus est. Illic dominatur, hic humiliatur; sibi regnat, et mihi militat. ■ Similia habet Ridortis, lib. I *De Fide*, cap. vi. Rursum S. Ambrosius, lib. III *De Spiritu Sanctorum*, cap. 11: Datus est, ait, nobis Christus et a Patre, et a Filio (a seipso), et a Spiritu Sancto. Apage ergo impia Nestorii vox : « Nunquam ego Deum bimestrem aut trimestrem dixerim, » nunquam parvulum, nunquam hominem natum.

Pulchre S. Augustinus, *serm.* 27 *De Tempore*, loquens de Christo nascente : « Magnus, ait, dies Angelorum parvus fit in die hominum. Conditor solis, conditus sub sole. Effector cæli et terra, sub cælo exortus in terra. In-Habiliter sapiens, sapienter infans. Mundum implens, in præsepio jacens. Sidera regens, ubera lambens. Ita magnus in forma Dei, brevis in forma servi, ut nec ista brevilate magnitudo illa minueretur, nec illa magnitudine isto brevisitas præmeretur. Neque enim, quando membra humana suscepit, opera divina deseruit, etc. It nec Angelis subtraheretur sapientia* cibus, et nos gustaremus quam suavis est Dominus, b Et S. Bernardus, *serm.* 4 *super Missus est* : « Magnificetur, ait, a nobis parvulus magnus Dominus, quos ut faceret magnos, factus est parvulus. Parvulus, ait, natus est nobis, non sibi, non Angelis, qui cum magnum haberent, parvulum non requirebant. » Unde infert : « Jam de nobis nato ei dato faciamus ad quod natus est et datus. Utamur nostro in nostram utilitatem, de Salvatore salutem operemur. Ecco parvulus in medio statuitur. O parvulus, parvulis desidera-

tus? Studeamus effici sicut parvulus iste: discamus ab ipso quia mitis est et humilis corde; ne magnus videlicet Deus sine causa factus sil homo parvus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus. Discamus ejus humilitatem, imitemur mansuetudinem, amplectamur dilectionem, communicemus passionibus, lavemur in sanguine ejus, ipsum offeramus propitiationem pro peccatis nostris, quoniam ad hoc ipse natus et datus est nobis. »

Et factus est mixopatus super humerum ejus, — *q. d.* Hic parvulus erit, imo nascetur princeps, rex et imperator orbis, cœli et terre dominus; tab's enim fuit Christus ab initio conceptionis su®, *idque ex vi* originis su®, scilicet propter unionem hypostaticam cum Verbo. Quocirca potuisset Christus qua homo Augustum, omnesque reges suo regno deponere; verum noluit in hac vita corporali hoc imperio et regno uti, sed tantum spiritali.

Porro ait hunc principatum esse in humero, *primo*, quia magistratus, vel pro iis satellites, humeris gestant virgas vel fasces, quasi signa regiminis et imperii. Principatus ergo, id est sceptrum vel fasces, quæ sunt symbola principatus, portantur humero (J). *Secundo*, principatus vel sceptrum gestatur humero, ut significetur principem debere esse quasi humerum populi, ut cum ejusque onera instar humeri ferat et sustentet, sicut Atlas dicitur humeris suis sustentare coelum.

TM_{II}*T' Hinc princeps hebraico dicitur 'UX3 nasi, id est portitor, bajulus sui populi ac reipublic®. Hinc jabiic». et Eliseus Eli® dum raperetur, acclamabat: « Pater mi, currus Israel et auriga ejus, n *q. d.* Quo raperis, o Elia? quis jam sustentabit Israelem? tu enim eum sustentabas, tu quasi currus onera Israelis portabas, cumque dirigebas, sicut auriga dirigit equos in curru jugatos. Princeps ergo in república quasi in curru aurigatur et præsidet, et simul quasi currus, et quasi humerus, eam bajulat et cl portat. *Tertio* et peculiariter ac pientius, *humerus*, in Scriptura, præsertim cum Christo tribuitur, significat obedientiam, submissionem et

(t) Magistratus regii et ministri aulici in Oriente signum suæ dignitatis super humerum portabant; et ratio hæc est, quod quovis tempore principatum habitus est ut onus quoti humeris principis incumbit. Sic usque hodie primi autem principes in Oriente vocantur *l'esires*, id est veluti quodam pondere onerati. Gubernator aulæ qui aliis ministris imperabat, inquit Jahn, et curabat quæ ad aulam spectabant, in signum sui muneris singularem vestitum, cingulum pretiosum et elegantem elavem super humerum gestabat (Jahn, *Archeolog Bibite*. § 230). Sic apud nos ministri qm dicuntur principi a cubiculo, clavi aurea insigniti sunt. Apud antiquos mos erat super humerum gestare cujusvis dignitatis insignia, a Quis mihi tribuat, inquiebat Job, cap. xxxi, 36, ut librum scribat Ipse qui judicat, ut in humero meo portem illum, et circumdem illum quau coronam mihi f » Permulta etiam numismata Græca et Latina reperire est, in quibus, v. g. Man, Apollo, Hercules, Diana, etc., cum insignibus sibi prupnM in humero positus exsculpuntur.

patientiam; alludit ad « virgam humeri, » vers. 4, *q. d.* Diabolus et tyranni suam virgam et sceptrum, puta onera imperii sui, imponunt humeris subditorum: at Christus suis humeris sustinebit virgam et onus sui principatus; præsertim quia Christus insigne et sceptrum imperii sui, puta crucem, humeris suis bajulabit, atque regnabit a ligno Deus, uti canit Ecclesia. Ita exponunt Hebraei apud Galatinum, lib. III, cap. xix, et S. Rasilus, Cyrillus, Augustinus, et passim alii Patres, quos fuse hic citat Leo Caslrius.

Audi inter alios Tertullianum, lib. *Contra Judæos*: « Quis, ait, omnino regum insigne potestatis su® humero præfart, et non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum? sed solus rex novus novorum sæculorum, Christus Jésus, novam gloriam, potestatem et sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum Davidis prophetiam (*Psal. l x l v*, vers. 10, juxta Septuaginta) exinde regnaret. » Aquila, inquit S. Hieronymus, deceptus pro mWO *misra*, id est principatus, legit j1130 *mesura*, id est mensura; quod tamen recte applices mensuræ et dimensionibus crucis Christi, de quibus dixi *Ephes, in*, 18. Aliqui per cabalam subtiliter hic explicant vocem *misra*, quasi per erasin idem sit quod mû "P3D *missir sara* (littera enim *sin* æquipollet litter® *samech*, hoc est, *cx spina imperium*, significetur, quod Christus per spinas et cruces adeptus sit imperium, ut quia olim gestavit coronam spineam, nunc gestet imperialem, auream, et gemmeam. Siculi Christus apparuit B. Catharin® Senensi, offerens ei duas coronas, unam spineam, alteram gemmeam, jubens ut alterutram eligeret in hac vita, alteram habitura in futura. Quare ipsa elegit spineam, eamque capiti suo valide impressit, ut in futuro haberet gemmeam. Ita regnavit a ligno Deus, et regnant ejus Sancti.

Et vocabitur *kojien* ejus, Admirabilis. — Sex hic nomina dantur parvulo nostro Emmanueli: *primum*, est admirabilis; *secundum*, consiliarius; *tertium*, Deus; *quartum*, fortis; *quintum*, pater futuri sæculi; *texturh*, princeps pacis; *septimum* addunt Septuaginta, magni consilii Angelus, de quo mox; h®c enim singula a singulis aliis distinguenda, et commate dispungenda sunt, uti dispungunt Biblia Romana, Thcodotion, Aquila et Symmachus, teste S. Hieronymo (2).

(2) Ia editione Vaticana Septuaginta nonnisi hæc leguntur: *Magni consilii Angelus vocabitur*, omnibus aliis titulis pñctennisMS. In versione vero Alexandrina omina hæc nomina legeris, excepto nomine *Deus*, sicut in versionibus Aquila, Symmachi, Theodotionis. Qua do cansa, haud facile dicere, inquit Calmetus. Hanc rationem dat S. Hieronymus: a Qua nominum majestate perterritos, Septuaginta reor non esse ausos de puero dicere quod aperte Deas appellandus sit, et cætera, sed pro his sex nominibus posuisse, quod in Hebraico non habetur, *magni consilii Angelum*, et adducam pacem super principes, et sanitatem ejus. » Sed, ut bene observat Calmetus, hæc ratio non valet, cum istud nomen *Deus* in pluribus

Andi S. Bernardum, *term.* 10 inter parvos, singula hæc paucis explicantem : « Admirabilis, inquit, est in nativitate, consiliarius in predicatione, Deus in operatione, foris in passione, Pater futuri sæculi in resurrectione, princeps pacis in perpetua beatitudine. » Deinde tropologice, singula hæc nomina conversis et justificatis adaptans, docet ea omnia includi in nomine Jesu, id est Salvatoris; ait enim tam hic quam clarius semi. 2 *De Circumcisione*: « Numquid non vere admirabile. n cum singuli sumus experti, in mutatione utique voluntatum nostrarum? Hoc nempe est salvationis nostræ principium, cum incipimus respicere quod diligebamus, dolore unde lætabamur, amplecti quod timebamus, sequi quod fugiebamus, optare quod contemnebamus. Admirabilis plane, qui hæc operatur mirabilia. Sed nihilominus et consiliarium sese exhibeat necesse est in electione pœnitentiæ, et vitæ ordinatione; ne forte sit nobis absque scientia zelus, et voluntati honte prudentia desit. Sane opus est ut Deum quoque probemus in remissione videlicet priorum delictorum, quia nec sine hac salus nobis constare potest; cū nemo potest dimittere peccata, nisi solus Deus. » Subdit deinde cætera tria ejus nomina : « Verum ne id quidem sufficit ad salutem, nisi fortem quoque experiamur in expugnando impugnantes nos, ne ab eisdem rursum concupiscentiis superemur, et fiant novissima nostra pejora prioribus. Videlur enim jam aliquid deesse Salvatori? Plane deesset quod maximum est, nisi et pater esset futuri sæculi, ut per eum scilicet in immortalitatem resurgeremus, qui per præsentis sæculi patrem generamur ad mortem. Neque hoc satis, si non etiam princeps pacis patri nos reconciliaret, cui traditurus est regnum; ne forte sicut filii perditionis utique, non salutis, resurrecturi videremur ad poenam. Multiplicabitur sane ejus imperium, ut merito Salvator dicatur cunctis pro multitudine salvandorum; et pacis non erit finis, ut veram noveris esso salutem quæ non possit timere defectum. »

AnMinAiiiLis. — Hebraice est *n* *Sd pele*, id est mirabilis, mirificus. Significat hac voce Propheta, in Christo reconditos esso inæstimabiles rerum mirabilium thesauros. In voce *pele* alludit ad Angelum Christi prodromum, qui ad Manne ait,

aniiqiv. codicibus legitur, sicut et in multorum SS. Patrum scriptis; islano igitur prætermissio, Judæorum malite, vel amanuensium incuriae, vel hæreticorum impietati miseri? >cntla ciii? Sed quoad Judæos, cur tunc istam vocem in Bibliis hebraicis scrvassent? Iheretici aliunde istam vocem in contentionem non deducunt, et quæ veritatis species amanuensibus tantummodo in loco tanti momenti, mendam excidisse. Usque huc Calmetus. Nos vero istam prætermissionem Judæorum perfidiae attribucro non dubitamus, ut lene notarunt quidam SS. Patres, et recentiores interpretes. In eadem et majorem adulterationis culpam venit Biblia Germanica, cum nullam amanuensium mendam, ut antiquæ versiones, pretenderet posait.

Judie, cap. xlii, vers. 18 : *a* Glir quærils nomen meum, quod est mirabile? » ImoS. Augustinus, *Quæst.* LU, LIH, LIV in lib. *Judttiim*, etns-t Angelum illum dictum *pele*, id est mirabilem, laissa Christum magni consilii Angelum, ut vertunt hic Septuaginta; ideoque eum in flamma cum sacrificio ascendisse, ut significaret Christum hominem factum non accepturum sacrificium, sed ipsummet foro sacrificium. Verum verius est Angelum illum fuisse verum Angelum, non Christum, sed Christi typum. Symmachus, teste Eusebio, lib. VII *Demonstr.* cap. in, vertit *q. d.* Paradoxum quiddam, incredibile, inopinatum, ipsa admirabilitas, vocabitur hic parvulus; nam primo, admirabilis est et incomprehensibilis ejus divinitas, æternitas, majestas.

Secundo, quia mirabilis est ejus potentia, et operatio, ac præsertim creatio et gubernatio totius universi.

Tertio, et proprie, quia mirabilis fuit ejus conceptio et nativitas ex Virgine per inoperationem Spiritus Sancti. Mirabilis quoque fuit ejus vita, doctrina, passio, mors et resurrectio : unde Isaias vocat eum « portentum, » cap. vin, vers. 18. *Prædare* S. Cyprianus, tract. *De Nativitate Christi*: a Mirabitur, inquit, et dilatabitur cor tuum, quando intelliges profundissimum sacramentum, in eo quod contemptibilis factus est admirabilis; et qui litteras non didicit, nec legibus instructus est, sufficiens sit divinarum humanarumque rerum consiliarius; quomodo divinitas et humanitas in unam personam convenerint; et ubi aestimata est infirmitas, fortitudo inventa sit; et corpus humilitatis nostre divinis claritati configuratum, non in hoc mundo, sed in coelesti gloria perpetuum habeat principatum. » Et infra : a O Domine, quam admirabile est nomen tuum! vere tu es Deus qui facis mirabilia. Non modo mundi hujus staturam admiror, non stabilitatem terne, non luna; defectum, non solem semper integrum, et laborem ejus perpetuum, etc. Miror Deum in utero Virginis, niiror Omnipotentem in cunabulis, miror quomodo Verbo Dei caro adhæserit. » Et mox : o Miror jejunium, miror lentationes, miror Omnipotentem in sepulcro jacentem, miror occisura et resurgentem, » etc.

Quarto, quia mirabilis est ejus gratia in Sanctis suis, Martyribus, Confessoribus, Virginibus, adeoque Christus cuilibet Sancto dat propriam aliquam gratiam, qua aliis præcellat, silque admirabilis, uti experientia quotidiana nos docet. Invocent ergo Emmanuclera ut *pete*, id est admirabilem, quicumque magna et heroica animo destinant, ut virtute et gratia hujuspete faciant illustra et mirabilia; ipse enim est qui facit mirabilia magna solus; ipso est mirabilis in Paulo (qui vere fuit *pele*, ut dixi *Galat.* cap. i, vers. 15), omnibusque Sanctis suis, et mirabilior erit iisdem in futura gloria, ut docet S. Paulus, II *Thessalon*, cap. i, vers. 10. Vide ibi dicta.

Porro c Judæis hunc locum de Christo ita exponit Rabbenu lineados, id est magister noster sanctus, qui ante adventum Christi temporibus regum Antiochorum, qui in Syria regnabant, floruit, in libro, cui nomen *Gale razcya*, id est *Revelator arcanorum*. Is ergo (licet fuerit quidam alius ejusdem nominis sub Severo et Antonino Imperatoribus) ita scripsit : « Quia Messias Deus et homo futurus est, vocatum est nomen ejus Emmanuel, hoc est, Nobiscum Deus, nempe in corpore et carne nostra, quemadmodum testatur *Job*, cap. **in** : Ex carne mea videbo Deum. Exco- gitavit enim mirabile consilium animas a daemone eripiendi, quæ propter Adre peccatum damnatas erant, neque possunt ullo modo esso salva, nisi rex Messias mortem acerbissimam multaque subeat tormenta; ob eam causam dictus est vir : et quia ipsius est omnis fortitudo, Deus fortis vocatur; et quia est æternus, Pater sempiternus dicitur; item quia in diebus ejus pax multiplicabitur, princeps pacis appellatur; et quia ipse festinabit ut auferat animarum spolia, vocatur expeditus spoliator, festinus predator; quia autem eos salvos faciet, et paradisum adducet, vocatur Jesus, hoc est Salvator. » Haic Rabbini ille, quæ divinitus illustratus videtur ante adventum Christi cognovisse in Isaia.

Co x s i l u b i u s. — Septuaginta, juxta editionem Romanam (nam alire editiones hic variant) quam sequuntur S. Basilios, Cyrillus, Procopius, et translatio Arabica et Syriaca, quæ Romæ exstant ex Græco Septuaginta traducte; Septuaginta, inquam, tot augustorum Emmanuelis nominum majestate perterriti, ait S. Hieronymus, pro iis omnibus, puta sex, posuerunt unum, scilicet *magni consilii Angeli*. S. Cyprianus Græcum ἑκκαθὲς vertit, *magnæ cogitationis Angelus*, id est legatus et nuntius; inde ab Orpheo, qui nulla didicit a Judæis, vocatur *phanes*, id est Angelus, a φανν, id est manifesto, declaro, nuntio, ut testatur Proclus, lib. IV in *Timocrum*. Rursus Chaldæus hoc epithetum jungens cum primo vertit, *admirabilis consilii Deus*. Noster melius hæc separat, seorsumque vertit, « consiliarius, n Parvulus ergo noster est consiliarius, *primo*, ob scientiam et sapientiam ejus divinam, in qua eadem sunt consilia Patris, et Filii, ac Spiritus Sancti, et per quam Angelorum et creaturarum omnium est magister et director. Ha Clemens, lib. VI *Stromat.*, et Lactantius, lib. IV *De Relig.*, cap. vi, ubi asserit Verbum incarnatum u Sibylla quoque vocari *consilium*, eo quod per eum mundus hic sapientissime, uti fabricatus est, ita et regatur a Patre. Huc etiam alluisse videtur Plato in *Epinomide*, cum ait Deum sedere in cælo quasi magistrum in cathedra, ut doceat omnes homines, qui intenti esse volent, ea quæ sunt sapiential atquo salutis.

Secundo, Emmanuel est consiliarius qua homo, ob scientiam ejus beatam, qua a primo instanti

conceptionis sure perfectissimo in ipso Deo conspiciebat omnia Dei consilia circa sæculum præsens et futurum, circa Angelos et homines, circa electos et reprobos.

Tertio, et propriissime, est consiliarius, quia prudentissime et fidelissime peregit consilium et dispensationem œconomiaj Dei de humana redemptione faciendæ per ejus incarnationem et passionem; quod omnium Dei operum maximum et divinissimum fuit, ac præsertim mysterium vocationis omnium Gentium, ac reprobationis Judæorum, inquiunt S. Hieronymus et Basilios.

Iluc pertinet illud S. Cyrilli, et S. Cypriani, lib. *De Nativitate Christi*, in fine : Christus, ait, consiliarius dicitur, quia docuit homines arcana Dei et SS. Trinitatis, creteraque ad salutem necessaria, puta divina mandata et instituta, quibus homines ad vitam novam et coelestem erudivit, omniaque diaboli consilia, artes et fraudes detexit et discussit; hinc enim lex Dei sæpe vocatur *consilium*. ut *Psalms*, cxvii : « Consilium meum justificationes tuæ. » Ita S. Dionysius, lib. *De Cælest. Hierarchia*, cap. iv, et Justinus, *Contra Tryphonem* : « Christus, inquiunt, vocatur magni consilii Angelus, quia Patrem nemo novit nisi Filius, qui quæ a Patre accepit, revelat nobis, ipso Verbum Patris, ipse mundo evangelizavit. »

Ubi nota inter alia, unum mirabile Dei atque Christi consilium in ejus incarnatione, nimirum **J**, "1?" quod inter alias causas, cur voluerit incarnari, motus ut ima fuit, ut daret nobis objectum et exercitium dilecti, heroicum omnium virtutum, nimirum *primo*, fidei, qua credimus Verbum carnem factum. Quis omnium enim crederet hunc parvulum jacentem in praesepe ac vagientem, esse Deum Creatorem, nisi fides heroica id dictaret et imperaret? *Secundo*, spei. Quis enim non speret a Deo salutem omnemque bonum, cum eum videt pro se et sua salute hominem factum, passum et mortuum? *Tertio*, amoris. Quis enim non summe redamet cum qui nos ita amavit, ut voluerit fieri frater noster, caro nostra, quique ait : a Deo mere esse cum filiis hominum? *Quarto*, religionis. Heroicus enim religionis actus est hunc hominem similem nobis, miserum et infirmum, puta Jesum Christum, adorare eadem latria, qua adoratur ipsa SS. Trinitas. *Quinto*, justitiæ. Quis enim non summe amet justitiam, cum pro ea videt Deum suum crucifixum, ut scilicet hac cruce injurire Deo per peccata nostra irrogaton, ex justitia satisfaceret? *Sexto*, patientiæ. Quis enim non generose patitur omnia etiam acerbissima, cum videt Deum tam patienter et fortiter omnes contumelias, omnes cruciatus, omnem pauperiem sustinere? *Séptimo*, cbedientiæ. Quis enim non obediat, cum videt Filium Dei Patri obedientem usque ad mortem et mortem crucis? *Nono*, humilitatis. Quis enim non se humiliet et deprimat usque in abyssum, cum aspicit Deum inhumanitate omnino quasi se exinanire? Quis sibi non dicat : Quid superbis, terra et cinis? Deus

te summo humiliat et tu te exaltas, Idem est delrinæ felicitatis ceciderat, humiliata trina afflictio temperantia, modestia, prudentia, aliisque virtutibus.

Pari modo mirabile fuit Dei consilium in insti* tuenda Eucharistia. Ut enim alia taceam, Deus in ea se recondens, voluit nobis dare continuum heroica* fldei, spei et aliarum virtutum exercitium. Hic enim fides heroica credit et dicit : « Vere tu es Deus absconditus, Deus Salvator. » Hic spes a Deo præsentem, quem realiter sumit et manducat, bona omnia fidenter exspectat. Hic amor inardescit, cum fidelis reipsa corpori Christi unitur, dicitque : a Dilectus meus mihi, et ego illi. » Hic latrile heroic® præsens semper et visibile habemus objectum › illudque arduum, et sensus omnes transcendens. Hic humilitatem Christi miramur, quoad speciem panis, imo ejus punctum quodlibet se demittit, ac quasi coarctat et abbreviat. Hic obedientiæ, temperanti®, mortificationis, patienti®, etc. Vivos semper habemus stimulos et objecta, cum in hac manducatione juxta præceptum Apostoli mortem Domini annuntiare, repræsentare, memorari et imitari satagimus.

Denique Ilaymo : Christus, ait, est consiliarius, quia ab ipso omne sanum consilium procedit, ac præsortim castitatis paupertatis, aliaque consilia Evangelica, quæ sunt supra naturam, mundique ac human® rationis captum excedunt. Ita et S. Cyprianus supra, qui etiam addit : Noli in hisce ejus consiliis sequendis metuere difficultates et tentationes. Nam qui hæc tibi consulit, idem est et Deus, et foris. « Quia, inquit, qui mundum vicit, victoriam suis promittit militibus, et qui victores sunt sui, cœlo vim inferunt. Regnum enim cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. In parvuli hujus nomino cum hoste antiquo congregamur. Defectui carnis nostræ, quæ a primitivis fœcibus originalis mali infecta languerat, ex Christi carne redditur fortitudo ; et Sacramentorum communicatio, per quam illius corporis sinceritati unimur, nos in tantum corroborat, ut de mundo et de diabolo et de nobis ipsis victoria poliamur. Sic hi ad quos sermo fit, dicuntur dii, et filii Excelsi, nominis et hæreditatis et n lernitatis participes, fortitudine societatis Christi subigentes certamina ; et cum homines sint ex indigniore materia, in captivitatem redigunt, et conspuunt ligantque dæmonia. » Et S. Bernardus de iis qui audiunt Deum in corde vocantem ad statum perfectionis, et tamen eum sequi trepidant : a Quid times? inquit, quid dubitas? vocat te magni consilii Angelus, quo nemo es sapientior, nemo fortior, nemo fidelior. »

Moraliter idem S. Bernardus, serm. 23 inter parvos : « Tria, inquit, proposuit Christus magni consilii Angelus animæ rationali ad imaginem Trinitatis fact®, scilicet servitutem, vilitatem, asperitatem. In abnegatione sui servitus, in toleratione crucis vilitas, in imitatione Christi designator asperitas; ut quæ per inobedientiam de statu

lione miseri® per obedientiam resurgat. Ceciderat enim a scippa, a societate Angelorum, a visione Dei, id est a libertate, a dignitate, a beatitudine. Audiat ergo consilium, ut abnegando seipsum, id est propriam voluntatem, sui Ubertatem recuperet; tollendo crucem suam, id est carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifigendo, per continenti® bonum recuperet societatem Angelorum; sequendo Christum, id est ejus passionem imitando, recuperet claritatis ejus visionem, quia si compatimur ei, et conregnabimus. »

Si ergo haves in dubio, fluctuas, nescis quid agendum, quid eligendum sit; adi magni consilii Angelum. Si parvi es animi, depress® mentis et consilii, invoca magni consilii Angelum. Si in salebris versaris, perplexus es, non potes te expedire, teolvere; consule magni consilii Angelum. Si de statu vitæ deliberas, ignoras quis tibi sit salutaris, quis capessendus; implora magni consilii Angelum, is tibi instar column® Hebræorum in deserto viam ostendet, et præibit in cœlum. Si in periculis, in persecutionibus, in ærumnis, in arctis positus exitum non vides, obsecra magni consilii Angelum, dicito cum Josaphat rege siti presso et ab hoste obsesso : a Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum hibernus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te, » 11 Paralip. xx, 12, et cum Esther, cap. xiv, vers. 3 : a Domine mi, qui rex noster es solus, adjuva me solitariam, et cujus præter te nullus est auxiliator alius. Periculum meum in inanibus meis est, etc. Tribue sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, » etc. Et cum Judith. ix, 12 : « Eae, Domine, ut gladio proprio ejus superbia amputetur : capiatur laqueo oculorum suorum. Da mihi in animo constantiam, etc. Da verbum in ore meo, et in corde meo consilium corrobora. » Sic quoque fecit Ezechias obsessus a Sennacherib, IV/leg. XIX, 18; et David fugiens Absalonem, Psalm. m, et Saulem, Psalm. vii, et Ivi, et Ivi et Ivi; et Daniel exquirens a Deo somnium regis, Innû'l. cap. n, 18; et Judas ac Machabæi obsessi a Ninocho, Nicanore aliisque hostibus. Denique illustre exemplum est in Tifa Josaphat apud Damascenum, cap. XXX; cum enim ipse fraudulenter a femina Gentili instinctu patris lentaretur, ulsecum una nocte cubaret, adderetque illa sponsionem, si id faceret, se futuram Christianam; videret ergo ne animam perderet, quam tam parva relucraripotest : hæsit ille perplexus; sed conversus ad orationem, cognovit fraudes serpentis, tentationemque superavit, et astum patris et mulieris sua sapientia et constantia discussit.

Deus. — Hebraice est Sxe/, id est Deus quia robustus et invictus, qui facile ardua omnia superabit, bella omnia conficiet, hostesquo profligabit. Perfide ergo Aquila, Symmachus et Theodolion, ac Lutherus, et auctores versionis Flandricæ Embdensium Bibliorum et vertunt

fortis tanfnm, omisso nomine *lieux*. Quibus opponimus Cbaldæum, R. linceados, S. Hieronymum, qnin vt alios hæreticos, ut Æcolampadium, Slrigelium, Leonem Tigurinum, Castalionem, el Genvenkes, qui omnes *el* vclunt *Deux*; *et ita* vertendum essa patet, quia sequitur *fortis*; esset enei tautologia dicere *fortix*, *fortix*. Rursum Jeremías, cap. xxxin, vers. 16, in Hebreo Christum vocat *Jehova*, id est Deum. Quocirca recte noster Possevinus, lib. *De Atheismis hæreticorum*, cap. n etui, inter atheismosetarianismosLutheri ponit et hunc, quod hoc loco parvulo Emmanuel sustulerit nomen *Deux*, nec monitus licet de hac re illud reposuerit; quodque ex epistola S. Joannis expunxerit illud : a Tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus, et hi tres unum sunt; » quodque ex Litaniis eraserit illud : «S. Trinitas unus Deus, miserere nobis. » Nota, Christus, qua natus parvulus, qua homo, vocatur Deus, per communicationem idiomatnm. Hæc enim nomina omnia illi, qua natus est parvulus, imponuntur.

For t is,— Hebraice est mnj *gibbor*, id est potens, vir validus quasi gigas, et, ut Vatablus vertit, /teres *fortix*. Unde ejus ortum annuntiavit *Gabriel*, quod nomen interpretatum significabat potentiam et fortitudinem Dei, vel Virum Deum. Christus enim heroica el incomparabili fuit fortitudine. *Primo*, quia tot labores exantlavit, tantas superavit difficultates, mortem tam crudelem constantissime pertulit, uti explicat S. Bernardus. *Secundo*, quia ipse quasi iudex vivorum et mortuorum potentes potenter condemnabit, inquit Rupertos, et malos in virga ferrea regens, tandem sicut vasa figuli confringet. *Tertio*, quia sine ejus auxilio vana est omnis creatur® fortitudo, inquit Haymo. *Quarto*, quia nos in omni tribulatione protegit et roborat, atque a nobis aereas potestates arcet et repellit, inquit S. Bernardus. *Quinto* et maxime, quia potentissimum regnum diaboli, peccati et concupiscenti® evertit.

Pat* r fa-
tan ix-
-ali.
Pater futuri SJBULL. — *Primo*, quia Christus futurum sæculum, id est futuros Christianos, ad novam el Evangelicam vitam, atque ad sanctitatem futuri sæculi instituit. Ita Sanchez. Sicut ergo Noe, itact Christus novi sæculi fuit auctor et parens. Unde do eo canit Sibylla apud Virgilium, *edog*. 4 :

Tu modo mscenli puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget geos aurea mundo,
Osta, fave, Lucina.

Secundo, quia Christus post passionem resurgens et in coelum ascendens, coeli januam nobis patefecit; atipie resurrectionem, ac vit® ætern® pretnia patiundo et moriendo nobis promeruit, inquit S. Hieronymus, Haymo, Rupclrus. Unde Chaldæus vertit, *vir permanens in aeternum*. Propria vero vertit Vatablus, pater *æternitatis*. Adam genuit nos tempori, Christus æternitati : Adam ge-

nuit nos morti, Christus resurrectioni : Adam genuit nos terr®, Christus coelo. Unde S. Greeorius. homil. 8 *in Evang.* : « Quid est, ait, quod nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc quod aperte monstratur, quod ille apparebat in carne, qui electos suos ascriberet in reternitate? »

Princeps pacis. — Hoc est nomen Christi etiam ex consensu Rabbiorum ; unde ejus typus fuit Salomon, id est rex pacificus. Ratio nominis est, *primo*, quia Christus pacem orbi dedit, et morions testamento legavit dicens : « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, » *Joannis*, cap. xiv, vers. 27. *Secundo*, quia Christus morte sua parietem medium, qui inter Deum el homines erat, dissipavit; et hominem Deo, summa imis reconciliavit, *Ephes. n*, 18; *Doman*, v, 10. ItaS. Hieronymus, Rupertus et Haymo. Quocirca pie et nervose S. Leo, serm. G *De Nativit.* : « Natalis, ait, Domini, natalis est pacis : ergo singuli fideles offerant patri pacificorum concordiam filiorum. »

Tertio, quia fines nostros posuit pacem sempiternam, et hic et in cœlis, *Psalm. cxLiv*, 14. Ita S. Bernardus.

Quarto, quia ipse auctor est et dator pacis interii®, qua justorum conscienti® perfruuntur. Si ergo conscientia tua ob peccata aut scrupulos te angit et lancinat, adi principem pacis, eum invoca, illius gratiam ambi; illo mentem tuam serenabit.

Quinto, quia ipse est ex omni parte dives et fortunatus, ditium ditissimus et felicium felicissimus, qui suos coelestibus et æternis bonis ditat et beat. Mos enim Hebræis est nomine *pacis* significare omne bonum, omnes opes, omnem prosperitatem et copiam. Ita Ludovicus Molina, l part., *Quæst. XXVII*, art. i, disp. 2.

7. Multiplicabitur ejus imperium. — Dixerat parvulum nascilurum fore principem pacis : nunc dicti rationem subdit, quia multiplicandi imperii ejus pacis nullus erit terminus, null® met® : nam « dominabitur a mari usque ad mare, et adorabunt eum omnes reges terr®, » *Psalm, lxxi*, cum antea soli Judæi Deum colerent, et ab eo Messiam exspectarent.

In Hebreo est i"13Tob *lemarbo*, id est multiplicabitur, ubi prefer normam in medio est *mem*, clausum, sive quadratum, cum deberet esse rotundum et apertum, quo aliqui significari putant perpetuam virginitatem Deipare, sive matris parvuli hujus principis, siculi eadem significata fuit per portam clausam, *Ezech. xliv*, 2. Alii per *mem* quadratum putant significari, quod per quatuor mundi plagas dilatandum esset Christi imperium. Tertii *mem* quadratum arithmetice accipiunt, vt significet annos sexcentos, quos putant fluxisse ab hac prophetia usque ad ortum Christi. Ha R. Hammay in lib. *Sanedrim*, Finus *Contra Ilebæos*, lib. II, cap. vu, etGalatinus, lib. VH, cap. xm. Sed errant; nam fluxerunt plures quam septingenti. Ego hæc ad Massoretarum et Cabalista-

rum inventa, et symbola Judaica refero. Multa enim (alia ab eis in textu Hebraico passim facta esse videmus.

Et pacis non erit pinis. — Nec imperium, nec pax ista alia accipienda est, quam spiritualis, quæ sita est in animi tranquillitate et mentium interna consolatione. Unde *Roman*, cap. xiv, vers. 17, regnum dei dicitur esse justitia, pax et gaudium in Spiritu Sancto. Hoc regnum quotidie petimus, ut nobis adveniat, Lucæ 2, non enim petimus, ut statim in cœhim rapiamur, sed ut evertatur regnum diaboli et peccati, in ejusque locum succedat regnum Christi, et is per gratiam in nostro cunctis iubeat hominis corde regnet. Quocirca Christus hoc regnum intra nos esse affirmavit, *Lucæ* xvn, 21. Hujus pacis in justorum mentibus nullus est finis, ut docent S. Rasilus et Cyrillus, et optime S. Chrysostomus, homilia in istum locum, ubi hanc pacem quadrupliciter explicat : nam *primo*, inquit, Christus docuit nos carnem spiritui subicere ; quo facto, bella cessant in anima, ipsaque pace fruitur. *Secundo*, quia cum hostes essemus, ipse nos Patri reconciliavit. *Tertio*, quia Judæos et Gentes vinculo pacis copulavit. *Quarto*, quia quos copulavit, eis etiam gratiam perseverandi largitur, ut jugi pace fruamur : finis vero hujus imperii et pacis non erit, quia Christus usque hodie cum Patre æque operatur, et operabitur usque in finem sæculi, quando pax gloriosa in æternum duratura incipiet.

Dices : Ecclesia et fideles assidue inter bella versantur, cerantque cum infidelibus et hæreticis, cum dosinone, carne et mundo. Respondeo : Pax hæc Ecclesiæ et animæ fidelis in hac vita sita est non in debellatione hostium, sed in assidua cum eis lucta, et victoria, quæ sæpe consistit in patientia et in constanti adversitatum sustinentia, ac tentationum tolerantia potius quam in earumdem exclusione et profligatione, ut docent S. Cyprianus et Tertullianus, lib. *De Patientia*.

Super solium David. — Ille pariter solium Christi et regnum non tam terrenum est quam spirituale, quo Christus in Ecclesia regnat per vicarium suum Romanum Pontificem, uti docent Epiphanius, *hæres.* 29, et alii. Ad hunc Isaiæ locum respexit Angelus, *Lucæ* i, 32, cum ait : a Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus; et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.»

Solinm (un Nola : Regnum Christi dicitur, *sedes* vel *solium* David : *primo*, quia regnum ejus spirituale *adumbratum* fuit regno corporali Davidis; *secundo*, quia Davidi sub typo regni sui promissum fuit *noe* regnum Messie, Unquam filii sui. Sic etiam dicitur Christus regnaturus in domo Jacob, *Lue.* i, 82, non temporali, sed spirituali, id est in Ecclesia seu populo fidei, qui olim erat populus Israel, seu filii Jacob. Simile est *Rom.* ix, 11. Solium ergo David, et domus sive familia Jacob, est regnum Christi, scilicet Ecclesia.

Notu *secundo* : Huc solium et regnum dedit Deus

Pater Christo quasi in actu primo, in Incarnatione; sed in actu secundo cœpit Christo predicante et convertente homines; promotum et propagatum est per Apostolos, perfectum fuit post Christi resurrectionem, et ascensionem in coelum; consummatum et gloriosum erit post judicium generale.

Nota *tertio* : Triplici titulo hoc regnum obtinuit Christus: primo, titulo unionis hypostaticæ et hæreditatis; *secundo*, titulo redemptionis; ex quo enim ipse nos sanguine suo emit, magis est Dominus absolutus noster, quam heres si dominus servi empii!; *tertio*, titulo meriti, *Philip*, n, 9 : a Propter quod et Deus exaltavit illum, etc., ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, *et* terrestrium et infernorum. »

Super regnum ejus (Davidis patris sui) sedebit. — Id est in regno ejus regnabit, regnum ejus quasi rex reget. *Secundo*, a sedebit, » id est permanebit, jugiterque in regno hoc rex erit. Ita Chrysostomus.

Ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, — id est justo judicio. Est hendyadis; sic dicitur : Feci judicium et justitiam, id est feci id quod æquum et justum est : jam justitiam non particularem et strictam; sed generalem accipe, quæ est complexio omnium virtutum, quæque est ipsa sanctitatis totiusque hominis rectitudo, qua tam Deo quam proximo, et sibi ipsi tribuit homo id quod debet : justitia enim est virtus, quæ cuique jus suum tribuit.

Zelus Domini exercituum faciet *noe*. — Est epitheton omniū precedentium. «Zelus » *cs*1^110^41

quam vocat Apostolus, *Tit.* n, 11, *q. d.* Ingens ille, et singularis Christi amor erga Ecclesiam, et ingens ejus indignatio adversus hostes ejus, inquit Cyrillus, faciet *hoc*, scilicet ut extorqueat predam acceptam ab hoste cum tumultu, comburatque vestes cruore maculatas, et sumat sceptrum super humeros suos, ulque languaiu admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, etc., populi sui salutem consulat, cumque ab omni hostili vi et insidiis tueatur. To ergo *hoc*, respicit totum incarnationis Verbi mysterium, quod processit.

Nota : « Zelus, » sive zelotypia est animi affectus inde natus, quod timet aliquis ne ab alio occupetur, quod sibi soli optaret : ejus fons est amor et dilectio; nemo enim zelat id quo vellet carere, sed id quod appetit et ambit : hinc sæpe zelus capitur pro amore. Zeli comes individua est æmulatio in rivalem, et cum eo contentio : quia partis appetitivæ, sive concupiscibilis conatum juvat semper facultos irascibilis : hac de causa a zelus » sumitur subinde pro indignatione et contentione : unde et Paulus, *Roman*, xin, 13, zelum conjunxit contentioni, dicens : « Non in contentione et æmulatione. » Contentio enim semper est effectus æmulationis. Sic ergo Filius Dei *primo* vehementer dilexit genus humanum, ideo *ergo* tulit illud in diaboli venisse potestatem : hoc zelo et æmulatione incitatus voluit incarnari, atque in

cirne assumpta proelio diabolus corrivalem suuivicit et expugnavit. Hinc redemptio Christi sæpe in Scriptura tribuitur zelo ejus, quasi fonti. Quocirca S. Anselmus scripsit librum hoc *titulo* : *r'ir Deus homo ?* ac respondet hisce isaïæ verbis ; « Zelus Domini exercituum fecit hoc. »

8. Vt BBLM MISIT DOMINUS IN JACOB, ET CECIDIT IN ISRAEL. — Misit Propheta a cap. vii hucusque spoliationem Samarum per Assyrios cum spoliis ejusdem spirituali per Christum. Christum enim quasi signum vastationis Syriæ et Samariæ dedit regi Achaz, cap. vii, vers. 17. Unde identidem ab una spoliatione et praedatione ad aliam transit, avolat et revolat. Hic ergo a parvulo immanuele redit ad sua tempora, hoc est ad excidium Samarum. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut Deus Jacobo, sive Israeli, id est decem tribubus, puta Samarum, verbo prædixit et comminatus est, ita recipiens cecidit, id est accidit : vastata enim est et lutum ipsa ob superbiam, qua præ se Judam contemnebat, et propter idololatriam vitulorum aureorum in Dan et Bethel, quam, licet monita tot plagis et cladibus, deserere noluit. Est metaphorica sagittariis peritis, qui telis suis scopum, quem designant, configunt : pari enim modo Deus in his quasi sagittas intendit in Jacob, et comprehenderunt Israel, illum scilicet, in quem intenti fuerunt Septuaginta propter TH daôar, id est verbum, legerunt 131 (*Uber*, iu est pestem; nam verbum illud quod Dominus misit in Jacob, illi pestem et exitium comminabatur, accipiens intulit. Ita Sanchez et alii recentiores. Hæc expositio est planissima.

Secundo, S. Hieronymus et ex eo Ilaymo : Voluit, inquit, Deus regnare Jacob, id est csl Judam, puta Davidis posteros, Genes, xlix, 10; sed Israel, id est decem tribus, duce Jeroboam imperium sibi vindicarunt, quæ Judam quasi parvum et abjectum contempserunt.

Tertio, alii putant has minas dirigi non contra Samantas, sed contra Judæos, qui Christum non erant recepturi, et hos vocari Jacob; itaque illorum excidium per Romanos hic proponi. Israel vero capi pro Israele spirituali, id est pro conversis Gentilibus, et reliquiis Judæorum. Ita S. Gregorius, II. Moral. XXX : « Quid per Jacob, inquit, nisi Judaicus populus? quid per Israel, nisi Gentilis populus designatur? quia quem Jacob studuit per camis mortem supplantare, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas vidit. Ad Jacob ergo verbum missum in Israel cecidit, quia eum, quem tunc se venientem Judaicus populus respuit, hunc repente populus Gentilis invenit, »

1. 1.1 SCIET OMNIS POPULUS EPHRAIM, *q. d.* Solent non rogantes Ephraimitæ, id est Samarum, irridere et contempnere hasce Prophetarum minas, quasi vanas et futiles; sed ipso eventu et experientia discunt fuisse veraces prophetias. Causam minarum in istis Samaria assignat : primo, ejus su-

tarum fraudem; *tertio*, mutuum odium; *quarto*, depredationem viduorum, pupillorum, etbimihum miserorum.

10. Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus i SYCOMOROS SUCCIDERUNT, SED CEDROS IMMUTABIMUS. — Est duplex proverbium idem significans, *q. d.* Nos Samarum clades aliqua tum a Juda, tum ab aliis accepimus; sed confidenter et animosa dicimus nos illas non curare, quia illas facile sarcimus : nam vilia ædificia nostra hostes destruxerunt; nos pulchriora restituemus : ipsi communes arbores, puta sycomoros, succiderunt : nos pro eis pretiosas cedros plantabimus. Ita S. Hieronymus. Aut hostes succiderunt domos et fragili sycomoro constructas; nos alias ex nobili cedro ædificabimus; cedrus enim aspectu pulchra, odore grata, duracione eterna est.

Nota: Sycomorus, inquit Dioscorides, est arbor magna, foliis moro, cætera ficui similis, nisi quod poma non ramis, sed ipso caudice effundat : poma hæc luctuosa et dulcia sunt, internis granis carentia, non maturescunt, nisi ungue aut ferro scalpantur, et propter insipidum fructum vocatur sycomorus, id est ficus fatua, hoc est insipida. Hebraice vocatur *Cycas* quod Septuaginta passim vertunt *sycaminus*. Unde viri docti censent sycomorum eandem esse cum sycamino. Idem sentire videtur Theophrastus, et Dioscorides, lib. I *Histor. plant.*, cap. xxm, et lib. IV, cap. n. Galenus tamen putat sycaminum eandem esse cum moro; sycomorum vero medium quid esse inter morum et ficum, ut dixi, Palæstina, tempore S. Hieronymi, desierat ferre has arbores, quemadmodum et hodie Libanus cedros(I).

i. I. Elevabit Dominus hostes Itasin (*7. d.* Deus hostes Rasini regis Syriæ, puta Assyrios, superiores et victores faciet), super eum (id est *asi primo*, contra Rasin; hunc enim proprie respicit vox *eum* : mox deinde contra Ephraim et Israel, cosque) in tumultum vertet. — Ita ut Rasinum Israelitarum socium eisque confœderatum evertant; quo superato faciet, ut Assyrii omne pondus et tumultum belli junctis jam sibi Syris (qui sunt ad Orientem Israelis) et Philistinis (qui sunt ad Occidentem)

(I) O*0pK> e**! *sycomoros*, arborum genus in Oriente frequentissimum, Cellius ostendit, *Hicrobot*, torn. II pag. 310, cui addendus Illassequist, *1er Pahrslin*.. pag. 535, vers. german.; Norden, *ro'jaye iCE'ypteet de Nuble*, pag. 57 (tom. I. pag. »5, édit. Paris, 1795), (pii et iconem adjicit, Tab. XXXVIII. Arbor est vasta, ramosa et late latum extensa, quæ incolis terrarum, sub fervido cœlo Miarum, insignem praatal usum. In Ægypto et Palestina frequentissime in iitloribus et ad vias juxta pagos plantata invenitur. Ab Ægyptiis veteribus adhibita fuit ad construenda conditoria, in quibus corpora Txet-onai balsamo condita reponerent. Arbor huic irsui csl omnino minibus ædificiis valde apta, quippe quæ putredinem per plurima secula non admittit, et non vetustissima corruptioni obnoxia. Lignum vero cedri durissimum ad ædificandum usurpatum esse apparet ex II *Chronol.* 11, T., Cf. Falier, *Arcluroloyic der ikbraer*, loin. I, pag. 368, 369. (Ltaemnullcr.)

aun debellatis, vertant contra Israel, etimquoaviddissimo cl crudelissimo quasi Liantes toto ore devorent. Ita S. Hieronymus.

12. In omnibus uis non est aversus foror ppls Inon regis Assyriorum, sed Domini Dei : quia per hanc vastationem Assyriorum Israelita! non resi puerunl, vitulos aureos non deseruerunt, nec ad Deum suum redierunt : unde) adhuc manus ejus extenta — est ad eos feriendos, et graviore plaga mulctandos.

14. Et disperdet Dominus ad Israel caput et caudam, — summos et intimos. Nam *caput* vocat senes et procures, *caudam* pseudoprophetas, uti mox explicat Isaias : quia sicut cauda vilo est membrum, quo canis adulatur, et turpitudinem, scilicet podicem suum, occultat : ita pseudopropheta? erant homines vilissimi, qui suis falsis promissis et blanditiis adulantes populo, ejus et sua pariter vilia tegebant, Deique ac Prophetarum minas infrangebant. Est ergo metaphora a canibus, vel a serpentibus, qui cauda blandientes sensim illabuntur, et venenum evomunt.

Incurvantem et refrenantem. — Ita Romana, llebræum est HD3 *kippa veagmon*, id est ramum et juncâm; ramus enim hebraico dicitur *kippa*, id est incurvans se frondesque et fructus sibi subditos : cx juncis vero fiunt funes, et frena, sed juncea, quibus pueri et rustici sua pecora infrenant. Est proverbium, idem significans quod « caput et cauda » (sed hoc animalibus, illud a plantis petilum est), hoc est nobiles et ignobiles fortes cl infirmi, q. d. Omnes, tam summi quam imi, tam senes quam pueri, tam principes quam plebcii, cui simile est illud : « Parvi properemus el ampli. » lia Hebræi, Vatablus et Septuaginta qui vertunt, pqw xai l4l*?**) C;l magnum et parvum ex Israel disperdet Deus.

Incurvans ergo est ramus expansus, quise sua- que curvat: et per hunc proverbialiter denotatur senex, rector, validus, qui in alios vires et imperium expandit, cosque curvat et regit. Refrenans est juncus, quo pueri et pauperes solent frenare jumenta. Ex junco enim, æquo ac ex canabe et sparto plectuntur funes, quibus pauperes pro frenis utuntur. Unde Jobcop.xL, 21 : « Numquid ponas circulum in naribus ejus?» pro *circulum* hebraico est *agmon*, id est juncum. Junco enim solent piscatores majorum piscium nares trajicere, ul penduli portari possint, ait ibidem Pineda. Hinc et juncus a jungendo dicitur, quod ejus usus sit ad juncturas, puta ad funes, crates, sportas, etc. Sic Ovidius, IV *Pastor.* vocat « vincla juncea. » Hic proverbialiter denotat juvenem, lentum et imbecillem (talis enim est juncus : indo vocatur virgo juncea, ea quæ mollis est et llexilis), qui sua» passiones lege Superiorum, qutui freno, regere el frenare debet.

Rursum, noster Interpres generalius el vicinius ad rem significatam, pro *ramus* et *juncus* vertit, «incurvans p (pro HDD Aipprf, id est *ramus*, videtur

tur aliis punctis legisse FIDO *kophe*, Id est incurvans), « et refrenans, a q. d. Senex et equiso, senator elstabularius, consul et camelarius, primus et imus. Stabularius enim, sive camelarius, vel equiso vocatur refrenans, quia ejus est infrenare, curare, fiicare et regere equos vel camelos. SU camelarius fuit Mahomet pseudopropheta, conditor saracenismi.

Est ergo hic triplex parœmia idem significans: *primo*, caput et cauda; *secundo*, ramus et juncus; *tertio*, incurvans cl refrenans. Porro hoc loco proprio caput, ramus et incurvans vocatur senex, senator, rector : cauda vero, juncus cl refrenans, sive stabularius vocatur pseudopropheta. Ita enim hæc explicat Isaias, dum subdit : « Longrevus (id est senex, idcoque senator) et honorabilis, ipse est caput : et Propheta docens m ndacium, ipse est cauda. » Senex ergo et senator vocatur caput, quia honorabilis pr.e caderis, quos consilio vel imperio regit, uti «caput» regit caetera membra. Idem vocatur inmrans : quia non minus fructibus operum anleactæ vitee, quam pectore el dorso recurvus esse, alio-que exemplo, consilio et legibus curvare et dirigere debet. Hic vero -rè *incurvans*, notat hosco senes et consiliarios recta el tequa judicia curvasse, ac causas pauperum ob favores el munera pervertisse. Ita Adamus. Idem vocatur *ramus*, tum quia ea teris celsior, tum quia recurvus, tum quia frondibus el fructibus pietatis et justitias abundare, iisque juvenes et subditos regere el obumbrare d-bet.

Pseudopropheta vocatur *cauda*. *Primo*, quia vilissimus, uti hoc sæculo vidimus sutores, cerdones, agasones, pollinctores, fieri prophetas, id est ministros et prædicatores verbi Dei apud hæreticos. *Secundo*, quia instar canis cauda suis adulatur, sed eadem instar scorpionis venenum suæ hæresis et impietatis instillat. Idem vocatur *refrenans*, quia suis falsis oraculis et dogmatibus frenat fleclilque populum. Idem vocatur *juncus*. *Primo*, quia hoc ejus frenum junceum est, id e-l fragile, futile et inane. *Secundo*, quia instar junci sugentis aquam, sugit et exhaurit opes plebis. *Tertio*, quia aculeatus est magis quam juncus, suosque aculeo mortis æternæ configit. *Quarto*, quia ut juncus, mollis est et llexilis, docetquo mollia, et carni grata. Quinto, quia uti juncus facile curvatur, ita ipse curvat cervicem et caput, ut pietatem et humilitatem simulet. Est enim hypocrita, unde de talibus ait Isaias, cap. Lvm, N : « Numquid contorquere quasi circulum caput suum? » ubi pro *circulum* hebraica est *agmon*, id est juncum. Quocirca Vatablus et Murtinus vertunt, ut *curvet*, vel *retorqueat quasi juncum caput suum*

Tropologice, S. Hieronymus; «Caudam, fnquii, appellans, non homines, sed jumenta, h i reticoj esso demonstro!, qui» hoc membro utuntur ad stercorea prolegenda, et ad arciuidu parva animalia. •

LLuh.uus et ah qui alii ulrumque referunt ad

principes : hi enim subditos curvant et frenant. Unde ex Hebræo pDJK *agmon*, quod Noster vertit, a refrenantem, » chaldaioo vocatur pOJN *Aegmon*, is qui præcsiet imperat, indeque græcerqmûv vocatur dux et princeps. Sic ergo vertit Chaldieus cap. XIX, vers. 15, *et non erit Ægyptiis rex qui regnet, nec princeps, nec satrapa, nec præ[edus, nec dominator.*

Alii sic exponunt : incurvans est senex, qui curvus incedit : refrenans est pseudopropheta, qui populum a bono refrenat, retardat et cohibet; aut potius, refrenans est adolescens audax At foriis, qui freno indiget, ne præceps feratur æquendo æslus et impetus adolescenti© su©.

Alii per incurvantem accipiunt plebem, qu©se curvat et flectit ad jussa polenlmn : per refrenantem principes, qui plebem suis edictis et legibus quasi freno regunt.

Tertio, Hieronymus in *Comment*, vertit *incurvantem et depravantem*, atque utrumque refert ad caudam, id est ad pseudoprophetam. Hic enim recta Dei oracula et præcepta incurvat, detorquet et depravat : sicut serpens suam caudam sinuoso flexu incurvat, nullisque spiris intorquet et convolvit. Hoc proverbium repetit Isaias, cap. xix, vers. 19, sed aliter, et aliis applicat (i).

16. Et erunt, etc., precipitati — in mortem et captivitatem.

17. PROPTER UOC SOPER ADOLESCENTUL13 EH'S NOH letabitur Dominus, — *q. d.* Hac falsorum doctorum et prophetarum adulatione atque mendacio, et populi istius vanitate ac impenitentia offensus Dominus, ne molliori quidem et blandiori ©tati, puta adolescenti©, qu© solet parentibus esse cuncte et oblectationi, benevolus aut beneficus erit :

(1) Vers. 15. « Longævus et honorabilis ipso est caput, et propheta docens mendacium ipse est cauda, n Hunc versum Koppe a Judæo quodam qui proverbialem loquendi formulam, JTWX'1. explicare vellet, inscite additum judicat. As-ensorem prater Eichornium et Cubium, nactus est et Gcsenium, cui hisce potissimum de causis persuasum est hunc versum haud esse Jesajæ. Primum vix est ereditai*, /atem medio in orationis flumine inseruisse interpreta • »em formula) loquendi, de cujus significato qui illum i Jivcrunl vel legerunt, non dubii esse potuere. Deinde pei 33; vatem mendaces prophetas designare voluisse, ut hic versus dicit, parum est verisimile, cum cauda, capiti opposita, potius inferiores populi indicari credibile sit Tum repetitum hoc versu fccn, est commentatoris, non auctoris, stylum arguit. Denique turbat hic versus rhythmicam hujus vaticinii nonnam, ex qua siugulæ ejus partes quatuor versibus constant ; hoc vero versu «eunda pars reliquis uno versu longior sit. Cætrum bine interpretationem Gesenius haud adeo longe post lesajæ tempora tactam existimat, a quodam qui falsis prophetis adversatus eos ut perditissimam et intimam pquuli fascem sistere vellet. (Rosenmuller.)

Licet hæc opimo primo aspectu quamdam verisimilitudinem in orationis serie repositam habeat, et aliunde inventati vaticiniorum Isaïæ non adversetur, non nisi umen cum magna cautela admittendam judicarem, tum proper cpn novitatem, tum propter periculosa hujusmodi leuteuU-x cousé^tjikÀ.

atque ne miserabilium quidem personarum; ut sunt pupilli et vidu©, quas solet speciali «ludio protegere, miserebitur, quia omnes sunt mali et transgressores legis. Est melalepsis : ex helitia enim amorem prævium, benevolentiam et beneficentiam inlelligit, *q. d.* «Non lalabilur, » id est non miserebitur, non erit clemens, misericordia non commovebitur, non parcat, non benefaciet.

Nota : Deus dicitur lætari super, vel, in populo, quando populus Dei pneceptis obedit, et propterea Deus illi benefacit; tristari vero dicitur super peccatoribus, quando eorum scelera aversatur, eaque punirè destinat. Unde *Genes.* vi, 6, dicitur « tactus dolore cordis intrinsecus. » Hincet Apostolus ait : a Nolite contristare Spiritum Sanctum, » *Ephes.* iv, 30. Vis ergo i©tificare Deum? fac virtutum opera, qu© illi placent, quibus ipse delectatur et pascitur. In Deo enim vera est delectatio et gaudium, sicut et amor circa bona : perinde atque in eodem est odium et tristitia, id est aversio et detestatio circa mala : hæc tamen tristitia nullum Deo dolorem, auxielatem aut molestiam affert, uti facit in nobis.

18. SUCCENSA EST ENIM QUASI IGNIS IMPIETAS. — Veif.It* Impietatem Israelis late grassantem et dominantem comparat igni omnia populanti, *q. d.* Sicut ignis in sylvam immissus primo vepres et sentes corripit, deinde per frutices, arbores totamquo sylvam proserpit et pervadit; ita ut lota densitas saltus convolvatur superbia, id est in elatione, et altitudine fumi ad coelum usque ascendentis : ita impietas in Israele primo stipulas et vepres, id est ignobiles, corripuit, deinde per al bores et cedros, id est nobiles et proceres, grassata omnia peccati incendio populata est, ut totum Israelcm sua noxa et culpa convolverit, ac proinde et eundem totum sua pœna, et hostili incendio ac vastatione convolvit. Ita S. Hieronymus (2).

Convolvitur superbia fumi. — Hebraice, *elevatione se secundum elevationem fumi*, *q. d.* Eorum superbia instar fumi dissipabitur et evanescet ; vel : Spina et saltus simul altissimo igne et feno involventur, ut dixi.

19. In ira Domini exercituum conturbata est terra. — Ostendit materiam paratam, causamque incendii, *q. d.* Crescente Dei indignatione, totus Israel involutus fuit fumo erroris, et obtenebratus cœcilate, flammis etiam passionum lotus corruptus et concussus est : adeo ut in reprobum sensum datus, faclus sit quasi esca et alimonium ignis fuluri, quo absumetur. Intellige ignem seditionum intestinarum, quibus et Israelii© inter se, et Judæi quoque postea corruerunt. De Judæis

(i) Similitudine eleganti explicat Propheta, qjam late impietas Israëlitos pervaserit flues, et quam misera omnia prostraverit. Cum magnam cladem aut infortunium icddisse significare volumus, ab igne atque incendio nomina mutuamus. Quia ab aliis saepe plurima, ab incendio uuiubi pauca, caque penaro tutabunt. (Rusenmulier.)

id docet historia Machnbæoruin, Josephi et Ilegosippi : de bracio id patet ex eo, quod servi in dominos insurgentes cos occiderint; ut cum Phacce rex occisus est ab Oseo, quod licet breviter transeat historia Ilcguio, tamen non est verisimile id sine cmdibus cl tumultu peractum esse. Postea quoque Osee voluit deficere ad Sua regem Ægypti, quod slatini ab aliis significatum fuit regi Assyriorum, estque indicium tunc fuisse dissensiones in braci, IV /kg. cap. xvm et ‘equent.

19 et 20. Vir eratri suo non parcet, et declinabit ad dexteram, — (j. d. Tanta erit Israelitarum tum rabies et crudelitas, tum fames, ut, sicut fera pressa fame sævit inter armenia, et modo a dextris, modo a sinistris pecus jugulat; itaci ipsi inter fratres et proximos suos grassaturi sint. Ita S. Hieronymus.

20. UNUSQUISQUE CARNEM BRACHII SUI VORABIT; Manasses Ephraim, — q. d. Quisque filios, fratres, et quosque proximos opibus et vita spoliabit, sicut stultos et insanos videmus in manus et brachia sua sævire. Fratres ergo et cognati vocantur caro brachii, quia hi sunt quasi unum corpus cognationis, et alter alterius est quasi membrum. Quare a Christo et a Paulo proximi nostri vocantur manus, pedes et oculi nostri. Sicut enim rami ex uno nascuntur trunco, indrque in diversa abeunt; et sicut brachia ab uno funduntur corpore, ita et fratres, filii et cognati ab uno promanant stipite, puta patre vel avo. Nota : Carnes alterius

comedere, aut sanguinem sitire, sjmbohim esf summi odii et crudelitatis.

Manasses Ephraim. — una tribus aliam. Has duas nominat, quia hi duo erant fratres germani, scilicet filii Joseph ex eadem matre geniti, inter quos solet et debet esse major conjunctio, quam inter uterinos, vel consanguineos tantum.

Simul ipsi contra Judam, — g.d. Ephraimitæ et Manassenses, qui prius odiis inter se dissidentes in mutuas cades ruebant, iidem postea conspirabunt more suo contra Judam. Hic est mos impiorum : sic fecerunt contra Christum Herodes et Pilatus. Sic tempore» Juliani Apostate Judæi et Gentiles contra Christianos. Sicnuncetolim contra Catholicam Ecclesiam lacerantes invicem bardici, ut notant S. Hieronymus et Rupertos hic.

21. Sed adhuc manus ejus extenta. — Tertia hic est versus hujus repetitio, qua transit ad Judam solum, 7. d. Vidistis supplicia decem tribuum, vos eorum exempla imitamini, nec terremini ; supplicia itaque graviora exspectate ab extenta Dei manu. Ita solet fieri : cum vicinos et proximos nostros perculit Deus, tunc vult resipiscere : si nolumus, nos quoque ferit. Hoc est quod dicitur Psa. lxx, 7 : «Dedisti metuentibus te significationem, Mt fugiant a facie arcus : ut liberentur dilecti tui, » scilicet emendatione sua consimilem pœnam evadentes. Sic Oseev, 8, Ephraim excitatur ad poenitentiam proposito supplicio urbium, quæ illi erant quasi a tergo, et jubetur eas respicere.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Transit ab Israele ad Judam, id est, a decem tribubus ad duas, quarum peccata arguit, cisque minatur Assyrium, scilicet Sennacherib : deinde, vers. 8, ipsum Sennacherib, qui sua» virtuti et sapientia tribuebat victorias, stuporis et amentia redarguit, eique exitium intentat, reliquiis vero Judæorum, vers. 2L l;òtrotationem pollicetur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et alii.

Allegorico Apostolus, Hom. ix, 27, hæc referi ad Judæorum reprobationem; ita tamen ut reliquia, id est, pauci ex eis credentes Christo, salventur (I).

1. Væ qui condunt leges iniquas : et scribes, injustitiam scripserunt : 2. ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei : ut essent viduæ

(1) In fino procedentis capitis, cujus senes non nisi vers. 4 hujus cap. x absolvitur, Propheta qui funesta tum Israelitarum, tum versus finem, Juda regno prodixit, divino) vindicte executionem spedalini descripserat. Hic infausta hujus vindicta) instrumento, id est Assyriorum regi et genii. vaticinatur.

Exponit igitur primo, ministerium Assyriorum nd cas» tiganlum Israelitas, ordinatum a Deo, vers. 5, 6 ; igno* ratum ub executoribus, 7.

Secundo. culpam ci insolentiam profidentin) superbion lis de viribus propriis, 8-tl ; jactantiæ exaggerantis fortitudinem et sapientiam nativam, 18,14; arrogantia* negantis Deo auctori gloriam debitam, 15.

Tertio, pœnam et ultionem a Deo decretam contra regem Assyriorum, variis imaginibus expressam, ii–15; contra principes illius ac militas, 16, 17; contra magistratus ejusdem ac subditos, 18.19.

Quarto, hujusce divina) vindicte fructum pro Judæis, qui non ultra spem su un in hominibus collocabunt, sed ex parte convertentur ad Dominum, turn (emporo Ezechte, tum tempore maxime Christi, et justificabuntur, 20-23; et liberabuntur tandem ab oppressore ac vindicabuntur, 24-27.

Quinto. Assyrios celeri adventu et victore exercitu Judæam percussuros, 28-31 ; et Hierosolymam spe jam devoratu- ros, 32 ; sed mox plaga terribili atterendo#, 33 et roboro omni et dominio exuendos, 34.

pi.rda eorum, et pupillos diriperent. 3. Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? el ubi derelinquetis gloriam vestram, 4. nr incurvemini sub vinculo, et cum interfecti^adatis? Super omnibus his non est aversus furor njus, sed adhuc manus ejus extenta. 5. Væ Assur, virga furoris mei el baculus ipse est, in rfanu eorum indignatio mea. 6. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiat prædam, et ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. 7. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita existimabit : sed ad conterendum erit cor ejus, el ad interneccionem gentium non paucarum. 8. Dicet enim : 9. Numquid non principes mei simul reges sunt ? numquid non ut Charcamis, sic Calano; et ut Arphad, sic Emath? numquid non ut Damascus, sic Samaria? 10. Quomodo invenit manus mea regna idoli, sic et simulacra eorum de Jerusalem, et de Samaria. **II.** Numquid non sicut feci Samariæ et idolis ejus, sic faciam Jerusalem, et simulacris ejus? 12. Et erit : cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, et in Jerusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Aísur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus. 13. Dixit enim : In fortitudine manus mete feci, et in sapientia mea intellexi : et abstuli terminos populofiim, el principes eorum deprædatus sum, et detraxi quasi potens iu sublimi residentes. 14. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum : el sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi : et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret. 15. Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea ? aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. 16. Propter hoc mittet nominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem : et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. 17. El erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamma : el succendetur, el devorabitur spina ejus, et vepres in die una. 18. Et gloria saltus ejus, et Carmeli ejus, ab anima usque ad carnem consumetur, et erit terrore profugus. 19. Et reliquiæ ligni saltus ejus præ paucitate numerabuntur, et puer scribet eos. 20. Et erit in die illa : non adjiciet residuum Israel, et hi qui fugerint de domo Jacob, inniti super eo qui percutit eos : sed innitclur super Dominum sanctum Israel in veritale. 21. Reliquia) convertentur, reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. 22. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo : consummatio abbreviala inundabit justitiam. 23. Consummationem enim et abbrevialionem Dominus Deus exercituum faciei in medio omnis terræ. 24. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum : Noli limere, populus meus habitator Sion, ab Assur : m virga percutiet te, el baculum suum levabit super le in via Ægypti. 25. Adhuc enim paululum modicumque, et consummabitur indignatio et furor meus super scelus eorum. 26. El suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum, juxta plagam Madian in Petra Oreb, et virgam suam super mare, et levabit eam in via Ægypti. 27. Et erit in dio illa : Auferetur onus ejus de humero tuo, et jugum ejus <le collo luo, et computrescet jugum a facie olei. 28. Veniet in Aiath, transibit in Magron: apud Machinas commendabit vasa sua. 29. Transierunt cursim, Gaba sedes nostra : obstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. 30. Hinni voce tua, lilia Gallim, allende Laisa, paupercula Anatholh. 31. Migravit Medemena : habitatores Gabim, confortamini. 32. Adhuc dies est, ut in Nobe stetur: agitabit manum suam super montem üliæ Sion, collem Jerusalem. 33. Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam m terrore, el excelsi statura succidentur, el sublimes humiliabuntur. 34. El subvertentur condensa saltus ferro : el Libanus cum excelsis cadet.

i. V« Qvi comjuxt Legis IMQUAS. — Sanche» L'ndequædainexeinplariuJesteLyranojhfi'cverba referunt ad lincia capitis noni : capul vero mr

cimum inchoant a vers. 3. Melius alii interpretantur de Juda : sic enim omnia hoc capita erunt connexa. Taxat ergo Judæorum sub Achaz et Ezechia injustitiam, qua pupillos et viduas deprædabantur» et suis furtis atque calumniis leges ini-
•qos prætendebant.

Alh orice, taxat Judæorum tempore Christi impietate.». qui p r Corban , alia-que pravas tradition* s, cl legis interpretationes cogebant homines hei legem prævaricari; ila S. Hieronymus et Cynlh.s, quique post Christi mortem multa maligne contra eum finxerunt, ejusque fideles calumniati sunt. qui denique valde impia statuerunt contra Christianos m suis synagogis, cosque crudelissime sunt persecuti, testo S. Justino *Contra Tryphonem*.

3. Quid facietis in uii. visitationis (id est punitio-
tionis, qua Deus gladium ultionis ct) calamitatis
de longe (id est ex Assyria) venientis, — id vestram iniquitatem distringet?

Ubi derelinquetis gloriam vestram? — opes scilicet, status et pompam, in quibus gloriamini, </ d. Quid tunc vobis opes male parle, quid honores, quid officia proderunt? nam hæc omnia diripiet vel evertet hostis.

Tropologice Nazianzenus, et ejus interpres Nicetas, oratione *De Plaga grandinis*, hæc refert ad peccatores et ad extremum judicium.

Nota hic sycophantiam OEcolampadii. Foedis-
sime, inquit, ad firmandam suam sedem et primatum hoc loco Antichiustus abutitur, cap. *Aliorum*, ix, *Quast.* II. Sic appellat S. Symmachum Papam, qui canone illo (quem hatet etiam in Ennodii libro), cum dixisset Romanam Sedem a nullo mortalium judicari, sed solius Dei subesse iudicio, subdit, de hac Sede Petri per Prophetam prædictum videri : «Si hæc humiliabitur, ad cujus confugietis auxilium? ubi derelinquetis gloriam vestram? » Quod dicit, quia censebat id quod Propheta de alia re dixerat, accommodari posse Ecclesiis singulis, quibus, si refugium ; d Sedem Romanam tollatur, omnis refugii in terris spes sublata est : tolleretur autem, si Romana Sedes ab hominibus esset iudicanda; isti enim hominis rursus ab aliis essent iudicandi, et isti ab aliis, et ita in infinitum iret appellatio. Non vero hoc dixit Symmachus, quod vellet hunc esse sensum Prophulro litteralem. Tò enim prædidwi, ample sumitur: verba enim S. Scripturæ quia omni artati, homini et sexui scribuntur, hinc dicuntur prav diccre id quod apte cuque tempori et artati congruit, eiquo adaptari, et do eo dici potest. Quid ergo queritur sycophanta? an illi solus Symmachus est Antichi istus, cum tol alii Pontifices sanctissimi, ut Innocentius, Golasius, Anlherus, Nicolaus, Sixtus idem professi sint, ut habetur eadem Quæstiono?

4. Ne incurvemini sui vincilo. — Id est cavete ne captivi abducamini : captivi enim colla subdunt jugo, cl catenis gravati curvi incedunt. Est metalepsis.

5. Vjb Assur ! — Vatablus vertit, *heus Astur! q. d.* O Assyrii! venito perditum regnum Judæorum; ut hebræum HH *hai* sil adverbium hortandi, vel vocandi. Melius Noster, Septuaginta et Chaldæus *hoi* vertunt tœ : min dur enim Assyriis cladem duas ob causas. Primo, quia licet ipsi essent virga et flagellum Dei, tamen casftgationem Judæorum, quam Deus juste intendebat, ipsi tyrannice executi sunt, nec Deo, sed suæ ambiDoni servierunt *Secundo*, quia limites ultionis a Deo designatos transgressi sunt, plusque wevkrunt in Judæos quam eis a Deo erat concessum. Similem enim ob causam ait Zacharias, cap. i : «Ira magna ego irascor super gentes opulentas ; quia ego iratus sum parum, ipsi vero adjuvi runt in malum. » Ubi nota Dei humanitatem et clementiam, qui prius vœ in Assyrios, quam in Judæos ab Assyriis puniendos intentat.

Assib. —Ad blteram intelligit Sennacherib et Assyrios (I), qui fut r^git quasi virga et securis, ut ail vers. 15, qua Deus utebatur ad puniendam et excindendum alias gentes : nam verba ejus tumida vers. 8, similia, imo eadem 'uni cum verbis Sennacherib IV hej. xix, 13. lia S. Basilios, Hieronymus, Cyrillus, Haymo et alii.

Allegorice, Assur fuit Titus, Adrianos et Romani, a quibus Judæi ultimo excidio sunt obruti. Ita Justinus *Contra Tryphonem*, S. Chrysostomus,

(i) Carmen line ad earndem Aliasi æutem, qua carmina superiora edita fuerant, esse referendum, Vitnnga c>n<ct hac potissimum ex causa, qtiod in co haud pauca iis quæ ūi antecedentibus dicta fuere, similia deprehenduntur ; velati si conferas vers. 14,15,16 cap. x, cum cap. vtu, vers. 8, 9, to ; porro cap. x, vers. •, cum cap. vm, 1-4, et cap. X, 17, cum cap. ix. i. Verum ex uohis .aut alienus vocis et locutionis siinihludioe, qu c iu duobus carminibus deprehenditur, non sequitur ex uno eodemque tempore edita esc? Sa anam h : vaticinio edilo jam tai&e excisam, aperto indicatur vers ii, ubi uou quidem Propheta (ut dici possit, ex styli prophetici consuetodino, prelerilum tempus hic adhiberi ioco futuri), sed rex Assyrium ipse p/luilnin in expugnatione Sainanæ demonstraui nactans, cl ex ea superidenç, luquit : *i** non iicth pci Samaria! el ruouf* il fut dits.* jZr [acere li* ccbit Uierwotyinfo. eortunque idotii* quæ verba arguunt, do ea Samarlas expugnatione esse sermonem qua Lrao-litæ m captivitatem fuere obducti, idolis e ?rum desii nulls ; ex cujus expeditionis successu Assyrius majora a-ibuc ausurus, idem excidium intentai at Iherusulyulis et templo Samaria vero expugnata est anuo ii ku.* x xiu (vid. II *neg.* ivit!, 9, 10). Haud longo posi tempore, cum illius ruina adhuc iu recenti memoria es-ct, et Judæi camdem ab Assyriis calamitatem wbi metuerem, videtur hoc vaticinium editum, quo suorum animos spe divini auxilii vales erigit. Scnieniiæ eorum qui beccarmeli ad id tempus relerunt, quod proximo prwcessil reditum Assyriorum ex A'gyptio, Sancheribo duce, circa finem anni Hiskia decimi quarti, quibus et nos olim aa cessimus, Gcsenius vere monet obstare descriptionem adventantis contra Judxam Awyriordm exercitus (wre. 1S el«cqq») ab Aquilone, nun ex Meridie. (Rosenmuller.)

Nolemus lamen, omnes fere interpretes lune pn jdie* uam de iidehui&ima Seiuucbtnbi contra iln lusolymaiu expudiliunc; >iiiiu EiecbLu decano quarto, uilclbgero.

oratione 2 Contra ludios, et fuse Leo Caslrins.

*Symbolice, superbii** Assur est diabolus, qui calamitatibus afflixit Christianos, et in dies affligit Ecclesiam Christi, idcoque ei Heus mnalur iudicium extremum, et pœnam ignis æterni. Ita Nazianzenus supra, Orígenes, boni. It in *Numerus*; Eusebius, lib. IV *Demonstr.*, cap. ix; Hilarius in *Psalm*, civili, littera ain.

Tropologice, Assur virga furoris Dei est Turea, et quivis tyrannus. Sic Attila rogatus a S. Lupo Trecenti Episcopo, quis esset? « Ego, inquit, sum AHilarex Hunnorum flagellum Dei. » Sic Tamerlanes, *rotila*, Hunni, Gothi, Waridali fuerunt flagellum orbis. Sic peccantibus Hebrœis Deus quasi flagellum in eos immisit, nunc Chusan *Basathaim* regem Mesopotamia?, *Judie*, cap. in, 8; nunc Eglon regem Moab, *ibid.* vers. 12; nunc Jabin, regem Chanaan, *Judie*, iv, 2; nunc Madiantitas, *Judie*, vi, 1; nunc Philistæos, *Judie*, xiii, 1. Sic Nabuchodonosor vocatur « malleus universas terne, » *Jerem.* i, 23.

Virga furoris mei. — Mali sunt virga et instrumenta, quibus Deus homines, maxime quos diligit, punit et exercet, permittendo, et laxando habenas eorum polentine, cupiditati et sæviliæ; non ergo Deus tyrannidis et peccati csi auctor, ut vult (Ecolampadius, sed permissor et director.

Nota: Assur dicitur *virga* respectu filiorum teneriorum, *baculus* autem respectu peccatorum obstinatorum: dicitur « virga furoris, » quia Deus eo non utitur, nisi valde iratus. Hoc est enim quod ait: « In manu ejus indignatio mea, » 7. d. Ejus manu, opera et armis indignationem meam exsequor, et peccata ac peccatores ulciscor.

6. Ad giniem fallacem. — Ad Judæos, qui loti ex hypocrisi conflati, fidem mihi datum loties fefellerunt, ac mentiti sunt se me culturos, et mea præcepta observaturos, cum ea negligant, et idola colant, quibus proinde justo furore succensens mittam hanc virgam. Ita S. Hieronymus. Unde sequitur:

Et contra populum furoris mei (contra Judæos quibus furor meus irascitur) mando illi, ut auferat spolia. — Nota: Dei mandatum, jussio, præceptum, vocatur omnis ei quævis Dei providentia, atque allissimum ejus dominium et imperium, quo *primo*, res et voluntates omnes, etiam impiorum, continet, comprehendit, arctat, vel laxat; *secundo*, quo eas in se malas in hinc potius partem et gentem, v. g. ad Judæos invadendos potius, quam Egyptios, agit et dirigit; vel effective per diabolum, vel objective per se, objiciendo scilicet eorum menti ea, quibus per præscientiam conditionatam pro scit, eos in hanc partem se sponte et libere inclinatuos; *tertio*, quo hæc omnia ordinat ad justam impiorum, v. g. Judæorum, castigationem; consequenter impii tyranni, v. gr. Assyrii, iisdem de causis vocantur virga, securis et arma Dei vindicis. Sic

David, II /Irg. xvi, ait: « Dominus præcepit ei (Semci), ut malediceret David. » *Præceptd*, id est ordinavit sua providentia ad mei punitionem, qua eum maledicere paratum permisit, ut suam maledicentiam in me evomeret, ad puniendum meum adulterium et homicidium. Ita Hugo Victorius, tract. I *De Sacram*, part. V, cap. xxvii et XXIX. Vide *Canon*. XXX.

Ponat illum (populum Judæorum) in conculationem. — Quidam exponunt, ut solum calcet, non vero absumat. Melius alii, *q. d.* Ut sic prosternat dejiciat et conculcet, uti solent calcari stercora, lutum et res vilissima?. Sic dicitur aliquid removeri, vel succidi, sicut limus aut sterquilinum, III *Begum* my, 10. Item esse vel fieri stercus terne, *Psalm*, lxxxii, II.

7. Ipse autem non sic arditraditur, — scilicet quod ipse tantum sit virga mea ad castigandum Judæos aliasque gentes; nam ipse volet eas omnino delere, putabitque suis viribus, se auctore, non a Deo hæc fieri, it sequitur:

Symbolice, hæc omnia apte conveniunt diabolo, cujus insatiabile est odium contra Deum, et proinde contra totum genus humanum. Unde de eo ait Job, cap. xi, vers. 18: « Ecce, absorbebit fluvium, et non mirabitur: et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus; » in qua; verba vide S. Gregoriani et Philippum Presbyterum (1).

9. Numquid non ut Ciiucamis? — En quam superbus « projicit ampullas, et sesquipedalia verba, » *q. d.* Numquid non ego Sennacherib Charcamis excidium attuli, atque Emath, aliasque munitissimas urbes, quin et Damascum et Samariam expugnavi pari fortitudine et felicitate? Quid ergo obstabit quominus Judam et Jerusalem expugnem?

Septuaginta pro *Charcamie* vertunt, *regiones quæ sunt supra Babylonem, q. d.* Numquid arma mea non protuli supra Sinum Persicum ultra Carmaniam? Ha quidam. Sed pneslat cum S. Hieronymo, per *Choreamos* accipere urbem Syriæ, ita dictam, silamque ad ripam Euphratis.

Sic Calano. — Supple, a me expugnata est. « Calano » urbs est prope Babylonem; postea djeta est CL siphon, fiilque regia Parthorum, teste

(1) Vers. 9. « Numquid non principes mei simul reges sunt? » Perlinet id ad majestatem et amplitudinem imperii. Possunt autem verba duplici sensu accipi: vel Satrapes sive procere*, quos reges Assyriæ gentibus a se devictis imposueram, esse regia pnsditos polestate, quemadmodum velus Persicum regnum, referente Taliario in *den I undgruben des Orients*, ab Hl de Hammer editis, tom. I, pag. 3, not., in septem magnas provincias divi sum erat, quarum præfecti regum nomen et diadema gerebant; vel se, ut regem magnum subjectos sibi habuisse minores plûtes, fiduciaros et tributarios. Solebant enim reges Orientis ob id maxime superbire, quod ipsis imperarent regibus; unde pxiXûç, reges magni (quo l nomen Sennacheribo tribuitur a Rabsake, II *Ilg.* XVIII, 19), et pziAiî; jîxiAiiv dicebantur. Conter *Kzech.* XXVI, 7, et ad eum locum not. *Daniel.* j1, 37; *Esdr.* vu, 12. (Rosenmuller.)

Plinio, lib. VI, cap. XXVI. Septuaginta docent juxta hanc urbem fuisse (edificatam turrim Babel; et recto dicunt *jineta*, quia Ctesiphon a Babylone tertio tantum million est dissita; qua de causa Nazionzenus, *orat.* 7, turrim Babel vocat turrim *Catanes*. Calane diversa fuit a Seleucia, licet aliqui lias duas urbes confundant ex male intellectis verbis S. Hieronymi.

Porro ne credas Annio Vilerbiensi, qui Babylonem scribit uno murorum ambitu integram tetrapoliin, sive quatuor ingentes urbes conclusisse, nimirum Babylonem, Arad, Acbad et Chalanne; nam Chalannein distinctam fuisse a Babylone docet S. Hieronymus in *Locis Hebraicis*, et Plinius, lib. VI, cap. xxvi.

Et ut Arpha», sic Emath, — *q. d.* Tam Emath quam Arphaxad a me subacta est. *Arphad* urbs est non longe a Damasco, de qua Jerem. xlix, 23. Mendose pro *Arphad* Septuaginta habent Aratiam.

Emath est duplex: una minor, quæ postea dicta est Epiphania, de qua *Amos* vi, 15; altera major, quæ postea dicta est Antiochia, quam Josephus, lib. III *Belli*, cap. i, scribit fuisse metropolim Syriae, et inter omnes Romani imperii urbes tertium obtinuisse locum. De hac videtur loqui Isaias.

10. Quomodo invenit manus mea regna idoli. — *q. d.* Sicut regna Gentium idolis dedita, quæque magnam colebant idolorum multitudinem, mihi, iis etiam multis, subjeci, itaque videor non tantum regna, sed et deos tutelares ac numina eorum mihi subjugasse: ita pariter Jerusalem, ejusque simulacra ac Samariæ, si quæ restant, mihi subjiciam, nec poterit per ea a manu mea liberari; præserlim quia Samariam jam subegi, ac pleraque ejus simulacra abstuli: quidni ergo idem faciam Ilierosolymæ, quæ eosdem cum Samaria deos et simulacra colit? Hoc enim putabat Sennacherib, eo quod Samarilæ et Judæi ab iisdem patribus et patriarchis prognati essent: eratque ex parte verum; nam Achaz idola in templum invexerat, IV *Jleg.* xvi, 15; sed ea jam sustulerat ejus illius Ezzechias, IV *Beg.* xvm. 4.

Nola fastum tyranni, cum ait: a Invenit manus mea, » *q. d.* Adeo facile regna expugnaui, ut non digner vocare expugnationem, sed inventionem quamdam obvia* prædæ. Simili faslu ait Mezentius apud Virgilium:

Dextra mihi deus, et telum quod missile libro.

12. Er erit: cum impleverit Dominus cuncta opera sua. — Cum per Assyrios obsederit et afflixerit Jerusalem, atque ex ea opes et spolia extulerit, IV *flej.* xvm, 15, *q. d.* Cum usus fuero virga Assur, caque flagellavero Judæos, tunc virgam ipsam in ignem conjiciam, uti faciunt parentes liberis flagellatis.

Visitatio super eructum magnifici cordis. — Id est, super cogitationes et opera superbissimi

cordis Sennacherib: hæc enim sunt « fructus cordis, » sicut arboris et radicis fructus sunt folia et poma. *Gloria vero altitudinis oculorum* est elatum supercilium. Oculi enim elati certi sunt indices arrogantis et superbi animi. Hinc collige quantum homo possit in his, ad quæ quasi instrumentum a Deo destinatur; quod si ulteriora tentât, frustra laborat, imo sibi sæpe perniciem conciliat, quia Deum non habet fautorem, nec auspicem. Ila Sennacherib regna, ad quæ a Deo destinabatur, devicit; sed ubi Jerusalem, contra Dei voluntatem, evertere voluit, ab Angelo percussus est.

Detraxi. — Septuaginta verlunt, auso», id est commovebo, concutiam. Ita S. Basilius, Cyrillicus et alii; perperam ergo Biblia Regia legunt *vú-n*», id est persuadebo.

14. Et invenit quasi nidum manus mea, — *q. d.* Tam facile et cito regna subegi, quam ova vel pullos in nido colligit rusticus, qui cum implumes sint, strepere nequeunt, nec matres ei pennis obsistere, aut ore oggannire audent: ita et nemo contra me, measque victrices copias hiscere aut mutire est ausus.

Universam terram (universæ terræ opes et populos) ego congregavi. — Opes depredando, populos subigendo.

Aperiret os, et ganniret. — *Gannire* proprie est vulpium; dicitur tamen et de canibus, cum claro ululatu dolorem aliquem gaudiumve testantur: inde ad aves transfertur (uti hic), ul *gannire* idem sit quod garrire; et hoc significat Ilcbræum «p£»o *metsaptseph*, et Græcum «proîtCuv. Denique et ad homines translatus est. Unde Terentius in *Adelph.*: a Quid ille gannit? quid vult? n el Persius, *satyra* 5:

Stat contra ratio, et secretam gannit in aurem.

Porro *gannire* hic sumitur pro oggannire, id est obstrepere et obsistere. Sic enim oggannire solent vulpes et canes advenis et peregrinis.

15. Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secatur in ea? — Increpat superbiam et stoliditatem Sennacherib, sibi suisque viribus tot victorias attribuentis, *q. d.* Non tuis viribus hæc perada sunt; ego te ut instrumento usus sum. Quid stolidius, quam si securis dicat secanti: Ego sum quæ xirlute mea lignum dolavi? si serra dicat serranti: Ego per me lignum serravi? si baculus per se immobilis dicat verberanti: Ego me sustuli in altum, elisios omnes verberavi? Cur ergo tu, o Sennacherib! cum tantum sis securis, gladius et instrumentum (licet animatum et hum>num) voluntatis et ine Dei, superbis, et tibi tot victorias adscribis? Deus enim est, qui tibi dedit vires, animos, milites, felicitatem et victoriam; Deus est, qui melum et pavorem iniecit Judæis aliisque gentibus, ut tibi non auderent resistere. Rursum, Deus luis armis non eguit, potuit perse, potuit per u'ios, potuit per solos culices et era-

bronze perdere Judæos, siiosque hostes, *uti per*
eos perdidit Chananæos, xiv, 21.

Vm 16 16 PrOPTFR HOC MITTE1 DOMINATOR DOMütOS
EXERCITUIM IN PINGUIBUS EJUS TRM ITATEM, — id csi
pingues, torosos et Validos milites Sennacherib
faciet macros, debiles el imbecilles, quando eos
per Angelum cærtd, IV Reg. xix (I).

Et subtus gloriam ejus succensa (tenuitas et ma-
ries Assyriorum, quæ præcessiQ ardent quasi
combustio ignis, - - g. d. Consumam gloriosum
exercitum Sennacherib, perinde ac consumuntur
fascis et Mipufn, si eis ignem subjicias. Tradunt
Debrai, teste S. Hieronymo, ex ejus exercitu de-
cem *tantum* evasisse, et corpora militum feriente
Angelo occulto igne, illæsis vestibus et armis,
esse exusta.

VcM.n. 17. Et erit limen Israel in igne, et Sanctus
ejls in rlamma.—Lumen Praelis, et Sanctus ejus
ed Deus vindex, qui a Moyse et Paulo vocatur
* ignis consumens; » sicut enim sol hos lumine
suo recreat, illos æstu torret, ita Deus bonis est
lux et gaudium, malis esi ignis comburens. Vel
certe est Angelus Dei, qui percussit centum et
octoginta tria millia Assyriorum, idque occulto
igne, flamma et tabe, si credimus llebræis; vel
igne, id est clade velocissima, efficacissima et
quad ignita, quæ tota castra pervasit. Adde cum
Forerio Prophetam alludere ad ignem ccelo lap-

(1) Subjicitur pœm arrogantia» regis Assyriorum, va-
nis imaginibus expressa. Et primo quidem, dnm fiorerei,
et victor aliorum regna invaderci, vales eum comparat
corpori pingui, cui fcilicet integra sunt vires, quas solei
amittere, dum in maciem et tenuitatem, ex aliquo morbe
aut inedia devenit.... « Et subtus gloriam ejus succensa
ardobit, » etc. Altera metaphora est petita ab igne exer-
citus egregie instructum brevi tempore devoraturus et
consumpturus. (ItoscmnuUrr.)

«Dominus exercituum. « Qui titulus Deo hic adscribitur,
m dgniflretur successus ornues et victorias, sive As-
syrii, m\c aliurum.a Domino fuisse. « In pinguibus ejus,»
vel < in pingues ejus, n vel «principes,» ut *Jud.* ni,29.
Vide *Pïaitn.* lxxviii, 31, collatum cum *Psahn.* evi, 15.
P. i omnes. Sui tnahm hic intoltigi vastum et numerosum
ejn« exercitum, qui hio animali pinguissimo confertur.
Hebr. in *pinguedlnet ejus.* « Tcnuitaljin, » vel *maciem*,
id est, vol m»>rtm, vel inopiam earum rorum quibus
fidebat, ▼ g., opum, ptentlm, etc. Exercitum perdet
per angelum. F. maximis copti* pandsMun evadent. « Et
subtus gloriam (vel *subter* locum jhrfrr) ejus, » Id e>t,
exercitus quo ips* gloriatur. Et *in luco gloriile ejus*, rivo
tuce; nempe, in loco in quo gloriabitur Assyrius; vel,
Bbi gloria Dei habitat; hoc est, ante mania Jerusalem.
« Succensa, b etc. Alludit ad vetustum morem combu-
rendi corpora defunctorum (vide II *Paraltp.* xxi, 19),
mxximn cum magno numero strata et insepulta jacerent,
unih infectionis periculum essi. Vide *hai.* lxvi, 2« ;
FrrrA. mix, 9,10. Vel alludit ad combustionem sylvæ,
ut PmIm. Lxxxiii. 15. Sed prius malo. Significat perieni
qui Ao^rn enecabuntur, in qua corpora e rum affiata
rive «iderauermi, ac in ciñen* conver i; ila tunen ut
verte* er nm (qua* hic *gloria* vocantur, tum quod Assy-
rii* glorum erant, icrA. xxiiu, W ; tum <pmd cis humi-
M» gloriari tnfeu, vid@ *Psalm*, xeni, i; imh/i. vi, 29)
fiHuBeaent, tieni idi*, Levii. x, 5, ut splniaearom Ju-
da cAdrmoL (Synopsis.)

sum (ut patebit cap. xxxr, vers, ult.), qui in tem-
plo pérennisai! sacrificia comburenda alebatur:
quasi hic ignis sacer, cultas Dei *et* religionis vin-
dex, instar columnm ignis quæ Hebræis erat bici
et gaudio, ÆgyptHs terrori et caligini; Judæis
sanctifie itionem et liberationem, Assyriis vastita-
tem intulerit, c templo in eos quasi insiliens;
quia scilicet Deus in templo hoc et igne habitans,
in cos instar ignis insiluit. (Inde subdit:

Succendetur, et devorabitur spina ejus, et vb-
pres.—Id est milites Assyrii, tam majores quam
minores, ab Angelo occidentur.

18. Et gloria saltus ejus, et Carmeli (id esi Vcn.il
duces et principes exercitus), ac anima usque ad
carnem (id est omnino, sive loti), consumetur,—
tum morte præsentis, tum æterna gehenna» (2).

Ubi nota : Metaphorice sicut *ignetn* vocavit pia- Sylvivo
gam Dei, sic *saltum*, sive sylvani vocat consti-
pationem armatorum militum Sennacherib, qui
cristis, galeis et hastis densissimam sylvam re-
ferebant. *Carmelum* vocat, vel eosdem armatos
armis suis speciosos, vel copiosum commeatum,
et omnium rerum abundantiam in eorum cas-
tris. *Carmelus* enim ob loci fertilitatem et amœ-
nitalem in proverbium abiit, sicut apud Latinos
Thessala tempe, aut *Hesperidum horti*.

Eusebius, lib. II *Demons*, cap. xl, hæc accipit
de totius Judææ incendio sub Adriano.

Allegorica, significatur hic incendium peccato-
rum, qui in die judicii igni æterno tradentur,
juxta id quod dicitur cap. lx, vers. 19, Domi-
num justis futurum in gloriam et lucem sem-
piternam, et cap. lxvi, vers. 15, perfidis ven-
tuum in igne, et increpationem ejus in fiamma
ignis, et vers, ult., ignem hunc eorum non ox-
slinguendum.

Symbolice S. Athanasius, lib. *De Incarnat. Chri-
sti*, sub medium, dicit Christum esse lucem, Spi-
ritum Sanctum esse ignem; quasi loquatur Isaias
de igne Spiritus Sancti, qui infesto Pentecostes
descendit, et corda discipulorum accendit; Ju-
dæorum vero incredulitatem et scelera coarguit,

(2) Hieronymus hic *carmel* pro nomine proprio
montis notissimi habet. « Quomodo saltus, inquit et Car-
melus qui est mons in Galilæa nemoribus conduis, suppo-
sito igne velociter coucrematur ; sic ab anima usqtio nd car-
nem omnis Awyrl» gloria consumetur. Placet hacfcicntenlia
Galikcro quoque qui iu *Annat. Anglic*, dicit : « Vorsin his
verbi r spii.i Dens ri.uioncs illas Assyrio, *hui.* xxxvñ,
24, de inva lend - Libano et Carmel, montibus Israelilicis;
i u vero tui Libanus et Carmel aule excidentur. » Ap-
lin vero litu<l dnhle *Carmel* hic pro sylva speciosa et
amana accipitur. Scilicet mons Carmel olivetis et sylvis
d< t s imis vestitus est. Vido géographes et itineraria,
H ny -pii ad *J r-* . w. m. «Ipso, Inquit,
Uarmeln-, «pii mari imminet magno, nleis c nisitus et
arbustis, vineisqoc condonáis ».....«ab animi mque ad
carnem, id est penitus, dictio proverbialis. Non sali* qui-
«L'in Lrc convenit montisel sylvæ arlmribiis * i virgultis;
v«» u n c<t sermo do hominibus perituris, quorum aiu-
husl » carne vita perit. Ikorow; et itxScgi; cumpariilionis
nwentnr. (Rosenmuller).

enqite in pmnitonlibus et conversis exussit. Unde Septuaginta vertunt : *Sanrtifirahit earn in igne*, quia, ut ad litteram explicat S. Augustinus, lib. IV *Qwest. incap. xxx. Ymncr.*, correptio et pœna unius alios admonet, et facit sanctiores.

Et erit terrore profugus. — Fugit enim hac clade ab Angelo accepta Sennacherib, et paulo post occisus est a suis filiis Adramelcc. h. cl. Sarasar, IV *Deg. xix. Vatnblus* vertit : *fiat ut pulvis teredinis*; alii, *erit quasi dissolutio signiferi, q. d.* Tanta erit clades, quanta esse solet in exercitu cuius vexilifer cecidit, ac vexillum captum aut dilaceratum est; tunc enim dissolvuntur milites, et creduntur ac diffugiunt. Septuaginta vertunt, *et erit fugiens quasi fugiens*, id est plane et omnino fugiet, totus erit fugibundus instar exercitus fugientis. Videntur ipsi pro D1D23 uñsosos, id est in liquefactione, hoc est *in pavore*, quo deficit et quasi liquescit animus ac vires, legisse D'. DJD *kinsos*, id est *quasi fugiens*. Legendo *kimsos*, uti passim legunt, optime et planissime vertit Noster : « Erit terrore profugus. » Unde cap. xni, vers. 7, pavorem Babylo-niorum describens : a Omnes, inquit, manus dissolventur, et omne cor hominis contabescet; » hebraico est idem verbum quod Lie, scilicet DO mas, vel *masas*, id est *liquefiet*.

19. Et RELIQUIA? LIGNI SALTUS EJUS FRÆ PAUCITATE RUJIERARUNTI R, ET PUER SCRIBET EOS, — *q. d.* Adco pauci post hanc cladem supererunt ei milites, ut puer possit eos describere, eorumque catalogum facere. Hebraei, ut dixi, tradunt decem tantum superfuisse; sic enim pueri super digitos numerare possunt decem.

Nota : Tô *numerabuntur*, hebraico est *numerus erunt*, id est pauci erunt. Sic enim Hebrei *viros numeri*, vocant viros paucos; quod enim numeramus, exiguum est. Undo Poeta : « Pauperis est numerare pecus; » divites enim qui innumeras habent opes et pecora, ea non numerant. Longe aliud Latinis est *numerus esse*; significat enim esso hominem nihili, ut :

Nos numerus sumus, et fruges consumere nati.

20. Non abjiciet rfsiruum Israel. — « Residuum braci et Jacob » vocal residuos Il'breos Jtcobi posteros, sive illi Judæi sint, sive Samaritre, *q. d.* Residui ex clade Samaritæ æqne ac Judææ, videntes stragem Sennacherib, amplius non in eo qui eos percussit et vastavit; sed in Deo spem suam collocabunt, idque « in veritate, » id est vere, sincere et firmiter, non tunc, non timido et vacillanter. Alludit ad Achaz. cumque perstringit qui timens Resin et Phacee invocavit opem Assyriorum, IV *Ilrg. xvi, 7.*

21. Reliquia convertitur. — Hebraico est Scar *Jasub*, quod erat nomen filii Isaïæ, uti dixi cap. vu, vers. 3; eo enim alludit, ait S. Hieronymus. Significat ergo reliquias paucas Jtiddæorum, quæ stragi huic superfuerant, quasque figurabat et significabat nomen filii Isaïæ, ad Reum esse convi-

tendas. (nam tempore Ezechiae, uti explicant S. Hieronymus et Cyrillus, tum maxime tempore Christi. Sub Ezechia id factum esse patet. II *Paral. xxx, 7* illi sequent, et de eo loqui Isaïam putant ex antecedent. et sequent. Antecedit enim : « Non adjiciet Israel inniti superno qui percutit eos, » id est super Assyrio; sequitur : « Propter hoc, etc, noli timere, populus meus, ab Assur. » Sub Christo id esse factum patet, Bom. ix, 27. Avolat Propheta, vel potius extendit se a typo ad anlitypum, scilicet nunc Ezechia ad Christum; ulerque enim fuit liberator et salvator reliquiarum Israelis.

22. Quasi arena maris. — Alludit ad *Genes. xxn*, ubi Deus pollicetur Abrahami semen, id est posteros, tum secundum carnem, Inim secundum fidem et spiritum, sicut arenam maris innumerabiles. Sic enim fuerunt tempore Ravidis et Ezechire astragem Assyriorum; per eam enim abbreviati et pauci facti sunt, adeo ut una die a rege Israel ex Judæis cresa sint 120 pugnatorum millia, et 200 millia captiva abducta, II *Paral. cap. xxvni*; non pauci etiam cresa sunt a Teglatphalasar, et a Sennacherib.

Consummatio abbreviata inundabit justitiam. — « Consummatio, » id est consumptio, hoc enim est Hebraicum *p'b3killaion*; « abbreviata, » id est ad breves, id est ad paucos, redacta; hebraico enim est *pin rharuts*, id est concisa, accisa. Sic dicuntur 70 hebdomades abbreviate, id est pauciores decreta, *Daniel. ix, 24.* Sic et Christus ait de persecutione Antichristi : « Nisi breviati, » id est pauci facti, « essent dies illi, non salvaretur omnis caro. » Est enallage quantitatis; ponitur enim continua pro discreta, brevis pro paucis. Sensus ergo est, *q. d.* Tempore Ezechire vastatio illa Assyriorum, quæ plurimos Judæorum consumpsit et abbreviavit, id est paucos fecit, faciet ut in paucis reliquiis superstitum abundet justitia, cosque hac clade et terrore ad Reum Reique cultum compellet. Fri'ide ergo et impertinenter Marloratus *charuts* vertit *decisa*, id est *decreta*. Re paucitate enim Judæorum hic agitur, non de Dei decreto precise.

Allegorico, quod maxime intendit hic Spiritus Sanctus, *q. d.* Faciam consummationem, id est finem, et quidem brevi, Judaismi et Judæorum per Titum et Romanos; ita tamen ut abbreviali, id est pauci, ex eis convertantur ad Christum; et tum justitia, quæ ex fide Christi est, inundabit, exuberabit et propagabitur per omnes gentes. Hic sensus plenus et adu-qualus est juxta nostram Versionem; undo consequenter

Secundo, Sanchez sic explicat, quasi prædicat Isaïas exiguum illum numerum, quem primitive Ecclesia; Christi adjungi et Judæorum natio, fore sane ssumu. nam « consummatio abbreviata, » id est parvus ille Judæorum Christi credentium numerus, qui redactus est pono ad consumptionem, et ad nihil, « inundavit, » id est exuberantior stillavit et diffudit, « justitiaui, » *q. d.* Paucitas

Ha abundavit illustri sanctitate, et perfecta justitia.

Tertio, alii, *q. d.* Illa paucitas Judæorum Christo credentium et salvandorum in tanta non credentium et reproborum multitudine, ostendit quanta fuerit Dei justitia, qui propter tot tantaque peccata tantam abiecit multitudinem, et tam paucos assumpsit, *q. d.* Justissime reprobatis aliis plurimis, pauci *ex* eis salvabuntur. Ita Forerius hic, Salmeron et Gabriel Vasquez, ad *Rom.* ix. Huic expositioni favet versio Septuaginta, quam sequitur S. Paulus; habent enim, *verbum consummans, et abbrevians injustitia*, de quo plura mox. Favet et versio Syriaca, quæ sic habet, *amputavit, decidit, traxit* (syriace Èpa geraph, id est *verrit, scopavit, inundatione devolvit*, uti fluvius inundans solet devolvere et abstergere sordes) *in justitia*; et Arabica et Antiochena, *et decedet judicium veritatis, propterea quod visitationem et judicium faciet Dominus foriis in universa terra*; et Arabica Alexandrina, *verbum in veritate adimplebitur et decedetur injustitia; quia Dominus fortis descendere faciet perditionem in eos qui sunt in terra*, ili ergo omnes per justitiam videntur accipere justam vindictam, qua Deus consumpsit et occidit gentem Judaicam.

Quarto, « consummatio abbreviata, » id est pauci credentes, puta Apostoli, mundabunt justitiam, id est instar fluminum, inter Gentes fidem et justitiam dispergent. Hic sensus, uti et secundus, valde appositus est.

23. CONSUMMATIONEM ENIM ET ABBREVIATIONEM DOMINUS, etc., faciet. — Septuaginta, tam hic quam vers, præced., et ex iis S. Paulus, *Rom.* ix, 27, vertunt, *verbum abbreviatum faciet Dominus*, scilicet duplex illud jam dictum, hoc est, Deus paucos faciet Judæos tempore Ezechiae, et paucos credentes tempore Christi. Unde (1)

(1) Prorsus abjicienda est sententia eorum qui D. Paulum in tensu tantum accommodativo hæc Isaie verba assumpsisse, et non in veritatis argumentum, sed in sermonis ornamentum hunc textum adduxisse arbitrantur. In sensu igitur litterali hunc prophetiae locum Apostolum usurpasse pro certo tenendum est. Nani duo sensus litterales absolute hic admitti possunt, alterad Isaie tempora et ad statum populi Dei sive post captivitatem Babyloniam, et post bellacum Assyrii referendus, alter ad Messiae tempora et ad Judæos qui pauci Evangelicam veritatem amplexati sunt addicendus.

Forsan quæretur quæ vis inesse poterat his Isaie verbis D. Paulo allatis, si duo sensus litterales continent; vel potius quomodo illos ad quos scribebat, convincere poterit Isaia «le Judæis nonnisi in parvo numero tempore Messiae convertendis loculum fuisse, si idem plano locus ad Judæos pruplieU) cœvos pertinebat. Ad quod respondemus D. Paulum pro Judæis et Gentilibus ad fidem conveni scripsta. Porro Judari optime noverant inultos ex veteri Testamento prophetias nonnisi sub novo Tegumento integre et plene adimplendas esse; et aliunde omnia quæ veteris Testamenti Judæis contigerant, futuros Levitæ Cbnui eventus figurasse. Quoad Gentiles vero Christianam fidem amplexatos, et in Scripturis minus bene versatos, haud gravate Apostoli judicio et crudi-

Secundo, per *verbum* hoc, id est per rem abbreviatam!, intelligi potest populus Judæorum consumptus, *q. d.* Ha Deus populum suum rescindet, ut quod eis erit residuum, videri queat quædam consumptio, et quasi solum vestigium ingeniis ruin®; hæc tamen ipsa paucitas quæ supererit, idonea erit contestamini® universo orbi justitiæ divin®, tum proprie dicte et vindicative qua sceleratos Judæos ita punivit et attrivit; tum justitiæ, id est fidelitatis et misericordi®, qua Gentes hae occasione ad eandem vocavit et justificavit; propter hanc enim paucitatem Judæorum Evangelium suscipientium, Apostoli ad Gentes se converterunt; atque ita abbreviati® salutis Judæorum redundavit in dilatationem conversionis justitias et salutis Gentium. Hic sensus plenissimus est, lamque versionem Septuaginta et Pauli, quam nostram hic complectitur et adæquat. Deus enim sicut justitiam ostendit in impios et infideles, eos conterendo: ita et justitiam ostendit in pios et fideles, eos sua gratia cumulando et propagando; et sic tam in pios quam in impios inundat, id est abundat, Dei justitia. Insuper nonnulli dodi sic explicant apposite: pro *verbum*, inquit, græce est id est rationem, supputationem, *q. d.* Deos est is qui Xcqv, id est rationem et computara llebræorum, consummat et abbreviat; Deus est qui numerum liliorum Israel supputat, coranique rationes subducit; quocirca eos ad minutissimos calculos numerabit, ac licet ipsi sicut quasi innumerabiles et infiniti, excidioque et cladi destinati; paucissimos tamen quos sibi selegit, et in libro vite conscripsit, itaque prædeslinavit, ex numero pereuntium subducet, salvosque faciet, *q. d.* Deus rationem et numerum servandorum brevem, id est exiguum conficiet.

Denique Syri et Arabes, *Roman.* ix, 28, vertunt: *Isaias verificai sermonem de filiis Israel per verbum definitum et abbreviatum* (hoc est definite et resolute, sive definitis, præcisis ac brevibus paucisque verbis, nimirum hisce): « Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris reliqui® convertentur ex eo, » et servabuntur. Hæc rite conveniunt versioni Septuaginta quos sequitur S. Paulus; at non æque textui Hebræo, et Latin® versioni hoc loco, quæ habent: « Consummationem et abbreviationem Dominus faciet. » Qu® verba sensum initio datum exposcunt: cui etiam recte adaptari potest versio Septuaginta 11 S. Pauli; illo ergo genuinus est. Adde, Isaias dicit quod Deus abbreviabit verbum (non *per verbum*, ut habent Syri), et faciet consummationem, sive, ut alii vertunt, *consumptionem Israelis*. Plura vide *Roman.* vi, 27 et 28, ubi dixi symbolice verbum abbreviatum esse tum Verbum incarnatum, tum ejus Evangelium. Unde S. Bartholomæus apostolus, uti scribit S. Dionysius Areopagita, *De Mystica Theolog.*

tionem obliuiscerant, curii fœdæ prophetiam de hisce temporibus adimpletam testaretur.

cap. i, dictitabat « Theologiam esse magnam el parvam; atque Evangelium esse amplum cl grande, ac simul breve et concisum; » scilicet breve verbis et præceplis, amplum rebus, spiritu, documentis et virtutum omnium gradibus.

In medio omnis terris, — id est in Iota Judæorum terra, et ubicumque degent Judæi. Nam, ut ait S. Hieronymus in *Isaiæ* xin: « Idioma csl Scripturæ sacræ, ul omnem terram illius significet provincite, de qua sermo csl. » Rursum, medium non præcise medium, sed loco aliquo contentum significat. Sic enim Hebræi dicunt: In medio populi, id est in populo: In medio mari, id est in ipso mari magno et vasto.

21. Propter uoc. — Hinc patet præccdeniia de consummatione abbreviata, spectare quoque ad tempora *Isaiæ* et *Ezechiae*; nam co hæc spectant: præmunit enim *Ezechiam* cum populo no timeant *Sennacherib*.

In virga percutiet te. — Leviter percutiet te, *q. d.* Vapulabis, et ut pueri virga caederis, sed non occideris (i).

Et baculum suum levabit super te in via .Egypti, — per epistolam minabitur tantum; sed minas non perficiet, arma el sceptrum suum quasi baculum tibi intentabit, sed non feriet; nam ego iræ et furoris mei stimulos exacuam, cumque per Angelum cædam. Historia hæc est: cum *Sennacherib* appropinquaret *Hierosolymæ*, audivit *Taracam* *Æthiopiæ* regem, ipsum bello pelerò, cl per /Egyplum transire. Itaque per viam qua ilur in .Egyplum, contra cum pugnaturus profectus est. Ex itinere tamen scripsit litteras ad *Ezechiam* superbitoci minarum plenas, IV *Hcg.* cap. xix. Ita S. Hieronymus. Unde Septuaginta vertunt, *ut videat viam Ægypti*.

Secundo, Sanchez et alii tò in via, accipiunt pro *instar viat*; sæpe enim Hcbræum *bet*, id est in, ponitur pro *capii*, id csl *sicut*, *q. d.* Sicut olim, cum mare Rubrum transistis, minatus vobis fuit *Pharao* rex *Ægypti*, sed vante fuerunt illius mmo: ita etiam cii de minis *Sennacherib*; nam, sicut in via *Ægypti* virga *Mosis* percussus el merus est *Pharao*; ita ibidem virga divina percutietur *Sennacherib*, ut dicitur vers. 26(2).

(i) Metaphora desumpta est parlim a jumentis, quæ dum gravia onera portant, ab actoribus baculo, fuste, stimulo, agi, cædi et citari solent; patino a servis, iu peribus servilibus versatis, quibus adsunt frioxoKu ope-
nnin inspectores el exactores, fustibus instructi. Utrun-
juo hic respici, patet ex collata phrasi cap. ix, 3 ct
t7 hm]. llosenmulk-r.)

Vers. 25, « Adhuc paululum modicumque, et consuiifinabitur indignatio mea. » Ab initio regni *Acbaz*, quo hæc *Isaiam* propheUsse probabile est, vigniti et octo anni, usque ad deletionem *Sennacherib* exercitus elapsi sunt; quod temporis spatium « paululum modicuinquo » fur-
san vocal, cum nulle anni apud Deum tenquam dies hes-
terna quæ pretorili. » *Psat.* LXXXIX, 4. Vel hæc verba ad
anteccdontin referenda sunt. \obis *Assyrkrum* rex, in
via *Ægypti*, minas intentabit :sed nolite timere, in ino-

26. Et suscitabit super eum Dominus flagellum, Vm.u.
JUXTA PLAGAM MaDIAN IN PETRAOr EB, *q. d.* sicut
Deus perGedeonem non armis, sed pavore subito
divinitus cl miraculose Madianitis incusso, cos
cecidit, eorumque principem *Oreb* occidit in pe-
tra, quæ inde dicta csl *Petra Oreb*; ita et per An-
gelum subito cl miraculose cædet castra *Senna-
cherib*.

Et virgam. — Repete « suscitabit, » et supple,
stiH; hoc enim sæpe subaudiunt Hebræi, *q. d.*
Sicut Deus olim virgam suam suscitavit et le-
vavit super mare Rubrum contra *Pharaonem*
reducendo aquas maris, eumque cum suis copiis
submergendo: ila simili ultione et virga plectet
Sennacherib, idque pariter in via *Ægypti*, ita
factum est; nam, cum iodo ab expeditione *Æthio-
pica* rediret *Sennacherib*, ut *Jerusalem*, cui minas
eral, expugnaret, obsidens urbem *Lachis*,
misit *Rabsacen* *Jerusalem*, qui in eam suas minas
el blasphemias in Deum evomuit. Quare iratus
Deus vindictam acceleravit, el totum exercitum
Sennacherib una nocte delevit, *Isaiæ* xxxvi ct
XXXVII.

27. Computrescet jugum a facie olei. — Jugum Ve«. n.
inellige servitutis *Sennacherib*; illi enim Judæi
serviebant, el pendebant annum tribulum tre-
centorum talentorum argenti, et triginta talento-
rum auri, IV *lieg.* xvni, 14, majusque ejus jugum
exspectabant, expugnata ab eo *Hierosolyma*.
Untie clare vertit Arabica translatio Antiochena,
confringetur jugum de medio manuum bestias; et
Alexandrina, *cessabit jugum ejus*.

Valablus el Forerius vertunt, *pinguedine laxa-
bitur ct solvetur jugum ejus*; Hcbræum enim JOÛ
scemen, oleum, omnem pinguedinem significat;
SdH *chabbal* vero significat dissolvi, laxari, rum-
pi, corrumpi, sensus csl, *q. d.* Sicut lora, nodi
(hos enim ungendo oleo vel pinguedine solvere
solent agricolæ) el funes, ex quibus fit jugum
boum, oleo imposita lentescere, mollescere, dis-
solvi, oleascere et tandem putrescere solent: ita
jugum *Sennacherib* solvetur, rumpetur et quasi
putrescet a facie olei, id est a presentia divine
opis et misericordie, inquit S. Hieronymus.

Nola: Divinum auxilium, quo Ezcchias supe- OMm
ravavit et excussit jugum *Sennacherib*, comparatur
oleo: *primo*, quia durum ejus jugum fecit molle 0|V „t
el languidum, illndque dissolvit; *secundo*, quia wrT
tranquillo el sine strepitu, uti fluit oleum, cladem
Axsyriis intulit: ita ut deletos se prius, quam de-

mento temporis in una nocte universum ejus exercitum
delebo» (Ciimetui.)

Non tibi durum videatur quoti, cum superioribus ver-
sibus de Christi tempore verba inseruerit, hic rursum ad
historiæ filum redeat. Nam husmos est Prophetis quoties
historia umbra et delineatio quædam est future venta-
tis. Addo quod quæ Ins vendbus tribus cominemor.il
forile neque nimis violenta Interpretatione in eos dicta
accipi possunt qui reliquiis illis sanctas persecuti sunt,
quos Dominus delevit ante faciem servorum suorum.

(Forerius.)

Ieri viderint; *trrfin*, quia oleum facit nitidos, pingues, alacres, robustos ac validos; tales hio farti sunt Ezechias et Judæi per opem Dei, cum antea obsessi, essent luridi, macilenti, dejecti, imbelles el imbecilles; *quarto*, quia oleum facit lora putrescere, id est ea facit pingua, mollia, resoluta; putre enim sæpe capitur pro pingui cl resoluta. Sic ait Virgilios, *Georg. I* : « Zephyro putris (id est pinguis) se gleba resolvit; n Columella, lib. II : « Idem pinguis et putris; n sic ab Ovidio vocatur : « Bos putris; » a Statio: « Arena» putres, et cineres putres. «Adde, vox « *compu/resce*/, innuit jugum, id est Asssyrios a Deo per Angelum occidendos, fnturosque cadavera qua? reipsa computrescant.

Posset secundo, sic exponi per metonymiam; «jugum, » id est jugi asperitas, tollitur, el quasi computrescit et perit, cum tam colla boum, quam jugum coriaceum oleo, id est pinguedine vel arvina, inungitur; ea enim fit molle et glabrum. Id magis verum cl proprium est in jugo et oleo spiritali, ad quod maxime hic respicit Spiritus Sanctus; de quo mox.

Nonnulli non comparative, sed adversative sic explicant : Jugum corporale solet etiam pingua boum colla deterere, caque ulcerare ac facere saniosa et putida : at jugum spiritale, puta durities et asperitas servitutis, qua Judæi premuntur ab Assyriis, et mystice peccatores a donnone et peccato, deteritur, computrescit, et evanescit ab ipso oleo, id est a Dei auxilio, gratia et spiritu. Ita fere Deirio, *adagio* 703.

Aliter explicat Sanchez, idque dupliciter : *pri*mo, oleum, inquit, olivarum solet ferrum et jugum ferreum penetrare, mollire, exterere el consumere. Vndo fabri ferrarii testantur ab oleo arma corrumpi, idcoque, cum ea poliunt, oleo olivarum abstinere; cl Pierius, *hicrogl.* 54 : « Fabri, inquit, qui ferrum lente cere atque emollire volani, candefactum id oleo intingere consueverunt.» Verum quia hoo non adeo certum est, uti et incertum e^{at} agi hic de jugo ferreo : hinc *secundo*, inquit, « computrescet, » id est *fatiscet*, et corrumpetur jugum a facie olei, id est ob defectum olei, quia non est unctum oleo, id est pinguedine, quo crudum corium solet macerari et subigi, ne arescat et rumpatur. Sic dicitur *Psa.* eviti : « Caro mea immutata est propter oleum, » hebraico *ab oleo*, id est quia oleum defuit. I nde Symmachus vertit, præ *non unctione*; nam Hebraeum {D min, id est a6, sæpe negationem significat, ut l XV, 26; nVHO *mihiotb*, *ab essendo*, id <-4 ne esset, l Beg, xxm, 28; cyno *mirdoph*, *a pt Ruenda*, id est ne persequeretur. Verum oh<at~. *a facie*, fades enim praesentiam signifient. non absentiam el negationem olei. Adde, b < -casus elidii uirignem tropologiam quam j issim dant Patres; de qua mox.

7rrtu/ Vatablus per o/evm metonymic® accipit unctum oleo, scilicet Ezcchiam regeu, .q d. Ob

meriti Ezcchiæ regis Dens aufert a Judæis jugum Sannarhorib. Hinc

Quarto, allegoriae, alii ex Chaldæo sic explicant. *q. d.* Deus a nobis aufert jugum dæmonis propter Messiam, sive Christum, qui unctus est oleo exsultationis prn» consortibus suis, et cujus nomen est oleum effusum, quod omnem jugi peccatorum duritiem mollit et solvit; denique a quo quasi n capito unctio in omnia membra dimanat, qui si nos liberaverit, vere liberi erimus. De hoc Christi oleo vide S. Bernardum, sermone 15 *in Cantica*. Vere enim de Christo, id est uncto a Deo, dicitur : « Oleum effusum nomen tuum. »

Tropologice S. Gregorius, XIX *Moral.* cap xu et xm, explicans illud *Job.* xxix : « Quando petra fundebat mihi rivos olei. Hoc est, inquit, cum corda discipulorum Spiritus Sancti unctione Christus implevit; oleo enim Spiritus Sancti unctio designatur, de qua dicitur: Computrescet jugum a facie olei; jugum enim a facie olei computrescit; quia, dum Spiritus Sancti gratia ungimur, a captivitatis nostræ servitute liberamur; dumque maligni spiritus dominatio superba repellitur, jugum conteritur, quo libertatis nostra) colla premebantur. Hinc ait Psaltes : Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, » etc.

Denique S. Bernardus, serm. I *De Dedicatione Eccles.*, hæc derivat et accommodat jugo, id est disciplinæ et pœnitentiæ Religiosorum : Sæculares, inquit, mirantur arctam disciplinam monachorum et Religiosorum, quia jugum vident, oleum et unctionem non vident. Deus enim hunc vito rigorem tanta gratia, totquo consolationibus lenit et mulcet, ut nullum hoc esse jugum videatur. Hoc est quod ait Christus: « Venite ad me, omnes qui laboratis et on rati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde : et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve, » *Matth.* cap. xi, 28.

Moraliter er ;o oleum hoc est triplex : *Prúnum*. Monh est suavitas amoris sive charitatis, quam aspirant lex e! spiritus Christi, cujus jugo suavi qui et&msn-colla subjicit, non atteritur pondere, sed reficitur UllJ dulcedine. Unde S. Augustinus, lib. *Dc Gratia*, cap. Lxix: a Omnia, ait, fiunt faciliacbarilati, cui Christi sarcina levis est : aut canna est sarcina ipsa quæ levis est. Secundum hoc dictum est : Et præcppla ejus gravia non sunt, ut cui gravia sunt, consideret non potuisse divinitus dici : Gravia non sunt, nisi quin potest esse cordis affectus cui gravia non suul, et petal quo destituitur, ut impleat quod jubetur; » et mox: « Quomodo est enim prave cum sit dilectioni mandatum? Aut < nini quisque non diligit, cl ideo grave est; aut diligit, et grave esse non polest. » Semita* ergo justillo u dune sunl timori, leves amor. » Nam, ut ait S. Bernardus : a Lbi e4 amor, ibi non est labor. » Si est Udxir, non est amor. Ut ergo non

Jiborcs, nm̃. Sic et B. Gregorius Nyssenus, oratione 2 *be PuiymbU* amandis* : « Tollite, inquit, jugum meum super vos. Mandatorum observationem jugum appellat: jubenti parcamus, efridamur jumentum Christi, induentes vincula charitatis Tale jugum ne detrectemus, ne excutiemus; suave est, leve est, subeuntis cervicem non atterit, sed demulcet, n

Secundum, est consuetudo; hæc enim omnia dura lenit. Ubi Gillebertus in *Allegoriis* recte urget re *computrescet* : « Quod computrescit, inquit, lente deficit, non deficit semel. Propositum voluntatis proecidi quidem potest, et quasi dirumpi; sed inveterata passio non tam deciditur quam dediscitur. Et quando operand® salutis impossibilitas aufertur per gratiam, tunc quasi dirumpitur captivitatis jugum; sed quæ residet adhuc boni diTiciditas, dum paulatina tollitur, ejus videtur jugum computrescere. »

Tertium, est gratia et consolatio divina. Unde S. Leo, semi. 5 *Pc Epiphan*: « Nihil, ait, arduum est humilibus, nihil asperum mitibus; et facile omnia præcepta veniunt in effectum, quando et gratia praetendit auxilium, et obedientia mollit imperium. » Hinc sponsa dicit sponso: a Oleum effusum nomen tuum. »

Hoc oleum sentiens, Psaltes canebat : « Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis, n *Psalm*, cxv, 16; et *Psalm*, xxii, 5: a Impinguasti in oleo caput meum : et calix meus inebrians quam præclarus e4! n

Praclare S. Bernardus in *Sententiis* : a Verba, inquit, consolationis Hei sunt ablutio culpæ, restitutio gratile, exilio exsilii, consecutio regni, consortium divinitatis, adeptio aeternitatis. » Ita noster S. Xaverius in Indicis illis laboribus et aerumnis maximis, endestibus gaudiis abundabat, ut exclamaret : « Satis est, Domine, satis est : aut minue gaudia, aut tolle me de hac vita : nec enim cor mortale tanta gaudia capere potest. »

Hoces! quod praevidens in spiritu Psaltes aiebat, *Psalm*. XXX : « Quam magna multitudo dulcedinis tu®, Domine, quam abscondisti timentibus te! » Magna, sed abscondita, iisquo tantum cognita, qui Deum timent; et *Psalm*, cxvii : a Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum;» et *Psalm*. XXXIV: « Omnia ossa mea dicent: Domine, quis similis tibi? » et *Psalm*. xxxv : a Inebriabuntur ab ubertate domus tu®, et torrente voluptatis tu® potabis eos. » Torrentem vocat propter copiam, et quia e cælo large demittitur; ebrietatem autem, quia talibus solaliis saturantur, quasi avita mundi, et a scipsis alienati, nihil in terra vident aut curant; sed intus fervent spiritali aestu* qui fervor ad multa impellit, quæ mundanis inepta, vel etiam stulta videntur. Ita S. Franciscus hoc ®stu quasi ebrius fecit se ludibrium mundi; quia non aliud in corde et ore habebat, quam « Deus meus, et omnia. »

Idem prævidit Isaías cap. li : a Ponet, ait,

desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis, »

Hoc oleum et manna sapiebat Abbas Joannes, de quo Cassianus, *Collât*. XIX, refert eum tanta perfundi solitum interiori dulcedine, ut ne id quidem recordaretur, an pridie comedisset ; et S. Ephrem, qui, cum ejus præcordia cadesti lætitia pene rumperentur, dicebat: « Recede a me, Domine, parumper, quoniam vasis hujus infirmitas ferre non potest.» Sanctus quoque Bernardus ita iisdem gaudiis absorbebatur, ut toto die lacum obequitans nunquam cum videretur, et toto anno in una cella degens, adhuc ignoraret an ea tectum haberet ; qui proinde, *epist*. 114: « Revera, inquit, illud verum et solum gaudium est, quod non de creatura, sed de Creatore percipitur, et quod, cum possederis, nemo tollet a te, cui comprata omnis aliunde jucunditas moror est, omnis suavitas dolor est, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne postremo quodeumque aliud delectare possit molestum. »

Agedum ergo, o serve! o athleta Christi ! ne fugias jugum, disciplinam et enicem Christi ; uncta est enim o miræ suavitatis et consolationis coelestis. Scito hunc legem fixam a Deo : quo majus jugum, quo major crux pro Deo suscipitur, eo major a Deo infunditur consolatio, adeoque mensura crucis est mensura consolationis, imo hæc illam non tantum adaequat, sed et longe superat. Hoc non ego assero, sed Psaltes, sed Paulus, sed Spiritus Sanctus, *Psalm*. cxiu, 19 : « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam : » et H *Pf.inth*. cap. t, 5 : a Sicut abundant passionibus Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra. » Hoc experti sunt, et hodie experiuntur Martyres, Religiosi et omnes qui arduam et austeram perfectionis vitam ineunt, qui jugum hoc et crucem Christi non horrent, sed amant et ambiunt, ob dulcedinem internam, quam in ea sentiunt. Ergo « in cruce refrigerium, » non alibi.

28. Veniet in Aiatii (i). — Pulchra hypotyposi Von.ii.

(1^ Hieronymus : « Describit senno propheticus Assyrii iter pompæ inque redeuntis <ls Ægypto Jerusalem. » S|wcl aia vate existit Mi Sauheribi expeditionem de qua II XVIII, 17 et seqq. Verum non ex Ægypto reduci e.vTvilus, sed ex Assyria primum Judæam ingressi Hierosolymamque petentis iter describi, salis arguit illud quod, quæ hic memorantur loca, Hierosolymis non *aquílotum* sunt, patetque iter ab Aquilone tlecli ad Occidentem et Austrum. Nomen M'p. *aiath* alias non occurrit, sed non est dubium quin formatum silex *Ai*, oppidu satis celebri in historia Israelitarum, Patestinam occupammo., *Jos*. VII, 1, 3. Atque adeo, Jur/A Hl oppidum cum agro circumjacento a Josué plano dirutum et subversum, sed deinceps rurustauratum dictum Ai, ut videtur, ab y'J quod in tumulo rive loco editiore situm fuerit, et liquei ex liislorii *Jos*. vm, i. Ai urbem fuisse in colle aut tumulo silam; et quidem in extremis limitibus septentrionalibus sortis Beujamius, o regione Bo-

describit *iter* superbi Sennacherib, et pompam redeuntis ex /Egypto quanto strepitu, quantaque celeritate ad oppugnandam Jerusalem venerit. Itaque ut ostendat certitudinem prophetiae suae, nominat urbes, quas vel capturus vel transiturus erat, subitis victoriis ita cuncta pervadens, ut in Machinas vasa, id est sarcinas, relinqueret: indeque celeri cursu ad alia pergeret. Quare

29. Transierunt corsoi. — Assyrii victores, dicentes: Festinato opus est; vesperi enim in Gabaa pernoctabimus. Est mimesis, imitatur enim voces hostium. Unde Rama tam celerem hostium reditum obstupuit, et cives Gabaath, quae fuit quondam regia Saulis, fugerunt (1).

thelis adortum, *Genes*, xii, 8; *Jos.* vii, 2, Hierichunticis ameni ad Occidentem et Septentrionem.

«Transibit in Magron. » Loci hujus nulla mentio alia est, praeter I *Sam.* xiv, 2; ex quo loco patet fuisse oppidum, proximum Gibcae, quae ipsa quoque sita est in limitibus septentrionalibus Benjaminis, ad occiduum australe Ai et Bethelis, halicbatque ad australe clima Ramam et Hierosolymam.

« Apud Machinas commendabit vasa sua. d. Locus est proximus Magroni et Gibcae, et huic quidem ad Septentrionem, vid. I *Sam.* xv, 5.... Ad quae verba Hieronymus: «Tantum capienda? urbis habebit fiduciam, ut apud Mach* mas commendet sarcinas suas quasi cito subversa urbe sit rediturus, quibus depositis, transibit eam cursim. » Kimchi quoque regem Assyrium sarcinas suas in Midimach reposuisse ait, quod persuasus fuerit se Hierosolymam sine magno rei bellica apparatu expugnare posse. Vitringa vero illud iJeo potius facium putat, quod Michmach locus fuerit bene munitus natura et situ; quippe ad quem nisi *per angustum trajectum*, quem duae rupes sibi invicem advertere faciebant, iter expediri non poterat, ut liquet ex historia Saulis et Philistaeorum, I *Sam.* xii, 2, 8, 16, 23.... Gesenius ipse observat Assyriacum exercitum sarcinas et impedimenta in loco tuto reliquisse, ut expeditior esset ad aggrediendam et oppugnandam urbem. Et alias, I *Sam.* xvi, 21; xxv, 13; xxx, 24, legimus impedimenta antequam praelium committeretur, post exercitum relicta fuisse sub militari custodia.

(Rosenmuller.)

(1) *Transeunt jam transitum*, non solum vadum, trajectum fluminis, denotat, sed et montibus quoque dicitur, sicut Hispanorum *portosey puerto*, id est locus asper, angustus et difficilis ad transeundum. Cf. I *Sam.* iii, 23: *Et exiit statio Philistinorum, et trajectum Misenasch*. Qui trajectus describitur cap. xiv, 4, 5. Medius erat et angustus inter rupes duas *Roseti* et *Sene*, quarum alter in Soplen Irione rexpexit Mischmascham, alter in Austro Gibeam. Erant hujusmodi loca Judaeae et Benjaminilide plura, qualia etiam erant ab Occidente Hierosolymorum, qua iter est ad Ucthoronem inferiorem.... Ceterum Gibeam quae hic nominatur, est Miclismaschae proximae, nec confundenda cum Gibeam Saulis seu Benjaminis, quae mox occurret.

Trepidat rama, hoc id est *alta excelsa* plurium urbium in Judaeam nomen est, ideo haud dubie, quod in *collibus*, aut *locis editis* sita essent. Nostro loco illa designatur Rama, quae inter Gebam et Gibeam media fuit, ad septentrionem Hierosolymorum et Gibcae Saulis. Non est confundenda cum Rama Samuelis, sive Rarnathaim Zophhn, in tractu occiduo montium Ephraim sita. Noster? R. unum mentio fit in historia Levitae, *Jud.* xix, 11, 12, 14, in qua Levitae cum Hierosolymis pernoctare recusa-

30. Hinni voce, filia Galli», (*filia*, id est urbs; Hebraei enim urbes speciosas vocant *filiis*, q. d. O Gallim ejula quantum poles, quiritare, et voca in auxilium amicos et vicinos tuos sed frustra: nam certa tibi imminet vastitas. Tuque tibi) attende, Laia (pariter et) AnaiioTii; — nam vobis quoque imminet hostis (2).

Nota: Urbes istae? varia habuerunt nomina; aliter enim vocantur in libro Josue et a Septuaginta. Undo *Aiath* est Hai, quam expugnavit Josue, cap. vii et viii. *Machmas* etiam tempore S. Hieronymi vicus erat grandis, ab Jerusalem tantum distans nono lapide. *Laia*, sive Lais, aut Lescm, est Dan, quae postea Pincas et Caesarea Philippi est dicta. Ponit ergo Propheta hic urbes in itinere positas, quas Sennacherib cepit, et aliquas etiam remotiores, quas terrore implevit, missa forte eo exercitus parte. Porro videtur ipso ex /Egypto progressus per Judam et Benjamin illa fero via, qua olim Israelitae, cum transmisso Jordane a campestribus Moab in Gaigaia et Jerichuntem aciem direxerunt, atque inde progressi ceperunt Hai, et postea adjunctis sibi Gabaonitis superaverunt regem Hierosolymorum et alios.

31. Migravit Medemcna, — scilicet incolae praemetu urbem deseruerunt. Medemcna est Bersabec, inquit Adrichomius, quae postea vocata est Gibelins, aitis. Hieronymus.

Habitatores Gari», confortamini, — q. d. Metu hostis fugistis; sed animum resumite, parum vobis est periculi; causam subdit, dicens: «Adhuc dies, » etc. q. d. Sennacherib per vos tantum festinus transibit; properat enim Jerusalem, quam certa spe devoravit: atque ante 24 horas pertinet in Nob, quae urbs erat sacerdotum, ex qua conspici poterat Jerusalem, inquit S. Hieronymus.

Aliter Sanchez: nam per Gabim, quod hebraica significat excelsa, accipit Jerusalem silam in monte Sion et Moria, ut sit sarensinus, 7. d. Robur et arma parate, o Hierosolymitae! adventat hostis: verum vestrum robur tantum non est,

ret, die jam valde precipite, famulo dicit: pergamus ad Gibeam non longe videlicet Hierosolymis distantem. Item: age et fac appropinquemus uni locorum istorum, ut pernoctemus Gibcae aut Rama?, unde colligere licet esse Ramam ab Hierosolymis Gibeam remotiorem; quod confirmatur loco I *IIcg.* xv, 22. *Gibeath Saulis*, quia Saulis regis patria fuit, I *Sam.* xi, 4, *Ramæ* ad Austrum, ubi ad Occidentem vergit. (Rosenmuller.)

(i) *Exalta totem tuam filia Gallim*. Mentio fit hujus loci praeter hunc locum tantummodo I *Sam.* xxv, 44; verum ibi nihil de ejus situ dicitur. *Attende Laia*... Praefrenda est ista vulgati interpretatio, qua interpretatione assumpta, non intelligenda erit celebris illa ad Libanum Laia, sed alia ejusdem nominis urbs, sita in proximo Hierosolymorum, milliari circiter Germanico ab urbe, Rarnath inter, quae septem, et Anathothum, quae tria milliaria Romana ab Hierosolymis, septentrionem versus.

(Rosenmuller.)

ut ei resistat; nisi Deus pro vobis contra eum pugnet, actum est de vobis.

32. *Agitabit manum suam.* — Sennacherib eminus ex Nobis agitans manum, minabitur excidium Hierosolymæ. ita S. Hieronymus (1).

33. *Ecce Dominator Dominus exercituum confinget lagunculam in terrore, etc., — </d. Cum videris tibi, o Sion! perdita, et in acie novacula>* constituta; tunc Dominus potentiam et protectionem suam tibi ostendet; confringet enim copias Sennacherib tam facile et valide, quam ab aliquo laguncula testea confringitur, si lapidi allidatur. Alludit ad victoriam Gedeonis, qui, confringendo lagunculas perculit et prostravit Madianitas : laguncula» ergo hæ symbolum sunt illustris, celestis, incruentæ et miracoloso» victoriae.

Allegorico, hic significatur Christi victoria, idque varie : nam pro laguncula hebraico est FTINS. *pura*, quod *primo* significat lagunculam; tunc sensus de Christo est, *q. d.* Deus permittet Christum morti, cujus divinitatis thesaurus in humano corpore sicut in fictili vasculo, et fragili laguncula continetur ; ut ea diffracta, jubar divinitatis emicet et prosternat diabolum : sicut, diffractis lagunculis, Gedeonis emicuerunt lampades quæ perculerunt et prostraverunt Madianitas. Ha testæ nomine Christum significari, *Psalms. xxi, 16*, cernit ibidem S. Augustinus.

S undo, fura, a radice 1X3 *paar*, significat gloriam; unde nascitur alius egregius sensus : nam quod præcedit quod *mesaeph*, etiam significat ramificationem, a radice fppD *saiph*, id est ramus, vel cacumen arboris; quare sic veritas : Dominus rumificabit, seu exaltabit in cacumen arboris gloriam. Quid clarius potest de Christi in crucem, deque sanctæ Crucis exaltatione dici?

(t) *Adhuc dies ad consistendum in Soba.* Nob erat urbs iribus Benjamin, *Nehem. xi, 32*. Inhabitata a sacerdotibus, ut imitum ex historia Davidis et Achimelech I Mm. xxi, 1, Bosenmuller.

Terlio, si pura, cum Theodotione et Symmacho veritas, *torcular*; quis, quasso, torcular passionis calcavit solus, nisi Christus Dominus?

Denique, si cum Aben-Ezra et Kimchi, omnibus recentioribus, pura, veritas *ramum*, nonne Christus tenerimus ille et minimus ramusculus fuit, quem ex ingenii populi Judaici cedro avulsum Deus in verum Israel in sevit; qui in tantam excrevit arborem, ut sub ejus ramos omnes volucres se recipiant? Unde sequitur : a El egredietur virga <13 radice Jesse. »

Et excelsi statura succidentur, — fortissimi et maximi quique milites Sennacherib cadentur ab Angelo.

34. *Sibvertentur condensa Saltus.* — Comparat copias Sennacherib numerosas et validas saltui et Libano nemoroso, in quo arbores sunt milite* hastati. Vide dicta vers. 7 (2).

“ Allegorico et tropologice Nyssenus, homil. II in Cant., notat duos esse Libano* : unum electum et pretiosum, cujus elegantia sit divina, qui est Christus Dominus; alterum vero malum, vilem, et cū cedris suis reprobandum et comburendum, qui est cacadæmon. Hinc fieri, ut Libanus in Scriptura aliquando in bonam partem pro iustis, aliquando in malam sumatur pro superbis : uti hic Libanus est quivis gloriosus et superbus. Significat ergo allegorico Isaias, quod arrogantia et malitia dæmonis cum cunctis ejus sublimitatibus contra veritatem erectis, nato Christo Domino, sit cornatura.

(2) Sunt qui ex hoc versu colligant, Proph^{et}am Judæis minantem ; neque enim Assyrio congruere Libani excidium, sed Judæis, quorum limes hic erat, vide Deut. n, 2L quibus et Min et Hierosolymis, applicatur *Jerm. xxii, 23. Iachar x, 10, xi, t.* Sed Libanus ad designandos alios quoque status et populos, preter Judæos. Imo rex Assyrius vocatur *cedrus Libani*, *Ezrch. xxxi, 3*, et *Carmel* de eodem et cœnalu ejus dicitur vers. IS capitis nostri. (Hoseumullt.)

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eedit ad suum Emmanuelem quasi ad amorem suum, cujus oblivisci nequit, «jusque ortum inchoatum, cap. vu, 14, gratiam, pradicationem ct conversionem Gentium perterit. Ita S. Hieronymus et Hebrati. Nam totum hoc caput et sequens, ut ait S. Hieronymus dc Messia tam Christiani, quam tota Circumcisio loqui fatentur: hoc tantum discrimine, quod Judæi de venturo, et dc regno ejus temporali omnia simpliciter ad litteram acaptunt; Christiani pleraque metaphorice de spirituali regno ejus, qui jam venit, Christi Dei intelligunt.

Primo ergo prtrdicil Christum quasi florem de radice Jesse ascensurum, quodque requiescent super eum septem dona Spiritus Sancti. Secundo, vers. 6, quod sub ipso lupus habitabit cum agno. Tertio, vers. 10, quod sepulcrum ejus erit gloriosum, atque ac vexillum crucis, ad quod omnes Gentes et Judæi unanimiter confluent. Quarto, vers. 14, quod Apostoliprcedabuntur Philistinos, Idunueos, Moabitas, Ægyptios, etc. (I).

1. El egredietur virga de radice Jesse, etilos de radice ejus ascendet. 2. Et requiescet super cum spiritus Domini ; spiritus sapienti®, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scienti® et pietatis. 3. Et replebit cum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet ; 4. sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in aquilate pro mansuetis terræ, cl percutiet terram virga oris sui, el spiritu labiorum suorum interficiet impium. 5. Et erit justitia cingulum lumborum ejus : el fides cinctorium renum ejus. 6. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit : vitulus el leo et ovis simul morabuntur, el puer parvulus minabit eos. 7. Vitulus ct ursus pascentur : simul requiescent catuli eorum, et leo quasi bos comedet paleas. 8. El delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis : et m caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. 9. Non nocebunt, ct non occident in universo monte sancto meo; quia repleta esi terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. 10. In die illa, radix .lesse, qui stai in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. II. El erit in die illa : Adjiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis, et ab Ægyplo, et a Phelros, cl ab ¿Ethiopia, ct ab Ælam, et a Sennaar, el ab Emalh, el ab insulis maris. 12. El levabit signum in nationes, el congregabit profugos Israel, el dispersos Juda colliget a quatuor plagis terne. 13. El auferetur zelus Ephraim, el hostes Juda peribunt : Ephraim non æmulabilur Judam, el Judas non pugnabit contra Ephraim. 14. Et volabunt in humeros Philistiim per mare, simul prædabùnlur filios Orientis. Idumæa et Moab praeceptum manus eorum, et filii Ammon obedientes erunt, lo. El desolabit Dominus linguam maris Ægypti ; et levabit manum suam super flumen , in fortitudine spiritus sui ; et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati. 16. El erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyriis : sicut fuit Israeli in die illa, qua ascendil de terra Ægypti.

Vu».1. 1. Et EGREDIETUR VIUGA DE RADICE ÍESSE. — Pfo virga Symmachus ct Theodotion vertunt, *germen*, quod dedit florem; alludit ad gloriam sal-

ti) Conjunctio et hoc caput precedent! connectit, ct qinmdncnx sortes Israelitas ei Assyrios maneat, ostendii. Couunemorato enim excidio hostilis exercitus, quem tique specioso saltui proxime antea (x, 33, 3t) com-

tus ct Carmeli, id est ad Sennacherib cl Assyrios quos cap. præced., vers. 18, dixit plane comburendos et excindendos, ita ut eorum imperium paraferai, significat longe aliter futurum do genere Judæorum stirpeque regía, quam trunco succiso exterius peno emortuo significat. Et sic, postquam funesta Israo litarum regno, cap. ix, 8-10; cap. x, 1-4 ; infausta Assy

florens et virido intereat, ac transferatur ad Cbal-dæos, g. *d.* Ilæc arbor, imo sylva politica Assyriorum, quæ jam ita floret cl viret, excindetur radicitus, neo unquam revirescet; at vero arbor Judæorum, el stirps regia Davidis, licet per Senacherib bil voslaudael abbrevianda usque ad reliquias, ut dixit ibidem vers. 22, et deinde per Chaldæos pene excindenda, tamen remanebit truncus el radix, ex qua revirescat el reflorescet, dans novam virgam el novum llorcûi, cujus gloria et regnum nunquam deliciei.

Porro virga est B. Virgo Muria, flos est Christus, radix est familia Davidis j un ablato sceptro quasi emortua cl succisa (hoc enim significat Hcbræum yu gt-u), ita ut sola ejus radix in plebe latere ct virere videatur : sed hæc ipsa reflorescens proferii llorcui Christum, tanquam Regem regum. Ila S. Hieronymus, Tertullianus, Augustinus et Ambrosius, lib. De *Benedict, patriarchar.* cap. iv, qui sic ait : a Radix, familia Judæorum; virga, Maria; flos Mari®, Christus est qui fœtorem inundan® colluvionis abolevit, odorem vito luhrn® infudit. » Ita cl S. Leo, Bernardus cl passim alii. Patres quos fuse hic citat Leo Coslrius. Unde Chaldæus clare vertit, *et egredietur rex dc /iliis Jesse, ct Christus do/iliis /iliorum ejus ungetur.*

ChrhtuB Nola : Christus vocatur /Tos ob decorem, ct diutur suavitatem odoris tam sancto vito, fain e, doc-
iwîq-17- passionis. Pro /lore hebraica est TîJ
ii Cori- *natser* : nnde Maldonalus, Jansenius, el alii apud
d<u- S. Hieronymum , Christum dicium putant Naxaræum vil Nazarenum, g. *d.* Floridum omni virtute ct gratia, atque excrescentem in magnam el gloriosam arborem, quæ multos ct magnos dedit fructus Martyrum, Confessorum et Virginum. Unde cl in titulo S. Crucis qui exstat Rom®, nyn *notsci i*, id est Nazarenus, scribitur per *tsade*, quasi a *ni tser* hoc descendat, uti testatur Sancies Pugnius, quanquam milii titulum hunc in basilica S. Crucis Rom® studiose diuque intuenti, hileras Hebræas in co jam non posse discerni certo, el si discernantur, *nolscri* potius scribi per min, quam per *tsade*, visum sil), ct eum secuti Janse-
nius, Maldonutus, Salmeron, Barradius, Cajelanus, Franciscos, Lucus ct alii in *Matth.* cap. n,

riorum Imperio, cap. x, 4-19; ct variantia pro utroque populo vaticinatus est, 20-34; fortúnala Jud.vis, et in sensu alflori el vere litterali universis per Christum pronuntiat, cujus describit :

Primo, prorogativam personalem, tum a prosapia Divida i, cap xi, vers. l ; t un a dotibus qua» supremum judicem aut m igislralum docent, per'ona Spiritus Sancti expressis, S, 3; tum abofhcik justitii» exercendis, 3 5.

Scambi. felicitatem regalemt cx mutua subditor inn, alias dilidentium concordia, 1», 7; ex orta lnue >*curitate undique innoxia, 8,9 ; cx supplici omnium ad illum concursu, 10.

Tertio, potraiiam triumphalem, in lterata populi sui reductione, li, it; inrestiluta lnelis et Judæ conciliatione, 13 ; in prolata ad oinucs orbis paries dominatione, 14-16.

vci . ultim., quin cl S. Hieronymus, scribens ad Painmachium, de optimo genere interpretandi **Scripturum**, verbi Inc, *et Nazanus de radice ejus eres cl* ; atque reprehendit Septuaginta quod hoc omiserint; sed de hac rc dixi, *Matth.* n, 3 et 23. Pul lire S. Ambrosius, lib. H *De Spiritu Sancto*, cap. v : « Virga, **ait**, Mana, flos Miriæ Christus, **shut** ipse dixit : Ego flos campi, et lili 'm convallium. Flos odorem suum succisus reservat, cl contriti?* accumulatur, **nec** avulsus amittit : ita et Dominus Jesus in illo patibulo crucis, nec avulsus evanuit, nec contritus emarcuit; sed illa l m-ccæ punctione succisus speciosior fusi cruori* colore versavit, mori ipse nescius, el mortuis reternæ vitæ munus exhalans. » Hinc cruci Christi vico titilli inscriptum fuit, « N <zaræus rex. » l'bt prodigium iUud accidisse videtur, de quo qu^rit Poclâ :

Dic qtrbuf in terris inscripti nomini regum
Nascantur llores ?

In cruce enim nomen regis nostri nomine *Nazarmst* id est floris floridi inscriptum appiruil.

Secundo, paulo aliter S.Basilus, Cyriilus, Hilarus in *Psalm.* 11, ad illud : « Reges eos in virga ferrea, » et Orígenes, *honul.* 9, in fine, Lee explicant. Nam per radicem intclligunt b. Virg nem, per virgam el florem Christum, qui est virga malis, flos bonis. Christus enim est virga, quia fuit rex, pastor et judex; *secundo*, quia instar virgm fuit flexilis paupertate, humdilate ct mansuetudine.

Df tumes Jessb. — Non dicit *Darid*, cui hic flos fuit promissus, sed *hsse*, quia sicut regnum David ex humili stirpe Jessca sumpsit initium, sic etiam ex humili prosapia Christi Salvatoris fuit restitutum. Dei ista potentia est, de minimis facere maxima. *Scnuuio*, ne Christus a Davide gloriam accepisse, sed potius ejus familie gloriam dedisse videatur.

Nula : Pro *de radice* Symmachus ol Theodotiu vertunt, *de trunco*; sed Noster et Septuaginta melius vertunt, *de radice* » quia llebræum PD *grza* non esi quivis truncus, sed truncus cujus pars extra terram quasi emortua, pars autem major raque viva, nempe radix lota, inlra terram est : significat ergo non ex ipso trunco, qui extra terram emortuus cl inglorius siue ramis, id esi sine regibus sirs, exstabat; sed cx ipsa radice, quæ in plcbeia familia, quasi in terra latebat, virgam hanc el florem enascJlura. Christo cnimnas-« de, regia Davidis familia redacta erat ad homines privatos cl pauptres: talis enim foil Joseph paler Christi, ejusque avi et obavi(l).

(l) *surcubis propago*, cap. xnr, 9; ix. 21 ; *Dn,i t.* xi. 17. *K radicibus tmi.*, xer^ 10; HTD* > *frui ti osus erit.* *Genes.* 1, 18 ; IX, t, 7 ; x\ xv, U ; *Er.H.* i, De surculo usurpatur hoc verbum, ubi **meo** vis ct vigor apparet vita* recentis, et Lela pullulai fronde, qæe spcni faciat optaliprofectus, ut nimirum ex surculo

2. EI REQUIESCET SUPER ELM SPIRITUS DOJIIM. — Vox *requiescet*, significat *primo*, firmitatem; *secundo*, plenitudinem; *tertio*, locum proprium et connaturatemi. *d.* Spiritus Domini firmiter et

▼el stolone novi nascuntursurculi ex propagino arborum.

Virga et *surculo* e *stirpe* *radicibusque tsai prodituro*, intelhgi *sobolcm* seu filium, qui genus ab *Isæo*, Davidis *pire*, ducat, sponte intdligitur. Lilini m eadem metaphora eleganter utuntur voce *tóbales*. Vel uti Livius in onr.'ase Scipionisad milites, *†listar*, lib. XXV I, cap xli : «Vos modo, milites, favetote nomini Scipionum, *sabati* imperatorum vestrorum, vehit iccisis, recrescenti tiipi-bus. n Ammianus Marcellinus, *†listor*. lib. XXVi, cap. ix, § 3, m historia Procopii Constantini tiliam parvulam aj>pellat a imperiale germen.» Darius apud Curtium, lib. IV, cap. xiv: «Ochum, in spem hujus imperii *genitum*, *sobaton regito stirpis*. n Plura exempla ex Græcis Nomantequo scriptoribus collegit Welslenius ad *Lue*. 1, 78, quibus nonnulla addidii F. V. Reinhard in *Explanatione loci fiat*, xi, 5, Vilcb. 1783, in-4°, repetita m *Commentai. Theofog.*, a Velthuscnio, Kuinoelio et Rnperli edit. vol. I, pag. i seqq. ct in Auctoris *Opuscul. Thcolog.*, vol. II, pag. 1 seqq. Sadi, Persarum pocla nobilissimus m Præfatione ad opus suum *Gulistan*, id est Rosarium, inscriptum, do principis, quo regnanto suum libium concinnavit, (Ilio (pag. IS edit. Gentil) : «Sic crescat palmæ surculus, cujus ipse radix. » Conf. Sylvestre dc Sacy, *moires tur diverses antiquités de la Perse*, pag. 9\$, ubi inter alia hæc leguntur ; «Cette expression *germe de*, pour dire *de la race de*, est très-usitée dans les livres des Pcr>'s, Zuroaslrc y est appelé *germe de Minolchchr*, Yezdedjerd, *germe de Sassan*, Gustasp, *germe de Kéan*, » eu. Diskiam, Judæorum regem, a vale nostro innui per *Sobolcm Davidis*, Moses qujdarn, *Ilaccohen*, dictus, referente et probante Aben-Esra, perhibuit. Inter Christianoi eadem in sententia fuit Grotius, qui Isaiam hic redire ait ad Ezccchiæ laudes, sub qmbus sensu sublimiore latero vult Messiæ laudes. Eam interpretationem exornavit Hermes, von der Ilardi in *Dissert. Philog., qua Iliskias in Sigismundo resurgens ex isaïæ*, Gip. xi , et *libris Heginn ac Chronicorum illustratus*. Ilclmst. 1695, in-4®, eanidemque nuper commendavit Joannes Tobias, Theophilus Holzapfel in *Progr. quo disquiritur, quisnam hai*. xî, *inietigendus sil rex atatem auream resilturus*. Rintel. 1808, in-4®. Erant, qui de Scrubbabele hoc vaticinio descripto cogitarent, quam sententiam nemo propugnavit operosius et fidentius Justino Henrico Jungmanno in *Daniele noto et inaudito modo reserato*, lib. II, sect. in, cap. vu. Si vero illud excipias, quod rex a vale hic celebratus e trunco succiso Isai oriundus dicitur, quod Hiskia accomodari potest, quia decem tribuum amissione et tot hostium incursionibus valde occisæ erant res domus Davidis, et magis etiam Serubbabeli, qui ex trunco Davidis jam succiso effloruit, si hoc, inquam, excipias, atiera omnia quæ de rege isto hoc vaticinio prtedicantur, neque Hiskia, neque Serubbabeli applicari satis apte poterunt. Ait Noster, regem illum oinue genus dotibus spiritus divini perfectissimo modo fore instructum, conimque usu perpetuo gavisorum (versi 1) ; in jure dicendo, bonisque malisque, insontibus cl noxiis, finite discriminandis, illum nunquam falli, regnum ejus fore pacatissimum (vers 6-9) ; Jîl 'æos per lotum orbem sparsos in terram patriam redituros, «lepesitaque œmulatione et invidia mutua junctis viribus hostibus communibus oppugnandis operam daturos (vers. 13, 14). Talia vero quis evenisse dtu> miret sub Hiskia aut Scrubbabele? Nulla igitur dubitatio, depingi avale nostro illustrem illum principem, *Vnchui* appellatum, qualem ab antiquissimis inde temporibus aliquando inter ipCOS appariturum sperant lio-

plene reptebit Christum, in coquo requiescet no cessarlo et constanter, quasi in loco et supposito sibi proprio et connaturali, scilicet ex vi unionis hypostatic® cum Verbo. Hic cniin spiritus nahinv liter est et existit in Deo incarnato, 7. *d.* Neo in Adamo, nec in ullo cæteroruin hominum potuit conci inter manere et quiescere Spiritus Sanctus, nisi in solo Christo; omnes enim abi declinaverunt, inquit Psalles. Ita Cyrillus. Dixit Isaias, cap. IX, vers. 6, Emmanuclcm futurum admirabilem, consiliarium, patrem futuri sæculi, principem pacis. Nunc ei dotes et dona ad hos status necessaria assignat, 7. *d.* Talis tantusque erit Emmanuel, ut dixi cap. IX, quia Domiuus replebit eum suo spiritu septemplici : nani a spiritu consilii, erit consiliarius; a spiritu fortitudinis, erit fortis; a spiritu sapienti®, erit princeps pacis; a spiritu pietatis, erit pater futuri sæculi, etc.

Opponit Christum regem regi Assyriorum, regi Samariæ, regi Achaz et aliis, qui stulta habuerunt consilia ct consiliarios, vitam inertem ct effeminatam egerunt, pauperes oppresserunt, leges iniquas sanxerunt, ul suas opes ct gloriam augerent, 7. *d.* E contrario Christus regnum suum, scilicet Ecclesiam, moderabitur, et instituet spiritum sapienti®, fortitudinis, pietatis, etc.

Spiritus Domini. — Aliqui per *spiritum Domini* intelligent ipsam substantiam Spiritus Sancti, quæ semper futura erat cum Christo; quia Chrislus, qua Filius Dei, una cum Patre spirat Spiritum Sanctum. Ita Orígenes ct Justinus, *Contra Tryphonem*. Unde Galatinus, lib. II, cap. vi, pro SpirJtBf « Spiritus Domini, » vertit, *Spiritus Dominus*, id quid? est Spiritus Sanctus, qui est Deus; itaque verti potest ex llebræo. Verum hic non agilur de spiratione, sed do donis septem Spiritus Sancti. Spiritus ergo in genere est incitatus animi motus, impetus ct ardor immissus vel a natura et cupiditate, vel etiam a dæmone, tumque dicitur furor

bræi. Eum hoc loco describi inter nostræ ætalis interpretes agnoverunt cl Eichhorn atque Gesenitis. Eadem, qua Noster, *germinis* imagine principem ilium c stirpe Davidica oriundum, sistit *Jeremias*, xxiii, 5, et xxxiit, 15, nec non *C:cchiel*, xvii, 22, 25, qui de fastigio Mimmo arboris cedri famili.c Davidicæ tenerum aliquem surculum, vel stolonem decerpendum plantandumquo in excelso monte Israelis dicit, ubi factururus sil fructum, ct excreturus in altam et amplam arborem. Conf. Znc/i. 111, 8, et vi, 12. Recte igitur Chaldæus nostrum versum sic explicavit : *Et egredietur rex de filiis hui. atque Unctus, Messias, ex filiis filiorum ejus*, Isæi, *excrescet* Idem sequuntur Hebræi interpretes longe plcrique. Conf. Isaaci Abarbenelis *Præco Salutis in linguam Latinam translatus æ Joanne Henrico Maio* (Frcof. 1711 , in-4®), pag. 51 seqq., Joanne Fnschmuth *Dissertat, de primo, quem in veri nominis Messia Judæi exigunt caractere, ex haic vaticinio*, 11, 1 ; Jen. 1666, jn-4®, cl ejusd. *Dissert, de secundo, tertio cl quarto, quos in veri nominis Messia Judæi exigunt characleriaus, ex Isaic vaticinio*, 11, 2, 3; ibid, eodem anno. LTraque *Dissertatio* legitur quoque in *Thesauro Thcolog. Philolog. seu Syltoge elegantiarum Dissertai.*, voi. 1, pag. 763 «eqq. (Ruseumulier.)

et insana cupido : sic vocatur spiritus superbia*, ira*, acediæ, etc., vel a Beo, Dunque dicitur spiritus Domini : cstque aliquando permanens, aliquando cito trasiens. Rursum, vel est in intellectu. et tunc est spiritus sapienti®, consilii, intellectus, scienti®; vel osi in voluntate, cl tunc est spiritus pietatis, timoris, vel fortitudinis. Sic *Exodi* XXXI, 3, dicitur Deus implesse Beseleel spiritu scienti® in omni opere, id cs4 inspirasse illi artem fabricandi tabernaculum. Sic Apostolus, *II Tan.* i, 7, ait : a Non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, el dilectionis. » Sic possim alibi spirilus melonymice vocatur virtus vel res aspirata, ut spirilus lenitatis, humilitatis, charitatis vocatur ipsa lenitas, humilitas, chantas a Deo aspirala.

Spiritus sapientiæ. — Nota *primo*: Hit» Patres et Theologi recte, quidquid ogganniat CIEcolampadius, colligunt septem dona Spirilus Saucii, scilicet primaria. *Secundo*, sub hisce septem, quasi sub numero plenitudinis, intelligit Propheta omnia alia ejus dona, g. *d.* Spiritus Sanctus cum plenitudine suorum donorum requiescet super Christum. IlaS. Hieronymus et Cyrillus. *Tertio*, S. Thomas et aliqui alii distinguunt dona a virtutibus hoc modo : Viriules, inquiunt, acausit® dantur homini, ut recte suos actus dirigai uecundum legem et normam rationis; vii tules vero infusa) et Christian® dantur ei, nt se dirigat secundum uorram el legem supernaturalem fidei, spei, choritatis, etc.; dona vero dantur ei, ut se dirigai secundum impulsu et alliatu vehementiorem Spiritus Sancti, quo prreler communes leges ad actus lidci, spei el charilatis divinitus rapitur, vel, ut ait D. Thomas : « Dicuntur dona, quia secundum ea homo disponitur, ut efficiatur prompte mobilis ab inspiratione divina, sicut dicitur *Isai.* cap. L : Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico : retrorsum non abii. »

Verum probabilius alii censent ordinarie hæc dona non distingui nisi ratione a virtutibus ejusdem nominis, ut donum pietatis, fortitudinis, sapientiæ, a virtute pietatis, fortitudinis, sapientiæ : dicuntur enim virtutes, quia animam perficiunt : dicuntur dona Spiritus Sancti, quia ab eo donantur et aspirantur animæ, vel ul habitus, vel ul actus; maxime cum actus sunt heroici, ad quos vehementi impulsu movet el incilat Spirilus Sanctus, quia sunt effectus Spirilus Sancti; sicut Samson heroica illa fortitudinis opera irruente in se spiritu Domini, patrasse legitur, *Judio.* xiv elseq. Unde ad heroica opera opus fere est nova ac valida aspiratione el excitatione Spiritus Sancti. Hunc ergo crebro invocent, qui ad talia aspirant. Ita S. Hieronymus, Basilius, Naziauzcnus, Ambrosius, Athanasius, Augustinus, Hilarius et Cyprianus, quos citat Leo Castries, et plerique Scholastici moderni.

Hinc sequitur cuivis fideli in justificatione infundi luco dona, saltem illa quæ virtutibus mo-

ralibus identificantur; hæc enim cum gratia et charitate simul infunduntur : Christo tamen soli infusa sunt excellentissime et perfectissime, ideoque de eo solo ait Isaias, quod requiescet super cum Spiritus Domini.

Dico : « Quæ virtutibus moralibus identifteau- tur : » nam donum intellectus, et ex parte donum sapientiæ et scienti®, cum non sunt virtutes morales, non infunduntur cuilibet in justificatione.

Moraliter, disce hic ingens Dei donum esse sapientiam (qu® primo loco hic ponitur, estque pa- Menu- reus ceterorum) el prudentiam, tum supernatu- tu. ralem, de qua hic agitur; tum etiam naturalem : hæc enim dirigit omnes actiones hominum ad &nenj eorum naturalem, vel supernaturalem. Quocirca prudentem e-se beatum hoc sorite concludit Seneca, *epist.* 85 : a Qui prudens est, et temperans est. Qui temperans est, et constans est. Qui constans est, cl imperturbatus est. Qui imperturbatus est, sine tristitia est. Qui sine tristitia est, beatus est. Ergo prudens beatus est, et prudentia ad beatam vitam satis est. d

Rationem dat, quia sapiens malis non premitur, sed utitur : novit enim in adversis reque ac in secundis suam explicare virtutem. Idipsum duplici similitudine declarat. Prior est : « Non ex chore tantum Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex rere; si marmor illi, si adhuc viliorem materiam quis obtulisset, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, m divitiis explicabit; si minus, in paupertate; si poterit, in patria; si minus, in exilio : si poterit, imperator; si minus, miles : si poterit, integer; si minus, debilis : quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. »

Posterior est : a Domitores ferarum soavissima animalia docent pati jugum, imo usque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat; osculatur ligrim suus custos; elephantem minimus Æthiopsjubel subsidere in genua, et ambulare per funem. Sic \$ ipienscst artifex domandi mala: dolor, egestas, ignominia, career, exilium, qurecumque horrenda. cum ad hunc pervenere, mansueta sunt. » Socrates apud Platonem in *Pubdro* asserit, « animi sapientiam esse aurum divinum. » Jamblicus apud Slobreum, serm. *De Prudentii* : « Prudentia, inquit, virtutum princeps est, reliquisque omnibus utitur, atque ipsarum ordinem, modum et occasionem lanquam oculus mentis undequaque lucidissimus ostendit; ipsa sui possessores cilicii Deo similes. » Socrates rogatus quid esset prudentia? « Est, ail, animæ concinnitas. p Phiið : « Prudentia, ail, est mentis sanitas. » Auctor apud S. Augustinum ad fratres in eremo, serm. *De Trudentia*: a Prudentia, ait, te docet ut in eundis semper idem sis, tam in prosperis quam in adversis, sicut manus qure eadem est, et cum in palmam extenditur, et cum in pugnam restringitur. » Bion, apud Laertium, lib. IV, cap. vu, asserit orudentiam tanto cæteris virtuti-

Doni
Spirito*
Smell
mnl
id« tn
mm vir-
tutibus.

bu* antecellere, quanto cæleris sensibus præslit visu*, prudentiam animi c>sc virtutibus, quod oculus est sensibus. «Nam quomodo, ait, justus redderet cuique suum, nisi prudentia commonstret quid cuique debeatur? » Vie pr.rcepta prudenti® Gentilium? Accipe tria e mullis, *bias* aiebat: a Considera, et postea rem aggredere. » liem ; « Aggredere tardimi aggressus age constans. Nec cito desistas, neo temere incipias. » Ita Laertius Periander : « *Ea facito, uit, quorum te non pœnileat.* » Rursum: « Nihil aggredere, nisi quod vides te posse perficere. » Democritus rerum omnium pretiosissimam dicebat esse prudentiam, quæ nihil admiraretur.

*Ftwn *SnniTLS* SAPIENILFI KT INTELLECTIS, CÍC. — Spi-

7^ r*IUH saP^ntiic, sive sapientia, est donum sive virtus Christiana, qua contemplamur divina et æterna, et secundum ea do rebus omnibus iudicamus. *Secundo*, scientia est donum seu virtus, quo cognoscimus temporalia ad salutem conducibilia et modum illis bene utendi : hæc maxime elucet in Proverbiis, Ecclesiastico, Ecclesiaste. *Tertio*, intellectus est virtus seu donum penetrandi obscura, maxime in Scripturis, eorumquo figuras allegoricas, cærcmonias : hoc donum habent doctores. Quarto, consilii donum est pone idem quod virtus prudenti® (Christian®, puta cjus pars), quæ ima cum fide infunditur omnibus Christianis in baptismo, qua omnes nostras actiones honeste et Christiane dirigimus : consilium enim præcipuus est actus prudenti®. Hinc Gentiles, consilio Deum Consum profecerunt. Plularchus in Romulo, dicit repertam ab eo et aram conditam sub terra in Circo, » eique nomen indidisse « Conso, u a consilio : aramque ipsam reliquis latero temporibus, in equestribus vero certaminibus aperiri. Unde de ea Tertullianus, lib. *De Spectaculis*, cap. v : «Ara, ait, Conso illi in Circo defossa est ad primas metus sub terra, cum inscriptione hujusmodi : Consus consilio, Mars duello, Lares comitio potentes (1). » *Quinto*, fortitudinis dono adversa et martyria sus-

(1) *Spiritui sapitntia et inlelUgentiæ*, HODH ot j13'3, distinguunt ita ut illud sil lux et cognitio rerum, quæ dicitur sapienUi, h >c vero iudicium, quod ex hic sapientia oritur, qao inter res discernimus, quod Gneci *ivxptim* vocant, et Latini *intelligentiam* seu *prudentiam*. iTTOJI Hi*y OTÌ, *Spiritui consilii et fortitudinis*. Duo hæc iudici fmtnopere neccs^riasunt, ut optimum scilicet comtliuni sequatur, neque inter deliberandum apparentibus ral lo-nibus celiai, et ut *fortitudine animi* vel *rubore* cæteris (operior facili*, quod statuerit laclen lum null i diftkui» UU* ternius, o»n*Unter exequatur. nirp Pi'T nri *spiritus scienti* tl pietatis*. Il.CC duo, ne cum superi ribos, sapientia et prudenti!, contuiidninu*, ad divinæ Vgueogttiikmern cl Scriptorum Merorum intelligentiam, •t que exhujuMnodi studio et cognitioneo>mutue, reve-mIHin, H!lk'<'U rn. rtiKm i. que inia v< ftW RKT (Cl. *Proi. i, 7*, et Zrglevi *not.* ad loe.), Hebra l Mgnitl-CABl, i renda wul. RyT. Ücel in gener uidvcr im slehliam denotet, lumai,)*alach.* ni, 1, el alias <:%ni vtiunUlis disfa® ex Scripturas ri- tribuitur.

" r x (Rutcmnuier.)

linemus. *Sexto*, donum pietatis est iustitia Christiana, cujus præcipua pars est pietas seu religio, qua Deum ut summum parentem veneramur et colimus maxima reverentia, atque cum proximis quasi fratribus n quitatem et benevolentiam servamus unius Dei communis parentis causa. *Septimo*, timor est quasi fons et complementum omnium, timor, inquam, filialis ex amore nascens, seu potius consummatio quædam dilectionis. Ita Hilarius in *Psalm*, xxvn, et Ambrosius in *Psalm*, cxvnr, semi. 5 in illa : « Statue servo tuo in timore tuo eloquium tuum » de quo plura, *Proverb*, i, 7. Hic timor in Christi anima nascebatur ex intima reverentia, et clara cognitione divin® Majestatis, et vilitatis suæ humanitatis, qum ex nihilo venerat, et ad nihilum a Deo reduci poterat. Rursumquo ex eo quod considerabat Christus, quid de ea futurum fuisset, nisi gratuita sua misericordia Deus illam sic adjuvisset, et ad cum unionis gradum evexisset : potuisset enim peccare et damnari æque ac Judas et alii damnati : quæ omnia sacrum quemdam horrorem mixtum suavi lælitiæ, gaudio, amoris et reverenti®, id est quemdam timorem securitati permixtum in Christo pariebant; quo non tam quod futurum erat metuebat, quam quid fieri poterat considerabat. De hoc timore casto vide S. Augustinum in *Psalm*, xviii, ad illud: « Timor Domini castus permanet in sæculum sæculi. » Ex hoc ergo Isaia» loco timorem Tcvercntialem cl filialem fuisse in Christo, docent S. Thomas Alensis, MagMer Sententiarum, Bonaventura, Gabriel Cajelanus et alii, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez, lll part. (*Jucest.* VII, art. 0, disp. H, cap. n.

Quoad ordinem donorum, Hilarius et Ambrosius superius citati videntur velle hic Isaia ascendere ab imo ad supremum; alii contra a supremo ad imum descendere : omnes optime; ut enim in circulo undecumque incipias, et quocumque loco desinas, poles rursum inde Incipere ubi desieris, cl desinere ubi inceperis; ita lit in diversis istis donis : undo enim ad sapientiam quis pervenit? ab intellectu : unde ad intellectum? a consilio : unde ad consilium? a fortitudine : undo ad fortitudinem? ascientia: unde ad scientiam? a pietate: unde ad pietatem? a timore Domini. Potest iterum regredi per eadem vestigia : nam timorem Dei sapientia informat, sapientiam instruit intellectus, intellectum dirigit consilium, consilium roborat fortitudo, fortitudinem regit scientia, scientiam decorat pictas, pietatem stabilis timor cantus, qui permanet in a lerimm. De quo ascensu vide Gregoriuiu, homil. *Ad super Ezech.*, ante medium.

Symbolice, hæc dona septem bc aliludinibus adaptatis. Bernardus, serm. *De tbmis Spiritus Sancti*, (pii sequitur parvos ejus sermones. Vid. de his donis S. Ithomam, l II, tota Quæst. LXVIII, et lH part., Quæst. VH, art. 2.

3. Et replhut luûi spuutus riMoms Domxi. —

Pro *replebit* hebraico est *iriHH* *luiricho*; quod primo, Vatablus vertit, *odorari faciet illum spiritus timoris Domini*, id est spiritus Domini dabit Christo sagr.italom et acre iudicium, ut statini possit percipero an homines timeant Deum, necne, perinde ac si id, non visu, nec auditu, sed solo olfactu percipiret. Unde sequitur: « Non secundum visionem oculorum iudicabit, ¶ Sic S. Hilarión, S. Maria Oigniacensis, et alii Sancti ex solo odore cognoscebant an ipiisesset in gratia Dei, necne; nam accedentibus peccatoribus mirum sentiebant ferio-rem. Secundo, alii vertunt, *odoriferum faciet illum spiritus timoris Domini*, juxta illud in *Canticis*: « In odorem unguentorum tuorum curremus; » et illud Isaacide Jacob, *Gen.* xxvii: « Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. » Tertio, Sanchez vertit, *spiritus olere faciet Christum timorem Domini*, id est faciet spiritus, ut Christus in omni opere et loco ex se emittat odorem timoris Domini. Quarto, Forerius vertit, *respirare ejus erit in timore Domini*, q. d. Spiritus Domini faciet ut respiratio, id est omnis vita et actio, Christi sit in timore Domini: timor Domini erit spiraculum, halitus, vita et anima Christi. Quinto, Optime vertas, *Spiritus Domini spirare faciet eum** (Christum) *timorem Domini*; quia faciet ut Christus nihil nisi Dei timorem, religionem et pietatem cordo, ore, oculis, manibus totoque corpore exhalet et spiret: sicut rosæ et lilia undique odorum fragrantiam emittunt et exspirant. Sic ait Apostolus: a Christi bonus odor suavius. »

In *ilebræo*, pro *pietas* et *timor*, est eadem vox *ONT iirah*; unde utrobique *timor* vertunt I'agninus Vatablus et Forerius: inde OEcolampadius vult sex tantum dona hic recenseri, non septem. Respondet Leo Castrius *iirah* posteriori loco deduci a Ni' ñire, id est timuit, el significare *timorem*, priori vero loco deduci ariNi *raa*, id est vidit, et significare *visionem* vel *illuminationem*, quæ lúTíuix/, id est pietatem, parit. Sed hoc longe est petium (1).

Dico ergo *iirah* duo significare: *pruno*, timorem et reverentiam; *secundo*, pietatem: hæc enim naturaliter consequitur reverentiam. Timor enim hic est amor Dei, omnique alia dona consummat et complectitur. Ita Arabica versio hæc duo distinguit, ponitque septem spiritus. Ait enim: *Descendet super eum spiritus sapientiæ*, etc., *et timoris Domini*, *et orietur in* (cum) *fiducia Domini*, vel spe in Deum. Ubi per *timorem*, accipit pietatem, per *fiduciam* Dei invocationem, cultum et reverentiam. Sic et Syriaca: *Descendet super eum spiritus sapientiae*, etc., *et timoris Domini*, *et orietur in timore Domini*, vel in religione et cultu, modoque colendi

(1) In lingua hebraica, scire et facere, sapientia speculativa et practica conjunctim bis verbis, *sapientia intellectus*, *scientia*, *Unior*, exprimuntur, quod rerum nature et veritati consentaneum est, nam scientia et actio disjunguntur nequeunt, cum utraque suum, ut ita dicam, munus implent. (Alloih.)

Deum. Abbas Chærcetnon apud Cassianum, *Collât.* XI, cap. xm, notat, non dici *requiescet*, uti dicitur in aliis, sed, *replebit enim spiritus timoris Domini*: « Tanta enim, inquit, ubertatis ejus est magnitudo, ut quem semel sua virtute possederit, non partem, sed totam ejus occupet mentem, nec immerito; illi enim quæ nunquam excidit charitati cohærens non solum replet, sed etiam perpetua et inseparabili cum quem ceperit, possidet jugitate, nullis Lelilæ temporalis, vel voluptatum oblectationibus imminutus, quod nonnunquam illi qui foras mittitur, timori (servili, qui proinde in Christo non fuit, ut ait ibidem Chæremon) evenire consuevit. »

Quocirca S. Ambrosius ha *Psal.* cxviii, orlon. 5, ad illud vers. 38: *Statue servo tuo eloquium tuum in timore tuo*, notat hic timorem inter dona Spiritus Sancti ultimo loco poni, quasi formam et complementum cælerorum. « Quantis, inquit, subjecit timorem, ut haberet quod sequi possit; informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. »

Non secundum visionem oculorum iudicabit. — Primo, aliqui sic explicant, q. d. Christus non curabit, nec magnificabit ea, quæ oculi hominum curiose spectant et magnificiunt, scilicet vanas opes et mundi pompas.

Secundo et genuine, quasi dicat: Homines judicant secundum speciem et apparentiam externam, quæ sæpe fallit; nam hypocritæ per eam iudiciis fucum faciunt, cum se bonos simulant: sed Christus plenus spiritu sapientiæ, consilii, pietatis et timoris, iudicabit non secundum apparentiam externam, nec etiam ex relatione aliorum, aut rumoribus, quia visus et auditus in his sæpe falluntur; sed secundum ipsam catiis (equilatero, (piam in seipsa introspeciet. Videbit enim interna et intima rei, scrutabitur corda et renes, et, ut ipso ait: « Filius hominis scit quid sit in homine; » quare fucum detrahet et deteget, atque in fucata sanctitate, et in velata malitia iniquitatem et fraudem, in fallaci sermone, et lingua duplici dolum et imposturam deprehendet et patefaciet. Ita S. Hieronymus, Sanchez et alii.

Huc pertinet quod Platonici tradunt, omnes homines iudicandos esse, anima eorum nudatu ab omni ornatu bonorum operum exteriorum, et in ea apparentibus solis virtutum luminibus, vel maculis vitiorum ex quorum sententia nonnulla cecinit Claudianus, lib. II *Contra Ruffinum*.

4. Iudicabit in iustitia palparis, — id est, inculpatum et sincerum iudicium reddet pauperibus, quos potentes sæpe opprimunt, vel mali iudices contemnunt et inique condemnant. Unde Irenæus, lib. III, cap. n, vertit: « Iudicabit humili iudicium (1). »

(1) EIm enim pauperum causa interdum mala esse potest, tamen quod oodiuiuii usu evenire consuevit Scrip

Et ARGUET IN .EQUITATE PRO MANSUETIS TERR.E,—
q. d. Christus pauperes suos discipulos, qui se
mansuete subdent ejus prædicationi, defendet
contra duros et superbos Scriba-, Pharisæos et si-
miles adversarios, quorum fastum, fraudes et sce-
lera arguet et increpabit, uti fecit, *Matth.* xn et xv.
Septuaginta vertunt, *arguet humiles terra*, scilicet
ul fecit Christus,cum dixit Petro: « Vade post
me, Satana; » et alibi : « Nescitis cujus spiritus
estis; » et alibi : « Nescitis quid petatis, n Unde
ClemensAlexandrinus,IPa:<Z(igoa.vii,sic explicat:
Castigabit mansuetos in utilitatem eorum eru-
diens, et a morte servans eos, juxta illud : « Cas-
tigans castigavit me, et morti non tradidit me. »
Nota : In Scriptura iu»U ct sancti vocantur man-
sueti, mites, humiles ; propria enim Sanctorum vir-
tus, et sanctitatis nota est humilitas et mansuetudo.
Et PERCUTIET TERRAM VIRGA ORIS SUI. — « Virga
oris » est acris objurgatio et increpatio, *q.* J. Chri-
stus peccatoribus non adulabitur ; sed spirila for-
titudinis armatus liberrime, gravissimis verbis
objurgabit homines terrenis desideriis deditos.
Ex hoc spiritu, et hac virga manant illœ voces, imo
fulmina contra Pharisæos, *Matth.* xxm, et contra
divites ac voluptuarios, *Lucevi*,quibus vœ dam-
nationis intentat.
Hanc virgam oris a Christo participant coneio-
nalo-res, non theatrici, non politici, non frigidi;
sed Apostolici, zclosi et efficaces, qui urbes et or-
bem convertunt, uti fuerunt S. Dominicus, S. Vin-
centius Fererius, S. Bernardinas et alii.
Et SPIRITU LABIORUM SUORUM INTERFICIET IMPIUM.
— *Primo*, jussu suo pellendo, non tantum pecca-
ta, sed et dæmones, tum ex animabus hominum,,
ul ex impiis faciat pios; tum ex corporibus : dæ-
moni enim hæc expulsio est acerba instar mortis
et interfectionis.
Secundo et proprie, « impium, » id est caput im-
piorum, scilicet Antichrislum, occidet, uti expli-
cat Paulus, II *Thes.*, n, 8, el simul cum Antichristo
omnes impios sententia secunda: mortis, id est
damnationis æternæ, plectet.
5. Et erit justitia cingulum lumborum ejus et
FIDES CINCTORIUM RENUM EJUS, — *q. d.* Justitia ct fi-
des, id est veracitas sive fidelitas (hanc enim sig-
nificat Hebræum naiOH emuna), perpetuo Christo
adhærebunt more cinguli eum stringentes, ornan-
tes et roborantes. Sicut enim Christi humanitas
tota cingebatur a divinitate, ita et a justitia ac fi-
delitate, ut quœcumque diceret vel faceret, illa
prompte, strenue el constanter secundum justi-
tiam et fidelitatem semper diceret ct faceret (1).

tur» commemorai, significans non idcirco es ♦ damnan-
dos, quia tenues sint et exhausti el ab aliis oinuibn- dos-
fecti. (Forerius.)
(i) Eral et csl adhucdutr in Asia duplex genus cingulo-
rum, alterum commune coriaceum. t'>rr, Jijuatív,, lati-
tudine dimidii pedi», el fibulis instructum quibus ad ven-
trem clauditur, hb. II *leg.* i, 8; *Matth.* in, 4 ; *Marc.* i. 0;
•Iterum pretiosum ex gossypio vel lino, nunc quidem

Nota : llebræi per *cingulum* significant *primo*. i'»»*
adhœrentiam et conjunctionem; *secundo*, robur
et vires. Unde « dissolvi cingulum lumborum, » JcXuu
est vires amittere, *Daniel*, v, 6;et «accingere lum-
bos » fortitudine, est strenuo et virili animo ali-
quid aggredi et facere, *Proverb*, xxxi, 17. *Tertio*,
alacritatem et expeditionem, *q. d.* Christus erit ac-
cinctus ad justitiam et veritatem tuendam super
terram. *Quarto*, pretium et amorem: sicut enim
virgini fascia pectoralis, ita viro balteus est in de-
liciis, *q. d.* Christo regi justitia et lides erunt chara,
ct nunquam deponentur, ac si essent ejus balteus.
Ila Sanchez. *Quinto*, justitiam el fidem Christo fore
propriam, perpetuam et immutabilem : tale enim
suum cuique est cingulum.
Hinc *secundo*, aliqui per *cingulum* accipiunt gla-
dium, quo per cingulum accingimur; hic enim
decet Christum judicem et regem, *Psalms*, xliv, 4 :
«Accingerò gladio tuo super femur tuum,poten-
tissime, propter veritatem, ct mansuetudinem, et
justitiam.»
Tertio, Chaldæus per *justitiam* intelligit fideles
et justos, quibus circumdabitur Mccsias, juxta
illud *Isaiæ* xlix : « Omnibus his (fidelibus) velut
ornamento vestieris. »
Moraliter, disce hic quam principi cordi et curæ Jwttii
debeat esse, *primo*, justitia. Vere S. Augustinus,
lib. IV DeCiv.,cap. iv : «Beinola, ait,justitia, quid €Siec ru
sunt regna, nisi magna latrocinia?» Et Cicero in
Paradox. : «Jus ctœquitas vincula sunt civitatum.»
Augustus apud Senecam in *Ludo* : « Pietate et
justitia principes dii fiunt. » Hesiodus in *Thcogon.* :

Qoc uno reges olim sunl fine creati,
Dicere jus populis, injustaque tollere facia.

Aristoteles, lib. V *Polit*, x : « Pcx, ait, debet et
vult esse custos, ut nec opulenti injustum aliquid
patiantur, nec plebs contumeliam accipiat. » Qua-
re barbara est illa barbari vox apud Tacitum,
lib. XV : « In sumina fortuna id œquius, quod
validius. » Et illa apud Lucanum, lib. Vili :

Sceptrorum vis lota peni, si pendere justa
Incipit.

Et illa Spartiani in *Caracalla* : « Licet si libet. »

etiam ex serico textum, olim autem acu pictum, latini
dine palmæ quod antcrius ad venirem colligabatur, *Jt^*
rem. xm, 1. FemitUC cingulum non raro bulla vel umbi-
lico claudebant, *Cant*, vu, 3, et gestabant ellam cingula
pretiosissima, el fasciam pectoralem, atque ipsum quoque
cingulum laxius, ct aliquantum infra lumbos ligabant,
cum viri cingulum perpetuo in lumbis gestarent, unde
dicitur cingulum lumborum, et cingere lumbos, 1 *llcg.*
XVIII, 46; Pro», xxxi, 37; *Isatá* xt, 5; *Jcrçm.* I, 7. (Jahn,
Arclurolog Biblic. part. I,cap. viil.I
Cingulum, ut potentia: signum acceptum, Aegyptiaci»
usibus alludit : « Gentes christianæ sæpe principes suos
designant ab unctione sacra qua inunguntur; Ægyptii
vero al» ornamento quod eorum corpori, manu sacerdotis
magni circumligabatur illos vocabant. Hcgcs Ægypticûcif
dicebantur sicut reges Christiani *uncti* vocantur. »
(*tournai da Sacants*, septembre 1817, pag. 548.)

Secundo, fides. «Fides enim jtiRtiliæ fundamen-
tinn est, » ait Cicero, lib. I O//lc.; et « sanctissi-
mum humani pectoris bonum, n ait Seneca, *epist.*
8P. Audi Silium Italicum, *ad Fidem*:

Ante Jovem generari, decus divumque hominumque,
Qua sine nnn tellus pacem, non æquora norunt :
Justitias consors, lacilumque in pectore numen.

Quocirca Romani in Capitolio fidem vicinam Jovi
optimo maximo esse voluerunt, ut aiebat Calo;
ut enim ille tutor humani generis, sic ista :
« Nec ulla res vehementius rempublicam conti-
net, quam fides, » inquit Cicero, lib. III *Offic.*
Est ergo fides justiliæ, ut sic dicam, ;
æquo ac de clementi® lumine, modesti® lumen
refulget

Vert. e. 6. Habitant lupis cum agno (I).—*Primo*, Juda i
t”Pu» hoc ad litteram accipiunt ul sonat, *q.d.* Tqmpore
pi’ol mb Mussi® lupus, pardus, leo, aliæque besliæ cicu-
Chrbio rabuntur, nec amplius justis et bonis nocebunt,
lutai- Unde ipsi colligunt necdum venisse Christum,
^’.,,7 quia adhuc leo lacerat, lupus vorat, serpens
mordet. Quidam Catholici hoc applicant et expli-
cant de Apostolis el Martyribus, quibus vipera,
leones et besliæ in eos immissæ sæpe nocere non
potuerunt. Verum non salis apposite ; nam dicit
Propheta : a Habitabit lupus cum agno: » jam s;
lupus proprie accipitur, ergo et agnus; nusquam
autem videmus tempore Christi lupos habitare
cum agnis. *Secundo*, quia dicit hoc universaliter
futurum : constat autem multos Martyres a bes-
tiis esse laniatos. *Tertio*, quia sequitur : « Leo
quasi bos comedet paleas. » Quid hoc ad Marty-
res? Quare merito Judæos refutat ex veteribus
Rabbinis Galatinas, lib. V, cap. vin.

(1) n Habitabit lupus cum agno, » juxta agnum. Id ip-
sum in aurei secuit descriptione legitur infra, lxv, 25.
Inimicitia? omnes,finit® erunt, adeo ut bellu® feritatem
depositura sint. Opus enim jusliti® est pax. Tanta igitur
erit illius temporis æquitas ct justitia, ut,si fieri posset,
animalia invicem adversa simul pastum itura essent. Poe-
tæ orientales recenitores, cum effectus Justili® et jequi-
tatis describere volunt, similes imagines adhibent. \ elmi
lbn Oncin, poeta Arabs apud Jones in *Commentar. Poc-
scos Astat.*, pag. 380 :

Justitii, a qua mansuetus fit lupus fame astrictus ,
Esuriens, licet hinnulum candidum vid<at.

Et Fcrdusl Persarum nobilis poeta,apud eumdem, ibid. :

Rerum Dominus. Mihmod. rex poltoi,
Ad cujus iquittn potum veulnnl simul agnus ctlupus.

Romani poet® iisdem imaginibus sunt usi in auro® æta-
iis felicitate describenda. Sic Virgilios, *Ectop.* iv,21:

lp%.v ”* *loxnun: rvfeitnt distonia caj’ li.»
Ubera : nec nagnos metuent irnienti lcones.

El paulo post :

Occidet el icrp’Oi, al filias herba v< nem
OcctdeL.....

El *Ectog.* V, 60 :

Nec Iripee insidiis pecori, nec relia cerris
Ulla dolum meditantur) amst bonus otia Daplinb*

Secundo, Lactantius, lib. VR *Institut*, cap. xxnr,
putat hæc ad litteram ul sonant, vere futura post
judicium per mille annos, quibus Sancti cum
Christo regnabunt in terra. Erit enim tunc au-
reum sæculum : ct ita Sibyllas, q i® idem pro-
phetarunt, quod Isaias hic, intelligit. Sic enim
canit Cumana apud Virgiliani, *ecloga* 4 :

Nec magnos metuent armenta leones :
Occidet ct serpens, et fallax herba veneni

Verum hic fuit error Chiliaslarum, sive Millena-
riorum, quorum auctor fuit Papias discipulus
S. Joannis, ut dixi *Apocal.* xx, 4.

Dico ergo, cum Patribus et Christianis Interpre-
tibus, hæc omnia metaphorice dici de homini-
bus, quorum mores similes sunt bestiis istis. Qui-
dam per efferatas intell.gunt Gentes; per mansue-
tas, Judæos, *q. d.* In Ecclesia Christi simul paci-
fice degent Judæi et Gentes. Ita Clemens Alexan-
drinus, hb. VI *Stromat.*

Rectius alii per *Iconem, lupum, aspidem* acci-
piunt quosvis homines fortes, potentes, rapaces
el noxios; uti per *pardum* irretitos variis erro-

Sic et Claudianus, in Proleg. lib. II De ftapfu Proserai®,
ubi describit effectum lyra Orphri alterius, post Hercu-
lem, orbis pacificatoris (vers. 25 seqq.):

Secnrnm blindi lrporraí fovere moloni,
Vicinumque lupo pr\huit illos.
Concorde* vira Indurii c m tiende dama.
Misiylam cervi doq ti nuerejubam.

Sed ante eos Theocritus, *Idyll*, xxiv, 84, m vaticiniis de
tempore, quo pacalus forei orbis ab fhrcule : « Erit ille
dies quando hinnulum in suo strato lupus, dentibus ser-
ratis, videns taedere nolet, d *nudus ct* (eo. etc ;\el: *Et*
vitulus. lcunculusque atque pecus saginarum wna erunt,
sine antipathia atque discordia. *Et puer parvulus.* etc.;
vïi : *Et puer parcus ducetea*. Hieronymus : a liie Judæi
el nostri judaizantes juxta litteram futura contendunt, ut
in claritate Christi, quem putant in fine mundi esse ven-
turum, omues besti® redigantur in mansuetudinem, el
pristina feritate deposita lupus et agnus pascantur simul,
et cætca cum cæteris quæ nunc videmus sibi Con-
traria. Quæ interrogan» debemus, si omnia prasentia loci
sic accipiuntur, ut scripta sunt, cl nihil refertur ad intel-
ligenliam spiritualem, juxta ifiud Apostoli qui ait : « Be-
nedictus Deus, el Paler Donimi nostri Jesu Christi, qui
benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlesli-
biis in Christo; » ergo el radix, ct virga, cl tîos non refe-
rantur ad sensum, terraque percussa verbo Dei, ct inter-
fectus impius spiritu labiorum ejus sic intelligantur, ul
scripta sunt, et doceru cogantur» quomodo rebus incor-
poreis, justitia et vent ile, renes Domini circumdentur f
Sed et hoc eos interrogemus, quid diguum sil Domini
majestate, ut Inpus ct agnus pascantur simul» el pardus
cum hæ<lo accubet, cl leo paleas comedat, cl puer par-
vulus mittat manum suam in foramine aspidum? Nisi
forte juxta fabulas poclarum aureum nobis Saturni sæ-
culum restituent, in quo lupi cl agni poscentur simul, el
mullo vino plena current flumina et de tollis arborum
stillabunt mella dulcissima, lacteisquo fontibus omnia
complebuntur. Quod si responderint, pru beatitudine
temporum h.rc futura, ut absque cujusquam noxa homi-
nes bonis omnibus porfruantur, audiant a nobis, nihil
l>oiuim nisi virtutem, el nihil malum, nisi viuuii. >
(Roscmnaller.)

ribus el viliis, hm enim sunt mukulæ pardi; *per aqnum* vero, *hædum vitulum*, *bovem*, infirmos pñpcns, mansuetos et laboriosos, g. d. In Ecclesia Christi simul quiete versabuntur iusti et peccato <s, mites et feroces; patientes et cholericæ, pauperes et divites, infirmi et potentes. Per has ergo metaphoras significatur, quod Gentes fera et barbara deposita feritate mansuescent, cl cum hædis et agnis, id est cum humilibus et simplicibus Christianis, sanctissimo conspirabunt in unitatem fidei Ecclesiæ, nt verbi gratia lupo, id est, S. Paulus, qui spirans minarum et radis in Christianos, jure comparatur lupo, Genes, xix, 27, habitet cum agno, id est, cum S. Joanne et Petro, impili S. Hieronymus. Sic el Orígenes, *homil. 2* in cap. vi *Genes.*, el ibidem Chrysostomus, *homil. 23*; basilius, *homil. 10 IJcxain.*; Gregorius, super *Ezech.* hom. 16, qui similiter accipiunt locum *Osce*, cap. n, 18, ubi ait : « El percutiam cum eis foedus in die illa cum bestia agri, et cum volucre coeli, et cum reptili Ierra. » Significat ergo Isaias per Christi gratiam fore Gentium omnium unionem et concordiam, quæ omnis prosperitatis cl felicitatis est mater. Id significavit Vespasianus Imperator nummo, in quo sculpte erant pulchra plcnœque spirra ex duabus manibus datis, simulque junctis egredientes : hoc enim innuit, ex concordia et fide rerum feliciam abundantiam dimanare. Idem significavit Julius Cesar sculpens in nummo suo caduceum cum cornu copiae : caduceus enim concordiam, cornu copiae rerum affluentiam significat. Vide dicta cap. ii, 4.

Pulchre hæc verba : « Habitabit lupo cum agno, » accommodat S. Ambrosius, lib. II De Virgin., militi Christiano, qui ul virginem pro fide Christi ad lupanar damnatam a stupro eriperet, commutans cum ea vestes, se pro ea substituit, idcoque ad mortem damnatus, accurrente virgine, cum coque de martyrio concertante, cum ea illius lauream adeptus est. Plura do hac sententia dixi *tedi. xiii, 22*, in fin.

Et parvius minabit eos. — Fabulantur Gentiles Ilrculem adhuc in cunis exislenlcm elisisse serpentes; sed vere hoc fecit noster parvus Emmanuel, qui ab ortu cœpit Magos, Pastores, et alios sibi suoque Ex jello subdicere. Ita S. Justinus, *Contra Tryphon.* Rursum « puer parvulus n est humilis quivis Apostolus et prædicator, qui populum minat, id est, ducit, docet et regit. Ita S. Cyrillus, Hieronymus el alii passim. Hæc clarissime contigerunt in primitiva Ecclesia, *Actor. iv, 32*, el etiamnum contingunt in conversione Bradlioiium, Japonum, Indorum: item in Rcligiouibu brno constitutis, ubi maxime servatur et viget spiritus Christi : ibi enim videre esi superbo* et Lroccs fieri humiles et miles quasi agnos, ut ellam a panolis cl simplicibus se regi emant. Hoc est enim quod aiebat S. Francisais : < Quanto coateinpkbilior csl qui præsidet, tanto

magis humilitas obedientis placet. » Undent ipso, ait S. Bonaventura in Vita ejus, cnp. vi : « Fraln, cum quo solitus erat irò, semper obedicnliam promittere consueverat cl servare, dicens obediendi nullum tempus transire sine lucro, aiebatque : Inter alia quæ dignanter mihi pietas divina concessit, hanc gratiam contulit, quod ita diligenter novilio unius hora obedirem, si mihi Guardianus daretur, sicut antiquissimo et discretissimo fratri; nani subditus Prælalum suum non ut hominem considerare debet, sed in eo illum pro cujus est amore subjectus. » Vide similia apud Climachum gradu *De obedientia*. Significat ergo hic Isaias, in Ecclesia Christi fore summam humilitatem, pacem, subordinationem, et onfr» mum obedicnliam sub quovis Prelato, eliaL ignobili, indocto et imperfecto.

7. Requiescent catuli eorum, — *q. d.* Pax Christi perveniet ad natos natorum, et qui nascentur ab illis. Hoc csl quod eleganter ait Tertullianus, lib. *Contra Uermog.* cap. xi, sub Christo « pecora bestiis condixisse, » id est, se consociavisse quasi cx conventionem et pacto.

Leo quasi uos comedet paleas. — Idem dicit et inculcat hic, uli et in sequenti metaphora, *q. d.* Sævi homines, superbi et sapientes, deposita sævitia, superbia et tumore sæcularis doctrinæ, induent mansuetorum mores, cum iisquesimul vivent, et utentur eadem cum illis mensa et cibo, lum corporali, tum spiritali : comedent enim non carnes, ut ante, sed paleas, id est, mansuetorum et simplicium cibum, puta prima fidei rudimenta. Unde S. Ambrosius, lib. I *De Partit.* cap. xiii, legit : « Leo cum bove paleas comedet. » Ita /Eschylus dixit non esso in república alendum leonem, id est homines immanes, superbos et tyrannos. Et Plato asseruil in sua republica nos domi alere diversa genera brulqrum. Quin et Aristoteles in *Polit.*, hominem a lege et justitia alit uum, ait esse pessimum omnium animalium. Denique S. Chrysostomus; a Qualibet, inquit, bestia unum habet et proprium malum; homo autem omnia. »

Alii per *leonem* intelligunt homines indoctos, sed fide plenos; per *palea* simplicia Scriptura verba, sive ipsam litteram; per *triticum* vero, interiorem ejus medullam et sensum reconditum; atque pradici, quod homines idiote, quales dixi, non capientes mysteria Scriptura, nuda et simplici ejus lectione pascentur. Ita S. Hieronymus el alii.

8. Et dilectabitur infañs ab ubere super foramine aspidis — Id est, infantes vix ab ubere depulsi non horrebunt aspides, sed cum eis ludent, in eorumque antra manus fidenter immittent, hoc est, recenter conversi, etiam juvenes cl pueri, libere cl fiducialiter agent cum idololatræ el tyrannis, cum regulis intrepide congregientur, iisque fidem annuntiabunt, nec horrebunt, sed ambient mortem el martyrium : gaudebunt enim

contionari tyrannis, qni initio volent cis nocere; sed ab (is edocti et cicurati abjecto infidelitatis veneno credent Evangelio (I).

Ex) pii Audi exempla puerorum cum tyrannis cclan-
t''ri' tinnì atque triumphantium ; Jo-uphal adolescens
lyn,, cum Abennar paire ct rege certavit, et vicit; pa-
ro* 'j0 tremque ue totum regnum ad Christum convertit :
«uüou. Ies(jš csl panrascenus in ejus Historia.

Apud Ilomeritas, inquit Procopius, et ex co Baronins, egregium virilis animi specimen edidit quidam puer .Martyr, qui matrem aspiciens conjici in ignem, femur tyranni momordit, et ad illam procurrit, atque ita una cum maire sacrificium suaveolens per litationem ad Deum transmissus ; de quo plura *Threnor.* m, 27.

Victor Uticensis, lib. III Wanda/., narrat duodecim puerulos symphonicos, segregatos per vim a Confessoribus orthodoxis, t nlatos fuisse ab Arianis, primum blanditiis, deinde iterata fastigatione; sed constantes illi steterunt, ut Ariani erubescerent se superatos a pueris, et orthodoxi exsultarent et confirmarentur. Hos pueros, inquit, nunc <iCarthago miro colit aflectu, el quasi duodecim Apostolorum, chorum conspiciit puerorum. Una degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur.»

Narrat Prudentius libro *Pcristephanon*, scu De *Coronia*, puerulum non adhuc septennem Romani Martyris nobilissimi rogatu, coram Asclepiade præfecto Dei unius essentiam et Christi deitatem, explosa deorum Ethnicorum multitudine, constanter asseruisse. Matre accer-ita, jussit tyrannus carnificibus, ul pusionem in sublime tollerent, ct virgis verberarent : cunctis flentibus ad tam immane spectaculum, mater imperterrita vultu, ct sen na Ironie amore Christi contumax, in doloribus stetit. « Parvus se sitire exclamat;» mater autem, eum increpans, dicit « Christianum cedere morti non d h re, aquam vito m Christo suffl-cero : f<mt< m illum perennem esse proximum, calicem infantium Ik-thlcemiticorum esse exhauriendum.» Isaaci parvuli obedienliam, et septem puerorum ex Madiaba?orum historia constantiam commemorat. Puerulus virili animo virgas strepenti s, et dolores vulnereum ridet, tortoribus ct tyranno insultat victor. In rabiem actus Ascle-

(1) Hæc aitimp' ta existimo quando in dolabris et loin-piis d.TinoniliU' ficati* discpuli Domini verbum ipsius pranlicabant, cv loca illa m templa Dei cali converte! nil, traduentes cultores ilt-monnin ad lucem cl agnitimi m veritatis : qn.u ingentis voluptatis orant amplissima argumenta Hic quoque considera quibus nominibus Spiritus Sanctu* appellet suca, «agnos, livdos, vitulos, altilia, bov.k, pucr>r, parvulos, lactentis, ablactatos;» quibus n ...iiiiibus ip-s quoque verbi ministros iutclligit : quæ arenili simplicitatem, mansuetudinem, innocentem un declarant. Juvat etiam videre quibus appellentur peccatore-. Qtifil sunt nisi « lupi, ursi, lcones, aspides, vipei.v, » 11 similia? <> jucundam Spiritus Domini » percussio-nem! ¶ o cadam salutarem, qua omnis improbitas tullitur, et innocentia terris redditur ! (iorenus.)

piados puerulum capite mulctari jubet : mater natum gerebat amplexu et sinu. Puerum poposcit carnifex, mati r nec lacrymaU est, tantum osculo impresso ei valedixit, cl dum amputat cerviculam carnifax, mater psallere docta ex Davidi* *Psalm*, cxvi, canebat : « Pretiosa in conspectu Domini mors Sanr torum ejus. »

Cum Valentis Imperatoris Profectus Edessa mullorum militum manu stipatus, ut Imperatoris in Christianos iram exsequeretur, ad templum, quo ipsi convenerant, properaret ; mulier quædam paupercula, filiolum suum manu trahens ad martyrium, currebat, ct ordinem satellitum Pr.i fedi interrompebat. Indignatus autem Præfectis mulierculam ad se duci jubet, illamquo alloquitur, dicens : « Quo tam incondite curris, infelix mulier ? » Cui illa : a Quo alii, inquit, currunt.» Ille vicissim: «Non audisti, inquit, Præfectum cunctos interempturum, quos ibi ropere-rit? » Mulier : « Audivi, ait, et ob eam causam festino, ut ct ipsa ibi inveniar. Sed cur, inquit, adducis et puerum ? » Respondit illa : « Ul el ipse ejusdem corona sit particeps.» Audito hoc, Præfectos admiratur convenientium d. mentiam, Imperatoremque accedit, ac instruit, cunctos esse pro tide sua mori paratos, nec consonum esse rationi, ut tantus hominum numerus brevi tempore occidatur, atque ita Imperatori, ut iram poneret, persuasit. R» Socrates, lib. IV *Ilistor.* capite xvm. De Iberis per ancillam Christianam captivam ad fidem Christi perductis, mira ex Rufino et Eusebio, narrat Baronius anno Christi3i7.

Rursum « delectabitur infans super foramine aspidis, id csl simplices fideles gaudebunt ejicere dæmones de corporibus obsessorum, qui recte vocantur foramen aspidis. Completum est hoc in Apostolis, quibus a Christo datum est calcare super serpentes ct scorpiones, el super omnem fortitudinem inimici. Ita S. Hieronymus.

Et qui ablactatus fuerit (id est, provectior jam in fide, etiam) in Caverna reguli. — id est, ad gente-feras, irrumpet, inio in eorum antris, specubus (uli fit apud Indos), fanis et delubris Christi fidem præilicabil. Ha S. Hieronymus et alii, printer S. Cyrillum, qui per aspidem hæreticos iulel-ligit, per regulum dæmonem.

Ha S. Franciscos Xaverius in India mittebat pueros, qni fidem Christi docebant parentes et vicinos, idola eorum demoliebantur, atque per crucem et pias preces infirmos curabant, el dæmones ab energumenis pellebant, uti narrat Turscellius in ejus *Vita*, lib. II, cap. vi el vu.

Ita et Gaspar Barzanis Xaverii discipulus, puerorum agmen in processionem ducens Armuziæ, in inosquilam sive ecclesiam M diometis irrumpit, et in culmino crucem Christi defixit : perculsi Saraceni fugerunt, a demque occuparunt Christiani, qua U expiatam ll. Virgini victrici a monte C'ignomi.iala- dedicarunt, uti narrat l*. Nicol ms Trigaulius iti ejus *Vita*, lib. II, cap. xix.

Ita Rrasilios et alios Indos nostri Patres alii-
que converterunt, maxime per eorum pueros. Ili
enim pueri quasi rasæ tabulæ tenacius imbibe-
bant Christianismum, cumque parentibus aliis-
que insidiaban!.

Frn. 9. Nox nocebunt. — Scilicet qui prius erant vi-
rulentissimi idololatra?, jam ad Christum conver-
si, non amplius nocebunt fidelibus in Ecclesia,
quæ est mons Dei sanctus. Ita S. Hieronymus.
Quare perperam ex hoc loco infert Lutherus :
Ergo in Ecclesia non licet occidere hæreticos; in-
ferre enim debuisset : Ergo hærelici (hi enim sunt
serpentes et aspides) non occidunt, neque noce-
bunt Christianis in Ecclesia: licet enim videantur
cis nocere, tamen revera non nocent; sed eos
exercent, et in doctrina ac virtute crescere fa-
ciunt.

Qua nF.PLETA est tertia scientia Domini, —
cognitione Dei : hoc est quod ait Psalles, *Psalm.*
vin : « In omnem terram exivit sonus eorum. »
Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus et alii. Porro
quia significat mutationis hujus causam esse
scientiam Domini : hæc enim animos mutat et
mansuefacit : quis enim noscens serioque cogi-
tans Christum Deum humilem, mitem, paupe-
rem, sobrium, etc., non statini ponat cristas, iras,
avaritiam, gulam, etc.? Ita qui serio ad Chri-
stum convertuntur, cum ante crudelitate essent
Icones, voracitate lupi, veneno reguli, fiunt
mansuetudine agni, sobrietate hædi, candore vi-
tuli: hæc *est* admiranda Evangelii vis, quod feros
animos perdomet. Inepte colligunt ex hoc loco
Lutherus et OEcolampadius licere laicis et idiotis
sacræ Scriptura cognitionem et explicationem
profiteri : hæc enim scientia non est doctrina
doctorum, sed disciplina fidelium, quam ipsi ul
discipuli haurire cl augere debent per instructio-
nem et prädicationem Apostolorum et Doctorum.
Scientia ergo hæc est tides in Christum, quam
habent omnes Christiani, in qua tamen crescere
et perfici debent audiendo doctiores se.

Sicut aquæ maris operientes, —scilicet terram
aliquam, 7. d. Sicut aquæ maris exundantes, ter-
ram vicinam occupant et operiunt : sic Ecclesia
toto orbe et in omni terra dispersa, doctrina
prædicationis Evangelicæ inundabitur cl operie-
tur. Ita S. Augustinus, lib. *Dc Unitate Eccles.* cap.
vu, et Eusebius, lib. II *Demonstr.* iv; aut ul Gue-
vara in *Habacuc* 11, q. d. Sicut mare tellurem cin-
git et ambit, itaci lides Deique cognitio lotum
orbem ambiet.

Carpit hic nostrum Interpretem Forerius : ne-
gat enim ex Hebræo verti pos<e, « aquæ maris
Operientes, » quia, inquit, in Hebræo dicendum
fukset '03 *camme laiam*, in regimine; jam
autem habetur in statu absoluto, tzb eam-
mair *Imam*, id est *sicut aqua mare operientes*. Ve-
rum r spondeo : Familiaris est llebræis enallage
casuum, æqiie ac modorum et temporum; sæpe
cain ponunt statum absolutum pro regimine,

sive nominativum pro genitivo, et vico versa.
Unde et Leo llebræus iiic vertit, *sicut aquæ maris*
operientes.

Fateor tamen proprie verti posse cum Septua-
ginta, Pugnino, Forerio cl Valablo, *<cut aquæ
mare operientes, ut mare ponatur pro alveo,
cratere maris, q. d. Sicut aquæ operiunt alveum
maris, aut etiam superficiem maris cum exæs-
tuant, uti aqua vel vinum operit craterein, cum
is super plenus est, et supereffluit : sic etiam eo*
gnilio Dei in lege nova exuberat, et super omnes
funditur. Simili enim modo ait Habacuc, cap, 11,
14 : « Quia replebitur terra, ut cognoscant glo-
riam Domini, quasi aquæ operientes mare, » he-
braico CZPH *al haia*m, id est *super mare*, id est
sicut aquæ copiosi» et fluctus cxæstuant et ebul-
liunt super mare, ul supereffluent, et terras vici-
nas inundent et obruant. Ita Theophilus ibidem
et Guevara. *Tertio*, idem Guevara ibidem vertit,
sicut aquæ e mari operientes (ul b ponatur pro JO
min), id est veluli si mare redundaret, ut operi-
ret terram, sicut in diluvio accidit, dalias sæpe.
Nam Pyrrham et Antissam circa Jteotim Ponius
abstulit; Elicen quoque et Buram in sinu Corin-
thio, quarum in alto vestigia exstitisse suo ævo
testatur Plinius. Atlantis insulam mare sorbuit;
et, si credimus Platoni, quidquid contegit Atlan-
ticum mare, olim insula fuit.

10. In die ilia, radix Jesse, qui stat in signum Vew.U
POPULORUM, IPSUM GENTES DEPRECABUNTUR. — Est
hebraísmos, quem Latine ita clare exprimas,
erit radix Jesse stans in signum populorum, vel, ut
Vatablus, *tunc usu veniet, ut radicem Jesse quæ*
stat in signum populorum, gentes quoque requirant.
Nota primo : Radix Jesse vocatur surculus ex ra-
dice Jessæa natus, puta Christus : hinc ait *qui*,
non *qum*, quia transit a typo ad anlitypum, sci-
licet a radico ad Christum.

Secundo, llebra i repetunt idem, ponendo pro-
nomen demonstrativum vel l elativum simul cum
suo antecedente, ut a radix Jesse et ipsum, »
ideoque *radix* ponitur in nominativo abso-
lute, quia sequitur accusativus *ipsum*, quem
poscit verbum *deprecabuntur*; suffecisset enim di-
cere : « Radicem Jesse gentes deprecabuntur. »
Sic *Psalm*, x, 4, dicitur : « Dominus in cælo sedes
ejus, » id est Domini sedes est in cælo. *Tertio*,
signum, hebraico est oa nes, id est vexillum,
quo significatur Emmanuelem fore imperatorem,
qui elevabit vexillum, ad quod omnes gentes
confluent. Sensus ergo est, q. d. Cum ita prædi-
cabitur Evangelium, uti dixi, tunc surculus iste
c radice Je** va germinans, puta Christus, exal-
tatus in crucem, ibique erectus in vexillum, om-
nes, tam Judæos quam Gentes, trahet ad se cl
sua castra, ul illum requirant, in eum sperent,
eju-que opem invocent, quà hostes suos, diabo-
lum, peccatum, carnem cl mundum devincant.
Hoc est quod ait Christus, Joan. cap. xii, veis. 32;
a Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad

meipsum. Ita S. Hieronymus, imo S. Paulus, Rom. XV, 12. Vide ibi dicta (1).

Et erit sepulcrum ejus gloriosum.— Quia fle signo crucis, quod infame erat, egit Propheta; hinc hanc infamiam abstergit dicens, quod crucifixi Christi ducis nostri sepulcrum erit gloriosum. Hebraice est, *et erit requies ejus gloria*. Jam per requiem accipi potest quidquid Christi mortem consecutum est, ait Sanchez. Nam primo, mors Christi fuit gloriosa, quia eam terræ motus, lapidum crepitus, cl cœli luctus solisque eclipsis honestarunt. *Secundo*, resurrectio Christi fuit gloriosa. *Tertio*, nominis ejus ante d̄specti mira facta est exaltatio. Unde Septuaginta vertunt, *et erit requies ejus honor*. *Quarto*, sepulcrum ejus fuit gloriosum, quasi dicas : Requies Christi a labore et morte, cl id quod opprobrio crucis et mortis successit, ul sepulcrum, nominis exaltatio, resurrectio, triumphus, gloriosa fuerunt. Quocirca S. Chrysostomus, homil. *Quod Christus sit Deus*, diserle docet, quod Christi passio, crux,

(1) Genios extera, ad illum regem consultum venient, tri Ū *radix* hic usurpatur de surculo qui ex radice pullulauit. Ei infra quoque, lai, 2; *Hos.* xiv, G, radix ponitur pro eo, <pm̄d ex radice germinat atque exoritur. Cf. *Apoc.* v, 5 ; XXI, 16: Que *virga erit stans in signum populorum*, locutio desumpta a vexillis sive signis, quæ in montibus aut aliis quibuscumque locis eriguntur tempore necessitatis, aut imminentis alicujus periculi, ut ad ea concursus (lai. Cf. Am. Boetii *Animadvert. S. Script.*, lib. I, cap. vu, et Henrici Jacobi Basbuisen, *Dissert. de vexillo Mcsshe*. erecto inter Gentes, ad *Jesaj.* xi, 10, Serves!. 1717. J. D. Michaelis hanc imaginem desumptam esse arbitratur, vel inde quod arbores altæ, cum solæ stant, et eminus prospici possunt, iis qui in regione circumjecta taphitani, signo quo convenient, esse possint, vel indo quod ejusmodi arbores, praesertim vetustæ, sanctæ essent, et oracula sub iis ederentur. (Rosenmuller.)

Si mihi liceret omnino aliquid novi afierre, ego *menucali*, quæ vox hic cum afflixo est, non a verta *nuac* deducerem, neque esse idem nomen quod HIJO *manoah*, seu nnUO *menuhah*, ut omnes existimant, atque nt ego ipso quoque interpretatus sum, sed esse illam quam Hebraei a tempore puncti ilionis Bibliorum sic pandarunt, *minhah*; cujus origo est, ut jam supra dictum est, a verbo *jnocah* : significat autem *donarium* seu *donum quod homini* aut *Deo honoris causa offertur*, eo quod sensim et cum podipa quadam deferatur. *Oblationem Deo factam* significat, *Cenes.* IV ; de *donario* autem *homini facto*, *Gen.* xxxn cl xuii, cl *Jud.* IV. Ex quibus locis cl aliis quamplurimis intelligas consuetum fuisse jam olim deferre regibus ac principibus, illisquē quos placare vellent, munera atque donaria. Dicerem ergo hoc loco do his muneribus esse sermonem, nempe quoti gentes, quæ ad Dominum venirent, donaria gloriosa afierrent, vel darent Domino gloriam, et Dei magnificentiam atque misericordiam pradicarent cum Paulo, ex psalmo: « Génies autem super misericordia laudate Deum. » Nec mo inoratur punctilio; nam, ut ipso jam monui, parvi interdum facien<li est. Et in hac ipsa voce, *Jerem.* u, ubi Vulgata habet « princeps prophetia*, » et Hebraei vertunt « princeps quietis, » *mnnuhah*, quod scilicet cum rege quiesceret aut regem recrearet, Chaidæuin, Targhili», quasi scriptum esset *minhah. princeps muneris*, id OSI *munerum*, dixit, *princeps thoÁerabaíhn* : quod satis prob, it Biblia tune non fui >e panciuta, et liberio rem fuisse interpretandi rationem. (Forerius.)

sepulcrum, omnesqne ignominia* post requiem, id est mortem, in gloriam et triumphum sunt versa; quod S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evangelist*, cap. xxxi, ostendit fuisse insolubile divinitatis.

Mystice, *erit requies ejus gloria*, id est Christus post mortem requiescet, et gloriosus erit in animis credentium, inquiunt S. Hieronymus et Cyri his. Unde sequitur : a Et erit in die illa : Adjiciet Dominus, etc., ad possidendum residuum populi sui. P

Rursum *requies* hæc est Ecclesia, ejusque Sacramenta, maxime Eucharistia, in qua Christus requiescit, quæ vere gloriosa est; unde Chaldaeus vertit, *et erit locus mansionis ejus in gloria*.

Anagogice, *requies*, id est beatitudo Christi, ejusque fidelium, erit gloria coelestis. Ita S. Basibus.

Porro per *requiem* Nosier optime accepit < sepulcrum : » ibi enim po>t vitæ labores et agones Christus mortuus requieuit.

Sepulcrum autem Christi fuisse gloriosum patet primo, ex terræ motu et resurrectione Sanctorum, quæ ex morte Christi jamjam sepeliendi secula est, *yiatlh.* XXVII, 51.

Secundo, quia S. Helena sepulcrum Domini magnificētissimo templo exornavit, in quo postea Godefridus Bullonius recuperator Terræ sanctæ, cl primus Hierosolymæ rex, ac deinceps omnes alii Hierosolymæ reges sepolti sunt, uti WiHelmus Tyrius in *Historia belli sacri* testatur : unde etiamnum ibidem nobiles decorantur titulo Equitum, fiuntque Equites Aurati, teste Adrichomio, pag. 177.

Tertio, quia a multis sæculis etiamnum ad sepulcrum Domini, licet inter medios Tureas situm, celeberrima est fidelium ex toto orbe peregrinatio, ad quos recipiendos Franciscani Patres suum ibi semper habent Patriarcham, et sui ordinis perpetuam residentiam ; nec Turea, licet infensus Christianis, unquam illud evertere ausus est, licet id Pontifici se facturum minatus sit, nisi ipse cogeret Emmanuelem regem Lusitaniae Indicam expeditionem dimittere; sed partim ob lucrum et vectigal, quod a peregrinantibus percipit, partim ex reverentia et metu, ne Deus hoc ejus sacrilegium puniat, hactenus minas hasce exsequi non sustinuit, uti Osorius et alii narrant.

Quarto, quia ibi multa facta sunt et fiunt miracula : nam peccatores convertuntur, dæmones fugantur, morbi curantur; testis est S. Augustinus, lib. XXII *De Civit*, cap. vm. Unde ibi Miria /Egypliaca peccatrix conversa est, indequē ivit in eremum, ubi 47 annos sine cibo in oratione et lacrymis sanctissimam egit vitam : testis est Zozimas oculatus testis, qui ejus Vitam scripsit.

Narrat Sophronius in *Erato spirit.*, cap. xlviii, Cosmianam uxorem Germani patricii, lueresi Severi infectam, adiisse sepulcrum Domini; sed a B. Virgmc apparente fuisse repulsam, ne illud

Ingrederetur, nisi veram fidem amplecteretur. Quare confusa et pernitens, fidemquo implectens, et communicans admissa fuit ad S. Sepulcrum, iŭhtdque venerata csl. Et cap. xi.ix, narrat Pal.es- tmæ Ducem volentem ingredi S. Sepulcrum ab ariete apparente, ct cornibus eum impetente, fuisse rejectum, idque sæpius, eo quod Severia- nos esset: quare abjecit hæresim, et communi- cans calici Domini, libere permissus est illud in- trare et venerari.

Audi quid ex S. Augustino scribat Gregorius Turonensisjib. *DcGloria Martyr*, cap. vu : «Terra ipsa insuper quæ Domini adjacet sepulcro, divi- nam quamdam ex Dominico corpore proximo posito virtutem hausit, ut merito fideles illuc peregrinantes avide solerent ex ea accipere, qua tum ad morbos curandos, tum etiam ad dæmo- nes fugandos uti consueverunt. » Deinde idipsum confirmat testimonio S. Augustini : *a* Est ejus rei locuples testis S. Augustinus, dum hæc ait d ^l Hesperio viro tribunitio : Acceperat autem ab amico suo terram sanciam de Hierosolymis ajjatam, ubi sepultos Christus dic tertio resurrexit; camque suspenderat in cubiculo suo, ne quid mah iliam ipse pateretur. At ubi domus ejus ab illa infesta- tione purgata est, quid de lerra illa fieret cogita- bat, quam diutius in cubiculo suo rcvcrenliæ causa habere nolebat. Forte accidit, ut ego et collega meus Maximus Episcopus in proximo essemus; ut veniremus rogavit, ct venimus; cum- que omnia nobis retulisset, etiam hoc petivit, ut infoderetur alicubi, atque ibi orationum locus fieret, ubi etiam possent Christiani ad celebranda quæ Dei sunt congregari. »

OainU. *Quinto*, sepulcrum Christi gloriosum est annua r.'præsentatione et pompa, qua fideles multis in locis Sabbilo sancto quotannis solent magnifi- cum Christo passo cl mortuo sepulcrum excitare, ejnsque sepulturam gloriosam repræ-entaro.

•****• Denique sepulcrum Chrisli gloriosum fuit, ma- gnifica Christi ex eo resurrectione, qua illud per dotem subtilitatis penetravit.

Rupertus Tuitiensis, lib. Vili *De Divin. Offi'.iis*, cap. iv, narrat, anno Domini 1111 contigisse Leo- dii in monasterios. Laurentii, cum Sabbato sanc- to caneretur antiphona : « Mulieres sedentes in monumentum; » Religiosi cujusdam cingulum, quo erat succinctus, ante pedes ejus quasi pro- jectum exilivisso, quod arripiens ipse ut se rur- sum cingeret, vidit nodo astrictum et clausum, atque sibilum audivit :

Sic potuit diuso Christus prodire sepulcro.

Simili miraculo annuii e zona clausa elabenlis in terram sine ulla annuli aut zonæ fractura, Chris- tum e claudio virginis matris utero prodiisso de- mondratS.Augustinus,lib.XXII *De Civil*.cap. vin.

C'.ŭiuu Pari modo sicut Christi, ita ct Christianorum Hlu'lrium sepulcra voluit Deus esse gloriosa, ut eliuu in us, non tantum in suo Christus esset glo-

riosus. Ita S. Catharina martyrium subitura ora- era ría- vil : « Da. Domine Jesu Christe Dousmcus, ut hoc corpus meum, quod pro te fuit conscissum, non Û, , e, possit ab iis aspici qui quærnnt illud » Deus ita- „L» que honorans et exaudiens Martyrem suam, misit Angelos, qui corpus ejus composuerunt, visique sunt ab iis qui pnesentes erant, illud in Sina mon- tem deducere. Ita habet ejus Vita.

S. Sebaslianus telis confixus, projectus in cloa- s.Sehu- c.im, noctu apparuit S. Lucinae, jubens ut corpus suum e cloaca tolleret, dliidque perduceretis ca- cvj. Incumbas, ct sepeliretjuxta vestigia Apostolorum; quod ipsa præstitit.

S. Armogasles Episcopus, insignis fidei contra Arianos propugnator anno Domini 4ŭ5U, moriturus se jussit sepeliri sub arbore, quam sullbdientes conspiciunt sarcophagum splendidissimi marmo- ris preparatimi, qualem forte nullus omnino re- gum habuit, inquit Victor lib. I *Wandal*.

Theodoricus Abbas, S. Remigii discipulus, qui a mortuis suscitara! filiam Theodorici, filii Clodo- vei regis Francorum, cum multas virtutes opera- tus esset, et Angelis eum suscipientibus cum glo- ria migrasset, Theodoricus rex, ad monasterium veniens, sanctum corpus propriis humeris ad se- pulcrum evexit. Ita Usuardus in *Martyrolocj*. ju- lii 1.

S. Ermelcndis virgo, corpus affligens jejuniis et s. Em^ poenitentiis, moritura honorata fuit Angelorum choris Christo canentibus gloriam, et quia Christo 1U° ' fuit dilecta, ab ipsis csl officiosissime sepulta, in- quit auctor Vilæ 20 oclobris.

S. Petrus Abbas, in mari demérsus, ignobili lo- Umio» co a loci incolis sepultus est. Sed Deus, ut quanti Ti“* esset meriti ostenderet, omni nocte supra sepul- crum ejus misit lucem radiantem : quod adver- tentes incoine, eum Bononiam transtulerunt, el in ecclesia honorifice sepelierunt, ut refert Beda, lib. I *Ilistor. Anglic*, cap. xxxiti.

B. Sigismundus Burgundios rex, cum a Clodo- miro ti jbusque ejus fratribus, filiis Clodovei Frati» cfce regibus, injuste regno et vita spoliatus es<ot, atque cum conjugo ct liberis in profundum pu- teum præcipitatus, mox in puteo clara lux reful- sit, ac S. Mauritius cum Thebæis (quorum corpora in eadem urbe Agaunensi quiescebant) S. Avito opparens, eoruin in ccelis gloriam demonstravit, uti narrat Gregorius Turonensis, lib. IH *De Gent, Franc*, cap. vi, et lib. *Dc Gloria Martyr*, cap. LXXI el Lxxv, Baronías cl alii. -

S. Cerbonius, Episcopus Populonii, jussil mo- rions se in sua ecclesia, licet a Longobardis inses- sa, sepeliri : factum id est cis insciis cl invitis; n un coorl i ingenti procella, quæ omnes dispulit, sol i navis qua vehebatur Sancti corpus, immunis fuit a pluvia circumquaque depluente, uti refert S Gregorius, lib. III *Diuloy*. cap. xi.

Anno Domini 1007, mortuus csl llntisboucB S. Romualdus AbbasS. Emmeranni, cujus feretro Hernicus Germanorum rex, el postea imperator,

proprlnm supposuit humerum, ut illud ad sepul-
turam deferret, uti ex Arnulfo Comite refert Ba-
ronins.

Anno Domini 1079, elevatum c-t S. Geranii Mar-
tyris corpus, et Ladislai regis Ilungarine, no princi-
pimi humeris translatum, honorificeque deposi-
tum miraculis coruscat, ut habet ejus Vita 21 sep-
tembris.

S. Constantius, Episcopus Perusinus et Martyr
sub Antonino Pio, cum cedesti inonitu honorifice
sepeliretur a Leviano viro piobo, irrisus fuit tam
Deviantis quam ipse Sanctus a duobus viris : qui
mox eiecitato percu«si, penitentes, tactu corporis
.Martyris oculorum lumen receperunt. Ita habet
ejus Vita 29 januarii.

Hinc *secundo*, voluit Deus et Ecclesia, fidelium
sepulturam cantu, tedie, cereis, floribus, campa-
narum pulsu, vestibis pretiosis, etc., ornari. Nar-
rat Venerabilis Beda, lib. 1 *Ilist. Anglor.* cap. vu,
el ex co Baronías, anno Christi 681, cum in quo-
dam monasterio Britanni® pestis multos absume-
ret, atque Abbatisa Edilburga dubitaret, quo lo-
co defunctas sorores sepeliret, locus ci divinitus
ostensus fuit. Nam post psalmodiam matutinam
lux cœlitus dimissa, vclut linteum magnum venit
super omnes, in cujus comparatione sol meridia-
nus videbatur obscurus; inde in meridianam mo-
nasterii pariem secessit, ibique aliquandiu mora-
ta, et ca loca operiens, sic videntibus cunctis ad
coeli alta se subduxit, ut nulli esset dubium, quin
ipsa lux quæ animas famularum Chrisli esset duc-
tura, vel receptura in cœlum, et corporibus carum
locum, in quo requietura, et diem resurrectionis
essent exspectatura, monstraret.

8 nu- Audi sepulturam S. Paul n ex S. Hieronymo :
ta S. Paula, vidua nobilissima Romana, ut audivit

sponsum vocantem ad mortem : Surge, veni, pró-
xima mea, speciosa mea, columba mea, quoniam
ecce hienis transiit et recessit, pluvia abiit, sic
l eta respondit : Floros visi sunt in terra, tempus
sectionis advenit. Et : Credo videro bona Domini
in terra viventium. Ex hinc non ululatus, non
planctus, ut inter sæculi homines fieri solet; sed
p almorum linguis diversis examina concrepa-
bant : translataque Episcoporum m inibus et cer-
vicem feretro subjicientibus, cum alii Pontifices
lampadas cereosque prafferrent, alii choro- psal-
lentium ducerent, in media ecclesia spelunca? Sal-
vatoris est posita. » Sed audi funeris pompam :
i Tota ad funus ejus Pala ^tinarum urbium turba
convenit. Quem monachorum latentium in cremo

.lula sua tenuit? Quam virginum cubiculorum
secreta texerunt? Sacrilegum putabant qui non
l di femina? ultimum præstitisset officium. Viduæ
cl pauperes, in exemplum Doread s, vestes ab ea
pr.obitus ostendebant. Omnis Inopum multitudo
matrem et nutritiam se perdidisse clamabat. Quod-
que mirum sit, nihil pallor mutaverat faciem :
sed ita dignitas quiedain et gravitas ora comple-
verat, ut cam putares non mortuam, sed dormien-

lem. Hebrteo, Grreco, Latino Syroque Rcrmnn
Psalmi in online personabant; non solnm triduo,
donec et subter eccle«i <m el juxta specum Domini
conderetur; sed per omnem hebdomadam, cune-
lis qui venerant suum funus, et proprias larry mas
credentibus. Venerabilis virgo filia ejus Ensto-
chium, quasi ablactata super matrem suam, abs-
trahi a parente non poterat, deosculari oculos,
hærere vultui, totum corpus amplexari, et se cum
matre velle sepeliri. »

Dum magnus ille Daniel Stylite« extremum age- s t»ou.
rct spiritum, aderat Antistes Episcoporum, is erat
Euphemius, cum aliis ad emigrationem animae
ejus : aderat et Rais mulier fidelissima, et vir qui-
dam qui possidebatur a daemone, ac pergebat ad
columnam : qui et Sanctorum ad Sanctum ad-
ventum clamando aperte significabat, et cos suis
appellabat nominibus; et ipsorum, ut qui conve-
nissent, meminerat Angelorum. Deinde adjiciebat,
fore ut tertia hora ejus diei Daniel excedat ad
Dominum, et a diuturna habitatione immundus
expellatur spiritus. Quæ utraque suo tempore eve-
nerunt. Quæ autem prius dicta est Rais, magni-
fice parabat ea quæ pertinebant ad sepulturam :
et cum multos adduxisset artifices, et jussisset
fieri tumulum in inferiori parte column®, et us-
que ad fastigium, statuit ex utraque parte tumuli
homines , qui faces ferrent, et lampades tenerent
m manibus, et ca canerent, quæ cani solent in
decessu. Hæc ergo peracta sunt, et expulsus est
immundus dæmon, cum multum hominem dis-
cerpsisset, inquit auctor *Vita S. Danielis*.

S. Gallus Arvernorum diaconus, et postea Epis-
copus, cernens ad tumulum S. Amabilis multa
fieri miracula, ædificavit ei in prima templi fronte
egregii operis testudinem, cl sub ea altare, coque
transtulit solemniter sacrum illius corpus, psal-
lente clero, populoque cereos et lampadas ges-
tante , ut habet ejus Vita.

Refert Jacobus Meyerus, lib. IH *Annoi. Flandr.*,
anno Domini 1062, cum quidam fame enectus re-
pertus esset juxta Aldcmburgum, dum sepeliretur,
sacerdos prohibuit ne pulsarentur campan®, eo
quod homo esset ignotus; sed ecco, stupentibus
cunctis, per se ærailla miraculose personuerunt.

Tertio, bcsliæ feræ Sanctorum corpora sepelio- iw íí
runt, veí tutate sunt. Ita cum S. Antonius vellet
sepelire S. Paulum, duo leones plorantes , pedi- ^'iU
bus suis terram effodientes, foveam illi parave-
runt.

Sic leo pedibus eruit terram, fossamque effecit,
in qua Zozimas corpus S. Mariæ .-Egyptiacæ sepe-
livit. Porro invenit Zozimas corpus ejus mortuum
cum huc inscriptione in terra : « Sepeli, Abba
Z zima, misera- Mariæ corpusculum, redde terræ
quod suum est, et pulverem pulveri adjice, et ora
Dominum pro mc. » Ha habet ejus Vita 2 aprilis.

S. Vnast.isii Martyris in Perside corpus, anno
Domini 627, canes iltesum servarunt, quod fido-
h deinde in S. Sergii Martyris monasterio hono-

Onutns
» ptillii-
rsChrl-
tuuæ.

rifice sepelierunt. Ita habet ejus Vita, et ex ea Raron.us.

S. Stanziai Episcopi Cracoviensis et Martyris, a Boleslao rege occisi, corpus feris projectum aquile inusitato magnitudinis defenderunt a canibus et avibus.

Rursum sepulcrum Martyrum erat altare; quia enim Martyres instar holocausti erant immolati Deo supra altare, hinc sub eo sepeliebantur, juxta illud *Apoc.* vi : « Vidi subtus altare animas inlactorum propter verbum Dei, et propter testimonium quod habebant. » Id fiebat *primo*, ut loco tam sacro honorarent Martyres; *secundo*, ut Martyrum corpora orantibus essent excitamenlum devotionis et virtutis; *tertio*, ut Martyres eorum preces apud Deum offerrent et adjuvarent. Hinc altare vocabatur Sepulcrum Martyris, Martyrium, sive Confessio. Hinc rursum hisce eorum sepulcris et altaribus superædificata ecclesia, vocabatur Martyrium. Ita in Concilio Chalcedonensi vocatur Martyrium, id est Ecclesia, S. Euphemie. Inde quævis ecclesia dicta est Martyrium, uti ecclesia Resurrectionis Hierosolymis in Golgotha erecta, dicta est Martyrium, ait Cyrillus Hierosolymitanus, *catechesi* IG. Vide Baronium in *Martyrol.* G julii. Atque hæc est origo et causa cur Bonie hic in Vaticano, in templo S. Pauli, S. Laurentii, S. Sebastiani, S. Cæcilie, S. Susannæ, et alibi passim in templis videamus gradus et descensus in captas, sive in sacella subterranea. In hisce enim cryptis proprie sepeliebantur Martyres : unde vocabatur ipsa crypta sive sepulcrum Martyris, Confessio vel Martyrium : supra quam deinde ædificabant altare et templum, quod exinde quoque Martyrium dicebatur. Atque hinc intelligiñus illud quod toties in Vitis Sanctorum legimus : u Hic sanctus sepultus est in Confessione S. Laurentii, S. Susannæ, S. Priscæ, » etc. Nam *in confessione*, idem est quod in crypta vel sepulcro. Nec enim totum templum vocabatur Confessio, sed Martyrium, uti solerter annotavit Baronias.

Audi miram S. Luciani sepulturam ex ejus Vita, et ex Baronio, anno Christi 32G. Lucianos Martyr cum jussu Imperatoris Maximiani in mare projectus esset, magno lapide appenso, ut submersus nusquam appareret, et corpus ejus nullam assequeretur sepulturam; Martyr in somnis apparens cuidam Glycerio discipulo suo, qui tunc versabatur in adversa regione Nicomedi®, dixit ei : O tu! cum primum mane surrexeris, abi in hunc locum, eclendens locum littoris; tc enim ibi conveniam. Ille assumens socios venit in locum qui fuerat ei significatus. In eo autem ingens delphinus ascendeat c mari, et ad terram contendebat. Ferebat autem extensum mortuum, tanquam in lecto jacentem. Cumque accederet ad littus, tinctu sublimeluit sublatus, et terræ mortuum appulit. Atque ille quidem slatini exspiravit. Hec autem omnia cum S. Helena percepisset, ut erat Salictorum

Mailynim studiosissima, digno trophæo triumphum Martyris ornare decrevit, atque illic sumptuosam desuper basilicam erigendam curavit.

Narrat Baronins, anno Christi 878, quemdam instinctu Photii violantem sepulcrum S. Ignatii Patriarch®, cujus æmulus erat Pbotius, morte fuisse percussum. Quomodo irreverentia in sepulcrum S. Equitii sit punita, narrat S. Gregorius, I *Dialog.* cap. iv.

Exstat hic Rom® sepultura Thorn® do Vio Cardinalis Cajetani, qui in I). Thomam et sacram Scripturam subtiles edidit Commentarios, humilitate ejus illustris : voluit enim sepeliri non in ecclesia Fratrum Prædicatorum, sed ante eam : eo quod ecclesia tali se indignum existimaret. Vidi egosæpius lapidem sepulcralem, simpliciter ejus tantum nomine inscriptum : vidi et celebravi tanti viri humilitatem.

Denique gloriosa sunt Sanctorum sepulcra, quæ corpora eorum a multis annis, imo sæculis emortua, integra adhuc et incorrupta cum carne et membris omnibus conservant. Vidi Tridenti inlegrum corpus S. Simonis pueri a Judæis occisi : vidi et Bottoni® integrum corpus S. Catharin® Bononi® sedentis in cathedra. Ita hic nuper a Clemente Vili Pontifice integrum repertum est corpus S. Cecili®, quod omnibus sacrum horrorem et reverentiam incussit : ut merito jam templum ejus marmore et lampadibus plurimis semper ardentibus resplendeat, et ingredientibus crcli speciem objiciat. Pari modo gloriosum hic est S. Agnetis sepulcrum, æque ac S. Pudentian®, S. Præxedis, S. Felicitatis, S. Susannæ, S. Alcxii, cujus gradus (sub quibus in domo paterna, delituit) ac imago B. Virginis, qu® Edess® ejus latebras et sanctitatem patefecit, in ejus templo marmoreo ostenduntur, ac miro hominum concursu et veneratione celebrantur. Quin et ips® crypt® et catacomb®, in quibus sævienlibus Imperatoribus Christiani latebant et sepeliebantur, jam a fidelibus mire coluntur. Videre est multos prostratos ipsam terram, ipsa pavimenta, quæ olim calcaverunt, demisse exosculaii, suspiria et gemitus in cælum emittere.

Porro quam gloriosa sint SS. Petri et Pauli sepulcra quis explicet? Videre est lres fontes ex resciso S. Pauli capite exsilientes, et ejus gloriam sæculis omnibus celebrantes. Videre est basilicas a Constantino in eorum honorem erectas, ac basilicam S. Petri in Vaticano a S. I). N. Paulo V vere orbis miraculum, effectam et perfectam. Videre est Prælatos el Principes ad sepulcra eorum prosterni, pavimenti pulverem osculari, vota nuncupare, etc. Hæc est fama eorum posthuma, hæc est gloria omnibus Sanctis ejus, h® coron®, hi triumphi. Nulla jam supersunt sepulcra Pompeii, Scipionis, Augusti, Neronis, Trajani; periit memoria eorum cum sonitu : at sepulcra Apostolorum, Martyrum, Virginum mai inore, auro el gemmis coruscant, celebrantur el adorantur : quia beatam

restirrectionem expectant in gloria, qua jam anima» eorum fruiuntur. Hæc vii luti csl laurea. Constantinum Imperatorem vita functum Constantinus illius intra basilicam SS. Apostolorum tumulare non est ausus, sed in ejus atrio. Quod expendens S. Chrysostomus, hom. 26 in cpisl. II *ad Corinth.*, ait: «Hic quoque (Constantinopoli) Constantinus Magnus filius ita demum ingenti honore se allecturum existimavit, ut eum in Piscatoris vestibulo conderet; quodque Imputatoribus sunt in aulis janitores, hoc in sepulcro piscatoribus sunt Imperatores. Atque illi quidem, velat domini, interiores loci pariter obtinent, illi autem velut accolæ ac vicini, prædare secum agi putarunt, si vestibuli janua ipsis assignetur. » Ostiarii ergo SS. Apostolorum sunt reges.

Feri. u. II. ER ERIT IN DIB ILLA : ADJICIET DOMINUS SECUNDO MANUM SUAM AD POSSIDENDUM RESIDUUM POPULI sui. — Quænam est hæc secunda populi a Deo possessio? *Primo*, S. Hieronymus putat *primum* Dei possessionem fuisse Gentes, quæ prius ad Christum conversæ sunt; *secundam* Judæos, qui post Gentes credituri sunt.

Secundo, S. Thomas, Ilaymo, Dionysius, Lyranus respondent *primam* possessionem fuisse fideles, quos Christus prædicans per se convertit, *secundam* fuisse eos, quos Apostoli post Christi ascensionem converterunt.

Tertio, alii *primam* possessionem censent fuisse in primo Christi adventu, *secundam* fore in secundo; tunc enim reliqua» Judæorum salvabuntur.

Quarto, Sanchez *primam* possessionem fuisse dicit Ezechiam et Judæos, quos Deus e manibus Sennacherib eripuit sibi vindicavit; secundum fuisse Judæos, qui a Cyro et Babylone in Judæam remissi sunt. Verum alludit quidem Propheta, et quasi obiter perstringit reditum a Babylone quasi typum, sed sub eo alium nobiliorem intelligit. Code

Quinto et optime, *prima* populi a Deo vocatio et possessio fuit, quando Deus Judæos per Mosca evocavit, et eduxit ex servitute Ægyptiaca, sibi que in Sina per legem devinxit. *Secunda* fuit, qua Christianos per Christum a diaboli servitute liberavit, sibi que in Sion per Evangelium astrinxit: illa enim prior fuit typus et figura posterioris, ut patet ex vers. ult. Sensus ergo csl, *¶ d.* Sicut Deus ex Ægypto salvavit populum suum, et illis primam legem in tabulis lapideis dedit, itaque eos fecit suum populum suumque peculium, *Erodi* cap. XIX, B; sic Christus adventu suo a peccato, et morte (eterna liberabit fideles, dabilquo novam legem, qua quædam ad veterem legem adjiciet, quibus illa perfectior reddetur, atque perprædicationem, fidem et gratiam suam possidebit corda credentium, totamque Ecclesiam in sempiternum.

Quod RELINQUETUR AB ASSYRIIS, ET AU E. (AITO, CIO. Recenset varias provincias, per quas oh bella et clades diversas dispersi sunt Israelita; colligendi

ab Apostolis, ut possideantur a Christo et Ecclēsia: nam *pruno*, abducti sunt in Assyrios a Solmanasarc.

Secundo, in Ægyptum multi cum rege Joachaz a Phiraone Nechao abrepti sunt JVfey. xxni, 33.

Tertio, fugerunt « in Pbctros, » id est in Arabiam Petream, cujus nrctropofiser.it urbs Petra; vel ad Parthos, vel potius in Pinturas, qn® est urbs Ægypti: ad hanc enim Judæi furiente" Chaldæos se contulerunt, ut patet Jerem. xvi, 1. « Phctros » enim et « Phatures » hebraico iisdem litteris scribuntur, et solis punctis discriminantur. Ha Sanchez.

Quarto, nomine a .Elam » olim continebantur Persæ, Medi, Sogdiani et Bactriani: postea tamen Elamitum regio contrada fuit, et pars, quæ supra Eulæum flumen sita est, dicta est Elamitica; quæ infra, dicta est Susiana. Ita conciliandus est S. Hieronymus, qui cum Daniele, cap. vii, Susan collocat in Elimitide cum Gentilibus scriptoribus, qui volunt Susan partem fuisse Persidis, nempe regiam illorum, et quæ denominant Susianam provinciam. Vide Pererium in cap. vii *Daniel.*, lib. IX, Quæst. IV. « Ælam » urbs regioni nomen dedit, quam Benjamin in Itinerario male confundit cum urbe Susan.

Quinto « Sennaar » csl Babylonia. « Emath » a Libano spectat, non longe distans a Damasco, a qua ad rivum, seu torrentem Ægypti longitudo terræ promissionis describitur in sacra Scriptura.

Sci», « insulæ maris » vocantur Grecia, Italia, Hispania, et tota Occidentalis placca, quæ quasi clauditur Oceani ambitu, longe contractior, quam vasta illa Asiæ Africa. Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Jam sensus est, *¶ d.* Ubilibet locorum et gentium dispersi fuerint reliqui® Judæorum, inde a Deo evocabuntur, et convertentur ad Christum, ut dixi cap. præced., vers. 21. IU S. Hieronymus, Basilus, Cyrillus et Procopius.

12. Et levabit signum in nationes. — Sicut dux vexillum erigit, coque convocat suos milites dispersos, vel profugos in alias regiones: ita Christus eriget, vexillum crucis, cruxque Christi prædicabitur et erigetur apud omnes gentes, quæ ad Christum conversæ, confluent ad hoc ejus vexillum, uti et reliqui® Judæorum et Israelitarum: id coeptum est ab Apostolis, sed perficietur in lino mundi (i).

13. Auferetur zelus Ephraim, et hostes Juda peribunt. — Sanchez per *zelum* accipit studium

(t; Desumptum « more Imperatorum qui collecturi milites signum sive vexillum ponunt in colle aut moule ad quod copie confluant. Casar, *Ite Detto Galt.* lib. 11. cap. x: « Utsari omnia uno tempore crani agenda. Vexillum proponendum quod erat insigne, cum ad arma concurreretur. » Ammianus in *Hut ratentin.* lib. XXVII, cap. x: « Signis Ulicolix ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio principis et ductoruxi stetit rugibilis utiles. » (Rosenmuller.)

vindictæ, quo Deus et hostes Ephraim, id est Samantas et Judæos, puniendo persecuti sunt.

Verum S. Hieronymus, Basilius, Cyrillus, Valables et alii per *zelum* accipiunt simultates et odia, quod inter regnum Ephraim, id est decem tribuum, et regnum Juda fuerunt maxima. Undo explicans Propheta subdit: « Ephraim non multiplicatur Judam, » etc., *q. d.* Schisma, simultas et bella, quæ decem Iribus contra duas assidue exercent, tunc cessabunt: « et hostes Juda peribunt, » id est esse desinent; quia utrique simul redibunt, et convenient in unum ovile Christi. Id cœptum est impleri in Apostolis, quorum alii oriundi fuerunt ex decem, alii ex duabus tribubus, ait Eusebius, in diesque magis impletur; sed plenissime id fiet in fine mundi. Idem prædixit *Ezech.* cap. XXXVII, vers. 17, dicens duo ligna simul unienda.

CEcolampadius ex hoc loco colligit hæreticos varias doctrinas proferre, et inter se dissectos esse; Christianos autem veros idem sentire et inter se concordare esse. Euge, tenebrio, nihil unquam verius dixisti. Sed nonne contrarium Luthero in nullis dogma fovisti? et in Eucharistico mysterio ab illo dissectus Zuinglianis adhæsisisti? Igitur, te judico, tu Lulherusque luus bierelici fuistis: Catholici, qui idem semper in omnibus fidei dogmatibus sensorum, et inter se concordare sunt, fuerunt et erunt, veri et orthodoxi sunt Christiani.

i. Et volabunt. — Doctus interpres hæc refert ad tempora Machabæorum, qui ulli pristinas injurias Philistæin sibi subegerunt. Porro volare in humeros Philistiim, inquit, nihil est aliud, quam eos habere ad sarcinarum pondera, et ad omnia munera servorum obeunda subjectos.

Verum nos cum Patribus hæc de Gazensibus, Ascalonitis aliisque Philistinis ad Christum conversis accipimus (1), apud quosquam floruerit Ecclesia tempore S. Alhanasii et Chrysostomi vidue

(1) « Et volabunt in humeros, » etc. Hæc de conversione gentium per Apostolos intelligenda sunt, quibus cessit Palestina omnis, et regiones illæ ad quas per mare Mediterraneum adiri potest, id est scilicet Europa, et Oriens atque Occidens. Quod autem hæc spiritailler, ut dixi, intellegenda sint, probant quæ sequuntur, vers. 15 et 16. Nam cum hoc versu dicatur quod Judæi, vel alii aves, in *(erga palasU/iorni/i incolarent, mbjugarcntqm. Idumteos, Coabitai, tmmontai ti Orientales populos dfradarentur;* quoniam paciò, vers. 13 et 16, non victoriam, sed regressum filiorum Israel ex captivitate commemorat? Intelligent ergo Judæi victoriam hanc esse per verbum Dei et prædicationem Evangelii, qua audita filii Dei, qui erant dispersi, ad Deum Israelis convenerunt, sublato omni impedimento. Neque te conturbem nomina « Assyriorum, » et « fluminis, » n. « iliceii Euphratis quasi hiede reditu nx Aviyrii » m! sermo. Nam neque .d. Assyria leguntur redire Israelii, neque aliter rediluri sunt quam modo exputui; sicut neque ex Ægypto; neque enim rursus evHx unum est illud mare, neque rursus suffocandi Ægypti. Quam interpretandi rationem si in Prophetis non adhibeas, aperi te judaizare te passim oportebit. (Forerius.)

est apud Adrichomium et Baroniun; hæc enim, ulici præcedentia, spectant Christi tempora et triumphos, *g. d.* Reliqui Judæorum, id est Apostoli, et alii in X credentes, alacerrime ad Philistæos, Syros, aliasque gentes etiam Orientales tum per terram, tum per mare navibus proficiscuntur, ut case diaboli jugo crepias Christo prædicatione subigant. Ita Thomas prædatus est Indiam, Bartholomæus Armeniam, Matthæus Aethiopiam. Ita S. Hieronymus, Basilius, Cyriacus. Vide *Cun.* XLL Porro involare in humeros vel cervices hostium, est militum acerrimorum, qui non nisi inartem spirant, illa ut etiam in humeros et cervices gigantum involent et insiliant. Sic Jacob, *Genes.* xlix, ait Judæ: « Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum. »

Per mare. — Philistea enim mari Mediterraneo adjacet. Vatablus vertit, *ad Occidentem*, ut opponatur filiis Orientis. Scriptura enim per *mare*, quod est occidentale Judææ, significat Occidentem, *q. d.* Apostoli subigent Christo tam Occidentales quam Orientales populos.

PRÆDABUNTUR FILIOS ORIENTIS. — Ili sunt Iduinæi, Ammonite, et Moabit; aut potius Madianit, alique posterii Abrahæ nati ex Calura. Hi enim habitarunt ad Orientem posterorum Isaaci et Ismaelis (qui fuerunt primi Abrahæ filii), ideoque in Scriptura vocantur filii Orientis, ut dixi *Genes.* cap. xxv, vers. 6 (2).

IDUMEA ET Moab PRÆCEPTUM MAXUS EORUM, — Scilicet sequuntur, *g. d.* Jussis et nutibus Apostolorum obedient. Solent enim principes et magistri non solum ore, sed et manu aut digito indicare subditis discipulis sua jussa; sed obstat quod Hebræa habeant: *Edom et Moab erit immissio manus eorum, et filii Ammon obedientia eorum*, id est, ut Septuaginta et Chaldæus, immittent (Apostoli) et injicient manus in Idumæam et Ammonitas, multosque ex eis facient obedientes et morigeros, id est convertent ad Christum. Ha Vatablus. Hoc est quod ait Psaltes in perona Christi, *PsaL* lxx, 10: « In Idumæam extendam calceamentum meum. »

Hursum imponenleis manus baptizando et confirmando eos. Nonne hoc impletum est, *A> (or. x, 20, misso Petro Joppen? et Aitar, vili, Iot a spiritu translato Philippo in Azolum? nam Azolusel Joppe sunt urbes Idumææ, ait Strabo. Aliter S. Hieronymus, Rupertus et Haymo hæc non victoribus, sed vicis et subactis tribuunt, g. d. Iduinæi victi et subacti de more victoribus Apostolis manus dabant. Solent enim victi supplices manus ad vie-*

ii) Quælibet tribus ducis vel familia imperantis nomine designatur. Quando de iis ex quibus componitur iribus, loquuntur, talis vel lain filios eos vocant, eui m»u oniii?l ex ejus sanguine oiii sini, et ipse ex inulto tempore vita functus siL Iste loquendi modus ad regium* ipsas in r metaphoram devenit: sic U-ibr% outad Umrxo» capi -Egyptinq OuladCham, les Syriens, Oulati Uosqou, Moscovitas dicerent, ele. (Volnoy, Voyage tn Egypte si en Syrie, loin. I, ari. 5.)

fores extendere, ventaroque precari Velini vox eorum victores respicit, non victos, ut patet

Sed cur Noster pro imrhissio vertit, « precrptum? n Primo, nllqul causam dant, g. d. Iduinæi et Moabita; tam pii erunt, li nque sancta colent legem Ev/mgelieain, ut possint esse quædam regula, norma, lex et prænrplum manus Apostolicen, ni est Spiritus Sancti gratae, quam manus impositione acceperunt. Sic multi salis violenter explicant.

Secundo, alii, g. d. Præbebunl sc faciles et obediētes Apostolis : ut manibus cotum formantur. Hoc melius est, sed non satisfacit.

Tertio ergo, videtur Interpres *piwceptum* nove usurpare, pro eo quod ante reliquacapilur, ulpræceptuin sit idem quod unie captum, a verbo præcipio, id est, antecapio, prævenio, preoccupo : tunc enim apte nostra Versio respondet Hebreo, Septuaginta cl Chald.no, g. d. Primo, Apostoli immittent manum, primo capient, et fidei subigent Idumæos et Moabitas : hi enim Judæis sunt vicinissimi. Sic vocem *præcceptus* et *proceptum* capit Livius, cum ait: «Tempore illi precepto; d cl Cicero, III *Tuscul*, cum ait : « Hæo cogitantem fore beatum, preserlim si et tuis preceptis bonis contentus esset, nec mortem, nec deos expavesceret : preceptis, » id est, pregustati», et ante captis; cl vocem *præcipio* Virgilios, *ecloga* 3 :

Cogite oves, pueri, si lac prxeeperit mias;

et Cicero, II *Oflic.* : « Præcipiant (id est præoeenpent) oratione benigna multitudinis animos, ad benevolentiam allicianl milites. » Utitur vero Interpres hac voce *præcceptum* potius, quam ante captum, vel, ut ot hebraico, *immissio manus* : quia hoc præcceptum Apostolorum vere quoquo et proprie fuit præcceptum, id est, instructio, doctrina, jussio scilicet activa in Apostolis, sed passiva in Idumæis ; quia ipsi eam in se receperunt, cisque se subdiderunt.

13. Er ni soi abit Domims lîxguam maris Ægypt-II. —Judæi omnia hæc ad litteram expectant, quasi futura sub Messia, sicut facta sunt sub Mose in mari Hubro.

Nola : *Lingua maris* hebraico significat sinum, o liuin, aut brachium maids, quod c mari in terram instar lingua- excurrit, eamque allambit. *Lingua ergo maris* ḥTgyph, esi sinus maris Rubri, quo Oceanus in terram ad /Egypli fines irque so Insinuat. Ha Forerius, Vatablus', Sinchoz hic, Masius. et Serarius in *I sue*, cap. xv,2. Hunc enim Hobrivi exeuntl s /Egypto sicco pede transierunt, ut sequitur. « l lumen » cM Nilus, qui septem rivis et ostiis in mare decurrit.

Jam esi hic continua allegoria, quæ tantum significat, quod nullus fluvius, nullum mare, nulla obstacula viarum vel hominum impedimento sint futura Apostolis et aliis Christum predicatori* ; quia Deus hæc omnia vel amovebit, vel superare

ros faciet : lient Il- bri is aquæ maris Rubri in transitu non obstiterunt, sed Dei nutu erunt; hoo enim illius fuit typus. Ita S. Hieronymus, Cyr lln , Procopius, Theodorelus et alii, quos citat Leo a Castro.

Seryndo, *lingua nutrie* vocantur scopuli et promontoria, quæ c terra in mare instar lingote prominent el excurrunt. Ha Plinius, lib. XXXvn, el C » sar, lib III *De Bello Galileo*. Lingua ergo miris Ægypti vocatur promontorium, sive scopulus, in (pio situm est Pelusium, ut respicitat Isaias ad ea quæ ibi gesta sunt ab Augusto Cosare, sub qtio natus est Christus. Is enim bellum gerens contra Antonium el Cleopatram, exercitum ad- cipint movit ca parie qua Ægyptus pene est inaccessa, ḥ--vr nempe ad promontorium Pelusiaceum, quod uadique circumdatum e-»t paludibus orno et voraginibus, teste Strabone, lib. XML Hæc aulem Ægypti claustra tam facile el cekritcr occupavit Augustus, ut fama fuerit id accidisse ipsa Cleopatra per Seleucum prodente, uti narrat Plntarchus in *Antonio*, et Dio Cassius, lib. LI. Revera aut in id contigerat, qu a lune Dei nutu ventus Aiider violentissimus aquas paludum cl Nili in mare propulerat, itaque paludes siccaret; quo fictum est, ut milite* Augusti, sicco pede, potuerint transîro, et Augustus, victo et reso Antonio impuni consorte, occuj aut .Egyplum, factusquo mi monarcha : idque factum est Dei consilio, ut Scilicet hac ratione aditus Christi Evangelio tum in .Egypto, tum per totum orbem, utpete pacificum, el ad monarch un redactum, patefieret- Et sic plane ad litteram hæc Isaïæ verba, ut sonant, accipiunt S. Hieronymus, Procopius, et clarissime S. Cyrillus.

Summa ergo hujus prophetiæ est, quod Deus omnia impedimenta removebit, qu® fidei propagationi possent obesse, imo faciet ea ipsi prodesse.

Tropologico Gregorius, lib. XXMII, *Paral um*, cap. i\ per linguam .Fgyph intelligil sa* ul irem mu idi doctrinam, quum Dominus sua incarnatione destruxit.

Er LîVABîT MAMM SIAM SOPIR FUDIFX. — Jam dixi ilumon hoc osso Nilum; hoc enim Deus percussit, id est, fiante vento, siccavit transeuntibus Apostolis, sicut siccavit mare Rubrum transeuntibus Hebraeis, scilicet eo sensu quo explicui. \liler « met Sanchez; censet enim hic continuo agi de reditu Jud eorum o itabylone : Flumen jigo, inquit ipso mm Chaldæo, est Euphrates, qui in septem fossos et rivos dissectus el derivatu- ?d a Cyro m cratiam Jud i orum, qui cum illius imperio lib rtatem aspexerunt, ul tradunt llerodolus m <'ho, Xenophon, lib. IX, Orosius, lib. II, cap. vu. Nam quo loco Euphrates in urbem Babylonem influit, ibi Cyrus altas cl lalas fecit fossas, cumque Babylonii ludis el pocubs vacarent, Euphratem m has fossa- derivavit, sicque, sicco pede, milites in urbem immisit, et incautos op-

pressit. Verum, ut dixi, hæc Isaiaë oracula sublimiora sunt, nec Judæos Babylone redeuntes, sed Christum et Christianos spectant : et per flumen hic Nilum intelligi patet ex septem rivis; hi enim in solo Nilo reperiuntur. Eadem Nili siccitas prædicitur inferius,[cap. xix, 5. Quod vero indicat S. Hieronymus, Nilum prius uno alveo fluentem, tunc primum in septem alveos fuisse derivatum, id cum veteribus historiis non consentit (1).

(i) Sub **ino** hic non est intelligendum *Nilus*. multo minus Jordanes, sed Euphrates. Is cnim sæpissime **in** xxt'c;g/jv vocatur quod satis notum, vide supra, vit. 20 ; **vili**, 7. Nilus contra quem haud pauci Interpretum hic intellexerunt, occurrit nomine *Genes.* xu, *i*; *Exod.* i, **î**; vel **bnj**. Ai/m. xxxiv, 5; II *Reg.* xxiv, 7; vel **nriw**.infra xix, 5, et *Gen.* xv, 18. (Rosenmuller.)
Observatu dignum est **bnj** significare flumen vel torrentem, sive asiste fluat, sive deficiat; **niIJ** autem fluvium

Theodorelus per *flumen* intelligi. regnum et imperium, quod, cum antea esset unum, a Romanis in septem provincias dicit dissectum ; sed hoc tropologice dici, jam ante Theodoretum annotavit S. Hieronymus.

Qui relinquetur ad Assyriis.—Vide Guita vers H»

magnum et si cum articulo n usurpetur (ut in hoc loco), fere Euphratem designare. (Jahn, part. I, cap. i.)

In fortitudine spiritus tui, immittes ventum maximum, qui toridet flumen illud in septem rivos (hoc est multos, numerus certus pro incerto) qui vado transiri possint. Quia Euphrates posset esso impedimento electis venientibus ab Assyria in Ecclesiam Jerusalem, Ecclesia Christi flgurativam, dividet illum Dominus in tot paries, ut etiam a calceatis citra ullum aquae periculum transmitti possit. Et sic percusso Euphrate, eflicielur via facilis el expedita Israclitis redituris ex Assyria, ut olim egressuris ex Ægypto.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Est hoc caput epinicion Jcsu Christi victoris et salvatoris. Dixerat Propheta in fine cap. proceed. quod Deus Apostolis ct fidelibus complanaret omnia avia et invia, sicut Ilebræis siccavit ct complanavit mare Rubrum. Quocirca sicut post transitum maris Rubri, et liberationem a Pharaone, Moses et Ilebroei cecinerunt Deo carmen Eucharisticum Exodi xy, ita hic Isaias similia, imo majora Emmanudis beneficia, quibus nos a peccato ct morte liberabit, de quibus hactenus egit, hoc carmine quasi epiphonemate concludens, omnes Sionidos, id est, Christianos ad gratiarum actionem invitat, utque inco uno, venia ct gratia jam ab eo accepta, contempta morte, diabolo, peccati conscientia, infirmitate carnis, ct inunde, fidentem conquiescant, admonet. Docet enim redemptionis Christi effectum positum esse in animi tranquillitate ct fiducia, in qua populus redemptus sancte conquiescit, ct fretus ac subnixus Jcsu auxilio nullum amplius malum metuit, sed haurit in júbilo aquas vivas salientes de fontibus Salvatoris (i).

1. El dices in die illa : Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi : conversus est furor tuus, el consolatus es me. 2. Ecce Deus salvator meus, fiducialiter again, ci non timebo : quia fortitudo mea, el laus mea Dominus, ct factus est mihi in salutem. 3. Ilaunedb aquas in gaudio de fontibus Salvatoris: 4. el dicetis in die illa: Confitemini Domino, et invocale nomen ejus: nolas facite in populis adinventiones ejus : mementote quoniam excelsum esi nomen ejus. 5. Cantale Domino quoniam qiagnifice fecil : annuntiate hoc in universa Ierra. 6. Exsulla, el lauda, habitatio Sion : quia magnus in medio lui saucius Israel.

I. Et dices (o turba conversa et redempta a Christo!) ¡5 die illa ,—quando cornplelainte videbis omnia, quæ hic de Christo Chrislique gratia el donis prædixi.

(I) Qun proxime dixerat I*aias, Assyriacam liberationem similem fore Ægyptiacæ, nunc ostendit, liberatos ex Adriaca servitute carinen cantaturos relicto Euphrate, quite ex Ægypto in libertatem vindicati quondam mari Antic*) trajecto cecinere. Cæterum, hujus capitis series ejusque connexio demonstrat præcipuum Isaiaë objectum, in lue saleumi gratiarum acúune, non tam esse

Coxfitfdor (laudabo et gratias agam) tidi, Domine! — quoniam, cum esses mihi ob peccata

liberationem a captivitate Babylonica, sed liberationem a peccato per Messiam salvatorem factam.

In hoc igitur epinicio, *primo*» enarrat conversionem sortis in meliorem, vers. 1.

Srcundo. designat salvatorem hujus lætitl® auctorem, vers. *if* 3.

Tertio, excitat populum fldclein ad beneficii a Deo pra»titi divulgationem per orbem universum, 4, 5;elad læuuæ et prærogaüvæ suæ contestationem, 6.

Iratus, per mortem Filii tui Christi conversus est furor tuus in clementiam et gratiam, qua condonans peccata mea consolatus es me.

Nota : Hoc tantum est Dei donum, ut Christianus in hac quiete conscientias et spe salutis æternæ hilaescens, jugiter Deo gratias agere, psallere et exsultare debeat; adcoque totavita ejus non aliud sit oportet, quam continua laetitia et laus Dei, ut quidquid cogitat, loquitur, agit, patitur, læto id faciat animo, ac in omnibus tam adversis quam prosperis laudet Deum, imo omnia alacris faciat et subeat ex amore et laude Dei. Ha jubilabit perpetuo, ac inchoabit vitam Sanctorum in codis, qui in felici pace, gaudio et deliciis perenne canunt Alleluia. Illic est vita excelsa, humana et terrena cuncta transcendens, coelestis et beata. Hanc agunt Angeli omnes, tum ministrantes, tum magis assistentes, qui Dei immensam majestatem, gloriam, pulchritudinem ac beneficentiam contemplantes, semper exsultant, et admirabundi canunt: «Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum. » Hoc est iuge eorum negotiosum otium et otiosum negotium. Beati qui hoc capiunt, beati qui hanc viam vitamque ineunt. Ita S. Franciscus accepta revelatione suae praedestinationis ad salutis, qua certo hujus doni se competentem esse et fore intellexit, noctes et dies nec edere, nec bibere, nec dormire, nec aliud quid facere poterat quam jubulare, ut gaudio ebrius nil eructaret, nisi hoc: « Laudetur Deus, laudetur Deus ! »

Porro varii sunt gradus et modi laudandi Deum: *primus* est celebrando eum verbis et hymnis, v. g. iterando saepius per diem: «Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, » et : « Te Deum laudamus, te Dominum confitemur, » etc.

Secundus, vitando peccata (hæc enim sunt summa Dei contumelia et vituperium) etiam minima.

Tertius, insistendo sanctis actionibus et virtutibus, præsertim charitatis et humilitatis (de quo dixi *Daniel*, m, 87), eas referendo ad Dei laudem et gloriam, ut monet Apostolus, I *Corinth*, x. 31 : « Sive manducatis, sive bibilis, sive aliud quid facilis : omnia in gloriam Dei facite. »

Quarius, studendo perfectioni, et insistendo heroicis operibus (uno enim laus sæpe plus honoratur et celebratur Deus, quam decem communibus), omnesque tentationes, dolores et difficile, omnia dura et contraria genere superando ex amore et laude Dei.

Quintus, meditando sæpe infinitam Dei excellentiam, sanctitatem, potentiam, amorem, etc.; indeque se excitando ad abyssalem Dei reverentiam, laudem et glorificationem, ut præ Deo nihil in mundo altum, nil magnum et sublime, nil laudo dignum existimes, quin et leipsum despicias, dicasque cum Daniel le : « Tibi, Domine, gloria; nobis autem confusio faciei nostræ; » et cum S. Francisco : a Quis tu, Domine? quis ego ? Tu abyssus majestatis, sapientiæ, virtutis et gio-

rim; ego in abyssu* nihili, ignorantis», peccatorum et miseriarum. » Dique optes ardentem in vita et morte, in betis et tristibus, in tempore et «tornitale mille (si fieri posset) linguis, mille etiam cordibus celebrare Dei laudes.

Sextus, invitando alios vita et voce ad Dei laudem, præsertim eos qui Deum ignorant aut blasphemant, v. g. convertendo peccatores, Indos, Japones, etc., atque orando assidue : < Domine, sanctificetur nomen tuum, » ut omnes gentes et homines te agnoscant, colant, ament, glorificent. Rursum, invitando omnes Angelos et creaturas, etiam inanimas, ad Dei laudem, ut faciunt tres pueri in fornace Babylonia, *Danieli**, cap. in ; a Benedicite, omnia opera Domini, Domino, etc. Omnis spiritus laudet Dominum. »

Septimus et perfectissimus est, multa opprobria, persecutiones, ærumnas, verbera et mortem fortiter patiundo pro Dei gloria. Hinc maxima Dei laus est martyrium. Sic Christus in cruce patiundo acerbissima tormenta, convicia et mortem, maxime glorificavi! Deum. Ita et SS. Innocentes, omnesque Martyres magis moriendo quam loquendo Deum confessi sunt, ejusque nomen celebrarunt. Ita S. Theodorus Martyr, dum ungulis costæ nudarentur, lætus canebat : « Benedicam Dominum in omni tempore ; » alii : « Laus tibi, Deus ; » alii : «Gloria Patri ; » noster Campianus : « Te Deum laudamus. »

2. Ecce Deus Salvator meus. — Sic canit Moyses, *Erodi* xv : « Iste Deus meus, et glorificabo eum. » Vox ecce significat miram in rebus desperatis salutem, eamque æternam quam attulit Salvator sive Jesus. Inde aliqui vertunt : « Ecce Deus Jesus meus, » quasi hic pueri et Emmanuelis nascituri, de quo hactenus egit, nomen significet; sic enim gaudii magnitudo, et amoris deliciae magis exprimuntur. Ad verbum in Hebræo est : « Ecco Deus salus mea. » *Salus*, id est, Salvator sive Jesus, q. d. Ecce Jesus, qui mihi tantam et tantis malis salutem attulit; quidni in eo totus exultem? quid ulterius horream? quid timeam? quid amem? quid sperem? quid dicam, nisi, Deus meus, Jesus meus, et omnia? Hinc nomen salutis, id est, Salvatoris, sive Jesu, hoc versu et sequenti iterum repetit.

Non timido ; — quia nihil mihi amplius conscius sum. nec ulla pallesco culpa : « Nihil enim damnationis (nihil damnabile) est iis, qui sunt in Christo Jesu, » *Rom.* vin, 1. In Hebreo elegans est rhythmus et paronomasia in voce *l'ephchad*, id est, sperabo, et in *DN ephchad*, id est timebo.

Fortitudo mea. — Accepi a Jesu omne robur meum, (pio jugum dæmonis excussi, et quo deinceps ejus illecebras, vires et peccata superabo. Pulchre et solide ex hoc loco docet S. Prosper, lib. III *l)c Vita contemplativa*, cap. xx, quæ et quanta sit fortitudo Christiana, ac cui nitatur, scilicet uni Deo : « Hæc, ait, animi fortitudo ab illo est nobis, cui cum Propheta cantamus : For-

ia

(iludo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Fortitudo nostra est, quia ita nos contra omnia vilia, invicta protectione, corroborat, ut animum nostrum nec blanda dissolvant, nec adversa dejiciant; et tunc laus nostra Dominus fit, si non nos de muneribus Dei, sed divina in nobis cupiamus munera prædicare. Subdit deinde in quibus sita sit: « Is ergo cui est Dominus fortitudo animi, nullis carnalibus desideriis cedat, nullis voluptatibus acquiescat, ambitionem ac popularem gloriam vincat; non eum pecuniæ amor adducat, non acerbitas passionum damnorumque subjiciat; sit illi Deus laus tota, perfecta gloria, delectatio pura, spes certa, securitas firma, possibilitas sana, sanitas incorrupta, ut ei, quidquid carnalibus placet, displiceat; quidquid pretiosum videtur esse, vilescat; quidquid nitidum, futurorum contemplatione sordescat; neo ab his quæ per gratiam elisit, se patiatur elidi. » Denique addit eam non uni vitio, sed omnibus dominari debere: « Quando non ille fortis haberi solet, qui adeundis laboribus periculisque claruerit, aut frenandis voluptatibus ad domandis institerit; sed illo magnus, ille sublimis, illo potens, atque dignus fortitudinis appellatione censendus est, qui nihil sibi vitii rebellare aut diu minari permiserit. » Verum hoc et aureum.

tau ut Er LAOS mea (id est, materia et objectum laudandi) — quem scificet laudare assidue teneor, quem — «fipL M110 jugiter laudo, et in quo exsulto); et (id est, u>e. quia) FACTIS EST MIHI IN SALUTEM, — in Salvatore et Jesum; secundo, Jesus est laus mea active; quia scilicet facit me apud omnes laudabilem, et laude dignum. Alii pro laus mea, vertunt, musica mea, cantio, sive canticum meum est Dominus.

Dominus — Deus: hebraico est nifi' n» Ia Jc-Aova; quod verti potest: Deus Dei, vel Deus de Deo. Rursum, Ia est abbreviatum Jehova; hic est Jesus, qui per incarnationem semetipsum et exinanivit et abbreviavit.

Ven. 3. 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. — Alludit ad fontem Silo, cui comparavit Emmanuel, cap. vii, 6; rursum ad petram, quæ Mosis virga percussa dedit fontem aquæ suavissimæ, ex qua populus siti aridus cum gaudio bibit: hæc enim per typum erat Christi, qui flagellis et virga crucis percussus factus est fons aquæ spiritualis, quæ animas arentes, in mentes el squalidas reficit et recreat (1). Ende huc alia-

li) Alludit in petram Moysi virga permissam, ex qua eouubHuis «T!qitt fons n pre ilutciissiiiiæ, quam populus lix iae sili iinlifl.ui' cum inu lto bibit, r.iul. xvti, tseq. Ani .rl ntum quelli l.itn fi^ii fiM'riia.-n, i i .upi.e hau-H' 'i' i' » (outo Silo, ejuikle 'que cum magna pumpa et lui ululis demonstrationi', 'hio mixte a «ipt ilo le m ali m ctTundeodæ, respici existimant. Vide Adriani 1're.usvmar.al Dtuert. de fontibus saluit», ad Jetalaut, xu, 3, Uisax tG96, «t J. U. Man, Fil. Distert. epistolica de haustu aquatum e (ouliUus salutis ex illustri tuco, Jn. cap. xu, ver». 3. (Ex Rosenmuller.)

sit Paulus, dicens I Corinth. x, 4: « Omm » cumdem putum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali, consequente cos, petra: petra autem erat Christus). » Imo Christus ipse, Joan, vii: a Si quis sitit, ait, veniat ad me, et bibat, n ctcap. iv, 14: a Qui autem biberit ex aqua, quum ego dabo ei, non sitiet in ælcrnum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. » Ita Sanchez. Unde

Primo, S. Cyrillus et S. Hieronymus bio, cl Origenes, homil. 11 in Numeros, el Procopius in cap. t Genesis, per aquas has accipiunt sacram Scripturam et doctrinam Evangelienm, quam haurimus a Christo.

Secundo, S. Ambrosius in Psalm, iv cxxxxvii per aquas has intelligit Ecclesiæ Sacramenta, quic de vulneribus Christi, quasi de fontibus linxerunt, maxime calicem Eucharistie: und' »4 Origenes supra intelligit baptismum. Hæc uini sunt aquæ salutiferæ.

Tertio, alii per aquas accipiunt abundantissimam Spiritus Sancti gratiam, consolationem, devotionem, charitatem item, lacrymas: quæ omnia manant de Christi inieritis, et fonte sanguinis ejus. Unde aliqui pro de fontibus, vertunt, de visceribus Salvatoris; tum quia viscera Christi fuere fontes sanguinis pro nobis effusi; tum quia ille bævum maiane, id est fontibus, per apocopen est mee, id est visceribus, illudque includit.

Quarto, S. Bernardus, serm. 1 De Nativitate, 0, lrtm» qui est de fontibus Salvatoris, accipit aquas remissionis, discretionis, devotionis, zeli et vitæ ffilerntfi: a Sicut, inquit, in paradiso terrestri fuere quatuor fontes, qui universam irrigarent terram: ita in Christo, qui noster est paradysus, quatuor est reperire fontes: primus fons est misericordiæ, ad diluendas culpas aquis remissionis; secundus fons sapientiæ, ad potandam silim nostram aquis discretionis; tertius fons gratiæ, ad irrigandas plantas bonorum operum aquis devotionis; quartus fons est charitatis, ad condiendum et decoquendum nostras affectiones aquis æmulationis, et de istis intelligi pote-1 illud Isaïæ: Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. Adde quintum, qui est fons vitæ, quem post hoc sæculum repromittit, ad quem sitiebat Propheta, cum diceret: Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum. Fortasse propter hos quatuor fontes quatuor in locis vulneratus est Christus adhuc vivens in cruce; propter quintum, cum jam tradidit et spiritum, transformatus est in latere. »

Quinto, idem Bernardus, serm. Gft infer parvos, per fontes hos accipit pruno, fontem veritatis, o quo fluunt aquæ iudiciorum; secundo, fontem sapientiæ, e quo manant aquæ consiliorum; tertio, fontem virtutis, e quo scaturiunt aquæ promissionum; quarto, fontem charitatis, ex quo profluunt aquæ sanctorum desideriorum; quæ dein-

de ipse fusius prosequitur. Do his verum est illud Euripidis in *Medea* :

Sursum sacrorum fluviorum feruntur fonte». **

life omnes expositiones verte sunt, et fere eodem recidimi.

Hinc unum Christi nomen esi « fons païens, ■ Zm at. sin : u Erit fons païens domui David; » de Cujus aquis mult i pulchra habet S. Gregorius, honiil. 29 in *Ezcchielem*.

Au. t. 4. Er dicetis (id est, propterea dicetis) : Confite-
t i : lni Domino, — celebrate Dei in nos beneficentiam. Solent memores beneficii, et lætitia gesti-
riles impares se agnoscere, ut gratias referant D; o-
l un benefico : quare et alios etiam Angelos et
Sam ios, quin et creaturas omnes inanimas invi-
tant, ut -rcimi el pro se gratias agant Deo, cum-
que laudibus celebrent. Ita fecerunt lres pueri in
fornace Babylonia, et David, *l'sahn*. cxLViii, uti
dixi vers. t.

Notas facite in populis ad inventiones ejus, —
id est, consilia, cogitationes, vias et molimina
ejus in redemptione generis humani. Septuaginta
vertunt, *gloriosa ejus*, scilicet opera miracolosa
ejus.

Quoniam excelsum est nomen ejus. — Quanquam
nomen Jcsu Christi sit laude omni et gloria ex-
celsius, vos tamen, o redempti ! laudibus et fes-
tis celebrate, quantum potestis, nomen quod ips»
passione et resurrectione sua promeruit, ut scili-
cet in nomine Jesu omne genu Ilcctalur, coeles-
tium, terrestrium et infernorum.

Vci».5. 5. Magnifice fecit. — Septuaginta, *fecit ea*
celsa, id est res admirandas, sublimes et magni-
ficas.

6. Exsulta, — jubila quantum poles; quidam
vertunt, *hinni*; alii, *exalta* vel *intona*, llebium

Silī (*sahal* -ienific.it v .lui. et lotia viribus cla-
mare, uti faciunt equi hinnientes.

Sion (<'itus fidelium, Eccle-ia «ancta; quia) mag-
nus (exaltatus et gloriosus) in medio tui (est) Sanc-
tus Israel, — scilicet Deus Israeli-, ipse enim
longe aliter, et sublimius est in medio tui, qu un
fuerit in medio Synagogæ, vel diam in me lio
lui diunviveret, ante ascensionem in ocium: nam
tunc fuit in te homines docens miracula faciens,
moriens, et in visi ra terne descendi ens; p .-t as-
censionem vero gloriosus est in cœlo; et adhuc in
venerabili Sacramento in Ecclesiæ militantis me-
dio permanens.

Alludit ad nomen Emmanuelis, id est, nobis-
cuin Deus; nam : a lu ruedio tui, » idem est quod
tecum, aut inter te

Hujus hymni et jubilationis exempla clarissima
exstiterunt in primis Christianis et Martyribus.
Atque, ut alios taceam, SS. Processus et Marti-
nianus custodes sanctorum Apostolorum Petri et
Pauli in carcere Mamertino, videntes eorvai coe-
lestem vitam cl doctrina ♦», conversi sunt i l Chri-
stum : cumque aqua deesset, S. Petrus, lacto in
saxo Tarpeio signo crucis, fontem elicuit, quem
etiamnum fluentem cernimus et gustamus, inde-
que eos baptizavit. <Jui mox tanta gratia, robore
et júbilo dolati sunt, ut, cum Paulinus pr.tfectus
»axo os eorum, m jvillas et dentes contundi ju-
beret, illi o tills In coelum fixis cam rent : « Glo-
ria in excelsis Deo ■ Rursum, cum equuleo, can-
dentibus laminis, scorpionibus aliisque diris tor-
mentis cruci irentur, uon ahud resonabant, quam:
» B uediculum sil nomen tuuiu, Domine, in s.e-
cula. » Tandem, securi percussi via Aurelia, læti
et exsultantes martyrium obierunt Ita habet eo-
rum Vita, 2 julii. Annon hau- rant illi aquas ex»
aulkdious do fontibus Salvatoris?

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ffcc cap. est tertiapars prophetia: (secunda enim est a cap. vii hucusque} Isaia, duratque usque ad cap. xxiv, et continet oracula minacia de Babyloniis, Idunwis, et aliis gentibus; turn ne G /ites insultent Judæis, (ii> dientes vel leyentes in Isaia oracula de eorum excidio; tum ut Judæorum cladem, aliorum, preesertim hostium, clade soletur. Hoc ergo cap. et seqq. graphice depingit excidium Babylonis, et sub ejus typo diem judicii, excidium orbis, damnationem Luciferi (quem et nominat cap. xiv, 12) et reproborum. Idem argumentum tractat Jeremías cap. 1 et u.

Hoc ergo capite, primo, Deus quasi dux belli elevans vexillum, evocat Cyrum et Persas contra Babylonem. Secundo, vers. 6, prædicit, quam horribilis sit ille dies excidii futurus; ita ut sol, luna et stella de calo cadere videantur. Tertio, vers. 12, prædicit non tantum viros, sed et infantes occidendos, et mulieres constuprandas. Quarto, vers. 19, ait Babylonem subvertendam sicut Sodomam; ita ut non homines, sed ferte et damones ibi habitent (1).

1. Onus Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. 2. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces. 3. Ego mandavi sanctificatis meis, el vocavi fortes meos in ira mea, exsultantes in gloria mea. 4. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium: vox sonitus regum, gentium congregatarum : Dominus exercituum præcepit militiæ belli, 5. venientibus de terra procul, a summitate cœli : Dominus, et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram. G. Ululate, quia prope est dies Domini : quia vastitas a Domino veniet. 7. Propter hoc, omnes manus dissolventur, el omne cor hominis contabescet, 8. et conteretur. Torsiones et dolores tenebunt; quasi parturiens, dolebunt : unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combusto vultus eorum. 9. Ecce dies Domini veniet, crudelis, et indignationis plenus, et iræ furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea. 10. Quoniam stella) cœli, et splendor carum, non expandent lumen suum : obtenebratus est sol, in ortu suo, el luna non splendebit in lumine suo. 11. Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum, el quiescere faciam superbiam infidelium, el arrogantiam fortium humiliabo. 12. Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. 13. Super hoc ccelum turbabo : el movebitur temi de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, et propter diem iræ furoris ejus. 14. El erit quasi damula fugiens, el quasi ovis : et non erit qui congreget : unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient. 15. Omnis, qui inventus fuerit, occidetur : et omnis, qui supervenerit, cadet in gladio. 1G. Infantes eorum allidentur in oculis eorum : diripientur domus eorum, el uxores eorum violabuntur. 17. Ecce ego suscitabo super cos Medos, quiargcnlum non quærant, necaurum velint: 18. sed sagittis parvulos interficient, el lactantibus uteris non miserebuntur, et super filios non parcet oculus eorum. 19. El erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta superbia Cbaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam el Gomorrhham. 20. Non habitabitur usque in finem, el non fundabitur usque ad generationem el generationem : nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi. 21. Sed requiescent ibi bestia), et replebuntur domus eorum draconibus : el habitabunt ibi struthiones, el pilosi saltabunt ibi : 22. et respondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, et sirenes in delubris voluptatis.

(1) Hanc tertiam propheliarum partem ad hostes el vi-
cinos Judæ irutn pertinentem Isaias incipit a babyloniis,
cap. nu el xiv, vers. 1-27.

Primo, procedit expositio eventum preparatoria, jær
evocationem dhinam hostium contra urbem, vers. 2, 3;
per expeditionem copiarum hostilium, ad Dei imperium

Vri>. i. 1. Onüb Babylonis. — « Onus » a Prophetis vocatur prophetia tristic et calamitosa, tum quia illa quasi onus grave, et pondus pœnæ bis illisvc im-

irosceptam, 4, 5; per presagiara vastitatis, consternatio, ms et afflictionis hine sccuturæ, 6 9.

Secundo, subsequitur narratio vindici» divina), ex turbato natura ordine et horninum strage emicantis, 10-13; Babyloniorum fuso exercitu, cæsisque armatis cl inermibus, exhaustorum, 14-18; Babylonis subversæ, et ad desolationem omnimodam cl diurnam redacta, 19-22.

Rosenmuller, cujus *Scholia? in Vetus Testamentum*, licet philologica eruditione cl historica scientia sint referto, in pluribus tamen longe rejiciendum rationalismum olent, hanc contra Babylonem prophetiam Isaïæ adjudicari posse negat; hæc sunt momenta quibus fulcire conatur suam sententiam: « *Primum*, inquit, vers. 19, cap. ini, Babylon urbs Chaldæorum *superbia* vocatur. Jam vero Jesaj» tempore, Chaldæos vagam tantummodo, el nomadurn errantium, iriteiduin etiam pradonum (Cf. *Job.* i, 17) more, terram peragrantem gentem fuisse constat. Post Je&ijæ demum mortem boreales Chaldæi eruperunt, et sub Nebucadnezare Babylone politi sunt, quam ingentis imperii metropolim fecerunt. *Deinde*, vers. 17, cap. ejusdem, t/e-dorum crudelitas, qua in urbis expugnate incolas sæviis- senl, memoratur. Hi ipsi vero in ea Babylonis expugnatione, qua Cyrus hanc urbem cepit, principes egei uni partes, ut videbimus infra ad illum versum. *Tum* ex vers» quatuor prioribus cap. xiv apparet, Israelitas co tempore quo hoc carmen scriptum est, adhuc quidem iuservitute Babylonica fuisse, verum etiam spem in patriam redeundi ite factem esse. Quæ omnia me movent, ut carmen nostrum referendum existimem ad illud ipsum **tempto** quo regnum Chaldæorum, postquam ab initiis Nebucadnezaris per 70 fere annos florisset, duce et imperatore Cyro, a Medis cl Persis est subversum, el urbs Babylon, Balsasare, ultimo Chaldæorum rege, interfecto, ab iisdem illis vi capta cl expugnata est. »

Si huic Interpreti objicias quoti ista prophetia Jcsajæ nomen in fronte gerit, audacias quam rationabilius respondet: « Quasi vero non constaret esse tam in hoc nostro, cui a Jcsaja est nomen, vaticiniorum corpore, quam in aliis vaticiniorum collectionibus, plura capita, quibus ab illis qui hos libros conscripserunt et in unum collegerunt, falsum scriptoris numen esset **prepositum** »

Nemo est qui non videat quam levia, quam infirma sint hujusmodi argumenta. Nam qua ratione Interpres Christianus et quidem tam doctus, ignorare videtur unum ex præcipuis ct mirabilibus prophetiarum characteribus iu eo constare, quod longe antequam flant cl existant, futuros nationum et regnorum eventus predicant; ct sic in isto vaticinio, Isaïas Babyloni» casum prænuntict (191 circiter annos ante eventum), non cum suminum potentia* el magmlicnlia» apicem attigisset, sed, ut notat ipse Risenmulier, «cum Child.vi vagam tantummodo cl nomadam errantium gentem fuisse constat. »

Cætorum, ut absque ulla controversia illa duo capita Isaia' adjudicentur, huc ex ductore Jahn subjicere libet, in quibus lotum hoc de Babylone vaticinium el alia similia, cap. xxt, xL, cl Lxvi, Isal® vindicare et quidem feliciter studuit.

Vn/ifinifl *contra Babylonem*.

Vaticinia do eversione regni Chaldæo-Babylonici ct do reditu Hebraeorum ex captivitate, *hai*. cap. xni, vers 1-1 », 23; xxi, cl iL-Lxvi, conjiciuntur in tempora exilii, <l argumenta Mini: *Primo*, diversitas elocutionis; nam in ultimis xxv n capitibus distinguitur putior >ars populi l inquam servus vel cultor Jehuvæ, xli, 8-9; ilii, 1, cl

pendet, et imponetur a Deo; tum quia Propheta* cum molestia, et ægrc eam quasi pondus in o* levant, enuntiant, et imponunt audientibus, ea-

teq; xliv, 1; xlviii, <2et20;xux, 7; tn, 13, quod ia prima libri parte non observatur.

Idololatria ludibrio cl risui exponitur, xl, 19-20; xuv, 9-17; xlv, 5-7, quod in illis quoque **prims** partis locó, in quibus idololatria, ut n. 19, arguitur, frustra quæriveris. — Sæpius annotatur, vaticinia antiquiora eventu fuis» comprobata, ut xli, 21-24, 26-29; xliv, 6-7; xlv, 21, XLvnt,5,qood arguit auctorem rccentiorcm, necrcpentr in priori libri parte, in qua etiam voces el dictiones sepim recurrunt, quæ insecunda parte desiderantur. *Secundo*, accuratio vaticiniorum, rt distantia eventuum. .Etate Isaïæ milla erat monarchic Chaldaica, nec celebres eran! Medi et Elamita; seu Persæ, qui Chaldaicam mouuxhiam eversuri prædicunlur. Ab annu 14 Ezechiaelapsi sunt 90 anni, donec conderetur monarchia Chaldaica; cl 115 anni, donec nasceretur Cyrus qui anno post Eaechiain 155 dux exercitus Medorum designatus est, et tandem anno 176 monarchiam Chaldaeorum evertit. Propheta autem noster jam videt Judæam el Jerosolyma p» r Chaldæos vastata, xlv, 26-28; cernit monarchum Chaldaico-Babyloniam, quæ strages has Judææ intulit, ad interitum vergentem, et hostes ejus jamjam ex septentrione irruentes, xlii, 14; xli, 2 25; imo ipsum quoque Cyrum bis expresso nomine compellat liberatorem Hebraeorum, xlv, 28, et xlv, 1. *Tertio*, vaticinia usque in zelatem Cvn peispicua sunt; quæ vero ulteriora tempora respiciunt, sunt obscuriora; unde concluditur auctorem ævo Cyri vixisse; nam si Deo placuisset, hæc clarissima vaticinia m tempora um remota largiri, cl ipsum quoque Cyri nomen revelare, cur xlv, 14, dicuntur Hebræi post reditum iu patriam, commerciis Cuschæorum et Sakvorum participes fore, quod, ut cx Esjra, Nehemia et Malachia liquet, eventu comprobatum non fuit? Nec grandes like promissiones, lx, 6-10, effectum habuerunt. Coævi Isaïæ prolecto discernere non potuissent, illa de Cyro verbo tenus, hæc autem nonnisi ex paric complenda, vel tropice iutelligenda esse.

FíHíctnid *contra Babylonem sunt ab l.teto*.

Primo, lingua, stylus et eloculio profecto non est ca quæ ex exilio repeti debeat, el ab Isaia pruficb i non potuerit; c contrario lingu.v purius, styli sublimitas,ele1* culionis elegantia Uh\$ est, qualis ex plumbea lingu e nc-braire «tate expectari nequit, sed ætalem argenteam prodii. Differentia styli, quæ intercedit, major non est quam quæ VícA. i v, el vi-vu, repentur, uno minor quam quæ Oire, i. ct m, atque n, cl iv-xiv; vel duo* i-vi, ct vn-viii. atque in divers s Davidis Psdmte observatae. Dictiones qu.vpiam, in aliis aetatis Isaianæ scriptis non occurrentes, nihil evincunt; neque enim in tenui rerum Hebraicarum supellectili expectari potest, omnes dictiones el voces alicujus cclræ iclatis, scpius redire debere. Sunt vero et hujusmodi voces oppido pauca?. Observatur e contrario in his vaticiniis consueta Isaïæ vehementia orationis, eadem dismembrati objectorum, eadem antithesis Jacob cl Israel. Omnis differentia in ec est, quod Propheta m priori parte vitia reprehendebat, >r his ultimis capitibus magis docere cl cousu an studet, prout materia substrata exigebat, noiinunquam lamen in his quoque invehitur in vitia, ut cap. lix, vers. 9-57; lviu, 1-7; ux, 1-8; Lxv, 11-14. Si Isaïas hæc vaticinia ultimis vito su» annis conscnpsil, facile percipitur, Prophetam jam senem (a late Manussis, qum passini notatur), in prospectibus solatio plenis, docere maluit» quam reprehendere; doctorem autem qu.im maxime decebat, pupuhim, lanquam servum D-1, alloqui, putiorem geniis parleta di>-

qni' illos gravant. IlaS. Hieronymus, Septuaginta
rt alii. *S-mido*, jiro *onut*, hebraico est **שׁוֹכֵל**
quod varia significat, *scibcel* onus, pon-
dus, ass unptionem, elevationem. Undo Septua-
ginta vertunt, iñ/uii, id est assumptio, co quod
prophetia quasi mando tum Dei aure ct mente Pro-

tingncro,atqlie Insania® idololatri® illustrare, quod auto®
in parto quoque prima, non w«lum, it, 18-19, sc«l etiam
n,8; vin, 19-11, obi paucioribuspræstat: Ad doctrinam
quoquo apprimo fociohat nnnntatio, antiquiora vaticinia
eventu comprobata esse,rivo Propheta deportationem de-
ce® tribun®, ovo liberationem Judæ rum ab Assyriis,
sive ollas antiquiores prophetias respexerit; nequaquam
igitnr arguit reccntiorom ®t.itcm. Id in priori voluminis
parto non occurrit, quia Propheta in illa non docet, non
p»n* Jatur, *ied i pn heiidtt. Quo.l quæpiani dictiones in
alterutra parto desiderantur, evinceret alium auctorem,
ai fail® esset jojunhi® ct sterile ingenium. *Secundo*, ac-
curata «ventuum tam longe di>tnntiuiin prédictif» est qui-
dem admirabilis; ast Propb t.i idtj sum s®pius, tanquam
singulare, lectori commendat ; unde apparet jam ejusævo
id multis visam luisse **incredibile**, atque adeo ipsa h®c
temporis distantia, in vaticiniis his annotata, antiquio-
re® auctorem prodit. Dein supra jam **ostendimus**, Chal-
d®M, Medos et Persas seu Elamitas, tempore Isaks non
fuive populos tam oliscaros, ut propheta do illis loqueos^
neque entenas, quatenus oportuit, **intelligi** potuisset. De-
nique prophetas do remotioribus quoque **eventibus** locu-
to* futre jam supra exemplis, et **quidem** ex ipso etiam
Isafa depromptis, comprobavimus; **addimus** in ip a hac
secunda voluminis parte, predici, tu, 13-53, Mediam Je-
sum, ubi omnes conatus, locum de alio quocumque in-
terpretnndi,frustranei sunt (Cf. 1v, i-5). Imo mox m pri-
mi visione, cap. vi, prospicit Propheta omnimodam vas-
tationem J idææ, ct novam rerum restaurationem. Deni-
que propagatio religionis, in ipsa secunda parte predictà
a fine quoque captivitatis Dibylonic® remotissima fuit
ut, transmissa paulisper bypothesi de recentiori origine
vaticiniorum, nihilominus adsit **prophetia** in longinqua
demum p stentate crentu comprobata, in qua populus
Uebr® is, ct quidem potior ejusdem pars, perquam com-
plendi fuit pive hello, definita esL Propheta cernit orn-
t no hostile num Cbd . Dabjjonicuin. urbes Ju-
«Li r eversas, uniera Jen > Jym jnrnrn, cvcrsi«>nem rnoner-
clih Chaldaic®, et nominat Uhn modo Medus et Elami-
las, **cl** ip uni etiam Cyrum Au Isaiam suh Ezechia vel
Min tales revelationes nictum, p luissore totum ita
in ill i lung uqua temp ira transferre, ut, pratentium ob-
litus ivauliisi futura strillerei, non necabit qui observa-
vit, Mi **hin**, Joelem, llabicnc cl Nahumum, totos in
loogtsdmeremotistemporitius versari. Atque de hoc L inis
1|Mk monet lectorem, xl, 1; xm, 7, 21; lavi, 9. per illud
Hin' TONS dtcrtJf hooi icoliif. quoque /*uii*. xmv). *Tertio*,
vaticinia us|Uc in ætatem Cyri m.igis c i perspicua; illa
aut m de temporibus i« mutioribus obscuriora, miran-
dum non est; nam remu'i» ra objecta in vi iunibus, uti
io prospectibus, minus accurate discernuntur.

Cu- reos et Salimos, magna olim commercia tractæ,
ci He æis queque poll exilium merces attulisse, dnbl-
l ri nequit; ne pie Hobrxild temporis omnes, ut praeten-
ditur, paupere? eruit; nam cip. i, laquearia con-
■^roebant, sumptus pro structura templi, atque retalo
h h aj r etiam pro muuim^nUs Jen -dy morum suppe-
d l mu Optique in his locis non aleo de corntnorJis
qn i i d-conx r«if)ne horum populorum ad cultum veri
IMi, '« mx»» **ot** ex quibus non paucos Judaismum am-
j '- X * ****£,el templum Jerosolymii.innm visit v->», nt *tmi*.
lx, *-1®, çrev
chuinr i vel ex *Act Apod.* ii, 10-11; vnt,
17 11, O.IH4, (hhn.)

pl *Iv* excipiatur, ut illud proférai ad eos, ad
quos a Deo dirigitur. Rursum, prophetia vocatur
assumptio ct elevatio, co quod mens Prophet®
in ea elevetur ad Deum, ut ejus oracula audiat.
Syri vertunt, **xbptfO maskclo**, id est asportatio,
decessus, eo quod mens Prophet® a se discedere
videatur, ct asportari a Deo ad videndum ea quæ
remota ct futura sunt : quanquam Syre *maskelo*
plura significet, omnia scilicet qure hebraico
massa (i).

Moraliter, vide quantum sit onus peccati, quod
tantum onus pron e secum trahit.

Mystice, S. Bernardus serm. *De undecim One-ty*fa*,
ribus Isaiaë, sigillatila ea exponit, aitque : u Sane- °*
tus Isaias undecim nobis onera prophetico ser- qu^f
mone describit : *primum*, onus Babylonis; *se-*
cundum, onus Philistiim; *tertium*, onus Moab;
quartum, onus Damasci; *quintum*, onus deserti
maris; *sextum*, onus Ægypli; *septimum*, onus Du-
mi; *octarum*, onus in Arabia; *nonum*, onus Vallis
visionis; *decimum*, onus Tyri; *undecimum*, onus
jumentorum Austri. Et quid est onus nisi pondus
quoddam deprimens animam, et ad terram incli-
nans, faciens eam ad inferiora respicere, et negli-
gere superiora? Talo nobis onus aliquando ex
mundi provenit delectatione, et hoc onus Baby-
lonis; aliquando cx immundorum spirituum im-
missione^! hoc onus Philisliim; aliquando cx
naturali quadam cl inevitabili necessitate, et hoc
onus Moab; aliquando ex tenebris ignoranti®, ct
hoc onus /Egypti; aliquando cx innata nobis in-
firmitate, ct hoc onus Damasci; aliquando ex ma-

(I) « Onus Babylonis, » ele. Figuras veniali commis-
cent Prophet®; ex qua commixtione cl casci magis ex-
cæcaûtur et pii homines plus confirmantur. Redemptio
ex Babylone typus fuit redemptionis qu® per Christum
contigit, nt omnibus planum est. Jam Igitur Babylonis
overdonem commemorat, quam consecuta est libertas
populi Dei : quemadmodum et m line mundi evenient.
Quo enim propinquior luent ejus desolatio, ct redemptio
liliornm Dei propior erit, ut Dominus suos adhortatur»
cum ait : n Ilis fleri incipientibus, levate capita vestra,
quoniam appropinquat redemptio vestri i, » Non solum au-
tem bac ratione his quæ sequuntur capitibus prophetias
texit Isaiás de Babylone el aliis nonnullis provinciis ac
regnis evertendis, sed etiam propter Jchudam ct Jerusa-
lem, ut Dei **justitiam** discerent, qui omnium gentium ra-
tionem habeat, et scelera carum suo tempore puniat, in-
telligerent pi- p t tuitum esse, dum r. s prosperai sunt,
it ('incurn' i -, ul non etiam meminerint posse rarum
omnium rerum brevi tempore fleri commutationem, at-
que aliam vicissitudinem inulto diversam se passo expe-
riri. Eas autem nationes et regna tantum commemorat
quæ. populo Judæorum nola erant ot quorum res ad po-
pulum lïebræorum aliqua ratione pertinebant. Ita tamen
ui itiones disponit Propheta, ut fero nulla sit prophetia ex-
ter «rum regnorum, in qua redemptionis per Christnm
futur® qmdqnani non intererat; nam huc tendebant om-
nia Hujusmodi autem prophetias m quibus gravia ac tris-
tia num'.ibant Prophet®, *onera* appellabant; non solum
qm i quæ dicebant, gravia, voluti onera, «sseni, verum
e' i -i quia ea quoquo audire grave, imo neque ea pras-
ini ne valde esset jucundum; sed parendum erat Spi-
ritui. Eurerius»)

lorum persocntione, el hoc onus <lr«rti mm is; aliquando ex occulta animi vexatione, et liocorni*; Duma; aliquando ex timore morti-», et hoc onus in Arabia; (diquando ex vanii ite quando proficimus, et hoc onus Vallis visionis; aliquando ex angustia pro his quere toleramus, et hoc onus Tyri; aliquando ex charitate, quando aliis prodere desideramus, et hoc onus jumentorum Austri. » Deinde singula ordine prosequitur, qum suis quibusque locis intexam, ac tandem singulis oneribus singula assignans remedia, ita concludit Inspiciat unusquisque scipsum, videat et quod onus sustineat, et quod in futurum sustinere formidet. Si sub onere Babylonis est, delectetur illud et abjiciat, no si fuerit conformis operibus ejus, a pœnis ejus non sit immunis. Sub onero Philisliim videat, ne potitionibus eorum inebrietur, cisque fiat similis in culpa, futurus cis similis in poena. Quod si sub onere Moab se senserit laborare, satagat sic necessitatibus corporis indulgere, ne Nabtizirdan muros destruat Jerusalem; nec sicci satisfaciat, ut cum illo in aeternum ardeat. At si onus Damasci humerum presserit, caveat no ipse sibi manus injiciat; et ita seminans in carao, de carne metat corruptionem. Sane, si onus Ægypti incubuerit, abjiciat opera tenebrarum, et annis lucis induatur; ne, si hic interioribus tenebris nn-nlcm libens tradiderit, quandoque in exterioribus nolens crucietur. Porro, si onus deserti maris malis eum persecutionibus infestaverit, non deficiat, nec frangatur; ne quod ipsi injecerint psr malitiam, ille per impatientiam patiatnr. Si autem onus Duma, id est silentii, effecerit impatientem, vel pudor et confusio obstruxerit confit; ionem, caveat pondus pœnæ, quod talibus silentibus Propheta intentat. Verum, si onere Arabia* pressus mortem timuerit, secundum naturam sese habeat, ut cam non timeat propter conscientiam; ne non solum ab Arabia prematur, sed insuper cum Arabia æternæ damnationis onere comprimatur. Præterea, si sub Vallis visionis onero suspirans contra vanitatem pugnaverit, caveat ne a monte contemplationis cadat in vallem erroris, eo utique onere obruendus, quod in onere Vallis visionis Propheta describit. At, si sub onere Tyri, ob præsentis labores et dolores, mentem pusillanimitas in desperationem dejecerit. caveat pr® omnibus propri® voluntatis angustiam; ut, cordo dilatato, per omnes hujus vita* angustias gratantor incedat, el sic æternum miserie* pondus, quod Tyro intentatur, evadat. Po tremo, si sub onero jumentorum Austri affectus Iodio defecerit, cogitet, sciatquo quia, si onus charilatis abjecerit, onus damnationis immerito sustinebit. » Denique docet S. Bernardus ab his omnibus oneribus Christum nos liberare, per gratiam inchoite in hac vita, per gloriam perfecte in futura. Ejus ergo op m onerato assidue esse implorandam. Omnia s itis apposite, nisi quod in ultimo onere per juici ta Austri accipiat pios el compotientes, cum

nd l llrram ila vocantur Judæi impii et impa-

î. Si peu (id esi contra) montim Càuoinosüm. — fla por tropum vocat Babylonem, lie l in loco campestri sitam, scilicet « montem, n oli magnificentiam et fastum palatiorum, turrium, murorum, etc. « Caliginosum o vero, primo, ob omninni rerum in ea caliginosam confusionem, ob quam hebraice dicta est *Babel*, lia S. Hieronymus. Secundo, quia idololntri® el errorum lene- 3'cnr® bris erat involuta. *Tertio*, «caliginosum,» id eslTerti. calamitosum; caligo enim symbolum est calamitatis, prn'-ertim quia noctu in caligine capta est Babylon illa inclyta, cum non minor civitati a nocte, quam civium animis a perturbatione el crapula offusa fuit caligo. Ita Sanchez. *Quarto*, et inrtc magis ad litteram, «caligino-um, » quia Babylon loco húmido et palustri sita juxta Euphratem, ob densos vapores et nebulas inde ascendentes, aerem habebat nubilum el caliginosum, accedentibus præsorlün horiis pensilibus quos in gratiam Nitocris uxoris sure fecit Nabuchodonosor. Ili enim horti fuerunt orbis miraculum; erant enim alti, et sua altitudine umbram et caliginem inducebant urbi, præsertim accedentibus nebulis jam dictis, et fumo ex foco et igne totdomorumet familiarum.

De hortis hisce audi Josephum, lib.XAnhg.xni5 « Moles saxeas fornicibus suspendit (Nahuchodonosor) montium speciem r ferentes, superne consitas variis arborum generibus; atque ita celebratos illos pensiles hortos absolvit, eo quod uxor educata in Media concupisse! queundam patri® su® similitudinem. » Vide do iisdem et Curtium, lib. V.

Pro *caliginosum* hobrnmm est FIÜÜ3 ruspe, exed-suiK elevatum; Septuaginta vertunt, *campestem*; Syriaca, *calcatum*, tritum, æquum, planum; Atubica, *cabum*, abrasum, sine arboribus. S. Hieronymus *nújc* deduxit a *neseph*, id est crépusculum, quod male taxat Pagnius. Nam *Jeran*. xm. Di, vocantur montes ncscp/i, id est crepusculi, montes caliginosi. Ita Forcrtus.

Levate sigmm. — Deus hic quasi classicum canit, coque Darium ac Cyrum cum Persis et Medis evocat nd excidium Babylonis, q. d. Vos, o Dari el Cyre! elevate signum, id est, ut hebraice est, V. xillum contra Babylonem, ut eam expugnetis; « exalt ito vocem, » uti solent clamores edero mi l l' . dum invadunt urbem: « levato manum » <> tra uibem, vestro gladio direptioni et triumpho devotam :« Ingrediantur duces (Cyri) port is » Babylonis, quas ego eis pandam (i).

(I) Juxl > llr <•iii-null«*r, HD~3 *amitchtfa*, omnino < i vein-i.liuui *nriu.t ra'ui*, iinliu, nullis mboribus aut fiutici.!" I « nutus, unite signa ani vexilla in lyus fastigio rei .i cinribs prospici possunt, ut intra cap. xli, vers. 18 ; XLIX, 19.

« Lev in.inuin,» quod pertinet ad convocationem, ul cum qu q>iain advocan* alterum, quod proplerdia -

V r, J. 3. VāNĪAVĪ SANCTIFICATIS MEIS. — PcrsBS et Mc-
dos vocat suos *sanctifixates*, id est a se destina-
tos, et quasi consecratos milites ad sanctum hoc
bellum, et sanctam vindictam Dei complendam;
de quo plura, *Jerem.* vi, 4. Hinc Syriaca el Ara-
bica vertunt, *mandavi sanctitati*, sanctimonice,
vel sanctificationi *meæ*, hoc est, militibus sanctis-
simis, Cyro sanctissimo, utpote ad bellum sanctis-
sima vindicta destinato.

Aliter alii : *Sanctificati*, inquit, id est sancio
juramento adacti, 7. d. Sacramentarii milites.

Exsultantes in gloriā mea. — Quia scilicet ego
eis gloriosas victorias dedi; per eos enim punivi et
debellavi Gentes, ob earum scaleia. *Gloria* ergo
hic significat gloriosam vindictam et victoriam.

Vea. 4. 4. Vox multitudinis, — q. d. Videor mihi in spi-
ritu audire turbas et tumultus Persarum et Me-
dorum, contra Babylonem turmatim adventan-
tium.

Dominus exercituum præcepit. — Potest verti
eum Vatablo : *Dominus exercituum recenset* vel *lus-
trat exercitum bellicum*, scilicet Persarum, sicut dux
solet agere delectum, et lustrare suas copias; Deus
enim hic inducitur, quasi dux belli sacri.

Vers. s. 5. a summitate coeli, — 7. d. Venient Persarum
copiæ ab extremitate terne, ubi videtur terra sce-
llini tangere. Accommodat se Scriptura phrasi
vulgi, quod putat cadum esse liemisphæricum in-
star arcus, ibique finiri ubi terminatur visus, ibi-
que terne jungi. Nec id mirum; nam et S. Chry-
sostomus et Lactantius, et alii, quos citat noscr-
uit s Acosta, lib. I *De novo Orbe*, cap. 1, opinantur (et
(bn^os. § Augustinus, lib. II *De Genesi ad litteram*, cap. n
dubitat) cælum non esse sphaericum, nec ambire
et complecti totam terram; sed instar semicirculi
terne medietatem circumdare, ciquo in terminis
suis copulari.

Dominus (scilicet adest ullurus scelera Babylo-
nis), !^ vasa furoris ejus, — id est instrumenta
ine ejus, scilicet Darius et Cyrus cum suis copiis,
armis et quadrigis quasi lictores Dei advolant.

Omnem terram, — scilicet B ibyloni subjectam,
de ea enim hic agitur. Simile est vers. 10.

Allegorico hæc veriora erunt in dic iudicii, cu-
jus liic est typus.

6. Ululate, quia prope est dies Domini. — Licet
enim 150 annis abesset hoc excidium Babylonis,
• amen hoc tempus exiguum est respectu æternita-
tis, imo respectu regni alicujus; licet respectu
Piatisci unius hominis mullum sit Vide Gin. IV.

laotiani loci nou possit exaudiri, manum elevat, innuens
vi veniat. (Idem.)

taa consuetudo super montes elevandi signum» ad po-
pulos provincita colligendos, in pluribus Isaiæ et Jcremiic
iocis coibignatur. /' < "• v, G; xi. 17; hix, t i; Jcrcm. iv,
•; vi, i t supra fastigium montis editissimum magnam
arborem plantabant, in cujus vertice erigebatur vexillum
per trochleam, ductariosque funes, «quasi malus in ver-
tice montis, et quasi signum super collem,» inquit Isaias,
n i, 17; et in *Jerem* vi, 1 : « Super Belli icaraii levele
vexillum, quu malum visum esi ab Aquilone. »

Quasi vastitas a Domino veniet. — To *quasi* hic
est nota veritatis, non similitudinis, 7. d. Tanta
et tam horrenda vastitas incumbet Babylo-
ni, qualis et quanta decet Deum offensum et iratum, làide
Hebraice est nervosa paronomasia; HvO TOswl
missaddai, id est vastitas a vastante Deo veniet. De
nomine Dei *Saddai*, vide dicta Genes, cap. xvn,
vers. 1, et *Exodi* vi, 3.

7. Omnes manus dissolventur, et omne conuo- Ven 7
minis contabescet. — Corde deliciente, a quo ad
membra diffunduntur spiritus vitales, ac per cos
motus et sensus, omnia membra concidunt, tre-
munt, virtute destituuntur, et quasi paraly-
si resolvuntur. Quocirca Septuaginta pro *omnes ma-
nus dissolventur*, eleganter vertunt, cxXuOraGvrx i, id
est solventur quasi paraly-
si, lientque instar pa-
ralyticorum. Sensus est, 7. d. Deus injiciet Ba-
byloniis adventante Cyro tantum pavorem, des-
perationem et stuporem, ut manus eorum tre-
mant et languescant, nec possint arma continere,
ut mens consilii inops stupe-
scat, utque animi con-
cidant et contabescant. Id ita Balsasari contigisse
scribit Daniel, cap. v, vers. C.

8. Unusquisque ad proximum suum stupebit. — Ven 1
Sic enim solent rebus perditis homines attoniti
invicem se aspicere, quasi stupefacti et elingues.

Facies combuste vultus eorum. — Intelligitur
more Hebræo to *sicut*, q. d. Sicut facies combusta,
scilicet aiidæ, luridæ, nigre et terne (tal-
is enim colorissuûtquæ exusta sunt), erunt vultus eo-
rum. Sic Joel, cap. n, de Judæis a Chaldæis ob-
sessis et arctatis ait : « Omnes vultus redigen-
lur in ollam, » id est, ut Nahum ait, cap. 11, « erunt
sicut nigredo ollæ. » Facies ergo combusta sunt
luridæ, exsanguis et tetr® ex pavore, mœrore et
anxietate.

Hebraice est *facies flammæ*, quod Valablus et
Sanchez explicant, 7. d. Hubore quasi flammeo
ex pudore suffundentur, uti contigit iis, qui in
scelere et re pudenda ex inopinato deprehendun-
tur. Sic de Lavinia canit Virgilius, *Æneid.* XII :

Fbgraiiles perfusa genas, cui plurimus iguein
Subjecit rubor, et calefacta per ori cucurrit.

Solet enim facies eo sanguine, quem pudor ad
maxillas evocat, rubere et quasi ridere.

Noster Interpres recte per *fu> ies flammæ* ac-
cipit facies flammis exustas, ut sil mclalepsis. Alii
de colore flammæ, hoc est de pallore, inter-
pretantur, qualem habent non tam ipsadlamnvr,
sedet fabri fenarii antelucano (emporcad ignem
operantes; quorum facies sic apparent pallidæ et
luridæ, ac si prorsus essent facta exsanguis.

9. Ecce dies Domini veniet, crudelis. — Aliqui
hæc ad litteram accipiunt de die iudicii, sed pa-
tet ex præcd. et sequentibus, ad litteram hæc
dici de excidio Babylonis, quod tamen consum-
mationis sæculi, et diei iudicii viva fuit imago. Ita
S. Hieronymus.

Ad voni \dam iirruam (Babyloniorum) in soli-

tudinem. — Dices : Etiam post Cyrum floruit Babylon tempore Alexandri Magni, qui eam dentro vastavit. Respondeo hanc Babylonis vastationem coeptam esse a Cyro, perfectam vero ab Alexandro et aliis, uli dicam *Jcrern.* 1, 39.

ven. io. 10. Quoniam stelle colli. — Est hyperbole et hypallage, qua Prophète solent significare extremam cladem, calamitatem et afflictionem. Ita enim afflictis, ob spiritum vitalium et animalium debilitatem, et reditum ad cor, atque ob capitis deliquium et vertiginem, omnia videntur esse caliginosa, imo volvi et inverti. Contrarium accidit in Ia titia.

Allegorico, hæc, ut sonant, vere contingent in die iudicii, uli et ea quæ dicuntur vers. 13. Vide cap. xxxii.

Vers. ii. II. Super orbis mala. — Babylonem vocat orbem quia erat ob frequentiam hominum, opificum et mercium, instar parvi mundi. Sic Romam, Parisios, Vendías, Constanlinopolim vocamus parvum mundum, Hebraica vox SdD *tcbel*, id est *urbis*, alludit ad ^33 *Babel*.

Wi t*. 12. Pretiosior erit vir auro, — ç. d. Miles Medus Dei vindicis nutu et instinctu nulli Babylonio parceret, etiamsi lytrum et pretium auri maximum offerat; quia gloriosus et ferus inaici gloriam et vitas quam opes, ut dicitur vers. 17. Ita Vatablus et Sanchez.

Aliter Adamus, 7. d. Pretiosus, id est rarus, supererit vix; nam plurimi occidentur a Chaldæis.

Mondo obrizo. — Hebræus et Chaldæus, *auro ophir*, id est optimo. Vide dicta *Jcrern.* x, 9.

Ven. 13. 13. Movebitur terra. — Est hyperbole et hypallage; afflictissimis enim videtur ten a cl cælum moveri, rotari et confundi. Sic vulgo dicimus: « Cælo terrain misceri, aut mari cælum, » id est omnia commisceri et confundi.

Ven. 11. 14. Et erit quasi damila fugiens, — q. d. Exercitus Chaldæorum fugiet veniente Cyro, sicut dannila et ovis inermis et imbellis fugit ad rugitum leonis vel lupi.

Unusquisque ad populum suum convertetur. — Loquitur de exteris et auxiliaribus copiis, quæ ex aliis subditis, vel hederatis provinciis venerant auxilio Babylonis contra Persas; hæ enim videntes castra Cyri fugerunt, et redierunt ad suos.

Ven. u. 16. Infantes eorum (Babyloniorum) nilidentur. — Signum hoc est extremi odii et crudelitatis, id quo facium est justo Dei iudicio, qui parentum scelera etiam in infantibus eorum innoxiiis vindicavit. Idem pnudiclum fuit *Bsal.* cxxxvi, 9: « Beatus qui tenebit, et allidet parvulos tuos (o Babylon) ad petram (i), v

(1) « Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quierunt, » etc. IWriptionis hostis barbari et crudelis ut *Jud.* v, 19, « quantum argenti non acceperunt, » si quis vitam redimere vellet. Tantam igitur Noterit esso Medorum crudelitatem, ut frustra cruori* sitim pretio oblato quis tonici restinguere, vel auro vitam chan «ve pueros redimere. Cum his conveniunt Cyri verba quibus

19, Ei Min Babylon illa gloriosa. — Supple, excisa et subversa, « sicut Sodoma. » Babylon hic vocatur « gloriosa in regnis, n hebraico '3İ id e t decor, deliciæ, gloria, magnificentia regnorum (2).

InclytaslpfrbiaChaldxorvm. — Ita enim legunt Sllieronymus in *Comment.*, Complutensia, Plantina et alia passim; Hebraice est, *gloria superbiæ* (id est magnificentiæ) *Chaldaeorum*, id est ob quam gloriari et superbire soient Chaldæi, inquit Vatablus; sic et Pagninus. Tigurina, *decus splendoris Chaldaeorum*, Babylon est urbs inclyta, superba et magnifica Chaldæorum. Nihilominus lectio Rornana uti nervosior, ita germanior videtur. Babyloncnim vocatur *inclyta superbia*, id est inclyta gloria et magnificentia Chaldæorum, de qua nimirum uti urbe superbissima et magnificentissima ipsi superbire et gloriari solent apud omnes gentes; hoc est, ipsa erat a domicilium snperbiæ, et sedes luxuriæ, p ut loquitur Cicero, lib. II *Lyibus*. Sic et ail Virgilius, II *Æneid.* : a Barbarico postes auro spoliisque superbi procubuere. » Sic vocantur urbes superba*, agri superbi, conjugium superbum, forma superba, fortuna superba, honor superbus, sceptrum superba, et a belli insigne superbum, p *Æneid.* VHL «Babylon omnium quas sol aspexit urbium maxima, inquit S. Hieronymus, jam nihil præter muros reliqui habet. p

20. Nec ponet ibi tentoria Arabs, — qui solet habitare in tentoriis, et vagari per loca compa*-cua (quales jam sunt nulli in Africa, qui de loco in locum migrant, vocanturque Arabes Semite, vel Nomades), pecoris et gregum, quos alunt, causa; idque quia ob Babylonis ruinas multi erunt specus et antra, in quibus latere solent leones et

Medos alloquitur, apud Xenophontem, *Cjroixrd* lib. V, § 3 : "Avİ:i; Mt/Ju, xxi nx^rt; et İyw v;xz; cİJx , eri cCn x,ir.axT«v JtcotKt ou* tosi

« Optimo novi, viri Medi, et qui adestis alii, vos ob ponuriam pocuniæ mecum hanc expeditionem non suscepisse. v Ammianus Marcellinus, lib. XXIII, cap. vi, ubi Persarum, sub quibus ille Medos quoque el fİrlh 3 censet, mores describit : « M iguidici, ait. et graves, tic tetrici. minaces juxta in adversis rebus ac prosperis, callidi, superbi, crudeles, » etc. (Rosenmuller.)

Not i Medos sese in libertatem vindicasse xigintianais ante annum mortis Achaz, quo hæc prophetia ab Baia edita esi.

Vers. IS. «Sed sigillis parvulos interficient. > Textus hebræus reddi potest: *Et arcus illorum pueros a'li.lent*; vel ut Chaldæa paraphrasis : *Et arcubus 4» is porculos scindent*, Ei revera usque ad illam crudelitatem his temporibus devenerant ut loco sagittarum, iu anubus pueros ponrront, et sic contramuros vel lapides emitterent, ut alliderentur, quod textus innuere videtur.

(İ) Ista contra Babylonem vaticinia nonnisi lahcnnllbiu s cnlis perfecte adimpleta esse dixerimus. Nam M» h el Pcr-xu primam illi cladem intulerunt, et sub Persicis 10-gibns Cyri successoribus. splendor ejus magis ac magis obtencbratusest. Sub tlexandro, cujus brevissimum imperium fmit, pauhilnm reviviscere visa est, sed mox ia oblivionem et inde plano iu interitum demersa ok

form grrgfbii* inîniîeœ; et quia Babylon exusta erit in hitnuliim aridum, nec herbas aut gramina proferet.

Ambum præ aliis meminit, turn quia Arabes sunt p Mores pecorum, ut *dixi; tum* quia Arabia Deserta vicina est Chnld/eœ. *Hoc* vaticinium etiamnum perdurat, et experientia liquet. Narravit milii Horn i- vir eruditus et religiosus, qui recenter illa lo a peragravit, ruinas Babylonis etiamnum cerni, casque ingentes et immanes, et extendi ad tres dietas, esseque plano desertas et desolatas. Causam, inquit, perrunctatus sum, ne praesertim cur Arabes et pastores in locis adeo vacuis et coinpismis, saltem greges non pascere? Qui illico mihi responderunt, loca illa plena esse spectris ferarum et dæmonum, quæ hic recenset Isaias, idcoque neminem ad illa audi re propius accedere. Drinones ergo Babylonem tot nominibus et vitiis sibi debitam, ideoque adeo justo iudicio sibi datam posMdent, ut hominibus terrorem incutiant, n B ibylonis scelera sequantur, seiantque, si id fecerint, se pariter dæmonum habitaculum fore, et ludibrium aqueac pabulum in gehenna, juxta illud /Saba. xuiii, 15 : « Positi sunt sicut oves ia inferno : mors depascet eos. »

Ven >i. si. Pil o si. — Fauni et Satyri, de quibus Plinius, libro VII, cap. n, hoc esi, ut Chaldæus et Septuaginta, daemones, scilicet qui in sylvis cl locis desertis apparent hirsuti specio hircorum, quasi dii nemorum, de quibus plura cap. xxxiv, vers. 14. Hoc est quod ait S. Jo in ics huc alludens, Apocal/. xvm : « Cecidit, cecidit Babylon magna : et faci i est habitatio dæmoniorum, et custodia omnis spiritus immundi, »

Saltabunt. — Alludit ad lusum, quo lascivientes h • duli, militarem in modum ex diversis stationibus emissi, adversis frontibus congregiuntur, insultant et comutant (I).

22. Et HESPOXDtDLXr ID! CULE. — Septuaginta, *ono'enfatici*. Ulula est avis nocturna gemens, sic

(!) a El pilosi saltabunt ibi, n passim ircum denotare constat, et pos^t a *pttui*, significare quod, cumque jdiud animal pii ium et hirsutum. Sed hoc loco ah num esset de /irnii cogitare, uti et Infra, xxxiv, 14, nbi 4 desolation» Edemi, «unus alterum inclamabit, » Utr pie luco intelliguntur *Satyri*, a Greets Romanisque FK didi ; estqnenomenSanyrip-Lssimum hebræum Uiteni t interposita, et aspirationem quæ est in Hurray compensante... Credebant autem veteres, dæmoncs aut spxIn iu nemoribus, «ylvis, desertisque locis solitos esse, n • lu imprimis, appirere forma satyrorum, Idc4 capite c nuto, caprinis pedibus, et cauda porcina, cosque de n cie inter se convenire, choreas ducere salaces, et sonos e* .e qualescumque, qui homines terreant; vide Plinii *U tur. natur.* lib. V, cap. i. In eadem opinione versari eli Auum incolis ejus regionis, In qua vetus Babylon lui -ral. narrat Ili» h in <toi *Fimdgrubcn du Orienti.* t tl III, | <ig K4. Ssiyrns vero saltare, ul hic vates dicit, 1 . ib proprium esse docet illud Virgili!, *Eclog.* v. 73 : < e . l-« Satyros imitabitur Alphesibonis. » Ihcrouy- r : s: « Sírím vel incubones, vel satyros, vel sylv< 1res qu < i. i lvhuines9 quos nonnulli fatuos sicarios vocant, aut d moQuui genera inlcUigunt. »

dicta, qiioil snmprrr gomnt ot ululet. Ita Babylon factum; nam. ut ait S. Hieronymus : « Didicimus a quodam fratre Eremita, qui de illis Pinibus ogrodiens, nunc lli<»ro olymis vitam exigit mona horum, venationes regis osso in Babylone, et omnis generis bestias murorum ejus ambitu tantum contineri. » Mystico, Babylon ost mundus, uhrosunt mundani etsoeculare% qui ob mundi curas, fastidia, lites millequo æurnus assidue gemunt et ululant, sed tamen sicut ulula) suis in Babylono cavernis egredi nolunt : imo, si eas extrahas, resistunt : sic mundani mundi miseriis quas perduto amant eximi nolunt, ut ad vitam quietam (t religiosam transeant, sed in iis vivere et inorari cupiunt. Est hæo maledictio Babylonis, id est mundi.

SinrxES. — Chaldæus, *dracones*; Septuaginta, *ericii*; hebraico est a'3D *tannini*, id est, ut ait S. Hieronymus, dæmones, aut monstra, aut dracones magni, cristati et volantes; hi enim vero sunt in locis desertis, et horum speciem sæpo assumunt dicmones. Noster pro gt nere *speciem* vertit. *Siren* enim est species monstri aquatici et marini, ore et pube tenus virgo, inferne piscis; qualis nostro sæculo in Frisia captus, vixit inter homines multos annos, dîdicilquo nere. Ilac etiam specie homines ludificat d.rinon. Minus recte ScholiaMes Græcus in *Isaia* xxxiv, 23 : « Sirenes, inquit, voc mtur ea quæ infer volatilia omittunt noctu querulam vocem, ac prope ululant, uti noctua, et similia. » Nota: Hac phrasi significat Propheta extremam loci vastitatem, quod scilicet ita desol indus sit, ut fiat habit. iculuin dæmonum et monstrorum, ila nt nemo co ire audeat.

Tropologice, *Siren*, ait S. Basilios, est dæmon, Tmpoio- qui animam voluptate illicit et decipit. Undo de pito si- *Sirenium Ulyssis fabula*, ojusque mystica mytho- ' ^înor* logia, et victoria per crucem, videS. Ambrosium, lib. IV in *Lucum*, initio.

In deludbis voluptatis. — Vatablus, in *palatiis voluptuosis*. Babylon enim erat constructa et comparata ad omnem voluptatem cl pompam; at post excidium in ea pro deliciis erunt dracones, pro citharædis ulula» cl bubones, pro famulis et asseclis Fauni et Satyri horribiles.

Mystice, S. Bernardus, tract. *De undecim Oneribus Isaia*, seim. I : « Primum, ait, onus Bibylonis est, quod necesse est ut auferatur ab humeris nostris. Babylon significat mundum, cujus amor cupiditas est; onus itaque grave, multos pn mens et ad inferiora incurvans. Tripliciter autem miseros onerat, labore, timore, dolore. Cum labore pervenit homo ad hoc quod cupit, cum timore possidet, cum dolore amittit. Eia, fratres, quis regum non cum labore acquirit quod cupit? quis regum ita securus, ul nullum timeat? quis non cum dolore abquid amittit? Sed retonpuamus ad nos per ibolum istam Nullusne nostrum ub hujus oneris ponde re suspirat? Nullœne in nobis inundancœ delectationes resederunt? Quid? quod

qui cun rôlhiqierunt, niiena quœrero non forniant, pro quibus, laboribus fatigantur, cruciantur doloribus, timoribus conteruntur? Numquid vel illo ab hoo onere liber est, qui cum nihil vel parum in monasterium attulerit, tamen ul aliis det, quidquid potosí de monasterio auferre non desinit; qui importune petit; qui irascitur, ei non accipit; dolet, si corripitur; stevit, si proclamatur? Quid illi, qui tanto parentum stringuntur affectu, ut Religionis dispendium, maxiimrque labores pro eis subire non dubitent, ct ob hoc etiam dies vacuos et noctes ducunt insomnes? Quid de illis d cam, qui honores ambiunt? quid oneris non sustinent? nunc adulantur, nunc detrahunt, nunc pro aliorum promotions insaniunt; nunc frustrati spe sua, in ipsos etiam paties suos maledictis insurgunt. Il que, fratres, omnes hi conformantur huic sreculo. linde et nomine Babylonis censentur, illo pœnarum onere, quod l' op'k la super Babylonem desc ibit, miserabiliter opprimendi, d Bisca ergo adapta singulas l' ip hoc cupito el sequenti, contra Babylonem sc it ntios cl minas, ac praesertim illam cap. xiv, li : « Concidit cadaver tuum, subter te sternetur tineam, ct operimentum tuum erunt vermes. Detracta est ad inferos superbia tua. Quomodo

rc idisti de cado, Lucifer, qui mane oriebari&, p etc. (I).

(1) h. Raoul Buchette in prælectionlbot quas explanavit Parisiis, anno 1*35, m Biblioth cì regh, /e er antiquiiaHhiu hia*, sic Babylonis ruinarum qua» in spatio decem ot neto loucarnm jacent, descriptionem absolvit : « Tel est raspaci général do terrain qni fut autrefois Babylone. La désolation y régne dans tonie m hideur. Pas une habitation, pas un champ, pa> un arbre en tentilo: c'est un abandon complet de l'homme comme de h nature. Dans les cavernes formées par les éboulcmenu ou restes des antiques constructions, habitent des tigres des cbakals, des arpent*, et souvent le voyageur est effrayé par l'odeur du lion. Ces ruines sont un objet de terreur pour toute U contrée, l'homme ne s'y arrête que pour détruire, les caravanes évitant de les traverser, ct ce n est qu'en affrontant la mort que l'antiquata peut les observer et les décrire. C'est ainsi que s'est accomplie À h lettre la prédiction du prophète taie: *Et erit flakylon ilia gloriot*, n etc. Vide *Annales de Philosophie chrétienne*, tom. XI Maurice Rich : *Memoirs on the ruins of Babylon*; dans le Recueil de Hammer, tom. IH: *Observations un the ruins of Bahylon*, Loud. 1816. *On the topography of nn-cicnt Babylon*, in *Archtrolog. Britann.*, tom. Will, p »g. 243.—Robertkcr Porter: *Tratéis In Georgia, Persia, frmenia. ancient. Babylon.* — *Voyages avx mines de Babytone*, opus ex anglico in gallicom conversum a J. Raymond, in-8®, Parisi)* 1818. .item. *sur let antiq. Babylon.*, *Journal des Savants*, 1790, p. 777. *Voyage de Virburh*, MIL el de Keppel, *Him. de l*Acad, des Inscripta* tom. XLVT1L

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Verqit depingere excidium Babylonis (quod fiel propter Judrros, vt (psi ex ea libarentur), atque Balsasaris rc jis fastum ct ruinam quasi alterius Luciferi, cui proinde, vers. 10, alios rejes in inferno insultantes inducit. T< ilio, vers. 18, ejus nomen, sobolem ct memoriam interitura pradicat. Quarto, vers. 28. Philistinis cladem per Ezechiam denuntiat (2).

I. Propd est ut veniat tempus ejus, et dies ejus non elongabuntur. Miserebitur enim Dominiis Jacob, ct eliget adhuc de Israel, et requiescere eos laciect super humum suam : adjni) ,l'iiir advena ad cos, et adhaerebit domui Jacob. 2. Et tenehunt eos populi, ct adducent ('os n locum suum : ct possidebit eos domus Israel super terram Domini inservos et ancillas : et orimi capientes eos qui se ceperant, el subjicient exactores suos. 3. Et erit in die illa : cum requiem dederit libi Deus a labore luo, cl a concussione tua, el a servitute dura, qua

(Î Hujus capitis idem est argumentum ac præccilcnlis, viticci Proph I I, pri io, ill consecaria eversa) Babylonis, redi itegiatfcmom populi a Deo electi exhibet, per reliquias ni patriam retínelas, a pntsolylis anclas, vois I ; p*r po -l'sMC'tiein hereditatis receptan, el dominatu in Indies unpliflcatain, verst 2; per quietem ex oiuni parte red- llium, ven . 8.

•S .undo, illustrat expositionem per canticum, quod refert, *primo*, tyrannldoin Babylonicam justo Dei judicio rompit – un, 4-0; *secundo*. gaudium reliquarum gentium, de s.» t hinc quieto ac securitate orta *Lutantium*, 7, 8; *tertio* iu ullaionem devictorum illudentium usurpatori tyrannic », ad sortem suæ bunllem redacto, 9. 10; præsumptuosi <po ct arrogantissima machlnatlonno frustrato, li-14;ab omni auctoritate, etiam in suis heredibus, ex-

cluso, 20.21; *quarto*, sententiam Dei, decernentis excidium et deletionem omnimodum Babylonis23, 33; conformantis hoc decretum juramento, et exemplo tmendæ de Assyriis vindicta, 24,23. obsignantis sua tide cl potem <c cons limn hopOumtitutum, 2g, 27.

Uijusco capitis ultima pars vaticinium de Philiatæls exhibet scilicet, primo, tempus prophetia? edita- awm postremo vita» \chazi, 28 ;*secundo* argumentum eju dem: d* hortatur kuns Philistu-os a vana krtilia ot gloriatione qu.un de infortunio Judæorom, vel, si mavis, de **Ario-**rum clade et eversione concipero potuissent, predicendo calamitatem sibi jprisinstantem, cl o contra Judic a ad pristinam felicitatem redituros, 29, 30 ; imperat liisdem luctum oboxddiurn illis aliunde inferendum, el prosperitatem populo Dei stabiliendam, 31, 32.

ante servisti : 4. sumes parabolam istam contra regem Babylonis, el dices : Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? 5. Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, 6. cædentem populos in indignatione, plaga insanabili, subjicientem in furore gentes, persequentem crudeliter. 7. Conquievit el siluit omnis lerra, gavisata est et exsultavit : 8. abietes quoque lætatae sunt super (e, et cedri Libani : ex quo dormisti, non ascendet qui succidat nos. 9. Infernus subter conturbatus est in occursum adventus tui, suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terra) surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum. 10. Universi respondebunt, el dicent tibi : Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. 11. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur linea, et operimentum tuum orimi vermes. 12. Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? 13. Qui dicebas in corde tuo : In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. 14. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. 15. Verumlamen ad infernum detraheris in profundum laci : 16. qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient : Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna, 17. qui posuit orbem desertum, el urbes ejus dextruxit, vinclis ejus non aperuit carcerem? 18. Omnes reges gentium universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. 19. Tu autem projectus es de sepulcro luo, quasi stirps inutilis pollutus, et obvolutus cum bis qui interfecti sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadaver putridum. 20. Non habebis consortium, neque cum eis in sepultura : tu enim terram luam disperdidisti, tu populum tuum occidisti : non vocabitur in æternum semen pessimorum. 21. Preparate filios ejus occisioni in iniquitate patrum suorum : non consurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum. 22. Et consurgam supereos, dicit Dominus exercituum : et perdam Babylonis nomen, et reliquias, et germen, et progeniem, dicit Dominus. 23. Et ponam eam in possessionem ericii, el in paludes aquarum, et scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. 24. Juravit Dominus exercituum, dicens : Si non, ut putavi, ita erit : et quomodo mente tractavi, 25. sic eveniet : Ut conteram Assyrium in terra mea, el in montibus meis conculcem eum : et auferetur ab eis jugum ejus, el onus illius ab humero eorum tolletur. 26. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram, et hæc est manus extenta super universas gentes. 27. Dominus enim exercituum decrevit : el quis poterit infirmare? et manus ejus extenta : et quis avertet eam? 28. In anno, quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud : 29. nelæleris, l'ihilislæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris lui : de radice enim colubri egredietur regulus, el semen ejus absorbens volucrem. 30. El pascentur primogeniti pauperum, et pauperes fiducialiter requiescent : et interire faciam in fame radicem tuam, el reliquias tuas interficiam. 31. Ulula, porta; clama, civitas : prostrata est Philistaea omnis : ab Aquilone enim fumus veniet, et non est qui effugiet agmen ejus. 32. El quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus.

1. ProPE EST UT VEMAT TEMPUS, — Scilicet CXClidii Dibylonis, de quo cap. præced. (unde llebræi hunc versutn jungunt cap. præced.), quo excidio Deus misertus est Judæornm, scilicet solvendo captivitatem eorum per Cyrum, et faciendo ut victi antea Juti ri victoribus Chaldæis, mutata jam fortuna devictis, insultarent et dominarentur, ut scqnilur (I) :

(1) f nrpiis tulunr Judæornm liberationis prope esse prælicit Isaias, quamvis nonm i duc nlos po.-l annos in

2. Tembum, — q. d. Honorifico Judæos excipient ali.i* gentes, uti fecisse Cyrum el Artaxerxem

libertatem vindicandi essent : primo, quia Prophetæ divina lumine perfusi, longiori temporum spatia pro nihilo reputare consueverunt, ulpote qui loquemos in nomine Dei, omnia ut presentia, in sua æternitate intuentis; rre«N<to. quia Isaias se suosque-jam durissimo Babyloniorum jugo subjectos considerat, nam ad captivitatis tempus istud vaticinium respicit. Porro, sub illo respectu, proxima erat Babylonis calamitas, cum 70 tantum annoi duratuia erat Judæorum captivitas. (Berlllierus.)

patet *£\$dræ* lib. I et II. Unde S. Hieronymus sic explicat, 7. d. Multi e Gentibus, puta Medis, Persis, Babyloniis, et aliis, invitati exemplo sanet® vit® Judæornm Babylone redeuntium, venient Hir rosolymam relinquentes idola. Et sic Judæi spiriJualiter subjicient eos, quibus ante subjecti fuerant; corporaliter vero subjicient cos qui se sponte illis subdent, aut pauperie pressi se cis in servos et ancillas vendent.

Allegorico et verius, omnes gentes obedient Israeli spiritali, id est Ecclesiæ Christi (I).

4. Sumes parabolam.—« Parabolam » vocat parabolicum, elegans et eximium carmen, canticum et dicterium (hoc enim significat hebræum SüD *masca!*), quod quasi lugubre et patheticum est Babylonis epitaphium (2).

(1) Post captivitatem hæc ad litteram, ex parte adimpleta fait prophetia; nam reges Persarum multum comitatum Judicis in suam patriam reversuris dederunt, et ipsi plurimos Chaldæos ut servos assumpserunt, ut videre est apud *Esdra* 11, 65 : « Exceptis servis eorum et ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem, n Sed nonnisi cum Evangelium Orientis populis, Persis scilicet, Medis, Syris, apostoli prædicarunt, perfecte adimpletam vidimus. Nam ex Judæis orti erant Apostoli, et iugo Christi has nationes populo Dei olim infensissimas submiserunt.

Animadvertite, lector, quod qui extra « terram Domini® aliis serviebant, ingressi « terram Domini » dominis suis imperare cœperunt. Sed quia hæc nunquam consecutos legimus Israelitas, etiam Babylone vastata, postquam in patriam remeassent, superasi ut « electionem, ® de qua supra diximus, vers. 1, hanc benedictionem accepisse dicamus. Nam si adhuc adimplenda hæc dicant Judæi, ergo rursus instaurabitur Babylon, quod Propheta* prorsus negant, et rursus captivi ducentur Judæi in Babylonem; hæc autem dixit Isaias antequam illi captivi ducerentur, et Babylon vastaretur. « Capientes eos qui se ceperant. » Hebræa hunc sensum habent : *Abducent in captivitatem cos a quibus in captivitatem abducti fuerant*; id enim significat verbum *schabah*. Quando hoc, qnæSO, factum est? aut quando fiet? Dicant Judæi, si possunt. De altera ergo libertate, nempe spiritali, qua jam fruimur, hæc recte intelligi possunt. Hostes qui in exilium mittebant servos Domini, aut servis Dei manus victas dederunt, et ministri fuerunt ad omnia quæ servis Dei opus erant, ut vitam tranquillam et beatam ducere possimi, aut aucto Christi imperio et imperatoribus factis Christianis passi sunt interdum a Christianis eadem quibus prius Christianos affoceiant. (Forerius.)

(2) Sequitur hunc (usque ad vers. 3), præclarum illud epicinium in regni Babylonicis occasum, quod data opera illustravit Aurivillius in singulari dissertatione, quæ exstat in omnium Aurivilliarum Dissertat, collectione a Michaclo edita, pag. 389 et seqq. Eleganter translatum illustratum quo hoc carmen legitur a C. G. Justi in libro as*) edito : *Xational-Gcsange der ltebraer*, pag. 91 et seqq. Videet Blumen, *Alt-hebr. Dichtkuns!*, pag. 449, et a Davide a Cœlln, in dru *Analekten furdas stud der extg. Thcol.* vol. III, fase, n, pag. t et seqq. Orationem elatam et gravem, comparationibus, imaginibus, liguris inultum ornatam, recte dixit Lowlhus in *Pnrlcct.* IV *De poesi Hcbrxor.*, pag. 64, 65 cdit. Gœtling. (Rosenmuller.)

Istud propheticum carmen translatum et annotationibus ornatum etiam fuit ab Herder, in opere cui gallico titulus : *De l'esprit de la poésie hébraïque*, piri. 1, pag. 363, quod etiamnum ornatissimis venibus prosecutus osi Bacino nostri celeberrimi poclæ filius.

Quomodo cessavit exactor? — E* pulchra hypotypods tyrannici imperii, quo reges Chaldæi alias gentes duris tribulis et oneribus gravabant et exhauriebant. Unde subdit: « Quievit tributum, ® hebraico r*13mo *madheha*, id est a irum tributarium, inquit Vatablus. Alii vertunt, cessari/ *aurata*, vel *auraria*, id est auro plena et superba, vel avara et auri avida. Quocirca alii vertunt, *cessavit congregatrix auri*.

8. Abietes quoque lætatae suxt super te, et cedri.—Metaphorice comparat principes et regna Gentium abietibus et cedris; regem vero Babylonis, lignatori sive cæsori, 7. d. Reges et principes a rege Babyloniorum subacti, afflicti et vexati, lætati sunt Babylone excisa, et rege occiso, sicut naturaliter quasi gaudent arbores, si moriatur lignator vel cæsor earum. Quocirca lætantes dixerunt id quod sequitur (3) :

9. Inversus subter conturbatus est.—Est sar- Ven. «-ca^mus, sive hostilis irrisio regis Babyloniorum occisi, et fictio poetica, ait S. Hieronymus, qua tantum vult significare Propheta, quod infernus, id est incoine inferni, præsertim principes olim et tyranni, admirati sint casum regis Chaldeorum, cumque irriserint et subsannarint. Huic schemati similes sunt dialogi Luciani, in quibus Alexander, Mausolus, et alii principes a mortuis iridentur.

Porro per *infernum*, tum infernum, tum sepulcrum accipe : priori enim regis glori® objicit squalorem sepultura, deliciis præteritis opponit tabem et putredinem cadaveris, pristino nitori et eleganti® opponit tineas et vermium stragula.

Sensus ergo est, 7. d. Uti principi in bello victo et capto occurrunt alii principes, novitatis, admirationis et irrisionis causa: ita tibi, o Nabuchodonosor! vel potius tibi, o Balsasar! cum occisus es a Cyro, et descendisti ad inferos, occurrerunt principes et gigantes, id est heroes, et viri fortes ac terribiles jam mortui, et positi in inferno, præsertim ii quos tu ante regno, vel etiam vita spoliaveras, hi te irriserunt, libique insultarunt dicentes : Ecce tu vulneratus es et occisus, sicut nos vulnerasti et occidisti; descendisti ad inferos, sicut et nos : veni ergo, o princeps noster! occupa primum, id est imum et deterrimum, in inferno locum: illum tibi cedimus, illum tibi offerimus, tanquam victori nostro, imo monarch®. Sic enim veniente rege omnes principes assurgunt, cum ad sessum invitant, et ad primum locum, quasi ad thronum regium, deducunt.

(3) Juxta quosdam, victores hostes suam dominationem in subactas provincias ostentabant, sylvas cedendo, ut videre csl infra, cap. xxxvn, nots. 34 : « Ego ascendi altitudinem montium, juga Libani, et succidam excelsa cedrorum ejus. » (Ailloli.)

Sed melius cum S. Hieronymo dicemus : « Per abietes et cedros Libani principes Gentium intellige, qui Nabuchodonosor percutiente succisi sunt, qui elipsi in vocem lætitiae perrumpentes dicunt : Ex quo ad inferna deductus est, nullus alius potuit inveniri, qui magnos polcnlesque succideret. »

tndfr Nola: *live* potius Balsasari, quam patri ejus Nnbuchodonosori conveniunt; nam Nabuchodonosor gloriose vixit, mortuus et sepultus est, atque regnum ad posterum transmisit. Balsasarvero lurpiL r a Cyro victus et occisus est, in coque stirps regia defecit, atque *excisa csl urbs* et monarchia Babyloniorum, *Daniel*, v, 30 et 31. Adde multos probabiliter affirmare Nabuchodonosorem non descendisse ad inferos, id est ad gehennam, sed esse salvatum, uti dixi, *Daniel*, iv, 34.

Ex dictis patet, non congrue, imo perperam, Leonem Casfium hæc intelligere de Christo crucifixo, quasi hic sit Lucifer, qui corpore ad sepulcrum, anima ad inferos descendit, cui quasi mortuo, et a morte superato insullarint dæmones. *Citat* Leo Eusebiura, lib. X *Demonst.* ulL, sed frustra, et perperam, uti et alios plures. Nam Eusebius ibi nil aliud dicit, quam Christo descendenti ad inferos occurrisset dæmones, et Luciferum, de quo ait *Isaias*: « Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer? infernus subter conturbatus est, etc., detracti est ad inferos (ad sepulcrum, et etiam proprie ad inferos) superbia tua, » Hebraice (*jconecha*, id est *gloria tua*; ut vertunt Septuaginta et Chaldæus; item fastus, elatio, arrogantia tua, ut vertit Noster, et ubi.

▼ tfl. H. ii. COXCIDIT CADAVER TUUM, — projCCtlim CSt instar canis, vel asini mortui, qui in fimitum projectus ibi vel putrescit, vel a canibus et feris devoratur. Sic de Joakim rege dicitur, *Jerem.* XXII, 19: « Sepultura asini sepelietur, putrefactus et projectus extra portas. » *Legit* Interpres pio F“VÜ11 *hemith*, id est *sonitus*, aliis punctis *hemit*, id est *occidit*, scilicet Deus vel Cyrus, hoc est occisum est, concidit. Rursum legit *iMditccha*, id est *cadaver tuum* : jam legunt *ncbalecha*, id est *nabla tua*. Undo Vatablus et alii vertunt, *sonitu nablorum tuorum*; vel, ut Chaldæus, *strepitus laudis musicæ tuæ*; vel ut Septuaginta, *multa latilia tua*, q. d. Tua gloria, tuæ cpulæ et convivia, o Baltasar! in quibus musica et nablis personantibus lo recreabas, defecerunt, detracta sunt te moriente et descendente ad inferos.

Subter te sternetur tinea, et operimentum rtUtt ERUNT VERMES, — »/. d. RcgOS mortili Soient aureo tapete et peristromate legi et ornari; rursum reges Assyrii, lede Strabono, lib. XVI, et reges Babylonii, teste Herodoto, lib. 1, solent post mortem condiri unguentis et aromatibus, ne malo oleant et putrescant, sed ut bene olentes diu conserventur. At tu, o Balsasar! in turba populi occisus, nihil horum habebis, sed inter cæsum cadavera, jacebis oppletus sanie et vermibus, qui e tuo corpore putido, et aliorum occisorum eiiascentur, q. d. Tuum cadaver putrescet, lietque esca venmbus, uti et cæterorum.

pian Notent hoc superbi, molles et delicati; quid enim saginando corpus faciunt aliud, quam ut opiparum vermibus epulum parent, qui adipem,

quo se impinguante rodant et vorent? Pie et sapienter nuper adolescens quidam, fastidians solitas carnis et mundi illecebras, fac tus Capaccinus, cum a socio postmoderni visitatus audiret: Eheu! quam pallidus, quam macilentus in Ordine effectus es! Respondit: Hoc curo, hoc satago, ut abstinencia, mortificatione, adipem et sanguinem Deo consacrera et exauriam: nolo enim corpus brevi morituum impinguare vermibus, ut illi in eo epulentur; nolo saginam propalare lumbricis; nolo esse obsonator et cocus bufonum. Ita sæcularis ille, quem memorat noster Piatu, lib. III *De Beno status lielig.*, cap. ult., cum in deliciis mollem vitam ageret ac nullum sibi de conversione verbum fieri palentur; Religiosus quidam comiter eum invisens ad extremum in digressu: Scis, inquit, quis post moi lem crie lectus tuus? quæ stragula? docebit le Isaias, dicens: « Subter te sternetur linea, et operimentum tuum erunt vermes: » qui versus ila eum pupugit, ut jam nihil aliud animo volvere posset, quam vermes illos et illas lineas: quin etiam cum molestam hanc recordationem ludis variis, et æqualium solatiis abstergere conaretur, ita nihil proficiebat, ut potius magis ac magis infingeretur. Quare hoc reputans, si ipsa cogitatio illius pœnæ cam erat intolerabilis, quanto intolerabilior futura esset ipsa pœna; manus denique Deo dedit, seque ei in Religione dicavit. Denique preclare D. Petrus Damiani, lib. VII, epist. 19 *ad Blancam*, ante finem, docet carnem in vita delicatius nutritam, mortuam magis quam aliam fetore; idquo confirmat exemplis Sophiæ Marchionissæ, Ducissæ Venetiorum, quæ tunc recenter morirne fetorem intolerabilem exhalabat, eo quod delicate nimis corpus enulrisset.

Symbolice S. Athanasius, serin. *De Passione et Cruce Domini*: Subter Satanam, inquit, sternetur putredo, et eum jam Passione Christi quasi mortuum, id est enervatum et debilitatum nemo metuat; sed Christum, et per Christum Patrem omnes adorent.

12. Quomodo cecidisti de coelo, lucifer, qui Visit mane oriebaris? — Pro *Lucifer* hebraica est VpH *held*: quod verti potest, *ulula*; nude Aquila vertit, *ulula, fili auroræ*. Sic et Syrus. Verum alii passim vertunt, *Lucifer*.

Quæres primo, quis sit hic « Lucifer? » *Primo*, Qnli hia Leo Castrius, ut dixi, accipit Christum, quasi hio LucicJfT sit vox dæmonum irradientium Christum crucifixum et mortuum. *Secundo*, Orígenes, Eusebius, Ambrosius, Athanasius, et passim veteres, quos citat Leo Castrius, hæc ad litteram intelligunt do casu diaboli o oralo. Tertio, S. Cyprianus, epist. 1m *ad Cornelium*, per Luciferum, accipit Antichristum.

Quarto, et genuino, S. Hieronymus, Cyrillus, Basilius, S. Tilomas, Hayino, et S. Augustinus, lib. III *Jje Doctrina Christ*, cap. xxxvii, per Luciferum accipiunt regem Chaldæorum; hoc est

enim onus Babylonis, ©jusque regis, de quo egit toto cap. xiii et xlv. Porro licet S. Hieronymus, el alii per Luciferum accipiant N ibuehodonosorem, qui ut alter Lucifer divinitatem sibi arrogavit, voluitqua coli ut Deus in statua aurea, quam erexit, *Doniti*. m, l ; tamen verius est per Luciferum hic inlelligi Balsusarem, ul dixi. Petulanter el imperite Calvinus hic laxat Ecclesiam, quod pi incipolli diemonum vocet Luciferum. Ait enim : « Crassior etiam ignorantia fuit, quod Luciferum diabolorum regem, eique a Propheta hoc nomen inditum esse finxerunt. Sed cum hæc figmenta nihil prorsus habeant coloris, tanquam inanes fabulas omittamus. »

Omnes enim Patres el Interpretes docent per Luciferum hic inlelligi principem dæmonum; per catachresin vero Luciferum vocari regem Chaldæorum, ob causam quam mox afferam. Cui enim competunt ea quæ hic de Lucifero dicuntur, nisi dæmonum principi? ut: u Qui dicebas: In cælum conscendam, super astra Dei exdtabo solium meum, similis ero Altissimo, » etc. Ergo Isaias hoc nomen Luciferi proprie dat principi dæmonum, metaphorice Balsasari (I).

i:n ini- Quieres, *secundo*, cur Balsasar vocetur Lucifer : au quia similis fuit stelle Veneris, quæ Lucifer cl Hesperus dicitur? an quia similis fuit diabolo, qui dictus est Lucifer? Respondeo primo cum vocari Luciferum, quia similis fuit stellæ Veneris. Nam ait Propheta: « Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? » hebraico csl Lucifer, *fili auroræ*, id csl Lucifer, qui cum aurora et ex aurora quasi filius nasci videbaris : undo Septuaginta pro *Lucifer* vertunt, id est

(I) Pleriquo SS. Patres hunc Isaiæ locum de diabolo intellexerunt, quæ sententia adeo communis evasit, ut S. Thomas eam ut Sci ipturæ delluilionein pruducre non dubitet. Nam, l puri , Qiwj/. LXIII, art. 5, refellendo eos qui statim dæmones in primo instanti suæ creationis malos fuisse posuerunt, sic ait : « Hæc opinio auctoritati Sci ipturæ contradicit, dicitur enim sub figura principis Babylonis de diabolo, *hai*. xiv : Quomodo cecidisti, Lucifer, qui mane oriebaris, » etc.

Sed ea occurrit diilicuitas. Iste de diabolo sensus esine secundum litteram, vel simpliciter accommodativus? Porro si non esset nisi accommodativus, cum iste sensus ad cuiusque arbitrium tlectitur, nihil aut fero nihil probaret. Si o contra iste sensus est inetaphoricus vel alio*goricus, hanc figuram esso prorsus dissimilem aliis quæ in Scripturis dusemmantur (alendum est. Nam hæc quidem rem figuratam antecedunt, illa vero subsequitur, cum malorum angelorum intentus tot srculis Babylonis ejnsque regum rumam et interitum antecesserit. Attamen, cum aliunde Babylonis eversio, Jerusalem, nochn et idololitnæ, tuliquo orbis in ultima coihiim malione, inhritus typus cl figura luit, dici potest hæc vthun figura lui-se eversionis el disperditionis Satana). Juxta hunc sensum in Apocalypsi fund itum, ubi sæpius de Bi-hyknis eversione queestio est, verum est regis Babylonis interitum, regni diabolici fuisse etiam eversionem, quod S dvitor innuit cum discipulis narrantibus quæ in diemo nlacls operati orant, ait : « Videbam Satanam sicut fui-gur do cœlo cadentem, > IEx Berihiero.)

aurora-Lt , qui scilicet in aurora luces, eamqtw qua>i defers. Hinc et Arabica Alexandrina vendo habel : *Qiunnodo cecidtl stella auroræ* (vel siilus eruptionis atiroræ) *de cœlo, oriens in dihuulis?* hinc enim h c stella hebraica vocatur Arie/, latine *Lucifer*, græcc quod mane primam lucem et auroram orbi aiTerat; eadem vocatur Hesperus et Vesperugo, quia vesperam et noctem affert : nam siculi mane in aurora prmccdit solem orientem, ita vesperi eum occidentem sequitur. Quocirca hæc stella imaginem refert utriusquo fortune et conditionis, scilicet nigne et advere®, cum solem occidentem sequitur, et «canda dicitur Hesperus, secundes vero et candidæ, cuín Hsdm-solem orientem præcurrit, el dicitur Lucifer, limo enim ail Sophar ad Job, cap. xi, 17 : a Quasi meridianus fulgor consurget libi ad vesperam: et curo le consumptum putaveris, orieris ut Lucifer. m Nam, ut camí Boetius :

El qui pria. l tempore noctis
Agil argentes (esperas horas,
SobUs iterum mutu babt-nas
Phœbi pallens Lucifer orto.

Hinc et Virgilius. libro Vili *Æncid.*, Pallantem splendidum comparat lucifero, v ane radios solis primo excipienti, indeque splen lenti, dum ait:

Ipse agmine Pallis
In medio ch' yde et pictis conspectu? m anuís ;
Qualis ubi Oceani p rfuius Luciltr unda
Extulit os saciUiD cœlo.

Quare sicut Horatius Julium Cæsarem comparat sideri dicens :

Micat inter omnes
Julium sidus:

ita sponsa pulcherrima in *Canticis* comparatur aurora et lucifero, cap. vi : « Quæ e^t ista, inquit, quæ progreditur quasi aurora consurgens? » Et Ecclesiasticus cap. 1 , vers. 6, de Simone Oniæ filio ait : u Quasi stella matutina in medio nebula, etc., sic ille effulsit in templo DcL v

Balsasar ergo vocatur hic a Lucifer, » *pruno*, iusp. quia illustro cl splendidum habebat imperium, rnmointant ejus claritas, majestus el fulgor videretur non tam esso terrenus quam cœleslis et sidereus. Secundo, quia erat monarcha, atque inter hommes Secund* el reges velul Lucifer inter astra eminebat et elucebat, inquit Cyrilkis. Hoc est enim quod de Lucifero sive Hespero canil Poeta :

Hespere, qui luces calo jucundior ignis,

id est jucundissima stella : putabant enim veteres stellas esse igneas. Rursum Luciferi cursus est soli coævus, firmus et perpetuus, 7. d. Quam incredibile est ul lucifer do codo cadat, tam incredibile videbatur ul Balsasar o suo regali solio, celsitudine, majestate et gloria dejici posset. *Terito*, quia, sicut lucifer pruno lucet, el mox Teiuo.

adveniente sole non comparet; ita prima fuit monarchia Babyloniorum, quā mox evanuit adveniente Cyro, id est sole : Cyrus enim persico *sonirta*. *sonirta* significat, ait Herodotus. *Quarto*, quia reges Chaldæi lucem et ignem, quem ut deum colebant, sibi praeferri curabant, quasi ipsi essent soles et dii, quos praecederet lucifer. Idem postea imitati sunt Romani Imperatores; nam ignem sibi praeferri curarunt, teste Herodiano. quia ignis symbolum est principatus, felicitatis potenti[®] et glori[®]. Sic Illofemes, ut habent Septuaginta, *Judith* cap. X, vers, ultim., cum egressus est ad Judith in proscenium, lampades honoris causa eum praecedebant : nam jam ortus erat sol, ut lampadibus ad lumen non indigeret. Hac de causa reges Chaldæorum pruni suo capiti coronam imposuerunt radiis distinctam, ut speciem prae se ferrent radiantis solis. Hinc etiam Solis nomine vocari et salutari voluerunt, uti vocatus est Cyrus, quasi dicas sol. Sic a Deo filius Manne vocatus est Samson, id est soliculus, parvus sol, qui scilicet Hebraeis inter tenebras afflictionum, quibus a Philistinis premebantur, cœlilus quasi sol salutaris illuxit, casque sua fortitudine discussit et depulit. Balsasar ergo vocatur « Lucifer, » quia cum radiala corona instar solis splendidum antecedeat collucens ignis; sicut lucifer solem at^{*} tegreditur, inquit Sanchez. *Quinto*, quia, sicut lucifer mane oriens in occasu fit Hesperus, ita et Balsasar, // d. Quomodo tu, o Balsasar ! qui in ortu tuo fulgebas ut lucifer, jam in occasu tuo versus es in Hesperum, imo de coelo in terram quasi corruisti ?

Quocirca apposite S. Bernardus, serm. 3 *in visionem Isaïæ*, cap. v : a Quid, ait, festinas mane oriri ut Lucifer? quid gloriaris super sidera, quibus aliquando clarius rutilare videris? Brevis omnino erit gloriatio tua : sequitur sol iustiliæ, quem te esse vana simulatione jactabas, cujus fervore pariter et splendore in nihilum redactus omnino dispercas. Quam melius Joannes Baptista Lucifer fuit, qui solem iustiliæ Christum praecurrens magis fervere studuit quam lucere? Bonum erat tibi, si ignifer magis esse quam lucifer.» Quomodo ergo, o Lucifer! factus es uocifer, imo furcifer? Quomodo de cœlo in cœnum, de summo in imum, de vita in mortem, de gloria in gehennam corruisti? Vide eundem S. Bernardum, serm. 17 *m Cant.*, qui totus est de Luciferi dejectione.

Dico, *secundo*, Balsasarem comparari quoque Luciferi, id est diabolo : hic enim dictus est Lucifer, quod gratia et gloria in cœlo fulgeret, ut stella quæ dicitur a lucifer; » sed per Casum factus est obscurus ut Hesperus : superbiam enim Luciferi imitatus est Balsasar, unde et simili cum poena mulctatus descendit ad inferos : nec enim stelle hic descensus congruit.

Poetico ergo schemate graphice depingit hic casum diaboli, et sub eo quasi typo intelligit ad litteram casum Balsaris, ut fieri solet in paraboli-

lis. Sic enim, *Thren.* n, I, Jerusalem a Chaldeis vastata dicitur de cœlo in terram dejecta. Simili prorsus schemate Ezechiel, cap. xxviii, sub typo angeli Cherubini, gloriam et casum regis Tyri describit: fuit enim ipse quasi alter Cherub : sicut et Balsasar fuit quasi secundus Lucifer. Vide *Canon.* XXII. Sic ait Virgilius : « Alius Latio jam parvus Achilles, » scilicet Turnus, et rursum :

Alter erit lumen Tiphys, et altera quæ vehat Argo:

« Argo, » id est quævis navis: « Tiphys, » id est quivis nauclerus et gubernator.

Assero ergo quod, sicut in parabolis est *primo*, veritas ipsius parabolæ seu historio?, aut rei quæ parabolice narratur; *elsecundo*, est veritas rei per parabolam significata, quæ secunda est sensus litteralis ipsius parabolæ : ita in hoc schemate describitur casus et casus Luciferi instar parabolæ, sed porcum ad litteram intelligitur casus et casus Balsaris. Hunc esse sensum docet ipso contextus, et unanimiter Patres, ut S. Augustinus, Ambrosius, Cyprianus, Tertullianus, Athanasius et alii, quos citat hic Arias Montanus. Huc alludit Christus, *Luca:* x. 18, dicens: « Videbam Salanum sicut fulgur de cœlo cadentem. »

Mystice, significatur hic mystica ruina diaboli, quæ contigit in aurora, id est in initio creationis ipsius et mundi. Unde Syriaca habet : *Quomodo cecidisti de caelo? ulula, mune* (in matutino) *corruisti*; et Arabica Antiochena : *Quomodo cecidisti de cœlo super terram in aurora, mane corruisti*? Porro Christus eidem dominium in homines et in Ecclesiam ademit. Hinc dicitur in Scriptura projectus jam esse accusator ille fratrum, et a Christo catenis alligatus; imo Forerius pulat hunc esse sensum litteralem hujus loci.

13. *IN COELUM CONSCENDAM, SUPER ASTRA DEI EXALTABO solium meum.* — S. Damascenus, lib. II De fide, cap. iv, censet superbum hunc dæmonem creatum in aere, et rebus terrestribus præpositum fuisse : « In cœlum conscendam, »

Secundo, S. Hieronymus censet Luciferum conditum in firmamento, inde in cœlum empyreum ascendere voluisse: « Vel antequam de cœlo corrueret ista dicebat ; vel postquam de cœlo corruit. Si adhuc in cœlo positus, quomodo dixit : Ascendam in cœlum? Sed quia legimus : Cœlum cœli Domino; cum esset in cœlo, id est in firmamento, in cœlum, ubi solium Dei est, cupiebat ascendere; non humilitate, sed superbia. Sin autem, postquam de cœlo corruit, loquitur ista verba, arrogantiam debemus intelligere, quod nec præcipitatus quiescat, sed adhuc sibi grandia repromittat; non ut inter astra, sed super ostra Dei sit. » Verum communis sententia est, Luciferum angelosque omnes creatos esse in cœlo empyreo. Haec Strabo et Beda, Magister Seni. lib. II, dis. n; Janilius, *initiollexam.*; Hugo, *Summæ Sent.* traci. 2, cap. i; D. Thomas, I^a p^art., *Quæst.* LXI, ari. V, et alii.

Pro explicatione ergo nota : Ubi in parabolis

qii filari) niQgìs, Imo soli lilleræ, id est parabolæ ; quædam vero magis rei per eam significata conveniunt : ila et hic fit. Fingitur enim parabolice Veneris stella, qua- in cœlo suo erat, in cœlum altissimum super omnia astra ascendere cupivisse : quia a Saracenis culta fuit ut numen. Audi S. Hieronymum in *Vita S. Ililarionis* : a Hilarión, ait, pervenit Elusam co forte die, quo anniversaria solemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferum, cujus cultui Saracenorum natio dedita est.» Et Theodorctus in *Histor. Patrum*, cap. xxvi, testatur Simconem Slylilcm convertisse Ismaelitas a cultu Veneris ad cultum Christi : a Simulacra, inquit, conterentes, et Veneris orgiis renuntiantes (ab alto enim repetitis temporibus acceperant cultum hujus dæmonis), divina percipiunt Sacramenta. » Hinc et Mahomet in Alcorano astri, quod Cubar vocant, id est Luciferi, cultum suis indixit. Fingitur ergo hæc stella deitatem appetiisse, quia scilicet Lucifer, id est diabolus, in cœlum divinitatis et æqualilatis Dei appetit, in illudque conscendere voluit : ita el rex Babylonis quasi alter Lucifer non quidem tam demens fuit, ut in cœlum proprie volare vellet; sed summum gloriæ, majestatis et honoris etiam divini thronum, qui proprie est cœlum, ambivit : voluit enim haberi et coli ut heus; unde explicans subdit : « Similis ero Altissimo,» </ d. Colar ab hominibus eo honore et reverentia, qua Deus in cœlo colitur : hoc enim tantum, non aliud significant omnes hæ parabolice et hyperbolicæ exaggerationes. Tyranni enim volentes coli ut dii, et subinde ul soli, ideoque abolentes omnes alios deos, reipsa invadebant ipsum solium Dei, volebantque quasi in cœlum conscendere, cl Deum de suo solio deturbare, aut ceric cum eo in eodem solio sedere. Simili hyperbole ail Callimachus :

Tellurem pedibus, capite attingebat Olympum.

Quem imitatus Virgilios :

Ingredilurque salo, el caput inter nubila condii

Et Horatius :

Sublimi feriam sidera vertice.

Et Seneca :

Altum superbo vertice attingens polum.

Quam vere dixit Timon :

Ambitionis homo est vanæ plenissimus uter.

Addit S. Thomas Gentiles fuisse tam ventosos el stolidos, ut crederent principes cl heroes post mortem inter astra referri, aut inter cœlostes deos numerari; quomodo Hercules, Castor, Pollux et alii cœlo insili cl infixi dicuntur.

Denique tumidus tyrannorum animus ita subinde erat inflatus el elatus, alque ex elatione ita amens et stolidus, ut se mari, ventis et cœlo do-

minari posse jactarent, imo putarent ; hoc enim de Antiocho (radit Scriptura, H *Madtab*, cap. ix, 8 : « Qui, inquit, sibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, supra humanum modum superbia repletus, et montium altitudines in statera appendere, etc., et qui paulo ante sidera cœli contingere sc arbitrabatur, cum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. » Sic Babasarhic impius clamen^ ait : « Super astra Dei exaltabo solium meum, ascendam super altitudinem nubium,» *q.d.* Dominabor astris et nubibus, inde jaculabor tonitrua cl fulmina, ero Jupiter altitonans. Audierat ab Hebraeis captivis Deum per columnam nubis cos deduxisse, Mosique in nube sæpe apparuisse. Unde David de eo canit, *Pial.* cui : « Qui ponis nubem ascensum tuum. » Quocirca S. Chrysostomus, hom. 2 in Acia, nubem vocat «vehiculum Dei. » Hinc et Christus, quasi Deus ascendens in cœlum, nube eo vectus est. Idem ergo vehiculum hic sibi arrogabat Balsasar.

Sic tumidus Pharao dicebat : « Meus est flavins, et ego feci memetipsum, » ExecA. xxix, 3. Sic Diocletianus Imperator post triumphum de Persis, mortalitatis oblitus, ut Deus adorari, et ul frater solis ac lunæ haberi voluit : unde coram eo homines venerabundi se in terram projiciebant, atque osculum pedibus figebant. Proinde hæc ejus superbia a Deo acriter punita fuit: nam toto corpore intumuit, eo deinde varie dismpto lente ita emarcuit, ut lingua ejus blasphema intra fauces ipsas vermium vim proferret, qui ex ore illius prorepentes, fœtore pessimo locum habitationis omnem rcphbant. Postremo autem more canis latrans sceleratam animam exhalavit. IlaNicephorus, lib. MI, cap. xx; Sigonius, lib. I De *Occident. Imperat.*, anno Domini 297.

Heliogabalus Imperator hoc nomen assumpsit, quia sol esse el vocari voluit;†AU;enim solem significat : nam anlca Gabalus vocabatur, cujus mores impurissimos videre est apud Lampridium.

C. Caligula pro Deo haberi, adeoque rem cum luna habere videri voluit. Quocirca quæsivit a Vitellio senatore, vidi\$s< tue sc cum dea congregi? Cui Vitellius aslule adulando respondit : « Solis, Domino, vobis diis licet invicem videre. » Ecce quo stoliditatis agit fastus mortales. Testis est Dio, lib. LIX. Ratio Caii Caligata, inquit Philo in lib. *De Legat, ad Caium*, erat hæc : Ovium pastor non csl ovis, boum pastor non est bos, nec caprarum capra; ergo hominum pastor non est homo : quid ergo? Deus. Fecit itaque se deum. Deorum insignia, Mercurii caduceum, talaria, chlamydem; Apollinis radiatam coronam, arcum cl sagittas; Martis thoracem, gladium et clypeum assumebat, caque ratione divinitatem ostentabat. Ha vesanus ille homines pecora faciebat, ut se faceret Deum.

Xerxes Hellespontum ratibus, quasi ponte, junxit, ac deinde injecta humo pedibus per eum cum toto exercitu iter fecit. Verum cum pontem qui primo factus fuerat, tempestas disjecisset, Xerxes

Diodft»
(jinni
votait
kibcn
fnUr
Solis.

	ygO	COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, c a p. XIV.
	nnre illud virgis jussit verberari. Audi Ilcrodohim, lib. VII : « Xerxes indigne ferens, quod mare naves disjecisset, jussit trecenta Hellesponto verbera indigi, et in ejus pelagus par compedum demitti. Jam audiui, misisse quoque cum bis qui stigmata Hellesponto inurerent. Certe mandavit, ul colaphos Hellesponto Incuterent, dicentes barbara verba ac vesana : O aqua amara! dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum Pesisti, qui «Je Ic nihil male meritus erat. Te tamen rex Xerxes, velis nolisve, transmittet. »	sos (Sion et Moria), qui sUnt ad Aquilonem (I). Parabolice notat primo, sub hoc schemate superbiam diaboli, quod tam in cœlo quant in terra œquali cum Deo throno sedere voluerit, puta in templo, til ibi adoraretur. Hinc S. Chrysostomus, hottiil. iie Adam et Eva, tom. I, censet angelum h.ec dicentem vocatum fuisse «Salhael, id csl positio Dei, vel ponens sc ul Deum : n t Unus, inquit, angelus primus, qui Salitaci dictus est, malignam et nefariam pnesumptionem assumens, dixit : Ponam sedem meam ad Aquilonem, et similis ero Altissimo, n Qui ergo Ialine dicitur Lucifer, hebraico vocatur Salhael. « El ita pro tali pr.csumptione cecidit irreparabiliter, ut angelus primus pr ecipilalus de culmine angelico, diabolus nominaretur. n S. Bernardus, serin. De S. Benedicto: «Dixit, inquit, Lucifer (sed non jam lucifer, sed le-nebrifer et vespere) : Sedebo in monleTcstamenli,
Jaii»nui dt<u.	Julianus Apostata, ut deus haberetur, moriens fingere voluit se ex oculis hominum evanuisse, cl quasi in cœlum conscendisse, ideoque secreto in fluvium se mergere cogitavit; sed a suis rem odorantibus impeditus est, uti referi S. Gregorius Nazianzenus, orat, in Julianum.	
Chairo- «	Chosroes Persarum rex, victoriis insolens, voluit coli ut deus. Hinc currum cx auro fabricavit, in quo inter subtiles et occultos ductus, quasi deus desuper aquam infundebat, ut pluviam dare videretur : et in specu subterraneo equi quadrigas trahebant in circuitu, sonitumque tonitru .Ttnulum edebant, ut ipse tonare videretur. In tali fano profanus resedit, quasi Dens Pater, et juxta se crucem Domini a dextris posuit loco Filii, et gallum a sinistris loco Spiritus Sancti : sc ergo jussit Deum Palrcin nominari et coli. Quocirca a Deo punitus, ab lleraclio victus, et tandem a filio trucidatus est. Ita Silfridus presbyter, lib. I Epftom., anno Domini 612, et Raronius, anno Domini 614.	(i) Hunc montem non esse Sion montem sic probat Rosenmuller, cujus opinioni non pauci adstipulari videntur: «Montem illum, inquit, jamdudum rex Babylonis non in potestatem solum redegerat, sed el templum everterat et combus.MT.il ; qui i ergo speret se in eo sessurum, qui multo plus jam fecerat ? (n) Obstat el orationi gradatio : processerat, ascendam in talem, et supra stella» Dti firmabo solium meum ; jam quam non humile solum, sed pi ps lapso, et sedebo in monte Moria ! Accedit quod equitur, iu lateribus Septentrionis, cum templi montem ab austro Hierosolymorum fuisse constat. Quas difficultates beno perpicuens J. D. Michaelis m IUbtioth. Orient. part. V, pag. 191, et m Supplem. pag. It là, aliam hunc locum interpretandi viam ingressus est. Ei sub monte conventus el exiremus Septentrionis, post stellas Dei, majus quid et sublimius, lleorum intelligi videtur conientus, qualem ethnici lingebant, in summo aliquo monte, cœlum sustinente, nec vero Atlante, aut Olympo, sed sub ipso polo ártico (tellaquo polari. Nempe solent, ut satis notum, in praealtis montibus, maxime borealibua, Olympo Greci conventum aliquem el concilium Deorum fingere, cui opinioni aut tabulæ Aurora fortasse borealis iu illis montibus visa occasionem dedit. Ipsum adeo cœlum montibus sustineri, et oculis videbatur, et lingebant Poclis. Cui ignotus
Cado-	Audi quid de Canuto rege scribant Chronica Oanorum, et ex iis Polydorus Virgilius : Canutus, inquiunt, rex Daniae et Vnglke, sedili in littore posita dixisse fertur : « M ire regni mei pars es, itique mihi obtemperes : » sed illud mox impetu facto sinum ejus undis perfudit. Quare territus rex de solio surrexit: «Vana, inquiens, omnium regum potestas, e! solus Deus omnipotens est; » ac corona cruci imposita, postea egregius pietatis et modesliæ cultor exstitit, magis quam ante, idemque suis (quorum causa hæc faciebat) ut facerent persuasit.	CceHfer Atlas Aicm humero portans stellis ardentibus aptum,
Tw 5' ,	Sedebo ix home Testamenti. — Intelligc per hebraismum sicut, q. d. Sicut Deus cultus fuit in monte Testamenti, id est in templo Hierosolymitano, antequam illud a patre mro Nabuchodonosore everteretur : ita et ego Balsasar colar ut deus in solio meo, vel in delubris Babylonis. Nota : Templum Salomonis vocatur mons, tum quia altum erat inslar montis, tum quia situm in monte Sion. Vocatur Testamenti, id est fœderis, quia iu eo labulæ legis et arca foederis, conscrvabautiir. Idem templum vocatur « latera Aquilonis, » quia erat ad Aquilonare™ urbis parkm silum, ut palet ex illo Psalm. xi.vii, 2 : « Metis Sion, Ia. ra Aquilonis, civitas regis magni. » Inde Septuaginta h.c vertunt : Super montes excel-	ipse quoque Superiorum conventu nobilis? Sed huic quidem Ilctioni ipsa terrarum natura in Asia facito occasionem dare potuit. Babylonis boream versus altissimi montes Armeni®, quos aliores etiam, ut ad Septentrionem magis vergeret terra, exspectabantur. Jam cum ad Septentrionem, in quo polaris stella semper sublimis, erigi mundos priscis illis hominibus videretur ; sub ipso axe major aliquis et Altanto multo sublimior exspectabatur, tingebalurqnc a Babylonis monscœlifcr, verum ac summum Deorum concilium, atque sic hunc ipsum Jesajaj locum accepisse videntur Alexandrini, tñ tí va apii Cl Syrus, in monte alto, in limite Septentrionis... In hoc ergo summo monte se sub stella polari consessurum, reliquasquo cx alto despecturam stellas, Babylonius somniabat.... Alitine explication» non multum dillert Dœderleinii de hoc loco sententi^ montem comentus podice dici pro axe polari, quoniam in altissimo hoc loco, qui i in centro, tolum cœlum cum stellis coirò et conjungi videtur. (Rosenmuller.) (a) Quita luUiB* til ba.o prior nlio, vida m primi ad eip. xiu ttJWI.

similis ero Altissimo. O impudens! o impudens! Millia millium ministrant ei, et decies centena url-ila assistunt ei : et tu sedebis? Cherubim slab mt, et non sedebant. Quid laborasti, ut jam sedeas?#

Secundo, sub hoc schemate, inquiunt Hieronymus Cyrillus et Basilios, significat superbiam regis Babylonis, quasi dixerit: Ego studebo efierram um nomen et regnum super omnes et omnia, ut toti universo dominem; et quasi abjecta omni Bei reverentia vix mortalem scire esse sciret, putaretque sibi divinum aliquod numen inesse, ideoque vel deus in templis coli et adorari voluerit.

Addunt et Hebraei voluisse Nabuchodonosorem ut deum adorari et coli in templo Hierosolymitano, quod vix est credibile : nam ipse illud evertit. Simili tropo Ezechiel, cap. xxviii, 14, ait de rege superbo Tyri : «Tu Cherub extensus et protegens, et posui te in monte sancto Dei : in medio lapidum ignitorum ambulasti. »

Mystice, S. Augustinus, lib. III *De Doctrina Christ*, cap. ult., juxta regulam VH, Ticonii hæc accipit de diabolo, id est diaboli corpore, quod est coetus infidelium, impiorum et reproborum ; et S. Bernardus, tract. *De XII Grad*, *hum*, gradu 1, in fine, per Aquilonem intelligit reprobos : a O Lucifer! inquit, qui mane oriebaris, imo jam non lucifer, sed noctifer, aut etiam mortifer. Rectus tuus cursus erat ab Oriente ad Meridiem, et tu præpostero ordine tendis ad Aquilonem; quanto magis ad alta festinas, tanto celerius ad occasum declinas : nimirum Aquilo hic frigidus sunt reprobi ; sedes tua, potestas in illos. » Idem, serm. 83 *in Cant.*: a Diabolus, ait, in veritate non stetit, quia non innixus est Verbo, qui in sua virtute confisus est. Et ideo fortasse sedere voluit, quia slare non valuit. Dicebat enim:Sedebo in monte Testamenti. Cœlerum Deo aliter judicante nec stetit, nec sedit, sed cecidit dicente Domino : Videbam Salanam sicut fulgur de cœlo cadentem. Ergo qui stat, si non vult cadere, non fidat sibi, sed nitatur Verbo. Verbum loquitur : Sine me nihil potestis facere. » Idem, serm. 4 *De Ascens.*: « Heu miser, inquit, in lateribus Aquilonis ! frigidus est mons ille, non te sequimur. Potestatis habes concupiscentiam, altitudinem presumis polenti®. Quanti tamen usque hodie fœda sequuntur infeliciaque vestigia, imo vero quam pauci evadunt, quibus non dominandi libido dominatur? Quem sequimini, miseri homines, quem sequimini? Annou videtis Salanam tanquam fulgur de cœlo cadentem? Nonne isto est mons in quem ascendit angelus, et diabolus factus est? #

r,fl. u ' •• Simius ero Altissimo, — g. d. Ut verbo dicam, ero summa et sacra Majestas, non tantum humana et regia, seti et divina, et ut talis adorabor. Didicit hoc Ralsosar a p.Ure suo Nabuchodonosoro, qui in statua aurea altissima, scilicet sexaginta cubitorum, adoralis voluit, *Daniel*. III. Sic rex Tyri, *E-cch*. xxmii, 2. dicebat : «Delis ego sum, et iu cathedra Dei sedi in corde maris; »

cui proinde Deus, vera. 9, replicat: «Homo es, et non Deus ; in manu occidentium te morte iocircumcisorum morieris. » Sic Augustus Cæsar divinos honores usurpavit, et aras sibi posuit. Unde Horatius, hb. 1, epis/. 16 : i«it.

Attingit toliatn Jovis, et celesti» lentat

et Virgilius, *ecloga* t :

Nitnque cœli dir mihi amper Deos : illius aram
Sæpe Uner nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Neque aliud ille Phaeton, filius Icarus Gentilium, suo in cœlum volatu significarunt.

Nota *-n similis m>* : Lucifer enim sive diabolus initio non fuit tam stolidus, ut vellet esse Deus, aut Deo æqualis, et secundus quasi Deus; sciebat enim hoc esse impossibile et stultum : sed initio considerans eximiam naturam suam pulchritudinem, sapientiam, potentiam et gratiam, sibi in ea nimis complacuit : inde fastu intumuit, qui crescens eo processit, ut, quasi sibi ipse sufficeret, nollet pendere a Deo, nollet Deo subdici, nollet ejus legi et imperio subjacere. Ende fuit excæcatus, potuitque hæc cæcitas cum superbia ita crescere, ut vere æqualem Dei et divinitatem appeteret, uti videmus tyrannos quondam iam appetiisse. Sed initio antequam excæcetur, eam ambire non potuit. Quocirca verisimilis est illa Doctorum sententia, diabolo revelatum fuisse Christi hominis unionem hypostaticam cum Filio Dei, cumque hanc Christo invidisse, et sibi eam appetiisse. Sciebat enim hoc fieri posse, putabat et ipso ita fieri debere, quod ipse, utpote angelus, nobilior esset homine. Et sane si hoc mysterium unionis ei revelatum fuit, vix dubium est quin illud superbus angelus ambiverit, et Christo inviderit. Sed bocci revelatum esse opinari licet, demonstrare ex Scriptura vel Palribus non possumus.

I'i. VniMTAMEX AD IXFEHNTM DETRAHARIS. — No- Ven.15.

ita justam superbias pœuam. Balsasar et diabolus ascenderunt in summum cœli ; ideo descenderunt in imum lacus : opponit eum Propheta imum summo, infernum cœlo, latera lacus, ut habent Hebraei, lateribus Aquilonis. Huc spectat Homeri adagium: «A Tartesso in Tartarum.» Tartarus enim est locus infelicitatis, Tartessus foelicitatis ; est enim Tartessus urbs in finibus Hispanie, ob loci fertilitatem celebris.

Recte Climachus, gradu *De humilitate*:»Superbia, inquit, ex angelis dæmones facit, humilitas ex dæmonibus angelos facit. » Sic S. Michael humiliter dicendo Sbt *0 mi cu ri, garis *finit Deus* T binili»

Luciferi sedem, eo deturbato, obtinuit. Deus enim deposuit potentes de sedibus, et exaltavit humiles, obuiam

Recto S. Joannes Abbq, qui Theodosio Imperatori victoriam contra tyrannos prodixit, apud Palladium in *Lausiaca*, cap. xuv, narrat monachum quemdam superbientem de sua vii lute, tentatim fuisse a diamone apparente ei iu specie mulieris, cumque illiciente ad

bidinem. Cui cuin tandem ille consensisset, daemon evasit evanescens cx manibus ejus sicut umbra aliqua. Risus nutem in aere auditus est multorum daemonum clamantium : « Qui se exaltat, humiliabitur. Tu autem ad ccclos quidem exaltatus es, humiliatus vero es usque ad abyssos » Quocirca surgens ipse lamentans et desperans de sua saluto, ad steulnm reversus est.

E contrario senex ille in Fitis *Patrum*, lib. VII, cap. Xia : a Quantumcumque, inquit, se deposuerit homo in humilitate, tantum quoque proficit in altum; sicut enim superbia, si ascenderit in calura, usque ad infernum deducitur : ita et humilitas si descenderit in infernum, tunc exaltabitur usque ad coelum. »

m .r,H. Moraliter ergo disco hic quid sit superbia, quid
t l l ambitio : nimirum est peccatum Luciferi, quod
l " ' l cx angelo pulcherrimo fecit teterrimum diabo-
tn.i i.n. lum. Qui ergo ambiunt episcopatus, pr elaturas,
; vel principatus, sciant *primo* se ambire regimen
animarum, dc quibus rationem ab eis exiget
Deus, earumquo damnationem, si pereant, eis
s cmJo. imputabit : est ergo prelatura onus etiam ange-
licis humeris formidandum. *Secundo*, sciant am-
bitionem æqtio ac avaritiam, nulla peccata secum
trahere : ambitiosi eniin parati fere sunt quasli-
bet occasiones arripere crescendi per fas et nefas.
T«rUo. *Tertio*, sciant plcrasque bærescs ortas esse ex
ambitione ; ambitiosi enim cum ad suas spes et
dignitates, quas prætendebant in Ecclesia, per-
venire non potuerunt, facti sunt Ecclesiæ hostes
(Turio, et hæresiarchæ, vereque Luciferi. *Quarto*, cogi-
tent illud S. Chrysoslomi, homil. 34 *in epist. ad*
flebr. : « Mirabile est si salventur multi Prelato-
rum, n plures enim damnantur ; sciantque mul-
los damnari indignitate positos, qui salvarentur,
si viverent privati ; proporlionaliter enim multo
plures in humili subditorum, quam in alto Pre-
latorum statu salvantur; nimirum nulli tollun-
tur in altura, ut lapsu graviore ruant, feriuntque
c iuto. summos fulmina montes. *Quinto*, cogitent illud
Sapientis : « Potentes potenter tormenta patien-
tur.» Audiant Origenem: «Omnis, inquit, adeun-
di honoris Ecclesiastici abscinderetur ambitio, si
se judicandos potius, quam judicatuross, hi qui
fcito. preesse volunt populis, cogitarent. » *Sexto*, sciant
ambitionem nunquam saluari; quia semper ad
majora tendit : sicut Lucifer non quievit, donec
thronum Dei invaderet; nam, ut ait Seneca, « am-
bitioso non tam jucundum est multos post se vi-
dere, quamaliquemanteso habere molestum.» Ita
superbum Aman magis torsit unus Mardochæus
illi pnelatus, quam recrcarint omnes populi et
è jai -o principes ei se submittentes. *Septimo*, cogitent il-
lud Julii Cæsaris : a Qux in excelso vitam ngunt,
coruin facta ab omnibus notantur;» sunlque ex-
positi multorum censure, invidile, detractio-
Ou»r». bus, odiis. *Octavo*, cogitent quod honor et digni-
tas cito perit, ut Hos; unde Psalles ait : « Perit
5* q». memoria eorum cum sonitu. » *Nono*, quod variis

fluctibus agitentur ambitiosi, ut mare; tum ob
multas distractiones et curas, quibus honorem
aucupari vel tueri volunt; tum ob cernulos; tum
ut suis, vel Superioribus, vel subditis adulentur.
Decimo, cogitent exemplum Christi, qui quæsitus n*|»*
ad regnum fugit, et privatam egit vitam; quin et
subditus fuiLparenlibus. *Undecimo*, quod Sancti Joled.
fugerint dignitates, et, cum coacti illas subierunt, “J-
quasi sub gravi onere ingemuerint. Ambrosius,
populi vocibus Mediolanensis Episcopus postula-
tus, nocte ex urbe aufugit. S. Chrysoôtomus, epis-
copatum metuens, in solitudinem secessit. S. Mar-
tinus, teste Sulpitio, ne diaconatum quidem sus-
cipere voluit, nedum episcopatum, nisi coactus.
S. Gregorius, electus in Pontificem, non tantum
fugit, sed etiam ad.Mauricium Imperatorem scrip-
sit, rogans ne consentiret suæ electioni. S. Am-
monius eremita aurem sibi pvæcidit ne Episcopus
fieret. S. Malachias, ut scribit S. Bernardus in
ejus A'ila, nisi Episcopi congregati illi anathema
comminati fuissent, non suscepisset episcopatum.
« Omnem enim, inquit Bernardus, locum subli-
mem velul præcipitium reformidabat. » S. Augus-
tinus, cognita sui Episcopi morte, fugit ab urbe.
Audi eum, serin. 1 *De communi vita Cleric.* : « In
quo loco sciebam non esse Episcopum, ne illo
accederem, cavebam; cl hoc agebam quantum
poleram, utiu loco humili salvarer, ne in alto
periclitarer. » Idem fecit S. Fulgentius, qui per
vim tandem creatus est Ruspensis Episcopus. Sic
et S. Leo, electus in Summum Pontificem, exhor-
ruit. Audi eum, sermone 2 *in sua assumptione* :
« Domine, audiui auditum tuum, et timui ; con-
sideravi opera tua, et expavi. Quid enim tam in-
solitum, tam pavendum, quam labor fragili, su-
blimitas humili, dignitas non merenti?» Vere
Seneca in *Hercul. Fur.* :

Dominare (umidas, spiritus altos gere.
Sequitur superbos ultor a tergo Deus.

E contrario « humilitas » et fuga dignitatum, ll
primo, est «tutissimus virtutum omnium thesau-
rus,» inquit S. Ba-ilius, cap. xvii *Constit. monasi.* rnms.
Secundo, a est custos pudicitia, et mater palien- i Sciaa'
tia, » inquit S. Bernardus, tractat. *De Ordine vi/c.*
Tertio, « est totius spiritualis slrucInræ solidissi- Tertias,
mmn fundamentum,» inquit Cassianus, *Collai.*
XIX, cap. xu. *Quarto*, «esi lota Clirislianæsapicn- Q'u,hn-
tia disciplina, » inquit S. Leo, serui. 7 *De Epi-*
phan. *Quinto*, Deus humiles exaltat, superbos
humiliat, ait Christus. *Sexto*, humilitas graliæ el
opis divinte est cfllecacissiina conciliatrix. Sicut
enim pluvia el Illumina in valles delinunt, ita gra-
tia Dei in animam humilem depluit et descendit.
Septimo, omnia Dei dona omnesque virtutes pes- mu<*<
sum eunt, nisi adsit humilitas, inquit S. Grego-
rius, XXVII *Moral*, cap. lilt. *Octavo*, humilis est cœiATUlt
amabilis Deo et hominibus, superbus omnibus est
exosus. *Nono*, cogitet illud Christi, Lurani : « Væ Nonni,
vobis, cum benedixerint (laudarim) vobis horni-

îrcînf. nos! n *Decimo*, cogitet illud S. Augustini, epist.

Luimk ¹ *M ad Uoscorum* : Non aliam ad capessendam et oblinendam veritatis viam tibi munias, quam quæ inunita est ab illo, qui gressuum nostrorum verus Deus videt infirmitatem. Ea autem prima est humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas; sic fiet, ut illud Ann® impleatur : « Sterilis peperit plurimos, et qu® multos habebat filios, iefirmata est. n Denique, humilis est quasi alter Michael, superbus est quasi alter Lucifer : sicut S. Francisons per humilitatem factus est Seraphicus, el per Serapbinum impressa sibi accepit stigmata Christi, atque post mottem in codis ad chorum Seraphinoruin evectus est, uti cuidam viro sancio in visiono revelatum est, teste S. Bonaventura. Ita Pharao, Arius, Calvinus per superbiam in abyssum, et in ima tartari demersi el dejecti sunt, ut in sedibus igneis Lucifero assideant. Audi Patrum sententias in *Vitis Patrum*, lib. VII, cap. xiii: < Quidam ex Patribus dicebat: Humilitas est precursor charitatis, sicut Joannes Baptista Christi; et sic attrahit ad Deum : quia Deus chantas est; » ulius rogatus, quid esset humilitas, dixit : « Arbor est vit® in altum excrescens ; » alius : « Est terra in qua iussit Deus sibi sacrificium offerri; » alius: « Perfectio hominis est humilitas; » alius : « Humilitas nec irascitur, nec alios irasci permittit. »

signa ¹ *Porro signa humilitatis paucis ita describit Alfertus Magnus in Paradiso anima*, cap. n : Humilitas, inquit, vera el perfecta est, cum exhibita gloria contemnitur, nec exhibenda appetitur. *Secundo*, verus humilis semper timet ne sibi aliqua gloria exhibeatur; et cum sibi exhibita fuerit, expavescens medullitus contristatur. *Tertio*, verus humilis nunquam do aliqua gloria vel gratia gloriatur, nisi ex hoc audientibus confidentiam ad Deum prostare intendat. *Quarto*, verus humilis nec majori, nec minori, nec æquali se comparat : imo nullum inferiorem se credit, nullum omnino spernit, et se solum ex cordo despicit, et ab omnibus despici ferventer appetit, gaudetque cum despectus fuerit : talis nullam timet contumeliam, quia nullam amat gloriam. Ita Albertus.

Ven o. 18. Omnes reges gentium, etc., dormierunt en gloria, — gloriose sepolti sunt, scilicet non cum plebe, sed in *domo*, id est in parentum et regum sepulcro, sive mausoleo.

Vufs. i9. 10. Tu autem (o Balsasar!) projectus is de sepulcro tuo. — Balsasar sepulcro extrahi non potuit, quia cornil sepulcro (1). Sensus ergo est, 7. d. Tu, o Balsasar! occisus a Cyro projectus es, nòe illatus in sepulcrum regum, quod maiores tui, tuque ipse libi destinaveras el magnifico adornaveras. Unde Vatablus vertit, *abjectus es de sepulcro*, id est abjectus os procul a sepulcro, ne in illud inferreris.

(1) Sed quid vetat Ballasarls regis corpus prius Inhumatum, deinde sive propter odium, sive posi regionis devastationes effossum (hisse et in terra derelictum, nec ultra repulero illatum ?

Ih bræi hrec accipiunt de Nabuchodonosore, quem fabulantur extractum fuisse de sepulcro a filio Evilmcrodach, ut sic ipse Babylonis ostenderet patrem non in bestiam, ut ante, esse mutatum, sed vere mortuum, itaque ab eis in regni successionem, quasi filius et hæres admitteretur; idquo fecisse ex consilio Jechoniæ, ac propterea eum exaltasse. Ha refert S. Hieronymushic. Addunt Abu lends in libro IV *Reg.* cap. xxv, Quæst. XXXVII, Ilaymo el Hugo hic,eju>dcm consilio divisum esse cadaver in trecentas partes, casque in totidem vultures (ul eas devorarent), fuisse dispartitas, ne ulla spes esset reditus ejus. Credo trecenta hæc esse, non prodigia, sed mendacia.

Quasi stirps inutilis, — quasi surculus sterilis, vel amarum el malum ferens fructum, qui terra non inseritur, quin et insertus evellitur.

Pollutus et obvolutus — sanie et sanguine et cadaveribus occisorum, venmbusque inde scaturientibus; hoc est quod dixit, vers. 11: « Subter te sternetur tinea, el operimentum tuum erunt vermes. »

Descenderunt ad fundamenta laci. — Ita vocat profunditatem tam sepulcri quam inferni; verisimile est enim cadaver Dalsasarls, cum aliis cadaveribus Babyloniorum cæsorum projectum fuisse in lacum, vel fossam aliquam ingentem. Unde quod sequitur: a Non habebis consortium, neque (ne quidem) cum eis in sepultura : cum eis, » subaudi « regibus gentium ; » his enim eum opposuit, vers. 18, non autem *interfectis gladio; his* enim eum assimilai hoc versu.

20. Non vocabitur in æternum semen pessimorum, — q. d. Delebitur memoria seminis et stirpis impiorum; nam Balsasari nemo de stirpe Nabuchodonosor successit, sed cum ipso omnis stirps regia exstincta est. Ha S. Hieronymus.

21. Preparate filios ejus occisioni. — Hinc palei Balsasarls filios vel naturales vel adoptivos, puti destinatos ab eo regni hæredes, pariter fuisse occisos; plures eum habuisse naturales, cum tot haberet concubinas, satis est verisimile.

Nique implebunt faciem orbis civitatum. — Id est non implebunt superficiem civitatum orbis, id est non implebunt civitates orbis; est hypallage: vel orbis civitatum, id est urbis qui civitatibus obundat. »/. d. Deus succidet eos, ne orbem cturbes replo uit profectis et hominibus sibi similibus, scilicet impiis, Deoque exosis : qualis enim est rex, tales sunt et aulici et populi et urbes. Ila Volabit.

Secundo, Arias et Fortrius vertunt, non implebunt faciem orbis urbibus, ut scilicet multas in eo urbes condant vel illustrimi.

Tertio, Sanchez explicat, q. d. Filii Balsasarls non implebunt faciem orbis, id est totum orbem, civitatibus suis, id est, non habebunt sub ditione sua civitates tolius orbis, uti jactabant; faces enim orbis, venti, gladii, vocatur ipse orbis, ventus, gladius.

- Alitor Chaldaeus, Septuaginta cl Pagninus pro
OHParfm, ides! urbibus, legentes *tsarim*,
id est adversarios, vertunt, *non implebunt* (Balsa-
saris filii) *orbem infensis castris*, uti fecerunt ejus
parentes, qui bellicis motibus omnia turbent, ut
regnum amissum recuperent et propagent. Ita
3. Cyrillus.
- Ven. n. 23. Et in paludes aquarum. — Babylon enim
est in paludibus juxta Euphratem, quem in varios
rivos cl fossas Persa deduxerant : ipsa ergo eversa,
remanserunt solae paludes et rivi Euphratis (I).
Et scopabo eam in scopam terens.—Id est, ut Va-
fabius, *scopa vastatrice terram cam, q. d.* Ita stu-
diose et exacte Persae vastabunt et diripient Ba-
bylonem, sicut studiose ancilla scopis verrit pa-
vimentum, ut illud scopando et fricando quasi al-
ter it, uti faciunt ancillae lollanilicae nitoris aman-
tis eirnae. Simili tropo ait Plautus : « Converret hic
jam me totum cum pulvisculo; » et de Tyro ait
buchici, cap. sivi : « Radam pulverem ejus de
ea. »
- 2i 21. Juravit Dominis, etc.: Si nox, ut putavi, ita
mihi, — *q. i.* Juravit dicens : Si non ita eveniat
ut dico, non sim heus, non habear verax. Vox
enim si lebrae is est nota juramenti exsecratori!,
in quo ipsam exsecrationem per euphemismum
subticent (2).
- «T» ->• 25. Ut conteram Assyrium, — id est Sennache-
rib : hunc enim in terra sua, id est in Judaea, con-
trivit Deus, Redit enim Propheta ad sua tempora,
et ad Sennacherib urbi jam incumbentem, de quo
egit, cap. vu, et deinceps: ut scilicet Judaei viden-
tes Isaiam de clade Sennacherib vera praedixisse,
crederent quoque ea quae de Babyloniis, aliisque
longe post futuris praedixerat, vera fore, vereque
eventura (3). Alii nonnulli per Assyrium accipiunt

(1) Semiramis molem quidem jecerat, quae extra ripas
diffluentem Euphratem coerceret. Ista opera postea aucta
et amplius ita lucro. Sed cum Cyrus aggeres perrupis-
set, ut fluviis cursum alio detorqueret, rursum aquae re-
gionem innuenerunt. Persidis reges quibus nulla fere
cura erat de Babylonis splendore et salubritate, nihil ejus
causi fecerunt, ita ut tota prorsus regio paulatim in vas-
tum in paludem conversa est. (Strabo, lib. XVII;
b. j. wht, vers. 1 cap. xxi fraur.

(2) PropMh quae sequitur, ver? 21-27, de Assyrii in-
tento quem Herumpnedicit (videcap.x), juxta S. Hiero-
nymum, sic cum Babylonis emersione conncclitur : sed ,
dicit aliquis, quam consolationem regni adhuc tam remoti
clul-licorui in eversio nobis atterre potest, cum tam dura
ab Assyriis nuucpatimur? Respondet Propheta: Ideo vo-
tis iterum pronuntio Deum Assyriis vos obruentibus diris-
w nam pmriam illaturum esse, et ex eorum manibus vos
Uberaturum. Juxta alios, hanc contra Assyrios prophe-
tiam iterat Isaias, voluti confirmationem quae vaticinii
contra Babylonem adimpletionem assicurarci. (Allioli.)

(3) « Ut conteram Assyrium, » etc. Hic versus, qui
omnino videtur intelligendus de caede exercitus Assyrio-
rum per angelum, torquet ws qui omnia bcc intelligi
deb. re (ut prima fronte apparet) de Babylonis excidio
contendunt. Ai nos, qui sub tyro delinca i putamus Uber-
tat, m tilorum Dei per Christum (quod quoties Prophetae
luiunt, qn: dam admiscere solent quas non tam typo et

Holofernom : hic enim missus a Nabnohodono-
sore regnante in Assyria, puta in Ninive, contri-
tus est in montibus Israel juxta Bethuliam omni
tolo exercitu, cum caput ei amputatum est ab ho-
roina Judith.

26. Hoc CONSILIUM, QUOD COGITAVI SOPER OMNEM TERRAM, Ctc., ET SUPER UNIVERSAS GENTES. — Com-
mode hoc accipo pro subjecta materia, scilicet
omnem terram et omnes gentes Assyriis subjec-
tas, aut confedoratas, quae cum eis contra Jii-
daeos arma tulerunt, uti fuerunt Syri, Samaritae
Moabita), Idumroi, Philistini et Aegyptii : quibus
proinde cladem in sequent, capitibus ex ore Dei
Propheta denuntiat. Ita S. Hieronymus.

28. In anno, quo moribus est rex Achaz, — cui
successit Imius Ezeohias : ergo I anno Ezechiae pii
regis, facta est haec prophetia contra Palestinos
hostes Judaeorum, ut peream erigerentur Judaeo-
rum animi, scirentque foro felix et auspicatum
novum pii regis regnum. Ex hoc loco censet
S. Hieronymus, omnia deinceps oracula usque ad
finem libri facta esse sub Ezechia, uti dixi, cap.
i, vers. 1.

29. Ne LAETERIS, PHILISTAEA, etc., QUONIAM COM-
MINUTA EST VIRGA PERCUSSORIS TUI. — *Peraisso-*
rem vocat non Achaz regem, ut volunt S. Hie-
ronymus, Haymo et S. Thomas; Achaz anima
Philisteis cladem magnam accepit, II *Paralip.*
XXVIII, 18; sed Samsonem, Davidem, et Oziam
avum Achaz : hic enim valde attrivit Philistaeos,
ut patet II *Paralip. xxvi, q. d.* Nolite Retari, o Phi-
listini! quod vestri olim percussores sunt mor-
tui, scilicet Samson, David et Ozias, qui volu-
is videbantur esse colubri, id est asperius crudeles,
suo tactu et plaga vos ferientes; quia ab eis nas-
cetur Ezechias filius Achaz, Oziae pronepos, auasi

historiis quadrare videntur quam veritati, in quam ocu-
los defixerant, aut ordinem narrationis pervertere, dum
aliena consuunt), nihil hic transitus moratur. Intelligi-
innscomm Babylonis regnum deletum, ac tenebrarum po-
testatem per Euangelium eversam, et tyrannum illum
qui opprimebat *genici*, in Judaea atque adeo Hierosoly-
mis cum toto ejus exercitu victum, fugatum, expulsum
atque deletum. Triumphavit coite de *Assyrio* illo in cruce
Dominus noster Jesus, et totam ejus virtutem *proctolca-*
cititi monte Cahariae, atque ita liberavit suos. Hoc multo
ante *cogitaverat*, id non semel se facturum *juraverat*. Jam
nos facium et adimpletum novimus, neque exilis qui
hoc Domini *consilium labefactaret*. Qui haec non credunt
Judaei, et qui caecos istos duces sequuntur Christiani, in
tractandis similibus Prophetarum locis quo se vertant ple-
rumque nesciunt. Nam de Babylone erat sermo, cujus
nemo negare potest, qui Scripturas legit, his quatuor
versibus conclusionem contineri. *Juramentum* ergo at-
que *consilium* de vastanda Babylone et occidendo rege erat;
at loco *Babylonis* et *regis* substituit *Assyrium* id est Judaea
delendum, quasi idem fuerit. Erat profecto idem quod
utriusque victoria significabatur; historiae autem, ut
constat, longe diversa. Scio quid ex historiis responderi
potest, propter mutationes imperii Assyriorum et Chalde-
corum; sed malo Christum praec oculis habere, et omnia,
salva tamen veritate et fide interpretis, ad ipsum referre.
(Eorierius.)

regniti*, id cM bnriliscus, longe vobis docci hor. Sicut enim basiliscus non tantum tactu, sed et visu, puta pestilenti halitu, quern ex oculis emit- tit, homines enecat, quin ct aves volantes interfi- Emhta (it» itaque easndse trahit ct obsorbet : ita ct Bze- ftiii ha- chias sua vi et armis omnia vestra pervadet, ct fiiik cu i, u potentissimo» vestrum quasi eminus solo aspectu, præsenti et imperio suo percellet ct absorbebit, inquit S. Hieronymus. Ita contigisse narrat, libro IV hcg. cap xviii, cum ait: « Ipse (Ezechia*) per- cussit Philistæos usque ad Gazam, et omnes ter- minos eorum a turre custodum usque ad civita- tem munitam (t). »

Alludit primo Propheta ad virgam Mosis, quæ versa est in colubrum, el rursum in virgam, quæ percussit, et tot plagas intulit ÆgyptO, </ d. Talis virga ct coluber vobis, o Philistini! erit Ezechias.

Secundo, ad Samsonem, qui valde afflixit Phi- listinos, de quo praedixit Jacob, Gen. nix : « Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, » g. d. Non- dum periit coluber ille , qui in vos, o Philistini! desaeviit, cl venenum mortiferum evomuit : ex illo cnim nascetur, id est illi succedet, non jam colu- ber, sed eo pejor basiliscus, scilicet Ezechias.

Nota : Apud Hebreos proverbium est : «De ra- dice colubri egredietur regulus; » quo utuntur cum minori cladi, calamitati, hosti aut vastitati succedit major ct infestior; cui simile est illud Roboam : « Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cœdam vos scorpionibus; * tale est illud: « Incidit in Scyllam, cupiens vitare Charyhdim; » ct illud : « Leonem fugiens occurrit urso; » ct illud J06. vi, 16 : « Qui timent pruina, irruct super cos nix. » Ita Sanchez.

Mystice S. Bernardus, tract. De Undecim oneri- bus, semi 2, sic ait : « Sequitur onus Philistiim, qui interpretantur cadentes polione, illos signifi- cans, qui superbia inebriali ceciderunt de habita- tione cœlsli. Isti miseros onerant nunc tentatione, nunc afflictione. Ili Ægyptios onerabant plagis multis el magnis, sicut habes in psalmo : Misit in cos iram indignationissuæ, indignationem et iram ct tribulationem : immissiones per angelos ma- los. Ili cor Jmlæ oneraverunt avaritia, et cor Pha- risæorum invîdia, et cor Pilati stultitia. Ili cor fi- delium multis tentationibus onerant : insultantes animæ consentienti, ct dicentes : Incurvare, ut transeamus. » Hisce ergo attribuo Isaia contra Philistiim minas.

Et semen ejus absorbens volucrem. — Semen co- lubri est regulus, puta Ezechias filius Oziæ, solo qun«» spiritu et halitu suo afflans , comburens

(hoc cnim est Ikbræn m soraph, enecans et absorbens Philistæos, ut dixi. Ilofo adagio simile est illud Eubiili poete : « Locusta» habens oculos, non prolato ore atrinque mobilis, A pugnator filiorum ingenitorum semen perimens: » quo sig- nificatur ichneumon Ægyptim n animal, quod cro- codilorum ova perrumpit ct absumit, priusquam in feras semen evadat. Est cnim id est ancipiti ore : nam pungit inferius, labris autem mordet.

Septuaginta vertunt, et semen ejus serpens penna- tus. Pro serpens hebraico est saraph, id est serpens ardens et urens, quales fuerunt illi immissi in He- breos murmurantes, Num. xxi. Porro serpentes aliquos pennatos esse et volare constat, talesque esse dracones Arabicos asserit Solinus, cap. xxxv, contra quos pugnant ibides aves; unde Ægyptii eas quasi deos colebant. Hic ergo serpens pen- natus idem est qui paulo ante regulus vocatus est : nam el Isaias, cap. xxx, vers. 6, regulum habere alas et volare asserit. Talis ergo PhiliM. ris fuit Ezecluas. Talis et allegorico esi Christus, dia- bolum ac reprobos mordens, fideles vero cl pios salvans : hinc cnim quad serpens alatus exalta- tus fuil in ligno, ul omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam œtemam; et sub eo prin- cipes Apostoli, pauperum pauperrimi, securi vi- tam duxerunt.

Paulo aliter vertit Syriacus interpres, scilicet : Dc radice serpatis egreditur sequens biceps (amphis- bæna, de qua Solinus, cap. VI , ct Plinius, libro XX, cap. XX), d fructus ejus regulus qui volai; et Arabicus Antiochenus : Dc stirpe serpentis egredi- tur vipera, ct de progenie serpentis surda serpens vo- lans ; et Arabicus Alexandrinus : De serpenU egre- ditur basiliscus, et serpens volans devorans primo- genitos.

Et pascentur primogeniti PAUPERUM. — Primo- genitum in Scriptura sæpe vocatur id quod est pr. vci pum nel primarium, inquiunt Forcius, Va- tiblus et Sanchez: talis cnim in domo inter filios est primogenitus: primogeniti ergo pauperum et successores inopiæ parentum, sunt Judæi sub Eze- chia jam paulo ante a variis gentibus vastati, ut patet Il Parahp. xxvui, </ d. Erit pax cterum co- pia in Israel, etiam apud pauperes, cum Philis- tæa fame conficietur ; hoc est cnim quod sequi- tur :

Er interire faciam in fame radicem tuam. — Lo- quitnr de l'hilistæa, quasi de arbore desiccanda, vel exscindenda radicitus, q. d. Quando vires ct copias Philistinorum siccabo, omnesque eorum reliquias consumam; tunc populus meus Judai- cus , antea miser et pauper, requiescet et Leta- bitur.

31. Ulula, porta; clama, civitas. — Umiak, v<n.: porto el urbes Philistinorum. Notat in portis magistratum ei principes (hi cnim sedebant et judicabant in portis), in civitate plebem et vul- gus, </ d. Ululate, tam principes quam olsluni

(I) Alii, inter quos Bcrthlcris, a percussorem » istum intelligunt Sennacherib, qui ipsam Plilislinaro regionem invaserat, et qui mox exercitum et post reditum in Assy- riam ipsam vitam amissurus erat. In ista sententia sane non contemnenda, regulus 0 radice colubri egressurus est A-irrhaddon, cujus dux, nomine Thartan, urbem Asoli) Philistinorum quasi metropolim subjugavit, totamque regi mem devastavit.

Ab Acuitone enim femus VENitT, — </ d. A Jeru-
salem, quæ Philistinis est ad Aquilonem, veniet
non Sennacherib, ut vult S. Hieronymus; sed Eze-
chias (de eo enim Prophetam loqui patet ex dic-
tis et ex anteced. et sequent.) cum copioso mili-
tum agmine, quod magnum pulverem et fumum
pedibus suis adveniens excitabit. Unde liic pul-
vis signum est adventantis exercitus; hinc Virgi-
lios, *Æncid.* IX :

Quis globus, o dresl caligine volvitur atra?...
Hostis adest.

31. 32. QUID RESPONDEBITUR NUNTIIS GENTIS, — id est
gentium, qui scilicet de more e vicinis provinciis
el gentibus venient ut de statu belli rogent, an

Philislini, an Judæi superent el vincant : aut po-
tius, ut victoriajam parta Ezechia* eongratiilentur;
quibus Ezechias et Judæi non sibi, sed beo tribuen-
tes victoriam, respondebunt id quod sequitur :

Quia (quod) Dominus fundavit Sion, et in ipso
SPERABUNT PAUPERES POPULI EJUS, — q. d. Gratias
agimus Deo, qui nobis hanc dedit victoriam, eo
quod amet Sionem et Jerusalem, eamque firmaro
et stabilire do tinaverit : quocirca deinceps pau-
peres et afflicti in populo nostro hoc videntes et
cogitantes, in quavis calamilate ardentius in eum
sperabunt, cumque invocabunt.

Allegorico et tropologice, hæc facile est adap-
tare spirituali Sioni, id est Ecclesiæ, et anima»
fideli.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit vastitatem et planctum Moab (I).

1. Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, conticuit : quia nocte vastatus est murus
Moab, conticuit. 2. Ascendit domus, et Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, el super
Medaba, Moab ululavit : in cunctis capitibus ejus calvitium, el omnis barba radetur. 3. In
triviis ejus accincti sunt sacco : super tecta ejus, et in plateis ejus omnis ululatus descendit
in fletum. 4. Clamabit llesebon, ct Eleale, usque Jasa audita est vox eorum. Super hoc expe-
diti Moab ululabunt, anima ejus ululabit sibi. 5. Cor meum ad Moab clamabit, vectes ejus
usque ad Segor vitulam conternantem : per ascensum enim Luilh flens ascendet, et in via
Oronaim clamorem contritionis levabunt. 6. Aquæ enim Nemrim deseri® erunt, quia aruit
herba, defecit germen, viror omnis interiit. 7. Secundum magnitudinem operis, ct visitatio
eorum : ad torrentem salicum ducent cos. 8. Quoniam circuivi! clamor terminum Moab ;
usque ad Gallim ululatus ejus, cl usque ad Puteum Elitn clamor ejus. 9. Quia aquæ Dibon
replet® sunt sanguine : ponam enim super Dibon additamenta; his qui fugerint de Moab leo-
nem, ct reliquiis terne.

'tn.i. t. Oms Moab. — Chaldæus : *Onus calicis male-*
Moib *didi ad propinandum Moab.* .Moab est pars Arabi®
l i drææ, ita diclaa Moab lilio Lot, qui cum poste-
' t sa. ri* cain incoluit. Cum enim Lot fugeret ex Sodo-
mis coelesti igne conflagrantibus, et versis in ma-
re Mortuum, filia ejus minor inebriavit patrem,
et accedens ad ebrium concepit ex eo filium, quem
vocavit *Moab*, id est ex patre, quasi diceret :

(t) PrTfldio calamitatum Moabita imminentium,
continet *primo*, vastitatem praecipuarum urbium, con-
juncta cum incolarum stuporeel planctu, vrra. 1,2; luctu
et disparatione, 3, \$; lictu et dolore miserandis, 5.

Secundo, desoiitionem terræ, ex siccitate el frugum
corruptione, o ; ex inevitabili fuga: necessitato, deporta-
tione et dispersione incolarum, qui fletus ac ploratus la-
tici me circumferent, 7, » ; cx strage residuorum a bestiis
ilhu, ».

Ex patro meo genui hunc filium, qui proinde mihi
filius est, simul et frater; Moab adjacet et termina-
tur mari Mortuo versus Occasum, versus Orientem
Euphrate, versus Aquilonem torrente Arnon, ver-
sus Meridiem deserlo Cadesbarne et Idunnea. In
Moab metropolis erat Ar; urbes illustriores erant
Dibon, Nabo, Medaba, Hesebon, Eleale, Luith,
Oronaim. In hac Arabia l'elræa est ampla urbs
Mecha, distans ilinere tridui a mari Rubro, in qua
celebre est Mahometis delubrum, longum passus
centum, latum octoginta, quod quadringentis co-
lumnis fulcitur : ejusque undique parietes auro
obducti, qui cum lychnorum pensilium ad tria
millia semper ardentium lumen recipiant, miro
fulgore intucnlium oculos perstringunt, uti ex
Borhardo, Brcdenbichio, Ludovico Romano ot
aliifc, tradit Adrichoinius, pag. 78.

Moab erat fertili[^], nipote vicina Pentapoli ici lissiiiUB, feraxque tum frugum, tam magis pecorum, aiIS. Hieronymus. Hinc incoi®, in luxum cl Venerem soluti, coluerunt suis symposiis et lasciviis Chumos sive Bacchum, uti dixi *Jerem.* xlviii, 7. Rursum Moabite hostes erant populi Dei, scilicet Judæorum, cosque sæpe vexaverunt: hinc eis hic excidium intentat Deus, vel per Sennacherib, ut volunt S. Hieronymus et Cyrillus; vel potius per Nabuchodonosorem, ait idem S. Hieronymus, Cyrillus, S. Thomas, Haymo, Dionysius. Nam Moab vastatam esse per Sennacherib non liquet ex sacra Scriptura, Josopho, aut aliis historicis; sed per Nabuchodonosorem id factum esse constat, *Jerem.* xlvhi, ubi Jeremías iisdem pene verbis, quibus hic utitur Isaias, Moabitis cladem intentat. Unde videtur Isaias de eodem quo Jeremías excidio agere, scilicet per Chaldaeos illato: nam clades Sennacherib, si quæ fuit, diu pnesessit tempora Jereiniæ; unde ab eo prædici non potuit (I).

(I) Gentis Moabitiche cui hoc vaticinio Interitus denuntiatur, origo (*Genes*, xix, 31), ex veteri fama refertur ad Lotbi nepotis Abraham! ex Iterane, filiam natu majorem, quæ cum prolis cupida ex incesto cum patre concubitu filium peperisset, ei nomen 3X0, *ex patre genitus*, sive N N310, *ingressus* coitus patris. Ejus familiæ prima sedes in solo fuit nauli, in confiniis Zoaris(6Vn«.xii, 30), sita* ad orarn australem lacus \sphaltitis. Dehinc aucta gens numero viribusquo latius ditionis terminos protendit, et expulsis veteribus incolis (*Dent.* n, 10), quidquid est regionis ad latus orientale Jordanis, intra fluvios Zered, Arnon et Jabbok occupavit. Pars hujus regionis septentrionalis hodie *Urlka*, australis *Carote* vocatur; vide *Handbuch der bibl. Allerthumsk.*, vol. II, part. 1, pig. 129, et vol. III, pag. 53 elseqq. Std magna hujus imperii parte paulo ante adventum Israclilarum ex Ægypto, Moabitas exuerunt, sub Sichonerege, Amori hæi, trajecto Jordane, totam illam provinciam, quæ Arnonem et Jabbocum interjacet, in suam redigentes potestatem; vide *Nnmcr.* xn, 20. Sic Arnon factus Moabitarum terminus, memoratus *Sumer*, xxi, 13; *Judie*, xi, 18, locisque pluribus aliis, cl a Josepho, *Antiquit.* IV, vi, § 1, cui dicitur, tt.v rt MaaCinv xxi 'Atx<->pvnv. Intra hos limites invenerunt istos Israelita) in Canaanem ingressuri, relinquendos tamen intactos, juxta expressum Dei mandatum, *Deutcr.* n,9. At regionem Amorrhæorum Moabitisablatam, cum transitum annata manu negarent, post reportatam insignem victoriam Hebraei sibi vindicarunt integram (Ai/oi. xxi. 35), cl Rubenitis atque Gadilis ceu possessionem h e-reditariam assignarunt, Ai/rner. xxxu. Nomen tamen M a-bitidis, ab antiquis possessoribus, regioni, incolentibus jam Israelites, aliquaudiu inhæsil. Ita mons Nebo dicitur esse in terra Moabitarum, qui tamen situs ad septentrionem Arnoni8, exadverso Jerichunlis, *Deutcr.* xxxu, 49, XXXIV, 1. Huc et referendi campestria Moabitarum, m quibus castrametati Israelite* Jordani proximi, *Sumer.* xxxm, 48-50. Insequenli tamen ævo ipsam lune regionem trans Arnonensom, olim ab Amorbæis, tandem ab Israelitiis occupatam, Moabite donno receperunt, et in antiquas sedes postliminio restituti, ipsius Jcsajæ rotate, t inquam propriam provinciam tenuerunt et inhabitarunt. Quod clarissimo apparet cx nominibus urbium Moabitarum, quibus vates nostro oraculo interitum et rxcidium prædicit, sitarum licci in tribubus llubenitaniin el Gaditanum Sic Chesbun, metropolis olim Ainorriunorum,

Quo hoc capite dicuntur, obscura nobis sunt, tum quia urbes, quæ in eo nominantur, jam pridem perierunt, el nescimus quo loco præcise fuerint site; tum quia modum vastationis Moab Scriptura non enarrat.

Mystice S. Bernardus, tract. De *Undecim émeritus*, serm. 3, sic pergit: a Additur onus Moab; qui interpretatur, de patre. Naturalem illam exprimit necessitatem, quam pater generatione transfundit in filium; sicut est inevitabilis manducandi, bibendi, dormiendique necessitas, et cætera quæ ad necessariam pertinent corporis curam. Quale hoc onus, fratres diarissimi, quo cogimur, post solis splendorem, ad carnis hujus curam, quasi ad foetidum cadaver redire, et post spirituales cibos mentis procurare onera ventris? Quale hoc onus? quod quotidianum a nobis misera» servitutis tributum exigit; et quem quotidie implevimus, evacuatum, crastino ventrem reimplere compellit? Quid dicam? quantarum sollicitudinum ac curarum onus miseris mortalibus necessitas

irumer. xxi, 26, a Josué Rubemus assignata, *Jos.* xni, 17), a Jesaja Moabitis vindicatur, cap. xv, 2, et *Jerem.* xlvhi, 22; quæ tamen a Mose GadiUs concessa, *Sumer.* xxxu, 34. Taceo Mcdabam, Eleatem, Jachiam, Sibmam, Jæzerem, de quibus ornibus idem facite posset demonstrari. Hinc el Josephus, *Antiquit.* XIII, xv, ex historia Alexandri Jannæi urbes 'Eoti&v, MríxCx, Aa&ç, *O?&ç; vx;, riMtavx, ritXXiv, vocat quæ omnes ultra Arnonem, et ex parte ultra Jabbocum site Quo aulem factum sii tempore et occasione, ut Moabite totam illam provinciam recuperarmi, historia tacente, non salis liquet. Valde tamen proibite, id demum contigisse, Hubenitis, Gaditis et dimidii tribu Manissis in exilium abductis a Phulc et Tiglatb-Pbulasare, Assyria* regibus, aetate Pekae, Israelitirum regis, II *Reg.* xv, 29. Tum enim Moabite regionem sibi proximam, incolisque nudatum, recipere, imo el trajecto Jabboco, partim Basanitidis, quæ Manassitarum fuerat, occupare facillime poterant. Quod ad historiam et fata Moabitarum, ad vatis nostri tempora usque, attinet, quæ in monumentis veteris Testamenti reperiunlur, hæc fere sunt. Rempubiicam peculiarem illossatis mature constituisse, præfctis «ibi regibus, inde palet quod jam Mess ætale regem eorum, fialacum filium Sephoris, memoratum legimus, *Sumer*, xxii, 4. Judicum tempore Eglon rex Moabitarum tributarios fecit Israelitas, etiam cis-Jordauenses, ab Eliade tandem restitutos in libertatem, *Judie*, m, 12 el seqq. Postea utraque gens videtur mutuis commerciis, quin el conjugiiis (*Ruth* i, 4), se permiscuisse, ad Saulem usque creatum regem, qui veteres injurias, ac forte etiam recentes, \indicaturus Moabitas, pariter ac reliquas in vicinia, hostes Israelitici nominis, gravissime allhxilj *Sam.* xiv, 47; inulta autem feliciori vi aggressus David, H *Sam.* vin, 2; *Ds.* lx, 10. Servire tributarios coegit, genlemque adeo universam Judaici finibus imperii conclusit. Ac permansit buie obnoxia, post discessionem etiam decem tribuum, quo tempore Ephraimilas, baud libenter quidem, dominos jlassa est. Nam mortuo Achabo excutere impositum jugum occepit, 11 /eq. i, i, pendique solitum tribulum recusaro. Rebellantes, Achabi filius, Joraious, inito fòdere cum Judæorum et idumfiorum regibus, quamvi* gravi bello vexaverit, subjugum tamen reducere non potuit, II *Rcg.* m, 6-27. Nani paulo post adversus Judæos, ob tatas Joramo suppetias expeditionem susceperunt, a quibus tamen magna allecti sunt clade, 11 *Cbron.* xx,

ista impnnit* adeo ut quorundam hominum Ocus ventor sit, pro cuius non dicam delectatione, sed onore, ipsam justitiam, et divinam doctrinam venalem habent? Huiusmodi, ut ait Apostolus, Domino Jesu Christo non serviunt, sed suo ventri. Quid præcrea oneris in ipsa ciborum distinctione sustinentes, hos desiderantes, illos rejicientes; cum alii ventrem torqueant, alii caput gravent, alii pectus oppilent, alii cor corruptis humoribus premant. Verum de illis quid dicam, quos ista nccssitasnuncmurmurare, nunc detrahere, nunc insuper litigare compellit? Contristantur, si cibus vilior sit, si potus minus sapidus apponatur, si pnrparetur tardius, si negligentius accuretur. Fratres, qui huiusmodi sunt secundum carnalem generationem viventes, .Moab divi possunt, pondere pene, quod in onere Moab Propheta commemorat, damnandi. »

fcciNte Nocte vastata est Ar. — Apposite nocte vasla-
Via? tus esl qui nocte ex incesto concubitu, tenebris el silentio involvendo, natus csl, inquit S. Hieronymus. Unde hoc convicium, quod scilicet essent noctis filii, Moabilis objicere solebant alie gentes, u Ar » erat metropolis .Moab. Unde hebraico dicta est VP ir, moabitico Ar, id est mbs, scilicet prima regni, per antonomasiam, inde postea dicta est Arcopolis, q. d. Ar, «oh; id est Ar urbs, non autem quod apte; id est Martis, esset koIic, id est civitas, ut multi existimant.

Nocte vastatis est murus, — q. d. Moab conticuit capta urbe Ar, qu n murus erat cl propugnaculum totius provincia». Cyrillus ex historicis docet, venientibus Chaldæis, muros Ar teiræmolu corruisse, itaque urbem facile ab eis fuisse occupatam.

Pro murus hebraico est Tp kir, quod Vatablus et alii accipiunt quasi nomen urbis Moab, quæ (eque vastata sit ac Ar; idque valde estveri-

22-30. Post ea tempora usque ad editum Jesaj® vaticinium, nihil ia veteris Testamenti libris historicis legitur dc hac gente memoratu dignum. Fuisse autem Moabitos superstitioni et idololatrias omni tempore addictos, tum idola abus culta,Bad-Plieor (AW>. xxiii,28), otChemosch (I licg. xi, 1 ; Jerem, xlviii, 7 13), testantur turn lenocinia, quibus ad parem impietatem Israelitas per&epe illexerunt, Numi, xxii-xxv. (Rosenmuller.)

Notandum Isaiam istud contra Moab vaticinium anno mortis Achaz regis Juda edidisse (xiv, 28). Porro in IV ncg. xvin, legimus Salrnanasarcin Assyriorum regem, regnum Israelem occupasse quarto anno regni Ezechiaë, qui patri Achat succedit. Eodem igitur tempore Sahnanasar Moa-Litarum oppida cepit, corurnque regionem depopulatus est Attamen ex isto excidio velut renati, damna sua tesarcivcrunl, ct Jeremías, octoginta post annos, ultimum interitum a Nabuchodoncsore infligendum praedicendo, easdem ac Isaias Moabita!uin urbes nominat, cap. xlviii. Dou igitur clades simul vaticinatur Isaias contra Moab» prior, quæ 1res po4 annos Assyrio veniente eventura erat, et pót quam Moabit® fracti ct debilitati, pauci relinquuntur in terra, qui subrutas habitent civitates, ct dc•erv « agros exerceant (xvi, 14) ; posterior a Jeremía etiam prxnnnUala, quam plenus etsine ulla spe salutis interitus excipiet,cl post quam Moab desinet esse populus.

simile, ut patebit cap. seq., vers. 7. Undo et correctora Biblia H Vi/rus scribunt majuscula M (I).

2. Ascendit domus,— id est, ut S. Hieronymus, Ven.i domus et familia regia, item tota urbs Hibou ascendit ad excelsa, id est ad fana, quæ erant in montibus excelsis, ubi colebant Chamos donni suum, ut ibi plangent, Chamos invocent, et in eum quasi tutum a Chaldæis locum se recipiant. Secundo, [agninus el Vatablus vertunt, ascendit (Ar vel Kir urbs, id est incoi© urbis) m Baith, id est înædem ipsam, hoc estad templum Chamos, ut rogent idolum suum.

Tcrfio, Forcarius et Sanchez censent Baith vel Beth, id est domus, esse nomen proprum urbis, et forte decurtatum esse ex Bcthgamul, vel Belhmaon, vel Belhoron, quæ erant urbes Moab,

Ca l v i t i u m, — in luctu enim veteres caput decalvabant, cl barbam radcbanl. Idem de Moab ait Jeremías, cap. x l v i i i, vers. 37.

4. Expediti Moab ululabunt. — Pro expediti hcbraice est 'Jttbn challutse, id est accincti armis, parali ct expediti Moabita ad tuendam patriam, hi fracti animis arma deponent, el ululabunt. Ita Vatablus.

Anima ejus ululabit siri. — « Ejus, » id csl eorum ; vel « ejus, n id est cujusque Moabita ; « sibi, » id est in sinu suo ululabit. Porro « anima » significat hunc ululatum non fore fictum vel compositum, qualis est præficarum; sed serium, ex intimo corde ct dolore manantem.

5. Cor meum ad Moab clamabit. — Est vox Isaiaë compatiensis Moab, licet hostis Israelis, g. d. Licet hostes nostri sint Moabita, tamen revera dolco, et ex dolore ejulo el exclamo ob tantam eorum cladem ct miseriam, quia

Vectes (id est, fortes), ejus (qui suo robore Moab tutabantur, sicut vectes tutantur portas urbis), usque ad Segor, — id est, usque ad terminos regni fugient. Segor, inquam, quæ est vitula conternans, id est, ut habent Ilebræa et Græca triennis, vel triennizans, id est populus foriis, validus, ct copia rerum abundans, similis vituhe trienni : ca enim ætatc vilulæ ct vituli sanissimi sunt, pinguis- simi, robustissimi, pariter et petulantissimi. Vide dicta Jerem, x l v i i i, 24 (2).

(1) Urbis Ar Moab nomen exrtntjam, Numcr. xxi, 15-28; Dent. n,9. Erat in Moabiliite urbs princeps, ut ex illis locis patet, hinc Rabba, magna, dicta Jos. xiii, 25, vocabant Græci, testo Ensebio, quique cx eo hius[t, Stobano, do urbibus, in 'Pa%«Tu<>>6a. Erat sita juxta ripam rustra tamoub, nnho m vicum conversa exiguum, queir, -idhuc Mab, Mob, ct Arrabat Arabes appellant (Cf. Cellarii, Geograph. Antiq., tom. II, pag. 67\$; Ilclandi, /Ml/zm'n., l>ag. 577 ; Schullcnlii, Indie. Geog. od litam Sa* (adin, voce Caracha; Abulfcd®, Tabid. Syria, p 90, etc.). (Ilosenmn)ler.)

(2) Segor erat una ex quinque urbibus qu® igne do coelo consumendæ erant, sed huic urbi Dens pepercit lxitlii causa, qui in illam se recepit. Juxta S. Hieronymum vitula conternans vocatur, quia tribus terno motibus quas* sata sicut vitula subsiluerat.

Tdinebi nostris moribus humile putetur, nec ferendum,

Vituli
conter*
mm
qua?

*•

Secundo, Sancho?, putat Segor et Moab dici vitulam triennem, quia post triennium gravem accipiet cladem, ut dicitur cap. xvi, ver». 14, de quo ibi.

Per ascensum enim Luitii flens ascendet. — Videtur Luith urbs fuisse via ex Moab in Babylonem, sita in colle : quare Moabita, abducendi in Babylonem, flentes eo ascenderunt, indequo pervenerunt Oronaim, quæ eral terminus Moab versus Babylonem : ibi ergo qua-u extremum valedicentes patriæ, ex intima animi contritione et dolore clamores et ejulatus ediderunt.

Vers. 0. G. AQU.E ENIM NEMRIM DESERTJE ERUNT, *q. d.* — Tota urbs et regio Ncinrim deserta est, quia vastatione hostili oinnis viror absumptus est et exaruit. Sinuli tropo, cap. vin, per aquas Siloe regnum Juda significavit. *Secunda* el aptius, *q. d.* Aqua? Nemrim ab accolis in hac vastitate deserentur, nec suis aggeribus concludentur, ideoque ex aquis maris Mortui adjacentibus salsæ in eas influent, casque inficient, ut fiant amara et pessima}, ut ait Jeremías, cap. xlviii, vers. 34. Vido ibi dicta (I).

Quia (id est ut Vatablus vertit, et Septuaginta, unde) ARUIT ITERIIA, DEPECIT GERMEN, etc. — Causa enim cur arcseal herba, est, quia aqua? deficiunt, non contra. Sic Hæbræum ' W, id est *quia*, sæpc non causam, sed concomitantiam, eventum, effectum, cl id quod consecutum est, significat.

Vers. 7. 7. Secundum magnitudinem operis, — *q. d.* Pro magnis demeritis malorum operum graviter punientur Moabita. « Visitatio » enim hic, uti et alibi sæpc, idem est quod punitio.

Torrem salicum quid? Ad torrentem salicum ducent eos, — id est captivos Moabilas ducent Chaldæi in Babylonem : nam torrens salicum, ait S. Hieronymus, vel est vallis Arabile, per quam ex Moab ilur in Assyriam et Babyloniam, vel Euphrates, cui adjacet Babylon; hic enim de moro abundant salices. Undo *Psal.* cxxxvi dicitur: a Super flumina Babylonis, olo., in salicibus in medio ejus, suspendimus organa nostra. »

Septuaginta vertunt, *inducam stiper vallem* (Moabilarum) Arates. Arabes enim vicini Moabitis videntur juvisse Chaldæos in vastatione Moab. Undo

si vitnlro aut vaccæ appellatione gens quædam notaretur, veteribus tatúen, qui in re pastoritia, nil per se indecorum, aut probisauribus non tolerabile spectabam, videbatur aliter. Vide *Otee* iv, 16, et v, i; *Jerem.* xlvii, 20 et l, 11.

(I) Hoc oppidulum, ait S. Hieronymus, super mare mortuum est, salsis aquis, et ob hoc ipsum sterilibus. Sivo autem allusit ad nomen, sive quod ante non firrat, post vastitatem accidit ut etiam aquic in amaritudinem vertaurur.

et alii vertunt, atterrata illorum *ad flumen y^ry[^]*; Arabes, puta latrones et prædones opes eoruîa reliquas rapient et asportabunt (2).

9. Ponam enim super Dibon additamenta — Qui Veniam legunt *Dibon*; alii *Dimon* : id idem est *Dibon* et *Dimon*; nam littera *b* et *m*, cum utraque sit labialis, idcoque sono affinis, facile inter se commutantur. Jam per « additamenta, • *primo*, Vatablus et Forcius accipiunt novos rivos, *q. d.* Tunc plurimis novisque rivis defluet sanguis caesorum Moabitarum in flumen Dibon (3).

Secundo, S. Hieronymus sic explicat, *q. d.* Occludam incolis Dibon omnes ad evasionem et salutem aditus.

Tertio, Chaldaeus per « additamenta » accipit exercitum Chaldæorum.

Quarto et planius, Haymo *a* additamenta» plagarum inb lligit, *q. d.* Addam eis plagam ad plagam, ut scilicet « his qui fugerint de Moab et reliquiis terra, » id est reliquiis Moabitarum profugis, inducam « leonem, » id est leones, vel proprie dictos; vel potius leones, id est milites Babylonios feroces instar leonum, quos Nabuchodonosor in viis disposuit, ut omnes fugitivos Moabilas exciperent, captivarent vel occiderent. Est proverbium, quod aliis verbis explicat el Moabitis intentat Jeremías, dicens, cap. xlviii, vers. ii: a Qui fugerit a facie pavoris, cadet in foveam; et qui conscenderit do fovea, capietur laqueo; » et simile est illi Isaïæ : n De radice colubri egredietur regulus, el semen ejus absorbens volucrem, » de quo dixi cap. xiv, vers. 29, *q. d.* Qui unam cladem effugerit, incidet in aliam, camque majorem : hanc enim significat leo, laqueus, regulus, etc. Leo enim terribilis symbolum e«t formidabilis el horrenda? sævilæ et cladis; unde Ægypti in hieroglyphicis leonem pingebant, cum significare vellent hominem horrendo ac terribili aspectu, inquit Pierius : quin etiam si quis somniavisset se leoninum habere caput, eum onirocrita terrificum fore hostibus denuntiabant. Unde, I *Paralip.* xu, 8, de pugnacissimis militibus Davidis dicitur : « Facies eorum, quasi facies leonis. »

(2) In textu *kebrxo* vox nnSb' *Uletatah*. ululatus quam A'ulgata secundo reddit per o clamor ›jus » geminata est.. Porro, inquit Rosenmuller, geminavit vates hanc vocem, ideo haud dubie, ut repetita tristissima significationis voce, sonum ipsum ubique percellentis stridoris, auribus æquo legentium ac animis sentiendum praberet. *Harmonicam imitationem* vocaut poelicæ artis doctores, suutque in hebrea poesi minime insolentes earumdem vocum ejusmodi repetitiones, quoties major affectUS juserit.

(Rosenmuller.)

(S) Aquis Dilionis videtur Arnon fluvijs designari, a cujus ripa septentrionali urbs illa haud pivcul sita erat. (RoseumuUar.)

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Optat, vers. i, mitti de Moao Agnum dominatorem terra. Inde, vers. 1, dat eis consilium, ut benign «rH-piant ludiros profugos. Tertio, vers, 0, ait superbiam Moab majorem esse quam sit ejus fortitudo. Quarto, vers. 1, pergit in clade et planctu Moab, quam vers. 14, ait in tribus annis futurtrm (i).*

1. Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filim Sion. 2. Et erit : Sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes, sic erunt filiæ Moab in transcensu Amon. 3. Ini consilium, coge consilium : pone quasi noctem umbram tuam in meridie : absconde fugientes, et vagos ne prodas. 4. Habitabunt apud te profugi mei : Moab esto lîi'ibulum eorum a facie vastatoris : Gnitus est enim pulvis, consummatus est miser : defecit qui conculcabat terram. 5. El præparabitur in misericordia solium, et sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, judicans et quaerens judicium, et velociter reddens quod justum est. 6. Audivimus superbiam Moab, superbus est valde : superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus, plusquam fortitudo ejus. 7. Idcirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit: his, qui Letantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas. 8. Quoniam suburbana Hcsebon deserta sunt, et vineam Sabama Domini Gentium exciderunt : flagella ejus usque ad Jazer pervenerunt : erraverunt in deserto, propagines ejus relictæ sunt, transierunt mare. 9. Super hoc plorabo iu fletu Jazer vineam Sabama : inebriabo te lacryma mea, Hcsebon, et Elcale : quoniam super vindemiam tuam el super messem tuam vox calcantium irruit. 10. El auferetur lælitia et exsultatio de Carmelo, et in vineis non exsultabit, neque jubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueverat : vocem calcantium abstuli, i 1. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris. 12. El erit : cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua ut obsecret, et nou valebit. 13. Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc : 11. et nunc locus est Dominus, dicens : In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab super omni populo multo, et relinquetur parvus el modicus, nequaquam nullus.

'«*• « 1. Emitte acjwm.—Codices Septuaginta Sixtini, Rasilius et Cyrillus habent : *Mittam quasi reptilia super terram*, id est mittam serpentes in Moab ; nimirum iu llebræo pro 'pxbüO 13 car *mosci arets*,

(I) Istud caput est quasi procedentis continuatio, ct exhibet: *primo, canto* stationem Prophetic, *precatoriam* ad Moabita?, et in sensu ahionad Deum,pro reparatione Jii-d.v, vers. 1 ;*comminaloriam* ad Moabitas, 2 ; *suasoriam* ad eosdem, pro benevolentia afflictis Judæisexhibenda, 3,4; *consolatoriam* ad Jadeos, ob restaurandum eorum imparium sub Ezechia rege, el in sensu sublimiori sub Christo Salvatore, 5.

Secundo, expositionem ampliorem prophetias , *primo*, argumentem malorum causam, superbiam nempe Moabiti ium el arrogantiam virium limites transgressam, enc-erado, denotili mtem pomas in univorsum populum dii-tundendas, 7 ; ct cum excidio urbium , exilio incohrum et vestitalo agrorum conjungendas, 8-11 ; ab idolis »rusta imocatis non mitigandas, 12; *tertio*, designantem pri rum panarum tempus, antea jam pncdiclum, post Uo uinoa cicnlurum, 13,14.

id est agnum dominantem terræ, legerunt per diastolem pxb Iterem?? *laarets*, id est sicut reptile terræ.

Secundo, Hebrœi et R. Salomon ex llebræo vertunt : *Mittite agnum dominatori terræ*, cl interpretantur sic, quod, cum Moabita consuessent pendere regi Israel annum tribulum centum millium agnorum, mortuo Achaz id detreclarint, IV Reg. m. Quocirca sub Ezechia pio ct felice rege animos cl vires resumens Israel, nunc Moabiti* insultane dicit: Mittite, o Moabitici ut soletis, tributum, scilicet agnos, dominatori terræ, id est novo et pomati regi Ezechiæ, de Petra deserti, id est do Moab. Verum frustra hæc a Christo torquent a<l Ezechiam; ncc enim Ezechias fuit rex Israel, sed Juda : multo minus dici potest dominator terræ. nec ipse in Scriptura Moabilis bellum intulisse, aut tributum imposuisse legitur. Adde, tam Septuaginta quam nostrum vertere ; n Emitte agnum

dominatorem (non, dominatori) terræ. o Pluribus id refutat Leo Castrius. Multo minus potest hic locus accipi do Osce ultimo rege Israel : quia is jam erat occisus, et regnum Israel eversum, non a Moabilis, sed ab Assyriis.

Tertio, Hebræi aliqui et Forerius pro « agnum » ertunt, *arietem*, et per arietem accipiunt vel machinas bellicas, quæ ob similitudinem arietum arietes vocantur, vel duces et milites fortes instar arietum, quasi per ironiam et irrisionem dicat Propheta : O Moabitæ! instruite arietes, duces et milites ad oppugnandum Sion, qui dominenlur terne sanet®, camque sibi subjiciant; sed frustra id facietis, quinimo arroganti® vestr® pcenas dabit.

Agnos Verum dico cum S. Hieronymo, litigone, Lyrano, Adamo, Vatabloet aliis, per a agnum » hic accipi Christum, qui ex Ruth Moabitide prognatus est. ji 'iuüh
prn,-n.v Cum enim Isaias vaticinaretur do excidio Moab, 1“
viderelque gentem pene interituram, indoluit. Unde altera ex parte videns ex Ruth Moabitide nasciturum esse Christum, ad cum more suo obiter (unde Biblia Piantina hunc versum parenthesi includunt) advolat, ejusque nativitate consolatur tam se quam Moabitas, indeque statim redit ad institutam narrationem, et ad onera Moab : Vide *Can. IV. q. d.* Mitte, o Domine! vel, ut hebraico est, Ut *Oscildiu*, id est mittite, et rorate, scilicet, o cœli ! vel vos, o Pater ! o Fili ! o Spiritus Sancte! non agnos illos mutos et vectigales Moabitarum, sed agnum dominatorem terr®, id est Christum, qui quasi agnus Dei tollat peccata mundi, totique Ecclesi® et orbi dominetur: mittite, inquam, cum de Petra urbe deserti, quæ est iu Moab, puta de Rulli Moabitide, qu® iu hac urbe nata, jam olim ex ca migravit ad Judæos. Quare quod Vatablus sic exponit : O Domine ! uc perdas Moabitas, ut tandem nascatur Messias, sic accipi debet, scilicet ut nascatur Messias, qui salvet suos cognatos, videlicet Moabitas. Nam ipse nascetur ex Rulli, qu® olim ex Moab hoc Dei consilio ad Judæos transiit, ut scilicet ex ca descenderet Christus, qui Moabitis salutem afferret. Nam alloqui etiamsi omnes Moabitæ fuissent deleti, adhuc Christus descendisset ex Davide el Ruth; utpoto quæ diu ante hanc cladem, Judæorum genti fuerat inserta. Booz enim ex Rulh genuit Obed, Obed genuit Jesse, Jesse genuit David, ex quo prognatus est Christus.

CtuT Christum vocat « agnum, » vel « arietem : » utrumque enim significant Hebræum ID car. *Primo*, quia alludit ad vectigal agnorum, quod pendebant Moabitæ regi Israel. *Secundo*, quia Moabitæ rei pccuariæ erant studiosissimi, el ovibus ditissimi. *Tertio*, quin agni et arietes Moab corpore et viribus superabant agnos et arietes aliarum provinciarum, erantque quasi duces gregum : unde recte agnus vel aries hic significat dfteem et dominatorem Christum. Unde Syrus vertit : *Mitte filiam dominatoris terra:*. Perperam Arabicus Ale-

xandrinus vertit : *M>ttam ad eos muscas, vel bruchos*; et Antiochenus : *Mittam ad eos dominantes super terram*.

Porro, quod Hebræi nonnulli tradunt, Ruth n"lk fuisse filiam regis Moab, nomine Eglon, quem occidit Aod judex. Hebræorum fabula est; nam inler Eglon et Ruth interfluxerunt 230 anni, nec credibile est regem dedisse filiam suam uxorem homini plebcio, qualis fuit maritus Ruth. Ita Abulensis et Lyranus.

Denique pro « dominatorem » verti potest, o *dominator!* Hebræi enim, cum careant casibus, idem nomen usurpant pro quolibet casu, *q. d.* O dominator terræ! mitte nobis Agnum, id est Clum tuuin dilectum, qui quasi agnus piacularis nos redimat et salvet.

De Petra deserti. — Urbs hæc dicta est Petra, Arabi* quia in circuitu rupibus et praecipitiis csl murata, inquit Strabo, lib. XVI, el ab ea tota regio dicta 1. tr*
est Arabia Petraea. Hanc urbem auxit Balduinus <t*
rex post bellum sacrum. Deinde Soldanus, ea recepta, collocavit ibi thesaurum Ægypti et Arabi®. Ita Adrichomius.

Nota : Christus emissus dicitur de Petra Moab, non in se, sed in sua avia Ruth; hæc enim inde a Deo quasi emissa venit in Sion : sicut nepotes Jud® dicuntur ex Chanaan egressi, et ingressi in Ægyptum, non in se, sed in suo parente Jacob; nam ipsi nati sunt post ingressum parentis in Ægyptum. Vide dicta Genes, xlv i.

Mystice, Petra deserti est B. Virgo, quæ iis qui r-in -a ab omni auxilio deserti sunt, presidio est instar B. Virgo, pelræ, inquit Hugo; hæc enim proximius quam Ruth edidit nobis hunc Agnum. Vide Viegas, Apoc. x ii. *Comment.* Ill, sect. xxiv.

Demum, ad Moab, id est ad peccati excidium missus est Christus. Ita Alcazar in ApocaL xiv, 1, notat, i, ubi contendit hunc sensum esse litteralem; sed ex dictis liquet esse mysticum.

2. Er erit : Sicut avis. — Redit Propheta post Ve«fc parenthesin, qua breviter aspiravit et avolavit ad Christum, ad inchoatam cladem et captivitatem Moab, *q. d.* Moabitæ trans fluvium Arnou, ubi sunt termini Moab, in Babylonem violenter et celeriter abducentur, ibique dispergentur, sicuti disperguntur aves e nido avolantes, cum aliquis prædo nidum invadit.

3. In i coxsiuiM, — *q. d.* inquit S. Hieronymus. Vis cladem evadere, o Moab ! Deumque tibi propitium et protectorem reddere, accipe consilium tuum a luis, tum potius a me; fac, inquam, quod suggero, dum subdo (I):

(1) Forerius qui in primo versu capitis ironiam contineri putat in hunc modum : o Vos qui divites estis arietum cl ovium, mutate tributum, videte an placare possitis muneribus regem et ducem qui nunc dominatur. ■ sic h ec verba : « In i consilium, » explicat :

Continet hic versus alteram ironiam non minus acrem adversus Moabitas. Isti enim fut est \erisimile) cum rex Assyrius adversus Jebudaig contenderet, cl civitates regni

Pox» quasi noctem. — Symbolice, sicut meridies et tritus significant ingentem afflictionem et

Mamitatem; quia in meridie sol maiime urit : ita umbra et nox significat ejus remedium, refugium et refrigerium. Unde, cap. iv, vers. 6, dicitur : n Erit in umbraculum diei ab resta. n Sensus ergo est, *q. cl.* O Moabita! vultis esse salvi, vultis evadere manus Nabiichodonosoris? Facile quod dico: nimirum Israelitas cognatos et vicinos vestros patria exsules et profugos, tum ob melum Sennacherib, tum ob alios tyrannos, lum maxime ob vastationem Nabuchodonosoris, humaniter excipite, fovete, protegite, vicesque eis rependite. Nam sic Abraham paler eorum Lot patrem vestrum excepit, juvit, fovit, et a Chodorlahomore captum liberavit. Porro exigit umbram quasi noctem, id est umbram densissimam, quasi dicat : Susceptio, pictas et humanitas vestra non sit levis, arcta et brevis, sed copiosa, larga et liberalis.

n.tu - Tropologice, nota hic optimum remedium ad
dniiun.1- evadendam instantem afflictionem et Dei vindic-
",.t tam esse misericordiam : vis evadere miseriam?
&■ ri- esto misericors in miseros; vis suscipi cœlo?sus-
toihul C'PC PercBrinum hospitio • nam a beati inisetl-
' cordes, quoniam ipsi misericordiam consequen-
tur. » Hinc ait S. Nazianzenus : « Esto calamitoso
Deus, et Dominum in calamitato Deum invenies, »
et Daniel Nabuehodonosori, ut impendens exitium
evaderet, suasit: « Peccata tua eleemosynis redime,
el iniquitates tuas misericordiis pauperum. »

Ita Lot in Sodoma hospitio suscepit Angelos, putans esso homines peregrinos, cosque contra procaciam Sodomitarum defendit, ut potuit. Unde ab eis ex incendio Sodomre liberatus et eductus est, Gen. xix.

P. ihab exploratores, quos miserat Josué in Jericho, hospitio excepit, et fideliter custodivit ac dimisit. Proinde domus ejus tota sola ab Hcbræis in clade Jerichunlis servata est, *Josué* n et vi.

Mulier Sunamitis Eliseum transeuntem hospitio

Jchuda cœpissel subjugare, *contillum cogeant*, et (quod fit in nnluis dclibcraUombnj) vocatis regni satrapis in dubium vocabant an excipiendi essent profugi Judæi qui nielu Assyriorum ad Moabit's confugiebant; timere enim p terant no in te provocarent Assyriorum indignationem. Insumebant itaquo dies in hujusmodi deliberationibus; cum interim Israelita vagi huc atque illuc abirent lalcbrai quítenles. Hos irridet Propbeta, quod regnum Jehuda sub Ezechia fuerit a Deo confirmatum, et Assyrii deleti; ipsi autem Moabita pamas luerent hujusmodi crudelitatis, eadem perp- ssi qui Israeliti. « Coge consilium, » nd verbum, *fac judicium*. Sed sensus est quem Vulgata ex-; r t. Vdrlm Ilcbria habent vnu pro *Jod*. « In mendie, n Sx verba · xpre · t·is, *in medio meridie*, id est in fervore iuridiano, in ipso nempe persecutionis fervore. « Pono, absconde, nete. Non inducta persona loquenlls, sed posita kw verba juxta ill.i: « Ini consilium, coge consilium, » ilgnifkant inhumanitatem Moabilarum, qui, cum res proximorum præ-ens postularet auxihum, ad deliberatione» suo WQverV.banL

recepit, qui ei ob id liliu impetravit, cuinquo mortuum suscitavit, IV *lieg.* iv.

Zachxus gaudens suscepit Christum in domum suam, ideoque ab eo audivit : « Hodie salus domui huic facta est, » *Lucte* xix.

Narrat S. Gregorius, lib. III *Dialog.*, cap. it, quod Cerbonius, Populonii Episcopus, quosdam milites transeuntes hospitio exceperit, cosque a Gothis supervenientibus absconderit, et in vita conservaverit. Quod dum Totilas rex Gothorum audiisset, jussit eum ursis objici coram toto populo, ut ab eis devoraretur. Sed ursus in cum immissus ferocitatis sure oblitus, deflexa cervice, submissoque humiliter capite, lambere cœpit pedes Episcopi : a Ut patenter omnibus daretur intelligi, quia ergo illum virum Dei et ferina essent corda hominum, et quasi humana bestiarum. » Quare populus et rex ipse ad venerationem ejus permoti sunt.

Idem Gregorius, homil. 23 *in Evangel.*, narrat de quodam viro valde hospitali, qui per hospitalitatem meruit Christum in sua persona recipere, a quo per visionem audivit : « Ureteris diebus me in membris, heri me suscepisti. »

Narrat S. Augustinus, lib. XXII *De Civit.* vili, Innocentium quemdam, hospitalitati deditum, miraculose curatum fuisse a vulnere periculosissimo.

Leo IX Pontifex, vir mire fuit hospitalis, adeo ut, cum semel ante fores suas leprosum invenisset, cum in lectulo suo collocari jusscrit : sed apertis mane a janitore foribus, nusquam leprosus inventus est: creditum est Christum pauperis uomino eo loci recubuisse. Ita l'ialina et alii in ejus Vita, sub annum Domini

•i. Finitus est emm pulvis. — Mattini» do Roa Ven. a vir doctus, lib. IV *Singul.*, cap. m, sic explicat, *q. d.* Misera et vilis tua, o Moab! conditio, paritor et lucius abiit, depulsa est servitus, atque hostis defecit, cui in pulvere sedendo, vel fronte tangendo humum et pulverem, supplicare cogaris. Hæc enim omnia pulvere significantur apud Ilcbræos, Romanos et Græcos : omnes enim in luctu caput inspergebant pulvere, vel in eo sedebant. Veium sequentia ostendunt non agi hic de pulvere Moab et amicorum, sed Sennacherib et hostium. Licet enim agat Propheta de excidio Moab peracto non a Sennacherib, sed a Nabuchodonosore; tamen meminit imminentis Judreæ Sennacherib, quia multi c Judrea propter eum fugituri erant in Moab. Monet ergo Isaias Moabitas, ut cos humaniter excipiant, si Dei gratiam et opem promereri velint. Si enim in eos sint duri et inclementes, cos propter hoc peccatum et alia plura, impleta tandem mensura, vindictam Dei expecturos, et immisericorditer pariter vastandos esso i Nabuchodonosore.

Sensus ergo est, *q. d.* Ne te, o Moab! excuses ab excipiendo Hebræos profugos, dicendo te metuere Sennacherib, aut qticm alium eorum hostem et vastatorem, quia is brevi finietur et eva-

/tesccl quasi pulvis, nique cito consumetur mbcçg «el prn pnrabihir,» etc~ Id est, atque vetus solium regni Hierosolymis, et Ezcchi.c regi Justo cl bono, ejusquo posteris praeparabitur, id est confirmabitur el corroborabitur, m, Id est *per*, misericordiam Del, Ita Adamus et alii.

Allegorico solium hoc est regis Christi, qui judicat tam pauperes quam divites in judicio et justitia, *Psal.* lxxxmii. Imo Sanchez et alii volunt hunc sensum de Christo esse litteralem; ted verius et planius est esse allegoricum.

Nola, per hebraismum intelligi nolam similitudinis *sicut*; sic enim hæc explicanda sunt: finitus est vastator, quasi pulvis. Comparatur Sennacherib, ejusque similes pulveri. *Primo*, ob innumerabilem exercitum, qui videbatur esse imtar aren® vel pulveris. *Secundo*, quia levi plaga Angeli cœsus est, sicut levi flatu venti lotus pulvis difflatur el dispellitur, ita ut (eira solida et nitida appareat, ac si scopis esset versa (!).

Vers.O. 6. AUDIVIMUS SUPERBIAM MOAB. — IlæC Superbia evertit Moab : eversa enim est, eo quod suis armis cl mœnibus lateritiis superbiens et prætidens contempserit hostem se polentiolem. Vide dicta *Jercm.* xlviii, 29.

Ver».7. 7. Inculco illi labit Moab ad Moab, —7. d. Ullabit alter ad alterum, cives unius civitatis ad cives alterius. *Secundo*, a Moab ad Moab, » id Oil Moabita superstitēs lugebunt Moabitas occisos, inquit Vatablus. Aliter Sanchez: « Moab ad Moab, » inquit, hoc est, *Moab ad seipsum*, vel *tecum* ululabit, uti mœrentes et desperantes solent.

Sirca muros cocti lateris, — super muros lateritios. *Secundo*, et melius hoc csl nomen proprium urbis, quæ hebraico dicitur ם״ח תפ /nr *charescet*, id csl habens muros lateritios. Id patet ex IV *Rey.* m, 25, ubi cum dixisset scriptor : « Ita ut muri tantum fictiles remanerent, » subdit: « Et circumdata est civitas a fundibulariis : n quæ verba plane significant tð muri *fictiles*, esso civitatem jam dictam *Kircharescet*, ad quam nipote munitissimam rex Moab in extremo discrimine confugii. Sensus ergo est, q. d. Dicite Moabiti», qtlod *Kircharcsct*, quæ eis est arx inexpugnabilis, in qua superbiunt, non cos tutabitur, sed capietur ab hoste.

(1) Vers. 5. « El præparabilur in misericordia solium; el sedebit super illud, » etc. Quamvis hæc do Ezechia pro Israele adversus Moabitas dicta videantur, ne dubitei Christianus lector hæc in Christum Dominum rectius coinonire, qui populo suo dum extrema pitcrclur adfuit, regnum David stabilivit, deletis hostibus, peccalo, morte <1 inferix». <1 universos nobis inimicos irridero merito possimus. Fácil quoquo hic locus adversus diviles avaros, qui negli* goulēs cl difficiles sunt ad subveniendum p.mporibus, el ih nulla re magis cunctabundi quam m eleemosynis erogandis, cum inierim pauperes farno cl l rigore pereant,elc« Non hæc diu pi■*terent pauperes Christi ,O divites; non semjH»r vobis erunt ludibrio : delicient hostes, cessabunt gemitus et lacryma», et Doimuin» judicabit in jm>Ulia pauperes, eie. (Forerios.)

8. Et vineam Sarama.—Solet Scriptura civitates ver* i. ▼ orare vinea<, Ium ob propagine* nitorum el familiarmn, tum ob fertilitatem; uti Moab vinetis, vino et frugibus erat fertilis: quo allusit hromias, cap. xLviii, vers. 11. Hanc ergo vineam, id est urbem Soborna, «domini gentium,» id est principes, vel Sennacherib, vel potius Nabucho donosor, exciderunt.

Flagella ejus usqüb ad Jazer. — « Flagella » Fh; i» vineæ vel vitis vocantur ejus propagines et surculi circinantes, quibus vilis se ad palum vd arborem alligat et relinet ne cadat : unde et claviculi vocantur. Per has autem propagines metaphorice intelligit populum Moab profugum, qui transiit male, cum abductus est in Babylonem. Ita S. Hieronymus. Vide dieta *Jerem.* xlyui, 31.

9. Plorabo in fletu Jazeu. — Jazer erat ultima v civitas Moab juxta Jordanem, quæ videtur prius vastata quam Hescbon et Sabama; nam ait Isaias se ploraturum in excidio Sabama, sicut complo- ratum fuit in excidio Jazer.

Vox calcantium (id est Chaldæorum deprædan- tium luam inessem et vindemiam, eamque cal- cantium et exprimentium) irrlit.—Nota: Hos- tium vastatio metiphorice recte comparatur con- çut diioni uvarum et segetum. Hec omnia fusius et clarius exprimit Jeremías cap. XLVUI.

10. Auferetur unira, etc., de Carmelo.—Car- Ver», io. melus non est in Moab, sed in Judæa; sed, ut notat S. Hieronymus, solet Scriptura proverbialiter per *Carmelum* significare quemvis locum uberem et fertilem : talis enim est mons Carmelus. « De Carmelo » ergo, id ed de agris Moab pinguibus cl fertilibus, « auferetur Letitia, » solent enim lælari et exsultare vinitores in ubere vinde- mia, el messorēs in copiosa messo.

Vocem calcantia» abstuli. — Jeremias habet : « Nequaquam calcator uvm solitum celeuma eant- labit. » Vide ibi dicta.

11. Super hoc tenter uses ad Moab quasi ct-Ver>.i<. niARA sonabit, — g. d. Intima viscera mea, tacta dolore, edent lugubrem cautum et gemitus ob Moabitarum, hostium licet nostrorum, vastatio- nem; sicut cithara, plectro tacta, dat sonitum in funere funereum. Jeremías habet : « Cor meum ad Moab quasi tibia» resonabit. » Nota : Citharæ cl libi®, quia lugubre quid sonant, solebant olim adhiberi luctui et funeribus, ut dixi *Jerem.* cap. xlviii, 36.

12. Er erit : cum apparuerit (q. d. Moab, adve- Vcrt.ti mente hoste, videns se frustra laborare in excel- sis suis, aris et idolis colendis, nec ab iis ferri opem, alia) sancta (scilicet templa sua publica), ingiù diluui (id esi ingredi conabitur,ut deos«uos exoret; sed) non \alibii. —pailim ob pavorem, fatigationem el virium dissolutionem; partim ob subitum hostium impetum,qui eum opprimet (i).

(t) Alque hoc prælcraha malum habel superstitio co- rnui qui idbos deos colimi, ul, qui cerio luco dddiclum

Ver» II. 13. Hoc est Veniujt, — *q. d.* Hucusquē enarravi oracula et ininas confra Moab; hoc est quoi! ait *Jerem.* cap. xlviii : « Hucusque judicia Moab. »

Quod locutus est, etc., ex turc, — id est ab olim, jampridem, scilicet per Amos, qui cap. u, idem excidium Moab ante Isaiam prædixit.

fn 14. jx tribus arris- — Non quod hæc clades Moab facta sit a Sennacherib, post triennium ab hac prophetia : facia est enim a Nabuchodonoflore, ut dixi initio cap.; sed quod Nabuchodonosor post tres annos ab excisa a se Jerusalem, id est quinto ab ejus vastatione anno, vastaverit Moab : hoc enim diserte docet Josephus, lib. X *Antiq.* xi, vel certe quod trium annorum spatio vexaverit et vastaverit Moab. Ita S. Hieronymus, Hugo, Pintus, Leo Castrius et alii. Audi S. Hieronymum : « Potest, ait, et do Babylonica captivitate prædici, quod post captam Jerusalem, transitis annorum trium circulis, Moab a Chaldæis vastata sit; sive quod trium annorum spatio nulla ei data sit requies, d

Anni Quasi arrimerceaiui.—Id est qui (scilicet tres ann' jam sunl ° iluasi anni niernenarii, » ' 'l' id est præfixi, integri et certi, quibus nihil addi aut demi potest. Mercenariis enim certum tempus præstituatur, cui ipsi nihil patiuntur addi; nec qui conducit eos, aliquid-cx eo tolli patitur. Ita Vatablus, Forerius, Arias, Osorius et alii, imo S. Cyrillus.

Secundo, sicut mercenarius, finitis conductionis suæ annis, recedit, ita recedet et auferetur con-

ci afflixum putant divinum Numen, cum corpore illuc accedere non possint, omnino eis desperandum sit in rebus adversis. Cultores autem veri Numinis ita religionem certis lucis ac temporibus assignant ut tamen intelligant Deum ubique adesse, et omni tempore et loco, ut si manus cordis levant, et genua flectant Deo suo, exaudiantur. Ne existimes autem Prophetam in miseria aut infelicitate numerasse quod « non possent adire excelsa sua Moabita.* ; » nihil enim auxilii a diis suis possent, etiamsi maxime adissent, impetrare ; sed secundum depravatam opinionem eorum hoc addidit. Nemo enim est qui non torqueatur et crucietur animo, si in adversis rebus intelligat præpeditam sibi esse viam, quominus quem pro Deo colit possit adire, precari atque consulere. Neque quisquam est tam barbarus qui, cuinhumana omnia adversa sibi experiatur, a Deo petendum auxilium non arbitretur. Forerius.

dicto tempore, scilicet triennio, gloria Moab, ita ut vix racemus in ea remaneat, ut sequitur

Tertio, proprie hi anni direptionis Moab vocantur *mercenarii*, eo quod hisce quasi pro mercede excisæ a se Jerusalem, et divinæ vindictas exercitæ, regnum et spolia Moab accepturus sil Nabuchodonosor, inquit S. Hieronymus, uti idem pro expugnata Tyro, in mercedem quasi a Deo accepit Ægyptum, *Ezcch.* xxix.

Quarto, hi anni vocantur *mercenarii*, id est laboriosi et molesti ab hoste vexante et spoliante. Sic enim mercenarius diem agit laboriosum et aerumnosum, assistente semper et ad opus urgente hero. Ita Sanchez et Adamus. Vide Pinedam in *Job.* vu, 2.

Symbolice, S. Basilius, qui hic finit suum Commentarium in Isaiam: Qui ad gloriam, inquit, populi captandam bona opera faciunt, horum gloria vertetur in ignominiam in tribus annis, id est in omni dimensione temporis, scilicet præteriti, præsentis et futuri.

Super omni populo,—de tam numeroso populo Moab, in quo ipse gloriatur, post hanc cladem relinquentur paucissimi, sicut paucissimie relinquuntur uvæ post vindemiam. Unde aliqui codices legunt : *Relinquetur sicut racemus parvus.* Vide hic in Moab vanitatem regnorum, omnisquo pompre et fastus. Brevi enim, Deo puniente, eorum gloria in probrum, multitudo in paucitatem, potentia in imbecillitatem, sapientia in stultitiam, opes in egestatem, magnificentia in sordes, excellentia in humilitatem, gratia in odium, securitas in angustiam, pax in mille discrimina commutatur (i).

(1) Qui plura de antiqua Moabitarum regni amplitudine, incolarum numero, urbium frequentia, regionis fertilitate, et prasenti vastitate, solitudine, sterilitate, discere voluerit diligenter perlegat relationes et testimonia viatorum qui hisce recentionibus temporibus illam regionem peragrarunt. Inter quos indigitabimus Irby el Manglès; Jorannis Ludovici Burekardti, Ulric Jasper Seetzen relationes, et ipsius Volney testimonium in operibus: *Le» Ruines el Voyages en Syrie*, etc.; qui omnes Isaii propheta.* oc Moab voracitatem, diverso licei animo, attestantur. Vide *Annales ile Philosophie chrétienne*, tom. V; *Les Prophéties con/iruiées par les découvertes des wgrpeurs modernes les plus célèbres*, art. II.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

tradirti exitium Damasco d Syris aequae ac Samaritis, quodque tam pauci relinquentur, quam paucæ remanent spicie post messem. Secundo, vers. 1, dicit reliquias per hanc cladem, qw vis obtiqit eo quod obliti sint Dei, ab idolis ad Deum convertendas (i).

1. Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. 2. Derelict® civitates Arocr gregibus erunt, et requiescent ibi, et non erit qui exterreat. 3. El cessabit adjutorium ab Ephraim, el regnum a Damasco : et reliquia Syriæ sicut glorü filiorum Israel erunt, dicit Dominus exercituum. 4. Et erit in die illa : attenuabitur gloria Jacob, et pinguedo carnis ejus marcescet. 5. El erit sicut congregans in messe quod restiterit, el brachium ejus spicas leget : et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. 6. Et relinquetur in eo sicut racemus, el sicut excussio olcæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel. 7. In die illa inclinabitur homo ad Factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient : 8. cl non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus : et quæ operati sunt digiti ejus non respiciet, lucos cl delubra. 9. In die illa, erunt civitates fortitudinis ejus derelict® sicut aratra, cl segetes quæ derelict® sunt a facie filiorum Israel, el eris deserta. 10. Quia oblita es Dei salvatoris lui, cl foriis adjutoris tui non es recordata : propterea plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis. 11. Iu die plantationis tuæ labrusca, et mane semen tuum florebit : ablata esi messis in dic bæredilalis, et dolebit graviter. 12. V® multi* ludini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis : el tumultus turbarum, sied sonitus aquarum multarum. 13. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium, et increpabit cum, et fugiet procul : el rapietur sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo coram tempestate. 14. In tempore vespere, et ecco turbatio : in matutino, el non subsistet, hæc est pars eorum qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos.

1. Oiws Damasci. — Nota : Prophetiæ Isaïæ, uti et aliorum Prophetarum, non ex ordine sunt editæ, quo sunt in hoc volumine collectæ : nam Damascus ah Assyriis eversa estante mortem Achaz, ac consequenter ante cladem Philistinorum; quæ facia est ab Ezechia filio Achoz, de qua egit cap. xlv, vers. 29, et inulto magis ante cladem Moab, de qua capitibus xv et xvi; hæc enim facta est

diu post, scilicet tempore Nabuchodonosoris Prædicat ergo Propheta hic Syrfte, cujus caput erat Damascus, excidium imminens per Theglathphalar, jV llog. xvi, 9; qui tamen nonnullas in ea reliquias dimisit, quas post 134 annos Nabuchodonosor delevit, uli prædixit Jeremías, cap. XLix, vers. 23; sed postea Damascus sub Macedonibus et Ptolemæis restaurata est, inquit S. Hiero*

(1) Cum semper, inquit S. Hieronymus, decem tribubus regnum Damasci contra Judam præbobat auxilium, utlleguin cl Parahpomnon narraï historia, etiam ipsis vastitatem ab Assyriis appropinquare sigmllcat Isaías.

Porro inscriptio *Onus Damasci* non totum propholia) nrgurnoiilum, ut bene notant Rosenmuller et Ailloli, sed priorem tantum ejus partein complectitur. Nam inde a versu 4, regno Israelitico sivo Ephraimitico denuntiat foturum esso, ui totum evertatur, paucis s dummodo reliquia mansuris, ei similiter a vers. 12, ut »uo loco nolalunius, de Assyriorum irrupūono el ciado vaticinatur Propheta.

Primo igitur, Syris septentrionalibus seu Damascenis prædicat evertendam Damascum, sera. 1 ; redigendam iu

solitudinem regionem, 2; cessandum sociale ab Israelii* subridium, regnum el gloriam, 3.

Secundo, meridionalibus seu Israeliti* denuntiat, *pri**mo, statum illorum tenuem ac inopem duplici similitudine desumpta, una a corpore quod integra florent valitudine subito marcescit, ita ut decus omne et species ei pereat, altera a collectione æstivaet autumnali fructuum, 4-6 ; *secundo*, illorum conversionem ad Deum abjecto idolorum cultu, 7,8; *terito*, vastitalem el stetAnatem tema Israel, quæ nullo tempore desolali permanebit propter Dei oblivionem, 9-11.

Tertio. Orientalium, seu Assyriorum, depingit imipitonem bosWem, strepitus terrore plenam, li, 13 ; et duraliuncm ejusdem brevissimam, 14, 15.

^nmis, estque ctiammim nobilis Orientis urb*,
ac qua plura *Jercm*, xlix (I).

Mystice S. Bernardus, tract. *De Und'smi oneri-*

(1) Quam Damasci cladem et eversionem præ oculis in hoc vaticinio Isaias habeat, inter se interpretes non consentiunt; alii cnim de Teglath-Phalasarc (noster Cornelius, Ailloli, llosenmuller) ; alti de Salinanasare (Grotius, Calmela») ; ahi de Sennacherib (Berthlcrus) expeditione hare iolelligenda arbitrantur.

Primo aspectu sentiendi D. Calmeli satis proni essemus; ille etenim doctissimus interpres quatuor Damasci clades optime discernit» priorem a Teglalh-Phalasare, secumlam a Salmanæare, tertiam a Sennacherib, quartam tandem a Nahuchixlonosoro, huic regno infligendam ; quas quidem clades Pmphetæ distincte prodixerunt. Nam Amos, quæ Damasci regnum a Jeroboam secundo vel a Teglath-Phalasare f.Dno.< i, 3, 4 el 5. cl IV *ncg.* xiv, 25, 20); Isaías, quæ a Salmanasare (cap. vu, 8, vm, 4), et in boc capite quæ a Sennacherib ; Jeremías vero (xlix, 23,24), quæ e ultimi» a Nabiiich »donosorc perpressum est, vaticinati sunt. Porro hæc votant, inquit, quin de eversione Damasci por Teglath-Philharcum lume prophetiam mclligamus, in qua legimus scilicet pucos Israelitas post hanc cladem derelinquendos, et ad Dominum convertendos, quod quidem nonnisi post Damasci expugnationem a Salmanasare ot decem tribuum abductionem evenisse constat.

Uiamon. quantum historia qnie pauca <lc his eventibus narrat, niti licei, cum Cornelio, Allioli et llosenrnulter, huc vaticinium ad excidium Damasci imminens per Teglalli-Phalasar referimus ;hls momentis ducti quæ a Rosenmuller mutuata subijcimus.

RegOttm Damasecno-Syriaciim, Cphraimularum finesa septentrione proxime contingens regni Salomonici initis conditum fuisso a Reione aliquo, qui cum defecisset ab Ibid.îd'wre, Syri e Zobr.r rego, factionis princeps, manu promptus, cum turba hominum Damascus occupavit cl ibidem fundavit regnum, cognoscitur ex l /lej. xi, 23,24. Illud vero procedente tempore valde confirmatum, Opibnsque el roboro militia* adauctum, admodum infestum fuit regno Israelitico seu decem tribuum. Bellum illi erat cum hoc fero continuum a temporibus Benhadadi, nepotis Rezonis ab Aia rege incitali (1 *Hcg.* xv, 18), sive æmulallo inter populos, viribus fere pares, sive ambitio Damascenorum, producendis regni sui finibus intentorum, sive lites veteres, nunquam bona fide sopitæ, huic igni identidem novam subjecerint materiam. Longum erat, ut ascribitur in historia, si pax per triennium duraret, l *ileg.* xm, t.Quin ne Judæisquidem, paulo longius remotis, a regibus Syro-Damascenis pax fuit, sic idem ille **Hnd** qui Ephraimitas tantopere pressit, Joasum Achaz® filium bello petiit et spoliavit, non exigua regno inflictâ clade, 11 «ep. xn» 17,18; il *Paral*, xxtv, 23,2'». Razinum vero inito cum Pecacho, Israelitarum rego, fœdoro regni Judaici meditatum esse excidium vidimus supra vu, 1 el seqq. Sub idem tempus quo, quæ eo loco narrantur, acciderunt, et nostrum editum ossa vaticinium, recto ob. rcrval Lightfootus, *Chronoloq. ttmpor. tt or<l. textuum* referis *Trfiainmti*, in *Opp.*, tom. I, pag. 101. Certe argumenti ntriusque oraculi, et precipua quidem, cap. vm, 1-4 ; IX, 7-20, tanta allinitis est, ul non pac\$il esse major. Sed quod unum.hoc sollicil : cum vaticinium nostrum editum fll adversu* Damascus , stanto adhuc cl fl-rente co regno, ut patel ex venibus t. 2,3, ota Keren's Ephr almilas, Syria* societate junctos, liqueat vero ex üsquæ leguntur Il xvi, 9. coli, cum xv, 29 , solatamene illam societatem, et eva*um regnum Damasce-numan»ge Assyrio,anno Ahasi tertio vai quarte,» eccsso est hoc «inculato ante annum Ahari quirium scriptum osso, ürollus quidem editam hanc prophetiam cxutimat primo

5us *Isaiaë*, ita hoc onus Daimisci exponit : * Damascus interpretatur fundens sanguinem, illum nobis irmafam exprimens corruptionem, quu* quodam modo nolentes el invitos trahit ad pecc ilimi. ipso est lex in membris nostris, repugnans le -i mentis uoslraë, ct captivos nos ducens m legem peccati, qme est in membris nostris. Omnis sensus vitalis in corpore, ex sanguine est; vitalis autem sensus in anima, ex ratione est. lft scitis, naturalis motus peccati quomodo nonnunquam in quamdam delectationis pœnam, ipsam rationem absorbeat, cl totam animam, ul ita dicam, reddat exsanguem. Sed quidam sentiunt, sed non consentiunt; impugnantur, sed non expugnantur, onerantur, sed non prosternuntur. Ili onus qui* dem sustinent a Damasco ; sed Damascus non sunt. At illo qui consentit, et præbot arma iniquitatis peccato, profecto Damascenus est, proprium sanguinem fundens, et suis se manibus interficiens Hic, procul dubio, pondere pœnæ, quod in onere Damasci describitur, se noverit opprimendum. »

2. AnoEli. — Civitas hæc erat Syriæ, diversu ab Verf* Aroer urbe Judææ : ita dicta, quod esset arida instar deserti, in quo crescunt myricæ. « Aroer p cnim hebraice significat myricam, a Aroer » ergo Syris talis erat qualis est Carapinia Belgis.

3. Cessabit adjutorium ad Epuradi. — Solet Venenim *Ephraim* (id est decem tribus) confmdcratus esse Syris el Damascenis, praesertim pugnando contra Judam. Samaria enim, quæ mox vocatur * gloria Aliorum Israel, el gloria Jacob, » sub idem tempus, puta anno sexto Ezechiaë, ab eodem rege Assyriorum vastatu est; unde tunc

Hiskiaë anno, caque prædici Salmanasar's irruptionem. Hunc enim cum Samaria* regnum subvorteret sexio Hiskiaë anno, Damascus jam n Tiglath-Phalasare captam el subjectam, demum excidissee. Sed historia de co nihil habet, et quo tempore editum est hoc vaticinium, obtinebat adhuc Damascus regnum, ut palet o vers. 3, *l'ûgloria* sua privanda dicitur. Ex eodem versu haud oliscare palet tempore hujus vulgati vaticinii societatem Syrorum el Ephraimitarum nondum fuisse solutam. Si vero luce prophetia edita esset post cladem, quam Damasceni et Ephrainiiaë tulerunt a Tiglath-Phalasare, non facile explicari potest, quæ occasio subministrata sit Prophet® nostro, adversus Damascus et Ephraimum denuo declamandi eo tempore quo Damasceni et Ephraimitæ jam magnam partem, iu exilium abducti essent. Sed si sumamus,vaticinium hoc sub Ahaso editum e&e, occasio sc ultro prodit, et nemini obscurum est. Tum vero nostrum oraculum suo loco non positum , digesiumqua esse ab iis qui hoc vaticiniorum syntagma collegoruni, fatendum erii, nam supra,xiv, 28, Jam facta est menilo mortis Alias; Cf. noi. ad locnm' « Halio autem, inquit Lightfootus, lib. I, qunro lirepro* pheia eo Inoocollocata sil, qioconspicilur, lurccsi :quia phwes ibi proph» a »? id\ *iMis plura regna jungamur; (Hqaando D onimi* distribuit rninas inter omnes regiones circumcirca, Damascus et Ephraim non potei ani esso immunes; ideoqu* cum tria capita, qu® proxime altigitus (VII, vm, ix),co loco posita sint, quo comparent iT speciales dennnliationes adversus hæc duo regna; hoc caput (xvu) suo hoc loco collocatum est, ul reliquas cominationes comitaretur, f

non poterant Syri amplius ab Ephraim, id est a Samaritanis, auxilium exspectare.

5. Et mut sicut congregans in mf5<e. — Nota, cum S. Hieronymo ct!laymone, hic inopiam et paucitatem tam Israelitorum sive Samaritanorum, quam Syrorum, ad quam rediguntur a vast tore Assyrio, describi per triplicem comparaban m : prt/na est, quod erunt tam pauci, quam pauca» sunt spicæ, quæ post messem in agro ampliammo, verbi gratia Itaphoim, remanent, et a pauperibus colliguntur; *secunda*, quod erunt tam pauci, quam pauci racemi vindemiatores fugiunt, et post vindemiam relinquuntur; *tertia*, quod erunt (arn pauci, quam quatuor vel quinque olivæ quæ in olea excussa remanent, vel quit latent sub foliis, vel quia sunt in summitate aut cacumine arboris, ut manus collectoris eas attingere nequeat.

Allegorico, tam pauci erunt salvandi et electi, rluain Paucae remanent post mussem spier, uvæ el olivæ, et, ut ex aliis nit S. Hieronymus, rehquiae braci salvabuntur; nulli enim sunt vocati, pauci vero electi. Ita B. Nilus vir mirra sanctitatis, <lui floruit ante sexcentos annos, fuilque fundator monasterii Cryptæ Ferratæ juxta Tusculum, in quo ejus sepulcrum vidi et colui; cum visitaretur a primoribus Constantini Imperatoris, cxS. Simconis libro et doctrina cis dixit : a lûtelligite, quia nisi virtute, et magna virtute præditi fueritis, nullus vos liberabit a pomis inferni; » additque : « Ex decem millibus hominum vix unum salvari, » idque asserere S. Basilium, Chrysostomum, Ephn m el alios. Cumque a primoribus istis rogaretur en Salomon salvus esset, necne, respondit : a Nihil in S. Scriptura legimus, quod post peccatum pœnitentiam egerit, sicut Manasses. Quis ergo do illo dicere poterit, quod salvus sit? » Ita habet ejus Vi i, et cx ea Cardinali» Baronins, anno Christi 976, tom. X. Vide dicta *Num.* xiv, 30 et 38.

Ven. 6. 0. Sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus (olera) fructus ejus, — hoc est oliw, q. d. Sicut quatuor vel quinque fructus olea, id eslolivæ quæ remanent in olea. Noster legit nnopú ía, id est *fructus ejus*; jam legunt HHD porta, verlunlque, m *cacuminibus ejus* (oltæ) *frugiferis*. Ita Vatablus.

Ven 7. 7. jN DIB ILLA INCLINABITUR,— q. (I. Residui CX 1130 clade Samaritæ, uli et Syri nonnulli, qui Assyriorum manus effugerint, relictis idolis fallacibus, quæ ipsos salvare ab hoc excidio non potuerunt, ad Deum, verum in adversitatibus asylum et protectorem, confugient, ejusquo fidem et cultum amplectentur. Facium id est, monente et excitante Ezechia, ll *Paralip.* xxx et xxxt. Ila S. Hieronymus. Undo subdit : a Ad Sanctum Israel respicient, » id est revertentur et convertentur, a quo antea fuerant aversi.

9 UuLNF CIVITATIS FORTITUDINIS EJUS DERELICI-K, — 7. d. Assyrii quasi torrens Syriam et Samariam uno imputa pervadent et prosternent, iU ut ex eorum pavoro et furmiduu civitates Israel nv-u

tissimæ a civibtv fugientibus deserantur, non «erus quam olim ad adventum filiorum Israel ex Ægypto venientium perculsi Chananæi et Amor rhrai dereliquerunt sua aratra et segetes, fugerunt que in sylvas et latebras. Ita S. Hieronymus.

° et 10. Er em desbata (oSannria!), QciA obli-ta es Dei, — quia avitam Dei veri, qui tibi in adversis solent esse pnesidio, fidem et religionem deseruisti.

10. PROPTERVA PLANTABIS PLANTATIONEM FIDELEM. — *Primo*, S. Hieronymus censet esse ironiam. Unde Septuaginta pro « fidelem p vertunt, tn/V/c-lem, qnm mox vocatur permern a/ienum, id est spurium et adulterium. Per hæc autem intelligit plantas et arbores degeneres, quod scilicet Deus iis ob peccata incolarum sterilitatem inducet»

Secundo et aptius, Sánchez : Ager, ait, *fidelis* *pr 1 est, qui agricol .n et laborem non hllit, =cd dr! ei reddit quod accepit cum usura et ubere fructu; infidelis est, qui aut nihil reddit, aut, si quid profert, id non domino, sed alieno producit. Unde pro *germem alienum*, ex Hebmo verti posset, *germen alieno seminabis* : id ita factum est; nam quod seminarunt Israelite, hoc messuerunt alieni, scilicet Assyrii. Sensus ergo est. g. d. Iu agros tua manu plantatos et excultos grassabuntur alieni; et licet in se fidelis futura sit planta, fruolusquo redditura, tibi tamen erit infidelis, quia non iu, sed alieni cos colligent. Hoc cis minatus erat Dominus, *Dcut.* xxvui, 51.

Tulio, aliqui lire referunt ad filios Israelitarum, quos ipsi pessimi pçssimos, et a Patriarcharum sanctitate degeneres ac quasi spurios genuerunt. Veium hic sensus uon est litteralis, sed symbolicus(1).

(1) «Quii oblila es Dei salvatoris tui, » etc. Possunt altem hæc dupliciter accipi, primo : a Quia oblitus es Dei tui, » o Israel proplerea posteriora nu non respondebunt principiis tuis; initio eniin fl ruisii, et brevissimo témpora in (lorentissunum regnum evectus ra; seti undem misera perusti; *secundo* ; « Quia oblitus es Dei lui, » propicie) factum est ulex illa magnifico specit» justitiæ quam oculis bmutuum tai^ studiose exiububti» ob quam toti mundo admirationi cras, nulli fructus colligerentur, quintino « cum tempta fructus ferendi appropinquaret, » ut est in Evangelio, subito universa ineris jlenii, et oc* cisia servis Domini vinea» insuper, et ipso bæreJe, libi ingentem et «desperatum duloeem » peperis11: ul mento statuii initio. cum promptam obcdienliam promitteres sub Muso, dixerit, nimirum finem tuum providens, Dominus : « Quis del talem eos semper habere mentem, ul timeant me omni tempore, et bene sil illis, » etc. Quis cmm ignorat quam jucundæ luerint pruna* illa? plantationes, quam suaves litus, quam suavia judicia? Nihil eral in ulla. ilienigciLu um república ol*scrvaliouedignum quod b* sua inulto melius insertum non viderent Judæi. Nulla enim gens orat ita sapiens et intelligent ita Deum colens; nullus populus ita sanctus, testo Mosa. Trucius Tro qui indo exspectabatur, crai fides iu Christum, et ejus cum adveniret susceptio; at « braci sectando justitiam in m-gem justitū) non pervenit, n quia «ex operibus » illisel diguit tu meratorum ill <u a irbdrabatur se dignum esso cui uuuua Duuj produci; cumque w exteriora lautum

Vai n. II- In die plantationis til» labrusca (g. d. Cum plantaveris vincam, inuenies ex ea excrescentem non vineam, sed labruscam) : et »ia ^s SEMEN TUUM FLOREBIT, — q. d. Alite tOinpUS IlorC-bit, ac proinde præcox erit, nec maturescet.

Tales tropologice sunt ii qui toti sunt in studiis, nec ea referunt ad Dei gloriam, ad suam et aliorum salutem, nec ea virtute et pietate con-diunt; hæc enim florem dant, sed non fructum; is enim evanescit, omnisque labor consumitur in vanii quadam cognitione, et inani speculatione.

Secundo, q. d. In die quo plantam et vilem fide-lem et fertilem serere aut plantare videbaris, re-vera labruscam plantasti, quæ te inani spe et spe-cie lactabit; sed amarum tibi dabit fructum ; nam illa quidem florebit, çed cum ad fructum et mes-sem pervenerit, auferet eam hostis, quod tibi cor-dis dolorem et amaritudinem pariet. Loquitur enim Propheta de more parabolice.

In die ujíreditatis. — Id est cum advenerit tem-pus possidendi et hæreditandi eam, scilicet tem-pus messis et vindemiæ.

Et dolebit, — scilicet messis, se ab alieno et hoste carpi; est prosopopoeia. Vel « dolebit, » id est dolebis tu, videns tuam messere ab alienis colligi; ut sil enallage persona?; tertio, et planis-sime, « dolebit, » id est dolere te faciet, in llebræo enim est 3ND kieb, in Pici, quod est activum.

intentus esset, et cor ejus longe esset a Deo, quia «obli-tus est salutis suæ et totius fortitudinis suæ, m id est Dei sui, interiit ei spe sua frustratus esi. a In die hæredi-talis. n Non dubium quin *nacal* forma masculina, et *nacatah* etiam forma feminina, *torrentem* significet, ut *Num.* xxxiv, *Psal.* cxxiv : « Torren> transivit super ani-mam nostram; » et *Ezrch.* xlvii. Unde hic vertere pos-sumus « in die torrentis, n id est quando hostis voluti terrens irruit in Israelcin. Nam juxta historiam, Israel, qui prupter victoriam quam de Jchuda reportavit, flo-rere et gloriari videbatur, paulo post usque ad interne-cionem deletus est» ut nemo in rebus prosperis sibi valde placeat. (Forerius.)

Cælerum, utrumquo hunc versum figurate arguero summum Ephraimitarum studium in sectandis exterarum gentium vel superstitionibus vel foederibus, vix dubium esso potest. (Rosenmuller.) e

12. Vj multitudini (ita Romana, non *multitudo*, Temii ut habent Piantina) populorum. — Aliqui putant Isaiam hic transire ad Sennacherib, ejusque pœ-nam predicare; ipse enim vastavit ludæain et Syriam. Unde ait, « et increpabit, » id est coer-cebit et compescet Deus cum vespere, -d csl nocte, cædendo 18½ millia, ita ut mane cum summa turbatione fugere ipse debeat. Verum dura et in-solens videtur hæc transilio. Quare melius dice-mus Prophetam hic pergere intentare vro Damas-cenis et Israelitis, qui contra Judam sæpe conju-rarunt. Unde exercitus eorum copiam, impetum et fremitum comparai fluctibus maris: hos enim Deus increpavit, id est contudit et contrivit per Assyrios; perinde ac pulvis a venio, et turbo a vehementi tempestate dispellitur, idquo «vespero et mane, d id csl brevissimo tempore; hoc enim significat islud proverbium, cap. xxxvni, 12, et *Psalm.* Lxxxix, G (1).

Nola : Do hoc exercitu nunc loquitur in singu-2^ri, dicens : « Increpabit eum; » nunc in plurali, dicens : « Sonabunt populi mulli. »

13. Sicut turbo coram tempestate.—Seplua- Vcn.is, ginta vertunt, *sicut pulverem rotte tempestatis im-pellentis; Vatablus, sicut globus ante turbinem.* Hobræum enim SaSâ *galgal* significat rem volu-bilem, qualis est turbo, rota et globus, qui, ubi a turbine corripitur, totus impetu illius rotatur ac projicitur. Exercitus ergo Damascenorum vi-debatur esse mons ingens, superbus et immobi-lis: sed ecce coram Deo fuit quasi rota et globus, non tantum mobilis, sed et volubilis ac insta-bilis.

(!)« Hæc fere omnes, inquit Forerius, do Assyriis inter-pretantur, quam apto ipsi viderint. Ego historiæ filum secutus, hos versus do Syris et Israelitis qui Judæos vehe-menter afflixerunt, inclligendos existimo. » Idem sentit D. Calmetus. Nos vero cum Berthiero, Rosenmuller, Al-lioli, irruptionem, clademquo Sennacheribi, de qua cap. sequenti, ab Isaia depingi putamus, et editum fuisse hoc vaticinium anno decimo quarto Ezechix regis, paulo ante-quam Assyrii, Sennacheribo duce, in Palæstinam et in Ægyptum irrumperent. Cf. eandem fero descriptionem, cap. x, vere. 28-34.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pradicit cladem Æthiopum instantem per Sennacherib, et futuram per Nabuchodoni iorem: quam enim choavd Sennacherib, hanc Nabuchodonosor complevit Deinde, vers. 7, eos ad Dominum convatendus dicit (2).

1. Væ lerræ cymbalo alarum, quæ est trans ilumina Æthiopix, 2. qui miltil in mare le-gatos, et in vasis papyri super aquas. Ile. angeli veloces, ad gentem convulsam, et dilaco-

(i) Vaticinium in bocce capite contentum permulta obKuriuu involvitur, propter quod dissentiant inter- prêtes inaximo in explicandis characteribus quibus Pro-pheta mnigmatlcc terram illam, cujus incolis subitam

ratam; ad populum terribilem, post quera non csl alius; ad gentern exspectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus. 3. Omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus, videbitis, et clangorem tubæ audietis : 4. quia hæc dicit Dominus ad me : Quiescam, el considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis. 5. Ante messem enim totus effloruit, el immatura perfectio germinabit, pncidenlur ramusculi ejus falcibus : et quæ derelicta fuerint, abscindentur, et excutientur. 6. Et relinquetur simul avibus monliurn, et bestiis terra : et æstate perpetua erunt super eum volucres, et omnes bestiæ lerræ super illum hiemabunt. 7. In tempore illo, deferetur munus Domino exercituum a populo divulso et dilacerato; a populo terribili, post quem non fuit alius; a gente exspectante, exspectante et conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus, ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.

Viri. i.
Terra
qini ali
ih rum
quæ?
Re*p.
primo,
toc Ir.-
dilu.

1. t i i r æ c y m b a l o a l a r u m . — Primo, Ludovicus Legionensis el Montanus in *Abdiam* putant hic, ulict apud Abdiam, in fine, esse prophetiam de Indis, et novo orbe subjugando et convertendo; pro *Væ* enim hebraico est nn Aoi, quod potest verti, *Age, heus*, ut vertit Forerius : quasi Deus hortetur hic Hispanos cymbalo alarum, id est classibus, instructos, ut gentes illas convulsas, et exspectantes opem ad salutem, adeant et adjuvent. Unde Valablus (cui et consentit Forerius) sic vertit et explicat : a Heus, terra umbræ alarum, quæ es ultra flumina Æthiopæ, id est quæ navibus abundas, quæ recipis umbram velorum multarum navium. Vocatio Gentium describitur, et liberatio de manibus mundi et Salame per Christum facta. Heus, inquit, terra, quæ es sila ultra /Ethiopian!; quæ scates fluminibus, id est terra in extremo orbe posita : synecdochice inelligens quoque alias regiones ultimas, in om-

hoslium cladem jubet nuntiari, designat, aliis Ægypto, aliis Æthiopæ signa illa diacritica convenire contendentibus.

Porro ill® obscuritates paululum clarescere videntur, si hujus vaticinii cum immediate procedentibus connectionem perpendas. Quid enim in ultimis cap xvi versibus vidimus? Multorum contra Judæos conspirantium populorum, scilicet Assyriorum, molimina temporis momento irrita reddi, Deo increpanto et disturbante ; hanc igitur Sennacherib! ejusque exercitus, non solum Ezechie imminenti, sed Ægypti et Æthiopæ regibus cum Eicobia consociatis, cladem intcrnccinamque stragem, Propheta prodicit.

Primo, incolis lerræ quæ est trans flumina Æthiopæ, scilicet Ælhiopîs, væ pronuntiat, cosque excitat ad togatos mittendos ad Ægyptiacam gentem, quam propriis characteribus designat, ut Assyriorum irruptioni primi seso opponant, transitumquo prohibeant, vers, i, 2.

Secundo, Isaias, Dei jussu, omnes gentes excitat valuti ad spectaculum luculentum, ut attendant ad cladem illam qua constituerit ille cumpcsoera ferociam atque arrogantiam Assyrii regis, 3.

Tertio, exhibet Deum voluti spectatorem tantæ cladis, et sub similitudine palmitum ac propaginum, quæ ante messem m vitibus amputantur, designat duces ini'itesqua hotlilis exercitus, qui dum maxime meditabantur victoriam, communi cædo disjicientur, copia cadaverum insepulta, 5, 6.

Quarto, gratum Ælhiopum animum pranunliat, eorumque ad Deum conversionem, 7.

nem terram exivit sonus eorum, *q. d.* Evangelium ubique prædicabitur. Populos remotissimos invitat ad Christum. » Hucusque Vatablus, Confirmat id Bozius, tom. H *De Notis Eccles.*, lib. XX, signo lxxxiv: *primo*, quia cum ait: « Trans flumina Æthiopæ, el post quem non est alius, » notat extremos Indiarum populos; *secundo*, quia Indi e a vasis papyri, » id est e suberibus et corticibus arborum, cymbas excavabant, quibus legerent littora: carebant enim magnis navibus, magnete arleque navigandi altum mare; *tertio*, quia ait : a Cujus diripuerunt flumina terram ejus, » ut ostendat populos illos divulsos a nobis, nostroque continenti, vel absorptam ab intercurrenti Oceano terram. Refert enim Plato in *Timeto* et *Cratia* maximam insulam Atlantidem, et quæ amplitudine Europam et Asiam superaret, Hispaniis olim adjunctam, sed Oceani vorticibus demersam; vel ob plurimas aquarum inundationes, quibus illa tellus obnoxia fuit; el quarum memoria et fama permanent eliamnum in Indorum mentibus, ut scribit Franciscos Gomez. *Hist. Indicæ*, part. H, cap. cxxii. Sic de Indis hinc locum accipiunt Arias Montanus, Josephus Acosta, Fredericus Lumnius, Joannes Fernandes, quos citat el sequitur Delrio, *adagio* 123.

Verum patet ex vers. 5 et 6, hanc prophetiam, uli et reliquas hisce capitibus, continere onus, id est prophetiam minacem contra -Ethiopian! vel Ægyptum, eique væ intentare.

Secundo, Justinus, *Contra Tryphonem*; (Ecume- Secuoío mus, m Prologo *Epist. ad Rom.*, et Leo Castrius putant hic agi de Judæa. Sic enim *Apoc.* xi, 8, Hierosolyma vocatur « Ægyptus, » g. d. *Væ Judæa'*, quæ mittit undique litteras ad Christi nomen cl fidem blasphemandam et perdendam! Hoc mysticum est, non litterale, uti patebit ex seqq. Tale est et illud S. Gregorii, XIII *Moral*, vii, in Romana editione 5 : *Va terra*, etc., inquit, hoc est. væ Anlichrislo superbo, qui præcones suos per lotum orbem mittit!

Tertio, S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Procopius, D. Thomas, Lyranus, Adamus et Ribera in *Sophon*, m, putant hic agi de Ægypto, g. d. *Væ Ægyjito*, quæ in umbra ꝑ datum suarqm, el, ut

Septuaginta, t'n *naribus olati*s, auxilium pollicetur Judæis.* Notum enim csl Judæos ab Assyriis aliisque afflicto*s*, ad .Egyptiornm opem confugere solitos, perinde ac Israelit e confugiebant ad opem Syromm seu Damascenorum, ut dixit cap. præedenli. Ita sub hoc tempus rex Ægypli pollicitus rat opem Eiechiœ *contra* Sennacherib, ut patet .V Jkg. xvm. Sicut ergo cap. præccd., Syrorum, ita hic Æcgyptiornm pmnam et cladem denuntiat, *qu* a Childæis peracta est. Nam Nabnchodonosor anno quinto post excidium Hierosolymœ vastavit Egyptum, teste Joscpho, lib. X *Antiq.* xi. Hunc sensum do .Egyptiis secutus noster Carpen(cius, ita eum docte heroico carmine expressit:

Vr tibi, que reducem sistri» crepitantibus Apim
Concelebras, croblos et in mia cymbala pulsans,
Amne superba sacro tellus, quem nubila munus
Æthiopcs mittunt ignotis fontibus ortum.

Onirw. Veruni dico hic non de Ægypti, sed do Æthio-
pia; dado agi, quæ est sub Ægypto-, puta do
Ætiis- Abyssin ubi regnat Preto-Joannes, qui imperium
plia, h diet juxta Nilum, cl late dominatur usquo ad
mare Rubrum. Probatu*r* id :

írobsHr *Primo*, quia capito sequenti incipit onus Ægyp-
l,Tlm " ti, ergo non hoc.

Socanj>. *Se undo*, quia Æthlop*cs* sunt vicini Egyptiis;
unde «que ut Ægypti! infestarunt Judæos, ut
patet do /Ethiopibus, qui cum Sesac rege Ægypti
contra eos conjurarunt, II *Paralip.* xu, 2, et de
Zara Æthiop», qui cum innumeris copiis venit
contra Asa regem Juda, li *Paralip.* xiv, 9 : ergo
sicut Ægypti!, Idumæi, Syri et alii Judæorum
hostus hic a Deo plectuntur, et suum excipiunt
onus, ila ul Ælhiopes. Unde iis Sophonias, cap. n,
12, et Jeremías, cap. x l ix, gladium et exilium in-
tentant.

lenio. *T'itio*, quin quod hoc capite dicitur de Ælhiop-
pibus, idem dicitur do /Egyptiis capite sequenti;
si mi n utrobique loqueretur de /Egyptiis, frus-
tra idem capite sequenti repeteret.

torri -. Qin *to*, quia verisimile est Ethiopcs, æque ac
Ægyptios, per legatos opem promisisse Judæis
contra Assyrios; ideo enim Tharaca rex Æthio-
puui videtur Venisse contra Sennacherib, ut sci-
licet eum n Judæa et Ægypto depelleret, quia
non cupiebat hostem adeo potentem tam habere
vicinum.

(Hit.tr *{i.fatto*, quia Ægyplu« proprie non est trans,
sed intra rivos Nili; .Ethiopia est autem trans cos.
R (sum papyrus el naves ex papyro tam sunt in
'Ethiopia, ubi incipit Nilus, quam in Ægypto;
unde naves papyracea, vocantur .Ethtopicæ ; imo
(Ethiopia pene solum habet Nilum, et per cum
defendit in Ægyptum.

S»»u Setto, quia /Ethiopibus competit r,
alarum, id c«t apes cl musc e suis alis, id est co-
piis, cymbalixantes, id est strepitum instar cytn
bah excitantes. Sicut ergo Assyrm- comparavit
■P'buR et muscis, cap vu, vers 18 : ita et hic iis-

dem comparai Æthiopns: *primo*, ob eorum ni-
grorem: secando, ob eorum frequentiam, quæ
etiamniim c-f innumera: *tertio*, ob eorum turbam
et strepitum; item ob cornili in suis copiis et ar-
mis inanem gloriationem; bombizabant enim
instar apum et muscarum, quæ pr.vter bombos
et streperum alarum sonitum, nihil habent vi-
rium; unde *quinto*, significatur hic, quod in armis
sint imbelles et invalidi.

Septimo, quia eadem congruitote aptari possunt septin». Æthiopibus, qua Ægyptiis, imo nonnulla majori,
ut illud : « Post quem non esi alius. » Ita de
/Elhiopibus hæc exponunt Pineda in Salomone
pra vio lib. IV, cap. xiv, vers. 3 , Sanchez et l'o-
rerius. Porro, Æthiopia posi Ægyptuin, cui ad-
jacet, vastata csl primo a Sotinaolv rib, ut ost- n-
dam cap. xx, 1. D indo a Nabuchodonosore, ut
doce! Sophonias, cap. n, 12, cum ait : « Et vos,
Ælhiopes, interfecti gladio meo eritis ; n et Mo-
gaslhcn*cs* apud Joscphum, lib. I *Contra Apio-*
nem. Ilie magis agi de prima vastatione, patebit
cap. xx. Denique id clare docet versio Arabica
Alexandrina quæ sic habet : Fæ *hrrm, aujus fines*
ambrosie sunt entrcmilates, quibus includitur, in
qua incessus prolongatus est, videlicet terra Ethio-
pia, de qua opinati sunt filii Israel, quod ea prote-
gerentur!

V.B rEIUI.E CYMBALO ALARUM ! — Est appositio, Cuf,
q. d. Vre terne Æthiopix, quæ est cymbalum ala-
rum, id csl cymbalata in alis, vel habens alas
sonantes instar cymbali ! qtr i Ælhiopes magno Can\$
strepitu, prædicatione et gloriatione, instar apum prim». et muscarum, ul dixi, alarum complosione, id
est virium et copiarum suarum ostentatione ac
jactatione personantes indar cymbali opem suam
Judicis spondebant. Sic Tiberius Ctesar Apionem
grammaticum, qui gloriabatur se cos quos scrip-
tis suis laudasset, immortales facere, vocabat
cymbalum mundi, teste Plinio in præfaliono ad
Vespasianum, et Apostolus, l *Corinth*, xin, scien-
tiam charttate carentem et eloquentem vocat
u cymbalum tinniens (I). »

S.-undo, quia instar cymbali tantum tinnitum, SrenBj^
id est sonitum inane n el futilem, edebant, pro-
mittentes opem quam rcipsa non erant praeli-
turi; hoc est, ut vulgo dicitur, erant baculus
arundineus, cui nemo ob inanitatem tuto innili-

(!) Hcbræum sic etiam reddi potest : « O terra umbrte
alarum, » vela navium alis comparat, *q. tt.* O regi*m* mari-
tima, quæ abuud.il navibus quæ reguntur velis, jwe re-
cipit umbram velorum inultarum navium ! sive quæ le-
l itur umbra vel nin», <' « Ob multitudinem enim navium
in quibu- vela obumbrantia tenduntur cum ambulant,
similis erat avibus volantibus alis suis, inquitur duci
inter llelirscs : qui etiam dicunt, hac locutione mda-
pr.-.. ,;o igniticari multitudinem negotiorum et species
varius rrum qua- ad alias terras ex illa egrediebantur.
Sic VaHiblu-, Chali i paraphrasis : *terr*- mt quant*
wint <" i ■ ◇ *terra longinqua, et cjctemlunt cela*
""• vt aqutl; volani alfa rub ; qu.e omnia optima Ælliio-
pibu< conveniunt.

fur, *isaia* xxxvn,6 : hic ergo bacuhiH, uti d cymbalum, significat auxilium inane et fallax.

Tbrti». *Tertio*, Sanchez : /Ethiopia, inquit, abundans navibus in Nilo et mari, vocatur *cymbalum alarum*, quia cymbalum sua cavitare est quasi navis; unde alii pro *cymbalum* vertunt, *cymba*, et, ut Vatablus, *nassa*, in qua vela sunt quasi alae; unde Septuaginta vertunt, navium *alis*. Ab hoc alarum remigio naves vocantur velivolm, ait Deirio, *adagio* 171. Rursum /Ethiopiens naves vocantur cymbalum vel cymbalatae, quia Aethiopes, et post eos Aegypti!, molles, inter navigandum lituis ac sistris concrepare solebant; unde Plutarchus in *Vita Antonii* describit navem Cleopatrae, in qua remi ad fistulae tibiaeque modulos movebantur et personabant.

Quirij. *Quarto*, aliqui putant /Ethiopian) vocari *cymbalum alarum*, propter Nilum, qui ad Catadupa cum strepitu praecipit ruit instar avium (hinc Theodolion pro cymbalo vertit, ares). Unde Catadupi sunt Aethiopum populi ad novissimum Nili cataractem, ubi inter occurrentes scopulos tanto fragore Nili aquae ruunt, ut nimia soni vehementia accolae surdos efficiant, de quo Plinius, lib. V, cap. ix.

Pro *cymbalo alarum* Hebraice est *hīb̄x tsiltse*, quod verti potest, *inumbantialis*; Aquilaalii spunctis legit per diastoleo htf *tscltscl*, ut sit nomen geminatum significans *umbra*, *umbra*, id est maxima umbra. Unde et Syrus vertit : *Ver, terrae umbra alarum!* Sicut enim mater pullos protegit velo et umbra alarum suarum, ita Aethiopia spondebat se suis copiis et alis militaribus tutaturam Judaeos. Sic et Vatablus ac Forerius : « Nomon, inquit, *tsiti* geminatum frequentiam umbrarum notat, id est frequentiam et copiam velorum, quae sunt instar alarum, quasi dicat : Ileus terra quae frequentibus navium velis mare obumbras et illumina! » Talis enim fuit /Ethiopia, indeque Aegyptus. Vide Plinium, lib. XII, cap. xi, et Strabonem, lib. XVII.

Quae est trans flumina Aethiopia, — id est trans Nilum, quem de Aethiopia in Aegyptum fluere nemo dubitat, ait S. Hieronymus. Porro Nilum vocat *flamina*, quia Nilus habet septem rivos inondo s(ar septem fluminum, quibus se in inaro septem nnid? osl“8 exonerat. Inde et Ezechiel hos rivos vocat *[flumina*, cap. xxix, 3. Dicitur Aethiopia trans flumina, id est trans septem rivos Nili, respectu Hierosolymae; ejus enim respectu plagas orbis designat Scriptura. Sed cur utitur haec periphrasi Propheta? cur non clare dicit : *Vae Aethiopia*? Respondeo : *primo*, quia Propheta gaudent obscuritate; *secundo*, fluminum meminit, quia sequitur : « Qui mittit in mare legatos, » etc.; *tertio*, hoc ipso quo nominat illumina /Ethiopia*, significat se de Aethiopia loqui; solet enim Scriptura per flumina designare provincias et regna, uti ostendi cap. vili, vi*% G. Unde tō Aethiopia: iam ad tō trans *[flumina* (co enim pertinere patet ex regimine Hebraeo) quam ad TM *vae* ferro; referri potest, g. d. *Vae terrae*

Aethiopia, quae est trans flumina Aethiopia, id est sua; solent enim Hebraei pro pronome *meum*, *tuum*, *suum*, etc., ponere et repetere ipsum nomen antecedens. Sin *Psalms*, cxxi dicitur i aSlan«tos erant pedes nostri in atriis tuis, Jerusalem i Jerusalem quae aedificatur ul civitas. Rogate quoniam ad pacem sunt Jerusalem, d Ubi secundo repetitur nomen antecedens, scilicet *Jerusalem*, ponitur quae pro pronome *quae* et *ejus*.

2. Qui mittit in mare legatos.— «Qui,» scilicet Ven't' «rex. n Est enallage personae; transit enim a terra et regno ad regem. Vide Can. XVI, y. d. Rex /Ethiopiae, v. g. Tharaca, mittit per mare legatos in vasis, id est in navibus papyri, tum ad alias gentes, tum ad Judaeos, promittens eis opem contra Assyrios (1).

Et IX VASIS PAPHRI SUPES aquas, — q. d. Mittit legatos et milites auxiliares in navibus, quae in Aethiopia, uti et in Aegypto, fiunt ex papyro frutice. Vide dicta *Erodi* n, 5.

Notat rursum in papyro levi et fragili, licet picturata, fucata et fragilem opem et vires Aethiopum. Haec enim Aethiopiae conveniunt, non Aegypto : nam Aegyptii copias suas in Judaeam mittunt terra, non fluvio : Aethiopes vero fluvio; nam Nilo descendebant secundo flumine in Aegyptum, inde pedestri itinere porgebant in Judaeam.

Septuaginta vertunt, *qui mittit epistolas byblinatas* (hti) enim aequae ut naves fiebant o papyro), scilicet ad Judaeos, quibus eis auxilium pollicetur. S. Cyrillic haec roferi ad superstitionem Aegyptiorum, qua litteras mittebant in mare, quasi gaudentes de reperto Adonide Veneris amasio, de quo *Ezech*, vin, 14.

Sanchez per *epistolas byblicas* accipit naves papyreas; epistola enim grasce significat *aliquid missum et extrusum*, aut potius, inquit, epistolas vocat naves perferentes legatos cum epistolis, per metonymiam; tales enim naves a Seneca, lib. XI, cap. i x m, vocantur *tabellariae*. Arabicus vertit, *mittit scripturas* vel *libros papyri*, sive *chartae*.

Itaque, angelus yblos, ad giteu convulsam. — S. Hieronymus et alii putant esse missum, sive imitationem vocis regis Aegypti, q. d. Ito, o legati, o nuntii mei! per Nilum ad Judaeos, qui sunt gens bello convulsa; licet olim sub Davide et Salomone fuerit terribilis, cui alia non fuit similis (nam pro *post quem*, alii legunt, *pro quo*, non est *alius*), nunc vero allicita est expectans auxilium : quia flumina, id est reges Israel, Assyriorum o

(1) Aegyptii Iqviuii Nili honoris causa Oceanum vocabant, et hodie adhuc mare appellant. Qui mos apud IobrtBos ellam invaluerat; et magnam inq.inmj congragationem sive in flumine, sive in lacu, mare vocabuli. Nam haud credendum isios populos totibus cymhu quae ex papyro, et scirpo et arundine texebantur (Plm. kb. \ 11, cap. lvi), mari Mediterraneo se commisisse.

Ginn U'Det oinnh Nilus
CoLutrilur. bibuli MempbHU cymba j«i>)tu.
(Lucjn. Pharial, nr, JS.)

Chaldæonnn instar fluminum eam obruunt (I).

Secundo, alii cum Vatablo censent hie gentes, maxime remotas et Indicas, vocari ad Christi filem, ad casque mitti Angelos, id est Apostolos, foia ipsæ a dæmone, infidelitate et peccatis conmlsæ sunt, nt per Christi gratiam restaurentur et salventur, doceanturque ferre crucem et mortem optare pro Christo, idcoque hos angelos oj> poni angelis sive legatis Judæorum, de quibus j̄idem accipiunt vers. 1, ut dixi. Ha ÜEcumenius, Prooopius, Caatrius, g. d. He, o Angeli, o Apostoli l ite, o Navari! o Gaspar! ile, o Religiosi, zelosi! ad Barbaros, ad Indos vitiis convulsos, et ad tartara ruentes, vestramque opem exspectantes, afferte eis fidem, gratiam, salutem.

Tertio, Teril^o el genuine, Sanchez censet legalis /Ethiopum infirmis et papyraceis, de quibus vers. 1, opponi angelos, id est legatos Dei, puta Sennacherib et Assyrios, quos Deus misit contra Tharaca aliosque /Ethiopes, qui proinde sunt gens ab eis convulsa, conculcata et dilacerata, id est ex Dei decreto brevi convellenda et dilaceranda, licet antea videretur esse terribilis; hi etiam proprio sunt a populus, post quem non est alius : » sunt enim in fine orbis versus Meridiem. Pertingunt enim per regnum Congi et Mqnotnotapæ ad promontorium Bonæ-Spei, in quo terminatur terra, sive continens versus Meridiem : nam ultra illud non est nisi Oceanus, ut patet ex Tabidis cosmographias Ortelii et aliorum.

AI) GENTEM EXSPECTANTEM (aliqui legunt, tXSpCC-lanien exspectantem, id est plane et omnino exspectantem; ilcbræa enim geminant ip *ipkafkaf*) et convulsam, — id est mox certo convellendam, et in Dei præscientia ac decreto jam convulsam. Nola : Hebræum *kaf*, *primo*, significat *extensum*, puta *lineam* : inde *secundo*, spem cl exspectationem; spes enim sperantis animum quasi lineam extendit ad rem speratam. Ad verbum ergo Be-

II) Istadescriptio optime designat Ægyptiorum gentem, quæ tunc temporis intestinibus factionibus dilacerabatur, ut constat ex Herodoto, cum Diodoro Siculo collato (vid. Calmelum el Berlirerum). Populus terribilis vocatur, quia victoriis suis, pra serlim regis Sesostris, inflata, ultra mudimi gloriabantur. Alii dicunt, *ad gentem dcpilam, glabrum*, idque de /Egypliis exponunt, quos Herodotus, lib. II. cap. xLVii, testatur saepe solitos luisse pilo? corporis abradere.

Loco vocis *exspectanlem*, quæ in Vulgata latina legitur, vuius significationem S. Hieronymus a fHp *exspectare* accertivit, melius cum aliis diceremus, *ad jentem linea et Unca*, id est, inquit Forcius, et Sanchez a Cornelio citati, ad gentem quæ frequentibus lineis terram metiri •olet propter rationes ab eodem nostro Cornelio allatas.

a A4 gentem conculcatam ; » vel juxta Hebræuin, *gentem conculcationis*, quam vocem alii tannimi active, ut gnelur populus, qui omnia conculcat ; alu passivo, de p puto a victore proculcato, id est duriter tractatu. Nos vero putamus iMiam illum Ægyptioniui usum innuere, quo «olebant Nilo in alveus suos regredo pecudes m agros «emmalus agere ad «emina conculcanda; qui qin-i-musm ab H jrod >U> n i »' »". Ul> H, cap. xiv, recensori D. ClumpuUion testimonio confirmatur.

br.ra sic veritas cum Vatablo, l'agnino, Forarlo et aliis, *ad gentem linea linea, cl conculcaitionis*. Gens line® vocatur, cui ad lineam, quasi ad amussim, pro demeritis admensa el commensa, hoc est decreta, est a Deo pœna et vindicia. Est metaphora a fabris et architectis : hi enim ad lineam, quasi ad normam, perpendicuhim, regulam el directorium fabricant et ædificant. Sic et Deus ad lineam meritorum vel demeritorum cuique destinat, cudit et fabricat præmium, vel pœnam. Sic cap. xxxiv, vet's, l i, dicitur : « Extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, ct perpendiculum in desolationem; » hoc est, ut Chaldæus vertit, *extendetur super eam linea desolationis, ct perpendiculumdcstructionis*. El, ut Septuaginta, iza:- rícvTwptTpíx; ipipxu, *id esi, funiculus geometria deseri i*, ut scilicet justa mensura diruatur, et redigatur in desertum. Sic IV *lleg*. xxi, 13, dicitur : « Extendam super Jerusalem funiculum Samariæ, » hoc est eadem linea, sive norma cl mensura pœnæ ac vastationis demoliar Jerusalem, qua demolitus sum Samariam. Rursum, sicut fabri materiam secandam vel deasciandam, prius filo seu linea signant, quæ Græcis^patiuT. dicitur : sic Deus delineat quasi gentes, quas exilio destinat, et deasciare decernit. Hunc esse sensum patet *primo*, ex co quod paulo ante hanc gentem vocavit « convulsam et dilaceratam, u et subdit *direptam*. Inde enim homines macilenti, exhausti et extenuati dicti sunt xupxi, quasi *unica linea*, inquit Delrio, *adagio* 724. *Secundo*, quia Chaldæus vertit, *populum oppressum ct direptum*; Septuaginta, *gentem sine spe* (id est desperatam, deploratam) et *conculcatam*; Syrus, *gentem depilatam, cujus penna detracta sunt, ct eradicatam* ; Arabicus, *gentem sine robore, fedam, despectam* (vel nequam, absurdam). *Tertio*, quia Noster vertit, *gentem exspectantem*. Æthiopes enim vocantur gens exspectans, scilicet adventum Assyriorum, quia timent eos, avideque præstolantur eventum expeditionis ipsorum. Rursum exspectant, id est experientur certam cladem, quam Assyrii eis inferent. Sic de legalis Exechi® ad Sennacherib dicitur cap. xxxiii, vers. 7 : a Angeli pacis amare flebunt. »

Aliter Sanchez : Exspectant, inquit, quotannis inundationem Nili, ut per eum agri oblimentur ct fœcundenlur. *Secundo*, idem pro *gens exspectans*, inquit, hebraico est, *gens Unca linea*, rt d Forcius, Pagninus el Vatablus, g. d. Æthiopub, uti et Ægyptii, quia adjacent Nilo, qui exundans obruit agros, hinc utuntur linea, sive regula et gnomone, quo agrorum spatia dimetiantur, ut sciat quisque quid suum fuerit ct sit. Hinc ex hac Nili inundatione ortam esse apud cos Geometriam docet Strabo, lib. VII, et Diodorus, lib. H, ç a. /Ethiopes ct /Egyptii sui, gens qu e lineis aliisque Geoirt-instrumentis geometricis utitur, ut designet cuique trh apud suos agros cl limites, quos egr< ssus ex alveo Nilu- obruerat, confuderat cl occaecaverat. Porro venia cb sicut m vasis papyraceis eorum infirmitatem; sic

nunc in limo el ermo Nili, dñijo in linen agrorum umsuratrice regionis sordis, el fortunam ine r* lam et instabilem demonstrat. HucnsqUd Sancii» / CUJUS DIITI'UERI NT FLI MINA TEIIIAM IJUS. — Significat Nilum exundante m, qui Ælhiopiam, uli el J'gypturn, inundando obruit. Symbolice signifi- ficai Assyriorum et Babyloniorum copias turma* tiin coeuntes, in Jar fluminum obriiiluras/Elhio- pi/m, ut eam conculcent et vastent.

i. Omnes habitatores orbis. — Pergit loqui Deus, q d. Cum Assyrios et Babylonios quasi legatos meos misero, tunc videbunt omnes gentes bellum acre, quod per cos contra Æthiopes ego geram.

4. Quiescam et considerabo in loco meo (q. d. Eminus e throno meo tacitus, imo gaudens spec- tabo quasi ludos, scilicet hæc spectacula vindicta» mere, puta stragem Æthiopum) : sicut meridiana lux clara est, — q. d. Cum Æthiopes erunt in te- nebris, id est angustiis, ego in clara cl serena luce mea habitans, clarus, serenus, imo gloriosus cos contemplanor. Sic Moses et seniores viderunt gloriam Dei, « quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cœliim cum serenum est, » Exodi xxiv, 10. Vide ibi dicta. Simili adagio usus feitur Heracli- tus philosophus. Nam cum aquæ intercutis mor- bo laboraret, sic solebat medicos interrogare : « Num ex imbre sudum et ex nubilo serenum eflicere nossent? » per imbrem hydropem, per sudum et serenum sanitatem iulclligens. Quod cum medici non intelligerent, ille se boum fimo totus obruit, ut illius calido vapore noxius cor- poris humor exudaos exsiccaretur: ubi cum diu- tius obrutus permansisset, interiit, si credimus Laertio et Plutarcho (1).

Et sicut nubes roris in die messis, — q. d. Æ- thiopes erunt in ardore, tum solis quo torrentur (sunt enim in Zona torrida), tum cladis et excidii : ego autem ero in refrigerio beatus, perinde ac si essem in nube roscida, quæ tempore messis solet messorum refrigerare; indeque vastationi Ethio- pum aliquid roris instillabo, id est moderationem alleram, eamquo clementia temperabo, ne peni- tus deleantur.

s. 5. Ante messem enim toîus effloruit. — Per- sistit in metaplibra messis, quæ dum in flore lu- xuriat, omnemque succum et vires in flores effun- dit, segete el fructu destituitur, idem fit in arbore,

(1) S. Hieronymus hunc versum iti enarrat: «Qui est quod locus est Duminus ad Prophetam? Hoc quod se- quitur: Donec veniant quæ præccpi, in mea sedo requies- cam, ut Judæi putant, in templo, ut nos, in coelestibus. Et considerabo, inquit, qui rerum tinis eveniat. Sicut jac- ridiana lux clara est. et licui nubes roris in die messis sicut in loto dio nihil est clarius meridie, quando sol do medio cœlo rutilat et omnem orbem pariter illustrat, el sicut in æslu el calore torrente, quando nudus messor excoquitur, cl operis magnitudinem anhelitus pi ubai, gratissima est roris temperies, si aientes stipili k matuti- nus humor secabiles faciat; ita incus sermo, quem con- siderabo in loco meo, cunctis in mo credentibus gratus f<?v<HMCt. »

quæ, antequam maturescat fructus, in flores, germina el Hirculos totam se » (Tundit : de. ca enim licit, quod « imin dura perfectio, n id est immaturi surculi et ramusculi, licet in se perfecti germina- bunt, sed fructus non dabunt maturos. Causam dat cladis Æthiopum, scilicet eorum prrepropo» ram gloriationem et provocationem hostium, 7. d. Æthiopes florebant et superbiebant suis viribus gloriose præfidentes, et sibi promittentes amplum imperium : ideoque audientes Sennacherib emi- nus in Judrea versari, præpropere arma moverunt, ac contra cum aciem direxerunt, eumque ad pne- lium provocarunt. Sed hic omnis eorum flos fuit intempestivus et præcox, nec maturuit, sed in herba periit et succisus est : nam primo aS nna- cherib, deinde a Nabuchodonosore succisi sunt : hoc est quod ait : « El præcidentur ramusculi ejus falcibus, p id est juvenes el milites ardentio- res Æthiopum gladiis Assyriorum occidentur; < et quæ derelicta fuerint, abscidentur et excu- tientur, » id est reliquias Æthiopum ex bello pro- fugas peraequentur Assyrii et Chaldaei, casque pirtim occident, partitu capient, spoliabunt el dissipabunt. Ita juvenes animosi cl temerarii dum milites validos laccessunt, sure efflorescentis au- dacia? dignam referunt messem, scilicet caedem et cladem.

Nola totus, id est fere totus, plerique; nam mox aliquos, vers. 7, excipit. Vide Can. XXX.

6. Et RELINQUENTUR SIMIL AVIBUS MONTIUM, — Ven.<. ç. d. Tanta erit Ethiopum striges, ut cresorum cadavera sufficient integra restate et hieme, ad voraces feras et carnivoras aves alendum.

7. In tempore illo (scilicet in diebus Messim, Ve«K vide Can. XII), deferetir munus Domino. — Solent Prophetæ post tristia, ut ea leniant, Ireta subjun- gere : ita hic fit, q. d. Post hanc Æthiopum cla- dem, Æthiopes relictæ vana spe, quam habebant in suis, tum viribus, tum idolis, agnoscent verum Deum, eumque colent in monte Siou, id est ia Ecclesia. Factum hoc est, cum Eunuchus Can- dace reginre Ethiopum conversus a Philippo, Ador, vm, fidi in Christi per Ælhiopiam sparsit; cumquo S. Matlhreus Apostolus, eo protectus, re* gem el regnum convertit : unde in .Ethiopia mire floruit Christianismus. Hoc est quod ait Psaltes, Psalm. Lxxvii : a Coram illo procident Æthiopes, » cl Psahn. I x v i i : « .Ethiopia pneveniet manus ejus Deo. » \ vide nostrum P. Cotignium et alios, qui de Ecclesia et historia Æthiopiæ scripserunt (2).

A gente E\SPÉcrANTE. — Ha legendum cum Ro- manis, id e?t plurimum exspectante. Est auxesis.

(t) In H Paralip. xxxu, 22. 23, legimus: « Salvavitque Dominus Ezechiam el h ibitaioivs Jerusalem de manu S nn. icliu ib. Multi cliam deferebaut hostias et sacritkia Doni r. » in Jerusalem, et munera Fiechire regi Jud.1; qui ez ill dus est ji liæc coram cunctis gentibus. » Illud factum hic innueio videtur Is.1i.1s; nam consentaneum est credere Ttyphos .1 Sennucheribi tuelu liberatos tuier eos fu>^ qui hos Uasel sacrificia Domino obtulerunt.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat cladem Ægypti, ob incolarum dissidia, et superba ac stulta consilia principum, quibus Pharaonem in bellum et cladem induxerunt, vers. 1. Deinde, vers. 2-18, prædicat salutem et gratiam, quam Ægypto afferet Christus: ita ut simul Ægyptii et Assyrii cum Judæis in Christi cultum et Ecclesiam conspirent.

1. Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in modio ejus. 2. Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios : et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus civitatem, regnum adversus regnum. 3. Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus præcipitabo : et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos, et pythones, et ariolos. 4. Et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium, et rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. 5. Et arescet aqua de mari, et fluvius desolabitur, atque siccabitur. 6. Et deficient flumina : attenuabuntur, et siccabuntur rivi aggerum. Calamus et juncus marcescet: 7. nudabitur alveus rivi a fonte suo, et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, et non erit. 8. Et mce- rebunt piscatores, et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, et expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. 9. Confundentur qui operabantur linum, pectentes et texentes subtilia. 10. Et erunt irrigua ejus flaccientia : omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. 11. Stulti principes Tancos, sapientes consilarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni ; Filius sapientium ego, filius regum antiquorum? 12. Ubi nunc sapientes tui ? annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum. 13. Stulti facti sunt principes Tancos, emarcuerunt principes Memphis, deceperunt Ægyptum, angulum populorum ejus. 14. Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis : et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens. 15. Et non erit Ægypto opus, quod faciat caput et caudam, incurvantem et refrenantem. 16. In die illa erit Ægyptus quasi mulieres, et stupebunt, et timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse movebit super eam. 17. Et erit terra Juda Ægypto in pavorem : omnis, qui illius fuerit recordatus, pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eam. 18. In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum : Civitas solis vocannur una. 19. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus 20. erit in signum, et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos. 21. Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, et cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et in muneribus : et vota vovebunt Domino, et s- lvent. 22. Et percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam, et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos. 23. In die illa erit via de Ægypto in Assyrios, et intrabit Assyrius Ægyptum, et Ægyptius in Assyrios, et servient Ægyptii Assur. 24. In die illa erit Israel tertius Ægyptio et Assyrio : benedictio in medio terræ, 25. cui benedixit Dominus exercituum, dicens : Benedicius populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio : hæreditas autem mea Israel.

1. Oxvs Ægypti (t). — Mystice S. Bernardus, *De Onere Ægypti*, serm. 5, sic philosophat: ? :

(1) Si ia priscis Ægyptionibus historie reliquiis, nobis servatis paucis quidem illis, circumspectius, ad

« Ægyphia interpretatur tenebra». Sun» intern tenebre ignorantia[^], sunt et Iniquitatis. Eia, fratres, non est love hoc onus, quod de ignorantia* nostre aceítate portamus, nescientes in multis quid expediat, quid laudemus, quid improbemus; ita ut sæpe dicamus malum bonum, et bonum malum. Sed et quid oremus sicut oportet nescimus, cl in luce Scripturarum sicut in nocte Incedimus. Qui ergo hujusmodi sunt, ab Ægypto onerantur, sed cum Ægypto non onerantur, cum illis scilicet qui Ægyptus sunt et tenebrai, filii tenebrarum, de quibus Dominus in Evangelio : Omnis qui male agit, odit lucem. El Apostolus: Qui dormiunt, inquit, nocte dormiunt : et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Ili nimirum eo pondere pœnæ

nunc relpnblic® Ægyptlacæ fata Noster in hoc carmine respexerit, nihil commodius et facilius te nobis offeret, quam teinpusA^ucxpxix;, de quo Herodotus, lib. H, cap. cxLVii et CLi ; cl Diodorus, m6/., lib. I, cap. liti. Tradunt hi Ægyptios *Sabacone* (a) Sethono (quo regnante Sennacheribus, Assyriorum rex, Ægyptum invasit), mortuo, restitutos libertati, per biennium fuisse in statu anarchia. quo tempore, plebo ad tumultus et cædes intestinas conversa, duodecim duces primarios se ipsos, conjunctione inita, reges fecisse, cl Ægypto inter se divisa, sutum firmasse; sed cum duodecim illi reges per annos quindecim Ægypto imperassenl, oriis jurgiis turbisque civilibus summam rerum devolutam esse ad unum Psimmelichum. Hujus belli civilis causam Diodorus inde repetit, quod Psammetichus Suites, cui maritimæ Ægypti one obtigerunt, aditum ad Ægyptum liberum faciens Phœnicihnscl Græcis, magnasquu sibi colligens opes. el amicitias eliam sibi comparans exteriorum principimi, reliquorum Ægypti regum in se concitaverit invidiam, qui proinde ipsi intulerint bellum, ex quo, commissio ad Memphim prælio, victor abierit Psaminutlchus auxilio Ionum Carum, Græcornmque, quos ipse conduxerat milites, adjutus. Turbas basco Ægypti internas a vate nostro in hoc carmine respici, prestantissimi jamdudum viderunt interpretes, quibus cl nos accedere non dubitamus, cum hac assumpta hypolhesi totum carmen clariore appareat luce. (Il M niniill i.)

Usque hue cum Rosenmuller sentire libel, sed ab eo desciscere cogimur, cum, asserens incidisse bellam illud Ægyptlorum civile in initia Manastis inde dubitari posse dicit, utrum boo carmen ab Isaia ipso, an potius ab alio, paulo seriore vate probetnm sil, quia credibile non est illum adhuc functum esso munere prophetico, sub rego Mimasse. Miseranda sano ratio propter quam ipse cum Eichorn, Isai.ii abjudicat el alii cuidam vati qui Mauasso regnanto Ægyptu in adierit, hoc vaticinium tribuit!

Sil igitur hoc argumentum sensus litteralis proximioris: sed quod non omnia quæ hoc capite de Ægypto dicuntur, m Ægyptum convenient, neque juxta historiam do provincia illa intelligcudâ sint, optime probat S. Hieronymus in hoo loco. Non dubium autem quin in sensu sublimiori hæc prophetia referenda sit ad necessitates spirituales /Egypti idololatriæ dedita», quæ vividius ante adventum Christi affligebatur, ted a quibus tum ipsam Ægyptum, tum alias gentes Salvator liberaturus veniebat.

Hanc prophetiam ab Isain editam esso sub fino dominationis Inum regiarum familiarum, paulo ante Scnnachoribi cl idem (715 auto Christum), rorum series nobis suadet Nani tunc temporis Ægyptus ab hosto imminente

(a) SttacntMun fal.Md cognomen oinnibn» regibus Ælhiopum preprint nt Ægyptioram Phirso, mli« reriilmile h*dt Galterer, Urri/-petcAicAf* m lArm ganten Unif,t piri. I. pjg. 1î3,1*6.

pnnlentor, quo Ægyptum Propheta docet e«se puniendum. »

ECCK DOMIXUS ASCENDET SI PFH 5CBEÜ UYBW. — NaM Symbolice et podice hoc dicitur: solent enim ***• Poeta», ut celeritatem et cœlestcm majestatem, robur, pugnam et victoriam Dei significant, di- pria», cere, Deum nubibus vehi, nubibus insidere et inequitare, quasi inde procellas, ventos, grandines et tonitrua in hostes jactitetur, si velit. Ha facit Psaltes, *Psalm*, xvn, 1!. Unde S. Athanasius, lib. De *Ineam*, *Verbi*, legit, fuper *nimbus k tm* I).

Seruntfo, n nubes levis » significat exercitum Seccala Assyriorum velocissimum, cujus quasi dux et ductor fuit Deus, qui cos in Ægyptios celerrime el potentissime immisit, ut instar nubis densas

liberata tam superba cv.wrat nt opportunum Judicaverit Deus per Prophetam illas calamitate* mox eventuras prænuntiare et minari.

Primo igitur pamas a Deo idololatriæ vindice de Ægypto sumendas vaticinatus, vers, i : *primo*, bellum civile ita ul regnum iu regnum, civitas in civitatem sæviant, S, 3, cl dominatum tyrannicum illius qui vietar ex hoc bello discesserit, 4 ; *fecundo*, Nili defectum et siccitatem, indeque provenientem tum agrorum sterilitatem, tum piscatorum et panmücum inopiam et desperationem, 5-10; *tertio*, stoliditatem cl mendacem adulationem cervuliorum regionum, 11-13, omnibus aliunde vcluti dementis sensu et ratione disjectis tarquam correpti essent vertigine, U, 15.

Secundo, transit Propheta ad beneficia a Deo bonorum largitore Ægyptiis prestando, cl prædieil, *primo*, /fÿyp-tio5calamitatibus hisce oppressos, el a Deo ipsis lux mala inimica esse intelligentes ad Israelitarum Deum auxilium petendum trepides ventareis esse, 16, 17; *secundo*, conversionem præcipnarum urbium ad veram religionem. 18, 19; *tertio*, salulema Deo datam, ot gratiarum profesdo» nem a fidelibus redditam, îO, tI; *quarto*, indulgentiam post relapsum divinitus dandam, amicitiam post inimicit as cum vicinis, ipstsque Assyriis reparandam, et benedictionem ad omnes derivandam. îS-î5.

(I) Eleganti exordio Propheta viam sibi sternit ad <tc-scrilx'nd.un Ælgypti calamitatem. Jovam, rectorem mand, infert vectum celeri nube, linquam curru, adjudicandos e*, plectendos Ægyptios. Desumpta esc fictio ab imperatore seu rego, populorum suorum judice, qui cum intellexerit, in ren : re aliquo dltioilB suæ tractu enormiter adversus leges delinqui, celerrimo vehiculo usus illuc te transfert, ul sontes punhL Cæterum, hvc fictio mi novi aut insoliti habet, nubes enim sæpe a vatibus Hebræis proponuntur unquam currus et vehicula Dei, ul regis, res humanas ubique inspicienti^procurantis, et ubi vult, ad præmia et pœius dispenxindas, abfupicmora præseulis. (Rotenrouller.)

Deus itaque a Propheta proponitor linquam dux Assyriorum regis ad Ægyptii depopulationem appropinquantis. Quis vero\$H ille rex! Multæ rationes nobissnanent esse Assarihadon, Sennacherib lilium, cujus irruptio in Ægyptum internis hujus regni discordiis accedere potuit, sivo sub regno Sethonis» sive sub duodecim tyrannorum dominatu, sive tandem cum Psammetichus summam rerum vi nbtinuit.

Haud praetermittendam duximus recentioris auctaris s* nh uliam cui tamen non asentimur. (Naulac, *Elude» sur te texte tPIsaie*), juxii quem hoc caput referen lum est adtcnqKira quibus Ægyptus a ducibus a rege Persarum missis tyrannice regebatur, cl qui per regem fortem (vers. 4) Alexandrum Intelligi ndum ccnscl

fulmina, id est lela el sagittas, in Ægyptios vibraret, co que prosterneret. Ita S Hieronymus, S. Thomas, Hayino, Hugo et Lyranus. Vastata fuit Ægyptus, tum a Sennacherib, ut patebit cap, sequent.; tum a Nabuchodonosore, ut praedixit Jeremías, cap. xlvii, et Ez chiel, cap. xxx.

Allegri- Allegorico, S. Cyrillus, ILcronymus, Procopius,
c' 141 Theodorus hic, Eusebius, libro II *Demonstrat.*

Christi. cap. IV) S. Athanasius, Augustinus, Bernardus, et alii quos citat Leo Castrius: Veniet Christus in nube levi, vel, ut Aquila vertit, *in crassitudine levi*, id est in corpore concepto de Spiritu Sancto, ex sacra Virgine Maria; sicut enim nubes ex spiritu et vapore terre generatur: sic Christi corpus formatum est ex Spiritu Sancto, et terrena substantia deitatis solem temperante, quo vectus est Christus puer, fugiens Herodem in Ægyptum, quasi pariens pluviam, id est doctrinam spiritua-lem, qua paulo post Ægypto impluit tot sancta germina Monachorum, totque flores illustres E> clsiip Alexandrinæ sub S. Marco, et deinceps.

EiD. *Secundo*, idem S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et S. Ambrosius, *Exhortai, ad Virgines*, docent « nubem levem nesseB. Virginem, cujus ulnis Christus puer delatus est in Ægyptum, ibique statim deorum simulacra confregit, uti S. Hieronymus et alii muli tradunt. Vide dicta *Jermice* cap. XLiv, in fine. Unde Palladius in *Lausiaca*, cap. I u, et Ruffinus, lib. II, cap. vu: «Vidimus, inquit, in Thebaide in finibus Ilermopolis templum, in quo ingresso urbem Salvatore ceciderunt omnia simulacra in faciem super terram. » Porro B. Virgo dicitur *nubes levis*, quia nullius concupiscentia?, aut conjugii onere pregravata, inquit S. Hieronymus, super omnes res terrenas, quasi nubes, ait Procopius, eminebat, mundumque suo peccatorum fœnore et onere alleviabat. Hæc nobis pluit Christum, et per eum interna mentis nostre humectât, ac concupiscentiam restinguit. Ita S. Ambrosius, lib. *DeInstit. Virginis*.

Et i>ip- Tc/ lio, Procopius per *nubem* accipit baptismum.
u u* Ch idus ergo primum ingressus est in Ægyptum in nube levi, cum incarnatus corpore ex Virgine assumpto, ejus brachiis veluti curru Cherubico eo delatus est. Postea vero ingressus est, veluti in nube gravi aquis onerata, quæ rorem pluviamque baptismi coelestem, post ascensionem in Ægyptios effudit.

Egredie ergo solvit hospitium Christus Ægypto, quando illa tot idolorum monstis superstitione addicta, ad Dei unius cultum salutemque traduxit, imo tot Religiosorum et virginum examina in ea erexit, ut dicat S. Chrysostomus, homil. 8 *in yntfth*, Ægyptum a Christo in paradysum esse conversam, ibique innumerabiles Angelorum cœtus in corporibus fulgore mortalibus: a Non ita varii inquit, astrorum choris cœlum refulget, ut Ai_yplus innuunt* ris monachorum ac virginum d 4 nmiilur et illustratur habitaculis.» Mercurius Trismegistus apud S. Augustinum, lib. Mil *De*

Civitate, cap. xiv: « Ægyptus, inquit, imago est cœli, imo totius mundi templum. » Hoc verum fuit tempore non Trismegisti, sed Christi: luno enim ipsa fuit imago cœli, et vitæ angelica?, Deique templum.

Et a movebuntur simulacra /Egypti, — g. d. Assyrii spoliabunt et diripient templa, deosque aureos et argenteos Ægyptiorum, cosque cum Ægyptiis in Babylonem captivos abducent, uti ait Jeremías cap. xliiii, vers. 12. Porro ex Ægypto quasi ex fonte fluxisse idololatriam in Grecos, docet Herodotus in *Euterpe*.

Allegorico, idola /Egypti corruerunt, cum Christus puer illam ingressus est, uti jam dixi: sed perfecit id Theodosius Imperator, qui in Ægypto templa Canopi, Isidis, Serapidis, et in toto orbo delubra idolorum evertit, anno Christi 379. Vide Baronium. Rursum Ægyptus est mundus, quem debellavit Christus, cum ejus idola, errores et vitia per Apostolos dejecit et contrivit: « Ægyptus totus orbis iniciligilur superstitionis et maledictionis elogio, » ait Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. ix.

Et cor /Egypti tabescet. — Vatablus, *liquescet, q. d.* Sion cera tabescit, liquescit et defluit coram igne: ita animus et spiritus Ægyptiorum frangetur, mollescet et concidet coram Assyriis et Babylonis.

2. Et concurrere etiam Ægyptios adversus Vert, t' Ægyptios. — Quia, cum Assyrii Ægyptum invaderent, facta est inter Ægyptios discordia, primo animorum, deinde armorum: cum enim alii se Assyriis dedere, alii repugnare vellent, orta est inter eos seditio, ut mutua se cæde conficerent.

Regnum adversus regnum. — Septuaginta, vogo; zivcgw, quod non bene vertit Interpres Bibliorum Regionum, *lex contra legem*. Nam Septuaginta wpx» metonymico vocant provinciam, vel diœcesin, quæ vulgo territorium, vel jurisdictio dicitur: hæc enim quæque suas habet peculiare leges et jura. Ita ex Procopio et Epiphania Leo Castrius. Unde Plinius, et ex eo Orfelius in *Theatro*, *nomos* interpretatur prefecturas, quas in Ægypto Orclius numerat sexaginta sex (I).

S. Et arescet aqua de mari. — Scriptura *maro* Ves i» vocat aquarum copiam. Nilus ergo hic vocatur *mare*; hic enim, nisi supra duodecim cubitos intumescat, et oppleat /Egypti agros, famem inducit Ægypto, ut alibi dixi ex Plinio, lib. V, cap. ix, *q. d.* Inducam raritatem aquæ Nilo, ut non exundet, itaque sterilitatem et famem afferam Ægypto. Addit S. Hieronymus: Naturale, inquit,

(1) Quando autem hoc impletum sit juxta historiam, Scriptura non commemorat (licet, ut supra diximus III quædam certa tempora regni Ægyptiaci hinc r. Terri vL deantur); at juxta mysterium hoc illud et quod Dominus in Evruig tu dicebat futurum, et non seuiol facium scimus: tflil.; ülg t gens adversus gentem, <4 . Prater m nu nem tradet fratrem, et piler fihuni, etc. Ignem enim et gladium misit Dommtis in terram, » etc. (Fororius.)

ut Dei Iram et gentis cladem sequantur siccitas et pestilentia, atque adversus peccatores omnia dementa desæviant (1).

Secundo, hæc uti et sequentia usque ad vers. 11, accipi possunt metaphorice et figurate, scilicet ut in fluvio regnum, in rivis duces, in virore, calamum, junco, papyro, cunctam Ægypti abundantiam et opes intelligamus, inquit S. Hieronymus, *q. d.* Hæc omnia ab Assyriis siccanda, id est vastanda et rapienda, sunt. Nominat *calamum* (id est arundinem et juncum, quia his abundat Ægyptus, usque vestitur et ornatur in ripis Nili : atque ex iis naves, vela, funes, stragula, chartam, quin et succum ad cibum conficit, teste Plinio lib. XIII, cap. xi. Sicut ergo palma Indis est cornu copio, omnia quoque eis suppeditat : ita calamus est Ægypti h (2).

(1) Recte do his Jarchi : a Quoniam terræ Ægypti omnis utilitas venit per Nilum, neque enim eo descendit pluvia, sed Nilus ascendens irrigat eam (Ierram) per rivos, qui hominum manibus facti sunt, ideo comparat pronam qua terra illa allicietur, arefactioni rivorum. »

Et revera constat Nilum et Ægypti lacus magna piscium copia abundasse. « Recordamur, inquietant Ihebræi, piscium quos comedebamus in Ægypto gratis. » (*burner*. xi, 5 ; Diodorus, lib. I, Pococke, *Lettres édifiantes*, tom. V, 1780. pag. 358 et seqq.). Ægyptii in texendo lino maximo pollebant. Isirn hanc plantam invenisse et notam fecisse dicebant.

Ab omni hominum memoria celebris erat Ægyptus pro lini productione et fabrica, Herodotus, lib. II, pag. 121, cap. cv, pag. 151; Plinius, *Hist. nat.*, lib. XIX, cap. t; Arrianus, *Peripl.* pag. 145; Kircher, *Ægypti rest.*, pag. 30; Philostratus, 17/a *Apollonii*, pag. 258; Goguet, *De l'Origine des lois et des arts*. tom. I, lib. II. In inferiores vestes elaboratum præcipuus crai incolarum vestitus, nec presbyteri aliud vestis genus superponebant (Herodotus, pag. 116). Subtile Ægypti linum celebratur apud omnes veteres auctores, de quo ejus superiore excellentia mentio fit in Scripturis *Prov.* vn, 16; *Eccch.* xxvn, 7). Lini fabrica adhuc viget in hac regione. Rabbi Benjamin Tudela de fabrica Damietæ loquitur, et Edmont Heymanque describit linum hujus fabricæ, et speciosissimo colore, adque subtiliter notum, et illa vix discerni possint (William Carpenter, *Scriptum histor. natural.*).

Sunt interpretes, ait Rosenmuller, ut Grotius, Vitringa et Dathius, qui Nili exsiccationem, in præcedentibus descriptam, non proprie, sed figurate intelligant, Ægyptum per ista bella civilia ad summam omnium rerum inopiam redactum Iri ; ex Nili enim inundationibus Ægyptus omnem suam percipiebat fertilitatem. Sed nulla est ratio, cur illa non sint proprie intelligenda. Sæpius enim factum esse et Nilus festivis diebus nulla cepit incrementum, Ægyptum quoque non irrigant ex narrationibus et antiquiorum et recentiorum constat. Quæ calamitas, cum jam per se salis nugna esset, si accedebat ad bella civilia, salis digna erat, quæ memoraretur a vate, miserum Ægypti statum deploranto.

(i) Vers. 6. a El deficient flumina, » etc. Propriam verbi, *13? a./u.ilca'UGaetL uninu- uZendit et exposuit N. G. Schræiterus, in *uoserott. aa origg. Hebr.*, pag. 74 et seq. Scilicet n)T primaria et antiquissima potestate notans *siderare*, *siibsidere*, peculiariter de fluminibus et stagnis usurpatum fuit, quorum aqua, quando *sedit*, et in terram penulallin absorbetur. et l'uiuleiis reliquiis, et limo putrescente, Utrum illum putorem quem *rancorcin* dicimus exhalat : unde per metonymiam significatio *raucescendi*

9. Coniundem un qui opbrabaktub linum. — Linum præstans et subtile producebat Ægyptus, teste Plinio lib. XIX, cap. i, cratque ejus usus in sacris : unde sacerdotes Ægyptii a Martiali vocantur *Hgineri*. Dicit ergo arescentibus aquis viridia omnia, ac linum quo gloriatur Ægyptus, interitura, ut lini carminarices, nelrices, et textores deperandi sint et confundendi : et, id est quia, *irrigua ejus* erunt arida et *flaccientia*, hoc est flaccida, vel flaccescentia. Idem mox dicit de piscatoribus, qui lacunas faciunt juxta Nilum, ut in eas ex Nilo exundante deferantur pisces, ibique eo refluyente capiantur : hi enim pariter deficiente Nilo ejusque exundatione, depauperando sunt et confundendi, atque fame et rorumnis tabescent et marcescent. Nota : Pro textentes *subtilia* hebraice est *nin chorai*, quod Valabius et alii vertunt, *textentes plagas foratas*, vel *foraminulentas* (TITI *chur* enim significat foramen), id est textentes retia. Verum de retibus jam dixit, et hebraice non est *churai*, sed *chorai* : quod significat vestes subtiles et byssinas, quales sunt heroum et principum. Unde Septuaginta vertunt, *operantes byssum*. Et notum est telas pretiosissimas fuisse confectas in Ægypto. Forte etiam notat indecorum et inhonestum luxum feminarum, quod tam subtilibus vestibus sese induebant, vel nuditas membrorum per illas transparere et ostentaretur (3).

11. Stulti principes Tanis erant me-

succevit. Hæc significatio tollos orationis serici aptissima est. *Eteccs Edendo, rancssent firmi* rivi et fossæ Nili, *tenuabuntur et exsicabuntur rivi Ægypti*. Ubi facile animadvertitur, verbo hæ in serie, nihil aptius,

et ad elegantem gradationem, qua utitur vates, accommodatius esse. Nam fluvii quando exsiccantur primo *subsident*. ex quiete stagnantium aquarum *rancorem*, seu corruptionem cum ingrato odore et sapore conjunctam, contrahentes ; dein magis magisque *extenuati* tandem penitus *exurcunt*.... Crolerum, id quod vates modo dixit, *rancscere et subsidere aquas*. Viti, et brachiorum atque *canafium* ex illo derivatorum, egregie illustratur recentiorum nonnullorum qui oras illas adierint, narratione, Amnem Trajanum, quod numen est canalus cujusdam ex Nilo fieri urbem *Cuhira* ducti antequam vivi Nili aqua in illo ascendat, pessimum odorem exhalare, adeo ut vasa atgentea, licet in cistis condita, ferrugine obducantur.

(Rosenmuller.)

Vers. 8. a El moriebunt piscatores. » etc. Omne genus hominum enumerat qui beneficio aquarum vitam deguebant. Et commoda omnia quæ Ægyptiis ex aquis proveiebant enumerando, denuntiat defulnra et omnino abolenda ; ut nemo sit qui calamitatis sil expers, præter co qui Dominum venientem susceperant. (Forerius.)

(3) Vers. 10. « Omnes qui faciunt lacunas ad captum piscis. » Ad verbum juxta textum hebraicum, *clausuram staquoruin animæ*, id est qui stagna muro claudunt, eiva vivaria in quibus sunt anima », huc est pisces viventes, hic Jarchiusque nomen hebneum gallico *écuse* exponit, additque : « Claudebant enim Ægyptii aquas egredientes extra ripam fluminis (Nili), qua » dein sese extendebant, atque stagnum confliciebant aquarum collectarum in quibus multi pisces erant. Dicit igitur vates fundamenta fossarum, quas illi foderant conterenda esse et diruenda esse stagna conclusa ab ipsis facta.

tropolis Ægyptii, cl regia l'haraonis, undo ibi Moses olim cmn Pharaono disceptavit, decemquo plagas ci ct /Egypto inflixit, de quo plura K/Wf rii, in fine, *q. d.* Superbi et stulti consiliarii ct principes Pharaonis superbum, *ideoque* stultum consilium dederunt Pharaoni, scilicet illud quod sequitur. Verum est illud Ciceronis in *Officiis* : « Pars a sunt arma foris, nisi consilium sit domi; » ct illud Vegetii : a Dux belli callidior sil quam fortior; » facilius enim et tutius hostis arte quam armis vincitur (!).

Quomodo dicetis (persuadetis) Pharaoni (ul ipso cogitet, ct dicat (est enim mimesis) : Filius SAPIENTIIUM EGO, FILUS REGUM ANTIQUORUM, — 7. d. ILi.re-ditaria et quasi naturalis ex prosapia lot sacculorum, mihi est sapientia æque ac regia majestas; ergo ea excidere, aut ab Assyriis vel Chaldæis dejici non possum. Ha Haymo, Forerius et Sanchez. Tacite ridet /Egyplios, qui suam antiquitatem jactabant, quasi ipsi fuissent hominum primi, cl ante mulla annorum millia exstitissent. Sic Lucianus, in lib. De *Astrologia*, tradit Arcades ob eam causam stupidos habitos, quod astrologiam contempserint, seseque fecerint antiquiores ipsa luna. Ende et id est antelunares, sunt dicti. Aristophanes, iu *Avibus*, variis titulis irridet cos qui jactant antiquitatem suam, ailque:

Antiquiores el Cluooo et Tilanibus fuisti».

Et alius :

Antiquior quam chaos, et Salnrnia regna.

Alii putant consiliarios hæc dicere de seipsa, quasi ipsi suam sapientiam ab avis acceptam, ct stemma regum apud Pharaonem deprædicent, itaque apud cum sibi auctoritatem concilient; nam, ul ait S. Hieronymus, Ægyptii sui generis conditores, heroes ct deos esse putant, nempe Oron. Isin, Osiridem, Tryphonem; et ob id se, non jam ex regio, sed cx divino semine productos jaciant; unde ct Septuaginta vertunt, *quomodo dicitis regi. Filii sapientium* nos. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, S. Thomas et Hugo. Vere Salyricus : a Noli respicere ad phaleras et nomina vana Calonum. » Et rursum : a Et genus, el proavos, et quæ non fecimus ipsi : Vix ea nostra voco. » Grande est nobilem esse, non videri; nobilem vivere, non nasci; nobilem esse non gente, non genere, sed virtute ct gestis.

vcrt.ii. 13. Deceperunt Ægyptum, angulum populorum ejcs. — *Angulus*, quia in (Edificio principem le-nd locum, ct ulrumque parietem continet et stringit; hinc metaphorice ab Uebr.eis usurpatur pio principe, qui populum suis legibus stringit el continet, eslque firmamentum, columna et de-

II) Quoi hujus urbis potius meminerit propheta, quam tliuscujuidiun, ut mox vers. 13, Memphis, ratio hæc est, qooiu UescMOt celebriores aulisque robus a longissimo tempora decorsi®, Jūdæisquo noli»imæ, vide *riiggpte* X7U4 (es *VhAruoiu*, par Ghainpollion, loin. U.

cus regni ac ruipublicæ. Ha Christus dicitur « fuetus in caput anguli, » el esse lapis angularis Ec*clesiæ, *Psalm*, cxvn, 22, et *Matlh.* cap. xxi, 42. Sic Helvetiorum respublicæ vocantur *Cantones*, id est annuli.

Sensus ergo est, *q. d.* Consiliarii deceperunt Pharaonem, dicentes Ægyptum esso angulum, id est principem populorum, qui scilicet vicinis populis præemineat, cujusquo sit, cos in ofllcio ct pace contincro, cosque contra hostes lucri, 7. d. Tuum est, o Pharao! lucri Judæos contra Nabuchodonosor, hio tuus osi titulus, hoc tuum avitum stemma; scilicet Pharao est angulus populorum, Pharao est defensor el prolector Judæorum aliarumque vicinarum gentium. Hoc est consilium eorum stultum, do quo dixit vers. 11; nam hac ratione Pharaoni ct /Egypto exilium attulerunt; irritarunt enim ct provocarunt Chaldæos, oorumquo potenlissinnnn ct bellicosissimum regem, qui proinde invaserunt et vastarunt Ægyptum. Alii, ut Leo Castrine, Arias ct Lyranus hæc accipiunt de excidio /Egypti por Romanos. Unde argute Lyranus : a Angulus, ait, qui duabus lineis concurrentibus efficitur, hic dicitur conjunctio Antonii ct Cleopatras. »

14. Spir it im vertiginis, — quo caput turbatum v verti solet, ut putet omnia quæ videt gyron ct rotari. «Spiritus ergo vertiginis » est spiritus perturbatus et erroneus. Unde Chaldæus et Septuaginta vertunt, *spiritum erroris*. Hinc ct Noster mox explicat, subdens : a Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, » 7. d. Deus excæcavit eos, Deus invertit el infatuavit consilium eorum : quomodo id faciat Deus, dixi *Can.* XXVII.

<5. Et non erit /Egypto opus, quod faciat caput v et caudam, — *q. d.* Consilia cl opera /Egyptiorum erunt imprudentia, inutilia et noxia; ita ul non sit opus eorum aliquod « quodtaciât, » id est arguat et demonstret in eo gerendo fuisse « caput, » id est senem ot sapientem virum; ct «caudam, » id est juvenem vegetum ac validum, qui exsequeretur ea quæ senes el sapientes prudenter decreverant (2).

Nola hebraismum : *facere caput*, id est principem, est lacere opus principis, dignum principe, ob quod mereatur fieri vel esse princeps, ita ut opus illud videatur quasi ipsum facere principem. Unde Antiochena vendo habet : *Non erit Ægyptius vir qui fuit primarius* (princeps) *ncque cauda, et in illa die erit Ægyptius quasi mulier, timebit ct pavebit a manu Dei potentis*. Et Arabica Alexandrina: *Nun erit .Kgyptio vir, quem constituat caput ct caudam, primum ct ultimum*.

Incurvantem et refrenantem. — Idem est cum eo quod pnrccssit *caput ct caudam*. Ita Arabica c'v Syriaca j un citata. Unde Septuaginta vertunt ›

(3) hi nominativo cæu bebtæüs textus potest verti, ut infra notat Cornelius, *non erit .Hgypto opus tptod faciat caput vel cauda, aan* 'IUd) translatio sensum reddit clariorem.

principium et finem, q. d. Opus .Egyptiorum, quasi ebriorum, erit imprudens, infusum <l mancum, non imbons caput el caudam, principium et llicin. Audi S. Hieronymum: a Dominus, ait, miscuit eis spiritum erroris, el errare fecerunt /Egyptum in omnibus operibus suis, sicut errat ebrius, et vomens, qui inebriatus est vitiis, de quibus ebriis Joel loquitur: Væ qui ebrii estis absque vino! Et non solum ebrii, sed et vomentes furorem draconum, et furorem aspidum insanabilem, ut postquam hujusmodi vinum evomerint, intelligent ebrietatem suam, atque cognoscant, quod quantumdiu ebrii fuerint, nec principium habuerint nec iinein, id est nec caput nec caudam, sed truncum ex utraque parte animal. Unde Septuaginta et Symmachus transtulerunt, xxlii/x;; Aquila, *incurvum atque perversum*: in incurvo senes intelligi volens, in perverso lascivientes pueros qui omnia perversa faciant, ac per hoc esse sensum, quod in /Egypto non solum caput desil el cauda, sed et senes et pueri, id est el principium et finis. Juvenes ergo et pueri vocantur perversi et refrenantes, quia aguntur cestibus passionum, quæ frenari debent.

Pagninus cl Vatablus hæc vertunt in nominativo, hoc modo: *Nec erit JEgypto opus, quod faciat, sive caput, sive cauda; sive ramus, sive juncus*, sicque explicant, *q. d.* « Neque magnates, neque plebei agent quidquam, quod prosil reipubliem, nequo coruin opera aut industria liberari poterit .Ægyptus ab Assyriis: caput el ramus sunt homines primi ordinis; cauda el juncus, plebei el ignobiles. » Vide dicta cap. ix, 14.

17. Erit terra Juda /Egypto in pavori 'b—Ç. d. Eliam ipsum Judæ nomen pavori erit Egyptllis, eo quod cum illi opitulari voluerunt, tantam cladem ab Assyriis acceperunt. Unde Aquila pro pavorem vertit, « cum qui pavidus el tremens circumfert oculos, et advenientem formidat inimicum, » ut ait et explicat S. Hieronymus; secundo, S. Cyrillus: Juda, inquit, erit terror .Ægyptiis, propter Christum ex se natum, qui conteret idola /Egyptiorum; tertio, el optime Sanchez: Pavor, inquit, significat reverentiam, religionem, observantiam et admirationem. Unde S. Hieronymus in *Comment*, pro pavorem vertit so *Icmnitatcm, q. d.* Veniet lmpus, cum .Ægyptus Christiana sacra suscipiet, tunequo eadem religionem, eademque festa coleit, quæ colit terra Iuda, id est Ecclesia, quæ ocepit in Sion el tu la. Ita diserte explicat Zacharias, cap. xiv, 16 i'rau-il cnim hic Propheta a clade .Ægyptii ad ejus rw lauratlonem per Christum, ut de more Inda tristibus subnectat, et vetera omnia patrum facta Chisii liberatoris consolatione et redemptione concludat: palet ex sequentibus (I).

(I) « In pavorem. » *Festivitatem* lftgondum est. Fatetur quodam loco Hieronymus errorem suum, quod *paoortm* verterli, cum *festivitatem* debuisset interpretari, quod uu unique dictio significaret. Sicut enim verbum caynj,

1H< h DIE ILLA ERUNT QCINQOJI CIVITATES. — Ven. IL

< Quinque, » ;desi inulto; ponitur enim numerus definitus pro indefinito, *q. d.* .Ægyptii nunc valde abhorrent a Judæis, eorumque lingua et religione, licet cis contermini sint; sed futurum est, ut ipsi studiosi sint linguæ Hebraice (quæ hic Chananæa vocatur; quia Debrai incolebant terram, quæ ohm fuit Cbananæorum), vel Syriacæ lili allinis, et non tantum linguæ, sed et religionis. Perinde ac si ex adverso hodie in Bungaria urbes aliquæ ita irnpiæ inveniantur, ut Christiani nominis pertæsæ usque adeo ad M jhometismum aspirent, ut ip-ani etiam Unguam Arabicam, in qu i scriptum est Mahomelis Alcoran, vulgo discunt el loquantur: « Lingua Chanaanitis, inquit S. Hieronymus, media est inter .Ægyptiam et Hebræam, et Hebræa magai ex parte confinis (2). •

Hat proprie significet *gyrare, carrumajf, in orbem agi*, etc., transfertur tunc ad *festivitates qua celebrabantur in epulis, potationibus, chortis, et cirasmrotalionibus*; ita nomen *caga* jvotesi ad *festivitatem* transferri, eld proprie *circumagitationem* daignai, 2cut el *cay*. Lgo *circumagitatione* o dm ea ralHMie quun janijnn exponam. Cum iatelligerenl .Ægyptii adveolum Assyriorum» non minus prm timore inepti facti sunt ad bellum, quam st omnes essent feminæ, quod iratum advenu* se Deum perciperent, quasi decrevhsei .Ægyptum touin reiuii in oblationem sibi offerri. Esi enim tacita allusio in q»min* *thenitpha* ad ritum cl cæremonus b-gis, in qua quoddam genus oblittonis *thenupha* dicitur, quæ hinc el in le in sublime agitabatur. Quia auleta Deus in Judæa colebatur, quod *de'agitatione mansu Jebova* el /morrquul agitationem illam consequebatur dixerat, nmnmibus *telturis Je* hada, et festivitatis, et consilii q <ad Deus cogilasset*, repetit. ul mysterio campum aperiret. Timor, inquit, ingens universam .Ægyptum pervadat, timor inquam, irati Dei; adeu ut *Judam* (in qua scilicet Deus colitur et habitat, el unde ad rateras orbis paries pmfkisci dicitur) *sit Egypto festivitas* seu *circumagitalio*, id est ut audito nomine *Judcetg Egyptii circnmrotmtur*, el huc atque illuc discurrant, sicut *mfsiitaibus* Judæorum fieri solet. Et si quis *Judaam commemoret*, et populi Dei mentionem ingerat, super sic *commet orantem .Ægyptii expt-vescent*, intelligentes quid Judsorum Deus *saper ipsos statuisset*. Ifæc eo admirabiliora erant, quo reges .Ægypt* til putentiores erant, et parvi faciebant Judæos. Uude postea sub Joria, quem prælio vicerunt, Judæam oppreserunt, et regem quetn voluit prrfecit illis Phario. Quamobrem non mullo post tempore per Assyrios ipsi oppn sri sunt. Adde quod mundum totum perterrui rex Judæorum, cl jænndn Imbecilles fuerunt ipsi .Ægyptii ut verbo Dolci exercitui ejus resisterent, *ut feminæ* in prælio. Agnoverunt cnlui esse *agitationem manus Domini*, ot *cxpaccrunt*; proindeque *ferra Jchuds .Ægypto fuit terrori* rx qua prodibat t.miæ \irtulis exercitus, et *super nar* ra des* quæ in *Jadira* gesta fuerant, *expavebant .Eggptii*, intelligi ules *consilium Uet* ut crucifixo cederent cultus mn i.* el ndigio universa, corrucrcDlquo atque perireni du gentium, sola autem rcligio a Judæa profecta el por A|h sl dos ammaliata obtiinrel. Quod manifestius Propheta mox aperit (Forerius-)

Oí Ver*. IS. « Lingua, a *Scphatk, 'abium*. seu ulrumqtM Hebrews pru fovuefu sumitur, *tien*, xi :<* Libii unius, u etc. Dixit autem *lobio < hanaan* potiusquam *Ilcbriro*, ut obscurior e»*I prophetia» cl ne Judæi ad litteram acciperçut quod Hebiæa lingua locuturi enseal .Ægyptii, ac si de lege >t Milica at *hilera* Untum uccidente esset serma» Nûûi

Porro inter illas Ægypti civitates crii una Heliopolis (*id* est civitas solis; quia in ea erat templum solis : unde solis, quasi del -ui, cultui erat dicata). Hoc, inquit S. Hieronymus, mque hodie factum esse patet : Ostracina enim civitas, et «*ve-ter** juxta Rinocoruram, et Casium, quæ contermina! sunt Judææ, loquuntur syriace, et putant nonnulli vicinos Syros a Nabuchodonosore eo esse translatos; *secundo*, verius et clarius hæc impleta sunt tempore Christi, et S. Marci, uti patebit vers. 19. Quasi dicas : Ægyplus suscipiet fidem et cultum Christi, loqueturque pie et Christiane, uti loquuntur Apostoli aliique Judæi ad Christum conversi. Ha S. Cyrillus et alii passim. Nomerai *quinque* civitates, quia quinque erant primariæ urbes, et quasi metropoles in Ægypto, quas nominat Ezechiel cap. xxv, scilicet Memphis, Tanis, Alexandria, Bubastus et Heliopolis. Præ aliis autem nominat Iteliopolim, quæ sila est inter Alexandriani et Copium, tum quia Heliopoli vigeat solis et deorum cultus; unde erat illa civitas sacerdotum, teste Strabone lib. XVII : quocirca maxime illa initio restitit Evangelio Christi, tum quia subacta a Christo et Apostolis, tantum Christo quantum soli et idolis addicta fuit, mireque in ea florueret Christiana religio et Monachismus. Unde Heliopolis, ©jusque monasteriorum et monachorum toties apud Palladium, Rufflnum et alios fit mentio.

Turpiter ergo errat Calvinus, qui pro *civitas solis*, vertit: *Civitas desolationis una vocabitur*, huncque dat sensum : a Ilis verbis sextam quamque urbem exitio designat, significans omnes sine spe restitutionis perire, qui non convertuntur ad Deum, ut ipsum colant. Opponit enim urbes Ægypti quæ incipient eum agnoscere, aliis quæ exilio devote sunt, **onn** *chercm* enim execrationem et maledictionem significat, quam *desolatio*, id est excidium el mors sterna, consequitur.» Errat, inquam, nam pro Din *chores*, id est *sol*, uti legunt et vertunt S. Hieronymus, Septuaginta, Chaldaeus, Symmachus, Vatablus, et alii passim, legit *chercm*, id est anathema; atque patet ex ipsa textus serie nullam esse hic oppositionem, sed ejusdem maleriæ et sententiæ continuationem. Denique quia Ilebræum *dieres* non tantum solem, sed el te ;am significat; hinc aliqui íor^xxw, id est testam, vertunt, per eamque putant significari Oslracinam urbem, ait S. Hieronymus.

enim aliud significabat quam quod Ægyptiia viris terne illitis, nempe discipulis Domini, fidem Christi edocti, eadem crederent, eadem loquerentur quæ Ch.inanæi illi ; qumirno el eisdem Scripturis incumberent, el linguam liebr < am addiscerent, ut Scripturas melius penetrarent. Putoautem significar i quod exomnibus civitatibus Ægypti quinque totæ fidem Christi amplecterentur, ut omnes in^Htatores earum Christiani essent. (Forerius.)

nmi cum Judaica religio nunquam in Ægypto primaum vel principatum obtinuit, bene vero religio Christiana , equitur per religionem populi electi hanc, non illiui uitelliġ«*.nd.im esġo**

Mystice S. Hieronymus : Aliqui, inquit, per has quinque civitates, intelligent quinque Ecclesiæ ordines tempore Christi: scilicet Episcopos, presbyteros, diaconos, fideles et catechumenos.

Tropologice, Procopius, Ambrosius, Augustinus, el ex iis Leo Caslrius, quinque civitates, inquit, sunt multe Religiosorum fumilte, latine et mandrie, id est monasteria in Ægypto; adeo ut in una ejus urbe, scilicet Oxirincho, fuerint viginti millia monachorum: unus Abbas Or habuerit sub se tria millia, Abbas Serapion decem millia monachorum; in aliis pluribus Thebaidis urbibus, multa eorum fuerunt millia; ita ut urbes, non tam laicorum essent, quam Religiosorum habitacula, in quibus ipsi quasi formiate innumera-biles degebant, operi manuum et orationi dediti. Hi corporis et animi sensibus quinque toli ferebantur in Deum, et lingua loquebantur Chanaanilide, id est Judaica, qua psalmos Deique eloquia assidue canebant, Deumque laudabant; quinario enim perfectio, et plenitudo servorum et Religiosorum Christi significatur, ut docet S. Ambrosius in *Psal.* civili, serm. 22, ad illa verba : « Erravi sicut ovis quæ periit; » et S. Augustinus, tom. X in *Matth.*, serm. 23, ubi pariter mystice sic explicat quinque virgines prudentes, de quibus Christus in Evangelio. AdditS. Hieronymus, quinque sensus loqui lingua /Egyptia, cum carnales voluptates sectantur; Chanaanilide vero, cum spiri-tales. Vide eum.

Jurantes per Dominum, — id est Dominum co-lentes et invocantes. Scriptura enim per juramen-tum, omnem Dei cultum significat, scilicet ex parte lotum per synecdochen.

i9. In die illa. — Nota : Prophetæ dicunt in Vtri.it *die illa*, id est in tempore illo, licet diu post fu-turo. Hoc autem *diem* vocant, licet post, vel per plurcs annos evolvatur, quia in præsaientia Dei decursus unius regni, imo lotius acculi, unus quasi idemque est : respicit autem ad diem novi Testamenti, de quo egit vers. 17 Vide *Can.* IV

Nota *secundo* : Onias, Onte sancti pontificis, de quo II *Madiab.* m et iv, filius, cum tempore Machabæorum Judæam ab Anlioclus, Demeti iis, el aliis Syrte regibus vastari videret, fugit in /Egyp-lum ad Ptolcmæum Philometorem, ciquo hunc Isaia locum allegavit, quasi juberet hic Deus, sibi exstrui templum in Ægypto, illudque ei persuasit; qui Heliopoli templum Judæis exstruxit, ©jusque pontificem constituit Oniam jam dictum. Ita Io* sephus, XIII *Antiq.* vi. Verum perperam ; nd ei tU tale voluit Isaias, nam Onias vituperatus fuit a Ju-dæis, qui merito hoc ejus factum improbaverunt; quia non licebat in lege veteri extra Jerusalem altare vel templum Deo erigere, hi veru allatu erectores laudantur ab Isaia(i).

(t) Si cautum erat, inquit Cihnolus, neJudæi altana Domino alibi prætrc Hicrosolymam erigerent, quo jure hic Propheta loco eximii beneficii populo spomici erigen-quid in medioÆgyptHaltare Domino consecratum? Altare

Oní«

Montiti*
aci vit
crpil iu
A—yP⁰.
Dico ergo Prophetam advolare ad tempora Christi, quem Deus misit Ægypliis omnibusque gentibus redemptorem, adeo ut in Ægypto sub S. Marco, et deinceps maxime viguerit Christianismus, imo ibidem a S. Marco et Essads coeperit vita monastica et religiosa. Haec S. Augustinus, lib. I *Dé Initate Ecclesiæ*, cap. xiv. Vola enim Evangelica (id est de servandis consiliis Evangelici*), et præsertim monastica paupertatis, castitatis et obedientiæ, hic notantur, foreque asseruntur in Christianismo, cum dicit Propheta : « Et vota vovebunt Domino, et solvent. » Frustra ergo hic se torquet Calvinus, ut ea elidat hoc titulo, quod non sint consona verbo Dei, sed sint *toxéprnuix*, quam Paulus damnat, *Coloss.* n. 23. Verum hoc probandum est Calvino; contrarium enim ostendi, *Coloss.* n.

Et titulus Domini juxta terminum ejus. — *Titulos* vocat, vel templa, ut Cyrillus, vel crucem Christi, vel statuas, vel columnas erectas in honorem Christi, g. d. Ægyptii per suas provincias et terminos erigent cruces, templa, altaria, etc. Christo; hunc enim, non autem idola, ut olim, invocabunt cum erunt in tribulatione, qui mittet eis

iUud, ex dogmate Judaicæ religionis, porinde habendum erat ac profanum et impium, utpote invito Numine erectum; nisi hoc ponamus, illius constructionem sive præcepisse Dominum hoc ipso oraculo, sive probasse. Agnoscendum est igitur cum Patribus, nonnisi post christianæ Religionis exordium legitima et auspicata Domino altaria in Ægypto stetisse. Tunc primum puro et perfecto cultu Dominus ibi, uti et alibi per orbem colitur. Ipsi pariter Judæi ætalis S. Hieronymi uno cum Christianis assensu oraculum hoc ad Messiam referebant : ac Judæi implendam ejus rei Udem rejiciebant in tempus remotum et incognitum, quo liberatorem operiebantur; Christiani vero litteralem ejus venialem intuebantur in ea, quæ tunc in Ægypto florebat, Christiana religione.

a Ei titulus Domini juxta terminum ejus. » Quod sic vertit ex Hebræo Rosenmuller, *el cippus apud terminum ejus Jow*. H3VD *matseba* Hebræis est qualiscumque cippus, tumulus aut monumentum, sive sit lapis major rudis, sive columna ex ligno aut lapide formata, ad rei aliqujus memoriam conservandam erectum aut Deo consecratum, vid. *Cenes.* xxvm, 17 ; xxxm, 20. Erat enim moris vetustissimi, ut si cui in hoc illo loco obtigisset singulare aliquod beneficium divinæ providentiæ, cippum sive titulum, vel aram in ejusmodi loco poneret, et Nummi consecraret, subinde etiam addita inscriptione, quæ vel simpliciter Dei illius, cui consecratum erat monumentum, nomen exhibebat, vel beneficii memoriam latius explicabat. Cujus rei insigne exemplum vide, 1 Sam. **vu**, 12. (Rosenmuller.)

salvatores, scilicet insignes Prælatos et Principes, qui eos ab hostibus tum corporalibus, tum spiritualibus liberent et defendant.

22. Et percutiet Dominos, — g. d. Vastabit Deus Ægyptum, tum per Assyrios, tum per Chaldæos; sed post 40 annos eam sibi restituet, uti prædixit Ezechiel, cap. xxix, vers. 13; secundo, et potius, g. ei. Deus Ægyptios jam Christianos effectos castigabit, tum ad expiationem peccatorum, tum ad probationem, et majorem coronam eorum.

23. In die illa erit via de Ægypto in Assyrios, — g. d. Tempore Christi erit mutua pax, commercium et societas inter gentes olim hostiles, quales fuerunt Ægyptii et Assyrii. Christianismus enim est lex pacis, quæ gentes inimicas in unam fidem, et charitatem, et Ecclesiam cogit et unit.

Et servient Ægyptii Assur, — scilicet iis obsequiis, quibus Christiani per charitatem sibi invicem serviunt, præsertim mittendo eos prædicatores et sacerdotes insignes.

Secundo, planius ex Hebræo verti potest cum Vatablo et Montano : *Colent Dominum Ægyptii cum Assyriis*, sub quibus et Babylonios accipe. Et sic Sanchez nostram Versionem explicat, g. d. Servient (Beo) Ægyptii Assur, sive Assyrio, id est simul cum Assyrio. Unde sequitur :

24. In die illa erit Israel tertios Ægyptio. — Ven. 14. *Tertius*, qui scilicet æque ut Ægyptii et Assyrii fidem et cultum Christi recipiat, ideoque *benedictio*, id est maxime benedictus, erit. g. d. Tres hæ nationes, scilicet, Israelite, Ægyptii et Assyrii, quæ nunc ita inter se dimicant, conspirabunt in Christianismo.

Benedictio in medio terrarum. — Sicut Israel erat modius inter Ægyptios et Assyrios, ita ex eo, utpote Dei populo, benedictio per Christum effundetur in Ægyptios aliasque gentes. Unde, licet aliæ gentes sint a me benedicendæ, tamen hæc dititas mea est, critque Israel; sicut enim Israel olim fuit populus peculiariter a Deo electus, ita et nunc erit. Nam ex eo nascentur Christus, B. Virgo, Apostoli, primi Christiani, imo Christianismus et Ecclesia Dei, « opus manuum mearum (scilicet, tu es, dicit Deus) Assyrio(1). »

(1) Per multa alia de Ægypto Prophetæ vaticinali sunt, quæ olim luisse adimpleta duele demonstravit Newtornus in sua *Dissertatione de Prophetiis*. Vide *Ezechiel.* xxix, 14, 15; XXX, 7, 12, 13 ; xxxit, 15. Vide etiam Volney, *loyage en Syrie et en Egypte*, tom. I, cap. vi, vu, et alia viatorum relationes supra indicatas.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Qua cap. xvm, de Æthiopia, et cap. xix, de Jigypto vastanda scorsim prædixit, hic conjunctim pratdicit, et utrique imminens exitium per Assyrios intentat. Quocirca jubetur Isaias nudus incedere, ut portendat Ægypti et Æthiopia spoliationem, et captivorum nuditatem (I)

1. In anno, quo ingressus est Tharlhan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, et pugnasset contra Azotum, et cepisset eam : 2. in tempore illo locus est Dominus in manu Isaïæ filii Amos, dicens : Vade, et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta Ina tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus. 3. El dixit Dominus : Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus, et discalceatus, trhim annorum signum et portentum erit super Ægyptum, et super /Ethiopian) : 4. sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ, juvenum et senum, nudam et discalceatam, discoo-
pertis natibus ad ignominiam Ægypti. 5. Et timebunt, et confundentur ab Æthiopia spe sua, et ab Ægypto gloria sua. 6. Et dicet habitator insulæ hujus in die illa : Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus iu auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum : et quomodo effugere poterimus nos?

1. **H** ANNO, QCO INGRESSUS EST THARTIIAN IN AZO-
tum, cum misisset eum Sargon. — Sanchez putat *Sargon* esso Salmanasar, patrem Sennacherib, qui anno sexto Ezechiaë vastavit Samariam, lumque irruisse in Philistinos vicinos, et obsedis-
se Azotum, misso eo suo duce Tharlhan.

Verum passim alii, testeS. Hieronymo, censent *Sargon* esso Sennacherib, qui plura habuit nomi-
na. Nam Tharlhan, qui hio dicitur missus a Sar-
gon, idem, IV *Ileg.* xvm, 17, dicitur missus aSen-
nachcr b; ergo *Sargon* est Sennacherib. Nam non
Salmanasar, uti omnes fatentur, sed Sennacherib
vastavit Ægyptum et Æthiopiam. Id diserta docet
Josephus, lib. X *Antiq.*, cap. i : « Ezechiaë, inquit,
anno i 4 Sennacherib, cum instructissimo exercitu
cum aggressus est, cepitque omnes urbes Juda et
Benjamin, jainquo moturus erat castra conira Illic-
rosolymam; sed Ezechias per legatos pacem cum
eo iniit, ca conditione, ut solveret argenti talenta
trecenta, auri triginta. Accepit Assyrius pecuniam,
sed pacta pon præstitit. Nam profectus ipso cum
copiis contra /Egyplios et Ælhiopes, Rabsacem
ducem ad continuandum Hierosolymitanum bel-
lum rei quit. » Citat Josephus in tno capitis De-
rosum, qui pariter Sennacherib totem Asiam et

/Egyptum bello infestavisse narrat. Unde colligas
Borosum Annianum, apud quem nulla Sennache-
rib est mentio, avevo Beroso valde esse diversum.
Id m quoque docet Herodotus, lib. II; sed ex eo
quod audierat ex sacra historia, castra Senna-
cherib ccelilus esse deleta, linxit eum ab /Egyptiis
et /Ethiopibus esse profligatum per mures, quos
ipsi a diis suis impetrarint : « Nam una nocte,
inquit, in castris Sennacherib tanta murium vis
exstitit, ut hostium arcus et reliqua arma corro-
derent; quo lactum est ut exarmatus rex a Pelu-
sio suum exercitum abduceret.» Sed lue sunt Gen-
tium Judæis invidentium fabulai. Ex dictis palet
hanc Isaïæ prophetiam contigisse anno 11 Ezechiaë.

Dices : Sennacherib, IV *Ileg.* xvm, dicitur lau-
tum venisse contra Judam. Respondeo : Directe,
et in persona venit contra Judam, sed comitante!
venit etiam contra vicinos : unde manens ipse iu
Judæa, misil Tharlhan in Azotum cum parte copiai
rum. Prophetat ergo hic Isaias contra /Egyptioi
et /Elhiopes, ne, adventante Sennacherib, ad eoi
rum opem de inoro confugiant Ezechias et Judæi)
sed in Deo spem suam rcvouanl(2).

(2) Juxta alios (Calmetum, Illethlerum, Kolinsky, Ms-
chaelem, etc.), quibus libentius a-enliremur, iste Sargon
fuit Asxirhidinus vel As-arliadduh, Scnnachcribi succes-
sor, non vero ipse Sennacherib, propter rationes sequen-
tes quas ex singulis supra citatis deprompsimus, *trimo*, ex
IV *iteg.* xtx, cum ad ingrediendum Ægyptum Sennache-
rili se accingerei, ut Tli.iraeani regem Ætbiopiæ contra
se egressum debellar* **t**, in una nocte tutum ejus exerci-
tum profligatum scimus. Aliunde, Josephus et Herodotus,
quibus altera sententia uili conatur, nihil aliud dicunt
nisi quod Sennacherib occupationem Ægypti iu animo

(I) In hoc vaticinio, *primo* notatur tempus prophetias
factx, verr.1, 2; *secundo*, refertur symbolum a Deo im-
peratum, a Propheta exhibitum, 2; *tertio*, subjicit signi
explicationem docens Aegyptiorum et Æthiopum sub 's-
syni jugum missorum, captivitatem et transmigrationem,
post triennium secuturam vel per triennium duraturam,
•,4; *quarto*, «tcudilur spei in tus ulmi reposita) vanitas
at inutratio, S, «.

Vm. t. 2. Solve saccum. — Errant, qui putant hanc tantum fuisse visionem imaginariam nec revera Isaiam incessisse nudum, sed ita sibi in visione visum esse (i). Nola : Saccus Isaiaë et Prophetarum nudum erat cilicium, contextum ex pilis caprarum vel camelorum, coque vestiebantur super nuda carne, ut Capueeini, uti fecit rex Israel, IV Veg. vi, 30, et Judith, cap. Yin, vers. 6 (uti et modo

rJklmn
i J”

volveret; amboque ejus exercitos cladem, antequam Ægypti Ones transisset, memorantur.

Secundo, est quædam synonymiia inter Assarhaddou cl Sirgon, et præsertim Saragon, ut Aquila et Theodotion vertunt.

Tertio, omnia melius constant, si intelugas Assarhaddonem regno Sennacherib politum, voluit patris injurias ulcisci contra Ægyptum et Æihioptam tunc temporis Judæa) consociatas; cum aliunde legitur Assarhaddonem Thebatn evertisse, et magnas in Ægypto victorias reportasse.

Quarto, quid obstat quin isto Thirlhan, cujus nomen in controversiam venit, quia, ex IV lib. Rcg. fuit dux exercitus Sennacherib, sit vel idem vel alius ejusdem nominis, si non cum Calmelo dicere navis, istud nomen fuisse non proprium, sed dignitatis significativum?

Hæc prophetia edita videtur sub regni Assarhaddonis initiis, anno ardo Christum 709 vel 710, quo Assarhaddon, qui Ægypti invasionem Jam moliebatur, per Tharlhan obsessit Azotum, fortissimum oppidum l'alæsiwru, cujus expugnatio difficilis, sed necessaria volentibus Ægyptum debellare, tanquam elavem Palæstinæ manlimæ, quam urbem Psammetichus Assyriis postea rursus eripuit post obsidionem 29 annorum, ut testatur Herodotus, lib. II, cap. ci. vu. vide intra xers. 3.

(1) Non revera ita incessisse Isaiam, sed quæ hic leguntur gesta esse in visione, plurium esi interpretum ex Judæis sententia. Ita Maimomdes, Kimchius, Aben-Ezra, quibus adnumerandus est Stændlin, Theologus Goltm-gensis, elcx nostris Berthienis, qui eo quod nec Ælhio-pos, nec Ægyptii hujus signi testes fuerunt, satis fuisse asserit ad Judæorum doctrinam, ut istus populos ad summam inopiam redigendas esso ante diem scirent : cl ne turpitudinem in hoc facto agnoscere cogatur, omnia in visione gesta esse dicit. In hujus sententiæ probationem affert illud *Buchici*. u, 9, et m, 1, 2, ubi Propheta a D'o jubetur librum comedere, quod certo non nisi in visione actum est.

Quæ sententia etsi de pluribus ollis, quæ Prophetæ symbolice eglisso narrantur (voluti Osce i, n) verissima sit; tamen cum llusenmuller dicero non dubitamus huc loco vix Intelligi, quomodo Propheta dici possit, vers. 3, hominibus sui temporis esse «signum cl portentum, d id est signum quod in aliis excitet admirationem el stuporem ob rei novbM m atque msolontium. «Signum » est apud omnes gcu.v» quod sensibus externis excipitur, ad rem aliam obscuriorem significandam vel declarandam aptum : quaro quæ Prophetæ objiciebantur per visionem, etiamsi ca aliis narraret, apud eos non potuerunt tubere rationem signi. Ergo potius quod hic dicitur comparandum est cum mandato simili supra vili, 1, 2, 3, el *Jerem.* vin, 1 seqq.; xliii, 8, 9. Pruphelæ vero erant tigna et pórtenla, uti diserte vocantur, *Zachur.* m, 8 (Cf. *Euch.* xii, fi, et supra vin, 18). Nulla egerunt insolita, et a communi e imucludino abhorrentia, quaham etiam, ui vadebatur, absurda, ui aqualium suorum excitarent attentionem. Quid emm sibi vellet res uovacl insolita, quam ir. habitu, gestu, motu propilei observabant, nemo quin quadrerei a so impetrabat; cl cum quærcrel, edocebantur ellam nolentes de divina voluntate.

est; si enim quia modo non super nuda came, sed exterius tantum se vestiret cilicio, haberetur hypocrita); erat enim vestis ansteritatis et prementia, ut ejus exemplum darent populo, eumque ad poenitentiam commoverent, el cúm pro populi peccatis apud Deum satisfacerent, cique veniam et gratiam a Deo impetrarent. Id patet ex eo quod p^æudoprophetæ fingentes *re* Prophetas, induebantur cilicio, ut ait Ezechiel cap. xm, 5 : « Nec operientur, inquit, pallio saccino, ut mentiantur, » Et hic fuit habitus Eliæ prophetæ ; erat enim « vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus, » IV heg. i, 8; et S. Ioannis Baptistæ, cujus vestis erat aspera ex pilis camelorum. Hunc habitum objice mollioribus hrr< licis, qui ornuitur quasi sponsi Penelopes, ideoque carpunt peculiarem habitum Capueeorum cl Monachorum. Ita Ciernen* Alexandrinus, lib. II *Padagogi* ostendit asperum fuisse vestitum Isaiaë et Prophetarum : a Ovina, inquit, pelle Elias utebatur indumento, et ovinam peUem stringebat zona facta ex pilis. Isaias vero nudus erat, et nullis utebatur calceis ; sæpe autem sacco quoque utebatur, quod est indumentum humilitatis. Quod si etiam vocas Jeremiam, is cingulum solum habuit lineum. Quemadmodum autem bene nutrit i corpora, si nuda sint, vires ac vigorem apertius indicant: ita etiam pulchritudo morum, si ineptis nugis non involvatur, magis indicat animi magnitudinem et magnificentiam. »

Nota *secundo* : Hugo, Forerius et Sanchez pn-AnUahi tant Isaiam non omnino fuisse nudum, sed exiimam vestem, quæ erat cilicinael prophetilis (sine qua incedebat indecore, ac si plane plebeius fuisset), deposuisse, ac interiorem tunicam brevior em retinuisse, quæ verenda contegebat, quomodo Saul, I Beg. xix. 24, *nudus*, id est deposito amictu rogio, dicitur cecidisse; et David *nudus*, id est doposilo cultu regio, saltavisse ante arcam; nam dicitur amicius fuisse ephod lineo, non ergo erat omnino nudus. Halio est : nam Isaias hac nultate portendebat captivorum Ethfopum et Ægyptiorum nuditatem; illi autem non omnino futuri erant nudi, sed laceris cl brevibus vestibus vestiendi. Similis esset mortifie dio, si Religiosus, deposita veste Religionis, juberetur cum solo thorace el femoralibus prodire in publicum. Hæc sententia probabilis est, et castior ac hondslor in speciem.

Verum S. Hieronymus, S. Cyrillus (et indicat v#rio> S. Ambrosius m *Psal.* xxxix), Haymo, Dionysius et Adamus censent Isaiam omnino fuisse uudum, etiam iis partibus, quas naturalis verecundia maximo tegit. Idquo probatur *primo*, quia vers. 4, pretatu dicitur quod, sicut Isaias, incessit nudus, « sic minabit rex Assyriorum c iptivitatem Ægypti, etc., discoopertis natibus (Chaldaus vertit, *pudendis*) ad ignominiam Ægypti; » ergo pariter Isaias incessit nudis natibus. Si nudis natibus, quid mirum si reliquo corpore nudus incesserit? imo si Yclquo corpore tocftis, natibus nudis incessit, eo

mu,u-

rm. >. 3. Sicut ambulavit.—Refer hæc ad vers. 4 : « Sic minabitrex : » ibi enim similitudo per redditionem expletur; reliqua ergo quæ intercurrent, scilicet, « trium annorum signum, » usquo ad sic, pa* rentbesi intercipienda sunt.

Tbiub annorum signum et portentum erit. — Subaudi *quod*, vel *quæ*, scilicet, ambulatio Isai® erit portentum trium annorum. Dupliciter hoc exponi potest : primo, quod hæc triduana nuditas Isai® portendat vastitatem Ægypti et Æthiopiæ fore post tres annos ab hac prophetia; secundo, et melius*, quod hæc vastitas durabit per triennium. Cœpil enim anno 14 Ezechi®, quo Sennacherib audiens adventare Tharacam regem Ælhiopum, contra eum perrexit, relicto in Judica Rab-sacc, uti docent Josephus, l b. X *Antiq.* i, et Scriptura, IV *Reg.* XIX, 9; atque post (res annos rediit Hierosolymam, ubi ab Angelo cæsus est, ut patet ibidem, vers. 35, et *Isaiæ* xxxvn, 36. Abfuit ergo distentus bello et vastatione Ægypti et Æthiopiæ per triennium. Ha Sanchez. Quare quod ibidem subdit Josephus : « Sennacherib nullum temporis contrivit in apparanda oppugnatione Pelusii, jamque aggerem pene mœnibus æquaverat, et videbatur assultum propediem facturum, cum audivit adventare Tharsicem (hic est Tharaca) regem Æthiopum Ægyptiis laturum suppetias : territus hoc rumore, propere eum suis abiit. » Hæc, inquam, non satis consentiunt procedentibus ejus dictis, nec Scripturæ, quæ docet Sennacherib non Pelusii, sed in Judæa audisse adventum Tharaca : atque videtur Josephus hausisse hæc ex Ilcrodoto, qui hic plane fabulosus est. Quocirca immerito vir doctus motus hisce verbis Josephi, hanc Ægypti et Æthiopiæ cladem hic ab Isaia predictam, refert ad tempora Assarhaddon filii Sennacherib; vel potius ad Nabuchodonosorem, qui post triennium a vastata Jerusalem, vastavit Ægyptum et /Ethiopian!.

Nudus, et discalceatus. — Peculiariter exprimit, et ad *nudus* addit tð *discalceatus*, quia prætor ignominiam, nudis Prophet® pedibus accedebant magna molestia cl atlictio *incedendi* per loca aspera et saxosa; majorque erat futura Egyptiiset Ælhiopibus, nudis pedibus ex Ægypto ituris longissimo et difficillimo itinere Babylonem usque. Ex hoc Isaïæ præcepto et facto orta est hæresis Nudipedum, de qua S. Augustinus, lib. De *Hærcs.* in G8 : « Est alia hæresis, inquit, nudis pedibus semper ambulantium, eo quod Dominus dixerit ad Mosen vel ad Josué : Solve calceamentum do pedibus tuis, *Exod.* ili, *Josué* v; et quod propheta Isaïas nudis pedibus jussus fuerit ambu-

|| continuandam esse cladem Ægyptiomm et Æthiopum, (juamdiu Propheta hinc personam non deponeret.

lare, inde ergo hæresis est : quia non propter corporis allictionem sic ambulant, sed quia testimonia taliter intelligunt. »

4. Sic minabit (quasi pecora, pute quasi mancipia in bello manu capta : h ec enim proprie ante se minant victores, uli pastores sua pecora) captivitatem (captivos) Ægypti, et transmigrationem (transmigrantes et abductos) /Ethiopia juvenum et senum. — Juvenes enim armis, senes consiliis rempublicam administrant et propugnant, a Consilia enim senum, hast® sunt juvenum, » ait Pindarus apud Plutarchum in *Lycurgo*. Et Aristoteles, lib. VII *Politic.*, cap. ix : a Vires, ait, in juvenibus, prudentia est in senibus. » Et Poeta :

Es-f 22pw, xOxaetTi wôr», ffc'Aat 2< -jipcruv.

Open vironuo, pralia juvenum, consilia vero soul <enum.

Discoopertis natibus ad ignominiam Ægypti. — Aliqui tð *discoopertis natibus* explicant, *q. d.* Prosectis vestibibus usque ad nates, uti fecit Hanon servus David, II *Reg.* x, 4. Verum aliud est prosectis, aliud discoopertis. Solebant victores barbari vel ad ludibrium, vel ad libidinem, hostium captivorum membra, quæ pudor tegit, detegere. Docet id Isaïas hic, el cap. xlvii, vers. 2, de Babylone : « Denuda, inquit, turpitudinem tuam, revela crura, » etc.; et Nahum, cap. hi, vers. 5 : a Revelabo, inquit, gentibus pudenda tua, et ignominiam tuam; » et alibi sæpe minatur Deus, cp.ioid « discoopriet ignominiam, revelabit pudenda aut verecundiora, » hujus illiusve gentis.

5. Et timebunt, — *q. d.* Juda?i, qui hactenus habuerunt spem in Ægyptiis et Ælhiopibus, et in quorum ope et copiis gloriati sunt, timebunt, et confundentur cum viderint eos tam ignominiose capi et vastari.

6. Et dicet habitator insule hujus. — Judæa hic metaphorice vocatur *insula*. *Primo*, quia sita erat inter mare Mortuum et Mediterraneum. cnr?

Secundo, quia parva erat respectu Babylonis, quæ mare dicitur cap. seq., vers. i. Seeiodo

Tertio, et potius, quia, ut explicat S. Hieronymus, vicinarum gentium, Assyriorum maxime et Ægyptiorum, fluctibus ac bellis tundeatur, sicut insula fluctibus maris circumquaque tunditur. T«ru®.

Quarto, quia, sicut insula sola in mari eminet, Quart* et caput cæril, cum reliqua mari obruantur: ita Jerusalem sola caput extulit, et evasit, cum Sennacherib Judææ urbes, ut mare, suis copiis obrueret : hoc ost enim quod dixit cap. vin, vers. 8 : a Ibit per Judam, inundans, et transiens usque ad collum veniet, » <l. d. Sennacherib Judæam obruet usque ad collum, ita ut sola Jerusalem, qua capul est, emineat et salvetur. Ha Sanchez. Hi duo ultimi sensus pr® aliis sunt appositi et genuini.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS

Redit ad Kreidum Babylonis, quod per magnum pathos graphice depingit, idque propterea quod sub hoc tempus Ezechias cum Merodach rege Babyloniorum fœdus d amicitiam colebat, ejusque legatis omnes suos thesauros ostendit, qua de causa reprehensus fuit ab Isaia, IV Reg. XX, 12. Ne ergo eis nimis innitatur ipse et Judæi, nimisque eis familiares sint et amici, praedici' eorum ruinam. Prmdicit ergo Babylonem evertevdam, per currum cameli et asini, id est, Darii e' Cyri. Secundo, vers, i 1, contra Idumaeam. Tertio, vers. 13, contra Arabiam vaticinatur (i).

1. Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. 2. Visio dura nuntiata est mihi : qui incredulus est, infideliter agit : et qui depopulator est, vastat. Ascende, Ælam; obside, Mede : omnem gemitum ejus cessare feci. 3. Propterea repleti sunl lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis : corruì cum audirem, conturbatus sum cum viderem. 4. Emarcuit cor meum, lenehræ stupefecerunt me: Babylon, dilecta mea, posita est mihi in miraculum. 5. Pone mensam, contemplare in specula comedentes et bibentes : surgite, principes; arripite clypeum. G. Uree enim dixit mihi Dominus : Vade, ctpone speculatorem : et quodeumque viderit, annuntiet. 7. El vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, cl ascensorem cameli : et contemplatus est diligenter multo intuitu. 8. Et clamavit Ico : Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem : et super custodiam meam ego sum , stans totis noctibus. 9. Ecce iste venit ascensor vir bigæ equitum; et respondit, cl dixit : Cecidit, cecidit Babylon : cl omnia sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram. 10. Tritura mea, et filii areæ mcæ, quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis. 11. Onus Duma ad me clamat ex Soir : Custos, quid de node? custos, quid de nocte? 12. Dixit custos : Venit mane et nox : si quæritis, quante : convertimini, venite. 13. Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis, in semitis Dedanim. 14. Occurrentes sitiendi ferte aquam, qui habitatis terram Austri, cum panibus occurrere fugienti. 15. A facie enim gladiatorum fugerunt a facie gladii imminentis, a facio arcus extenti, a facie gravis prælii : 1G. quoniam hæc dicit Dominus ad me : Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii, et auferetur omnis gloria Cedar. 17. El reliquia numeri sag"arioruin furlium de filiis Cedar imminuentur : Dominus enim Deus Israel locus est.

vr».t. 1. Oxvs deserti maris. — Babylonem vocat
ll mure, primo, quia sicut mare sorbet omnia tlu-
mina, nec expletur: ita Babylon sorbebat opes

gentium omnium, ncc saturabatur; secundo, quia
sita erat juxta Euphrati m : mare enim vocatur
ab Hebiceis omnis aquarum copia; tertio, et

(1) Tertia prophetiarum Isaiaë pars, quæ præsertim vaticinia contra nationes externas complectitur, prophetiis contra regiones orientales, et urbes llierosulymam et Tyrum absolvitur, cap. xxi, xxii, xxiii.

Iu hoc capite compì chendunlNr vaticinia contra Babyloniam, Idumæam, Arabiam. Primo, de Babylonia, describit Isaia: primo, summariam ibdlcationem tum ruing Babylonis imminentis, tum Persarum et Medorum cum superbia et ferocia eam inferentium, 1,2; secundo, perturbationem Prophet® Babyloniorum volui personam indu-ntis, ad nuntium horrore plenum, 3, i ; tertio, exlútattauem urbis turpi securitati et epulis se tradertis, el quam a negligenti confidentia excitat, ad prospiciendum impenlenti periculo, 5, 6 ; quarto, narrationem irupilouis Ululis, sub schemate conspctæ, et ruinaì lla-

hylonem involventis , per nuntium relatas, 7-9; quinto, apostrophen Propheun ail Judæos sermonem convertentis, ei eos de veritate hac revolata certos facientis.

Secundo, de Idunuea, ubi videmus primo, interrogationem indicantem metum periculi, il ; secundo, responsionem significantem actum esso de Idumæis, 12.

Tertio, do Arabia, sententiam simplicem fore, ut Arabes brevi ab basto quodam extero infestentur et debellantur, ita declarat, ul primo per Arabiam iter facientes stai, seu dum in via consueta pergunt, belli melu turliantur, ideoquo in locis latentibus et inviis pernoctari jubentur, 13; secundo, ipsos inducit Arabos, acri prneebundos, interiora deserti petentes, et ibidem quærentci i iUbulum, 14, 15; tertio , protinus sine imaginum urna-

magia genuino, vocatur mtne, ob multitudinem incolarum, platearum et domorum amplitudinem, atque omnium gentium eo confluxum : sic enim dicimus Hornam, Venetia», Parisios esse mare, esse mundum, ob hominum frequentiam : da S. Hieronymus, Cyrillus et alii; *quarto* ob motus et fluctus bellorum, quibus assidue quasi mare agitabatur, et exagitabat omnes gentes (1).

Secundo, Babylonem vocat *desertum*, substantivo, id est eremum et solitudinem: hoc enim significat Hebraicum *midbar*; quia in desertum et in solitudinem a Deo vindice erat redigenda. Ita S. Hieronymus.

Sensus ergo est, *q. d.* Hoc est onus, id est prophetia minax et onerosa contra Babylonem, quæ cum fuerit mare gentium, nunc a Deo vastabitur, ita ut videatur esse eremus et desertum.

Nota: Prophetiæ a Prophetis, aliis et aliis temporibus sunt editæ: unde non mirum, si idem

mentis simpliciter prædicit, pro eventu tempus anno unico (leilnitum, pro mensura reliquiarum paucitatem, pro certitudine oraculum Dei, 10, 17.

(1) Clericus mare hic intelligit Persicum, juxta quod fuerunt Chaklæi ad orlum, et Alabes ad occasum. Sio Strabo, lib. XVI, pag. 1074 edit. Alinobv. : « Est autem et iribus quædam Chaldaeorum et regio Babylonis ab iis culla, finitima etiam Arabibus et man quod dicitur Persicum. » Proxima mari propter testum et aquam inopiam et certa erani, sunlque etiamnum hodie, quapropter Chai* dæa vocatur lue *desertum utaris*, et nomme oræ meridiana) tota Babylonia designatur, lorie stylo prophetico iummcnle, agi de eo terrarum tracio, qui ohm æque desertus futurus crati, ac ora maritima Chaldææ, prout Jesajns prædicit, cap. xiiu....

Gelorum, dive sunl a variis interpretibus do appellatione —ii 1310 propesine scientiæ : una eorum qui Babylonicum imperium ob vaslilalem *desertum*, et ob ingentem gentium confluxum, qui in perpetuo esi motu, appellari existimant *mare*, coli. *Apocal.* xvii, 3, 15; allora eorum qui maris deserti appi Nationem, qua urbs et regio Babylonica hic insignitur, ex ejus silu illustrandam arbitrantur, quibus et nos accedere haud dubitamus. Erat ager Babylonicus ab Euphrato in varias scissus parks, cui subiectie erant vasta paludos ad austrum. Dium circumjacebat ab austro, occiduo et septentrione desertum, id est vasla planities, hic illic intuita, Vare autem hoc, desertum interluens, hic notat Euphratem, qui ipsam urbem Babylonem in dux» secabit partes, et infra Babylonem ad austrum mgnas elliclebat paludes et lacus, in quihv< celebre illud stagnum Pallacopæ, in quod exundans per fossas abducebatur, ita ut Babyloni voluti maro subiectum vidcreiur, ut veteres omnes testantur. Sic Jeremias in prophetia adversus Bibylonom, cap. ti, 30: « El exsicabo mare ejus, id est Euphratem eam interluentem, perinde ac Nilum mare appellati vidimus supra, xix, » ; Herodotus t lib. I, cap. clxxxiv, ubi de Semiramide regina quæ exstructis aggeribus Euphratem exundantem coercuerit, dicit : « Pnu» autem lliiwn illam planitiem Solebat pelagi instar inundare. » Abydenus apud Eusebium, in *Præparai-Evangel.* lib. IX, pag. 457, de Babylonis situ : a Ferunt, loca hcc omnia ab initio aquis Obruta fuisse, et maris nomine appellata. » Cf. Strabo, *Gro raph.* lib. XVI, § 0, 10; et Arianus, *IM tirpeditiohc Meandri*, hb. \ II, cap. xxi, qui tum Fallacopa) alveum l 'tannin, turn Mibjeclas et pala lei cxc m i entes ad Aiabtam i lenissime describunt. (Illoclinullcr.)

obscurius repetant, uti Isaías quod cap. xni et Xlv, dare de Babylonis clade prædixit, hic obscure iterat et replicat. Vide Can. IH et IV. Adde, non constare an limo prophetia sit prior an posterior nia cap. xiií; nec enim in prophetiarum collectione Acrvatus est ordo temporis, ut patet in Jeremia.

Mystice S. Bernardus, *!>< Onere deserti* man's, sermone 6, Ita disserit : « Mare desertum esi multitudo reproborum, qui derelicti a Deo, et a ^notorum numero separati, suo pondere et persecutione sanctam premunt Eccle-iam, ipsi pronarum pondere, quæ in hoc onere a Propbeta notantur, postmodum puniendi. Præterea mare sunl illi, qui diversis passionum ac viliorum tumultibus quatiuntur. Qui semper in molu sunt, semperquo vagi, nunquam stabiles, nunquam in eodem stata permanentes, nuno superbia intumescunt, nunc ira fervescunt, nunc tristes, nunc leves, nunc pressi silentio, nunc risu dissoluti, transgrediuntur præccepta seniorum, et fratrum pacem turbant. Quandiu tamen liment, quandiu dolent, quandiu admittunt correptionem, nec fugiunt sali-factionem, desertum mare non sunt. At si venientes in profundum malorum, contemnunt; si correpti reclamarmi, nihil honestum, nihil quietum, nihil insuper ordinatum responderint, sed tumidi, sed inflati etiam in ipsum a quo corripuntur, verbis indignation < insurrexerint, ita ut necease sit relinquere eos sibi, decerium mare non dubiti s cos nom nare. » Horum deinde onus prori isque exaggerans, subdit: « Væ illis qui a Deo derelicti et hominibus dimittuntur secundum desideria cordis coruin. ut eant in adinventionibus suis. Quibus etiam Dominus per Prophetam : Auferam zelum meum a vobis, et ultra non irascar. Scitis, fratres chaiissimi, quam grave onus in humeros sanctorum imponunt qui tales sunl Sub hoc onere Propbeta gemebat, qui dicebat : Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores. Vere supra dorsum nostrum fabricant, qui hujusmodi sunt, quotidianis suis contumeliis nos onerantes, qui addimi peccata peccatis, contemptum jungunt contemptui, contumeliosi, elati, detractores, Deo odibiles, senioribus non obedientes, sociis non temperantes. Tales pronarum pondus quod in onere deserti maris contuetur, se noverrint incursuros. »

Sicut turbinis ab Africo vbniwt, df deserto 'E'ir. —To *de deserto* tam ad *reniant turbines*, quam ad *venit* referendum est. Africus ventus est Han< ab Africa, ideoque Occidentalis; sed laterali; vergens in Austrum. Hic turbidus est et procellosus, unde Africas procellas ab Africo excitas, vocat Horatius, lib. I *Carm.*, oda 3, et Virgilius I *Æncid.* : « (n berque procellis Africus. » Sensus est, *q. d.* Sicut, flante Africo, surgit ingens, subita et procellosa tempestas arene de deserto, ita (per hebraismum enim usitatum intelligitur nota similitudinis ita vel sic) hoc ouus, et

bic furbo Persarum venit, id est veniet, de simili deserto, qui similem Babyioni afferet tempestatem, Ita S. Hieronymus. Turbo enim ventus est rapidissimus et violentissimus, qui in gyrum omnia obvia versat et abripit (1).

Mediam et Persiam vocat *desertum*, tum proprie, quia scilicet inter eas el Babylonem vasta deserta interjacent; tum metaphoricè, quia scilicet Medi et Persæ Babyioni erunt perniciosi instar turbinis, qui venit *de deserto*.

Alludit ad arenas deserti, v. g. Pharan et Arabia?, quod transferunt Hebraei venientes ex /Egipto in Chanaan, quod proinde eis erat notissimum; aut *Cyrenaice provincia*», qua» flante Austro volvit ingentes arenarum fluctus instar sævientis maris, uti testantur Plinius, lib. II, cap. xlv; Pomponius Mela, lib. I, cap. vin; Solinns, cap. XL, et Herodotus in *Thalia*, ubi exercitus in Ammonios ductos, flante Austro, ita arenis obrutos esse narrat, ut ne unus quidem evaderet, aut superstes maneret. Simili ergo modo a Persis docet obruendos esse Chaldæos; hoc est enim quod de iisdem prædixit Jeremías cap. li, 36 : a Et desertum faciam mare ejus, et siccabo venam ejus, et erit Babylon in tumulos, scilicet arenarum, » inquit S. Hieronymus hic.

2. Visio dura (Babyioni futura) nuntiata est Mini, — Isaia, ejus enim sunt verba; non Babyionis, uti aliqui volunt.

Qui incredulus est, infideliter agit (Hebraice, *Qui prevaricator est aliis, prevaricator est Babyioni* : Hebræum *to bagad* significat praevaricari, fidem fallere, rebellare, jugum excutere) : et qui DEPOPULATOR EST, VASTAT, — q. d. PITSffi Ct Medi, populus infidelis et foedifragus, non servant Babyioniis, uti nec aliis gentibus fidem ; etsicut alias gentes populari solent, ita et vastabunt Babyionem. Medos enim et Persas fuisse Babyioniis confédéralos, patet ex eo quod Nabuchodonosor cum Cyaxare rege Medorum expugnant Niniven, et Assyriorum monarchiam everterit, uti docent S. Hieronymus, Eusebius et alii quos citabo *Ierem.* cap. i, 2. Unde et Nabuchodonosor uxorem duxit Nilocrin filiam Cyaxaris : hinc etiam /Elamita», id est Perste, cum Chaldaeis venerunt contra Jerusalem, ut dicitur cap. seq., vers. 6. Quare hic sensus est genuinus. Ita Adamus et alii.

Secundo, Sanchez putat hæc intelligi de Gedata et Gobria, qui a Balsasarc ad Cyrum transfugerunt, atque primi in Babylonem, el in regiam irrepserunt, ibique Balsasarcem occiderunt, ut docet Xenophon, lib. VH *Pedie Cyri*. Addilque Sanchez in voce TTO *sadad*, id est *vastat*, alludi ad CD'TOD *Casdim*, id est Chaldæi, quasi dicat : Duo principes Chaldæi jam dicti prævaricabunt in regem suum, et juxta nomen suum erunt

(1) Comparat copias militares magna cum vi et sævilia irruentes, cum turbinibus deserti, etenim flatus ventorum vehementior est in deserto, quam in aliis locis, quod 11Uc nihil lub^at, quod remoretur ipsum. (Idem.)

Casdim (Chaldæi, hoc est vastatores Babyionis.

Tertio, idem Sanchez hanc explicationem omnibus præfert, qua prior pars ad Babyionios, secunda ad Medos et Persas applicatur, q. d. « Ut Babyionius incredulus est et infideliter -git, sic Persa aut Medus depopulator est, et vastat. » Unde hebraico est, *prevaricator prevaricator, et vastator vastator*, hoc est, ut ille, scilicet Babyionius, obstinate prævaricatur, et peccat in Deum ac homines : ita iste, scilicet Cyrus, obstinate eundem vastabit.

Quarto, Vatablus vertit, *prevaricator prevaricatori, et vastatori vastator*, scilicet erit, vel adveniet. Est proverbium, q. d. Chaldæus, qui aliis injuriam faciebat, injuria afficietur a Persis ; idem qui alios vastabat, ipse vastabitur.

Quinto, Forerius vertit, *depopulator depopulatur, et vastator vastat*, atque S. Hieronymus in *Commentar.* : *Qui cedis cede, qui vastas vasta, q. d.* O Medi et Persæ qui alias gentes cœditis et vastatis! cædite el vastate Babyionios; hoc vestrum munus est, hæc vestra sparla, eam adornate.

Ascende, .Elam; odside, Mede, — q. d. Adesdum, o praevaricator, o vastator Babyionis! tu, inquam, o /Elam! id est Persa, et tu, o Mede! invadite urbem mihi invisam, vestræqu® cædi addictam. Septuaginta pro *Mede*, vertunt *Persa*, forte, inquit Leo Gastrius, alludentes ad Græcum *zifOuv*, id est vastare et perdere, q. d. Medi erunt Persæ, id est perditores Babyionis. Sic *Apocal.* ix, angelus ille vocatur hebraico *abaddon*, græce latine perditor vel exterminator.

Omnem gemitum ejus cessare feci, — « ejus, » scilicet Persæ et Medi : ita aliqui; *secundo*, « ejus, » scilicet populi Judaici, quem Isaiasin mente el corde semper gerebat; *tertio*, et aptius, ejus, » scilicet Babyionis, gemitum cessare feci, quia ila subito a Persis obruetur, ut percussa præ stupore flere et gemere non possit, aut gemitum, id est plancum, publicum et funebrem auferam, q. d. Faciam ut Chaldæi a Persis occisi careant exsequiis, el funebri pompa ac planctu. Ita Sanchez; *quarto*, et optime Vatablus active hæc accipit, q. d. Cessare feci gemitum ejus, scilicet Babyionis, quo ipsa sua tyrannide et oppressione cogeat alios flere et gemere. Unde Chaldæus vertit, *omnes qui gemebant a facie regis Babyionis, cessare feci*, illo scilicet interempto.

3. Propterea repleti sunt lumbi mbi doi/mie.— Cyrillus cl Adamus putant esse mimesin, loqui enim Prophetam in persona Balsasaris, quando vidit manum scribentein in pariete : *Mane tekel phares*, atque ex cis Daniele explicante, cognovit exitium sibi el regno impendero.

Verum, quia sequitur, *pone mensam*, quod antequam scriberet hæc manus, factum est : hinc melius S. Hieronymus censet hæc esse verba Isaiaë amantis Babyionem, licet genti su® inimicam, cique more suo compatiens, cum prævideret el in spiritu eam a Cyro obsessam, el positam in miraculum, id est admirandis angustis con-

Hringi. Meminit doloris lumborum, quia alludit ad dolores parturientium, uti mox explicat, qui vehementissimis in lumbis; hi enim in puerperio mire convelluntur, ut plane luxari et distrabi videantur.

CONTURBATUS SUM CUM VIDEREM. — ILLIC videtur species conflagrantis Babylonis, oculis mentis Isaiae fuisse a Deo objecta.

4. Tenebra stupefecerunt me, — ex dolore et pavore caligo oculis meis offusa fuit, indeque animo stupor et horror.

Babylon dilecta mea. — Hebraice pro *Babylon* est *MM neseeph*, id est caligo, obscuritas. Sic Babylonem vocavit a montem caliginosum, » cap. mi, 2, ob causas ibi allatas. Addit S. Hieronymus, eam vocari « caliginem, » quia ad cœlum usque (ubi caligat noscitur oculus) superbiae verticem attollebat. Unde *secundo*, Vatablus, Adamus et alii vertunt, *crepusculum*, vel *nodem desiderii mei posuit imhi in pavorem*, sicque explicant, ut sint verba Babasaris, 7. d. Noctem ultimam, qua epulari et gaudere cogitabam, vertit mihi Deus in luctum et horrorem : hic sensus valde accommodus est, si Hebraea spectemus; *tertio*, Sánchez putat exitium Babylonis vocari *crepusculum*, quia erat aurora quasi lucis, id est initium lætitiæ, quæ (X libertate inde futura oborilura erat Judæis sub Cyro. Crepusculum ergo desiderii est exordium desiderate adeo libertatis : hoc verum est Isaiae in pavorem et lucium, quia indoluit Judæos liberandos esse cum tanto Chaldæorum dolore et damno. Septuaginta pro *neseeph* per mclathcsin legentes *nephes*, id est anima, vertunt : *Ani-ma mea institit in timorem*.

Dilecta mea. — Aliqui putant ironice et per anaphrasin hoc dici, *dilecta*, id est mihi et Judæis exosa civitas. *Secundo*, Sanchez putat *rò mea*, esse paragogicum; respondere enim Hebræo *iod*, quod Nie non est pronomen affixum, sed littera paragogica. Simile est *Cant*, 1, 9, *susati*, id est *equitatui meo*, ubi *ioti*, id est *meo*, videtur esse paragogicum. Babylon ergo absolute vocatur *dilecta*, hebraico *chiski*, id est desiderabilis, ob opes, speciem et delicias.

Posita est mihi in miraculum. — Babylon, oh splendorem murorum et domorum, erat unum e septem orbis miraculis: jam est miraculum ruinæ, angustiae, pavoris et tremoris; hoc enim est Hebræum *min charada*.

¶. Pone mensam, contemplare in specula. — Est ironia, q. d. Ago, Balsasar, instrue mensam, epulare, interimquo statuo speculatores, qui e specula contemplentur, non quam irruptionem in urbem moliatur Cyrus, qui eam obsidet. Hi mecum (ibi tuisque inclamabunt: Surgile, principes, qui laute cum B. dsasare comeditis et bibilis, arripite clypeum, hostis adest, Babylonem ingressus est, ad regiam advolat; grassanti in urbe occurrere, mquitint Vatablus, Adamus et alii. Ita factum esse narrat Xenophon, lib. VII, ubi ait Balsasa-

rem posuisse hos speculatores : unde Peras qui in regiam irruperunt, invenisse regem cum acinace districto, ibique illum trucidasse.

Aliter speculam accipiunt S. Thomas, Hugo et Sanchez, scilicet pro pariete, q. d. Speculare, O Balsasar! et contemplare in pariete Dei manum scribentem : *Mane tekel phares*, tibi quoque exitium intentantem; unde hebraico est, *speculare speculationem*, vel *vide visionem*.

Comedentes et bibentes : senem. — S. Thomas, Hugo et Illymo putant Cyrum et Darium, invitatos a Balsasare ad convivium, post computationem invasisse Balsasarem eumque occidisse, idque hic ab Isaia prædici. Sed nec Scriptura, nec Xenophon, vel quis alius, Ule quid dicit; imo potius contrarium asserunt, scilicet rege convivante, Cyrum in fossas jam ante paratas derivasse Euphratem, et per ejus alveum sicco pede cum suis ingressum in urbem. Adde, non in convivio captam esse Babylonem, et regem interfectum; sed diu post convivium, scilicet postquam vidisset manum scribentem in pariete, convocassi sapientes qui Scripturam explicarent; cumque nemo id posset, vocasset Danielelem, qui scripturam legit et explicuit, idcirco a rege honoratus est, quæ omnia multi fuerunt temporis. Quare Cyrus in convivio regem occidere non potuit. Ita Lyranus et alii.

Secundo, Sanchez, comedentes ad Babylonios, surgile ad Persas, refert, 7. d. Comedentibus et bibentibus Babyloniis, surgile, principes Persarum, arripite arma, urbem invadite. Verum sensus, quem paulo ante dedi, magis connexus et genuinus videtur.

Arripite clypeum. — Videtur Interpres legisse *mischu*, id est trahite, attrahite, arripite; unde et Septuaginta vertunt, *parate*: jam legunt 13S9 *misichu*, id est *ungite clypeum*, q. d. Ne caput et corpus de more nugatis, o convivio* Balsasaris! ne cibos lautius conditatis, sed ungite clypeos, anna cape site; non convivandi, sed pugnandi tempus est. Rursum *ungite clypeum*; solent enim milites arma ungere, ut sint polita et fulgentia. Unde Virgilius, lib. VII *Æneid.* :

Pars leves clypeos et spicula lucida terguai
Arrina pingui.

Et Vegetius, lib. 11, cap. xiv : a Decurio, inquit, cogat indites loricas, contos et cassides frequenter tergere; plurimum enim terroris hostibus armorum splendor importat; nunc el : < Quis credat militem bellicosum, cujus dissimulatione ferrum et arma situ et rubigine foedantur? » Quocirca Chaldæus vertit, *tergile, et lucida facite anna*. Ita Sanchez Notat socordiam Babyloniorum, qui sioebant rubigine arma obduci, ut ea ipsis aptanda et polienda essent quando iis utendum, et cum hosto conserenda» erant manus. Rursum, *ungite clypeum*; forsitan oleo levis clypeus et lubricus, hostium eludet jacula, ictusque avertet, qui-

bus asperitas nam solet aperire. Meo enim veteres ungebant clypeos, inquit Forerius, R. Salomon et Vatablus. *Secundo*, Hedor *Piulas el Pagnmiis* : Ungite clypeum, inquiunt, id est ungite regem alium pro Balsasare jamjam occidendo, qui vobis sit clypeus : puta ungite Cyrum, illi vos subdite. Solebant enim in creatione regis, eum, ejusque clypeum ungere, inquiunt Vatablus et R. Salomon, *sicque* explicant illud II *Heg.* i, 21 : « Quia ibi *abjectus est* clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo. » Verum ibi *n unctus* ad Saul, non ad *clypeus* referendum est.

6. Vade, et pome speculatorem. — Hæc comice aut *potius tragice* dicuntur, 7. d. Dixi tibi, o Baltasar! Contemplare in specula; nunc ob periculum imminens iterum dico : Pone speculatorem, meque, si placet, pone, 7. d. Si velis banc meam prophetiam legere, vel audire, ego Isaias libi verissimus et fidelissimus ero speculator. Quocirca, vers, scq., nuntiat isaias, se speculatum corrimi hostilem, qui trahebatur ab asino et camelo, cum duobus equitibus. Minus congrue ergo aliqui per speculatorem accipiunt Deum, vel Angelum, qui hæc spoculetur, dicalque Isaia, ut ipse ea annuntiet Chaldæis (1).

7. Et vidit currum dlorum equitum. — Ili duo equites sunt Darius et Cyrus, qui uno quasi curru, id est uno exercitu, et conjunctis copiis, invecti in Babylonem, eam expugnaverunt. Hic currus trahebatur ab asino et camelo; asinus significabat Persas, camelus Medos (2).

Secundo et aptius, vidi *currum*, id est vidi currus duoium equitum, scilicet currum protractum ab asinis, cui insidebat Cyrus Persa; et currum

(1) Melius diceretur Prophetæ ipsi Deum *z* assisse, ut vigilem iu loco excelso *z* sistat, qui annuntiet quid eminens videat; *elsic* reddit Isaias rationem quare principes ad arma *sio* compellaverit, simulque aperit manifestius quinam fuerit visio illa horrenda. Nam omnia hæc in visione gesta fuisse constat.

(2) In Perside pauci nutriebantur equi (Xenophon, *Cyropvd.*, lib. 1), sed asini et muli abundabant. Herodotus (lib. IV, cap. cxxix) narrat Darium his animalibus usum fuisse in bello quod contra Scylhas gessit. Cariniani etiam, Persis vicini, asinis in bello utebantur (Strabo, lib. XV). Ex cpistoli Sultunis Harscbai ad Timoun> liliū constat Orientalis ad bellum ducere magnam asinorum copiam, sive ad sirciusgestandas, sive etiam adequites vehendos (*Chrcstomathie arabe*, D. de Sacy, tom. II, pag. 316.)

Mulli etiam erant cameli in exercitu Cyri, juxta Herodotum, lib. i, cap. Lxxx. Consueta sunt jumenta, inquit John (*drchiroloy. bibl.*, part. I, cap. in) ad transportando onmis generis onera et sarcinas, atque persepe homines quoquo iisdem vehuntur. Onusti incedunt septem, alter post alterum.... hujusmodi cameli septem dicuntur ex quo explicatur *Isai.* I x, C, quod Vulgata per « inundatio camellorum » vertit. Qui camelis vehuntur, vel insident sicut equo, \cl ita ut ambo pedes ex uno alterove latere de- P* adeant, vel sedent super qualos, utroque latere cameli in equilibrio suspensos, vel denique in sella, seu pilenta, qur quasi parva domuncula est, in dorsa cameli (Innata, m qua sedat homo secutu habens supellectilem, perarpe iu duas parte? divisa est, ut iu qualibet sedeatur viator.

alterimi protractum a camelis, cui insidebat Darius Medus : erant tamen similes et pariles hi currus, ita ut unus ideinque videretur esse currus; unde hebraico est, *vidi currw* paris*, vel *parilem equitum*. Singuli ergo reges suum habebant currum, uti constat de Achab et Josaphat pugnantibus contra Ramolli Galaad. Rursum idem currus non poterat trahi ab asino et camelo, qui longe major est, alimnque plano li ibol gressum quam asinus. Unde Symmachus pro *duos ascensores* vel *equites*, vertit, *duas bigas*. Hebraice enim est, *vidi currum*, id est currus, *paris equitum*, puta, currum *asini et currum cameli*, q. d. Vidi duos currus : unus trahebatur ab asinis, alter a camelis. Ha Vatablus, Forerius, Pagninus, quin et Cyrillus et Procopius.

Camelo comparantur Medi, et Darius eorum ^{Cun™} rex; quia Medi erant bellicosi et potentes, ac ca-^n^ melis inequitabant, atque Darius regio Medorum di, coxi sanguine ortus, illustris erat et magnanimus. Ha S. Hieronymus.

Asino vero comparantur Cyrus et Persæ, quia Ailnl usque in hanc diem abjecti fuerant et ignobiles; Wüllhp' *secundo*, quia gens erat laboriosa, et malorum rriia^i patiens; *tertio*, quia non tam solertia militari Secaod* quam corporum robore, et hominum turba, vel T'nb' eorum quibuscum belligerabant ignavia, imperium sunt adepti. Iisdem do causis a Daniele cap. vu,5, urso comparantur; *quarto*, quia, licet prior- Qouta. res Persæ continentissimi fuerint, et maxime frugales, teste Xenophonte; posteriores tamen luxu et libidinibus ditilluxerunt, ut lactum patet tempore Xerxis et Darii Codomanni, etc.; imo Theodorus, in *Levit. Quæst.* XXIV: « Persæ, ait, in hunc usque diem non sororibus tantum, sed et matribus et filiabus nuptiarum lege permiscuntur. » Ha et Augustinus *ibid.*, *Quæst.* LVIII. Salaces enim asinis comparantur. Unde *Ezech.* xxm, 20, de Ægyptiis et Chaldæis dicitur: « Quorum carnes sunt ut carnes asinorum : » a carnes, » id est pudenda tam grandia, ait S. Hieronymus. Denique Eusebius, lib. IX *De Préparai.*, cap. ult., ex Alphæo et annalibus Chaldæorum, docet Nabuchodonosorem huiusmodi correptum prædixisse Chaldæis: « Veniet Persa sciniasinus, qui vobis jugum servitutis imponet : veniet Cyrus, qui dicitur semiasinus, id est mulus, ex equa et asino, vel camela et asino, generatus, quia Cyrus matre Mandane Astyagis Medorum regis filia, patre vero obscuri generis Persa natus est. Unde et aliqui putant unum eundemque Cyrum vocari hic ascensorem asini, quia natus ex Permis iis dominabatur; et ascensorem cameli, quia natus ex matre Meda, inorino Dario avunculo, regnum Medorum adiit. Sed verius est duos hic poni ascensores sive equites, puta Darium et Cyrum.

Allegorico, Eychius, lib. II *in Levit.* xi: Christus, ait, est ascensor cameli, id est populi Judaici, qui grave legis jugum portabat et distortis ac superbis erat moribus, instar cameli: est et

Cyrni
ruatnr
in il «»,
curT

«'rencor acini nmlalts immundi, id est populi Gentium, et bijugum ex iis currum unum Ecclesie- ciTeit: vel, ut Castrius, Christus cameli, id est cu-lestium Angelorum; et asini, id est terrenorum hominum, ascensor et dominus est. Denique Alcazar, in *Aporal.* xvn, not. 1, pulchre haec adaptat SS. Petro et Paulo, qui Babylonem mysticam, id est Romam et idololatriam, everterunt, eamque Christo subegerunt. Ascensor enim asini est S. Petrus, nipote Apostolus Judæorum, qui quasi asini oneri legis erant assuefacti. Ascensor cameli est Paulus, utpote Gentium superbarum et indomitaram Apostolus: imo ipse contendit hunc sensum esse litteralem; sed ex dictis patet esse mysticum.

Er contemplatus est. — Non Cyrus, sed speculator, puta Isaias, qui hic juxta officium paulo ante assumptum speculatur, et annuntiat adventum Cyri; unde clamat quasi leo, ut sequitur. Loquitur Isaias de se in tertia persona, quod in Scriptura et apud tlebrreos frequens, est.

Ven.8. 8. Et clamavit leo. — Aliqui, ut Vatablus, sic exponunt: Clamavit speculator: Leo, -cilicet Cyrus, adventat, parans vobis, o Chaldæi! exitium. Unde Aquila vertit, voca *leonem*; Symina- hns, voca *leamam*; Thcodotion, voca *ariel*, q. d. Voca Cyrum, ut quasi leo irruat in Babylonem; secundo, et melius, Isaias clnnavit et rugiit quasi leo: Isaias enim positus speculator et Propheta, semperque ad visitationem Dei excubans, ac fortissime futura prænuntians, quasi custos hominum, recte comparatur leoni; quia leo est pervigil, eo quod brevissimas habeat palpebras, et splendescentes pupillas, ut etiam dormiens videatur vigilare. Hinc a veteribus creditus est leo nunquam dormire: qua de causa Græci in valvis templorum solebant pingere duos Icones, quasi custodes loci, ut eliamnum fieri videmus in inultis palatiorum, urbium et templorum foribus. Sane hic Roma* in palatio Pontificis in Vaticano vidi effigiem leonis dormientis cum hac inscriptione: *Dormiens vigilat*. Rursum ex omnibus animalibus curvos ungues habentibus solus leo videt, cum primum in lucem editur; unde a Plularcho *animal solare* vocatur. Ita .Egyptii, inquit Horus Apollo, *hieragl.* 19: «Vigil intern sedulunique hominem, aut etiam custodem ostendentes, leonis caput pingunt: quoniam leo vigilans oculos claudit, eosdem cum dormit, apertos habet, quod custodia) et excubiarum signum est. Quocirca templorum claustris leones qui custodum loco sint, appinxerunt. » Septuaginta retinent Ilcbramm, HHX *arte*, id est leo, quasi nomen proprium; undo aliis punctis legentes vertunt, voca *Uriam in sya idam Domini*, quasi speculator hic vocetur Urias, silque Christus, qui hebraico dicitur Urias, id est lux Domini, inquit S. Hieronymus.

Surra speculam Domini ego sum, — q. cl. Ego Isaias sum speculator et Propheta Domini jam dictus, qui juxta officii mihi co *inii* issi exigentiam

nocte et die assidue excubo, ut verbum Domini excipiam, et futura prospiciam, caque alia denuntiem, sicut in specula speculatores, et in excubiis excubitores adventum militum et hostium civibus annuntiant.

Moraliter, discant hic præcones et ductores fide- ifoni»
lium, ipsique fideles speculari ventura futuraque pericula et clades. Audivi! hic speculator vigilantissimo*: «Cecidit, cecidit Babylon, tritura mea, et filii arem meæ, » id est Babylon, et vos Babylonii filii arem in qua fiet tritura, omnes triturandi estis: nos pariter impiorum ruinam, et ætermun supplicium, quasi ex specula provideamus, mirabilemque trituram, quæ in valle Josaphat et in morte fiet, specutemur, eamque caveamus. Hinc Christus monet, Maflh. xxiv, 42: a Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit. » S. Ambrosius, lib. V De *Fide*, cap. viti: cCerta, inquit, futuri judicii momenta nescimus, ut semper tanquam in excubiis constituti, et in quadam virtutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat. » Petrus Cbrysologus, strm.23: «Vigili is, inquit, ad omnia esse salutares nullus ignoxat: plus vigilare, plus vivere est; nam quid mortis simile, quam dormientis aspectus? Rex pervigil hostis præcavet insidias; miles nocturnos impetus cauta pernoctatione propellit: mula vigilando incertas vias intrat: pastor adjungit noctes diebus, ne qua lupis grassandi in gregem præbcalur occasio: viator solers per auras noctis æslus solis prævenit. » Ita vigila et tu, o Christian! qui miles, nauta, pastor, et viatores in cælum! Sponsa, *Cant.* v, 2, ait: uEgo dormio, et cor meum vigilat: » dormit mens, qua se ad judicium præparât: dormit, inquam, rebus caducis, mundique næniis; vigilat autem rebus æternis. Ibidem, capito m, vers. 7: a Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt, propter timores nocturnos. » Animalia cernit Joannes, *Apoc.* iv, plena oculis ante et retro: sio Christianos decet esse Argos et centoculos, ne dormientes mors et judicium opprimant. Sic enim Isboseth, id est virum confessionis, dormientem mors percussit, et in orcuni deturbavit, Il *ileg.* iv. Sic Holofernem dormientem, *Judith* cap. nui, vigilans oppressit. Sisara dux exercitus a Jabele femina lactis potu sopitus et occrus est, *Judie*, iv. Sopore oppressus Samson a Dalila tonsus, et fortitudine spoliatus est, *Judie*. cap. XVI. Sauli dormienti David hastam abstulit et scyphum, I *ficg.* xxvi. Quocirca cogita assidue illud: a Vita mortalium vigilia. » Vigil ergo esto, et vigila jugiter cum S. Vigilio. Die cum Psalte: d Deus, Deus meus, ad te do luce vigilo. »

9. Ecce iste venit ascensor vir bic.e. — Hic speculator nuntiat ea quæ vidit, rugilque ut leo, clamans: Video adventare Persicas acies, casque in urbem irrumpere; video Babylonem ab eis ever- v«1.1
sam cadere et ruero.

Nota « ascensor, » id est ascensores, id est equi-

tes duo, scilicet Darius et Cyrus. Sic vulgo dicimus, Miles vel eques adest, id est milites vel equites ad- sunt: «Vir,» id est quilibet eorum (Hebraice enim *isch*, id est *vir*, distribuit. *idemque est quod quivis, quilibet*) insidetsu® «big®equitum, n id est equestri et belli, in qua vel ex ipsa biga, vel ex ejus equis, asinis aut camelis pugnant equites : ali® enim sunt big® rurales et onerari®, qu® sunt ad vehendum onera *ct merces, non ad pug- nandum*. Unde hebraica est, *ecce venit cumis*, vel *biga t rorum*, currus, inquam, *paris equitum*. Ita Vatablus, *biga, id est du® big®, ct duo currus duorum equitum*. Noster interpret pro : *m rctheb*, id est currus, *legit DHi roeheb*, id est ascensor vel eques (1).

Posset, secundo, «ascensor» proprie sumi in sin- gulari, ut unum notet Cyrum, qui bellum hoc con- fecit : hic vocatur *vir bigæ equitum, quia* duarum gentium, scilicet Medomm et Persarum, juncto exercitu venit confra Babylonem licci : enim vers. 7, duos ponat equites, scilicet, Darium Cyri avunculum sexagenarium, et ipsum Cyrum; ta- men hic unum ponit Cyrum, qui juvenis crai ani- mosus et bellicosus, solusque quasi rem hanc peregit.

Er respondit. — Scilicet speculator Isaias, *res- pondit*, id est clamavit ultro; nemo enim hic cum interrogat. Sic sæpe Christus in Evangelio dicitur respondisse, id est dixisse, cœpisse loqui.

Cecidit, cecidit Babylon. — a Ruit alto a cul- mine Troja,» prorsus prostrata fuit Babylon : hoc enim significat geminatio verbi *cecidit*. Hujus ty- po Roma urbs, qu® in fine mundi ad idololatriam redibit, vocatur Babylon, diciturque vastanda, *Apoc. XVIII, 2*, inquit ibidem Franciscus Ribera. E 4 enim in Babylone hic expressus typus excidii, tum mundi, ejusque regis diaboli per fidem et gratiam Christi ; tum maxime urbis et orbis in fine s/eculi.

io 10. Tritura mea, et filii areæ meæ. — Tritura idem est quod *filii arcæ*, puta frumentum, et grana trituratione in area excussa (sic «fili® pha- retra» vocantur sagitt®, *Thren. ni, 13*), ita vocat vel Babylonem, vel polius, ut S. Hieronymus, Je- rusalem et Judæos, qui ab Assyriis et Chaldæis fuerunt trituri, calcati, attriti, et ad paucos re- daçli. Hinc Septuaginta vertunt, *derelicti et dolen- tes, q. d. Babylonios non trituro, sed conteram et disperdam; vos vero, o Judæi ! qui estis gens mea, trituro, sicut tritatur seges in arca ; ita ulex magno segetum acervo, paleis eventilatis, et culmis ac stramine rejecto, pauca remaneant grana, quæ ex cis excussa sunt : sic enim et vos*

(1) Curribus bellicis, qui ut alii omnes, duabus rotisolvebantur, jam equi duo, addito tertio collateralis, jaro etiam du. T big e equorum juncis erant. Heros pugnatocurru insisibat. Currus in formam turrium constructos m, Cyrop., VI, i, 16, 17, refert a Cyro excogita- t ' t ex h s 'inu'ulif xiginti milites pugnasse. (Jahn, *Arcfiiufoq. Cibi*, part. II, cap. iv.)

per lot clades trituro, non ut perdam, sed ut probem et purgem, condamque ut grana selecta in horreum Ecclesia) ac reipublicæ mea» (2).

Secundo, alludit ad aream Ornan Jebusæi, ubi aedificatum est templum : ibi enim quasi in area sua Deus vitiorum et errorum populi sui paleas, vera sua lege, doctrina et cultu eventilavit, eum- que quasi frumentum excussum et expurgatum, in horreum suum condidit.

Moraliter hic et *Jerem. u, 33*, et sæpe alibi, *tri- tura* vocatur tribulatio, et gens, vel anima tribu- lata : *tribulatio* enim dicta est a *tribula*, qua segetes tribulantur et tritulantur, ut grana excu- tiantur. *Tribula* vero dicta est a *terendo*, quasi teribula, quia segetes terit, ut grana excutiat.

Quocirca disce hic quam sit utilis tribulatio, scilicet est tritura, facitque nos filios areæ Dei, dum nos a paleis secernit, ut dicamus cum S. Igna- tio : «Frumentum Dei sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar.» Hoc est quod ait Sapiens, cap. ih, vers. î : «hi paucis vexati, in mullis bene disponentur : quoniam Deus tentavit eos, et invenit eos dignos se. Tan- quam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum.» Pulchre S. Augustinus in *Psalm. Lxi* : a In fornace, ait, ardet palea, et pur- gatur aurum ; illa in cineres vertitur, et a sordi- bus illud exuitur : fornax est mundus, aurum justus, ignis tribulatio, aurifex Deus. Quod vult ergo aurifex, facio : ubi ponit me aurifex, tolero. Jubeor ergo tolerare, novit ille purgare. Ardeat licet palea ad incendendum me, et quasi consu- mendum me, illa in cinerem vertitur, ego sordi- bus careo. Quare? quia Deo subjicietur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. Quis est tibi iste, a quo est patientia tua? quoniam ipse est Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus, non emigrabo.» Idem rursus : «Nullus, inquit, servus Christi sine tribulatione est; si putas te non habere persecutiones, nondum coepisti esse Christianus.» Idem alibi : a Flagellum, inquit, interius et exterius glorificat peccatorem, compellit nolentem, erudit ignorantem, custodit curren-

(2) Sermo est Isaiæ ad populares suos quos vocat gra- num excussum, quod videret ingentia mala quæ illis im- minerent, quodque decrevisset Dominus eos voluti fru- mentum conterere, ut infra copiosius dicitur. Neque af- ctu compassionis carent verba hæc: in commemoratione enim calamitatum harum gentium semper Propheta) ani- mus ad populum Dei intentus erat. Propter eos enim isthsc omnia Deus revelabat, et Prophetas annuntiaro compellebat, nunc ut sibi caverent, nunc ut externis auxiliis non fiderent, sed Deo, qui esset universorum Do- minus et Judex, morem gererent. Innuit ergo esse spe- culatorem a Deo constitutum in populo, qui ei annuntiet quæ forent necessaria; quæ autem precesserunt, figu- rata esse. (Forcius.)

C eterum, «fili® areæ» idem plane est id quod in *arca tritatur, ex* consueto Orientalium idiotismo. Sic Ara- bibus, «filius nubium» est pluvia, «filius vaginæ» est ensis, «filius labii» est sermo, loquela.

tem, protegit infirmantem, excitat torpentem, ini-
tiatad mortem semper viventem.» Idem, *l)e Temp,*
barbarico, cap. m, tom. IX : « Si aurum es, quid
lunes ignem? si frumentum es, quid times tribu-
lam? non apparebit qualis antea eras inspica,
nisi tribula conterendo a te separaverit paleas ; si
oleum es, quid limes pressuram præli? non de-
clarabitur species tua, nisi etiam pondus lapidis
a te separaverit amurcam. »

v n. h. 11. Onus Duma. — Septuaginta, *onus Idumcws*,
quæ a suo parente rufo, *Edom* sive Idumæa; ab
eodem piloso, *Stir* dicitur (i).

Dàm> Ineptiunt Judæi, dum pro *Duma* legunt *liorna*,
iiowa' qUasj Romani non ab Æneaet Troja, sed ab Esau
et Idumæis sint oriundi, ut, quoties Prophetæ con-
tra klumæos, toties contra Romanos vaticinentur.
Ridet id hic et alibi S. Hieronymus.

Nota : Nomina propria scepe patiuntur aphære-
sim : sic enim Idumæa vocatur *Duma*, sic Jerusa-
lem vocatur *Salem*, sic Abraham vocatur *Ilam*,
Job. xxxii, 2; sic Benjamin vocatur *Jcinini*; filius
enim Jcmini idem est quod Benjaminita, uti ver-
tunt Septuaginta. Et Cajetanus, in *Judie*, ni, aithoc
esso indubitatum apud Hebræos; sic Adeodatus
Bethlemites vocatur in Hebreo *Ltmües*, i *Paralip*.
XX, 5, uti advertit S. Hieronymus, ibi in *Tradition*.
Hebraic.

Sic Belgæ passim nomina propria decurtant, ut
pro Nicolaus dicunt (FlaeJ, pro Elisabeth Vpftet, pro
Joannes pro Dorothea Gtyojie, pro Sebastia-
nos QJaétiaen, pro Codia Sitie.

Mystice S. Bernardus, *Dc Onere Duma*, serm. 7,
ita commentatur : u Duma interpretatur silentium.
Scitis, fratres, quod multos silentium onerat, et
gravat quies : ita ut tacentibus et quiescentibus
omnia oneri sint ; caput doleat, venter rugiat, ca-
ligent oculi, et renes peno solvantur; exeuntibus
autem, huc illuequo vagantibus et loquentibus
jucunda sint omnia, traduntur oblivioni dolores,
singulis membris sua reddantur officia. O quanta
est virtus lingua», quæ oculos serenat, caput alle-
viai, renes consolidat, genua dissoluta corrobo-
rat ! Hæc infirmum in laboribus infatigabilem red-
dit, patientem in injuriis, paratum ad iter, promp-
tum ad obedientiam. Itaque si videris monachum
in claustro residentem huc illuequo respicere, os-
citare crebrius, manus et pedes extendero, nunc
librum ponere, nunc resumere : postremo, quasi
quibusdam stimulis agitatum do loco in locum,
do auditorio in auditorium cursitaro, sub onere
Duma cum suspirare non dubites. Est præcrea
aliud quoddam silentium, quod æternæ pœnæ
pondus nullis imponat. Ipsum osi silentium, quod
ex pudore et confusione procedens confessionem
obstruit peccatorum, vel excludit remissionem;

(l) Dubium vix esso potest, nomino HOT] hic desig-
nari lduinæos. Propheta enim quid sibi velit ipse clarissi-
me indicat, ubi expositurus argumentum vaticinii, vocem
ad se perlatam esso ait ex *Scir*, quæ est ipsissima ldu-
mæoruiu regio, ut omnes norunt. (RoseiunuUer.)

quod onus pœn@ tale silentium mereatur, pro-
pheticus sermo non tacet. »

Ad «F. clamat ex Sfjr (malo Piantina legunt,
rex Stir, ut patet ex llebræis, Grecia et Romanis.
Sensus est, q. d. Videor ego Isaias constitutus a
Deo speculator, videre belli pavorem ac strepi-
tum, atque audire klumæos consternatos ex ad-
ventu Nabuchodonosor, anxie rogantes suos ex-
cubitores) : Custos, quid de nocte, — scilicet vi-
disti, vel sensisti de hostibus? aut potius « quid
de nocte? » id est quota est noctis hora? Anxie
enim in hoc metu et pavore diem et lucem ex-
spectamus : noctu enim vel ipsa silentia terrent,
praesertim ubi ab hoste vel aliunde imminet pe-
riculum. Sic vulgo Belgæ et Gei mani dicimus:
Eat ist ban Un tarty : quid est de die? id est quota
est dici hora? Eat iét ban ben nactyt? quid est de
nocte? id est quoti est noctis hora? Ita Adainus.
Alii, q. d. « Quid de nocte, » id est quo evadet
hæc nostra nox? id est afflictio cl periculum ꝓchi-
ne perpetua, an vertetur in lucem?

12. Venit mane et nox.—*Primo*, aliqui sic expo- 7<r* 1
nunt, quasi respondeat custos : Illucescit quidem
mane ; sed nobis durabit nox, id est afflictio et
calamitas imminens ab hoste (2).

Secundo, alii, 7. d. Mane et nocte identidem
quæritis : a Custos, quid de nocte? » agite, quo-
ties lubet euntes et revertentes idemquæerile, mihi
aures idem rogando obtundite. Nam frustra ro-
gatis, operam perditis, actum est de vobis, pe-
reundum est. Ita Vatablus. Quasi custos per im-
patientiam repetat, cl importunis in os regerat id
quod ipsi toties rogabant, dicatque : a Venit, ve-
nit mane et nox, venit, venit. »

Tertio, Sanchez, q. d. Quid quasi pueri toties
quæritis mane et nocte : «Custos, quid de nocte?»
et interim arma non capitis, acies non instruitis,
ut hosti resistatis? non enim ejulatu et interro-
gando, sed gladiis et pugnando repellendus est
hostis. Unde subdit : « Si quæritis, quaerite, con-
vertimini, et venite,» q. d. Si serio et cordate ro-

ti) Ista ratione ænigma hoc propheticum solvit Dœ-
derlein : « Propheta, inquit, m eadem exstad adhuc consti-
tutus, in qua Babylonis eversionem viderat, videtur sibi
audire clamores ex Scire Idumæorum sciscitantes, num
nox calamitatum suirum prætenisset. Reminiscitur lati
a speculatore responsi (supra vere. 6,7), ideoque hunc
iterum consultum venit, quænam fortuna post tot atra
fala has regiones mineat, precipue cum aliqua felicitatis
aurora, destructo Babyloniorum imperio, præfulgeat.
Sed ille aliis quidem gentibus lucem, his autem nullum
miseria» solamen præsigit, negalque jam spei tam au-
gusta* locum esse, aliicœvoreservata.» Idumæis cladem
prorsus exitialem, ex qua nunquam resurgere potuerint,
inhetum luisse ab hostibus, palet ex (*Matach*. 1, 2, 3), qui
floruit Artaxerxem Longimanum InlcrelAlexandrum, nam
illius ætate, Idumæi suam rcmpublicain nondum instau-
raverant. Cum enim illi, una cum Meabitibus atque Arab-
bus obnoxii facti Ctuldæis, eorum partes sustinerent m
bello cum Cyro gesto, ab eo, expeditione in illas partes
suscepta, subacti, et, ut probabile est, durius sunt habiti.

(RoseiunuBer.)

gatis et quæritis, quærite a speculatore, qua via et ratione hosti sit occurrendum, quibus præsidis urbs munienda, quibus armis utendum; et tñ demum venite aptis instructi armis, non molli atque muliebri ejulatu; sic vulgo dicimus: « Ago quod agis: age, » scilicet serio et strenuo.

Quarto et planissime, Arias Montanus: Quæsi- rant, inquit, Idumæi a suo speculatore: « Custos, quid de nocte? p id est, quota est noctis hora? respondet custos: « Venit mano cl nox, n q. d. Instat mane, et Limen adhuc nox est; quare « si quæritis, quærite, p q. d. Si ergo ad prædam aut alio excurrere velitis, festinate, a convertimini cl venite, p id est rursum venite, citoque redite in urbem, antequam hostes mano vos persentiscant. Est hebraismus, quo verbum ponitur pro adver- bio vel participio, « convertimini et venite, p id est iterum venite, vel revertentes venite.

Quinto, Procopius cl Thcodorclus exponunt, q. (L O Idumæi! recte facitis quod pro muris ves- tris consistitis, et de nocte, deque mano custodem vestrum interrogatis: si tamen salutem certam- que ad cam viam quæritis, ad me qui sum vester Deus el custos venite, agite poenitentiam, peccata abdicare, studete justiliæ, itaque vos mihi recon- ciliate; ego vos defendam, quia filii Abraham et Isaac cslls. Verum sic hoc consilium, et hæc verba essent Dei, aut Isaïæ, cum pateat esse custodis Idu- mæorum, ut dixi.

Mystice S. Gregorius, XVI *Moralium*, cap. xxv, et S. Augustinus, tract. 13 in Joan., et ex iis Leo Cas- frius exponunt, q d. *Propheta*, O Deus! qui es Samaritanus, id est custos hominum, ad le clamat Scir, id est populus Gentilis et peccator: « Quid de node? p quid de lauta tribulatione fiet? quan- diu inbac node ignoranti®, peccatorum el mise- riarum versabimur? quando aderii mane, quo sol justiliæ Christus oriatur? quibus respondet Deus: Si sincere el ex animo quæritis Christum, in quærendo perseverate, et invenietis.

Rursum S. Gregorius, VI *Moralium*, cap. xm: « De nocte, ait, cu4os venit, quia humani generis pro- lector, et manifestus in carne apparuit; et tamen hunc pressa perfidiæ suæ tenebris Judæa minime cognovit. Ubi bene ex voce custodis additur: Ve- nii mane et nox, quia per ejus præsentiam et nova lux mundo inclaruit, el tamen in corde infi- delium vetusta cæcitas remansit, o

ten. a. [3. Oxus in Arabia. — Id est prophetia minax contra Arabes habitantes in Arabia, qui a proge- nitoribus dicuntur Ismaelita et Cedareni. Cedar enim fuit filius Kmael, Gen. xxv, 13. Ili erant, uti ctiamnum sunt, homines feri, habitantes in taber- naculis in locis desertis: vacant pecoribus pas- cendo, venationibus el pr.idationibu*; sunt enim optimi sagittarii, ut dicitur vers. 17, el Jerem. xlix, in Juxta id quod Angelus deeoimn paire Ismael prædixit matri eoruii Agar, Gen. xvi, i1: « Hic ent ferus homo, manus ejus contra omnes, et ruina* omnium contra eum. » Quocirca eliam-

num Turea, licet dominetur Arabiæ, Arabes tamen omni sua potentia domare, et a prædationibul cohibere non potest.

Mystice S. Bemardus, *Do Onere in Arabia*, serm.8: «Arabia, ait, vespera interpretatur, quæ diei finis est, noctisque principium: horam mortis non incongrue, ut puto, signans, quæ cunctis fero mortalibus Rmorisnon leve pondus imponit. Quia enim hominum hoc onus evitet, cui se Salvator exempli causa spontanea voluntate submisit? Im- minente enim morte cœpit, ut ait Evangelista, pa- vere et teder. Sub hoc timore totum vivit genus hominum: nisi forte aliquis talis sit, cui certa sit beata vita post mortem, cujus desiderio etiam amaritudinem mortis non sentiat. Præterea ves- pera (quæ, ut diximus, diei finis est, noclisque principium) ejus exprimit casum, qui post opera lucis, ea inchoat quæ sunt tenebrarum, cujus fiunt novissima pejora prioribus: qui profecto eo pon- dere opprimetur, quod in Arabi® onero conti- netur. »

In saltu ad vespera)! dormietis. — S. Hierony- mus, Ilaymo, Forcarius, Hugo et Sanchez hæc de Judæis intelligunt, qui vastata Jerusalem Ch ildæo- rum manus effugerunt in vicinam Arabiam; proin- de moneri Arabes ut eis occurrant, cosque in farno et sili recreent cl reficiant, et quia hoc non præ- stilerunt, hinc vers. 1G, eis simile intentat exci- dium.

Verum, quia hoc onus est contra Arabiam, non contra Jerusalem, hinc dico esse metalepsin, qua significat concitam Arabum veniente hoste fugam, ex eo quod sub noctem fugere cogantur, clin sylva dormire, ac in via quæ ducit ad urbem Icd- danim.

Neta: Omnino verisimile est, non Salmanasar, ut vult Forcarius, sed Nabuchodonosorem, cum vi- cinam Idumæam, Judæam, Ainmonilidem cælera- qiie omnia vastaret, vastasse etiam Arabiam: nam idem Arable excidium prædixit Jeremías cap. xxv, vers. 23, cl cap. xlix, vèrs.28, et Ezechiel cap. xxv, vers. 13. Hi autem prænuntiant imminens omni- bus gentibus Nabuchodonosoris flagellum. Cyril- lus tamen id tribuit Dario Medo, quando cum Cyro Babylonem cepit.

Pro ad vesperam hebraico est many2 Laaraba, quod primo verti potest, « in Arabia; » secundo, « ad vesperam; » tertio, a in occasu. » Allu- dit ad nomen Arabiæ, quod Arabum cladem in- nuit, q. d. O Arabes! in Arabia, id est ad vespe- ram, ad occasum dormietis, cum scilicet occidet vobis lux et dies, tum solis, tum felicitatis, teli- ti® et gloriæ; cum in occasu regni vestri dicetis:

Fuimus Troes, fail Ilium, cl ingeni
Gloria Teucroruin.

Quarto, alludit to baaraba ad orcb, id est corvus, q. d. Dormietis in Arabia, id est in regio- ne corvorum, hoc est suspendemini in patibulo, pascetis in cruce corvos; aut Accudetis et dor-

mietit in inferno inter «tros et tetros dromones. Hæc enim e-t Arabia, id est regio corvorum.

De ium m. — Dedan et Thcinan, inquit S. Hieronymus In solitudine sunt, et videntur præcipuæ fuisse Ismaelitarum provincial.

14. Orci, uremus sitiēti (Arabi ex pavore et aligatione in fuga) ferte aquam (date polum), qui habitatis terram Austri, — qui ad Meridiem (qua fu. iebanl hostem venientem a parte adversa) habitatis, et vicini estis Arabica.

15. Annue in uno asno, quasi in anno, mercenarii, — q. d. Post certum delinitumque a Deo, ac breve tempus, et forte post anuum ab excisa Jerusalem, gloria Cedar, id est Arabum, ut dixi vers, 13, auferetur, et exspirabit, sicut exspirat anno finito tempus et lucrum mercenarii : vel « quasi in anno mercenarii, » id est in anno quo dabuntur in [m, quasi in mercedem, hosti-

bus suis Chaldæis, pro labore quo Chaldæi Dei vindicte in exscindendis aliis gentibus servi» ruot. Vide dicta cap. xxvi, in fine.

17. Itel. l. Q. L. K numeri (id est numerabiles, Id est pancte Arabum) (qui alias solent esse innumeri et peritissimi sagittarii) quæ ex clade Chahlorum sup rerunt) imminuentur, — id est erunt minuto et exiguo numero. Unde clare Forerius vertit, et residuus numerus arcus *fortium filiorum Cedar paucus erit*.

Verum, quia non facile erat credere huiusmodi gentem debellandam, quæ desertis assueta, sagittandi perita, cursu velocissimorum equorum hortus facile eludere solebat, neque civitates habebat quæ obsideri possent; hinc ad confirmationem addit : < Dominus enim Deus Israel locus est, » ac cujus iram vitandam null® vires aut artes valent. Ita Forerius.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jungitur hic clades Hierosolyma cladibus aliarum gentium, ut quarum imitata ut culpam, earum sortiatur et pœnam : non enim Dominus propter locum gentem, sed locum propter gentem elegit. Secundo, vers. 15, Sobnæ, pi aposito templi indigno et superbo, minatur depositionem et captivitatem; eigue pium et mitem Elialnm surrogandiun prædicit, cui stabilem et gloriosum pontificatum promittit (I).

1. Onus vallis Visionis. Quidnatn quoque tibi est, quia ascendisti et tu omnis in tecta?
2. Clamoris plena, urbs frequens, civitas exsultans : interfecti lui, non interfecti gladio, nec mortui in bello. 3. Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt : omnes qui inventi sunt, vincti sunt pariter, procul fugerunt. 4. Propterea dixi : Recedite a me, amare flebo : nolito incumbere ut consolemini me super vastitate fili® populi mei. o. Dies enim interfectionis, et conculcationis, et fletuum, Domino Deo exercituum in valle visionis, scrutans murum, et magnificus super montem. 6. El Ælam sumpsit pharetram, currum hominis equitis, et parietem nudavit clypeus. 7. El erunt elect® valles tu® plen® quadrigarum, et equites ponent sedes suas in porta. 8. Et revelabitur operimentum Jud®, et videbis indie illa armamentarium domus saltus. 9. Ei scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicat® sunt : et congregastis aquas piscin® inferioris, It), et domos Jerusalem numerastis, et destruxistis domos ad muniendum murum, fl. El lacum fecistis inter duos muros ad aquam

(I) Prior hujus capitis pars a reliqua capitis parte scernenda est. In priori, ubi de Hierosolyma agitur, Propheta rem aggreditur :

Primo, per interrogationem qua inquirat causam anxii tumultus, luctus, et parim fugæ, parim captivitatis iucularunt, 1-3.

Secundo, per responsionem qua ipso describit copias hostiles et gentibus barbaris et ferocibus collectas, quæ adversus Hierosolimam castra movent, et vastitatem terne, eversionem urbis; direptionem quo ab hostibus factam deplorat, 4-7.

Tertia, per expositionem, qua frustranea obsessorum ad muniendum molimina describit, 8-11.

Quarto, per exprobrationem, qua idem usurpatam a populo his rebus freto, pœnilentia loco, licentiam viis

epicuream reprehendit, cui Deusvaldo offensus non parcat.

In secunda parte, quantum ad templi praepositos, de quibus Propheta oraculum divinum accipit, præsentat

Primo, de Sobna quidem : hunc inter malos aula? pro cens illius temporis foixrn primarium, ob prædictio-rem desuascuntato opinionem et huius splendidum monumentum depuratum iu exilium, ibique misere xioritui«im, 16-19.

Secundo, de Eliacitn autem, hunc iu locum priorib cum suprema et stabili potestate successurum, et genti su v magno praesidio esse futurum, 20-24.

Oraculum concludit epilogo quo seuteuium iu buLuxa couiirmat, 25.

piscinal veteris : et non suspexistis ad eum, qui fecerat eam, el operatorem ejus de longe non vidistis. 12. El vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad lictum, el ad planctum, ad calvitium, el ad cingulum .-acci : 13. et ecco gauciAim et Istilla, occidere vitulos, et jugular* arietes, comedere carnes, et bibere vinum : Comedamus, et bibamus: cras enim moriemur. 14. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum : Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini. dicit Dominus Deus exercituum. 15. Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Vade, ingredi ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam pneposituin templi, et dices ad eum : 10. Quid tu hic , aut quasi quis hic? quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti iu excelso memoriale diligenter, in petra tabernaculum libi. 17. Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te. 18. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam: ibi morieris, et ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini lui. 19. Et expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. 20. Et erit in die illa : Vocabo servum meum Eliacim filium Ilelciaë, 21. et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus : et erit quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda. 22. Et dabo elavem domus David super humerum ejus: et aperiet, et non erit qui claudat : et claudet, et non erit qui aperiat. 23. El figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris ejus. 24. Et suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. 25. In die illa dicit Dominus exercituum : Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli : et frangetur, et cadet, et peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.

Ten. I. 1. Onus valus Visionis, — id est onus Jerusa-
Vallii lem. Ita S. Hieronymus, Septuaginta et alii, ut
LTîcrâ- vers* ** Dicitur Jerusalem *vallis*, *primo*, quia
aileuL subjecta erat monti Sion; *secundo*, quia sicut val-
 lis o cœlo imbrem accipit, ita Jerusalem Prophe-
 tas et visiones, id est oracula, a Deo hauriebat;
tertio, quia urbs olim pietate et sapientia, æque
 ac opibus et gloria inclyta, ita ut mons altissimus
 dici posset, essetque in Sion; nunc ob scelera,
 æque ac clades, pula ob onus hoc excidii, facta
 est humillima atque abjectissima, ut a Chaldæis,
 et postea a Romanis excisa, vallis et vorago dici
 posset. Ita S. Hieronymus, Procopius et alii. Unde
 Septuaginta vertunt, *verbum vallis Sion, q. d. O Sion*,
 quæ olim fuisti mons templo, arce, gloria incly-
 tus! nunc in vallis in gloriæ vilitatem et profun-
 ditatem es depressa. Talem jam videmus Jerusa-
 lem, ob cæsum ab ea Christum, adeo ut vix in ea
 domus sit ulla alicujus momenti ; sed incolæ, qui
 in ea pauci sunt, in casis et antris potius, quam
 domibus habitare videantur, uti oculati testes re-
 ferunt (1).

(1) Do tempore ad quod prophetia hæc referenda sit, dissentiunt interpretes. Alii ultimam urbis destructionem illatam describi arbitrantur, quod nobis non satis certum videtur, nam ingentem calamitatem, sed non eversionem ultimam Hierosolymæ prædicit Isaias. Alii contendunt, Prophetam loqui de oppugnatione urbis a Sennacheribo tenuta ; cui sententiæ eo lubenlius accederemus quod, rers. S-It, describitur apparatus ad urbis defensionem instructus, qui c<t idem ille quem Ezechiam legimus esse molitum, 11 *Paraltp*, xwî,î etseqq. (licet etiam tempo-

Visionis, — id est prophetiæ, quia Jerusalem parens fuit aut nutrix omnium fere Prophetarum. Alludit ad montem Moria, id est Visionis, inquit Forerius, ubi Abraham volens immolare filium vidit Deum, id est Angelum Dei vicarium, *Genes.* XXII, 2. Moria enim erat in Jerusalem, cratqiie Sion, in quo aedificatum est templum, ut patet Il *farai*. Ili, i, quasi dicat : O Sion! fuisti *Moria*, nunc es Alara; fuisti mons visionis, nunc es vallis lacrymarum et tenebrarum; fuisti Dei templum, nunc es spelunca latronum.

Mystice S. Bernardus, tract. De *Undecim oneribus Isaiaë*, semi. 9, sic ait: «Subditur onus vallis Visionis : visio refertur ad contemplationem, val-
 lis ad humilitatem vel dejectionem. Est enim quorundam contemplatio humilis, quorundam dejecta. Humilis sanctorum, abjecta peccatoruni. Sancti autem quo magis proficiunt, eo majori

ribus Manasses adaptari porait, ul infra notabimus), nisi obstarent versus septem priores in quibus mala graviora depinguntur quam illa fuerunt quibus Hierosolyma oppressa fuit a Sennachenbo, qui obsidionem mox solver# divinitus coactus fuit. Alii tandem, quibus assentir! libo*, hic agi de oppugnatione Hierosolymæ et M.massis captivitate 2ub Assarhadone existimant, quod factum clare in Il *1'aralip*. XXXIII, 2, consignatum optim* «um isto vaticinio, vera. 2 et 3, concordat: « Superinduxit eis principes exercitus regis Assyriorum, cperuntque Manassen, et vinclum catenis atquo compedibus duxerunt m Babylonem. » Ad hanc prophetiam referri potest quod Heus, IV *Rej*. xii, 10, contra Manassen loquitur. Paulo ante Sennacherib! expeditionem edita esse videtur.

onero vanititi» fatigantur; et sic ad olliore so erigunt, ut quandoque inviti ad inferiora trahantur: si enim virtus proficit, servatur humilitas; si onera, vanitas est. Scitis, fratres, qualem Decesse est ul sustineat pugnam mens proficientis, ne favor humanus subrepat, ne dissolvat adulatio, ne cor ambitu intumescat. At illi, qui quod notum est Dēi, notum est illis, qui invisibilia Dei per ea quæ facta sunt conspiciunt, evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, et a monte contemplationis ceciderunt in vallem erroris. Ideo mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucruin, quadrupedum et serpenlum. Et si scire volueritis quo isti digni sunt onere, audi quod sequitur: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, et passiones ignominia: et tradidit eos Deus in reprobum sensum. » Aliis deinde hoc onus applicat, dicens: « Sed et illi qui scientia Scripturarum, vel doctrina coelesti, intentione non recta, putii ad laudes hominum, vel ad temporale lucrum retorquentur, ad vallem visionis pertinere noscuntur, ut scientia visionem, vallis intentionem significet. Quos omnes quale pœnæ pondus expectet, propheticus sermo declarat. »

Quidnam quoque tibi est (o Jerusalem!), quia ASCENDISTI ET TU OMNIS (omnes tui CŪVCS, filii et filiae) in tecta? — ut ibi spectetis, et communi ejulatu comploretis commune urbis incendium, gentisque excidium: erant enim tecta in Judaea plana instar tabulatorum, ut in iis ambulare, et spectare plateas urbemque possent (I).

Veii 1. 2. Clamoris plena, urbs frequens, civitas exultans. — Olim eras frequens populo, atque exultabas choreis, tubis, tympanis; nunc dum vastaris, clamoris es plena.

Interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello, — g. d. Solatium est militi ejusque cognatis, si pugnans fortiter cadat in bello: hæc enim est gloriosa mors. At tui cives, o Jerusalem! non gladio, sed fame tempore obsidionis, inquit Theodoretus. ceciderunt: superstites, non pugnantes, sed fugientes, quasi imbelles feminæ, capti et ligati aut occisi sunt. Rursum, non gladio Chaklæorum, sed Dei vindicta tuum excidium, o Jerusalem! attribue. Deus enim libi animos et vires ademit, ipse tibi pavorem injecit, ul fugeres, et in fuga hostium furori te

(1) Tecta conscendebant incolas Hierosolymorum, partim ut inde prospectarent exercitum hostilem, ejusque motum; partim ul scuntati et incolumitatis sua? consularent. aut vero etiam se ex iis, 4 copia daretur, defenderent. Moris fuisse apud Orientales, quorum plana et cancellis munita «uni tecla (ut supra jam dictum est), tempore irruptionis hostilis in ea securitatis et defensionis causa ascendero, apparet ex II *ilachab*» v, II, ubi d* Antiocho, inopinato invadente Ierusalem, dicitur: *Jussit milites obvios quosque impune cadere, et qui domus conscenderunt, interficere.* (Rosenmüller.)

II.

objiceres. Sic ait Virgilius de excidio Trojæ:

Non tibi Tyndaridis heies invisa Laoene,
Culpatufte Piris, verum inclemente Divum
Ille evertit opes.

Sic Titus Imperator ad quem hæc ad litteram refert Eusebius, et ex eo Leo Castriti», Hierosolymam captam ingressus, ejusque turrium munitiones admirans: «Deus, ait, Judæos ab istis munitionibus detraxit; nam quæ manus hominum, aut quæ machinæ ad ista valerent?» Testis est Josephus, hb. VR Be/h, cap. xvi.

Malim tamen cum S. Hieronymo et aliis hæc ad litteram accipere de excidio Hierosolymæ per Chaldæos, idque satis innuit vers. 15 et seq.; typice, de excidio ejusdem per Titum et Romanos.

Quod enim aliqui hæc referunt ad vastationem Sennacherib, id plane rejicit S. Hieronymus, nec habet probabilitatem, ut patet verba Prophetæ expendenti.

5. Dies enim interfectionis. — Vatablus vertit, *dies perturbationis*, vel contritionis, conculcationis ac perplexitatis, *a Domino, q. d.* Adest dies quo Deus conturbabit, conteret et conculcabit omnia, tam sacra quam profana, in Jerusalem quoque omnes qui in ea erunt faciet perplexos, ut nesciant quo se vertant.

Scrutans murum, et magnificus super montem. — Subaudi *qui*, scilicet Deus vindex, et dux belli Chaldæorum scrutatur murum Jerusalem, ut videat qua parte cum commode evertere et diruere possit. Pro *scrutans* hebraice est *ipipo* mdtarker, quod verti potest cum Vatablo, *Dominus exparietavit*, vel suffodit et disjecit, *murum*; ipse enim est *magnificus super montem, q. d.* Ipse est qui montem Sion ejusque gloriam suis pedibus subjectum habet, ut cum dejiciat, et iam unam quasi vallem deprimat.

6. Et /Elam. — *Ælam* hæc, civitas fuit Assyriorum, inquit S. Hieronymus.

Secundo, Forerius: *Ælam*, ait, hic metaphorice sumitur pro quovis peritissimo sagittario: tales enim erant Ælamitæ sive Tersi), sicut Arabs sumitur pro quovis latrone.

Tertio et proprie, *Æl om*, est urbs Persidis, ex qua tunc equites sunt missi Babylonis adhuc roonarchis in auxilium contra Jerusalem. Ita Cyrillus.

Sumpsit pharetram. — Pulchra hypotyposi describitur hic exercitus Chaldæorum, ex Persis aliisque gentibus conflatus, instructus pharetris et clypeis; ita ut paries, ubi clypei suspenduntur, jam sit nudus: exercitus, inquam, Jerusalem intrans, montem Sion occupans, et quadrigis per plateas, valles et portas superbe incedens, inquit S. Hieronymus (2).

(i) Ille verba: a Et parietem nudavit clypeus, » in *Comment.* hoc modo exponit: «Quodque auratos posies, et manorum crustis vestitos parietes clypeus, qui aha solet tegere, nudaverit, eleganter in Hebræo resonat, sen-

8. Et REVELABITUR OPERIMENTUM JUDJB,— 7-
Chaldæi pendent velum quod est ante Sanctum
sanctorum, iliaque ingredientur el profanabunt.
Unde T/ircn. i, 10, dicitur : «Vidit Gentes *ingres-*
sas sanctuarium suum,» etc. HaS. Hieronymus (I).

Secundo, Forcrius explicat, 7. d. Judæi ob-
sessi, ut su» urbisque necessitati consulant, ac
solvant militi suo, revelabunt thesauros opertos
et absconditos: hi enim erant operimentum Jud®.

Tertio, alii per *operimentum* accipiunt antemu-
rale, aliasquo munitiones urbis, *q. d.* Hæc a Châl-
etele revelabuntur et capientur. Unde Septuaginta
pro *operimentum* vertunt, *portee*. Hic sensus præ
cæteris planus est et appositus.

Quarto, Vatablus sic explicat, *q. d.* Juda vide-
batur antea sperare in Deo, et esse sub ejus pro-
tectione, cui Deus erat vico tegminis: tunc autem
hostis manifestabit Judam esse destitutum Dei
auxilio, quia peccavit, nec resipuit.

Er vidbdis in die illa armamentarium domus sal-
tus. — Hebraice est, respicies *ad armamentarium*
domus saltus. Ita Vatablus, Forcrius et alii, *q. d.*
Ut resistas Chaldæis, non recurre ad Deum, ut
dicitur vers. Ii, sed ad arma quæ Salomon re-
posuit in palatio, quod appellavit domus saltus
Libani, eo quod columnarum multitudine, arbo-
ribus et viridariis saltum vel sylvam Libani refer-
ret, IH *Keg.* vu, 2. Ila Procopius et alii (2).

Aliter S. Hieronymus, *q. d.* Videbitis, o Judæi !
armamentarium ab hoste dissipatum, et scissis
ac dissipatis muris hostes in urbem ingressos.

Unde Septuaginta referunt hæc ad Chaldæos,
qui visuri sunt et occupaturi hoc armamenta-
rium, æque ac scissuras murorum urbis.

Verum prior sensus conformior est Hebraeo et
iis qu® sequuntur.

susque pulcherrimis est, quod scutum non protexerit
quempiam, sed nudaverit, eo quod per robur militum
omnes opes crune sunt. »

« Tempore pacis, ait Jahn, *Archæolog. Bibi.*, part. II,
cap. iv, clypei in armamentariis asservabantur, atque
etiam ad ornatum parietibus turrium aUigebantur, 1 *Beg.*
i, 10, 17, ut probant hæc *Candet* iv, 4, verba : « Turris
David, mille clypci pendent ex ea. »

(1) JuxUCahuetum operimentum istud, hebraico
MiuiirA, arat quidam porticus ad urbis introitum, desuper
opertus, ubi populus conveniebat, ut ab ardoribus meri-
diani Jobs protegeretur. Porro no porticus ille hostibus
urbem obedentibus prodesse posset, Elis adventantibus
discoopertum atque destructum fuit. In simili occasione
Achat rex Juda et Manastis atavus, timens neTqrlathpha-
hsar Ilænxwlymani obsideret destruxit: « *Ifusach* sab-
bati quod ædillciveral m templo, et ingrc&um regis ex-
l vous convertit in templum Domini propter Assynurum,»
IV *Bcg* ivi. 9. Quod quidem *musach* erat porticus desuper
tectus et porta templi conjunctus.

(2) Potest etiam dici nrm Rosenmuller, nomen « domus
altus Libani Illi inditum fuisse,» ideo quod *exlitpAicedri-*
ni! de Libani saltu advectis exstructa erat lota, et quidem
tupra quatuor ordines quindenarum crassaium colum-
u-inuu ccdnnarum. Hoc armamentarium respiciebant
Hicrewlymitini ad farnun irruentis exercitus Assynaci,
ut ex eo anna urbem defendendam depromerent.

9. Er SCISSURAS CIVITATIS DAVID VIDI BITIS. — Pn- Vet. Í.
mo, Adamus explicat, 7. d. Arx Sion, quæ vide-
batur esse inexpugnabilis, scindetur a Chaldæis
et evertetur.

Secundo, Septuaginta pro *scissuras* vertunt
id est speluncas, quasi dicant : Intranto hoste,
respicietis ad speluncas et latibula, in quæ vos
abdatis; id enim fecisse cos in obsidione Chal-
dæorum, patet cap. 11, vers. 10, et Romanorum,
patet ex Josepho, lib. III *Belli*, cap. xiv.

Tertio, et aptius ad sequentia, *q. d.* inspicietis
scissuras murorum Sionis, ut eas instauretis ac
sarciatis.

Et congregastis aquas piscina inferioris, —
ad temperandam scilicet et diluendam terram,
qua reticeretis muros scissos et ruptos, inquit
Vatablus, vel potius ad levandam civium sitim in
obsidione : Jerusalem enim laborabat penuria
aquarum; unde Ezechias, *V Begum*, XX,20, fecit
piscinam aquarum, ex caque aquas in urbem per
canales induxit. Judæi ergo obsessi puteos et la-
cunas fecerunt in urbe, ut patet vers. 11, in eas-
que aquas ex Siloe ejusque piscina derivarunt, ut
haberent aquam quam biberent, quaque ad co-
quendum cibos, lavandum, etc., uterentur (3).

10. Et domos Jerusalem numerastis, — vel ad Ven.n
excubandum vicissim, vel ad dimetiendum aquam
et annonam.

11. AD AQUAM PISCINA VETI IUS, — scilicet hisCC Ven.II.
lacunis, ex piscina veteri excipiendam (4).

(3) Intra muros vel prope Hierosolymam duæ erant
piscina®, una superior, altera inferior. Insuperiori quidem
aqu irum fontis Silue ad Orientem, iu inferiori vcroaqim-
rum fontis Gihon ad Occidentem rivi deducebantur, juxta
Calmetum, licet juxta Rosenmuller ex uno codemquo
fonte Gihon, qui et Siloe appellabatur, duæ istæ piscinæ
alebantur.

Obturabant igitur cives Hierosolymitani omnes me-
tus et aquæductus, per quos piscina inferior ad varios
usus extra urbem late se effundebat.

Tempore quo Christiani milites, bello pro Terræ sanc-
læ liberatione suscepto, lherosolymam expugnarunt; Mihu-
metam ad defensionem urbis, iisdem mediis usi sunt quæ
contra regem Assyriorum Judæi moliti erant. (Guénée,
IV, *Mémoire sur la Judée.*)

(4) « Et lacum fecistis inter duos muros ad aquam pisci-
nas veleris. » Sensus est, recto observante Vétringa, Ilís-
kiam regem (n) fontem Gihonis sive Siloami (Rosenmul-
ler unum eumdeinque putat), qui erat extra urbem proxi-
me occiduuum tractum montis Sion, ex cujus radicibus
scaturiebat, circumdedit muros, qui atrinque inuro
Sionis jungeretur, et inter duos muros fecisse magnam
scrobem, m quam derivaret aquas *piscinæ vtteris*, hoc
est, rcgiæ, ne hostibus Assyriis in usum prodesset, et,
nt haberet fons quo se exoneraret, obturatis ejus proflu-
viis versus *celerem* illam *piscinam*; vel regem per cana-
les subterraneos aquas fontis Siloe duxiswc in ipsam *urbem*
supcturcni, excisi ibi piscina in usum harum aquarum,
quæ legeretur a duobus muris, exteriori et interiori. Du-
bita ur num *piscina velus* sil eadem qua» antea *piscina*
inferior vocatur, an potius *regia*, Salomonis in plaga ans-
trah qu e supra, vn, 3, superior vocatur. Posterius om-

(a) Do ciytlititoue Scuuicbenb ia bec capile agi cinluuai
mailer.

Et NOX SUSPEXISTIS AD EUM, QU PECERA! EAM, — scilicet pl ꝑclimm, *q. d.* Toti intenti fuistis ad conquirenda humana præsidia, undo potissimum neglexistis: nam ad Üenm non suspexistis, qui piscinam, aquam aliaque vita; subsidia vobis per pios reges David et Ezechlam contulit, et sine quo illa sunt evanida. Ita homines mundani, quasi lalpoe terno et obviis vitæ commodis inhiant, non suspiciuntaddivinaetcoelcstia, qua; potiorasunt; idcoque evanida et frustranea sunt eorum consilia et conatus.

- 12. Et vocadit, — *q. d.* Deus, imminente Childro per Jeremiam et alios Prophetas, excitabit ꝑclimmenta, et ad poenitentiam insacco et ciñere agendam; sed illi non tam desperantes de liberatione, quam eorum oraculis increduli eos continent, ac gulæ et luxui se dedent, occidendo et comedendo vitulos, ac bibendo vinum, dicentes: a Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Similis vesania est voluptariorum et Epicureorum, qui putant animam cum corpore interiuro, unde præsentibus tantum captant voluptates, quas graphice describit Sapiens, cap. n, vers. 6, nimirum;

Sic vivunt homines tanquam mors nulla sequatur,
Et veliti infernus fabula vana foret.

Citat hunc tocum Apostolus, I *Cor.* xv, 32, indeque probat resurrectionem mortuorum, ut ibi dixi. Vide hic quo gula hominem deducat: ut enim libere voluptatibus indulgeat, tollatque metum fitluræ vindicta; clgehennaj, persuadet ei ipsum habere animam mortalem, instar bruti et porci. Inde persuadet ei Deum hominis non habere curam, aut certe non magis quam porci, nec magis gulosum puniturum quam porcum. Tollit ergo homini numen numinisque metum; tollit Dei providentiam, judicium et vindictam; tollit denique Deum cl divinitatem o mundo. Nam. ut ait Cicero, si tollis e mundo numen cl providentiam, tollis et Deum. Quis enim sil Deus homini metuendus aut colendus, qui res ejus non curat, qui nullam ejus habet providentiam? Ita gula ducit in atheismum omniaquo scelera.

Idem fuit sensus, eadem vox Sardanapali, qui moriens hoc condidit epitaphium: « Edo, bibe, ludo: post mortem nulla voluptas. » Do quo Cicero, *Tusculan.* V: « Quomodo, inquit, jucunda vita potest esso, a qua absit prudentia, absit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissimi Syriae

nhlQ est probabilius, non tantum ideo, quia si Propheta hic do eadein loqueretur piscina, non credibile est, nomino diverso eam appellasse, verum et quod ratio illud manifeste postulat. Cum enim extra urbem duꝑ luerunt pisciaꝑ majores, quꝑ hostibus usui esso possent, quasque prudentiꝑ erat intercipere, no in eorum venirent potestatem, ordo narrationis exigebat ut postquam dixisset Propheta, quomodo cives interverterint usutn piscioꝑ inferiori, moneret eli.im quomodo curarent superiorem sive regiam. Coetcrum hic locus multum Incise qnt enarratione, II *Chron.* xxxii et seq. (Ito-nuiullcr). Vide etiam q .c lccii Mduasses, II *Chron.* xxsui, 14,

regis error agnoscitur, qui incidi jussit in busto:

Ille habeo quæ edi, quæque exutanh libido
Hausit; at illa jacent mulla et precian ukela. •

« Quid aliud (inquit Aristoteles) in vobis, non iu regis sepulcro inscriberes? Hæc habere se mortuum dicit, quæ ne vivus quidem diutius habebat quam fruebatur. »

14. Et revelata est in auridls meis vox Domini. — Chaldæus, Haymo cl Forcius censent aurea esse Prophclæ; *vocem*, Domini: illudque exigit nostra Venio. Septuaginta tamen, Hugo, Vatablus et Sanchez putant, aurea esse Dei, vocem populi peccantis, *q. d.* Vox Judæorum plena impudentiꝑ pervenit ad aures meas, qui sum Dominus exercituum.

Si dimittetur. — Id est, juro quod non dimittetur vobis hæc iniquitas; nam, ut allS. Hieronymus, a Nihil sic offendit Deum, quam post peccatum erecta cervix, et ex desperatione contemptus. »

Vide hic quam Deus odiat et puniat Epicureos, Moni, gulæ et vino deditos. Ila epulantes Philistæos et Jalantes capto Samsone, pei eum elisis columnis, ruina domus obruit, Judie, xvi. Um «t

Ita Bcnadad regem Syria temulentum maximo licet exercitu stipatum, per pueros principum oppressit, III *Bcg.* xx. WB<fc

Ita Ilolofeinem ebrium per Judith capite truncavit, *Judith* xm.

Ita diviti Epuloni in flammis sitiendi, ne guttulam aqua; concessit, *Luca* xvi.

Cum Michael IH, Imperator, se vino ingurgitare consuevisset, quo tempore ebrius erat absurda multa fieri imperabat; aliis enim aures amputari, aliis nares, altis caput, qua fieri Basilius vetabat, non tam aliis quam sibi ipsi metuens. Ut igitur sibi ipsum obstare Michael vidit, contra ipsum tales molitur insidias: cuidam pr.cccpit, ut hastam jaciat verbo contra feram, sed re contra Barilium, idquo pi ne factum est: nam moriturus qui jussus fuerat id facere, rem confessus (ml. Jecit igitur hic hastam, sed aberravit, atque Basilios servatus est; qui dc inferenda nece Michaeli consilio cum aliis communicato, cum dentio Michael vino in anna obrutus torperet, mauuque ductus in cubiculum regke, quæ est ad Divi Mamanlis, somno profundissimo oppressus in eo jaceret; egressus primum claustra cubiculi Imperatorii confregit, ne fores a cubiculariis claudi possent, deinde cum conjuratis advenit, lis autem qui ante cubiculum excubabant (qui pauci want) percussores aditu prohibere conantibus, orto tumultu imperator expectatus, quidam stricto gladio ambas illi manus resecuit, eoque facto ad caleros rediit. At Michael cum cx vino titubans, ebrietate impediende fugere non posset, miserabiliter ejulansjacebat: in quem alius quidam exBasilianis adhuc eum vivere conspicatus insiliit, enseque in ejus pectus adegit, ul ventre cliarn trajecto interim#

elabarentur. Ifa Curopalates cl Zonaras, ac Baronius toni. X, anno 867.

Zeno, Imperator Orientis, gula; et ebrietati deditus, errore mentis sic affici solebat, ut prolapsus a mortuo nihil differret. Cum vero ipse conjugii Ariadnae invisus esset, sic inebriatus, pro mortuo In monumentum Imperatorium ab illa conjectus est lapide maximo, qui pro operculo esset, imposito : factusque sobrius inter lamentationes et ejulatus, misera et horrenda morte ibi exstinctus est, eum Ariadne prohiberet ne quis monumentum aperiret, aut illum extraheret. Ita Zonaras, tom. III *Annat.*

Phocas Imperator cum, eo die quo ludi equestres peragebantur, in edendo et bibendo modum excessisset, a plebo per ignominiam verbis hujusmodi notatus est : « Rursus c caneo (poculi genus est, a sono quem edit effluente vino simul et aere) bibisti, rursus mentem amisisti. » Ob id convitino! complures morte mulctavit. Itaque cum viderent procures ac magistratus reipublice magnam hominum multitudinem multis malis affici, bona per publicationem adimi, capita precipi, ad Africae pretorem Heraclium litteras mittunt : qui precibus eorum motus continuo classem parat, et contra Phocam proficiscitur, adferens secunda illam imaginem Christi quae manibus facta non erat. Hoc modo Phoca superato Photinos quidam unus ex magnatum numero, cujus uxoris pudicili Phocas antea struxerat insidias; subito in palatium irrupit, et Phocam Imperatorem nulla veste indutum, mox ad Heraclium deducit, qui cum Phocam verbis hisce compelleret : a Itane, miser, rempublicam administrasti?» respondit Phocas : « Tibi vero per me licet, ut rectius eam geras. » Hinc ei recta manus et pedes amputati, cutis dorso detracta, exsecta verenda et hystrix affixa, caput denique gladio praecisum : reliquus vero corporis truncus in foro quod boarium nuncupant, per contumeliam hiuc inde tractus, tandem igni traditur. Ita Michael Glycas, IV part. *Anal. Byzant.*

Anno Domini 912, Alexander Imperator 6 die mensis junii moritur infami exitu; de eo enim ita Joannes Curopalates : Alexander autem sexta nil nisi loins, et pransus vinoque ebrius, post meridiem pila lusurus descendit, exorloque labore quodam in ipsius intestinis, praecibus quibus se ingurgitaverat atque ebrietate, reversus in palatium, multo e naribus ac pudendis effuso sanguine, postridie mortuus est. Ha Baronius, tom. X, anno 912.

Audi aliud memorabile narrans S. Hieronymum, epist. 3 ad Vitalem : « Quradam, inquit, muliercula, cum expositum nutrebat infantem, et instillaret cibos, ac nutricis officio fungeretur, cubare tunc cum ea parvulus, qui usque ad decimum jam pervenerat annum; accidit ut, plusquam pudicit a patitur, se mero ingurgitaret, accensaque libidine, obscenis motibus ad coitum duceri in-

fantem. Prima ebrietas alterius noctis et craterarum deinceps fecit consuetudinem. Necdum menses duo fuerant evoluti, et ecce femina) uterus intumuit. Quid plura? dispensatione Dei factum est, ut quod contra naturam simplicitate parvuli in contemptum Dei abutebatur, a naturae Domino proderetur, impleto sermone quo dicitur : Nihil occultum quod non reveletur. »

Vis recentia nostri avi? Horribile est quod refert noster Delrio, tom. II *Distjuis. Magic.* lib. III, part. I, *Quaest.* VII, de Monacho quodam in Flandria crapula dedito, qui cum finito symposio crateri Deo gratias agere vellent, dicens dramoni potius agendas esse gratias, a demone arreptus, vivus assatus, et in cineres redactus est.

Simile etiam quod refert Gabriel Prateolus in *Chron.* anno Domini 1580, de quodam bibone Nekerkovii in Germania, qui murmurans contra Deum, inique praebibens, dicensque : « Tibi, Deus, si melius hoc anno fecisses vinum, melius bibisses, » obrigit, ac immobilis permansit : nec funibus aut equis a magistratu adhibitis extrahi aut loco moveri potuit.

Tertium recenset Michael ab Isselt anno Domini 1595, quod contigit in Baccharach, inter Confluentiam et Moguntiam. Ebriosus quidam uxori gravidae dramonem in venire imprecatus est : pericil illa subito monstrum. Ebriosus domum redit : mox monstrum instar falconis in eum insiliens et sibilans, caudae suae implicatum hominem venenosis ictibus pupugit, et occidit.

15. INGREDERE AD BUM QUI HABITAT IN TABERNA- Ver*. IJ.

culo. — Hebraice est, *ingredere ad sachen*, quod alii, *apothecarium*; alii, *thesaurarium* vertunt. Noster optime vertit : « Habitantem in tabernaculo; » nam indo urbes *niwo mikenoth*, vocantur urbes tabernaculorum, *Exodi i, 11*; et Septuaginta vertunt, *vade in pastophorium*, id est in exedram sive cubiculum prope templum in quo morabantur sacerdotes, qui inde pastophori sunt dicti : « àç; enim vel thalamum, vel pallium sacerdotale significat, ut ex S. Hieronymo et aliis dixi IH *Reg.* vi, in fine; erat enim hic Sobna prepositus templi; habitabat ergo in tabernaculo, id est in pastophorio templi.

Quare nimis licenter et audacter Adamus hic, uti et alibi carpit interpretem nostrum S. Hieronymum, dicens : « S. Hieronymus non consulit I. Heram, sed sensum adduxit quem praesumpsit. » Expresse enim S. Hieronymus in *Comment.* ait : a Sochen vel tabernaculum interpretantur, vel pastophorion, hoc est thalamus in quo habitat prepositus templi. » Ipse autem, raque ut Septuaginta, Hebraei lingit fuit parilissimus.

Ad Sobnaji. — Tradunt Hebraei, inquit S. Hieronymus, hunc Sobnam fuisse Pontificem, qui Assyriis et Sennacherib prodiderit Hierosolymam. Sed quia hoc traditionis est Judaicae, nec ejus Scriptura meminit, imo potius contrarium insinuat, cum dicit Sennacherib adeo Jerusalem non occu-

pnccP, iif nec sagittam in earn miserit, rap. xxxvn, vers. 33; hinc potius videtur hic Sobna peccasse (irrogantia, et fuisse horno superbus ac tumidus, suisque commodis consulens, populumqne calcans, ut patet ex magnifico sepulcro quod sibi construxerat, quodque illi hic objicit l-aias. Endo ei opponit, et successorem designat Eliakim mansuetum et populi amantem, qui, inquit, erit quasi pater populi. Ita S. Hieronymus.

Piia positum templi.—Hebraice, praposttum domus, id est templi; hoc enim anlononnMicc vocatur *domus*, quia est domus Dei. Ha Torcrius et alii; unde et habitabat juxta tomplum in pastophorio. Quan! non recte R. Abraham cl Vatabiti propropositium templi vertunt, *prepositum domus regia*, sive nula; Ezechia?.

Hunc Sobnam fuisse Pontificem patet ex hoc loco, et ex vers. 18 et seq., vel summum, ut volunt S. Hieronymus et Sanchez, quibus favet vers. 21, ubi dicitur: a Induam illum limici t;ia, etc., et erit quasi pater hailandantibus Jerusalem,» vel certe unum ex dignioribus sacerdotibus, cui cura templi et ærarii sacri erat commissa. Undo Septuaginta et S. Cyrillus hunc Sobnam vocant quæstorem, cl alii thesaurarium; nam non fuisse cum summum Pontificem suaderi videtur ex eo quod votetur non Pontifex, sed *propositus templi*, el quia Josephus, X *Antig.* cap. xr, ubi recenset catalogum summorum Pontificum, non nominat hunc Sobnam. Rursum, quod sub hoc tempus alius fuerit Pontifex, scilicet Azarias, ul patet II Parai. xxxi, 13. Adde quod pontificatus a tempore Aaron et Sadoc non sil translatus ad aliam familiam, usque ad tempora Machabæoriin. Hicautem officium Sobna dicitur translatum ad Eliakim.

An sit hic idem Sobna cum Sobna scriba, qui fuit prefectos aulæ et æconomus Ezechiaë regis, de quo IV *Reg.* cap. xvm, vers. 18, ut idem fuerit præfctus templi cl aulæ, incertum est. Asserit Arias Montanus; nam Eliakim idem videtur hic esse qui et ibi; ulrobique enim dicitur filius Helciaë. Negant alii ex eo quod inconueniens fuisset, æque ac difficile unum cumdemque hominem præcsse templo et aulæ: nisi dicas cum Sancii, z Sobnam hunc, ab Ezechia audiente hoc oraculum Dei, privatum fuisse prepositura templi, quæ ei ab impio Achaz fuerat tradita. Ezechiam vero, no cum omnino abjicere videretur, eum a templo transtulisse ad aulam, suumque scribam constituite. Porro Josephus, lib. X *Antiq.* cap. i, Abulensis in lib. IV *Regum*, cap. xvm, *Quæst.* XXXIII, et ex iisTorniellus anno mundi 3322, consent tam Eliakim, quam Sobnam Isaiaë, diver os esso ab Eliakim et Sobna, do quibus IV *Rcg.* xvm, 18, et xix, 1, quia, inquiunt, hi Isaiaëcrantsacerdotes; illi in libris Regum, laici. Sobna enim erat scriba, Eliakim erat præposilus domus nimirum regiæ, puta procurator regius, ul ait Josephus (I).

(t) Nil serio obstare videtur qnin Sobna in quem hoc

IG. Qum tu mc? — quid facis in templo Dei? o Vers. Sobna, o homo profane! q. d. Ineptus et indignus es hoc loco (2).

Al t quasi quis iuc? — g. d. Qui se putat esse aliquem cl magnum, cum nullus sit, putat se esse pastorem et prepositum, ideoque sibi magnificum excidit sepulcrum quasi ælernum sui monumentum, cum sil tantum larvaci umbra pastoris, juxta illud *Zachar. xt*, 17: « O pastor et idolum? » ubi est hendyadis, g. d. O pastor! non pastor, sed idolum et simulacrum pastoris, es fictus et pictus pastor (3)!

17. Ecce Dominus aspomtabi te facift. — Tra- Vtm it. dunl Hebrai Sobnam, cum videret Sennacherib, expugnata Judæa, imminere Hierosolyma?, transfugisse ad cum cum aliis ludá is; Sennacherib vero, accepta clade ab Angelo, indignatum saeviisse in Judæos, et maxime in eorum principem Sobnam, tuneque eum asporlalum esse in Niniven, caque passum quæ hic prædicit Isaias. Ita ipsi.

Sicut asportatimi gallus gallinaceus, — præserlim castratus, puta capo, ligatis alis et pedibus, ul vendatur in foro; hic enim satis repræsentat miseram sortem Sobnæ cl captivorum, qui abducendi erant in Assyriam. Hebraice est * ! *gober*, id est *vir*; Valablus vertit, *heros*, quasi ita vocetur Sobna gloriosus, qui se in magnificentia sepulcri el aliarum rerum heroibus et principibus æquabat. Verum metaphorice *gober*, id esi *vir*, vocalur

oraculum directum est, idem fuerit cum eo qui infra, XXXVI, 3, una cum Eliakimo tn Assyriorum castra missus dicitur. Nam in hac hypolhcsi scriba fuit usque ad expeditionem Sennacherib, ut ex IV *ntg.* xvm, 18; xix, 2, et ex Isaia constat; exinde in locum Eliacim suffectus esi rvgke domus præpositus vel templi, juxtaS Hieronymum cl alios. Post aliquod vero tempus omnibus dignitatibus sp dialas, in Babylonem ductus est. oedsusque jussu As* sarhaddunis, ut in vers. seqq. legimus» et Eliadm in pristinam dignitatem restitutus. Ehacimille videtur exsequi sumini Pontificis paries implebat tempore Judith.

(2) Probabile est, Sibnau, cum Pr pbeta tum adiret, fuisse in ipso illo loco ubi sepulcrum sibi condere statuerat, idque splendidum et magnificum, in vicinia, uti videtur, sepulcrorum regionum: quare vates eum his verbis aUcqmtur: *Quid tibi hic, et tibi Aie?* Quid tibi negotii i t m hoc luco, regiis sepulcris honestato, monumentum condere, aut quem tuorum hic repositum demonstres, ul ubi id juris esse evincas?... Tradunt enimIlobnci Sobnam non fuisse orín Hierosolymitanum, sed exterum, huinih loco natuin, cui sors vivendi faverit in redigmtatequo sua longe supra natalium merita amplificanda.

(Rosenmuller.)

(3) Insigni curaeflorinarisiM curabatsepulcrum in rupe, quod absque magua opera et sumptu fieri non potuit.... Nam llebræorum sepulcra, saltem honestiora, quæque fa- inilfis principibus patria erant cl gentilitia, spelunca* erant amplæ ex nativa rujie, arte manuquoexcavat®, laqueartestudinato, quædam tam spatiosæ, ut cohimnis sulfuU iiranlur. Nulla hujusmodi condiloria etiamnum in Judæa vini iur, duo pnp caeleris magnifica, (juæregurn habentur s pulcra, alterum in ijisis Hierosolymis cellas habens vigiliti quatuor; alteram bis tutidein continens, in urbis pmi riu. Cf. Maundrell. *Itiner.*, pag. 76; Arvieux, J/4-coires, *ioni. ilpauim.* (Ruswumuller.)

gnlliis gallinaceus, quia talis est inter gallinas. Sin dicitur « vir gregis ipse caper, » præsertim quia gallus est pugnax, vigil, acer, imperiosus ut vir. Vide Viegas in *Apocal.* u, Com. i, sect, ix, et Deirio, *adagio* 750, qui contra Forcrium exacte idipsum probant

AptoSobnam superbum comparat gallo, qui in suo fimeto inter gallinas superbit et cristas attollit; at victus et captus cristas cl alas demittit, præsertim cum ligatus in forum vendendus ducitur. Talis enim fuit Sobna; forte etiam notat luxuriam Sobnæ, quod inter pellices quasi gallus infer gallinas versaretur.

Er QUASI AMICTUM SIC srBLEVAniT t e. — *Amictus*, primo, potest capi adjective, ut idem sit quod vestitus, coopertus, velatus, 7 d. Et, velato capito, de (erra tua levabit te, cl abducet te, sicut abduci solent fontes, qui ad mortem damnati velatam habent frontem et oculos : sic enim cl captivis facies velalolnntur, ut patet de Scaccia, *Ezech.* cap. xii, vers. G et 12.

Secundo, *amictus* potest capi substantive, ut sit idem quod vestis aut pallium. Unde S. Hieronymus, Ilaymo, Adamus, Lyranus et alii sic explicant, q. d. Tam facile, o Sobna! Deus c patria expellet et exportabit (o, quam facile quis pallium involutum c terra sublevat et exportat.

Tertio, Sanchez vertit, *vagando vagari (e faciet; quarto, Syrus vertit, oblivisceris obliviscelur tui; et Arabicus, delendo delebitur nomen tuum, et memoria tui, qui voluisti eam ©tornare.*

Ven t». 18. Coronans coronabit tf. tribulatione. — Chaldeus, *auferet a te tiaram, et circumdabunt (e inimici quasi murum; Septuaginta, auferet stoiam et coronam tuam gloriosam, q. d. Pro corona et liara pontificali coronabit, id est undique te cinget, tribulatione et ignominia.*

Secundo, Vatablus et Forerius vertunt, *circumligando circntnnltyaldi te fascia, relut trochum in terram spatiosam projiciet te, q. d. O Sobna! qui vestiebaris diademato, id est Liscia byssina, nunc te quasi fasciam gyrabit, ut quasi globus aut pila facile ab Assyriis gyrari, et m quamvis partem aut regionem versari et rotari possit, nec ullo loco cerbi* fixusque consistas; unde sequitur :*

Qlasi pilam mittet te in terram latam, — q. d. Dabit tibi formam pii©, quæ facile volvitur per agrum latum, et longius jaeilur ; instar enim pii© te conjiciam in longinquam Assyriam in exilium. Pro pito Vatablus, *trochum; alii, globum* vertunt. Ikbræum enim "îli dur significat omne rotundum et revolubile-

Notat Lyranus pilam a ludentibus do manu in manum mitti ; alii, solere ctiom longissime et facillime projici. Addit Arias pilam non retineri, sed reperenti, did maxime conari ludentes ne uspiim conquiescat: 6lOindicatur Sobnæ magna | l pi-natio, facilis expulsio, longinquum exsilium, jugia vagatio, et perpetua quædam instabilitas atque vexatio.

Moralitor, pila significat vitam hominum volubilem, d jugibus mutationibus obnoxiam. Rursum hominem quasi pilam a Deo huc illuequo jactari. Vere Salyricus : « Etenim dii nos quasi pilas habent, » imo lotus mundus est quasi pila in manu Dei, qua a ludit in humanis divina potentia rebus, n Nonne pila ludit, quando coronas, sceptras, tiaras, imperia modo in hanc, modo in illam partem jactat? quando tyrannos potentissimos de solio deturbat, et agasones ac subulcos de pulvere suscitans evehit ad monarchias? Quid pilam dico? transire facit Deus regna « quasi spumam super faciem terræ, » *Osee*, cap. x, 7; d, ut ait Philo, lib. *De Immutabilitate Dei*, res human®, adcoque florentissima imperia tantum sunt umbra, auraque levissima, et ultro citroque tanquam maris ©stuaris commeant. Ita Zeno Imperator, imperio dejectus, dixit : a Ludibrium Dei csl homo. » Vide Deirio, *adagio* 732.

Idi (in terra lata, puta in Assyria, non in luo sepulcro, quod tibi splendidum excidisti) morieris, ET IRI ERIT CURRET GLOIK.E TUB, IGNOMINIA DOMUS Domini tui, — subaudi *ibi erit*, et omnibus patebit; vel repete *moriatur, q. d. Ignominia templi, ei per te inducta, te abducto morietur, et gloria ejus pristina resurget. Pontifices enim probi sunt decus, improbi sunt dedecus templi. Quocirca Episcopus sibi dictum existimet illud Piil, Pontificis, qui martyr occubuit anno Chrisli 167, cpisl. ad Justum Episcopum Viennensem : « Plebs universa tua sanctitate protegatur. » Vatablus et alii vertunt, *ibi erit currus gloria tuæ, o (Sobna, qui es), ignominia, dedecus et probum domus Domini tui.**

20. Et erit in die illa : Vocaro servum meum ven.îo Eliakim, — q. d. In prepositura templi arroganti Sobna? substituam humilem d pium Eliakim. Quando id factum, incertum est. Probabile est quod ait Sanchez, hoc factum esse ante adventum Seun htrib; nam, eo adveniente, misit ad eum L. hias Eliakim prepositum domus (templi) et S)bnam -d ribam. Ei.d. rgojam tunc Eliok mpre* positus templi loco Sobnæ. Probabiliter quoque Bellarminus, lib. l *De Verbo Dei*, cap. xn, censet hunc Eliakim esse illum qui tempore Judith obiit Judæam, omnesque excitavit ad pugnandum contra Iloloferncm; ipse enim ab omnibus, diam a Manasse rege jam e captivitate reduce, ideoque pœnitente d pio, colebatur quasi pater. Favet ratio temporis; nam Manasses successit in regno patri Ezechiaë, sub quo gesta sunt ea qu® hic de Eliakim habet Isaias. Inde sequitur victoriam Judith de Iloloferne contigisse sub Manasse, post ejus captivitatem et pœnitentiam. Sic el Serarius in *Judith*, rap. iv, Quasi. I. Hinc rursum aliqui censent hoc rapite agi de clade d captivitate Ju- d' l' a? (empore Manæssis, quando ipse cum aliis vinctus cludus e l in Babylonem, l une enim pariter eum co abductus csl Sobna pontifex, cl suffectus el Eliakim.

Allegorico, veteri sacerdotio et pontificatu labente successit novum per Christum, qui est Eliakiu, id est Deus resurgens. Ita S. Hieronymus et S. Cyrillus.

V«r» îî. 22. Et darò clavim domus David suder nijiEnvn ejus. — *Primo*, Arias et Prados in *Eiccli.* xvn, 23, sic. exponunt, <l. d. Præficiatn eum domui regi®. Verum domus David æque ao Salomonis vocatur templum, quia ædificatum erat sumptibus a Davide praeparatis in Sion, quæ erat civitas et domus David. Rursum, fieri potest ut Ezechias rex pius, videns sanctitatem Eliakim pontificis, eum coluerit ut patrem, domuique regiæ pariter præficerit. Sensus est ergo, <l. d. Dabo Eliakim pontifileatimet summam potestatem in templo. Hujus eD,m symbolum est clavis; qui enim habet clavinræ, veni domus, potest pro libito eam aperire et clauduro, egredi et ingredi, admittere et excludere quos vult. Hinc regibus, dum possessionem urbium capiunt, dantur claves carum, hocque symbolo earum fiunt domini. Ita S. Hieronymus. Rursum, clavis notat industriam, dexteritatem et sapientiam regendi, quæ debet esse in Pontifice et Principe; nam clavis dextere seratur imponi, aptari et circumagi debet, ut ostium aperiatur. Sic ars artium csl regimen animarum, ait S. Gregorius.

Allegorico, Eliakim est Christus, cui hisce Isaie verbis pontificiam simul et regalem dignitatem a Patre dari censent Cyrillus et Thoodoretus. Iino Caslrius dicit ad litteram hæc accipi de Christo, sed non recte. Quocirca huc allegorico alludens S. Joannes, *Apocalypsis* m, 7, de ClifcMo ait: «Qui habet elavem David..., aperit, et nemo claudit. » Has Pontificis claves Christus Petro se resignaturum promisit, *Matth.* xvi, 19: «Tibi dabo claves regni coelorum. » Origo ergo clavium Ecclesiæ, Christi Domini et S. Petri esf in hisco clavibus Synagogæ et Eliakim: sic passim alia novi Testamenti alludunt el polita sunt cx veteri.

Origo s ritii' Super humerum ejus. — Transit do moro Scriptura a metaphora clavis ad metaphoram sceptri seu virgæ; clavis enim non humeris, sed manu gestatur; sceptrum vero humeris, q. d. Eliakim dabo sceptrum cl virgam sive pedum pastorale, quod humero gestat pastor, dum oves pabulum educit. Ita aliqui. Verum buio expositioni obstant præcedentia et sequentia. Sic enim dicitur: «Dabo elavem (non sceptrum) domus David super humerum ejus; el aperiet, et non erit qui claudat, » etc.

Secundo ergo aptius, forerius: Claves, inquit, magnas, quales sunt urbium, solent clavicularii super humerum ferre, periodo ac virgas lictores in humero proferunt iudicibus, et scepra r<gibus.

Allegorico Procopius: Clavis, inquit, hæc Christi est crux, quam ipse humero gestavit, linde do co dietimi est, cap. ix, vers. G: u Et factus est principatus super humerum ejus. » Christus enim sua cruce cl passione promeruit, ut hæc univer-

ilis imperli Ecclesiæ potestis cl daretur; unde crux fuit ei quasi clavis, qua ille cælum aperuit, el velut iih'trumentum omnipotentis Christi, quod est clavis ejus regia, qua omnes res ab eo claudi et aperiri possunt: qua in re alluditur ad claves optimis ferreas, quæ in crucis figuram ferrai® conspiciuntur, inquit Alcazar in *Apocal.* m, 7.

Et aperiet, — q. d. Quidquid faciet, statuet et sanciet Eliakim, et allegorico Christus; hoc ratum erit, et nemo erit qui infringat. Notat hanc elavem, id est summam potestatem unam esse; ubi enim plures sunt, jam clavis esse desinit; siquidem non certus est is qui clausit ostium, neminem id mox reseraturum: ut ergo de eo certus el securus sit, solus habeat elavem necesse est. Hic ergo est origo pontificatus et monarchiæ Ecclesiasticæ.

23. Er FIGAM ILLUM PAXILLUM IN L FIDELI. — Ver»U. Potestatem pontificiam significavit per claves; nunc eam significat per paxillum, hebraico tn' toted, id est clavum, sive ferreum, sive ligneum, ex quo crateres et vasa quæbbet, el instrumenta musica ac culinaria, omnisque supellex suspenditur, *Ezechiel.* xv, 3, q. d. Ita ego efficiam, ut ex Eliakim pendoanl summi, medii, infimi, a' præsertim cantores et musici templi, totaque Ecclesia et Respublica (1).

Quarc non recte aliqui putant comparari hic Pontificem paxillo, id est ligno prorito. io firmo, quod totum papilionis pondus per v. a el funes, quasi eolunn n el statumen sustinet.

Ex loco fidelis, — id est in pariete forti et firmo, ex quo excidere aul evelli nequeat. Hebraice enim fDNJrucmen significai fidelem, stabilem, firmum. Notat Eliakim non excisurum pontificatu sicut excidit Sobna, sed sortem cl gradum ejus fore stabilem.

Et erit in solum glorle domui patris ejus. — q. d. Eliakim paternam familiam reddet nobilissimam et splendidissimam suo solio cl dignitate pontificali.

21. Vasorum diversa genera. — Persistit Inter- ven. ti.

(t) Cum clavorum sive paxillorum geminassi! usus, vel, ut supellectili*, quæ ad ornatum aut usum domus pertinentabiii suspendantur, vel ut tabulis, asscribus trabibus compingendis in- niant, utrique metaphorice transfer- tur J principes <t primarii! dignitatis viros, qui certo loco posui alios inferiores sustinent, aut rempobUcam sua prudentia muniunt flmianique. (IV senmuller.)

Cum .cinqui u i vo, et pnvsertim m Oriente supellex domestica erat curta, nec domus his arcis instructa! erant quibus nunc res majoris pretii includimus; m parietibus ingentes clavi vel Cerrei viJ lignei llg<-l>aiitur quibus appendebant arma, utenrilia, '.!naque instrumenta et ornamenta quæ qut^uep. sidebat. Cum pleraque demur cx lateribus vel cx terra humefacta seu humo constructa) crani, ht clavi immittebantur simul atque muri exstruebantur. Dein.le in cr. blindine inuri cum calce et arena solidabantur, ut maxima pondera quæ his iilligebaiitur su<tollere p. ssiit. Sic hodie adhuc in castellorum turriculis videre esi antiqua arma ad paxillum in inuro detixiiiiispciisa. (Lowht et Samuel Hunier.)

pres in metaphora paxilli : Hebraice est EO'NXNX *tsctsaim*, quod Symmachus, inquit S. Hieronymus, vertit, *nepotes*; Vatablus, *stirpes et posteri, vel filii et filia*; alii, *progeniem et propagines*. Radix enim Ni*' *iatsa* significat egredi, et propagari ab aliquo. Unde Vatablus hunc versum ita vertit, et *pendebunt ab eo* (Eliakim) *omnis gloriapatris ipsius, stirpes et posteri*.

Mystice, Hieronymus Prado in *Ezerhielem*, p. 227: A paxillo, inquit, id est ab Eliakim, id est a Deo sustentante pendent omnia vasa musicorum, id est omnes justī, qui laudibus assiduis Deo ipsi solatio sunt : et crateres, id est ii qui temporalibus ministeriis et curis impenduntur. Vel vasa musica sunt Angeli, quorum proprium munus est laudes Deo canere, crateres sunt homines sancti, qui corporis necessitatibus inviti serviunt.

A' er». 15. 25. AUFERETUR PAXILLUS (Sobna), QU FIXUS FUERAT in loco fidei, —scilicet in loco qui fidelis et firmus Sobnre videbatur, revera autem erat infidelis et infirmus; nam eo excidit. Ha Vatablus. Unde, eo cadente, ceciderunt et vasa, id est filii, amici, et quotquot ex eo pendebant.

Aliter S. Hieronymus, S. Thomas, et Haymo : Auferetur, inquit, paxillus, id est pontificatus Judæorum in captivitate Babylonica. Verum *paxillum* hic passim vocat non pontificatum, sed Sobnam, qui eo excidit ; vel Eliakim, qui in Babylonem non est ductus, sed ante cam cladem mortuus; unde firmus fuit ad mortem usque pontifex.

« nie. Moraliter, discant hic Pontifices exemplo Dei ceterici S°bnæ indigno surroganti dignum Eliakim, scandalosis Clericis et Pastoribus substituere pios et probos, qui plebem verbo et exemplo ædificent.

Ha fecit S. Dunstanus : audi auctorem Vihe ejus : Tempore Ollonis Imperatoris hoc nomine secundi sub annum regni ejus octavum, circa annum Redemptoris 970, ordo clericalis plurimum erat corruptus, et carnis voluptatibus plus æquo deditus. Quod nalum S. Dunstanus Cantuariensis Episcopus virrigere cupiens, auctoritate Joannis Apostolice Sedia Antistitis apud regem obtinuit, quatenus Canonici qui caste vivere nollent, Ecclesiis quas tenebant depellerentur; et monachi loco eorum intromitterentur. Cum vero Clerici adversus S. Dunstanum reclamarent, Caino? Synodus constituit jr : ubi cum in cœnaculo, absente rege, propter imbecillam ætatem, considentibus totius

regni senatoribus, magno conflictu hinc, inde allegantium res ageretur, et Dunstanum quasi Ecclesiæ murum mullorum jacula conviciorum impeterent, nec vincerent; solarium subito totum quo considebant, cum axibus dissolvitur et trabibus, omnibusque inierim truculenter elisis, solus Dunstanus stans super unam, quæ superstes erat, trabem absque Lesione evasit. Cæterum omnes parvis adversæ, vel exanimati sunt, vel langoro perpetuo sunt detenti. Hoc miraculum contulit pacem beato Dunstano, et monachis ab impetu Clericorum et aliorum, gratia hæc et similia operante divina. Ha habet *Vita S. Dunslani*, ex qua accipe aliud verbis auctoris.

Eadem tempestate presidebat Wenlanæ Ecclesia? Ethelwoldus, vir eximia? sanctitatis, et educatione Patris Dunslani insignis. Ille, re cognita do Canonicis Ecclesiæ suæ, quod nimium sæculares existebant, voluntate Dunslani monuit eos semel et sæpius mores cl actus mutare, correctioris vitæ semitas, relictis feminis, arripere. Ili ipsi in presentiarum quidem id sibi possibile esse negantes, voce corvina, semper in crastinum correctionem sui pollicebantur. Quod ipso gnarus non diu sustinuit. Paratis itaque quam plurimis monachorum cucullis, dic quo Communio : « Servito Domino in timore, » cantabatur; chorum intravit, vestes quas paraverat seenni deferri faciens; et projectis illis in medium, Canonicis ait : « Animadvertistis quid modo cantaveritis? » Animadvertimus, inquiunt : « Igitur, inquit, si servire Domino in timore, et ei vultis exsultare cum tre-more, apprehendito disciplinam, vestem scilicet monachalem, ne perealis (sicut cantastis) de via justa. » Ad quod illi obstupefacti, more solito, inducias petunt, id se facturos in futuro promittunt. Tunc ille : « Mihi credite, amplius non credam huic vestræ responsioni corvinae; sed aut disciplinam in presenti apprehendetis, aut loci istius beneficiis et conversationi hinc eliminati jamjam cedetis. » Itaque nonnulli ex istis statini abjecto clericali habitu, monachi facti sunt, antea in verbo Pontificis de Ecclesia eliminatis. Cæterum, quia isti qui noviter fuere conversi, regularis disciplina? normam sino aliorum magisterio docente servare nequibant; monachi do Abcrdonla illuc ali eodem Pontifice adducti sunt, qui monastica? institutionis tramitem ibi docerent.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

trndicit excidium Tyri per Nabuchodonosorcm, eo quod Tyri hoste» Judæorum in expugnatione Hierosolyma gavis sint : Tyri ergo cladem ex pristina ejus gloria el opibus describit. Secundo, vers. 15, Tyrum poti 70 annos restaurandam, et ad pristinas merces et opes rediturum prndicil. Porro Alcazar, Apocal. xx, ttrt. 1, notat. 4, per Tyrum accipit, Hornam Ethnicam, quasi hic ejus et genilismi excidium, per conversionem ad Christum, describatur. Verum hoc mysticum est, non litterale, ntc genuinum (1).

1. Onus Tyri. Ululate, naves maris : quia vastata est domus, unde venire consueverant : de terra Celliim revelatum est eis. 2. Tacete qui habitatis in insula : negotiatores Sidonis transfretantes mare, repleverunt te. 3. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges cjus : et facta est negotiatio gentium. 4. Erubescere, Sidon : ait enim mare, fortitudo maris, dicens : Non parturivi, et non paperi, et non enutriv i juvenes, nec ad incrementum perdux i virgines. 5. Cum auditum fuerit in .Egypto, dolebunt cum audierint de Tyro : G. Transite maria, ululate qui habitatis in insula : 7. Numquid non vestra hæc est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. 8. Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam, cujus negotiatores principes, institores cjus inclyti lerræ? 9. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloria», et ad ignominiam deduceret universos inclytos terra». 10. Transi terram tuam quasi flumen, filia maris; non est cingulum ultra tibi. 11. Manum suam extendit super mare, conturbavit regna : Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes cjus, 12. el dixit : Non adjicies ultra ut glorieris, calumniam sustinens virgo filia Sidonis : in Cethim consurgens transfreta, ibi quoque non erit requies libi. 13. Ecce terra Chaldaeorum talis populus non fuit, Assur fundavit eam : in captivitatem traduxerunt robustos ejus, suffoderunt domos ejus, posuerunt eam in ruinam. 14. Ululate, naves maris, quia devastata est fortitudo vestra. 15. Et erit in dic illa : In oblivione cris, o Tyre ! septuaginta annis, sicut dies regis unius : post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis. 16. Sume citharam, circuì civitatem, meretrix oblivioni tradita : bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui sit. 17. El erit post septuaginta annos : Visitabit Dominus Tyrum, et reducet eam ad mercedem suas; et rursum fornicabitur cum universis regnis terra» super faciem terra». 18. Et erunt negotiationes ejus, et mercedes cjus sanctificalæ Domino : non condentur, neque reponentur : quia his, qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in saturitatem, et vestiantur usque ad vetustatem.

t. Oxus Tyri.—Nota : Tyrus hebraico etsyriacc dicitur UM *tsor* (untie *Tor*, unde *Tyrus*), quasi dicas munita, vel arcta, aut rupea, quia in rupe

est sita. Gellio et aliis *Sarra*, hodie *Sun* vocatur. Phoenicio» est metropolis, domina maris, totiusque orbis ob loci opportunitatem emporium; «a-

(1) Vaticinium istud deTyro ab Isaia editum est, 130 circiter annis antequam adimpleretur per eversionem Tyri a Nabuchodonosor., 18 vel 19 annis j>. t initium captivitatis Judæorum. Nun in Ezochielo l<yimus, Deum ide.) contra Tyrum iratum fuisse, quia de Jerusalem eversione Retata est dicens : « Euge, contracta: sunt portai populo, rum, x cap. xxvi, 2. Porro per tredecim annos Nabuchodonosor hanc urbem expugnavit, juxta plerosque interpretes. Ergo finis captivitatis et calamitatis Tyrionum non nisi triginta annis po->l Judæorum liberationem evo it,

nou sub Cyro, qui decem tantum annis in Babylone re-gnavit, sed sub Dario Hystaspis filio.

Primo, d-scribit Isaia et ad vivum depingit, *primo*, vastitatem urbis, et cessationem navalis commercii cum Sidoniis et Ægyptiis, 1-3; *secundo*, horum sive pudorem sive dolorem de Tyri conditione, 4, 5; *tertio*, Tyrionum migrationem ad sedas peregrinas, 6, 7.

Secundo, lautæ calamitatis causas, executionem, instrumenta et ducationem declarat, scilicet Dei judicium ipsiusque voluntas, *primo*, superbiam urbis ad niexpac»

vigatione, et consequenter opibus, luxu et vitiis in sacris æque ac profanis historiis celeberrima. Ad quod iuvat non parum, quod Tyrii ex rubro marinarum incisorum muricum sive concinitorum succo, qui et *ostrum* dicitur, purpurant pannos. Unde hic color purpura Tyria et Sarrana dicitur, quæ ragam cl principum est vestis; hinc Virgilios : « Tyrioque ardebat murice lana. » Idem : « Ut gemma bihat et Sarrano dormiat ostro. » Hinc flantur Jrice pannus hic dicitur, quasi Airta dicitur.

Tr ojsv *”kl”” *Secundo*, Tyrus olim quatuor stadiis distabat a continenti, juxta Q. Curtium, libro IV in *Vita Alexandri*; juxta S. Hieronymum autem et Plinium, libro V, cap. xix, 100 passibus. Unde Ezechiel ait ca n sitam in corde, id est in medio maris. Sed audi Plinium : « Tyrus quondam insula proallo mari septingentis passibus divisa; nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens. Olim partu clara urbibus genitis, Lepti, Utica, cl illa Romani imperii æmula, terrarum orbis avida, Carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas concilio atque purpura constat. Circuitus novemdecim millium passuum est, intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum viginli duo stadia oblinet. Inde Euhydra, Sarepta et Ornithon oppida; et Sidon artifex vitri, Thebaiunique Brooliarum parens. »

Hinc *tertio*, ita Tyrus florebat, ut ci Veneti®, Parisii, Antuerpia comparari non possint, adeo ul, si Tyri negotiationem species, mundi totius torum fuerit; si munitionem, arx magis dicenda sit quam urbs; si magnificentiam cl gloriam, regina fuerit urbium. Unde hic, vers. 8, dicitur coronata; cl Ezechiel cap. xxviii, vers. 14, regem ejus Angeli Cherubini comparat giorno et superbiro, consequenter et cladi ac pœno. Si opes, fastum cl luxum spectes, orbis potius quam urbs videbatur. Adeo ul S. Hieronymus, vers. 8, de Tyro dici aiat, quod legatus Pyrrhi de Roma dixit: « Vidi civitatem regum, » quot vidi Romo in curia senatores, loi vidi reges. Denique, si antiquitatem quieras, docent Annales cl Derosus Tyrum, paulo post diluvium, initium et nomen sumpsisse a Tyras, qui septimus fuit filiorum Japhet; undo hic, vers. 7, dicitur gloriata in sua antiquitate. Ita Guillelmus Tyrius, lib. XIII *Belli sacri*, cap. i.

Quarj, ob hanc superbiam et luxum *primo*

tatam ignominiam detrahentis, 8, o ; *tecunrio*, Tyro divitiis, viribus cl honoribus exui®. ncc per colonias ruas quittera assequi permittentis, 10-ii; *lenio*, Child tis al servitute incolis et ruinn rodibus ejus inferendam uteun®. 13 ; *quarto*, in oblivione Tyrum per septuaginta lanes relinquentis, 15, 16.

Verno, sortis riclssiludinctr definit erga Tyrum, rnjus *primo*. scqn»nij tamen hos annos tempore, commercium refiorecne videbit, 17; et qu® *iteuntfo*, p, sterlnrihue tandrm annis, Dei veri cultum amplectendo, nobiliorem

Christum fortunam adlpsceiur, 18.

eam obsedit mari Snlmanasar; sed frustra, teste Josepho, IX *An'iq.* xv; *sei undo*, Nabuchodonosor, post excidium Jerusalem, (red cim annis eam obscdil et vastavit, adeo ut piscatores ibi retia et sagi nas suas siccarent, ait Ezechiel ; quia enim in miri eral longius n terra siti, hinc jussit infinitam exercitus multitudinem saxa et aggeres comportare, et fretum hoc implero, ut ex continenti oppugnari posset, et sic ex insula fecit peninsulam : qui tantus fuit labor, ut Ezechiel omne gestantium lapides et cophinos terro capul decalvalum, et omnes humeros militum depilatos dical ; ideoque Deum, cujus vindictae servierunt, eis pro quali mercede, id est pro liberali dono, dedbse Ægyptii spolia et opes. Simili modo rursum post 230 annos vastata est ab Ab xandrò Magno, teste Curtio, lib. IV. Vide Guillelmum Tyrium et Adrichomium in *Tyro*.

Mystice, S. Hieronymus in *Tzeck*. cap. xxviii: Nabuchodonosor est diabolus; Tyrus est anima superba et luxu difilli, ns, quam arctat, angustat, interficit dromon. Rursum, S. Bernardus, serm. 10, De *Oiut c Tyri* : « Tyri, ait, nomen angustia interpretatur : cujus onus est in amaritudine poenitentiae, in labore continentia.', in corporali aegritudine. Quid enim? Nihilnc oneris est in hac corporali exercitatione, vel disciplinae regularis observatione? Quidni labor cl continentia? quid laboriosius, quid difficilius, quid periculosius servatur? quid facilius amittitur? Et esi alia qu u-dain cordis angustia, quam facit amor sui; cui contraria est cordis latitudo, quam fácil amor Dei et proximi. Amor autem sui ex propria voluntate procedit. Qui igitur amat propriam voluntatem, oneri illi est voluntas aliena : et ideo quoro sua sunt qnrorit, non qu® aliorum. Ad omnia quoro sibi voluntas propria suggerit, promptus; ad ca quoro sibi injunguntur, piger et tardus. De talibus dicit Apostolus : Erunt homines scipsos amantes. Qui profecto pondus poearo quod in onere Tyri scribitur, non evadent. »

Naves maius. — Hebraice naves *Tharsis*, id est maris, vide dicta cap. xxii. Septuaginta vertunt, *naves Carthaginis*, quia Carthago fuit colonia Tyriorum, et navibus in mari abundabat, quibus cum Tyro aliisque magna exercebat mercimonia (t). Hinc Virgilius, I *Æneid.* :

Urbi antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago.

Vastata est domus, — urbs Tyri cum suis do-

(1) N ' r vates Tyri vastationem non directo, sed obliquo et figurale df-cribil, et quidem p< r apostrophas conversas ad illo, que- Tyri calamitas proxime feriret. Prima jp-wtrophr dirigitur ad nautas Tyrios el Gaditanos, quorum a Tyro maxime pendnhm salus et prosperila*. Ili jubentur amare gei* et deplorate Incino IUI urbi* < a-III, nuam Propheta ait illos, dum >n porlului'- P i tica- h.tre-rent, ex insulis vicanis accepturos, (RoscnmullCr.)

Quid vero per nana *Thaisit* (n.ain sic Jlebr.rum verti

mibns, vel vnifatm snnt domus urbis Tyri. Hebraice ad verbum est, *vastata eet* (Tyros) *a domo*, id est funditus, ita ut no una quidem domus su-

ilcbe) intelligendum sii? Aiti intelligunt naves Tyriae quæ negotiationis causa Tartessum in Hispania Bœtica, n Tyriis mittebantur; ille enim Hispani® tractos frequens colebatur, navigatione inter cum cl Tyrum navibus najonbus commercii causa ultro citroque instituta, ubi Tyrii templum habebant Herculis sui, eodem cultu quo apud se honestati, el juxta filios Tartessii* urbs in ipsa fuit, in insula intcramnica quam duo Bœtles (hodie *Guadalquivir*. id est *fluvius magnus*) alvei in mare se exonerantes offlciunt; sed nomen latius est sumptum, el non Bœlicæ tantum, verum et Hispania® loti impositum. (Bochaflus in *Geogrnph. sacr.* lib. III, cap. vu: Michaelis in *Sptclteg. Geograph, Hcbræor.* tom. I, pag. 82.) Alii yero asserunt *Tharstm* osso regionem quamdam *Æthiopian* sen *AbyssMæ*. fortasse insulam aliquam in sinu Arabico ad littus Æthiopl® sitam (Henslerus in *Animadvers. ad Isaïam*.) Alii esso Tarsum Cilicioe urbem dicunt (Hartmann; Volney, *lledicrchcs nouvelles sur CHistoire ancirmic.* torn. I, pag. 271 clsoqq.). Alii tandem naves Tharsis non proprie naves Tarlcssenses significari putant, sed exemplo pro toto genere posito, navos quasvis longinquam exercentes mercaturam, ul supra, u, 16; *Psal*, XLVHI, 8, quemadmodum Horatio *Od.* lib. 1,1, *trabs Cypria*, I, 85, trabs Bithyna, quin el ipsa *Hispana naris* Hebraica fere ratione ali eodem, UI, G, jam pro quavis navo mercatoria ponitur. Undo verba Prophetæ vertunt, *ululate, naves quacumque mercatoria**. Qua versione omnem pbra-seos poetic® elegantiam perire quis non sentiat? inquit Rosenmuller. Dici naves Tharsis naves Tyrias, et quidem majores navigationi in Tartessum destinatas, pilei ex 1 *ncg.* x, 22, ubi Salomon in mari habuisse dicitur *naves Tharsis*. id est Tharsim navigare solitas. Cælerum, ad intelligcmtiam sententi® perimet observasse, naves has Tyrias a Propheta spectari tanquam quæ hoc tempore hærorenl in portu Gaditano aut Tartessio, ut ex his quæ mox sequentur patebit. {*Abbrviat.* ex Rosenmuller.)

Vaticinium de eversione Tyri per Chaldaxis, *Isai.* xxm, ætatem suam, vers. 13, innuit, ubi dicitur Chaldaeos esso populum recentem, qui ab Assyriis (itaque id temporis prævalentibus) assignatas ad Euphratem sedes obtinuerit; nam cum Ihabuc, qui sub Manasse vixit, Chaldæos quoque novum esso popnlum, asserat, qm sedes alienas sibi vindicare studeat, liquet vaticinium *Isai.* xxin, ab aitato Uabaine non posse valde distare. Incertum quidem est, an l&iias usque in ætatem Manaseis vixerit: asi cum Cbal-clæi longiori profecto tempons spatio ex suis, ad orientales cl septentrionales Armeni® pattes sitis sedibus, soplos in méridionales plagas irruperint, dubio procul jam ultimis Czechî® annis has incursiones inchoarunt, cum regnum Assyriorum clade Sanctoribi et internis tumultibus, qui subsequuti sunt, debilitatum esset, quo ad hujusmodi expeditiones alliciebantur.

Sine sufficiente ratione quoque asseritur, commemorates *liais* xxm, 10, annos 70 esse numerum propheticum, lx *Jerem.* xxv, 11,12; xxix, 10, depromptum, adeoquo vaticinium Jeremiæ recentius esso; nam si alteruter ab altero hunc annorum numerum mutuatus fuisset, potius dicendum esset Jeremiæ, quem constat quæpiam ex nnliquoionLu* prophetis delibasse, ex hoc vaticinio Isaïæ, quam auctorem hujus vaticinii, qui sibi solus constat, ex Jeremiæ hausisse. Accedit, temporis defluitloucs I ai® peculiare ese. Ncc difficultatem creat longinquitas eventitis prædicli; nam el Amos, ante Isaïam, Tyro excidium denuntiavit. Chaldahini.tatf. xxm, i 1,disparant,d diverso punelaudi modo ille sensus adducatur: *Ad perdendos debilitatos vel expulsos ejus.* (Jahn.)

pernit, et *a veniente*, nt silicei nlln< mercator deinceps ad cam veniat, quod Noster vertit, « unde venire consueverant, » scilicet mercator et naves, quibus proinde dixit, « ululate. » Ita Forerius, Vatablus, Pagninus et alii.

De TENNx Cetium hesflatlii est eis. — *Primo*, aliqui hæc accipiunt de excidio Tyri per Alexandrum Magnum peracto, *q. d.* Tyrii primum bellum remorem acceperunt ex Celhim, id est ex Graecia: ibi enim bellum contra cos comparavit Alexander.

Secundo et melius, alii accipiunt hæc de excidio Tyri per Nabehodonosorem: hoc enim prius fuit excidio Alexandri, et propinquius temporibus hai®. Ita S. Thomas, Procopius, Cyrillus et alii; Itaque *Celhim*, inquit S. Hieronymus, sunt imul® Cypri (ubi eliamnum est *Cilium* urbs, Zenonis Stoici patria), Itali® etiam et Macedonia*: unde ex *Celhim* egressus dicitur Alexander Macedo, I *Marhab.* cap. r, vers. 1. Sensus ergo est, *q. d.* Ex Cethim, id est ex insulis maris Mediterranei, « eisp scilicet navibus maris, id est negotiatoribus marinis (est enim metonymia), revolutum est vastatam esse Tyrum, cum qua negotiabantur, ideoque ulularunt (t).

Revelatum est eis. — Septuaginta vertunt, *Tyrus de terra Cethiorum ducta est captiva*, id est de terra sua translata est. Nam ipsa inter Cethim computabatur; llebræum enim nhj *gala*, el *revolare*, ut verlit Noster, et migrare, ut vertunt Septuaginta, significat.

2. Tacete qui habitatis in insula, — *q. d.* Tacete, o Tyrii! ex dolore, pudore et metu, quia subegit et vastavit vos Nabuchodonosor. Silentium enim signum est servitutis, æque ac pavoris et stuporis.

Insulam vocat Tyrum, quia olim erat insula: sed a Nabuchodonosore et Alexandro facta est peninsula accessibilis, et a peditibus expugnabilis. Septuaginta vertunt, *cui similes facti sunt habitantes in insula*. Hebraice enim HOT *da i.a* et tacere et similem esse significat, *q. d.* Tyri jam obsessi et vastati facti sunt similes gentibus aliis:

U)NH difficultatis est in verbis hbraicis 1Ú7 nbu n tcrra Cclthlm revelatum nuntiatum est us scilicet Tyriis in Tartesso commorantibus, quas *per novos Tartessias* innui vidimus vel, ut æque commode illa reddi possiul, subaudila his qui sunt de terra Cilhim, Guccis Ilalisvc revelatum est, id esi annuntiata est clades Tyriorum, inde facile perferenda in Balicam. Vocaverat Prophcla nautas Tyrios in portubus Hispanicis hærenies ad ejuhlum ob Tyrum vastatam. Id vero mirum videri potuit, cum illi sat longe a Tyro remoli supponi deberem hujus eventus notitiam non nisi wro consecuturi esse, qui lamen voluti in to presente ad lamenta excitantur. Quara addit vales, cladis vastationisque Tyn® .a -, osse inlgui'udinom. ut i®n tantum fama ejus mox pc.volaret maro, et primo quidem interi unCcUha:»»rum Græciæ vel Itali® insulas, el inde in Bu Ilcain; verum et ipsi Tyrii, qui cladem cv;i\$erant, fuga so proripientes ia terram Celtb verum, hujus cladis velocissimi snl nuntii. (Rosenmuller.)

«icut enim oliin omnes gentes cum suis mercibus confluebant Tyrum, ila mufti cum suis opibus profugiunt ad alias gentes.

Negotiatores Sidonis, etc., repleverunt tr, —
•uis opibus et mercibus : erat enim Tyrus vicina Sidoni, ct Sidonis colonia. Aliter hæc dispungit S. Hieronymus; connectit enim hæc cum præc-
dentibus hoc modo: «Tacete qui habitatis in in-
sula, negotiatores Sidonis,» q. d. O Sidonii! plan-
gite æque ac Tyri, tum quia vastata Tyro merci-
monia cessabunt, tum quia a Tyro ad vos per-
get, vosque pariter vastabit Chaldæus.

3. In aquis multis semen Nili, messis fluminis
FRUGES EJUS (Tyri); ET FACTA EST NEGOTIATIO GEN-
TIUM. — « Semen Nili » vocat fruges ct opes
Ægypti. Has enim ei affert, et quasi serit Nilus su t
exundatione oblimans et fecundans agros, unde
easdem vocal *messem fluminis*, scilicet Nili : copio-
sam eniin messem affert copiosa exundatio Nili,
q. d. Semen ct messis frumenti, quæ in /Egypto
non ex pluvia, sed ex mullis aquis Nili exundan-
tis provenit, fuerunt fruges Tyri, ct merces in
Tyrum delate, ul inde per negotiationem in re-
liquas insulas ct provincias distraherentur. Erat
enim Tyrus emporium celeberrimum omnium
gentium. Unde Arabicus vertit, *mercatura: tua:*
quas afferebat in aqua multa (per aquam) *semen*
mercatura: mercatoris, quo sibi proderat quaestu ad
messem frumenti, et fruges facta sunt mercatura
gentis. Sic Veneti aiunt in mari annonam sibi
esse, quod nihil nascatur domi, sed omnia ad
victum necessaria ex mercatura conficiant, et ex
mari navibus invehant.

Addit Sanchez vocari *semen Nili*, quia Nilus
æque ac Indus, teste Cicerone, semina scum
volvit, quæ aut ventus excutit, aut maturitas au-
fert ab his plantis quæ ad ripas nascuntur, caque
cum exundat in agros, dispergit et disseminat :
et hac ratione Nilus dat semen æque ac messem
/Egypto. Veruin illud semen exiguum est ct in-
certum: constat enim /Egyptios æque ac alias gen-
tes suos agros serere.

/Egypto ergo messem el fertilitatem dat, non
pluvia, uti alibi fit, sed Nilus exundans ct obli-
mans agros : atque inde dictum putant Nilum, a
novo inferendo luto, quo feracem reddit /Egyp-
tum. Inde Servius censet Nilum dici quasi «xv
i hoc est, novum trahentem limum quo op-
pici campos. Hinc Claudianus, *epigram.* G, de co
sic canit :

Ægyplus «ine tiube ferax, imbresque serenos
Sola kuet, segura poli, uou iodiga venti,
Gradel aquis quas ipsa vein', Niloque redundrt.

bunt taro .n, qui a Nileo rege appellatum putant
Nilum. Ilebrais dicitur *Sichor*, Gr.ecis pdx:, id est
niger; quia turbidus est, ob limum quem vehit.
Censent aliqui a vocatum esse Melo, vel
Milo : Melo enim vocatur ab Ennio, Servio et
aliis. Porro a Melo dictum esse Nilum contendit

vir doctus, littera M in N mutata. Nam hæ litteræ
alternant, uti in Noph el Moph, id est Memphis.

4. Erubescere, Sidon: ait enim mare. — *Pruno*, Vera.1
S. Hieronymus sic exponit : Mare, id est merca-
lores maris aiunt Sidoni : Erubescere, quia Tyrus
filia tua, in quam tot opes conguessisti, vastata
ct in solitudinem redacta est. Rursum erubescere,
inquit S. Thomas, quia non defendisti ab hosto
filiam tuam Tyrum. Dic ergo : Non parturivi, nec
peperi filios, qui meam Tyrum propugnarent (1).

Secundo el genuine : Erubescere, Sidon, quia tua
colonia Tyrus a suis filiis deserta, tam fœde el
misere vastata est; ait enim mare, imo ipsa forti-
tudo, arx el columen maris, puta Tyrus filia tua,
leque non in mari, sed in continente sitam, por
marina commercia ditans, dicens : a Non partu-
rivi, » etc., q. d. Videbar mihi olim genuisse for-
tissimos juvenes et pulcherrimas virgines; at jam
vastata nihil horum agnosco : omnibus enim ab
hoste occisis aut captis nudata, orbata, ct viduata
sum : erubescere ergo, o Sidon mater! de hac Tyri
filiae tnæ nuditate, similemque propediem ab eo-
dem hoste exspecta. Ita Cyrillus, Procopius, Ly-
ranus et Vatablus.

Moraliter S. Ambrosius, De *Elia et Jejuno*, cap. Moni»,
XXIX, docet hic mare accusare avaritiam merca-„tf JTI‘
torum : a Fatigati, inquit, clementi (maris scili-
cet), hæc vox est : Erubescere, Sidon, hoc est, meos rum.
fluctus negotiator arguis, cuin sis ipse inquietior,
el erubescere velut pudore, quoniam periculo non
moveris; verecundiores venti sunt quam vestræ
cupiditates: illi habent otia sua, numquid vestra
quærendi studia feriantur? et cum otiosa tem-
pestas est, nusquam otiosa sunt vestra navigia:
Non parturivi, inquit, nec peperivi, ncc nutriti ju-
venes; quid me inquietant quos nescio, quos non
cognosco? » Et inferius : a Horum igitur merca-
torum semen in aqua, merces in fluctibus est : in
aqua enim labores suos seminant, ut pericula
metant; ipse in aqua est, nunquam lutos et so-
lidus. n Et, ut ille ait : « Qui navigat, lanium
quatuor digitis distat a mari, a submersione, a
morte. »

MysticeS. Gregorius, III part. *Pastor.*, cap. xxix :
« Quasi, ait, per vocem maris ad verecundiam
Sidon adducitur, quando per comparisonem
vilæ sæcularium atque in hoc mundo fluctuan-
tium, ejus qui Deo dedicatus ct quasi inunitus ct
stabilis cernitur, vita reprobat; » et, ut pie
æque ac vere ait Thomas a Kcmpis, lib. III, cap. rn :

(i) « Erubescere. » Tam frequens mutatio formæ ora-
tionis ingentem ac stupendun rerum vicissitudinem solat
in Prophetis comitari- Descripserat ex parte felicitatem
Tyri : subito ad Sidonios convertit so, et Tyrum ipsam
(quam et *mare el maritimam munitionem* vocat, quod lo-
cus esset arte et natura munilisdms et undequaque mari
allueretur) loqucnlem inducit, ut similia quoquo ipsi «pe-
rçut neque amplius glorientur, imo tales .« exhibeant
quales sunt qui pudcliunt, tacent, absconduntur el do
lent, (I-orenius.)

« Erubescere, Sidon, a mare : et; si causam quaeria, audi quare : pro modica pnebenda longa via curritur, et pro reterna vita vix a inultis pes semel a terra levatur. »

Non partorivi. — S. Hieronymus putat esse verba Sidonis deplorantis suam cladem, quod suis juvenibus et virginibus ab hoste orbata sit.

Verum alii passim melius censent esse verba Tyri. Unde *piimo*. Pintos et Forerius haec per interrogationem accipiunt, *non*, id est nonne parturivi et peperivi juvenes validissimos, qui pro me fortissime depugnarent? *q. d.* Peperi, sed frustra; nec enim hosti tam valido resistere potuerunt, sed una mecum occubuerunt.

Secundo, Emmanuel Sa sic explicat : « Non parturivi, » etc., id est utinam nunquam parturivissem eos, scilicet filios, qui nec me, nec se salvare potuerunt!

Tertio, Sanchez per juvenes et virgines intelligit filias, id est colonias Tyri, qualis fuere Carthago, Utica, Gades et Tartessus, Hispaniae urbes, quae Tyro contra Chaldaeos suppetias miserunt, ideoquo ad quartum annum eis restitit, inquit Megasthenes apud Josephum, lib. X *Antiq.* cap. xi; sed ejus incerta est fides. Sensus ergo est, *q. d.* Erubescere, Sidon, quia neque tu cum esses mater Tyri, neque nepotes et neptes tuae, puta urbes quae erant filiae et coloniae Tyri, matri suae, scilicet Tyro, opem tulerunt, eamque ab hoste liberarunt; quare perinde fuit Tyro, ac si nullos peperisset filios et filias.

Quarto et simplicissime, *q. d.* Ita civibus filiis et filiabus destituta sum, utpote ab hosto captis vel cassis, ac si nunquam eos peperissem vel aluisssem.

Vcn. s. 5« Cum auditum fuerit eis /Egypto, dolebunt. — Tum quia Aegyptii magna habebant commercia cum Tyro; dolebunt ergo ejus excidium, quia peribit eorum quaestus; tum quia timebunt ne post Tyrum Chaldaeus Aegyptum invadat, uti re ipsa contigit : nam Deus Chaldaeis quasi ministris suis, pro longa et molesta obsidione Tyri in mercedem dedit Aegyptum ejusque spolia, ut patet *Ezech.* XXIX, 10; idque ex ejus prophetia, uti et ex hac *Isaia*, et simili *Jcrem.* cap. XLVII, vers. 4, cognoscere potuerunt Aegyptii, ideoque doluerunt.

V., l. 6. G. TRANSITE MARIA, etc., QUI HABITATIS IN INSULA, — in Tyro. Sermo est ad Tyrios negotiantes, ut imminente excidio alias sedes, et alia emporia quierant. Id fecisse Tyros, et consensu navibus fugisse Carthaginem, et ad alias insulas, ex priscis historiis docet hic S. Hieronymus.

T. 7. NVMQUID NON VESTRA HAC (civitas TjTUS) EST QUI GLORIABATUR IN ANTIQUITATE SUA? — QUOSI antiquissima urbs in aeternum duratura. Tyrus antiquior fuit Homa et Carthagine : nam Carthago colonia fuit Tyri, in qua Dido hospitio excepit /Encnin, a quo descendunt Latini et Romani. Josephus, lib. Vili *Anliq.* ni, asserit Tyrum cou-

ditam esse 210 annis ante templum Salomonis. Derosus longe antiquiorem facit Tyrum, nam a Tyras paulo post diluvium eam conditam esse tradit, ut dixi initio capituli. Eleganter Carpentius hunc versum ita carmine reddidit ;

Urbs fuit illa Tyros, prius quae condita Medis,
Innumerosque suo repetens ab Agenore solea,
/Eternos demens spe praesumebat honores.

Ducent eam pedes sui longe, — *q. d.* Tyrii captivi abducentur, pedibusque ibunt in Babylonem.

8. Super Tyrum quondam coronatam. — Sicut enim rex calceis eminet corona regia; sic Tyrus auro, gemmis, purpura, opibus et mercibus omnibus praeter aliis urbibus eminebat quasi regina, ait S. Hieronymus; corona enim symbolum est, non tantum regni, sed et rerum copias.

Secundo, quia Tyrus in rupe et scopulo erat sita; unde et hebraico dicitur TO *tsor*, id est rupe, inquit Masius in *Josue* xix; quocirca moenia et turre Tyri, montis et rupis ejus caput cingentia, coronae castrensium imaginem praeter se ferebant.

Tertio, quia inter fluctus eminebat quasi domina et regina maris.

Quarto, Hebraice rtvaÿD nuwfira non tantum coronatam, sed et proprie coronantem significat. Tyrus vocatur coronans; quia multos adeo dabat, ut videretur eos reges vel regulos facere. Unde subdit: «Cujus negotiatores principes.» Sic hodie mercatores Veneti putant se dignitate principes exceptis regibus, superare. Quin et Antverpiae mercatores vidimus adeo potentes, ut sumptus facerent, quos principes non sustinuissent; ut non nemo ex ipsis a civibus Regulus vocaretur.

Quinto, Arabicus Antiochenus vertit, quis cogitavit quod Tyrus regnum conturbatum (commotum) in suis habitatoribus perveniret in hanc jacturam, vel calumniam? Et Arabicus Alexandrinus, quis est qui hoc dedit consilium super Tyrum bene cultam et aedificatam?

Inclyti teiuijb, — Tyri scilicet : de ea cuim loquitur. Tyrii enim potentes erant, et quasi domini maris ac terrae. Vide S. Hieronymum, et ea quae dixi initio capituli

10. Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, — *q. d.* O Tyre! olim cras filia maris, et quasi vastum mare (ut dixi vers. 4), tum aquarum, tum opum et gentium: nunc facta es flumen, hebraico HX' *icor*, id est rivulus exiguus, qui sensim ad loca declivia dii ibitur et minuitur, dona deficiat et a terra absorbeatur : ita enim et tu decides a tuo splendore et gloria; transibisque per terram luam, vel eas in Babylonem, ibique spargaris, miscearis et absorbearis ab aliis gentibus.

Aliter S. Hieronymus: «Sicut fluvius, inquit, sive rivulus facile transitar pede, ita tu terram tuam in captivitatem ducta transibis. »

Aliter cl Vatablus, 7. d. Transi cl fuge, o Tyro l celerrime inster fluvii, antequam le occupet hos- tis (1).

Fil i a m a r i s. — Quia Tyrus fuit accola et incola maris, ut a mari quasi a matre nasci, educari cl foveri quasi filia videretur. Sic Delon insulam Alhenæus vocavil *fiham maris*, quod subito 0 mari emerserit. Simili modo Veneliæ possmt dici *filia maris*; unde de iis eleganter ila ludii Poela :

Aul Venus a Venetis sibi fecit amabile nomen,
Aut Veneti Veneris nomen et omen hibcol.
Hrh iii.ns spoma fertur Venus, et Venetorum
Si videas urbem, creditur orla mari.
Jupiter est illi geutor, sed Mars pater huic est :
Mulciberi conjunx illa, sed iste maris,

Simili ænigmate adagio, *fi.Ha maris cl aquas voca- tur glacies*. Undo illud :

Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me.

Glacies enim in aquam ex qua nata esi, resolvi- tur. Rursum « filia maris n est sal, do quo illud ænigma :

Filia miris, sive mare concretum in creta,
Ligneo iu campo, ubi caro humana ossibus ludit.

Nam, ut explicat Diomedes, *mare concretum* est sal, qui ex maris aqua conflcilur : *in creta*, id est in fictili salino, ex argilla cl creta facto : tn *cam- pa ligneo*, id est in mensa : uít caro *humana*, id est hominis manus, *ludit ossibus*, tesseris scilicet cl astragalis.

Hebraice csl *filia Tharsis*; quia Tyrus perlinet ad illam regionem maris Mediterranei, quæ habi- tata est a Tharsis filio Javan, *Genes*, capito x, vers. 4.

Rursum *filia Tharsis*, id est maris Rubri; quia Tyrus fuit colonia eorum qui juxta mare Rubrum sive Erythræum, pula juxta sinum Arabicum, ha- bitabunt, uti doccili Plinius, lib. IV, cap. x x ii; Strabo, lib. 1; Dionysius Afer, vers. 90G. Hinc et in Búdica Tartessus juxta Gades, urbs et colonia Tyrriorum, dicta quoque fuit Erythria; eo quod Tyrri eorum aborigines ab Erylhreo mari 0l ii fe- rantur, inquit Plinius ibidem.

(1) Sunl qui hæc verba referri dicunt ad aggerem a Nabucliodonosoroconstructum, ut 0 veteri Tyri urbe in continente sita, in novam in insula conditam transiret. Antequam agger ille factus fuisset, mari quasi cingulo Tyrus circumdabatur, ita ni incolas pedibus in confinen* tan transire nequibant. Aggero autem facto, tam tacito ac si trajicerent amnem inter duas moles diluentem, iu continentem transgrediebantur.

U.itic aliam explanationem nec improbabilem dat llo- ■tunnlkr : Ul fluvius seu mus placide lluens, *aqua* et plana est *lu/urfictc*. quein si nave transeas, nihil quod lo iuitqua el plana superficie moretur, offendas; sic terra, tibi subjecta, ab hoste direpta, vastata, desolata, muni- mentis solo æqualis, xquam tibi prxslabit superficiem plauuuque, ut instar /futui cam *transire* possis,

Putant aliqui Tharsis inteso urbem juxta inaro Rubi uni, quæ colouiam duxoril, condideritquo Tyium, ideoque Tyrios flli/e sum, puta Carlila- gini, nomen viro indidisse, vocosseque cam Thar- sis : unite Septuaginta hio ct alibi sæpe, ct noster Interpres, *Esech.* xxvu, 12, pro *Tharsis* vertit Car- thaginem.

Nox est cingulum ULTRA tibi. — *Primo*, Sanchos sic exponit, *q. d.* Nobile illud Tyri emporium ita spoliabitur, ul no reliquum quidem futurum sit cingulum unum, quod in scrutariorum circito- rumque mercibus tenuissimum est.

Secundo, Chaldtcus et Symmachus, *non est cin- gulum*, id est non est fortitudo milnum tibi ; hi enim cingulo gladium sibi accingimi, *q. d.* Non poteris ultra resistere Chaldæo.

Tertia el aptius, « cingulum, » scilicet maris, « non est tibi, » *q. d.* Ante circumquaque mari cin- gebaris, quasi cingulo, erasquo fortissimact inex- pugnabilis; nunc hoc cingulum libi ademit Chol- dæus opplens mare, cl ex mari faciens continen- tem '.itaque jam cingulo destituta, infirma, ct hosti exposita, ab eo capieris, quasi jam terne, non ma- ris fiha. Pari modo Tyrri condiderunt Gades, cas- que Punica lingua (quæ Syriacæ el Ilcbraicæ affi- nis est) vocarunt *Gadir*, id est septum, co quod undique mari ct monte, quasi septo el cingulo valletur ct cingatur, ac vicissim ipsum mare sc- pial, stringat el muniat : sunt enim Gades in stric- to freto Gibraltar. Ita docet Plinius, lib. IV, cap. xxii, ubi perperam *proseplum* irrepsit *septem*. Ga- dir enim hebraico, syriaco et punico non septem, sed septum significat. Porro ex Gadir factum est Gades : Poeni enim, uli cl Galli aliteque gentes, fa- cite R in S commutant. Id ita esse patet ex hisco versibus Avieni :

Barbara quin etiam Gades hanc lingua frequentai :
Panus quippe lotum Gadir vocat undique septum.

Et ex Solino, cap. xxvi : « Pœni sua lingua Gadix, id est sepem, nominarunt. » Ita enim legendum docet Delrio, *adagio* 219. Perperam ergo Eusta- thius rààtçfx interpretatur, quasi yr; 3<ipx. id est *terra: cervix*. Gadir cniin et Gadira, non Græcuin, sed Punicum est nomen. Sic ab Illebræo *mammon*, descendit Punicum *mammona*, id est divitiæ, ait S. Augustinus, serm. 35 *De Verbis Domini*. Sic *Dido* descendit ab Illebræo *Dod*; et *David*, id est dilec- tus : *Uanno* a pn *Chanan*, est *Eucharius*, ct peno Joannes : *Carthago* idem est quod *Carilinda*, id est nova civitas, ait Solinus. Plura vide apud Sera- rium in cap. 11 *Josué*, Quæst. XXV.

11. Manum suam extendit super mare, conturba- **vm.** 11, vit regna : Dominus mandavit adversus Ciianaan. — Alludit *primo*, ad priscos Hebraeos, qui expule- runt Chananæos cx Ciianaan, 7. d. Ne spernas, 0 Tyre ' Deum Israel : ipso enim olim manu cl potentia sua siccavit inaro Rubrum, et omnia ro- gna vicina, præserlim Chananreorum, turbavit cl magno limpie perculit ad egressum Ib'bræorum

ex Ægypto; ipse etiam mandavit deleri Chána-meos (i).

Secundo, magis proprio et genuine, per mare ct Chanaan intelligd Tyrum : Tyrus enim a Chunznæis condita ct habitata fuit ; undoct tribui Aser n Josué, cap. xix, vers. 29, fuit attributa : licet Ascribe nunquam eam expugnare ct occupare poluerint. Sic mulier Chananæa in Evangelio dicitur egressa de finibus Tyri cl Sidonis. In voce Chanaan alludit ad mercimonia Tyri : Chanaanenim hebraico vocatur mercator. Unde Prov., cap. ult., dicitur : « Cingulum tradidit Chananæo, » id est cingulum vendidit mercatori ; ct Osee xu,7 : « Chanaan, in manu ejus statera dolosa. »

Recte notat Sanchez *mandare* esse verbum militare, idemquo osse quod mitiore exercitum : duces enim belli mandant chiliarchis ct capilanelis, ul talem locum vel urbem invadant, cum illos eo ad id peragendum mittunt. Sic dicitur Psa/. lxxvii, 29 : a Manda, Deus, virtuti tuæ ; » ct *hai*® x, 0 : « Conira populum furoris mei mandabo illi ; » ct cap. xiii, vers. 3 : a Ego mandavi sanctificatis meis ; » elcap. xlv, 12 : « Omni iniltiæ eorum mandavi ; » et Amos ix, 4 : « Ibi mandabo gladio. » Similia sunl, i *Manhab.* vi, 62, et cap. vu, vers. 9 et 26, el cap. xv, vers. 39.

ij. is. Non adjicies ultra ut glorieris (Vatablus *verlit, non ultra luxu exsultabis*), calumniam sustinens. — Vatablus, *vim passa et oppressa*, scilicet id) hostibus Chaldæis. Ilebrirum *asac* significat fraudare aliquem suo œre, jure aut debito, ut faciunt mercatores iniqui, præserlim dum cedunt foro, *q. d.* Vos, o Tyrii mercatores ! fraudastis et spoliastis vestros creditores ; nunc vioissim a Chaldæis spoliabimini.

Virgo filia Sidonis, — o Tyre, quæ pulchra cs instar virginis, ct filia cs, id est colonia, Sidonis. Rursum « virgo, » quia hactenus non cs expugnata, sed jam defloranda el corrumpeuda es per Chaldæos.

In Ceihim (in Cyprum aliasque insulas, in Græciain ct Italiam) transfreta. — Ita fecisse Tyrios dixi vers. 6.

Ini QUOQUE NON ERIT REQUIES Tini. — Quia IJCU8 ibi te (inoque persequelur, cl peste, fame vel bello afiliget.

(i) «Super marc,» etc. Hæc omnia de Tyro iniclligo, quam supra quoque vocavit *mare*, cujus habitatores erani *Chamnuri*, ni csl mercatores ; cujus quoque *munitiones Dominus decreverat devastare*. Ponunt ct do iota Phoenicia intellgl, et do tota *chananitldet* cujus regna commovit potentia Clmldnoorurn, etc. Sod priori interpretationi tubscribo, et *conturbationem* fou *commotionem regnorum* intelligo provocamiam : excitavit enfin Dominus cl quasi ncl iram provocavit oxtoros reges, nt adversus Tyrum consurgerent. « Mandavit adversu* » seiiMim expavit ; ego ad verbum reddidi. Estque phrasis castrensis t Id cU exercitum con\$ci ipsii cl misit ut Tyrum opprimerent, *quasi regnis commotis umiidatum dederit Jchuca contra Chananceum* ; ut sio vedere possis : *Manum suam extendit Jikova versus mare, commovit regna, mandavit adversus Chananaum*, etc. (Forerius.)

13. Ecce terra Cûldæorui. — Scilicet, ever- Ven. il tel le, o Tyre ! quibus non est populus similis robore, potentia cl antiquitate ; quia Assyrii *funda* nini cam*, scilicet terram el dilionemChald eorum, puta B diyloniain : prius enirn Assyrii omnesque genio condiderant turrim ct urbem Babel, indequo egressus Assur in Assyriam condidit Niniven, *Genes*, x, li.

In captivitatem tradûxirunt robustos ejus, — scilicet Tyri. Ita Lyranus, *g. d.* Populus Chaldaeorum, id eslChaldæi, ceperunt robustos Tyri. Prophétie enim saliunt a persona una ad aliam. Ita Isaias allocutus Tyrum, vers, præced., in secunda perbona, hic ad audientes el legentes sermonem convertens, loquitur ad eamdern in tertia persona.

So *undo*, alii ri ejus referunt ad Assur, eju-que regiam, puta Niniven, q. d. Chaldæi ceperunt robustos Assyriorum el Ninives. Nam Isaias Tyriis, ne mirentur urbis suæ tam polentis, magnifica* et opulente excidium, proponit excidium Assyriorum cl Ninives, quæ Tyro erat major el potentior. Ita Vatablus. Ninive enim capta et excisa fuit ante Tyrum, tempore Sardanapali ab Arbace Medo et Geloso Babylonio, teste Diodoro, lib. III, cap. vu. Eadem rursum cum Tyro eversa fuit a Nabuchodonosorc, uli ostendi *Nahum* n.

Tertio, plane etsimpliciter, «ejus, » scilicet terra Chaldæorum. Totum ergo hunc versum sic expone, *q. d.* Non mirum quod vastanda sis, o Tyre ! licet urbs inclyta, quia pariter vastanda est terra Chddæorum, puta Baby lon, cui similis non fuit urbs aut populus, fundata ab Assyriis, te longe augustior el robustior. Ita Forerius, qui censet hic notari excidium Babylonis factum ab Alexandro Magno : hic enim primo Tyrum, deinde Babylonem cepit : pari, uno poliori jure, ad Nabuchodonosorem idipsum referas, qui cepit Tyrum, cl po>t eam capia csl similiter Babylon a Cyro. Ha Cyrillus.

Aliqui moderni Chronologi, ut ostendant excidium Babylonis fuisse prius excidio Tyri, quod hic innuere videtur Isaias, dum Tyriis idipsum in exemplum ct speculum proponit, censent Babylonem capiam esse tempore Judith, a Nabuchodonosore devincente Arphaxad. Hunc enim Nabuchodonosorem aiunt fuisse filium Asarhaddon, quem ipsi cum Genebrardo et aliis nonnullis volunt fuisse Sardanapalum, vicium el occisum ab Arph Lxad, id e>tArbace Medo, clBeloso Babylonio, testo Diodoro, lib. III, cap. mi ; idcoque Nabuchodonosorem, ut patris Asarhaddon necem ulcisceretur, regnumque avitum reciperet, expugnasse Babylonem cæso Beioso, el mox debellasse Arphaxad, ac deinde crescentibus ei animis cæteras omnes gentes (idcoque cl Tyrum ac Tyros) subjugasse, ut narratur *Judith*, cap. i elu. Quod Belinminus, lib. I De *Verbo Dei*, Serarius, ITæfal. ut *Judith*, et alii censent contigisse sub Manasse rego Juda : inde ergo arcessendos esse hos 70 annos desolationis Tyri. Prophète enim acie mentis elu-

vata tempora semota combinant, et do futuris loquuntur quasi de praelcrilis, ob eorum certitudinem. Qu® sententia nova quidem est, sed probabilibus nixa conjecturis. Favent Septuaginta hic; vertunt enim, *cccc terra Chaldæorum dcsulata esi ah Assyriis*. Nabuchodonosor enim hic eam capiens, fuit filius Asarhaddon regis Assyriorum; sed de hoc alibi(f).

Pro *in captivitatem* hebraico est OnX7 *letsim*, quod Forcius vertit, *navibus*, scilicet « traduxerunt robustos ejus, » puta in captivitatem; Tigurina vertit, *qui vasta loca inhabitabant*; quod Vatablus explicat, *q. d. Assyrii construxerunt in Chaldæa urbes iis qui prius in deserto sub tentoriis habitabant*, rpy *tsia* enim significat locum aridum, desertum, squalidum : hinc (*siim* vocantur naves, quod in mari quasi siccum quid emineant, ait Forcius. Unde aptius sic veritas, *in locis squalidis statuerunt robustos ejus*, quod Noster clare vertit : « In captivitatem traduxerunt robustos ejus, p Theodotion et alii veteres apud S. Hieronymum, retinent nomen Hebræum, vertuntque, *fundavit cam siim* ; addilque S. Hieronymus : a Citi interpretantur plaga consummata, Chaldæi quasi ubera, Assyrii arguentes; siim etymologiam nec nos potuimus invenire. » Sed tropologice explicans subdit : a Chaldæorum autem siim fundamenta jecerunt, quos intelligo dæmones pessimos, qui et propugnacula et turres superbissimas urbis Chaldææ contra scientiam Domini suscitaverunt; sed omnis eorum œdiflectio in ruinas con-

ti) Cum Cornelio a Lapide existima! Rosenmuller certum esse extremam hujus versus partem de Tyro vastanda agere, a quo nexum cum superioribus sibi constare, hac ratione, quod cum vates indicasse! auctorem calamitatis Tyro immittendæ Deum, jam ostendat per quos executurus sit pœnas Tyriis decretas.

Hæc sententia sane admitti potest; attamen recentioris ævi interpretes haud pauci Prophetam hoc dicere arbitrari sunt, non esse, quod civitatis tam vetustæ et tam opulenta ruina alicui valde mira et supra fidem videatur, quippe exemplum capi posse e terra Chaldæorum, quæ cum ab Assyriis occupata, instructa, munita sit, simile tamen fatum effugere non possit. Ita ut alios taceamus. (Forcius, Calmcus, Bocharais, *Gcog. Sacr.* part. I, lib. II. cap. v; Berthicus, Allioli). Quid mirum, inquit Isaias, si Tyrus devastetur? Chaldæi ferocissimi ac ditissimi pupuli, qui suas quoque *munitiones* habebant et *turres*, perierunt, et Dominus Babylonem subvertit cum *turribus* et *palatiis* ejus, quidni Tyriam gentem mercatricem non ita bellicosam delebit?

Ad hæc objicit Rosenmuller, non esso credibile Prophetam ostendere voluisse nemini, mirum videri debere, Tyrum tam gravia pati, cum terra Chaldæorum ab hoste sit occupanda et vastanda. Nam si id ageret vates, ut lapsum Tyri ex alia simili calamitate illustraret, exemplum peltre debuisse a casu superioris et praeteriti temporis. Quæ sane objectio supponit auctorem aliunde doctissimum, nullam aut valde imperfectum do spiritu prophetico habere sententiam, ut in nullis probat. Nam quis inter vere Christianos non sentiat Isaiam a Spiritu Dei transferri potuisse in remotiora etiam futuri temporis, ubi rerum eventus illa disposita intuitus est, ut ?terna Dei decreta adimplerentur.

cidit; sequitur cium : Paries ejus cecidit. Nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Sæpo videmus in culo, quosdam de alio proposito transire ad aliud, v. g. ut qui militiam male experti sunt, transeant ad negotiationem ; rursumque caudicos bellatorum arma corripere. Mutant industriam, ut mutant infelicitatum; et nihilominus dispensatione Dei his quos salvare dignatur, omnia nitentibus evenire contraria; ut per inopiam ac miseras cogantur non in se, sed in Creatore suo habere fiduciam. »

15. In OBLIVIONE ERIS, O TYRE ! SEPTUAGINTA AN- Ve». U Nis. — Septuaginta annos manebis vastata et desolata; deinde reaedificaberis, uti factum esse patet Il *Esdra* xxi, 16, et ex eo quod postea Alexander Magnus rursum Tyrum expugnavit. Per quem et quomodo Tyrus restaurata sit, nec sacra, nec profana narrat historia : nam diu post excidium Hierosolymæ excisam esse Tyrum, ac proinde Tyrios cum Judæis non rediisse Babylone, sed diu post, ostendam *Ezechiel*. xxix, 17.

Dices: *Ezech.* xxvi, 14, dicitur Tyro : « Non ædificaberis ultra. » Respondet Leo a Castro id verum esse, quia post 70 annos non eadem, sed alia alio loco ædificata est Tyrus : unde prior Palætyrus, id est antiqua Tyrus, est dicta. Verum tam Tyrum quam Palætyrum ante Nabuchodonosorem sub Salmanasare exstitisse, docet Josephus, lib. IX *Antiq.* cap. xv.

Secundo, alii respondent : « Non ædificaberis ultra, » scilicet in tali et tanta gloria, qualem et quantam ante hanc buisti, ut scilicet imperes, quia subjeceris et parebis Chaldæis, Græcis, Romanis. Ita S. Hieronymus in *Ezech.* xxvi, Emmanuel Sa et alii.

Tertio, et facillime « ultra, » id est ad longum tempus, scilicet 70 annis, non ædificaberis. Sic *ultra* capitur I *Reg.* vu, 13; II *Reg.* x, 5; *Joci*, n, 19.

Sicut dies regis unius, — quantum solet vivere homo, præsertim qui hunc et liberaliter vivit, qualis est rex, id est 70 annis; hæc est enim ætas et vita hominis, *Psalms*, lxxxix, 10. Alludit ad regem famosissimum David, qui vixit 70 annis.

Post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis, — *q. d.* Rursum post 70 annos Tyrus specie, ostentatione et proclamatione mercium suarum alliciet ad se mercatores, sicut meretrix cantu illecebrosi allicit amasios.

Nola : Isaias mercaturam Tyri vocat meretricium; c contrario S. Joannes *Apoc.* xvm, 3, meretricium, id est idololatriam Babylonis, id est Romæ in fine mundi pagante futur®, vocat mercaturam. Sic enim ait : « Et reges terræ cum illa fornicati sunt; et mercatores terræ de virtute » (id est, de copia : hanc enim significat Hebraice S'H *chcL*, cui respondet Mantritus Græcum et Latinum *virtus* vel *potentia*) vixalw deliciarum ejus divites facti sunt. » Ubi Romam vocat *primo*, fornicatricem, sive meretricem ; *re-cundo*, mercatricem, quæ suos mercatores ditat;

tertio, cauponam, quæ suis deliciis et vino oinnes inebriat. Ratio est, quia Hebræum H3M *zona* significat feminam cauponam, quæ scilicet tam domum descúlenla, quam 6c aut suas prostituit, sive quæ mercimonia tractat, cauponatur, convivatu/, lascivit; sive quæ meretur vel paratis obsoniis ut caupona, vel mercibus expositis ut mercatrix, vel corporis prostitutione ut scortum, quæ anlonomaslice dicitur meretrix; licd nomen commune sit omnibus prædclis: meretrix enim idem est quod quæstuaría, venditrix, mercatrix; sicelGræcum «opri el meretricem et venditricem significat: descendit enim a zijvsuwu, id est vendo. Sic ergo Babylon, *Apotai*. xvn et xvm, inducitur ut caupona, meretrix el mercatrix. Hac diam de causa mercatura Tyri ab Isaia hic vocatur meretricium, scilicet ob Hebræum *zona*: quod generale et commune c>t, ctob communem utriusque analogiam: tam enim meretrix quam mercatrix meretur, suasque merces exponit et divendit. Rursum, quia non raro tunc, uti et jam subinde fit, cædem erant cauponæ, meretrices et mercatriccs: unde et Jura præsumunt eam, quæ in diversorio seu caupona servit, honestam non esse. Hinc et Plato, lib. IV *De Legibus*, docet civitates maritimas et mercatorias, qualis erat Tyrus, male esse moratas; quia ex opibus et colluvie hominum in luxum et vitia abeunt. Sicut ergo Cicero, lib. I *Offlc.*, ait: a Hostis olim vocabatur peregrinus, vel hospes; sed peregrinorum et hospitum mores id effecerunt, ut jam hostis pro inimico sumatur: ita et in nomine cauponæ et meretricis accidisse videtur. Tyrus ergo vocatur *zona*, quia tota erat in lucrum intenta, et ut commune lotius orbis emporium, sic et diversorium erat. Quare « orbis hospita, caupona » seu *tabernaria* dici potuit, cui hospites æque ac mercatores magnum quæstum afferunt. Ita Sánchez. Addit Leo Caslrius blandas illas mercatorum allectationes el laudes quibus merces suas commendant et extrudunt, posse vocari canticum meretricis. Et Forcarius: « Vides, ait, mercaturam rei meretricio: comparari; habent enim maximam inter se similitudinem concupiscentia carnis ac divitiarum. » El Isidorus Clarius: Ostentatio, inquit, opum el mercium vocatur carmen et cithara; negotiatio vero vocalur fornicatio (1).

(1) Vers. 13, exemplo rei magis incredibilis ostendit posso Tyrum destrui. Ex quo quanta sit cæcitasquam res prospera invehunt discere possumus, qui videamus necesse fuisse exemplo ostendere ruinam contingere p Tyro. Hinc quoquo quis sil usus casuum el fortuitorum eventuum, quos alia regna el prosinciæ experiuntur, habemus. Ex vastaliono enim Babyloniae possel Tyrus el Sidon el aliæ urbes sibi consulere. Alexander autem, qui Tyrum cepit, Babyloniae provinciam quoque subjugavit. 'Juodsi dc vastatione per Chaldoeosest sermo, exemplum juoque ad rem laci. Nam et Babylon a Persis capta esi lique diruta, cum eam tamen florentlssiruam possedis-sent pnr multos annos Assyrii ab uxore Nini icdillcatam. Vide Strabonem; apud quem etiam videbis navium usum in Babylone, el quo modo Alexander navibus parlim ibi

16. Sums citharam, — 7. d. Illi meretrix ci(ha-ras, cantus omnesque illecebras adhibet ad illi-ciendum juvenes: ita Tyrus omnia adhibebit le-nocinia et invitamenta, ut merces et mercatores ad 6c stiasque nundinas revocet (2).

17. CORNICABITUR CUM UNIVERSIS REGNIS. — id est Veri. tU commercia contrahet el negotiabitur cum omnibus gentibus, casque hospitio excipiet: hoc enim est Hebræum pî zun el *zona*, de quo jam dixi.

18. ER ERUNT NEGOTIATIONES EIUS, ET MERCEDES Vert. IS. ejus sanctificatæ Domino. — *Primo*, Sanchez: *Sanctificaia*, inquit, id est pollutæ el execrabiles Domino; sunt enim merces meretricis, dc qua sancitur *Deut. XXII*, 18: « Non offeres mercedem prostibuli, etc., quia abominatio est. » Unde sequitur, *non condentur*, id est non acceptabuntur hæ meretricis oblationes, ut condantur in templo. Sic *sanctificare* per antiphrasim pro *polluere* sumitur, *Deui. XXII*, 9, el alibi.

Secundo, idem Sanchez proprie hæc accipit, putatque esse sermonem de Machabais, a quibus superatos fuisse Tyrios, et pnr dam captam, Deoque dicatam tradit Josephus, lib. XII *Antiq.* cap. Xii; et I *Machab.* xi, 59, dicitur Jonathas imperasse a finibus Tyri usque ad terminum Ægypti. Inde Septuaginta vertunt: *Ent negotiatio ejus et merces sancta Domino: non ipsis congregabitur, sed habitantibus coram Domino omnis negotiatio ejus, comedere et bibere, et impleri m symbolum, memoria coram Domino, q. d.* Id spectant Tyrii suis mercimoniis, ut habere possint quo vescantur et inebrientur; sed Deus aliud cogitat, scilicet ut ipsis spoliatis, alii fruantur eorum opibus et deliciis.

Tertio, S. Hieronymus putat post restaurationem Jerusalem et templi Tyrios infisse fœdus cum Judæis, et ad templi sumptus sæpedona misisse, idque colligitur exi Pura/, xni, 4, et ZacAar. nr, 16.

Quarto et perfectissime, hæc facta sunt tempore Christi, iuquit S. Hieronymus; ad illum enim quasi liberatorem el consolatorem, a tristi clade de more avolat Propheta, q. d. Tyrii convertentur a

confectis, parlim ex Syriaco mari plicatilibus per terram ad Euphratem advectis, el in Babylone compactis, Arabas invadi. Ex quo auctore disons. Tyrum ierra molibus licet fere totam collapsam, et ab Alexandro obsidione capiam, calamitates omnes evicisse, el scipsam navigando instaurasse. Navalis enim ejus potentias el apparatus *signum* est multitudo et magnitudo coloniarum, quas Iberiain usquo emisit. Sed nescio an do tue restauraiona hic sil senno. Quid si cum populo Dei capti, ol eodem redempti sunt? Certe Propheta a restauratione visibili ad invisibilem per Christum statuii traimi, ut mox vi* debis. (Forcarius.)

(2) Est et quoddam musica genus quo alienatum a q'k bis Deum revocamus, dum pectus, sceleris conscii, pul-kwi*, gemitus et lacrymas fundimus. Ule vero nostri memor, cor contritum non despicit, et auribus percipit lacrymas nostras; el rursus m amplexus meretricum et peccatorum ruit amabilis illa puritas, qui el convivium fácil el symphoniam adesæ iubei, redeunto ad se filio urodigo. (Forerius.)

Christo et Christianis, tonique consecrabunt suas
ojies Domino, neque avare eas recondent, sed ne*
gotiatio, id est Inorum, ejus cedet templo Pe! et
ministris, ac pauperibus, «ut inde manducent in
(id est usque ad) saturitatem, et vestiantm usque
ad vetustatem , p id est vestibus bonis et firmis,
ad multos annos cl usque ad vetustatem duratu-
ris. Vatablus vertit, *ad operimentum senum*, id est
ut vestiantur veste honesta *et* decora, qualis de-
cet senes et presbyteros. Hoc est quod predixit
Psaltēs, *Psalm*, xuv : a Fili® Tyri in muneribus
vultum tuum deprecabantur, » ole. Christus enim
in finibus Tyri versatus est predicando ct mira-
cula *faciendo*, ibique filiam Chananææ curavit,
Matth. XV, 2! ; ct trecentis post Christum annis in
Tyro valde floruit Christianismus per sexcentos
annos : inde a Saracenis occupata fuit Tyrus, ac
rursum a Christianis, scilicet a Venetis ac ilicro-
solymitis, duce Guaremundo Patriarcha Hieroso-
lymorum in bello sacro, anno Domini 1124, ex-
pugnata cl recepta per 163 annos in fide claruit :
donec anno 1289, a Saracenis et /Egyptiis capta,
demum in Turearum potestatem venit. Ha ex Guil-
lermo Tyrio, Adrichomitls, cl aliis (i).

(1) *lis qui coram Joca sedent*, Vitringa intelligit tam
doctores religionis, qui discipulos instituerent in cogni-
tione Jovæ, quam eorum discipulos, pbrasinique desump-
tam case putat a moro prisco, qui maxime obtinuerit
stante adhuc templo primo, cum nullus adhuc esset usus
synagogarum publicus, ut vel pupulus sabbatis aut festis
diebus conveniret ad aedes prophetarum, ul per eos cru-

Dices : Ilæo sunt lucra moreiricis; ergo *abomJ-*
nenda Deo.

Respondeo, sunt lucra merotriofejdast merca-
frieis, ut dixi. *Secundo*, sunt lucra meretricis, iJ
est quæ olim fuit meretrix, id est idololatra : Jam
vero per Christum facta est casta, et virgo, infide
et cultu Dei veri , dc qua ait Apostolus . « Des-
pondi vos uni viro virginem casiam exhibere
Christo, p unde ejus oblatio olim ingrata, nunc
grata est Deo.

direlur et instrueretur ad religionis cognitionem; vel viri
docti, qui prophetis, ut præeepTORihus, adhærere soldant,
statis temporibus adessent ad ædes prophetarum, et iis
cum de divinis rebus sermones sererent, aut eos de iisdem
disserentes audirent. Conferre jubet Vitringa *Ezec.* xxxiii,
30, 31; vm, 1 ; II *ng.* vi, 82, el librum ase editum *De*
Symig. vet., lib. I, part. II, cap vi. Mihi lamen præefe-
renda videtur veterum interpretatio, quam el pluresre-
ceuliores sequuntur : *iis qui habitant coram Joca*, id est
qui templum Jôv® frequentant, per quos non solum sa-
cerdotes et Levile, sed omnes omnino Jovæ cultores in-
telligimlur (Cf. *Psat.* xxvn, 4, lxxxiv , 5). Hic tamen
noder precipue sacerdotes videtur respexisse.

(Rosenmuller.)

Ad pleniorē hujus capitī expianationem, conf. *Jeras.*
xxvn, 3 ; xtvn, ^*Ezcch.* xxvi, xxvn, xxvm,cum viatorum
recenlionim relationibus, v. g. Volney, *Voyage en Syrie*
et en Egypte, tom. II, p. 405 ; Maundrell, *Voyage d'Atep à*
Jérusalem: J. Bruce, *Voyage aux sources du MI. en Subie,*
en Abyssinie. Quorum ultimi hæc sunt verba: a Sula
curiositate ducto mihi in mentem venit Tyrum visitar^
cl ibi veritatis Prophetarum tristis testis factus sum.
Duo pauperes piscatores, pisciculis aliquot captis, super
rupes ubi fuit Tyrus, retia sua extendebant.»

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Theodoretus, Eusebius, cl cx cis Leo Castráis ct Vatablus, putant hoc capite agi de vastitate invecta
Judæts post ct propter Christum crucifixum. Secundo, Cyrillus ct Procopius *putant* hic recapitulan ca qua
dicta sunt de excidio Babylonis, gloub, Damasci, Ægypti, Idumææ, ct Jerusalem. Tertio ct genuine,
S. Hieronymus, cl pulchreS. Ambrosius De Elia et Jejunio, cap. xxi, ct alii passim censent Isaiam hic post
om.ru d excidia aliarum gentium, de quibus egit a cap. xiii, hucusque per undecim capita, ac nominativi
post onus Tyri, quæ erat quasi microcosmus, uti dia i cap. proceed., transire de more ad onus totius, mundi
ac diem judicii, ul sciamus per exempla variarum gentium hæc passurum esse totum orbem, (pix passa est
Tynts, Babylon, Jerusalem cl alia regna, quarum excidium ct conflagratio fuit typus cl umbra tantum con-
flagrationis mimdi, et ignis aeterni : sic Christus ab excidio urbis Jerusalem transit ad excidium orbis,
Maith. XXIV, vers. 29. Vide hic quam apposite novum Testamentum veteri, et Christus Isaiaë respondeat,
quamque exacte Isaias Christo præluscrit. Hoc ergo cap. pathdice illud ipsum describit Propheta, scilicet
primo, horribilem ejus speciem. Secundo, vers, o, ejus causam : nimirum impietatem ct scelera hominum,
quibus terram conspurcarunt. Tertio, vers. 13, paucos inde salvandos et beandos, eorumque exsultationem
prxdicit. Quarto, vers. 17, angustias el terrores illius excidii, ac denique, vers. 22, tcttma gehennæ sup>
plitia dt scribit. Hoc ergo cap. usgue ad cap. xxmii , est quarta sectio Isaiaë, qua prædictl onus totius
ortis, gehennam reproborum ac diaboli, d gloriam Beatorum.

1 Ecce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam, el aiiliget faciem ejus, et disperget
habitatores ejus. 2. Et erit sicut populus, sic sacerdos : et sicut servus, sic dominus ejus •

eleni ancilla, sic domina ejus : sicut emens, sic ille qui vendit : sicut (Generator, sicis qui mutuum accipit : sicut qui repetit, sic qui debet 3. Dissipatione dissipabitur terra, et direp-Jonc prædabitur. Dominus enim locutus est verbum hoc. 4. Luxit, cl defluxit terra, et infirmata est : defluxit orbis, infirmata est altitude populi terræ. 5. Et terra infecta est ab habitatoribus suis : quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum. 6. Propter hoc maledictio vorabit terram, et peccabunt habitatores ejus : ideoque insanient cultores ejus, cl relinquentur homines pauci. 7. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lælabantur corde. 8. Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. 9. Cum cantico non bibent vinum : amara erit potio bibentibus illam. 10. Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introducte. 11. Clamor erit super vino in plateis : deserta est omnis lætitia : translatum est gaudium terræ. 12. Relicta est in urbe solitudo, cl calamitas opprimet portas. 13. Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum : quomodo si paucae olivæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea; et racemi, cum fuerit linita vindemia. I i. Ili levabunt vocem suam, atque laudabunt : cum glorificatas fuerit Dominus, hinnient de mari. 15. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum ; in insulis maris nomen Domini Dei Israel. 16. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justorum. Et dixi : Secretum meum mihi, secretum meum milii, vae mihi! praevaricantes praevaricati sunt, et praevaricatione transgressorum prevaricati sunt, 17. Formido, el fovea, et laqueus super te, qui habitator est terræ. 18. Et erit : Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam : cl qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo : quia cataracte de excelsis aperte sunt, el concutientur fundamenta terræ. 19. Confractio confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, 20. agitatione agilitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis : et gravabit eam iniquitas sua, el corruet, el non adjiciet ul resurgat. 21. El erit : In die illa visitabit Dominus super militiam cœli in excelso ; cl super reges terræ, qui sunt super terram. 22. El congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, el claudentur ibi in carcere : el post multos dies visitabuntur. 23. El rubescet luna, el confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, cl in Jerusalem, el in conspectu senum suorum fuerit glorificatus (1).

i. Ecce Dominus dissipabit (Hebraice ppn 60-kcc, id est inanem et vacuum reddet) terram (undo Ambrosius loco citato : « Faciet, inquit, terram quasi stadium vacuum athleticis quiescentibus »):

(1) Hic incipit primæ partis vaticiniorum Isaïæ vel alii quarta sectio, cujus argumentum per cap. xuv, xxv, xxvi. xxvn decurrit, scilicet ingens quædam orbis terna imi excidium et conversio describitur. Non ad solam terram Judaicam, inquit ipse Rosenmüller, pertinet re eam, de qua agitur, conversionem, colligitur c. versu 21 cap. xxiv, ubi *reges terra*: cl iis oppositæ copię locorum celsissimorum, in quos universos Deus graviter sit animadversurus, commemorantur. Sunt præterea pleraque quæ hoc carmen prænunliat, multo graviora et majora, quam at soli terræ Judaicæ applicari, cl de Judæa per Chaldaeos Romanos vastata intelligi possint.

Propter hanc ultimam rationem, duos sensus hic admittendos censemus, non solum unum litteralem et alterum allegoricum, vel typicum, sed duos sensus æque litterales, quorum unum ad Jerusalem excidium Judææquo devastationem, sub Nabuchodonosoro vel sub Romanis, alterum ad extremam orbis catastrophem, ultimique judicii tempora referendum existimamus. Hanc autem prophetiam ita prosequitur Isaïas, ut gravissimarum calamitatum descriptionibus alternis vicibus sublicerci hymnus a piis canendos, quibus divina potentia cl

et nudabit eam, — tum hominibus, tum animalibus, tum aliis suis ornamentis.

Et affliget faciem ejus. — Exuret superficiem teme igne conflagrationis, II *Petri* in, 10

benignitas celebratur. Vid. xxiv, Hū; xxv, I et «eqq.; xxvi, 1 et seqq.; xiv, 2 et xeqq.

Iu hac nutem anilytica «xposiione quæ, ut cap. i diximus, meditationi, vel piwdicatlou pra^rlim ubcrvituMla subijcitur, Fecundo sensui litterali utpote digniori et uti* lion adbrremus; varias igitur mus mundi et judicii extremi circumstantias describens Isaïas refert :

Primo, excidium universi urbis, *primo*, quoad terram habitabilem et habitatores omnis conditionis huius, sexus cl atlalis, quorum in magna illa terræ catastrophe æqualis erit conditio, 1, 2; *secundo*, quoad regna mundi cl principes corutn, 8, 4; *tertio*, quoad inculas plerosque peccatores, 5, 6-, *quarto*, quoad fruges, palati delicias, cantica, sonusque instrumentorum quæ ab hilaribus pulsari solebant, 7-9, H ; *quinto*, quoad urbes cl oppida, eorumque colonos, 10, 12, 13.

Secundo, discrimen justos interet injustos, quorum illi recreati a Domino, gaudebunt, 14-16; hi in afflictionibus, nullatenus declinandis, el in seno molorum se invicem excipientium peribunt, 17-20.

Ilrtio, seileuliæ judicians, *primo* cunera daunones el impios pronuntiationem, 2i ; iKM/ufr, perpetuitatem cum

ET DISPERGET HABITATORES EJUS. — Sic illi in urbis excidio incola» dispergi solent dum conantur fugere, sed sæpe non effugiunt; nam in mortem aut captivitatem incidunt: ita in fine mundi, pías prævias excidio nulli evadent, ipsum vero ignem et excidium nemo effugiet.

2. Et erit sicut populus, sic sacerdos. — Eadem communi orbis clade involventur omnes, tam sacerdotes quam laici, tam nobiles quam plebei, tam servi quam domini, tam creditores quam debitores : nullum tum erit gradus et dignitatis discrimen : nulla patrocinabitur infula, opes aut sceptrum : hæc enim respiciunt homines, non Deus.

Moraliter, S. Bernardus in *Declamat.*, hæc pathetice adaptat sacerdotibus, qui vitam laicorum agunt.

3. Direptione prædabitur. — Geminatio hæc habet auxesim, *q. d.* Omnino diripietur et vastabitur terra ab igne jam dicto.

4. Luxit et defluxit terra. — Hebraice est paronomasia : הִסְדִּי נְבִיאִי *habela nabela*, quam Interpreter apte imitatus est vertens, *luxit et defluxit*, id est lugebit et defluet, sive corruet terra, id est terne domus, arces, oppida, item columnæ, pyramides, mausolea, quin et arbores ac sylvæ.

Infirmata est altitudo (id est fortitudo vel excellentia, puta principes et nobiles), populi TBRRÆ.

5. Terra infecta est — peccatis (unde Chaldæus et Septuaginta vertunt, *peccavit*), æque ac fuco et hypocrisi ; hoc enim est Ilebræum FIMO *chancpha*; hoc est quod orat Ecclesia : « Sunt mulla fucis illita, quæ luce purgenlur tua. n Vere enim in hac vita homines pleni sunt fucis, nulli personati sunt, inulti externam cl simulatam habent sanctioniam, castitatem, amicitiam; intus pleni sunt superbia, ira, libidine, odio, invidia, atque aguntur suis passionibus et cupiditatibus : hos fucos in juicio tolisque mundo ostendet Deus, B" ul' imo igne comburet.

Dissipaverunt foedus sempiternum. — *Padus* vocat Dei *leges et jus* : leges enim Dei sunt conditio

pœnarum continuatione, 22; *tertio*, solemnilatē ab asirorum mutatione iudicis gloria, et comitatus frequentia. S3.

Licet integritas libri Prophetiarum Isaïæ non subiaceat istis regulis analogia: styli locutionumve, quam rationalists sæpe pro libitu asserere vel negare solent, hæc tamen pro vindicanda hujus sectionis integritate a teste non suspecto accipias. «Cum buie carmini nihil insit, inquit Rosenmuller, quod Jesajæ ætati non conveniat, nulla est causa, cur ei vali illud abjudicemus. Nam quæ Eichorn (*ginteit. in das A. Test.*, part. III) § 524) adducit exempla tanquam styli artificiosi adeoque ludibundi, plane diversi a nervoso illo cl vivido Jèsajauo (vers. 17. similesque paronomasias, vers. 18. IO. 21), Ilebræi pro totidem etega.itūs habuerunt. Simili plane paronomasia exstat supra vû.) ;<j oraculo, quoti pro Jesajano omnes habent. Et Micha, Jesajæ æqualis, i, II et seqq.. urbibus Judas pnenunlht calamitatem imminētem ad urbium illarum nomma ocr paronomasiam ubique ferc alludendo. »

foederis cum hominibus initi : vocatur *sempiternum*, quia lex Dei, præsertim naturalis, æterna esi, et in æternuii duratura, *q. d.* Leus excindet orbem, quia homines ejus incolæ violarunt fœdus, puta leges et jura Dei.

Alii hæc tria distinguunt. *Primo*, Forerius per *leges* accipit praecepta judicialia, per *jus* cærcinialia, per *fadus* decalogum. Verum priora duo non omnes homines, sed solos Judæos obligabant. *Secundo*, S. Thomas per *leges* accipit jus scriptum, per *jus* consuetudines, per *fadus* pacta. *Tertio*, Hugo per jus legem naturalem, per *leges* positivas, per *fadus* amicitiam accipit (I).

G. Propter noe maledictio vorabit terram. — Pro *maledictio* hebraice est nbs *ala* : quod primo, cum Chaldæo et Vatablo verti potest, *perjurium*, *q. d.* Perjurium, quo homines violarunt fœdus cl leges Dei, quas se servaturos juraverant, id est sancte promiserant, erit causa et culpa, cur hæc clades devoret orbem : sic juramentum capitur pro promissione, *Psalms*, civili, IÜG : « Juravi, et statui (id est firmiter statui, perinde ac si jurassem) custodire judicia justitiæ tuæ. » Est catachresis.

Secundo et melius, *ala* verli potest exsecratio, maledictio, id est extrema calamitas laniis sceleribus debita, vorabit terram, id est omnes terne delicias, opes et sordes, quas luxus et peccata hominum in eam invexerunt.

Et peccabunt habitatores ejus.—« Et » est causale, significans *quia*; unde Septuaginta vertunt, *quia peccaverunt homines*.

Ideoqub insanient cultores ejus, — *q. d.* Quia insanierunt homines in peccatis, quasi furentes libidine et cupidinibus, adeo ut videntes et sentientes pestem, famem, aliasque Dei et septem Angelorum plagas horribiles, quæ describuntur *Apocal.* cap. vin, et quasi nolint tamen poenitere, ul

(1) Per « leges » intelligi etiam possunt officia erga Deuin, per « jus » sive justitiam, officia erga proximum, el per « fadus » promissiones sive Judæis, sive toti generi humano factas. (Berthierus.)

Recte autem observat Vitriiiga, inquit Rosenmuller, vatem hic non loqui de violatione legis Mosaicæ aut praeceptorum ritualium, neque enim scripsisse illum : 'C *misgressi Jumnninn tegem*, sive HNT DiID *transan imi CD*»pn *statuta*, ul vulgo solent veteris Testamenti scriptores ubi de legibus Mosaicis loquuntur, sed simpliciter, *teges*, *statutum* fœdus æternum, quibus dictionibus describat *jus natura? et gentium*, quod Judæi cum aliis gentibus commune habebant, adversus quod illa crimina committerentur, quæ hic recensentur. *Leges* hic sunt *leges natura*, conscientia, cl communis juris ulilitalisqie, sive ulAben-Esra hanc dictionem hoc loco declarat, *libramen recta rationis* commune loti generi mortalium. *Statutum* hic idem est, quod exteri scriptores, Nepos (in *Themistocle*, cap. vu), et S<dlusius (De *ludio Jiigurlh.* xm), vocant jus gentium, el Greci, *juwvâ tûv rOn*, quæ phrasia est Polsini (*Hist.* lib. I, pag. 100, edit. Anikei.). Juxta Aben-Ezram, idem est sensus dictionis Cd SiN rm: *foedus atemum*, id est leges æterni juris, qua humani generis societas ab antiquissimis usque temporibus inter se devincta est.

dicitur *Aporal.* ix, 20; ideo pariter insanient dolore et horron* lantæ cladis : ita enim percellentur, ita cruciabuntur, ut in furorem et rabien? agi videantur, juxta illud quod minatus est Deus *Dcuter.* xxvii, 28 : « Percutiat te Dominus amen-ria, et caecitate, et furore mentis, » hoc est quod ait Christus *Luca* xxi, 26 : a Arescentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ supervenient universo ori »

Et bblinqvextur homines pauci, — *q. d.* Ab hac trepidatione atque insania dolorum eximentur pauci, qui scilicet vivent non ut bruta, sed ut homines creati ad Dei imaginem, quique proinde hanc cladem videntes eam non sentient : anhela-bunt enim ad meliorem vitam per et post mortem in cælo ineundam : hoc est quod ait Christus *Lu-cos* XXI, 28 : « Levate capita vestra : quoniam ap-propinquat redemptio vestra. » Ita S. Hieronymus et Haymo. Innuitur hic paucus sanctorum et sal-vandorum numerus fore in fine mundi.

7. LVXIT VINDEMIA, INFIRMATA EST VITIS.—«Luxit,» id est lugere fecit : « infirmata est, » id est, infirmari fecit vitis eos qui se vino et gulæ dederunt, quia deducet eos ad horribile Dei judicium, et ad {eter-na gehennæ tormenta. *Secundo* et genuine, sicut metaphorice dicuntur ridere prata et vineæ, cum fronde et fructu luxuriant : ita ex adverso dicun-tur lugere et infirmari, cum præ ariditate squa-lent, nec uvas proferunt et vinum, quo delician et exsultare solent homines voluptuarii. Deus ergo in fine mundi vinclis et agris sterilitatem inducet, tum per ignem conflagrationis, tum per plagas praevias.

9. CUM CANTICO NON BIBENT VINUM. — Conviviis et vino solere tam Judæos et Gentiles quam Chris-tianos adhibere cantiones et musicam, ostendi *Ephcs.* v, 19.

'ciTit*0' Arrn,TA est civitas vanitatis. — *Primo*, Tumui* S. Hieronymus, S. Thomas et Haymo : Civitas va-nitatis, inquiunt, est Babylon, id est Itonia, quæ in fine mundi tota vanitati, luxui et ambitioni dedita scelestissima erit, ideoque vastabitur cum suis filiabus, id est aliis urbibus ei subjectis, *Apoc.* xvm, 2. Audi et B. Petrum Dainianuin, epist. 9 *ad Nicolaum II Iltotnanum Pontificem*, qua ab eo polit licentiam, ut, abdicato episcopatu Ostiensi et cardinalatu, liceat sibi ad quietem et silentium monasterii redire : a Cur, inquit, ego non dese-ram pro cavendis tot anione vulneribus Romam? Quampiam et ipsi corpori non sil prorsus innoxia, utpote ferax febrium, nec vagarum. Unde et Te-trastichon hoc olim protulisse me memini :

fiofn vorax hominum, domat ardan colla virorum :
ltomi fer a febrium, neci» est uberrima frugum.
U inuii.T febro sttbili sunt jure fldcles :
Ouiin semel invadunt, vix a vïvenle recedunt.»

S< undo. Sanchez : Urbs, ait, vanitatis, id est lucro et vanitati dedita, fuit Tyrus, de qua cap. prrccd. Porro Tyrus, luxus et vanitatis totius

mundi fuit typus et imago, *q. d.* Totus mundus instar Tyri civitatis vanissimo; alteretur, et igne comburetur, (idque ipsissima vanitas, etvacuitar tam civium quam rerum omnium (i).

Tertio, idem Sanchez : Civitas, inquit, id est ci-vitates omnes mundi, quæ videbantur esse muni-tissimæ et fulurre æternæ, in fine mundi alteren-tur et exscinduntur, Dunque apparebit quod fue-rint civitates vanitatis, omnesque earum opes, ar-ces, munitiones, etc., fuisse meram vanitatem. Ita Solon legislator Atheniensium, teste B- roaklo, lib. *De Terra motu*, dicere solebat, «civitates non esse aliud quam habitacula miserorum, imo miseria-rum et lufortuniorum,» in quibus absconderen-tur infinite trumnæ, dolores, fastidia, gemitus et planctus.

Quarto, plano et genuine, civitas vanitatis est ipse mundus, in quo, ut ait Ecclesiastes, cap. 1, vers. 2, est « vanitas vanitatum, et omnia vani-tas. » Nihil enim in eo est stabile, nihil solidum, sed omnia fugacia sunt, fluunt et pettranseunt. Unde Arabicus vertit, *dtrepta est creatura*, vel ter-ra. Vide S. Augustinum, lib. *De Civit. Dei*, initio, ubi duas constituit civitates invicem oppositas, unam Dei, alteram diaboli; unam veritatis, alte-ram vanitatis.

Nota : Sicut Deus et cælum, in quo est vita æler-na, et veritas, est civitas veritatis: ita terra et om-nia quæ in ea sunt, sunt vanitas. Porro sicut veri-tas multiplex est, ita et vanitas. *Primo*, veritas est veracilas : ita vanitas est fallacia et falsitas. Verax est Deus, veraces Angeli et Beati, vera bona quæ in cælis sunt : vani et fallaces sunt homines, nisa bona quæ in terris sunt. Sic dicitur *Erodi* xx, 7 : « Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, » id est ad mendacium. Unde alii vertunt, non *pe-jerabis*. Sic Sinon, *Æneid.* II :

Non, si miseram forum Sinonem
Fiorii, vanum etiam mcnJccmquc improba tinget.

Vere Philosophus mundum definivit dicens : «Quid est mundus? Est schola vanitatis, forum imposto-rum, scrinium dolorum. » Vis illustre exemplum? Q. Cæcilius L. Luculli studio et liberalilate am-plam dignitatem et patrimonium consecutus, cum præ se semper tulisset unum illum sibi fore hæ-redem, morions etiam annulos ei suos tradidisset, Pomponium Atticum testamento adoptavit, om-niumque bonorum reliquit hæredem : sed fallacis et insidiosi cadaver populus Romanus cervicibus reste circumdatum per viam traxit. Itique nefar-ius homo filium quidem et hæred. m habuit quem voluit : funus autem et exsequias quales meruit, aiunt Valerius Maximus, lib. VII, cap. vin, et Cor-nelius Nepos in *Affici Vita*.

Secundo, veritas est in Deo, cælis et Boatis, quia

(I) N»n certa quæd.im urbs hic intelligenda est, wd »sl urbi» nomeu collective capiendum, ut mox vers. IS. (HoMtunulltr.)

habent esso plenum et solidum : vanitas est in terra ejusquo bonis, quia essentiam habent tenuem et umbraticam. Delicte tantum titillant gulam ad momentum, non penetrant, non satiant. Honor non est res solida, sed tantum æstiinatio et opinio hominum : aurum et argentum quid sunt, nisi terra rubra et alba? uniones quid sunt, nisi excrementa concharum? nobilitas unde, nisi ex factis alienis avorum et proavorum. Quid est terra tota, nisi centrum et punctum respectu coeli? Audi Nazianzenum in carmine *De Vitee itineribus*: « Pulchritudo, ait, brevis; gratia fulgetro similis; juvenus nihil est aliud quam temporis fervor; canities, tristis vite occasus; gloria, ac; nobilitas, vetus sanguis; robur cum apris commune; satietas, petulans; matrimonium, vinculum; liberorum copia, cune necesse ariæ, mater; orbitas, morbus; forum, vitiorum schola; artes, abjectorum hominum angustus et alienus panis: omnia denique humana metus sunt, risus sunt, lanugo, umbra, ros, flatus, volatus, vapor, insomnium, fluctus, navis vestigium, aura. »

Caninius Rebilus unico tantum die fuit Romæ Consul; quo enim die consulatum iniit, eodem et depositus est : ut postea quæsitum fuerit quibus Consulibus Consul fuerit. Quare lusit in cum Cicero, lib- VII, *epist.* 30 : « Vigilantem, inquit, habemus consulem, qui in toto consulatu somnum non viderit. »

Tertio, in Deo et vita alterna est veritas, id est constantia; hoc enim est Hæbræum *emana, clamen*; in terris est vanitas, id est mutabilitas, et rerum omnium constans inconstantia.

Sesostris, Ægyptiorum rex, illustris admodum et felix, plurimas et maxima sibi subiecit nationes. Atque ex eo successu in protervam arrogantiam sublatus, currum sibi aureum, pellucidis preliosisque lapillis interstinctum, faciendum curavit. In quo considens, quatuor ex devictis regibus currui, qui cum traherent, iugo illis imposito, junxit. Hoc vero, cum sæpius fieret, et celebri quod in festoque die ex quatuor istis regibus unus, oculis conversis, confinilo retrospiceret, et ro!u volubilitatem intueretur, Sesostrisquo eum, cujus rei gratia tam frequenter oculos in rotam conjiceret, perennetaretur; respondisse is fertur: « Cum stupore admiror rotam, cum cara instabili modo ferri, atque aliter et aliter volvi, et nunc quidem sublimia demittentem, rursus autem demissa sublimantem conspicio. » Sesostris porro ubi dictum id intellexit, statuit ne illi posthac currum traherent. Quam rei geste historiam cum Theodorus Maurici! Imperatoris legatus Cingano Persarum regi olim narrasset, Barbari fastum sic contudit, ut vicissitudinis rerum humanarum memor, cum populo Romano pacem fecerit. Ita Nicephorus, lib. XVIII *Eccles. Histor.*, cap. xxxix Audi Boetium, *De Consolatione* :

Rui ii coaUt sui forma mundo,
S Viuūi variat vices,

Crede fortunæ? hominum eadudæ,
Bonis crede fugacibus.
Constat tñlcna posilutnquo lege est,
Ut constet genitum nihil.

Quarto, in Deo et coelis est veritas, id est æternitas; in terris omnia sunt varia, id est caduca et momentanea. Ubi jam Ninive illa inclyta? ubi Tyrus? ubi Babylon? ubi Roma orbis domina? nimirum « Romæ Roma sepulta jacet, n Miratus sum Romæ me nullum invenire vestigium palatii Cæsaris, Augusti, Tiberii, nullam domum, nullum monumentum Scipionum, Fabiorum, Camillorum, imo nullam ex hisce aliisquo Gentilium familiis ne nomine tenus quidem superasse. Perit omnis eorum memoria: «Nunc Roma Romam quatinus in media. » Verum in memoria interna erit justus : hinc Romæ exstant gloriosa sepulcra SS. Petri et Pauli in Vaticano; domus S. Cæciliæ, S. Agnetis; martyrium S. Laurentii, S. Sebastiani, S. Susannæ, cedente Sanctorum plurimas et antiquissimæ. Porro id non tantum olim priscis familiis accidit, sed et in dies novis præsentibusque Romæ contigit. Vulgare est proverbium : « Nihil tam mutabile quam aura et aula Romana. » Hoc oculis cernimus, hoc manibus palpamus. De aura Galenus medicorum princeps testis est, dum asserit sæpe se quotidie Romæ quatuor anni tempestates sensisse, scilicet mane auram vernam, meridie aestivalam, vesperi autumnalem, noctu hiemalem. Hinc Roma habenti caput est rheuma et calarrhps. Qualis est aura, talis est aula. Ergo Roma est rota forlunnæ, in qua nunc hi, nunc illi, vicissim ascendunt et descendunt. Jam quod in capite fit (nam « Roma caput mundi»), hoc et in reliquis corporis hujus politici membris, puta totius mundi provinciis et urbibus, usuvenire non est dubitandum. Annon ergo orbis hic totus est « civitas vanitatis? » Annon est globulus et sphaera volubilis in qua alia oriuntur, alia occidunt, volvuntur omnia ; summi descendunt, imi ascendunt, et ascendunt mox descenduri? Porro omnis hæc mundi vanitas maxime apparebit in ejus fine, et in die judicii, quo omnia quæ in eo sunt igne conflagrabit. Quocirca S. Macarius cum socio Nilum transiturus, totus pannosus et squalidus, cum a Tribuno regionis audiret : « Beati vos qui mundum illudistis ! » respondit : « Nos mundum illudimus, sed vos mundus illudit. » Testis est Palladius in *Lausiaca*, cap. xx.

Quinto, in Deo Deique fruitione est veritas, id est plenitudo entis, et possessio bonorum omnium. Ipse enim nomen est : « Ego sum qui sura, » *Exodi* m, li. Vide ibi dicta. Ac proinde teme, hominum, et creatorum omnium nomen est : « Non sum, » ut interrogati cum S. Joanne Baptista : «Tu quis es? » cum eo respondero debeant ; « Ego non sum; » hæc est vanitas. S. Tiburtius Martyr a Valeriano fratre, ejusquo conjugis S. Cecilia, ad Christum conversus, cum ab Abnathio Praefecto insante argueretur, res-

pondit : « Ulinnm dignetur nos referre in num > rum servorum suorum, qui respuerunt id quod videtur esse et non est, et invenerunt illud quod videtur non esso et est ! » Ecquid , infert Alma* chius, videtur esse quod non est? a Omnia, ait, illa quæ in mundo sunt, quæ et cultores suos ad aeternum exilium per brevis (emporis Vrtiliam ducunt. » Quid vero, ait, est quod non videtur ? a Vita justis, respondit, et supplicium injustis, n Ha habet *VitaS. Cæciliæ*.

Quocirca prudenter B. Thomas Morus carceri inique inclusus ab Henrico Vili, Angliæ rege, ita eos qui ad se consolandum venerant, alloquebatur : « Mundus hic career est, ex quo omnes ad causam dicendam suis singulis diebus evocantur. Quod autem meus career aliorum principum carcere sit minor, beneficii loco habeo, cum o malis pluribus minimum sit eligendum. » Ha Sanderus, lib. I *De Schismate Anglicano*, et Stapletonus, in *Vita Mori*.

S. Elisabeth, Ilungariæ regis filia, audierat a Sophia parente maritum esse defunctum, et vix perculsa, dixit: a Si mortem frater meus obiit, et mihi quoque posthac mundo, ejusque vanitatibus defuncta, morietur mundus ipse. » Ha habet ejus Vita. Sapienter Poeta :

Esse, fuisse, fore, tria florida sunt sine flore :
N.un simul omno perit quod fuit, est et cnt.
Quod fuit, est et cnt, perit articulo brevis lior» :
Ergo quid prodest esse, fuisse, fore?

Expergiscimini ergo, o filii Adæ! ul quid diligentis vanitatem, et quaeritis mendacium? Coelum conscendite, hoc torræ punctum despiciate. O (eterna veritas! funda cor nostrum in te, ut nulla nos moveat vanitas.

II. CLAMOR ERIT SLPEH VINO IN PLATEIS. — « Super vino, n id est super vini penuria. **III** S. Thomas, Lyranus et Vatablus. Patet ex didis vers. 7.

13. In medio terra, — in ipsa terra, in tota terra ; sic enim alibi sæpe capitur medium non geometrice, sed vulgariter; ita enim vulgo dicimus: In medio mari, id est in ipso vasto mari ; secundo, a in medio terræ,» id est in Jerusalem, inquit Sanchez; hæc enim est in medio terra* promissionis, vel in medio terra* tunc habitatie. Nam juxta Jerusalem, scilicet in valle Jos iphat, quæ urbem a monte Olivarum dividit, flet judicium universale, ul dicitur *Joci* m, 2. *Tertio*, S. Thomas, Forerius et Vatablus hæc connectant cum sequentibus. Unde Vatablus ita vertit, *quoniam sic erit in medio terra; N medio populorum, ac si quis oleas residuas decutiat, aut faciat consummata vindemia racemationem*.

Quomodo si palt h oiv v, — q. d. In fine mundi, pmsarliin tempore Xntichrisli, tam pauci erunt fideles constantes In fide, quam pauca* olivæ remanent in olea post ejus excussionem, et quam pauci racemi remanent in vinea post vindemiam. Hi, Aulichrislo dejecto, cum Christus gloriosus

venerit ad judicandum, lamhbnnl Bnnm, clquo exsultantes quasi adhinnient de mari hujus mundi, cum videbunt se jam illud, ejusque jactationes, procellas et pericula evasisse, atque ad portum salotto appulisse. Ita S. Hieronymus. Amant hoc mare voluptuarii, in coque quasi pisces mergunt se, et tandem submerguntur; Sancti vero hoc mare horrent, et ad portum eluctantur et anhelant (I).

15. PROPTER HOC IN DOCTRINIS GLORIFICATE DOMINI m. — Pro in doctrinis, Septuaginta, Vatablus et Pagninus vertunt, in vallibus ; alii, in speluncis, q. d. Qui habitatis in vallibus et in insulis maris, glorificate Deum : quo moraliter significat eos qui hic depressi sunt, et humiliant se, exaltandos esse, et in sua exaltatione exsultaturos.

Secundo, S. Hieronymus sic explicat : < Propterea qui nunc in S. Scripturis eruditi estis, et scitis vobis tantum gaudium, tantaque præmia reservari in doctrinis, » id est ob doctrinam hanc a Deo acceptam, « glorificate Deum. »

Tertio, optimo et plenissime S. Thomas, Lyranus et Sanchez : Monentur hic, inquiunt, viri Apostolici ut glorificent Deum percurrendo or-

ri) « Quomodo si pauca*. » Vulgata paraphrasten egit hoc loco, a Ego verbum verbo reddidi,» quod non obscura esset oratio. £xrwvionrm enim o/ir<r vocat Hebraisnns baccas olivarum quæ, post excussionem quæ in orbem et circumquaque IM, remanent in extremitatibus ramorum; quemadmodum et *racemationem* vocant racemos qui oculos manusque vindemiantium effugerunt. Fiet, inquit, excitino generalis ac *vindemia* universalis in Judæa; et immensa h «minum multitudo interibit ; pauci aulcm nonnulli, qui remanserint, isti excutientur et derarembuntur : de quibus reliquiis mox seqq. versu loquitur. Cerio in vastatione Judo» sic prorsus sese res habuit, præserlim iu ea quæ per Romanos facta est. Memineris autem hic, lector, non tantum corporalis devastationis, sed illius etiam spiritalis quam fecit infidelitas ac peccatum. Ex immensa enim illa strage pauci et reliquia? quædam salvæ factæ sunt : de quibus jam dixi apud hunc Prophetam frequentem sermonem. imo esse totius libri præcipuum argumentum et voluti scopum. Ut autem in-

!• ultima Prophetam loqui, .ul:

Vers. U. « Hi levatami, etc., hinnient de mari. » id est ab occidente ; ita enim supo occidentalem plagam vocat Scriptura, quod mare Mediterraneum ad occidentem esset P<d rslinr At quando, quæso, reliquia? Judæonmi ab occidente laudarunt Deum î Non de Assyria, nou de Chaldæi dici potest quod *nd occidentem* essent. Certo vastata Judæa, reliquia) eorum trans mare Mediterraneum in Graeciam, Italiam, Germaniam, Galliam atque Hispaniam translata? sunt. « Cum glorificatila,» etc. Ad verbum reddidi, in *magnificentia Jchova*. Hanc antem *magnificentiam* seu *glorificationem* dicere possumus fuisse «piando imperium Romanum jugo Christi collum «ubu.isil : Tunc orto rvhquæ Israelitici populi, Apostoli, apostothei quo viri, et quos ipbi primos converterant, kvtahundi *glohfirafant* et *congratulabantur gtori'r L'Mstfel* genie-, *pias ad veritatis agnitionem adduxerant, ut *plauderent manu* invitabant, et *JubUarent Deo in voce exsultationii*, quod *nibjfCiiSvt popidpe et gentet sub jKdil ui ipsorum*. Quod enim gaudium luisse putamus servorum Dm, cum Romanos rerum dominotserve* Christi eilici 'idb^cntf (Forerius^

bcm, docendoque omnes gentes (etiam Indos in antris et speluncis habitantes) mysteria fidei, ac presertim extrema bonorum gaudia et malorum supplicia, quæ hic a Reo per Isaiam audierunt et didicerunt. Apostoli enim et præcones Dei debent esse satores eternitatis, et novissimorum spe ac terrore homines impellere ad codestem vitam, instar Christi et S. Joannis Baptislæ, quorum conciones fuerunt do ventura ira, de ventilabro iudicii el examinis divini, de igne inexstinguibili, de regno coelorum, ut patet *Matthæi* cap. nr.

ITo in doctrinis hebraico est fteurtm, id est in lumine vel in igne, q. d. Igne zeli vestri, et lumine prædicationis vestræ illuminate totum orbem.

16. A FINIBUS TERRA LALDES AUDIVIMUS. — EXSUITAT Propheta, videturque sibi Indorum, Sinarum, et extremorum orbis populorum per Apostolos conversorum, voces audire laudantium Christum Dominum. Unde Septuaginta pro *laudes* vertunt, *miracula*, scilicet facta in India et aliis gentibus, quibus ipsæ conversæ sunt. Rursum ingentia miracula fuerunt et sunt, tot tamque barbararum gentium conversiones, et mutationes morum.

Gloriam just i. — Explicat quænain sinthæ *laudes*; dicitque eas esse quibus celebratur gloria just i, puta Christi redemptoris el justificatoris. Unde Vatablushæc technice accipit, quasi harum laudum canticum sit hoc : *Gloria sit ipsi justo*, q. d. Glorificetur Christus justus noster.

Secretum meum mñil — *Primo*, Vatablus et Pagninus vertunt, *macies mihi est*; alii, *tabes mihi est*, q. d. Macresco el contabesco ex intimo dolore dum video extrema mala peccatori imminere, et tamen lotum orbem in peccata proruere. Ita contigit Davidi, cum diceret *Psal.* cxyiii : a Vidi prevaricantes, el tabescebam, n

Secundo, hebræum *Hi razi* ex idiotismo et significatione Chaldaica significat *secretum meum mihi*, q. d. Cum in fine mundi tantam electorum in fide et sanctitate perseverantium gloriam, cos tamen fore tam paucos, atque ex adverso tanta damnandorum tormenta, cos tamen esse tam multos prospicio, ut ea et illos eloqui non possim, nec si eloquerer audientes crederent: hac de causa illa secreto mecum rumino et meditor. Unde Chaldaeus vertit : *Secretum preemium justorum monstratum est mihi, secreta vindicta impiorum revelata est mihi* : *væ iis qui vim faciunt, quia vim patientur; et direptoribus, quia ecce diripientur!* Et S. Hieronymus : *Non possum, ait, cuncta narrare quæ cerno, haeret lingua faucibus meis, vox dolore concluditur : væ mihi, quantus ordo poenarum ante oculos versatur meos!* Ita et Debrai. Ille sensus est genuinus.

Tertio, S. Augustinus in *Psal.* vii, et ex eo Leo Gastritis, hoc secretum accipiunt mysterium vocationis Gentium et reprobationis Judæorum. cuius altitudinem et silentium non tam expositione quam admiratione commendat Apostolus, *Rom.*

cap. m, cum ait: a O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, n etc.

Unde Theodotion, teste S. Hieronymo, vertit, *mysterium meum mihi*. Addunt aliqui, *et meis*.

Tropologice S. Bernardus, serm. 22 in *Cantio*., hæc adaptat sponsæ quæ in secreto conscientiæ sponsum quæril et invenit : « Thomas, ait, in latere, Joannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio coelo, secreti hujus gratiam sunt assecuti. Thomas in solido fidei, Joannes in lato charilatis, Paulus in intimo sapientiæ, Petrus in luce veritatis, Magdalena in luto humilitatis, m

Va mihi. — Heu mihi, quia in fine mundi inundabit omnis prevaricata, omne scelus; et ego eloqui non valeo horrenda supplicia cis a Deo decreta : hinc intime crucior.

17. Formido et fovea, et laqueus. — Hæc symbola sunt, significanlque extrema mala peccatoribus in fine mundi imminencia, et extremas eorum angustias. Alludit ad venationes in quibus avibus et feris proponitur *formido*, ut eam fugientes in foveam, et ex fovea emergere volentes in laqueum sibi tensum incidant; *formido* enim hic est xcpu.okú/4tcv, sive terri culamentum, quod avibus et feris objicitur, ut in adversam partem impellantur, et in casses paratos agantur. Sic Horatius de simulacro Priapi ait :

Deus iude ego furum, aviumque
Mixima formido.

Et *Baruch*, cap. vi, 69 : « Sicut, inquit, in cucumerario formido (id est terri culamentum, v. g. puer stramineus) nihil custodit, n

Quocirca recte notat Sanchez *formidinem* hic vocari lineam, vel funem versicoloribus pennis intextum, qui certo loco a venatoribus positus terrebat cervos pennarum agitatione, ut pavidi in adversam pariem fugerent, ibique in venabula, vel foveas et retia sibi parala inciderent; hoc est enim quod ait Seneca, lib. II *De Ira*, cap. n : « Cum maximos ferarum greges linea pennis dislincia conterreat, et in insidias agat, ab ipso effectu dicta est formido; » et S. Augustinus, lib. I *De Nuptiis et Concup.* : « Et cum verentur infamiam falsam, veram incurrunt, instar ferarum quæ circumdantur pennis, ut cogantur in retia; » et Avianus, lib. II *De Vita Epicteti*, cap. i, ait idem nobis evenire quod cervis, qui, cum pennas fugiunt, convertunt el recipiunt se m retia, permutatis his quæ timenda erant, el forti animo toleranda. Utitur el Seneca, lib. II *De Clementia*, ut doceat sic plerumque homines, dum non fortiter se opponunt minoribus, sed terga vertunt, in deteriora vilia atque incommoda majora incidere. Ita Delrio, *adagio* 742. Sensus est, q. d. Sicut cervi el fere omnimode obsidentur et arctantur ut capiantur : ita in extrema illa mundi clade Deus tot parabit fossas el laqueos, ut impii evaden» non possint, sed, si unum evadant, m alium incidant. In Hebræo p*khra est paronomasia r nam pro

« io. fidine, fovea, et laqueo, » est **ina** nna*1 H31 *pachad, vapachath vapach*. Unde Grecum <fi>.

18. Quia cataractjr pe excelsis apbrtjb si xi. — Strabo, lib V, cap. 17 : « Cataractes, inquit, o' ad medium fere flumen petrosus quoddam supercilium, in superiori parte planum, ut fluvium recipere possit; desinens vero in præcipitio, ex quo aqua præcipitatur. » Sic in molendinis et fluminibus retinacula aquarum, quibus solutis aqua in præceps cum impetu cl fragore ruit, vocantur græce cataracte. Alludit ad diluvium Noe, in quo « rupti omnes fontes abyssi magnæ, et cataracte cœli aperte sunt, » *Genes*, vu, q. d. Ea copia cl fremitu inundabunt plag® in orbe terrarum sub finem mundi, qua tempore Noe aquæ inundaverunt, et quasi solutis cœli cataractis proruerunt in terram; Deus enim tunc iræ cl vindicte su® laxabit habenas, ut pliiat plagas, quasi nunc clementia sua et Sanctorum precibus quas cataractis conclusas inhibet et continet, juxta illud *Psal.* x, 7 : « Pluet super peccatores laqueos : ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. »

Septuaginta pro *cataractis* vertunt, *fenestras*, q. d. Apertis quasi cœli fenestris Deus asperxit orbis peccata, ut ea vindicaret, quæ prius, quia non puniebat, videbatur velut clausis cœli fenestris non videre, sed ignorare, inquit S. Hieronymus. Asperxit, inquam, et iratus misit ignem aliasque plagas per Angelos, *Apocal.* vu et ix, quibus terram ita percussit, ut hominibus terrenis pavore et angore quasi ebriis, illa verti et tremere videatur. Vide *Can.* XXXIII. Forte etiam, et verius, tunc tota terra tremet, et c centro convellatur, uti id ipsum in terne motu, qui fuit in passione Christi, contigisse docet Didymus, ut dixi *Job.* ix. 6. Tunc enim erit summa rerum omnium perturbatio, tumque Deus extremam iram el horrorem infliget improbis; hocque significant sequentia, cum ait : « Confractioe confringetur terra, contritione conteretur, etc., agitatione agitabitur terra sicut ebrius. »

20. ET AUFERETUR QUASI TABERNACULUM UNIUS NOCTIS, — q. d. Sicut proficiscentes per avia vel deserta loca, tabernacula quæ secum deferunt, noctu figunt, ut iis pernoctent; mane ea auferunt : ita el terra auferetur, non quoad substantiam, sed quoad incolas, cl quoad speciem et figuram, et, ut ait S. Hieronymus, non terra, sed omnia terrena, puta omnis terrena mansio, conversatio, omnes terreni homines, et pristina vita, moresque et actus transibunt (I).

(t) « Auferetur, n *amorcbittir*, De habitatoribus el do ornatu JmlæœIntelligit. Comparatio autem *pernoctatori* con- tinet Kou solum facilitatem ceu celeritatem in re, verum etiam nullum doloris sensum in auferente et diripiente seu in captivitatem ducente, quasi rem consuetam, et qua) ui sic fleret expectaro videbatur, peragat. « Gravabit eam. » Hic, qnrc\$0, lector, vide venusiani antithesim. Tanquam res levis ctparvi momenU aul ponderis *auferetur*;

21, Visitabit Dominus super militem coeu in excelso. — *Pruno, militia cali* in Scriptura significat solem, lunam et stellas, quæ agmine composito cl ordine pulchro, quasi instructa acie incedunt, ac Deo quasi milites deserviunt. Ita accepit S. Hieronymus hic: «flas, ait, stellas quasi ®gro- tantes Deus visitabit, et ferro ac cauteriis inuret, ut fiai cœlum novum cl Ierra nova; « « steli® » enim, til ait *Job* cap. xxv, 5, « non sunt mund® in conspectu ejus, ® maxime, cum jam idololatria, aliisque sceleribus, culte aut pollute sunt ; has ergo stellas Deus visitabit, id est obscurabit, imo cœlo deturbabit, *Matth.* xxiv, 29.

Forte etiam S. Hieronymus loquitur ex sententia Origenis, uti solet, qui putabat stellas esse animatas, animasque omnes simul esse creatas ante corpus, et ob peccata quæ tum admiserunt, quasdam astris alligatas esse, quasdam in corpora humana detrusas, cl quotidie detrudi : qui exptoratus est error.

Secundo et genuine, hic *militia cali* vocatur exercitus Angelorum, id est daemonum, qui olim cœlo dejecti, jam in acre hoc versantur, et homines divexant, ac in fine mundi a Deo visitabuntur, id csl punientur cl condemnabuntur; licet enim etiam nunc d minati sint, tamen tunc publica sententia coram toto orbe damnabuntur, atque omni libertate, qua in aere hoc versantur, ac dominio, quod in peccatores hic usurpant, spoliabuntur, atque in carcerem çehennæ, in æternum concludendi et comburendi relegabuntur ; quæ ingens eis erit pœna. Hac de causa Scriptura ita loquitur, quasi tura primum damnandi sint dæmoncs, scilicet eo sensu quem jam dixi.

Tertio, Forerius : *Milites cali*, ait, sunt ministri templi, id est sacerdotes, quia, sicut Angeli in cœlo, ita ipsi in templo Deo semper assistunt et ministrant ; quique quasi cœlum terr®, et quasi Angeli hominibus, laicis dignitate præsiant, pariterque sanctitate præslare debent : quod si non faciant, graviter pr® laicis a Deo visitabuntur et cruciabuntur. Nam ingredi in militiam phrasi Scripture significat fungi ministerio Ecclesiastico, ut dixi *Num.* IV, 3 et 30. Sed hoc licet Forerio videatur maximo litterale, mihi tamen videtur hoc loco mysticum.

Et super riges. — Reges non eximet a iudicio cl ira Dei potentia aut majestas : «Quia potentes potenter tormenta patientur, d

22. Et congregabuntur, — q. d. Reges œque ac

gravatur autem transgressionem seu defectionem; gravitas enim el pondus peccati eam levem el transporUlloni aptam reddiderat. In his quoque verbis « gravabitur el cadet, » altera similitudo latet; facile enim comparatur himenlis plus æquo onustis, quæ sub onere lahuntur. rauta, inquit, fuit terre iniquitas el noxa, ut non valens pondus s-islincre, collapsa sil. « Non adjiciet ut rrurgat. » *Son iterum surget, stabit, consistet*. De cintale Jerusalem non iterum ædifleauda, et Judæi ad suum splendorem et dignitatem non ultra restauranda sub Judæis principibus, IntelUgero oportet, velint nolint Kabbini. (Forerius»)

(tomones, corn aliis impiis et plebeiis colligati quasi in fasciculos, projicientur in ignem gehennæ sicut in ignem projicimus fascem lignorum majorum et minorum. Hayino putat fasciculos hosco faciendos varios, juxta varia scelera : « Congregabuntur, inquit, congregatione unius fascis, ut qui pares sunt in culpis, damnentur pariter et in pœnis : avari cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis, » Vide S. Gregorium, lib. IX *Moral.* cap. XXXIX.

Er post multos dies visiTABÜNTun (i). — Orígenes sic exponit : Damnati claudentur quidem carcere gehennæ; sed non erit perpetuus career, quia, cum ibi fuerint per multos dies, id est, per centum annorum curriculum a Deo definitum, visitabuntur ut liberentur. Ha voluit Satan porcum tollere fidem et memoriamæternitalispœnarum, quæ maxime cohibet homines a peccato. Unde S. Gregorius, lib. XXXIV. *Moral.* xvi, explicans illud *Job.* xxi : a /Estimabit abyssum quasi senescentem, id est, inquit, (estimavi faciet ab hominibus.) » Verum hic est error; nam ignis in Scriptura vocatur æternus et inexstinguibilis. Vide S. Augustinum, lib. XXI *De dottale*, cap. xxi, et *Can.* XIII, initio libri.

Secundo, Ilaymo : Post multos, inquit, dies, id est annos, visitabuntur, ut scilicet resurgant, et in corpore ac anima crucientur.

Tertio, Lyranus vertit, a *mullis diebus visitabuntur*; sicque explicat, q. d. In judicio et gehenna peccata a multis diebus et olim admissa punientur.

Quarto, et genuine, a post multos dies, » id est post mulla sæcula visitabuntur, id est punientur, q. d. Quamvis mullis diebus et annis sint in gehenna, tamen nunquam pœnæ eorum finientur; sed

(!) Desumpta est metaphora a captivis bello factis, aut aliis criminis gravioris consortibus, qui gregatim vincti, manus pedesque ligati, tradantur in carcerem et arctæ mandanturcustòdia}..• De verborum 3101 Yip9%

multos dies visitabuntur, p sensu, interpretes in diversas partes abeunt. Cum enim verbum -jpa ambiguum sit, atque tam in bonam (ut supra xxi, 17), quam in malam partem usurpetur; sunt qui bis verbis hoc dici existimant, dwmones istos et reges terrestres in carcerem detrudendos post longi temporis spatium exsolvendos esse panis conferuntque lanquam locum huic parallelum, *Apocat.* XX, 1 et seqq., de Satana ligando et conjiciendo in carcerem, et post mille annos per breve tempus rursus solvendo, ut deinceps poenam referret sibi destinatum. Quod tamen potius haustum est ex *Escch.* xxxviii, 8, ubi Gogus dicitur post longum tempus visitandum, et cum ingenti exercitu terram Judaicam invisurum esse. Hoc veru loco, cum proxime (vers. 23) Juva regnaturus dicatur, verbum TîpËp haud dubie de poma est intclhgendum, ul infra xxix, G. Sensus est sceleratos illos, quos divina justitia in carcerem conjecerit, post inultos etiam dies furo torquendos, id est nunquam futurum esse pœnarum terminan. II i Abcn-Extra: Sensus est matum hoc protoJieu iuut esse, dum ipsi inclusi carcere ibi pœnæ loco es -mi detinendi. Ahi hoc indicari volunt, postquam per legum tempus in carcere subterraneo inclusi fuerint, ultimo rappUdo afficiendos esse. (Rosenmuller.)

post quantoslibet dies et annos crii jugls inenoatlo pœnarnin ; rð enim *visitabuntur*, significai aduni continuatum et perpetuatum. Significatur ergo hicælcrmias pœnarum, Ila S. Hieronymus, Ada* mus et Suarez loco mox citando. Unde Septua* ginta vertunt : *Per multas generationes visitatio erit eorum*, et ita verti potest ex llebræo. Sic ex adverso salus æterna justorum significatur, cum dicitur cap. xxv, 9 : u Ecco Deus noster iste, etc., et salvabit nos. *

Quinto, noster Turrianus, libro *De Eucharistia*, cap. xxxi, et Alcazar in *Apoc.* xx, 1, notat. 4, per hanc visitationem futuram post multos annos, intelligunt solutionem Satanæ ligati a Christo, futuram post mille annos; per militiam enim cœli et per reges terne intelliguntur dæmones, quos Paulus vocat mundi rectores. Censet enim Alcazar, cap. xxi, XXIV, xxv, xxvi et xxviii, Isaiaæ plane respondere cap. xvii, xvi, xix et xx *Apocal.*, nimirum excidium Tyri, quod describit Isaias, cap. xxi, esse Romæ clhnicæ, sive Genlilismi excidium, quod Joannes, *Apoc.* xviii et xvi, sub nomine Babylonis enarrat. Gap. xxiv, Isaiaam describere reprobationem Judæorum, et excidium Hierosolyma per Titum, de quo egit Joannes in Apocalypsi, a capite sexto usque ad duodecimum, in septem sigillis libri signati. Tunc ergo a Christo ligatus est Satan per mille annos, usque ad tempora Antichrisli, quando solvetur ad modicum tempus, uti ail Joannes, *Apoc.* xx. Hinc tria sequentia Isaiaæ capila, scilicet xxv, xxvi et xxviii, impenduntur in gratias Deo agendas, quod Hornam ethnicam devastant, eamque in novam Sionem, id est Ecclesiam Christianam converterit; ejusque obedienciam Leviathan, sive bestiam maris, hoc est Romanum imperium Elhncutm, subjecerit, perinde ac *Apoc.* xix, cœlites ob eandem causam ingeminant : Alleluia. Atque hoc esse arcanum, de quo Isaias nit cap. xxiv, 16 : « Secretum meum mihi, secretum meum mihi, » Hinc cap. xxvi, de ea canit Isaias : « Urbs fortitudinis nostre Sion, etc. Aperite portas, et ingrediatur gens justa. Veius error abiit, quia incurvabit habitantes in excelso, » hebraico tZTHD *muromtq. d. in poma*. Horna enim hebraico a CZHÏ *rum*, id est a celsitudine, dicitur. Verum h ea mystica sunt et ingeniosæ potius applicationes, quam genuina explicationes sacrio Scripturo, uti palet ex dictis, et patebit ex dicendis in *Apocalypsi*.

Huc referri potest expositio S. Thomæ, III part., *Quæst.* LU, art. 6, ad I, quæ lalis est: « Christo, inquit, descendente ad infoi os, omnes qui orant in quacumque parte inferni sunt aliquantulum visitati; sed quidam ad suam consolationem et liberationem; quidam autem ad suam confutationem et confusionem, sicut damna i. Unde ibidem subditur : El erubescet luna, et confundetur sol. » Sio cliam explicat S. Hieronymus. Pergit S. Thomas: « Potest etiam hoc referri ad visitationem qua visitabuntur in dio judicii, non ut liberentur, sed

ut amplo* condemnentur, secundum *Sophon*, i : Visitabo super viros defixos in fæcibus suis, > Ubi addit Suarez : « Quia, inquit, in die iudicii Christus quasi de novo damnatos condemnabit. »

Mystice, S. Cyrillus hanc visitationem explicat de eversione idololatriæ, et potestate dæinonibus ablata per Christum ; ipse enim eos sua vi repres- sit, et quasi in custodia conclusit.

vm. M. 23- bbubescbt luna. — *Primo*, Chaldæus
Ernbe*. vertit, *cultores solis et luna erubescunt* in die iudi-
coram Deo, et iudice Christo.

do* *Secundo*, luna et sol significant idolum solis et lunt; idolum vero significat dæinonem idolum inhabitantem, inquit Adumus, *q. d.* Cum viderint dæmones, qui jam pro diis coluntur in terra, Christum, devicta morte, simpliciter et absoluto regnare, tunc confundentur.

Tertio, alii, *q. d.* Sol et luna erubescunt, cum videbunt tantam gloriam et lumen Beatorum, quia ejus respectu suum lumen exile videbitur (1).

Quarto, et genuine, *q. d.* Ipsa luna elsol stu- pescent et erubescunt, cum viderint tantam re- proborum damnationem et pennam, atque tan- tam Christi iudicis et Beatorum majestatem in

(1) « El erubescet luna. » Hanc *luner erubescendam* el *solis confusionem* intellige ob excellentiorem gloriam, splendorem et majestatem regnantis Christi; quasi signi- ficet occultandum himmanm cœlestium splendorem propter splendorem Christi, quemadmodum splendent sole lumen stellarum delitescit. Hunc itaque defectum metaphorice *crubtscentiam* et *aversionem oculorum* voca- vit. Hic hæsgloriam Evangelii, gloriam regni Dei, quam Aposlulussæpo commemorat, quod magis splendeat quam facies Mosis, quodque lauta sil Domini Jesu gloria ul apostoli ejus *gloriam veluti specula excipientes, ob ingen- tem virtutem et efficaciam gloriæ illius in claritatem cripti transformarentur*, essenlque lucidissimi, voluti soles, in orbo. Disparet profecto omnis alia claritas, oinuis alia majestas, si cum majestate et gloria illius conferatur; quia « Deus cum e&ei, manifestatus est in carne, justifi- catus esi in Spiritu, apparuit angelis, prædicalus est gen- tibus, creditus est mundo, assumptus est in gloria. » Vo- lens ergo Propheta nullam alterius rei gloriam huic esse comparandam significare, elegantissime id *confusione lunæ* et *solis* significavit, quod majus luminare esset Christus Dominus luminaribus illis magnis. (Forerun.)

His verbis, *et pudore suffundetur luna, ac pudet sol*, inquit Ilosenmuller, qui et ipse hunc sensum proponit, interpretum plure idem indicari volunt, quod Joci, uit 4 (al. n. 31) dicit, fore ul Deo iudico orbis terrarum ad- ventante, a sol in tenebras, et luna in sanguinem conver- tatur, » quod Joannes, *Apacai*. vi, ið, unilitus esi (Cf. *Mattii*, xxiv, 29). Se l cum ratio cur ca lesila illa lumina pudor sint suffundenda, stallai addatur hire, quod re- ynum capessiverit Jora, in monte Sione et Hierosolymis; mens valu potius videtur hæc esse, instauratam Hiero- loiy mam eo splendore collustratum iri qui solis et luna lumen longi* superet, Pertinet huc quod infra lx, 19, de nova Uierobolyma dicitur ; Nun erit tibi amplius sol in lucem diei, et ad splendorem luna non lucebit tibi, sed L i libi crii in lucem perpetuam, et Deus tuus tibi erit viunvnto.

consessu senum, id est Patriarcharum et Apo- stolorum, *q. d.* Hæc omnem hominum et creata* rarum captum et analogiam excedent.

Erubescet ergo luna, id est, ut ait Joel, et ex coS. Petrus, *Actor*, cap. ii : « Luna convertetur in sanguinem, » id est erubescet instar sanguinis, et, ut ait Christus : « Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum. » Causam ruboris et con- fusionis dat S. Hieronymus : « Erubescet, ait, lu- na, et confundetur sol, cernens homines qui suo fruebanlur lumine, nihil dignum Dei bonitate fecisse, quia solem suum oriri facit super bonos et malos. »

Erubescunt ergo astra, quod luxerint homini impio, qui hac luce abusus est ad multa et ne- fanda scelera perpetranda, quibus terram, aerem et coelum infecit et contaminavit. Si sol, quomo- do ergo erubescet et confundetur ipse impius? Ita S. Gæsarius frater S. Gregorii Nazianxeni, /Jfo- log. tu, causam cur luna nunc rubescat, nunc pallescat, dat cœdes, veneficia, aliaque scelera, quæ noctu ad ejus lucem fiunt. « Idcirco, inquit, luna pne dolore æstuat, exhorret, abdit sese nu- bem induens, fratris exemplo (fratrem lunæ vo- cat solem, qui in passione Chnsti Judæis Ghristicidis indignans, radios suos subtraxit), splen- dorem suum indignis largi n dedignatur, cœlilus velut ex aliqua specula per ipsam immutationem sui clamans, et caligine puniens; atque coercens homicidas ab impio facinore. » Hæc si litteraliter ut sonant accipies, Platonis errorem olent, qui censuit solem, lunam et sidera esse animala; sin mystice et symbolice, uti Isaias hic, vera sunt.

Pono Septuaginta vertunt, *liquefiet l iter, et co- det murus*; llebræa enim *l d 'n*, vel 2Jxma, ctla- t rem et lunam significant : ncn duxmma vero, id est *sol*, si alio puncto legas non *choma*, signi- ficat murum. Rursum pro mDfl *chapera*, id est *erubescet*, legerunt m2H AapAera, id est *frangetur, dilabetur, cadet*. Sensus est, *q. d.* In excidio urbis llierosolymæ, vel potius totius orbis, per ignem conflagrationis liquefient omnes lateres, et cor- ruent omnes muri. In editione vero Septuaginta Complutensi aliisque nonnullis, additur pariter id quod Noster vertit : « Et erubescet luna, et con- fundetur sol. » Verum hæc non leguntur in edi- tione Septuaginta, Romana, nec apud S. Cyril- lum, et apud Procopium sunt addita margini, tanquam ex alia editione; et S. Hieronymus tes- tatur pio his Septuaginta vertisse, *lique/iri later, et cadet murus*. Non enim videtur credibile Sep- tuaginta eodem loco eandem vocem dupliciter, alder scilicet et aliter vertisse.

Cum regnaierit Dominus, — cum regnare inci- piet in valle Jos.iphath juxta montem Sion, judi- cando et damnando improbos, Sanctos vero glo- rificando.

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sicuti cap. xn, primi adventus Christi beneficia cantico clausit, ita hic secundi adventus munera hymno ancharistico concludit, Ibt ergo hic laus Dei glorificatoris, quam assumit Isaias in persona salvandorum per Christi passionem, qui pauci in tanto damnandorum numero mire exsucabunt, Deoque et sibi aratulabuntur. Ias laudes et jubilos Beatorum sapo imitatur S. Joannes in Apocal. Ita S. Hieronymus, et patet ex connectione cum cap. precedenti. Primo ergo Beati hic'gratias agunt Deo, quod hostibus eorum impiis et super bis depressis mundoque vastato, ipsi ad portum salutis pervenerint. Secundo, vers. 6, per convivium medullatorum d vindemiæ, atque per vincali colligati dissolutionem, Sanctorum libertatem d delicias describit. Tertio, vers. 10, Moab, id est. reprobos, plaustro iræ Dei tritुरandos atque calcandos prænuntiat (I).*

1. Domine, Deus meus es tu, exaltabo te, el confitebor nomini tuo : quoniam fecisti mira* bilia, cogitationes antiquas fideles, amen. 2. Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum : ut non sit civitas, et in sempiternum non ædificetur. 3. Super hoc laudahitte populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te. 4. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua : spes a turbine, umbraculum ab æslu, spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. 5. Sicul æslus in sili, tumul- tum alienorum humiliabis : el quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marces- cere facies. 6. Et faciei Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. 7. Et præ- cipitabil in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, cl telam quam ordilus est super omnes nationes. S. Præcipitabit mortem in sempiternum : et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie , el opprobrium populi sui auferet de universa terra : quia Dominus locutus est. 9. El dicet in die illa : Ecce Deus noster iste, exspectavimus eum, et salvabit nos • iste Dominus, sustinuimus eum, exsultabimus, et laetabimur in salutari ejus. 10. Quia requiescet manus Domini in monte isto : el tritुरabitur Moab sub eo, siculi terun- tur pale® in plaustro. 11. El extendet manus suas sub eo, sicul extendit natans ad natandum : et humiliabit gloriam ejus cum allisione manuum ejus. 12. Et munimenta sublimium mu- rorum tuorum concident, el humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulverem.

1. Fecisti (id est certo facies, ac in tua prm- sc'cniia et decreto jam fecisti) cogitationes anti- quas fideles (q. d. Qaæ ab reterno cogitasti et

(Jj Capita XXIV, xiv, xxvi, xxvn, arctissima inter se conjungi, unamque et continuam prophetiam complecti supra (m prima annotatione ad caput pnnccdcns) obser- vavimus. Incepit i?lud vaticinium urbis dirute descrip- tione, cujus cladi paucissimi incola? evadunt, Deumque m Si regnantem glorificant (< ip.xxiv). Prupti r istam litterationem Propheta abrumpit (Illum prophetica? narra- tionis, et Dei laudationem aggreditur; nam ex tunc leni- ports Jerusalem erit locus ubi omnes nationes, hostibus IVi destructis, congregabuntur (cap. xxv). Ipse populi p pulus lillieratus Deo gratias persolvit (xxvi); nam iis diebus, cudet magna Nr? i, et Israeli, longissimis pœnis afflicto vita restituetur (xxvn) Porro hæc prophetia in m t btierali proximiori referri potest ad deslrnctio- r nn Jeruvikm (xxiv, 10. 13); ad exilium incolarum ejus, toliuMiw regionis (xxiv, 1, 3); ad devastationem Iu'.p nis ejusque imperii a Persis(xxiv, 1G, * 1); ad Ju-

decrevisti, quereque per sanctos Patriarchas cl Pro- phetas olim minatus es, et promisisti de orbis et impiorum excidio, deque piorum gloria, illa lidc-

dæormn reditum post Babylonis casum (xxv, 2,8; xxvu, 1, 12, 13); rcrumqtio Judaicarum plane refflorescentem statum (xxvi, 12-16). Sed cum isti eventus Messianica?, adooque ultima? ætatis typi erant, recte interpretes h.ec remotiora tempora m interiori littera? cortice inclusa viderunt. Hic autem observandum est Prophetam. queo pertinent ad fati Jerusalem terrestris, quam presortim intccdũ* videbatur, aliquando relinquere, ut ad ultima tempora avolet; ita nt dc r..s i.on solum typico, sed ad litteram loquatur, et tunc terrestriis Jerusalem ovojitum# postponantur, dum res Jerusalem spiritualis, id est Ec- clesia?, primum locum obtineant; v. g. talia sunt quæ do religione quam omnino omnes homines per totam ten .un implectentur (xxv, 0, 7); de fino mundi (xxiv, I. 19); do resurrectione (xxvi, 14, 19); do judicio ultima (txiv, 21, 22) ; de Ecclesie transformatione in cadesti hrusaliun (xxiv, 23). Sic et ipse Christus prophetia? d*

filter adimplesti, id est adimplebis. Unde optans id fier* subdit), amen, — id est fiat, uli vertunt Septuaginta.

Secundo, Vatablus et Sanchez hebreum יִשְׁמַחְךָ FIMON *emuna amen*, vertunt, *fecisti cogitationes antiquas, quæ sunt fidelitas fidelitas*, id est fidelissimæ et firmissimæ. Mirum est quod S. Thomas hic in fine capitis exponat *amen*, quasi sit vox Græca conflata ex a privativo, cl jw, id est luna, q. d. Sine luna, hoc est sino defectu, puta solidum et stabile. Constat enim *amen* llebræum esse, et llebræum, non Grecite habere etymon.

Vers. 1. 2. Quia posuisti civitatum in tumultum. — Civitatem vocat orbem terrarum, qui majori sui parte est civitas impiorum; hinc gratias agit Beo do illa excisa, et « in tumultum, » id est in acervum lapidum, redacta. Eamdcm vocat *domum* (Hebraico *armón*, id est palatium, notat *superbas domos* potentum et divitum in orbe) a alienorum, v id est impiorum, ut vertunt Septuaginta; impii enim, cum naturaliter per regenerationem in baptismo, aut per Sacramentum pœnitentiæ farti fuerint filii Dei, ipsi tamen sua prava voluntate ad idola aut vitia, quasi ad deos suos degenerarunt et alienarunt se (1).

Vers. 3. 3. SUPER HOC LAUDABIT TE POPULIS FORTIS, — sanctorum scilicet et electorum, qai fortiter se suasque cupiditates, mundi illecebras et dæmonis tentaciones superarunt. Ita Lyranir*. Unde Septuaginta pro *populus fortiis*, vertuol *mendicos et iniquitatem sustinentes*: hi enim forl's mendicila-

Jerusakm per Romanos excidio, ultimi exitus mundi descriptionem annexuit (*Mattii*. xxiv). (Kx Allioli.)

Hoc adhuc notandum, ait Bcrlhieru» : Cum aliqua prophetia duos præbcal sensus littéral»*, secundus et sublimior sensus ex amplitudine et vi verborum quæ in plerisque versibus disseminantur, agibvscilur, dum e contra in aliis versibus sunt quidam imagines ipsis terminis circumscriptæ, quæ ad primum cl minus dignum sensum perlinent, et amplificatione opus habent ut sublimiori congruant, sicut et prions descriptiones contrahendas sunt ut proximiori sensui convenient. Vido quæ diximus de duobus sensibus litteralibus non ubique, sed in quibusdam Prophetarum locis, agnoscendis, *Annotat* ad Cati. XXXV.

In hoc igitur capite, habitudo ultimi iudicii describitur; relata

Primo, ad gloriam Iudicis, *primo*, mirabilia ab (eterno jam decreta o Uniis, i ; *secundo*, vindiciam contra impios, cum omnium approbatione, exsequentis, 2, 3; *tertio*, tutelam piis ot liberationem afferentis, 4, 5.

Secundo, ad solatium proborum, *primo*, admittendorum ad cœleste convivium, 6 ; *secundo*, liberandorum a malis omnibus hactenus toleratis, 7, 8; *tertio*, cumulandorum omnibus bonis interca expectatis, 9.

Tertio, ad terrorem improborum, *primo*, severo plec-tendorum, 10; *secundo*, ignominioso humiliandorum, 11; *tertio*, funditus perdendorum, 12.

(t) Nomino -y j, non certa quædam urbs, ul Samaria, Ninive, Babylon indicatur, sed intelligit vates urbem unamquamque munitam, Hebræis (nos addemus cl Christianis) adversariam, ul supra xxiv, 10-12. Recte Græcus Alexandrinus, írî orxx; rriXtmU Chaldæus *rtde-gisse urbes munitas* (n *acervos*, (Rosenmuller.)

tem, injurias et calumnias generoso tolerant. Vertunt ergo ipsi, *propter hoc benedicet tibi populus mendicus, et dvitas hominum iniquUai&n sustinentium benedicet tibi*; quia, ut sequitur, *fartus cs fortitudo pauperum, q. d.* Pauperes hi hanc suam fortitudinem non suis, sed tuis, tuæque grati® viribus acceptam ferent : agnoscent enim nakiræ su® infirmitatem, seque cx se esse imbecilles, sed fortes cx Deo. Hæc ergo est fortitudo Christiana, quæ adversis non succumbit, sed instar palm® magis se erigit. Sicut calx aqua, ignis flabello, ferrum cote magis acuitur et accenditur : ita fortitudo cl patientia Sanctorum afflictionibus cl persecutionibus increscit, magisque inflammatur, nimirum « virescit vulnere virtus, » et, ut aiebat Cato :

Serans, sitis, ardor, arens
Duleu virtuti : gaudet patientia duris.

Civitas gentium robustarum (hoc est Ecclesia cx validis gentibus congregata) timebit te, — reve-rebitur tc, uli filii observant et reverentur parentes. ita Septuaginta. Cœlum ergo et cœleslis Jerusalem est civitas fortium, quorum typus fuerunt fortes athlete Davidis, Il Rô j. xxiii, 8. Audi bac de re illusirem visionem quam narrat Joannes Moschus in *Prato spiritual.*, cap. x : « Narravit nobis Abbas Athanasius de se : Venit, inquires, mihi aliquando cogitatio dicens : Quid putas erit certantibus, et non certantibus? Et cum factus essem in exstasi, venit ad me quidam dicens mihi : Sequere me. Adduxit me in quemdam locum plenum luminis et glorile, slatuitque me juxta unam januam, cujus species enarraci non potest. Audiebamus autem interius quasi multitudinem innumerabilem laudantium Deum. Cumque pulsaremus, audivit quispiam intus, el dixit : Quid vultis? Ait ductor meus : Ingredi volumus. Respondit ille : Non huc ingredietur quispiam in negligencia degens. Sed si intrare vultis, abile, certate, nihil (estimantes vanitates sæculi. »

Seatndo, Vatablus vertit, *civitas gentium violentarum et tyrannicarum* (hæ enim hebraice vocantur O't'i'y *arilsim*, vers. 4 et 5, ubi pariter Noster robustos vel fortes vertit, ul ibi patebit) *timebit te, q. d.* Civitas impiorum qui pios oppres-serunt, de qua jam dixi, videns tantam sui cladem, serviliter timebit carnificem : hic sensus magis congruit Hebreo *antsiin* (2).

(2) Quis sil populus ille fortis? Forerius putat de ciri • lato fidelium esse sermonem tam ex Judæis quam cx gentibus collecta, qui ad fidem Abrahæ pertinent, quia amples iti cnni semen Abrahæ Christum, inserti m bonam radicem cx misericordia, qui cum essent « non populus, non gens, gens stulta, o ut vocat Moses, cum essent « pauperes, debiles, claudi, » ad nuptias Filii Dei vocati sunt, el civitate donati, ul essent jam « non hospites el advena, sed cives sanctorum » et domestici Dei. Isti erg? cum illos qui non ceciderunt neque scandalizati sunt Judæis, quibus non luit Christus » in ruinam, » sed « in resurrectionem, » qui non fuerunt a rebellet lumini, laudabunt, ho-

Vir», i. 4. Spes a turbine, umbraculum au istu, — *q. d.* Deus Sanctis in omni turbine, id est persecutions et æstu, id est tenlatione, fuit protector instar umbraculi, in quo sperarunt, et ad quod confugerunt.

Spiritus enim robustorum (hebraico arífeán, id est violentorum tyrannorum) quasi tordo. — Est hic triplex sensus : *primus*, ut explicet hic Propheta quantus fuerit impiorum turbo et æslus in pios, *q. d.* Vis et furor, quem violenti homines et dæmones fragilibus fidelibus et sanctis intulerunt, et tempore Antichrist! (do eo enim agit) inferent, fuit erilquo validus et impetuosus quasi turbo, qui etiam parietem impellit et dejicit, *q. d.* Ergo merito dixi, quod tu solus fueris eis fortitudo, quia inter medios hostium assultus, quasi inter turbines et fluctus steterunt immobiles quasi rupes et saxa. Idem eorum furor fuit sicut « æstus in siti, » id est sioutæstus qui mire affligit sitibundos. Quare lu, o Domine! merito « tumultum » horum « alienorum humiliabis? » Ita hæc connectum et dispungunt Lyranus, Vatablus et Forerius.

Secundus sensus est, ut hæc non ad impios, sed ad Christum pertineant, quasi explicet Propheta quantus sit futurus turbo et æstus, id est furor, Christi in impios: repetendum enim est per Zeugma verbum *humiliabis*, quod sequitur, *q. d.* Tu, Domine, altos et superbos spiritus arrogantium et tyrannorum humiliabis, sicut turbo vehemens qui parietem impellit et dejicit; et rursum « tumultum, » id est vim et potentiam, eorum humiliabis, sicut æstus nimius conficere solet homines in arena ardente et sitiente.

Tertio, aptissime versio nostra juxta editionem Romanam, et Chaldæus hæc ita dispungunt, ut prior pars pertineat ad impios, juxta sensum primo loco datum; posterior vero pars pertineat ad Christum eorum judicem et vindicem, scilicet quæ ait: « Sicut æstus in siti tumultum alienorum humiliabis. » Ibi enim est dispunctio, ibique incipit vers, fi, *q. d.* Quia spiritus robustorum, id est violentorum et impiorum, quasi turbo grassati sunt in pios, hinc tu, o Christe judex! sicut æslus in siti, id est sicut æstus maximus, qualis est in loco arido et siticuloso (ubi nulla est umbra quæ æstum temperet, aut aqua quæ æstuantem refrigeret), mire viatores sudantes et sitibundos affligit: ita et tu in die judicii valde affliges alienos, id est impios, qui se a te alienarunt, ob eorum tumultus quibus fideles tuos vexarunt, cosque calore et igne ælemo exures, ibique ariditate et sili intolerabili conficies, ut cum divite Epulone octant auiam

notabunt et perpetuo colent Dominum. » Atque utem, inter quos Calmólas, Berthicus, Ailloli et Rosenmuller, exuiiunt liberationem et salutem quam Deus populo suo ad extremas angustias redacto præstiterat, et conciliare reverentiam et honorem gentium potentium et ferocium quin Imo ipsarum quoque illarum gentium, quod Hebrais et postea Christianis adversalæ fueram et in eos affeciaveram imperium, et tyrannidem exercuerant

qua linguam refrigerent, et ne vel guttam impe-
trabunt (I).

5. Et QUASI CALORE SUB NUBE TORRENTE PROPAGINEM fortium (hebraico *aritsim*, id est violentorum, ul supra) marcescere facies. — Pagninus vertit, *sicut (tstus sub umbra nubis propago fortium humiliabitur, q. d.* Sicut frangitur æstus superveniente nube: ita propago impiorum frangetur et debilitabitur a Deo vindice. Verum melius vertit Noster. Pro cuius expositione, notandum quod ex densis nubibus provenit esse vehemētissimum: solares enim radii angustiis nubium constricti et condensati validius agunt, forinque homines, agros et vineas. Symbolice, hic æslus nubis notat sententiam Christi judicis in nube residentis, qua impios cruciabit utique dicens: « Ile, maledicti, in ignem æternum. » Rursum pro « propaginem » hebraico est *zimir*, id est putatio, proventus vitium, puta uvæ quæ; putantur, et vina quæ ex uvis putatis proveniunt, per quæ synecdoehice omnes impiorum delicta et voluptates significantur: voluptuarii enim maxime gaudent vino et symposiis. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut nubes æstuantis torret terram et vineas, ita Christus in die judicii perdet et exuret omnes impiorum delicias, quibus se oblectabant.

Quocirca apto et pie notat Sanchez illustre æstus, id est tribulationis, justorum et injustorum, discrimen. / Esinani, inquit, justis urgentibus et urentibus impiis: sed æstus ille brevis est, et temperatus a Deo, qui eis est umbraculum ab æstu, id est nubes opposita a tyrannorum ardore. Æstuant impli, sed æstu ad dolorem alque ardorem gravi, et ad ducationem æterno: imminet eis Deus quasi nubes ardens et torrens, quæ eos æternis flammis cruciet; et marcescere faciat propaginem, id est, omnes suncrionis vitæ voluptates.

0. Et faciet Dominus, etc., in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ. — Opponit convivium hoc vindemiæ sanctorum, propagini, id est vino et deliciis, impiorum marcescentibus et exurendis, de quo vers, præced. Nota, quod ait, « in monte hoc, » erat tum Hierosolymis Isaia^o et digito demonstrabat montem Sion, antei vicinum montem Olivarum. Nainjuxta hunc montem Christus sedens in aere quasi super Sion, et super vallem ipsam Josaphat, ac super montem Olivarum, peraget judicium, ibique suos electos glorificare, et æternis deliciis pascere incipiet, idque facere perget in Sion cadesti per omnem æternitatem (2).

(i) Juxta Hebræum, melius vertas primam hujus verbi partem, *sicut astum in arente vel in sicco solo* (scilicet umbra nubis minuero sive reprimerè solet, prout hemistichio allero explicatur, ita) *tumultum alienorum humiliabis*. Simili modo hæc Kimchi exponit: « Quemadmodum ab æstu et calore in loco torrido non est hominibus effugium, sic in deprimis turbas exterorum illorum, adeo ut nullus eis sit evadendi locus. »

(i) Grotius in hoc secutus nonnullos ex interpretibus

Jam *primo*, Eusebius, lib. I *De Demonstr.* cap. nit., Cyrillus, Procopius, Cyprianus, vel potius Ruinunus in *Eiposdion? Symboli*, et ex iis Leo Gas- tritis, hoc accipiunt «te convivio Eucharistico cor- poris et sanguinis Christi, quod summum Sancto- rum sunt deliciae : utriusque enim speciei memi- nit, scilicet panis et carnis, cum vocat convivium imxullatorum; et vini ac sanguinis Christi, cum vocat convivium vimlemiae, id est vini ex vinde- mia expressi. Eucharistia enim praeter omnibus epu- lis mentem saginat, impinguat et inebriat ; adeo ul sancta quaedam virgo solita sil dicere : « Mihi certum est vel unicam Eucharisliam sumptionem, si fiat cum vero spiritu et sensu devotionis, ap- tam natamquo esse efficere, ut anima perveniat ad magnam vite virululisque perfectionem. » Unde et S. Monica, sumpta Eucharistia, quasi mente ebria exclamabat : a Cor meum et caro mea ex- sultaverunt in Deum vivum. » Unde Septuaginta hio vertunt, *bibent in laetitia, bibent vinum, ungen- tur unguento*. Uctionem hanc ad sacramentum Confirmationis, in quo chrismate ungimur ex- terius, et interius robore Spiritus Sancti, ul quasi athlete Christi, ejus fidem profiteamur et pro-

Hebraeis, qui lue comma acceperunt in deteriore ren- sum, pro convivio funesto et letali, quod convivis affer- ret exilium : permoti precipuo dictione **QHD5**, quae cum faxes nolet, de convivio laeto et lauto hic nullo modo posse sermonem esse putarunt. Preterea contulerant lo- cum, *Ezedi.* XXXIX, 17 et seqq., ubi memoratur epulum, quod Deus ex maciatis a separaret. Cujus loci lamen ra- tio est plane alia ac nostri. Neque enim in monte Sionis, nec in usum populorum, ut hic, sed in montibus Israelis, et in usum avium rapacium, quae solcamiter invitantur ad edendum carnem et bibendum sanguinem principum terne, heroum, militum, Ezechiel Deum epulum jarare dicit. Nec magis cum hoc loco convenit, *Obed.*, vers. 16, ubi dicitur *propinandum esse populis poculum vini tetkb feri, poculum iras Dei*; aut *Zachar.* xii, 2, ubi vates //ir- rosotymam redditum iri dicit *pelvum vertiginis omnibus pupulis circumquaque*. Hoc vero loen Jesajano convivium pinguium nonnisi in partem meliorem pro convivio lieto, jucundo, sumi potest. Sic infra, lxv, 2, in *Psal.* xxxvi, 9, Lini, 6. Accedit quod quae versu proximo sequuntur de vr/o *removendo a facie omnium populorum*, et de /a- crymis *detergendis de omnibus faciebas*, nec non de *morte absurdenda* in perpetuum, nonnisi in meliorem partem accipi queant.... Keele Vogel ad Grotium : « Vers. 6 et 7, amicitiam describit, quam omnes exteri populi, qui auto hostes Judaeorum luerant, cum iis jam colerent. Convivii imago quae usus est Propheta, non ad viudlclam Dei in- dicandam uic adbibita Cbm? videtur, s»d quod gentes quae Hierosoljinam venirent, admodum honorifice a Deo ex- ciperentur » entunique causa lautissima! cpulv celebra- rentur, d Similiter Dæderlohn : « Inter viclorioepacisque festivitates non ultima » orant epulis. Ille ob victoria » mag- nitudinem lautissimas promittit. .. Alludit vales a«l mo- rem regum et Imperatarum, qui insolomni Utibuv cl im- primis post reportatam victoriam de ho>ie populo epu- lum ureltero solebant. Sic Davides, I *thionic*, xvi, 1-3. Rec< piissima crai h ve consaetndo Grecia, de quibus plura nxcempla profert Allietami* > hb. I, cap. m; ac maxime Romanis, ut exemplum e*t luculentum in famoso illo epulo liberalitate Pauli Emilii Grecia* populis dato post Per- seum victum. Vide Sluchii, *Anliquit. Conviva!*, libro I, uip. xii, pag. 94, edit. Amstel. 1695. (Ex RodenmuUer.)

pugnemus usque ad mortem et martyrium, refe- runt S. Cyrillus Hierosolymitanos et Alexandri- nus, et post eos Theophanes Episcopus Nic®, in *Concordia novi et veteri* Testamenti*.

Verum dico ad litteram hic agi de deliciis Bea- foovi- teruin in caelo : quare per convivium hoc mcdul- latorum non intelliguntur carnales, sed spiritila- Totto " les et summae deliciae, per catachresin : deliciae, qwn inqmm, Sanctorum in caelo, quas hic preliba- mus in Eucharistia. Unde ad Eucharistiam hic al- ludit, praeserlim quia caro Christi in Eucharistia propter unionem hypostaticam cum Verbo, habet vim, vel physicam, ut aliqui Doctores volum, vel potius moralem vivificandi; ita ut ejus virtute ad gloiiam et immortalitatem, atque ad delicias colestes resurrectura sint corpora Sanctorum, ul palet *Joan.* v, 50 et 57, uti explicant S. Cyrillus et Leontius. Quocirca huc videtur alluisse Chri- stus in ultima cena, *Luca* cap. xxii, 16, et 2f<ittA« cap. xxvi, 29, dicens : « Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum il- lud bibam vobiscum novum in regno Patris mei, » scilicet in cena magna nuptiarum Agni, de qua *Matth.* xxii, et *Apoca.*, xix : « Beati, qui ad coe- nam nuptiarum Agni vocati sunt. »

Nota : Convivii hujus caelestis deliciae denotan- tur per duo : *primo* per *pinguia* (id est bene sa- ginata) *medullata* ; medulla enim ossium est deli- catissima, et arguit carnes esse delicatissimas.

Secundo, per *vindemitum*, id est, vinum defæca- tum, hoc est purissimum, limpidissimum et sua- vissimum. Pro *vmdemia* hebraice est **anOü see- martin**, id est, fæces quae sunt in fundo vasis, quæ- que vina ipsa conservant, a radice **Î2Ü scarnar**, id est, servavit, conservavit : optimum enim vi- num csl, quod in suis Lecibus quasi residet, ibi- que nativum saporem et vigorem retinet et con- servat (I). Rursum in dolio vinum optimum, id est quod non longe a fæcibus distat. Aiunt enim phy-

(1) Verbum **ppî** in libris hebraicis proprie usurpatur de inchiliis, auro et argento, quae purificantur in fornace, *Job.* xxxviii, **t, I Chronic**, xxviii, 18; xxix, 4; uudeiraus- lalnin ad liquida, quae purgantur ope coli et sacci cola- torii. Maneat igitur cwrofotaw [*acum soccatatum*, sive *percolatai* Mm. *Saccari* Laiiuis veteribus dicitur liquor, *qui per saccum transmittitur*; quod quidem proprie uju convenit *facibus*, quae in sicco resident, sed vino pur- gando a fncibus. CDHCP igitur hic pomlur pro vinum læcum.... Fiebat illa vini defalcali#, uti dixuuus, colo aul sacco ; uudo axxxia; ; apud Pollu- cem, *Onomast.* hb. VI, cap. II, et obe; **axxxhCC** non Air/xv.;, Theophraste, *De (auss. Plantar.*, lib. VI, cap. ix, xliv. Per vinato autem hoc idmlo pircolaiaa cl def.cc.iumi idem crii intelligcudutn, qaad Herodotus lib. I. cip. ccvn, appellai, quod xmuni mo- rum sive m->racum qualo primum bibebalur.M, cl <q>po- niliir vino aqua misceri solilo; qui mus, ul salb uolüm, ex Hoiudi •uam precepto, voienbus passim fuit receptus...» Imo fere in epulis, quae ad perfectam Lvtitiain Instruun- tur, merum bibitur, et ponitur in parte felicitatis, *mero* uli poissee, ul liquet ex Dde Mmum, *Deut.* xxxii, 14 ; Et saugumem u\arum potas merum. (Ruammaller.)

lieiopd- sici et inter eos nostri Conimbricenses, tractat 7
mm m tn *jfeeor* cap. iX in *joiio* mellis optimum esso
ima in niel, quod est m imo sive fundo : in dolio olei
sommo, optimum oleum esse, quod est in summo : in do*
itru-Mio, '0 v*n* optimum esse vinum, quod est in medio,
cor? horuinque hanc dant causam : quia optimum id
mei habetur, quod minus fluit, et quasi saccha-
rum concrescit : tale vero suo pondere ad ima
labitur. At oleum id excellit, quod nitidius est et
defecatimi, *magisquo* aereum : boe autem quia
levius, innatat. Denique, vis vini in calore con-
sistibqui ut noxam fugiat, maxime colligitur circa
medium : summa enim pars ab acre proximo
læditur, ct vappescit. Sensus ergo est, q. d. In cce-
lis erunt delicis suavissimæ et plenissimæ, qua-
les in hac vita æstimatur esse in convivio, ubi
non nisi altilia medullata, ct vinum *scemarim*, hoc
est optimum et delicatissimum, gustanda propo-
nuntur. Innuit Propheta vinum, id est consolati-
onem, etiam spiritualem, a Deo immissam in
hac vita non esse omnino defæcatam, sed semper
cum aliqua fece et acore crucis et tribulationis
permixtam esse : consolatio enim liquida ct lim-
pida cœlo reservatur. Pari modo in hac vita Sancti
feti in Domino comedunt quasi carnem cl ossa,
sed in coelo comedent medullam.

Cyjhtra- Refert Xenophon Cyrum hoc strategemate suos
tarma* Persas ad bellum, ejusque labores incitasse: jus-
sit cos in sylvam ire, ibique toto die ingenii la-
bore ligna cædere; postero die omnes opiparo et
splendido convivio excepit. Deinde quæsivit ex
eis, uter dies eis videretur melior, pridianus an
hodiernus, utrum mallent? Responderunt omnes
extemplo, hodiernum, utpote gaudii ct delicia-
rum, cum pridianus fuisset laboris ct afflictionis.
Tum Cyrus : Si talem diem perennem habere vul-
tis, modico tempore vobis laborandum est, ac
certandum cum hostibus ; ita enim eos vincetis,
eorumque opibus ac deliciis immensis jugiter
fruemini. Idem dicit Christus athletic suis : « Vos
estis, inquit, qui permansistis mucum in tentatio-
nibus meis : et ego dispono vobis sicut disposuit
mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis su-
per mensam meam in regno meo : ct sedeatis su-
per thronos judicantes duodecim tribus Israel, n
Luc. xxn, 30. Et alibi dicitur, quod « faciet illos
discumbere in regno Patris, ct transiens minis-
trabit illis. » Age ergo, o miles Christiane ! certa
viriliter, vince teipsum, ct omnia vicisti? sus-
tine parumper, alge, abstine, humiliare, ægrola,
suda, fer verba dura et verbera ; brevi corona-
beris, brevi epulaberis in mensa Christi, omni-
busque bonis afflues : a Momentaneum enim ct
leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus
operatur in nobis. »

7. Et PRXCIPITADIT IN MONTE ISTO FACIEM VIN-
CHI colligati (1),—id est, oppressionem diaboli,

(1) Melius sic vertas hebræum, *ct abolebit in monte hoc
focan operimenti expansi super omnes populos*; cl vela-

inquit Haynio; undo Symmachus vertit, præ*
cipitabit faciem Dominatoris. Secundo, S. Hierony-
mus : *Absorbet i*, inquit, *faciet faciem mortis, cl vin-*
stia quibus universi populi ligabantur ; do quo di-
citur *Ecclesiast.* xl, l : « Jugum grave super filios
Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque
in diem sepulturæ, in matrem omnium. » *Tertio*
et plenius, *praecipitabit faciem vinculi*, id est ip-
sum vinculum, hoc est peccatum originale, ejus-
que effectus et vincula: unde Hebraice est OISI
Dlvfl *hallot, hallot*, id est *vinculum*, *vinculum*, id
est plurima omniaque vincula. Noster vertit *col-*
ligatum, id est replicatum et involutum, ut mul-
tis spiris quasi vinculis hominem constringat, ct
arctius vinciat : omnia enim hæc mala et vin-
cula dependent, ct quasi colligata sunt tum inter
se, tum cum primo Adæ peccato. Vincula ergo
hæc sunt ærumnæ hujus vilæ, ct mortalitatis
post lapsum Adæ, q. d. Deus dirumpet omnia

mon expansum super omnes gentes. Imago petita a luctu
llebræorum, qui tum faciem obvelare solebant (vide II
leg. iv, 30, xix, 5; *Esther* vi, 12. Alii *operimento faciei*
indicare existimant ignorantiam et superstitionem qua
gentium mentes obvelabat quasi velamen istud cordi ob-
ductum, de quo Paulus, II *Cor.* m, 18, 14, a gentibus æquo
ac Judæis per Messiam amovendum.

Quam interpretationem sic probat el explanat Fore-
rius : Nos *tegumentum expansum* apto vertimus; nam
obscurum erat quis esset orditus telam. Sed hactenus de
grammaticis significationibus, quas omnino prius tenere
oportebat; nam carum ignoratio in obscuris locis S. Scrip-
turæ viros alioqui doctos præcipientes dedit. Et ne ab ea-
dem similitudine longius recedamus, ut mea est sen-
tentia, cum nihil sic faciat homines ruere aut præcipitari
quam implicatio, obscuritas, operimenta, el ipsa denique
excitas ; cum de ablatione harum rerum per Dominum
montis Sionis Propheta loqueretur, aptissimo eodem
verbo usus est. Dicit enim, a Dominum pncipilalurunrç»
ea quæ ad præcipitium gentes adduceoant, nempe igno-
rantiam seu cæcitatem, qua, voluti quodam *velo* seu
amplissimo *tegumento* per omnium nationum animos *tlif-*
fuso, non erat qui qua eumdemesset posset intclhgerc,
neque erant qui « Deum aut agnoscerent, aut sicut Deum
glorificarent? » M *monte* autem *itio*, dato per Dominum
discipulis Spiritu Sancio a quo edocti possent (locero omnes
gentes, discissum est *velamen*, a Nolam enim fecit Do-
minus salutem suam, et in conspectu gentium revelavit
justitiam suam.» Frequens autem in Scripturis est « ve-
laminis, » ad ignorantiam declarandam similitudo. Nam
a et velamen super cor Judæorum adhuc positum, » dicit
Paulus, cl « auferendum cum conversi fuerint ad Do-
minum, » II *Cor.* ni. Neque discisdo illa veli in templo
aliud, credo, notabat, quam per Domini mortem sano
tissima el occultissima quæque omnibus patere ; r. equc
in ocellate mansuros nisi qui velamen suis manibus He-
rum super oculos ponerent ; aut seso Deo hujus sæculi,
cujus est « mentes excæcare ne fulgeat hominibus splendor
Evangelii, » traderent; de quibus Paulus, *Ephes*, iv : « Tes-
tificor, ne jam ambuletis sicut el gentes, tenebris ol » s< li-
ratum habentes intellectum, alienali a vita Dei per igno-
rantiam quæ est in illis propter cæcilater' cordis ipso-
rum. » Non er.it autem in postremo loco LmC beneficium
Chrisli collocandum. Quod si quis dc regno peccati velit
intelligerc, quod regnavit super omnes (nam et Chak
dæus hic *principatus* meminit *qui erat super omnes jhi-*
tionss hmu repugno, (Furcius.)

vincula errorum, morborum, persecutionum, miseriarum, tribulationum et mortis, quæ mox ut Adam peccavit, omnibus hominibus coepit iō fligere, quibusque homines astricti et colligati tenebantur.

Et telam quam orditus est super omnes nationes. — Quod prius vocavit *vinculum*, hic alia metaphora vocat *telam* : ex tela enim fiunt involucra, funes et vincula. Sic Poche fatum, sive decretum Dei do quolibet homine explicant per telam et stamina Parcarum, quæ cuique nent, id est dispensant, bonam vel malam sortem pro meritis, et pro voluntate Dei ; de iis enim dicitur :

Clotho rotat fusum, Lachesis net, et Atropos occat.

Vers. s. 8. Præcipitabit mortem in sempiternum. — Ecce hic præcipuam vinculi et telæ partem nominat et explicat, scilicet mortem : hunc locum citat S. Paulus, 1 *Corinth*, xv : a Absorpta est, inquit, mors in victoria : » pro n*73 *billa* enim in *piel*, id est præcipilabit, absorbebit, legit nhs *bull* in *puai*, id est præcipilata, absorpta est : deinde Hebræum *rwS lanetsach*, tam verti potest in *vicia-ria*, quam a in sempiternum. »

Et auferet Dominus Deus lacrymam. — Ecco alia pars *vinculi*, scilicet ploratus, gemitus et lacrymæ in lot æurnis et afflictionibus hujus vitæ. Huc allusit S. Joannes, *Apocal.* xxi, i : a Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum : et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, p Ecce vincula quæ Deus a fleatis auferet.

Yen. 9. 9. Et dicet in illa die : Ecce Deus noster isti (scilicet Christus Jesus, id est Salvator noster, quo alludit Hebræum *İJPCV ioscienu*, id est salvabit nos salute æterna, q. d. Semper durabit ista Chrisli salvatio : ita S. Hieronymus), et ubi abimur (*inj/TO*3 biscuato*, id est) in salutari ejus, — ut vertit Noster, id est in salute ejus, ut vertunt Septuaginta.

V&. 10. 10. Requiescet manus Domini in monte isto. — «Manus,» id est potentia Dei, q. d. Deus suas opes, suas delicias, suam magnificentiam exoret, et potenter ac liberaliter effundet Beatis in Sion, id est in cœlo. Ita Adamus. Hic sensus est genuinus.

Secundo, Sanchez, «manus,» scilicet ultrix Dei, requiescet, id est cessabit in cœlo, q. d. Deus amplius suos Sanctos non castigabit ut purget et expiet, uti fecit in hoc inundo.

Tertio, alii, q. d. Deus sua manu, id est potentia, immenso gaudio beabit Sanctos, dando eis clemam quietem.

Et triturbabitur Moab sub eo. — S. Thomas per *Moab* proprie accipit Moabitas, quasi hic Isaias do iis prædicat, quod subigendi sint a Machabæis. Verum non do Machabæis, sed de Beatis hic agitur, eorumque hostibus, scilicet (hemonibus et damnatis, quos synecdochice vocat *Moab* : quia Moabitæ fuerunt perpetui hostes populi Dei, sivo Judæorum, cosque ad libidinem et cultum sui

dei Beelphegor, id est Priapi, illexerunt, *Numer.* xxv, q. d. « Moab, » id est populus impiorum, ideoque damnatorum, «sub eo,» scilicet Christo iudice, ejusque populo sancio et beato, «triturbabitur,» id est calcabitur et affligetur.

Sicuri teruntur palee in plaustro. — Alludit primo ad Orientales, qui ob fœni penuriam paleas dant jumentis : « Habent autem carpenta serrata, rotis per medium in serrarum modum se volventibus, quæ stipulam conterunt et minuunt in paleas, » inquit S. Hieronymus.

Secundo, alludit ad Davidem, patrem et typum Chrisli, qui Moabitas concidit et conculcavit, II *Ilcgum*, cap. vin, 2.

Pro *plaustro* hebraico est *HJSno madmena*, quod a radice noi *dama*, id est, *succidere*, descendit, significatque plastrum serratum et scindens, uti vertit Noster et Septuaginta. Verum Chaldæus, Symmachus, Vatablus et passim recentiores Hebræi *madmena* vertunt, *sterquilinum*, a radice fOTT *domen*, id est stercus, q. d. Deus calcabit Moab, id est impios, sicut calcantur palee in sterquilinio, ut fiant stercus (i).

11. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum. — Pro *sub eo* hebraico est in *medio ejus*. Unde Vatablus hoc de Christo exponit, q. d. Sicut peritus natandi solet porrigere et extendere utramque manum secundum aquam : ita porrecta utraque manu hostes suos, scilicet impios, cædet Christus, idque virtute et merito

d) Forsan S. Hieronymus melius scriberet, *ficui te* runtur palea plaustro*, sed imitari voluit Græcum Alexandrinum, qui habet *b* Sensus enim dat verbis s a Ut solent plaustro palee contineri, » adseribitque ad interpretationem commendandam, «hoc juxta ritum loquitur Palæstinæ et multorum Orientis provinciarum, quæ ob pratorum et fœni penuriam paleas præparant esui animalium. »

Principio frumentum baculis excutiebatur, quod deinceps in minutioribus duntaxat granis, aut in minori quantitate frumenti retentum fuit, *Ruth*, n ; *Judie*, vi, 11, *bai*. xxvni, 12-17 ; alias enim subiciebatur vel ungulis boum, *Isai*. xxvni, 18 ; *Deut.* xiv, 4 ; vel machinis, *Job* xii, 22 ; et quidem iisdem quæ hodie in Oriente usitata sunt. Hæc omnis triturbatio quidem dicitur machinarum autem triplex genus commemoratur. *Primum*, *Judie*, vin, 7, 16, non liquet ; fortasse erat asser inferius acutis lapidibus munitus ; *secundum*, quatuor trabibus in quadrum compositum, inter quas tres cylindriolvebantur, quorum quilibet tribus rotis ferreis, in modum serra dentatis instructus erat ; *tertium*, denique in modum præcedentis compositum, nisi quod cybudri, non rotis torreis, sed acutis fragmentis feneis, sex pollices longis, et tres pollices latis, muniti fuerunt. Forte hoc genus idem est cum primo. Hæc machina quibus agas insidebat junctis bobus, super manipulus solutos et in circulo areæ allitudio sex et octo pedum depositos, dis cumagobantur, et ita grana ex spicis excutiebantur, atque ipsum etiam stramen concidebatur quod ita confractum dicitur Interim positi machio cursum viratius furca lignea ordinem strati restituebat. — Triturbatio præparatur pro magnis cladibus, et si machina dicitur nova quæ acutior esso solebat, clades designantur eo inajores. (Jahn, *Archetolog. Bibh*, parL I, cap. iv.)

cruda, ubi manus suas inter impios extendit, quasi natans in aqua doloris, æque ac amoris. Crux ergo fuit plastrum, quo Christus serravit et comminuit impios : unde pro *allisionc manuum*, quod sequitur, aliqui vertunt, *inp.i[orationibusma-
nuum* (i).

Verum Noster, Septuaginta et alii hæc referunt ad Moab, q. d. Dæmones, et omnes impii ita a Christo iudice calcabuntur, ut dent speciem hominis plane victi, qualis est species natantis, qui explicans et rejectans brachia, gestum præfert hominis omnino desperati et victi. Ha S. Hieronymus, Adamus et alii. Comparat ergo cos naufrago natanti in mari; quia, sicut talis in abyssu maris volvitur, ita impii, facto salutis naufragio, volvuntur in abyssu gehennæ ignis et tormentorum. *Secundo*, sicut in vasto mari natans manus quaquaversum extendit, ularborem, vel rupem in quam evadat, comprehendat, sed frustra; nihil anim invenit quod capiat, quo effugiat: ita damnati frustra captant poenarum effugia aut levamina; quocumque enim se jactent, flammis cinguntur et obruuntur. *Tertio*, sicut natans in mari deperat de vita, ita et improbi desperant de salute.

Et nunc MILTABIT (Christus) gloriam ejus, — scilicet, « Moab; » id est reproborum, Ilcbræi enim sæpe silenter commutant personas, uti hic a Moab ad Christum transitar, vide *Can.* XIV et XVI. Sanchez tamen pergit hæc accipere de Moab, 7. d. Moab « humiliabit, » id est deprimet, factum et « gloriam, » id est gloriationem, « ejus, » id est suam : Hebræum enim vau affixi tam *suam* quam *ejus* significat.

12. Et nunc mexta, — q. d. O Moab! o reprobi! Christus in die iudicii omnia in quibus nunc confiditis evertet. Est enallage personæ : transit enim aterliu ad secundam.

Morale, Moraliter, S. Augustinus vel quisquis est auctor do pan- lib. *De Anima et spiritu*, tom. III operum S. Augustini, certe non est indoctus, multaue habet digna lectu. Trithemius putat esso Ilugonis Viclorini : nam non esso Augustini patet cap. xxxvn, ubi citat Ooetium, qui Augustino fuit posterior; hio, inquam, auctor graphice gloriam et gaudia Beatorum in coelis, quæ hic perstringit Isaias, depingit, ordine quo ita recenset. *Primo*, mutuam omnium charitatera, et exinde mutuam gaudium : <Contemplemur, inquit cap. xxxvn, quæ sit ipsa societas beatorum spirituum, quoto majestas visionis Dei, et quomodo Deus ætem visionis suæ dulcedine Saucios suos reficiat : nemo enim in

(t) Tota textus series postulat ut hæc figurata locutio referatur ad Deum, qui sistitur ut 'itator qui manus suas protendit, et dum necesse habet, illas magno nisu quam latius expandere, obvia quæ sibi impedimento esse possent, vi remouet ac repellit. Sensus, dempta imagine, et Deum, iu Moabitatem et adeo in omnes populi Dei hostes, quam lato terra eorum pateat, scruv-iinas pœnas eo exerciturum. Et sicut unda se dimittit sub motu manuum natatoris, sic humiliabitur gloria Moab,

hac vita digne pensare potest, quanta sit illa felicitas, Deum facie ad faciem videre; quanta suavitatis, meles illud angelicum audire; (pianctus) jucunditas, omnium Sanctorum societatem habere: tantum enim unusquisque gaudebit de beatitudine alterius, quantum de suo gaudio ineffabili; et quot socios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil delectabilius ad contemplandum invenio, quam intimi amoris affectum, quo unusquisque tantum amabit alterum, quantum seipsum, et Deum plusquam se, et Deus plus illos, quam illi semetipsos; et hoc perpetuo gaudio. » *Secundo*, omnium bonorum copiam et affluentiam : « Quidquid, inquit, expedit, et quidquid delectat, ibi est, omnes videlicet divitiæ, et dolici®, omnis requies, et omne solatium : quid enim ibi deesse poterit, ubi Deus est, cui nihil deest? Quotquot ibi sunt, Dii sunt : omnes cognoscunt Deum sine errore, vident sine fine, laudant sine fatigatione, amant sine fastidio. » *Tertio*, delectationem, quam Beati percipiunt ex visione Dei : « Semper vident, inquit, et semper videre desiderant; tam desiderabilis est ad videndum : semper amant, et semper amare desiderant; tam dulcis est ad amandum. In hac delectatione requiescunt pleni Dei; adhærentes semper beatitudini, beati sunt; contemplantes semper aeternitatem, æterni sunt; juncti vero lumini, lux facti sunt. O beata visio! videro Rogem Angelorum in decore suo, videre Sanctum sanctorum, per quem omnes facti sunt. Gaudete, et exsultate, justi, quia videtis quem amatis; habetis quem desiderastis diu; tenetis quem amittere nunquam timetis : ipse est salus, vita, pax et omnia bona. » *Quarto*, plenissimam Quib. pacem et suavitatem : « Quanta pax ibi est, ubi nulli vestrum quidquam repugnat, vel ab alio, vel a seipso : sed ipso Dominus regit vos, et nihil vobis deerit : gustate ergo et videte quoniam suavis est Dominus, suavis est ad gustandum. Tant® suavitatis magnitudinem vos qui experti estis, nobis qui nunquam tale quid gustavimus intimare non potestis : lanquam si quis mellis dulcedinem ei, qui nunquam dulco gustavit, verbis indicaro velit, n *Quinto*, possessionem boni immensi, quod est ipse Deus : « Excitanunc, inquit cap. rxtv, anima mea, et erige lotum intellectum, et cogita quantum potes, quale et quantum sit Dei bonum; si enim singula bona delectabilia sint, cogita attente quam delectabile sit illud bonum, quod continet jucunditatem omnium bonorum, et non qualem in rebus creatis sumus experti ; sed lauto differentem, quanto differt Creator a creatura : si enim bona csl vita creata, quam bona est vita creatrix! si ita jucunda est satus facta, quam jucunda est salus quæ facit omnem salutem.' si amabilis est sapientia in cogitatione rerum creaturarum, quam amabilis est sapientia quæ omnia creavit ex nihilo ! Denique si multæ et magne delectationes sunt in rebus delectabilibus, qualis et quanta csl delectatio in illo qui fecit ipsa delec-

feibilia! o qui hoc bono fruetnr, quid erit, et quid illi non erit! certe quidquid volet erit, et quidquid nolet non erit. » *Sexto*, possessionem pulchritudinis, sanitatis, sapientiæ, melodiæ, honoris, divitiarum, et omnium bonorum, quæ hic vel gu lare, vel concipere possumus : « In coelo, inquit est quidquid amatis, quidquid decideratis : fii delectat pulchritudo, fulgebunt iusti sicut sol ; si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obsistere possit, erunt similes Angelis Dei : quia seminatur corpus animale, et surge! corpus spirituale, potestate utique, non natura; si delectat longa et salubris vita, ibi est sana æternitas, et eterna sanitas, quia in perpetuum vivent, et salus iustorum a Domino ; si satietas, satiabuntur, cum apparuerit gloria Domini : si ebrietas, inebriabuntur ab ubertate domus Dei ; si melodia, ibi Angeli sine Hue concinunt Deo ; si qu i'libet munda voluptas, torrente voluptatis deitatis sute potabit eos Dominus; si sapientia, omnes erunt docibiles Dei ; si concordia, cibus erit illis una voluntas Dei; si potestas, introibunt in potentias Domini, et omnipotentes erunt su. voluntatis, ut Deus suæ. Nam sicut poterit Deus quod volem per seipsum ita poterunt Dii quod volent per Illum ; si honor et divitias, Deus servos suos bonos et fideles super multa constituet, Innumeros quidem Dei, cohæredes autem Christi ; si vera securitas, certe ita erunt certi nusquam illud bonum sibi defuturum, sicut certi erunt necesse sua sponte illud amisisturos, nec dilectorem Deum illud dilectoribus suis invitis ablaturum. » *Septimo*, quod non sua solius, sed et singulorum aliorum beatitudine gaudebit quisque, crilquo beatus non semel, sed centies millies : « Perclerea in illa perfecta charitale innumerabilium beatorum Angelorum, et hominum, ubi nullus minus diliget alium quam scipsum, erit gaudium innumerable : si ergo cor hominis de tanto suo bono rix capiet gaudium suum, quomodo capax erit et tantorum gaudiorum in perfecta illa felicitate? Ubi, sicut unusquisque plus amabit sine comparatione Deum quam seipsum, et omnes alios secum, ita magis gaudebit absque aestimatione de Dei felicitate, quam de sua et omnium aliorum secum. » *Octavo*, fruitionem Dei, indequid gaudium tantum, ut cor humanum naturaliter illud capere non possit, sed hoc gaudio rumperetur, et finderetur, nisi Deus illud supra naturam in tanto gaudio roboraret et conservaret :
• Sic Deum diliget toto cordo, tota mente, tota anima, ut totum cor non sufficiat dilectioni; et sic gaudebunt toto cordo, ut totum cor non sufficiat plenitudini mentis : tantum est gaudium. In illa «Urna Amahludinc et perfecti beo tripliciter

fruemur, videntes cum in omnibus creaturis, et cum in nobis ipsis, et, quod his omnibus ineffabiliter jucundius erit atque beatius, ipsam quoque cognoscentes in semetipsa Trinitate, et contemplantes. In hoc enim est vita «eterna et perfecta, ut videamus Deum sicut est in seipso. Pax Deus in illa beatitudine, quæ exsuperat omnem sensum et intellectum, et mollo magis omnem sermonem nostrum : quod ergo nulli donatum est experiri, nullus conciet effari. Mensuram, ait Dominus, bonam dabit in sinus vestros, conferat in interiore homine, coagitatam in exteriori, supereffluentem in Deo ipso : ibi cumulus felicitatis est, ibi supereminens gloria, ibi supereffluens beatitudo. o *Nono*, dotes corporis gloriosi : loquelis de dotibus hisce ait : « Habebit Urra nostra immortalitatem, ne timeat diu ; in pulverem redigendam : resurgens enim corpus nostrum jam non moritur : habebit etiam impossibilitatem, ne miseris subdatur : tanta enim in eo erit agilitas, ut possint Beati, si velint, absque ulla mora et difficultate ipsam quoque cogitationum nostrarum sequi ad omnia velocitatem. Deest adhuc pulchritudo : hanc pulcherrimam habituri sumus. Salvatorem enim exspectamus, qui reformat corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis, exhibens quod promisit ; Quoniam fulgebunt iusti sicut sol in regno Patris eorum ; et sic replebitur maiestate Domini omnis Vrra. Deus erit finis desideriorum nostrorum, quem sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, sine fatigue laudabimus. » Idem antea, cap. xxxvi : « Amor, inquit, sensus est : nam sicut exterior homo circa ista temporalia quinquepartito sensu afficitur, id est visu, auditu, gustu et cæteris : sic interior homo in beata vita circa quinque ineffabilia Dei, ineffabili amore afficitur. Cum enim Deum suum amabit, quamdam lucem, quamdam vocem, quemdam odorem, querulam cibum, et quemdam amplexum interiorem amabit : ibi enim fulget, quod non capit locus; ibi sonat, quod non rapit tempus; ibi olet, quod non spargit ventus; ibi sapit, quod non minuit edacitas; ibi hæret, quod non diligit satietas : ibi siquidem videtur Deus sine intermissione, cognoscitur sine error, amatur sine offensione, laudatur sine fudaauxie. »

Ex quibus omnibus roete infert S. Gregorius, hom. .17 in *Evanijeho* : « Ad magna præmia perveniri non potest, nisi per magnos labores: unde et Paulus egregius prædicator dicebat : Non coronabitur, nisi qui legitimo certaverit. Delectet igitur montem magnitudo præuiorum, sed non deterreat certamen laborum. »,

CAPUT VICESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, est canticum Beatorum, quo gratias agunt Deo de sua felici sorte. Secundo, vers. 10, orat Propheta Deum, ut impios per flagella ad rectam vitam et ad salutem compellati eo quod prosperitas ad luxum, flagella ad virtutem et ad Deum homines reducant. Tertio, vers. 19, spe resurrectionis hortatur justos, ut alacriter mortem et dura omnia sustineant, quasi ad copium aspirantes (1).

1. In clic illa cantabitur canticum istud in terra Juda : Urbs fortitudinis nostræ Sion salvator, ponetur in ea murus et antemurale. 2. Aperite portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem. 3. Vetus error abiit : servabis pacem; pacem, quia in te speravimus. 4. Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. 5. Quia incurvabit habitantes in excelso, civitatem sublimem humiliabit. Humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad pulverem. 6. Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egenorum. 7. Semita justî recta est, rectus callis justî ad ambulandum. 8. El in semita judiciorum tuorum, Domine, sustinuimus te : nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio animæ. 9. Aaiima mea desideravit te in nocte : sed el spiritu meo in præcordiis meis de mane vigi- labo ad te. Cum feceris judicia tua in terra, justitiam discent habitatores orbis. 10. Miserea- mur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. 11. Domine, exaltetur manus tua, et non videant : videant, el confundantur zelantes populi : et ignis hostes tuos devoret. 12. Domine, dabis pacem nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis. 13. Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. 14. Morientes non vivant, gigantes non resurgant : propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. 15. Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti : numquid gloriücatus es? elongasti omnes terminos lerræ. 16. Do- mine, in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. 17. Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis : sic facti sumus a facie tua, Domine. 18. Concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum : salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. 19. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent : expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere : quia ros lucis ros tuus, et terram giganlum detrahes in ruinam. 20. Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec perlranseat indigna- tio. 21. Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris lerræ contra eum : el revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectos suos.

1. Cantabitur canticum istud (a Beatis) in terra Juda, — puta in Sion, id est in Ecclesia cœlesti, de qua hactenus egit. Ibi enim erit æterna Dei laus et confessio : hanc enim significat Juda, præ-

scribitur cum videbunt tantam suam gloriam, et tantam Moab, id est damnatorum, poenam se eva- sisse. Ita S. Hieronymus.

Secundo, S. Cyrillus hæc adaptat quoque Eccle-

(1) Precipua hujus capituli difficultas venit a mutatione personarum quæ singulis Tero versibus, ut Ikbrais in canticis mos erat, voces alternant (a). Nam quid in eo inundat Propheta, cum præcedentibus, lotaque hujusmodi capitis serie constat. Est enim alter justorum hymnus quo celebrant opem divinæ gratiæ, quam in astu gravi- xunæ afflictionis experti fuerant, sui predicant status

felicitatem, se mutuo exhortantur ad fiduciam in Deo ponendam, cum præcipue oratione ad Deum conversa ju- dicatorum ejus æquitalcm cum justitiam laudibus efferunt. In sensu litterali proximiori de reedificatione Hierosoly- mæ post e captivitate reditum, cum de hostium populi Dei humiliatione agitur; in sensu vero litterali sublimiori, Isaias de Ecclesiæ foundatione, de salute totius generis hu- mani per Christum, de judicio Dei ultimo in impiis, fu- turaque mortuorum resurrectione loquitur et gratias agit

Fia militanti, quæ est via et inchoatio Ecclesiæ cœlestis et triumphantis.

UIBS FORTITUDINIS NOSTRÆ SION SALVATOR, PONE-
TUR IN EA MURUS ET ANTEMURALE. — Septuaginta,
cip:nixcēt ici est *circummurale*; Symmachus, *firma-*
mentum : hoc enim est Hcbræum S’H *chel*. Vox
salvator referri potest vel ad procedentia, vel
ad sequentia. Ad procedentia referunt Biblia Ro-
mana, et S. Hieronymus et Adamus, tumque sen-
sus est, *q. d. a* Urbs fortitudinis nostro, » id csl

Porro, ul hæc dialogi forma clarius pateat, hanc solito
latiorem analysim, cx aliqua parto S. Hieronymum secuti,
subjicimus.

Primo, cum in fine capitis procedentis dictum est, mu-
nitiones hostium altas atque firmas esse dejiciendas et
humiliandas, jam ostendunt justi ab hostibus liberati, sibi
longe præstantiora munimenta esse, quibus confidere
queant ; Deum ipsum enim aiunt defensorem sibi esse
loco urbis fortis, ad omnem hostium impetum arcendum
optime præmunitæ, celebrantque beatitudinis suæ secu-
ritatem, vers. 1.

Secundo, Deus vel Propheta evocans justos ad adeun-
dam hanc possessionem hictnus optatam, alloquitur ci-
ves Hierosolymitanos, vel melius cives cœlestes seu Ange-
los, cosque hortatur ut Judæos, adeoque Christianos e
terris, per quas dispersi erant. in patriam reduces, læte
excipiant, quia inter gentes externas non ad carum reli-
gionem defecerunt, sed Dei cultum summa fide serva-
runt, 2.

Tertio, populus respondet confitendo, se juxta testimo-
nium a Deo datum fidem servasse, veteremque errorem
exuisse, et optando pacem ut spei suæ premium, 3.

Quarto, Propheta sua vice do fiducia in Deum populo
congratulatur, et inter cætera quæ commemorat Dei
opera, ob quæ sil Deo confidendum, affert vastationem
civitatis impiorum, per quam intelligenda csl victoria
Christi per Evangelium, quo altitudinem superborum
depressit, 4-6.

Quinto, jam nunc laudat popuhisdivinorum judiciorum
in electis ad metam deducendis rectitudinem : Cum, in-
quiunt, sciremus vias luas erga justum esse rectas, cl te
omnes rationes tuæ erga cum providentis ad libellam exi-
gere, facile intelleximus, te brevi apparituum esse judi-
cem, et exspectavimus te « in semita judiciorum, » qui-
bus in hostes adverteres, 7, 8.

Sexto, sequitur votum tum Propheta\ tum populi, pro
accelerando die judicii, *primo*, quia improbi cum judicia
Dei videbunt, et malo suo experientur, Deum metuent,
atque ad ijisius reverentiam cl religionem perducentur,
9 ; *secundo*, quia dilatio pænæ emendationis fructus est
caritura, 10,11; ob quietem per impioruth oppressio-
nem piis a Deo solum obventuram, quam certo sperant
et postulant eo firmitus et confidentius quo sc magis di-
vinis beneficiis cumulosos vident, 11, 13.

Septimo, interitum perpetuum adversus impios impre-
cantur ob frustratum tulerantiæ divinæ experimentum,
14, 15.

Octavo, c contra populus Dei, ul omnium piorum pro-
prium est, Deum in tribulatione requisivi!; suum statum
comparat gravidis cl parturientibus atque parientibus,
famelurque nihil dignum Deo egisse, propter quod adhuc
persistunt in sua infidelitate habitatores terro, <6-18.

Sono, unde cos consolatur Propheta , in nomino Dei,
vel ipso Deus promittens *primo*, mortuosjam resurrectu-
ros, et a Deo recreandos, 19; *secundo*, viventes adhuc,
sed morituros, et poS% brevem quietem ac vindictam in-
terca a Deo de adversariis sumptam, glorioso resuscitan-
dos,*) 21.

fortitudo nostra, protectio nostra segura, at habi-
tatio quieta instar urbis Sionis est Christus Domi-
nus : quia ipse erit murus et antemurale nostrum,
id est instar muri et antemuralis fortissimi tuta-
bitur et munit Beatos in coelo. Simili tropo dici-
tur Proverò. xvin, 10: «Turris fortissima, nomen
Domini; ad ipsum currit justus, et exaltabitur;»
et *Jerem.* cap. i, 18 : « Dedi te hodie in civitatem
munitam, et in columnam ferream, et in murum
œereum, etc., regibus Juda, » etc. Aliter S. Grego-
rius, horn. 14 *in Ezcch.* : « In sancta, inquit, Ecole*
sia Dominus (Christus) murus nobis, et Prophète
ejus antemurale, sunl positi : quia ad nos, quos
ipse perfecte protegit, etiam Prophetarum verba
in fidei constructionem venerunt. * Aliter quoque
S. Hieronymus: « Murus, ait, Ecclesiæ est fides;
antemurale, sunl bona opera. » Et S. Bernardus,
serm. 5 *De Assumpt. B. Mari®* : « Murus, inquit,
est continentia, antemurale patientia. » Quod ele-
ganter prosequitur, serro. 3 *De Dedicat. Ecclesiæ*.
Sic Alcidas dixit Philosophiam esse vallum et
septum legum, quasi in ea sila sit summa et ro-
bur legum; quod citans Aristoteles, lib. III Rhe-
tor., immerito reprehendit.

Secundo salvator ad sequentia cum Hebreis
referri potest, idque est aptius et concinnius, *q. d.*
Urbs nostro beatitudini*, puta Sion cœlestis, erit
munitissima et fortissima, ita ut nulla vis, nulla
ætas eam convellere, nec porte inferi ei prova-
tore possint. Causa est : quia Salvator Christus
erit ci murus et aulemurale, id est fortissimus cir-
cumquaque custos cl protector. Ila S. Thomas,
Hugo, Forerius, Vatablus, Sanchez et alii. Unde
significantius Hebreæ pro *Salvator* habent njft©*
icscua, id est *salus*, haneque exhibent sententiam :
Urbs fortitudinis nobis est, salus ponet muros el pro-
pugnaculum. Ita Vatablus; vel, ut alii : *Deus salu-*
tem ponet ci in muros et propugnaculum, quasi di-
cat : Vis scire quam foris sit illa Beatorum civi-
tas? Audi : ipsa salus suis muris et propugnaculis
eam cinxit, Deus posuit ipsam salutem ei pro mu-
ris et propugnaculis : ipsa ergo salus urbem un-
dique cingit et propugnat. Nemo autem est, qui
ipsi saluti cl incolumitati nocere possit. Rebus
quidem quæ salutem non habent, crasiina die
salus auferri potest : at salutem ipsam quis labe-
factabit? Simili modo dicitur cap. 1x , 18 : « Oc-
cupabit salus muros tuos, » etc., ut qui salvus et
incolumis esse velit, ad te confugiat. Ita Forerius.
Unde el Arabicus vertit : *Urbs cujus roborata est*
(vel invaluit) *salus posuerunt murum et filium muri*,
hoc est antemurale. Jam noster Interpres pro
salus vertit, *Salvator*; hic enim est salus causalis
Sionis cœlestis : quia ei plenam salutem affert
Nec enim salus a Salvatore, aut Salvator a salute
divelli potest. Opponit urbem Sionem Moab, id
est calura infoi no, Beatos damnatis; nam de Moab
dixit : « Munimenta sublimium murorum tuorum
concident, et humiliabuntur, el detrahentur in
terram usque ad pulverem. » De Sione vero ex

adverso dldt, quod sains ei erit mums et antemurale, ita ut minam, excidium aut cladem timere non debeat. Per antemurale inlelligit vel vallum et semilunam, quæ filanto portam et muros, ut ab iis cives hostem arceant, vel ipsa rotunda valla, quro instar turrium inter muros excurrant *d* prominent, ut ex iis incolæ hostem ad muros accedentem jaculis configere et depellere possint. Ita ad litteram Salvator fuit murus et antemurale Clodoveo regi Francorum adhuc pacano. Cum enim in bello contra Alemannos succumberet, invocavit Jesum Christum quem colebat ejus uxor Clotildis, promittens, si vinceret, se fore Christianum. Quare conversa belli sorte ipse vincere coepit. Alemanni cedere, qui tandem ei se subdiderunt; itaque ipse Christianus effectus est. ut narrat Gregorius Turonensis, De *Gestis Francorum*, lib. II, cap. xxx.

Moraliter, Jesus, id est Salvator, est fortitudo nostra, murus et antemurale: nam *primo*, nos curat ab omni infirmitate et vitio; itaque ad amorem sui nos incitat et inflamat: quis enim salutem suam et suum non amet Salvatorem? Audi S. Augustinum in *Psalm*, cu: « Ligari se volunt homines et secari, daturi pro incerta sanitate et certum dolorem, et magnam mercedem: Deus te quem fecit, et certus curat, et gratis. »

Secundo, dirigit rectam intentionem ad Deum et ad salutem. Hinc Paulus docet. I *Corinth*, x, omnia in nomine Jesu facienda. Si enim, ut ait Chrysostomus, homil. 9 in *epist. ad Coloss.*, Consulum nomina securitatem litteris addunt, multo magis Christi nomen. Igitur in nomine Jesu omnia facias, et prospere succedent: *oi* mia ista discamus non solum verbo tenus, sed et ipsis operibus adimplere.

Tertio, est excitamentum humilitatis et spei: quia dum salutem a Jesu et speramus et petimus, nostras miseras, et morbos, ac peccataci confitemur, et accusamus, et tanquam medico nos ipsos offerentes, malorum nostrorum ab eo remedium exspectamus: quis enim a Salvatore non speret salutem?

Quarto, est ad devotionem stimulus, ut, sicut ipse in mei beneficium ac salutem scipsum mihi totum tradidit, ita et ego ejus totus sim, qui totus factus est meus, et dulcescat cor meum, et labia in hoc suavissimo Jesu nomine: quemadmodum S. Franciscus tanta cordis dulcedine recreabatur, dum illud proferret, ut etiam labia lingeret; sicuti ii faciunt qui dulcissimum aliquid ore gustaverant

Quinto, gratitudinem docet, quam ci pro tanto salutis beneficio debemus, præsertim si attendamus quanto pretio ei nostra hæc salus constitit: siquidem, ul recte S. Bernardus ait: « Quando Ilie CU ivit, dixit, et facta sunt; cum me redemit, dixit mulla, (ccil mira, pertulit dura, et non tantum dura, sed et indigna. »

Fcalj, provocat ad obedienciam; quia hoc sibi

tam magnum nomen ipsum promeruisse ex obedientia, Paulus affirmat, *Philip*, n, quia nempe factus est obediens usque ad mortem, donavit ei Deus Pater nomen quod est super omne nomen.

Septimo, invitat ut in omni necessitate ad hoc sanctissimum nomen invocandum, tanquam ad sacram anchoram confugiamus. Audi S. Bernardum, serm. <B in *Cantie*! « Cui, ait, in periculis palpitanti et trepidanti, invocatum virtutis nomen non statini fiduciam præstitit, depulit metum? cui in adversis diffidenti, jam jamque deficienti, si nomen adjutorii sonuit, defuit fortitudo? »

Octavo denique, hoc sacratissimum Jesu nomen omnem plane Christianam edocet perfectionem. D. Paulus, I *Cor*. i, ad unionem ac perfectionem hoc titulo urget: « Obsecro, ait, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut ad ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; silis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia, » *q. d.* Per hoc gloriosum nomen vos adjuro, cui tantum debetis, qui est princeps pacis ac salutis, qui inimicitias in corpore suo interfecit, qui a vobis hoc merito exposcit, ut perfecti sitis, hoc est interius exteriusque uniti. S. Bernardus loco citato: « Cum nomino, inquit, Jesum, hominem mihi propono mitem, et humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, omni denique sanctitate ac honestate conspicuum; cum iemque ipsum Deum, qui suo me exemplo sanet, ac roboret adjutorio: sumo itaque mihi exempla de homine, et auxilium a potente. »

Denique S. Hieronymus: « Salvator, ait, est murus bonorum operum, et antemurale fidei. Non enim sufficit murum habere fidei, nisi fides bonis operibus confirmetur. » Nola hoc, Lulhere, nota, Calvine. Jesus ergo Ecclesia; et fidei est murus et ant' murale, est prora et puppis, est fossa et vallum. Sic Scipio Romanis, contra Annibalem et Carthaginenses, dicitur fuisse fossa et vallum, puti omne presidium, omne lutamentum, omne robur.

2. APEMTE POHTAS, ET INGREDIATUR GENS *justa*. — Notat S. Hieronymus hic mulari personas: est enim quasi dialogus. Vide *Con*. XIV. Censet ergo ipse hæc esse verba Christi ad Angelos, *q. d.* O Angeli! reserate cælum, ut Sancti mei associarint ad illam visionem pacis, quam per fidem et gratiam meam hic sperarunt.

S'undo, probabiliter Sanchez censet hæc esse verba B' alorum, qui audientes a Judico t « Vcnile, benedicti Patris mei, possideto paratum vobis regnum; » exsultantes dicunt ad Angelos: Aperite, o Angeli! portas coeli, ad quod jam ascendimus cum triumphali plausu, ut ingrediatur gens quæ justitiam coluit, et veritatem servavit.

Tertio, Cyrillus putat hæc esse verba Dei ad Apostolos, *q. d.* Vos, o Apostoli, eorumque imitatores! p' it' acite Gentibus aditum per predicationem in Ecclesiam, ut flant gens justa, et custodiant veritatem dei. Verum palet ex dictis hæc non dici de Gen-

tlilibUi in fadctfam, sed do Beati*-» in creiuni ingressuris.

X Vetus error adiit. — Hebraico est -pso *y» *icfscr snmuch* : quod *primo*, Symmachus et Aquila vertunt, *cogitatio nostra firmata est*, q. d. Gaudemus quia mens nostra in contemplatione prim® veritatis, scilicet in Dei visione, defixa et stabilita est.

Secundo, Pagninus vertit, *desiderium conjuocum est*, q. d. Jam frnimur votis nostris, quidquid desideravimus possidemus. Deo enim jungimur, Deum tenemus, qui implet in bonis omne desiderium noslrum.

Tertio et optime, Noster *ietser* vertit, figmentum, errorem, q. d. Nunc patet vetus voluptuariorum et damnatorum error, quo stulti et insani ab eis judicabamur, quod arctam et asperam Christian® vit® semitam ingrederemur : nunc enim patet nos fuisse sapientes, illos vero stulte errasse. Exeo enim adepti sumus «pacem,» id est bonorum omnium abundantiam, quam nobis, o Domino ! contulisti, et conservabis in n ternum, quia eam a te speravimus, ac propter eam dura omnia sustinuimus. Vide hunc reproborum errorem pathetice ab ipsismetagnosci, et plangi, *Sapient.* v, 3.

4. Sperastis in Domino in miculis ætjrnis. — Pro *sperastis* hebraico est *sperate*, ut sit Beatorum invicem sibi gratulantium vox et congratulatio, quasi dicant: O beati! qui jam beat un vitam inchoatis, sperate et confidite in Deo per omnia «incola : ille enim per omnem aeternitatem hanc boatiludinem vobis certam praestabit et conservabit.

Alii putant esse verba Isai® ad homines, vanis sæculi opibus et pompis deditos, q. d. Nolito, o saeculares, o mundani! hæc vana et caduca sectari. sed instar beatorum ambite «eternas opes et honores, Deo serviendo et in illum sperando.

Verum noster Interpres vertit, *sperastis*; quia Illebrœi sæpe commutant tempora, et imperativum aut infinitivum sumunt pro praeterito. Jam Dionysius exponit : «Sperastis in s eculis æternis, » id est jam inde ab initio mundi conditi. Melius Lyranus, « in sæculis æternis, » inquit, id est ad consequenda specula adorna. Sic enim Illebraico *bet*, id est v i, non tantum dativum vel ablativum, sed et accusativum indicat, valclquo idem quod *lamed*, id est *ad*. Sunt verba Prophet® aut Aug'lorum Beatis congralulantim, quasi dicant : Sperastis, o viri sapientes fi divini! in Domino; expectastis ab eo beatam nelernitatem : nunc capite spei veste® fructum, ipsam scilicet beatam vitam possidete in sempiterna sæcula. Ita Haymo, Lyranus, Sanchez et alii.

In Domimi Dio roan in ri iiri.ruiM. —Hebraico, quia in Domino Deo est, *O'dSp "lIV t*!" dlarnim*, id <-t *petra sa ulorum*, id est constantia, firmitas et robur perpetuum, quod nunquam finem inveniet; ut merito iu cum spes vestras defigere possli-i, scientes eas nunquam per omnem æternitatem frustratum iri.

5. Quia incurvabit uabitantvs ix excelso. — Ostendit Deum esse fortem in perpetuum, ac proinde in ipso esso spirandum, ex eo quod ipse incurvabit et deprimet omnes qui habitant >n excelso, id est, omnes principes atque potentes et superbos, qui in sublimi erant dignitate et ofQciis, habitantes in altis palatiis, qui magnos gerebant spiritus et ad magna aspirabant : et « civitatem sublimem, » scilicet non Romam, ut Judæi volunt; nec Jerusalem, ut S. Hieronymus, sed mundum, «humiliabit, » et in pulverem rediget per ignem conflagrationis, ac ejus habitatores ambitiosos, avaros, etc., disperdet.

6. Conculcabit kam pes, pedes (inquam) pauperis. — Pauperes atque egenos vocat Apostolos aliosque fideles, qui Christi paupertatem sunt secuti : hi enim mundum, id est, mundi superbos et impios, calcabunt, id est, judicabunt et condemnabunt. Ita S. Hieronymus et Septuaginta. Deus enim elegit infirma et ignobilia mundi, ut confundat fortia, potentes et sapientes sæculi.

Secundo, idem S. Hieronymus, Orígenes; S. Chrysostomus, Eusebius, et ex iis Leo Castrene, hæc accipiunt de excidio Jerusalem, ob neglectam praedicationem Christi et Apostolorum. Verum, ut dixi, hæc spectant excidium orbis, non urbis.

Tertio, aliqui cum S. Cyrillo referunt hæc ad Ecclesiam militantem et Romanam. Unde Galalinus, lib IV, cap. XXVI : Urbem sublimem, inquit, id est Romam et Italiam, Deus humiliabit. Nam cum sublimi! s Ro inni imperii cœlum pene tangeret, jugo Christian® fidei humiliter collum subjecit. Tunc conculcavit eam pes pauperis, scilicet S. Petri piscatoris, qui jam Vaticanum, urbem et orbem occupat, adeo ut reges et imperatores ejus pedes in ipsius successore Pontifico exosculentur.

7. S' mita justirfeta fst. — Ostendit hic viam quæ justos in cœlum ad tantam gloriam deduxit, impiis perditis et conculcatis, fuisse rectam, essequ ipsam rectitudinem, id est, amorem et studium recti et aequi : scilicet fuisse semitam iudiciorum, id est, mandatorum, Domini. Hebrosa ad verbum habent, *semita justo rectitudines*, scilicet sunt.

Secundo, «semita justirecta est,» id est æqua, prima, directa, sino ullo, non modo casu aut prolapsu, sed ne offensione quidem. Hoc enim significat Illebræum *rrisor*, et ei nfflae *utterim*. Unde Pagninus vertit, *semita justo recta: tu, o Drus recte! calle i justiliberals*; Forerius, *sanila justo, aquilates : rectam orbitam justil ejulabis*; Vatablus . *via justo erit aquitalwn* (id est *l i ipiibi-l i* (1 plana) : *tu, o Deus! ad libellam a juabis*, aie scilicet offendat. Hoc est quod D us justis promittit, *Proverb.* iv, J1 : « Ducam te per semitas . quilibet, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui . et currens non habebis offendiculum. » Tales somite recte et plan®, sunt se-

niiLr virtutis : h® enim sunt sémite voluntatis et legis divin®, quæ peccati, ruinæ, offendiculi, et vindictæ non habent scandalum, uti habent sémite tortuosa* et inæqualcs vitiorum. Unde orandum quotidie cum Psalle, *Psalm.* xxvi, II : « Dirige me in semitam rectam ; » et *Psalm.* xxiv, i : « Vias tuas, Domine, demonstra mihi : et semitas tuas cdoce me, » quæ me recta ducant ad te in cœlum, ad felicitatem et gloriam æternam (I).

8. Nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio a x dle, 7. d. Desideravimus et assidue desideramus, ut tuum, o Domino! nomen et memoria tum a nobis, tum ab omnibus gentibus jugiter recolatur et celebretur, ideoque desideravimus vindictam de impiis, ut sequitur, quia ipsi nomen tuum negligunt, imo profanant. Sancti enim desiderant Deum semper habere presentem, et coram eo ambulare, uti fecit Noe, *Genes.* vi, 9; et Abraham, *Genes.* xvi, I. Vide ibi dicta. Unde Hebræum ad verbum est : *Ad nomen tuum et ad memoriam tuam est desiderium animæ nostræ.*

Ha desiderabat, ita liquescebat ad nomen Dei «t Domini Jesu Christi anima S. Juliani, ut ubicumque illud in libris scriptiAn reperirci, lacrymis ablueret, earumque copia lituras multas libris induceret, uti refert oculatus testis S. Ephrem in ejus Vita : « Quadam, inquit, die dixi ad ipsum : Quis hosco libros lituris corrumpit ? Beatus vero ad me : Nihil, inquit, a te penitus abscondam. Fornicatrix mulier ad Salvatorem accedens, lacrymis pedes illius rigavit, et capillis capitis sui abstersit; et ego, ubicumque Dei nomen scriptum comperio, lacrymis racis rigo, ut et ego al* eo remissionem peccatorum accipiam. At ille dixit : Non irrigalur cor meum, nisi plorem coram Domino Deo meo. » De S. Francisco narrat S. Bonaventura, quod cum psalmos legendo, nomen Domini « in eis occurreret, præ suavitatis dulcedine labia sua lingere videbatur. Nomen autem Jesu cum exprimeret vel audiret, júbilo quodam repletus interior, lotus videbatur exterior alterari, ac si mellifluus sapor gustum, vel

(I)Sunt qui hæc verbaintelligunt de *rectitudine viarum Justorum*, ; quod tamen iis quæ sequuntur, in quibus justitia divina celebratur, congruit. Hoc dicit potius vates, sapienter clementerque cum piis Deum agere, etiam cum eoe affligit. Viam inter alia notare constat statum et eventus vitæ cujusque, divina providentia circumscriptos. Sic *Psalm.* xxxvii, 5, *devolve ad Jovam viam tuam*, id est statum et eventus vitæ tuæ. Et ibid., vers. 7, *we succense ei ruius via prospera est* id est res statusque vitæ. Vide et *Jerem.* xii, 1. Hinc scribitur hoc loco non *viajusti*, sed *viajusto*, pñb HIX, scilicet a Deo decretad definita. Lucem præbet huic loco illa apud *Ezcdi.* xvi, 25, Jndæorum malignorum querela de rationibus divin® providentis *non est recte disposita via Jovit*, id est ratio qua agit Deus cum hominibus non est exacta ad rationes justitiæ. H-mbiuhio priori, co quem indicavimus, sensu adepto, bene congruit alleluili : *factus orbitam justi libras*, sivo **a t bdLiux dirigit*. (HosentiuUer.) bla revera interpretatio textui hebraico magis congruere videtur, nec non et equentibus.

harmonicus sonus ipsius immutasse! auditum. »

Et S. Bernardus : « Jesus, ait, est neli in orc, melos in aure, júbilus in cordo. » Dum enim Josum cogitas et nominas, salutem et Salvatorem tuum cogitas et nominas. Quocirca Arnobius, libro 1, ait hoc nomine « magorum frangi actiones, daemonum infirmari conatus, non horrore, ut dicitis, o Gentiles! nominis, sed majoris licentia potestatis; » quia scilicet hoc nomen torquet fugatque dæmoncs. ut patet *Luca* capite is, vers. 49.

9. Anima jifa desideravit te in nocte. — Hic videtur finiri canticum Beatorum; nunc eo admonitus et excitatus Isaias, vidensque quem exitum habuisset turn piorum paupertas et afflictio, tum impiorum fucata et fallax prosperitas, atque ad Beatos aspirans, dicit se pariter velle jugiter Deum mente et animo gerere, illum colere, illum desiderare tam nocte quam interdiu, idque serio et studiose, ut etiam lucem præverlat; hoc est enim quod subdit : « Et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. » Sic ait David, *Psalm.* LXii : « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. »

Aliter Sanchez : De nocte, inquit, id est de tribulatione et cruce, per quam nos ducis ad gloriam, suspirabo ad te.

Aliter et Thcodorelus : De nocte, inquit, id est ante incarnationem Christi; et mane, id est in incarnatione et post eam, desideravi te. Verum hoc est mysticum. Uti et istud S. Gregorii lib. XXIII *Moral.* xi : « De nocte, » ait, q. d. « In hac obscuritate vitæ præsenlis videre te appeto ; sed adhuc infirmitatis núbilo circumscribor. » Pulchro et pie Carpentius hunc versum ita reddit :

Interea, seu nox tenebras inducat inertes,
Seu roseum lux alma diem, te pectore toto
Quxrimus, o hominum superamque æterna voluptas!
Te mentes sitiunt unum, præconlia anhelant
Nostra, Deus, nostræ custos auctorque salutis.

Cum feceris judicia tua in terra, justitiam discent habitatores ornis, — q. d. Ex zelo quo desidero ut non lcn tuum et memoria, o Domine ! ab omnibus etiam impiis sanctificetur, opto ut subinde judicium aliquod et vindictam publicam in impios in hac vita exerceas, per quam illi te luamque justitiam cognoscant et addiscant ; plerique enim ita suis vitiis sunt affixi, ut non nisi per gravia flagella corrigi possint. Ita S. Thomas, Adamus, Sanchez et alii.

Secundo, S. Hieronymus refert hæc ad diem judicii, q. d. Cum pro qualitate operis unicuique in die judicii reddideris quod meretur, tunc justitia tua cognoscetur in orbe terrarum, quæ prius apud incredulos videbatur injusta. Sed sera et inutilis erit illa disciplin i, nisi earn accipiant ii qui adhuc vivunt, ab exemplis eorum qui j.im post judicium particulare in infernum detrusi ini

orq̄ientur, quomodo Virgilius, lib. vi *Æw.*
ait do Phlegya :

Phkgia&que miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voco |>er umbras :
Discite justitiam moniti, et non te nnere Divos.

10. MISEREAMUR IMPIO, ET NON DISCET JUSTITIAM,—
q. d. Juste desidero iudicium tuum in vindicta
impiorum. Nam si cis miserearis et parcas, non
discent justitiam, sed manebunt in sua impie-
tate; at si cos punias, vel ipsi, vel certe alii eorum
exemplo et pœna territi convertentur, aut certe
tuam potentiam et justitiam laudabunt; esto ip-
simel impii, quos flagellas, magis flagellis indu-
rentur, ut iis obduruit Pharaos; quare hæc in
impios clementia et misericordia immisericors
videtur. Talis est indoles hominum suis cupediis
addictorum, ac durorum et obstinatorum, qua-
les sunt haeretici, barbari et agrestes, qui lenitate
exasperantur, asperitate leniuntur et domantur.
Unde Poeta :

Unguentem pangit, pungentem rusticus ungit.

Audi S. Gernardum, scria. 42 in *Cant.* : «Tunc
magis irascitur Deus, cum non irascitur : Mise-
reamur, inquit, impio, et non discet facere jus-
titiam : misericordiam hanc ego nolo; super om-
nem iram miseratio ista, sepiens mihi vias justi-
tiæ. Satiis profecto mihi juxta Prophetæ consilium
apprehendere disciplinam, ne quando irascatur
Dominus, et percam de via justa. Volo irascaris
mihi, Pater misericordiarum, sed illa ira qua
corrigis devium, non qua extrudis de via; illud
nobis tua benigna animadversio parit, hoc for-
midolosa nutrit dissimulatio : cum enim sentio
te iratum, tunc maxime confido propitium : ete-
nim cum iratus fueris, misericordie recordaberis. »
Deinde id probat exemplo : « Deus, inquit,
tu propitius fuisti cis, et ulciscens in omnes ad-
inventiones ipsorum, *Psalm.* xcvm : Moysen lo-
quitur, Aaronem et Samuelem, quos praemise-
rat, et hoc vocat propitiationem, quod eorum
non pepercit excessibus. I nunc tu ergo, atque
hanc tibi excludito in æternum, defendendo er-
rorem, et accusando correptionem. An non istud
est, malum dicere bonum, et bonum ma-
lum? An non ex hac odiosa impudentia pullula-
bit mox impenitentia, mater desperationis? »

Tetri In TERRA SANCTORUM INIQUA GESSIT, ET NON VIDE-
Bt̄ruct0' dit gloriam Domini. — *Primo*, Forerius : «Terra,
quasi inquit, sanctorum, » est Judica. Jud.vi enim lili
Woo. sanctorum dicebantur : et in Judica tantum erat
vera Dei cognitio, jura et leges divini, *q. d.* Ju-
dæi in terra sancta, quam a sanctis Paliibus vo-
luti sanctificatam in hereditatem acceperunt, in-
juste agunt : « et non, » id est nunc non videant, « glo-
riam Domini, » id est gloriam quam sibi Christus
per praedicationem Evangelii peperit. Hic sensus
accommodus est, sed arctior.

Blondo. *Secundo*, Adamus: Terra tota, ait, vocatur terra

sanctorum; quia in ea multi sunt sancti, om-
nesque deberent esse sancti : ad hoc enim a Deo
constituta est, ut sit habitaculum sanctorum, non
impiorum, *q. d.* Cum impii inter sanctos in terra
versati sint, et tamen impie vixerint, hinc non
videbunt gloriam Domini. Ut praecedens sensus
arctior, ita hic quo amplior est.

Tertio, Sanchez : Esse, inquit, in sanctorum
terra, est dura pati, exerceri incommodis, et nul-
lis mulceri corporis animique deliciis; hæc vero
est efficacissima ad morbos animi sanandos me-
dicina, *q. d.* Si ergo hæc medicina ægris impio-
rum animis nihil affert sanitatis, actum est de
iis : si inter sanctos qui dure et austere vivunt
aut deliciantur, aut austere cum Sanctis, verbi
gratia in monasterio, viventes, impie tamen
agunt; quid superest, nisi ut a domo et gloria
Dei excludantur?

Quarto, Vatablus pro terra sanctorum, ait, he-
braico est (erra F'm33 *nechoehot*, id est rectitu-
dinum, id est recta et plana, in qua est via ex-
pedita, non aspera, non salebrosa, qualis est via
quam ingrediuntur delicati et molles, *q. d.* Si
improbi in via et vita molli ac delicata impie
agunt; ergo traducantur ad viam et vitam aspe-
ram, ut discant continenter et sancte vivere.

Quinto et aptissime, est hic auxesis : auget enim
et exaggerat peccatum impii, quod in terra sanc-
torum id perpetraverit : terra sanctorum est Ec-
clesia, cujus epithetum et titulus est *sancta*. In ea
enim regnat Spiritus Sanctus, multosque sancti-
ficat : in ea sancta tractantur, ac praesertim sanc-
tum Evangelium Deique verbum praedicatur, *q. d.*
Impii in Ecclesia quasi in terra sanctorum, ubi
tot habebant sanctas leges, tot sancta sacramen-
ta, tot sancta exempla, tot sancias exhortationes,
tot sanctas inspirationes, sancte cum sanctis vi-
vere debuerant; at ipsi in hac terra sanctorum,
vel, ut hebraico est, rectitudinum, iniqua, bo-
b'-rice est per versa et distorta, gesserunt : ergo
nisi seriam agant poenitentiam, planeque vitam
mutent, non videbunt gloriam Domini, sed cœlo
et salute excludentur. Loquitur de solis fidelibus,
qui sunt in Ecclesia : nam infideles jam judicati
et damnati sunt. Porro omnis Ecclesia, sed ma-
xime Romana, est terra sanctorum, nupte in
qua sedem fidei et sanctitatis fundavit S. Petrus,
quamque tot sancti Pontifices, Virgines, Docto-
res, ac trecenta Martyrum millia sanctificarent,
et clamnum suis reliquiis sanctificant; ut meri-
to dixerit B. Catharina Senensis Romæ stationes
obiens : «Ego calco sanguinem Martyrum. » Quo-
circa ipsa Roma et vivere et mori voluit, sepulta
in templo B. Virginis supra Minervam.

Tropologice, hæc sibi adaptent qui in sancta
societate, aut Religione dissolute vel irreligiose
vivunt. Gravis enim in eos incumbet divini judi-
cii censura, quod in terra sanctorum inter sanc-
tos Religiosos, ubi omnis peccatis aditus videba-
tur exclusus, plana et facilis ad omnem vir-

lutem *et* sanrlifnfm palehnt via, Jase cl remisso vixerint, al nie iniqua gesserint. Unde S. Bernardos in *D&damntinn*, post initium : « In Ierra Sanctorum, inquit, id csl in clero, existons, tanqiiain in cœlo iniqua gessit; ideo inventa est iniquitas ejus ad odium, nec remittetur. » Illoc cniin peccatum est quasi sacrilegium : est enim violatio *et* infamado rei sacr®, puta status Ecclesiastici aut tteligiosi.

Idem, serm. 23 in *Cant.* : « Timeant, ait, Cleri, timeant ministri Ecclesiæ, qui in terris sanctorum, quas possident, tam iniqua gerunt, ut stipendiis, quæ sufficere debeant, minime contenti sint; superflua quibus egeni sustentandi forent, impie sacrilegcque sibi retineant, atque in usus su® superbi® *et* luxuria», victum pauperum consumere non vereantur; duplici profecto iniquitate peccantes, quod *et* aliena diripiunt, *et* sacris insuis vanitatibus ac turpitudinibus abutuntur.»

Vm». U 11. DOMINE, EXALTETUR MANI'S TÛA, ET NON VIDEANT : *et* confundantur. — S. Hieronymus putat hic esse dialogum inter Deum *et* Isaiam, y. d. Isaias: O Domine! exalta Christum Dominum, qui est manus, id est potentia tua, ut cum non videant infideles *et* impii, quia indigni sunt. Cui respondet Deus : Imo vero videant cum judicem, *et* confundantur ac damnentur ab eo.

Secundo, Sanchez censet esse ironiam subamarā, ut cum dicimus : « Ale luporum catulos, *et* canes qui te lanient, » q. d. Exalta, Domine, manum tuam, eamquo cohibe ab inferenda impiis plaga; cl impii nunquam aperient oculos, nunquam non errabunt in tenebris exci, q. d. Si cohibueris luas plagas, impii permanebunt in sua decitale.

Terito, alii, q. d. Manu tua percute impios, cosque puni decitale, ut non videant justitiam tuam in hac vita, ut eam amplectantur *et* salventur; sed videant eam sero in die judicii, ad suam damnationem *et* confusionem.

Quai lo *et* genuine, Forcrius : Dixerat Propheta : « In terra sanctorum iniqua gessit, *et* non videbit gloriam Domini; » nunc idipsum confirmat, dicens cl orans : « Domine, exaltetur, » etc., q. d. Domine, potenti tua manu effice, ut tam impii cl indigni non videant gloriam tuam; deinde per correctionem subdit: lino vero videant eam eminus, el quasi per umbram in die judicii, sed ad suam confusionem, *zelantes populi*, scilicet impii, qui zelo *et* invidia tabescent, videntes Sanctos ad illam gloriam vocari, se vero ab ea excludi, cum trque facile ac ipsi eam adipisci potuissent. Sic Judæi zelo *et* indignatione movebantur, *et* movebuntur tunc videntes Gentes sibi pnerferri in gratia *et* gloria. Vide parabolas Christi hac de re, *Matth.* xx, 1, *et* xxi, 33.

Et ignis nosTES tuos devoret.—Pròno, S. Hieronymus: «Ignis,» inquit, serae poenitudinis corda eorum excruciet^ quod lantani glprium perdide-Elnt.

Sr-ini'M, «ignis,» scilicet tribulationis, hnsles tuos devoret, usque ad consumptionem el favillam, ut scilicet cos erudiat, consumat, *et* ex hostibus in amicos convertat. Vide hic quæ si! tribulationis utilitas.

Tertio *et* planissimo, Thoodoretus per ignem accipit ignem gehenna».

12. Domine, n mis pacem noris : omnia enim opera Vm. ii nostra operatis es Nonis. — Ab impiorum scelere *et* pœna convertit se hic ad pios cl sanctos, iisquo jugem pacem optat *et* apprecatur.

Primo, Sanchez hrec explicat, q. d. Tribula, o Domino! impios qui nos vexant *et* turbant, ut vitam mutent, fiantque sancti *et* quieti, itaque pacem habeamus : a tua enim liberalitarte pacem cl omnia bona exspectamus, tuumque est corda impiorum convertere, *et* omnia bona opera in eis clin nobis operari.

Secundo, S. Hieronymus, q. d. Da pacem nobis in coelo : quæcumque enim per Prophetas promissi, explesti *et* operatus es in hac vita.

Tertio, Septuaginta vertunt, *da nobis pacem, omnia enim reddidisti nobis*, quasi dicant, ut explicat S. Hieronymus : Da nobis pacem, quia operibus nostris malis justas reddidisti poenas, itaque ca justo punivisti *et* expiavisti. Da ergo veniam *et* pacem : quia sat poenarum dedimus.

Quarto *et* genuine, est hic vox Ecclesiæ *et* Sanctorum, quorum opera duplicia sunt, scilicet *primo*, passiva, qu e operanto Deo patimur; *secundo*, activa, quæ cum eo operamur. Hcbræum enim *maasc* non tantum opus cl actionem, sed *et* oinnē facium, omnem eventum significat. Undo *primo*, hic est sensus : Da, vel, utlv braice DDwJl l/q>ot, id est constitue, *et* firmiter colloca intra limites nostros (ut a nobis nunquam abeat) pacem : nam tu alia omnia operatus es nobis, q. d. Omnia quæcumque nobis facta sunt, quæcumque nobis evenerunt, hæc a te evenerunt : ergo *et* da pacem, tu enim omnium cs dator *et* operator; in manibus tuis est omnis sors nostra. Unde apto Forerius sic explicat : Tu, Domine, qui opera redemptionis nostræ per Christum operatus es nobis (*nolis* enim ait, non *in nobis*), qui per Apostolos corumque successores tot miracula fecisti, tot gentes convertisti, Ecclesiam ita dilatasti cl exaltasti, ejusque hostes ita sa-pe vel prostravisti, vel subjugasti : da etiam eidem plenam pacem *et* quietem a persecutoribus, earnque in hac vita inchoa, ut eamdem perficias in cœlo, cum, ut præcessit, ignis devorabit impios, hostes tuos æque ac nostros. Sic *et* S. Cyrillus, qui per opera accipit beneficia *et* miracula divina, y. d. Dabis nobis pacem, quandoquidem omnia mirabilia nostra, id est quæ facta stin j in nobis, munera tua sunt; el tamen possederunt nos domini absque te.

Sumendo vero « opera nostra » active, hic est sensus : Cum, ut ait Apostolus, fructus justiliæ *et* bonorum operum sit pax; da, Domine, nobis te nocte *et* die desiderantibus, ut ail vers, f), pacem

con«cientæ lecnin : da, inquam, id est da et dare parge {da enim hie significai aduna cnnlinualum, non inchoatum); dedisti onitn nobis bona opera, quasi pacis radicem el arborem. Ubi nota Deum ila hæc opera nobis operari, ut lamen et nos libere Dco cooperantes eadem operemur. Unde Chaldæus vcrilil : Domine, *ordinabis nobis parem; quia omni tempore quo separati sumus a peccatis nostris, operatus es nobiscum*. Deus ergo operatur htec opera in nobis, *primo*, per gratiam operantem et prævenientein ad ea nos excitando; *secundo*, per graliam comitantem sive coopcrantem : quia nostra voluntate per gratiam Dei excitata, libere bonum opus volente et faciente, Deus eidem cooperatur. Dicit ergo: Dcdisli arborem, da fructus; dedisti opera, da pacem : dedisti meritum, da præmium.

13. POSSEDERONT NOS DOMINI ABSQUE TE, TANTUM in te recordemur nominis tui. — Ili domini *primo*, sunt idola; *secundo*, reges et tjæanni. Ergo *primo*, sensus est, *q. d.* Tuum eral, o Domine' possidere nos; tu enim omnia opera nostra operatus es. At proh dolor! dii alieni, sive idola quæ coluimus, possederunt nos, «absque le,» id est tuo injussu, lo reluctantē, imo te possessione tua dejecto ; sed nostra amentia nobis cos accivit, cl præfecit dominos, imo tyrannos : quare oramus ut eos auferas, nosque ad te convertas cl compellas, ut te unum verumque Deum cl Dominum colamus et invocemus. Id rci ipsa facium est sub hoc tempus quo Ezechias temxdum curvavit, arasque idolorum evertit.

Secundo, Sanchez, *q. d.* Dum ab iniquis vexamur, non tu solus, o Domine! possides nos : nam «absquēte,» id est præler te, qui solus inanimis nostris dominari debueras, alieni etiam domini, scilicet reges Syriæ, Samariæ, etc., dominantur nobis ; dum ab hostibus pressi, eorum epem imploramus, aul ipsi sponle sua nos inter nos dissidentes, cta te derelictos invadunt. Dabis itaque pacem; ut non sit neccsse externos hos dominos el reges advocare, aut timere : ita ut de lo uno cogitemus, te unum intueamur, in tuo nomine nostra consilia, studia cl conatus conquiescant.

Nota pleonasmum, *in te*, et *nominis tui*; alterutrum enim redundat. Sensus est, *q. d.* « In te, » id est apud le, versetur jugiter acies mentis, et memoria nostra, ut semper te habeamus præsentem, ac recordemur nominis tui. Vatablus vertit, *tantum tui, nominisque tui recordemur*, Hebiæum enim *p becha, id est *in te*, sæpo capitur pro regimine. genitivi, idemquo est quod *tui*.

Mystice, *q. d.* Alieni domini, scilicet mundus, caro, dæmon et peccatum, « absque te, » id est contra te (sunt enim hostes tui), possederunt nos; sed obsecramus ut ah iis nos liberes, ut tui tantum recordemur, tibi uni simus addicti in perpetuum. Da ergo nobis gratiam tuam, et donum perseverant». Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Septuaginta, qui verlunt : *Posside nos, Domine*.

14. Morientes non vivant, gigantes non repurgant. — Explicat qui domini possederint eos, scilicet « gigantes, » id est tyranni potentes, et predili giganteo robore et animis : iidern vocantur *morientes*, sive mortui, tum hic, tum alibi : quia gigantes omnes ante diluvium, de quibus Gen. vii, diluvio submersi et mortui sunt, juxta illud Jol XXVI, 1 : « Ecce gigantes gemunt sub aquis. » Unde Scriptura passim gigantes, quasi damnatos ob insignem superbiam et impietatem, in inferno ponit, et infernum vocat locum giganlom, *Proverb.* cap. ix, vers. 18, et cap. xxi, vers. 17 ; *Sapient.* cap. xiv, vers. 6. Imo Gentiles, teste Macrobio, lib. I *Saturn*, cap. xx, gigantes poetarum aiebant significare impiam gentem, deos contemnentem et negantem; idcoque draconum pedes eis affixerunt, ut significarent nihil eo? rectum cogitasse, lotius vita* eorum gressu atque processu in inferna vergente, 7. d. Hi domini et tyranni nostri, qui gigantibus sunt similes, æque ut illi moriantur, atque dejiciantur de suo robore, insolentia et tyrannide, neque ad eam, aut ad vitam resurgant ; sed cotum nomen et memoria pereat, ut tu sis Dominus noster, tuique semper recordemur. Ili Forerius.

Secundo, aliigeneratim explicant: «Morientes,* scilicet impii, in peccatis « non vivant, » sed moriantur morte et cruciatu æterno; et «gigantes,» id est oppressores aliorum, « non resurgant » ad vitam beatam. Ita Adamo . Unde Septuaginta vertunt, *mortui vitam non videbunt, neque medici suscitabunt*. Hebræum enim *rephaim* et medicos el gigantes significat (I).

Tertio, Symmachus vertit, *mortui non vivificabunt, gigantes non suscitabunt, q. d.* Oravi, ut alieni domini non possiderent nos, sed tu, Domine, utque tui jugiter recordemur : quia domini illi, puta idola, cum sint mortua, non possunt vivificare; el reges illi ac tyranni instar gigantum, cum æque ut illi sint morituri, non possunt nos suscitare, el in pristinum statum restitue. Ita Sanchez.

Propter fi (ut scilicet morientes non viverent, et gigantes non resurgerent) visitasti et contrivisti eos. ET PERDIDISTI OMNI M MEMORIAM EORUM. — Ex jam dictis planus hujus loci est sensus, scilicet, *primo*, de idolis, 7. d. Dum Judæos per Sennacherib et per reges Syriæ et Samariæ afflixisti, sustulisti ex eorum mentibus omnem idolorum memoriam, cosque hac afflictione ad te Iniquo cultum et invocationem per Ezechiam compulisti : similiter ergo gentes impias afflige, itaque eas ad te compelle. *Secundo*, de regibus et tyrannis, *q. d.* Perdidisti, et perdes reges et tyrannos, qui nos affligunt, cognntque de se cogit ire; itaque eorum memoriam ex animis nostris eximes, ut to solum cogitemus, tui jugiter recordemur.

(1) Nomine «Miniato derivato appellabantur olim gigantes propter sanitatem et rectam corporis habitudinem qua pollebant. (Forcius.)

IN. Ivdulsistigenti. — Probat ab evento quod dixit vers. 10 et deinceps, scilicet impiis utilem esse afflictionem, et noxiam esso clementiam sive indulgentiam, *q. d.* Pepercisti diu impiis, v. g. Judæis, non tamen ad te redierunt, nec te glorificarunt; sed potius hac rationo magis eos a te elongasti et alienasti, juxta illud *Deutcr.* xxxii, 13: « Incrassatus est dilectus, et recalcitravit; » el *Osee* x, 1: « Juxta ubertatem terræ suæ exuberavit simulacris. » Patet enim ex libris Judicum et Regum Judæos in prosperitate deflexisse ad idola, in tribulatione et afflictione Philistinorum aliorumque hostium ad Deum rediisse, eumque supplices invocasse.

Elongasti omnes terminos terræ, — *q. d.* inquit S. Hieronymus: Ex hac tua indulgentia ingrati populi recesserunt a te, usque ad ultimos terræ terminos.

Secundo, et melius, *q. d.* Permisisti Judæos in pace agere, et sine metu pervagari omnes terminos terre suæ, scilicet promissionis, repete, « numquid inde glorificatus es? » *q. d.* Non: imo tunc populus idola maxime coluit; contra vero, angustiatum requisierunt te, ut sequitur.

Tertio, Vatablus et Leo Castrius: « Elongasti terminos, » id est prorogasti eorum fines et latitudinem: numquid id coglorificarunt te? *q. d.* Minime. Hic sensus planissimus est.

16. In tribulatione murmuris doctrina tua eis, — *q. d.* Impii, dum tribulantur, acceptant et faciunt doctrinam et disciplinam suam, licet cum murmure. Ita S. Hieronymus. Sicut enim boum doctrina est stimulus, sic insipientes non aliter discunt nisi stimulis compuncti: unde hebraico eadem vox *lobo malmad* stimulum et doctrinam significat, inquit Sauchcz. Alii, ut Vatablus et Forcarius, per *murmur* accipiunt orationem, ad quam excitat tribulatio.

Alii contritionem et indignationem, qua peccator tribulatione edoctus seipsum redarguit. Unde Chaldæus pro *murmur* vertit *silentium*, quo scilicet peccator silens intra se compungitur. Septuaginta vertunt, *in tribulatione parva doctrina tua nobis*, quasi dicant: Tribulatio, licet in se magna sit, parva tamen poenitentibus videtur: quia allerit eis disciplinam, et mutationem vitæ.

17. Sic facti sumus a facie tua. — Est vox populi flagellis attriti et poenitentis, *q. d.* Sicut mulier a dolore partus, ita nos a facie tua, id est, a te nos exterius affligente, et interius compungente, concepimus, et magno molimine et nisu parturivimus, et tandem peperimus spiritum salutis, scilicet quasi novam prolem, et novum foetum: unde Septuaginta hæc sequentibus nectentes ita vertunt, *peperimus spiritum salutis quem fecimus* (Regii codices legunt, *fecisti*) *in terra*. Discant præcones verbi Dei hunc spiritum fuis auditoribus ingenerare cum S. Paulo dicente: « Filioli inei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. » Vatablus per *spiritum* accipit

ventum, *q. d.* Puerpera post dolores pani fretum at nos impii post dolores longi partus peperimus ventum, id est rem evanidam. Unde sequitur: a Salutes non fecimus. » Hic sensus subtilis est, sed non accommodus (1).

Porro hisce verbis describit Isaias, quid in animæ nostra) utero efficiat Dei timor, scilicet conceptum et partum gratio, quem spiritum salutis appellat. Unde Theodoretus ex Eusebio: « Timor Domini, inquit, fecundam reddit animam, et motum concupiscentiæ, qui ex carne consurgit, compescit. Mulieris utero enim similis est humana mens, quæ quidem si recipit a Deo pietatis semina, parit omnino bonos fructus. » S. Cyrillus autem sic vertit: « Propter timorem tuum, Domine, nos uterum gessimus et parturivimus et peperimus spiritum salutis, quo gravidi fuimus super terram. » timor ergo Domini animam sanctis cogitationibus et propositis ingravidat, et ad partum boni spiritus, id est charitatis, perducit.

18. Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. — Est vox Isaiæ, Prophetarum et Praedicatorum, quasi dicant: Quia non fecimus opera sancta, opera preclara et heroica salutis, tum nostre, tum proximorum; quia lenti sumus ad opera pietatis; ideo non ceciderunt a sua superbia et malitia incolæ terræ. Dicant hoc etiamnum Sancti, presertim præcones verbi Dei: Ideo pauci deserunt vitia, quia nos predicatorum flaccide munus nostrum obimus, quia parvo spiritu concionamur, quia quæ docemus verbo, non prius docemus exemplo.

Secundo, apposite S. Hieronymus, S. Thomas, Hugo et Sanchez, quasi dicant Judæi: Ideo habitatores terre, scilicet nostra nobisque vicine, puta Jebusæi, Philistini et alii non ceciderunt, nun sunt deleti, sed adhuc nos vexant et impugnant; quia non fecimus salutes, id est opera sancta, quæ salutem pariunt; illi ergo relinquuntur nobis ad stimulum et ad lixivium, ut sua impugnatione cluant et expurgent quidquid in nobis vitii est reliquum.

Tertio, aliter vertit et explicat Vatablus, *q. d.* Salus non est facta in terra, id est tribulatio non cessavit, neque tamen incole terre corruerunt sub manum Dei, id est, Deo non paruerunt qui nos affligebant, victi nostra patientia.

19. Vivent mortui tui (o Domine! est hic mirum enallage; hic enim est vox Isaiæ ad Deum: « Vi-

(1) Hebræi solebant post calamitates meliorem rerum commutationem expectare; quare ærumnas laboribus et tremoribus parturienti-, et meliorem tandem sortem læto demum partui comparabant, *liat.* xiii, 8; xxvi, 17; II *Ilrj.* XIX, 3; *Jcrem.* IV, 31; xm, 21, 22, 23; xxx, 6; *IffcA.* IV, 9, 10; *Joan.* xvi, 21, 22. Huic longius progressi, res adversas, quas nunc rursus adversitates sequebantur, compararunt morbo, quo mulieres correpta), gravide esse videntur, et omnia graviditatis incommoda sentiunt, demum vero non pariunt nisi molam ventosum, *liat.* xxvi, 18; *Pial.* vu, 15. (Jahn, *Architolog. Itibi.*, part. I, cap. xu.)

veni mortui,» *q. d.* Resurgent, erunlqiie beali mortui qui in Domino moriuntur. Sequitur vox Dei): interfecti mei resurgent {*q. d.* Omnino ita flet ut dicis, o Isaia! Interfectos suos vocat Deus Martyres, qui inque ut Isaia, pro Deo serra lignea secti, aut alio modo occisi sunt. Denique sequitur vox Isaiae ad defunctos, ut resurgant ad immortalitatem, et laudent Deum, dicens) : *Expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere.* — Pro *laudate* Septuaginta vertunt, ὁ?pawðiw-»rai, id est *latabuntur*; Aquila, oivlowm, id est *laudabunt*; Theodotion, ἁΑiXsiÇai<n, id est *jubilabunt*; alii ζToMufocnat, id est *exsultabunt*. Ex Hebreo aliter vertunt Vatablus et Pagninus, scilicet : *Mortui tui, o Domine, resurgent cum cadavere meo in fine sæculorum.* Aliter hæc explicat noster Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xx, 4, notat. S, ubi mottuos et interfectos resurgentes intelligit Martyres, quorum constantia et virtus vivit in Ecclesia presenti, camque stabilivit et auxit, prostratis gigantibus, id est, Deciis, Diocletianis, et aliis tyrannis cum impugnantibus. Verum hęc resurrectio symbolica est et mystica, non litteralis. Est ergo hic plausus Isaiae et Sanctorum ob futuram resurrectionem, cui applaudit Deus. Ita legimus in *Vita S. Leocadia*; 9 decembris, quæ nobilis fuit virgo et martyr Toleti in Hispania, sub Diocletiano Imperatore et Daciano preside, quod post ejus mortem S. Ildefonsus Archiepiscopus Toletanus et Recesuintus, rex Hispaniae, in festo S. Leocadia ejus sepulcrum adiverint venerationis et orationis causa; et ecco immane saxum sepulcri ejus sponte revolutum est, surrexit S. Leocadia, manuque apprehendens manum S. Ildefonsi, dixit: « O Ildefonso! per te vivit gloria Dominae meæ;» ipse enim virginitatem B. Virginis contra hiereticos propugnavit. Respondit ei Ildefonsus : a O gloriosa virgo ! merito regnas cum Deo in cœlo, quia pro ejus amore vitam tuam prodegisti. Respice hanc tuam civitatem, quæ tuum festum celebrat, camque tuere et consolare. » Redeunto Sancta ad sepulcrum, S. Ildefonsus, cultro a rege accepto, particulam veli ipsius abscidit ad miraculi memoriam ; quæ in Ecclesia Toletana instar thesauri asservatur.

Quia ros lucis ros tuus. — Noster Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xxvi, 20, putat hanc esso laudem cl canticum resurgentium, *q. d.* Isaia : *Expergiscimini a pulvere et sepulcro, o moilui ! et laudate Deum, ac cantate id quod sequitur, scilicet : « Quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam. »* Pro *lucis* hebraico est miTIN *oroth*, quod *primo*, lumina; scœwmio, herbas et olera virentia et lucentia significat. Indo aliqui sic vertunt et explicant : Sicut ros cadens super herbas eas cresceret et exurgere facit: sic ros gratiæ tuæ cadens super ossa mortua, ea resuscitabit. Sic dicitur *Isaia* lxxvi, II : « Ossa vestra quasi herba germinabunt; » et *Ecclesiastici* XLix, 12 : a Ossa pullulent de loco. » Ita Vatablus.

Noster vertit «ros lucis,» id est antelucanus et prænuntius lucis : hic enim fecundat herbas. Rursum «ros lucis, n id est vitio. Est vox Isaiae, vel resurgentium ad Deum, *q. d.* Sicut ros noster lucem et vitam affert plantis, sic ros tuus divinus, id est tua gratia vivifica, tua benignitas et halitus vitalis, tuum verbum, tua jussio, tua vox per Archangelum, *surgite, mortui*, lucem et vitam, enroque priori terrestri illustriorem, nipote beatam et gloriosam, afferet defunctis, ut resurgant. Ita Irenæus, lib. III, cap. xi; Tertullianus, lib. *De Resurrectione carnis*, xxxi; S. Hieronymus et Cyrillus hic. L'nde elS. Augustinus, lib. XX. *De Civit.* cap. xx!, et serra. 3 *De Consolatione mortuorum*, hæc accipit de corporum gloriosorum splendore, quo sicut slcllæ fulgebunt in perpetuas æternitaks. Unde Arabicus Antiochensis vertit : *Ros tuus splenduit vel fulsit eis.*

Tropologice Procopius : Lux, inquit, sive vita est remissio peccatorum, quam Christus, qui est ros Patris, stillat in animas peccato mortuas. Unde Arabicus Alexandrinus habet : *Ros qui est ex te (abs te) sanavit eos.*

Symbolice, ros ac manna *lucis*, id est veritatis Evangelii, est Eucharistia; Judæorum enim manna et ros erat noctis ; quia typicum erat et umbraticum. Rursum, dicitur *lucis*, propter gloriam resurrectionis, et immortalitatis claritatem, quæ per illud datur; assignans enim rationem cur mortui et interfecti resurrecturi sint, ait : « Quid ros lucis ros tuus, » *q. d.* Noster ros, nostrum manna, scilicet Eucharistia, mortuos revocabit ad vitam et lucem, ejusque vi et efficacia mortui resurgent ad immortalem gloriam, juxta illud *Joannis* vi, 52 : « Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. » Ita noster Vincentius Reginus, lib. IV *Disquisii. Evangel.* cap. xxi.

Porro Arias Montanus hæc refert ad plasticam sive figulinam, in qua argilla sicca a figulo irroratur, et aqua aspergitur, ut ex ea formet sua vasa. Verum hoc frigidius, exilius, et alienius est; Deus enim hic rori, non figulo comparatur.

Et TERRAM GIGANTUM DETRAHES IN RUINAM, — id est terram istam, quæ est sedes superbiorum et violentorum, omniumque impiorum, succendes, et in pulverem rediges. S. Hieronymus per *terram gigantum* accipit corpora impiorum (i).

20. Vade, populus meus, intra in cubicula tua. — Est vox Dei ad Saucios qui in Domino moriuntur, *q. d.* Ile ad modicum, o Sancti ! ad cubi-

li) Verba 4'ÛJ1

r'1Xl, ad 'crbutn sonaut.rr

terra manes cadere faciet (Vatablus, et *terra mortuos protit tel*); sed verbum S'2rt significat hoc loco quid quod amplius tenere nequeas, vi quadam *ejicere*, ut lo co liberes, porindo ac gravida, ubi tempus partus adest, sn Omm modo foelu suo nititur exonerare et liberare, et dum id agit, loeluin illum *emittit* ac *ejicit*. Terra, quæ mortuos in visceribus suis occultat suo tempore resuscitandos, comparatur matri, foetum quem per certum tempus iu. utero foverat, emittenti. (KvseiuiuuUer^

cula, id est sepulcra vostra, ibi dormito et quiescite; quia brevi, scilicet in die iudicii, vos resuscitabo. Mors enim Sanctis non molesta est, sed suavis instar somni unius noctis respectu resurrectionis et reternitatis: cubile est sepulcrum; unde coemeteria græce vocantur quasi dormitoria. Ita S. Augustinus, epist. 36 *ad Casulanum*; et Tertullianus, lib. *De Resurrectione carnis*, cap. xxvii, ubi pro *cubicula* legit *cellas promas*, id est cellaria sive penuaria. Sic enim babel; «Populus meus, introito in cellas promas aliquantulum, donec ira mea prætereat. Sepulcra erunt colli proma*, in quibus paulisper requiescere habebunt, qui in finibus sæculi sub ultima ira per Antichristum vim excesserint, non Quærit deinde cur cellas promas vocet potius quam receptorium? ac respondet: a Quia in cellis promis caro salita et usui reposita servatur, depromenda illinc suo tempore. Proinde enim et corpora medicata condimentis sepultura; inausolæis et monumentis sequestrantur, processura iude, cum iussit Dominus. » Ita noster Hieronymus Prado de facto Commentarium suum *in Ezech.* cap. xxvi, cum vita conclusit hac Isaïæ sententia: « Vado ergo, populus meus, intra in cubacula tua, claude ostia super te, abscondere modicum ad momentum; » hæc enim scribens ipsemet intravit in cubiculum suum, et, clauso ostio, corporalium sensuum, absconditus modicum ab oculis nostris quiescit ad momentum præsentis sæculi, resurrectorus brevi, ut speramus, ad beatam Mernertalem. Pari modo animæ Martyrum jubent ire ad tempus quiescere sub altari, *Apocal.* vi, 11. Similiter, uti narrat Ileriuandus in Vilo S. *Gereonis et Thebæorum Martyrum*, S. Evergisus Archiepiscopus Coloniensis, cum dolore capitis correptus ecclesiam Thebæorum Martyrum oraturus adiret, inchoareque hunc versum: « Exsultabunt sancti in gloria; » Martyres responderunt: « Letabimur in cubilibus suis. » Itaque Evergistus, sacros eorum pulveres tangens, a dolore liberatus est.

Idipsum dicit Deus tot centenis millibus Martyrum, qui Romæ ab Ethnicis Imperatoribus varie necati ibique sepulti sunt. Sane mire me atque hæc Isaïæ sententia, cum vidi in Vaticano sepulcra SS. Petri et Pauli; in Pane Perna ipsissimum locum in quo S. Laurentius sub Decio in craticula assatus et tostus fuit; in templo S. Cæcilie domum ejus et balneum, in quo ipsa gladio fuit percussa; et cryptam, in qua cum SS. Valeriano, Tiburtio aliisque sepulta, et nuper sub Clemente Vili integra reperta, octoginta lampadibus semper ardentibus circumdata, quasi in rore et expectatione lucis æternæ requiescit; in S. Agneto ejus domum et ecclesiam, in qua ipsa nuper pariter reperta, cum SS. Emerentiana et Constantia Constantini Magni lilia recondita est. Cor vero mila pene exsiliit, cum in S. Pauli sacello vidi ipsissimum locum et columnam, in qua Doctor

Gentium Neroniano gladio capite truncatus fuit, atque tres limpidissimos fontes, qui ex trino coque ingenti capitis ejus saltu, stupendo et sæculis omnibus inaudito miraculo exsiliunt, et per 1001 annos continuo exsiliunt. Rursum, eum vidi in Montorio collem et sacellum, in quo S. Petrus instat Christi, sed capite deorsum verso, crucifixus fuit; in S. Potentiana puteum, in quo ipsa suis manibus tria Martyrum millia sepelivit. Denique, cum vidi pruder alia multa Martyrum et Virginum sepulcra, coemeteria S. Lucinae, S. Callisti, S. Priscillæ et aliorum, olim sanguine Martyrum rubricata, imo natantia, in quibus innumeri Martyres conditi sunt. Vere, Domine, Roma est terra sancta, in qua te laudaverunt Patres nostri magis factis quam verbis, magis sanguine quam voce, magis moriendo quam loquendo. Merito ergo eis dicis; « Vade, populus meus, intra in cubacula tua, claude ostia tua, abscondere modicum ad momentum, » donec ros lucis et resurrectionis illucescens resplendeat, ut tunc in gloriam resuscitati, fulgeatis quasi stellæ, imo soles, in perpetuas æternitates; atque pedibus prematis Neronem, Domitianum, Decium, Diocletianum, etc., vestros olim tortores et tyrannos, nunc supplices et reos. Hoc est quod ipsi suis cryptis inscribi curarunt; hoc est quod muta, non tum voce, quum inscriptione quasi sub altari clamant: « Exspectamus hic requiem et resurrectionem. »

Claude ostia tua super te, — claudio oculos, claude sensus; cura et occludi sepulcrum tuum, ut ibi silenter sine interpellatione quiescas. Alludit ad rationem agendi eorum qui, imminente aut urgente tempestate, intrant sua cubacula, iisque clausis, domi se continent. Ha Vatablus.

Moraliter S. Gregorius, IV *Moral.* xxiv: « Cubacula, ait, ingredimur, cum secreta mentis nostra intramus. Ostia autem claudimus, cum desideria illicita coercemus. »

Donec pertranseat indignatio, — tum illa, qua Ad peccatum veslraque singula communi omnium morte et putrefactione punire statui; tum potius qua impios puniam, prorsus in finem mundi, per tot plagas iudicio et resurrectioni prævias; jubet enim dormire Sanctos, ut basco plagas non sentiant.

21. Ecce enim Dominus egredietur — ex coelo, descendet — et iudicabit cum omnibus Angelis ad iudicandum orbem, et tunc terra reddet sanguinem justorum ac Martyrum, quem sorbuit et imbibit, nec amplius eum sorbebit. Unde ait: « Et non operiet ultra interfectos suos, » id est, terra reddet et refundet omnes Martyres, omnes mortuos et sepultos quasi ex gremio, quo jam eos concludit, non amplius eos in se suscipiat, *et d.* In die iudicii revelabuntur omnia homicidia, martyria et peccata, ipsique tyranni et peccatores punientur a Deo; Sancti vero resurgent ad beatam immortalitatem, et glorificabuntur a Deo

CAPUT VIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A cap. xxiv hucusque egit de orbit vindicta et excidio ; hic (pjU de clade et excidio diaboli, qui priiuept esi mundi} (piod inchoavit Christus in hac vita, ted perfici t in die j t didi, de pio hic proprie agit Propheta. Simili modo, cap. xin, cum egisset de excidio Babylonis, mox c. p. xiv, agit de excidio regis Babylonis. Secundo, vers. 4, inducit canticum vinta, id est, Ecclesia: Beatorum a Dco mire benedicta. Tertio, itrs.6, prædicat Apostolos impleturos orbem semine verbi Dei eo tempore, quo urbi Jerusalem vastabitur. Imque reliquias Judaoriim convertendas esse. Denique, vers. 12, docet Judæos exsules et profugos venturos ad Ecclesiam Christi (I).

1. In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, el grandi, et forti, super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, el occidet cetum, qui iu mari est. 2. In die illa vinea meri cantabit ei. 3. Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei : ne forte visitetur contra eam, nocte el die servo eam. i. Indignatio non est mihi : quis dabil me spinam et veprem in prælio : gradiar super eam, succendam eam pariter ? 5. An potius tenebit fortitudinem meam, faciei pacem mihi, pacem faciet mihi? 6. Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit el germinabit Israel, el implebunt faciem orbis semine. 7. Numquid juxta plagam pcr culicnlisse percussit cum? aut sicut occidit interfectos ejus, sic occisus csl. 8. In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam : meditatus est in spiritu suo duro per diem æslus. 9. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob : et iste omnis fructus ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci el delubra. 10. Civitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, cl dimittetur quasi desertum : ibi pascetur vitulus, el ibi accubabil, el consumet summitates ejus. 11. In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes, el docentes eam : non est enim populus sapiens, proplerea non miserebitur ejus, qui fecit eum; cl qui formavit cum, non parcet ei. 12. Et erit : In die illa percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Ægypti, el vos congregabimini unuscl unus filii Israel. 13. El erit : In die illa clangetur in tuba magna, cl venient qui perditii fuerant de terra Assyriorum, et qui ejecti erant in terra Ægypti, el adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusalem.

n 1. Visitabit (puniet el quasi trucidabit) in gladio suo,—suo robore, suis viribus et armis; arma enim Dei sunt ipsa ejus potentia, quæ ex se omnipotens csl cl efficax, nec externis armis eget.

(t) Hujusce capitis interpretatio quare pluribus impedita sil difficultatibus precipua ratio est, tum ut in capito precedent! frequens personarum mutatio, tum in pluribus versibus subjecti el attributi propositionis pretermitalo, et consequenter, summa difficultas inldligendi, qua radono partes hujus colloqui inter su cobæreaul.

Omnes fero antiquiores Interpretis hic agi de excidio diaboli, Dmquo curaci suavi custodia Ecclësia impensa, existimarunt. itecentiores vcromlevcnus /sako viciniore hoc vaticinium pertinere asserunt. Nam supra pramuntinto regressu Juda iu patriam, et ultione a Domino expetenda sanguinis iniquo fusi in Jud.vi. historiam ultionis ipsius hic enai rare Ullam ut vcn»iinilhmurn ducunt. Itaque alii Nabucodonosorem, alii Ballasarem, alii Cambysem, atũ tandem Ægyptium hic designan putant. Forsan probabilius cum Berlhiero, primum versum de Balusare ultimo regis Babylonii intelhgendum esso diceremus,

Theodoretus, xXaziatuentH, Basilios, Tertullianus, et ex iis Leo Castriu^ per gladium accipiunt Christum, qui resecai in nobis animi cupiditates, et dæmonein occidet, id est omnem vim nocendi

n.im summa erat ejus potentia, ul wtrü Juckvorum in patriam reditui se opponebat, *tortuum* propter impietatem cl fallaciam, recto dicitur et colui maris, quia Babyloniorum imperium in Scripturis sæpe mari assinilhtur. Attamen cum Rosenmuller ei aliis sentire libet sub imagine bellinium triplicis generis, quorum *prima* in fluviiis cl paludibus; *uatnda* m terra, maximo in de»erti% *Irrtia* in mari degit , totidem genera tyrannorum immanium cl truculentorum significari.

hi boo igitur vaticinio, l .ms, *pr.mo*, prædicat regis Babylonis, adeoquo diaboli cl AnÜcristi ruinam el intentum, ut justam pro populo Dei Letandi materiam, I, t.

Deum ipso inducit summam erga vineam suam, id est populum suum curam, valcnlissimutii auxilium, ingentemque per orbem diffiidonem promittentem, S-6.

Ttrlio, negat Deum ca severitate usurum esso erga populum suum, qua erga hostes, quos ad internecionem

hominibus ei nonnct. Arabica versio habet : *In dit illa mandabit Dominus hasta sua districta, magna, potenti super vipera, et regescrpenlum, et super delphino : et occidet draconem qui est in mari* (I).

Urla* Leviathan — est cetus sive balæna, ita dicta
fiVuf*1 vastitatem corporis; Leviathan enim hebraico
cari 'significat *copulatio eorum*; balæna autem partes
corporis vastas habet invicem sibi cohærentes et
copulatas; aut quia omnia ad se copulat et trahit,
ut gulam suam impleat, uti faciunt potentes et
tyranni (2J. Inde « Leviathan » significat hic dæ-

delevorat, nblilque intendero, tuum compiendo, quam
auferre peccatum ejus, 7-9.

Quarto, prænuntiat o contra hostium populi Dei debi-
tam cl dunssimam pœnam, Gentilium idololatria) ever-
sioiem, inimicorum fidei dispulsionem, el synagogæ dis-
perse collectionem ad Christi Ecclesiam, 9-13.

(!) « Ia die illa, » id est tempore illo quo cap. præced.
vers. 21, Israel dixit Dominum proditulum e loco suo ad
puniendos impios.

(2) Jam qualis belluæ species hic designatur per Le-
viathanem priorem, inquit Rosenmuller (nam tres distinc-
tas belluas hic spectari vult), unice definiri potest ex
epitheto adjecto CHJ m3. El vocem quidem vix
dubium est sumi hic latiore significatione pro bestia cu-
jus est mobile, volubile el oblongum corpus quale ser-
pentis, ul adeo Jtixpai; hujus belluæ sola cadat in ro-
cemnnj ambiguæ notationis. Verbum n13 notare con-
stat *fugre*, undo nH3 significaro posse *fugacem, celerem*,
unde Græcus Alexandrinusçûy&vr̄x vertit. Notai præ-
terea nnj (schivate supposito prima) radicali) *vectem*,
quare Aquila verilii *ty.v pfylc**, quod secutus est Hie-
ronymus. Parum distat illud Symmachi œzpûxkvTa, *con-
eludentem*; Theodotio, oçtv cxtpcqMv̄cv, serpentem robus-
tum. *Serpentem vectem* phrasin *nacasch banach, q̄ne* ipsa et
Job xxvi, 13, de asterismo quodam legitur, interpretatur
Dochartus, ca vero designari existimat ingentem quemdam
piscem, Græcis Çvyobav dicium arò tçû ÇuyàJ, a jugo,
quippe hæc bcllua caput neque rotundum neque rostra-
tum, neque fasligiatum, quale in piscibus reliquis esse
solet, sed in latera extensum atque transversum habet.
Cui bentcnliæ tamen obstat primo quod vox rPT3 *tectis*
a Massorthis sebevate sub prima littera est instructa,
deinde quod hæc piscis species vulgo luerit ignotior,
quam ut probabile sil, Prophetam ejus fecisse mentio-
nem, esse autem minus notam, hinc etiam liquet, quod
Romani scriptores nulli hujus piscis meminerint, quod
Bocbarlus ipse docet.

Idem Bocharlos, *Iliferozoicon*, lib. IV, cap. xii, xm, xvi,
hanc belloam aliunde, *Job* cap. x1, descriptam; William
Carpenter, *Script, Ulster.natur.* part. III, sect. v; D. Wan-
sittard, *Obicrvat.* iu cap. iv lib. *Job*: D. Harris, voce Le-
viathan crocodilum designari el ipsi docent. Attamen
ista sententia non salis claro textu tum *Job*, tum *Isaïæ*
nititur. Nam in lib. *Job* legitur, cap. x1, 20, 21 : « An
extrahere poteris Leviathan hamo, et fune ligabis lin-
guam ejus? Numquid pones circulum in naribus ejus,
aut armilla perforabis maxillam ejus? » Atqui hæc magis
balænæ quam crocodilo conveniunt, pnsertim si illa verba
conferas cum hujus bestia» descriptione, cap. x1i. Aliunde
Isaías hocco capite dicit Leviathan in mare commorari
(h tamen de una bcllua quæslionem esse admittitur), quod
CAXodilo non congruit, quippe qui flumina incolit, ex iis-
que saipe egreditur. Rabbini recentiores per Leviathan
aliquod cetacei vel balænæ genus intelligunt, quod et
ipw sentit Virey, *Nouveau Dictionnaire d'histoire natu-
riste*, tom. XVH, pag. 516, edil. Dr**rville. Hæc sententia
coatirnutur permultis belluartC carinarum fossilibus

nionem potentissicæum et superbissimum, puta
Luciferum, qui in hoc mundo, quasi cete in mari,
discurrit ut omnia voret, quique est caput dæino-
num et impiorum, cosque sibi quasi concorpora-
vit; superbi enim capiti draconis hujus quasi coa*
lescunt, luxuriosi veniri, rapaces manibus, pedi-
bus, qui vagi sunt ad vana et prava. Ha Leo Cas-
trius. Sensus est, *q. d.* Agite, certate, electi mei,
cum diabolo; licet enim lucta cum eo sit difficilis,
tamen ego vobis adero, et brevi, scilicet in fine
mundi, omnem ei vim et potentiam adimam,
cumque evertam. Quidam c Neotericis per *Levia-
than* accipit Tuream. Hic enim inulta regna et
gentes sibi copulavit; estque *serpens oblongus*, ob
longe propagatum imperium; isque *tortuosus*, si
spectes situm regionum quas occupat. Tuber enim
quasi caput apparet in Græcia, Thracia, Macedo-
nia, et reliqua Europa; protensum aliquantum
corpus in Asia minori, quæ nunc Anatolia dicitur,
cernitur; venter se gyrans videtur per Syriam et
Phoeniciam; cauda longo symmate sequitur per
Ægyptum et Libycam oram, ubi tanquam in spi-
ram se colligit. Sedem habet in mari, puta in ip-
sius faucibus Ponti et Propontidis, scilicet Constan-
tinopoli. Hunc Deus, definito a se tempore, visi-
tabit et disperdet. Hæc ingeniosa est accommo-
datio. Nam ad litteram agitur hic de excidio
mundi et diaboli, ut dixi.

Serpentem vectem. — Diabolus dicitur *serpens*, s
ob astutiam et venenum peccati, quod hominibus v*lii
callide suffundit. Dicitur *vectis, primo*, ob robur;
unde Theodotion vertit, *serpentem robustum; se- curi*
eundo, quia multos sua potestate et carcere gehen-
nali claudet; unde Symmachus vertit, *serpentem*
concludentem. Diabolus enim, inquit Sanchez,
quasi vectis plusquam ferreus obstruxit fores in-
ferni et peccati (ne quis inde emergat) consequen-
ter et cœli, ne quis eo penetret, idque adeo forti-
ter et anguste, ut non nisi gladio Dei duro et grandi
vectis ille, ad liberum hominibus et expeditum
ingressum, diffringi aut revelli potuerit; *tertio*,
quia transit ab extremo ad extremum mundi;
unde alii vertunt, *serpentem longum*; alii, *pene-
trantem*, vel ob virulentos morsus, vel ob violen-
tiam; Septuaginta, *serpentem fugientem*, id est cito
transeuntem a loco in locum; licet mystice S. Hie-
ronymus ita explicet: Quia diabolus, inquit, in
die judicii fugiet, qui nunquam fugere consuevo*
ral. Denique proveciān Forcarius vertit, *teretem*,
sive lubricum, qui facile fugit et clabilur (hoc
enim significat radix riT3 *barach*); talis enim est
serpens, et ejus antitypus diabolus; Syrus vertit,
serpentem subsilientem.

Audi (pialis vectis, quamque longus et terribi-
lis sil diabolus. Theodosius Abbas apud Sophvo-

in terræ stratis inventis, quæ ad speciem vere giganteam
perlinere videntur, et tam ab hodiernis differunt ul Cu-
vierus de istis belluis marinis quoddam genus singulare
statuerit sub nomine *Ziphins*. Vide *Annales tk Philoc*,
Chrit., tom. IH, pag. 306 et seqq.

ninni, in *Prato spirit*, cap. lxvi, hæc de scipso narraï : Priusquam ad vitam solitariam transissem, factus in exstasi aspexi virum quemdam cujus species claritatem solis vinceret; hic tenens manum meam : « Veni, ait, quia pugnare et luctari te convenit; » et induxit ino in theatrum plenum viris ex una parte candido amictu, ex alia vero nigro vestitis. Cum ergo injecisset me in theatrum, aspicio virum miræ magnitudinis /Ethiopem, cujus caput turpissimum penetrabat nube*. Tunc ait juvenis ille, qui mihi apparuerat; « Cum hoc luctari te oportet. » Ego qui aspectu viri illius proceri territus eram, tremere ac pavere cœpi, dicens: « Quis hominum mortali conditione et infirmitate circumdatus, cum hoc luctari posset? non ipsum universum genus hominum, si in unum confluat, huic resistere prævalet. » Ait autem ad me juvenis : a Prorsus cum illo te luctari opus est. Ingredere igilur cum omni alacritate et fiducia; mox enim ut tu illum adorsus fueris, ego adjutor ero, tibi que victorias coronam reponam. » Ut ergo ad certamen sum ingressus, luctari que invicem coepimus, continuo præclarus ille judex nostri certaminis adfuit, mihi que coronam dedit; atque plebs illa obscura, Æthiopumque multitudo ingens, ejulantes evanuerunt; pars vero reliqua candidorum, gratias illi et laudes referebant, qui me juverat, ac præclara victoria donaverat.

« S. Hilarión, ait S. Hieronymus in ejus Vita, quadam node coepit infantum audire vagitus, balatus pecorum, mugitus boum, planctum quasi mulierum, leonum rugitus, murmur exercitus, et rursus variarum portenta vocum, ut ante sonitu quam aspectu, territus cederet. Intellexit diommi ludibria; et provolutus genibus, Christi crucem signavit in fronte; talique armatus casside, et lorica fidei circumdatus, jacens fortius proeliabatur, amodo videre desiderans, quos horrebat audire, et sollicitis oculis huc illueque circumspiciens; cum interim ox improvise, splendente luna, cernit rhedam, ferventibus equis, super se irruere; cumque inclamasse! Jasum, ante oculos ejus repentino terne hiato pompa omnis absoipta est. Tunc ille ait: Equum et ascensorem projecit in mare. Et: Ili in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. » Alia vice cameli specie dæmon ferociens, accolisque omnes percellens grassabatur, processit ei obvium S. Hilarión: « Non me, ait, terres, diabolo, tanta mole corporis; et in vulpecula et in camelo unus atque idem es. » Alia die per philtum dæmon ab amasio immissus in puellam, irrisus a Sancio audivit: a Grandis fortitudo tua, qui licio et lamina strictus tenoris. Dic quare nusquam es ingredi puellam Dei? Ul servarem, ait, eam virginem. Tu servares, proditor castitatis? cur non potius in eum qui te mittebat es ingressus? Ut quid, respondit, intrarem in eum, qui Lanci collegam meum amoris dæmouem? » Alio

tempore Orionum virum primariam a legione dæinonum obsessum, ac furibunde irruentem in sanctum, arridens compescuit: a Sinite, ait, et milii meum palæstritam dimittite; atque plantas utroque calcans pede: Torquere, ait, dæmonum turba, torquere. Cum ille ejularet: Domine, inquit, Jesu, solve miserum, solve captivum: ut unum, ita el piores vincere, tuum est. Curatus itaque et hic est. » Hoc est quod ait Jacobus cap. rv, 7: « Resistite diabolo, et fugiet a vobis, » g.d. Resistite, et negate consensum diabolo lentanti, et vicistis; fugiet enim a vobis confusus, quasi canis cauda truncatus. Rine dæmon a S. Job, cap. iv, vers. 11, juxta Septuaginta vocatur *Myrmicoleon*, id est formicaleo, quod se ostendet timidis terribilem ut leo; fortibus vero et resistentibus sit imbellis et imbecillis ul formica. Quocirca S. Bernardus: a Videte, inquit, fratres, quam debilis est hostis noster, qui non vincit nisi volentes; » et S. Hieronymus in *Matth.* iv, 6, explicans tentationem diaboli dicentis Christo: *Müle te deorsum*: « Vox, ait, diaboli est qui semper omnes cadere deorsum desiderat. Persuadere enim potest, precipitare non potest. » Ita S. Antonius diabolum apparentem in forma gigantum, leonum, ursorum, etc., irridebat, dicens: « Si habes potestatem a Deo in me, exere: ecce ego; si non, quid frustra conaris me hisce monstrosis phantasmalibusterritare, qui nihil potes? »

Serpentem tortuosum. — Syrus, *serpentem ebullientem, incitatum, commotum*; Arabicus, *serpentem tortuosum, insidiosum, callidum*. Tortuosus est diabolus, primo, ob pravitatem animi; nihil enim in se rectum habet, ait S. Hieronymus, imo nullum opus, etiamsi moraliter lanium bonum et honestum, amare aut velle potest. Cujus rei causa est extremum odium quo prosequitur Deum, qui ei summos et æternos cruciatus infligit; quia enim summe odit Deum, hinc et odit omnia quæ Deo grata sunt, qualia sunt omnes actus boni et honesti. Huc eum agunt desperatio et rabies. *Secundo*, ob fraudes; unde et in oraculis suis est implexus, fallax et mendax; qua de causa Apollo vocatus est *Aegix* id est obliquus et tortuosus. *Tertio*, quia, ut ait S. Basilius in *Psalm*, xxxii, varios habet flexus, quibus hominem invadit, et impellit ad varia et contraria vitiorum genera.

Er occidet, — morie æterna, relegando et reli-gando cum in inferno, ubi semper cruciabitur igne et doloribus mortis immortalis; qui enim in eo sunt, semper moriuntur, at nunquam sunt mortui.

2. In die illa vinea heri cantabit ei (i). — Pro

(1) Hanc Forerii explicationem quæ de diversis hujus capituli partibus inter se connectere conatus est, subjicere illam abbreviando, utile judicavimus, licet ex aliqua parte ab isto ordine discedere vera textus intelligentia suadeat.

« \inca meri. » Puto in hac voco consistere bonam partem intelligenti totius hujus capituli, quam assequi non ita facile est. Verbum *cornar, turbidum tue* seu

cantati! Septuaginta vertunt, quod signi-
flea t, *primo*, incipere; secundo, dominari el c-se
principem. Unde, *primo*, ex iis verti potest hoc
modo : In die illa vinca bona desiderium incipere

lututentum esse significat; undo *firmer* nomen, quo *tinum*
rubrum vocant llebræi; quod olim in pretio erat, ut ap-
paret ex *Dcut*. ix xn. Idem quoquo vinum ex tropo He-
bra is familiari symbolum erat calamitatis, afflictionis
et vindictæ divina», nt apparet ex /*.t. i. xxv, ubi dicitur
quod *Dominus propinaret peccatoribus calicem, in quo*
tinum esset rubrum, seu *turbidum*, etc. Cum ergo do
vastatione populi Dei superius verba fecisset, jam nunc
quimnam ob causam hæc mala immissurus esset Deus
in populum suum explicare decrevit Propheta cantico,
prout Prophetis mos erat, quod *alternis* jubet *decantari*
tineet populi Dei, quntn votat *vineam turbidi* : quo no-
mino quodammodo ludit. Nam quæ vini pretiosi ferax
filerai, quod *turbidum* seu *rubrum* dicebatur, vinum tur-
bidum de calice divins ira esset ebibitura. Pro *cantare*
dixi *alternis canere* ; quia hæc est acceptio verbi inter-
dum cum dandi casu constructi, ut *Num*. xxi : *Ascende*
Peer, respondete illi, id est alternis canite ; et † *Sam*. xxi :
Nonne huic respondebant in choris? etc.

Vere. 8. a Ego Dominus, qui, «ctc. Negare non possunt
vel ipsi Itabbini Vulgatum Miborprelem hoc in luco He-
braea reddidisse : nam juxta onrum distinctiones el ab
cis assignatas interpretatione* singula reddidit. Dicunt
autem esso veluti dialogum quemdam Dei «ecum collo-
quolis, qui nunc propensum re ad misericordiam, nunc
ad iram ostendit Sed cum (ut ingenuo latear) non m-
tellicrem qua ratione pries colloquii euhau creut, cl
t.irwlatcm interpretationum (quæ dillicultulu mihi
est *Siepe* signum) Conspicerem atque conferrem, ha-i
plane, quousque abrasis punctis ac distinctionibus, rem
mccum ac cum Deo tacitus cœpi expenden» Tandem
altera mild interpretatio affulsit, quam hic opponi re
volui, con ut eam Vulgato aut aliorum commentariis
præferain, sed in gratiam pii ac diligentis lectoris. Exis-
timo autem esse dialogismum, cujus veluti titulus, in
quo argumentum continetur, est : *Alternis canite vhuæ*
turbidi. Hoc autem tertio versu, qui est primus cantici,
Deus loquitur ad hunc tnodum ; *Hgo Jehotah servo vi-*
ncam hanc, vel *conservator ejus sum*; qui rego, qui pro-
tego, qui curam ejus gero; *ad singula quoque momenta*
irrigo eam : hic tm bi mos semper fuit, semper ad popu-
lum meum misi prophetas atque ductores, qui eum,
tanquam vineam, cœleslis doctrina» imbribus rigarent.
Hegah momentum est : numero multitudinis cum *lamed*.
ut hoc loco, esl *ad momenta*, id est, singulis momentis,
•eu frequentissime. « No forte visitetur, » etc. Neque his,
inquit Deit% beneficiis contentus, no animalia aut lures
eam devastent, *eam dic noctugue cingo*, circumeo, non
minus intentus, ne quis irruat ul noceat, quam qui ob-
sidet chlutem, ne quis elabatur, aut m auxilium veniat.
Potest cnim esse hrx futurum a nullis verbi*, praesertim
li puncta (teletta

Vers. 4. Huc secundo camici versu inducitur ipsa vinca
loquem in hunc modum ; *Uurus non ist mihi : quis darri*
sne senta ct spinas tei belio? Qui • ¿rte verba Mini cl
ingrati el infidelis animi, qui spreto Du favore et Dei
protection! diilldens humana jmilialia anxius quatit : qui
morbus ático Judæorum peculiaris Imi, ut xix sit m
Scripturis pagina quæ eorUOi ingratitudinem aiquo dif-
fidentiam non coarguit, Liqmtiir autem p pulus sub
nomino vines, Idcoque in oadom similitudine perire-
unaq ubi sibi deeM murum dixit, *senticetum* wn v<-
prteftum optai, quo circummuniri 5dem xmcæ. Vide
•opta, v,5,ei vu, †5. Pupulus ergo Israel non salis muris
h muuiUuuibuB civitatum suarum fidens, auxiliares

(scilicet cantare, sive canticum dicere) et; *secunda*,
sic: *Desiderium yus princeps illius sit* (quidam enim
legunt quod Ecclesia pulcherrima et dilec-
ta sit princeps SynagOgæ genitricis su© Verum

copiis hastatorum el sagittariorum sibi adesse optat,
quibus prosit belli tempore hostibus resistere, ct llnm.mos
aut quosvis alios propulsare. Supra, x, 17, videbis his
lpsis hominibus *spinarum* ct *veprum* significatas inihlmn
acies. At quis ignorai *comah*, aliis atquo aliis pimciis,
solem, *socerum*, *iram*, atque *murum* significare! Non
dicit autem *iQuis dabit mihi .sed me*; nempe quod lolus
optaret in annal is milites converti. Quæ sequuntur an-
tem in eodem versu verba *unt Domini : *Transgrediar*
contraeam, succendam tam pariter. Hæc est (liilldcntiS)
el ingrahludlnis Judæurmn piena. T/ *ausgrediar*, inquil,
contra eam, id esi, trausfurani ino ad hostes ; hostium
postime jam paries agam, el adversus eam pugnabo.
jLee est vis verbi *phaschah* cum *beth* constructi. Quod si
in *vepres* et *spinas* tula versa sit, *succendam eam pariter*,
voluti ignis qui senticetum depascit.

Ver. 5. Ellam, hoc versu et sequenti, verba sunt
Domini : *Utinarn. o si apprehenderet munitionem meam!*
osi pacem mihi (vel *mrciim*) *faceret*; *pacem*, inquam,
mccum faceret! Quantum , inquit, præstilissot populum
luno firmiter ac tenaciter meam munitionem apprehen-
dere ! O quam bene sibi consulisset ! o si non alium
rtmrmn, nmi fllios milites, quam mo voluisset ! o si
mecum pacem voluisset facere ! o utinam pacem mecum
stabilem Mjivere voluisset! Sequenti versu sequitur quid
inde lucri consequeretur. Similis locus est *l'sat*. lxxxix :
Ulimim populus mens audisset me. et Israel in viis meis
ambuffissrl ! ubi repelunda est particula optantis, el lu-
turum eodem mudu accipiendum ut hucluco. *fdahan* hic
accepi sicut supra, xxm, ubi dicitur de Tyra quod esset
munitio maris, ot xxv, quod Dominus fuisset *munitio*
inopi .cl mille aliis luci-. Supra autem, vers. 3, Dominus
dixerat quod *eam scrvassel* et *cim isi l*. etc.; do hac mu-
nitione hic ergo sermo osi. Non dubium quin, cum de
vastatione populi Israelitici hic sil sonno; Filius Dei Do-
minus JeStlS Sit illa *munitio* quam *apprehendere*. el *pax*,
seu *pacis* auctor, per quem reconciliari vello debuissent.

Vers. 6. n Qui egredientur, n Quia juxta interpretatio
nem nostram hic versus a superiori pendet, quo expli-
catur quæ bona consequerentur Israelita), si cum Deo
pacem facerent, elc.; lutura per subjunctivum, quo
carent llebræi, Vertenda duxi; quod quia pleriqua in-
terpretes n »n aniinadvcrinrunt, scemi llabbinos, parti-
cipium *baim*. Id est *venientes*, temporis esse dixerunt,
et uomen *dies*, de suo supplent, nescio qua auctoritate.
At Vulgatus interpre *iaschcresch* in secunda conjugatione
accepit, in qua *tradteare* jsignificat, ct pro *cnredlmtes*,
eradicabitur Jacob dixit : *Qui impetu egredientur a Jacob*.
id est qui ab eo resiliunt, el Infidelitatem aliuruin rnqui
nolunt, *factent* scilicet *pacem mecum*. Ego earn quam
cœpi interpret illunem seculus, participium *venientes*
cum nomine *Jacob*, proinde cli mi cum verbo singulari
radices aget construendum putavi. Abutuntur autem
verbo *veniendi* s.L'pils|mo pro c mtiimnlimiis aut pro
temporis particula, *teindrm*, *paula post* : *Venientes* vr*
nfrnl non < j *futetllione*, id est, paulo pusi vanumi, tandem
ventent; aient supra cap» n, pro *agite* seu *adeste* uixii :
17/uic et *ambuli mi* Ha accipere pot omua huc loco :
Tiiultm radica a.eiet Jacob. N un *seharasch* in lenia est
radicare, *radiet* ngere*; Ul *Psaf*. lxxx : *Ibulicai it radiers*
«Uni, et impbtte terram, /ladites, inquit, *ajrrcnt /illii*
lovob, non ir»»nl in captivitatem, m» l stabile* t^enl m
patria; *florennt* etiam, seu pruspere agerent, ul luit m
diebus Dasidis el Salomonis : *(terminarent* <juuque, el
lrucluâ suavuaimus producerent; ulyu, non *labrusca*!.

Didius Nosier vertit, *cantabit*. Esi enim prophetia do futuro. Jam *primo*, S. Hieronymus, Ilaymoet Hugo putant hic describi luctum Judæorum, vel Synngogm in tino Maculi; ipsi enim omnia a cap, xxiv usque ad finoin hujus, referunt ad consummation- ni cuculi. Synagogam ergo plangeresuam clidi in ei a Deo inflictam, eo quod illa a beo vitore ila exculla et custodita, ut sequitur, non dedeni uvas, sed labruscas; unde *cantabit* expount, id est *planget*»

Alii el melius censent has non esso minas, sed laudem et gratulationem Ecclesia, quod illa non fecerit labruscas, utSynagoga (cunira quam proinde, cap. v, expostulavit, eainque ad spinas, clad conculcationem condemnavit), sed uvasel vinum merum. Ita Sanchez, Dionysius et Adamus.

Quæres, quis canat hoc canticum, et cui? Nola Tò *ci* hebraico esso femininum r“C? *la*; quaro non Deum, sed vineam, id est Ecclesiam, respicit; licet enim uZHD *kerem*, id est vinea, sitm dinum,

justitiam, non *clamorem*, fidem et misericordum, non perli diainet immanitatem, insuper ut lotum orbem proven- tu seu fructu implerem, supra modum multiplicarentur, et per lotum orbem colonias po sent educere.

Vers. 7. « Numquid juxta, n etc. Chorus loquitur. Dixerat iratus : *Transgrediar contra cam, succendam tam pariter*. Interrogatur ergo Propbeta : *Xumqmd ita offenderent ut caderent, numquid repellerei Dominus populum suum ?* num funditus delere decrevisset ? *Xumqtiid percussit eum juxta plagam percutientium Israelem?* id est num Dominus percussit Israelem, ut eum percutere solent percussores ejus? vel sic : *iXumquid ita interficiendus est totus Israelquemadmodum occisijam sunt plurimi excis?* Hunc sensum videtur secutus Vulgatus; alii aliter aliquantulum. Juxta variationem enim punctorum varie quoque reddere potes, sed eodem fere sensu, *an* scilicet *plaga inimici*, ul alibi ait, *percussit Israelem?* Ego Certe phrasim quamdam llebiæis peculiarem hic esso existimo, qua interdum el nos utimur : Jn *percussit eum quasi percuteret tum ?* id esi percu&itnc cum, quemadmodum percutitis qui ex animo percutit, el nihil aliud vult quam percutere? aut ita interfecit el eo animo quo hostes cum hactenus interfecerunt: qui nihil aliud volebant quam delere et impotenti animo satisfacere?

Vers. 8. « in mensura conira mensuram, » id est, ut mensuravjt, sic remetietur ei. Hunc sensum putavit Vulgatus latere in duplicato nomine *sascah*, quod duplicatum sil *scali*, q.d. : *In mensura mensurat*, Sed dicere possumus esse verbum secundo) conjugationis a nomine *scah* deducium, quod tâensurain aridorum notat quam existimo In Evangelio voce consona *satum* dici. Hinc verbum duplicatum *pro mensurare salo*. Ilcspondetcrgu Propheta: *Non repulit populum suum*; non *plaga inimici percussit*; non quasi ex animo, ac delere volens; *non simul effundet omnem iram suam* ; *sed tu, Domine, castigabis eum atque corripies in mensurando, in dimittendo*; id est implendo mensuram, atque effundendo eam. Similis in castigando eris mensuranti sato trillicum. Quo significat, neque omnino delendos, neque omnino a castigatione supersedendum; sed adhibito modo el regula quadam, ut post lia- çtilladla flagella congeminet quasi qui non punire ex anE ino velit, sed justum judicium exercendo ad pœmiCG- H.iui udducero. u Meditata ost.a De populo Israelitico ititelligenda surti hæc, esiquo rursus vox chori : *Ingemuit lirari In spiritu suo illo duro ac pertinaci*, quem ad pœnilcnliam Hectore vix qulsqumn potesb Jam diUI, jam

tamen i—ibnp *hchnla*, id est Synagoga, qnæ hic in vinea inteUigitur, est femininum. Jam *primo*, aliqui puJanl ipsam vincam, id est Ecclesiam, canere, *q. d.* Ecclesia, in quaeri vinum purum gratia? cl bonorum operum, lætillcans cor, « cantabit ci,t» id est sibimet; quia scilicet sibi gratulabitur de Leviathan cœso.

Secundo, alii patini esse canti* ..m Angelorum ad Beatos, sive ad Ecclesiam triumphantem í nim hebraico pro *cantabri*, est *edittalel* unde Valablus sic vertit, *in die illa altarnib canite vinea chômer*, quasi Deus dicat Angelis : Canite, Angeli, ei (scilicet vinca?, ul palet exilebftco) : O vinea, pne- filans meri vini ferax! Verum noster Interpres pro nb W anu *la*, id est *cantate ei*, legit nb ana *la*, id est *cantabit et*.

Tertio ergo et aptissime, Sanchez censet esse canticum Dei; sequitur cnim :

3. Eoo Douims, qu servo eam, etc. — Ex hoc ergo vers. 3, usque ud vers. 0, est canticum Dei,

pœnitel; vel jam prae vi doloris gemei» spiritum difficulter trahit ,cum spirila difficili genrtl; stent accidere solet dum flat ventus *subsolanus* oriritfatij, qui m sostale esi calidissimus t sic Israel, dum alffigilor, dum Uritur, ingemisciu Et da iis dicitur qui ad cognitionem erroris et infidelitatis suæ pervenerunt ex consideratione divinæ vindicta*.

Vere. 9. « Idcirco. » Resp »nde(Propheta : *Igittsr propter hoc iprum*, quod fì ingemiscit et dolet, *expiabitur ej'^ iniquitas*; imo *hic omnú fructus est*, nihil illud Deus ilia correpiione volelut quam *auferre erratum ejus*. Non percutiebat ul percuteret, sicut hostes faciunt; sed ad boo percutiebat, *ut auferret peccatum*, adducendo videlicet Israelem ad pœniIUMitiam, quam veram esse hic una re comprobabit, *si redigat lapid-s a!tarima*, quæ inhonorem falsorum deorum erexerat, in pulverem, *quemadmodum lapides calcis*; *nec posthac luci aut simulacra erigantur*, aut *consistent*. Et hanc puto germanam expositionem hujus loci. « Super hoc, i» *bcroih*, *in hoc*, id csl hac una re, et hic una lege stu contentione, nempe si dolcai; vd i* *hoc*, id est propter hoc, quod sic ddui. « Dimittetur iniquitas; i» *capfar*, ut jam dixi, proprie est *oblinire*, vd *rem quampiam pice*. *Illumine, caler*, etc., *tegere*.

Vers. 10. « Civit is cnim. w Egn lue c*>njuncûuueu9 ut sæpealias, vim adveixilBam habere existimo, *q.d.* At non ita futurum est: non aget pœn.Unüun; nun *aufeturejus peccatum* : non *deamet aras*, uon igitur *fiorebit*, non *germinabil*, etc.; *sed amtas munita desolata erit*, dc. *Cuitas* autem colectivo pro *civitatibus* accipitur, estqua sermo de vastatione Jud * æ tam temporali quam spiritili; simul enim utraque cuutigil. *Cicitates*, inquit, ad quas solent ex pagis confogcto propter murus, etc., *erunt soli* tariæ*. « Speciosa* » Nomen *naceh* passim in Scriptura pro loco *amæno*, *graminoso* el *pascuo* accipi videas: deindo et pro *rure*, adeuquo el pro *ipsis qui ruri habi^ tant*, accipitur, *Psahn*. l x v u l Cum ergo *civitates* dixisset *in solitudinem redigendas*, *loca amoma et pascua* dicit quoque *derelinquenda*; ut Uni civitates quam villulæ sint deserüs similes, a lbi pascetur vitulus. » Hicjam figurate Titum designari puto Vespasiani illium, qui *summitate** seu *prominentias* omnes, ct quidquid excelsum, quidquid eminens, quidquid voluti a currotootie et *lonsumptlune* tutum videlMtur in pupulo illo, imo quidquid (ruclUd- ruin, cujusmodi sunt vineæ prominentes palmites, cor- rodit, decerpsit atque absumpsit, sicut *si tituli cimam dipascerenh* Ad wuUpburaiu itaque vmtæ redit.

qui *hæc* cantabit EceleMæ suæ, ci applaudens et congratulan[^], quod viniun sibi reddiderit talc, quale sitiebat, scilicet merum, et, ut Septuaginta, ζcpzTtVjid est impermixtum, purum et generosum, quod vulgo meracum vocamus. Vatablus vertit *inum ruboris sive rubrum*; hoc enim significat *berner*; et vinum rubrum, inio atrum (quale est creticum, quod Homerus vocat cuivra), tantum fert Judæa, non allium; uti viri graves c Societate aostra, qui recenter Hierosolymæ et Damasci fuerunt, mihi Romæ asseverarunt. Hocque symbolice apte significat afflictiones et martyria Chrisli et [^]anctorum in Ecclesia.

Sensus ergo est : In die illa, iudicii scilicet, cum Lcviathinet impii ibunt in mortem æternam, « cantabit, n id est publica lætaque voce el sententia proclamabit, scilicet Deus, « ei, » scilicet vine®, id est Ecclesiæ suæ, laudans cani dicensque : O vinea (est enim hic metathesis, sive trajectio verborum) mea ! quæ mihi protulisti merum, beata et felix es. Ego enim deinceps te servabo, beabo et inebriabo, ut sequitur. *Repente* (hebraico CD*JEnh /irgaim), quod verti potest *primo*, « repente ; » quia brevi accidit Beatis hæc voluptas; *secundo*, a assidue, » jugiter, per singula momenta; quia æterna erit. « Propinabo ei » vinum dulce et generosum, quale ipsa protulit, 7. d. Quia hæc Beatorum vinea protulit egregios fructus bonorum operum, hinc egregia felicitate et voluptate eam decorabo et potabo; hoc est quod ait Psaltes: « Torrente (non scypho, non poculo, sed integro torrente) voluptatis tu® potabis cos, » *Psalms*, xxxv, 9J

Vatablus vertit, *tempestive irrigo eam*; et sic accipi potest nostrum *propinabo*, pro *irrigabo*; quod enim homini est propinatio, hoc terræ est irrigatio; et sicut homo vinum, sic terra pluviam bibit dum ea rigatur. Vineæ enim proprio convenit irrigatio, non propinatio.

Ne forti visitetur costra eam, — ne quid agatur contra eam, ne quid mali ei accidat : hac de causa ego nocte cl dic servo et tutor eam. Vatablus vertit, *ne forte visitet eam hostis*.

4. Indignatio non est muí, — non possum irasci cl indignari vineæ lam bon®, tam fertili, uti indige rtusíui vineæ sterili, scilicet Synagog®, cap. v.

QUIS DABIT ME SPINAM ET VEPREM? — q. d. QHIS faciel ut tam elect® vineæ sim in spinas? quis me tacivi illi aculeatum ob leviam ejus peccata, ut eam conculcem el succendam? q. d. Nemo.

Nola Deum quasi vim sibi facere, dum punit. Unde S. Hieronymus sic explicat : « Quis me faciet durum atque crudelem, ut vincam naturam rneain(l)? » Abit ergo Deus quasi a natura sua, dum

a dementia it ad vindictam. Hoc est quod canit Ecclesia: « Deus, cui proprium est misereri semper et parcere. » Unde principimi et animi generosi propria virius est clementia. Alii vertant, *quis me committit cum vepre et spina?* id est cum improbis, qui in mundo sunt id quod spin e ei vepres in vinea selecta, et optimi vini feraci. Alii, *quis mihi veprem opponat, ut cum eo congregiar vehi/ spina?* Verum nostra Vcrsio melior est et verior; Hebræum enim jrv iitten significat *dabit*, non *committit*, vel *opponit*. Unde et Vatablus vertit, *quis me reddat ut sim vepreis et pina?* idquo exigunt sequentia.

In PRÆLIO GRADIAR SUPER EAM, SUCCENDAM EAM pariter? — q. d. Minime gentium. Est enim vinea mihi dilecta et electa; non ergo prælio eam impugnabo, aut succendam, uti succendi Jerusalem et Synagogam. — interrogative enim omnia hæc legenda sunt.

5. AN POTIUS TENEBIT FORTITUDINEM MEAM? — q. d. Omnino tenebit, scilicet vinea hæc mea sua gratia el decore tenebit fortitudinem, id est fortem meam vindiciam, ne eam contra illam exeram; quia ipsa, esto venialiter subinde peccet, mecuu jugem faciet pacem, semper mihi serviet, amica erit, fructusque proferet gratissimos.

Secundo, Sanchez per *fortitudinem* accipit clementiam : sic enim accipitur *fortitudo*, *Num.* xiv, 17, q. d. Non tenebit hæc vinea fortitudinem, id est clementiam meam, id est non efficiet ut ego ei clemens non sim.

Tertio, alii hæc referunt ad Leviathan, et contrarium subaudiunt, scilicet, *minime tenebit*, q. d. Certus sil Leviathan et ejus ministri, quod fortitudinem meam, quam contra ipsum pro Ecclesia ostendam, evertere non poterunt, sed eam contra ipsum exeram, nec tum ulla spes pacis erit.

G. Qui ingrediuntur impetu ad Jacob. — Ita Romana, non a Jacob, uti vertit Syrus; habet enim sic, *qui sunt de radice Jacob lucrabitur; et germinabit Israel, et replebunt faciem terræ fructibus*; et Arabicus Alexandrinus, *qui sunt de radice Jacob duplicabuntur, et germinabunt domus Israelis, et replebunt orbem fructibus*. Quin et S. Hieronymus in *Comment.* (ubi uon raro a textu Scripturæ quam ipsemet vertit, quemque probavit Ecclesia, dissentit), vertit: *Qui egredientur de radice Jacob*, id est Apostoli natu x Judæis, etc., *hi implebunt orbem semine Evangelii!* In textu ergo paraphraslice, non verba, sed sensum reddidit; ad verbum enim est in Hebraeo: *Venientibus vel ingredientibus Apostolis, radices aget Jacob, pullulabit et florebit Israel, ita ut proventus faciem orbis impleat*. Hæc enim omnia tam subito facta, significant magnum fuisse eorum in prædicando fervorem et impetum : alioqui *impetu* non est in Hebræo. Hic linitur canti-

prælio atque certamine truculentus incedam ut gradiar super vineam quam anu i servavi, el succendam cam, quam meo p&erain jeuro? An potius id agel lurliludo mea, ul irum dilkram cl talsem »

(t) H-ix fnrius in *Commentar.* S. Hieronymi . 1 Juxta bebnicum hic sensus est : Ego qui diebus el noctibir temper vincam meam consertavi, ne exterminaret eam aperte tylva, ne testi® devorarent, nuinquid indigna-Uuuctn (wn habeo, el nescio ferire peccautcm, ci reddere unicuique quod meretur? Unde dicii : Quu me docebit ui durus um, et meam vincerà clementiam, cl m

cum, trnnsitque Propheta ad Apostolos, eorum-quo prædicationem et fructum. Sensus est, g. a. Apostoli, qui impetu spiritus ad Judæos convertendos ingrediuntur, facient ut reflorescat Israel per novam hunc Chrisli gratiam : hi etiam implebunt orbem universum a semine» verbi Dei: vel « semine, » id est posteritate fidelium. Unde Clialdæus vertit, *filiis filiorum*. Nota: Ab initio fere capit-
tis sensim Isaias a dio iudicii, et ab Ecclesia trium-
phante reddit ad militantem, et ad Israelem ab Apostolis conversum eo tempore quo reliquus Israel et Judæa ob infidelitatem, cl Christi necem est eversa. Vide *Can.* IV et VII. Unde sequitur, a numquid, » etc.

Aliter Sanchez; pergit enim ipse hæc accipere de Beatis: Ostendit, ait, hic Propheta quinam futuri sint illi quibus amplius non irascitur, sed in æternum cos amplexabitur; scilicet non fore carnakm, sed spiritualem Israelem, puta forc Gentes ad Christum et Ecclesiam conversas. Hæc ergo sic ordinat : « Ex numero eorum qui venient magna frequentia ad Jacob, implebuntque lerram (hi vero sunt qui Chrisli religionem amplectantur), florebit et germinabit ille qui vere dici potest Is-
raelita. »

Rursum Forerius vertit per subiectivum hoc modo : « Si pacem facerent mecum venientes, ra-
dices agerent Jacobilæ, florerent et germinarent IsraelitæjClreplcrenlsupcrficiem orbis proventu.»

Veii. 7. 7. Numquid juxta plagam percitumis sb per-
cussit eum? — scilicet Israelem et populum Judæo-
rum. Transit a reliquiis Judæorum fidelibus ad reliquos Judæos infideles, juxta *Can.* VII, *q. d.* Numquid Deus Judæos punivit æqualiter ex lege talionis, ut sicut ipsi Christum et Sanctos ejus dire vexarunt, flagellarunt et necarunt; ita et flagellant ac necaril eos ? g. d. Minime : necdum hoc fecit, sed erit tempus, cum

8. In mensura contra mensuram (hebraico, m *mensura mensura*, id est pari el contrapositione men-
sura (vel duplici mensura, sive semel et iterum mensurando), ut significet acre et exactum Dei examen in iudicando et puniendo. Ita Prado in *Ezech.* cap. v, in lino) judicaris (o Domine!) i oi (scilicet Judæorum vineam, id est Synagogam; cum ipsa a te prorsus erit abjecta : meditatus est enim Deus contra eam dura) in spiritu suo duro per diem astus, — ikl est tempore vindicta? a se faciendæ, ut scilicet ejus cives per Titum cl Romanos exscindat, ac disperdat per totum orbem exsules. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius. Hebraico est, *juxta mensuram in dimittendo eam* (potest etiam verti, *in propagine ejus*) *contendes cum na : auferet casi vento suo gravi tn dic Euri, q. d.* Deus instar Euri auferet propagines Judæorum» sicut ili: conati sunt auferre propagines Christianorum, itaque par pari eis reddet.

Aliter Sanchez : *cum*, inquit, scilicet Leviathan, fîl redeat ad vers. I, quasi dicas : Deus percutiet Leviathan non ca plagam, qua aliquis solet soipsum

perculere; quæ quia percutient! dolorem adfert, gravis cl hostilis esse non solet : tali vero plaga Deus amicos perculit; neque Deus occidet Levis-
than co modo quo amicos et qui moriuntur in ipso, interficit : hi enim aliquando resurgent; illo vero nunquam non morietur, juxta illud *Jerem.* XXX, 14 : « Plaga inimici percussi te castigatione crudeli (I). »

9. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domli Jacob. — Redit ad vers. 6, et ad Judæorum reli-
quias credentes in Christum, præsertim eas, quæ ex clade et terrore excidii eorum, de quo vers, pre-
cedent. egit, convertuntur. Causam enim dat, ait S. Hieronymus, cur, postquam Judæi Christum oc-
ciderint, veniam consequantur si pœnitere volue-
rint. Causa est: quia per Apostolos, qui erunt de stirpe Israel, m loto orbe Evangelium seminabi-
tur, destruetur idololatria, luci et aræ, ac delu-
bra eo tempore quo pariter Jerusalem. ejusque templum et aliare destruetur, atque Det el trini. notitia prædicabitur, hoc uno fine et fructu ut auferatur peccatum infidelitatis, aliaquo Judæa-
rum. Cum enim viderint Judæi passim inter Gentes aras et idola destrui eo tempore quo suum tem-
plum et altare a Tito in cineres convertetur, at-
que a Gentibus templa erigi, ibique unum Deum coli pie et sancte ; tunc incilabuntur, uti et ipsi in Christum credant, itaque peccatorum remissio-
nem et gratiam consequantur : hæ ergo aræ et delubra Gentium sunt, non Judæorum : nam tem-
pore Christi Judæos habuisse aras et idola nus-
quam legimus. Inde Forerius, qui concedit has aras esse Judæorum, per eas symbolice intelligit avaritiam, invidiam, superbiam, aliaque vilia Ju-
dæorum.

Nota hebraismum : « Cum posuerit omnes la-
pides altaris sicut lapides cineris allisos, » id est, cum Deus templum et altare Judæomm in cineres converterit, per Titum comburendo illud, ejusque lapides allidendo, conterendo et incinerando.

10 Civitas kmm munita desolata i hit. — Jeru-
salem, qua? Christum occidit, per Romanos deso-
labitur, adeo ut non homines, sed vituli et fer-
iu ea, quasi in vinea pascantur, et depascantur vitium summitates, quæ flagella vocantur, g. d. Hæc vastitas reliquias Judæorum adiget ad poeni-
tentiam, et ad Christum.

H. In siccitate messes illius conterentur (*q. d.* Vm. iL
Hicrosolymite siccitate, penuria et fame affligen-
tur; itaque inopes erunt consilii, ut videre sit), MULIERES VENIENTES, I T DOCENTES BAM, — HicrOSO-
lymam scilicet, id est, ut femina' slultæ maritos suos doceant, cisque consilium dent : aut mulie-
ses vocat mulierosos principes, Prophetas et doc-

> (1) « Meditatus est in spiritu suo duro per dletn æstns; » ad quæ in *Comment.* S. Hierviiymus : a Prdplrcra Deus in spinili suo duro alqtiio vehementi meditatus est, rive locutus contra eam Indic æstus, hoc est in persecution» tempore, quando ardentius indignationis tempus csl at-
que puuiarunn »

tores *qui* perdiderunt Judæam sua moliitio, ignavia et insipientia, ul dixi cap. in. vers. i2.

Aliter Sanchez : refert enim hæc ad cladem Judæorum sub Josia per Pharaonem, el postea per Nabuchodonosorem, quasi mulieres hic nvitentur ut plangent, doceantque alios cladem et plancum tanta» cladis.

Septuaginta vertunt, *mulieres venientes a spectaculo*, vel o *visione*, *venite huc*, *illuminate* : quod S. Hieronymus, Cyrillus, Orígenes, Theophilus, Ambrosius, Procopius, Tertullianus, quos citat Leo Castrius, accipiunt de Maria Magdalena ejusque sociabus, qua; venientes a sepulcro visis Angelis et Christo, omnibus testata; sunt Christum resurrexisse, quasi ipsa; hic jubeantur omnes, etiam Judæos, fide resurrectionis Christi illuminare. Undo pro *mulieres docentes*, Pagninus, Forelius et Vatablus ver lunt, *mulieres accedentes*. Notum est quomodo Magdalena quasi fax, et sociæ Apostolos aliosque hoc nuntio, Christi amore æque ac gaudio succenderint. Verum hrec spectant excidium Jerusalem : quocirca primus sensus est litteralis et genuinus.

Nox est enim populus sapiens (ergo meretur regi a mulieribus); propterea non miserebitur ejus, qui FECW eum, — puta Deus factor ejus et fitor, qui puniet hanc populi insipientiam.

Ter», u. 12. Et erit : In pie illa percutiet. — Hebraico est D'on* *iachbot*, id est *excutiet*, sicut excutiuntur olivæ ex olea. Unde B blia Regia pro *percutiet*, legunt, *excutiet Dominus ab alveo [luminis usque ad torrentem Ægypti]*, q. d. Percutiet Deus totam Judæam, quæ olim erat terra promissionis, ita ut nihil fidei, nihil scienti® Scripturarum ; nihil vera» pietatis in ea amplius reperialur : tales enim jam sunt Judæi. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius. Loquitur, ut dixi, de excidio Jerusalem per Titum : licet Sanchez putet Isaiam loqui de excidio, tam decem tribuum per Assyrios, quam duarum per Chaldaeos. Unde Aquila et Theodotion pro p<-*rculiet* vertunt, id est virga percutiet; **Septuaginta**, i. id est concludet; alii, «ttfóxin, id est confliget (i).

(i) Hoc q» ililem loco reipublic® Hebraic® restauratio nova plane imagine sistitur : *Excutit t Jna a fluxu fluvii tuque ad amnem Ægypti*. Verbum Q3n, quod aliqui rruwrt vel *succutere* lignificai, usurpatur tam de *tritico* aut *leguminibus* quæ bacillo excutiuntur, spicis sive aristis aut tegumentis quibus involvuntur, ut *Judie*, vi, 11, et infra xxvin, 27, vel <le *fructibus* artiorum, ul ficulnis, olivi», qu® vclbunentiorc arborum succisione vel <le cuamme excutiuntur, et exenssæ colliguntur, ut *tieut*. xxi», 10. Atque verbum Dpi, qu» vale» >u hemistichio alter» utitur, cujus propria vis et potestas est *humi legere*, Wendit imaginem desumptam esse a *frudibus* arborum dsu u»; grana enim, quæ baculo excutimnlur, acervantur qnidi'tn, sed non solent siuguli humi cnlhg.. Zxcusuru» autem Deus dii dur regiones *Inde a fl uu fluminis usque ad torrentem Æjypli*, id est ab Euphrate ad confina A-gvpU, qui nvalo limites terra» promis®, *tiens*, xv, i», t oaregni Salomonis, II *Chron.K*, 1G, definiunt. Uif. S^juilicalur inger aliqua totius illius Euphratem in-

Notn, per *flumen*, Jordanem, vel potius, ut Chaidæus cl S. Hieronymus, Euphratem accipi : per *torrentem Ægypti*, Nilum : inter hosco enim duos fluvios Judæa intercluditur, hiquo duo alibi ponuntur termini Terræ sanctæ. Nilum dico, vel potius rivum Nili, qui torrens est de cremo Veniens, qui inter urbem Rhinocoluram et Pelusium inaro ingreditur : unde aibi *torrens Ægypti*, alibi *tonans deserti* vocatur : hinc Septuaginta hic vertunt, *usque ad fihinocoluram*. Rhinocolura enim est urbs Arabiae Petrææ, atque limes est Judææ versus Meridiem, sive versus Ægyptum et Ārābiam. Nomen accepit, ait Strabo, lib. XVI, a fi», id est natus, et xbxufof, id est truncus : eo quod Ægyptii vel Elhiopes eo duxerint coloniam facinorosorum cl maleficorum, quibus vitam condonantes, naribus tantum eos truncarunt, et in hoc quasi exsiliu relegarunt, ne alios sua deformitate offenderent, et ut ipsi conscii scelerum, jam notati pcena tam infami, abstinerent deinceps a maleficio, aliisque essent exemplo et terrori.

Et vos congregabimini unus et unus.—Hebraice, *ad unum unus*, id est *unus ad unum*, id est sigillatim in unum omnes colligemini. Notat tò unus et unus fore paucos Judæos residuos, qui colligantur a Tito, ut vel vendantur, vel in triumphum ducantur. *Secundo*, el forte aptius, Adamus censet isaiam loqui de congregatione ad Christum, cl Christianismum, de qua dicitur, *Joan.* cap. xi : « Ii filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum, » q. d. Quicumque estis veri Israelita; non carne, sed spiritu, singuli, esto pauci, tunc congregabimini ad Christum in Ecclesiam. Undo sequitur :

13. Et frit : In die illa clangetur in tuba magna, Ven. u ET VENIENT QUI PEBD1T1 FUERANT DE TERRA Assyriorum, — q. d. Clangente tuba prædicalionis Evangelic® «venient» et conQuentad Christum et Ecclesiam filii Israel, qui captivi ducti fuerant in Assyriam et Babyloniam a Salmanasare et a Nabuchodonoro : hi, inquam, venient et redibunt «do lu ra Assyriorum : » item qui eodem tempore Jilii i a profugi et ejecti fugerunt in Egyptum, hi « de terra /Egypti » venient et redibunt ad montem Sion, et ad Jerusalem, id est ad Ecclesiam Clinsti, ibique adorabunt Dominum. Ha S. Hieronymus, Cyrillus, Theodorclus. Quod de Judæis hic dicitur, a pari, imo a majori, de Gentibus accipe : solent cui i Proph tæ redemptionem Christi describere p r schema reditus e captivitate Babylonica, vel Assyriaca: hæc enim gratissima et optatissima fuit Judæis, quibus loquebantur Prophetic; uti fidelibus jucundissima est redemptio Christi a captivitate peccali et diaboli.

Sanchez hæc ad litteram accipit de reditu Ju-

ti r el Ægyptum tractus commotio, qua Hebraei ab lie qui illa, lenas vi et injuria occuparmi, et qu a un bul poloute oppro-d vivebant, separarentur et Unertaii restila. tenlur, quemadmodum poma cum excutiuntur ak arbore, cujus partem fecerant, separantur. (Rosenmuller.)

COMMENTALA ÎN ÎSAÎAM
drorurn cx captivitate Rabylonica, el <x Æfzypto.
Alibi cum aliis verius videtur co tantuin alludi :
loqui cnim Prophetam de redemptione hominum
per Christum, ut dixi.

pr o p h e t a m, CAF. xxvni.
Anagogice, b»c accipe de tuba Archangel!, qu»
electos ex Judæis /equē ac Gentibus convocabit
ad Sioncm supernam, id est ad regnum cœlorum.
Ita S. Hieronymus.

.vii

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite est quinta sectio prioris partis principalis Isaïæ, continentis onera sive prophetias minares. Hæc sectione ab onere orbis redit ad onera Gentium, coque varia et mixtun Hoc ergo cap. agit de excidio decem tribuum; cap. xxix, de excidio Ariel, id tsf Iljerosolymæ et duarum tribuum; cap. xxx, de clade Judæorum fugientium in Ægyptum, vetante id Jeremía, a qua volat ad Tophcth et gehennam damnandorum ; cap. XXXI, redit ad cladem decem tribuum; cap. xxxu, sub typo regni Ezechix describit felix et sanctum regnum Christi; cap. xxxtib prædicit stragem Sennacherib per Angdum; cap. xxxiv, avolat rursum ad excidium orbis; cap. xxxv, transit ad aureum Evangdii saxulum, atque vocationem et gloriam Gerdium describit ; cap. xxxvi, a prophetia transit ad historiam Sennacherib et Ezcchix, narralque ea quæ de iis prædixerat, reipsa fuisse impleta. Ex hisce liquet hæc onerari has prophdias alio ri alio tempore fuisse editas, ac neglectu ordinis et temporis postea a collectore hoc ordine fuisse collocatas, qurm jam cernirne Vide Can. I. Prædicit ergo hoc cap. xwm, excidium Ephraim, id est Samariæ ct decem tribuum, ob earum superbiam ct ebrietatem. Secundo, vers. 1, idem prædicit duabus tribubus ob easdem causas, ri quia verba et minas Prophetarum irriserunt, ac proinde ait quod pactum eorum cum morte ct inferno non stabit : quocirca, vers. IB, promittit cis lapidem angularem ri solidum, ut in co recumbant : ncc enim cultum Dei secum pati cultum idolorum. Denique, vers. 21, docet Deum instar agricola suos nunc serere, nunc purgare, mmr m< n re, nunc triturare tribulatione; quia vexatio dat intellectum auditui*

i. V® coron® superbi®, ebriis Ephraim, ct flori decidenti, glori® exsultationis ejus, qui erant iu vertice vallis pinguissima), errantes a vino! 2. Ecco validus et fortis Dominus, sicut impetus grandinis; turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam. 3. Pedibus conculcabitur corona superbi®

(I) A<i quosnam historien populi Dei eventus pertineant vaticinia in hoc rapite, adeoque in tota quinta serie Irais prophetiarum complexa (xxvupxxxxv), dire et recto exponit Cornelius in synopsi capitis xxvin Quando vero editum est vaticinium hoc, tum contra regnum (sraeliticum , tum contra regnum Judæorum. Becthierus, cui cunsentit Rosenmuller. respondent, referendum esso ad illud tempus quojam labanto Ephraimitarum república, res illorum ad exitum inclinabantur, ut versus quatuor priores haud obscure produnt. Neque nos conjectura aberrare voremur, ait Rosenmuller, si hunc sermonem assignemus illi ipsi tempori, quo Ephralmita, el ad illorum exemplum factiosi haud pauci Judæorum procere», adversus potentiam Assyrii présidium quærcentcs, contra verorum prophetarum contestationes, st» stultissimo con «ilio vertebant ad /Egyptios, eurmnoqno sollicitabant open (vide mira xxx, 2; xxxi, I), qua* stulta stupidorum hominum consilia v»rsu primo hujus vaticinii sub imagini *temutentifr* perstringuntur. Referendum igitur erit hoc vaticinimi! ad initia Iliskiæ, antequam Simaría a Sal* manasire expugnata, populusquo cum rego in Assyriam abductus esset, IV *neg.* xvm, 9, to.
Primo. Isaías do re-no Israclltarum verba facit, et *primo*, proponit eorum culpam, fastum scilicet, ct immoderatam in delicias illusionem, t; *secundo*, describit piratam a Deo castigationem, 2; *terito*, subjicit pœnam Ignominie cl egestatis præcipitandam, 3, 4.

Secundo, ad regnum Judæorum transiens, *primo*, pœnæ Israelita inflictæ, opponit superstitis Judaici regni io* columiUtem el prosperitatem, 5, 0.
Secundo, sed cum d» regni Judaici felicitate ageret, Propheta subito vidit Judieoram in peccatis similitudinem, et hujus populi ductores et proceres easdem paura commeruisse, quos Ephraimita irrigandas esso comminitiw supra fuerat, tum propter gastrimargUm el ebriositatis turpitudinem omnibus communem, 7,8 ; tura propter neglectum, contemptum et irrisionem adbrctalionum, induci irum, ct minarum divinorum, 9-H
Tcrio, igitur opponit iniqua inwrutn, quam hactenus descripserat, cavillationi comminationem justioris qua Deus erga eos usus sit, cavillationis, oumque qui qua rahoue ad veram animi tranquillitatem pervenire possent, iis signifie ivrr.it ; cui \ero morem non gesserunt, jam Miigo alio erga cos locuturum esw sermonem; nam idipsum quod calumniati çuni legum pr.eceptorum-que multitudo, erit cis ul nusquam sdAUt, quo pedoni ligant, v'd quovis gressu impingant, sapienter mre-Uaniur, tl 13. bf
Quarto, qu línris contra pHBCrptorum divinorum illusores, et Propheta, qui eis coinininibautur, negotium facessentes, non poterat non indignari Oonnuus; attamen, antequam sententiam Dei promat, voluit Propheta eorum irrisiones exprimere, eoruique falsam prai>umptionem, antequam denuntiet ipsos iHuh principes, a quo-

ebriorum Ephraim. 4. Et erit Hos decidens gloriæ exsultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumnii : quod cum aspexerit videns, stalim ut manu tenuerit, devorabit illud. 5. In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, et serium exsultationis residuo populi sui : 6. et spiritus iudicii sedenti super iudicium, cl fortitudo revertentibus de bello ad portam. 7. Verum bi quoque pr® vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt : sacerdos et propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt iudicium. 8. Omnes enim mens® repletæ sunt vomitu sordiumque, ita ut non esset ultra locus. 9. Quem docebit scientiam? et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. 10. Quia manda remanda, manda remanda, exspecta reexspecta, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi. 11. In loquela enim labii, el lingua allea Ijquelur ad populum istum. 12. Cui dixit : Hæc est requies mea, reficite lassum, et hoc est meum refrigerium : et noluerunt audire. 13. Et erit eis verbum Domini : Manda remanda, landa remanda, exspecta reexspecta, exspecta reexspecta, modicum ibi, modicum ibi : ut vidant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur, et capiantur. 14. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. 15. Dixistis enim : Percussimus foedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos : quia posuimus mendacium spem nostram, cl mendacio protecti sumus. 16. Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum, qui crediderit, non festinet. 17. El ponam in pondere iudicium, et iustitiam in mensura : et subvertet grando spem mendacii : el protectionem aqu® inundabunt. 18. El delebitur foedus vestrum cum morte, el pactum vestrum cum inferno non stabit : flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. 19. Quandocumque pertransierit, tollet vos : quoniam mane diluculo pertransibil in die et in nocte, el tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. 20. Coangustatum est enim stratum, ita ulalter decidat : et pallium breve utrumque operire non potest. 21. Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus : sicut in valle, quæ est in Gabaon, irascetur : ut faciat opus suum, alienum opus ejus : ul operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo. 22. Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra, consummationem enim et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. 23. Auribus percipite, et audite vocem meam, attendite, et audite eloquium meum. 24. Numquid tota die arabit arans ut serat, proscindet el sarriet humum suam? 25. Nonne cum adaequaverit faciem ejus, seret gith, et cyminum sparget, el ponet trilicum per ordinem, el hordeum, el milium, et viciam in finibus suis? 26. El erudiet illum in iudicio : Deus suus docebit illum. 27. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustrum super cyminum circuivit : sed in virga excutietur gith, el cyminum in baculo. 28. Panis autem comminuetur : verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustrum, nec ungulis suis comminuet eum. 29. El hoc a Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, el magnificaret iustitiam.

VI. 1. Væ COROXÆ SLPERBIÆ, EBRIIS EPHRAIM, —
q. d. Væ regno superbo et guloso Israel ! nam
« Ephraim » vocal Israel, hoc est decem tribus,

ruui amicitia et favere salutem suam suspenderant, quorumque (œdus ambitiose affectaverant, rci publicæ extrinsecus calamitatem allaturos esse, 14, 15.

Quinto, dum illorum vates impii, frustra securitatem, lwaqueretogid pr iniiuunl, Deus firmitus pnesidiu i i revera tulm. apent, sjlicet unum salutis securitatisquo

vide Can. XXVIII. Illis intentat væ excidii, nipote superbis el ebriis, aitquo similes fore flori decidenti, qui mox ut floruit, marcescit et perit. Ap-

remedinm proponendo istnm lapidem angularem qui non potest esse nisi Christus, ul ex Evangelio, et SS. Petro et Paulo apparet, 16.

5. rft, convl ilit ■ l-.ias a<| denuntiandas exterminii ptr...,, rnpib > i, nu iiiiē., qui cum mōrto indusse pei-r.n -e jai t d>.mi, imminent' . 17-19; dat caiiMin 1mijo

posile nit acoromn,» quia S miarla metropolis Ephraim, (edificala ab Anni regi in vertice montis Semer, ab eodum cincia fuit admirabili rodificiorum superbia in modum comme, atque prospectum exhibebat amœnissiinum et quaquaver-sus longissimum, ait Adricimmius in *Samaria*,

QUI ERANT IN VERTICE VALLIS PINGUISSIMA. — Id est qui habitabant in urbe Samaria, quæ sila est in vertice montis, cui vallis fertilissima vinetis et olivetis abundans subjacet (1).

Allego- Allogorico, S. Hieronymus, Cyrillus, Proco-
tl/* depius, Eusebius, Nazianzenus, et Theodoretus
fpinn apud Leonem Casinum : Corona, inquit, glo-
CüHrtl. ria», vel, ut Septuaginta, injuria* (solent enim Septuaginta pro superbia ponere injuriam, scilicet pro causa effectum ; superbi enim solent aliis esse injurii; ita S. Hieronymus), est Hierosolyma et Judæi, præsertim Scriba) et Pharis e!, qui coronam spineam capiti Christi imposuerunt, ait Procopius. lidem sunl ebrii, non tam vino, quam avaritia el furore, vel, ut Septuaginta, sunt mercenarii (Hebrœum enim TOO sicAor vel sorter, per sin mercenarium, per sc/un vero ebrium significat) Ephraim; quia mercede conduxerunt Judam ad prodendum et perdendum Christum; Judam, inquam, qui oriundus erat ex vico Ephraim, cui nomen Iscarioth, quique olim fios erat gloriæ Apostolica), uli illi Judaicæ ; sed cecidit ebrius in Gethsemani, id est in valle pingui, quando ibi cum Judæis a Christo in terram dejectus et prostratus est, prodiditque Christum. Leo Gas-tritis vult hunc sensum esso litteralem : unde ipse pro nn Aoi, id est ix», vertens teu, juxla Septuaginta paraphraslico hunc versum ita reddit : u Heu corona ignominiosa Domino imposita ! hcu mercede conducentes Judam ! heu flos moriens, et magnificentia et decus patris ! heu plebis Israel gloria manibus Judæorum moriens ! heu vallis Gethsemani ! heu malleatos pedes sacros ! mal-leatas sacras manus ! » Verum verius est hunc sensum esse allegoricum, ut dixi; præsertim,

severitatis a divina bonitate alien®, scilicet conventio Deum inter et dæmoncmimpossibili*, 20,2t;adjuogitquo monitionem de cavenda ludificatione, alioquin graviter ▼ indicanda, 22.

Septimo, excitat auditorum animos, ut exhortationi dignissima) valdeque necessario attendant, considcrntquo attentissime divinarum castigationum rationem et œconuniam per parabolam ex agnuculura desumptam, 23-29.

(1) Monti in quo Samaria exstructa fuit, subjecta erat ▼ aliis pinguis et fertilis soli, ut passim testantur qui regiones illas invisere, Velati Manndrell, qui do urbe olim Samaria, deinceps ab Herode rogo instaurata, Sebaste dicta refert, *sitam ram esse in monte oblongo rotundoque, figura oi^ prius a ralle fertili et ferace, dein corona coltimi circumdatam esse*. Purer, ù\ *itiner.*, pag.93 : *E regione horum ruderum mons est peramoenus, planitie admodum frugifera drcnmseptus. super quem olim Samaria urbs condita fuit*. Jahn doniqun asserit montem Samariæ cinctum fuisse leiaci floridaqno valle, quæ ut magnificentissima intev quatuor Orientalium paradisos habebatur, *Ardurolog. Bibl.*, tom I.

quia (*ntlisemani*, cui imminet Jerusalem, non significat *vallan ptnguan* (hanc enim significai Get'i-seinani), sed *torcular alci*.

Ioho, Vatablus sic vertit cl explicat : *0-ronir et gloria;, etc., *qua; est super caput valla opimv percussorum vino, aul, super quorum faput est tol-lis unguentorum, suntque percussi vino*. Per vallem jnielligli amnein, qui per valles fluii, id est copiani magnam, *q. d.* Væ Ephraimilis, in quorum capila descendit ut amnis unguentorum copia, quique vino inebriari soient! horninem madidum unguentis per hyperbolem vocat vallem unguentorum. Verum hic sensus symbolicus est et mysticus, non litteralis.

2. Ecce validis et fortis Dominus (fortiter sternet et populabitur agros Samariæ), sicut impetus grandinis (cl) turbo coNFRcTGKNS — sternere et constringere solet segetes : te enim *sicut* repetendum est ante *turbo* (2J.

4. Quasi temporanei m, — id est quasi precoces Ven.A. fructus, ut poma, pira. Unde Septuaginta vertunt, *quasi prima d pramaturæ ficus* (has enim hebrœum significat rnm *biccora*; unde Punicum *abLocoras*. Est proverbium simile illi quo utitur Plautus : a Tam facile fiet quam vulpes pirum comesi, » *q. d.* Sicut primi fructus, v. g. ficus utpote novæ, irritant palatum, el avidissime ante maturitatem aliarum devorantur (3) : ita et vos, o Samaiitæ! qui ob montes præruptos putabatis vos esse inexpugnabiles, devorabimini facillime, avidissime et cito, antequam universi plenam gloriam el opes acquiratis. Factum hoc est cum decem tribus a Salmanasare abductos sunt m Assyriam, IV Acg, xvn.

5 et 6. In die illa {*q. d.* Decem tribubus vas- V«r».i tatis el abductis, Dominus duas tribus reliquas, ll ° puta Juda et Benjamin, instar corone cinget et decorabit (4), ac gloriose proteget contra Senna-

(2) « Pedibus conculcabitur corona superbi®, » etc. MelaphorA desumpta est a *coronis floreis* quv detraete decapile pedibus coulraæ plane evilescent, ei null.v fiant. (Rosenmuller.)

(3) Pleræ lue ficus menso augusto maturescunt, «od sunt, quæ hyemcin clementem perdurant, ac primo vere et maturitatis tempore ci suavitate reliquas præcellunt, idroquo acidissime petuntur. Vide Schaw, *Tracéis*. JMg. 370. Talem precocem ficum simul ac hujusmodi frudum cupidus aspexerit, stalim carpii, nec seponit, ut intervii malui Halem ac dulcorem acquirat, sed dum ín ma m *il-lam lend devorat*. « Aptissimum, inquit Vitringa, emblema in rem Prophotæ. Solent sape reges urbes .1 » bello expugnólas *servare*, ac reliquas facero saltem per aliqu id tempus, m usum suum;sed Assyrii regi>SalUIIU5aris*il Samariam a sc expugnandam, is dicitur affectus ut eam instar fructus præcods carptam, fiinul ac in potestatem ejus veniret, *deglutirei t* hoc *nt everteret, et plane dolerci. » (llosenmuller.)

(t) n Serium oxstalkbb. » Quod hic exstat nomen Hl'DV. diversum ablfio quod, *Ezech. vu, 7, 10*, legitur a veri > "IDV. ani ic«, *plexuit coronam*, proprie, ut *circumplexum. fx s'contextum* notaro videtur; hic vero or-rapitis m altum assurgens, quale cidaris, fu*-

cherib, PhiHsfæos nliosque hostes, critquo) se-
denti super iudicium (id est regi Ezediæ judi-
ci d principi populi), spiritus iudicii (quasi regi
assistens, eumque dirigens, ut iudicio redo ct
justo iudicet d regat populum : militibus vero)
REVERTENTIBUS DE DELLO AD PORTAM (Jerusalem,
erit} fortitudo. — Est metonymia, 7. <f. Reus
faciet ut a labore ct contentione prælii milites
parta victoria, fortes, recentes et validi redeant
ad portam, qua ad bellum exierant, perinde ac
si non exissent, nec pugnassent (1),

Allegorica, Cyrillus, Theodoretus et Leo Cas-
trius (qui vult hunc sensum esse litteralem) :
Christus dedit Apostolis spiritum iudicii, id est
Spiritum Sanctum, ut docerent homines iudicia,
id est veritatem et mandala Evangelii! : imo dedit
eis potestatem per impositionem manuum com-
municandi aliis hunc Spiritum Sanctum: cl «re-
vertentibus de bello, » id est sanctis Martyribus,
qui revertentur de certamine martyrii victores ad
portam urbis, erit fortitudo ct constantia, ut
rursum in carcerem retrusi ad novos agones et
tormenta se comparent, eaque pari constantia
superent.

Ve». 7. 7. Verum hi quoque hub vexo nescierunt. — A
decem tribubus convertit sc ad duas, earumquo
cladem, prædicilque quod ebrietatem Samarita-
rum sint imitai®.

Propheta (pseudopropheta, sub quo sacerdotes
omnemque clerum inlolligit; taxat enim omnium,
scilicet tam populi quam cleri Hierosolymitani,
crapulam) : nescierunt videntem, — scilicet
Deum : Dcift enim est oculus, qui omnia videt,
Proverò, cap. xv, 3. *Secundo*, « videntem, n id est vi-
dentes, puta Prophetas, præ vino non intellexe-
runt, aut audire el intelligere noluerunt. *Tertio*,
cx Hebra o verti potest, *hallucinati sunt videndo*.
Ebriorum enim oculi vino humidi spiritibus tur-
batis vacillant el hallucinanlur, ne recte et certo
aliquid videro possint. Septuaginta vertunt, *erra-
verunt : hoc est phasma*. Nam hebræum nx"l roe,
quod Noster vertit, «videntem,» Septuaginta ac-
ceperunt ut nb tractum, ut sit idem quod visio,

da, fere cx flndonc, qua caput obvolvendo redimiunt
tqgnnlqio gentes Oricinis. (Rosenmuller.)

(1) Aliter dc Rosenmuller : « Phrasis nCfibo *3*30
non fert hanc interpretationem; valet proprio, *reducere
bdlum*, id est retundere, retroagere bellum *ad portam*,
scilicet hostium, un<lc facta fuerat invasio; fugare hostes
ad portas urbium suarum inunitarum, in quas sese reci-
pere conabuntur, ut recte Kimchl liæc verba exponit.
Verbum 3»t7îl ubique habet significatum transitivum et
H libile vocis FHîrâ; csl utique *signum motus ad locum*.
Quod nonnulli voluerunt, *rcpelleatilus bellum ante portam*,
nec convenit voci *niyü*, nec rei ipsi satisfacit. Nun eH
enim magnum facinus virtutis heroice, bellum apu-l por-
Um itettarare ac retundere, hn! ad ipsim portam hns-
tivta retundere ac retroagere, ut in historia Joabi oppu-
gnantis Aaunouitarum metropolim. Il *Sam.* xi, S3 : *Et
fuimiuadtfrîH' ipsas, r U MgitDOS Hi ad ostium poi t"*.
Lt in historia Il.-ki v, || l<ç; xviu, 8 : *Percussit Philisteos*
«4 Gaxam toqui *cl limites ejus*.

phasma, spectrum. Phasmata, inquit S. Hierony-
mus, sunt umbræ quædam et imagines, quæ cito
pereunt ct solvuntur, qualia crebro habent ebrii.
Sensus ergo est, 7. *d.* Visio eorum non est pro-
phetia, sed esi inano ebriorum phasma, spec-
trum et somnium : prophetant id quod vinolen-
tia *suggerit*, quod in ebrietate somniarunt, som-
nia ct phasmata sua vendunt pro oraculis.

Ignoraverunt iudicium : — præ ebrietate recto
iudicare, discernere cl decernere nequiverunt,,
sed in iudicando errarunt, et, ut hebraico est,
IpDpoJta, id est impegerunt. Quare sapienter Al-
phonsus Aragonum rex, rogatus cur Tino dilu-
tissimo sitim expleret : « Quia, inquit, vino sa-
pientia obscuratur. » Testis est Panormitanus,
lib. I *Vita* ejus.

8. Omnes emm mens,» repleta sunt vomitu sor-
diumque. — Alii vertunt, *vomitum ct stercore*; alii,
vomitum stercoreo. Fuit illa apud veteres barbara ct
porcina ingluvies, quam ctinmnum apud quas-
dam gentes, etiam quæ Christi nomine glorian-
tur, cernimus, ut convivium et symposia non cele-
brent, nisi se suosque convivas inebrient, imo
vomitoria ct matulas sub mensa ponant, quibus
superne et *inferne* effundant vina ct cibos, quos
hauserunt, ut rursus vorare ct potare possint.
Factitabat hoc Julius Cesar, teste Cicerone, oral. Or 'oowi
pro Dejotaro, ct Cains Caligula, teste Philone in
Legat, ad Caium, ct Vitellius, teste Suetonio in ejus
Vita. Tiberius vero ita vino fuit deditus, ut n mi-
litibus pro « Claudius Tiberius Nero,» vocaretur
«Caldius Biberius Mero,» inquit Suetonius in
ejus *Vita*. Porro Plutarchus, lib. *De Præceptis sa-
lubr.*, sub finem, hoc usitatum fuisse docet, dum
ait : « Vulgus hominum qui vacationis gratia
implent corpus, ct vice versa explendi gratia in-
vita natura evacuant, ingluvies non minus quam
inanitate torquentur ; imo vero tanquam delicia-
rum vinculo gravantur ingluvies : inanitatem
semper ut locum voluptatibus machinantur.» Et
Seneca, *Consolat, ad Helviam* : « Vomunt, ait, ut
edant : edunt ut vomant. Epulas quas loto orbe
conquirunt, nec concoquere dignantur. » Dixit
S. Bernardus gulones non aliud facere quam
a ingerere, digerere, egerere : » hi vero non di-
gerunt, sed tantum ingerunt ct egerunt : quare
tuitum hab ni fætoris et tormenti in egerendo,
quantum odoris ct voluptatis in ingerendo. An
non recte dixit Diogenes : «Venter vitæ charybdis
csl ? »

Ita ut non esset ultra locus — ad vomendum,
7. *d.* Mens e, pavementum, anguli omniaque pio-
na sunt vomitu, nt non sil locus nitidus, ubi ul-
terius vomere libent aut liceat.

9. Quem docuiit scientiam, etc., ablactatos a
lacte, — 7. *d.* Deus docere solet scientiam et sa-
pientiam eos, qui avulsi a deliciis puerilibus, a
vil i imperfecta et carnali, (jnasi viri capaces sunt
solidi cibi, id cQ veræ scienti® : hi autem Judæi
hisce deliciis vini el ebrietatis gaudent, nec su-

pcrna* et solidas capiunt; ergo quasi pueri indociles sunt doctrina! et monitionis divine, ac vera; sapientiis incapaces. Iluc allusit Paulus dicens *ad llebr.* cap. v : a Oinnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis justitia). » Ita S. Hieronymus, Ilaymo, Dionysius et Hugo (i).

Retundo, Vatablus, Forenus et Sanhez, qui hæc omnia per interrogationem legunt : *Ablactatos a lacte? avulsos ab ubere?* contrarie exponunt, q. d. Equis erit jam, qui non otiose cl vane sermones meos excipiat, quando hi sacerdotes et Prophctæ Judicorum, qui magistri existimantur in populo, perinde sunt ac pueri, qui modo a maternis uberibus sunt avulsi. Hæc expositio congrua est, apteque cohæret cum sequentibus, si omnia legas per interrogationem. Verum Biblia Romana Piantina et alia passim tñ *ablactatos a lar,'e*, etc., legunt assertive, non interrogative : quare prior sensus aptior est, cstque communis Patrum. Porro Septuaginta pro jñ *dea*, id est *scientiam*, legentes ii"ñ *raa*, id est *malum*, vertunt, cui *annuntiamus mala?* ut scilicet ea declinet et fugiat per scientiam, ut habet Ilcbræa et Vulgata.

Allegorico et tropologice Cyrillus : « Deus, ait, sanctos et vocat et docet, qui ablactati a lacte et uberibus legis veteris, per Christum proveci sunt in virum perfectum, ut pro eo fortiter oinne discrimen subeant. » Sic et S. Ambrosius in *Psa.* cxviii, ad illa verba : *Anticipaci in maturitate et clamavi* : « Talis, ait, ablactatus fuit Isaac, qui gladium patris percussoris non exhorruit. »

Hinc S. Paula, teste S. Hieronymo in ejus *Vita*, hunc locum isaïæ juxta Septuaginta in tribulationibus et angustiis replicabat : « Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem expectate, spem super spera, adhuc pusillum propter malitiam labiorum, propter linguam malignam. El Scriptura testimonium in consolationem suam edisserebat, ablactatorum esse, eorum scilicet, qui ad virilem ælalem pervenissent, tribulationem super tribulationem sustinere, ut spem super spem mercantur accipere, scientes quod tribulatio patientiam operatur, » cie.

10. Quia manda remanda. — Dat causam cur Judæi (piasi pueri indociles et incorrigibiles cœlestem scientiam doceri non possint, nec debeant, quia scilicet ipsi eam ejusque doctores irrident.

Pro *manda remanda*, hebraico est i**tsaflaisaf*, *manda mandando*, hoc est, *manda remanda*, Ip ip*7 *ki/ lakaf*, *exspeta expectando*, id est esperta ne.rspc.ta. Notants. Hieronymus, Ilaymo et Lyranus in hisce verbis esse mimosim, siveethopeiam, quæ csl relatio dictorum alienorum cum derisu.

(1) Juxta alium sensum quem indigital lierthierus.cl nñ probabilem exhibemus, huic interrogationi : « Quem docebit scientiam? » etc., repondet Propheta, infantes et parvulos tantum, quos per ablactatos a lacte significat, nam atũ omnes nil nisi irridere Prophetaium verba norunt.

Isaïas enim et Prophctæ sæpe edicebant : « Hæc mandat Dominus ; » hinc isti vino dediti in conviviiis per irrisionem, hæc repetebant dicent.-s : « manda remanda, » id est iterum manda, o Isaïa, o Propheta ! « Exspecta recxspecta, » id est iterum exspecta, quasi dicerent : Prophctæ obtundunt nobis aures toties repetendo : « Hæc mandat Jo-minitts, » et minantur aut promittunt ea quæ non eveniunt, jubent expectare modicum, nunc hic, nunc ibi, et nihil sequitur. Sic subinde ctiamnum concionatoribus fit, ut improbi eorum conciones et minas rideant, repetant et subsannent.

Quare hæc Isaïæ verba frigide Judæi, R. David, R. Abraham, et post eo Vatablus, Isidorus Clarius, Pagninus et Forerius vertunt sic : *Lineam post lineam, pncecplum post praeceptum, parum ibi, parum ibi*, q. d. Isaïas : Hi tanquam pueri tuditer et sensim lentissime **docendi** sunt, lineam post lineam, pr<c pium post præceptum, perinde ac pueri **docentur** alphabetum. Nam non puerorum docendorum, sed illusorum et sannionum hæc esse verba patet ex pœna quam vers. scq. eorum san-nis intentat Isaïas. Unde Septuaginta sic vertunt : *Tribulationem super tribulationem exspecta, >im super spem, adhuc pnun, adhuc parum, prop <r irrisionem labiorum, c! linguam alleram, quia loquens fur populo huic dicentes eis : line rtquies esurienti, et lute est contritio, et noluerunt audire*. Ubi Nota : Septuaginta pro tsaf, id est manda, legerunt ny tsar, id csl tribulatio; vaf enim et rendi Hebraeis vicinæ sunt littera.

Ex Hebrao *kaflakaf*, id est ezfpeda *recxspe.ta*, Nicolailæ spurcum suum num n *Caulaucam*, quasi concubitus præsidem, efformarunt, ut docent Epiphanius. *lurresi* 15, et Nicetas, lib. I *Thesauri Orthodoxae*, quos tacito nomino perstringit hic S. Hieronymus.

MoraHter, Richardus Victorious, et ejus verba recitans D-Irio, *adagio* "17, hæc Isaïæ verba referunt ad acedos et tepidos, etiam Religiosos, qui vilaj **emendationem** procrastinant.

Denique Syrus et Arabicus pro tsaf legentes N, tsc, id est exitus, excrementum, a radice KĪ' *misa*, id est exivit; ctpo *kaf* legentes ip *ko*, id est vomere, vertunt: Syrus quidem sic: *Quia stercus supra stercus, ei stercus supra stercus, et vomitus supra vomitum, et vomitus supra vomitum, modicum illu-, et modicum illuc*; Arabicus veto sic : *Apud quos scientia, vel doctrina est velati vomitus supra ti initum, et stercus supra stercus in secessu, modicum in loco, modicum in loco, hic et ibi plenum est stercore* : ul rcspecial ad vers. S : « Omnes mensa) replet e sunt vomitu sordiumque. » Hinc patet versiones Syram et Arabicam fictas esse ex Hebrao.

II. IX loquela enim Lini. — Hebraice rWD U'i'ba ^{v«M. ti} *belaage sapha*, id est ul Lyranus, Forenus, Pagninus, in *balbutie labii*; Arias, in *blasita'il.us labii*, uti solent irridentes cum gestu lingit e et labiorum ad balbutiera composito loqui ; quod Noster vertit

«Joqnelnm labii :» blæsi enim et balbi videntur labiis jione solis loqui et pappare, uti *ct infantes* eum incipiunt fari et balbutire. Unde Sanchez, cum dicitur, « in loquela labii, » putat alludi ad litteras labiales, *quæ* pueris familiares sunt, nempe B. M. P.; quare illi *babam* abbam, id est patrem, *maniam* matrem, *papa* pultes appellant : hæ enim litteræ compressis labiis formantur; hinc labiales vocantur, et jure infantiles vocari possunt. Unde dare Septuaginta et alii vertunt, *in irrisione*, vel *subsannatione labii* : qui enim blæse et balbutiendo cum viris, qui aetate grandes, ingenio vero et moribus infantes sunt, agit, ridvt eorum infantiam. Hebraicum enim taoc proprie competit balbis, blæsis, sannionibus. Et forte alludit Isaias ad Ephraimitas qui blæsi erant : unde *Judicum xn, rh* pro JIVow *schibbolet* dicebant blæse nSIDP *sib-Met*: sic hic pro tsaf, id est manda, dicebant Judæi sanniones blæse ID saf. S. Paulus hæc verba non ad verbum, sed ad sensum reddit, dicens : « In aliis labiis d (unde et Chaldaeus vertit, *in mutattone loquela*:), quia locum isaiaæ adaptat dono linguarum Apostolis dato, qui aliis linguis non ad irrisionem, sed ad ædificationem loquebantur. Quanqiam Salmerón, tom. I, pag. 33, putet in llebrao vitiate *g met*, pro vicino *zain* irrepsisse, et pro UjjSa *bflange*, uti jam legitur in Isaia, legendum esse npSx *belante*, id est in barbaris linguis, ac consequenter aliis ac diversis a vestra lingua: Hebraeum enim *îyîb loez* barbarum significat. Sensus *ergo* est, q. d. Isaias, Vel potius per Isaiam Deus : Mea exhortatio ad pœnitentiam facia Judæis per Isaiam aliosque Prophetas, visa est vobis, o Judæi! molesta et ridicula, perinde ac si labiis blæsis, cl lingua barbara locutus vobis fuisset m : hinc Prophetarum quasi balbutiero imitando et subsannando blæse et balbutientes dicitis et repetitis : a Manda remanda. » Quare ego per Chaldæos (qui videntur vobis blæsi el balbi) milites el ministros justitiæ meæ vos puniam, ut sannis peregrino? suæ linguæ Chaldaicæ vos mcrediilos arcessant el compescant, vosque jam devictos et captivos irrideant, vestraque Hebraica verb » suis Chddaicis subsannent et refutent : atque horum typo, figura et similitudine, tempore Christi mittam Apostolos, qui dono aliarum linguarum vestrum pariter, oJudæi! incredulitatem arguent, vobisque videbuntur blæsi, et a vobis mundique sapientibus quasi stulti praedicatores eruas Christi subsannabuntur. In hunc enim sensum li re verba Isaiaæ citat Apostolus, I Cor. xiv, 21. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

Noti : Vox *enim* non proprie, sed adversative cipdur pro *sed* : nam cum ait, « in loquela enim labii, » periodo cSt ac si diceret : « Sed, vel Vorumtamen, in loquela labii, et lingua altera io qu » tur n Deus per Cbaldæos « ad populum istum, m ut eum redarguat.

12. Ctt nixu : Hjc est RBQulitS mea , rkm<h1 l ash m, etc., — q. d. Deus dixit: Ego mullotem-

pore optavi requiescere in Judæis tum jam, tum maxime tempore Christi, nec tantum optavi, sed et oravi cl obsecravi eos, dicens : « Reficito » me, orando cl obsecrando vos, « lassum, n

Secundo, et potius, « reficite lassum, » id est reficite debiles, miseros el fatigatos; in hac enivi misericordia est mea quies el consolatio. Unde Deus per Prophetas non aliud quasi clamabat : « Quam misericordiam et miserationes facile unusquisque cum fratre suo, » ut j alet *lachar. vn*; sed ipsi noluerunt me audire, cl contempserunt. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

13. Et erit eis veruum Domini : Manda reminda Ven n (Hic sanniones Deus punit, et sannas in ipsosmet retorquet, q. d. Quia ipsi Prophetarum verba riserunt, dicendo: « Manda remanda, » hincvicissirn Deus, cum cos prement calamitas et clades, ridebit eos, dicetquo) : Manda remanda, exspecta iief.x-SPECTA, EXSPECTA REEXSPECTA (hiliC fiet) , UT VADANT et cadant RETRORSUM, — tanquam turpiter ab hoste superati, et resupinati, ut resurgere non possint, itaque ab eo conterantur et pedibus conculentur, ac quasi inducti in venatorum retia capiantur. Ita juste illusores illudit cl punit Deus, juxta illud *Proverb*, cap. i, 25 : « Despexistis omne consilium meum, etc. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis, advenerit. » Sic narrat Suidas verbo *Dalis*, quod Datis el Artaphernes Darii duces legatos in Græciam miserunt, urbium facturi periculum, et terram atque aquam postulaturi. Ac insulares quidem omnes assenscrunt; Laccdæmonii vero utramque se daturos polliciti, conjectos in puteum terra obruerunt; se, quod postulatum fuisset, præslilisse testali (I).

l L Illusores, — qui illuditis minas Prophetarum, dicentes : « Manda remanda, n

Percussimus foedus cum morte. — Quasi dicant : Securi sumus de Assyriis et Chaldæis, non limo-

li) « Ut vadant, » ele., id est *quo facium est*, vel *quo fid*. Nam ex contemptu verbi Dei orta est perditio Judæorum : perditio autem significaiur verbis quæ *lasmus*, *confractionem*, *illaqueationem* ac *captionem* significant. Vide supra, vm, 15. Dixit autem *retrorsum cadere*, propterea quod periculosior lapsus is sit. Et in eis impleri prophetiam hanc significavit Evangelista cum ad vocem Domini, *ego sum*, *cecidisse retrorsum* Judæos commemorat. Hujusmodi autem ruina designat cos non advertere in qua! mala collipsi 4nt. Deinde *confractio* irreparabilem reipnbhæ labefactionem designare videtur : *illaqueatio lero* nonsuluin complicationem scelerum, verino etiam animorum perplexitatem, in qna perpetuo de* gunl, nescientes quid sequantur, aut cui credant, cuil non regem, non sacerdotem, non prophetam habeant. Al *captio* designat omnimodam potestatem atque tyranniqu.un in cos exercet porc itum cl diabolus : ducit rmm infideles quo vult ; nam imt servi peccati. Et qu.e patiuntur aviculæ in manibus puerorum qui eas laqueis ceperunt, mntloque graviora, pitmntnr ipsi a peccato ol diabolo, llee quoque mimivIM rut cælera peccatorum turba, qui, quia contnmnuni .erburn Dèi, ^imilibus malis subjecti sunt, uraniane perpetuo. (Eorcns.)

mus eorum vastationem . mt mortem et infernum, ul est locum ol ġtalem mortuorum, quæ nobis minantur Prophète, quasi pactum cum iis fecissemus. Est catachresis. *Secundo*, proprie Sanchez : Sicut, ml, Gentes mortem, id est Atropon aut fatum, et infernum, nempe Plutonem, aut aor.», in diis numerabant : sic Gentilium ritum imitai; illusores hi, eosdom (ġnasi deos venerabantur, certisque adhibitis ritibus et cæremoniis putabant se os sibi demereri, et quasi cum iis pacisci, ut ab iis nihil mali timendum esset.

Et CUM INIEUNO FECIMUS PACTUM. — P1'O p'IC't'fñ hebraico est mn cAose, id est visionem, q. d. Venimus in colloquium cum inferno : cum coque transegimus cl pepigimus. Dic uni Prophelæ multa visu horrenda cs>c in inferno : nos jam ea vidimus, necchorremus. Sic vulgo dicunt impii : « Diabolus non csl tam ater ac pingitur. » Ita Vatablus.

Secundo, Viegas in *Apocalyps.* n, Comment. IV, sect, iv, num. 5, chose vertit provisionem, commeatum, cui est multorum conviventium, aul simul navigare volentium : id quod uon faciunt, nisi foederati, 7. d. Cum inferno fecimus provisionem, seu commeatum, quasi simul navigaturi, et ad cumdem inferorum portum appulsuri. Itu Sagis apparens dmtnon, cum cisque ludens, persuadet cis sibi bene esse, se esse lælum ac felicem, nec igne inferni multum cruciari; ac proinde ipas post mortem eadem cum ipso læta sorte potituras.

Tertio, aliqui per mortem el infernum accipiunt regem Assyriorum : cum hoc enim pactum pepigerani Samaritæ, ejusquo erani vectigales : unde sub ejus alis securi degebant, nihil timentes. Ilis ergo denuntiat Propheta, hoc pactum esse periculosum et perniciosum; co quod rex Assyriorum sil cos vastaturus, ac in mortem et infernum rissurus(i). Addunt nonnulli hunc regem vocari mortem et infernum, quia dominabatur Ponticis

(1) Cum proceres Judæorum se prudentia cl astutia singulari munissent adversus omnem eventum , qui roi-publicæ videri posset exitialis, et principes regesque potnliures, a quibus calamitas metuenda erat, sibi variis artibus faventes fochscui elamico»! non videbatur ficilo tempestas, si quæ oriretur, m ipsos desævitura esse.... QcŪtuib, *fandus pachungue facere cum morte et cum inferno*, metaphorica est locutio, qua isde quo adhibetur, negatur in periculo mortis versari, quasi ci esset cunica fœdus. Ejusmodi loquendi genus csl et apud Lucanum, *Pharsut.* IX, 898, ubi de psyllis, quos putabant veteres morsus serpentium uon timere :

Profert in mediis sedem posuissn voncuii
Paxillis cum morto data est.

Cude hunc Jcsajæ locum illustravit J. F. Groncvius, *Obserent.* lib. IV, cap. v. Ergo qui hic loquemos inūicun-Mir profani cl impii, tuto* sc et adversus omnem cJim:-talem securos profitebantur, quod essent in fœdere cu*n illis regibus e» populis, a quibus solis exilium ipsis metuendum erat. Quauquam enim, II *neq.* vm, 7, legimus lihkiain adversus regem Assyriorum rebellasse, primis tamen imperii sui annis tributum Ahaso impositum, regi Assyrio perpendit. (Rostomullcr.)

et Cimmeriis, ex eisque colligebat exercitum. ili autem vocantur inferi el infernus, quia in Ponto est Ccrbcrion nions et oppidum; it» m Heraclea et sp Tir*, unde Hercules Cerberum extraxisse fe?' tur; item Cocytus, Phlegethon cl Tartarus. Deni quo apud Cimmerios inferni sedem collocat Homeriis, sive ob perpetuas tenebras, sive obmclal-lorum frequentes fodinas, sive ob valles opacissimas et hiberno soli inacessas: unde Gentiles censvbanl illic c>sc inferni ostium.

Moraliler, S. Gregorius, lib VI in lib. *Regum*, cap. n : o Impoenitentes, inquit, ut Saul, percusserunt fœdus cum moite et inferno. Cum morio quidem fœdus perculere, est mala audacter perpetraro, et ea semper agenda promittere. Mala quippe indesinenter faciunt; sed diligendo quoti faciant, quasi a mortis amicitia se nunquam recedere pollicentur. Ili quippe in mortis fœdere quanto insensibiliores fiunt, viscera matris Ecclesiæ tanto acrius miserando quatiuntur. »

Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos, — 7. d. Assyriorum flagellum et calamitas, cum pervaserit decem tribus, non veniet super nos (2).

Secundo et proprie, sicut Attila, sic Nabuchodonosor vocatur hic « flagellum Dei inundans, » el absorbens omnes gentes Judæis vicinas.

Qua posuimus mendacium. — Causam dat Propheta præsumptæ securitatis, quasi dicas : Securitatis veslræ basis non est nisi spes mendax» quam habetis vel in idolis vestris, vel in nimia Dei misericordia, vel in fortitudine cl opibus vestris : quam licet vos vocetis veritatem et securitatem, ego tamen voco mendacium et fallaciam, uti revera est. Adde esse verba illusorum, qui usurpant nomen et vocem Prophetarum, quasi dicant : Posuimus spem nostram in idolis, etc., quæ vos, o Prophelæ! mendacium appellatis. Denique Sanchez censet mendacii nomen idolis additum apud Gentiles, ex continuo usu non malo audiisse, sed quasi honestum transiisse in communem nomenclaturam. Sic honestati sunt apud Nomina Romanos *Bruti, Porcii, Asinii*, etiamsi nominum hfl'! u etymon significet aliquid indecorum. Sic Lcodicn-rJ ses auriga el nauke socios suos eLiam amicassiuuur. mos, ex usu communi vocant *Dot*, id est diabolos. E contrario voces Latiuæ et Græcæ *dæmones* et *ctetnonia* male sonant, etiamsi etymon fuerit honestum, et a scientia deducium. Sic el voces *hostes* et *tyranni* olim peregrinos et principes signifi-

(3) Vates hic, ut alias sæplus affleclans elegantiam paronomasia iu vocibus duas metaphoras licet diversi generis, inter se miscet. *Flagelli* enim proprie non est *inundare*. Verum quia idem ille exercitus, qui Israelitas magnis plagis affecit, eaque decausa rectissime *fta** *Qrtlih i* dicebatur, timui instar /tu^inis extra ripis suas sævrentis obvia omnia occupat et vastal : Propheta duas illas met tphuras inter w commiscens cumdem exercitum vocat exercitum inundantem. Est autem utraque metaphora vatibus Hebræis» do exercitu hostili toqueulibus, sulemuis. Vide Jeaq/. Viu, 7, 10, 24.

cabaliI, mine ex eorum abusu male audiunt, ttnne. 16. Idcirco iiec dicit Dominis. — Avolat Pro* pheta de more ad Chi istum, quem mendacio illu- sorum opponit, ut doceat in Christo solidam spem collocari, quam ipsi in mendacibus idolis collocabant : solet enim Deus ulcisci hominum scelera in lego nova non puniendo, sed sua clem- entia ea curando, et condonando per Christum. Vide Can. XLVI. Sapienter Bias, et ex co Ausonius :

Quod prodeatis upo*? cum possit nello nocere.

Sensus est, q. d. Idcirco, ut scilicet vostrum pac- tum futile, cl fiduciam mendacem sapientioro ct solidiore consilio evertam, imo corrigam et emen- dem, haede causa vobis licet indignis misericor- diter mittam Christum, qui Sionem, id est Eccle- siam, ædificet, cujusque ipso sil lapis angularis, id est fundamentum primum cl imum, ut habet Apostolus, Ephes, n, 20; quod solidum firmiter omnes ejus pai tes connectât, ct præserlim duos parietes, id est duos populos invicem contrarios, scilicet Judæorum et Gentium. Ita S. Cyrillus, Thcodoreclus ct Augustinus, in Psalm, xciv, imo S. Petrus, epist. 1, cap. u, vers. 6, ct Paulus ad Roman. ix,33, elChilslus ipse, Matth. xxi, 42. He- braice est, ecco ego puno in Sion lapidem probatum anguli, pretiositatis, fundamenti, id est angula* rem, pretiosum, fundamentalem, solidissimum; hunc enim lapidum ob soliditatem opponit arun- dini, id est vanæcl mendaci spei, quam Judæi in suis idolis reponebant; unde ait, vers. 18 : « De- lebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum ves- trum cum inferno non stabit; » quia arundineum esi, non insolido lapide, puta Christo ct Deo, fundatum (1).

(i) Est lapit probatus, proprio lapis probationis, talis lapis cujus soliditas ct firmitas ita explorata el certa est, ut œdltkio alicui sutaterui possit in fundamentum. Ad eamdcui firmitatis nutlonom perlinent etiam cartera epi- theta. Voratur enim tapis anguli seu angularis, est autein angularium lapidum non tantum sustinere ædliicium, sed ct illud compingere, quod ut faciant, supponuntur lapides esae primani totius adiilcii, m.igni, quadrati, solidi, m quos ædificil latera cuticurruuL (R< senmuller.)

Porro hi lapides angulares apud Orientales in magno honore habebantur, cum summa diligentia deligebantur, itaque, juxta Jahn (Archi otog. IMbt. tom. I, pag. 225), jus asyli ct immunitatis tribuebatur.

Nulli acierum dubium esae debet, inquit Forcarius, quin lapis hic Christus fit. ut ex Evangelio cl Paulo el Petro aptaret. Nam hic est lapis factus in caput anguli, et ermo aliud fundamentum potest ponere yrader td quod pontum esi, etc. Hunc i® dicit lapidem probationis, ido t qui probatus lar m duritiam suam ac firmitatem servat; unde infra compiralnr saio durissimo, etc.; quam exa- umi Htw autem cl quam probatus fuerit Dominus atque Untatiti per omnia esse hominem qui ignoret «arbitror tesiitrñ , t* angularem, quod duos parietes connectai, fecit citan uhiuhcx duobus, dissoleens inimicitiarum ma Wien, pretiosum: quid enim conferri potest cun. U iCntae-DtuY 4® vocat fundamentalem ; uain fundamenti fun 'ait^d fundamenti fundamenti, imum fundamentum te guai, H est, iupcrquvd totum aedilicium cumlruitur.

Qui crediderit, mox festinet, — scilicet volens statini Inpidrni hunc Sionis hic promissum, puta Christum, sibi exhiberi, non dicat cum illusori- bus : a Manda remanda, modicum ibi, » q. d. Ex- spectavimus eventum oraculorum, ct nihil vide- mus secutum; sed exspectet patienter : quia suo tempore certissimo promissionem meam com- plebo, juxta illud Habacuc n, 3 : aSi moram fece- rit, exspecta illum : quia veniens veniet, et non tardabit, » C

Nuta : Septuaginta et ex iis S. Petrus, II epist. x, ct Paulus, Rom. x, pro non festinet vertunt, non con- fundetur, q. d. «Non festinet» id est non trepi- det : non enim confundetur, sed spe sua potietur Sic Virgilius de apibus ait :

111® intus lrcpiJ® rerum per cerca castra
Discurrunt;

ut sit melalcp sis. Ita Leo Castrius.

Secundo, Sanchez, « non festinet, » ait, id est non fugiat : non enim confundetur. Solent enim qui confunduntur ct pudefiunt, festinato se subdu- cere, ut fugiant hominum oculos : hinc fit, ut fes- tinatio pro pudore ct confusione sumatur. Est ct hic mctalepsis, sed aliunde petita.

Denique Joannes Olorinus,Trcrfat. inScptuaginta, censet Septuaginta pro ©W iachis, id est festinet, legisse ©> > tabis, id est confundatur.

17. Et ponam in pondere judicium, et justitiam vꝫrñ. in mensura. — A Christo suo revolat Propheta, ct redit ad sua tempora, ct ad ea quæ dixit vers. 13, q. d. Ego Judæos illos illusores recte et accurate, quasi justo pondere ct mensura judicabo, pu- niendo eos nunc per Chaldæos, el tempore Chri- sti per Romanos ac damnationem æternam. Palet ex seq. Septuaginta, pro justitium in mensura, ver-

ita luee verba exclusive in sensu jñtlerali ad Christum perlinent, ut no sensu quidem imperfecto ad Ezechiam, ui aliqui ex Judæis (Aben-Ezra cl Kimchius) existimant, referi i possint ; num, v. g. inquit Calmelus, do Ezechh dici pjtcsl, quod in eum crediderit populus D cl, quod illo regnante calamitates hic prædiclæ Judvos afflixerunt, quod æquitatem et jusliliam perfecto rcstituciil; quod tandem delere potuit pactum quod impii cum morte ct iuferno pepigerant, cum e contra sub Manasse ejus filio tum crimina, tum Dei flagella totam Judæorum gentem velini inundaverunt usque ad ultimam internecionemf

Juxta ipsum Hosenmuller Judæi veteres hoc loco Mes- siam describi existimarunt, unde Scriptores novi fendei is cum diserte et directe ad Christum Jesum transferunt, nom. ix, 33; x, 11 ; 1 Petr, n, G, 7, 8. Cujus interpreta- tionis indicium olim exstittisse in paraphrasi chaldaica pro- babile est, inde quod Biymulidiis Martini in Pug. ftd., li- bro II, cap. v, pag. 342, loci hujus paraphrasta sic dé- faillit : licer ego constituo tn Slone regem unctum, regem zalidum ct forhm.... Quod vero hic locus a Judæis vote- litus <lc Mesfia accoptus fuerit, causam potius scito re- potit CX Piet, civili, 22, in quo loco,ttvo OpOStûliCO, unanimi consensu de Messia explicari solito, cum Mcssias conferricum lapide angulari crederetur, f.u ium videtur, ut umilia veteris Tegumenti loca, in quo do lapide angu- larisermo erat, ad regnum Mcssiæ adumbrandum revo- carentur.

tunt, *misericaudia tua in stateris*, quod S. Nazĭanzenus, orni, *Do misericordia*, sic < xp! C3t,g,d..Misericordia Dei praestatur nobis pro ratione et mensura misericordi , quam no^ insciis praetiterimus : « Nulli enim, ait, rei misericordia Dei macia rependitur, quam m'H<ricordiaē, ab eo qui uste omnia pensat et rependit, n Sic et S. Basitis in *Psalm*, cxxix, putat his Isaiae verbis significari, misericordibus misericordiam impertientdam pro modo et ratione meriti cujusque, iudicium vero expertibus misericordia*.

Et sudvbrtkkt graxdosphsimendacii.—« Grando» per eatoclrscsim significat subitam et fortem Dei punitionem, quam per Ch'ddœos, Romanos et alios exercuit, qua subvertit mendaces spes Judœoruin, quas in idolis et regibus JEgypti aliisque reponabant, idem significant aquaē, quae inundatione sua protectionem, id e-t murum, (j110 se protegendos putabant, ever; runt, quod vers. 18 clare vocavit «flagellum inundans.»

9. MANE DILUCULO PBRTRANSIBIT IN DIB ET IX nocte, — *q. d.* Hæc grando, hoc flagellum cito cl tempestive, quasi summo mane vos comprehendet, el durabit continuo integros dies el noctes. Significatur ergo hic célenlas et continuatio flagelli»

Sola vexatio intellectum dabit aeditui, — *q. d.* Hæc calamitas Chaldæorum Judæos faciet inelligero oracula, et minas quas audiunt a Prophetis, docebit eos Deum timere et colere, non idola : nec enim ulrorumque amor el cultus se compatiuntur, ul sequitur. Sicut ergo asinus non movetur minis nec promissis, sed baculo : ita et hi. Sic de Phrygibus olim dicebatur : « Phryx non nisi plagis emendatur. » Pro *vexatio* hebraico est m>"H *xe-vaa*, quod alii vertunt, *terrere*. Sic enim pueri duri minis et terrore coguntur ad officium subinde. Sed nostra versio magis apta et genuina est. Sic cap. xxvi, vei s. 9, dixit : « Cum feceris iudicia lua in terra, iustitiam discent habitatores orbis. » El *Psalm*. LXXVH, 34 : « Cum occideret eos, quærebant cum. » Sic et Plato iti *Symposio* : « Stultus, inquit, post acceptam plagam sapit. » (line Agesilaus do quibusdam Asiæ populis dicebat : « Si libellulo fruerentur, malos; si servirent, bonos fore. » Prudenter S. Bernardus, lib. 1 *be Consider*» cap. m : « Hebetati, ait, cordis indicium est propriam non sentire continuam vexationem. Vexatio dat intellectum auditui, sed si nimia non fuerit : nam si sit, non plane intellectum dat, sed contemptum. Denique impius, cumiu profundum malorum venerit, contemnit. »

20. Coangustatum ist exim stratum. — *Primo*, Judæi sic exponunt : Per Chaldæus redigemini, o Juda il in eas angustias, ut duo conjuges non sint habituri locum ubi simul cubtnl, sed aller eorum loco et ledo extrudendus sil, utque lodices elstragula non habeant tam magna, quibus ulerque simul operiatur» Sed hic sensus frigidus ubi el Judaicus.

S'rundo ergo et genuine, *q. d.* Deus ; Vo?, o Juda i ! præler me sponsum vestrum olio? ama*tore-, scilicet idola et diabolum, admittitis; ita* qu ' non potestis mecnmin conjugio permanere, quia lectus amoris mei ita arctus est, ut non nisi sponiam el sponsum unum admittat, tertium, scilicet adulterum, omnino excludat : nec capere poscit Deum et diabolum, Deum et mundum, Deum d mammonam (1) : quocirca ego per Chaldæos alio<que vos flagello, ut vos ad me r'd.v cam, ulque deos alios a thoro hoc vestro et meo extrudatis. < Duo, inquit Ausonius, socios not» recipiunt : amor et principatus. Omnisque potestas impatiens consortis erit,» ait Lucanus. Undo d Julius Cay-ar dicebat : « M do esse in Galli i primus quam Romæ secundus; » cumque Pompeium se superiorem non pateretur, uti nec Pompeius eum parem, bello ei impi riumcum vita extorsit. Sic el Alexander, rogatus a Dario ut ŷecum divideret imperium, respondit : « Sicut mundus non fert duos soles, ita nec Urrà duos reges. Quare aut te mihi subde, aut in crastinum aciem para; » paravit, cl cæsus regnum Alexandro cessit. Sic et Tragædus : « Nec regna sociuin ferre, uec tædœ (conjugia) sciunt. » Similo proverbium est: < Nemo poled duobus dominis servire, » *Matlh.* vi,24. El . « Quæ autem convent o diruti ad BelialT » Il CYr. vi. S. Hieronymus : Deus trgo solus vult occupare lotum stratum cordis nostri; unde mandavit dicens : « Diliges Dominum Deum ux toto cordi luo, et ex lota .mima tua, » *Dealer*, xi, 3. Aide ibi dicta. Ilinc cl Apostolus, 1 *Cor.* x. ŷ0: « Non potestis, inquit, calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse, et mensw idolorum. » Vere Lyranus in illud *Mallh.* cap. vi, -24 : *Xon* puteoffo *servirò Deo et mammonæ* : « Cor humanu n, ait, non potest simul capere Deum et diabolum : sed suscepto diabolo per peccatum, exit Deus : suscepto Deo per cbarlatem, exit diabolus. »

Allcgorice, Leo Caslrius : Stratum Dei, inquit, id ed Ecclesia, non capit umbram el veritatem, Mosem el Christum , legis onera et suave jugum gratiæ.

Er alter decidat. — Hebraice est JHirono *melustaiea*, id est a superfluendo, vel a supvresscndo, *q. d.* Ul non supersit alteri locus, sed alter decidat, uti recte vertit S« Hieronymus.

21. SICLT EXI I IX MONTE DIVISIONUM (*q. d.* *SICUL* Vert. ĩi in *Daal Pharasim*, quod significat < locum divisionum,» Deus pro Duide deiecitPhilislœos, *llHcq.* i aj». v, ilique Davidem lictorem a Philisheis devictis et dispersis divisit et segregavit : sic con* surgit el) si Aun (contra vos) Du minus, — ut voi dispergat, dividat el disperdat : el sicut pío Jo-

(b Metaphora a dormicuUbus desumpta, quibus si vel .edus brevlur, vel teçanicfliuni, quo tolos n» obvolvere solent Orientales, souinuui c.t puuu (CL Niebuhr, *Ucuhr^bung* tud *Irakien*, pag. 10), di^uslius obtigit, et tarbxU Uudis quies.

Fin- in valle Gabaon stitit solem, et percussit Amor-
rii eos, non lam armis, quam grandine et saxis c
erio in eos dejectis, *Josué x*; ita pariter ipso con-
tra vos, o Judæi! quasi *adulteros* et apostatas
imseetur, atque iratos *vos dejiciet et percutiet*
fia S. Hieronymus, qui allegorico hæc refert ad
excidium mundi: tum enim *erit Baal Pharasim*,
id est locus divisionum in valle Josaphat, ubi
Christus separabit agnos ab hædis, atque agnis,
id est sanctis, cœlum, hædis et impiis gehennam
assignabit.

U faciat opus suu» (opus a se decretum, scili-
cet vindictam et punitionem, exigentibus id Ju-
dæorum peccatis, quod tamen opus non est pro-
prium Deo, si ejus indolem et innatam bonitatem
spectes, sed) alirnum (et quasi) peregrinum ab
eo, — quia invitus et quasi coactus ab impiis hoc
facit. Sic cum induxit diluvium orbi, fecit hoc
tactus dolore cordis intrinsecus, *Genes*, vi; sic pu-
niturus gemit dicens: « lieu! consolabor super
hostibus meis, » *Isaïæ* i, 21. *Secundo*, « opus alie-
num et peregrinum, n est opus, puta punitio in-
solita et admirabilis. Quia enim Deus patribus Ju-
dæorum, ob eorum pietatem, fuerat benignus et
beneficus; hinc posteris eorum impiis videbatur
res insolita, et aliena a Dei more, experiri Dei
irmi et vindictam. Rursum quia hæc vindicta fu-
tura erat acris cl inaudita, nipote inducens gentis
et populi Dei excidium; hinc eis videbatur admi-
rabilis, et plano extraordinaria. Unde Septuaginta
vertunt, *perditio* (oxrptx, pro quo Complutenses
legunt z-xpta, id est *amaritudo*) *ejus aliena*.

12. Et NUNC nolite (illusores, qui illusistis Pro-
phetas, el dixistis, vers. 10: « Manda remanda, »
pariter) illudere (has meus minas), ne forte con-
stringantur (Vatablus vertit, *validiora fiant*) vin-
cila ›estua, — id est ne citius el ardius ab hosto
constringamini, ne Deus per eum vos severius el
graviori captivitate puniat. Sicut enim vulpes quæ
in laqueum incidit, eo magis astringit nodum el
laqueum, quo magis se ex eo expedire et extri-
care conatur: ita impii tergiversando, et illusor
irridendo Dei minas et pœnns, magis et magis so
iisdem involvunt et astringunt. Unde sequitur:

Consummationem enim et abbreviationem (q. d.
Consumptionem el destructionem, eamque brevi
futuram super lotam lorrain, scilicet Judæorum)
al dim a Inumino, — g. d. Non dicetis ultra: «Manda
remanda,» quia brevi Deus cladem,quam vobis
comminatus est, indiget: veslr® enim irrisiones
cl scelera brevi complebunt mensuram peccato
rum vobis a Deo statutam, itaque accelerabunt
ejus vindictam.

Veni

Numquid tota uie arami? — Nota: Ab huc
loco ad finem usque capitis est continua parabola
agricola», qua hortatur Judæos omnesqur gente;
ad boni opera, et ad frugem, q. d. Non semp r
arat Arator, ul semcni m facial, sed prime, arai;
secundo, cuiu aliquot diebus aravit, postea solvit
bows, et glubas contundit, Lrrœque buperlicim

æquat et occat; *tertio*, ubi hoc fecit, sementem
Jacit, eamque germinantem sarril, id est purgat
a lolio; *quarto*, inessom maturam demetit et cul-
ligli; *quinto*, triturai quæquo secundum suam con-
ditionem, scilicet omnia legumina, ut gith et cy-
minum, levius, puta per virgam aut baculum; fru-
menta vero, quæ difficiliter excutiuntur, gravius,
scilicet in Palæstina plaustis, quæ quasi serras
et dentes inferne habent, quibus circumactis su-
per segi tes grana excutiunt; aut etiam bobus, qui
ungula sua calcando ea exprimunt (I).

Jam hæc sic Judæis et hominibus applica. Pri-
mo, agricola est Deus; *secundo*, ager est Israel;
tertio, agrum hunc serit Deus; semina sunt lex, nunc m
gratia et dona Dei; *quarto*, deinde metit, colligit-
que fructus bonorum operum, quos ut eliciat, Wloc
triturat, id est affligit nos, alios quidem gravius, tum.
alios levius pro constantia et robore fidei.

Sensus ergo est, q. d. Sicut agricola suis quod-
que locis, ordinibus, temporibus, modis serit,
metit et triturat: ila Deus in Israele, et in magno
hoc mundi agro nunc gratiam serit, nunc monet,
nunc corripit, nunc punit, nunc miseretur. Vos
ergo, o Judæi! et quæque gens studiose advertat
et reflectat, quid quolibet tempore in se agat Deus:
imo idipsum in se quisque advertat, quid hac dio
et hora in se operetur Deus: an serat, an metat,
an trituret, studeatque Deo operanti cooperari et
respondere, atque per ejus tribulam et afflictio-
nem dare grana palientiae, charilatis et aliarum
virtutum. Ita S. Hieronymus, Vatablus et alii. Quo-
circa Sancti studiose el attente exceperunt omnes
Dei inspirationes, monitiones, correptiones, tri-
bulationes, etc., cisque vel cooperati sunt, vel eas
patienter tolerarunt, ex iisque fructum quem Deus
volebat, elicuerunt. Ita Samuel ad Deum: « Lo-
quere, ait, Domine, quia audit servus tuus. » Ita
David: « Audiam, ait, quid in me loquatur Do-
minus. » Et Paulus: « Domine, quid me vis fa-
cere? » Et Isaïas, cap. vi: « Ecce ego, mitte me. »
Ita S. Franciscas, audiens aliquam Dei inspira-
tion m, subsistebat, totumque se colligebat ad
eam percipiendam, caque percepta slatini quod
audierat exsecutioni mandabat. Quocirca jure di-
cebat S. P. N. Ignatius, paucos scire quantum ip-
siinet Dei in se operationem impediunt, ciquo
magna operaturo obicem ponant, quod vel non
audiant Dei vocem, vel ei non coopcrenlur, uti
deberent. Nimirum sola B. Virgo semper Dei vo-

ti) Omnes fera interpretes hic divinatorum judiciorum
consilia et modos edocere Prophetam asserunt, scilicet, ul
notat Rosenmuller, Deum in castigando improois dher-
mode, sed summa cum sapientia agere, *judicium*, uL prius
dixerat, vers. 17, /fcigcre at/amussint, et ju'iiiiioio ait
penaCculum, temporum. hominum, rerum discrimina*
riunii severitatis cl lenitatis momenta exquisitissime ex-
pendere. Il.i c involvit allegoria exemplo ducto ab agri-
cultura et tritura, ut recte observavit Lowhims, *De saira*
Poesi //r rii oruui, Piælccl. x. Conferri intretur Pauluen,
vomi JcA<r au Uee Moryciilandcr, pag. VG cl 1A7*
138.

lunüdem ci gi uüam attente excepit, cique ex tequo cooperata est, ut v. g. si reciperet gratiam intensum ut mille, elicerei actum intensum ut mille, idque continuo et assiduo. Nullus cætrorum Sanctorum idipsum præslitit : infirmitas enim humana nunc in intentione, nunc in continuatione deficit, ut gratiam Dei non adæquet : qui tamen generosi sunt, eam quam maxime adacquare conantur ; et hi maximos in virtute et gratia progressus faciunt.

Viderunt idipsum per umbram Gentiles ; unde Alexander Magnus in Ægypto audivit l'sammone Philosophum, idque ejus dictum maxime probavit, quo affirmabat, a omnes homines a Deo regi : divinum enim esse id, quod in quolibet præsit atque imperet. » Ipsumque magis philosophice de eadem re sensisse, cum asseruit, a Deum omnibus hominibus communem esse patrem, sed proprios sibi filios eos adsciscere, qui hominum essent præstanlissimi, hos nimirum formare, expolire, perficere. » Ha Plularchus in *Alexandro*.

Moraliter S. Ambrosius, lib. III *De Interpellat.* cap. n, docet virum justum esse agricolam instar Dei : Nam, inquit, a hic quasi bonus agricola arat agrum suum quodam rigidioris abstinenti® vomere ; hic exstirpat quadam falce virtutum, amputatrice vitiorum ; hic stercoreat humiliando se usque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitatur inopem, et de stercore erigit pauperem ; hic custodii fructus suos, ul illic uberius recondat. » Hac agricultura metaphora sæpe agens de Deo et rebus divinis utitur Scriptura, ut patet *Joan*, iv, 35 ; *Matth.* xxi, 33 ; *Joan*, xv, 4.

Ven. 15. 25. Git h. — Genus est seminis calidi et nigri : unde grace juXaMtev, vulgo *nigella* dicitur. Vide Columellam, lib. VII, et Plinium, lib. XX, cap. xvii. Huellius opinatur esse semen illud, quod rustici in Gallia sua lingua vocant *poivreton*, quasi minutum piper : eo quod tenuiores hoc semino cibos condire soleant vico piperis (1).

(t) nVp esse *nigellam*, *anethum*, ostendit Celsius, *Hicrobot.*, part. II, pag. 70-72, condimentum esse, cl cibis panibusque soporandis adhibitum fuisse observant veteres. Dioscorides, lib. III, cap. xeni, cl Plinius, lib. XX, cap. xvii, melanthii, vel inelanspermi semen gratissime panes condii.

JDD eodem modo Arabibus, Gracis, Latinisque enuntiatum Kwxiw, cyminum, Kummel. Ne quem vero homonymia errorem pariat, cum species cumini plures sini, observandum est llebræorum cuminum genuinum illud esso, quod doctores botanici *cuminum salitum* vocant, vel *cuminum semine longiore*, vel etiam *cuminum llomanum*. Quæ autem planta Germanis *cuminum* dicitur, veteribus herbarum magistris, Dioscoridi cl Theophrasto, *carum* fuit, observante Celsio, *Hicrobot.*, part. I, pag. 516.

(Rosenmuller.)

Hæc autem sequentia verba mjRP, quæ Valables vertit *hordeum si-jnatim, cwn* S. Hieronymus vertit « hordeum el milium, » alii significare volunt insignitum, præxtantiSBimum, ul Dæderlein vertit *hordeum secretum*, et in nota subjecta addit, Ide consuetudine populorum Orich-

Allegorico S. Hieronymus, *gith* et *cyminum*, id est populus rudis, leniter baculo corripitur : ai frumentum, id est sacerdotes et sapientes, dura rota plaustrum dicabuntur, atque potentes potenter tormenta patientur.

20. Et ERUDIET ILLUM IN JUDICIO, — *q. d.* Deus Vert. M. docebit agricolam cum judicio, et sapienter hæc omnia distribuere. Ita S. Hieronymus.

28. Panis autem comminuetur. — Est metonymia. Vinti « Panis » id est triticum et frumentum, ex quo Ct panis, solet in Pal estina rota plaustrum el dentibus tribui® comminui, et majore vi exculi, tamen cum modo et moderamine : non enim in æternum sive perpetuo tribulatur ; sed sic tribula ipsa circumducitur, aut ungula bovis calcatur, donec e folliculis excidant, non autem ut frangantur grana tritici, *q. d.* Ha pariter Deus vos, o Judæi ! aliosque suos fideles non affligit, ut perdat et excindat, sed ut a paleis vitiorum expurget, et quasi grana selecta in horreo, id est in Ecclesia sua recondat. Ita S. Hieronymus.

Nec ungulis scis comminuet eum. — Hinc videtur quod in Judæa, tempore Isaïæ, triturarmi quoque ungulis equorum vel boum segetes calcantium : hæ enim calcando excutiebant e suis folliculis grana, uti etiamnum fit in nonnullis provinciis ; licet id videatur negare S. Hieronymus, forte quod ejus tempore hic modus triturandi apud Judæos in desuetudinem jam abierat ; aut, ut Sanchez, quod ab equis solis trite non fuerint segetes, sed equorum ungulis, qui simul tribulas dentatas trahunt, aut plaustra serrantia (2).

talium illustrari, singula grana seligendi ac studiose discernendi, quam Itineraria laudant. HDDD est *zea*, *spelta* (vide Celsi *Hierobot.*, part. II, pag. 98 seqq., et E. C. Fabri *Specimen Botanol. bibi*, in *den Thcolog. Analecten*, tom. I, part. I, p. 14), genus frumenti, simile farri, quod farris locura in nullis locis implet, ubere ejus in Campania Italica proventu. Solent veteres, de *satis* loquentes, *triticum*, *hordeum*, *speltam*, inter se conjungere : veluli Homerus, *Odyss.* â, H4, in oratione Telemachi, Menelai fortunas el agrum laudantis, quippe in quo præter alia sint :

Hjpù —i, Ctixi n tûpçut ; xpî Xtuxèv,

Triticum spelta? et lite germinans hordeum album.

(2) Ab altera quoque parte scienliæ agricultura? argumentationem conficit. Novit, inquit, agricola quo instrumento unaquæque farris aut seminis species excutienda sit, et quod duriora grana duriori instrumento, tenera autem leviori : neque in hoc facile eum falli viduis, ut asperiora mollioribus, el leviora duris granis superinducat. Ut sibi constet hujus loci sensus, sciendum quatuor apud Hebreos in usu fuisse triturandi modos (vide *notat.* ad vers. 10, cap. ixvi), etiamnum in Orientalibus regionibus usitatos, de quibus egit Buchartus, *Uicroz*^ pari. I, lib. II, cap. xxxii. *Primo*, liaculis et flagellis excutiebant aliqua edulium genera, quæ tribulum ferre nequeunt, el alia etiam frumenta quæ motu bastis non possimi luto in area sub dio triturari, *Judie*, vi, II ; idemque fecerunt, qui minus frumenti habuerunt, quam quod arcaci tribulo dignum esset, *fiuth.* n, 17 ; *secundo*, *traha* seu trahea facta ex tahula, ferro, vel lapidibus exasperato, et quæ a bobus trahebatur ; *tertio*, *plostello punico*,

29. ÜT .MIRABILE FACERET CONSILIUM, ET MAGNIFICARET JUSTITIAM. — Pro *justitiam* Chaldæos vertit, *sapientiam*. Nota : In parabola sunt tria. *Primo*, "bda?" 051 sive propai;abola, quasi prologus parabola ; *secundo*, est ipsum ꝑꝑo-., id est fabula aut parabola; *tertio*, est fcrpMiw, sive postparabola, applicans parabolam ad mores vel instructionem nostram, cx qua colligendus csl sensus, et scopus parabola». Proparabola hic fuit versus 22 : a Nolite illudere, ne torlo constringantur vincula vestra. » Parabola fuerunt varia opera agricolae, quæ narravit a vers. 24, hucusque. Postparabola est hic. Ha Forerius.

Sensus ergo est, g. d. Sicut in agricolatione, puta in subigendo agro, serendo, metendo, triturando suis locis cl temporibus, Deus ostendit magnam sapientiam et ju tiliam, quasi dislributivam, ut cuique tribuat, quod res et tempus exposcunt; ita pariter ipse in prophetia hujus capitis variam

rotas habente, de quo inlellifendum est membrum posterius commatis nostri et comma sequens; *quarto*, boum el equorum ungulis, quo alluditur *Mieli*. iv, 13, el hoc loco, vers. 28. De secundo el tortio triturandi modo Eduardos Pococktus, insignis philologus, qui et ipse regiones Orientis invisit, in *Comment, I* Joel*. cap. m, vers. 14, hæc dicit : « Duo vero hodie adhuc sunt horum instrumentorum genera, quorum uuum conficitur ex gravissimis ligneis asseribus, quibus inflguuturcuspulatissemi lapides aulsilices, qui a jumeatU tracti per frum^uta ordine digesti una vice exterunt grana, glumas frangunt, stramenque secant vel confringunt in minutissima frustala ad instar paleae, quæ in jumentorum postea cedat alimentum. Alterum hujus •nstrumenti genus consistit ex duabus, serreisrotisen uarum incisione notatis, dentibus acutissimis serræ instar preditis, quæinlcr se conneccliuitur axo ligneo, quoti cum per frumenta In area trahitur; idem efficit in contcendisgranisjetfrangendlsscindendisqueglumis et stramine, atque id quod priore loco descriptum est. Ad quem modum exterendi frumenti alterutro horum instrumentorum alluditur, *Jetaj*, xxvm, 27,28. Conf. aliorum itiuerturum testimonia, quæ collegit Paulsen, loco citato, cap. vi.

ostendit providentiam suam, et distributionem circa decem, cl circa duas tribus, ac circa Christum. Quocirca non est, quod eam miremini : facit enim ipso ut sapiens agricola, qui pro rei exigentia agrum, id est orbem, ac præsertim Synagogam, et Ecclesiam suam, sive populum fidelem varie exercet et regit : nunc enim sarrit, et purgat; nunc triturat, et punit; nunc miseretur, et parcit; nunc colligit fructus, suosque sibi seligit et seponit.

Ita primo, vos. o Judæi ! coluit assidua et paterna sua indulgentia. Deinde in vobis sevit semina legis cl S. Scripturo. Videte ergo ut dignos virtutum cl meritorum fructus ei reddatis. Post vero vocabit ad arcam et trituram tribulationis, a qua tamen liberabit, reducctquo in patriam, sicut agricola purgata per duram trituram frumenta in horrea recondit. Hoc enim proxime processif, et hanc trituram, ejusque examen, et linoni ac fructum maxime in hac parabola urget Propheta Cum ergo Deus vos trituret et castiget, ut grana pœnitentiæ et virtutum ac mutationis vit® eliciat el excutiat, videte ne hoc opus Dei vestra duritie et pertinacia evertatis, et cogatis eum vos triturare usque ad consumptionem et excisionem, quam vobis impendere audivi in proparabola vers. 22. Sed potius tribulationem hanc patienter excipite, et pur eam ad cor cl ad Deum redite; ita fietis tritura et filii arcæ Domini, ul dixit cap. xxi, vers. 10. Est enim hæc tritura amoris, non odii.

Allegorico Leo Castrius, g. d. Deus jam arat; occal, sarrit, id est preparai agros, id est animos Judæorum, ut tempore Chrfóli in iis serat Evangelium, ac metat opera Christiana, digna Christo, digna Evangelio.

Ut mirabili; faceret consilium, etc. — Alii vertunt, qui miri/iciis csl consilio, et magnificat opere.

CAPUT VIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicat excidium Jerusalem, quam ob munitionem vocat Ariel, id est, leonem Dei. Secundo, vers. 5, digro-dilue ad Chaldaeos cam exscindentes, dicitque victoriam eorum fore instar somnii; brevi enim ipsosmet perdendos. Tertio, vers. 9, redit ad Judæorum cladem, quodque Deus auferet ab eis intelligentiam Prophetarum. Quarto, vers. 15, increpat sapientes eorum atheos, qui putabant se suaque consilia Deum latere. Quinto, vers- 17, prædicat excaecationem Judæorum, cl vocationem Gentium.

1. Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David : additus est annus ad annum : solemnitates evoluta sunt. 2. El circumvallabo Ariel, el erit tristis el mœrens, et erit milii quasi Ariel. 3. Et circumdabo quasi sphæram in circuitu luo, et jaciam contra te aggerem, el munimenta ponam in obsidionem luam. 4. Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum : et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum

mussitabit. 5. Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te : et sicut favilla pertransiens multitudo eorum, qui contra te praevaluerunt : G. crilque repente coufestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, cl commotione terrae, et voce magna turbinis et tempestatis, ct flammis ignis devorantis. 7. Et erit sicut somnium visionis nocturna multitudo omnium Gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel, et omnes qui militaverunt, et obsederunt, et praevaluerunt adversus eam. 8. Et sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima'ejus : et sicut somniat, sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, et anima ejus vacua est : sic erit multitudo omnium Gentium, quæ dimicaverunt contra montem Sion. 9. Obstupescite, et admiramini, fluctuate, et vacillate : inebriamini, et non a vino : movemini, el non ab ebrietate. 10. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet. 11. Eteril vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent : Lege istum : Et respondebit : Non possum, signatus csl enim. 12. Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei : Lege : el respondebit : Nescio litteras. 13. Et dixit Dominus : Eo quod appropinquat populus iste ore suo, cl labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me et timuerunt me mundato hominum et doctrinis : 14. ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo : peribit enim sapientia a sapientibus ejus, ct intellectus prudentium ejus abscondetur. 15. Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium : quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos, et quis novit nos? 16. Perversa est hæc vestra cogitatio : quasi si lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo : Non fecisti me :et figmentum dicat fictori suo : Non intelligis. 17. Nonne adhuc in modico et in brevi convertetur Libanus in Channel, et Channel in saltum reputabitur? 18. El audient in die illa surdi verba libri, et de tenebris cl caligine oculi cæcorum videbunt. 19. Et addent miles in Domino lætitiā, et pauperes homines in sancto Israel exsultabunt : 20. quoniam defecit qui praevalebat, consummatus est illusor, et succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem : 21. qui peccare faciebant homines in vrrho, el arguentem in porta supplantabant, et declinaverunt frustrai a justo. 22. Propter hoc, hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abraham : Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet : 23. sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, el sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel prædicahuut : 24. et scient errantes spiritu intellectum, et mussitatores discent legem (1).

1. Væ Ariel, Ariel civitas, QVam exvvgnavit David. — *Arici* hic significat Jeru>aleui, ut palet ex sequenti. ItaS. Hieronymus, Cyiillus, Proco-

(1) Eodem tempore cui præccdentiscapitis vaticinium assignavimus, id est primis Ezechira annis, ct hoc editum esso suadet, et argumenti similitudo, et idem Tero orationis tenor.

Primo igitur, fatum urbis Jerusalem toliusque regni Judaici, do quo in ultima cap. xxvtu pario sermonem incœpit, hocco capito repræsentat Propbeta : *primo*, per obsessionem arctissimam, ct redigentem obsessos ad desperationem, t-3; recwnrfo, per eversionem obstaculorum, ac irruptionem hostium repentinam cl dovaslatriccin, 3-G ; *tertio*, per insatiabilem victorum victos doprædantium rapacitatem, 7, 8.

Scarnito, cum Propbeta vastationem Jerosoiymorum describeret, videt subito ca quæ ilicei it -icul nequoalla tam sua quam aliorum Prophetarum oracula, Judæos, voluti stupiditalo laborantes non intolclcluros, bancque insipientiam c txiljli commixtam tam inpræpoMli» quam

pius. Dicitur *Ariel*, id csl mons Dei, inquit R. David ; sed tunc *And* per / seiibcnduii esset, diccudiuuque *hand* : j un autem dicitur *And* per l4,ar

iu subditis exponit»9, 10; etut dicere poterant : Sufficiunt nobis libri legis ct Prophetarum; huic objectioui occurrit dlcensquod legem cl prophetias nequaquam lowljigcreot tam login doctor quam qui litteras non didicerunt^ sicut librum signitum, neque docti neqoo indocti bgoce sunt» 11» 12.

Terito, causas hujus obcæcalionis, simulqua eorum ruin® aperit : *primo*, quod externam tantum justitiam persequi r utur, cordis autem quod Deus primum res* picit, sanctificationem nihil curarent» IS; propter quam hypocritam rationem colendi Deum» se eos puniturum pnudicit» ellieiendo ut cum supervenerit ipsis malum» non sit illis consilium, quo eripiantur ex illo neque . b tunc ntl mij . 'cC'Jir!', o l 'll : simulandi studium, dirime ommscicnūæ ct omnipotentio utrarium ct çdurioMini, 15» 16.

Quarto, ut complementa hujus fati, scilicet e' ersioms

est
Ki
cur

aleph. And ergó idem est quod *leo Dei*, idque *primo*, ob fortitudinem ei principatum. Sicut enim Ico bestiarum, ita Jerusalem urbium erat princeps, et inter cas arte et natura ita munita, ut Jebusæi cjni arcem Sionem occupantes riserint Davidis copias eam oppugnantes, posuerint quo in muris cæcos et claudos, quasi ab iis solis urbs defendi posset, 11 *Dcg.* v. Sic Judas, cujus sedes erat in Jérusalem, vocatus est leo vel leæna a Jacob patriarcha, *Genes. xux*, 9, et a Balaam, *Numer. xxi*, 24, quo alludit hic Isaias : hinc vocatur *leo Dei*, quia quæ Dei sunt, magna sunt. Sic vocantur cedri et montes Dei, id est magni. Rursum *Dei, quia*, erat populus Dei cultui addictus : unde

Secundo, Jerusalem dicitur *Ariel*, ob templum ei altare in ea existens, quod *Ezech.* cap. xliiii, 11, dicitur *Arici*, quia in altari maxime relucent fortitudo, majestas ei cultus Dei : et quia *Ariel*, transposita littera *iod*, ut transponit Ezechiel, significat maledictionis seu peccati arietem, qui scilicet pro peccato in altari offerri solebat a radice *arar*, id est maledixit, et *bx cl*, id est aries.

Ita Arias. Addit Vilalpando, tom. II, pag. 208 in fine, communem esse Doctorum sententiam templum habuisse formam leonis : nam a fronte erat latum, et a tergo augustum instar leonis, inquit Vatablus : hinc vocatur *Ariel*, id est leo Dei : sicut Belgium suo situ leonem refert; unde vocatur Leo Belgicus. Belgium ergo vocari potest *Ariel*, cique ita jam vastato recte competunt ea, quæ hoc cap. Arieli prædicit Isaias. Simili schemate ApoUonius, teste Strabone, Alabandam urbem vocabat «cistam scorpionibus plenam inversam;» hoc ænigmate significans Alabandæ cives pessimos. Ea enim civitas ita montibus supposita esse videtur, ut cistæ formam imitetur : ea quoque regio scorpiis abundabat.

latio. Tertio, si pro *Arici* uno puncto mutato legas *bx'IX Uriel*, id est lux Dei, vol ignis Dei, notabit Prophetiam ei Prophetas, item scientiam legis et Prophetarum, quæ erat in Scribis et Pharisæis, ac Sacerdotibus Hierosolymæ: Pontifex enim in pectore gestabat urim et tummim, id est doctrinam et perfectionem, ut dixi *Exodi*, cap. xxviit, 30. Unde IV *Esdra* v, 20, Urici est nomen Angeli revelantis arcana, sicut est Gabriel, Raphael, Michael. Unde Lexicon Syriacum : *Ariel*, inquit, *civitas dicta est a nomine fundatoris, qui dñebalur And; et Arid, id est lux Dei» est Jerusalem.* Verum omnes Interpretes legunt *Arid*, id est leo Dei, non *Uriel*, id est lux Dei.

Sensus ergo est, *q. d.* Væ Ariel, id est Jerusalem, quam a Jebusæis occupatam expugnavit David, quæ olim ut leæna fortissima frendebat in

ei reprobationis Judæorum, prædicit Isaias, *primo*, translationem lidei ad Gentiles, 17; *secundo*, conversionem eorumdem et salutem, 18, 19; *tertio*, submotionem hostium fidei ac jusUliæ adversantium, 20, 21; *quarto*, confuonem, pudorem et serata Judæorum agnitionem et ad Deum weruonsm, 22, 23.

genios, illa nunc miserrime a Chaldæis vastabitur, et postea a Romanis : sicut enim *primo* earn cepit David cæsis claudis ei cæcis, qilos Jebusæi loci munitioni præfidentes ad derisionem Davidis constituerant : ita *secundo* eamdem capiet Christus alter David, ei Davidis filius ac hæres, atque per Titum et Romanos occidet cæcos Judæos et claudos in semitis Dei, Christi irrisores. Ita S. Cyrillus, S. Hieronymus, Procopius.

Civitas, quam expugnavit David. — Aquila vertit, ZQMXV7) id est *civitacula* (ul vertit S. Hieronymus) *castrametationis David*; Symmachus, *castrum David*; Theodolion, *circumvallatio David*.

Additus est annus ad annum : solemnitates evoluti sunt. — *Primo*, sensus est, *q. d.* Posi duos, id est paucos, annos Hierosolymæ majestas everteatur, tunique ejus festa erunt evoluta et cessabunt. Ita Adamus et Eorerius. Hic sensus genuinus est; sequitur enim : « Et circumvallabo Ariel, » etc.

Secundo, Dionysius, *q. d.* a Additus est annus ad annum, id est, evoluti sunt jam anni decreti a Deo excidio Hierosolymæ.

Tertio, S. Thomas, Haymo, Hugo et Sanchez putant hic significari calamitatis ctvastationis Hierosolymæ durationem, *q. d.* Succedent anni annis, et tempora temporibus; neque tamen cessabit vastitas Hierosolymæ, neque longum solcmnilatum ejus silentium, *q. d.* Multis annis et feslis in exsilio et sordibus hærebunt Judæi.

2. Et circumvallabo Ariel, — scilicet Jerusalem, Ven. t. *primo*, per Chaldæos, ait S. Hieronymus; *secundo*, per Romanos, ait idem S. Hieronymus et Cyrillus. Huc allusit Christus *Lucæ* cap. xix, vers. 43, prædiccns obsidionem et cladem Hierosolymæ per Titum (1).

Insulse Calvinus excidio Arielis, id est Hierosolymæ, infert excidium Romanæ Ecclesiæ. Audi cum more suo vitulantem et subsannantem : 81 Cairiai

(1) Quanam Judæorum fata hoc vaticinium respiciat, non una est interpretum sententia. Ahi enim, ut v. g. Calmetus, ad obsidionem Hierosolymæ a copiis Sennacheribi tentatam referunt; alii ad expugnationem hujus urbis per Chaldæos sub Nabuchodonosore; alii tandem ad ultimam Hierosolymæ obsidionem et eversionem per Romanos, Verum enimvero quæ hic denuntiantur <ie urbe obsidione cingenda, circumdanda vallo erigendisque adversus eam propugnaculis, nemo est qui doceat ex historia, illo tempore quo Sennacheribus urbi obsidionem intentabat lacii esse, vel lien potuisse (vide infra, xxxvi, xxxvn, ei IV *ncg.* lix), historic igitur ei vaticinii summæ magis consentaneum est ut ad veram Hierosolymæ obsidionem sub Nabuchodonosore, in sensu litterali proximiori et imperfecto; cū in secundo litterali sublimiori ad ultimam sub Hominis expugnationem hanc prophetiam referamus. Quem ultimum sensum eo magis pro certo tenendum asserimus quod Christus ipse cum voluti sacravit, cum tertium versum in oratione de extremo Hierosolymæ fato produxit (*Luc* six, 43); et decimum tertium versum in Judæis ad quos loquebatur adimpletum proclamavit (*Mutth.* xv, 8, 9; *Marc.* vn, 6, 7); ei S. Paulus versum decimum quartum in 1 *ad Cor.* i, 19, et iptw ul prædictum ab IjkiM * suo tempore adimpletum usurpavit.

« Mine colligi potest quam ridiculi hodie sint Romanense?, qui cathedra Petri Ecclesiam affigunt, ac si nusquam domicilium in toto corde reperire possit Reus, quam in Romana Sede. Anne ulla hujusmodi promissio Romæ data est, qualis Hierosolyma)? Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi cam, *Psalm*, cxxxi, 14. Quod si data esset, nonne videmus quid de Hierosolyma pronuntiet Isaias? Deum scilicet expelli ubi doctrinæ locus non est, ubi cultus Dei corrumpitur? Quid igitur Roma, quæ nullum testimoniura habet? » Insulse, inquam, aliud est enim Roma, aliud Romana Ecclesia et cathedra Petri. Fatemur Romam, æque ac Jerusalem, everti posse, ac sæpius eversam esse : negamus romanam Ecclesiam et cathedram Petri everti posse. Firma enim et clara est Christi promissio Petro, ejusque Sedi et successoribus data : a Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam, * *Matth.* xvi, 18. Ecclesia vetus et Judaica audivit a Deo : a Hæc requies mea in sæculum sæculi, » quandiu nimirum durabit Mosaica lex et vetus hic rerum umbrarumque status. Nam *Jeremias*: xiii, 10, et alibi, docet ac prædicit Deus eam abrogandam per Christum et Ecclesiam Christianam, uti demonstrat Apostolus *Ilebr.* vi, 7. At vero nulla Scriptura docet Ecclesiam Christi abrogandam per aliam quæ ei successura sit : imo vero omnes asserunt eam fore perennem planeque perpetuam. Porro Ecclesia est monarchia Christi, qui sui loco in monarchia hac caput et vicarium suum constituit S. Petrum ejusque successores. Ecclesia enim visibilis acephala et sine capite visibili esse ac regi nequit : perinde ac regnum sine rege, aut regis vicario esse et regi nequit. Ergo si æterna est Ecclesia Christi, æternus quoque est Pontifex Romanus, qui ejus est caput et rector : æternus quoque Spiritus Sanctus, utriusque director, ne in lido et religione erret.

Fntoo. Er erit mihi quasi Ariel. — Aliter hic accipitur Ariel quam vers. 1. *Primo*, S. Ineronymus putat hic agi de instauratione templi et urbis, prædicatione quod ad pristinum splendorem non perveniet, unde non vocari *Ariel*, sed *quasi Arui*. Verum hic non agitur de restauratione, sed de eversione urbis.

M.ütido. *Secundo*, alii *Ariel* accipiunt in dativo, *q. d.* Ariel, id est Jerusalem, erit, vel occurret mihi Deo, quasi si occurrat Aridi, id est Iconi fortissimo, a quo laceretur : ego enim ero illi crudelis ut leo, imo ut læna, dum lactat catulos, uti dicitur *Osce* cap. v. II. Ende Forcius : Comparat, ait, se Deus leoni, urbem prædæ, *q. d.* Tu quoque aliis cras leo et prædator, mihi nunc quasi leoni et prædatori tuo vicissim præda eris.

l.fUo. *Tertio*, alii : Jerusalem, inquiunt, « erit mihi quasi Ariel. » id est quasi leo ; sicut enim leo circum se multa habet cadavera, ita Jerusalem plena

erit civium cadaveribus. Rursus *^fii* : « Ent mihi quasi Ariel, » *q. d.* Oppugnabo hanc civitatem, sicut leo ferox et noxius a pastoribus circumdari oppugnarique solet : tractabo eam non ut *oriel*, id est ut civitatem Dei, sed ut *Hr 'IK arici*, id est ut leonem Dei.

Quarto, et melius, Cbaldæus, Vatablus, Lyranus 0**** et Adamus : *Ariel*, aiunt, hic vocatur altare, uti et *Etech.* xiii, *q. d.* Sicut altare circumdatur sanguine victimarum, et in eo quasi natat : ita ego Deus per Chaldæos quasi sacerdotes meos, hanc urbem, quasi altare, sanguine impiorum civium cruentabo, et quasi consecrabo Deo, id est mihi rææque vindicte (vide *Can.* XXXVI), ul, sicut juxta altare strate jacent jugulate pecudes, ita in Jerusalem stata jaceant incolarum cadavera. Sic ait Jeremias cap. xii, vers. 3 : Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis. » Et Isaias, cap. xxxiv, 6 : « Victima enim Domini in Betsra. »

Quinto, valde apposite Arias Montanus explicat, C017-*** *q. d.* Jerusalem, quæ olim erat Ariel, id est leo fortissimus, jam erit Ariel, id est maledictio pro peccato suo quasi aries Deo immoletur et occidatur. Unde Arabicus vertit, et erit (fiat) sicut terra Ariel. Ludit eleganter in voce *Ariel*, sicut si dicas : « Ara ab hoste facta est hara. » Sic ludit Poeta in voce *sustulit*, cum ait :

(Jais neget Æneæ magni de stirpe Neronem!
Sustulit hic milrem, sustulit ille patrem.

Nero enim matrem sustulit, id est occidit : Æneas vero patrem Anchisem in humeros sustulit, ut eum ex excidio Trojæ educeret.

Sic lusit in voce exstinguere Argeus faciens iter per Selinuntem. Cum enim in monumento quodam hoc elegiacum carmen vidisset scriptum :

Ille exstinguentes, Mars, forte tyrannidi, sævus
Pone Selinuntis mœnia, stravit humi.

* Jure peristis, inquiunt, qui tyrannidem ardentem conati sitis exstinguere : contra oportuit illam sinere, donec tota deflagaret. » Arripuit jocum ex occasione verbi *exstinguere* : exstinguitur enim quod opprimitur ; et exstinguitur incendium, dum rebus omnibus combustis desinit.

Allegorico Leo Caslrius : Judæi, inquit, qui olim erant *Ariel*, id est leo Dei, jara erunt Ariel, id est leo contra Deum ; quia Christum agnum Dei, imo Deum, Deique Filium occident et crucifigunt. Undo de eo dicitur *Psalm*, xxii, 14 : « Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens ; » et vers. 22 : « Salva me ex ore leonis. »

3. CIRCUMDADO QUASI SPIUOUX 15 CIBCUITU TUO,— Vñ 8. id est circumquaque, ait Vatablus, per Chaldæos instar sphene vel corona» cingam et obsidebo te. Septuaginta pro *W caddur*, id est *quasi iphæruin*, legunt T70 *caddavid*, mutatis punctis, et pro *resch* legendo ei affine *daleth* : undo vertunt, *et cir-*

cumdabo fiait David taper te, q. d. Sicul David ob-
«edit et expugnavit Sionem, ita ego te, o Jerusa-
lem, o Sion ! obsidebo et expugnabo.

4. 4. De terra loqueris, etc., et erit quasi PYTHO-
NIS DE TERRA VOX TUA,— *q. d.* O SÍOD, O populo
Juda! qui antea attollebas cristas, et magno to-
nabas eloquio /eque ac supercilio, jam in vasti-
tate petes cryptas et cavernas, atque ibi al) hoste
inventa el vulnerata ad mortem, gemes do terra
in quam corrues, eritqne vox tua quasi pythonis,
id est exilis et lugubris, qualis est spirituum vel
umbrarum, quas python, id est necromanlicus
(python enim dicitura id est interrogo,
quod animas mortuorum evocet, el interroget
secreta, quæ scire cupit) evocat ab inferis, el fa-
cit loqui sub terra, vel ex ventre hominis aut ani-
malis (qu© proinde et ipsæpythones vocantur);
haruin enim voxcsI gracilis, flebilis, hiulca, cor>
fusa, gemebunda : talis erit et vox tua, o Sion I
sub terra morientis. Sic Ovidius, libr. V *Pastor.*,
ait de umbra Remi :

Umbra cruenta Remi visa est ssdslere lecto,
Atque btc exiguo murmure verba loqui.

Et Virgilius de animabus, ve) umbris principara
Græcorum Æocæ in inferno occurrentium ait :

Pan tollere vocem
Exiguam ; inceptus clamor frustratur hiantes.

5. Et erit sicut pulvis tenuis multitudo venti-
lantium te. — Hoc est, copiae Chaldæorum ven-
tilantium et exagitantium Judæos erunt innu-
mera», celerrime et violentissimos instar pulveris,
qui a turbino, el favillarum, qui in incendio a
vento excitantur. Ila S. Hieronymus. *Secundo*, el
melius, g. d. Chaldæi, qui « conira te p o Sion!
• praevaluerunt,» tcque ventilarunt, mox a tua
clade Deo vindice conterentur et dissipabuntur,
sicut pulvis et favilla) a vento dissipantur et eva-
nescunt. Iía Adamas, Sanchez et alii. Digreditur
hic Propheta, incipitque vaticinari contra Babylo-
nio- eversores Jmiceorum, pergitque in eo usque
ad versum 9 (I).

(i) Fero omnes interpretes lus quatuor verribus Isaiam
d pingere repentinam hostium dissipationem atque in-
tentum extournant, ut ipse noster Cornelius; hoce forsan
precipua causa fuit ob quam Cálmelas ot alii hoc vati-
cimum de Sennacheribi expeditione intollgcndum con-
suit. Attamen sunt qui lelidori sensu, juxta nos, hæc cum
superioribus ita connectant ut vales hic porgat in des-
cribendi obsidione urbi* Hierosolymitana», et qui compa-
rationem cum pulvere nuico referunt ad multitudinem
hostium urbeui coarcUlitlum et voluti nebula quædam
pulveris, terram operientium. Ego, inquit Forenus, corte
oUcura esse lateor quæ hic dicuntur, et hostibus Israelis,
tnaxitne Assyriis, qui ab angelo Domini percossi sunt,
peme sptari, «i superficiem verborum attendas, non du-
bito. Obscuritatem tamen a Propheta afieclalam exit-
limo, ul pest bos vertus videbis : et hæc ut pro hostibus
et contra hrotulymam dicta accipio.

IUx et cium Ikrllucrí «cutentia, qui cani stabilire
. conatur, un. 7 et B, sic exponendo; Hunc esse Prophète

0. Visitabitur in tonitruo et in commotione Ven.
terræ. — Aliqui hæc referunt ad Jerusalem : un-
de Adamus putat esso catachresin, qua tantum
significetur crudelissimum fore hoc ejus excidium;
aut, ut Vatablus et Caslrius, quod proprie toni-
trua, terra» motus, etc., in expugnatione Hieroso-
lyma» contigerint, licet in Scriptura non narren-
tur. Sic enim Josephus, lib. VII *Belli*, cap. xii,
narrat,, ante obsidionem Titi, in Jerusalem visa
esse in aere prælia et currus equorum, cometem
gladiatura, vocem Angelorum dicentium : « Mi-
gremus hinc,- » porta* templi gravissimo) com-
motionem et apertionem ultroneam. Verum, ut
dixi, hæc usque ad versum 9, spectant Babylo-
nios, non Judæos, q. d. Babylonii instar pulveris
et favilla) dissipabuntur; quia Deus cos quasi to-
nitruí* concutiet el exanimabit, terra» quoque
horribili motu terrebit, turbine et procella vehe-
menti convolvét, et desuper erumpente flamma
consumet. Quando, et quomodo hæc facta sint,
Scriptura non narrat. Quocirca *secundo*, certius
et verius hæc accipiemus per catachresin, ut tan-
tum significant acrem et gravem fore plagam
Chaldæorum : hanc enim, qualiscumquo ca sit,
in Scriptura significat ignis, gladius, tonitru, ter-
ne motus, turbo et procella; præsertim, quia hæc
hominibus afflictis, pavidis et attonitis in mente
et phantasia observantur, ut undique omni plaga
se feriri putent, juxta *Can.* XXXII.

7. Ei erit sicut somnium, — *q. d.* Chaldæi vio: vwley
tores Judæorum non ditabuntur, nec diu Reta-
buntur : nam instar somni evanescent tam ipsi
quam eorum opes et spolia quæ a Judæis retule-
runt. Sic et Vespasianus ejusque filius Titus, qui
Ilierosolymam everterunt, cito perierunt, ut pa-
tet ex Dione et Suetonio. Ita S. Hieronymus. Undo
Ambrosius, lib. De *Joseph*, cap. vi, ex hoc loco
docet, bona et delicias hujus mundi, ut somnium
nos pascere : quia postquam transierunt, æque
famelicos nos relinquunt; sicut qui somniat se
comedissee, post somnium inanem se reperii. Sic
recte dixerunt Plato et Philo : « Spes mortalium
sunt somnia vigilantium. » Sic dæmon magis et
sagis sæpe illudit, et per eorum prestigias aliis,
ut puteut se mira videre, mire epulari, esse in

sensum, inquit, cx versibus immediate sequentibus con-
stat, qua) cx omnium confesso, Jerosolym® incolas res-
piciunt. In iis enim Isaías quasi id ebrios non a vino, sed
a stupore et in gravi sopore demersos loquitur, ila ut nec
videre nec iniclllgerc queant. Porro hi duo versus 7, 8,
hunc exitiosum statum prænuntiant. Gentium multitudo
circa Jcru alcm coacervata Judæis apparebit quasi som-
nium, quoti prêter spara venerint, remquo citlssitpe
confecerint, moxque omnia disparuerint Unquam som-
nium. Periculum cis imminens no quidem prlescnlleot,
vel se illud evasuros confident; quam fiduciam quanto
vanam e^se mox h sium victoria ostentabit.

Hæc igitur expositio dent Forcrio el Herlhicro, inagls
nobis arridet, quippe qu® et sibi perpetuo constat, et
-uperioribus et sequentibus cobærel : quam etiam cx
parle alii interpretes atlingQÛt, ut notat Forerius; sed
nequaquam usque ad finem penwquuulur.

conviviis omni dolidarum genere instructkslmtto: at, paulo post desinentibus præsliigiis, quibus dæmon phantnsiæ eorum illudit, oinnia evanes-
cunt, et ipsi se inanes ac famelicos reperiunt, vi-
denlquo se vere non comedisse.

ver».«. 9. Obstupescite. — Redit ad Judæorum vastita-
tem : ad Judæos enim hæo perlinere docet Chri-
stus *Matth.* cap. xv, 8, ubi ex boo Isaia loco Ju-
dæos arguit dicens : a Populus hic labiis me ho-
norat, cor autem eorum longe est a me.» Assur-
git hic zelusus Propheta ad tertium concionis to-
num, *q. d.* O stupidi, fluctuantes, croci, cl non
vino, sed vesania ebrii illusores Judæi, tum mo-
derni, tum futuri tempore Christi: Deo nimirum
juste vos ob peccata hac cæcitate puniente.

Verfcio. 10. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum so-
poris. — Pro *soporis primo*, Chaldæus vertit, erro-
fi. hilus ns; *secundo*, Theodotion, fanti», id est *mentis ex-*
cessum; *tertio*, Aquila, kmoço?xv, id est *gravem*
somnum. Hebramm enim nOTID *tardona* significat
altissimum soporem, et quasi veternum, qui ho-
mini oculorum et aurium usum omnemquo sen-
sum adimit, qualis fuit ille immissus Adæ, ita ut
non senserit sibi costam detrahi, ex qua formata
est Eva, *Genes*, cap. n, cl sopor immissus Jonæ;
cap. i, fi, ct Abrahæ, *Genes*, cap. xv, vers. 12,
Unde *quarto*, Septuaginta vertunt, xsnwuÇw : vi-
dentur enim ipsi za-áwb* posuisse pro xararórsinv,
id est soporatione, nt vult Leo Caslrius. Noster ta-
men Interpres, Rom. xi, 8, vertit, u compunctionis,»
non illius quæ animum pungit, ct ad perniten-
tium ducit, sed potius illius quo; mentem in m do
transpungit ct defigit. Vida ibi dicta. « Compunc-
tionis » ergo, id est pertinaci» in malo d-fixæ.
Unde sequitur :

Claudet oculos vestros, Prophetas et princi-
pes VESTROS, QUI VIDENT VISIONES, OPERIET, — *i/, d.*
Deus cxcæcabit corda vestra, velabit ct operiet
vobis Isaiam, aliosquo Prophetas, ne cos intelli-
galis. Ita S. Hieronymus, Cyrillus ct Procopius.
Vide *Can.* XXVII. *Operire enim Prophetas*, est ita
occultare illorum sensa, ut, etiamsi cos audias
aut legas, non intelligas, sed videaris tibi legere
llebræa aut peregrina, aut sicut in libro signato,
ut sequitur. Quod subdit, « principes vestros, »
per congeriem additum est, ut palet ex eo quod
sequitur : a qui vident visiones; » frequens enim
erat apud Judæos, ut duces cl principes populi
visiones cl revelationes a Deo acciperent, essenl-
qnc Prophetic. Ita Adamus.

Secundo, Forcius putat esso appositionem, ct
per « oculos vestros » intelligi « Prophetas ct
principes vestros. » Sunt enim Prophelæ, inquit,
oculi populi, per quos videt : sicut -ol dicitur
« oculus mundi, per quem videt omnia tellus. »
Est ergo irati Dei signum, ut si pe in Scriptura
dicitur, Prophetas auferre, ct facere ul populus
doctore careat; neque minus id molestum esse ho-
minibus deberet, quam corpori- oculis privari. Sic
pro *principes* hebraice est *capita vestra*, quia prin-

cipes Ioli populo quasi capita prospiciunt, ipsnm-
que moderantur. Dixit quoque « operiet, » per-
sistens in metaphora capitis: qui enim obvolutum
habent totum caput, nihil vident. Ergo pro pec-
catis populi, Prelati ac principes occrecanlur, no
intelligent quæ loti corpori, id est rcipublicæ
providere oporteat. Qui ergo errores principum
notant ct illis obtreçant, consultius agerent, si
peccata sua deflerent, ex quibus obtenebratio
principum ortum sæpc habet. Hucusque Forcius,
sic cl A'alablus.

Tertio, alii accipiunt hæc de falsis prophetis :
his enim Deus operit oculos, ul ex spiritu erroris
ct mendacii falsa prophetent.

Verum primus sensus est genuinus : loquitur
enim de veris Prophetis, qui haebant operculum
seu velamen, ut, cum legerentur a Judæis, non
intelligerentur : hoo est enim quod sequitur :

11 ct 12. Er ERIT VOBIS VISIO OMNIUM SICUT VERBA Viffc

libri signati (7. d. Scripta ct oracula Prophetarum
erunt vobis tam obscura, abscondita et non in-
tellecta, ac si essent verba libri obsignati, com-
plicati et clausi, quem cum dederint iis qui scien-
tiam legis profitentur, videlicet Scribis, Pharisæis
ct Rabbinis, dicentque) : Lege (ct interpretare
nobis vaticinia hujus libri et Prophelæ, respon-
debunt) : Non possum; signatus est enim (si vero
dederint cum nescienti litteras, id est indocto et
rudi populo ad leg ndum, respondebit) : Niseio Veri-
litteras, — *q. d.* Oracula hæc tam sapientibus,
quam insipientibus, erunt abstrusa ct incognita.
Secundo, t signatus, » id est scriptus per arcanas
notas, characteres ct signa , ita ul legi nequeat
nisi ab eo, qui arcanam notarum artem calleat,
quomodo veteres notarii Romani per ciphras
aliaque signa scribebant omnia diota Martyrum
ct tortorum. Ita Pineda, lib. V De Rebus *Salomo-*
nis, cap. xm. De hisce signis ait Martialis, lib. XIV,
epigram. 179 :

Clinant verba licet, manus est velocior illis :
Noothiui lingua suum, dextra peregīt opus.

13. Eo quod appropinquat (Causam hic dat cx- v**-
cæcallonis Judæorum; quia scilicet Deum nomi-
nabant d honorabant oro tenus, corde vero erant
ab i 0 elongati et aversi) ; et timuerunt me manda-
to HOMINIM IT DOCIUNIS. — Id OST COIUCTUUT (ti-
mere enim D um, est Deum revereri et colere)
me non juxta id quod a me præceptum est, sed
jtixl i h uninuin el Scribarum suorum traditiones,
pirliin futiles, parlim perversas, ct mere legi con-
ti rias, ut cum filios docerent parentibus egenis
dicere *corban*, *Matth.* cap. vu, U.

Nd ergo hic habent hærelici, quod opponant
traditionibus Ecclesiæ : hæ enim «uni mandata,
non hominum, sed Christi, qui vel per se, vel
p l Vpostolos, corumque successores (de quibus
ip«! dixit : « Qui vos audit me audit, et qui vos
spernit me spernit») ea sanxit, et tradidit Eccle-
sias.

Nota congruo et juste illusores hos puniri : sicut enim ipsi labia sua tantum dabant Deo, eum ore laudando, cor vero dabant vanitati et mundo : ita Deus vicissim dabat eis litteras tantum, scilicet voces et corticem Scripturarum quasi litteram occidentem; medullam vero, animum scilicet, spiritum et sensum eorum eis adimebat, ut eum non gustarent. Ita apposito Sanchez.

Adverte : Septuaginta, quos sequitur Christus *Matth.* cap. iv, 9, addunt p-ar*, id est *gratis*, frustra, sine causa, quia hoc intelligitur, vel potius legitur in llebræo. Licet enim jam legant :

mobo a 'CJX nixo »nx onxi' vattehi tiratam othi mitsuat annscim mclummada; id est, *et erit timor eorum me præceptum hominum edoctum*; tamen verba hæc videntur absona sensuque carere, nisi to mc exponas *erga mc*, *et* eradunt wfMfoiv, id est *sine causa*, cui argumenti Chrisli vis innititur. Igitur cum Septuaginta et Christo unica littera *iod* in vicinam vau protracta, sic aliis punctis legendum **est:hoto o »wn nixo »dk inni vetohu ieretim othi mitsuot anascim malmada,** id est, *et in vanum timuistis* [id est coluistis) *mc proceplis hominum et doctrina.*

14. Admiratiōe!! — Chaldaice, percussionem.

Peribit enim. — Septuaginta et ex iis S. Paulus vertunt : *Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentum reprobabo.* Hoc est miraculum, quod dixit : sapientia enim est sapientis; ergo quasi miraculum est separare et divellere sapientiam a sapiente; perinde ac si visionem ab oculo, albedinem a cycno, dulcorem a saccharo divelleres, maxime si hæc ad alia et adversa transferres, v. g. si dulcorem in absynthio, albedinem in corvo, visionem in lapide collocares, uti fecit hic Deus : nam sapientiam hanc a eapientibus Judiéis transtulit ad insipientes, caecos et surdos Gentiles, ut dicitur vers. 18. *Sapientiam*, intelfigit Pharisaicam et Rabbinicam, g. d. Faciam ut Judæorum magistri, qui præ cæteris videbantur sapere, fiant insipientes, et stolidè desipiant, dum suas doctrinas et mandata hominum pro doctrina et lege Dei substituent. Paulus idipsum extendit ad sapientiam Gentilium, v. g. Stoicam, Platoniam vel Epicuream: hæc enim vana est : uec hominem bonum efficere, aut ad beatitudinem perducere potest : ista enim in Evangelio et Christo crucifixo posita est, ubi proinde tantum invenire est veram et Christianam, uti docet S. Paulus.

15. Væ qui profundi estis coude, ut a Domino abscondatis coxsiLtUM. — Hebraice, *Va: qui profundatis*, vel, ut Vatablus, *tu profundum vos abstrudit*», q. d. Væ qui adeo profunda et secreta initi* consilia, ut putetis ad ea pervidenda non posse penetrare Dei oculos, sed ea ab illis abscondi (t).

(1) Certe cnrr. spiente* Judæorum intelligerent Dominum Jesum esse Kcredcm a Deo missum. cum adven-

Noti, «abscondatis, » id est abscondi putetis, vel præfice, vel etiam speculative : significatur enim actus nonrealis, quia hio est impossibilis, sed mentalis, juxta *Can.* XXIX.

Ecce quo sapientum et illusorum impietas et insipientia devenit, ut dicant : Non est Deus, non est iudex, non est vindex scelerum; ut ita libero in omnes veneres et scelera ruant. Sic *Job* cap. xxn, 14, dicunt impii : « Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines codi perambulat; » et *Ezech.* cap. ix, 9 : a Iniquitas domus Israel et Juda, magna est nimis valde, et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione : dixerunt enim : Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt. »

Olorum sunt in tenebris opera, — qui lucem fugiunt, tenebras quærunl, ut pudenda faciant, quæ homines et Deum celent, id est celaro se putant.

16. Quasi si lutum, — q. <l. Isti impii cl athei, negantes Dei scientiam et providentiam, faciunt perinde ac si lutum cæcum diceret figulo : Tu non habes oculos, non habes scientiam et artem me formandi, et ex me faciendi vas figulinm; unde ait : a Non intelligis, » Chaldæus, *non intelligis me*; Septuaginta, *non sapienter fecisti mc.*

il. Nonne adhuc in modico et in brevi conver- Ver».n Tktur Libanus in Ciarmel, et Ciarmel in saltum reputabitur ? — q. d. Post modicum et breve tempus Channel, id est Judæa, a Chaldæis desolabitur, ut sit similis Libano monti inculto et deserto. Ita Sanchez.

Secundo et genuine, q. d. Post breve tempus, puta post 700 annos (hi enim modicum quid sunt in oculo Prophetæ elevato coram Deo, respectu ffiternitatis, ail S. Hieronymus, et respectu temporis quo duratura est lex Chrisli), a Libanus, » id est steriles et incultæ gentes colentur ab Apostolis, et fertiles fient bonorum operum per fidem et gratiam Chrisli : et e converso « Channel, » id est ager ante fertilis, scilicet Judæi, olim sanctis Patriarchis, Prophetis et aliis viris probis abundantes, fient steriles, et in salium infrugiferum et incultum degenerabunt. Nota : Prophetat hic Isaias reprobationem Judæorum et vocationem Gentium. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, TheodoretusclCastrius, quiet addunt «Channel » significare Judæam, quia Carmelus mons est in Judæa, isqiie fertilis, unde in Scriptura symbolum est fertilitatis, de quo *Jerem.* n. 7, et quia *Channel* Hebraice componitur ex 13 *car*, id est, *agno*, et blO *mol*, id est, *circumcisis est*; unde si-

tus ille cis displiceret, tanquam si Deus errasset, possutque ipsi sua inani prudentia Dei decreta subvertere, consilium inierunt ut eum occiderent, quo hæreditar ab eorum manibus nunquam auferretur. De *consultationibus* ergo *adversus Dorninum el adversus Christum ejus* est sermo. In quam stultitiam eos prolapsos intelligo ob hypocriticam justitiam : specimen enim jam su@ oecitalii atque ignoranti@ vel hac una re exhibebant. (Forerius»)

gnificat sacrificia, et circumcisionem legemque, libinu» ve(ercm:a Libanus » vero significat Gentes, [*r*imo, «lu*a libanus erat nions in Phoenicia, et habila-
cirT ' batur a Phoenicibus et Gentilibus. *Serondo*, quia, ut Libauus pinis, cedris aliisque thuriferis et odo* riferis arboribus (unde *Libanus* dicitur pxb *liba-tion*, id est, *thus*, ait Masius); ita Ecclesia odore virtutum, et sanctitate illustrium virorum fioret. *Tertio*, « Libanus u hebraico deduci potest a ph *la-Lan*, id est albus, quod albo thure vel nive semper albescat; unde per prolepsin sive anticipationem, significat Gentes baptismo Christi dealbandas. *Quarto*, H337 *lebana* (unde Libanus) dicitur luna, quia candorem et lumen a sole accipit : ita Ecclesia lumen fidei accipit a Christo, qui est sol iustillos, inquit Leo Castrius. Sed hoc alienius videtur : quid enim lunæ cum Libano monte?

Tropologice *Charmcl*, id est homines mentesque quæ antea per diligentem culturam erant bonorum fecundæ, per acediana fiunt *Libanus*, id est steriles, nivosæ, algidæ. Rursum, si Libanum pro monte, *Charmcl* pro planitie capias, sic exponas, *q. d.* Sensus superbi humiliabuntur, humiles exaltabuntur, hoc est, fient aspera in vias planas. Rabbinicas interpretationes videre est apud Pagninum in voce Sono (I).

Vcr».is. 18. Er AUDIENT IN DIE ILLA SURDI. — *Surdi Ctraici* hic vocantur Gentiles, ob ignorantiam et tenebras infidelitatis; sed hi per Christum audierunt, viderunt et intellexerunt verba libri, puta oracula sacra Scriptum et Prophetarum, quæ Judæis fuerunt velata et incognita. Ita S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus, Theodoretus et passim alii. Hoc est quod ait Christus, Joann. ix, 39 : « In iudicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant. » Ecce hoc est miraculum, quod dixit vers. 14, scilicet quod per Christum doctores facti sunt stupidi et rustici, atque piscatores et rustici facti sunt sapientes et doctores.

Tv*, i». 19. Et addent mites in Domino ljetitiam, — *q. d.* Gentiles mansuefacti per Christum, qui miti animo obediunt Evangelio, illicque se formandos et docendos committent, hic « addent, » id est augebunt, Ecclesiæ « lætiliam : » jidem a pauperes » tum censu, tura spiritu ; tura qui antea inopes fuerant fidei et graliæ, ac peccatis quasi ære alieno

(1) Hanc rerum vicissitudinem his versibus aperit Isaias quam Apoilclus non semel attingit, præsertim *Hom.* xi, ubi ■ diminutionem Judæorum dicit divitias fuisse mundi, » etc. Nec aliud est illud Evangelii : « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus : » et in *Acis i* » Vobis oportebat primuin prædicari regnum Dei ; sed quia repellitis illud, et indignos vos iudicatis, etc., ecce convertimur ad gentes. » Et quidem si mysterium hoc velatum erat et a saeculis occultum, gentes esse coheredes et coinparticipes, » etc., multo majoris admirationis erat, exdusis et præcisis Judæis, inseri gentes, etc. limes vicissitudinem significavit Evangelicas hic Propheta *commutatione Cannetis*, quæ erat fertilissima regio, in *Libanum*, (Forerius.)

a diabolo oppressi ; hi jam per Christum iis liberati « exsultabunt in sancto Israel, » id est in Deo, qui veros Israelitas sanctificat, et ab iis colitur. Ha Christus ait : « Confiteor tibi, Pater, Domine cadi et terne, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. »

20 et 21. Quoniam defecit qui prævalebat. — Id v<r* t*. est, quia princeps hujus mundi, scilicet diabolus, qui superbissime eis illudebat, dejectus est. Secundo, et proprie, *q. d.* Quia Judæi qui erant administri diaboli, ac Gentibus in religione et scientia usque ad Christum prævalebant, quique erant illusores Prophetarum, dicentes : a Manda remanda, n etc., defecerunt), et succisi sunt (a Tito) : qui vigilabant super iniquitatem (id est qui toti erant intenti ad malura, ut summo mane non aliud cogitarent, quam quomodo die et nocte explerent suas cupiditates) : qui peccare faciebant homines V<r>-ti. in verbo (quo scilicet docebant alios doctrinas et mandata hominum, non Dei ; quoque homines a pietate et cultu Dei avertebant, per suas adulationes, mala con«ilia, minas et subsannationes) : et ARGUMENTEM IN PORTA SUPPLANTABANT (id est PrOpplC-tas, qui eorum scelera in portis, id est publice etiam coram iudicibus (iudicia enim fiebant in portis urbium) et principibus arguebant, irridebant, vexabant struendo eis calumnias, et falsas accusationes, quibus eos ad damnationem et mortem adigebant. Sic enim occiderunt Amos, Jeremiam, Isaiam, Zachariam et alios) : et declina-vbrunt frustra (temere, sine causa) a justo, — id est ab aquilate et justitia; vel potius « a justo » adjective (hoc enim significat Hebræum, p'TX *tsad-dic*), id est ne audirent justos, scilicet Prophetas juste eos arguentes, et maxime Christum, qui est justus iustorum, ait S. Hieronymus.

22. Qui redemit Abraham, — qui Abraham liberavit et eduxit de Ur Chaldæorum.

Non modo confundetur. — *Primo*, Cyrillus et S. Thomas exponunt, *q. d.* « Non modo confundetur, » id est pœnitentiam aget fsrael pro peccatis suis, et pro Christo occiso, sed in fine mundi, cum plenitudo Gentium in Ecclesiam intraverit : tunc enim agnoscens sua scelera confundetur et pœnitebit.

Secundo, Procopius, Adamas et Pintus hæc accipiunt de Gentibus, *q. d.* Jacob, id est Jacobæi, sive Judæi confundentur non modo, id est non tempore Isaïæ, sed tempore Chrisli, acum « videbunt a filios suos, » id est Apostolos, ex sua prosapia prognatos sanctificare, id est prædicare et celebrare nomen Domini, ejusque Christi. Apostolos vocat opera manuum Dei, puta Christi, quia Christus eos ante rudes in Apostolos instruxerat, et formaverat. *Sanctus Jacob* et *Deus Israel* vocatur Christus, quia orlus est ex Jacob, et quia Jacob oranesque Jacobæi sancti a Christo suam sanctitatem occeperunt. Hic sensus est genuinas.

Tertio, Forerius exponit : a Non confundetur Jacob, » *q. d.* Gentium conversio Jacobo et Judæi»

non *erit* pudori, sed gloria* ; quia gentes per lidem in Abrahami, Jacobi et posterorum familiam aggregata!, cauidem augebunt tum numero, tum gloria.

Trs u 24. Et sciext eruamtes spir it i', — id csl mente, animo, intellectu. Lyranus, Forerius, Adamus el alii h rc. accipiunt de Gentilibus : hi enim errabant in oullu et natura deorum : hi etiam vocantur *mussitatores*, id est murmuratores et irrisores Judalsmi et Judæorum, quos magnis conviciis afficiebant, ut patet cx Tacito, Martiali ct Juvenali, *satyr. 14, ubi inter* cœtca ita Judæos ridet :

QuMjoi sortili metuentem obbata patrem,
Nil praeter nubvS el acti tuiacu adorant.

Verum per Apostolos edocti acceperunt infel-
icetuni, id est intellexerunt quare Deus coli velit,
qua* sit vera Dei religio et cultus; nimirum ac-
ceperunt lidem et legem Christi, qua cum Ju-
dois in uuam religionem el Ecclesiam conspira-
runt.

Secundo, S. Thomas, Cyrillus, Sanchez er alii
aptius hæc accipiunt de Judæis (de his enim agi-
tur immediate ante), qui videntes per Apostolos
tot Gentiles converti, conversi sunt et ipsi ad Cliris-
tum : Judæos enim toto hoc capite vocavit erran-
te, mtisst'laforesJd est murmuratores contra Deum,
ct illusores Prophetarum ; sed hi ab Apostolis
edocti facti sunt intelligentes, laudatores et præ-
dicatores Dei et Christi.

CAPUT TRIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Est prophetia contra Judæos, qui post tliO annos, tempore Jcrcmiæ, occiso ab Ismaele Godolia, timentes Chat-
daos qui eum Judææ prafcccrant, ne ejus necem vindicarent, fugerunt in Ægyptum contra præceptum'Dci,
uti narrat Jcrcmtas cap. un et xl iii. Ita S. Hieronymus et Cyrillus, Thcodoretus, Procopius, et patet cx
tcqq. Lyranus et alii putant esse prophetiam contra Judæos, qui sub Sennacherib vastante Judæam, opem
ab Ægyptiis petendam censebant : et sunt in hoc cap. qua: huic sententiæ favent, quæ recenset Sancha
tum hic, tum num. 40. Verum verius est hæc spectare tempera Jeremía et Chaldæorum, uti dixi : unde,
vers. 8, jubet ea scribi in buxo, quasi diu post futura. Secundo, vers. 9, arguit cos, qui a Prophetis cu-
piunt audire placentia, licet falsa et perversa. Tertio, vers. 19, sub typo sanctitatis ct felicitatis regni
Czechia, describit sanctum et felix regnum Christi. Quarto, vers. 26, transit ad dicin judicii, aitque quod
tum sol et luna septuplo clarius lucebunt. Deniquo, vers. 30, docet impiis præparatam esse Tophcth ct
gehennam ignis.*

1. Væ, filii desertores, dicit Dominus, ut faceretis consilium, et non ex me : et ordiremini
telam, et non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum : 2. qui ambulatis
ul descendatis in Ægyptum, ct os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine
Pharaonis, ct habentes fiduciam in umbra Ægypti. 3. El erit vobis fortiludo Pharaonis in
confusionem, cl fiducia umbræ Ægypti in ignominiam. 4. Erant enim in Tani principes tui,
ct nuntii lui usque ad lianes pervenerunt. 5. Omnes confusi sunt super populo, qui cis pro-
desse non potuit : non fuerunt in auxilium et in aliquam utilitatem, sed in confusionem et
in opprobrium. 6. Onus jumentorum Austri. In terra tribulationis et angustilo leaena, ct leo
ex eis, vipera, el regulus volans, ‘portantes super humeros jumentorum divitias suas, cl super
gibbum camelorum thesauros suos, ad populum qui cis prodesse non poterii. 7. Ægyptus
enim frustra ct vane auxiliabitur : ideo clamavi super hoc : Superbia tantum est, quiesco.
8. N-uc ergo ingressus : scribe ei super buxum, ct in libro diligenter exara illud, cl erit in
die novissimo in testimonium usque in aeternum; 9. populus enim ad iracundiam provocans
est, et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei. 10. Qui dicunt videntibus : Nolile
videre ; et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunl : loquimini nobis placen-
tia, videte nobis errores. 11. Auferte a me viam, declinate a me semitam, cesset a lacio
nostra sanctus Israel. 12. Propterca hæc dicit sanctus Israel : Pro co quod reprobastis verbum
hoc, cl sperastis m calumnia cl in tumultu, el innixi eslis super eo : 13. propterca erit vobis

iniquitas hñcc sicut interruptio cadena, cl requisita in inuro excelso, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus. 14. El comminuetur sicut conteritur lagena figuli contrilioie pervalida : et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea. 15. Quia hæc dicit Dominus Deus sanctu» krael : Si revertamini cl quiescatis, salvi critis : in silentio el in spe eril fortitudo vestra. Et noluitis : 16. et dixistis : Nequaquam, sed ad equos fugiemus : ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo velociores erunt, qui persequentur vos. 17. Mille homines a facie terroris unius : cl a facie terroris quinque fugietis, donec relinquamini qua»i malus navis in vertice montis, cl «piasi signum super collem. 18. Proplerea exspeclal Dominus ut mise-reatur vestri : cl ideo cxallabitur parcens vobis : quia Deus iudicii Dominus : beati omnes qui expectant eum. 19. Populus enim Sion habitabit in Jerusalem : plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur lui : ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit libi. 20. El dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem : et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum : ct erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. 21. Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis : Ikcc est via, ambulate in ea : et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram. 22. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruata!. Egredere, dices ei : 23. Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminaveris in terra : ct panis frugum terræ erit uberrimus, cl pinguis; pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose : 24. ct tauri tui, et pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum migma comedent sicut in arca ventilatum est. 25. Et erunt super omnem montem excelsum, ct super omnem collem elevatum, rivi currentium aquarum, iu die interfectionis mullorum cum ceciderint turre. 26. Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in dic qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, et percussuram plagæ ejus sanaverit. 27. Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum, labia ejus repleta sunt indignatione, el lingua ejus quasi ignis devorans. 28. Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum. 29. Canticum erit vobis sicut nox sanctificat® solemnitatis, et lætitia cordis sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini ad fortem Israel. 30. Et auditam faciei Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et flamma ignis devorantis : allidet in turbine, ct in lapide grandinis. 31. A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus. 32. Et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis et citharis : et in bellis pncipuis expugnabit eos. 33. Præparata est enim ab heri Tophcth, a rege præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus, ignis et ligna multa : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam (1).

1. Væ, filii desertores, — væ Judæis, qui deserto cl spreto Ilei consilio, quod acceperunt per Jcreiniam, ut non fugiant Chaldæos in Ægyptum,

sed maneant in patria sua, sccutl sunl suam voluntutem, fugeruntque in .li^yptum.

Et ORDIREMINI TELAM, ET NON PER SPIRITUM MECM

(I) Ut observât Cornelias in supra posita synopsi, duæ sunt sentential de tempore historiæ Judaica), ad quod istud vaticinium referri debeat. Alii, el Miis plurimi asserunt, postquam Etechias n rego Assyrio defecis^t, IV nri/. xvm, 7, multos Judæorum niotutsseaibl et do securitate sua cogitasse, pr.vs-Ttim cum fami percrbesceret, re.em A-syrium expeditionem in Ægyptum moliri, qui Judæa ipsi transeunda erat. Itaque plures Judæorum proceres de fœdero cum Ægyptiis ineundo cogitasse dicunt, qui soli par<sAssyriorum potentia: existimabantur, Cosque Judæam ul suum ipsorum propugnaculum defensu-

rosesse sperari potuit. Atque quo tempore Scnnacnribus expeditionem in Judæam suscepit, initum esso tale fa*dus cum Ægyj Ilis, vel do eo transactam esse ex verbis duci» ex' rcitus Assyriaci (xxxvi, 6, 9; B />y. xvm, XI) colbgi posse, existimant.

Attamen, ut l«uo notat Berthlerus, unum est in Scriptura, et quidem indirectum nrguincntum tiduciæ quam Eusebias regi I gypli adjunxisso supponitur, scilicet hæc Ilabwis Sennaclieribi ducis verba : „ In quo conii..is, ut audeas rebellaro f An speras in baculo arundineo atquo confracto, Ægypto, super quem si incubuerit homo, cum-

(*idest, ut* inchoaretis opus hoc fugæ, me non inspirante, sed reclamante), ut adderetis peccatum, — ul scilicet pristina peccato novo inobedientiæ, contemptus et superbi® augetis. In voce *telum* innuit cos hac fuga sibi texere reto et laqueum, cui ita implicandi et involvendi sint, ul se extricare nequeant.

Vrn.t 2. Et os meum non interrogastis. — Interroga-

miniitns ingreditur manum ejus, et perforabit eam? Sic est Pharaon rex Ægyptii, omnibus qui confidunt in se! » (IV xvm, 20, 21). Sed nullo modo hæc demonstrant Ez?chiam reipsa foedus cum rege Ægypti infisse, iliumque legatos in diversas Ægypti partes misisse, qui auxilium flagitarent. Inde tantum concludi potest Rabsacen nomine Sennacheribi loqucnlem, suum amplificasse sermonem, omnes circa regiones complectendo, quo Assyri® potentiam exaltaret. Certe non absoluto negandum Ezechiam de fœdere cum Ægypti rege ineundo cogitare potuisse, cum Sennacherib expeditionem contra Judæam moliri audivit, sed cum Isaiæ prophetia duobus vel tribus annis hanc expeditionem præccsscrit, recteno credi potest, Ezechiam aliunde tanta pietate præditum, do perficiendo consilio ex diametro huic prophetiæ opposito cogitasse, justis Dei mandatis non obtemperasse, suoquo exemplo totam gentem ut in rego idololatra confideret per* suasisse? Hanc difficultatem nullum interpretem solvisse notat Berthierus. Per multa tamen in hoc capito illi priori sententiæ favero fatendum est.

Ahi igitur hoc vaticinium ad Judæos qui in Judæa post Jerosolymæ eversionem remanserunt, et qui contra Dei præceptum in Ægyptum fugerunt ut Chaidæorum regis vindicti® se subtraherent, referendum existimant. Cui quidem sententi® hoc adversari videtur, quod Judæorum hostis Assur vocatur, vers. 31, et insuper, quod Propheta de urbe Jerosolyma ut adhuc stante loquitur, dum Jeremiæ tempore cam eversam esse constat.

Quælibet ex his duabus sententiis probetur, agnoscendum est hæc typum fuisse status illius quem Judæorum res publica habuit, quando, contempto Dei verbo, Filio Dei Christo Domino, se non habere regem nisi Cæsarem dixerunt, hisque ac similibus nugis se protexerunt. Quoad ultimam hujus capitis partem in sensu litterali secundo et sublimiori do regno Christi et de extremo die judicii intelligendam esso pro certo tenendum est.

Primo igitur, Isaias improbat fugam a Judæis ad Ægyptios captam, quia consilium hoc, *primo*, Deo inconsulto et cum spe vana susceptum, 1, 2; *secundo* t populo Dei probrosum, sive quod rex Ægypti auxilium poscentibus negaturus esset, Assyriorum potentiam ipse metuens, sive quod illud condiceret, nec tamen præstilurus esset effectum, 3, 4; *tertio*, eidem inutile, imo noxium, 5-7.

Secundo, contestatur desuper Propheta mandatum sibi a Deo commissum, ob voluntariam populi incredulitatem, obsignare hanc suam orationem tam in tabula publice exponenda, ut Illjpnscripta ab omnibus legatur, quam in volumine membranaceo, quale majore cura tuto in loco repositum in longum servari possit in usum et memoriam posterorum, 8-11; *moxque* internuntium agens, scelus Judæis exprobrat, et poenam tum repentina, tum extremam intentat, 12-14; et invitis licci exii >rtitionibus refractariam populi contumaciam, ac securam hinc exstirpationem exaggerat, 15-17.

Tertio, sequitur promissio consolatoria, *primo*, de Dû lontaniinitate clad miserandum propensione, quæ moratur in exercenda gratia, quia delicti gravitas repentina gruiãan non fert secundum rationes justitiæ divinæ, 18, 19; annido, de institutione, spiritum in corporis ditllcultatibiu confortatura, et contra idololatriam armatura,

verant os et voluntatem Domini» ut patet *Jerem.* xlii, sed cam sequi noluerant. Est ergo mctalepsis : « non interrogastis, » id est interrogando non estis mihi obsecuti : quia perinde est consulta non facere, ac non adhibere consultationem. Sic non audire dicitur, qui non obedit; et nescire, quem scientia et cognitio in recte operando non dirigunt. Ita Sanchez. Vide *Can.* LV.

In umbra Ægypti. — Septuaginta, *ut protegami ab Ægyptiis*; est metaphora ab umbra arborum» quæ viatores ab æstu protegit.

3. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusione. — Nam Nabuchodonosor persecutus est Judæos in Ægyptum, ibique eos cum Ægyptiis cecidit, *Jerem.* xlii, 15 et seq.

4. Erant enim in Tam principes tui. — *Tanis* Ven. t erat regia Pharaonis, ubi Moses coram eo fecit sua portenta, *Psal.* lxxvii, vers. 43. Sic *lianes*, ait S. Hieronymus, erat ultima civitas Ægypti juxta Æthiopas et Blemmyos. Significat Propheta Judæos præmisisse nuntios, scilicet aliquos e principibus suis ad Pharaonem, qui ab eo peterent veniam, et locum Judæis omnibus, Chaldæos fugientibus, in Ægypto commorandi.

Nola : Pro nuntii tui Septuaginta vertunt, *Angelimalifrustra laborabant ad populum*. Quod S. Justinus, *Contra Tryphonem*, et Procopius accipiunt do demonibus, qui magis Pharaonis opem tulerunt, ut ederent miracula, quibus cum Mose contenderent. Verum hic non agitur de tempore Mosis, sed Jeremiæ.

5. Confusi sunt, — confundentur : sic et sc-Veas. quentia præterita per futurum sunt exponenda; sunt enim verba prophetica, ul patet ex præced. et seq.

G. Onus jumentorum Austri. — Septuaginta vertunt, visio *quadrupedum in deserto*; hocque quasi titulum sequenti prophetiæ præfigunt. Porro non est hic nova prophetia, sed prosecutio prioris contra Judæos, Deo invito fugientes in Ægyptum. Pallet ex seq. Præcedentia ergo huc usque fuerunt quasi præfatio, et narratio præambula ad sequentem prophetiam, cujus hic ponitur titulus. Ita S. Hieronymus (1).

20-22; *tertio*, de fertilitate terne, fecunditate gregum, irrigatione collium, et benignitate siderum fulgentissima. quæ omnia imprimis spiritaliter sunt accipienda, 23-26; *quarto*, de vindicta in populi Dei hostes effundenda, per hypolyposin, Dei ad punitionem promentis, 27, 28; Judæorum lætantium, et divinam ultionem prædicantium, 29, 30; Assyriorum adeoque omnium hostium pavore concussorum, expugnantorum, et ad ignem damnatorum, 31-33.

(1) Calmetus hunc titulum, « onus jumentorum Austri, » nec necessario nec opportune hic positum, ab aliquo Judæo additum putat. Rectius Vitranga oliservat ex verbo 'IXw*, qdod Propheta in hoc ipso versu usurpat, et ex loto orationis tenore, apparere, intelligendum esse de onere, quod portaretur a jumentis; et vertendum esse, quod attinet ad onus, quoti a jumentis Austrum versus portatur. Idem, inquit Rosenmuller, quod incœpit, argumentum persequitur JesajaSj vanamquo spem de

Jntnto-
li Am-
iri »unt
Jiidii,
cart

Hos ergo Judæos vocat *jumenta* : *primo*, quia stolide cl brute deserto Deo, cujus toties, adeoque recenter nunc opem, nunc vindictam erant experti, ad Ægypti regem et idola confugerunt. *Secundo*, quia bonis suis, quæ cx excidio Judææ extulerant, incedebant onusti, quasi jumenta. Dicuntur *Austri*, quia Judæa ad Austrum, id est ad Meridiem, est confinis deserto, quo ilur in Ægyptum, el quia fugiebant in Ægyptum, quæ Judææ est ad Austrum. Ita S. Hieronymus et alii, *q. d.* ait Forerius, «onus,» idcsl prophetia minax et dura in Judæos, qui conira Dei voluntatem, quasi jumenta bonis suis onerati verius Austrum, id est versus Ægyptum, proficiscuntur.

Mystice S. Bernardus, De Onere *jumentorum Austri*, serm. 11, etsi minus apposite ad sensum litteralem : a Auster, ait, qui ventus est calidus, signat Spiritum Sanctum, sicut habes in *Cantico Canticorum* : Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum. Felix anima, quæ hujus Austri jumentum est, quæ freno moderationis hujus regitur, quæ in omnibus ejus subditur voluntati. Felix plane anima, cui Spiritus Sanctus preesidet. et omnia opera ejus dirigit, cogitationes ejus disponit, motus ordinat, moresque componit. De talibus scriptum est : Ubi cumque erat impetus spiritus, illuc gradiebantur cum ambularent. De quibus Propheta : Viam fecisti in mari equis luis. Hujus jumentum Austri Paulus erat, qui dicebat : Non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui cx Deo est : ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. Et videte quomodo jumentum Austri ubique regitur freno præsidenlis, » etc. Et mox : « Ille igitur qui jumentum est Austri, oneralur aliena infirmitate, oneratur aliena iniquitate, oneratur aliena necessitate el perversitate. Onus est esuries pauperis, oppressio inopis, miseria ægro-

Ægyptiis conceptam adhuc demonstrat. Legatos missos supra docuit, jam do muneribus loquitur, quibus rex Judææ Ægyptiorum amicitiam ac foedera redimere studebat.

Terra angustia et oppressionis Ægyptum designari contextus docet, eamque *terram angustia et pressurer*, ideo dici pleriquo putant, quod Israelita) olim iu ea vehementer vexati et afflicti fuerint. Mihi tamen probabilior est Vitringa sententia, Ægyptum hic ita vocari, quod reges Ægypti subditos el maxime servos horninesquo sibi obnoxios, in terra alias lestu calento, lugento numero adhiberent, ad opera gravissima et monumenta exstruenda, qualia erant pyramides, colossi, sepulcra, labyrinthi, stagna, templi, cum amplissimis porticibus, tub quibus miseri ad ea ut ad lapidicinas damnati valde gemebant ac sudabant, quod olim accidit Israelitarum majoribus Ægypti inquilinis. (Rosenmuller).

Cætcrum, reges inferiores potentiorum auxilia petentes, per munera ipsos solitos fuisse adire, mos vetus est cx omni historia volere at recentior notus, precipue tamen in Oriente usitatissimus ; exempla videi *neg*, xv, IP; II *ncg*. ivi, 8; xvni, 14, 15. Ex iisdem liquet, muneris illa præcipue constitisse *auro* el *argento*, clccUsquo proventibus, certe docet Oscas x n, It muneribus ab Epiratimitis in Ægyptum missis, adfuisse quoquo oleum. CL infra, I y ii, V. (Idem.)

tantis, tentado proficientis, casus deficientis. Sed et vos, fratres, qui fugistis ab Aquilone de medio Babylonis, et jam habitatis in terra Austri, alter alterius onera portate, cl sic jumentum Austri adimplebitis legem Christi. » Et superius : « Jumenta Austri sunt, ideo onerantur ab Austro, » puta a Spiritu Sancto, cujus charitas diffusa est in cordibus nostris.

In terra tribulationis, — scilicet fuerunt, vel transierunt, *q. d.* Transierunt jumenta Austri, id est Judæi, terram tribulationis, id est desertum, in quo magna est rerum inopia, fames el sitis : unde, *Dcuter.* xxxu, 10, vocatur locus horroris et vastæ solitudinis ; in quo rursum « leones ex cis, » scilicet terne locis et antris prodeunt, qui vialores invadant; pariter et «viperæ» et «reguli» ut patet *Deut.*, vni, 15, transierunt, inquam, Judæi «portantes super humeros jumentorum divitias suas : » sic enim hæc connectenda et explenda sunt. Ita Val 'blus, Pagninus, Adamus et Sanchez, *q. d.* Videre mihi videor fugientes Judæos per desertum, atque jumenta et camelos eorum portantes dorsis suis opes, quas cx excidio Ilierosolymæ extulerunt.

Secundo, Procopius per leonem, viperam, regulum accipit dæmones et numina Ægyptiorum : hæc cnim coluisse Ægyptios docet Herodotus in *Euterpe*, *q. d.* Miseri Judæi, ut quid a Deo vero ad idola, imo ad bestias confugitis? v. g. ad Jovem Hammonium, quem colebant Ægyptiis specie capri. *Hammon* enim Ægyptiis caprum significat, teste Herodoto.

Tertio, S. Hieronymus, Haymo, Forerius, et favet Cyrillus, putant leonem, viperam, regulum hic vocari ipsos Judæos, *q. d.* Jumenta hæc, puta Judæi, qui sunt leoni, aspidi, reguli, feritate et venenata conscientia similes, in terra tribulationis, id est in deserto, ibant, portantes suas divitias per camelos in Ægyptum.

Mystice Orígenes, homil. 16 in *Levit.*, et ex eo Cyrillus, per Iconem, aspidem cl regulum accipit dæmones, qui divitias deceptionum suarum, id est opes cl voluptates, quibus homines decipiunt, collocant super dorsa camelorum et jumeulorum, id est super animas stolidas et perversas. Porro aspis est serpens maxime venenatus, qui tenui morsu sine sensu et dolore, suavi somno (unde et somniculosus appellatur) hominem morte resolvit : tales rursum sunt voluptates et peccata, quæ cum suavi titillatione animam necant. Undo monet Orígenes, cl ex eo Castrius, ut quisque nostrum consideret quantas opes aspidum ante portaverit, divitiasque bestiarum in animo suo, ut peccare desistat, ni aspidis morsus persentiscere velit (1).

(1) Cætcrum, cum hac Ægypti descriptione, quam vates noster exhibet» concinit fere Ammianus qui in Ægypto describenda versatus, postquam monuisset *de pinnatis agminibus anguium qui ex Arabicis emergunt paludibus*, Ægyptum iulcstauUhus, dem subjungit, *JJwluur*.

RswtrsvoiANs.—Hebraico fptf ^yomeophcph taraph, id est volans serpens ignitus, sive prester, quales fuere illi immissi in Hebrinos murmurantes, Num. ii, 0. Vide dicta cap. xiv, 29(1).

ftti.T. 7. Superbia tantum est, quiesce, — *q. d.* in Ægypto nihil est nisi superbia, id esi inanis opimi et roboris ostentatio, ac «van® sine viribus ira? ; » falleris ergo, o Judæc, qui speras in Ægypto ! quare noli eo fugere, sed quiesco et remano in solo patri® turo.

Valablus et Rabbini ex llcbrroo vertunt, *robur eorum quiescere*, sive *mansio el quies*, *q. d.* Salus et fortitudo istorum fugitivorum sita est in eo, ut maneant in Judroa, et non fugiant in Ægyptum.

fer» t. 8. Nunc ergo ingressus, — scilicet in cubiculum. Prrocipitur hic non Jcreml® postea nascituro, ut volunt flebrad et Hugo; sed ipsi Isaiaë, ut populo hæc scribat super tabula, nipote post luO annos futura, ut in die novissimo cum hæc evenerint, sciant esse prrodicla, sequo a Deo esso præmonitos, imo ut sit itternum quoddam testimonium, et divinte erga eos curro ac providenti®, atque ipsorum obstinat® inaliti® et protervi® contra tot monita et jussa Dei.

Super buxum,—Hebraice, *super tabula* scriptoria, qu® olim fere fiebat ex buxo, cujus lignum est imputribile, inquit S. Hieronymus, ut diutius et clarius exponi possit Judæorum oculis. Spectat enim remota Jcremi® tempora, ut dixi. Sic ait Propertius, lib. III, *elegia* 3 : « Vulgari buxo (id est tabulas) sordida cera fuit; » et Prudentius, lib. IX in *Martyrio S. Cassiani*, a suis discipulis stylis et tabulis confixi :

Conjiciunt alii pugiles, inque ora tabellas.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis.

Cerata vocat, quia stylis scribebant in cera, qua

lib. XXII, cap. XV : « Serpentes quoquo Ægyptns alit innumeras, ultra omnem perniciem sævicntes, basiliscus amphisbaenas, et scytalas et acomias, et dipsadas, et viperas, aliasque complures, quas omnes magnitudine et decoro aspis facito supereminens nunquam sponto sua fluenta egreditur Nili. (Rosenmuller.)

(t) Rogulus volans de quo loquitur Isaias, multum risum præbuit Voltairio ejusque asseclis. Sed hodie constat mullosolim exstisse reptiles, et quidem giganteas, quorum species perierunt. His receulioribus annis, in Germania reperto: sunt reliquis fossiles cujusdatn magni reptilb alati, cui pterodactyli doctissimus Cuvier nomen indidit. Tres numerantur species, quarum majoris scilicet giganlci pterodactyli descriptionem sic legas apud Cuvier : « Voilà donc un animal qui, dans son usléologie, depuis les dents jusqu'au bout des ongles, offre tous les caractères classiques des sauriens; on ne peut donc pas douter qu'il n'en ait eu aussi les caractères dans les téguments el dans les parties molles ; qu'il n'en ail eu les écailles, la circulation—. Mais c'était, en mémo temps, on animal pourvu desmoyensde voler, qui, dans la station, devait faire peu d usage de ses extrémités antérieures. si même il ne les tenait toujours repleyées comme les oiseaux tiennent leurs ailes; qui cependant pouvait •ntiTo se servir des plus courts de ses doigts pour se suspeadre—, mais dont la position tranquillo devait être

obducta eral tabula buxea : orat ergo tabula hæc cerala.

9. Filii mendaces, — filii perfidi, ideoqueadul- vwM. ferini et degeneres a fide et pielate suorum patriarcharum.

10. Loquimini nobis placentia, — qu® nostris vin.ifc cupiditatibus faveant. Tales sunt hodie molles, voluptuarii, qui non ferunt austeros concionatores et conciones do morte, judicio, gehenna, reternitatio. Atque hac fuit causa hærescos; populus enim quæsivit audire placentia de libertate carnis. Use ei ingesserunt Lutherus et Calvinus. Quid mirum, si tot post eos abierint? Arcesilaus philosophus, cum quorocretur cur quam plurimi ab Academia ad Epicurum desciscerent, valde pauci resilirent, peracute respondit : « Ex viris eunuchos gigni posse, ex eunuchis autem viros nequaquam. » Sic a sapientia in erroris puteum omnes fucile precipites feruntur, sed ab errore in viam veritatis redire paucorum est. Ita Laertius, lib. IV.

Ita Strato Physicus objicientibus quod Menedemus plures haberet discipulos, quam ipse, ait: « Quid mirum si plures reperiuntur, qui lavari malini quam ungi? » lavantur enim delicati, unguntur qui se parant certamini : significans se non aures titillare, sed praxin vitia debellandi et virtutes exercendi docere.

Errores,—scilicet blanda et grata auribus, oculis et palato nostro; hæc enim sæpc falsa et erronea sunt. Rursum, « errores, » id est falsa oracula de prospero fugæ nostra» in Ægyptum successu. Dicebant hi impii : Loquimini nobis oracula placentia, sed quia hæc erant erronea, hinc Propheta, verum rei nomen substituens, ait : « Loquimini; etc., errores. »

11. Auferte a me viam. — « A me, » id est a nobis; populus enim loquitur do se, nunc in singulari, nunc in plurali. Per « viam » el semitam accipit vel tritos sermones, et crebro usurpatos a Prophetis de sancto Israel audiendo et colendo, vel potius vitæ modum et rationem, quam Prophet® eis præscribebaul.

Sanctus Israel.—Pro quo Septuaginta et Ghaldeus vertunt, *verbum sanctum Israel*, *q. d.* Quid toties, o Prophetæ, nobis ingeminatis? « Hæc dicit sanctus (Deus) Israel : Convertimini ad me in jejuniis, fletu, planctu, » etc. Tædet hæc audire, cessent h® ingrat® et amar® voces, cesset hæc luglbris concio. Est mimesis : est enim vox pervicacium Judæorum, ut patet.

12. Sperastis tx calumnia et in tumultu, — id v«n. it est in opibus et luxu per fraudes, rapinas el tumultus partis. Ita Valablus. *Secundo*, Ad.unus el Sanchez, *q. d.* Sperastis in Ægyptiis, qui sunt calumniatores el tumultuosi. *Tertio* et proprie, spe-

ordiniirement sur les pieds rte derrière, encore comme celle des oiseaux: alors il devait aussi, comme eux, tenir son cou redressé et courbé en arrière, pour que son énorme tête ne rompit pas tout équilibre.» Cuvier, tom. V, «1 Nouveau Dieliu/niaire d'hlHoire nauuelle.

rastis cl innixi estis in calumnia ct tumultu, quo scilicet tumultuose calumniati estis Jeremiam ventantem hanc fugam, quasi falsum Prophetam, ut cum opprimeretis, *Jerem.* XLil, 2. Sic Geusii hoc sæculo in Belgio, Francia, Anglia res suas auxerunt per tumultus ct calumnias ; didicerunt enim piscari in aquis turbidis.

Ver».».». 13. ΠΙΟΠΤΙ.ΗΙ Α ΕΡΙΤ ΒΟΒΙΣ ΙΝΙΚΥΙΤΑΣ ΗΑΕΚ ΣΙΚΥΤ ΙΝΤΕΡΡΥΠΤΙΟ ΚΑΔΕΝΣ,—(j. d. Sicut murus interruptus ct pronus m ruinam, subito Undem et repente cadit, graviquo sua mole el casu opprimit cos qui sub eo degebant : sic iniquitas hæc, id csl fiducia hæc superba cl vana, quam contra Dei jussum collocatis in Ægypliis, vos opprimit. Rursum, ipsi Ægyptii cæsi a Chaldæis, quasi murus corruens, suo casu vos sub eorum presidio latitantes obruent ct obterent : sicut turris Siloc labens obtrivit octodecim viros, *Luc.* xui, 4. Comparai Judæorum contritionem, id est vastationem, *primo*, ruinæ muri; *secundo*, contritioni lagunculæ, qu® ita obteritur, ut nullum fragmentum supersit.

Et requisita in suro excelso.—Pro «requisita» hebraico est r*13J *nibe*, quod Arias, Valablus ct Forerius vertunt, *tumens*, inflata, prominens extra perpendiculum, quia pars est a inuro avulsa el procumbens in ruinam (I). Verum radix nU3 *bua*, significat eruere, elicere aliquid ex persona, aut re quod latebat; hoc autem in persona, est interrogare et requirere. Ergo Noster recte vertit, «requisita.» Jam *primo*, Arias «requisita,» exponit «itequiti- *Juisila*; *secundo*, alii*requisita,» id est quam querer* hostis ad perrum pendimi; *tertio*, Hugo, «requisitia trp- (a,» id est resarcita; *quarto*, Emmanuel Sa, «requisita, » scilicet a Judæis, qui sub hoc Ægyptiorum muro interrupto salvari sperabant el optabant; *jplinto*, alii, «requisita, » id est visitata a fabris, quasi suspecta et periculosa, ideoque indigens inquisitione, visitatione et examine; *sexto*, Sanchez : «requisita, » inquit, id est absens et deficiens; sic enim requiri, aut desiderari dicimus in acie cos qui ceciderunt : sic etiam requisita pars muri, est pars illa, quæ ubi cecidit, non invenitur in muro, aut cujus firmitas requisita est, id est non inventa; *septimo*, ct aptissime Adamus, «requisita, » id est ingens, subita cl improvisa, cujus proinde post lapsum causa, quæ uon apparet, per admirationem inquiritur. Sic do subito et trisii casu Saul et Jonathæ inquit David : « Quomodo ceciderunt fortes? » ll Hcg. i; et Isaias, cap. xxiv, dc casu Balsazaris : « Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer? » ct Jeremías do casu Jerusalem : « Quomodo sedet sola civitas? » *Thren.* i, 1.

(1) Vocem J1JJ33 nonnulli cum Cocceio a verbo nj?3 *quarere*, *inquirere*, intcrpreUntur *penetratum*, *rimosum*, quia quod in muro *pei cejtijabilc* csl, aul a madore perfluitur, aul ab animalculis perreplitur, id non s didimi, non flrmum, non colucrens, levi momento colbbitur. Equidem tamen cum Vitriuga aliisque malletm vertere (uizirn», (Hosemuuller.)

15. Si revertamini et quiescatis, salvi eritis,— Ven. i». *q.d.* Molimini fugam, cl initis viam, ut pergatis in Ægyptum : si ab hoc molimine el via redeatis domum, ibiquo quiescatis, salvi eritis ab incursu Chaldæorum. Agi enim hic de fuga in Ægyptum palet ex antecedentibus el sequentibus. *Secundo*, si ab inobedientia vestra, qua contra Domini voluntatem vultis pergere in Ægyptum, omnique alio sedere, per veram contritionem redeatis ad Deum, ac proponatis deinceps quiescere ab omni peccato, salvi eritis, id est justificabimini, vobisque Dei gratiam et amicitiam in hac vila, ac gloriam ejus in futura conciliabitis. Unde Septuaginta vertunt, si *conversus ingemueris, tunc salvaberis* (ex quibus verbis desumpta videtur illa sententia vulgo jactata : a In quacumque hora ingemuerit peccator, salvus erit »). Unde ex hoc loco recte inferunt S. Leo, Chrysostomus, Augustinus, Hieronymus el alii quos citat cl sequitur Franciscos Suarez, tract, *be Panitentia*, Quæst. Vili, art. 1, disput. 4, sect. 2, contritionem veram abolere peccata, semperque conjunctam esse cum infusione gratiæ justificantis ; quia ventas conditionals postulat ut, posito antecedente, infallibiliter ponatur consequens, nimirum, ut posita conversione, ponatur salus inchoata, id est justitia; convertitur autem homo, cum primum contritionis actum elicit.

In silentio et in spb. — Hoc est, si sileatis et quiescatis in terra vestra, ct speretis in Deo, nec laboriose in Ægyptum curratis, fortes critis, ct salvi a Chaldæis : alludit ad *Exod.* xiv, 13 el 14.

Moraliter, disce hic quam utilis cl foriis sil spes, Mail», quie> et silentium, si videlicet ad humana præsidia anxie uon respectemus, sed m Deo fidamus, tii ct silenter quiescamus. Vis nosse fructus silentii linguæ, æque ac mentis? Accipe :

Primus esi, quod evitet el compescat tam peccata lingua?, quam mentis tumultus. S. Laurentius p^,. Justinianus, Lib. *be biscipl.* cap. xv, enumeratis vitiis linguæ : «Omnia, inquit, sola taciturnitatis censura vitantur; » idque anleadocuit S. Augustinus in *Psalm.* lxxxviii : • Contra hæc (vilia lingua*), inquit, optimum remedium est silentium.» Auctor regulæ monachorum apud S. Hieronymum : « Maledicam, inquit, linguam indicium silentium emendat. »

Secundus est, quod mentem doceat sapere ; linguam prudenter et pie loqui. Unde S. Laurentius Justinianus, loco jam citato, ait, « taciturnitatem esse bene loquendi principium. » Richardus Vio lorilius in illud *Confie.* iv : « Sicut vitta coccinea, labia tua, » docci vitta quæ constringit ac ligat, linguæ custodiam ac disciplinam significari; coccineo colore charitalem. Silentium enim docet sponsam Christi pia el qu e cbarilatis sunt loqui. S. Gregorius, boni. 2 in *Euch.i* « Ille, ait, loqui veraciter uovit, qui prius bene tacere didicerit. » Alque hac do causa iu monasteriis lauta est cura silentii. Audi do Claiavaliensi sub S. Bernardo

quid scribat auclor Vite ejus, lib. I, cap. vii :
« Media die medino noctis silentium a supervenientibus inveniebatur, præter laborum sonitus, vel si fratres laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud saeculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut et ipsi, non dicam prava vel otiosa, sed aliquid etiam quod ad rem non attineret, ibi loqui vererentur. »

Tirito», *Tertius* est, quod, ut inquit quidam Sanctorum :
« Silentium sit mater sapientissimarum cogitationum, » faciatquo hominem coelestem et divinum. Audi B. Petrum *Damianum ad Agnetem Imperatricem*, epist. 130 : « Dum strepitus, inquit, humani cessat alloqui, construitur in te per silentium templum Spiritus Sancti. Hinc est quod de Israelitici templi constructione sacra testatur Historia, quia malleus et securis et omne ferramentum non sunt audita in domo Homini, cum ædificaretur. Templum quippe Dei per silentium crescit; quia, cum mens humana per exteriora se verba non fundit, in sublimo fastigium spiritualis ædificii structura consurgit; taitfoque succrescens in altiera sustollitur, quanto per silentii custodiam circumclusa sese extrinsecus fundere prohibetur; custos enim jusliliae silentium, et per Jeremiam dicitur : Bonum est praestolari cum silentio salutare Domini. »

Exempla silentii illustria sunt. E Christianis S. Thomas Aquinas a silentio dictus est Bos mutus, et silendo ac meditando omnem suam scientiam hausit. S. Romualdus jam senex per spetennium inclusus jugiter siluit. Theodosius in *I'ralo spiritali*, cap. I x y ii, annos 35 egit in solitudine semper silentium servans. De Monachis B. Domini Loricati Petrus Damianusin ejus Vita sic ait : « Tenebant autem per totam hebdomadem districta censura silentium; quod dio Dominica post vesperam solventes habebant loquendi invicem usque ad completionis officium libertatem. »

Radulphus Tacensmonaehus Affligemiensis juxta Bruxelles, sedecim annos tacuit : ortum fuit incendium ; cumque restingui non posset, silentium solvit Radulphus, dixilque : « Stes, ignis hac hora, flamma, penitus conquiescas. » Mira res! protinus paruit ignis, et exstinctus est. Ita refert Thomas Cantipratensis, lib. II Apum, cap. xiv, § 4.

S. Joannes Silentiarius ex Episcopo monachus, totos 47 annos usque ad annum ætalis 101 siluit.

S. Arsenius audivit ab Angelo : « Si vis esse salvus, fuge, tace, quiesce, » Idem fratri se invidenti post salutationem nihil amplius locutus est, sed sibi assidue dicebat : « Arseni, cur egressus es? » Et : « Locutum fuisse saipe pomituit, siluisse nunquam. »

Thalassius, apud Theodoretuin in *Relig. histor.* cap. XXII, cum linguam sciret esse lubricam, longis* mo tempore nihil locus est. Eadem de causa » -lavil Agalho lapidem m ore per triennium, Uste Palladio m Luusiuca, cap. L.

Theonas .10 annos siluit, ut palet in Vitis Patrum in *Thcona*. S. Gregorius Nazianzenus lota Quadragesima silebat : causam d.d, orat. *De silentio Qiia-dragesim.* : « Piorum virorum, inquit, pnescriplis obtemperans labia mea quasi pessulo quodam obdidi t cujus facti mei si causam quæris; idcirco a sermone prorsus abstinui, ut sermonibus meis moderari discam. »

S. Arnulphus Suessionensis Episcopus annos fres et menses sex tacuit perpetuo, ut habet ejus Vita cap. vin, apud Surium augusti 15.

« Severus Sulpitius in senectute sua a Pelagianis deceptus, cl agnoscens loquacitatis culpam, silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret, » inquit Gennadius in Viris illustribus, in *Severo*.

Pambo Abbas audiens illud *Psalm.* xxxviii : *Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea* : « Sat est, inquit, reliqua audiam, cum istud complevero. » Post multum temporis rediens, rogatus cur tam diu tardasse!, respondit : « Nondum id quod didici perfeceram. » Ha *Tripart.* lib. VII, cap. i, Quare silentio id assecutus est, ut moriens dixerit : « In hanc horam non me pमित alicujus verbi, quod dixerim : et sic ad Deum recedo, quasi qui nec pius nec religiosus esso coeperim. » Testis est Palladius in *Lausiaca*, cap. x.

Quin et bestia) stato tempore servant silentium : B*iti*-aves mane cantant, per diem silent : cicadae mane, f"? . * lusciniæ meridie tacent : non taceat Religiosus horis a regula definitis ? Anseres o Cilicia volantes turmatim, Taurum montem transituri, metu aquilarum illic degentium, quas infestas sentiunt, ore lapidem capiunt grandem, osque obturant ne strepant tantisper, dum periculum pr.etcervebantur. Testis est Plutarchus, lib. *De Solertia animal.* Apes, dum volant, strepunt, sed in alveari silent et laborant. Hirundines nidificantes in oppido Alviano, cl magnis garritibus perstreptes concionem S. Tranciaci impediabant. Is imperat eis silentium : silent donec verbum Dei compleatur, inquit S. Bonaventura.

Refert S. Ambrosius, lib. Ili *ad Virgin.*, cum plurima ranarum murmura religiosa) plebis auribus obstreperent, sacerdotem Dei præcepisse ul conticerent, ac reverentiam sacra) deferrent orationi; tunc subito circumfusus strepitus quievisse. « Silent igitur paludes, ait S. Ambrosius, homines non silebunt. »

Inter Ethnicos illustris fuit Pythagoras, qui suis discipulis per quinquennium silentium indixit, ut sermonis moderationem, recteque loqui silendo condicerent, ait Nazianzenus.

Philostratus, lib. I, cap. xi, scribit Apollonium Thyanæum, eo quod tacere nequiret, sibi quinquennale Pythagorie silentium indixisse, idquo adeo pertinaciter observasse, ut Imperatori interroganti non voce, sed scripto respondent.

StobwilR, *serm.* <2G, 128, 129, testatur Xenocratem singulis negotiis diei parte» assignasse, silentio quoquo suam pariem dedisse : Æschineni Socraticum dixisse, so a Socrate non solum loqui, sed etiam silero didicisse. Harpocratem philosophum, qui omnibus rebus silentium anteponebat, tanquam deum a Gracis cultum fuisse in effigie viri labia comprimentis»

Dooiquo sapientissimus Salomon ait, Eccli. m, 7 : o Tempus tacendi, et tempus loquendi. » Pythagoras, el post cum Nazianzenus docuerunt tunc esso loquendum, cum melior est senno silentio; tacendum, si secus esset. S. Hieronymus in locum citatum *Eccli.* in : « Discamus, inquit, prius non loqui, ut poslea ad loquendum ora reseremus : sileamus certo tempore, ul ad praeceptoris eloquia pendeainus; nihil nobis videatur rectum esse, nisi quod discimus, ut post mullum silentium do discipulis efficiamur magistri. »

Media muni, claudere aures, et coercere curiositatem audiendi el cognoscendi nova. Unda Joannes Abbas in *Prato spirit*, cap. clxxxvii : « Qui, inquit, continere vult linguam, obstruat aures, ne multa audiat ! » Et Seneca, *epist.* 105 : a Est quiedam, ait, dulcedo sermonis, qui irrepit et blanditur, et non aliter quam ebrietas, aut amor secreta producit; nemo quod audierit tacebit. »

Sfcon* dum. *Secundum*, per aliquod tempus cohibere se plano a loquendo, ideoquo secedere in cubiculum, cl caverò garrulorum contubernia. Undo S. Basititi*, iu *Brevior. Resp.* 208 : « Necessarium, ait, csl perpetuum silentium, quousque per illud el a vitio petulante in dicendo sanentur, cl in otio discere potuerint, quid, quando ct quomodo loqui oporteat. » B. Petrus Damianus, *epist.* III : a Assuescat, ait, lingua sub taciturnitatis se cohibere censura, et tacendo discat, quod loquendo posltnodum graviter proferat; ne, si nunc districtum negligit custodire silentium, loquendi postmodum nequeat franare pruritum. » Hinc nolani Nysseus et Olyinpiodorus in *Eccli.* in, prius dici : «Tempus tacendi, deindo tempus loquendi; quia illud pracedero, hoc sequi debet ; nam per silentium tempore tacendi perdisci a nobis, quod postea per sermonem tempore loquendi proferatur; » et li Ennodius, lib. Vili, *epist.* 3, loquens de philosophia nihil dicendi, tradit, a Veteres ut loquerentur melius, in præsentia nihil locutos, cl illam s lonlii curam nutricem fuisse sermonis. »

T dium. *Tertium*, cogitaro el sibi persi*Hiere , quantum sil robur, decus ct fructus silentii. Thalassius,/iccat. I, num. GG : a Silentium, ijqut, et preces maxima virtutum arma sunt,» ct, ul ait B. Antiochus, *hom.* 103 : « Silentium mater csl virtutum; » S. Bernardus, serui. *Pe Mutat, aqua*: « Silentium, inquit, csl custos religionis, et in quo csl forlitu-d<> nostra ; » alii : « Silentium, .nquiunl, csl religionis decus, cl præcipua quietis mentis custodi i. n Hinc B. Petrus Damiauv, *epist.* b9<id *Desi-*

der., ait silentii violatorem similem esse crocodilo oscitanti, cui tono hostis hydrus (Plinius ichneumoni lias tribuit insidias) fauces ingreditur, ct alvum erodit; item ostreo incaute scad solem aperi-ent, cui primum insidiator cancer calculum injicit ne claudatur, deinde ejus viscera depascitur: tum concludit : a Qui (Religiosus) nimirum vivit, dum sub silentii censura concluditur ; pent autem, cum ad loquendum immoderatus aperitur.»

Hinc S. P. N. Ignatius tria dabat signa, ex quibus quis perspiceret, an in monasterio aliquo vel collegio esset bona disciplina : *primo*, si bene servarentur porta ct clausura; *secundo*, si omnia loca nitida essent et composita; *tertio*, si bene servaretur silentium, non essent fabulæ, strepitus, clamores. E contrario loquacitatis incommoda sunt plurima. Vide de iis priscorum sententias, quas recensui *Levit.* iv, 22.

16. Ad equos (Ægyptiorum) fugiemus. — Abundat enim equis ct equitatu Ægyplus, ut patet III *Iby.* X, 28, cum Juda i in bellis vix uterentur equitatu, uti ostendi *Deuter.* xvn, 46 (1).

Ideo fugietis. — Ludit per antiphrasin in voce fip/io, *q. d.* a Dixisti : Fugiemus,» id est confugiemus ad equitatum Ægypti; ideo fugietis quasi victi et profligati, ante faciem Chaldaeorum vastantium Ægyptum.

Er super veloces (equos Ægyptiorum) ascendemus: ideo (me vindice) velociores erunt (Chaldæi), qui persequuntur vos. — Simili modo lusit in voce *fugiendi cervorum* et *servorum* Servius Tullus rex Romanorum , qui natus cx serva ædem Díame dicavit m Aventino, eo quod iu ejus tutela sint cervi, a quorum celeritate fugitivos vocent servos. Quocirca servorum diem festum m hac æde celebrandum sanxit Idibus Augusti, eo quod illo die ipse ex serva natus esset. Ita docet Barlholius Marlianus, lib. V *Antiqua Homa*, cap. n. Vide hic, ut rebelles et superbos in suis verbis comprehendat, rideat et sub-

it) Cælcrum (Moda in equis Ægyptiis posita exprobratur Hcbrais, non hic lanium, verum et infra, xxxi, I ; conf* *lior*, xiv, 4 Undo colligere beet Ægyptum illa muto equis ct militia equestri abundasse. Imo vero id colligitur non Uniam o Prophetis hujus et subscqucntis temporis, verum etiam cx alita veteris testamenti locis, m quibus rerum Ægyptiarum mentio occurrit, vide *Cenes.* I, 9; *Exmi.* XV, 6 elseq. ; xv, 1 ; 11 *Parat*, xii, 3; *Jer.* xlv, 4, 9; *Cant*, i, 9; II *Ucg.* xviii, 24. Scriplores exteri quidem m Ægypto desentienda versati, vel rerum Ægypti mentionem facientes, equos Jgypios minus coleUrant. Sed cogitandum est statum Ægypti sub Persis, ct deinde sub Lagidls plurimum esse immutatum, et postquam Ægyptus inferior tola in lossas cl rivos scissa est, laciam esse inequitabilem, ul Herodotus exorte testatur, lib. II, cap. cvni, Cf. Bocharti *Hiero.*, part. I, hb. 11, cap. ix.

(Rosenmuller.)

Palestina plurimos asinos impigros, alacres, specio pulchroaet minimo ignobiles nutriebat, quibus contenti esso debebant hujus regionis incolæ, si stare vellent intra limites quos Deus illis constituerat, iisdem coulra hostes suum auxilium promittendo, *Psal.* lxxvii; *Judie*, v, 10; Chatdiu, *luyiyc en Perse*, tum. IH.

Hiund Deus, ita Daphidas maledicus in omnes, ut nec ipsis diis parceret, Delphos profectus oraculum derisit, deridendi causa rogans : Num equum reperiturus esset; cumque responsum fuisset celeriter esse repeiturum, passim jactavit equum nec se habuisse, qec amisisse. Iu reditu autem ab Attalo rege Pergami comprehensus, et rupe cui Equi nomen fuit præcipi Talus, interitu suo et pœna impietatis veritatem oraculi comprobavit, inquit Suidas in *Daphida*.

17, Mille homines a facie terroris unius (supple, *fugient*; hoc enim quod sequitur per zeugma repetendum) : et a facie terroris quinque fugientis, — scilicet muli, ut habent Septuaginta, vel omnes simul, *q. d.* I n u s Chold eus mille vestrum terrebit et fugabit, et quinque Chaldæi totum vestrum gregem fugabunt. Ita S, Hieronymus. Pro mille homines hebraico est *inx q'vx eleph echad*, id est *mille unum*, sive *chillas una*. Ita Septuaginta, Chaldæus et Noster. Aliter vertit Vatablus, *mille velut a facie increpationis unius fugient*. Aliter et Sanchez, *q. d.* Mille homines a facie terroris unius, *t*, id est imo, « *facie terroris unius, quinque hominum millia fugietis*.

Donec relinquamini quasi malus navis in vertice montis, — *q. d.* Sicut, fracta navi, tabulis reliquisque omnibus armamentis fluitantibus et pereuntibus, nauta, solum malum in montem tollunt et erigunt, aut aliud signum in colle extollunt, ut navigantibus sit indicio locum esse periculosum ob syrtes, scopulos, arenas, etc. : ita vos pauci ex hac clade superstites eritis quasi signum ira Dei, ul calamitatis vestra exemplo alii eandem vitent et caveant. Ita S. Hieronymus. Comparatur excidium Jerusalem naufragio navis, ex quo malus, id æst pauci evaserunt, ut dispersi per orbem, Judaicæ cladis essent indices et præcones.

18. Propterea exspectat Dominus ut misereatur vestri, — *q. d.* Quia tanta futura est clades, propterea exspectat Deus, ut moniti hic ab Isaia pccmitcnliam agatis, itaque misertus vestri Deus cladem hanc auferat (i).

(1) « Propterea. » Particula unu non est hoc loco omitenda, quæ volueret li. ee superioribus facit, et reddi p -test particula aurem, cerum, *cnimtero*, etc., quasi Propheta tanta: objectioni responderet : Quare sic Dominus huati gini. iari pirmsittit tn populum luum? cie., ne mireris, inquit, quod inmdiu dissimulet Deus. Nam in hoc lotus est ut voi ponit m gratiam recipere. Vel potius sit hac objectio : Quid causa est cur Domintu omnino no» perdii adeo contumaces filos? quid nccesse est manere «ul ipsam Jerusalem (empore Etcchice. aut reliquias tempore *ICA>ia > Hespaiidet : Certe iu hoc apparet benignitas Dei, qui nihil alili l rrsptetal quam quod habent quibus eon-dn'eat 't quos in gratiam suum recipiat. « Evp. ct.vt. »>Non 'Alis esplicai v rbum exspecto vim verbi cabah, quod uhelandi >.-u iinhlandi verbo reddi potest; cujus pirli->.pmiu in l» < eodem versu baltes, Iluc tendit, iuquil, l h > l i-i- l i, u< iuisiintui. Ad hoc permittit h les uti, ve» fugientes intercipi, mullos ex v<-t>is inter-nó, et iu paucitatem redigi, ul vel malis tracio» el ad

Et ideo i XALTAINILii (id est in altum tolletur quasi elongans sc, suamque inanimi, et, ut Vatabhis vertit, *suspendet ictum*), parcens voris. — Sic *Osce cap.* xi, dicitur : « Ero eis quasi exaltans, » id est in altum tollens, et elongans « jugum super maxillas eorum, » alii exadverso, « exaltabitur, » inquiunt, id est, in altum tollet Deus manum, quasi minans validam plagam, ut vos teneat et compungat, itaque plagam evadatis; alii, « exaltabitur, » id est, glorificabitur Deus per hanc suam clementiam, et peonie dilationem « parcens vobis; » maximo enim exaltatur Deus miserando et parcendo. Ha S. Hieronymus.

Quia Deus iudicii Dominus ; — quia Deus non agitur furore, sed justo iudicio et iequitate iudicat et vindicat : hinc differt pœnam canique indulgentia temperat. Alii : « Quia Deus iudicii Dominus, » inquiunt, id est quia Deus est fidelis et justus, implens promissa sua : hinc exspectat Jerusalem, ut pccnileat, itaque ei parcat; promisit enim ei suam opem, favorem et salutem.

Beati omnes qui bxspectant eum. — Est epiphonema praefidentium, Q.d. Miseri et infelices estis et erilis, o Judæi, sperantes in hominibus, confugientes ad Ægyptios ! at beati, imo Jerque quaterque beati et felices sunt, qui sperant in Deo, qui eum ejusque opem exspectant.

19. Populus enim Sion iia dhabit in Jerusalem. — Probat quod dixit beatos esse, qui sperant in Deo, cumque exspectant, ex eo quod populus Sion, id est veri et fideles Judæi, qui sperant in Deo, suh Ezechia tuti habitabunt in Jerusalem, non timentes minas et copias Sennacherib. Ita Forerius. *Secundo*, Procopius, S. Thomas et Hugo hæc referunt ad Judæos Babylone in Jerusalem redeuntes sub Cyro. *Tulio*, et maxime, Propheta sub his symbolis intclligit, quod populus Sion, id est fidelis et Christianus, pacifice habitabit in Jerusalem, id est in Ecclesia sub Christo, qui erit ejus præceptor et doctor, ul sequitur; ad Christum enim de more transit. Unde S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus, Theodorctus, et alii omnia quæ sequuntor ab hoc loco usque ad finem capitis lilteraliter ad Christum Christ que gratiam, redemptionem et salutem referunt; sed ita ul alludat Propheta, cl quasi obiter perstringat ejus typum, scilicet felicitatem redeuntium c Babylone sub Esdra, ht Jesu filio Josedech.

Ad vocem clamoris tui statim ut audierit, RESPONDI dii. — Ha Dominus clamantem et orantem Ezechiam, in obsidione Sennacherib mox exaudivit, cumque liberavit creso Sennacherib : ila el in Babylone captivos clamantes exaudivit, reducens cos in patriam : ita, imo multo magis, audit fideles Christianos sc invocantes.

20. Et dabit vobis Dominus panem arcium, i. t sc convi rsi s i» *gratiam recipiat*, vel ul tantummodo illi relinquamur quibus juxta consilia inaccessibilis sapienti» su. non indignum ul yrallam el a malis reunssiumum præflare. (Forerius.)

aquam nm vem. — Ilcbrænm autem habet, vo/u' VH*7 O'01 MX0n*7/ecAem Ciar *urnaim lachôte*, id est *panem angori** sive *tribulationis*, et *aquam anyusiæ*, vel potius *oppressionis*, uti vertunt Septuaginta iiic el Noster, III flcg. ult., 27. Talis autem coivi panis sil arctus, id est restrictus et modiens; el auua brevis, id esi pauca et exigua, ut c-uricni et sitim explere nequi ani, g. d. Patiemi quidem, o Judæi! sub Sennacherib, æquo ac in B ibylone inopiam aliquam, famem, sitim, etc.; vurui Reus vobis adurit, vos proteget, dabitque doctores et preceptores, scilicet Esdram, Jor nuam, Danielelem, Ezechielcm, Aggœum, Zachariim, Malachiam aliosque Prophetas, qui vobis semper présentes erunt, imo a tergo monere oportune, importune non cessabunt, ut viam homini recia ingrediamini, nec devietis ad idola; tumque pro arcto pane el aqua dabit vobis Deus rerum abundantiam, uti eum fecisse cum Judæis Babylone redeuntibus, palet *lachar.* vin, II, et *Aggæi*, ii, 17; tum Ezcchiæ sub Sennacherib, palet IV *Hcg.* XIX, 29. Ila S. Thomas, Procopius, Hugo, Lyranus.

Hæc veriora sunt tempore Christi, qui e>t perpetuus fidelium per omnia sæcula doctor el preceptor, g. d. Deus dabit fidelibus doctorem) Christum, inquit S. Hieronymus, et Spiritum Sanctum atque Apostolos.

Secundo, S. Cyrillus, Procopius et S. Hieronymus, per panem arctum et aquam brevem accipiunt Evaugelium, brevemque Evangelium! doctrinam, quam cap. x, 23 Septuaginta vocarunt *terbum abbreviatimi*, quod longis sinuosisque legis præceptis successit; hoc enim quad panis animas parcit. Verum panis brevis non significat hic ultimat panem parvum, sed pant m afflictionis, ut palet ex Hebræo: quampiam et Evangelium sit paus afflictionis, quia jubet nos mortificare carnem, ferro crucem, pali ardua pro Christo.

Tertio, S. Cyrillus et Leo Castrius: Panis hic arctus, inquit, est Christus, qui do cœlo descendit, et arctavit se ad corpus infantile, ad præsej)ium, et ad crucem: rursum dicitur arctus, quia cum labored sudore invenitur. Hinc iterum fsl panis arctus est Eucharistia, vel Christus in ea, f. Ea- (lui cum pœmlentia et lacryims sumendus est: durii- sic aqua angustilo vel est baptismus, qui oppres- lu* sosa dæmone laxat el liberat; vel est sanguis Christi in Eucharistia, in qua angustias passionis ejus recolimus, ul ad similes fortiter pro eo tolerandas animemur. Hic sensus allegorico commodus est.

bo^io- 'n opologico, panis arctus et aqua brevis, est glce< paupertas, famem, silis omnisque angustia el tribulatio a Deo immissa, ut suos purget el probel: tumque solet ipso pariter dare doctores el præcones, qui tribulatos roborent, consolentur, doceant et perficiant.

Anagogice, hæc refert ad finem mundi: tunc enim magna erit afflictio et penuria, tumque Deus

dabit infidelibus doctores Eliam el Enoch. Ita Patres, quorum meminit S. Hieronymus.

Non faciet avolare a te ultra im>ctorem.—Hebraice CpD' nS *io iicaneph*, id est, *non alabitur*, id est, *non avolabit* a te doctor tuus. Ita Vatablus.

21. Et acres tile audient verbum post tergi> monentis. — Est periphrasis docloris, sive magi-tri et pædagogi, qui discipulis semper adesae solet, cosque sequi, post tergum monere, etc. *Secundo*, moraliter llaymo: Dcus, ait, peccatorea. a sc aversum, ut ad bona caduca conversum, quasi a tergo sequitur, ut eum ad se alliciat et reflectat. Et S. Gregorius, hom. 34 *in Fa angel.*: a Quasi terga, inquit, in præceptoris faciem vertimus, cum verba despiciamus, cujus præcepta calcamus, el lamen nos voceare non cessat, d

Ex adverso S. Hieronymus tergum non peccatoris, sed Dei accipit; Deus enim offensus a peccatore abit, tergumque ei obvertit, sed ita, ut cum amans sæpe respiciat, seque reflectat ad eum ut nutu, gestis, voce eum ad se revocet.

Hæc est via, ambulate in ea. — Hæc via est doctrina legis et Prophetarum, et mxime doctrina Christi Evangelica, in qua ambulamus, cum illi insistendo pergimus ad perfectionem et ad cadum. Ila S. Benedicti regula el institutio, quæ consilia Christi complectitur, apparuit quasi via lucida; cum enim, ul refert S. Gregorius lib. II *Dialog.* cap. xxxvn, S. Benedictus vita functus esset, eodem die duobus ejus monachis visum est videre viam quamdam amplam et rectam palliis stratam, innumerisque luminibus coruscantem; et senem quamdam astantem, qui dicebat: < Hæc est via qua dilectus Domini Benedictus ascendit in cœlum. »

22. Et contaminaris, — </ d. Sub Esdra, et magis sub Christo eunt uninabis, id est contaminata duces, abjicies, combures *sculptilia*, id est idola tua, eorumque vestimenta pretiosa, habebisque ea pro rebus fœdissimis, quales sunt sordes menstruate (1).

Egiddere, — g. d. Abi in malam crucem, «dices ei, n scilicet sculptili el conflatili, id est idolo.

23. Et dabitur pluvia. — Dedit Deus pluviam el fertilitatem Judæis sub Esdra; sed meliorem

li) Altaribus addebantur effigies deorum, primum h> formes trunci el tapiucs^., plariquaquidem hpidespirvi, eoioris nigri et minutali, jam com, jam cylindri; vcruui- Liiijen cium majores, quadrati, el coni, quibus omuibs singulares vires divina» ine&c credcbanlur.... Progrediente tempero effigies, arte diligentius, interdum forma ellam colossali, elaborate suut» prunum quidem lignea», piulo pusi lapidea* cl eburnea), el deixum quoque tx Diclalki i usu; ligne® autem et hpideæ laminis aureis vel argenteus ûbduccnanlur, aut prenais >estibus oruabanlur. Aïn/i. xxxHi; *heut.* iv, 17; v, 1S; vu, 5; ix, 16, 21; xii. 3; xxvn, 15; xxix, *iG; Jurffc*, xvu, 4; x, 9. (Jihu, *Arehaomg. Ihb'*, piri. IH, cip. n). Porro <lo iteraqu< spiccio iiiiMgmun. sne sint ex ligno, myo ex auro v d a ve lacle?, hic Isaias loquitur, el plura teguntur lulra^ up xe, vers. !¥•

gratia* Spiritus Sancti pluviam dedit terra, id est animabas fidelium sub Christo, ut fructus bonorum operum edant. Ita S. Cyrillus.

Pascetur, etc., agnus spatiose. — Hoc ad litteram factum est sub Ezechia et Esdra, symbolice sub Christo. Agni enim sunt mites et innocentes, qui Christum agnum sequuntur : tauri sunt Apostoli et Evangeliste, qui agrum Ecclesia? excolunt: pulli asinorum sunt filii Gentium, hi in Ecclesia spiritualibus cibus large pascuntur.

24. COMMIXTUM MIGMA COMEDENT, SICUT IN AREA ventilatum LST.— Id est purum, sine paleis : h® enim in area eventilate sunt : migma sive sniigma grace, idem est quod hebraico b'zî *beli*, et Lilinum *mixtio*, a radice prpopi, id est misceo. Jam mixtio idem est quod pabulum: sicut mixtum significat polum sive vinum, *Psalm*, lxxiv: « Vini meri plenus mixto. » Sicut enim in vino etiam mero niultæ uvæ, mulla? siili®, multi liquores commiscentur : ila in pabulo jumentorum mulla grana, vel malt® stipula? miscentur. Est ergo pabulum hoc mixtio, sive mixtum.

Pro *commixtum* hebraico est fon *charnels*, id est fermentatum, hoc est acore conditum ; solent enim rustici pabulo jumentorum licet puro, in aîslalo cum flaccescit, aliquid addere (v. g. liba confecta ex folliculis seminum raparum, ex quibus tundendo elicuerunt oleum), quod illud acuat, et acore suo appetitum languentem provocet, uti facit fermentum in pane. *Secundo*, dicitur *commixtum*, quia licet sit eventilatum, et sine paleis, lamen eo commixtum migma, id est frumenti varii generis (sicut victæ, lentis, aveno?, hordei, etc.), commixti miscella, sive farrago, inquit S. Hieronymus; hæc enim sua varietate graia esi palato et nauseam tollit.

Symbolice *pruno*, Christus fidelibus dat migma, id est doctrinam ex utroque testamento ; atque ex Mose, Prophetis et Apostolis commixtam. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et Leo Caslrius.

•Ji-mi *Secundo*, Christus dat migma, id est scipsum in Eucharistia, inquit Caslrius. Hæc dicitur migma :
h .o 'h quia commixta est ex deitate, corpore,
ittmo. sanguine Christi, et ex speciebus panis et vini,
v renio, *Secundo*, quia h® species ex variis granis tinni et
'-tr.iu. commiscentur. *Tertio*, quia Eucharistia significat et efficit commixtionem mirabilem : per eam enim realiter miscemur cum carne Christi, cum Deo, et tota SS. Trinitate. Unde S. Cyrillus dicit per eam nos Christo et Deo uniri, sicut cera liquefacta alteri commiscetur et unitur, ideoque per eam nos fieri concorporcos et consanguineos Christi, imo Christiferos. Rursum per eam spiritualiter, scilicet unione charitalis, miscemur cum Angelis alii-que hominibus. Est enim hoc Angelorum et hominum migma, sive cibus utrisque communis. Vide S. Bernardum, serm. 3 in *Vigilia Nativitatis Christi*, de triplici mixtura, quæ facta est in incarnatione : h cc enim nobis gustanda proponi-

tur in Eucharistia, scilicet, *primo*, Doi et hominis; *secundo*, virginis et matris; *tertio*, fidei et cordis humani. Apud quem serm. 2 *De Nativ.*, vide et aliam triplicem mixturam, *primo*, creationis; *secundo*, redemptionis; *tertio*, glorificationis.

Notat Leo Caslrius quosdam Hebraeos hebraico *beli*, id est migma, derivare a Ad *beli*, id est non, et lo, id est sibi, q. d. pabulum non sibi, id est non suum, q. d. fideles comedent migma Eucharistie, puta cibum non suum, sed Angelorum : a Panem enim Angelorum manducavit homo. » Verum hoc etymon subtilius est et alienius; constat enim *beiti*, derivari, non a *beli* et lo, sed a SSj *balai*, id est miscere; unde *beli* est *mixtio*, *migma*. Potius ergo Eucharistia dicitur *migma*, quod Christus, qui ante tantum Angelorum fuerat cibus, jam carni mixtus, factus sit in ea etiam hominum esca, in eaque homines misceat cum Deo et Angelis, ut dixi.

2?L Super omnem collum elevatum, rivi currentium aquarum, — q. d. Sub Ezechia æque ac sub Esdra erunt rivi aquæ, vel pluvie, vel foniam exsistentis in montibus, qui ipsos etiam montes et colles fecundabunt, q. d. Magna erit fertilitas ex aquarum copia a in die interfectionis mullo- rum, » cum 185 millia Assyriorum cædentur a Cyro; a cum ceciderint turres, » tum murorum et palatiorum Babylonis, tum *turres*, id est principes, qui in populo eminebant sicut turres in domo. Ita S. Thomas, Hugo, Eorerius et Sanchez.

Secundo, et verius, rivi, imo flumina, grati® per Christum ubique fluxerunt, vel occisis vel prostratis tyrannis, et fidei hostibus sub Constantino. Tunc ceciderunt turres, id est, Gentiles Imperatores et principes, omnisque sapientia Gentium, licet altissima, dejecta fuit, totusque orbis colla subdidit Christo. Ita S. Cyrillus, Hieronymus, Haymo, Procopius, et Auctor *Quæst. novi et veteris Testamenti*, apud S. Augustinum, tom. IV, *Quæst.* CV.

Idem verius erit in fine mundi ; tunc enim rivi gloriæ decurrent in electos, cum cædentur impii, et turres omnes, muri et urbes cadent, uti magis patebit vers, sequenti.

26. Et erit lux lune sicut lux solis. — *Trimo*, Vatablus, Sanchez, Hugo, Forerius et Rabbini sic exponunt : Judæis liberalis a Sennacherib, item Babylone redeuntibus sub Esdra, summa erit lux, id est lælilia : ita gaudebunt, ut luna et sol septuplo amplius quam ante eis splendere videantur, idque cum Deus sanaverit plagam ab Assyriis et Chaldæis illatam, atque restauraverit ea, quæ ab illis convulsa vel diruta sunt. Sic do Judæis ab exilio Aman liberalis per Esther, cap. xi, 11, dicitur : « Lux et sol ortus est eis ; » et cap. vin, 16 : a Judiéis autem nova lux oriri visa est. » Hic sensus frigidior est et tenuior : alludit tamen ad eum Propheta, ut dixi.

Secundo, S. Cyrillus, Procopius et Auctor citatus apud S. Augustinum, *Quæst.* CV, exponunt,

q d.* Post et ucein resurget Christus, tumque ut sol intelligibilis septuplo, id est, multo, cl quasi immenso lumino præfulgebit Ecclesiæ; el luna, id est Apostoli alique prædicatores praelucebunt eidem, ac si soles essent. Hoc est quod ait isaias, cap. ix : *a* Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Sic tritum fuit apud Platonem, Aristotelem et alios hoc proverbium : « Nec Vc.per, nec Lucifer ita admirabilis ut justus. »

in *Tertio*, et optime S. Hieronymus, Haymo, Adamus[†] Lyranus, et Dionysius, hæc referunt ad diem iudicii, et ad resurrectionem : eo enim avoueh-[†] lat Propheta. Nam tunc cadent urbes et turre, tunc luna renovata et glorificala splendebit ut sol, et sol septuplo, id est longe solito, erit clarior, idque ad hoc ut sol et luna consequantur cursus et laboris sui præmia. Unde erit tunc cælum novum et terra nova. Ita S. Hieronymus, Lyranus et Glossa ; quæ tamen falso addit augendam esse lucem solis et lunæ, eo quod illa per peccatum fuerit imminuta, de quo § proximo.

Cur? Porro hoc lumen sol et cæli accipient, non ex splendore corporum l'eatorum, ut vult Bichareus in IV, disi. xlviii, art. 2, ad 5, sed immediate a Deo, idque *primo*, ut ita in cælis Dei majestas resplendeat ; *secundo*, ad majus gaudium et gloriam Beatorum, utque inter locum et locatum, id est inter cælum et corpora gloriosa Beatorum decens et congrua sit proportio ; *tertio*, ut sol et luna sibi invicem opposita, divisim, sed clare et gloriose totum utrumque hemisphaerium in omne ævum illuminent; nec enim tunc solis, lunæ aut cælorum ullus amplius erit motus.

Mystice, Auctor apud S. Augustinum, QuzrsL CV : In cælo, ait. fulgebunt ul sol justī, maxime qui relictis omnibus secuti sunt Christum. Hi enim, nipote in justitia et sanctitate illustres, recte soli et lume comparantur; quia in cælo cæteris septuplo clariores sunt futuri ; similes enim erunt Christo, *Joan.* cap. hi, vers. 2, ul inclito resurrectio eorum soli ac lunæ conferatur, cæterorum vero stellis, cpisl. l *ad Corinth*, cap. xv, vers. 4!.

Sicut lux septem dierum. — Id est sicut sol luxit primis septem mundi diebus, antequam peccaret Adam. Ila S. Hieronymus. Haymo et Glossa: putant enim ipsi primis septem mundi diebus solem clarius quam jam habuisse lumen, sed illud ob peccatum Adæ fuisse imminutum. Verum obstat quod sol et luna creala sint quarto dio mundi, Adam vero sexto, quo et peccavit, uti communiter docent Patres; ergo ante ejus peccatum sol non potuit septem, sed tribus tantum diebus lucere.

Secundo, ergo et genuine, *q. d.* Lux solis erit septuplo major, unde Vatablus vertit, *erit tanta quanta cſt lux septem dierum.*

Sic Claudianus, lib. *be Kaptu Proserpina*, con-

solantem et promittentem ci miram lucem Plutonem inducit :

Amissura ce crede dietn, «ont liten nofct
Sidera, loot orto alii : lunvcque videbis
Panni, Etyiarnqae magis mirabere bolea,
Cultoresqoe pios.

N DIE QUA ALLĠG4VERIT DOMINUS VULNCS, — quando scilicet Deus vulnus omnis corruptionis, miseri®, tristitue, mortalitatis sanabit in nobis per quatuor dotes corporis gloriosi.

27. Ecce nomen Domini venit de longinquo. — Ve» it Cyrillus, S. Thomas, Hugo, Forerius, hæc referunt ad stragem Babyloniorum, *q. d.* Post longum spatium, puta post ducentos annos veniet Dominus eversurus Babylonem per Cyrum. Alii hæc referunt ad stragem Sennacherib et Assyriorum ; sed illa non venit de longinquo; sub hoc enim tempus, scilicet circa annum 15 Ezechi®, contigit.

Secundo et genuine, S. Hieronymus, S. Thomas, Hugo et Lyranus hæc referunt ad diem iudicii : de eo enim egit vers, præced. et agit in scq., maxime vers. 33, ubi loquitur de igne Topheth, id est gehennæ.

Sensus ergo est, *q. d.* « Ecce nomen, » id est majestas, potentia et vindicta irati Dei, quam ipse in die iudicii exercebit in reprobos, longo post tempore veniet. Unde sequitur : « Ardens furor ejus, » etc.

Mystice, Sanchez : Vindicta, ait, Dei venit de longinquo; quia venit de peccatorum nostrorum duritie, quæ longe abest a Deo, cogitque eum prosilire ad vindictam, cum ex se et natura sua sit demcntissimus, el a puniendo alienus ac remotus.

Ardens firor ejus. — Est pulchra hypotyposis Dei irati : solent enim irati oculis scintillantibus, fumante naso, ex lingua et labiis flammis emicantibus, spirare furorem.

28. Spiritus ejus veut torrens inundans, — vm» u. *q. d.* Halitus qui efflabatur ab ore indignabundo Dei, tam erat vehemens, ut solus prostraturus videretur omnes hostes ; non aliter atque incitatus torrens, qui ad medium usque collum intumuit, homines prosternit, obruit et mergit. Ita Sanchez. Not i : « Torrens inundans » est proverbium significans maximam tum copiam, tum celeritatem, tum impetum, tum stragem et cladem. Hæc enim involvit « torrens, » præsertim <jnundans.» Sic Seneca in (*Edipo* :

Aurei torrenti deJucc s Rumini npa :

« Torrenti,» hoc est exundante, per catachresin. .

Ad perdendas gentes in nihilim. — ul jam non sint in terra, sed in inferno; in terra ergo erunt nihil : in inferno cremabuntur et annihilabuntur quantum est ex vi ignisot combustionis; sed Deo cos conservante adælotna tormenta, nunquam erunt nihil vel auuihilah.

Ex Hcbræo vertí potest cum Il. David, l'agnino et Vatablo, *ad cribrandas gentes cribro vanitatis*, id est ventilatione inutili, id est quia non purgantur grana, sed perduntur, cl in ventum eji- ciunlnr omnia, qua' sunt in vanno.

Et frenum erroris, quod mat in maxillis popu- lorum. — *Pruno*, Forerius et Sanchez exponunt, ç. d. Frenum *ctjugum* quod Sennacherib et Chal- dæi imposuerunt Judæis, quo eos a patria extor- res per varias regione-, mullos etiam a patria re- *ligionc* ad Gentium deos (ut patet *Juan*, xvi, 13), vagari ct errare fecerunt, Deus perdet et conteret.

Secundo ct genuino, *q. d.* Deus in die iudicii auferet et perdet potest item da monis, qua ipse vehit freno regebat peccatores, cosque in omnem ducebat errorem et impietatem ; consequenter auferet et frenum mundi el carnis, quo multi jam infrenantur. Huc pertinet expositio S. Grego- rii, homil. 18 in *Buchici*. : « Frenum, ait, erroris maxillas populorum constrinxerat, quando idolo- rum errore obligaba gentilitas, Deo vero confes- sionis dare laudem nesciebat. Sed hoc ipsum er- roris frenum jam nobis in canticum versum est, cum gaudendo psallimus atque cantamus : Om- nos dii Gentium dæmonia, Dominus nutem ccrlos fecit. Bene autem dicitur : Sicut vox sanctificatie solemnitalis; quia dnm confessionis laudem Deo reddimus, in sanctificato solemnitate gaudemus.»

«g. Canticum erit vobis sicut nox sanctipica- tæ solemnitatjs. — Ita legendum scilicet *nox*, uti legunt Romana, Hebræa, Chalbæo; nonrox, uti legunt Piantina et alia. Jam *primo*, dicit, « si- cut nox; » quia, inquit Pintus, cum mane esset immolanda victima, Judæi totam noctem pr.e- cedentem cum lætitia et canticis transigebant. *Secundo* ct genuine, loquitur Propheta sanctis ct electis, qui in coelo canoni « canticum quad nox» (id est « noctis; » est antiptosis Hebraica: Ilcbræi cnim carent casibus; unde unum pro alio, imo pro omnibus usurpant); « sanctificat@ solemnita- tis, n non Pascli®, sed transitus maris Rubri, q. d. Canent Beati tale canticum, quale cecinerunt Ilc- bnei, quando nocte transito mari Rubro, ct snb- merso Pharaone cecinerunt : « Cantemus Domino : gloriose enim magnificalos est,» *Exod.* xv, 1. Hoc enim canticum Mosis cantaturos electos docet S. Joannes, Apoc. xv. Ha S. Hieronymus.

Aliqui per *noctem* accipiunt noctem nuptia- rum. qua Hebrei, inquiunt, cx descí to, id est ex hortiis, cum tibiis ct symphonia in montem, id est in Jerusalem, pergebant, *q. d.* Canticum Bea- torum simile erit epithalamio sive bymcnæo ; sed nupti@ nusquam vocantur, nec erant tum « sanc- liticata solemnitas. »

Sicut qui pergit cum tibia, ut intret in mon- tes Domini. — Solebant enim vota reddituri ct . sncriQciturí, exsultantes cum citharis et tibiis ire ad templum, sive ad Deum, qui est fortis, imo fortitudo, Israel.

"U). Et AiniTAH faci t (*q. d.* Dominus nolam

faciet toti orbi potentiam vocis sum, qua quasi tonitru impios in tartara præcipitnbit, sanctos in cirium transcribet) : in, etc., flamma ignis (Ium conflagrationis mundi, turn gehennm), allidrt in turbine, — id est quasi in turbino et grandino. Est catachresis, significans quod Deus terribili modo ct horribili impetu reprobos perdet. Vide *Can.* XXXVI. Ita S. Hieronymus.

31. A voce enim Domini pavebit Assur. — Assur, v<i ll id est diabolus, ac quivis tyrannus et oppressor, Dei sententia ferietur cl damnai» tur. Ita S. Hiero- nymus. Alludit ad Assur, id est ad Sennacherib, qui a Deo vinilico fuit percussus.

32. Et erit transitus yirgb fundatus (id est Venn virga sive flagellum hoc Dei transiens per repro- bos, eosquo percutions, erit fund ita, id c*t foriis, firma, stabilis ct perpetua in inferno : itaque) in tympanis et ciTiiARis (id est cum summo sancto- rum jubilo ct triumpho), et dellis præcipuis (id est inclyto ct glorioso pugnandi et hostes subju- gandi modo, scilicet solo nutu ct imperio, qui- que celebrari solet cum tympanis ct citharis, uti factum est Mosi, *Exod.* xv, et Davidi contra Go- liath), expugnabit eos : — mire cnim gaudebunt Sancti do hostibus suis impiis vietis, calcatis et retenue damnationi addictis. Ita S. Hieronymus.

Secundo, Valablus exponit, *q. d.* Deus vincet Assyrios non armis, nec serio pugnans, sed lan- qunm ludens.

Tertio, Forerius, *q. d.* Assyrii et Sennacherib vincentur, non armis, sod sacrificiis, quæ. nini tympinis et citharis offerebantur : plus enim ad victoriam valent piorum preces, quam militum arma. Hebraice cnim H313H *tenupha*, quod Noster verti» « præcipuis, » significat elevationem el agi- tationem, indeque victimam, quæ in sacrificio Deo omnium creatori elevando et agitando eam ad quatuor plagas mundi in modum crucis, offe- rebatur.

Verum potius bellum *tenupha*, est bellum acre et illustre, quo victor hostem quaqn timersmn agi- tat, uti leo taurum; aut quo quasi certus dc vic- toria manuum elevatione ovat, exsultat, et quasi triumphum agit inter pugnandum. Recte ergo Noster vertit, « bellis præcipuis; » ac proinde primus sensus magis est genuinus; Septuaginta *tenupha* vertunt commutationem ; vertunt lim, ipsi *cum tympanis et cithara pugnabunt contra cum ex commutatione*.

33. Preparata est enim ab heri Topheth. — Vers. n. Childrens, *gehenna* ; Septuaginta, *vallis profunda*. Topheth cnim fuit gehenna, id est vallis liliorum Ennom, juxta I rusalem, ubi Judæi filios crema- baut idolo Moloch, ct, ne ejuhtii eorum move- rentur, pulsabant ipn *toph*, id est tympana; inde locus dictus est Topheth, quasi Tympanum, et a po-cs-aribus di« tus tst Geli» nna: unde ob simi- lem <rudeld.it.-m et incendium, infernus dictus est Topheth, el Gehenna.

Jam *primo*, S. Cj ri Ilus, S. Thomas, Hugo, Fore-

plus et Snnehez hæc referunt ad Assyrios et Chaldæos, pulantque Sennacherib copias ab Angelo h Topheth esso c/esas, imo combustas, sicut in Topheth cremabantur infantes idolo Moloch. Rurmu ii Chaldreis et regi, ut vertit Pagninu^, scilicet Balsasari, a preparata» fuit a Dco sua «Topheth,» scilicet in Babylone, ubi insepultus in sterquilinium projectus est, et computruit : sicut in Tophelli eral sepultura Judæorum, qui ibi pulrescebml, ut docci Jeremías cap. xix, IL Septuaginta plane aliter vertunt, nimirum, *tu enim ante dies decipieris*. Ita cnim legunt Complutenses, licet Romani codices Caraffa» habeant, *tu enim ante dies exigeris*; facilis cnim lapsus fuit ex id est decipieris, in ĳKain/wp, id est exigeris. Causa hujus diversitatis est, quod Septuaginta *Topheth*, vel, ut hebraico est *Tophte*, acceperint non ut nomen proprium, sed ut futurum verbi rnnû *patha*, id esi illexit, decepit.

Secundo et genuine, dat hic Propheta causam cur dixerit, vers, preced., transitum virg® Dei in impios esso fundatum, id est perpetuum; quia scilicet preparavi! eis ab heri, id est ab olim, ab initio mundi, Topheth, id est gehennam. De Topheth origine, etymo, etc., dicam Jerem.vn, 31(f).

Judæi ex hoc loco putant «Topheth, » sivo gehennam, creatam esse a Deo secundo die mundi, quia ille dies tantum habuit «heri, » id est unum diem priorem; verum «heri» omne tempus præteritum significat, uti ostandi *Hebr. xm,8*; vide dicta *Gen. i, 4*, ubi ostendi infernum slatini post lapsum Angelorum primo mundi die esse conditum. « Heri » ergo significat *primo*, quod damnatis tormenta et incendia semper sint nova ac recentia, perinde ac si hesterna die inchoassem. *Secundo*, æternitatem eorundem : quia in æternitate, nipote stabili et immobili, quodeumque saeculorum spatium perinde est atque dies hesterna : ideoque quovis æternilalis momento sic erit acer ignis ille gehennalis, ac si hodie arderei, cl heri cœptus esset incendi, inquit Sanchez.

con- Nota hic sex conditiones gehennæ. Prima est, QU0<l sil « Topheth, » id est locus incendii el tympani quo pulsantur. *Secunda*, quod ab « beri,» id est ab initio mundi, impiis sit preparata. *Tertia*, quod a profunda, » quia juxta centrum terre : undo, *Job X, 21*, vocatur « terra tenebrosa el operata mortis caligine. » Vide ibi S. Gregorinm. *Quarta*, quod sit « dilatata) » tum quia ventrem habet amplum, ul capiat tol millioncs hominum; tum

quia os habet apertum et hians, ut damnatos absoi beat : hinc infernus comparatur fer® lamenti, el pre fame hianti, et rictum oris dilatanti, ut cibum vel hominem devoret. Unde dicitur *Habac.u*: « Dilatavit quasi infernus animam suam; » et *haiaæ v* : a Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino. » Nimirum «infernus insatiabiliter cava guttura pandit.» Quocirca hebraico infernus dicitur SiNZMceo/, id est postulans; quia, ut dicitur frou. xxx, 15 : a Tria sunt insaturabilia, el quartum, quod nunquam dicit : Sufficit; infernus, cl os vulvæ, et terra, quæ non satiatur aqua : ignis vero nunquam dicit : Sufficit » *Quinta* inferni conditio sequitur, cum ait :

Nutrimenta uüs, ignis et uigna multa. — Per « ligna, » quæ commune sunt ignis fomentum, aliud quodlibet per catachresin inlelligit; quale erit sulphur sternum, el idem numero semper ardens, ul dixi Apoc. xix. Rursum ipsa corpora damnatorum : hæcenim vocantur ligna, Lurex % in, 31 ; *Ecdi xi, 3*. Calvinus ignem, etc., metaphoricè accipit pro punitione Dei. Negat enim damnatos in gehenna uri igne, adeoque asserit pœnam damnatorum non esse aliud, quam quod apprehendant jugiter Deum sibi esse iratum : hac enim apprehensione eos lorquen et cruciari. Verum Scriptura et Christus damnatis verum ignem ubique comminatur : « Discedite a me, maledicti, in ignem n ternum, » ait ipse, *Matth. xxv, 4L* Idem docent Ecclesia, S. Augustinus omnesque Patres. Vide hic quam res fidei en rvet Calvinus, quamque metum Dei et inferni hominibus eximat, dum eum facit imaginarium et phantasticum. Hæc est fraus diaboli, et homines sine metu gehennæ impune peccent

Flatus Dom'ni sicut torufns sulphubis succendens rau. — « Topheth. » sive gehennam. Hæc est sexta gehemue conditio. Sicut ergo de Beatis dicitur, Pia/, xxiv : «Torrento voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ, » qui scilicet jugiter in Tternum Beatis vitam et gaudia eadem semper lostillet : sic a Deo torrens sulphurei ignis erumpet, qui eodem semper ardore damnatos in æternum cruciet.

Porro, « flatus Domini » est spiritus procellosus divinitus ibi excitatus ad acuendum ignem, sicut volulus < xcilat incendium Ætnæ; vel est vis divina ignem jugiter conservans, qua ignis ille perpetuo absque consumptione ardebit. Hic flatus perinde gehennam succendet, ac si torrens ardentis sulphuris in eam infunderetur : quid magis horrendum animo concipi queat?

« Infernus lacus est sine mensura, profundus sine fundo, plenus ardore incomparabili, plenus fetore intolerabili; ibi miseria, ibi tenebre, ibi ordo nullus, ibi horror æternus; ibi nulla spes boni, nulla desperatio mali, » ail Hugo, lib. IV *Pe Anima* : « Horrendo modo fit miseris mors sino morte, finis sine line, <h feclus sine defectu;

(1) Fingit vates, interitum hostis dcsripturu*, magnam quamdam pyram cx materia listili lignisque mullis in lata aliqua valle paratam instructamque esse, ab halitu divino incendendam, in quam conjiciendussil hostis commendu---.... Jam fingit Propheta, ironia admodum acuta, regem curasse, ut spatium sit salis amplum oisutlicicns in dio Iqcg, rogo parando el exstruendo, in quo hostes po&Mnt comburi; non quini sibi hoc proponimi! habuerit quam quod id tam commode evenerai, quam si huc revera sibi proposuiasct. (Hosenmuller.)

quia et mors semper vivit, et finis semper incipit, el defectus deficere nescit. Mors perimit, et non exstinguit; dolor cruciat, sed nullatenus pavorem fugat; flamma comburit, sed nequaquam tenebras excutit, » ait S. Gregorius, IX *Moral*, xxx.

Merito, Moraliler, disce hic quanta sint gehennæ tor-
quam «terni ignes; eos sæpe meditare,
gèi ent». semper ob oculos pone, cum te illecebra ad pec-
catum sollicitat, cum venus, cum socii; pone di-
gitum in igne, in candela ardente ad pauca mo-
menta, ac *dicito tibi* : Si tantus est cruciatus can-
dele® urentis momento, quantus erit cruciatus ig-
nis gehennæ urentis in æternum? « Ego poenitere
æternum tanti non emo; » ego modicum mei *io-
tomo felle*, imo igne non mereor. S. Gregorius,
lib. IV *Dialog.*, referi Petrum eremitam defunctum,
et protinus corpori restitutum narrasse, se inferni
supplicia el innumera loca flammaram vidisse,
atque in eis quosdam potentes hujus sæculi spec-
tasse : qui cum jam ductus esset, ut in illa et ip-
se mergeretur, subito angelum corusci habitus
apparuisse, qui eum in ignem mergi prohibebat,
dicens : « Regredere, el qualiter tibi post hoc vi-
vendum sit, cautissime attende. » Reviviscens tan-
tis se jejuniis vigiliisque constrinxit, ut cum in-
ferni vidisse et pertimuisse tormenta, etiamsi la-
ceret lingua, conversatio loqueretur. Ibidem S. Gre-
gorius narrat virum illustrem Stephanum defunc-
tum, ductum ad inferni tormenta, vidisse nulla,
qu® prius audita non credidit : cumque sistere-
tur judici, audivit : « Non hunc adduci, sed Sle-
phanuin ferrarium jussi. » Qui slatini reducius in
corpus est, et Stephanus ferrarius, qui juxta eum
habitabat, eadem hora defunctus est.

Pergit S. Gregorius: Miles, ait, quidam exanimis
ad se rediens hæc se vidisse asserebat : a Pons
erat, sub quo niger alque caliginosus, fodoris in-
tolerabilis nebulam exhalans fluvius decurrebat.
Transacto autem ponte, amoena erant prata alque
virentia, odoriferis herbarum floribus exornata,
in quibus albatorum hominum conventicula esse
videbantur : tantusque in eodem loco odor sua-
vitatís inerat, ul ipsa suavitatis fragrantia, illic
deambulantes habitantesque satiaret : ibi mansio-
nes erant diversorum, singulto magnitudine lucis
pén® : ibi quasdam miræ polenti® ædiflcabatur
domus, quæ aureis videbatur laterculis construi,
sed cujus esset, non potuit agnosci. Erani vero
super ripam prædicti fluminis nonnulla habita-

cula; sed alia exsurgentis fodoris nebula tegebat,
alia autem exsurgens fetor c ilumine minime tan-
gebat. Hæc vero erat in prædictq ponto probatio :
ut quisquis vellet per cum injustorum transire, in
tenebrosum fœlentenique fluvium laboretur; justi
vero, quibus culpa non obsisteret, securo per eum
gressu ac libero ad loca amœna pervenirent, n

Quomodo Josaphat a Barlaam conversus, duc-
tus fuerit in paradisum et infernum, qualiaqueet
quanta ibi viderit, quibus tenlationcm libidinis
gravissimam plane superavit, imo in aegritudinem
et virium defectum incidit, narrat Damascenus in
ejus Historia, cap. xxx.

Joannes Climachus, gradui, narrat se in visita-
tione monasteriorum fratrem quemdam qui culi-
nas curam habebat, reperisse singulari lacryma-
rum gratia præditum : quem rogans, unde eam
adeptus esset, audivit ab eo « se nunquam arbi-
tratum in culinro ministeriis servire hominibus,
sed in suis fratribus de Apostolis bene mereri; et
ex ignis quem perpetuo cernebat conspectu, vas-
ta ignis inferni incendia animo versasse : qu®
consideratio uberes ex oculis lacrymas solebat
elicere. » Ita el noster P. Franciscus Borgia, me-
ditatione inferni ad tantam sui mundique despi-
cientiam pervenit, cumque febri aestuaret : «Hinc
ait, conjice, Francisco, quant® sint inferorum
flammae. »

S. Gregorius, IV *Diaiog.* xxx, asserit virum
quemdam sanctum et solitarium vidisse Theodo-
ricum regem Gothorum, ca hora qua defunctus
est, inter Joannem Papam et Symmachum Patri-
cium, quos injuste occiderat, discinctum, discal-
ceatum, et vinclis post terga manibus, in ollam
Vulcaniam, quæ in Lipari insula est, jactari. Ad
eamdem ollam Ebroini tyranni animam navi du-
ci, audivit a naulis quidam ab Ebroino excæca-
tus, uli narrat Ado in *Chronico*, ætale G.

S. Maria Oigniacensis vidit matrem suam de-
fundam, dicentem se esse damnatam ob bona
injusta quæ possederat; el quia, inquit, non vo-
lui advertere quid conica Deum in meo hospitio,
et a meis subditis ageretur. Quod audiens Maria
conformavit sc mox Dei voluntati, ac benedixit
justum Dei judicium, uli refert Cardinalis Vilriaco
lib. III *Vitæ* ejus, cap. x í.

Memorare novissima tua, memorare gehennam,
el in æternum non peccabis. O Topheth! o gehen-
na! quam acris! quam ampla! quam diuturna es!

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Decem tribubus va ct exitium intentat, quod ab Assyriis invasx opem non Dei, sed Ægyptiorum implora* rint. Ex adverso, vers, 4, duas tribus sub Sennacherib Deum sohun invocantes commendat, promittitote quod Deus eas proteget, sicut leo escam suam, ct sicut avis nidum suum rostro et unguibus defendit, lime vers, d, hortatur dcccm tribus, ut cum duabus ad Deum redeant : quod si faciant, Deum protectorem ex* pertentur, uti expert® sunt duæ, cum Deus pro iis pugnans cecidit castra Sennacherib (I).

1. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilitfn, in equis sperantes, ct habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; et super equitibus, quia prævalidi nimis : et non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non requisierunt. 2. Ipse autem sapiens adduxit malum, et verba sua non abstulit : et consurget contra domum pessimorum, et contra auxilium operantium iniquitatem. 3. Ægyplus, homo, et non Deus : ct equi eorum, caro, et non spiritus : et Dominus inclinabit manum suam , et corruet auxiliator, et cadet cui præstatur auxilium, simulque omnes consumentur. 4. Quia hæc dicit Dominus ad me : Quomodo si rugiat leo, et catulus leonis super prædam suam, cl cum occurrerit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit, et a multitudine eorum non pavebit : sic descendet Dominus-exercituum ut prælietur super montem Sion, ct super collem ejus. 5. Sicut aves volantes, sic proteget Dominus exercituum Jerusalem, protegens el liberans, transiens et salvans. 6. Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel. 7. In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quæ fecerunt vob15 manus vestiæ in peccatum. 8. Et cadet Assur in gladio non viri, el gladius non hominis vorabit eum, ct fugiet non a facie gladii : ct juvenes ejus vectigales erunt : 9. ct fortitudo ejus a terrore transibit, et pavebunt fugientes principes ejus : dixit Dominus; cujus ignis est in Sion, clcaminus ejus in Jerusalem.

Fm.i. 1. Væ qui descendunt in Ægyptum. — *Primo*, Leo Castrius ad liltcram per Ægyptum intelligit Romanos, hæcque omnia explicat de excidio Judæorum per Titum. Verum hæc expositio coacta est, et multa alio detorquet.

Secundo,S. Hieronymus, Cyrillus et llaymo lire referunt ad Judæos, qui, occiso Godolia, timentes Chaldæos fugerunt in Ægyptum.

(1) Sententi® Cornelii supra oxpositæ assentiri! non possniniis, cum in hoc capite Prophetam existimat viaissim intendero, Cum Israelitas quibus imminebat Salmanazar, tum Jmkroscontra quos expeditionem Sennacherib moliebatur ; elque sententi® ex parte non minimam verisimilitudinem lnesset, cumBcrthiero arbitramur. Nam hæc prophetia, quæ eodem tempora quo præcedens, edita en, excidio decem tribuum per Salmanasarem facto posterior est; quæ igitur necessitas hujus capitis explanationem intricare, in eo res tam parum inter sc consentientes colligendo? Quod eo infelicius excogitatur, quod noster Cornelius, eiquo assentientes caput præcedens iutelhgunt de Judæis Jeremiæ coævis, qui contra Pci mandatum in Ægyptum fugerunt ; porro haud dubium est hocco xxxi caput esso cap. xxx continuationem. Hic igitur, sicut supra, vel Judæos tempore Sennachcribi expeditionis, vel, quod minori verisimilitudine gaudet, Judæos Jeremiæ «oævo» intclligendoi censemus.

Tertio, melius Adamus, Sánchez et alii hæc referunt ad Salmanasarem ct Sennacherib (ille enim est Assur, do quo vers. 8) ; turn enim multi Judæi eum timentes fugerunt in Ægyptum. Itaque prior pars capitis spectat ad decem tribus, quæ quia non Hei, sed Ægypti opem imploraverunt, hinc a Salmanasare evers®, el in Assyriam sunt abducte : posterior pars spectat ad duas tribus, qu® a Sennacherib vexat® Dei opem tlagitavo-

•
El quidem superiori capite contumaciam Judæorum Isaias attigerat, qui Ægypto potius quam Deo confidere voletant ; sed statini ad felicitatem illorum qui spem suam in Deo collocabant, digressus, sermonem visus est interrupisse. Illuc ergo nunc redit, el illorum stultitiam traducere conatur ; non cessat tamen aliquando apertius ab insinuando mysterio de perditione Judæorum, el suorum liberatione.

Hoc itaque caput est voluti repetitio summaria, *primo*, improbationis, qua fuga in /Egyplum tanquam probrosa, inutilis cl noxia arguitur, 1-3.

Secundo, consolationis qua, *primo*. Dei auxilium ad populi tutelam ac liberationem velox el eflicax promittitur, 4, 5 ; *secundo*, Jud.connn conversio et idulolatnæ abolitio prædicatur, 6, 7 ; *tertio*, Assyriorum accepta ab Angolo strages, fuga el terror prænunlianlur, 8, U.

Hint, ideoquo salvat® sunt. Ita Adamiis et Sanchez (I ,

Ven .1. 2. Ipse autem sapiens adduxit (adducet rest enim prophetia) mali m.—*Sapientem* vocat Deum, quem opponit sapienti®, quam sibi Ægyptii insipienter arrogabant, *Isaia. xix*, íl (2).

Et verba sua non abstulit,—id est non auferet, non revocabit, sed perficiet, id quod verbo suo minatus est. Est miosis vel liptote, g. d. Deus qui in consiliis suis sapientissimi! ** est, tam Ægypliis quam Samaritis in Ægypliiim fugientibus adducet malum, id est cladem per Sennacherib; neque enim *minas in cos* auferet, sed consurget acer *ultor* contra domum, id e>t contra decem Iribus, quæ spreto Deo ad vitulos aureos, et ad Ægyptios confugerunt.

Et contra auxilium operantium iniquitatem,—id est contra Ægyptios, qui decem tribubus auxiliantur, sunlque homines scelerati et operantes iniquitatem. Alii vertunt, *contra auxilium opificum vanitatis*. Opifices autem, sive artifices vanitatis, vocari Judæos, quod mani praesidio se adversus Dei manum vindicem munire cogitarent, scilicet illicito auxilio Ægyptiorum. Docemur hic in adversis et periculis nihil esse melius, quam abnegato proprio sensu, nos totos subicere Deo; quia in lota cavendi sollicitudine, qua se macerant increduli, nihil est firmum: imo ira Dei fallacibus his carnis artificiis quasi data opera provocatur.

Veri. 3. 3. Æg VPTUS, HOMO, ET NON Dits. — « ÆgyptUS, » id est Ægyptius, q. d. Ægyptii homines sunt fragiles et imbecilles; ut quid ergo ad eos confugitis, et non potius ad Deum immortalem et fortissimum, contra quem pugnare tantumdem est, ac si caro, id est homo, pugnet in spiritum, id est in ventum, aut potius in angelum vel da*inonem?

Dominus inclinabit manum suam,—scilicet ad percutiendum tam Ægyptios, qui præbent, quam decem tribus, quæ ab eis exspectant auxilium (3).

(1) Dixerat in propositione: Ko» *hit.... qui innituntur equis*. hi vero mox declarat. Cum enim equorum duplex t p m' u«ns in praliis, ul vel jungantur *curribus*, ex quibus more veterum a bellatoribus pugnabatur, vel sesoriboa in prrlio serviant; utrumque distincto recitat: *Quique*, ait, *confidunt curribus, quod mutti sunt, et equitibus. quod valde numerati sunt*. (Boserunuiler.)

(i) « Ipse autem sapiens. » Sensus constat; sed apertius redditur si non oinittitur conjunctio qua est in Hcbr o, ef *adduxit*, eie. Inilio superioris capitis vidimus quo pacto Ria prudèti® et consiliis innixi auxilium Ægyptiorutn implorare decrevissent. Ad illud ergo respiciens non <ine quadam irrisione addit: *Est autem ipse quoque sapient*, q. d. Ipse quoque Doinfnus juxta sapb nliam mam scit quid facio opus sil; cl quid vestra i4h contumacia mereatur ut non ignorai, ila quoquo vicem sippnii'Siine rependet. (Fun i iu»j

(A) Verum quonam pacto corruerint iam qui auxilium pi Ulunt JixU it quam qui «os adjuverunt Ægyptii, atque ob b < crimen consumpti sint, m fallor, cx Scripturis (Mundi uou potot; pr.LMjruiii temp ribua Seqpacberib,

4. Quit neg dicit Dominus. — Probat a contra- Vm i rio exemplo male fecisse Samaritas, quod non ad Deum, sed ad Ægyptios confugerint: quia scilicet du® Iribus invocantes Deum tantum, ab hoste incolumes evaserunt.

Quomodo si rugiat leo. — Hic transit ad Ezechiam et duas tribus qu® press® a Sennacherib, non ad Ægyptios, sed ad licum confugerunt: idcoque Deus, quasi leo fortissimus pugnans pro sua præda et esca, eas tutatus est.

Notat Procopius leonem cum prædatur, *primo*, rugitu suo percellere tam pecora quam custodes; deinde illos invadere et discerpere: sic Deum primo rugire, id est minari per Prophetas; deinde homines obstinatos in suis peccatis contundere, lacerare et disperdere (4).

5. Sicut aves volantes. — Deum protectorem'***1 Ezechi® comparavit *primo*, Jeoni, ob fortitudinem, quia potest suos tutari. *Secundo*, hic comparat avi incubanti pullis, qu® vult omnibus modis eos ab accipitro et aucupe protegen*, imo vitam suam pro pullis periculo objicit. In leone ergo notatur robur, in avibus pietas, clementia et sedulitas: hec ut velit, illud ut possit conservare cos qui se Dei fidei et opi commiserunt.

iNota: Cap. x, 14, Sennacherib minabatur Judæis et gentibus, se eos quasi nidos cum pullis perditurum: hic alludens et quasi respondens ei Dominus, promittit se Judæos defensurum, sicut avis rostro et alis nidum et pullos defendit, dum eos in nido nutrit et sensim volatui assuefacit.

de quibus est sermo: præter id quod Ægyptios velle auxilium prestare petentibus Judæis nihil culpa eral. Ilis adde quod versus sequentes non ruinam Ægyptiorum sed Assyriorum continent. Quod si ruinam hanc ad alia tempora retiras (ut certe, si hislori® insistas, oportet referas), quorsum fiduciam in Ægyptios, et ob hanc interitum ac consumptionem co tempore eis oljicii, quo de interitu Assyriorum et liberatione Jvrosolyinilanoruin verba facit? Annon hæc salis indicant, in perditione Assyriorum, hostium populi Dei perditionem, nempe Judæorum, Unquam in typo, et in liberatione Jerosolymorum liberationem servorum Dei do tyrannide Judæorum vidisse Isaiam? Bidebunt, scio, infideles Judæi hanc interpretandi rationem: sed quid non boni et veri illi rident?

(Idem.)

(4) « Quia, n etc. Si utrosque simul *consumendos* denuntiabat, quid est hoc quod quasi rationem reddens, aut certe exponens quod dixerat, his duobus versibus Jerosolynntaiicæ salvandos, et vers. 8 et 9, Assyrios, qui Jerosolynrain oppugnabant, perdendos commemorat? Jerusalem quam Deus tunc circummunivit ac protexit, alterius Jerusalem, id est domus servorum Dei, typum gerebat, Assyrii autem tam Judæorum quam omnium hostium populi Dei erant iimbno quæd;»m. Consumuntur autem non solum ipsi hostes, sed omnia ipsorum auxilia in quibus habent Bduciain, totaque eorum sapientia absorbebitur. (Idem.)

Eadem imagino utitur Homerus, *Iliad*, xvni, ICI:

'D; '1' aóaxTc; túrt XEvr' Automat
Tkiórri; [¿fy* iTtivacvra ,

I t fidi um leonem, cum valde esurit, a carpare aldyert non possunt pastores, qui in ayris degunt.

Sic Christus, *Matth.* x\ui, comparât sc gallino) pollos suos sub alis congreganti. Ita S. Hieronymus.

Hinc symbolice, Plato in Phrodro, ait Cartrius, viros sublimes et divinos asserii Heri volucres, et pennas progenerare, quibus quasi aves et aquitro ad coelum avolent.

G. CONVI UTIMINI SICUT IN PROFUNDUM RECESSERATIS» — Hebraice efficacius, ficu/ *profundastis iniquité? tem*, 7. d. Sicut profunde a me declinastis, et des* condistis ad idola et scelera vestra : ita nunc serio ex profundo ;moque corde ad me redite. Alloquitur decem tribus, ut exemplo duarum ad Deum redeant; item nonnullos Judæorum ex duabus tribubus, qui sub Achaz cum eo ad idola et scelera declinarant! (i).

7. In DIE ENIM ILLA ADJICIET VIR IDOLA. — IfeC pendent et explenda sunt vers, seq., 7. d. Convertimini ad Deum, o decem tribus! sic enim ejus opem experiemini, perinde ac mox experientur turo tribus, cum abjectis omnibus idolis, quare nonnulli eorum tempore Achaz fecerunt, unanimes toto corde me colent, meque invocabunt : tunc enim liberabo cos, ac erodam Assur, id est Sennacherib cos oppugnantem.

8. Et cadet Assur in gladio non viri. — Hinc patet hic agi non de Chaldrois, sed de Sennacherib : hic enim fuit Assur, qui cecidit « io gl o non viri, n sed Angeli, qui una nocte ex ejir copiis cecidit 185 millia. Ita S. Hieronymus. Xtdo hic, quod mundus non sit aliud, quam perpetua ruina omnis generis et conditionis hominum.

Et juvenes ejus vectigalis erunt, — 7. d. Assyrii, qui solebant aliis imperare vectigal, j.im idem præshro cogentur loin Chaldæi% tum Persis cl Medis, clc. Hebraice est, *et Juvenes ejus in liquefactionem erunt*; id est animis cadent et quasi liquescent. Ita Vatablus. Pagninus, díssoMí *erunt* ; Septuaginta, *vincentur*, juvenes scilicet, antea fervidi, bellicosi cl feroces. Noster optime vertit, *vectigales erunt* : Hebrroi enim vectigal vocant OO mas, id est liqucfactionem, a radice ODO *masas*, id est liquavit, eo quod vectigalia opes cujusque liquefaciant, et sensim arrodant cl consumant.

9. Et fortitudo ejus a terrore transibit, — g. d. Animus et robur Sennacherib ac Assyriorum transibit, evanescet et cadet a terrore Domini castra erodentis : omnes enim pavore concussi vel occidentur, vel quasi exanimali fugient.

(1) Hobrrons toxtus sic etiam a quibusdam vertitur: *Convertimini nd cum, cui profundam fecerunt defectionem filii Israel*, hoc est, a quo filii Israel alie defecerunt, tanquam rebellionis? quodam gurgiic mersi ; ut de diversis dictum fntelligatur, fri do iNleni rectius intelligendum cum Volgala cenant Borlhierus et Kasnimullon Quorsum etenim, inquit Uerthieras, do filiis braci, scilicet de «leeoni tribubus jam desiruciis sonno esset? Nonno Judæi Jerosolymam incolonies salis m.ignæ infidelitatis ci ipsi conscii non erant, quin ad Israelitas recurrere ucesse Imssely

Ei pavi bunt fugifntes. — Pro *fugientes* hebraica est *mines*, id est a vexillo, inquit V dablus, id est a copiis Angelorum Assyrios invadentium : et forte Angeli habebant vexilla, quasi milites et acies Domini. Childrens vertit, *propter mirarutwn*, scilicet tant e stragis : noster legit 05*5 *minuas*, hoc esi a fugiendo, id est in fuga, fugientes.

Cujus ignis est in Sion, et camini* ejus in Jerusalem» — Mirum est Septuaginta vertere : *B<atus qui habet in Sion semen , d domesticas in Jen/sa/eTi*. Nam et Symmachus vertit, ut noster Interpretes : *Habet ignem in Sion, et clibanum ui Jerusalem*; et Aquila ac Thcodotion: *Lumen ei in Sinn, clibanus in Jerusalem*. Sensus est, quasi dicat : Deus pro Judæis ita vastabit et concremabit Assyrios; quia in altari igne perpetuo sacrificiis ab eis colitur in Sion. *Secundo*, quia in templo habitat quasi civis, imo Dominus Jerusalem. Undo Septuaginta vertunt : *Beatus (Dms) qui habet in Sion semen, et domesticos in Jerusalem*. Quocirca ipse urbem hanc suam, imo regiam tutabitur. atque quasi ignis rgred ens de templo cl altari suo, insiliet in Assyrios hostes suos, cosque instar stipulro et lignorum quasi vorax fiamma consumet, inquit S. Hieronymus; vide dicta cap. x 17. *Tertio*, symbolice Sanchez, *q. d.* Ideo Deus habebit ignem et fulmina, quro ejaculetur in host's populi sui; quia apud nos ignis in Dei cultum semper arde! : nos ergo exhibemus quasi arma Deo, quibus pro nobis contra hortet utatur, dum cuín p r victimas cl prece* nobis conciliamus , ac nostris hostibus infensum reddimus, iramque ejus acuimus : sicut ex adverso nostris peccatis Dei furorem contra nos armamus, eum concitando, et thesaurizando nobis iram, ut ait Paulus *Rom.* 11. 5.

Nolent hoc Principes, Magistratus et civ. s, discantque ecclesias cl monasteria non respuere, iisque non prponere domos civium, quasi hi urbem adaugeant : qui enim templa et all»n l habent in suis vicis et plateis, Deum in eis haliitautem vicinum et domesticum, imo prrosidem et tutorem habent, qui quasi ignis eos defendet, «cujus ignis est in S on , el caminus ejus in Jerusalem. » Scimus quomodo /Egyplus in lempondibus roque ac spiritualibus floruerit, cum m ea habitarent Antonii. Macnrii, Pambones, etc., imo Oxyrinchum et ali e urbes pene a monachis habitarentur, ut tant i essent monasteria, quante domus; tot, imo plures, monachi quam cives. Viderunt id ipsum etiam Gentiles, qui proinde in omnibus suis urbibus cl coetibus habuerunt templa, ul deos accolas, imo incolas et prrosides haberent. Audi Plutarchum, lib. *Advets. Colotem*, sub finem : « Si terras obeas, invenire possis urbes muris, litteris, regibus, domibus, opibus, numismate carentes; gymnasiorum et theatrorum nescias : urbani templis dilsquo carentem, qua* precibus, jurejurando, oráculo non utatur, non bonorum causa sacrificet, non mala sacris averter*

n ! Hur, nemo unquam vidit. Sed facilius urbem sine solo condi posse puto, quam opinione de diis penitus sublata civitatem coire aut constare. Cælcrum, id quod omnem continet societatem (scilicet numinis religio, timor et cultus), omnium legum fundamentum est. » Dixit Aristoteles, /t/:e-tor. ad Alexandr.: « Deos proniores esse in cos, qui maxime illos colunt. » Ausus gloriari Cicero, orat. De Aurusp. respons. Romanos, « non caliditate, aut robore, sed pietate ac religione omnes nationes superavisse. »

Prudenter ergo Maecenas monuit Augustum, apud Dionem Cassium, lib. LH : « Sitineni illud numen omni modo, omni tempore, ipse cole juxta leges patrias; et alii ut colant, effice. » Nam, ut ait Diogenes apud Stobmum, « decet quod optimum est, ab optimo coli; et quod imperat, ab imperante. » El Justinus, lib. Vili : « Jure ille a diis proximus habetur, per quem deorum majestas vindicatur. »

Cur Deus per ignem repraesentetur, et in igne apparuerit, dixi *Exod.* cap. xxiv, vers. 17, et *Deuteronom.* cap. iv, vers. 15, et *Ilebr.* cap. x ii, S9.

Mystico, hic « ignis » est charitas, qua in Ecclesia maxime colitur Deus. In hac enim, ejusquo auctore Spiritu Sancto residet et requiescit Deus in mystica Jerusalem et templo, hoc est in Ecclesia ejusquo Sanctis. Unde S. Gregorius, homi!. 21 in *Ezerh.*: « Ex amore, ait, Domini in Sion ignis, in Jerusalem caminus : quia Ilio amoris ejus Hammis aliquatenus ardemus, ubi de illo aliquid contemplamur : sed ibi plene ardebimus, ubi de illo plene videbimus quem amamus. » Per Sion enim accipit Ecclesiam militantem, per Jerusalem triumphantem : atque plus est esse caminum (in co enim est vastior flamma) quam ignem. S. Hieronymus per *ignem* accipit illustrationem et judicium Dei, quo justos illuminat, peccatores cxcæcat et consumit, de quo *Dan.* vu, 9.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

in typo Ezechiae optimi regis describit regnum Christi (ad hunc enim de more avolat) ejusque Rempublicam, puta Ecclesiam, optime constitutam. Ita S. Thomas, Hugo, Lyranus, Vatablus et Sanchez: licet S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus et Adamus hæc ad litteram accipiant tantum de Christo, co quod quædam, quæ hic dicuntur, nimis augusta sint, quam ut convenient Ezechiae : sed Propheta miscet typum cum antihjpo, puta regnum Ezechiae cum regno Chrisli; unde quædam habet qua: uni, quædam quæ alteri magis conveniunt, juxta Can. IV et V. Secundo, vers. 9, prophetat et describit cladem Hicrosolymæ per Romanos, ac Judæorum desolationem tum temporalem, tum spiritualem : quos tamen, vers. 15, consolatur, quod cis et magis Gentibus mittet Spiritum Sanctum, qui eis offeret justitiam et pacem, et requiem opulentam (I).

1. Ecce in justitia regnabit rex, et principes in judicio præerunt. 2. Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate, sicut rivi aquarum in sili, et umbra pclræ prominentis in terra deserta. 3. Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter

(1) Juxta Calmelum, sententia communior quæ assserit in hoc capite do regno Ezechiae sermonem esse, haud levioribus dillicult itibus subjacet. Nam *primo*, hic prædicitur principem in justitia regnaturum; quæ quidem predictio, juxta hujussententiæ fautores, uno anno et aliquot mensibus ante bellum a Sennachenbo illatum (de quo in vers. 10 ageretur), edita esset. Porro illo tempore, Ezechiam jam a decem annis in justitia regnasse constat. *Secundo*, calamitates quas regno Judææ Propheta intentat, vers. 13-15, nullo modo temporibus quæ Sennalieribi cladem, bene vero congruit illis quæ Jerosolymæ expugnationem a Chaldæis subsecuta sunt ; ideoque postea (vers 19 hijec capitis et I cap. xxxiti) excidium Dabytonis Isaias prædicit. *Tertio* tandem, non satis rationi consentaneum videtur, ut rursum in hoc capite bellum a Sennachenbo illatum prædicatur, cum jam in duobus procedentibus capitibus, cum cap. xxxii et xxxiii arctissitn* conjunctis, nec non ejus exercitus clades, ipsiusque foga, et mon fusius præenuntientur.

Hi de cauüs, quæ de principe in justitia regnaturo hic præJuuntür, rectius de Joaia, qui tum pietate, tura

æquitate excellait, intelligerentur, et in hac sententia omnia constant, nam post ejus mortem, maximis calamitalibus regnum Judææ et ipsa Jerosolyma nillicta fuere, quæ plenum excidium regni, urbis et templi, aliquot post annos excepit. Quod maxime contra hanc sententiam faceret, forsitan esset vers. 10: « Pott dies, et annum, vos conturbamini, confidentes. » Sed his verius, quorum non una csl interpretatio, nil corti quidquam de tempore quo hoc vaticinium adimplendum esset, definiri potest, cælcnun, quæhbet sententia admittatur. Prophetam alia feliciora tempora, et alterum rogem Ezechia vel Josia sanctionem, occisis populi Dei hostibus, regnantem vidisse, agnoscendum est ; et unnin aUinnve ex his regibus ut typum, et regnum Filii Dei ut veritatem consideremus, necessest. Quin imo, ut bene notat Cornelius, quædam augustiora sunt ut his principibus ullo modo congruant, et m sensu litterali ad Chrisli ætatein referenda.

Primo igitur, statum florentem Jud. ua» sub Ezechia, vel Josia ceu typo, et sub Christo ceu antitype Isaias depingit: *primo*, cx regis ac principum justitia, et subditorum tutela ac fiecuriutc, 1, 2; *tccundo*, cx institutione ad doc-

Auscultabunt. 4. Et cor stultorum iute)liget scientiam, el lingua balborum ■velociter loquetur et plane. 5. Non vocabitur ultra is, qui insipiens est, princeps : neque fraudulentus appellabitur major : G. stultus enim fatua loquetur, et cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, el loquatur ad Dominum fraudulenter, el vacuum faciat animam esurientis, el potum sitienti auferat. 7. Fraudulenti vasa pessima sunt : ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendos miles in sermone mendaci, cum loqueretur pauper iudicium. 8. Princeps vero ea quæ digna sunt principe, cogitabit, el ipse super duces stabit. 9. Mulieres opulente, sorgile, et audite vocem meam : filiæ confidentes, percipite auribus eloquium meum. 10. Posi dies enim 't annum, vos conturbabimini confidentes : consummata est enim vindemia, collectio ultra non veniet. 11. Obstupescite, opulente ; conturbamini, confidentes : exuite vos, et confundimini, accingite lumbos vestros. 12. Super ubera plangite, super regione desiderabili, super vinea fertili. 13. Super humum populi mei spinæ et vepres ascendent : quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exsultantis ? 14. Domus enim dimissa est, multitudo urbis relictæ est, tenebræ et palpatio factæ sunt super speluncas usque in æternum. Gaudium onagrorum pascua gregum, 15. donec effundatur super nos spiritus de excelso : et erit desertum in Ciarmel, et Charmel in saltum reputabitur. 16. Et habitabit in solitudine iudicium, justitia in Channel sedebit. 17. Et erit opus iustitiæ pax , et cultus iustitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum. 18. El sedebit populus meus in pulchritudine pacis et in tabernaculis fiducia, et in requie opulenta. 19. Grando autem in defensione saltus, et humilitate humiliabitur civitas. 20. Beati, qui seminalis super omnes aquas, immittentes pedem bovis et asini.

v«». i. 1. Ecce in Justitia iiegxauit rex, — scilicet Ezechias, el ejus anilypus Christus, cujus principes sunt Apostoli, cum ante Ezechiam regnavit impius avus Achaz, qui urbem et templum idolis polluit. Hæc reipsa facta sunt post casum Sennacherib, et post curationem Ezechia: tum enim tam rex quam populus in plena pace mire coluit pietatem et justitiam. Pulchre Septuaginta, àp/c.ri; juti *d-«ju; i-fysm, *principes cum iudicio principabuntur*, hoc est imperabunt. Nota : Iudicium necessarium est principi; ejus defectu Siepe sub bonis principibus pessime habet populus : sicut legimus de

trinam salutarem prompta el illiæci, quæ hominibus beneficia conferet opposita pcenis, cap. xxix, vere. 10 et seq. praxictis ; *tertio*, ex discretione rerum accurata, el fraudis ne dissimulationis proscriptione, ubi causas reddit cur bonus rex neque impiis neque avaris mandare delicta magistratus; *quarto*, ex ingenua et provida admittis rationis communis cura, 8.

Secundo, vaticinatur conditionem tristem Judæorum, sub captivitatem Babylonicam, vel sub excidium Hierosolymæ per Titum; *primo*, penultimam Judææ urbibus, sub feminarum opulentiarum schemate, 9, 10; *secundo*, propositam ad luctus ei poenitentia)excitationem, II. 12; *tertio*, descriptam per imaginem vastatorum agrorum, exsilium el dispersionem hominum, 13, 14.

Tertio, prædicit sortem lætiæ sub reditu o capivitatis et in sensu litterali, sublimiori sub promulgationem Evangelii: *primo*, ob conversionem rerum in meliorem statum a Deo faciam, ex quo res tam sacra, quam civiles optime administrabuntur, 15, 16; *secundo*, ob inuentionem pacem et quietem, et securitatem, omnimodumque felicitatem, tanquam iustitiæ præmii, redditam, 17, 18; *tertio*, ob vindictam de improbis sumptam salutem autem innocui: datam, 19, 20.

Nerva, sub quo omnia libebant, ut dulcior sub ipso quam sub Nerone inultorum conditio foret : quia dissoluta unius sequi inultis improbis licentiæ causa erat.

2. Et erit 'in sicut, etc. — q. <l. Quisque ludi - Vtn. t. limn ita tutus erit sub Ezechia, et magis sub Christo, sicut sub lecto quis absconditur, et tutus est a vento; et sicut navigantes in portu se celant, et tutantur a tempestate : uno Ezechias et Christus erunt cis quasi rivus aquarum in siti, el quasi umbra in deserto, cum ardent sol et æstus. Disce hic principem populo esse debere, *primo*, quasi tectum, quod eum a vento el turbine adversitatum defendat; *secundo*, sicut portum, qui naves a tempestate excipit et secludit; *tertio*, sicut rivum sitienti, debet enim princeps lami et penuria? publica; providere; *quarto*, sicut umbram petrin in testu, sub qua latet viator in deserto, immunis a solis radiis el ardore. Tyranni enim et nobiles siepe populum affligunt, non minus quam turbo hominem, tempestas naves, silis aestuantem, textili viatorem : qui ergo rex esse cupit, non tyrannus, ab iis populum tutari debet. Aide dicti, cap. iv, vers. G. Idem docuerunt Gentiles. Aristoteles, lib. Vili *Politic*, cap. xix, ita tyrannum a rege discernit : « Tyrannus, ait, suum ipsius commodum spectat et quærit, at rex subditorum. » Seneca, *De Clement.*: a Scias (o princeps) civium non servitutem tibi traditam, sed tutelam; nec rempublicam luam esse, sed te reipublicæ. » Cicero, lib. V *De Itepubl.*: « Moderatori, ait, reipublicæ beat i civium vita proposita est, ut ea opibus firma, copiis

locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. » Audi Claudianum *ad Honorium*:

Tu citem patrem iue geras; tu consule cuncti» t
Non libi : nec tua tu moveant, sed publica dJinua.

Hinc infert Seneca, *Cons. ad Pqlyb.*, principem debere esse pervigilem : «Omnium, inquit, somnos illms vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio. Ideo remissum aliquando animum habebit, solutum nunquam; * additque hoc esse regis, hoc reipubliem fulcimentum : « illius, ait, principis magnitudo stabilis fnndataque est, quem omnes tam supra se esso pro se sciunt, u Hinc rursum Cyrus apud Xenophontem, lib. Vili *Pcedia*, censebat «non convenire cuiquam imperium, nisi melior esset iis quibus imperaret. »

Vert 3. 3. NON*CALIGAOUXT OCULI VIDENDUM. — *Videntes* vocat Prophetas, g. d. Sub Ezechia, et magis sub Christo, mutatis in melius moribus populi, Propheta clariores habebunt a Deo visiones et revelationes, ac populus ad eos audiendum magis erit capax et docilis. Opponit hoc dictis cap. xxix, vers. 10, ubi dixit Deum ob peccata Judæorum clausisse eis oculos, et operuisse Prophetas; et dictis cap. XXX, vers. 9, ubi dixit eos nolle audire legem Dei. Ita factum videbimus in *Isaia*, cap. x1, cl deinceps, ubi tam aperte de Christo aliisque vaticinatur, ul historiam te legere putes, non prophetiam.

v*r». i 4. Er con stultohlm intelligrt scientiam. — Stulli fuerunt Judæi sub Ezechia credcutes pseudopphetis; sed iis exclusis al) Ezechia et veris introductis, ab eis intellexerunt scientiam veram do Deo rebusque agendis : tumque Deus balborum, id est Isaïe et Prophetarum, qui antea quasi erant balbi, id est timide, bæsitanter, obscure et imperfecte predicaban!, linguam expediet, ut plane, expedite et velociter oracula Dei proponant populo. Sub Christo vero stulti fuerunt Gentiles, qui stulte idolis et vitiis suis serviebant : hi acceperunt scientiam Dei et salutis ab Apostolis, tumque lingua balborum plano locuta est, cum Apostoli antea rudes et inepti, recepto Spiritu Sancto, acceperunt linguas igneas, quibus facundi et fervidi facti sunt ad pr®dicandum toto orbo Evangelium. Ita S. Hieronymus, Cyrillus el Procopius.

' 'i i. 5. Nox vocaihilh ultra is, qui insipiens est, Iiuneps. — Non loquitur de Sennacherib superbo, ut vult S. Thomas, sed potius, ut Hugo, de Achaz, aliisque impiis regibus, qui fraudulentis constituerunt principes et magistratus populi, quibus jam successerat pius et sapiens rex Ezechia-, qui impiis el insipientibus principibus el doctoribus explosis, sibi similes substituit. Rur-um, antitype loquitur de tempore Christi, cl. Sub Christo cæci, avari et fraudulentis Phari-cl Suiboi non amplius habebuntur principes

et doctores : sunt enim stulti, et docent fatuas traditiones, ut sequitur, sed principes et doctores erunt Apostoli virique Apostolici. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Leo Castráis.

Nota hic in rege et rectore maxime requiri sapientiam et prudentiam. Hæc enim uti est a oculus anima), » teste Aristotele, ita est et regni. Dixit Cicero, lib. V *De Finib.*, «artem vivendi esse prudentiam, ut medicinam valetudinis. » Melius dixit alter, « artem regendi esse prudentiam; » nani, ul ait Menander : « Famulatu* omne, quidquid est prudenti®. » Et Sophocles, *Antiyon.*: « Longo prudentia felicitatis primas tonet. » At contra imprudentia infelix, quæ « pleraque et se precipitai, » ait Sallustius udCæsar. Ratio est, quia a nullo animal morosius est, million majori arte tractandum, » quam homo, ait Seneca, lib. I *De Clementia* : « Prudentia ergo imperantis propria et unica est virtus, » ait Aristoteles, Hl *Politic.*; nam plura consiliis quam armis geruntur : «Mens una sapiens, plurium vincit manus, » inquit Euripides. Et : « Multa quæ natura impedita sunt, consilio expediuntur, » ait Livius lib. XL. Porro sapientiæ principum pars est non parva, sapientes habere et sequi consiliarios. Esto enim sit princeps sapientissimus : «Si de sua sententia omnia gerat, superbum hunc judicabo magis quam sapientem, » inquit Livius, lib. XLIV. Ita Alexander habuit Callisthenem, Scipio Pantelium el Polybium, Augustus Arium el Athenodorum, David Nathan, Joas Joaida, Cyrus Daniclem, Artaxerxes Esdram et Nchemiam; tum ut ornamenta, tum ut adjuncta regni. Hoc Ulysses sapiens voluit apud Homerum, *Odyss.* V, cum Minervam, id est prudentiam, sic affatur :

Atqui ego, si milii sic assistas, cæsia div.i,
Vel terceuluu) coalra homines concurrere pugna
Ausim, le fretus comite, o Deal el adjutrice.

6. Stultus enim fati a i.oqÎetur. — S. Thomas veri.*, per *stultum* jnielli i' p in icherib, cujus sermo ad Judæos stultus fuit, blasphemias et fraudulentus, annonam et alia mulla pollicendo Judæis, ut eos ad deditionem flecteret, quæ non erat prostitutus, sed populum esurientem et sitientem relicturus.

Secundo, alii ad Achaz hæc referunt, qui stulte populum ad idola deduxit, itaque famis, penuria) cl aliorum malorum ei erat auctor. Unde Chaldæus vertit, *impii impietatem Impientur*.

Verum, ut dixi, h (c spectant tempora Ezechia et Christi, g. d. Insipientes et fraudulentis non erunt principes el doctores tempore Ezechbi® et Christi, uli fuerunt tempore Achaz, Manaseis et aliorum impiorum regum : quia tunc patebit per veroa Prophetas et Apostolos ipsos fatua loqui, facere iniquitatem, esse hypocritas, /tx/in *ad Dominum*, id est, de Domino (sic enim llebræum *lamed*, id est *ad*, sa pe suiniliir pio jo *min*, id est *de*, ut palei *Ikbr.* cap. i, 7, el cap. n.,. 13) *fraudulenter*;

quia scilicet labiis eum honorant, cor autem coram longe est ab eo : tumque patebit cos sua vana doctrina non satiasse animas esurientes et sitiētes veritatem. Id clarum est da Pharisœh tempore Christi, idquo tum in rebus temporalibus; cum cairn patri indigenti jubebant filios dicere « corban, » quid aliud nisi patrem esurire et sitire cogebant ? tum in spiritualibus : verum enim et spiritalis Dei cultum ad inanes lotiones et ineptas ceremonias traducebant. Idem clarum est in oraculis Gentilium, quæ tunc obmutuerunt; et in doctrinis Philosophorum : hi enim omnes quasi stulti victi et prostrati sunt a sapientia Christi et Apostolorum, ut docet Apostolus, I Cor. i et ii ; quare tunc Apostoli esurientium et sitiētiū Deum animas solito pietatis cibo et potu refecerant; idcoquo ad eos, prioribus relictis, fideles confugerunt.

Nota : Res dicitur fieri vel facta, cum fieri vel facta declaratur, juxta *Can.* XXIX. Unde Vatablus vertit, *sordidus*, id est avarus, *non dicitur amplius liberalis, neque parvus magnificus : quia sordidus sordida loquetur*, etc. *q. d.* Tempore Christi veritatis locus erit, non simulationi : tunc enim omne vitium æquo ac virtus decorabitur ac patecet, atque virtuti sua erit laus, vitio sua infamia; cum antea pseudopropheta bonum dicerent malum, et malum bonum, ul fusius dixi *Isaiæ* x, 5. Videant ergo Christiani, Monachi, Prælati, qui vocantur Fideles, Sancti, Benefici, Religiosi, Venerabiles, Reverendissimi, etc., ut tales se operibus præsentent, quales vocitantur; ne inano et fucatum gerant nomen et titulum. Porro *tò stultus fatua loquetur*, parœmia est, quam etiam usurpat Euripides in *Bacchis*, *ἡ* Xtyt, *stultus stulta loquitur*; et Seneca *ad Lucilium* : « Talis hominibus fuit oratio, qualis vita; » et Democritus: « Oratio, inquit, est aditatio rei flicu, simulacrum vite. » Sicut ænea vasa tinnitu, sic homines sermone dignoscuntur; est enim seipsum speculum animæ et mentis.

7. Fraudulenti vasa (id est instrumenta) *fissima sunt*. — Nam, ut sequitur, ipse rogat et concinnat, quomodo perdat miles et pauperes qui justam habent causam, per mendacium et calumniam, *q. d.* Tales ergo iudices et magistratus, qui sub Achaz irrepserunt, amovebit Ezechias, et pro fraudulentis fideles et sinceros constituet. Sic tempore Christi vasa, id est instrumenta, fraudulentorum Pharisæorum fuerunt pessima: cogitarunt enim suis astutiis et calumniis per amicos et pecunias perdere Christum et Christianos, cum mites et pauperes Apostoli loquerentur iudicium, id est justissima et æquissima.

Hebraico est paronomasia *CD'JH t Ss belai kclafraifn : kclai*, id est avari, impili Vatablus, qui nihil dant, sed nulla rapiunt, et in aream concludunt (radix enim *n Sd* *ala* significat claudere, concludere), quales solent esse fraudulentis : qui enim ditescere, hi per fas et nefas

omnis corradunt : recte ergo Noster vertit, « fraudulentis. » Ha Arias.

8. Princeps veho ea, quæ digna sunt principe, cogitabit, — *q. d.* Ezechias dabit ideam optimi principis, ideoque vigil excubabit ut rempublicam sapienter administret, ut duces et magistratus recte dirigat, utque quacumque bono principe digna sunt, cogitet et exsequatur, quasi animata Dei in terris imago, Deum subditi repræsentans, et terrestris quidam Deus.

Rursum, Christus quasi aller Ezechias, prius Princeps sapienter per se et Apostolos, quasi duces suos, Ecclesiam reget, iisque præerit ac digna Principe geret.

Symmachus vertit, *princeps*, id est *principalis*, constituet, et hic super principatus stabit, *q. d.* Christus rex constituet principatus, id est, apostolatus et episcopatus, in Ecclesia, facietque Apostolos, eorumque successores suos duces, et ipse quasi hierarchy et rex eis præerit. Ita S. Hieronymus, Procopius, Castrius.

Hebraice *esIJUHJ 3H3 nadib nedibot*, id est, ut *Præfodpii* Vatablus vertit, *liberalis* (princeps) *liberalia consulat, perque liberalia facta clarus surgit, q. d.* Princeps Christus juxta nomen principis, liberaliter suas gralias erogabit, coque inclarescet. Princeps enim hebraice dicitur *nadib*, id est liberalis, græce *ῥητορ*, id est beneficus, *Lur.* cap. xxii, 2S. Principe enim digna, ejusque propria virtus est liberalitas et beneficentia : hic enim index est animi lati, magni et regii. Quocirca Philo, ad Caium Imperatorem : a Plus, ait, tibi diligendi sunt, Imperator, qui suppliciter petentes beneficia abs te sibi præslari cupiunt, quam qui tibi munera offerre student His enim debes remunerationem, illi vero debitorem tibi efficiunt Deum, qui in propriis numerat quæ in ipsos contuleris, qui remuneraturus est optimis donis humanitatis tue et benignitatis institutum. » Alexander Severus Imperator adeo beneficus in omnes exstitit, ut etiam de se nihil meritis ad petendum invitaret, dicitque : « Quid est quod nihil petis? An me tibi vis fieri debitorem? pete ne privalus de me quo raro : » agnoscebat principes viros maxime decere beneficentiam. Ita Lampridius in ejus Vita. Idem roganti quisnam videretur sibi rex optimus? respondit : « Qui amicos muneribus relinquit, et inimicos sibi beneficiis conciliat. » Ita refert Maximus, serm. 9 *De Magistrat.*

Alphonsus Aragonum rex, audiens quosdam acceptis a se beneficiis ingratos esse, ait : « Esto; nequaquam lamen effecturi sunt, quominus ipse et humanus similis et beneficus. » Ha Panormitanus. Idem : « Oblatrantibus, inquit, canibus et rebellibus ollula cula obijcienda, » *q. d.* Malevoli beneficiis vincendi et devinciendi sunt.

Ludovicus XI, Galliarum rex, liberalis etiam in viros, præsertim sanctos; causam rogatus, dixit: « Quia horum precibus vitæ diutius melius conciliari mihi posse confido. »

Huc spectat aurea Pae di vox in *Panegy. The.o-*
detti: • Ego, inquit, nullam majorem credide-
rim esse principimi felicitatem, quam fecisse feli-
cem, et intercessisse inopiæ, et fortunam vicisse,
et dedisse homini novum fatum, » Causam sub-
dit : « Nam cum intra ipsum volvantur omnia, et
ut ille qui cuncta ambit Oceanus, quas suggerit
aquas terris, *recipit e* terris : ita quidquid in ci-
ves manat a principio, redundat in principem; ac
rei cl famæ bene consulit munificus Imperator.
Lucratur enim gloriam, cum det pecuniam rever-
suram. •

v,n i. 9. Mulieres opulenta, surgite. — Est hic nova
prophetia, et alio tempore dicta (non enim in scri-
ptis Prophetarum digerendis servatus fuit ordo
temporis), caque tristis, vel de excidio decem tri-
buum per Salmanasar, ut vult Sanchez; vel po-
tius, ut S. Hieronymus, de excidio duarum tri-
buum per Titum et Romanos : nam hæc spectare
tempora Christi patebit, vers. 16 et seq. Porro
per *mulieres* S. Thomas intelligit Judæos imbei-
les, et molles ac mulierosos; Chaldæus intelligit
urbes Judaicas. Simplicissime per *mulieres* ac-
cipias feminas opulentas, in suisque opibus con-
fidentes cl superbas : illis enim hic œque ac cap.
m intentat exitium, casque vocat ad lamenta (1).

Tei», i« 10. Post dies enlm lt annum, vos conturbabimi-
ni, — id est post modicum tempus a me defini-
tum, sed quod vobis definite explicare nolo,
idcoque dico : a Post dies et annum, conturbabi-
mini, « et exscindemini per Romanos. Ila Hugo
et Adamus.

Alii, « post dies et annum, » id est post longum
tempus, quo scilicet dies addentur diebus, et an-
nis anni. Ita Vatablus.

Aliter Sanchez : a Post dies et annum, n inquit,
id est post dies unius anui (ut sil hendyadis), post
unum annum evertetur Samaria, scilicet anno
sexto Ezechio : hæc ergo dicta sunt ab Isaia
anno quinto Ezechio. Unde hebraico est, *post dies*
ad annum, id est qui satis sunt ad annum com-
plendum. Ita ipse (2).

(i) Mulieres quas hic alloquitur vates non proprias esse
intelhgendas, quod post Grotium et placuit Dæderlinio,
sed Oguratas, nempe urbes, quæ non solum rnh'TO el
THD3, sed cl dicuntur. Esrdi, xvi, 41» tutius ora-
tionis tenor videtur arguere. Etenim Propheta mini di-
eu, quod ad mulieres m specie pertineat, ut cap. m, 16^a
ubi carum luxum cl mollitiem reprehendit. Recte igitur
Kimclnus: « *ñutieres* juxta Thargum *provincia:*, el ita
/lhtp redditur *urbes* : alloquitur civitates Judææ, quæar-
bitrantur sc futuras tranquillas et tulas.» Et alius ex
Hehræis : « Per *multerei* intelligit civitates, el per *filias*
loca minora, ut sunt castella et villæ. *Opulenta: vel tran-*
quilbe, ul est divites, luxuriantes, urbes el vici Judææ
prosperare, hilariter ac secure ad omnem copiam et abun-
dantiam passi, i Rosenmuller.)

(i) Per niu plure» interpretes *biennium* in-
UUigendum autumant, Kimchium secuti qui^y Pr(> DV
postum, ut £xo</ XXXV, 2, et , annum hic notare
obs. r*ans, ut E^od. xiii, 10 ; fzirir. xxv, 29, phrasin nos-
tram interpretatur, *asmi » p jt -7011'111*, i l cd l i'nnina

CUNSUMMATA EST ENIM VINDEMIA, COLLECTIO ULTRA
non veniet. — *Collectio* est racematio, quæ fit
post vindemiam, qua paucæ uvæ latentes el re-
liquo» colliguntur. Jam *vindemia* in Scripturis sie-
pe significat excidium, racematio scrutinium et
stragem paucorum qui excidium effugerunt. Sen-
sus ergo est, ut ait S. Hieronymus : « Post ulti-
mam vastitatem, quæ sub Vespasiano el Tito
Adrianoque accidet, non erit alia, sed semel
evertetur urbs vestra, ul non sit exspectanda alia
captivitas : omnes auferentur, nec remanebunt
botri in vinea populis, qui deinde colligendi sint.»
Vindemiam enim tum hominum, tum uvarum et
frugum intelligit.

11. Accingite lumbos vestros, — quæ prius Ven*H*
otiosæ, quasi domiceli® cultu ornato el splendi-
do domi servis et ancillis imperantes sedebatis,
nunc captivæ cultum hunc deponite, vilique ves-
te quasi ancillie lumbos, ad servile ministerium
Romanis dominis præslandum succingite (3).

12. Super ubera (scilicet fame arentia, et super Ven. il
filios uberum vestrorum, præsertim parvulos ab
iis adhuc pendentes) pl angit e, — quia hi omnes
vobiscum præda erunt Romanis ; hoc est, quod
prædixit Christus : « Væ autem prægnantibus et
nutrientibus in illis diebus ! » *Malth.* xmv, 19 (4).

Super regione desiderabili, — super Judæa pa-
tria vestra, amœna el fertili instar vineæ, quam
Romani vastabunt, sibique subjicient, vobis ex-
pulsis et occisis.

13. Super humum populi mei spinæ, etc. — q. d. Ven.
/udæa punietur et vastabitur a Romanis, ut in-
cultura spinis et vepribus repleatur; quanto magis
Jerusalem ila luxurians, ut videantur omnes ejus
domus gaudio esse plenæ (5) ?

tropid.ibilis, etc. Indicari igitur putat non *tempus*, quo
calamitas illa afflictura sit Judæos, sed quamdiu duratura
illa sit. Mihi tamen hcbæus textus optime verti videtur,
post ptures dies ultra annum, id csl brevi, trepidabitis
et commovebimini. Idem tempue definiendi modus, qua-
lis *triennium* el *dimidium*, pro tempore longiore vide Ei-
chornium. *Comment,' in Apocalypsim*, tom. II, pag. 60.
(Idem.)

(3) Cum urbes Judaicas semel intulisset sub imagino
mulierum, recte persistit in similitudine incœpta, proquo
simplici « lugete vos incolæ urbium Judææn omatedicit,
laxis fluentibusque, quas luxus amat, exutis vestibus in-
duendas illis esse vestes sordidas cl arctas in gravissimi
luctus signum. (Idem.)

(4) Putat Vitringa, Jesnm respexisse tum ad locum
hunc nostrum, tum ad parallelum, *Osem ix, 14 : Da iis*
Juca jQuid cero dabis ? Da iis uterum abortientem, et ubera
arescentia. Sensus loci, inquit, nullum ejus tempore ca-
lamitatis beneficium majus moderaminis divinæ severi-
tatis dari posse, quam ul matresfamilias nullos gigne-
rent, cl lactarent filios.

Propter hanc rationem hunc sensum magis textui co-
haerentem putamus, quam interpretatio quæ verbum he-
braicum per *agros* vertit, de qua Rosenmuller ait :
quod tam heno convenit membro sequenti ut ego huic
ingeniose interpretationi accedere non dubitem. Nam
si vox per c significat *campi*, per tf *schin* in-
terprolathr *mnm.r* vel *ubera*.

t) Abi i..t rê l l s, ut Junius, et I Temcliue et Goc*

Ver». I ♦

14. Domus enim dimissa est, — id est Jerusalem, quæ olmi fuit quasi domus mea, mihique sacra, dimittam, facianique ut multitudo urbis, id est urbs tante multitudinis (est hypallage), in qua tanta erat frequentia populi, sit relicta et deserta: hoc csl quod ait Christus huc alludens: «Domus vestra deserta est. »

TENEBRA ET PALPATIO FACTA SUNT SLPEII SPELUNCAS USQUE IN ATERNUJL — *Primo*, SODCheZ per *tenebros et palpationem* accipit arbores densas et sylvas : hæ enim tenebras etiam palpabiles, et horrorem transeunti afferunt.

Porro hi ‘arbores succreverunt in speluncis, id est in ruin; s urbis vastate et deserte : dum enim magnæ mo lcs ruunt, cx vario murorum concursu aliqua intu ; relinquuntur spatia vacua, sive cavitates insti r fornicum et speluncarum.

Secundo, ùmplicius Adarnus, q. d. Tam densa erunt ruder i et ruinætum templi, tum dumorum, ut rediganti v in antra et speluncas ita profundas et ciccas, uv /n iis videantur esse tenebrie palpabiles, idque in perpetuum. Unde palet hæc ad ultimum Judæorum excidium per Titum perlinere. Hinc fit ut locus tam desertus sit a gaudium onagrorum,* ul scilicet onagri feri et sylvestres, cl greges ibi habitent et pascantur.

Tertio, Vatablus, Pagninus et llebræi vertunt, *turres et propugnacula in speluncas redigentur perpetuas*. Hebraice enim pro *tenebra** est hsj? *ophel* • pro *palpatio* est |H3 *bachan*, id est probatio. Ihbræi autem tradunt has duas fuisse turres Hierosolymæ : unam dictam *Ophel*, id est tenebra?, c g quod oculi aspicientium ejus cacumen tam altum caligarent : alteram dictam *Hachan*; quod in ejus apice intuendo probaretur, quam firma esset oculi cujusque acies, q. d. Hæ duæ turres tam cclscæ in profundissimas speluncas corruerunt. Hujus rei fides sil penes illos; nam turris Ophel meminit Josephus, Adrichomius et alii chorographi et historici : turris vero Bachan, nemo.

15. I)ONEC EFFUNDATUR SUPER NOS SPIRITUS DE EXCELSO. — Qui hæc referunt ad captivitatem Babylonicam, sic exponunt : In Babylone erimus in carcere quasi mortui, donec spiritum vite, id est libertatis, nobis restituat Deus, nosque quasi resuscitet, et in patriam reducat, q. d. Donec ab exilio, quasi e sepulcro redivivi prodeamus, et redeamus in Judieam»

edus, nomen esse putant, a radico niD, adustionem significans qua significatione aderat supra Ul, 24. Ut *nomen* vocein nostram ot accipit Michaelis, sed vertit illam *urticam*, ab eadem illa radice *caona*, quasi ab *urendo* dictam, unde ab Arabibus *filia ignis* dicitur. Orte huic loco melius convenit nomen dumeti aut herba? invisæ, in ædiuni pulcnraruin ruinis luxuriantis, quam particula causalis quæ omnino languidi quid habet Notum insuper est, urticam in ædium ruderibus felicissimo provenue, nec id modo apud nos, sed et m Oriente. Hassdqukt, pag. 525, 2*6 *Plorer &gypliaca* : « Urtica Ægypti maxima, — locus: Ægypti rudem, mens? marno. •

(Kosenuiuller.)

Veruni referendo hæc ad excidium per Titum, uli retuli cum S. Hieronymo, hic est sensus: duratura est hæc vastitas, eritque Judæa deserta tum corporaliter, ut patet, tum spirilualiter; quia scilicet Ileus relinquet Synagogam ammasque Judæorum expertes fidei, gratiæ et salutis, donec Spiritum Sanctum in eos (c-to paucos) mittat, qui ad Christum el salutem eos convertat : tunc enim restituetur Jerusalem, non terrena, sed vera et spiritualis, scilicet Ecclesia Dei. Ila S. Cyrillus, Procopius, Theodorctus. Sic Christus, ascendens in coelum, jussit Apostolos manere seorsim et secreto in Sion, donec induerentur virtute ex alto, recipeienlque Spiritum Sanctum in Pentecoste.

Et erit desertum in Ciiarmel, — q. d. Gentiles hactenus deserti in sortem el opes Israelis el populi Dei intrabunt : e contrario Judæi in desolationem et caecitatem Gentilium succedent (vide dicta cap. xxix, 23), exceptis paucis, super quos effundetur Spiritus de excelso, ut Christo credant, uti precessiti

Aliter Sanchez ex S. Thoma : Judæa, inquit, quæ tempore captivitatis Judæorum fuit inculta, quasi saltus, post eorum reditum coletur, eritque fertilis instar Carmeli; ipse vero Carmelus amœnus et fœcundus antea, post reditum tam erit amœnus el frugifer, ut, si prioris temporis speciem spectes, vidisse te putes descitum vel Sylvain horridam. Aut potius, g. d. In Babylone Judæi divites et potent» s, qui erant quasi Channel, quique alios tenuiores opprimebant, ita atterentur, ut fiant quasi doirtum, id est ut animo ŷeque ac paupertate et sorte æquentur pauperibus, g. d. Eadem pene erit sors divilum et pauperum : unde erit inter cos justitia, indeque pax, silentium, securitas et opes : hi enim sunt fructus afdiclioms el paupertatis. Ha Sanchez. Verum prior sensus augustior cl germanior nobis sequendus est.

Er habitabit in SOLITUDINE, — q. d. In Gentilitate, quæ antea fuerat deserta el sterilis, habitabit judicium, id est justitia, cum solitudo hæc facta fuerit Channel, id cs» irugifera et fertilis per fidem Christi.

Et erit oris justitia pax. — Voces *opus* et *cultus* ponuntur metonymicc pro mercede et priendo operis, sive pii cultus justitia?. Unde Chaldæus vertit, *colentes justitiam quiescent*, quasi dicat : Merces, fructus el premium juslitix et sanctitatis Gentilium fidelium criei, ul justificati in Christo consequantur *pnmo*, pacem conscienliæ, el amicitiam ac unionem cum Deo, item pacem et concordiam inter se invicem; *secundo*, silentium, id est quietem, ul vertunt Chaldæus el Septuaginta, ac tranquillitatem summam in bocce suo vero justitia? Deiqtic cultu, adoratione el amicitia ; *tertio*, securam fiduciam de sua gratia in presenti, do sua gloria ac beatitudine futura : fiduciam, inquam, certam non certitudine fidei, ut

volunt Lutheran! ; sed certitudine morali et conjecturali, qualis non excludit omnem metum et formidinem. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodoretus. «Erit ergo opus justitiæ pax, » etc., q. d. Tempore Evangelii et Christi coletur passim a Gentibus justitia, justa et sancta vita, indeque in Ecclesia et fidelibus orietur *primo*, pax triplex, scilicet, pax cum Deo, pax cum conscientia, pax cum proximis; *secundo*, silentium et tranquillitas; *tertio*, securitas futuræ gloria?; *quarto*, erit in ea pulchritudo magna pacis, et charismatum spiritualium; *quinto*, erunt ibi tabernacula fiducia?, id est in quibus fideles sine metu fidenter habitent, quibus tuto se suamque felicitatem credere possint; *sexto*, erit ibi requies opulenta. Ure ergo sunt dotes et epitheta tum Ecclesiæ militantis, tum animæ fidelis et sanctæ : utraque enim hæc omnia in se oblinet et possidet. Septuaginta vertunt, *obtinebit justitia* cwwrsw-«w, id est *requiem*.

Secundo, Hector Pintus per *justitiam*, civilem intelligit, ex qua oriri solet pax; *silentium*, exponit taciturnitatem a querelis et litibus : quia ubi est magna justitia, ibi nullus est clamor oppressorum a iudicibus, aut aliis potentibus.

Tertio, S. Hieronymus « silentium » exponit « fidei brevitatem, » quæ multiloquio nullisque caeremoniis Judæorum opponitur; Syrus vertit, *et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium*, sive *quies, confidentia, securitas, tranquillitas*; Arabicus Antiochenus, *et erit opus (actio) ejus in justitia et salute, et opus veritatis* (justitiæ) *in quiete, probitate et spe*, vel *confidentia, in saculum*; Arabicus Alexandrinus, *et erit opus justitiæ cum veritate et pace, et actus justitiæ silentium* (quies) *et spes* (fiducia) *in saculum seculorum*.

Moraliter S. Bernardus, *epist.* 89, refert hæc ad virtutem silentii : « Ad hunc, inquit, justitiæ cultum, ad hanc omnium virtutum matrem et custodem te, et quicumque tui similes proficere cupiunt in virtutibus, invito et provoco: etsi non verbo docerim, certe mei silentii exemplo, ut vel silendo doceam te silere, qui silendo compellis me docere quod nescio. » Et Glossa : Ex justitia justificante, inquit, orietur pax conscientiæ, ex pace requies et silentium, ut scilicet sileas, et in prosperis caveas a verbis jaclatoriis, in adversis a murmuratoriis. Sic et Dionysius accipit silentium cordis et oris : « Hoc videmus, inquit, in claustralibus precipue adimpleri, qui in observatione silentii cultum justitiæ statuunt, et fractionem silentii grandem justitiæ prevaricationem existimant. » Quin et S. Gregorius, *Hi pari. Pastor.* cap. xv : « Cullus, ait, justitiæ silentium; quia mens a justitia desolatur, quando ab immoderata locutione non parcitur. »

Ita S. Andronicus cum S. Athanasia uxore habitu virili et monastico induta, tum in longissima peregrinatione Hierosolymitana, tum in eadem cella duodecim annos, Athanasius rogatu, peni-

tus silentium observavit; itaque oculos, osci aures continuit, ut illam neo de facie nossent, ut habetur in ejus Vita.

Hinc de Christi sponsa dicitur *Canfic.* iv : « Sicut vitta coccinea, labia tua; et eloquium tuum, dulce, v. Vitta coccinea est silentium cum charitate, inquit Richardus Victorious, q. d. Gratia taciturnitatis excellis; inde manat eloquium tuum dulce : nam cor repletum spiritualibus deliciis per silentium foras eructat verbum bonum dulcedinis spiritualis, consolationis, instructionis, admonitionis, correptionis.

S. Ambrosius in *Psalm.* xxxvni, ait, «silendi patientiam, et opportunitatem loquendi, et contemptum divitiarum maxima virtutum fundamenta esse. » Smaragdus in cap. vi *Jtegul. S. Benedicti* : a Taciturnitas, ait, est virtus humilitatis, indicium gravitatis, nutrix virtutum, custos animarum. » Vide dicla cap. xxx, IS.

Anagogico, S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodoretus, hæc referunt ad coelestem requiem et gloriam in coelo : ibi enim premium justitiæ Sanctorum erit primo, plenissima pax undequaque; *secundo*, silentium et summa quies; *tertio*, securitas beatitudinis per omnem aeternitatem; *quarto*, pulchritudo omnis pacis et gloriæ; *quinto*, tabernacula fiducia?, in quibus fidenter habitantes Beati nullum liment hostem, nec quidquam adversi; *sexto*, erit ibi requies opulenta.

Audi S. Augustinum, lib. *Medit.* cap. xxii et xxv : « O vita quam preparavi! Deus his qui diligunt eum! vita vitalis, vita beata, vita segura, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, vita nescia trislitiæ, vita sine labe, sine corruptione, sine anxietate, sine perturbatione, sine mutatione; vita lotius eleganti et dignitatis plenissima, ubi non est adversarius impugnans, nulla peccati illecebra, ubi est amor perfectus, et timor nullus, ubi dies æternus, et unus omnium spiritus, ubi Deus facie ad faciem cernitur, et hoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur, n. Et post pauca subdit : «Ibi dulcis solemnitatis omnium ab hac tristi peregrinatione ad tu» gaudia redeuntium, ibi Prophetarum providus choriis, ibi duodenus Apostolorum numerus, ibi innumerabilium Martyrum victor exercitus, ibi sanctorum Confessorum sacer conventus, ibi veri et perfecti solitudinis cultores, ibi sanet mulieres, quæ voluptates sæculi et sexus infirmitatem vicerunt, ibi pueri et pueli qui annos suos sanctis moribus transcenderunt. Dispar est gloria singulorum, sed communis est fictilia omnium, picua et perfecta ibi regnat charitas : Dei amore ardent, Deum jugiter amant et laudant; omne opus eorum laud Dei sine fine, sine defectione, sine labore. Felix ergo et vere in perpetuum felix, si post resolutionem hujus corpusculi audiam illa cantica ecclesiis melodi, n

Et S. Bernardus in *Medit.* cap. iv : « Præmium, inquit, erit videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo, esse cum Deo, esse de Deo, qui erit omnia in omnibus ; habere Deum, qui est summum bonum. Et ubi est summum bonum, ibi est summa felicitas, summa jucunditas, summa libertas, perfecta charilas, eterna securitas, et segura a ternitas : ibi est vera lætitia, plena scientia, omnis pulchritudo et omnis beatitudo : ibi est pax, pietas, bonitas, lux, virtus, honestas, gaudia, tallite dulcedo, vita perennis, gloria, laus, requies, amor et concordia dulcis. »

fer/ 1*. Grando autem in descensione saltus. — «Grando,» id est ira, piagaci procella Dei desteviet in Judæos, et in Jerusalem, ul saltus, id est Synagoga eorum sylvescens, deseratur, descendat et humilietur. Vide Can. XXVI. Redit ad excidium Judæorum, de quo egit a vers. 1 ad vers. 16.

Sanchez pergit hoc accipere de clade Babylonis : eam enim ait vocari saltum, ob hortos pensiles Nitocris. Septuaginta vertunt, *at grando si descenderit, non veniet super vos*, quasi dicant : Fidelibus omnia erunt prospera ; si quæ grando, id est tempestas, ingruat, ea cadet in infideles et impios.

so. 20. Beati, qui seminatis super omnes aquas. — Sanchez ita explicat, *q. d.* O fortunati ! qui illum diem reditus e Babylone cernent, quando Judæam ante sterilem, senticosam et incultam, assiduo imbre fœcundam reddet : iis licebit in húmenles co lati rore agros juga boum el asinorum agere, el illis eo labore ad satus accipiendos dispositis, semen committere. Alii, *q. d.* ita luxuriabunt segetes, **ut**, ne præ copia seso invicem suffocent, in eas immittant boves et asinos, qui primam herbam luxuriantem depascantur.

Verum in expositione nostra est apostrophe ad Apostolos virosque Apostólicos, *q. d.* O vos beatos ! qui super omnes aquas, id est omnes populos, seminalis Evangelium, immittentes in cos boves et asinos, id est praedicatores et operarios Evangelico) el salutifera) messis.

Immittere pedem bovis et asini nihil est aliud, quam terram colere jugo boum, vel jugo asinorum : non enim poterant simul arare in bove et asino, juxta legem *Veut.* xxn, 10; sed seorsim.

Rursum aquas vocal terram aquis el pluvia mudentem : in tali enim seminatur, non in puris aquis. Nota : Bos arationis, indeque messis et fertilitatis priscis erat symbolum, ut patet ex bobus qui per visionem Pharaoni apparuerunt. Genes, cap. xLi, 2. Quocirca boves juncti in nummo Vespasiani Imperatoris atque alii jugali in C. Marii nummo, significant eos agriculturam, et rem frumentariam ad civium alimoniam procurasse. Nam el apud conjectores, arantes boves imaginari, lætissimam orœnunliabal frugem, el opulentiam rorum felicitatem. Quin et numen bovi a nu-

triendo datum : *¶*» enim est nutritio ; labore enim suo in exercenda terra continuo nos pascit. Hinc Græci felicem agriculturam vocant, quibus agricultura est, et bovis etiam epitheton. Romani porro tantum honoris bovi tribuerunt, ul Italiam ipsam olim ab Italis, nuncupatis bobus, appellatam prædicent. Quin el apud eos olim non minus capitale fuit occidere bovem, quam hominem. Memorabilis vero fuit priscorum Germanorum mos, qui uxori ducendæ boves junctos, frenatum equum, et scutum cum gladio mittibant dotis nomine, ul uxor, ait Cornelius Tacitus, admoneretur se venire viro in laborum et periculorum sociam, idem in pace, idem in preliis passuram ausnamque ; laborem enim juncti boves, bellum paratus equus et data arma denuntiabant. Ita Pierius, *hierogl.* 3. Exstat emblemata bovis cum Ixac inscriptione, « aris et agris, » repræsentans hominem agentem vitam tam activam quam contemplativam. Bos enim agit arando in agris, idem immolatur in aris : unde symbolum est religionis, et vite contemplativa.»

Symbolice, asinus animal immundum significat Gentes, bos mundus Judæos : innuit ergo utrumque populum in Christi tideru et Evangelium conspiraturum. Ha S. Cyrillus, Hieronymus, Theodoretus, Procopius et Gregorius, lib. *WAV Moral*, cap. xi; Clemens, lib. *VHI Stromat.*, initio. Uñde in lege nova rescissa fuit illa lex vetus : « Non arabis in bove et asino. »

Tropologice S. Bernardus, serm. *de S. Benedicto* : « Beati qui seminant super omnes aquas, etiam quæ super cœlos sunt, quæ sunt virtutes angelica et coelestes populi. Ita plane : quoniam spectaculum facti sumus et Angelis el hominibus. Seminamus igitur hominibus exemplum bonum per aperta opera ; seminamus Angelis gaudium magnum per occulta suspiria ; » el post pauca : « O genus Adam, quam multi seminaverunt in te, et quam pretiosum semen ! quam male peribis, et quam merito » si perierit in te tantum semen, et seminantium labor ! Seminavit in terra nostra tota Trinitas, seminaverunt Angeli pariter et Apostoli, seminaverunt Martyres el Confessores et Virgines. Seminavit et Filius : Ipse enim est qui exiit -eminare semen suum. Ita tota Trinitas seminavit, Pater scilicet panem de cœlo, Filius veritatem, Spiritus Sanctus charitatem. » Aliter S. Rasilius in cap. i *Isaia* : Beatus, inquit, qui bovem, id est generosum, excitat ad laborum tolerantiam, el asinum, id est cupidum et carnalem, ut cupiditates suas calcet el vincat. Aliter et S. Ambrosius *ad Irenaum* : « Bos, inquit, cornutus ferociam habet, asinus mansuetudinem ; quia beatus, qui et severitatem et mansuetudinem tenet, ut altero disciplina servetur, altero inuocetur non opprimatur. »

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Irinafur excidium Sennacherib hosti populi Dei, docctque quod ipse obsidens Hicrosolymam, certaque spe etun devorans, ab Angelo opprimendus sit. Allegorico, Sennacherib fuit exemplar tyrannorum ct omnium Ecclesia hostium, qui a Den tenibili clade ct morte puniti sunt. Ita Hugo, Adamus, Forerius et olii. Scundo, vers. 14, ex incendio Assyriorum assurgit ad ignem devorantem gehenna, omnesque peccatores excitat, ut ejus cogitatione peccata caveant, ct virtutes sectentur. Inde tertio, vers. 16, avolat ad Sioncm ccrlestcm, ejusque speciem et gloriam graphice ob oculos ponit. Denique, vers. 23, redit ad Jerusalem obsesam ct diripientem spolia Assyriorum (1).

1. Væ qui prædaris, nonne et ipse praedaberis? cl qui spernis, nonne et ipse sperneris? cum consummaveris depradationem, deprædaberis : cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. 2. Domine, miserere nostri : te enim expectavimus : esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis. 3. A voce Angeli fugerunt populi, el ab exaltatione tua dispera® sunt gentes. 4. Et congregabuntur spolia vestra sicut colligitur bruchus, velul cum fossæ plenæ fuerint de eo. 5. Mugnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso : implevit Sion iudicio et justitia. 6. El erit fides in temporibus tuis : divitiæ salutis sapientia el scientia : limor Domini ipse est thesaurus ejus. 7. Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt. 8. Dissipai® sunt viæ, cessavit transiens per semitam, irritum facium est pactum, projecit civitates, ooa reputavit homines. 9. Luxit, el elanguit 'erra : confusus est Libanus, et obsorduit, et factus est Saron sicut desertum : et concussa est Basan, et Carmelus. 10. Nunc consurgam, dicit Dominus : nunc exaltabor, nunc sublevabor. 11. Concipietis ardorem, parietis stipulam : spiritus vester ut ignis vorabit vos. 12. El erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregai® igni comburentur. 13. Audite, qui longe estis, quæ fecerim, el cognoscite, vicini, fortitudinem meam. 14. Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas, quis poterii habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? 15. Qui ambulat injustitiis, el loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat malum.

(I) Sennacheribi stragem, qui typum gerebat hostis humani genens, et hostium populi Dei, mirumque auxilium Judæis et omnibus fidelibus a Deo praelitum, in hoc capite pnnunliari, plerisque Interpretibus visum est. Juxta historiam sermo igitur esi de Assyrio ; sed Propheta ita historiam persequitur, ut mullo plura ejus verba mysterio quam historiæ aptius accommodentur ; hac de causa sepe in decursu capitis Cornelius prælermisso sensu litterali primo, lotus in allegorico, seu litterali sublimiori vrsalur.

Primo praemittitur quasi summarie : *primo*, comminatio Prophetæ contra Sennacherib, cui exitium ipsi vicinum denuntiat, vers. 1 ; *secundo*, supplicatio obsessorum a«l Deum, i ; *tertio*, clades ingens obsidentium (acta per Angelum, 3, t ; *quarto*, chorus Judæorttth, Deum ob auxilium promissum cl præstitum, et felicitatem in salvatos hinc redonuintem, celebrantium, 5,6.

Secundo, describitur explicatius el vividius, *primo*, legatorum pacem petentium, irriUB prcc.es, 7 ; *secundo*, v slitas terris llierosolyinæ proximis ab hoste illata, scilicet viarum publicarum desolatio f viatorum raritas ct defectos, arborum marcescentium cl lugentium incultus,

et fertilissimorum locorum sterilitas, 8,9 ; *tertio*, machinatio hostium, Deo consurgente, in proprium intentum . 10-12.

Tertio, jam devictis hostibus, inducit Propheta Deum facta sua magnificantem, ct qu«T bona cx perditione inimicorum consecuta sint per Prophetam ostendentem : scilicet ostenditur *primo*, admiratio el terror divins poieniæ, excitatus in impiis Jcmolymæ civibusqiii nihil tale de Deo sperabant, et ad humana auxilia respiciebant, ideoque erga Deum qui sic punire posset, quasi male affecti anxio quaerebant, quomodo hujus numinis vindictam evadere quis posset, 14 ; *secundo*, responsio Prophetæ, securitatem ct abundantiam fidelibus justitiam colentibus promittentis, 15, 16 ; *tertio*, splendor pristinus cl amplior Ezechia) redditus, cl sollicitudo nihil proflidctf dissipata» 17,18 ; *quarto*, liberatio ab hoste impudente, arroganto ei barbaro concessa, 19 ; *Quinto*, Hierosolyma) seu potius Ecclesia tum militantis, tum triumphantis securus stabilis, ct tranquilla pacis fruitio, 20-22 : irxfn, hostium dispersio ct spoliolum præJatio. a qua null n ox civibus el habitatoribus Jerusalem abstinebit, veri. 23, 24.

10. Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus : panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt. 17. Regem in decore suo videbunt oculi ejus, cernent terram de longe. 18. Cor tuum meditabitur timorem : ubi csl litteratus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum? 19. Populum impudentem non videbis, populum alti sermonis: ita ut no* possis intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia. 20. Respice Sion civitatem solemnitalis nostræ : oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit : nec auferentur clavi ejus in sempiternum , et omnes funiculi ejus non rumpentur : 21. quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster : locus fluviorum rivi latissimi et patentes : non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgredietur eum. 22. Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos. 23. Laxati sunt funiculi tui, et non prævalebunt : sic erit malus tuus ut dilatare signum non queas. Tunc dividuntur spolia prædarum mullarum : claudi diripient rapinam. 24. Nec dicet vicinus : Elangui : populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

1. Væ qui prædaris! — Væ tibi, o Sennacherib ! qui prædalus es Judæam, jamque immines Hierosolymœ; nam ibi vicissim lu prædaberis, non active sed passive, id est spoliaberis, et prædaberis Judæis: væ tibi, superbe, qui victoriis insolens spernis et Judæos cl Deum Judæorum! ipsi v»-cissim spernent et contemnent te, cum tua castra per Angelum subito cædenlur, et quasi exsufflabuntur; imo filii tui spernent te, cum videbunt te castris exutum et profugum, teque occident

Allegorico, Sennacherib typus fuit *primo*, aia-boli, quem Christus deprædalus est, inquit S. Hieronymus; *secundo*, persecutorum Ecclesiæ, q. d. Qui vos spernit, persequitur ctpædalur, o Apostoli, o Ecclesia! non vos spernit, sed me, et eum qui misit me, ac proinde ipse quoque a me prædabitur et diripietur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodorctus, Procopius.

Væ ergo tibi, o Nero! tu spernis S. Petrum et Paulum, tu eos multosque fideles obtruncas, tu primus in Christianos persecutionem moves : quare tu quoque sperneris a Deo, ab Apostolis, a Senatu, a populo Romano, qui conspirabit in necem tuam, teque ad mortem manu tua tibi consciscendam adiget.

Væ tibi, o Domitiane! tu vexas et occidis Christianos : occideris et ipse a tuis, et in te tua oinnisque Flavorum stirps desinet.

Væ libi, o Aureliane, qui Christianos supplantas! capieris a roge Persarum, serviesque ei, ei-que equum ascensuro dorsum quasi scabellum præbebis.

Væ tibi, o Deci! uris Laurentios, cædis Christianos : tu quoque infami clade cæderis ab hoste.

Væ lilii, o Maximiane, o Diocletiane, o Maxenti ! adiget vos Christianus ad necem, ad resimi.

Væ libi, o Juliane, qui duellum indicis Christo, eumque quasi Gahlæum vilipendisi veniet hora, qua ipse e cælo te transfigens coget te exclamare : Vicisti, Galikre, vicisti.

Væ libi, o Valer» Ariane, qui persequeris

S. Basilium et Orthodoxos! peraequentur te Gothi, et in casa latitantem comburent.

2. Domine, miserere nostri. — Est oratio Isaïæ (quam obiter quasi per parenthesin ex affectu intersetit) ad Deum, ut Jerusalem a Sennacherib obsess® misereatur, et succurrat.

Te enim exspectavimus, — in te spem omnem collocavimus, non in idolis, non in regum vicinorum auxiliis; a te uno opem et liberationem exspectavimus et exspectamus.

Esto drachium nostrum in mane. — Hebraeum CD'nps labbekarim, id est in matutinis, in singulo mane, id csl singulis diebus, 7. d. Tuo robore quasi brachio nos defende quotidie, a summo mane usque in vesperam, contra assiduos et quotidianos hostium insultus. Sic vò mane sumitur, Psal. Lxxii, 14 : a Et fui flagellatus lota die, et castigatio mea in matutinis» (hebraico est, labbekarim); et Psal. c, 8 : «In matutino, (id est quotidie mane et tempestive), interficiebam omnes peccatores terr®. »

Glossa loterlinearis exponit < in mane, » id est in prosperitate : sequitur enim, « et salus nostra in tempore tribulationis : » tam enim in prosperis superbia, quam in adversis diffidentia et desperatione tentamur et oppugnamur, ideoque ulrobique egemus Dei ope et auxilio. Recte enim dixit Ausonius in *Periandri sententia* :

Si fortuna juvat, cateto tolli;
Si fortuna tonal, caveto mergi.

3. A voce Angeli (Hebraice, a strepita et tumultu, (qui scilicet factus est in castris, percutiente Angelo 185 millia Assyriorum) fugerunt populi. — Posset secundo verti, a voce multitudinis (hanc enim significat Hebræum JWH hamvn) fujrrunt populi: verisimile enim cum Angelo duce, qui percussit Assyrios, plures venisse Angelos, quasi milites et cohortes Dei. Redit post parentliesiu ad stragem Sennacherib.

Et au exaltatione tua (id csl a sublimi tua po-

lencia, qua exaltans quasi manum (im validum fetum et plagam incuties Assyriis) dispersa sunt (id est dispergentur) gentes,— scilicet militantes in castris Sennacherib.

4. Et CONGREGABUNT! R SPOLIA VESTRA SICUT COL-
LIGITUR bruchus. — Bruchus non est locusta, sed ei similis: unde *llesychius ait bruchum esse speciem locustarum; eslque sine alis*. Quare non est ille quem Galli *bruyant*, sive bruchum, pueri Flandrice *predicatore*TM a murmure et bombo quem edit, appellant: hic enim est alatus, cl plano alius a locusta. In Oriente Crequene est bruchus, et maximam cladem afferens frugibus quas depascitur. Hinc dictus est bruchus a id est comedo, quasi unde a Nicandro vocatur a id est frumenti vorax. Quocirca rustici coguntur ibi colligere bruchos innumerabiles, collectosque in fossas protrudunt, terra obruunt et suffocant, *q. d.* Pari modo spolia vestra, o Assyrii! ea facilitate congregabuntur a Judæis, qua a rusticis colliguntur bruchi, ut in foveam protrudantur: vos enim quasi bruchi vastastis Judæam; unde pariter in foveam, scilicet in vallem Topheth (si credimus Bebræis) compellemini, ibique ab Angelo cæsi sepeliemini, eritisque præda Hebræis. Do brucho plura dixi *Joel. cap. i, vers. 4 (1)*.

(O v'Dfin Í)DX *collectio bruchi*, sivo *locusta*, gemina significatione sumi potest, *active* et *passive*. Priore sensu *collectio locustarum* crieri, si illa animalia obvia abradunt el decerpunt in suosus; posteriore et ipsarum locustarum sala consumentium collectio, quæ iit ab agricolis, eas colligentibus invasa, aut curnulateextrudcnlibus in fossas el foveas, ul eas cnccnt, quod in Africa et Hispania fleri observai Forerius ad hunc locum. Posterius piases hic elegerunt, quibus preivii Kimchias. Idem placuit Hieronymo, qui integram sententiam sic vertit: *Et congregabuntur spolia vestra, sicut colligilur bruchus, vetui cum fosser plene» fuerint de eo*. Pressius hunc sensum exposuit Ludovicus Capellus, qui, *eslque*, inquit, *huc locutio duela a rusticis, qui bruchos et locustas frugibus infestas colligunt cumulativi, collectasque pedibus conculcant. Hoc vult ergo Prophetat Juderifacile et nullo negotio, nemine prohibente, spolia vestra de castris diripient, simulque colligent srcumque apportabunt*. Idem sensus placuit Døderlinio, qui hunc versum sic vertit: *Et pro da vobis tegitur, sicut Chasll vet globus locustarum invasione facta colligitur*; illumque in subjecta notti sic explicat: «Deus hostilem exercitum armis suis fulgure tonitruque impugnat; Judæis immense castrorum dhitiæ in prædam cedunt. Locustæ, quarum plures enumerantur species, gregatim volant, ideoque mira multitudine cogi perditque possunt.» Verum huic interpretationi refragatur plane membrum alterum, ubi *locusta* introducuntur linquam quæ sint in actu et motu, et omnino figurant l-nvdita.<, spolia hostium colligentes. Ergo *collectio bruchi* hic est, quæ fit a *bruchis* sive *locustis*, quod et Grocius vidit, ad hunc locum scribens: a *Congregabuntur spo1.ª mettra sicut colligit bruchus*, tam impune legentur de vobis, Assyriis, quam bruchus herbas depascitur. Ume interpretationem flagitant, quæ ex Hebræo sequuntur. n Eleganter vates noster adhibuit verbum *colligere*, quod proprie usurpatur de *collectione* salorum el frugum, qweflt tempore messis. Hanc locustæ faciunt, quando magnis agminibus agros insident et absumunt. Comparili» igitur Ljlc e»t: sicut locustæ magno numero

fl. Magnificatus est Dominus (in tam gloriosa Veni strage Sennacherib), quoniam habitavit (habitat) in excelso (ac proinde excelsus ipso el magnificus excelsa et magnifica facit, atque ex excelso sobo suo hæc ima despicit: quia omnes hostes omnesque homines coram eo sunt quasi locusta», inio quasi pulices, quos talitro uno necaro potest: et) implevit Sion iudicio et justitia, — *q. d.* Declaravit Deus hac strage sc justum et fidelem esse Sioni, quia plene præstitit ei opem et liberationem, quam per Isaiam promiserat; quare deinceps, quamdiu stabis, o Sion!

6. Erit fides in temporibus tuis. — «Fides,» scilicet tum Dei, hoc est ejus erga te fidelitas; tum tua, id est fiducia, qua toties opera Dei experta, deinceps omnia tua ei credes et committes, atque in eo conquiesces.

Allegorico, hæc spectant Christum (in coque veriora sunt), cujus typus erat Ezechias, et sic per Sion accipe Ecclesiam. Ita Theodoretus, Cyrillus et Procopius, *q. d.* Christus implebit Ecclesiam justitia et sanctitate, «et erit fides,» id est, veritas promissorum Abrahamæ et Patriarchis factorum implebitur a in temporibus tuis,» o Messia, o Sion! id est o Ecclesia, quæ es sponsa Messia! est enalage personæ, juxta *Can. XVI*. Sapienter Polybius, lib. V! : «Ille, ait, Reipublicæ status optabilis et firmus est, in quo el privatim sancte innoxieque vivitur, el publice justitia ac clementia vigent;» et Plautus in *Persa*: «Si incoia?bene morati sunt, pulchre oppidum munitum arbitror:» porro tales erunt, si princeps sit talis; nam, ut ait Quintilius, *Deciam. 4*: «Hæc conditio principum, ut quidquid faciant, præcipere videantur;» et Plinius in *Pancgyr. ad Trajanum*: «Nec tam imperio nobis opus, quam exemplo; n et Velleius, lib. li: a Recte facere princeps cives suos, faciendo, docet. Rex velit honeda, nemo non eadem volet. Obsequium «enim» ut ait Tacitus, lib. III *Annal.*, in principem, et æmulandi amor validior est quam pœnaex legibus, n Ex adverso «vitia non sohun ipsi principes concipiunt, sed etiam in civit item infundunt: plusque exemplo, quam peccato nocent» (nimirum, unius culpa ab omnibus peccatur), inquit Cicero, lib. III *De Legib.*

DIVITIÆ SALUTIS SAPIENTIA ET SCIENTIA, — *q. d.* Tempore Ezechia, et maxime tempore Chridi,

involantes in agrum sata sparsim et promiscue abradunt el consumunt; ita Israelita» promiscue et tumultuario m spolia hostium lanquam communis juris facta, involabunt, et quisque eorum sibi carpet el rapiet, quod primum occupabit. *Secundum discursionem locustarum in eo*. scilicet spolio, *discurrens*, scilicet discurret, iel est *discurritur*. Sensus est, priori analogus, Israelitas spolia hostium prostratorum, per agros sparsorum, instar locustarum lecturos, et ad earumdem locustarum morem sul^ultim in iis legendis discuraatuos esse. Totius comatis sensum optime expressit Dalhius: «Apostrophe ad Assyrios; Israelita: cæstra vestra deserta invadent, et prædam cx iis pro luhitu colligent, uti locustæ facere soient agros et hortos irruentes.» (Hobcuinuller.)

divitiæ salutare non habebuntur aurum et argentum, sed sapientia, scientia et timor Domini, scilicet quod fideles Deum cognoscant, iliumque timeant et colant. Ita S. Hieronymus et Procopius. Vatablus hunc versum ita vertit, *erit stabilitas temporis tui*, sive felicitatis tuæ, id est perseverabis in felicitate, *et robur salutum*, id est successuum tuorum, *erit sapientia et scientia : timor Domini*, ipse *thesaurus ejus*, q. d. Israel omnia prospera experietur, si dederit operam sapiential et cognitioni divinarum rerum, quæ timorem Domini sequitur.

Moraliter, nota non esso majorem thesaurum, nec donum majus timore Dei. Nam, ut ait S. Gregorius, lib. VI *Moral.* cap. xxvn: « Anchora cordis est pondus timoris; » et S. Hieronymus, *ad Patriot, de 42 mansion.* : « Timor virtutum custos est; » et Tertullianus, lib. *De Cultu femin.* cap. n : « Timor fundamentum est salutis; timendo cavimus, cavendo salvi erimus : qui sollicitus est, is vere poterit esse securus; » quin et S. Job, cap. XXVIII, vers. 28 : « Timor, ait, Domini, ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia; » et *Eccli.* i, 20: « Plenitudo sapientiæ est timere Deum, et plenitudo a fructibus illius; » et vers. II : « Timor Domini gloria, et gloriatio, et lælitia, et corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, et dabit hclitiam, et gaudium, et longitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur. » Nam « oculi Domini super metuentes cum, » *Psal.* xxxir, 18; et : « Firmamentum est Dominus timentibus com, » *Psal.* XXIV, 14; et : « In timore Domini fiducia fortitudinis, » *Proverb.* xiv, 26; et : « Timenti Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conservabit, et liberabit a malis, » *Eccli.* XXXIII, 1. Quocirca S. Hieronymus serio monet Eustochium, scribens ad eam : « Nolo, inquit, tibi venire superbiam de proposito, sed timorem : onusta incedis auro, latro libi vitandus est : stadium est hæc vita mortalibus : hic contendimus, ut alibi coronemur; pacem arbitraris in terra, quæ tribulos generat et spinas? Beatus ergo homo, cui donatum est habere timorem Dei; qui tenet illum, cui assimilabitur? »

7. Ecce videntes clamaverunt foris. — Ostendit quanta fuerit trepidatio et periculum Hierosolyma?, cum eam obsedit Sennacherib, ut inde declaret quanta fuerit fides, clementia et potentia Dei eam liberantis.

Nola primo : Pro videntes Hebraice est *os si n crclam*; quod, primo, Hebræi et Arias volunt esso nomen Angeli : Hebraice enim *erelam* idem est quod *videns fortis eorum*. Secundo, Aben-Ezra et Forerius censent *erelam* idem esse quod *Ariel*, de quo cap. XXIX, vers. 1, id est *Ico fortis eorum*, idque vocari cives Hierosolymitanos. Tertio, Aquila, Symmachus et Theodolion *crclam*, accipiunt pro *013*7 HN1N crc lahcm*, id est *apparebo eis* : quos noster Interpres videtur sequi q. d. *Ecce quibus*

apparebo, vel alio puncto *Sh k artiam*, id est *quibus ostendam*, id est ecce videntes mei.

Nota secundo : Per videntes Hugo accipit Prophetas, S. Thomas cives habitantes in suburbiis, qui videntes tantas Sennacherib copias appropinquare, foris, id est extra urbem, clamabant, ut quisque sibi fuga consuleret. Tertio et aptius, Lyranus per videntes accipit speculatores Hierosolyma?, qui videntes tantas Assyriorum acies adventantes, clamabant, ut rustici et qui foris versabantur, in urbem se reciperent.

Angeli pacis amare flebunt. — Hi sunt nuntii, quos Ezechias ad Rabsacen ducem Sennacherib misit pacis componendae causa, scilicet Eliakim, Sobna et Joahe : qui cum pacem a tyranno non impetrarent, sed minas, videntes urbi imminens excidium, fleverunt scissis vestibibus, ut dicitur cap. xxxTi.

S. Hieronymus per *Angelos pacis* accipit Angelos presides templi Salomonis : hi enim doluerunt videntes illud esse in periculo Unte cladis; nude tempore Titi clamarunt : « Migremus hinc, » scilicet e templo jamjam evertendo.

Allegorice, S. Hieronymus, Theodoretus, Procopius et Gregorius, lib. XXXIV *Moral.* cap. vu, per *Angelos pacis*, accipiunt Apostolos, qui pacem et gratiam Christi Judæis annuntiarunt : hi fleverunt videntes eos obduratos, et a pace ac gratia Christi aversos; unde iis derelictis translulerunt se ad Gentes. Ha flevit S. Paulus, cum optavit esse anathema pro Judæis, *Bom.* ut, 3.

8. Dissipata sunt via. — Est mimesis : videtur enim esse vox legatorum Ezechia plorantium, q. d. Omnia itinera metu Assyriorum deserta sunt, nusquam videtur viator, irritum est pactum : actum est de nobis et de Jerusalem, ac regno Judæorum.

Irritum factum est pactum. — Primo, Hugo intelligit pactum Judæorum cum Deo, de lege Dei servanda, quod quia illi violaverunt, hinc vastati sunt, juxta id quod minatus est eis Deus, *Levit.* xxi.

Secundo, S. Thomas, Lyranus et Forerius accipiunt pactum Sennacherib cum Judæis initum, quod ipso post acceptam ab eis pecuniam violavit, ac « projecit » et evertit « civitates » Judie, atque non reputavit homines, cum Judæos omnes vilipendit et contempsit, ut patet IV *Reg.* vii.

Tertio, S. Hieronymus, Haymo et Sánchez accipiunt pactum, quod Deus cum Judæis iniit, quo promisit se eorum fore protectorem : hoc pactum Illeus ob peccata Judæorum irritavit et fregit, ac Judæos non reputavit homines, sed jumenta, inquit S. Hieronymus, nipote, qui non rationem, sed brutalem appetitum et concupiscentiam secuti, se quasi in bestias transformerunt, ideoque eos abiecit, et Chaldæis mactandos objecit : aut, ut Sanchez, reputavit eos non homines, sed ut stipulas vanas, quæ vento pelluntur; vel ut vasa testea figuli, quæ confringuntur. Hic sensus, ut et secundus, appositus est.

rm f 9. Lūxit, et elanglitt terra. — Pergunt legati flere ac dicere, quod Judæa lugeat, etc., id est sit squalida, deserta, sterilis.

Ossi rouit, — 7. d. Silent agri, nulla in eis vox agricolarum, utpote profugorum, auditur, atque, ul Cyrillus el Hugo, silent voces cantorum et laudes Dei in tempto. Romana legunt, *obsorduit*, id est inculta est, vepribus, loliis et sordibus repleta jacet. Unde *noster Interpres* Hebraeum Sop *kamal*, cap. xix, vers. G, vertit, « marcescet; » Septuaginta, Chaldæus et Recentes vertunt, *excisa est sine ulla commiseratione*. Hebraeum *kamal* præcise *quid significet*, non constat : nam tantum hio et cap. xix reperitur (1).

10. Nunc, consurgam, dicit Dominus, — rebus desperatis ostendam meam fidem et potentiam, divina manu medebor tant® cladi, el Sennacherib prosternam. Nota : Sic solet Deus sinere non tantum urbes et regna, sed et animas subinde per lentationem, quasi ad extrema, et ad desperationem adigi, tumque potenti gratia succurrit. Dicamus ergo in tenlatione cum S. Job : «Dum spero spiro, etiamsi occiderit me, in ipso sperabo. »

VO> n 11. Concipietis ardorem. — Deus pro Judæis vindex insurgens hic adoritur Assyrios.

Nota: *Concipere ardorem*, est machinari strages, rapinas, incendia, et omne quod hostile est : partus hujus conceptus est ipsa executio et effectus, 7. d. Concepistis animo, o Assyrii! excidium el incendium Hierosolym® : sed parietis stipulam, id est inanem rem et futilem, in venum abibunt vestri spiritus tam minaces el ardentes, irriti erunt omnes vestri conalus et molimina : est proverbium.

Secundo, apposite Forerius, fcanchez, et Deirio, *adagio* 758, 7. d. Ignis quem animo concepistis, O Assyrii! non tam Ilciosolymam inflammabit, quam vos : vos enim estis stipula dignæ et destituta incendio. Simili modo dixit, cap. xi, vers. 18: «Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit. »

Ubi disce impium sibi ipsi parere malum, quod alteri struit, impiamquo cogitationem esse quasi ignem, qui ipsum cogitantem afflat et adurit. Simili proverbio dicimus : « Fabrum constringi compedibus, quas ipse cuderat; et turdum sibi malum parere; quia ex ejus stercore viscum conficiunt aucupes, quo ipsum capiunt. Similia sunt : « Colubrum in sinu fovere, alere luporum catulos; » el illud *Eccli.* XLU, 13 : « De vestimentis procedit tinea, et a muliere iniquitas viri; » et il-

(1) *Pudore suffusus est Libarui*, mons illo superbe se efferent, quod nudatus sit ornatu suo, cedris, quas hostiæ exsecuerant ad parandas machinas bellicas. Cf. supra, cap. xiv, 8, el intra, cap. xxxvii, 24, ubi Assyrius ipsa VM(uchj) inducitur: *Ego cum curruum meorum multitudine moidlum ffistitja occupavi, cacumina Libam, prostravi cc-roijK,* abietes ejus præstabitis...

Sar q .tu . dltudlnte* Proxima B emi arva squalet ut, \i.U i lundip. V, 1% (Rosenmuller),

lud *Job* cap. mu, vers. 28 : « Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tinea. » Sicut enim vestis gignit tineam quæ ipsam consumit, ita corpus mortale ex se gignit humores putidos qui illud corrumpunt; mortem enim gestamus in visceribus. Sic ira irascentem perdit, dum facit eum in gladios et mortem ruere : sic libido libidinosum, et omne scelus sceleratum trudit ad ardores gehennæ.

12. Et erunt populi quasi de incendio cinis, — 7. d. Peribunt et comburentur Assyrii, quasi spinæ collect®, ut per ignem vertantur in cineres. Vatablus vertit, *eruntque populi ut incendia cab* cis*, id est similes lapidibus qui excoquantur ul fiat calx.

Tradunt Hebraei Assyrios ab Angelo igne occulto esse exustos, verbi gratia peste, ut tradit Berosus apud Josephum, lib. X, cap. 11. Et sane illud innuit Isaias, cum toties eis ignem intoniat.

Spinæ. — Id est erunt quasi spinæ. Hebraei enim sæpe subaudiunt notas similitudinis, *sic, sicut, quasi*.

18. Addite qui longe estis. — Est hic post tantam stragem Assyriorum exclamatio, qua digrediens ad Judæos aliasque Gentes, monet eos ut Deum Deique vindictam ac ignem, præsertim æternum, timeant. Vers, ix

14. Conterriti sunt in Sion peccatores, — 7. d. Judæi aliqui hypocritæ et impii territi sunt videntes tantam cladem Assyriorum, ac timuerunt ne Deus ipsosmel, utpote impios, pari furore pleteret : optassent ergo Deum non habere tam vicinum ; quibus respondet Deus eos, si ignem illum Dei temporalem effugiant, in incendia gehennæ æternæ ruituros. Ita Adamus et Forerius. Ubi moraliter nota : Qui cum Deo habitare vult, sciat eum esse ignem urentem et consumentem quidquid in homine carnale est et vitiosum ; quare qui hunc ignem pali non vult, ei paratur ignis æternus. Hunc sensum videntur exposcere verba; ait enim : «Conterriti sunt, n non cæsi aut combusti. tt

Secundo tamen, S. Thomas, lingo el Sanchez luce referunt ad Assyrios, qui a Deo perterriti et cresi sunt in Sion, id est juxta Sion : iidem vocantur hypocrite, id est peccatores. Omnis enim peccator bonus videri vult, cum sit malus : ideoque est hypocrita. Rursum hypocritæ, inquit Sanchez, quia, cum post debellatos /Ethiojies appellcreiit Jerusalem, agerentque personam triumphantium; ea tamen licita et personata fuit. Nihil enim habuerunt præter inanem speciem fortitudinis, el vanissimos sonitus triumphantium.

Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? — Sicut in publico reorum supplicio conacionalor, qui reum ducit, populum rei supplicio adhortatur ut scelera caveat, ne iu similem pœnom incidatela Deus hic ex strage el igne Assyriorum monet omnes impios, 7. d. Spectastis ignem temporalem, qui quasi momento necavit Assyrios: verum hoc spectaculo sapite : quod enim conti-

git Assyriis, hoc imo longe gravius, continget post mortem omnibus impiis : in illos enim iro divinæ ignis non terrenus, sed infernalis; non temporalis, sed æternus desæviet, ut semper in æternis gebennæ incendiis sint volutandi, nec tamen memorandi, uti Assyrii, sed vivi semper permansuri et orsuri. Ita S. Hieronymus, Procopius et alii.

Nota : Deus dicitur hic ignis devorans peccata et peccatores; quia est causa ignis inferni, qui aduret damnatos. Aliter Vatablus, ut sit vox Judæorum, 7. d. Quis pugnabit pro nobis contra hunc exercitum Assyriorum, qui ut ignis omnia devorat et perdit, quemque, vexilli loco, ζmtecedit ignis? ignis enim in prunariolo proferebatur castris, et regibus Assyriorum, Babyloniorum et Persarum, uti ex Xenophonte, Curtio et Tertulliano docet Sanchez : sed hic exercitus non potest vocari *ardores sempiterni*.

ironie, **Quis HABITABIT EX VOBIS CUM ARDORIBUS SEMPITER-**
f Tl'r* Nis? — Quis est hic ignis devorans? qui ardores
gcbeX sempiterni? Dicant damnati, qui eos experiuntur,
di. qui in iis versantur. Dic ergo, o Juda! o Caipha!
o Herodes! O Pharaon! o Cæsar! qui sunt tui ardores sempiterni? quæ est tua misera et pœnosa æternitas? Cruciamur igne et sulphure, et fumus tormentorum nostrorum ascendit in rocula sæculoi un. O si daret Deus nobis unicum votum nostrum, nimirum impleat totum universum a terra usque ad cœlum empyreum quaquaversum arena minutissima (unica nux capit decem millia arenularum, sive granulorum arenæ), dicatque S. Mietateli, ut singulis mille annis unum granulum auferat : et cum hoc modo per innumera millia, imo milliones annorum, omnes has arenas abstulerit, lotumque orbem exhausit, ut tunc unum gradum pœnæ, imo minimum quid pœnæ nostro pariter auferat : ac rursum creel alium mundum æque magnum, rursumque arenulis impleat, dicatque S. Michaeli, ut singulis mille annis granum auferat, et cum totam hanc molem arenarum lotius orbis abstulerit, tunc secundum gradum pœnæ nostro demat : creet tertio alium mundum; quarto, quinto alium et alium, faciatque similiter; demum creet tot mundos, quot granula arenæ possunt esse in hoc mundo, cosque singulos totidem arenis usque ad summum impleat; et cum singulis mille annis unum granum auferendo, omnes hosce cumulos, omnes hosca mundos exhausit, tunc finiatur æternitas nostra, desinant pœnæ; et, si nolit nos beare, saltem non cruciet, imo in nihilum nos redigat. Hoc si detur nobis, gaudebimus, exultabimus, feremus crucem nostram libenter, gehennæ incendia patiemur, donec arenæ islæ omnes consumpta* sint. Sed frustra optamus. Post omnes hosce arenarum montes, imo mundos, necdum finis, necdum medium, necdum principium ζeternitatis nostro, incendii nostri. Post hæc omnia annorum millia et milliones, ζeque magna, ζequo

longa, ζeque integra, ζeque infinita restat ζeternitas nostra, nobis luenda in igne perpetuo.

Minet, «temiinique manebit
Judicium Judge, spretique idjuna Christi.

O Ætemitas! quam immensa, quam incomprehensibilis es! o ζeternitas, quam raro versaris in mentibus hominum! quamdiu terra erit terra, quamdiu cœlum erit cœlum, quamdiu Angeli erunt Angeli, quamdiu Deus erit Deus; tamdiu Judas et damnati ardebunt in igne sulphurante, in flammantibus incendiis, et tormentorum eorum non erit finis in sæcula sæculorum. Hoc cogita dum te titillant gula, libido, ambitio; dicito : Non sum tam stultus, ut gutta, vel momento uno fœdæ voluptatis emam æternitatem dolorum, æternilaleni pœnæ, et sero, heu! nimis pœnitentiæ : quia non sunt condigna; voluptates, deliciae et veneres hujus temporis ad futuram pœnam quæ revelabitur in damnatis. Quod enim momentaneum est et leve voluptatis ebriorum, superbiorum, libidinosorum, æternum tormentorum pondus operatur in eis. Vere S. Augustinus, serm. i *De S. Laurentio* : « Quis, ait, nolit ad horam uri Laurentii igne, ut æternum gehennæ non patiatur incendium? » S. Bernardus ad sororem. *De Modo bene vivendi*, serm. 67, ei hoc contra luxuriam efficax remedium proscribit : a Memoria, inquit, ardoris geaennæ exstinguat in te ardorem luxurie. »

Abbas Olympius cum cellam perexiguam incoleret, quam et æstus impetebat, et ciniphm aculeata turba, rogatus qui in ea tanto tempore moraretur? « Libenter, inquit, ista tolero, ut futuris cruciatibus eripiar. Ciniphes quippe perfero, ut immortalem effugiam vermem; ignem vero, sempiterni ardoris supplicia perhorrescens. » Ita Sophronius in *Prato spirit*, cap. esu.

Venerabilis Beda in *Histor. Anglorum*, refert senem quemdam vitæ restitutum in eremum concessisse, ubi super hominem austeram et religiosam vitam duxit. Increpabant eum vicini, quod se enecaret. Quibus ille in lacrynas solutus: « O utinam vobis datum esset ea videre, quæ ego vidi! certo certius affirmo, has pamas nihil esse ad ζeternas illas, quas vidi. »

In ViDs *Patrum*, lib. VII, pag. 41, duodecim Anachoretæ convenientes in unum dixerunt quisque suam meditationem, et stimulum quotidianum ad virtutem. Tandem duodecimus auditus undecim dixit : a Vos estis terreni Angeli, et celestes homines. Ego vero his me indignum judicans, iu infernum adjudicavi meipsum dicens : Esto cum his quibus dignus es; istis post modicum annumeraberis. Video ergo ibi pares gemitus, et incessabiles lacrymas, quæ a nullo referri queunt. Aspicio quosdam stridentes dentibus, et salientes toto corpore, et tremantes a capite usque ad pedes. Et jactans me super terram, et atnplectens emerem deprecor Deum, nunquam casuum me illorum experimenta accipere. Video et mare

fgnís bullientis immensibik, et circumflentes et mugientes, ut putent aliqui usque ad cœlos attingere fluctus ignis, et in tremendo illo mari innumerales homines dejectos ab agrestibus : et una voce omnes illos clamantes et ululantes simul, quales nemo super terram ululatus et voces unquam audierat: et sicut arentia omnis virgulti cremare : misericordia *Dei sc* avertente ab illis propter injustitias eorum. Et tunc lamentor hominum genus, quod audeat loqui vel cuilibet attendere, tantis mundo repositis malis. Et in his *teneo mentem meam*, luctum meditaos, quod ait Dominos, indignum me cœlo et terra judicans, reputanquo quod scriptum est: Pache sunt mihi lacryni® nic® panes dic ac nocte. »

Alius quidam insignis Abbas in eremo rigide vhenis, rogatus : « Quomodo sustines laborem hunc? » respondit : « Totus labor temporis mei, quem hic sustineo, non est idoneus comparari ad unam diem tormentorum quæ peccatoribus in futuro sæculo præparantur. » Ibidem lib. V, capito vu *De Patientia*.

Theodorctus in *Philothco*, cap.xxviii, narrat se vidisse Thalelæum, qui cum maximo esset corpore, inclusit se rota?, quæ alta erat cubitos duos, lata unum; ita ut collum non posset erigere, sed semper sederet incurvatus faciem habens annexam genibus : itaque jam sederat decem continuos annos. Rogavit cum Theodorctus : « Cur w ita affligeret? » Respondit : «Ego multis peccatis sum obnoxius, et audivi pœnas, quæ iis in futuro parantur : elegi ergo potius hic corpus castigare mediocri pœna, quam expectare illas longe majores, tum quantitate, tum qualitate. Ill® enim involuntan® sunt : quod autem invitus quis patitur, hoc longe molestius est eo quod sponte et volens quis subit. Voluntas enim facit, ut pœna sit minor, imo ut grata sit et allubescat, n Denique hæc profunde crebroque meditante B. Isaias Abbas, tom. II *fiblioth. SS. Patrum*, orat. 29, ita lamentatur : « V® nobis, quibus per ignem super maris undas ebullientem est transeundum, ut unusquisque nostrum in suo corpore accipiat prout gessit, sive bona, sive mala!

» V® nobis, qui tenebrosus illud, et materi® experts incendium, æternumque atque amarum fletum, et stridorem dentium non consideramus. Ablato enim damna® splendore, Deus in illo igne » linquit urendi vim et obscuritatem, quo magis impii et peccatores crucientur.

B Hei mihi misera anima mea! quoniam assiduus dolor et cruciatus cor meum affligit : quia malitia prudentiam immutavit, corruptio vicit incorruptiorem, mendacium texit veritatem, mors vita superior fuit : terrena, caduca, brevia coelestibus et sempiternis sunt commutata: abjecta et odio digna, vera Christi charitas et gravitate dulciora Mini habita ac jucundiora.

» V® nobis, qui post conscriptas lamentationes, et tunc mundi jam adventante, nec resipiscimus,

nec eorum quæ in adolescentia commisimus poenitentiam agimus, sed misera» senectuti majora et graviora in dies imponimus onera peccatorum ! »

15. Qui ambulat in justitiis. — Dat hic modum Vm. n. evadendi ignem devorantem et ardorem sempiternos; si videlicet quis ambulet injustitia, etc. Porro omnia hæc pendent et explentur vers, seq., ut ibi dicam.

Qui projicit avaritiam ex CALUMMA. — Hebraice, *qui spernit opes oppressionum*, id est opes quæ avari per vim et calumniam extorquentur. Ha Vatablus.

Executit manus suas ab omni munere. — « Tres sunt acceptiones munerum, ait S. Gregorius, IX *Morat*, cap. xxvi, ad quas ex fraude festinatur: munus namque a corde, est gratia captata a cogitatione; munus ab ore, est gloria per favorem; munus ex manu, est præmium per dationem. Sed justus ab omni munere manus executit : quia in eo quod recte agit, nec ab humano corde inanem gloriam, nec ab ore laudem, nec a manu recipere donationem quærit. » Ille sensus symbolicus est et moralis. Ad litteram enim Isaias ait de iudicibus et similibus, qui non accipiunt munera, quæ illiciunt ut feratur sententia contra vel præter justitiam.

Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem. — Hebraice, *sanguines*, id est cædes, id est homines improbos de cæde patranda loquontes et consultants. Aliter Sanchez, *q. d.* Ne audiat carnem et sanguinem, id est ne carnis concupiscenti® obediat.

Sic et S. Gregorius, XXIII *Moral*, cap. xxv : a Quid est, inquit, obturare aures suas ne audiat sanguinem, nisi peccatis suadentibus, quæ de sanguine et carne nascuntur, non præbere consensum? Iste in excelsis habitabit; quia quamvis cum adhuc caro in inferioribus retinet, mentem jam in sublimitatibus fixit. Munimenta saxorum sublimitas ejus ; quia qui objecta desideria terrenæ conversationis calcitrat, ad supernam patriam per precedentium patrum exempla se sublevat. Et quia per contemplationis donum gratia spirituali satiatur, apte subjungitur : Panis ei datus est, id est refectio huius spiritualis gratiæ percipit, quia se a bonis infimis cœlestia sperando suspendit. »

Et claudit oculos suos ne videat malum, — id est qui omne quod rectitudini adversum est, non approbat, inquit S. Gregorius loco jam citato : *videtur* ergo, Id est videndo non probatur. Est meta* lepsi, *q. d.* Tali recto, justo et probato viro Deus formidabilis non erit, nec infernus timori ; quia talis :

16. In EXCELSIS HABITABIT, MUNIMENTA SAXORUM sublimitas huius, — *q. d.* A. Habitabit in loco sublimi, instar saxi, fortissimo et munitissimo, puta in cœlo et Ecclesia triumphante : mystice in Beo et in Christo, qui, ut aiunt Cyrillus et Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem*, cap. li, est pater super quam

fundata est Ecclesia, « super montos, » id est super doctrina Apostolorum. Unde Vatablus pro *sublimitas ejus*, vertit, *asylum* vel *perfugium ejus*.

Panis ei datus est, aquam ejus fideles, — id est Jugitor manantes, quæ nunquam deficiunt et fallunt Chaldæus vertit, *cibus sufficiens datus est d*, 7-d. Nihil Beatis deerit, qualia sunt cibus et polus, quæ in hac vita maxime necessaria sunt ad vitam tuendam. Est catachresis : Beati enim proprie non egent cibo et potu, nec comedunt et bibunt ; sed Deus alet, id est conservabit cos sino cibo perse, et per gloriam ac dotes gloriosas in æternum.

Aliter S. Cyrillus et Procopius: Panis, inquit, est Christus, aqua est sacramentum Baptismi : hæc duo nunquam in Ecclesia deficient. Et Justinus, *Contra Tryphon*, t Panis, ait, est Eucharistia. Sed hæc symbohea sunt, non litteralia.

Ver» i7. 17. Regem in decore suo videbunt. — Rabbini sic exponunt : Pii Judæi videbunt regem Ezechiam cum gloria exultantem cæso Sennacherib. Verum hic sensus exilis est, ad cum tamen alludit : nam proprie agit de Beatis, ut patet ex ankced. et sequent., *q. d.* Beati videbunt Deum, aut potius Christum regem suum, jam post crucem et mortem gloria et honore coronatum : quæ visio mira cos recreabit. Hæc enim omnia de gloria Beatorum optime accipiunt Procopius, Justinus, Courra *Tryphon* ; Prosper, *De Predict.* part. III, cap. n, Cyprianus, lib. H *Contra Judæos*, cap. xxviii; licet Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, referathæcad gloriam et miacula Christi, dum bic viveret. Vido *Can.* IX.

Cernent terram db longe (4), — *q. d.* Beati o cælo empyreo eminus respicient et despicient terram, quasi punctum in quo homines ambulant quasi formic®, quodque inter cos ferro et igni dividitur. Sane quotquot ibi sunt intuentur vastissimas illas cælorum machinas tot ocellis quot stdlis fulgidissimis radiantes, ot maxime spectant amplissimum, et omni genere rerum pulcherri-marum atque præstantissimarum instructissimum cælum empyreum : unde despiciantur terne exilitatem, vident et rident hominum labores et studia, quod muscas captent, quod rixentur de lana caprina, quod do terræ puncto in mille particulas secando concertent usque ad sanguinem et mortem, dicuntquo :

O quam angusti sunt mortalium termini !
O quam angusti sunt mortalium animi !

18. Cor tuum meditabitur timorem. — Est conclusio præcedentium, *q. d.* O Sion! vel quisquis

(1) Vatablus vertit ad verbum, *terram distantiarum*, id est remotam el mullum distantem, *q. d.* obsidione soluta, cum resiltutus fuerit rex tuus in pristinam dignitatem, tibi licebit secure peregrinari ad regiones inultum distantes a Jerusalem. Non amplius moenibus inclini, quoquo lubebil spatiabimini. Quale illud Virgilii, *Æncid.* II, vers. 17 :

Lib»'I irv, el Dorici elitra
DèMrtoiqua videro locos.

meditaris ea quæ dixi de ardoribus sempiternis, de habitatione in excelsis, etc., si ea serio rxpendis, sane concipies salubrem timorem Ium ignis istius, turn Dei vindicis. Pro *meditabitur* greco apud Septuaginta est piXtTz», id est studiose et serio cogito, expendo, curo, exerceo me in affectu timoris Dei, per hujus ignis meditationem in me excitando.

Ubi est litteratus? — *q. d.* Suasi meditationem timoris; quia sine co frustranea et evanida est omnis scientia, sapientia, meditatio ; ubi enim sunt magni et celebres illi litterati, periti in lege et doctores gloriantes inani sua scientia ? ubi sunt Lycurgus, Aristoteles, Plato, Socrates, Cicero? ubi sunt Annas, Caiphas, Scribæ et Pharisei, parlim qui ante, partim qui post Isaiam vixerunt? san*) evanuerant in sua vanitile et superbia, ideoque regem in decore suo non videbunt, sed ad ignem devorantem ibunt. Citat hunc locum S. Paulus, 1 *Cor.* i, 20. Vide ibi dicta.

Aliter Pagninus et Vatablus vertunt, scilicet : *Ubi scriba? ubi appensor? ubi numerator turrium? q. d.* Judæi timidi et poblice sapientes, qui suadebant deditionem faciendam Assyriis, eo quod numerantes et appendentes munitiones Hierosolymæ ejusque cives, putarent eos non esse resistendo ; hi ubi sunt,? fugerunt ad Assyrios, cum inque vel perierunt cæsi ab Angelo, vel trepidi profugerunt in Assyriam.

19. Populum impudentem (male Piantina legunt, *imprudentem*) non videbis. — Redii ad vers. 17, quasi post parenthesin vers. 48; redit, inquam, ad Sionem coelestem. Alludit autem ad Assyrios, qui impudentes erant, arrogantes, et peregrina lingua loquebantur Judiéis, ut patet cap. xxxvi et cap. xxxvii (2), *q. d.* Hos deinceps non videbis, o Ezechia, o Judæi ! eos enim auferet Deus. Verum per hoc vult significaro ea quæ fiunt in cælo, *q. d.* O Sion cœlestis ! o Beati ! non videbitis ibi homines impudentes, superbos, barbaros, quos non intelligatis, sapientia destitutos, quales in hac vita Assyrios aliosque homines sæpe cum dolore experti estis; omnes enim cæb cives erunt benigni, humiles, affabiles, sapientes; cum his erit ibi conversatio vestra, o quam suavis! quam jucunda! Ad cælum enim ab inferno avolavit Propheta, vers. 46 et deinceps. Idem palet ex versu sequenti.

S. Hieronymus et Haymo hæc quoque non male referunt ad Ecclesiam militantem, *q. d.* O fideles! o Christiani ! in Christi Ecclesia non videbitis, non curabitis, non superabilis, deprimetis et confundetis impudentes Scribas, Phaisæos, et Philosophos ac oratores Gentilium, qui sibi sophi, et alta sapore videntur. Nam horum sapientiam cularem stultam esse, esseque insipientiam ostendet Deus per Christum et Apostolos, qui dé-

fi) Si Syriacam linguam vulgus Judæorum uoniulelligebu, mullo minus Assyriacam.

monstrabunt veram sapientiam sitam esse in Christo crucifixo.

Populum alii sermonis. — Hebraice, *populum profundum sermone ab intelligendo*, id est cui sermo est obscurior, ut non intelligas a desertitudinem linguæ : v Hebraice *X[^]nilag*, id est blaesum vel balbum lingua.

7m. io. 20. Respice Sion (vox *Sion* potest esse accusativi casus, aut vocativi ; unde sequitur : « Oculi tui, » scilicet, o Sion ! a videbunt, » q. d. O Sionidro ! o Israelita) veri ! respicito) civitatem solemnitate vestra. — Hæc civitas, *primo*, cum S. Hieronymo accipi potest Ecclesia militans : hæc vocatur *civitas solemnitate*, quin Christiano et justo quivis dies feria est et solemnitas ac sabbatum, ul uni Deo serviat el vacet (t).

Secundo, significatur perpetua Ecclesiæ firmitas, et firma perpetuitas per clavos et funiculos, per quos spedalini Theodoretus accipit Martyres et Apostolos, qui sua morte corpus terræ, animam cœlo, virtutis exemplum posteris consignando, firmant Ecclesiam sicut funes in terram per clavos adacti, et sursum per tabernaculi latera diducti, illud stringunt et firmant. Unde S. Augustinus, in *Psalm*, xxxiii, explicans illud : « Extendens coelum sicut pellem ; » post mortem, ait, mortuorum Apostolorum extensa est pellis, et cœlum, id est doctrina coelestis. Nam tunc innotuit eorum veritas, virtus et sanctitas. « Extendit ergo coelum sicut pellem, quia doctrina pellibus scripta est, et tenditur, et sicut pellis, sic et tenditur sermo mortuorum ; propagatur enim Ecclesia per martyria, et sanguis Martyrum est semen Christianorum, » inquit Tertullianus.

Tertio, significat Ecclesiæ charismata, cum ait quod Deus ejus erit rivus, fluvius et fons uberri- mus.

Quarto, significat ejus munimen, cum ait quod per eam non transibit navis, aut trieris hostilis ; quia Dominus ejus judex, id est vindex, est contra diabolum.

Verum S. Cyrillus, Procopius, Adamds et alii passim melius referunt hæc ad Jerusalem cœlestem ; eam enim opposuit inferno, vers. 1G. I nde ait: Respice, vel suspice cœlum, vive memor cœli, vive quasi viator tendens in cœlum ; ac proinde coelestis sil tua vita, coelestis cogitatio, ut in omnibus actibus tuis cœlum species, cl coelestia spires. Cum ergo arduum quid occurrit, cum tentado ingruit, cum crux gravior imponitur, respice civitatem cœlestem; dicito : Feram, patiar, superabo quævis dura el aspera : Sic *itur ad astra*.

Ula> Ecclesiam ergo triumphantem vocat, *primo*, sr >n « civitatem soleinnilalis nostræ ; » quia in cœlo » cnl perpetua solemnitas, perpetuum jubilæum, perpetua laus et melodia Dei.

(i) Ad jecuntilem et tranquillam pacis fruitionem indicavim utitur comparatione ex uuinadum vitæ genere drsumpuu

Sciando, vocal eam a Jerusalem, » id est visionem pacis.

Tertio, « habitationem opulentam ; » quia omni decore, gratia, gloria, opibus omnibus abundat.

Quarto, « tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit, » id est firmum, stabile, perpetuum ; cum hic domus nostra* et palatia temporaneasint, et cum tempore finem accipiant ; hoc enim per catachresin significant clavi et funiculi : nam alioqui patet hos in cœlo non esse, nec fore. Causam dat : « Quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster, » q. d. Unus est ibi princeps et rex, scilicet Dominus, cujus omnia sunt magnifica, qui omnia sub se in pace et concordia, aequae ac in firmitate et duratione conservat et perpetuat. Secus fit in ferris, ubi plures volunt esse magnifici, plures principes, tunique potentior vel calidior inferiorem evertit, uti monarchiae omnes eversa* sunt.

Quinto, « locus fluviorum rivi latissimi et patentes, » q. d. In Jerusalem non terrestri (hæc enim laborabat aquarum penuria), sed coelesti, erit ingens fluvius, instar plurium fluviorum, ex quo rivi latissimi et patentes in omnem partem defluent; neque tamen per eos ulla navis, aut triremis hostilis transibit, quæ urbis pacem turbet, vel op< diripiat. Aliter Sanchez, q. d. Civitas illa omirbus rebus abundat : ergo non desiderabit trienâes et remiges, qui ad beatorum civium usum et gaudia merces opportunas comportent. Alludit ad fluvium paradisi, qui in quatuor rivos et capita dividitur, *Genes*, ir; unde tam eo, quam huc alludens S. Joannes, *Apoc*. xxii, ait : « Et ostendit mihi fluvium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni. » Fluvius hic significat exuberantiam donorum, gaudiorum et voluptatum, quæ Deus el Christus in Beatos effundent.

Dicitur fluvius « aquæ vitæ, » vel ut alii legunt, Fintiai « vivæ, » qui semper ex sc, quasi ex vitali corde aut hepate, effundit aquam, sive qui semper fluit Titia clnunquam deficit, qui, si urbem permeet, magnam illi amœnilalem et utilitatem affert ; undo dicitur : « Fluminis impetus laetificat civitatem Dei. » Talis ergo fluvius in cœlo erit visio beatifica, per quam Deus sc, suaque omnia bona Sanctis communicat, auaque gaudia in eos effundit; unde *Psahn*. xxxv dicilur : « Inebriabuntur ab ubertate domus luæ, et torrente voluptatis tu@ potabis eos ; » et *Isaia* lxvi : « Declinabo super cam quasi fluvium pacis, et (piasi torrentem inundantem gloriam. »

22. Dominus enim judex noster. — Causam dat præcedmliuin, cur scilicet Sion cœlestis pace, opibus et rebus omnibus sit abundatura; quia scilicet Deus ibi erit judex, legislator et rex, qui eam in perpetuum tuebitur et servabit : Deo autem quis resistet? quis eum lacesset?

23. Laxati sunt funiculi tui. — Septuaginta cl 'haldieus vertunt, *rupti sunt funiculi tui*; Vaia-

bins, laxati sunt rudentes tui, ut nec malum suum firmiter relinere, nec velum expandere possint. Redii Propbeta ad argumentum capitis, pula ad tempora Ezechiae et Sennacherib, q. d. Laxabuntur quidem tabernaculi lui, o Sfon! funes ab Assyriis; adeo ul convellendum videatur, id est, terrore Assyriorum concutientur civium Ilierosolymæ animi, ut deditionem cogitent; et «non prævalobunt,» scilicet Assyrii libi, ait Sanchez; vel polios funiculi tui Assyriis: non poterunt eos urbe arcere. Sic malus ille, qui quasi statumen tabernaculi molem sustinet, pronus procumbet ut in eo militare signum dilatare, id est explicare non possis; hoc esi regis Ezechiae, qui erat quasi columnen Reipublicæ, vires ita concisæ el prolapsa sunt, ul exercitum in tutelam urbis cogere et instruere non possit: quo significat reliquas urbes Jud iæ fuisse captas a Sennacherib, ut inde rex milites el opem evocare non posset, ad Jerusalem obsidione liberandam.

Verum tunc fiet subito mira fortunæ conversio: nam Assyrii, qui ad prædam Judæorum inhiabant, caesi ab Angelo, prædæ el spoliationi erunt Judæis: quæ adeo facilis et obvia erit, ut etiam claudiad illam procurrant nec ullus vicinus, id esi civis et habitator urbis (hoc enim est llebr. j S *sachen*), se a spoliatione excuset, dicens j «Elangui,» id est langueo, non possum ire spoliatum Assyrios, quia «auferetur ab eo iniquitas,»/ id est, iniquitatis poena, puta infirmitas, captivitas, obsidio el oppressio hostium. Ita Sanchez (1).

Secundo, sub hoc quasi typo allegorica, et potius, loquitur de ruina Synagogæ Judæorum tempore Christi, g. d. Rumpentur funiculi, id est sustentacula tua, o Synagoga! «et • (sic enim legendum cum Romanis non «sed,» ut habent Plantiniana) «non prevalebunt,» id est non poterunt illud sustinere: habebit quidem malum sive statumen aliquod, sed tale, ut non possis expandere velum q. d. Plane arctabitur Jerusalem, concidet, vastabitur et desolabitur a Tito. «Tunc dividentur spolia,» id est cum corruerit Synagoga, tunc Gentes cæcæ et cludæ in via virtutis el salutis diripient pradas el spolia Judæorum, kl esi charismata patribus promissa, id est succedent in benedictionem Abrahæ, Isaac et Jacob promissam. «Neo dicet vicinus: Elanguui,» id eat, nemo dicet sc languidum, omnes validi

(t) Nullus cx civibus et habitatoribus Jerusalem a pradaliene abstinebit, etiamsi decumbat *infimius* aut *ufjcr*. Tanta erit exsultatio el alacritas. Verum no quis Judæus hæc carnahttr acciperet, ot ad tcinpora Ezechiae istli.ee tantum perimere putaret, remissionem peccatorum inducit; ut scilicet mtdligeremus victoriam quamdam spiritalem, hostium fugam el devastationem spiritalem, direptionem spolloniti) spiritalem in illa victoria designati. Neque enim pusi hanc victoriam «populus Jcrosolyimtanus rel» \ .tus fuit iniquitate. m Sed ha c ad Christum periment, qui «salvum lecil populum suum a peociiu ipdoi uni. (Forerius.)

erunt in Christo: tuneque a populo ejus Ilierosolymæ, scilicet non terrenæ, sed spiritualis, pu* i Ecclesiæ, «auferetur iniquitas,» non enim lex Mosis, sed Christi gratia confert remissionem omnium peccatorum. Ita Adamus.

Aliter hæc accipiunt Chaldæos, Vatablus, Forerius, Procopius el alii, scilicet non de Judæis, sed de Sennacherib et Assyriis: rur>um, funiculos et m dum accipiunt non tentorii, sed navis, quasi comparet hic castra Assyriorum navi quænaufragium vitare nequit. Videtur enim pergere Isaias in metaphora navis hostilis, de qua immediate ante dixit: Non transibit per eum navis remigum, neque trieris. » Unde Forerius: «Quia, inquit, tyrannos navibus, quæ vento, inflatis velis aut remigiis feruntur, comparaverat; hinc in metaphora persistens ad Assyrium convertitur, per cujus intentum ruinam diaboli et ministrorum ipsius inlelligit: ipsiusque regem malo in navi comparat; principes vero ejus, funibus qui malum confirmant, instructas vero acies militum, velo ventis túllalo: totum denique Assyriorum exercitum navi comparat. » Est ergo metaphora a navi, quæ cum fatiscit et solvitur, laxantur et rumpuntur rudentes vi tempestatis, inquit Procopius; navis enim hic est tyrannus hostium; malus est rex; funes qui eum sustinent, sunt duces el principes; velum sunt instructe acies militum, ait Xiialpando in *Ezcch.* xxvn, pag. 10. Sensus eruo e>t, q. d. Laxati sunl funiculi lui, id &t sustentacula tua, o navis el trieris hodilis! id esi o congregatio Assyriorum, id esi dæmonum, infidelium el impiorum! ac consequenter non pnevalebtul, sed rumpentur, ila ul ad malum signum, id est velum, extendere non queas vento, nec vexillum militi; utrumque cium significat vox *signum*, q. d. Omnino p< nbis cum tui>, et ibis in interitum, tum tempore Christi et Apostolorum, tuncqne multi claudi, id est nulli infirmi el imbelles, mullarum Gentium spolia dividant, et Ecclesie militanti distribuent. Tum politis peribis in die judicii, cum Beali ohm infirmi el claudi, jam validi et pol nies, dæmunes el iiiiij io> protrudent in tartara, il de iis triumphabunt; itaque quasi eorum spolia dividant. Hic sensus csl probabilis et cougruu>, nec priori cedit nisi in expositione distributionis prædæ, qu e proprie Beatis non competii, sed Apostolis el Ecclesiæ militanti; tropice tamen Beatis competX Si* mini *rsulm.* cix, 6 el 7; el alibi dicuntur ia? “i calcaturi, bibiluri, et m inus suas loluri in sanguine reproborum.

Quocirca Auctor *Imperfecti* apud S. Chrysostomum, tom. 11, hoin. 23 *iu Maith.*, in fine, per navim hanc maris, id est non Dei, sed sæcul* .»cipil Ecclesiam hauclicorum. «Quæ licei, inquit, habeat prædicationem Dominicæ crucis, invalidam lumen hanc arborem ejus ostendit; quu ubi non esi verilas linei, infirma crucis csl: unde mclmala et Lxalu vela cjtū sunt os-

tensa, quod nullo flatu Sancti Spirili^ diriguntur. fragium mortis æternæ demergitur, quæ guber-
Et ideo hæc navis, amisso veræ fidei guberna- nari a Christo Domino non meretur, fitqiie præda
culo, dominantibus adversis spiritibus, in nau- dæmonibus et gehennœ. »

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

£2 clade Sennacherib assurgit et avolat de more ad excidium orbis in fine sarculi, ut ex Assyriorum clade discant omnes impii, quanta eis strages obventura sit in die judicii, si eorum scelera imitentur, nec resipiscant. Rursum, vers. 5, alium excidii orbis typum proponit, scilicet excidium Idumæe; tunc enim simili, imo majori supplicio plectentur omnes reprobi, quo olim Idumai, scilicet igne, pice et sulphure, ut ait vers. 9, et desolatione perpetua, ut ibi habitent onocentauri, fauni, lamia:, etc., uti ait vers. 11 et seq.

1. Accedite, Gentes, et audite; et populi, attendite: audiat terra, et plenitudo ejus orbis, et omne germen ejus. 2. Quia indignatio Domini super omnes Gentes, et furor super universam militiam eorum : interfecit eos, et dedit eos in occisionem. 3. Interfecti eorum projicientur, et de cadaveribus eorum ascendet fœtor : tabescent montes a sanguine eorum. 4. Et tabescet omnis militia coelorum, el complicabuntur sicut liber coeli : et omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea et de ficu. 5. Quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus: ecco super Idumæam descendet, elsup^r populum interfectionis meæ, ad judicium. 6. Gladius Domini repletus sanguine, incrassatus est adipe, de sanguine agnorum et hircorum , de sanguine medullatorum arietum : victima enim Domini in Bosra, el interfectio magna in terra Edom. 7. Et descendent unicornes cum eis, et tauri cum potentibus: inebriabitur lena eorum sanguine, et humus eorum adipe pinguium : 8. quia dies ultionis Domini, annus retributionum judicii Sion. 9. El convertentur torrentes ejus in picem, et huinu» ejus in sulphur : el erit terra ejus in picem ardentem. 10. Nocte et die non exstinguetur, in semipiternum ascendet fumus ejus : a generatione in generationem desolabitur, in saecula saeculorum non erit transiens per eam. 11. Et possidebunt diam onocrotalus et ericius : ibis et corvus habitabunt in ea : et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, el perpendiculum in desolationem. 12. Nobiles ejus non erunt ibi : regem potius invocabunt, et omnes principes ejus erunt in nihilum. 13. Et orientur in domibus ejus spinai, et urtieæ, et paliurus in munitionibus ejus: et eut cubile draconum, el pascua struthionum. 14. Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum : Ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem. 15. Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, el circumfodit, et fovit in umbra ejus : illuc congregali sunt univi, alter ad alterum. 16. Requirit diligenter in libro Domini, et legite : unum ex eis non defuit, alter alterum non quæsil : quia quod ex ore meo procedit, ille mandavit, et spiritus ejus ipse congregavit ea. 17. Et ipse misit eis sortem, el manus ejus divisit eam illis in mensuram : usque in selenium possidebunt eum, in generationem el generationem habitabunt in ea (1).

i. Accedite, Gentes, et addite,—Hugo, Lyranus el Castries ex Theodoreto et Origene, hæc omnia a t excidium Judo? referunt; nam vers. 8 dicitur :

(I CuinC r lio, cx cladi' Sennaclieribi, Isaiam a<l ex- <i-bmu orbi* in tine saeculi assurgerò existimamus ; nam li- cei lu contrarium alserat Forerius, qui primam hujus r. qntis pariem de ultima desolatione Judææ iutelligenda cense", non putamus quod ad oarrandian vel Judææ vel

a Annus retributionum judicii Sion.» Verum obs- tant hic ipsa verba; ait eniin : a Indignatio Do- mini super omnes («entes; » ct : Audiat terra

Idumæorinn vastationem, hoc solemni exordio quo enfine omnino gentes compellat, usus fuisti Propheta, nec su- per omnes orbis terrarum gentes (vert. 2) indignationem Domini effundendam esse pranuntin*>ei. Quod>i in sensu proximiori de aliquibus gentibus spedalini in quatuor

et plenitudo ejus; orbis, et omne germen ejus, n

Dico ergo Prophetam loqui de extremo judicio el consummatione sæculi; tunc enim omnes gentes interibunt. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, et S. Augustinus, lib. Xill *Canfw.* cap. xv, cl Eusebius, lib. XI De Prtepor. *Evangelii*, cap. De *innovatione mundi*; ubi addit Platonem hunc Isaia locum in sua scripta transtulisse.

2. Interfecit eos, — omnes gentes, partim per ignem conflagrationis mundi, partim per plagas illi prævias.

3. Et DE CADAVERIBUS EORUM ASCENDET FOETOR.— Alludit ad cadavera Assyiorum cæsorum ab Angelo, quæ computruerunt el fœtuerunt. Talia quoque erunt in tine mundi partim in præliis, parimi alibi a Deo cæsa.

prioribus versibus qusstio est, saltem illas omnium gentium in quas **gravitine** Deus animadversurus est, figuram fuisse, admittendum est.

Quam vero Idumæorum hstoriae tempora, secunda capitis pars (5-17) rcspiciat haud facile est definire. Ex historia constat Assai haddonem, Sennacherib! successorem, Idumanm devastasse (II *Paralip.* xxxiii, it); Holoferuem omnes ejus urbes expugnasse (*Judith* ni, 14); Judam Machabæum illam omnino, vjginti millibus Idumais interfectis, subjugasse (I *Uachab.* v). Insuper, lus adhuc temporibus ista regio, ut supra (cap. xxt) notavimus, vasta el horrida solitudine rqualet, m qua solummodo erraticorum Arabum turbas obvias habes, qui nullas stables sedes incolunt, et qui nonnisi ex viatorum spoliis quæ dcpædanlur, vivunt.

Porro D. Cálmelos hic agi de bello contra Idumæos, in pœmm crudelitatis connn erga Judæos, sub \s>arhbidono acto, istudquo bellum longe diversum esse ab iis quæ Abilias (capite i) el Jeremías (capite xux) vaticinati sunt, et quæ nonnisi po I expugnatam dirutamque per Nabuchodonosorem llicrosolyioam, evenerunt existimat.

Rosenmuller e contra vastationem terræ Edomilicæ a Nabuchodonosore illita hoc carmine depingi, vix dubium eventurum esse cxi-iiinat conferenti *Abdite*, *Jeremía* et *Ezcchicli* (xxv, 12 el seqq.) vaticinia: «lime, ait, sponte sequitur, poetam, quisquis illo fuerit, \el Jercmiæ, vel l./echieliscoævum fuisse» Admittatur, si libet, ejus sententia; sed nemo est qui non videat quam falsa, imo insulsa et orthodoxa.» miei prolotioni contraria sint quæ lude educit consecraria; ac si eosdem absolute eventus quos prædixcrunt Abdias, Jeremías, Ezechlel, et ipse Isaías, divino spiritu afflatus, longe ante vaticinari non potuerit, quin supra dictis prophetis coævus fuerit.

Primo igitur, excitatur attentio per apostrophē ad omnes orbis terrarum gentes, vers. 1.

Secundo, denuntiatur Deum in omnes populos iracundia exarsum. gravissimo in illis esse animadversurum, per generalem hominum stragem, et perturbatricem siderum immutationem, 2-4.

7 *rtio*, describitur sumpta ex Idumæis figura el vindicta. *primo*, per ca'dom oorui-dom. velut destinatarum victimarum, editam, 5-8; *secundo*, por incendia et cxustionvm habitationibus immissam, quibus devastandam fore Idumæorum terram indicat, ac si esset (erri picis et sulphuris, quæ perpetuo ignem alit, 9, 10; *leriio*, per terram in horrida et bestiis Unium solitariis infesta solitudine redactam, 11-15.

Quarto, confirmatur prophetia provocatione ad eventum cum dictis consensurum, et a Deo secundum partes cuihbel assignatas Jam coikditulum, 16, 17.

Tabescent montes a sakguine eorum, — </ d. Tanta erit cæsorum copia, ut ex eorum putredine, sanie el tabo, montes quoque labem contrahant (1).

Secundo, q. d. Tot cœdentur, tantus fundetur sanguis, ut montes sanguine solvantur et defluent. Unde Vatablus cl alii vertunt, præ cruore *montes colliquescent*. Est hyperbole.

Tertio, Sanchez, • Montes,» ait, id est principes: œque ac plebcii jacebunt insepulti, et tabescent ac putrescent volutati in sanguine a eorum,» id est suo; Hebræi enim idem habent pronomen reciprocum el absolutum.

4. Tabescet omnis militia coelorum. — «Militia» sive milites a codi» sunt sol, luna et sidera. *Primo*, S. Thomas, Hugo, Vatablus, Lyranus et alii per hyperbolem sic exponunt: Tanta ent calamitas, ut videatur quasi ccelum perire; tanta ent afflictio eorum temporum, ut sibi videantur homines videre orlos, qui extensi sunt, complicari, contrahere el convolvero sese, atque stellas ipsas de cœlo decidere. Simile est *Ezech.* xxxn, 4. Vide *Canon.* XXXI1 (2).

Secundo, S. Thomas, Lyranus et Sanchez sic exponunt, q. d. Sub Christo tabescet et peribit siderum nullus et idololatria; tunc enim ea non colent, uti ante coluerunt, sed Deum et Christum: sicque cadent stella?, id est dæinones, de cœlo quasi divinitatis sum, quam eis suo cultu tribuerunt idololatra. Verum hic sensus alienior videtur et mysticus; agitur enim hic de consummatione sæculi.

Tertio, melius noster Hieronymus Prado in *Ezech.* i, pag. 19, in fine: *Cæh*, inquit, *tabs ent*, id est defluent, ut stella?, id est fulgura, de cœlo cadant; vulgus enim, cum fulgurat, videtur sibi videre quasi stellas de cœlo cadere.

Quarto el proprie, sol, luna el sidera sub diem judicii commovebuntur, obscurabuntur, et lumen suum retrahent, ut videantur præ Dei indignatione tabescere, liquescere et dis-olvi. Addunt alii quod slellre fixæ proprie ex codo in terram decident. Ha S. Chrysoslomos, et Maldonalus in *Maith*, cap. xxiv (qui ait: Magis Christo id affirmanti, quam Aristoteli id fieri posse neganti, as-

III Quemadmodum monte* assiduis imbribus decrescunt, ac voluti liquefiunt aquarum defluxu, ita tauturn sanguinis efTundeUir, ut diffuerent montes.

(Forerius el Rosenmuller.)

(i) Quæ verba Grotius ita explicat: «Aer ipsa cx sanguino el Ubo attracco oMucelur turpibus nebulis, et quidem tam crasds, ul siJenim conspectum adimant.» Sed rectius meo judicio Vilriuga: «Metaphora plane est poetica, desumpta a populari præjudicio, quo ca»li illi supremi, in quibus astra supciora ut *gemma* fulgent, statuuntur esse substantia? non fluida? et mobilis, sed concretæ el consistentis, velati *crystallina*, in qua sidera certa lege et ordine, instar gemmarum defixa sint, et qui proinde admoto igne vel aliqua alia materia naturæ >uæ contraria possent *liquefcere*, *dissolvi*, cl *tabi lu/tar diffluere*. 9

in nrior ,etSibylla apud S. Augustinum, lib. XVIII
be Civitate, cap. xxm :

Eripitor, ait, solis jubar, et chorus interit astris :
Solvetur cœlum, lunaris splendor obibit.

Ex qua Ovidius, lib. I *Metamorphos.*, ita canit:

Esse quoque in fati reminiscitur afrore tempus,
<Ji o mare, quo tellus, corrcptaque regia cadi
AnJtal, cl mundi moles operosa labore.

II-c est quod ait Christus, *Matth.* cap. xxiv, 29 :
« Sol obscurabitur, cl luna non dabit lumen
suum, et stellæ cadent de cœlo;» et Joannes,
Apoc. vi, 12, iisdem verbis utitur, quibus Isaias
hic, juxta Septuaginta : « Sol, inquit, factus est
niger tanquam saccus cilicinus; el luna tota facta
csl sicut sanguis; et stellæ de cœlo ceciderunt
super terram, sicut ficus emittit grossos suos cum
a vento magno movetur; et cœlum recessit sicut
liber involutus; » ct cap. Yin, 12 : « El percussa
csl tertia pars solis, el tertia pars lunæ, ct tertia
pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pat's
eorum, et dici non luceret pars tertia. »

Symbolice, aliqui apud S. Hieronymum per
stellas accipiunt dæmones qui versantur in aere,
ut tentent homines, qui c cœlo, id est ex aere
hoc, meni in infernum in die iudicii. De hh enim
vere dicitur id quod sequitur : « Quia inebritus
est in cœlo gladius meus. »

COXPUCABUNT LR SICUT LIBER COELI. — Alludit ad
veterum libros, qui non erant per folia distribu-
ii, ut nostri, sed erant una charta vel membrana
cx vanis consuta, quam convolvebant circa cy-
lindrum, uti nos convolvimus chartas geographi-
cas. Cum enim cos legere volebant, evolvebant
eam ct explicabant; finita vero lectione, eam
rursum convolvebant : hoc enim ipsis erat id
quod nobis est claudere librum. Vidi tales duos
Pentateuchi Jibros vetustos, hebraico scriptos in
Bibliotheca Vaticana, quorum charta est pellis,
sive pergamenus cruda et pilosa (1).

Jam « coeli complicabuntur, fi *primo*, quia
Ethnici, inquiunt S. Thomas et Lyranus, in cœlis
ili turbatis, et quasi complicatis el convolutis,
non poterunt amplius legere, ncc pnedicere fa-
tuos rerum eventus, </ d. Non divinabunt am-
plius cx astris et cœlis, quasi cx libro prognostico.

Secundo, Dionysius Carlsruianus, g. d. Non pa-
tebit amplius introitus in regnum caelorum, sed
clausa erit janua.

Tertio et genuine, 7. d. Sicut liber veterum
cylindro complicatus et involutus, absconsis lit-
teris legi non poterat : ita cœlum ejusque stellæ

(1) Metaphora, *convolventur instar libri, cali*, desump-
ta esi abra specie calorum, qua dicuntur JPpl, expan-
suu>* vid. *Genes.* I, 8; *Psahn.* civ, St; *Jriaj.* xi., Si. LT
autem libri, hoc csl volumina in longum expansi, cirta
1ctert> iliquod lignum convoluta videntur velulidispacre,
fcit cœlum, couru tempestate, contrahitur m nubes cl
atrorum. (ltoseli muller.)

quasi linerie abscondentur atris nubibus et obs-
curabuntur, ut videri non possint, perinde ac si
cœlum esset complicatum et convolutum, imo ao
si cœlum evanisset, et in alium mundum reces-
sisset, ut ait S. Joannes *Apoc.* vi. Sicut enim coe-
lorum creatio per pellem seu tabernaculum ex-
tensum (ut *Psahn.* <m : « Extendens cœlum sicut
pellem), » significatur : sic ejus obscuratio,
quæ moralis quædam dissolutio est, innuitur
per pellem et volumen complicatum, inquit San-
chez.

Rursum, desinet notus cœlorum usus, motus
et influentia, sicut libro uti desinimus, cum eum
complicamus, sive claudimus. Est enim melalcp-
sis in verbo *complicabuntur*.

Ad hæc, sicut libri, sive inombrante dîscissæ
utraque pars in se replicatur et revolvitur, sic
cœlum fulguribus quasi discissum in se, id esi in
partes adversas, revolvi et replicari videbitur,
inquit Prado, *q. d.* In fine mundi cœli et astra
mutabunt suos aspectus et influentias, itaque
omnia perturbabuntur. Deinde fulgetris, nubi-
bus, cometis, stellis cadentibus, aliisque mc-
teoris ita aer co iscebitur, ut cœli complicari
et convolvi, omniaque perturbari el confundi vi-
deantur. Ita Adamus, Pererius, in *Apoc.* vi, et pas-
sim Scholastici, qui cum S. Augustino, lib. XXIX
be Civit, xiv; S. Hieronymo, in 11 *Isaiæ*; Gregorio,
lib. XVII *Moral*, cap. v, ct aliis, censent cœlum
et astra mutanda ct innovanda esse tantum se-
cundum lucem aliasque qualitates, non autem
secundum formam ct substantiam. Nam, *Psahn.*
cxlyiii, G, dicitur Deus fundasse ca in saeculum
sœculi ; el quia, secundum Aristotelem el Philo-
sophos, forma cœlorum est incorruptibilis, ita-
que Aristoteles deducit ex eo, quod sit aeterna
Censet enim ipse mundum fuisse ab aeterno, imo
increalum, uti nonnulli opinantur, in quo er-
rasse cum clarum est.

Mulli tamen Patres et recentiores, qui Philoso-
phiam exigendam volunt ad sacras Litteras, non
contra, volunt cœlum ct terram peritura etiam
quoad substantiam, ac mutanda in aliud cœlum
novum et aliam terram novam. Id enim hic et
alibi clarissime dici videtur, ut cap. 11, G; cap.
Lxv, 17; *Apocal.* cap. vi, 14, cl cap. xxi, I; *Ecrit.*
cap. XLVii, 30; *Psahn.* ci, 27; *Matth.* xxiv, 33;
11 *Petri* in, 7 cl 12. Ibi nota sacram Scripturam
longe efficacius loqui de mutatione cœlorum et
elementorum, quam corporum beatorum in re-
surrectione, planctque significare longe majorem
fore mutationem illorum quam horum; quia illa
substantialis, hæc Unium accidentalis erit. Acce-
dit, quod cœli ex abyssu ct aquis facti sint, uti
docui *Genesis* 1,8: ergo non sunt plane incor-
ruptibiles secundum formam, sed secundum ma-
teriam primam, secundum quam dicuntur per-
mansura in æternum. Idipsutn confirmatur ex eo
quod anno 1372 visa sil nova stella in Casslopœia,
quæ post biennium disparuit. Plui es ejusmodi in

coniis mutationes notarunt moderni astronomi; ex quibus proinde nonnulli hisce phænomenis convicti, censent cœlos non esse solidos et dueros, sed cedere, mutari, el secan ac dividi instar aeris; acrem tamen excellere subtilitate et prostantia; cœlos enim esse æthercos, non aereos, esseque ipsúm æthercin. Verum hoc alterius est quæstionis et loci.

Rursum, cum lux naturaliter quasi profluat ex essentia cœlorum, tumque futura sil longe major el nobilior, videtur pariter, quod ex alia forma substantiali nobiliore manabit. Nam lux tanta quanta tunc erit, non est connaturata formas solis quæ jam est. Ita sentiunt S. Chrysostomus, hom. 14 in *epist. ad Roman.*, et post eum Theodoretus el OEcumenius; Justinus, *Quast.* XCVIII; Ambrosius, lib. 1 flexacm.cap. vi; Basilios, hom. 3 *Ilcjacmer.*; Nyssenus, lib. *De Creatione hominis*, cap. xxiv; Clemens, lib. II et III *Rccognit.*; Sibylla apud S. Augustinum, lib. XVIII *De Civit.* cap. in, cum canit :

Tempora torpebunt, vidua omnia semina mundi,
Aer, terra, salum, lux ignis fervida, cœli,
Cardo, dies, nodes, consident omnia in ignes :
Ei fid species quam disertissima rerum.
Omnia namque cadent lucentia sidera cœlo.

Idem fuse docet Hieronymus Magius, lib. II *De Exustione mundi*, cap. vi et vn; et Valerius, *Sacra Philosophia*: cap. lxxxix; el noster Molina, tract. *De Opere sex dierum*, disput. 3. Ignem enim posse agere in cœlos cosque corrumpere, si non naturaliter, certe divina vi et inoperalione concedunt omnes; nec id negari potest, cum certum sit ignem inferni eadem vi agere in dæmones cosque urere, qui corpus non habent, sed sunt puri spiritus. Porro quod alibi ait Scriptura, quod cœli et terra in æternum stabunt, non repugnat huic sententias. Manebit enim eadem terra, idem sol, et iidem cœli generico; terra enim formam terre, cœli formam ca lorum geneticam retinebunt, esto specifice altam, eamque præstantiorem accipiant. Erit enim tunc totius mundi innovatio, reformatio el recreatio.

Philosophi tamen passim, et plerique Theologi Scholastici, inter quos csl Franciscos Suarez, III part., *Quast.* LIX, art. 2, dispul. 58, sect. 0, et Conimbricenses, lib. 1 *De Cado*, cap. in, Qtiæst. I, censent cœlos accidentaliter tantum mutandos, non substantialiter, ut dixi. Unde ad hanc et similes Scripturas, quæ contrarium videntur dicere, lres dant responsiones. *Prima* est, quasdam aiunt loqui hypothetice et comparative, ut illud Chrisli : «Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præloribunt. » Sensus enim esso, *q. d.* Citius cœli et terra transibunt, quam verba mea protcreant, et promissa mea fallant. *Secunda* est, per cœlos intelligi aerem. Sic enim vocantur r volucres cœli, » id est aeris. Et sic intelligunt illud S. Petri, *epist.* 11, cap. j11, 7 : u Cœli autem qui

nunc sunt, etc., eodem verbo (quo jussu Dei aquis diluvii obruti sunt, ut processit) repositi sunt, igni reservati in diem iudicii.» Hoc bene: verum non satis convenit hæc expositio vers, tû et 12, ubi codos opponit elementis; ergo per cœlos non aereos, sed sidereos inlcclligit. Ait enim : « Cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur ; » et efficacius, vers. 12 : « Cœli ardentessolventur, et elementa ignis ardore tabescent : » ubi coguntur ipsi per cœlos accipere aerem summum; per elementa vero aerem, aquam el ignem, qui in terra vel circa terram sunt. *Tertia* est, cum subdii ibi S. Petrus et Scriptura alibi : «Novos vero cœlos, el novam terram secundum promissa ipsius exspectamus; » hanc innovationem aiunt fore non substantialem, sed accidentalem : quia scilicet sol, luna et cœli majori luce ornabuntur, magisque resplendebunt, ut participant aliquid de gloria Beatorum, quibus in hac vita servierunt. Utraquo sententia est probabilis, gravesque habet doctores : prior sacro Scriptura, posterior Philosophi® Aristolelicæ conformior. Utra sit verior, alibi pertractabitur.

5. I.XEBMATVS EST IX COELO GLADIIS MEÛS.—Ebricitas copiam effusi sanguinis significat: sicut enim homo inebriatur multo vino, ita gladius multo sanguine quem fundit (1).

Primo, aliqui sic exponunt : Gladium, id est, acre supplicium, intentavi Lucifero et sociis ejus apostatis, cum cos cœlo deturbavi : quanto magis gladium meum dstringam in homines terrenos, qui mihi reluctantur? Huc accedit expositio S. Hieronymi, qui hæc accipit de gladio ir® Dei, quo ipse dæmones ex cœlo hoc aereo in dic iudicii deturbabit in tartara.

Secundo, Lyranus el Vatablus : < In cœlo, » inquit, hoc esi m decreto et ordinatione Dei, qui habitat in cœlis, *q. d.* In decreto suo stabili et immobili jam decrevii Deus gladium suum excrero in peccatores.

Tertio, alii : «In cœlo, » id est de cœlo descendet hic gladius et dcsæviet in Idumæam.

Quarto, Adamus : « In cœlo, » inquit, id est usque ad cœlum. 7. *d.* Tanta crii ultio in fine stcculi, ut etiam ad cœlos usque pertingat, hoc csl, erit maxima. Sic dicilur *Psalm.* xxxv, vers. 6 : a Domino, in cœlo, » id est usque ad cœlum, « misericordia tua » pertingit, *q. d.* Misericordia tua est amplissima et maxima; unde explicans subdit : a Et veritas tua usque ad nubes. »

(1) Nil frequentius apud poetas Orientales, quam ad radis magnitudinem designandam gladium sanguine iuebnalum sistere, vid. noi. ad *[kutcr.* xxxii, 42, el fehnurcriun ad *IMac.* 111, 9, in Dissert&tC. junctir edit, pag. 380, 361, el nostram notam ad eum hx-urn, uui piores similes imagines ax Arabum poeüs invenios. Nisi potius hoc versu gladius in *capto* Jam *ira divina cbriui* intelligcudus sit, priusquam In terram demitteretur hostium satiandos sanguino : tum apte versu sequenti gladius ille in EdomiLuum lerra siiigmue satiatius describeretur.

(Rosenmuller.)

Quinto et proprie, dat Propheta hic causam, cur cœli et astra tabescent ac defluent in fine mundi: «Quoniam, inquit, inebriatus est in cœlo gladius meus;» hoc est, quoniam in ipso cœlo ultio mea grassabitur usque ad satietatem, et quasi ad ebrietatem in ipsa astra, ut per hoc puniam el torrefaciam peccatores in terra, qui astris et cœlo abusi sunt ad sua peccata.

Ecce super Idumæam descendet (gladius meus), ET SUPER POPULUM INTERFECTIONIS MEÆ.— **Hebraice,** ' in charmi, id est *anathematis mei*; Septuaginta, *perditionis*, hoc est, super Idumæos neci a me destinatos, quos ultioni meaj devovi, ait Vatablus, *adjudicium*, ut scilicet in cos justum iudicium et vindiciam exerceam. Nominat pra aliis Idumæos, quia hi assidui et acerrimi fuerunt hosto' Judæorum, adcoque Babyloniiis juncti Judæam i verterunt : unde ipsi quoque gravi clade et excidio a Deo per eosdem Chaldæos mutati sunt, ut patet ex Abdia, et ex Jeremía, cap. xux, et ex Ezechieli, cap. xxv, denique ex Isaia, cap. xxi, b, sed obiter ; unde hic rursum fusius de ea agit. Perstringit ergo Propheta hic superficio tenus cladem et excidium Idumæorum per Chaldæos : verum per illud symbolice intendit significare cladem et exilium omnium impiorum in die iudicii : huic enim soli convenit, quod dicitur vers. 10, quod ardebit in æternutn, et in sæcula sæculorum. De quo mox plura.

Vtn.« 6. Incrassatus est (gladius Dei) adipe, de (clarius pro de Vatablus vertit, et) sanguine agnorum et hircorum.—Solet culter, quo jugulantur pingues oves, reptari, et quasi incrassari, earum tam adipe quam sanguine : per hoc autem significat, quod Deus gladio Chaldæorum transfodiet Idumæos, ita ut gladius eorum cruentetur sanguine, et incrassetur adipe Idumæorum. Per *agnos*, intelligit plebem ; per *hircos*, duces et principes ; per *arietes*, magistratus et ditiores, *q. d.* Nulli odati, sexui aut gradui parcat hostilis gladius, sed in omnes promiscue desæviet (1).

Victima enim Domini in Bosra. («Victima,» sive sacrificium significat cædem et stragem : quia sacrificium non fit sine cæde, *q. d.* Cædem facturum est Deus in Bosra urbe primaria Idumææ, ut impios in ea per Chaldæos cterat et mactet divinæ suæ justitiæ; unde explicans more Hebrao (quod in Psalmis frequens est) subdit) : et interfectio sugna in terra Edom.—Bosra metropolis Idumææ, ita dicta est hebraice tum ab ubertate vindemiæ, ut patebit cap. lxiii, l ; tum a murorum firmitate, inquit S. Hieronymus ; unde Psal. cvn, it, pro eo quod habemus : « Quis deducet mo in civitatem munitam? » hebraice est: « Quis me deducet ad Bosram? » Hinc a Bosra per me-Uthbesin dicta est Byrsa arx Carthaginis munitis-

(1) Castes rume «acrifliis comparatur, el iis maxime qua pro gi rato fittomi, in quibus adeps et smgliis Jovas «Storni, ixut, vu, (Rosenmuller.)

sima, non autem a Græco ftópa, id est corio : Carthagincnses enim orli a Phœnicibus, non Græca, sed Phoenicum sive Punica lingua, quæ Hebraæ affinis est, testo S. Augustino, locuti sunt.

Jam symbolice, per « Bosra » et « Edom » accipe totum mundum crassum, terrenum, sanguineum, et solidatum, qui in fine peribit. «Edom» enim significat rubeum, « Bosra » munitum, inquit S. Hieronymus, in ultimo cap. *Joelis*, licet hic aliter explicet. Edom enim sive Esau inhiavit sanguini et morti fratris sui Jacob. Inepte Judæi per Idumæos accipiunt Romam et Romanos, ut dixi cap. xxi, 11. Porro Arias Montanus per Bosram (quæ hebraice significat munitam) accepit Romam Ethnicam, quæ Gentium erat arx munitissima. Porro incendium interpretatur de igne Evangelico, qui corda Romanorum fido et amore Christi succendit. Fumum autem exponit de incertis fabulis, et statuís, idolis, fanis, post conversionem in urbe monumenti causa relictis. Huc accedit Alcazar in *Apocal.* xiv, 11, notat, b, qui per ignem accipit vindictam Dei, ex qua quasi fumus prodiit Dei laus et gloria : vindictam, inquam, quam Deus sumpsit de Romanis, tum infidelibus, eos ad gehenna) ignes damnando; tum fidelibus, et S. Petro credentibus, quos igne charilalis succendit. Verum hæc duplex vindicta valde dispar et contraria est ; adeoque si prior est litteralis, posterior litteralis, imo allegorica, esse nequit : nec enim ignis gehennæ allegorico significare potest ignem charitatis.

7. Et descendunt unicornes et tauri cum ro- Vcr*-' tentibus. — *Unicornes et tauros* vocat Idumæos viribus robustos, et armis validos : *potentes* vocat divites el honoratos, *q. d.* Hi omnes cadent cum imbelli plebe, descendenlque ad orcum. Sic Christus patiens orat, *Psal.* xxi : « Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam : » unicornes vocat potentes et crudeles Pontifices, Scribas et Phariseos.

8. Annus retributionum iudicii Sion, — id est Ven*-' contra Sion, inquiunt S. Hieronymus, Cyrillus, S. Thomas, Hugo, Adamus et Forcius. Putant eniin ipsi Prophetam hic a clade Idumæorum transire ad cladem Hicrosolymæ et Judæorum futuram per Romanos. Verum melius Chaldæus, Lyranus, Vatablus, Montanus et Sanchez, iudicium Sionis interpretantur iudicium, id est vindictam, quam pro Sionc, id est Judæis, Deus exercebit contra Idumæos : illos enim hæc oinnia spectant. Unde cum Vatablo sic quoque verti potest : *Annus repensionum rixee cum Sion*, id est annus quo rependet Deus talionem Idumæis, qui jugiter rixati sunt et belligerarunt cum Judæis.

Symbolice: «Annus retributionis iudicii Sion» erit in fine mundi, quando Deus iudicabit, id est vindicabit et puniet injurias ab impiis facias Sioni, id e t Ecclesiæ, et Sanctis Dei electis.

9. El CONVERTENTUR TORRENTES EJUS (Idumææ)

in picem. — Est hyperbola, *q. d.* Idumæa tam in torrentibus quam in campis ita desiccabitur, ul instar picis et sulphuris sit arsura, ignem in cam immittente Chahlæo; hoc est, omnino vastabitur et cremabitur. Alludit ad Idumææ vicinarne! ritu et scelero et clade Sodomam, quæ sulphureum habet solum, et igne ac sulphure coelesti conila gravit (1).

Porro symbolice significatur hic Idumæam, id est impium mundum comburendum igne conflagrationis, qui lanius crii, ut videantur ubique esse torrentes ignis, picis et sulphuris, *q. d.* Ignis conflagrationis ex pice et sulphure conflatus omnia implebit, et damnatos secum in gehennæ incendium convolvit; a non exstinguetur in æternum.» Hoc enim proprie competit gehennæ, improprie lanium Idumæ® : hæc enim in æternum dicitur arsisse tantum hoc sensu, quod diu et longo tempore arsit.

Moraliter, disce hic terram, quæ suis deliciis fertilis, homini fuit in luxum, hic eidem abutenti verti in luculentum ignem et tormentum. Ita Sodoma fertilissima ob libidinem incolarum versa est in mare mortuum, fumans et salsissimum.

VIM 11. 11. POSSIDEBUST EAM OXOCROTALUS, ET ERICIUS, ET IBIS. — Est catachresis significans summam Idumææ, id est mundi, vastitatem et desolationem, ita ut hominibus vacua, feris, si quæ sint, habitanda relinquatur (2).

Et EXTENDETUR SUPEREAM MENSURA, — *q. d.* Deus certo et exacto iudicio æquans demeritis poenas, item certa sententia, destinatione et designatione (hæc enim est mensura) eam vastabit, et gloriam ejus annihilabit. Ille ergo vastitatis mensura erit « perpendiculum in desolationem, id est, erit quasi linea fabrilis in terra extensa, ut juxta eam plane desoletur, radatur et solo æquetur. Est metaphora a linea sive perpendiculo fabrorum, qua domos erigendas aut diruendas dimetiuntur, ut juxta eam præcise eas erigant vel desumant. Unde Vatablus vertit, *extendet super eam regulam inanitatis, et lapides vacuitatis*; vel ut alii, *lapides perpendiculares vanitatis*. Sic *Isaia*, cap. xxviii, 17,

(t) « In sempiternum ascendet fumus ejus. » Solent enim incensarum urbium diu mañero lavill. et cl fumus. De fumo Virgilius, *.Eliciti. iii*, vers. 3 :

Omnis hunc fumit Neptunia Troja.

Ubi Servius: « Buina fil brevi, fumus vero longo permanet tempore. » Séneca in *Troadibus* :

Illud cil illic, ubi furum ille
Serpit in cœlum. nebul. q. tw lures
Truci hoc signo patriam ndibnnl.

(liassenmaier.)

(i) Onocrotæins avis (alitor pelicanus), cygno rimilH sic elicta quod collum in aqua margena, spiratūquo, vdui rudilum osini edat, ilvgi, asinus, crepitaculum, crepitus. Hujus avis lioUæum nomen ptipt ka*it otmiuJj vel vomitorit evidenter sumitur ex ejus nore swculum suum iis quæ in eo continentur exonerandi, ulsuam vel pullorum famem compescat.

dicitur : a Ponam in pondere iudicium, et justitiam in mensura; » hebraico ipb lakaf, quod Noster hic vertit pariter « mensura. » Sic II Beg. vin, vers. 2, de Davide dicitur : « Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo, coæquans terre : mensus est autem duos funiculos, unum ad occidentum, et unum ad vivificandum, » g. d. David plane humiliavit et prostravit Moabites, adeo ul eos quasi in terra jacentes funiculo dimetiri posset. Porro duas eorum fecit sortes, sed cum mensura justitiæ et æqui principis, unam occidendorum, alteram servandorum. Vide ibidem Cajetanum. • Vide et ea quæ dixi cap. xvm, vers. 2.

Pro in desolationem hebraice est IHR tohu vabohu, quo nomine vocatur terra informis, creata primo die mundi, quod Noster, *Genes*, cap. i, vertit : « Terra autem erat inanis et vacua, » *q. d.* Idumæa, ejusque antitypa terra redigetur in die iudicii per ignem in illam vacuitatem, nuditatem et infortitatem, quam habuit initio mundi et creationis suæ. Sic Virgilius ait : a Et campos ubi Troja fuit. »

Hinc videtur parum esse probabile, quod aliqui censent terram post iudicium exornandam suis plantis, arboribus, fructibus, etc., instar paradisi terrestris, ut in eo jucunde vivant parvuli sine baptismo in peccato originali mortui.

12. Nobiles ejus non erunt ibi (nobiles Idumæ® Vert. it. occidentur, aut spoliabuntur, et abducentur a Chaldæis, æque ac ignobiles. Unde reliqui® gentis ôxsîmb) regem potius invocabunt, — id est optabunt sibi in tanta desolatione ducem, qui rebus afflictis succurrat : sed nemo volet rempubeam perditam gubernandam capessere.

Aliter Lyranus; per a regem » enim accipit Nabuchodonosor, qui vastavit Idumæam : hunc enim invocarunt victi et supplices Idumæi. Pari modo in fine mundi post plagas previas extremo excidio, quæ describuntur *Apec.* vm et ix, reliqui® hominum optabunt sibi regem, vel Antichristum, vel eo occiso alium similem luonarcham potenlissimum; sed frustra: ipse enim cum omnibus suis principibus, id est omnis ejus fortitudo, pompa, opes et gloria ad nihilum redigentur.

Aliter distinguunt et vertunt Hebrea, Vatablus, Forcius et alii, sed eodem sensu jam dicto.

13. Et orientur in domibus ejus spina et urti- Ven. CÆ. — Ad hteram hæc et sequentia vera fuerunt in Idumæa vastata; symbolice, orbe cremato, significant summam fore vastitatem.

Et paliurus. — Est genus spinai et rubi, inquit Plinius, lib. XXIV, cap. xm, de quo Virgilios, *oclog.* \ :

Carduus et spinis sorgi! paliurus Jentis.

14. Et uccuiiki. m djuonia onocentauris, etc. _ vm. u. iXota Centauros juxta Pindarum et l'hil uvlium apud Gesnermn, cap. Dt equo, prognatos esse ex

Onceen-
taari
<oi?

Centauro Ixionis filio, cum equabus Magnesiiis congruente: hinc enim filios natos esse, qui superne patri homini, inferne matri quæ similes essent. Idem Gesnerus, cap. *De asino*, ex Piularcho, /Eliano et Volaterrano, refert onocentaurum esse animal collo, pectore, mammis mulieribus, et humeris, brachiis ac digitis humanis, sed dorso, lateribus et pedibus asininis, uti et colore cinereo. Verum Doctores has fabulas vulgi fama et credulitate traditas rident. Unde nota cum S. Hieronymo S. Scripturam vel Interpretem nostrum, et Septuaginta hic et alibi, subinde alludere ad fabulas Poetarum. Sic *Judith* xvi, 8, alludit ad fabulam Titanum; ait enim: «Nec filii Titan percusserunt eum (Holofernem), sed Judith, » Sic *Job* xlii, 11, pro *cornu stibii* Septuaginta vertunt, *cornu Amaltheae* (quæ fingitur esse capra Jovis). Sic hic nominat « lamias » et « onocentauros. » Fabula ergo de onocentauris inde orta videtur, quod rex Thessalus jussit, ut homines equis insidentes tauros æstris percitos et fugientes longis hastis pungerent, itaque in urbem cogerent. Unde priscis rudibus hominibus res novæ insolens, scilicet vir equo aut asino insidens, una visa fuit natura, unum animal mixtum ex equo vel asino et homine, scilicet centaurus. Hinc centauri dicti sunt «w roû xcvrfr, id est pun gere, stimulare, et taurus; centaurus ergo est qui stimulat taurum. Adde nwwç, id est equus, fiet hippocentaurus: adde ζ<;, id est asinus, fiet onocentaurus. Bern hanc narrat Servius, lib. Ili *Geòrgie*, et ex eo Leo Castrius, Henridus Stephanus, voce *centaurus*, et Gesnerus. Addit Servius: « Alii dicunt Centaurorum fabulam esse conficiam, ad exprimendam humanam vite velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. » Per *onocentauros* ergo hic accipe spectra talia vel dæmones, qui hæc monstra et larvas induunt, ut parlim homines, parlim equi vel asini esse videantur; idque ad hoc ut homines territent et ludificent. Id patet ex *Vita S. Antonii* apud S. Alhanasium: vidit enim Antonius quærens S. Paulum primum eremitam in deserto bestiam pube tenus humanam, quæ deinde in asinam desinebat, quoniam illo irridens signo crucis fugavit. Porro quod Plinius, lib. VII, cap. m, ait se vidisse hippocentaurum in meile allatum ad Claudium Cæsarem, certum est fuisse monstrum marinum vel terrestre, parlim equo, parlim tauro simile, divlisum a nostris hisce: unde nec ipse ejus formam exprimit (i).

O- i ri
V «nut
qut1

Et pilosus clamabit alter ad alterum. — Hebraice, *vir ad proximum suum*: vir, id est quisque; hebraico enim vir significat distributionem, et pariter multitudinem. Porro *pilosi* sunt iidem dæmones, specie hircorum hirsuti, quos vetustas

U) N :>a hic obvertat, spectra et çavTx<ruaTa non existant*. S. nn Vi poetica vastitatdescriptione imagines eltan a t.ihülis non taro peti solent, quod etiam recto Ge püutu et lamiis, si dubia sint animalia, dici potei.

Faunos et Satyros dixit; unde Chaldæus vertit: *Dæmones inter se colludent* (et, ut dixit cap. xm. 21, *saltabunt*). Nota: Gaudent et assistunt choreis dæmones. Unde Conrardus Clingius, *De Locis Theologicis*, cap. *De Choreis*: « Choreis, ait, est circulus, cujus centrum est diabolus, circumferentia omnes angeli ejus; » et Basilius hic, in cap. xiii, tradit saltationes didicisse homines a dæmonibus. Nisi malis monstra hæc esse genus simiarum cum Gesnero, aut esse animalia prognata ex incesto hominis cum capra et bestiis congressu; quale delatum fuisse Alexandriani asserit S. Hieronymus in *Vita S. Pauli eremitæ*: licet dubitet, et merito, an animal, an dæmon fuerit illud alterum, quod visum est S. Antonio: nam ratione et voce humana cum eo collocutum est, cum tamen bestiam vocet, cerlunque sit non fuisse hominem.

Moraliter S. Gregorius, *Vil Moral*, xu: «Dracones, ait, sunt mali, struthiones hypocrite: onocentauri lubrici et elati, qui subjecti luxuriæ vitiis, inde cervicem erigunt unde humiliari debuerant. Pilosus clamat alter ad alterum, cum culpa præcedens subsequentem, v. g. gula libidinem, invitat. »

Ibi cubavit lamia. — *Lamiæ* sunt dæmones succubi, vel illorum spectra, quæ Empusæ dicuntur; unde sunt mulierum forma, quæ ad venerem homines illicere feruntur, ut eos devorent: tale enim phantasma Menippum illexisse narrat Philostratus, lib. IV, in *Vita Apollonii*: et harum forma penitus fabulosa a Plutarcho, Aristophane et Eustatico describitur. Dicte sunt tente a Xaqxx, id est guttur; vel a *Lamia*, crudeli illa regina Pontica, quæ gravidarum mulierum alvos cœdebat, et extractos inde pueros vorabat, de qua Aristoteles in *Ethicis*, et Clemens Alexandrinus in *Protrepticis*; aut, ut Diodorus, Phavorinus et Suidas, a *Lamia*, regina in Aste monte apud Aulomolas, quæ cum filium amisisset, præ zelotypia omnes aliarum maritum filios jussit occidi. Alii *lamias* dictas volunt quasi laniatas, a laniando, lime lami vocantur larva; nocturnæ, sive quibus nutrices pueros territant, quasi puerperis infeste pueros vorent. Omnino autem verisimile est stultos, timidos (nam sicut amantes sibi somnia fingunt, sic et timentes) et superstitiosos olim homines varia et inania phantasmata, aut varias apparitiones et daemonum species naturali animalium generi temere annumerasse, imo affinxisse nulla: sicut facit pictor, qui humano capiti cervicem jungit equinam. Haec lamiis sentiunt Strabo, Lucilius apud Lactantium et Gesnerum. Certe vox hebræa m'S'b *HUT* a b'S *HL* id est nocte, nocturnum spectrum aut monstrum significat. Quocirca Chaldæus *lilit*, *noctuam* vertit, sive *noctivagam*.

Secundo, *lamia* possunt hic accipi stryges et sagæ, quæ pueros intoxicant et necant: hæc enim suos cœlu in his desertis agere solent. Vide nostrum Dehio in *Magicis*,

Tertio, Dionysius, Chrysostomus in *Historia Libyca*, *lamias* docet esse feras, facie et corpore ad umbilicum muliebri, earumquo imum in draconem desinere; has mammis et sibilo homines allicere, et accedentes arripere, necare ac vorare. Ut ut est, *lamias* non modo mulieres, sed et bestias esse, vel has, vel generis simiarum, ut vult Gesncrus, aut alias, sive veras, sive vulgo creditas, patet *Thren.* iv, 3 : « Sed et *lamiæ* nudaverunt mammam : » ubi pro *lamia* hebraico est *tannin*, id est draco, vel quodvis sævurn et immane monstrum catulos nutriens. Ita Lyranus, Glossa, Ilaymo et S. Hieronymus ibi, g. d. *Jeremías* : Cum feris etiam truculentissimis, quales *historiæ*, *fabulæ*, aut vulgus tradit esse *lamias* voracissimas, non desit in catulos materna pietas; illa tamen defuit mulieribus Hierosolymitis, quæ præ fame etiam proprios filios voraverunt. Sic hic *Isaias* ait, q. d. Orbis hic et locus post iudicium ita erit desertus, ut ferarum tantum, daemonum, spectrorum et larvarum habitaculum sit, aut esse possit, quæ vetustas fabulose mime fornire esse credit, et nominavit onocentauros, faunos et *lamias* : imo soli damnati et daemones, nunc onocentauri, nunc *lamiæ*, nunc *ericii*, nunc *milvi*, nunc *draconis* formam assumentes (ut territent homines, præsertim damnatos : uti simili forma terrere voluerunt S. Antonium, et alios Sanctos), habitabunt in terra, id est in gehenna, quæ ima et concava terræ portio est : nam convexa et ex-
 it *n e- lima superficies plane deserta erit et vacua, tam
 || cii^0,n'n^0US Qnam animalibus et dæmonibus. Sicut
 ° ergo Sancii gaudebunt non tantum in anima vi-
 dendo Deum, sed etiam corpore videndo humanitatem gloriosam Christi : ita et damnati cruciabuntur non tantum in anima, videndo tot cruciatus; sed et in corpore, videndo horrenda dæmonum spectra. Tam enim oculi corporis quam mentis vel peccarunt vel sancte vixerunt : parergo est, ut suam quoque habeant pœnam vel præmium. Hinc pictores hos monstrosos dæmones larvis bestiarum indutos, pingunt in inferno horribili forma. Id inter alios deserto docet noster Joannes Salas in III, *Quæsf.* V, art. 5, tract. 2, disp. 14, sect. XIV, num. i 13, idque confirmat ex *Sapient.* XVII, 4, ubi de *Ægyptiis* in plaga tenebrarum ait : « Personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant : » hæc enim erant lypus et præambuluin inferni et damnatorum; et *Job* xx, 25 : « Vadent, et venient super eum horribiles; » et *Deutr.* xxxn, 21 : « Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, atque serpentium. » Pari modo probabile est Angelos in cœlo assumpturos corpora speciosa ex æthere, quibus pascant oculos Beatorum, ut ab eis viderent, et ore ad os loqui possint. Hoc enim videtur poscere amicitia, et arctissima unio et communicatio, quæ erit inter Angelos et homines beatos, quasi concives cœli. *Rursum* hoc videtur mereri mortificatio sensuum, et angelica vita quam

in hac vita egei uni Sancti hac spe, ut Angelorum consortio in cadis fruerentur : alioqui enim sensus Beatorum nullum ex Angelis reciperent gaudium, imo in nulla re cum illis communicarent; itaque inter Angelos et Beatos tantum esset communicatio quoad mentem, non quoad corpus. *Tertio*, quia Angeli omni modo cupiunt laudare Deum : ergo non tantum mente, sed et corpore et ore assumpto (hoc enim assumere possunt) eum laudabunt : perinde ut nos non tantum voce, sed et organis aliisque instrumentis musicis laudamus Deum. *Quarto*, quia *Isaias*, cap. vi, vidit Seraphim specie hominum in cœlo : simili specie *Ezechiel* vidit Cherubim, cap. 1, et S. Joannes Angelos, passim in *Apocalypsi*. Denique sæpius visi sunt Angeli humana forma deferentes animas sancias defunctorum in cœlum, atque sensibilem melodiam hymnosque suavissimos Deo canere sunt auditi. Ita diserte docent Salas loco citato, et S. Anselmus in *Elucidario*, ac Viguerías, cap. xvi, § 4, vers. 36. Et noster Lessius, lib. XIII De Diutius. *Attributis*, cap. XXII, num. 32, agens de die iudicii extremi : a Valde credibile est, inquit, Angelos omnes apparituros in corporibus splendidis; alioqui hæc Christi gloria et potentia non posset videri ab impiis, quorum tamen causa precipue exhibebitur; neque externam ejus majestatem (quam describere vult Scriptura, ille exercitus auget. Cum ergo innumerabilis sit Angelorum multitudo, longe lateque supremas aeris regiones undique per multa millia milliarium usque ad cœlos ipsos replebunt, et immensi exercitus speciem præbebunt; » et num. 134 : « Valde credibile est, etiam dæmones in corporibus apparituros : vel quia alioqui ab impiis videri non possent, vel quia pertinet ad Christi gloriam et impiorum confusionem, ut videantur. » De his Virgilios canit, lib. VI *Æneid.* :

Centauri in foribus stabulant, Scyllæque bifformes.
 Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lenæ
 Horrendum stridens, flammisque annali Chun-eri,
 Gorgones, Hirpyæque, et forma tncorporis utubne.

Similia habent alii Poetæ.

Symbolice, Leo Casti ius ex S. Basilio, Athanasio, Theodoreto, Ambrosio et Gregorio, per *onocentauros*, faunos et *lamias*, vitia et peccata accipit : hæc enim sunt maxima monstra et spectra, per quæ homo in feras, imo in dminonem degenerat : aut certe intelliguntur, ait, ipsi dæmones monstrosorum criminum suggestores, vel eorumdem patratores homines impii, quorum habitaculum erit Judæa, imo terra tota in fine mundi, justis cœlum abeuntibus.

16. ReQUIHITK DILIÜEARKII IX LIBRO OOMIM. — Hc-
 braiceest, recensete, supple, mala hic rece nsita,
 aut potius animalia vel monstra jam dicta, q. d. Cum eveniet desolatio Idumææ, quam hoc libro et capite descripsi, requirite ex hac prophetia, num hio posita et commemorata mala et suppli-

da, aut potius animalia, sint in ea et degant; invenietis sano ne unum quidem deesse, 7. d. Reipsa videbitis certissima et verissima me prodixisse de excidio Idumææ : hæc enim proprie spectant vastitatem Idumææ, sub qua jnielligli totum mundum et cmtum impiorum, in quo sub diem iudicii, ante plenum ejus excidium, hæc eadem contingent.

Librum Domini vocat hanc Isaiaë prophetiam dictatam a Deo. Ha S. Thomas, Hugo et Lyranus. Alii intelligunt prophetiam Amos, cap. i, et Davidis, *Psalm*, cxxxvi, et Balaam, *Numer.* XXIV, 18, qui hoc idem Idumææ excidium prodixerunt.

Atm alterca non qüæsivit, — 7. d. Aliquod horum monstrorum vel suppliciorum non defuit, ut a socio quærendum esset : quia spiritus

vindicta* Dei hæc omnia studioso conereimvit.

17. Er ipse misit eis (animalibus vel monstris) Vm.IT, sortem, — q. d. Deus jam dictis animalibus et monstris divisit Idumæam, cuique dedit suam sortem, locum cl mensuram, quasi proprii ot perpetui ejus incoi® essent futuri. Hac ergo phrasi significat vastitatem Idumææ diuturnam fore, l'ode addit: « Usque in æternum.» Vide dicta vers. 10.

Mystice S. Hieronymus, Cyrillus, Alhanasiub, et ex his LcoCaslrius hos duos ultimos versus accipiunt de Apostolis missis ad prædicandum per totum orbem. « Milvi » ergo, vel, ul Septuaginla, *corvi*, cadavera, id est vitia et peccata hominum, depascentes, sunt Apostoli. Hic sensus non est incongruas, si cum Castrio et aliis accipias hoc caput de excidio Judææ. Verum agitur hic de excidio Idumææ, non Judææ, ut dixi.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi hæc referunt ad restitutionem Hierosolymæ, et regni Judaici, sub suo Messia, quem ipsi frustra exspectant. S. Thomas et Hugo hæc referunt ad reditum Judæorum e captivitate Babylonica, et per illum censent adumbrari lætiliam et gloriam gentium per Christum liberatarum a servitute peccati et diaboli. Verum passim Patres, quos citabo, vers. 1, et Interpretes, hæc per se et proprie accipiunt de aureo Evangelii sacculo, deque vocatione et gloria gentium. Ubi nota : Solet Propheta tristibus læta subjungere. Quia ergo cap. præced. descripsit triste Idumææ, et sub ea orbis ac impiorum in fide mundi excidium; hinc transit hic ad tempus Evangelii!, et ad latum dc Ecclesia per gentes gloriose propaganda vaticinium; unde multa bona hoc cap. per antithesin opponit malis, quæ orbi intentavit cap. præced. Primo, ergo docet, quod gentes antea dcsertæper Christum excolendæ, fertiles sint futuras instar Libani, Saron et Carmeli. Secundo, vers. 5, docet tempore Evangelii! cæcos, surdos, claudos et mutos curandos esse, ncc fore inter cos dracones et malas bestias, ncc pollutos. Deinde, vers. 10, ait cos ituros in Sion ad (eterna gaudia (1).

1. Laetabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium. 2. Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda et laudans : gloria Libani data est ei : decor Carmeli, et Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri. 3. Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate. 4. Dicite pusillanimis : Confortamini, et nolite timere : ccce Deus vester ultionem adducet retributionis : Deus ipse veniet, et salvabit vos. 5. Tunc aperientur oculi caecorum, cl aures surdorum patebunt. 6. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum : quia sciss® sunt in deserto aquæ, et torrentes in solitudine. 7. Et quæ erat arida, erit in stagnum, el sitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et junci. 8. Et erit ibi semita et via, et via sancta vocabitur : non transibit per cam pollutus, et hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent

(1) Hoc lætissimum vaticinium quod precedenti tristitas nuntiis pleno, ex adverso subjungitur, ut Prophetis solemne est, ita ad fideles ex omni natione electos, Christique tempora, et quidem in sensu litterali ex majoi parte referendum, ut vix admitti possit alius sensus litteralis qui Judxis, sive post Sennacherib!cladem sive post reditum e captivitate Babylonica, congruere possit.

Primo, pnedicatur lxtissimus fidei fructus, in terris ohm infidelibus uberrime nascitums, 1.2.

Secundo, excitatur telus m prædicaloribus, et cis ape-

ritur quo pacto alios stabilire deberent, boco videlicet ac læto nuntio, 3, 4.

Tertio, promittuntur miracula fidem confirmatura, 5,6.

Quarto, exponitur tum amplissima conversionisdifusio, tum quanta fuerit gentibus concessa gratia, simul et a quantis malis eruta sint, 7.

Quinto, commendatur accessus ad Ecclesiam celebratus, primo, a viarum sanctitate cl rectitudine, 8 ; secundo, ab itineris securitate et libertate, 9 ; tertio, a termini jucunditate cl immunitate ab omni tristitia, 10.

per cam. 9. Non crii ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, nec inveniatur ibi : et ambulabunt qui liberati fuerint. 10. Et redempti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super caput eorum : gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.

1. LETABITUR DESERTA. — Hebraico CSt C3YSV5' *iescuscum*, id est *laetabuntur in cis*, scilicet gentibus et Iduintnis, quos, cap. præccdenli, dixit perdendos a Deo, q. d. Inter gentes infideles et Idu-mreos perdendos, ideoque plangentes, lætabuntur incolæ deserti convertendi ad Christum, puta Gentiles fideles et Christiani. Unde clare llebræa quoad sensum sic traivfcras : *Lentabitur desertum et solitudo, arida quoque terra exsultabit*, ut vertit Vatablus; *desertum, solitudinem et terram aridam* vocat Gentilitatem, et Gentium regiones, q. d. Gentilitas hactenus deserti a Deo, salute, justitia, vera religione, et cultu Dei, fiet eorum particeps, et lueres sanctimoniae, gratiarum et gaudii quod est in Spiritu Sancto, per Christum. Unde dabitur ei gloria Libani, id est succedet in gloriam Synagogæ et Judæorum, ut scilicet sit populus fidelis, et Ecclesia dilecta Deo. Ita S. Hieronymus, Cyrillus., Theóoretus, Eusebius, lib. VI *Demons!*. xxi; Hilarius in *Psalm.* Lxv; Justinus, *Apoloq.* 2; Nazianzenus, orat. 1 in *Julianum*. Imo Eusebius, Theodorelus, Cyrillus, Hilarius, hoc oraculum impletum pulant, cum Jesus venit a Galilæa ad deserta Jordanis, ul a Joanne baptizaretur. Ad-do S. Hilarius et Justinus supra, Prosper, part. III *Preedict.* cap. xiii; Athanasius, lib. I *De Incarnat. Verbi*, docent hunc respexisse Christum, cum rogaretur a discipulis S. Joannis : « Tu es, qui venturus es, analium exspectamus? » *Matth.* xi, 3. Christus enim respondit cis dicens : « Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, et vidistis: Ctrci vident, claudi ambulant, » etc. Quæ, hic vers. 5 et G, futura sub Chi isto cl a Christo Propheta prædicat.

Rnflnus et Palladius hæc litlraliter referunt ad Ægyptum tempore S. Antonii, et deinceps, fidelibus et monachis abundantem, et quasi luxuriantem. audi cos; citate enim hoc Isaïæ loco, cum explicantes aiunt : « Quamvis hæc de Ecclesia dicta sint, tamen in Ægypti desertis hæc etiam historica relatione completa sunt; ubi tantæ per urbes multitudines veniunt ad salutem, quantas Ægypti deserta protulerunt; quanti populi habentur in urbibus, tantæ pene habentur in desertis multitudines monachorum, ut, ubi superabundavit peccatum (idololatria.), ibi superabunde! et gratia, » inquiunt Rufflnus, lib. II *De Vilis Patrum*, capite vu, et Palladius In Lausiucu, cap. ut.

Et florebit quasi lilium. — Miro enim decore floret lilium. In lilio notantur vitæ puritas et castitas Sanctorum in Ecclesia.

2. Germinabit. — Producet Ecclesia novas et copiosas frondes, flores et fructus, tum novorum

fldelinm, hominum æque ac populorum; tum novarum virtutum : producet enim examina virginum, martyrum, monachorum, etc. At qua faciet hæc? quis deserto tam lætam melaruorpho> sin inducet? nimirum idem,

Qui pittante* intexit fteribn* borio*.
Quique jubet rabit* albescere lilia campis.
Et qui leliarem viola distinguit et herba.

Gloria Libani data est bi. — Libanus, licet a Gentibus occup.irclur, pertinebat tamen ad Judæos, ut palet *Josué*, cap. xiii, 6; atque ex Libano thus, cedros, pinos, et quidquid rarum ac præclarum erat, deferebant Hierosolymam. *Libanus* ergo Judæos et Synagogam significat, æque ac *Saron* ager lud eæ amoenissimus et uberrimus, ac *Carmelus* mons ejus fertilissimus, q. d. Omnia ornamenta, opes et deliciæ sacræ et spirituales Synagogæ et Judæorum transferentur ad Ecclesiam et Gentes. Unde Symmachus pro Saron vertit, *campos*, ait S. Hieronymus.

Ipsi videbunt gloriam Domini.—scilicet gloriosa miracula, gloriosos Apo-tolos, gloriosa charismata Spiritus Sancti, gloriosa Sacramenta, eæremonias et cultum sacrorum.

3. Confortate manus dissolutas. — Est apostrophe ad Apostolos, ut gentes abjectas, inertes et timidas per Evangelium excitent et animent ad studium fidei, salutis et bonorum operum.

Genua debilia roborate. — In pusillanimis enim, dum metu vel pavore gravi percelluntur, genua labant et quasi luxantur, ut stent attoniti nec progredi possint, sed titubent et vacillant. Causa est, quod timor per se, et per tristitiam concomitantem contrahit cor; quod afflictum ut se juvet, spiritus vitales ad se avocat : undo in membris exterioribus, prasertim a corde remotioribus, ut manibus, genibus, etc., sequuntur frigus, tremor, et interdum pallor, titubatio linguæ, ineptitudo ad operandum, et nonnunquam sitis. Ha docent Aristoteles in *Problem.*, sect. XXVII, Quæst. VI; Macrobius, lib. VH, xi; Gellius, lib. XIX, cap. vi, et Hieronymus Fracastoritis, lib. I *De Sympathia*, cap. xv et xix.

4. Dicite pusillanimis, — q. d. Dicite, o Apostoli ! Gentibus : Ne silis pusillanime*, no desperetis vos pertinere ad filios Abrahæ : potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abrahæ : si credatis et obediatís Christo, erilis filii Abrah®, esto sitis filii idololatrarum, ipsique hactenus fueritis idololatræ sino Deo, sine fido, sine conscientia, fornicarii, perjuri, blasphemi, etc., hæc omnia abluet baptismus, facietquo vos novos homines, imo angelos Dei. Hoc ergo eritis Deo, quod fuere

Abraham, Isaac et Jacob. Huc alludit S. Paulus *ad IfAr.* xn, 12. Vide ibi dicta.

Ecce Deus tester ultionem adducet retributionis, — qua scilicet Christus Deus, cui Pater dedit omne iudicium, Joan. cap. v, diabolum tyrannum, qui vos hactenus oppressit, expellet, et asseret vos in liberi item filiorum Dei. Dicit « retributionis, » quia diabolo par pari retribuit Deus: sicut enim ipse tyrannice dominatus fuit Gentibus, ita jam eidem severe et rigide dominantur Christus et Christiani. Simile est *Psalm*, lxxi, 4. Ila S. Hieronymus et alii mox citandi.

Deus ipse veniet, et salvabit vos. — Hinc patet Deum vere venisse in mundum et carnem nostram, ac consequenter Christum esse vere Deum. Christo enim competunt sequentia: « Tunc aperientur oculi cæcorum, » etc., ut patet *Matth.* cap. xi, 5, et *Maith.* cap. xv, 30. Ita docent S. Hieronymus, Cyrillus hic, Irenæus, lib. IH, xxii; Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, cap. vn; Eusebius, lib. VI *Demonstr.* xxi; Athanasius, lib. *De Humanitate Verbi*, ultra medium; Augustinus, lib. *De quinque hæres.* cap. vi. Similis est locus inferior cap. lu, G.

Nota: Pro Deus hebraico est *Elohim*, id est Deus qui gubernat, providet, regit, iudicat mundum. Venit ergo Christus in mundum, ut eum quasi *Elohim* gubernet, curet, salvet, oppressos a diabolo tueatur et in libertatem asserat. Rursus pro *salvabit nos* hebraico est *ODJTXP iosaachem* (id est *salvabit vos*); unde nomen *Jesus* id est salvator, *q. d.* Veniet *Elohim* in carnem, ut sit nobis *Jesus*. Si aliis punctis legas *ODJTCP Hssaachem*, significabit *delectabit, oblectabit vos*. *Jesus* enim est gaudium et iubilus cordis nostri.

5. Tunc aperientur oculi cæcorum, — id est Gentes antea mentis oculis captæ, et versantes in tenebris infidelitatis, illuminabuntur per lucem et splendorem Evangelii. *Iidem* dicuntur fuisse *surdi*, ad verba et legem Dei excipiendam, jam vero audire eam, eique obedire. Hujus rei symbolo Christus multos cæcos, surdos, claudos, etc., corporaliter illuminavit et curavit, cisque simul spirituale mentis lumen, auditum et gressum restituit, ac a peccatis purgatos gratia sua donavit, ul docet S. Augustinus. Ende S. Hilarius et alii, ut dixi vers. 1, putant huc alluisse Christum, *Matth.* xi, cum ait: a Cæci vident, claudi ambulant, » etc., de quo rursum cap. lxi, 1 (1).

6. Tunc saliet sicut cervus claudus. — Id est Gentiles claudicantes, id est dubio et vacillanti gressu aberrantes a via virtutis, per Christum

roborati et directi recta incedent, in o salient per cam in cadum.

Et APERTA ERIT LINGUA MUTORUM. — *Iidem* III TO* bus terrenis et mundanis facundi, sed in rebus divinis elingues et muti, fient disertis, disserent quo magna sapientia et spiritu de gratia, de virtute, de Christo, de Deo et SS. Trinitate, de beatitudine, de æternitate, etc.

Quia scissa sunt in deserto aquæ. — Tò *quia* dat causam præcedentium, et ostendit ea non corporaliter, sed spiritualiter esse accipienda, *q. d.* Idcirco aperientur oculi cæcorum, etc., « quia in deserto, » id est in gentilitate, « scissæ sunt, » hebraico, *scindent se*, id est, copiosæ erumpent et spargent se aquæ, id est charismata spiritualia: « et sitiens, » id est eadem Gentilitas sterilis, erit « in fontes aquarum, » id est, habebit fontes aquarum (id est gratiarum) salientium in vitam æternam. Ita S. Cyrillus et Theodoretus.

Secundo et aptius, Sanchez censet *quia* hic non dare causam, sed conjungere extrema, esseque idem quod *et, q. d.* Saliat claudus, loquelur mutus, et erumpent in deserto aquæ: nec enim apposite hic datur causa, aut dicitur: « Saliat claudus, quia scissæ sunt aquæ: » quid enim faciunt aquæ ad saltum?

7. In CUBILIBUS, IN QUIBUS PRIUS DRACONES HABITABANT, ORIETUR VIROR CALAMI ET JUNCÆ — *Dixit* cap. præced. in Idumæa vastata et deserta habituros onocentauros, pilosos et lamias, id est dracones: hic vice versa dicit in gentilitate deserta, in quibus habitabant dracones (hi enim sicci amant loca arida), exortura calamum et juncum, quæ non nisi loco húmido, ac proinde non deserto jam, sed fertili nascuntur, *q. d.* In urbibus et animabus Gentilium, quæ erant cubilia, id est propria domicilia, draconum, id est dæmonum et vitiorum, orietur viror gratis et virtutum, ut fiant ipsa templa Spiritus Sancti. Cbaldæorum sententia fuit, in hominis nefarii cordo bestias habitare. Appetitus enim effrenati, quos ratio non coercet, quin longe lateque evagantur cum sua et aliorum pernicie, bestię vocantur. Hinc manavit illud eorum apophthegma: « Vas impii inhabitant bestię terræ. » Quocirca Ægyptii per cervum serpentes ex cavernis extrahentem, significabant iudicem impios castigantem. Id voluit Pythagoras, cum dixit animas sceleratorum migrare in bruta, hoc est, officii brutas ob brutos mores. Hinc orta est fabula Circes, homines in varias belluas transformantis. Unde Theocritus: « Illi, inquit, quos virtus et sapientia aspexerint, non poterunt Circeis poculis labefactari. »

Annon S. Magdalena, cujus festo hæc scribo, s. cubile fuit draconum, cum possessa fuit ei corpore et mente a septem dæmoniis; sed iis a Christo ejectis, *Lucie* vii, quantæ pœnilentiæ et lacrymarum aquæ ex hoc deserto prodierunt? « pianus viror charitalis, orationis, contemplationis,

(1) Juxta Grotium et Rosenmuller hæc nihil aliud significant quam: Tunc etiam stupidissimi intelligent ac pœdicabunt quam faveat suis Deus. Etiam præ senio aut morbo tardi alacres fient, et lælitiam externis motibus prodent, et etiam infantes Dei laudem canent. Sed quorsum, ut bene notat Vatobius, a proprietate vocum di cddrrr, cum proprie hoc impletum sit per Christum, « mi hne locum de se exponit, *Uatih.* n, 5, et *Luc* vu, 22?

omniuinque virtutum? « Inveni, inquit, quem diligit anima mea : tenui eum; nec dimittam. Fulcito me floribus, stipate me malis; quia amore langueo. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio : lampades ejus, lampades ignis atque flammarum. » Nimirum ipsa hoc igne divino accensa, Christo jugiter inhæsit, et sedens ad pedes ejus -orbis assidue intendit : Christum docentem et prædicantem ubique secuta et comitata est per Scribas et Phariseos, usque ad crucem et mortem : ipsa cruci intrepide astitit, ipsa Christum mortuum aromatibus condivit, ipsa a sepulcro ejus avelli non potuit: unde et prima eum resurgentem videremeruit. Inde a Judæis in exilium missa, nutu Dei in Gallias appulit, ibique Christi fidem disseminavit : ac tandem dilecti sui amore ebria, in montem juxta Massiliam secessit, seque omnibus sæculis pœnitentiæ exemplar statuit. Ibi enim 30 annos sine cibo et potu, in dulcibus amoris lacrymis, et jugi dilecti sui meditatione et contemplatione vixit vitam non humanam, sed angelicam : unde et ab Angelis septies quotidie in cœlum subvecta, o Beata !

Angelicos audire choros alterna canentes
Carmina, corporeo de carcere digna fuisti.

8. Et erit ini semita et via, — scilicet arcta, recta et sancta quæ ducit ad cœlum, *q. d.* Hoc olim desertum, scilicet Ecclesia, non erit invium, nec inaccessum, uti solent esse solitudines, æque ac paludes, in quibus oriuntur calami et junci; sed erit via et semita arcta et reda, scilicet fidei et pœnitentiæ, quæ volentes eo deducet, quæ sancta vocabitur : quia ducet ad Ecclesiam quæ sancta est, et inde ad cœlum societatemque Sanctorum, qui in eo sunt. Septuaginta vertunt, *erit ibi latitudo civium*, scilicet animarum sanctarum, quæ mente et miro virtutum concentu in cœlum evocant. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

Nox TRANSIBIT PER EAM POLLUTES, — *q. d.* Via ad Ecclesiam erit sancta, id est pura et munda : quia non transibit per eam pollutus, qui eam inquinat. *Pollutum* vocat Gentilem et peccatorem in sua infidelitate, aut sceleribus persistentem : his enim non patet via ad Ecclesiam ; sed tantum pernitentibus, qui cum resipiscere et converti volunt, licet polluti sint, ab omni pollutione et sorde in hac via per lavacrum baptismi emundantur; unde jam non polluti, sed mundati ad eam accedunt. Alludit ad templum Hierosolymitanum, cuius aditu arcebantur polluti et immundi : hoc enim templum sanctum typus erat sanctæ Ecclesiæ.

Inepte ergo ex hoc loco colligunt hærelici, in Ecclesia non esse pollutos et peccatores, sed solos justos et sanctos, imo pnedeslinatos et electos; nam Propheta non dicit quod per Ecclesiam, sed quod perviam quæ recta ducit ad Ecclesiam, non

transibit pollutus. Hæc autem via recta est doctrina Evangelii, quam qui init et sequitur, pœnitcat, et vitam in melius commutet, saneteque vivat necesse est. Hæc enim doctrina requirit, et quantum in se est efficit mentes integritatis et sanctitatis amantes, ad eamque tendentes, et in ea proficientes : aversatur vero et repellit eos qui in suis vitiis volutantur et permanent. Pari modo quo via ad Ecclesiam, etiam ipsa Ecclesia dicitur sanata, quia scilicet vocata est ad sanctitatem, omniaque adminicula ad sanctitatem suppeditat, sanctosque postulat et facit eos qui illi obediunt. Ita S. Cyrillus et Hieronymus, et patet ex seq.

9. Mala bestia non ascendet per eam. — In Idn-**im** desolata, cap. præced., dixit fore onocentauros et malas bestias : huic opponit Ecclesiam a qua eas expellet et arcebit Deus, *q. d.* Demones, eorumque machinamenta, insidias et insultus, omniaque noxia æque ac terrifica Christus amolietur ab Ecclesia. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Theodorctus. Leo Castricius refert hæc ad exorcismos baptismi, quibus a baptizando fugatur dæmon.

10. Et redempti a Domino convertentur — a pristino cultu et impietate ad casta et pia sacra Christi.

Et venient in Sion, — id est in Ecclesiam tum militantem, tum potius triumphantem et coelestem : ad hanc enim pergunt qui liberati sunt et redempti, non ad militantem, nam jam in ea versantur : atque via jam dicta, quæ ducit ad Ecclesiam militantem, ducit etiam per eam ad triumphantem. Ita S. Hieronymus et S. Augustinus, serm. 27 in *Festo omnium Sanctorum*, tom. X, et Tertullianus, lib. *De Resurrectione carnis*, et patet ex seq. ; ait enim :

Et LITITIA sempiterna super CAPUT eorum, — id est, super istos electos et beatos a Christo redemptos : *caput* enim pro homine ponitur, pars pro Moni», toto per synecdochen. Aut proprie super caput ipsum : alludit enim ad coronam nuptialem, quæ dicitur *LITITIA capiti sponsi imponi solebat, cum qua in cantu et jubilo ex agris ipsa deducebatur in Sion, *q. d.* Christus traducet suos fideles et sanctos in Sionem coelestem eo modo, quo sponsus solet sponsam unice dilectam ducere in Sion cum geniali plausu, cum nuptiali corona, cum gaudio tanto et tam pleno, ut longo abigatur omnis dolor et gemitus. Ita Sanchez. Hoc est quod diserte et pulchro dicit Esdras, lib. IV, cap. n, 31, et citatur in *Officio Ecclesiæ tempore Paschali* : a Exspectate, Gentes, pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis : parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis : fugito umbram sæculi hujus, accipite jucunditatem gloriæ vestræ : jucundamini, gratias agentes ei qui vos ad coelestia regna vocavit : surgite et state et videte numerum signatorum (ad hos signatos alludit Joannes, *Apec*, vii, 9) in convivio Domini : qui so de umbra sæculi transtulerunt, splendoras

fuñicase Domino acceperunt; » et paulo inferius: « Ego Esdras vidi in monte Sion turbam magnam qnam numerare non potui, et omnes canticis colaudabant Dominum. Et in medio eorum erat juvenis statura celsus, eminentior omnibus illis, et singulis eorum capitibus imponebat coronas. Tunc interrogavi Angelum, et dixi : Qui sunt hi, Domine? Qui respondens dixit mihi : Ifi sunt qui mortalem tunicam deposuerunt, et immortalem sumpserunt, et confessi sunt nomen Dei : modo coronantur, et accipiunt palmas. Et dixi Angelo : Ille juvenis, quis est, qui eis coronas imponit, et palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi : Ipse est Filius Dei, quem in sæculo confessi sunt. Ego autem magnificare eos coepi, qui fortiter pro nomine Dei steterunt. »

Et Tobias, cap. xni, vers. 21 : « Portæ, ait, Jerusalem ex sapphiro et smaragdo ædifleabuntur, et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. Ex lapide candido et mundo omnes plateæ ejus sternerentur, et per vicos ejus alleluia cantabitur. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam, et sil regnum ejus in sæcula sæculorum super eam. »

Et Boetius, lil). Ili *De Consol.*, prosa 2 : « Æternitas, inquit, est interminabilis vitæ tota simul. c) Æternitas ergo *primo*, est interminabilis ; *secundo*, est vitalis semperque vivens; *tertio*, est tota simul; *quarto*, est perfecta possessio vitæ omnisque boni. In bonis hujus vitæ nihil est perfectum, multa desunt : habes opes, deest honor : habes honorem, deest sanitas : habes sanitatem, deest scientia : habes scientiam, desunt facundia et gratia. Et in convivio opiparo, mox ut comedisti satiari, deest appetitus, deest voluptas : cibo gravaris, desunt vigor et alacritas animi, deest quies mentis, desunt siepe locus et honor quem postulas. In .Tierna vita Beati omnibus bonis simul fruuntur : possident enim opes Dei, scientiam Dei, delicias Dei, robur Dei, Paradisi, Angelorum et Sanctorum omnium : et hæc omnia simul habent, et habebunt præsentia per omnem æternitatem. Annoi» ergo fictilia sempiterna super capita eorum, gaudium et exultationem obtinebunt.

Quid est ergo beata æternitas? » rogemus eos qui illam ingressi sunt, eam fruuntur. Dic nobis, S. Petre, S. Paule, S. Joannes, quid est æternitas beata? Eam plene et distincte concipere, explicare, et exprimere non valemus. Quatiduum a fuistis? mille quingentis annis. Quantum

in ea propressi estis? vixdum eam inchoavimus? Mille quingenti anni elapsi numquid aliquid de vestra æternitate decerpserunt? non horam, non momentum unum, ne hilum quidem, tantundem est ac si jam primum eam inchoaremus : æque nova, æque jucunda, æque longa nobis accidit, et restat voluptas æterna. Quiri est ergo æternitas vestra, tam felix, tam beata? Est abyssus gaudiorum, est abyssus temporum, est abyssus sæculorum : tempora nostra, gaudia nostra, sæcula nostra fundo carent, finem non habent, terminum et metam eorum, quantumvis sapientissimi et oculatissimi simus, pervidere non possumus, æternitatem nostram dimetiri et mensurare nequimus, non est mensura quæ eam adæquet : regni nostri, felicitatis nostræ, gloriæ et lætitiæ nostræ, non erit finis, nunquam finis, nunquam terminus. Die, o S. Catharina, S. Lucia, S. Agnes, quæ pro castitate usque ad mortem certastis, quæ ignes, equuleos, bestias superastis, qualis et quanta sit vestra æternitas! Dic, o S. Hieronyme, S. Macari, Antoni, S. Romualdo, S. Elia, Elisæc, qui 50,60,100 annis omnes voluptates sæculi abdicastis, vitam austera egistis, circuistis in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflict, quibus dignus non erat mundus! quid pro tantis laboribus recepistis? quænam est sempiterna vestra lætitia? Dic, o S. Stephane, S. Laurenti, S. Vincenti! dic, o S. Clemens Ancyranus et Agalhangle; qui per 28 annos continuos equuleos, ignes, catastas, verbera, continuum et longum martyrium fortiter et genereose tolerastis! qualis est vestra lætitia; qualis et quanta corona æternitatis vestræ? Habuimus momentum crucians, illud jamdiu transiit et evanuit : habemus nunc reternum delectans, quod nunquam transibit; sed semper erit hodie, semper nobis præsens. Nunc sequimur Agnum, et canimus : « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes ; et regnabimus in sæcula sæculorum. Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et generationem. » Cogita sæcula sæculorum, cogita progenies et generationes omnes, cogita tempora omnia præsentia, preterita, futura et possibilia; necdum æquabis æternitatem nostram : per omnia hæc tempora, per omnes has generationes, per omnia hæc sæculorum sæcula regnabimus, deliciabimur, triumphabimus cum Christo et Sanctis omnibus in omni voluptate et gaudio in æternum.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

haïas prophetiam suam de Sennacherib confirmat historia de eodem, qua narrat hoc capite et sequenti ita omnia evenisse uti ipse prodixerat. Eadem recensetur, IV Reg. cap. xvni, et duobus sequentibus. Roc ergo capite. Habsaccs a Sennacherib missus ad Ezechiam eum hortatur ut se dedat, cum non possit resistere: nec confidat in ope Ægyptiorum, atm ipsi sint baculus arundineus; nec in ope Dei, aim ejus altaria everterit. Secundo, vers. H, cum legati Ezechia: peterent a Rabsace, ut non loqueretur hobraice ad populum, sed syriace ad legatos, persistit superbus Rabsaces, populoque insultans eum ab Ezechia ad Sennacherib traducere conatur, dicens quod Deus non possit eos tutari, sicut dii aliarum gentium eas manu Sennacherib tutari non potuerunt.

1. Et factura est in quartodecimo anno regis Ezechias, ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes civitates Juda munitas, et cepit eas. 2. Et misit rex Assyriorum Rabsacen de Lachis in Jerusalem, ad regem Ezechiam in manu gravi, et stetit in aquaeductu piscinæ superioris in via agri Fullonis. 3. Et egressus est ad eum Eliacim filius Ilelciæ, qui erat super domum, et Sohna scriba, et Joahe filius Asaph a commentariis. 4. Et dixit ad eos Rabsaces : Dicite Ezcchiæ : næc dicit rex magnus, rex Assyriorum : Quæ est ista fiducia, qua confidis? 5. aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? 6. Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum : cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam : sic Pharaon rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo. 7. Quod si responderis mihi : In Domino Deo nostro confidimus : nonne ipse est, cujus abstulit Ezechias excelsa et altaria, et dixit Judæ el Jerusalem : Coram altari isto adorabitis? 8. Et nunc trade te domino meo regi Assyriorum, et dabo tibi duo millia equorum, nec poteris ex te præbere ascensores eorum. 9. Et quomodo sustinebis faciem judicis unius loci ex servis domini mei minoribus? Quod si confidis in Ægypto, in quadrigis, et in equilibus : 10. et nunc numquid sine Domino ascendi ad terram istam, ut disperderem eam ? Dominus dixit ad me : Ascende super terram istam, et disperse eam. 11. El dixit Eliacim, et Sohna, et Joahe ad Rabsacen : Loquere ad servos tuos Syra lingua : intelligimus enim : ne loquaris ad nos judaicé in auribus populi, qui est super murum. 12. El dixit ad eos Rabsaces : Numquid ad Dominum tuum et ad te misit me Dominus meus, ut loquerer omnia verba ista; et non potius ad viros, qui sedent in muro, ut comedant stercora sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum? 13. Et stetit Rabsaces, et clamavit voce magna judaicé, et dixit : Audite verba regis magni, regis Assyriorum. 14. Hæc dicit rex : Non seducat vos Ezechias, quia non poterit eruere vos. 15. Et non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Domino, dicens : Eruens liberavit nos Dominus, non dabitur civitas ista in manu regis Assyriorum. 16. Nolite audire Ezechiam : hæc enim dicit rex Assyriorum ; Facite mecum benedictionem, et egredimini ad me, et comedite unusquisque vineam suam, et unusquisque ficum suam : et bibite unusquisque aquam cislernæ suæ, 17. donec veniam, et tollam vos ad terram, quæ est ut terra vestra, terram frumenti et vini, terram panum et vinearum. 18. Nec conturbet vos Ezechias dicens : Dominus liberabit nos. Numquid liberaverunt dii Gentium unusquisque terram suam de manu regis /Assyriorum? 19. Ubi est Deus Emalh et Arpbad? Ubi est Deus Sepharvaim : numquid liberaverunt Samariam de manu mea? 20. Quis est ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea? 21. Et siluerunt, et uou responderunt ei ver-

hum. Mandaverat enim rex, dicens : No respondeatis ei. 22. Et ingressus est Eliacim filius Helciae, qui erat super domum, et Sobna scriba, et Joahe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis (1).

¶<«.«. 1. S'PPER OMNES CIVITATES. — « SUPCT, » id CSt contra : hoc enim est Hebræum Sy a/ (2).

Misrr hex Asstriorüm Rabsacen. — Fabulantur HebræihuncRabsaccn fuisse filium Isaiaë, eo quod

(1) Sequilara cap. xxxvi ad cap. xl, interjectio histórica in confirmationem propheti® contra Sennacheriham, acucumpeoilitim historicum rerum memoratu dignarum sub rege Ezechia, spatium duorum aut trium annorum complectens. *Prime*, historia expeditionis Sennaeberibi, cap. xxxvi et xxxvn. *Secundo*, historia morbi letbalb Ezcchiaë, curatio ejus miranda, ct carmen cucha- risticum pro recuperata valetudine, cap. xxxvin. *Tertio*, narratio de legatis a rege Babylonis llierosolymatn missis, qui Ezcchiaë restitutam valetudinem gratularentur.

Disputatur, inquit Rosenmuller, *utrum Jesajas hanc historiam composuerit ipse, et in hunc librum digesserit, an quis alius?* Prior quidem sententia, si eam in se spectes, non destituta est omni probabilitate. Cum enim Proplie- læ passim manusadmoverint ad conscribendam historiam sui temporis, ulex exemplis Gadis, Nathanis, Ahi®, Idua- tis, liquet, el Jesajas ipse conscripserit res gestas üsiaë (II *Chronie*, xxvi, 22), verisimile ese possit, el eventus memoratu dignos temporis Hiskiaë, in quibus ipse Jesajas personam sustinuit insignem, ab illo memori® mandatos esse. Cui sententi® praeterea favere videtur locus (II *Chro- nie*, xlili, 32). Re tamen penitus perpensa, sunt quædam, quæ dubitare nos jubent, hanc quæ sequitur, particulam historicam Jesaj® ipsi tribuere. Primo enim ille Chroni- corum locus huic sententi® non patrocinator; vide notam nostram ad libri hujus Jcsajam inscriptionem. Deinde conferenti hanc historiam cum ea quæ exstat in libro *Regum* posteriore a vers. 13 cap. xviii, usque ad vers. 20 cap. xi, clarissime patet historiam hanc, ut in nostro hoc libro legitur, esse transcriptam ct quidem contrac- tam ex libro *Regum*. Hinc probabile videri possit, histo- riam libri *Regum* esse typum, ad quem nostra excerpta sit, re cissis quæ videri poterant ad corpus ipsum historias minus necessaria, ct necessariis tantum quæ ad summam historia sufficerent, retentis. Cum tamen inter hanc nos- tram, oleam quæ in *Regum* libris legitur, historiam, ali® quoque haud pauca variationes occurrant, probabilius vi- detur. utramque illam esse compendium majorum et longo ampliorum commentariorum, quos in historiam regum Judaeorum olim exstitisse, testatur locus insignis II *Reg.* ix, 20: *Et certera Hiskiaë. et omnis potentia ejus.... scripta sunt in diurnis commentariis regum Judæ.* Ex illis majo- ribus commentariis igitur, ex quibus *Regum* libri excerpti sunt post exsilium demum Babylonicum (nam in exsilio historia in illis narrata terminatur), ct ea quam nos hic habemus, particula historica videtur desumpta. Illi enim qui ' iliciniorum hanc syllogcn, quæ a Jesaja nomen fert, dige^erunt, cum viderent historiam illam ad intellec- tum nonnullorum quæ supererant Jesajanoruin oraculo- rum, plane necessariam esse, non ingratum posteris fac- tuos intellexerunt, si eamdem , resectis non plane ne- rranis, piulo contractiorem huc transferrent. Idem hoc fforml qui Jeremiaë oracula collegerunt ; subjece- runt mu notitias historicas, maxime necessarias, quæ cum urn minus sæpe quam hæ noslræ , sæpe convenirent cum secundo *Regum* libro, et ips® cum co cx communi illo commentariorum prolixiorum fonte haustæ videntur. Hic i-'Umptaliypotheastsimul patet ratio mutationum in- te r narum ct *Regum* librum exstantium. Cælerum con-

rocutiis sit hebraico, vers. 13, et quia alter Isaiaë filius relictus vocatus est, cap. vu, 3, Jastib, quasi alius ad Assyrios transfugisset. Hanc fabellam re- ferunt bic S. Hieronymus et Auctor *De Mirabi-*

conferri meretur cum his dictis Eichornius *Einleitung in das Alte Testam.*, part. IH, § 526, pag. 73, 74.

(Rosenmuller.)

Hæc verius juxta nos Jaba (*Quæst. de integrit. vnticin. Isaia**, §7): Capita /sai. xxxvi, 39, in plerisque verbo te- nus concinunt cum II *Reg.* xviii, 13-20, xix; discrepant tainen in aliquibus: sic canticum Ezechiaë, /sai. xxxvin, 9-20, secundo *Regum* libro deest; e contrario reconcilia- tio Ezcchiaë cum Sancheribo, II *Reg.* xviii , 14-16, deest in Isaia. Quod II *Reg.* xx, 7-8, do massa ficuum, ulceri Ezcchiaë imponenda, legitur, in /sai. xxxvin, loco alieno, vers. 21, 22, inlrusum est; nam post vers. 6 ponendum fuisset. Sunt et quæpiam ali®, minoris momenti discre- panti®, quas allegaro opus non est; cx-quibus omnibus palet, textum horum locorum adeo difflerre, et ita con- venire, ul uterquo ex uno communi fonte haustus esse videatur, nempe ex historia Ezechiaë, quam Isaia sripsit, II *Parat*, xxxii, 32. Sermones legatorum Sancheribi, Eze- chiaë et Isaiaë, et singularis circa minutias cura, innuunt hæc a teste coævo, qui, ut Isaia, haram rerum ipse par- ticeps fuit, scripta esse. Voces nriD et DHIH1, fIP® oc- currunt, non sunt Isaia recentiores, neque etiam, 8i Jin3 Aram®® originis esset, ®vum recentius argueret; nam ætate Itti® jam exotica quæpiam in linguam Hebræam illata erant, quæ in Osca quoque ct Amos observantur. Vcx min1 hoc loco non ea, qua post exsilium, notione gnudet, sed linguam designat Hebraicam, quæ tum dun- taxal in regno Juda vigeat.

Non pauci interpretes, inquit cx sua parte Berlhierns, dubitant an Isaia auctor fuerit hujus compendii historici, cap. xxxvi-xxxix. Sunt qui putant hanc interjectionem historicam a quodam posterioris ævi scriptore, ut puta ab Esdra vel a Nehemia fuisse insertam, quæ quidem ad- jectio non esset juxta eosdem, nisi narrationis quæ in IV *Reg.* xvm, xix, xx, cl ex parte in II *Paralip.* xxxii legitur ileratio. Probationes quibus hæc sententia nititur non demonslrativ® Berthiero videntur. Rectius, inquit, assereretur auctores IV lib. *Regum* cl II *Paralip*, hæc ab Isaia usurpasse. Nam illos auctores Isaia posteriora esse constat (vide *Annot.* ad Præfal. III *Reg.* el *Paralip.*). cum ultra captivitatem Babylonicam, el dimitis 150 an- nis post Isaiaë mortem narrationem suam protendant. Fa- teri quidem ncccsse est, hæc quatuor capita jam ad lib. IV *Reg.* et II *Paralip.* pertinuissent, si admittatur Esdram eadem Isaiaë vaticiniis adjunxisse. Sed merito quærilur qua ratione ductus, tam longam adjunctionem inseruis- set, cum facta qnæ refert, jam annalibus Judaic® gentis mandata essent. Magis igitur consentaneum est diceit auctores libri IV *Regum* et *Paralip.*, hæc ab Isaia mutua- tos esse. Nam illa facta necessario in historicis libris scripta esso debebant, dum o contra nulla erat necessita* ut illasylloge prophetiarum complecteretur.

(2) Cum primam adversus Judæarn expeditionem sus- ciperet Sennacheribus, videtur cum majore copiarum suarum parte iter per Judæarn directe instituisse /Egyp- tum versus, vid. ad cap. x, 28, quando primo terrore perculsi incoi® Judææ vicos et agros plerique deserue- runt, el urbes plerasque *munitas* dictas (sed, ut proba- bile est, *minus probe munitas*, cui atasque) hosti uccuoan-

jibus S. Scriptura apud S. Augustinum, lib. II, cupito XXVII.

vir. *. 2. In manu gravi. — Id est cum comitatu magno, cum milito multo ad ostendendam potentiam Assyriorum. Licet enim Sennacherib exercitum penes se retineret, tamen misit insignem militum manum cum Rabsacc ad percellendum Judaeos. Est enallage quantitatis conlmuæ pro discreta: gravis enim sumitur pro multo hic, uti et alibi sæpe. Vide dicta Exodi vm, 24.

Aliter Sanchez : a In manu gravi, » id est cum potestate magna, cum facultate ampla quam dedit ci Sennacherib, ut, quod ipse cum Ezechia transigeret, hoc rex ratum haberet : aut a in manu gravi, » id est cum legatione gravi, id est minarum et contumeliarum plena.

El iacim. — De Eliacim et Sobna dixi cap. xxu, IS et 20.

vin. 3. 3. A commentariis. — Vatablus vertit, *historiographus*; Lyranus, *cancellarius*; hebraice esliofo mazkir, id est commentator, commemorator, qui rem in mentem et memoriam revocat. Erat id officii apud reges Judæorum et Persarum, ut palet Esther vi, 1, quo quis regi suorum facinora, merita, gesta, publicas necessitates, et quidquid regem meminisse oporteret, in pugillaribus aut diariis consignaret, eique suo tempore legeret, aut in memoriam revocaret. Ita Forerius. Non ergo erat hic scriba regis : nam scriba erat Sobna, uti praecessit.

Ves. *. 5. 5. Recessisti a me. — Achaz enim pater Ezechia* dediderat se regi Assyriorum, IV Ilcg. xvi, 7. Sed Ezechias Deo nixus hoc jugum excussit et rebelavit, ut dicitur IV Reg. xviii, 7.

Vers. 6. 6. Confidis super baculum arundineum, — super Ægyptum. Alludit ad arundines quæ abundant ibi in ripa Nili, q. d. Sicut arundo infirmior est, quam ul ei incumbentem sustineat, ut potius manum se apprehendentis compungat et perforet : ita erit et Judææ Ægyplus, ejusque copiae et auxilium quod promittit.

Vera. 7. 7. Nonne ipse est, cujus abstulit Ezechias excelsa? — Calumniatur Rabsaces Ezechiam : vitio enim ei vertit quod erat laudi dandum ; nam excelsa auferri jusserat Deus : sed forte hoc ignorabat Rabsaces. Quod si verum est, docet nos ipse, licet infidelis, idem quod Seneca, scilicet : « Deum obsequio in rebus prosperis nobis conciliandum, non criminibus irritandum, vel in adversis cum fiducia invocatus adesse velit. »

8. Et nunc trade te. — Hebraico est nynn lutarci), id est, ut Chaldæus, commiscere, conjungere, paciscere et ini fœdus, scilicet tradendo te in vassallum regi Assyriorum : ipso vicissim te

das deuiderunt. Nec (amen omnes, sed regi in expeditione Olivias; (pio in Ægyptum digresso, Judæi consilio et cura Itokiæ provide pro ratione temporis cas muniverunt, atque adeo animis jam paulo confirmatoribus regi retit unii ex. Egvpto eas objecerunt, ut occurrent exempla tu labita et Ludiisa, mtracap. xxxvn, 8. (Rosenmuller.)

ul dominus tuebitur, ac tranet tibi duo millia equorum.

Vatablus vertit, *da obsides domino meo* regi Assyrio, daboque ego tibi equorum duo millia. Forerius vertit, *oppignera dominum meum*, id est de vinci muneribus, vel obsidibus, vel te in manus ejus tradendo : aut potius, *depone quidquam cum domino meo*, verbi gratia, ut ipse det bis mille equos si tu bis mille des ascensores, ut sit concertatio inter Sennacherib et Ezechiam.

*9. Nec poteris ex te præbere ascensores. — non ver. 9 quod Hierosolymæ non essent bis mille cives, sed quod non essent bis mille equites, saltem ut pulbai Rabsaces. Judæis enim equitatus et equorum copia a Deo fuit velila, Deut. xvu, 16. Vide ibi dicta.

10. Judicis unius loci, — id est salrap® aut præ- ven. io fedi unius provincia», ul dicitur Esther, cap. ni, vers. 12.

Dominus dixit ad me : ascende super terram istam, et disperde eam. — Mentitur superbus licentia regia. Nam Deum non voluisse per Sennacherib perdere Jerusalem, sed potius perdere ipsum Sennacherib, palet ex eventu : potuit tamen velle Deus, ut Sennacherib eos invaderei, puniret et affligeret, idque vel per se, vel per prophetiam Isaiaæ revelare. Vide Can. XXXVI.

12. Ut comedant stercora. — q. d. Judæi a me Ven. ii brevi tam arcte obsidebuntur, eoque penuria* redigentur, ul cogantur columbinis, quin et humanis excrementis vesci. Ha S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus (1).

Et bibant urinam pedum suorum. — Hebraice, *aquam pedum suorum*. Ita Hebraei modeste et honesto vocant urinam, quod ad pedes defluat : sicut aqua capitis, sunt lacrymæ, Jerem. ix, i. Sic Hebræi dicunt : *Dux de inter pedes tjus*, id est de genitalibus, quod Nosler vertit, « de femore ejus, » scilicet prodiens et gtnilus, Genes, xux, 10. Ita Forerius.

16. Facite mecum benedictionem — non activam (hanc enim homo arrogans contemnebat : nec enim optabat a Judæis benedici), sed passivam. q. d. Dedito vos mihi, iaque gratiam et beneficentiam meam vobis conciliate, ul in vos benignus et beneficus sim. Unde Septuaginta verluut, si vultis benedici; et Noster, IV Reg. xvm, 31, vertit : « Facito mecum quod vobis est utile; » et Leo Casii ius : *Facite*, inquit, *mecum benedictionem*, scilicet vobis, et in commodum vestrum, g. d. Ha facite mecum vos mihi subdendo, ut inde vobis accedat benedictio, id est beneficentia mea. Hic sensus est genuinus. Servitutem, quæ per se odiosa

(1) Liqueat ex tota historia antiqua, artem urbium per obsidionem expugnandarum a populis veteribus minus excullau fuisse ; hinc sepe h/rs^ruul in muniliniin urbium obsidione per plura annos. Sic Saman* per triennium vim SalinaiMMris suMimiit, et tnrluin toh* temporens Hierosolymorum urb» Nebucadn^zdicni «lehibil.

(HûwuiullerJ

erat, benedictionis nomine legit, ut magis ad se allicial. Ita facit et dæmon.

Secundo, Forerius « benedictionem , » inqu? id est copiam, largitatem, *q. d.* Ne sitis erga me parci, sed magnifice ac liberaliter mecum agite, nempe sine timore, fidenter ad me egredimini ; vestri curam mihi meæque fidei credentes : quod si feceritis, *comedet quisque, etc.*, id est manebitis rerum vestrarum domini, libere rura vestra adibitis, *carpctisque ficus, uvas ct* fructus vestros, meque pro hoste patrem et tutorem experiemini.

Tertio, alii, *q. d.* Gratificamini mihi in hac re (1).

(ri Vers. 17. « Donec veniam, et tollam vos ad terram

22. Scissis vestidos, — tum ob bJasphemiam v<i.n Rab-
sacis, ut hoc ritu se eam detestari ostenderent, tum ut moerorem el luctum ob ruinas Rab-
sacis, et periculum urbi imminens testarentur.

quæ est ut terra vestra, terram frumenti el vini, terrant pinum et vinearum.» Solebant antiquis temporibus populi victi a victoribus translocari, sive mitti in colonias; jubebantur etiam sedes inter se permutare, secundum id quod Ilisliæus finxit apud Herodotum (lib. II, cap. in), regem Darium constituisse Phœnices sedibus suis amotos in Ioniam transferre, et loues in Phœuiceu. Id dicebatur p.tTGuu<jfxàc, et transmigratio ipsa įxiTcoaaíz. Balio erat, ut populi facilius retinerentur in obsequio. Fuit etiam moris Romani (Suetonius, *De Augusto*, cap. xxi), Suevos et Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, alque in proximis Rheno agris collocavit. (Ex Rosenmuller.)

CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Ezechias nuntiat Isaiaæ minas ct blasphemias Rab-
sacis : Isaias, vers. 6, jubet eum bono esse animo, ncc timeat Assyrium quem Deus casurus sit. Secundo, vers. 9, Sennacherib iturus contra JFAhiopes, rursum mittit minas litteras ad Ezechiam, ut se dedat, nec speret Dei ope se manus ejus evasurum. Hinc tertio, Ezechias, vers. 14, has litteras in templo Deo offert, oratque ut suce et populi causa: succurrat. Unde quarto, vers. 21, nomine Dei Isaias eum rursum metu liberat, et blasphemum Sennacherib increpat, omniaque ei adversa preedit it, ac, vers. 30, dat signum, scilicet annonam ad lres annos. Deinde, vers. 36, Angelus cadit castra Sennacherib, qui fugiens a filiis occiditur.*

1. El factum est, cum audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua, et obvolutus est sacco, el intravit in domum Domini. 2. Et misit Eliacim, qui erat super domum, et Sobnain scribam, el seniores de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam filium Amos prophet;un, 3. ct dixerunt ad eum : Hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, et correptionis, et blaaphemiæ, (bes hæc : quia venerunt filii usque ad parium, et virtus non est pariendi. 4. Si quo modo audiat Dominus Deus tuus verba Rab-
sacis, quem misit rex Assyriorum Domir.us suus ad blasphemandum Deum viventem, et exprobrandum sermonibus, quos audivit Djininus Deus tuus : leva ergo orationem pro reliquiis, quæ reperlæ sunt. 5. El venerunt servi regis Ezc-
chiaæ ad Isaiam, 6. et dixit ad cos Isaias : Hæc dicetis Domino vestro : Hæc dicit Dominus : Ne timeas a facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. 7. Ecce ego dabo ei spiritum, et audiet nuntium, el revertetur ad terram suam, ct cor-
ruere eum faciam gladio in terra sua. 8. Reversus est autem Rab-
saces, et invenit regem Assyriorum præliantem adversus Lobnam. Audierat enim quia profectus esset de Lachis, 9. et audivit de Tbaraca rege Æthiopiæ, dicentes : Egressus est ul pugnei contra te. Quod cum au-
disset, misit nuntios ad Ezechiam, dicens : 10. Ilæc dicetis Ezechiæ regi Judæ, loquentes : Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confiais, 'icens : Non dabitur Jerusalem in manu regi» Assyriorum. 11. Ecce tu audisti omnia, qua: fecerunt reges Assyriorum omnibus terris quas subverterunt, cl tu poteris liberari? 12. Numquid eruerunt cos dii gentium, quos subverte-
runt patres mei, Gozam, el Haram, et Reseph, et filios Eden, qui erant in Tlialassar? 13. I bi en rex Emath, el rex Arphad, el rex urbis Sepharvaim, Ana et Ava? 14. El tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, et legit eos, et ascendit in domum Domini, et expandit eos Eze-
chias coram Domino. 15. El oravit Ezechias ad Dominum, dicens : 10. Domine exercituum

Deus Israel, qui sedes super Cherubim, lu es Deus solus omnium regnorum teme, tu feci>ti
 cœlum et terram. 17. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi; aperi, Domine, oculos tuos, et
 vide, et audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viventem.
 18. Vere enim, Domine, desertas fecerunt reges Assyriorum terras, et regiones catum.
 19. Et dederunt deos earum igni : non enim erant dii, sed opera manuum hominum, lignum
 et lapis : et comminuerunt eos. 20. Et nunc, Domine Deus nosler, salva nos de manu ejus :
 et Cognoscant omnia regna terræ, quia tu es Dominus solus. 21. El misit Isaias filius Amos
 ad Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro quibus rogasti me de Sennacherib
 rege Assyriorum : 22. hoc est verbum, quod locutus est Dominus super eum : Despexit te,
 et subsannavit te, virgo filia Sion : post te caput movit, filia Jerusalem. 23. Cui exprobrasti,
 el quem blasphemasti, et super quem exallasii vocem, et levasti altitudinem oculorum tuo-
 rum? Ad sanctum Israel. 2-4. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino : et dixisti : In
 multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium, juga Lilxani : et suc-
 cidam excelsa cedrorum ejus, et electas abietes illius, et introibo altitudinem summitatis
 ejus, saltum Carmeli ejus. 25. Ego fodi, et bibi aquam, et exsiccavi Vestigio pedis mei om-
 nes rivos aggerum. 26. Numquid non audisti, quæ olim fecerim ei? Ex diebus antiquis ego
 plasmavi illud ; et nunc adduxi : et factum est in eradicationem collium compugnantium, el
 civitatum munitarum. 27. Habitatores earum breviata manu contremuerunt, el confusi sunt;
 facti sunt sicut fœnum agri, el gramen pascuæ, et herba tectorum, quæ exaruit antequam
 maturesceret. 28. Habitationem tuam , el egressum tuum, el introitum tuum cognovi, et
 insaniam tuam contra me. 29. Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures
 meas : ponam ergo circulum in naribus luis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam,
 per quam venisti. 30. Tibi autem hoc erit signum : Comede, hoc anno, quæ sponte nascun-
 tur, et in anno secundo pomis vescere; ih anno autem terlio seminate, el metite, et plantate
 vineas, et comedite fructum earum. 31. El millet id quod salvatum fuerit de domo Juda, et
 quod reliquum est, radicem deorsum, et faciei fruclum sursum : 32. quia de Jerusalem exi-
 bunt reliquiae, cl salvatio de monte Sion : zelus Domini exercituum faciei istud. 33. Propterea
 hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Non intrabit civitatem hanc, et non jaciet ibi sagit-
 tam , et non occupabit eam clypeus, el non mittet in circuitu ejus aggerem. 34. In via qua
 venit, per eam revertetur, et civitatem hanc non ingredietur, dicit Dumiuus : 35. Et prote-
 gam civitatem istam, ul salvem eam propter me, et propter David servum meum. 36. Egres-
 sus est autem Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque
 millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnes, cadavera mortuorum. 37. Et egressus est, et
 abiit, el reversus est Sennacherib rex Assyriorum, el habitavit in Ninive. 38. Et facium est,
 cum adorarci in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar, filii ejus percusserunt
 eum gladio : fugeruntque iu terram Ararat, et regnavit Asarhaddou filius ejus pro eo.

1. Obvolutus est sacco, — cilicio. Hoc enim
 crathibiluspœtiilenliæ, et vestis lugentium. Vide
 elida *Gen.* xxxvn, 31. Porro saccus hic vel erat ad
 nudam carnem, vel super alias vestes, uti Romæ
 in Quadragesima muli saccos vestibis superin-
 duunt(i).

(1) Si quisrltur quomodo Erechias, tlnlversn<que popu-
 lustntnto pavore perculsi erant auditis nniuu:ibusS>-nniiche-
 ribi interpellailonibus, cutn tamen repetitis vicibus huic
 regi cladem infligendam Isaiaspr.edixiisit ; respondi potest
primo, has prophetias aliquibus antiis ante Juda® occu-
 pationem editis in oblivionem forsā plurimis venisse;
 «k imito. Isaiam nunquam Sennachenbum nomine proprio
 designasse, unde dubium esse poterai an ad ilium regem

3. Dies tribulationis, et correptionis, «tulas- v«r«. t
 pufjiiæ. — *Primo*, S. Hieronymus et San hez *tri-*
bulationem referunt ad populum, *correptivnem* ad

ista vaticinia referenda erant, eo majus quod Isai® ser-
 moni alia intermixta erant vaticinia, sive de Messia, sivo
 de Judaici populi vicinarumque gentium fatiis; tertio.
 Prophetam aperuisse equidem qu® ;«t h® Assyrios in fu-
 turum manebant, sed ejus prophetiam nondum forsā
 scriptis mandatam, Judæis nonnisi generatili! cognitam
 fuisse, quin eam minulatim scrutari possint. Illice Ber-
 thicrus. Quæ nobis non salis probata videntur, ut rationem
 dent terroris |>opuli il|>susque regis aliunde tanta tide el
 pietate præditi. nisi dicatur pra nimia formidine ab .As-
 syriorum exercitu appropinquante omnes ammo conci-
 disse.

Deum, *blasphemiam* ad Rabsacn, *q. d.* Dies hic tribulationem populo impendere admonet, et correptionem a Deo, qui nostra vult punire peccata, qui etiam impii regis superbiam, et impudentis legati Rabsacis blasphemiam audivit, quæ dixit, Deum non posse Judæos liberare a manu Sennacherib, sicut dii aliarum gentium non poterunt.

Secundo, Vatablus : *Dicit*, inquit, *dies correptionis*, vel increpationis, vel accusationis : quia Judæi a Sennacherib arguebantur rupti fœderis, quasi fœdifragi.

Tertio et planius, *diem correptionis* vocat : quia Rabsaces increpaverat Ezechiam, quod in Deo speraret, cujus excelsa abstulerat, quodque non haberet bis mille equites, nec esset resistendo, atque populum, quod, nisi se dederet, redigendus esset in Untas angustias, ut stercora sua comedere et urinam bibere cogeretur : hæc ergo fuerunt correptiones sive increpationes Rabsacis.

Venerunt hii usque ad partum, et virtus non est PARIENIH. — Est proverbium, *q. <* In extremum discrimen, dolorem et angorem venimus, ut Unquam puerperæ molientes bellum pium et necessarium, pro urbis sanctæ defensione contra blasphemum Sennacherib, illud præ languore et defectu virium eniti, et in lucem proferre non possimus; sed illo opprimendi simus, ni Deus miraculose gloriæ suæ et nobis succurrat. fUTheodoretus, Procopius, Eucherius, Abulensis, Cajetanus et Vatablus vel hic, vel libro IV *Rcg.* cupite XIX(1).

4. Si quo modo audiat. *Supple*, *q. d.* Ora pro nobis, si forte audiat Deus, etc., ulex Hebræo vertunt forerius et Vatablus.

6. A facie verborum, — a verbis et minis : hisce enim Hebræi per prosopopoeiam dant faciem. Antequam legati Czechis venirent ad Isaiam, jam Deus illi revelarat eorum adventum, quidque eis respondendum esset, inquit S. Hieronymus : unde slatini ut venerunt, sine oratione et recursu ad Deum respondit eis Isaias.

7. Ego dabo ei spiritum, — adversarium, inquit S. Hieronymus.

Secundo, Haymo et Forerius, «spiritum,» id est ventum, *q. d.* Veniet per aera nuntius vel rumor instar venti, hoc esi citissime et non expectatus, et quasi incerto auctore veniet hic rumor, valuti si vento adveheretur. Forerius : *Quod si spiritus quispiam ex angelicis missus in hoc sit, ut talem nuntium deferet ?*

Tertio, Vatablus, «spiritum, » id est impulsus el voluntatem redeundi in patriam.

Quarto, Leo Caslrius, «spiritum, n id est aerem corruptum et incensum, puta pestem : hac enim

(1) Moris fuisse, ut Prophelæ spectabilis auctoritatis in casibus dubiis consulti sint, per totam historiam Hebræi p' puti liquet, eslque huic plane simile exemplum Jusi®, H 'h i 'ph'Ti-nii pertigales adcuntis, II //eg. un, Ii bvqq. Cuoi. 1 //eg. imi, 13. (Rvœnmuller.)

periisse Assyrios docet Berosus optici Joscphum, lib. X *Antiq.* cap. 1.

Quinto et optime, Lyranus et Sanchez : Mittam in eum a spiritum » timoris et perturbationis, et quasi terrorem panicum, atque nuntium de adventu Tharacæ regis/Ethiopia;, qui eum ab obsidione Uierosolymæ submoveat, ut contra eum pugnet : quo facto rediens cædetur ab Angelo, ideoque fugiet ad suos in Assyriam, ibique occidetur.

Similem metum et animi consternationem immisit Deus in Chananæos, ne persequerentur Jacobum, *Genes*, xxxin, 5; et ne resisterent llebræifi adventantibus, *Exodi* xxin, 17; et m Syros obsidentes Sam iriam, IV *Rey.* vu, 6. Sic cum Saul cingeret undique Davidem, ut nullum pateret effugium, Deus misit ei nuntium dicentem PhilMæos irruere in fines Israel : quare a Davide advocatus est, coactusque regredi ad suos fines luendos. Quam mira est Dei erga suos providentia! quam fida custodia (2) !

13. Ana et Ava. —Septuaginta hæc duo in unum conflarunt, *Anaveava*; unde corrupte jam in Septuaginta irrepsit *Anagugava*. Ana fuit regia Lydorum (quorum postea, tempore Cyri, rex fuit Croesus), autequam Sardes conderentur et in

(1) Vers. 8. « Reversus est autem Rabsaces, et invenit regem Assyriorum pradianlem adversus Lnbnam. Audierat cairn quia profectus esset de Lachis. » Num Lachisam in suam potestatem redegerit rex Assyrius, zon arer.-/.X' in historia, sed prohibet set 2zddlse il.am voto, quod urbs tam 2le quam munitione probe curata fuerit. Lobna urbs antiquo tempore fuit spectabilis, ælate Josué a regulo Amorrbaeo administrata, sila ad occiduum Hierosolymorum flexum austrum versus, Lachis® ad septentrionem, aqua non longe distitit; eslque verisimile, ipsam quoque ad modum Lachis®, situm obtinuisse illic loci, ubi campestris regio in montanam assurgebat. Cf. *Jos.* x, 29 seqq.; xv, 41, 42; xxi, 13. (Rosenmuller.)

Vers. 9. a Et audivit de Tharaca, » etc. Thiraca, qui in Manelhonis Dynastiisapud Euscium Tafxxô; vocatur, Ælhtopum rex fuit, qui Ægyptum sibi subjecerat. Conf. Gatierer, *peltgesch.* part. I, pag. 225. Erat autem virtutis et periti® bellies Taracoms magna fama, ul liquet ex verbis Megasthenis apud Strabonem. *Gcograph.* lib. XV, pag. 472 edit. Casailb. Hinc adventantis Thiracæ famam tantum melum incussile Assyrio, nemo mirabitur. Michaelis quidem, m *Spidlcij. Ceograph. Hebræ>r. exi.* part. I. pag. 149, 150, el in *Prasfat. advers. tent. Jcsajrr*, pag. 26, non hoc Sennacheribo allatum putat, *Tararourm in PalTslinam castra movere*; hunc rumorem enim regi Assyriænon lanium melum ineutore potuisse, ul tam pente in regnum redlistel, cum Taracen! totam Nubiani cl Ægyptum prius peragrandam esso, noscere debidsseU Hunc igitur potius rumorem Sennacheribo allatum fuisse, Taraconem ex illa Cusclææ parle, quæ in Arabia sita esi (cocL nul. ad *Genes*, x, 6), per deserta Arabio) agmen ducentem intima Assyri® invasurum esse; ad suum ergo regnum lutandum, non fugam, sed ner festinasse Assyrium. Sed reple observat Koppius m not. ad hunc locum, nihil esse quod Taraconem cx intima Æthiopia contra Sanchcnbum Palæstinam expugnantem exercitum duxisse existimemus; videri potius illum, cum ingenti excrciia plures ierras, ul eas expugnrel, pererrantem, vere jam ad hiK + Palæslin® utque pervenisse. (Ikbcuuniler.)

regni metropolim erigerentur ab Asarhaddon filio Sennacherib, sive « Sardanapalo, ut nonnulli censent . unde ab eodem nomen accepisse videntur, ut Sardes dicantur quasi urbs Sardón, id est domini el principis, a Scpharvaim » censent nonnulli fuisse regiam regni Pontici et Bosphorani, de quo Strabo, sitam juxta Bo^phorum Cimmericum et Pontum Euxinum : unde Melitenses (qui multas usurpant voces Syras et Arabicas) « Se-¿harbaim » vocant trajectum , sive tranationem animalium, puta Bosphorum. Bosphorus enim dicitur quasi Trófico; copia, id est bovis iteret via, quia scilicet in eo sunt tant® maris angusti®, ul bos illas nando transmittere possit. Ita Rom® mihi asseveraverunt Patres nostri Melitenses.

ten. K. 14. Libros, — id est litteras Rabsacis : has enim significat Hcbræum IDD *sepher*.

Vcn t«. 16. Qui sedes super Cherubim, — qui sedes in propitiatorio supra arcam, quod est quasi solium tuum obumbratum a duobus Cherubinis, ex quo responsa das in Sancto sanctorum : quo symbolice significatur, te omnes Angelorum acies et choros subditos habere, et quasi cis inequitare. Vide dicta *Exodi* xxv, 18(1).

Verf.it. 22. Virgo filia Sion. — Id est o Jerusalem! vide Con. XVIII.

Post te caput movit, — quasi subsannans et minans.

ler».u. 23. Ad (id est *contra*, ut vertit Vatablus) Sanctum Israel, — *q. d.* Quænam ista vesana blasphemia et superbia tua, o Sennacherib! quod Deum lacerare, et ad duellum quasi provocare sis ausus? nescis quod ipse sit sanctus Israelis custos et protector, qui non patietur sanctam suam urbem et templum a te pollui et contaminari, sed acer ejus vindex contra te insurget.

Mirile, Moraliter, discite hic quam Deus in superbos et i- Ha. blasphemus excandescat, cosque acerrime puniat, rim ꝑn. Holofemes, indignatus quod Achior potentiam ciifow. Dei coeli commendasse!, dixit, *Judith* vr, 2 : « Quoniam prophetasti nobis dicens, quod gens Israel defendatur a Deo suo,... ostendam tibi quoniam non est Deus, nisi Nabuchodonosor, cum percusserimus cos omnes, sicut hominem unum. » Verum postea per unius femin® manum caput ejus amputatur.

Blasphemus et superbus Antiochus insanabili

(I) Vers 19. « Et dederunt deos carni igni, » etc. Patet ex hoc loco, reges Assyri® illius temporis, ut postea Babylonî®, zelotypia quadam fuisse affectos erga deos .diarum gentium; quod minus convenit mori aliorum antiquitatis populorum, si populum Judaicum excipias, Romani multarum Gentium victarum deos in suam civitatem receperant; et alii etiam populi gentium aliarum deos suo loco reliquerunt et illæcos. Non improbabilis est Vitring® sententia, Assyrios et Chaldæos hoc modo intuituisse cum respectu ad respublicas illarum gentium in quas cum scirent fundatas esse in *religione*, ipsa quoque *religionis objecta* sive *idola* sibi corrumpenda esse existimasse!, quippo lulcra sustinendæ ac mstaurandæ respublicæ. (Idem.)

et invisibili plaga percussus est. Sic et Judæi sophis blasphemias voces in Filium Dei evomuerunt, ideoque a Tito excisi sunt.

Litro improbus cruci affixus etiam blasphemabat, cuin diceret : « Si Filius Dei es, salva fernet* ipsum, » et mox idcirco periit

Propter blasphemiam D. Paulus Alexandrum et Hymensum dæmoni torquendos tradidit.

Anno Domini quadringentesimo et nonagesimo quarto, octavo Calendas Januarii, res admiranda, terribilis et singularis, qua aures audientium oblupeant, evenit. Cum Eutbymius, Arian® factionis defensor, cursorem saltantem citaret in balneis palatii Heleniani, accedens ad eum adulator Olympius, et quosdam qui lavabantur ¿poceróc (hoc est ejusdem substanti® Filium esse cum Patre assertores) conspicatus, istiusmodi cos verbis compellavit : « Quid enim est (inquiens) Trinitas, aut quo non in pariete inscripta est? Ecce (inquit obsœnus), et ego trinitatem habeo. » Quare qui illic aderant, commoti illum erant interfecturi: sed prohibiti sunt a quodam presbytero. Ver>

Dei vindicta eum comprehendit : nam cum dei cendisset in balneum frigidum, confestim egressus est, clamans : « Miseremini, » et carnes suas ungulis dilanians ab ossibus divellebat. Hunc illi qui circumaderant comprehensum linteo obvolverunt, et pr® frigore animo deficientem reclinarunt. Rogantibus autem, quodnam illi contigisset ? respondit Olympius : u Hominem vidi candidis indutum vestimentis, qui super Nerophorum incedens tres mihi calid® sicias infudit : Ne maledixeris, inquiens. » Qui igitur erant illi necessitudine conjuncti, sublatum in aliud balneum, quod Atianorum hærebat Ecclesiæ, gestaverunt. Verum cum ex linteo vellent illum eximere, omnes illius carnes dilaceraverunt; atque ita monens animam efflavit. Ita Damascenus, Ado, Platina, Vasœus, et ex iis Baronius, anno Christi ¿94.

Julianus, Imperator Apostati, in bello quod contra Persas gerebat, graviter vulneratus, cum e vulnere cava manu sanguinem hausisset, atque eum in cœlum, valuti Christum conspiciens, conjecisset, perinde atque causam cædis su® in cum referret, ita vociferatus dicitur : « Vicisti, Galilæe, vicisti; » et cum sanguine difflueret : « Saturare, Nazarene, » exclamavit. Ita *llostor. Tripart. lib. IX, cap. xxv.*

In Vila S. Joannis Chrysostomi narratur quod, cum S. Chrysostomus laudaret SS. írinitatem, quæ nobis suppeditat annuos fructus, respondit ei Anthemius : Non Christus, sed elementa mundi suis temporibus eos produciunt deorum providentia. Nondum finem acceperat ejus sermo, cum maligno spiritu possessus, et terr® allisus, misere jacebat rugiens, lacrymarum et timorio simul causa iis qui aderant, pervertens quidem oculos, stridens nutem dentibus, spumam vero ex ore turpissimi* exspuens.

Gregorius iuioueusis lib. IV *Uistor. Erane. xvi*]

similo recenset : Leo, inquit, quidam Pictaviensis, qui juxta nomen suum tanquam leo erat in omni cupiditate sævissimus, fertur quadam vico dixisse, quod Martinus et Martialis Confessores Domini nihil fisci viribus utile reliquissent : sed statini percussus a virtute Confessorum, surdus et mutus elfecius, amens est mortuus ; venit enim miser ad basilicam S. Martini Turonos, cclebravitque vigilias, dedit munera, sed non eum respexit virtus consueta : cum ipsa enim qua venerat infirmiate, regressus est.

S. Gregorius Pontifex, lib. IV *Dialog.* cap. xvm, narrat puerum quinquennem, Deum blasphemare assuetum, a donnone e sinu patris abreptum.

Justinianus Imperator, jurantem per Dei aliquod membrum, aut capillos, aut Deum blasphemantes ultimo supplicio damnavit, ut patet in Au/Aenficù, Coll. VI, tit. v.

Philippi Augusti, Francorum regis, vivo patro colonati, *primum* edictum fuit adversus blasphemias, nomen Cliristi contumeliose probroseque in testimonium, et cujusvia minutissima} rei asserptionem adducentes, quos censuil in Humen citra moram mergendos. *Secundum* fuit adversus tibicines, histriones, parasitos, et id genus voluptuarios artifices, quibus interdixit aula. His consonus est Canon qui habetur, *dist.* xxu, ubi sic legitur : « Si quis per capillum Dei vel caput jura-verit, vel alio modo blasphemia contra Deum usus fuerit, si in ordine Ecclesiastico est, deponatur ; si laicus, anathematizetur. » Et in *Authenticis*, tit. *Ut luxurientur cantra naturam*, sancitur : a Acino juret per membra Dei aut capillos, aut alio modo Deum blasphemet : his cnim delictis et famies, cl terra) motus, el pestilenti© fiunt. Principimus igitur tales comprehendi, atque ultimis subdi suppliciis. •

Roberto Francorum regi, filio Ilugonis Capoti, aliquando in civitate Aurolianensi pro pace el regni sui tranquillitate oranti Christus apparuit, cl responsum dedit, quod pacem in regno non haberet suo, donec blasphemias el crimina notoria exslirpasset. Neo mirum : hæc enim procedere videntur ex contemptu, vel ex odio in Deum : odium autem Dei peccatorum maximum est. Narrat huc Nicolaus Boerius, Dccis. 301.

Anno salutis 1569, duo presidiarli milites apud Argcnlincnses in vincula sunt conjecti, alter in Deum blasphemans, alter in Præfectum cohortis injurius, liö illo ob spectatam fortitudinem, optimi quique intercedebant, pro hoc vero nulli. Senatus prudens indignum ratus, violatorem Dei melioro conditione esse, quam calumniatorem hominis, cans© cognitione iis quibus oportuit demandata, ubi blasphemiam horrendam, licet ab ebrio et emota mentis homine, admissam cognovit ; plus divin© Majestati quam human© grati© et intercessioni tribuendum ratus, supplicio cavitali, extracta per cervicem lingua, blasphemum allecit. Ita fefert *Theatrum vitæ humanæ*,

volum. XIII, lib. IV, et noster d'Auroult in *Exempt.*, cap. *De lilasphemia*, cujus opus extra Belgium nullis incognitum est, utinam cognitum et tritum !

I 24. In manu servorum. — per servos tuos, Hub- Ven n sacen, ejusque socios. Vide *Can.* XXIII.

Ascendi altitudinem montium, — q. d. Arctas et præruptas montium semitas, ul vix equiti aut po-iiti esset transitus, ego dejectis arboribus et scopulis ita complanavi, ut quadrigis meis in eorum vertices conscenderim. Simile fecit Vespasianus in Libani faucibus, cum per illas copias in Judæam deduxit, teste Josepho, lib. III *Belli*, cap. v. Ha Sanchez. Sic Aunibal viam suo exercitui fecit per Alpes : audi Juvenalem, *Satyr.* 10 :

Opposuit natura Alpemque nivemque;
Diduxit scopulos, cl montem rupit aceto.

Porro per Libanum totam Judæam et Syriam intelligit: ejus enim principium et quasi murus et antemurale erat Libanus. Est synecdoche.

Saltum Carmeli ejus. — Vatablus intelligit templum, quod quasi saltus silum erat in Carmel, id est in agro feraci, cujus sacerdotes, inquit, sunt ut arbores in saltu. Alii Jerusalem intelligunt; alii, civitates quasvis Judææ munitas et in excelso silas. Simplicissime accipias Carmelum, ut sonat, scilicet montem Judææ fertilissimum vineis, oleis aliisque arboribus fructiferis et odoriferis abundantem, in quo habitaverunt Elias et Eliseus, ac postea primi Carmelita : hic enim Ordo a Carmelo nomen sumpsit, 7. d. Sicut Libanum, sic el Carmelum ejus vastabo. Dicit a ejus, » scilicet Libani, hic etimi pncessit : quia Carmelus ad Libanum spectat. Per Libanum enim lotam Judæam inlelhgit : Judææ autem pars est Carmelus. Nola *saltum* : hinc enim videtur, quod in monte Carmelo fuerit saltus vel sylva. Ha Adrichomius.

25. EOO FODI, ET DLBI AQUAM, — 7. d. Ego COPIA Ven » militum abundans, per eos m locis arentibus fodi puteos, itaque aquam sutlleientem præbui toli exercitui : hoc fecerunt Cæsur, Scipio, et alii prestantissimi imperatores, hocque faciendum est duci castrorum, ul docet Vegetius, lib. IV, cap.x.

Er exsiccavi vestigio pedis mei (id est, quocunque exercitus meus vestigium poneret) omnes rivos aggerum. — « Rivos aggerum » vocat aquas tam pluviales quam fontanas, quæ in agro aggeribus conclus©, quasi in vivario aut piscina servantur; ut sit idem quod de eodem dicipjr, IV *Bey.* xix, 24 : « El siccavi vestigiis pedum meorum omnes aquas clausas : » aut potius ita vocat rivos fluentes, qui utiinquo ripis quasi aggeribus concluduntur. Ita S. Hieronymus, 7. d. Ego meo exercitui tam numeroso el valides quacumque in-cessi, partini averti flumina, fecique ea vadosA el pervia; partim c-potavi (1). Ita Xerxes siccavit

(1) Quod «ensem locutionis allinei, reple PelMcanus li* lum videtur expo&uisM». Exercitus maguiludiuuin jaciat,

flumina Græciœ, de quo Juvenalis, *Satyr.* <0 :

Ore-lifinn altos
Defedisi amnes, epolaquo flumina Medo
Pnudeute*

jfi. !W. NUMQUID NON AUDISTI QUÆ OLIM FECERIM (id est facere decreverim, juxta *Can.* XXIX) ei (genti Judæorum)Y ex DIEBUS antiquis ego plasmavi (hebraico *ialsarli*, id est formavi, linxi, id est formam rei gorendæ concepi, ordinavi, præscripsi) illud, — g. d. Numquid non audisti, o Sennacherib! quod tu te fecisse Judææ et aliis provinciis gloriaris, scilicet quod illas vastaveris ac subegeris, hoc ipsum ab olim mo præcogitasse, præduliuvibse, et per singulassui partos præscripsisse, ut palet *Isaiæ* x, et nunc ca adduxisse, ac opere complevisse, ut scilicet fierent, et redigerentur civitates muuitæ in ruinas per te; verum ita ut llierosolymam non caperes, sed ibi cedereris? Noli ergo victorias luas tibi adseribere, sed mihi : nam me duce iis politus es, ideoque, ut hoc tibi ingrato et superbo ostendam, sistam cos, imo eas in clades convertam. Ita Forerius, Vatablus el alii.

Et factum est in eradicationem coluum compugnantium. — S. Hieronymus et Adamus per *colles compugnantes*, accipiunt principes inter se dissidentes.

Secundo cl planius, Sanchez : *colles compugnantes*, id est concertantes (hoc enim est hebraico, CJ'XJ *nitsiin*) el pugnantes (ul habetur IV *Hcg.* xix) eum Assyriis> sunt civitates Judææ, et aliarum gentium in collibus siLe, ideoque munite, ul sequitur, <l. d. Nutu bei factum est ul Sennacherib eradicaret, id est everteret, civitates excelsas el validos, quæ acriter cum eo pugnarunt el dimicarunt: id enim eum fecisse patet, cap. xxxvi, vers. 1

quo Illumina quantumlibet copiosa transvadere possit, inliniti exercitus laboro et siilguns operis, quasi dicat : Si tui millia hoiniiiui in singulus ansiulenni urceos aquarum, sine impedimento transibunt, quo voient, rivis siccato plantis pedum. Similiterjactabundus Alaricus apud Claudianum, *De Hello (iclico*, vers. 526 :

Subside-re do Uri»
Sub pcUbui montes, an re vidimo» ¿ÜÜK*»
Fregi Alpes, ga.cisque raduni ucUiLui ¿ua.

Cæteruni.hoc posterius versus membrum m futuro ease accipiendum, ut Assyrius non ea quæ jam perfecit, sed ea quæ a se in josterum perfleieuua sint, jactet, ex eu vensiinue esi, quod legali Assyrii m superioribus nusquam gloriati 'uni de prosperis successibus bemiacheritu rvrum in Ægypto gestarum, <dius populus subactos memunmt, de Ægyptus silent. Non improbabilis est Viiungæ sciiilciiim, Sennacnenbum primo impetu m Ægyptum ruentem aliuuid plus rilecisse, cum in>(taratis(Tbracone absentó, et Selhone imbelli, utqno Ægyptlis invisio) supet veniret, dein, cum Taniconls motum lama percepisset, Ægyptum dereliquisse, et rechista in Judvani, ul llierusolyiiMiii, cujus expugnatio conatibus suis plurimum laverò polenti, sibi subucervi. Ceni tamen quiuquam m hoc illorum lempurum tuslunæ omcurilaiu vix quisquam ue-tiivWiL (Rosenmuller.)

Tertio, verti poh fit cum Vatablo clare, *jam adduco illud, ut redigam m tumulos minarum urbes munitas; aut, ut Forerius, et ent ut ruere faciat* (Deus) *vel illidat fluctus compugnantes et concedan** *tes iri civitates munitas; Syrus cl Arabicus vertunt et nunc adduxi eam, ut Sit in destructionem et desolationem.*

27. Habitatores rarum breviata manu contre- Ven. ft MUEiitNT. — S. Hieronymus accipit *manum*, id est opere Dei, *q. d.* Judæi victi sunt ab Assyriis, quia Deus breviavit et contraxit ab eis suam manum,camquo extendit ad As-yrrios, dando eis animos et vires, et prosperos belli silccessusad subjugandum Judæos. Unde Arabicus vertit, *reliquerunt cos de manibus suis* (id est projecerunt eos), *et confracti sunt.*

Secundo el melius, accipias *manum*, id est potentiam et vires Judæorum, *q. d.* Judæi contremuerunt veniente Sennacherib, quia eorum manus, id est potentia, a Deo fuit breviata, id est concisa. Unde hebraice est T'IXp *Kitsre tad*, id est *breviati manu*, vel *breves manu*, et, ut Noster vertit, IV Jieg. xix, n humiles manu, • hoc est infirmi, imbelles ac quasi manci Judæi contremuerunt coram Assyriis. Ita Forerius, Vatablus et ahi. Unde Syrus vertit, *habitatores relaxarunt in eis manus, contriti et confusi sunt.*

Facti sunt sicut fornus agri, etc. — Comparat Judæos infirmos, et slatim ab hoste prostratos, faeno, gramini, et herbæ in tectis crescenti, quæ a sole vel gelu exusta, aut pedibus calcata, aut humore deficiente marcescit et exarescit : pari enim modo omnes Judæorum vires slatim ad adventum Assyrii emarcuerunt et exaruerunt.

¿8. Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitvm tum cognovi. — Hæc Ina significant omnes motus, situs el actiones hominis, quæ alibi vocantur *ingressus* el *egnssus* : hic additur lerlium, scilicet sessio vel *habitatio*, quasi dicat: Ego prænovi, prævidi el prædispôsui, o Sennacherib (ad eum cnim se convertit)! omnes tuos actus quos designasti; sive cum in Assyria habitares, sive eum inde regredereris, victorque intrares Assyriam. Eadem phrasis est *Vsalm.* cxxxviii: « Tu cognovisti sessionem (hebraico est idem verbum 3O|tasca6, quod hic vertit *habitationem*) et resurrectionem meam, » hebraico *kumi*, id est meum resurgere ad egrediendum vel ingrediendum.

29. Ponam circulum. — Te quasi mulum autbu ytw.ti balum, volui circulo aut fieno injecto circumagam, el reducam in Assyriam, unde te eduxi. Notat Sanchez justa et congrua pœna puniri regem, qui subsamiarat Judæos ad Deum nasum contumelioso suspendendo, os distortuendo, et linguam petulanter exerendo : naso enim ejus Deus infigit circulum, ori et linguæ injicit frenum.

Tropologice, S. Gregorius, XXIII *Moral*, cap. x, explicans illud *Job* a1, 21, de Leviathan : u Num-

quid pones circulum in naribus ejus?» docet circulum hunc esse Dei omnipotentiam, qua diaboli ▼ el sagacitatem vel robur frenat el cohibet, ne nos tentet quantum vult et potest : a Ponam, inquit, circulum in naribus tuis,» ac si aperte dicat: Cogitando insidias suspiras; sed explere quod appetis non valendo, omnipotenti® meæ circulum in naribus portas, ut, cum bonorum mortem ardentius anhelas, ab eorum vita vacuus redeas.

Vert, io. 30. Tibi autem noe erit signum. — Convertit se ad Ezechiam obsessum a Sennacherib, cique in famis periculo assignat alimoniam, cainque dat signum fuluræ plenæ libertatis Judæorum, ac stragis Assyriorum.

Comede hoc anno quæ sponte nascuntur. — Hinc et ex vers. 9 colligitur, quod Sennacherib, audito adventu regis Æthiopum contra se, distulerit obsidionem Jerusalem, ut regi occurreret : interim tamen frumentum germinans circumcirca vastaverit, vel proculcando, vel demetendo, ut ita urbem fame premeret : insuper reliquisse militum præsidium in urbibus Judææ a se captis, qui infestarent agrum Jerusalem, quo fiebat ut sercro non possent; sed Deus sua providentia occurrit, promillilque Judæis quod cos primo anno alet granis sponte nascentibus, id est ex radicibus conculcate vel resecte segetis mox repullulantis, erumpentibus : secundo vero anno ex pomis arborum. Ita factum est. Tertio denique anno victo Ælhiophe rediit Sennacherib ad obsidionem Jerusalem, tumque ab Angelo cæso ejus exercitu, data est Judæis copia serendi et metendi. Ita Abulensis, Cajctanus, Torniellus, et alii in IV Reg. xix. Biennium ergo integrum a Jerusalem abfuit Sennacherib, dislensus bello/Elhiopico, ut dixi cap. xx.

In anno secundo pomis vescere, — atque segete quæ ex granis deciduis anni præcedentis succreverit. Unde Noster, IV Reg. cap. xix, vertit : « In secundo autem anno comede quæ sponte nascuntur, » scilicet vel ex arbore, vel ex granis deciduis, non autem ex semente et germine reciso ac repullulante, uti dicium est de anno primo. Josephus Scaliger, lib. V De Emendat, temp, in cap. cui titulus est : De initio Ezechia, putat hunc secundum annum fuisse sabbaticum, in quo quiescere juxta legem Levit, xxv, 4, debebat terra, ut nec seri nec meli posset. Iisdem enim verbis, quibus utilur hic Scriptura, scilicet quod non serebant nec meterent, sed comederent sponte nascentia, etc., describitur annus sabbaticus, Levit. cap. xxv, 4. Verum quodnam fuisset hoc signum fuluræ liberationis Judæorum, et profligationis Assyriorum? Absque Isaia enim vaticinio sciebat Ezechias, quis annus futurus esset sabbaticus, inquit Torniellus, qui non 14, sed 13 et 17 annum txechiæ fuisse sabbaticos asseverat. Sed responderi posset signum hic dari non annum sabbati<mm, sed quod paulo ante dictum est, scilicet i nili©, quod Deus dio unno sabbatico, in tanta

hostium excursione, esset Judæos aliturus liberaliter; secundo, quod anno tertio saturi essent cl messuri, cujus tunc nulla erat spes, cum omnes timerent vaslitate et excidium ab Assyriis. Verum alii exacti Chronologi negant annum U Ezechia fuisse sabbaticum.

Fabulatur R. Salomon Assyrios succidisse arbores et segetes, ita ut nullus ex iis sperari posset fructus; Deum vero ex excisis arboribus produxisse poma, el ex excisis segetibus frumentum: hocque esse signum sive miraculum, ut ipse interpretatur, datum Ezechia.

31. ER MITTET ID, QUOD SALVATUM FUERIT. — Nota, ?<ri> « salvatum, » et paulo post « salvationem, » vocari reliquias Judæorum, quæ servate sunt ab incursu Sennacherib : de iis prædicit, quod Deus eas mire reflorescere, crescere el propagari faciet instar arborum, quæ late et profunde agunt radices, ideoque sursum ramos et frondes extollunt et dilatant, ut nec arescere, nec vento convelli possint, uti ex adverso facile accidit iis, quæ parvas et arctas habent radices, teste Plinio lib. XVI, XXXI. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodorus.

Allegorico, Eusebius, lib. II ftemonstr. xLViii, et Leo Caslrius hæc referunt ad Apostolos, aliasque reliquias, quæ salvæ facte sunt ex Israel tempore Chrisli.

Moraliter S. Gregorius, lib. XII Moral, cap. xxn : « Cum, ait, cogitationem nostram ad compatendum indigenti proximo tendimus, quasi radicem deorsum mittimus, ut retributionis fructum superius faciamus. » Idem, lib. VIH Moral, cap. xxix : u Radicem, ait, deorsum mittere, est cogitationem bonam in abditis multiplicare. Fructum vero sursum facere, est per efficaciam operis, recta quæ cogitavit ostendere. »

33. Non intrabit civitatem hanc, et non jacet VemJi* ibi sagittam. — Hinc colligitur castra Sennacherib, mox ut rediit ad obsidionem Hierosolymæ, antequam aggeres erigeret, aliaque ad oppugnationem necessaria præpararet, cæsa fuisse ab Angelo. Unde, IV Reg. xix, 35, dicuntur caïsa a in nocte illa, » scilicet qua Sennacherib rediit ad obsidendam Jerusalem. Ha Cajctanus ibi.

36. Angelus Domini. — Hinc videtur Angelus hic Ven* cæsor Assyriorum fuisse bonus, v. g. Gabriel aut Michael, præscs Synagogæ. Ila Abulensis, licet alii putent iam hunc quam illum qui percussit primogenita Ægyptiorum (ut insinuatur Psal. lxxvii, 49), fuisse dæmonem.

Percussit. — Tradunt Hebræi, et ex iis Cajctanus et Abulensis, Assyrios ab Angelo igne, id est peslilentia, ut ait Josephus fuisse percussos. Unde Isaïas X, 16, ait : « Succensa ardabit quasi combustio ignis; » et alibi ignem cis denuntiat : unde et in Tophelh, ac in vallo Josaphat (ubi fiet iudicium generale, el morte ac igne ademo plectentur omnes reprobi, quorum typus fuerunt hic Assyrii) eobdeui cæsob esse tradunt, uli dixi cup. xxx.

In hac clade servatus est Sennarherib, ut superbus rex videret Dei in suos manum et vindictam, utque turpiter fugiens ignominiosius a propriis filiis occideretur : sicut Pharaon in mari Rubro ultimus periit, non una, sed multiplici morte, scilicet et sua et omnium suorum quos ante se mergi videbat. Ita S. Hieronymus (1),

(1) Varia fuerunt interpretum tentamina ad explicandum quoniam fuerit stragis illius causa, qua Deus per Augurum exercitum Sennacheribem percussit. Alii, ut interpretes Hebraei, iuxta veterem traditionem, ab igne de caelo in cinerem redactos Assyrios credunt (vide supra Cornelium). Alii, ut Vitringa, quem sequitur Vogel ad Grotium, et Calmelus, teinpastatem horribilem tonitruum et fulgurum prostravisse florentissimam copiarum Assyni partem existimat, atque hanc sententiam defendit imprimis ex fide Prophetarum nostri loci, in quibus Sennacheribem clades describitur tanquam tempestas, a Jove excitata, tonitribus horribilis, fulminibusque et igne Assyrios prosternens. sunt cap. xxv, 6; xxx, 30. Sed contra hanc sententiam hoc objici potest, si tempestas! fulgura tantam in exercitu stragem edidissent, reliqui non postmodum praeter spem et expectationem suam vidissent, quid factum esset, quod tamen verba ultima versus nostri 36 aperte innuunt. Quod vero illa loca allinet, cap. xxv, 6, et xxx, 30, minime ea proprie sunt intelligenda; sed imaginem continent poeticam vatibus Hebraeis frequenter usurpata auxiliium Jovis potentis et eximii, cujus aliud exemplum insigne est, *Psalms*. xlviii, 8 seq. Alii, ut J. E. Faber, pernicioso illo in Orientis regionibus *Euro*, vulgo *Samum* dicto, tantum hominum numerum occisum esse putant. Sed huic sententiae precipue obstat hoc, quod ventus illo interdu tantum oriri solet, et solos eos qui faciem ipsi obvertunt, occidit. Fuerunt qui vel Assyrios se mutuo interfecisse ut in turbis nocturnis, et in subitis terroribus evenit, autumarunt, vel qui Thiracem, sive Tiraconis subito in auxilium Hiskiam adventantis, armis stragem illam Assyriorum editam arbitrati sunt. Sed nec ullus alius in scriptis Hebraeorum locum exstat, in quo strages in praelio inter exercitum edita, hoc modo describatur, nec ideo ad talem stragem describendam tali dictione **nW** usus sit scriptor, ea cogitari potest ratio, quae exstat, ubi ad subitam mortem indicandam illa adhibetur. Obstant quoque loca supra, cap. xxx, 30; XXXI, 9, ubi Assyrii copiae non gladio quidem urgente fugientes describuntur. Vide plura alia contra illam sententiam Michaelis, *Priefat. ait Jesajae versionem lent.* Alii tandem, inter quos Rosenmüller, post Josephum qui in *Anliq.* lib. X, cap. i, § 5, vocem kctuuw stragem illam edidisse dicit. Favet huic sententiae usus loquendi, quo eadem imago angeli percussoris de peste adhibetur, II *Som.* xxiv, 16, col. vers. 15; I *Chronie*, xxi, 14, 15. Huic plerumque recentiorum interpretum illi sunt astipulati velut Döderlein, Michaelis, Ullrich, Hensterus, etc., quibus assentiri potest credimus; quamvis, ut notat Rosenmüller, ne sic quidem res libera esset omni difficultate. Nam omnis difficultas hic pro Rosenmüller et alius Rationismum olentibus, in eo constat, quod vix est credibile, pestem et luem qualemcumque, licet vel maxime saeviat, unius noctis spatio, centum octoginta quinque millia hominum absumpsisse. Talis difficultas prohibere potest huic sententiae assentiri, eos qui ab omni supernaturali Dei operatione in rebus humanis abhorrent, sed pro nobis res est in expedito, et non minimum quidem nodum habet, nec non casse habemus huic difficultati occurrere, dicendo cum

Hujus cladis Assyriorum meminerunt Gentiles, ut Herodotus et Berosus, sed fabulas admiscunt, ut dixi cap. xi.

38. Filii ejus percusserunt eum. — Cur? incertum est. Tradit Lyranus ex R. Salomone, Sennacheribem accepta tanta clade, ut suorum, qui filios, fratres aut cognatos in ea clade amiserant, animos leniret, vovisse deo suo Nesroch victimam filiorum suorum : filios id odoratos, parentem praeveruisse, et ipsummet in templo Nesroch immolasse.

Nola : Non statim a fuga in Assyriam occisus est Sennacherib; nam rediens indignabundus persecutus est et occidit Judaeos ; unde Tobias ejus iram fugit et elTugil. Sic enim legimus *Tobfa* i, 21 : § Cum reversus esset rex Sennacherib, fugiens a Judaea plagam, etc., et iratus multos occideret ex filiis Israel, Tobias sepeliebat corpora eorum. At ubi nuntiatum est regi, jussit eum occidi, et tulit omnem substantiam ejus. Tobias vero cum filio suo et cum uxore sua fugiens, nudus latuit, quia nulli diligebant eum. Post dies vero quadraginta quinque occiderunt regem filii ipsius, et reversus est Tobias in domum suam, omnisque facultas ejus restituta est ei. »

In terram Ararat. — Chaidanis et Septuaginta, th *Armeniam*, per quam Araxes fluvius labitur, inquit S. Hieronymus, ad radices montis Tauri.

Döderlein, tot hominum millia tantummodo in vita» periculum adducta, quin morte abrepta sint, vel cum Henstero, his verbis non hoc indicari, una nocte tot hominum millia absumpta esse ; verum hoc : illa ipsa nocte quae sequebatur eum diem, quo Hiskiae promissio erat data de liberatione ab Assyriis, luem contagiosam Sennacheribem exercitum invasisse, et per tempus aliquod ita saevivisse, ut 185 millia hominum ab illa essent deleta.

Cæterum, non desunt in veteribus monumentis, inquit ipse Rosenmüller, similia exercituum violenta peste brevissimo tempore absumptorum exempla. Tale est illud memorabile et tristissimum exercitus Carthaginiensium in Sicilia, Syracusas obsidentis, duce Indicone, *pestilentis sideris vi* (verba sunt Justiniani, *Hist.* lib. XIX, cap. iv), repente deleti. Historia integra legitur apud Diodorum (*Itisi*, lib. XIX, pag. 434 seqq., ed. Ilhod.J, quae Carthaginiensium fortuna sua insolenter usorum, exhibet rentum *quingenta millia*, praestè extinctorum, quorum cadavera insepulta abjecta sint. Exemplum vere ad hoc nostrum proxime videtur acceden?, et quidem eo magis, quod Imilco liane subiisse punitionem Numinis severam dicatur, quod (*empia Deorum* eorumque donaria irreverenter habuisset. Similis fere generis illud est Prosi, impii illius Uthyniae regis, cujus copiae maximam partem dysenteria consumptae fuisse dicuntur; et naves ingenti tempestate in Propontide excitata plerumque absorptae postquam templum sub ipsis Pergami mœnibus silum destruxisset, suisque spoliasset imaginibus ornamentis.

Quoad tempus ad quod praecin? haec strages referenda sit, et de regno mortuoque Sennacheribi, vide *Recherches sur la chronologie des empires de Mair, de Babylone et d'Ecclane*, par M. de Saulcy. art. 8, tom. XXXIX de *Annales de Philosophie chrétienne*, page 187 et suit.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sennacherib a Jerusalem proficiscente conf-a Tharacam regem .Ethiopia!, Ezechias in morbum incidit, quem ei mortan allaturum pmdicit Isaias. Ergo flet rex, Deumcpe orat pro salute : Deus eum exaudit, vus. i, adjicitque ad vitam ejus annos quindecim : insuper libertatem ah Assyriis promittit; atque ejus rei signum dat regressum umbra- tn horologio Ac/ias per decem lineas. Quare la tus nx, vers. 9, canit Deo carmen eucharisticum, illudque in tabulis publicis exaruri et proponi jubet.

1. In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem: et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei : Hæc dicit Dominus: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives. 2. El convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit ad Dominum , 3. et dixit : Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram le in verilate, el in corde perfecto, el quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et flevit Ezechias fletu magno. 4. Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens: 5. Vade, et dic Ezechiaë :Hæc dicit Dominus Deqs David patris tui : Audivi orationem luam, et vidi lacrymas tuas : ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos : 6. et de manu regis Assyriorum eruam te, et civitatem istam, et protegam eam. 7. Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est: 8. Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole, retrorsum decem lineis. El reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat. 9. Scriptura Ezechiaë regis.luda, cum ægrotasset, el convalesceret de infirmitate sua. 10 Ego dixi : In dimidio dierum meorum vadam ad poi tas inferi. Quæsivi residuum annorum meorum. 11. Dixi : Non videbo Dominum Deum in terra viventium. Non aspiciam hominem ultra, el habitatorem quietis. 12. Generatio mea ablata est, et convoluta esi a me, quasi tabernaculum pastorum. Præcisa est velut a texente, vita mea : dum adhuc ordiner, succidii me : de mane usque ad vesperam finies me. 13. Sperabam usque ad mane, quasi leo sic contrivit omnia ossa mea : De mane usque ad vesperam finies me: 14. sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba. Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum. Domine, vim patior, responde prome. 15. Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerit? Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meat. 16. Domine, si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei, corripies me, et vivificabis me. 17. Ecce in pace amaritudo mea amarissima : tu autem eruisti animam meam ut non periret, projecisti post tergum tuum nmnia peccata mea. 18. Quia non infernus confitebitur libi, neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt m lacum, veritatem tuam. 19. Vivens vivens ipse confitebitur tibi, sicut elego hodie : paler filiis notam faciet veritatem luam. 20. Domine, salvum me fac, ct -psalmos uosllròs cantabimus cunctis diebus vitæ riostræ in domo Domini. 21. El jussit Isaiás ul tollerent massam deficis, ctcataplasmarem super vulnus, elsanaretur. 2*2. Eldixit Ezechias : Quod crii signum quia ascendam in domum Domini?

◆m i 1. In diebus illis, — scilicet atino regni Ezechia* 14. quo Sennacherib ali Jerusalem profectas est contra Tharacam regern Ælhiopum. Id ita esse palei ex eo, quod pusi Ezechias vixerit et r^l guarii annos 15, uti ci promiltitur vers. 5; constat autem ex IV Reg. xvm, 2, eu n regnasse 29 annis: jam derae 13 a29, restabunt 14. Anno eruo 'jus 14, hæc contigerunt ante plenam Hiere olymæ liberationem, et cladem Assyriorum :

hæc enim Ezechiaë promittitur vers. fi. Fallitur ergo Josephus, X *Antiq.* ni, qui post cladem hanc ea contigisse scribit. Nam Deus cum sigipi regressus solis, promittit pariter liberationem ab Assyriis, Ezechiaë, vers, li ; ergo necdum ab iis liberatus erat (1).

(1) Quo tempore ægroUnt Ezechias? antean post Sennacheribi cladctn, non una est interpretum calentia.

Ægmotavit Ezechias. — Morbum hunc Ezechiae fuisse immissum, ne insolesceret de tanta victoria contra Sennacherib, non obtenta, sed obtinenda, utpote promissa a Deo cap. præced., docent S. Hieronymus, Cyrillus et Theodoretus; sic enim intumuit Ezechias mox ubi a morbo convaluit, uti patet cap. sequenti, el diserto dicitur II *Par slip*. XXXII. Auctor *Do Mirabit. S. Scriptura*, apud S. Augustinum, tom. HI, lib. Ii, cap. xxviii, secundam morbi causam addit: Quia forte, inquit, pro promissione ista et prophetia rex non satis gratus Deo exstiterat, nec dignas Deo gratias egerat.

Adde Deum voluisse pium regem purgare, probare et perfuere hac afflictione, ut ardentius se Deo conjungeret, eumque invocaret, uti fecit; itaque novis miraculis Deus tam suam quam Isaiae

Qui cum Cornelio priorem sententiam defendunt, morbum Ezechiae antea accidisse quam Sennacheribu* clade accepta domum redierit (inter quos Calmctus, Derthieras, de Saulcy, *necherches sur la chronologie biblique des empires de finite, de Babylone*, etc., art. 7, tom. XXXIX des *Annales de Philosophie chrétienne*). Nituntur his fere «argumentis: *Primo*, vetustam Judæorum traditionem praetendunt in libro Seder Olam servatam, ubi cap. xxin sic habetur: *Ante hanc Sennachcribi cladem atgrotacit Ezechias per triduum. Secundo*, ut ratiocinatur de Saulcy: Jnxla Scripturam sacram, «Ezechias regnare cœpit cum vigiliti quinque esset annorum, et viginti novem annis regnavit in Jerusalem» (IV *neg.* xxix, i), ab anno 737 ad annum 743 ante Christum. In quindécimo vita» anno, morbo laboravit, id est «anno 713, quindecim annis ante mortem ejns. Aliunde ipso decimo quarto anno regni Ezechiae, ei Sennacheribus tributum imposuit, qui quidem annus anno ante Christum 713 congruit; in uno igitur unius anni intervallo omnia hæc evonere, et Ezechiae morbus necessario ante Sennacheribi cladem contigit. *Tertio*, Propheta, vers. 6 hujus capitis, principi mœsto, ac propter arctas et afflictas res summopere gementi, Dei nomine respondet: «Et de manu regis Assyriorum eruam te, » etc. ex quo manifesto apparet, eo tempore quo Ezechias ægrotavit, Sennacheribo cladem nondmn illatam esse. *Quarto*, accedit quod in toto cantico sequenti, de liberatione adeo insigni ah hoste formidolosissimo, ne verbum quidem oce*ir-at, Md ex adverso animum spiret, Dei auxilio inv»rtim ac confisum; vide vers. 20. Porro credibile non est, regem tanto beneficio divinitus affecto, animum laudibus jam praegnantem continere potuisse diutius, quominus vel unum propter subitam adeo imminentis servitutis discussionem adderet encomium. *Quinto*, huc facit Ezechiae ingens illa sollicitudo et perturbatio inonli.% cum sentiret ce gravissima affectum plaga, urgente Sennacheribo, si moreretur, relicturum fore supremis expositis periculis aulam, urbem, quin totum quoque regnum Juuaicum.

His argumentis, quæ priorem sententiam juxta nos satU evidenter prolwmt sequentia reponunt alterius sententiæ defensores, inter quos Rosenmuller. *Prîmu*, receptiori illi Judæorum traditioni ex libro Sedor Olam obstare dicunt Joseph! auctoritatem, qui, *Antiq.* libro X, cap. n, docet morbum Ezechiae *non longe post* liberationem ab Assyrio incidisse. Ad *secundum* pro prioro sententia argumentum quod petitur ex vers. 6, Vitringa ad hunc locum respondet, id referri non ad hunc eventum irruptionis Sennacheribi, sed ad eventus similes in posterum metuendos. Fuisse enim probabile, potentem illum principem reparato exercitu, et confirmato rerum suarum statu, ad urgendum propositum et honorem vindicandum

et Ezechiae gloriam illustraret, uti eum fecisse videbimus in decursu textus^

Quia ■Olimus tu, ft mo?k vives, —scilicet si naturam et naturales causas spectes, *q. d.* Morbus tuus lethalis est: non est medicina quæ te curet; nisi Deus miraculo te sanet, morieris ex eo. Ha S. Augustinus, lib. VI *De Genes, ad litteram*, cap. XVII, tom. HI: «Secundum, inquit, aliquas causas inferiores jam vitam finierat rex: secundum illas autem quæ sunt in voluntate Dei etpræscientia, qui ex aeternitate norat quid illo tempore facturus erat, et hoc vere futurum erat, tunc finiturus erat vitam quando vitam finivit.» Est enim duplex vitro periodus: una a natura, altera a Deo constituta: hæc «ernpcr est certa et fixa, nec augeri aut minui potest; illa a Deo breviari vel am-

stabi hndamque auctoritatem, reversurum esse. Contra *tertium* «argumentum monent, Ezechiam carmen hoc cmnpofutssc non ahum in finem, quam ut Deo sospitatori pro recuperata corporis valetudine in præsens grates persolvat, hujusque tantummodo beneficii memoria animum ipsius plenum fuisse. Ad *quartum* observant, sollicitudinem «animi regis in eumdem. melo hostium liberatum, ct hactenus prole carente mascula, æque bene quadrare, quam si in ipso hostium accessu arrotasse ponas. Cui rationi consentit Josephus loco citato.

Hisce accedunt binae ali@ rationes quibus liquidissime demonstratur, inquit Rosenmüller, ac penitus conficitur, Ezechiam post Sennacheribi d< mum reditum arrotasse. Quarum quidem altera petitur, quod legatio regis Babylonis ad Ezechiam regem demandata sit, pptfquam jam convaluisset. Miss; erant illi viri, ut recuperatam valetudinem, nomine regis Babyloniorum, Ezechiae gratularentur (*Jesajaj.* xxix, î; II *Heg.* xx, IS), ac de miraculo quod Jova per morbi tempus edidisset, sciscitarentur plenius (II *Chron.* xxxn, 31). Jam cum Babylon illo tempore obnoxia e»el Assyrio, quomodo rex ei tributarios ausus fuisset gratulari Ezechiae adversus Assyrios rebelli, dum ipse Assyriae rex, in Judæa ant confiniis ejus, cum exercitu grassabatur? Sed post cladem Sennacheribi ejusque regre^jum, idem tuto el libere fieri pôluit. Altera accedit ratio ex ordine quo in libris sacris h.tc referuntur. Nulla enim ggrolantif regis injicitur mencio, nisi cum horrenda clades, et insecute regis Assyri; fuga jam prius enarraï@ cssenL Attcndenduni Imprimis ad disertissimum j|l *Chron.* xxxn, î2, 23, tocpm, unde eiaridirne liquet, ceteras quoque vicinas gentes de victoria reportata fuisse jam antea gratulatas, quam morbum illum exitialem subieriU Sub onn 0*0'3 intelhgtnus est idem clade Sennacheribi nobi itatih annus. IVguaviteuim Ezechias annos undetriginta. Jam Sennachcnbqs expeditionem in Jndæam suscepisse narratur anno declino quarto regni Ezechiae. Vixit autem Ezechias post morbum quindecim annos. Ergn necesseest, ul illo ipso decimo quarto regni anno morbo ipso correptus sil Ezechias: neque onim ahur viginti novem anui compleri ac delin n possunt.

Porro longe abest ul prior sententia talibus momentis expugnetur. Nam prætermissto ditllculiatibus in contrarium allatis, et qu@ omnibus satis infirm@ ridebuntur, quid absoluto iinpediit Merodach Raladan legationem distulisse post Sciindchoribich<lcm qu@ paulo post accidit? Ad secundam Hu>enmulpr probationem responderi potest supputatori@ rationi quam affert perfecte congruere priorem sententiam, si diul >r cum Sanctio paulo post Schliacheribi in JtnlaM a<hcntmn, id est decimo quarto anno regni sui, inurbo Uto .dh ia^ Ezccchiam.

pliori potest, et de facto in Ezechia aliisque ampliata vel breviata est.

2. Ad parietem. — Quia ad templum ire non poterat, convertit faciem ad parietem templi, juxta quod Salomon palatium extruxerat : vel absolute « ad parietem, » ne lacrymas suas assidentibus ostentare videretur, ait S. Hieronymus. Adde tertiam causam, ut attentius et liberius ad Deum preces funderet. Natura enim ita comparatum est, ut si quis preces nostras ad Deum audiat, ingenito pudore verecundemur; et pudor hic mentem orantis distrahat, deprimat, ejusque vim et fervorem incidat et hebetet.

3. Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo AMBULAVERIM CORAM TE IN VERITATE, ET IN CORDE PERFECTO. — Magnam fiduciam orandi et impetrandi dat animus sibi bene conscius : « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum ; et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, » ait S. Joannes, *gristol.* 1, cap. m, vers. 21. Similia habent *Tobias*, cap. iv, vers. 12; *Esdras*, lib. II, cap. xv, vers. 19; *Esther*, cap. xiv, vers. 16. Unde S. Hieronymus hic : a Felix, ait, conscientia, quæ afflictionis tempore bonorum operum recordatur,» et S. Augustinus, *Præfat. in Psalm.* XXXI : « Pro spe, inquit, conscientiam posuit : ille enim sperat, qui bonam conscientiam gerit. Quomodo enim mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia lota in spe; » et S. Cyprianus, serm. *De opere et eleemosyna* : « Præclara, ait, cl divina res salutaris operatio ; solatium grande credentium, securitatis nostræ salubre præsidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati. »

In corde perfecto, — idola destruens, templi valvas aperiens, serpentem æneum comminuens, etc. In hoc enim unius Dei cultu insignis el perfectus fuit; in aliis tamen nonnullis deliquit, quæ luget vers. IX

Et flevit Ezechias, — tum quia juvenis erat 39 annorum : juvenibus autem mors est acerbior; tum quia non habebat filium, quem rebnquerel hæiedem. Id colligimus ex eo, quod Menasses primogenitus ejus, et in regno successor, regnare cœperit patre mortuo anno ælatis 12. Ezechias autem post hunc morbum adhuc 15 annis regnavit ; ergo necdūm genuerat Manassen , sed is genitus est anno abhinc tertio : ita enim moriente patre erat 12 annorum. Ita S. Hieronymus, Josephus, Abulensis, Cajelanus et alii. Unde Auctor *De Mirab. S. Script.*, lib. II, cap. xxvni : a Flevit, inquit, rex, non quod de suo, utpole perfectus, merito in conspectu Conditoris sui incertus fuit; sed quia m Christi venturi generatione sui generis prosapiam in throno David lucernam non dereliquit. » Flevit ergo, quia non habebat prolem, ex qua nasceretur Christus, Abrahæ et Davidi promissu*.

V|ç hic quam morbus etiam potentes et regget donici ac humiliet. Exstat æniguiâ Diphili

de tribus fortissimis, ferro, fabro et febro :

Primo : a Quod pereant et discindantur quævis. »

Secundo : a Fabro tamen plus inesse roboris. »

Tertio : a Febrim denique et hunc domare. »

Sicut ergo lres juvenes llebræorum apud Darium disseruerunt, quid esset fortissimum? atque *pri** *mas* dixit : u Forte est vinum ; » *secundus* : « Fortior est rex; » *tertius*, scilicet Zorobabel : « Fortiores sunt mulieres : super omnia autem vincit veritas,» III *Esdræ* in, 10; itaci hic dicamus: Forte est ferrum, durum et indomabile; sed fortior est faber, qui illud cudit cl domat : et fortissima est febris, quæ fabrum omnesque homines cl reges domat cl perimit; ideoque eos, licet superbos, fieri et obsecrare cogit.

Antigonus rex postquam a gravi morbo convalescerat : « Hic morbus, inquit, submonuit nos ne animo efferamur, cum simus mortales. » Illa Pintarchus in *Apophthegm.* Ita sæpe levior morbus corporis pellit majorem animi, scilicet fastum et insolentiam. Anaxarchus ridebat Alexandrum, quod seipsum Deum faceret : cum autem in morbum incidisset Alexander, et ei medicus sorbitionem fieri imperaret, ridens Anaxarchus inquit : a At nostro Deo omnis spes in sorbillatione patellæ posita est. » Nimirum morbus docuit Alexandrum non esse Deum, sed esse mortalem et moriturum. Ita /Elianus, lib. Vili.

Ita Blesilla, febris tacta, didicit sæculum ejusque pompas fastidire. Audi S. Hieronymum *ad Marcel-lam*, epist. 19 : a Ezechias, ait, vicina morte terretur : et fusus in lacrymas, quindecim annorum spatio protelatur. Ha et nunc, mea Marcella, Blesillam nostram vidimus ardore febrium per triginta ferme dies jugiter resinasse, ut sciret rejiciendas delicias corporis, quod paulo post vermibus exarandum sil. Venit et ad hanc Dominus Jesus, tetigitque manum ejus; et ecce surgens ministrat ei. Redolebat aliquid negligentire, et divitiarum fasciis colligata, in sæculi jacebat sepulcro : sed infrenimi Jesus, et conturbatus in spiritu, clamavit dicens : Blesilla, veni foras. Quæ vocata surrexit, et egressa cum Domino vescitur, etc. Vidua nostra ante morosius ornabatur, et die tota, quid sibi deesset, quærebat ad speculum : nunc od orandum festini consurgit, el tinnula voce cæteris Alleluia præripiens, prior incipit laudare Dominum suum. Flectuntur genua supra nudam humum, pulla tunica minus, cum humi jacuerit, sordidatur, » etc.

Theodoricus Coloniensis Archiepiscopus, prudentia et sanctitate illustris, quærenti Sigismundo Cæsari, quæ via recta ad cælum duceret? respondit : « Si tuam vitam ita institueris, uti facturum te promisisti dum calculus, aut podagra, aut alius morbus gravior te oppressit. » Nimirum morbus monet, el pene cogit capessere meliorem vitam. Ita /Eneas Sylvius, lib. II Comment. *De jcslis*

Alnhonsi, Sed in multis verum est illud vulgare :

Dj.mon languebat, monachus tunc esse volebat ;
Asi ubi convaluit, iu ph il ut ante fuit.

5. Ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos. — Hinc liquet Ezechiam cognovisse annos vilæ, el consequenter annum moitis suæ, nimirum quod anno abhinc 16 moreretur. Quam ergo studiose illo anno ad mortem se comparavit! Si nobis hic annus esset fatalis, idque sciremus, quomodo ad cum nos compararemus? Nunc dubium est an sit futurus fatalis : quin pari studio ad eum nos comparamus? quin in re tanta a qua æterna pendet salus nostra, tutiorem in dubio pariem eligimus? Sic Pontifex si ad annum 24 pontificatus perveniat, quasi certus cslillum annum sibi fore ultimum. Experientia enim 1600 annorum docet verum esse istud quod Pontifici dicitur : « Annos S. Petri non videbis : » S. Petrus enim Romæ sedit 25 annis.

8. Ecce ego beverti faciam umdram, etc., in horologio Achaz, — id est jussu Achaz patris Ezechiaë constructo. Hoc est primum horologium sciothericum . sive per umbram horas demonstrans, quod in historiis, vel sacris, vel profanis legimus. Fallitur ergo Plinius, lib. II, cap. lxxvi, dum ait : Umbrarum rationem, et quam vocant Gnomonicen, in venii Anaximenes Miletus, Anaximandri discipulus, primusque horologium quod appellant sciothericum, Lacedæmono ostendit. Nam Achaz diu præcessil Anaximenen : Achaz enim vixit sub primam Olympiadem; Anaximenes autem, uli et reliqui Græciæ sapientes, circa quinquagesimam; ergo ducentis pene annis Achaz præcessil Anaximenen. Quare rationem hanc horologiorum a primis illis patribus (quod et de aliis scientiis aflirmat Josephus) originem traxisse crediderim, camque sensim ad Ægyptios, ab his ad Græcos, a Græcis denique ad Latinos pervenisse. Ha noster Clavius, lib. I *Gnomonices*, pag. 7. Nam Latinos serius horologiis uli empisse docet Plinius, lib. VII, cap. lx : « Princeps, ail, Romanis solarium horologium statuisset, ante duodecim annos quam cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papius Cursor, cum eamdem dedicaret a patre suo votam, a Fabio Vestali proditur. » Fuit hoc sub primum bellum Punicum. Hinc rursum ab llepræ0 OT/ ij est iux et 80i lucens, Ægyptii annum et solem vocarunt Horum. Inde Græci quatuor anni primarias partos, ac tandem diem, denique notam dici partem, quam horam vocamus vocarunt. Illa ex P. Clavio noster Voellus, lib. I Di *Horologio*, cap. i, in scholiis. Indque Horus Ægyptius, qui scripsit Hieroglyphica, vocatus est Horus Apollo. Horus enim idem est quod Apollo, id est Sol.

Queritur, *primo*, an solum umbra retrocesserit in horologio Achaz, an vero etiam sol, et consequenter ejus umbra per lotum orbem? Valablus, Burgensis, Arias Montanus, et quæ alii pu-

ta»)t Lmlum umbram regressam esse in horologio Achaz. Hoc enim tantum proponit Isaias, et hoc solum ex suo lecto spectare poterat moribundus rex, idque fuse probat Sanchez. Potuit autem facere Deus, ut umbra solis regrederetur, non ipso sol. Nam facile impedire potuit solares radios, ut non spargerent lucem in stylum horologii, nisi ab ea lanium parte, ex qua umbra adversa jaceretur in lineas ab Isaia designatas : quo facto necesse erat umbram ad illas jaci, non ad alias, et ita quasi regredi. Verum contrarium, scilicet non tantum umbram, sed et solem ipsum a Deo retroactum et reductum fuisse, communiter docent Patres et Interpretes, ut S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Ilaymo, Lyranus, Hugo, Adimus et alii, ac nominalim S. Dionysius *ad Polycarpum*, cl P. Clavius loco mox citando.

Hæc sententia probatur pròno, ex II *Paralip.* xxxii, 31, ubi dicitur Babylonios venisse ad Ezechiam, ut interrogarent de portento quod acciderat super terram (a Portentum autem hoc non potest esse aliud, quam regressio solis, ut communiter docent Interpretes : nam cœdes exercitus Sennacherib posterius, » scilicet secundo abhinc anno, « contigit, ut dixi cap. xx, 2 »); ergo etiam in Babylone visa est regressio umbræ, procedens ex regressione solis : cujus miraculi causam essa in Judæa cum Babylonii rumore percepissent, eo legatos miserunt, qui eam cognoscerent. *Secundo*, quia idipsum clare ait hic Isaias, dicens vers. 8 : a El reversus est sol decem lineis,» cie. Idem diserte assent Ecclesiasticus, cap. xlviii, vers. 26. *Tertio*, quia talia horologia, in quibus sola umbra retrocedat, naturaliter erigi possunt ubivis locorum a videlicet, si ita erigantur plana, ut altitudinem poli habeant minorem quam graduum 23 1/2. Unde ubi ea est altitudo, scilicet inter .Equatorem et alterutrum Tropicorum, Cancriscilicet aut Capricorni, naturaliter id accidit. » Hujus rei demonstrationem habet noster P. Clavius iu *Fabrica instrumenti ad horolog.* cap. xxi (ubi el recle refutat Petrum Nonium asserentem, talem ac proinde naturalem fuisse regressum umbræ in hoc horologio Achaz, cum constet fuisse iniraculosum). Neque id mirum : nam sicut pro ratione silus, alia regiones umbras habent dextras, alias sinistras; unde illud Lucani:

Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem,
Bmbtas mirali nemorum non ire noislras.

(Ubi Arabum qui auxilio venerunt Pompeio contra Cæsarem, umbras Austrinas ia Arctoas, sive nostrates, repente mutatos esse asserit. Nam hosco Arabes, priusquam egressi erant zonam torridam, umbræ sequebantur, post egressum vero præcedebantl. Poche enim totum hemisphærium ab Æquatore ad Aquilonem vocant dextrum, allei uni vero cl adversum vocant sinistrum; licet secus, imo prorsus opposito modo hæc nomenclaturæ Geographi et Astronomi). Ita et ia certa loci posi-

(ione, certoqiie soli» respectu fieri potest, ut um* bra nunc sole progrediente progredi, nunc sole se gyrante regredi videatur. Hoc ergo naturale est. Hic vero non naturale quid, sed stupendum miraculum datum fuit Ezechia» pro signo. Denique ex hac historia Poetae fabulam sumpserant de solis curru retroacto. Unde canit ille :

Aversos solis dum regeremus equos (1).

Quaeritur, secundo, an decem hi gradus, anibus

(1) Absit ut in exquirendo saniori hujus miraculi modo, Mritontte vel hæreticorum, vel philosophorum, vel tibnalistarum accedamus, qni omnes suam rationem, vel potins suas hypotheses et figmenta expressa? sacra) Scripturæ auctoritati, opponunt, et juyta quos hic evanescere debent omnia prodigia, prona sunt omnia et naturae legibus consentanea, et si quid prodigii creditum fuerit, i<l non ipsi rei, sed vulgaris rudisque populi credulitati deputandum est. Abeant igitur et Spinosa, qui, *Tract, Tkrotog. potit*, cap. w, *parelion* existimat insolitum umbra' motum effecisse ; et Vekhusiuscumilosennullt»r, qui asserunt omnem illam umbrae mutationem pependisse a milie, quæ dum solis ràdica intercepisset, et singulari plane ratione fregisset, vel umbram vel lucem reddidis-

gradibus; viderit et Døderlein, qui negat solem ipsum loco motum, quia alienum id foret a divina rapientia, quæ vix patitur, confirmanda) unius uni homini datæ promissionis caura, universi orbis ordinem non mutari tantum, sed turbari quoquo .atque everti. Abeat tandem Von der Hardt, qui in *nibtia jremensi*, tom. I, pag. 840 et sequentibus, non gradus, sc.atherici indigitari putat, sed gradus sralro, ex arce Sionis iu templum teodoliti* el Achaz gradus dicte, asseritque umbram templi decem tu»c implevisse pontis, aut ambulacri regii gradus, rive plure» fuerint, sive minus, undo colligere liceat, post meridiem signum illud cl prae lictum el editum fuisse. Itaque sensus verborum Prophelæ hic esset : sequenti die, redeunto iterum umbra in eunidmn locuin, superstitem adhuc regem futurum Nam quis non spunto ifitelligat, has interpretationes sacrae Historia» narrationi ex fronte adyersqri, et nullam ex eis cum verbjs textos conciliari posse. Sed sunt interpretes non suspects fidei et non pauci nominis (quibus ex parte assentiunlur quidam acatholfcu), qui umbram tantorn, non solem recessisse suspicantur. Cum enim illi animadvertissent incommodi sementis eorum qui aosm ipsum yertisse cursum aiunt, omnem verterunt curam nt Scripturam cum philosophia conciliantes, veritatem historiæ simul cum miraculi fide componerent. Hæc sunt igitur momenta quibus fulcire nituntur. Quam sententiam, et qns exccpripim* ex Calimeli dissertatione D< *retrogradatione solis in horologio Achaz, Script, curs. conipt.*, tom. XI. *Primo*, toximn Scripturæ diserte ratis pluribus in lucis exprimere solw umbram recessive. Porro, si recessus soli tribum lus fuih^l, prepostere sane recessisse umbra perhiberetur. Fatentur quidem, alibi expresan) legi retrogradationem •olis; solis nomen pro umbra ejusdem astri in horologio U'urpetum est, quemadmodum contingit sæpn^imc, ut effectus pro causa el signum pro re significata ponatur. *Iti in Joña* iv, 8, dicitur: «Percussit sol super caput JoTUD, et æsluabat, » ubi sol pro radiis solis ponitur. *Iu in £'destasi*, cap. iLvm. 26, habetur : « In diebus ipsius (Ezedr.T) retro rediit sol,el addidit regi vitam: » quo in loco (hlbutur nemoMb*m. rivo umbram signum tantummodo fuis»)» vabludims EzechtfD* *Secundo*,animadvertunt, prodigium illud uni F.xechiæ destinatum nonnisi ejus in ho* rologio fuime spectandum : quare opus non fuit, ut in univi r*> orbis theatro conspicuum præliereIür. Erat enim

retrocessit umbra, sint decem home? Negant Cajetanus et Abulensjs, pulatque Ctyclanus (Jitnidas tantum fuisse horas. « Ratio est, quia si de- gfa.jü, cem gradus decem essent hone, non potuisset dm it umbra progredi decem horis, et etiam regredi decem horis, uti proponit Isaias :» alterutro enim facto, scilicet vel in progressu, vel in regressu umbra» ad decem horas, fuisset profunda nox, cum nulla est umbra. Ex adverso, solem decem horis retrocessisse docet S. Dionysius, epist. *ad Polycarpum*; Auctor *Mirabit. S. Scripturas*, lib. II, cap. xxviit; Chaldæus, Reda, Angelomus et Enchorius in IV *Reg.* cap. xx, 7. Ratio est, quia 10 gradus vel linea» ordinarie in horologiis integras horas significant. Ad rationem Cajetani respondent umbram metonymice pro sole accipi, *q. d.* Vis ut sol progrediatur decem horis, fiatque profunda nox; an ut regrediatur a loco ubi jam est, scilicet prope occasum, ad locum ubi mane fuit ante decem horas? Verum sententia Cajetani conformior est verbis Scriptura», quibus ait IV *Rcg.* XX : « Vis ut umbra revertatur ? » non autem ul sol, idque in horologio : hoc autem noctu fieri non poterat. Decem ergo lineæ sunt quinque horæ, quibus per diem tam ascendere quam regredi poterat umbra; et hoc est quod ait Isaias: « Et reversus est sol (scilicet por suam umbram) decem lineis per gradus quos descenderat » (in

divina) rapientia*, ul quod paucis perficere poterat, multis non ageret : parcit Deus omnipotentia» suæ, neque a legibus nature, nisi quantum necessitas poscit, sibi ducit recedendum. *Tertio*, legati regis Babyloniae, II *Varalip.* xxxii, 31, Hierosolymam venerunt, « ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, » nempe in Judæa, quie terra nomine consueta phrasi ilesignalur. Porro, si hæc Babylone æquo ac Hierosolyma) contigissent, quid opus fuit exquirendæ veritatis causa Hierosolymam adire? *Quarto*, si res universum orbem habuisset spectatorem, vix fieri potuisset, ut nullus de illa scriptor exstaret. *Quinto*, ri sol post decursas decem lineas iterum verso cursu easdem repetiisset, ut iterum illas metiretur, dies illa profecto longior fuisset quam quæ sub Josué : illa enim duplo major fuit quam pro qqore, nempe 24 horarum, hæc vero ad 32 devenisset. Diserte autem Scriptura exprimit nullam diem priore illa productionem unquam fuisse sive unten, sive-postea, *Jos.* x, 14. *Sexto*, tandem omnia recurrunt incommoda super fusius diducta, nempe corporum cirteslium harmonia turbali) viplento illo el irregulari motu, etc.

Qua vero ralionp retrogradalio ista in horologi q contigerit, ita illi describunt. Potuit Deus motum suspendere, solnque radios ita determinare, ul umbra solem Versu* demitteretur: quemadmodum oriente sole fit in conclavi ad occidentem patente, ubi umbra ipsa, quanquam ab orientis solis radiis resultans, orientem spectat; Ha prodigii ratio in eo sita erat ut radii solis rellexi in stylum horologii, umbram, secus ac fleri debuisset, «lemitterent. Porro reflexio illa radiorum ex compacto subita opera corpore oriri potuit, quo scilicet subito radiis opposito, obstructa consueta luci via, aliam lux filano diversam teneret. Si hujus sententia) momenta omnia non æque ejusdem ponderis sunt, non ca tamen fient quæ penitus rejici piereantur, cl sua pariter auctoritate, uti et periplo- rum merito, veri aliquam speciem et similitudinem obtinent.

horologio), Aïicle, quod lúe descensus per dccem linens, fuit datus Ezechiae iu signum; ergo ab ipso notari et spectari potuit plene et per omnia; hoc autem solum iieri potuit in sententia Cajetani. Denique *Jotuc* x, dicitur, quod imperante Josué stetit sol, a et una dies facta est quasi duo, non fuit antea nec postea tam longa dies. > Hoc autem falsum erit, si hæc dies Ezechiae fuerit 32 horarum : sic enim hæc dies fuisset pene tam longa quam tres dies. Ad rationem S. Dionysii respondeo, in horologio Achaz, uti et in nonnullis nostratibus, horas fuisse notatas per semisses, hoc est dimidiatas.

Catulo Quærilur, *tertio*, an regressio solis facta sit successive motu solis ordinario? S. Dionysius loco citato putat solem sensim retrocessisse, impendisseque in recessu hoc decem horas, ac totidem horis rursum eodem progressum esse, ita ut dies hic auctus sit ad viginti horas, fueritquo universiin 32 horarum. Alii, et forsitan probabilius, putant retrocessisse solem in momento; vel certe celerius solito, verbi gratia quinque horas impendisse in regressione; ut cum decem aliis, quibus rursum juxta ipsos descendit, quindecim fiant horæ, quibus dies hic aliis major fuit; ut tot accesserint diei horæ, quot Ezechiae anni vitæ : « Ratio est, quia, si ordinario motu motus fuisset sol, non apte proponeret Isaias, an velit regredi solem, an progredi decem horis, quasi utrumlibet sit signum miraculosum; quia in progressu solis ordinario nullum est miraculum, sed tantum in momentaneo vel subito. » Fuit ergo dies hic juxta ipsos vel 12, vel 27 horarum. Porro Torniellus, anno mundi 3322, num. 6, censet diem hunc cæteris fuisse majorem dccem horis.

Dices : Ezechias in pogressu umbræ nullum videtur agnoscere miraculum; ait enim : «Facile est crescere umbram. *

Respondeo : Forte non satis assecuius est mentei Isaiæ. *Secundo*, respondeo « facile, id est, facilius est umbram crescere, scilicet in momento, quam regredi in momento : quia illud tantum rsl miraculum quoad modum, hoc quoad modum et quoad rem. Ita Cajclanus, Procopius et alii.

Verius videtur, quod brevissimo tempore Isaias, elevando manum et quasi reducendo, umbram illam reverti fecerit, ut sic oculare et clarum esset miraculum Ezechiae, spectanti hanc subitam reductionem umbræ ; tñ enim *radertifaciam* tam ad Isaiam, quam ad Dominum referri potest. Sio ergo dies hæc dccem lineis, id est quinque horis, tantum fuit major aliis diebus t quibus addo decem horas illi naturales, fient 13 horæ, quot anni additi sunt Ezechiae. Hoc pro-

Qimtl
«i »u,

Habiliter conjectare licet: nihil enim hic est certi. Quieres, *quarto*, quota esset hora diei cum cœpit hoc miraculum, adeoque quo loco erat sol cum regredi cœpil ? Respondeo : Videtur fuisse

meridies, cum sol retrogressTM» est : hactenus enim umbra descenderat, ut palet vers. 8; in posterum autem ascensus restabat, ut patet ibidem. Igitur in puncto medio ascensus et descensus erat umbra, tunc temporis cum kaias Ezechiae offerret miraculum : atque nullum diei punctual, præterquam meridies, videtur afferre posse hanc umbræ diversitatem, præsertim in horologio decem ut minimum horas denotante, quale fuit illud Achaz in omni sententia; et in loco sub 33 aut circiter gradu elevationis poli, ut est Palestina (ubi brevissimus dies est paulo minus 10 horarum, longissimus paulo amplius 14); ergo, etc. Quodcumquo enim assignaveris aliud punctum diei præter meridiem, a quo incipiat umbra ascendere, vel concludetur, non semper descendisse antea, vel horologium non continere decem horas. Adde, in meridie sola potuisse umbram vel ascendere vel descendere decem gradibus, id est quinque horis.

Ex quibus similiter capitibus, scilicet *primo*, quod fuerit ascensus et descensus umbra* ; secundo, quod ut minimum horæ decem notarentur : adde *tertio*, quod umbra ascendendo cresceret; colligi videtur hoc horologium fuisse verticale Australe, vel certo hemisphaericum concavum similiter Australe, erectum ad elevationem poli; in quibus solis duobus illa tria commode salvari possunt; et probabilius est fuisse verticale, *primo*, quia hoc conspicuum est magis, et ad communem usum palatii Ezechiae magis aptum; secundo, quia rarius est locum patentem et elatum reperiri, qualem postulat hemisphæncum illud, in quo horæ ab ortu ad occasum usque designentur : commodissime autem verticale in quantovis muro describitur; *tertio*, quia non est tam proprie ascensus, neque tam proprie augmentum umbra? in concavo quam verticali; *quarto*, quia Procopius gradus domus patris Ezechiae facit illos gradus horologii, quod verticali convenit, non concavo : nulla enim est pars ordinaria domus, apta horologiis concavis describendis.

Hinc nota : Non dicit Isaias : Vis ut ascendat, an ut descendat? sed : a Vis ut ascendat, an ut revertatur umbra? « Nam erat meridies : ergo umbra erat in summo descensu, ut a prandio rursum deberet ascendere ad vesperam usque, sicut redeundo pariter ad mane debebat ascendere. Ende Ezechias ait : a Facile <st umbram crescere » (ascendere ergo est progredi, itaque crescere : opponitur regredi et reverti), quia scilicet naturaliter a meridie ascendendo crescit semper usque ad vesperam, cum est maxima et longissima. Sicul ergo mane umbra est maxima, quæ sensim decrescit, ut in meridie sit minima: ita rursum a meridie sensim crescit in occasum, quando æquo ut mane est maxima. Exstat do umbra elegans ænigma Theodectis apud Heriupum, lib. *De Isocratis discipulis* : < Est, inquit, res quædam, quæ circa ortum et iulerilui est

maxima : circa consistendam vero et vigorem minima. » Nimirum hæc umbra est symbolum brevis et mox evanescentis ævi nostri. Quocirca voluit Deus in umbra corporis humani, quin et nasi ac digitorum, iuge et naturale exstare, horologium, quod hominem semper fluentis vite et temporis admoneret. Ut alia laccam, scitum est istud :

8i tuus ad solem statuatur nasus, hiantē
Ore, tuis disces dentibus hora quota est.

Or.retto Quæritur, *quinto*, an solus sol retrocesserit? /n o?.. Respondet Abulensis et indicat S. Dionysius, omnium nés orbes cœlestes cum solo retrocessisse, sicuti ufante sole sub Josué stetit et luna, ut dicitur *Josue* x, 12; et consequenter steterunt omnes orbes cœlestes. Ratio est, quia alioqui perturbatus fuisset totus ordo et harmonia coelestis, et majori miraculo fuisset opus.

Nota hæc tria miracula, scilicet primo, stare solem sub Josué; *secundo*, solem retrocedere sub Ezechia; *tertio*, solem eclipsari in plenilunio cum est ex opposito lunae, uti factum est in passione Christi; hæc tria, inquam, contigerunt in ipsis cœlis et astris : stella vero quæ Magos duxit ad præsepe Christi, et ignis de coelo descendens ad preces Eli», non in cœlo sidereo, sed aereo, sive in aere ipso acciderunt.

Ourftio Quæritur, *sexto*, cur hoc signo usus sit Deus ? CuV i i Fabulantur Hebræi decem horas detractas esse ntroce*. illi dici quo sepultus est Achaz; ne regi tam impio exscquiae regi» de more deferrentur : quare ne temporum series turbata maneret, totidem horas additas esse diei, quo sanatus est pius Ezechias, filius Achaz. Sed hæc sunt solite Judæorum nœniæ. Respondeo ergo Deum hoc signo usum esse, ut ostenderet tam Judæis, quam Babylonii aliisque gentibus, se verum esse Deum, Dominum cœli et terræ, cosque hac ratione ad sui fidem et cultum vocaret, uti Ires Magos per stellam vocavit ad Christum. *Secundo*, voluit declarare quanti faciat « electos » suos, cultores « et amicos, » utpote pro quibus universum naturæ cursum invertat. Ita S. Dionysius, qui ait : a lloc profecto miraculum Babylonios tunc merito terruit, et absque pugna Ezechia (ut qui Deo putaretur æqualis, ac mortalibus cœteris virtute præstare) subiecit. » Forte tunc emergentes, et cristas attollentes Babylonii cogitabant, de subjuganda Judæa, uti non ita diu post fecerunt; sed hoc signo a Deo coerciti sunt. Addit Dionysius? hinc Persas triplicis a mitri, » id est solis, memoriam celebrare, videlicet progredientis, regredienti, rursum progredientis; vel potius, quia triplex quasi fuit hic dies, uti ipse autumat.

• Hoc autem signo umbræ et solis Deus usus est, potius quam alio : quia, ut docent Angelomus et Auctor apud S. Augustinum, lib. li Mirabit Script. xxviii, signum hoc erat typus presentis temporis et futuri; ut quomodo sol reverteretur

ad exordium sui, ita et Ezechia vita ad detextos annos rediret (uti hic innuit rex, vers. 12), nobisque in hebdomade et ogdoade (quindecim enim dividuntur in septem et octo, quorum uterque significat æternitatem, sive sabbatum æternum, et octavam quietis) viventibus, per resurrectionem Christi spatia protelentur. » Illoc ergo signum literaliter quasi significabat retexendam telam vite Ezechia, et vitam nostram non esse veram vitam, sed tantum esse umbram veri vite et æternitatis, inquiunt Angelomus et Auctor *Mirabit. S. Scripturæ*.

Addit Lyranus in IV Reg. cap. xvi, 15, ubi Achaz jussit altare Dei tolli, de coque ait : « Altare vero ameum erit paratum ad voluntatem meam, » quod Lyranus sic explicat : u Dicunt, inquit, communiter expositores, quod ex hoc altari Achaz fecit horologium illud famosum, de quo cap. xx. » Quod si verum est, merito voluit Deus signum hoc dare Ezechia, filio Achaz. in hoc ejus horologio, utpote facto e re sua, puta ex altari suo; simulque tacite monuit eum, ut rem sacram sacrilege usurpatam a patre restitueret, temploque redderet.

Denique, sicut Deus Ezechia ob pietatem adjecit 15 annos vite : ita eosdem impiis regibus dempsit et demit. Ha Anastasios Imperator, ait Zonaras, vidit virum terribilem cum libro, qui ei dicebat : « Ecce ob perversitatem fidei tuæ annos quatuordecim vite deleo. » Cumque oraculo didicisset, sibi igne pereundum, cisternam quæ Frigida dicitur, nullis meatibus in palatio aperuit, ut ea ignem, si ingrueret, restingeret, sed frustra : nam igne cadesti, puta fulmine, est ictus. Ita et Cædrenus.

Moraliter, hoc signum indicabat quanti Deus Monachos æstimet suos, quam potens, quam pius, quam consequenter amandus et colendus sit.

Tropologice, innuebat convertentibus se ad Tropob Deum cum Ezechia per pœnilentiain, pristina I** merita et perfectionem restitui.

Anagogice, in æternitate reddendos nobis esse Aúp-ennos vite quindecim, id est æternos : quindecim enim conflantur ex septem et octo : septima dies est sabbatum, octava est Dominica: quarum utraque est symbolum resurrectionis et quietis æternæ. Ita Angelomus et Auctor *Mirabit. S. Scripturæ* jam citati.

Allegorico, repræsentabat Christum descensurum decem lineis, id est summo infra omnes Angelorum et hominum choros in passione; inde rursum ascensurum ad Patrem. Ha Angelomus, Enchorius et Beda, quos audi : a *Primus* gradus descensionis (Christi) de Deo, in Angelo fuit; quia magni consilii Angelus erat (et Angelus vicem Dei Christi in velcri Testamento gesserat). *Secundus* fuit, de Angelo in Patriarchis : quia in omnibus, ut ait Apostolus, I *Cor.* xu, ipse est operatus. *Tertius* fuit in legis datione. *Quartus* in Ic«u Navo, ut populum in terram promissioni

induceret. *Quintus* in Iudicibus; quia in eis ipse regnabat *Septimus* in Prophetis; quia per cos annuntiatus est. *Octavus* in Pontificibus; quia per eos repræsentatus est summus ipse Pontifex. *Nonus* fuit in homine quem assumpsit. *Decimus* in passiono quam sustinuit. Per eosdem gradus rurfum ipse in coelum ascendit. »

9. ScñPTtRA Ezechiae regis, — 7. d. Hoc est carmen eucharisticum, quod pius Ezechias per se, vel potius per Isaiam composuit, in gratiarum actionem Deo pro sanitate restituta, quodque scribi, vel in æs incidi, publiccque proponi iussit, in perpetuum divinæ clemeniæ præconium et monumentum. Sic et Gentiles, pictis tabellis appensis in templis deorum, testabantur se beneficia in ite depicta a diis accepisse, ut fuso docet Mercurialis, *Dc Dc Gymnastica*.

Nota : Stylus el nitor carminis videtur arguere Isaiam ejus esse auctorem, qui quod rex plana et soluta oratione dixerat, in elegans carmen convertit. Mulli tamen volunt Ezechiam hæc omnia ad verbum composuisse : imo sunt qui putent librum Iudicum ab Ezechia esse conscriptum, teste Sixlo Senensi, lib. 11, verbo *Ezechias*. Hugo insuper putat Parabolas Salomonis, et libros Regum ab illo in unum esse collecta et digesta. Id enim innuitur *Proverb*, xxv, 1. Verum ibi dicitur id factum non ab Ezechia, sed a viris ab eo ad id deputatis (1).

Vui. 10. 10. Ego dixi, — tumore, tum corde, q. d. Putavi omnino esse actum de vita mea; mihi imatura morte in flore ælalis esse moriendum. In hoc Ezechiae canticum scripsit S. Bernardus sermonem, qui exstat, pag. 91, quo lotum mystice exponit. Porro hoc cantico rex, *primo*, describit suos in morbo dolores, de vita desperationem, gemitus cl poenitentiam; *secundo*, vers. 17, narrat quomodo a Deo mire sanatus sit; unde ejus clementiam celebrat, et tota vita celebraturum se promittit.

In dimidio. — Erat enim Ezechias jam triginta novem annorum, quæ cetate est quasi dimidia vite humanæ; integra enim est ea quæ notatur *Psal*. Lxxxix, 10 : « Dies annorum nostrorum in ipsis,

(1) Carminis hujus eucharistici argumentum binis potissimum membris comprehendere potest.

Primo, queritur Ezechias, *primo*, de prematura morte si illi imminente, 10; *secundo*, de occasione Dei aspectabilis presentia et cum viventibus communione fruendi sibi subtrahenda. 11; *tertio*, de posteritatis et cum Messia conjunctionis expectatione precisa, 12; *quarto*, de spe el mei inter morbi dolores alternando, 13.

Secundo, sequitur *primo*, precatio per gemitus et lacrimas, pro temperanda morbi et penolii vehementia ad Deum profusa, cum recogitatione poenitenti vil® antead®, 14, 15; *secundo*, humilis professio accept® a Deo « anilatis, cum pmmptitudinc animi ad paliendum quæ cum vitro gratia el remissione peccatorum conjuncta sint, 16, 17; *tertio*, debita gratiarum actio, a mortuis non amplius i » m merito prestand®, 18; a viventibus solis etiam ad posteros propagandæ, 19; a se per omnem posthac vitam reddendæ. 10.

septuaginta anni; si autem in potentatibus, octoginta; » *secundo*, verti potest cum Forerio, *in silentio*, vel tn quiete; mors enim vocatur « somnus n et *silentium*, et mortui *silente**. Unde Aquila, Symmachus et Theodotion, ait S. Hieronymus, pro '07 demi, legentes 'DH *dumi*, vertunt, *in infirmitate et silentio meo*; alii legentes '07 *dami*, vertunt, *in sanguine meo*; ut sil sensus, ait S. Hieronymus : « In sanguine dierum meorum, quando meus eruor, meusque exspectabitur interitus; » Pagninus vertit, tn *excisione dierum meorum*; Clarius, tn *succisione*; Tigurina, tn *recisione*; Arias, *in subtractione et curatione*; Marcerus, tn *silentio et cessatione*; Brixianus, tn *imaginatione*; Agellius, tn *stupore meo*, q. d. Dum re improvisa territus, ac stupore defixus, moriendum mihi esse cogitarem. Hebræa vox '07 *dami* nusquam invenitur nisi hic : inde tam variæ ejus interpretationes; sed præ omnibus credendum S. Hieronymo qui vertit, « in dimidio. » Multe enim voces et significata vocum Hebræarum jam exoleverunt, nosque latent, quæ apud priscos erant trita et usitata. Conjicit hic noster Augustinus de Quiros, *demi* a Nostro verti « dimidium, » quia significat proprie « quietem, cessationem, silentium : » Ezechias autem erat 39 annorum, quæ est ætas quietis et cessationis, hoc est plena, matura, vicens et florens, ideoque eadem est dimidium vite humanæ, quæ 80 annis circumscribitur; atque hac de causa censet Nostrium vertere, « in dimidio. » Sed planius est quod dixi; et forte ab Hebræo *demi* deductum est Latinum *dimidium et medium*, quod proinde in multas alias linguas usu communi transivit : uti et Hebræum *sac*, id est *saccus*; et *keren*, id est *cornu*, et nonnulla similia. Videntur enim Hebræi *demi*, id est *succisum*, vocasse *dimidium*, eo quod dimidium sit dimidiata totius succisio; quodque res multe, dum dividuntur, in medio succidi soleant. Denique lotum, cum succiditur, hoc ipso dimidiatur, et in duas medietates (sive æquales eæ sint, sive inæquales) dissecatur. Sic enim vulgo loquimur. Nam radix nO7 *dama*, significat succidere, incidere, discidere, indeque dimidiare.

Moraliter, S. Hieronymus docet Sanctos a Deo donari longa vita, ut cum Abraham, Isaac et Jacob moriantur in senectute bona, saturi el pleni dierum : peccatoribus vero vitam incidi in ipso cursu, et quasi dimidiari. Idem docet S. Gregorius, XXXIII *Moralium*, cap. xxiv.

Septuaginta vertunt, tn *excelso* : nam pro 7 *daleth* accipientes affine 7 *rsch*, pro 'D73 *bidmi*, id est *in medio*, legerunt '073 *bcromi*, id est *m i xcelso*. Eodem redit sensus : nam in dimidia ælate est id est vigor ælalis; tumque est quasi in summo, in quo statum sumit, permanetque aliquot annos, post quos sensim decrescit el deficit. Ila Leo Castrine. Sed Cyrillus r» *in excelso* sic exponit, 7. d. Evectus ad (a>tigium regni, glori® et felicitate, ecce cado, iheudorclus veru sic, 7. d.

Cum intumui et in altum superbe me extuli, tunc a Deo humiliatus sum, et percussus morbo lethali.

Vadam ad portas inferi, — vadam ad sepulcrum corpore, anima ad inferos; coelo enim ante Christum clauso, omnes, etiam Sancti, descendebant ad inferos, puta ad limbum Patrum. Idem ergo erat tunc ire ad inferos, quod mori et ire ad sepulcrum.

Quasi sivi Resmum annorum meorum. — Legit Interpreter Mips) pacadti, id est a quæsivi, requisivi, » hoc est vidi mihi detrahi et deesse. Est melalepsis; quæ enim desunt aut perditæ sunt, solemus requirere. Ita Forerius. Sic vulgo dicimus: Desidero vel requiro in te diligentiam, id est video diligentiam tibi deesse.

Jam legunt passive >nipa puckadti, id est ut Vatablus vertit, *privatus sum residuo annorum meorum*. Unde Septuaginta vertunt, *relinquam annos residuos*. Nam pakad, id est recensere, requirere in passiva conjugatione Niphal (eadem est ratio de Pual, quale est puckadti) significat detrahi, subtrahi, seu subduoide summa aut loco, ut aliquid desit, ut nullis exemplis demonstrat Forerius in *Léxico*. Unde et Pagninus in *Léxico* asserit, quod pahud in Niphal significat deficere, deesse.

rci3.ii, 11-Nom videbo Dominum Dbumenterra viventium, — scilicet in hac vita mortali, hoc est non vivam inter viventes, neo videbo Dominum, id est Domini templum, sive Dominum in templo residentem, loquentem, et se per nubem ostendentem, q. d. Non amplius agam, non versabor cum Domino in templo, uti soleo. Unde Chaldæus vertit, *non apparebo amplius coram arca Domini, in terra tabernaculi ejus*, ille sensus est genuinus, lia LyfanuB, Adailius, Forerius et Janseuius, in hoc cautuicium

Secundo, Vatablus et Hugo: a Non videbo Deum, » id est Dei opera illustria, quæ in dies facit, et faciet pro suo populo, præsertim victoriam Sennacherib, et stragem Assyriorum, quam promisit capite ixvVil; opera enim Dei sunt ejus quasi vestis et velum, per quod ipse se ostendit et videtur.

Tertio, ptessins et pienlius Leo Castrius per Dominum mtelligll Christum; nam Septuaginta pro Domihúm Deum vertunt *salutare Dei*, quomodo passim ipsi vocant Christum; et hebraico, est H> fil ia ia, qhod verti potest: Deum Dei, vel Deum rfe Drt>, quasi dicat Jam moriturus sum; unde non videbo Christum hominem factum de stirpe et sanguine nleo, quem brevi nasciturum, et a nw videndum sperabam. Unde S. Hieronymus: Timet, ail, rex quod non nascetur de semine ejus Christus: huc etiam inclinant Théodoretus et Hugo.

Ouano, Haymo (et indicai S. Hieronymus) censet regem ob peccata sua timuisse, quod non videret Deum post mortem in terra viventium, id est in codo. Sed hoc parum est probabile; nam pie vixit at Lzechios, ideoque ait ipse, vers. 3j

quod ambulaverit coram Deo in veritate et in corde perfecto.

Non aspiciam, etc., habitatorem quietis, — q. d. Deinceps gens mea et Jerusalem mea liberata ab Assyriis fruatur quiete: hanc ego non videbo, ecce enim morior.

Secundo, Forerius et Vatablus pro quietis vertunt, sæculi; alii, orbis, quasi b*tn chattel, Id est quietis, per methasin ponatur pro nbn dialed, id est est sæculi.

Tertio, Leo Castrius, q. d. Non videbo Messiam sive Christum, uti sperabam, qui erit habitator quietis, id est erit rex pacificus et gloriosus; erit enim beatus simul et viator, eritque habitator orbis, scilicet terne, factus homo. Verum hebraico est, non videbo hominem ultra cum habitatoribus quietis, vel orbis; quare primus sensus est litteralis. Septuaginta vertunt, non videbo ultra hominem, defeci (ita enim legit S. Hieronymus, et Complutensia non defecit, uti legit Caraffa) ex cognitione mea; S. Cyrillus vero ex Septuaginta ila legit: Non videbo ulterius hominem ex cognatione mea. Addunt Septuaginta: Dereliqui reliquum vita: mece.

12. Generatio (id est vita, vel sæculum et rotas) hoc enim est hebraico "in dor) mea ablata est; (generalio enim sæpe vocatur cujusquo sæculum, sive vite cujusque tempus): et quasi convoluta a me. — Idem dicit: nam alludit ad tabernacula pastorum vel militum extensa, quæ recedentes convolvere solent, ut ea secum auferant, et a loco uno in alium transferant. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Forerius, Adamus.

Nota: /Elas vel tempus vite recte conq>aratur Æm H tabernaculo; quia sicut tabernaculum nos ambit, || quasi locus: sic ætas sive sæculum vite spatia cu|,14| ambit et metitur quasi tempus; secundo, quia insular tabernaculi parvum est, mobile, incertum et caducum; tertio, quia instar tabernaculi volvitur et convolvitur; lota enim vita: ^ira agitur in continnis revolutionibus et vicissitudinibus, inquit Forerius. Quarto, qui i in hac vita versamur quasi hospites et peregrini in tabernaculo; tendimus enim ad domum et patriam nostram cœleslem, in qua conscripti sumus cives sanctorum, et domestici Dei, Ephes, n. Seando, « generatio, » id est stirps mea, et posteritatis spes ablata est, prole careo ex qua nascatur Christus, Davidi, et consequenter semini meo, promissus: quare mihi domum, id est familiam stabilem, non ledilicabo, sed ea instar tabernaculi, mox convolvetur et auferetur. Ita S. Hieronymus, Lyranus, S. I hornas, Haymo et alii.

ILLECISA EST VELUT A TEXENTE VITA MEA, — q. (i. Sicut textor telam, et aranea rete suum assidue textit: ita homo textit annos, opera et studia vitæ sue. At, sicut ancille telam aranero, milites telam textoris incidunt et auferunt, nec sinunt eam perfici: ita et Deus incidet vitam meam, ut eam ad justam rotalem et semuui nun pertexam. Sic

Poeten fingunt Parcas stamina vitee nostre nere et abrumpere. *Secundo*, et magis genuine, *q. d.* Sicut texens, sive textor, veniente milite, vel urgenti alia necessitate, praepropere telam inchoatam pros- cidit : ita et ego quasi textor, morbo pressus co- gor telam vitee mero inchoatam praescindere et abrumpere. Unde hebraico est, procidi vetat *tex- tor vitam meam*. Ita Vatablus et Forerius.

Moraliter Theodoretus : « Sanctus, inquit, sto- lain textit, per sua recte facta ornatum suae animae circumponens : » at impii quasi aroneae evisce- rant se, ut texant sibi vestem vitiorum foedissi- nam qua urantur in gehenna.

Dum aduuc OHDinta. — Hebraice, in *tenuitate inca*, id est in tenuibus et primis lilis succidit telam ineam; quod Noster vertit; u bum adhuc ordirer, v scilicet vitam statam, virilem et per- fectam; haec enim est sub annum 39, quem ha- bebat Ezechias; vel : « Dum adhuc ordirer, • sci- licet opera magna, quae animo designaveram, ac nominatili! generationem, et per eam propaga- tionem stirpis et posteritatis meae; hanc enim telam texere moliebatur rex; sed in ipso molimine morbo fuit oppressus usque ad mortem.

De mane usque ad vespeham finies me, — id est infra unius diei spatium limes vitam meam, *q. d.* Vita mea brevis fuit, ut videatur tantum una fuisse dies; *secundo*, S. Hieronymus, Adamus el Vatablus, *q. d.* Adeo gravis erat morbus, ul pu- tarem me eo solo die victurum, et vespere mori- turum.

Morale, Refert Aristoteles (ut ait Cicero I Tusad.) circa «i brevi* Humen Ilypanim, qui prope Thraciam in mare bi nio, defluit, quaedam oriri animalia, quae unico dun- taxat die vivunt. Scribunt quoque medici herbas esse quae mane crescunt, vespere vero arescunt, ut uno duntaxat die perdurent. Hic vitae est hu- mante typus, quae octogesimum licet aut centesi- mum annum attingat, unius diei est instar, si cum aeternitate comparetur : vitae hujus cursu abso- luto, salutem Beati exspectant; impios vero aeter- num manet supplicium. Hoc est quod Ezechias hic ait : † De mane usque ad vesperam finies me; » el Psaltes, *Psalm.* lxxxix : a Mille anni ante ocu- los tuos, Unquam dies hesterna quae praeterit. Mane sicut herba transeat, mane floreat, et tran- seat: vespere decidat, Induret el arescat. Anni costri sicut aranica meditabuntur. » Quid medi- tatur aranea? ut summo studio assidue e visce- nbúS fila fundat, quite aliis et aliis intexat, ut telam suam pertexat. Quorsum? ul muscas capiat. El quid tnàjor pars honnnuln tota vita medita- tur? qbld molitur? ul se labore, unus suendi, ul- ter fabricandi, alter scribciidi, alter docendi ex- hàürbd, ul opus suUm compleat. Quorsum? ut muscas capiat. Quid enim aliud sunt húüores el opes hujus vitae? Annon ergo instar araneae vana csl inedilalio, vanus labor, vana vita nostra? El *Psalm.* ci : « Dies ibei sicut Ūmbra declinaverunt; et ego sicut foëUln Alui, » et *Psalm.* I a u h : u Homo

vanitati similis factus est : dieo ejus sicut umbra praelereunl; » et *Psalm*, en : < Recordatus est quo- niam pulvis sumus; homo, Meut fornum dies ejus tanquam flos agri sic effloreat; et *Job* cap. xtv : « Quasi flos egreditur, » etc. Hoc est quod ait Ho- ratius, lib. IV, *ode* 7 : « Pulvis et umbra sumus. »

Theophrastus, successor Aristotelis, moriens ac- cusasse naturam dicitur, quod corvis et cornici- bus vitam diuturnam, quorum id nihil intere^set; hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exi- guam vitam dedisset : quorum si aetas potuisset e>se longinquior, futurum fuisse, ut omnibus per- fectis artibus, omni doctrina hominum vita eru- diretur, ac fructus laborum juventutis suae ube- riores caperet. Ha Cicero, lib. III *Tuscul.*, Dioge- nes Laertius, lib. V, m ejus Vita, Divus Hierony- mus, epist. 2 *ad Nepotian.*, tom. I, qui hoc The- mistocli (nisi librai iorum vitium est) adscribit. Sallustius vero respondet huic Philosophi quere- la* in *Bello Juyurlkino* : « Falso, inquit, queritur de natura sua genus humanum, quod imbecilla, atque aevi brevis, sorle potius quam virtute rega- tur; nam contra reputando, neque majus aliud, neque praestabüus invenias; magisque naturae industrium hominum, quam vini aut tempus deesse. »

13. SpfcBABAM CSQUB AD MANE. — *Pl iñllo*, Vatablus exponit, *q. d.* Cum viderem me evasisse illum diem, dc quo dixi : a De mane usque od vespe- ram finies me; > meque ad vesperam pervenisse, sperabam, vel, ut hebrdice est, 7VW scíuuüi, id csl supputabam et statuebam me victurum usque ad mane. Contextus, inquit Vatablus, docet Lzc- chiani hac peste laborasse duos dies, alterum na- turalem, alterum ailiticiolem. Secundo verni ad eum Isaías denuntians mortem, mox fleuit rex el vitam impetravit, atque eadem die ab Isaia sa- natus esi, ut dicitur lñ Hey. xx, 5. Sensus ergo est, *q. d.* Cum vespere el nocte essem in bona spe sanitatis recuperanda?, mane desperare coepi; tunc enim plane dejecit el vicit me morbus, ins- tar leonis omnes vires depascens. Ita Adamus, el genuine.

Secundo, et ex adverso Sanchez, *q. d.* Cum nodo graviter vexarer morbo, non ultra dici sequenti* diluculum vitam mihi pollicebar.

Quasi leo sic coNianii omnia ossa mea. — « Con- trivit, » scilicet morbus, ut Deus per morbum : hoc sentiunt, inquit Adamus, qui magnis febribus aësluaul; harum enim ignis internus instar leonis omnes corporis vires, succum el ossa consuunt, ul putent pne doloris magnitudine et virium de- bilitatu se ulterius non essu victuros. Morbus ergo acriter sœViens comparatur leoni, unguibus ho- minem conterenti el laceranti : nam quasi leo hoiumem exossat et consumit. Unde et Isaías de- nuntiavit regi instantem mortem, vers, i, idque ut clarius esset miraculum : nam eadem die sana- tus esi rex, uti jam dixi.

De MANE ISQlfc AD 5EblñilAM FINIES ME, — (e

Com viderem Fecundo mane morbum ita recru-
descere, et instar Iconis sævire, tunc rursum dixi :
A mane ad vesperam, id est, hoc spatio quod in-
tercurrit a mane usque ad vesperam, succides
me, g. d. Hoc die secundo morbi mei ante vespere-
ram finies annos meos. Ita Vatablus. Pro *finies*
me, hebraico est 'Jq Sc t *taslimcni*; quod verti po-
test, *in pace constitues me*, id est in morte; hæc
enim vocatur *pax*, æque ac quies et silentium,
præsertim si sit mors piorum. Unde mortuis ap-
precamur : « Requiescat in pace, d. Ita Sanchez.

Ven. « 14. Sicut pullus hirundinis, — q. d. Dixi : Tune
peinam sient pullus hirundinis in nido implumis,
frigens et famens gemit; et sicut columba quæ
meditatur, id est gemit, ex imo non tantum gut-
ture, sed et pectore. Hac de causa Varro pullos
hirundinis garrulos et querulos vocat fritinnien-
tes. Sic enim habet ex Nonio : « Et pullos peperit
fritinnientes. »

Mystice, S. Bernardus explicans hoc canticum
(res affert sensus : *Primum*, q. d. « Cum grati-
matutinum arriserit, in modum hirundinis exsul-
tans et clamitans, gratias agam pro visitatione :
et, cum vespera ingruerit, non deerit sacrificium
vespertinum, cum instar columbæ lacrymas fun-
dam in tribulatione : Mœrens mœrebo in vespera,
quo Indus fruar matutino. Placet utrumque Deo,
et peccator compunctus, et justus devotus; cui e
regione displicet tam ingratus justus, quam pec-
cator securus. »

Secundum, q. d. « Sicut pullus hirundinis hac
illacque discurrens, Marthæ me officiis manci-
pabo, hilarem datorem me exhibens omni neces-
sitate patienti; et rursum, « meditabor ut co-
lumba, » hoc est cum Magdalena contemplationis
otia repetam.

Tertium : « Potest, inquit, et per garrulam avi-
culam cantus simul psallentium in ecclesia; et
per gementem columbam, privata orationum sus-
piria designari. » Sic et S. Cyrillus et Eusebius
hæc ad gratiarum actionem, non ad gemitum re-
ferunt. Verum ad litteram patet has querulas esse
afflicti regis voces et gemitus; non exsultantis
psalmodiam, aut jubilantis vel gratias agentis
hymnum. Mirum ergo est quod Cyrillus ait hi-
rundinem et columbam hic esse typum psallen-
tium semperque Deum laudantium.

Nola : Pro *pullus* hebraico est OId *sus*; quod
Leo Castrius, Vatablus, Pagninus et Recenliores
vertunt (*jrus*, quasi gemitum suum comparet
rex lugubri voci gruis, hirundinis et columbæ.
Verum Septuaginta, Theodorclius, Symmachus,
Chaldæus et S. Hieronymus constanter vertunt,
hirundinem, vel *pullum hirundinis*, tam hic quam
Jerem. cap. vili, vers. 7. Videtur ibi dicta. Est onoma-
topoeia. Vox enim pullorum hirundinis est sus,
vel ut Marinus et alii legunt, sis *sis*; sicut pas-
seri* est *Isaplicsnph*; unde hirundo *sis*, passer *tsa-
phnap'i* Irhtaicc vocatur. Unde nonnulli ab he-
bruio su, derivant nomea *Isis*, et *sistrum*; sistrum

enim strepit instar *sis*, id est /Jrundinis : sistrum
autem pulsu Ægyptii colebant /Jidem, quia sistri
inventrix credebatur Isis.

Attenuati sunt oculi mei. — tum vi morbi,
tum potius ex fatigatione oculi et respiciendi
sursum ad Deum; sequilui enim : « Suspicientes
in excelsum, » q. d. Assidue, intente et geme-
bunde respexi ad Dominum, ut oculi mei fessi
morboque debilitati attenuarentur. Ita Adamas.

Secundo, Sanchez, q. d. Vide, Domine, quam
oculi mei, quos ad te tollo, attenuati sint; movet
pathos, ostendendo suam speciem et maciem,
præsertim oculorum, qui in moribundis attenuari,
et introrsus abscondi solent.

Domine, vim patior, — quia immerito, et sino mea
culpa tanta patior, q. d. Meis peccatis non merui
tantos dolores : insons ergo hæc patior, fit quo
mihi vis. Ita S. Hieronymus, iayino et S. Thomas.

Secundo et melius, per vim intelligit vehemen-
tiam morbi, g. d. Vehementer hoc morbo crucior,
ut non sim ferendo.

Responde pro me, — g. d. Cum dolore sim im-
par et vim patiar, tu suscipe patrocinium meum,
et quasi patronus tuere me; hoc malum, hanc
morbi vim avertito et propulsa.

Secundo, hebræum *arbeni* verti potest,
fidejube, vel *sponde pro me*, et ita legunt Janse-
nius, Vatablus, Forerius, Montanus et alii, quod
S. Thomas, Hugo et Haymo exponunt, quasi Eze-
chias hic invocet Messiam, sive Christum ventu-
rum; ejus enim officium est, ut quasi mediator
et sponsor laborantium causam suscipiat.

Tertio, *arbeni* verti potest cum Vatablo et Leone
Castrio, *fac me quiescere, jucunda me, esto mihi
dulcis*, da mihi tantum gaudium, scilicet vitam,
et ex ea prolem ac Christum; hæc enim exposco.

15. Quid dicam? (Ezechias hic ad se ex vi dolo-
ris rediens, corrigit se, g. d. Quid causabor contra
Deum factorem meum?) aut quid respondent
mimi, cum ipse fecerit? — Ita legendum cum Ro-
manis, non *fecerim*, q. d. Cum Deus ipse fecerit
quod voluit, quando hunc morbum justo suo et
secreto consilio mihi immisit, quid queror? quid
responsi ab eo exspecto, nisi hoc : « O lutum, in
manu figuli, tace, et patere. » Ex hebræo, alias
obscurum, vau causaliter sumendo, clare sic vertit
et explicat Sanchez : a Quid dicam? quia dicit
Deus, quem contra percutientem patronum ad-
voco, quia ipse fecit. » Simili modo corrigit que-
relam et disputationem cum Deo, *Job* cap. xui,
vers. 2 et seq.

Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritu-
dine, etc. — *Primo*, S. Hieronymus et Adamas tol-
lunt tibi, unde exponunt, g. d. Dum moribun-
dus recogito prosperitatem et delicias pudorilo-
rum annorum, amarescit et indolens anima mea;
videt enim illas esse elapsas, jamque conversas
esse in lucium, idcoque moriendum esse, juxta
illud *Eccli.* xi, 29 : a Malitia horæ oblivionem fa-
cit luxuriæ maguæ, g. d. Cum tribulationis lem-

pus advenerit, illud superat el cxsliiiguit omnem pro il un felj(i)(atom.

Secundo et genuino, præsertim quia Romana legunt *tibi*, (*j. d.* Cum tecum lile el jure contendere nequeam, supplex vector ad pœnitentiam el lacrymas, ut iis a tua misericordia non debium, sed gratiam impetrem; hæc enim omnia sunt verba el gemitus Ezechiae in morbo versantis, et Dei clementiam invocantis : a Recogitabo ergo tibi omnes annos, n id csl omnia peccata quæ singulis annis feci, in memoriam revocabo, de iis dolebo, veniamque gemens precabor. S. Bernardus, serm. *De Virginibus*, urget verbum a recogitabo, » id est a iterum cogitabo, inquit, ne aliquid forte oblitus sim, neque aliquid invindicatum et indiscussuin remaneat. » Hinc putavit D. Solo in IV, disi, xvi!, *Quast.* II, art. 3, ad veram contritionem quæ peccatum delet, necessarium esse, ul pœnitens singula peccata in memoriam revocet, el deinde de omnibus conteratur. Veium hoc passim refellunt alii Theologi, docenlque sufficere in confuso de omnibus dolere. Vide Suarez, *De Pœnit.*, disput. IV, sect. vi, num. 9. Respondeo ergo Ezechiam recogitasse omnes annos, non ex obligatione, sed ex devotione (et hoc sane decet agere vere pœnitentem), ut Dei gratiam el favorem magis sibi conciliaret, itaque morbum el mortem imminentem ei ab Isaia predictam evaderet.

Itaque omnes hi anni sunl anni elapsi et anni culpæ : licet Leo Castrius accipiat hæc de annis futuris pœnitentia, *q. d.* Per omnes annos futuros, el per totam vitam meam deinceps recogitabo peccata preterita, agamquo pœnitentiam; hic enim est spiritus sanctorum pœnitenlium, ul peccatum semel admissum per omnem vitam luceant et defleant, uti fecere S. Petrus, Paulus, Magdalena aliique plurimi, idque faciendum esse docet S. Chrysostomus, hom. 3 in dictum S. Pauli : « Illinam sustinuissetis modicum! » Vide el S. Gregorium in I *Reg.* lib. IV, cap. iv, paulo ante illa verba: « Cum te salutaverint, dabunl libi lres tortas panis. » Hinc ergo patet conira Lutheran), pœnitentiam non esse resipiscentiam, sed dolorem el detestationem peccatorum : « Nemo enim potest novam vitam inchoare, nisi cum superioris vîtœ pœnilcal, » ait S. Auguslinus, lib. *De Pœnitentia*.

f'oraliter, nola viros probos et justos, qualis crai Ezechias, qui, vers. 1, ail sc perfecte ambulasse coram Deo, subinde labi et peccare. Rursum hunc suum lapsum sæpo non agnoscere, præsertim si ejus consuetudinem sibi inducant, donec morbo aliavo afflictione moneantur, ul ad cor redeant, Deumque orent et invocent, in oratione enim maxime illustratur animus, ut videat offensas, eliam minimas, contra tantam Majestatem quam invocat, admissas. Hoc est quod ait S. Auguslinus: « Væ etiam laudabili vilæ hominum, si semota misericordia dijudices cami » Undo S. Auguslinus moriens assidue legebat psalmos

XI.

pœnilcnliales, dicebatque « neminem, quantumvis recte vixisset, debere hac vita excedere sine pernitentia. » Idem fecit S. Fulgentius.

Ifi. Oomixb, si sic vivitur. — To <t non est in Hc-vm. << bræo, necapud S. Hieronymum si correcte edatur, uti recte observavit Jansenius. Romana tamen legunt *si sic*, sensusque eodem redit. Varii varie et obscure hæc vertunt. Clarius el gravius, *primo*, Septuaginta sic vertunt : *Domine, deipsacmndatum est tibi, et suscitasti spiritum meum, et consolatus vixi*.

Secundo, Chaldaeus : *Domine, de omnibus mortuis di//sui, quod s cos, et ante omnes vvi- ficasti spiritum meum ; sanabis enim me, et sustentabis me*, quasi hæc sint verba Ezechiae jam sanali, vel postquam sanilalis nuntium ab Isaia acceperat.

Tertio, Forerius et Vatablus : *Domine, ultra istos vivunt, et ad omnia intra ipsos tita spiritus mei : somniare me facies, et vivificabis me, q. d.* Qui post hos annos vixerint, et tibi fisi fuerint, leque invocarmi, sentient idem beneficium quod ego, ac talis erit eorum vita, sana scilicet el vegeta, qualem ego nunc sanus et alacer ago.

Quarto, planius, el ad Vulgatam accommodatius vertit Sanchez : *Domine, super hæc el illa mala quæ commemoravi, tamen vita spiritus mei vivet et ttgeW • dormire facies me, et vivificabis me, q. d.* tn tot causis Unique efficacibus moriendi, vita vivam, id e^t erit mihi vda vitalis et optabilis. Huic versioni sic adaptat versionem Vulgatam, *g. d.* *Domine, si sic vivitur, vita nimirum usque adeo vitalis, post tot discrimina, angores et molestias, supple, quid non sperandum est de tua clementia?*

Quinto, planissime ex Hebreo sic vertas: *Domine, super (in) istis vivitur, et in omnibus istis vita spiritus mei : gravi somno gravabis me, et vivificabis me*, quod Noster clare vertit : « Domine, si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei, corripies me, el vivificabis me, » quasi dicas : Si talis atque tam misera est vile humana conditio, « corripies » id est permitto me tibi, imo oro et precor, ul corripias el castiges me ob peccata mea, ac quasi gravi somno opprimas, dummodo vivifies me, id est in vita me conserves. Ita S. Hieronymus et Adamus. Hæc enim adhuc perlinen ad tempus doloris, el morbi amplificationem, illamquo terminant.

In Hebreo utitur Propheta genere *j/rimo* masculino, deinde feminino, dicens *primo*, fHJ *Mien*, in illis; *secundo*, QH3 *bahem*, id est in illabus, ut iti dicam, *g. d.* In omnibus iliis miseriis et æurnis vilæ hujus vivitur. Hebrei enim cum omnia significare volunt in aliquo genere, jungunt genus femininum cum masculino. Vide *Can.* LXI.

Conilipies MB, ET VIVIFICABIS 3IE. — Pro C0ITÿ pifi me hebraico est *tachalimeni*, id est somniare me facies, id est corripies me hoc morbo obiter quasi per somnium, facies ul ægritudo

et correptio hæc voluti somnium transeat et evanescat, cl mox sanitati restituar. Ita Forerius. Hebræum enim **aSn cludam** significat incrassare, condensare quod liquidum est et rarum : undo FTIohn *chaiamut* vocatur coagulum ovi, sive vitellus, sicut "VI *hr* vocatur pars fluida ovi, scilicet albugo : et **oibn chalum** vocatur somnium crassum instar vitelli. Ita Forslcrus. Alludit ergo ad somnum gravem et molestum, qui Latinis Incubus, Græcis Ephialtes dicitur (et forte co, aut simili soporifero morbo laborabat Ezechias, uti soient lethargici et moribundi ex copia vel erasitie humorum), qui oritur ex sanguine crasso, et humore melancholico oppiente organa cerebri, et phantasmata tristia el gravia in phantasia excitante ; ita ut somnians putet se suffocari, strangulari, opprimi, esse in periculo ruin®, submersionis, similisve mortis, a qua sibi videtur non posse effugere ; unde gemit, singultit, imo exclamat : sed expectatus videt fuisse somnium ; unde vivit, et gaudet depulso hoc somnii metu et angore, *q. d.* Pari modo ego Ezechias in morbo putabam esse desperatum de vita mea : at morbus hic mox transiit, et ab eo quasi ab incubo evigilavi, et mihi restitutus sum : sanatus ergo, jam rursum alacer vivo et gaudeo omni metu mortis et morbi depulso. Ita Sanchez.

Qui *secundo, tachalimeni*, ait, quidam vertunt, *dormire me facies*, id est ad mortem deduces me : mors enim, præsertim brevis a qua mox quis resui git, vocatur somnus, *q. d.* Deduxisti me, Domino, ad limina mortis ; sed ab ea me mox reduxisti et vivificasti.

Dices : Sic dicendum fuisset, *corripuisti me*, scilicet morbo et mortis periculo, non autem « corripies me. »

Respondeo : Ilebræi sæpe commutant tempora, el futurum sumunt pro præterito, præsertim cum ei pra ponitur tau conversivum. Hoc enim ideo inventum est, ut vertat prætcilum in futurum : hoc autem *vau* conversivum hic est, si illud alio puncto legas, nimirum *vattachalimcmpro wtachor liment*.

Tertio, Vatablus cl Forerius quoque vertunt, *dormire me facies et sanabis* ; non enim nocte somnum capiebat rex. Deus ergo restituit ei somnum et per somnum vires et vitam : ha'C est enim vis somni. Unde discipuli ad Jesum de Lazaro mortuo, quem Jesus dicebat dormire, dicebant : a Domine, si dormit, salvus erit, n *Joan*, xi, 12.

Quarto, forte Noster pro *chet* legit alline *he*, scilicet pro *tachalimeni*, legit *tahalimeni*, id est percuties, tundes, quassabis me, id est corripies me : hoc sane videtur expeditissimum ad nostram Latinam versioncin cum textu Ilebræo conciliandam.

17. Ecce in pace amaritudo mea amarissima, — *q. d.* In media pace, in flore ætatis cl regni mei, qnn homines sani, incolumes et vegeti esse solent, **pî** or amarissima, scilicet agones mortis, et morior. Ita S. Hieronymus et Vatablus.

Secundo, Sanchez, 7. *d.* Ista nmictio quam passus sum, jam in pace est : versa est enim mihi in gaudium, quia sanatus sum. Referi enim ipso hæc ad tempus quo rex fuit curatus a morbo, idque salis est verisimile : nam vers, præccd., finita fuit querela regis in morbo ; hoc vero, vers. 17, incupii ejus gaudium ex reddita sanitate. Unde hebraico est *leschalom*, id est *ad paeem*, scilicet versa est hæc amaritudo : Noster lamen vertit, « in pace, n quia sæpe *lamed* sumitur pro *bet*, id est *in*.

Tu autem (flexus mea poenitentia, oratione et lacrymis) eruisti animam miam (a morte præsentiel futura : nam, ul sequitur), projecisti post tergum tuum (id est condonasti, amovisti a vultu tuo, oblitus es) omnia peccata mea. — Est catachresis : quæcnni i obliviscimur et oblitteramus, abjicimus post tergum. Rex hic illuminatus a Deo in oratione, cl recogitans annos præteritos, videtur agnoscere se commisisse aliquando peccata graviora, ob qu® reus fuerit mortis ; cum ante orationem et examen hoc conscienci® quasi securus dixerit, vers. 3, se ambulasse coram Deo in veritate, et in corde perfecto. Vide dicta vers. 13. Sed omnia hæc peccata abstersit ejus contritio el oratio, uti hic dicit.

18. Quia non infernus confitebitur tibi, — g. d. Ideo restituisti mihi vitam el vires, ul laudem et celebrem tuam clementiam in eos qui libi serviunt, teque invocant in hqc vita ; nam qui in inorno et morte versantur, te laudare, id est, celebrare apud homines tuum nomen nequeunt, præsertim in templo, de quo ait rex, vers. 20 : a Psalmos nostros cantabimus in domo Domini. » Vide dicta *Baruch* 11,17.

Moraliter nota : Vita hæc a piis optabilis estob duo, primo, ut laudent Deum, uti ait hic Ezechias ; *secundo*, ut lugeant peccala sua : qua de causa vitam sibi produci optavit Job, cap. x, vers. 20. *Primum* oritur ex Dei, *secundum* ex sui cognitione. Ita Sanchez.

Non exspectabunt qui descendunt in lacum (in sepulcrum cl infernum) veritatem tuam, — id csl felici ! item tuam, scilicet qua *primo*, praestitisti inchoate llierosolymæ incolumitatem ab Assyriis, et mihi sanitatem ab Isaia nomine tuo promissam ; *secundo*, « veritatem, » scilicet quæ perlinet ad Messiam promissum, quem ex semine meo et Davidis prognerandum exspectamus, ut eum nascentem videamus, el docentem audiamus : qua de causa me in vita servasti : hoc enim soli viventes possunt præstare, non autem mortui. Unde ait :

10. Vivens ipse confitebitur tibi, — v. g. Paler dum vivit filiis narrabit Dei beneficia, ut Deum celebret, cosque ad Dei laudem invitet : hoc autem facere nequit mortuus.

20. Salvum me fac, — m sanitate accepta conserva n e : jam enim a morbo sanatus erat. *Secundo*, « salvum me fac n perfecte hb Assyriis, cædendo eorum castra, uti promisisti.

21. Et jussit. — Est hysterologia : hæc enim contigerunt ante canticum Ezechie : hoc enim cecinit postquam hoc cataplasmate sanatus fuit, ut patet vers. 9, quare a jussit, » id est jusscrat.

Cataplasmarent, — id est cataplasma, sive emplastrum ex fleubus conticerent, quod vulnere imponerent, quo rex sanaretur, uti de facto sanatus est. Hebraice est, *contundant super ulcus*, id est contusum imponent super ulcum : vulnus ergo hoc regis fuit ulcus, uti vertunt Aquila, Symmachus et Theodotion, et noster Interpres, IV Hcg. cap. xx, 7. ilebræum enim *pn̄p sechin* significat ulcus.

Nota : Ticus per se ulceri potius obsunt quam prosunt; licet enim Galenus, lib. II *De Arte curativa*, cap. vu, ad eos tumores, qui necque facile ad suppurationem perveniunt, necque facile discuti possunt, jubeat uti cataplasmate ex caricis sive ficubus, tamen alia est ratio in ulceribus : hæc enim extorsionem et desiccationem postulant, non autem discussionem, emollitionem nul suppurationem : hre enim tumorum sunt rationes, non ulcerum. Per accidens tamen, si ulceri accedant tumor et inflammatio (uti in morbo Ezechire fieri potuit), ad eam vel resolvendam vel suppurandam valent ficus. Aliqui censent hoc ulcus non formatum, et proprie dictum ulcus fuisse, sed apostema, quo tumens corpus interius putrescente pure completur : quod si verum est. potuit pus sive sanies siccioribus ficubus atque contusis in cutis superficiem provorari, ibique excerpti : et sic naturaliter ficus profuerunt morbo regis.

Verum noster Interpres censuit formatum et apertum fuisse ulcus; unde vertit, *vulnus*, quare ficubus non erat opus ad provocandam in culem saniem. Quidquid sit, certum est ficus non habuisse tantas vires, ut hominem moribundum vitre et snnitati restituerent, idque tam cito, scilicet ut tertio die adiret templum, ul dicitur IV fiegum xx, 5. Quare potius hæc curatio miraculo tribuenda est, (piam ficubus. Ita válesiüs, *Sacra Philos.* cap. XXXIX, Vatablus, Adamus et alii. Sic et Irlisus lutum imponens oculis cæci, eum illuminavit. Sic Sancti olim in eremo, oleo a se benedicto quolibet morbos curabant. Sic et hic ficus non tam ex se et sua virtute, quam quia a S. Isaia adhibebantur, quasi ab ipso benedictæ, et quasi instrumentum Dei, cujus jussu eas applicabat Isaías, subito sanarunt regem. Adde S. Hieronymum hic : « Aquila, inquit, Symmachus et Theodotion *sechin* interpretati sunt *teoç*, per quod morbum regium intelligi volunt, cui contraria putantur vel sumpta in cibo, vel apposita corpori, quicumque sunt dulcia, » uti sunt ficus. Verum ulcus significat, vomitam et tuber, non morbum regium.

22. Er dixit. — Id est, dixerat Ezechias Isaire promittenti curationem, vers. 5; eo ergo hæc pertinent : est enim hysterologia, ut dixi; et patet IV Ilea, xx, 8 et 9. Ille ergo versus ponendus est ante

vers. 7, ubi Isaías respondet, et dat signum quod rex hic petit.

Moralitor, disce hoc capite ab Isaia, quam pium et utile sit visitare infirmos, cosque visitari asanctis, quamque sincere infirmos de morte et reterditate admonere debeamus, ul ad eam se comparent : sic enim Ezechiam regem hic libere monuit Isaías, dicens : « Dispone domui tue, quia morieris tu, et non vives : » ideoque et sanitatem et 15 annos vitre impetravit; quin et reipsa per cataplasma ficuum eum sanavit, vers. 21.

Ita Gallicanus Martyr, vir consularis, triumphalibus infulis sublimatus, et Constantino Augusto chorus, a S. Joanne et Paulo ad Christi fidem conversus, cum S. Hilarino ad ostia Tiberina secedens, hospitalitati et infirmorum servitio totum se dedit : cujus rei fama in universo orbe divulgata, nulli undique illuc venientes videbant virum ex Patricio et consule lavantem pauperum pedes, ponentem mensam, aquam manibus effundentem, languentibus sollicitè ministrantem, et cretera pietatis officia exhibentem : hisque actibus meruit martyrium ad illudque se disposuit Martyrio enim a Juliano Apostata affectus est. Ita Baronius in *Martyr.* 25 junii, ex Usuardo et Adone.

Quidam Apollonius nomine, cum mundo renuntiasset, et montem Nitire habitassset, et nec .rtem discere posset, nec litteras, quod retate esset provectus, viginti annis, quibus vixit in monte, hanc habuit exercitationem : suis pecuniis et suis laboribus emens Alexandriæ vasa medica omnis generis, universæ fraternitati ea suppeditabat ad morbos : et licebat cum videre usque ad horam nonam discurrentem obeundo monasteria, et ostia ingrediente!!!, et videntem num quis decumberet. Portabat autem uvam passam, mala punica, ova, panem siligineum, et ea quibus opus habent regroti. Hanc sibi conferentem invenit vitre rationem usque ad senium Christi servus. Ita Palladius in *Hist. Lausiaca*, cap. iv, et Niccphorus, lib. XI, cap. XXXV.

Placidia, Theodosii Imperatoris uxor, miram regrorum et mutilatorum curam gerebat, cisque mira cnarilato inserviebat. In illorum enim domicilia ventitabat, et qua quisque indigeret re, eam illi suppeditabat ; Ecclesiarum hospitales domos circumiens, cos qui gravibus morbis lecto afflxi orant, curaliat. Non enim tantum illorum attingebat ollas, et juscule delibabat; sed et patellas admovebat, panem apponebat, ciborum frusta auferebat, pocula cluebant, aliaque omoia sedulo et alacriter obibat, aure servorum et ancillarum sunt officia. Ad cos vero qui ministerium ejus, quod per manus ipsa suas peragebat, inhibere conabantur, dicere solita erat : « Imperio quidem convenit, ul aurum id largiatur; ego vero manuum mearum opus pro imperio ipso, ei qui id semel contulit, offero. » Ita Niccphorus, lib. XII, cap. yru, et Joannes Nauclerus, tum. II (*icnrat.* cap. xm.

S. Radegundis regina Franci® hanc sibi fixerai legem, ul omni Dominico die pauperibus collectis ipsa manu sua polum porrigeret. Cum leprosi venientes signo facio se proderent, osculabatur vultus. Deinde mensa posita, ferens aquam calidam facies lavabat, manus ungens et ulcera, et rursus administrabat ipsa, pascens per singulos. Recedentibus præbebat auri vel vestimenli munuscula. Cum ministra diceret : Domina, quis te osculabitur, quæ ita leprosos amplecteris? illa respondit benevole : « Vere si me non osculeris, hinc mihi cura nulla est, » inquit Fortunatus in *Vita* ejus, lib. I, cap. xxxix.

Quanta cura et benevolentia Eustochium servierit S. Paulæ matri ægrolanti, enarrat S. Hieronymus in *Epitaphio Paulæ*. Similia de S. Maria Oig-

niaccensi refert Cardinalis Jacobus de Vitriaco, lib. II *Vita* ejus, cap. m, de S. Catharina Senensi Raimundus in ejus Vitó.

S. Bernardini pr® aliis Sanctis eluxit hac in re ardor : nam cum anno Domini 1400, qui erat Jubilæus, Senis ingens hies grassaretur, cum fratre horribili et morte plurimorum, ipse duodecim adolescentibus ignita oratione persuasit, ut iis se duce totos impenderent, quod et præstileruntipsopræeunte officiosissime. Dignasunt lectu quæ hac de re in ejus *Vita* habentur, cap. x, xi, xii, die 20 maii, apud Surium.

Similis fuit erga regrotos diarilas S. P. N. Ignatii, ut palet ex ejus Vitó apud Maflcium, lib. II, cap. iu, Xaverii, et aliorum plurium, uti palet ex Annalibus noslræ Societatis.

CAPUT TRIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Merodach rex Babylonis mittit legatos, qui congratulentur Ezcchiæ de sanitate miraculo recuperata : eis Ezcchias ostendit omnes suas opes. Unde, vers. 3, ab Daia corripitur, auditque omnes ejus opes rapiendas esse a Babyloniis, et filios ejus fore regis eunuchos. Ilo? durum Dei decretum, vers. 8, æquanimiter accipit rex, oratque ut saltem in diebus suis fiat pax et veritas.

1. In tempore illo misit Merodach Baladan, filius Baladan, rex Babylonis, libroajet munera ad Ezcchiam : audierat enim quod ægrolassel et convaluisset. 2. Lætalus est autem super eis Ezcchias, et ostendit eis cellam aromatum, et argenti, et auri, et odoramentorum, et unguenti optimi, et omnes apothecas supellectilis sue, et universa quæ inventa sunt in thesauris ejus. Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezcchias in domo sua, et in omni potestate sua. 3. Introhit autem Isaias propheta ad Ezcchiam regem, et dixit ei : Quid dixerunt viri isti, et unde venerunt ad te? Et dixit Ezcchias : De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. 4. Et dixit : Quid viderunt in domo tua? Et dixit Ezcchias : Omnia quæ in domo mea sunt, viderunt : non fuit res, quam non ostenderim eis in thesauris meis. 5. Et dixit Isaias ad Ezcchiam : Audi verbum Domini exercituum. 6. Ecce dies venient, et auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, et quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem : non relinquetur quidquam, dicit Dominus. 7. Et de filiis tuis, qui exhibunt deos, juos genueris, tollent, et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. 8. Et dixit Ezcchias ad Isaiam : Bonum verbum Domini quod loculus est. Et dixit : Fiat tantum pax et veritas in diebus meis.

i. Misit Merodach Baladan. — Id est misit rex Baladan. « Merodach » enim commune nomen fuit regum Babylonis, sicut Ptolemæus /Egypti, Cossar Romanorum* Hinc filius Nabuchodonosor vocatus est Evihnerodach, et Balsasar vocatur • Merodach,» *Jerein*. L, 2, forte a primo Babylonis rege, qui dictus est Merodach, et inter deos relat. Si ut ergo dicitur Ptolemæus Philadelphus, i'tulemæus Ewrges, Ptolemæus Philopator : sic dicetur Merodach Baladau, Merodach Balsasar, etc.

Falluntur ergo Hebræi, qui putant « Merodach » esse Nabuchodonosorem, qui monarchiam ab Assyriis ad Chaldæos transtulit : nam ab anno 15 Exechi®, quo contigit ejus morbus et sanatio, usque ad annum 4 Joakim, quo regnare cepit Nabuchodonosor, fluxerunt anni 106. Probabiliter Scaliger, lib. V De *Emend. temp.*, et ex eo Tornicellus, anno mundi 3306, censent hunc Baladan esso Nabonassar, a quo æra Babyloniorum fuit constituta, indeque priscas Astronomicas observa-

tiones ad sua usque tempora, accepisse se scribit Ptolemæus, lib. III *Almag.* cap. viii, qui floruit tempore Adriani Imperatoris, ac consequenter Merodach filium Baladan, osso cum quem Ptolemæus vocat Mardokempad, Nabonassari filium. Nabonassar enim, ut deducitur ex Ptolemæo, coepit regnare circa annum 0 Ezcchiæ, eodem scilicet tempore quo Baladan, in Babylone. De hoc plura *Ezech.* i, t (1).

Libros (epistolas : ita Chaldæus et Septuaginta; hoc enim est hebræum *IDO sepher*). Audierat enim QUOD ÆGHOTASSET ET CONVALUISSET, — Et propter ægritudinem ejus retrocessisset sol. Misit ergo legatos tum amicitiae causa, ut Ezechiae sanitatem gratularetur, tum ut de portento hoc, scilicet salis retrocessione, veritatem, modum et causam inquireret ei cognosceret, uti dicitur II *Paralip.* xxxii, 31. Perierunt libri Astrologorum Babyloniorum; alioqui ex iis illud constaret. Non enim est dubium illud ipsos in suis tabulis conscripsisse. Ita Cajetanus in IV *Reg.* cap. xx.

Nota hic, quam reges olim, etiam Ethnici, amicitiam et salutationis aliaque humanitatis officia cum aliis maxime vicinis principibus, etiam Judæis coluerint, ut de eorum felicitate legatos gratulatum, de eorum infelicitate comploratum ad eos mitterent. Abraham, Isaac et Jacob cum Achimelech aliisque regibus Chananæorum amicitiam firmarunt. Sic Davidi et Salomoni confederati et congratulati sunt Hiram rex Tyri, Thou rex Emath, et alii : ipse quoque David misit legatos ad consolandum Ilanon regem Ammon de morte patris, II *Reg.* x. Sic Jonathas et Simon Machabæi cum Romanis et Spartanis arcta societatis foedera inierunt.

Ve:« !. 2. Non fuit verbum (non fuit res ; Septuaginta, non fuit aliquid) in omni potestate sua, — in

\1) Vide quæ Cornelius edisserit de Merodach Balnttan, in vers. 12, cap. xx lib. IV *Jleg.*, et quæ de eodem «licii De Sijlcy, in opere: *Chronologie biblique des empirti de Kinive, de Rabijlont* etc., loco supra citato.

ornni regno suo; Ch'ldieus, in *omni dominatione sua*.

0. Ecce dies venient, et auferentur omnia. — Ex hac poena videtur, quod Ezcchias hic peccarti aliqua vanitate et superbia, scilicet ostentatione divitiarum suarum, ad quam eum impulit tam honorifica legatio Babyloniorum : inde enim sibi placuit et intumuit (licet forte hæc ejus superbia tantum fuerit venialis). Ita S. Hieronymus, Tertullianus, lib. IV *Contra Varetón.* cap. xxi; Ambrosius in *Psal.* cxviii, ad illa : « Humiliatus sum nimis; ■ Cajetanus et alii.

Nota justam pxiam : qui opes suas ostentat meretur iis spoliari. Unde tropologice Eucherius et Beda, in IV *Reg.* xx : « Ezcchias, inquiunt, vane ostentans thesauros suos significat servimi Dei, dum virtutes suas vanæ gloriæ prodiderit, mox eas perdere, et in dæmonum dominio thesauros bonorum operum infelici permutatione transire.»

S. Bonum verbum Domini. — Id est, placuit mihi sententia Domini punientis meam vanitatem, accepto eam, illi me submitto. Sic Semei audiens a Salomone : « Quacumque die transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum ; » acceptans sententiam respondit : « Bonus sermo, sicut locus est dominus meus rex, sic faciet servus tuus, » III *Reg.* n, vers. 38 et 43.

Perperam ergo Hebræi reprehendunt Ezcchiam quasi minus sollicitum de posteris quam de se. Coactus enim acceptavit divinæ vindictæ sententiam, cumque eam in totum declinare non posset, petiit ejus mitigationem quæ sperari poterat, ut scilicet in diebus ejus non mandaretur executioni.

Fiat tantum pax et veritas in diebus meis. — Ut scilicet Deus me in vita et regno pacificum conservet, utque profliget hostem meum Sennacherib, uti promissum; hæc enim est veritas, id est fidelitas Dei, quam postulavi Alii per *veritatem* intelligunt Christum, Davidi et mihi promissum, antequam moriar.

CAPUT QUADRAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hine incipit secunda principalis pars, sive sectio oraculorum Isaiae lata et fausta. Prior enim a cap. i, hunisqtæ complectens quinque oracula, tristia omnia, excepto secundo, fuit objurgatoria et comminatoria. Protenditur hæc. secunda pars ab hoc cap. usque ad finem libn, in qua Isaías non tam Propheta est, quam Evangelista.

Jam primo, Judæi hæc accipiunt de consolatione et lætitia Judæorum cx laxata captivitate Babylonica per Cyrum. Verum multa hic augustiora dicuntur, quam ut Judæis et Cyro convenient. Secundo S. Thomas, Hugo, Sanchez et Jansenius ac Maldonatus in Matth. ni, vers. 3, mullique recentiores hæc ad litteram historice accipiunt de Judæisper Cyrum liberatis, allegories de soluta captivitate generis humani per Christum. Tertio, et optime Forerius, Adamus et alii ad litteram hæc accipiunt de Christo, (jusque redemptione' tamen aim allusione ad redemptionem et liberationem Judæorum e Babylone. Illa enim hujus, perinde ut Cyrus Christi, fuit typus. Vide can. IV et V.

Chrütuf
êit A'o*.
id at
eo ʼjota-
tor, fri-
phriirr.
Prieto.
Srcwn-
do.
Tertio.

*Christus igitur hic est consolator ab Isaia provisus et promissus ; unde ejus typus (uti docent omnes Patres) fuit Noe, reparator generis humani diluvio pene absumpti, ideoque vocatus est Noe, id est, consolator, Gen. v, 29. Christus enim nos consolatus est primo, per se suasque exhortationes et gratias dum viveret, et quia suo labore et morte attulit nobis redemptionem, hoc est, justitiam ct salutem æternam. Secundo, de colis in dies consolatur nos, allegans Patri merita sua, novasque gratias impetrans et submittens. Tertio, abiens e mundo alium Paracletum, sive consolatorem *obis assignavit, scilicet Spiritum Sanctum. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius.*

Hoc ergo capite, primo, hanc Christi consolationem promittit, ejusque praekursorem Joanncm Baptistam, qui erit vox clamantis in deserto, et a Deo clamare jubebitur : Parate viam Domini, cogitando scilicet quod omnis caro fœnum, verbum autem Domini maneat in æternum ; ut nimirum agnoscant homines ct suam infirmitatem, et Dei erga se indulgentiam ac potentiam, itaque ad cam recipiendam separent. Verum quia hæcpromissa gravia et grandia sunt, hinc secundo, vers. i2, digreditur ad describendam Dei potentiam, magnitudinem et sapientiam : quæ uti omnia creavit, et gubernat, ita et omnia quæ promittit prostare potest. Unde tertio, vers. 48, invehitur in eos qui pro Deo colunt idola muta ct inanima. Denique, vers. 27, Judæorum in afflictione de Dei ope et providentia diffidentiam incusat, docetque eos qui sperant in Domino, mutare fortitudinem, ac omnia superare et transvolare quasi aquilas (i).

L Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester. 2. Loquimini ad cor Jerusalem, el advocate eam : quoniam completa est malitia ejus, dimissa est iniquitas illius : suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. 3. Vox clamantis in deserto : Pa-

ti) His quæ præmittit Cornelius de objecto istius posterioris vaticiniorum Isaiae partis addere sufficiat:
Primo, authenticitas vigiliti septem capitum quæ sequuntur, vivide oppugnatur ab interpretibus Rationalistis, inter quos eminent Koppius, Døederlehius, Paulus, Eichom, Bauer, Rosenmuller, Bertboldtins » de Wethe, Gesemus et Hitzig. Præcipuum argumentum quod atterrunt, id est : eam libri partem quæ inde a cap xl decurrit, manifeste arguero scriptorem, qui postquam urbs Hierosolymitana a Chaldæis conflagrataci respublica Judaica ab iisdem hostibus subversa esset, m Judæa vitam egit. Neque enim, inquirunt, gravissimas istas calamitates ut futuras præuunliat, sed presentes luget, cl id quidem non ut Propbeta, cui futura rd) mentis oculos tanquam presentia obversantur, verum tanquam is qui in ierra vastata degit, et inter medias dirutarum urbium rum is versa nr. Porro plura m hac libri parte sunt, quæ manifeste produnt scriptorem qui ad Qnem vergentis exihi

Babylonici tempore floruit. Nam appropinquaro non tam sperat, quam certo persuasum habet Babylonici regni interitum, alque exsulum Judæoriin m Babylonicis torris per mullos Mnnos retentorum in pali iam tellurem reditum, el totus in eo versatur, ut tam principem eum, qui Judæis domum revertendi potestatem fecit, cujusque auspiciis restauranda crai respublica Judaica, summis laudibus extollat, quam nova) reipuhlicæ felicissimam conditionem lælissimis imaginibus depingat. Quis vero non videt talia vaticinia, quæ instantem Babylonis interitum describunt, aut libertatem el novam rempublicam exsulibus augurantur, vix ullo emolumento vel consilio potuisse innotescere Judæis illis, qui, rebus adhuc lacatis et quietis, patrias sedes, securi transportationis incoherent? His alque similibus argumentis salis responsum fuit in annotatione ex Jahn excerpta, *De integritati vaticiniorum tsai* <i\ supra pag 97 cl seq. Qui plura volite ii, videal opere, uæ in annotatione ad Isaiae Com-

rate vinm Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. 4. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aSpera in vias planas. 5. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. 6. Vox dicentis : Clama. Et dixi : Quid clamabo ? Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. 7. Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo. Vere fœnum est populus : 8. exsiccatum est fœnum, et cecidit flo» : Verbum autem Domini nostri manet in æternum. 9. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda: Ecce Deus vester : 10. ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur : ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo. 11. Sicut pastor gregem suum pascat : iu brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fœlas ipse portabit. 12. Quis mensus est pugillo aquas, et cœlo» palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terre, et libravit in pondere montes, et colles in statera? 13. Quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? 14. Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiæ, et erudivit eum scientiam, et viam prudentiæ ostendit illi ? 15. Ecce Gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum statera reputata? sunt : ecce insui quasi pulvis exiguus. 16. El Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum. 17. Omnes gentes quasi uon sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. 18. Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei? 19. Numquid sculptile conflavit faber? aut aurifex auro figuravit illud, et laminis argenteis argentarius? 20. Forte lignum et imputribile elegit : artifex sapiens quærit quomodo statuatur simulacrum, quod non moveatur. 21. Numquid uou scitis? numquid non audistis? numquid non annuntiatum est vobis ab initio? numquid non intellexistis fundamenta terra? 22. Qui sedet super gyrum terra, et habitatores ejus sunt quasi locustæ : qui extendit velut nihilum cœlos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. 23. Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terre velut inane fecit : 24. et quidem neque plantatus, neque satus, neque radicans in terra truncus eorum : repente flaxit iu eos, et aruerunt, et turbo quasi stipulam auferet eos. 25. El cui assimilaslis me, et adaequastis, dicit Sanctus? 26. Levate in excelsum oculos vestros, et videte qui creavit hæc : qui educit in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat : pro multitudo fortitudinis et roboris, virtutisque ejus, neque unum reliquum fuit. 27. Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit? 28. Numquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terra? : uon delicias, neque laborabit, nec est investigatio sapientia? ejus. 29. Qui dat lasso virtutem : et hi, qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat. 30. Delicient pueri, et laborabunt, et juvenes iu infirmitate cadent. 31. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assumeul peccata sicut aquilæ, et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.

1. Consolamini, consolamini, eu pvlk mei s. — JU-
 ri et llaymo, Hugo rte Glossa, h.rc freferiit ad
 finem pnrccdenlis crtp., puta ad verba Ezccbim :

montarti nrgntnonlum iidiigitivinius. et praesertim Heng-
 leberg, *Christologis deg Allen Testaments*.

Secundo, isla posterior fMiaña* prophétie dividi p.>-
 lest in tres sectionis sivo thsSes, *prima* classis pertinens
 a l Christum et Cyrum et tKdci lypuni a cap. xl nd cap.
 xi.Yiii; *secunda* pertinens ad Christi Evangelium et pas-
 sionane a cap. xi.ix ad cap. liv ; *tertia* p'rtlnens ad Ec-
 cle'br Christian.» constitutionem, a cap. lv ad tlnom.

Ilqc caput, quoti ul sequens libenter iubcnbercnius i)c
Præparatione Evantjclii t

« Fiat tantum pax et veritas in diebus mais, »
 q. d. Ezechias, o Judæi ! videtur sibi suisque die-
 bus tantum consuluisse, petendo sibi pacem; vos

Primo, exorditur a promMoie hujus properationis,
primo, per apostrophem Prophelæ populum Del excitanti*
 ad sdatum capiendum, I, ei instruentis do adventante
 remissione peccatorum et de concessione gratiarum, 2 ;

Secundo, quasi respondet Propheta his qui quærerent
 unde sciret consolationem hancotrcmi&siunem ioccatorem
 mox obventuram, se audire vocem præconis regis Joaiini*
 l aptisUv, *primo*, pnt-scribentis quid ab homine faciendum
 instituto regis cadetti* «henlu, et præparaltonis modum,
 B, 4; *secundo*, indicatit rulioiein quare debeant viæ

autem el posteros vestros neglexisse : propterea Deus ipse suscipiet curam *vgstri*, promittitque (licens : « Ego consolabor vos. » Verum ex vers. et seq. patet hæc ad Joannis Baptista et Christi tempora pertinere; alludit tamen ad captivitatem Babylonicam, uti dixi. Sensus igitur est, *q. d.* Predisi cap. præced., vers. 6, vos captivos in Babylonem ituros; hinc merito turbamini et mœretis: sed consolamini, nam post 70 annos inde vos eripiam, et in pristinum, imo meliorem, statum restituam. Hoc obiter vobis promitto, et quasi perstringo; sed sub hac consolatione levi, quasi typo, aliam longe majorem intelligo, vobisque promitto, scilicet eam quam afferet Christus, cum vos morti, et gehennæ ac diabolo addictos in libertatem revocabit, Deoque et cœlo restituet.

Nota : Tò *consolamini* passive capitur, pro *consolationem accipite*: sequitur enim « popule meus.» Septuaginta tamen active capiunt; unde vertunt in accusativo, *consolamini populum meum*. Et ita legunt Greci, S. Cyrillus, Procopius, Chrysostomus, itaque vertunt e Latinis Pagninus et Vatablus. *Secundo*, populum suum vocat cœtum fidelium, puta Christianos tam Judeos quam Gentiles in Christum credentes.

- Ven.2. 2. Loquimini (scilicet vos, o sacerdotes ! ut habent Septuaginta, et vos, o Apostoli) ad cor Jerusalem, — *q. d.* Annuntiate ei blanda et suavia, quæ cor ejus mulceant, recreent, omnemque ab eo mœstitiam abigant. « Idioma, ait S. Illicronymus, Scripturæ est, ut qui mœrenli loquitur, et Uqui klaodiens consolatur, dicatur ei loqui ad cor. »
bt biw-
diri. Sic Sichem Dinæ a se corrupta, ideoque tristi, «locutus est ad cor, » ut habetur in Hebreo

preparan, nempe quod instet manifestatio gloriæ Dei, 5;

Tertio, demonstrat promissionis dæ veritatem a Dei potentia et stabilitate quæ ut eo magis eluceat, cum eo comparat promissorum humanorum et gloriæ hominis levitatem et fragilitatem, 6-8;

Quarto, strenue prosequitur ex Dei jussu predicationem, exponendo Christi venturi operationes, 9; quem comparat, *primo*, imperatori, cui victori e bello reduci, preferuntur premia inter probatæ fidei milites ab ipso dividenda, 10; et *secundo*, ne quis putaret armis et bello Christum imperium in terra obtenturum, sedulo pastori tenero amore in populum suum affecto, 11.

Secundo, ut ista promissio confirmetur, omnemque Christi œconomiam circa hominum redemptionem perfacilem fuisse, omnemque a Deo praevisam et provisam fuisse demonstratur :

Primo, ex D<« magnitudine, quæspectata in se, complectitur potentiam, sapientiam et providentiam, nemini assequendam, 11-14; comparata cum creaturis, eminet infinito superior, 15-17; collata cum idolis nec fingi potest, 18-20.

Secundo, ex Dei operibus quæ sunt, creatio mundi, 11, 11, perditio regum et principum qui potenti Dei solent adversari, 13-15, ordinatio cœlorum, 2G, cx quibus potenti signis concludit non esse cur existiment, humana hæc temere ac fortuito, evenire, aut non curare Deum quid justum et remuneratione sil dignum; quid secus, et debito supplicio puniendum veniat, cum e contra habeat, deus semper habuit, populi sui rerumque omnium curam et providentiam, 17, 28, et sit omnis virtutis et vinum largitor, 29, 30.

Gen. cap. xxxiv. Sic *Osee* cap. n, dicitur : « Ducam cani in solitudinem, et loquar ad cor ejus.»

Denique audi S. Bernardum, semi. 5 in *Natali Domini*: « Consolamini, consolamini, dicit Dominus Deus vester, dicit hoc Emmanuel nobiscum Deus. Clamat hoc stabulum, clamat presepe, clamant lacrymæ, clamant panni. Clamat stabulum, curando sese homini, qui in latrones inciderat, præparari. Clamat presepe, eidem homini, qui jumentis comparatus fuerat, pabulum ministrari. Clamant lacrymæ, clamant panni, eisdem ipsius cruenta jam vulnera ablui et detergi. Siquidem nullo horum eguit Christus, nihil horum illi propter se, magis autem omnia propter electos. » Apposite S. Clemens, lib. II *Constit. Apost.* cap. xv, docet Episcopos hrec verba Isaia usurpare debere apud peccatores, ut eos ad poenitentiam revocent, dando spem venire.

Er advocate eam. — Septuaginta, «apocoXíactn ourr.v, et *consolamini eam*. Sic Spiritus Sanctus vocatur rpxxxr.rc., id est advocatus, sive consolator; significatur ergo ingens futura consolatio : quater enim repetit tò *consolamini* : ait enim : « Consolamini, consolamini, loquimini ad cor Jerusalem, consolamini eam. »

Hebraice est FPhs Tip *kiru eleha*, id est *clamate ad eam*, vel *vocate eam*, ut scilicet annuntietis ei miram hanc consolationem, itaque eam recreetis et consolemini. Eodem enim redit sensus. Itaque «advocate eam » per metalepsin, idem est quod *consolamini eam*, ut vertunt Septuaginta : ad hoc enim advocatur, ut consolationem accipiat.

Quoniam completa est malitia ejus. — Ita Romana. Pro *malitia* hebraico est sry *tsaba*, id est militia : sed idem est sensus. Malitia enim hic non nequitiam, sed laborem, afflictionem et rerum-
nas militares significat. Unde Septuaginta pro *malitia* vertunt *humilitas*. Sic dicitur *Matth.* cap. vi, vers. 34 : a Sufficit diei malitia, » id est afflictio, « sua. » Sic Apostolus ait : « Redimentes tempus quoniam dies mali, » id est miseri, « sunt. » *Malitia* ergo hic significat tribulationem et pœnas peccatorum, quas Ecclesia passa est, non tam a Gentilibus Imperatoribus primis trecentis annis, ut volunt aliqui (hæc enim post Christum ei contigerunt, non ob peccata, sed ad acuendam ejus virtutem et gloriam : hic autem Propheta loquitur de consolatione allata per Christum; est enim hrec prima ejus consolatio), sed quas passa est ante Christum, cum adhuc Gentilis serviret infidelitati, peccato ac diabolo; vel Judaica serviret Romanis, Græcis aliisque Ethnicis, qui duras ab ea peccatorum pœnas exigebant, direque eam exagitabant. Hrec ergo ejus malitia fuit ejus militia, hoc est laborum stadium, et tempus ejus militare et servituti et afflictionibus a Deo praefixum (sic enim olim militare debebant Judei usque ad annum 50), *q. d.* Jam expletum csl stadium lui laboris et rerumre, ac tempus poenitentia, quo in sufferendis adversitatibus, et di-

vinis castigationibus servivisti, te exercuisti, et quodammodo militasti : nam, ut sequitur, a Dimissa est iniquitas illius. » Christus etiam, siculi ejus iniquitati, sic et militiæ ac malitia*, sive captivitati tñem imposuit ; sicut enim Poeta ait de

ttltiut ft,noro I

Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido,

Sic et de stadio hoc laboris et doloris dicas :

Militat omnis agon, et habent sua castra hborque,
Et crux, et dolor, et gaudens patientia duris.

Sic et militat omnis pœnitens : cslque peenitentia dura militia. Sic el S. Job ait cap. vii, i : « Militia est vita hominis super terram. » El hanc militiam explicans, vers. 3, ait : « Noctes laboriosas enumeravi mihi, » et cap. xiv, ait : o Homo natus de muliere, repletur nullis miseriis, n etc.

Dices : Post Christum adhuc Judæi, etiam conversi ad Christum, servierunt Romanis, imo Christus ipse eis tributum persolvit ; quomodo ergo servituti eorum finem imposuit ? Respondeo : Proprie et primario Christus nos liberavit a captivitate peccati, mortis, diaboli et inferni. Hæc enim spiritalis est, maxima et æterna, præ qua temporalis servitus parva est, et quasi nulla. Secundario tamen a temporali quoque nos liberavit. *Primo*, quia ipse nascens quasi princeps pacis, pacem secum invexit in mundum, fecilque ut Augustus Cæsar non hostiliter el tyrannice, uli fecerant Salmanasar, Nabuchodonosor, elalii Judæort. M vastatores, sed politice et pacifice, quasi legitimus princeps æquo jure, imo humaniter regeret Judæos, uti et alias gentes sibi subditas. Vide dicta *Isaiæ* n, 4. *Secundo*, quia Christus a Judæis ad se conversis depulit peccatum, ac consequi nier et servitutem quatenus erat poena peccati : fecit ergo, ut servitus fidelibus servis non esset culpæ pœna, sed conditio sortis et naturas, imo ut esset eis exercitium palicntiæ et virtutis, ac materia el causa libertatis el glorias coelestis. *Tertio*, quia sua gratia facit, ut servitus Christianis non sit coacta et aspera, uli erat Judæis, sed libera et suavis : facit enim, ut eam amore Dei æquo et libenti animo ferant. « Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas, » ll *Corinth*, m, 17. Hoc est quod ait Christus Judæis : « Si Filius vos liberaverit, vere liberi erilis, » *Joan.* cap. vin, 36. *Quarto*, quia Christus Constantinum Magnum et cæteros deinceps Imperatores suæ fidei subjiciens, fecit cos dominari Christianis, non ut tyrannos, nec ut Cesares, sed ut patres. *Quinto*, quia in resurrectione omnem servitutem in Sanctis abolebit, et libertate, imo regno caelesti eos donabit, ut reges sint æterni, orbisque domini.

Secundo, aliqui per *malitiam* accipiunt durissimas el laboriosissimas caremonias, purificationes, circumcisiones, sacrificia, etc., quibus Synagoga ante Christum in templo Judaico Deo serviebat, et quasi militabat : sic enim Levitarli»

officia, et servitus in tabernaculo, *Numer.* iv, s>pc vocatur *tsaba*, id est militia, g. d. Abolevit Deus molestam illam veteris tabernaculi militiam, fecitque ut nova, eaque facilis Christiana militia in Ecclesia ei succederet, de qua scribit Apostolus, I *Timoth.* i, 18, eumque monet ut in ea militet bonam militiam. Unde S. Justinus Contra *Tryphon.*, et Tertullianus, lib. I Adeers. *Marcion.*, paulo post initium, et ex eis Leo Castrius, atque Forerius sic exponunt : *Completa est militia*, id est lex Mosis, et Synagoga Judæorum non est amplius Ecclesia militans ; sed ea jam est lex et Ecclesia Christi, quæ non tam militia, quam pax et quies est, et vacando a molesta illa Judæorum militia, facile et suaviter, jam adjuta a Christo, sanctisque Angelis, militat Deo et cælo. Hæc expositio appositæ est. Priori tamen magis favet id quod additur : a Dimissa est iniquitas illius. »

Suscepit de manu Domini duplicia. — « Duplicia, n id est multiplicia et grandia, sive multa et magna. HaChaldæus, Oiigcnes in *Jerem.* hom. 12, et alii : sic enim duplex per catachresin sæpc capitur pro multo et gravi, uti dixi *Jerem.* xvn, 18.

Jam *primo*, sensus est, q. d. Duplices, id est Dapiw nullas et graves, preñas pro peccatis luisti : sat ergo poenarum dedisti ; quare completa est malitia et afflictio tua. Ita Procopius, Theodoretus, Cyrillus. Qui et addunt pœnas vocari duplices, non quod Deus ultra condignum, et in duplum peccata puniat : hoc enim a justitia et clementia ejus alienum est : sed quod prie amore Ecclesiæ, videatur sibi duplo graviores, quam mereatur, ei pœnas irrogasse, perinde ac paler, qui castigavit filium charissimum pro peccato magno preña levissima, videns ejus dolores et vibices, dolens, eumque demulcens ait : Heu! fili, nimis te castigavi, ira mea subita libi nimis acres plagas inflixit. Rursum Forerius hæc Ecclesiæ putat dici propter Christum, qui est ejus caput, ejusque scelera in se luenda suscepit; cujus proinde satisfactio nostra est, q. d. Satis, imo nimis, ob scelera tua punivi filium meum. Christus emm sua morte et cruce ita divinæ justitiæ satisfecit, ut licet multo majora peccassent homines, tamen Christi satisfactione non tantum omnes culpæ extinguend® sint, oinniaque peccata remittenda, sed et insuper Christus sibi eisque amplissima præmia pelero possit, suæ, utpote Filii Dei, obedientiæ et patientiæ* extrema* debita. Per Christum ergo plus satisfecimus Deo, quam debebamus. Denique S. Hieronymus el Rugo, « duplicia, » inquiunt, susceperunt Judæi, quia primo, a Babyloniis, *secundo*, a Romanis sunt eversi. Verum obstat priester alia, quod excidium per Romanos diu post Christum peractum sit.

Secundo, « duplicia » hæc non de poenis, sed de gratiis accipi possunt, q. d. Deus ita dimisit Ecclesiæ iniquitates, itaque eam jam per Christum consolatur, ut « duplicia, » id est multiplicia, buiu, charismata, gratias et consolationes ex im-

mensa Dei misericordia suscepit pro suis peccatis, et pœnis peccatorum, quas merebatur. Ita Viamus. Uberrima enim bio Ecdesi© per Christum datur consolatio. Prior sensus simplicior est; post rior hic sublimior est et divinior. Hæc enim est vindicta digna et propria *Deo*, ut bona reddat pro malis, eaque duplicia; ejus enim bonitas largissima tanta est, ut certet cum malitia hominum, eamque obruat.

Moraliter, disce hic quam divinum sit afflictos, etiam hostes et inimicos, consolari. Ita Joseph i*| patriarcha consolatus est fratres suos mcestos pro H ico»- illo gravi peccato, quo ipsum occidere voluerant, if 'h

19. Elcana pater Samuelis matrem mœstam, quod aemula ejus impropere ipsi sterilitatem, l *Ileg.* i. Tobias senior consolatur uxorem tristem ob longiorem lilii sui absentis moram, *Tob. x*, G. Christus Dominus consolatur Martham el Mariam Magdalenam tristes ob Lazari fratris sui mortem, *Joan. xi*, 23. S. Antonius Didymum cæcum consolatus est dicens : «Non est, Didyme, quod leipsum mœrore conficias, propterea quod oculis carcas, quos mures, lacerte et vilia animalculo habent. Voluptate potius et hetitia te efferri convenit, qui itidem ut Angeli internis viges oculis, quibus clare immortalem el divinam cogitationem percipis, veritatemque ipsam exacte perspicis. » Ita Niccporus, lib. IX, cap. xvn.

S. Gregorius, lib. II, *epist.* 44, consolatus est Judilham regno llungari® pulsam : a Cæterum, inquit, ea qua» tibi nunc instat adversitas, non te terreat, nec mentem tu® generositatis deprimat : sed si quid mœstum aut grave ingruerit, vultu regalis constanti® gestuque dissimula, et molestas (quas Deus avertat) causas, naturali morum tuorum virtute patienter tolera, fiduciam et spem firmam habens in Deo salvatore nostro, quoniam ipsi cura est do te, qui nunquam derelinquit sperantes in se : cl quanto nunc animum tuum sollicitudinibus verberari sinit acerbius, tanto cum cx vicina el potenti virtute consolationis suæ lætitiat uberius. Age ergo, ut omnibus quæ regnum fert el imperium, tanto le excellentiorem ostendas, quanto ea omnia mutari cognoscis. Deus autem omnipotens, qui est incestorum consolatio, infirmantium fortitudo, præsentem vobis hetitiam cilo conferat, et veram mternainque gloriam superue felicitatis tribuat. »

S. Bernardus, qpisl. 110, Giuifridi parentes mœstos ob filii in Clarayallem ingressum ita consolatur : « Quotquot sumus in Claravalle, vel de Claravalle, ipsum in fratrem, vos in parentes suscipimus. At fortassis metuitis corpori ejus vite asperitatem, quod nimirum tenerum nostis esse ac delicatum. Cæterum de hujusmodi timore dicitur : Ibi trepidaverunt timore ubi non eral timor. Confidite, consolamini; ego ero illi in patrem, elipse mihi erit in filium, quousque de manibus meis excipiat eum Pater misericordiarum, el Deus tutius consolationis. Nolite ergo lugere,

nolite flere, quia Gaufridus vester festinat ad gaudium, non ad luctum. Ego ero illi pater, ego et mater, ego frater et soror. Ego faciam ei prava in directa, et aspera in vias planas. Ego el omnia sic temperabo et dispensabo, ut et spiritus proficiat, et corpus non deficiat. Denique serviet Domino in lætitia et exultatione, et cantabit in viis Domini, quoniam magna csl gloria Domini. »

3. Vox clamantis, — supple, erit, vel audietur in deserto. Jam S. Thomas, Hugo, Tolctus et Jansenius perghnt hæc ad litteram referre ad reditum e captivitate Babylonica, q. d. Videor mihi Cyri præconem audire : Liberos vos, o llobræi ! facit Cyrus : alacres in patriam redite : vosque, o gentes ! per quas transituri sunt, complanate eis vias, et colles vallesque implete, id csl facilem et commodum cis transitum prebete* Esi catachresis. Similis in hac eadem materia csl *Baruch* v, 7. Alii vero referunt hoc ad solutam captivitatem generis humani e potestate diaboli per Christum, cujus illa fuit typus.

Verum dico hæc de Joanne Baptista precursore Christi, cique viam preparante in deserto intelligenda esse; fateor tamen alludi ad reditum e Babylone. Id ita esse docet ipse S. Joannes, qui rogatus : « Tu quis es? » respondit : u Ego vox clamantis in deserto, etc., sicut dixit Isaias Prophetæ. » Ei enim proprie convenit illa concio : « Parate v:&2i Domini, » etc. Denique ita deS. Joanne narrant et explicant hunc locum omnes Evangelist® çataque Ecclesia, ut patet *Malfh.* in, S ; *Mare.* i, 3 ; *Luc.* ni, 4 ; *Joan.* i, 23, Ita Forerius, Adamus el alii. Idquo magis patebit ex cap. seq., ubi clare agit de Christo et vocatione Gentium. Hinc S. Joannes a Tertulliano, lib. IV *Contra Marcion.* cap. xi, voeidur u vociferator iu solitudine, et præparator viarum Dominicarum, per denuntiationem el laudationem pœnitentiæ. »

Nola *primo*: Hæc « vox clamantis » sive vocantis perline* ad mandatum illud vers. 1 : « Consolamini, et advocate eam. » Hic enim est ejus executio, aut potius indicium, q. d. Si quæras : Unde scis, o Isaia ! consolationem hanc Ecclesia) et nobis obventuram, Deum nobis reconciliatum remissurum peccata, ac redditurum duplicia ! Respondeo, inquit, id scio ex co quia video el audio vocem Joannis Baptist® advocantis eam, et clamantis ut se paret ad hanc consolationem, remissionem et gratiam, quam ei affert adventans Christus, qui reconciliaturus est mundum Deo, Deumque sua obediencia el morte placaturus.

Nota *secundo* : Joannes fuit vox clamantis, scilicet Dei, et Verbi divini : Deus enim clamabat per os et vocem Joannis, sicut rex clamat per suum præconem. Ita S. Ambrosius, Theophylactus et alii, in *laicæ* m. Polesl ex llebræo quoque verti, vox *clamans* : utrumque enim fuit Joannes.

Nola *tertio* : S. Joannes fuit vox, *primo*, quia s. Jmn- sicut per vocem verbum in mente latens aliis manifestamus : sic Paler æternus per Juunucm

m»Btii Verbum suum, scilicet Filium latentem in carne, mun(1° patefecit. Ita S. Augustinus, serm. 20 De r.inj. Sanctis. Secundo, sicut vox loquenlis antevertit SecimdA* conceptum et intellectum audientis : sic Joannes prædicatione sua precessi! Christi notitiam et fidem in mentibus Judæorum, eamque eis ingeneravit. Ita S. Gregorius, hom. 20 in Etang. Tertia, vox præcedit quidcin verbum et conceptum audientis, sequitur tamen verbum quod precessi! in mente loquenlis : per vocem enim suum rerbuin el conceptum loquens revelat audienti : sic Joannes præcràSit Verbum el notitiam Dei in mentibus auditorum ; hoc tamen Dei Verbum precessi! Joannem, quia fuil ab æterno. Ita S. Ambrosius in Lucæ cap. ni, 4, ubi el addii: a Quia, ait, Joannes vox erat, idcirco in ejus nativitate pater mutus vocem recuperavit. » Cuarta. Quarto, aliam analogiam affert Epiphanius, hieres. 09, qui per vocem hic imperfectam et inarticulatam accipit, qualem præcones in turba edere solent, dicendo v. g. sus, sus, cum silentium indicunt ; quia princeps locuturus est : sic enim Joannes præco fuit attentionem populo indicens, ut diritti doctrinam exciperet, cujus collatione prædicalio Joannis imperfecta et quasi inarticulata fuit. Quinto, dicitur Joannes vox , quia ex se nihil dicebat : sed tantum ea quæ audierat a Deo. Sexta. sicut vox præcedit verbum, voce enim formatur verb i: i : ita Joannes Christum : « Pneibis, inquit Za< In* Sopita», rias, ante faciem Domini parare vias ejus, n S p-timo, dicitur vox, quia ejus officium erat non scribere sua oracula, uti fecit Isaias aliique Prophète, qui proinde fuerunt el vox et calamus scribæ velociter scribentis; sed viva voce concionati, et Ocim. Christum ostendere. Octavo, quia quidquid erat in Joanne, vox erat, totus poenitentiam et sanctitatem predicabat. Oculi, manus, vestis, cibus, quidquid denique in eo erat clamabat ; u Pœnitentiam agile, parate viam Domini appropinquavit enim regnum cœlorum. » Sic vulgo dicimus : « Philomela est tola vox, » quia non aliud facit quam canere. Unde a Syris vocatur Spharcolo, id est avis vocis, hoc est avis vocalis, ipsaquo quasi vox. Talis vox sit concionato!», et erit « mal-leus conterens petras, p Denique Joannes fuit vox non exilis et mus>ilans, sed clamans, quia mira audacia, constantia, toto spiritu, et vocis contēbone, publice prædicavit, cl contra principum et populi vitia vociferatus est. Erant enim tunc mores hominum corruptissimi, qui magna voce torrefaciendi et percellendi erant.

Rursum, clamore hoc suo significabat Evangelii prædicationem longe audiendam, latcque dilatandam , juxta illud Psahn. x\iu : « In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terre verba eorum. » Pulchre S. Basilius in Psahn. xxvni, attributa qua* Psaltes voci mamno, id csl tonitruo, dat dicens : « Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confring<*ntis cedros» vox Domini cunculientis desertum Cades,

vox Domini preparanti* cervo*, » etc., mystica explicat de voce S. Joannis efficacissima. Denique S. Ambrosius, serm. 9 : « Eliam hodie, ait, clamat Joannes exemplo et verbo, et vocis sum tonitruo deserta nostrorum concludit peccatorum.»»

Quarto, Joannes fuit vox triplex : scilicet vox, 8. Am primo, Christum venturum prænunt'ans; secundo, Christum natum demonstrans; tertio, ad poenitentiam incitans, itaque ad ChrMurn preparan*. Hinc in Scriptura Joannes tria habet epitheta, scilicet : « Vox, Angelus Lucerna, » sive: « Predicans, Propheta, plusquam Propheta. » Fuit enim Joannes vox predicaos poenitentiam , fuit Angelus et propheta predican* et annuntians initantes Chnsli gratiam. Fuit lucerna, et plusquam Propheta Christum præscnlcm demonstrans. Vide Franciscum Toletum in cap. in Luc, notat. Ifl.

Denique audi D. Petrum Chrysologmn, serm 127 : « Joannes, ait, virtutum schola, magisterium vite, sanctitatis forma, norma justitiæ, virginitatis speculum, pudicitiae titulus, castitatis exemplum, pœnitentiæ via, peccatorum venia, fidei disciplina. Joannes major homine, par Angelis, legis summa, Evangelii sanctio, Apostolorum vox. silentium Prophetarum, lucerna mundi, preco judicis, precursor Christi, metator Domini, Dei testis, lotius medius Trinitatis. »

Porro Joannes adeo totus fuit vox, ut antequam nasceretur, locutus sit in utero, non loquela, sed saltu linguæ et lotius corporis, quo adoravit et prædicavit Christum presentan in ulero B. Virginis, recens incarnatum, cumdemque annuntiavit matri, quæ proinde repleta Spiritu Sancto agnovit cuindem, ideoque B. Virginem vocavit matrem Domini, puta Dei, Luca: i, 44. Rursum hoe vox carcero claudi el silere nequivit. Nam in carcere locus est Joannes discipulis, cosque transmisit ad Christum, Matth. xi, 2. Q lin cl morions locutus est, non voce, sanguino perhibens testimonium castitati, æque ac Christo. Quare sanguis ejus eliamnum clamat, non ut Abelis vindictam, sed ut Chrisli misericordiam et sanctitatem.

Tropologice, S. Joannes fuit vox omnium virtutum. Pœnilentiae, dicens : « Poenitentiam agite.» Confessionis, quia a confessus est, el nun negavit, » se non esse Christum, sed vocem Christi indicem. Humilitatis, quia dixit se non esse dignum solvere calceamentorum Christi corrigiam. Fidei, dicens : < Ecco \gmis Dei, ecco qui tollit peccatum mundi. » Castigationis peccatorum, intonans : u Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira ? » Luta?, cap. m, 7. Justitia', dicens militibus : « Neminem concutiat, neque calumniam faciat : el contenti estote stipendiis vestris, » ibidem, vers. 14. Caslitis, dicens Herodi regi adultero : a Non licet (ibi habere eam, » scilicet Herodiadem, utpolv fratris lui uxorem , Matth. xiv, i; atque ob hanc vocem Martyr occubuit. Laudis el doxologiæ, quando

patrem Zachariam nascens commovit *ad* canendum : « Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suæ, » et B. Virginem, per matrem salutando matrem Domini, commovit ad canendum : « Magnificat anima mea Dominum. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo, » *Lucæ i*, vers, 46 et 68. Discant a Joanne viri sancti, ut tofi sint voces virtutum, vocesque et tubæ Dei gloriam celebrantes.

In UESEHTO.— Jansenius et aliqui hæc verba referunt non ad *vox*, sed ad *parate*. Nam quod, inquit, priori hemistichio dicit Propheta : « in deserto parate viam Domini, » posteriori iterat, et explicat dum subdit : a Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. »

Verum omnes Evangelistarum codices, pariter et isaïæ, hæc ita dispungunt, ut To in *deserto* conjungant cum «vox clamantis.» Fuit enim Joannes ereinicola, et vox damans in deserto : neque Joannes clamabat ut in deserto pararent viam Domino : non enim volebat Judæam vacuare suis incolis, cosque facere eremitas; sed ad eum in deserto degentem et clamantem exhibant e vicis et urbibus Judæi, ut cum viderent et audirent. Undo S. Hieronymus ad Therasiam scribens, tom. IX : « Elegit, ait, locum, non ubi eum nullus audiat, sed ad quem populos de naturæ corrupti conversatione reducat. Locus ergo ipse forma doctrine est, et ipsa solitudo prædicalio est virtutum: operatur habitatio, dum urbium frequentiam sollicitus relinquit auditor. » Rcipsa ergo dicebat, imo clamabat Joannes do scipso :

Vilescent milræ, et mundi fallacis honores.
Sola mihi deserta placent, gravis orbis et urbes.
O beata solitudo, o sola beatitudo, Angelorum socia et æmulum

Nola: Viri præcellentes et contemplativi ambierunt semper loca deserta. Est enim desertus velut schola paradisi. Unde Deus dicebat, *Osce* cap. n : « Ducam eam in solitudinem : et loquar ad cor ejus. » Hinc S. Antonius, Hilarión, Hieronymus alique innumeri, urbibus relidis solitudinem coluerunt, ubi a convictu et turbis hominum, mundique illecebris et periculis liberi, studiis et orationibus vacabant, et charitate ardentis, et desiderio flagrantis ad cælum aspirabant. Quocirca S. Augustinus, *epist.* 16, non veretur dicere : « Non erit bonus clericus qui non fuit bonus monachus. » Ha, ut alios taceam, S. Gregorius Nazianzenus, serra, in *S. Luminaria Epiphaniæ* : « Non possum, ait, cohibere lælitiæ voluptatem; sed mente extollor, et propriæ pusillitatis oblitus, officium magni Joannis, imo potius famulatum subire contendo vel gestio : et licet non sim præcursor, de eremo tamen venio, » puta de solitudine Ponti, in quam cum S. Basilio cœlestis vilis desiderio concesserat. Vide dicta *Thren.* m, 28, et Jeremiæ ix, 2. Errant ergo nostri desertores Novantes, monachorum et anachoretarum hostes, qui desertum hoc Joannis cultum et habitatum

fuisse volunt, quasi in domo paterna quæ in montanis erat, habitavit Joannes. Ita nimirum isti fidei reformatores molles et delicati, Joannis desertum in urbem, vestem et pilis caprarum et cili cinam in undulatam (vulgo *camelot*), locustas in caneros marinos transformant. Verum longe aliter docet Isaïas, qui desertum hoc explicat per solitudinem, et Evangelistæ, qui cum habitasse docent in locis Judææ desertis, et Ecclesia, quæ canit :

Antra deserti teneris sub annis
Civium turmas fugiens per. Irti,
Ne levi saltem maculare vitam
Famine posses.

Et Patres omnes, quos vide apud Canisium, lib. *De Corrupti, verbi Dei*, cap. n.

Tradunt Cedrenus et Niccphorus, lib. 1, cap. XIV, Joannem cum sesquiannum ageret, a matre ductum esse in desertum, ut Herodis, ut videtur, persecutionem effugeret. Addit Cedrenus Joannem delituisse in spelunca, ibique matrem ejus obiisse, Angelum autem Joannis parvuli curam suscepisse. Hæc spelunca postmodum ab eremitis culta fuit, ut patet ex Sophronio in *Erato spiritali*,

Porro causa cur Joannes in eremum secesserit, et rbi» fuit, ut instar Mosis et Eliæ Christi spiritum et virtutem commularetur, scilicet, ut in hoc a mundo mundique vitiis secessu sanctitatis puritatem et nomen sibi pararet, cui proinde Christum ostendenti merito omnes fidem haberent. Hinc Patres passim Joannem vocant principem Monachorum et Eremitarum. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et Euthymius in *Matth.* in, 5; Hieronymus, *epist.* 22 ad *Eustoch.*; Cassianus, *Collât.* XVIII, cap. VIa

Altera causa fuit, ut significaretur Evangelium *Seco* non prædicandum in Judæa et Jerusalem; sed in solitudine Ecclesiæ, et deserta Gentium multitudine. Quocirca fuit hoc Joannis desertum Judææ juxta Jordanem celeberrimum, tum copia aquarum, tum habitatione et miraculis Prophetarum juxta Enon et Salim, *Joan*, ni, 23.

Tertia causa fuit, ut significaret Joannes sui Tertio, ævi et mundi mores corruptos, seque in hoc mundo non quasi in deserto inter feras et serpentes versari. Unde ait : « Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? » *Uatth.* ni, 7.

Ita Diogenes Cynicus, media luce in foro lucernam gestans, dicebat se homines quærere; quoniam eos quos videbat, non homines, sed bestias et pecora esse censebat.

Parate viam Domini. — Pro *parate* hebraico est *133 *panna*, quod *primo*, Forcius vertit, *date faciem*, hoc est speciem, viro Domini; scilicet, curate ne quid via hæc habeat sordium, inæqualitatis, asperitatis aut indecentiæ, sed nitida lursit, decora et speciosa. Radix enim hebraica *pa-*

nim, significat faciem, unde verbum *pana* significat aspirare, faciem obvertere. *Secunde*, Vatablus et Eoicrins dicunt verbum hoc esse contrari@ significationis : *pana* enim in *Cal* significare faciem obvertere, *pinna* in *Pie/* significaro a facie amovero, expurgare. Unde ipsi vertunt : Repurgate *viam Domini*, scilicet aiuto cl sordibus. Posset *tertio*, apte ad sequentia, *pannu* verti, *angulate*, id est ad angulum, hoc est perpendiculum, acquate, id est exacte complanate, *viam Domini*. FDD *pinna* enim significat angulum. Unde idem inculcans et explicans subdit : « Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri, » 9. d. En Christus vester mox venturus est, ut quasi rex inauguretur ; ci ergo vias complanate, hoc est, omnia impedimenta amovete, quæ cum offendere, vel dedecere possint, errores scilicet, vitia et peccata tollite, atque efficite ut expedite recipiatur ac cupide, corda vestra ad fidem ejus, et gratiam omnemque sanctitatem studiose preparando. Idem ergo est : « Parate *viam Domini*, p quod, « poenitentiam agite : appropinquavit enim regnum coelorum ; » hæc enim fuit vox cl concio S. Joannis, ut patet *Matth.* in.

Maldonatus et alii, qui putant hic agi de reditu e Babylone, censeant alludi ad egressum Hcbræorum ex Ægypto, quibus aperta a Deo in mari Rubro, et in deserto fuit via, 7. d. Parabitur via captivo populo Babylone redeunti, non aliter quam eidem cum in terram promissam ingressus est, Deus *viam* per mare, et per desertum aravit cl patefecit.

In solitudine.—Eorerius hæc verba refert nou ad « rectas facite, » sed ad a vox clamantis : » hoc enim hic ipse repetit, q. d. Vox clamantis in deserto cl in solitudine. Verum hæc repetitio, in tot verborum traiectione dura est. *Secundo*, Vatablus *solitudinem*, ait, vocat animum sterilem et incultum verbo Dei. Illoc symbolicum est cl mysticum. *Tertio*, et planissime, 7. d. Existis ad me in solitudinem : hic ergo me vos cohortante mores corrigite, et preparale *viam Christo*. AJ hoc ipsa solitudo invitat, ul semoti a turba, verbo Dei el saluti vestra' vacetis. Ila S. Hieronymus.

4. Omnis vallis exaltabitur. — Est enallage modi : hæc enim futura per imperativum exponenda sunt : « exaltabitur, p id est exaltetur ; « humiliabitur, p id est humilietur ; « erunt, p id esi sint. Explicat enim modum rectam faciendi, sive complanandi *viam Domini*, si videlicet vales impleantur et attollantur, montes el colles dejiciantur et deprimantur : a prava, p id est obliquo*, anfractuosa et distort@ vi@, sive ambages, « fiant directæ ; cl aspera, p id est divoro cl inrcqualcs, fiant plan@ el aequales, 7. d. Tollite c mentibus vestris omne quod pravum, distortum, inacquale, altum nimis, vel depressum est : v. g. Qui superbi@ montem iu cordo gerit, tumorem lunc deprimat ; qui vallem pusillanimitatis cl acedi@ m se continet, eam im-

pleat, elevet et admquet per magnanimitatem cl fiduchm in Deum ; qui asperis c4 moribus, ad suavitatem et modestiam se componat. Rursum, ut ait Tertullianus, lib. V *Contra Mardon.* : « Christus colles æquabit vallibus, et obliqua dirigit in rectitudines et campos : quia omne' legis difficultates in Evangelii facilitates elœquitates convertet. » Atque hæc est causa cur futuro usus ait non optativo, dicens : « Implebitur, > non, impleatur. Ha Cyrillus.

5. Et REVELABITIS GLORIA DOMINI. — « Et, » id est *nom.* : hoc enim sæpe significat Hebræum tau. dat enim causam cur paranda sil via.

Gloria. — Hoc est gloriosa Christi humanitas, et latens in ea deitas, oculis omnium patebit, annuntians omnibus gloriosum Evangelium, ac per illud *viam* ad gloriam æternam demonstrans, et predicaos regnum cadorum. Hæc enim omnia sunt gloria Domini. Olim nebula, seu fumus, e cujus medio emicabat ignis, cl audiebatur terrificæ vox Domini, dicebatur « gloria Domini, » *Exodi* lix, 9 et 16. Nunc vero in lege nova Deus homo factus, mundam Patri reconcilians, ubique docens, et miracula faciens, dicitur « gloria Domini, p toti mundo revelata.

Et videbit (id est videre et experiri poterit) omnis CARO PARITER QUOD OS DOMINI LOCUTUM EST, — q. d. Videbit tunc omnis homo reipsa prestari et impleri, quod nunc Dominus per me aliosque Prophetas de Christo salvatore promittit. Unde S. Lucas, cap. m, G, clare explicat dicens : « Videbit omnis caro salutare Dei, p id est salvatorem Christum, 7. d. Omnes videbunt promissiones tam magnificas de Cbristo a Prophetis facias, fuisse promissiones Dei, et intelligent Deum fuisse qui illa promittebat, cum veritatem promissorum, videlicet Deum ipsum in came oculis suis conspicient, lire ergo salus seu salvator est illa gloria Dei, quam revelandam fore asserunt.

G. Vox DICENTIS (7. d. Ego Isaias audio vocem mihi interius dicentem et suggerentem) : Cuius. Et dixi (hoc est, respondi) : Quid clamaro (Cui vox : Clama)? Omnis caro fornum. — Quorsum hoc clamaro jubetur Isaias? quid hoc ad procedentia facit? Primo, Sanchez, et alii qui putant hic agi de reditu 0 Babylone, exponunt, 7. d. Ne consolatio hæc reditus vestri vobis, o Judæi! videatur impossibilis, ub potentiam Chaldæorum, qui vos detinent, suntquo rerum domini : quia hæc potentia eorum, licet videatur esse in summo, tamen carnea est, et similis flori vernanti, qui mox aestuante sole marcescit, arescit et defluit, filque feenum, quia spiritus, id est ira cl furor, Domini instar venti urentis afflavit et exsufflavit illum.

Secundo, Eorerius hæc refert ad cessationem Judæismi cl legalium cæremoniam quas Apostolus, *Ilebr.* ix, 10. vocat « justitias carnis, » quia carnem purificabant et justificabant, non animam, g. d. Judæi, vt ait Apostolus, illi carne

gloriantur, putantque circumcisionem, aliasque suas purificationes et cæremonias carnales esso solidis, foreque æternas, et ex iliis sperant iustitiam et salutem. Volo ergo, o Isaia! ut Judæis carnalibus prædices omnes illas, cum caro sint, et spiritu careant, esse instar graminis vel foeni, terrenas et evanidas, ac proinde mox fore desiccandas et abolendas.

Tertio el genuine, præscribit hic Isaias modum parandi viam Domino, docetque eum esse humilitatem; nimirum ut cogitent homines et animi se esse carnem, omnem autem carnem esse fenum, et camis gloriam esse instar floris fœni. *li re enim* humilis meditatio omnia alta, prava el aspera complanat in anima nostra, omnia vitia *tollit*, omnes virtutes inserit, omnemque Dei gratiam ad se allicit: « Dum enim, ut recte ait Sanchez, humilis in se omnia videt, aut videre se putat, vacua atque profunda, id efficit ut Dens, qui ut in naturalium, sic etiam in spiritualium rerum universo nihil patitur esse vacuum, id compleat, quod vacuum in se deprehendit submissa cogitatio. » Et sicut, ul experientia docet quotidiana, nihil est in humili, in quod homines incurrant, impingant et offendant: sic in humili nihil est, quod Deum ab hospitio deterreat, quo fit ul Deus in eo suam domum et templum sibi constitui.

Rursum jubetur Isaias clamare: a Omnis caro fœnum, p ut homines intelligant quantum se propter eos demiserit et exinanierit Dei Verbum, t quamque immensa fuerit divina bonitas, qua Christum suum voluit descendere ad homines t un infirmos et fragiles, ut sint instar herbæ et floris qui st dim marcescit. Simul ut homines cognoscant se ad hanc Christi gratiam et gloriam immortalem non naturæ viribus, sed dono Dei pervenire, si videlicet cum fœno, id est cum carne Verbi, quod manet in æternum, jungantur. Ita* Theodoretus, Procopius, S. Hieronymus et alii.

Vide hic ergo: Verbum, dum caro factum est, factum est fœnum; quia omnis caro est fœnum, ideoque ut hoc adumbraret, voluit poni in presepio et fœno, et, ul canit Ecclesia:

Presepe non abhorruit,
Fœno jacere pertulit.

Quia, ut ait S. Bernardus, serm. 35 *in Cantio.*, homo per peccatum similis factus erat jumentis: «Cognosco ergo, inquit, pecus quem non cognovisti homo. Adora in stabulo, quem fugiebas in paradiso. Honora præsepium, cujus contempsisti imperium. Comede fœnum, quem panem, et panem angelicum fastidisti, n Ad Christum enim hæc perlinere palei ex præcedentibus. Illi enim jussit parari viam predicando pœnitentiam, ad quam incitat cogitare, quod omnis caro sit fornum, et flos qui spiritu Domini, id est vento urente snfflaulc, mox marci ^cit et exarescit.

Porro fœnum vocat non demesum et siccum, sed vivum, et in prato germinans: hoc enim hebraico vocatur *ehastr*, et hœc mox sole urente arescit, præsertim cum demetitur. Hoc est quod ait Psaltes, *Psalm.* lxxxix: « Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat: vespere decidat, induret et arescat. » Vide sequentia. Et *Psalm*, ci, 12: a Dies mei sicut umbra declinaverunt: et ego sicut fœnum arui. »

Moraliter, hic nota vilitatem carnis et hominis, qui similis est fœno, vel gramini, et flori mox evanescenti. Pulchre picque S. Hieronymus: a Reverasi quis fragilitatem carnis respiciet, et quod horarum momentis crescimus atque decrescimus, nec in eodem statu manemus, ipsum quoque loquimur, dictamus et scribimus, de vitæ nostræ parte prætercivolat; non dubitabit carnem fœnum dicere, et gloriam ejus quasi florem fœni. n id probat inductione: « Qui dudum infans subito puer, qui puer repente juvenis, et usque ad senectutem per spatia mutatur incerta: et ante se senem intelligit, quam juvenem non esse semiretur. Pulchra mulier quæ post so adolescentulorum trahebat greges, arata fronte contrahitur; et quæ prius amori, postea fastidio est. » Vere Poeta:

Carpe novos flores, dum Hos novus et nova pubes;
Et memor eslo ævum sic properare tuum.

Vere homini dicitur: aTanquam podii folium es, quod mane candidum, meridie purpureum, vespere cæruleum aspicitur. » Filius Adæ est instar pomi Adæ, ut Itali vocant, quod exterius grande est et speciosum, interius vile et insipidum. Et S. Augustinus in illud *Psalm*, cu: «Tanquam flos agri sic effloreat: Totus, ait, splendor generis humani, honores, potestates, divitiæ, typhi, minæ, tumores flos fœni est. Floret illa domus, et magna domus, floret illa familia, et quam multis floret, aut quam nullis annis vivunt? multi anni tibi, breve tempus Deo. In comparatione longorum et longe viventium saeculorum, omnis flos cujuscunque domus, sic est quomodo flos agri, vix est annua omnis pulchritudo anni. Quidquid ibi viget, quidquid ibi candet, quidquid ibi pulchrum est, non perennat, imo per totum annum duci non potest. » Subdit deinde: a Quam exiguo tempore transeunt flores, et hoc est pulchrum inherbescit. Hoc quod valde pulchrum est cito cadit. Quia ergo Pater cognovit figmentum nostrum, quia fœnum sumus, et ad tempus florere possumus; misit nobis Verbum suum, et Verbum suum quod manet in æternum; fœno quod non manet in æternum, fratrem fecit. Noli mirari quia particeps eris ætemitatis illius: factus est ille prior particeps fœni tui. Quanta ergo spes fœni, quando Verbum caro factum est! Illud quod manet in æternum, non est dedignatum assumere fœnum, ne de se desperaret fœnum. »

El S. Gregorius, XI *Moral*, xxvi, in illud *Job*

cap. nV : *Qui quasi flos egreditur*: « Quid sunt, ait, nati homines in mundo nisi quidam flores in campo? Ecce quasi tot floribus, quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne flos in fœno est; unde per Psalmistam dicitur : Homo sicut fœnum dies ejus, et sicut flos agri sic effloreat. Isaias quoque ait : Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus sicut flos agri. » Causam subdit: «Homo enim more floris procedit ex occulto, et subito apparet in publico, qui statim ex publico per mortem retrahitur ad occultum. Camis nos viriditas ostendit, sed ariditas pulveris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus qui non eramus, quasi flos arescimus qui temporalitè apparebamus. » Simili modo de flore et fœno pie philosophantur Clemens Alexandrinus, lib. II *Padag.* cap. x, et ejus discipulus Orígenes, homil. I in *Psalm*, xxxvi, et S. Basilios, hom. S *Ilexam.*, et ex eo S. Ambrosius, lib. III *Ilexam.* cap. vir, quorum verba colligit et recitat Delrio, *adagio* 763. Hac de causa S. Jacobus, in *epist.*, cap. iv, 13 : « Quæ est enim, inquit, vita vestra? vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur; » et David, *Psalm*, ci : « Dies mei sicut umbra declinaverunt; et ego sicut fœnum arui. » Verum est illud : « Homo bulla, vita fabula. » Homerus vitam hominis comparat caducis arborum foliis; Pindarus vocavit hominem « umbre somnium; » Æschylus vitam hominis comparavit non fumo, sed umbre fumi, qua nihil inanius est et fugacius.

Sentiunt hoc, sed sero, damnati in inferno : « Quid nobis, inquiunt, profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrentes, et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam; cujus, cum præterierit, non est vestigium invenire; aut tanquam avis, quæ transvolat in acre, cujus nullum invenitur argumentum itineris; aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, » etc. Quam sapientii, qui hoc sapit dum hic vivit! Quid, o miser! ambis gratiam hominis cras morituri? fœnum es, et fœnum ambis. Quid speciosam mulierem concupiscis? fœnum concupiscis. Cogita: «Omnis caro fœnum. » Quid in mensa carnibus pullorum inhias? fœno inhias, fœnum ul bos comedis : « Omnis enim caro fœnum. » Quid tuam carnem et culem tam laute foves? fœnum foves, imo cinerem fœni. « Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem mox reverteris. » O si hodie pateres haberemus Isaias, qui per compita[^] fora et pulpita stentorea voce et spirilu inclamarent mortalibus : a Omnis caro fœnum : filii hominum, ut quid diligitis vanitatem ? » ut quid carni concupiscentias suas tribuitis? fœnum accumulatis, sed fœnum in igne /eterno semper arsurum. An non merito Democritus semper ridebat, Heraclitus perpetuo flebat et plange In^{*} vanitatem et stultitiam hominum, qui caducis hisce volup-

litibus et pompis capii futuras et /eternas negligimi et amittunt? « Omnis caro fœnum : » ergo et Principes, et Reges, et Imperatores, et Episcopi, et Cardinales, et Pontifices fœnum sunt. Hoc est quod Pontifici dum inauguratur, stupa accensa, et flamma ejus mox evanescente, acclamatur : « Beatissime Pater, sic transit gloria mundi, hominem te esse memento. » Brevi moneris tu, et omnis gloria tecum. Preclare S. Hieronymus in *Epitaphio Nepotinni* in flore aptatis abrepti : a O miserabilis, nil, humana conditio, et sine Christo vanum omne, quod vivimus! Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos fœni. Ubi nunc decora illa facies? ubi totius corporis dignitas, qua velut pulchro indumento pulchritudo anima; vestiebatur ? Marcescebat, pro dolor! flante Austro, liliū; et purpura violæ in pallorem sensim migrabat. » Et inferius: «Bebemus ergo et nos animo premeditan, quod aliquando futuri sumus, et quod, velimus nolumus, longius abesse non potest. Non si nongentos vitæ excederemus annos, et Matusalem nobis tempora donarentur, tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desisset. Etenim inter eum, qui decem vixit annos, et eum qui mille, postquam idem vitæ finis advenerit, et irrecusable mortis necessitas, transactum omne tantumviam est; nisi quod senex magis onustum peccatorum fasce proficiscitur?» Denique Poeta leoninus plane, sed vere :

Dic, Lomo, vas cinerum, quid confert flos facierum
Copia quid rerum? Mors ultima meū dierum.
Flores? marcesces. Audis? surdesces.

8. Verbum Domini nostri manet in æternum — Verbum hoc est illud quod, ut dixit vers. 5, « os Domini Joculum est, » quodque promisit; est[>] scilicet Christus, Christique Evangelium, de quo S. Papias hunc locum citans ait : « Hoc est verbum quod evangelizatum est in vos. » Hoc est quod aliis verbis dicit David, *Psalm*. civili, 06 : « Omnis consummationis vidi finem ; latum mandatum tuum nimis. » Hoc est verbum de quo dixit Isaias, cap. n, vers. 3 : « De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. »

9. Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. — ita Romana. « Sion, » id est Sionni, hoc est Ecclesia; : nam Sion terrena erat in excelso monte, nec eo erat excelsior, in quo proco ascendere posset. Hebræa vero habent, *super montem excelsum ascende, evangeliza! rix Sion*, quo jubetur Sion, id est Ecclesia, suis fidehbus evangelizare id quod sequitur : « Ecce Deus vester, » etc. Sed idem ulriusque sententiæ sensus. Nec enim Ecclesia per se evangeliza!, sed per suos Apostolos et prædicatores; nec hi alteri quam Ecclesia), id est fidelibus, evangelizan!. Predicato? ergo evangeliza! Sioni, id est fidelibus in Ecclesia. Addo Hebræum *filio mchasseret*, id est evangelizandi, occipi posse pro masculino ū m-

terser, *id est* evangelizator. Solent enim Hebraei ob pulchritudinem eloquii uti genere feminino, ç. d. Pulcherrimus et gratiosissimus erit hic Evangelista. Sic Ecclesiastes hebraico feminine vocatur *nSnp cohlet*, id est concionalrix, hoc est concionator elegantissimus, *Eccles.* cap. i, vers. I. Porro Te super montem ascende, exalta in fortitudine vocem tuam, noli timere, per catachresin tantum significant, et jubent, ut pracones Christum Christi-que Evangelium summa alacritate, et animi contentione, totisque viribus, et intrepide denuntient, q. d. Age, o Joannes Baptista, vosque Apostoli Christi praecursores! publice, forlilcr et animose predicatorum Deum ante tot saecula promissum, jam incarnatum adventare ut vos salvet (I).

Secundo, Leo Castrius ex S. Ambrosio, lib. Vili in *Lucam*, cap. xvii: « Mons, ait, tuus est Paulus, mons Petrus, mons alii Apostoli; super illorum fidem mentis tuae locato vestigium, et virtutibus in montis altitudinem cresce, ut mons Dei sanctus sis, et e terra in caelum te attollas, ut inde conspicuus omnibus gentibus, locis, temporibus clames, vocesque omnes ad Christum et salutem. » Verum hic sensus mysticus est.

One * Moraliter, recte ex hoc loco concludit Forerius: "u.f.* aii) perfunctorie, aut molliter, aut trepide je. Evangelium predicant, adhuc quae sit dignitas teat. Evangelii ignorant. Qui etiam aliud quam fructum Evangelii in praedicatione quaerunt, adhuc quantum sit lucrum et quantu dignitatis Christum annuntiare, non intelligunt. Deum legitimi praedicatores Evangelii deferunt, Deum offerunt, Deum dant. Quid huic dignitati potest conferri? »

Mystice S. Bernardus, serin. I in *Festo omnium Sanctorum*, docet praedicatores cum Christo debere scandere in montem, id est desideriis animi, et conversatione sancta ad sublimia tendere, et virtutum conscendere montem.

Dic civitatibus Juda, — dic particularibus Ecclesiis: hinc ergo palet eas ab una primaria, puta Romana, pendere, eique auscultare debere: sic enim civitates Judae pendebant a Jerusalem. Quod ergo Sion et Jerusalem fuit in Judaea, hoc Roma est in Ecclesia.

10. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, — veniet Christus magnis viribus, et obfirmalo animo, ut diemones profliget, tyrannos superet, omnesque gentes suae fidei subjiciat. Haec enim de primo Christi adventu intelligenda sunt. Ita Cyrillus, Procopius, S. Thomas, Lyranus et Forerius, licet S. Hieronymus et Ilaymo haec ad secundum Christi adventum, quo daemones omnesque impios deturbabit in tartara, referant. Hoc quo-

ti) Quod montem ascendero Sion factorum nuntius jubetur, desumptum est a more illorum temporum, quo aliquid promulgatori roipcen-lebant montem, e quo Unquam e suggesto ad concionem habebant orationem, ut Innitentum e*t exemplum in Jothamo Gedeonis filio, ex innateGariinh coir binante, *Jud.* ix, 7. Ci. *Jcrum.* xxi, 10; *MaiiK.* v, t. (IUsouinuller.)

que vere et recte dicitur: tunc enim completa erit fortitudo et victoria Christi. Hinc patet contra Judaeos modernos, Messiam sive Christum proprie vere esse Deum. In Hebreo enim vocatur non tantum *Adonai*, sed et *Jehova*.

Et niucntUM ejus dominabitur. — « Brachium » in Scriptura symbolum est roboris et polenti®. Porro brachium hoc Christi non tantum divinitatis, sed et humanitatis ejus est. Haec enim nos redemit, nostrosque hostes debellavit: haec enim licet, quae caro, sil fœnum, ul dixit vers. 6; lamen, qua caro est Verbi, quod manet in aeternum, Verbi fortitudinem, brachium et robur participat. Unde rursum « brachium, » id est potens ejus gratia, « dominabitur, » id est dominari nos faciet nostrae libidini, aliisque passionibus et vitiis, ita u! nobis det non tantum posse bonum, sed et velle ac perficere, ait Leo Castrius.

Ecce merces ejus cum eo. — Triplex hic est sensus. *Primus*, q. d. Christus semper pre oculis habebit mercedem sibi a Patre paratam, scilicet quod pro mercede obilae mortis suique laboris, habebit dominium in omnes gentes, juxta illud *Psalms*, n: a Postula a me, et dabo tibi Gentes haeredilalem luam, et possessionem tuam terminos torree; » et *Isaiae* cap. lvi: « Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum; ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet Apolia. P Qui enim premium et mercedem laboris coram oculis habent, hi graviter pro eo laborant et certant. Ita et Christus « proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempla. » Ita Forerius. Merces ergo Christi sunt fideles, quos quasi oves ei Pater pro mercede tradidit; de quibus sequitur: « Sicut pastor gregem suum pascet, » etc. *Secundus*, merces, id est pretium redemptionis nostrae, est cum Christo; quia Christus non gratis, sed lytro sanguinis sui nos e captivitate diaboli, peccati et mortis redemit. Ita Sanchez. *Tertius* et planissimus, q. d. Christus est rex, non avarus, sed liberalis, qui in promptu habet amplam mercedem, quam suis famulis, maxime praedicatoribus, ostendat dabilque, imo ipsemet eis erit a merces magna nimis, n Sic enim duces in bello solent accendere milites proposita victoribus ampla mercede et praemio. Hoc et facit Christus.

Et opus illius coram illo. — Hoc opus dupliciter capi potest. *Primo*, proprie, q. d. Ideo Christus a Patre amplam recipiet mercedem, quia (to et enim est causale significans quia) opus nostrae redemptionis et salutis illi a Patre injunctum, semper pre oculis habebit, illique lotus intendet. Hoc est quod ipse ait *Joan*, xvii, 4: « Opus consummavi, quod dedisti mihi (2). »

Secundo, metonymice « opus » est merces ope-

(2) Fuit merces ac praemium Christo Domino jus et pou Us himnni genens a l iunnortallialcm beatam unde ceciderat, revocandi, (liubigautius.)

ris, ut more Hebræo idem dicatur posteriori hemistichio quod priori. Sic dicitur *Levit.* xix, 13 : « Non morabitur opus (id est merces operis) mercenarii tui apud te usque mane. »

11. SICŪT PASTOR GREGEM SUUM PASCET. — **D**ecelarat Propheta *dominabitur*, q. d. Imperium Christi non erit dominatus tyrannicus, sed pastoralis, ut pastor non tam timore quam amore, magna cura et benignitate reget, imo pascet oves suas, non tam rex quam pastor esso videatur. Sic princeps Homerus Agamemnonem vocat *itcipfaxofr*, pastorem populorum, quod bonus rex debeat regere populum, sicut pastor oves. Et Cyrus apud Xenophontem, lib. Vili, asserit quod bonus princeps similis sit bono pastori. Idem consuit Tiberius Cæsar addens : « Boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere. » Qui secus faciunt, non pastores sunt, sed laniones et tyranni. Tales sunt hodie qui erga oves sunt leones, erga lupos agni ; lupos nutriunt, oves interficiunt.

IX BRACHIO SUO CONGREGABIT AGNOS. — Solent pastores agniculos, quos oves in campis vel montibus cniæ sunt, manibus et brachiis complecti, atque ad caulain deferre. Similem curam et amorem fidelibus exhibebit Christus. Unde, *Luc.* xv, 5, comparat se pastori, qui ovem errantem in humeros tollit, et ad ovile reducit. Hinc hac specie Romæ in antiquissimis templis et cœmeteriis depictus cernitur.

Moraliter, agnus et ovis est animal innocens, mite, subjectum, humile, utile lana, lacte, carne. Tales debent esse Christiani, oves sint et agni, non hirca, non vulpes, non tauri, non ursi, non lupi, non leones.

Fœtas (quæ fœtum utero gerunt, vel jam recens cniæ sunt) ipse portabit, — suaviter ducet, ac si portaret, scilicet pedetentim eas minabit, ne fatigentur, ideoque sinet eas per intervalla quiescere, quin et pabulo vires earum recreabit, ac si opus sit, easdem in sinum aut humerum tollens, portabit. Ita Vatablus et Forerius, uti fecit Jacob. *Gen.* XXXIII, 13, ad quem hic alludit Isaias. Vide munia boni pastoris apud *Ezech.* cap. xxxi. Sensus est, g. d. Christus summa providentia, vigilantia et suavitate, quasi pastor « agnos, » id est plebem simplicem recens in baptismo renatam, fovebit; et a fœtus, » id est Apostolos et Prædicatores, qui filios Christo pariunt, sua gratia et spirilo roborabit, et fulciet, quasi pastor cos suis ulnis circumferens, aut manu leniter per ardua et adversa quæquo deducens, et sustentans, ac quasi portans. Ila S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius.

ten. iî. 12. Quis mensos est pugillo aquas? — Excurrit Propheta in divin® potenti® et sapienti® commendationem, eo fine ut ostendat mirabile hoc incarnationis Verbi opus, omnemque Chrisli œconomiam circa hominum redemptionem, quod quasi pastor pascet agnos, fodeas portabit? etc., illi perfacilem fuisse, omnemque a Deo prævisam

et provisam fuisse. Ipse enim totum Universum facillime et sapientissime regit ac moderator, 7. d. Ne miremini mirabilia quæ dixi de gratia et consolatione Christi, de Illo homine, de Evangelio, de Gentium quasi ovium ejus vocatione, et ad ipsum conversione; quia Deus, qui admirabilis est, potentissimus et sapientissimus, ista omnia faciet. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Tertullianus in *Scorpiaco* (1).

Nola catachresin : Deus continet orbem palmo, pugillo, Iribus digitis, id est facillime; licet alii, tribus digitis, inquit, id est tribus suis attributis, scilicet sapientia, bonitate et potentia. Verum hoc est symbolicum et mysticum, uti et illud Paschasii, lib. I De *Spiritu Sancto*, cap. 11, qui per digitos SS. Trinitatem accipit : a Nonne, ait, hic in tribus digitis potenti® unius æqualitatem sub quadam mysterii lance libavit? » Sic et Glossa : a Sunt, inquit, tres digiti SS. Trinitatis. » Sic quoque Christus Dominus mysterium SS. Trinitatis, per manum tres digitos continentem repræsentavit S. Annoni Archiepiscopo Coloniensi. Visionem narrat Sigebertus in ejus *Vita*, cap. xvm : « Christus, inquit, radiantibus oculis in ora stupentis comem se et placidum ingerens protensis coram eo tribus sinistra manus digitis, primum eorum dextro tetigit indice, dicens : Ecce Pater; moxque secundum : Ecce Filius; posthac et tertium : Ecce Spiritus Sanctus. Et voces intra fauces paululum cohibens : Ecce tres, ait, in una deitate similiter adoranda » person®, quibus gloria par dicitur ab universali semper Ecclesia. Mediam inter Patrem et Spiritum Sanctum personam Filius habet, nec ullam habet divisionem a duobus in ulla diminutione majestatis ejusdem et gloriæ. »

Est hic insignis et viva hypolyposis potenti® et majestatis divin® : Deus enim vastissimas et profundissimas totius Oceani aquas tam facile continet, quam facile homo paucas aquæ guttas pugillo complectitur. Totus ergo Oceanus Deo res est adeo parva, quam est aqua quam vola vel pugillo (Aquila vertit, *minimo digito*) metimur et stringimus. Idem cœlos palmo ponderavit. Palmus est extenta manus ab extremo pollice usque ad minimum digitum : quod si contrahas manum fit pugillus, g. d. Sicut Atlas a Poetis lingitur cœlum humeris sustinere, ita vere Deus, cœli mundi-que Atlas, imo Creator, non humeris, sed palmo, id est manu sua supposita, non tantum metitur, sed et appendit, librat et quasi ponderat ingentem illam cœlorum molem et vastitatem. Idem iribus digitis appendit molem terra. Alludit ad institores qui levia pondera examinant per uncias

(1) Recto observai Hubigantius Isaiam in hac magnifica descriptione imprimis intendere ut Christus vetiturus a Judæis perfecto agnoscat. Non salis erat ut eum sicut merum hominem haberent; dici oportebat: Est Deus vester, non Judæi comminiscantur hominem itcemptuam, sed hominem illum. Nam idem qui modj ut hominem decriptus est, nunc ut Deus exhibetur

Ikui nt
Albi
(nutrii.

vel drachmata in statera quam tribus digitis sustinent, et in altum suspensam tonent in squilibrio : pari enim modo Deus totum terne globum in medio mundi, quasi in aere pendulum tribus quasi digitis appendit, id est librat et sustinet : boc enim significat Hebiwum bld cel/.

Utl. MX Ex hoc loco S. Gregorius, II *Moral*, vin, docet in cato, Deum esse in ooelo, subcœlo, supra cœlum, infra eXm co^um» ubique, et ultra : a Per sedem (cœlum infra[†] enim Deo sedes est, *Isaia*, cap. l xvi, i), inquit, cui «alum, presidet, intelhgitur esse interius superquo; per " lra pugillum quo continet, exterius subterque signatur. Quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipso supra omnia, ipse infra omnia; et superior est per potentiam, et inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem; surdum regens, deorsum continens, extra circumdans, interius penetrans. Nec alia ex parte superior, alia inferior, aut alia exterior, alia interior; sed unus idemque lotuè ubique præsidendo sustinens, sustinendo præsidens, circumdando penetrans • Deuetrandō circumdans. »

Molem terra.— Hebraice, *pulverem terree*, q. d. Totam terne molem Deus continet, velul si quis extremis digitis paululum pulveris capiat. Similiter libravit montes in pondere. *Pondus* inetonymice vocat stateram, vel bilancem, qua res ponderantur. Hoc enim est Hebræum dSd *peles*. imperito et inepte Ubiquitarii haeretici ex hoc loco probare contendunt Christi corpus, eo quod divinitati sit unitum, esse ubique, omnia implere et continere. Isaias enim non loquitur de Christi corpore, vel humanitate; sed de Deo et divinitate. Esto enim illi sit uniti humanitas Christi, matri t.unon humanitas, uli in edentia, ita et in quantitate terminata, certoque loco definita et circumscripta. Alioquin enim transiret in divinitatem, et desineret esso quod est.

Tropologice, montes et colles sunt dignitates et prelatura, quas pauci sciunt librare in pondere el statera. Unde exclamat Isaias : « Quis libravit in pondere montes, et colles in statera? » q. d. Rarus est el magnus qui eos libret. Dignitates enim plus habent oneris, quam honoris ; et quantus est ascensus earum, tantus est et descensus. Si enim ascenditur ad prolationem, descenditur ad servitutem. Librat ergo animus Sancti montes in pondere, et colles in blatera, qui unus in honore, et servitutem in prolatione pensat; sicque iit ut consideratio servitutis el uneris, omnem appetitum prolationis et honoris iu animo ejus extinguat. Ita fecisse S. Laurentium Archiepiscopum Dublintnsem, qui coævus fuit el defensor S. Thomæ Archiepiscopi Cauluariensis et Martyris, in eoque opere vitam suam posuit, narrat Auctor *Vita* ejus, cap. xi. Exdat apud Surium die 14 novembri^ . Vere Antigonus rex ad lilium regno insolescentem : « An n» scis, o Idi! inquit, regnum didam servitutem? »

nimirum multa» spinte latent sub purpura, multai curæ sub corona.

13. Qüis adjuvit spiritum Domini? — Hebraice, *quis ponderavit*, id est expendit, perpendit, penetravit, « spiritum, p id est mentem el consilia Domini, ut eum ope et consilio suo in operando adjuvare possit? 7. d. Nemo. Ipse enim omnia ponderat, metitur et penetrat; el, ut dicitur *Proverb.* cap. xvi. 2 : « Spirituum ponderator est Dominus; » ipso vero a nemine ponderari, penetrari aut comprehendere potest. Hinc Septuaginta, et eos secutus S. Paulus, *Hom.* xi, 34, vertunt : « Quis enim cognovit sensum Domini? p unde idem exclamat : « Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles vim ejus! p

v •"jJ

15. Ecce Gentes quasi stilla situlæ. — S. Ire- Ven. ift. næus, lib. V, cap. xxix, legit, ut *stillicidium de cado*; S. Ambrosius in *Psalm.* 1, ut *stillicidium de urceo*. Est occupatio, q. d. Dicet quis : Esto Deus Homm hominum ope aut consilio non egeat; homines •'ll ^,ta tamen sunt imago Dei, et (piasi terreni quidam dii, ao proinde magni ab eo æstimantur; quare habent unde sibi placeant. Hoc elidit dicens : « Ecce Gentes quasi stilla situlæ, p quia, ut ait S. Ambrosius in *Psalm.* 1, in fine : « Sicut terra ad cœlum est instar puncti, sic omnes gentes ad multitudinem Angelorum sunt quasi stilla situlæ. » « Cogiti ergo, p ait S. Chrysostomus in cap. l ad *Ephes.*, serin. 3, el homil. 2 De *incomprehensibili Dei natura*, fuse, a quanta hujus st llæ, vel guttulæ par» tusionis, el quantus sis respectu Dei. p S. Athanasius, *De Unita substantia SS. Trinitatis*, lib. I, in fine, hic putat significari neminem a divinitate Trinitatis posse se occultare vel fugere, quia illi totus orbis est quasi gutta. Hinc et Plato et Plotinus rogati : a Quomodo Deus videre possit omnia? p respondent : « Quia tota hæc rerum machina in conspectu Dei est instar puncti, p Sic, teste Clemente Alexandrino, lib. VII *Stromal.*, iu fine, Theognis dixit ; « Vos, Megarenses, neque tertii estis neque quarti, neque duodecimi, nec ullo in numero aut ratione, sed ul pulvis quem projicit ventus, et ut gutta cadi, p Vide ergo quid suit res terreuæ omnes, tuque ipse licet toti dominons orbi. « Quid csl homo quod ejus es memor, Domine? Quid est quod superbit homo, ait S. Hieronymus, qui est quasi stillae situla, decidua el neglecta? p imo stilke hujus pars minima, nec centies quidem millies millesima. « Quomodo si a situla modica stilla fluat, a portante negligitur: ita universa gentium multitudo, supernis ministeriis comparata el Angelorum multitudini, pro nihilo ducitur. » Hucusque S. Hieronymus.

Rursum, sicut stilla situlam neque gravat al maneant, nec levat si excidat : sic homines neque si pereant omnes, quidquam relinquunt vacuum, neque si in natura rerum sint, aliquid occupant aut implent, si tam vastam maris orbisejuc amplitudinem spectes. Sic, *Sapient*, xi, 23, lotus orbis eorum Deo dicitur c^sc « tanquam guUa roris

antelucani, » quæ scilicet ante lucern descendit, et slatini orla solis et lucis siccatur, sorbetur et evanescit.

Er QUASI MOMENTUM STATEHÆ.— Sic Ct Sap. XI, 23, dicitur : « Tanquam momentum statera, sic est ante to orbis terrarum. » *Momentum*, id est minima inclinatio, aut motus : græce enim sic habetur : ὁ; pczj ix hoc est, sicut vergentia vel inclinatio ex lancibus libra, quæ scilicet cum semper agitentur, semper una lanx alia magis minusvo pendula inclinat sursum vel deorsum : quod veteres *momentare* dicebant. Vatablus intelligit de ipso stater® libramento, sive æquatoria cuspide, quæ lancem utramquo ex (equo sustinet et suspendit. Et sic videtur Plularchus in *Camillo*

accipere Sensus est, q. d. Sicut hæc propon-
is u.i. s;0 lancis minima est, et minimi momenti, sic et
%,ll' mundus quantus quantus est, respectu Dei est minimus.

Secundo, sicut instabilis hæc est propensio, et transiens, semperque agitur : ita mundus hic coram Deo. *Tertio*, sicut hæc propensio minimo motu ejus nui libram tenet tolli potest, et in aliam partem inennari, sic et mundus totus est in manu et nutu Dei per omnia.

Recentiores, ut Vatablus et Forerius, Hebræum prrO *sachac* vertunt, quasi levitas, vel quasi levis pulvisculus (quales sunt atomi, quos videmus volvi in radiis solis) in balance pondus non auget, vel minuit : ita scilicet homo apud Deum nullius est pretii, nec Deo additus quidquam adaugere (Dens enim solus, nipote immensus et infinitus, tantus est, tantumque cllicit, quantum Deus et mundus simul juncti et compositi), nec Deo illum creare, et per Christum recreare, reformare, et ad pondus auctorare volenti quidquam opis, consilii, ponderis aut momenti attulit.

Ecce insulæ quasi pulvis exiguus. — < Insulæ > llebrais vocabantur regiones trans mare sit®, etiamsi essent Terra continens, uli Italia, Hispania, Gracia, etc. Pro *quasi pulvis* Septuaginta vertunt, *quasi saliva*, vel *sputum*. Hebræum enim pl f/uc significat tenue, minutum, quod tam salivi»,

T rceit quam pulveri convenit. « Terra, ait Boetius, lib. II
pinctum i)e Consol., est punctum puncti, scilicet mundi, qui

punctum est, si eum Deo comparetur. • Forerius vertit : « Ecco insutas quasi tenue operiet (SvJl iittol enim a radice bbú *talal* significat operire), q. d. Facile est Deo omnes infulas submergere, ac si illos nebula operiret. Vatablus vero ütlo, a S'O *til*, id est projicere, deducens vertit, ecce *insutas quasi minutissimum pulverân projiciet, aut transferee alio* ; sicut in historiis legimus insulas quasi in mari natantes et fluitantes sæpius alio inisse translatas, Noster vertit, *ccce insulæ quasi pulvis qui projicitur*, id csl vilis et exiguus : scilicet. omnes sunt instar *scrupi levis aut oculos fallentes arenes*.

Moraliter, cogita quis tu, quis Deus? ut te cognoscas et deprimas, Deum admireris et venereris.

Iut Abraham : « Loquar,ait, ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. » Ita Moses, interrogans nomen Dei, audit : « Ego sum qui sum, » g. d. Ego sum, tu non es, Exodi ni, 14. Vide ibi dicta. Ha S. Franciscos noctes integras meditabatur, nec dicebat aliud quam : < Quis tu, Domine, quis ego? Tu abyssus essenti®, sapienti®, sanctitatis et bonorum omnium; ego abyssus nihili, ignorant®, peccatorum et miseriarum omnium. »

16. Et Libanos non sufficit, — 7. d. Tanta e°t T*r* i* Dei celsitudo et majestas, ut omnia ligna, omne thus, omnia aromata, omnia animalia Libani, et quorumvis montium non sufficiant holocaustis, si pro dignitate ea illi offerantur, ita S. Hieronymus, Cyrillus et abi. Dicit hoc, ut Judæos, ®que ac Gentes ad Dei veri cultam et reverentiam, atque ad idolorum contemptum excitet, 7. d. Dei majestas et sanctitas immensa est ; quare nullis victimis salis coli et adæquari potest, nisi unica victima infinita, scilicet qua seipsum unigenitus Filius Dei in cruce offeret. Hic ergo efficiet quod Libanus, totusque mundus tacere non potuit. Adæquabit enim Dei dignitatem : erit enim Deus Deoque ®qualis qui offeretur, et simul offeret semetipsum Deo in holocaustum atque mundi piaculum.

17. Et quasi NinitvM. — Forerius vertit, pl'«- Vcrun. *quam nihilum*. Si en m nihilum cum ente quolibet21 Jllnnx*

creato conferas, minus illud ab eo distat (cum trumque sit finitam, finiti autem a finito distantia sit finita) quam distet ens quodlibet, imo lotus mundus a Deo ; hujus enim infinita est d stantia. Deus enim m infinitum entia omnia creata transcendit : ac proinde ab iis non tantum negative, sed et positive distat in infinitum : cum ens a nihilo positivam distantiam habeat finitam. Sicut enim ens est finitum, sic etiam ejus oppositum, puta non ens, sive *nihil*, est fiuilum : est enim negatio, vel privatio entis finiti. *Nthil ergo* per se, et quasi positive est finitum : quia minus habet esse quam ens : nullum enim habet esse, estque nihil proreus. Negative tamen *nihil* est aliquo modo infinitum, quia negat omne ens, omnesque res, etiamsi dl® essent infinita» : negat ergo influita quæ sunt, vel esse possunt : sed positivo est finitum, ac finite tantum distat ab ente creato et fluuto. Si autem nihilum cum Deo conferas, nil a Deo magis distare potest quam nihilum. Loquor physice : nam moraliter magis a Deo distat peccatum. Et hoc sensu est hyperbole, g. d. Omnes gentes, imo entia omnia.a Deo didant summe, et in infinitum, idcoque si posset dari major distantia quam sit nihil a Deo, magis quam nihilum distarent a Deo. Huc alludit Apostolus, 1 Corinth. 1,28, cum ait : < Elegii Deus ea quæ non sunl, » id est quæ nullius sunt pretii, vel momenti. Vide et hic quam so demiserit a Verbum caro factum, » quamque vere dicat Apostolus : n Exinanivit senictipsum formam servi accipiens.» Homo enim est nihil, et plusqumn nihil coram Deo*

18. *Coi* ergo similem fecistis Reum? — Digreditur nd carpendam idololatriam Gentium (hæc enim eos a Christo el salute impediēbat : idola enim erant prava et aspera in via Gentium, quæ, vers. 3, tolli jussit, ut paretur via Domino), quod videlicet pressi ab hostibus vel alia natione, aut rei alicujus cupidilate ducti ad eam obtinendam confugerent ad idola aurea, lignea et inanima, cum Dei opem implorare, in eumque, ulpote potentissimum et benignissimum, omnem spem defigere deberent; unde concludit, vers. 31: «Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. » Hic est ergo epilogus totius hujus orationis, scilicet ut doceat sperandum esse in Deo, non in idolis, ac cum Gentibus ab idolorum cultu transeundum esse ad Dei cultum in Christi Evangelio propositum.

Nota : Gentes fabricando et colendo simulacra Jovis, Apollinis, Mercurii, etc., lapidea et lignea colebant idola, non Deum ; dicuntur tamen Deum iis similem fecisse, quia ea adæquabant Deo, Deumque alium non colebant quam bæc simulacra, ac consequenter Deum et deitatem transferebant in simulacra, quasi Deus iis similis esset, haberetque simile corpus, imo corpus simulacri esset corpus Dei : qu® sane gravis erat injuria Dei, quod scilicet simulacra Deo æquarent, ac consequenter Deum similem, imo æqualem facerent simulacris. Unde ex Hebraeo ad verbum sic vertit Forerius : *Ad quem assimilabitis Deum, et quam similitudinem æquabitis ei?* Et sic « *similem fecistis*, vers. 2(i, explicatur per *adaquastis*. Hoc est quod ait Apostolus, *Rom. i, 23* : « Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, » etc., quod explicans subdit : « Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creatur® potius quam Creatori. » Vides hic similitudinem hanc vel assimilationein simulacrorum non esse aliud, quam quod cultum Creatoris transtulerint in creaturas, id est in simulacra, «et incommunicabile nomen (Dei) lapidibus et lignis imposuerint, » ut ait Sapiens, *Sap. cap. xiv, vers. 21*. Sensus ergo est, *q. d.* Cum omnes Gentes Deo comparat® sint quasi gutta, imo nihilum et inane ; qua temeritate, impietate ac sacrilegio vos, o Gentiles! Jovem Jovisque idohim comparatis et æquiparatis Deo, Deumquo Jovi, imo Deum facitis Jovein, el Jovem Deum? Perfide ergo hoc loco abusus est Leo Armenius
ibrodo. imperator iconoclasta, qui socium in scelere habuit Theodorum, quem amoto Nicephoro sede Constantinopolitana donaverat. Hic Theodorus grassabatur in sanctas imagines, cumque aliquando h@c Isai® verba in Ecclesia recitarentur : «Cui assimilasti» Dominum? num imaginem ejus facit faber, a. t aurifex similitudinem paravit? a accessit propius, atque Imperatori in aurem insusur-ravit ; « Audi Prophetam, domine, ciq̃ • obtempera. » Tum vero Leo snam iconomachiam ma-

jore insania profudit, et furere erepit contra imaginum Deique cultores. Ita Zonaras et alii. Perfide, inquam : nam imagines Christianorum non sunt imagines, hoc est idola, Gentilium, contra quas hic detonat Propheta, ncc coluntur ut dii : nec a fidelibus æquantur Deo, ul Deus injuriam sibi fieri sentiat, quod imaginibus assimiletur, comparetur et æquetur. Nemo enim fidelium tam simplex aut stolidus est, qui imagines colat ut deos, uti fecerunt Gentiles. Porro Deum has imagines etiain Dei ipsius, hic non carpere, patet ex eo, quod ipse hanc imaginem assumpserit, in caque apparuerit, et hominibus se videndum exhibuerit; non tantum cum Verbum caro factum est, sed etiam cum Patriarchis et Prophetis sui imaginem objecit, et venerandam proposuit, uti fecit Mosi ei apparens incorpore assumpto, *Exodi*, cap. xxxm el XXXIV, el *Isaiæ* cap. vi, 1, et *Danielis* cap. vu, 9, et S. Joannis, *Apocal. cap. i, vers. 13*. Si Deus sui imaginem nobis exhibuit, cur cam simili imagine exprimere non liceat? dicitur enim imago quasi imilago, ab imitando; sicut тѣмъ ab «і™, id est assimilo, represento, uti ex Concilio Nicæno H, docet Sanderus, lib. 1 *De Adorat, imag. cap. ult.*, § *Leoni*. Vide Damascenum, lib. IV, cap. xvii, et orat. *De imaginibus*, et Concilium Nicænum II, quod totum est pro imaginibus. Vide et dicta *Exod. XX, 4*, et *Sapient, xiv, 21*.

i9. NUMQUID SCULPTILE CONFLAVIT FABER? — Ver».

« Sculptile » sumit pro conflatile, hoc enim conflatus faber. Hebraeum enim boD *pesci*, quod Noster vertit « sculptile, » significat idolum, sive sculptum, sive conflatum, sive pictum, sive dolatum sit. Irridet hic idololalrarutn vesaniam, *q. d.* Numquid non idola vestra ligna sunt : aut metalla dolata, fusa, conflata, vel sculpta a fabris, qui ad id quærunt ligna imputribilia, ne a tineis vel carie corrodantur; mallisque et clavis firmant, ne vento aliove impetu dejiciantur, auro et argento ea ornant? quomodo ergo ista comparatis Deo, deosque vestros facilis? Itane faber fabricat numina? Itane Vulcanus deos cudit?

21. Numquid non scitis ? — Ita legunt Romana ven.il, in præsenti, non *scietis* in futuro, *q. d.* Numquid facile scire potestis, el audire jam inde a mundi exordio per patrum el avorum traditionem, posita esse a Deo fundamenta terre, sive terram ipsam a Deo creatore conditam el fundatam esse? ac proinde hunc ejus creatorem unum el solum esse Deum, non Jovem, non Mercurium, non simulacra, *q. d.* Si Deus terram, quereque in ea gignuntur metalla creavit, quis ita deliret ut Deum esse credat simulacrum ex auro vel argento sculptum aut conflatum?

Nola: «Fundamenta terre» non sunt cardines aut fines terre, ut voluit Cyrillus, sed ipsa terra, in eipsa a Deo fundata el firmata. Ncc̃him alios cardines aut fulcra habet terra in aere pendula, quam quod ibi firmiter collocata sit a Deo.

22. ijuī sedet super tiviiuM (Vatablus, *globum*) Ven u

t fr h «, — ç. d. Qui in ccelis quasi rex orbis sedet et præsidet, despicitque lotum terra gyrum et ambitum, videtque in eo homines quasi locustas, cicadas el formicas ambulare et saltitare. Nam pro *locustis* Forerius vertit, *cicadas*. H® enim locustis sunt affines, tum natura, tum parvitate, tum streperò stridore.

Nam cuculus cuculat, fritinnit rauca dead4.

Homo en Nola congrue homines comparari locustis ;
obTuX u Wq u c enim exiguum, vile, molle, miserum et
cim aua» caducum sunt animal. Nam, *primo*, locusta gi-
lojiu. gnitur ex putredine ; ita et homo. Unde S. Job
Primi. ait : « Putredini dixi : Mater mea es ; et Soror
Secucúi. mea, vermibus. » *Secundo*, locusta humore tur-
get : ita « homo quid est aliud quam pituita et
Tertii. bilis? » *Tertio*, locusta est gracilis, el pedum
longitudine omnia animalia pro modulo sui cor-
poris excedit : ita et homo. Unde *Eccles*, cap. xn,
vers. Sjærumnas hominis senescentis describens :
« Florebit, inquit, amygdalus, impinguabitur
locusta, » id est superveniet canities, et accedet
pedum tumor, scilicet podagra. Dicitur enim lo-
custa quod longis sit pedibus, inquiunt Isidorui,
Lyranus et Albertus, lib. XVI *De Animal.*, ubi re-
futatur alios, quibus dicitur locusta quasi loco
stans. Pedibus ergo impinguatis et tumidis tu-
mescit et impinguatur locusta. *Quarto*, locustæ,
ait Albertus, omnes feminæ sunt, uti scarabæi
omnes sunt mares : ita homines femineos habent
animos, pariter et vitia. *Quinto*, locustæ, quia
palpebris carent, durissimis sunt oculis ; imo
sunt qui putant eas oculis et visu carere : hinc
pariter stupidæ sunt. Unde proverbium : < Lo-
custæ mentem habet ; » id est parum habet men-
tis et cerebri ; quod usurpat Lucianus in *Jove tra-*
goedo : ita et homines desipiunt, et circa res di-
vinas ac salutis duri sunt, et cæcutiunt quasi talpæ.
fetta. *Sexto*, locustæ rege carent, etsese invicem devô-
nmt, inquit Aldrovandus, lib. *De Insectis exsang.*,
cap. *De locusta* : sic homines laborant ataxia, et
invicem perimunt, u Homo homini lupo. » Sep-
Septima. *timo*, locustæ non tam proprium habent volatura,
quam vento feruntur, et cum se a terrapaulu-
lum elevaverint, iterum pennis deficientibus ca-
dunt : ita homo ut efflorescit ælale et gloria, ita
Oliava. mox pariter cadit. *Octavo*, locustæ sunt innume-
ro : ita cl homines. Rursum, locustæ sunt maxi-
me leves et mobiles : ita homines sunt leves et
inconstantes. Unde Isidorus : « Locustæ, ait, sunt
vagæ animæ, et salientes in sæculi voluptates. »
iVc di. *Nono*, locusta gulosum est animal omnia germi-
na depascens : ita homo in ventrem projectus
Decimi. est. Hinc *decimo*, locusta nocentissimum est ani-
mal frugibus, vastans miegra regna et provin-
cias : undo aliis *locusta* dicitur *quasi loca urens*.
Adeo ut Plinius, lib. XI, cap. xxix, scribat in
Cyrenaica regione legem esso ter in anno lo-
custas debellandi, primo ova obterendo, dein-
de fictum, postremo adultas, desertoris pœna

lata in cum qui cessaverit : ita horao impius et
abis cl sibi nocentissimus est. *Undecimo*, locusta Uoded-
quia agros corrumpit, symbolum est corruptio-
nis human®. Pulchre S. Chrysostomua, homil.
Quod nemo laeditur nisi a seipso : < Omne, ait,
quod est in rebus, habet aliquid quo corrumpi-
tur ac læditur : lanam tineam, ovium greges lupo,
vinum aceti permutatio, dulcedinem mellis ama-
ritudo corrumpit, lolium segetibus nocet, gran-
do vineam lædit, virgulta et plantas locust®
vastant. »

Denique locustæ, ait Aristoteles, pariant in exi- Dtodeeh
tu veris, el mox a partu moriuntur ; vermiculis
circa collum innascentibus tempore partus, qui
eas strangulant : similiter brevis ®vi est homo,
et non raro a fœlu proprio necatur.

Ita S. Gregorius in Angliam pergens obvians
locustæ, ei se comparavit, ex coque cognovit
sibi in eo loco standum, et Romam revertendum
esse. De quo plura *Ezech.* cap. xxi, 2i.

Qui xxtkndit yelut nihilum coelos.—Pro m-
hilum hebraico est *dac*, id est tenue, per quod
Forerius inlelligit *nebulam* ; Vatablus, *cortinam*,
vel telam tenuissimam. < Nihilum » ergo hic si-
gnificat aliquid tale tenuissimum atque levissi-
mum, ut pene nihil esse videatur, quod facil-
lime extendi potest, uti est cortina, nebula, etc.
Sic enim Deus cados vastissimos facillime exten-
dit, ut sub iis quasi sub tentorio degerent homi-
nes. Unde Septuaginta vertunt, <u< *extendit calos*
quasi cameram, rotundos scilicet et solidos instar
earner® et fornicis.

Potest, *tertio*, *dac* verti pulvis tenuis et exiguus,
uli vertit Noster, vers. 15, *q. d.* Deus ita facile
creavit el fecit cœlos, ac si faceret pulveris ato-
mum tenuissimum. Ita S. Chrysostomus, hb. *De*
Incomprehensibili Dei natura.

23. Qui dat secretorum scrutatores quasi non ve« n
sint. — Ita vocat Philosophos, qui naturæ, ul
sapienti® ac Dei secreta rimantur ; aut potius
consiliarios, et principes, ul vertunt Septuaginta
(unde et Noster, *Habaeuc* cap. 1, 10, vertit, « ty-
rannos ; » *Proverb*, cap. vin, 15, vertit, « legum
conditores »), qui status et politi® ac guberna-
tionis secreta rimantur. Hi enim hebraico vocan-
tur *rozenim*. Posterius enim hemistichium
more Hebræo explicat prius. Idem ergo est « qui
dat secretorum scrutatores quasi non sint, » quod,
« iudices terne vehit inane fecit. » Hebræi enim
principes vocant iudices, quod principum offi-
cium primum sil justitiam inter cives tueri, et
populum judicare, id est vindicare ab hostium
injuriis. Hinc Salomon orat Dominum, III *Ilcgum*,
cap. m, dicens : « Dabis servo tuo cor docile, ul
populum tuum judicare possit. » Hinc et voca-
tur *liber Judicum*, id est vindicum et principum
Israel. Celebrat ergo Isaias Dei potentiam, quod
ipse reges et juincipes solio dejicere, infatuaro,
perdere, cl quasi iu nihilum redigere possit, et
sæpe redigat.

Pro *inane* hebraice est *invi tohu*, id est *inanis*, inornatas, incompositus : sio enim *Genes. i*, dicitur terra fuisse inanis et vacua, hebraico, 'H'O'I min *toba vabehu*, antequam Deus cani herbis, floribus et fructibus ornaret et decoraret. Pari modo Deus reges omni honore et decoro spoliare potest, et sæpe spoliat. Undo explicans subdit :

24. Et quidem neque plantatus, — g. d. Licet principes terra? in ea summi, firmi et potentes esso videantur, tamen eorum principatus similis est arbori, aut ramo, qui nec satus, nec plantatus est in terra, nec radicans; unde succo destitutus arescit, aut levi vento aut turbine prosterinitur : sic enim et principum gloria caduca est et fucata, quam Domini flatus et jussio mox dejicit et dissipat. Rursum Forcius hunc dat sensum, g. d. Deus reges et tyrannos statim initio imperii sæpe aufert, et de medio tollit, antequam prolem generent, non relictas soboles : perinde ac truncus, qui in terra radices non egit, flores et fructus proferre nequit (1).

25. Et cui assimilaste mb? — g. d. Cur non tantum Jovem, Mercurium, Venerem, etc., et principes flagitiosos jam putridos, sed etiam serpentes et monstra fecistis deos, mihi quo adæquostis?

20. Levate in excelsum oculos. — « Quis est, ait Cicero, qui cum oculos in cælum sustulerit, Deum esse non sentiat? » a Cœli » enim et astra « enarrant gloriam Dei. » Rursum, cœli fuerunt ante Jovem deosque omnes, creati a vero Deo.

Quis creavit hæc? — id est hos cœlos. Hebraice pro *quis* hæc est nbfcC *D *mi elle*, quod Cabalista? per anaprammatismum retrogrado ordine legunt DWt K *elohim*, quasi respondeat, *elohim* Aâ est Deus creator, « creavit hæc. »

Qui EDLCIT IN NUMERO MILITIAM EORUM. — a Militiam, » vocat stellas et astra. Unde Septuaginta vertunt, *ornatum eorum*. Hæc educit Deus « in numero, » id est numerose; plurimo? enim sunt stella. *Secundo*, « in numero, n id est in ordine suo, in quo quæque suum habet locum et numerum, cumque constanter servat, ut hæc sit prima, illa secunda, alia tertia, perinde ut milites in acie constanter servant suum ordinem. Ab ordine enim peudet exercitus robur, et victoria æque ac decor. Est catachresis : numerus enim

pooilur pro numerosa dispositione, harmonia, proportionem et ordine. Sio numerus musicus vocatur vocom et sonorum plurium harmonia et concentus. Talis est et acies castrorum (qualis est astrorum) ordinata. « Deus, inquit S. Augustinus, cpisl. 28 ad S. Hieronymum, stellas tot astris distinctas, tanta varietate motuum, tanto sonorum concentu (loquitur ex sententia Pythagorie et veterum, qui coelos suavissimum suo motu concentum edere crediderunt), insignes educit, et movet, ut nulla creatura admirari satis possit. » Pro *qui educit* hebraice est moin, quod verti potest, *oriens*, id est oriri faciens. Dei ergo æquo ac Christi, *Zachar.* cap. vi, 12, nomen est « Oriens. » Ita Forerius.

Et omnes ex nomine vocat. — Significat hæc phrasis tria : *Primum*, quod Deus stellarum ordinem naturam, vim et efficaciam intimo perspectam habet, ita ut eas proprio et accomodatissimo nomino vocare possit. Est catachresis. *Secundo*, quod singularum stellarum, et rerum creaturarum Dea habeat curam et providentiam, ut cuique tribuat quod opus est, et cuique injungat opera et munia suæ naturæ et viribus commensurata, et accommodata, verbi gratia, lucifero ut lucem, hæspero ut vesperam indicet; lunæ ut nocti, soli ut diei præsit; nil autem cuiquam supra facultatem et vires præcipiat. *Tertium*, quod stelfre omnes Deo per omnia obediant, ita ut, cum ipse eas accersit, vel quid eis jubet, omnes mox ei pareant et occurrant, ita ut nulla sit reliqua quæ se illi non sistat; hoc enim est quod ait :

PILB MULTITUDINE FORTITUDINIS ET ROBORIS, VIRTUTISQUE EJUS, NEQUE UNUM RELIQUUM FUIT. — Alii qui *fortitudinem* et *robur* ad stellas referunt, g. d. Virtus stellarum et robur quantum est Deo parent, neque vel una est quæ in suo ordine et munere, in quo a Deo constituta est, deficiat. Verum sic dicendum fuisset *earum*; jam autem dicit a ejus, » scilicet Dei, g. d. Tam nulla et magna est fortitudo, robur et virtus Dei, cœlos et astra moderantis, ut non vel unum sit quod ejus ordinationi et mandato per omnia non satisfaciatur. Pulchre Boetius, lib. 1 *De Consol.*, Deum ita compellat :

O stelliferi Conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio
Hapido cwlum turbine versas,
Legemque pati sidera cogis!

(1) Est autem in oratione Prophetæ gradatio quædaro. Primo ait, *etiam non plantantur*. Etiam si principes arboribus comparati ipsi intercidant, fieri tamen posset, ut surculus, quasi ex ramis aut radicibus arboris decerptus, infingeretur terræ et sensim excrescens fructum faceret, et, si ne id quidem locum habeat, posset tamen ex semine, quod in terram decidet, nova arbor enasci; verum et bue luturum esse negat vates, ut Nahumus de rege A svrio, i, U : « Nullus amplius de nomine tuo seretur. » Denique fleri posset, ut arbore dejecta et succisa, tamen imus flirp* in terra relictus radices agat, et post aliquod tempus reflorescat, novosque stolones emittat. Sed ne id quidem futurum esae docet vates. (Rosenmuller.)

27. Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel : Veritas Abscondita est via uba (id est vita? nieæ ratio, meus status, mea conditio) a Domino. — Est mimesis. Imitatur enim vocem Judæorum opicuriantium, qui adversis pressi putabant se a Deo negligi, Deum sui non habere curam et providentiam, g. d. Cum Deus sit tantus, tamque potens et sapiens, uti etiam aliæ gentes confitentur; cur tu, o Jacob, id est vos, o duæ tribus jam ab Assyriis afflictæ et tu, o Israel, id est vos, o

decora tribus jam In Assyriam ab iisdem abducti dicitis : Deus res nostras non curat, quantis affligamur malis, qua captivitate premamur non considerat, nostras æurnnas non videt, non attendit : « Circa cœli cardines perambulat, » nostra negligit, nec aspicit? ita S. Cyrillus.

Et a Deo iudicium meum transivit. — Idem aliis verbis repetit, q. d. Non est Deo curo nostrum iudicium, id est nostra causa, nostrum jus, iustitiaeque justitia, an juste an injuste vivamus, an juste an injuste affligamur. Hactenus sumus habiti populus Dei, ecce jam opprimimur ab hostibus impiis et tyrannis; Deus iis nos permittit, ergo non est illi cura de nobis. Nota : In voce «transivit» est hypallage : iudicium enim transiit, quia iudex illud pertransit, et proterit, q. d. Deus causam meam pertransit, negligi!, iudicare non vult, sive jure, sive injuria mecum agant hostes non attendit. Sunt verba populi in captivitate et afflictione despondentis animum, et de Dei providentia diffidentis, ac queruli. Secundo, Sanchez, «transivit, » ait, id est prælerivit et latuit. Sic enim vulgo dicimus : Ista res me proterit, id est latet. Hisco querimoniis respondet Propheta, ailquo :

28. Deus sempiternus Dominus. — Hebraice, *Jehovah* ut *hioou est Deus æternitatis*, q. d. Deus, Deique virtus et sapientia reterna sunt : ergo quam olim habuit, eandem nunc habet vestri rerumque omnium curam et providentiam. Cum enim sit æternus, non lassessit in gubernando, non deficit, non laborat, non senescit; sed reque semper recens, viget. agilis et expeditus regit universa; præsertim cum uti potentia, ita et sapientia ejus sit immensa et investigabilis; quam proinde nulli res, nulla hominum consilia, nullae fraudes, nulla arcana latere possunt. Est enim Deus et Dominus non temporis, non revi, sed totius reternitatis.

29. Qui dat lasso virtutem, — q. d. Non solum Deus ipse non lassatur, sed et lassas vires animosque restituit.

Et his qui non sunt (qui esse non videntur, qui tam infirmi ac debiles sunt, ut ruituri et in nihilum casuri videantur, Deus dat) fortitudinem. — Illursum iis qui non sunt dat esse, simulque robur, dum eos creat et producit.

Ex hoc versu (Iobrei sumpserunt formulam benedicendi Deum : a Benedictus qui dat lasso robur, et ei cui non sunt vires multiplicat; » quam per compendium solis initialibus habere in Uebreo litteris iu line librorum ascribere solent hoc modo **W** oSn.

30. Deficient pueri. — Declarat quanto majores sint vires quas Deus suis, quam quas natura confert : Pueri, ait, et juvenes vegeti et robusti laboro fatigantur, infirmi de franguntur et cadunt : at qui sperant in Domino, ab eoque vires expectant, etiam si languidi sint, lassas et debiles, coirobuntur, et in senili aut puerili corpore vires valent, et spiritalis plusquam juveniles; hoc est quoti ait :

31. Qui autem sperant in Domino, mutabuntur (Hebraice *IDnrP iachaJiphu*, id est innovabunt, instaurabunt, integrabunt: est metaphora ab armis, quæ fracta, vel retusa cum novis et integris commutamus : hoc enim significat *iachalip^u*) fortitudine, — tum animi, tum corporis. Huc alludit S. Paulus dicens : « Cum infirmor, tunc potens sum. » Nam infirmitas ejus virtute Christi pensabatur. Rursum : « Licet, ait, is, qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is qui intus est, renovatur de die in diem; » et : « Omnia possum in eo qui me confortat. » Sensus ergo Prophetae est, 7. (L In adversis, O Hebroi! nolite cadere animis, eos firmate in Deo, fixi in ejus providentia state, sperate et implorate ejus opem : qui enim ita sperant in Domino, licet infirmi, lapsi et pene collisi sint, pristinam fortitudinem ab eo recipient. Rursum, ut explicat S. Gregorius, lib. XIX *Moral.* xvi : « Mutant fortitudinem, quia fortes esse student in spirituali opere, qui dudum fortes fuerunt in carne. »

Anagoge, Sancti in cœlo mutabunt fortitudinem, ubi corpus, quod hic « seminatur in infirmitate, surgit in virtute, » ut ait Apostolus I Cor. XV, 43, nimirum debiles resurgent validi, morbi sani, terrestres coelestes, carni spiritales. Quocirca B. Dionysius Carthusianus, qui in totam sacram Scripturam, pluresque alios libros, commentarios reliquit, vir æque sui contemptu et sanctitate atque doctrina illustris, praesagens tempus mortis, quæ ei obtigit anno Domini 147!, anno integro ante mortem, tria carmina decantabat, cum lacrymis et gemitibus. *Primum* erat : « Requiem fternam dona eis, Domine; » quo certo cognovit se illo anno moriturum. *Secundum* : « Maria unxit pedes Jesu ; » quo sperabat se veniam peccatorum a Christo consecuturum. *Tertium* : « Sancti qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem; » quo confidebat se cum Sanctis immortalē fortitudinem adepturum, uti habet *Chronicon Carthia*. Petri Dorlandi, lib. VII, cap. xxiv.

Assument pennas sicut aquilæ. — Pro assument hebraico est *ibjP iaalu*, id est ascendere facient Undo Vatablus vertit, *sustollent alas*, quasi jam ante eas habuissent, sed fatigue demissas et contractas. Verum melius et significantius vertunt Septuaginta, *6; smt, pennas producent ut aquila*, novas scilicet, dum in senectute veteres iu iis pennæ decidunt. Hoc significat Noster dum vertit : « Assument pennas ut aquila. » Vide quantum gratia naturam superet, scilicet quantum aquila alias aves, præsertim in eo quod iniuncta et senescens vires, pennas et juventutem renovet. 7. d. Qui sperant in Domino, ope gratia ab eo accepta ita fortiter et prompte labores, dura et adversa quæhabet superabunt, atque viam divinitus legis non tam ambulando et currendo, quam volando conficient, et in cœlum contendunt, ac si aquila), imo Angeli cœlestes, quibus

Scriptura dat alas aquilæ, idque quia Christus pectora eorum fortitudine complet. Ita Procopius, Theodorctus, Cyrillus et S. Thomas, qui per aquilas non tantum aquilas, sed et Angelos alatos et veloces instar aquilarum accipiunt. Sic Plato viris justis dat alas quibus coelum petant. Chaldæus vertit, *stiper alas aquilarum current*. Quod *primo*, sic exponi potest, *q. d.* Aquilis erunt velociores. *Secundo, q. d.* Sicut aquila pullos suos alis vectat, et celerrimo transfert : ita Deus alis providenti sum fideles in se sperantes excipiet et vectabit, ut e captivitate et adversis omnibus celerrime evolent. Rursum Sancti assumunt, id est renovant, pennas, et veteribus depositis novas assumunt sicut aquilrñ.

MM» Historice juventutis renovationem in aquila ita quo m describit S. Hieronymus : «Aquilæ, ubi conse- 'n nuer't' gravantur pennrn et oculi. Quæril illa Ton- fi s Hi»- tem, erigitque pennas, calorem in sc colligit : co :r modo sanantur oculi, in fontem se ter mergit, at- que ad juventam redit. Unde in *Psalms*, cir, dici- tur : Renovabitur sicut aquila juvenus mea. » TtS ai - b'bi S. Augustinus scribit aquilam se renovare, ,u4tinoi. rostrum aduncum, quod nimis excrevit ut cibum capere non possit, ad petram allidendo : « Tunc cnim rursum accedit ad cibum, et omnia reparan- tur: est post senectutem tanquam juvenis aquila, redit vigor omnium membrorum, nitor pluma- rum, gubernacula pennarum : volat excelsa sicut antea, fit in ea quædam resurrectio. » Verum p, Pby. alium modum hujus renovationis ex Epicrate, •qci*. Athenæo, et Alberto Magno, dat Aldrovandus, lib. 1 *Ornithol.*, pag. 20 : « Dicunt, ait, senem aquila- lam eo tempore quo pulli jam adulti volare pos- sunt, sicubi deprehendat fontem clarum et latum, recte super illum in sublime efferri usque ad ter- tiam aeris regionem : ubi cum radiis solis, et aere calido incaluerit, ita ut fere exuri videatur, subito demissis retraclisque alis in fontem frigidum allabi, ut a frigore forinsecus astringente calor interius augeatur : tum fonte relicto ad nidum suum non procul distantem advolare, et inter alas pullorum tectam resolveri in sudorem, et sic cum veteribus pennis senectam exuere, induique no- vi-; interea vero dum creverint illæ, nutriri præ- da pullorum. Ad hæc non habeo quod dicam, nisi mirabilia natune esse multa. In duabus qui- dem aquilis quæ apud nos alebantur, nihil hu- jusmodi observavi ; erant enim illæ cicures, el ad modum aliarum avium rapacium mutabantur. » Hinc proverbium : « Aquilæ senecta, Corydi ju- venta; » de viridi et cruda senecta quæ aliquo- rum ignavie juvenile prestai. Nam aquila avis prestai corydo aviculie, etiam ætate integra. Recte sapiens Grecus :

Ilia seneclu» gratior, qoæ parilis juventæ :
Ilii jweulus gravior, quæ similis seneclm :

Et Cicero, lib. De *Senectute* : « Senectus honesta C.4, si ipsa s» de^ndit, si jus suum retinet, si ne-

mini emancipata est, si usquo ad extremum spi- ritum dominatur in suos. Ut enim adolescentem, in quo senile est aliquid : sic senem, in quo est aliquid adolescentis, probó : quod qui sequitur, corpore senex esse poterii, animo nunquam erit : » ac talein docet fuisse Appium, cæcum licet.

Symbolice ergo, aquilæ sunt Sancti. *Primo*, spabui. quia aquilarum dotes et mores imitantur. Aquil- qoi. linam vitam et dotes his versibus complectitur Pocla :

Alla volat, manet in petris, rostrum terit, est rex,
Venatur, jejunat, babel gemmam, rola sol s
Sola ptobal pullos, lambit, fonte innovat alas,
Fulva, videns unguet, pisces prxdataque clangit.

tur?"
Priai i
«iiipt.

Ita Sancti mente in coelos conscendunt : habitant in petra, id est Christo : rostrum incurvum, id est pravitatem animi, iram, rapacitatem, ad pe- tram, id est ad Christi crucem atterunt (Nota w *rostrum terit* : senescens enim aquila ita magno et adunco fit rostro, ul cibum capere nequeat ; unde Plinius, lib. X, cap. m, ait aquilam perire non senio,sed fame). Rursum, Sancti instar aquila- rum sunt reges sui et mundi, venantur animas, jejuniis corpus macerant, habent gemmam gra- ti® et charitatis : Solis justitiæ, id est Christi, in- tuitu, pullos, id est filios, an vere fideles et ge- nuini sint, probant. Pii enim parentes cordi non habent proles, nisi et ipsi pietatem colant, et nisi totos se ad pnecepta et nutum divini Solis com- Donant, juxta consilium Sapientis, *Eccli.* xvi, 1 : «Ne jucunderis in filiis impiis, etc., si non est ti- mor Dei illis. » Adhæc aquilæ, id est fideles Sancti, non potant, non inebriant se, sed lambunt, et sobrie bibunt. Si vitiis senescant, fonte lacryina- rum et pœnitentiæ innovant se. Fulvi sunt, id est magnanimi, ut aquilæ et leones : hi enim proprie fulvi sunt. Respiciunt unguet, id est vilitatem sme natura, ut se humiliant. Insuper aquila inter am- bulandum unguet contrahit, ne aciem eorum al- terat, quo monet nos, ait Plutarchus, ne ingenii nostri acumen in rebus vilibus hebetemus, sed ar- duis et prastantibus impendamus. Denique aqui- la pradam prospicit; et pisces, id est animas, diabolo eripiens clangit et jubilat.

Secundo, sicut aquila est calido et sicco tempe- secanU ramento, ac fortis : ita viri sancti per zelum cali- di; per spontaneam paupertatem, vel etiam per sobrietatem ac abstinentiam sunt sicci, indeque constantes, et in adversis fortes.

Tertio, aquila, teste Aristotele, Aldrovando cl t «Ui aliis, ordinarie parit tria tantum ova, quorum tertium, tanquam duo ad conservandam speciem sint satis, e nido precipitai : ita Sanet» duo ova pariunt, scilicet opera rectæ rationis, et opera gratiæ; tertium ovum, scilicet opus cupiditatum et voluptatum carnalium , abjiciunt : qui ergo aquila est, non affigit humo divin® particulam auræ. Imo Aristoteles ex Musico, lib. VI *Hislór. animal*, cap. vi, sic scribit de aquila : « Exclu-

«fit blnos (fœtuR), edit terna (ova), educat unurn, » quod, inquit Aldrovondus, licet ut plurimum verum sit, tamen aliquando binos pullos visos ab ea ali, aliquando ternos, tradit Avicenna el alii. Hinc symbolice unus pullus significat aquilam, id est regem, regnum debere relinquere uni filio, non pluribus : monarchia enim est optimum regimen, unde Homerus, *Iliade* p, 204, et ex eo Aristoteles, IV *Polit.* iv.

Oux á-pdfov ittXuxeipavw, icç xcipxvc; cor*,

Non bonum est mullorum dominatus, unus Dominus esto, unus Ilex; vel, ut Pocla Latinus explicuit :

Mullorum imperium multa est confusio semper,
Multi sunt damno Domini, Rex unicus esto

Moraliter unus pullus nobis educandus est opus charitatis et Spiritus Sancti. Secundus enim pullus, id est opera tantum moraliter bona, electæ rationi conformia Gentilibus et Philosophis relinquenda sunt : Christianus ex fide et gratia operetur oportet.

pMirta. *Quarto*, aquilæ ova excludere non possunt, nisi Ælitem lapidem in nidum importent. Causa est, quod ipsæ adeo exaestuant, ut ova prope excoquantur (incalescunt enim tantopere ac si bmliant); quare necesse est ut Ætilis refrigerio fervor temperetur, cjusque peculiari qua pollet vi partus acceleretur. Et cum binos tantum lapillos, nempe marem et feminam (ut quidam volunt), in nidum inferant, binos etiam tantum pullos panimi. Ila Aldrovandus. Sic Sancti, ul pariant opera Spiritus, indigent Ætite, id est prudentia et discretionem, qua zelus eorum temperetur.

&ÜIU. *Quinto*, aquila generosa et excelsa est signum animi excelsi et placidi, omnia terrena despicientis. Hinc Ægyptii, ut significarent convitiis contemptorem, pingebant aquilam immotam, quæ nec pennis, nec rostro minaretur quidquam mali, et juxta eam cornicem quæ eam laceraret, et convitiis molestaret. Aquila ergo symbolum est magnanimitatis, ut videre est in emblemate Alciali, in quo aquila generosa tumulo fortissimi Aristomenis insidens depingitur hac épigraphe :

Quæ te causa movet, volucris Saturnia, magni
Ul tumulo insideas ardua Aristomenis!
Hoc mneeo, quanahun inter aves ego robore presto,
Tantum semideos inter Arislomenes.
Insideant timida timidorum busta columine,
Nos aquilæ intrepidis signa benigna damus

Hinc et Claudius Paradinas in *Symbolicis heroicis*, ut monstret ad res arduas opus esse summa industria, labore ac diligentia, aquilam pingit cervi capiti inter cornua insidentem, pldvereinque in alis collectum in oculos ejus excudentem, ut excæotum tandem de rupe pncipitet. Inscriptio hujus symboli est :

Ardua deturbans vis animosa quatil

El Curtius Gonzaga emblemata habet, in quo aquila ila depicta, ut sub cœlo procelloso ac fulgurante, immunis atque intacta solem aspiciendo, ab altera parle ad montem contendere videatur, cum hoc lemmate : « Neque occidere me, neque terrere me potest. » Significat virum qui nullis adversitatibus expavescit, quo minus in incepto amore, et negotio honesto perseveret. Ales enim virum, mons virtutem, tempestas adversitates denotat. Hoc est quod ait hic Isaias : « Mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilæ. i

Anagogice, Beati sunt aquilæ. *Primo*, quia aquila quæ acutissimi est visus (indeque dicta est aquila, quod acute videat, ut volunt multi) significal altam, arduam, inlentamque Beatorum contemplationem. Hi enim divina visione fidentes mentis aciem in Deum, solem verum ac omnis luminis fontem, figunt.

Secundo, aquila fulmine non tangitur, quod Seanrfa. tamen mortalibus omnibus pavori est : ita Beati non liment damnationem, nec gehennam, quæ omnibus hic est terrori.

Tertio, Beati similes sunt Angelis Dei, et Cherubinis, qui, *Ezechiel.* cap. i, 10, comparantur aquilæ. Nam, niaitS. Dionysius, *Cælest. Hierarch.*, cap. XV : « Aquila significat regiam dignitatem Angelorum, motumque ad superna tendentem, ccleremque volatum, atque ad captandum necessarium reparandis viribus cibum agilitatem atque vigilantiam, et cursum ac facilitatem summam, ac propterea vim illam singularem speculandi atque intendendi libere, directe, in nullam pariem inclinando aciem luminum, in radium illum uberrimum et lucidissimum deitatis, quem ex se instar solis emittit. » Quæ omnia Beatis quoque conveniunt.

Quarto, quod hic proprie respicit Isaias, alæ aquilæ velocissimi» significant dotem agilitatis Beatorum. Hæ enim in resurrectione erunt perfectissima, quando corpus spirituale per hanc dotem protinus erit ubi esse voluerit, inquiunt S. Augustinus ad *Hesych.* epist. 79, et S. Hieronymus hic. Per hanc dotem cum Christo, qui est prima et princeps aquila, evolabunt in cœlum. Nam, ul dicitur *Matth.* cap. xxiv, 28 : «Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ, » id est, ubi fuerit Christus, ibi erunt et Beati. Quocirca S. Hilarius illud *Psalm.* cxxxviii : « Si sumpsero pennas meas diluculo, » de Christo inlelligit, qui assumpsit pennas suas in resurrectione jam corpore non gravato. Et infra dicit has pennas pertinere ad demutationem terrenorum corporum in spiritualem naturam. Et postea subdit : « Meminit el alibi (*Isaiæ* xl), dicens cum de spiritualium indefessa jam æternitate tractaret : Pennigerabunt tanquam aquilæ, naturam evolandi in cœlum in resurrectionis demutatione sumpturi. »

(*Juinto*, aquila amat excelsa: Beati sunt incœlo Quinta, empyreo, in sublimissima gloria ac vita. Nam

ob sublimitatem sapienti® S. Joannes vocatur aquila, Apoc. cap. iv, 7.

Sexto, « aquila non captat muscas; » Beati non curant res terrenas et viles : « Ne sustineas ergo, o homo ! primas tenere inter graculós, si aquila esse possis : » ne ambias hic primas inter homines, cum te humiliando possis inter Beatos referri.

Septimo, sicut aquilæ senes se renovant et juvenescunt : ita Sancti in resurrectione juvenescunt, et pro mortali corpore accipient immortale et gloriosum, cum coque quasi aquilæ rapiuntur obviam Christo in aera. Ibi enim non erit labor, non tedium, non lassitudo, non dolor, non gemitus, non infirmitas, non senectus, sed quies, alacritas, vigor, laetitia, júbilus, sanitas et juvenita perpetua. Ita S. Hieronymus, Haymo, Procopius, et S. Augustinus, epist. 39 *ad Uesychium*, et Hilarius in illud *Psalm*, cxxxviii : « Si sumpsero pennas meas diluculo; » hunc Isaïæ locum ad litteram accipiunt de futura vita et beatitudine. Verum hic sensus anagogicus est. Nam litteraliter agit Isaïas de viventibus, puta de fidelibus, qui in hac vita adversis pressi sperant in Domino, ideoque innovantur quasi aquilæ, ut dixi.

CIBRENT ET NON LABORARIST, aMUULABLNT ET non DEFICIENT. — Hebraice IDj]» 1S lo tfaphu, id est non lassabuntur, fessi non deficient, sed pergeni strenue in continua ambulatione. Plusvidetur hic promitti currentibus, quam ambulanti-
'• j]' bus invia virtutis; plus enim est non laborare, id est non sentire laborem, quam non fatigari, et ex fatigatione non deficere. Currentes enim sunt fervidi, qui præ fervore cursus laborem non sentiunt, quia eum amant et ambiunt : a Ubi enim est amor, ibi non est labor, sed sapor, » ait S. Bernardus. Ambulantes suut minus fervidi, qui proinde in operibus virtutum laborem sentiunt, sed superant. Ita in naturalibus videmus juvenes alacres et fervidos sæpe in cuisu, aliisque laboribus ipsis gratis et jucundis, non sentire laborem, tum quia delectatio quam hauriunt, pellit sensum laboris, tum quia ingenti animo, vi et spiritu eum capessunt. Hæc enim vis et spiritus, pondus laboris ita facile sustinet, ut vix sentiat. Docet enim Aristoteles in *Physic.*, vim motricem, si magna sit et efficax, facilius movere pondus alioqui magnum, quam vis et virtus parva moveat pondus parvum. Ita vir facilius portet onus decem librarum, quam infans onus unius libræ. Curre ergo in stadio virtutis, et magis proficies in ea, magisque merebere, et minus laboris senties. Idcirco B. Virgo, spiritu et Verbo Dei prægnans : « Exsurgens... abiit in montana cum festinatione..., et salutavit Elisabeth, » e que. æque ac Joannem, suos ignes et spiritus afflavit, Lura cap. i, 39. Sic Christus, quasi sol divinus : « Exsultavit ut gigas ad currendam viam, a Mimmo cerio egressio eius : et o cursus ejus usque ad summum ejus : uec est qui se abscon-

dat a calore eius, » *Psalm*, xvm, 6. Currentibus ergo Deus magnam gratiam et spiritum, magnos animos et viros quasi alas aspirat, qui omnem laboris sensum exsufflant. Hinc Paulus currebat, et ad cursum inciteris ait : « Sic curile ut comprehendatis, etc. Ego igitur sio curro, non quasi in incertum, » I *Cor.* cap. ix, 24. Accedit et alia causa, quam dat Pimenius Abbas in *Vitis Patrum*, lib. VH, cap. xxxix : « Sicut, inquit, ad succensam ollam musæ® non appropinquant, si vero tepida fuerit, insidunt in eam, et faciunt vermes : sic et monachum succensum igne divini spiritus dæmones fugiunt, tepidum vero illudunt et insequuntur. » Ergo ferventes non sentiunt laborem, vel molestiam, quia hæc omnis in opere virtutis provenit ex tentatione et resistentia dæmonis, carnis aut mundi, quæ omnes fugantur fervore. Quocirca sapienter monet Ecclesiasticus, cap. xxxi, vers. 37 : « In omnibus operibus tuis esto velox, et omnis infirmitas non occurret tibi. »

Hinc *secundo*, S. Gregorius, lib. XIX *Moral.* cap. xii, docet ex hoc Isaïæ loco Sanctos sæpe ferventius prosequi et perficere opus bonum, quod tepidius inchoarunt. Explicans enim illud *Job*, cap. XXIX : *Sicut palma multiplicabo dies* : « Palma, inquit, vastior in summitate est, quam esse coeperit ex radice, quin sæpe electorum conversio plus finiendo peragit, quam proponit inchoando; et si tepidius prima inchoat, ferventius extrema consummat, videlicet semper inchoare se æstimat, et idcirco infatigabilis in novitate perdurat. » Probat id subdens : « Hanc scilicet justorum constantiam Propheta intuens ait : Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem, etc. Mutant quippe fortitudinem, quia fortes esse student in spiritali opere, qui dudum fuerant fortes in carne. Assumunt autem pennas ut aquilas, quia velocibus magna celeritate prædicant. Ambulant et non deficiunt, quia intellectus sui velocitatem retinent, ut tardioribus condescendant. In cunctis vero bona quæ accipiunt, quanto aliis libenter accommodant, tanto ipsi incommutabiles in novitate perdurant, et qui tenues a radice inchoationis exeunt, fortes in culminis perfectione convalescunt. » Ita refert Moschus in *Prato spiritali*, cap. v, quemdam Religiosum negligentem sub finem magnum assumpsisse fervorem, cumque causam tanta mutationis rogetur, dixisse : « Modo moriturus sum. Et post dies tres mortuus est. » Cogita quotidie, dum surgis : Hodie forte moriar, et fervebis toto die, nec senties laborem.

Nota : Tò *assument pennas ut aquilas*, dupliciter accipi potest. *Primo*, ad volandum; aquila enim pennas renovando, novasque assumendo, nova velocitate volant, *q. d.* Fessi sperando in Deo assument novum robur, vel nova alacritate ad bona opera volent, quasi aquilæ. *Secundo*, ad currendum : sic enim struthiocamelus pennas habet non ad volandum, sed ad celerrime currendum. Sed

eodem redit sensus; nam volare proprie est aquilarum, hominum vero currere, g. d. Sperantes in Deo ita veloces erunt in via virtutis, ut, cum in ea decurrent, non tam cuj're, quam volare videantur; nec tam homines, quam aquila» esse appareant. Unde ^{to} *assument pennas ut aquilae*, explicat, dum subdit : « Current, et non laborabunt? » q. d. Sperantibus a Deo paratro sunt aquilinæ pennæ et velocitas, quibus immensa locorum, operum et virtutum spatia volatu semper integro ac vegeto percurrant, aut gressu celeri ita decurrant, ut non tam pedibus ingredi, quam alis volare videantur. Unde Chaldæus vertit, *super alas aquilarum current*.

Nota *secundo*, ^{to} *ambulabunt et non deficient*, idem quasi esso cum eo quod processit, « current et non laborabunt. » Hebraice enim est *nb> ialach*, id est ivit, ambulavit; progressus enim tribuitur etiam Angelis, fulguri et ventis, qui non tam ambulant, quam currunt : ita tribuitur Cherubinis, *Ezech.* cap. i, 9, 12 et 13, qui tamen « ibant in similitudinem fulguris coruscantis, » ibid. vers. 14; ire enim et ambulare Hebræis significat progressum, sive is fiat pedetentim ambulando, sive celeriter currendo, sive etiam volando.

Igitur hoc loco idem quasi significant hæc tria, scilicet volare, currere et ambulare; sed volare impetum et facilitatem significat, currere celeritatem, ambulare continuationem et progressum, puta effectum volandi et currendi, qui est promovere gressum et situm versus itineris metam et terminum. Cursum enim difficile est continuare, ambulationem vero continuare est facile; unde ut significet Sanctos cursum hunc continuale, addit cos ambulare, ita ut non deficient; Hebraice, *non delassentur*; Septuaginta, *non esatiant* (esuries enim sequitur ex defectu virium), sed lassitudinem, si quam sentiant, resumpto animi vigoro et roboro superent et transcendant. Idem ergo Sanctus, acceptis a Deo gratiæ alis, volat, currit et ambulat viam virtutis cōsulanter usque ad finem vitæ, imo usque in cœlum, et sic in ^{Tr}*ambulabunt*, non decrescit, sed potius crescit et perficitur oratio, q. d. Ambulabunt continuo usque dum ad metam, puta ad cœlum, perveniant.

Nota *tertio* : Possunt tamen hæc tria disjungi, et tribus sperantium gradibus adaptari; unde ex Hebræo cum Pugnino sic vertas : *Sperantes in Domino mutabunt robur, ascendent alta sicut aquilos, current et non laborabunt, ambulabunt et non lassabuntur*; Vatablus, *sustollent pennas ut aquilo-*, id est volabunt. *Primus* ergo gradus sperantium in Deo est eorum, qui amore Dei ferventes, humana omnia mente transcendent, instar aquilarum, imo Angelorum, evolant ad Deum in cœlum, diuque cum Apostolo : « Nostra conversatio in cœlis est. » Pales fuere Apostoli, de quibus ait

Isaias cap. lx, 8 : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant ? » Item illi qui agunt vitam contemplativam, quales fuere Essai, et modo sunt Religiosi non pauci. *Secundus* gradus sperantium in Deum est eorum, qui in vita activa fervent, et fervendo currunt, qui proinde ob fervorem non sentiunt laborem, uti paulo ante dixi. *Tertius* gradus est eorum, qui in eadem, non quidem ardenter currunt, sed tamen constanter ambulant. Dices : Sic decrescit oratio, et a summo gradu descenditur ad imum, scilicet a volatu ad ambulationem. Respondeo *primo* : Id primum vel nihil habet incommodi ; sic enim a perfectiori sæpe descendimus ad minus perfectum. Respondeo *secundo* : Esto una ex parte decrescat hic oratio, ex altera tamen parte crescit, et forte mysterium hic latens innuit Isaias, nimirum, q. d. Sancti summi volant contemplando per captus et extases ad Deum, illi quidem summi sunt; sed his periculum grave imminet illusionis, ne a Satana transfigurante se in Angelum lucis decipiantur et corruant, uti multis contigit. Medii currunt, nimirum qui devotione sensibili acti a Deo fervent ad opera charitatis, mortificationis, missionum; sed his periculum est a spiritu singularitatis, superbi et vanitatis, qua croteris se eminere et sanctiores esse occulte autumant. Rursum tales deficiente devotione sensibili facile corruunt, fiuntque acedendi lepidi, hui videntur, qui ambulant lente quidem, sed constanter in via virtutis; illi sunt qui cumdem sequuntur vivendi in suo gradu modum, V. g. qui in Religione regulas omnes exacte et constanter observant, qui jugum Religionis constanter usque ad mortem portant, ac laborem, difficultates et tentationes omnes usque ad ultimum vitæ spiritum superant. Hic gradus, licet videatur excellentia imus, primus tamen est securitate, et sæpe fructu : nam cursus sæpe inciditur, (tubulatio vero semper continuatur* quo fit ut ambulans continuo tandem currentem prout vertat, juxta illud *Proverb*, cap. xiii, li : « Substantia festinata minuetur ; quæ autem paulatim manu colligitur, multiplicabitur. » Unde S. Bernardus cœterique Sancti suadent, ut bucc ambulationis gradum præ aliis capessat, qui suro salutis et profectus est studiosus; quotidie enim ambulando, id est proficiendo in virtute, quanta per menses et annos singulos virtutum fit accessio? quantus accrescit meritorum cumulus? Et hoc forte notare voluit Isaias, nimirum sperantes in Domino, si secure viam Dei inire velint, in ea non tam currere et volare, quam ambulare, id est in communi sui instituti vivendi modo constanter progredi, et promovere debere; ambulare enim est proficere, ait S. Bernardus, *serm.* 49 *in Cantie.*; sic enim certo ille ad mortem sanctam, indequo ad beatam immortalitatem; nec hic est periculum illusionis, vel singularitatis et superbite, quod est in volantibus et currentibus.

CAPUT QUADRAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*fetsuaserat Judæis Propheta in fine cap. præced. eos qui Deum colunt, in coque sperant mutatu-
ros fortitu-
dinem, ct volaturos ut aquilas; hic jam ostendit quanto id sapientius faciant quam Gentes, quæ ido-
is suis
confidunt. Inducit ergo Deum cum Gentibus disceptantem, et quasi coram iudicibus causam agentem, valen-
tanque ut illi causam deorum suorum agant, jcum ipsimet utpote muta simulacra pro se loqui nequeant.
Suam ergo causam Deum agentem, itaque inchoantem facit .-Taceant ad me insulæ, etc. Primo, itaque pro-
bat suam divinitatem ex potentia et providentia, quam ostendit servis suis, scilicet Abrahæ ct posteris ejus,
dando eis tot victorias miraculosas, deducendo cos per desertum, protegendo eos, etc. Secundo, vers.
promittendo eis in posterum hanc eandem suam opem et beneficentiam, unde tacite eos hortatur ut in ipsius
fide, spe ct cultu persistent. Tertio, vers. 21, cum idolis disceptat, eaque non esse deos duobus argumentis
convincit. Primum est certa futurorum prædictio, qua se pollere, non deos Gentium, demonstrat. Alterum
est, vers. 24, quod idola ex se nec sint, nec firma sint, sed a fabris sint facta, ei glutino finnata ne dissol-
vantur et corruant, ac proinde nemini vel bene vel male facere possint (i).*

1. Taceant ad me insulæ, et Gentes mutant fortitudinem : accedant, et tunc loquantur,
simul ad iudicium propinquemus. 2. Quis suscitavit al) Oriente justum, vocavit eum ut se-
queretur se ? dabit in conspectu ejus Gentes, et reges obtinebit : dabit quasi pulverem gladio

(1) In hoc capite, voluti confirmat Isaias quæ in proce-
denti capite exposuit, u» recte notat Cornelius, scilicet
postquam Hebraeis fiduciam in Deo ponendam suasisset Jam
iterum ostendit, quanto id sapientius faciant, quam aliae
gentes quæ diis fletitiis confidunt; profert igitur statim
argumentum, unde quanta polleat potentia appareat.
Cum is populus quem sibi jam olim in peculium elegit,
in Babyloniorum vinculis detentus diuturnum servilium
pertulisset, liberavit tandem illum, palriisque restituit
finibus, ministro usus heroe aliquo, fortitudine ac justitia
pariter claro; Cyrum enim hic describi et non Abraha-
Illum existimamus, ita tamen, ut bene observat Berthie-
rus, duos ini ibi sensus litterales» quorum proximior ct
imperfectior ad Cyrum, remotior vero et sublimior ad
Christum referatur. Quæ vero de statu JudMcæ geniis
dicuntur, sunt voluti expeditionis Cyri consecraria, et si
ad Christum spectes, sunt gratiæ per illum effusæ super
Judæos qui Evangelium amplexati sunt, ei quarum Gen-
tiles abjecto idolorum cultu participes facti sunt.

Porro illum quem versibus 2, 3,4, Isaias non appellato
nomine describit, non esse Abraliamum, bene vero Cy-
rum, sic probat Rosenmuller (cui consentiunt propter in-
terpretes quos Cornelius indicat, Calmetus, Berthierus,
Ailloli), cujus argumenta abbreviata producimus. *Primo*,
•ententiæ quæ bite de Abraham dictum putat, eo quod devi-
cerit reges qui adversus Sodomam et Gomorrhā venerant,
obstat, casum hunc unicum tantum occurrere in tota vita
Abrahami, qui non faciat ejus characterem. Nemo enim
Abrahamum ab hoc characterē privo et proprio descri-
bere velit. Fiducia Abraham! in divinis promissis, obse-
quii in Deum promptitudo, pietas cū Deum reverentia,
maxime promissa a Deo ei facti et prostila, sunt
hujus viri, non vero illum tanquam magnum bellatorem
populos reg'-sque debellasse atque suo imperio subjecisse.
Secundo, cum hæc verba Deo aptentur in disputatione
cum gentibus, quæ idola colunt, tanquam argumentum,
quo illi* demonstret se esse verum Deum, apparet in hoc
argumento nullam vim esse, qua moveri illæ potuerint
ad MiKipicndam fidem veræ divinitatis eum apud ip-

sas nulla exstaret Abraham! memoria, qualis in Hebraeo-
rum monumentis servatur. *Tertio*, quæ hic dicuntur,
multo sunt majora quam quæ in Abrahamum competere
possint. De eo enim minime vere et proprie dici potest,
Deum ipsi tradidisse Gentes, et reges subjecisse imperio
suo. *Quarto*, neque Abrahamo conveniunt, quæ versu 5
et seqq. leguntur, gentes ad ea quæ heros hic descriptus
perfecerit, obstupuisse, et idolorum cultores illis commo-
tos se mutuo excitasse ad idola studiose facienda et co-
lenda, ut mala sibi ab illo bellatore impendentia aver-
terent.

Quæ cum ista sint, nil restat, quam ut ad Cyrum quæ
hic leguntur referamus; nam illi *primo* conveniunt (in
sensu primo litterali supra dicto) quæ personæ hic de-
scriptæ tribuuntur, et quod rem totam conficit, loca hinc
plano similia in reliquo hoc libro, quæ indubie de Cyro
agunt, id evidenter evincunt, vers. 25, cap. xlv, 1,13, cap.
XLvi, 11, ubi eadem voces et phrases occurrunt, eadem
res agitur, quæ in hoc loco. *Secundo*, verbum "PJH
citare, suscitare, non convenit vocationi Abrahami, sed
principibus et populis qui a Deo suscitantur ad magnum
aliquod opus divinæ providentia bello exsequendum. Sic
supra xvi, 17. Medi dicuntur adversus Babylonios susci-
tati. De Cyro autem eadem phrasim usurpatur infra, vers.
25, cap xlv, 13; *Jerem.* L, 9. *Tertio*, dicitur excitandus vel
excitatus esse hic princeps, ab *Oriente*, ab ortu solis (ut
vers. 25), quod proprie et vere intelligitur de regione
Transtigritana quæ a veteribus *Oriens* dicebatur, ut adeo
indicentur Persæ et Elymæi. *Quarto*, cum Calmelo addi-
mus hanc sententiam melius cum sequentibus cōhærere;
nec quod Cyrus princeps Infidelis, hic *justus* vocetur, ne-
gotium facere potest; nam sic appellatur, ut notat Ber-
thierus, per oppositionem cum .his regibus Assyrite et
Babylonis. Et revera hoc convenit Cyro, bellica non
magis virtute, quam insigni iequitate, bonitate et iusti-
tia inclyto. Testis est Xenophon qui tametsi Cyrum suum
non ad historiæ fidem, sed ad efiigiem iusti impeni, scrip-
sisse Ciceroni dicitur, non tamen proposuisset, cum iu
exemplum nisi virtutibus eminuisset.

ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus. 3. Persequelur cos, transibit in pace, semita in pedibus ejus non apparebit. 4. Quis hæc operatus est, el fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus el novissimus ego sum. 5. Viderunt insulse, et timuerunt, extrema terræ obstupuerunt, appropinquaverunt, et accesserunt. 6. Unusquisque proximo suo auxiliabitur, et fratri suo dicet : Confortare. 7. Confortavit faber ærarius perculiens malleo cum qui cudebat tunc temporis, dicens : Glutino bonum est: el confortavit eum clavis, ut non moveretur. 8. El tu, Israel serve meus, Jacob quem elegi, semen Abraham amici mei : 9. in quo apprehendi te ab extremis terræ, el a longinquis ejus vocavi te, et dixi tibi : Servus meus es tu, elegi te, el non abjeci te. 10. Ne timeas, quia ego tecum sum : ne declines, quia ego Deus tuus : confortavi te, et auxiliatus sum tibi, el suscepit te dextera justi mei. 11. Ecce confundentur et erubescunt omnes, qui pugnant adversum te : erunt quasi non sint, el peribunt viri, qui contradicunt tibi. 12. Quæres eos, et non invenies, viros rebelles tuos : erunt quasi non sint : et veluti consumptio, homines bellantes adversum te. 13. Quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi : Ne timeas, ego adjuvi te. 14. Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus : et redemptor tuus sanctus Israel. 15. Ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra serrantia : triturabis montes, et comminues : et colles quasi pulverem pones. 16. Ventilabis eos, et ventus tollet, et turbo disperget eos : et tu exultabis in Domino, in sancto Israel lætaberis. 17. Egeni et pauperes quærunl aquas, et non sunt : lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquam eos. 18. Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum. 19. Dabo in solitudinem cedrum, et spinam, el myrtum, el lignum olivæ : ponam in deserlo abietem, ulmum, et buxum simul : 20. ut videant, et sciant, et recogitent, el inlelliganl pariter, quia manus Domini fecit hoc, et sanctus Israel creavit illud. 21. Prope facite iudicium vestrum, dicit Dominus : afferte, si quid forte habetis, dixit rex Jacob. 22. Accedant, et nuntient nobis quæcumque ventura sunt : priora quæ fuerunt nuntiate : el ponemus cor nostrum, et sciemus novissima eorum, et quæ ventura sunt indicate nobis. 23. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos. Bene quoque aul male, si potestis, facite: et loquamur, el videamus simul. 24. Ecce, vos estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est : abominatio est qui elegii vos. 25. Suscitavi ab Aquilone, el veniet ab ortu solis : vocabit nomen meum, et adducet magistratus quasi lutum, el vehit plastes conculcans humum. 26. Quis annuntiavit ab exordio ut sciamus, et a principio ut dicamus : Justus es? non est neque annuntians, neque predicen?, neque audiens sermones vestros. 27. Primus ad Sion dicet : Ecce adsunt, et Jerusalem evangelislam dabo. 28. Et vidi, et non erat neque cx istis quisquam qui inirei consilium, et interrogatus responderet verbum. 29. Ecce omnes injusti, el vana opera eorum : ventus el inane simulacra eorum.

1. Taceam. —Thcodotion, *mutiant et sileant*. « Taceant » ergo, id est tacite me audiant : est metalipsis. Non enim omnimodum Gentibus in-

His promissis, hujus capituli analysim, in sensu exposito capite procedenti prosequimur. Confirmat igitur Isaias promissionem :

Panto, cx llei beneficiis erga populum suum, ad quæ spectanda proponitur Cyrus victor populorum divina potentia et Tectiist-tel nd quæ impedienda vel jemulanda nulla vis hominum vel industria opposita aul conspiratio valuit, 5-7.

Seci kdo, promittendo, ad animandum populum, a Peo jmi iu parentibus electum, S, 9, primo, præseillisaniuin llei præsidium, 10-14; *fecundo*, plenissima de hostibus vic-

dicat silentium, nam cos provocat vultque iudice cum eis contendere, sed postulat ut tacile se

loria, 11, 12, 15, 16; *tertio*, abundantissima rerum necessariorum copia, 17-20.

Truno, deridendo gentiles, quorum idola, *primo*, sarcastico provocantur ad ediscenda futura, 21-23; *secundo*, convincuntur vanitatis tum ipsa tum ipsorum cultores, 24; *tertio*, prodicantur conculcanda, el subsannantur tanquam fati hujus minimo presela, 25, 26.

Qt arto, edocendo omin's, *primo*, de veritate Dei Jud eirum, qui futura de Christo pr.cscit, et per l'ropli't.i-l i r-nunliat, 27; *fremuto*, do falsttale idolorum, quæ mhla norunt, el huic vana comprobantur, 28, 28.

ffuæ causo et divinitatis argumenta proferentem auscultent. Deinde iis, si quid habent libere respondeant. Hoc est eoi n quod ait, « mutent fortitudinem, » id est roborentur animis, viribus, et argumentis, ut mecum disceptent; animose fortiter et audacter me refellant, suamque causam stabiliant si possint. «Accedant» ergo, et ubi me audierint « tune loquantur. Simul ad iudicium propinquemus. » Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodnrctus. Est hystherologia, siva ordo verborum inversus; nam plano ordine sic dixisset : Commutent Gentes fortitudinem, accedant, pariter ad iudicium propinquemus, taceite auscultent me, tunc loquantur. Ita Forerius. Pro *taceant* Symmachus vertit, *arate* (hoc enim quoque significat Hebræum Cîfl *charas*) *ad me insulto*, id est, ut Procopius, servito mihi Insulte, sicut arator servit suo hero. Septuaginta pro *tnn charas*, legentes Üin *chadas*, id est innovavit, eddicavit, vertunt «pamTtoSc, id est *encomia celebrate*, » et, ut Nazianzenus, orat, *in novum Dominicum*, interpretes vertit, *encamiamini*, *q. d.* Innovate novale gentilitatis aratro fidei et prædicationis Christi. Rursum innovate novale cordis vestri, arate, sorite in eo novas virtutes, et bona opera, itaque dedicate cor vestrum in novum Dei templum, et hujus dedicationis agite encænia. Simili modo ait Jeremías cap. n,3 : « Novate vobis novale, et nolite serere super spinas.» *Tertio*, Hebræum *charas* verti potest, *fabricate*, et *cedifica*(e vos ad me insule; ut scilicet mihi sitis in domum spiritualem.

Insule. — *Insulas* vocat insulanos, hoc est gentes remotas, Judæis trans mare sitas, ut Grecos, Italos, Hispanos, etc.

2. QUIS SUSCITAVO* AB ORirm justum? — *primo*, Hugo, Adamus et Pagninus per « justum » intelligunt Cyrum, qui divinen justitia* et vindicta fuit exsecutor, tyrannos Chaldæos evertendo, et llebræos ab iis liberando, quem Deus ad hoc evocavit ab Oriente, hoc est e Perside. Huic expositioni favent verba Isaïæ, quibus ejus victorias graphice describit æqne ac cap. xlv, ubi Cyrum diserte notat vers. I. Illud enim caput huic simile, et ejusdem argumenti esse videtur.

Secundo, 8. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, per «justum» accipiunt Christum, *q. d.* Christus a Deo hominibus datus est quasi «ol quidam justitiæ oriens in Oriente. Sicut enim sol ibi oriens mundum illustrat et vivificat, ita Christus, ut ait Zach «rías, « visitavit » et illustravit « nos oriens ex alto, » scilicet oriente lucis divin@; inde enim eum nobis oriri fecit Deus Pater.

Tertio et genuine ad litteram « justum » vocat Abrahamum, quia ipse inter infideles et impios •olus pene fidelis et justus vixit : hinc vocatur «justas, » *Sapient. s*, 5, tuque ac Lot inter Sodomititas vocatur «justus,» ibidem, vers, 6. Rursum Abraham vocatur *justus* quia fuit fidei et justitiae pater, eam in Ghanaiæus et in poste-

ros suos propagando. Denique quia genuit Christum justum, et justificatorem mundi. Unde Hebraico pro *justum* pqy *tsedee*, id est *justitiam*; hanc enim emortuam in mundo per Abrahamum Deus suscitavit, et quasi ludificavit. Deus ergo vocavit Abrahamum ab Oriente, id est ex Mesopotamia, quæ orientalis est Palæstinæ, « ut sequeretur sc; » secutus est enim Abraham Deum vocantem, cæca obedientia, «nesciens quo iret,» *Tlebr. xi*, 8. Pro *se* hebraico est T7jnb *leraglo*, id est *ad pedem suum*, *q. d.* Deus ostendebat, et quasi præibat viam Abrahamo, cumque Abraham quasi cæcus perle ad pedem insistens ejus vestigiis, secure et fidenter sequebatur. Ita Chaldæus, S. Thomas, Hugo, Lyranus, Forerius, Sanchez et alii.

Vatablus paulo aliter vertit et explicat hoc modo : *Quis excitavit ab Oriente justitiam* (id est justum Abraham)? *proclamavit illam ad pedem suum*, id est, Abraham prædicabat justitiam in omnibus locis per quæ transibat et in quibus versabatur. Justitiam, ait, vocat cultum unius Dei. Nam et qui non tribuit aliis quæ sua sunt, injustus est; ergo et qui fraudat Deum honore suo, *q. d.* Abraham gloriosus ille Patriarcha inter vos idololatræ agebat, cum tamen eum idola nobilem non reddiderint, sed Deus : quod cum novaveritis, non tamen reliquistis idola, ut Abraham justum et a Deo benedictum sequeremini. Hucusque Vatablus.

Dabit in conspectu ejus gentes. — a Dabit, » id est dedit; omnia enim hæc futura per præteritum exponenda sunt, tum quia processif præteritum «suscitavit, » illi enim ea quæ sequuntur per et copulantur; unde pari tenore et tempore exponenda sunt; tum quia sequuntur præterita. «Quis hic operatus est, » etc. Vide *Can. XIII*. Ita Chaldæus, Forerius et Vatablus, qui apte sic vertit : *Tradidit*, vel *tradebat coram eo Gentes, et imperitare faciebat eum regibus, ut daret eos quasi pulverem in gladio suo, et velut stipulam arcui suo. Persequebatur eos, et evasit incolumis via quam pedes ejus antea nunquam fuerant ingressi*. Loquitur *primo*, de victoria Abrahæ, quam retulit celerem, facilem et inruentam de Chodorlahomor et aliis tribus regibus liberando Lot nepotem suum, *Genes*, cap. xiv, 15, *q. d.* Quis Abrahamum fecit superiorem istis quatuor regibus victoria superbis? hocne idolorum cultus præslitit? minime; sed ego : et vos ergo me colite, non idola, et similia experiemini. *Secundo*, loquitur de victoriis, quas Abrahæ posteri, scilicet Moses, Josué et Hebræi saepe miraculosas ab Amalecilis, Chanaanuis, Philistinis aliisque Gentibus retulerunt. Censetur enim Abrahæ datum, quod ejus posteris collatum est. Sic enim ipsi non in se, sed in posteris promissa csl terra Chanaan, *Genes*. cap. Tin, iS. Vide *Canon. XXXIV*.

Dabit quasi pulverem gladio ejus. — « Pulverem, » scilicet « vento raptum, » ul sequitur; hoc enim per *zcul* »*a hic supplendum est, *q. d.*

Quam facile ventus rnpit et dispellit pulverem et stipulas, tam facile Abraham et Hebræi truci-^{*} durant suos hostes.

3. Transibit in pace. — Forerius et Vatablus vertunt, *transibit pax*, seu integritas, hoc est, integer et incolumis Abraham cum suis e pnello evasit. Hebræi enim sæpe ponunt abstracta pro concretis. *Secundo*. Noster subaudiendo *bel*, id est *in*, quod Hebræis est frequens, vertit « transibit, » id est « transivit in pace, » id est pacifici, integre et feliciter, nemine ex suis amisso. Sic pacifice Hebræi, duce Josuo, occuparunt Chananaeam, Deo pro cis pugnante, et Chananæos percellente et fugante.

Semita in pbdibUB ejcs non apparebit. — *Primo*, potest esse hypallage, quasi, conversis verbis, dicat : Ita velociter perlransiit invadendo reges, ut pedes ejus in semita non apparuerint, ut pedum vestigia in semita non relinqueret; familiaris enim est Hebræis hypallage.

Secundo, proprie, g. d. Deus Abrahamum et Hebreos ita sanos, vegetos et integros, tum per desertum, tum per Chaiiaan victores deduxit, ut nuUum semitæ et tantôt viæ vestigium in pedibus eorum appareret. Nam nec pedes callum obdixerunt, nec calcei aut vestes vetustate consumptæ sunt, perinde ac si nihil viæ confecissent; hoc est enim quod dicitur *Deuter.* xxix, ii : « Adduxit vos quadraginta annis per desertum : non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustato consumpta sunt; » et *Deuter.* cap. vni, 4 : « Pes tuus non est subtritus. » Ita Sanchez.

Aliter vertunt Forerius et Vatablus, scilicet : *Viam hanc pedes ejus ante nunquam fuerant ingressi*, q. d. Abraham ibat via incognita, el bellum insolitum gessit, nunquam enim prælium unte inierat : eu ergo major fuit hæc ejus victoria, eo et major Dei in eum favor et præsidium. Deo enim duce victoriam obtinuit.

Denique S. Hieronymus, Cyrillus, Thieodorelus, qui do Christo hæc accipiunt, exponunt, q. d. Christus tam facile et celeriter victor transibit, hostesque el gentes passim su» fidei subiget, ut non tam ambulasse quum volasse, aut, ut sol, iu momento omnia sua luco pervasisse et occupasse videatur; victoria enim ejus spiritualis describitur per arma el res corporales, quia alludit ad arma el victorias vel Abrahæ, vel Cyri, qui etiam typus fuit Christi.

Spi ci dim per *pedes* Procopius et S. Augustinus in illud *Psul.* xc : « Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum, » accipiunt Apostolos quibus Christus peragravit orbem, quos Sanius conculcaro volebat : sed frustra. De his enim dicitur, cap. i.u, 7 : « Quam pulchri pedes annuntiantis... pacem l » Christus ergo est celer pr.i dator ; undo voim ei d-dit. cap. vm, 3 : « Accelera spolia destr n : l' dm ' pr -'.iri. » Ille sensu .ppositus est, sed tdtegorious pouus quam htlerahs.

4. Qcishæc operatvs est. «t fecit, vocans generationes ad exordio? — Forerius notam interrogationis facit po-t « fecit? » quasi deinde respondeat: Is facit, qui vocat generationes ab exordio. Verum Biblia Roinana et alia ponunt hanc notam post v» *ab exordio*. Sensos ergo est, q. <l. Quis fecit hæc ut Hebræi inermes et timidi tot gentes suis regionibus expellerent, tot victorias illæsi oblinerent, idque continua generationum serie ab Abrahamo parente suo usque ad modernum Ezechiam? Sane non alius quam Deus, qui vocat generationes ab exordio, qui scilicet Hebræos omnes ab Abrahamo genitos hucu-que vocavit et elegit in populum suum, quique uli Abrahæ, ita et posteris ejus, quamdiu eum coluerunt et in eum speraverunt beneficia, contulit

Nota -ri *vocans generationes*, id est creans, et, ut Chaldæus, ordinans perpetuum generationum decursum, ut una continuo alteri succedat. Est metalepsis. « Vocans, » id est præsciens, providens, et sigillatili» quamque suo ordine collocans, ut distincte quamlibet designare et evocare possit, el de facto quamque suo t-mpore evocet el producat, q. d. Quis e>l qui facit continua serie alias generationes aliis succedere? v. g. Quis est, qui fecit ut suo tempore veniret Abraham, deinde Isaac, mox Jacob, postea Moses, Josué, Dav>d elcæteri usque ad presenten» Isaïam et Ezechiam, et po>t Ezechiam pari modo alios et alios inducet, ac tandem Christum, inquiunt Cyrillus et Procopius, cujus pariter generationes ordinabit, ut in ejus Ecclesia, primo Apostoli, deinde Martyres, mox Doctores, alique ahis usque ad finem mundi suo ordine succedant? Quis, inquam, has omnes generationes ab Abrahamo, imo ab Adamusque ad Ezechiamordinavit, et pari modo ab eo usque ad Christum, et finem mundi ordinabit nisi Deus, qu», ulait S. Paulus, est « Rex sæculorum, » id est auctor, creator ac moderator sæculorum, qui sua providentia disponit certa serte CnrT sæcula, et res quovis mbchIo futuras? Cujus ratio est, quia, ut ait S. Dionysius, *De Divinis Norm.* cap. v, in Deo et circa Deum lotum et omne esse, omne ens subsistensque versatur, el quasi volvitur. Sicut enim in rota canthi circa axem, iu circulo pcripherio) circa centrum, in mundo codi circa terram volvuntur: sic omnia tempora et secula preterita, præsentia et futura certo ordinantur circa æternitalem Dei ; hæc ouim stabilis sciupi r, eademque pnesens est cuivis temporis» omneque tempus ambit et amplectitur, illoc osi quod cami Boetius, hb. Vili *De Consolatione* :

O qui perpMtn mandam rabone gubernis,
Terrarum cœhque satnr, qoi k pu< «b «to
Ire jubes, sUlulisquo das cuncta noveri,
Principium, vector, dux, seuilU, kruumu iJeu) l

Ego Dominus, phimis kt novissimis, — q. d. « Ego sum * el «*, principium et (inis, » Apocan xxu, 13. < bgo ipM) sum. Aule me non est forma-

lu Dens,ctpost inenon erit, » fsaïce.cap. xl iii, 10, y. </ Ego creo, conservo, dispono sæcula omnia, quia ego sum primus et novissimus, siecula omni i anteo et sequor. Ego sum a quo omnia, in quern omnia, circa quern omnia. Hoc non faciunt idola et dii Gentium; hi enim ab ipsismet fabricantur el sculpuntur : ergo suis fabris sunt juniores, quomodo ergo sunt primi et novissimi? quomodo sascula omnia, imo sui cultum, el cultores ab exordio ordinare potuerunt ? Septuaginta ve.'tunl, *Ego Deus primus, el in ea qua ventura sunt ego sum, q. d.* Fui, sum, et ero omni rovo, sum retemus. Ita quoque ad reternitatem Dei hrec retulit Chaldreus.

Sic Plato, lib. IV *De Legibus*, ait vetus esse de Deo proverbium, quod ipse rerum omnium principium, medium et finem contineat et complectatur. Sic Theocritus in *Encomio Ptolemai* ait :

Inter homines Ptolemxus vocetur primus, ultimus el medius.

Ad verbum Hebrrei habent : *Ego Dominus primus, el cum novissimis ego ipse*, subaudi futurus sum, *q. d.* Primus sum, quia omnia creavi : et post novissima, postque consummationem sæculi ero : sum novissimus, sum internus, sine principio et fine. Ita Vatablus. Ac consequenter sum a et u, sum rerum omnium summa, sum universi prora et puppis, caput et calx. Omnia proficiscuntur a me, velut a fonte, et ad cumdetu omnia referuntur, tanquam ad felicitatis portum. Hinc illud Virgili! : « A te principium tibi desinet. »

fer* b

5. Viderunt insulæ, et timuerunt, — *q. d.* Gentes remotre audientes victorias non tantum Abrahæ, sed et Mosi in transitu maris Rubri, et deserto, ac Josué in Chanaan, aliisque eorum posteris concessas, agnoverunt Dei Hebraeorum potentiam, euinque percussie timuerunt, ut patet *Exodi* XV, 15, el Josué v, 1. Attamen ex inveterata consuetudine perstiterunt in sua idololatria, et in reternum persistunt, ad eamque tuendam se invicem adhortantur; cumque nihil habeant quo sua idola solido tueantur, quoquo eorum divinitatem astruant, ut aliquid firmitatis habere videantur, eorum simulacrum ex se futile et ruiturum componunt ex forti materia, atque operiunt laminis, et clavis connectunt et solidant.

Qui hæc ad Christum referunt, sic explicant : Gentes viderunt gloriam et miracula Coristi, et per ea ad Christum accesserunt, cesseruntque Evangelicæ ppredicationi et viclorire verbi Dei. Ha S. Cyrillus, Hieronymus, Procopius, Haymo, Adamus, et S. Augustinus, lib. *De Unit. Eccles.* cap. vii. Verum quia sequitur : « Unusquisque, etc., fratri suo dicet : Confortare, » ut scilicet facias idolum ; hinc melius hiec accipias de Gentibus, quæ ad Christi et Evangelii! famam excitæ pro suo gentilismo contra Christum insurrexerunt, uti fecerunt omnes pene Imperatores primi' trecentis Ecclesiae annis usque ad Constantinam.

Confortare. — Est vox idololatranim volentium sua idola contra Deum, suam divinitatem el potentiam tot victoriis et miraculis ostendentem, fortiter tueri, ad idque atque eorum fabricam firmam ac elegantem invicem se animantium, ut strenue et fortiter otnncs simul idolo fabricando et stabiliendo insistant. Patet ex sequentibus. Pari modo post Christum et contra Christum, fecerunt idololatra; ut patet *Ador.* xix, 27, in fabris Dianie. Ita Lyranus, Arias, Forerius el Vatablus.

7. Confortavit faber, — *q. d.* Faber unus rera-^{v»h} v»h, t. rius qui malleo utitur et incude, id est malleator, fabrum alium, socium vel administrum suum, qui pariter idem cudebat idolum (sicut enim quædam idola conflabantur ex liquefacto metallo, quædam compingebantur, sic et quædam cudebantur malleo super incude), adhortatus est, ut simul animose et alacriter pergerent in fabricando et concinnando idolo ; utque partes ejus glutino unirent, dicendo per modum laudantis et adbortantis : « Glutino, » id est *de glutino* (hoc est enim hebræum pnnS *laddebec*) « bonum est; » Septuaginta, *bona est solidatio*; græce cú[*6xr;], id est coHinitssiira 'aut *conflatio*; Symmachus, Aquila et Theodolion, ù; xoTtapw, «xùo' «çw, *ad conglutinationem bonum est.* Eia ergo, glutino hoc utamur, et optime idoli partes connectamus; ac tandem idolum ita concinnatum clavis parieti affixit, ut firmum esset ac immobile. Summa est, *q. d.* Faber fabrum, malleator malleatorem confirmabat et incitabat ad tuenda et fabricanda idola.

8. Et tu, Israel, serve meus. — Ostensa Gentibus^{v«r».} idolorum vanitate, quod suis cultoribus nil opis el auxilii conferre possunt, convertit se Deus ad Israelitas cultores suos, cosque in suo cultu, fide et spe confirmat, promittens se eorum, reque ac Abrabæ fore Deum et protectorem.

Allegorice, per Israel, spiritualement intelligit, scilicet Christianos, qui imitantur avitam fidem Abrabæ et Israelis, hoc est Jacobi; ad eos enim sensim assurgit, imo de iis ad litteram hrec accipiunt S. Cyrillus, Hieronymus, Theodoretus, Eusebius Papa, episl. 1, *Decretali*, et S. Augustinus, lib. *De Unit. Eccles.* cap. vn. Vido Canon. Vili et XXII, *q. d.* Ego Christianos non tantum in Judæa, sed ubilibet inter extremas gentes agentes apprehendi, el per omnia adversa, rerumnas, hostes et pericula incolumes servavi, protexi et velut manu duxi, quasi amicos meos, quibus summum amorem, allectum curamquo paternam exhibeo. De quo affectu et cura Dei in suos fideles agit Propheta per sex capita sequentia, quibus mire Apostolos, nosque fideles consolatur, et in spem erigit contra omnes afflictiones, tentationes el martyria, animatque ut in iis libere verbum Dei predicant. Ita Patres jam citati.

9. In quo averihendi. — Septuaginta, Chaldreus, Vatablus. Forerius, et abi clarius vertunt, *quem*

(scilicet Israel) apprehendi. Sed idem csl sensus, imo significanlior, si veritas cum Nostro, «in quo, » scilicet Abrahamo, 7. d. Quando ab extremis terne, id est ex remota Chaldæa, evocavi Abrahamum, in eo simul filios evocavi, et apprehendi totam ejus posteritatem.

10. Et suscepit te dextera justime — Hebraice *justitiæ mcæ*, q. d. Ego suscepi te dextera mea justa et fidei; qua enim fidelitate suscepi et protexi Abrahamum, eadem suscepi et protexi posteros ejus, uti Abrah® promiseram. Ha Septuaginta, Chaldæus, Vatablus et Forerius.

Verum vox *justitia* accipi potest pro *justo*, uti accipitur vers. 2, et eodem redit sensus. Quocirca per *justum* Lyranus Mosco, Hugo Cyrum, S. Hieronymus, Haymo et alii Christum, magis genuine ad litteram S. Thomas et alii Abrahamum accipiunt; de eo enim egit vers. 2 hucusque. Ha tamen ut per Abrahamum assurgat et tendat ad Christum. Solent enim Prophète sensim assurgendo a typo ad antitypum, ab umbra ad veritatem, tandem utramque sensu litterali amplecti, uti hic utramque amplectitur. Vide *Canon*. V. De utraque ergo hæc et sequentia ad litteram cum Forerio explicabo, q. d. Qua dextera Abrahamum, et multo magis Christum suscepi, eadem suscepi eorum filios et posteros, qui in iis, quasi in parentibus suis eorumque lumbis continebantur. Ubi ergo Abraham, pariter et Christus, Deo porrexit dexteram, id est Dei cognitionem et fidem amplexus est, ejusquo opi, grati® et ductui suosque commisit; in ea dextera Deus totam ejus familiam amplexus est. Ha Forerius, Sanchez et alii.

Ego tecum sum : ne declines. — Septuaginta vertunt, fecum enim *sum* : non fallo.

Ven. n. 11. Ecce confundentur, — Deo suos tuente, et pro iis pugnante. Hæc ergo sunt quæ Deus iu fidelium suorum hostes intorquet : pudor, ignominia, perditio, ac omnimoda consumptio et abolitio, uti abolevit Pharaonem et /Egyplios in mari Rubro, Chãñameos in terra promissionis.

Vcu. u. 12. Erunt quasi non sint, — erunt res nihili, mox nihilum futuri.

Et veluti consumptio (velut id quod consumptum et deletum est, erunt) homines bellantes (sic eniin legendum cum Homanis et Hcbrœis, non *hominis bellantis*, uti legunt nonnulli) adversum te.

Veri. u. 13. Apprehendens manum tuam. — id est te animans, adjuvans, corroborans ut hostes tuos omniaque contraria vincas; hoc enim apud homines fieri solet apprehensa dextera, quæ proinde horum æque ac foederis et amicitii® symbolum est. Ha Vatablus et Forerius.

feri, iv 14. Noli timere, vermis (Vatablus, *vermicule*) Jacob. — Historico et typice Judæos afflictos ab Assyriis, et paulo post vastandos a Nabuchodonosore, inquiunt S. Thomas, Hugo, Lyranus, Valubltis et Forerius; antitype vero Apostolos et Christianos (imo de his ad litteram accipiunt S. Hiero-

nymus, Haymo et Adamus, tum ob paucitatem. tum ob contemptum et humilitatem vocat vermiculum, v. g. lumbricum, aut teredinem, qui lignum corrodit. Similes enim sunt Christo, qui dicit : a Ego sum vermis, et non homo. » Rursum : a Sicut vermis terram penetrat, ita sermo Apostolicus penetrat Gentium civitates, et ingressus est corda prius durissima, » ait S. Hieronymus; unde sequitur : « Qui mortui estis ex Israel, » q. d. Qui afflicti estis et contempti (unde Septuaginta vertunt : *Parvule Israel*; Forerius, *Pusille Israel*), exsules et extorres, ut quas 0 mortuis habeamini, imo a tyrannis morte mulctemini. Sic *Job* xxv, 6, dicitur : « Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis. » Et huc proprie respicit Isaias, scilicet ad lumbricum, v. g. qui pedibus calcari et exteri solet. Hic enim notat hominem vilem, infirmum, afflictum et conculcatum. Et 11 *lieg*. xxm, 8, Jc-baam, sive sedens in cathedra, primus inter fortes Davidis, vocatur « tenerimus ligni vermiculus. » Huc allusit Christus, *Luc*. xii, 32, dicens : a Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum; » et Paulus, 1 *Cor*. iv, 9 : a Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, Linquam morti destinatos. » Simili figura Lzechiel, cap. XXXVII, 14, Judæos captivos in Babylone vocat « ossa arida, » et « mortuos degentes in sepulcris. »

13. Ego posui te quam plaustrum irulrans novum, — q. d. Uderis, imo es vermiculus, et cadaver; sed ego te elevabo et roborabo, ut, sicut plaustra dentatis et serrantibus rotis aut tribulis armata segetes conterunt et tritulant, id est grana excutiunt (uti fiebat in Palæstina, et cliamnum in aliquibus regionibus fit) : ita et tu tritures montes et colles, id est reges et tyrannos; hob enim Israelite in typo subjugarunt, Apostoli vero in veritate verbo Dei pedibus suis subjecerunt, « Destinantes omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, » 11 *Corinth*, cap, x, 5; Apostoli enim hostes potentissimos et elatos quasi montes, vel contriverunt, uti dæmone; vel subegerunt frangendo eorum superbiam, et convertendo eos ad Christum, uti infideles, quos humillimos reddiderunt, et quasi pulverem pedibus et præceptis piscatorum subditos. Ha S. Hieronymus, Cyrillus et Theodoretus.

17. Egeni et pauperes querunt aquas, et non sunt. — Historico et typice Deus Hebræis in deserto et alias hæc ipsa præslitit; desertum enim illis egentibus non fuit desertum, sed quasi paradus deliciarum : non defuerunt aquæ, nec panis de cælo, et pro umbrosis arboribus columna nubis castra obumbrans; imo cum miraculo nou uno loco eruperint fontes quasi Iumina, quæ tota ilebræorum castra sitientia satiarunt; quis dubitet quin cedrus, myrtus, olea et cæteræ arbores, quas hic nominat Propheta, illic ei evenni lui annorum spatio, inquit Forerius. Quod si cui

11

novum, incertum el durum hoc videatur, is cuñ Sanchez hæc figurate accipiat, ut tantum «igniti et summam felicitatem, *q. d.* Deus Hcbrreos post stragem Sennacherib, post reditum e Babylone ita ampicctetur Indulgenter ac molliter, ac si in deserto arenti produceret flumina, cedrum, myrtum aliasque arborea fructiferas et odoriferas, uti patribus eorum in deserto (eo enim alludit) dedit aquas largissimas e petra, quam .Moses in colle flore b virga percussit, *Exodi* xvn, 0. Quinimo ad litteram post sitim el inopiam, quam passi sunt in Babylone Hebræi, cum inde redierunt, dedit eis Detis largum imbrem., ut patet *Zathar.* cap. x, 1 ; idque quia speraverunt in Deo, non in idolis.

Antitype vero, et spiritualiter longe verius hæc Apostolis Chritique discipulis conveniunt: his enim Deusgeniis illud vitæ Christianæ el Apostolica? asperum et horridum, in delicias cœlestes vertit, et tristitiam eorum in gaudium et consolationes cœlestes commutavit. Hoc est quod eis promiserat Christus, quod « flumina de ventre » credentium in se orirentur, quodque ipsi metre expertos profiteantur, cum aiunt : a In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur : de jicimur, sed non perimus; » Il Cor. cap. iv, 8, et cap. vi, 9 : « Quasi morient's, et ecce vivimus; quasi tristes, semper autem gaudentes; sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. »

Rursum, « egeni et pauperes, » q. d. Peccatores miseri et captivi a diabolo qui rcbant anime su.e refrigerium et liberationem ; sed non inveniebant, nec in lege Mosis, nec apud Philosophos; sed ego hanc eis præstabo per Christum. Ita S. Hieronymus, Theodorctus, Cyrillus et Procopius.

18. Aperiam in supinis (ita legendum cum Romanis, non *supremis*) collidis. — « Supinis, » id est acclivibus et montosis. Unde Horatius, lib. I *Cann.* : «Seu milii, inquit, frigidum Prreneste, «eu Tibur supinum. » Tibur enim urbs fuit in ascensu collis, quem Roma quotidie spectamus, posita, cujus et hodie ruinas, imo vicinam urbem, novumque Tibur cernimus. Unde Septuaginta vertunt, in *montibus* ; llebrrea vox *sephi* significat precipitium, q. d. Faciam ut in locis p. p. aridis, sterilibus, præruptis et inviis abundet gialla, donaque Spiritus Sancti. ita Procopius, S. Hieronymus, Cyrillus et Basilius, in illud *Psal.* xxviii : « Vox Domini concutientis desertum. » Alludit ad flumina quæ o montibus oriri solent, uti Rhenum, Mosam, Cenum, aliaque in Alpibus oriri cernimus.

19. Dabo in solitudinem cedrum,—*q.d.* Faciam
ul hactenus inculta Gentilitas, Apostolica praedi-
catione exculata, arbores virtutum pulcherrimas,
panl r ct fecundissimas proferat. HaS. Cyrillus,
Procopius, Theodorctus et S. Hieronymus, qui

ait : « Manus Domini perfecit, ut in ariditate Gentium invenirentur fluentia virtutum, et in terra quondam deserta plena quoque salsuginis, cedrus, cyparissus, et alias arbores nascerentur: quarum sublimitatem et verticem ad coelestia festinantem illuminaret lignum olivæ, quod nutrimentum lucis est, et laborantium requies. » Hæc etiam hodie in Japonæ, Brasiliæ, Chinæ aliisque Indiæ provinciis impleri magna animi lætitia conspiciamus.

Sic ctS. Gregorius, homil. 20 *in Evangel.* : « Cedri, ait, sunt, quorum cordi ita in æterno amore solidata sunt, ut eadem jam terreni amoris putredo nulla corrumpat. Spinte, qui corda audientium pungunt, sicque mentem dolore compunctionis perforant. Myrti, qui proximorum tribulationem per compassionem temperant. Olivæ sunt misericordes. Abietes sunt, qui in terrenis corporibus positi coelestia contemplantur. Ulmi quæ vites sustinent, sunt sæculares qui sanctos viros donis spiritalibus plenos sua largitate sustentant. Buxi, qui licet ex relatis infirmitate bona opera ferre non valent, tamen parentum fidelium credulitatem sequentes, fidem perpetuai viriditatis tenent, n

Et spinam. — Hebraice est *setim*, quæ est arbor in deserto odorata et imputribilis, omnesque arbores tam in nitore quam in fortitudine superans; quoad speciem similis spinæ albe : unde Noster « spinam » vocat; ex qua arca tabernaculum ejusque vasa fabricata sunt. Ita S. Hieronymus. Vide dicta *Exod.* xxv, 10.

U_lmum. — *Ulmus* tum ad alia valet, turnad mani indas vites. Hebraice est **min** *tidhar*, quod aliqui *pinum* vertunt. ita dictam a splendore, quem, si accendatur, edit. Radix enim "IHT *zahn*r significat splendere. Undo ab Ilebrreo *tidhar* Forerius Latinum *toda* deducit. Littera enim *zain* valet *ds*, unde srepe cum *dalcth* sive *d* commutatur, uti fit in tota conjugatione Ililpael.

BUXUM.—*Buxus* hebraico vocatur “HBNB *theasur* a felicitate, quia semper viret, et foliis luxuriat. Ita Forcarius.

21. *Prope facite iudicium vestrum,—q. d. Ego argumenta mere divinitatis hucusque proposui : vos, o Gentes ! si quid habetis pro idolis vestris, nunc proferte. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.*

Si quid forte : — si quod forte, osseum et validum habent argumentum pro idolorum suorum divinitate, promant. † Forte » enim hic nomen est, non adverbium ; Hebræi enim miOVJJ *alsamot*, id est ossa, vocant argumenta, et confirmationes validas, quas quisque pro se suaque causa in judicio profert : hrec enim in causa et oratione sunt, quod ossa et nervi in corpore. Unde Septuaginta vertunt, ik ϣιαcv ρὰ ίqxú», *afferie in medium fortia vestra*; x;:aTxiúfxxra *robora et firmamenta vestra*.

Dixit rex Jacob. — Studio vocat Deum regem». Jacob, ul ruggitici deos Geutium, qure cum

ciiltm quaⁱ dii^s exhibebant, ab eis tamen neque reguntur, neque defenduntur, sicut Israelita! a Deo suo.

22. PRIORA QUÆ FUERUNT NUNTIATB : FT PONEMUS con NOSTRUM, VT SCIEMUS NOVISSIMA EORUM. — Tò eorum non refert idola, sed t4 *priora* : in Hebra 0 enim utrobique est genus femininum. Compellat Deus blc ipsamel idola, cum iisque disceptat, *q. d.* O idola! o saxa! o stipites! o trunci! si estis dii, ostendito vestram divinam omniscientiam, aut saltem scientiam priorum et præteritorum, nuntiate initia rerum, principia mundi et Divinitatis. Dicite quid Deus a principio et ab æterno fecerit, cogitaverit, decreverit; inde « ponemus cor nostrum, n id est intelligemus, et « sciemus » vos quoque scire a novissima eorum, » id est ea quæ post illa priorajam dicta sequentur et evenient; inde cognoscemus vobis inesse aliquid præsagum el divinum. Ita Origenes, lib. IV *Pervirchon*, cap. n. Hic sensus planus est et facilis. Licet enim dæmones, qui per idola subinde loquuntur, sciant initia mundi (illa enim viderunt, sunt enim creati simul cum coelo et terra), tamen nesciunt initia Divinitatis.

Rursum, loquitur Propheta ipsis idolis ligneis et saxeis, quæ prr se, et ordinario muta irque ac anu ntia sunt : rarius enim contingit dæmonem per ca loqui.

Secundo, Sanchez sic explicat, *q. d.* Nuntiate, o Gentes! ca quæ prædixerunt dii vestri, cl a ponemus cor nostrum, » id est considerabimus et expend •mus a novissima, » id est successus et eventus eorum, et ex eventu judicabimus an vera sint loculi. Idem alium affert sensum, *q. d.* Priora idolorum considerate, et videbitis novissima, scilicet quod siculi cx nihilo sunt facta, ita el in nihilum redibunt, quodque uti ex terra sunt fabricata, ita el in terram revertentur.

Tertio, Fprcrius sic exponit, *q. d.* Ex rebus quas Deus cum Abrahamo aliisque patribus noslris operatus est miraculose, licei conjectare quem finem res illae habiluræ quoque sint, Linquam ex umbris veritates, uti exposui, vers. 8 et 14, nimirum Deum, sicut affuit Abrahæ, ita et posteris ejus affuturum. Pari modo, si qua priorum et præteritorum, o Gentiles! nobis annuntiaveritis, quæ dii vestri divino operati sunt, colligere poterimus eorum novissima, id est exitum et finem divinum quoque fore. Ilie sensus apte respondet iis quæ supra, vers. 2, de benevolentia Dei erga Abraham ejusquo posteros recensuit; et vers. 9, cap. seq., ubi hanc cum idolis disceptationem concludit.

Denique S. Cyrillus et Theodorelus accipiunt « priora » et « novissima » idolorum, *q. d.* Dicite, o idola! o Gentium dii! priora vostra, id est vestri originem el initium, quomodo, quando, cl a quibus fabricati silis; prædicite et novissima vestra, scilicet, quid eventurum sit vobis, an el quando d. moliendi silis. Atqui hoc non potestis; er^o

ignorantes estis, non dii. Verum sic dicendum fuisset : « Scimus novissima vestra; » jam autem dicit, a eorum : n quod ad idola referri nequit, uti ostendi.

23. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, v^{*n}-*s' et sciimus quia dii estis vos. — Aliud divinitatis et omniscientiæ idolorum poscit signum, scilicet præsentiam et prædictionem futurorum. « Testimonium enim Divinitatis est veritas divinationis, » ait Tertullianus, *Apologet.* cap. xx. Ergo animæ humanæ non inest vis divinandi et vaticinandi, uti multi opinati sunt, quos citavi et refutavi *Canon.* XXI in *Minores Prophetas*. Hinc ex hoc loco docent Theologi Deum, uti per se solus est cardiagnostes, sive conscius cogitationum et volitionum liberarum, quas mens in seipsa occultat, nec eloquitur aut prodit : ita solum certo pronossa futura contingentia et libera. Proprie enim solum contingentia sunt, ea qu@ libera ^unt, vel a libertate alicujus pendent : qu@ enim mere naturalia sunt, determinata sunt, ideoque necessario eveniunt; unde non sunt contingentia : quocirca ab eo qui totam seriem causarum naturalium videt et penetrat, certe prodici possunt, uti sunt eclipses, cometa, venti, inundationes, pestilenti@, etc. Libera vero quia ab arbitrio voluntatis pendent, indeterminata sunt; unde provideri et predici nequeunt, nisi a Deo, qui hominum el Angelo» niñamantes ac voluntates penetrat et coinpreheni dit, atque certissimo scit el providet quid quæque voluntas, positis quibuslibet circumstantiis, libere sit votitura, electura vel factura.

Halio ergo cur Deus praesciat et provideat futura omnia, est infinita ejus acies et vis cognoscitiva, infinitus intellectus, infinitum lumen ejus, quod omne verum ubicumque sit, videt el pene- n con- trat. Est enim Deus quasi sol quidam omnia videns, omnia lustrans. Sicut ergo lyncei in moute eju in- positi, longissime vident; sunt enim acutissimo visu : ila Deus ex altissimo æternitatis suæ monte et specula, videt omnia quæ in hac mundi valle per omnia tempora fiunt et fient. Rursum, sicut qui stat in axe rota, videt omnes ejus canthos omnemque eorum volubilitatem : ita Deus in aeternitate, quasi in axe consistens, videt totum sæculorum omnium decursum. Omnia enim proferita, praxsentia et futura volvuntur circa ætèrn!» tateiu Dei. Adde mundum hunc, et tempus om* niaque qu@ in eo sunt, vel fiunt, esse instar parvoglobi, imo puncti, respectu Dei, ejusque immensitatis et omniscient!@. Facile ergo totum quod in co est a Deo provideri pot st : si enim quod sit in parvo cubiculo, totum ab homine qui in medio ejus consistit, facillime pervidetur, multo magis a Deo conspicitur id quod fit in toto mundo.

Dices : Etiam dæmones rope prædixerunt futura. Respondeo : Id eos non ex certa scientia, sed ex conjecturis fecisse, ideoque fuit hæc non certa divinatio, sed probabilis tantum conjectatio. Sunt enim dæmones acri, et ad conjectandum sub-

Uli et sagaci ingenio. Modos, quibus id faciunt, Pvfweü i recenset S. Augustinus, lib. *De Divinat. Demon.*

Quocirca in hac conjectatione sæpe errarunt, vel ir V. falsa veris miscuerunt; hinc etiam sæpe ambigue

r* responderunt, ut in utramque pariem eorum oracula accipi possent: unde Apollo dictus est Loxias, id est obliquarius. Tale fuit illud ejus ad Pyrrhum regem, a quo consultus erat, an Romanos esset superaturus nec ne:

Aio U Æaeida Roiuauos vincere posse.

Et ad Croesum: « Croesus transgressus Halym maxima regna perdet. » Perdere enim tam amittere quam vastare significat. Ita S. Hieronymus et Cicero, lib. II *De Divinat.*

Porro dromonem in sua conjectatione falsum esse et fefellisse multos exemplis doceri potest. Accipe pauca. Illustre est exemplum Aehab regis, cui, cum omnes pseudoprophetae et divini victoriam contra Syros praedicerent, solus Michæas contrarium, scilicet erodem et necem, quæ vere ei contingit, prædixit. Historiam vide Ili *Iley*. cap. ull. Simile fuit vaticinium Hananiro, qui Judæis liberationem ab obsidione Ch ddæorum et victoriam promisit: contrarium enim, idque vere prordixit Jeremías, qui et idcirco Ilananiæ mortem jussu Dei intentavit, *Jerem.* xxviii, 16.

Dum de Ferrandi Flandri fortuna mater ariolos consuleret, hoc ab eis oraculum accepit: « Rex in praelio cadet, pedibus hominum atque equorum calcabitur, nec sepelietur; Ecrrandus vero a Parisiensibus jucundissime excipietur. » Verum secus evenit. Nam in bello contra Philippum Francorum regem captus Ecrrandus Parisios ducitur et carceri includitur, anno Christi 1211. Hu Robertas Gaguinus, lib. VI *Uistor. Francorum*.

Simile de Mcrovæo recensui cap. vin, in fine.

Cato major dicere solebat, «demirari se, quod aruspex aruspicem aspicere posset sine risu, w quia pervidebat totum hoc divinationis genus imposturam esse, qua populo fiebat fucus. Solent Xînim impostores inter se ridere multitudinis stultitiam.

Denique nervose et eleganter S. Cyprianus, *De Vanitate idolorum*: « Hi, inquit, spiritus (dæmones) sub statu is atque imaginibus consecratis delitescunt. Hi afflatu suo vatium pecioni inspirant, extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt, falsa veris semper involvunt. Nam et falluntur et fallunt, vitam turbant, somnos inquietant, irrepentes etiam in corporibus occulte mentes terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos lacesunt, ut ad cultum sui cogant, ut nidore altarium et rogis pecorum saginati, remissis quæ constrinxerant, curasse videantur. Hæc est de illis medela, cum illorum cessat injuria: nec aliud illis studium est quam a Deo homines avocare, et ad superstitionem sui ab intellectu verro religionis avertere; cum sint ipsi pœuules, qui urere sibi ad

pœnam comites, quos ad crimen suum fecerint errore participes. Ili tamen adjurati per Deum verum a nobis, statim cedunt et fatentur, et de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce et operatione majestatis occultò flagris ciudi, igne torreri, incremento pœnæ propagantis extendi, ejulare, gemere, deprecari. »

Bene quoque aut male, si potestis, facite. — Aliud argumentum divinitatis ab idolis exposcit, scilicet beneficium in suos cultores et vindiciani in contemptores, uti se fecisse Abrahamo et posteris ostendit Deus vers. 2. Sic Gedeon, *Judie*. cap. vi, vers. 32, ait: « Si Deus est (Baal), vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. » Impotentiam hanc idolorum multis exaggerat Baruch, cap. x, vers. 52 et seq.

24. Ecce, vos estis bx nihilo, et opus vestrum ex eo quod non est. — Obmutescentibus idolis Deus contra eos causam perurget, et quasi vector victis insultat, q. d. Quid laboro? quid argumenta conquiro? Vos stupidi et muli estis, sine lingua, sine mente, sine viribus, imo nihilum estis, tantum abest ut bene cuipiam vel male possitis facere. Porro, ex nihilo, et consequenter nihilum sunt idola, sive eorum materiam species: hæc enim cum reliquis rebus a Deo ex nihilo creata est; sive formam, puta divinitatem, q. d. Divinitas vobis, o idola! non est forma, sed larva afficta; ficlitii estis dii; ortum habetis non ab aliqua ventale, sed ab inani, stulta et sacrilega imaginatione et adulatione quorundam hominum: nihil ergo habetis veri numinis; omnia vestra plena sunt fucis et mendaciis; mentimini vos esse deos. Hoc sensu dixit Apostolus: « Scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus, » I *Cor.* viii, 4.

Nola: Pro eo quod Noster vertit, *ex eo quod non est*, hebraico est >DNO *mcapha*, quod S. Hieronymus, Chaldæos et Vatablus vertunt, *ex nihilo*, sive « ex eo quod non est; n Forerius et Forslerus vertunt, *præ sibilò*, a radice nj>Û pan, id est *sibilarti*, q. d. Opera vestra inania et nulla prorsus sunt, et minus habent ponderis quam sibiluj quidam.

Nola secundo: a Opus » hic dupliciter accipi potest. Primo, passive, « opus vestrum, » scilicet, quo vos idola facta estis, q. d. Fabrica vestra, id est vos ipsa, quæ estis opus cl fabrica hominum stultorum, estis ex eo quod non est, id est ex nihilo. Idem enim videtur esse, « ecce vos estis ex nihilo, » quod, a opus vestrum ex eo quod non est, « scilicet, q. d. Estis ex nihilo, ac proinde nihil. Posterius enim hemistichium, more Hebræo, explicat prius. Simili modo vers. ult., cum ait: a Vana opera eorum, » idem est cum eo quod subdit: « Ventus et inane simulacra eorum. »

Secundo, « opus vestrum, n active, quod scilicet vos facitis cl operamini, q. d. Opera vestra sunt ex nihilo, id 0;l nihilum sunt, nulla sunt, quia mini polustidò operari, nihil bene vel male facere.

COMMENTARIA IN .

ut Mt vers. |5ræced. Prior sensus magis planus et genuinus, ex phrasi ilebrœa videtur : posterior tamen sequitur ex priore, cumque complet : quod enim nihil est, nihil potest operari, nihil opis afferre.

Abominatio (id est abominabili*) kst Qui elegit ros, — qui vos colit. Hoc est quod a t Osce cap. ix, vers. 10 : a Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ diluxerunt. »

Tin. is. 25. Suscitavi ad Aquilone, et veniêt ad ortu solis. — S. Thomas, Lyranus, Vatablur *t Hugo hæc accipiunt de Cyro : hunc enim Deus suscitavit Hebræorum columnen ex Perside, quæ Judææ partim est Aquilonaris, partim Orientalis.

Verum melius Forerius et Sanchez hæc accipiunt do Abrahamo. Est eniin hic dictorum annephalæosis et conclusio, g. d. Me ergo colere deberet orbis, quia feci, quæ in præcedentibus recensui, quæque audistis, nimirum locavi Abrahamum al) Oriente, scilicet e Chaldæa, et e Septentrione, scilicet e Mesopotamia : de quo, cum fuerit nominis mei cultor, et me solum pro Deo coluerit, cumque ipse per se, et per posteros suos reges potentes dcbellarit et conculcavit quasi lutum, nemo dubitare potest quin id meis viribus fecerit. Symbolice, hæc accipe de Christo, g. d. Suscitavi, id est suscitabo, Christum, qui adventu suo Aquilonem, id est frigidim* gentes, ortu suo calefaciet, quique magistratus, m est omnes superbos mundi principes, conculcabit, et subdet sibi quasi lutum figulo, ut faciat ex eis vasa alia in honorem, alia in contumeliam. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodoretus.

Vocabit nomen meum. — Dupliciter, prime, Q. d. Colet et iuvocabit nomen meum; secundo, q. d. Vocabitur nomine meo, id est meus servus et cultor : « vocabitur, » id est vocatus est, vocatur, vocabitur, juxta Canon. XHI.

Adducet (Forerius, *invadet*) magistratus, — he*braice CZTW *segrim*, id est magnates, principes et reges, sicut plastes, id est figulus, invadit et subigit lutum.

V'ii.iô. 20. Quis annuntiavit? — q. d. Quis ex vobis, o idola! harum rerum ordinem prævidit et prædixit? ul in hac disceptatione et iudicio pro eo sententiam feramus dicamusque : « Justus es, » ul est tua causa jiLsta est ; jus a te slat, juste Deus habetis et coloris. Alii « justus, » id est « Deus es. » Deo enim propria est justitia; unde ejus tilulus est : « Justus Israel. » Alii, « justus, » id est « verax Propheta es, » quia hæc prædixit.

Neque audiens sermones vestros, — o idola! q- d. Mula cslis saxa et ligua ; ergo nullus est tes-

«■nnPHETAM, cap. XLT.

r>{7

t % qui dicere potest sea vobis quippiam audisse et didicisse de futuris.

27. Primus ad Sion dicet : Ecce adsunt (sic Ico- v<n. n. gendum cum Romanis et Hebræis non adsum), q. d. Non idola, sed primus omnium Deus, id est ego Ipse (est enim enallage per-onæ frequens Hebrœis) dicam Sioni : Ecco adsunt qui tibi futura prædicant) : et Jerusalem evangelista» dabo, — id est lætum nuntium, scilicet Isaiam aliosque Prophetas, qui quasi Evangelista», ei, quæ futura sunt, maxime de Christo, Chrislique Evangelio, salute ac regno annuntient; hoc est enim quod dixit cap. XL, vers. 9 : «Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion. »

Rursum, a ecce adsunt,» id est, brevi aderunt Prophetarum successores Apostoli et Evangelista, qui ventura sub Christo, et per Christum, bona annuntient, imo digito ostendant. Hi enim dæmones et idola ejicient, eruntque Hierosolymæ, imo toti orbi, Evangelii præcones, uleum in viam veritatis vocent, ut habent Septuaginta; hoc enim est quod mandat eis Christus, Lue. cap. ult. vers. 46 : « Oportebat Christum pali, etc., et prædicari in nomine ejus poenitentiam et remissionem » m peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma. ¶ Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Inuit hic Isaias, Christo veniente cessatura et tacitura omnia dæmonum oracula. Tum enim, et deinceps omnia siluisse palet ex historiis. Inde Plularchus scripsit librum *De Oraculorum defectu*.

28. Er vidi, et non erat neque ex istis, — scilicet Ven h. cet idolorum prophetis et cultoribus. Sunt verba Isaiæ, qui videns, nec idola, nec Gentes quidquam ad Dei cum eis disceptantis argumenta respondere posse, aut consultare de responsione adoranda, concludit :

29. Ecce omnes injusti, — q. d. Dii, qui a stulls vm t«. Gentibus coluntur, æque ac Gentiles, sunt injusti, id est injustam et iniquam causam fovant, causa cadunt, et condemnantur; t» enim *injusti* opponitur ei quod dixit vers. 26 : « Justus es. » Rursum sunt injusti, quia a suis cultoribus quasi dii emungunt aurum et opes, pollicendo opem quam non præstant : opera enim eorum vana sunt, hoc est, ul sequitur, « ventus et inane simulacra eorum. » Vide dicta vers. 24. Omissis ergo ipsis transit in sequenti cap. ad Deum, Deique opera admiranda, quæ cum facturum prævidebat sequentibus sæculis, maxime sub Christo; ita tamen ut subinde ad idola redeat, caque perstringat. Pro *inane* hebraico est MID *tohu*, id est, ut Vatablus, *res informis*; alii, *chaos*, id est res collusa et inanis. Vide dicta *Genes*, i, 2

CAPUT QUADRAGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promittit Christum, qui erit fœdus populi, et in lucem Gentium, cujus modestiam, misericordiam et aquitatem totum describit. Vnde secundo, vers. 10, omnes Gentes quibus tanta parata est salus, ad Dei laudes invitat. Tertio, vers. 13, idola et lucos se destructurum denuntiat. Quarto, vers. 18, ad Judaos conversus, proponit eis recentem cladem et excidium decem tribuum, monetque eos, ut a peccatis ad Deum se convertant, ne similem Dei vindictam experiantur (1).

1. Ecco servus meus, suscipiam eum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. 2. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. 3. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet : in veritate educet iudicium. 4. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium : et legem ejus insula» exspectabunt. 5. Hæc dicit Dominus Deus, creans coelos, et extendens eos : firmans terram, et quæ germinant ex ea : dans flatum populo, qui est super eam, et spiritum calcantibus eam. 6. Ego Dominus vocavi te in justitia, et apprehendi manum tuam, et servavi te. Et dedi le in fœdus populi, iu lucem Gentium :

(1) Juxta communem interpretum tum catholicorum, tum etiam et unanimem acatholicorum sententiam, hic agitur de Christo directe, et quidem in sensu litterali exclusivo pro majore hujus capitis parte, ita ut quæ Cyrum respiciam, sint paucissima et non nisi in sensu imperfecto ad illum referri queant. Itaque fatemur non intelligero plane aecam sed certe ultroneam Rosenmuller et plurium Racionalistarum interpretationem, qui hanc clarissimam de Christo prophetiam, aliunde Evangelista* testimonio confirmatam, a Christo avocare et ad populum Hebræum attentare conamur. Qute quidem interpretatio eu minus venia caret, quod ipsi agnoscere coguntur, *primo*, hic fabis gentium aliarum ductoribus, de quibus capite superiore, opponi ministrum quemdam Dei, gentes illustratum lumine doctrinæ suæ casto et sanctæ per quem abducantur a vano et superstitioso idolorum cultu; *secundo*, hæc non competere in Cyrum, et multo majora esse quæ de illo Dei ministro hic dicuntur, quam ut ad vatem (v. g. Isaiam) a Deo missum referri commode possint. Porro, quæ sint nova momenta quibus ista explanatio textui, universe traditioni, ac quoque calholicæ fidei adversa nitatur, indigitare sufficiat ex Rosenmuller, ut ab uno discamus talium interpretum aliunde aliqua scientia præiilorum, quam iulirma sint tum argumenta, tum ratiocinatio.

Quæ vers. 19-22 hujus capitis, inquit, de *seno Jow*, ad gentes mittendo, dicuntur, *populm Ucbraum* tam clare describunt, ut nec ii qui priores hujus capitis versus de Messia intelligunt, de eo dubitent. Accedit quod locis aliis compluribus partis posterioris hujus, qui a Je-Mja nomen habet libri, mrv 13P appellatione *pupulus Ikbraus* designatur, et siculi hoc primo versu a *Joca electus* dicilur, ul supra xu, 8,9, infra vera 19 hujus cap. xuv, 1,11; xlv, 4; xlvhi, 20* Nisi itaque mire inconstantem abi vatem nostrum statuere velimus, illum et quatuor prioribus bujus capitis versibus de populo Hebreo loqui agnoscere debemus. Proponitur itaque populus Hebræus *ministri Jo m* seu *Propheta* persona, qui gentes reliquas a superstitione et erroribus ad veri Dei cultum et religionem sit perducturus. Porro ita huic hebreo *ir* explanationi adhæret Rosenmuller, ul addit t

a Quod quidam vatem in hac pericopo (xlii, 1 et seqq.), es in nonnullis similibus aliis hujus libri, modo *dc populo* Hebreo, modo de ejus *duce* sive rege, Messia nunc diversis, nunc iisdem dictionibus loqui statuit, in eo minus illi assentiri possum, propterea quod talis oratio anceps et lubrica futura esset, qua bonum scriptorem uti posse aut unquam usum fuisse vix esse credibile. » Nobis vero, cum Evangelista manifeste hæc de Christo interpretetur, non est alia expositio quærenda, nec alia etiam discutienda. Satis sit ergo responderé nullam esse similitudinis relationem inter Dei servum de quo vers 19 et seqq., et illum, de quo vers. 19 et seqq., ut ex characteribus unicuique propriis judicare licet, et aliunde non eandem in scribendo analogia; rationem statui posso inter scriptorem, v. g. historicum, et Prophetam, ul ipse bene scit Rosenmuller.

In hoc igitur capite, postquam in duobus præced. cap. de præparalione Evangelii actum est, ipsius Christi missionem aggreditur Propheta exponendo :

Primo, mittendi habilitatem, *primo*, ex dignitate personis, 1; *secundo*, ex moderamine actionis, 2; *tertio*, ex rectitudine studii, 3; *quarto*, ex æquitate iudicii, 4.

Secundo, mittentis auctoritatem, *primo*, ex potestatis dominio, 5; *secundo*, ex communi in omnes merito ad quos salvandos Filium misit, 6, 7; *tertio*, ex gloria site debili» zelo quam alten tribui non patietur, 8; *quarto*, ex dato rerum futurarum, sibi cognitarum, certo indicio, 9.

Tertio, missionis utilitatem et fructus, *primo*, ex imperato omnibus cantico, 10; *secundo*, ex diffuso hinc ad omnes gaudio, et redditur hinc ad Deum gloria, 11, 12.

Quarto, discretionem iudicii hic intercedentem, *primo*, circa Gentiles, ex quibus persecutores vene religionis, mutata jam Dei patientia in vindictam, exterminabuntur, 13-13, dum contra errantes ex ignorantia melius eruditi convertentur, 16,17; *secundo*, circa Judæos, quorum cæcitas et surditas, lumine et monitis divinis opposita, reprehenditur, 18-20; perversitas, divinam populum sanctificandi intentionem négligeas, Communicatione gravissima percussitur, 21-23, et obduratio tot jam inflictis a Deo plagis non emendate perstringitur, 24, 25.

7. ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. 8. Ego Dominus, hoc est nomen meum : gloriam meam alteri non dabo cl laudem meam sculptilibus. 9. Quæ prima fuerunt, ecce venerunt : nova quoque ego annunlio : antequam oriantur, audita vobis faciam. 10. Cantate Domino canticum novum , laus ejus ab extremis terne : qui descenditis in mare, et plenitudo ejus; insulæ, et habitatores earum. 11. Sublevetur desertum, et civitates ejus : in domibus habitabit Cedar : laudate, habitatores Petra?, de vertice montium clamabunt. 12. Ponent Domino gloriam, et laudem ejus in insulis nuntiabunt. 13. Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir praeliator suscitabit zelum : vociferabitur, et clamabit : super inimicos suos confortabitur. 14. Tacui semper, silui, patiens fui, sicut parturiens loquar : dissipabo, et absorbebo simul. 15. Desertos faciam montes, et colles, et omne gramen eorum exsiccabo : et ponam flumina in insulas, et stagna arefaciam. 16. Et ducam cæcos in viam, quam nesciunt ; et in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam : ponam tenebras coram eis in lucem, et prava in recta ; hæc verba feci eis, et non dereliqui eos. 17. Conversi sunt retrorsum : confundantur confusione qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflati : Vos dii nostri. 18. Surdi, audite ; et cæci, intuemini ad videndum. 19. Quis cæcus, nisi servus meus? et surdus, msi ad quem nuntios meos misi? quis cæcus, nisi qui venundatus est ? el quis cæcus, nisi servus Domini? 20. Qui vides multa, nonne custodies? qui aperias habes aures, nonne audies ? 21. Et Dominus voluit ut sanctificaret eum, et magnificaret legem, et extolleret. 22. Ipse autem populus direptus, et vastatus : laqueus juvenum omnes, el in domibus carcerum absconditi sunt : facti sunt in rapinam, nec est qui eruat ; in direptionem, nec est qui dicat : Redde. 23. Quis est in vobis qui audiat hoc, attendat et auscultet futura? 24. Quis dedit in direptionem Jacob, et Israel vastantibus ? nonne Domifcus ipse, cui peccavimus ? El noluerunt in viis ejus ambulare, et non audierunt legem ejus. 25. El effudit super eum indignationem furoris sui, et forte bellum, et combussit eum in circuitu, et non cognovit : et succendit eum, et non intellexit.

VifJ , 1. Ecce sehvus meus, suscipiam eum. — « Servum » alii accipiunt Jacob, alii Isaiam, alii Cyrum : sed certum est ex *Matth.* xn, 18, intelligi Christum, qui servus est Dei, quatenus formam servi assumpsit factus homo. Licet enim idem, qua homo, sit filius Dei naturalis, quatenus scilicet humanitas illa subsistit in persona Verbi, quæ est filius Dei naturalis; tamen idem est et servus ratione ipsius natura?, puta humanitatis, quam assumpsit : hæc enim est creatura, ac proinde serva sui Creatoris. Vide D. Thomani et Scholasticos, Hl pari., *Quast.* XX. Nota : llebræum T3p *cbtd*, non significat servum, qui ex servili conditione serviliter servit, uti sunt mancipia; sed ministrum, qui dominum suum colit, cique in amplo officio et dignitate ministrat, uti duces et principes serviunt et ministrant regi, Cardinales Pontifici, Apostoli Christo. Sic enim S. Paulus se vocat servum, id est Apostolum Christi, ul dixi *Philip*, i, 1.

Porro hæc connectuntur capiti præcedenti, hao ratione, quod ibi dixerit ver». 2, 4, 23 el 27, se futura æque ac priora et preterita annuntiare et adducro: cumque illud ibi de præteritis, per ea quæ i' Abrahe el Hebra is contulit, demonsirarit, nunc id do futuris, scilicet Christo et posteris ejus, quorum typus fuit Abraham et Htbiai, demonstrat. Hoc est enim quod ait vela. W : «Quæ piiuia

< fuerunt, ecce venerunt : nova quoque ego annuntio. » Rursum dixerat, cap. præced. vers. 27, se Sioni daturum Evangellstam ; hinc hoc capite promittit Christum Evangelii! conditorem, et Evangelistarum principem.

Septuaginta vertunt : *Jacob puer meus, assumam eum : Israel electus meus : Jacob*, id est Jacobita; *Israel*, id est Israelita, scilicet Christus ex Ja.obo nascilurus. Sic de eo dicitur cap. xilx, vers. 3 : e Servus meus es tu, Israel, quii in te gloriabor. » Vide *Can.* XXXIV. Huc allusit beata Virgo canens: «Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordie suæ. Sicut locus est ad patres nostros, » *Luca* i, 54. Pro *assumam* enim et pro suscepit, ulrobiquo, in Græco est idem verbum ivrtUu.Cxr».

Suscipiam eum. — Hebraice ISDN <*fmach*, id est sustinebo, sustentabo eum quasi pater filium charissimum, summo amore æque ac cura et studio fovebo et fulciam eum. Chaldæus, *adereo ei*, quasi comes, protector, imo dux et pædagogus. Sio Christus S. Ignatio fundatori Societatis Jesu, Romanam eunti, iixil : a Ego vobis Romae propitius ero. » Dixit, et prestitit.

Electus meus, complacuit sidi illo amma mea. — u Electus » tum iu ducem et imperatorem belli spiritualis, quod contra diabolu i el pceduin gc.ol, tum in Idium uilucli^imum : huc ciuui

allusit Dans Pater, quando Christo baptizato intonuit ; « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, » *Matth.* m, 17.

Dedi spiritum meum super eum. — « Spiritum » scilicet septuplicem, de quo cap. xi, vers. 2. Huius rei symbolo misit Pater in eum, dum baptizaretur a Joanne, Spiritum Sanctum in specie columine.

Judicium Gk itous proferet. — « Judicium, » id est id quod justum est, puta justas leges; *seundo*, verum justumque Dei cultum; *tertio*, veram justitiam et sanctitatem, nimirum legem Evangelicam, quæ hæc tria complectitur, docebit et promulgabit per omnes Gentes. Vox ergo *judicium* significat Christum fore novum justitiæ, id est Evangelii, doctorem et legislatorem. Unde in sequentibus describuntur ejus aequitas, modestia, mansuetudo, misericordia et clementia. Ita passim Patres et Interpretes hic, et *Matth.* cap. xir, pñeter Theodorclum et Eusebium, lib. IX *Demonst.* cap. XV, qui sic explicant, *q. d.* Christus prænuntiabit Cientibus futurum generale Dei judicium, ut omnes sibi prospiciant, et ad illud se comparent. Hoc verum est, sed in sensu anagogico.

Notat Procopius Christi Evangelium vocari « judicium, » quia Judæi legem suam veterem vocabant « judicium : n legi autem veteri quasi typo et umbra successit Evangelium, quasi veritas. Unde majore ratione veritas Evangelii vocatur « judicium, » id est justitia et judicatio recti, quam umbra legis Mosaicæ : majorem enim, diviniorem et sublimiorem quam illa tradit justitiam et perfectionem. Rursum Christus longe major fuit legislator quam Moses. Hoc autem significat « judicium proferet, » id est jus dicet. Est enim hæc phrasis regiæ et imperatori potestatis periphrasis. Hinc etiamnum in Ecclesia Christus per suos Pontifices et ministros jus dicit. Unde cum principes et reges ipsi Christo nomen dederint, judicia, ut par est, exercere, causas juste judicare, ac juste jus reddere, non se existimabunt, nisi prius legem Christi consuluerint. Rursum cum reges Christiani inter se habent lites, judicium a Christo, id est ejus in terris vicario, petant, ilique stent et obediunt, non autem armis jus sibi dicant. Ad hoc enim caput Ecclesiæ Christianæ post se in terris reliquit Christus.

Vert î. 2. Non clamabit, — non erit clamorus, nec contentiosus : unde Matlhæus, xu, 19, vertit, « non contendet. » Docet hic Propheta Christum fore mansuetissimum, et mansuetissimo modo docturum et recturum suos. Hoc enim significat trina ejusdem rei repetitio apud S. Malthæum, cum ait : « Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. »

Neque accipiet personam. — Nota plures posse esse ejusdem loci S. Scriptura, non lanium explicationes litterales, sed et versione, ut alibi ostendi. Sic hic Hebraice KÛ* ïb lo *Ussa*, id est non teiobit, S. Matlhæus subaudiens t Si? *holo*, id

est *vocem suam*, vertit, « non contendet. » Noster hic subaudiens *panini*, id est *facies*, hoc est « personam, » vertit, « non accipiet personam. » Utraque ergo hæc versio canonica est, et intenta a Spiritu Sancto.

Tertio, Symmachus, teste S. Hieronymo, vertens, *non decipietur*, legit rTv> *iusscha* per *schin*, a radice *nascha*, id est *deceperit*.

Quarto, Septuaginta, *non relinquet*, scilicet populum Judæorum, legerunt r"1ZP *iissca* per *sin*, a radice r"1TOD *nassa*, id est *oblitus est*. Porro juxta nostram versionem in iudice Christo commendatur hic uti mansuetudo, ita et sinceritas et rectitudo, qua sine acceptione personarum jus cuique dicet.

3. Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet. — S. Hieronymus per *calamum* accipit tibiam, sive fistulam, quæ prius canora, cum quassatur, hiulcum edit sonum, ideoque abjicitur. Verum melius generatim quemvis hic calamum accipias: nam S. Matlhæus a calamum » exponit « arundinem. »

Rursum apposite Deirio, *adagio* 772, per linum accipit myxam, sive ellychnium ex lino caligans, flamma nondum dominante, vel jam evanescente. Unde et Syrus pro *linum* vertit *lucernam*, puta ellychnium lineum lucerna. Vertit enim, *et lucernam fumigantem* (quæ jamjam exstinguenda est) *non exstinguet*; et Arabicus, *lucernam quæ lucet non exstinguet*. Sic enim sæpe materia ponitur pro re ex ea confecta, ut lina pro retibus, ferrum pro compede, lignum pro numella, aurum pro annido aureo, argentum pro pecunia, lapides pro ponderibus.

Sic veteres, præsertim Romani, ellychnia lucernarum accensa non exstinguebant, sed ea per se languescere et deficere permittebant. Causas indagat et assignat Plutarchus, *Problem. Itisman.* cap. Lxxv : « An, inquit, quasi inextinguibilis illius et immortalis ignis cognatum et affinem colentes? An et hoc quoque signi est, non oportere quod animatum sit, nisi noceat, corrumpere, neve interficere, quasi animal ignis sit? Nec immerito. Nam et alimento indiget, et per se movetur, et cum exstinguitur, vocem emittit. An hoc more docemur, non oportere nec aquam, nec ignem, nec eorum quidquam quæ ad usum pertinent, etsi abunde suppetant, corrumpere aut absumere, sed indigentibus utenda relinquere, cum ipsi jam illis opus non habeamus? »

Est ergo hic geminum proverbium, significans summam Christi mansuetudinem : homines enim calamum quassatum abjiciunt, quia inutilis est, et quia tenentem suis fracturis et aculeis pungit et lædit. Similiter linum, sive ellychnium non ardens et vix lucens, sed fumigans, qui nocet et oculis cl naribus (fœtet enim), mox exstinguunt. Christus vero tantum erit patienti, ul neutrum faciat, *q. d.* Christus erit tam patiens et mansuetus, ut calamum quassatum et linum fumigans.

in quo adhuc aliquid luminis et ignis remanet, id est infirinos et imbecilles in fide, spe et chān-tate, non abjiciat, nec contentiose, nec clamose increpet et opprimat, sed sua mansuetudine eos sustentabit, fovebit, sanabit et accendet. Ila S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus et Hilarius, in *Matth.* xu. Unde et S. Chrysostomus interpretatur : « Christus hostes suos non ulciscetur. » Paulo aliter Maldonatus, *q. d.* Christus tam mansuete, quiete et attente ambulabit, ut etiamsi super arundinem quassatam ambularet, eam tamen non frangeret; aut, si super linum et stupam fumigantem incederet, eam tamen non exstingueret. Hunc esse sensum patet ex *Matth.* xu, 18. Nam cum Pharisei, invidentes miraculis Christi, consilium mirentur ut cum perderent, Christus inde recessit, et plurimos ex eis qui ipsum sequebantur sanavit, quibus mandavit, ne cum manifestum facerent, a ut adimpleretur, inquit Mattheus vers. 17, quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem : Ecce puer meus quem elegi, etc., non contendet, etc., arundinem quassatam non confringet. » Pharisei ergo erant arundo conquassata, sed quæ adhuc integritatis speciem retineret : quocirca Christus noluit eos exasperatos in furorem adigere, et omnino perdere : quod fecisset, si cum indignari eos videbat, in operatione sua perstitisset, neque inde abivisset, inquit Forcarius : abiens vero et injuriæ immemor, ægros (qui et ipsi erant calamus quassatus) ipsorum sanare perrexit. Ita S. Gregorius, lib. XXXIII *Moral.* cap. m : « Calamus, ait, quassatus est genus regale, quod jam apud Judæos defecerat; nam regnum eorum alienigena (Herodes) possidebat. Quid vero per linum, nisi eorum sacerdotium exprimitur, quod lineis nimirum vestibus utebatur? Quod quia in adventu Domini charitatis ardorem perdidit, quasi amisso jam igne fidei, non ardens, sed fumigans fuit. Illum Christus non confregit, hoc non exstinxit : quia neutrum potestate judicii perculit, sed utrumque cum patientiæ longanimitate toleravit. »

Moraliter, discat hic a Christo Christianus, patienter ferre mores, infirmitates et vitia proximorum, imo reddere eis bonum pro malo, sicut Christus hic, cum Judæi machinarentur ei necem, illo tamen infirmos eorum curare non destitit. Cum ergo linum, id est homines imbecilles fumigaverint contra te, perfer et patienter sustine : da fumo, id est iræ, cum : ipsa enim suo se ardore quam celerrimo exstinguet. Omnis enim humana virtus etiam regia, cauda est titonis fumigantis, ut do Rasin rego Syriæ et Phacee rego Samarite ait Isaias cap. vu, 4. Audi S. Rasilium in *Ilcgul.* brevior., Respons. 291 : « Quis est, inquit, calamus quassatus, aut fumigans linum? quomodo alterum quis non conterit, alterum non exstinguit? » Respondet : « Sano per quassatum calamus illum intelligi arbitrer, qui non ea qua oportet animi sinceritate mandatum Dei exsequi*

tur; qui non conterere convenit, neque ab eo contere, sed sanare potius, sicut docuit Dominus, cum dixit : Attendite ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. Et in alio loco : Nihil per contentionem aut inanem gloriam. Linum vero fumigans, quotiescumque qui mandatum quidem exsequitur, sed non ardenti desiderio, aut pleno studio, sed segnius quodammodo ac lentius; qui ideo non est deterrendus, sed excitandus, potius admonitione assidua iudiciorum Dei, et promissionum ipsius. »

Rursum discant a Christo Prælati, Pastores et Principes propriam eorum virtutem esse clementiam et misericordiam. Preclare Justinianus Imperator, lib. ult. Cod. De Donat. *inter virum et uxorem* : « Nihil aliud, ait, tam peculiare imperiali majestati est, quam clementia, et humanitas, per quam solum Dei servatur imitatio. ■ Plinius in *Panegyrico Trajani* : « Principis, ait, est, beneficiis potius, quam remediis ingenia nostra experiri. » Seneca, lib. I De *Clement.* : « In apibus, ait, videmus regem sine aculeo esse. Noluit enim illum natura, nec sævum esse, nec ultionem magno constitutam petere: telumque detraxit, et iram ejus inermem reliquit. Exemplum hoc magnis regibus ingens est. » Salomon, Prov. cap. xx, 28 : « Roboratur clementia thronus ejus, » scilicet regis. Ennodius in *Panegyrico Theodorici* : « Flexus sit animus tuus, pronus semper ad veniam. » Et Ovidius :

Sit piger ad pœnis princeps, ad permixta velox.

Julius Cæsar, epistol. *ad Oppium*, lib. IX *ad Attic.* :

Hæc nova est vincendi ratio ut munias te misericordia et liberalitate. » Vis exempla? Julius Cæsar Bruto et aliis, qui contra se Pompeii partes foverant, ignovit. Idem detectas contra se conjurationes non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet sibi nolas, et acerbe loquentibus, salis habuit pro concione denunciare ne perseverarent.

« Annibai, ait Livius, lib. XXI, hoc unum studuit in principio rerum, ut clementiæ famam colligeret. »

Carolus Magnus sanxit ut omnes domini clementer tractarent subditos: «Scientes, inquit, fratres suos esse, et unum secure patrem habere Dominum, ad quem clament omnes : Pater noster qui es in cœlis. »

Nero initio imperii clemens, rogatus a Præfeco utreorum quorundam damnationi subscriberet, exclamavit : a Utinam nescirem litteras?»

Alexander Severus cum ei Mammea mater, uxor quoque Memmia nimiam clementiam improperarent, dicerentque: «Molliorem tibi potestatem et contemptibiliorem fecisti; » respondit : a Sed securiorem et diuturniorem. » Ita Spartianus.

Titus, teste Suetonio, duos patricos de affectatione imperii convictos pertulit, nihilque amplius, quam ut desisterent monuit, hoc tantum dictum in « Principatum fato daret »

Mordi
P
prue!
pam
cledjca-
IU.

51. Antoninus uxori Faustinæ postulanti adpœnain conjurationis Avidii Cassii complices, ita rescripsit : « Ego vero et ejus liberis parcam, et genero, et uxori; nihil enim est tibi Imperatorem melius commendet gentibus quam elementa. Hæc Cæsarem deum fecit; hæc Augiislura consecravit; nec patrem tuum præcipue ornavit. Edo igitur segura, dii me tuentur, diis pietas mea cordi est. »

IX veritate edicet judicium. — Hoc est, proferet justum judicium, vel «judicium, » id est legem Evangelicam veram et solidam constituet et sanciet. Forerius vertit, *in veritatem exire faciet* (rd est proferet et promulgabit) *judicium, q. d.* Pro veritate sententiam feret, vel in cadsis faciet, ut finis sit veritas, veritasque elucescat et vincat, quam ipse velut reginam in munduni proferet, eamque in solio sibi debito collocavit, uti mox dicam.

Ver. 4. Non erit tristis, neque turbulentus. — Hebraice pi» iSi ililD' l*7 lo Helm velò laruls : quod ad verbum vertunt Aquila et Theodotion, *non obscurabit, sive caligabit, et non curici*, id est, ut ait S. Hieronymus, Christus nullum vultus sui tristitia deterrebit, nec festinabit ad pœnam, quia judicii veritatem ultimo temporis reservavit. *Secundo*, S. Hieronymus vertit, *non erit obscuro vultu*, id est tristis, *neque curret preeeps*, id est non foretur ut turbo, non erit turbulentus, sed summa cum maturitate et prudentia res causasque omnes judicabit, *q. d.* Nunquam tetricus, tristior, morosior, tardior erit Christus : nunquam etiam lætior, levior, feslantior, sed sui et paesionum dominus, lequalitatem vultus et motuum omnium quiete omni tempore conservabit; quod do Socrate falso gloriantur Gentiles, ait S. Hieronymus.

Tertio, Chaldæus vertit, *non erit lassus, nec laborabit, q. d.* Christus ex nimio zelo, labore non delassabitur, sed facile et quasi sine labore agat omnia, donec ponat in terra judicium suum.

Quarto, Vatablus vertit, *non hlllllcindbitur, vel non fumabit*, id est non exstinguetur, non etiam erit praxqis, vel non quassabitur (ut *laruls* sit futurum a fiT ratsats, id est conterere), id est non morietur, non patietur Christus donec evulgarit suum Evangelium.

Quinto, Septuaginta vertunt, *q. d.* Non fumabit, sed dbxIplui «d cMpsw4rxnT«F id est, *resplendebit et non conteretur, q. d.* ait Hilarius Prologo in Psahn. : Non fumabit Christus, id est non diu manebit exstinctus, sed uū lampades exstinctæ ne diu fument, statini rursus accenduntur : ita Christus tertio die reviviscet et resplendebit, id est rursus fulgentius quam ante clarissimo lumine toti orbi irradiabit. Græce enim non est sed isxi.ja id est rursus splendebit, ut notat Procopius. Sic et S. Hieronymus et Cyrillus.

Paulo aliter S. Augustinus, lib. XX De Civit. cap. xix, • Hefulsil, inquit, In molita facies ejus,

in orbe fama ejus, nec confractus, sive contritus est; quia neque in se, neque in Ecclesia, ut desisteret, persecutoribus cessit, n Possent quique hæc referri ad linum fumigans; et calamum quassatum. Hunc enim non conteret, illud non exstinguet Christus, sed faciet ut resplendeat, id est accendatur, et rursus luceat.

Denique possunt conciliari Septuaginta cum Nostro, ut idem dicant : facies enim serena et splendens indicat hilaritatem animi, hominemque non esse tristem. Hursum faciem non conterri, vultum non cadere, nec retorqueri, significat hominem non esse turbulentum, sed composito animo.

Summa, hisce verbis significetur Christum foro placido et constanti vultu, qui nec rerum adversitate contrahatur, nec prosperitate dissolvatur; sed eodem semper tenore perseverans, significet tranquillum animi statum, et mentis in eadem lenitate atque modestia constantiam. Christus ergo non fuit tristis, id est tetricus : assumpsit tamen in passione animi dolorem et moerorem pro peccatis nostris. Unde ipse ait : «Tristis est anima rila usque ad mortem, » *Maith*, xxvi, 38. Perperam ergo dixit Cleon apud Thucydidem, lib. III : «Tria sunt nocentissimaimperio, miseratio, blandiloquentia. et leñitas. » Nam, ut ait Claudianus, *Pancgijr. Mallii* :

Peragit imnqnilki potestas,
Quod violenta nequii : wandalaque forliu» urget
Imperiosa quies.

Tam placido, sereno et splendenti vultu fuit mansuetissimus Moyses, ut patet *Exod.* xxxiv, 29. Mullo magis Christus, cujus in transfiguratione « ficias resplenduit sicut sol, » *Mattii.* xvn, 2. Ha S. Antonius, teste Alhanasio, ex oratione, quiete et lætitia mentis, vultum habebat radiantem instar solis, ita ut inter tria millia monachorum unus Antonius ab iis qui nunquam cum viderant, <x solis Hisce nullis et constanti vultus hilaritate, agnosceretur.

Similes radios in vultu habuit orans S. Franciscus, S. P. N. Ignatius alique Sancti. Hi enim radii symbolum et effectus erant serenitatis, lætitiæ, et lucis interna!, qua mens eorum perfundebatur à Deo. I

Iltec verba : « Non erit tristis, nec turbulentus, » omisit S. Matthæus, cap. xii, 18, citans hunc locum, quia satis in præcedentibus et sequentibus videntur contineri; licet S. Hieronymus oscitantia et errore scriptorum omissa putet.

Donec ponat in terba judicium, — *q. d.* Non desistet Christus tota vita usque ad mortem sua patientia, lenitate et constantia, homines instruere et docere, donec in terra legem Evangelicam, humilitatis, patientia! et sanctitatis stabiliat, doceatque quomodo humiliter, pia, justo et sancte ex ea vivendum sit. S. *Matthæus* vertit : «Donec ejicia' ad victoriam judicium, » hoc est, donec per-

ducat iudicium, id est justitiam, sive fidem et sanctitatem Evangelicam, ad victoriam, ut scilicet illa toto orbe dominetur. Et sic Noster accipi potest, donec ponat in terra iudicium, hoc est donec in terra, quasi in regno et solio suo colloca iudicium, quasi reginam et dominam; hoc est quod ait Christus, *Joan*, xii, 31 : «Nunc iudicium est mundi; nunc princeps huius mundi ejicietur foras. Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.» Videtur S. Matthæus in Hebræo, vel potius Syro-Ilebræo scripsisse *zckita*, quod et puritatem (ac veritatem) et victoriam significat : quod Interpres in *Matth.* pro victoria accepit, cum in *Isaia* sit « veritas, » inquit M. ddonatus; sed eodem redit sensus. Rursum Irenæus, lib. III *Contra hæres*, cap. xi, ita legit : *usquequo emittat in contentionem iudicium.* Videtur in S. *Matth.* pro wex, id est victoria, legisse Jixñ, id est *contentio*, q. d. Christus sua lege Evangelica contendet cum lege Solonis, Lycurgi, Pythagorie, aliisque Romanorum, Græcorum et Gentilium legibus, quas parlim naturale lumen, aut potius cæcitas, partim ambitio, avaritia et libido in mundum induxerunt : quas omnes ipse superabit, evertet et abolebit, facietque ul suum iudicium, id est sua lex, suum Evangelium, Ubique vincat et triumphet.

Vide hic quibus armis Christus suum regnum suamque legem in mundum induxerit, soli patientia, lenitate, longanimitate: hisce subje it sibi omnes gentes : si fuisset arrogans, præceps, impatiens, omnes a se suaque lege avertisset. Simili modo Romani possederunt omnem locum consilio suo et patientia, I *Marhab.* vm, 3. Iisdem armis Apostoli hoc Christi regnum et legem propagarunt, uti docet S. Paulus, II *Corinth*, vi, 4 : « Exhibeamus, ait, nosmelipsos sicut Dei ministros, in multa patientia. »

Videant ergo illi qui disciplinam Christianam nunc et deinceps revocare et restituere cupiunt, quibus armis instructi procedere debeant.

Legem ejus insula: expectabunt. — *Insutas* vocat insulanos, id est geutes etiam remotissimas, trans mare et in insulis habitantes, q. d. Lex Moysis uno Judææ angulo conclusa fuit; ut iudicium cl lex Christi ad insulas usque, id est ad omnes gentes et ad terminos terre propagabitur. Undo Septuaginta, quos sequitur S. Matthæus, cap. xii, ver .21, vertunt, *in nomine ejus Gentes sperabunt.* Nomen Dei est ipse Deus. Est hchraïsmus. Notat Forerius posso in his verbis repeti IJ? *ad*, id est *donec*, quod præccssit, q. d. Donec vel quousque insulte institutionem ejus expectent, subditusque flat totus mundus Deo. Plura do hac re dicam, cap. Ii, vers. 5.

5. IJBC UICIT ÜQJ1INUS Deus, CUBANS COELOS. — Excurrit hic Propheta in laudes et praeconia divinæ potentino, quia adhuc cum idolis et idololatria dis-eptat, ul patebit vers. 9, et quia magna magnamque salutem promittit per Christum, q.d. No

miremini magna me polliceri Christianis; sum enim omnipotens, « dans flatum populo et spiritum. • *Primo*, S. Athanasius, disput *Contra Arium* in concilio Nicaeno, per spiritum accipit ventum; *secundo*, S. Basilius, lib. *Ve Spintu Sancto*, cap. xxi; Irenæus, lib. V, et S. Hieronymus, S. Thomas, Haymo et ITocopius, hic p r *flatum* accipiunt animam, et halitum quo respirat et vivit homo; per *spiritum* vero Spiritum Sanctum; hic enim datur « calcantibus terram, » id est iis qui terrena calcant, qui terra superiores sunt, quorum conversatio in cœlis est. Hic sensus subtilior est, et symbolicus ac moralis potius quam litteralis.

Tertio ergo et genuine, « flatum » hic idem est qui et spiritus, scilicet anima. Idem enini est diccrô : « Dans flatum populo qui est super eam, » quod, «et spintum calcantibus eam. » Ita S. Cyrillus, Hugo et Dionysius.

6. Ego Dominos vocati te in justitia, — hoo est in justitiam. Loquitur de Chri<to, ut patebit ex sequentibus. Perperam ergo Hugo hæc de Cyro accipit hoc sensu, q. d. Vocatus a Deo Cyrus «in justitia,» ut scilicet juste puniret Chtdæos; et « in foedus, » ut Judæos liberaret. Porro « in justitia, » id est cum justitia, et summa justitia præditum, vel *ad justitiam*, ut vertunt Septuaginta, q. d. Ego te, Christe, ad hoc excitavi, ut tu justitiam collapsam in terra impia et injusta erigeres cl restitueres, utque tu justus justificares et sanctificares alios. Unde sequitur : « Dedi te in foedus, » etc. Ita possim Interpretes. Hic autem sensus est genuinus.

Secundo, «in justitia,» id est ut justitia et fidelitas mea toti mundo appareat, qua. sicut te Cliristnm Patriarchis promisi, ita et reipsa exhibui, inquiunt S. Thomas et Adarnus.

Tertio, «injustitia, » id est co qua sum preditus bonitate excitavi to, fecique ut in terra nascereris. Ita Forerius.

AimEiiENDi manum tuam (hoc est favi, sustentavi, deduxi te per omnia dura' et servavi te — ili esum inter hostes, inter tot pericula, quin cl in morte, ne in ea maneres, sed mox quasi victor mortis resurgeres, et per cam plurimos a morio æterna servaros et liberares.

DI III TB IN FOEDIS POPULI, IN LUCEM GENTIUM. — Christus datus fuit populo Dei, id est Juda is, ■ in foedus, » quia cis fuit promissus. Unde Septuaginta Complutenses vertunt, *de h te in fadus genens Israel*; Gentibus vero datus fuit « in lucem, » quia cis non fuit promissus. Simile est cnp. xux, vers.C. Hoc est quod canit Simeon : «Salutare,» id ost Salvatorem Christum datum esse quasi « lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tue Israel, ■ Luca 11, 32.

Porro Christus datus fuit Judæis « in foedus, » id est ut compleret pactum et promissum Dei do milteudo Messia. Rursum, « in foedus, n id est, ut Forerius, in reconciliationem, ut scilicet Judæos,

indique omne* Gente* reconciliaret Deo, atque *Inter cos et* Deum sanciret fœdus novum, puta Novum Testamentum, illudque jucundissimum, de æterna hereditate fidelibus ei, ejusque Evangelio obedientibus danda, conderet. Vide dicta I Cor. xi, 25, et Jerem. xxxi, 3!.

Quocirca per populum Israel possunt accipi fideles omnes, tam Gentiles quam Judæi; hi enim sunt spiritualis Israel, et genus, id est filii Dei. Hisce enim omnibus novum hoc fœdus et testamentum instituit Christus, ut fere idem sit: « Dedi te in fœdus populi, » quod, « Dedi te in lucem Gentium, » ut scilicet omnes Gentes illuminares, doceresque veram Dei fidem, religionem, viamque ad æternam salutem et beatitudinem. Hæc enim est summa, scopus et fluis totius Novi Testamenti.

7. *Ur aperires oculos CÆCORUM.* — II® sunt notæ et signa Messia», quæ proinde Christus protulit, ex iisque demonstravit discipulis S. Joannis se esse Messiam, *Matth.* xi, 5. Porro hæc potius do cæcis, vinctis, etc., spiritaliter quam corporaliter accepienda sunt; explicat enim *dedi te in lucem Gentium*, ut scilicet Gentibus infidelitatis et ignorantis® tenebris occæcalis aperires oculos mentis, ut viderent et cognoscerent Deum et Christum.

Hoc est quod canit Zacharias: « Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent, d. *Lue.* i, 79. Infidelitas enim et peccatum sunt tenebra» et, umbra mortis; sunt et career ac vincula, quibus misere vincti a diabolo tenentur peccatores. Hoc est quod ait: « Ut educeres de conclusione, » id est de carcere quo clauditur, « vinculum. »

8. *Ego Dominus, nomen est nomen meum.* — Hebraico: *Ego Jchova, hoc nomen meum.* a Jehovan est proprium Dei nomen, idem cum eo: « Sum qui sum. » Vide dicta *Exodi* in, 14, et cap. vi, vers. 3.

Igitur Deus hic, cum jam enarrasse! quæ olim Abraham et posteris ejus beneficia et miracula promississet et præstiiisset; secundo, ea quæ novissimo per Christum Abraham filium toti mundo erat præstiturus, prædixisset, quæ duo (ut divinitatis suæ signacula et argumenta invicta cap. præcedenti proposuerat) quasi de victoria in judicio de idolis et idololatriis parta, nemine contradicente, Iretus sibi Divinitatis gloriam, Deique nomen *Jehova* adscribí!, non permissurus, ut alteri hæc gloria, et hoc nomen tribuatur. Ita Forerius. Hoc est quod subdit: « Quæ prima fuerunt, » etc.

Gloriam meam alteri non dabo (non dicit, *alicui*, ne excluderet Filium; huic enim suam gloriam communicavit Pater, ut ipse ait *Joan.* xv, i: sed « allori, » qui scilicet alterius est essentiae et natura, v. g. idolis; unde explicans subdit): et laudem meam scriptilibus. — Ita S. Hieronymus. Vide S. Bernnrdum, serm. 13 *in Cant.*, quo toto docet soli Deo competere gloriam, ubi inter (velerà ait: « Gloriam meam allori non dabo. Quid ergo dabis nobis, Domine, quid dabis nobis? Pacem, inquit, do vobis, pacem relinquo vobis.

Sufficit mihi: gratantor suscipio quod relinquis, et relinquo quod relines; sic placet, sic mea interesse non dubito. Abjuro gloriam prorsus, ne forte si usurpavero non concessum, perdam merito et oblatum. Pacem volo, pacem desidero, et nihil amplius. Cui non sufficit pax, non sufficis tu. Tu es enim pax nostra, etc. Tibi, Domine, tibi gloria tua maneat illibata. Mecum bene agitur, si pacem habuero. »

9. Quæ prima fuerunt, ecce vexerunt: nova vuu. QUOQUE EGO ANNUNTIO, ANTEQUAM ORIENTUR. — 1110 est conclusio disceptationis cum idolis et idololatriis, q. d. Quæ olim Abraham, Moysi aliisque Prophetis promisi, et per eos prædixi, ea jam evenerunt; unde conjicere potestis ea quæ per Isaiam aliosque Prophetas, quasi Evangelistas meos prædico et prænuntio, de Christo Abraham filio, de quo ejus gloria, Evangelio, testamento, vocatione Gentium, etc., pariter eventura, meque ut eveniant effecturum. Quid ergo restat, nisi ut, relictis idolis, me solum pro Deo colatis, meoque Christo, cum venerit, credatis, vosque subdatis? Ita Forerius et Sanchez. Quocirca, quasi post victoriam et triumphum Dei, Propheta in ejus epinicion, simulque in laudem et gratiarum actionem, quod per Christum salutem, tantaque beneficia orbi jam destinari, prorumpit, dicens:

10. Cantate Domino canticum novum, — q. d. Vean Nova, et a sæculo inaudita per Christum beneficia annuntio vobis, o Gentes! scilicet liberationem a jugo peccati et diaboli, criminum remissionem, reconciliationem cum Deo, gratiam et gloriam sempiternam: ergo par est ut mecum novum 1®tissimumque ex imo pectore canalis canticum.

Laus ejus (supple, audiat, celebretur et resonet) ab extremis terræ. — Septuaginta vertunt: *Principatus ejus glorificatur, et nomen ejus a summitate terræ.* Ita enim legit S. Hieronymus, licet Romana Caraffe ita legant: *Principatus ejus: glorificaie nomen ejus a summitate terræ.*

Qui descenditis in mare (Repeto per zeugma, « Cantate Domino, » quod præcessit. Descensores in mare vocantur nautis® et insulani; hi dicuntur descendere, quia terra, præsertim in littore, man est altiori. Et plenitudo ejus (scilicet maris, id est, ut sequitur) insule. — II® enim implent mare, sicut urbes et pagi implent terram; non totam, nec totum, sed sicut in annulo gemina implet ejus palam, itaque annulum implero dicitur; hæc enim inde hebraica vocatur *et o melo*, uti et hic est in *Hebræo*, id est plenitudo. Ha Sanchez.

Porro insulæ laudant Deum muta voco, uli et omnes creaturæ inanimæ. Rursum, per suas incolæ laudant Deum; unde « insulæ » accipi possunt insulani, ut illud et, quod sequitur, sit exgeticum significans, *id est habitatores earum.*

Secundo, pro plenitudo ejus. Septuaginta vertunt, *navigantes illud*, q. d. Qui vestris navibus at inrcibu» impUtR maro.

Ter/io, simpliciter accipi potest * plenitudo maris, » pro ipso pleno et vasto mari, cum suis piscibus, margaritis aliisque quæ in sc continet. Sic enim inanima invitatur ad Dei laudem a Psalte, *Psalm. cxlyih*, et a tribus pueris, *Daniel. cap. in.*

H. Sublevetur desertum. — Judirà ab Occidente habet mare, a Meridie desertum, tum PalæMinæ, tum Arabite. itaque, sicut paulo ante mare cl insulas, id csl Occidentales gentes urbibus cl incolis frequentes, ita hic Meridionales desertas invitat ad laudem Dei. Ait ergo : a Sublevetur desertum, » *q. d.* Cedarcni, Arabes aliæque gentes in deserto habitantes, adeoquo tota Gentilitas hactenus deserta et depressa nunc sese erigat, hetitia exsiliat et exsultet, cl, ul Forerius et Vatablus vertunt, *levet attollatque vocem, ac jubilet Deo.* Causam subdit :

In domibus uabitabit Cedar. — Sicut nos hominem barbarum vocamus Scytham, sic llebræi eum vocabant «Cedar» vel a Cedarenum.» Nam « Cedar » erant Arabes sylvestres, prædones cl barbari, qui non in domibus certo loco habitabant, sed in tabernaculis degentes circumquaque vagabantur, et omnia depascebantur, uti dicam *Jerem. xlix*, 38. Per hosce ergo intelligit omnes gentes incultas, agrestes el barbaras, qui cl Pagani vocantur, eo quod «fi; rà; (dorico enim Tjoqà; dicitur pro «rj«;)t id est ad fontes conveniant sicut fero, quæ soke fere degunt, sili tamen urgente, ad fontes conveniunt. Pagani ergo dicti sunt, quasi eodem fonte potantes. Ha ex ^csl° Berotlus Baronius in *Marlyrol.* 31 januarii, tibi el addit, inde Ethnicos dictos esse *Paganos* sub tempora Constantini Imperatoris, quod ab eoidololatræ urbibus exclusi ad pagos el villas sc reciperent, ibique occulto sua idola colerent. Sensus ergo csl, quasi dicat : Pagani per Christum desinent esso Pagani, non in tabernaculis, sed in domibus habitabunt. Id ad litteram videmus hodie impleri in Brasilia et tota India Occidentali.

Rursum, *q. d.* Gentes barbara) et vag® per quævis idola et vilia, in infidelitatis tenebris («Cedar» enim etiam tenebra* significat, nipote cæcas, horridas, idcoque atras et nigras ; unde Poeta : « Speluncis abdidit atris ; » atras enim vocat profundus, per metalepsin; profunda enim videntur esse alræ: ilaS. Hieronymus), degentes, in domibus, id est in Ecclesiis, imo in una domo, id est in eadem communi Ecclesia, lixie habitabunt. ita S. Hieronymus.

Laudate, habitatores Petræ. — « Petr®,» id csl *rupium*, ail Sanchez. Undo Vatablus vertit, *jubilant qui edita petrarum incolunt*, *q. d.* Barbari qui in rupibus cl montibus, tequeac in Cedar cl desertis locis, ab hominibus Semoti, agrestes et feri habitant, hi ad Ecclesiam convertentur cl laudabunt Deum. *Secundo*, pròprie hic accipi potest « Petra » urbs el metropolis Arabiæ, quæ

inde *Pelræa* cognominata est. Jam synecdochice per *Petram* totam Arabiam accipit. Ha Cyrillus, Ilaymo el Hugo. Triplex enim csl Arabia, scilicet Deserta, Felix et Pelræa. Cujus conversionem predici!, quia erat vicina Judææ, inculta et barbara, quasi dicat : Nulla regio, quantumvis fera et barbara, qualis est Arabia, erit inaccessa Evangelio, nulla ei non subdita; et quia in ea fioruìl Christiana religio. Nam in Arabia predicaui! S. Paulus, *Galat. i*, 17; ex Arabia venerunt ad Christum recens natum tres Magi. Ibidem Homerii® Martyres sub Dunaan tyranno in fidei constantia emicuerunt tempore Jusimi imperatoris et Hormisdæ Papæ, de quibus vide Barouiurn, tom. Mi, donec Mahomet ex Arabia Pelræa oriundus, ibique in Mecha scpullus, Arabes ad suam sectam traduxit.

De VERTICE MONTIUM CLARABUNT. — Posset COD-gruentius ad *claudate* quod precessi!, verti cum Valablo et Forerio : *Clament et plaudant*, uti cl sequent., *ponat* pro *ponent*. Invitat enim et excitai eos ad laudem Dei. Verum prophetice aptius Noster vertit in futuro, « clamabunt. » Providebat enim Propheta quod hac sua voce æque ac præconum Evangelii! excitati Gentiles reipsa clamaturi, cl plausum daturi essent Chrislo el Evangelio ; hoc csl quod ait :

12. Ponent (id est dabunt) Domino glohiam, et ven- ii. laudem ejis in insulis (id est remotis gentibu*) nuntiabunt, — *q. d.* Non solum ipsi in terra sua laudabunt Deum, sed et per totum Orientem ac Meridiem cognitionem el preconium Dei deferent, erunlquo quasi Apostoli et Evangelist® ChrUli.

13. Dominus sicut fortis (Forerius vertit, *sicut T<n.U. yigas*) egredietur. — Dat causam cur Gentes dabunt Domino gloriam; quia scilicet ipso, quasi foriis bellator el triumphator, perget ad bellum, scilicet ad debellanda idola et quævis peccata et vilia : item Judæos, tyrannos, philosophos omnesque suos hostes. Significatur ergo hic admirabilis el magnifica victoria Dei et Evangelii! per Christum, qui exsultavi! et procucurrit ut gigas, ad debellandum peccati el dæmonis regnum ; ul fortem illum armatum mundi principem fortior ipse superveniens mundo depelleret, et omnes ejus assecclas vel confunderet, vel deleret, vel convellerei. Aptius S. Cyrillus et Procopius per *fortem* accipiunt Deum, qui per Christum idipsum patravit. Eodem ergo redit sensus.

Anagogico S. Cyprianus, lib. *De Bono patientiæ*, in tine, el S. Auguslinus in *Psal. lxxxix*, hæo omnia referunt ad ultimum judicium; tunc enim Christus omnes suos hostes, dæmones, tyrannos et reprobos adiget in tartara.

Sicut vir prxliator suscitabit zelum. — Re- &loi m demptio Christi in Scriptura tribuitur zelo Dei el l^T Christi, signiücatqñie eorum indignationem contra diabolum, proficiscentem ex amore erga homines. Indignabatur emm Deus homines tam

nobiles creaturas puas, quos ad imaginem suam creaverat, a se abstractos a dæmone tyrannice possideri. Hoc est quod dicitur *Joci*, n, 18 : « Zelatus est Dominus terram suam; » *Zachar.* i, 14; « Zelatus sum Jerusalem et Sion zelo magno; » et cap. vm, 2; « Indignatione magna zelatus sum eam; » Isaïe ix, 7 : « Zelus Domini exercituum faciet hoc. » Videbatur enim tot retro sæculis algere zelus Dei, quasi non curaret salutem hominum, nec res suas suumque honorem, cum ubique impietas et regnum Satanae obtineret. Excitavit ergo clamorem et zelum et indignationem suam Dominus, quando misit Filium suum, et lilius ipse, quando ad nos descendit, inquit Forerius. Vis nosse quis, qualis quamque potens in Deo, Angelis et Sanctis sit zelus? audi : « Zelo, » inquit S. Ambrosius in *Psalm*, cxvin, serm. 18, « vindicatur Jerusalem, zelo Ecclesia congregatur, zelo fides acquiritor, zelo pudicitia possidetur; » et rursum: « Zelus charitas est; valida est sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus. Durus zelus, quem vitæ hujus nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur, ut vivamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, et substantia? suæ amittunt prærogativam, nisi eam zeli ardore sustentent; » et lingo: « Zelus, ait, est fervor animi ad compassionem naturæ, et ultionem culpæ, et devotionem gratiis proni; z-dus itaque utiliter flagellat servum, s du bri ler corrigit filium, sollicite atque fideliter servat conjugium; servum ultione, filium compassionem, conjugium devotione; » S. Augustinus, tract. 10 in *Joannem* : « Unumquemque, ait, Christianum zelus Dei comedat, ut quantum in eo est nihil perversum patiat. Vides fratrem currere ad theatrum; prohibe, mone, contristare, si zelus domus Dei comedit te. Vides alios currere, et inebriari velle, et hoc vello in locis sanctis, quod nusquam debet; prohibe quos potes, quibus poles blandire, noli quiescere; tamen, si amicus est, admoneatur leniter : uxor est, severissime refréi etur; ancilla est, etiam verberibus compescatur; » divinius vero S. Dionysius, De *Ditia*. *Nomin.* cap. iv : « Divinius, ait, est nomen amoris quam dilectionis. Sci ibit autem et divinus Ignatius : Amor meus crucifixus est. Est autem et exslaticus divinus amor, non sinens se ipsos esso amantes, sed amandorum. Talem habebat Paulus dicens : Vivo ego, jam non ego, vivit autem in me Christus. » Ab hoc amore et exslasi Deum Zelotem vocari docet, « velut multum ad existentia amorem, et ut ad Deum suscitatore concupi-centia; suæ amatoria; » scilicet spiritualis et sancti sui desiderii, sive rei desiderate, quam ipse amat et concupiscit, « et ut zelotem eum ostendentem, et concupita zelantem. » Et Div. Tilomas, I H, *Quast.* XXVIII, art. 4 : « Zelus, ait, ex mteulione amoris provenit. Manifestum est enim quod quaulo aliqua virtus intensius tendit in aliquid, tortius repellit omne contrarium vel

PROPHETAM, cap. XLU.

repugnans. Cum igitur amor sit quidam motus in amatum, ut S. Augustinus dicit, lib. LXXXIII *Quast.*, intensus amor quærit excludere omne id, quod sibi repugnat; et hic est zelus, sicut maritus zelat uxorem, non per consortium aliorum impediatur singularitas, quam in uxore quærit. »

Vociferabitur, et clamabit. — Solent milites in prælio vociferari, ut invicem animent et hostes percellant : ita Deus per Christum et Apostolos clamabit contra idola et peccata, caque prosterne, iisque prostratis, vociferabitur, clangetquoio triumpho. Ita S. Cyrillus, Procopius et alij licet S. Hieronymus et S. Thomas hæc referant ad excidium Judæorum per Titum. Vox ergo hæc significat efficaciam prædicationis Christi et Evangelij, sed sine rixa et turbulentia animi. Hanc enim Christo ademit, dicens vers. 2 : « Non clamabit- »

14. Tacui semper. — Est mimesis et prosopopoeia. Imitatur enim verba Dei, cumque loquentem inducit Propheta, q. d. Ego Deus multis jam sæculis dæmones in homines grassari, idola et vitia Gentibus dominari permisi : non amplius id feram, non patiar, non silebo; sed loquar ut parturiens, quæ ex vi doloris quo foetum enitur fremit et rugit. Ita et ego rugiens detonabo in hostes meos, cosque increpabo, condemnabo et fulminabo. Unde sequitur :

Dissipabo, et absorbebo, — q. d. Desolabo, et degluliain simul omnes inimicos meos. Potest, *secunda*, verti cum Valabro et Forcrio : *Anhelabo et absorbebo pariter*, id est anhelus, et crebro singultu halitum exspirabo et inspirabo, exsorbebo et insorbebo : quod est eorum qui fatigantur, vel labore, vel animi dolore et angustia, q. d. Tantam edam hostium stragem, ut ex defatigatione anhelus simul exspirare et inspirare debeam. Forcius aliter adhuc hæc accipit, verlitque per præteritum : *Anhelabam et inspirabam*, ut respiciat tempus præteritum, quod vindictam et redemptionem antecessit, q. d. Silui longo tempore, licet indignans, ideoquo suspirans, gemens et anhelus, ut sil idem, quod ait Apostolus, *Homan*, ix, 22 : « Sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum. » Idcoque amplius ferre non valens loquar ut parturiens, et prorumpam in acrem vindictam. N'un, ut ait Cicero : « Nunquam in miscit vir fortis, nisi forte ut ee intendat ad firmitatem, » ut scilicet fortius feriat, et validiorem det ictum. Sicut ergo timidi, sed jactabundi, « in pace sunt Icones, in prælio cervi; » ita ex adverso vere fortes « in pace sunt cervi, in prælio leones. »

15. Desertos faciam montes (in quibus erant excelsa, id est altaria et templa idolorum), et ponam filmina in insulas, — id est in aridam, q. d. Flumina et stagna arefaciam. Gentiles enim in montibus, sylvis et fluminibus ob nmrenilatam et delicias, aris erectis, deos suos colebant. Quinci

<knt« monies, fontes et flumina quasi deo*» adorabanl, oruiii *çiIU0 sacrificabant, üli /Eneas sacrificavit Tiberi, moiii- ^En®'d. Vili, Sic fonti Blanduslm immolari solere lui «t hædum tortatur Horatius, lib. HI, ode 13. Et fontibus dicata tem 'a docet Cie< ro, lib. III *De Natura Deorum*. Et Strymoni fluvio magos offerre solere equos albos testatur Herodotus, lib. VII. Denique Phryges sacrificare Meandro, Massagctas, Tanai asserit Maximus, *term.* 18. Ita Sanchez. I st ergo hoc versu catachresis, significans eversio- nem regni Satan®, impietatis et peccati, puta delubrorum, lucorum, idolorum, etc. Rursum significat evertenda etiam esse ipsa regna idolo- lalrarnm, et Judæorum Christi hostium, inquiunt S. Hieronymus et Procopius, sicut nullus Evan- gelio et regno Christi sit obex ; sed cæcæ Gentes avide illud audiant et excipiant, ad illudque cer- tatim se aggregent, et ab eo coelesti luco illumi- nentur. Hoc est enim quod ait :

fer». ia. 10. Er dlcam cæcos m viam, — *q. d.* Gentibus qu® concupiscentiis suis addict®, nec lumen fi- dei, nec rationis, nec legis sequebantur, triplex hoc Vimen impertiar per Christum, qui est mundi lux, via, ventas et vita, ut deinceps non per pravas passionum cl viliorum, sed per rectas virtutum semitas, qu® in cælum ducunt, ince- dant.

Il.rc v iuba Frei (id est faciam) bis ; — est enim proph' tia, ut patet ex purcedenti.

V.m. i7. 17. Conversi si XT hit onsua, — i l est conver- tentur retrorsum, hoc est frustrabuntur sua spe et voto. Est antithesis, *q. d.* Meos cultores serva- bo, idololatræ pudcfaciam per splendorem Eyan- gelii toto orbe coruscantem. Ita Vatablus. Hunc sensum exigit id quod sequitur: «Confundantur confusione qui confidunt in sculptili. » *Scimdo*, Forcrius, *q. d.* Idololatr® convicti argumentis Dei relicta sua causa cesserunt, et terga verlentes abierunt. *Tertio*, Procopius et Sancir z hæc acci- piunt do Gentibus ad Christum conversis, sed rursum ab eo apostatantibus, et ad pristina sua idola ac vitia redeuntibus.

Vtw.is. 18. Subdi, audits ; et osci, intufmini ad viden- dum. — Hæc Judæis dicuntur, *q. d.* Cum plau- dente Evangelio Gentes antea cæcas et surdas in rebus salutis illuminabo, tunc vos, o Jud ei ! an- tea videntes et eloquentes, fietis caci, quia lucem a Prophetis elChristo oblatam cernere ; et surdi, quia ejus vocem audire noletis : uti nunc mea et aliorum Prophetarum oracula audire non vultis, sed ca irridetis et exsibilatis. Patet cx sequenti ; subdit enim :

19. Quis cæcus, nisi servus meus ? — scilicet po- pulus Judaicus, qui Prophetas et Christum noluit recipere. Ita S. Hieronymus, Procopius, iheodo- r< tus, Justinus, Chrysoslomus cl alii passim scri- bentes contra Judæos.

Contrarie hæc exponunt Judæi, et Vatablus ; quasi ipso Isaias et Christus hic a Judæis vocetur cæcus et surdus : nam pro ' xbo *malwhat*, id est

nuntio meo*, » t In it Noster, Ipsi aliis puncti legentes ♦ n So *matarhi*, id esi nuntius meus, sic vertunt : *Quis ctecus nisi sevens meus ; et surdus erque ae nuntius meus, quern missurus sum ?* itaque exponunt, *q. d.* O infideles Judæi ! v^tra opinione servus meus Isaias est cæcus et ignarus divina- rum rerum : at vos potius cæci estis qui non pu- tatis cum videre, qui maxime videt, unde et *Vi- dens* dicitur. Et quis est surdus opinione vestra sicut est legatus incus Christus T g. *d.* Idem di- cetis de Christo, quem sum missurus, quod de ísafa.

Septuaginta pro *malachai* per *aleph*, id est nun- ties mcoSj b gent* < sino alqpfç OX'JÚ *mclachai*, vertunt xjpcxvn ; afca?, til e<t dominante* eorum.

Qi is CÆCis, msi Qii ven cmuus ist ? — Pro r- nunda'us hebraice est Cjfydpd nw.ullam : quod primo Vatablus vertit, *perfectus*, *q. d.* Israel de- beret perfecte videre, et cognoscere, et coleie Um Deum ; at jam e<t cæcus.

Secundo, Forcrius vertit, *persolutus*, *q. d.* Israeli persolutum est a Deo omne quod ei promisit ; cur ergo a Deo suo resilit ?

Tatio, alii< punctis legendo obúO *meschatem*, significat relributoiem, *q. d.* Israel, qui deberet Deo pro tnt beneficiis esse gratus et retributor, jam est ingrattissimus.

Quarto, Noster vertit, < venundatus, » quod ali- qui sic explicant, *q. d.* Qui totum se tradidit et vendidit diabolo et peccato. Verum melius ex llebræo *nícicuîia* i < venundatum » accipiemus cum Forcrio et Sanch z pru persoluto, repenso, retributo. Est epitheton servi, qui tot dona acce- pit a Domino, ut iis solvendi* non sil par, nisi si ipsum ei rependat, et in servum addicat, et quasi venundet. Sic enim Israel tot beneficiis a Deo af- fectus et obrutus fuit, ut ei animam debeat, imo etsi millies so ei in servum venderet, tamen me- dum iis ex æquo satisfaceret. Mullo magis omnis Christianus est mAscutam, id est servus Christi empiitili^ quem Arabes *mamluchum* vocant ; unde Mamluchorum origo et imperium apud Ægyp- tios, uti dixi ad illud I Cor. vi, 20 : « Empti estis pretio magno. » Hic sensus est illustris, pungilque peccatores acri stimulo.

20. Qu vides multa, — *q. d.* O serve ! o popule mi ! multa vidisti, nullas visiones, revelationes et prophetias, nulla portento et miracula a Deo luo per Prophetas accepisti, et apertis auribus acci'pMi, el plura a Christo et Apostolis audies, per quos Dei voluntatem et mandito cognovisti et cognosces ; al non curas, non custodis, non exsequeris ea quæ per ipsos tibi facienda esso intclligis : quare merito te in media solis luce cæcum, et inter tot Dei voces surdum appellavi et appello. Ito S. Hieronymus cl Tlieodoretus. Hoc est quod dixit cap. vi, 9 : « tudite audieu- les, el nolite intelligirc : et videto vipionem, ei nolite cognoscere. » Concionalores hæc eadem intentent Christianis qui ad verba et minas,

æque ac ad Dei beneficia sunl cæci ac surdi.

Ubi nota surditatem et cæcitatem esse duplicem : unam inchoatam, qualis est surdastrorum et cæcutientium ; aliam perfectam, qualis est co-vimi qui nati sunt surdi et cæci, aut a multis annis tales fuerunt. Prior curabilis est naturaliter, posterior incurabilis. Rursum, causa surditatis et cæcitalis est triplex : *prima* ab extrínseco, cum scilicet exterius carnositas, organo auditus, puta tympano ; et pellicula oculo, puta tunicæ corneæ, annascitur et superinducitur. *Secunda*, quia organum ipsum, in quo residet sensatio, puta auditus el visus, corruptum aut vitiatum et distemperatum est. *Tertia*, cum humor abundans in cerebro, puta bilis aut pituita, ad organum auditus (excitans ibidem sonum et tinnitum, qui alterius soni perceptionem impedit) aut visus defluit, illudque obstruit et opplet. Modus curandi singulas est tollendo causam, et applicando contraria. *Prima* ergo curatur, si carnositas aut pellicula acri el mordaci quapiam re exedatur, aut acu above instrumento educatur aut rescetetur. *Secunda*, si organum emendetur et corroboretur. *Tertia*, si bilis et pituita tollantur per purgationes, per abstinentiam, per missionem sanguinis e naribus, etc. Ita docent Galenus, Paulus .Emgela, et passim alii medici.

Morale, Hæc omnia tropologice facile est accommodari bte^ci 8urdilad el calcitali spiritali ; sunl enim aliqui inrdiü- non plene cæci et surdi, sed cæcutientes et sur- te ini- dastri, qui superiorum monita et Dei inspirationes mr' audiunt, sed tarde et ægre. Unde clamore poenitentiarum, objurgationum el tribulationum excitandi sunt ut audiant, sicut equi cervicosi qui freno non reguntur, calcaribus adigendi sunt. El hæc est utilitas, caque ingens tribulationis, quod surdos faciat audire ea quæ necessaria sunt ad salutem. Triplex causa surditatis et cæcitalis spiritalis similis est corporali. Extrínseca (quæ primæ est assignata) est avaritia, quæ rebus externis, carumque desiderio et cura ita aures, oculos et mentem opplet, ul alia audire vel videre nequeat. Hæc curanda est, resecando funditus ex animo concupiscentiam opum et commodorum huius vita. *Secunda* vitiatum organi est, cum quis laborat phantasmatibus et falsis principiis mundanis, Dei legi et vocationi suæ contrariis. Hæc curanda est, eradicando ex mente hæc phantasmata et principia. *Tertia* bilis et pituita, est superbia et gula luxuriaque. Hæc per abstinentiam, orationes, poenitentias, confessiones et missionem sanguinis, id est demissionem animi, perque frequentes humiliaiones curanda est : quo facto, incipiet audire et videre ea quæ sunt salutis.

Ven. u. Q] [?T DOMINUS voluit ut sanctificaret eum. — *q. d.* Quod Israel sil surdus et cæcus, non est culpa Dei, sed ipsiusmel, qui oculos el aures obturando, surdum el cæcum se fecit. Nam Deus voluit euin sanctificare, ideoque dedit ei saucios Doctores, Prophetas, sacram Scriptui am, sacri-

ficia et sanctam legem, quam magnificavit, extulit et declaravit tot pulchris cæremoniis, tanta Levitarmi! etsacerdotum ac pontificum majestate, tot tanlisque miraculis et victoriis. Verum Israel hisce omnibus non sanctior, sed nequior, surdior et cæcior effectus, sibi ipsi constituit justam Dei punitionem, scilicet hostes, qui eum diriperent el vastarent, ul sequitur. Ha Procopius, Adamus et alii, favelque Chaldæus.

Secundo, forerius sic explicat : « Dominus voluit, » id est consensit in hanc Judæorum excaecationem, imo quasi lælalus est quod Israel sic proderet sui cordis pervicaciam : « ut sanctificaret eum, » hebraico, *propter justitiam suam*, velut justificaret se, ut scilicet notam facerei justitiam suam, dum populo suo non parcit ob scelera ejus, et ab eo aufert regnum Dei, illudque dat genti facienti fructus ejus. Duo enim habet justitia, seu sanctitas Dei, scilicet, punire impios, et benefacere piis et justis. Utrumque nos jubet considerare Paulus, scilicet severitatem Dei in cosqui ceciderunt, nempe Judæos; bonitatem vero in eos qui inserti sunt trunco, scilicet Gentiles Christo credentes. Hucusque Forerius.

Porro hoc faciendo Deus magnificavit legem, quia implevit, cisque inflixit comminationes, quas per Mosen in lege Judæis intentavit. Ita Vatablus, qui pro *voluit* vertit, *egregiam voluntatem erga vos habuit*, scilicet «vSextav, id est gratuitam iu indignos benevolentiam et beneficentiam.

22. Ipse AUTEM POPLLUS DIREPTUS, ET VASTATUS, Vert. ° — *q. d.* Ipse Israel a Deo ita dilectus, quæsilus et exaltatus, quem Deus tot modis voluit sanctificare et beare, propter sua peccata, suamque in hs obstinationem, fecit se rapinam tum dæwoni, tum Tito et Romanis, inquit S. Hieronymus et Leo Castrius (licet aliqui veterum hæc ad excidium Judæorum per Chaldæos référant); unde in laqueum juvenum forlissimoruu iucidet et detinebitur in carcere, ut sequitur.

Laqueus juvenum omnes. — tð 1 *queus* active accipiunt S. Hieronymus el S. Thoi las, *q. d.* Scribm et Pharisei suis pravis traditionibus el dogmatibus, quasi laqueis illaqueaverim i juvenes, id est juniores et rudiores in plebe. Sic ait *Osee*, cap. v, 1 : « Laqueus facti estis speculationi, el rete expansum super Thabor ; n et cap. ix, 8 : « Propheta laqueusruinæ factus est super omnes vias ejus. »

Secundo et magis genuine, ex hebraísmo passive capias « laqueus, » id est illaqueatus. Unde ex llebræo sic ad verbum vertit Angelus Caninius, ejusque discipulus Forerius : *Laqueus juvenes universitas ipsorum*, vel *omnes ipsi*, *q. d.* Omnes juvenes validi et fortes in bellis erunt laqueus, id est illaqueati, et Romanorum armis et strategematibus quasi laqueis capti. Noster vertit, a laqueus juvenum, » *q. d.* Israelita fuerunt laqueus juvenum suorum, quia propter peccata eorum filii et juvenes ipsorum iu bello a Rom m s rapti Mini el il-lacihea; Ha Cyrillus, Adamus, Vatablus elabi.

Poriilur ergo nhMractum pro concreto, *la'fucus* pro *illaywatus*. Vide *Canon*. XXXVIII.

Paulo aliter Sanchez : Vocatur, ait, « laqueus » vel catena juvenum, id e>l valida et fortissima, quæ non senibus el debilibus, sed juvenibus et robustis, qui fortia etiam vincula ct funes dirumpere possunt, injicitur, seu qua juvenes validi vinciuntur et catenantur.

Nec est qui dicat : Redde, — 7. d. Nemo est qui de Judæis captivitate liberandis cogitet, nemo qui eos curet, oblivioni traditi sunt et ab hominibus, et a Deo, in perpetuo degent exsilio et captivitate.

Vrrt. H. 23. Quis est in vobis? — Est vox Prophète conquerentis, quod Judæi hisce suis oraculis non credant, imo ea deâpicianl, 7. d. Elinam inter vos vel pauci aliqui sint, qui hæc scum ponderent uti paresti non enim agitur de re parva, sed ætern& vestra libertate et salute.

Ven.14. 24. QUIS DEDIT IN DIREPTIONEM JaC.0B? — « Jacob » et « Israel » gencratim accipit pro quibusvis Jacobi posteris, tam duarum quam decem tribuum, ul patebit cap. sequent, vers. 1, et cap. xliiv, vers. 1. Ita Adamus, 7. d. Nonne videtis, o Judæi! patres vestros sæpiusa Philistinis, Moabit, Idumæis, Assyriis vastatos fuisse : atque jam recenter anno sexto Ezcchiæ decem tribus plane eroisas et abductas esse in Assyriam? Et quare? Nonne quia in Deum peccaverunt, illius monita et prophetias spreverunt, uti el vos precatis et spernitis? Videte ergo ne idem Dei judicium el vindiciam subeatis. Hæc enim certo vobis imminere prædico, nisi Dei oracula, ac præserlim Christum Dominum, ejusque Evangelium recipiatis. Dicatur hoc etiamnum fidelibus, uti Belgis, bello diutino afflictis : « Quis dedit in direptionem, m caedem, in iguem Belgium? * etc.

Et moluerunt.—Est enallage penonæ, 7. d. Et noluimus. Ita Forerius. Secundo, simplicius Sanchez referi ad decem Iribus. 7. d. Deur,in quem peccavimus, dedit in direptionem Israel. « Et, » id est (*piia*, noluerunt in viis mandatorum ejus ambulare.

î5. Et COMBUSSIT EUM IN CIRCUITU, ET NON coevo- V«rt.tK vit. — Loquitur de Israel, quasi de república nunc in singulari, nunc quasi de populo et multitudine in plurali. Sensus esi, 7. d. Deus per Assyrios omnes decem tribus, totamque Samariam circumquaque vastavit et combussit, « et, ® id est *quia*, « non cognovit, » id est non credidit Prophetis, hæc ei ex Deo minitantibus. Vel simplicius, q. d. Israel tam fuit obstinatus, tam stupidus, ut etiam cum vastaretur non intelligeret hæc sibi a Deo, ob peccata sua, infligi. Idem hodie Christianis usu venit.

Aliter Forenus, qui hæc omnia a vers. 24 intelligit de excidio non decem, sed duarum tribuum per Romanos, 7. d. Quis, quæso, dilectum Dei populum dedit in captivitatem, non septuaginta, ut olim. sed mille jam et sexcentorum annorum? Certe Jehova, quia ejus Mesiam contempsit : quocirca forte et durum bellum, ac obsidionem Romanorum ei immisit, quæ eum in hanc vastitatem continuam deduxit. « Et non cognovit, h 7. d. Etiam post tam diram cladem non intellexit, quod ob infidelitatem m Christum Domini puniretur : imo neque, postquam totus conflavit. non recogitat, non redit ad cor, ul Christi a se occisi causa, hæc se pati videat; sed obslinatus in Judaismo. Christique odio persistit. Verum prior sensus congrucnlior est. Stimulat enim Judæos exemplo ct clade recenti fratrum suorum, puta decem tribuum sive Samaritarum.

CAPUT QUADRAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit Propheta hoc cap. et seq. in argumento capitis præcedentis. Dixerat ibi, vers. 24, Jacob et Israel a Deo datum esse in direptionem vastantibus Assyriis : nunc de more cum consolatur, quod nimirum ab iis, atque etiam ex Babylone, quo captivus est abducendus, Deus eum liberabit et reducet, ut patet, vers. 1 i, et cap. seq., vers. 28. Ita S. Thomas, Hugo, Pagninus et Sanchez. Jam sub hoc typo altius quid intelligit, videlicet, liberationem Israelis spiritualis, id est, fidelium, a captivitate peccati et diaboli per Christum. Multa enim hic augustiora dicuntur, quam ut convenient Judæis Babylone liberatis : ad cos tamen alludit, cosque obiter quasi perstringit. Unde et typum cum untypo permiscet, jamque quaedam dicit quæ magis typo, jam quædam quæ magis antitypo convenient. Vide CanS. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Iluymo, Forerius et alii, qui omnes hæc potius de Christi Ecclesia, (pam de Judæorum Synagoga accipiunt. Ad litteram ergo Israeli, id est, Ecclesiæ, promittit nomen hoc, scilicet Meus es tu, quodque eam illæsam per ignem et aquam deducet, quodque ei Gentes omnes ex quatuor orbis plagis subjecturus sit, Judæos vero utpote cæcos et surdos ejecturus. Deinde, vers. 9, redit ad disceptionem cum Gentibus, earumque idolis, urgetque testes proferant, qui testentur deos illos similia beneficia et miracula præstitisse suis cultoribus, atque ipse se prostitisse docet : hujusque rei testes producit Israelitas, qui se nuper a Sennacherib, olim a Vharaone Dei ope liberatos, viderunt, ac mox simili modo e Babylone se liberari videbunt. Tertio, vers. 18, nova divinitatis argumenta profert, videlicet beneficia populo Gentili, a se conferenda, scilicet gratiam, salutem et remissionem peccatorum. Hanc enim Israelitas non suis meritis aut victimis, sed meræ suæ misericordiæ, et Christi meritis ascribere, indeque pedare debere demonstrat (1).

1. El nunc hæc dicit Dominus creans te, Jacob, et formans te, Israel : Noli timere, quia redemi te, et vocavi te nomine tuo Meus es tu. 2. Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te : cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te. 3. Quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israel salvator tuus, dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te. 4. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, et gloriosus : ego dilexi te, et dabo homines pro te, et populos pro anima tua. 5. Noli timere, quia ego tecum sum : ab Oriente adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te. 6. Dicam Aquiloni : Da; et Austro : Noli prohibere : affer filios meos de longinquo, et filias meas ab

(1) Argumento hujus capitis a Cornelio supra exporto nihil addendum judicamus, nisi quod parum verisimile videtur, vers. 3, referendum esse, ut vult Cornelinus, ad Sennacheribum a Judæa evocatum ut contra Ægyptum et Æthiopiam arma verteret; nam Cyrus nimis evidenter in cap. præced. et seq. designator ut de alio hic sermo esse possit. Igitur quod Deus Ægyptios, Æthiopes et Sabæos daturus sit redemptionis pretium pro Hebræis, hoc signum (licet illum libertatem Hebræorum redempturum esse Ægyptum*) (iis, Æthiopiis et Sabæis quos Hebræorum loco Cyri potius statim. vel potius Cambyses ejus successoris sit subjecturus. Et revera Cambyses Ægyptum occupavit, et usque in Æthiopiam et ad Meroc (Jaba) progressus est. Jam vero sub typo liberationis Judæorum aliud altius intelligi ab omnibus interpretibus admittitur.

Quia igitur arcum et clavum devastationem Israelis in line cap. præced. enarravi, ne videretur Deus omnino repulisse populum suum et semen Abraham benedixit; quibus futurum mihi deinceps Dei populus, non solum ex Israelitibus secundum carnem, sed ex omnibus gentibus, ita ut et ii etiam remeantur viri Israelitæ et ad semen Abraham per Viperam incipit exponere.

Puno itaque, recenset beneficia et amoris divini indi-

catum Judæis tum prestata, tum etiam præstanda, 1-4; et pronuntiat vocationem gentium ex omni terrarum parte ad fidem faciendam, 5-8.

Secundo, certitudinem hujus vaticinii asserit, primo, testimonio Prophetarum quibus carere Gentiles, 9; gaudent Judæi, 10; utitur Deus unus Dominus, unus Salvator, et unus Omnipotens, 11-13; scilicet, confirmat documento operationum tum antiquarum, a Deo contra hostes terrarumque potentes pro Judæis editarum, 11-17; tum novarum, ad gentium salutem Deique gloriam edendarum, 18-ii.

Turno, cum tota oratio Isaie eo tendat, ut doceat populum Judaicum amplissima beneficia in se colat, non suis meritis, sed divinæ debore gratiæ, hic verum testimonium vulgus excipere posset, utique Deum sibi debitorem esse cultus publici in Templo ipsi sollemniter exhibiti, et ejus rei causa si illi aliquid vindicare posse, occurrirunt eorum glorificationi, primo, exprobrando negligentiam et defectum in sacrificiis, et secundo, demonstrando peccatorum veniam soli misericordiæ divinæ, non meritis humanis, tribuendam, versus irrito, objiciendo majorum in iis prævaricationem, poenamque committamur vers. 17. IS.

extremis terra. 7. Et omnem, qui invocat nomen meum, ingloriam meam creavi eum, formavi eum, et feci eum. 8. Educ foras populum caecum, et oculos habentem; surdum, et aures ei sunt. 9. Omnes gentes congregat® aut simul, et collect® sunt tribus : quis in vobis annuntiet istud, et quæ prima sunt audire nos faciet? dent testes eorum,ificentur, et audiant, et dicant : Vere. 10. Vos testes mei, dicit Dominus, et servus meus, quem elegi : ut sciatis, et credatis mihi, et intelligatis quia ego ipso sum. Ante me non est formatus Deus, et post me non erit. 11. Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator. 12. Ego annuntiavi, et salvavi : auditum feci, et non fuit in vobis alienus : vos testes mei, dicit Dominus; et ego Deus. 13. Et ab initio ego ipse, et non est qui de manu mea eruat : operabor, et (piis avertet illud? 14. Hæc dicit Dominus redemptor vester, sanctus Israel : Propter vos misi in Babylonem, et detraxi vectes universos, et Chaldaeos in navibus suis gloriantes. 15. Ego Dominus sanctus vester, creans Israel, rex vester. 16. Ilæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam, et in aquis torrentibus semitam. 17. Qui eduxit quadrigam et equum : agmen et robustum : simul obdormierunt, nec resurgent : contriti sunt quasi linum, et extincti sunt. 18. Ne memineritis priorum, et antiqua ne intueamini. 19. Ecce ego facio nova, et nunc orientur, utique cognoscetis ea : ponam in deserto viam, et in invio flumina. 20. Glorificabit me bestia agri, dracones et struthiones : quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. 21. Populum istum formavi inibi, laudem meam narrabit. 22. Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israel. 23. Non obtulisti mihi arietem holocausti tui, et victimis tuis non glorificasti me : non te servire feci in oblatione, nec laborem tibi prae bui in thure. 24. Non emisti mihi argento calamum, et adipe victimarum tuarum non inebriasti me. Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis, prae buisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. 25. Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. 26. Reduc me in memoriam, et judicemur simul : narra si quid habes tibi justificeris. 27. Pater tuus primus peccavit, et interpretes tui prevaricati sunt in me. 28. Et contaminavi principes sanctos, dedi ad internecionem Jacob, et Israel in blasphemiam.

en t 1. Et nunc use dicit Dominus creans te. — Ne braci ab hostibus afflicti desperet, deque se actum putet, erigit cum iu spem, dicens, quod Deus cum sibi in populum creavit et formant Liqueo eum magis in spo confirmet, quatuor genera beneficiorum ei collatorum commemorat. Primum, creationis, dicens, «creans.» Deus enim omnes homines creavit, sed peculiariter Ibraeos, quia miraculose Abraham ex Sara anu et sterili genuit Isaac, et Isaac ex Rebecca Jacobum, ex quibus prognati sunt Ibraei. *Secundum*, formationis, cum ait «formans, » q. d. Sicut figulum format et fingit sibi vas in honorem, illudque distinguit ab aliis vasis vilibus et sordidis : ita ego te, o Israel ! in rempublicam fidelem, piam et sanctam formavi, dando tibi legem sanctasque caeremonias, et ritus sacrificiorum. *Tertium*, redemptionis ex servitute, cum ait : «Redemi te.» *Quartum*, electionis in populum selectum et peculiarem, ut vocareris populus Dei, cum ait : «Meus es tu. »

Moraliter, in adversis et minis Dei, ne animum despondeamus, nos recordatione beneficiorum Dei animare debemus, Deoquo licere : «Ne tradas, Domine, bestiis animas conicientium Ubi, et

Qpcra manuum tuarum ne despicias. » Ita Forerius.

Redemi te — ex captivitate tum Ægypti per Moysen, tum Babylonis per Cyrum, tum maxime diabolum per Christum. T4 enim *redemi* etiam per futurum redimam exponi potest, juxta (*1*mon. XIII.

Voca me te non in te tuo.—Alludit ad morem herorum benignorum, qui servos quos amant nomine proprio evocant et accersunt, dicendo, non, Serve, ades dum, «ed, Petre, vel Paule, veni; audi, Pamphile. Sic Deus ait, «braci, veni» : hoc enim benevolentiae est signum. Iti Valabius. Serunt et melius, Leo Castorius, «vocavi te nomine tuo, » id est, ut ex Hebreo veritas, vocavi *nomen tuum*, id quod sequitur : ■ Meus es tu. » Israeli ergo indit nomen novum, scilicet hoc : «Mens es tu, » Simili modo, *Osee* cap. i, a Deo jubetur vocare filium suum primogenitum «Jezrahel,» id est *semen Dei* : tertium vero : «Non populus meus. » Ingens enim est dignitas æque ac utilitas quod, ut ait Apostolus, «filii Dei nominemur et «imus. » Nam ut ait Plato in *Cratyllo* : «Dei appellatio est, cum Deus facit in nesso rei nominatae, id quod nomen significat. » Ergo cum Israeli spiritali, id est Ecclesiae, »* fidelibus Christianis, dat hoc nomen,†

« Meus es tu, » facit reipsa ut ipsi sint populus, peculium et possessio Dei. Hoc est quod dicitur Mose, *Exodi* xix, 5, ait S. Petrus, *epist.* I, cap. n, 9 : • Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, » id est, ut Moses habet, hebraico nōā *segulla*, id est peculium et Cimolium Dei. Vide ibi dicta.

2. Cum transieris ter aquas, tecum ero, etc.; CUM AMBULAVERIS IN IGNE, NON COMBURERIS. — Ait qui vertunt per präteritum : *Cum transires per aquas, ego tecum fui*, scilicet in transitu maris Rubri et Jordanis; *cum ambulares in igne, non es combusti*, scilicet cum Abraham de *Ur*, id est de igne, Chaldæorum eduxi. Vide dicta *Genes*, xi, 31, *q. d.* Pari modo nunc, et deinceps traducam te filisum per ignem et aquam, id est per quævis diem gravissima vitæ pericula, tum in Babylone, tum potius in persecutione Imperialorum et tyrannorum Christi Ecclesiam et Christianos flamma et ferro persequentium, adeoque in quavis lenalione et adversitate liberabo, vel ita confortabo, ut pro nomine meo malis esse in igne quam in refrigerio, imo gaudeas et ambias pro Deo Deique tunc aquis mergi, igne cremari, dicasque cum S. Laurentio : « Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. » Sicut enim Christus mortem moriendo vicit, ita S. Laurentius et Martyres igne cremati, igne et tyrannis superiores, sua magnanimitate et constantia, exstiterunt, imo ignem quasi ad duellum provocarunt. Ubi fecit S. Ignatius scribens ad Romanos : « Ignis, ait, crux, bestia?, etc., omnia tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruatur. » Unde Clemens Alexandrinus, lib. I *Pædag.* cap. ix : a Si transieris, ait, per ignem, non combureris, quia non cades in corruptionem, sed transibis ad immortalitatem; > dicisque cum *Psalte*: « Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium. »

Min m— Mirum hac de re refert exemplum S. Paulinus, Gpistoto «d *Macadam*, de sene quodam catechuraknu-mono, qui in baptismo vocatus est Victor. Hic Iki, enim in navi solus, vi tempestatis abreptus, sine temone, sine cibo, sine ulla hominum ope plures septimanas in mari jactatus, a Deo et Angelis protectus, pastus et deductus est : a Ipse enim Christus, ait Paulinus, nunc suo vultu coruscus, nunc S. Felicis ore venerabilis sedebat in puppi, scenemque allecibat, qui inter ejus genua caput reclinabat; vidit et sæpius Angelos excubare navigio, et cuncta nautici muneris administrare : nec sane navim illam nisi Angeli nant» ducebant; cui gubernaculum erat mundi gubernator. Viginti tres dies homo non modo a terris, sed ab hominibus exclusus omnium ventorum ludibrium, omnium teine exsul, diversi maris hospes, et exsors generis humani inter fluctus et belluas maris, in vago erratine navis hospitio, jejuniis, senio, timore confectus, quæso te, numquid natura sua perdidiavi? Cui cigo obscurum bit Déum in illo fuisse. Navis

primo ad Urbem acta, Romani portus phnrum vidit : deinde Campaniam longis tractibus legit, mulatisque turbinibus in Africæ litlora transvolavit; atque ab ipsis rursus abrepta, Siciliam transcurrit; ita freta sulcans, ut quasi divina navis, et immisso divinitus spiritu sapiens, sua sponte cavanda vitaret, sequenda peteret. Tandem finem errorum atque discriminum in Lucanis posuit litloribus. » ibi enim piscatorum opem inclamans senex, ab iis navi in littus protracta, portum vidit. Quocirca Deo gratias agens, baptismo suscepto, vitam Christianam et sanctam instituit. Fusc hæc et eleganter narrat Paulinus. Ha fideles suos regit Deus, qui deducit velut ovem Joseph.

Apposite S. Athanasius, lib. *De Incarnat. Verbi*, et ex eo Leo Castrius : « Sicut, ait, ex amianto lapide (leste Dioscoride, lib. V, cap. cunn, et Plinio, lib. XXXVI, cap. xix), nipote ductili et flexili, textores fila deducunt, ex cisque telas et vela contexunt quæ si in ignem injiciantur, ardent quidem, sed flammis invicta splendidiora exeunt: ita beata Virgo agnum peperit, e cujus glorioso vello facta est nobis vestis immortalitatis : qua tecli, nec igne comburi possumus, nec aquis concludi, aut re ulla, quin per omnia cruciamenta transeamus illæsi, et ad cælum evolemus, n Anima enim mox evolat, corpus in resurrectione evolvit.

Imo sic ad litteram in fornace Babylonia Angelus sua quasi veste tres pueros ob meritum castitatis, innocentis», religionis et constantis» ab igne tutatus est, Angelus, inquam, similis Filio Dei, Christique typus, *Daniel*, m, 92. Sic S. Joannes e dolio ferventis olei hic Rom» ante Portam Latinam (locum stitpo magno pietatis sensu visi, et vidi) illæsus exivit. Ita de S. Polycarpo in rogo ardenti constituto scribunt Smyrnenses apud Eusebium, lib. IV *Distor*, cap. xv : « Ignis facta eamner» specie, ad morem veli nautici vento repleti, corpus Martyris veluti muro quodam circumcinxit; eratque illud in medio non tanquam caro ardens, sed tanquam aurum et argentum in camino ignitum. Etenim tantam boni odoris fragrantiam sensimus, quasi vel thus vel aliud quoddam pretiosum aroma spiraret. Tandem igitur iniqui, cum corpus illius ab igne non posse consumi cererent, confectorem accedere, et ferro illud transfodere jubent. Quo facto, copiosus sanguis effluxit, ita ut ignis exstingeretur, ac tota turba inirarelur. »

Sic S. Vincentius sub Baciano, S. Cæcilia, S. Lucia, S. Agnes, aliæque plurim» virgines, in flammis, Christo protegente, manserunt intact» : atque non minore miraculo, cum undique tentarentur libidinis igne, eo non arserunt, sed illibate perstiterunt : imo a sponso Christo angelum virginitatis su» custodem et vindicem perpetuum adepti» sunt. Sic et S. Dominicus, non Ordinis Prædicatorum fundator, sed alius ejusdem Ordinis et nominis, lentatus a muliere forinsecus, a dannane intrinsecus igne libidinis, cum fortiter

omnia tentamenta superasset, audivit inclamantes dæmones : « Vicisti, quia in igne fuisti, et non ursisti. »

Narrat Barholommus Pisanus in Gestis S. Francisca, quod Fredericus II Imperator S. Franciscum a concione, (piam habuerat contra vitium libidinis, invitari! ad camam, lauteque habitum solum in cubiculum introduxerit, ubi paratum erat scortum, quod eum ad turpitudinem illectabat. Mox Sanctus in focus in cubiculo accensus se projecit, in coque quasi lecto decumbens, ad eundem meretricem invitavit : illa et ignis incendio, et viri sanctitate percussa, iUico in fugam se dedit. Imperator, cum omnia per rimulas observasset, videns beatum virum inlegro et illæso ab igne corpore, quem illudere statuerat, maxime admirari cepit et venerari. Tales etiam sunt multi Religiosi, et virgines, qui in carne vivunt angelice, qui quasi salamandre in hoc igne, per gratiam Christi degunt integri et illæsi. Vide dicta *Daniel*, cap. m, vers. 4.

Ex hoc Isai» loco S. Cyprianus, tract. *De Exhortat. Martyrum*, docet non esse fidei timendas injurias, nec persecutiones : « Quia, inquit, major est Dominus ad protegendum, quam diabolus ad impugnandum. Quare in persecutionibus nemo cogitet quod periculum diabolus importet, sed imo consideret quod auxilium Deus præstat: nec mentem labefactet humana infestatio, sed corroboret fidem Dominica protectio, quando unusquisque secundum Dominicam promissam, et fidei su» meritum lanium accipiat de ope Dei, quantum se credat accipere; nec sit quod Omnipotens prestare non possit, nisi accipientis fides caduca defecerit, n Idem, tract. *De Orat. Domin.* : « Cum Dei, ait, sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit. »

Mystice S. Gregorius, lib. VI, episl. 169 *ad Cyprianum* : * Cum transieris, ait, per aquas, tecum ero, et flumina non operient te. Illos enim flumina operiunt, quos actiones hujus sæculi mentis perturbatione confundunt. Nam qui Sancti Spiritus gratiam tonet in mente, transit aquas, et tamen fluminibus non operitur; quia etiam inter medias populorum turmas sic peragit gressus sui itineris, ut non submittat actionibus sæculi caput mentis. »

Vtm. i propitiationum tuam Ægyptum, Æthiopia et Saba pro te.—S. Hieronymus » propitiationem » accipit active, *q. d.* Dedi tibi, o Israel, o Ecclesia! Ægyptios, Æthiopes et Sabæos, ut eos predicato Christi Evangelio converteres, Deo propitiare et reconciliare. « Et dabo homines pro te, » *q. d.* Cunctorum hominum quibus pndicabis, quosque convertes, salus tibi iniunctabitur. Verum sic id pro te improprie admodum sumitur. Quare melius « propitiationum » passive capias pro hostia pro peccato, vel viciima piaculari, sed humana (qu» veteres vocabant qualis fuit M. Curtius, qui in ingentem terræ hiatum

R^hbt? eques insili!t ad placandum sua morte toti populo numen. Talis et symbolice fuit hircus ille apopompæos sive emissarius, cui Pontifex, in de expiationis, peccata totius populi imprecantur, sirque eum mittebat in desertum, a feris devorandum, ut ex Origene et Cyrillo dixi Izvit. cap. XVI, 2J et sequent.

Sensus ergo est, *q. d.* Cum Sennacherib Israeli, id est Judææ Hierosolym», immineret, jamque illa ab eo esset vastanda, et quasi devoranda, ego effeci, ut pro Judæa Sennacherib objiceretur Æthiopia, Ægyptus et Saba, quasi victima piacularis, loco Judææ, ab eo mactanda. Unde Septuaginta vertunt, *feci commutationem tuam Ægyptum et Æthiopiam et Saba pro te*. Hoc est quod dicitur *Prov.* xi, 8 : « Justus de angustia liberatus est : et tradetur impius pro eo. »

Historiam vide supra, cap. xxxvn, ubi narratur, quod Sennacherib, relicta Jerusalem, perrexerit contra Tharaca regem Æthiopiæ, adversum se arma moventem, et cap. xx, ubi Ægyptus conspirans cum Æthiopia vastanda pndicatur a Sennacheribo. Porro Saba hic est pars Æthiopiæ, in qua regnavit regina Saba, scilicet Abyssia, ubi regnat nunc Preto-Joannes, unde venit Eunuchus Candacis reginae Æthiopiæ in Jerusalem, conversus et baptizatus a Philippo, *Ador*, vm, 27.

Sub hoc vero typo altius quid de Ecclesia Christi-ma intelligit, *q. d.* Pro te, o Israel! id est o fidelium Ecclesia! perdam Æthiopes, Ægyptios et Sabæos, id est omnes gentes et hostes tibi adversantes, faciamque ut sint quæi hostia pro te, per quam mea justitia, juslaque vindicta, expleatur et quasi pascatur, coque magis Ubi conciliet. Ita Cyrillus.

Aliter Procopius, S. Hieronymus et Forerius, *q. d.* Dedi «propitiationem. • vel, ut Septuaginta, *commutationem*, hoc est pro commutatione et pretio sanguinis tui et Martyrum tuorum, o Israel, serve mi! id est, o Christe! tradidi et subjeci Ecclesia? tu» Ægyptum, Æthiopiam et omnes orbis partes. Hic sensus concurrit cum primo. Nam juxta regulam Ticonii, quæ de corpore, id est Ecclesia, dicuulur, competunt et capiti, id est Christo : et vice versa. Sic ergo Christus représentât Ecclesiam, sicut rex regnum. Christo favet id quod subdit : « Dabo populos pro anima tua. »

Ubi nola, Gentes hostiles Ecclesiæ factas fuisse victimas, vel quia manentes in infidelitate mactat» et excis» sunt a Deo, vel potius quia Deus eas subegit Chi isto, et ex infidelibus fideles, Chrisloque subditas effecit. Sic enim fuerunt victim» Deo gratissim», cum morientes peccato, et veten vit», cœperunt vivere Deo: has enim offerens Paulus ait, *hom.* xv, 16 : «Ut sim minister Christi Jesu in Gentibus : sanctificans (græce id est sacrificans) Evangelium Dei, ut fiat oblatio (viciima) Gentium accepta, et saneficala in Spiritu Sancto. » Atque buie victim» suum sanguinem uuasi libamen libens offert, *Philip*, n, 17, dicens :

- < Sed et si immolor supra sacrificium et obsequium fidei veslre, gaudeo, et congratulor omnibus vobis. » El de hac ait, *Rom.* xii, 1 : « Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. »
- V<< 4. 4. Et dabo homines pro tibi. — Sicut /Ethiopes dedi pro (e, sic dabo et Babylonios; hos enim Cyrus delevit, ut Judæos liberaret : multo magis homines et populos omnes pro Christo et Ecclesia dabo, id est evertam, vel convertam, uti jam dixi.
- Ven. s. 5. Ad Oriente addicam, — *q. d.* In captivitate Babylonica dispergemini in quatuor orbis plagas, ut dicitur *Zachar.* n, 6; sed ex omnibus reducam vos in Judæam. Multo magis hæc competunt Gentibus ex omnibus plagis mundi adductis, et venientibus ad Ecclesiam Christi. Sic ex Occidente ad eam venerunt et veniunt Europtei ; ex Oriente Indi; ex Aquilone Gothi, Livones, Moschi, Poloni ; ex Meridie Ægyptii et Afri. Unde sequitur :
- Ven. 7. Et OMNEM, QUI INVOCAT NOMEN MEUM. — To et causale est, significans *quia*, *q. d.* Adducam eos, quia creavi, formavi et feci eos fideles Christianos, ad hoc, ut nomen meum invocarent et celebrarent, meæque Majestati et gioite servi! ent in sanctitate et justitia, omnibus diebus vitæ, imo æternitatis sua».
- Ven. g. 8. Edic foras populum cæcum. — Calvinus sic vertit et explicat : Educam cæcos, ut visum ipsis restituam; surdos ita liberabo, ut aures recuperent, *q. d.* In captivitate aperientur eorum oculi ut videant, et aures ut audiant, quibus jam suapte malitia destituuntur, dum eas obturant. Verum obstant llebroæa, quæ ad verbum habent : *Educ* vel *ejice populum cæcum, cui oculi; et surdos, quibus aures*. Aliqui hæc de Gentibus idololatræ accipiunt; verum dico Prophetam loqui de Judæis; hos enim, cap. præced. vers. 19, vocavit cæcos et surdos : tales enim facti sunt, cum Gentes a Christo illuminale sunt, *q. d.* Ejice, o Christe! per te tuosque Apostolos, a te tuaque Ecclesia Judæos, qui oculos habent, quibus videant tua miracula; et aures habent, quibus audiant tuam doctrinam; sed lumen veritatis quod vident et audiunt, recipere et in animum admittere nolunt. Cæcos ergo hos et surdos reproba, magisque excæca, ac tandem projice in tenebras æternas, atque effice, ut Judæorum loco, omnes gentium tribus tibi et Ecclesiæ jungantur. Ita S. Hieronymus, Procopius et Theodoretus. Vide Prosperum, lib. I *De Vocat. Gentium*, cap. ni. Hoc est quod ait Christus *Matth.* vii, 12 : < Filii regni ejicientur in tenebras exteriores, » id est extremas, vel quæ occupant omnia ea quæ extra regnum Dei sunt. Nam in regno Dei lux est; extra autem quidquid est, tenebricosum est, imo meræ tenebre,
9. Omnes gentes congregatæ sunt. — Redit in ore *uo Propheta ad Gentes, earumque idola, cum quibus cœpit disceptare, cap. xli, vers. 22. Jam subaudi voculam su *g. d.* « Si omnes gentes congregatæ sint, » vel fingo animo congregari, aut, ut Vatablus vertit, *congregentur omnes gentes cUA* suis diis, faciant et predicant ea, quæ ego hic facio et predico, testes si quos habent proferant. Ego a cap. xli hucusque demonstravi me Ichova esse Deum, qui preterita fecerim, sicut predixeratn, quique nova facturum sim, scilicet ut ex stirpe Abrahæ veniat Messias, qui illuminabit lotum orbem, cumque redimet a potestate diaboli; in cujus adventu Judæi a fide patrum degenerabunt, flentque cæci, ac interibunt : quare loro eorum vocabo et surrogato Gentes, ac in semen Abrahæ cooptabo. Hoc mysterium quis Gentium, quis deorum agnovit? quis prædixit? « dent tus* (es, » si habent, oraculorum, et « justificentur, » id est causam suam justificent, scilicet probent se esse deos ex presagio futurorum, ut audientes populi dicant : « Vere, » scilicet, hi sunt dii, et presagi futurorum. Ita S. Cyrillus, Forerius et alii.
10. Vos testes mei, dicit Dominus, et servus Veritatis meus, quem elegi. — Gentes et idola nullos habent testes suorum oraculorum et miraculorum : at ego plurimos profero. Vos, o Israelita»! testes estis eorum, quæ dico : jam enim recenter vidistis me vos a Sennacherib liberasse, ejusquo castra per Angelum cecidissee, ufi promiseram. Item vidistis miraculum solis et umbre reductæ in horologio Achaz, vitamque regi vestro Ezechiæ jam deposito, a me redditam. Vos quoque, o Propheta?! oraculorum vestrorum, id est meorum, testes estis. Vos denique, o Apostoli, o fideles, o Martyres! tempore Christi, testes eritis, cum videbitis hæc mea oracula et promissa reipèa compleri. Hoc est quod ait Christus, *Actor*, cap. i, 8: « Erilis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa, et Samaria, et usque ad ultimum terre, »
- Et servus meus, — id est Cyrus, ait Hugo : hic enim liberans Judæos Babylone, promissionis divinæ de eadem liberatione, quasi testis fuit. *Secundo*, Forerius accipit Isaiam. *Tertio* el optime, passim alii accipiunt Christum ; hic enim, cap. xlii, i, vocatus fuit « servus » Dei, hicque suis dictis, factis, miraculis, suaque passioned redemptione adimplendo hæc Dei oracula, erit testis, id est, reipsa testabitur et demonstrabit ea esse verum, ac consequenter tam se quam Patrem, a quo missus est, esse verum Deum. Unde de eodem ait, cap. lvi, vers. 4 : a Ecce testem populis dedi eum, ducem ac preceptorem Gentibus ; » sic *Apoc.* r, 5, dicitur : « A Jesu Christo, qui est testis fidelis ; » et cap. m, vers. 14 : a Hæc dicit : Amen, testis fidelis et verus. »
12. Ego annuntiavi, et salvavi : auditum feci, ET NON FUIT IN VOBIS ALIENUS, — 1100 CSI alius, SCILICET Deus, qui ista faceret, *q. d.* Abrahæ, Isaac, Jacob Moses, Josué, etc., et nuper Ezechias, quibus prænuntiavi et contuli salutem, vel ab hostibus, vel a morbo, quosque ita protexi et magnificavi, lii, inquam, non coluerunt deos alios, sed

mo solum. Imo, ope inca Channnmo* alia que gentes deos alios colentes, sua terra exturbarunt : ergo non virtute deorum, sed mea solius id pnB-sliterunt

V«T». <3> 13. Non est qui ob mano mua eruat, — *q. d.* Habeo claves vitæ et mortis, animam et flatum cniisque hominis manu mea contineo, ego vivifico et mortifico, solus sum Deus omnipotens et omniscius. A me Idola, principes, et mort ifia omnia morte damnata sunt, ut ait Seneca. Utinam hoc sæpe cogitemus, illiuc soli studere satagamus, illumque revereri et timere, « qui potest et animam et corpus perdere in gehennam ! »

Ver«. II. 14. PIOUTER VOS MISI (mittam Cyrum) in Babylonem, et (perenni) detraxi (id est detraham) vectes universos, — *q. d.* Vectes portarum, oin- niaquo robora et munitiones Babylonis frangam, ut vos ex ea liberem : pari modo per Christum, cujus typus erat Cyrus, ex Babylonis, id est mundi, et Chaldreorum, id est dæmonum, potestate vos liberabo. Ita S. Hieronymus, Procopius et Cyrillus.

Per « vectes » rursum Hieronymus accipit principes, quia validi sunt ac potentes. *Secundo*, Sanchez per « vectes » accipit impedimenta et remoras, quæ erant quasi carceres et repagula, quibus Deus gestientes ad bellum et imperium Persas et Medos hucusque continuerat, et quasi concluderat, jam vero iis diffractis liberos fecit, ut precipites in Babylonem irruerent. Hos vectes Zacharias, cap. vi, i, vocat « montes æreos. »

Tertio et optime, « vectes » sunt muri, turres, portæ, carumque vectes et claustra, onimaque munimenta Babylonis.

Septuaginta pro *vectes* vertunt, *fugientes*. He- gramm enim n*13 *bariach* utrumque significat : radix enim m3 *bararti*, significat *fugit*, inde- que *vectis* dicitur *bariach*, quod transcurrat, et quasi fugiat ali uno extremo ad aliud. Porro per *fugientes* Cyrillus accipit Persas, *q. d.* Persæ. qui antea fugerant Chaldæos, jam a Deo animati cos invadent. Procopius vero accipit Chaldæos, quos jugientes insecuti Persie, necarunt vel captivarunt.

Et Cialdeos in navibus suis gloriantes. — Ba- bylon alluitur a Tigri et Euphrate : hi enim fluvii quasi vectes cingunt et sepiunt urbem, atque per aqueductus multis in locis restagnantes (uli til Vcnetiis) miram ei utilitatem trque ac delicias pnebent : sed h cc sustulit et evertit Cyrus, cum Euphrato in alios plurc-que alveos per milites deducto, sicco pede urbem invasit et occupavit, uli ostendam *Jerem.* L, 3C.

Ven u. JG, qui i,u)|T in MAR((Rubro) viam, et in aquis torrentibus semitam. — Commemorat pristina be- ni licia et miracula Israeli pnestita, in transitu rnaris Rubri, firod. cap. xiv. Per *aquas torrentis* intanigli vel aquas Jordanis, quas Hebræi, duce Josuo, sicco alveo transierunt, cum is tempore messis intumisset, ideoque ferretur pnucps ma- gno cum impetu instar torrentis, *Josué* m: velA»o-

tins aquas maris Rubri, nt posteriori versa, mo- re rhythmi Hebraici, eleganter idem dicat quod priori. Unde Septuaginta vertunt, *aquam reherhen- tem*, quomodo de transitu mari» Rubri dicitur *Exod.* iv, 10 : « Submersi «unt quasi plumbum in aquis vehementibus. » Aquæ enim maris Rubri a Deo atrinque instar montium su«pensæ, ut me- diam darent semitam transitui Hebræorum, quasi v m passæ, et frementes, iis transgressis, mox magno fragore convoluta», instar torrentium, imo montium, insequenter Egyptios obruerunt. Ita S. Hieronymus, Procopius, Sanchez, Forerius et alii. Hoc est quod sequitur :

17. Qui eduxit quadrigas, — *q. d.* Deus illexit, Ver», it et quasi induxit Ph uonem cum suis quadrigis et copiis in mare Rubrum, ut persequeretur He- breos, ibique eum mersit. Unde ibi Ægypti! in morte perpetua obdormierunt.

Contriti sunt quasilinum, et bxstinch sunt, — ca scilicet facilitate qua linum, vel stupa accensa vel fumigans mersa in aquas validas, vel flumen ingens, mox conteritur et exstinguitur.

Rursum, quia anima est velut igniculus quidam in nobis, hinc exstinctos Ægyptios, quasi linum fumigans dixit. *Tertio*, in lino fumigante notat iram et ardorem persequendi Hebreos in Ægyp- tiis, qui instar flammæ aquis exstinctus est. Ha Forerius.

18. Ne memineritis priorum, — *q. d.* Magna iri- Ven.il. dentur hæc miracula quæ pro vobis feci in mari Rubro; sed parva, vel nulla sunt, si comparen- tur cum iis quæ vobis facturus sum in Ecclesia Christi. Illa enim sua magnitudine et gloria, ista vetera obruent. Ha 8. Hieronymus, Procopius, Sanchez. Forerius et alii. Notent hio Christiani, quot quantisque beneficiis a Deo cumulati sint pra? Judæis, omnibusque sæculorum omnium na- tionibus, Deoque gratos se exhibeant.

19. Ponam n deserto viam. — Aliqui hæc ad litteram accipiunt de reditu e Babylone : tunc enim ve) ad litteram, ut sonant, hæc Hebræis a Deo data esse, uti eisdem data sunt, cum duce Mose per desertum profecti sunt in Chanaan : vel bisce quasi proverbiiis tantum significari, quod Judæi. Babylone redeuntes, maxima a Deo acce- perint beneficia.

Veium hæc veterum fuerunt, eaque exitia; hic autem nova Deus nova» Ecclesiæ, eaque magnifica promittit. Loquitur ergo de gratia per Christum in Gentes effusa, « ut ubi superabundavil iniqui- tas. ibi superabundare! et gratia. » Alludit tamen ad typum Hebræorum, duce Mose desertum trans- euntium. Tunc enim Deus iis viam quasi præivit, in columna ignis et nubis; time etiam ex petra a Mose percussa dedit copiosas aquas, et quasi flu- mina, quæ tantis castris sufficerent, eaque per- durantia, et deinceps perennantia : ita ut post dis- ce-sutn Hebræorum fera-, dracones et struthione» arentes siti inde eam exstingerent; ideoque mu- ta voce Deum glorificarent, eique gratius agerent.

Unde Abnlensfe in *Num.* xx, Quæst II el III, cum Hebreis censet has aquas non tantum decurrisset per desertum, el secutas fuisse Hebraeos, uti innuit Apostolus I *Cor.* x, 4; sed etiam ex illo tempore Arabiam propter aquas a Mose elicitas et perdurantes, faciam fuisse habitabilem, cum antea ob ariditatem, æslum et sitim esset inhabitabilis; quod alibi discutiendum est.

Sensus ergo est, *q. d.* Aperui olim Hebraeis viam in mari Rubro, et in deserto invio : at nunc totius mundi quasi maris magni viam omnibus nationibus aperiam, viam, inquam, ad Christum, Ecclesiam, salutem et cœlum, atque dabo in invia Gentium solitudine non corpori, sed anima de «fontibus Salvatoris» non flumen, sed flumina gratiarum, ut laudent et glorificent me gentes barbarie et feritate draconibus, struthiis aliisque bestiis similes, imo concorporate ipsi Leviathan, dixi capt xxvn, vers. 1. Ita S. Hieronymus, Bino Plato, lib. IH *De República*, docet, in homine, velut in equo Trojano, esse omnia animalia : in doloso enim est vulpes, in crudeli leo, in libidinoso amica luto sus, in torpido asinus, in suspicaci odora canum vis, in guloso lupo, in compto et compta pavo, in garrulo pica, etc. Et hoc voluisse Pythagoram, cum dixit improborum animas degenerare et migrare in corpora belluina, seque induere in leones, lupos, canes, etc., censent nonnulli. Vide *Canon.* XIX. Simili modo S. Gregorius, Jib. XXXI *Moral.*, cap. v, vers. 6, per « dracones, » accipit homines humi reptantes, carnales, el manifeste improbos, per « struthiones » vero hypocritas. Struthio enim habet pennas quasi volaturus, nec tamen volat. Utrique hi conversi a Christo et Apostolis, sincere el serio Deum glorificabunt. Septuaginta pro dracones vertunt, *Sirenes*, quales scilicet socios Ulyssis suo cantu fascinarunt, et in porcos, asinos aliasque feras converterunt. Tales sunt amasi® et lenæ, quæ juvenes sua forma, voce et gestibus dementant : has Christus et Apostoli convertent, docebuntque canere Deo alleluia.

Vm. ti. 2I. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. — Hinc patet per « dracones, struthiones, » etc., non bestias, sed homines et populum intelligi. Occurrit tacite objectioni Judæorum dicentium : Quomodo, Domine, nobis relictis, qui homines sumus fideles, et populus a te olim electus, qui te colimus victimis et thymiamate, transfers te ad Gentes, qui non ul homines, sed ut dracones et fer® vivunt? quomodo eos libi adsciscis el eligis? Respondet Deus : Ego populum istum formavi, ego ex lapidibus, imo ex feris, filios Abrahæ suscitavi, ut ipse magnificam meam in se beneficentiam, potentiam el gloriam jugiter reprimet, æque ac celebret. Unde sequitur :

vtff n 22. Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israel. — « In me, » id est in meo cultu. Est nova occupatio. Occurrit enim alten Judæorum obie Itoni el instantia». Dicit enim Israel : ài Gen-

tes vocasti, ut te laudent, ego quid aliud ago? nonne libi psalmos et hymnos decanto? nonno tibi offero thura el victimas? Respondet Dominus : « Non me invocasti ; » tu® invocationes, laudes et psalrni, non laudes me®, sed vitupiria sunt; ac proinde ea mihi non obtulisti, nec iis me glorificasti, sed dedecorasti ; consequenter ego hanc servitutem oblationum, et laborem thurificandi a te non requisivi, non volui, non cupivi, quia illa mihi non voluptatem, sed molestiam pariunt; tum quia sceleribus pollutus me laudas, mihi sacrificas; tum quia externis hisce laudibus el victimis me putas reconciliari et oblectari. Falleris : ego enim victimis boum et arietum non placor, non vescor, non inebrior, calamum aromaticum, et suffitum thymiamatis non odoror, nullo odore pascor et delector : sed corde contrito et puro, puta mentis victimis, et thymiamate virtutum, quas tu negligis : et tu ad eas offerendas te inducerem, sacrificia ista externa, quasi excitamenta tantum institui. Ita S. Hieronymus, Procopius et alii. Hoc est quod dixit cap. xi : aQuomihi multitudinem victimarum vestrarum?» etc. Vide ibi dicta. Aliter vertunt Syrus et Arabicus, nimirum : *Non me vocasti, o Jacob! et* (vel quia) *eccc appellavi te, Israel.*

24. Non emisti mihi, — *q. d.* Quod emisti calamum, quem mihi offerres, ego mihi emptum et oblatum non reputo, non accepto ob causas jam dictas.

Calamum — aromaticum. Forcius accipit cancellatu, quæ vulgo dicitur, quam ipse distinguit a cinnamomo. Vide dicta jExodixxx, 24, et *Jerem.* cap. vi, 20(1).

Servire me fecisti, — *q. d.* Non ego te mihi in victimis servire feci : sed tu me tibi servire fecisti, hoc est, peccatis tuis tu me gravasti, molestia affecisti, et, quasi servus tuus essem aut mancipium, onerasti. Est catachresis. Hoc est quod dixit cap. i, vers. 14 : a Laboravi sustinens. » Unde Septuaginta vertunt, *in peccatis l:us et iniquitatibus ante me stetisti* (sic enim legit editio Romana, Irenæus et Procopius, licet alii legant aliter, uti mox dicam) lanquam effrons et impudens, non

(1) 2Von comparasti mihi argento calamum odoratum, videlicet ad cufiitum faciendum. Nam per «ndo lâtiHum canna, designatur species illa canna» odorat® sive aromatic®, plene H5p> Lrod. cap. xxx, 23 el H3p, *Jerem.* vi, 20, dicta, quam veteres appellabant xxaaiav «-^177*, casiam /fotite'/i, quæ recentioribih Graecis dicitur xehuXz, voce pariter hebræa ducta, latina» for®®, vide Celsii *Hierobot.* part. II, pag. 3i4. Quod vates dicit, Judæos non emisse calamum aromaticum argento, Jarchi sic accipit, ac si dicere velit, Judæos non necesse habuisse, calamum aromaticum sibi comparare argento, qno<l magna copia reperialur mCanaanæa, quod confirmat verbis H. Aba ex Midrasch-Echa, sive Commentario in *Lamentationes*. Sed in Judæa aul Syria minimo nasci calamum odoratum, evincitur ex insigni loco *Jeremiw* vi, 20, qui in oratione similis argumenti, *quid itaque*, inquit, *thus ex Satura reniât, et calamus bonus, odoratus, e terra longinqua?* (Rosenmuller.)

tam victima* quam peccata oculis meis ingerens, ostentans, et quasi offerens, ideoque irritans, et quasi irridens, imo pugnans contra me. Stat enim ante Deum peccator cum peccatis suis, quasi pugnaturus contra illum. Peccata enim tela quaedam sunt, quæ intentat peccator et vibrat contra Deum, ait Sanchez. Hic sensus est genuinus.

Moraliter, advertant Christiani sc, dum peccant, facere Deum sibi suisque peccatis quasi servum. Nam ejus concursu, natura et donis ab eo acceptis, ad scelera abutuntur, unde caque Deum Deique dona, quasi invitum trahunt.

Secundo, Forerius explicat, *q. d.* Non tam mihi servivistis vestris sacrificiis, quam ego servivi vestro ex iis quaestui, honori, epulis ac voluptatibus, o sacerdotes et Judæi! cum vos iis permitterem expiari, et haberi in populo pro expiatis, cum revera ista non haberent vim expiandi, sed vos peccatores æque ut ante relinquerent.

Tertio, ex Lactantio, lib. IV, cap. xix, Leo Castrius, *q. d.* Tuis peccatis « servire, » id est servi carnem induere, servi poenas, scilicet crucem, suscipere, a me » Christum « fecisti : » imo tam tu, o Israel! quam Pilatus et Romani in morte me tractastis, non tam ut mancipium, quam ut pecus vel belluam. Unde juxta S. Hieronymum Septuaginta ita vertunt : ὁ αἰ; ζυγῶν; Hxc; acu izipr. aīFjaā ai; *in peccatis tuis defendi te, et quasi hyperaspistes scutum me pro te iræ dei opposui.* Ita et ex Septuaginta legunt Cyrillus, Theodorus et Eusebius, lib. X *Demonstr.*

Aliter S. Hieronymus explicat Septuaginta : *Quasi, aīl, labor sit dei, et lassitudo defendere peccatores.* Perinde ac si Deus clemens et parcens pugnet contra se, suamque justitiam, flagitantem ut justa vindicta peccata et peccatores plectat.

25. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas (*q. d.* Non tuæ victimæ, quæ plus habent sceleris quam pietatis, non opera legis a te facta, ul tu putas: sed ego per Christum, Christusque merita, deleo iniquitates tuas) propter me (id est propter immensam meam misericordiam, merumque amorem, non propter merita patrum tuorum) : et peccatorum tuorum non recordabor, — ut ea tibi ad culpam et poenam imputem, ut ea ulciscar : alioquin enim manet in Deo peccatorum æque ut præteritorum omnium memoria cognitrix, sed non ultrix.

Notat S. Hieronymus *to deleo* alludere ad chirographum, quod homo dum peccat, quasi manu sua scribit, suoque nomine subscribit, quo se peccalo et diabolo quasi mancipium vendit, mancipat et addicit. Hoc delet et abolet Deus, dum peccati reatum et obligationem delet. De quo vide Origenem, homil. 13 in *Genes.* (1).

(1) Metaphora desumpta est ab eo qui cum in commentariis suis consignata habet, quæ ulli ipsi solvenda debent, postquam persoluta fuerint, delere solet. Ita populi Hebræi delicia (adeoque totius populi Christiani) pro quibus [huilv ipsi luenda erant, Deus, quasi persoluta) essent

Secundo, tū ego ego repetitum habet epitasin, estque asseverantis, sibi que complacentis et gloriantis. Quomodo ergo in amorem tam indulgentis patris, qui in se merus amor noster est, non rapimur?

Prudenter S. Ambrosius, lib. II De Pœnit. cap. vi : a Ego, inquit Deus, deleo iniquitates tuas, et memor non ero; tu autem memor esto propter correctionem : memor esto, ul scias donatum esse peccatum, ne glorieris quasi innocens. »

26. Reduc me in memoriam, et judicemur simul : *NARRA SI QUID HABES UT JUSTIFICERIS.* — *Nota hic* humanitatem Dei, qui ad nostra judicia descendit, et hominum arbitrio quasi se submittit, *q. d.* O Israel! qui putas te ex operibus legis justificari, merita si quæ habes, ob quæ putas me debere tibi ignoscere, et delere iniquitates tuas, in medium profer, fac ut ea mihi in mentem redeant : ego enim nil tale memini. Est tacita irridio. Quis enim Deum doceat, aut ei aliquid in memoriam reducat? Ita Forerius.

Judicemur simul, — ut videamus, an ex operibus et meritis tuis, an vero mera mea misericordia remissio peccatorum tibi obtingere debeat, ut « justificeris, » ul in hac causa et lite superior evadas, ostendasque jus a te stare, itaque pro ta sententia feratur, hæc scilicet, quod remissio peccatorum meritis tuis, non gratiæ Dei sit ascribenda. Ita Forerius. Hic sensus est genuinus.

Aliter hæc explicat S. Gregorius, lib. XXVI *Moral.* cap. vi, scilicet de examine conscientia*, præsertim quod confessionem peccatorum præcedit, ut eam deinde facientes, atque absolutionem recipientes, justificemur, illoc enim examen est instar judicii privati et domestici, in quo personas requisitas, scilicet, accusatorem, judicem, satellitem et carnificem ita describit : « Conscientia, ait, accusat, ratio judicat, timor ligat, dolor excruciat. »

Denique Septuaginta vertunt, *dic tu iniquitates tuas primus ut justificeris*, quod S. Cyrillus, Ambrosius, Augustinus, Leo, Chrysostomus, et ex eis Leo Castrius, accipiunt de confessione Sacramentali, quam ex hoc loco probant esse medium necessarium ad justificationem. Imo hoc sensu versionem nostram Vulgatam accipit et interpretatur Castrius.

27. Pater tuus primus peccavit, — *q. d.* Ne dicas te ob merita patrum justificari : nam et ipsi peccarunt. Quis autem dicat ejus merito nos a peccato liberari, qui aliquando peccato subjacuit? « Pater » ergo vel est Adam : hic enim primus peccavit, et peccatum in omnes posteros transfudit. Vel potius Abraham : hic enim proprie Judæorum erat pater, id est patriarcha, et ob ejus merita justitiam omniaque sibi deberi putabant Judæi. Unde illud perpetuo jactabant : « Pa-

illæ pœnæ, delevit e suis tabulis et c sua memoria, ita ut litas non exigat. Idque a* facere ait *propterea* se, id est ex sola sua natura benigni atque « ad clementiam pruna, nullis sui populi in se merito motum. (Rosenmuller.)

trem habemus Abraham, et semen Abrah/v eamus. » Porro Abraham peccavit, quia antequam vocaretur a Deo, coluit idola gentis sum, scilicet Chaldæorum, ut patet *Josué*, cap. xxiv, 2. Vide dicta *Genes.* cap. xj, 31, et cap. xii, l (i).

(1) Berthieras et Rosenmuller satis recte existimant hic Isaiam neque Adamum intendero, qui peccandi primus exemplum dedit, quia Adamo Judæi nunquam ul paio gloriati sunt, quippe quem cum omnibus mortalibuscom-nunern habeant; neque Abrabammn quo equidem patre gloriari solent, sed qui posteris suis ubique proponitur •xomplum pietatis in Deum, et Deo charissimus homo. .. Praeterea huic sententi@ æque ac priori obstat quod membrorum parallelismus docet dictionem T3N, cui in al-ten» hemistichio respondet pluralis "l»ÿ»So. capiendam esso *collective* pro /wires mí, ut *Ézech.* xvi, 3, do populo Judaico feminæ imagino inducto dicitur, *poter tuus* emt*Amortueus*, id est patres, majores lui impietate Amor ríñeos «quarunt. Hic autem *patribus* populi Hebnni non tam intelliguntur ejus majores, qui jam primis post exitum ex Ægypto temporibus, dum per Arabiæ deserta iter facerent, idola coluerunt, quæ S. Hieronymi est sententia; quam potius populi reges et antistites, precipue *sacer(ioies;m* enim Hebraeis, haud aliter atque Latinis paler nomen quoquo fuisse reverenliæet honoris, quo appellabantur qui alios instituerunt, aut suis consiliis adjuvarent, patet e *Jud.* xvn, 10, ubi Micha narratur Levium quemdam rogasse, ul sibi *esset m patrem et sacerdotem*, eodem modoadeumdem Danitæ, xvm, IO.Nequeob aliam rationem, II *Reg.* xi, 12, Elireus Eliam,et II *neg.* ini, 14, Joas Elissum *patrem* vocat ; vide et *Genes.* xlv, 8. Dicit igitur Propheta, sive quem loquentem inducit, Deum, ipsos populi antistites, quorum erat pietatis el religionis studio alios antecellere, exstitisse aliis peccandi auctores. Cui sentential congruit alterum hemistichium, « ct interpretes tui prevaricati sunt in me; » nam hoc loco interpretibus sive oratoribus populi llebrei intelligunlur sacerdotes, quorum cilicium erat apud Deum pro

Et interpretes tui, — scilicet Moses el Anron, qui fuerunt sequestri et internuntii inter Deum et populum. Hi quoque prevaricati snnt, scilicet ad aquas contradictionis, ideoque ingressu terræ promisse a Deo exclusi sunt. Undo et hosco

2dÿ Contaminavi principes sanctos,— id est peccato contaminatos ostendi (vide *Can.* XXIX), ao indignos qui terram sanctam ingrederentur: quocirca eos quasi peccati reos ad mortem damnavi, morique in deserto coegi.

Deui ad internecionem Jacod (quando omnes Jacobæos, id est Hebreos, ob murmur pariter dainuavi ad mortem obeundam in deserto, Aumer. xiv, 29. Itaque dedi) Israel in iil aspiemiam,— id est, ut Chaldæus et Septuaginta, *in opprobrium hostium*. Hostes enim irridebant cos et subsannabant, quod ob scelera sua a Deo suo, qui eos eduxerat ex Ægypto, omnes occiderentur in deserto. Quo pacto ergo patrum tuorum justitia te justificet, qui ob crimina sua morte damnati sunt? non est ergo quod de eorum meritis glorieris, o Israel ! a Omnes enim peccaverunt, ct egent gloria Dei,» *Rom.* cap. iii,23. Itaque non Aaron per sua merita aut sacrificia expiat te ; sed Dei misericordia, qua gratis justificaris per Christum. Quocirca non mirum si populum novum credentium ex Gentibus creare voluerim, qui hoc ipsum agnoscit, ut ipso misericordiam meam celebret, cum videat se ex se nihil habuisse, nisi peccata ob quæ erubescat, ac mera mea gratia justificatum esse. Ita S. Hieronymus, Forerius et alii.

pópnlno intercedere, et oblatis sacrificiis pro eo veniam orare. (Rosenmuller ct Berthienis.)

CAPUT QUADRAGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Propheta a cap. xli ad xlvii, singulis capitibus idem pene agit, inculcatque hæc tria, scilicet primo, liberationem Israelis e Babylone per Cyrum. Secundo, liberationem hominum, præscrilm Gentium, a peccato per Christum, ac beneficia per eum Gentibus danda. Tertio, disceptat cum idololatriis, docttquc idola esse idtila, non deos, Dcique unius et veri divinitatem nullis probat et confirmat. Facit hoc tam impenso, quia suo tempore Achat rex, nullique cum co coluerant idola. Rursum, quia Judæi erant captivi ituri in Babylonem, visunque idola, et idololatriam late dominantem ; ne ergo in eam abripiantur ex consuetudine diuturna cum idololatriis, præmunit cos, ostenditque multis idolorum inanitatem. Ha et præmunivit cos Jeremías Mo cap. vi Baruch. Rursum facit hoc propter Gentes, præsertim futuras tempore Christi, ut cas prtrparct Evangelio, ac ab idolis ad Deum et Christum traducat.

Pruno ergo describit hoc cap. felicem statum, et aureum sæculum Evangelii. Secundo, vers. 1, ostendit idolorum inanitatem ex fabns, qui miseri homines sunt, et ex materia, puta lignis, quæ igne comburuntur, d \n cinerea abeunt. Tertio, vers. 21, horta'ur fideles, ut idolis despectis, se verum Deum colant, utpote qui creator commet redemptor est, quitte Judæos a Babylone per Cyrum, ct Christianos a peccato per Christum, uti promisit, educet.

t. Et nunc nudi, Jacob serve meus, ct Israel quem elegi : 2. iīæc dicit Dominus faciens et formans te, ab utero auxiliator tuus : noli timere, serve meus Jacob, et rectissime, quem

elegi. 3. Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam. 4. Et germinabunt inter herbas, quasi salices juxta prreterfluentes aquas. 5. Iste dicet: Domini ego sum • et ille vocabit in nomine Jacob : et hic scribet manu sua, Domino : et iu nomine Israel assimilabitur. 6. Hęc dicit Dominus rex Israel, et redemptor ejus Dominus exercituum : Ego primus el ego novissimus, et absque me non est Deus. 7. Quis similis mei? vocet, et annuntiet : et ordinem exponat mihi, ex quo constitui populum antiquum: ventura et quę futura sunt annur'i nt eis. 8. Nolite timere, neque conturbemini : ex tunc audire te feci, el annuntiavi : vos c o'stes mei, numquid est Deus absque me, et formator quem ego non noverim? 9. Plastę idoli omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt cis, ipsi sunt testes eonim, quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur. 10, Quis formavit Deum, et sculptile conflavit ad nihil utile? 11. Ecce omnes participes ejus confundentur ; fabri enim sunt ex hominibus: convenient omnes, stabunt et pavebunt, et confundentur simul. 12. Faber ferrarius lima operatus est : in prunis et in malleis formavit illud, el operatus est in brachio fortitudinis suę : esuriet et deficiet, non bibet aquam, et lassescet. 13. Artifex lignarius extendit normam; formavit illud in runcina : fęcil illud in angularibus, et in circino tornavit illud : et fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo. 14. Succidit cedros, tulit ilicem : et quercum, quę steterat inter ligna saltus : plantavit pinum, quam pluvia nutrit. 15. Et facta est hominibus in focum : sumpsit ex eis, et calefactus est : et succendit, et coxit panes : de reliquo autem operatus est Deum, et adoravit : fecit sculptile, et curvatus est ante illud. 16. Medium ejus combussit igni, et de medio ejus carnes comedit : coxit pulmentum, et saturatus est, et calefactus est, et dixit : Vah, calefactus sum, vidi fooum. 17. Reliquum autem ejus deum fecit et sculptile sibi : curt dur ante illud, el adorat illud, et obsecrat, dicens : Libera me, quia Deus meus es tu. 18. Ne ierunt, neque intellexerunt : obliti enim sunt ne videant oculi eorum, et ne intelligant corde suo. 19. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt, ut dicant : Medietatem ejus combussi igni, et coxi super carbones ejus panes : coxi carnes el comedi, et de reliquo ejus idolum faciam? ante truncum ligni procidam? 20. Pars ejus cinis est : cor insipiens adoravit illud, et non liberabit animam suam, neque dicet : Forte mendacium est in dextera mea. 21. Memento horum , Jacob, et Israel, quoniam servus meus es tu, formavi te, servus meus es tu, Israel, ue obliviscaris mei. 22. Delevi ul nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua : revertere ad me, quoniam redemi te. 23. Laudate, coeli, quoniam misericordiam fecit Dominus : jubilate, extrema terrę; resonate, montes, laudationem, saltus et omne lignum ejus : quoniam redemit Dominus Jacob, et Israel gloriabitur. 24. ilęc dicit Dominus redemptor tuus, et formator tuus, ex utero : Ego sura Domiuus, faciens omnia, extendens coelos solus, stabiliens terram, el nullus mccum. 25. Irrita faciens signa divinorum, et ariolos in furorem vertens. Convertens sapientes retrorsum : el scientiam eorum stultam faciens. 26. Suscitans verbum servi sui, et consilium nuntiorum suorum complens. Qui dico Jerusalem : Habitaberis; et civitatibus Juda : Ædiûcabimini, et deserta ejus suscitabo. 27. Qui dico profundo : Desolare, et flumina tua arefaciam. 28. Qui dico Cyro : Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem : Ædilicaberis; et templo: Fundaberis (1).

1, Et nuxc accpi, Jacob sfrvk iibvs. — Per Jaroti vel *Israel* spiritalem accipe, id osi populum fidelem et Christianum, cum allusione tamen ad Is-

ti) Idem pene argumentum hujus capitis ac procedentis, scilicet ex more, Propheta a reprehensionibus et minis nd consolatorias promissiones transit :

Pumo igitur, varos Israelitas consulatur, *primo* , exi-

rari carnalem, eju-quo liberationem e captivitate Babylonica. Ita S. Ilieiouytuus, Cyrillus, Procopius, Ilaymo, Forerius, Adatuus, et alii possim.

mendo, fida ad atlenlionein excitatione, omnem metum, 1, S; *mundo*, promittendo gratiarum et benedictionum copiam, 3,4; *lenio*, pnediceudu cunconlem omnium ut gratitudini erga lteum plenam prof* v>i neiu, &

Populo ergo fideli, parlim ex Israele, parlim et nugis ex Gentibus colligendo, id est Ecclesiæ, pergit Deus promittere suam opem, tutelam, gratiam omneque bonum per Christum.

2. Ab utero auxiliator tuus. — « Ab utero, » id est a principio, ab incunabulis, *q. d.* Ego te adjuvi, o Israel! a tui ortu, puta, primum tuum parentem Abrahamum liberavi et eduxi de Ur Chaldæorum. Deinde proximum tuum parentem, unde nomen sortiris, puta Jacobum, sive Israellem, in utero adjuvi, dum ibidem luctando cum fratre Esau, illi prævaluit, et nascendo tenuit plantam ejus, quasi qui eum esset supplantaturus. Unde et mater Rebecca audivit a Deo, *Genes. XXV, 23* : « Major serviet minori, » puta Esau Jacob : ila pariler, et multo magis adjuvi verum Israel, id est Christianos, in sui exordio, cum eos a Judæis et tyrannis, præsertim Imperatoribus Romanis, lutatus sum, adeo ut, cum ipsi per trecentos annos, in eos sæviendo, omni vi contenderint delere ipsos et Ecclesiam, ego contra effecerim, ut per persecutiones et martyria, magis semper illi creverint. Ita S. Hieronymus et alii jam citati.

TirieleU Jfojj TIMERE, etc., RECTISSIME QUEM ELEGI. — **Pro** *Ulcurn*? *n* rectissime hebraico est *jt to* » *iescurun*, quod Septuaginta et Chaldæus vertunt, *dilectus Israel*. Unde et *iescurun* pene omnes easdem habet litteras *quas Israel*, uti notat S. Hieronymus, dicitur « Israel rectissimus, p quia rectissimam Dei legem, cultum et religionem a Deo accepit.

Nola : ilebræum *iescurun* varie verti potest : primo, cum Aria, *directus, destinatus, missus*, scilicet a Deo ad Christi Evangelium, vel recipien-

Secundo, cum totam consolationem populi Israelis effusione Spiritus Sancti circumscripsisset, qua si veritatem attendas, nihil optabilius mortalibus posset accidere ; si vero vulgi opinionem, non inultum se felices fore arbitrari possent; necessarium fuit et promissionem amplificare cum ex parte promittentis, tum maxime ex ipsius rei natura: *primo* equidem ostendit hanc esse veri Dei promissionem a quo exspectabant redemptionem : ergo, cum Deus sit verax, hoc redemptionis genere sibi esse satisfactum, et fidem suam Deus liberasse, 6-8. *Secundo*, idem continuat per oppositionem, *primo*, exhibendo idolo-lobuna; conditionem, stuporis plenam, et pudoris feracem, 9-11 ; *iceundo*, exponendo idolorum vanitatem, ex eorumdem operariis, instrumentis, materia, et usu conspicuam, 12-17; *tertio*, ostendendo idololatriarum vecordem insaniam, 18-20, *Tertio*, rem ipsam promissam dilucidius aperit, et tum Judæos ad memoriam remissorum peccatorum perpetuo servandam excitat, 21, 22; tum Gentiles et ipsos promissionis consortes ad laudem et gloriam Deo redemptori reddendam, 23.

Tertio, ad Cyrum et Christum ejus typum transit: *primo*, summam vaticiniorum exponendo, quorum auctor es solus Deus, tum factorum omnium potens, 21; tum futurorum prescius, et delusis pseudoprophetis, per suos principes, 25, 26 ; *secundo*, argumentum proponendo, scilicet restaurationem reipublicæ hebrææ* 26; et everdomejus potentiorum hostium, 27 ; *tertio*, modum, mediumque indicando, in Cyro, voluntatem Dei exsequente, et iu Hierosolyma, urbis aedificia et templi fundamenta recipiente, 18.

dum, quasi fidelis; vel annuntiandum, quasi Apostolus. Unde omnes Apostoli ex Israel orti sunt.

Secundo, dilectus, ut vertunt Septuaginta, hic, A Noster, *Deutcr.* cap. xxxii, 15, vel potius, *diledulus*. Est enim *iescurun* diminutivum ; undo significat tenerum amorem, qualis est parentum erga parvulos, uti Jacobi erga Benjamin.

Tertio, videns, vel *canens*, uti vertit LcoCastrus. Utrumque enim significat Hebraica radix *TO scur*, et utrumque Ecclesiæ et Apostolis competit. Hi enim fuerunt *videntes*, id est PropheUe, et quasi oculi Dei, eique *canentes*, id est laudes ejus celebrantes.

Quarto, iescurun deduci potest a *"ITO scor*, id est tauro, qui robore et magnitudine eminens armenta et gregem boum et vaccarum ducit : sic enim Israel inter greges populorum eminebat, fuisse Deo quasi primogenitus, et dux gregis; perinde ut in familia regis, primogenitus fratrum, est princeps et dux. Ita Forerius. El huc alludit Moses, *Deut.* xxxn, 15, et cap. xxxiii, 17, ubi Joseph vocans Nazaræum inter fratres suos, subdit de eodem : « Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus, cornua rhinocerotis cornua illius : in ipsis ventilabit Gentes usque ad terminos terræ.» Tales fuerunt *iescurun*, id est duces gregis Christiani.

3. Effundam enim aquas super sitientem. — *vch.i.* « Sitientem » et « aridam, » scilicet terrain, vocat Gentilitatem. Gentiles enim ante Christum instar terræ aridæ erant, squalidi, miseri, infrugiferi et steriles bonorum operum : sed cum Deus per Christum effudit in eos aquas, id est charismata Spiritus Sancti, fecit eos instar agri succulenti fertiles virtutum. Unde idem alia metaphora explicans, subdit :

Effundam spiritum meum super semen tuum. — « Spiritum » vocat halitum, sive calorem vitalem, qui semina in hieme quasi emortua, in vere quasi ad vitam resuscitat, et germinare facit. Jam semen sive posteros Israelis spirituales accipit, non carnales, *q. d.* Super Gentes Christo credentes, ideoque spirituales Abraham et Jacobi filios, effundam spiritum meum vitalem gratiarum ; ut fruges virtutum proferant, utque iis semper vigeant et fructuantur. Ita Cjrrillus, Procopius et S. Gregorius, lib. XXXIII *Moral*, cap. v.

4. Et GERMINABUNT INTER HERBAS QUASI SALICES. — *Veri. i.* Est hic tertia metaphora idem significans, *q. d.* Tam florebit felix illud Ecclesiæ tempus, tam florere fideles, quam florere solent et germinare herbea in loco humecto, et salices juxta aquas, *Eccl. i.* Salices enim amant rivos, ibique luxuriant, teste Virgilio, II *Georgie.* :

Fluminibus salices, crassipie paludibusalni
Nascuntur.

Ila S. Hieronymus. *Secundo*, sicut salices aqua deficiente, quasi emorluæ, ea redeunto quasi

respirant et reviviscunt : ita et Deus per Christi uraliani reviviscere faciet Gentes peccato et vitiis emortuas. *Tertio* *t maxime genuine, comparat et præferl salices alte germinantes herbis humilibus, *q. d.* Quantum inter herbas humi repentese sese efferunt alte salices juxta aquas plantata, ab cisque jugiter irrigata : tantum sese extollet aureum illud Christi et Evangelii srocuhim inter priora sæcula, quæ in terra repere, el vix de Deo et cœlo cogitare videbantur. Ita Forerius, Sanchez et alii.

Moraliter, notais. Gregorius, lib. XXXI *Moral.* cap. v, apte justos comparari salicibus, quæ semper virent, ut arescere nequeant, et recisæ usque ad truncum, uberius resurgunt, altiusque excrescunt : ita enim et justis semper animi virorem virtutemquo relinent, atque vexati, afflictis el oppressis, magis animos viresque excrunt et attolunt.

5. Iste dicet : Domini ego sum. — Est mimesis : imitatur enim voces Gentium, sibi de conversione gratulantium, seque quasi servos Deo et Christo mancipientium. Unus enim dicet : Domini ego sum servus, illi vivere, illi mori cupio (1).

Et ille vocabit in nomine Jacob, — *q. d.* Alter invocabit nomen Dei Jacob. Vide *Canon.* XXX. Vel prædicabit nomen Dei Jacob.

Forerius pro Nip' *Hera*, id est *vocabit*, aliis punctis legit Nip' *iickare*, id est *vocabitur*, *q. d.* Ille vocabitur Jacobæus, Israelita, Abrahæ et Jacobi filius, puta fidelis et Christianus.

Et hic scribe manu sua : Domino, — id est < Domini ego sum. » Ita Septuaginta; unde Arabicus vertit, *hic scribe se c proprietate Domini*, puta se esse c familia Domini, sc esse ex iis qui ad Dominum, vel Domini famulitium et servitutum perlinent. Sicut enim sagro, alique cum se dæinuni devovent, dant ei syngrapham, qua se ejus esse servos profitentur : ita et fideles olim scribebant se esse Christianos, servos Jesu Christi; uti scribit Apostolus : a Paulus servus Jesu

(i) a El hic scribe manu sua: Domino. » Phrasis desumpta est a contractibus, qui in tabulas redacti subscriptione nominum, tum ab his qui inter se contraxerant, tum a testibus confirman solebant, ut apud alios populos, sic et apud Uebræos, do quo ritu Hebrans recepto luculentus locus csl apud *Jrcm.* cap. xxxii, 10, li, 44. Dicit igitur vates Jovæ cultores velali pactione cum eo ineunda se solcmiiler obligaturos esse ad tldem et obsequium illi præslaudumj veteres pios subinde fidem suam Deo non tantum roce et *Jurejurando*, sed et scripto dedisse, cx *A'ekm.* x, i (al. ix, 38), ubi narratur, postquam fœdus inter Deum et populum solemniter instauratum esset curaEsdrffi cl piorum Sacerdotum cl lævilarum, eosdem fœdus illud nominibus suis suscnptis firmum cl inviolabile obsignasse. Ahi, ul Lowlhus, verba hebræa Ha intelhgunt : *Ei hic inscribet manui sucr* se esso *Jo&r*, cl phrasim inde ductam existimant, quod servi olim stigma manui inustum ferebant, ex quo cujus essent agnoscendum. Vide Ursini /biaierni 5. *Script.* lib. I, sect. lx. Hæc autem stigmaiaia servorum cthmcuruui lroulibus plurimum inurebantur. (UudCiinuLier.)

Christi. » Hinc baptizati dicuntur nomen dare Christo, nomenque suum, vel ipsi, vel Pallor eorum, catalogo fidelium inscribit, quasi qui transeant in militiam Christi. Sic in nonnullis Religionibus professi, dum faciunt vota Deo, ea manu sua scribunt, scriptaque tradunt Superiori Ordinis. Simili modo Martyres vel voce, vel scripto testabantur se esse Dei cultores et Christianos. Sic Athenagoras, Justinus, Arnobius, Tertullianus, Minutius Felix, et alii, qui ad Imperatores Christianos persequentes, pro iis Apologias scripserunt, scribebant se Dei et Christi cultores esse. Sic Imperatores, Reges et Principes scribunt : Ferdinandus Dei gratia Romanus Imperator, Philippus Dei gratia Ibspaniarum Rex.

Secundo, aliqui ex Septuaginta vertunt, *inscribet manui suce : Dei ego sum*. Olim enim milites stigma inustum vel impressum in manu ferebant, quo se milites hujus, vel illius ducis esse profitebantur, uti docet Lipsius, lib. I *De Militia Rom* cap. ix. Imo idipsum testatur S. Gregorius, lib. II, *epistol.* 100 et 103. Sic ait Paulus : < Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto, » Sic et Anlichristus faciet asseclas suos suum characterem gestare in dextera, Apocal. xii, 16.

Et sic fideles etiamnum in annulis et armillis manuum gestant cruces, aut iconculas Christi, quibus se Christi servos esse filentur. Imo primis Ecclesia? temporibus nulli Curistiani, non in annulis, sed in carne, candentibus noti* nomen Jesu, aut signum crucis curabant sibi inuri, ait Procopius, vetus Auctor hic.

Tertio, alii ex Ilebræo vertunt, *inscribet manum suam Domino*. *Inscribet*, id est consignabit, aut consecrabit. Sic manus suas consecrant Dom no, qui cis assidue operantur bona opera ad Dei honorem et gloriam. Item qui templis, altaribus, domibus libris, aliisque operibus inscribunt n Deo *optimo maximo*, vel, *Deo sit laus et gloria*.

Et in nomine Israel assibilabitur, — id est simili nomine vocabitur, puta cognominabitur Israelita, id est Christianus, simiUs Israeli patriarch® fideli cl sancto; quia ejus fidem et religionem amplectetur, ait S. Hieronymus; Ilebræum enim HDD *kinna*, significat cognominari, vel cognominare se a persona aliqua illustri, vel re quapiam insigniter gesta. Ita Syrus, Arabicus, Forerius, Vatablus et alii, *q. d.* Græcus non vocabit se Grro-cum, Belga non vocabit se Belgam, sed Christianum. Hic sensus ex Hebreo est genuinus. Huic Tertullianus, lib. IV *Contra Mardon*, cap. xxxix, ait hæc esse verba Martyrum, in confessione fidei pro Deo, cl cum Deo invalescentium. Hoc enim significat, inquit, Ilebræum *Israel*, scilicet, *invalescens*, vel *prævalens Deo*.

Hinc *secundo*, Leo Castrais ic explicat, *q. d.* Fidelis cl Christianus, no n n Israelis, id est ipsi Israeli vero, puta Christo, assimilabitur tollendo post cum crucem suam : « Omnis enim Christi actio csl Hostia iUbtuictio, » cui nos confer-

mare et aswinilare debemus. Sic Plato, lib. VII *De Lcydius*, ait ; « Homo est Dei *paignion*, id est *ludioium*, quia in eo sita hominis felicitas, ul Deum imitetur, ilhqiie quoad potest mores suos assùmicí. » Hinc illud celebre inter septem sa* pionium dicta : « Sequere Deum, » ait S. Ambrosia, lib. I *De Abraham*, cap. ji.

Jerbo, Sanchez : <Assimilabitur, » ait, hoc est, similitudine aliqua aut affigic aut caractere Is* raelis, id est Christi, consignabitur, signo aliquo ostendet se Christi legem et religionem sequi, v. g. gestando ex collo crucem, agnum Dei, rosarium, medallium, Christi, B. Virginis, aut Sancti alicujus imagine insignitum, uti faciunt Japones, Helvetii ahique ferventes Catholici, qui inter hænticos, vel infideles degentes libere et constanter suam fidem publice profiteri volunt. Hoc est quod postulabat sponsus, *Cant*, vin, 6 : • Pone me ut signaculum super cor tuuni, ut signaculum super brachium tuum, » q. d. Tu, o sponsa! mei sponsi tui imaginem gesta in medal* lio ad cor, vel ad armillas brachiorum appenso. Sic enim ex adverso idololatra idoli sui effigiem in annulo, tabula vel armilla ex collo, digitis aut brachiis gestabant, uti osteudit Sanchez.

Ver» s. 6. IUC dicit Dominus.—Hic de more Deus vertit se ad idola et idololatra, cum cisque de Divinitate disceptat.

IUDWIPTUR ejus, — scilicet Israelis, et populi fidelis. « Redemptor, » id est qui tanquain frater aut propinquus, alienatos nos a Deo redimet, si-bique vindicabit, et in libertatem Israelem suum reducet; ille ipse judex, redemptor et assertor liberlatis vestrae, cognatus, o Israelite! vester, Deus homo ex semine David. Is, inquam, hujusmodi consolationem et felicitatem divinam, in tanta hac rerum vestrarum deploratione, non aliam vobis piomitilil, inquit Forerius. Alludit ad ritum veterem, quo bona a quopiam vendita, a fratre, vel cognato ejus, reddito emptori pretio, redimi et recipi poterant : is enim dicebatur 4x3 *goel*, id est redemptor, *Levit*, xxv, 25.

Vira. 7. 7. Quis SIMILIS MEI? — Qui SÍMIHICT Ut CgO FCIII-inat Israel, qui ejus peccala dimittat, qui spiritum suum in cum effundat, ul dixi cap. præced., vers. 3 et 25. Sic infra, vers. 22, cum remissionem peccalprum promississet, mox, vers, sequenti, coelos ad Deum laudandum invitat. Hinc patet quantum opus sit a Deo peccata hominibus remitti, et quam Deo dignum, ul vel ex hoc Divinitas possit agnosci. Justificatio enim impii, majus dffiicilius et divinius est opus, quam sil creatio Universi, uti docet S. Augustinus, tract. 72 in *Joannem*. et ex eo D. Thomas, 111, (juæsf. CXIII, art. 9.

Vocet, — predicci, clara voce pronuntiet.

Crđinem exponat mihi (narret mihi ordinem et uTiem generationum et sæculorum, qui linxit ab eu kmpure) LX QLU CONSHTII populum antiquum,

— ex quo scilicet Adam primosque homines creavi et collocavi in terra (1).

8. Ex tunc, — q. d. A priscis temporibus, ab initio mundi, docui veritatem, et futura predixi. Ego, inquam, non idola; ergo ego solus sum Deus, non idola, ita Cyrillus et Procopius.

FORMATOR, — creator Deus, qui hunc mundum creavit, et quasi plastes formavit, variisque formis essentialibus et accidentalibus decoravit : sicut figulus variis vasis varias dat formas. Honeum enim Ufi* *iotser* significat figulum sive plastem, qui ex luto vasa fingit et format. Deus ergo est quasi plastes et figulus Universi, sicut artifex est plastes sui idoli. Deum ergo mundi opificem opponit idolis, quorum figuli et plaste sunt fabri, homines viles et abjecti. Hebræi pro *iotser* jam legunt UX *tsur*, id esi petra, foriis, refugium. Talis enim est Deus in se sperantibus, seque invocantibus. Ha Forerius.

9. Plasta idoli omnes niiiil sunt. — Ostendit idolorum vanitates, ex ipsa eorum fabrica et fabris. Pro *plaste* hebraico est nīv *iotser*, quod proprie figulum significat ; inde tamen transfertur, ul significet quemvis fibrum et opificem, ut hic significat aurifices, qui ex auro, argento, etc., fabricabant idola. Pro *mini* hebraico est inn *tohu*, id est inanes, informes, vani et quasi nihil sunt. Est elegans antithesis, q. d. Plaste idolis figuram et formam dare conantur; at ipsimet informes sunt, forma et figura carent, suntque ipsa prorsus inanitas. Nullius enim rei nomine digni sunt, dignique qui vocentur, a nihil. » Illi enim sic desipuerunt, ut manibus suis se formare deos arbitrentur, cum sint ipsimet plasmati a Deo. Ita Forerius.

Rursum sunt u nihil, » quia esuriunt, sitiunt, lassescunt, deficiunt, et ad suum « nihil, » unde a Deo educti sunt, tendunt et redeunt, ut sequitur.

Amantissima eorum (idola quæ amant, et in pretio habent) non produunt eis.

Ipsi (plaste idoli) si m testes eorum (quæ jam dixi, quod idola a non proderunt eis, » etc.); si enim verum faleri velint, cogentur dicere de idolis), QUIA (id est quod) NON VIDENT, NEQUE INTELLIGUNT (sed saxa sunt et trunci, visus et munlis expertes) ut confundantur, — q. d. Ut merito confundi debeant, qui idola fingunt, colunt, adorant, quasi deos.

Allegorico idolum est hæresis, quod plaste, id est hieresiarchæ, ex suo cerebro confingunt, ait S. Hieronymus.

(1) Verbum qny Hebræis idem valet quod Gracia irx-pTíTTiw, rem certo ordine, s<Tle, successione æsponw^ et ordinare. Pectinet proprie ad imhti.un, ubi exercitus in ordinem componitur, et copia* in aciem instruuntur, vide *Jud*. XX, ii; *Jerem*. VI, 23; L, 41. Eadem rallo e>t flr« mandoruui deerntonun. Qm id .igil, lypnm rei gereidtu sibi proponit, ul in exsecutione nihil ante nun cogitatum turbet. (Rosenmuller.)

Tropologico, idolum avari eat pecunia, ut ait S. Paulas, idolum gulosi est venter, idolum superbi est lionor Quam demens ergo est Paganus colens idolum J jvis, tam demens, imo dementior, est ChristianuF colens idolum suæ veneris, auri, gulæ! etc.

Vers. to. io. Quis formavit Deum? — g. d. Quis ergo fuit tam demens ut idolum formant? quæ fuit ista hominum vesania? qui furor? Vatablus vertit: *Quis ergo sit tam demens ut formet idolum?* « Quid magis ridiculum, quam cum homo est opifex Dei? » ail S. Rasilius in cap. m *isaia*, et Sedulius:

Quis furor est, quæ tanta animas dementia ludit,
Ut volucrem, turpemque bov»m, tonrmnque draconem,
SeUibommemque canem supplex liumo pronus adorei?

Quin et gentilis Lucretius contra eosdem exclamat apud Lactantium, lib. l *Divin, Institut*, cap. xxi:

O stultas hominum mentes! o pectora occa!
Qualibus in tenebris vitæ! quanlisque pendis
Regitur hoc ari quodeumquo est!

Subdit deinde Lactantius: « Quis ludibria non derideat, qui habeat aliquid sanitatis? cum videat homines velul mente captos ea serio facere, quæ si quis faciat in lusu, minis lascivus el ineptus esse videatur? »

Porro, primum idolorum platen apud Romanos fuisse Numam Pompilium, idem docet, cap. xlii: « Harum, ait, vanitatum apud Romanos auctor et constitutor Sabinus ille rex, qui maxime animos hominum rudes atque imperitos novis superstitionibus implicavit, quod ut faceret aliqua cum auctoritate, simulavit cum dea Egeria nocturnos so habere congressus. » Ninna enim secundus a Romulo rex ex Sabinis oriundus, in deorum timorem (quo ad mitiora truces per continua sub Romulo bella, Romanorum animos Hec-torei), sacra instituit, sacerdotes creavit, virgines Vestales sacravit, pontificem maximum primus declaravit, dies fastos nefastosque condidit, annum in duodecim menses divisit, cumque quadraginta annis in pace cum reverentia suorum cl finitimorum regnasse!, diem suum obiit.

▼ en. u. jj. Omnes participes ejus (qui in dolo fabricando, poliendo, ornando collaborant) confinentur (rationem snbdil), fabri enim sum ex hominibus, — g. d. Quomodo ergo non pudefiant, qui cum sint homines, et Adæ filii, Deum tamen fabricare volunt?

Vert.it ii. Convenient omnes, clc. — g. d. Tam miseri sunt, ut unus non sufficiat ad opus, sed plures convenient: e quibus hic cudit idoli aurem, alter oculos, alter brachium, alter pedes, etc. Itaque simul stant, iustanlquo operi, et si quid frangatur, aut minus succedat opus, pavent, confunduntur Ctristantur, q.d. Quam miseri ergo sunt dii, qui a tam miseris fabricantur?

Ahi hoc ref runt ad tempora Christi, vel ad dium judicii; tuuc enim omnes idolo plasLe con-

venient coram tribunali Christi, et pavebunt et confundentur.

In prunis et in malleis (g. d. Faber igne et malleis tundit et cudit miserum illum deum, po rinde ac ligonem vel vomerem suum, idque) in brachio fortitudinis, — id est summo brachiorum nisu et percussione.

Esuriet et deficiet, — q. d. Faber hic dum cudit idolum, fame l<d>orat, esurit et languescit, et msi aquam biberit, lassescit, et siti deficit. Lx fame et siti artificis, colligit operis, id est idoli et dei hujus, vanitatem. Ita S. Hieronymus.

13. Artifex lignarius, — qui ex ligno fabricat idolum, sicut faber ferrarius suum cudit ex ferro, ære, metallo: hic suum idolum, perinde ut scam-num, norma rivo regula dimetitur, formatque runcina sua. Runcina enim instrumentum est, quo fabri lignarii scalpendo tabulas lævigant, quod ot planula dicitur, eo quod trabes et tabulas, inaequalia et aspera, abradendo, complanet Ha Plinius, lib. XVI, cap. h iv.

Fecit illud in angularibus, — angulari mensura ad rectum perpendiculi angulum illud dimetiendo. Vatablus vertit, *fecit illud in dolaLris*; Forerius, *feat illud m anqulis dumorum, et locis secretis*.

Et fecit imaginem viri quasi speciosum hominem, — g. d. Itaque sua mucina et circino fabricad hominis effigiem, quasi ille homo sit animatus cl speciosus, qui domum sacram inhabitet, Ulique quasi numen prosit Ita (loratius, lib. 1, *salyra* 8, Priapum de se loquentem inducit:

Olim truncus eram Ūcolûos, inutile lignuffl;
Cum fiber, incertos, scimnun) (acereto* Priapum,
Maluit etsd deum. Deus mde ego, (arum uiumque
Maxima formido.

14. Plantavit pinum, — q. d. Dum succidit arborem, v. g. cedrum, pinum, ilicem » quercum, ut ex ea idolum faciat, aliam mox arborem plantat, quam pluvia riget. c| crescere faciat, ne desit unquam materia ad fabricandum idola: « O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur, imo plantantur, in hortis Numinal» Cariera sunt clara. Operôte enim Propheta tam Judæis quam Gentibus ostendit idololalriæ, quæ toto time orbe dominabatur, inanitatem, ex ȷdolorum vili fabrica, materia, opifice. Unde patet omnino putasse rudes hosco Gentiles, idolum vere deum esse, aut certe aliquid numinis ci inesse. Secus sentiunt et faciunt Christiani, cum venerantur im iginesChi isti et Sanctorum. Quare perperam hæc contra illas torquent (Ecolampadiu\$ et Pellicanus, aliique Novantes. Citat Pelbcanus pro se Comment. Ambrosii in cap. i *ad Rom.*, sed perfide Loquitur cnim ibi Ambrosius de imaginibus Ethnicorum, quas pro diis colebant, ut patet locum intuenti.

Ili. Demedio uls carnes comidir. — a Comedit, v ven.!** id est coxit et cuin< dit, uti legunt aliqui codices, hoc est igni coctas comedie

Vah, — cupe; hebraico enim est rīNH *heach*. Septuaginta, *dulce est mihi*, scilicet gaudere tam luculento lignorum igne, ul frigore argentia inem bra calefaciam.

Vtff.ii 18. Nescierunt, neque intellbxbbrunt. — Scilicet plaste idolorum, quod idola sint saxa, et lapides politi et ornati (nam pigmentis obliti sunt), non autem dii. Unde clare vertit Vatablus : *Non sentiunt, neque intelligunt* (cæci isti figuli), *quia tectorium est super oculos eorum, quominus intelligunt*. Hoc est, quod vertit Noster, « obliti sunt, » id est calce, stibio aut fuco incrustati sunl (ti enim *obliti* præteritum est ab oblino, non ab obliviscor, ut patet ex llebræo nn *tacti*) *oculi eorum, q. d.* Idola oculos el corda habent non animata, sed lignea, et calce aliove ornatu obducta; ergo videre el intelligere nequeunt : at cæci fabri hoc non considerant, non recogitant. Nota rō *obliti sunt, loin* ad deos Gentium, quam ad ipsos eorum fabros et opifices (hi enim errore communi oblitos et obductos habent oculos) referas. Hebreæa magis referunt ad deos, noster Interpres magis ad opifices. Vide hic in quam cæcitalem abripiat homines consuetudo, ct aliorum exempla, dum unus alium quasi ovis ovem sequitur, nec rem considerat, vel examinat. Qui ergo sapit, non sequatur insitas vulgi opiniones; sed actiones suas examinet et considerei, priusquam quid aggrediatur, an id rationabile sit, honestum, Deo gratum, ejusque legi conforme.

Simile est quod canit Psalles, *Psal.* exui : a Simulacra Gentium argentum et aurum, opera manuum hominum. Oculos habent, et non videbunt : aun*s habent, et non audient, etc. Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. •

20. Pars ejus ciris. — Hebraice, *socius cineris est*, scilicet idolum, quia, videlicet altera pars trunci, ex quo formatum est, combusta est, et versa in cinerem. Ita Forerius. Jam Vatablus et Judæi vertunt : *Pascit cinerem* (id est frustra, et in ventum laborat) *cor insipiens, quod facit et adorat idolum*. Jam enim legunt in llebræo HJH *roe epher*, id est *pascit cinerem*. Sed Noster aliter dispunxit; nam litteram *he* non accepit ut finalem *roe*, sed ut initialem *epher*, legitque IDXH JH *rea haepher*, id csl*socius cineris*. *Socius*, id est pars, uti vertit Noster, *Gen.* xv, 10, Septuaginta aliter legerunt, videlicet nxi *ree*, id est *vide*. Vertunt enim : *Scito quia cinis cor eorum*. Non ergo pro pars vertunt, *cor*, uti aliqui putaverunt, sed rō cor ex sequen-Vbus acceperunt, aliter dispungentes. Sequitur Miun, u cor insipiens adorabit illud, » pro quo Septuaginta vertuni duntaxal, *et errant*; quia cor precedentibus junxerunt. Jam S. Cyrillus, Germanus ct Leo Castnus (qui perperam contendit Septuaginta pro JH *rea*, id est *socius*, hoc est pars, legisse JH *dea*, id est sapientia), per cor intelligunt sapientiam, huneque dant sensum: « cor, » id e't sdpicuUa eorum arelada emortuaque est, ct

facta instar cineris. Posset quoque per « cor » accipi idolum, quod amant el depereunt, vocantque suum corculum.

Sic Plautus dixit u cinerem querere, » hoc est ambire abjecta cl vilia; et P. Sabinus :

Jam cinis, et tantum flebile Troja solum.

Et Seneca in *Hercul. furente* :

Cadmæa proles, atque Ophionius cinis, Quo recidistisT

Neque dicet : Forte mendacium est in dextera mea, — *q. d.* Non recogitat artifex, ut dicat : Forte dextera mea operatus sum rem mendacem, nugacem et vanam. Talis enim est idolum.

21. Memento horum, Jadod et Israel. — Vide, o popule fideli- ! idolorum et idololatrarum cæcilem, ne cos sequaris; sed me solum verum Deum colas, qui te creavi, quique deleo peccata tua, tam facile et liquide, quam nubes et nebulæ vel a solis calore, vel a venti impulsu cl impetu dissolvuntur el dissipantur, aerque serenatur. Aptè peccata comparantur nubi, uti ostendam *Thren.* jji, 44, el Spiritus Sanctus delens peccata, vento; unde in Pentecoste in Apostolos descendit in specie spiritus vehementis, *Actor*, u. Minus recte aliqui sic exponunt, *q. d.* Uti nubes, id est pluvia e nube resoluta, abluit terne sordes, ita ego animte tuæ sordes ablui.

22. Redemi te — ex Ægypto, et redimam teVm.it tum ex Babylone, tum potius e captivitate peccati et diaboli per Christum.

23. Laudate, coeli. — Quia meminit Propheta vm.il remissionis peccatorum ct redemptionis Christi; hinc de more ad tantum beneficium exsultans, jubilat, ct in vocem laudis erumpit, cœlosque et terram, montes el saltus ad Dei laudem invitat.

Extrema (Septuaginta, *fundamenta*) terra,—id csl centrum térrø. Ibi enim erant aoimæ sanctorum clausce in limbo, hanc Christi redemptionem avide expectantes, quas proinde, ea parta, ad congratulationem et hymnos invitat.

25. Irrita faciens signa divinorum. — Divinici augures divinabant exasLis, ex extis animalium, cx garritu avium, ex somniis, ex fulminibus, quasi signis cl ominibus futurorum; sed Deus hæc eorum signa sa;pe facit irrita cl mendacia, facitque divinationes eorum esse falsas

Et ariolos in furorem vertens, — tum quia videntes se suaque oracula falsa esse,el ul falsa a populo irrideri, in furorem aguntur; tum quia ex hac falsilate, populus videt eos, non a Deo, sed furore quodam lymphatico ac diabolico agi, dum hæc oracula promunt, ut *vertens* sit idem quod *versos ostendens*, juxta *Canon.* XXXI.

Convertens sapientes retrorsum, — ut cadant, falsaque sint eorum oracula et consilia : hinc et ipsi cadant a sua fama el gloria, qua credebantur esse divini. Unde explicans, addit :

Er scientiam eorum (artem augurandi et divi-

nandi) stuítam vaciexs,—ideoque inconstantem: non enim constant sibi, repugnante Deo : et dum se falsos vident, contraria consilia ineunt, ut suam fulsitudein tegant. E contrario Deus suscitât, el reipsa confirmât oracula sua, suoiurnqnc Prophetaram. Unde subdit :

26. Suscitans vebbum sehvi sui,—*q. d.* Ego sum qui reipsa complebo omnia qute dc servo meo Cyro, de restauranda Jerusalem, ut sequitur, quæque allegorico do Christo per nuntios rneos, id est per Prophetas, prædixi et promisi, vel, *q. d.* E'lo sum, qui verbum et consilium meum de Christo, deque ejus nuntiis, id est Apostolis, corunique Evangelio, toto orbe propagando, adimplebo.

Qui dico Jciiiusalim : Habitaberis, — *ç. d.* Ego te, o Jerusalem! a Clialda is eversam, per Cyrum œdificabo et restaurabo. Rursum et potius, Jerusalem spiritalem, id csl Ecclesiam Christianam, per Christum œdificabo cl instituam.

27. Qui dico profundo : Desolare, et fiivmina tua arefaciam. —Nota ex Clialdæo, Tin odotione, S. Hieronymo et aliis passim, *jmfundum* vocari Babylonem. Sic eamdem vocavit « mare, » cap. XXI, vers. 1, idque, tum quia per illam fluebant ilumina Tigris el Euphrates, quorum rivos el cur-

sum m alios alveos avertit et deduxit Cyrus dum eam cepit; tum quia Babylon erat velut mare et abyssus potenti'e et opum, æque ac vanitatis, fastus et luxus.

2K. Qui dico Ctro : Pastor meus f.s,—*q. d.* Tu, u Cyre! populum meum in Babylonem dispersum, reduces in Judæarn, sicut pastor oves dispersas colligit et reducit ad caulam. De quo plura cap. sequenti.

Secundo, «pastor, ■ id est rex; quod enim pastor csl gregi, hoc rex sit regno oportet.

Septuaginta pro littera *resch*, legentes affinem *dalct*, scilicet »JH (ut hoc femininum per enallagen ponatur pro mxsculino JTt) pro »JH roí, vertunt : Qui *duo Cyro ut sapiat*, id est qui sapientiam dc Cyro, ul sapienter bellum gerat, quique artes et stratagema hoc de Euphrate avertendo ei suggero, ut Babylonem capiat. Sensus est, *7. d.* Ego sum potenti<simus et sapientissimus Creator ct Redemptor tuus, o Israel ! qui ca qu e promisi de Jerusalem restaurandaperCyrum,certissime complebo, ut non possis non exspectare illam alteram augustiorem promissionem de Christo, qui cœluin el terram l elificobit, fore complendam, quam volo te magni facere, et extera omnia ad hanc referre, tanquam umbras ad veritatem. Ita Forerius.

CAPUT QUADRAGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS

Prosequitur quod in fine capitis præcedentis dixerat de Cyro. Cyro ergo opes, Adorias, prosperos successus, el eversionem nionarchicD Chaldaorum, Deus hic prædicit et promittit, ad hoc, ut ipse Judíos Babylone liberet. Inde Isaías, vers. 8, assurgit et suspirat ad Christum Cyri antitypum, ul ipse, totius mundi peccato oppressi, salvator ct redemptoi c cado adveniat. Inde, vers. 9, redit ad Cyrum, ac murmuratoribus contra Dei providentiam, ob suam sortem in captivitate miseram d infelicem, Cyri vero aliorumqnc felicem, respondet, lutum non debere obstrepere suo figulo, ncc filium patri se generanti. Mox, vers. 1 transit ad Christum, promilititque quod subdet ci omnes Gentes, diam barbaras, qua conversa: dicent ei : Vera tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator. Post Awc,vers» 16, redit ad disceptationem cum idolis, ao tandan, vers. 23, iis explosis, jurat se facturum, ut sibi curvetur omne genu, omnisque lingua se colat et magnificet (i).

1. Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjjiciam ante faciem ejus Gentes, cl dorsa regum vertam, et aperiam coram eo januas, el portó non claudentur. 2. Ego ante lo ibo : el gloriosos ierro humiliabo : portas æreas conteram, et vectes

(1) Continuat igitur in hoc capito, ct dtertiu* expo-Kit halas quæ do Cyro , gentis llcbræorurn liberatore ct Christi typo, in fluo superioris capitis dicere cœporat,iL him exhibendo :

Primo, *id domandas gentes, vincendos reges, ct agendas pnedas a Deo delectum, ductum et evocatum, l 3; jraoo/o,ad Israelis electi utilitatem, el veri uutninh gloriarli amplificandam licet ipse utrimque ignarus fu<Hit, a Deo destinatum, 4-7; *tertio*, in sc, sed multo magi m suo antitylH) Christo summo decidinilum ab iis qm iu

captivitate lX>siti adventum hujus divini Salvatoris anxii exspectabant, 8.

Secundo, cum Judæi qui exsules agebant apud Babvlo-nios , rationem a Deo exigenter, v. g. cur permiserit populum Judæuni ab hostibus o patria abduci, el lamdiu actam dureinaiieno aulo Inveterascere lateretur;aut cur &i ahquaudo revocarein antiquam sedem constituisset, id potiu* jht Cyrum, alienum a Judaica gente et religione, quuu lH?r aliquem a su i - inguine vindicem prestare vo-luerit ; vel potius cum desiderium ardentissimuu RT^cee-

ferreos confringam. 3. Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum : ut scias qma ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. 4. Propter servum meum Jacob et braci electum meum, et vocavi te nomine tuo : assimilavi te, et nou cognovisti me. 5. Ego Dominus, et non est amplius : extra me non ȳst Dnus : accinxi te, el non cognovisti me : 5. Ut sciant hi, qui ab ortu solis, et qui ab occidente, quoniam absque me non est. Ego Dominus, et non csl alter, 7. formans lucem, et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum : ego Dominus faciens omnia hæc. 8. Dorate, cœli, desuper, el nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem : el justitia oriatur simul : Ego Dominus creavi eum. 9. Væ qui contradicit fictori suo, testa de samiis terræ ! Numquid dicet iulum figulo suo : Quid facis, et opus tuum absque manibus est? 10. Væ qui dicit patri : Quid generas? et mulieri : Quid parturis ? 1 i. II;ec dicit Dominus sanctus Israel, plastes ejus : Ventura interrogate me, super filios meos, el super opus manuum mearum mandate mihi. 12. Ego feci terram, et hominem super eam creavi ego : manus meæ tetenderunt cœlos, et omni mililiæ eorum mandavi. 13. Ego suscitavi eum ad justitiam , et omnes vias ejus dirigam : ipse aedificabit civitatem meam, et captivitatem meam dimittet, non in pretio, npque in muneribus, dicit Dominus Deus exercituum. 14. Ilæc dicit Dominus : Labor Ægypti, et negotiatio Ælhiopiæ, et Sahaim viri sublimes ad te transibunt, el lui erunt : Posi te ambulabunt, vincli manicis pergent : et le adorabunt, teque deprecabuntur : Tantum in te est Deus, et non est absque te Deus. 15. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator. 16. Confusi sunt et erubuerunt omnes : simul abierunt in confusionem fabricatores errorum. 17. Israel salvatus est in Domino salute (eterna : non confundemini, et non erubescetis usque in sæculum sæculi. 18. Quia hæc dicit Dominus creans cœlos, ipse Deus formans terram , el faciens eam, ipse plastes ejus : non in vanum creavit eam : ul habitaretur, formavit eam. Ego Dominus, el non est alius. 19. Aon in abscondito locutus sum in loco terræ tenebroso : non dixi semini Jacob: Frustra quærite me. Ego Dominus loqueos justitiam, annuntians recta. 20. Congregamini, el venite, et accedite simul qui salvati estis ex Gentibus : nescierunt qui levant lignum sculptura suæ, el rogant Deurn non salvantem. 21. Annuntiate, et venite, et consiliamini simul : quis auditum fecit hoc ab initio, ex tunc prædixit illud? numquid non ego Dominus, et non esi ultra Deus absque me? Deus juslus, et salvans non esi præter me. 22. Convertimini ad me, et salvi eritis, omnes fines terræ : quia ego Deus, et non est alius. 23. In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non revertetur : 24. quia mihi curvabitur omne genu, et jurabit omnis lingua. 25. Ergo in Domino, dicet, meæ sunt juslitia el imperium : ad eum venient, et confundentur omnes qui repugnant ei. 26. Iu Domino iustificabitur el laudabitur omne semen Israel.

vin. i. 1.4]Ec dicit Dominus Ciiusto meo Cyro. —Nota cum S. Hieronymo, Theodorcto, Cyrillo , Procopio, Eusebio, lib. VI *Demonstr.* cap. ix, et aliis, ad litteram Deum hic loqui de Cyro futuro rege Persarum, eique hic victoriam contra Chaldæos ac monarchiam promittere. Cyro enim, non Christo

terat mox adventandi Messiaë, quæ v ta ellam a Judæis eo vividius emittebantur, quo tempon presentia duriora erant, el tamen tardante mundi redemptione, hanc morara acerrime ferrent, et etiam propter hec cunctationis Impatientes murmurarent, respondet Propheta nomine Dei bh querulis divin® providenti® obtrektoribus, neque ab aliquo sibi proscribendum quid facto •[us sit, neque «n a quoquam de suo oillcio admotirn- Aum ■«e, cum sua virtus cl sapientia in tota rerum universiutn luceat, vers.9-11 ;*tremulo*, c nflrmando quod «aottiue dixcial, scilicet se suscitaj.-c Cyrum pro Ju-

Domino, competit illud vers. I et 5 : a Et non cognovisti me. n Cyrum enim elegit Deus, ut ossei eversor inonarchiie Chaldaiorum , eamque ad se transferret, hoc fine ut Judæorum esset vindex, eosque c Babylone in Judæam liberos dimitteret Edita est hæc prophetia ab Isaia do Cyro, ducen-

doeornm metropoli ædlflcanda et captivitate solvenda, vers. 13.

Tertio, jam proventus Cyri expeditionis, vel potius et verius libertatis per Christum hominibus collai®, felicia cons ciarla exponit : *primo*, agnitionem, cultum el laudem l> t veri ad vicinas gentes propagata, H-17; *treundo*, vocationem gentium omnium ad veram religionem vulgatam v re divini-, prædictiombus, quas opponit absconditi . el raisin idolorum oraculis, 18-21 ; *Irrito*, salutem et justitiam sinceris Dei cultoribus promissam eljuramculo continuatam, 21-16,

i v lis el decem annis ante Cyri n talem, ail Josephus.
 « Porro Cyrum legisse hanc dc se prophetiam, ea-
 i' i' d«- 'iue animatum, audaciam invadendi Babyloniam
 cn n sumpsisse, ac Judmis captivis libertatem promi-
 u. sisse, colligitur primo, ex Joscpho, lib. XI *Antiq.*
 cap. i, ubi narrat Judæos hoc Isaïæ oraculum Cyro
 ostendisse; indeque Cyrum, Deum verum ile-
 biæorum agnovisse, et publice professum esse, ei
 regnum suum acceptum tulisse, et Juda*os e cap-
 tivitate Babylonica cum donis ad templum in pa-
 triam remisisse; secundo, idem patet ex litteris,
 et edicto ipsius Cyri laxantis Judæos, apud l *Esdr.*
 tap. i, 2 : « Omnia, ait, regna terræ dedit mihi
 Dominus Deus coeli, et ipse præcepit mihi (ubi?
 nisi hic per Isaïam?) ut ædificarem ei domum in
 Cyni»jo- Jerusalem. » Cyrus ergo poterat legitime, scilicet
 re s De« ex voluntate Dei, el jure ab eo accepto, evertero
 to Babylonem, eju<que imperium ad sc transferre;
 mrchiam itaque non esse tyrannus, sed legitimus rex et
 ,nVtu t* niO,,urc^a» saltem postquam audivit a Jud (is hoc
 III ' Isaïæ de se oraculum. Potuit, dico : nam de facto
 videtur, non tam Deo, quam suæ ambitioni hac
 in re servivisse. Hoc enim est quod ait, vers. 4 :
 « Et non cognovisti me. » Vide *Canon. XXXVI* et
Can. XXXVII.

Porro voluit Deus hæc de Cyro prædici ah Isaia,
 hoc fine ut Judæis, cx hac Cyri liberatione futura,
 æque atque ex aliis autiquis Dei beneficiis eis col-
 lars, per experientiam fidem faceret suis per
 Isaïam oraculis, de remissione peccatorum, gra-
 tiisque per Christum afferendis, quorum illa erant
 typus. Rursum ad hoc, no Judæi hanc suam per
 Cyrum liberationem alteri, vel homini, vel idolo,
 v. g. Persarum aut Chaldæorum, adseriberent;
 sed soli Deo suo, utpote qui solus id tot annis
 ante promiserat et prædixerat.

Cyms Allegorico loquitur Isaïas de Christo. Illius enim
 etimi. typus fuit Cyrus, qui Judæos omnesque homines
 e captivitate peccati, mortis et diaboli liberavit,
 quique vectes inferni confregit, atque exeo sanc-
 tos Patriarchas eduxit, ail S. Chrysostomus, De-
 monstr. *quod Christus sit Deus*, tom. V. Imo vete-
 res multi, ut S. Augustinus, lib. *Dc Quinque turres*.
 cap. vu, tom. V; Tertullianus, Nyssenus, et Cy-
 prianus in libris et testimoniis *Contra Judaos*;
 Lactantius, Chrysostomus, et alii quos citat Leo
 Castrius, R. Abraham, R. Salomon aliique Rab-
 bini apud Galalinum, lib. IV, cap. xu, hæc ad lit-
 /eram accipiunt de Messia, sive Christo. Undo Pa-
 tres jam citati ex Septuaginta, pro id est
 Cyro, legunt Kupi<», id est Domino, sicque vertunt :
Hac dicit Dominus Christo meo Domino. Sed in Sep-
 tuaginta irrepsit error; corrigendum enim est
 KupjU sic cnim habent Hobræa, Chaldæa et Latina
 Biblia. Ita S. Hieronymus. Quod enim Leo Cas-
 trius putat Septuaginta, hebraico C'UdS *lecores*,
 id est Cyro, divi-im legisse hoo modo teco,
 id est ci, et <3l ru», id est *pauper*, q. d. Ei Christo,
 qui sicut pauper ingressus est Jerusalem insidens
 asmo in dio Palmarum, quasi ibi inaugurandus

rex, et Messias; hoc, inquam, detortum est, nec
 verum. Nam Hebraice non nb *leto*, sed lb *Io*, si-
 gnificat *ci*. Addit Castrius; Aul certe putarunt Sep-
 tuaginta, Cores æque ac Emmanuel, esse cogno-
 men Christi. Verum cum habeamus in hac voco
 clarum nomen Cyri, cur fingamus hæc diverti-
 cula fundamento carentia? Ubi nola Massoretas
 historiarum et nominum Gentilium regum impe-
 ritos, male hic puncta substituere : pro UTO *co-*
res enim, ut ipsi punctant, punctandum est 3TO
euros, id csl Cyrus. Sic cnim punctatum legerunt
 Septuaginta, Noster et alii. Pari modo pro Bo-
 nus, male punctant ipsi tnm *Dariaves*, l *Esdr*.

CunrsTO meo Cno. — Cyrus vocatur hebraico
 Messias, id est Christus, sive uncus; tum allu-
 sione ad reges Hebræorum, hi enim unctione
 consecrabantur; undo hi soli in Scriptura vo-
 cantur Christi Domini, ait S. Augustinus in *Psal.*
 xi. iv, vers. 8. Cyrus autem fuit rex a Deo elec-
 tus, ad Hebræorum liberationem : unde Deus
 eum hic vocat suum; ait enim : « Christo meo. »
 Tum quia Cyrus fuit typus et imago Christi :
 imago autem sortitur nomen sui anhlypi, sive
 exemplaris. Sic enim visa imagine S. Petri, vel
 S. Pauli, dicimus : Hic est S. Petrus, hic est
 S. Paulus. Unde Cyrus lingua Persica significat Cfru
solem, ait Pliitarchus in *Vita Artaxerxis* Jfneao-
nis. Pro Cyrus Perse, uti et Rabbini, aliis punctis
 dicunt *Cores*, quod affine est Hebreo *Chares*, id l
 est sol. Ipse enim quasi novus *sol* affulsit mundo
 et Hcbneis, perinde ac Christus sol ju-titi® visi-
 tavit nos oriens ex alto. Sic Samson hebraico idem Suu™
 est quod parvus sol. Talis enim fuit ipse Ilebreis
 sedentibus in tenebris afflictionis et captivitatis
 subjugo Philistinorum, quod ipse, si non om-
 nino excussit, certe ad tempus discussit; unde el
 ipse typus fuit Christi. Hinc ferunt Cyrum in som-
 nis vidisse solem ad pedes suos aditantem, cum-
 que cum Cyrus vellet apprehendere, solem au-
 fugisse, idque tertio : rog iti divini quidnam hoc
 portenderet, responderunt portendi Cyrum pe-
 trigintu annos regnaturum. Cyrus ergo inter re-
 ges Gentium, interquo Persas effulsit quasi sol,
 tum sapientia, tum justitia, tum temperantia, tum
 magnanimitate, tum liberalitale, adeoquo om-
 nium regiarum virtutum fuit exemplum, inquit
 Xenophon, qui, bb. VIII *Cyri Perdía* : « Non est,
 ait, mos Cyri ut pecunias congreget, qui dando
 magis, quam quærendo possidendoque delecta-
 tur; » uti facit sol, qui omnibus dat lucem et
 vitam, ac nihil a quoquam accipit. Maximo vero
 emicuit quasi sol, religione inter suos : nam et
 imperium a ro divina et sacrificio orsus est, ait
 Xenophon lib. I, et credidii animæ immortalita-
 tem. Ejus cnim vox est apud Ciceronem in Ca-
 tone Majore : « Mihi persuaderi nunquam potuit,
 animos dum in mortalibus essent corporibus, vi-
 vere; cum exissent ex his, : neo emori vero iuuo
 auimuiu esse insipientem, cum ex insipienti cor-

pore evasisset, sed cum admixtione corporis liberatus purus et integer esse empisse!, tunc esse sapientem. »

Quocirca ejus mortem ita describit Xenophon lib. Vili. Videbatur accedere ad ipsum quidam specie humana augustior, et dicere : « Vasa colligito , o Cyre ! jam enim ad deos abiturus es. Stalim ergo, captis hostiis, rem divinam fecit Jovi patrio, et soli, dicens : Jupiter patrie, et sol, etc., magnas ago vobis gratias, quod vestram de me curam intellexi, quodque nunquam rebus secundis supra conditionem humanam animus elatus est. »

Ha Æsopus (ut habet ejus Vita), prisca sapientia inclytus, exceptus magnifice a Neclenabo Ægyptio rege (erat enim rex regali paludamento amictus, el gerens capite gemmatam cidarim, atque primorum flore circumseplus, sedensque solio sublimi, rogatus a rege : « Cui me, cosque qui circa me sunt assimilas? » respondit : a Te soli verno, hoc autem spicis pretiosis. » Quo dicto rex adeo fuit delectatus, ut hominem admiratione donisque prosecutus sit.

Ha Demosthenes, teste Plutarcho, cum super adventu Philoxeni, unius e præfectis classis Alexandri, populus Atheniensis percelleretur (tunc enim agebatur de auxiliis contra Alexandrum mittendis) : « Quid facient, inquit Demosthenes, si viderint solem, qui non queunt contra lucernam oculos tollere ? p Nempe regem Alexandrum vocavit solem, Philoxenum præfectum, lucernam.

ita Virgilius Latino regi tribuit caput radiatum, aitque eum nepotem esse Solis.

Ita Joseph parentem Jacob, qui erat Hebraeorum princeps, in somnis vidit per solem repraesentari, *lienes.* xxxvn, 9.

írin crp» in tern est quod to! in calo, fnmo. fricando. Ilex ergo et princeps in terra est quod sol in coelo. Nam primo, sicut sol solus est in mundo, ita rex solus in regno.

Secundo, sol in motu naturam sequitur : ita rex rationem sequatur, nec ad consortium regni admittat animi libidines et cupiditates; sol enim est in mundo, quod ratio est in homine, ait Philo.

f tío. Tertio, sol est purissimus et lucidissimus : ita rex suis praeluceat.

mito. Quarto, sol vocatur Apollo, Ἥλιος; i-Oin» iri; visu., ut qui morbis nos liberet: regis pariter est, omnem pestem et calamitatem a subditis avertere. Quocirca Plutarchus, lib. *De Doctrina principem* : u Princeps, inquit, simulacrum est Dei administrantis universa, nihil egens Phydia statuario, sed ipse scipsum per virtutem Deo similem reddit, ac fabricatur statuam omnium visui jucundissimam et magnificentissimam. Sicut enim Deus in coelo pulcherrimum sui ipsius simulacrum constituit solem et lunam, talis est in republicaimago ac lumen princeps, qui Dei reverens, justitiam tuetur, hoc est Dei rationem gestat, nempe intellectum, non sceptrum, aut fulmen, aut tridentem, qua specie scipsos nonnulli fin-

gunt ac pingunt, stultitiam suam, quod videantur inaccessi, reddentes invidiosam. »

Quinto, sol omnia penetrans et calefaciens, id Q«tut* est in mundo, quod cor in animali, ait Plato sic et regis est omnia regere et quasi vivificare.

Sexto, præcipua solis dos est bonitas; radiis enim suis emicantibus, omnibus benefacit, ideo .pie plenus est hilaritatis: sic et rex, qui diadema radiatum gestat, curet ut e capite ejus emicent prudentia, constantia, justitia, ac præsertim beneficentia, qua omnibus, quasi sol quidam salutaris, irradiet et recreet.

Septimo, Orphæus hoc dedit encomium soli : Septico. fAi< sav«xs«c-o, xcopcti wviûtia, xoapeu ζύv.xiu;,

fi; : Sol omnipotens, spiritus mundi, mundi vis, mundi lumen. Quid in universo regno rego potentius? An non et ipse spiritus est regni? an non ejus vis et lumen?

Octavo, sol humores noxios et superfluos, ne OcUro. aerem inficiant, absomit : rex maleficos tollit, ne rcmpublicam perturbent.

Nono, sol est lumen omnituens : et fixaiXtb; est Nono. raoOib; , rex est omnia videns, omnia rescians. Apharantes, gens Libyca, soli orienti maledicebant, eo quod revelaret nulla mala : et scelerati regem oderunt.

Decimo, uti sol omnia videt, ita et ab omnibus Dedmo. videtur : ita rex omnium oculis, omnium judiciis , omnium sermonibus expositus est. Putet ergo sibi illud dici : ίν «Xo ίxίw Xa<0x«u; xai Sx/jx-vti; : in *sphaera solis lates et dormis.*

Undecimo, sol omnis labis est intolerans : et rex Untó-B0, omnis sceleris et impuritatis.

Duodecimo, solem Dores vocabant xx-x ri Doodid-ό).iCuv tî;Tauro Tw; xví^ú^cu;, quod homines in unum m0, eundemque locum congreget : et rex homines lingua, moribus, institutis, religione dissitos in unum coquis et rempublionm cogit.

Decimo tertio, sol deficiens, subfuscus, sublu- D.cituo ridus hominibus portendit omne malum : et rex lírÜ0, vitiis deformatus rcipublicæ vitia et clades omnes inducit.

Decimo quarto, sol circumfusus est astris, et esto Decimo solus luceat, astris tamen suum lumen cornimi- il14'10' nicat : itidem ex præsentia regis, omnia dignitatum culmina assurgunt. Sole abeunle perit sideribus decor : ita sine rege, omnis perit proceribus et magistratibus auctoritas.

Decimo quinto, sol est irrequietus, imo axauxwc, i>. imo idcsl indefessus, atque sui semper similis, nun- 'il1110, quam solito incitator aut remissior : et rex semper agit et cuncta regit, sed animo sedato, vitatque omne consilium praeceps.

Decimo sexto, uti sub sole, ita sub rege bono, nwíœo omnia non solum sunt sana, sed etiam pulchres- ""“o. eunt, aurescunt, valescunt.

Decimo septimo, sol oritur piis ac impiis, adeo ix-cimo æquus est et communis : rex omnium saluti est intentus, probis quidem luendis, improbis autem ad frugem i:vocandis. Hinc uli sol, voluti curru

inter planetas vehitur medius : ita rex in medio, et quasi in centro regni resideat, ut omnibus circumcirca œque se præsentem sistat.

Decimo octavo, sol semper est juvenis (unde Persæ cum vocabant *k'Xçgv*, id est adolescentulum), semper vegetus. Habet tamen tres quasi ætates. Nam primo aspectu, ait Martianus Capella, lib. I : « Est sicut puer renidens et renions; incessu medio, est juvenis anhelus; in fine, senex apparet occiduus, n Et rex in ipso aditu comitatem præ se ferat, no adeuntes majestate deterreat ; at in tractatione rerum juvenile robur promat; denique in consiliis, quid facto opus, senilem ostendat prudentiam. Ita Carolus Paschalius, lib. IX *Dc Coronis*, cap. xv. Hinc et S. Augustinus, docet regem similem esse soli, populum lunæ. Audi eum, lib. I *Dc Genes, contra Manich.* cap. xxiii : a Quid, inquit, evidentius splendorem regni significat, quam solis excellentia? et plebem obtemperantem regno splendor lunæ ostendit, » etc.

Cujus apprehendi dextera ». — *Primo*, quia ejus dextera usus sum ad feriendum et puniendum Chaldæos. *Secundo*, quia cum, quasi pædagogus dextera apprehensum deduxi per tot hostes et obices, roborans cum, dirigens, protegens, dans victorias, omniaque prospera efficiens usque ad Babylonis excidium. Unde Arabica versio habet : *Apprehendi cum dextera sua inter manus eius. ibo ante eum.*

Et dorsa regum vertam. — Hebraice est, *aperiam vel dissolvam lumbos*, id est reges elumbes, imbelles et infirmos ad resistendum Cyro efficiam. Rursum, exarmabo illos, et discingam gladio, quo ad lumbos accincti sunt. Sic enim *Job* xii, dicitur : « Balteum regum dissolvit. » Sic ex adverso stringere et accingere lumbos, significat roborare, armare, agilem et expeditum facere. Unde clare hic vertunt Septuaginta, *fortitudinem regum dirumpam.*

Prædicat ergo Isaias Deum Cyro tantas vires daturum, ut nemo ei resistere valeat, ut reges potentissimos et urbes inunitissimas expugnet, ut opes, victorias et gloriam ad stuporem admirabilem obtineat, id quo propter servum suum Jacob, vel scilicet Jacobæis faveat, cosque e Babylone liberet : quæ omnia ita, ut predixit Isaias, impiota CSso, et reipsa accidisse Cyro, docent Herodotus et Xenophon in octo libris, quibus Cyri hujus Majoris historiam conscripsit, ait S. Hieronymus.

Audi Xenophontem, initio lib. I : a Cyrus, ait, subjugavit Syros, Assyrios, Arabas, Cappadocas, Phrygas, utrosque Lydos, Caras, Phœnicas, Babylonios. Potitus est etiam Bactrianis et indis, ac Cilicibus, et itidem Sacis, et Paphlagonibus, et Maryondinis, atque aliis quamplurimis gentibus, quarum ne nomina quidem quis dixerit. Insuper dominatus est Asiaticis, Græcis, Cypriis et Egyptiis, w etc. Audi et Herodotum, lib. I, ubi Cyri felicitatem commendans sic ait : « Quamcumque

gentem Cyrus invaserat, ea gens nullo pacto potuerat evadere (1). »

2. Ego a me te iro, — quasi antesignanus quem sequaris, vel ut profectus castramelationis, et ut precursor, qui an tutus sit progressus considerat, et si quid sit periculi explorat et antevertit, ut nihil sit quod timeas, dum me præcedentem sequeris. Sic Angelus in columna prævit castra Hebræorum in deserto, *Exodi* xxi, 21.

3. Dabo tibi tres tunicas absconditas, et arcam secretorum. Hebraice, *dabo tibi thesauros caliginis, et thesauros absconsionum*, id est thesauros defossos in terra, ibique in tenebris latentes, et iam occulto abstrusos, et, ut vertunt Septuaginta, n >

ζεπάρεν; id est *tenebrosos, absconditos, invisibiles, q. d.* Faciam ut urbium, quas tibi subjiciam, thesauris potiaris, etiam abditissimis. Solent enim urbium incolae thesauros suos præsertim hoste adventante, defodere, vel abscondere. Ita Mexicani suos defoderunt, et victi ab Hispanis eos illis nullo metu, nullis pœnia propositis prodere voluerunt. Solus Atababba rex ab eis captus, ut se redimeret, cubiculum quo detinebatur, auro se impleturum promisit, et pene prestili! ; nec tamen mortem evasit

Ita Cyrus maximas Crasi opes, eo victo, occupavit. Crasi enim opes in proverbium abierunt, ut dicamus : « Craso ditior, Iro pauperior. » Rursum opes Babylonis, quas Nabuchodonosor e tot regnis collegerat, statuatque ejus auream et vastissimam, *Daniel*, m, I, viator Cyrus possedit. Si summam thesaurorum, quos ex Asia subacta extulisse Cyrum scribit Plinius, lib. XXXII, cap. in, ad nostram monelam subducas, invenies cum extulisse trecentos milliones. Codices Chaldaici, qui leste Sanchez Compluti manuscript*! exstant, initio libri *Esther* ita habent : *Cyrus quando vastavit Babyloniam, fodit in latere Euphratis, et invenit ibi sexcentas et octoginta hydrias amcas plenas auro optimo, et lapidibus pretiosis et margaritis et gemmis.* Alludit Propheta ad nomen Cyri juxta etymon Hebraicum. Cyrus enim hebraico hæreJem et possessorem significat; a radice *W taras*, id est hæredilavit, possedit. Vide hic opum fugacitatem. « Cyrus n enim, post tres annos monarchici suæ, faclus est « Irus, » cum a Thomyri regina Scythiæ, vita, regno bonisque omnibus spoliatus est: quinimo Thomyris, caput Cyri in culeum sanguino plenum conjiciens, insultavit ei dicens : « Sa-

II) « Aperiam coram eo januas, o Portas cmalium quæ ex urbe ad flumen deducebant, aporias reliquas Babylonii in confusione, oria ex magna festivitate que celebrabatur hac ipsa nocte qua urbs Babylonis cnpa est Si clansæ fuissent, Pere et Medi qui per has portas in urbem ingrati sunt, volati in laqueo comprehensi fuissent, et omnes ad internedonem cæd. Ipse palatii port v aperta) fiicranl jussu rogis qui, audito ingenii tumuliti, caudini « jscitari voluit, oodoinque momento Gobii. < et (>a*lata. v Cyri duces iti n leni regiam irruerunt. omncMjue quos obvios habebant, ipsumque regem trucidarunt. (huvtliu, in /mia' cap. xlv.)

ti i te, o Cyre! sanguine quern tantopere silivisti.»

Symbolice notat Forcius Hebræum *maimón* sive *mammon*, et Chaldæum *mammona*, id est opes et thesauros, vocari tenebrarum seu obscuritatis (*maimón* enim deducitur a JCD *laman*, id est abscondit, in tenebris abdidit), non sine sale, quod illis Pluto tenebrarum deus præsideat, et quod e tenebris eruantur, et in tenebras reponantur. Neque enim horum amici sunt, nisi qui et tenebras amant.

4. Propter servum meum Jacob. — Hic est finis et scopus Dei, ob quem Cyrum ita evexit: undo liquet Deum pariter voluisse ut hæc Isaïe de se prophetia innotesceret Cyro, ut per eam Judæi ejus gratiam inirent, cum ipso videret eorum Prophetam tam faustum de se vaticinium edidisse, uti dixi initio capitis.

Vocavi te homine tuo, — vocando te, vers. 1, Christum meum Cyrum. Aliter Joannes Alba, *Ecclesiarum* is: «Vocavi te nomine te,» hoc est, inquit, elegi te, o Cyro! ad potentiam et regnum. Nomen enim interdum ponitur pro potentia, opibus et regno. Sic *Exodi* xxxiii, 17, ait Deus Mosi: «Tecipsum novi ex nomino,» hoc est, elegi te ad hoc munus, ut sis dux et princeps populi mei. Nomen enim ponitur pro munere et dignitate: quia hæc segura affert cognomentum et titulos, panique nomen et gloriam. Hic sensus symbolicus videtur potius quam litteralis.

Assimilavi te. — Hebraice *ʔʕD* iecannaccha*, id est cognominavi te, vocando te Christum meum: feci enim te similem Christo regi et pastori meo, ejusquo typum. Sicut enim tu Judæos Babylone, ita Christus homines inferno liberabit. Ita S. Hieronymus, Forcius, Vatablus et alii. Vide dicta vers. 1.

Secundo, Sanchez: «Assimilavi te,» id est tuis notis et characteribus descripsi, vocando (o nomine tuo, quod geres, scilicet Cyrum, item ascensorem asini et cameli, cap. xxi, vers. 7, id est mulum, vel semiasinum, quia patre Persa, matre Meda es generandus. Rursum, predicendo tuas opes, victorias et eversiones Babylonis; ex hisco enim quasi ex tui imagino et similitudine cum nasceris, cognosceris, scilicet quod hæc de te sint prædicta, quodque hic tui efugiem tibi simillimam descripserim.

Et non cognovisti me. — Scilicet hoc tempore quo hic te describo et assimilo, quia nondum es natus. Ita Lyranus et Forcius. Unde Vatablus vertit: *Cognominavi te cum nondum hæfaes mei notitiam*. *Secundo*, etiam natus et rex exis, a non cognovisti me,» nunc postquam per Judæos te illuminavi, hancque meam de te prophetiam ostendi. *Tercio* (io et genuine, «non cognovisti me,» scilicet in illo quo te assimilavi tibi in consilio meo, *quarto* (id est eligi et dirigere te ad gloriam meam), hoc consilio, ut Judeos inde libereres, ut *quinto* (id est innotescere tibi) innotesceret tibi typum geras in oculis tuis. Nec enim Christum meum cognovisti, multo minus

cognoscis locum adumbrare; quare nec me, neo meam providentiam, quæ ad hoc te tuasque victorias destinat, satis agnoscis, imo eas non mihi, sed tibi, tuisque armis et fortunæ tuæ adscribis. Perinde enim accidit Cyro, alque si quis pingendi inexpertus, imaginem regis quem nunquam vidisset, perfectissime et ad vivum expingeret. Omnes enim dicerent hic altiore et divinam intervenisse manum, quæ dexteram pingentis direxerit. Ita Dei manus Cyrum finxit et pinxit, ut ad vivum repræsentaret suum exemplar, id est Christum. Ita Sanchez. *Quarto*, quia; licet Cyrus agnoverit Deum Hebræorum, cumque publicis litteris confessus sit, tamen a sua idololatria non recessit (ut videtur), sed idola sua pristina, non Deum Hebræorum coluit; undo et misere periit in tyrannica invasione Scylharum. Ita S. Hieronymus.

5. Accinxi te, — gladio accingam te, armabo vires et animos dabo ad ardua audendum; expeditum faciam, quasi strenuum militem; ad prælia te agiliter mittam, et meis auspiciis manus conseres ac vinces, esto me non cognoscas. Haec Forcius. Septuaginta vertunt, *confortavi te*.

6. Ut sciant. — Vere et pie Forcius: Cum vera, ait, Dei cognitio sit omnino nostræ salutis necessaria, et tam longe quis a salute absit, quantum a cognitione hac distat, hinc nostræ salutis amantissimus Deus eam miris modis nostris sensibus ingerit. Passim ergo in Scriptura invenies diluvium, tempestates, submersiones, conflagrationes, calamitates, castigationes; et ex adverso liberationes, victorias inexpectatas, etc., quæ homines non possint non animadvertere in hunc finem a Domino fieri, ut nemo tam hebes sit, qui divinæ cognitionis non fiat particeps, ac præsertim non agnoscat esse numen, quod orbi, regnis ethominibus præsideat, caque disponat, quodque æquo criminum sit vindex et ultor, ac virtutum remunerator.

7. Formans lucem, et creans tenebras, — *quarto*. Ego initio mundi creavi cælos et terram, fecique ut tenebris lux, et luci tenebra? succederent. Est synecdoche: ex creatione enim lucis et tenebrarum, totius mundi creationem, dispositionem et gubernationem intelligit. Neque enim fieri potest ut unus Deus mundum condiderit, alter conditum gubernet, præsertim, quia rerum creaturarum conservatio est continuatio creationis, et quasi continua quædam creatio. Meminit potius lucis et tenebrarum, quam aliorum a Deo creatorum, quia lux symbolum est libertatis et prosperitatis, quam Deus per Cyrum adduxit Judæis; tenebræ vero symbolum sunt trisitiæ, carceris et servitutinis. Rursum, in voce *lucis*, alludit ad nomen Cyri, quod persico solem, qui lucidissimus est, significat. Deus enim Judæis in tenebris captivitatis, Cyrum quasi solem oriri fecit, dixi vers. 1.

Faciens pacem, et creans malum. — *Pax* Iudæis et quies, opulentia, libertas, felicitas, ot

bonorum omnium afflntia : ergo huic oppositum « malum. » est rerum turbatio, inopia, pestis, fames, bellum, servitus, captivitas, et quidquid hominem affligit, et miserum facit. Deus ergo hoc malum pœnæ creat, non autem malum culpæ. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Iremus, Chrysostomus, et ex iis Leo Casii ius. Vide S. Rasilium, hom. *Quod Deus non est causa malorum, q. d.* Quod, o Israel! aliquando in pace vixeris, hoc meum eral bencScium. Rursum : quod nunc detinearis captivus, et hoc meum est opus. Ita S. Hieronymus. Ad hæc ego libi creavi hoc malum captivitatis Babylonie®, ego rursum per Cyrum faciam pacem, (equè in libertatem asseram. Deus ergo est, qui omnia a se creata, sua potentia et sapientia gubernat : qui prius Judæis induxit tenebras et malum, Chaldæis vero lucem et pacem; deinde vice versa, per Cyrum Judæis creavit lucem et pacem, Chaldæis tenebras et malum. Idem aliis sæculis fecit, in singulis regnis, alternando vices, nuneque dando lucem, nunc tenebras. Idem facit hodie in Belgio aliisque provinciis. Quocirca recte S. Hieronymus, ex hac Isaïæ sententia : « Confundatur, inquit, Marcion, duos inducens deos, unum bonum, alterum malum; unum visibilium, alterum invisibilium conditorem; unum pacis, alterum mali auctorem; cum utrumque pro diversitate meritorum unusidemque Deus condiderit;!). »

El symbolice S. Gregorius, III *Moral*, vir : « Creator, ait, se mala Dominus indicat, cum res bene conditas, et per naturam bonas, nobis male agentibus in flagellum format. Undo et venenum mors quidem est homini, sed vita serpenti. Unde et bene dicitur : Formans lucem, et creans tenebras : quia cum per flagella exterius doloris tenebra creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. Faciens pacem, et creans mala, quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc quæ liene sunt condita, sed male concupita, in ea quæ nobis mala sunt, flagella vertuntur. »

8. Rohatb (Forcius, *defluite*), coeli, desuper. — Syrus vertit : *Jucundamini, cali, desuper, et nubes rorent justitiam : aperiatur terra, et multiplicetur salus*; Arabicus Antiochenus : *Gratiam præsta, o cælum! desursum, et tu, o nubes, quæ spargis justitiam! gaudeat terra, et multiplicetur veritas*; Arabicus Alexandrinus : *Gratiam præsta, o cælum! desuper, et nubes spargat justitiam : aperiatur terra, et multiplicetur salus*. S. Thomas, Lyranus, Forcius, hæc ad litteram accipiunt de Cyro, allega-

rice de Christo. Ad Cyrum enim quasi ad rorem rœleslem anhelabant Judæi in Babylone captivi. Rursum Cyrus, ait Lyranus, comparatur hic pluvii nœlasti, et germinanti terræ, quia Astyages, testa Herodoto, jib. I, avus Cyri, vidit in somnis ex corpore filii suæ, quæ fuit mater Cyri, prodire vitem, cujus palmites totam obumbrabant Asiam : quod divini interpretati sunt, ex ea nasciturum filium, qui toti Asiæ dominaretur. Verum augustiora hic dicuntur quam ut Cyro convenient. Dico ergo Prophetam de more cum in Cyro videret imaginem Christi, mox ad eum avolare : Christus enim ejus erat amor, scopus, desiderium. Unde hic in ardens ejus votum erumpit Sic cap. xvi, vers. I, subito avolavit ad eum dicens : « Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ. » Vide *Canon*. V. Quare hæc de Christo ad litteram accipienda sunt, et claudenda parenthesi, quæ lotum hunc versum a præcedentibus et sequentibus, ubi continua est prophetia de Cyro, separet. Ita communiter Patres. Unde S. Augustinus, lib. *De quinque hæres*. cap. iv, censet hæc tam plano et aperte dicta esse de incarnatione Christi, ul interpretatione non egeant.

Notat Concilium Hispalense, *Canon*, xm, hisce Isaïæ verbis significari utramque in Christo naturam, scilicet divinam, cum ait : « Rorate, cœli, desuper; » humanam, cum ait : « Aperiatur terra, et germinet Salvatorem. » Sicut enim Spiritus Sanctus vocatur pluvia et ros, sic et Filius. Ut *Psalm*. Lxxi, Ū : « Descendet sicut pluvia in vellus. » Cujus symbolum fuit ros descendens in vellus Gedeonis, *Judie*, vi, 37. Ita Sanchez.

Secundo, rectius et germanius, utrumque hoc hemistichium occipias de humana Chrlhi generatione et natura: de hac enim omnis hic Prophe p est sermo. Christus cuim. qua homo, fuit germen cœli, quia ex rore cœlesti, id est ex Spiritu Sancto, conceptus fuit; et germen terræ, quia ex beata Mrgino formatus et natus. Undo Vatablus sic exponit : a Rorate, cœli, desuper, » id est descendat Spirilus Sanctus in Virginem, eamque inoret et fecundet, ut pariat Justum et Salvatorem. Rursum in Christi nativitate et adventu, ad Forcius : « Misericordia et veritas obviaverunt sibi : justitia et pax osculat® » so mutuo « suut : veritas de terra oria est, et justitia de cœlo prospexit : » quia dona cœledia in terris germiminant. Et cum p r lotum orbem melliflui facti sunt cadi, tota terra reperta est misericordia Domini. Itaque diviti® et destes et Tect® sunt et terrestres, terraquo et cælum, iu unum quasi agrum et genu* n rodada sunl.

Denique nola rs *rorate*. Apte enim ortus Christi compiralur rori. *Primo*, quia roris ortus latens ^oClu** est et occultus : ita arcana fuit generatio Christi. ntnrT*

Scando, ros qui non esi aliud quam pmus et subtilis vapor, resolutus in aquam, symbolum csl viigiitalis et virginei partus.

Tatio, rus noctu oritur: ita Christus noctu na-

ti) Hand improbabitur est R. Saadiæ a Kimchio commemorata, et etiam a Rosenmuller et Lowiho probata sententia, Isaiam dum Deum ait *efflcrre lucem* (uiudrtn-qaocl tenebras, respicere vetarem illam Orientalium, presertim Persarum, opinionem de duabus divinitatibus, <vu duobus prunis rerum principiis, allero Lucis, Tenebrarum allero quorum illud speciem diim sil Linqum fons omnis læiitiæ, bonitatis, felicitatis (Oromasden), hoc vero existât causa malorum, villorum et confusionis omnis Ahimiaucn). Viita *Ihde.Mig. veler. Pers.* cap. xxu.

tu? est. « Com enim quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo a regalibus sedibus, etc., in terram prosilivit, » *Sap.* cap. xvni, U.

Quirtc. *Quarto*, ros suavem auram et halitum vitalem aspirat animantibus, omnibusque viventibus, iisque mitigat æstum : ita Christus halitum vit/B nobis afflat, eoque ardorem concupiscentia? temperat.

Qninio. *Quinto*, ros est aereæ et cœleslis naturæ, adeoque si ovum vacuum, puta corticem ovi exsuccum, rore impleas, et baculo apponas, apteque accommodes, sole incalescente, ascendet ad baculi culmen. Ros emm sursum fertur, præsertim si calore excitetur, et ex parte in vaporem vertatur. Ita Christus coelestis est naturæ, æque ac vitæ, suosque assecclas facit coelestes. • Primus homo, ait Apostolus I *Cor.* xv, 47, de terra, terrenus : secundus homo de coelo, cœleslis. Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis cœleslis, tales et coelestes. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelesti?.

Fcito. *Sexto*, ros pinguis est, pinguemque et quasi oleatum succum germinibus, seminibus et plantis instillat, itaque eas impinguat, incrassat et fecundat : ita Christas rore gratiæ irrorans mundo, eum fecundavit, ut proferret virtutes, æque ac Sanctos in omni virtutis et sanctitatis genere, pula, illustres Martyres, Confessores, Episcopos, Religiosos, virgines, viduas, conjugatos, cosque cujuslibet status, sortis et generis.

S'piæo. *Septimo*, ros condensatus fit manna, quod suave est ad cibum, et efficax ad medicinam : ita Christus in Eucharistia se dedit nobis in cibum, esque ipse manna, hoc est, « panis de cœlo descendens, » cujus virtute non tantum vivimus, et tentationibus resistimus, sed et resurgemus in vitam reternam, Joan, vi, 55. Vide dieta de manna, *Exodi* xvi.

OcUt o. *Octavo*, ros in concham apertam illapsus, cum vi cedesti, præsertim fulminis, afflatur et constringitur, fit unio sive margarita, teste Plinio, lib. IX, xxxui et aliis : ita Christi deitas in concham uteri virginalis illapsa, ex eoque sibi corpus humanum ctformans, illudque vi divina per inoperantem Spiritum Sanctum sibi uniens, efformavit pulcherrimam margaritam, el pretiosissimam unionem, puta Christum hominem et Deum.

Kmo Denique, ros est melicus, adeoque mei non est aliud quam roris medulla, ejusque succus prædulcis cl subtilis, qui herbis, flosculis et terræ solo excipitur, atque ab apibus colligitur. Ha Aristoteles, lib. V *Ilistor. Animal*, cap. xxn, docet apes favos construere e floribus, ceram ex arborum lacryma effingere, mella ex rore aeris colligere. Quod enim apes non faciant mei, uti putat Seneca, sed confectum in aere asportent, probant Aristoteles, Plinius et nostri Conimbricenses,

(rari. 7 n Mt 't o cap. ix, funi ex co quod uno aut altero die cellas apum molle repletas inveniunt apiarii : tam brevi enim tempore tantum mellis conficere non possunt apes; tum ex eo quod in autumnno apes mel sibi detractum, non reparant, cum tamen illo etiam tempore flores suppetant. Secus est de bombycibus, quas videmus byssum conficere, sed lente post diutinam foliorum mori comestionem, concoctionem et alterationem, ut tertio colorem mutant, tandemque flavescant : tunc enim flava? byssi fila e visceribus nendo (miro naturæ, imo Dei opere) sensim educunt. Hoc in apibus non videmus : colligunt ergo illæ mei, id est roris medullam, non faciunt. Pari modo, quid est Jesus, nisi roris caffimedula, hoc est: « Mei in ore, melos in aure, jubilus in corde? » ait S. Bernardus.

Et nubes pluant justum. — Hebraice *justitiam*, id est justum, puta Christum, qui justissimus est, ipsaque quasi justitia, quam proinde sceum mundo afferet. Unde sequitur : « Ego Dominus creavi eum. » Significat Propheta incarnationem Christi non aliud fore, quam nubium et coelorum, imo universi orbis kelitiam et jubulum.

Aperiatu rerra, et germinet Salvatorem, — q. d. Utinam terra producat, el in lucem proferat Salvatorem ! Nam et terra in hoc opere natiuitatis Christi tam mirabili præbitura erat suam operam : Christus enim nasciturus quidem erat cœlitus, sed in terris. Ha Adamus. Hic sensus est genuinus : sic enim terra hic simpliciter et generico sumitur. Terra enim præbuit materiam corpori, ut Christus nasceretur.

Secundo, terra hæc est B. Virgo, quæ rorem Spiritus Sancti excipiens, concepit et germinavit Salvatorem. Nulla enim alia terra id præstilit, aut præstare potuit. Ita communiter Patres. Primus ergo Adam ex virgine terra, id est vili limo, formatus est; secundus vero Adam ex purissima sanctissimæ Virginis sanguine corpus sibi aptavit.

Dices : Quomodo B. Virgo, quæ semper mansit virgo, id est clauso utero, dici potest aperta? Respondeo, esse melalepsin : « Aperiatu rerra, id est instar aperientis proferat et producat. Terra enim naturaliter germinare, et germen producere nequit, nisi vi seminis erumpentis el germinantis findatur et aperiatu rerra, itaque germini emergenti ccdal et det locum. Simili metalepsi dicitur cap. Lxiv, I : « Utinam dirumperes cœlos, et descenderes! » Corpus enim si cœlo naturaliter descenderet, deberet rumpere cœlos: sed Deus qui spiritus est, in suo descensu non eget coelorum diruptione.

Secundo, respondet Sanchez tð *aperiatu rerra* significare hic tempus vernum, hoc enim *apertum* vocamus : quia tunc ca quæ in hieme frigoribus fuerunt contracta, laxantur, intepescunt et so'vuntur. De quo Ovidius : M

Aprilem meinounl ab aperto tempore ilrcluim.

q. d. Artam et Eva ^{r u o} peccato, hiemem et rigorem vii lutum ac lætitiæ induxerunt mundo, miravit hac hiems et frigus usque ad B. Virginem, quæ ver spiritalo et virgineum mundo induxit, cum ipsa quasi lilium convallium, non ex humano semine, sed ex irroratione Spiritus Sancti germinavit Salvatorem. Hoc et quod dicitur *Cant. n.*, 12 : « Vox turturis audita est in terra nostra : ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. »

Tertie, Orígenes, Tertullianus, S. Hieronymus, Epiphanes, Kyssenus et Ambrosius dicunt solum Christum aperuisse uterum matris, id est ex co clauso natum esse ac produsse, perinde ac si fuisset apertus : ipsi enim fuit pervius et penetrabilis, sicut nobis pervia sunt, quæ aperta sunt.

Itaque censent solum Christum designari ista lege, *Exodi* cap. xui, 12: « Separabis omne quod aperit vulvam Domino, v Vide ibi dicta. Est catathresis. Similis et, cum dicimus Christum sua morte aperuisse nobis cælum antea clausum, quia fecit illud nobis pervium et penetrabile. Sic Hispani et Lusitani dicuntur nobis aperuisse Indias et insulas novi orbis, quia primi navibus suis co penetrarunt, et ostenderunt iter pervium.

Ex Hcbræo potest aliter verti. *Primo* sic : *Aperiatur terra, et fructificent*, seu germinent, *salus et justitia*. *Secundo* sic : *Aperiatur terra, et germinent* (scilicet cœli et terra) *salutem, et justitia succrescat simul*. Ita Forerius.

Et justitia oriatur simul. — Alludit, imo pene ad verbum citat illud Davidis, *Psal.* LXXI, 6 : « Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus ejus justitia, » 7. *d.* Ab Adamo usque ad Christum, terra germinavit spinas et tribulos peccatorum; veniat ergo Christus justificator, ut cum eo germinet justitia ac justi, Apostoli, Martyris, Confessores, Virgines, etc. Potest, *secundo*, sic verti : *Aperiatur terra, et fructum edant* (cœli et terra) *salutem et justitiam, quas progerminare simul faciet*, id est quas Virgo est simul productura cum Christo, inquit Valabius. Quod nota contra hærelicos, qui nos subsannant cum dicimus B. Virginem contrivisse caput serpentis, salutem Deperisse, cum eam salutamus : « Salve, Regina, Mater misericordiæ, vita, dulcedo, et spes nostra, salve. »

Ego Dominus creavi lum. — « Creavi, n id est creabo. Est vox Dei, Isaiaë votis respondentis, 7. *d.* Quod tu adeo optas, o Isaia! æque ne terra arida et siliens optet de cœlo pluviam, hoc ego suo tempore præstabo et creabo, id est producam hunc justum : meum enim donum et beneficium est, ejus adventus et nativitas, *q. d.* Si ego sum qui Christum promitto, formo et creo, ut vos a pe calo et diabolo liberet, uli lu ipse, me obsecrando pro ejus adventu, fateris; mihi ergo

totum hoc ejus negotium committendum est, ad me spectat designare tempus, quo nasci et prodire debeat. Unde sequitur: « Væ qui contradicit fictori suo. » *Secundo*, aptius Sanchez et alii hæc referunt ad Cyrum, quasi ad eum, posi suum suspirium parenthesi interceptum, redeat hic Propheta. Sic enim hæc cum præcedentibus apte et plane connexa, optime coherent, æque ac cum sequentibus. Nam explicans *S ego creavi eum*, subdit vers. 13 : « Ego suscitavi cum : ipse ædificabit civitatem meam (Jerusalem), et captivitatem meam dimittet. » Quæ verba proprie soli Cyro conveniunt, sed ita ut Cynis esset typus Christi.

9. V.B Q I I CONTRADICIT FICTORI SUO, TESTA DE SAMIIS TERRÆ, — *q. d.* Væ Uste contententi cum suo figulo, ac dicenti: Curine sic, et non sic formasti * illam enim mox onfringeret et conteret figulus. Pari modo homo plasmatus a Deo et quasi testa Dei, contendens cum eo, mereretur ab eo conteri et annihilari. Hæc spectant ad *ri Ego Dominus, faciens pacem, et crems mab.m.* Increpat enim murmuratores dicentes : Cur, Domine, patribus nostris pacem dedisti, æque ac abis gentibus, nobis autem s.nculum miserum et malum captivitatis in Babylone creasti? Rursum, cur Cyrum hominem infidelem et impium ita prosperas, conslituisque nostrum liberatorem et ducem? Cur non miliis nobis alterum Mosen, Josué, Gedeonem, etc., uti misisti patribus ex ipso eorum semine et stirpe? De Cyro enim hucusque foil sermo. Unde et do Cyro respondet Deus, vers. 13 : « Ego suscitavi eum, etc., ipse ædificabit civitatem, » etc. Hos retundit Deus, *q. d.* Quis tu es, qui mihi obstrepas? tu, inquam, qui es in manu inca, qua te instar figuli formavi, quasi testa e samiis terræ, id est ex vasis luteis, ex terra effectis? Samia enim vasa vocantur testea, a Samo insula, in qua hæc fiebant pulcherrima, ob argillam, quæ ibi est prestantissima, firmissima et durissima, adeo ut ex ea acuti fiant cultri, teste Plinio lib. XXXV, cap. xii. Unde et Agathocles, rex Siciliæ, cœnabat in vums S uniis, ut meminisset semper se esse figuli filium. Simili luti et argilim similitudine utitur Apostolus, *Horn.* ix. 20, rvlunditque eos qui Deo, ob sortem status et grafie sibi dalæ, obmurmurant. Idem facit Deus per Jorcmiam, cap. xvni, 6. Vide ibi dicta. Hebraice est, *testa et Wistarc*, *g. d.* Testa lutea et terrea, non ærea, testa una ex grege testarum, testa vilissima. Potest, *secundo*, ex Hcbræo cum Forerio et Vatablo verti : *Va litiganti cumplash sun. testee eum fictoribus, vel figulis terror;* ut idem dica! posteriori hemistichio, quod dixit priori.

Tulio, Septuaginta et Theodotion pro *testa de samiis terræ*, vertunt, *qm arant arantes terram*. Hcbræum enim OTH charas, si punctetur in dexterò cornu, significat *arare*; sin in sinistro, aliisque punctis leg is ZHH cheres, significat *bstam*. Hoc Procopius ita exponit per modum uuius, *g. d.*

Dei : *Ego populum in aliam formam refinad, qui terra: incolas instar agrorum exerceo, aro et subigo. Videte ergo ne dispositioni providentia: meas reluctemini, non magis quam lutum figulo.* Leo Castráís vero vertit, *aratrum arantibus*, ut sil alia similitudo, sed idem significans quod prior, *testa figuli*, *q. d.* Numquid contendet aratrum cum aratore? cique dicet : Cur me, postquam arasti et seminasti, seponis et abjicis? cur non semper me uteri!, et aras? Ita ex S. Ambrosio Castráís. Unde Septuaginta vertunt : *Numquid arans tota die urobit?*

NUMQUID DICET LUTUM FIGULO SUO : QUID FACIS, ET OPUS TUUM ADSQUB MANIBUS EST? — id est Opus tuum caret ansis suis. Ansae enim vasi sunt, quod manus homini. *Secundo, g. d.* Opus tuum impolitum est et informe, ac si pedibus, non manibus esset elaboratum. Et sic major est blasphemia.

40. Væ qui dicit patri : Quid generas? — Alia similitudine murmuratores coarguit, *r. d.* Stultus et contumeliosus foret filius, dignusque perire et perdi, qui diceret patri suo : Cur me deformem, cæcum, claudum, stupidum, id est ignobilem, pauperem, infortunatum, et non pulchrum, integrum, ingeniosum, nobilem, divitem et fortunatum genuisti? Et ut Forerius : Cur me fecundum, nulla prole, quam alere non valeo, onustum effecistis si in ipsa generatione modum ei proscriberet : Volo ut me lalein et talem, non autem talem generes. Multo magis talis est, qui Deo Patri cedesti de sua sorte sibi abeo data, obstrepit et obmurmurat, aut modum proscrit, ut iu futurum talem et talem sibi sortem, non aliam concedat. Simili enim modo queritur Jeremías, cap. xv, vers. 10 : « Væ mihi, mater mea? quare genuisti me, virum rixæ, virum discordi? »

Symbolice S. Hieronymus de Christo hæc explicat, *q. d.* Væ qui dicis Patri omnipotenti : Quare tu generas Filium? quique dicis B. Virgini : Quid parturis? An Deum? at Deus æternus est, non gignitur in tempore. An hominem, ut quid ergo taróccc, id est Dei inater, appellaris? uti blasphemabat Nestorius, quasi ejus et similium hæc sint verba. Unde allegorico S. Cyrillus hæc refert ad Nicodemum, et similes, qui audientes a Christo, oportere quemque per baptismum renasci, dicebant : « Quomodo potest homo nasci, cum sil senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci? » *Joan*, in, 4.

IL Hæc dicit Dominus sanctus Israel, plastes EJUS, — scilicet Israelis. Hic dat apodosin, id est redditionem similitudinis, applicando cam Deo, *g. d.* Israel lutum vel argilla est, Deus plastes sive figulus : Israel filius csl, Deus Pater : non csl ergo quod Israelita? obstrepant et litigent cum Deo, ac quasi ei non sint curo, conquerantur. Taceant ut argilla: subditi sint velut morigeri et prudentes filii, lune est eorum sors : meum est illis providere, resque eorum tristes, irque ac lictas disponere. Attamen ut immensam meam in vos. o Is-

raelii! benignitatem ostendam, concedo vobis id, quod non auderet testa in figulum, filius in patrem. Quocirca « ventura interrogalo me, super filios meos, n quid videlicet do vobis, qui estis filii mei, deque vestra captivitate proroganda, vel solvenda, decreverim, quidque vobis eventurum sil : a Et super opus manuum mearum, » quod estis vos, amandato mihi, » id est ab Isaia, meisquo Prophetis sciscitamini et postulate, ut vobis dicant quæ futura sint et facienda a mo; quod idola nequaquam possunt. Identidem enim redit ad divinationem futurorum, ex caque cum idolis de divinitate disceptans vincit et triumphat. IU Sanchez. Ilursum « opus » hoc Dei sunt, cœli, stellæ, terra, homines. Unde sequitur : a Ego feci terram. »

AlilerS. Hieronymus et Forerius qui putant hæc per ironiam irrisorie dici. *g. d.* ait S. Hieronymus : interroget me testa, et futurorum secreta inquirat, et præcipiat mihi, quomodo adoptivos filios, qui in meum Filium credituri sunt, regere debeam, *q. d.* Esine vestrum mihi mandare, quid facere, quomodo filios meos regere debeam? *g. d.* Minime.

12. Ego feci terram. — Ille opus suum, cujus est plastes, explicat Deus, ejusque quasi rationem murmurantibus assignat.

Et OMNI MILITLÆ EORUM MANDAVI, — *q. d.* A<tra, quæ Gentiles colunt ut deos, mihi subsunt, ego eis mando, id est ea dispono et ordino.

13. Ego suscitavi eum ad justitiam. — Per cum S. Hieronymus, Procopius, Eusebius, lib. V *Demonstr. cop.* iv, Epiphanius, Hilarius, Orígenes, Haymo, et ex cis Leo Castrius intelligent Christum: S. Thomas vero, Hugo, Forerius et Sanchez Cyrum. Ulrumque verum est : miscet enim hic typum cum antitypo, agitque de Cyro, quasi de typo Christi. Unde quædam dicit quæ magis Cyro, quædam quæ magis Christo competunt. « Ad justitiam, » ut scilicet Cyrus juste puniret tyrannos Chaldæos et fideles Ilcbroosab eorum tyrannide liberaret. Ex Ilcbræo verti potest, *in justitia*, id est ex mera mea bonitate, nullis provocatus meritis vestris, sed tantum quia ego justus sum et sanctus, dabo vobis Cyrum liberatorem.

Secundo, Forerius : *Justitia*, ait, hic accipi potest! pro ipsa ratione divinorum consiliorum, quæ æquitatis est plenissima, estque ipsa amussis et regula omnium quæ juste fiunt, *q. d.* Excitavi Cyrum summa cum justitia et equitate, pensatis omnibus, quæ in tam ardua re erant pensanda, habilaque ratione et causarum, et effectuum, et temporis, et loci. Non est ergo quod quis hic murmuret dicendo : Quare Cyrum Gentilem, non Hebræum, vel fidelem aliquem misisti, qui nos Babylone liberaret? aut, quare tam tarde eum misisti, aut isto tempore potius quam illo? Sed agnoscant omnes et laudent meam sapientiam, æquitate et clementiam. Jam sub Cyro respicit Christum, (piem a Deo excitatum esse ad justitiam toto orbe propagandam, clarum esL

IPSE ÆDIFICABIT CTVITATIM MEAM (Jerusalem) IT
captu itati meam (id csl captivum popultun
meum, scilicet Judæos) dimittet, — gratis et sine
lytro. Id fecisse Cyrum per suum mandatum et
edictum patet I *Estiran*, 3. Unde patet hunc locum
ad litteram intelligendum esse de Cyro, ila tamen
ut in Cyro altius quid spoetarli Propheta, scilicet
Christum, qui civitatem, id est Ecclesiam, «edifi-
cavi!, et solvit captivitatem generis humani, non
prelio, sed gratis, imo solvendo et dependendo
per se lytruin nostrum, puta sanguinem suum.
Itu Patres paulo ante citati.

14. Labor Ægypti, et negotiatio Æthiopiæ, et
SaDAIM vim SUBLIMES (!) AD TE TRANSIBANT, ET TVI
erunt. — Hugo et Vatablushrecad Israhel, sive ad
Judream referunt, q. d. Ægyptii, Æthiopcs et Sa-
lirei videntes, o Israel! te prosperad et benedici
a Deo, tecum fmdus inibunt, imo nulli ex eis
tuam religionem capessent. Aut, nl Vatablus, sen-
sus est, q. d. Israelita; potentur opibus Ægyptio-
rum, Æthiopum et Saliniorum, cum videlicet Ileus
ad moenia. Jerusalem credet per Angelum castra
Sennacherib et Assyriorum: h ec enim constabant
supradiclis, utpote jam subactis, hrecque jam ha-
bebant spolia Ægypti, Æthiopiai et Sabære, quæ
ibidem rapuerant, quæ jam ab iisdem capient Ju-
drei. Verum hic sensus, uti frigidus, et incertus est
ac dubius, ita textui non coheret. Non enim de
Israel, sed de Cyro hactenus egit Propheta.

Dico ergo, ad litteram sermo est de Cyro cujus
victorias obiter perstringit; sed sub eo intelligit
Christum Christique victorias, q. d. Cyrus debel-
lavit Ægyptum, Æthiopiam ejusque primariam
provinciam, puta Sabaeam, sive Abyssiniam; bre-
que provincia; Cyro Babylonis et monarchia; Chal-
dreorum eversori se dedit. Ita enim facium es o
docet Xenophon, lib. VU *Cyripadia*, et lib. Vili,
ubi Cyri regnum terminat ab Oriente mari Rubro,
ab Occidente Ægypto, a Meridie Æthiopia, ab
Aquilone Ponto Euxino. Porro de Cyro dicitur:
«Tantum in te est Deus.» Sicut dicitur cap. x,
vers. 5, indignatio Dei fuisse in manu et virga
Assur, cum per eum percussit et punivit Judæos
alinsque gentes. Pari enim modo Deus agebat Cy-
rum ad excidium Babylonis, et ad Judæorum li-
berationem; unde subdit:

15. Vere tu es Deus absconditis, — qui nimirum
absconditis in Cyro homine impio, idololatra
et tyranno, quique sic occulte per eum operaris,
et bellas, ut non tu, sed ipso tantum bellare vi-
deatur. Undo Xenophon alique historici, Cyri
victorias ejus virtuti tribuunt; hoc est quod Isaias
dixit vers. 5: «Accinxi lo, et non cognovisti me.»
Ita Didacus Alvarez, Pintus et Sanchez, qui mora-

fi) Sabre! hic dicuntur n~O ciri *measure*», id csl
statura; procera, . eadem phrasis sumitur, .Vuw. xm,
3i; *Jt icni*. xxn, 14. Sibæos ul buinirs quorum corpora
esscul spectabiliora describit et Agathirchides, cap. I
(tx auxjarx *Irsi* t úv MtTtMÚviAiv àçzJ/.jÔTi. x).

(Rosenmuller.)

liter apte hinc colligit, Deo tribuendi e«e, qn. re
bene a prelato, vel magistratu, tllim intldeli et
impio (qualis fuit Cyrus) gesta stnt. Rurmim
Deum uti subinde instrumentis indignis, qualis
fuit Cyrus, propter, et ad bonum suorum fid-»
lium.

Sic, ut ait S. Chrysostomus, hom. 3 in epist. rei
Calos»: » Deus ad Cain loqui dignatus est, pro-
pter Abel; diabolo, propter Job; Pharaoni, pro-
pter Joseph; Nabuchodonosori, propter Danielelem;
Balsassari, propter eundem. El Magi quoque re-
velationem consecuti sunt; et Caiphas cum e-set
occisor Christi et indignus, prophetavit, propter
sacerdotii dignitatem. » Denique hinc colligit San-
chez subditos etiam impiis praelatis obedire de-
bere, ac cogitare, quod in ii- loquatur, imperet
et gubernet Deus. Imo addit S. Gregorius, lib. II
lloral. cap. vi, diaboli potestatem nunquam esse
injustam, licet voluntas semper iniqua sit: «Quia
a semetipso, ait, voluntatem habet, sed a Domino
potestatem.»

Verum potius hrec accipienda sunt de Christo,
quem sub Cyro intelligit, et quasi in imagine re-
présentai. Illi enim, non Cyro, competit proprie
et plene id quod sequitur: «Tantum in te est
Deus, et non csl absque te Deus. Vere tu es Deus
absconditus.» Ita S. Hieronymus, Procopius,
Theodoretus, Cyrillus, Eusebius, lib. V *Dmomrr*.
cap. iv; Hilarius, lib. IV *De Trin. It.*, et alii passim.
Sensus ergo est: «Labor Ægypti,» etc., hoc est,
opes parte labore Ægyptiorum, Æthiopum et Sa-
breorum, id est quorumvis Gentilium, etiam re-
motissimorum, tibi, o Christe! servient, toles
orbis tibi se subdet, quasi a te victus, et vinctas
spiritu gratiæ et charitalis. Gentes enim a Cbri-
to et Apostolis conversa», omnia sua cum fide Chri-
sto Domino obtulerunt, ut veluti captivi Aposto-
lorum viderentur. Nam seipsos tradebant primi
illi Christiani, et corpora, et animas, et omnia,
adeoquo oculos, si fieri potuisset, eruissent, ait
S. Paulus, *G dat*. iv, 15, ad promovendam Christi
et Apostolorum ejus gratiam et gloriam.

Potest, et o. metonymies sic explicari: «La-
bor Ægypti, » id est laboriosi Ægyptii, et nceo-
tiosi Æthiopes, puta divites ex labore et agricul-
tura, reque ac ex mercimoniis et industria: hi,
inquam, cum suis opibus et mercibus a ad te, »
o Christe! «transibunt,» deserentes suam reli-
gionem suosque deos, tibi que credent, te colent
et adorabunt, «vincli manicis, » quasi bello sub-
acti, viclique et in triumphum ducti. Significat
hrecphrasis omnimodam, sed spontaneam sub-
jectionem: quod indicant verba sequentia, incur-
vationis, supplicationis, sive interpellationis, jlm
libera confessio et gratulatio eorum, dicentium
Christo: «Tantum in te est Deus.» Maniere ergo
ha» fuit poleus et efficax gratia, et impulsus Spi-
ritus Sancti, «cujus vincula adamante sunt for-
tiora, » ait S. Ambrosius in *Psa/m*. xxxvu, post
principium. Ila et S. Hieronymus, alique Patres

jam citati, inter quos S. Hilarius : « Talis, inquit, eral Paulus vinctus propter Christum, qui proinde, *Ephes*, m, 1 ; *Philip*, r, 13, et alibi, in vinculis hisce suis gloriatur. »

Tantum in te est Deus. — Vatablus vertit : Revera in te est Dens, prxtcr quem nullus est altus. Hoc est, certo in te, o Cyre ! est Deus, qui pugnat et vincit, extra quem non est alius Deus, *q. d.* Non est Cyrus qui Babylonem evertit, qui salvat Israel; sed est Deus, qui dexteram dirigit ad feriendum Chaldæos et liberandum Hebreos. Unde hoc opere Dei peracto infelix fuit, terlioque post anno a femina Thomyri, cum toto exercitu cæsns est; æque ac Sennacherib peracta vindicta Dei, cæsus est ab Angelo; Vespasianus ac Titus, peracto Judææ excidio, ad quod a Deo dirigebantur, paulo post infelicitèr uterque periit. Ita Sanchez, Alvarez, Pintus et Vatablus.

Verum proprie hæc soli Christo competunt. Primo enim in Christo, qua Deus est, est tota divinitas æque ac SS. Trinitas. Pater enim (uti et Spiritus Sanctus) est in Eilio per circuminscissionem neni ^*ara <^v'nam SS. Trinitatis, ut Theologi vo-
mii. cant; hanc enim significat Christus, cum ait *Joan.* xiv, 9 : « Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? » *q. d.* ait Cyrillus, Doctrinam meam, et opera mea habeo a Patre, et cum Patre communia : ergo et naturam ac divinitatem. Significatur ergo his Christi verbis intima et perfecta inhabitatio unius personæ SS. Trinitatis in alia, et e converso, quam Damascenus, lib. I *De Fide*, cap. xi, vocat *ἰρtpi/ópr.aiv*, et ex illo Scholastici, circuminscissionem. De quo mysterio disputat S. Augustinus, lib. VI *De Trinit.* cap. ultimum., Hilarius, lib. IV *De Trinit.*, Ambrosius, in cap. xiii *epist. ad Corinth.* : « Singula, ait Augustinus, sunt in singulis (personis), et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia. » Quocirca ex hoc loco et similibus Scholastici, et nominatim Franciscus Suarez, lib. IV *De Trinitate*, in fine, doctè contra Durandum et Henricum docet, hanc circuminsessionem esse in SS. Trinitate non tantum quoad essentiam divinam, sed etiam quoad personas ipsas, idque magis proprie; esto ejus fundamentum sit ipsa essentia, quæ in tribus personis est una et eadem. Itaque in essentia proprie est unitas et identitas, non circuminsessio sive
Quare non recte Budæus, et ex eo Henricus Stephanos, in *Léxico* apud Damascenum loco citato interpretantur *ἑν, id est unitatem*. Aliud est enim id est circuminsessio, aliud unitas, ut patet ex terminis. Hæc ergo circuminsessio non est aliud, quam intima presentia unius personæ ad aliam, cujus radix et quasi causa est ipsa earundem Immensitas. Cum enim ipsæ in se sint immensæ, inde necessario sequitur, ut sint intime in se invicem non tantum secundum essentiam, sed etiam secundum proprias relationes. Unde sicut habent

immensitatem ratione essentiæ quam includunt, ita ex eadem radice habent, ut sint intime in se invicem, etiam secundum proprias relationes. Quamobrem circuminsessio hæc est mutua presentia, et quasi penetratio, hoc est, inexistens et inhabitatio unius persona in alia. Hoc quod ait S. Athanasius in *Expositione fidei* : « Spiritus Sanctus semper est in manibus Patris et Filii. » Et Damascenus, lib. I *De Fide*, cap. x, hac de causa Spiritum Sanctum vocat a inseparabilem et indigressibilem a Patre et Filio. » Et cap. ix, processionem unius personæ comparat luci mananti ab igne : « Quia, inquit, lux ab igne gignitur, et ab igne non separator, sed semper in eo est. » Et Fulgentius, lib. *De Fide ad Petr.* cap. i : « Per hanc unitatem essentiæ », inquit, lotus Pater in Filio et Spiritu Sancto est, totus Filius in Patre et Spiritu Sancto est, et totus Spiritus Sanctus in Patre et Filio. Nullus horum extra quemlibet ipsorum est. » Id ipsum canimus in hymno ad Laudes feriæ secundæ : « In Patre totus Filius, et lotus in Verbo Pater, et Causa est, personarum divinarum tum immensitas, ut dixi, tum summa connexio, et intima conjunctio, quæ oritur ex una eademque numero essentia. Ex ea enim lotui Personæ divinæ ad invicem sint inseparabiles; conjunctissimæ et intimæ : inde fit ut sibi invicem inexistant.

Ita de Christo qua Deus est, hunc Isaia locum explicant S. Hieronymus, S. Ambrosius, lib. I *De Fide*, cap. n, et Athanasius, lib. *De Assumptione hominis*. Dices : Falsum est, quod tantum in Filio sit Deus : nam est etiam in Patre et Spiritu Sancto. Despondeo, vox *tantum* solum excludit idola, Angelos aliaque entia. Nam regula Theologorum est : Cum voces exclusivæ adduntur Personis divinis, in attributis essentialibus, sive communibus ipsis personis, eæ tantum excludunt res alias, quæ aliam a Deo habent naturam et essentiam; non autem alias personas divinas: hæ enim cum eadem habeant essentiam, eadem quoque habent attributa essentialia. Sensus ergo est : Tantum in te, o Christe ! est Deus, *q. d.* Non est alia in mundo divinitas, quam illa quæ est in te, quæ tamen quoque est in Patre et Spiritu Sancto. Vide D. Thomam et Scholasticos, I *pari.*, *Omnia*, art. 3 et 4.

Secundo, hæc verba competunt Christo, qua homo est, quia in humanitate Christi, (pater in templo, corporaliter inhabitat divinitas, imo divinitatis plenitudo, ut ait Apostolus *Coloss.* u. 9. Vide ibi dicta. Ita S. Hieronymus, Procopius, Theodoretus et Cyrillus, hb. I in *Joan.* cap. xv, Epiphanius, lib. II in *hæres. Noetianorum*. Sensus ergo est, 7. d. Gentes videntes Clirisli, Apostolorum, et primorum Christianorum gratiam, virtutes, mores angelicos, sanctamque et divinam conversationem, imo videntes in se ipsis per baptismum et Christianismum tantam fieri mutationem, ut ex barbaris, superbis, blasphemis

mît» melodici*, homicidis, rapacibus, gulonibus, lib»Jin.<is, etc., per Christi fidem et gratiam fiant humani, humiles, Deum timentes, amabiles, justi, sobrii, casti, etc., obstupescunt, dicentque Christo : Vere «tantum tu es Deus.» Felices nos, qui te, imo Deum habemus, non corpora, sed animas transmutantem, et ex bestiis homines, imo Angelos facientem. Hoc ad litteram hodie contingit in Japonc, China, Brasilia aliitquo Indile partibus, uli Nostrorum inde litter® fidem faciunt. Notent hoc Christiani Europeei, praesertim Pastores et Ecclesiastici. Si enim hierelici, Judæi alique infideles viderent in eis eam sanctitatem, mores angelicos, sine avaritia, ambitione, turpitudine, qui fuerunt in Apostolis, suntque hodie in India, sane nulli ex cis, quasi manicis vincli, eos sequerentur, exclamarentque : « Vere in vobis est Deus. » Vere in vobis non aliud relucet nisi Deus. « Vos estis semen cui benedixit Dominus. » E contrario scimus, uli Lutheranismum occasionem dedit inscitia et mala vita nonnullorum sacerdotum, illa et hodie ipsos blasphemare, et Ecclesiæ insultare, cum eorum impuram vitam audiunt aut vident, magisque se in sua hæresi et sacerdotum odio oblii mare.

Et non est absque te Deus. — Quis enim totum mundum Christo crucifixo ejusquo Evangelio tam paradoxo de contemptu honoris, opnm, voluptatum, subjicere potuisset, nisi solus Deus! Quis, nisi Deus, animum hominis sic immutare potens est? Quibus viribus sic homo semetipsum, sic effrenes suas passiones domare valeret? Quis sic posset innatam cuique concupiscentiam superare et suppressere? Quis tot simul homines, Angelos, imo Deos quosdam efficere sufficeret nisi Deus? non vobis, o Christe, et Christiani! arma, non exercitus, non eloquentia hanc dignitatem, hanc efficaciam pepererunt. Solus in vobis, in vestro hoc opere, conspicitur Deus vestrae efficaci® et libertatis auctor. Nulli hæc gloria debetur, nisi Deo. Ita Paulus prædicabat « Christum crucifixum, non in persuasibilibus huinanæ sapienti® verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis, ul sublimitas, ait, sit virtutis Dei, elnon ex nobis.» Ha Forerius.

Bpnhoh, hl Mv Hinc Mahomet in Alcorano sumpsit illam su® fidei, imo perfidi® professionem, quam Mohometani adravim usque inclamant in suis Moskeis sive fanis : « Non est Deus nisi Deus, et Mahomet consiliarius ejus. »

Vere tu es Deus absconditus. — Hebraico nfiDO *mislatter*, id est *abscondens se*. Sic primo, vocatur ih*. Deus, quia natura sua invisibilis est, fugilquo htni aciem Angelorum æque ac hominum, «el lucem habitat inaccessibilem.» Undo Mosi, Salomoni et aliis passim apparuit lectus nube et c hyme. Bursum, « absconditus, » quia non omnibus, sed tantum electis suis Israolilis se patefecit. «Notus inJudæa Deus: in Israel magnum nom» n ejus. » Ita Vatablus. Hinc in templis /Egypliorum

inscriptum visebatur hoc Dei emblemata : « Ego sum quod fuit, quod est, quodque faturum est; velum meum nemo unquam revelavit. »

Secundo et genuine, « Deus absconditus » appellatur Salvator (ut sequitur), id est «I *Jesús*, crop- uUU' ler assumpti corporis arcanum sacramentum, ait S. Hieronymus, quo deitas ejus carnis tegumento celatur. Unde S ptuagmla vertunt, *tu es Deus, cl nesciebamus*. Ita Hilarius, lib. IV *De Trinit.*, Ambrosius in cap. n *ad Roman.*, Eusebius, lib. V /k-rzions/. iv; Cyrillus (vel potius Clictovæus Doctor Parisiensis; ille enim quatuor medios Cyrilli in Joannem libros, qui interciderunt, reparavit), lib. V in *Joan.* cap. n, in illa verba : « Hunc nescimus unde sit. » Ubi docci Judæos ex hoc loco Isaïæ sumpsisse occasionem dicendi : « Christus cum venerit, nemo scit unde sit. » De Christo enim homine, Cyri anlilypo, loto hoc capite agit Propheta. Sensus ergo est, <l. d. Sicut in Cyro occulte salutem Judæorum operatus est Deus, et quasi abscondit se : ita multo magis in Christo homine paupere et abjecto, abscondet se deitas, n» c oculis videri poterit : sed in operibus emicabit, cl ostendet se. Agnoscent enim homines eum esbO Deum ex miraculis et salute, quem afferet : erit vnim salvator lotius orbis. Ex hoc loco clare patet contra Arianos, Christum vere cl proprie esse Deum. Unde S. Ambrosius loco jam citato : « Quia, inquit, Filius Dei semper quidem apparuit, latebat autem quis esset; cum post resurrectionem cognoscitur, dicitur ei in confessione: Tu es Deus, et nesciebamus. Et qui putabatur in lege tantum Angelus, et dux exercitus Domini, cum intelligitur Filius esse Dei, dicitur ei cum gratiarum actione : Tu enim es Deus, et nesciebamus. Per hoc ergo significat, quia ipso esset qui apparuerat quidem Patriarchis, et post incarnatus est, sed non fuerat intellectus ab hominibus. »

Mystice, hæc verba apte conveniunt Eucharistia® : ibi non tantum deitas, sed et humanitas Christi absconditur sub specie panis et vini : ibi omnes senius falluntur, excepto auditu : visus videt colorem panis, gustus gustat saporem panis, odor odoratur odorem panis, tactus tangit figuram orbicularem et levitatem panis : solus auditus verum audit, scilicet : a Hoc est corpus meum. » Hic ergo mystice impletur illud Jsaaci de Jacobo se pelligibus hispidis Esau legente : « Vox quidem, vox Jacob est ; sed manus, manus sunt E-au, » Genes, xxvn, 22. Sic enim hic manus tangit accidentia panis, sed vox est vox Christi, qui falli, aut fallere nequit, aitque : « Hoc est corpus meum. » Do Eucharistia ergo vere dicitur : « Tantum in te est Deus, » puta Christus, non panis, non alia substantia. « Vere (u (o Christe in Eucharistia) os Deus absconditus, Deus Israel salvator. » Lates ibi realiter in corpore, anima et deitale : sed agnosceris in virtute et salute, quam Israubtis, id est fidelibus, digue manducantibus

affers, dum cor eorum ;minutas, vitia sanas, passionibus sopis, mentem coelestem facis, camque divinis subinde consolationibus ita mulces, ut jubilet, dicatque cum S. Monica in S. Communione : a Cor ineum, et caro mea exsultaverunt iu Deum vivum. »

%V». i«, 16. Confisi sunt.—Identidem reflectit se Deus, et insurgit contra idololatriam tunc grassantem, q. d. Cum viderint Babylonii, aliæque gentes, quod Baal, sive Bel eorum deus non possit cos tueri, quin a Deo vero per Cyrum devastentur, tunc ipsi cum diis suis, eorumque fabricatoribus, pudeflent. Rursum, cum Gentes videbunt Christum absconditam in se deitatem, per miracula, per sanctitatem et charismata Spiritus Sancti prodentem, tunc omnes, qui idola coluerunt et fabricarunt, pudeflent ; imo ea contemnent, et comburent, atque ad Christi cultum se transferent. Nota : Idola voeantur errores, quia summus error est, quod saxa et ligna pre se ferant se esse deos. Hebraice est O'TJf *tsarim*, id est *angustia*. Idola enim, aut potius dæmones, per idola cultorum suorum mentes in mille angustias redigunt, ac in primis perpetuo remorsu conscientiae, quod Deum creatorem cœli negligant, et pro eo lapides colant, cos lancinant. Ita Forerius, Sanchez, Vatablus et alii.

Aliter Adamas, q. d. Scribæ et Pharisei simul abierunt in confusionem suorum errorum et mendaciorum, quæ spargebant toto orbe, scilicet, Christum non resurrexisse, sed ab Apostolis furto esso sublatum. Contrarium enim patuit, cl credit lotus orbis. Verum hic sensus arctior est.

T«n. 17. 17. Israel salvatus est in Domxo saluie æterna, — q. d. Babylonii et Gentibus idololatri obvenient pudor et ignominia, tum temporalis per Cyrum, tum æterna per Satanam in gehenna, cujus illa temporalis fuit umbra et preludium : at veri Israelitæ, id est fideles Christiani, a Christo donabuntur salute et gloria æterna ; hinc patet hæc ad Christum, non ad Cyrum pertinere. Salit enim Propheta a typo ad antitypum, et mox ad typum, sive historiam resilit ; nam constat salutem quam Judæis attulit Cyrus, non fuisse wternam : imo, paulo post cam, gravissime ab Anliochis aliisque Asiæ regibus, per ducentos annos tempore Machabæorum, afflicti fuerunt ; ac non multo post sceptrum perdiderunt, sub Herode et Romanis, atque a Tito tandem excisi sunt.

n u. <8. Hxc dicit Dominus creans coelos. — Addit *to creans arlos*, ut innuat cœlos ad hoc creatos esse a Deo, ut in cos ingrediantur, cosque possideant veri Israelitæ, ibique œternam salutem (quam eis hic promisit) consequantur.

Tton Non in vanlu creavit eavi (terram) : ut iaditaretur, "Ormavi! eam, — q. d. Sicut Deus cœlum •' creavit tidelibus iu premium, ita terram creavit t4i €, in stadium, ul scilicet cam incolant homines ad tempus, ibique m pio cl sancte vivant, fortiter

dimicando contra peccata, omnesque carnis et diaboli insultus, ut victores in coelis coronari mercantur. Hoc est quod ait Paulus ; uSpectaculum (greco Oizrf.v, theatrum) facti sumus mundo, et Angelis, et hominibus, » I Cor. iv, 9.

Porro, oculum conjicit Deus ad terram Judæam redilque ad Cyrum, <l. d. Reducam vos per Cjrum in Judæam : non enim frustra creavi cani, ut esset et maneret deserta, uti jam vobis in flaylono captivis, deserta osi ; sed ut vos in eam reducerem, sicut primus olim induxi, expulsis Chananæis per Josué.

19. Non in abscondito locutus sum in loco ter- V.I« u. Ri tenebroso, — q. d. Sibyllæ oracula dabant ex antro, incantatores et magi ex locis subterraneis, ubi consulebant dæmonem, qui malo sibi conscius lucifuga est, et princeps tenebrarum, ideoque quierit latibula : al ego non in abscondito, sed in Sina, in montis excelsi vertice, coram omnibus Hebræis, cum fulguribus et tonitruis, clara voce, media luce cum eis foedus inii, promisi quo me daturum eis terram Chanaan, si legi me obediunt, atque uti promisi, ita et prestili. Ege ergo sum, qui in Chananæam vos induxi, ego pariter, qui ex Babylone vos eodem reduco.

Huc alludit Christus dicens, *Joan*, xviii, 20 : «Ego palam locutus sum mundo : clin occulto locus sum nihil. » Impostores enim et hæresiarchæ, qui docent mendacium, latebras querunt, ibique sua agunt conventicula, uti recte notavit Vincenlius Liinensis in aureo suo libello *Contra hareses*.

Nux dixi semini Jacob : Frustra quæhiie me.— Dat hic Deus triplex discrimen inter se et idola. *Primum*, quod ipse in publico, idola in abscondito respondeant. *Secundum*, quod frustra colantur : suis enim cultoribus nihil dant premd ; Deus suis cultoribus ampla dat premia, uti Judæos duxit et reduxit in Chananiam. *Tertium*, idola et dæmones a suis impura et scelestia exigunt obsequia cl cultus ; Deus non nisi pura et sancta deposcit, ut sequitur.

20. Congregamini, —q. d. Vos igitur omnes qui yen.!,#, e Babylone nunc effugitis, et e captivitate evaditis : vos etiam qui a Gentilismo ad Christum convertimini, convenite, et afferte si quid habetis, quod iis, quæ dixi, opponatis pro causa idolorum : si quid in Babylone, aul Gentilismo vidistis vel audistis, quod ea esse deos ostenderet, si quid opis aul numinis ab iis experti estis, promite. Sed frustra hæc propono : scio enim omnes vos me cuiu dicturos :

Nescierunt (id est, cæcl cl stolidi sunt omnes idololatre) yui levant lignum (da legendum cum Romanis et Hebræis non *signum*) sculpture sum (i l est qui erigunt idolum ligneum a se sculptum, illudque colunt), ei rogant (et invocant) lumi non salvasiam.— Quomodo enim alios sal* vel el erigat, qui seipsum erigere el salvare nequit? Ha S. Hieronymus, Cyrillus, S. Thomas, Ad-unus, Forerius et alii.

21. Annuntiate, et venite, et consiliamini simul, — 7. d. Jungito colloquia, cadus et consilia, ul quod uni non occurrit, alter suggerat pro deitate idolorum, ac in primis hoc inter vos agitato: quis pndixit Judæos Babylone per Cyrum liberandos, idquo reipsa præstiliti atque homines e captivitate diaboli per Christum liberandos, idque pari fidelitate suo tempore prostabit? Quis, inquam, nisi ego, quem colit Israel? Clarum ergo est, quod non sil alius Deus sanctus et salvator, quam ego. Quocirca :

22. CONVBTIMIM AD MB, ET SALVI EBITIS, OMNES fines terra. — Promittit hic Deus fidelibus se colentibus et invocantibus, omnem salutem temporalem et spiritalem, sed maxime spiritalem et æternam per Christum.

23. In memetipso juravi. — Hic Deus promissa sua sancit et confirmat juramento, q. d. Per memetipsum juravi, id est juro (vide Canon. XIII), quod sententia et verbum, juste et in æquilate ore meo prolutum, nequaquam irritum erit, sed reipsa complebitur. Porro verbum Plud est, quod sequitur : « Quia (quod) nubi curvabitur omne genu, et jurabit omnis lingua, » hoc est, non tantum gens Judaica, sed omnes omnino gentes me agnoscent, timebunt et colent : ideoque per me jurabunt, non per idola. Colent, inquam, inchoate in hac vita, cum ad me convertentur, aiunt S. Hieronymus, S. Cyrillus, S. Thomas et alii : sed perfecte et integre colent in futura, et in die judicii : ita ut hostes quoque mei vi coacti, tanquam scabellum subiciantur pedibus meis, meque suum Deum ac Dominum esse confiteantur. Ad dtom enim judicii hæc quoque perlinere, patet ex Itor*, cap. XIV, 10, ubi cum dixisset Apostolus : a Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, » subdit probationem ex hoc loco, dicens : « Scriptum est enim: Vivo ego (id est juro per vitam meam), dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu : et omnis lingua confitebitur Deo. » Ita Adainus et Sanchez.

Justitia verbum. — Forerius et Vatablus vertunt, *justitiam verbum*, hoc est verbum, quod est vera et mera justitia : nam *justitia*, ait Forerius, primo accipi potest, *beneficentia*, iurat enim hic Deus, se loti mundo daturum benedictum liliatum, et summe optabile, scilicet, veram suam cognitionem, obedientiam et religionem, in qua sola consistit nostra salus. Secundo, « justitia » proprie accipi potest, q. d. Juro me inundo daturum justitiam, quæ est ipsum meum verbum : Christus enim Dei Filius est « justitia » et « Verbum » Patris, quod non rediit vacuum, sed efficax fuit, terram quoque inebriavit, fecundavit et justificavit. Haec ilayino et Forerius. *Tulio* et planissime, egreditur hic ex ore judicis Dei « justitia » vel « justitiam » verbum, « id est verbum justissimum et aliter piius. Justissimum enim est, ul omnis creatura rationalis, etiam demones subdant se Deo suo plasticæ et creatori, eumque colant et glo-

nificent. *Justitia* ergo, id est 'M justa, Deo quo debita observantia et submissio significatur per *n mihi curvabitur omne genu* : observantia per *ro et jurabit omnis lingua*. Huc alludit Apostolus, *Philip.* n, 10 : a in nomine Jesu omne genu Accipere Vestium, terrestrium et infernorum; et omni* lingua confiteatur, quia Dominus Jêsus Christus in gloria est Dei Patris, d Quod consecutum ad esse Christum per humilitatem, qua formam unius servi accepit, factus homo. Ergo dum jural facturum se, ul sibi curvetur omne genu, implicite jurat se formam unius servi accepturum : quod verbum et juramentum, est justitia, misericordia et sanctificatio mundi.

Notat S. Hieronymus in vi *curvabitur omne genu*, perspicuo significare populum Christianum. * Moris enim, ait, Ecclesiastici est Christo genu Hectore : quod Judaica mentis superbiam demonstrantes, omnino non faciunt. » Judæi enim stantes et erecti orant.

24. Jurabit omnis lingua. — « Jurabit, » id est celebrabit, colet, adorabit. Est synecdoche. Juramentum enim ponitur pro quovis Dei cultu, uti superius dixi. Unde S. Paulus pro *jurabit* vertit, *confitebitur*, id est laudabit et glorificabit, *human.* cap. XIV, 11. Homines enim per eum jurare solent, quem credunt esse Deum, et summum Numen, quod perjurii sit vindex.

25. Ergo in Domino dicet (omnis lingua, ut precessit) : Mihi sunt justitia et imperium. — Primo, Forerius putat esse verborum trajectionem, et sententiam ita esse ordinandam : *Omnis lingua dicet : Ille justitia : sunt in Domino*, quasi in fonte et datore, q. d. A Deo nascuntur omnes meæ justitiæ, illi describendæ sunt meæ virtutes et opera sancta, nunquam mihi; ille glorificandus est, non ego. Perperam ergo hæc lici hoc loco abutuntur pro justitia sua imputativa, qua ipsi dicunt se esse justos, non per justitiam formalem et inhærentem, sed extrinsecam sive imputatam a Deo.

Secundo, alia disputatione sic legit et intelligit idem Forerius : *Omnis lingua jurabit, dicetque in Domino*, id est per Deum, per Christum, ut porro in Domino describatur formula juramenti. qua usuri sunt fideles. Deinde « dicet » etiam « omnis lingua, quod mecum sit justitiæ et imperium, » hoc est, Dei est justitia, seu laus justitiæ, et Dei est imperium. Dicit « mecum, » quia hæc sunt verba Dei loquentis : est ergo hic explicatio ejus quod precessit, « mihi curvabitur omne genu : » sicut prior pars, tunc in Domino, est explicatio *jurabit omnis lingua, q. d.* Omnis lingua clamabit me esse justum et imperatorem : sive mihi iussu tam justitiam, quatuor potentiam, robur, imperium. Ille enim omnia significat Ilebneum iherosolymitanum, et hæc omnia in principe vero, qualis Christus, requiruntur, scilicet justitia, ut juste regni; et potentia, ut possit iherosolymitanam suam exsequi. Unde hæc duo Scriptura aperte in Deo commendat, *1. sal. lxx, 19* : « Putentiam luam, et justitiam luam, Deus. » Et

. vu, 12: « Deus iudex iustus, fortis. » Unde Septuaginta hic vertunt -. *Jurabit omnis lingua Deum, dicens : Justitia et gloria ad eum veniet.* Ita Sanchez.

Tertio, Idem Forerius sic vertit : *Profecto Jehova dixit : Per Jehova mihi sunt justitia et imperium*, hoc est, Jehova Christus dixit : A Jehova, id est a Deo Patre, habeo justitiam, quod sim iustus, et justificans : habeo et imperium Ecclesiae», et totius orbis, ut nemo sit fidelis Ecclesiae civis, nemo iustus, nisi quem ego justificavero; et quemcumque ego convertero et justificavero, ille sit fidelis et iustus, atque a me in jus civicum Ecclesiae cooptatus. Hoc est quod ait Christus : « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra, » *Matth.* xxviii, 18; et ad Apostolos : a Quorum remisistis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt, » *Joan.* xx, 23.

Quarto, alii putant haec spectaro ad fideles et Ecclesiam, q. d. Omnis fidelis sua lingua dicens « in Domino, » id est Dominum confitens et laudans, dicet: « Mea sunt justitiae » Evangelii, meum est « imperium » et regnum Christi, mea est ejus Ecclesia, non Judaeorum. Ita S. Hieronymus. Secundus sensus optime cohaeret cum praecedentibus, et videtur maxime genuinus ex phrasi Hebraea. Tò enim *badonai*, id est « in Domino, » est formula jurandi usitata Hebraeis. Deinde primus, qui facilis est et appositus.

An eum (Christum Deum) venient (ut curvent ei genu), et confundentur omnes (infideles et rebelles) QUI repugnant ei. — Hoc fiet in die judicii. Haec sunt verba Prophetae probantis sententiam Dei : praecedentia enim sunt verba et sententia Dei.

26. In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel. — Rebelles confundentur, ibuntque in ignem aeternum : at Israeliti, id est fideles, « in Domino, » id est apud Dominum, a Domino, coram Domino, « justificabuntur » per fidem Christi : aut potius justificabuntur, id est, iusti publice declarabuntur, et coram toto mundo pronuntiabuntur, ut nemo condemnare audeat, quos Deus justificat et absolvit, ut ait S. Paulus. Hinc ab omnibus « laudabitur omne semen Israel, » ut etiam reprobi qui eos in hac vita despexerant, cogantur eos laudare, et dicere : « Eec quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est ! » Haec est enim salus et laetiterna, quam veris Israelitis, id est fidelibus, per Christum dandam promisit, vers. 17. « Semen Israel » vocat Israelis filios, non carnales, sed spirituales, puta fideles et sanctos. Vis illustra, laudabilis hujus seminis, non lanium genu, sed et cor et corpus et animam Deo curvantibus, in coque lingua sua jurantis, atque ejus justitiam, robur et imperium glorioso agone et victoria confitentis et decorantis, exempla? Accipe.

In Typanensi Mauritania; civitate, Hunericus rex tillan Arianum Episcopum coisavit. Cives udua cum et Arianismum exsecrati. Glisilumque Deum

confitentes, publice divina mysteria in domo una congregati, celebrare coeperunt. Cyrilla id significavit Hunericus, qui jussit in medio foro congregata omni provincia, linguas eis et manus dextoras radicitus abscindi. Quod cum factum fuisset. Spiritu Sancto praeslante, ita oculi sunt, et loquuntur, quomodo antea loquebantur, ait Victor Uticensis, lib. III *Wandal.*

Ibidem narrat Episcopum nomine *Habet Durn*, cum ab Antonio Ariano pedibus manibusque ligatus, oreque obturatum ne lingua clamaret, per vim rebaptizaretur; deinde solutis vinculis ab eo audiret : « Ecce jam, frater Habet Deum, noster Christianus effectus es. Quid ultra facere poteris, nisi ut voluntati consentias regis? Cui Habet Deum : Illa est, impie Antoni, mortis damnatio, ubi voluntate tenetur assensio. Ego fidei meae tenax vobis confiteos crebris, quod credo et credidi, clamando, defendi. Sed et posteaquam catenis vinxisti, et oris januam oppilasti, in praetorio cordis, violentile mea, scribentibus Angelis, gesta confeci, et lectitanda Imperatori meo transmissi. »

Idem postea apud Hunericum de persecutione expostulans : « Quid, ait, jam cum projectis habetis? quid cum eis quos exilio relegastis, quotidie dimicatis? abstulistis substantiam Ecclesiis, patria domibusque privatis : sola anima remansit, quam captivitate contunditis. O tempora, o mores! universus haec mundus intelligit, et ipse qui persequitur videt. Si fides dicitur, quam tenetis, quid verae fidei membra tantis persecutionibus agitis? Quid vobis cum exilio nostro? Quid vobis cum egenis in saeculo, quorum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum cum quos abjecistis a facie omnium populorum. » Audi aliud ex eodem.

Victorianos Proconsul Carthaginis, et familiaris regis Hunerici, cum a rege per internuntios sollicitaretur ad Arianismum, libera voce respondit : « Securus de Deo et Christo Domino meo, dico qua; regi dicatis, subigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum; si consensero, frustra sum in Ecclesia baptizatus. Nam si haec praesens vita sola fuisset, et aliam, quae vere est, non speraremus aeternam, nec ita fecissem ad modicum usque temporaliter gloriari, et ingratus existerem, qui suam fidem mihi contulit creditori. » Ad quod tyrannus excitatus, inexplicabilibus eum tormentis cruciavit: qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrii coronam accepit.

Ibidem narrat S. Victoriam, ab eodem rege suspensam, cum abjecto igne cremaretur coram filiis et marito, ali eo hisce verbis fuisse tentatam : « Quid pateris, conjunx ? si me despicias, vel horum quos genuisti miserere impia parvulorum. Quare oblivisceris uteri mei, et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti ? ubi sunt foetura conjugalium amoris? Respice, quae ego, filios et maritum, regi obedi, vel imminet adhuc tormenta

lucreriſ, ſimul ei milii doneriſ et liberis. » Sed illa, ncc filiorum fictuſ, ncc ſerpentiſ audiens blandimenta, affectum multo altiuſ elevans a terra, mundum cum ſuiſ deſideriis contemnebat. Euaſ cum continuatione ſuſpēdi, vuliſ humeriſ, qui cruciabant conſpicerent mortuam, depoſuerunt proruſ omni parte exanimem : quæ poſtea retulit, quamdam ſibi virginem aſtiſſe, atque tetigſſe membra ſingula, et illico fuiſſe ſanataſ. O glorioſa Victoriſ victoria!

Scitam, Ibidem refert duoſ fratreſ invicem juraviſſe in fide conſtantiam , el rogaffe tortoreſ, ut eodem ſupplicio torquerentur, el dum primo ſuſpēdio molibuſ lapiduſ pedibuſ alligatiſ, luta dic penderent, unuſ illoruſ petivit ſe deponi, et ſibi inducias dari. Cui frater aliuſ, metuens nc fidem negaret, e ſuſpēdio clamabat : a Noli, noli, frater; non ita juraviſſe Chriſto. Accuſabo te, cum

ante thronum ejuſ terribilem venerimuſ, quia ſuper corpus ejuſ el ſanguinem juraviſſe, ut pro eo invicem patiamur. » Iſta dicent frairem confortavit, qui clamant ingenti voce dicebat : a Adigite ſuppliciiſ quibuſ vultis, el pomis Chriſtianoſ arctate crudelibuſ. Quod frater meuſ facturuſ eſſe, hoc etiam ego. » Itaque laminiſ igneiſ aduſti, unguliſ exarati, aliſque graviffimiſ peniſ affecti, conflanteſ ſteterunt, ita ul tortoreſ c< a facie ſua projicerent, dicentē : Iſtoſ imitati univerſuſ populuſ, ut nulluſ ad religionem no%tram convertatur, et precipue, quia nulli !>voreſ, nulla poenaruſ veſtigia, in ciſ penituſ videbantur. Hoc eſt quod dicit et prædicit hic Propheta : « In Domino juſtificabitur et laudabitur omne ſemen Iſrael. » Vere dixit S. Hieronymuſ : a Vita Sanctoruſ interpretatio eſt Scripturarum. »

CAPUT QUADRAGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

1(i)

Prædicit Deus idola Babyloniorum ſuoſ cultoreſ gravantia, cum iis confringenda ei in captivitatem itura; u vero ſuoſ curare et portare (piaſi ab utero uſque ad ſenectam. Inde, verſ. 5, redit de more ad diſceptationem cum idolis et idololatriſ, corumque inanitateſ et inopiam demonſtrat. Tertio, verſ. 10, ſuum conſilium assignat, promittitque Cyrum celerem quaſi avem, qui voluntatem ſuam in Babylonis vaſtatione, et Judæoruſ ex ea liberatione adimpleat. Sub Cyro intelligit Chriſtum.

1. Confractuſ eſt Del, contrituſ eſt Nabo : facta ſunt ſimulacra eoruſ beſtiis et jumentis, onera veſtra gravi pondere uſque ad laſſitudinem. 2. Contabuerunt, et contrita ſunt ſimul : non potuerunt ſalvare portantem, et anima eoruſ in captivitatem ibit. 3. Audite me, domuſ Jacob, et omne reſiduum domuſ Iſrael, qui portamini a meo utero, qui geſtamini ame a vulva. 4. Uſque ad ſenectam ego ipſe, et uſque ad canoſ ego portabo : ego feci, et ego feram : ego portabo, et ſalvabo. 5. Cui aſſimilaſti* me, et adæquaſtiſ, et comparaſtiſ me, el feciſtiſ ſimilem ? 6. Qui conſeriſ aurum de ſacculo, el argentum ſtatera ponderatiſ : conducentē aurificem, ul faciat Deum : el prociidunt, et adorant. 7. Portant illum in humeriſ geſtanteſ, et ponenteſ in loco ſuo : et ſtabit, ac de loco ſuo non movebitur : ſed et cum clamaverint ad eum, non audiet : de tribulatione non ſalvabit eoſ. 8. Mementote iſtud, et confundamini : redite, prævaricatores, ad cor. 9. Recordamini prioris ſæculi, quoniam ego ſum Deus, el non eſſe ultra Deus, ncc eſt ſimiliſ mei. 10. Annuntians ab exordio noviffimuſ, et ab initio qme necdum facta ſunt, dicentē : Conſilium meum ſtabit, et omniſ voluntas mea fiet : 11. vocant ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatiſ meæ, el locutuſ ſum, et adducam illud : creavi, et faciam illud. 12. Audite me, duro corde, qui longe eſtiſ a juſtitia. 13. Prope feci juſtitiam meam, non elongabitur, et ſaluſ mea non morabitur. Dabo iu Sion ſalutem, et in Iſrael gloriam meam (1).

1. Confractuſ eſt Bel, contrituſ eſt Nabo. — Dixerat Deus cap. præced. tempore Chriſti con-

(i) In hoc capite, primo, porgit Propheta exponere felicia conſectaria, tum Cyri expeditiōniſ contra Babylonem,

terenda eſſe idola, et verſ. 24 : « Mihi curvabitur omne genu. » Hic id oſtendit primariis Chaldæo-

lum potiori ſenſu regni Chriſti, clare predicendo, ruinam idololatriæ et abjectionem idulorum futuram, 1,1 ; quo-

ruin et orbis idolis, scilicet Baal sive Bel, et Nabo, nimirum hæc a Cyro vietore vastanda el diripienda esse, el inulto magis hæc omniaque alia a Christo abolenda esse aureo Evangelii sæculo. Ipsi ergo insultat hic victor Deus. Vastitas enim deorum Babyloniorum, facta a Cyro, fuit typus vastitatis idolorum in toto mundo faciendæ a Chi Ho. Unde pro *confractus est* hebraico est JHD *cara*, id est *curvatus est*, hoc est, brevi curvabitur a Cyro, *q. d.* Cyrus evertet Babylonem, luncque Baal, cui Babylonii, et omnes gentes eis subdite, curvare solent genu, cumque adorare, cogetur ipse Cyro et Deo vero curvare genu suumque dorsum, cum a Cyro in terram dejicietur et confringetur. Cyrus enim aurum et argentum, ex quibus conflatus est, rapiet, illudque per partes camelis imponet, ut transferat in Persidem. Porro, quod Cyrus fecit in Babylone, hoc Christus ejus antitypus faciei in toto orbe. Quis fuerit Bel sive Baal, dicam *Daniel*, xiv, 2.

Nabo. — Eui hic secundus Babyloniorum Deus, ita dictus, ut videtur, quod daret oracula. *Nabo* enim Hebraice et Chaldaice idem est quod prophetia, vel divinatio, inquit S. Hieronymus. Inuit hic Propheta Christum Nabo, id est oraculis idolorum, silentium impositurum. Cum enim ipsum Dei Verbum bomimbus loqui cœpit in Christo, tunc obmutuerunt omnes Gentium loquaces dii, aut potius dæmonos, uti fatetur Porphyrius apud Eusebium, lib. IV *Præparat. Evangel.*, cap. i. Perperam Septuaginta juxta editionem Complutensium, item Cyrillus et Procopius, pro *Nabo* legunt *Dagon*. Nam et Hebræa, el Latina, el Græca, Septuaginta Romana habent *Nabo* : hic enim fuit deus Chaldæorum, Dagon vero Philistinorum. Porro videtur *Nabo* idem esse quod *Meroditeli*. Sicut enim hic Isaias ait: «Confractus est Bel, contritus est Nabo p : ita rem eandem significans Ju-

rum inanitati et impotentiae opponit Deum ipsum ostendentem quantum a diis Babyloniis differat, per singularia materni amoris beneficia erga populum suum hactenus præstata, et posthac præstanda, 3, 4.

Secundo, quæ cum ita sint, exponit ipse Deus ridendam hominum Idola colentium stultitiam, et ad vivum depingit superditionem ditiorum lauliorisque fortunæ hominum, quibus suppetebant facultates ad idola ex pretiosissimis metallis conflanda, 5-8.

Tercio, revocat idolorum cultori, quorum et plurimi Judæi consortes erant, ad meliorem frugem, commendatum memoria factorum, tum penolium et prædictioem futurorum maxime per Cyrum, 9-11, et asseverando contra incredulos proximum prædicti eventum, tum quoad Cyrum tum quoad Christum ejus typum. Nam, quamvis Centum ei sexaginta artui adhuc elapsuri erant usque ad finem Babylonice captivitatis, et septingenti ad minus anni usque ad Christi adventum, attamen Dominus dicit prout ease justitiam suam, sive quia sæculorum series ante Deum Unquam unus dies, et pro nihilo reputatur, sive quia spem populi confirmare volebat et illum ab idololatria avocare, sive tandem quia ista prophetia pro omnibus temporibus edita erat, et semper verum est dicere prope est iustitiam Dei, cum corda hominum ad illam recipiendam exhortari non cessat, ii, 13.

remias, cap. 1, 2, ait : « Confusus est Rei, victus est Merotlach. » Cujus rei signum est, quod Balsosar filius Nabuehodonosoris, sicut vocatus est *Meroduch*, vel *Evilmicrodach*, sic et vocatus est *Naconilus*, vel *Labinitus*; litteræ enim N et L, cum utraque sit labialis, inter se sæpe commutantur. Nam solebant reges tam Judæorum quam Chaldæorum a diis suis nomen mutuari. Sic tamen *Jah*, tedeU quod est abbreviatum *Jehova*, annexum est no-l, bl "minibus Abia, Ezechias, Josias, Ozias, etc., re- ipadji gum Juda. Unde Abio idem est quod pater David mini; Ezechias, fortitudo Dei; Josias, ignis Dei; Ozias, robur Dei. Alii rfc *Jah* vel *Jehova* innomine suo præponebant, ut Josaphat, id est Deus judex; Joas, vel, ul hebraico est, Jehoas, id est Dei ignis; Joakim, id est Dei resurrectio; Joachaz, id est Dei apprehensio; Jonathan, id est Dei donum. Sic a Baal vocatus est Balsasar, ut dicam *Daniel*, v, 1. Imo verisimile est Nabuchodonosorem nomen sumpsisse a Nabo deo, nisi malis Nabo esse ipsum Nabuchodonosorem per compendium abbreviatum. Voluit enim ipse adorari ut deus in statua aurea quam erexit, *Daniel*, m, 1.

Facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis. — Ille aliquid supplendum est. S. Hieronymus, Haymo et Hugo supplent tamen *similia*. Sic enim ait S. Hieronymus : a Facta sunt simulacra eorum bestiis : non quod in pnedam bestiarum et jumentorum exposita sint, sed quod religio nationum, simulacra sint bestiarum et brutorum animalium, quæ maxime in Ægypto divino cultui consecrata sunt : de quibus el Virgilios :

Omnigenumque Deum monstra, el latrator Anubis.

Nam et pleraque nomina oppidorum ex bestiis et jumentis habent nomina : xuvwv, a cane; xfuv, a leone; ðæû; lingua Ægyptia, ab hirco; a lupo, ul laccam de formidoloso et horribili cœpo el crepitu veniris inflati, quæ Pelusiaca religio est : hæc, inquit, simulacra, quæ non possunt salvo portantes, nihil sunt aliud, nisi onera sacerdotum. n Hucusque Hieronymus.

Sic draco iste, quem occidit Daniel, cap. xiv, 22, pro Numine colebatur. Sic Jupiter Iannionis capri formam habebat, eralquo caper. Hamon enim punico significat craterum, ait Herodotus in *Euterpe*. Unde pro Na'o Septuaginta hic vertunt *Dagon*. Dagon enim erat idolum Philistinorum habens formam piscis : pyi *Dagon* enim hebraico significat *piscem*, videlicet Dagon habuisse speciem batenm, aut marini alicujus monstri, quale est illud nobilitatum Persei et Andromedie fabula, quod colebant pro Numine. Vide quæ de Dagon dixi *Philipp*, m, 19.

Secundo, S. Thomas, Forerius et Vatablus supplent *impetita*, *q. d.* Bel Nabo, aliaque idola Chaldæorum, jam confracta, jumentis imposita, deportata Mint in Persidem.

Tercio, Haymo per hæc et jumentis intelligit Helis cultores. Hi emm nisi stolidi el stupidi fui»-

sent instar brutorum, nunquam coluissent idola lignea, saxe a, arca et aurea.

Quarto, alii sic explicant, *facta sunt be'tiis*, id est *calcata sunt a bestiis* ; cum a Persis deserta et prostrata sunt. Persa? enim alios colebant deos quam Babylonii, imo uti gentem, ita et deos ejus, suos censebant esse hostes.

Quinto, valde apposite Sanchez per zeugma repetit *H onera*, *q. d.* Simulacra Belis et Nabo bestiis et jumentis facta sunt onera (cum scilicet Persæ iis onerarunt suos camelos, asinos et equos, ut ea transferrent in Persidem), quæ prius fuerunt onera vedrà, o Babylonii ! caque gravi pondere usque ad lassitudinem vos gravabant et fatigabant, cum scilicet illa vestris humeris portaretis. Id enim cos factitasse docet Baruch, vi, 3.

Sexto et planissime, Forerius, simulacra Chaldæorum *facta*, vel, ut hebraice est, *fueruntjumentis*, id est tradita sunt jumentis, fuerunt in potestate jumentorum, voluti sors eorum. Hoc enim ilebræa phrasis significat, cum dicitur aliquid esse, vel fieri alterius, scilicet c[^]se in ejus potestate, vel esse in ejus jure et dominio : jumenta enim cum dorso continerent idola, habebant ea quasi captiva, in sua manu et potestate. Hunc sensum exigit id quod sequitur : « Anima eorum in captivitatem ibit »

2. COXTADUEBUKT , ET CONTRITA SCNT SUIVI.. — *q. d.* Idola vestra quæ portabatis usque ad lassitudinem, vobiscuui simul curvata et confracta a Persis contabuerunt, perierunt et consumpta sunt. Perinde ac si asinus dorso ferat onus grave lagenarum, atque ab hoste protrusus corruat, itaque lagenas una seenni confringat : hoc enim innuunt Ilebræa. Lude et Biblia Compiutetela hæc praece dentibus nectunt hoc modo : *Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt, et contrita sunt simul*. Hinc et sequitur : « Non potuerunt salvare » a Persis « portantem sc, » id est poi tantes ea Chaldæos. Legit Noster RÜD *masse* in preterito /iipAt7, id est *portantem* ; jam aliis punctis legunt NwD *massa*, id est *onus*. Undo Vatablus et Forerius vertunt : *Curvata sunt, incurvala sunt simul, nbn potuerunt evadere onus*. Includuntquo hoc de jumentis, non de Idolis, *g: d.* Coi ruerunt illa jutnenta onusta idolis, sub onere, neque onus ipsum potuerunt excutere.

Anima eorum in captivitatem ibit. — Id est, ipsanici idola quæ idol »l diæ putant anima esse pnr dila, eo quod <x ih dentur oracula, quasi voce et mente polleant, abducentur in captivitatem a Persis. Ita Vatablus. Aut potius *animai* idoli vocat ipsum idolum, quod quia rei animal r est imago et idolum, hinc animam habere di dur netonymice. Sic caro murtua quæ aliqu indo vixit, vocatur anima, quia cairn antea animatasi milis est, et quasi eadem cum illa, uli dixi *Levit.* XIX, 28. Sic anima hominis vocatur ipse homo, lia Sanchez. Adde, .mima idoli est dænon illi assidens, et quasi alligatus, oc per illud dans

oracula, *q. d.* Idolum totum cuin suo daemone paredro capietur.

Aliter Forerius, qui hæc refert ad jumenta, sio que vertit, *anima eorum cum captivitate abut*: hoc est, jumenta sub tanto onere idolorum corruentia exspirarunt, et animam efflarunt, sicut ipsa idola captiva cum jumentis corruentia, confracta sunt : fiicque abierunt, id est evanuerunt, perierunt, et quasi animam exhalarunt.

Tertio, S. Hieronymus : «Anima eorum,» scilicet idololatrarum vel sacerdotum portantium idola, « ibit »n captivitatem. »

3. Audits me, domus Jacob, et omnr residicm v«n. i (omnes ex captivitate superdiUs et reliqui) domus Israel, qui portamini a meo utero.—Pungit idola et idololatra*, *g. d.* Idola saxe a et ænea portantur a suis cultoribus, eo*que delassant, ut sub onere gemant : at ego meos cultores ipse porto, ea cura et amore, quo infans portari solet a matre, Ire in utero.

Pro *a meo* hebraice est >} *minni*, quod pro J3 *min*, id est *a*, accipiunt Septuaginta, Forerius et alii, ut *iod* sit hic paragogkum, verluulque, <pii *portamini a me ab utero* : id est quos ego porto a nativitate, qua ex utero prodierunt : hoc est a teneris usque ad canos, ut sequitur.

Secundo, significantius et efficacius *Noster minai* accepit proprie, ut significet *a me* : unde ad verbum ex Hebræo sic vertas : *Qui portamini a meo utero, qui'gestaminia mea vulva*. Iterum et vulvam per catachresin et metaphoram vocat maternam Dei erga suos providentiam, tenerumque amorem et curam, imo plusquam maternum. Mater enim dat partem materi® corpori embryoni*, sed nihil dat anime ejusdem ; Deus dat utrumque lotum, et in solidum : tam enim animam quam corpus format et creaL

Rursum, mater ex superfluo, scilio? ex sanguine menstruo, embryonem in utero, et licte infantem postquam ex utero prodiit, alit et nutrit : Deus autem scipso nos alit et nutrit, idque continuo per omnem vitam, ab utero usque ad conos, ab ortu u*que ad occasum et mortem. Ad hoc Deus non tantum corpus, ul mater, std et animam pascit sua gratia, doctrina, illuminatione, impulsu, et SS. Sacramentis, præserlim Eucharistiæ.

Ad litteram loquitur Judæis c captivitate non Babylonica, sed As<yriaca reliquis et sup r>tibus, puta duabus tribubus, Juda et Benjamin : hæ enim reliquie manserunt in Judæa, cum decem tribus a Salina iutèaré anuo sexto Lz.chico ducta sutil in Assyriam. Hoc enim jam contigerat, cum hæc dicerei Isalas : Babylonica autem captivitas necdum contlgcr. t, sed post mullos annus futura erat, *q. d.* O Judæi ! ego vos, licet mihi rebelles, intime amo, et curo ab utero usque ad canos d senectam, perinde ao mater amat et curat infantem, quem utero gestat. Ha S. Hieronymus*

Rursum «ab utero,» id est ab ortu Synagogæ, pula a tempore quo esse cœpistis, o Judæi ! scilicet a tempore Abrahæ, Isaac et Jacob, ego vestri curam maximam gessi, et gero, alo, foveo, servo, libero. Hoc est quod dicitur *Exodi* xix, 4*. • Vos ipsi vidistis, quæ fecerim /Egyptiis, quomodo portaverim vos super alas aquilarum, et assumpserim mihi. « Et *Deuter.* xxxii, 10 : «Circumduxit cum, et docuit : et custodivit quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans, expandit alas suas, et assumpsit eum, atque portavit in humeris suis. »

Jam sub Judæis e captivitate reliouis intelligit sanctas eorum Gentiumque reliquias, quæ superfuerunt ex infidelitate, vel pristina patrum Gentilium, vel patria cæterorum Judæorum Christum spernentium; hos enim paucos et reliquos Christo credentes, Christus et Deus Pater ac Spiritus Sanctus, quasi mater in utero Ecclesiæ formant, alunt, foveant, educant, dirigunt usque dum ad salutem æternam in coelo perveniant.

Qturii. Mystice, « ab ulero, » id est a rudimentis doctrinæ coelestis, quæ fuerunt in lege veteri usque ad perfectionem Evangelicam, Deus Ecclesiam et fideles suos rexit et direxit. Ha S. Augustinus, et ex eo Leo Caslrius.

Hinc rursum S. Augustinus in *Psalm*, cxn, 1, infert, nos omni ælate, a puero usque ad senium debere laudare Deum, quia semper et omni ælate tanta cura ab eo alimur.

Vers. 4. 4. Usque ad senectam, — *q. d.* Matres infantes usque ad tertium annum tantum lactant et gestant; mox ab ulnis et lacte cos depellunt, ut per se ambulare, et communes cibos comedere discant. Sic aves pullos jam potentes volare rostro e nido abigunt; idem faciunt equi calcibus, et canes morsu. At Deus suos non tantum in utero, et infantes, sed et grandes per omnem vitam usque ad senectam, eadem cura et indulgenti i prosequitur, etiam cum peccant Deumque ad iram concitant. Porro infantia Synagogæ et Judæorum luit tempore Abrahæ; juvenius, tempore Mosis; virilis telas, tempore Davidis. Hucusque quasi mater, fovit, educavit, provexit eam Deus. Senecta fuit tempore captivitatis, nec hic cam deseruit; sed Jeremiain et Prophetas excitavit, qui eam monerent, docerent, consolarentur, ac paulo post e captivitate eos reduxit, cum jam perdit et excisi es e viderentur. Mors et occasus Synagogæ fuit tempore Christi, quo desiit et abrogata est; succedente illi Ecclesia Christi. Itaque quamdiu stetit ille populus, fuitque populus Dei, Deus quasi mater ejus curam gessit; cum vero desiit et occidit, desiit et cura Dei. Multo major est cura Dei et Christi circa Ecclesiam suam, quam sanguino suo emit et lavit, slaluilque ut maneat in reternum : ac proinde æternam hujus curam geret. Quod Deus hic promittit, hoc David sibi postulat dicens, *Psalm.* l ix , G, 9 : « Iu te confes. WALus wun

cx utero ; de ventre matris mem tu es protector meus, etc. Ne projicias mo in tempore senectutis: cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.»

Ego feci (ego vos genui, ego ahii, ego educavi, ego provexi), ego (pariter) feram, —et portabo vos deinceps usque ad senectam, *q. d.* Non propter vestra merita vos hac cura complector, sed propter me, propter maternum incuin in vos affectum. Sicut enim mater sordibus, ejulatu, lascivia, malitia, milleque fastidiis parvuli .iui non offenditur, ut ejus curam abjiciat, sed hæc omnia materno affectu devorat, dicitque quod vulgo dicunt matres rogantibus : Quomodo hæc a puero toleras? « Mater sum, mater infanti suo irasci nequit, » imo hisce ejus ineptiis magis accenditur ejus erga illum amor. Et, si quis eam arguat, dicit : « Nescis quid sit esse matrem. Maternum cor quale et quantum sit ignoras. Matris affectum, quantus sit, nemo scit, nisi expertus, nisi quæ fuit, vel est mater. » Iia pariter Deus tulit murmura, idololatriam aliaque scelera populi sui, nec eum abjecit, sed majorem Dei amorem, majora exhibuit per Davidem, Salomonem aliosque reges, ac per Isaïam, Jeremiain, Eliam aliosque Prophetas beneficia.

Moraliler, disce hic quis, qualis, quantus, quam JhnU, benignus et beneficus sil Deus, quamque ab omnibus redamandus et colendus. Quil »4

Quid est Deus? « Est animal sempiternum et optimum, » ait Aristoteles lib. XI *Metaphys.*

Quid est Deus? « Est mens incorporea, quæ per omnium rerum naturam diffusa, vitalem sensum cunctis animantibus tribuit,» inquit Pythagoras apud Lactantium, lib. *De Ira Det.*

Quid est Deus? « Est mens universi. Deus csl quidquid vides totum, et quidquid non vides totum, » ait Socrates.

Quid est Deus? a Est animus per immensas mundi paries diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur, vitam capiunt, » ait Plato.

Quid est Deus? « Est mens infinita, quæ per seipsam movetur, » ait Thales Milesius.

Quid est Deus? « Est ineffabile principium, et omnium rerum origo : cujus potentia mundus creatus est : cujus providentia conservatur, et assidue gubernatur, » ait Theophrastus.

Quid est Deus? Est ens immensum, incogitabile et inexplicabile. « Quo diutius considero quid sil Deus, eo magis mihi eripitur Dei cognitio et dilur obscurior,» ait Simonides Hieroni Siculorum tyranno, post iteratas ab eo petilas ad cogitandum de Deo inducias; uti refert Cicero, lib. I *De Natura Deor.*

Audi Orthodoxos et Theologos. Quid est Deus? «Est infinitum bonum, a quo datur esse quadruplex, creationis, conservationis, recreationi! et beatitudinis, » ait Dionysius.

Quid est Deus? «Est quo nihil melius, nccinajus excogitari potest. »

Quid csl Deus? « Est cujus posse non nuie-

rafur : cujus esse nec principio nec fine clauditur : cujus bonitas, sapientia, pictas, justitia, liberalitas, prudentia non terminatur. »

Quid est Deus? « Est incrcalum bonum, quod quo plus habetur, eo vehementius placet et recreat. »

v»»»- K B. Cui assimilasti me, — fabricando idolum, quasi Deum alium mihi similem et æqualem, uti dixi cap. XL, 18 et 35. Perperam ergo cx hoc loco Calvinus, etc Catholicis Abtilensis in cap.iv *Deuter. Quast. V*; Durandus in III, disi, ix; Quast. l'; Prcsius, *De Tradit.* part. III *De Imaginibus*, ex hoc Isaïæ loco contendunt probare, fas esse facere imagines Sanctorum, Dei autem imaginem facere esse nefas. Vide dicta *Deuter.* v, 7.

Nola : Sicut zelotypus maritus identidem in adulterum corrivalem invehitur, et stomachatur; ille enim semper obversatur menti, bilemque ei commovet, eo quod unice amet et depercat suam uxorem, quam indigne fert alium ambire : ila Deus hic ex zelo, quo Ecclesiam et animas quasi sponsas suas vehementer amat, crebro in idola, eorumque opifices et cultore*, quasi in adultero', mentem, verba et tela sua intorquet. Pathos habent verba *me*, et cui, *q. d.* Scitis quis ego sum? quid idolum? Idolum trun us est et saxum, quod nihil opis vobis confert : ego sum, qui vos genui, pavi, exevi a puero, et continenter pascoco eveho; quomodo ergo me comparatis idolis? quomodo idola mihi adaequatis, imo praeferiis, meainque providentiam et divinitatem mihi adimittis, et in idola transfertis? (Idem sibi dictum a Deo putet quilibet peccator, qui suum sibi cupiditatis pingit idolum.) Judæi enim, hoc tempore sub Achaz et Ezechia, valde proclives erant in idola, et magis futuri erant paulo post, tempore Manassis, idcoque vastandi et captivandi a Babyloniis, itaque in ipsa Babylone, ejus idola erant culturi, ut ait *Jercm.* xvi, 13. Hac ergo de causa toties in idola insurgit hic Deus, ut Judæos ab iis averlat : et ne objiciant felicitatem Babyloniorum hoc tempore dominantium, quari hoc imperium a suis idolis acceperint ; prediceil tam Babylonis, quam eorum ipsius excidium.

v ««, «. G. Qui confertis aurum de sacculo, — *q. d.* Videte bellos vestros deos, a quibus et quomodo fabricentur, scilicet. vos ipsi eos formati et luciditis : nam de marsupio profertis aurum, et argentum ad stateram appenditis conflatori, ut ipse ex eo idolum conflaret, quod ejusdem sil ponderis, ut nimirum certi ponderis a vobis dati deum recipiatis.

« Er confundamini. — Hebraico TOÛNPH *hitos*-cusu, quod rocenliores ab *iscA*, id est vir, deducunt. Unde primo, Leo Hcbrmus *vaili*, et *corroboramini*; secundo, Forerius et Vatablus: Prostatam vos viros, hoc est, ostendite vos valere rerio judicio, et linquite idololatriam ; tertio, Pagninus et Forstcrus: Sitis *fortes ut fundamenta*. Undo Forerius putat textum Latinum hic esse corrup-

tum, et pro *confundamini* legendum essa *funde-mini*, id est tanquam fundamenta in corde ponite, hoc est alta mente reponite. Verum fallitur Forerius ; omnia enim exemplaria, etiam Romana, legunt *confundamini*. Ita enim recte vertit lutei præres. Nam Hebræum *hitosca.su*, deduxit non ab *iscA*, sed ad *scA uch*, id est ignis. Unde Julorans idem est quod, *sitis rubei ut tgni*», hoc est erubescite, et confundamini; quocirca Septuaginta vertunt, «*rwa&n*, id est *ingemiscite*.

Ridite ad cor. — Hebraice *uh 4? 13'vH bastibu al leb*, id est *reducite ad cor*, revocate in mentem, quod vos creaverim, educaverim, portaverim; idola vero creentur et portentur a suis cultoribus. AppositeS. Gregorius, XXVI *Moral.* xxin: « Quid, ait, vicinius nobis est corde nostro ? Et tamen cum per pravas cogitationes spargitur, a nobis cor noerum longius evagitur? Longe ergo Propheta praevaricatorem mittit, cum eum ad cor suum redire compellit ; quia quo se exterius fudit, eo ad se unde possit redire, vix invenit. » Quin et Seneca dixit : « Mali ubique sunt præterquam secum. »

Moraliler, hic locus docet sæpe in memoriam MitnH. reducenda et revocandi ac meditanda esse Dei beneficia : horum cifra meditatio mire valet ad torporem excitandum, menlem Dei cognitione, aestimatione et amore inflammandam, vitamque rvte instituendam, hoc est redire ad cor, scilicet se un» Tersavi, meditari ea quæ Dei et salutis sunt, Da- no i al res mundi vacari et diffluere, quæ a Deo. et 'e pci menlem abducunt. Ibi in seipsa videt mens, quis, qualisque sit tum ipsi tum Deus, quæ el quantam Deo acceperit, et m dies, imo m singulas horas el momenta accipiat. Ibi videt Dei bonitatem et magnificentiam, quod non sit similis illi in orbe, quod ille solus mentem pascat et satiet, antera omnia irritent lanium et lancinent. Hoc sapiebat Psalles dicens : « In meditatione raca exardescit ignis. » Aide S. Bernardum in lib. *De Consider.* ci *Eugenium Pontificem*.

Ita Tobias præcepit filio, cap. iv, vers, (i : « Omnibus diebus vilæ tuæ in mente habeto Deum, » et vers. -0 : « Omni lempore benedice Deum : et pote ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant. »

Ita S. Dominicus, ut habet Auctor *Vita*, lib. IV, cap. n , assiduo in mente habuit Deum, « atque tam domi quam in itinere semper voluit aut de Deo, aut cum Deo colloqui, raro alius loqueas : ■ hinc tanta linguæ iu eo custodia, et pr. imeditatio; « testatique sunt viri perfecti, qui multo tempore apud ipsum vixerant, non fuisse dolum m oro ejus, nec ab eo profectum fuisse unqu. un verbum otiosum , aut noxium, aut obtre< titorium, vel adulatorium. Si quis ei maledixisset, ille contra benedicebat. » Hinc • et lania ejus comita- et affabilitas. Unde et ipse tria pr.vcqme voluit a suis observari. Primo, ut semper d Deo vel cum Deo loquantur. *Secundo*, ut iter agentes, non fc-

rant apud se pecuniam. *Tertio*, ut nullas unquam recipiant temporarias possessiones : hæc enim sunt quæ cñr mundum, et a curis liberum, et ad divina meditanda expeditum efficiunt. » Ibid, cap. n : O felices, o perfectos, o Angelos qui semper de Deo, aut cum Deo colloquuntur ! Ila S. Bernardus in *lielitat*, cap. vi : « Omne, inquit, tempus in quo de Deo non cogitas, hoc te computes perdidisse. » Et mox : « Mens sapientis semper pstapud Deum. Illum semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus et sapimus. Ipsum namque ut essemus habemus auctorem : ipsum etiam ut sapiamus, debemus habere doctorem : et, ut beati simus, suavitatis largitorem. » Et paulo superius : « Sicut nullum est momentum, quo homo non utatur vel fruialiir Dei bonitate et misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. »

9. Recordamini prioris sæculi, — scilicet quanta promiserim, prædixerim et præstiterim patribus vestris; indo videbitis me esse Deum vestrum quem patres vestri coluerunt. Idem nunc dicamus hæreticis, qui novi sunt, et religionem fidemque novam prioribus steculis inauditam in orbem inducunt. Præclaro S. Hieronymus, epist. ad *Pammachium et Oceanum* : « Quisquis, inquit, assertor es novorum dogmatum, quæso ul parcas Romanis auribus, parcas fidei, quæ Apostolorum ore laudata est. Cur post quadringentos annos (audi, Ludiere; audi, Calvine, qui post 1500 annos fidem canam novaro vultis) docere nos niteris, quod antea nescivimus? usque in hanc diem sine vestra isla doctrina Christianus mundus fuit. » Eisdem interrogat Tertullianus, lib. *De Prescript.* : a Qui 'siis vos? unde et quando venietis? ubi tam diu l luistis?» Et Optatus, lib. II *Conira Parmen.* : « Vestræ cathedra originem ostendite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vindicare. » El Hilarius, lib. VII *DeTrinit.* : «Tardemihihospiissimos doctores ætas nunc hujus sæculi protulit, sero hos habuit fides mea quam tu (o Christe) erudisti : inauditis ergo iis in omnibus, in to credidi. »

10. Annuntians ab EXORDIO NOVISSIMUM, — q. d. Ego sum qui ab exordio tum mundi, tum Synagogæpradixi quæ novissimis, id est posterioribus, temporibus futura erant, v. g. Genes, m, 15, prædixi, quod mulier per suum semen, id est Christum, contereret caput serpentis. Abrahæ prædixi posteritatem numerosam instar stellarum codi, possessionem Chananææ, ortum Isaaci et Christi, etc.

Dicens : Consilium meum stabit. — «Dicens,» id est dicendo faciens : Dei enim dicere (cum sit efficax) est facere. Unde efficaciter vertit Vatablus : Qui dico, et consilium meum ratum est, et quidquid yolo facio.

V/r. u, 11. Vocans ab Oriente avem. — Cyrus cum suo exercitu vocatur *avis* : ü'P ait id est *avis*, aut potius, collectio el *turba avium* rapacium, quæ celeri-

ter et cum impetu in præuam involant : sic enim enr? involarunt Cyrus et Persæ in Babylonem. Simili rHrA modo Nabuchodonosor vocatur aquila grandis involans in Judæos aliasque Gentes, *Ezech.* xvn, 3; *Jerem*, XLlii, 10. Vide ibi dicta.

Secundo, Cyrus vocaluravis, quia in vexillo præferebal aquilam auream expansis alis, teste Xenophonte, lib. VU *Cyripædice*. Unde hoc signo deinceps usi sunt reges Persarum, et postea Romani.

Tertio, Arias per *avem* accipit solem, qui velocissimus est instar avis. Cyrus enim persico idem est quod sol, qui serenus el jucundus Judæis in tenebris captivitatis affulsit. Verum hic sensus alienior est.

Venit hæc avis « ab Oriente, » id csl cx Persia, quæ Babyioni est ad Orientem.

Aliter Cyrillus, qui per *avem* accipit Nabuchodonosorem, et Chaldæus, qui per *avem* jnielligi Judæos; vertit enim : *Judæos quasi avem a captivitate Babylonica reducam*. Undo et Arabica versio, quæ in Vaticano exstat, habet : *Et vocabo cos qui sunt in ortubus* (Oriente), *et venient velocius ave : et adducam virum, qui jam fecit voluntatem meam, de terra longinqua*.

Mystice avis hæc est Christus qui « visitavit nos oriens ex allo. » Ita Cyrillus et Hieronymus, qui rursum per aves accipit Angelos : hi enim quasi aves celerrime per orbem propter electos discurrunt.

Et dk terra longinqua virum voluntatis meil — Per hunc *virum* Vatablus non Cyrum, sed Christum accipiunt. Verum alii passim accipiunt Cyrum : Cyrus enim voluntatem et consilium Dei, puta justitiam vindicativam, in Chaldæos exercuit, ad Sionis, id est Judæorum gloriosam salutem et liberationem. Mullo magis Christus fuit vir voluntatis divin®, qui Dei voluntatem in redemptione Ecclesiæ plene adimplevit. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo et alii.

Adducam il l u d, — scilicet consilium, quod processif, de vocanda ave ab Oriente, et viro voluntatis mere.

12. Audite me (o Judæi in Babylone, qui estis) DURO CORDE, QUI LONGE ESTIS A JUSTITIA, — Vel quia a Deo et virtute ad Babyloniorum jdolad scelera declinastis; vel potius justitiam hic non Jndæorum, sed Dei, puta in promissis fidelitatem, inclcligit, q. d. Arguitis me, o Judæi! quod justitiam, id est fidem et promissa de vestri liberatione, non servem; putatis enim vos longe ahea abes>o, videmini vobis in æternum detrusi carcerem; sed fallimini : nam licet duro sitis corde, et mereamini ut ego fidem et promissa revocem, tamen id non faciam, quinimo :

13. Prope feci justitiam meam (Ecce enim Cyrus quasi avis mox advolabit, qui meam justitiam, id est fidem, præstabit, vosqio Babylona liberabit; unde el per cum) dabo in Sion (vel Sioni, id est Sionidis, puta Judæis) salutem, et in Israel (vel Israeli) gloriam meam. — Fuit enim hæc glo-

riosa et magnifica Israeli* liberatio. Ita S. Hieronymus qui cum aliis docet, hæc longe verius componit* Christo Cyri antitypo : Christus enim Sioni» id est Ecclesiæ, veram cl internam attulit justitiam, salutem et gloriam. Nota™ prope/bei. Cum enim Christus propinquat, tunc propinqualet jiu titia el salus nostra, æque ac gloria Dei. Hæc enim

simul procedunt, et pari passu simul vel accedunt PtHpu- vel recedunt : quantum enim distas a Christo, tantum distas a justitia, salute et gloria Dei; quantum ad ipsum, tantum et ad hæc accedis : rur- jntiitfa» Fum, quantum ad justitiam, tantum ad ChrUlum accedis vel recedis : idem est de salute et gloria Dei,

CAPUT QUADRAGESIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promiserat Judæis in fine capitis pioccdentis, salutem per Cyrum, Nunc, quoniam ea ipsis obventura erat per Babylonis excidium, ad illud redit. Inducit ergo Babylonem (piasi reginam plenam deliciis, luxu ac fastu lateque dominantem, eamque solio dejiciendam, atque ancillar t ilis, pauperis et captivæ sortem subituram prædicit. Inde causam aperit, scilicet, peccata ejus tria. Primum, crudelitatem m Judæos, vers. 6. Secundum, fastum ct arrogantiam, vers. 8. Tertium, divinationes ct incantationes, vers. 9. Quocirca magos ct augures nihil ci profuturos, sed cum ea exurendos prædicit.

1. Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra : non est solium filiæ Chaldaeorum, quia ultra non vocaberis mollis et tenera. 2. Tolle molam, et mole farinam ; denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. 3. Revelabitur ignominia tua, et videbitur opprobrium tuum : ultionem capiam, et non resistet mihi homo. 4. Redemptor noster, Dominus exercituum nomen illius, smictus Israel. 5. Sede tacens, et intra in tenebras, filia Chaldaeorum : quia non vocaberis ultra domina regnorum. 6. iratus sum super populum meum, contaminavi hæreditatem meam, et dedi cos in manu tua : non posui-ti eis misericordias : super senem aggravasti jugum tuum valde. 7. El dixisti : In sempiternum ero domina : non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. 8. El nunc audi hæc, delicata, et habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo : Ego sum, et non est præter me amplius : non sedebo vidua, el ignorabo sterilitatem. 9. Venient libi duo hæc subito in die una, sterilitas cl viduitas. Universa venerunt super te, propter multitudinem maleficiorum tuorum, et propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. 10. Et fiduciam habuisti in malitia tua, et divisti : Non est qui videat me. Sapientia tua et scientia hia hæc decepit te. Et dixisti in corde luo : Ego sum, et præter me non est altera. 11. Veniet super te malum, et nescies ortum ejus : el irruet super te calamitas, quam non poteris expiare : veniet super te repente miseria, quam nescies. 12. Sta cum incantatoribus tuis, et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit libi, aut si possis fieri fortior. 13. Defecisti in multitudine consiliorum tuorum : stent, et salvent te augures cœli, qui contemplabuntur sidera, el supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura libi. 14. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos : non liberabunt animam suam de manu flammæ : non sunt prunæ quibus calefiant ; nec focus, ut se deant ad eum. 15. Sic facta sunt tibi in quibuscumque laboraveras : negotiatores tui ab adolescentia tua, unusquisque in via sua erraverunt; non est qui salvet le (I).

1. Dbsefndb (do tuo monarchal! throno ac fastu, olim regina, nunc ancilla captiva), sede ix il l -

(1) Cipitis superioris versu extremo Deus populo suo spora icccr.it certissimam liberationis iminiuentis, jam apertius vindictam describit quam sumpturus sit do Ba-

vm (instar mancipii), virgo filia Babylon, — id est, o Babylon tenera et delicata instar ftlim vir-

byloniis qui illum in potestatem suam redactum inde- incuter halabant, et imperioso tractabant. Qnod argumentum Propbeta ita cxxjuilur, ul Deum interat per

ginis. Vide *Can*, XVIII. Ita Judæa subacta a Vespasiano in nummo ab eo cuso pingitur, quasi ancilla in terra sedens. Per Babylonem intelligit Babylonios, viros et feminas (I).

Sede in terra. — S. Cyrillus legit, *ut* « axone, *Kde in tenebris*.

Non est solium filiae Chaldaeorum, — id est Babylonii, quæ genita, id est ædificata, hoc est restaurata, mire amplificata et ornata est, a Nabuchodonosore Chaldæo, ut ejus videatur esse filia; nam ante eum Nemrod, et post eum Semiramis, primo ædificaverunt Babylonem : de quo *Daniel*. cap. iv, vers. 27.

Secundo, simplici hebraismo Babylon vocatur *filia Chaldaeorum*, id est filia Chaldæa. *Filia*, quia tenera, ut dixi; *Chaldaeorum*, quia in Chaldæa erat sita. Simili modo ipsa vocatur *filia Babylonis*, id est filia Babylon, urbs Babylon. Sic enim dicimus : Urbs Venetiarum, Parisiorum, id est Veneti®, Parisii; Provincia Hispani®, Italiæ, Angli®, etc., id est ipsa Hispania, Italia, Anglia.

Ven i. 2. Tolle molam, et mole farinam, — *q. d.* Capiaris, o Babylon! addiceris servituti et relegaberis ad pistrinum. Eo enim ad molendum relegabantur olim servi et ancillæ, quasi in ergastulum. Ita Cyrillus. Hæc ergo phrasis significat extremam, vilissimam et miserrimam servitutem, ut notum est captivis apud Tureas et Mauros, et patet *Exodi* xi, 5. Aliter hæc Hebræi, et ex iis S. Hieronymus, explicant, scilicet de violatione et stupro (2).

apostrophæ Babylonem compellantem, eique ornata oratione prædicentem extrema mala justo suo iudicio illi indigenda, ut videre est in supra posita Cornelii a Lipide synopsi.

<1) Societates omnes apud Hebreos amant genus femininum, et censentur populi et urbium incolæ civitatem aut rempublicam habere *matrem*, inquam ex ea el in ea nati, nutriti et adulti, Cf. *Psalm.* lxxxvii, 5; infra lxxvi, 8; *Jerem.* 1, 11. Cf. Lowthiun, *De sacra Uebraorum Poesi*, Plect. xiii. (Rosenmuller.) Qui sensus non excludit interpretationem a Cornelio datam. Aliam dat Kimchius, scilicet, quod tunc temporis incxpugnala et illæsa manerai ab irruptione hostili.

(2) Alludit Propheta ad molas manuaras, qualos erant omnes multe in Oriente; nam asinarie multe recentiori ævo inventæ sunt, *Maith.* xvm. G; el quas servæ solitæ erant versare, uti patet ex illo *Exodi* loco, xi, 5, ubi cum supremæ dignitatis viris opponuntur inilinæ conditionis homines, nominatur ancilla alligata moîæ ad opus pistorium. Hinc Samson a Philistæis captus molæ manuarie alligatus narratur *Judie*, xvi, 21. Cf. *Odyss.* vu, 103 et seqq. xx, 105 et seqq. Familiaris Hebræorum mola, inquit Jahn, vix differebat ab ea quæ adhuc in Oriente el Ægyptu) usitata est, el duobus orbicularibus lapidibus diametri duorum pedum, el crassitudine dimidii pedis, absolvitur....; adaptatum est superiori lapidi manubrium, quo circumvolvitur. Mola ohm plerumque a duabus sortis infini® ancillis circumagebatur, quæ facie sibi obversæ sedentes, nediā habebant molain, ut altera lapidem manubrio moveret. et altera mox apprehenso manubrio cum plene circumageret, *Exod.* xi, 5; *Job* xxxi, 10, 11; *Isai.* xeni, t; *Isai.* xxiv, 4L Labor erat molestus, ad quem nmnunquim etiam hostes capti ad inurendam ignominiam, damnabantur, *Jud.* xvi, 21; *Thren.* v, 13. (Jahn, *Arduiol.* DiU. iurt. I, cap. ix.)

Moraliter, hæc omnia fuso et minutim expendit, et animæ peccatrici adaptat S. Gregorius, vi *Moral.* xi, ubi inter cætera ait : « Molam tollere ac farinam molere jubetur. Mola in gyrum ducitur, el farina profertur, unaquæque autem mupdi hujus actio mola est, quæ dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit: atque ex se quasi farinam projicit, quia seducto corde, semper minutissimas cogitationes gignit. Crura revelat, quia quibus desideriorum passibus, lucris mundi inhiet, manifestat. Flumina etiam transit, quia actiones hujus sæculi, quæ quotidie ad terminum defluunt, indeficienter appetit, dtinque alias relinquit, alias assequitur, quasi de flumine semper ad flumen tendit. »

Denuda turpitudinem, — non pudendorum, uti explicat S. Hieronymus, et favet Symmachus, dum vertit : *Dentala taciturnitatem tuam*, id est quod laceri debet præ verecundia : sed capitis el com®. Hanc enim significat llebræum moy *tsammat*, *Cant.* iv, i, *q. d.* Nudaberis tua coma, el decalvaberis, itaque apparebit tua turpitudine, puta calvitium. Hoc est enim quod Sionidis virginibus minatus est Deus, cap. m, 17 : « Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion. » Ita Sanchez, qui cum Luisio Legionensi *Cant.* iv, 1, per *tsammat* accipit *capillos* sive *cæsariem* oculos velantem, cisque involitantem.

Secundo, llebræum *tsammat* aptius Forerius, Vatablus el Forsterus vertunt, *constructorium*. sive *fasciam*, qua comæ et cincinni constringuntur ne diffuant. Unde Forerius vertit, *explica fasciam tuam*; Vatablus, *dissolve cincinnos tuos*, ut scilicet fascia, vel vitta ablata capilli turpiter spargantur et diffuant, uti fit in ancillis captivis, vel rusticanis, aut lugentibus. Unde el Septuaginta vertunt:

Tò/áXutxuá ow, *revela operimentum tuum*; *revela*, id est *denudat* tolle. Radix enim MOV *tsammat* significat *constringere*, ut patet *Thren.* cap. m, 53; et pluribus exemplis ostendit Forsterus, licet Pagninus velit significare, excidere, succidere. *Tsammat* ergo est velamen, puta villa, tænia vel fascia velans capillos, aut oculos et faciem (3). Unde Noster, *Cant.* iv, 1, cum de oculis dixisset : « Oculi lui columbarum, n scilicet clari et nitidi subdit: « Absque eo quod intrinsecus latet, » hebraico est *tsamma*, *q. d.* Non solum spons® oculi, visus el aspectus elegans erat ex nitore, sed etiam ab eo « quod intrinsecus latet, n id est, ex eo quod oculi latebant sub velamine (qualo gerunt matrona? nobiles, ita ut frons earum non appareat, oculi lanium per orbiculos, quasi per fenestellas prospiciunt); inde enim quasi gcmro aut adamantes emicare videbantur, atque quasi ex insidiis incautos adoriri, cosque vulnerare : lumina enim oculorum ita recondita habebant

(3) nO3f 051 *operimentum*, *tegumentum*, prawrtim capitis, rivo vultus, quo in Orientis regionibus omnes feminae honestiores, uti solent, carentque eo sole mflmæ el ancillaris conditionis feminae. (Rosenmuller.)

Ingens decus, et quasi ex arcano quodam lucis radios ex se, tanquam tela quaedam jacere et vibrare videbantur. Uti explicat Luidus Legionensis. Sic comœdiæ, quæ in tenebris ad facies exhibentur, plus videntur habere decoris et majestatis; nam personæ, omnia quoque in lenebis apparent augustiora et illustriora, quam revera sunt. Sic et musica eminens audita delicatior videtur, et quasi cœlestis; videtur enim ex arcano prodire; atque delicata est et subtilis, ut aures alliciat, non impleat.

Discooperi humerum, — tum ad nuditatem et ignominiam, tum ut plagas et verbera Persarum nudo humero et dorso excipias. Hac enim de causa mancipia in triremibus sedent nudo dorso (i).

Revela crura, transi flumina, — q. d. O Babylon regina! depones tuum regium longumque syrma, curias vestes quasi ancilla indues, ut Euphratis rivos a Cyro factos, aliaque flumina pede transeas, cum captiva duceris in Persidem. Ita S. Cyrillus (2).

Ven. 3. 3. Revelabitur ignominia tua. — «Ignominia,» id est ignominiosa nuditas. Rursum «ignominia,» id est occulte sordes, vitia, stigmata et probra. Alludit enim ad mulieres menstruo, lue venerea, aliove dedecore, putore vel vitio laborantes, aut male olentes, quæ, ut hoc tegant, solent vestes splendidas, et muscho odoratas induere, iisque se ornare; sed dum fucus hic et ornatus tollitur, apparet carum vitium et probum. Ita Sanchez. Vere enim dixit Poeta: a Posthume non bene olet, qui bene semper olet. »

Vm. 4. 4. Redemptor noster. — Per parenthesin hæc

(t) Hieronymus vertendo, *discooperi humerum*, respexisse videtur ad radicem *bajularis*, coli. Genes, XLIX, 15, *bonb* *ûicteauû humerum suum ad portandum*, vid. et *Jesaj.* ix, 3. Huic proximus Sandias, qui verba nostra, *et nuda brachium tuum* vertit. Vitringa quoque non rectius et emblematis convenientius existimat, quam si intelligatur de ea brachii parte, quæ a cubito decurrit ad palmam, quia verbum *bajularis* hic illi junctum *Ezech.* iv, 7, de *brachio districto nudatoque* dicitur. Solent autem Orientales honestioris conditionis, addit Vitringa, etiam feminæ, brachium usque ad juncturam manus arela veste interiore tectum habere; quod secus se habuit in ancillis et servis molesto opere distentis.

(Rosenmuller.)

(2) Et revera vestes longo syrmate præditas in Orientis regionibus etiamnum homines, opulentia et dignitate insignes gerere solent. Hoc loco regina, solio deturbata et serva abducenda jubetur vestem suam colligere et retrahere, ut nudentur crura, quoti significatur verbis, *denuda crus, transi flumina*, non quod regina, ancilla jam facta, captiva in Persiam abducenda esset, ut nonnulli ex Hobrads interpretes volunt, neque enim docet historia, ne quo etiam probabile esset, populum Babylonium alio translatum esse; sed referendum est hoc ad conditionem servilem, quamque abjectissimam. Solent enim in partibus illis Mesopotamia; et Assyriæ, quas Euphrates et Tigris adluunt, feminæ vilioris conditionis, illorum fluviorum alveos, si res postulet, vel nudatis cruribus transire, vel exuta veste nudæ plane ac discooperte eos transtrare.

(Rosenmuller.)

claudenda sunt. Propheta enim ita audita Dei de Babyloniis vindicta, subito et obiter ad Deum de more gaudens avolat, 7. d. O Israel! hanc vindictam de Babylone faciet propter nos, ut scilicet nos redimat et liberet Deus noster, cujus nomen est, Sanctus Israelis, hoc est Deus Israelis: nomen enim Dei est *Sanctus*. Nola hic affectum patris benigni in Deo erga Judæos; nam antequam Jaddel in Babylonem veni, pnedicil eorum liberationem, et Babylonis excidium, quasi nullo modo induci possit ad castigandum Ecclesiam et populum suum, nisi simul etiam definiat qua ratione et quando eam sit liberaturus. Ita Forerius.

5. Sede tacens, et intra in tenebras. — Per silentium et *tenebras*, accipe captivitatem, et carcerem, vel statum et locum mortuorum; hic enim hebraico vocatur H3T7 *dama*, id est silentium, et umbra mortis. Unde et Virgilios, lib. VI *Æneid.* :

Di. quibus imperium est animarum, non braxque silentes,
Et Chaos, et Phlegelon, loca noctis sitientia Ute, etc.

Ha Forerius.

Aliter Sanchez, qui putat per hæc significari orbitatem; alludi enim ad matronam nobilem olim et gloriosam, quæ nunc orbata marito et filiis tenebras amat et solitudinem, ibique se perpetuo silentio clangori tradit, uti de Hecuba tradunt Tragici. Huc alludit S. Joannes, Apoc. xviii, 7, loquens de Babylonis excidio: «Quantum, ait, glorificavi! se, et in deliciis fuit: tantum date illi tormentum et luctum, quia in corde suo dicit: Sedeo regina: et vidua non sum: et lucium non videbo. »

G. Iratus sum super populum meum, — 7. d. Israel iratus fui ob ejus scelera, ideoque eum tradidi castigandum Chaldæis; at illi eum non easligarunt, sed enecarunt: ergo et ipsos non castigabo, sed enecabo. Hic assignare incipit causas excidii Babyloniorum: primamque hic dat, scilicet crudelitatem in Judæos.

Contaminavi hereditatem meam. — «Contaminavi,» *primo*, hoc est contaminatam declaravi per supplicia, et captivitatem, quam ei ob scelera ini-misi. Sic enim sumitur *contaminare* pro coniaminatum declarare, *Levit.* xxi, 20, 23, 27 et 30. *Scrundo*, «contaminavi,» id est a contaminato meritas pœnas exegi, sive contaminatum culpa contaminavi poena, puta sordibus, plagis et sanguine cum infeci et maculavi. Ita Sanchez. *Tirito*, «contaminavi,» id est, ex terra sua et sancta transtuli cum in terram idololatrarum, ut populus, olim fidelis et sanctus, jam censeatur profanus, pollulus et contaminatus, quia degit inter incircumcisos, profanos, pollutos et contaminatos. Ita Vntablus. Sicut enim profanari dicebatur sacerdos, si rem immundam tangebatur, ita res sancta (puta Israel) censebatur profanari, si ab immundis tractaretur. Hic sensus valde appositus est. Cui adde *quarto*, «contaminavi,» vel profanavi, «hereditatem meam» populum meum hereditarium, scilicet

Judæos), hoc est, eam quasi rem quæ suam sanctitatem amisit, factaque est publica, communis et immunda, infidelium Babyloniorum violentias, injuriæ et cædi exposui. Hebræum enim *chit* W significat rem contaminare, profanare, et communem facere. Cum enim est sancta, est propria Deo, nec potest ad profanos usus applicari; cum vero polluta est, fit publica et communis. Hinc *commune vocant* Bebræi, id quod sanctitatem amisit, quod est immundum, profanum et pollutum. Unde *Actor*, x, 15, Petro dicitur: « Quod Deus purificavit, tu commune (id est immundum) ne dixeris. » Et communicare, sive commune facere, est coinquinare, *Mare*, vn, 15: « Quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant (id est coinquant) hominem. » Et vers. 18; « Omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, » id est coinquinare. Similia sunt vers.-20 et 23.

Nom posuisti eis misericordias. — Immisericorditer, o Hibilon! tractasti Judæos; hinc pari modo tractaberis a Persis. Tu non pepercisti senibus, pueris, virginibus, statui, ætali aut sexui, ul patet *Thren.* v, 11, nec Persæ parcent tibi. Senum meminit, quia canities venerabilis est et miserabilis, atque reverentiam et misericordiam etiam ab hoste infenso extorquere solet.

7. Er dixisti: In sempiternum ero domina. — inniti, Secundum hoc est Babylonis crimen, et causa ex-
iuiut *cj(lj^ sr|j|cc(fas|Us C(arrogancia, atque Numinis* et divine providentiæ oblivio (hæc enim fere factum comitatur); quasi per se ita esset valida, taturque potenti solio consideret, ut inde nulla vi, nullis armis dejici posset, nequidejn a Deo.

Nox posuisti hxc super cor tuum, — scilicet, quod Israel esset populus meus, et sancta mea hæredilis, quodque ouin tibi leviter tantum castigandum, non excindendum tradidissem, atque, si secus faceres, ego te pariter excinderem.

Neque recordata es novissimi tui. — Hebraico *n. -n illius*, id est illorum, q, d. Non es recordata quid potest omnem illam luam (unde docte Interpret sensum sequens vertit, *novissimi tui*) crudelitatem, iique ac gloriam et pompam, casset secuturum, scilicet quod non esset in internum duratura, ut tu jactabas, sed brevi finienda et convertenda in extremam ignominiam et calamitatem. Undo Septuaginta vertunt, non es *recordata novissimorum*.

Hic. -t stupenda incogitantia et imprudentia filiorum hujus sæculi, ut futura non cogitent, ut mortem, infernum et novissima non prospiciunt, ut suam fortunam, opes et gaudia putent semper duratura.

Sie vivunt homines, hinc mors nulla sequitur,
Et vetui infernus fabula vana foret.

Merito ergo eis in inferno insultabunt dæmones: « O infelix animal hæc scivisti, et, cum facile posses, non evitasti, non es recordata novissimi

tui. » Hæc legimus, hæc credimus; et tamen, quasi ad nos non pertineant, transimus, iniinuas antiquas, mores et vitam in melius non commutamus: o stupor! o caecæ! o insensato! mentes hominum! Et quare? quia hæc non ponderamus, non penetramus, non apprehendimus, uli rei gravitas poscit; quia crebra et diutina meditatione hæc mente non volvimus, non versamus, non vive nobis repræsentamus. Qui sapis ergo, hæc jugiter meditare. Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. *Æirumtateji cogita*.

8. Ego sum, et non est preter me amplius, — q. d. Nihil est in toto orbe opulentum, pulchrum, nobile, splendidum et gloriosum, quod in me non sit: nihil est quod quis in inundo videro desideret, ubi me viderit: in me est summa lotius elegantiae, felicitatis, opulentia, deliciarum, imperii et gloriæ. Hoc certe dicere, solius est Dei. Quare perperam sibi hoc arrogat creatura, jureque meretur omnibus privari, et excindi. Ita Forerius.

Secundo, Sanchez censet Babylonem hic quasi deam vocitare et ostentare. Sic enim Deus passim hic se vocat: « Ego Dominus, et non est amplius, » cap. xliii, vers. 11; cap. xlii, vers. 6; cap. xlv, vers. 5; cap. xlvi, vers. 9, ut alludat ad Nabuchodonosorem, qui in statua aurea voluit adorari ul deus, *Daniel*, ni, 1, et ad Balsasarein, cujus hæc fuit vox, cap. xiv, vers. 13: « In cælum conscendam, etc., similis ero illissimo. » Sic Borna a Gentilibus vocatur « terrarum dea gentiumque. » Et talis describitur Babylon, *Appc.* xvii, 5.

9. Venient tibi duo iieci, etc., sterilitas et viduitas. — « Sterilitas, » id est orbitas, ul vertit Vatablus, hoc enim est Hebræum *sechol*, q. d. Uno die privaberis simul tuis filiis, id est civibus et incolis, quibus fecunda eras et abundans, *erisque orba*; ac marito, scilicet rego Babasre, *crisque vidua*. Rex enim reipublicæ et regni est quasi maritus, et respublica, eo mortuo, est quasi vidua, quæ amisit maritum, ducem, tutorem et protectorem suum. Haec S. Cyrillus, Forerius et Vatablus.

Universa. — Hebraice, *in perfectione*, q. d. Perfecta plenaque orbitas quæ præcessit, tibi adveniet.

Propter multitudinem maleficiorum. — Tertium hoc est peccatum Babylonis, (jusque excidii causa, scilicet quod maleficiis et incantationibus dedita fuerit, ac divinationi, præsertim quæ fit ex astrorum inspectione. Quocirca Chahlæi in proverbium abierunt, idemque sunt quod astrologi et genethliaci, qui ex astris et horoscopo de cuiusque vita et sorte divinant. Unde Cato, lib. V, cap. m: « Augurem, ait, aruspice, ariolum, Chaldæum ne quem consuluisse viderit. » Et Cicero, lib. I *De Divinat.*: « Chaldæi, ait, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, et quo quisque fato natus esset. »

Propterea DUBITIAM incantatorum.—Pro *duritiam* hebraico est **novy** *atsarna*, id est robur, vel corroboratio. Per quod *primo*, Forerius accipit densilalem, seu constipationem, quæ scilicet astrologi non ex una stella, sed ex conjunctionibus astrorum, et densitato constellationum divinant. Nomen enim **O'130** *chabarim* a conjunctione, seu coadunatione dicitur; toti enim in conjunctionibus stellarum observandis et explicandis versabantur.

Secundo, Vatablus per *robur* accipit multitudinem incantatorum,

Tertio, melius Noster per *robur* accipit *duritiam*, de multitudine enim præcessit. Nam quod forte est, durum est; sicut ex adverso, quod infirmum est, molle est. Jam duritiem intelligit, qua incantatores adulantes Babyloni, promittentesque imperium perenne et invictum, eam in sua arrogantia et tyrannide fovebant, corroborabant et obdurabant, ut nihil non auderet, ut nec reges, nec Deum timeret. Itallaymo. *Duritiam* ergo hic, non tam passivam quam activam intelligo, qua incantatores suis falsis oraculis obdurabant Babylonicos. Unde sequitur :

▼ er». 16. 10. Fiduciam uaeuisti in malitia tua (*q. d.* Fidenter mala perpetrasti, non timuisti Deum, Deique vindictam); dixisti (enim) : Non est qui videat me, — *q. d.* Vel non videt, et nescii, vel non curat, vel non potest scelera mea punire, nec me imperio dejicere, incogitantia enim vel negatio Numinis et providentiæ Dei vindicis, est origo omnium scelerum. Unde Psaltes, *Psalm*, xiii, 1, cum dixisset ; « Dixit incipiens in cordo suo : Non Cui Deus, » mox effectum subdit: a Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt, » etc.

Non est qui videat me, — *q. d.* Non est qui mea et scelera visitet, inspiciat, examinet, damnet et puniat; hæc enim omnia significat « videat per metdepsin. Alioquin impii parum curant quod videantur, imo sæpe coram aliis de sua impietate gloriantur, cumque ostentant. Videri ergo, hoc est a iudice visitari et puniri, metuunt. Ita Haymo.

Sapientia tua et scientia tua hæc decepit te, — tua astrologia judiciaria, tua divinatio decepit te. Putabas enim sortes humanæ vite et reipublicæ in solidum pondere ab astris; cumque ex astris non videres tibi malum impendere, quasi securum nihil timebas. Ha Forerius.

Tenti. 11* VINIET SIPEII IE MALUM, UT NESCIES ORTI MEJUS. — Pro *ortu ejus* hebraice est **mfW** *sackra*, id est *auroram ejus*, id est *ortum ejus*. Ortus enim diei est in aurora. Alludit ad Chaldaeos, qui ex Atolli?, earumque ortu divinabant, cosque irridet, *q. d.* O astrologi! in stellis non vidistis tempus, talem vobis impendentem, scilicet malum et excidium vestrum, «jusque ortum, *q. d.* Subito et picris et vastaberis, o Babyloni ut ne citis unda tibi hoc malum oriatur; exsunderis, ne sis a quibus, et quomodo. A Persis enim vobis non habet timebis. Everteris antequam viduus urbem quali et

invadi, antequam scias malum tibi creari, Rostis per vada Euphratis occulte in urbem penetrabit, cumque occupabit, antequam cum scias ingressum. Miraberis ut bernante captam, quam oppugnatam. *Secundo*, Sanchez putat alludi ad regem Persarum, quem quasi solem corona radiis dislinet et redimitum, præcedebat ignis in hasta instar vexilli elatus, quasi Lucifer, vel auroræfer, *q. d.* Persæ erunt in urbe, cumque occupabunt, antequam videas eorum vexilla, antequam scias eos adventare.

Calamitas quam non poteris expiare, — id est expiando avertere. Solebant veteres per catharmata, id est victimas piaculares, propitiare Numen, et impendentes clades antevertere; sed id facere nequivit Babylon, *q. d.* Calamitas tua est inexpiabilis et inevitabilis : Deus enim inexorabilis est, facietque ut Persæ sint inexorabiles, ne tibi prece aut pretio parcant. Hoc est quod dixit cap. xiii, vers. 12 ; « Pretiosior erit vir auro. »

12. Sta cum incantatoribus. — Est sarcasmos, ▼ n. it sive hostilis irrisio, *q. d.* Salvent te tui incantatores?, « in quibus laborasti, » id est, quos magno labore et sumptu comparasti, quibus insudasti, quibus te erudiendam et regendam a teneris tradidisti.

13. Salvent te augures coeli. — « Augures » VfrviJ. proprie designant, qui ex garritu et volatu avium divinant futura. Inde extensione vocis augures vocati sunt omnes divinatores : astrologi hebraice vocantur **Q'ia** *chabarim*, id est *conjectures*, sive *combinatores*, qui scilicet stellas combinant et conjungunt, atque studiose observant siderum concursus, aspectus et oppositiones, ex hisque divinagii. Ita Forerius.

Supputabant (hebraice **O'HIO** modum, id est *sare furientes*, id est predicente?) menses. — Hebraice **üD'cnn** *chodasrim*, id est *neomenias*, novilunia, sive initia mensium. Hebræienim habebant menses lunares, ab uno novilunio ad alterum. Novilunium ergo eis erat prima dies mensis. Significat itaque hos astrologos ex stellis suis, maxime ex luna, et ex singulis lunationibus, et noviluniis, utpote lunæ renovationibus, et novis cum aliis astris conjunctionibus et oppositionibus, divinasse de futuris, quid scilicet illo mense prosperum vel adve sum Hiero-olyma-certo esset eveniturum. Sic nostri astrologi in suis Ephemeridibus non certo divinant, sed conjectant de futuris ex noviluniis (lune enim notabilis fit rerum mutatio; luna enim rebus sublunaribus dominatur, valdeque afficit, et immutat omnia corporea), et quandoque tangunt rem, quandoque aberrant : « Astra enim inclinant, non necessitant. »

14. Facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos. — *Iqnan* vocat vastationem Persicam, quæ omnia consumpsit, ut ignis, veroque igne cremavit Babylonem, *q. d.* In Babylonis incendio ita comburentur omnia ac tui astrologi, instar stipulae, ut nullas prunas relinquunt, quibus homines

se calefacere possit. Ligna usta utilia sunt; nam relinquunt prunas, quæ usui sunt hominibus; at tui astrologi nihil prunarum sunt relicturi; nam exurentur et redigentur in cineres. Significatur ergo hic extrema vastitas, plenaque concrematio Babylon's. Ita Hugo, Vatablus, Forcius, Adamus (!)

Septuaginta vertunt, *quæ habes carbones ignis, sedebis super eos, q. d.* Astrologi tui fuerunt faces et carbones, qui te succenderunt, fuerunt causa tui excidii et incendii : quia ergo eis credidisti, *sedebis super eos*, id est cum iis combureris. Notat S. Hieronymus ignem hunc utiliorem fuisse Babyloniiis, quam fuerunt magi, quia, inquit, « hic eos per pœnas et supplicia ad poenitentiam provocat : illi per errorem ducunt ad superbiam. »

NOX GUXT FRUNS QUIBUS CALEFIANT, — ИОИ АСИТО-
logi et augures : hos enim dixit jam combustos ; sed homines, puta vicini. Tòdenim *calefiant*, more llebræo impersonaliter sumitur.

(I) Notandum est hic cum Jahn, quod cubilia et palatia hiemalia fenestris ad austrum conversa erant, ut in aprico essent; teneriores ea nihilominus calefaciebant vel carbonibus candentibus, vel igni in urceo vel olla accenso, quæ fovea ad idipsum in meditullio parvimenti paralæ, imponebatur, valut et adhucdum in Oriente mos est, ubi nonnunquam ignis in hac ipsa quoque fovea excitatur; fumus per fenestras exitum quærit, *Jerem.* xxxvi, «2; *bai.* xuv, 16; *wvil*, 14. (ÿrc/wol *Bibi.* part. 1, cap. u.)

15. Negotiatores tui — Ita vocat astrologos, quod ex sua divinatione lucrum et quæslum facerent ; de qualibus ait Cicero, orat. 4 *in Verrem* j « Novus astrologus, qui non tam cœli rationem, quam cœlati argenti duceret. » Ili ergo « in via ÿsua, » id est in arte et divinatione sua, « erravo* runt : » quia falso prospera prædixerunt Babylonì, ejusque excidium præscire et amoliri non potuerunt. Idque «ab adolescentia tua,» quia hæc ars in te, o Babylon ! et tecum quasi nata fuit.

Alii proprie accipiunt « negotiatores,» quasi significet cos, audito adventu Persarum, urbem deseruisse, et ad alia emporia dispersos fuisse, *g. d.* Hi qui te ad opes basco provexerunt a tui exordio, jam fugient, alii in Orientem, alii in Occidentem, neque te juvabunt. Ita Vatablus. Similo de mercatoribus Babylonem deserentibus, ejusque excidium lugentibus, habet S. Joannes, *Apec.* cap. avili, 11 et 15.

Forerius pro *in via sua* vertit, *in transitu suo*, sicque explicat, *q. d.* Sicul negotiatores, qui in quovis transitu, id est commutatione mercium, sive in quovis contractu et cambio jacturam pateantur, deciperentur et errarent; malo aliquo genio impulsì, aut infausto sidere dicerentur negotiationi incubuisse : ita tui astrologi qui in quovis transitu astrorum, supputatione, applicatione, consilio et divinatione tua decepti, et se et te perdidierunt. Nam et Cicero docet Chaldæos observasse trajectiones et motiones stellarum.

CAPUT QUADRAGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prædicit Deus Judæorum ob peccata captivitatem Babylonicam, indeque liberationem, quod nec idola, nec quisquam alius ante hæc eis prædixerat, indeque probat se esse Deum, non idola. Unde, vers. 12, ad sui agnitionem et cultum eos revocat. Tertio, vers. 17, docet se esse consiliarium et gubernatorem Israelis, sed ejus culpa accidisse, quod in hostium manus, aliasque calamitates inciderit, eo quod suis consiliis non paruerit. Denique, vers. 20, latum c Babylone reditum describit, ad cumque captivos excitat (i).

1. Audite hæc domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis, qui juratis in nomine Domini, et Dei Israel recordamini non in veritate, neque in justitia. 2. De civitate enim sancta vocati sunt, et super Deum Israel constabiliti sunt : Dominus exercituum

(1) Quam utilitatem deberent Judæi habere, inquit Forerius, tam ex consideratione liberationis c Babylone, quam ex istarum rerum prædictione, aperit Dominus per Prophetam, cl viam parat ad apertiora de Christo vaticinia.

Primo, captat attentionem, eos ad quos loquebatur graphice depingens, cl vehementer illos objurgans, quod licet professione et ritu externo viderentur sectari veram religionem, verumque Deum agnoscere, eique inniti, magna Lunen ex parte animo essent ah illo alieno, atque ad idolorum cultum et superstitiones nefandas propenso,

Secundo, revocat in memoriam prædictionem malorum a Deo factam, ad frangendam apostatarum obstinatio-

nem, et praevertendam eventuum falsam ad Deos relatic-
iicin, 3-5, ei postulat contemplationem prædictionum, opere jam completarum, 6-8.

Tertio, taeilæ objectioni: Si transgressores merito jam ab initio vocati sunt, si nosti quod a studiis suis non desixtent, quid est quod et eos a captivitate educere vis, cl hoc illis predici* ? ltespondcl Dens, se honoris et gloriæ Fuæ respectu moveri, ut severitatem jnslissinanie in-
dignationem suam temperaret clementia, 9-11.

Quarto, tunc Deus auctoritatem quam contestatur, et Cyrum voluntatis suæ contra Clîâldæos exsecutorem designat, per Prophetam qui Udem sibi conciliat, cl suam a Deo mi&ionem asserit, ii-16.

nomen ejus. 3. Priora ex tunc annuntiavi, et ex ore meo exierunt, et audita feci ea : repente operatus sum, et venerunt. 4. Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. 5. Prædixi tibi ex tunc : antequam venirent indicavi tibi, ne forte diceres : Idola mea fecerunt hæc, et sculptilia mea et conflatilia mandaverunt ista. 6. Quæ audisti, vide omnia : vos autem non annuntiastis? Audi U feci tibi nova ex tunc, et conservata sunt quæ nescis : 7. nunc creata sunt, et non ex tunc : et ante diem, et non audisti ea, ne forte dicas : Ecce ego cognovi ea. 8. Neque audisti, neque cognovisti, neque ex tunc aperta est auris tua : scio enim quia prævaricans prævaricaberis, et transgressorem ex ulero vocavi te. 9. Propter nomen meum longe faciam furorem meum : et laude mea infrenabo te, ne intereas. 10. Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te incarnino pauperlalis. i 1. Propter me, propter me faciam, ut non blasphemem : et gloriam meam alteri non dabo. 12. Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco : ego ipse, ego primus, et ego novissimus. 13. Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mea mensa est cælos : ego vocabo eos, et stabunt simul. 14. Congregamini, omnes vos, et audite : quis de eis annuntiavit hæc? Dominus dilexit cum, faciei voluntatem suam in Babylone, et brachium suum in Chaldæis. 15. Ego, ego locus sum, et vocavi eum : adduxi eum, et directa est via ejus. 16. Accedite ad me, et audite hoc : non a principio in abscondito locutus sum; ex tempore antequam Geret, ibi eram : et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus. 17. Ilæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israel : Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via, qua ambulas. 18. Illinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris : 19. et fuisset quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui ut lapilli ejus : non interisset, et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea. 20. Egredimini de Babylone, fugite a Chaldæis, in voce exultationis annuntiate : auditum facile hoc, et efferte illud usque ad extrema terræ. Dicite : Redemit Dominus servum suum Jacob. 21. Non sitiunt in deserto, cum educeret eos : aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquæ. 22. Non est pax impiis, dicit Dominus.

1. Qui vocamini nomine Israel, — 7. d. Qui inane tantum nomen Israelis portatis, quique gloriamini Israele patre, tanquam ejus lilii et posterii, cum ab ejus religione, sinceritate et sanctitate sitis degeneres. Ille enim Deum verum constanter et sancte ad mortem usque coluit; vos ad idola sacrilego respicitis et declinatis. Estis ergo piculi Israelite, estis hypocrite, eslis semen Chanaan, non Judi, non Israel.

Et de aquis Juda existis. — Id est, ut Chaldæus, *qui de stirpe Juda existis. Aquas* vocat scaturiginem etsobolcin. Est metaphora, a fontibus et rivis : Jacob enim fuit quasi fons, ex quo duodecim rivis, id est duodecim Patriarchis et tribus, fluxerunt. Sed Judæi ex nobilissimo rivo, puta ex Juda, descenderunt. Sic dicitur *Psalms. lxxvii, 27* : « In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel, » id est vos qui de fontibus, id est

rivis, Israel profluxistis, estisque Israelite. Ita S. Hieronymus, Sanchez et alii.

Dei Israel recordamini (hebraice TVDV *iaskiru*, id est commemoratis, celebratis, prædicatis, q. d. Qui nomen Dei, nomen Elohim et Adonai, in ore habetis, porro illud juratis, sed) non in veritate, neque in justitia, — tum quia sæpe juratis quod falsum est vel injustum, tum quia hanc religionis speciem et larvam obtenditis vestra) hypocrisi, qua a Dei veritate et justitia longe abitis ad dolos, fraudes, iniquos contractus, usuras et rapinas. Hoc est quod eis inclamat Isaias, cap. XXIX, 13, et ex eo Christus, *Matth. xy, 8* : a Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me. » Hi enim iniqui sunt et injusti, imo falsarii : Deo enim auferunt vitam et moribus, quod illi vocibus tribuunt : et cum laudem ei decantent ore, alios vitam ad blasphemandum excitant. Ita Forcius.

2. De civitate enim sancta vocati sunt. — A sancta Jerusalem vocati sunt cives Hierosolymitani, cives civitatis Dei, qui a Deo Israelis sustentantur, quasi vices et domestici ejus. Huc alludit S. Paulus, *Ephes. 11, 19* : a Vos eslis cives sanctorum et domestici Dei. » Judæi enim a sancta urbe, Ecclesia et templo vocati sunt populus Dei,

• *Quinto*, sua in Judæos beneficia, tam olim collata, tum etiam si paruisent, amplificanda comincinotil, icrs. 1719.

Sexto, Propheta jam convertit orationem ad pios quibus liberationem prædicit, et ad discessum, ne cum gentilibus pereant, ex Babylonia adhortatur, divinamque providentiam indicatis ex antiqua historia exemplis demonstrat, 10-M.

populus fidelis et sanctus. Unde putabant se ob Dei præsidium el tutelam, armis *Chaldæorum et Romanorum* es^{se} inexpugnabiles, ex eo quod ait Isaias, cap. l x ii, 6 : « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; » et ex eo quod promittit Deus per David regem, *Psal.* cxxiv, i : a Non commovebitur in *jeternarti*, qui habitat in Jerusalem. Montes in circuitu ejus : et Dominus in circuitu populi sui. » Vocabant ergo sc cives Jerusalem, sive Salem, id est pacis, a qua urbs nomen sumpserat, et in qua regnaverat Salomon pacificus, id est securus, potens et opulentus rex, *q. d.* Habitamus in Salem, id est in pace, in urbe cui Deus pacem et prospera omnia promisit: innitimur super Deum Israel, quasi ejus proprius el peculiaris populus; ergo non est quod timeamus ho>lem, vel excidium. Verum hæc nomina vestra, o Judæi, sine re cassa el inania sunt. Vita enim vestra nominibus hisce indigna non respondi : « Noli, ait Poeta, respicere ad fumos et nomina vana Calorum. Grande esi Christianum esse, non dici, » ait 6. Hieronymus, epist. *ad Paulinum*,

Dominos exercituum nomen ejus. — Hoc nomine valde gloriabantur Judæi, quod essent de domo potentissimi Dei, qui paratos habet exercitus Angelorum, hominum et omnium creaturarum. Recte, si in cultu ejus fideles perstitissent.

3. Piora ex tunc annuntiavi, — *q. d.* « Piora, » quæ jam pridem venerunt, illa « ex tunc, » id est ab olim, prædixi, et sicut prædixeram feci, et operatus sum, *ut repente*, id est inopinato, pruder rerum et naturæ cursum acciderent, v. g. quod Abraham ex Sara anu et sterili generaret Isaac, cujus semen foret ut astra cœli; quod posteri ejus servirent in Ægypto 400 annis, et post eos in summa rerum desperatione, liberarem cos, ut inde exirent in Ch inaan, eamque occuparent, quod vos in meam rempublicam el regnum eveherem, cie. Hæc ecce omnia prædixi, ut evenerunt : ergo ex hoc colligite eteredite, futurum pariter, quod jam predico, scilicet Chaldæos a Cyro el Persis superandos, vosque inde liberandos. Ita S. Hieronymus. Identidem repetit el urget suam de futuris predicionem cerio evenisse, quasi infallibile argumentum divinitatis el providentiæ suæ. Nola to *repente*. Repentinum enim in Scriptura dicitur quod inopinato, aut rebus desperatis vel indispositis advenit, eliamsi dm anle prædictum el promissum sil. Sic I *Thessal.* v, 2, dicitur quod a dies Domini, sicut fur iu nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, et securitas; tunc repentinus eis superveniet interitus. »

L Scivi enim quia durus es tu. — To *durus* notat Judæorum indocilitatem; *cervix ferrea* inobedientiam, obstinationem et pervicaciam; *frons aerea* impudentiam, *q. d.* Quia indociles estis, pervicaces et perfricke frontis, ac impudentes; hinc toties vobis iu os regero, illudque verbero repetit one pneded nlium prædictiunum et beneficiorum, quæ iu vos contuli, ul per eum tandem vos

doceam, emolliam el pudefaciam, itaque tandem agnoscatis non idola, sed me hæc præslitbso. Chaldæus vertit : *Manifestum est coram me, quod sis rebellis, et durum sicut ferrum collum tuum, et frons tua fortis sicut æs*. De qua vide dicta *Ezech.* cap. m, 7, et cap. n, 4.

6. Quæ audisti, vide omnia : vos autem, num (id est nonne; hoc enim est Hebraico Nlbn *balo*) annuntiastis? — Ita legendum interrogative cum Romanis. Loquitur de populo ulpole multo, nunc in plurali, nunc in singulari, *q. d.* Videtis esse completa, quæ audistis a me. Vos enim ipsi quotidie ea annuntiatis el commemoratis, tum celebratis festa in eorum memoriam instituta, v. g. festum Paschæ, in memoriam liberationis ex Ægypto, dumque canitis psalmos; hi enim sæpo preterita beneficia vobis inculcant. Ha Forerius, Adamus, Valablus et Sanchez.

Verum S. Hieronymus, Ilaynio et Dionysius legentes sine interrogatione, d non pro *num*, explicant, 7. *d.* Vos videtis impleta esse, quæ* prædixi, quæque audistis, sed non annuntiastis ea posteris, non divulgastis ea, ad meam gloriam, ut filii ve tri et posteri indo cognoscerent nie esse verissimum prophetiæ fontem, et consequenter verum Deum.

Audita feci tibi nova ex tunc (videtur legendum *cx nunc*: sic enim habeat Hebrea, Septuaginta, Chaldæus, Forerius, Valablus el alii; unde et S. Hieronymus sic explicat, 7. *d.* Non adduco vetera, ut fidem astruam, sed nova quæ contra Babylonios facturus sum annuntio) quæ conservai A (id est reservala, recondita) sunt — apud inc.

7 el 8. Nunc creata sunt (id est nunc a me decreta sunt, *q. d.* Nunc a me lata est sententia de el8e Babylonis excidio, cum nunc illud per Isaiam edico et predico; ita Valablus); et ante diem (quo scilicet eveniet hoc ejus excidium, ne putes me prophetare de præleriüs), et non audisii, elc. (7. *d.* Hæc tibi predico, cum nihil de iis scias, nihil unquam de iis audieris, vel ab idolis, vel ab aliis, cum) neque ex tunc aperta est auris tua, — id est, cum ad aures luas nulla hujus rei fama aut notillapervenit, ne quidem « ex lune » id est ab olim. Identidem inculcat hanc fulurorum præscientiam et predicionem, ne Judæi ituri in Babylonem, diis Babyloniorum suam captivitatem, el cx ea liberationem attribuant, non Deo suo. Aperire enim aurem Hebra i* est, revel ire et indicaro quid alicui, sive facere ul aliquis quid audiat vel inelligat. Ignorans enim et non audiens, videtur clausas vel obstructas h diere aures, quas quasi aperit (pii eas audire el cognoscere facit.

Sao enim quia prævaiücans i* ræ\aiucaberis, — 7. *d.* Hæc signa divinitatis meæ loties tibi inculco, quia scio quod prævaricaberis, id est deficies, eris transfuga et apostata: transfugies enim more luo a me ad idola.

Er TRANSGRESSÓREM EX UTI RO VOCAVI TE, — 7.

Ab ipso tui ortu et conceptu, videlicet, cum te m

Ecclesiam meam formarem cl quasi parturirem In Sina, dando tibi legem per Mosen, transgressor fuisti, ul merito a transgressor ex utero » a mo vocari possis. In Sina enim conflasti et adorasti vitulum aureum. Hoc est quod eis S. Stephaniis exprobrat, *Actor*, vn, 51 : a Vos semper Spiritui Sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos. »

V. Propter nomen MEUM. — Esi prolepsis sive occupatio : occurrit enim tacite objectioni, g. d. Dicetis mihi : Si nosti nos fore tam impios, instabiles, ingratos cl transgressores, quid tam anxie de nobis nostraque e Babylone liberatione laboras? quid tam studiose hoc prædicis et inculcas?

Respondet Deus : Ego hoc facio non propter vos, vostraque merita, sed u propter nomen meum, d ne scilicet Gentes illud blasphemant, si videant me populum meum in captivitate derelinquere.

Longe faciam (hebraico *aari'h*, id est prolongabo, elongabo, longe faciam, id est auf ram, amovebo) *furorem meum*. — Aliter Forerius el Valablus: *Prolongabo*, aiunt, id est differam vindictam in longum tempus, donec scilicet illi impicant mensuram peccatorum suorum, quod facient, dum occident Christum. Quare tunc plene omnia eorum scelera puniam, cosque exscindam.

Et laude mea infrenaro te, ne intereas. — Ita Romana, et passim omnia Biblia, licet Arias legi velit passivo *infrenabar*, ut dicat idem cum eo quod præcessil, g. d. « Laude, » id est propter laudem et gloriam meam, ego Deus infrenabor, et cohibebo furorem meum, ne te disperdam. Unde Valablus vertit, *Propter nomen meum differam furorem meum, et propter laudem meam frenum injiciam mihi, tui causarne te omnino exscindam*.

Verum legendum csl active, « infrenabo te. » Quod *primo*, sic explicant S. Thomas et Ilaymo, g. d. Cum c Babylone in Judæam redieris, frenum legis et religionis me® tibi injiciam, cogumque te ad mei cultum, ut in templo more solilo me laudes per psalmos, preces, sacrificia sacra^quo cærcmonias, ne ad cultum el laudem idolorum dilabaris.

Secundo, simplicius et significantius magisque genuine, laus hæc, qua Deus infrenavit Judæos, fuit Dei in ipsos indulgentia et misericordia, sive ipsa Dei in cos beneficia. Nihil enim principem, cl magis Deum, ita commendat, et laudabilem facit, atipie clementia et beneficentia, qu® regum el principuin propria esi villus; quaque subditos frenat, et cogit cos amare, cisque obsequi. Porro hæc Dei laus sive frenum, puta beneficentia, duplex fuit. Prior fuil tribulatio, scilicet captivitas Bublonica. Ilac enim quasi freno Deus populum in scelera et interitum ruentem infrenavit, el ab idololatria aliisquo sceleribus pariter, ac ab interitu retraxit, et ad se revocavit. Unde S. Hieronymus : a Infrenabo, ait, le, ul ve! invitus quasi jumentum, me dominum tuum sequaris; » hec eigo captivitas fuit ingens Dei beneficium. Unca» disces tribulationes esso magna

Dei dona, ac proficisci ex animo Del benevolo aa benefico, volente, scilicet, luxum el lasciviam nostram edomare, fren ire cl resecare. Tribulatio ergo est laus Dei, ac proinde in ca cum Job, Tobias cl Mirlyribus non murmurare, sed Deum laudare, eiquo gratias agere debemus. Ex ad* verso, Dei irati evidens signuin est, cum alicui laxat habenas, sinilque cum sequi concupii cotias suas, ut quasi equus lasciviens sine freno in exilium ruat. Ila Ilaymo, Adamus, Dionysius et Sanchez. Posterior Dei laus fuit beneficium liberationis Judæorum e Babylône; de eo enim præcessil : a Propter nomen meum longe faciam furorem meum; » perinde ac de priori, puta de ipsa captivitate, sequitur : « Ecce excoxi te, sed non quasi argentum, elegi te m camino paupertatis. » Hæc enim sententia : « Laude mea infrenabo te, d cum inter has duas sil media, ad utram, que pertinet, et utramque complectitur. Sensus ergo esi, g. d. O popule mi ! dune cervicis es, et transgressor ab utero : frenum ergo libi injiciam, ne quasi equu> effrenis cl furiosus te præcipites, el intercas : frenum hoc erit laus mea, puta regia mea beneficentia, nimirum paterna castigatio, scilicet captivitas Babylonica, sed brevis et abbreviala, bre\ique laxanda a Deo; hec ergo captivitas non fuit ira aut furor meus, sed laus, amor el favor meus erga te : poteram enim te in ea perpetuare, disperdere el funditus delere, uli mereraris : verum ob benefici e el clementi® mea laudem nolui, imo vero ne in ea interires, post modicum tempus te ex ea liberavi, indeque te quasi equum jam calcari afflictionis domitum in patriam reduxi, ut deinceps ductum freni mei, id est me® voluntatis, perpetuo sequi, meque laudare disceres, dum vides tantam meam erga lo dilectionem, curam et beuigmtatun : quæ summa mea esi laus. Hinc

Tertio, ex Hebræo pie vertit Forerius : *Laudem meam obsignabo tibi, ne exscindaris, q. d.* Cum nihil ex te habeas, quo possis provocare misericordiam meam, ego laudem meam, quasi pallium meum inducam super te, teque ea quasi signo et caractere meo obsignabo, ut appareas mihi quasi materia, ratio et causa laudis meæ, itaque hæc laus mea pro te intercedat, teque semper comilehir, legat et protegat, imo te speciosum el amabilem in oculis meis reddat, cosque ila feriat, ut, si te delere velim, non possim, sed protinus meminerim laudi m meam puriter interituram; cum enim te aspicio, laudem ineam aspicio. Hinc

Quarto, Septuaginta vertunt : *Gloriosa mea inducam super te. Gloriosa*, hoc est gloriosam liberationem c Babylone, ait S. Cyrillus, qui addit : a Dei gloria est posse omnibus sino laboro dominari, servare et misereri. »

Allegorico Leo Castrius, d. « Laude mea, • etc., hoc esi, tot signa cl miracula gloriosa edam per Christum et Apostolos, ut frenum injiciam vestr® infidelitati et blasphemiiis o Judæi, atque

multos e vobis ad Christi fidem convertam, et salvem.

Tropologice S. Bernardus, serm. tI «n *Cande.*, q. d. « Ne nimia peccatorum tristitia cum Cain desperes, et quasi equus effrenis in p̄receptis ruas, freno te inhibebo indulgentia: meæ, et meis laudibus erigam, respirabisque in bonis meis, qui de tuis confunderis malis, dum me sane benigniorem quam te culpabiliorem invenies. »

Ita laude Dei infrenatus fuit religiosus illo S. Dominici discipulus Vincenlius, vir singularis doctrina:, humilitatis, abnegationis sui, et amoris Dei, mire B. Virgini devotus, ut nunquam condonaretur, quin aliquid semper in ejus laudem diceret, qui cum in morbum, indeque in gravem et longam melancholiam incidisset, sub finem vite, visa B. Virgine, coepit in Spiritu exsultare et jubulare : cumque socius ejus Matutinum et Laudes recitaret, pervenissetque ad finem, diceretque ultimum versiculum ultimi psalmi : « Omnis spiritus laudet Dominum; » ipse æger et agonizans, jussit socium sistere, et muloties iterando ac jubilando : « Omnis spiritus laudet Dominum, » spiritum emisit in coelis perpetuo laudaturum Dominum : uti refert Ferdinandus Castiglius, *Illustor. Ordinis S. Dominici*, part. I, lib. I, cap. lxi.

<0. Ecce excoxi te, seu nox quasi argentum, ELEGI TE IN CAMINO PAUPERTATIS.—*Clare CX Hebræo* vertunt Forerius et Vatablus, ecce *conflavi, ussi*, vel *excoxi te, non in argenti* (fornace), *elegi te in fornace inopia et afflictionis*, q. d. Excoxi te non sicut argentarius in fornace ardentissima excoquit argentum, ut ignis ab eo separet omne stannum, plumbum et scoriam, ut purum putumque remaneat argentum (1). Si enim sic excoxissem te, utique consumpsissem te, cum non nisi peccatorum sis scoria (hoc est enim quod dixit cap. i, 22 : « Argentum tuum versum est in scoriam »), sed leniori camino et purgatorio te purificavi, scilicet, paupertate, servitute et aerumnis in Babylone ; itaque effeci ut tu mores corrigeres, teque rursum ex scoria per gratiam meam efficeres argentum, id est fidelem, justum et pium ; unde sic purgatum a in camino paupertatis elegi te : » sicut in fornace separaba scoria, ab argentario seligitur et colligitur purum argentum. Ita S. Cyrillus et Procopius. Simili metaphora conflatoris, eique illustri, utitur Jeremias, cap. vi, 27. Vide ibi dicta.

Mystice Forerius : Argentum, ait, est Evangelium et eloquia Dei, juxta illud *Psal.* xi, 7 : « Elo-

quia Domini, id quia casta : argentum igne examinatum, probatum terne, purgatum septuplum, » q. d. Excoxi te per paupertatem, non vero per Evangelium Christi : illam enim purgationem plenam reservo tempori feliciori, quod erit in lego gratiae.

Septuaginta vertunt, *ecce vendidi te non propter argentum, eruite de fornace paupertatis*, q. d. Tradidi te Chaldæis, indeque rursum liberavi, non quaerens inde meum (nec enim a Babyloniis, nec a te argentum accepi), sed quaerens tuum bonum, scilicet tuam expiationem et purgationem, ut te pristino nitori fidei et religionis, puræque conscientiae restituerem.

H. Ut non blasphemem, — a Gentibus dicentibus : Deus Hebræorum est impotens, vel infidelis et crudelis, utpote qui sinit populum suum ab hostibus opprimi; dii nostri ipso sunt fortiores et faventiores. Sicut Turcæ, tot victoriis contra Christianos potiti, blasphemant, dicuntque Mahometem potentiorum esse Christo.

Gloriam meam alteri non dabo. — Non patiar ut idola me potentiora videantur, quasi ipsa tradiderint populum meum Chaldæis, cum ego ipso id fecerim. Exscindendo enim Chaldaeos, et Judæos liberando, ostendam me Chaldæorum æque ac Judæorum esse Deum ac Dominum, meque Hebræos ad tempus eis tradidisse, ut castigarentur, ac deinde majore gloria liberarem eos. Ita S. Cyrillus, S. Thomas et alii.

Israel, quoniam ego voco. — *Primo*, Forerius, quem voco, id est quem familiarem et domesticum habeo, nipote cujus nomen semper in ore habeo, vel ejus oblivisci nequeam.

Secundo, Ilaymo et Hugo, quem voco, scilicet ad poenitentiam, aut potius, ut S. Hieronymus et Cyrillus, ad peculiarem mei cultum, ad meam Ecclesiam, gratiam et salutem.

Tertio, optime Hebræum *mecoyai* vertunt Symmachus, Aquila, Vatablus et alii, *vocatus meus*, vel *vocate mi*, q. d. Quem ego Israelem voco, cui ego nomen Israelis indidi.

Objicit Israeli nomen suum, ut ex eo cognoscat se Dei esse, et Deum, non idola colere debere. Hoc est enim argumentum Dei : Illum colere debes et adorare ut Deum, a quo pater tuus Jacob, sive Israel nomen accepit, quemque nomine suo circumfert et præfert : atqui ego sum qui eum vocavi Israel, id est dominantem Deo, unde mo semper in nomine suo circumfert, quique ab eo te vocavi et voco Israel ; ergo ego sum Deus tuus, tibi amandus et colendus, q. d. Vis scire Deum tuum, inspicere tuum tuique patris nomen. Nam ut ego *El*, id est Deus, sic tu vocaris *Israel*, id est prevalens Deo. Sicut enim a Cæsare milites vocati sunt Cæsariani; a Pompeio, Pompeiani : sic ab *El* vocatus est Israel, æque ac a Christo Christianus. Ita Sánchez. Videtur enim hic idem dicere cum eo quod dixit vers. I : « Audite hæc, domus Jacob, qui vocamini nomine Israel. »

(1) Dicit Igitur Jova, se populum poenis emendasse, quemadmodum metalla vi ignis a scoriis purgantur. Sed addit, at non cum *argento*, vel *sicut argentum*, Et si non ea ignis vi, qualis necessaria ad argentum excoquendum et purgandum. Docent enim rerum metallicarum periti, auri esse mollioris natura: ad fusuram, ac de facili liquari, contra argentum dillicilius, ac magis invictum esso ignibus, observante Salmasio ad Solinum, cap. LU.

(Rosenmüller.)

Vceainj. Huic adde *quarto*, Deus nuncupat Israel vocali *e, t tum suum*, id est servum suum. Sicut enim nobiles a rege evocantur ad obsequia, tum domestica, tum publica, præsertim bellica, ut in eis regi et regno serviant (unde et Hispani gloriantur, quod sint *creados del Iley*, id est servi vocati et evocali a Rege): ita Deus Israclem evocaverat ad sui obsequium et cultum. Huc alludit S. Paulus, cum tam se quam fideles vocal vocatos, sive vocatitios Dei: a Paulus, inquit, servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, etc. In quibus estis et vos vocati Jesu Christi. » Rom. cap. i, l et 6; braci enim ejusque vocatio typus fuit S. Pauli et fidelium, eorumque vocationis.

Ego ipse, ego primus, et ego novissimis, — 7. d. Ego fui ante coelum et terram, ante mundum et Angelos. Ego fui ab æterno, et ero in æternum; sum possessor et dominus aeternitatis. *Secundo, q. d.* Ego sum omnium rerum principium et finis, ex quo omnia, et in quem omnia. Ha Forerius. Notat Sanchez in trina repetitione *ecce ego* innui mysterium SS. Trinitatis.

13. Dextera mea mensa est coelos (1). — Pro mensa est hebraico est *nnSD tippecha*, quod verti potest *secundo, dextera mea palmo mensa est coelos, q. d.* Tantus ego sum, ut coelorum vastitatem palmo metiar et comprehendam. Ha Vatablus. *Tertio*, verti potest, dextera mea *palmo explanavit, explicavit et distendit coelos*. Ita Forerius. *Quarto*, dextera mea *formavit coelos, dextera mea coelos iis hanc formam, speciem, figuram et decorem conformavit*. Vide dicta *Thren. n.* 20.

Ego vocabo eos (coelos cum suis stellis, ac terram), ET STABUNT SIMUL, — *q. d.* Si ego eos vocavi, mox ad meam vocem sistent sc, sicut ministri ad vocem principis accurrunt, sistuntque sc, jussa accepturi, et protinus executuri. Id patuit sub Josué, quando sol, luna coelique steterunt, *Josué* cap. x, vers. 13; et sub Ezechia, quando cursum relexerunt et retrogressi sunt, *Isaia* cap. xxxvin, vers. 8.

14. Congregamini omnes vos (o Israelite) et audite: Quis de eis (diis Gentium, quos toties hic nominavi et confutavi: posset quoque verti, *quis astrologorum, ex cis*, scilicet coelis et astris; divinando; egil enim contra astrologos cap. præced., vers. 12) annuntiavit hæc, — quæ ego prædico de Cyro et Babylonis excidio? de vestra caplivilate, quod in ea vobis ero dux et redux?

Dominus diluxit eum, — Cyrum de quo cap. xliiii, cap. xlv et sequentibus hucusque passim egit, quique hoc Chaldaeorum excidium, de quo continuo loquor, peraget. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Illebrei. Cyrum Deus dilexit, quia elegit cum suæ vindicte administrum. Addit Forerius Cyrum vere et proprio fuisse dilectum a Deo,

(I) Mirum quod toties suam potentiam qua terram coelosque creavit, commemorat. Certo cum incredulis res ei erit, quorum bona pars idola colebat, et diis gculiui Huriuin deterebat. (Forenus.)

xi.

quia ejus cultor exstitit, I Esdræ 1. Quod quomodo verum sit dixi superius.

Faciet voluntatem suam in Babyloni (potest ex Illebræo verti: *Faciet* (Cyrus) *voluntatem ejus (bei) in Babylone*), et brachium (potentiam potentemque vindictam) ejus in Chaldæis. — Verum vertendo, *voluntatem suam*, hic triplex est sensus.

Primus, de Cyro, 7. d. Cyrus faciei in Babylone voluntatem suam, id est quidquid ei libuerit, et brachium suum in Chaldaeos exercet. Ita Forerius.

Secundus, de Deo: faciet Deus Cyrum in Babylone vastanda voluntatem suam, et faciei eum brachium suum contra Chaldaeos. Ita Sanchez. Sed quia dure Cyrus vocatur voluntas Dei, hinc

Tertio, planissime exponas, 7. d. Deus per Cyrum faciet voluntatem et vindictam suam in Babylone, et brachium suum, id est validam plagam, in Chaldæis.

Allegorico, Cyrus est Christus, quem Pater dilexit, qui fecit omnem voluntatem Patris, quique in Babylone, id est confusione hujus mundi, subvertit Chaldaeos, id est daemones, ait S. Hieronymus. Christi etiam «directa est via,» quia Pater per omnia ardua et dura cum fortiter et feliciter direxit et deduxit, multo magis quam Cyrum.

16. Non a principio in abscondito locutus sum, — 7. d. Ex quo cepi prophetare de excidio Babylonis, non in anguli-ambigue et perplexe, sed publice, clare et aperte de eo locutus sum.

Ex tempore antequam fieret, — antequam scilicet Babylon everteretur, ego Isaías ibi eram spiritu praesens, videbamque et contemplabar rei gerendae seriem, modum et ordinem.

inepte ergo R. Salomon et R. Thauhuma apud Galatinum, lib. 11, cap. m, vā *ex tempore antequam fieret, ibi eram*, sic interpretantur, 7. d. Ego Isaías, omnesque Prophète, quoad animam simul fuimus et adslilimus in monte Sina, cum daretur ibi lex Mosi, luncque ibidem nostras prophetia accepimus. Inde enim sequitur animis eorum diu fuisse ante corpora: qui est error Origenis et Pythagoreorum.

Er nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus, — ut quæ ante de Cyro et Babylone mihi revelaverat, ea nunc edicerem et proloquerer. Sunt enim hæc verba, non Cyri, ut volunt aliqui apud Procopium; sed Isaia, qui missus est tanquam Propheta et præco, a Deo et spiritu Dei, ad hæc vaticinandum. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Vatablus, Forerius, Sanchez et alii.

Undo mystice S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Ilaymo, Hugo, S. Thomas, hic, atque S. Basileus, Eusebius, Orígenes, Augustinus, Chrysostomus, Nyssenus, quos citat Leo Caslrius, item Galatinus, hb. 11, cap. 111, docent hic significari SS. Trinitatem, scilicet Filium, qui missus est a Patre et Spiritu ejus, puta a Spiritu Sancto, nimirum qua homo est, ad hominum redemptionem

37

Nam qua Reus est, et Verbum Patris, uti a solo Patre procedit, ita et ab eo solo mitti potest, uti docent I). Thomas et Scholastici, I part., *Quast.* XXXIV, art. 8. Et S. Anselmus> lib. *De Processione Spiritus Sancti*, ait : « Si autem dicunt, quia Spiritus Sanctus mittit etiam Filium, sicut idem ipse dicit per Prophetam: Et nunc Dominus, etc., hoc secundum hominem, quem gerebat, intelligendum est, *quia* Patris el Spiritus Sancti una voluntate et dispositione, mundum redempturus, mundo apparuit. »

Huno sensum Galatinus et alii volunt esse litteralem; sed ex dictis patet esso allegoricum: Isaias enim hic fuit typus et allegoria Christi.

Rursum ex hoc sensu mystico, probat Pascha*sius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. vii, Spiritum Sanctum subsistere, et habere in SS. Trinitate hypostasin; ait enim : « Alter ergo in persona est Dominus Pater, alter Spiritus Dei Patris. Itaque dum a Patre et Spiritu Sancto destinari Filius legitur, sub trium nomine personarum, Spiritus Sanctus a semetipso (id est per semetipsum) subsistere, evidenter aperitur. » Rursum, quod ait, misit, non *miserunt*, significat unitatem essentiae divinae in SS. Trinitate.

17. Docens tr utilia, — non curiosa, non vana, non ridicula, non pomposa, et plausum captantia; sed quæ saluti tuæ præsentī et æternæ proficiant. Notent hoc, et imitentur concionatores, si præcones, non vanitatis, sed Dei esso velint.

Gubernans te in via, qua ambulas. — « Cubernans, » non despotice quasi jumentum, sed politice, quasi hominem et civem suum, per consilium, imperium et directionem; cui tamen tu, utpolo liber, reluctari et resistere possis. Ita gubernavit Israelem in deserto per 40 annos, deduxitquo in Chanaan. Ita gubernavit Davidem : « Dominus, inquit, regit me (sicut pastor ovem), el nihil mihi deerit, » etc., *Psal.* txxix, 2. O felices quos Deus gubernat, quique ductum Dei sequuntur, seque ab eo per omnia regi sinunt! Hi labi non po'sunt; reguntur enim a sapientissimo et potentissimo gubernatore.

Comi- Ubi nota : Sanissimum et utilissimum consi-
l'qi,c ac medium, pertingendi ad portum
"j salutis est, si qui*- Deum assidue oret: «Domine,
•jioftm rege mc quasi pædagogus puerum, qui nescit
^*** introitum et exitum suum, qua via incedere de-
* beat : deduc mc per illas vias, status, officia,
socios, etc., in quibus prævidcs mc non habiturum peccati et lapsus scandalum, sed recto et certo itinere me perrecturum et perventurum ad vitam æternam ; » sive : « Domine, da mihi semper et ubique gratiam congruam; hæc enim erit efficax, el efficaciter ad finem salutemque mc perducet. » Illoc oramus singulis pene *Psal.* cxvni versiculis, quem per partes, ad Primam, Tertiam, Sextam el Nonam recitamus : « Utinam dirigantur vi.e me® ad custodiendas justificationes tuas!

Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas. Viam iniquitatis amove a me, ctde lege tua miserere moi. Fiat cor meum immaculatum in justificationibus tuis, ut non confundar, etc. Hoc est enim omnis homo, n

18. Utinam attendisses mandata mea ! facta FUISSET SICUT FLUMEN PAX TUA.— « PaX u Hebræis CSt non tantum quies, sed el prosperitas, rcrumque omnium copia et affluentia. Unde comparatur hic fluvio perenni, qui nunquam arescit, sed semper alias el alias aquas affert et affluit. Addunt Cyrillus el Procopius, *parem* hic comparari torrentibus et fluctibus, qui ita violenti sunt, ut nihil eis possit resistere, quin etiam montes et rupes defringant et sternant, < j. d. Ita tu, o Israel! esses Assyriis, Chaldæis aliisque hostibus non tantum inexpugnabilis, sed et terribilis, victorque el calcator, si Dei legibus obedires.

Et JUSTITIA TUA SICUT GURGITES MARIS.— «Justiti 1» metonymico vocalur prremium justitiæ, puta pax jam dicta : sicut ex adverso iniquitas sæpe vocatur poena iniquitatis. Sic ait Jacob : « Respondebit mihi cras justitia mea, » id est priremiumjusti laboris mei, *Genes*, cap. xxx, 33. Sic Samuel ait, I *Ilejum*, cap. xii, vers. 7 : «State, ul judicio contendam adversum vos coram Domino, de omnibus misericordiis (beneficiis) Domini (hebraico, *de justitiis Domini*). » Sic *Daniel*, cap. iv, 24 : « Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis (hebraico,*justitiis*) pauperum.» Justos enim el sanctos maxime decet misericordia, adcoque hæc eorum genuina est virtus et nota.

Secundo, «justifia» proprie accipi potest quasi pacis comes el effectus. Nam in pace viget justitia, quæ tempore belli sæpe exsulat. Respicit quoque ad Christum, qui justitiam æque ac pacein attulit orbi.

Tertio, Salmeron, tom. IX, *trart.* 54 : Justitia, inquit, similis est mari, pax fluvio; quia, sicut flumina oriuntur cx mari, *Eccles*, cap. i, 7, ita pax oritur ex justitia, juxta illud *Isaiæ* cap. xxxii : « Et erit opus justifies pax, et cultus justitia; silentium. »

19. Et FUISSET QUASI ARENA SEMEN TUUM, — Uti promiseram Abrahæ patri tuo, *Genes*, cap. xxn, 17, et Davidi, dicens, *Psahn.* lxxx, 14 : « Israel, si in viis meis ambulasse!, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem,» inimici ei adulerentur, perpetuo viveret, « cibarem eum adipe frumenti, » etc. Ita Forerius.

Er NON FUISSET ATTRITUM NOMEN EJUS, — Scilicet Israelis. Gente enim attrita, nomen quoque, et fuma, æque ac regnum gentis atteritur. Sic regnum Juda et Israel in Babylone fuit attritum et quasi interiit. Sic Judæi olim apud Gentiles viles, ignobiles, imo probrum fuerunt, uti etiainnum sunt apud Christianos. Hinc illud : « Verpus est; Credat Judæus Apella : verpe, jura

mihi per Anchialum. » El Juvenalis, *Satyr.* 2 :

Delabra locantur
Juiliti», quorum cophinus fœnumque supellex.

Et Martialis, lib. XII, epigram. S7, Judæosa pue-
ro mendicaro solitos tradit :

A matre doctus nec rogare Jodxus,
Nec sulphurato lippus institor mercis.

Sic videmus cos hic Romæ sulphurata et scruta
vendere, caque cum fracto vitro permutare.

/rrs.N. 20. Egredimini de Babylone. — Ad litteram,
aiunt S. Cyrillus et Procopius, hortatur Propheta
Judæos in Babylone captivos et attritos, ut ex in-
fideli et impia, æque ac tyrannica Babylone ejus-
quo vitiis relictis, in Judæam, ad Dei templum,
cultum et pietatem avitam redeant.

Allegorico, hortatur omnes, ut e captivitate
peccati, et c regno diaboli, non Cyro, sed Chri-
sto duce, egrediantur in statum graliæ, libertatis
et aaooptionis filiorum Dei. Nulla enim regio ma-
gis confusione plena est, quam peccati; nulli
Chaldæi filiis Dei magis nocent, quam peccata :
hæc est Babylon, hi sunt Chaldæi, unde suos
jubet Dominus fugere. Vide cap. m, li : «Rece-
dile, exito inde. »

Onde tropologico hæc adaptat Apostolus fide-
libus, ad hoc, ne misceant connubia et commer-
cia cum infidelibus et impiis, li *Cor.* cap. vi, 17.
Sequentia enim tam lieta et fausta sunt, ut magis
per Christum, quam per Cyrum, adimpleta sint.
Recte Forerius : « Quoties, ait, in Prophetis has
denuntiationes, exultationes et ovationes, ad
omnes Gentes, et ad extrema terræ lego, toties
Prophetas redemptionis universalis (per Chri-
stum) mentionem faceront dubito.» Hanc enim
spectant, non unam tantum, exilem vilemquo
Judæorum gentem.

Ttn. n. 21. Non sitierint in deserto. — Refricat bene-
ficia Judæis in deserto, sub Mose prestila, *Exod.*
cap. XVII, 6, et sub iis, figurate per proverbium
et per hyperbolem significat Deum similem cu-
ram et providentiam præstitisso Judæis, Baby-
lone redeuntibus, videlicet curasse tum per se,
tum per Cyri et Darii edictum, I *Esdræ*, cap. vi,
8, ne quid in via ad famem sitimque levandam,
aut alias necessarium, deesset, g. <l. ait Cyrillus:
Celebrate Deum, o Judæi, ab exsilio reduces! qui,
ut olim vos redemit ex Ægypto, per desertum
incolumes duxit, c cœlo manna quotidie pavit,
c petra aquam dedit : ita nunc ex Babylone vos
liberavit, et per desertum deduxit, cibumquo et
potum dedit, salvosque in patriam revexit, ut ibi
in paco habitaretis, quam in Chaldæi non habe-
batis; nam : « Non est pax impiis, dicit Dominus.»

Mystice, multo magis Christus redemit nos, et
per desertum hujus vitæ in cælum ducit datquo
manna Eiicharistiæ, atque aquas de petra. Nam
o latus ejus» lancea vulneratum apertum,
« aqua fluxit et sanguine, baptismum nobis et
martyrium dedicans, » ait S. Hieronymus.

22. Non est pax impiis, dicit Dominus. — Quia Vm-tt.
impii sequuntur suas cupiditates, quæ mille bella
et in ipsa apima et in rebus publicis generant,
atque justo Dei judicio, cum seminant iniquita-
tes, metunt dolores. Unde cap. l vii, vers, ultim.,
Septuaginta vertunt : *Non est gaudere impiis, dicit
Dominus.* Quorsum hoc dicit Propheta? quid hæc
ad precedentia? Respondeo *primo*, respicit ad
vers. 18: «Utinam attendisses mandata mea!
facta fuisset sicut flumen pax tua. » Illius enim
hic dat causam, per antithesin; quia « non est
pax impiis, » omniaque eis in malum cedunt.
Hæc est ergo sors improborum, quam opponit
sorti proborum. Ita Forerius.

Secundo, respicit ad vers. 20 : « Egredinrni de
Babylone, fugite a Chaldæis.» Quare? «Quia
non est pax impiis.» Vere Horatius, lib. 11, ode 16:

Patris quis exsul
Se quoque fagli?
Scandit initas vitiosa naves
Cura; nec turmas equilam relinquit!
Ociore cervis, et agente nimbo
Odor Euro.

Tertio, taxat Judæos carnales, abjectos et im-
pios, qui vel idolis et vitiis, vel pace et opibus Ba-
bylonis delectati in ea sedem figere, nec in pa-
triam, data a Cyro potestate, redire voluerunt
Hisce prædicit eos non habituros veram pacem
in Babylone. Porro mullos ibi remansisse liquet
ex *Esdra*, cap. it, cum numerum exiguum, et
pauca nomina redeuntium describit, dieitque,
cap. i, vers, b, eos solum rediisso quorum Deus
tetigerat cor et spiritum. Imo, multi Hebrei do-
cent neminem ex iis, qui cum Sedecia capti sunt,
in patriam rediisse, uti refert S. Hieronymus in
Ezeth. xi, 17. Ha Sanchez.

Denique mystice, inquit Forerius, hæc verba
sunt Propheta* dolentis et indignantis, ex eo quod
presagirei frustra Christum vocaturum Israeli-
tas, ut ex Babylone peccati ad se in Jerusalem, id
est Ecclesiam, redirent; eum enim vocantem erant
despecturi, ut sil correctio, *q. d.* Quid moror? Quid
cos c diaboli regno evoco? Quid saxa alloquor?
Improbi suut et obstinati in Judaismo ac vitiis,
ideoque indigni pace ac felicitate, quæ illis offer-
tur. Quocirca Christus ad Gentes transiens, et se
convertens, ait cap. sequenti : « Audite, insula*,
et attendite, populi do longo. »

CAPUT QUADRAGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus loquitur, aitguese esse gladium ct sagittam electam Dei, ad configendum sibi nationes orbis, etiam Sinas, vers. 12. Inde, vers. 14, inducit Sion, id est Ecclesiam in Judæa incipientem, querentem de Judæorum credentium paucitate. Cui respondet Deus se pro iis surrogaturum omnes gentes et populos. Unde, vers. 22, pro-dicit quod ad signum crucis convolabunt omnes nationes, ac reges et reginae erunt nutritii ct nutrices Eccle-sia;; quodque hostes Ecclesia Deus cibavit came sua et sanguine, ut seipsos devorent.

1. Audite, insulae, et attendite, populi de longe : Dominus ab utero vocavit me, de venire matris meæ recordatus est nominis mei. 2. Et posuit os meum quasi gladium acutum : h umbra manus suæ protexit me, etposuit me sicut sagittam electam : in pharetra sua abscon-dit me. 3. Et dixit mihi : Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor. 4. Et ego dixi : In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi : ergo iudicium meum cum Domino, et opus meum cum Deo meo. 5. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, et Israel non congregabitur : et glorificatus sum in ocu-lis Domini, et Deus meus factus est fortitudo mea. G. Et dixit : Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et faeces Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. 7. Ilæc dicit Dominus redemptor Israel, sanctus ejus, ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum dominorum : reges vide-bunt, et consurgent principes, et adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, et sanctum îrael qui elegit te. 8. Ilæc dicit Dominus : Iu tempore placito exaudivi te, et in die salutis xiliatus sum lui : et servavi te, et dedi te in fædus populi, ut suscitares terram, et posside-res hæreditates dissipatas : 9. ul diceres liis, qui vincli sunt : Exite; et his, qui in tenebris: ” 'velamini. Super vias pascentur, el in omnibus planis pascua eorum. 10. Non esurient, ne-que sitient, et non percutiet eos æslus et sol . quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos. 11. El ponam omnes montes meos in viam, et semilæ meæ exaltabun-tur. 12. Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab Aquilone et mari, et isti de terra Australi 13. Laudate, coeli, et exsulla, terra ; jubilate, montes, laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, el pauperum suorum miserebitur. 14. El dixit Sion : Dereliquit me Domi-nus, et Dominus oblitus est mei. 15. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. 16. Ecce in manibus meis descripsi te : muri tui coram oculis meis semper. 17. Venerunt structores tui : destruentes te et dissipantes, a te exhibunt. 18. Leva in circuitu oculos tuos, el vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi : vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his vclnt ornamento vestieris, et circumdabis tibi eos quasi sponsa. 19. Quia deserta tua, el solitudines tuæ , et terra ruinæ tuæ, nunc angusta erunt præ habitatoribus , el longe fugabuntur qui absorbe-bant te. 20. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ : Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ul habitem. 21. Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos? ego sterilis, el non parions, transmigrata, et captiva : et istos quis enutrivit? ego destituta et sola : et isti ubi erani? 22. Ilæc dicit Dominus Deus : Ecce levabo ad Gentes manum meam, el ad popu-los exaltabo signum meum. El afferent filios tuos in ulnis, et filias luas super humeros por-tabunt. 23. Et erunt reges nutritii tui, et reginae nutrices tuæ : vultu in terram demisso ado-rabunt te, el pulverem pedum tuorum lingent. El scies quia ego Dominus, super quo non confundentur qui exspectant eum. 24. Numquid tolletur a furti præda? aut quod caplum

fuerit a robusto, salvum esse poterit? 25. Quia hæc dicit Dominus: Equidem, et captivitas a forti tolletur; et quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur. Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, et filios tuos ego salvabo. 20. Et cibabo hostes tuos carnibus suis: et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur: et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus foris Jacob (1).

1. Audite, insulæ. — Transit hic ab umbra ad veritatem, a Cyro scilicet ad Christum, a Synagoga ad Ecclesiam. Quare, sicut compellavit Judæos initio cap. præced., dicens: « Audite hæc, domus Jacob: » ita hic compellat Gentes, etiam remotissimas et abstrudssimas, dicens: « Audite,

(1) Frustra plerique ex Judæis, Jarchi, Aben-Ezra et Kimchius, et ex Christianis Grotius et Koppius, hic Isaiam de se loqui statuunt. Haud feliciore exitu Rationalist®, inter quos precipue Rosenmüller et Dædericius, asserunt omnino tenendum esse populum Hebraeum hoc loco introduci, et de eo omnia commode dici posse. Frustra alii, saniori licet mente, ad Cyrum proximiori quidem et in secundo sensu ad Joannem Baptistam, hoc vaticinium referendum esse contenderunt. Etenim clarius sole patet Isaiam hic jam nunc, discussis omnibus umbris, aperte de mysterio Christi pronuntiare, et nullum præter Christum vi verborum respondere, eorumdemque tum extensionem, tum omnia adjuncta adimplere potuisse. Cæterum quod hæc ad Christum Dominum referenda sint, et in eo adimpleta fuerint, confirmat locus ex hoc capite adductus in *Actis Apostolorum* (xm, 47) a Paulo, qui csl versus 8, et alter, *II Corinth*, vi, qui est versus 8; item alius quem adducit Joannes in *Apocalypsi* (vu, 16, 17), qui est versus 10; ita ut nihil nos mirari debeant Judæorum vel Rationalistanum figmenta; omninoque fatendum sit aliunde augustiora esse quæ dicuntur vel Cyro convenire possint, et nonnisi in sensu imperfecto et accommodatilio ex aliqua parte ad S. Joannem Baptistam referri posse.

Hic incipit quasi secunda sectio secundæ partis vaticiniorum Isaiæ, quæ a cap. xlix ad cap. liv pertinet præscribitur ad Christi Evangelium et Passionem.

Primo igitur, inducitur Christus concionem habens ad universos homines in qua suæ vocationis et muneris rationem reddit, Deo id munus ei per Incarnationem committente, 1; efficaciam et subsidia ad illud implendum conferente, 2; et gloriam inde suam intondente, 3.

Secundo, de frustrata apud Judæos opera conqueritur; de qua gloriam tamen apud Patrem consecuturus sit, 5, et exinde occasionem sumit divinorum consiliorum ordinem exponendi, ex quibus fructum laboris lunge ampliore apud gentes collecturus sit, 6, 7.

Tertio, nonnulli effectus redemptionis per Christum connumerantur, primo, fœderis innovatio, 8; secundo, libertas per remissionem peccatorum, non videlicet affectibus præpediamur quominus ad Deum curramus, et in ipsam virtutis viam incedere et velini regionem commutare possimus; tertio, tenebrarum, id est peccatorum et ignorantie discussio, 9; quarto, malorum ablatio et bonorum largitio, ita ut nihil eis omnino nocebit, et nulla erit conditio, nulla sors, nulla vocatio (per montes figuratos) quæ impedimento esse poterit quominus Deus comprehendatur, 10, 11; quæ omnia cum voluti jam facta videt Propheta, omnia ad collaudandum Deum et congratulationem Glus Dei invit. it, 13.

Quarto, attamen cum Sion querimonias apponat, quia Judæi adhuc carnales, licet pii, et ac restitutione spiritalis generationis non sunt contenti, et impleri promissiones petunt de multiplicatione filiorum, ut qui sumper Jerusalem desolatam detinent: his satisfacit Dominus, primo.

insui», et attendite, populi de longe. » Hæc enim non ad Cyrum, vel vult Hugo, nec ad Joannem Baptistam, ut volunt alii; sed ad Christum pertinere patet ex ipsis verbis, et ex *Actor*, xm, ubi illud vers. 47: « Posui te, in lucem Gentium, » de Christo exponitur; et *II Corinth*, cap. vi, illud vers. 2: « Tempore accepto exaudivi te, » de tempore Ecclesiæ Christianæ explicatur; et *Apocal.* cap. vu, illud vers. 16: « Non esurient, neque sitient, » etc., de Ecclesia Christi beata et triumphante in cœlis, intelligitur. Inducitur ergo hic Christus, quasi concionem habens ad omnes homines, in qua suæ legationis, adventus et officii rationem reddit, scilicet, ut omnes Gentes ad Deum et salutem vocet, cosque Judæis, in vera Ecclesia, subroget atque substituat.

Dominus ab utero vocavit me, — dicens matri Virgini per Gabrielem Archangelum: « Vocabis nomen ejus Jesum, » *Matth.* cap. i, vers. 21, q. d. Uti Cyrum ab utero, imo ante uterum, nominavi, dixique: « Vocavi te nomine tuo, » cap. xlv, vers. 4; item Israel, dicens: « Formavi te, ab utero auxiliator tuus, » cap. xlv, vers. 2; et cap. xlv, vers. 3: « Qui portamini a meo utero: » ita ab utero, imo antequam in utero conciperer, vocavit Deus me « Jesum, » id est salvatorem, hoc est, designavit et destinavit me, ut essem vindex et redemptor generis humani; Deus enim vocat res ut sunt, aut quales futuræ sunt: imo quales ipse eas facturus est; Dei enim nominare, est efficax, et Dei iocere, est facere. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Ambrosius in *Psalms*, xxxv.

2. Et posuit os meum (id est *verba mea*, uti vertit Chaldaeus) quasi gladium acutum, — quasi aciem gladii. Alludit ad phrasin Ieremiæ: *Percutere in ore gladii*, id est in acie gladii; huic enim comparat os Christi. Rursum alludit ad Cyrum Christi typum, de quo dixit cap. xlv, vers. 2: « Ego ante te ibo: et gloriosos terne humiliabo: portas æreas conteram, » etc. Pari enim modo gladios et arma dedit Christo, quibus totum orbem subjugavit. Sensus ergo est, g. d. Ecce ego Christus cædem facturum advenio non corporum, sed animorum; venio enim peccata et vicia trucidaturus, ut caro, id est vita animalis, percat, et spiritus vivat. Prædicatio enim Christi sive Evau-

roemariam benevolentissimam et affectum tenerrimum ostendendo, 14-16; secundo, restorationem, exornationem et amplificationem per conjunctionem cum Ecclesia promittendo, 17-21; cui Ecclesia tertio promittit, accessionem ex omni gente, 22, sustentationem et reverentiam a summis principibus, 23, liberationem et vindicationem de hostibus, contra horum opinionem, 24-26.

gelhim et verbum Dei resecat et jugulat crimina, passiones, concupiscentias; item reprobos et daemones, praeserlim in die iudicii. Hoc est quod ait Christus; a Non veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam, » *Matth.* x, 34.

Hoc gladio oris Petrus occidit Ananiam et Saphiram, Paulus Elymam excæcavit. Haec S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius. Hoc est quod ait Paulus, *Ilcbr.* cap. iv, vers. 12: « Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio accipiti: et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum. »

Huc allusit Joannes *Apoc.* cap. i, vers. 16: « Et Je ore ejus gladius utraque parte acutus exibat. » Et S. Paulus militem Christianum Christi panoplia armans: « Galeam, inquit, assume, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, » *Ephes.* cap. vi, vers. 17. Hisco ergo verbis et seqq. describuntur vis, energia et efficacia prædicationis Christi. Ecclesia adaptat hanc S. Joanni non sensu litterali, sed accommodatio, quia ipso fuit precursor Christi, et vox ejus, clamantis in deserto. Simili modo hanc Apostolis aliisque efficacibus Christi predicatoribus adaptes, uti in Officio divino inulta quæ in Scriptura de certis quibusdam personis et Sanctis dicta sunt, aliis similibus adaptantur. Ubi illud de Abrahamo: a Non est inventus similis illi in gloria, qui conservaret legem Excelsi, » *Eccli.* cap. XLiv, vers. 20, omnibus Confessoribus adaptatur.

Iuxta VMDtiA manus suæ pnoTEXiT me. — *Primo*, « in umbra, » id est in protectione. Unde Septuaginta vertunt, in *protectione manus sua abscondit me*, ut scilicet carnis mete vilitas, divinitatis potentia tegetur. Unde et Angelus ait B. Virgini matri, Christum concepture: « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, » *Luc.* cap. i, vers. 35. Haec S. Hieronymus et Procopius. Umbra enim symbolum est protectionis, quia umbra protegit homines ab æstu solis, qui in terra ingens est, et aves alis suis obumbrantes pullos, eos protegunt a milvo. « In umbra ergo manus, id est manu sua, mihi obumbrante et objecta, protexit me. Sic dicitur de Christo, *Threnor.* cap. iv, vers. 20: a In umbra tua vivemus in Gentibus. »

Secundo, apposite Forerius per « umbram manus, » accipit vaginam gladii, quæ sub manu sinistra quasi absconditur (hoc enim proprie significat hebræum *X3H chaba*), quæ tegitur et obumbratur. Persistit enim in metaphora gladii, qui sub sinistro brachio abditur in vagina, ut dextera inde facile educatur. Nam sicut mox se vocat sagittam in pharetra Dei absconditam, ita se vocat hic gladium in vagina, sub manu Dei reconditum, *Id est*. Ego sum gladius acutus, quia sum gladius Dei potentissimi; Deus enim in vagina sua, quasi in umbra manus suæ; sinistre me abscon-

dit, ut cum vult, inde dextera sua me educat, stringat, omniaque secet et penetret.

Et posuit me sicut sagittam electam. — Alludit ad Cyrum, qui quasi fuit gladius et sagitta Dei. Nam arma militis sunt duo, scilicet gladius, quo cominus, et sagitta, qua eminus et celerrime hostem ferit. Sic Christo duci, *Psalms.* xlii, 4, datur gladius: « Accingere gladio tuo super femur tuum Potentissimo. » Deinde sagittæ, vers. G: « Sagittæ tue acule, populi sub te cadent. » Christus enim per se et Apostolos tara gentes vicinas quam remotas potenter et velociter debellavit, et suæ fidei subjugavit, itaque tara cominus gladio quam eminus sagitta pugnavit, vicit et triumphavit. Ita Forerius, Vatablus, Sanchez et alii. Pro *electam*, Forerius et Vatablus vertunt *extersam*, politam, nitidam et fulgentem; qua voce significatur sagittæ acumen, felicitas, fulgor et robur. Ita onitt milites solent gladios et sagittas suas polire, tum ad ornatum, tum ut ea acuant, iisque omnia confringant et penetrent. Et hoc proprie significat hebreum *nra barur*; unde Noster et Septuaginta qui vertunt, *electam*, videntur legisse *Tnn bachur*.

Christus ergo est Patris gladius, et sagitta tersa, *chrt.u* pre Apostolis aliisque Sanctis electa, quam iu *Ji-* pharetra, tum suæ præscientiæ et providential, *** aiunt Cyrillus et Lyranus, tum humante carnis abscondit. Hanc sagittam mittit quo vult, ejusque *wnl* » verbis, verberibus et vulneribus transfixit, compunxit et vulneravit mentes fidelium sui amore, *(0&19* eorumque vitia et peccata occidit. Ita S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus et S. Chrysostomus, hom. *gtlJ.* *De Virtute vel turture*, tom. V, qui et addit: Hac sagitta Jeremias, cap. xvii, vers. 16, vulneratus dicebat: « Non sum turbatus, te pastorem sequens: et diem hominis non desideravi, tu scis; » et David dicens: « Adhesit anima mea post te; » et Petrus: « Domine, tu scis, quia amo te; » et Paulus: « Quis nos separabit a christianitate Christi? » Ille sunt sagittæ amoris, quarum cor scopus in quem collineant, ut vivificent occidendo, ait S. Ambrosius, *Exhort. ad Virgines*: « Quam beatum hac sagitta vulnerari, » ait Origenes, hom. 2 in *Cant.* Hac sagitta quoque confixus fuit S. Augustinus audiens conversionem doctorum aulicorum, qui legentes vitam S. Antonii, relicta aula, Deo in solitudine se consecrarunt, uti ipse refert, lib. *Vili Confess.* vi et vili. Hac sagitta icta S. Magdalena, fluvios lacrymarum profudit. Eraet enim ejus lacrymie, sanguis cordis vulnerati, qui per oculos fluebat. Ubi nota efficaciam harum sagittarum Christi: ita enim corda feriebant et subigebant, ut illa ipsa mox facerent sagittas, quibus alios sibi subigeret. Sic enim Magdalena, Paulus et Apostoli hisce Christi sagittis confixi, facti sunt ipsæ sagittæ, ad alios ejus amore sauciandos. Et idcirco Christus hic vocatur sagitta electa, quia quoscunque tetigit, sagittas effecit, itaque serpsit crevitque ejus exercitus, quo mox totum orbem pervasit, sibi subegit. Hoc enim habet amor Chri-

sti, ut sua saluto non contentus, aliorum omnium salutem sitial, et pro viribus procuret. Hinc Tropologico, sagiltæ Dei et Christi sunt Apostolici. Ita S. Hieronymus, epist. ad Principiai», S. Paulum vocat sagittam. Apostoli enim idem sunt quod missi, sagiltæ proprium est ab arcu emitti. Hac de causa S. Joannes, Apoc. vi, 2, ait : « Et vidi : el ecco equus albus, el qui sedebat super illum habebat arcum, et data est ei corona, et exivit vincens ut vinceret. » Equus enim albus sunt Apostoli, sessor est Christus, arcus et sagitta sunt Evangelica prædicatio, corona est victoria, puta conversio el subjugatio Gentium. Vide ibi dicta. Vox sagitta ostendit quales debeant esse Apostoli, scilicet, primo, missi et directi alleo, quasi ejus instrumenta; secundo, conjuncti cum Deo per orationem, eique per omnia obedientes, seque conformantes; tertio, veloces; quarto, effluces et penetrantes. Sic enim -agitta magna vi fertur in scopum in quem a sagittario emittitur, cumque configit et penetrat; quinto, a vitiis tersi, et virtutum sanctitate politi ac fulgentes, ut cum Joanne Baptista sint lucerno»ardentes el lucentes; sexto, ut librentur directe in scopum, hoc est, feriant et configant timore et amore Dei cor àc mentem, non aures tantum tangant el scalpant. Denique concionator, si vere concionator est, totuj sagitta sit oportet; tam enim sanctis exemplis, quam verbis accesso est ut feriat corda hominum, adeoque lota ejus vita debet concionari, et timore Dei configere corda mortalium. Ulinam, Domine Jesu. des nobis, nosque ipsos efficias tales sagittas, ut simus sagiltæ potentis acuta;, quibus icti homines dicant cum sponsa : a Vulnerasti cor meum : fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo ! » Contic. n, 5, et iv, 5.

3. Er dixit midi ? servus meus es <U israhel. — Christus vocatur servus Dei, quia cum in forma Dei esset, sponte nostri amore formam servi accepit. Vide dicta cap. xlii, vers. 1.

Rursum vocatur Israel, id est Israelita, quia natus est ex semine israel. Hieronymus, de semine israelis et juda. Secundo, quia missus fuit primario ad oves, quæ perierunt, domus israel. Tertio, quia ejus typus fuit Jacob, sive israel : sicut enim ipso cum angelo, Dei vicario et legato, luctans el pnevalens, vocatus est israel, id est dominans deo : sic multo magis christus fuit israel, id est dominatus est deo, cum deum iratum, sua obediencia usque ad mortem crucis, vicit, cumque hominibus fecit propitium, itaque Dei vindictam et sententiam damnationis in homines latam rescidit. Vide Can. XXI.

Quia in te gloriabor. — Christus enim in hoc mundo per tot labores et cruce, non aliud quæsiuit, quam gloriam Dei, ut per ea glorificaret Patrem. Unde ipso ait, Joan, xvii, 4: «Ego te glorificavi super terram, » etc.

Secundo, q. d. Es quidem servus meus, sed êtes tota gloria mea, et decor meus, quia In te uo

COMMENTARIA IN ISAÏA3 DROPHETAM, cap. XUX.

ostendi mundo abyssum meæ bonitatis et amoris : undo Illam in te mundus agnoscens subdidit se mihi, meque pariter glorificavi!, ita Forerius.

4. Et ego dixi : Iv vaCUüm laboravi. — Est vox Christi cunqucrentls, tot tamque validos labores el fatigationes suas, quas iu docendo, concionando, discurrendo, patiendo, exhausit apud Jud i os, fuisse sine fructu. Pauci enim ex iis conversi sunt lia S. Hieronymus.

Ergo judicium meum cui Domino, — 7. d. Ego Christus manifestavi nomen tuum, o Pater, hominibus, puta Judæis; feci quidquid potui pro eorum salute, usque ad crucem et mortem in qua, Inclinato capite, clamavi : a Consummatum est.» Judicium ergo hujus causæ tibi, Pater, committo; iu judica, cujus culpa factum sit, ut tam pauci ex iis mea opera sint conversi et salvati, ait S. Hieronymus, eosque qui meos labores spreverunt, et in se cassos reddiderunt, judica et puni.

Interim, opus meum, id est merces operis mei, ail Chaldæus, cum Deo meo, id est apud te scilicet, o Pater, mihi integra servatur. Tu enim bona opera remuneras, secundum laborem, non secundum effectum et fructum ex iis consecutum, qui sæpe non est in operantis potestate; imo ab auditoribus duris, vel ab æmulis, cassus redditur. Notent hoc Christumque imitentur viri Apostolici, qui vel hic, vel in India apud barbaros, ingentes labores exantlant, subinde parvo cum fructu: merces enim el laurea Apostolica integra cis servatur apud Deum.

Secundo, Sanchez sic quoque exponit : Judicium, id est pactum meum est cum Deo Patre, ut scilicet sicut cuñ ego glorifico, sic ipse vicissim me glorificet, illudque ipse abunde pntótitt. Unde opus, id est merces operis mei mansit apud Deum, mihique data est, cum ip^c me glorificavi! in baptismo, dicens : « Hic csl Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui : ipsum audite, » Matth. xvii, 5, et in morte, inducendo tenebras orbi, el in ipsa resurrectione, me gloriose resuscitando.

Tulio, Forerius Hebræum üDwO mùpóf, id est judicium, sumit pro statu, conditione, officio et exercitiis : sic enim sæpe SÛmlhir, g. d. Ne putes ex co,quód frustraapud Judæos laboravi,me non missum fuisse a Pâtre, aut aliter negotium, ad quod misit ule, tractasse, quam debui, aut in aliquo deliquisse. Nam conditio, status, officium, exercitia, omnesque actiones meæ, a Deo Patre disposila) fuerunt et ordinale, a cujus iudicio et ordine ego ne latum quidem unguem recessi. «Nam sicut mandatum dedit mihi Pdtvr, sic p feci, et a facio semper. » Verum primus sensus maxime planus et germanus est.

Er rqjNC dicit Dominus. — Hic Deus inducitur quasi respondens querela) Christi, quod frustra apud Judæos laborant. Respondet autem vers, seq. Huc enim versu Christus causam suam exponit et justificat.

5. Formans me ex libro servum sibi, et hedu-

cam Jacob. — w*nc paret Christum per se, et primario, quasi ex officio et instituto, missum esso a Patre, ad Judæos docendos et salvandos : his enim abeo promissus erat Messias. Quare Christus a Patre præceptum accepit docendi Judæos, illudque perse et per Apostolos, vivens implevit : unde mandavit eis dicens, *Matth.* x, S : « In viam Gentium ne abieritis, etc. Sed potius ito ad oves quæperierunt, domus Praei. » Cum ergo Judæi repellerent ejus Evangelium, voluit Deus, Christusque in cælum abiens jussit Apostolis, ut prædicarent Gentibus lotique orbi : u Euntes, ait, docete omnes Gentes, » etc., *Matth.* xxviii, 19. S. Paulus, *Actor*, xm, 46 : « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, etc., ecce convertimur ad Gentes : sic enim præcepit (Pater Christo, et Christus) nobis : Posui te in lucem Gentium, » etc.

Er Israel non congregabitur. — Ita habent Hebræus, Symmachus, Theodotion et alii. Quare perperam alii, pro nS lo per aleph, id est non, legunt *Yllo* per *vau*, verluntque contrarie, et congregantur. Sensus est, *q. d.* Quæsivi oves perditas Israel, ul eas reducerem in caulam et Ecclesiam Dei ; sed illae noluerunt : itaque non congregabuntur, id est, nolent colligi el congregari in ea.

Et glorificatus sum in oculis Domini, — tum quia gloriosa signa et miracula coram Judæis edidi, quibus eos infidelitatis et pertinacie coargui el convici ; tum quia Deus Pater pro Judæis tradidit mihi omnes Gentes mundi. Harum enim conversio et salus fuit ingens Christi gloria, æque ac gaudium. Causam subdit dicens :

Et Deus meus factus est fortitudo mea, — *q. d.* Non mihi gloriam jam dictam adscribo, sed Deo Patri : ille enim mihi fortitudinem et robur dedit, ad illam acquirendam, et ad opus redemptionis humanæ peragendum. Haymo fortitudinem intelligit eam, qua Christus potenter, Dei virtute, a morte est suscitatus, et resurrexit.

Ven 6. G. Parum est. — Hebraice bp3 *nakel*, id est *leve est*; Forerius vertit, *vile*, indecorum, ignominiosum esi, *q. d.* Si cui ignominiosum videtur, quod non valueris ad me reducere Israelitas; ecce, do te in lucem Gentium : itaque hanc ignominiam majori laude et gloria compenso et obruo.

Fæces. — Hebraice HIM *netsure*, id est reservati et superstites ex tot cladibus el excidiis, praesertim Till el Vespasiani; quod Noster recte vertit, < fæces, » id est viles el exiguas reliquias, « Israel. » Jam enim Judæi ita abjecti, exsules el miseri sunt, ut videantur esse fæces omnium gentium et mundi quisquilia

Ecce dedi te in lucem Gentium (ut sis quasi sol spiritualis et divinus mundi, et a lumen ad revelationem Genlium,» ut canit Simeon *Luc.* n, 32), ut sis salus mea. — Septuaginta, *ut sis in salutem*. Vide quam Deo cordi et curæ sit salus nostra, cum eam vocat suam. « Volo, inquit S. Hieronymus, ut salus mea universum urbem occupet. » En {ilu-

riam magnificam Christi. An non enim gloriosum est, quod unus homo crucifixus in toto orbe pro Deo colatur? et barbaras nationes ad se et ad Deum per discipulos suos adduxerit, an non gloriosum est, quod pro angulo Judææ, occupet extrema terræ et fines orbis? Quod enim Apostoli fecerunt, hoc Christus in eis loqueas et cooperan» effecit.

7. Hæc dicit Dominus, etc., ad contemptibilem animam, — id est ad viles Judæos, qui jam quasi servi viles et contemptibiles sunt. Ita aliqui apud S. Hieronymum. Unde et S. Thomas referi hæc ad Judæos Babylone liberatos; Hugo vero ad Cyrum, qui puer in sylvis, bestiis jussu Astyagis avi sui expositus, a Deo evectus est ad regnum. Verrum dico sermonem esse ad Christum, ejusquo discipulos. Christus enim ab Herode, Anna, Pilato et Judæis contemptus fuit, quasi «vermis, et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis;» et, ut Isaias ait cap. lvi, vers. 3 et 4 : « Despectus, et novissimus virorum : et nos putavimus cum quasi leprosum, et percussum a Deo, el humiliatum. » Tales fuerunt quoque Apostoli, et primi Christiani sub Imperatoribus Gentilibus el tyrannis. Christianos ergo vocat Gentem abominatam, et servum quorumlibet dominorum. Undo Aquila et Theodotion vertunt : *Ei qui despicit animam, qui abominationi est genti, qui servus est principum*, id est Christo cum suis Christianis, qui pro genere humano redimendo, quasi servus, mancipium, imo quasi bestia, consputus, coronatus, cæsus et irrisus, « ave Ilex Judæorum, » animam miam dedit in mortem principibus Judæorum ac Pilato. Ila S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius, Eusebius, Tertullianus, et ex iis Leo Castrius, Forerius, Sanchez et alii.

Unde Septuaginta vertunt : *Sanctificate eum qui despicit aniiham suam, qui abominatur a Gentibus, servus principum*. Hoc est quod Christus suis prædixit *Luc.* XXI, 17 : « Erilis odio omnibus hominibus propter nomen meum ; n et *Juan*, xvi, 2 : a Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. » Id contigisse reipsa Apostolis, patet *Actor*, cap. n, 5, 6 et sequent., et I *Cor.* iv.

Sensus ergo est, *q. d.* Licet Christus el Ecclesia jam videantur contemni et calcari, ac in eam totus orbis odiis insurgere, ait Cyrillus, atque Christianos probris et tormentis excruciare, quasi vilia mancipia, imo quasi oves morti destinatas et quasi purgamenta mundi ; tamen hæc eorum misera sors non diu durabit : nam ego brevi vicem commutabo, faciamque ul reges eam honorent et adorent. Hoc est enim quod sequitur :

Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt, — *q. d.* Reges et principes assurgent, et venerabundi supplicabunt ubi, o Christe, et Ecclesia; hoc est, ut ait vers. 23 : « Vultu in terram iemisso adorabunt le, el pulverem pedum luo» ru jhugent.» *Secundo*, S. Hieronymus et Procopius

hæc rererunt an meni iudicii : tunc enim Christus, Apostoli el M irlyres, sedentes iu gloriosis throni*, iudicantes duodecim tribus Israel, quin et Annam , Caipham, Pilatum , Neronem, Decium, Diocletianum, omnesque reges et tyrannos, qui olim eos persecuti sunt, iudicarunt, et condemnarunt, et excruciarunt, cogent quasi reos, ad suum tribunal sisti, et fieri supplices, seque venerari, cosque iudicabunt et condemnabunt.

Propter Dominum (g. d. Dominus erit causa efficiens hujus mutationis, ul reges, ante hostiles, nunc adorent Christum el Ecclesiam), quia fidelis est, — ut hoc ipsum quod ei promisit, præstet.

Aliter Forcius : Propter Dominum, inquit, deferebant principes hunc honorem discipulis Domini , quia cos videbant et agnoscebant electos a Domino, a sancio illo Israelis Deo, quod ex signis et virtutibus, el ingenii malorum tolerantia, inaudita mansuetudine, cæterisque coelestibus donis, quæ non possunt non admirari vel barbari homines, el reges ipsi, manifeste intelligebant, hæc non nisi ex ope et virtute Dei, qui fidelis est et liberalis in sanelos el electos suos » proficisci. Unde ad Dei hujus amorem et cultum impulsus, et tantum non coacti sunt.

Yen. 8. Hæc dicit Dominus: In tempore placito exaudivi te, — q. d. Eo tempore quo contemnebaris, vexabar, imo crucifigebaris, o Christe, ab impiis Judæis, orasti me ut te ab hisce Judæorum el Gentium probris eriperem , glorificarem , a morte suscitarem, nomen tuum toto orbe celebrarem, et per illud justitiam et salutem darem omnibus Gentibus. Dixisti enim in tempore contemptus tui, *Psalm*, xcvi, vers. 12 et 14 : a Fac* tus sum illis in parabolam. Ego vero orationem meam ad te, Domine (dirigebam) : tempus beneplaciti (adveniat), Deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis læ. » Idem orasti in cruce a cum clamore valido et lacrymis, et exauditus es pro tua reverentia, » *Ilcbr.* v, 7. Nam tertio die a morte te suscitavi, quadagesimo die triumphantem in cœlos subvexi, quinquagesimo die in nomino tuo Spiritum Sanctum in Apostolos tuos misi, qui mox tuum nomen toto orbe celebrarunt, tuamque fidem, gratiam et salutem omnibus Gentibus allulerunt el deprædicaverunt.

Tempus ergo placili, sivo benevolenti (hanc enim significat Hebræam pyn *raison*) divin® erga Christum et Ecclesiam, est tempus placabile, quo Deus placatus el reconciliatus est per Christum generi humano, puta tempus grati® Evangelii, præsertim id quod mox Christi mortem consecutura est, in quo vivebant, docebant el convertebant orbem Paulus et Apostoli. Sic enim explicat S. Paulus, 11 *Cor.* vi, 2 : « Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi le. Ecco nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. » Idem enim est « tempus acceptabile, » quod adfies » id est tempus, a salutis. »

Sunt verba Patris ad Filium, q. d. Exaudivi, id est exaudiam te cum incarnatus et natus fueris, pro membris luis, ctin membris tuis, puta Apostolis el Christianis, deprecante®, opemque, gratiam el salutem toti mundo postulantem. lime enim ob preces luas illi conferam et præstabo. Vide *Canon*. XL. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et passim alii.

Et servavi te, — ne moriens interires, sed mox gloriose resurges : hoc tibi conferam. Sequitur aliud, quod tuis fidelibus in tui gratiam præslaho.

Et dedite in foedus populi, — ut novum foedus, pactum et testamentum conderes inter Deum omnesque Gentes, sicut vetus foedus sanxit Moses inter Deum el Judæos, utque hoc foedus lua morte et sanguine sancires. Unde *secundo*, « dedi te in foedus, v id est in victimam foederalem, qua placatus Pater, hominibus reconciliatus est, cum iisque foedus iniit de danda eis salute æterna. Ita Forerius, qui et addit : Dicitur quoque Ecclesia primitiva, et Apostoli, qui unum cum Christo corpus efficiunt, foedus populorum, quia ministri fuerunt hujus reconciliationis et foederis, illudque sua quoque morte el martyrio obsignarunt, lloc est enim quod paulo ante, cap. vi jam citato, ait Paulus : « Pro Christo legatione fungimur. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. »

Ut suscitares terram, — ut homines terræ incolæ, in peccatum lapsos, et in mortem ac gehennam ruentes, erigeres, atque ad vitam el salutem coelestem revocares.

Et possideres hæreditates dissipatas — Gentium sedentium in tenebris, carcere et umbra mortis, infidelitatis, ignorantis® et peccatorum, per eaque dissipatarum, longeque recedentium a fide, Deo, gratia el salute. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et alii. Simili metaphora utitur Isaías, cap. xxiv, 5, el sæpe alibi.

Secundo, Forerius : *Hæreditates*, ait, desolatis® et dissipatis®, vol, ut in llebræo est, *afflata*, id est quas inilio, qui videbant, quasi rem absconditam, exsecrabantur atque exhibebant, erant virtutes el dotes Christi et Christianorum, puta contemptus, vigili®, jejunia, paupertas, fames, nuditas, probra, flagella, ciux, etc. Adde innocentiam, castitatem , continentiam, mansuetudinem, humilitatem, etc. Quis enim hæc non horrebat, ut crucem et furcam? At in has desertas possessiones induxerunt nos Christus et Apostoli, ut cajam ambiamus, iis nos ad cœlum tendere, iis nos beatos esse æslimemus. Hic sensus subtilior el spiritalior, prior solidior et germanior est.

9. Ut dices ins, qui vineti sunt : Exite. — V Exile, o Gentes! ex vinculis peccatorum, ex reatu culpæ et pœna, quo diubolo et inferno astricti estis: ego per Christum in libertatem et grati® statum, vos assero, imo in amicos el filios meos adopto.

Et his, qui in tenebris (idololatriæ et gentilisimi) : Revhlamini, — hoc est illustramini, luce Evanveld perfundamini; ac consequenter, « abji-

cite opera tenebrarum, et induimini arma lucis, ut sicut in die honeste ambuletis. » S. Anselmus in *Elucidano* hæc refert ad animas in Limbo et Purgatorio existentes, quas omnes Christum modo liberasse, cum eo descendit post mortem, censet; de quo plura dixi *Osce* cap. xxm, <3.

SIPIR VIAS PASCENTUR, ET IS OMNIBUS PLANIS PASCLA eorum. — Hisce et sequentibus metaphoris significat Propheta, tempore Christi, non Hierosolymis tantum, ut olim, sed ubique Gentium, fore copiam pabuli, et fontium spiritualium, puta verbi Dei, *gratin'*, Sacramentorum omniumque consolationis spiritalis. Denique promittit Deus se tunc amoturum omnia impedimenta, ut via salutis sit plana et expedita inter prospera et adversa. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Origenes, lib. I *Contra Celsum*. Speciatim Origenes per pascua accipit templa; S. Hieronymus vero et Cyrillus sacram Scripturam, doctrinam Evangelicam!!!, et quidquid animam pascit. Hoc est quod ait Christus: « ingredietur, degredietur, et pascua inveniet, » *Joan.* X, 9.

10. NOX ESURIENT, NEQUE SITIENT, ET NON PERCUTIENT eos æstus et sol. — Alludit ad Hebræos in deserto, quos Deus pavit et satiavit manna de cælo, atque columna nubis protexit a solis æstu, ç. d. Simili modo, imo potiori et feliciori, Deus Christianos pascet et satiabit suo Evangelio, sua doctrina et gratia, ac præsertim Eucharistia: atque proteget eos ab æstu tentationum, ut si eo niti, cum sequi, ejusque grufiti) cooperari velint, omnes tentationum et tribulationum æstus sint superaturi, neque experturi ullam famem aut sitim spiritalem, Hoc expertus Paulus dicebat, II Cor. cap. IV, 8: « In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non delinquimur: dejicimur, sed non perimus: semper mortificationem lesti in corpore nostro circumferentes, ut vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. » Levius ergo ferunt pii suas adversitatem et afflictiones, in quibus non raro cum Paulo gaudent et gloriantur, quam improbi suas felicitates, in quibus non raro nauseant. Ita Forerius.

Anagoge, hæc accipe de beata saturitate gratiæ et gloriæ in cælo. Ita enim accepit S. Joannes, *Apoc.* cap. vn, 16.

QUA MISERATOR EORUM REGET EOS. — Hæc est causa cur non sitient, non urentur sole, quia scilicet Deus, qui ex intimis charitatis visceribus eorum miseretur, et afflictionibus eorum compatitur, et quasi condolet, dirigit, vel, ut Vatablus vertit, *pascet eos*, « et ad fontes aquarum, » jam dictos, « potabit eos. » Alludit ad *Psal.* xxn, 1: « Dominus regit me (hebraico, *pascit me*), et nihil mihi deerit: in loco præsentem ibi me collocavit, » Nota: Pro potatili Hebræa et Septuaginta habent, portata!; Latina vero Biblia, Romana et alia passim legunt *potabit*, pleniori sensu: nam portabit eo- ad fontes, ut ibi potet eos.

11. Et ponam omnes montes meos in viam, et sublimet ME.B EXALTABUNTUR. — Alludit ad Hebræos ex Ægypto venientes in Chanaan et Jerusalem, coque redeuntes et Babylone. Risce enim Deus quasi complanavit montes et semitas, sive valles: montes deprimendo, valles implendo et attollendo; quia fecit ut plana et commoda via, lieti et alacres proficiscerentur, ç. d. Pari, imo meliori modo, deducet gentes, ubivis locorum sint, ut ardua et aspera quæque superent, plana quoque via contendant ad Jerusalem et Sionem, hoc est, ad Ecclesiam Christi. Hoc est quod ait Joannes Baptista: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, » *Luc.* cap. m, B.

S. Cyrillus speciatim per *montes* accipit sublimitates virtutum. Olim, ait, virginitas, continentia, innocentia, patientia, martyrium, inimicorum dilectio, mundi despicientia, etc., videbantur esse, virtutes homini impossibiles et quasi montes inaccessi: nunc per Christum, Deus illas planas et faciles reddidit; itaque viam ad perfectionem et coelum quasi complanavit, et in æquabilem semitam redegit; ita tamen, ut hominibus terrena sapientibus exaltata videatur, et revera sit. « Nostra enim conversatio in coelis est. »

12. Ecce isti de longe venient. — S. Hieronymus, Forerius et Sanchez putant hic significari quatuor plagas orbis, quod scilicet ex eis ventura: sint Gentes ad Christum et Ecclesiam. Undo per Tò *de longe* accipiunt Orientem. Verum, non videtur hoc loco id curæ fuisse Prophetæ: nec enim *de longe* significat Orientem potius quam Occidentem, cum æque ex Occidente remotissimo, atque ex Oriente venturæ essent Gentes ad Ecclesiam: uti hodie ex remotissimis America) regionibus venire videmus. Alibi enim satis basco plagas expressit, ul cap. xliiii, 5: a Ab Oriente adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni: Da; et Austro: Noli prohibere. » Ta ergo *de longe* potius geneticum est, quamlibet mundi plagam remotam, in genere significans. Unde illud subdividens, non in omnes, sed in aliquas ejus potiores partes, subdit: « Ecce illi ab Aquilone et mari, et isti de terra Australi. » Ti enim *ecce*, quod præposuit *de longe*, dicens: « Ecco isti de longe venient, » semel tantum repeti in sequentibus membris, dicens: « Ecco illi ab Aquilone, » etc., significans hire tria membra quæ sequuntur explicare et subdividere *de longe*. Alioquin enim si *de longe* solum Orientem significaret, vocem ecce æque Uccidenti et Austro præposuisset, atque Orienti et Aquiloni.

Et mari,—hoc est de Occidente. Vide *Can.* XXXIX.

Et isti de terra Australi. — Hebraice Tibsi C3'3'0 *'fino creile meerets sinim*, quod Hebræi, testibus S. Hieronymo, Forerius, Forsterio, Vatablo et Sanchez, vertunt, *et isti de terra Sinæ orwn*, sive incolarum vel accolarum montis Sina, hoc est Australium. Sina enim, inquit, fisci **Austri**

Judææ. Secundo, Septuaginta vertunt, *et isti de tara Persarum*. Per Persas autem tres Magos, quasi illi ex Persido venerint, significari putant S. Cyrillus et Procopius.

Prtvpbe* Verum dico cum Osorio et Aria Montano, hic
i.nnmn esso prophetiam de vastissimo et magnifico regno
couver- Sinarum; verto ergo: *Et isti de terra Sinarum*.
porro Sin® sunt in extremo Oriente, juxta Japonom; et versus Septentrionem, proximam habent Tartariain.

Probiur Probatur hæc sententia: *primo*, quia Sinim pro-
pfimo. prje significat Sinas, nec potuit Isaias Sinas hebraico aliter nominare, quam dicendo, *Sinim*. Sicut enim hebraico *Gehlim* vocantur Galilæi, *Jchudim* Judæi, *Assurim* Assyrii, *Cusdim* Cosdæi, sive Chaldæi, *Aramim* Aramæi, id est Syri: ita *Sinim* vocantur et sunt Sinæ. Porro Sinæ hoc nomine, non alio (esto ipsi domi suæ alio se vocent), toto orbe Christiano sunt notissimi.

Secundo. *Secundo*, quia cæteri Interpretes, inquit S. Hieronymus, puta Symmachus, Aquila et Theodolion, uti et Syrus, et Arabicus tam Antiochenus quam Alexandrinus, ac Leo Hebraeus, retinuerunt llo-bneum nomen *Sinim*, quæi proprium gentis, vertuntque: *Et isti de terra Sinim*, id est Sinarum, uti jam dixi.

Tertio, *Sinim* esso Sinas potius quam Sinocos, sive accolas montis Sina, probatur *primo*, quia nusquam in Scriptura Sinæi vel Australes hebr. vocantur *Sinim* a monte Sina, cum tamen montis Sina crebra fiat mentio. Rursum Meridies, sive Auster, non vocatur hebraico Sina, sed *nigeb* vel *theman*. *Tertio*, Sina mons, ait Sanchez, magis est ad Occasum Judææ, quam ad Austrum (quod tamen in Tabulis geographicis non apparet, ibi enim notatur quasi Australis Judææ); unde ipso per *Sinim* hic accipit Occasum, per *mare* vero Austrum: mare enim Mediterraneum tam osi ad Austrum, quam ad Occasum Judææ. Unde in Scriptura *mare*, nunc Austrum, nunc Occasum denotat. *Quarto*, Sina mons est desertus, et paucos habet accolas. Quorsum ergo in tanta gentium multitudine, qui ad Ecclesiam venturi erant, solos Sinæos desertos et paucos nominasse! Propheta magniloquenlissimus? 1

Quarto, quia per *Sinas* proprio explicamus 10
ecco *isti dû longe venient*. Sinæ enim longissime ab hoc orbe dissiti sunt, silique in extremo Oriente, cum Sinæi vicini sin! Judææ.

Cnr pro Dices! Cur ergo S. Hieronymus, cujus versio
Smim, probata est ab Ecclesia, pro *Sinim* vertit, *de terra*
m, uni *Australi*? Respondeo: Quia tempore S. Hierony-
A'ari- mi, Sinæ, et Sinarum regio orai incognita; unde
n<* per *Sinim* ipso in Commentario accepit Sinæos, qui post Sinas proximo accedunt ad Ilebræos, *Sinim*. Spiritus Anctus tamen manum ejus direxit, Binon Sinæos, sed terram Australem verterci. Sinæ enim, qui proprio hio significantur, licet ad Orientem, dici tamen possunt esse ad Austrum: *primo*, quia Lusitani iu Sinas navigaturi,

initio longo flexu navigant ad Austrum, scilicet ex Lusitania usque ad promontorium Bonæ Spei, quod ultimum est in continente, et directe oppositum Austro. Ita Arias. Simili modo Babylon vastatrix Judææ, dicitur in Scriptura esse ad Aquilonem Hierosolyma), cum potius sit ad Orientem, quia scilicet Nabuchodonosor cum suis copiis per Dan, sive Cæsaream, quæ Aquilonari est Hierosolymæ, ingressus est Judæam, indeque perrex? in Jerusalem, uti dixi *Jerem.* I, 13.

Secundo, quia sub Austro hic quoque Orientem (quem ideo non nominat) subintelligit. Opponitur enim hic Auster tam Aquiloni quam mari, id est Occidenti. Unde Septuaginta, quibus piriler Sinæ erant incogniti, pro Sinim vertunt *Pasas*, qui sunt ad Orientem Judææ. Porro per Persas, directum e Judæa est iter terrestre in Sinas. Quocirca et S. Hieronymus dubius de voce *Smini*, putansque hic quatuor orbis plagas significari, per *Sinim* ait posse accipi Orientem. < Si autem Sinim, inquit, ut Septuaginta transtulerunt, Persas intelligimus qui ad Orientem sili sunt; illud quod supra dicitur: Ecce isti de longe venient, ad Austrum referre poterimus. » Per *Sinim* ergo accipe cum S. Hieronymo et Septuaginta Orientales populos: et quos abos accipies, quaeso, quam Sinas? Quid enim Persis cum voce *Sinim*? *Sinim ergo*, hoc est Sinas, ad Sionem, id est Ecclesiam Christi venturos prædicit.

Quaeres: Cur præ aliis Gentibus tot tintisque Cnr pr> solorum Sinarum memiuit kaias? Respondeo ^·^7
primo, quia dixerat: « Lece isti de longo venient; » tQr bie
Sinæ autem longissimo di*1 mt. Rursum, quia, ut sia»!
docet nosier Maffei, fib. VI, Botlerus, lib. De
Magnitudine imponor, m Sincris, Orlelius et alii, primo.
Sime numerosissimi sunt, eorumque regio adeo
populosa est, ut urbes vulgares censeantur supra 1150, majores 247. Rursum incoi® non tantum in oppidis et pagis, sed et in fluminibus, pontibus et navibus habitant.

Bolterus scribit, in Sinis numerari 70 milliones hominum, quæ multitudo non est in tota Europa. Nam Italia, ut idem tradit, numerat 10 milliones, Anglia 1res, Gallia 12, Germania 18, et ita consequenter (1). Quocirca Sinarum rex semper in ai mis habet alilque decies centena millia militum. At vero Noster Nicolaus Trigautius, qui plures annos in Siuensi regno habitavit, et visa, non audita narrat, asserit, lib. 1 De *Eipedd. Sincnsi*, in co censi supra 58 milliones adultorum, quioCbinr regi pendunt tribulum. Sed in his neque mafieres, neque pueri, neque adolescentes, neque cunuchi, neque milites, neque magistratus, et literati, aliquo nulli continentur, qui omnes si computentur, excedunt 150 milliones.

(i) III® supputationes, licei non sint eæaem hodie, curt ex ultima recensione, Europi 250 milliones hominum, Sinarum vero imperium 340 milliones habeat, alUmci manent veræ quoad ojuipardliunem ab uuclore prupusam.

Stesalo. *Secundo*, quia Sin® mire ductum natur® et rationis sequuntur, suntque humani et dociles et ingeniosi : unde lypographiam et ænea tormenta ante Europæos habuerunt, magistratus et politiam habent admirabilem, in qua, ut volebat Plato, rectores philosophantur, et non nisi philosophi et eruditi regunt. Quocirca valde capaces sunt sapienti® Christian®, et Philosophi® cmlcstis et supernaturalis, quam mundo attulit Christus per suum Evangelium.

(orla, *Tertio*, quia opulentissimi sunt. Abundant tritico, vino, oleo, carnibus, piscibus, fructibus omnis generis, lino, bombyce, lana, fodinis auri, argenti, ®ris et metallorum omnium. Scribunt Ootterus et Mafleius annum regis Sinarum censum esse centum et viginti milliones auri. Vas autem auri vocant centum millia, non llorencorum, sed aureorum : aureus autem est drachma auri, sive 12 julii, aut regales. Qu® summa tanta est, ut Vespasianus, licet orbis monarcha, et auri cupidissimus, morions semel tantundem non reliquerit. Hinc Sin® suum regem vocant « cœli filium, et mundi dominum, p At vero Noster Trigautius ex ipsis Sinensium tabulis docet annum regis censum excedere 150 milliones, qu® summa Europæis videtur immensa et incredibilis; sed ipse vectigalia computusque regis subducens, legenti hou». fÚCjie jJ j(a esse persuadet.

Qmrto. *Quarto*, quia Siu® inaccessi sunt, et sub periculo capitis aut servitutis et carceris, exteris omnibus aditum in regnum interdicit. Unde et muro, qui quadringentas et quinque leucas longus est, a Tartaris se diremerunt : atque contra eos, si iruant, mox rex trecenta peditum, ducenta equitum millia, imo, si vult, millionem militum, in aciem educit. Significat ergo Isaias Sinas, licet alios externos excludant, non tamen exclusuros suo tempore Europæos Apostolos; qui non tantum horologia, astrolabia, Astronomiam, Mathe- sin, Physicam, Metaphysicam aliasque naturales scientias, ac præsertim Ethicam, OEconomicam ac Politicam, quibus mire justitia, felicitas et splendor rerumpublicarum increscit et clarescit ; sed etiam supernaturales disciplinas, puta fidem et legem Christi, Ethicam et sapientiam Christianam, ac Theologiam, qu® viam in cadum, ad bene beatr^e vivendum in omnem æternitatem, ostendunt, •juæque simul rempublicam miro sapienti® et virtutis splendore illustrant, eamque in æquitate, obedientia, modestia et pace conservant, atque ei pariter ingens decus et opes, Deique eximium favorem et beneficentiam conciliant; incolæ doceant, eosque ad omnem virtutem et sanctimoniam instituant. Itaque eos ad vitam immortalem, et gloriam sempiternam in coelis oblinendam perducant.

Nominat ergo Propheta Sinas præ aliis populis, ut doceat Sinas licet aliis inaccessos, remotissimos et potentissimos, Christo tamen Dei Eilio, ejusque Ecclesie se subdituros, ut ab eo gratiam

et salutem adipiscantur. Rursum ut significet Insignem fore conversionem, et illustrem Ecclesiam Sinarum præ aliis Indiarum, imo orbis Ecclesiis. Unde exsultans, et in jubilum effusus subdit: « Laudate, cadi ; et exsulta, terra ; quia consolatus est Dominus populum suum. » Porro h®c conversio et illuminatio Sinarum, nostro hoc felici sæculo, magni Indiarum Apostoli S. Francise! Xavcrii, Malthæi Riccii, aliorumque Nostrorum incenso zelo, fieri cœpit, et magis fit crescitque in dies.

Nota : Sub Sinis intelligit Japones vicinos, qui a Sinis suam sapientiam et religionem acceperunt. Item medios Indos, omnesque Orientales et Australes populos : hos enim quasi medios vel confines, ab extremitate et termino, puta a Sinis, designat et complectitur. Ha nuper Japonii reges aliquot ad Christum conversi, legationem a sæculis inauditam Romam miserunt ad Gregoriani XIII Pontificem, illique per suos legatos obedientiam et pedum osculum detulerunt : atque de Japonum fidei, pietatis ac martyrii zelo, Christianorumque propagatione et sanctimonia, instar primiliv® Ecclesi®, mira et magna ex Japonicis Nostrorum litteris, quotannis ingenti animi voluptate audimus.

Horum ergo, quæ nec S. Hieronymus, nec prior ætas vidit, hoc ®vo experientia clare explicat, et deinceps magis explicabit, hoc Isai® vaticinium.

Agite ergo, o generosi athlet® Christi ! o Apostoli ! o Religiosi zelosüqui vit® vestræ prodigi per immensa Oceani et terrarum spatia, ultra Seras et Indos, ad Sinas et Japones, puro ipsorum salutis desiderio, Deique amore contenditis; agito constanter, animose pergite, labor vester non erit inanis in Domino. /Estus, frigora, famem, sitim, persecutiones, carceres, flagella, mortes et martyria alacriter superate. Hisce fundata est primitiva Ecclesia, fundanda est et Sinensis. Spondet vobis Isaias, imo spondet per ipsum Spiritus Sanctus, qui falli aut fallere nequii, cui nulla vis, nulla ars, nulli obices resistere possunt, Sinarum conversionem : spondet apud eos aras et templa Christi, spondet gloriosam stabilemque Ecclesiam. Agite el vos, o Sin® ! o nobiles anim® ! alacres excipite Letum hoc, ®quæ ac magnificum de vobis a nobilissimo Propheta ante bis mille annos editum oraculum. Reverenter suscipite magni Dei Apostolos, quos ipse tempora prioris ignorantibus despiciens, miserius vestri, nunc quasi postliminio vobis submittit. Exsultantes amplectimini Evangelium Salvatoris nostri Jcsu Christi, gralias agile Deo, « qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, atque in partem fat Iis sanctorum. Jani enim non estis hospites ei adven®, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. » Vobis ergo intonat Isaias : « Revelamini. Super vias pascentur *1 in omnibus planis pascua eorum. N-ucausent, neque sitient, et non percutiet eos

æstus et sol : quia miserator coruin reget cos, et ad fontes aquarum potabit cos. »

13. Laudate, coeli. — Hebraice "Or *rannenu*, id est *jubilare*, ul Vatablus; *ovate*, ul Forerius. Propheta invitat inanima, pula coelos et terram, ut tantum Dei beneficium, quo Sinas Gentesque omnes ad se suamque gratiam et salutem vocavit, celebrent cum júbilo et triumpho. Vide hic pium Prophetæ zelum salutis animarum. Optat enim cœlis et elementis nullis linguas, quibus congratulentur hominibus, et captivitate peccati redeuntibus, ait Forerius. Rursum, audi S. Hieronymum: « Precipitar, inquit, cœlis et terræ; vel his virtutibus quæ in cœlo morantur et terra; vel Angelis et hominibus, ut Dei concinant laudes. Et qui in excelso virtutum positi sunt, mentis lælilium júbilo et exultatione testentur. » Causam subdit: « Quia consolatus est Dominus populum suum, puta eos qui ex Judæis credere^{volucranl}. Et pauperum humiliumque suorum misertus est, sive omnis populi sui, qui de Oriente et Occidente, Aquilone et Austro ad eum vocatus est : non habens legem, nec Prophetas, nec divitias spirituales; sed desertus, pauper et humilis, cunctis dæmonibus subiacebat. »

14. Et dixit Sion : Dereliquit me Dominus. — Hæc usque ad finem capituli, aliqui ad litteram accipiunt de Sione carnali, hoc est de Synagoga, sive Judæis in Babilone captivis, quasi illi vicem suam dolent et defleant, Deusque eos spe celeris redditus et melioris fortune consoletur. Ita Chaldæus, S. Thomas, Hugo et Sanchez. Qui tres ultimi mystice per Judæos censent hic adumbrari Christianos, per Sion Ecclesiam Christi. Verum, multo hic augustiora dicuntur, quam ut carnalibus Judæis conveniant. Fateor tamen ad illos aludi.

Secundo, S. Augustinus, Eusebius, Cyrillus, Justinus, Tertullianus, et ex eo Leo Caslrius, per Sion ad litteram accipiunt Ecclesiam Christi, putantque hanc esse vocem Ecclesiæ et Apostolorum tempore persecutionis, quasi querentium se a Deo derelictos. Verum Apostoli primique fideles in persecutionibus, non querebantur, sed gaudebant et exultabant ; sciebantque, imo videbant per cas, perque martyria, Ecclesiam crescere. Deinde, paulo ante promisit Deus numerosam sobolem Ecclesiæ, ex omnibus terræ partibus : « Ecco, inquit, isti de longe venient, et ecce illi ab Aquilone,* » etc. Ergo non poterat statim queri Ecclesia se a Deo derelictam.

Dico ergo cum S. Hieronymo, Haymone, Forerio et aliis, per *Sion*, hic accipi Synagogam et Judæos, verum non omnes, sed tantum in Christum credentes et pios. Hi enim videntes multo majorem suæ gentis partem deficere a fide et Christo, seque esso paucos, queruntur quod Deus Sion et Synagogam videatur reliquisse. Quibus respondet Deus se eorum curam gerere, se minus eorum posse oblivisci quam inuter sui infantis,

se cos habere semper præ oculis, imo in manibus descriptos, ac proinde curaluros ut Sion, id est Ecclesia fidelium, non intereat, nec minuat; nam licet pauci Judæi obstinati deficient, se pro iis innumeram Gentium multitudinem surrogaturum, atque undequaque ad Ecclesiam adducturum. Ad Judæos enim hæc pertinere, præ rationes jam allatas, suadet id quod cap. sequent in illo dicit, se matri eorum, id est Synagoga* judaizanti, dedisse libellum repudii, et quod cap. 11, in illo, dicit: « Attendile ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperit vos. » Idem enim argumentum more suo tractat Isaias seq. cap. quod hoc capite.

Ubi nota : Isaïtis, uti et Evangéliste, per Sion et Judæos, nunc fideles et pios, nunc incredulos et impios, intelligunt, ut, cum illos consolantur, mox hos redarguant. Vide *Canon*. VII. Dileban enim Judæi fideles, suam gentem olim sanctam, et a Deo electam, nunc a fide et sanctitate deficere, atque a Deo rejici et reprobari, querebanturque hac de re apud Deum ; quibus ipse respondet : Etsi gens illa ex parte periret, Sion tamen, id est Ecclesiam, non perituram, in eaque tuenda se servaturum promissa Abraham et patribus facta. Eandem querelam Judæorum tractat Apostolus, Roman. ix, 6, ac respondet Dei promissi facta esse filiis Abraham, non carnalibus, sed spiritualibus, hoc est, iis qui fidem et pietatem Abraham sectantur, sive illi Judæi sint, sive Gentiles : « Non enim, inquit, omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelite; neque qui semen^{unt} Abraham, omnes filii; sed in Isaac vocabitur tibi semen; id est non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. »

16. Ecce in manibus meis descripsi te. — Hebraico, *exaravi te*; Septuaginta, *depinxi* ; Theodolion, *efformavi*; Symmachus, *formavi* ; Aquila, accurate *descripsi*, ut sis quasi signum, vel signaculum in manu mea, *Cantic*. viii, 6. Est catachresis, 7. d. Intime tui jugem memoriam servo, tui semper recordor, te luaquo sedulo curo, ac si in manibus meis te descripsissem, ut semper ferires oculos meos quoties manus meas intueor. Unde sequitur : « Muri tui coram oculis meis semper- » Sanchez putat alludi ad annulos, in quibus amici eos solent exsculpere, quos intime amant et venerantur, quomodo Epicuri effigiem ab ejus seclis in annulo exsculptam, gestari solitam, tradunt Cicero et Plinius, lib. XXXV, cap. 11. Remotius est quod ait Arias, alludi hic ad ichnographiam architectorum qui rudem fabricæ ideam, puta aream, in manu delineant et ostendunt (i)

(i) His verbis J. D. Michaelis in *Epimetro* ad I^{am} wthi *Protect*. xii, alludi potest ad morem Orientalium, sacrumurblwnon nomina sed ipsas nomen turriumqu*-adeoque personarum summo amore dilectarum imagine*, manibus seu brachiis inurere, utque perpetua illa imago ait, heniMB wu cypri colore perficere, quo fortius eiwn

Se-unda, proprie Christus Ecclesiam sponsam suam singulosque ejus fideles descripsit in cicatricibus vulnerum, quas in manibus pro eis suscepit gestabitque semper, in æternum. Ibi enim eos descripsit non atramento, sed sanguino suo; non calamo, sed clavis et stigmatibus; non in cute, sed in carne, ita alto, ut ea nulla unquam ætas, nec æternitas, sil deletura. Inde enim fluxerunt dona grati®, Sacramenta Ecclesias bonaque omnia spiritalia, quibus muros Ecclesiae perpetuo tuetur et firmat. Ita S. Ambrosius, lib. VI *lieram*, cap. v. Unde S. Cyrillus notat in manibus designari robur et potentiam, adeoque in manibus Christi fundatas esse Ecclesiae viros insuperabiles. Sic enim ait: a Christi passio, et pretiosa crux, et manuum ipsius affixio, securitas fuit et murus inaccessus. » Christi ergo vulnera sunt certum tutumque fidelibus omnibus, in omni persecutione et tribulatione, perfugium et asylum. Huc ergo confuge, quisquis anxiaris, tristaris, affligeris. Pie S. Augustinus, in *Soliloqi* cap. n: a Manus, ait, tuæ, Domine, fecerunt me, et plasmaverunt me: manus, inquam, illæ, quæ affix® clavis sunt pro me. Opus manuum tuarum, Domine, ne despicias; vulnera manuum tuarum precor ut aspicias. Ecco in manibus tuis, Domine Deus, descripsisti me; lege ipsam scripturam, et salva me. En ad (e suspiro creatura tua; Creator es, recrea me. En ad te clamo factura tua; fila es, vivifica me. En ad te respicio tuum plasma; plasmator es, restaura me. »

Anagoge, Procopius hæc refert ad librum vite qui est in manu Dei, in quo ipse electos ad gloriam indelebiler conscripsit, ut nemo eos expungere, nec ipse eorum oblivisci possit.

17. Venerunt structores tui — Alludit ad destructam a Chaldæis Jerusalem, quam nunquam restaurandam fore putabant Judæi; sed Deus Esdram et Nehemiam ejus structores et restauratores effecit. Jam per hosce structores intelligit Apostolos, q. d. En adsunt Apostoli, qui te, o Sion! restaurent, imo renovent, et quasi novam Christi Ecclesiam ædiificent. Pro *venerunt* hebraice est TIFIO *miharu*, id est festinarunt, id est festinantes venerunt, q. d. Jamjam restauraberis, ecce pne^{to} sunt mei discipuli, qui te reædificent.

DESTRUENTES TE EI DISSIPAMES A TE EXIBUNT, — Id est a te recedent, removebo eos, ne tui structuram impedire possint. Alludit ad Sanaballat, qui Nehemiam a reædiucatione Jerusalem impedire conatus est, *Nchem.* cap. iv, l, q. d. Video, uti oliin, ita et nunc rumas murorum tuorum, o Sion! scio quid facto opus sit; cerno tuos hostes, Scribas, Phariseos, Imperatores et tyrannos, apostatas et hærelcos, qui a te exeunt, suntquo Uanslugæ ad hostes, te velle destruere, dissipare

memoriam recoluit. Vide Maundrelli, *Itiner*, pag. 75, *Uil. t cl m Sylloge Itinerariorum* a li. E. G. Paulo editi, part. I, pag. 95. Vide etiam Jabn, *Archæolog. Bibl.*; LûàÜi. ei Soxnuekiu Burder, *Cui(orni Orient.*

(t evertere. Vcrmn ego eos avertam, vel compescam, vel certe efficiam ut tui structuram non impediunt, sed potius promoveant. Unde Septuaginta vertunt: *Cito ædificata es, a quibus destructa fuisti*. Nam Judæi, ac præscilicet Imperatores, Ecclesiam persequentes, postea ad eam conversi, magis eam propagaverunt. Ha fecit Sanius, cum factus est Paulus. Ha fecit Constantinus Imperator ejusque posterum. Sic explicant S. Hieronymus, Cyrillus, Augustinus, Tertullianus, Justinus, et ex eis Leo Castrili?. Idem dicit et amplificat in seqq. Propheta, adeo clare, ut S. Augustinus, Tertullianus et Orígenes asserant ea interpretatione non egere. Orandum est etiamnum Deus, ut Ecclesiam suam benigno respiciat, eique tales structores restituat, et eam dissipantes amoveat, eique restituat iudices et principes ejus, uti fuerunt prius, et consiliarios ejus, sicut antiquitus, ut vocetur civitas justi, urbs fidelis.

18. Leva in circuitu, — ?, d. Luges, o Sion! tuorum fidelium paucitatem: age, **tetare**; cccc, vide populos venientes turmalim a quatuor orbis plagis ad te, ut tibi aggregentur et incorporentur. Tibi veniunt omnes isti, quia licet ex Abrahamo non sint prognati, sed ex Gentibus; filii tamen tui, æquo ac Abrahæ sunt, secundum fidem et spiritum, aliisvelut ornameto vestieris. » Numerosa enim beneque morata et sancta soboles, ingens ornamentum est matri: « Filii tui sicut novella olivarum, in circuitu mensa tuæ, » ait Psaltes *Psalm*, cxxxvii, 3.

Notum est ex Valerio Maximo factum Corneliae, quæ Gracchorum fuit mater. Cum enim matrona quadam suas ei gemmas, monilia et torques magnifice ostentaret, exspectavit illa donec filii domum redirent: quos redoubles, malremque magna cum reverentia, modestia et verecundia salutantes, ipsa matron® ostentans: alii, ait, sunt geinmæ mere, torques et monilia mea. » Idem fecit Lacæna apud Plutarchum in *Apophthegmatibus*.

Qui ergo animas convertit, aut bonis moribus excolit, totidem gemmis ornat Ecclesiam, imo Christum: qui vero scandalizat, et in peccatum illicit, totidem ei abstrahit, laccratque togam nuptialem ulriusque. Hoc est quod de sponsa hac canit Psalles, *Psalm.* xlii, 10: a Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate » tot gentium, ordinum, relatum, morum, virtutum. Unde subdit, vers. 14: a Omnis gloria ejus filiae regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. Adducentur regi virgines post eam; proximæ ejus afferentur tibi. »

19. Quia deserta tua. — a Deserta » et solitudines, » vocat regiones et cœlus Gentilium: hi enim ex voluntate et decreto Dei ad Ecclesiam (quam vult Deus esse universalem totumque mundum complecti) pertinebant, esto ipsi per Gentilismum ab ea se averterent, viverenique quasi in desertis et solitudinibus, uti vivunt bar-

bari et offeri Indi, « Terra » vero « ruin®, n sive ruinosā pars Sionis et Ecclesiæ, sunt Judæi, qui veniente Christo ab Ecclesia exciderunt, factique sunt apostatas, <7. d. Deus tantam gentium multitudinem ad te, o Ecclesia! adducet, ut et ruinæ Judæorum sarciantur, et solitudines Gentium fidelibus filiis tuis impleantur, imo videantur esse nimis angustæ, præ affluentium civium turba. Est hyperbole.

Er LONGB FUGABUNTUR, QUI ABSORBEbant TB, — qui te absorbere cogitabant, nitebantur et incipiebant. Significatur cniin actus inchoatus et destinatus, non perfectus et reipsa completus. Vide Canon. XXIX.

20. Annue dicent in auribus tuis **nui** sterilitatis tuæ : Angustus est mihi locus. — Forcius pro *sterilitatis* vertit, orbitatis, et intelligit Apostolos: Christo enim mortuo, Ecclesia erat quasi vidua, et Apostoli orbi. Ili ergo, crescente numero fidelium, dixerunt : Angusta est nobis Judæa ; quocirca divisi et dispersi sunt per omnes gentes, por casque dilatarunt Ecclesiam. *Secundo*, proprie, « filii sterilitatis » Ecclesiæ, ab Isala vocantur Gentiles : in his enim, utpote idololatria, ante Christum, sterilis erat Ecclesia; sed post, et per Christum, facta est adeo fecunda et ampla, ut dicat : a Angustus est mihi locus. » Hoc est quod ait, cap. Liv, l : «Lauda, sterilis,quænon paris,» q. d. Ecclesia propagabitur latissime et longissime loto orbe, usque nd Garamanfas et Indos. *Tertio*, valde apposite, «filii sterilitatis» Sionis, sunt Apostoli, et pauci credentes ex Judæis initio Ecclesiæ. Nam ad hosce paucos redacta Ecclesia, videbatur esse sterilis, et interire, præsertim eo tempore, quo excisa a Romanis fuit Judæa : (une enim Ecclesia, quæ ex ea et in ea erat nata, pariter videbatur excindi. Unde tunc novum et mirum fuit videre, mox eam per totum orbem propagari, barbarasque nationes certatim ad eam convolare. Audi S. Hieronymum *ad Litam* : « Reguin, ait, purpuras, et ardentes diadematum gemmas, patibuli salutaris pictura condecorat. Jam et Ægyptius Serapis Christianus factus est. Marnas Gazæ luget inclusus, et eversionem templi jugiter pertremiscit. De India, Perside, ^Ethiopia monachorum quotidie turmas suscipimus. Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt psalterium ; Seythiæ frigora fervent calore fidei ; Getarum rutilus et flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria. »

Vn « 22. Exaltado signum meum, — q. d. Erigam manu et potentia mea, «signum,» id est vexillum crucis Christi, atque ad illud, et ad meæ Ecclesiæ castra convocabo omnes Gentes. Loquitur Deus quasi dux belli sacri. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Ilaymo. Sane fuit mirabile, et signum virtutis divinæ, quod scilicet non armis, non sapientia, non opibus, non viribus, sed sola cruce, eam tantum erigendo et ostentando, ad se traxerit mandimi, quod reges et monarchæ se

suaque regna Christo crucifixo subjecerint. Ha» fuit virtus crucis Christi.

AFFERENT FILIOS TUOS IN ULNIS, RT FILIAS TUAS super humeros, — 7. d. ait Cyrillus, Apostoli, alique filii propagatores, non imponent fidelibus gravo jugum legis Mosaicas, sed eos quasi infantes lacte suavissimo Evangelii! nutrient, atque ulnis et humeris, id est omni materna cura et benevolentia, ad Ecclesiam adducent. Idem facient parentes et preceptores fidelium. Hinc reges et resinæ te, 0 Ecclesia! colent et nutrient.

23. Erunt reges nutritiitui. — Hebraice *omeniin*, id est educatores, oeconomi, curatores. 7. d. Roges alent te, o Ecclesia! bonisque suis ditabunt, sicut pater et mater alunt et educant suos infantes et filios. Aliqui hæc accipiunt de Cyro et Dario, qui Judæos aluerunt. Verum ex dictis patet hæc ad Christianos perlinere.

Et riginæ nutrices tum. — Hebraico npj'0 me-nfcot, id est *laetrices*. Hinc Symmachus vertit : *Principes feminet* eorum *lacpræbdmmt*. Hoc est quod ait cap. lx, 10 : « Mamilla regum lactaberis,» q. d. Reges et regime liberaliter et regio nutrient tuos fideles, Pastores, Prelato», 0 Ecclesia! Secundo, 7. d. Reginae suis filiis, futuris regibus, cum lacte instillabunt amorem et obedientiam erga Christum et Ecclesiam, itaque novos reges nutrient, quasi novos Ecclesia» filios. Aut, q. d. Filii regum, qui a regibus nutriuntur et educantur, quinsi hi *redes* et successores futuri, suscipient Evangelium, fla Vatablus. Tales fuerunt Constantinus, Theodosius, Carolus, Ludovicus, Helena, Pulcheria, Cunegundis, et nuper reges Hispaniæ et Lusitanis in novo orbe Ecclesiæ subjugando.

Vultu in terram demisso adorabunt tf. — Alludit ad Cyrum et *reges* Persarum, cum quibus nemo loqui poterat, nisi prostratus in terram, vestigia pedum re-iorum exoscularetur, teste Xenophonte, lib. VIH, etPlutarcho in *Alcibiade*, q. d. Reges cumdem honorem tribuent Ecclesiæ, «jusque Prælalis, quem ipsi olim a suis subditis solent accipere, nimirum honorabunt et venerabuntur IT' latos, quasi suos dominos, imo reges.

Er PULVEREM PEDUM TUORUM LINGENT. — III Verbo *tingad*, est hyperbole et auxesis, significans summam demissionem et venerationem. Linge" ergo, id est *osculabuntur*, tum ut supplices, tum uta te vieti. Sic *Psalm. lxxi*. 0, dicitur : « Coram illo procident /Elhiopes; et inimici ejus terram lingent. » Ita videmus reges osculari pedes Ecclesiæ, in Pontifico, qui Ecclesiæ est caput. Ne ergo fremant ad hoc osculum hierctici, cum Isaias idipsui hic prædixerit, de coque tam regibus quam Ecclesiæ sil congratulatus. Sicut enim qui vieeregem valde colit et honorat, regem ipsum valde colit et bonorat : sic qui Pontificem colit, Christum colit, quia pontificatum, quasi sui vicariatimi summumque in Ecclesia magistratum instituit. Ex adverso, qui Pontificem spernit, Christum Christiquo ordina-

Qk< lua
pedam
l'toiid*
aoram
ab lula
pudic-

tionem spernit; ipso enim dixit: « Qui vos audit, *mc* audit; qui vos spernit, me spernit. » Prædicat gloriam Ecclesiæ quam habitura erat sub Constantino, et deinceps. Nam ante eum fuit in continua persecutione. Undo mirum non est hunc honorem non habuisse, nec admisisse S. Petrum, S. Paulum *aliosque* Apostolos, uti perperam objectat Calvinus. Rursum « pulverem pedum, » id est terram et pavementum in quo pedes tuos fixeris, quodque calcaris, reges et reginæ osculabuntur. Quod ad litteram Prælati, imo monachis, tum alii, tum S. Hedwigis Ducissa (olim vocabantur Duces, qui nunc reges) Poloniæ, matertera S. Elisabethæ, fecisse legitur. Et hic olim reverenti fuit ritus, ut patet de Abraham, *Genes.* xxi, 7; et etiamnum hic ritus est Japonum et Sinarum, ut principem salutaturi, et veneraturi, fronte humum feriant. Ut ut est, hac phrasi vel catachresi vult dicere Propheta: Reges et principes tui, o Ecclesia! se et sua sceptrum ac diademata submittent, tibi eximium honorem deferent, atque tantum non pro Deo colent.

Eieoph Audi Leonem Castrum hic: « In vetustissimo, piTcA- coclice Ordinis S. Benedicti reperit, olim reges na Hispaniæ, cum adirent Episcoporum Synodum, pi*c pii procumbere solitos toto corpore ad terram, ante tcxnx-* 'Psos Episcopos terram osculari; neque prius attollere se humo, quam e suis illi sedibus surgerent, et reges eorum pedibus circumfusus brachiis attollerent, et in sella regia pro dignitate collocarent. »

De Francis, habes Clotharium regem, qui ad pedes S. Lupi Senonensis Episcopi supplex accidit.

De Longobardis, ab Anbone quarto Episcopo Frisingensi scriptum est, regem Longobardorum c regia sella descendisse, et ad pedes Corbiniani Episcopi se advolvisse.

Hinc S. Augustinus, serm. 18 *De Verbis Apostoli*: «Ad Ecclesiam, ait, curris, Episcopum videre desideras, ad ejus pedes volutaris. » Et S. Ambrosius, lib. *De dignitate sacerdotis*. cap. ii: « Regum, ait, colla et primoipum submituntur genibus sacerdotum, et exosculatis eorum dexteris, orationibus eorum se credunt communiri, »

Hinc Suidas sic inducit Leontium alloquentem Euscbiam Constantii Imperatoris uxorem, rogantem ut se viseret: « Si me, inquit, vis ad te venire, servato mihi reverentiam Episcopis convenientem, ut ingrediar quidem ego, tu autem mox c celso tuo solio descendens, cum pudore mihi occurras; deinde sedeam quidem ego, tu autem stes reverenter, nec sedeas, donec signo jubeam. Si his parere vis, visam te; sin minus, scitote non obtenturam, ut nos honorem Episcopis debitum prodamus, et in divinum sacerdotum jus simus injurii. » Hæc ille ad Incretiam Imperatricem.

S. Hieronymus testatur olim fuisse monachum, ut plebs Episcopo occurreret, et ad pedes osculandos se prosterneret, idque uvimalim Epiphauio lac-

tum tradit. Narrat Theodoretus finem Arinnum, Gothorum ducem, qui contra Arcadium seditio- nes concitare est ausus, longo itinere processisse obviam S. Joanni Chrysostomo, licet inimico, ac suis filiis jussit oscula ejus genua oscularentur. Quid, quod Paulinos scribit Theodosium Imperatorem post partam victoriam, pedibus S. Ambrosii pro- volutum, gratias ei egisse, quod ei victoriam do Eugenio tyranno relatam ferret acceptam. Eum- dem ad pedes Amphilocho Episcopi procubuisse, veniamque precatum, refert Nicephorus, lib. XI, cap. ix. Fortunatus tradit Valentinianum Imperatorem, conjugemque ipsius, eosdem, imo majores honores S. Martino exhibuisse. Sic enim scribit:

Hinc sede exiliis sapiens se Osar, et ardens
Martini genua amplectens, pedibusque volutans.

Et mox:

Nec regina pedes cessat lacrimosa rigare
Sternens membra solo, suspendens gaudia voto.

Eadem habet Severus Sulpitius, lib. III.

Justinus Imperator, veniente Joanne Pontifice Constantinopolim, cum tota urbe illi obviam processit, et ad pedes ejus procubuit, detrahensque sibi insignia augustalia, procidensque suppliciter petiit ut illis rursum ipsum adornaret. Justinianus, Imperator Niceæ, ad Constantini Pontificis pedes procubuit, cosque est osculatus. Idem fecit Carolus Magnus Roane, anno Christi 774, et ejus pater Pipinus, Stephano II Pontifici, venienti in Franciam, anno Christi 754. Idem fecit Ludovicus Pius Caroli filius Sergio II Pontifici, anno Christi 844. Plura vide apud Thoinam Bozium, tom. II *De Signis Ecclesiæ*, signo 08.

24. Numquid tolletur a forti præda? — Est proverbium, simile illi: «Quis Herculi clavum aut Jovi fulmen eripiat? v. q. d. Quis potest a forti gigante, aut leone spolia auferre? prædam ex faucibus ejus extorquere? Sane qui id faxit, fortior eo et giganteo robore sit oportet, quasi alter David, I Reg. xvii, 37. Nimirum hoc designavit Christus nosler, qui proinde ait, *Malth.* xii, 28: «Si ego in Spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. Aul quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? et lune domum illius diripiet? » Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Origenes, hom. 7 in cap. xii Num., qui et addit: a Si naturam spectes, dæmon gigas est, nos locustæ; si sequamur Jesum, qui cum enervavit, quasi nihil erit in conspectu nostro. » Idem et verbis et factis docuit S. Antonius, uti legere est in Vita ejus apud S. Athanasium, qui proinde immania dæmonum monstra et terribilia, virtute crucis, invocationis et gratiæ Christi irrisit, et quasi telas araneorum dissipavit, suisque et nobis ridenda et dissipanda proposuit.

25. A robusto. — Hebraice est pnv tsaddic id est sed videtur legisse Interpres rny anis,

id est *robustus*, quod litteris Hebraicis affine est (*saddic*; *arits* enim est in sequenti versu, ubi buie interrogationi iisdem verbis, assertive respondet. Et sensus hoc poscero videtur : agitur enim do præda, quæ robusto, non justo extorquetur. Si tamen legas *tsaddic*, id est *justum*, intellige justam captivitatem hominum sub potestate diaboli. Ita Forerius. Aut potius tunc ex Hebræo sic veritas : *Num captivitas justi liberabitur?* hoc est, ut Septuaginta : *Numquid si captivum quis duxerit* (justum scilicet) *inique salvabitur?* Ita legunt Biblia Septuaginta Romana, quasi dicas: Omnino per Christum robustum gigantem liberabitur et salvabitur. Talis enim iniqua captivitas fit a potenti tyranno, puta diabolo, ul vertit Noster. Porro homo, el humanum genus dicitur justus, et justum, quia homo injustitia a Deo est creatus, et quia respectu diaboli, erat justus, id est innocens, atque injuste ab eo captivus tenebatur.

Eos vero qui judicaverunt te (condemnaverunt, plagis et morte affecerunt tuos fideles el filios; est melalepsis) ego judicabo, — ego pariter condemnabo, puniam et plectam morte perennali et æterna.

26. Cibabo hostes tuos carnibus suis, — ul mutua se cæde conficiant, et fraterno sanguine madeant gladii, manus et vestes. Tui enim fratris caro et sanguis, tua est caro el sanguis; ita ergo fiet, « ul nequaquam, ait S. Hieronymus, aliorum nece, sed sua morte saturentur. » Est catachresis. Sic cap. ix, 20, dixit Isaias : « Unusquisque carnem brachii sui (id est cognati sui) vorabit. » Alludit ad Madianitas, qui perculsi clangore tubarum, et complosione lagenarum Gedeonis et sociorum, mutuis vulneribus se conciderunt, *Judie*, vu, 23. Idem fecere Moabite coram Josaphat rege, II *Paralip.* xx, 23. Rursum, vere el proprie Judæi hostes Christi, obsessi a Tito el Vespasiano, carnibus propriis filiorum se saturarunt, testibus Josepho et Hegesippo.

Tertio, Sanchez putat hic describi gestum summi doloris et angoris ; tunc enim homines mordent labra, lacerant pectus, et quasi insani sanguine suo ora et dentes commaculant, *Apocal.* cap. xvi, 10.

Hæc est ergo justa vindicta et pœna tyrannorum, persequentium Ecclesiam, ut, sicut fidei Hum carnos et sanguinem sitiunt, ac quasi bibunt ac vorarunt, ita el suas carnes vorent, suoque sanguine se pascant. Audi exempla illustra.

Nero Imperator, religionis Christianæ persecutor, ex sententia in cum per senatum lata, ut nudus per publicum duceretur, furca collo ejus inserta, virgisque ad mortem cederetur, quod universum senatum vexasset; desperatione melioris status omnino deficiens, a Praetorianis etiam militibus desertus, vili indutus veste, fugam arripuit, el cum tribus vel quatuor libertis, in prædium unius ex his Phaoutis nomine, inter viam

Salariam et Nomentanam, quarto ab Urbe lapide confugit : ubi in spelunca delitescens, cum equites se quaerentes adventare cognovit, sibi ipsi, licet pavidus, intulit manus : quem ægre morientem unus ex libertis Epaphroditus confecit^{fforaoto} iv Uus junii, ea die qua olim Octaviam conjugem interfecerat, agens sub ætatis annum 32. Ita Baronius, tom. I *Annalium*, anno Domini 70, ex Suetonio in *Nerone*.

Galerius Maximianus Imperatorem castigatio et pœna cœlitus invecta occupavit, et ex ipsa carne exorta pervasit ad animum. Ex improvise enim in illis corporis partibus, quas natura ob verecundiam contexit atque abdidit, nascitur apostema ; deinde in interioribus corporis recessibus, ulcus purulentum et fistulosum. Atque istorum insanabilis morsus intima depascebatur viscera, quæ quidem infinita vermium multitudine redundarunt, unde foetor lethalis et peltifer efflabatur. Vide Eusebium, lib. VII Sutor, cap. xvm.

Galerius Maximinus, cum manus adversus Deum et Christianos sustolleret, divino, in loto corpore suo, afflicto fuit flagello. Confestim siquidem dolore el anxietate summa correptus, in lectoolvebatur, el inedia tabescebat. Incensio autem intra viscera exorta habitum et formam omnem corrumpebat, extrinsecus etiam specimen ejus deformabili, ita ut brevi nihil esset in eo reliqui, quam os aridum simulacro persimile, quod horrorem limoremque spectantibus incuteret, et ul corpus ejus Unquam ammae sepulcrum, aut culeus quidam altius eam in se defossum continens, esse videretur. Et cum cerebrum omne exustum esset, oculorum orbis loco suo moti exciderunt, cumque excœcaverunt. Ipse porro doloribus maximis cruciatus, Deoque confessus, mortem sibi accelerari oravit; postremoque omnium, condignas se pomas pro flagitiis, ac contumeliis, quibus proterve el petulanter Christum esset persecutus, dare testatus, exsecrandam tandem illam egit animam. IU Eusebius, lib. IX *Uistor. Eccles.* cap. x, el Baronius, tom. III *Annal.*, anno 3H.

Anno Domini 484, cum Hunericus, Wandalarum rex, de prostrata fide Catholica amens, parare sibi triumphum, divinam cogitur experiri vindictam. Nam putrefactum et ebulliens vermibus, non coquius, sed partes corporis ejus videbantur esse sepulcrum. Tunc etiam, ut ait Gregorius Turonensis, sol teter apparuit, ita ut vix ab eo pars vel tertia eluceret, idque in vindictam pro tantis sceleribus el effusione sanguinis innocentis. Hunericus vero post hæc, arreptus a demone, qui diu de Sanctorum sanguine pashis fuerat, propriis se morsibus laniabat, in quo etiam cruciatu, vitam indignam justa morte finivit. Ita Victor, lib. III, *De Persecui. Wandal.*, in tina et Gregorius Turonensis, lib. II, *De Gestis Frema* cap. m, anno 484.

Sine»- Saraceni Constantinopolim vicinasque regiones atestantes, atrocemque passini Christianis cladem inferentes, farne, frigore, bello, pestilentia, sino numero perierunt. Tanta sane fames cos vexavit, ut nec ab excrementis, tum jumentorum, Ium hominum, nec carnibus cadaverum abstinerint. Quibus fimes et pestilentia pepercit, cos ferrum absumpsit. Qui cladibus istis superfuere, eos mare absorpsit, immissa in cos divinitus ignem grandinis tempestato, cx qua crepl.e sunt decem naves, quarum quinque a Romanis caplæ, quinque in Syriam delalæ sunl, ut divinai vindicta! essent testimonio. Ita Sigebertus in *Chronie.*, anno Christi
Hiinw- cl Paulus Djaconus, cap, xxr.
roma. Hungari, cum Dremensem Ecclesiam devastan-

tes, multis magnisque contumeliis servos Christi allicerent ; subito impetu tempestas in civitatem irruens Ranimas in templi fastigium ejaculata est, quarum vehementia scandulm, lateres cl tegulœ, ingenti crepitu dissultantes, ca vi hostes obrui re, ut partim prostrati subito interirent, partim vero a civibus excepti, cruenta morte occumberent. Ita Albertus Cranlzius, lib. III *Metropol*, cap. u, anno Domini 913.
Denique notusest funestus Diocletiani, Aureliani, Domitiani, Decii, Maxentii, Licinii, Juliani Apostate, et aliorum Ecclesiam persequentium interitus. Horum ergo clades et eventa, clarius quam ulli Interpretes, explicant hanc de iis Isaïæ prophetiam.

CAPUT QUINQUAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Loquitur Christus, docctque Synagogam, id est, Judæos sibi incredulos, a Deo repudiandam et reprobendam esse, quia ipsa prior Deum et Christum repudiavit. Nam sibi non defuisse potentiam, nec sapientiam, d linguam eruditam, nec patientiam, nec labores ad cos saivandos demonstrat. Unde, vers. G, ait : Corpus meuin dedi percipientibus, et genas meas vellentibus; sed in omnibus, ait, Deum se adjuvisse, omniaque vertisse in gloriam. Quocirca, vers. 10, sui exemplo hortatur fideles, ut in omni tribulatione H Deum sperent, cumque invocent. Desperantes enim et incredulos, quales fuerunt Judæi, asseverat succendere sibi ignem, quo arsurî sunt in ademum (1).

9

1. Hæc dicit Dominus : Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. 2. Quia veni, et non erat vir : vocavi, et non erat qui audiret. Numquid abbreviala et parvula facta est manus mea, ul non possim redimere? aut non esi in me virtus ad liberandum ? Ecco in increpatione mea desertum faciam mare , ponam fluminain siccum : computrescent pisces sine aqua, et morientur in siti. 3. Induam coelos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. 4. Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est verbo : erigit mane, mane erigit milii aurem, ut audiam quasi magistrum. 5. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico : retrorsum non abii. 6. Corpus meum dedi perculientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me. 7. Dominus Deus auxiliator

(1) Ad Judæorum qui in Christum erant credituri, quorarn respondit Christus per Prophetam in pncedenti capite; jam cum incredulis Judæis res est. Quasi enim non contenti fuerint responsione Domini qui orbitalem com* pensandam Gentium multitudine promittebat, adhuc do Deo conquerebantur, diccbantquo Deum, qui sibi despondisset progeniem Judæorum, eam quasi immeritam abjecisse et altcram duxisse. Ab inia Synagogæ objectione contra fu se desertam conqueronlis se vindicat Deus.
Primo, respondendo hanc derelictionem adseribendam çmh, primo, tum voluntari» defectioni Judæorum, tum refractarte ad divinam vocationem obstinationi, I, Î ; «e-omrfo, non imbecillitati jxilemi» divinæ, cujus infinitam virtutem adopera «tupeniU valenūwimam declarat, i, 3; tertio, non defectui magnar*, cum ip&e Christus a Deu

venit magister ad erudiendum, sicut ad succurrendum instruetix»imus, 4, 5; quarto, non ipsius Christi ignavia) vel reluctancei Dei voluntati, cum verbera, alapas et jpprobria patientissime pertulit, 0, 7.
Secundo, cum poterat adhuc quispiam objicere, damnatum vidimus, crucifixum ac mortuum, secundum legem maledictum; non eripuit eum Dens do manibus nostris, quid ergo ab eo dispectare quis poterit, aut quid ejus adventus ad redemptionem nostri faciebat? His et ejusmodi cogitationibus respondet Christus Dominus demonstrando, primo, suam innocentiam accusatorum silentio, Del auxilio, et hostium exsilio demonstrata, 8, secundo, justorum spun Dei pneMdio erectam, 10; tertio, impiorum superbam malignitatem igm duluino reservatam, vers. IL

meus, ideo non sum confusus : ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar. 8. Juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi? stemus simul, quis est adversarius meus? accedat ad me. 9. Ecce Dominus Deus auxiliator meus : quis est qui condemnet me? Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. 10. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? qui ambulavit in tenebris, et non est lumen ei, speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum. 11. Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas -uo cendis : de manu mea facium est hoc vobis, in doloribus dormietis.

1. Quis est me liber repudiatus? — Hebraice est : *Uhi est Uber 'repudii? q. d.* Proferatur (servabatur enim tum a repudiata, tum a publico scriba), et examinetur et videatur; an ego prior a vobis, an vos a me repudium feceritis. Ita Forerius et Vatablus. Jam S. Thomas, Hugo et Sanchez hæc usque ad vers. 4, ad litteram intelligent de Judæis in Babylone captivis, quasi ipsi querantur se dimissos et abjectos a Deo. Quibus Deus respondet, non se ipsos dimisisse, sed ipsos prius se deseruisse, et ad idola viliaque deduxisse; sibi tamen esse manum et potentiam, qua possit eos redimere et liberare. Verum S. Cyrillus, Procopius, Eusebius, lib. II *Demonstr.* cap. xxxiv, Ambrosius *ib.* Vili in *Luc.* cap. i (ubi ait inter alia : « Audisti repudium, crede conjugium »), Adamus, Forerius, et passim alii (adeo ut Origene in *xxvi Math.*, ad illa verba : « Prophetiza nobis, Christe, » asserat hunc esse consensum totius Ecclesie?), hæc accipiunt de Judæis, qui post Christum fuerunt, illique credere noluerunt. Ille ergo spectantem querelam Sionis, sive Judæorum, cap. præced. vers. 14, dicentium : « Dereliquit me Dominus; » sed hoc discrimine, quod ibi sit vox Judæorum Christo credentium, conquerentium de sua paucitate; hic vero potius sit vox Imkeorum incredulorum, et persistentium in Judaismo, *q. d.* O Judæi increduli! querimini vos tempore Christi a Deo derelictos, repudiatos, excisos et dispersos, carere templo, sacrificiis et publico Dei cultu, datosque prædæ Romanis aliisque Gentibus. Dicitis : Synagoga nostra fuit sponsa, quia Deus sibi in Sina per Mosen despondit, Jit >/. xi\, G; cur ergo eam jam prorsus abjecit? cur dedit ei libellum repudii? Respondet Deus: Ego Synagogam matrem vestram, cui dotales tabulas legis quasi maritus dederam, ait S. Augustinus, repulsi et repudiavi, quia ipsa prius divortium fecit a me. Repudiavi enim eam, non ex odio aut fastidio meo, ut aliam mihi copularem, sed ob scelera ejus, præsertim, quia Christum meum repulsi et occidit : neque tam ego, quia ipsa se in diabolo, quasi conditori, vendidit et tradidit, quia cum « veni » in mundum, « non erat vir, » id est quisquam, *q. d.* Vix ullus Judæorum erat, qui me vellet audire, ha Patres citati. De libello repudii dixi in *ficuter.* cap. xxiv, vers. I.

Ait quis est ChediroH sirus, cui vixididi vos? — Ambrosius, lib. *be Tobia*, cap. vni, legit, *cui ven-*

dididi toi faneratori? Idem dicit alia metaphora filiorum venditorum in servos. Nota : Apud Judæos licebat patri in necessitate constituto, ut alienum, vendere filios in servos, ita tamen ut non in Gentili, sed in Hebræo aut proelyto ad tempus tantum eos venderet: in jubileo enim, imo in anno septimo libertatis, exhibant liberi, ut patet *Exod.* XXI, 1 et 7; *Levit.* xxv, ubi, vers. 39 et 47, permittitur ut in necessitate quis etiam seipsum vendat, non tantum Judæo, sed etiam alienigenis inter Judæos commoranti; sed tantum usque ad jubileum. Idem, imo amplius, fecere Gentiles. Romulus enim legem sanxit, qua parenti dedit jus libere vendendi filios. Eadem lex fuit apud Athenienses, quam Solon sustulit, teste Plutarcho in *Sotone*. Viguit hæc lex, et hic mos etiam tempore Christianorum. Unde S. Ambrosius, lib. *De Tobia*, cap. vii, graviter de eo queritur. Quocirca Constantinus, leg. 2 *De Patrib. qui filios disirantur*, lib. IV, tit. XLii, banc legem rescripsit, auxilique ut filius non in perpetuum venderetur, sed ita ut dato prelio redimi posset.

Hæc ergo alludit Deus, dicens : « Quis est creditor meus? d. Ego non habeo creditores, quorum nummis egeam, ut propterea oporteat me vos in servos vendere. Vos ergo, o Judæi! peccato et diabolo in servos venditi et emancipati estis, non tam a me, quam a vobis ipsis. Sponte enim peccando, sponte hoc jugum subiistis. Nam, ut dicitur *Joan.* cap. vii, 34 : « Qui facit peccatum, servus est peccati. » Porro *venididi* significat non simplex peccatum, sed peccati consuetudinem, cui homines carnales (v. g. Judæi, Judaismo; ambitiosi, suæ ambitioni; voluptuarii, suis cupediis; conditibinarii, suis concubinis) ita se addixerunt et afflixerunt, ut non possint ab ea avelli. Sic Aclia dicitur « venundatus ut faceret mulum, v. *Ul Ileg.* xxi, 25. O duram servitutem! o miseram necessitatem! Qui enim seipsos (radunt peccato, hos et Deus alienat a se, undique, id est tradit et mancipat, diabolo, esto nullum ab eo pretium recipiat. Nam, ut dicitur *Psal.* xlii, 13 : « Vendidisti populum tuum sine pretio. »

2. Quia cum vixi (in orbem, docens et prædicans), non erat vinum — qui me exciperet, qui mihi auscultarvi, Vide lue quam periculosum et perniciosum sit Deum vocantem spernere, ejusque vocationem cassam et irritam facere. Hac enim de causa Deus repudiavit et reprobavit Judæos.

Moraliter adverte, to vir. Nam, ut notat S. Chrysostomus, hom. 23 in cap. m Genes, tom. I, sacra Scriptura illos, qui Dei imaginem puram retinent, ut virtute et religione pmfulgeant, homines vocat; reliquos, quasi indignos hominis vocabulo, beliuas vocat et serpentes.

Numquid abbreviata et parvula facta est manus tua, UT NON POSSIM REDIMERE? — *q. d.* Repudii, sive incredulitatis et reprobationis Judæorum, æque ac misere conditionis et servitutis, ac denique excidii per Titum causa, non est Dei aut Christi infirmitas et impotentia, uti vos Judæi aestimatis, ideoque Christum quasi humilem, pauperem et abjectum contemnitis. Posset enim, si vellet, totum mare, omniaque flumina desiccare et vertere in aridum desertum, ut pisces omnes suo elemento destituti putrescant, corrumpantur, et spiritum vitalem exhalent, uti fecit Pharaoni in Ægypto sub Mose, *Exod. vu, 21*. Potest et cœlos astraque immutare et obscurare, uti fecit in Passione Christi, et faciei in fine mundi, *Matth. xxiv, 29*. Manus enim et potentia ejus non est accisa, confracta aut imminuta, sed eadem semper fortis, vegela et omnipotens, perdurat. Ita S. Hieronymus.

Rursum causa derelictionis et desolationis Judæorum non est Chrisli insipientia, vel imprudentia, quia « Dominus dedit illi linguam eruditam. »

Tertio, etiam causa non est Christi mollities, quasi subterfugerit labores et dolores, pro iis subeundos. Nam ipse dedit a corpus suum percussu et vulneribus, et genas vellentibus, » etc. Causa vera ergo est durities et obstinata malitia Judæorum. Ila S. Hieronymus, Cyrillus et Origenes in *Matth. cap. XXVI*.

Ecce, in increpatione mea desertum faciam mare. — *Increpationem* vocat, jussum Dei minacem atque terribilem. Videbatur enim Deus quasi iratus mari Rubro, cum illud præter naturam divisit, alveumque ejus siccavit, ac jussit ut cederet daretque locum transeunti populo suo. Sic ait Psalter, *Psalm, cv, 9* : a Increpuit mare Rubrum, et exsiccatum est. »

Faciā. — Id est facere possum quoties et quando lubet, uti feci in mari Rubro. Hæc enim futura sunt modi potentialis, quo gaudent Hebræi, ac iu/T.Tixw; accipienda sunt, ut significant non tam actum, quam potentiam et facultatem ad actum.

Ponam flumina in siccum. — « Ponam, » id est ponere possum, quoties voluero, uti posui Jordane, cum eum divisi et siccavi, ut transirent Hebræi duce Josué.

Computrescent pisces sine aqua, — si videlicet mare aut flumina desiccem, uti putruerunt, et præ siti mortui sunt in mari Rubro et Jordane, cum ea siccavi : aut potius uti putruerunt in Nilo, cum ejus aquas verti in sanguinem, *Exodi vn, 18*. Tunc enim, ut ibidem dicitur, pisces et putruerunt, et mortui sunt siti, æque ac homines. Hæc

enim sedatur et exstinguitur haustu aquæ, non sanguinis. Hoc est quod ait Psalter, *Psalm, civ, vers. 29* : « Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum. » Ita S. Hieronymus, S. Thomas et Hugo.

3. Induam cœlos tenebris, et saccum (quasi sue cum) ponam operimentum eorum, — *q. d.* Operiam et obvelabo cœlos, ut non appareant, aesi sacco essent obvoluti, uti feci in Ægypto, cum ei per Mosen induxi tenebras palpabiles, *Exodi x, 22*. Id fecit Deus in Passione Christi. Ita Tertullianum fib. IV *Contra Marcion. xui*.

Symbolice, significat Chrisli Evangelium et crucem obscurasse omnem gloriam Judaismi, a que ac Gentilismi, cujus typus et quasi matrix fuit /EgypluSjUli per sanguineum et putentem Nilum significat omnes mundi delicias, opes et pompas, per Christi doctrinam instar sordium evuluisse, ut fideles cum Paulcf ea arbitrentur ut stercora.

4. Dominus dedit mihi linguam eruditam. — Hæc verba. Ibraei hæc referunt ad Isaïam, qui cap. vi, a pollutis labiis purgatus per Seraphim, eloquens evasit et audax ad prædicandum. Verum hoc merito refellit S. Hieronymus. Communis enim sententia Patrum est, hic esse sermonem de Christo, idque convincunt sequentia. Pro *eruditam* hebraice est

HIOI? *limmudim*, id est *eruditorum*, qualem habent eruditi, qui multa viderunt, audierunt, legerunt, studuerunt et meditati sunt, multos etiam erudierunt. Alludit ad Mosen, eique se præfert. Nam Moses se excusans ne a Deo mitteretur ad Pharaonem, eo quod esset impedire linguæ, ab eo audivit : a Quis fecit os hominis ? Nonne ego? » et Aaron a erit os tuum, » *Exodi iv, IO, II et 16*. Christus enim non eguit interprete ut Moses, quia habuit linguam eruditam, nec se excusavit a legatione ad homines, ut fecit Moses. Rectori enim et doctori populi necessaria est lingua erudita, potius et efficax ad persuadendum. Hanc habuit Christus, adeo ut ipsi Judæi de ea dicerent : « Nunquam sic locutus est homo. » Et Apostoli : « Domine, quo ibimus? verba vilæ æternæ habes. » Rursum erat docens non ut Scribæ et Pharisei, sed ut quasi potestatem habens, » *Mare, i, 22*.

Hinc Plato asserit animam pasci verbo Dei, et scientiam Dei esse verum alimentum animarum. Nimirum : « Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. » Ingens Dei donum est lingua sapiens et erudita, pro quo quotidie orandum est cum Psalle, *Psalm, l* : « Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam. » Quod explicans ibidem S. Gregorius : a Illius, ait, labia Deus aperit, qui non solum quid loquitur, sed etiam quando, et ubi, et cui loquatur, attendit. Sapientia namque Dei dicit : Dominus dedit mihi linguam eruditam. » Undo subdit : « Proferamus ergo sermones examinatos libra iustitiæ, ut sit gravitas in sensu, modus in verbis, pondus in sermone. Nec prius loquendo os aperiamus, quam expediat ; sed examinemus

verba nostra, si tacendum hoc, si dicendum adversus hunc, si tempus sit sermonis hujus, postremo si a virtute inodestiae non dissentiat. Nihil indecens, nihil inhonestum, nihil invidum sonus erumpat. » Verum dixit Diogenes apud Laertium, lib. VI, afflictis et desperatis quaerendum esse, non

sed Xeqw, non laqueum, sed rationem et orationem consolatoriam sapientis : hic enim animo ægrolanli, medicus est; illa, medicina. Unde Demetrius Phalereus cum apud Thebanos exsul, inglorius el abjectus viveret, et intellexisset Cratetem Philosophum sui visendi gratia adventasse, eum ad se vocavit; quem ut de fortiter et moderate ferendo exsilio disputantem audivit : Male sit, inquit, omnibus negotiis et occupationibus, per quas hactenus talem virum non licuit cognoscere, significans multum ægriludinis ex Philosophi disputatione sibi exemplum esse. Ita Laertius, lib. V, cap. v.

Ut sciam sustentare eum, qui lassus est verro, — ut peccatores miseros et languidos, sub peccati et dæmonis jugo fessos, anhelantes et gementes, in spem erigam, consoler, sustentem, ut recreem et sanem omnes oppressos a diabolo.

Erigit mane, mane erigit mihi alrem. — Docet hic unde habeat linguam eruditam, scilicet ex eo quod Deus erexerit, id est excilarit, ejus aurem, eamque aperuerit ad audiendum Dei doctrinam et jussa, idque a mane, » id est cito et tempestive, puta a primo conceptionis instanti, ut patet *Ilebr.* x, 5. Alludit ad ludi magistros, qui summo mane scholas aperiant, et discipulos docent. Geminat autem « mane, mane, » 9. d. Singulis diebus, sive quotidie summo mane. Hæc enim geminatio tum continuationem, tum festinationem et diligentiam significat vigilantissimi magistri. Simile est *Ezech.* xlii, 14 et 13, in *Ilebræo*. Matutina enim doctrina et studium, est optimum. Nam « aurora Musis amica : » tum enim ex somno et refectione nocturna cerebrum sensusque vigent.

Porro, *erigere aurem*, symbolum est magistri : hic enim indicto silentio «l attentione discipulis, subinde etiam vellicando aures excitat cos, ut auscultent et excipiant sua dogmata; hoc est quod ait Poeta : « Cum velleret aurem Cynthius. » Erigere ergo aurem, est excitare auditorem ad audiendum, ut ille aures suas arrigat, et excipiat vocem magistri.

3. Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico; retrorsum non arii. — Alludit ad Mosen, qui Deo vocanti contradixit, cum tertio et quarto conatus fuit excutere onus liberationis populi ex Ægypto, timens Pharaonem, populi duri* ticin, et difficultates rei perficienda', *Exodi* iv. Verum Christus missus a Patre ad redemptionem hominum, slatini acquievit, el obtulit se, cliam ad mortem crucis, q. d. Cum Deus initio conceptionis me®, mihi homini, imo infanti, aures infantiles aperuit, hoc est mihi revelavit, et in aures mentis me® immisit suam voluntatem et jus-

sionem deœconornia incarnationis mcæ, mihi que ostenderet omnia et singula dura et difficilia, quæ tota vita volebat me agere et pati, usque ad mortem crucis; ego non contradixi, sed alacer omnia acceptavi, dixique ; « Ego venio : (n capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei, » *Ilebr.* x, 7, et *Psalm.* xxxix, 9. Neque tantum dixi, sed reipsa prestiti : nam nulli difficultati cessi, nunquam retrorsum abii, sed constans in hoc opere perrexi ad ultimum usque spiritum, quo omnibus perfectis, dixi : « Constimatura est. • Significat hic Christus mandatum ChrlfIol sibi a Patre impositum patiendi et moriendi, ita- 1 Piin que redimendi homines. Hoc enim Patrem imposuisse Christo, patet Joan, x, 18, et cap. xii, 49, et cap. xiv, 31, et ex loco jam citato, *fiebr.* x. rtcodi.

Pulchre S. Bernardus, serra. Î8 in Cant.: « Quam beatus, inquit, qui ait : Dominus Deus aperuit mihi aurem, et ego non contradico, reirorsuin non abii! Ubi et voluntari® habes obedienti® formam, et longanimitatis exemplum. Qui enim non contradicit, spontaneus est : et qui retro non abit, perseverat. Utrumque necessarium : quoniam hilarem datorem diligit Deus, et qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Utinam el mihi aperiat aurem Dominus, intret ad cor meum sermo veritatis ! » etc.

6. Corpus meum. — Forerius vertit: *Dorsum meum.* vm. 1 Unde Septuaginta, el ex iis S. Cyprianus et Ambrosius, lib. *De Incarnat. Domin. sacram.* cap. v, vertunt : *Dorsum meum dedi in flagella, et maxillas meas in palmis, vel alapas.* Hebræum enim *ugcfet* dorsum et corpus significat. Judæi hæc accipiunt de Isaia, quasi hæc passus sit ipse a populo et principibus, quorum vitia carpebat. Ila et S. Thomas. Sed ex hoc et similibus liquet hos Commentarios non esse ipsius, falsoque S. Thoiu® inscribi. Omnes enim Patres quos citat Leo Castrius, ad litteram hæc accipiunt de Christo : de quo hæc verba ita clara sunt, ut explicatione non egeant, sed meditatione.

Nola to *dedi, q. d.* Mihi invito et coacto per vim plagas non intulerunt Judæi, sed ego corpus meum sponte iis percutiendum objeci, obtuli, imo dedi. Exstat hic Rom®, in templo S. Práxedis, columna, coiam. ad quam alligatus fuit Christus, dum flagellaretur. Vidi ego eam sæpius, el nunquam sine in-

genti animi sensu. Est ea brevis et humilis : quocirca nonnullis videtur Christus incurvus ad eam CbrUu»,

ejusque annulum alligatus fuisse; ita ut repandum dorsum, quasi incudem, objiceret ferendum quaquaversum saevientibus tortoribus, coruraque flagellis. Aut potius, inanibus a tergo revinctis, ita annulo columna* Christus erectus fuit alligatus, ut tortores tam peclus, quam dorsum libere ferire possent. Integram enim eam esse, non partem column® (uti aliqui putarunt) docet vetus inscriptio et titulus illi sursum affixus, idque probat fusius Jacobus Bosius, lib. I *De Triune*

phanti mice, cap.xm. Hæc fuit patientia, hæc fortitudo, hic amor amoris nostri : nimirum, fortis est ut mors dilectio, dura sicut inferniis «mulato. Intuere, o Christiane! flagella Christi, et tua qualiacumque censebis esse mollia, ime nulla.

« Perpende, ait S. Augustinus, serm. **tu** *Dà Tempore, qui* talem pro nobis dedit pecuniam (scilicet *sanguinem* suum, cl vitam, imo totum Deum), qualem a nobis sit exacturus usuram. Corpus meum, ait, dedi pcrcutientibus, etc. Agnosce, homo, quantum valeas, et quantum debeas, et dum tantam redemptionis tuæ perspicis dignitatem, *ipse tibi* indicito peccandi pudorem. Ecce pro impio pictas flagellatur, pro stulto sapientia illuditur. pro mendace veritas necatur, damnatur justitia pro iniquo, misericordia affligitur pro crudeli, pro misero repletur sinceritas aceto, inebriatur felle dulcedo, addicitur innocentia pro reo, moritur vita pro mortuo. »

Et *genas meas vellentibus*, — volentibus vellere pilos genarum et barbæ, inquit Vatablus. De hac Christi vellicatione et depilatone nil habent Evangelist® : sed hinc id eum passum esse constat. Est enim Isaias quoque Evangelista. Omni enim genere pœnarum et contumeliarum afflictus fuit Christus. Habet enim vulsio barbæ insignem dolorem, æque ac contumeliam, uti et consputatio faciei. Barba enim decor est viri, et insigne virilitatis. Hinc, cum Ammonitæ legatis David dimidiam barbam rasissent, David hoc ut summam contumeliam accepit, cisque bellum indixit, II llej. cap. x. Quocirca Alexander Magnus curabat suos milites radere barbam, ne, si ab hoste cape- rentur, hanc vellicationis vel detonsionis barbæ ignominiam subirent, uti narrat Plularchus in T/iesco). Septuaginta vertunt : *Dedi maxillas meas ad alapas*.

Faciem meam non averti ad increpantibus, — a conviciantibus, ii ridentibus, subsannantibus : «Ave, rex Judæorum;salva temelipsum. Si Filius Dei es, descende de cruce. Vah qui destruis templum Dei. Alios salvos fecit : seipsuin non potest salvum facere, » etc.

Et conspuentibus in me.—Septuaginta, et ex iis S. Ambrosius et alii legunt: « Vultum meum non averti a confusione sputorum. » Hoc csl quod ait Jeremías, *Thren.* in, 30 : a Saturabitur opprobriis. » Hæc cogita, hæc rumina, Christiane, cum irrisio- nes, opprobria, calumnias pateris : a perfer et obdurare, » nondum Christi sannas et opprobria tulisti; verba tantum, et non verbera, excepisti, necdum dedisti corpus tuum pcrcutientibus, et genas luas vellentibus! uti pro te dedit tuus Chri- stus. Christus se totum pro te prædæ dedit Deo Patri, imo tortoribus cl hostibus; ut tu vicissim te prædæ des Deo, totum te illi offeras, totum te in ejus manus resignes, ul ille de te tuisque om- nibus btaluat el faciat quod libet : des illi corpus prædæ, morbis, doloibus, tormentis : animum

des prædæ obcdienliæ, amoribus, jubilis et lau- dibus divinis.

Ita S. Laurentius, Vincentius aliquo Martyres, totos sese prædæ dederunt Deo, et propter Deum carnificibus, ad ignes, equuleos, furcas et bestias. Ita S. Eusebius Vercellensis Episcopus cl Martyr, anno Domini 37!, incarcerato*, cl mulla acerba passus ab Arianis, scribens ad suam Ecclesiam Vercellensem, inter alia, quibus cam animal ad constantiam in fide : « Mulla, ait, mihi dicebant hæretici, jactantes suas vires et potentiam. Sed ego ostendi eis illam esse nullam, et quod nihil poterant contraine,qui sponte corpus meum da- bam illis in priedam, tanquam carnificibus: at- que aliquot diebus, quibus me excruciarunt, os- tendi quali quantoque animo reciperem eorum injurias, cum profundo et continuo silentio, cum ipsi crudeliores essent Paganis el Gentilibus, qui persecuti sunt Christianos. » Ita S. Agatha ad ty- rannum : « Si lubet, ait, in me stringere ferrum, en collum meum : si flagella, ecce dorsum : si ignem, en libi lotum corpus : uro, seca, stringo, liga, distende, lacera, conscinde, excrucia, mac- ta : quanto in me crudelius sævies, tanto majus mihi beneficium conferes, tanto majorem mihi sponsus incus Christus coronam adornabit. »

Hæc eadem de Christo clare et diserte prodixit Sibylla, ad Judæorum confusionem, et ad Genti- lium instructionem, ut crederent in Christum pas- sum et crucifixum. Ejus carmina citat S. Augus- tinus, orat. *Contra Judæos, Paganos et Ariano**, cap. XVI et Wil, tom. VL Suntquo hæc :

In minus iniquas, et infidelium postea veniet.
Dabunt Deo alapis manibus incestis,
El oribus immundis exspuent salivis venenosis.
Dabit autem iu verbera omnino innocens dorsum,
Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat,
El coronam portabit spineam.
In cibum autem lei, et ad sitim acetum dederunt:
Inhospitalitatis hanc monstrabunt mensam.
Ipsa enim stulta Deum tuum nou cognovisti
Ludentem mortalibus mentibus; sed cl rpiuis
Coronasti corona, horridumque fel miscuisti.
Templi vero velum scindetur, et die
Media nox tenebrosa nimis tribus horis.
Et mortis factum finiet trium (fletum somno suscepto,
El nunc a mortuis regressus in lucem venit.
Primus resurrectionis initium revocatus ostendit.

Sibylli
sfogall
Cbrnũ
toruva-
U pr>-
dixit,

7. Dominus Deus auxiliator meus, — *q. d.* In hisce summis opprobriis cl plagis, Deus fuit mihi a dextris, me animavit et roboravit, lantamqio dedit patientiam et constantiam, ut omnia pro ni- hilo duxerim, tantoque animo pertulerim, ul sla- rem immobilis, ac si saxum percuterent, quin imo certarem cum ipsorum sævilia cl furore, cumque longe vincerem et superarem : cum enim ipsi Judæi, mcique carnifices furibundi, plaustra pœnarum et conviciorum in me evomerent; ego omnia ita excepi quasi non dolores, sed gaudia; non convicia, sed laudes essent, uti revera erant.

Deus enim omnia hæc in meam laudem et gloriam convertit.

Ideo mox sua cdxrosDs, — non sum pudefactus, sciens cx Dei voluntate, honore et amore, rfl Lee pati. Verti potest cum Forcrio : Ideo *non sum ignominia affectus*, id est non putavi me ignomi-^{*}nia affectum, sed proposito gaudio lætus omnia sustinui. Hinc vides, si Deus anxiatur et corroboret; contumeliam non esse contumeliam, dolorem non afferre dolorem : sed athletam Christi invicto animo omnia perferre, in lisque cum Paulo gaudere et gloriari.

Ideo posci eaciem meam ut petram demissimam. —Forerius vertit, ul *chalybem* : hdbraice enim est Ü'obn *challamis*. Unde, ait, Latinum *chalybs* deductum est, non autem a populis, qui *Chalybes* dicuntur, habitantque prope fluvium Thermo-dontem, qui ferri et chalybis (chalybs enim est medulla, sive nucleus ferri, uti docet Plinius, <sive ferrum durissimum, uti vocat Aristoteles) usum invenisse perhibentur. Verum Septuaginta, Noster, Vatablus, Pagnius et alii, *challamis* hic et alibi vertunt *petram*, saxum, silicem. Quocirca Vatablus vertit, *idcirco faciem meam instar silicis obduro*. Christus ergo in passione stetit immotus, invictus et inconcussus, quasi chalybs, quasi si-^{*}lex, quasi rupes, ad quam allisi fluétus dissiliunt et in spumam abeunt; quasi adamas, qui ferro et malleis non frangitur, sed ipsOsmet se tundentes diffringit, llinfc facie interrita, et quasi adamantina, respondit Judæis, Pilato, Annæ et Cai»pliae. Tales decet nos esso pro Christo et fide : adeoque in omnibus calumniis, doloribus, angustiiis, persecutionibusctadversis, nihil melius quam obfirmaro faciem ut petram, caque omnia Del ope, spe et amore fortiter excipere. Sic enim minus ea sentiemus; imo illa quasi percussa, a nostra virtute et constantia, resilient.

fla Christo duce Martyres in tormentis stabant quasi adamantes : non enim consternabantur, sed erigebantur, magisque spiritu quam carne viventes, firmitate animi corporis infirmitatem superabant. Nam, ut ait Cyprianus, lib. IV, epi-^{*}stola 5 De S. *Celerino Martyre* : « Posito in vinculis corpore, solutus ac liber spiritus mansit. Jacuit interponías, poenis suis fortior, inclusus includentibus major, jacens stantibus celsior, vincientibus firmior vinctus, sublimiorjudicantibusjudicatus. El quamvis ligati nervo pedes essent, calcatus serpens, et obtritus, civicius est. n ItaS. Romanus Martyr graviter tortus, cum tortores pingas inflictas, ferro per eosdem in carne sulcos ducto, renovarent, ipso cos quasi ignavos irrisit. Sio enim ait apud Prudentium, *hymno* 10 :

O non virilo robur, o molles manus!
Unam labantis dissipare l »m liu
Vos non potesse fabricam corpusculi l
Vix jam celierei, nec Union pernios cadit,
Vincens lacertos dexterarum inertium.
Citius uidavúr dentibus carpunt canes

Languetis imbelli Ume» ac hlinitii,
Gula eU ferina , sed socon edaoUi.

Ita S. Ignatius : « Utinam, ait, fraar bellis, LniHL quæ mihi sunt **prepareate!** Ignis, crux, beali c, confractio ossium^{*} membrorum divisio, et totius corporis contritio, et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum nt Christo fruar. » Cumque jam damnatus essol ad bestias, ardore patiendi, ut rugientes audivit leones : « Frumentum, ait, Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar. »

Ita S. Laurentius in craticula coctus, judicem Uwe^{*}compellans apud Prudentium, *hymno* 2, ait :

Coctam est, (Jexora,
El experimentum ape,
Si crudam, ad assum suavius.

Ita invictus Vincenlius, tymao 5, judicem in tor-^{*}mentis compellat :

Extorque, si poles, Mrau
Termenti, career, ungula,
Slriilcûsque tlimmh lamini t
Atque ip>a pœoirum ultima,
Mors, CbfbUuHS lodos esL

Nec vero dixit fortius, quam reipsa præstitit. Cum enim equulei extensione corporis compago membratim solveretur :

Ridebat hxc m les Dei,
Manus cruentas i crepins,
Quod üu non pmf joJiui
Intraret artus ungula.

El rursum :

Esi alter homo intrinsecus
Violaro qnoffl nullus potest,
Uber, quietus, integer,
Exsors dolorum tristium^{*}
ILk quod laboras perdent
Tantis furoris yiribo?,
Vas est solutum ac fictile
Quocumque frangendum modo.

Tales in aciem Imperator cœlestis milites producebat, columnis fortiores, qid lassescentes tortores urgebant, eo quod moram bano sibi esse ad Christum festinantibus crederent.

Talis fuit et amp r Noster O^ilbeus Martyr iu Scotia, meus olim Lovanii catechumenus, qui, ut patet cx ejus martyrio, ad stuporem Calvinista^{*}rum, in tormentis invictus, in responsionibus acer, omnibus eum lacescentibus os obturavit. Quid nos ad lune? heroes laudamus, imitari gestimus ; soil usque ad aras, usque ad verba el verbeni exclusive! Quam bene dixit Joannes i Kempis^{*} frater nostri Thomæ Theodidacti, ul habet (Jus Vita : « Volumus esse humiles sine despectione^{*} patientes sine tribulatione, obediētes sine co.irc-tione, pauperes sine defectu, virtuosī sine labore, pœnilentes sine dolore, laudari siue virtute, amorī

Chriitu*

•Umu.

Marty-

•a

•Udlr».

— r,'in-

8. Roui
L

Chriictia-
nii ludos

sine bonitate, honorari sine sanctitate : sed Christos Deus ita non fecit et docuit, qui regnum cœlorum vim sibi facientibus repromisit, et injuriam patientibus gloriam et honorem retribuet, nullumque malum relinquet inultum. »

Ven. & 8. Juxta est qui justificat me. — Est occupatio : occurrit enim Christus tacite objectioni. Diceret enim quis : Tu quidem apud Deum laudem et premium habes tuæ patientiæ et constantiæ, sed Limen apud homines laboras infamia, quod nimirum publico Pilati et Judæorum judicio damnatus sis ad crucem, quasi seditiosus. Hæc infamia Gentes multas a te tuaque fide avertet. Jactabunt enim Judæi : Vidimus eum damnatum, inter latrones cruci appensum, ac secundum legem maledictum. Deus non eripuit cum ab hoc judicio et morte tam infami, quomodo ergo ille poterit esse noster mundique redemptor ? Hisce respondet Christus : Quid mihi objicitis injustum judicium hominum impiorum et hostium meorum ? Huic enim ego oppono justissimum Dei judicium. En Deus meam causam justificat, me justum et innocentem toti mundo ostendit. Nam tertio die me a morte suscitavit, mox gloriose in cœlum subvehit, Apostolos toto orbe mittit, qui per miracula, donaque gratiarum et virtutum omnium, nomen meum ubique celebrent, illudque cunctis Gentibus amabile et admirabile reddant. Nihil ergo infami®, nulla labes ex cruce et morte, nomini in eo adhæsit; imo hæc omnia Deus mihi in gloriam et venerationem convertit. Hoc est quod Christus dixit, *Joan*, xvi, 10, de Spiritu Sancto venturo, quod argueret « mundum de justitia, » id est convinceret falsam esse mundi justitiam ; Judæorum quidem, quia eam quærebant in cærcimoniis legis; Gentium, quia eam ponebant in operibus naturaliter et moraliter bonis: Christum vero ideo ab eis injustum habitum, convinceret esse justum, iustitiæque omnis fontem et parentem, uti explicat S. Cyrillus. Christi enim justitia vel ex eo solo toti mundo fuit conspicua, quod mox a morte ad Patrem iverit, et in cœlum conscenderit, jam non videndus in terris. Quem enim Deus et cœlum cum tanta gloria et applausu suscepit, quis injustum et impium audeat appellare ? Hoc est, quod causam dans ibidem subdit Christus : a Quia ad Patrem vado. » Huc allusit S. Paulus, *Roman*, vii, 33 : a Quis accusabit adversus electos Dei ? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet ? » Sicut enim Deus Christum, ita el Christianos a Christo electos justificat et absolvit. Vide ibi dicta.

Quis est adversarius meus ? — Hebraice, *quis dominus litis meæ* ? id est quis est ador qui mihi litem intentet, qui me accuset, litigando oppugnet, criminis alicujus reum peragere contendat ? Accedat el videat quam insaniat.

Vm.t. 9. Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tinea comedet eos. — Pro *tinea* Symmachus vertit, *rubujmcm*; Aquila, vermem, *q. d.* Quid miseri

homunciones, mox morituri, et a vermibus comedendi, audent de Christo Domini ferre sententiam, ruit cum eo, quasi impio et reo, judicio contendere, quem Deus vivificavit, exaltavit. et redemptorem universorum constituit ? Omnes enim mox consumentur; imo sibi ipsis per sua scelera, atque per hoc maximo, quod Christum Domini lacerant, vel condemnent, sui exilii et supplicii a Deo inferendi erunt causa, cruntque sicut vestimentum, quod ex se parit lineam, a qua corroditur et consumitur. Ita enim et Judæi, Christi cæde, accersiverunt sibi flagellum et excidium Titi. De iis enim explicat hæc S. Hieronymus, Cyrillus et alii. Huc perlinet quod subdit Propheta, cap. li, vers. 7 : « Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic comedit eos vermis : cl sicut lanam, sic devorabit eos tinea. » Ex corpore enim hominis tam misero, et quatuor clementis, qualitatibus et humoribus inter se assidue pugnantibus composito, prodeunt multe putredines pulidique humores, quasi tincæ, quæ ipsum mel corroduunt et interimunt. Mortem ergo gerimus in visceribus nostris, camque nobis ipsi creamus ci parimus, quia eam nobiscum ubique circumferimus. Homini ergo recte tribuas illud ænigma Plauti de turdo : « Ipsa sibi avis mortem creat. » Ex ejus enim stercore viscus nascitur, cui sese implicans capitur.

Vide hic quis sit fructus peccati, quod tanquam tinea, imo vipera parentem, puta peccantem, arrodit cl necat. Rursum in linea, quæ sensim et occulte proserpit, et vestem erodit, significatur scelera Judæorum lente cl occulte eos ad exitum egisse. Nam, ut ait S. Gregorius, XI *Moral*, xxv : a Tinea damnum facit, et sonitum non facit : ita iniquorum mentes, quia damna sua consideraro negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt. Notent hoc Religiosi, qui parva peccata venialia negligimi, abeuntque in eorum consuetudinem, caque quasi in naturam vertunt. Hæc enim quasi tinea consument spiritum, cl robur virtutis eorum.

10. Quis ex voris timens Dominum ? — *Primo*, aliqui hæc de peccatore pœnilente accipiunt, quasi dicas : Quisquis hactenus in tenebris erroris, infidelitatis et peccati ambulavit, jamque timens Dei iram, audit vocem servi sui, id est Isaïæ, ait S. Thomas, vel potius Christi, ut alii explicant; hic speret in Domino, ille illuminabit el a peccatis expiabit cum. Ita Ilaymo, Lyranus, Procopius et S. Hieronymus, qui putat hæc esse verba Christi ad suos crucifixores, quasi eos excitet ad poenitentiam et spem veniæ.

Secundo, aptius Cyrillus, Forcarius, Hugo, Sanchez cl alii accipiunt hæc de justo ; hic enim est « timens Dominum, » et « audiens vocem servi sui, » id est ejus, puta Christi, *q. d.* Quisquis est Christianus fidelis et justus, qui cum Christo ambulavit in tenebris carceris, dolorum, ignominiarum et afflictionum, hic speret in Domino. Si

onim hoc fecerit Deus, qui Christum in plagis, sputis et opprobriis confortavit, eripuit et glorificavit!, eum pariter confundi et pedefieri non sinet; sed corroborabit, liberabit, et gloriosum efficiet. Est conclusio totius orationis Christi, qua adhortatur Judæos, et quosvis fideles, ut in mediis malis et tempestatibus, non in hominibus, sed in Deo confidant, ab eoque certam opem expectent.

fer» io. 10. Qui ambulavit in tenebris, — *q. d.* ait Forerius : Etiam si in medio umbræ mortis ambuletis, etiam si universa tenebris misceri videatis, etiam si nullam lucem affulgere conspiciatis, sed omnia obscura, ob temporum et hominum malitiam, uti fiet, quando habito illo servo Dei (Christo) pro seductore et comprehenso tanquam latrone, et in crucem acto quasi perduelle, ad mentium tenebras denotandas, sol in medio dic obscurabitur: ne tamen fidem et spem deseratis, sed cum Abrahamo patre vestro, contra spem in spem credite, Deoque innitimini, scientes quod ipse possit tam Christum quam Isaacum, tamque Christianos quam Christum, a morte suscitare. Sciebat enim Propheta multos in Passione Christi passuros scandalum, fidemque in Christum et spem in Deum abjecturos : quare ad eos jam conversus, non sine irrisione, ait :

Ven.it H. Ecce vos omnes (plerique et pene omnes vos, o Judæi ! qui Christum vel spreveritis, illu- sistis et occidistis, vel visa ejus cruce et morte, fidem clispcm ejus abjecistis) accendentes ignem. — Quod prius, vers. 9, dixit : « Tinea comedit cos, » hic alia cfilcaciore metaphora dicit, vocans eos accensores ignis, focarios, furnarios (qui furnos et fornaces succendunt) et carbonarios. Ili enim sunt impiorum tituli. Ipsi enim sibi ignem æternum, ejusque fomenta parant, jam hic semi- adusti, tetri et horridi, vclut carbonarii, inquit Ki »ibi l'orcrius, *q. d.* Vos, o Judæi! vestro igne cupidi- dnn/ge- tatis et scelerum quibus affixi, noluistis Christum beniw. fis repugnantem agposcere, accenditis ignem iræ Dei, et accersitis vobis ignem corporalem, quem Titus accendet, totamque Jerusalem comburet; atque æternum, quem manus mea vobis inferet. Ideoque in doloribus æternis, et æterna mei oblivione, dormietis. Ila S. Hieronymus et Cyrillus.

Accincti flammis. — Hebraice, mpn HXND *meatscre zicoth*, quod primo Vatablus vertit, *cincti*, vel *circumdati scintillis*, *q. d.* Ubique spargitis scintillas ignis concupiscentiæ et scelerum, quæ quasi in paleam incidentes, ingens vobis æternumquo incendium creabunt. Scintilla ergo gehennæ csl libido, ira, ambitio, etc.

Audi S. Hieronymum : « O ignis infernalis luxuria, cujus materia gula, cujus flamma superbia, cujus scintillæ parva colloquia, cujus fumus infamia, cujus cinis immunditia. » Rursum in fine hujus capituli : « Hoc capitulo, ait, discimus pro qualitate peccati, ignem sibi unumquemque succendere. Et quomodo in eodem manentes

loco, et si dici potest lectulo, alii sani sunt, alii febrium succenduntur ardoribus, ex diversitate humorum atque pituitæ supplicia diversa sentientes; sic et ignis qui a peccatoribus succenditur, materiam in peccatis habet et iniquitate, de qua scriptum est : Ardebit sicut ignis iniquitas, et relut gramen siccum vorabitur incendio. »

Ita Venerabilis Beda, lib. III *Hist.* cap. xix, referi S. Furseum in spiritu raptum, vidisse in aere quatuor ignes, qui totum mundum succendebant; cumque rogaret Angelum ductorem suum, quinam illi essent ? ab eo audivit : « Unus est mendacii, cum hoc quod in baptismo abrenuntiare Satanæ, et omnibus operibus ejus promiserunt, minime implent. Alter cupiditatis, cum mundi divitias amoris celestium proponunt. Tertius dissensionis, cum animos proximorum etiam in supervacuis rebus offendere non formidant. Quartus impietatis, cum infirmiores spoliare, et eis fraudem facere pro nihilo ducunt. Ignis vero crescens in majus effectus est unus, et illi (Fur-seo) appropinquabat, limensque ignem minacem, sancio Angelo ait : Ignis mihi appropinquat. Cui respondit Angelus : Quod non accendisti, non ardebit in te. Licet enim terribilis et grandis sit ignis iste, tamen secundum merita operum singulos examinat, quia uniuscujusque cupiditas in isto igne ardebit. Sicut enim corpus ardet per illicitam voluptatem, ita et anima ardebit per debitam pœnam. »

Secundo, Forerius vertit, *constricti et colligati laqueis*, scilicet flammarum, sive vinculis igneis. Quid enim aliud facit homo dum peccat, quam ut ignem æternum in seipso accendat, ac se laqueis igneis constringat, illis scilicet, quibus dæmones et damnati in inferno colligati delinuntur, constringuntur et comburuntur? uti docet S. Judas in *epist. sua*, vers. 6 : a Angelos, ait, qui non servaverunt suum principatum, etc., vinculis æternis sub caligine reservavit. » Addit Forerius : « Aut certe laqueos vocat, fasciculos laqueatos. » Sic enim fascies et strues lignorum laqueo sive vinculo constringuntur, *q. d.* Vos, o Judæi impii ! vestris sceleribus, non facitis aliud, quam parare et colligare vobis fascies sive strues lignorum, quibus ipsimet in gehenna comburamini : « Peccata enim sunt folles et fomenta gehennæ. » Sic Apostolus ait peccata levissima esse ligna, fœnum, stipulas ignis purgatorii, I *Cor.* in, 12. Unde per sarcasum subdit : Ergo « ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis quas succendistis, » *q. d.* Volutamini in incendio ignis inextinguibilis, quod vobis creastis et adornastis. Clarius ex Hebræo verti potest : *Ite m fœcum ignis vestri, et fasciculorum quos succendistis !* Huc alludet Christus dicturus reprobis : « Ito, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, » etc.

Dr manu mea (*q. d.* Ego Christus justus judex et vindex, quem vos indigno tractastis, vos ad hunc

ignem damno, manu mea invicta et «terna, quæ proinde ignem hunc vobis in «ternum alet et fovebit, lilio) ix dolorinus DORAiiKHS. — Hebraice *liscabun*, id est cubabitis, q. d. CubaLum ibitis ad ignes, ad dolores et cruciatus, hi erunt lecti vestri, hæc strata, bæc cervicalia. Sicut destrato Balsazaris occisi dixit, cap. xiv, 11 : « Subter (e sternetur tineæ, cl operimentum tuum erunt termes. » Hoc enim corporis, illa anima? sunt cervicalia.

Hæc sors impiorum, qui linguam Christi cru-

dilani audire, illiquo auscultaro, noluerunt : a Pluet enim super peccatores laqueos; ignis, et sulphur, cl spiritus procellarum, pars calicis eorum. p

Aliter Sanchez legit per interrogationem : u Do manu mea factum est hoc vobis?» q. d. Minimo. Nam, uti ostendi, vos ipsi ignem hunc vobis succendistis, non ego. Verum Biblia omnia Greca, Latina et Hebrrea, hæc legunt assertive sino interrogatione ; ergo prior explicatio amplectenda est.

CAPUT QUINQUAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Exemplo Sara et Abrahæ promittit Sioni, id est, Ecclesia Christiana ex Judæis inchoata, copiosam prolem, latitiam et salutem atemam. Quocirca, vers. 1, arguit timidos, monetque ne timeant persecutores : se enim esse eorum protectorem, esseque omnipotentem, ideoque per Christum se plantaturum novos calos et novam terram. Tertio, vers. 1-1, Jerusalem vastatam tum a Chaldæis, tum a Romanis consolatur, promittens ei restorationem et hostium cladem.

1. Audite me qui sequimini quod justum est, et quæritis Dominum : attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua præcisi estis . 2. Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quæ peperit vos : quia unum vocavi eum, et benedixi ei, et multiplicavi eum. 3. Consolabitur ergo Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus : el ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et lælilia invenietur in ea, gratiarum actio et vox laudis. 4. Attendite ad me, popule meus, et tribus mea, me audite : quia lex a me exiet, el judicium meum in lucem populorum requiescet. 5. Prope est justus meus, egressus est salvator meus, et brachia mea populos judicabunt : me insulæ exspectabunt, et brachium meum sustinebunt. G. Levate in cælum oculos vestros, et videte sub terra deorsum : quia cœli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores cjus sicut hæc interibunt: Salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea non deficiet. 7. Audite me qui scitis justum, populus.meus lex mea in corde eorum : nolite timere opprobrium hominum, el blasphemias eorum ne metuatis. 8. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis : et sicut lanam, sic devorabit cos tinca. Salus autem mea in sempiternum erit, el justitia mea in generationes generationum. 9. Consurge, consurge, induere fortitudinem, brachium Domini : consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus sæculorum. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? 10. Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis : qui posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati? Ii. Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion Laudantes, cl lætilia sempiterna super capita eorum, gaudium etlælitiam tenebunt, fugiet dolor et gemitus. 12. Ego, ego ipoe consolabor vos : quis tu ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnuin ita arescet? 13. El oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cœlos, cl fundavit terram : et formidasti jugiter tola die a facie furoris ejus qui te tribulabat, et paraverat ad perdendum : ubi nunc est furor tribulantis ? 14. Cito vomet gradiens ad aperiendum, el non interficiet usque ad internecionem, nec deficiet panis ejus. 15. Ego autem sum Dominus Deus tuus, quiconlurbo marcet intumescunt lluclosejus: Dominus exercituum nomen meum. 10. Posui verba meu in ore tuo, et in umbra manus

mom protexi te, ut piaules cœlos , et fundes terram ; et dicas ad Sion : Populus meus es lu. 17. Elevare, elevare, consurge, Jerusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem ira ejus t usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad feces. 18. Non est qui sustentet eam cx omnibus liliis, quos genuit : ct non est qui apprehendat manum ejus cx omnibus filiis, quos enutrivit. 19. Duo sunt quæ occurrerunt tibi : quis contristabitur super te? vastitas, et contritio, ct fames, et gladius; quis consolabitur te? 20. Filii tui projecti sunt, dormicrunlin capite omnium viarum, sicut oryx illaqueatus: pleni indignatione Domini, increpatione Dei lui. 21. Idcirco audi hoc, paupercula, et ebria non a vino. 22. Uæc dicit dominator tuus Dominus, et Deus tuus, qui pugnabit pro populo suo : Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ, non adjicies ut bibas illum ultra. 23. Et ponam illum in manu eorum , qui te humiliaverunt, ct dixerunt animæ tuæ : Incurvare, uf transeamus : et posuisti ut terram corpus tuum, el quasi viam transeuntibus (1).

Vert. i. 1. Audite mr. — A Judæis incredulis redit ad Judæos Christo credentes, de quibus egit cap. xlix, ut ibi dixi initio, et cap. præced. vers. 10, dicens : « Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui? » Hi enim pauci lugebant gentis suæ incredulitatem. Hos pergit hic consolari Deus, et in spem meliorum erigit.

AITEXpITE AD PETRAM UNDE EXCISI ESTIS, ET AD CAVERNAM LACI, DE QUA PRJKC1S1 ESTIS (id cSt, Ut CX- ven.î. plicans subdit) ; 2. An endite ad Abraham patrem VESTHUM, ET AD SARAH, QUÆ PEPERIT VOS. — Petram ergo vocat Abraham, tum ob fidei firmitatem, *br*- bnn quia Hebræi familias vocant domos : indo utur io czm banirn, id csl filios, vocant quasi ua. atanim, id est lapides, qui ex patre, qu vd petra cur? excisi sunt. Renes enim, qui sunt origo seminis et virtutis generativa), formam cl duritiem habent lapidum, quin ct subinde lapides, sive calculos generant. Sic Rachel et Lia dicuntur 2edificasse domum, id est stirpem et familiam, Israel, Ruth tv, 11. Aliqui putant alludi hic ad fontem aquæ, c pjra a Mose percussa elicited, Hum. xx; sicut

enim aqua ex fonte, ita filii ex parente promanami. Verum obstat ii *excisi et præcisi*. Aqua enim e fonte et petra elicitur, non autem excinditur, aut præscinditur.

Aptius S. Cyrillus : * Sicut, ait, difficillimum est ex petra solida et immani lapides excindere, et puteum profundum exhaurire : eodem modo perdifficile est, imo impossibile', ex sene viro et sterili muliere (quales erant Abraham ct Sara) nasci filium. Verum hoc effectum est supra opinionem Dei nutu et jussu. » *Secundo*, sicut cx hpicidini innumeri excinduntur lapides, ita cx Abraliamo et Sara innumeri prognati sunt Judæi, et mystice ex Christo et Ecclesia innumeri Christiani. Undo forte huc respexit Christus, dicens Judæis, *Matth. ni, 9* : « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Vbrahæ. » Sic Ovidius, I *Metamorph.*, finxit post diluvium Deucalionem jecisse post tergum lapides, indeque homines, durum genus, enatos.

Septuaginta vertunt, *inspice in solidam pettam, quam excidistis, et in foveam luci, quam fodistis,*

(1) Judæorum populum superiori capite in duas partes diviserat, ut recto notat forerius. m cos videlicet qui Deum timentes, servum cjus Jesuin auscultabant, et eos qui exteriori facio rem judicantes in servum Dei injurii, sibi ignem æternum succendebant. Nunc cos tantum alloquitur (ini Christo aures accommodarunt, quibus superiori capito, yers. 10, patientiam ct fidem suaserat. Hos hic vocat sectatores justitio ct inquisitores Domini, qui huc voluti ex officio faciunt, ct in hoc tantum intenti sunt ut quod justum est agant cl a Domini voluntate non recedant. Ad reliquias ergo illas sanctas convertit sermonem. Isti enim homines, cum viderent populi Judaici impietatem el ob impietatem quæ illum aUorpsit, palamitalem, non poterant non incesti esse.

Non negamus aliquos, licci paucissimos, versus dc liberatione Judæorum per Cyrum, in sensu proximiori ct incompleto inlciligi posse, sed pro certo simul tenendum cum plorLsquo catholicis interpretibus, majorem hujus capiti? partem mulio augustiorem esso tum in verbis, tum in factis prædictis ul Cyro, et Judæorum o Babylone redditui convenire possint, cl consequenter non nisi ad tempori Christi referendam, iu quo perfecto adimpletam esso vidimus.

Paino igitur, Propheta Judæorum fidelium mœstitiam

consolatur animumque erigit : *primo*, *contrapusittanimi totem, spem* meliorem dando, turn ex dato concede Abrahamo cl Sane sterilibus ac effatis facunditatis exemplo, 1, i; tum ex facta solatii, gaudium et lætiliam afferentis, promissione, 3 ; 2toMrfo, *contra desidiam*, injecta æmulatione Gentium, quæ Evangelium prædicatum audient, 4, el auditum amplectuntur, 5 ; *tertio. conira diffidentiam*, facta contesuilono de mundo potius interituro, quam ventate Dei mutatura, 6 ; *quarto, contra opprobria ctsan* Mt*, firmata tide, tum dc proximi abolitione omnisoppositi, tum e conira de perpetuitate Evangelii, 7, 8.

Sbcumdo, cum vate* lotius populi nomine, Deum orat ut quamprimum liberet suum populum, 9; jllumque provorat ad exempla divinæ pôlantiaæ, alias jam edita, 10; promittendo pro salute data grateset laudes, It; respondei Deus expectandum tempus Den placitum, el in baño rem populum suum adducit, *ciprino*, objurgat ortam ex timore vis humauæ et oblivione potentia divina adliciludiuem, Ii, 13; *secundo*, spondet proximam ex Christi adventu liberationem, institutionem et salutem, 14,16; *tertio*, erigit ad sj>em e calamitatibus, quibus Synagoga deserta hactenus a Deo vindice exercebatur, 17-11 ; *quarto*, decernit translationem pomarum a fidelibus in borum persecutore^ w, 21«

q. d. Aspîcifô, o Judæi I in Christum, quem clavis transfixistis in inanibus et pedibus, et lancea in latere cordis, inquiunt Procopius, S. Hieronymus et Haymo. Hoc est quod ex *Zachar.* xn, 10, ait S. Joannes, cap. xix, vers. .37, de Christo crucifixo et transfosso : « Videbunt in quem transfixerunt, » et Zacharias, in, 9, loquens de Jesu Pontifice sordidis vestibus induto : « Lapis, quem dedi coram Jesu, etc. Ecce ego cælabo sculpturam ejus, et auferam iniquitatem terræ illius in die una. »

Et ad cavernam laci. — Hæc est Sara mater Judæorum, ex qua, quasi ex fossa, vel fovea effossi et excisi sunt Judæi, totque eorum millia. Hebræum/)

maccebct, id est fovea, alludit ad *nckeba*, id est femina. Est honesta periphrasis actus conjugalis, qua utuntur parentes, dum parvulis suis nescientibus et mirantibus quomodo in hunc mundum prodierint, respondent et persuadent se ipsos, uti et fraterculos eorum, dum nascuntur, ex caulibus, vel ex fossis effodisse et effodere.

Notant Arias et Delrio, *adagio* 788, alludi ad architecturam ; in hac enim præcipua materia sunt lapides, cl intritum sive cæmentum. Lapidex lapidina petuntur, puta ex Abrahamo, cæmonium *ex caverna*, vel, ut Septuaginta vertunt, *fovea*, sive fossa excavata, puta ex Sara. Hæc enim est mater, illo pater. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *cernite montem ex quo excisi estis, cernite lacum* (vel puteum) *ex quo cavati estis*. Aliter paulo sumitur hæc phrasis a Latinis; vites enim et terræ filii, aut duri et barbari, dicuntur e petra, caverna aut saxo prognati. Sic Homerus, *Odyss.* XVIII : *Dic, ait, tuum genus, unde es ? non enim e quercu es antiqua, nec e petra*; quod alii dicunt : « Neque lutea, neque terræ progenies, » Et Christus : « Potens csl Deus de lapidibus (vilibus et duris Gentilibus) istis suscitare filios Abrahæ, » *q. d.* De pulvere suscitabit egenos, et de stercore eriget pauperes.

Quia unum vocavi eum, et benedixi, — *q. d.* Sicut Deus Abrahamo, cum solus esset et sterilis instar lapidis et pumicis, utpote emorluo corpore, et virtute generandi, præsertim ex Sara anu, pariter et sterili, dedit filium Isaac, per cumque illum ita benedixit et multiplicavit, ul fieret Abraham, id est paler multarum gentium, haberetque posteros numerosos instar stellarum coeli et arenæ maris : ita quoque Deus Ecclesiam e paucis Judæis ad Christum conversis constantem, Gentium omnium supplemento ita benedicet et multiplicabit, ul lotum orbem complectantur. Nolite ergo timere, o pusillus grex, o pauci fideles, Judæi cl Apostoli ! ego vos faciam Abrahams. Hutz esse sensum patet ex vers. I. Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Cujus ergo rei typus fuere Sara et Abraham, qui senes et steriles genuerunt Isaac, id est risum et gaudium, utpote filium ex quo orilurus erat Christus, qui Evangelium quasi lætitrimum nuntium toti mundo erat allaturus, suamque fidelium sobolem toto orbe propagaturus.

3. Consolabitur ergo Dominus Sion, — tum terrenam, reducendo ejus cives o captivitate Babylonica, atque multiplicando cos in Judæa, uti explicant Hebræi, S. Thomas et Hugo; tum potius spiritalem, scilicet Ecclesiam ortam ex Judæis in Sion : tempore enim Christi in iis solis consistebat Ecclesia. Sionis ergo ruinas, quibus scilicet major Judæorum pars a fide corruit, cum Christum repulit, sarcivit Deus per vocationem Gentium, jlacque eam mæstam consolatus est. Pro *ruinas ejus* hebraice *charbotcha*, quod Septuaginta proprie vertunt, rà fpr.ua a Orii, id csl *deserta ejus*; Vatablus, *desolationes ejus*; Forcarius, *siccitates ejus*. « Nam sicut, inquit, grassantibus hostibus, succenduntur arbores, et remanent stipites nonnulli, et trunci aridi, atque grassante igne et collabentibus tectis, supersunt exusti aliquot parietes: ita omnia devastante impietate, et ob impietatem milite Romano omnia in Jerusalem diripiente et proterente, remanserunt pii nonnulli Judæi, quasi nobilis illius ædificii parietes exusti, vel stipites semiusti. Has siccitates, has reliquias consolatur Dominus, quia ex paucis illis quasi ex seminario quodam, videbunt infinitam multitudinem tidellium prodire, et in immensum augeri veluti segetem Domini. »

Et ponet desertum ejus quasi delicias. — Hebraice *pjo kecden*, id est *quasi oden*; Septuaginta, *sicut paradisum*; hic enim erat in regione Eden, *Genes.* u, 8, in llebnco. Erat enim Eden sive paradisus, locus deliciarum amoenissimus. Unde mox vocatur « hortus Domini, » quem scilicet Dominus excoluerat et adornara!, quasi suum hortum, opponiturque inculto et sterili deserto. Sic orbis delici® fuerunt Apostoli, ipsaque primitiva Ecclesia, antea inculta et deserta.

Porro « desertum » Sionis, vel vocat ruinas Judæorum desertas, de quibus jam dixi; vel, ut Procopius et Haymo, desertas a Deo et derelictas hucusque Gentes Sed eodem sensu recidit. Constat enim hoc desertum commutatum esse in paradisum per Gentium conversionem.

Gaudium et lætitia invenietur in ea, — in Gentium solitudine jam conversa ad Christum, in qua ante non erant nisi tenebræ, ærumnæ el maestitia; jam non invenietur nisi gaudium, lætitia, « gratiarum actio, et vox laudis, » *q. d.* Gentes, quæ antea pejerabant, jurgabantur, blasphemabant, diris so aliosque devovebant, jam per Christum accipientes mentem igneam et linguas igneas, non aliud resonabunt quam hymnos et laudes Dei. Videbunt enim Apostolos jugiter jubilantes el laudantes Deum ob tot lanlaque beneficia, quæ per Christum orbi præstitit, præsertim mittendo et dando fidelibus Spiritum Sanctum, totque etlantacjus charismata; unde cl fideles idipsum agnoscent, sibi que congratulabuntur, et Deo gratias agent, quod in tam illustrem sortem sanctorum eos vocarit et adoptavit, dicentque jugiter : < Benedicam Dominum in omni tempore, semper

laus ejus in ore meo. To Deurn laudamus, le Dominum confitemur, » qui nos de tenebri» et umbra mortis ad lucem et vitam, de potestate diaboli ad societatem Filii tui, de inferno ad cœlestia regna vocasti cl transtulisti : a Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni bencdiclioue spiritali in cœlestibus in Christo; sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculali in conspectu ejus in charilale. Qui prædeslinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum, in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, n etc., *Ephes*, i, 3.

viti cæ- Hæc deberet esse jugia vox et jubilus Christia-
awubw' norum, essetquercipsa omnium, si penitius bona
badare per Christum accepta et acoipicnda considerarent
Deum. et appenderent, cisque condigne, ut par est, viverent. Jam paucorum csl, qui perfectioni mundi-
que contemptui studentes, vitam angelicam in terris æmulanlur; horum enim vita et vox, non csl aliud quam assidua Dei laus. Nam, ut S. Bernardus expertus ait, serm. 11 in *Cantic*, : a Nihil ita proprio quemdam in terris repræsentat cœlestis habitationis statum, sicut alacritas laudantium Deum, dicento Scriptura : Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.» El S. Ephrem, tract. *De Bcatiludinibus*, inter eas hanc præcipuam ponit : « Beatus, inquit, qui factus est sicut Seraphim et Cherubim, el in divino ac spiritali officio nunquam est segnis, sed assiduo glorificat Dominum. »

Vcî i. 4. Attendite ad me, popule meus, — iterum iterumquo videte unde hæc lætitia cl gaudium tam numerosa) cl lætæ sobolis vobis sint obventura.

Lex a me exiet. — a Lex, » scilicet non prisca Mosis, sed nova Christi et Evangelica, pula Evangelii! prædicatio exhibit in totum orbem. Nam a in omnem terram exivit sonus eorum, » scilicet cœlorum spiritalium, puta Apostolorum. Hoc est quod dixit cap. i, 3: a De Sion exhibit lex, et verbum Domini do Jerusalem. » Sequitur do eadem :

Isienn» Et JUDICIUM MEUM IN LUCEM POPULORUM REQUIES-
gtllcavo- CETe — J ex Evangelica vocatur *judicium*. Primo,
f10*11 nos docet Dei judicium, quid scilicet Deo placeat, quid displiceat, quid probel, quid damnet. Ex eo enim discimus humilitatem, paupertatem, mundi contemptum ei placere, factum, avaritiam, delicias, etc., ei displicere, ac consequenterjudicium Dei contrarium essejudicio mundi. Secundo, quia docet Dei judicium, id est justitiam, el id quod cuique ex Dei ordinatione debemus tribuero, scilicet Deo cultum, proximis charitatem, nobis continentiam. Rursum, lex hæc afferet hominibus Dei judicium, id csl justificationem, ut justo, pio cl sancte vivant. Hic sensus est valde appositus; subdit enim : < Prope est justus meus. » *Tertio*, lex Christi *vocatur judicium*, quia qui illam recipit, cœlo; qui rejicit, inferno per illam ipsam adjudicatur. Hoc est quod ait

Christus : « Qui non credit jam judicatus est; » cl : « Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, v etc. *Quarto*, quia per cam, quasi per judicium cl sententiam definitivam Deus damnavit mala mundi upera. Hoc est enim quod ait Chri-r*w> : a Ego in judicium veni in mundum; » et. « doc csl judicium; quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem, » *Joan*, m, 19. Dicitur porro hoc judicium ab Isaia *lux*, vel datum a in lucem populorum, » quia per Evangelii! prædicationem quasi lucem, clare ostendit Deus omnibus hominibus perversitatem operum mundi, et ex adverso quanti quæque virtus vel opus apud Deum sit pretii et meriti. Omne enim quod manifestatur, in lumine manifestatur, aitS. Paulus. *Quinto*, quia per Evangelium Christus judicabit, et fidelibus dicet in fine mundi : a Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum; » infidelibus vero et inobedientibus : « Ite, maledicti, in ignem æternum. •

Requiescet. — Non obiter transibit, sed < requiescet, » in Gentibus, quasi in sua sedo et loco, firmiter et longo tempore. Forerius vertit conicarie, *concitabo*. Est enim Hcbræum **pji raga**, contrari® significalionis, duoque contraria significat, scilicet, requiescere et concitare, quasi dicas : Judicium meum in lucem populorum concitabo, id est faciam ut momento appareat, cl instar fulguris resplendeat, ac pervadat totum orbem.

5. Prope est justus meus, egressus est (id csl veru», brevi egredietur) salvator meus. — Sunt verba Patris de Filio, quem se brevi missurum promittit, ut sit, inquit, salvator meus, per quem scilicet ego orbem salvem, mihique subjjciam.

Ilcbræa el Septuaginta habent : *Prope est justitia mea, egressa est salus mea*, quæ verba non minus Filio, quam Patri conveniunt. Ecce hoc est judicium, quod se in lucem populorum daturum promisit, scilicet, justitia, id est justificatio et salus eorum. Ih sunt gaudii, lætitiæ et consolationis, vers. 3, promissæ fontes.

Bracua mea populos judicabunt. — *Pruno*, Rra- S. Thomas et Hugo per *brachium* Dei accipit Cyrum, qui Dei robore Babylonem evertit, et Judæos liberavit. Verum hæc spectant ad Christum, p!rl Prima», non ad Cyrum. Quocirca S. Augustinus, lib. *De Essentia Divinitatis*, per *brachia* Dei, scilicet Patris, accipit Filium et Spiritum Sanctum; hi enim a Patre quasi brachia ab humero procedunt. &-eundo, Haymo, Vatablus cl Lyranus per *brachia du<u* Dei accipiunt Apostolos; hi enim a Christo quasi brachium processerunt, ab eoquo robur subigendi orbem acceperunt, ut alludat ad robur et brachia militum. *Tertio* el genuine, *brachia* Dei sunt vires el potentia, quam Deus per Christum Chrislique crucem cseruil, dum per prædicalionem Apostolorum ei omnes gentes subjecit. Crux enim Christi fuit Dei virtus, ut ait Apostolus. Ha S. Hieronymus, Adamus, Forerius. Quocirca alludit ad brachia Christi in cruce extensa; hæc

mini sunt robora et quasi cornua, quibus ventilavit hostes, orbemque domuit, de quibus dicitur *Uabac. in, 4* : a Cornua in manibus ejus. »

Porro *judicare*, Hebræis idem est, quod gubernare et dominari, ut alibi dixi. Idem ergo hic dicit, quod cap. x1, 10 : «Et brachium ejus dominabitur.» Rursum, «judicabunt,» id est vindicabunt, populos a jugo et tyrannide diaboli, cosque in libertatem asserent. Sic enim Gedeon, Samson alique dicuntur judices, id est vindices Israel. Ita SaDchex.

Me iNsul.fi (insulani, id est gentes remolæ) expectari nr. — Hebræum mp Jfava, habet enhphasim ; significat enim dirigere, et extendero instar lincæ; inde enim ip *kaf*, significat lineam, q. d. Insulani extendent animam suam, suasque spes, vota et desideria, caque instar lincæ dirigent ad Christum. Spes enim quasi extendit animam ad rem speratam, uleam sperans per spem quasi teneat et apprehendat. Hinc ait Psaltes, *Psalms, xxiv, 1* : «Ad te, Domine, levavi animam meam. » Significatur ingens fore Gentium desiderium Chrisli et Christianismi, ubi de eo, ejusque sanctitate et miraculis inaudierint. Hoc est quod praedixit Jacob, *Genes, x1 ix, 10* : a Ipse erit expectatio Gentium. »

Secundo, Forerius H bnum *kava*, sic explicat, q. d. Insulani, jam Christiani eflecti, dirigent et collineabunt cogitationes, locutiones et actiones omnes ad Christum, nipote a quo uno pendeant, et cui soli placere student. Prior sensus llebræo magis genuinus est.

Tertio, aliqui sic exponunt, *expectabunt*, id est avidissime excipient, perinde ac si diu rno exsudassent; ut sit metalcpis : quæ enim avide excipimus, ea prius diu expectare solemus.

Ei brachium meum sustinebunt, — scilicet, expectantes, id est, ut Septuaginta, Vatablus et alii vertunt, *et in brachium meum sperabunt*. *Brachium* vorat vim, robur et efficaciam Evangelii, sive Christianismi, quæ mentes et corda immutat et sanctificat, ut vilia occidat, virtutes in eis plantet et vivificet.

Secundi), Forcrius vertit, et *ad brachium meum expectabunt*, q. d. Gentes Chrisli imperio obedient, a Chrisli ore pendebant, pendulique excipient, et prompte exsequenlur ejus jussa, dicentes : «Domine, quid me vis facere? » Signum da mihi voluntatis tuæ, parebo, iboque per saxa, per ignes.

G. Quia coeli sicut fumus liquescent. — Chaldaice, *transibunt*. Hoc est, ul Christus ait, XXI, 33 : « Cælum et terra transibunt : verba autem mea non transibunt, » y. d. Salus el justitia, quam per Chri-tum me daturum promisi, vers. 5. (iunior et diuturnior erit cælo et terra; erit enim æterna, stabitque in perpetuum : cæli autem et terra transibunt, si non sub<thntia, certe qualitate, forma el innovatione sui. Vide dicta cap. xxxiY, 4. Ita S. Hieronymus. Salus ergo et

justitia mundi, temporalis est; salus vero et justitia Dei, æterna est. Hæc ergo ambienda est cum Apostolis et Martyribus, illa negligendo. Quid enim proderii tibi quod omnes homines cras morituri te salvent et justifcent, si Deus æternitatis dominus te condemnet? Damnarunt tyranni Apostolos et Martyres, occiderunt illos ad breve æmpus; resurgent illi, et damnabunt suos tortores et tyrannos in (sternum.

Septuaginta vertunt, *quoniam cælum sicut fumus firmatum est*. Hoc est, ut explicat S. Hieronymus : « Quod omnis cælorum firmitas et robur et fortitudo vento inanissimo et fumo qui in auras solvitur, coæquetur juxta Ecdesiasten : Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. » Tales sunt et opes, deliciæ, honores, pompæ omniaque quæ cæli ambitu continentur. Quam ergo vani et stulti sunt, qui hæc ambiunt, et cum æternis commutant ! Symmachus vertit, g^{xvge} Aighovtxl, id est, *cæli instar salis liquescent* et evanescent ; Aquila, oupanGí piwMaiT&i, id est, *cælum comminuetur in nihilum*, non quod proprie sit perituum, et redigendum in nihilum, sed quod commutandum, sil in melius, ait S. Hieronymus, sive quod hæc ejus species et forma sit annihilanda, dandaquo ei nova longe augustior et splendidior.

7. Audite mb (loquitur Ghrius ad suos primos fideles et Apostolos), qui scitis justum (hebraico, *justitiam*, sive id quod justum et sanctum coram Deo esse, vos docui). Lex mea in corde eorum, — id est in quorum corde lex et doctrina mea est; ut vertunt Vatablus et Forerius. Est hebraismus : ponitur enim pronomen demonstrativum *eorum*, pro relativo *quorum*.

Nolite timere opprobrium hominum, — Scribarum et Phariacorum, tyrannorum aliorumque infidelium, qui vos ob fidem meam percoquantur, subsannabunt, flagellabunt et occident. Unde Tertullianus, lib. IV *Contra Manion*. cap. xiv, putat Christum huc alludere, idemque dicere, cum ait : «Beati critis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die, ' lex altale : ecce enim merces vestra nulla est in cælo.» *Luc. vi, 22*. Hæc enim Chrisli verba hisce Isaïæ quasi aniistropha respondent. Porro Tertullianus hunc Isaïæ locum sic ex Septuaginta legit et vertit : « Ne timueritis ignominiam ab hominibus, » nullificatione eorum ne minuamini n animo, id est ne vincamini, ut legunt alii. Hoc est enim Græcum r.T-âaûc. Porro nullificationem vel nullificamen, vocat vilipensionem, qua quis nihili fit et nullus æstimatur : « Quæ ignominia? quæ nullificatio? quæ futura erat proptar Filium hominis, » ait Tertullianus, lib. IV *Contra Mardon*. cap. xiv.

8. Sicut enim vestimentum, — supple, ex quo generat vermem et tincam, quæ illud corrodat et absumat : ita homines mortales ex se generant

sibi rtorbofc cl mortem, qua intereant ; « Mortalia enim omnia mortalitate damnata sunt, » ul ait Seneca, ne præsertim peccatores cl persecutores Ecclesiæ ex se gienunt sedera, quæ in se provocent iram cl excidium Dei. Vide dicta cap. L. 9. Alludit ad cœlos, vers. O, *q. d.* Si cœli, qui instar ceris fusi et fundati sunt, liquescent el tabescent, quanto magis homo, qui non est nisi putredo et ærumna?

9. *Consurge, consurge* (Vatablus vertit, *crcitarc, excitare*, quasi a somno quietis, lenitatis et *patientiæ*), *INDUERE FORTITUDINEM, BRACHIUM DOMINI*. — Forerius vult hæc esso verba Dei ad seipsum, seu ad virtutem suam, nempe Christum, qui et virtus Dei, et brachium Domini vocatur in Scriptura.

Planius Sánchez censet esse Isaire, aut populi exspectantis et anhelantis ad Christi adventum, ut Deus per eum potenti brachio debellet dæmones, peccatum et mortem, ab iisque fideles suos liberet, utque per Apostolos foi tiler sibi subigat hostes, tyrannos totumque orbem. Septuaginta addunt *to Jerusalem* ; vertunt enim, *consurge, consurge, Jerusalem*. Verum hæo vox non est in Hebreo, Chaldæo aut Latinis, in quibus a *consurge, consurge, induere*, » cl verba omnia sequentia referunt et respiciunt « brachium Domini. »

Porro *induere fortitudinem*, est parare et accingere se ad prælium, ut in eo fortiter confligat, el proterat hostes. *Psalm*, xcii, 1 : a Indutus est Dominus fortitudinem, et prædnxit se ; » cl *Psa*. xliv, vers. 4 : « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. »

Alludit ad Cyrum, qui fuit quasi brachium Domini in debellandis Babyloniis : imo S. Thomas et Hugo putant hunc esse sensum litteralem ; sed ho. parum est verisimile.

Consurge sicut in diebus antiquis, ix generationibus sæculorum. — *Dies antiquos*, sive *generationes sæculorum*, vocat tempora prisca, puta Ægyptia sub Mose, inter quæ et præsens multa fluxerunt sæcula.

Numquid non tu, — scilicet *to* « brachium Domini ! » Hoc enim respiccro pronomen *tu* patet ex pronomine feminino *nx at* ; nam *jniT zeroa*, id est *brachium*, pariter est leminini generis.

Percussisti superbum, vulnerasti draconem, — scilicet Pharaonetn in mari Rubro, cum Hebræi sicco pede transierunt illud, ul sequitur. Vocatur enim ipso *draco* marinus sive fluvialis, puta balama, vel potius crocodilus, quia dominabatur /Egyplo, quæ hinc mari, inde rivis Nili cingitur, ideo pio putabat se invictum et insuperabilem. Hoc est enim quod ait de Pharaone sui temporis, qui Ephreo fuit cognominatus, *Ezcch.* cap. xxix, 3 : « Ecco ego ad te, Pharaon, rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. r IlaS. Hieronymus, Cyrillus et alii. Mystice, *draco* es. Sal ut d xi cap. xxvii, I. lia Rupertus.

10. Aquajì abissi \euuiemiS. — *Abyssum* vocat

mare Rubrum, ob profunditatem ; *cchmentan*, ob ictus el fluctus. Est enim sinus sive brachium maris, ubi mare arctatum vehementius fluctuat et sævit.

ii. Et nunc qui redempti sunt. — ratelligflur inore llebræo particula comparativa Heu/, *q. d.* Sicut Dpus, duce Mose, liberavit Hebræos de manu Pharaonis, eo submerso, cosque cum gaudio, jubilo et tripudio, deduxit usque in Judæam in Sion : ita nunc per Chrfetum a diaboli captivitate et tyrannide, redimet pos, puta veros ferae* litas, ut in Sion, id est Ecclesiam, veniant, gaudeantquo et jubilent, hic inchoate, perfecte vero in cœlo. Hoc est enim quod sequitur :

Letitia sempiterna super capita eorum. — Ita enim, ut jam dixi, explicatur *Apacai-* vit, 16. Est metaphora < sumpta, inquit Forerius, a mulieribus, quæ ingentia onera imposita capitibus deferunt : quo forte el allusit Paulus, cum gloriæ pondus dixit. » Melius Sanchez sumptam putata coronis, quas victores in triumphis aut festum agentes, in feslo vel nuptiis, capiti imponunt. Porro per coronas significatur dies hosce fore tum triumphi, tum geniales et festivos. Beati enim in coelo coronabuntur non lauro, non olea, non thyrso ; sed immarcescibili gloriæ corona, ul ait S. Petrus, *epist.* I, cap. v, vers. 4.

Rursum, *caput* poilltur pro toto homine ; est enim pars præcipua, in qua vigent sensus, estque sedes gaudii et lætitiæ, æque ac doloris et mœstitiæ.

Tertio, -A *super capita* significat hanc læliliaik non fore humanam el terrestrem ; sed sublimem, transcendentem el supernduralem, scilicet coelestem el divinam, ex gralia et consolatione Dei, in hac vilaj atque in futura ex lurntue gloriæ, visione et fruitione Dei manantem. Simili modo, cap. xi, 2, et cap. lxi, i, Spiritus Domini, oinniaque ejus dona, dicuntur requievisse super Christum. Tà enim *super* significat hæc donae*so sup< naturali*, cl c cœlo iu homines descendere, ita tamen, ut ipsis indan'ur cisque insint. Denique w *super* signifleet ambitum, copiam et magnitudinem gaudii. Sicut enim corona ciugit et ambit totum caput, ita ambiet et hæc lælitia. Hoc est quod ait Psaltes, *Psalm*, xxix, 12 : a Conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lælitia. » Significatur ergo tanta fore læhlia, ut homo cam capere non possit ; sed ca undique circumfundatur, innatet et inebrietur. Hoc est quod ait Christus : « Intra in gaudium Domini lui, » *q. d.* Tantum erit gaudium, ut illud non tam in te, quam tu in illud sis intraturus : sicut invitatus ad nuptias ingreditur in aulam nuptiarum deliciis, musicis, tapetibus oinnique re delectabili Ita instructam et referiam, ut videatur iu mera intrare gaudia.

Gaidium et lxtitum tenebunt. — Loquipir de gaudio hio inchoahdo, sed coasummaudo in emits, ut patet *Apocal.* yu, 10. Legimus in hystonis

aliquos in hac vita præ gaudii magnitudine fuisse exanimatos : quanta ergo erunt gaudia Beatorum, quibus undique circumfluent el inebriabuntur? Sane gaudium eis finderet cor, gaudio creparent, ni Deus eos supra naturam contineret, **Duroni** ct in vita conservaret. Ita Diagoras tres filios adolescentes habuit, unum pugilem, alterum pan* cratiasten, tertium luctatorem; cosque omnes vidit vincere coronarique eodem Olympiæ die. Porro, cum tres hi filii victores patrem amplecterentur, et coronas suas in caput ejus impone- rent, cumque populus gratulabundus flores undique in eum jaceret; ipse seipsum, suamque lætiliam non capiens, protinus in eodem loco et stadio, inspectante populo, in oculis atque in manibus filiorum animam efflavit.

Similiter legimus, qua tempestate apud Cannas exercitus populi Romani cæsus est, anum matrem, nuntio de morte filii allato, extremo luctu atque mœrore affectam esse ; sed is nuntius falsus fuit, atque is adolescens non diu post ex ca pugna in urbem rediit. Anus repente, filio viso, quasi ruina incidentis inopinati gaudii, oppressa exanimataque est. Ita A. Gellius, lib. Ili, cap. xv.

Fugiet dolor et gemitus. — Pulchre Poeta :

Nasdmor in lacrymis, lacrymis quoque vita madescit,
Et vitam rursum linquimus in lacrymis.
Mors uulias hominum lacrymas absterget, at omnes
Omnibus electis ipse Deus lacrymas.

Huc alludit S. Joannes, Apoca/. xxi, 4 : a Mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.» Quia, ul dixit vers. 11 : « Lælitia sempiterna erit super capita eorum. » Nimirum Christus hic suorum capiti imponit suam coronam spineam, in coelo imponet auream et gemmeam, utreipsa ostendit etpræstilit B. Calhorinœ Senensi.

Hoc gaudium hic inchoant justî, estque comes virtutis eorum, quam deducit ad gaudia coelestia et æterna. Vidit hoc per umbram Seneca, scribens ad Lucilium: « Nolo, ait, tibi unquam deesse lætiliam, volo illam tibi domi nasci : nascetur, si modo intra teipsuin sit. Cæleræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt : leves sunt, nisi tu forte judicas illum gaudere, qui ridet : animus debet esse alacer, et fidens, et super omnia erectus. »

12. Ego, ego ipse consolabor vos. — Cogita qualis, quanta et quam firma sit consolatio, quæ a tanto consolatore proficiscitur, quasi munus tanto principe dignum. Quocirca : « Quis tu, ut timeres ab homine mortali? » Hebraice *ab VUN enw*, id est homine misero, ærumnoso, damnato ad mortem. Increpat tepidos et timidos Christiano», qui in fide nutaturi, aut ab ea defecturi erant metu Judæorum, Imperatorum, aut aliorum persecutorum vel irrisorum. Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Unde Hebræum est genus femininum, 'RTDT DN'Q mi ul vagirei, q. d. *Quid tu, o fanina.*

finies? Timere enim in tanto Dei adjutorio et consolatione, præsertim hostem fœneum, cl instar fœni interiturum, est meticulosa! et feminem indolis; dicere enim debueras : a Si Deus pro nobis, quis contra nos? »

13. Et odlitus es Domini factoris tui (Dat caudam timoris, q. d. Ideo times, ut femina, persecutores, quia immemor es Dei, potentissimi tutoris Ini, qui cœlos et lerram creavit, firmavit et firmat. Hinc enim videns faciem furibundam persecutoris et tribulantis, formidasti; sed vide quam brevis sit furor, quam cito dispareat). Udi NUNC EST FUROR TRIBULANTIS? — q. d. Uti fUFOF Pharaonis persequentis Hebræo» absorptus est a mari : ita et furor persequentium te, Deo vindice, mox absorbebitur et evanescet.

14. Cito veniet gradiens au aperiendum. — He- Ven it bræi, S. Thomas et Hugo hæc accipiunt de liberatione Judæorum e captivitate Babylonica. Verrum alii passim accipiunt de ope cl auxilio Christi, suos in persecutione liberantis, protegentis, foventis et alentis, q. d. Cito veniet brachium Domini, id est Christus potens bellator, gradiens el conculcans adversarios tuos, ut carceres aperiat, indeque te jam ad mortem damnatum educat, uti fecit S. Petro, *Actor*. xn, 11.

Rursum, « non interficiet, » id est, non permittet tyrannos interficere fideles usque ad internecionem, quin potius per paucorum martyria, plures faciei succrescere. Unde hebraice est DIOI sb /o *iamut*, id est *non morietur*, scilicet fidelis. Noster legit JVDI fcò lo *iamit*, id est non occidet, *non interficiet*.

Nec deficiet panis. — In fame etiam extrema aderit Deus, curabitque suis annonam, tum corporalem, tum magis spiritualem. Hoc est quod Paulus expertus aiebat : « Aporiamur, sed non destituimur, » Il *Corinth*, iv, 8. Ita sæpe fidelibus fecit, el facit Deus, iisque in acie novaculo mire succurrit; ut, cum videantur esse in imo et (eterno carcere conclusi, subito libertatem eis afferat; cum videantur esse in limine mortis, duci- que ad crucem, salvet eos, vilæque restituat; cum videantur fame morituri, abunde eis vicium submittat, uti *Daniel*, cap. xiv, in lacu leonum submisit cibum per Habacuc raptum ab Angelo.

Quinimo Forerius hæc sic accipit, quasi dicatur, quod Deus persecutorum animos ita immutabit, ut ipsimet Christianos, quos carcere concluserant, solvant et liberos dimittant; quos ad mortem damnaverant, absolvant; quos fame cruciabant, nutriant et pascant. Sic enim vertit ipse: *Festinavit qui volutabat* (exagitabat fidelem) *ad aperiendum, et non morietur* (fidelis) *ad faveam, et non defecit panis ejus*.

Pro gradiens hebraico est njHtf *tsoe*, quod Pagninus et R. Abraham vertunt, *ligatus*; Vatablus, *discurrens*; Forerius, *volutans*; R. David, *captivus*; Symmachus vero, *infernus*. Sic enim ipse vertit : *Cito infernus aperiatur, et non morietur in corrupt*

tione, q. d. Christus morions aperiet limbum patrum, et vinctos, tam in limbo quam in purgatorio, educet, atque in morte caro ejus non corrumpetur. Hoc est enim quod dicitur, *Psalm.* XV, 10: ¶ Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. p Ita S. Hieronymus.

Ver», is. 15. Ego autem sum, Dominus — q. d. Quid timeas, cum me habeas defensorem? qui, cum volo, conturbo mare, multo magis homines, hostesque tuos conturbare possum, uti conturbavi Madianilas tempore Gedeonis, *Judie*, vii; quique sum Dominus exercituum, qui scilicet, cum lubet, in aciem educo coelos, stellas, elementa, fulmina, tonitrua, grandines, procellas atque innumeras Angelorum legiones.

Ven u. 16. Posui vbrba mea in ore tuo. — S. Thomas et Hugo putant esse verba Dei ad Isaiam, vel, ut Chaldæus, ad Prophetas.

Secundo, Cyrillus, Procopius et Sanchez censent hæc verba locutum esse ad Apostolos virosque Apostólicos.

Tertio et planissime, S. Hieronymus, Forerius, Adamus et alii passim censent esse verba Dei Patris ad Christum Filium : iisdem enim verbis Pater compellavit Filium, cap. xlix, 2. El Christus est, qui fundavit Ecclesiam, ut sequitur.

Porro sub Christo inlligit Christi fideles et Apostolos; hos enim timidos et metuentes persecutiones Judæorum ac tyrannorum, uti dixi vers. 7 et 12, pergit corroborare et confirmare, dicens se iis adfore dalurumque, tum sapientiam et eloquentiam, qua prudenter et constanter persecutoribus respondeant; tum vires et fortitudinem, qua eorum impetus et plagas excipiant et sustineant. Itaque Deus a fidelibus, quasi a subditis, hic convertit se et sermonem retieclit ad caput, puta ad Christum, in coque fideles alloquitur et consolatur; sicut rex a militibus convertit se ad capitancum, cumque et in eo milites alloquitur et animat ad prælium, q. d. Nolite timere, o fideles, o Apostoli, minas et terrores hostium; ecce ego dedi vobis caput et ducem Christum. Ego in luo, o Christe! ore posui verba mea, ut tu vicissini ca ponas in ore tuorum Apostolorum et fidelium. Rursum, in umbra manus mæ ego protexi te, ut tu vicissim sub umbra manus tua? protegas cos. Poterant enim Apostoli cum Mose, *Exodi* iv, obtendere duo Evangelii obstacula, scilicet, *primo*, ruditatem et infantiam suam; hoc elidit, dicens : « Posui verba mea in ore tuo; p *secundo*, robur et furorem persecutorum; hoc elidit, dicens : « In umbra manus mæ protexi te. »

Hoo est quod ait Christus, *Matth.* x, 19: « Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini; non eniini vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis, » Hisce ergo verbis Christus, Apostoli eorumquo assecla* instituuntur et quasi consecrantur præconc> Dei, Deusque os eorum sibi vindicat, ut per illud, quasi per or-

ganum suum, loquatur. Ita refert S. Gregorius, lib. I *Dialog*, cap. iv, iisdem hisce verbis S. Equitium Abbatem ab angelo jussu Dei instilalum esse predicatorem. Cum enim Felix, vir nobilis, ab eo quæreret : « Qui sacrum Ordinem non habes, atque a Romano Pontifice, sub quo degis, prredicalionis licentiam non accepisti, predicare Bautta quomodo presumís? » Compulsus Equitius, respondit : a Ea quæ mihi loqueris, ego quoque me- 'cnU» cum ipse pertracto; sed quadam nocte speciosus pr^u*- inih per visionem juvenis adstilil, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id est phlebotomum posuit, dicens : Ecce posui verba mea in ore luo, egredere ad prædicandum : atque ex illo die, etiam cum voluero, de Deo tacere non possum.» Subdit S. Gregorius : « Tantus quippe illum fervorad colligendas Deo animas accenderrat, ut sic monasteriis preessel, quatenus per ecclesias, per castra, per vicos, per singulorum quoque fidelium domos circumquaque discurreret, et corda audientium ad emorem patrias coelestis excitaret. » Da, Domine, Ecclesiæ tuæ plures Equitios.

Ut plantes coelos, et fundes terram, — ut scilicet crecs et fundes novum orbem spiritalem, scilicet Ecclesiam regnumque Dei, in quo fidele» agent vitam coelestem, atque instar terræ solidi et fundati erunt in fide, spe et charitate. Ita S. Hieronymus, Haymo, Forerius, Dionysius, Adamus et alii. Aliqui non male, per cælos accipiunt Apostolos : sicut enim coeli lumen, ita Apostoli lucem Evangelii orbi attulerunt. Per terram, scilicet novam, plebeios, qui in Ecclesia terrestri, hanc lucem constanter accipientes, suæ gravitatis obliti, feruntur in coelum, dicuntque cum Paulo: « Nostra conversatio in cœlis est. » Quocirca aliqui subaudientes TM *beth*, id est in, vertunt, *ut plantes catos, eosque fundes in terra*. Per vitam enim coeleslem quam agunt Sancti, tam Angeli et cœlites ad homines descendunt, quam homines pii ad coalites ascendunt. Unde 6. Joannes, *Apocal.* XXI, 1, vidit Ecclesiam et fideles, quasi Jerusalem novam descendentem de cœlo.

Moraliter, Sancti sunt cœlum, *primo*, quia sursum habent cor et mentem.

Secundo, quia cælati sunt gratia Dei, omnique virtute, praesertim patientia in tribulationibus.

Tertio, quia sunt templum et thronus Dei; unde S. Augustinus in *Psalm*, cxxii : < Habitai, inquit, in cœlo Deus, et cœlum Dei sunt omnes animæ justae et sancire : nam et Apostoli quamvis in terra essent carne, cœlum erani; quia in illis Deus sedens per totum mundum ambulabat, et habitabat in eis Christus per fidem, sicut dicit Apostolus : Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. »

Quarto, quia instar cadi pluunt, tonant, fulgurant. Audi S. Augustinum in *Psalm*, ci, serm. 2 : « Pyr cœlum, ait, non importune inlailigimus Sam s Dei, in quibus manens Deus intonuit

Sancti
inni cer-
ium ob
octo *04-
log IM.

præceptis, coruscavit miraculis, imbrificavit terrain sapientia veritatis : cœli enim enarraverunt gloriam Dei. n Idem, serm. 3 *De Apostolis* : « Cœli sunt Sancio narrantes gloriam Dei, a terra suspensi, Deum portantes, in præceptis tonantes, sapientia coruscantes. »

Quinto, quia, ut ait S. Augustinus, lib. i *Contra Julian.* : « Cum corpus e terra et spiritum possideamus e cœlo, ipsi terra et cœlum sumus; et in utroque, id est in corpore el spiritu, ut voluntas Dei fiat, oramus. » Inde scribens in *Psalm*, xevi : « Ta, ait, si vis, cœlum cris : purga de corde tuo terram. Si terrenas concupiscentias non habueris, et non frustra responderis sursum te habere cor, cœlum eris : carnem portas, et corde jam cœlum es. »

Sexto, cœlum Varroni lib. V *De Lingua Latina*, dicitur, quoti stellis sit cœlatum, aut quod sit καὶ ἄνυσ, id est cavum; aut, ut Isidoras, quod superna celet et abscondat; aut, ut Rupertus in *Cenes*, lib. I, oap. xxix, a cernendo, quod omnibus sit conspicuum et ubique cernatur; sicut Plato in *Cratyllo*, cœlum græce dici cijaw censet « zi Tw ôpâv toc « vw, id est ab aspiciendo ea quæ sursum sunt; aut, ul Aristoteles (vel quisquis est auctor), lib. *De Mundo*, ab fyc; quod sit terminus eorum quæ sursum sunt. Unde utrumque coniungens Philo, lib. *De Mundi opificio* : « Cœlum, nquit, dicilur có ό; sive quia omnium ipo;, id est terminus; sive quia primum ζparai», id est visibillum, factum sit. » Ita Sanctus est cavus, id est totus teres atque rotundus : est omnibus conspicuus per modestiam, sed absconditus per devotionem et contemplationem. Idem est terminus et finis omnium : Deus enim mundum creavit propter Sanctos et Electos. Unde S. Gregorius, lib. XXX *Moral*, xn : « Cœlum, ait, Ecclesia vocatur electorum, quæ ad interna sublimia dum per sublevationem contemplationis intendit, surgentes ab infimis cogitationum tumultus premit, atque intra se Deo quoddam silentium facit. » Idem, homilía 14 in *Ezech.* : « Cœlum est anima iusti, sicut per Prophetam Dominus dicit : Cœlum mihi sedes e^t, » *Psal.* cn. Idem, homil. 30 in *Evangel.* : « Ornamenta, inquit, cœlorum sunt virtutes prædicantium. Hinc scriptum est : Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum; quia mundi hujus potestatibus contraire non présumeront, nisi eos Sancti Spiritus fortitudo solidasset, d etc.

Septimo, in cœlo est sol, luna, astra; ita in anima iusti sol est intellectus, luna fides, astra virtutes, ait S. Bernardus, serm. 27 in *Cuntic.*, qui totus est de hac re : « Sicut stella», inquit, in nocte lucent, in die latent, sic vera virtus, quæ sæpe hi prosperis non apparet, eminet in adversis : ergo virtus est sidus, et homo virtutum, cœlum.» Merito ergo sponsa Chrb-ti dicit : « Formosa sum sicut pelles Salomonis, » id est sicut cœlum : Deus cium. extendit » cœlum sicut pellem, »

Psalm, cm. Habet ergo Ecclesia « cœlos suos, homines spirituales vita et opinione conspicuos, fido puros, spe firmos, latos charitale, contemplatione suspensos. Et hi pluentes pluviam verbi salutarem, tonant increpationibus, coruscant miraculis, » etc.

Octavo, quia iustus per coelestes mores inchoat cœleslem beatitudine!!!, sicque incipit esse cœlum, Audi S. Chrysostomuin, homil. 16 in episl. ad *Hebr.* : a Faciamus, ait, animam nostram cœlum. *Primo*, clarum et festivum est cœlum, neque enim in hieme nigrum efficitur: non enim ipsum est quod immutat faciem, sed nubes concurrentes illud obtegunt; » ita iustus screnus est el imperurbabilis. *Secundo*, « cœlum solem habet; habemus et nos solem iustitiæ. Video autem quia et meliores fieri cœlo nobis licet; quonam modo? quando Dominum solis habemus. *Tertio*, « cœlum ubique mundum est et sino macula, non in hieme, non in nocte mutatur; proinde et nos neque in tribulationibus, neque in versutjjs diaboli hoc patiamur, sed maneamus immaculati et mundi. *Quarto*, cœlum altum est, et mullum distans a terra; hoc etiam nos faciamus, separemus nos a terra, et in excelsum illud levemur. *Quinto*, cœlum superius est, et ab imbribus et a pluviis (nam nubes transcendit Olympus) et a nullo consumitur; hoc et nos poterimus, si voluerimus. *Sexto*, cœlum quidem putatur pali, sed ipsum nihil patitur; sic igitur et nos etiamsi putamur pati, tamen non patimur, si in altitudine sederimus cum Paulo et Sanctis, qui aliores cœlo, ad ipsum pervenerunt Dominum. Quis nos separabit a charitale Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? » etc.

Et dicas (tu, o Christe) ad Sion (ad Ecclesiam): Populus meus es tu. — Omnes enim fideles sunt populus Christi, indeque vocantur Christiani.

17. *Consurge, Jerusalem.* — *Primo*, Illebrœi, S. Thomas, Hugo et Sanchez hæc accipiunt de Jerusalem, id est Hierosolymilis captivis in Babylone, censentque eis hic libertatem el reditum in patriam, ac Hierosolyma? templique reædificationem promitti; ideoque excitari Jerusalem ad alacritatem et lætitiā, ac moneri, ul priora scelera, ob quæ hostibus tradita est, deinceps caveat. Videtur enim ad Judæos sui a?vi moro suo reverti Propheta : hisce enim omnia ad finem usque capitis proprie conveniunt; sub hisce tamen intellegit Christianos quasi antilypos.

Unde *secundo*, S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Dionysius, Forerius, Adamus, Vatablus, el passim alii per *Jerusalem* intelligunt primitivam Ecclesiam, in Jerusalem ortam et collectam : de illa enim egit ab initio capitis hucusque, ejusque mœrorem ex paucitate fidelium conceptum, consolatur el abstergit, promissione tum protectionis suæ, tum instaurationis et numerosæ prolis. Verum, quia in urbe Jerusalem alii erant credentes Christo, alii et plores increduli ; hinc *pruno*, ejui

et incredulorum stragem per Romanos describit; deinde vers. 22, transit ad credentes, atque veram Jerusalem, id est Ecclesiam consolatur, ut clare patet cap. seq., vers. 2 et 7. Nam, cum Judæi pene deleti sunt per Titum, cumaue plane abolita eorum respublica et Synagoga, tunc subito cœpit florere Ecclesia ex Judæis collecta, tunc caput erexit. Hoc est quod ait : « Elevare, elevare, consurge. » Hæc enim fuit restauratio Hierosolymæ et Sionis, non corporalis, sed spiritalis : transit enim a Jerusalem non credente et excisa, ad credentem Christo et succrescentem, sive a Judaica ad Christianam. Sicut enim idem est populus, v. g. Romanus, olim Gentilis, nunc Christianus; sic eadem est Jerusalem olim Judaica, nunc Christiana, praesertim, quia hæc c. Judæis primitus cœpit et collecta est. Vide *Can.* VII. Adde hæc etiam ad consolationem Jerusalem, id est Judæorum adhuc judaizantium, pertinere : quia illi suo tempore inserendi sunt Ecclesiæ, uti nulli inserti sunt, et quotannis inseruntur; imo omnes et singuli quolibet die inseri possunt, si velint, itaque hac consolatione eis promissa frui.

Denique, alii per vastationem Jerusalem intelligunt persecutiones, quas a tyrannis passa est primitiva Ecclesia. Verum hoc videtur violentum. Hæc enim non possunt dici calix furor : calix plenus indignatione Domini, vastitas, contritio, etc., quæ sequuntur, cum fuerint potius ejus gloria et triumphus.

Quæ bibisti de manu Domini (propinatum et acceptum) CALICEM ILLI EJUS. — *CüllX* Significat SÖVtem cujusque tristem vel lælam, cuique a Deo pro meritis, vel pro voluntate Dei admensam et attributam. Est metaphora a convivio, in quibus olim praeffectus convivii, qui Modimperator dicebatur, suum cuique calicem miscebat et attemperabat (I). *Calix* ergo tra? est mensura pœnæ, vel vindictæ a Deo irato Hierosolymæ, pro ejus demeritis decreta et attributa. Vide diota Jerem. xxv, <5.

Usque ad fundum calicis soporis. — Hebraice est nSjnn *tarda*, quod Noster vertit, *soporis*, id est, ut R. Salomon, *stuporis*, id est stuporem seu soporem lethiferum inducentis; Chaldæus, *maledictionis*; Septuaginta, *furoris*; Symmachus et Theodotion, *lacerationis*; R. David, *veneni mortiferi*; R. Jona, *confusionis et contritionis*; R. Emmanuel, *fictus et contritionis*; Arias Montanus, *turbationis et nauseæ*; sed optime Forerius, Vatablus

et alii, *tremoris*; bjH *raalenim* significa! tremere; dicitur autem *calix tremoris*, qui tremorem et concursionem membrorum, indeque stuporem lethiferum inducit, quales sunt venenatæ et frigidæ poliones. Non ergo loquitur de calice vini conditi et aromatici, qui reis supplicio afficiendis datur, vel sensus soporei, ne cruciatus sentirent, aut certe ut minus eos sentirent : hic enim in se reis erat consolationi magis quam dolori.

Symbolice lamen et tropologice hunc calicem soporis calici et haustui somnifero, quem Germani *Slafrung* vocant, recte adaptat Joannes Fredericus Matenesius in *Syntagmate* quod contra eum scripsit : calix enim somniferas hunc soporiferum inducit et provocat.

Potasti usque ad fæces. — Ergo totum dolium ebibisti, nec tam ex calice, quam ex dolio potasti, illudque epotasti; significatur ingens et extrema vindicta, clades et calamitas Hierosolymæ, quæ fuit tum in captivitate Babylonica, tum magis in Romana.

18. Non est qui sustentet. — Solent parentes senes a filiis sustentari, cisque inniti, uti facium est a P. Cornelio, qui inde Scipio est appellatus, quod pater incedens ei quasi scipioni inniteretur; unde ipse Scipionis nomen familie dedit et ad posteros transmisit. Hierosolymæ vero contrarium accidit : nam filii ejus seditiosi se invicem confecerunt, et gravius urbem, quam hostes, affligerunt in obsidione Till, teste Josepho.

19. Duo SUNT QUÆ OCCIRRERUNT TIBI. — Nominat quatuor flagella, subdit enim : « Vastitas, et contritio, et fames, et gladius. » Quomodo ergo ait e-se duo? Respondei Sanchez primo, esse duo, quia unum, puta fames, Judæis contigit in obsidione; alterum post obsidionem, excisa urbe, scilicet vastitas, et contritio et gladius. *Stando*, respondet esse duo, quia unum fuit civitatis flagellum, scilicet, vastitas et contritio; alterum civium, scilicet fames et gladius. Sic et Forerius : Vastitas, inquit, et contritio, sunt unum idemque flagellum; alterum vero, est fames et gladius, hæc enim pro uno computantur. *Tertio*, Vatablus: Duo, inquit, posteriora duobus prioribus continentur. Ergo primum flagellum est vastitas, sive fames; alterum est contritio, sive gladius. Secundus sensus videtur maximo appositus contextui.

Quis contristabitur super te? — 7. <1. Tanta est tua afflictio, ut et tu, et videntes (et stupeant, et præ stupore nec illi te possint consolari, nec tu ab eis consolationem ullam accipere : vehemens enim dolor stuporem sensibus et menti inducit, ut nihil, quantumvis lætum et delectabile, sentiant aut capiant.

Consolabitur. — Hebraice jam est onjX *anachem*, id est *consolabor*; sed videtur legendum •FD* *ieriadem*, id est *consolabitur* : ita enim verunt quoque Septuaginta.

20. Fim tui projecti sunt. — Strati jacent in plateis et compiti*, aut gladio confossi, aut potius

(1) Alii putant hic alludere Prophetam ad opinionem apud Hebræos, et præsertim apud Orientales vulgatam, quemdam angelum muris quem putabant acEWt-torciti hominum apud Deum, a quo mortem connu postulet, et demum aegrotis appareat, et guttam veneni instillet, qua degustata moriantur. Hinc juxta Jahn (*drachalog*, *jlibi*. part. I, cap. xn) descendunt phrases : *Mortem gustare, calicem mortis bibere*, quo Syris (quoque et Arabibus et Persis usitate sunt. Cf. Catmetum, *ihwr*/. ad *hai*. xxxvn. 36.

præ fame, macie, tane animam agentes : hoc est enim llebræum íjbp *alaph*. Idipsum est quod ait Jeremías *Thren.* iv, 5 : « Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora : » praesertim quia hostes Chaldæi, reque ac Romani, domos combusserant, vel occuparunt, ut cives cogarentur in plateis dormire.

Sicut ohvx illaqueatus. — « Oryx » est animal unicorni et bisulcum, ait Aristóteles, lib. II *Hist. animal*, cap. i, et lib. III *be Part. animal*, cap. it; alii volunt esse urum, sive bovem sylvestrem. Ita Gesncrus et Forerius. Verum Procopius vult esse avem; sed hoc parum est probabile. Melius Plinius, lib. H, XL, orygem ait esse /Egypti feram, qui bisulcam habet ungulam, et in exortu Canicute contra stat intuendo, camque sternutando quasi adorat. Idem, lib. VII, cap. i.iii : « Sunt et oryges, ait, soli a quibusdam dicti, contrario pilo vestili, et ad caput verso. » Et Oppianus, *Cyneget.* lib. II, ait feram esse lactei coloris, habentem cornua ærc, ferro et silice duriora, similia mucronibus, caque venenata esse (1); his confisam, belluam audacem esse et sævam, non metuere venatores, nec canes, imo nec tauros, apros, pardos, leones, ursos; sed, cum eos videt irruentes, immotam stare, et capite inclinato invadentis alvum cornibus obliquatis perforare. Hinc Calixencs Rhodius apud Mhcnæum, ut rem miram et inauditam narrat, quod Ptolemæus Philadelphus in pompa Alexandrina oryges subjugales dederit. Ita Delrio *adagio* 789. Quocirca Martialis, lib. XIII, orygem ita depingit :

Matutinarum non ultimi pntda ferarum
Ssvut orix : constat quod milii mode canum.

Sensus est, q. d. Sicut oryx ferum animal, cum canibus et venatoribus pugnans, fessum tandemque vicium, capitur et illaqueatur, sicque illaqueatum et irretitum, moxque occidendum, omnibus in platea spectandum proponitur ; ita et cives Hierosolyma? fessi, fracti, rerumnis confecti, et ab hoste undique cincti, ac quasi illaqueati jacuerunt in plateis mox morituri, aut jugulandi, fueruntque hostibus et transeuntibus ludibrium. Alludit ad Titum, qui ilerosolymam, viasque omnes, iti subito obsedit et cinxit, cum omnes Judæi eo ad Pascha confluxissent, ut instar miraculi fuerit, tam cito tantam urbem vallo et muro potuisse concludi : tunc enim Judæi fuerunt quasi oryx ab eo illiqueali. Ita Josephus, lib. VI *Belli*, cap. penult, Ilæcque fuit causa, cur multi fame et faetore luridi, ob tantam hominum multitudinem, exanimis jacuerint in plateis.

Septuaginta pro sicut *oryx illaqueatus* vertunt,

(i) RUI onyx notat animal quoddam sylvestre o genere caprearum montanarum, quæ nomine Arabico *ija-trita* vocantur : pluribus ostendit llochartus *Itteroz.* part. I, lib. III, cap. xxviii; qui et ibidem demonstravit ejusmodi ammalia in Oriente eliamnum retibus capi.
(Rosenmuller.)

sicut beta semicocta, id est semitosla, flaccescens et marcescens. Sic et Syrus et Arabicus, *sicut beta deficiens pra siccitate*, foliis aridis so erigere et consistere non valentibus : quæ est imago hominis deficientis et morientis. Unde Virgilius morientem Euryalum flori et papaveri flaccescenti ita comparat, lib. IX *Æneid.* :

Purpureus vetuli cum flos succisus aratro
Languescit moriens, hssove papavera collo
Demi-ere caput, pluvia cum forte gravantur.

Id maxime verum in beta, quæ etiamsi vigeat et floreat, languida est, fatua et insipida. Unde vulgo dicebatur olim XaxowEáw, id est *betizare*, ul vertit Augustus (tesar, teste Suetonio, pro languore, aut esse insulsum vel insipidum; unde Catullus:

Languidior tenera cui pendens sicula beta;

et Martialis :

Ut sapiant fatua: fabrorum prandia bclæ,
O quam rape petet vina piperque cocus!

Hinc Diogenes Cynicus, teste Laertio, cum adolescentem quidam eum canem vocarent, seque canturos dicerent ne ab illo morderentur, eos bono animo esse jussit, canem enim non vesci betis, mollitiem eorum notans. Tales fuere Judæi in obsidione, scilicet molles, languidi, insulsi et stolidi, utpote in sese invicem grassantes, teste Josepho, qui et lib. V *Belli*, cap. xlii, depingit eos qui isti solutos viribus, siccis, fame hiantes, et exhalantes animam.

Mystice, talos bel® sunt, homines mottes et enerves, qui, quasi femin®, cedunt tentationibus. Quocirca S. Cyrillus et Basilius in *Ascet.* cap. iv, vetat Religiosos jejuniis et poenitentiis extenuare et exhaurire vires corporis, ne fiant similes æslu siccatis et torridis oleribus, ul non possint sufficere laboribus communibus, nec difficultatibus ac tentationibus resistere.

Chaldæus pro *sicut oryx illaqueatus* vertit, strui *laguncula confracta* : Judæi enim vastati fuerunt quasi fragmenta lagon® contrit®, ul ait Isaias cap. XXX, vers. 14.

Plexi indignatione Domini. — Indignationem sive increpationem, metonymice vocat supplicia et cruciatus, ex Dei indignatione manantes et depluentes in peccatores.

21. Ebrius non a vino, — sed ab ira et indignatione Dei, puta a vindicia, suppliciis, doloribus et angoribus a Deo vindice libi immissis, nimirum ab epoto calice furoris Domini, de quo sequitur; unde S. Hieronymus ait significari ebriam animi perturbationibus : nam iste hominem inopem consilii, et quasi mentis impotem faciunt, cumque rotant et circumagunt instar ebrii, ul tesluel, lancinetur, et curis malisque circumquaque exagitetur. Dissimili et adverso sensu Demosthenes oral. I, impropere Philippo, quod rerum gestarum gloria et felicitate factus sit quasi cbiuv

ct Insanus; et do Cleopatra dixit Poeta : « Fortunaque dulci ebria. »

22. Qui pugnabit pro populo suo, — qui cum al) hostibus siepe vindicavit, ab iicquc et c captivitate liberare solet : futurum enim significat praeteritum et praesens more prophetico.

Ecce tuli de manu tua calicem soporis, etc. — Septuaginta pro *soporis* vertunt, *ruinæ*; Symmachus et Theodolion, *lacerationis et commotionis* : S. Cyrillus, *insanabili calamitate et infelicitate intolabili*.

Non adjicies ut diras illum ultra. — Hoc veruta fuit incaptivitate Babylonica: quia nunquam amplius a Babyloniis vastati sunt Judæi, nec ab aliis per longum tempus, puta per aliquot sæcula. Tò enim *non ultra* sæpe non æternitatem, sed longitudinem significat, puta tempus immemoriale, quod ultra vitam et memoriam hominis porrigitur. Verius fuit id ipsum in vastitate Romana, et in Sione spiritali, id est Ecclesia : hæc enim nunquam in totum vastabitur aut ex>cindetur.

23. Et ponam illum in manu eorum, qui te humiliaverunt. — Scilicet, dabo illum epotandum hostibus tuis, puta tum Chaldæis, hi enim pariter vastabuntur a Cyro; tum Romanis, nam mox ab excidio Hierosolyma» auctores illius, Flavii omnes, misere perierunt. Flavius enim Vespasianus pater statini eodem anno mortuus est; Titus intra biennium saevissima morte interemptus, poenas luit; Domitianus, a suis cæsus, ita odio fuit, ut de eo canat Poeta :

Regeret cum Flavius orbem
Ultimus, el calvo seniret Roma Neroni.

Ita ex S. Hieronymo et Procopio Leo Castrius.

Rursum, hostes Jerusalem, id est Ecclesia? fuerunt Nero, Decius, Diocletianus, Aurelianus, Licinius, etc., qui quam misere perierint, norunt omnes.

Et dixerunt animatub (id est tibi) : Incurvare. — Solent enim victi a victoribus calcari, iisque subinde dorsum incurvare, ul illi quasi scabello insideant, vel insistant adseensuri equum. Sic Au-

relianus incurvatus fuit Sapor regi Persarum; Bajactes Turearum rex, Tamberlano. Ad hunc morem allusit Psaltes, *Psalm*, cix, vers, t ; « Donec ponam inimicos tuo? scabellum pedum tuorum.*

Mystice, hæc humiliatio, et corporis incurvatio, per catachresin significat animæ totiusque hominis per vilia el peccata depressionem sub potestate diaboli, cujus est mancipium. IlaS. Cyrillus, Forerius, Arias et Hieronymus qui et addit : « Tale quid et in Evangelio legimus quod decem et octo annis Satan as incurvaverat mulierem, quam Dominus ad statum pristinum erexit. » Eide eadem S. Gregorius, hom. 31 in *Evangelium* ȝ « Recta, ait, Dm » slat anima, cum superna desiderat, et nequaquam £ flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cum hanc Ckr^j. in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt : tran-ire namque eorum est immunda illa desideria spargere. Dicunt ergo : Incurvare, ul transeamus : quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit, et fraudare per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt. Nos ergo viam malignis in nobis spiritibus damus, cum terrena concupiscimus, cum ad temporalia appetenda curvamus. Pudeat ergo terrena concupiscere, el dorsa mentium ascendentibus adver>ariis præbere. » O curvæ in terram mentes, et caelestium inanes! o viles animæ! Audite Gentilem Senecam, *epist.* 42 : « Quemadmodum, inquit, radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur; sic animus magnus el sacer, et in hoc demissus ut propius divina nossemus, conversetur quidem nobiscum, sed hæreat origini suæ. * Et *epist.* 8 : « Cogita in te præter animum nihil esse mirabile, cui magno nihil magnum est. • Parvus ergo est, qui ad hæc infima se inflectit. Et *epist.* 65 : « Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus, » id est stet erectus, imperet regatque, et affectus, cupidines, humana omnia domita aiu. habeat ac subjecta. Aliam hujus loci tropologiam, de iis qui invident necessitatibus fratrum, vide apud S. Beruardum, serai. i ad *Patres in Capitula*

CAPUT QUINQUAGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promittit Judæis libertatem e captivitate Babylonica, tum (pda ipsi populus ejus erant, et inique ac indigne tractabantur a Chaldæis; tum ne nomen Dei, quasi suos derelinquentis, blasphemetur. Sub ea vero intelligit et promittit libertatem a jugo peccati et dæmonis, quam toti mundo affert Christus. Unde secundo, relidis Judæis, ad Christum et Apostolos transit et avolat, vers. 1, dicens : Ecco adsum. Quam pulchri super monies pedes annuntiantis pacem, etc.; dicitque Christum fore brachium, et salutare Dei, quod videbunt, quoque fruentur omnes Gentes. Hinc tertio, vers. 11, jubet Apostolis, ut a Jitdata exeant, cantque prmdicatum per omnes Gentes, apud quas tam gloriosum fore Christi nomen pradicat, quam fuit ipse apud Judæos, præsertim in passione et cruce, inglorius; inde enim cum sibi gloriam in toto orbe comparaturum (t).

i. Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem, civitas Sancti : quia non adjiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisis et im-mundus. 2. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem : solve vincula colli tui, captiva filia Sion. 3. Quia hæc dicit Dominus : Gratis veumdati estis, et sine argento redimemini, 4. Quia hæc dicit Dominus Deus : In Ægyptum descendit populus meus in principio, ul colonus esset ibi : et Assur absque ulla causa calumniatus est eum. 5. El numquid mihi est hic, dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis ? Dominatores ejus inique agunt, dicit Dominus, et jugiter tota die nomen meum blasphematur. 6. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa : quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. 7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion : Regnabit Deus tuus! 8. Vox speculatorum tuorum : levaverunt vocem, simul laudabunt : quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion. 9. Gaudete, et laudate simul, deserta Jerusalem : quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem. 10. Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium: et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. 11. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere : exite de medio ejus, mundamini qui feriis vasa Domini. 12. Quoniam non in tumultu exhibitis, nec in fuga properabitis : præcedet enim vos Dominus, et congregabit vos Deus Israel. 13. Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde. 14. Sicut obstupuerunt super te mulieres, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. 15. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum : quia quibus non est narratum de eo, viderunt; et qui non audierunt, contemplati sunt.

* « • • • 1. Coxsudge, coxsurgr. — Ex præcedentibus patet hæc pertinere, primo, ad liberationem Judæorum e captivitate Babylonica: hanc enim ejus-

que vastitatem et ærumnas descripsit cap. præced., vers. 17 et sequent. Cum illis ergo hæc conjugenda et continuanda sunt. Unde Judæis pro-

li) Jam felicia consecraria liberationis Ollorum Dei et Ecclesiæ Christi a peccato et ab iis quoo peccata consequuntur, de qua in cap. præced. prosequitur Propheta, ila ul sensus proximior qui in aliquibus ad libertatem a captivitate Babylonica referri absoluta potasi, sensim deficiat, ut jam non nisi de Christo lilleraliter accipienda «n prophetia in hoc capite et sequenti comprehensa.

Pimo igitur, declarat Propheta aestimandum esse redemptionis beneficium, utpote, primo, gloriosum et ex omni parte plenum et absolutum, 1,2; secundo, gratui-tam, et nullo honnnum mento conciliatum, 3; tertio,

solvendæ tyrannidi dæmonis per regem Ægypli figurati, et vindicandæ Deo gloriæ destinatum, 4,5; quarto, Christi præsentia et prophetiarum eventu confirmatum, 6.

Secundo, pradicat Apostolos et pradicatores Christi, adventum, pacem, salutem et Dei regnum annuntiaturus, 7; telam rerum conversionem, gaudium et solatium allaturus, 8, 9; paratam erga omnes gentes beneficentiam Dei probaturos, 10.

Tertio, ad eos quibus revelata fuerat vissanctitads bei, id est Filius Dei, qui crani dispersi per lotum orbem, ar-inonem dirigit, ad quos tamen loquitur, inquit Foro

mittit, quod per Jerusalem deinceps non transibit incircumcisis, qui eam vastet et subjuget. Loqui* tur ergo de tempore quo durabat lex circumcissionis; hoc autem fuit tempore captivitatis Baby* lonicæ, non Roman» : tunc enim a Deo sublata, est circumcisio, eique subrogatus Christi baptis- mus. Ita S. Tilomas, Hugo, Sanchez et alii.

Secundo, sul) hoc Jerusalem typo, altius spoe- tai, aulilypum scilicet Sionis, id est Ecclesiæ per Christum instaurationem et institutionem, in Ju- dæa et Jerusalem : sensim enim ad Ecclesiam et Christum assurgit, et redit, ut clare patebit vers. 7. Vide dicta cap. præccd. vers. 17.

Nota : Per tō *consurge* monel Deus Jerusalem : *primo*, ut jacens humi in sordibus el mœslitia, so erigat, animos resumat, seque exhikrel; *secundo*, ut in hac sui liberatione torporem et desidiam excutiat, Deoque educenti, tum ex Babylone, tum ex iugo peccati ac dæmonis cooperctur, eutnque preeuntem sequatur : Dei enim doni non obve- niunt dormientibus et torpentibus, sed vigilantibus, seque ad Dei vocaliorem excitantibus et col- laborantibus.

Civitas Sancti. — Jerusalem enim erat urbs Deo Deique cultui dicata, Deusque in ea habebat suum templum quasi palatium, in que residere, urbem- que el populum suum regere videbatur.

Verius « civitas Sancti » est Ecclesia Christi, in qua Deus habitat et pnesidet, tum spiriluahler per gratiam, tum corporaliter in Eucharistia. Addo, in Ecclesia sunt sancta Sacramenta, sanctum Evan- gelium, sancti Doctores, Pastores et fideles, qui sancte serviunt sancto Deo.

Quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisis. — Ex hoc loco inferunt Pelicanus et Calvinus, peccatores non esse in Ecclesia, sed solum justos et sanctos; sed perperam, nam re- pugnat vox *ultra*. Sensus enim est, 7. d. Hacte- nus transivit per te, Jerusalem, immundus; sed deinceps non transibit; jam autem secundum Cal- vinum, Pelicanum aliosque hereticos, Ecclesia semper etiam ante Christi adventuro, constitit soli3 justis et sanctis, nunquamque in ea fuerunt peccatores : est enim ipsa, inquit, fuitque sem-

rius, quasi loqueretur cum Judæis in Babylone delen- tis. Vel certo cum prævidi^t Propheta Jerusalem ipsam impietate el omni genere scelerum contaminandam, ip- sos Israelitas qui veram Sion efficiebant, paucos illos qui redituri crani alloquitur ut deserereut impiam Jerusalem, et recederent a contaminationibus ejus, et spedalini si qui sacerdote* fuerint, 11.

Quarto, rationem dat hujus præcepti, scilicet, liberatio hrre non csl similis liberationi ex zEgypto, sed animarum est et spiritualis; in qua debet h iberi ratio peccatorum. et sanctificationis spiritus. Deus enim ipso erit dux eorum, el dispersos suos congregabit et ul pastor ad se collig< t. 12.

Quinto» hanc camdetn nm magis explicat, et qua ra- tione futurum erat ul *colligerentur filios Dei qui erant dispersi*, ASiOpo per Christum, qui formam servi haberet, exponit, cujus, *primo*, vita per doctrinam et operationem erit gloriosa, <3; *scarnito*, passio et murs ignominiosa, 14; *quarto*, redemptio ad omnium stuporem copiori, 15.

per sponsa Dei. Ergo secundum ipsos falsa est hæc Prophétie sententia, quæ asserit quod antea per Ecclesiam transierint immundi, <ed deinceps non sint iranxitan. Dico itaque sensum esse *primo*, q. d. O Jerusalem, Babylonii aliæque gentes m- circumcasæ et immundæ te calcarunt, Ubique do- minate sunt, « et dixerunt animæ tuæ : incur- vare, ut transeamus, p cap. præccd. vers. 33, hoc est, te ul mancipium tractarunt et pessumdede- runt; sed id non facient ultra, id est per multa annorum curricula. Licet enim postmodum An- tiochus el Titus vastarent Jerusalem, id larneu fuit alio quasi ævo et sæculo. Sic enim tō *ultra* sæpe capitur stride, respicitquesæculum pnsens, sive ælatem eorum, qui tum vivunt : post horum enim mortem sequitur nova ætas et generatio, quæ est quasi alterius rationis et ordinis, ut in computata non veniat

Secundo, sub Jerusalem intelligit Ecclesiam, q. d. Te, o Jerusalem, o Synagoga, vastarunt Chaldæi el inoircumcisi; at cum transieris, et transformata fueris in Ecclesiam Christi, nemo incircumcisis id est infidelis et immundus, amplius te vastabit aut evertet; sed durabit integritas lua, dpulchri- tudo, ac redemptio et libertas libi parta per Chri- stum in æternuin; nullæque hostium, etiam infe- rorum porke tibi unquam praevalerunt; sed rex tuus, defensor et protector erit Christus, Sindus sanctorum, qui te in fide et moribus mundam et sanctam conservabit; c*to in te sint aliqui fideles immundi et peccatores, a capite enim et poliori parte sumitur rei denominatio. Sic ergo Ecclesia dicitur saucia, non quod omnes in ea sint sancti, sed quod Christus ejus caput, multique in ea sint sancti : hi enim sunt precipua et digniora ejus membra.

Addit S. Hieronymus per *incircumcisisum* et im- mundum, non intelligi peccatores, sed infideles: tales enim erant Chaldæi, vastatores Hierosolyma;; hi autem non sunt in Ecclesia, nec ad eam perti- nent. Quocirca S. Hieronymus putat idem dici hio ab baia, quod dicitur a Paulo, II *Corinth*, vi, 15: a Qure conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fidei cum infidei? »

Denique S. Cyrillus el Procopius, per *incircum- cisisum et immundum* accipiunt dæmonem, q. d. Dæ- mon, cui hactenus venditi fuistis, ut sequitur, ac servistis, per Christum a vobis expelletur-sed hio sensus arctior et alienior videtur.

3. Excuteb de pulvere. — In quo captiva et victa jacuisti, scilicet cum hostis tibi humi stratae diceret : a Incurvare, ul transeamus; » jubetur ergo jam liberata, *primo*, se excutere de pulvere; *secundo*, consurgere; *tertio*, sedere in pristino so- lio regali; *quarto*, solvere vincula et jugum Chal- daeorum, ul quasi libera et regin. dominetur* Ex adverso hæc omnia transcribuntur in hostem ejus, scilicet Babylonem, vastandam per Cyrum, cap. xLvii, vers. 1, cui dicitur : « Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sedo iu terra: non

est solim filii Chaldaeorum. » Hæc Ecclesiæ et animæ quæ jugum peccati et dæmonis excussit, carnem et mundum calcavit, Christo et cœlitibus se conjunxit, statum et dignitatem repræsentant, eaque facile est illi adaptare.

- 3. Gratis venundati estis, et sine argento redimimini.— «Gratis,» id est sine pretio traditi estis Chaldaeis; quia bello ab eis capti rursum gratis et sine pretio redimimini a Cyro : nec enim Cyrus a Judæis pecuniam accepit, sed potius dedit ad fabricam templi, I Esdræ cap. vi. Unde S. Augustinus, lib. *Quæst. in lib. Judæ.* Quæst. XVII, tom. IV : « Venditi, inquit, sine pretio, id est donati estis. » Pari modo Gentilitas et anima quævis, dum peccavit, gratis, id est sine pretio se vendidit, id est ultro se tradidit diabolo, et gratis, id est sine pretio quod Deo aut Christo offerat, a Christo redimitur. Licet enim diabolus animæ peccanti pro pretio et mercede offerat voluptates, honores et lucra, uti sagis subinde dat pecunias; tamen hæc terrena, brevia, fucata, exilia, et comparatione animæ nihil sunt, ac nullius pretii : itaque nihil ei dignum rependit, nisi pœnas et tormenta reterna. Anima enim vel una, quia ad imaginem Dei creata, tam nobilis est creatura, ut omne aurum et argentum, omnes cœli et elementa, totusque mundus ejus pretium æquare non possit; quinimo pretium pro ea condignum aliud inveniri non potuit, quam sanguis et vita Filii Dei. Pone ergo in balance, hinc animam, inde Christum, et requabis animæ pondus et pretium. Hoc excitet in nobis zelum animarum : esto enim subeamus omnes labores et dolores pro una animula convertenda, illa tanti est, ut omnis labor et dolor præ illa nihili sit æstimandus : pro illa enim omnes suos labores et dolores exantlavit, totam humanitatem et divinitatem suam impendit et quasi expendit Christus. Caro ergo pretio stetit Christo anima quælibet, cum ipsi animæ sine pretio et gratis obveniat hæc redemptio et salus : quia « non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, » inquit S. Petrus, *epist.* I, cap. i, vers. 18. Ita S. Hieronymus.

Secundo, Deus peccatorem venundat, id est mancipat diabolo, quia diabolus perse nihil juris habet in homine etiam peccatore; sed Deus eum quasi vilissimum mancipium et quasi reum læsæ divinæ Majestatis, diabolo quasi tortori, puniendum et torquendum addicit.

4. In Ægyptum descendit populus meus (cum Jacob patriarcha, *Genes.* xlv), et Assur absque ulla causa calumniatus est eum.— Per Assur Adimus intelligit Salmanasar, qui decem tribus in Assyriam abduxit, sub hęc tempora Isaïæ. Unde Septuaginta vertunt : *Et violente obducti sunt in Assyrios*; aut certe Sennacherib, qui populatus est Judæam, tempore Ezechïæ. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Vatablus, Arias et Leo Caslus.

Secundo, alii per Assur accipiunt Nabuchodonosorem qui, licet Chaldeus esset, dicitur tamen Assur, quia Assyriis reque ac aliis gentibus dominabatur; itaque censent ipsi hic significari captivitatem Babylonicam, et præcedentibus verbis Ægyptiam : per aposiopesin enim subliceri oppressionem Judæorum sub Pharaone in Ægypto, quasi omnibus notam. Ita Sanchez, Vatablus et alii multi.

Tertio et planius, Assur vocatur Pharaon, ob potentiam et crudelitatem : Assyrii enim in Scriptura, quia Judæos sæpe divexarunt et afflixerunt, hinc tyrannidis sunt typus; sic Pharaon vocatur Assur, *Ezech.* xxxi, 3. Vide dicta cap. viii, vers. 4. Assur enim hic perlinet ad Ægyptum; hęc enim sententia priorem de Ægypto explet, quæ alioqui imperfecta est, hiulca et pendula. Haec Forerius. Addit Cajetanus in *Exodi* i, Pharaonem qui afflixit Hebræos in Ægypto non fuisse Ægyptium, ille enim novisset Joseph ejusque beneficia Ægypto præstita, sed Assyrium : passim enim Scriptura hic et alibi inculcat captivitatem Ægyptiam, nipote gravissimam et longissimam, et quia ejus liberatio fuit portentosa per tot plagas a Mose inflictas perque transitum maris Rubri, merso Pharaone; denique quia hæc captivitas et liberatio viva fuit imago captivitatis humanæ sub peccato, ejusque liberationis per Christum : Assur enim tyrannus denotat diabolum, ejusque ministros infideles et hæreticos, omnesque persecutores, uti docent S. Hieronymus, Augustinus, Gregorius et ex iis Beda et Rupertus (i).

Calumniatus est.— Hebraice *osac*, id est, per vim et calumniam afflixit et oppressit.

5. Et numquid mihi est hic, dicit Dominus, — *q. d.* Olim populus meus male acceptus fuit ab Ægyptiis, et a Pharaone crudeli; sed ego cum inde vindicavi et eduxi, et nunc pari tyrannide premilur a Chaldaeis et Nabuchodonosore; quid ergo moror, quin eum libero? Rursum antitype, multo magis premilur totum humanum genus, quasi oryx illaqueatus, gemitque sub jugo peccati et diaboli : quid moror? Num patiar hominum genus mihi dilectum, gratis venundatum, servire hosti meo? Non feram : quoniam rca nomen meum magnum, quod in Ægypto Mosi et Hebræis patefecit, rursum patefaciam, ostendamque quod

(1) Aliam hanc interpretationem quæ non quadam verisimilitudine caret, dat Calmetus: Ægyptiorum in quo tam dure multavi propter afflictionem populi mei, longo minor fuit culpa quam Chaldaeorum : nam Ægyptii ulique rationem habere videbantur Jacob filios in servitutem redigendi : advenæ siquidem erant ; in Ægyptum, ut famem effugerent, descenderant; nullum jus habebant ubi vindicandæ regionis quæ nec ad illos pertinebat, nec illis erat promissa ; et insuper ita multiplicati erant, ut pna numero nullam suspicionem Ægyptiis moverent. Assur vero, Salmanasar, Sennacherib, Nabuchodonosor, quam habebat æquitatem ut populi mei regionem invaderent, bellum immane contra illum gererent, captivum abducerent? etc....

sim *Jehova*. id est Deus cl redemptor Israelis, hoc est populi mei fidelis per Christum, quem vindicem ei submittam.

Domlnatores. — Chaldæi, et deinde Romani; item Scribæ, Pharisei, Pontifices Judæorum, tempore Christi : hi populum oppresserunt, opes eorum prætextu religionis emungentes, ac pro lege Dei docentes suas Pharisæicas traditiones et superstitiones, iisque populum a Christo averterunt, quin et impulerunt, ut contra eum clamaret: «Crucifige, crucifige. » Ita S Hieronymus. Pro *inique agunt* hebraica est ib'brP *helilu*, id est *ululant* quasi lupi famelici, prædæ populi inhiantes; vel ululare faciunt, scilicet populum, quem ita opprimunt. Ita Vatablus et Forerius.

Nomen meum blasphematur, — tum a Gentibus, ut addunt Septuaginta, cl ex iis S. Paulus, *Rom.* ii, 24, puta a Chaldæis : hi enim Judæis objectant infirmitatem Dei sui, quod non potuerit, aut possit, cos de manu Nnbuchodonosoris liberare ; tum etiam a Judæis, qui murmurant contra Deum, quod cos permiserit capi, et permittat in captivitate detineri ; ideoque nonnulli ex iis a Deo vero ad Baal et idola Chaldæorum, quasi potentiora desciscunt, uti prædixit Jeremías cap. xvi, vers. 13. Ostendit Deus sc non tantum cura populi sui, sed et nominis sui tangi : itaque ut illud ab infamia et blasphemia vindicet, missurum se illico Cyrum, qui populum suum Babylone liberet.

Rursum, sub Tito Romani blasphemabant Deum Judæorum; ipsi etiam Scribæ et Judæi blasphemabant Deum et Christum ejus, eranique causa cur populus blasphemaret, uti jam dixi. Quid ergo? Veniam, inquit Dominus, et blasphemiam hanc retundam, liberando populum meum, Judæos scilicet, qui Christo credere volent : hosce enim Christiana cl vera libertate donabo, propagabo et exaltabo, efficiam enim ut eorum fides, Ecclesia et Christianismus per omnes gentes divulgetur, honoretur et celebretur, sicque efficiam ul blasphemiam in laudes et gloriam convertantur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, et Eusebius, lib. VI *Demonstr.* cap. xxiv.

Moraliter, pari modo nomen Dei blasphematur ab hæreticis, Tureis et Paganis, cum vident Christianos, præsertim Ecclesiasticos, impure et scelerate vivere : dicunt enim : Deus eorum, vel non est tam sanctus, tam purus, tam libidinis osor, ut ipsi jactant, quomodo enim servi, cultores et imitatores ejus essent tam impuri, incesti, scelerati? vel certe non est omnipotens, nec scelerum vindex, quomodo enim hæc tam indigna a suis toleraret, cl non fulmine potius vindicaret? Væcis, per quos hoc scandalum venit, ut nomen sane* tum Dei blasphemetur !

6. Sciet populus meus nomen meum in die illa : QUIA EGO IPSE QUI OQUERAR, ECCE ADSUM. — a **Iu die** illa,» scilicet primo; a Jeremía prædicta et prostituta, cap. xxv, 12; qua scilicet post 70 annos liberabo eum u Babylone; *secundo* et potius, qua

post 70 hebdomades a Daniele, cap. ix, *U*, prædictos, ego ipse carnem assumam, et homines omnes redimam a peccato, morte et inferno : tunc enim ego ipse, quem hic per Prophetas loquentem et salutem promittentem auditis, personaliter veniam firmque homo, ac dicam : «Ecce adsum,» non per legatos et Prophetas meos, non tantum per opem et auxilium, sed per substantiam et realem præsentiam, «adsum,» inquam, in persona, ul vos eruam de potestate tenebrarum, fortius quam Moses suos eripuit ex Ægypto : ad eum enim alludit. Hoc est quod ait Paulus, *Ilebr.* i, 1 : «Multifariam, multi^que modis olim Deus loquens patribus in Prophetis : novissime, diebus istis locutus est nobis in Filio. »

Quæres, quid est : « Sciet nomen meum? » Respondeo *primo*, nomen Dei est *Jehova*. g. d. Sciet populus meus me esse *Jehova*, id est Deum et Dominum fortissimum ac omnipotentem. Rursum, *Jehova*, id est, contritionem et debellatorem Ægyptiorum et Chaldæorum, æquo ac dæmonum, tyrannorum omnium et hostium meorum et Christi mei : alludit enim ad Mosen, qui nomen *Jehova* prætulit suæ legationi, per illudque plagas omnes Ægypto inflixit, ac Pharaonem debellavit et occidit. Vide dicta Erodi m, H, et cap. vi, vers. 3.

Porro Judæi hunc locum sic explicant : dicunt ultimum qui pronuntiavit nomen Dei telragrammaton *Jehova*, fuisse Simeonem justum, unde jam exolevisse et nesciri ejus pronuntiationem; sed cum venerit Messias, ille docebit quomodo pronuntiandum sit. Ita fabellam refert Galalinus, bb. II, cap. xii.

Secundo, nomen Dei est Dei virtus, sanctitas, fidelitas, fama et gloria : hisce enim loti orbi ostensis, Deus elisit omnes sui nominis blasphemias.

Tertio, nomen Dei, puta Filii Dei, est «Jesus Christus, » g. d. Ecce adero, videbunt me homines carne vestitum, scientque nomen meum; coque me compellabunt, colent et invocabunt, dicentes : « Jesu Christe, salva nos. » To *scient*, non nudam scientiam, sed amorem, cultum et venerationem significat; sic ait Paulus, II *Timoth.* n, 19: « Cognovit Dominus qui sunt ejus : » *cognovit*, id est amat, curat, fovet. Sic ex adverso Christus dicet reprobis : « Nescio vos : » et Pharaon aliquo impii dixerunt : « Nescio Dominum, » id est non curo, non colo, non timeo Deum vestrum, Erodi cap. v, 2.

7. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem ! — Arabicus Antiochenus vertit, *quam pulcher est qui annuntiat pacem!* Alexandrinus, *quam decori*, vel *clari sunt pedes eorum, qui annuntiant bonum et salutem!* puta pedes Apostolorum, annuntiantium et predicatorum. ul explicat S. Paulus, *Roman*, x, 15; vel, ul S. Hieronymus (quod in idem redii) Christi per suos Apostolos loquentis, annuntiantis ul predicatoris «pacem,» scilicet cum Deo hucusque hominibus irato, per Christum confectam. Rursum,

a pacem, p id est omnia fausta et prospera, omne bonum. Unde explicans subdit : « Annuntiantis bonum, prædicantis salutem. » Leo Castrus ex Procopio et Eusebio vertit ex Hebræo, *prædicantis Jesum* : hic enim est Deus et rex Sionis, ut sequitur : quanquam Hebræum *riJITO* iescuah*, proprie salutem, non Salvatorem aut Jesum significat, nisi eo *schemate*, quo sæpe abstracta ponuntur pro concretis. Accedit Origenes in cap. x ad *Homati. vers. 15*, qui per *bonum* accipit Jesum : « annuntiantis, inquit, Jesum; » et addit : a Nec miretur quisquam, si nomine bonorum numero multitudinis exposuerimus : Annuntiantis Jesum : *facile enim* intelliges quomodo multa bona sit Jesus; vita bonum est, Jesus est vita; resurrectio bonum est, Jesus est resurrectio; lux mundi bonum est, Jesus est lux vera, veritas, via, sapientia, potentia, thesaurus denique omnium bonorum, Jesus est. d

Aliqui, ut S. Thomas et Hugo, hæc pergunt exponere de nuntio lietissimo libertatis et exitus ex Babylone, Judæis, vel in Babylone, vel HierosolymWB degentibus allato; verum esto eo alludat, illudque quasi pelsringat, tamen proprie et per se loquitur de Christi Evangelio, deque Apostolis illud, ejusque gratiam, salutem et pacem toti mundo prædicantibus, ul patet ex sequentibus, quæ augustiora sunt, quam ut Judæis convenient. Itemque ex Apostolo, *Roman, x, 15*, qui hæc de Apostolis explicat. Apostoli ergo hæc tria evangelizarunt, scilicet pacem, bonum et salutem animee et corporis æternara. Porro « super montes » hoc lætum Evangelii! nuntium prædicandum dicit, tum ut significet illud prædicandum quaquaversum omnibus Gentibus, turmatim accurrentibus, tunc enim necesse est ut concionator in locum editum, v. g. montem, conscendat, ut ab omnibus turbis audiatur, uti fecit Christus, *Matth. v, 1*, et post eum Apostoli et viri Apostolici etiam hodie : tum ut significet Apostolos per rupes et montes, per quæ omnia ardua perrecturos alacriter et animose, ut Evangelium ubique prædicent. Alludit ad Sion, quæ in monte erat sita, et in vicinis montibus speculas (unde et Sion hebraico idem est quod specula) et speculatores habebat, ait Forerius, qui ea quæ viderent, celeri cursu per montana currentes ei nuntiarent. Convenit autem mysterio : nam super montana Judææ divulgabantur omnia illa, quæ in conceptione et ortu Joannis Baptiste, Christi præcursoris acciderant, *Luc. i, 50*.

Mystice, non sunt speciosi pedes, nec ora eorum Evangelistarum, qui non sunt « super montes, » sed humilia et jacentia sectantur; hoc est quod Apostolis dixit Christus : u Vos estis lux mundi, non potest civitas abscondi supra montem posita, » etc. Hæc enim omnium circumquaque ferit oculos, ut glorificent Patrem, (ini tam speciosos et fulgidos Apostolos orbi dedit in salutem. Pro speciosi Septuaginta vertunt, quod *tempus, pulchritudinem, curam et sollicitudinem* si-

gnificat, ait S. Hieronymus, licet in uno codice sit *wpai*, uti est et *Roman, cap. x, vers. 15* : quocirca Tertullianus, lib. V *Contra Manionem*, cap. n, ex Septuaginta legit : *Quam tempestivi pedes evangelizantium pacem*. S. Cyrillus : *Quam verni* (id est instar veris post hiemem, hilares, floridi et anio- ni) *pedes evangelizantium parem!* Alii : *Quam desiderabiles pedes annuntiantium pacem!* Vide dicta *Roman, x, 15*. Audiant hæc et gaudeant Hollandiæ, Angliæ, Japoniæ, Cbinæ, ludiarum Apostoli; hic Isaiæ lituus jugiter eis insonet, et ad omnia dura alacriter superanda, eis classicum canat.

Pedes. — Quia Paulus et Apostoli, modesti et paupertatis studio, pedibus fere et baculo innixi (vidi hic in templo S. Pauli, baculum S. Pauli cui innixus Romam est ingressus; solet is exponi et ostendi in festo et in altari Conversionis ejusdem) peragrabant orbem, implentes illud Christi, *Luce ix, 3* : « Nihil tuleritis in via. Et quicumque non receperint vos, exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite. » Hinc et jussit eos, a calceatos sandaliis, » incedere, *Afore, vi, 9*. Unde et de eis canit Psalter : a Euntes ibant, et flebant, mittentes semina sua. » Atque hinc, ait Forerius, manavit ritus lavandi pedes Apostolorum et Sanctorum peregre venientium, in primitiva Ecclesia, cujus meminit S. Paulus, I *Timoth. v, 10*, qui etiamnum in nonnullis Religionibus servatur.

Ankuntant. — Hebraice est *basar*, quod alludit ad *basar*, id est *caro*, quia Evangelium mollia et suavia nuntiat, nimirum, quod a Verbum caro factum » sit; unde et Evangelium S. Matthæi hebraico inscribitur *btsrat Mathai*, id est Evangelium S. Matthæi, scilicet lætum et suave ejus nuntium de Verbo incarnato.

Dicentis Sion (Sioni, puta Ecclesiæ) : regnabit Deus tuus, — non dæmon, non peccatum, non mors, non infernus, non Chaldæi, uli hactenus, non etiam rex aut monarcha, non Moses, non Josué, non Samuel, non David, non Angelus, non Cherubim, non Seraphim; sed ipsi met « Deus tuus, » puta Messias, qui est sapientia, justitia et sanctificatio tua : hoc est « magnum pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, Justificatura est in spiritu, » etc., I *Tm. m, 16*.

8. Vox SPECULATORUM, — scilicet, audietur, erit- Ven.t* que illa, quam jam retuli, scilicet : « Regnabit Deus tuus; » et illa, quæ sequitur : « Gaudete et laudate simul, deserta Jerusalem. » Siede Joanne Baptista dictum est cap. x1, vers. 3 : « Vox clamantis in deserto. » Vide ibi dicta. Sensus ergo est, q. d. Tui speculatores et Prophætæ, o Sion, pula Apostoli, voce non timida, non mussitante, non gracili et submissa, sed audaci, ardenti, sonora et stentorea, qualis dari solet et montibus (1),

(1) Respicit Isaias ad consuetudinem collucae* speculatorum in turribus, aut speculis montium, qui viderent adventantes, signoque aut voce de eorum adventu montarent, aut novæ lunæ ortum inquirerent et annuntiarent*

evangelizabunt Christum, simulque in jubilum præ gaudio erumpent, laudabuntque Deum, tam læli nuntii auctorem, quia ipsi non narrabunt audita et incerta, sed visa et certa : nam « oculo ad oculum n (Thecodotion vertit, *oculum in oculū videbunt*) Christum ipsurn videbunt, cum eo familiariter versabuntur, agent et colloquentur. Videbunt eum natum, prædicantem, patientem, crucifixum, resuscitatum et ascendentem in cœlos: hoc est quod ait S. Joannes, *epist.* I, cap. i, vers. 1, se annuntiare verbum, quod vidit oculis, quodque manibus suis contrectavit. Talis fuit vox et nrdor Apostolorum prædicantium in Pentecoste; talis est et hodie virorum Aposolicorum, qui non verba, sed spiritum ignesque vomunt; hi torpentes excitant peccatores et convertunt, frigidus accendunt, sunlque quasi faces omnia inflammantes.

10. Paravit Dominus brachium sanctum, — mirum, ut canit Simeon, quem primum hac Christi consolatione et amplexu a consolatus » est Dominus, *Luc.* n, 3i : a Salutare tuum,» o Domine! a quod parasti ante faciem omnium populorum,» puta Christum, qui est brachium et fortitudo Domini, ut dixi cap. præced., vers. 5, et dicam cap. seq., vers. 1 : nam Simeon suum canticum: «Nunc dimittis servum tuum, » etc., ex hoc Isaïæ loco sumpsit et composuit, ut patet verba utrobique eadem intuenti.

Pro *paravit* hebraico est *chascaph*, id est *nudavit*, hoc est paravit, per catachresin : solemus enim nudare brachium, cum opus aliquod difficile et impeditum ordimur, et ad id nos paramus, ut simus expediti. Rursum, *nudavit*, id est *revetavit* suum brachium, puta Christum, qui, ut canit Simeon, erat « lumen ad revelationem Gentium : » cum ergo toto orbi nudavit, id est nudum purumque ostendit Pater, tum in presepio, tum in cruce.

11. Recedite, recedite, exite inde. — Ilcbræi, S. Thomas et Hugo censent hic juberi Judæis, ut, data venia a Cyro, festinent egredi Babylone, utque Levitæ sacra vasa seenni asportaturi, caveant no immundum aliquid juxta legem tangant, quo polluantur, aut, si tetigerint, ul emundent se et purificent, antequam vasa sacra contingant. Verum, etsi eo alludat, tamen hic non figit suam aciem, mentis, inquam, aciem, suaque sensa Propheta : a versu enim 6 et deinceps non agit de Babylone, sed de Jerusalem et Ecclesia. Sensus ergo est, *q. d.* Ego dixi, quod « videbunt omnes fines terre salutare Dei nostri. » Quocirca, o Apostoli, ul per vos hoc impleatur, ulque idipsum cvangelizetis omnibus gentibus, « recedite et exite » de infideli, pollili et blasphema Jerusalem, mox a Romanis vastanda. Ite et predicate per totum orbem, « qui lertis vasa Domini, » id esi *primo*, qui quasi mystagogi sacram Scripturam et S. Sacramenta tractatis et ministratis: quare et vos ipsi estote puri et saucii, ul sancte sancta tractetis. Ha-

S. Hieronymus, Cyrillus, Ihymo, Procopius, Adamus et Tertullianus, lib. III *Contra Nianion.* cap. xxi. Quocirca apte hunc locum citat Apostolus, II *Corinth.* vi, 17, ex coque probat Jubelque ut fideles nimia infidelium commercia, uti sunl conubia, vitent.

Secundo, S. Cyrillus, Forerius et Dionysius per « vasa Domini » accipiunt ipsos fideles eorumque corpora, *q. d.* Hæc olim ventris et veneris erant eloaeæ; nunc autem sunt vasa Dei, imo templa Spiritus Sancti; ergo ab omni sorde sunt emundanda. Unde jubet Apostolus, I *Thess.* iv, 4 : « Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore; non in passioni desiderii; » et rursum, I *Corinth.* vi, 10 : • An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno... Glorificate et portate Deum in corpore vestro. » Mundos ergo nos esse jubet, tanquam hujus templi Levitas, et ministros divini cultus, quem intra nos exhibere debemus. Hic sensus pius est, sed mysticus.

Talis est et S. Gregorü, II part. *Pastor.* cap. n, qui per « vasa Domini, » accipit animas : « Vasa, inquit, Domini ferunt, qui proximorum animas ad æterna sacraria perducendas, in suæ conversationis fide suscipiunt. Apud semetipsos ergo quantum debeant mundari conspiciant, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu proprii sponsionis portant. »

Hæc, inquam, mystica sunt : nam ad litteram Prophète cum in spiritu prævidisset Jerusalem ipsam infidelitate, impietate, omnique seek re contaminandam, ip<os Israelitas qui veram \$ion efficiebant, puta paucos Apostolos et Christo credentes, alloquitur, ut ea egrediantur cawanlque a fi rmento, id est a doctrina Scribarum et Pharisæorum, atque ah impietate Hierosolyma* : noluit tamen eam nominare, ne suos populares et cives offenderet. Quocirca a pari rede ex hoc loco docet S. Clemens, lib. VI *Constit. Apost.* cap. iv, fugiendos esse hærelcos et schismaticos, ne impietatis eorum participes efficiamur.

Pollutum nolite tangere. — Alludit ad legem veterem, ex qua, qui tangebatur immunda, ut cadavera, menstruatam, carnem a feris laniatam, etc., censebatur immundus debebatque purificari; quæ omnia immunditiem peccati significabant, quam hic intelligit Propheta. Unde ait: «Mun lamini » et a recedite. » Ubi Leo Castrius ex Cyrillo et Origene, homil. II incap.xx *Levit.*, notat, *sane-tus* græce dici «ps;», *q. d.* Extra terram, extra mundum : ipee enim dicitur quasi x-jxtt; id eat sino terra, a enim est privativum, yr. vel -pu», csl terra : Sanctus enim est, qui supra terram ambulat, qui mundo est superior, qui conversationem habet in coelis : quanquam alii rectius censeant, xpc; dici quasi id est colendus et reverendus.

Tales sane decet esse sacerdotes et viros Apo-

«folleos, ut libere et efficaciter homines carnales et peccatores docere, corripere et emendare possint. Unde S. Augustinus, serm. 18 *Dc Verbis Domini*, hunc Isaïæ locum pertractans, docet nos ab impiis et impietate debere recedere : *primo*, per dhscnsum, cavendo ne eis consentiamus; *secundo*, per correptionem, arguendo eorum scelera. Quam mundi debeant esse sacerdotes, pluribus ostendi *Levit*, cap. vii, et cap. xxi, in fine.

Vcn. n. 12. Quoniam non in tumultu exhibitis. — Alludit ad Hebræos Ægypto exeuntes, qui urgentibus Ægyptiis ob eandem primogenitorum, trepide, praepropere et tumultuarie, quasi fugientes exierunt, da ut non haberent tempus fermentandi massam farinæ, ex qua cocturi erant panes. Atque ex adverso alludit ad Hebræos Babylone exeuntes : illi enim favente, imo iubente Cyro, placide, sensim et commode se ad egressum compararunt, habueruntque otium purificandi se et Levitas, si qui immundum quid tetigissent, uti præcessit, hoc enim respicit to *quoniam*. Imo S. Tilomas et Hugo putant hunc esse sensum litteralem, sed verius est ad cum tantum alludi. Sensus enim litteralis est de Apostolis, q. d. Dixi, o Apostoli, exite ex impia Jerusalem, ille ad Gentes, sed prius mundamini, quia habebitis otium vos mundandi, et sancio vos aptandi ad tam sanctum munus prædicationis : nam non exhibitis tumultuarie, quasi victi aut fugientes et timidi, uti Judæi ex Ægypto, sed quasi victores, alacres et impavidi, nipote, qui Judæorum minas et plagas superaveritis et riseritis, ut patet *Act.* cap. iv, cap. v et seqq. Rationem subdii, quia Deus crii dux vesler, « præcedet vos Dominus, » vosque proteget et diriget.

fers. 13. 13. Ecce INTELLIGET SERYL'S MEL'S. — Illo dare agit de Christo. Unde S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit*, xxix; Justinus, *Contra Tryphonem*; Origenes, lib. I *Contra Celsum*, hic inchoant cap. un. *Primo*, sunt verba Patris de Filio Christo, a Servus » ergo « meus, » id est Christus, « intelliget, » hebraico Son* *iaskil*, id est prudenter et strenue aget, atque negotium redemptionis humane peraget et perficiet. Alludit ad David, qui missus a Saule contra hostes Israelis, in omnibus prudenter se gerebat, I *Ileg*. xviii, 5 : David enim fuit typus et parens Christi. Ha Cyrillus, Forerius, Pagninus et Valabius.

Secundo, Sanchez : Christus, ait, « intelliget » voluntatem et iussa Patris, id est ei obediet, eaque observabit. Sic dicitur *Psalms*. cxviii, 95 : « Testimonia tua intellexi, » id est observavi; et *Psalms*. XL, 1 : « Beatus vir, qui intelligit super ege-num et pauperem : » « intelligit, » id est studet et incumbit levandæ miseriæ egeni et pauperis : cognitio enim et intellectio mandatorum Dei, in iis qui sunt dociles et obsequentes, qualis erat Christus, ejusque asseclæ, est practica, efficax et operatrix.

Exaltabitur — Christus per suam coelestem

doctrinam, efficaces conciones, divina miracula, omnemque gratiam quam omnibus ostendet; adeo ut plebs eum quasi Messiam sit acceptura, eumque in Jerusalem cum ramis palmarum, quasi regem triumphantem introductura, et quasi inauguratura. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Chrysostomus, in *Demonstrat, quod Christus sit Deus*.

14. Sicut obstupuerunt super te multi, sic Vm u INGLORIUS ERIT INTER VIROS) id est, *pre aliis viris*, hoc enim est hebraico *P min*, comparativum) aspectus ejus. — Est enallage personæ, transit enim a secunda ad tertiam, scilicet a *te*, ad *ejus*. Vide *Can* XVI. Sic vertunt et Septuaginta, q. d. Christus, dum vivet, erit stupori sive admirationi, erit et despectui; Christus erit gloriosus, erit et inglorius. Nam sicut plebs initio admirata fuit Christi miracula, doctrinam et vitam; ita mox videns cum inglorium, puta captum, damnatum, lividum, cruentum, consputum, defiguratum et crucifixum, despexit; et eodem ore, quo paulo ante clamaverat: « Hosanna filio David! Benedictus qui venit in nomine Domini, » mox clamabit : « Crucifige, crucifige eum : » tam est mobile vulgus! Ita S. Cyrillus et Chrysostomus jam citatus. Hunc esse sensum palet ex cap. sequenti, vers. 1 : sensim enim ad Christi passionem transfert se Propheta. Unde pro *inglorius* hebraico est *Fn'ITOO maschit*, id est excisus, perditus, corruptus. Forerius et Hebrei jam pro *maschit* legunt, *HTWD mischat*, id est *unctio*; unde contrarie vertunt, *sicut obstupuerunt*, vel *sibilarunt* (hoc enim significat hebraico *O2Ü scamam*, quod passim in malam partem capitur) *super te nulli* (videntes te crucifixum); *sic unctio aspectus ejus pree viris, et forma ejus pree filiis hominum : unctio*, id est gratia, venustas, lætitia, q. d. Per crucem visus est Christus deformis, et quasi prodigium et portentum, omnium ludibrio et sibilis expositus. At factus est per eam speciosus pree filiis hominum, usque adeo ut nullam aliam formam pulchriorem, majori cum voluptate aspiciant et contemplantur Christiani, etiam reges et principes, quam formam Christi crucifixi : hic sensus valde respondet Hebreo moderno, cuique aptari posset nostra versio Latina, si pro *inglorius* legeretur *in gloria*. Verum *inglorius* legunt passim Latina Biblia et Septuaginta.

Valabius vero sic vertit: *Sicut multi admirabundi obstupuerunt de eo quod aspectus ejus fuerit deformior quam ullius viri, et forma illius plusquam filiorum hominum*, ut non videretur esse humana, sed ovis aut bovis jugulati; *sic stillare faciei gentes multas*, id est, sic pariter dabit gentibus occasionem loquendi de se, quod pro earum salute tanta pali voluerit : *quin et reges coram eo os suum comphment*. Hic sensus quoque congruit Hebræo et præcedentibus ac sequentibus : opponit enim opprobrium Christi laudem ejus et gloriam, pulchritudinem multorum opponit silentium et venerationem regum. Et juxta hunc sensum accipi posset

nostra versio Latina, hoc modo : « Sicut obstupuerunt, n̄ id csl obstupescant, «super te multi,» quod a sic» (id est tam) «inglorius erit inter viros aspectus ejus, » etc., sic a asperget gentes multas, » etc. Primus tamen sensus est planissimus el facillimus, juxta versionem tam nostram quam Septuaginta,

15. **ISI E ASPERGET GESTES MULTAS.** — *Asperget*, scilicet, tum sanguino suo ad eas redimendum tum aqua baptismi ad abluendum earum peccata. Alludit nd Mosaicas lustrationes et asperisiones aqute expiairicis, cx cinere vilui® ruf® confeci®. Vide *Hebr.* cap. ix, vers. 13. Ha S. Hieronymus.

Super ipsum coxtixebunt reges os suum, — q. d. Reges victi sapientia, sanctitate et miraculis Christi cl Apostolorum, non audebunt contra Christum hiscere, aut de eo male loqui; sed sile* bunt, dabuntque manus Christo, iliumque silen-

tes et reverentes venerabuntur : silentium enim observantiam significat, ut cum juvenes coram senibus, discipuli coram magistris, pueri coram parentibus præ reverentia silent. Ita S. Hieronymus : sicut enim aperire os symbolum e<t audaci®, procacitatis et inverecundi®; sic claudere os est signum pudoris, subjectionis, pœnilcnli®, observanti®, et interdum admirationis, ait Fore-rius.

Qua quibus NOX est xarbktvm de eo (hoc tst Gentes, Ethnici et Pagani) videruxt, — divinam sapientiam, gratiam et gloriam Christi et Evangelii. Ha S. Hieronymus et Augustinus, lib. I De Consensu Evangelist. cap. xxxi; imo Apostolus, Rom. cap. xv, **il**. Non ergo nos conturbent crucis Christi cl Christianorum deformitas, abjcclio et ignominia : habent enim hæc suum decorem cl gratiam, propter illam quæ postea adveniet, felicitatem et gloriam sempiternam.

CAPUT QUINQUAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cccpit agere, in fine capitis procedentis, dc Christi passione et ignominia, xque ac gloria inde consecuta : nunc id ipsum plene et fuse pertractat, adeo dare et plane, ut non Prophetam, sed Evangelistam agere, neque futura prccdicere, sed facta et visa narrare videatur. Quocirca hoc caput inscribi posset, Passio Jesu Christi secundum Isaiam. Tam luculenter enim ejus dolores, condemnationem, verbera, mortem, sepulturam, locum, causam, fructum, socios denique latrones hic describit, ut Judcri nihil habeant hic quod objiciant aut respondeant, nisi sua somnia (scilicet hoc capite describi afflictionem et despectum populi Judaici, quem jam patitur a Christianis et Tureis) : quæ ipsis Prophetæ verbis, mendacii et falsitatis statim convincuntur, uti eos convincunt S. Irenæus, lib. IV, œp. tvi; Justinus Contra Tryphon.; Tertullianus Contra Judæos, cap. ix; Eusebius, lib. HI Demonstr. cap. u; Cyprianus, lib. II Contra Judæos, cap. xui; Chrysostomus, orat. 3 Contra Judæos, et alii; quin et Chaldæus hæc de Christo, non dc populo, accipit : sic enim vertit sub finem capitis : Ecco prosperabit servus meus Messia, exaltabitur, et elevabitur, et conforlabitur nimis. Sic et R. Moysis Gerundensis in cap. xxix Genes. Quocirca S. Augustinus, lib. I De Consensu Evangel, cap. xxxi, putat Iure dc Christi passione et resurrectione vaticinia explicatione non egere : nimirum egent potius pia meditatione, vivaci sensu et lacrymis. Quas utinam nobis omnibus hæc lecturis suggerat ipse, qui hic in theatrum prodit patiens Christus, tam dolor, quam amor noster! Primo ergo, Christi cruciatus, livores, despectus et probra erque ac constantiam, patientiam, mansuetudinem et chaitatcm, viva hypotypusi ob oculos subjicit, eorumque causam, scilicet peccata nostra, quii in sc, cx immenso amore et compassione, luenda et expianda suscepit. Deinde, vers. 9, ostendit mcrccdem et gloriam ci a Patre repensam, scilicet omnium gentium et hominum, diam impiorum et potentium, subjectionem; atque in eos plenum dominium et imperium, per fidem et gratiam in hac vita; per gloriam vero futura*

1. Quis credidit auditui nostro? el bracilium Domini cui revolutum est? 2. El ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix dc terra sitienti : non est species ei, neque decor: cl vidimus eum, et non erat aspectus, el desideravimus cum : 3. Despectum , et novissimum

(1) Miranda sane vel potius deploranda Nationalistarum interprtum audacia cl c.vcitas, cum in clarísima hujus vaticinii luce lucum facientes, contra universalem SS. Pa-

tmm toliusque Ecclesie traditionem, cum Judæiscicæcati* a Chrto jvaliente avertere fatngunt, ut vel ad Prodictas permulta a mib < œlain ic passos, vel ad pupulum

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, cap. LUI.

virorum, virum dolorum, el scientem infirmitatem : et quasi absconditus vultus ejus el despectus, unde uec reputavimus eum. 4. Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit : et nos putavimus eum quasi leprosum, el percussum a Deo et humiliatum, 5. Ipse autem vulneratus est propter ijiquilales nostras, attritus est propter scelera nostra : disciplina pacis nostra super eum, el livore ejus sanati sumus. 6. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit : cl posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. 7. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum : sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. 8. De angustia, et de judicio sublatus est : generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est de (erra viventium : propter scelus populi mei percussi cum. 9. Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua : eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. 10. El Dominus voluit conterere cum in infirmitate : si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, el voluntas Domini in manu ejus dirigetur. 11. Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur: in scientia sua justificabit ipse juslus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit. 12. Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est : et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit.

Vers-L 1. QCIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO?— *Primo*, hæc accipi possunt ut verba admirandis, *q.d.* Quis credet tam stupendam Christi nietainorphosin? quis

credet tanfam ejus foro gionnm, quantam cap. precoci. in fine prodixi, si audiat ea, qu® hoc cap. de ejus tormentis et probris describo?

Hebræum gravissimis miseriis oppressum transferant. *Sed magis* intranda Rosenmuller inconsiderantia, qui postquam islas duas sententias retulit, agnuitque Christianos interpretes e contra magno consensu huc oraculo Messi® fata describi statuere, imo Evangelistas et Apostolos nonnulla hujus vaticinii dicta ad Jcsu Christi passionem retulisse, attamen de populo llebneo colectivo sumpto hanc prophetiam explicandam esse asserere non dubitat.

Quatuor sunt potissimum rationes, quibus freti Rationalistic hoc vaticinium Christo abjudicandum esse censent. *Primo*, inquit Rosenmuller, cum in tot veleris Testamenti locis Messia* tam variis modis describatur, tamen ne unicum quidem vestigium deprehenditur, unde colligi jure possit existimasse veteres llebræos, Messiam quem expectabant, talia esse perpessurum, qu® ministrum divinum hac pericopa descriptum perpessum esso legimus. Ubi cumque, vel in Psalmis vel in Prophetarum libris, do Mc&la agitur, semper nobis proponitur imago potentissimi regis, felicissimi herois, gloriosissimi reipnblic® statoris, coloribus ab imperii Davidici aut Salomonci llore, reguinque Orientalium pompa sumptis depicta, varieqno el mirifico ornata. Si jampridein do Messia passuro et morituro constiterit inter Prophetis, qui tandem facium est, ul omnes altum de eo silentium servarent, el cum toties ejus gloriam cecinissent, vix in uno luco prions humilitatis ejus ac misen® mentionem facerent? *Secundo*, ponamus autem apparere, in quibusdam oraculis antiquit, et in hoc uno certe nostro vaticinio, Messiam patientem cl moriturum clare et perspicue, tum vero hand iutcligitur, cur ætato Jcsu, Judai ei Apostoli ejus rei tam parum meminissent, ut apud eos, spei Messi® cum gloria et potentia regnantis unice deditos, ejus humilitas et m vrja haberet maximam offensionem. *Tertio*, post Salvatoris demum obitum et resurrectionem, Evangelista) et Apostoli nonnulla hujus vaticinii dicta ad Jesiun retulerunt (*Uatth.* vin, 17 ; *Marc.* XV, î8 ; *Joan.* XII, 38: coll. Rutfi. x. H ; *Act.* vili, 32); quæ lamen proprie nun specuul uui ad inlegrum pupulum Judaicum • uucin passim

Prophctæ per prosopopeiam velut personam moralem exhibent patientem, afficiclain, morti traditam, ut in hoc capite.

Quam infirm®, quam futes sint b® difficultates, sic breviter cum P. Perrone demonstramus : Ad *primam*, dicimus hæc non esse nisi biblicorum ac judaizantium Proteslantium recentiorum commenta, qui, cum omnem impenderint operam, ul in alium detorquerent sensum oracula illa quæ apertis verbis et crebro futuram Christi passibilem pronuntiant, et contra ipsius Christi Domini effata ac testimonia non verentur affirmaro, altum esse in Scripturis silentium de Messia passuro et morituro! Oportet profecto eos omnem exuisse pudorem ad talia effutienda pro Judæorum cansa adversus Christum Jesum. Quod si interdum sive in Psalmis, sive in Propbetarum libris Messia* proponitur sub imagine potentissimi regis, aut alia hujusmodi de ipso prodicantur, non aliud evincitur, nisi Orientalium inore per ejusmodi emblemata cl symbola, qu® in sensus incurrunt et indoli illius populi maxime erant accommodata, spiritualem Messi® gloriarn ejusque regni obumbrasse veteres vales. Hunc vero sensum facta ipsa postulant, prout animadvertimus ; el adversarii biblici admittere debent, nisi forte velint Christianismo nuntium remittere, cum non alia ratione anti qua illa oracula adimpleta sint.

Ad *æundam*, respondemus *primo*, contra facta nullam prorsus vim conjecturas nostras aul ignorantiam habere; *secundo*, ex nativa hominum indole facile inlelligi, quomodo in proposteram ejusmodi sententiam Judæi prolabi putuerunt. Oraculorum curlici inbærere prunum erat populo carnali, qui non nisi temporalia commoda el gloriam inhiabat, el oculus avertere ab iisdem qu® iislcin adversantur, prout et nos nobismotlpsis sæpe blandimur, cum gravibus præserlim ac præseutibus malis urgemur. Exemplum hujus agendi rationis inseipsis Apostoli exhîbuere, qui, quoties Jesum Christum de regno suo disserentem audiebant, patulas tuties aures præbolKw» ; at, cum u»is loqueretur de adversitatibus aul de sua j»..sdone, mhil horum inlelUgebant, el absconditum eral ab eis boa

Fceundo, ut sint condolentis, g. d. Quam pauci, præslerim Judæi, credituri sunt hisce mois oraculis meisque asseclis Apostolis, cum ipsi hæc ipsa in mundo prædicabunt, scilicet, quod solus Jesus Christus crucifixus sit eorum Uessias, orbisque redemptor et salvator! Ita enim explicat hunc locum S. Joannes, cap. xii, 38, et S. Paulus, Rom. x, 16. Item S. Hieronymus, Augustinus, Chrysostomus, Orígenes aliique passim.

Nota: *Auditus* metonymice ponitur pro re et

verbum (JTntfA. xvi, 22; xvn,22; *Luc.* xviii, 34, etc.).

Ad *tertiam*, certe Apostoli hoc de Christo pamro vaticinium ad Christum retulerunt post ejus mortem, tcd juxta nativum ipsorum dictorum sensum, quem a Christo et Spiritu Sancto edocti acceperant, et non per accommodationem, ut contendunt neoterici biblici: Apostolis enim Christus aperuit sensum ut intelligercnt Scripturas. » ut legitur *Lue*, xxiv, 45, et Spiritum Sanctum ipsis misit, qui doceret eos omnem veritatem. Si vero cum Judæis res sit, reponimus et ipsorum majores de Mcvia Prophetarum oracula Intellexisse, quæ ipsius paeionem et mortem prænuntiabant, ul ex dictis patet.

Ad *quartam*, negamus hoc luculentissimum vaticinium spectare ex aliqua vel minima parte populum Judaicum: nam Messianæ hujus loci expositioni favet *primo*, traditio vetustiorum Judæorum, cujus quidem traditionis auctoritas eo pluris facienda est, quod Messiana explicatio opponeretur populi conceptui, ex quo facile explicatur ortus tardioris non Messianæ expositionis. *Secundo*, citatio hujus prophetiæ in novo Testamento, quæ non solum confirmat Messianam hujus loci expositionem tunc temporis viguisse, sed pr.eterea certo eam unam ostendit esse rectam; hæc enim fulcitur verbis S. Lucæ, xxii, 37, ubi Christus dicit vaticinia, quæ ipsum respiciebant, compicuda esse, et ad finem properare: « Etenim ea quæ sunt do me, finem habent; » et quidem postquam illud attulerat, *isaia* l. vi, 12: « Et cum iniquis reputatus est, » quod proxime adimplendum erat (*a*); Christus igitur hoc vaticinium iis annumerat, quæ de sua passione agebant, ideoque tam certe hoc est Messiautlin, quam certum est Dominum nostrum veritatem scire potuisse ac dicere voluisse. Nec improbabiler asserueris Christum, cum dicit, a secundum Scripturas » se pati ac mori debere, pñvsortim hunc locum innuere: nam et adversarii concedunt, de paliente ac pu nas lucule Messia doctrinam, si alicubi in voleri Tcslamenlo habetur, hoc loco contineri. *Tertio*, Philippus, *Act.* vin, 33-33, cum interrogaret eunuchus de sensu hujus prophetis, de Christo eam explicat, ac totam instructionem suam super illud exstruit. *Quarto*, Apostolus Petrus verbatim loca precipua hujus vaticinii de morte expiatoria Christi alien (*Petr.* n, 21-25, et l. *Petr.* i, 10: quod et alibi ahi scriplores novi Testamenti passim prestan! *itare*, n, 11; iv, 23; l. *Cor.* xv, 3; H. *Cor.* V, 21; l. *Joan.* ni, 5, in quibus omnibus locis aperta fil nlluslo ad cap. l. vi *Isaia*. Adeo enim hoc ipsis ei lectoribus suis notum eral, ut illud vel innuisse ipsis satis fuerit): inserviebat enim hic textus themati apostolic® relationis de morte Christi (*b*). *Quinto*, id postulant

(«) Ut antan pateat, inquit P. Formo® in Annoi, ad buoc loeuro, quo deveotnñl biblici llationaliñlñ circa riplornm »<:rurua> inspirationem, juvat ani i advertere, qaad Gcwnin» opponat, Marcum htc verba Prophet», tiûqñm de Christo dicta, noti ponere in ore Christi, »*d af-'rrr qnaai cx st ln aliaOCfiaaiune, xv, Quiul Mini* Marco» non potuerit etiam ei m illa affano, que priu» CbriMn» ip*t alluhl.

(Ô) Quod albi Undem Oreenhi» ipse død lini conilan» alibi fatetnr amilana: • Plurimi ltebnri lector? . ideñ d Menflciis el »ub>iitnûüQibu» aaaiMti, Decedano Ha buce locara (cap. un /mñ.) iuUl-

sermone, puta prophetia, vol prædicatlone audita, sive quam Isaias et Apostoli audierunt et acceperunt a Deo, quamque viciam ab iis audierunt Judæi et Gentes. Porro loquitur Isaias in persona lum sua, lum Apostolorum: respicit enim ad illud cap. præcèd., vers. 7: « Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem! » etc.

Er brachium Domini evi r i v e l a t i n e s t ? — «Brachium Domini, » aiunt S. Augustinus, serm. Con-

chracteres subjecti ejusdem vaticinii, qui nemini nñs! Messi® persono® ccnvenir® possunt, cujas m->di ex. gr. est cxphluria ipsius mon et redemptio, quam Pr phela tanquñ effectum et trucium patiunt Messia® exhibet, et quidem pauionis hujus circumstantias describens sub forma sacriti. ii. Subjectum prophetiævice nostra infirmitates suas suscipit *libere* (vers. 10), aliena peccata *innocens* perfert (vers. 4-6, 9); pacione* sua evadit *eflritns* seu *meritoria causa* iustiliæ populi (vers. 11); *tacitus* Hem ac *patiens* cñtiMimdt dolores tulerat, nec in amunludinem contra auctores dolorata suorum exurgit (v< rs. 7). Quæ quidem notai liles sunl, ut ncque cœtui Prophetarum, multo minus Judaic® integræ nationi, prout adversarii autumant, ullo modo convenire possint; ul omittam violentum ommno esso continuam allegoriam adeo prouahi, lectoribus non admonitu, et cujus nullum exemplum supeditat hebraica litteratura; quæque potius excluditur, eo quod huic subjecto tribuamur omnia quæ smgulirl individuo competunt, vocatur enim *cir*, eidemque adseribilur anima, et mors ac sepnlcrum. (*Præfret. Thcolog*» J. Perrone S. *Script.*, tract. *t*) *t incarnat*, part. I, c*p. u p

De hoc vaticinio conf. Hengstonberg, *Christotoyia ceteris Testamenti*, piri. I, t-ccl. n, pag. 804 et S*qq.t Derui. 1829, ubi ipsum egregie détendit adversus omnes antimessianos interpretes recntiores. Vide etiam Jahn, *Appendix hermeutut* f sc, 2, pag. 40 fl seqq.

Addit præierca fi enmuller post Schuslerum, side Christo hoc oraculum agere statuatur, inUrpn lationein ipsam reddi difficilem: illa enim in priori ejus parte *oerbis propriis* ac sensu litterali fata Christi enarrata arbitrabitur; alteram autem)>arleni *improprie* et *altejorice* do fatis et effectu non *Christi reditivi*, sed ejus doclrinæ Interpretemur nece^e est.... nam omnis Interpretatio qu:r singulari alicui persono® hanc per i opani accommodare Mmkat, plane est reponenda. Quæ quidem au rito ita fundamento et probatione caret, ul alia reíutaHuno nun indigeat, nisi illa quæ cx analyu sequente et uptime sibi in Lhu'to coherente constat.

Nam *primo*, postquam Udem narrationi rerum, vix credendarum ac plane stupendarum, pramiunivil Propheta, describit Christum in sua passione *pri^o* deformatum, contemptum et ignominia fœdalum, i, 3; *sccwido*, nostri causa flagellatum, vulneratum et attritum, 4, 5; *fretto*, spunlanea sui pro nostris peccatis ublaliono, ad muriem ductum, 6, 7; *quarto*, iniquo judicio damnatum, pro nobis mortuum et inter impios Immerite reputatum, 8, 9.

Secundo, sequitur expositio fructuum tum redeuntium ad Christum, tum dimanantium in Ecclesiam (cap. uv).

Porro (ructus ad Christum ex sua passione et murie redeuntes sunl, *primo*, pro data sut victima, posteritas numerosa, diuturna et fortunata, 10; *secundo*, pro exhausto labore, lucrum animarum abundans, 11; *tertio*, pro tolerata inter preces pro transgressoribus morte, occupatio hæredilarih gentium et exspoliatio dæmouutn, vers. 12.

bgcbani, ixç dubium r>t, apo^Vdiciua cooceplua du dñxU «xpte* tora Christi prxMrtial huic loco uuuU.

ira Ananas, Cyrillus et Tertullianus, lib. I *Contra Praxcam*, cap. xm, est Christus Dei Filius, qui a Patre, quasi brachium a corpore illi consubstantiale procedit; vel (quod in idem redit) est potentia quam Deus in Christo ostendit, cl fortitudo quam Christo ejusquo passioni, doloribus et morti communicavit. Ita S. Hieronymus, q. d. Christi dolores, probri cl crux, hominibus signa esse videbuntur summre infirmitatis; at Deus ostendet ea esse suum brachium, et suam fortitudinem, qua totum mundum Christo Chrislique cruci subjiciet. Quis hoc credet? quis credet hominem crucifixum esse Deum omnipotentem, esse Messiam? quis credet hominem crucifixum, virtute crucis dominaturum orbi, adorandum a regibus et monarchis, orbeque universo? Huc alludit S. Paulus, I *Cor.* i, 23, et alibi, ubi Christum ojusque crucem vocat Dei virtutem, id est fortitudinem etsapientiam: a Praedicamus, ait, Christum crucifixum; Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam. »

Veri •. o. Et ascendet (id est germinabit, pullulabit, succrescet) sicut virgultum coram eo.— «Et» est causale, significans *quia*: dat enim causam cur hæc videantur tam admiranda, et cur tam pauci credituri sint Christo, quia videlicet videbunt eum humilem, abjectum et afflictum. Pro *virgultum* hebraice p-ll *ionec*, id est laciens, scilicet puer, vel infans sugens ubera; unde Septuaginta pro *virgultum* vertunt *infans*. Verum *ionec* transfertur metaphorice ad plantas et virgulta; tunique significat surculum tenerum, qui velul lactens attrahit sugitque succum radicis vel arboris. Sicut ergo homines potentes, opulenti et splendidi comparantur altis cedris et qnercubus, uti palet de Nabuchodonosor, *Daniel*, iv, 17, et de Joakim, *Jc-rcm.* XXII, 15 et 23; ita Christus pauper et abjectus comparatur tenero virgulto, sive surculo. Unde Sanchez per *virgultum* accipit myricam, hæc enim humilis est, nec habet speciem, nasciturque in desertis: quocirca symbolum est hominis pauperis et abjecti, ul patet *Jerem.* xvn, G: «Erit quasi myrieæ in deserto, n Verum Hebræum *ionec*, quod Noster vertit *virgultum*, csl nomen generale, tamque surculo aliarum arborum et plantarum, quam myricte competit, significatque *primo*, Christi pueritiam et infantiam; *secundo*, tenuitatem, infirmitatem et abjectionem. Unde Theodotion, apud Eusebiuin, III *Demonstr.* cap. n, vertit: *Ascendet ut puer lactens coram eo*. Sic vertit et Aquila; Septuaginta quoque vertunt: *Nuntiavimus coram illo ut puer*; vel, ut Tertullianus, lib. III *Contra Murcion.* cap. xvn, legit *ut parvulus*, q. d. Nos Apostoli prædicavimus Deum puerum pro homine factum. Sic enim incipit et intonat S. Joannes: «In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et beuserat Verbum, etc. Et Verini in caro factum est.» Noster tamen cum Symmacho, melius Hebræuru

ionec vertit, *virgultum*: Christum enim comparat Propheta plantæ pullulanti et succrescenti, sequitur enim: a Et sicut radix de terra sitienti. *

Sensus ergo csl, q. d. Nascetur Christus parvulus, et pullulabit quasi virgultum e sota arbore, id est e sola virgine matre (sine viri semine, inquit Orígenes, hom. 17 in *Gcn.*)> sed sitienti, sive arida, id est paupercula, misella, squalida; et ita per 30 annos crescet, vivetque humilis cl ignobilis, quasi fabri filius, nihil habens speciosum, nihil illustre aut magnificum. Unde idipsmn explicat subdens: a Non est species ci, neque decor. » Incipit a nativitate Christi abjecta et mirabili, a qua transit ad ejus passionem, magis abjectam et admirabilem. Notant aliqui: Sicut virgultum abscissum magis crescit, ita Christus abscissus in morte, per resurrectionem repullulans, nullo magis excrevit.

Coram eo.— *Primo*, nempe Israele, coram ipsis Judæis, inquit Forerius. *Secundo*, Sanchez, *coram eo*, id est *coram se*: Hebræum enim VJd S *lephanaf* verti potest, *quoad conspectum*, vel *quoad faciem suam*, q. d. Christus erit specie tenus quasi virgultum, sive habebit speciem virgulti: aut, *coram eo*, inquit, sive *coram se*, id est in sua opinione et existimatione, Christus erit humilis, æstimabitque se esse quasi virgultum. *Tertio*, simplicius et planius, *coram eo*, scilicet *Domino*, precessit enim *brachium Domini*; pronomen ergo *eo*, respicit to *Domini*: unde Septuaginta vertunt, in *conspectu ejus*. Porro per hoc significat, virgultum hoc cum semine et patre careat, succrevisse virtute Domini, sive Domino inoperante; puta Christum ex Virgine conceptum et natum esse do Spiritu Sancto. Ita Hugo et Dionysius.

Et sicut radix de terra sitienti.— *Primo*, «radix, » id est surculus eradico pullulans melonymic: hebraico est, *de (erra siccitatis)*, id est sicca; talis enim sitit humorem. Hæc ergo radix, æque ul ejus surculus prognatus est e terra arida cl squalida, ac proinde tam ipsa, quam surculus ejus fuit aridus cl squalidus: nimirum, radix hæc est B. Virgo paupercula et abjecta, ac fabro desponsata, ex qua nascens Christus pauper et abjectus a Judæis despectus fuit.

Secundo, S. Hieronymus, Procopius, Cyrillus et Augustinus supra citatus: Uterus, inquiunt, virginis dicitur terra sitiens, quia nullo humano semine humectatus et foedatus est; unde Aquila vertit, *de terra invia*: quod Eusebius, lib. III *Demonstr.* cap. n, exponit, *de B. Virgine*.

Non est species ei, neque decor.— Arabicus vertit: *Non est illi aspectus, neque decus*, vel claritas, decentia, forma. Sensus est, sicut virgultum nascens in loco arido squalet, non habet speciem, nec decorem; ita et Christus nascens, vivens et conversans in hoc mundo, nihil nobile, opulentum, lautum, splendidum coram mundo ostendit, sed vitam egit ignobilem, tenuem et laboriosam in opere fabрили. Hoc est quod ipse ait: « Pau-

por sum ego, et in laboribu a juventute nica. » Ila S. Chrysostomus in illud *Ptalm.* xuv : a Speciosus forma præ liliis hominum, » tom. I. Secundo, in passione non end ci species, ncque decor, quia flagellis, livore et vulneribus fuit deformatus. Unde tunc non fuit ipsi illa ejus species, qua squalis est Patri, quamque ostendit in transfiguration-■. inquit Tertullianus, lib. III *Contra Alai dm.* cap. vi » et xvn. Sic et S. Augustinus, *horn*, m hoc Isai e dictum, quæ est 36 inter homil. tomo X et lib. I *De Consensu Evangel*, cap. xxxi, el Oí igones in cap. X *ad Romanos*. Vido Hectorem Pintum hoc loco pie li ec lueditantem et expendentem. Audi el S. Bernarduin, serm. 28 *in Cant. : a* Speciosus forma præ liliis hominum, pro liliis hominum illuminandis obscuretur in passione, turpetur in cruce, palleat in morte, ex toto non sit ei species neque decor, ut sibi speciosam atque decor im acquirat sponsam Ecclesiam sine macula et sine ruga. »

¶ EI VIDIMUS EUM, ET NON ERAT ASPECTUS.— Hoc est, non erat aspectabilis, non habebat aliquid dignum aspectu, quod aspicientium oculos ad se traheret aut converteret : sed erat « despectus, » ul sequitur. Vide *Canon.* XXXVIII. Unde Septuaginta vertunt, *non habebat speciem, neque decorem*. Porro hoc verum fuit in Christo, tum per omnem vitam, tum maxime in passione, cum facies ejus sputis, colaphis, vibicibus, sudore et sanguine c capite spinea corona transtixo manante, fuit fœdatà et deformatà.

Et desideravimus eum, — nos scilicet Prophète el Apostoli : quia licet deformatum videremus, sciebamur tamen cum fore mundi salvatorem.

Secundo, Leo Castrius, Salmeron, et ex iis Sanchez apposite repetunt negationem *non*, quæ præcessit; hoc enim Hebræis est familiare, *q. d.* Non desideravimus eum aspicere et intueri, quia « non erat ei aspectus, » *q. d.* Non erat ei aspectus desiderabilis, qui homines in sui desiderium et intuitum concitaret. Undo Symmachus el Vatablus vertunt : *Non ei forma, non dignitas ut videamus cum, neque aspectus ut cupiremus cum*. Quocirca Forerius nostrum, « et desideravimus eum, » sic quoque exponit, *q. d.* Li desideraremus, seu expeteremus cum. Cum enim Judæi essent avari, deformis eis erat Christi paupertas; cum essent gloriæ cupidi, et honoris ambitiosissimi, deformis eis erat Christi vilitas el humilitas.

Symbolice, S. Augustinus in *Psalms.* xnv, in expositione tituli ; a Christus crucifixus Judæis, ait, videtur esso scandalum, Gentibus stultitia; nobis autem credentibus ubique sponsus pulcher occurrit ; pulcher in cado, pulcher iu terra, pulcher m utero, pulcher in manibus parentum, pulcher m miraculis, pulcher in flagellis, pulcher in ligno, pulcher in sepulcro, pulcher in intellectu. » Eadem el plura habet, serm. 13 *De Tempore*.

3. Despectem, i i kovissimim virorem. — It> pete « vidimus » Septuaginta vertnut: Species ij-'s *inhonorata et deficiens, prec filiis hominum*, vel prui

omnibus hominibus, ut Icgit S. Augustinus, lib. XVili *l)e Civil.* cap. XXIX. Pro despectum hebraica csl **niDJ** *nibie*, id est *spretum*, hoc est aspernabilem, miserum, contemptibilem Pro novissimum virorum hebraico est C3'SM Stri *chadal isrhim*, id est cessatio vel abstinencia virorum. Quod *primo*. Vatablas et Forerius exponant rejecLineum ,id ed Fn^{“*} contemptis-imum virorum, a quo scilicet alloquendo, utpote vili et paupere, alii viri cessant et abstinent : cujus consortium, quasi ignominiosum refugiunt, quema suis cœfibus, quasi hominum tecem, rejiciunt. Huc allusit S. Paulus, I *Corinth.vr*, 13 : « Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus omnium peripse- ,a, » id csl rejectamentum, puti quisquiliæ, teces et sorde-, quas homines e suis domibus everrunt et rejiciunt. Sic enim Christi <l Apostolorum familiaritate uh dedignabantur Pharis ri, et mundi sapie tes ac nobiles, ut nominis et diimitalis suæ jacturam facere putarentur, si eos adiissent. Quocirca Nicodemus ad Christum nocte accessit, et nemo ex principibus in eum credebat ; et maledictam turbam dicebant quæ illi adhxrebat, el esse discipulum ejus maledictum scu maledictionem dicebant, uno emn excommunicabant, et synagoga sua expellebant, uti fecerunt ceco illi a Christo illuminato, *Joan*, ix, 22 et 34.

Secundo, idem Forerius atque S.mcnez : Christi s'c':=4x stus, inquiunt, vocatur cessatio, desilio, vel cessator virorum, id est ultimus finis, terminus, seu novissimus virorum, ultra quem non amplius est vir, qui m genere virorum est *minimum quod sit*, adeo ut ibi sit virorum cessatio atque desitio, ita virorum status ultra procedere non possit, sed in eo desinat; alioqui viri non viri futuri sini, sed vermiculi, aut opprobrium hominum, et abjectio plebis, id est non tam viri, quam virorum quoddam mane simulacrum. Unde Septuaginta vertunt, *deficiens citra filias hominum*, uti legit Tertullianus, hb. *Contra Judæos*, cap. xiv: /Arabicus, *vilis ej hominibus*. Talis vir fuit Christum ab initio nativ tatis usque ad mortem. Natus enim est parvulus, et quasi puer rusticanus: positus est in presepio inter bovem et asinum, quia non erat ei locus in diversorio. Talis fuit usque ad annum trigesimum cum Joseph fabrilem artem exercens. Talis fuit tribus reliquis vitæ annis prædicans, el pedibus Judæam et GaliLeam oberrans. « Vulpes enim, ait ipse, *Matth.* vm, 20, foveas habent, et volucres cudi nidos : Filius autem homiuis non habet ubi caput reclinet. » Verum talis maxime fuit in passione et cruce, ubi inter latrones, quasi furcifer et latro pependit, quasi indignus virorum coetu, indignus vita, indignus qui terram pedibus tangeret et calcaret, idcoque peudulus hæsit inter cœlum et terram.

Sed cur Christus voluit fieri cessatio, sive « novissimus virorum *i* » Quia Adam, æque ac Lucifer, voluit tien pi imus non virorum, sed Ange loium; nuo deoiu.u : voluit emui tequari Deo

vero. Hoc enim Deus Vdæ impropere, Gears ih, 22 : a EcCe Adam quasi unus ex nobis factas est. » Iliac innata est posteris ejus superbia et ambilio, et ita innata ut hoc vitium sit primum in homine vivens, et ultimum monens, quod do corde animalis et hominis (radunt Physici. Ut ergo hoc vitium ila ingentum nobis sanaret Christus, cffllacisdnio hoc usus est remedio, scilicet exemplo suo, ul, cum esset in forma Dei, semetipsum exinaniret, et formam servi acciperet, Ccretque homo, imo hominum novissimus. Quæ enim tanta homuncionis erit superbia, quam tanta Filii Dei, et Regis regum, et Domini dominantium exinanitio et humiliatio non sternat? Quis conqueratur se despici, qui, si se suamque conscientiam sincere intueatur, vero multis imminibus est despicabilis, ubi Christum Domini despectum, et ita despectum videt? Quis ita est despectus, ul sit, sicut ipse fuit, *chadal iscim*, et desilio virorum? Quis jam ambiat honores et laudes, ubi Christum opprobria, et sui contemptos ambivisse conspici? Erubescere, terra : Deus se humiliat ; et tu, o vermicule, te exaltas ? Vis ergo vulnus kthale libi ab Adamo indictum sanare, vis ambitionem tuam curare ? sequere Christum, ambi non summa, sed ima, desidera

ex animo esse ultimus et novissimus. Hic latent m.ignæ opes, magni thesauri hominibus absconditi, quia novissimus locus est centrum humilis, in quo ipse summa animi quiete et tranquillitate fruitur, nullum casum aut descensam metuit; cum enim se ponat in imo, ulterius descendere aut cadere nequit : ex adverso < tangunt feriuntque summos fulmina monks, » cosque ad ima proslernuut. Hic etiam locus est nobilissimus et chn-ti, præciarissinjus. js Cnim locus praeclarissimus est, uebiiui- Quæ 68l Jwtfæ regem, aut Imperatorem. Atqui loci- au.

cus Regis nostri Christi fuit novissimus, ut ait hic Isaias. Erras ergo, o Christiane! si praeclarissimum locum putes, et consederis summum, non novissimum. Audi Christum suadentem : « Cum invitatus fueris, etc., recumbe in novissimo loco.»

Preclare S. Cyrillus in cap. i S. *Joan.*: «Quasi quidam, inquit, creaturarum locus confingitur

ipsum nihil. Nam omnes ex nihilo in hunc mundum venerunt. » Si hic est- locus omnium creaturarum, ergo et hominis. Quisquis igitur agitaris spiritu arrogantiae, quisquis ambis esse primus, ob oculos pone Christum factum *chadal iscim*. Quisquis contemneris, despiceris, gradu et loco tuo dejeceris, gaude et exulta, quia locum Christi occupas, qui pro te, ulque libi daret exemplum, fieri voluit *chadal iscim*. Vere humilis cum Christo ambit lo. um ultimum, oplatque omnibus postponi; exhorret vero primum, metuitque vel uni pifefferi. Hæc ost sapientiasanctoi um. Vide S. Brnardum, fciui. 37 in *Cant.*, in fine. IU Christas cuidam S. Virgini hanc regulam dedit : « Valde desiderabis subjici omnibus, et reforuuuabu preferii uni, cliam mimmo. Tuum

refrigerium el solatium in mino alio sii, quaiu in humilitate, et tui contemptu. » Esto Ordini» Minimorum, et minimorum minima.

Deniquo, ia hæc Isaia verba commentai» S. Bernardus d) Passione Domini, merito exclamat : « O novis.imum et allissimuin, o humilem et sublimem, o opprobrium hominum, et gloriam Angelorum! Nemo illo sublimior, nemo humilior. » Ubi et addit : « Mirabilis passio tua, Domine Jesu, quæ passiones omnium nostrum propulsavit. In hac passione, fratres, tria specialiter convenit intueri : opus, modum, causam. Nam in opere quidem patientia, in modo humilitas, in causa chai itas commendatur. Patienti» recordatio omnem urcet voluptatem, humilitatis consideratio superbiam vitæ prorsus extundit, charitas omnino vilium curiositatis exsufflat. »

Vinca D0L.0RUU, — id est *doloribus confectum*, OirWw inquit Vatablus; *secundo*, Forerius : Vir, inquit, *dolorum*, id est doloribus expositus, qui quo eos calt arceret, non habebat; *tertio*, Septuaginta vertunt : *Homo in plaga existent*; *quarto*, sapidius et plenius, vir *dolorum*, id est undique doloribus obsitus, transfixus et plenus, ut ex doloribus conflatus, et non nisi dolor, imo pelagus dolorum esso videretur.

Pruno enim Christi anima plena fuit dolore : u «i a Tristis, inquit, est anima mea usque ad mortem, » et luce tristitia sanguineas illi lacrymas” s.mguineum sudorem expressit. Cogitabat enim omnia omnium hominum, qui sunt, fuerunt et erunt peccata, etiam summe horrenda, et de omnibus intime dolebat, ac si ipse ea patrasso!, ut hoc dolore ea expiaret Patrique satisfaceret.

Secundo, a primo instanti suæ conceptionis usque ad ultimum vitæ suæ halitum , jugiter cogitabat omnes labores et dolores, quos in vita el in morte maximos erat obiturus; cosque ita vive sibi representabat, ac si eos jam presentes haberet el sentiret.

Tertio, cogitabat omnes hominum ærumnas et miserias, omnes Martyrum cruciatus, omnes Sanctorum poenitentias et mortificationes, omnia virginum certamina; hæcque ipse sentiebat, hocque suo sensu et dolore eis a Patre fortitudinem ad eos superandos, impetravit.

Quarto, cogitabat quam nulli hosco ejus dolores spernerent, quam multis inutilis foret omnis hic ejus labor, quam nulli hominum milliones damn indi forent, quam pauci salvandi. Hic anima- zelanti ingens erat dolor, ingensquo tormentum.

Denique omnes animæ Christi potentia, intellectus, voluntas, memoria plenæ erant doloribus, æque ac singuli sensus interni et externi.

Secundo, in corpore singula Christi membra -nos habebant dolores acutissimos, ut palet singula consideranti. Nam , ul ait S. Thomas, III pari. *Quast.* ALVI, ari. 3 : u Christus secundum Un lum luit flagellatus, et clavis confixus (idquo

T

JE,

I»

"jK'

f

locis nervosis et maxime sensibilibus, puta manibus et pedibus, ubi acutissimus est dolor, pra>sertim in cruoë, ubi ex pondere corporis, vulnera sensim lonteque dilatantur, itaque prorogantur); secundum gustum, felle et aceto potatu»; secundum olfactum, in loco foetido cadaverum mortuorum, qui dicitur Calvari o, appensus patibulo; secundum auditum, lacessitus vocibus blasphemantium et irradientium ; secundum visum, videns malrem et discipulum quem diligebat, flentes. » Porro in Christo tactus alique sensus erant vivacissimi et perfectissimi : ideoque pre aliis hominibus dolores omnes vivacissime sentiebat.

Secundo, «passus est Christus in capite pungentium spinarum coronam, in manibus et pedibus fixationem clavorum, in facie alapas et sputa, et in toto corpore flagella. »

Tertio, «passus est in ombus, in quibus homo pati potest. Passus est enim Christus in suis amicis, eum deserentibus; in fama, per blasphemias contra cum prolatas; in honore et gloria, per irrisiones et contumelias ei allatas; in rebus, per hoc, quod etiam vestibus spoliatus est ; iu anima, per tristitiam, tedium et timorem; in corpore, per vulnera et flagella.» Alque hæc omnia pure et mere passus est, sine ullo consolationis aut lætitiæ temperamento.

Quarto, passus est ab omni genere hominum, a Judæis et Gentibus, a plebe et principibus, a laicis et sacerdotibus, a Pontificibus et Pilato. A Juda proditus, ab Apostolis negatus et derelictus. Mater, adslans cruci, ejus dolores duplicavit; cum enim se invicem assiduo aspicerent, totidem gladiis et ictibus, quot oculorum jactibus, invicem corda mutua transfigebant et vulnerabant.

Quinto, solus Christus in Scriptura dicitur, vir *dolorum* ; fuit Abel afflictus a Caino, Isaac ab Ismaele, Jacob ab Esau, Joseph a propriis fratribus, David a Saule, Elias a Jezabelo, nullique alii gravibus doloribus fuerunt pressi; sed inter omnes solus Christus *vir dolorum* appellatur, tum quia omne genus dolorum sensit, lum quia illi suos dolores ferebant, Christus vero et suos et omnium hominum.

Sexto, tres sunt radices vitiorum et malorum omnium, quas describit S. Joannes, *epist.* I, cap. n, 1G : « Omne, inquit, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.» Has tres radices tribus contrariis expugnavit et exstirpavit Christus. Nam, ad proterendam superbiam vites, factus est portentum contemptus et humilitatis; factus csl enim « novissimus virorum, » ut ait Isaias ; scimdo, ad compnuendam concupiscentiam oculorum, factus csl portentum paupertatis et nuditatis, *terito*, ad edomandam concupiscentiam carnis, puta gulam et libidinem, factus est portentum dolorum. Iu bis tribus perlecta patientia,

perfecta virtus, perfecta mundi et morum victoria, perfecta sanctitas, perfectus Dei amor consistit; quia sine dolore, non vivitur in amore. « Inspico et fac secundum exemplar quod libi in monte monstratum est. »

Vere Sidonius Apollinaris, lib. IX, *epût.* 4 i « Qnantuinlibet, inquit, nobis anxietatum patenas vitæ presentis propinet afflictio, parva toleramus, si recordamur quid biberit ad patibulum qui invitat ad cælum; » et ex eo llelinandus, *Chron.* xliv : « Memoria passionis (Christi) omnem tubulationem dulcescere facit. » Sicut ergo lignum a Mose Injectum in aquas Mara, eas ex amaris dulces offecit, Erodi xv; ita omnis nostra tribulatio dnlccecet, si crux Christi mentem subeat, omneque fel in mei convertetur. Ejus enim consideratione fides illuminatur, spes roboratur, patientia excitatur, charitas inflammatur. Hinc S. Gregorius in quadam epistola : Nihil, ait, adeo grave est, quod non æquanimiter toleretur, si Christi passio ad memoriam reducatur. Parva enim toleramus, si recordemur quam dura verbo, dui iota verbera, durissima supplicia pro nobis ille passus sit, qui in capite tulit coronam, in oculis velamen, in auribus convicia, in ore fel et aedum, in facie sputa et alapas, in genis vellicationem, in humeris crucem, in corde mœrorem, in visceribus concussionem, in corpore flagella, in membris extensionem, in manibus et pedibus perfossionem. Denique, a capite ad pedum plantas usque innumera sustinuit vulnera et dolores. Fuit ergo Christus vir dolorum, imo rex et princeps dolorum; tum quia plures et acerbiores tulit, quam ullus mortalium tulerit; tum quia omnibus quasi rex dominatus est, omnesquo sua patientia et choritate divina superavit, imo longe transcendit. Regnas ergo, o Christe ! iu regia Calvariæ, in throno crucis, in purpura tui sanguinis, cum scepro clavorum, cum corona spinea, ipsumqueregni titulum prefers: o Rex Judæorum, » id est, rex civium injustissimorum, id est rex hostium immanissimorum : circumfluunt loca asseclarum accusatores, loco satellitum latrones, loco cohortum carnifices. Istbic, islbic, tanquam in tuo regno, in omni regia pompa regioque apparatu triumphas : habes pro bellariis fel, pro odoribus foetorem, pro festis ignibus tenebras, pro symphonia blasphemias, pro chorei» terre motum, pro peristromatis sparsive floribus ossa cadaverum, pro bulla pendente c monili plagam luculentam pectoris. Tale re inum, talem regem decebat esso dolorum. Utin.im intelligamus quales nos deceat esse sub tali rege, in tali regno!

L.r scienti t infuiviat oi.— «Scientem,» id csl sentientem et experientem, tum in vita, tum maxime in morte. Namin vita defatigabatur, inquit Forerius, itinera pedibus Conficiebat, media et sili laborabat, flebat sapius, ridebat nunquam, et, cum iulus zelo Dei (estuarci, vidcivtque uoirnu

Di i vilipèndi, jus et fas pessumdari, hypocrisim dominari, suspiria trahebat, dolebat, gemebat. Rursum *infirmitatem* vocat dolores, adversitates, persecutiones, irrisiones, opprobria, cruciatus, omnesque afflictiones et ierumnas tum vilæ, tum passionis Christi; has enim significat hebræuth *'Sin choli*, id est infirmitas, ut dixi II *Corinth. xu*, 9 et <0; *tertio*, Septuaginta vertunt, sciens *ferre infirmitatem*. Christus enim tanta non tantum tulit, sed et constanter tulit, scivit quomodo ea essent ferenda, scilicet prudenter, humiliter et fortiter : et simili modo nos ca ferre docuit et docet in dies. Ipse ergo fuit portentum constanti® et fortitudinis.

Et quasi absconditus vultus ejus. — Quia in humano corpore divina Christi potentia et splendor celabantur, ait S. Hieronymus. *Secundo*, Pagninus vertit, *erit ut is a quo quis absconderet faciem suam, q. d.* Erit quasi leprosus, vel ita horridus, ut occurrentes ab eo faciem avertant. Sic et Leo Hebræum vertit : *Et abscondebamur faciem ab eo, q. d.* Pudebat nos illius, vel horrebamus eum aspicere. *Tertio*, proprie < absconditus vultus » Christi significat ejus sortem et statum ita miserum, ut quasi pudibundus vultum suum absconderet, quia scilicet talis erat, ut pra pudore et verecundia, quilibet vir honestus in eo constitutus vultum suum obtegeret. Quocirca hebraice est, *abscondens faciem a se*, quasi quem sui et suæ sortis pudeat ; unde a scipso quasi faciem avertit, seque abscondit. Hinc Septuaginta vertunt, *aversa*, vel, ut Procopius legit, *confusa facies ejus*. Eorarius putat alludi ad leprosos, qui jubebantur os suum velare et faciem abscondere, ne cui horrorem injicerent, Levit. XV, 4t>. *Quarto*, addit Sanchez *absconditum vultum* significare Christum a Judæis quasi reum mortis proclamatum et damnatum fuisse. Hisce enim reis, morti adjudicatis, facies velari solebat.

Ter». 4. 4. VERE LANGUORES NOSTROS IPSE TULIT, ET DOLORES NOSTROS ipse portavit. — Septuaginta vertunt: *Ipse peccata nostra portat, et pro nobis dolet*. Septuaginta secutus S. Petrus, *epist.* I, cap. n, vers. 24 : a Peccata, ait, nostra ip*e pertulit in corpore suo super lignum; » ubi Cyrillus Alexandrinus, lib. IV in *Joan.* cap. xu, legit : *Delicta nostra ipse corpore suo in lignum tulit*; S. Athanasius, orat. 4 *Contra Arianos* : « Efferens peccata nostra in crucem cum corpore suo ; » Syrus : *Bajulavit omnia peccata nostra, caque sustulit in corpore suo ad crucem*, ut pro iis patiando et satisfaciendo ea aboleret, et quasi cruci ailigeret, ut ait Paulus, Coloss. n, 14 Chaldæus hic vertit : *Deprecabitur pro peccatis nostris, et delicta nostra propter eum dimittentur*. Porro S. Matthæus, cap. vm, vers. 17, cum narras* t va- Cbnrtn» nos æorbos et morbos, ac energumenos a Chri- mX i sl° suatos, subdit : a Ut adimpleretur quod dic- agrou- tum est per Isaiam Prophetam, dicentem : Ipse t*08*** infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nos- 'i,* ** ras portavit. » Quæres, quomodo hæc S. Mat-

thæus accommodet morbis corporis, et quomodo cos portaverit Christus ? *Primo*, Forerius sic exponit : *Tulit*, id est abstulit ; *portavit*, id est exportavit, ejecit; non autem in se suscepit. Sic enim dicitur : « Ecco Agnus Dei, qui tollit, id est aufert, peccata mundi : » nec enim Christus formaliter peccata mundi iu se suaque anima suscepit. Verum Hebræum *73D *sabal*, proprie significat portare et gestare onus : et certum est Isaiam loqui de doloribus a Christo susceptis : ideo enim vocavit eum « virum dolorum, » et mox « leprosum ac percussum a Deo. »

Secundo, S. Thomas et Lyranus per *dolores et languores* accipiunt famem, sitim, lassitudinem. Sed quid hæc ad morbos aliorum curandos?

Tertio, Jansenius cl Maldonalis putant S. Matthæum loqui in sensu accommodatio : ipsum enim verba Isaiæ dicta de morbis animæ, accommodare morbis corporis. Verum obstat *n ut adimpleretur* : aliud enim est adimplere, aliud accommodare. Unde cum dicitur : « Ut adimpleretur quod dictum est, » locus ille accoramodalilic explicari non debet, uti recte docet Gabriel Vasquez, I part, disp. 18, cap. v, tomo I.

Dico *primo* : S. Matthæus non vult dicere Chris- chitoni tum morbos aliorum in se suscepisse ; nec enim 0»»®» Christus ægrotavit, aut morbum habuit, sed corpus semper sanum et integrum. Probatur *primo*, quia morbi non decebant corpus divinum et a Spiritu Sancto perfectissime efformatum, fuissentque impedimento ejus laboribus, itineribus, prædicationi, operique legislationis et redemptionis nostra, ad quod in mundum missus fuit a Patre. *Secundo*, quia Christus tantum suscepit passiones humanas, toti natura hominum communes, non huic vel illi homini proprias, uti sunt febris, calculus aliique morbi. *Tertio*, quia morbi oriuntur ex imperfecta corporis formatione, puta ex complexione et temperie quatuor humorum incongrua et male temperata, aut ex intemperantia victus, laborum, studiorum, etc., aut denique ex inscientia et imprudentia, qua cibos, acrem aliaque valetudini noxia, vel non scimus, vel non advertimus, vel non cavemus. Atqui nihil horum fuit in Christo ; uti nec fuit in Adamo in statu innocentiae. Denique in Christo, in quo nulla erat concupiscentia, nullum decuit esso morbum; hic enim est illius effectus, pœna el frenum a Deo destinatum. Ita S. Thomas, HI pari. *Quast. XI V* Suarez et alii.

Dico *secundo*: Probabile est isaiam hic duplicem habere sensum litteralem. *Primus* est, de morbis animæ, id est peccatis, eorumque pomis, quas in se suscepit cl in cruce exsolvit Christus : et hoc maxime intendit Isaias, ul patet ex sequenti et ex verbo, *portavit*. Alter e-t priori subordinálos de morbis corporis, ut docet Cajelanus in cap. *Alatth.* vm. Ili enim typi et effectus sunt morborum animæ, quos S. Matthæus ait Christum portasse, non cos m se suscipiendo, sed per compas-

Fionorn, qua moine Init ad cos auferendos, et nd morbidos • aiutiti restituendos : quomodo Apostolus, *Galat.* cap. vi, 2, ait : « Allei alkriu onera portale. » lia Leo Castrius.

Dico *tertio* : Verius est per languores et dolores quos Christus tulit, Isaiam intelligere peccata, ul vertunl Septuaginta, et eorum proles, qua: sunt morbi, dolores, omnesque corporis et anima: ærumnæ et pœnæ. Ille est enim peccati progenies et soboles, quam Christus portavit et abolevit. Christus enim tot cruciatus tatuque acerbam mortem pertulit, ut omnes hasce infirmitates et ttrumnas, ipsamque mortem, vel hic, vel in resurrectione aboleret. Sicut ergo ipse peccata nostra in cruce portavit et expiavit : sic consequenter **Christus potuit curaro morbos nostras,** morbos, adcoque inde habuit potestatem eos curandi, quia cos in se luendos suscepit. Ita S. Chrysoslomos, Theophylactus, Euthymius in *Matlh.* vm, et Origenes in cap. vm et xv *ad Uovi.* Hoc est quod ait Hilarius citatus a S. Thoma in *Catena, Mattii.* vin : a Christus passione corporis sui secundum Prophetarum dicta, infirmitates humanæ naturæ imbecillitatis absorbit. » Huc alludit S. Petrus, *qiistola* 1, cap. n, vers. 24 : n Qui peccata nostra ipso pertulit in corpore suo super lignum. » Sequitur enim de more Septuaginta, qui hic vertunt : *Iste peccata nostra portat, et pro nobis dolet.*

Ubi nota : Languores et dolores vocat *nostros*, quia peccatorum culpa nobis inerat, eratque nostra; pœna vero erat nostra, id est nobis debita. Reatus ergo, sive obligatio ad poenam erat pariter nostra, nobisque inhaerebat. Erasmus enim rei dolorum et tormentorum præsentium et æt. morum. Sed hæc omnia in se transtulit Christus.

Hinc censent Sanchrz aliique viri docti et pii, un nostros morbos et languores (cum sint pœnæ peccati or;g;na[j3] et sæpe O) peccata actualia cuique a Deo infligantur) aliquid addidisse doloris et cruciatus Christo patienti, ipsumque, ut eos curaret et tolleret, peculiare aliquas pœms, vel pœnarum augmentum aliquod subiisse et tolerasse. Omnes ergo dolores, quos tolerarunt, vel tokrant electi, transierunt per illam sacram humanitatem, indeque facti sunt nobis dulces et amabiles (uti aicb.it quædam sancta virgo gravi morbo afflicta. « Christus enim, ut pie docteqe ait S. Petras Chrysologus, *senn.* 150, venit suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes; humana quærere, prestare divina; accipere injurias, reddere dignitates ; ferre tædia, referro sanitates; quia medicus qui non fert infirmitates, curaro nescit; et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem..

Denique Rupertus, Vasquez, Maldonaltis, et ex fis Sanchez dicunt hunc Isai e locum directo spec* caro ad peccata, indirecte ad inorbos; eo quod Christus morbos corporis curarci, hoc fine, utp r cos gradum faceret ad curationem morborum animæ. Dum enim morbidi videbant se a Chri>to

tam benefice et miracolose curari, credebant in cum , ab coque excitati dolabant et compungebantur de peccatis suis, itaque eorum veniam et gratiam ab eo impetrabant, uti contigitS. Magdalen c. (inde multi docent omnes eos, quos Christus corporaliter sanavit, etiam spiritualiter ab eo sanatos et justificatos esso. Verum hic sensus non explicat quomodo Christus morbos corporis tulerit et portarii. Itaque tertius sensus, qui solid® idipsum explicat, capessendus, hicque illi annectendus est.

Et SOS PUTAVIMCS ECMQCASI LEPROSO.— dNOS,» scilicet Judæi (in eorum enim persona loquitur), non consideravimus Christum nostros languores portare, sed putavimus eum ob sua peccata ita affligi et deformari, ut videretur esse leprosus; verum h pram, non suam, sed nostram ipse portabat. Rursum, « putavimus eum quasi leprosum, » id est immundum, et ob sua scelera a Deo percussum. Lepra enim apud Judæos sæpe erat pœna peccati, canique. infligebat Deus superbis, murmurantibus et rebellibus, ut Mariæ sorori Mosis, Oziæ regi, et aliis, uti ostendi Levit, xiu, in initio.

Nota Christum comparari leproso, ob octo analogias. Primo, quia, sicut leprosus toto corpore wi& lepra maculatus, sui horrorem mtuentibus incutit : ita Christus toto corpore flagellis et vulneribus lividus, horrorem s mul et commiserationem aspicientibus commovebat; ut merito Pilatus eum Judæis proponens dixerit : a Ecce homo. »

Secundo, leprosus habebat vestes dissutas : ita Swuada. milites sciderunt vestes, qum et carnem Chrisli.

Tertio, lep'-osus habebat caput nudum : itaT-rUa. Christus nudo fuit capite, sed spinea corona coronato.

Quarto, leprosus habebat os veste contextum : Qurto. de Christo ait Isaias : « Quasi absconditus vultus ejus; » rursum : « Quasi agnus coram tondento se obmutescet, et non aperiet os suum. »

Quinto, leprosus se contaminatum et sordidum Qaioto. clamare debebat : Christus totus cruentus quid clamat ? nisi : « O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, et videte si est dolor sicut dolor meus, » *Thren.* i, 12.

Serto, leprosi caro erat vilissima et abjectissima; s«ik Christus ait : « Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis. » Similis fuit Christus S. Jobo, qui, sedens in sterquilinio, non fuit agnitus ab amicis, quia non erat ei aspectus, eratque despectus et novissimus virorum.

Septimo, lepra solebant puniri superbi : et Chri- sipia». stus nostræ superbia' quasi lepra? speciem gessit, jamque curavit, sua hac abjectione. Ejus enim livore curala est plaga superbi» nostræ.

Octavo, leprosi urbe pellebantur; nemo i0\$ Octm. aditu, congressu, sermone dignabatur, omnes illos aspernabantur, et quasi pestem fugiebant: ita Christus quasi leprosus extra portam ejectus

CTO

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, c a í». Lii.

et crucefflxns *vst. IMr.* xm, 12; *ct Psalm.* xxxvii, 12;
«Amici, inquit, mei, et proximi moi adversum
me appropinquaverunt, et steterunt (hebraice
est, *ijj adverso plaga? mce*; S. Hieronymus vertit,
gufai centra lepram meam steterunt) : et qui juxta
meerant, de longe steterunt. » Primam analogiam
maxime spectat hic Isaias : vocat enim eum lepro-
sum, quia percuss'um a Deo.

Er percesseji (Thcodotion vertit, *flagcllatunij* \ Dbo et hvmlat i v. — Syrus vertit, *percussus* Dei, id est a Deo; ex Hebræo verti potest, *percussus Deum*, et *humiliatus*, vel afflictum. Illoc enim plane significat HJP21 O'nîhs ;1312 *mucke clohim umeunne*. Christus ergo fuit percussus Deus, cl hvmlatus. Quocirca per hæc Ilebræa verba, plurcū Judeos a Iudaismo ad Christianismum esse conversos docet Andreas Payva in *Defens. Trid. fidci*, lib. IV, post initium. Rogati enim quomodo manus dedbsen! Christo sibi inviso, respondebant se his Isaia verbis tam claris convinci, nec posse, etiamsi vellent, ea eludere. Idem milii narravit hic Romæ insignis quidam iicbræus.

v h. s. B. Ipse autem vulneratus est rnoPTrn iniquita-
tes NOSTRAS, ATTRITUS EST PROPTER SCELERA NOSTRA.
frenata —Nimirum nou Christi, sed nostræ iniquitates

Chrii-
tum.

sentiamus: vulnera cor nostrum dolore tuo, inebria cor nostri um amore tuo, ut cum S. Paulo dicamus: « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo: qui dilexll me, cl tradidit somclpr.um pro me; » et cum sponsa. « Dilectus meus mihi, et ego illi, quipu"-citur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur ambrae. Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur; » et cum S. Ignatio: « Amor meus crucifixus est; » et cum S. Fran isco: « Da, Domine Jesu, ut amore amoris tui moriar, qui amore amoris mei dignatus es mori. » Da, Domine, ut a te nunquam separemur, ut mundo et carni plane moriamur, tibi vivamus, tuis vulneribus immoramur, tuo amoris innate- mus in tempore et in aeternitate. Et cum sancta illa virgine Itala, qua Christum crucifixum fixe intuens, aestuans et ebria amore exclamabat: « O Deus, o amor, o ebrietas amoris! da mihi tantam vocem, qua audiat ab Oriente usque ad Occidentem, a coelo ad infernum, ut te amorem omnibus inlclamem. » O amor, quam parum cognosceris, quam parum amaris! O animae, amato amorem vestrum, qui vos ita amavit!

Disciplina pacis nostræ super eum.— Pro dñet-
plina hebraice est nolo *musar*, id est castigatio. !!
 Ilac enim indigent pueri, qui instar bestiarum
 lascivunt, et sensibus vagantur, ut eos constrin-
 gant, ufq̃tē disciplinam a doctore suscipiant et
 tdiscant. Hinc enim correptio, flagellatio, verbe-
 ratio, quin el ipsum fligellum per metonymiam
 et metalepsin, vocatur disciplina, quia scilicet
 disciplinam parli et inducit. Sic. Hebraeum MoSt
malmad, id est stimulus, a MoS *Icimad*, id est
 didicit, derivatur. Vituli cniin el boves, æque ac
 pueri, rndesque homines, non discunt subire
 jugum et disciplinam, nisi stimulis adacti. Hinc
Proverb, cap. xxiii, 13, dicitur : « Noli subtrahere
 a puero disciplinam, » id est castigationem; et
 cap. XXII, IH: « Virga disciplinæ fugabit eam, »
 scilicet stultitiam pueri. Huc allusit *Eccles*, cap.
 xii, II, cum ait : « Verba sapientium sicut sti-
 muli, et quasi clavi in altum defixi, quæ per ma-
 gistrorum consilium data sunt a pastore uno. »
 Vide nostrum Gretserum, lib. De *Disciplina*. Sen-
 sus ergo est, *g. d.* Christus castigatus, flagellis et
 plagis divexatus et excruciatuſ est, ut nos recon-
 ciliaret Deo, utquo pacem cum eo haberemus, ut
 nimirum « peccatis mortui, iustitia viveremus, »
 inquit S. Petrus alludens ad hunc locum, *epist.* I,
 cap. n, St. Ita Procopius. Rursum per pacem
Hebræi intelligunt omnem prosperitatem omac-
 que bonum : hoc enim suis malis et afflictioai-
 bus peperit nobis Christus.

Perperam ergo hinc infert Calvinus, poenilenti,
eui Deus per Christum remisit peccata, nullam
esse luendam poenam temporariam, eo quod hano
luerit Christus, dicente I aia : «Disciplina pacis
nostrae super eum. » Perperam, inuam. Nam

COMMENTARIA ÎN IWAV PROPHEȚAM¹ Ci». Lffl.

«f

«disciplina paōls» hic non pærm̃ temporari un,
sed culj nm et pœnam atomam ʰigniflcent. Il nc
enim bellum et odium Dei patii, quod Amolitus
est sua morte Christus, pacem faciens et recon-
cilians nos Deo.

Tertio, Sancho' Hebræum Olbū scalorn, ver
tens *retributionem*, sic explicat : Disciplina retribu-
tionis nostræ super eum, id est **supplicium**,
quod nos retribuere et rependere debemus pro
peccatis nostris, hoc super eum imposuit Deus,
7. d. Quidquid pœnoram Deus a nobis pro pec-
catis exigere debuit aut potuit in omnem æterni-
tatem, id ab innocenti Filio Pater exegit. Porro
imperite ei blaspheme hinc **colligit** Calvinus,
Christum sensisse dolores et desperationes in-
ferni, ex eo quod illi peccatis nostris **debeban-**
tur : suscepit enim illos in se non formaliter, sed
satisfactorio, quia pro iis condigne sati* fecit ob
dignitatem **personne** sue patientis.

Livore ejus sanati sumus. — Vatablus vertit :
 «Et in livore ejus nobis medicatum est. Hoc c4
 pretiosum pharmacum, quod non ex herbarum
 succis, non ex adipe bestiarum, non ex alieno
 corpore et sanguine, sed ex proprio confectum
 Christus. Illoc pharmacum in SS. Sacrament s a se
 institutis recondidit; inde enim Sacramenta ha-
 bent vim justificandi, sanandiquo animæ mor-
 bos, scilicet, ex livore, sanguine el vulneribus
 Christi.

Vers. 6.

G. Oves nos quasi oves erravimus, — quad oves non habentes nec sequentes pastorem, sed suam gulam et concupiscentiam. « Erravimus, » per volupatum labyrinthos, **expositi luporum** rabiei, qui nos laniarent, et nos in cavernam gehonæ transportarent. Huc alludit Christus, dum se comparat pastori qui ovem **errantem** requirit, el humeris impositam in **cuilain** reduxit, *Luc.* cap. xv, 4; et S. Petrus, *epist.* I, cap. n, 25, cum aiunt : « Eratis enim sicut oves **errantes**, sed conversi **estis** nunc ad pastorem et episcopum animarum vestrarum. »

Et posuit Dominus in eo iniquitatem emiri
rostrum. — Pro *posuit* Vatablus vertit, *wjr it;*
Forerius, *incurrere vel irruere fecit** Hebræum
enim JtfQH *hifga*, significat *primo*, occurrere, in-
cidere: *secundo*, irruere in aliquem, cumque oc-
cidere, uti Gedeon irruit in principes Madian, *Ju-
die*. vin. 21 : « Utrouque autem modo, inquit Fo-
rerius, peccata nostra in Christum incurrunt;
irruerunt enim, ul eum perderent ; inciderunt, ut
al eo perderentur. Hicmccum, Christiane lector,
considera peccata tua ac mea partem illius exer-
citus fuisse, qui in Christum irruit,» eumque
trucidavit.

Septuaginta vertunt : *Dominus tradidit cum iniquitatibus nostris** ul scilicet illæ a nobis in Christum translatai, in ipsuin quasi recumberent, ipsutnquo quasi reum iudici puniendum et cruciandum offerrent. Christo innocentissimo et summo iniquitatis hosti, maxima fuit crux tradi

iniquitati, longeque major, qn«m tradi Calph.
Pilato flagellis, clavis et cruci.

7. Omnia uero est quia ipsi voluit. — Hebraice e*
accit, scilicet quasi hostia pro peccato ad ma
tationem in altari crucis, id e* *oblatus* *tst* (u
redo vertit Noster), quia *ipse* idlice
Deo vocanti, illud quod inquit Psaltes, et ex e
Paulus, *Hebr.* x, 5 : a Hostiam et oblationem no
luisti : corpus autem aptasti mihi, etc. Tunc dixi
Ecce venio, p en adsum hostia tibi grata, quan
poscis. Quocirca Symmachus hic *vertit*, *admittit*
est et paruit. Unde liquet tam Symmachum
quam nostrum Interpretem, pro *niggai*, i
est *accessit*, legkse in *Pual*, *ca ruww*, id e
accedere factus est, adductus, admotus, oblatu
psl.

Jam pro *nūqqas persrhin*, legnntUU *nūqqas* pe
sin, quod significai exactas, ardatas, afflidu
fuit, quasi fidejussor aut debitor : Christus « nū
pro debito nostro fidejussit; unde debitum nos
trum ab eo exegit Pai r. Ili Cyrillus et Sánchez
Forerius vertit, *odactuu*, vel potius *abactis* fu
instar ovis, et *ipse* nūw *destitutus est*; Vatabl
nvdcfnhis esf et af/l<dus; Pagninus, *oppressus c*
et *afflictus*.

Quia ipse voleit, — non coactus armis d
Judæorum eum capientium, non invitus et relu
tans; sed sponte acceptans voluntatem et ju
sum Patris, eique se liberaliter off reus. Hoo e
quod ait Paulus, *Gatat.* ii, 20 : « Dilexit me,
tradidit semelipsum pro me. » et Christus ips
J an. cap. x, 18 : « Nemo fallii eam (anima
meam) a me; sed ego pono eam a meipso. »

Hinc patet Christi mortem vere dⁱ propriam
fuisse sacrificium: secus est do morte Martyrum

Christus enim proprie se in cruce immolavit pro
Iri pro redemptione hominum, ut iis reconciliar
Deum, qui erat finis proximus sacrificii. Quocir
et rifu mystico oblatu est. Non enim casu, s
electione ipsius d Patris fidum est, ut in d
fvsto Paschæ, et in altari crucis, et manibus e
tensis, et extra portam Iherosolymæ pateretur
Indo Christus. *Joan.* cap. xvii, 1, nil: « Pro e
ego sanctifico,» id est sacrificio, «meipsum.* I
S. Leo, 83, S. Augustinus, libro I *Cmfn*
advrrs. Lcgis et Proph. cap. xviii. Vide Dellartu
nnm. lib. I *De Ifrssa*, cap. ni.

Pie t vero S. B t o arduus, semi. 3 *De Purifica*
P. Mar æ : « Oblatus est, inquit. non quia m
ruit, non qui i Judæos prrrvaluit; sed quia ips

volivi. Voluntario sacrificabo bbl. Domiar, qu
vol intrio oblatuſ cs pro mea ſalale, ncn pr
hia neceſſitate. Sed qu d. fratres, nos offerimur
aut quid retribuimus illi, pro omnibus q»
tribuit nobis? Ille pro nobis obtulit hoſti m pr
tioſiorem quam habuit, nimirum, qua pn tioſi
eſſe non potuit. Et nos <r?o faciamus quod po
ſumus, optimum quod hibernus offerentes .d
quod ſumus utique noſmetipſi. Ille s-4p>no
obtulit : tu quis cs, qui teipſuin offerre cunct

ri<' Quis nuhi tribuat, ul oblationem meam d'g-neftir majestas tanta suscipere? Ono mimila baboo, Domino, corpus el animam *dico* : utinam hæc tibi perfecte possim in sacrificium laudi? offerre! Bonum enim mihi longeque gloriosius atque utilius est, ut tibi magis offerar, quam deserar mihi ipsi. Nam ad mcipsum anima mea conturbatur; in te vero exsultabit spiritus meus, si tibi veraciter offeratur. »

Sicut ovis ad occisioxfm ducetur, et quasi ag-
C' i»ln» Nts COEAM TO.SDEXTE SE OBMUTESCET. — In aCH illa
■"D® tonsione, qua non lana et vestis, sed pellis, caro,
i,0/. sanguis et vita, flagellis, clavis et plagis illi detondebuntur et abradentur, non gemet, non queretur, non obstrepet, non resistet, sed mitissima patientia tacitus omnia sustinebit. Symbolice S. Ambrosius, *epist.* 25, post medium : « Bene, Inquit, coram tondente, qui superflua, non propria, in illa deposuit cruce; qui corpus exuit, non divinitatem amisit. » Huc allusit S. Joannes Baptista, *Joan.* i, 36 : « Ecco Agnus Dei, » scilicet ab Isaia hic praedictus, et in agno paschali figuratus. Ita Theophylactus ibi. Ubi nota : Symbolice, Agni nomen, iuta Jesus, græcc per anagramma idem est quod ovis, ut patet ex hoc ejus anagrammatismo : 'ir.aw; Jesus, vi í cí; id est *tu es ovis*. Ita Guillelmus Blancus Albicensis, lib. *De Anagrammaiismis*. Ulrobique enim eadem prorsus sunt littore, sed ordine commutato.

Magis miranda fuit in passione agnina, imo divina Christi mansuetudo, patientia et silentium, quam ipsa ejus passio et crux; praesertim conjuncta cum tam heroica constantia, libertate et fortitudine, «qui, ut ait S. Petrus, *epist.* I, cap. n, 23, cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur : tradebat autem judicanti sc injuste, n Nimirum hic perfectum Virtutis dedit speculum. Hic ovis nostra sibi similes parturivit : ab ea enim suam fortitudinem, teque ac patientiam hauserunt et suxerunt omnes patientes, omnes constantes, omnes mites, omnes Martyres. Quocirca S. Franciscus videns, vel nominari audiens agnum, tenero allectu commovebatur, solvebatur in lacrymas, agnos, qui ducebantur ad lanienam, redimebat : intuebatur enim in iis hunc agnum Dei, a quo ipse suam agninam simplicitatem, innocentiam et lenitatem hausisse sc profitebatur. Redemptio ergo agni nostri, pròno, clementissima est; *secundo*, universalis; *tertio*, «eterna. Clementissima est, quia agni, non leonis; est universalis, quia mundi; est æterna, quia totius temporis : omnes populos, omnes urbes, omnes homines, omnium ætalum, cujus-curaquo sexus el conditionis sint, complectitur. Olim tempore Noe, Deus abstulit orbis peccata ut leo (diluvio enim omnes obruit) : at per Christum ea abstulit ut agnus. Aquarum diluvium homines necavit, non peccata : sanguinis agni diluvium, peccatis interitum, hominibus vitam attulit.

Ubi notanda est mitissimi agni mira, et plus quam leonina fortitudo ac victoria. Agnus enim hic domuit orbem non ferro, sed ligno; non gladio, sed cruce; non feriendo, sed patiando; non trucidando, sed moriendo. Hic ergo agnus csl Agw
leo de tribu Juda, *primo*, quia prostravit peccatum, diabolum, infernum, mundum et carnem; *secundo*, quia tum in hac vita, tum maxime in judicio, sanctis et electis comis erit et suavis ut agnus, reprobis vero terribilis ut leo; ul ipsi perculsi dicant montibus et petris; « Cadite super nos et abscondite uosa facie sedentis super thronum, et ab ira Agni, » *Apocal.* vi, 10; *tertio*, quia agnus bic Icones et lupos transmutat, facitque agnos. Unde S. Augustinus, *serm.* I *De Conversione S. Pauli*: « Occisus, inquit, agnus (Christus) a lupis, et facit (Paulum) agnum de lupis. » Idem, *tract.* 7 *in S. Joannem* : « Venit, inquit, agnus. Qualis agnus est? quem lupi timent. Qualis agnus est? qui leonem occisus occidit. Dictus est enim diabolum, leo circumiens et rugiens, quæreus quem devoret : sanguino agni victus est leo. Ecce spectacula Christianorum. » Et in *Psahn.* cxxxi : « Rex, ait, noster mansuetudine vicit diabolum. Sævichat ille, iste sufferebat. Victus est qui sævichat, vicit qui sufferebat. In ista mansuetudine Ecclesia vincit inimicos, n Vicit agnus mansuetudine, vicere Martyres mansuetudine, vicerunt et vincunt Christiani mansuetudine. Amat enim agnus noster agnellos, amat agnas, amat agnetes, amat innocentes, amat virgines, amat Martyres, miles el patientes, a Ecco, inquit suis charissimis, ego mitto vos sicut agnos inter lupos, » *Luc.* X, 3.

Accipe agnos, el agni assecclas, imo proles, in Api
tolerandis contumeliis et injuriis.

S- Spinatoli Episcopus Trunithuntis in Cypro, vocatus a Constantio Imperatore venit vili habitu, virgam manu tenens, vas fictile gestans ex u
collo. Ergo in regia quidam ci, quasi vili homi- v
ni, colaphum impegit. Tulit id nun modo patienter vir sanctus, sed et alteram maxillam prompto patiendi animo percussori exhibuit. Quæ res insolentem illum ita confudit, ul repente ci supplex fieret, et veniam peteret; quam libens concessit, et hominem paterne instruxit., ul ab inferenda injuria se contineret. Honorifice ergo ad Imperatorem deductus est. Ha b ibet ejus Vita.

« S. Stephaniis Abbas, » inquit S. Gregorius, s. «i»-
homil. 35 *in Evang.*, « lantæ erat patientia;., ut
cum sibi amicum credere, qui sibi molestile
aliquid irrogasset Reddebat contumeliis gratias.
Si quod in ipsa sua inopia damnum fuisset illa- *i'l,
tum, hoc maximum lucrum putabat. Omnes suos
adversarios nihil aliud quam adjutores icstima-
bal. »

I lem S. Gregorius, libro I *Dialog*, capite a, celebrat patientiam Libertini, qui ab Abbate injuste scabello contusus, ul vultum gereret tumentem el lividum, sua patientia Abbatem eho-

loricum ad magnam mansuetudinem traduxit.

S. Joannes Chrysostomus, hom. 20, od Popu-
luin, celebrat factum et dictum Constantini Impe-
ratoris qui imagine sua lapidata, nullis eum ins-
tigantibus ut vindictam sumeret do contumelia,
ac. dicentibus, quod omnem ipsius faciem in
imagino convulncrassenl, manu faciem palpans,
et leniter ridens, dixit : « Ego vero nusquam
vulnus in fronte factum video ; sed sanum qui-
dem caput, sana vero el facies tota. »

Cassianus, *Collât.* XIX, cap. i, celebrat patien-
tiam cujusdam juvenis monachi, qui publice ab
Abbate palma graviter percussus, nullum mur-
muris aut doloris dedit signum, imo oris mo-
destiam, tranquillitatem et colorem nullatenus
mutavit.

Caupo quidam injuria affecerat juvenem, cog-
natum S. Joannis Elcemosynarii : juvenis queru-
lus rem detulit ad S. Joannem, qui ut eum miti-
garet : « Itane, inquit, ausus fuit te vel verbo
violaro? Faciam in co rem, quam tota Alexan-
dria mirabitur. » Moxque vocato ad sc vectiga-
lium magistro, jubet ut cauponem illum ab omni
vectigali eximat. Hoc tota Alexandria mirata
est. Et caupo deinceps Episcopum et juvenem
officiose coluit. Ita Leontius in *Vita S. Joannis
Elcemosynarii*.

S. Marlinus ignotus a militibus flagris ac fus-
tibus exceptus, mulus el mire patiens, terga prae-
bebat caedentibus. Illi magis furentes quasi ver-
bera contemneret, virum Dei ita cruentaverunt,
et toto corpore laniant, ut exanimis in terram
procumberet. Cumque abire vellent, jumenta
nullis flagris loco movere potuerunt. Bedeunt
ergo ad cor, et intelligentes fuisse S. Martinum
quem percusserant, ad eum revelluntur, suppli-
cesquo veniam petunt : quum ille clementer in-
dusit, fecitque ul jumenta loco moverentur. Ita
Sulpilius in *Vita ejus*, lib. I, cap. iv.

Sophronius, in *Prato spirit.* cap. ccxvin, nar-
rat duos Religiosos a rustico contumelia appeti-
tos dixisse : ((indulge nobis, quia peccavimus: »
qua humilitato motus rusticus cos secutus, mo-
nachus effectus est.

S. Lidwina, inagnæ sanctitatis in Ilollandia
s Liiiri- virgo, injuriis, sputis, maledictis appetita, bciie-
i .t pls- dictiones el beneficia regerebat, dicens : a Illis
ilo. ego debere mo fateor, qui viam mandatorum
Dei, quorum plenitudo dilectio est, ine currere
compellunt. » Eadem Sancta vidit in mentis ex-
cessu coronam pretiosissimam, necdum tamen
in orbem plano absolutam. Rediens ad se, potili
pali pro Christo, ut coronam absolveret. Mox in
Duci* Philippi apud Hollando* inauguratione,
milites ejus Sanctam adierunt, vexaruntque mi-
re, quin el virgineum ejus corpus ac morbidum
indignis modis sine pudore contrectarunt, vul-
nera vulneribus cumularunt, et addiderunt con-
viccia, vocantes eam bestiam, prostibulum, vora-
cem, etc. Angelus deinde ad eam venit instar so-

lis splendidos, ai(que ad earn : « Salve, diaris-
sima soror. Ecce nunc absoluta est corona, quam
nuper imperfectam vidisti. Propter inverecundos
tactus virorum illorum, noveris te positam fuisse
in vestigiis Salvatoris. Ludibria el vulnera cor-
pori tuo imposita, fuere genunæ, quas in illa
corona el adesse vidisti el deesse. » lia nabotejus
Vila.

S. Dominicus cum Albigensibus, non tam dis-
putatione, quam vitæ sanctitate et injuriarum ab
cis illatarum miti tolerantia, certandum censuit,
caque mullos eorum convertit.

S. Elisabeth, mortuo Thuringi@ principe mari- s. En.
to suo, ab ejus propinquis domo ejecta cum li- “t*ll>>
b< ris, inops, vaga, ænunnisobruta, et ab iis, in
quos beneficia contulerat, contempla ; ita omnia dtiuuu.
forti aniino laitoque sustinuit, ut, cum a patre
rege in Pannoniam accerscretur, redire nollet,
nc patientiam el humilitatem, quam in miseriis
invenerat, inter regales delicias aniilterct, virtu-
tem hanc thesauris omnibus habens pretiosio-
rem.

Vis agnos in martyrio et Christi Martyris asse- a -4
clas? “DIJU

Anno Domini 44, cum S. Jacobus frater S. Joan- ıxı
nis a quodam protractus esset in judicium coram pU-
Herode, libere testimonium Christo perhibuit;
quod cernens ille qui eum protraxerat, sc Chris-
tianum esse professus est. Igitur ambobus una
ad supplicium ductis, hic a S. Jacobo veniam
postulavit. Cui Jacobus : a Pax tibi; » iliumque
osculatus esl, el sic uterque securi percussus,
quasi agnus martyrio consummatus est. Ita Eu-
sebius, lib. II *Histor.* cap. vin, et ex eo Baronins.

S. Jgnatius Trajani persecutione ad bestias
damnatus, cum Romam vinctus mitteretur, et
jam Smyrnam pervenisset, ad Romanos, qui
iid< m receperant, scribens, ait : « De Syria usque
Romam pugno cum bestiis in mari et in terra,
nocte diequo ligatus cum decem leopardis, hoc
est militibus, qui me custodiunt, quibus cum
bencteceiis, pejores fiunt : iniquitas autem eo-
rum mea doctrina est, sed non idcirco justifica-
tus sum. Utinam fruar bestiis, qua» mihi sunt pa-
ratae, quas el oro mihi veloces esso ad interitum,
et ad supplicia, et allici ad comedendum me,
ne, sicut aliorum, non audeant corpus meum
attingere ! Quod si venire noluerint, ego vim fa-
ciam, ego me ingeram, ut devorer, v Causam
subdit : « Ignoscite mihi, filioli; quid mihi pro-
sit, ego scio. Nunc incipio Christi esse discipu-
lus, nihil de iis, quæ videntur, desiderans, ut
Jcsum Christum inveniam. Ignis, crux, besliœ,
confractio ossium, membrorum divisio, et totius
corporis dissectio, el omnia tormenta diaboli in
me veniant ; tantum Christo fruar. » Cumquo
jam ductus esset in amphitheatrum, el rugiente?
audiret leones, ait : « Frumentum Christi sum,
dentibus bestiarum molar, ut panis mundus in-
veniar. » Protecto, nun fuisset illi tam fervens

pro Christo patiendi effectos, si quidquam dulcius esse potuisset, quam frui Christo paliente æque ac resurgente.

S. Edmundos, Anpliae rex et Martyr, captus a Duco Norlhmanni®, ligatus, flagellatus, illusus, telis et sagittis confixus, ita ut in corpore novo vulnere non esset locus, tandem capite truncatus pro Christi fido : hæc omnia fortiter æque ac leniter sustinuit, Jaureaique martyrii obtinuit anno Domini 870. Ita Baronius.

Joannes Fischerus* Episcopus Roffensis, ab Henrico VII capite damnatus ob fidei constantiam, ductus ad martyrii locum, hymnum *Te Deum laudamus*, totum sublatis in coelum oculis cantavit : itaque cervicem securi submittens, Martyr in coelum evolavit, anno Domini 1534.

Idem Henricus, anno Domini 1537, cum Guardianum Franciscanorum Cantuariensium eadem de causa cum Fratribus plecti jussisset, nisi Pontificem abjurarent; omnes fortiter recusarunt, dicentes se potius quamlibet mortem subire, quam id facturos. Itaque Guardianus in scalis srepitus repetens illud l'saltis, *Psalm*, l'ui, vers. 8 : «Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est, » et scalis dejectus, mox quo semivivus in quatuor partes dissectus, gloriosum agonem obiit. Reliqui eadem alacritate ducem suum secuti sunt. Ita habet *Ilstor. Anglic.*

Thomas Bozius, lib. XI *De Signis Eccles*, cap. 1, num. 6, narrat constantiam 32 Martyrum, qui Engolismre, anno Domini 1172, ab hæreticis capti inhumaniter miris tormentis excarnificati sunt, ac subdit : Sub eadem tempora Delphis Batavi® urbe Cornelius Musins captus est, et jussu Giiil-14mi principis Aurine!, sic vario est excruciat. Altissima: scalæ manibus vinctis est appensus, ad pedes intolerabile pondus alligatum, ut cornu illes omnes laxarentur : inde ardentibus tredis ambustre axillæ : mox resupinus constringitur, aqua fervens ori infunditur, caque totus venter oppletur, qui sic fustibus deinde tunditur, ut ex omnibus corporis foraminibus illa tota efflueret : postea capite deorsum verso, ex duobus pedem majoribus digitis appenditur : inde truncatis manuum pedumque digitis per nivem sanguine proprio cruentatam, in urbem Lugdunum R flavorum raptatur, atque ita demum post tot supplicia laqueo suspenditur. Quæ omnia Martyr silens miti et placido, æque ac generoso animo toleravit. Supersunt adhuc multi, qui hæc ejus tormenta oculis spectarunt, in Hollandia, sanctumque virum miris laudibus celebrant.

f m 8. DE ANGUSTIA ET DE JUDICIO SUBLATIS EST. — Illa et Symmachus vertit. *Primo*, Forerius Hebraico *~TJ otscr*, id est angustia, inquit, coarctatio, compressio, fuit ipsa turba populi -c comprimendis: iudicium vero, fuit ipso iudicio contestatis, sivo ipsi iudices. 7. d. Christus ab omnibus ordinibus, puta et a turba et a iudicibus fuit

damnatus et occisus*. Ipsi enim iudices, puta Pontifices, dixerunt : « Hæc est mortis, nisi ipsique suaserunt iuribus, ut coram Pilato clamarent: « Crucifige eum. » Pro *sublatus est* Forerius vertit, *pertractus est*, scilicet ad supplicium. *Secundo*, Sanchez, *sublatum est*, inquit, id est exaltatum in crucem, *iudicium* Christi, ut vertunt Septuaginta, id est Christus iudicatus : sæpe enim ponuntur abstracta pro concretis. *Tertio* et genuine, est hendyadis : « De angustia et de iudicio, nisi id est de angustia iudicii, vel de iudicio angusto, q. d. Christus de iudicio Pilati et Pontificum pleno angustine, oppressionis et humilitatis, ablatus est ad supplicium crucis. Ita ex Origene Leo Castrais. Septuaginta quos sequitur S. Lucas, *Actor*. vili, 32, vertunt : « In humilitate iudicium ejus sublatum est. » Videntur legisse *mispat*, id est iudicium, non *minunispas*, id est de iudicio. Aut potius, quia auferri aliquem de iudicio, idem est quod auferri et everti ejus iudicium. Sensus est, ait S. Hieronymus, Christus iudex omnium, iudicii sui non reperiit veritatem: nam « in humilitate, » id est propter Christi humilitatem, abjectionem et silentium, quo quasi agnus obmutuit, superbi Pontifices et Pilatus tumultuarie et iniquissime innocentem condemnaverunt. Sic ergo iudicium ejus sublatum est, quia non est peracta iudice Christi causæ cognitio, sino causæ cognitione damnatus est et protractus ad crucem. Ita S. Hieronymus, Procopius, Tertullianus, lib. *Contra Judæos*; Chrysostomus, orat. 3 *Contra Judæos*. Unde Vatablus vertit, *absque dilatione et citra iudicium raptus est*, scilicet ad crucem. Aliter « *sublatus est*, accipiunt iterum S. Hieronymus et Rupertus, q. d. Christus ab angustis iniqui iudicii, passionis et crucis sublatus est, et victor ascendit ad Patrem.

Generationem ejus quis enarrabit? — *Primo*, Forerius et Vatablus per *generationem* accipiunt *locuti* -s renium, puta homines et Judæos sæculi istius. *1 1 TH *dor* enim Hebræis letalem seu s renium significat; itaque vocatur a successione et volubilitate, quod ætas relati, et sæculum -recolo succedat, ut circulum videantur conficere. Dicitur autem tam de tempore, quam de hominibus illius (emporis, et omnibus rebus quæ illo spatio fiunt et eveniunt, 7. d. Quis explicet pravitatem Judæorum, Pilati, et militum illius sæculi, qui Christum ita illudent, flagellabunt, crucifigent? Hic sensus satis congruit præcedentibus; explicat enim iudicium, de quo dixit : « De angustia et de iudicio sublatus est. » Rursus Latinum *generatio*, æque ac Græcum *qmi* et Hebræum *dor*, sæpe in tonymice significat homines illius ævi aut sæculi.

Secundo, Lyranus, Carthusianus et alii, per *generationem* accipiunt proles et progeniem Christi, puta Christianos qui per omnia sæcula jcopantur. Hebraice enim *dor* proprie est series, vel temporis, vel hominum et posterorum, puta

j

S

ceria successio, seu revolutio tum temporum, tum hominum successivo nascentium, sequitur et posteritatem ordino certo propagantium. Unde *dor* vocatur spirera, sive globus et pila a revolutione. Et a *dor* aliqui deducunt verbum *duro*: est enim *dor* duratio successiva. Huic expolitioni favet id quod sequitur: a Quia abscissus est de terra viventium; » et inferius: a Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, » *q. d.* Judæi conati sunt succidere Christum, ejusque nomen et stirpem, at frustra: Deus enim illi dabit generationem et progeniem numerosam per omnia saecula, videbitque ipse semen suum longævum, imo «sternum. Rursum Christus habuit *dor*, retatem vitamque brevem, et in ipso ætatis flore sublatus est: at moriens reliquit illustrem sobolem, quæ ipsius nomen et stirpem per lotum orbem, perque omnia sæcula propagabit. A Christo enim cœpit nova ætas, novum, nunc aureum sæculum. Unde ipso ab Isaia, cap. 41 vocatur « Pater futuri sæculi. »

Tertio, communiter Patres accipiunt hunc locum de generatione Christi, vel humana, ut S. Athanasius, lib. *De Incarnat. Verbi*; Justinus, Quæst. LXVII ad *Orthodoxos*; Tertullianus, *Contra Judæos*, cap. sui; vel divina, ut S. Basilus, lib. 1 *Contra Eunomium*; Justinus, *Contra Tryphonem*; Chrysostomus, lib. 1 *De Incomprehensibili Dei natura*, et alii plures; vel de utraque, ut S. Augustinus, *In Joan.* 36 inter 60, Hieronymus, Procopius, Cyrillus et alii. Licet enim Hebræum *dor* proprie non significet generationem, id est actum generandi, aut nativitatem; significat tamen retalem alicujus. et seriem generationis, qua quis ex patre aut matre suo tempore nascitur, cisque succedit. Propter ta ergo contemplans probra et dolores Christi, simulquo contemplans ejus personam et dignitatem, rapitur, et admirabundus exclamat: « Generationem ejus quis enarrabit? » Quomodo cruciatis cum, o Judæi? quomodo tam dira patietur Christus, cujus ætas ac series ortus et vilis est ineffabilis? Si enim eum ut Deum spectes, ejus ætas cœternitas; ab æterno enim genuit et produxit cum Pater: Patri ergo est cœternus. Si spectes eum ut hominem, ætas ejus, qua propagatus fuit, quaque ex matre in mundum prodiit, fuit nova et admirabilis: natus enim et conceptus est in fine sæculorum ex Virgine, inoperante Spiritu Sancto. Rursum, natus univus! Verbo hypostatico humanam naturam: quæ unio est insolubilis et eterna. « Quod enim Deus conjunxit, homo non separet. » Quomodo ergo « de angustia et de judicio sublatus es? » Quomodo « abscissus est de terra viventium? » Hic sonus uti communis Patrum, ita sublimior et diviniore est. Quocirca Tertullianus, lib. *Contra Judæos*, cap. 11, et alibi legit, *nativitatem ejus quis enarrabit?*

Denique Rupertus per *generationem* accipit sæculum futurum, quo Christus resurgens vivi vivelquo gloriosus in cœlo per omnem «temila-

lem. Ille sensus potius anagogicus est, quam literalis.

Quia abscissus est (instar arboris succisa», imo eradicata, item comparavit, vers.2) ne Trani vnrXTiLM. — Ti *quia*, i primum et magis secundum sensum jam datum spectes, est causal », *q. d.* Ideo Christus dabit generationem, id est sobolem numerosam et inexplicabilem, quia abscissus est de terra. Sicut enim granum mortuum fructificat, et se multiplicat, et sicut arbor succisa in piores surculos repullulat: ita Christus moriens plures Christianos ex se proeminavit. Sin tertium sensum Patrum sequaris, » *quia* non est causale, sed exegeticum et emphaticum, significans *qui tamen*, *q. d.* Christi generatio divinad humana est eterna et ineffabilis, qui tamen succisus est: licet Christus sit retemus, tamen abscissus est de vita et terra.

« Sublata est, inquit S. Hieronymus, vita Christi de terra, ut nequaquam in terra, sed in cœlo viveret. » Sic et S. Augustinus, Origenes, et ex iis Leo Castrus, » *abscissus est*, referunt ad resurrectionem et ascensionem Christi in cœlum. Hoc anagogicum potius est quam litterale, ut dixi.

Propter scelus populi mei percussus (Judæis percutiendum objectum). — Sunt verba Patris de Christo Filio. Septuaginta vertunt: A6 iniqui *z'* *'uspopuli mei ductus est ad mortem*. Iniquitates ergo nostre fuerunt lictores et carnifices Christi. Nota: Septuaginta legerunt *ITIoS* >13 *nugga lamut*, id est *percussus* (vel *IJJ nuggad*, id est *ductus*) *est ad mortem*. Noster melius legit, *iohpi3 nega lamo*, id est *percussio est ei*, hoc est percussus' cum. Pro arm hebraico est *lob lamo*, id est *cos*: quod Judæi sic intelligunt, *q. d.* Propter scelera Christianorum percussus Judæos. Putant enim Judæi se exsilium omniaque æo tam dura et diuturna pati, ob peccata Christianorum, præsertim ob eorum odia quibus Judæos subisunt et affligunt. Unde ipsi totum hoc caput de afflictionibus, non Christi, sed Judæorum interpretantur. Judæis favet Calvinus. De quo vide nostrum Lessium in Antichristo. Merito ergo Hunnius scripsit librum hoc titulo: *Calvinus judaizans*. Verum omnia procedentia sunt singularia, non pluralia, coram inque personam, scilicet Christum, significant, non Judæos. Vide Galatinum, lib. Vili, cap. xv.

Respondeo ergo *lamo* poni pro *lob lo*, id est eum: sic enim accipitur cap. xiv, 15, *Psalm*, xxviii. 8, et alibi. Ita et hic accipi debere patet, turn ex Septuaginta, Chaldeo, Valabloc aliis, qui æque ut Noster vertunt, eum. Unde aliqui suspicantur Judæos hunc locum corrupisse, ut pro *lo*, scriberint *lob lamo*. Verum etiamsi *lamo* vertamus, *cos* (non *ei*), ut vertunt S. Hieronymus, in *C. i. i. ment.*, Symmachus, Theodotion et Forerius, nil hic est pro Judæis, sed contra potius. Nam sensus est, ut recto Forerius et S. Hieronymus: *Propter scelus populi mei*, id est Judæorum, quo ausi sunt manus injicere in Messiam, quem eis redemptu-

rem misi, percussi eos, vol, ut helynice est, *plaga est eis*: omnes enim plaga? Judæorum manant ex eo, quod ipsi Christum suum et nostrum occiderunt.

- ♦ 9. Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro MORTE sua. — *Primo*, Procopius et S. Augustinus, *homil.* 80 inter 50, tom. X, sic explicant, 7. d. *Impiis*, scilicet milites, dabit Pilatus ad sepulturam Iherosolimitani, scilicet, pro custodia sepulcri ejus. Kurios in Caiphas *dabit divites*, scilicet Judæos, qui his pecuniis corrumpant milites hosco custodes, in jure morte sua, » ne scilicet fateantur eum a morte surrexisse, sed mortuum furto a discipulis esse sublatum mentiantur, Ilæ enim omnia spectant passionem Christi, narrantque ea quæ Christus passus est, tam post mortem quam ante.

Secundo, Vatablus, Forcius et Pagninus ex Hebræo sic vertunt : *Dedit cum impiis sepulcrum ejus, et cum divite in mortibus ejus*, sicque explicant, 7. d. Morietur Christus in monte Calvarios, ubi de impiis tantum solet sumi supplicium; at mortuus deferetur a divite Joseph in sepulcrum ejus, in quod recondetur. Verum, sic potius dicendum fuisset : *Dedit cum impiis mortem ejus, et cum divite sepulcrum ejus*: jam autem e converso sepulcrum jungit cum impiis, mortem cum divite.

Tertio, perperam vertit Marloratus: *Et exposuit impiis sepulcrum ejus, et diviti mortem ejus*, sieque exponit, 7. d. Christum inter scelestas et sanguinarias Judæorum manus obrutus fuit, et quasi sepultus. Ilæ enim manus Christum obruentes metaphorice vocantur sepulcrum. Ita ipse, ut gloriam sepultura Christi et Christianorum elidat. Sed frustra : patet enim de sepulcro et sepultura proprie dicta hic agi, itaque exponunt Patres et interpretes Orthodoxi omnes.

Pro genuino sensu, nola hic esse rhythmum Hebræum, in quo posterius hemistichium idem aut pene idem dicit quod prius : ergo, a dabit impios pro sepultura, » idem est quod, « dabit divitem pro morte sua. » *Divitem* enim idem est quod *divites*, ut vertunt Septuaginta. Jam *dabit*, vel ipse Christus patiens, vel potius Deus Pater. Hic enim sicut *percussit eum*, id est perculi a Iherosolimitanis permisit: sic pater dabit et condignam hanc suæ patientiæ mercedem, puta vindictam de suis hostibus Judæis aliisque impiis, 7. d. Deus Pater dabit hoc præmium Christo, ut regnum hostile peccati, impietatis et impiorum evertat, occidat ac scilicet sepeliat, eo quod ipse ab eis injusto occisus et sepultus sit. *Dabit* autem dissimiliter, ideoque dupliciter. Nam *primo*, impios manentes impios et rebelles, eo quod nolent erodere et obedire Christo, dabit pro sepultura, etc., quia faciet Deus Pater ut impii et divites, quales fuerunt Iherosolimitani qui Christum occiderunt, hujus necis et mortis dent meritas poenas, tum in excidio per Titum, tum in gehenna. Ita Eusebius, lib. III *Demonstr.* cap. u, S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Chrysostomus, Euthymius, et ex eis Leo Castrius. Hic

sensus congruit ei, quoti præcessit: Propter *certas populi mei plaga erit eis*, ut dixi esse in Hebræo.

Secundo, Deus Pater impios volentes credere et obedire Christo, dabit et subjiciet Christo, ut in eis occidat impietatem, et suscitetur justitiam ac pietatem, itaque occidet impios, transformando eos in pios. Hæc enim est summa, nobilissima et divina Christi vindicta, hocque Christus morte et sepultura sua meruit; illius enim scopus et fructus omnis fuit, ut auferatur peccatum. Rursum, divites ab opimi et honorum fastu avocabit, facietque humiles et obsequentes Christo, idque *pro morte sua*, vel *ejus*, hoc est, ob meritum mortis ejus. Ita S. Hieronymus, Haymo, Dionysius, Adamus, Forcius et alii. Hunc sensum indicant Hebræa; habent enim : *Dabit impios sepulcrum ejus, q. d.* Faciet Deus Pater, ut impius et impietas cum Christo sepeliantur, omnisque improbitas in barathrum et infernum retrudatur, ut deinceps hic in terra regnei ipse, ejusque justitia et sanctitas, ut scilicet nos, omnesque Gentes peccatis et veteri vitæ mortui in novam, sanctam et Christianam vitam resurgamus. Hoc est, quod ait Paulus, Horn, vi, 4 : « Conscripti sumus eum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus, » Vide ibi dicta.

Et divitem pro morte sua. — *Divitem*, id est *divites*. Ita Septuaginta, et ex eis Cyrillus, Procopius, Chrysostomus, Augustinus, Tertullianus et alii. Porro S. Hieronymus per impios accipit Gentes infideles, ideoque impias : per *divites*, scilicet in fide et lege, Judæos, 7. d. Deus utrumque populum Judæorum et Gentium Christo dabit, quasi unam ejus Ecclesiam, idque pro merito mortis suæ. Verum simpliciter quis hic possunt accipi impii, æque ac divites, puta tam ex Gentibus quam ex Judæis.

Sed cur Hebræa et Noster habent *divitem*, non *divites*? Respondeo, quia inter divites notat unum th singularem, scilicet Josephum ab Arimathea, qui Christum in morte conditum aromatibus honorificavit in suo sepulcro sepelivit. « Dives enim illo ab Arimathea Joseph sepelivit pauperem Christum, in quo divitias requirebat, » ait S. Augustinus, *homil.* 36 inter 50. Josephum hic notari docent cum S. Augustino Vatablus Forcius et alii passim. Iam Pagninus vertit : *Dedit cum impiis (sepulturam ejus, et cum divite inter mortuos suos*; alii : *Posuit apud impios sepulcrum ejus, et cum divite in morte sua, q. d.* Dives Joseph Christum in morte sua inter mortuos, id est in suo monumento, sepelivit. Hinc et Arabicus vertit : *Particeps fatus est dives in sepelitione ejus, vel in linteamine sepultura ejus* : linteum enim solent involvi corpora sepelienda.

Forcius vero pro *VD103 bemothaf*, id est *pro morte sua*, legens *v»03 bainolo*, id est *excelsum ejus*.

scilicet sepulcrum, vertit : *Et dedit eum improbis cruciatus ejus, et cum divite sepulcrum ipsius: hama* enim significat *excelsum*, sive *altare*, sive *sepulcrum* : talo autem fuit Josephi in quo sepelivit Christum, scilicet novum, in petra excisum, in monte Calvante excelso, instar sacelli splendidum, amplum et magnificum : capiebat enim et Christum sepultura, et duos Angelos instar virorum, et mulieres. Prædicit ergo hic Propheta, post dolores, dives et gloriosum fore Christi sepulcrum.

Quocirca idem Forcius, sequendo lectionem communem *bemotaf*, minus recte per *divitem* accipit Christum, verilique, *dabit divitem incrociati" bus ipsius, q. d.* Deus Christum pauperem et afflictum, per suos ipsius cruciatus et mortem efficiet omnium ditissimum, bonisque omnibus, gaudiis et deliciis affluentem.

Ita pariter Christus suis asseclis et Martyribus nobilia curavit et curat sepulcra. Haec S. Agathæ repulero posuerunt epitaphium in marmore incisum : « Mentem sanet unam, spontaneam, Deo honorem, et patriæ liberationem, » *q. d.* Agatha habuit mentem sanctam, spontanee per martyrium sese offerens Deo, dedit honorem Deo, ac Catanam liberat ab incendiis ex /Etna eructantibus, quoties ejus velum illis obtenditur, æque ac morte sua persecutionem Decii Imperatoris et Quintiani Præsidis stitit et sedavit. Plura recensui cap. xi, 10.,

Pro morte sua. — Hebraice est *VfflD3 bemotaf*, id est *in*, vel pro *mortibus ejus*, quod Judæi pro se rapiunt, *q. d.* In mortibus et cædibus injustis populi ejus, puta Israelis et Judæorum. Sed respondeo esse enallagen, pro *mortibus*, id est pro *morte ejus*. Ita enim vertunt Septuaginta, *dwn tēu fēwxrcu aŭTG^*, id est pro *morte ejus*. Sic et Chaldæus, et alii : undo forte legendum in Hebræo *VHD3 bemoto*, expuncta littera *iod* : hoc enim ad verbum est, *in morte sua*. Ut ul legas, patet mortem hic significari Christi, non mortes. Omnia enim præcedentia loquuntur de eodem in singulari, non in plurali.

Et QUOD INIQUITATEM NON FECERIT, NEQUE DOLUS fuerit in ore ejus, — *q. d.* Quia neque facto, neque verbo peccavit, quia fuit innocens. Ille dat causam, cur Deus tantam mercedem et vindictam Christo patienti concesserit, nimirum ejus innocentiam, sive quod tanta passus sit, cum esset plane insons et innoxius, line allusit S. Petrus, *epist. I, cap. ii, 22, et S. Joannes, epist. A, cap. m, 5.*

10. Et (repeto, eo quod) Dominus voluit contemnere eum in infirmitate, — infirmando, affligendo et cruciando eum. Pro *conten re* hebraice est *INDI dackco*, id est exprimere, contundere.

Septuaginta contrario vertunt, scilicet: *Dominus vitavit eum mundare a plaga*, id est, ut Tertullianus legit, *eximere a morte*, suscitando cum : vel *mundare*, id est, mundum cum et innocentem ostendere, dum scilicet propter Christi necem ita puniret Judæos per Titum, inquiunt Cyrillus, Pro*

copius et Leo Castrius. Videntur Septuaginta orodackco legisse 1 » J nordico.

Si posuerit pro peccato animam suam, — id est seipsum, vel vitam suam. Hebraice est, *u posuerit ascam*, id est *peccatum, animam suam*. *Peccatum*, id est hostiam pro peccato, piaculum. Hostia enim, quæ pro peccato peccatoris efferebatur, suscipiebat in se ejus peccatum, fiebalque quasi peccatum : uti patet de hirco emissario qui efferebatur in die expiationis, *Levit, xvi, 21.*

Hunc hebraisum imitatus est Apostolus, cum ait : « Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum (id est peccati piaculum) fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso, p. II Cor. v, 21.

Videbit semen longævum, — hoc est filios spiritales, puta Christianos plurimos per lotum orbem : idque « longævum, p. quia durabunt usque ad finem mundi, imo per omnem æternitatem. Huc allusit Christus dicens : « Si granum frumenti mortuum fuerit, multum fructum (semen) affert, » *Joan, xi, 25.* In Clirislo ergo moriente pro nobis, nosque ad vitam sua morte suscitante, verum est illud ænigma phœnicis (quod ahi tribuunt pellicano, quem dicunt suo sanguine pullos mortuos vivificare) :

Pani dum perit :

Et:

Perit dum pant :

Vide hic obedientiæ et mortificationis, licet mortem afferentis, fecunditatem. Si obedias Deo ejusque vicariis, si Christi mortificationem in corpore et anima circumferas, ex hoc semine tolles messem vite æternæ : nec deerit proles in proximis, quos Deo paries, quæ te lætificet. Hoc est quod ait Christus : a Qui perdiderit animam suam, in vitam æternam custodiet eam. » Ita Procopius, Eusebius, lib. III *Demonstr.* cap. n. Unde S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evang.* cap. xxxi, ex Septuaginta sic legit : Si *dederitis vos oh delieta vestra animam vestram, videbitis semen longissima vitee*. Alludit ad Abrahamum qui, immolans Isaac, ex eo meruit semen numerosum et longævum. Unde et eum in parabolam accepit : Isaac enim morti destinatus, et ab ea per Angelum liberatus, itaque quasi resurgens, fuit quasi phoenix, moriendo seipsum resuscitans, hieroglyphicum resurrectionis et æternitatis, uti dixi *llcbr. xi, 19.*

Voluntas Domini (hebraico *†DH chephets*, id est beneplacitum, benevolentia, consilium Domini circa hominum redemptionem et salutem, quam Septuaginta, ceteris S. Paulus vocat *iv Igxww*) in manu ejus (id est per eum, puta Christum) dirigetur, — hebraice *Htslach*, id est prosperabitur, feliciter cadet. Domini enim voluntas cassa esse nequit : quare per Christum curabit efficaciter omnium Gentium salutem, quam ita sitit et ardet, ut pro ea Filium unigenitum dederit in mortem, et mortem crucis. Hoc est « semen lon-

Chrutw f | vrnn, » quod nominavit. Rursum, « voluntas
 *' r' Domini in manu ejus dirigetur, id est quidquid
 jTuVu- circa homines in vitam relearnam supernaluraliter
 b» jw-perducendos fieri constituit Deus, meritis Christi
 execution! mandabitur, » inquit Ludovicus Mo-
 no. lina, I part., *Quast.* XXIII, art. 4 el. i, disp. 2. Undo
 S Hieronymus: « Voluntas, inquit, Domini in
 manu ejus dirigetur, ut quidquid Pater voluit, il-
 lius virtutibus impleatur; » et paulo inferius sub-
 dit : « Quia laboravit, videbit Ecclesias in toto
 orbo consurgere, et carum saturabitur fido; » et
 infra : ■ Vult ei Dominus ostendere lucem, ul
 omnes per se videat illuminatos. »

11. Pao eo quod Ladoravit (clare vertit Vatablus,
ex labore, sudore el dolore *animæ suæ*), videbit (id
 est percipiet frudum, quo) et saturabitur, —
q. d. Jucundissime videbit et intuebitur Christus
 frudum ex suo labore perceptum, videlicet tot
 animarum salutem et messem, coque saturabitur.
 Hunc enim unum esuriit et sitiit vivens el moriens.
 Unde in cruce exclamavit : « Sitio. »

Ik scientia SUA JUSTIFICABIT ipse justis sertus
 «eus multos. — *Scientia* hæc dupliciter accipi po-
 test : *primo*, active, *q. d.* Christus per suam scien-
 tiam, id est per suam doctrinam, prædicationem
 et Evangelium multos justificabit, id esi docebit,
 et ostendet viam ad justitiam. *Secundo*, passive,
q. d. Christus per sui cognitionem et fidem, non
 nudam, sed charitalis formatam et bonis operibus
 instructam, justificabit multos. Ita Vatablus et
 Sanchez. Huc allu-it S. Paulus, *Roman*, in, 20, di-
 cens : « Ul sil ipse justus, et justificans eum, qui
 est ex fide Jesu Christi. »

Hiscæ ergo verbis et præcedentibus, continetur
 pactum, seu promissio Dei ad Christum, qua pol-
 licetur se acceptaturum ejus opera, labores, pas-
 sionem et mortem, pro redemptione hominum.
 Unde patet Christo ex justitia debitam fuisse nos-
 tram gratiam et gloriam. Ila Franciscos Suarez,
 III par. I, *Quasi*. I, ari. 2, disp. 4, sed, v.

S. Clemens, lib. III *Consti!*. *Apost.* cap. xix, ali-
 ter le; it, nimirum: *Justificavit justum bene servien-
 tem multis*. Unde docet, ad exemplum Christi, de
 quo hoc dictum est, debere diaconos ministrare
 et servire omnibus infirmis ; et diaconissas infir-
 mis feminis, etiam cum periculo mortis.

Et iniquitates (pœnas iniquitatibus debitas)
 eorum ipse portabit, — sicut bajulus onus et pon-
 dus alterius suis humeris bajulat. Hoc enim est
sabal. Tà et est causale ; significat enim cau-
 sam et modum justificandi Chrisli, scilicet quod
 ex parte sua portaverit ipse iniquitates nostras,
 mcrucilque nobis justitiam; ex parte vero nostra
 requirat fidem, qua credamus eum hoc fecisse,
 Di -que per ejus passionem et merita justificari.
 Ilx est scientia satulorum, qua: eos ju Illicit.

Tropologice S. Clemens, lib. II *Consti!*. *Apost.*
 cap. xxv, ex hoc loco ducet Episcopum instar Chri-
 sti debere subditorum peccata sua facere, caque
 poi lando expiare: a Vos, iuquit, Episcopi (et pas-

lores), estis vestris laicis Prophète, principes, du-
 ces, reges, mediatores Dei el fidelium ejus, re-
 ceptacula verbi Dei, et pneconos ejus, cognitores
 Scripturarum, et Deisoni, ac teslilicatos volun-
 tatis ejus, qui delicia omnium portalis, et de om-
 nibus rationem reddituri estis, etc. Imitatores enim
 Christi Domini, ut, sicut ille nostra omnium peo*
 cala in ligno crucis tulit crucifixus absque ulla
 culpa et inacula pro iis qui supplicio digni erant,
 sic diam vos populi delicta vobis attribuere, et
 vestra ducere debeatis. Didum est enim de Salva-
 tore nostro apud Isaiam : Ille peccata nostra por-
 tat, et pro nobis dolet. Et rursus : Ipse peccala
 mullorum tulit, el propter iniquitates mullorum
 tradilus est. »

12. Et fortium dividet sfolta. — *Primo*, «for-
 lum, » id esi dremonum, qui sunt potestates el
 principes tenebrarum harum. « Spolia, » scilicet
 Gentes infideles et impias, Christus inter Apostolos
 dividet, ab cisque conversas per Ecclesias, Epis-
 copatus et diœceses distribuet. Ita Leo Caslrius.

Secundo, u fortium, m id est potentium regum,
 prine pum et Gentium, a spolia dividet, » id csl
 eos sibi sureque fidei et obediencie subiget. Est ca-
 tachresis a duce belli, qui parta victoria solet hos-
 tium spolia inter milites pro meritis distribuere.

Tertio, S. Cyrillus, lib. VI *Thesauri*, cap. v : Chri-
 stus, inquit, dividet præmia fortibus, id est Sanc-
 ti, qui fortiter pro eo, ejusque regno propagan-
 do certarunt.

Denique S. Augustinus, lib. I *De Consensu Evan-
 gel.* cap. XXXI, per *spolia* accipit opes, quas dia-
 bolo el delubris idolorum eripuit Christus, ac fa-
 bricis ecclesiarum attribuit. Ha videmus hic Romeo
 Pantheon columnas, marmora et quidquid in or-
 be erat augustum et splendidum, a Constantino
 et aliis, templis SS. Pelri cW'auli, et aliorum do-
 nata esse et attributa. Sane templa Romre qu@
 qu impluriina sunt, omnia pene sunt marmorea,
 itaque nitent et fulgent, ut cœli speciem referant
 el repræsentent.

Er CUM SCELERATIS REPUTATUS 1ST, — quia pc-
 pcndil medius inter duos latrones, quasi eorum
 dux et coryphæus. Ha explicâis. Marcus, cap. xv,
 28. Ob hanc infamem ignominiam, Deus rependit
 illi hanc, gloriam, ut fortium regimici principimi
 spolia dividat. *Reputatus*, bcbraice H3D *minna*, id
 est annumeratus est.

Multorum, — id est omnium. Omnes enim sunt
 mulli.

Et pro transgressoribus rogavit, — tura alias,
 tum clamans in cnice : « Pater, dimitte illis : non
 enim sciunt quid faciunt. » Pro *rogaci!* hebraico
 est, JJU2' *iaphqia*, id esi *occurrit* ine Dei, interces-
 sit. Ha Forerius et Vatablus.

Il rc clausula obsignat totum hoc passionis Chri-
 sti mysterium insigni et admirabili ejus eharitato,
 q i sui uoiunique dolorum, quasi oblitus, pro
 suis carnificibus el crucifixoribus oravit, atquo
 orando, centurioni et aliis veniam, fidem, gra-

tiamy et salutem impetravit. Docuit hic Christus nos in bono vincerò mriliin, diligere inimico», certare beneficiis cam maleficiis; itaque ea superaro et obruero, ul ex inimicis faciamus amicos Dei et nostros. Quæ charitalis vindicta, mundo paradoxa, gloriosa est et divina.

Gonii-
d(J'™
oleico-
dis e
nlur •
Damnavit ergo hic Christus Philosophos, qui injuriarum ultionem permittunt aut suadent. Aris-
totelcs enim, lib. IV *Ethic*, cap. in, docet : « Arbl-
trium alterius sequi, » ac consequenter perferre
• injuriam, esse servile, atque magnanimum non
tolerare contumeliam ab hoste illatam, sed eam
maledicto ulcisci. Severi vox est apud Herodotum,
lib. III : « Uti si auctor sis injurias, injustus vide-
bcre : ita si non ulciscaris injurias acceptas, igna-
vus. » Magis impium et antichristiannm dogma
est Mahomotis in *Aberrano*: «Adeo non malefacit
is qui odit inimicum, ut qui eum interficit, is ob
idipsum donandus sil paradisi deliciis, » Vespas-
ianus, apud Suetonium in Vita ejus, cap. ix, ait :
« Non oportere maledici senatoribus, remaledici
civile fasque esse. » Et Cicero, lib. I *Officiorum*.
ail : « Virum bonum esse, qui prosit quibus pos-
sit, nemini noceat, nisi lacessitus injuria. » Quod
dictum Ciceronis merito reprehendit Lactantius,
lib. VI, cap. xvm, el Plutarchus, lib. *Dc Utililate
ab inimicis capienda*, ubi docet etiam adversarios
el inimicos diligendos esse. Plato, dialogo I *De
República*, refutat cos qui dicunt vindictam esse
licitam. Et dialogo *Crito* ait : « Quoniam mala
facere, non est aliud quam injurium inferre, non
oportet alicui mala facere, etiamsi innumerabilia
ab ipso perpressus sis. » Xenophon, lib. II *Cyri
pcedte* : « Natura, ait, canibus, lupis, apris den-
tes, equis calces, tauris cornua, alia aliis conces-
sit. Homini autem nulla arma præler rationem
dedil, qua sc defendat, et repellat injurias. » Aris-

tippo nes* jo quid offensionis cum Æschine inci-
derat ; unde ei quidam ingessit : « Ubi nunc est
amicitia vestra? » Cui ille: « Dormit, inquit, sed
ego suscitabo eam; » adiilque .E-chincra, ciquo
dixit : « Adeonc libi videor infel.x el insanabili*,
ul ne moneri quidem merear abs te? • Cui Æschi-
nes : a Non mirum, ait, si cum in omnibus me
præcollas ingenio, hic quoque prior videris, quid
esset facto opus. » Testis est Epictetus, Enc/nnd
cap. XLVin, vel, ut alii habent, cap. xuv. Verum
hi nihili sunt, si cum Paulis, St phanis, Ignatiis
alii que Christianis athletic confutantur.

Denique hinc infert S. Bernardi^, serra. *Ferte i
Hebdómada* panaste* : a Proinde memor ero, quam-
diu fuero, laborum illorum, quos pertulit (Cliri-
slos) In predicando, fatigationum in discurrendo,
tanlalionum in jejunando, vigiliarum in orando,
lacrymarum in compatiendo. Recordabor clia n
dolorum ejus, conviciorum, sputorum, cola-
phorum, subsana itionum, exprobrationum, cla-
voruni hoi unique similium, qu c per eum, et su-
per eum abundantius transierunt. Facit ergo mihi
fortitudo, facit similitudo rsed si accesserit ebam
imitatio ut sequar vestigia ejus, alioquiui etiam ex-
quiretur a me sanguis justus qui effusus est super
terram. » Et S. Augustinus, lib. Re Virgin. : «In-
spice, inquit, vulnera pendentis, sanguinem nio-
rientis, pretium redimentis, cicatrices resurgentis.
Caput habet inclinatum nd osculandum, brachia
extensa ad amplexandum, totum corpus exposi-
tum ad redimendum. H ec quanta sint cogitate,
h rc in statera ventri cordis appendito, ut lotus
vobis figatur in corde, qui totus pro nobis fixus
fuit in cruce, p Eadem peno ad verbum habet
S. Bernardus, serra. 31 *Dc Passione Domini, super
illud* : « Ego suiu vitis vera, » caque transcripsit
ex S. Augustino, uti ibidem notetur in margine.

CAPUT QUINQUAGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Excitat Ecclesiam primitivam pusillam ad laudem et jubulum, promittens ei, antea sterili, numerosam et glo-
riosam prolem, co good Deus ejus derelitte ct repudiate miserebitur, eamque rursus sibi conjugio copula-
bit. Unde, vers. 8, novum ct perenne fcodus cum ca init, illudque juramento firmat, quo promittit ei opu
solidas, consolaiionem, splendorem d gloriam, asscritque quod fundabit cam in sapphiris aliisque gemmis,
quodpic omnes ejus filii erunt docti a Domino, ct plena pace fruentur. Tertio, vers. 14, ait quod fundabit
eam injustitia, atque ab omni calumnia ct fraude, apte ac vi et hoste cam tutabitur.*

1. Lauda, sterilis, quæ non paris : decanta laudem, cl hinni, quæ non pariabas : quoniam
multi filii deserkc, magis quam ejus quæ habet 'irum, dicit Dominus. 2. Dilata locum ten-
torii tui, el pelles tabernaculorum tuorum extende, nc parcas : longos fac funiculos tuos, et
davos tuos consolida. 3. Ad dexteram enim et ad la vam penetrabis : el semen tuum tientes
h.eredilabit, el civitates deserlas inhabitabit. 4, Noli timere, quia non confunderis, neque
erubesces : non enim lepudibil, quia confusionis adolescenti® luæ oblivisceris, cl oppro

br̃i *viduitatis tuæ* non recordaberis amplius. 5. Quia dominabitur tui qui fecit to, Dominus exercituum nomen ejus : et redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur. 6. *Quia ut* mulierem derelictam et mœrentem spiritu vocavit te Dominus, et uxorem ab adolescentia abjectam, dixit Deus tuus. 7. Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. 8. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui : dixit redemptor tuus Dominus. 9. Sicut in diebus Noe istud milii est, cui juravi ne inducerem aquas Noe ultra supra terram : 'c juravi ul non irascar tibi, et non increpen) te. 10. Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent : misericordia autem mea non recedet a te, et foedus pacis meæ non movebitur : dixit miserator tuus Dominus. 11. Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris, 12. et ponam jaspidem propugnacula tua : et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles : 13. Universos illos tuos doctos a Domino ; et multitudinem pacis liliis tuis. 14. Et in justitia fundaberis : recede procul a calumnia, quia non timebis ; etiam pavore, quia non appropinquabit tibi. 15. Ecce accola veniet, qui non erat tecum, advena quondam tuus adjungetur tibi. 16. Ecce ego creavi-fabrum sufflantem in igne prunas, et proferentem vas in opus suum, et ego creavi interfectorem ad disperdendum. 17. Omne vas, quod lictum est contra te, non dirigetur : et omnem linguam resistentem tibi in iudicio, iudicabis. Hæc est hæreditas servorum Domini, et justitia eorum apud me, dicit Dominus (1).

1. Lauda, sterilis, quæ non parit. — S. Thomas et Hugo accipiunt de Jerusalem terrena, id est de Judæis in Babylone captivis : illis enim promitti redditum, rerum copiam et copiosam prolem. Judæi post Christum hæc eadem ex hoc loco sibi promittunt in adventu sui Messia?. *Secundo*, Chiliastra et Millenarii, quorum parens fuit Papias discipulus S. Joannis, hæc accipiunt de mille annis felicitatis, quibus ipsi putant Sanctos post diem iudicii regnuros cum Christo hic in terra, omnibusque ejus deliciis fruenduros, uti testatur S. Hieronymus. Tertio, Forerius censet hic agi de Jerusalem i celesti ex Apostolo, *Galat.* iv, 26, ubi ait quod Jerusalem cœlestis sit mater nostra, quam S. Joannes, *Apoc.* xxi, 2, vocat civitatem novam decirlo descendentem, in qua omnia sunt coelestia, muri, domus, cives, ritus, hges, mores, sicut rex ipse cœlestis est, qui de cœlo descendit et regnum cœli in Iena fundavit, et ex terra et cœlo unum regnum effecit. Hoc anagogice verum est, non literaliter, nisi quatenus Ecclesia militans a Joanne, *Apoc.* xxi, et aliis vocatur Jerusalem coelestis ob causam a Forerio jam dictam.

Quocirca dico, ad litteram Isaiam hic alloqui Ecclesiam Christi, tum ex Judæis, tum potius ex Gentibus congregandam. Hæc enim initio exigua erat, et quasi sterilis respectu Synagoga*. Rursum

Gentilitas ante Christum sterilis erat, et deserta a Deo, fide, gratia, filiis, fidelibus et sanctis; sed per Christum, hisce omnibus fecundata est magis quam Synagoga, quæ jam diu habuerat virum, scilicet Deum. Ita hunc locum explicat Apostolus, *Galat.* iv, 27. Vide ibi dicta.

Nota : Propheta hic explicat semen illud longevum natum ex grano mortificato, id est ex Christo crucifixo, de quo egit cap. præced. vers. 10. Ita S. Augustinus, lib. 1 *De Consensu Evangel.* cap. xui.

Pulchre S. Ambrosius, libro *De Virginibus : a Sancta*, ait, Ecclesia immaculata coitu, fecunda partu, virgo est castitate, mater est prole. Nutrit vos virgo non corporis lacte, sed lacte Apostolorum. Virgo est Sacramentis, et virtutibus; mater est populi, cujus fecunditatem Scriptura testatur, quoniam plures filii deserte, quam ejus quæ habet virum. Nostra virum non habet, sponsum habet. Habet sponsum sana* doctrina); Verbo, sine ullo flexu pudoris, quasi sponso innubit æterno.

Ilxxi, quæ non parietas, — g. d. Gaude ad similitudinem hinnientis equæ, cum equo ac sue proli et equulo adhinnit, præsertim parta aliqua victoria. Ita S. Hieronymus. Est catachresis. Hinnitus enim equi hilaritatem, profusam lætilliam, jubilum et triumphum Ecclesiæ significat.

(1) Sunt etiam fructus passionis et mortis Christi in E" l. d. un dimanantes, ut diximus in analyst cap. lvi, que quidem,

Primo, excitatur ad lætilliam, et amplificandum cœtum pro gentibus neipiendis, 1-3 ;

Serunio, reducitur a statu pristina: tenuitatis et orbitati* i i sortem ampliorem, beo repudiatam revocante, vers. 4-6 ;

Terito, confirmatur juramento de repudiatione noa amplius iteranda, 7-10;

Quarto, prwinonelur de stabilitate et ornatu per charismatum abundantiam, de pace conscientie et integritate (ama! per conscientie et justitia! dona, de incremento i copia per gentium conversionem accessuris, 11-15;

oicnio. instruitur de conatu hostium, manu et lingua adversuillium incassum cessuro, io, 17.

MULTI FILII DESERTA, — (J. d. Ecclesia plores (Jabit filios Deo quam Synagoga. Alludit ad Saram et Agar; Sara enim Ecclesiae, Agar Synagogae fuit typus. Dicitur Sara *deserta*, quia cum videret ex se non esse spem prolis, pro se ancillam suam Agar viro substituit; unde ipsa copula viri obstinen*, ut patet *Genes.* xv, 3, ab eo videbatur deserta.

Dilata locum tentorii tui. — Notat S. Hieronymus in voco tentorii ac tabernaculi, alludi ad tabernaculum Mosis factum in Sina. Hoc enim quasi mobile Dei templum, erat typus Ecclesiae et temporum Christi. *Secundo*, fideles habitantes in Ecclesia quae elegia terrestri, non habere hic firmam domum, sed quae quiescat hospites et viatores degere in ea, quasi in tabernaculo; ac tendere ad domum aeternam paratam in caelis. Ecclesia ergo hic tota habitat in tabernaculis, quasi advena, et transiens in caelum, quasi domum et sedem suam.

Ne parcas (labori aul sumptui, sed omni studio et sumptu) longos fac funiculos tuos (ul tam numerosam sobolem libi obventuram tabernaculo tuo excipias, q. d. Tot succrescent tibi filii fideles, ut locum et templa ad eos congregandos dilatare el ampliare, ac plura (edificare debeas). *Clavos tuos consolida* — Quia usque ad finem mundi, imo in aeternum duratura es. Hi enim imperativi, *fac, consolida*, significant futurum, Deum scilicet dilataturum per omnes gentes el provincias, el solidaturum Ecclesiam in perpetuum, cum Synagogam sola Judaea concluderet, et post modicum tempus abstulerit et abrogarit. Hoc est enim quod de ea ait Jeremias, *Thren.* n, G : a Dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum. »

3. Ad dexteram enim et ad latam (ad Orientem el ad Occidentem, id est quaquaversum per omnes mundi plagas) penetrabis. — Hebraice *tiphrotsi*, id est irrumpes, perrumpes, vi, zelo et multitudine tuorum filiorum instar militum, qui in quasvis hostium regiones, etiam munitissimas irrumpunt, aul instar seminis, vel arboris et radicis, v. g. palmæ, quæ quaquaversum sese potenter diffundit el radicat, ideoque tantundem pariter sursum excrescit et diffundit, atque firma et immola consistit.

Er semen tuum (filii tui, puta Apostoli el viri Apostolici, alique fideles) Gentes uabeditabit. — Gentes subiget et possidebit, firmiter et secure instar hærcdilalis. Alludit ad illud quod Deus Abrahamæ promisit, *Genes.* xxn, i7 : « Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. » Hoc enim semen carnale Abrahamæ fuit typus hujus seminis spiritualis Christi et Ecclesiae.

Et civitates desertas, — a Deo, fide, lego, gratia et salute, quales olim fuerunt omnes extra Judæam, el nunc sunt in India, Japonia, Mexico, etc., quas quotidie fide Christi magis magisque illustrari, el fidelibus augeri audimus et gaudemus.

Inhabitabit. — Tum quia viri Apostolici ibi do-

mos, templa et ara» figent; tum quia incolæ ab eis convertentur, fientque Christiani, et semen, id est filii, Ecclesiae, <l. d. Praedicatione filiorum tuorum. o Ecclesia! filios, id est Gentes fideles, habebis in urbibus desertis, hoc est infidelibus. Ita Vatablus.

4. QUIA CONFUSIONIS ADOLESCENTIA TUA OBLIVISCERIS, ET OPPROBRII VIDUITATIS TUA NON RECORDABERIS.

— Ecclesia constat Judæis et Gentibus. Judæorum *adolescentia* fuit tempore Mosis, sub quo cœpit et crevit Synagoga. *Confusio* fuit adoratio vituli aurei, aliaque eorum scelera tum in Ægypto, tum in deserto. *Viduitas* fuit in captivitate Babylonica, de qua dicitur *Threnor.* i, l : a Facta est quasi vidua domina Gentium. » Gentium vero adolescentia fuit secunda ætas mundi, scilicet quæ fuit J. paulo post Noe, imo sub Noe (unde et ejus meminuit vers. 9), tempore Abrahamæ (Noe enim vidit Abraham), et deinceps. In Noe enim pactum iniit Deus cum omnibus Gentibus, *Genes.* ix, 9; sed paulo post Gentes a Deo defluerunt ad idola, et ex omnibus unum Abraham cum sua familia elegit aibi Deus in populum. Nam Noe mortuus es cum Abraham esset quinquaginta annorum, cumque mundus idololatria et impietate esset plenus. Unde Deus ex ea ad sui cultum evocavit Abrahamum, cum ipse 75 esset annorum. Quocirca pro *adolescentia* Hebraice est CZTobp *alumim*, id est *absconsionum*, quia nobis *alma*, est adolescenlula innupta et virgo, a viro domi abscondita. Sic et Gentilitas infidelis quasi innupta, a Deo se abscondebat, et latebras quærebat, in quibus suas superstitiones, sordes et scelera tegeret el absconderet. Totum ergo Gentilitatis tempus ante Christum vocatur adolescentia, sive virginitas et absconsio, quia ipsa respectu Dei Ecclesiae sponsi, erat quasi puella vaga el innupta (sic enim adolescentes vocamus cos qui non sunt conjugati, etiamsi sint grandævi), et quia ipsa in tenebris infidelitatis et pudendorum criminum se abscondebat el abscondebat.

Secundo, hoc idem est tempus viduitatis Gentium. Populus enim Gentium statim iu adolescentia, id est statim post ortum sui in Noe, factus est viduus, id est sine Deo, et defluxit ad idola et vilia. Si ergo species eum, uli in Noe parente suo copulatus fuerat Deo, factus est viduus : sin spectes cum, ut a fide Noe descivit, utque quasi alius cœpil esso genlilismi populus, fuit ipse quasi adolescentulus innuptus el virgo. Ab ortu ergo genlilismi Gentilitas sive populus Gentilium, fuit virgo. Porro hoc tempus vocat *opprobrium viduitatis*, tum quia in illo, ob scelera, a Deo desertus, et instar viduæ derelictus fuit Gentium populus; unde vers. G, vocat eum a uxorem abjectam, » i. e. repudiatam, tum quia filiorum spiritualium, i. c. fidelium, erat sterilis. Sterilitas enim apud Judæos et Gentes erat probum : *Opprobrium* ergo *viduitatis* est opprobrium sterilitatis. Significat itaque Propheta, quod Christus Gentilitatem ita derelictam*

et ab adolescentia a Deo abjectam, ac repudiatam, ad se vocarit, sibiquo quasi sponsam copulant, ac generosa sobole fecundam effecerit. Ita ut ipsa jam felix, l'Ua et gloriosa, prioris sterilitatis et opprobrii prorsus obliviscatur. Ita Forenus, Sanchez et alii.

5. QUIA DOMINABITUR TUI QUI FECIT TE, DOMINUS exercituum nomen ejus. — « Dominabitur, » id est maritalit te, te quasi uxorem matrimonio sibi copulabit, ille ipso, qui est Dominus exercituum et Dominus universæ terræ, quam proinde libi æque ac sibi subjiciet ; te, inquam, quæ eras innupta, vidua et derelicta. Agitur enim hic de matrimonio Dei et Christi cum Ecclesia, et hoc significat Hebræum *baal*, scilicet tam maritum quam dominum; maritus enim est quasi doinus uxoris suæ. Unde Vatablus et Forerius vertunt *baal*, *Q(na mnritus tuus erit qui fecit te, Jehova savu)*, « *0//** nomen ejus. Ila Sara Abraham maritum vocat dominum, *Gen. xvm, 12*. Sic S. Natalia, uxor S. Adriani .Martyris, cum dominum vocabat, ut patet ex ejus Vita. Nam lex naturas est, quam femina sancit Deus, *Genes, m, 10* : « Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui. » Undo S. Augustinus asserit et citatur in cap. *Capul*, in fine *xxxm, Quast. V.* « Feminas viris suis servire communi lege naturæ. » Et Apostolus, I Cor. xi, 3 : « Omnis, ait, viri caput Christus est : caput autem mulieris, vir : caput vero Christi, Deus. » Et Aristoteles, lib. II (*Econ. cap. i* : « Existimaro, ait, debet mulier vero composita, mores viri esse legem vili sum impositam sibi a Deo. » Et Pittacus unus ex septem sapientibus Græciæ : *-pwxuôç xpy.i*, id est « dominare uxori. » Quin et maritum cum propinquis, apud priscos Romanos, fuisse judicem uxoris, cum illa fanno aut capitis rea ageretur, docet illa lex Romuli apud Suetonium in T. *crio*, cap. XV : « Adulterii convictam vir et cognati, uti volent, necanto. » Quocirca S. ignatius ad Antiochenses : « Mulieres, ait, honorificent viros suos, et non audeant cos proprio nomine vocaro, » sed communi, dicendo, « domine mi, » uti Bethsabee David maritum, dominum vocat, et se ancillam ejus, *ili Eeq. i, 17*.

6. Quia ut mulierem derelictam. — Tó *quia* dat causam, cur vers, præced. dixerit : « Redemptor tuus saucius Israel, » id est Israelis, *q. d.* Deus redimet te, quia tu eras ut mulier derelicta et repudiata, ideoquo inærens, et afflicta et miserabilis; ab hoc opprobrio et ærumna Deus redimet et liberabit te, assumendo te in connubiū et tori « ociam; quia ipse tam misericors est, quam lu misera, imo est ipsa misericordia. Hoc est quod ait S. Leo, serui. 2 De *Natīv.* : • Deus omnipotens et clemens, cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est, statim ut nos diabolica malignitas veneno suæ mortificavi! Invidi e, prædeslimv. I Christum in carne venturum, qui natus ex Virgine, violatorem humanen propaginis incorrupta nativitate damnaret, » etc.

I XOIIEM AB ADOLIACENTIA ABJECTAM, — id est OSI repudiatam : hinc eam vocavit paulo ant*. adulescentulam innuptam et viduam, quia repudiata est quasi innupta et vidua; licet enim habuerit maritum, tamen ab eo statim rejecta, eum habere de- /jl, quod porinde est, ac si nunquam habuisset. Unde vocatur virgo, a que ac vidua. Virgo, quia vix copulata marito; vidue, quia mox ab eo fuit repudiata. Hoc est quod ait Paulus *Ephes, n, 12* : « Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. »

7. Ad punctum in modico dereliquite, et in miserationibus MAGNIS CONGREGABO TE. — Nota *illic punctum* vocari tempus bis mille annorum, quod fuit ab Abrahamo usque ad Christum, quo Gentilitas a Deo fuit derelicta et repudiata; quia respectu æternitatis, qua deinceps Deo conjuncta est, factaque æterna ejus uxor, prius tempus est instar puncti, inquit S. Hieronymus. Frustra ergo Judæi Christo objiciunt *w ad punctum*. Nam pariter ipsi cum hic referunt ad suum Messiam, quem ipsi jam a 1600 annis frustra exspectant, nobis objicientibus *vò ad punctum*, respondent 1600 annos esse punctum, respectu æternitatis. Itaque hic ipsi sibi cornicum oculos configunt.

Tropologice S. Ambrosius, *q. d.* Ad punctum in hac vita te tentationibus quasi dereliqui, ut æterna corona te afficerem. Unde huc alluisse videtur S. Petrus, *epist. I, cap. i, vers. 6*, cum ait : « In quo exsultabitis, modicum nunc si oportet contristari in variis tentationibus; » et S. Paulus, II Cor. iv, 17 : « Momentaneum et leve tribulationis nostra; supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Ite sunt enim miserationes Domini, ut ait hic Isaias, tantæ et tam magnæ, ut obruant omne præteritum a-rum-naruin tempus, ut illud videatur fuisse instar puncti et momenti. Unde mox aliis verbis idem explicans et inculcans, subdit :

8. In MOMENTO INDIGNATIONIS ABSCONDI FACIEM MEAM PARUMPER A TE, ET IN MISERICORDIA SEMPITERNA misertus sum tui. — Nota : *Absconsio*, vel aversio faciei Dei, in Scriptura significat et recipit adducit omne malum, sicut illuminatio vel ostensio vultus ejus, omne bonum. Sicut enim sole absento, vel ob nebulas se abscondente, omnia occupant tenebræ (nam a sol mundi est oculus, per quem videt omnia tellus »); ateo redeunto et se ostendente, omnia apparent lucida, læta et vivida : ita multo magis sc res habet in Deo, qui increatus est et immensus orbis sol. Hujus solis deliquium inducunt nebulæ, id est peccata nostra, quæ chaos magnum et nubilum inter nos et Deum etli hint. Ipso enim ex so est lux. perennes emittens radios, quibus « illuminat omnem hominem* venientem in hunc mundum ; » nos ergo nebula peccatorum nobis illum obtegimus et arcemus, quam ut depelleret, descendit ad nos Christus ; ergo factus

Dii (4
11bis U.
« juen
alrCo*
Jü d I
bula pit
uü.

bomo eam depulit, fecitquo ut in luco degamus. Quocirca « sicut in die honeste ambulemus, » inquit Forerius.

Pro *miser cordia* hebraico est non *diesel*, id est pietas, puta affectus ille tener, benignus et beneficus, quo parentes naturaliter amant proles, quasi viscera sua. Huc allusit S. Paulus *ad Titum*, m, t : « Cum benignitas cl humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus juslitiae, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit. » Misericordiam hanc vocat *sempiternam*, quia affectum hunc non mutabit aut revocabit Deus, ul Ecclesiam repudiet, aut illi aliam substituat, uli fecit Synagog® : sed in æternum Ecclesiam quasi sponsam habebit, amabit et proteget. Unde sequitur :

Viri 9. 9. Sicut in diebus Noe istud mihi est, — *q. d.* Istud meum juramentum et pactum, quod per Christum sanciam cum Gentibus ct cum Ecclesia, erit firmum ctinternum, sicut pactum initum cum Noe de inhibendo deinceps diluvio, firmum fuit el internum. Legit Noster »0'3 *bime*, id est in *diebus*; jam legunt *kime*, id est *quia aquar*. Undo vertunt, *aquæ Noe hoc mihi erit, q. d.* Videor mihi esse in diebus aquarum Noe, aut ira mea erit instai' diluvii, quod accidit tempore Noe, inquit Vatablus. Sicut enim ira Dei peccata mundi sub Noe diluvio obruit, ila el Gentiles omnes perdidit et damnavit per Christum. Rursum, sicut Deus juravit Noe sc non amplius perditurum homines diluvio : ita juravit Christo sc non amplius perditurum Ecclesiam ex Gentibus collectam. Noe el diluvii meminit, *primo*, quia in Noe cœpit renovatio tam generis humani, quam Ecclesiæ quam tunc Deus sibi despondit : sed mox ea ad idola el vilia apostatante, eam repudiavit usque ad Christum, quando repudiatam sibi reconciliavit, et novo conjugio astrinxit. Quod ergo coepit Deus facere Ecclesiæ tempore Noe, hoc restauravit el perfecit tempore Christi.

Noe ty-
pns
Christi. *Secundo*, quia Noe, reparator generis humani, typus fuit Christi redemptoris; aqua diluvii, baptismatis; arca. Ecclesiæ; iris, crucis Christi Hæc enim Deum iratum placat. Ita S. Justinus, *Contra Tryphon*; imo S. Petrus, *epist.* I, cap. m, vers. 20 ct 21. Vide dicta *Genes*, ix, 13.

Ut non irascati tibi, et non increpiti te, — ut scilicet iratus non perdam te, sicut perdidit orbem diluvio, ct Judæos excidio. Per iram ct increpationem ergo intelligit excidium, aut repudium : alioqui enim Deus irascitur Ecclesiæ, cum cam punit, non ut perdat, sed ut purificet,?, *d.* Faciam ut, sicut aquæ Noe non ultra operuerunt, nec operient terram ; sic nec scelerum inundatio (hano enim significabat diluvium) eamdem obruat, neque mundus iterum ad idola ct vitia pristina relabatur; sed ea exsiccet ct auferat Christus : quo fiet ul amplius non irascar libi, o Ecclesia! nec increpem te, scilicet per diluvium aut excidium tc perdendo : jactaberis quidem, uli arca Noe,

aquis, id est persecutionibus, sed iis non obrueris.

10. Montes enim commovebuntlh, — *q. d.* Citius Ven. i». montes c loco suo transferentur, quam ego desinam tui misereri : aut, esto montes cotnmoveantur, ego tamen non commovebor, non mutabo sententiam, misericordiam, quam tibi promisitum hic, tum *Jerem.* xxxi, 31, non revocabo. Ita 3. Hieronymus.

ii. PaCPFERCULA, TEMPESTATE CONVULSA. — He-Ven.II, braice r~in>0 *toara*, horribiliter agitata, jactata ct prostrata. Est enim *Hophal*, quod significat passionem validam et efficacem, respondentem actioni ctjactationi efficaci *UtpM*.Talis erat Ecclesia ante Chririum deserta a Deo ; per Christum vero ex paupercula facta csl dives el splendida, ex convulsa solida, ex consolationis inope, ea abundans. Hoc enim est quod subdit :

Ecce eoo sternam per ordinem lapides tuos. — Ch ddæus, Vatablus, Forerius et alii vertunt, *sternam in stibio lapides tuos*, id eri instar stibii, puta, instar mulieris ornat®, qu® oculos depingit stibio, lapides tuos sculpam, iisque ornabo te, ait S. Hieronymus. Hebraice enim *|3 *puch* idem est, quod Latinum *fucus*, puta stibium. Stibium enim est fossile subnigrum instar marmoris, teste Dioscoride, lib. V, cap. I ix,?, d. Sternam pavementum tuum marmore colorato et fulgido, instar stibii, vel, ul vult Forerius, ipsomet stibio. *Sf< undo*, melius Septuaginta *puch* transferunt, *carbunculum* ; hic enim est coloris stibii, ut *puch* idem sit quod affine ei *nophech*. Hinc ipsi vertunt : *E<jo prarparo tibi carbunculum lapidem tuum*. Unde et Rabbini vertunt : *Quiescere faciam in carbunculo lapides tuos*, id esi substernam lapides ædificii tui carbunculos et sapphiros, ?. *d.* Fundamentum tuum erit e carbunculis et sapphiris splendidum ct pretiosum. Possumus enim utrosque hosce lapides, et ulrumque verbum, scilicet, « sternam el fundabo , » ad fundamenta referre. Jam Forerius per fundamenta accipit pavimenta : nam fundamentum ellam dicitur, quod est in superficie terne; tumque juxta Septuaginta, qui vertunt,*piæparabo*, vel sternam, *carbunculum lapides tuos*, sensus erit, ?. *d.* Lapides, quibus sternam pavementum tuuii, erunt carbunculi. Solent enim reges et principes pavimenta cubiculorum vel domorum pretioso lapide, ut marmore, insternere : quin elPlinius, lib. XXXVII, narrat Neronis cubacula unionibus fuisse instrata r sed h e nimiie et insolite fuerunt Neronis lautitiæ. Unde eç Martialis, similem subsannans, ait :

CalcAlusqua too sub pede locet ooji.

Simili modo Rom® pavimenta templorum, ut S. Petri, S. Pauli, S. Cucili®, et aliorum plurimorum, pretioso et fulgido marmore, alabastro, Pario, etc., strata conspiciamus. Significat ergo Propheta Ecclesiam hæc regum órnamerila, puta sapphiros, jaspides, etc., sibi vindicaturam ; sed ita ut ca qu® ipsi in auaulis cl digitis quasi pretiosa

gestant, ipsa quasi vilia et exigua sibi substernat et pedibus calcet. Hic sensus congruit Latino, *sternam*.

Verum planius ex Ilebræo *paia marbits*, id est quiescere vel jacere faciam, fundamentum accipias proprie : nam in eo jacent et quiescunt alii lapides. Fundamentum ergo accipe, quod supra terram exstat, in quo ponuntur aliquot ordines lapidum sectorum atque politorum ad elegantiam. Nola : Hic et alibi describitur fabrica Ecclesiæ, quasi *regite*, sive basifleæ pulcherrimæ et pretiosissimæ, adeo ut fundamenta ejus sint e carbunculis atque sapphiris; propugnacula, ex jaspide; portæ, ex lapide sculpto, ac reliqua proportionaliter sint e lapidibus pulchris et pretiosis. Quæ omnia symbolice significant, pulcherrima, pretiosissima et solidissima foro charismata Spiritus Sancti, virtutes et sacramenta, quæ ei communicabit, quibusque eam instituet et ædificabit Christus. Rursum significat Apostolos, virosque Apostólicos, Sanctosque illustres, qui Ecclesiam vel fundarunt, vel propugnarunt, vel propagarunt, evexerunt et ornarunt. Hi enim carbunculi fuerunt per charitatem; sapphiri, ob coelestem vitam; jaspides, ob fortitudinem fidei, etc. lite enim sunt opes Ecclesiæ, spirituales scilicet potius quam temporales, quibus omnes regum opes excedit. Unde huc alludens S. Paulus, *Ephes*, n, 19, ait : « Estis cives sanctorum, et domestici Dei: superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. » Apostolis enim quasi carbunculis, sapphiris, etc., alii fideles et justii, quasi lapides, licet minus pretiosi tamen, inædificati sunt. Et Christus : a Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. » Hinc et Zacharias, cap. ix, vers. 16, juxta Septuaginta ait : *Lapides sancti voluntur super terram*. Quinimo S. Joannes, *Apec*, xxi, 19, fundamenta civitatis sanctæ, id est Ecclesiæ, asserit esse duodecim lapides pretiosos, cosque duodecim Apostolos denotare asseverat. Ita Cyrillus, Procopius et S. Hieronymus.

Audi S. Hieronymum : « Carbunculus qui paratur, sive per ordinem sternitur, videtur mihi ignitus sermo doctrinæ : qui fugato errore tenebrarum, illuminat corda credentium. Ille est, quem unus de Seraphim tulit forcipe comprehensum, ad Isaïæ labia purganda, etc. Porro sapphirus, qui ponitur in fundamentis, cœli habet similitudinem et superioris aeris : qui talis est, ut possit Aristophanicum dicere cum Socrate : *iif. Zni mī rii* » à iw, id est scando acrem, « olemque despicio. Sive cum Paulo Apostolo : Nostra autem conversatio in cœlis est. Ezechielis quoque Scriptura commemorat, quod locus in quo thronus Dei sit, sapphiri habeat similitudinem, et gloria Domini in hoc colore consistat, qui portat imaginem supercœlestis. Sed et propugnacula urbis Dominion, hoc est murorum mina, jaspide roborantur : qui possunt omnem

altitudinem elevantem se contra scientiam Dei destruere atque convincere, et mendacium subjicere veritati. Qui ergo in disputando fortissimus est, et sanctarum Scripturarum testimoniis roboratus, iste propugnaculum Ecclesiæ est. »

Sic sapphirus est qui mento in cœlis versatur, quique aureis punctis, id est estradila charitatis, colucet, et qui scalpi non potest, id est infractus et invictus est. Vide ea quæ dixi de sapphiro, *Exod.* cap. XXIV, 10, et *Exod.* xxvur, 18.

Denique S. Cyrillus per carbunculum accipit Christum, quia, inquit, « qui in Christum crediderit, non pudefiet, » quod sic probat et explicat : Fideles cum sanguine Christi valde rubeant, quantumcumque opprobriis et injuriis appetantur, non possunt amplius rubore suffundi, ul confusionem præ se ferant; quia jam per Christi imitationem omnem confusionis ruborem induerunt : sicut is qui maxime natura est rubicundus, non potest amplius rubore suffundi. Hoc pium est. sed mysticum.

12. Et ponam jaspidem (Symmachus solus vertit, *Carchedonium*, ait S. Hieronymus) propugnacula tua. — Forerius vertit : *Et ponam gagatem fenestras luas*; Vatablus : *Fenestras luas e crystallo faciam*. Verum Septuaginta veitunt, uti et Noster. Ilebræum enim « pJTJcli *scimschotaich*, id est *solaria*, a VDV *scones*, id est *sol*, deducitur, neque tam *fenestras*, quod solis radios admittunt, quam *propugnacula* significat orbicularia, excelsa et radiis solis collucentia, quæ eminus radiantia conspiciuntur, ut videantur esse soles quidam terrestres : unde solaria vocantur, a Jaspide, inquit S. Hieronymus multa sunt genera; alius enim est smaragdi habens similitudinem, qui reperitur in fontibus Tbermodoontis fluminis, et vocatur Gramroalias, quo omnia phantasmata fugari autumant. Alius viridior mari, et tinctus quasi floribus; hunc in Phrygiæ monte Ida, et in profundissimis specubus ejus nasci referunt, etc. Est et alius jaspis nivi et spumæ marinorum fluctuum similis, et clementer quasi mixto cruore subrutilans. Hoc diximus, ut universas gratias spirituales in Ecclesiæ propugnaculis cognoscamus; quas qui habuerit vanos timores fugat, et potest cum sponsa dicere : Fratruelis meus candidus et rubicundus. »

Symbolice S. Hieronymus : a Quatuor, ait, ordines lapidum Rationali intexti erant, *Exodi* cap. xxvm, 17. Orilo *primus* habuit sardium, topazium, smaragdum : ordo *secundus* carbunculum, sapphirum, jaspidem. In quo notandum est, quod ordo secundus lapidum etiam hic ponitur; necdum enim perfecta relinemus, nec ad prima pervenimus.

Et portas tuas in lapides sculptos. — Est hypallage, *q. d.* Ponam lapidas sculptos in portis tuis : sive faciam portas luas e lapidibus sculptis. Recte vertit, a sculptos, » hoc enim est Ilebræum mpx *ecdach*, per *daleth*; unde Symmachus id

Tlicoclolion vertunt fXvci;, id est *sculptura* ; Aquila, Tpzsvtoiww, a quod verbum foratarum cælatarumque gemmarum sensum sonat, » ait S. Hieronymus, m quibus imagines aut emblemata incisa sunt. Ita vita sacerdotis polita et sculpta esse debet, «t in ea quasi expressa videatur vita Christi et Apostolorum. Sacerdos enim est porta Ecclesiæ.

Verum Septuaginta, Forerius et alii pro *redadi* legant mpN *ecradi*, per *rcch*, vertuntque *crystallum*; a radice enim fTlp *carach*, id est decaZvavit, deducitur, diciturque mp *kcrach*, id est *qclu*, eo quod decalvet et quasi lugere faciat folia arborum, et gramina terne. Inde *kcrach* significat *crystallum*, quæ pollucet ut gelu, imo fit ex gelu,sive humore concreto el congelciato, si credimus Pli-

Cry»bl-
iu* »î.P-
ceagehi,
hebrile*
•calville
babeu

XXXVII, cap. n,Scnecæ el aliis, quin et S. Hieronymo, qui ait : a Vchmentissimis Alpium frigoribus, et inaccessis soli speluncis concre- cere aquæ dicuntur in crystallum, el tactu qui- dem lapidem, visu aquam esse. Per quæ osten- ditur eos, qui in foribus Ecclesiæ sunt, nulla de- bere sorde maculari, sed fidei esse purissima*, et dicere cum Propheta: A mandatis luis intellexi. Et illud audire: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Crystallus ergo significat

Cryiuni
Vt dim *
trogolo-

HllTM|| virtutibus splendere et candidare debeat sacerdos, qui quasi porta alios in Ecclesiam in- ducit et intromittit. Rursum, quam debeat esse humilis æque ac constans, naturamque gratia superans. Crystallus enim ex aqua in lapidem concrecit et durescit. Ita et sacerdos a natura molli et fluida in robur Spiritus per gratiam du- rescat oportet.

Et omnes términos reos (Septuaginta vertunt, *muros tuos*) in lapides desiderabiles. — Hebraice, *desiderii*, id est speciosos et pretiosos, ideoque desiderabiles. Est hypallage, 7. d. Ponam lapides desiderabiles in omnibus terminis luis, 7. d. I n- dique construam te ex lapidibus pretiosis : nul- lus in te erit lapis, qui non sil desiderabili; quocumque te vertes, pretiosa quæquo calcabis, et omnium divitiarum abundantia perfrueris. Ita S. Hieronymus. Hi lapides significant omnes fi- deles et justos, eorumque virtutes et gratias; simulque innuunt, in terminis urbium et provin- cialum Christianarum erigendas e lapide cruces, imagines, altaria, sacella, aliaque Christiana* fidei insignia in titulos, abolitis omnibus idolorum signis et titulis.

Quocirca moraliter S. Gregorius, lib. XVIII .Vo- ri/. XIX : « Stravit, inquit, Heus in Ecclesia per ordinem lapides; quia in ea sanctas animas mo- ritornili diversitate distinxit. Fundavit eam in sapphiris, qui scilicet lapides, coloris aerii in se similitudinem tenent; quia robur Ecclesiæ in animabas cœloslia appetentibus solidatur. Et quoniam jaspis viridis est coloris, jaspidem pro- pugnacula ejus posuit; quia illi contra adversa- rios pro sanctæ Ecclesiæ defensione objecti sunt,

qui internis desideriis viventes, nulla teporis re- proba ariditate marcescunt. » Subdit deinde de l ortis : « Portas vero ejus posuit in lapides sculptos. Hi quippe port® sunt Ecclesiæ,p»r quo- rum vitam atque doctrinam intrat in eam multi- tudo credentium. Qui pro eo etiam quod magnis operibus pollent, et id quod loquentes asserunt, viventes ostendunt, non puri, sed sculpti lapides esse memorantur. In quorum enim vita recta operatio cernitur, quasi in eisdem ipsis exprimi- tur quod egerunt. Ubi omnem quoque Sancto- rum numerum generali collectione concludens, subdidit : Omnes terminos tuos in lapides desi- derabiles, scilicet, ut subjungit, universos filios tuos doctos a Domino. »

13. Universos filios tuos doctos a Domino. — Ven.ii. Repete a ponam. » Doctores Ecclesiæ, qiasicar- bunculos, sapphiros, jaspides et lapides sculp- ture, posuit in fundamento, propugnaculis et portis Ecclesiæ; nunc discipulos eorum, qui cis quasi lapides desiderabiles inaedificandi sunt, de- scribit, ailque doctos fore, non tantum ab ipsis exterius, sed et interius a Domino; ut sapientia mens, pace voluntas eorum impleatur, itaque per omnia bonis cœlestibus ditentur. Ita explicat Christus, *Joan*, vi, 44. Nam cum dixisset : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum,» id probat, subdens vers. 45: « Est scriptum in Prophetis : El erunt omnes do- cibiles Dei, » hebraico miri' 'Tiob *limmude icho- vah*, greco StJxxra tcû Orò, id est *docti a fieo*. Sic sæpe Interpres verbalia in Wha, accipit pro par- ticipio passivo : ut incredibilis, pro incredulus; desperabilis, pro desperatus; persuasibilis, pro persuasus vel persuadens. Erunt autem docti a Deo, quia Deus interius in mente lumen super- naturale intellectui, et pius impulsus voluntati aspirans el immittens, eos docebit et persuadebit . ea quæ per vocem externam Christus, ejusque discipuli eis proponent. Opponit Christianos Ju- dæi*. Hi enim exterius magis quam interius, pu- ta per Prophetas, per Sacerdotes, per sacram Scripturam a Deo docebantur in veteri Testa- mento. Hoc discrimen tradit Jeremías, cap.xxxr, 33; cum de novo Testamento ait : « Dabo legem ineam in mentibus eorum, et in corde illorum scribam eam. » Ha S. Hieronymus. Hinc Spiritus Sanctus in Pentecoste datus est Apostolis, cisque specie linguarum ignearum insedit, quasi per eorum os loqueretur, atque eorum mentes et linguas faceret ignitas, qu® Hammam divini amoris in auditores ejacularentur. Tales Theodi- dacti præ canteris fuerunt S. Antonius, Hilariori, Paulus, Franciscus, Dominicus et alii, ul dixi *llcbr*. vin, in fine.

Er multitudinim facis filiis tuis. — Repeto « ponam. » Ex Christi doctrina sequitur pax lum conscientia' cum Deo, tum concordia® cum proxi- mis, tum pax, id est prosperitas, et bonorum omnium affluentia.

14. Er IN JUSTITIA FUNDABERIS. — HOC CSt *fir-maberis*, ut vertit Vatablus, g. d. Non est, o Ecclesia! o sponsa mea! quod timeas no qua seditio, quæ fraudes, quæ vis et persecutio, quis hostis, hanc pacem, doctrinam, pommas et opes tibi eripiat; nam ipsa tua justitia te firmabit, tua sanctitas te tutabitur: nec enim sinet Deus te possumdari, qui justitiæ et sanctitatis est vindex et propugnator. Notent hoc respublica et magistratus, regna, reges et principes, si velint lutum et stabile habere regnum aut rempublicam, fundenteam in justitia et sanctitate. Justitia enim hic generaliter capitur, et tam cæteras virtutes quam justitiam particularem complectitur. Ha Haymo.

Secundo, Adamus: « Justitia, ait, fundaberis, » g. d. Faciet Deus ut in te omnia justo atque ordinato fiant: tum enim cuique justitia, id est ordo cuique debitus, tribuitur.

Tertio, S. Hieronymus per *justitiam* accipit æquabilitatem erga omnes: « Ut nequaquam, ait, unius gentis, sed totius mundi Deus sit; qui vocat ad fidem suam servos et liberos, Græcos et barbaros, divites et pauperes, nobiles et ignobiles, viros et mulieres, parvulos et senes: et omnia quæ in mundo videntur esso contraria. » Hæc enim justitia est in Deo, licet ea non obligetur; unde non fuit injustus, nec personarum acceptor, cum ante Christum Judæos elegit, Gentes dereliquit. Verum primus sensus est divini et genuini.

Recede procul a calumnia. — Est prophetia, non imperium. Promittit enim Ecclesiæ, quia in justitia fundata est, omnem securitatem, q. d. Tunc recedes et procul aberis a calumnia et pavore. Jam per *calumniam*, primo, aliqui intelligunt calumniatorem pristinum diabolum. *Secundo*, S. Hieronymus, peccatum omnemque speciem mali. « Omnis enim, ait ipse, iniquitas et rapina de calumnia nascitur. » *Tertio* et optimo, per *calumniam* accipe quamvis fraudem et cavillationem; per *pavorem* quamvis violentiam, vires et arma, quæ pavorem incutere possunt. Ita S. Thomas, Vatablus, Adamus, et Forerius, qui ait: Duo sunt quæ Ecclesiæ metum possunt injicere: aut fraudes aut vis, lurretici aut tyranni, oculi! vel aperte oppugnantes: ab utroque Ecclesiam suam tutam reddit Christus per justitiam, qua eam justificavit. Si enim Deus justificet, quis condemnet? si Deus tueatur, quis expugnabit? Justitia ergo seu justificatione tuta eris, firma eris: neque universa diaboli machinamenta, aut te de-jicere, aut opes tuas diripere poterunt. Hoc itaque versu crediderim Deum obviasse objectioni, quæ ex tantarum divitiarum promissione oriri poterat. Nam ut tuta est paupertas, ita ex adverso divitiis fraudes et vis parantur. Considera hic, o Christiane, quanti estimare debeas hanc justificationem: nam quod Ecclesiæ suat promittit, suis quoque promississe Christum credendum est, nempe quod justificati cæcæ habeamus. Si ergo

justitiam retinemus, ut diabolus fremat, ut mundus decepto conetur, ut caro concupiscat: premere possunt, opprimere non possunt, pacem nihilominus retinebimus: no ergo deseramus justitiam.

S. Hieronymus tamen non recede proprie accipit ut imperativum, q. d. Fundata es in justitia: si ergo hoc tuum firmamentum servare vis, recede a calumnia et fraude, sicutque pariter recedes ab omni pavore. Justitia enim faciei te securam.

Quia non timebis. — Tó quia non est causale, nec causam significat, sed consecutionem et effectum, idemque est quod unde vel quocirca, uti et sæpe alibi. Hoc enim est Hebræum » *ki*, q. d. Recedes longe a calumnia, unde eam non timebis; et a pavore, unde ille non appropinquabit tibi.

I; et 16. Ecce accola veniet (Duo poterat Ii- vu» u mero Ecclesia, ut dixi, scilicet calumniam et vim: cl **) calumniam a Gentibus subsannantibus, quod adoraret Christum crucifixum (hoc enim eis stultum videbatur); vim ab armis fabrorum et militum. Prius hic excludit, q. d. Accolæ, id est Gentiles olim alieni a Deo, et hostes tui, o Ecclesia! tibi Deo operante adjungentur et subjicientur. Unde pro sannis et cavillis pristinis, dabunt tibi laudes et præconia. Posterius excludit cum ait): Ecce ego creavi fabrum sufflantem (qui scilicet follibus suscitatur ignem, quo candefaciat ferrum) et proferentem vas (id est instrumentum, v. g. malleum) in (ad) opus suum (ut scilicet malleus ferrum ignitum tundens, ex eo cudat gladium, lanceam aut hastam. Pari modo) ego creavi interfectorem (id est tyrannum, hostem et militem, natum et destinatum) ad disperdendum, — q. d. Non est quod timeas arma hostilia, armorumque fibros, aut ipsos hostes armis instructos, et paratos ad te trucidandum et disperdendum: quia tam ipsi quam eorum exercitus, arma, fabri viresque omnes in mea manu sunt. Ego ca creavi et dedi, cunctasque no tibi obsint, sed subsint, aut volentes, convertendo so ad te: aut nolentes, subjugando cos tibi. Cum ergo ego jubeam te esso securam, non est quod metuas: faciam enim ut ipsi vel armis suis contra te uli nequeant, aut ut iis utantur ad tui non oppugnationem, sed propugnationem et tutelam.

Huic sensui consentiunt Septuaginta; verum enim: Ecce proselyti accedent tibi per me, et erunt coloni tui, et ad te confugient.

Mystico S. Hieronymus, Haymo et Adamus dum,, per *fabrum* accipiunt diabolum, malorum omnium *fabrum* et artificem, qui carbonem sufflat in igne, dum tyrannos, hærelcos aliosque hostes suscitatur et inflamat, ut persequantur Christianos. Hic eos educit tanquam instrumenta sua, ut per cos opus suum faciat. Hic etiam est interfector eorum qui increduli sunt futuri. Verum omnes qui contra te, o Ecclesia! ab hoc fabro sumantur sunt fabricati, non diriguntur, sed et præsentibus poenas sentient et æternos.

Pro *fabrum ad riispendendum*, Septuaginta vertunt contrarie, *non ut faber, non in perditionem* : quod S. Hieronymus et Cyrillus sic explicant, *q. d.* Ego te reformo et refingo, o Ecclesia! at non ut faber ferrarius, qui vasa sua in melius quidem refingit et recudit, sed ita, ut, cum iis satis usus fuerit, ea abjiciat et perdi sinat : non enim ad eorum commodum, sed ad suum iis utitur. Verum ego reformo te reformatione quadam spiritali jugiter duratura et (eterna, non ad meum, sed ad tuum commodum, de qua Dominus dixit Nieodemo : « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei, » *Joan.* m, 5. Verum primus sensus est genuinus; uli et prior nostri Interpretis lectio et versio.

Denique Forerius ex llebræo sic vertit : Ecce *congregando congregabit se* (globus hostilis), *defriet ul non sit ; quicunque congregabitur tecum* (contra te), *juxta te cadet*: sic fere et Vatablus, *q. d.* Quicumque colligent arma et milites contra te, hi ad pedes tuos cadent, occumbent aut succumbent ; nam hostes tui, hostes mei sunt : qui te tangit, tangit pupulam oculi mei : qui te onpugnat, me oppugnat, ut huc alluserit Ctr ss, dicens ; « Qui non est mecum, contra me est; et qui non congregat mecum, spargit, » *Matth.* xu, 30. Qui enim contra Deum pugnat, vires non colligit, sed dissolvit et dispergit. Si sic veritas, hæc pertinent ad vers, sequentem : sed huic versioni plane dissonat Nostra cl Septuaginta; quæ sane magis consentit llebræo : IU *gur* enim significat peregrinari cl esse advenam; non autem, congregare militem.

17. Nox dirigitur, — non habebit successum, non proficiet, non pertinet ad effectum, ad

quem ab hoste dirigitur, ut scilicet Ecclesiam proterat aut pessumdet.

Et omsem linguam (calumniatricem, da aua vers. 14) «ESISTETTE» TIBI IX JCDICIO, JCDICABIS, — *q. d.* Vim et tyrannos avertet et propalabit Deus; calumniam et calumniatores, hmticos et similes, tu ipsa, o Ecclesia! in tribunali tuo judicabis et condemnabis : calumnias etiam et blasphemias Gentilium et Paganorum, justo bello, per Christianos principes « judicabis, » id est vindicabis et compesces.

Hinc palet Ecclesiam esse judicem controversiarum fidei, ad eamque judicium de hæresi et hæreticis pertinere.

II. EC EST n FRFDITAS SERTORV» DOMIXI. — EpiphOnomalc claudit ante dicti, 7. d. Hæc est sors quasi hereditaria, quæ Eclesiæ et servis Domini ab eo obveniet : scilicet, ut sint locupletes gemmis et boni[^] coelestibus, justitia, sanctitate et pace plena (ruantur ; hanc inturbare et hasce eorum opes diripere nemo possit; sed ipsi omnes inimicos superent, cosque condemnent aut convertant.

Et justitia eorum apld me. — « Justitia, » primo, accipi possunt jura opera, 7. d. Juda eorum opera apud me servantur, semper mihi obversantur ; unde ego iis mercedem præsentem, jam dictam, eternam in cœlis retribuam. Ita Vatablus. *Secundo*, « justitia, » id est justitiæ merces et præmium, 7. d. Ego justitiæ præmium, scilicet sortem jam dictam, eis rependam. Tertio, a justitia, » id est justificatio et laus. Interdum enim « justitia, » pro ipso justiliæ preconio ponitur, inquit Forerius. Hæc enim congrue opponitur et rependitur calumnia», 7. d. Pro calumnia, quam passa es, accipies præconia et justitiæ tuæ elogium.

CAPUT QUINQUAGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

l-apite pntccd. enarravit opes, pacem, splendorem et felicem sortem filiorum novi Testamenti : nunc ad eadem singulos invitat, ut fidem Christi capessendo, iisfrunntur, relictis vanis suis rebus el spebus. Secundo, vers. 3, promittens eis fædus novum, monet ut Christum ducem et pneceptorem sequantur. Tertio, vers. 10 firmas fore hasce suas pollicitationes, exemplo nivis et imbris asseverat. Ac proinde, vers. 12, quanta futura sit fidelium Ictitia, felicitas ct gloria enarrat. Forerius, in fine capitis, putat hoc caput pertinere ad Judæos : illos enim invitari ad Christum, et quia nolunt venire, substitui eis Gentes. Judæi enim siti adventus Christi laborare videbantur, ct appendebant argentum suum non m saturitate, quia justitiam quærebant in victimis et inanibus cæremoniis legis, qua animam non satiant. Hortatur ergo ut eam quierant tn Chnsto; quocirca, vers. 3, promittit eis novum Christi fædus. Verum quia praevidebat eos spreturos Christum, minatur, vers. 4, se Christum et fædus hoc translaturum ad Gentes. Quocirca, vers. 6, hortatur du-daos, ut mature resipiscant, dum tempus habent. Et ne objiciant verba et promissa Dei, eis de Messia facta, non posse esse vacua et irrita : respondet, vers. 10, ea in Gentibus complenda, quibus proinde, vers. 12, omnia lata ct felicia promittit. Verum nil est, quod cogat verba Prophetæ generalia ad Juda os restringere : tam ergo Gentes, quam Judæos ad Christum invitat (1).*

1. Omnes sitientes, venite ad aquas : et qui non habetis argentum, properate , emite, et comedite : venite, emile absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac. 2. Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate? Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra. 3. Inclinate aurem vestram, et venite ad me : audite, et vivet anima vestra, et feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac praeceptorem Gentibus, o. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis : et Gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current, propter Dominum Deum tuum, el sanctum Israel, quia glorificavi! te. 6. Quaerite Dominum, dum inveniri potest: invocate eum, dum prope est. 7. Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, elad Deum nostrum : quoniam multus est ad ignoscendum. 8. Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestrae : neque viæ vestrae, viæ meæ, dicit Dominus. 9. Quia sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatas sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris 10. Et quomodo descendit imber, et nix de cœlo, et illue ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, el dat semen serenti, ct panem comedenti : ii. Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo : non revertetur ad me vacuum , sed faciet quæcumque volui, et prosperabitur in his, ad quæ misi illud. 12. Quia in lœlilia egrediemini, et in pace deducemini : montes et colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis plaudent manu. 13. Pro saliuca ascendet abies, el pro urtica crescet myrtus: el erit Dominus nominatus in signum ælernum, quod non auferetur.

Im.1. 1. Omnes sitientes. — Hebraico est : *O vos omnes qui sititis venite ad aquas*. Hoc est, ut Chal-dæus, omnes discero, et sitim cupiditatis exstin-

gucre cupientes, omnes veritatis et sapientis salutifera avidi, venite ad aquas doctrinal et gratina Christi, cx iis haurite ct bibite sapientiam et spi-

(t) Hic incipit velati tertia scelio secundæ partis vaticiniorum l>aiæ, perlinens ad Ecclesiæ christianæ constitutionem. Enimvero, ut bene notat Cornelius, cu» » felicitatem Christianorum descripsisset, jam Deum inducit invitantem homines ut tantis bonis per Christum allatis fruî velint; qu« quidem invitatio.

Primo, gratuito beneficium offert,
Secundo. antiquum cum Davide pactum, intervento Christi in testem gentibus dati ad illas protensum exhibet, 3-5 ;
Tertio, promptitudinem et pœnitentuin ut conditionem tanti beneficii obtinendi postulat, 6, 7;

ritum Evangelicum, itaque sitim animi vestri, sitim veritatis, sitim sapienti® cœlestis et salutifera sedate. Iluc allusit Christus, *Joan*, vu, 37 : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat, p Et *Matth.* xi, vers. 28 : « Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. » Et ad Samaritanam, *Joan*, iv, 13, hac de re disserens.

Vere Nazianzenus, orat, tn S. Baptisma, qu® esi 40 : « Sitit, ait, sitiri Dominus, et si tanto bono, sine labore et facillime, scilicet accedendo tantum ad fontem, poliri possumus, cujus dementia; est, tantum bonum differre? » Quocirca sitim eam, hio ad aquas invitans, suscitatur et exacuit, ut innatam nobis ex concupiscentia sitim van® scienti®, sitim honorum, sitim auri et argenti, sitim vini clepularum; siti ver® sapienti®, siti honorum, opumetepularum spiritalium et coelestium exstinguat (Unde Septuaginta vertunt, txz; alii, *heu qui sititis*, scilicet vanitates). Il® enim, non il® animam satiare et explere possunt, ita sitiebat David, *Psalms*, xu, 3 : « Sitivit anima mea ad Deum fontem (hebraice, *fortem*) vivum. » Christus enim est fons vivus, qui nunquam siccatur, sed juges et copiosas scaturit aquas, salientes in vitam æternam. El S. Joannes, *Apo** al xxii, 17 : a Et spiritus et sponsa dicunt : Veni. El qui audit, dicat : Veni. Et qui sitit, veniat; et qui vult, accipiat aquam vit®, gratis. » Unde ipse jam senex, optansque dissolvi, et Christo frui, vers. 20, respondens huic invitationi, ait : « Etiam venio cito : Arnen. Veni, Domine Jesu, » q. d. Veni, mi Jesu; veni, amor mi, gaudium meum, delici® meæ.

Et comedite. — Hinc palet Deum non tantum aquam ab bibendum, sed etiam cibum ad comedendum offerre. Nimirum doctrina et gratia Christi tam est cibus quam polus animæ : uti et sancta ejus Sacramenta, prasertim Eucharistia. Unde ipse misit servos qui vocarent invitatos ad comam opipare instructam, *Matth.* xxn, 4.

Emite absque argento. — Pro *emite* hebraice est TITC? *sabra*, id est frangite, id est cibum et panem frangendum comparato, et emite : quia enim comesturi solebant frangere et dividere panem, hinc panem vocarunt *scabcr*, id est fracturam, vel cibum frangendum. Inde *scabar*, id est frangere, per metalpsim significat fracturam, id est panem, comparare et emere. « Emite » ergo « absque argento, » id est comparale et accipite gratis. Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Acute quoque et pie S. Bernardus, semi. 2 De *llesurrectione Domini* : « Hæc, ait, nummo propri® voluntatis emenda sunt, ul communis fiat qu® propria fuit. Porro communis voluntas charitas est. » Huc alludit Christus *Apoc.* m, 18 : « Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum. »

Quarto, misericordiam longe humana indulgentiorem pomici, 8, 9 ;

Quinto, efficaciam verbi divini fructiferam asserit, probatque, eventum felicem et laetorem sortis conversionem prænuntians, io-i>.

Quidnam est hoc aurum? et quomodo emitur? Aartn Respondeo *primo* : Aurum hoc est pura et ignita T* Dei chantas, qu® forlitter persecutiones et adver- Zfulr? sa, etiam martyria, tolerat, lirit, emitur, id e t comparatur, non alio pretio quam oratione, la- prla0* crtinis, poenitentia, bonis operibus. » Illocauruth, inquit ibidem Rupertus, eme pretio pi® confessionis, et jugi memoria propri® fragilitatis, semper memorando, quid ex le sis, quid a Deo acceperis, Ul locuples fias, id est add. dur tibi gratia, et vestimentis albis induaris, non ex operibus tuis, sed ex eadem gratia largitionis. »

Addit Ambrosius, lib. *De Joseph patriarch.* cap. *Secunda* vu. hoc aurum emi argento, non nostro (peccator enim nullo opere nut merilo mereri potest primam gratiam), sed Christi, scilicet pretio sanguinis Christi. « Emite, inquit, sine argento : neque enim pretium quæsivit a nobis, qui pro nobis sanguinis sui pretium solvit. »

Tei tío, Nazianzenus, orat, tn S. *Baptisma*, res- T* iUt pondet Deum ob ingentem suam bonitatem, qua nostram salutem optat, nostrum desiderium grati® et salutis «stimare pro pretio: « O miram, inquit Nazianzenus, benefici® celeritatem! o facilem contrahendi rationem! hoc bonum solo voluntatis pretio emendum tibi proponitur; appetitionem ipsam Deus ingentis pretii loco «stimai; sitit sitiri; bibere cupientibus potum præbet; cum a Deo beneficium petitur, beneficio affici se putat; prompta, munifica atque prolixa natura est; jucundius dat quam alii accipiunt. » Unde infert Nazianzenus, acuendam et augendam esse hanc sitim: ul plus gratiarum a Deo hauriamus et capiamus : « Hoc unum caveamus, inquit, ne jejuni ac minuti animi notam subeamus, parva, Deique liberalitate parum digna postulantes. Beatus ille, a quo, ul ab illa Samaritana, potum Christus poscit. fontemque dat aqu® m vitam æternam salientis. » Et Clemens Alexandrinus in *Exhort, ad Gentes* : « Omnes sitientes, venite ad aquas : Adhortatur, inquit, ad lavacrum, ad salutem, ad illuminationem, prope clamans, et dicens : Do libi, o (ili! terram, mare, cœlum; solummodo, o fili! patrem sitias, Deus libi gratis ostendetur. »

Quarto, Abbas Joachim in *Apoc.* m : « Dat Deus, Qoirta, ait, gratiam pro gratia, *Joan*, i, 16; negotiamur ergo cum minori Dei gratia, ut majorem emamus et comparemus. » Et Thomas Anglicus : a Emptio, ait, est dispositio liberi arbitrii. » Verbum ergo emendi significat, quod magna debet homo facere, et mulla conferre, ul idoneus sit a Deo accipere ista dona. Sic ergo emptio luce acuit industriam arbitrii nostri. Sic *I'rov.* xxiil, dicitur . ■ Venialem eme, » id est magno labore et studio, etiam cum jactura rerum temporalium, compara sapientium : quidvis age, quidvis patere, ut cam assequaris. Ita Pererius. El Dionysius Carthusianus : « Eme, inquit, pretio non condigno, sed cuugruo. Actus enim fidei, spei, poeniluuti®, alii'

quo sunt, quibus magno labore emitur, ꝑꝫ est comparatur, hæc gratia. »

Vini m f.t lac. — Quas ante aquas et cibum vocavit, hic vocat « vinum et lac. # Per aquas ergo omnem potum intellexit, ex potu autem cibum colligendum reliquit : unde nominat hic « lac » quod tam esui quam potui servit. Per *vinum* ergo el *lac* quemlibet cibum et potum intellige. Nam ^{Epn't roetes Tooalnr Tuium n i>c,car?} vinum sapidum est, calidum et robustum; lac suave et pingue. Undo his duobus Scripturis significat quasvis epulas et delicias. Sicut ergo vinu et jaCj *prim*o colore et sapore grata sunt

gustui; *secundo*, suavem somnum inducunt; *tertio*, aliarum rerum sensum auferunt : sic Spiritus Sancti doctrina et dona efficacissima cl dulcissima sunt, mentem sopiunt et tranquillunt, atque a vanis desideriis et anxietatibus abducunt, eainquo satiant, ut non sitiāt inælernum, inquit Forerius. Unde Chaldæus vertit : *Venite et audite absque pretio, absque pecunia* (quæ solet magistris dari a discipulis) *doctrinam meliorem vino et larte*. Porro « vinum » significat cibum el polum spiritualement, puta sapientiam cl gratiam proficientium et perfectorum (undo vinum vocatur « lac senum ») ; « lac » vero parvulorum el incipientium : hisco enim conveniunt simplicitas, candor et innocentia. Hinc ex hoc loco Isaia olim recens baptizatis dabantur vinum et lac, uti docet

vinnm)! Nizianzenus superius. « Qui mos, ait S. HieronymQ9' 'n Occ*denlis Ecclesiis hodie usque servatur, tor in ut ren ilis in Christo vinum lacque tribuatur, n topti* Sicut in primitiva Ecclesia, iisdem dabantur mel et lac, ex eo quod dixit Isaia de parvulo Christo, B0 cap. vu, 15 : « Butyrum et mei comedet. » Vide ibi dicta. PrrreclarcS. Dionysius Areopagita, epist. *ad Titum*, docet divinam sapientiam cuique pro captu alimenta præbere, et « idcirco divina et spiritualia eloquia, et rori, et aquæ, et lacti, et vino, ac melli merito assimilati; quoniam vivificandi el fecundandi, veluti in aqua; etad incrementum perducendi, ul in lacte; et recreandi confortandique, ut in vino; et purgandi simul atque conservandi, velut in m»lle, vim obtineant. »

Fuse de hoc lacte et vino tractat Clemens Alexandrinus, lib. 1 *Pcedag.* cap. vi, ubi, primo, dicit : a Verbum (id est Christus, qui est Verbum Patris) nullis modis allegorico dicitur et cibus, et *arc, et nutrimentum, et panis, et sanguis, et lac, et vinum. »

Secundo : « Utilis, inquit, est mixtura lactis et viui ; lac enim a vino serescit et finditur, et quidquid est ejus adulterinum, id tanquam per aquæ iuclum educitur ; sic fides serescere faciens carnales concupiscentias, hominem ad æternitatem contrahit, divinis immortalē effleiens. »

Terito, vinum est quasi calor et anima lactis coaguli. Sic u Ecclesia constat corpore, scilicet fide, anima vero spe, uti Christus constat cimo et sanguino (sanguinem enim veteres putarunt esso substantiam anima*). Revera enim sanguis

fidei est « pes, in qua continetur, sicut fides at anima. Cum autem spes exspiraverit, perindo ac si sanguis effluerit, vitalis fidei facultas dissolvitur. n Sic ergo lac est fides, vinum est spes, quæ u »t est quasi anima fidei. fJ'»' »*

Septuaginta pro nSn *chalab*, id est *lac*, legentes aliis punctis uSn *cheleb*, id est *adipem*, vertunt : f«» *Emite vinum et adipem*; quod S. Hieronymus, Cyrius, Procopius et Leo Castrius recte referunt ad sacramentum Eucharistiae. Ilebæi enim *adipem* vel pinguedinem vocant id quod in qualibet re lectissimum est et oj limum. Tale autem in lege nova csl Eucharistia, quæ est « frumentum electorum, et vinum germinans virgines, » ut ail Zacharias, cap. ix, 17. De qua in sensu mystico ait Psaltes, *Psalm.* Lxxx, 17 : « Cibavit cos ex adipo frumenti. »

2. QUARK APPENDITIS ARGENTUM NON IN PANIBUS Ver»., (hoc est, ut sequitur), et laborem vestrum non in SATLRiTATB ? — id est non in cibo et pane saturante. Estmetonymia; panis enim saturans vocatur *saturitas*, quia eam induci*. Sic cap. i.vi, 12, *ebrietas* vocatur vinum inebrians. Sub « panibus » quemlibet cibum ex phrasi Ilebnea inlellige: inter omnes enim cibos, panis uti maxime communis est. ita et maxime alit et saturat, cum alii cibi sape tantum irritent aut obtundant. Per *argentum* ergo intelligil laborem, industriam, conatus, studia, etc. Sensus itaque est, *q. d.* Cur, o mortales! vana hujus mundi bona, ut opes, honores, delicias, vanam sapientiam et eloquentiam, tanto studio el pretio sectamini, quæ non possunt mentem saturare? Solus Deus, Deique gratia, doctrina, ac praesertim Eucharistia, est panis, qui potest mentem reficere et satiare : cur huncnegligitis, el quisquillas tam care emitis? Unde ingemiscens ad hanc hominum dementiam ait, vers. 1 : *lieu, omnes sitientes, venite*, uti est in debratio.

Idem dixit Plato, lib. VI *fie fiepubl.*, qui illud videtur ex hoc Isaia loco didicisse et accepisse. Fuit enim ipse Moses Atticus : a Qui bene, inquit, natus est, et qui vere amator est disciplinarum, non hærebit in his bonis, quæ vulgus admiratur, quæ vere non satiant ; sed perget porro ire, non delassabitur, sed mixtus vero enti, id est complexus animo verum ens, hoc est Deum, vere vivet, vere nutrietur, vere saturabitur. » Et, lib. XI, docet hæc bona quæ homines, quasi pecudes, appetunt, et ob quæ decertant, non magis satiare, quam epulantur qui somniant se epulari laute : Epni»rt experrecti cnim famelicos se sentiunt, æquoac^c,h' ante. Audivi miram historiam a Governatore ci- i'«"n* vitatis Trajectensis in Belgio ; Narrabat ille se cum h Umi primariis Nobilibus invitatum fuisse ab alio ad torT prandium: Ivi, inquit, cum aliis ; splendidum inveni castrum, triclinium illustre, mensam opiparam, epulis et deliciis omnibus instructam. Bibebant et comedebant omnes hilariter. Ast ubi discesserunt, mox inani ventre famere coeperunt, et stomachus latrare, atque si nihil comedissent.

Nimirum opera magi cuiusdam, hæc omnia a opere dæmonis adornata et peracta fuerant, crant quo merm præstigare. Videbantur enim sibi comedere, quæ vero non comedebant, nec videbant. Talia eunt omnia mundi bona, speciem habent, non veritatem; oblectationem, non saturitatem: ludibrium sunt oculorum, non pabulum animi. Ratio est, quia mens a Beo creata est ad imaginem Pci; unde infiniti boni, puta Dei, est capax; ergo nullo finito, tenui et umbratice, qualia sunt omnia terrena, expleri et satiari potest: sed dum unum hausit, mox oque famelica aliud querere oreque semper aperto et hiant, instar voracissimi canis, aliis et aliis inhiat, nec unquam suam ingluviem insatiabilem exsaturare potest. Videmus hoc in vinosis et ebriosis, qui quo plus bibunt, eo plus sitiunt, plusquo bibere appetunt, dicuntque semper illud *Proverbiorum*, cap. xxm, vers. 35: « Quando evigilabo, et rursus vina reperiani? »

Solus ergo Deus est quies et saties animæ nostræ: ideoque hebraico vocatur *saddai*, de quo plura dixi *Genes*, xvii, 1, et *Exodi* vi, 3.

Audite audientes, — id est diligenter audite et auscultate, non ut odiosi auditores, sed ut factores verbi et sermonis auditi.

Delectabitur in crassitudine. — Vatablus, in *pinguedine*, id est cibo illo pingui, qui est sapidiior, magisque nutrit macro, quale est lac, in quo est pinguedo butyri et casei; item pinguis caro, pinguis panis, etc. Talis est doctrina et gratia Evangelica, quæ mentem saginat et impinguat.

v»n. i. 3. Feriam vobiscum pactum sempiternum (novum testamentum, de quo vers. 6, nimirum) misericordias David fideles, — id est stabiles et firmas. Paclutn ergo hoc sunt in serie ordinis Davidi promissæ a Deo de Christo, in quo regnum ejus perpetuandum est; quique suos assecclas ditabit et boabit, dando eis affatim vinum dulcissimum, et lac pinguiissimum, q. d. Fœdus, quod vobiscum feriam, totum est lacteum et melleum; totum est charitas et misericordia. Unde Septuaginta et ex iis S. Paulus, *Actor*, xni, 24, vertunt: « Dabo vobis Muncta, » scilicet pacta, « David fidelia. » q. d. Praestabo fideliter et certissime pactum, puta promissam Davidi misericordiam, et bona danda per Christum. Porro hæc misericordia et hæc liona recensentur tum alibi, tum *Psahn*. lxxxviii, qui incipit: « Misericordias Domini in ælcrnum cantabo; » unde psalmus illo ab Hebræis vocatur *Misericordia! David*. Ua S. Hieronymus, S. Thomas, Rugo et Forerius.

Dices: Quomodo S. Paulus, *Actor*, xni, 34, hæc Hkrt et ex hisce probat resurrectionem Christi? Respondeo: Id recto facit, ex eo quod fœdus hoc et misericordia) Davidi de Christo promissa, sint dovila beata et æterna, danda iis qui crediderint et obedierint Christo languin mortis victori, qui resurgens ex mortuis, factus est primitiæ, domini et rex resurgentium. Unde, *Psahn*. lxxxviii,

vere. 38, promittitur Chd to thronus eterni»; in quo includitur et præsupponitur Christi et ChrMianorum resurrectio ad vitam et regnum æternum. Eadem clare est promissa Davidi, typum Christi gerenti, *Psahn*. xv, 10, ubi dicitur: • Quoniam non derelinques animam meam in inferno; reedabis Sanctum tuum videre corruptionem. » Alifer respondet et explicat Izo Castrius: « Dabo, Inquit, sancta David fidelia, id est dabo sanctum David, seu sanctum corpus Domini ex genere David prognatum, fidele, hoc est incorruptibile, quod non debeat reverti in corruptionem. » Unde Enriquez, lib. IX De *Missa*, cap. ix, num. 5, littera II, in glossa, per *sancta*, id est *saw tum*, intelligit S. Corpus Christi in Eucharistia, quod de semine David sumptum est « fidele, » id est incorruptum et firmum. Verum hæc « sancta » ad litteram esse pacta palet ex dictis. Unde Tertullianus, hb. III *Contra Marcion*. cap. xx, pro *sancta* legit, *religiosa* (utrumque enim significat Graecum ici), scilicet fœdera et pacta, quæ sancte et religiose servanda sunt, prasertim ea quæ a Deo sancta, id est sancita sunt.

4. Ecce testem populis dedi evm. — « Ecco » hic Vcn. 4. designat fecialem, qui pactum hoc inter Deum et homines conficiat, et ad quem pertinet misericordia Davidi: ait enim, « cum, » scilicet Christi filii: in hunc enim oculi Propheta jugitor intont ferebantur et figebantur. Christum ergo vocat f testem, » scilicet divini pacti et promissionis, aequæ ac fidei et fidelitatis. Christus enim, veniens in mundum, testatus est mundo ea, quæ vidit et audivit in cœlo, de Deo et SS. Trinitate, ac præsenserit Dei erga homines benevolentiam, dilectionem et misericordiam, qua placuit ei homines lapsos per Christum redimere, cum eisque novum hoc fœdus de gloria et beatitudine eis danda inire. Unde S. Hieronymus: « Ille, ait, testis est omnium, quæ Pater mundo spondit et præstitit. » Christus enim explevit ea quæ Pater mundo promisit. Unde Christus ipse, *Match*. cap. xxiv, 14: « Prædicabitur, ait, hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus Gentibus. » Unde ipse alios testes, scilicet Apostolos, subdelegavi, qui hoc ejus testimonium explerent et perficerent. Hoc est quod ait S. Augustinus: « Christus fuit testis divinæ erga homines charitatis. » Rursum, ut aiunt S. Ambrosius, Cyrillus, Isychius, et ex iis Leo Castrius: « Testis fuit prophetias omnes et promissa Dei esse completa. » Ipse enim opus redemptionis nostræ peregit et complevit.

Secundo, Christus fuit testis divino voluntatis. Secundum. Docuit enim nos quid Deus a nobis fieri velit, ut ei placeamus, utque ab eo salutem in pacto novo promissam adipiscamur.

Tertio, testis fuit veritatis, veræque et sanæ ac salutiferæ doctrinæ. Unde ipso ad Pilatum ait, *Joan*. cap. xvm, 37: « Ego in hoc natus sum, ... ut testimonium perhibeam veritati. » Hinc mox

subdit Isaías eum datum « ducem ac preceptorem Gentibus.

Omrto. *Quarto*, testis fuit futurorum in æternitate. Testatus est enim apud omnes fore iudicium universale, fore resurrectionem, fore retributionem, operum tam malorum quam bonorum, fore piis gaudia æterna, impiis flammam gehennæ? et ignis inextinguibilis. Ita Theodoretus. Hinc eorundem non tantum testis est, sed et dux viæ ad beatam æternitatem, ac præcipiens modos et rationes, quibus eodem contendamus et perveniamus : nimirum, puram et sanctam vitam, opera fidei, spei, charitalis, poenitentiae, eleemosynæ, etc. Unde Joel, cap. ii, 23, vocat eum « doctorem? justitio? »

Ojoin *Quinto*, Joannes, *Alba Electorum*, cap. c, « testem, » inquit, id est principem. Unde explicans subdit, *ducem*. Hebræis enim subinde testis vocatur *judex*; iudex autem vocatur *princeps*. Sic, *Apoc.* m, 14, Christus vocatur a testis fidelis, id est iudex stabilis, princeps æternus. Sic Malaehias, cap. iii, 1 : « Testem velocem » vocat iudicem acerrimum. Et *Psalms*, lxxxviii, vers. 38 : « Testis in cælo fidelis, » id est princeps sempiternus in cælo, sicut cælum stabile est et æternum. Est cataphoresis. Deus enim et Christus est iudex non mortalis, qui sæpe a falsis testibus decipitur, sed certus et infallibilis, nipote qui omnia videat, simulque sit testis et iudex. Ergo recte vocatur testis fidelis. Sed cur Hebræi testem vocant iudicem? Respondeo, per metonymiam, quia testes sunt causa iudicii, cur hic scilicet damnetur, ille absolvatur. Iudex enim debet iudicare secundum allegata et probata, puta secundum testes; lex enim Dei sancit : « In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum, » *Deut.* xix, 15. Itaque testali contra aliquem, vel pro aliquo, reipsa et in effectu est cum damnare, vel absolvere. Itaque testis est quasi iudex : cogit enim suo testimonio iudicem ad iudicandum secundum suum testimonium.

Vm. s 5. Ecce gestem, quam nesciebas, vocabis. — Est enallage personæ : transit enim a tertia ad secundam. Per apostropham ergo compellans Clivislum, ait : Tu, o Christe! « gentem quam nesciebas, » id est quam a te alienam non agnoscebas pro tua, non amabas, non probabas, ad te vocabis, et ipsa vocata « ad te curret propter Dominum Deum tuum, » id est propter doles et gratias : quibus te decorabit Deus, qui scilicet Deus est humanitatis lux, non deitatis. Sic Christus ait virginibus fatuis : « Nescio vos, » id est non amo, non approbo vos. Porro dotes hæ? Dei, quibus Christus traxit ad se Gentes, fuerunt sapientia, integritas, sanctitas, miracula, efficacia prædicationis, resurrectionis gloria, missio Spiritus Sancti, Apostolorum zelus et virtus. Hæc enim ostendebant Christum esse Deum : unde cum ea videbant Gentes, ad Christum turmatim accurrebant : ut Quilamnum faciunt cum digne, ut par

est, a præconibus Evangelii eis decus et gloria Christi, ac sanctitas Evangelii proponitur.

Huc allusit Christus, *Joan*, xvii, 1 : « Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. » Hoc enim idem est cum eo quod ait illic Isaías : « Quia glorificavit te. »

B. Querite Dominum, pum inveniri potest. — Vm. a Fœdus cum Deo proposuit, vers. 3; hic conditiones foederis proponit, quarum prima est : « Querite Dominum, dum inveniri potest. »

Primo, S. Hieronymus refert hæc ad Judæos, B''' qui erant tempore Isaïæ, q. d. Vos, o Judæi, qui non estis Christum audituri, ejusque fœdus accepturi! audite me aliosque Prophetas, suadentes vobis poenitentiam sanctamque conversationem in hac vita, ut per eam inveniat Deum, dum tempus habetis poenitentiae et salutis.

Secundo, Forerius hæc refert ad Judæos, qui fuerunt tempore Christi et Apostolorum, usque ad eorum excidium per Titum. Toto enim hoc tempore prope eos erat Christus, Deus et salus, q. d. Prope est Christus : nam inter vos vivit et conversatur; ergo eum audite et acceptate, ne, cum transierit, frustra requiratis eum.

Tertio et genuine, loquitur Propheta omnibus Tenia, hominibus, tam Gentibus quam Judæis. Omnibus enim a Deo propositus est Christus et salus. Tempus ergo, quo hæc inveniri possunt, et prope sunt, est tempus legis novæ, quod proinde Apostolus, II *Cor.* vi, 2, vocat « tempus acceptabile, et diem salutis, » de quo et Christus ait : « Regnum Dei intra vos est. » Hoc etiam jussit Apostolos predicare, dicendo : « Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum Dei. » Quocirca recte Ecclesia usurpat hæc Isaïæ verba tempore Quadragesimæ, iisque quotidie monet fideles, ut quærant Dominum, cujus passio, redemptio et resurrectio instat, et prope est.

Quarto, Chaldæus, tempus quo Deus prope est, Qrturta, et inveniri potest, accipit tempus hujus vitæ. Usque ad mortem enim poenitere, Deoque reconciliari possumus. Totum enim hoc tempus est misericordia?; quod sequetur, erit justitiæ et iudicii. « Neque enim tunc erit invocandi tempus, quando nemini proximus erit Deus; sed aliis quidem presens, aliis vero nimis valde remotus, » ait S. Bernardus, serm. 3 De *Quadragesima*.

Mystice Theodoretus : « Dum prope est, » in Qatau, quit, hoc est, dum veniam peccatorum a Deo adepti, ad ejus amicitiam per gratiam acceditis. Sic enim justis prope est Deus, non peccatoribus : quasi justos hic hortetur Propheta, ut penitus et constantius Deum Deique cultum perquirant et indant. Verum sequentia et præcedentia indicant Prophetam magis loqui Gentibus impiis et infidelibus : eas enim ad fidem et Christum vocat.

Peccatores ergo et poenitentes hic excitantur ut invitentur, ut quærant Deum. Ita sponsa, perditio sponso, cum requirens et ad eum anhelans, ait *Cani*, m, 2 : « Surgam, et circuibo civitatem; per

vicos et platea* quæram quem diligit anima mea, » etc.

La Magdalena quæsiuit Christum et invenit in domo Simonis, ubi lacryinis pedes Christi lavans, capillis tergens, ore osculans, meruit audire : « Remittuntur tibi peccata tua. »

Apposite S. Bernardus, serm. 15 in Confite., citans hæc Isaia verba : *Quærite Dominum, dum inveniri potest.* « Attendite, ait, tres es causas, quæ quærentes frustrari solent, cum aut videlicet non in tempore quierunt, aut non sicut oportet, aut non ubi oportet. » Erit enim a absque dubio cum inveniri non poterit, cum scilicet ultores Angeli arcebunt impios, ne videant gloriam Dei. Frustra inclamabunt et fatuæ virgines : minime prorsus jam ad cas exit, clausa janua. Sibi proinde dictum putent illæ : Quæretis me, et non invenietis, Joan. vi : Cæterum nunc tempus acceptabile, nunc dies salutis sunt, tempus planed quærendi et invocandi. Primo, ergo tu, et in medio gehennæ expectato salutem, quæ jam facta est in medio terræ. »

Secundo, quære eo modo quo sponsa sponsum in Cantio, dicens : a Quæsiui quem diligit anima mea : illa non tepide, aut negligenter, seu perfunctorie quærit; nam corde ardenti et omnino infatigabiliter quærit, plane ut decet. »

Tertio, vide ne quæras ubi non decet : « In lectulo meo, ait sponsa, quæsiui quem diligit anima mea : in lectulo, impiam, vel immortalitatis ejus, vel sublimitatis. Quæ sursum sunt sapias oportet, neque deorsum; sed sursum quæras Christum necesse est, ubi sedet in dextera Patris. »

7. Derelinquat impius viam suam. — Hic dat modum, quo quærendus et inveniendus est Dominus, vel amicitiam et fœdus cum eo ineamus : si videlicet pristinam viliorum viam et vitam relinquentes, poenitentiae et virtutibus studeamus. Ita fecerunt in die Pentecostes tria millia hominum, qui ad concionem S. Petri in Christum, quam paulo ante crucifixerant, credentes et poenitentes, in gratiam et Ecclesiam ab eo recepti sunt. Ha dereliquit filius prodigus regionem longinquam et siliquas porcorum, reversusque ad patrem : a Pater, ait, peccavi in cœlum et coram te. » Quocirca pater mox in ejus amplexus et oscula ruit, atque pro veste lacera et attrita, decora nobilique stola cum induit, annido ornavit et sibi adstrinxit, epuloque excepit. Unde patet ratio derelinquat, non significare nudam peccati derelictionem, sive resipiscentiam (quam solam babelici volunt esse poenitentiam), sed et dolorem ac detestationem, cum proposito emendationis et gratificationis.

Quoniam multus est ad ignoscendum. — Precario S. Fulgenius, epist. 7 ad Venantiam, cap. iv : a In hoc multo, ait, nihil deest, in quo est omnipotens misericordia, et omnipotentia misericors. » st. lauta est autem et benignitas omnipotentis, »

et omnipotentia benignitatis in Deo, ut nihil sit quod non sit relaxare converso, et cap. vi : « Si peritus est medicus noster, omnes potest infirmitates sanare. Si misericors est Deus noster, universa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, a qua non omnis malitia vincitur; nec est perfecta medicina, cui morbus aliquis incurabilis invenitur. Scriptum vero tenetur in libris sacris : Sapientiam autem non vicit malitia; » et Psalm. en : « Benedic, anima mea, Domino, etc., qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, quoniam sanat omnes infirmitates tuas. »

8. Non enim cogitationes meas, cogitationes vestras. — Hæc plane et apte cohererent cum proxime procedentibus : « Quoniam nullus est ad ignoscendum, » q. d. Ne diffidatis de venia et amicitia Dei, ne terreamini multitudine, enormitate, iteratione assiduitate scelerum vestrorum : major enim his omnibus est Dei misericordia, quam hic poenitentibus offert et promittit. Deus enim offensus, non est ut homo, qui in offendentem spirat minas et vindictam; sed toto cœlo ab eo distat, spiratque veniam et gratiam, ideoque cum offensa nostra certat sua clementia et indulgentia. Ita S. Cyrillus, S. Thomas et Adamus.

Secundo, Sanchez hæc refert ad superiora : « Derelinquat impius viam suam, » putatque Deum hic opponere vias suas viis hominum, q. d. Viæ vestrae pristinae a meis toto cœlo distant; quare, si ab iis ad me redire vultis, magna vobis spatia superanda sunt, magna facienda est morum mutatio, humanæ cogitationes deponendae sunt, et assumendae divinae : e terris in cœlum mente et conversatione contendere et transcendere debetis.

Tertio, Forerius censet hæc ad ulteriora posse referri, scilicet ad fœdus, vers. 3, q. d. Ne miremini, quod inter homines appareat Deus homo, ut novum fœdus sanciat, quo nobis bene sit, et in deliciis, ac summa felicitate vitam agamus (agitis autem si Deum in Christo quæsieritis, ad ipsum a vita pristina reversi. Hæc enim fœdus Dei benevolentiam non avertet, sed potius conciliabit et acuet, si vos ejus poenitcat), quoniam nostræ cogitationes vestris plane dissimiles sunt, tanto pio sublimiores, quantum cœlum terra sublimius est : quocirca novum mirumque hoc fœdus adinveni, hac una via duxi hominum rebus afflictis succurrere, meamque immensam et mundo paradoxam in eos clementiam ostendere. Hoc ergo divinum meum consilium nolite scrutari, sed illud admiramini, cique gratias agite. Sic Forerius et S. Hieronymus.

Primus sensus planior ; hic plenior et sublimior est. Simili modo ait Psalter, Psalm. en, 11 : « Secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit misericordiam suam super timentes se, » q. d. Ea est proportio misericordiae Dei ad homines, quæ cœli est ad terrain : hoc est, circuli immensi ad unum punctum et centrum, q. d. in immensum nos non

hfque merita, nostras cogitationes, .eque ac mis-
 serias superat *et* ambit, firmat semper et roborat
 jllissima Dei misericordia.

Ver». IO. 10, IL QUOMODO DESCENDIT IMBER, ET XIX DE COE-

v/rbum LO' clc'' SIC Enn VEnBULi MEU*. — S. Hieronymus,

De. tri- Cyrillus, Haymo et Forerius, « verbum » hoc tri-
 pliciter exponunt, quæ lamen fere in unum idem-
 que redeunt. Per *verbum* enim *primo*, acci*
 piunt Christum, qui quasi imber el nix veniens e
 coelo, terram cordis noski frugiferam fecit bono-
 rum operum; *secundo*, accipiunt Evangelium, per
 quod Christus hos fructus operatur; *tertio* et pla-
 nissime, promissionem hanc Dei, *q. d.* Verbum
 bocce meum, quo tam magnifica promisi de fe-
 dere novo, deque Messia et gratia, bonisque per
 eum dandis orbi, puta credentibus in cum et pœ-
 titenlibus, firmissimum erit et efllicacissimum; ef-
 heiet enim, ul homines spe vente, amicitias Dei, et
 salutis excitati, faciant dignos pœnilentiae et vir-
 tutum fructus, quibus reipsa Deo reconciliabun-
 lurjfederabuntur, fientque «eterni Dei amici, imo
 hæredes et filii. Sic enim verbum hoc Dei irrigat
 et fecundat animam, æque ac imberci nix terram.

10. Il luc ultra nox revertitur, — scilicet va-
 cuum, *q. d.* Non erit inane et sterile, sed copio-
 sum afferet proventum, Illocnim Ilcbræis est re-
 verti et non reverti; alioqui hæc particula non
 conveniret rei per similitudinem significate. Con-
 stat enim Christum in cœlum reversum esse, suos-
 que electos, quasi messem Domini, eodem, quasi
 in horreum Domini, transferre. Nam, « qui des-
 cendit, ipse est el qui ascendit super omnes coe-
 los. » Neque etiam conveniret ipsi parabote; nam
 imber ubi terram rigavit el fecundavit, resolutus
 in vaporem et exhalationem, rursus in cœlum
 ascendit el redit. Pulchro S. Bernardus, serra. 71
in Cant.: a Non revertetur, inquit, verbum Dei ad
 me vacuum, vel jejunum, sed quasi prospere in
 omnibus agens, saturabitur bonis actibus eorum,
 qui in dilectione acquiescent illi. Denique usu lo-
 quendi sermo impletus tunc dicitur, cum fuerit
 mancipatus affectui; quod videlicet tamdiu inanis
 el macer, ac quodammodo famelicus sit, donec
 opere compleatur. Sed audi ipsum, quo se dicat
 cibo ali: Meus, inquit, cibus est, ut faciam volun-
 tatem Patris mei. n

12. Qua in la.titia egrediemini, et in pace deduc-
 cimini. — To guía dat causam cur verbum hoc
 pacti, promissionis et benevolenti® divinæ, non
 revertetur vacuum, quia scilicet faciet ut infideles
 et impii, qui laqueis diaboli et peccati irretiti,
 captivi tenebantur, inde liberentur, telique exeant
 ad Christum et Ecclesiam, indeque pacifice ad bca-
 liludinein cœlestem deducuntur. Vide *Canon*. XVII,

Montis et colles cantabunt corasí vobis lau-
 dem, — *q. d.* Tanta erit telilia el gratulatio Gen-
 tium, ab idolorum et demonis cultu venientium
 ad Christum et Ecclesiam, ut montes et colles
 exsilire, jubilaré iisque applaudere videantur.
 Est bjpeibohca prosopopoeia. Similis, imo ma-

jor est, *Baruch* cap. v, toto capite. Vide ibi dicta.

Adde per *montes et colles*, montium et collium
 incolas aut speculatores posse intelligi. Alludit
 ad tetitten redeuntium o Babylone, et ad spe-
 culatores, quos Judæi in montibus et arboribus
 collocabant, uli recto advertit Sanchez. Hi enim
 visa re tela, v. g. suorum o captivitate reditu,
 plausum dabant, eoque cives et incolas omnes ad
 plausum excitabant.

13. Pao saliunca ascendet abies. — Saliunca est
 herba slalim e terra exsiliens; inde saliunca dicitur
 a saliendo, de qua Plinius, lib. XXI, cap. vu : « Sa-
 liunca, inquit, foliosa quidem est, sed brevis, et
 quæ necti non possit. Radici nuracrosæ cohæret,
 herba verius quam llos, densa voluti manu pressa,
 br. viterque cespes sui generis. Pannonia hanc gi-
 gnit et Norici Alpiuniqu aprica. » Addit Plinius
 camdein tamen esso nobilissimi odoris et suavi-
 tatis tante, ut Romani in ea, æque ac in ærifo-
 dina, censum et vectigal publicum constituerint.
 Idem, cap. xx, tradit ejus radicem in vino decoc-
 tam sistere vomitus, et stomachum corroborare.
 Humilis ergo est saliunca, vilis et abjecta, sed
 odorata. Unde Virgilius, *ccloga* v ;

Puniceis humilis quantum saliunca rosetis,
 Judicio nostro lautum libi cedit Amyuhs.

Vide Ruclium, lib. H, cap. vu. Unde Septuaginta
 pro *saliunca* vertunt, *stebam*, id est vilissimum sti-
 pitem, ail S. Hieronymus. Aquila et Theodotion
 vertunt, *conyzam*, quæ llesychio est cunilago,
 herba coronaria, per syncopera «vifex, de qua Pli-
 nius, lib. XXI, cap. ix, et Dioscorus, lib. IV, cap.
 cxxxvi. Cohibet molus venéreos, ait Scholiasles
 Theocriti, *idyll*. 7, myrtus ex adverso salaciam
 juvat et fecunditatem ; unde olim Veneri erat sa-
 cra. Ex quo Delrio, *adagio* 79 i, hunc elicit sen-
 sum, *q. d.* Qui antea virtutibus erant steriles, nunc
 iis erunt fecundi. Verum nostræ versionis sensus
 est, *q. d.* Gentes et animæ Paganorum quæ, quasi
 terra arida, spinosa et sterilis, producebant tan-
 tum spinas, saliuncas et urticas, id est opera vana,
 vilia, injuriosa et scelerata ; jam imbre verbi Dei,
 et praedicatione Evangelii irrigata el fecundata,
 pro lue nt abietes, myrtos, clc., id est opera ho-
 nestas, justa, frugifera et sancta, hoc esi, ul verbo
 dicam, pro vitiis nascentur virtutes, pro superbia
 humilitas, pro gula sobrietas, pro libidine casti-
 tas, pro rapinis justitia, pro crudelitate miseri-
 cordia, clc., aiunt Procopius et S. Hieronymus.
 Unde Cbaldoeus vertit : *Pro impiis consurgent justi,*
et pro peccatoribus consurgent timentes Deum, ut pro
 Saulo Paulus, pro peccatrice Magdalena pœnitens,
 pro publicano Mattha us Apostolus, etc. Simili me-
 t iphora usus est Isaias, cap. xi.i, 19 : « Dabo, in-
 quit, in solitudinem cedrum, el spinam, et myr-
 tum, » etc. Ha Cyrillus, Theodoretus el alii,

Audi S. Gregorium, XVHt *Morat*. xn : n Pro sa-
 liunca ascendit abies, dum in Sanctorum corde
 pro objectione Ierren® cogitationis, altitudo su-

perna* contemplationis exoritur. Urtica vero ignea; omnino naluræest; myrtus autem temperativus fertur esse virtutis. Pro urtica igitur crescit myrtus, cum justorum mento» a prurigine et ardore vitiorum, ad cogitationum temperiem tranquillatcmque perveniunt, dum Jam terrena non appetunt, dum ilammas carnis desideriis cades-
tibus exstinguunt. » Idem, lib. XXXHI, cap. iv, per *urticas* cogitationum prurigines, per spinas vitiorum punctiones intelligit.

Vatablus vertit, pro *spina*, vel ruAo spinoso, *ascended abies*; sicque explicat : Qui prius spinosi erani, aliosquo lædebnnt, desinent aln facere injuriam. Hinc cl Forerius vertit : *Pro fruticeto succrescet fraxinus, et pro senticeto succrescet myrtus*.

Et erit Dominis nomina ics in signum mwimm.—
Hebraico : *Et mt Domino in ru/mca in signum perpetuum, q. d.* li re mira Gentium conversio el sanctificatio per Christum facta, crii ci in nomen, cl in monimenlum gloriæ cl victoriie æternum. Pro victoria enim parta solent signa seu monimenta statui. Quod enim a Chi isto omnes fideles ab eo subacti cl conversi, nominentur Christiani, ac corded ore, imo cl nomine suo profiteantur se esse subditos Christo, idque in æternum proûlebun-
tæternum gloriæ Christi monimon-
tum. Sicut enim nomen et titulum gentium de-
victarum assumebant Imperatores, in perpetuum
victoriæ trophœuin ; vocabantur enim Parthici,
Asiatici, Adiabeoici, Sarmatici, Illyrici, clc. : ita
pariter perenne Christi Irophæum est, quod om-
nium gentium sil dominator, adeo ut omnes gen-
tes quasi Christo subditæ, Christi nomen pru fe-
rant, cl ab eo vocentur Christiani. Ipsum ergo
Christi nomen est signum, id est trophæum.

S. Hieronymus tamen nonnihil inter « nomen » et « signum » distinguit: « Ent, inquit, Dominus 4n,IU in nom n ct in signum æl rnuin, ul ei ipsius ap-
pellentur nomine Christiani, d crucis ejus mu-
rantur cauterio ; » d mox : « De quo ipse qui sig-
num e>t : Cum videntis ait, signum Filii homini*,
quod non deficiet nec ullo fine mutabitur; sed
du præsenli conversatione transid in futurum. »
Crux enim Cbri>li in cadis quasi f-ternum Christi
tropheum, statuetur d rutilabit. S gmficare vide- subito
tur S. Hieronymus corpora beatorum signanda
esse stigmatē crucis, quod non delebit «temitas;
perinde ac crucis, et quinque vulnerum stigmata,
m mebunt in æternum in ipso corpore Christi, ut
sini perenne monimenlum illius, et nostræ re- Oua.
demptionis; nisi dicas trucem, id est passionis
enjunque stigmata el cicatrices gloriosas in Bea-
torum corporibus mansuras. Sic enim in Mirly-
rum corporibus mansura in cœlo vulnerum signa
fulgenliaquasi victoriarumtrophæa, docent S. Au-
gustinus, lib. XXII *De Civitate, cap. xx* ; S. Am-
brosius, serm. 67; Paludanus in IV. disi, xux,
Quæst. Vili, art. 4; Joannes Major d alii ibid.

Tertio addit Sanchez «signum » hoc posse ac-Tema®,
dpi lapidem, vel titulum in**criptum nomine vel in-
signibus heri, quemipse in agro, vel inhrrediute
defigebat, cum ejus possessionem adibat, ut cunc-
tis palerei illam esse ipsius, et ad ipsum peiti-
n re : sic enim Christus ubique m ecclesiis defi-
git titulum crucis, qui significat eas ad Christum
crucifixum perlinere.

Quarto, alii qmbus favere videtur Adamas, per
signum accipiunt characterem baptismi; hic enim
nos consignat Chrislo, eslque indelebilis. Verum
primus sensus maxime esi genusus.

CjYPUT quinquagesimum sextum.

SYNOPSIS CAPITIS.

Uortatur Deus omnes, ut juste voendo comparent se ad salutem et justitiam a Christo afferenda : ipsum enim
neminem, etiamsi advenam it eunuchum, si juste uiW, a sc ct salute sua repulsurum. Quinimo, vers. 4,
eunuchis, qui custodierint sabbata ejus, d elegerint qua; placita sunt ei, promittit se daturum locum in
domo sua, ct nomen melius a filiis ct filiabus, idque sempiternum. Denique, vers. 8, invitans Israelem ad
Christum ct Ecclesiam, Judais denuntiat excidium per lomanos, eo quod pastores torum fuerinl canes
muti, ebriosi, impudentes, avari (i).

1. Hæc dicit Dominus : Custodite judicium, et facito justitiam : quia juxta est salus mea
ul veniat, cl justitia mea ut reveletur. 2. Reatus vir, qui facit hoc, el filius hominis, qui ap-

ii) ilnrnim ct fnsliK, hortatur homines ut m dignos
rtxidimi tantis qoæ proximo antea promisit benotlcis :
Primo, pncipieus Judæi.-» legum naturalium, cau^rnth
nkilltmi el moralium obsTxantia n, 1, 5;
Smunta. Iriliucns ellam eunuchi* has l<*gi>s observa-
luns locum m templo cl h «redimimi nohillorom, 3-5;
Terio. disponens alienigenis ad lidoui acuturis Eccle-
sia; CummuiUOUCID, 6-8»

Attamen cum pauci sint pra* rlim inter Judax* qui
tantorum bencficioruin particeps» esscvtUni, primo, nú-
nalur pupulo braelitano vastitatem, 9.
Secundo, exprobrat hnjuspa'o@ causas, sdficrt speto-
latorum et pastorum vitta, scilicet cæcitatam ei ignoran-
tiam, torporem ct ignaviam inollicio, otium el desidnuo,
ingluviem, quæslion cl avaritiem, el uiinolu pencwais-
i.aui cl oUUualiouau, IŮ-IŮ.

prehendet istud : custodiens sabbatum ne polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum. 3. Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens : Separatione dividet me Dominus a populo suo : Et non dicat Eunuchus : Ecce ego lignum aridum. 4. Qui* hæc dicit Dominus Eunuchis : Qui custodiet nil sabbata mea , et elegerint quæ ego volui, et tenuerint fœdus meum. 5. Dabo eis in domo mea, el in muris meis locum, et nomea melius a filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo ei, quod non peribit. C. Et filios advenæ, qui adhaerent Domino, ut colant eum, et diligant nomen ejus, ut sint ei in servos: omnem custodientem sabbatum ne polluat illud, el tenentem fœdus meum. 7. Adducam eos in montem sanctum meum, et lælifieabo cos in domo orationi meæ : holocausta eorum, et victim® eorum, placebunt mihi super altari meo : quia domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis. 8. Ait Dominus Deus, qui congregat dispersos Israel : Adhuc congregabo ad eum congregatos ejus. 9. Omnes besliæ agri, venite ad devorandum, univers® besliæ saltus. 10. Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi : canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, et amantes somnia. 11. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem : ipsi pastores ignoraverunt intelligenliam : omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum. 12. Venite, sumamus vinum, et impleamur ebrietate : et erit sicut hodie, sic et cras, et mullo amplius.

Ven. I.

1. Custodite judicium. — Hactenus egit de gratia et felicitate novi Testamenti, sub Messia : nunc Propheta, instar Joannis Baptiste, eum præcurrit, omnesque tum victuros admonet, ul ad ejus jam vicini adventum et salutem se comparent, custodiendo judicium, hoc est faciendo justitiam, sive id quod æquum et justum est in omni re. Unde hinc suam concionem sumpsit S. Joannes Baptista dicens : a Poenitentiam agite : appropinquavit cniin regnum coelorum. Jam securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, que non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur,» *Matth. cap. m, 10.* a Nemine a concutiat, neque calumniam faciatis, » *Lucæ cap. m, vers. 14.*

Quia juxta est salus mea. — « Salus, » id est Salvator, *q. d.* En adest Christus, qui vos salvet. Vnde *secundo*, salus vestra per Christum instat; eam enim vobis dabit veniens Salvator Christus.

Et justitia mea. — « Justitia, » id est justificator Christus; *secundo*, « justitia, » id est fidelitas, *q. d.* Jam præstabo fideliter ea, quæ de Christo promisi; *tertio*, «justitia,» id est justificatio, *q. d.* Jam per Christum a peccatis vos liberabo, justificabo, gratia et gloria donabo. Omnia hæc eodem tendunt : nam promissio Dei do Christo, non erat alia, quam nostra per eum justificatio et salus.

Ver>. î.

2. Beatus vm QUI facit hoc, — qui facit judicium et justitiam, ut præcessit. Pro vir hebraice est UUX *enos*, id est ærumnosus et desperate vite. *q. d.* O enos ! o fili Adæ! esto sis hæres mortalitatis, laboris et ærumnarum Adæ; tamen felix eris el beatus, si feceris judicium, illudque apprehenderis, id est firmiter tenueris, et constanter retinueris. Hoc enim est hebr.euin p'H *eha-»ac*. Sic enim oportet nos Chri Uun, Christique

justitiam tenere, ne prætereat; et retinere, ne eam quanlacumque persecutione aut tentationo deseramus. Ha Forcarius.

Custodíeos sabbatdi me polluat illud. — Sub *sabbato* per synecdochen accipe observationem totius legis, præsertim primæ tabulæ, quæ religionem et cultum Dei spectat. Hunc enim significat sabbatum, quod totum otio a laboribus, et cultui Dei dicatum erat. Sic leges secundæ tabulæ, quæ pra scribunt justitiam proximo debitam, designat, cum subdit :

Custodíeos jiaous suas nb faciat omnb (id est ulluui) malum, — *q. d.* Qui leges primæ et secundæ tabulæ servant, hic beatus erit, dignusquo Evangelio, quem scilicet Christus in fidelem amicum, imo filium adoptet. Meminit sabbati, quia summa apud Judæos erat religio sabbati, summa sanctitas; unde per illud significat summam sanctitatem qua Deum fideles colere debent, actibus turn internis, tum externis, puta victimis, festis, hymnis, adoratione, laudibus, ritibus, etc.; *secundo*, quia sabbatum significat diem Dominicum atque festa Christianorum, quibus cessando ab opere servili, el mullo magis ab inhonesto el turpi, atque vacando pielati et orationi, Deum colere debemus. Simili modo ail Zacharias, cap. xiv, 10 : « Ascendent (Gentes ad Christum conversæ) ab anno in annum (singulis annis, id est jugiter), ut adorent Regem, Dominum exercituum, et celebrent festivitatem Tabernaculorum. » Mysticam scilicet agentes tanquam peregrini et viatores in hoc mundo, atque mentem habentes fixam in putria et civitate cadesti. Ponitur typus, sive figura, pro re figuratu. Vide *Canon. XXI.* Pari modo sabbatum hic mystice significat quietem spiritalem a vitiis el peccatis, ut pakt ei sequenlib s. ita Theodoretus.

3. Et non dicat FILIUS advenæ, — *q. d.* Moses arcebat Gentiles a sua Synagoga et república, *Deut.* xxin, 3 et 8, et cap. vii, 1 et sequent.; at Christus neminem arcebit a sua Ecclesia. Ergo non dicat Gentilis ex Gentili natus: Ego non sum ex semino Abrahæ, cui promissus est Christus, ac proinde ad me Christus non perlinet: nam in Christo et Ecclesia a non est distinctio Judæi et Greci, » *Homan*, x, 12; sed fidelis et infidelis. Christus enim non habebit rationem generis et sanguinis, sed religionis, sanctitatis et virtutum, omnemquo eum qui per fidem, spem et charitatem (dem Domino adhæret, eique se in baptismo adstringit, pro suo recipiet, et in iura et privilegia Ecclesiæ suæ admittet. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus.

Nota: Pro *adhæret* hebraice est **רננ** *nilva*, id est es* C0Pu^al) ûdstringit, obstringit se abomino.» A *nilva* enim dictus est Levi et Levita, *q. d.* Adstricti et obstricti Domino. Sic omnes Christiani, quasi Levito, in baptismo obstrinxerunt se Christo, ejusque religioni et cultui.

Et non dicat eunuchus, — *q. d.* Moses arcebat eunuchos suorum cœlu et templo, ministris et officiis publicis; sic enim sancivit, *beut.* xxin, 1: «Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis et abscisso veretro, Ecclesiam Domini.» Unde eunuchi, æque ac steriles in lege veteri, erant quasi infames et probrum apud Judæos, neque referebantur in censum aut familias, quia inepti propagando Israelis semini. At Christus eunuchos, et quoslibet, quantumvis viles, mancos, debiles et miseros, ad Ecclesiam admittit, imo, ut ipse ait, *Luc.* cap. vu, 22: «Pauperes evangelizantur.» Rursum, in eunuchis, notat populum Gentilem, qui erat eunuchus, id est sterilis pietatis, religionis et bonorum operum, *q. d.* Ne dicat Gentilis: Ego hactenus fui sterilis, ac proinde ineptus et indignus sum Ecclesia Christi; quia, si credat in Christum, Christus eum faciei fecundum gratiis et virtutibus. Hoc est quod dixit cap. liv, i: «Lauda, sterilis, quæ non paris, etc., quoniam multi filii deserto, magis quam ejus quæ habet virum.» Rursum, a non dicat eunuchus, » id est cœlibis et virgo: «Ego sum lignum aridum, » id est sum sterilis et illiberis. Unde sequitur:

4 et 5. Quia iibe dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sacrata mea (qui Deum sancte coluerint, cruntque veri cultores Dei, ut dixi vers. 2), DABO EIS IN DOMO MEA, ET IN MURIS MEIS LOCUM.— Ad litteram loquitur de eunuchis naturalibus et castratis, ut dixi; sed sub his symbolice intelligit eunuchos spontaneos et spiritales (ad eos enim, cum assurgere, mox patebit), «qui seipsos» proposito aut volo cælibis ucastraverunt propter regnum cadorum, » uti huc alludens, ait Christus, *Matth.* xix, vers. 12. Talibus enim hic promittit Deus in Ecclesia et in cado nomen gloriosius et diuturnius, quam possent habere a

xi.

filiis suis. Ita explicant S. Hieronymus, Cyprianus, S. Augustinus, lib. De S. *Virgin.* cap. xxiv, et lib. XIV *Contra Faustum*, cap. ultimo; S. Basilus, lib. *de Vera virgin.*; Ambrosius, *Exhort.* ad virg.; Gregorius, III part. *Pastor*, cap. xxix; Rupertus et alii. Idque fuse probat hic Forcius. *Primo*, ex verbo *nilva*, quod licei omnibus Christianis ut ex parte, lamen piene soli cælibi et Religioso statui competit; Religiosi enim et Clerici sunt quasi Levito, adstricti obsequio Dei et templi, totique ejus cultui se manciparunt. Unde et sunt «lignum aridum, » id est sine generatione et prole.

Secundo, ex tō *qui custodierint sabbata mea*. Cæcilius Secantibus enim, ut monachi et monachæ, præ omnibus Christianis, perpetuum Deo sabbatum celebrant, dum noctes et dies psalmodi, orationi, meditationi et lectioni S. Scripturæ impendunt, uti Essæos eorum parentes fecisse narrant Philo, Eusebius et S. Hieronymus.

Tertio, ex verbo *elegerint*. Qui enim magis Tetti*, eligunt ea, quæ Deo placent, quam Religiosi, qui non tantum præcepta, sed et consilia Dei, amplectuntur, qui cum Maria optimam partem elegerunt? Unde et *elegerint*, significat cælibatum consilium esse, non præceptum; quocirca ei, mercedis loco, datur nomen æternum.

Quarto, ex eo quod sequitur: «Et tenuerint fœdus meum.» Quinam enim sunt in Ecclesia Dei, qui ne violent vel in minimis fœdus Dei, arctiori disciplina se communiunt, nisi veri monachi, qui ad hoc, novum et spontaneum fœdus cum Deo ineunt, cum per vota professionis ei se obstringunt, et quasi spiritale connubium cum eo ineunt? Hic enim est eorum status, hæc professio, hoc sanctum eorum institutum, de quo loquitur Propheta. Si quis ex ipsis hoc violet, et turpiter vivat, hominis hoc, non instituti est vitium, qui per hoc eo graviolem damnationem sibi accersit, quo sanctiorem statum commaculat, eique ignominiam et probrum apud laicos inurit.

Nominat Propheta præ aliis Christi assedi hosce spiritales eunuchos, quia horum virtus, cælibis et virginitas excelsa est et heroica, superatque omnes natures vires; vincit enim plane libidinem, ad quam vehementissime natura corrupta hominem stimulat et rapit. Unde hanc virtutem præ aliis in Christianis admirabantur Gentiles, etiam tempore Apostolorum. Hoc est enim quod ait S. Petrus, episL 1, cap. iv, 4: «Iu quo admirantur non concurrentibus vobis in catndem luxuriæ confusionem.» Nam, ut docet S. Basilina, lib. De *Vera virginitate*, sub initium: a Sicul ferrum trahit magnes, sic masculum sua trahit Agnus.» Quocirca ibidem ante finem docet virginem mystice debere sabbatum custodire, ut ait hic Isaias: «Sabbatum, inquit, non in opere, sed in operis cessatione intelligitur. Vult illaque sabbatizare virginem, uti ne virginitatem

operando custodiat, sed absque motu operis integritatem inviolabilem servet. Quasi Dei simulacrum, inquit, ex anima et corpore virgo in terra formata est. Mystice ergo sabbatizet, non pedem, non manum, non oculum, non aliud quodlibet membrum, sed ne animum quidem ad corrumpendam naturalem pulchritudinem moveat; sed persistat, ut præclara divin® Majestatis effigies solida, atque ad omnem imaginem, ad omnem tactum semper ac jugiter in petra stans; ne quis sive per oculos, sive per aures, sive per alium quemlibet sensum surrepens, aut anima» in diris moveat figuras Dei, aut confusis primitivis formis, suas ipsi pessime ac licenter insculpat; ¶ et rursum inferius : «Si virginitatem tecum et apud te permanere inviolabilem cupis, perpetuum sabbatum celebra, hoc. est, mane quod nata es. N« manum moveas ad tangendum virum, neque pliccs explicita, neque soluta colligas, neque inviolata membra alterius generis membris jungendo corrumpas; sed permane quod es in cubiculo cordis, nihilque amplius inquiras. Apud teipsam sabbatiza, nihil operans quo in te solvatur quod in te per naturam est.»

S. Dabo eis in domo sea, et in muris meis locum — honoratum et primum, ut etiam a regibus et principibus honorentur. Item, in coelo inter Angelos dabo virginibus locum illustrem, uti ait S. Basilius mox citandus. Unde pro *locum* hebraico est *T iad*, id est *manum*, id est separatam et selectam partem, sortem, gradum et locum. Ita Vatablus et Forerius.

Secundo, Sanchez : *Dabo eis manum*, id est, inquit, auxiliabor eis, defendam et roborabo eos, ut contra carnis, mundi et dæmoni» insultus, pro castitate fortiter stent, eamque inviolatam servent. Hæc enim opis promissio est instar premii, quod mire animal cælibes in suo proposito, dum cogitant se peculiariter Deo curæ et cordi esso, ab coque jugiter adjuvari et protegi, imo muris Dei cingi. Sane claustra monasteriorum, quid sunt nisi muri Dei?

Tertio, idem Sanchez: *Dabo eis manum*, id est, inquit, fœdus et connubium spiritale cum eis inibo. Hoc enim iniri solet, dum federantes, uti sponsus et sponsa, invicem sibi dant accipiuntquo manum. Qui enim, ul uni Deo vacent, ejusque voluntati se totos impendant, omnes mundi voluptates et amores abdicaverunt, vicissim totum Dei amorem sibi conciliant, ab coque in thalami purissimi consuetudinem et delicias inducuntur.

Et nomen melius a (id est præ, hoc enim est llebræum *min*, comparativum) filius et filiabus : momen sempiternum dabo eis, quod non perit. — Petrus Martyr putat hac promitti naturalibus eunuchi» : nec enim spintales eunuchos putiores esse conjugalis, ul potius nomen mercantur «t obtineant. Ipse enim cum suis docet vnguutalem nou esse præsiautioicm matrimonio.

Ilie sensus hærelicus est, et eunucho frigidior, ideoque a Patribus, vers. 4 citatis, rejectus et reprobatus. Suo ergo more Propheta assurgit a naturalibus eunuchis ad spiritales, id est cælibes, continentes et virgines. Hisce ergo, si sancte vixerint, si fœdus et vota servarmi, si sabbatum, id est cultum Domini, custodierint, promittit Deus se daturum nomen melius, quam habere possent a filiis et filiabus, si eos gènélassent.

Quæres, quodnam sil hoc « nomen? » Respon- < -•* deo, *primo*, « nomen, » id est memoria, fama et , /' ' gloria; hanc enim filii parentibus conciliant.,. ¶g Unde in Scriptura filii vocantur parentum « no- i' men, gloria, corona, vita et lucerna; » filii enim splendere faciunt parentum memoriam : hinc a parentibus per filios quierilur, ac sæpe acquiritur nominis æternitas.

Secundo, « nomen,» id est proles, et sobole» illustrior et diuturnior. Sic ait Thecuitis Davidi, / Il *Ps.g. xiv, 7* : « Quærunt exstinguere scintillam meam (filium meum) quæ relicta est, ut non supersit viro meo nomen, » id est posteritas, qu® viri nomen et memoriam conservet. Sic. nomen Dei est Christus Dei Filius: nomen Julii, est filius Julii. Unde Martialis, lib. VI, de filio Domitiani sic canit :

Nascere, D.inlanio promissum nomen lulo,
Vera Deum suboles : nascere, magne puer.

Vide Nostrum Martinum de Roa, lib. III *Singular. cap. xiv*. Præclare Tertullianus librum *De Pudicitia* ita inchoat : « Pudicitia flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudiciuin omnis bonæ mentis, qunnquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua ; tamen aliquatenus in sieculo morabitur, si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compreserit. » Verum nimius pudicitiae amor et honor Tertullianum in errorem adegit, ut censeret moechos et fornicatores, licet pœnitenles, ab Ecclesia non esse recipiendos : hoc enim toto libro persuadere conatur. El S. Cyprianus, lib. *De Dubita virginum*, magistrum suum Tertullianum secutus : « Flos, inquit, est ille Ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratini spiritalis, lieta insoles, laudis et honoris opus integrum atquo incoriuptum, Dei imago respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter lloret Ecclesiæ matris gloriosa fecunditas. » El S. Ambrosius, lib. *De Instit. virg. cap. xv* : « Christi, ait, lilia sunt specialiter sacris virgines, quwum est splendida et immaculata virginitas. » Et cap. xn : « Aula regalis est virgo quæ non est subdita viro, sed Deo soli. » El lib. *De Virginit.* : « Hiec (virginitas) ex cœlo accersivil, quod imitaretur in terris. Nec immerito vivendi sibi usum quæslvit in cœlo, quæ sponsum sibi invenit in cœlo. Hæc nube?, aera, Angelos sideraque tronsgrcdiciu,

Verbum Dei in ipso sinn Patris invenit, et foto hausit pectore. » Et lib. Ili, *cpist.* 13 : « Quid loquar quanta sit virginitatis gloria, quæ meruit a Christo eligi ut esset etiam corporale Dei templum, in quo corporaliter habitavit plenitudo divinitatis? »

Quieres *secundo*, quomodo utcumque hoc nomen obtineant cælibes et virgines ? Respondeo, primum obtinent, quia a virtute virginitatis et religionis majus consequuntur nomen quam a filiorum copia et præstantia: virtus enim perennat æternatque nomen magis quam soboles, præsertim cum sæpe sit degener, quæ facit ut exscindibilis et probrosa sit tota progenies, ait S. Ba-

virgini- silius; adeoque nulla est familia durans per alij-
htijgio- qllot sæcula, quæ non plures habeat proles in
Tièrw? *n^rno quam in caelo. Sensit hoc etiam gentilis

Epaminondas, primus et ultimus Thebanorum princeps. Mansit enim ipse cælebs, ut totus rei-publicæ ejusque propugnationi et propagationi vacaret : cumque ei multi suaderent matrimonium, ut sobolem et nomen propagaret, respondit : « Pro semine relinquo Leutricam victoriam, » quæ erit immortalis. Unde merito Agesilaus rex Lacedæmonum, cum licet hostem suum magnifice in acie procedentem videns, exclamavit : a O magnificum virum ! n Testis est Plutarchus in ejus Vita. Adde : filii, et familiæ omnes ex conditione mortali, processu temporis deficient, omnino sine nomine genus relinquentes, ait S. Basilius. Cælibes vero et virgines, ut idem ait, « Angelorum naturam, et dignitatem perpetuos successionis accipiunt, ipsi sibi in æterna vita pro successione generis sufficientes, n Multo ergo majus et diuturnius nomen obtinent in Ecclesia, id est in cælo et in terra, ca*libcs, S. Basilius, Hieronymus, Augustinus; Gregorius, Benedictus, Bernardus, Dominicus, Franciscos, eorumque asseelæ. Item S. Catharina, S. Agnes, S. Cæcilia (cujus corpus hic llo-mæ incorruptum post 1300 annos servatur, ideoque templum ejus marmore et octoginta lampadibus argenteis, semper ardentibus coruscat), S. Agatha, S. Dorothea, S. Febronia, S. Flavia Domitilla, S. Clara, et innúmero* aliæ virgines, quarum nomen et memoria, templis, monasteriis, discipulis et posteris, festis, imaginibus, historiis, laudibus, hymnis, litanis, aliisque modis celebratur. Et merito ; nam, ut ait Sapiens, cap. vers. iv, l : « O quam pulchra est casta generatio cum claritate l immortalis est enim memoria illius; quoniam et apud Deum nola est, et apud homines, et in per-

Virgini- peluum coronata triumphat. » Bursum virginitas
m «go- est virtus angelica, et virgines sunt angeli terres-
uttmu-trcs' el *10in*nes coelestes, uti docent S. Angusti-
li. nus, S. Nazianzenus, qui « virginitatem » vocat
« anglicæ gloriæ æmulam, » S. Bernardus et alii. Vide dicta l Cor. vu, 23 et seq. « Virginalis integritas, » ait S. Augustinus, *De Virginit.* cap. xui, « angelica porlio est, et in carne corrupti-

bili incorruptionis perpetuæ meditatio. » Quocirca noster Vicgas, in Apoc. xn, *Comment.* II, sect. n, num. -4, hunc locum sic exponit: «Dabo non n melius a filiis, » id est præ Angelis. Nam « filii » hic omnes electi appellantur; ac procul dubio etiam virgines filii sunt, nec debuerunt opponi filiis. Itaque cum promittitur virginibus melior locus et nomen a filiis, videntur Angelis anteferri. Et merito : quia in Angelis virginitas, quæ sit virtus, reperiri nequit; ea ergo Angelis prostant virgines. Hac de rau«a angelus a Joanne se adorari non permisit, *Apoc.* xix, 20, dicens: « No feceris, conservas enim tuus sum, » q. d. Pares virginitate sumus : ego enim natura, tu virtute es virgo ; n-quali ergo parique conditione in coelesti curia Deo principi nostro servimus. Ha Vicgas pie et mystice magis, quam genuine et littéral ter : nam per *filios* non intelligi hic Angelos patet, quia subdit, « el filiabus : » constat autem inter Angelos non esse sexum, nec filias aut feminas.

Rursum majus nomon obtinent virgines : quia virginitas præ aliis virtutibus totum hominem condecorat et illustrat. Audi S. Bernardum, sermone 85 tn *Cardie.* : « Nihil hac luce clarius, nihil lioc gloriosius testimonio, cujus veritas in mente fulget, et mens in veritate se videt. Sed qualem? Pudicam, verecundam, pavidam, circumspectam, nihil penitus admittentem quod evacuet gloriam conscientie attestants, in nullo consciam sibi quod erubescat præsentiam veritatis, quo cogatur avertere faciem, quasi confusam et percussam a lumine Dei. Hoc plane, hoc illud decorum est quod super omnia bona animæ divinos oblectat aspectus. » Subdit deinde : « Hunc animæ splendorem suis radiis erumpentem mentis simulacrum corpus excipit, et diffundit per membra et sensus : quatenus omnis inde reluceat actio, sermo, aspectus, incensus, risus (si tamen risus), mixtus cum gravitate, et plenus honesti ; cum scilicet omnium artuum sensuumque motus, gestus et usus apparuerit serius, purus, modestus, totius expers insolentia* atque lascivia*; tum levitatis, tum ignavi@ alienus, æquitati autem accommodus, pietatis officiosus. » Deinde concludit : a Beata mens, quæ hoc se induit castimonia) decus, et quemdam voluti coelestis innocenti@ candidatum, per quem sibi vindicet gloriosam conforinitalem, non mundi, sed Verbi, do quo legitur, quod sit candor vit@ æteruæ, splendor et figura substantia* Dei. » Et S. Basilius, lib. *De Fera Virginit.* : a Sacra, ait, virgo talem se et habitu, et incensu, et toto corporis motu exhibebit : ut qui illi forte obvii fuerint, quasi vivum Dei simulacrum aspicientes, faciem ad reverentiam, atque ad admirationem sanctitatis inclinent, honestæque »m «a-vii tulis admoniti, mentem pudicam et sobriam P" ,n* referant. Venerentur, inquam, aspectum virginis, atque, ut dixi, tanquam divin@ imagini.

Virento
mneí
qxukt
ew et
bcwvr

Virgo sit
«unoU-

»m «a-
vii

reverenter <le via cedant. » Et inferius : « Domini sponsa cum ejus neque obtutus, neque aures, neque præsentiā queat effugere, omnia in ejus oculis gerit. Quapropter sciro oportet virginem, quod sive sola aliquid loquatur, in sponsi auri- bus loquitur ; sive sola quippiam agat, hoc ille diligenter intuetur ; sive cogitet quippiam, hoc in ipso cordis motu citius illo cognitum et exploratum habet, etc. Quasi igitur præsente sponso, et inspectante omnia et audiente, virgo sc habebit in omnibus. Seipsam ergo primum, conscientiamque suam reverebitur, etiamsi valde sit sola ; deinde astantem sibi custodem Angelum : sciat se esse animatum Christi vas. Talibus pro humano nomine, Angelorum immortale nomen dabo, ut coeli pulcherrimam pariem habeant ad immorandum, et locum inter Angelos insignis- simum, nomenque indelebile pro eximite virtutis splendore. » Hæc et plura sparsim co libro S. Ba- sibus.

virji- Quocirca S. Augustinus, lib. *Dc Virginit.*, cen-
Dcn «t sc* Per nomen hic significari gloriam propriam,
aireóla qua virgines ab aliis Sanctis secernuntur, uti
per nomen homines distinguuntur. Hinc et Apoc.
xiv, 4, de iisdicilur: alii sunt, qui sequuntur Ag-
num quocumque ierit : Virgines enim sunt. » Et
vers. 3 : a Et cantabant quasi canticum novum ;
et nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum
quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de
terra, n Hoc ergo cantico, uti et nomine, ab aliis
secernuntur. Nomen ergo hoc significat gloriam
et gaudium, virginibus proprium, quod erit, ait
S. Augustinus, «gaudium virginum Christi de
Christo, in Christo, cum Christo, post Christum,
per Christum, propter Christum.» Nomen ergo
hoc est aureola virginum.

îtempo- *Secundo*, « nomen, » id est proles cœlibatus et
virginitatis sunt filii ac fili®; uon carnis, sed
' spiritus, illique nulli et varii.

Ratio a priori est, quod virgines sint sponsæ
Deo, et Christo nuplæ, uti docui II *Cor.* xi, 2. II®
autem nupti®, et hoc conjugium cum Deo sterile
et infecundum esse nequit : proles ergo hujus
conjugii spirituales sunt, non corporales : scilicet,
primo, opera pietatis, devotionis et virtutum, in-
telligentia S. Scripluræ, ait S. Bernardus loco ci-
tato, libri scripti vel editi, etc. Pie rursum S. Ber-
nardus ad sororem virginem *Dc Modo bene vivendi*,
cap. xxn : «Tu vero, inquit, amabilis mihi in
Christo soror, non dicas : Ecce ego lignum ari-
dum ; non dicas : Ecce ego arbor infructuosa :
quia, si Christum sponsum tuum diligas, et limes
sicut debes, septem filios habes. Primus filius est
verecundia, secundus patientia, tertius sobrietas,
quartus temperantia, quinius charitas, sextus hu-
militas, septimus castitas. Ecce per gratiam Spi-
ritus Sancti, sine dolore ex incorrupto utero sep-
tem filios Christo peperisti, ut impleatur in te
quod scriptum est : Quia sterilis peperit septem.
Hos filios, quos Jesu Christo sponso luo genuisti,

debes nutrire, fovere, lactare, reficere, confortaro
et castigare. » *Secundo*, opera elecmosyn® alia- s«usU
que otlicia diaritalis, quibus sc dedere potest
virgo non conjugata, cujus opes absomit (umilia.
Tertio, exempla sancta, quibus plures ad Chi isti T-rtfa.
obsequium adducunt, itaque eos Deo paviunt, in-
quit S. Hieronymus.

wfl

Ita S. Caecilia Valerianum maritum, Tiburlium r.i .
fratrem, el alios, non tantum ad Christi fidem, l, ll
sed el ad virginitatem el martyrium secuui in-
duxit. Unde dc ca canit Ecclesia : « Domine Jesu
Christe, seminator casti consilii, suscipe semi-
num fructus, quos in Ciccilia seminasti. » Et :
a Cœcilia famula tua, Domine, quasi apis libi
argumentosa deservil. »

Ita S. Constantia filia Constantini Magni, suis
precibus, monitis el exemplis, duas Gallicani fi-
lias ad fidem, castitatem el sanctimoniam induxit:
ipsumqueGallicanumsponsum suum perSS. Joan-
nem et Paulum eunuchos suos ad Christum, ad
castitatem et paupertatem, et mundi contemp-
tum, pro eoque subeundum martyrium, conver-
tit, uti habet Vita SS. Joannis et Pauli 26 junii.

Ita SS. Julianus et Basilissa conjuges et virgines,
innumeros, ille viros, hæc feminas, Christo genue-
runt, uti habet eorum Vita admirabilis 9 januarii.

Simile legimus de aliis. Quin et hodie cerni-
mus, singularum animarum zelum indi a Deo
virginibus piis et devotis, casque mullos Christo
lucrifacere, ul pro prolibus terrenis, quas con-
tempserunt, spirituales Deo offerant, ne steriles
sint, sed sterilitatem carnalem spiritali fecundi-
tate compensent. Quocirca S. Marcellina soror
S. Ambrosii, cum a Liberio Pontifice Rom® in
basilica S. Petri, ipso Natali Christi, virginitatis
velum acciperet, ab eo audivit : « Bonas nuptias
elegisti, o virgo ! » Audi S. Ambrosium hæc ci
scribentem el enarrantem, lib. IH *de Virginib.*, in
initio : « Is (Liberius) cum in Salvatoris Natali ad
Apostolum Petrum, virginitatis professionem,
veslis quoque mutatione signares (quo enim me-
lius die, quam quo Virgo posteritatem acquisi-
vi!?) atque astantibus etiam puellis Dei complu-
ribus, qu® certarent invicem de tua societate :
Bonas, inquit, filia, nuptias desiderasti. Vides s. ir«.
quantus ad Natalem sponsi tui populus conve-
nerit et nemo impastus recedit? Hic est qui, ro-
gatus ad nuptias, aquam in vina convertit. In te wua».
quoque sincerum sacramentum conferci virgini-
tatis, » etc. Ita accidit. Nam Marcellina suas hic
Rom® redes in monasterium convertit, quod ex-
stat inter Capitolium et Eorum piscarium, perenni
virginum propagine sanctum el celebre.

Quarto, S. Augustinus affirmat ipsa gaudia vir- Qmrto.
ginum esse filios castitatis. Nam caret illa filiis cor-
poreis, sed pro filiis gaudia parit, pro filia gignit
animi hilaritatem. Audi ipsum lib. VHI *Confess.*
cap. xi : « Ipsa continentia, inquit, nequaquam
sterilis ; sed fecunda inator filiorum, gaudiorum,
de maniô te, Domine. »

Quinto, B. Vir o, in der ct soror virginum, genuit prolem nobilissimam cl fecundissimam, scilicet Cbristnm Dei Filum, qui innumeros Deoct cado genuit filios. Hinc S. Ambrosius, lib. HI, *epist.* 25: a Virgo, ait, genuit mundi salutem, Virgo peperit vitam universorum. Sola ergo non debet esse virginitas, qum omnibus in Christo profuit. Virgo portavit, quem mundus iste capero aut sustinere non potest. » Et lib. *De Institut, virgin.* cap. xiv : « In virginis, ait, utero simul acervus tritici ct lilii floris gratia germinabat : quoniam cl granum tritici germinabat, ct lilium. Sed quia de uno grano tritici acervus csl factus, completum est ilb'd propheticum : Et convalles abundabunt frumento ; quia granum illud mortuum, plurimum fructum attuld, » *Joan*, xir, 24. Hic ergo verum est istud :

Nec genitrice tua fecundior ulla parentum est,
Tot bona per partum quæ dedit uua suum.

Denique proles corporcæ virginum sunt non propria; , sed aliorum, puta conjugatorum in illa provincia: facit cniin Deus ut ubi multe virgines se Deo dicant, ibi nupte sint fertiliores, Ilancque '2 vir" quasi virginitatis compensationem dat tum ipsis j. virginibus, tum rcipublicæ. Docet id contra Gen- tiles, qui cælibalu Christianorum putabant ex- hauriri hominum sobole Romanum Imperium, S. Ambrosius, lib. III *De Virg.* quasi certa experientia acceptum : a Si quis, inquit, putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia ubi paucre virgines, ibi etiam pauciores homines : ubi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse majorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis el Africana Ecclesia quotannis sacrare consueverint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum usu, non inutilis virginitas existimatur, præsertim cum per Virginem salus venerit orbem fecundatura Romanum. » Ita Deus Annie pro Samuele sibi oblato, quinque alias proles reposuit. Notent hoc parentes, cumque filios aut filias habent, quæ se Deo ct castitati dicare volunt, non repugnent, sed gaudeant, iisque et sibi congratulantur, sperentque certo Dcuin sibi alias proles repositurum , ct in bonis ac familia benedicturum.

Ad hunc Isaïæ locum alludit Sapiens, cap. in, 13, cum ait : « Felix csl sterilis cl incoinquinata, quæ nescivit lorum in delicto, habebit fructum (id csl mercedem, vel proles, ita Pcirus Nanmus) in respectione (græce visitatione, puta in die iudicii) animarum sanctarum ; et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem : dabitur cniin illi fidei donum (id csl fidelitatis præmium) electum, cl sors in l<mplo Dei acceptissima. Bonorum ouim laborum gloriosus est fructus. »

Disce hic quanti nominis et dignitatis, quanti pretii, menti et præmii apud Deum, Angelo= cl

Sánelos sit cistitis et virginitas. Sciverunt hoc Apostoli, viriqne Apostolici, qui pro castitate mirtyrium obierunt, quorum primicerius fuit S. Joannes Baptista, qui ob increpationem incestus Herodis cum Herodiade, martyrio laureatus e t. Scundus, S. Mallhæus, qui quod Iphigeniam regiam filiam Deo per votum consecratam, in sancto proposito confirmaret, ac regi Hyrtaco eam ambienti publice obsisteret, ad altare sacrificans occisus, scipsnm una cum Agno immaculalo Deo in sacrificium obtulit : quocirca merito a S. Hippolyto, lib. De 12 *Apostatis*, nuncupatur < victima et sacrificium virginitatis. ■ *Tertius*, fuit S. Paulus, qui cum pellices Neronis ad fidem converteret, ct ab ejus pellicatu averteret, non dubitavit ejus iras ct gladium suæ cervici accersere. *Quartus*, fuilS. Joannes virgo, cl virginitatis æque ac fidei in Asia prneco, ut patet *Apacal.* n, 20, et cap. xiv, 1, qui proinde a spurco Domitiano in ferventis olei dolium injectus, martyrii laudem miraculo cumulavit, dum ex eo illæsus et vegetior egressus est *Quintus*, fuit S. Clemens Pontifex, qui Flaviam Domitillam, Domitiani Imperatoris neptem, Aureliano desponsam, non dubitavit dato ei velo virginem Deo consecrare, seque et Christianos omnes furori Domitiani objiccre. Quis politice prudens non dixisset hoc imprudens esse factum et consilium? At in Deo prudens sciebat quanto Deus virgines haberet in pretio, quanto el pro ea Martyres. Sciebat so suosque Deo esse curæ, sciebat foriis et herois esse non cedere minis ct morti, præsertim quæ pro tam pretiosa virginitatis gemma intentantur. Satius cniin est vitam, quam virginitatem suam vel alienam perdere. Sertus, fuit S. Caius Pontifex, affinis Diocletiano Imperatori, qui quod Su-annam neptem, a Diocletiano desponsam Maximiano imperii consorti, in virginitatis proposito confirmaret, camque ad martyrium pro ca ob-eundum animaret, cum ipsa a Maximiano cæsus, virginitatis lauream martyrii purpura cumulavit. Jam quale noincn in cælo et terra oblinent, ac per omnem æternitatem obtinebunt heroína?, S. Cæcilia, S. Agnes, S. Lucia, S. Dorothea, S. Agatha aliæque innumeræ, quæ virginitatem vita cariorem habuerunt, ac pro ea se hostias Deo immolarunt?

6. Er filios advexs, —Gentiles. Repetit et confirmat quod dixit vers. 3.

Sabbatum, —hoc est Dei cultum, ut dixi vers. 2.

Tematim foedvs, — observantem conditiones foederis, puta leges el mandata mea.

7. Ix moxtem sakctlm, — in Sion, hoc csl m Ecclesiam. Vide dicta cap. n, vers. 2 ct 3.

I.I.IIUCABO EOS IX DOMO ORATIOXIS ME.E. — Judæi tetantes ibant ad templum, quasi ad domum Domi.ii, ibique exsuli mtes orabant, canebant, psallebant omnibus instrumentis musicis, atque ex victimis Deo oblatis epulabantur coram Domino. Il uc David ait, *I'sutiu.* CXXI :< Lætatussum in his

quæ dicta sunt mihi : In domum Domini ibimus. » Major est lætitia Christianorum in suis templis : ibi enim est domus orationis, et domus Dei, in qua realiter et corporaliter Deus habitat in Eucharistia, ut coram audiat et exaudiat orantes, cosque consoletur et lætificet; non solum Judæos, sed cunctas Gentes et populos. Ibi ergo devoti cum Deo familiariter agentes, longas et jucundas trahunt moras. Hoc ergo significat hic Deus, scilicet Leliliam et delicias Christianorum fore in domo orationis, in qua colloquuntur cum Deo, ideoque domum suam, domum fore orationis asseverat.

Kola ¹ Ecclesia est « domus orationis, » quia i.,,, ora. in canon aha tractare oportet, quam causam et oi-¹. negotia animæ cum Deo, puta a Deo petere peccatorum veniam, vitiorum victoriam, virtutum robur et incrementa, constantiam in tentationibus, in gratia et virtutibus progressum ac perseverantiam, felicem mortem, salutem et beatitudinem.

fetando. Secundo, non male Sanchez, « orationis, » inquit, id est *oratorii*, sive templi. Sed eodem redit sensus: nam oratorium ad orationem dirigitur, ab eaque nominatur. Hinc enim et Graecis et Latinis ecclesia vocatur *proseucha* : quia in ea fit id est oratio.

Moraliter, vide hic quæ reverentia templis exhibenda sit, quamque ab ea colloquia vana, ambulationes, mercimonia, turpes aspectus et cogitationes arcenda sint. Vere S. Chrysostomus, hom. 3G tñ i a(i QOr-: a Ecclesia, ait, non est tonstrina, Kecks;» Mitta^B aut unguentaria taberna, aut officina forensis; sed locus Angelorum, locus Archangelorum, regia Dei, cælum ipsum. Ille nihil nisi sancta sonare de. et. » Acrius vero hom. 40 ad *Populum* : « Quod fulmen non torquetur, non tantum in istos, verum et in nos, nonne mirandum? sunt enim ista fulmine digna. Adest rex, exercitum recenset; tu sub illius oculis stas ridens, et risum despicias? » Quinimo Christus ipse, *Matth.* xxi, 13, ejiciens vendentes et ementes e templo : a Scriptum est, inquit, Domus mea, domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum. » Vide dicta *Levit.* ix, in fine cap.

Holocausta eorum. — a Holocausta, » proprie dicta, Christianorum sunt sacrificia Eucharistiæ. Hæc enim non soli Judæi, uli in lege veteri, sed et Gentes offerunt Deo. Ex Gentibus enim constituti sunt Pontifices et sacerdotes. « Holocausta » vero metaphorica et mystica sunt laudes, orationes, hymni et quævis opera virtutum. Hi enim sunt vituli labiorum, et sacrificia laudis, quæ ovinos fideles offerunt Deo. Ha S. Hieronymus.

8. Qui congregat dispersos Israel. (Forerius per *brad* proprie accipit Judæos. De iis enim agit in sequent, g. d. Ne putetis, o Judæi! cum voco adveniens, id est Gentiles, ad Ecclesiam, vos ab ea exclusos : nam Ecclesia tam erit vestra, quam Gentium; quocirca sicut Gentes, sic et vos loto

orbe dispersos ad eam colligam. Unde subdit) t Annue congregabo ad eum (scilicet Israhel) congregatos ejus, — id est csl populum et filios ejus. 111 enim sunt filii synagogi», id est congregationis, ideoque vocantur *congregati ejus*. Jam « congregatos ejus, » id est congregandos ejus, sive qui in Dei prescienlia et praedestinatione ad eam electi, vocati et congregati sunt. Hoc, est quod ait Lucas, *Act.* cap. xiii, 48: « Crediderunt quotquot erant preordinati ad vitam æternam. » Sanchez vero per *Israel* mystice accipit quosvis fideles. Favet S. Hieronymus, qui ait S. Joannem huc alludere, cum ait cap. xi, 51 : « Quod Jesus moriturus erat pro gente (sua), et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi (per Gentes), congregaret in unum; » et S. Petrum, cum *epist.* I, cap. i, vers. 1, scribit : « Electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, » etc. Gentes enim vocantur *dispersio*, id est dispersa®, tum quia in fabrica turris Babel collectæ, a Deo dispersa® sunt per omnes orbis regiones; tum quia opponuntur Judæis, qui erant synagoga et congregatio Dei collecta in Judæa et templo Hierosolymitano; cum ex adverso Gentes, quasi oves derelictæ et dispersæ errarent et vagarentur per varia idola, religiones et superstitiones. Hinc aiunt Judæi de Christo, Joan. cap. vu, 35 : « Numquid in dispersionem Gentium iturus est, et dociturus Gentes? »

Omnes bestiae agri, venite ad devorandum. — Multi, per *bestias agri*, intelligunt hostes et vastatores Judæorum, tum Assyrios, tum Chaldæos, tum Romanos, quasi dicat : Ego Israelitas dispersos, per Christum congregabo : sed prius ob eorum scelera vastabo et puniam eos, per Romanos aliosque hostes. Ita S. Hieronymus, Forerius et Hugo. Secundo, Septuaginta vertunt : *Omnes bestia, venite et comedite*. Unde S. Cyrillus putat Gentes, quæ antea fere erant et barbaræ, jam conversas, hic invitari ad Eucharistiam.

Verum dico hæc ad tempora Christi pertinere. Cum enim dixisset ab eo dispersos Israel fore congregandos, prævideretque in spiritu, quod Scribæ et Pharisei Christum essent persecuturi et occisuri, ab eo Israhel alienaturi, ideoque suam gentem et rempublicam vastanto Tito et Romanis perdituri, ac effecturi ut Christus, repulsis Judæis, pro eis vocaret Gentes; intimo dolore et indignatione tactus, subito, ex abrupto erumpit, et evocat bestias, id est Romanos, gentesque aliaseis subjectas aut confœderatas, et Scribas et Judæos puniendos et evertendos. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Adamus, Forerius et alii passim.

10. Speculatores ejus cæci omnes. — « Quia non videbant opere, quod professione cernebant, » ait S. Gregorius, XXV *Moral.* cap. x. Hic dat causam, cur « bestiae, » id est Romani evocandi sint a Deo ad Judææ excidium, quia nimirum speculatores ejus, id est doctores Israelis, de quo precessit

vers. R, puta Scribæ et Pharisæi, cæci erant. Erant enim sua* ambitioni, Inerisci cupidinibus addicti et excæcati. Unde e Scripturis tempus Mesate ac Christum ipsum, et salutem al) eo allatam, agnoscere noluerunt. Hinc et impendentia populo mala et excidium prævidere et prædicere non potuerunt; quocirca Christus huc alludens, .VaH/i.cap. XV, 14, vocat cos a cæcos et duces cæcorum; » cum tamen ipsi se oculatissimos et lynceos reputarent» Nota « omnes, v id est multi, pionque. Non enim omnes Synagoga* pastores simul errare poterant; sic enim Iota Ecclesia lune errasset, ideoque defecisset. Vide Canonem, quem dat S. Augustinus, lib. *De Unitate Ecd.* cap. xii. Adde aliam esse rationem Synagogæ vchris, aliam Ecclesi@ Christi; huic enim promisit Christus quod non deficiet fides ejus, Luc. cap. xxu, vers. 32, et I *Timoth.* in, IS.

Canes muti. — Canis ad hoc tantum utilis esl ut latret, et latratu indicet arceatque fures : quod si mulus sit et taciturnus, aut natura aut morbo, aut offa a fure in ejus os injecta, inutilis est, imo noxius, tum quia natura est vorax, tum quia in ejus vigilantia et latratu conquiescit herus ; alioqui contra fures ipse per se vel alios vigilaturus. Ita Scribæ et Pharisæi erant canes muti, quia devorabant substantiam sui gregis cl populi, lac absumebant, lanam auferebant, carnes comedebant, cietera inutiles, imo noxii reipublicæ, quia in Christum salutis auctorem insurgabant. Ende secundo, Epipbanus, lib. III *Contra Antidiannarios*, « canes muti, » ait, id est rabidi : canes enim rabidi non latrant, sed silenter mordent quosvis, etiam dominos suos. Rosee enim in rabie non agnoscunt, sed in cos, æque ac in alienos irruunt et grassantur. Tales erant Scribæ et Judæi, qui quasi rabidi, in Dominum et Salvatorem suum Christum, ac Christianos, irruerunt. Huic proverbio similia sunt illa veterum : « Bovem habet in lingua ; » id est pecunia corruptus silet. Erat enim nummus, puta didrachmon, bovis imagino insignitus, qui proinde « bos n vocabatur. Aliud huic simile esl : u Multe sub tegulis cubant nocluæ, » hoc est pecunia) sub tegulis latent, iisquo obtecte sunl. Iloc servus ille usurpavit, cum domini furtum indicaret. Athenienses enim nummum, quem tetradrachmon vocabant, noctua et Miûcrvæ capite signare solebant.

Non valentes latrare, — quia or habebant opilatum, aut offa auri aut munerum, ul ait vers. 11, aut eodem scelere, quod increpare debebant. Quomodo enim latrabit in avaros, luxuriosos, superbos, etc., doctor aut pnndicator qui avarus, luxuriosus, superbus est? Huic enim os d muces præcludil sua ipsius avaritia, luxuria, superbia, uli recte docet S. Gregorius in lib. I Regum, cap. n. Narrat Plui irchus in *Vita Demosthenis*, cum auro fuisse corruptum ab Harpalo. Postridie, inquit, Collo lana et fasciis diligenter obligato m concionem progressus, cum excitare-

tor ad dicendum, nutu oMendit præclusam sibi vocem esse. Ibi homines faceti cavillantes dixerunt, non angina, sed argentangma oratorem nocte correptum. Ha multi hodie laborant argentangina, quos exilio mulctire et curare oporteret, uti mulctalns fuit Demosthenes.

Porro predicator* congrue comparantur canibus, ob multas utrinque analogias passim cognitatas. Quocirca S. Bernardi mater, cum eum utero gereret, visa est insomnis sibi videre se utero gestare catellum album, habentem dorsum robeum, et latrantem; unde de eo constitene virum Eanclum, ab illo audivit, hoc viso portendi, filium quem utero gerebat, fore egregium predicator*»), qui sua lingua medicinali sanaret plagas multarum animarum, et allatrando h-trelicis aliisque impiis tutaretur Ecclesiam Dei. Ita habet VtUi S. Bernardi.

Videntes (id est prophetantes et annuntiantes populo) vana, — id est falsa, dicentes : « Pax, pax, cum non sit pax. » Rursum < vana, » id est futilia, curiosa, quæ aures populi scalpunt, mentem, cor et vilia non tangunt, nec sanant. Sic enim canes, videntes noctu lunam moveri, putantes esse animal vivum, v. g. furem qui accedat, latrant, sed latratu vano et inani : ita et hi in lunam latrabant.

Dormientes. — Ignavi canos dormiturhint ; unde si quid vident et audiunt (auditu enim polleat), modice caput attollunt, et respiciunt ; * :d mox rursum illud in somnum reclinant, el sc perinde Inbentacsi nihil vidissenLTalcscranlSeribn et Pharisæi; nam et si legebant, quod m Bethlehemi nasceretur Christus, quod Magicum requirent, in adventu eorum paululum caput attollentes Scripturas evolverunt; sed mox rursus so somno suo dederunt. Item fecerunt in rebus abis, quæ ad salutem populi spectabant. IteForerius: «Non exiguum sibi damnum conciliat pastor, qui extra ovile dormit ovium. Somnolentia enim pastorum luporum est gaudium,» ait S. Ephrein, tract. *De Timore Dei*, tom. III, inilio. Ex adverso Ægyptii bonum principem et rectorem significant per canem vigilantem. Audi Horum, lib. 1, *hierogl.* 38 : a Magistratum aut judicem indicant pingendo canem, et juxta cum remain veslem. » Sicut enim canis est oculis acutissimis et vigilanlissimis, ita debet osse et magistratus.

I I. Canis r.'i' DLNTISSIMI NESCIERINT SATVIirTKTFn. — Vocavit hosco canes mulos : jam vocat impudentissimos, tura quia instar canum effrontes erant, procaces et impudentes; tum quia, ut sequitur, insatiabilis et inexplebilis erat eorum cupido et ingluvies, ac consequenter et avariti i et rapacitas, ut palet versu 12. Hinc consequenter impudens et inexplicabile erat eorum odium in Chrlldum, hæc eorum vilia arguentem, ait Fheodoretus.

Nota est canis impudentia, et impudens voracitas, qua ita sc cibo iuRircit, ul stomachum one-

Arc*n-
UnkMQB

nuli,

OH	COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM; CAP. I VI.	COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, cae. LVIL	G®
	<p>raturum vomita levare debeat, non mox fede qtiod vomuit resorbeat : tales erant el inter hosco pastores, qui vomebant, ut rursus se ingurgitarent, uti dixit cap. xxvni, vers. 8.</p> <p>vetitu* Ita Diogenes ob libertatem carpendi, et ob im-Cj-uetiî, pudenliam, qua instar canis publice utebatur venere, vocatus est Cynicus, id est caninus, et canis. Aristippus philosophus et Socratis discipulus, cum vidisset Diogenem olera lavantem, accessit: « Si Diogenes, inquiens, sciret uti regibus, non vesceretur crudis oleribus. » Contra Diogenes : « Si Aristippus didicisset esso contentus oleribus, non esset canis regius, » hoc est, non adularetur D'onysio regi, ut cibum ex aula ejus caperei. Ita Lae-Ūus, lib. II, cap. vin. Idem rogatus : a Quid esset optimum ? » Respondit : a Libertas. » Quaesivit ab eo Alexander Magnus : « Num se metueret ? » Tum ille : « Quid es? Bonum, an malum?» respondit Alexander : « Bonum, n « Quis ig tur, inquit Diogenes, timet bonum?» Convicii regem non esse timendum, nisi se malum esse profiteretur. Ita Laertius, lib. VI, cap. n. Rursum Alexander rogavit : « Num quid a se cuperet aut peteret? » Respondit : a Nihil, nisi ul solis lucem, quam natura mihi dedit, umbra tua non adimas.» Idem : « Ad salutem opus esse dicebat, aut fidis amicis, aut acribus inimicis, eo quod illi monent, hi redarguunt et reprehendunt. » Idem oratores, qui in summo pretio apud Athenienses habebantur, vocabat « turbæ ministros, » quod ad gratiam loqui cogerentur, ac serviliter adulari stolidos multitudini. Idem rogatus cur vulgo vocaretur <i>canis</i> : « Quoniam dantibus, inquit, blandior, non dantibus oblatro, malos etiam mordeo. » Idem rogatus : « Cujus esset? » ait : KwpxzsMTr.; sum, id est « civis mundi, » qui ubique est domi suæ, unde a nullo exsilium timet. Idem habitans in dolio, cum Alexander diccret, a velle se ei subvenire, quod diccret cum pluribus egere? Uter, inquit, nostrum pluribus eget? Ego, qui ultra peram et pallium nihil desidero, an tu, qui non contentus patrio regno, tot periculis temei objicis, ul latius imperes; adeo ut vix totus orbis tuæcupidilati videatur satis futurus?» Idem cuidam dicenti : « Multi te derident, o Diogenes! Et illos, inquit, fortassis asini. » Altero subjiciente : «Sed illi non curant asinos : Nihilo magis, inquit, <i>ego</i> ipsos, n Asinis irrisionem tribuit, quod subinde nudatis dentibus, irrisionis speciem præbeant. idem rogatus : a Qualis esset «canis? » sunt enim bonum varia genera; sunt enim venatorii, sunt aucupatorii, sunt custodes ovium et ædium, sunt qui habentur in deliciis, respondit lepide : « Esuriens, sum Mcililæus; satur, molossus ; » quod cibi appetens blandiretur, saturatus morderet. Hæc et plura Laertius in <i>Diogene</i>. Vides ergo in Diogene, quasi in speculo, qui sint canes, nunc libere latrantes. nunc adulantes, nunc impudentes.</p> <p>Egregie vero S. Ambrosius ad Ruffinum aultn magistrum, qui Theodosio persuadere nitebatur</p>	<p>se facilem cædis Thessnlonicæ patratae veniam, et ingressum m ecclesiam impetraturum : «Videris mihi, inquit, Rulline, canum impudentiam imitari. Nam tametsi tuo suasu tam crudelis facta est cædcs, tu tamen ita perfricuisti os, ut nec pudeat, nec pigeat tanta rabie contra imaginem Dei insanivisse.» Instante Rullino, ac obnixè veniam precante, dicenlcque Imperatorem brevi subsecuturum, S. Ambrosius divino zelo accensus : « Ego, inquit, Rulline, prædico me illum ab introitu sacri vestibuli prohibiturum : quod si imperium mutarii in tyrannidum, cædem tabens equidem excipiam. » Dixit et fecit, fregitque Imperatoris animos sua constantia.</p> <p>Ipsi pastores ignoraverunt intelltgbn̄tiam. — Forerius per <i>pastores</i> recte accipit principes cl magistratus civiles ; ad hos enim ab Ecclesiasticis divertere Prophetam , eorumque avaritiam et crapulam laxare : inde enim nascebatur eorum insipientia, contraria sapienti® polilicæ, quæ ad regimen maxime est necessaria; unde earn a Beo petiit el impetravit Salomon, III <i>Rcg. in</i>, li. Alii (amen per <i>pastores</i> accipiunt Scribas cl Sacerdotes, contra quos hactenus egit.</p> <p>Omnes in viam suam (quocumque cos trahebat sua avaritia, gula, ejusque comes libido, a quibus sinebant se regi, quasi pecora, ut sequitur) declinaverunt.</p> <p>12. Venite, sumamus vinum. — Est mimesis, de qua <i>Canon</i>. XVII. Est enim vox pastorum, id est Scribarum. Illi enim asoti ad symposia, el computationem se invicem hic adhortantur, dicuntque : < Venite, sumamus vinum, el impleamur ebrietate, » id est vino aut sicera inebriante, uti dixi vers. 2, cap. xxxv. Nota : Vigili® paslorum nil ita contrarium est atque saturitas et ebrietas ; hæc enim somnum, torporem, hebetudinem, tam corpori quam animo adducit : unde et heri, qui canes alunt ad vigiliam, cavent ne saturentur; tum enim torpidi indormiunt; sed ul citra saturitatem comedant.</p> <p>Ei ERIT SICUT HODIE, SIC ET CRAS, ET MULTO AMPLIUS. — Notatur pastorum obstinatio et progressus in ebrietate, aliisque vitiis jam dictis. Hæc ergo sunt septem speculatorum el paslorum vilia, quæ hic taxat Propheta : <i>primum</i>, cæcitas el ignoranlia ; <i>secundum</i>, ignavia mula ; <i>tertium</i>, otium el desidia; <i>quartum</i>, ingluvies; <i>quintum</i>, proprius sensus contemptis legibus, et dominium cupiditâlis; <i>sextum</i>, inexplibilis avaritia; <i>septimum</i>, obstinatio.</p> <p>Videant Episcopi, Pastores ac Sacerdotes, æque ac principes ac magistratus, ne in Clero Christi, aut republica hæc locum habeant aut capiant. Si enim hæc eos occupent, quid de grege eorum sperandum? Quocirca ebrietas aut libido in plebeio, simplex est peccatum ; in sacerdote et magistratu multiplex, q lia multos offendit, et secum in ean>dem foveam ac rumam trahit. Graviter ergo Pastores Ecclesia) monet S. Petrus, <i>epist.</i> 1, cap. f,</p>	<p>vers. 2 : « Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum : neque turpis lucri gratia, sed voluntarie : neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum appam^rit princeps paslorum, percipietis immarcescibilem glori® coronam. » Verum hac de re plura dicenda sunt E>><i>chid.</i> cap. XXXIV.</p> <h2>CAPUT QUINQUAGESIMUM SEPTIMUM.</h2> <h3>SYNOPSIS CAPITIS.</h3> <p><i>Arejuit lûdaos prasentes et futuros, qui justos, prasertim Christum, spreverunt, vexarunt, illuserunt. Fa-cundo, vers. 5, arguit eorum idololatriam, quod insano animi impetu et studio, ad idolo pa rim fabricanda et coienda raperentur instar meretricis, quee ad amasios insanit. Cnde iis minatur, vers. 12, vindictam et excidium Babylonicum. Tertio, vers. pamtentibus, et ad Deum redeuntibus historice promittit reditum ex Babylone, per Cyrum, atque sub hoc quasi typo, promittit credentibus et paenitentibus libertatem a peccati et diaboli servitute, simulgue pacem, et bonorum copiam. Ham impiis non est pax, dicit Dominus (t).</i></p> <p>1. Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo : et viri misericordia colliguntur, quia non est qui inelligat : a facie enim maliliæ collectus est justus. 2. Veniat pax, requiescat in cubili suo qui ambulavit in directione sua. 3. Vos autem accedite huc, filii auguratricis; semen adulteri, et fornicari®. 4. Super quem lusistis? super quem dilatastis os, et ejecistis linguam? numquid non vos filii scelesti, semen mendax? 5. qui consolamini in diis subter omne lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus, subter eminentes petras? G. In partibus torrentis pars tua, hæc est sors tua : et ipsis effudisti libamen, obtulisti sacrificium, numquid super his non indignabor? 7. Super montem excelsum et sublimem posuisti cubile tuum, et illuc ascendisti ul immolares hostias. 8. Et post ostium, et retro postem posuisti memoriale tuum : quia juxta mc discooperuisti, et suscepisti adulterum : dilatasti cubile tuum, et pepigisti cum eis foedus : dilexisti stratum eorum manu aperta. 9. El ornasti te regi unguento, el multiplicasti pigmenta tua. Misisti legatos tuos procul, et humiliata es usque ad inferos. 10. In multitudine viæ tuæ laborasti : non dixisti : Quiescam : vitam manus tuæ invenisti, propterca non rogasti. 11. Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es, el mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo? quia ego tacens, el quasi non videns, et mei oblita es. 12. Ego annuntiabo justitiam tuam, el opera tua non proderunt tibi. 13. Cum clamaveris, liberent te congregati tui, el omnes eos auferet ventus, tollet aura : Qui autem fiduciam habet mei, bæreditabit terram, el possidebit montem sanctum meum. I i. In dicam : Viam facile, præbcte iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei. 15. Quia hæc dicit Excelsus, et sublimis habitans æternitatem : el sanctum nomen ejus m excelso el in sancto habitans, et cum contrito el humili spiritu : ul vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritorum. IG. Non enim in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar : quia spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. 17. Propter iniquitatem uvaritiic ejus iratus sum, el percussi eum : abscondi a te faciem meam, et indignatus sum : el abiit vagus in via cordis sui. 18. Vias ejus vidi, et sanavi eum, et reduxi eum, et reddidi consolationes ipsi, elingentibus ejus. 19. Creavi fructum labiorum pacem, pacem ei qui louge est, et qui prope, dixit Dominus, et sanavi cum. 20. Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest, el redundant fluctus ejus in conculcationem et lutum. 21. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.</p> <p>1. JusTcs perit, et non 1ST qui RECOGITET.— Dixit cap. præced. vers. 9, excidium Judææ im-</p> <p>(I) Pergit in hoc capito Isaias exponere œconomiae divinæ rationes circa Synagogam, el,</p> <p>Privo» causis excidii et ruinæ sapra dictis, cap. ivi 9-12, sequente*» addit : <i>primo</i>, objicit stuporem et hua</p>

minero, eo quod « omnes in viam suam declina-
verunt, » et quod speculatores ejus sint canes
muti, ebriosi et dormientes. Hic aliam excidii dat
causam, non activam, sed removementem prohi-
bens scilicet justorum mortem et subtractionem.
Justi enim sunt columnen reipublicæ, eamque sua
justitia, quasi columna sustentant, tum quia po-
pulum et principes verbo et exemplo ad virtu-
tern excitant, tum quia suis meritis et precibus Dei iram
cohibent, ne sæviat in populi peccata, cumquo
disperdat. Hoc est enim quod Deus ait *Jerem.*
cap. v, t : « Circuite vias Jerusalem, et aspici-
te, et considerate, et quæritur in plateis ejus, an in-
veniatis virum facientem judicium, el quaerentem
fidem: et propitius croci. » Unde et Abrahæ pro-
misit conservationem Pentapolis, si in ea decem
justos invenisset. Sensus ergo est, *q. d.* Isti spe-
culatores et canes muti, dum ad pocula sedent,
et audiunt aliquem justum aut misericordem, id
est pium in Deum et patriam (hoc enim est He-
breum *c/rasú/*), virum esse mortuum; nihil
commoventur, nec cogitant de ejus virtute, aut
se pariter morituros, nec de jactura reipublicæ
quæ tale sui fulcrum et basin perdit.

Kota : Hæc generalia Prophelæ verba, proprie
et primo, ad quosvis justos spedare, sive qui
fuerunt tempore Isaïæ, sive qui postea, ut patet
vers. 5 et sequent., ibique docet S. Hierony-
mus. Vide *Canon.* IV, et dicta cap. r, vers. 7. Ille
Chaldæus, S. Thomas, Adamus, Forerius et alii.
Unde Hebræi hæc referunt ad Prophelaset justos,
quos plurimos occidit Manasses, IV *Hog.* cap. x. li,
16; alii, ad ipsum Isaiam, Jeremiain, et illius ævi
Prophetas. Ili enim fere soli tunc erant justī, ut
colligitur *Jerem.* cap. v, 1.

Secundo tamen, per justum maxime intelligit
Christum. Hic enim est Justus justorum, cujus
cædes per Scribas procurata, fuit causa excidii
Judææ per Romanos, de quo egit cap. præced.,
vers. 9. Per *virus misericordia*, accipit Aposto-
los eorumque successores et Martyres, quos Deus
singulari misericordia induisit et concessit orbi;
ut quasi soles cum illuminarent, purgarent, per-
ficerent, cique Dei misericordiam et gratiam im-
petrarent. Ili enim per crucem, lapidationem,

niara hominum qui pios de vita decedere sensimquo im-
minui cernerent, nec ad id annuum adverterent, nec inde
tolligereni, secutura esse tristia et calamitosa tempora,
quibus Uh eripiantur» 1,2; *secundo.* exprobrat pessimam
«olorum parentum imitationem, 3,4, scilicet idolola-
triam ubique Liductam, varie exercitam, et intempe-
ranter promotam, 5-10; *irrito*, male ominatur timorem
proprie consuetudinis, vanaem existimationem justitiæ, et
defretura spiritus ritu auxilii, 11-13.

«*ammi*», pumilcnlibus et conversis, *primo*, spondet
r*-iiiium tintan et gntkam, 14. 15; *sramdo*. exponit
conulii <nt circa vindictam et clementiam variantis, ra-
irrito, pr. tnunti. il tranquillitatem et pacem,
ab itipi rum torte quæ perturbatio vi iniqua est, plane
divenain, li-ti.

et Rosque modos, a Judæis sunt interempti, quæ
fuit pernicies ipsorummet Judæorum. Ita S. Hie-
ronymus, S. Cyrillus, Procopius, Theodorotus,
Haymo, Hugo, Lyranus hic. Item Tertullianus,
Justinus, Cyprianus, Rupertos et alii apud Leo-
nem Castrum.

Aliter hæc explicat S. Gregorius, libro V *Afo-
ml.* cap. xxvii, quasi dent causam, cur canes
muti dent se otio, vino et somno, quia videlicet
vident justos, sobrios et laboriosos viros a po-
tentioribus et voluptuariis rideri, vexari, imo oc-
cidi, *q. d.* Cum videamus ebriosos et impios pros-
perari, sobrios et pios affligi, demus nos potius
ebrietati quam sobrietati, impietati quam pietati
et justitiæ.

A FACIE LMM «ALITISI COLLECTUS EST JUSTUS. —
« Malitiæ, » id est scelerum. Unde huc alludens
Sapiens, cap. iv, vers. 11, ait : « Raptus est ne
malitia mutaret intellectum ejus, » etc.; alludit
ad raptum Henoch. *Secundo*, a malitiæ, » id est
cladis et calamitatis, *q. d.* Auferet Deus justos ex
hac vita, ne videant mala et clades suæ gentis et
sæculi. Sic Deus abstulit Josiam, ne videret regni
excidium et captivitatem Babylonicam, IV *legum*,
cap. xvii, 20. Sic abstulit S. Augustinum, Wan-
dalis Hipponem obsidentibus. Sic felices illos
qui Trojæ occubuerunt, canit Virgilius, I *Æneid.*:

O terque, quaterquo beati,
Queis ante ora patrum Trojæ sub mœnibus allii
Contigit oppetere!

Hinc S. Gregorius, libro III *Dialog*, cap. xxxvii,
quærenti Petro cur boni, qui aliis poterant
esse ædificationi, e vita hac citius subtrahan-
tur? respondet : « Malitia remanentium mere-
tur, ut hi qui prodesse poterunt, festine sub-
trahantur; et cum mundi finis appropinquat,
electi tolluntur, ne deteriora videant. Hinc enim
Propheta ait : Justus perit, et nemo est qui reco-
gitet in corde suo; et viri misericordie colligun-
tur, quia non est qui intelligat. » Ita dum Alfon-
sus cognomento Catholicus, Gallicus rex, Ecclesiæ
columen, et gloriosus Saracenorum triumphis,
migravit ad Dominum anno Christi 727, in ejus
obitu nudila sunt in aere voces laudantium Do-
minum et dicentium : « Ecco quomodo tollitur
justus ablatum a facie iniquitatis, et erit in pace
memoria ejus, » uti refert Tudensis, et ex eo Ba-
ronius, anno Christi 757, in fine.

Si de Christo hæc accipias, Christus sublatus
est a facie malitiæ (græce Judos, id est iniquitatis
et injustitiæ), id est a malitia Scribarum et Ponti-
ficum. Ita Cyrillus. Aliter Hieronymus: « A facie
iniquitatis, » id est, ait, ut tolleretur hominum mali-
tiam et peccata. Et Haymo : a facie malitiæ, »
ait, id est, ne quid deinceps in eis poscit homi-
num viset malitia.

2. Veniat pax. — Bene precatur, simulque præ-
dicat juntos morientes in directione, id est recti-
tudine, futuros in æterna pace et quiete, luv>

limbi onte Christum, tum cœclis thalami po't Christum. Sic enim et nos defunctis bone precamur, dicentes : « Requiescant in pace. » Septuaginta vertunt : *Erit in paco sepultura ejus* (scilicet Christi; hanc enim nemo Judæorum, Christi licet hostium, mira Dei providentia, impedivit), *ablata est demedio*, scilicet per Christi resurrectionem, cum Christus e sepulcro redivivus surrexit. Ita Patres citati vers. i.

Vide hic quibus mors sit pax et tranquillitas, scilicet justis, qui eam perpetuo meditantur, et quare pii viri mortem exspectant, nimirum, ne videant mala sæculi, et ut in pace quiescant.

3. Vos AUTEM ACCEDITE UCC, FILII AUGURATRICIS. — A justo qui perit, reflectit sermonem ad impios Judæos, qui fuerunt a tempore Isaïæ usque ad Christum, u Filii » ergo « auguratricis » sunt incuto Hierosolyma?, divinationibus et auguriis dediti. Hebræum *pip onen*, ab *py ain*, id est oculus, descendens, idem est quod oculavit, id est oculis observavit, vel stellas, vel aves, vel exta, etc., ut ex illis superstitione conjectet futura, vel occulta. Hisco enim dediti fuere. Judæi, quos proinde cap. n, vers. 6, vocavit *onenim*, id est oculatores, hoc est observatores.

Quocirca eosdem vocat, « semen adulteri et fornicari », id est posteri el filii Synagogæ idololatræ et superstitionibus addicto. Notum est superstitionem et idololatriam in Scripturis vocari fornicationem et adulterium, qua urbs, vel anima, a Deo sponso suo, ad idola, quasi ad adulteros, desciscit. Licet enim Judæi tempore Christi non coluerint idola, erant tamen filii, id est posteri, eorum qui idola coluerunt.

4. SUPER QUEM LUSISTIS, SUPER QUEM DILATASTIS OS, et ejecistis linguam? — Ilee ad quemlibet justum, de quo vers. i, a Judæis subsannatum, sed maxime ad Christum pertinent, uti docent Patres citati vers. t, qui hæc referunt ad irrisiones, ludibria, alapas, convicia, blasphemias et conspualiones Christi; dilatare enim eos, et conviciari, imo conviciorum plaustra evomere. *Secundo* et P'an'usi *dilatastis os, et «jecistis linguam*, significat gestum petulantem insolentis turbie, quo hiant ore, et lingua in modum canis exerta, contumeliose irrisit et subsannavit Christum; quod licet diserte non exprimant Evangelisti, hinc tamen cos id fecisse liquet. Idque facile suadent petulantia et malignitas Judæorum in Christo, ex qua et sputa, et sannas, et quidquid malignitatis suggerebat, in Christum evomuerunt. Ita Sanchez.

Forerius hæc refert ad Judæos idola colentes, qui in sacrificiis eorum epulantes et incalescentes mero, laudabant idola, et Deum verum conviciabantur. Idem tamen addit : « Possumus hæc non de Deo accipere, sed de justis, de quibus paulo ante loquebatur, et sanctis Prophetis, quos deridebant, et ludibrio habebant impii. Quem enim Prophetarum non occiderunt, aut persecuti sunt?

uti est in Evangelio. Forte et in funere eorum festa agebant, et insaniam eorum decantabant, et quod ab eorum increpationibus liberi essent, sibi mutuo congratulabantur. Cui expositioni, qua; sequuntur non parum favent. »

Semen mendax. — Hoc est, adulterinum vel degener, *q. d.* Vos estis Abrahæ filii non veri et sinceri, sed spurii et degeneres, quia ab ejus fide et pietate degeneratis ad idola et scelera. Alludit ad semina, quæ vel vitio suo, vel vitio terræ a sua specie et natura, in aliam viliores degenerant. Sic enim de tritico degenerante scribit Colum.-Ha, lib. II, cap. ix : « Omne triticum in loco uliginoso post tertiam sationem convertitur in siliginem. » Cujus rei experientiam in agro paterno apud Belgas vidi.

5. Qui consolamini (consolationem quaeritis et capitis) ix diis. — Hebraice est O'DTIJ *uechamim*, quod a radice *onj* *hom* significat, *qui consolamini*; a radice vero *'hamam* significat, *qui incalescitis*, ut vertunt Valiblus et Pagninus, *g. d.* Vos videmini furiosi et æstro agi ad colenda idola, adeo ut et naturalis amoris obliti parvulos vestros iis immoletis. Alludit ad vesanos amores et aestus meretricis, de qua dicit *Jerem.* cap. n, 20 : « In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso, tu prosternebaris, meretrix. »

Subter eminentes petras. — Ito enim excavatæ et obscuræ animum quadam religionis suspicionem percutiunt, ait Seneca libro V, cap. xu, quasi ex spelunca vel antro prodiret numen. Unde ibi erigebant aram; simul ut ibi a pluvia et ventis essent tuti, atque semoti a strepitu tranquillius sacra peragerent.

6. In partires torrentis pars tua, — *q. d.* « Pars, » id est sors, tua, divitiæ et delicto luæ sunt, colere non Deum, qui antea erat pars hereditatis luæ; sed idola, in torrentibus, id est in vallibus, per quas ex montibus torrentes decurrunt; oriuntur enim torrentes ex montibus. Unde in hac eorum origine, quasi quid divinum esset, constituebant aras, uli docet Seneca loco citato. In hac ergo aliavo simili patie lorreutis sacrificabant. *Secundo*, non male Vatablus et Forerius vertunt : *In Ictibus, glabris, vel politis* (hoc enim significat etiam Hebræum »pbn *chalake*) *lapidibus torrentis pars tua, q. d.* Cum vides pulchrum aliquem et ex perenni alluvione aquæ Levigatura, aut aliunde politum lapidem positum in torrentibus, illum adoras, et ab eo portionem hereditatis æternæ exspectas; vel illi tunc fidis, illum tam amas, quam portionem hereditariam (1).

(1) Quæ fuerit veterum circa lapides et ropes supersticiosa religio non ignoratur. In quibusdam regionibus informes lapidas colebantur, quibus cœlo delapsu singulares vires divina inesse credebantur. Arnobius loquitur de lapidibus quos ante conversionem sicut olii colebat. Clemens Alexandrinus, ut idololatria) hominem deditum designaret, eum vocabat *lapidum potitorum adoratore*. (*Strema*, hb. VII.J

Teo ? 7. Cubile, — id est altare. Persistit in metaphora adulterii. Ita enim sæpe vocatur idololatria.

Vir», i. 8. Et post ostium, et retro postem (7. d. Non tantum in montibus, sed et post oslium), posuisti memoriale tuum, — id est idolum dei tui, ut illud quasi tutelæ simulacrum, tam intrans domum, quam exiens, adorares, felicem quo et faustum ingressum et egressum, id est omnes actiones ab eo prosperari posceres. Ad hoc enim veteres ponebant in ædibus suis deos, quos Romani Lares vocabant, cisque suffitum adolebant, scilicet, ut hi tam ædes quam incolas defenderent et fortunarent. Ita S. Hieronymus : a Nullus, inquit, fuit locus, qui non idololatriæ sordibus inquinatus sit, in tantum nunc post fores domorum idola ponerent, quos domesticos appellant Lares : et tam publico quam privalem animarum suarum sanguinem funderent. Hoc errore, et pessima consuetudine vetustatis, multarum provinciarum urbes laborant, ipsaque Roma orbis domina, in singulis insulis domibusque Tutelæ simulacrum cereis venerans ac lucernis, quam ad tuitionem ædium isto appellant nomine, ut tam intrantes quam exeuntes domos suas inclyti semper commoneantur erroris. » Vide Alexandrum ab Alexandria, lib. V *Genial*, cap. xxiv.

Sudi Hæc fuit Gentilium idololatria; pie vero Christiani permulti, vel ante ædes vel in ip-sis ædibus et officinis collocant imagines B. Virginis aliorumque Sanctorum, quasi patronorum et tutelarium : atque vespere, ante illas cereos vel lampades accendunt, tum ut eos venerentur, tum ut jugem eorum memoriam et imitationem refricent, tum ut eos invocent, et benedictionem tam temporalem quam spiritalem impetrent. Nec enim decet ab impia superstitione Gentilium vinci piam religionem fidelium, qui proinde sibi et aliis jugem Dei et Sanctorum memoriam nec praesentiam, per cruces, imagines, altaria, etc., exhibere et representare debent.

Quia juxta me discooperuisti (lectum), et (in eo) suscepisti ADULTERUM, — 7. d. Non tantum foris, sed et in mea domo, id est templo, quasi in eodem cubili et lecto, ascivisti in mei injuriam adulterum, id est idolum et dæmonem.

Notat Achaz regem, qui in templo Dei posuit et coluit deos Damasci, IV *Rcyuni*, cap. xvi, 10. Idem fecit Manasses, IV *Regum*, cap. xxi, vers. 1. Unde et Ezechiel, cap. vi, ii/queritur Judæos Adonidis simulacrum in templo posuisse. Et *Jerem.* cap. xxxii, 31 : « Posuerunt, ait, idola sua In domo, in qua invocatum est nomen meum. » Addit Sanchez notari immolationem et concremationem filiorum in Tophel, quæ erat juxta Jerusalem et templum.

Dilatasti cibile tuum. — Notat Achaz, qui altare sollo majus, instar altaris Damasceni, Baal erexit. Rursum arguit, quod quam plurimas, pasta lue -, v. i' l' us et torre itibus, ara- idol s

construerent. « Dilatasti » ergo, id est multiplicasti.

Dilexisti stratum eorum (adulterorum, scilicet idolorum) manu aperta, — id est opere, studio ac gestibus meretriciis, non occultis, sed manifestis et publicis. Meretrices enim gestu manuum illecebroso alliciunt amasios. Alii, « aperta manu, » inquit, id est liberaliter dans et largiens eis multa munera, puta victimas, ornamenta, oblationes, etc. *Tertio*, Forerius, « aperta manu, » id est profuso opere et monumento, fabricando scilicet eis temida, aras, titulos aliaquo monumenta publica.

9. Ornastite regi unguento. — Biblia Piantina pro regi habent *regio*, id est optimo et prestantissimo : sed legendum est, « regi. » Illa enim habent liebre et Latina Romana. Per *regem* S. Hieronymus, Rupertus, Sanchez et alii accipiunt idolum Moloch : hoc enim hebraico, regem significat, cui Judæos idololatrias se ornasse et unxisse, ut eum ita colerent magnificentius, instar sponsæ, imo meretricis (ad eam enim passim hic alludit), indicat et arguit hic Isaias. Aliter Forerius, qui per *regem* accipit regem Assyriorum, cui, inquit, Judæi occurrerunt cum unguento et multiplicibus pigmentis, quasi morelix, quæ adultero vult placere. Rursum per hæc intelligit balsamum, abaque pretiosas merces et munera, quas eidem obtulerunt, ut eum sibi conciliarent. Huic sensui nonnihil favet, id quod subdit : a Misisti legatos tuos procul. »

Misisti legatos tuos procul, — 7. d. Non contenti patriis et vicinorum idolis, etiam legatos misisti ad remotos Assyrios, Chaldæos et Ægyptios, indeque tibi amasios, id est idola, accersivisti. Idem fuse fractal Ezechiel, cap. xxiii.

Er HUMILIATA ES I SQUE AD INFEROS, — q. d. Quæ olim cultrix Dei eras sublimis et gloriosa, jam cultrix dæmonum, depressa es in lupanar et barathrum libidinum. Id est idololatriæ. Hebræi enim dicunt feminam humiliari, cum cognoscitur et violatur; hæc enim est summa ejus humiliatio, id est ignominia et vilitas. Vide dicta *Jcrcm.* 11, 16.

Ita Monachus ille, uti refert S. Joannes Abbas apud Palladium in *Lausiaca*, xi. iv, superbo fidens suæ sanctitati et ineritis, tentatus et victus a dæmone apparente ei in specie mulieris, et illiciente eum ad libidinem, dum cum ea congredi vellet, spectrum evanuit, atque audita est vox dæmonum irradientium in aere, ac dicentium : « Qui se exaltat, humiliabitur. Tu vero usque ad cælos es quidem exaltatus, humiliatus vero es usque ad abyssos. » Quare desperans Monachus in mundum reversus est.

10. h multitudine vif. tuæ laborasti : non dixisti : ven. 10. Quiescam. — Viam vocat, vitæ institutum, mores, religionem, studium scilicet multiplicandi idola, quasi dicat : In accersendis indequaquo omnium Gentium idolis, iisque nulli fabricandis, erigendis, ornai i t fatigasti (o*

nec tamen vis quiescere, sed quasi eorum amore insana, magis in thesin iisdem laboras el frustra fatigas te. Pro *quiescam* Vatablus et Forerius vertunt, *desperatum est*, aut, *deficit me animus* (hoc enim significat Ilebræum, *ÜN*13 nous*), ideoque fessa quiescam, ut recte vertit Noster.

Nota : Mira fuit Gentium, quas Judæi imitati fimil, in idolis el diis multiplicandis vesania. Eo superstitionis devenit cæca Gentilitas, ut cuilibet herbœ, radici et rei suum assignaverit deum. Ita Pomona ab eis consecrata est dea pomorum, Mel-lona mellis, Flora florum, Cardea cardinum, Ilip-pona equorum, Bubona boum, Segesta segetum, Scia seminum, Agonius rerum agendarum, Ajus sermonis, Priapus hortorum, Hymenœus nuptiarum, Fidius fid i, Angerona silentii, M'ditrina medicamentorum, Limentinusliminum, Myagrus muscarum, Portunus portuum, Eanus p regri-nantium, Janus januarum, Momus reprehensionis, Consus consiliorum, Vitumnus vitæ, Rubigus ru-bigini*, Æolus ventorum, Sentinus sensus, Vallo-nia vallium, Vitula lætiliæ, Hebe juventutis, Mania larium (tres enim in ostio posuerunt deos tutela-res, ut patet ex dictis), Libitina sepulcrorum, Pi-tho eloquenliæ, Carmenta fatorum, Volupia vo-luptatis, Rumilia puerorum lactentium, Pecunia æris, Collina collium, Tulilina defensionis, Nume-ria numerorum, Edulica eduliorum. Quin et mor-bis ac vitiis : sic /Esculapios erat deus ægrorum, Libentina libidinum, Mena menstruorum, Vacuna vacantium el otiosorum.

Denique divinitatem ipsis non tantum virtuti-bus, sed el vitiis morbisque assignarunt, ut pu-diciliro, concordia, menti,dementile, fidei; pari-ter et pesti, feбри, mortі, senectuti, paupertati, for-tuna', risui. Quo dolabitur, in quod barathrum ruit homo deserens Deum et desertus a Deo?

Vitam manus tuæ invenisti. — *Primo*, Leo Cas-trius, « vitam, » inquit, id est desiderium, « ma-num, » id est affectuum tuorum (hi enim sunt quasi manus animi), *q. d.* Invenisti quod deside-rabas et optabas, scilicet amasium tuum idolum. *Secundo*, *q. d.* « Vitam, » id est opes multas, qui-bus vivas el vitam splendidam agas, «manuum» labore acquisivisti; propterca neglexisti Deum, ncc eum rogasti. Divitiro enim divites inflant, ut iis confisi, Deum negligent. Ita S. Hieronymus, et Forerius qui el addit : In nomine *vitam* est ironia. « Vitam » enim vocat pestem, ipsamque mortem, quam tamen ipsi vitam reputabant. Ha hodie nulli laborant et sudant, ut status el op s, quibus laute vivant, consequantur, el putant iis se vitam parare, cum laqueum anima; et sæpe corporis sibi parent. *Tertio*, et optime, « vitam manus » vocat idola manu facta; tum quia ab illis opes et necessaria, imo lautitias vitæ spera-bant, tum quia illorum erant amasii. Hos enim meretrices solent vocare suum cor, suam animam, suam vitam. Undo sequitur : « propterca » Deum < non rogasti. » Est ironia, uti jam dixi.

Non rogasti. — Forerius vert't, non deh/istí; Vat fidus, *nun languisti*. Ilebræum enim nhncAafa significat infirmari, indeque orare per inetalepsin. Infirmitas enim docet hominem orare.

11. Pro qco sollicita timuisti. — Nota hæc per r*n-u inbrrogationem esse legenda, *q. d.* Ecquid ti-muisti? quorsum timuisti idola, ne amitteres ne-ccs^aria vite? ut mentireris, id est falleres fidem conjugalem el paclum meum initum, tum gene-ratim, *Exodi* xxnr, tum particulatim in circumci-sione cujusque. Me enim, meamque iram et vin-dictam magis timere debueras. Licet enim adhuc taceam, tamen brevi ut parturiens loquar, et pu-blice coram toto mundo annuntiabo justitiam, id el injustitiam tuam, tradendo te hostibus, ut omnes videant, te ob scelera iis tradi, el per cos a Deo puniri. Est enim ironia et antiphrasis. Ila S. Hieronymus.

Aliter Sanchez, 7. d. « Pro quo sollicita timuis-ti?» quidnam eorum, quibus divinum in te furo-rem inflammabas, tibi terrori fuit? 7. d. Nihil. Peccasti enim imperterrita et impudens, fallendo fidem et pactum, eo quod videres me tacere et silere. Ergo mea clementia facta es audacior et procacior; cum potius ex ca, ad me redaman-dum et requirendum, allici et invitari debueris.

12. Opera tua non proderint tibi. — «Opera tua, » scilicet licta et hypocritica, quibus injusti-tiam luam celare et velare conaris : vel « opera,» id csl idola. Ha Vatablus, Forerius. Inde sequitur:

13. Cum clamaveris (afflicta ab hostibus, preset- v#». <» tini Chaldœis, in Babylone captiva), liberent te congregati tui. — Dii scilicet lui, quos tibi con-gregasti coluistique, ac Gentes idololatra tibi fœ-derata?, et in auxilium tuum congregate. Hoc est quod vis prædixit Moses, *beuter.* xxxii, 37 et 38 : « l bi sunt dii eorum, in quibus habebant fidu-ciam? surgant, et opitulentur vobis. » Est sar-casmos.

Er (id csl sed, ut vertit Vatablus; hoc enim quoque significat Ilebræum *† tau*), omnes eos au-feret 5ENTLS, — *q. d.* Dii el Gentes, licet congre-gati el plurimi, usque adeo leves et imbelles sunt, ul non secus atque paleœ et stipulæ a vento aut aura Icniter aspirantejactandæ et dispellendæ sint. Deus enim instar venti levissime et facillimo illos el te una cum eis, disperdet. Sic ait Euripides, *Tioad.* : « Argivorum probra, et Phrygum præ-conia Veniis ferenda trado, » et Propertius :

Hæc mihi tingebam, quæ nunc Eurusque Nulusque
Jactat oJoraios vola per Armemos.

13. Qui autem fiduciam habet mei, ilereditabit terram, — *q. d.* Longe abler accidet his, qui se suamque salutem et vitam mihi crediderunt. Hli enim terram sibi promissam, montemque Sion tum terrestrem, lum cœleslem possidebunt. Signi-ficat Judæos, non idolis, sed Deo credentes, et in eum sperantes, e Babylone in Jerusalem redi-turos : sed sub iis inleUigit justos, sperantes ia

Drum, pos[^]suros tum Ecclesiam, tum terram viventium in cœlis. Ita S. Hieronymus, S. Cyrillus, S. Thomas, Haynio, Forerius et alii.

Quocirca Theodoretus non male per *terram* hanc accipit Judæam, et totum orbem per quem Christi Ecclesia est sparsa; ita ul fidelis Ecclesiæ civis, per eam quasi fa^{re}predile! et possideat totum orbem; hocque hic promitti. « Fideli ergo totus mundus divitiarum est. »

T«» K. 14. Er dicam : Viam facite. — Hebraice ibz

solfa, sollu, id est sternite, sternite, vel, elevate, cla atc, id est aggesta terra munite et aptate viam, uti muniuntur et aptantur viæ in loéis palustribus. Ita Vatablus et Forerius.

Declinate de semita, — id est de semita repurgate, everrite sordes, saxa, ligna, etc. Hebraice est "TÎ TJD *pannu dercch*, id est *date faciem*, id est planam et pulchram superficiem, viæ; vel *angulate viam*, id est ad angulum et libellam æquate viam. Sensus est, *q. d.* Complanabo, facilemque et expeditam faciam viam per Cyrum Judæis fidelibus Babylone redeuntibus. Mullo magis dicam Apostolis : Complanate viam credentibus et contententibus in Ecclesiam, ac postea per eandem pergentibus in Sancta sanctorum cœlis. Ita S. Nazianzenus, orat, *ad adventum* 150 *Episcoporum*, et S. Hieronymus ac Cyrillus, qui aiunt idem hic dici cum illo, quod prædixit cap. x l, 3 : < Parate viam Domini. »

15. EXCLLSLS, et SIBUMIS HABITANS æteUNITATEI, eie. — Est hypotyposis et viva descriptio diviæ Majestatis. Hanc enim opponit vilibus, mutis, impotentibus, saxeis et ligneis idolis. Ubi nota miram amplitudinem Dei et magnificentiam, quam summe distantia et extrema combinat: nimirum, jungit summum cœlum et humilem. Sicut enim habitat in cœlo, sic et in humili, Rursum jungit adernilalem et contritionem, sive contritum et contusum. Sicut enim habitat in æterno, ita dilate; ita et in contrito, quasi in tabernaculo et humili. Sicut enim habitat in cœlo, sic et in humili, Rursum jungit adernilalem et contritionem, sive contritum et contusum. Sicut enim habitat in æterno, ita dilate; ita et in contrito, quasi in tabernaculo et humili. Sicut enim habitat in cœlo, sic et in humili, Rursum jungit adernilalem et contritionem, sive contritum et contusum. Sicut enim habitat in æterno, ita dilate; ita et in contrito, quasi in tabernaculo et humili.

Pulchro S. Augustinus in *Psalm*, exii, ad illud: *hi altis habitat, et humilia respicit Deus*, ait : « Sic exaltat humiles, ul non faciat superbos. Itaque et in altis habitat, quos exaltat, facitque sibi cos cœlum, hoc est, sedem suam; et eos tamen non superbos, sed semper subditos; intuendo etiam in ipso cœlo humilia respicit, in quibus excelsis habitat; Spiritus enim per Isaiam ita loquitur (citatur hunc locum juxta Septuaginta) : Hæc dicit Altissima » in excelsis habitans, in æternum nomen ejus : Dominus altissimus in sanctis requiem habens. Exposuit quod dixerat, in cœcis habitans. Uoc in u plemus elocutus, in sanctis, inquit, requiem habens. Sed qui sunt sancti, nisi humiles, qui pueri laudant Dominum? Itaque adjungit: Et pugili mimis dans magnanimitatem, et dans vitam, qui in humilitate cordis sunt. In quibus sancto requiem habet, his pusillanimis dat magnanimitatem.

Dans utique magnanimitatem excelsos facit, in quibus requiem habens in excelsis habitat; sed quia pusillanimis dat magnanimitatem, eadem excelsa in quibus habitat, humilia respicit. » Et inferius : « Humilia respicit Deus in cœlo et in terra; quia meminerunt utique quid fuerint per suam malitiam, » scilicet terra et terreni ; « quid Meli sint per Domini gratiam, » scilicet cœlum et cœlestes.

Habitans æternitatem, — *q. d.* Habitans cœlum empyreum incorruptibile et æternum. *Secundo*, a habitans aeternitatem, » id est in aeternitate, in regione æterna, cujus mensura cœli non tempus hominum, non ævum Angelorum, sed « cœternitas SS. Trinitatis. *Tertio*, proprio « habitans æternitatem, » id est habitans in seipso, quia est sur « ælernilas, » habitans in sua deitate, quæ est ipsa mei « ælernilas, » æque ac « immensitas. » Sicut enim hæc deitatis extensionem, ita illa ejusdem durationem, quasi mensurat. Nec illa loco aut tempore alio creato mensurari potest. Hinc *Deuter.* xxxiii, 26 et 27, Deus vocatur « ascensor cœli ; habitaculum ejus sursum, » hebraice, *habitaculum* (*jus antiquitas*, hoc est *æternitas*. Vide ibi dicta, Deus ergo ex altissima æternitatis specula, omnia tempora, præsencia, præterita et futura infra se habentia, circulantia, fixus et immotus consistens, contemplatur.

Qui ergo anhelas ad Deum, ascende a terra in cœlum, a carne ad spiritum, ab hominibus ad Angelos, a tempore ad æternitatem. « Deus enim est, cujus natura est majestas, cujus locus est immensitas, cujus tempus est æternitas, cujus vita est sanctitas, cujus vis est omnipotentia, opus misericordia, ira justitia, thronus sublimitas, sedes humilitas. » Pro *habitans æternitatem*, id est æternus, Syrus vertit subinde, *gigas sæculorum*. Ubi nota : Syri passim in Officio divino eleganter et significanter Deum vocant *Gigantem sæculorum*. *Pruno* enim *gigas* significat Dei magnitudinem, majestatem et immensitatem, qua res omnes superat cœloquo et toto orbe eminet uti gigas in cœtu populi. *Secundo*, significatur Dei fortitudo, potentia et dominium, quo in sæculis omnibus dominatur ut gigas Pygmæis. *Tertio*, significatur Dei æternitas, quæ se per omnia sæcula quasi gigas extendit, illa implet, illisque æquatur, ita illa transcendit et complectitur, uti gigas complectitur pusionem. Sicut ergo Deus a Paulo, I *Tunolh.* cap. i, vers. 17, vocatur « Hex sæculorum; » a Mose, Deui, xxxiii, 26 : « Ascensor cœli; habitaculum ejus æternitas : et subter brachia sempiterna, » hebraice, *sub brachiis ejus sceculum* : ita a Syro vocatur *Gigas sæculorum*. Sic a Daniele, imo a Nabuchodonosore, *Daniel*, m, 10, Deo datur hoc elogium : « Regnum ejus regnum sempiternum, et potestas ejus in generationem et generationem. » Et ab Isaiâ, cap. xli, 4 : « Vorans generationes ab exordio. Ego Dominus, primus et novissimus ego sum. » Et a S. Joanne, *Apoc.* i, 8.

Argumentum Prophetæ est tale : Dei tanta est sublimitas, amplitudo et magnificentia, ut, cuna Bit excelsus, humilia respiciat; cum sibi in cœlo, consideret ea quæ sunt in terra; adeoque cum cœlum inhabitet, cohabit et quoque humilibus et abjectis; rursum cum sit æternus et impassibilis, contritos tamen et contusos cune et cordi habeat, ut eis medeatur : ergo decet cum non in perpetuum litigare, sed in Babylone et captivitate humiliatos, contritos et confractos reducere, curare et sanare. Qui ergo calamitatibus fracti estis, sperate, quod Deum, quem iratum experti estis, benignum rursum et clementem mox experiemini. Nam mori diu et temporalia curat æternus, fracturas peccatorum sanctus, humiles et abjectos excelsus et sublimis. Atque hac in re vult vos eum imitari, et eique cooperari. Ita Forerius.

Ut vivificet, — ut recreet, erigat, restauret, itaque quasi vivificet. Humiles enim et contriti, vel ex afflictione quam patiuntur, vel ex demissione et compunctione, videntur mortificati et quasi mortui voluptatibus hujus vite et rebus hujus mundi. Unde Deus eos erigens, consolans et lælilicans, eos rursum vivificat. Ita Sanchez. Huc alludit S. Paulus : « Qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus, » II *Cor.* cap. vii, 6.

16. Usque ad finem. — Deus noster in finem diligit, quia in finem amoris et terminum, ultra quem amor progredi non potest, pertingit, Ille est. quod de Christo ituro ad mortem ait S. Joannes, cap. Kin, 1 : a Cum dilexisset suos, quierant in mundo, in finem (turn vit®, tum amoris) diluxit eos. » At non in finem irascitur; neque enim iratus fundum iræ exhaurit, ul lanium puniat, quantum vel ira suggerit, vel peccata nostra merentur. Hinc cum Deus diutius iu ira persisteret, oral Psalles : « Ut quid, Domine, irasceris in finem? »

Quia spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. — Primo, Hieronymus Prado sic explicat, *q. d.* Effundam furorem meum in impios cum flatu el salivis, quasi iram despumando.

Secundo, Hugo, q. d. Efflabo el exspirabo meam iram : itaque non irascar in finem; sed irasci desinam, ac Judæos Babylone reducam. Sic enim irati crebra respiratione ct anhelitu efflant el exspirant suam choleram.

Tertio, idem Hugo, *q. d.* Impii quasi adverso vento acti sunt in syrles et scopulos, puta in Babylonem ; sed ego secundum cis ventum adspirabo, ut inde in portum salutis in patriam navigent.

Quarto et magis genuine, « spirilus el flatus, » id est animas ego facio el creo, *q. d.* Ideo eas quas creavi amo, misereor, eorumque deliciis, ai humilientur et conterantur, ignosco. Non ergo iis, quæ a mc habent ul vivant et spirent, irascar in perpetuum. Ita Thcodoretus, Chaldæus, Cyrillus, S. Hieronymus et Augustinus, epist 116, Adamas, Forerius et alii. Alludit ad *Gen.* cap. n, 2 : < inspiravit in faciem ejus spiraculum vitee. »

*Quinto, alii per flatum accipiunt animam ; per spiritum. Spiritum Sanctum, ejusquo gratiam et vim animæ a Deo afflatam. Ita Ilaymo et Tertul-
lianus, lib. Jk Anima, cap. xi, ctS. Augustinus, lib. VII De Genes. nd htt. cap. xiv. Unde Symma-
chus, Aquila el Theodotion vertunt : Spiritus qui omnia obtegit et circumdat, scilicet, qui vegetator el vivificator est omnium. Hinc et Plato dixit Deum esse spiritum el animam mundi, q. d. Uti ego crea-
vi animas, ita cis dabo Spiritum Sanctum : cur ergo eis irascar in finem? Sane non irascar; sed iram vertam in clementiam et misericordiam. Hic sensus politis mysticus est quam litteralis.*

Verum nota: Pro *egredietur* hebraico est *cpajP iaatoph*, cujus radix *qop ataph*, cum dicitur de anima, vita vel spiritu hominis, significat illa occultari, obtegi el obrui, ut cessent, nec amplius conspiciuntur, uti fit in ingentibus animi et spiritus afflictionibus, angustiis et lipothymiis, cum deficiunt, el deliquium patiuntur. Sensus ergo est, *q. d.* Ego sum qui humilium et contritorum spirilus, id est animas el halitus vitales deficere el quasi egredi facio : ego etiam sum qui rursum easdem facio, id est reficio, recreo et vivifico; « ego sum qui mortifico, el vivifico : qui deduco ad inferos, et reduco. » Quare non irascar in finem : sed cum animas per captivitatem, similemve ærumnam humiliavero el coulrivero, rursum earum miserius, eas erigam, consolabor et laetificabo. Ita Forerius. Unde el Leo ilebrsus vertit : *Quia spiritus ante faciem meam deficiet, et flatus ego feci.*

Quare minus recto (multa enim supplere coguntur) Symmachus et Aquila vertunt active : *Spiritus meus qui a facie mea egreditur operit, obtegit, occupat omnia, q. d. Ego sum qui spiritu meo vivifico omnia. Minus recte et Vatablus sic vertit et explicat : Spiritus a conspectu meo induet corpus, et animas ego creavi, id est ego creo spiritalis et animas, quas postea in corpus immitto, coque quasi veste induo.*

Nota a egredietur, » id est egredi solet. Futurum enim Hebraeis significat consuetudinem. Loquitur do gravi tribulatione, mœstilia, angustiis, in quibus quasi anima obrui et egredi videtur; quam Deus per lætitiā et consolationem quasi restituit et vivificat, uti dixi. Quocirca tristibus et anxiiis hic versus recte accommodatur : hi enim habent spiritum obtectum, obnubilatum, et quasi egredienlem e suo statu et loco. Loquitur enim Propheta, non de prima creatione, sed de recreatione, consolatione et lætificatione animarum, tum in Babylone, tum sub peccato et dæmone captivarum et graviter afflictarum. Unde subdit : « Sanavi eum, et reduxi eum, et reddidi consolationes ipsi, et lugentibus ejus. »

Denique *ro iaatoph* valde apte verti potest sic ; *Spiritus a facie mea obtegetur*, vel *involvetur*, id est *involutus exhibit*, uti halitus **exit** ab oro convolutus tempore frigoris. Simili enim modo Deui

Spiritus
qunlu-
pici.

quas' exspirat spiritum et animam hominis, dum eam creat et in corpus immittit. Unde explicans, subdit : « Et flatus ego faciam. » *Hoc enim* posterius hemistichium more *llebræo*, explicat prius. Huic sensui favet nostrum «egredietur,» et communiter Interpretes, uti dixi expositione quarta.

F»n.iT. <7. Propter iniquitatem avaritije ejus iratus sim. — Hæc est avaritia, de qua Scribas culpavit cap. præced., U, *fuitque hæc mater* et origo omnium vitiorum. Nam, ut ait Apostolus, « radix omnium malorum est cupiditas, » græce *pràofjvpix*, id est amor argenti. Quare pronomen *ejus* refer/ « *Israelis*, quasi substantivum notum ex circumstantiis, juxta *Canon*. XVII. Vere S Gregorius, XV *Moral*, cap. xii : « Avaritia desideratis rebus non exstinguitur, sed augetur. »

Secundo, S. Hieronymus per *avaritiam* accipit peccandi libidinem insatiabilem; Hebræum enim PX'3 *betsa* quamvis cupiditatem significat. Et sic *avaritiam* pro libidine accepit Apostolus, *Ephes*. iv, 19 : « Qui desperantes, semelipsos tradiderunt impudiciæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam, »

Mystice, avaritia spiritalis est, cum in docendo, concionando, et juvandis proximis quis parcus est, torpidus et frigidus, cum gratia Dei parce utitur, cum dona Dei sibi data parce et ægro aliis communicat : huic irascitur Deus, et sæpe dona data aufert, et sinit eum vagari et sequi suas concupiscentias.

Abscondi a te faciem meam. — Hebraice est, *percussi eum abscondendo*, id est percussi eum abscondite et latenter, inquit Forerius. Putabant enim Judæi a Chaldæis perculi; sed Deus erat qui latenter per cos percutiebat peccatores. *Secundo*, melius Noster in *abscondi* solitum accusativum subinllexit, scilicet, *faciem meam*. Sequitur enim : a Et indignatus sum. » Indignabundi enim faciem avertunt ab eo cui indignantur, itaque eam ab illo abscondunt.

Et abiit vagis in via cordis sui. — Hæc gravis est poena, cum quis a Deo derelictus sinitur vagari, et impune sequi suas concupiscentias, juxta illud *Psalms*, lxxx, 13 : « Dimisi cos secundum (id est in) desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis. » Alludit ad Cain, qui post fratricidium dixit : « Ero vagus et profugus in terra, » *Genes*, iv, 14. Pro *vagus* hebraico est *contacus*, vel *reversus*. Unde Septuaginta vertunt, *moerens*; quod S. Chrysosomus ad Theodorum lapsum, et alii exponunt, *panitens* : quasi hæc fuerit causa ejus quod sequitur : « Et sanavi eum, et reduxi, » *q. d.* Populus mœrens abiit captivus in Babylonem : unde hac calamitate ad se reversus pœnituit; quocirca e captivitate cum lib ravi, et in patriam reduxi. Ita S. Thomas, Forerius, Hugo et alii. Verum nostra versio priorem sensum requirit. Nam vagari in via cordis est equi concupiscentias, non autem duci in Babylonem.

18. Vias ejus vidi, et sanavi eum, — *q. d.* Vidi eum vagum et errantem, ac abeuntem in ruinam; miserius ergo ejus sum tandem, eumquo per flagella, piasquo inspirationes excitavi, ut suum errorem periculumque agnosceret, ac ad me rediret; itaque redeuntem sanavi. Loquitur de Judæis in Babylone captivis, ibique pernitentibus, quos proinde Deus et anima et corpore sanavit, ac reduxit in patriam. Sed sub his intelligit infideles et peccatores, vagantes per idola ac vitia, landemque pœnites, quos Deus sanat, et reducit ad Ecclesiam pristinumquo grati® et gloriæ gradum.

Et reddidi consolationes ipsi (populo meo vago jam dicto), et lugentibus ejus. — *Et* significat *id est, q. d.* Consolatus sum populum, id est lugentes, id est afflictos et pœnites, in populo. Loquitur de reductione e Babylone, et anlilype, o peccato. Nam typum cum anlitypo sæpe conjungunt Prophætæ. Ita Forerius et S. Hieronymus. Vide *Canon*. V. Huc alludit Christus, *Matth* v, 5 : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. » Childæus vertit : *Uedi consolationes ipsi et his qui lugebant super eos*, puta amicis et vicinis lugentibus Judæorum casum et ærumnas.

19. Creavi fructum labiorum pacem. — *Primo*, per *fructum labiorum*, Hugo et Adamus accipiunt mercedem orationis, quæ labiis proferri solet, ut sitmetonymia, quasi dicat : Dedi Judæis in Babylone et quibusvis peccatoribus afflictis, lugentibus ac pœnitentibus, meque invocantibus, pro fructu et mercede orationis suæ pacem. Nihil enim mentem in omni tribulatione, ac præserlim in contritione ac poenitentia, ita serenat ac pacatam reddit, ac oratio. Pro *fructum* enim hebraico est 3'9 *nib*, id est *proventum*. Porro pax, Judæis data per Cyrum, typus fuit pacis, id est libertatis, quietis et affluentiae bonorum spiritualium datæ per Christum. Hic sensus maxime planus, idcoque genuinus videtur. Denique, « creavi, » id est creabo. Pax enim hæc utraque tam nova, tam mira, tam magna et divina fuit, ut vere dici potuerit a Deo creata. Sic enim in Scriptura creari dicitur res misera, afflicta et quasi emortua, cum renovatur, restauratur, novumque vigorem et vitam accipit. Sic orat Psaltes, ut Deus plantas, resque omnes Ideine algidas et quasi emortuas in vere revirescere et reviviscere faciat, dicens *Psalms*, cm, 30 : « Emittes spiritum tuum, et creabuntur : et renovabis faciem terræ. » Sic David ob peccatum adulterii spiritaliter mortuus, jam pœnitens orat, *Psalms*, l, 12 : « Cor mundum crea in me, Deus : et spiritum rectum innova in visceribus meis. » Sic cap. lxxiii, 17, ait Deus, quod in resurrectione creabit cœlos novos et terram novam. Sic in Pentecoste oramus Spiritum Sanctum :

Veni, Creator Spiritus,
Mentes tuorum visita ;
Imple superna grtia,
et Juit tu .li i'ertora»

Secundo, Vatablus et Forerius per *fructum labiorum* accipiunt communem sermonem et loquendi materiam, p. d. Innovaturus sum sermonem populi hujus : qui enim ante habebat in ore bellum et nllionein, posthac loquatur de pace, qua; continget ipsi, tanta et tam grata, ut in labiis ejus non sonet nisi pax, laus et gratiarum actio. Unde et Sanchez sic exponit : Ego creavi, id est creabo et adducam pacem futuram populo in Babylone captivo, æque ac humano generi redempto per Christum, quæ sit perpetua laudationis et gratiarum actionis materia.

Tertio, alii, q. d. Creavi pacem, quæ est fructus labiorum meorum, id est promissionis meæ, quam scilicet ego Deus labiis meis, aut prophetarum meorum, iispromisi. Ita S. Hieronymus, Ilaymo et S. Thomas.

Denique, quia Hebræum ns^hsapha, non tantum labium, sed et littus et ripam (quæ sunt quasi labium maris et fluminis) significat; hinc quidam vertit : *Creavi sicut fructum riparum pacem*, q. d. Creavi pacem tam uberem et copiosam, quam copiosus et uber est fructus crescens in ripa fluminis; impii vero semper tumultuantur et æstuant quasi mare, ut sequitur.

Pacem ei, qui longe est (id est Gentili, qui hactenus remotus fuit a fide, Deo, et salute), et qui prope, — id est Judæo, qui antea habuit fidem, Deum, et spem salutis. Ita explicat Apostolus, *Ephes*, n, 17. Unde patet hæc a vers. 18 et deinceps, magis de Christo et Christianis, quam de Cyro et Judæis, esse accipienda : Christus enim plenam pacem hanc tam Gentibus quam Judæis attulit. Alludit tamen ad pacem (eamque presupponi! et perstringit) a Cyro allatam Judæis, tam eis qui longe erant, puta in Babylone captivi, quam cis qui prope, id est qui in Judæa, vel in vicina Idumæa aut Moabitude degebant. Haec S. Thomas et Hugo. Historice ergo loquitur de Cyro et Judæis, ut patebit ex toto cap. sequenti; symbolice et precipue, de Christo et fidelibus. Vide *Canon*. V et sequent.

Vm to. 20. Impii autem quasi make fervens, quod quiescere non potest. — Pro *fervens* hebraico est *nigras*, id est *impulsum*, veniis scilicet et fluctibus agitatum et jactatum. Unde Vatablus vertit : *Impii autem Euripi instar fremunt*; mare enim cum in arcto stringitur, uti fit in Euripo, in fluctus intumescit. Insuper Euripus septies per diem fluit et refluit, idcoque in perpetua est agitatione et motu, magno nature secreto, quod penetrare nequivit Aristoteles ; unde de eo dicitur : « Euripus habet Aristotelem, non Aristoteles Euripum. » Sensus est, q. d. Pacem jam dictam habebunt Judæi Babylone a Cyro liberali, æque ac homines a Christo redempti; sed pii tantum, nam impii, cum perpetuo æstu cupiditatum, et afflatu demonum agitentur, quiescere nequeunt; sed instar Euripi et maris fluctuantis perpetuo

jactantur : imo, ut ex Hebreo verti potest, *nurquam non stercus et lutum ejiciunt*.

Er redundant fluctis ejus in conculcationem et lutum. — « Conculcationem » vocat res viles, sordidas et pulidas conculcatione dignas, uti sunt spumæ, cadavera aliaque maris ejectamenta, q. d. Sicut fluctus maris ejicit in littus quisquillas et res putidas ac conculcandas, rursum spumas, quæ terra mixtæ faciunt lutum; ita cæcus cupiditatum et corde impii ejiciunt et despuant putida peccata. E contrario, sicut mare allisum ad conchas et gemmas, eas expurgat et expolit; ita æstus et agitatio ac persecutio piorum eos purificant et clarificant. Alii sic explicant, q. d. Sicut fluctus maris a terra resorpti lutum faciunt, quod conculcatur : sic impii a Deo et hominibus conculcabuntur in die judicii, uli Judæi jam ab omnibus conculcantur. Ita S. Hieronymus.

Nota : Hebræum CDH *rephes* significat conculcationem, perturbationem, ccenum, lutum, stercus, etc., a radice rBT *raphas*, id est conculcare, et conculcando perturbare. Significanter vertit Vatablus : *Impii autem instar Euripi fremunt, qui nescit quiescere, cum aquat ejus limo et luto turbantur*, id est, ait : *Cujus aquee propellunt ad litora canum et lutum*. Rursum Procopius : *Impii*, ait, *animi fluctuationem patiuntur, maris instar seipsos ubiscentes, quod quos fluctus ad Ut(ora trudit, assidue pant quidem, sed eorundem in se reflexionem* • *mrsum pati cogitur*.

21. Non est pax impiis, dicit Dominus Deus. — Yen. tu Est epiphonema. Septuaginta vertunt : *Non est gaudium impiis*. Nota hic sanctitatis fructum esse pacem animi, et gaudium in Spiritu Sancto; impietatis vero fructum esse animi perturbationem, ac consequenter voluptates illicitas plus fellis quam mellis habere, et tandem desinere in sordes et pœnas, lum presentes, tum æternas. Ita videmus gulam mille afferre curas, desinere in febres, colicas, calarrhos; libidinem in vomicas, luem veneream, carcinomata; superbos assidue jactari invidiis, odiis, angoribus, ac tandem descendere ad probra et ignominias.

« Quid prodest, ait Seneca, *epist.* 57, totius regionis silentium, si affectus fremunt? Omnia noctis erant, placida composita quiete : falsum est. Nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. Et Horatius, lib. U, *ode* xvi :

Non enim gaude, neque consularis
Submovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueala arcum
Tecta volantes.

Et inferius :

Nec leves somnos timor, aut cupido
Sordidus aufert

Melius et plenius S. Augustinus, lib. XIV *De Civitate Dei* ostendit impiorum de peccatis gaudia esse

fil\$a, et perturbationibus plena. Preclare S. Gregorius, XXXIII *Moral*, it : «Ludus est dæmoninn, cum vagas et instabiles animas do vitio rotant in vitium. » Idem in *Psalm*, ni *Panitent.* : « Inter multiplices humanæ animæ tribulationes, et in-

numerabiles afflictionum molestias, nulla major afflictio, quam conscientia delictorum. Superasi itaque ut in tribulatione positus peccator, ad Deum recurrat, in quo solo vera est consolatio. »

CAPUT QUINQUAGESIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

¿jerat Propheta, cap. proceed, in fine, Judæos pmitentes, justos et pios, Babylone redituros, et habituros in Judæa pacem, non vero impios : nam non est pax impiis. Nunc docet justorum justitiam et pietatem, non tam esse sitam in jejunio corporali et celebratione festorum, ac caeremoniis externis; uti falso putabant Judæi (qui murmurabant contra Deum, quod cum hæc facerent, nihilominus tot calamitatibus premerentur), quam in interna pietate, abstinentia a vitiis, misericordia ct charitate. Quare hæc specant Judæos ante Christum, ut patet ex Zachar. vu, qui multa ex hoc cap. citat; a pari (amen, imo a majori, ad Christianos pertinent : illorum cnim justitia major debet esse ct purior quam Scribarum et Pharisæorum, ut docet Christus. Occasio hujus sermonis ct prophetice dc jejunio fuit, quod Judæi, vastata urbe per Chaldæos, ad repropitiandum Numen, instituerint jejunium quarti, quinti, septimi el decimi mensis, ut patet Zachar. vm. Unde mirabantur et murmurabant, quod Deus cos non exaudiret, nec Babylonice captivitatem solveret, paccmqc promissam redderet : quibus respondet Zacharias idem quod hic Isaias. Idem fecerunt Judæi in vastitate sub Tito, cl faciunt ctiamnum. Omnem enim sanctimoniam, vimque pro* pitiandi Numinis, ut mittat cis Messiam, ponunt in jejunio. Hinc et Pharisæus illo arrogans sibi sanctitatem dicebat : Jejuno bis in sabbato, Luc. xviii, vers. 12.

Jubetur ergo clamare Propheta tubali voce, jejunium Judæorum, mixtum ct contaminatum immisericordia ct injustitia, scilicet litibus, contentionibus et pugnis, non placere Deo. Deinde, vers. 6, docet quodnam sit verum jejunium, Deo gratum, scilicet jejunare ab ut ¿uitate, cibare pauperes, nudos vestire, etc. Horum cnim causa jejunium institutum est. Denique, vers. X, si id fecerint, promittit cis justitiam, sanitatem, illuminationem, etc., vers. 12, quod in eis aedificabuntur deserta sæculorum, et vers. 14. Tunc, ait, delectaberis super Domino, el sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæredilatc Jacob patris tui. Porro, vers. 8, ct deinceps assurgit ad Christianos : illi cnim potius quam Judæi ista, quæ dixi, præstiterunt : quocirca et promissa tam ampla, jam dicta, a Deo præ illis acceperunt (1).

1. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam , et annuntia populo meo scelera eo-7ffli, el domui Jacob peccata eorum. 2. Me etenim de die in diem quærunt, et scire vias mea» rolunt : quasi gens, quæ justitiam fecerit, el judicium Dei sui non dereliquerit : rogant me ndicia jusliliae : appropinquare Deo volunt. 3. Quare jejunavimus, et non aspexisti : humiliavimus animas noslras, et nescisti? Ecco in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, el

(1) Isilas œkonomiæ divinæ radones circa Synagogam, q-j.i-% cap. Lv, ut, Lvn, prosecutus est, hoc capile et sequenti absolvit, judicium Dei predicando ct minitando, quæ possunt aptissime ad ca teinpora referri quæ Christi Damini adventum præcesserunt, quibus cum pretor idolatriam omni genere scelerum contaminati essent ante Deum, exteriori ct carnali justitia tantum contenti, putant malesecum Deum agere, quod non Messiam mitteret, ut eos a tantis calamitatibus, quibus post reditum e Babylone premebantur, liberaret.

Pruno igitur, magnas voces edere Propheto jubetur, e' actio generalità proponitur ab eodem contra Judæ-s dnlitorum consiliorum rationem tenere, el in omnibus tuis acliombus divinam voluntatem collimare sunulan-
ī, i.

Sfcwuio, exceptionem factam a Judæis ad jejunia sua

provocantibus, refutat Isaias, perstringendo horum defectus jejuniorum, scilicet cum propria voluntate, duritia in repetendo debito, et animo ad contentionem et di&ddia intento conjunctorum, 3, 4, et in sola carnis maceratione absque interiori pœnitentia consistentium, vt i -, 5.

Ttrio, designat conditiones justas Jejuniorum, scilice? opera jusliliae, charilalls ct misericordia.*, 6, 7, pro quibus spondet liberationem a malis præsenlibus, securitatem a futuris, nec non conversionem forlunæ advena in OÓréntiMtnam, 8-12.

Qunrto , ne videretur in superioribus ita opera miseri* cordnc exigero, ul his contentus cultum parum curaret, addit aliam conditionem ad Deum perlinentem, precipilque observantiam sabbati et legis, cl addicit lxma olim prumusa cum hæredilalis promis, .uc, 13, 14,

omnes debitores vestros repetitis. 4. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie. Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clarnor vester. 5. Numquid tale est jejunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, et saccum et cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium, el diem acceptubilern Domino? Nonne hoc est magis jejunium, quod elee»; dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: dimitte eos, qui confracti sunt, liberos, et omne onus disrumpe. 7. Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris. 8. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sanitas tua citius orietur, et anteibit faciem tuam justitia tua, et gloria Domini colliget te. 9. Tunc invocabis, el Dominus exaudiet: clamabis, et dicet: Ecce adsum, si abstuleris de medio tui catenam, et desieris extendere digitum, el loqui quod non prodest. 10. Cum effuderis esurienti animam tuam, el animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, et tenebrai tuæ erunt sicut meridies. 11. Et requiem tibi dabit Dominus semper, el implebit splendoribus animam tuam, et ossa tua liberabit, et eris quasi hortus irriguus, el sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ. 12. Et ædificabunlur in te deserta sæculorum: fundamenta generationis el generationis suscitabis: et vocaberis aedificator sepium, avertens semitas in quietem. 13. Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam, in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaveris eum dum non facis vias luas, et non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem: 14. tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te bæreditale Jacob patris lui; os enim Domini loculum est.

Va», i. 1. Clama. — Hebraice est: *Clama in gutture*, noe est, ut Septuaginta: *Clama in fortitudine, ne parcas gutturi et voci tue**

Quasi tuba exalta vocem, — *q. d.* Clama contenta, sonora, forti et quasi tubali voce. Aliter Sanchez, *q. d.* Cane tuba instar præconis, ut populum convoces; deinde voce sonora hæc mea edicta eis propone (ita enim facit præco principis), scilicet « annuntia populo in eo scelera eorum, n- » Notent hoc concionatores, se non esse ti-
Concio-
B, t' L' wutibii. bias ad voluptatem el plausum modulantes; sed tubas, ut classicum canant ad arma, ad bellum contra peccata et concupiscentias jugiter ineundum. Audiant S. Augustinum, serm. 106 *De Tempore*: « Quasi tuba exalta vocem tuam. Clamare ergo jubemur, et vehementer clamare. Ne pareas, inquit, id est peccatoris iniquitati, ne tacendo peccas, et dum verecundia} ejus consulis, non consulas sanitati; no vulnera illius, quæ clamando resecare poteris, reticendo in pejus enutrias. Scitis quia tuba non tam oblectationis esso soleat, quam terroris: non tam delectationem præferro, quam inferre formidinem. » Vide sequentia. Simili modo insonat *Osce*, v, 8: « Clangile buccina in Gabaa, tuba in Hama; » et *Joel*, ii, 1: « Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ: quia venit dies Domini; » et vers. 15: « Canite tuba in Sion, sanctificato jejunium, vocato cœtum, » etc. Rursum, *Osee* vii, 1: « In gutture luo sil tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meum. »

2. MELTENIM DEDIE IN DIEM QUJBBVNT, LT SCIRE VIAS Ven. meas volunt, — *Primo, q. d.* Simulant se quærere Deum, Deique voluntatem, ad eam se collimare, ac satagere quomodo eam implere, eique magis placere possint. Secundo, *q. d.* Inquirunt mea consilia et decreta, eorumque rationes; ut de adventu Messiae, cur differatur? quare permittat Deus populum suum in Babilonem delineriet indigna pati, etc.? Ha Forerius. Unde *tertio*, apte Cyrillus et Sanchez, *q. d.* Vocant me in jus: allegant enim suam justitiam, measque vias, id est consilia, accusant infidelitatis et iniquitatis, quod promissam eis pacem et bona non præstent; quærunt enim dicuntque quotidie: « Quare jejunavimus, et non aspexisti? » Tales hypocritæ* etiam hodie sunt, qui exterius sanctitatem simulantes, semper queruntur male scum agi: eum enim terrenis bonis animo affixi sunt, inique ferunt ea sibi tanquam justis, non affatim, vel a Deo, vel a reipublica rectoribus distribui: at vere justis et pii, de amissione æternorum tantum solliciti, sic sua componunt, ut, cum se indignos aere quem respiratione attrahunt, arbitrentur, æternitatem et veram felicitatem semper meditentur, el super hac re omnes rationes suas subducant. Vera enim justitia, cum facit omnia quæ a Deo præcepta sunt, dicit: « Servi inutiles sumus. Non intres in iudicium meum servo tuo; quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Ab occultis meis munda me, Domine, » etc., inquit Forerius.

Et iudicium Dei sui non dfreuoukhit. — « Iudicium » vocat juBlu: , quod Deus lego

•ua proscripsit et sanxit. Tales sunt hodie, qui cum impure et impie vivant, tamen ita pie loquuntur et inquirunt de animæ unione cum Deo, de perfecto amore, de vita* contemplativo! sublimate, de apice perfectionis, ut tantum non angeli videantur.

Rogant me judicia jl'stiteb, — g. d. Volumus scire quam judicia Dei sint justa, det ipse nobis eorum rationem, seque justificet; videntur enim nobis esse injusta : nam sinit nos, qui ejus cultores et justi sumus, ab infidelibus el impiis opprimi. Ita isti stolidi et arrogantes.

Appropinquare Deo volunt, — non ut ad eum per sanctitatem et munditiem accedant; sed ut cum eo disputent, ejusque judicia examinent, et quasi in tribunali contendant, cumque cœlo deturbent, et gubernatione orbis amoveant.

vm j. 3. Uumilia vimus animas nostras, — id est jejunavimus, uti processit. Hebraei enim jejunium vocant humiliationem, vel afflictionem animo*. *Primo*, quia finis et fructus jejunii est, ut caro humiliata subdatur spiritui. *Secundo*, quia jejunium lasciviam carnis humiliat, punit et domat. Sic David ait, *Psalm*, xxxiv, 13: «Humiliabam in jejunio animam meam;» *Levit*. xvi, 29: «Mense scplimo, decima die mensis, affligetis animas vestras,» hoc est jejunabitis. *Tertio*, quia jejunio addebant cilicium, quod affligit; et cinere qui humiliat, se aspergebant, uti nos facimus initio Qnadragesimæ, in die Cinerum. Id enim fecit Judith, cap. vin, vers. 6. Unde et subdit Isaias, vers. 5: «Et saccum et cinerem sternere? numquid istud vocabis jejunium?»

Et nescisti, — q. d. Videris ea non aspicere, non curare, imo ignorare, quia ea, uti par est, non remuneras. Vides hic Judæos in externo jejunio suam sanctitatem collocasse. Unde et Christus carpit Scribas, *Matth*. xxm, qui externam pietatem in jejunio et sacrificiis proferebant, interiorem vero charitatem et misericordiam negligebant. Tales sunt et hodie inter Christianos.

Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra. — Hebraice l'an chephels significat, id quod libet, quare in Scriptura vocatur libido, concupiscentia, voluntas carnis, voluntas propria, etc. q. d. Jejunalis a cibo, et camera maceratis; sed inierim indulgete libidini animi, v. g. avaritiæ, fastui, iracundiæ, irapudiciliæ, alisque vitiis carnis, ad quæ resecandi jejunium institutum est. Nam, ut alia taceam, debitores vestros pauperes rigide et inhumane compellitis solvere id quod debent, etiam cum non sunt solvendo. Quorum proinde clamor ascendit ad me. Unde Glossa hic: Qui repetit, ait, non habentem, Deo facit violentiam. *Secundo*, tempore jejunii vacatis jurgiis, contentionibus, pugnis et verberibus. Ita et hodie nonnullos, dum jejulant, magis cholericos et impatientes experimur. Jejunium enim acuit in chulericis bile r., -cd ipM eaii edomare debent; at mundam, qui nei-uml quid sit mortificatio pussio-

num el vitiorum, putai tquo se beatos, si suos affectus sequi, si id quod lubet exsequi, si quod optant assequi possint, suis cupidinibus indulgent, casque instar pecorum explent. Q loeiret jure Plato in *Critone* damnat illam vulgi precationem .-«Deus det tibi qua* velis: Imo nunquam det, inquit, sed faciat, ut velis quod ipso vult. Uree enini e-l pura religio, si sic te religes Deo. » Quare merito exclamat hic S. Bernardus serin. 71 n(ant. t a Grande malum propria voluntas, quæ iit ut bona tua (jejunia) tibi bona non sint. Oportet proinde extra lilia fiant qui hujusmodi sunt, quia nihil omnino, quod propria inquinatum sil voluntate, gustabit is qui pascitur inter lilia.»

Moraliter, nola hic describi quale debeat esse jfjoniom jejunium Christianorum in Quadragesima el aliae t*a > * Scilicet, primo, ut mens tam a vitiis quam a cibo jejundet, inquiunt S. Hieronymus, Cyrillus el Pro- sit opoi- copius. Nam jejunii finis est, ut corpus humilietur ut et subdatur animæ, anima rationi, ratio virtuti et spiritui, spiritus Deo; quem finem ni assequaris, frustra juniorum media adhibes, sicut frustra æger assumit pharmaca, si a noxiis non absteineat, inquit S. Chrysostomus in *Gen*. i, hoin. 8, et S. Leo, semi, i de *Quadrage*.: «Non in sola, ait, abstinencia cibi stat nosti i summa jejunii, aut fructuose corpori esca subtrahitur, nisi mens ab iniquitate revocetur, et ab obtrectionibus lingua cohibeatur.» Et S. Bernardus, -erm. 3 De *Jejunio Quadragesima*: «Si sola, ait, gula peccavit, sola jejundet, et sufficit ^si vero peccaverunt et membra cælera, cur non jejument et ipsa? Jejundet ergo oculus a curiosis aspectibus et omni petulantia, etc. Jejundet auris nequiter pruriens a fabulis el rumoribus. Jejundet lingua a detractatione et murmuratione, etc. Jejundet manus ab otiosis signis, etc. Sed et mullo magis anima ipsa jejundet a vitiis et a propria voluntate sua. Etenim sine jejunio hoc, cælera a Domino reprobantur, sicut scriptum est: Quia in diebus juniorum vestrorum voluntates veslræ inveniuntur.» Jejunium ergo corporis condiendum est jejunio animæ, cl abstinencia a peccatis. Hoc est quod Dominus ait *Joel*, i, 14: «Sanctificate jejunium. » Nam, ut ait S. Gregorius homil. 16 in *Evangel*.: «Jejunium sanctificare, est adjunctis bonis aliis dignam Deo abstinenciam carnis ostendere. Cesset ira, sopiantur jurgia. Incassum enim caro atteritur, si a pravis suis voluptatibus animus non refrenatur, cum per Prophetam Dominus dicat: Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra. » Et S. Hieronymus, ad *Celantiam*: a Quid, ait, prodest tenuari abstinencia corpus, si animus intumescat superbia? Quam laudem merebitur de pallore jejunii, si invidia lividi simus? Quid virtutis habet, vinum non bibere, et ira atipie odio inebriari? »

Debitores vestros repetitis. — Objicit eis fictam pcunilenliam. Vera cnitn poenitentia (quam falso per jejunium et cilicium profitebantur) sensum purgat, el noxias affectiones, eo saltem lem-

porn quo vigni, sedat, atque visibilium contemp-
tum et oblivionem inducit : quamdin enim salu-
bris ille dolor mentem obtinet, fastidio sunt qu®
diarissima esse solebant : liliorum aspectus tunc
injucundus est ; ornatus et pretios® vestes sor-
dent; deliciasque el fercula ut stercora reputa-
mus, et lanium ad delictorum remissionem , et
divinam gratiam suspiramus, inquit Forerius.
Et S. Gregorius, homil. 16 in *Evangel.* : a Qui, in-
quit, a debitore suo hoc quod dedit repetit, ali-
quid justum facit; sed dignum est ut quisquis se
pœnitentia macerat, etiam hoc, quod sibi juste
competit, interdicit : sic nobis afflicti et pœni-
tentibus a Beo dimittimur quod injuste egimus,
ii pi o amore illius et hoc quod nobis justo com-
petit, relaxemus. »

Veri. 4. 4. ECCB AD LITES ET CONTENTIONES JEJUNATIS, —

Primo, q. d. Jejunatis, non ut carnem mortificetis,
sed ul habeatis et caput serenius, et tempus am-
plius, ad ingeniosius et plenius tractandas vestras
lites, et contendendum in judicio ac tribunali, at-
que ad exigendum vestra debita. H®c enim rcjici-
tis'in tempus jejunii; utpote otiosum, æque a ne-
gotiis ac vacuum a gula. Dies enim jejunii fere si-
mul erat dies precum, idque usque ad vesperam,
cl ortum Hesperii, ut colligitur *Judith* cap. vi, 16,
el docet S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovin.*, cl
eoisque ctiamnum Judæi jejunant. Atque indo-
videtur orta consuetudo Christianorum nonnul-
lorum, ut pridie nativitatis Christi et quibusdam
aliis diebus, jejunent ad vesperam, donec videant
Hesperum et stellas. Nisi malis dicere, id inde od-
tum, quod olim in Ecclesia jejunabatur passim
usque ad vesperam, nec prandebatur, sed coma-
batur , peractis Vesperis, et precibus omnibus
(unde nunc, quia in jejunio prandetur, Vesper®
promittuntur et leguntur ante prandium); qui
mos servatus fuit usque ad tempora S. Thom®,
uti ipse testatur. Porro vesperam metiebantur ab
apparitione Hesperii et stellarum; unde pueri Já-
menles crebro aspiciebant in cœlum, ut, si stel-
las viderent, possent jejunium solvero, et famem
saliare. Sic nulli mercatores in vesperum usque
jejunant, ut diem totum impendant mercimoniis
ctluci is. Ita S. Thomas, Hugo et Sanchez. Hic sen-
sus genuinus est.

Secundo, q. d. Litigatis et contenditis uter ves-
trum plus jejunet. Captatis enim ex jejunio non
Dei, sed vestram, ideoque vanam gloriam. Ita
Forerius.

Percutitis pugno impie — debitores vestros, vel
eos, cum quibus litigatis et contenditis. Jejunium
enim, quia siccatur, cholera acuit. Verti potest,
pen *utitis pugno impio*, vel, ut Pagninus, *duro*: Leo
Hebrous vertit, *percutitis pugno damnatum*, scilicet
oh u«uram, aliudvo debitum in judicio. Unde
Septuaginta vertunt, *percutitis pugno humilem*. Hæc
percussio turn dolorem, tum potius ignominiam
inurebat percusso.

Ut audiatur jn excelso clamor , — qui alto a

jejunantibus, imulque plangentibus tollebatur,
ailS. Hieronymus; qui i hi tollebant cum, non ex
cordis dolore et contritione, sed ex ostentatione
et vana gloria.

Secundo, « ut audiatur clamor, » id est preces
vestra*, *q. d.* L't Deus in cœlo exaudiat vestras vo-
ces et orationes. ItaS. Thomas, Hugo et Sanchez.

Tertio el genuine, *q. d.* Nolite jejunare sicut
u'qtic ad hanc diem ; nempe, ut clamor vester,
dum litigatis et contenditis, in excelso audiatur:
aut potius, a clamor vester, » active, quo scificet
vos cogitis clamare pauperes et miseros, q tus
ad persolvendum cogitis et percutitis. Scriptura
enim nomine *clamaris* significat violentias, ra-
pinas, fraudes, et ea omnia qu®, lassa charitate,
faciunt gemere et clamare injuriam pascos et af-
flictos. Hic clamor cœlos et aures Dei penetrat.
Ita Forerius et Adamus.

3. Numquid contorquere quasi circulum caput Ven. »
suum,— id est, ut Vatablus vertit : *Ut homo retor-
queat caput suum quasi humum*. Et, ut Forerius : *Ut
incurvet* (hoc enim est llebræum *ʾZDriphaph*) *caput
suum quasi pineum*. Jejunantes enim partim ex de-
bilitate, partim ex pœnitentia, demittebant caput,
et curvi incedebant, itaque sese instar viminis et
junci flectebant in circulum, id est in curvitem
et gyrum : uti fecit Achah HI *Rcg.* xxi, 27, et Da-
vid *Psalm*, xxxvn, 7. Hi autem, ut suum jejunium,
poenitentiam et humilitatem ostentarent, plane
curvabant caput pem* ad tibias; ut viderentur
illud contorquere in circulum , uti vertit Noster.
Adde, jejunium ex inedia et debilitate, subinde
vertiginem capiti inducit, præsertim languidis,
q. d. Ili simulant vertiginem, et contorquent ca-
put, ut ostentent suum jejunium.

Arias contendit pro *circulum* legendum esse cir-
pum vel scirpum (cujus vari® sunt species : una
asphodelus dicta, qu® Hispanis dicitur *gamón*,
quod per metalhesin videtur esse idem cum He-
broo J123N *agmon*), puta juncum : hunc enim si-
gnificat llebræum *agmon*. Verum omnes codices
legunt *circulum*, itaque vertunt Septuaginta et
ipso Arias, itaque vertunt *Job* xli, 21. Licet enim
agmon proprie significet juncum, significat tamen
cl circulum : juncus enim facile flectitur in circu-
lum , ex coque fiunt circuli. Denique, si lubet,
circulum hic juncum accipe. Unde Syrus vertit,
ut incurvet collum strum sicut tortile; Arabicus, *sicut
id quod inclinatur*.

Jn(!rl

Et saccum (id est cilicium), et cinerem ster —jun>o»<i-
nere?—Hisce enim quasi symbolis poenitentia*
ornabanl jejunium, ut dixi vers. 3.

Ju-TM

6. Nonne hoc est magis jejunium , quod elegi ? v»r». (Hic jejunii sibi placiti conditiones assignat. *Prima* Conditio
est) : dissolve colligationes impietatis (id est dis-
solve obligationes et pacta usuraria, aliaque ini-
qua et impia, quibus alios, præsertim pauperes,
violent TOppre^sisti et exhausisti) : solve fasciculos
deiuumimes,— id est relaxa, condona, conscinde,
vel combure fasciculos syngrapharum , violent-

en«a
IXuj.
Prima <
ul (ojua-
U pAG-
II »1 U.

tarum cautionum; puta chirographa obligationum de solvendis usuris aliisque iniquis contractibus, quibus proximum et fratrem tuum, quasi jugo deprimis *et opprimis*. Ita Septuaginta qui vertunt : *Dissolve obligationes violentarum cautionum, dimitte contractos in remissione, et omnem scripturam iniquam conscinde*. Et S. Cyprianus, *ad Quirin. cap. 1*, qui sic vertit : *Solve omnem nodum iniquitatis, resolve suffocationes impotentium commerciorum*. Pro *deprimentes* hebraice est *rifilo mota*, id est *nutation's*, id est fasciculos et onera fratribus *imposita*, adeo gravia, ut illos inter eundem nutare et vacillare cogant. Ita Vatablus.

Secundo, Forerius a fasciculos, » inquit, metaphorice vocal fœnora, quæ dum debitores non sunt solvendo, in dies augescunt, et in fascies crescunt, quos non possunt ferre ; vel certe servitia et operas, quas illis injungebant intérim dum non solverent.

Tropologice S. Clemens, lib. *H Constit. Apost. cap. un.*, hæc recte refert ad remissionem injuriarum : « Si, inquit, Christianus esse vis, sequere legem Uomini, dissolve omne vinculum iniquitatis : in te enim posuit Dominus potestatem remittendi peccata in te commissa, etc. At tu injuriæ memor es, et inimicitiam retines, el in judicium venis, et iracundiam observas, et precibus tuis obsistis. »

DIMITTE EOS QUI CONFRACTI SUNT. — Id CSt, Ut Forerius vertit, *qui conquassati sunt*; Vatablus, *qui oppressi sunt* tum paupertate, et cere alieno, ut foro cedere cogantur, quos clamnum Hispani *fractos* vocant: tum duritie et servitute, aut carcere creditorum : hos enim vult liberos dimitti, advoque si non sunt solvendo, debitum eis condonari. Ita Plato docet evidentissimum « signum viri optimi esse, si quis sit lenis in suos, et cos, in quos habet imperium. » Nam si in alienos, qui te referire possunt, sis lenis, mirandum non est.

Et omne onus dirumpe. — Debitum jam dictum, vocat « onus, » tum quia in se onus est gravans debitorem ; tum quia jugum, servitutem, carcerem aliaque onera creditoris, ei inducit. Unde Septuaginta et Symmachus vertunt, *et scripturam* (chirographum aut syngrapham) *iniquam conscinde*.

Mystico S. Ambrosius, Chrysostomus, Justinus, Basilii, Hilarión, et ex iis Leo Castrips, *q. d.* Dissolve chirographa (id est quolibet peccata), quibus te dæmoni obligasti. Audi S. Ililarionem in *Vs. cxxiv* : « Solve orano vinculum, et omnem nodum iniquitatis. Nam si a præceptis Dei declinaveris, et his obligationibus peccatorum te colligaveris, abduceris in pœnas æternas cum operantibus iniquitatem. » Et S. Basilius in *Asceticis*, cap. *iv* ; « Solve, ait, animi infirmitates, el peccatorum insolubilia vincula, quæ fecisti cum patre peccati diabolo. »

7. Frange esurienti panem tuum. — lice est se-

eunda conditio, quam Deus in jejunio, ut sibi placeat, requirit; scilicet, ut condatur pietate et eleemosyna, inquit S. Gregorius horn. 10 in *Evangel.*, pita-
ct quod subtrahitur ventri, detur pauperi ; ut scilicet esurienti detur panis, peregrino hospitium,
nudo vestis. Hoc ergo, ait S. Gregorius, « quod tibi subtrahis, alteri largire, ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. Sibi enim quisque jejunat, si ea, quæ sibi ad tempus subtrahit, non pauperibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. » Urget S. Augustinus, *serm. G2 de Tempore*, *18 frange*, indeque probat, quod nemo licet pauper ab eleemosyna se excusare possit: « Non dixit, inquit, ul integrum panem daret, cum forte pauper ille alium non haberet; sed: Frange, inquit, hoc est dicere : Etiam si tanta paupertas tibi est, ut non habeas nisi unum panem, ex ipso tamen frange, et pauperi tribue. » Vide eundem, *serm. 50* et *serm. 172*, ubi ait : « Imple miserationis officia, et sanctificasti jejunia. Sagina pauperum viscera, et anima tua muneribus sanctitatis pinguescet. Vesti nudum, et tua peccata contecta sunt. Peregrinum hospitium luo contende suscipere, ut et te Deus in coelorum regna suscipiat. » Vide et exempla, quæ recensui *Rzech. xvdi, 7 (1)*.

Et carnem tuam ne despexeris — Id est, ut Septuaginta vertunt, *et domesticos seminis tui ne despexeris*. Nota hebraismus : *caro* enim vocatur propinquus, consanguineus, tum proprio, qui affinis est; tum communiter, qui homo est; præsertim ejusdem gentis et fidei, v. g. Israelita. Hisce enim omnibus, si egeant, jubet eleemosynam præstari. Et hi omnes in Adamo nobis propinqui el cognati sunt.

Sanchez subaudit vocolam, *sicut, q. d.* Sicut carnem luam non despicias, sie etiam illos (esurientes, vagos et nudos) ne despexeris. Tertiam interpretationem addit Forerius, quam mox indicabo. Sed prima est maxime genuina. Stimulat enim cos ad eleemosynam, dicendo eam dari carni propriæ, hoc est, consanguineis et contribulibus, ul eorum non tantum corpori, sed et anima' consulant, ne videlicet obinopiam cogantur infidelibus vel impiis se mancipare, a quibus ad infidelitatem el impietatem traducantur. Ita legimus in *Vita S. Sylvestri*, qui prudentia æque ac sanctitate eximius fuit Pontifex, quod studioso pauperum, puerorum virginum, pupillorum et orphanorum inopiæ subveniret : u Ne, inquiebat, cogantur pe-

ti) Vers. 7. « Frango esurienti panem tuum. » Panos in illi* partibus erant tale* qui facile frangerentur, nipote tenues placentæ, uti sunt clamnum in Oriente, juxta viatorum relationes; co factum, ut *frangere* dicatur pro communicare, seu distribuere. Forma panimi, ait Jahn, *Archæolog. jlibi*, pari. 1, cap. ix, « ral rotunda diametro 9 vel 10 pollicum; el azymus quidem non eral cultro cr. i' dor; fermentatus autem crasiuem digiti auricularis non Miper-dvit : quare pani* haudquaquam cullro scindobdlur. sed manu (rancebatur.

tere ab alienis, qui dum lovant corpora, jugulant animas. »

8. Tunc erumpet quam mane (Hebraice "H3D cassachar, id est ífcut aurora) lumen tuum. — Assignat bio Deus misericordia] et clccmosynæ proemia. *Primum* est lumen, per quod recte Forerius et Sanchez accipiunt prosperitatem et felicitatem. Hujus enim symbolum est lux; sicut nox et tenebro], adversitatis et calamitatis, *q. d.* Tunc incipies e mediis calamitatum tenebris, v. g. e captivitate Babylonica in lucem libertatis, lætiliæ et felicitatis emergere. Sicut enim immisericordia et inhumanitas diem terris aufert, tempestates concitat, et totam mundi machinam conturbat, vobisque, o Judæi, tenebras captivitatis et carceris induxit; ita ex adverso, misericordia diem, lucem et pacem orbi affert, vobisque reditum ex exilio, hilaritatem, et bona omnia restituet. Addit Sanchez eleemosynam in hora mortis, quæ caliginosa est, mœsta et anxia, afferre spem salutis, esseque quasi « stellam matutinam, » *Apoca!*. n,28, id est luciferum, qui solis adventum præil el annuntiat : ita enim et eleemosyna moribundum excitat, ei quo instantis gloriæ beatifica] lumen ostentat, et prælibandum offert.

Nota : Pro *erumpet* hebraice est pp3* *iibbaca*, id est *findetur*, vel *scindetur* : uti sol in aurora radiis suis findens nubes, in lucem quasi fissam et sparsam erumpit. Urget hoc S. Chrysostomus, homil. 55 in cap. xvi *Alatili*, indeque docet misericordiam a Deo misericordi esso paratissimam. « Non dixit, inquit: Apparebit tibi lux, sed, scindetur, ut velocitatem et copiam dantis exprimeret; ut intelligamus valde cupidum esse nostræ salutis, quodque muneribus plenus, cx largiendi festinatione quasi prorumpat, cum nihil sit quod inæstimabile Dei desiderium possit prohibere. Quibus omnibus infinitam bonorum copiam nobis paratam esse ostendit. Matutinum lumen, subitum et repentinum significat, antequam cogites te beans, ut quod matutino tempore, antequam exspectes, te excipiunt bona. »

Ei sanitas tua citius orietur. — *Primo*, pro sanitas Forerius vertit, *curatio*, *q. d.* In Babylone captivus cs, o Israel, ibique penuria, squalore, moerore, alii que ærumnis conficeris, ægrotas et consumeris. Accipe remedium et pharmacum prastantisimiiin, misericordiam : hæc te omnesque tuos dolores et infirmitates curabit. Tua enim misericordia, Dei in te misericordiam, quæ lo sanet, provocabit. Undo Septuaginta pro *sanitas*, vertunt lai, Tra, id est *medicamenta* vel *emplastra*. S. ttiero- i.yinns llebræum mxx arucha in *Comment.*, hic cl alibi vertit, *cicatricem*; Vatablus, *diuturnitalun*. Eleemosyna ergo est emplastrum efllicacissimum, quod omnibus pingis et morbis, tam corporis quam animi cicatricem et sanitatem inducit, affertque misericordi longævilatem, ut sit diuturnis vitæ. Sic de sapientia dicitur, Sapient, cap. vi, 26 : « MuUiudo sapientium sanitas est orbis terra-

rum. » Et de sobrietate, *Eccli.* xxxi, 37 : « Sanitas est animæ et corpori sobrius potus. »

Secundo, « lumen » et « sanitas » spiritaliter hio accipi possunt, *q. d.* « Tunc erumpet, » id est tunc e cœlo infundetur tibi gratia, per quam justificaberis atque illuminaberis in intellectu, ut scias quid bonum, quid malum ; quæ via ad salutem ducat; « et sanitas orietur » in voluntate, sanaberis enim a pravis affectibus et cupiditatibus. Simili enim tropo de timore Dei dicitur, *Proverb.* ni, 8, quod timor hic « sanitas erit umbilico luo, et irrigatio ossium tuorum. » Hoc est, si timeas Deum, totum corpus tuum sanum erit. Corporis enim sanitas maxime pendet ex sanitate, tum teneriorum partium, scilicet vitalium, ut cordis, hepatis, splenis, quæ sunt juxta umbilicum, et ipsius etiam umbilici, qui superiora membra cum inferioribus connectit, et per quem fœtus in utero a matre alimentum sugit, et alitur; tum etiam duriorum, scilicet ossium, quæ sunt quasi bases et columnæ nostræ domus et microcosmi. O-sium autem sanitas, medullæ pinguedine fovetur et irrigatur; caque deficiente ossa arescunt; unde sequitur tabes et corruptio hominis. Est metaphora, significans totam animam, omnesque ejus partii nobiles et ignobiles, debiles et fortes, v. g. appetitum qui est quasi umbilicus, et rationem quæ est quasi ossa, per timorem Dei sanas fore. Ha Jansenhis et Cajctanus, *ibid.*

Anagogice S. Chrysostomus, homil. 4 *in epist. ad Philippenses* : « Oleum hoc, inquit, eleemosyna magnam in futuro tibi lucem et claritatem largietur; » ac consequenter sanitatem æternam et immortalitatem.

Denique Chrysostomus, homil. 53 in xvi Mattii., S. Augustinus, serm. 172 *De Tempore*; S. Cyprianus, serm. *De Eleemosyn.*; Tertullianus, lib. *De Resurrectione carnis*, cap. xxvn, pro Ispa-ra, id est *sanitates*, vel *medicamenta*, legunt, tpana, id est *vestimenta*, per quæ intelligunt corpora. Hæcenim sunt quasi vestimenta animæ, *q. d.* Corpora hic per jejunium attrita et cxhau<ta, Deus in resurrectione reformabit et renovabit; sicuti veteri vestimento detricto, novum surrogatur et induitur. Audi Tertullianum: Vestem « non subsericam, nec pallium, sed carnem volens accipi, ortum carnis resurrectura de mortis occasu prædicavit. » Hic sensus apposite respondet ei quod proecessit : « Cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam no despexeris. » Hoc sensu, *q. d.* Si nudum vestias, Deus quoque nudam carnem tuam, in resurrectione, vestiet stola glorie. Verum ex Hebræo et Latino liquet in Septuaginta, legendum esse Wuara, non tj*at<», quanquam Hebræum *arucha*, quod proprie significat *longitudinem*, pro longa veste accipi posset.

Et anteibit faciem tuam justitia tua. — *Primo*, « Justitia, » id est misericordia. Sic enim capitur ajustitia, » *Dan.* iv, 24, in Hebræo, *Psalms*, cxi, 9, *Actor.* X, 35, et alibi, *q. d.* Si sis in tenebris pec-

ca'i ftüf captivitatis, vel calamitatis, praesertim morhs, eleemosyna, quasi fax viam tibi praebit, et inde te educet; in morte vero apud iudicem Christum tutabitur, et in coelum perducet, omnes obices removens, et omnia plana reddens. Hoc Firm»» est quod ait Tobias cap. iv, vers. H : a Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non
 | iu °* p Hietur animam ire in tenebras. » Unde sequitur ;

Et gloria Domini colliget te. — «Gloria, n id est gloriosa liberatio e periculo, vel captivitate, v. g. Babylonica. Rursum, ipse Dominus gloriosa sua gloria coelesti te colliget, proteget, suscipiet, et ut Septuaginta, *circumdabit*, ac beabit, dicens : < Intra in gaudium Domini tui. » Ita Vatablus, Sanchez et alii. Alludit ad Mosen, qui, cum Judaei rebelles vellent eum lapidare, fugit ad tabernaculum, ibique gloria Domini per nubem apparente protectus est. Audi S. Chrysostomum, homil. 32 in epist. ad Hebr. : « Eleemosyna, inquit, vincula peccatorum dissolvit, fugat tenebras, exstinguit ignem, mortificat vermem, expellit stridorem dentium. Huic cum multa fiducia portae coeli aperiuntur, et veluti regina intrante, nullus janitorum, nullus custodum qui portis assistunt, audet dicere : Quae tu es? vel unde? sed omnes eam e regione suscipiunt : sic etiam misericordia; regina namque est, vere regina similes faciens homines Deo. » Sicut ergo immisericordes et crudeles omnium injuriae expositi sunt, ut singulis gressibus timere debeant ruinam, quia praecedit eos iniquitas sua et odium, quo Deus eos persequitur; ita e contrario misericordes nullam timent injuriam aut vim, quia praecedit eos sua eleemosyna, et Dei gratia. Vide quae dixi de eleemosyna, Deutcr. xiv et xv.

Secundo, Forerius «anteibit,» etc. q. d. In omnibus rebus, quae occurrerint, nipote prospero succedentibus, apparebit quod justus sis. Obtinerat enim passim opinio, quod adversa non nisi sceleratis contingerent, prospera non nisi justis. Sed prior sensus illustrior, aequae ac germanior est.

✓9 9. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet, etc. — non verbis, sed facto propitium et beneficium so tibi exhibens, cum antea ob tuam immisericordiam nollet te aspicere, uti querebaris, vers. 3. Ex hoc loco S. Cyprianus, tractat. De Orat. Domin., docet Deum non audire orationes, nisi conjunctas piis operationibus : « Adesse, inquit, se promittit Dominus, et audire ac protegere se eos dicit, qui fojustitiae nodos de corde solventes, et eleemosynas circa domesticos Dei, secundum ejus praeccepta viventes, dum audiunt quod Deus praecipit fieri, ipse quoque a Deo merentur audiri. » Et paulo ante : « Orantes non infructuosus, nec nudis precibus ad Deum veniant: inefficax petitio est. cum procalar Deum sterilis oratio. Nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur, et in ignem unUdtur ; uliaue et sermo non habens fructum,

promereri Deum non potest, qui nulla est operatione fecundus. Et ideo Scriptura divina instruit dicens, Tob. xn : Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna. Nam qui in die iudicii praemium pro operibus et eleemosynis redditurus est, hodie quoque ad orationem cum operatione venienti benignus auditor est. » Id deinde probat exemplo Cornelii Centurionis, cui ait Angelus, Actor, x : «Corneli, orationes tuae et eleemosynae ascenderunt in memoriam coram Deo. Sic et Raphael, Tobiae oranti, et semper operanti testis fuit dicens : Quando orabas tu et Sara, ego obtuli memoriam orationis vestrae in conspectum claritatis Dei. Et cum sepelires tu mortuos simpliciter, et quia non es cunctatus exsurgere, et derelinquere prandium tuum, etc., misit me Deus curare te, et Saram nurum tuam. »

Si abstuleris de medio tui catenam. — *Catena* haec est *onus*, et *fasciculi deprimentes* (puta usurae, et iniqui contractus, servitutes et onera divitum, quibus ipsi alios pauperes quasi vinciebant et opprimebant), de quibus vers. 6. Nam omnibus hisce locis in Hebraeo est eadem vox *mota*. Ita S. Cyrillus, Vatablus, Forerius et alii. Vide Jeremia? cap. xxvii et xxvni.

Mystice, S. Hieronymus per *catenam* intelligit peccata. Haec enim sunt quasi vincula ferrea, quae vinciunt animam, vinctamque tradunt et mancipant daemioni.

Et desieris extendere digitum. — *Primo*, Pagninus addit, *ad rem alienam*, q. d. Si desieris furari, et rapere aliena. Ita Cyrillus et Procopius.

Secundo, Vatablus, Forerius et S. Thomas, q. d. Si desieris porrecto digito et protenso minari proximo, et probris afficere; si desieris contendere et rixari. Addunt 9. Thomas et Forerius, extendere digitum, esse gestum, quasi volentis eruere oculos; quod est arrogantis, irati, ulciscantis et impotentis animi.

Tertio, S. Hieronymus, Haymo et S. Thomas in extensione digiti, putant significari irrisionem et subsannationem. Itaque vetari hic ne proximo detrahas, et singulos quasi digito notes. Unde Chaldaeus vertit : Si *desieris annuere digito*. Haec eliamnum plebei suos irrident, dum duos digitos in aliquem extendendo, quasi cornua ei affigunt, significantes eum esse cornutum, aut uxorem ejus alios habere amasios. Ita et Diogenes Cynicus, teste Laertio, protendens digitum medium in Demosthenem, insimulavit cum turpitudinis. Olim enim medius digitus infamis fuit, coque ostendi grave erat probum : illo enim significabant hominem esse mollem et effeminatum : inde digitus hic vocatus est impudicus, de quo Martialis, lib. II : « Ostendit digitum, sed impudicum, » puta medium. Ex adverso ostendi digito secundo, qui dicitur index, laudabile erat et honorificum. Ita Deirio, adagio 801, ex Cicerone, Persio et aliis. Sic de procaci et illice femina dicitur : « Digito loquitur. » Democritus vero apud Juvenalem,

Satyr. 10, digito indicabat restem et furcam : cum

Fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.

Quarto, Septuaginta vertunt, *si abstuleris a te*, Xtipmrfav, id est extensionem manus in eligendo magistratu, *q. d.* Si in eligendo magistratu, non extendas manum ad munera, non sinas te donis corrumpi. Rursum, si non sis levis, nec leviter attollas digitum, ut eligas indignos, quia cognati, amici aut benefici sunt. Nazianzenus, oratull. *De Cura pauperum*, exponit iaupamav, sive á^{Co}Xiav, id est probationem, sive ambiguitatem; qua Leo Castrius censet notari avaritiam dantium eleemosynam, quod digito quasi supputent quantum dederint, aut indicent se alias eis dedisse, vel alios nunc eis impertitos esse eleemosynam. Melius Nicetas in *Nazianzeno* probationem interpretatur explorationem, qua divites nimis curiose inquirunt, an pauper vere sit pauper, et eleemosyna dignus. Planus videtur, si xtipcr*-vtxv ad verbum interpretemur, manus vel digiti extensionem. Hanc enim significat vox Ilebræa, Chaldmus et Noster, a quibus Septuaginta noluisse dissentire est verisimilius, ut recte advertit Delrio loco jam citato. Tertius ergo sensus et secundus maxime genuini videntur.

Et loqui quod non prodest. — Hebraice pttaven, id est *iniquitatem*, puta lites, rixas, oppressiones pauperum, sannas et convicia. Unde Septuaginta vertunt, *murmura*.

Vtri. IO. 10. Cum effuderis esurienti animam tuam. — Hoc est viscera misericordia}, puta intimos affectus compassionis, condolendo, miserendo, et miseri® ejus copiose et largiter succurrendo. Hoc enim notat ^{to} *effuderis*. Septuaginta vertunt : *Sideris esurienti panem ex anima tua*, id est ex sincero totoque affectu anim® tu® : Deus enim magis animum dantis, quam datum ipsum respicit. « Deus, inquit S. Gregorius, XXII *Moral*, xii, non pensat datum, sed affectum. »

Et animam afflictam (fame, nuditate, niœrore) repleveris — cibo, veste, consolatione et l®titia.

Orietur in tenebris lux tua, et tenebra tua erunt sicut meridies, — *q. d.* In mediis calamitatibus orietur tibi libertas, lælilia et prosperitas tanta, quanta est lux in meridie. Rursum et in tenebris, » id est in agone et in horrore mortis, erit tibi consolatio, et spes salutis ac lucis, et glori® ætern® : Deus enim omnes anim® timores et angores, omnia nubila serenabit et discutiet. Vide dicta vers. 8. Sic *Job* xi, 17, dicitur : « Quasi meridianus fulgor consurget tibi, » hoc est, « cum te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer : » ubi Leo Hebræus vertit : *Totum tempus vitæ perflabit serenius quam meridies*. Est enim lux meridiei clarissima et jucundissima, nullamque gignit umbram, *q. d.* Pari modo tibi, o Job, vita, qu® superstes, erit plena felicitatis, nulla adversarum ro-

rum umbra, nullo infelicitatis timore convellenda aut fuscanda.

H. Et requiem tibi dabit Domines semper. — Potest quoque sic verti : *Erit Deus perpetuo requies tua*, in quo uno semper requiescas. Rursum sic *Deus perpetuo deducet te in via* recta felicitatis et salutis, sicut deduxit filios Israel, duce columna, per desertum in Chanaan. Ita Forerius et Vatablus. Loquitur de requie, tum terrena, v. g. quam habituri erant Judæi e Babylone redeunt in Judæa; nam de euntibus in Babylonem dicitur *Threnor*. v, 5 : « Cervicibus nostris minabamur, lassissimis non dabatur requies, » tum cadesti* et æterna.

Et implebit splendoribus animam tuam. — Illustrat et inculcat id quod dixit paulo ante: « Orietur in tenebris lux tua. » Vide ibi dicta, quibus adde : sicut peccatum implet tenebris animam immisericordem, sic Dei gratia implet animam misericordem, splendoribus sempiternis grati®, consolationis et beliti® in hac vita, ac glori® æternæ in futura.

Nota: Pro splendoribus hebraico est FniHi HV3 *betsach sachot*, id est *claritate claritatum*, *vel splendore splendorum*, vel *serenitate serenitatum*, vel *siccitate siccitatum*, vel *ardore ardorum*, id est summo ardore, siccitate et splendore. His enim implet mentem misericordiam et sanctorum SS. Trinitas, cum ad eas venit habitatura. Est enim ipsa ignis consumens concupiscentiam, et quidquid in nobis aqueum est, terrenum et mortale.

Denique Clnldæus, Pagninus, Vatablus et Sanchez vertunt, *implebit in siccitate siccitatum*, id est in summa sterilitate et fame, « animam tuam, p Cn m cuim aliorum segetes sterilescent, misericordium afri a Deo fecundantur. Hoc enim promisit, Proverò. iii, 9 : « De primitiis omnium frugum tuarum da pauperibus, et implebuntur horrea tua saturitate, et vino torcularia tua redundabunt. » El cap. xxvni, vers. 27 : « Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. »

Et ossa tua liberabit. — Vatablus vertit, *ossa tua saginabit*, id est implebit medulla. Hac enim ossa, antea fame sicca et arida, irrigantur, vegetantur. saginantur, crescunt et roborantur. Unde Septuaginta vertunt, *ossa tua pinguescent*. Per *ossa*, synecdochice intelligit omnia membra : horum enim fulcrum et sustentamina sunt ossa. Hinc « ossa » symbolice significant robur et fortitudinem, *q. d.* Tua ossa, tua membra, tuum robur, in calamitate, v. g. Babylonica, captiva, contrita et emaciata Deus liberabit, roborabit et impinguabit.

Mystice, idem faciet ossibus, id est soliditati et potentiis anim® : has enim ab omni peccati et vitiorum tabe liberabit, et gratia et consolatione sua pinguefaciet. Ha Procopius, Cyrillus et Castrius. Hi enim per *ossa* accipiunt anim® potentias.

Symbolice, « ossa et animi sunt virtutes : h® enim animum roborant et fulciunt, uti ossa corpus < H® fiunt quasi captiva, cum per peccatum.

perdita Det gratia et ch&ritate, amittunt suum quasi spiritum et vitam, ac statum supernaturalem, ul jam non Deo, sed dromoni serviant : has liberat Deus, cum excusso per peccati remissionem et gratiam dromonis jugo, charitatem eis restituit, qua rursus Deo vivere, eique in sanctitate et lætitia servire incipiant. Ita Sanchez.

Anagogice, ex Septuaginta qui vertunt : *Ossa tua sicut herba orientur et reflorescent, et hæredibunt generationem generationum*; S. Cyrillus et Procopius hæc accipiunt de gloriosa resurrectione corporum misericordium et beatorum, ad beatam immortalitatem.

Er eris quasi hortus irriguus, — *q. d.* Eris sicut paradisus semper vernans fructibus et frondibus; eo quod jugiter aquis, vel pluviis, vel fontanis irrigetur. Hoc est, abundabis fructibus et bonis, tum corporalibus, tum spiritualibus. Quo enim plura dederis pauperi, eo plura tibi erogabit Deus, ut semper habens quod croges, nec fons misericordium turo siccetur. Id ipsum est, quod ait Apostolus, II Cor. ix, 6 : « Qui parce seminat, parce et metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet, n Et vers. 10 : « Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum prostabit, et multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum iustitiae vestre. » Vide ibi dicta. Multo magis id fiet in anima : hanc enim Deus, quasi hortum suum irriguum, perpetuo aquagrali suro irrigabit. S. Ambrosius, lib. III, *epist.* 25, hinc refert ad laudem jejunii : hoc enim eleemosyna condiri jubet hic Propheta : « Ossa, inquit, tua pinguescent, et eris sicut hortus ebrius. Pinguescit igitur anima tua, viriditque ejus spiritali adipe jejunii, et fructus sui multiplicantur ubertate mentis tue, ut sit in te sobria ebrietas, sicut illud est poculum, de quo ait Propheta : Et poculum tuum inebrians quam proclarum est ! n

Et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquae
i > Unt — Apte misericors comparatur *fonti* : sicut enim
n. fons omnibus suam aquam largiter communicat,
m. et quasi viscera sua effundit, nec tamen deficit,
n sed lanium semper recipit, quantum emittit; ita
et eleemosynarius plus a Deo recipit, quam in
pauperes eroget. Sicut enim aqua ad fontem, lac
ad ubera, quo suguntur: ita dona et bona Dei
ad eleemosynarios confluunt, inquiunt S. Rasilus
et Clemens, III *Padagogi* cap. vii. Pro *non deficient*
hebraico est, *noxi mentiuntur*, id est non fallunt,
non deliciunt, sed perennant. In rostu enim et
siccitate, multi fontes exarescunt, et dilutque he-
ros sitientes et hiantes; sed fons misericordium est
fons fidelis, qui in omni aliorum egestate non de-
ficit, sed facit pos bonis abundare, quibus suam
et aliorum famem et sitim expleant.

Quocirca considera, *primo*, viriditatem; *secundo*,
proeiritatem; *tertio*, fertilitatem; *quarto*, varietatem;
quinto. aquarum copiam; *sexto*, omnigenam
amœnitatem et pulchritudinem horti irrigui.

v. g. paradisi terrestris ; caque ad hominis misericordis corpus, opes et animum transfer, et videbis quam felix ejus sit sors.

Huc facit apologus de agro maxime frugifero, qui non septus, nec conclusus, tam herum quam quosvis alios abunde alebat et saturabat : at postquam is in manus heri avari qui sepe ei circumdata alios exclusit, devenit, non nisi hero sufficientes fructus protulit. Miratus est hems, consulensque oraculum, audivit : « Uni servit nger tibi nunc, cur tanta requiris? » Similiter, si quis aquas fontis muro includat, non emanant aqua, sed furlim alio se proripiunt ; ita et tibi, tuisque bonis continget, si avare ea serves, et in arca concludas. Opes ergo avarorum fallaces sunt et mendaces, misericordium vero fideles et constantes. Ita Forerius.

12. Et ædificabuntur in te (Vel a te) DESERTA Vert. sæculorum, — puta domus, vel urbes et provincie turo a nullis saeculis desertæ, tum domibus, tum habitatoribus, itaque quasi emorturo : nam incolte et doinus sunt quasi sanguis et vita civitatum et regionum.

Fundamenta generationis et generationis (id est multarum generationum et sæculorum) suscitabis, — *q. d.* Restaurabis et reroedificabis urbes et domos, a nullis saeculis dirutas, quarum tantum fundamenta in imo, terra obruta, remanserunt. Promittit hic Deus misericordiis amplam sobolem et familiam; ita ut necesse sit desertas urbes et domos reroedificare, ut posleris ejus sit habitandi locus : sicut ex adverso deficiente sobole, et incolis, deficiunt et ruunt domus et urbes, *q. d.* Misericordes non tantum instar fontis habebunt perpetuitatem sobolis ac familio; sed etiam amplitudinem, ut quaquaversum se dilatent et multiplicentur.

Jam *primo*, Ilerroi, testibus S. Hieronymo, S. Thoma, Vatablo et Forerio, hoc referunt ad Judæam et nerosolymam a 70 annis desolatam restorationem per Zorobabcl. Addit Sanchez, « fundamenta generationis et generationis n vocari Jerusalem, quia ipsa ante nullas generationes fundata fuit, rotate Melchisedech. Hic sensus frigidior est; ad eum tamen alludit Propheta, eumque quasi historicum prorsupponit. Verum sub eo, quasi typo, *secundo*, altius quid de Ecclesia Christi spectat; ad illam enim avolat, juxta *Can.* IV, proserlim quia a cap. xi ad finem libri, fero agit de Christo et Ecclesia, *q. d.* O fideles, o Ecclesia, si operibus misericordium te dedas, pietas, fides et sanctitas priscorum patrum, jam diu collapsa, in te restaurabuntur, quasi « fundamenta generationis et generationis; n id est, ut Septuaginta, *diutissime*, imo in æternum Incoelisduratura: o Christe, o Apostoli, o Christiani, si fueritis viri misericordium (uti scio vos fore) Ecclesiam veterem, id est Synagogam, collapsam restituetis, facielisque ut in ea redeant et reflorescant fides Abrahæ, spes Isaaci, charitas Jacobi, innocentia Abelis, castitas Josephi, man-

COMMENTARIA IN ISAIAM PROPHETAM, cap. tvn!.

suetudo Mosis, fortitudo Davidis, patientia Job, etc., quæ virtutes jam pridem abolit®, et e mundo ablat® videbantur. Ita S. Hieronymus, Hugo et alii.

Huc pertinet expositio Procopii et S. Augustini in *Psalm.* cx et exi, qui per *deserta sæculorum* accipiunt minam hominum in primo parente Adamo, cujus peccato omnia nostra bona facta sunt ruinosas, ac ceciderunt. Unde Procopius: « Anim® tua?, inquit, ruin® in Adamo fact® instaurabuntur, et disciplina cadesti reficientur; ædificabis (c ipsum dogmatis coelestibus; Christo tanquam muro to sopiés, » ut scilicet flas templum Dei. Loquitur enim Isaias, tam de anima, quam de Ecclesia, quasi de urbe vel templo olim vastato, nunc restaurato et munito. Itaque licet proprie loquatur de Synagog® et Ecclesiæ restauratione, tamen consequenter loquitur etiam de reparatione anim® cujusque: per hanc enim illa fit.

P-st»n- Multo magis loquitur de institutione, vel reformatione statuum et Ordinum, tum Eccle-iasticorum, tum Religiosorum: hi enim sunt fulcra et bases Ecclesiæ. Tales ergo Ecclesiæ et Religionis ii, <jui? ædificatores fuerunt S. Basilios, S. Benedictus, S. Bernardus, S. Antonius, S. Dominicus, S. Francisons; de quo proinde narrat S. Bonaventura cum Ordinis sui confirmationem ab Innocentio III Pontifice petiisset, illeque eum primo rejecisset; tandem tamen benigne eum excepisse, et Ordinem confirmasse, eo quod in somnis sibi ille, quem repulerat, collabentem Lateranensem basilicam sustinere visus fuisset. Ita S. Franciscos do Paula, institutor Ordinis Minimorum, parvam ecclesiam a'dificalurus, jussus est in somnis illam multo grandiore nidificare, quod Ordinem suum late propagaturus, per eumque Ecclesiam restauraturus esset. Tales fuerunt singulis fere sæculis, vel institutores, vel reformatores Religionum, quos Deus pro sua provida misericordia tam Ecclesiæ, quam Religionibus ipsis excitavit, ut eas pristino nitori ac fervori restituerent.

Viri mi- Ubi nota Deum excitasse ad hoc tales viros, qui r' eran* Iua8nJR misericordi® et charitatis. Tales enim requiruntur ad hoc opus, qui nimirum tangantur intima compassione ruentis disciplinre, labentis Religionis, et pereuntium animarum. Usée enim compassio parit in cis ingentem zelum reformationis, qui ad hoc opus, quasi dux præcat, omnino contradictiones, obices et difficultates constanter superet. Hinc S. Petrus, antequam audiret a Christo: « Pasco oves meas, » ter ab eo rogatus fuit: « Simon Joannis, diligis me plus his? » Joan. cap. xxi, 15.

Denique noster Hieronymus Prado ha® accipit do corporali fabrica, <7. d. Restitues rediticia Ecclesire, vel ab infidelibus, vel ab hrereticis diruta, vel negligentia aut avaritia incolarum, aliovo casu, collapsa: quorum substructiones, id est fundamenta, tantum reliqua sunl,el a mullis sæculissola stant.

Uterius hoc extendit Thomas Bozius, tom. H IW-M» *De Notis Ecclesia*, signo 88, ad urbes et ecclesias a Christianis aedificatas in locis antea desertis. Do- puiMJia. cct enim ibidem, terras antea inhabitabiles, per Christianismum factas esse habitabiles et populosas. Ita Germaniam, qu® jam Christiana tot tantasque habet urbes, ante Christum incultam, et multis locis desertam fuisse, ostendit ex Tacito, Strabone, Seneca et Herodiano. Idem docet de Britannia, scilicet eam ne centesimam quidem urbium et agrorum et fructuum eorum, quos jam habet, partem habuisse in Paganismo. Idem docet de Polonia, Prussia, Livonia, Lithuania, Dania, Norvegia, Suecia, Gothia, Hibernia, insulis Terceriis, Canariis, Indiis tam Occidentalibus quam Orientalibus. Vide eumdem, signo 73, in fine, lib. XV, ubi inter alia sub finem hoc addit: « Quin Indiarum latissimis plagis datum est, ut liberentur a maximis tempestatibus, ac terne motibus per Eucharistiam, in templis earum Christi cultu stabilito excitatis conservatam: quod Gonzalus Ovetensis, cap. x *Hist. gener.*, et Lopesius, lib. 111, cap. vi, testantur. » Hujus mutationis causa est duplex: *Prior*, Dei favor et benedictio; *posterior*, quod fides Christiana, non tantum spiritum, sed et rationem, politiam et naturam humanam expoliat. faciatque homines sagaces, industrios, laboriosos, reque ac sociales, civiles et humanos, ut civitates et respublicas excitent, agros colant, «irles mechanicas exerceant, etc. Sicut ergo in Paradiso, ob Ad e fidem et innocentiam, Deus benedixit ei totique terræ; ita et eidem benedixit, ob secundi Ad®, puta Chnsti et Christianorum sanctioniam. Hoc ipsum prædixit Sibylla apud Lactantium, lib. VII, dum ita canit:

Et tunc sane gaudium magnum Deus hominibus dabit:
Eteni II tellus, cl arbores, el innumera pecora lerra
Dabunt fructum verum hominibus.
Vim cl mellis dulcissimi, el candidi lactis,
Et frumenti, quod est hominibus optimum omnium.

Et apud Virgiliano, *ecloga* ix:

Molli paulatim flavescet campus arista,
Incullisque rubens pendebit sentibus uva,
Et dura quercus sudabunt roscida mella.

Anagogice, « fundamenta sæculorum, » sunt domus et sedes cœlesles, e quibus ceciderunt olim angeli, factique sunt dæmones. Has enim eorum ruinas, a tot sæculis desertas et vacuas replebunt et sarcient elecmosynarii virique sancti. Ita Sanchez.

Et vocaberis edificator sepium, avertens semitas ix quietem. — « Vocaberis, » id est eris, ut jure ita vocari possis. Historice alludit et significat muros Hierosolym® (h®c enim vocatur srepe vinea, cujus muri sunt sepes) nChald eis interruptos, ita ut seruit® per illos in urbem omnibus etiam bestiis et hominibus paterent, a Nchemiaet aliis osse restauratos; ita ut semitis occlusis, urbs

jam ab hoste foret tuta, degeretque in quieto. Unde Forerius et Vatablus vertunt : Vocaberis obstructor ruptura» t vel sepiens fracturam, vel ruina instaurator, restituens semitas (quæ ad muri rupturam ducebant) quieti. Qui enim resarcit ruinas, avertit semitas, quæ ad ruinas et rupturas ducebant; itaque tam semitas quam cives et incolas restituit quieti : facit enim ne quis, praesertim hostis, semitas eas calcei et cives invadat. Rursum, per quietem hanc, significat obstructiones has semper duraturas, neque fore similes illis, quas vinitores faciunt in vinetis, et coloni in agris. Has enim viatores rursus diruunt, et per easdem semitas iter conficiunt. Ita Forerius: a Avertens» ergo « semitas in quietem, » idem est quod occlusor et dissipator semitarum, per quas subibant bestia et hostes vastantes vineas et domos, ideoque auctor quietis. Possent quoque cum Sanchez hæc proprie accipi de vinetis Judææ, quorum sepes disjecta) a Chaldæis, restaurata? sunt Judæis Babylone redeuntibus. Verum parabolice, sub vinetis Judææ et Jerusalem, intelligit vineta, id est Ecclesias Christi, q. d. Eris et vocaberis ædificator sepium, id est sepiens et muniens Ecclesiam, obstruensque aditus, per quos dæmon et vilia irrumpebant; itaque faciens ne unitas aut disciplina Ecclesia) laxetur, atque antiquam fidei simplicitatem et integritatem, quasi murum restituens. Ita ex S. Ambrosio Castrius et Procopius, qui per sepes has doctrinam cœleslem et timorem Dei accipiunt. Hic enim compressa et occlusa inquieta superbia, gula, invidia, omnique concupiscentia, Ecclesiam ejusque fideles restituit quieti. Quocirca ædificator sepium debet esse Praelatus et concionator, qui populi conscientias sepire debent spinis minarum mortis, judicii et gehennæ, ait Haymo. Peccator enim est quasi via communis, per quam ira, libido, crapula, omniaque vitia quasi bestię impune transeunt et grassantur, ait S. Cyrillus, quia caret hac sepe.

Tales ædificatores sepium fuerunt et sunt restauratores Religionis disciplinæ, et nominatim clausura?. Hæc enim, ut docent Concilium Tridentinum ipsaque experientia, est seps et murus Religionis, adeo ut, si quis collapsam disciplinam in aliquo monasterio aut collegio restituere velit, ante omnia clausuram et silentium restituere debeat. Ilis enim restitutis, facile reliqua reconstituantur. Talis ædificator sepium fuit S. Romualdus, qui anno ætatis vigesimo Ordinem S. Benedicti arripuit, inde Anachoreta factus, Ordinem Camaldulensium instituit, in eoque pene centum annos transegit : mortuus est enim anno ætatis 120, a nativitate Christi 1027. Hisce annis mira sua asperitate, solitudine, oratione et sanctitate apparuit, ut non tam homo terrenus, quam angelus certastis videretur; monasteria S. Benedicti in Italia et Gallia reformavit, plurima nova redificavit, multa sui Ordinis fundavit, eremos Eremitis implevit; adeo ut Petrus Urseolus Venetiarum

Dux, plurimique alii nobilissimi viri, ad cum cunctatim accurrerent, et vitam monasticam aut eremiticam amplecterentur : ita ut totus mundus ejus virtutum radiis illustrari et renovari, aureumque sæculum agere videretur, uti B. Petrus Damianus Cardinalis, ejus assecla et familiaris, in ejus Vita enarrat

Porro, quam hi Deo sint accepti, quamque eos etiam et luetur, miraculis sæpe declaravit. Iam num perillustre refert S. Petrus Venerabilis, qui floruit anno Christi 1100, lib. 1. *Mirae*, cap. xxix : Moniales, ait, Marciniacenses, Ciuusiro salutari conclusa), et (ut sic dicam) vitali obruta) sepultura, pro praesenti coarctatione sempiternam latitudinem, pro sepulcro beatam resurrectionem expectant. Unde potius mori, quam egredi, ante occumbere, quam limen designali ostii transgredi elegerunt. Quod tunc apparuit, quando in circumpositis villis domibus, casu, quodam tempore ignis exarsit. Cum enim Hugo Archiepiscopus Lugdunensis eis suaderet, imo præciperet ex obedientia, ut exirent, neque sinerent se concremari; una excelsæ nobilitatis et conversationis, Guisla nomine, quam et ipse mulierem vidi, spiritu et fide succensa, respondit : « Nos, Pater, timor Dei et præceptum Abbatis nostri, ut ignem æternum evadere possemus, intra hos quos cernis limites, usque ad mortem permansuras includit. Undo nullo pacto fieri potest, ut aliqua necessitate præfixos nobis pœnitenitiæ terminos, saltem pedis passu transgrediamur; nisi ab illo, qui in nomine Domini in hoc nos inclusit loco, solvamur. Noli ergo, domine, si placet, hoc injungere quod nobis agere non licet; sed sicut nos ignem præcipis fugere, ita magis igni, ut a nobis fugiat, virtute Christi Domini nostri armatus injunge. » Ad quam mulieris fidem stupefactus Archiepiscopus, ac subito et ipse fide repletus, foras exiit, et flammam intuens, ac lacrymis ora perfusus, ait : « In nomine Domini, et per meritum fidei hujus, quæ nunc locuta est, mulieris, recede, ignis pestifer, ab ancillarum Dei habitaculis, nec damna aliqua ultra inferre praesumas. » Ilis a Pontifice verbis prolatis (sicut mihi testificati sunt, qui viderunt), repente immensitas flammarum, invisibili virtute repressa, velut ferreo muro obstante, ultra procedere non potuit.

S. Marlinus, Episcopus Turonensis, ut habet Severus Sulpitius, Dialog. II *De Vita* ejus, cap. xii, cum aliquando transiret juxta agellum cujusdam virginis, in quo jam plures annos pudica, et ab omnium virorum oculis remota degerat, audita illius fide et virtute, divertit ut tam illustris meriti puellam religioso officio honoraret. Verum illa fortissimi vincula propositi ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus, accepta per aliquam feminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ se videndam salulandamque non dederat, laetus abscessit. O virginem gloriosam, quæ ne a tanto quidem viro passa est vi-

deri! Episcopus autem repulsam illam, non ad contumeliam suam duxit, sed magnificans illius cum excusatione virtutem, inusitatum in his dun-taxal regionibus laudabat exemplum, Hucusque Sulpilius.

Violentes, Aragoni® regina, ut refert Petrus Rauzunus in V>tu S. Vincntu, lib II, cap. ix, Joannis regis uxor, quadam feminea cupidilate permota, affectabat ingredi viri Dei cellulam, ut videlicet videre posset qualis esset locus in quo orabat, qualis lectulus ubi quiescebat. Cumque hoc a beato viro impetrare non posset (nefas namque ei videbatur, ul femin® servorum Dei cellas ingrederentur); illa indignans, cellula! ostium violenter aperiri jussit. Moxque ingrediens loca qu® videre cupiebat, vidit quidem, sed virum Dei, qui intus erat, nec ipsa, nec illi qui eam comitabantur, videre potuerunt. Illa igitur a Fratribus, quos in cella reperii, sciscitatur, ubinam beatus Vincentius esset. Despondent illi quod ante oculos haberet: ac dicunt se plurimum admirari, quod eum non videret, cum ipse in loco patulo esset, unde ab omnibus videri posset. Postquam hæc refcin® dixerunt, ad virum Dei Vincentium conversi: • Quid causai est, inquiunt, Palet optime, quod reginæad te venienti non assurgis? nec eam alloqueris? At ille: Nescitis, inquit, lilii mei, nunquam a nobis fuisse permissum, ut femin® in cellas nostras introducerentur? et quamvis hæc regina sit, tamen eam ingredi non permisi, ne fiam personarum acceptor. El quoniam violentiam hanc fecit, ut, me invito, ingredi ausa sit; ideo quaindiu hoc in loco commorabitur, divino miraculo fiet, quod ejus oculi tenebuntur, ul quamvis coram habeat, me nunquam tamen videre possit. » Hæc audiens regina, statim egreditur: Vincnlius autem secutus est eam. Quem illa videns, ante eum mirum iu modum humiliata est, ac pro commi'so veniam petiit. Cui dixit B. Vincentius: « Nisi per muliebre ignorantiam peccavisses, certe non impune tantam violentiam mihi fecisses; ultor enim est Deus injuriarum, qu® servis ejus inferuntur. Amodo igitur cave, ne quid ejusmodi committas in servos Dei. » Post mullos vero inter se sermones regina discessit.

S. Fiacrius Hibernus, ul habet ejus Vita 24 augusti, vivens in monasterio a se exstructo, ob illustre miraculum a se perpetratum, a femina monasterium visitante magi® accusatus, oravit: « Ne deinceps loci limina immunis intret femina. » Quare illo ex tempore, muliebre genus monasterii aditu, quod B. Virgini dicatum erat, vis quædam divina prohibuit, nullaque femina intulit pedem impune. Nam matrona quædam dives, qu® ancillam, experiendi causa ea qu® audierat, in monasterium sua manu compulerat, altero privata oculo est, incolumi serva, qu® vim alienam, her®que impulsum repellere nequivisset. Similis vindicta persecuta eM feminam audenter ingredientem monasterium S. Corilephi, uti refertur in ejus Vita.

Ili ergo sunt redificatores s>pium et avertentes semitam in quietem; hi sunt qui Dei iram avertunt, ejusque favorem conciliant. Unde pro ædificator septum, Aquila vertit:

id est qui se opponit irce Dei saevienti; Symmachus, murum opponens caedenti; « qualis fuit Moses, et Aaron, et Samuel, qui ir® Domini restiterunt, et quasi nidificalo muro, indignationi ejus posuerunt terminum. Hic convertet semitas in quietem, ut nequaquam Dei ira desæviat; sed placatus sit eis Dominus, et omnes indignationis semil® conquiescant, » ait S. Hieronymus.

13. SI AAERTERIS A SABBATO PEDEM Tl.CM. — «A Ver*. II. sabbato, » id est a sabbati transgressione. Vide Canon. XVII. a Pedem, » quia in sabbato longum iter, omneque opus servile, quod pedibus aut manibus fit, erat prohibitum.

Mystice, per *pedem*, significatur affectus el concupiscentia; his enim movetur anima, uti pedibus corpus.

Est synecdoche: nam in sabbato. quælibet festa, totam Dei religionem el cultum, puta legem prim® tabui® intcUigit; sicut vers. 10, legem secund® tabui® designavit per « misericordiam » ejusque opera, q. d. Ne putes custodiam secund® tabui® sufficere, Deumque velle misericordiam tantum, non sacrificium: ecce hic paiiter sabbatum, legemque prim® tabui® et Dei cultum tibi inculco et commendo. Simili modo, capite lvi, vers. 1 et 2, legem totam, tam secund®, quam prim® tabui® significavit per « justitiam » et « sabbatum. » Unde explicans subdit: Et « si averteris (hoc enim per zeugma hic repetendum est) facere voluntatem tuam in die sancto meo. » Sabbatum enim vocatur dies sanctus Dei, quia ejus cultui erat dicatus; sicut reliqui dies possunt vocari dies profani hominum, quia eorum profanis negotiis permissi et dati, q. d. Si in sabbato non tantum quieveris ab opere, sed etiam non sequaris tuam voluntatem et concupiscentias, indulgendo gul® et genio, sed vacando orationi, concioni, lectioni, meditationi; si non profanes sabbatum, sequendo voluntatem, id est libitum passionum tuarum; sed uti ab opere, ita pariter a vitiis sabbatum, id est otium et quietem agas.

Er vocaveris sabbatum delicatum (id est de- SIMw_licate et tenere observandum, vel a delicatum, » tum <l« id est delicias, tum tuas, tum Domini; quod scilicet capiet Deus magnam delectationem (hanc 4 enim significat hebræum one?) ex religioso sui cultu in sabbato), et sanctum Domini gloriosum (quasi dicat: Si vocaveris, restiinaveris et colueris sabbatum, quasi diem sanctum, et glori® et glorificationi Domini dedicatum. Discamus hinc in sabbato, id est Dominico, non querere nostram gloriam, pompose incedendo, et splendide nos vestiendo; sed Dei: hocque nobis sit gloriosum, quod gloria Dei per nos et alios tum celebretur, eamque promovere satagamus. Hoc autem, o fidelis, o Christiane, pra^labis), dlm non

pack ms tuam (id est actus, mores et vitia *con-*
sueta) ET NON INVENITUR VOLUNTAS TUA, — Ut Ì01-
pleas tuam gulam et *concupiscentiam*; *sed* ut
totus Deo Deique voluntati *cognoscendis*, aman-
de et adimplende vaces. Hac enim de causa ve-
tuit Deus Judæis *coquere cibos in sabbato*, tum
ne iis coquendis avocarentur a rebus divinis;
tum, ut cibi *pridie cocti* minus essent suaves et
magis insipidi, *itaque gulam non* irritarent, sed
mens, *cogitatio et anima* lota ferretur in Deum
Deique *cultum*. *Cum enim* voluptates carnis *ab-*
dicamus, reddimus nos idoneos gustandis vo-
luptatibus coelestibus et divinis. Ita Forerius.

Rursum S. Cyrillus : « Submissi, inquit, trac-
tabiles et sequaces mores, tenerum præstant in
sabbato otium, et spiritualem sabbatismum. »
Tenerum ergo, sive delicatum sabbatum vocat,
quod a mente tenera, id est flexibili et obedien-
te, colitur. Hinc *Cant.* i, 9, spons® dicitur : « Col-
lum tuum (flexibile et obsequens est) sicut moni-
lia, » quæ ex auro lentescente fiunt, sequuntur-
que per omnia aurifabri ductum et flexum. Ita
Theodoretus, et ex eo Sanchez. Addit S. Cyrillus:
« Qui ergo a Deo approbari volunt, fortiter ac
juveniliter suam voluntatem oppugnare debent,
ut divinam sequantur et impleant. »

L't loquaris sermonem, — scilicet, qui « non
prodest, » ut dixit vers. 9, *q. d.* Si sabbato abs-
tinueris a confabulationibus vanis, ridiculis, nu-
gosis, detractoriis, irrisoriis, petulantibus, obs-
cenis et rixosis, ut vertunt Septuaginta. Ad bæo
enim homines carnales invitat otium sabbati,
hæc KEpe in sabbato, id est Dominico et Festis,
etiam apud Christianos tractari videmus.

Ven.u. 14. Tunc delectaberis super Domino. — Tria
Td» hic premia sabbatum Deumque colentibus pro-
mittit : *primum*, quod magnum habebunt spirk
u«m tus delectationem, et, ul Septuaginta, confiden-
|jarn jn Deo. In llebræo, pro *delectaberis* est ea-
ddicu ^e,n vox *oneV>* Qn® vers* 7* Si in sab-
ipihu- bato abstraxeris te a deliciis carnis, Deus dabit
tibi suas delicias longe majores, scilicet, pro car-
neis dabit spiritales, pro temporalibus æternas,
pro humanis divinas. Anima enim nostra delec-
tatione carere nequit; sed si unam non habet,
aliam qumrit : quocirca Deus huio ejus affectui
naturali indulgens, suum ei offert, si terrenam
respuat. Id expertus David canebat : « Renuit
consolari anima mea; memor fui Dei, et delecta-
tus sum; » et : « Cor ineram, et caro mea exsul-
taverunt in Deum vivum. Gustato enim spiritu,
desipii omnis caro. » Perinde ut filius regis inter
rusticos rustice educatus, si rediens ad aulam,
ejus delicias gustet, fastidit omnes delicias rus-
ticanas.

! t'o- Er sustollam (Vatablus, *equitare te faciam*, vel
Í TF SUPER ALTITUDES TERRA. — *Secundum*
est hoc premium. Per *altitudines* Sanchez accipit
ubertatem terræ, Judæis promissam; terra enim,
ba exceUa sit, vinetis el fructibus abundat. Unde

Septuaginta vertunt : *Allevabit super bona ferra*.
Verum augusta hæc Dei verba et promissa altius
et augustius quid spectant : nimirum altitudines
coelorum, qui sunt terra et sedes, non morien-
tium, sed viventium. Fateor tamen alludi ad il-
lud, quod ait Moses ad Judæos: a Constituit eum
super excelsam terram, ut comederet fructus
agrorum, ut sugeret mei de petra, oleumque do
saxo durissimo, butyrum, sete., *Deuter.* xxxn, 13.
Verum sub his spiritalia et longe majora in-
telligit, et fidelibus, Chrislique cultoribus pro-
mittit Propheta, *q. d.* Si Deum Deique festa co-
lueris, sustollet te Deus in altum, ut scilicet io
Deo et coelo mente fixus, magno animo hoc teiw
re punctum et terrena omnia contemnas, sive
prospera, sive adversa; sive honores, sive con-
temptus; sive opes et delicias, sive pauperiem;
atque post mortem anima, ac tandem corporo
reipsa in cœlum transferet.

a Terræ » ergo « altitudines » sunt terra altis- Alitnds
sima et coelestis, de qua ait S. Hieronymus: a Ter- DCS
ra milium, terraque viventium non est deorsum, ræ,w
sed sursum. » Audi S. Gregorium, XXXI *Moral.*
cap. XIX : « Electorum, ait, specimen est, quod
per spei.certitudinem noverint jam se ad alta
pervenisse, quatenus cuncta qu® præterfluunt,
sub se esse videant, itaque omne quod in mundo
eminet, amore reternitatis calcent. Hinc est enim
quod sequenti se animæ per Prophetam Dominus
dicit: Sustollam te super altitudines terræ. Quasi
auædam namque inferiora terræ sunt, damna,
contumeliæ, egestas, abjectio, quæ ipsi quoquo
amatores sæculi, dum per latæ viæ planitiem
ambulant, vitando calcare non cessant. Altitudi-
nes autem terne sunt, lucra rerum, blandimenta
subditorum, divitiarum abundantia, honor et
sublimitas dignitatum; quæ, quisquis per ima
adhuc desideria incedit, eo ipso alta æslimal,
quo magna putat. At si semel cor in cœlestibus
figitur, mox quam abjecta sint cernilur quæ alta
videbantur. » Deinde tales comparat aquilis,
qua; in altis nidificant, qualis fuit S. Paulus, di-
cens : < Nostra conversatio in cœlis est. » Vido
ibi dicta.

Sicut enim uniones licet in mari oriantur, Smdi
plus tamen cognationis habent cum cœlo, cujus ma™"lrU
colorem, candorem, lucem et pulchritudinem u, curi
suo modo representan!, ul videantur esse cœ-
lestes; sic viri justî, qui excelsis animis in terra
divina colunt studia el opera, magis a cœlo pen-
dent quam a terra, mogisque coelestes sunt quam
terrestres : quia coeli cives sunt, et terne hospi-
tes ac peregrini. Hinc in cœlo, quasi in alto
monte constituti, omnia quæ hic subtus in terry
sunt, quasi exilia despiciunt, atque cum bcalii
mentibus Deo Deique bonis fruentes, dedignan-
tur terrena aspicere, aut de iis cogitare : perindo
ac virgo rusticana, ob speciem electa a rege in
sponsam, ejusque mensa et consortio fruens,
dedignatur de suo olim ruro et ru<'r rogitaro.

friatu. Quantum bonum sit hæc menti» **altitudo**, do 3Dimi quantumque virtutis sit premium, etiam Genti- io» fuit æs viderunt, sed eminus et per umbram. Seneca, »!beaio». *epist.* 27 ; u Aliquod, ail, bonum mansurum circumspice; nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi invenit; sola virtus prestai gaudium perpetuum, securum : etiamsi quid obstat, nubium modo **intervenit**, qu® infra feruntur, nec unquam diem vincunt.» Nam, ul idem ait, *epist.* 08 y « Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam, » nimirum, ut ait alter :

Perpetuum nulla temeratus nube serenum.

« Nam illa pars mundi superior et ordinatior, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem, omni tumultu caret. Eodem modo sublimis animus quietus semper, el in statione tranquilla collocatus, modestus, venerabilis et compositus.» Hinc, ut idem ait, *epist.* 120 : «Nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est; et *epist.* 92 :« Quid est beata vita? Securitas cl perpetua tranquillitas. » Hoc est quod docet S. Ambrosius, lib. I 0//lc. cap. n : «Scriptura, ait, divina vitam beatam in cognitione posuit divinitatis, et fructu bon® operationis; » et cap. in : a Innocentia et scientia beatum faciunt ; » et cap. iv toto , beatitudinem doloribus et necessitatibus acquiri docet exemplo Mosis, Danielis, Pauli, aliorumque Sanctorum. Idem alibi : a Vitam beatam efficiunt tranquillitas conscienti® et securitas innocent®. » Vide eumdem, lib. I *De Vita beata*, cap. vn et seq. He hac celsitudine animi, passionum rorumque omnium victrice, ac vit® beat® genitrice, fuse disserit Cicero libris quinque *Tuscul. Quast.*, el paradoxo n, y et vi, ac iu tine Tuscul. II. Sio ait: «Si omnia fugiend® turpitudinis, adipiscendæque honestatis causa faciemus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortun® contemnamus licebit. » Idem alibi : « Tum illud, ait, orietur (ex virtute) inæslimabile bonum, quies mentis in luto collocabo et sublimitas, expulsisque terroribus, ex cognitione veri gaudium grande et immotum, comitasquo et diffusio animi, quibus delectabitur non ut bonis, sed ut ex bono ortis. » Hinc collegerunt Stoici suum illud paradoxum: «Sapientem etiam inter tormenta beatum esso ; quia invictus ex alto dolores suos spectat; » et, ul ait Cicero : «Totum fortune regnum despicit. Ita Epicurus, » ait Seneca, *epist.* 92, moriturus dicebat : « Beatissimum hunc et ultimum diem ago, cum illum hinc urin® difficultas torqueret, hinc insatiabilis exulcerati dolor veniris. » Quocirca, ut idem ait : ^Psum corpus plenum bona conscientia stillet, placebit illi ignis, per quem bona fides collucebit. » Adslipulalur S. Ambrosius, lib. í *De Jacob*, cap. vu : « Non frangitur, ait, sapiens doloribus corporis, nec vexatur incommodis; sed etiam in æumnis beatus manet; quia non

in delectatione corporis vit® beatitudo est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati. » Hinc illa sapientis apathia non natur®, sed virtutis et mentis excels®. Esto enim natur® dolores sentiat, mens tamen et virtus illos superans, et invicte sustinens, quasi non sentit.

Ha S. Tiburtius Martyr, prunis candentibus m- Ev-nph ambulans exultabat, ac si super rosas ambul i- S-Tibarrei. Ita S. Laurentius in craticula assatus, exultavit in spiritu, ul et Decio tyranno insultaret, noiu. Ita S. Vincentius inter tormenta continua, altius s t °,l> semper animo assurgens, Dacianum ad stuporem, et pene ad insaniam adegit. Ha Antonius, s. a c u cum a Constantino Imperatore demississimas, «i, quasi a filio pater, litteras accepisset, suis hoc magni facientibus, dixit: «Nihil magnum videri debet, quod reges sæculi ad Dei servos epistolas dent; quia etsi aliquid potenti® amplius habere videantur, tamen eadem omnium est natura, eadem vivendi ct moriendi conditio, illud vero magnum est, quod Deus epistolas suas, id est legem suæ voluntatis indicem, ad nos miserit, nobisque per Filium locutus sit. »

S. Columbanus, veniens ad aulam Theodorici s. Uu regis Franci®; cum rex illi cœnam cultu regio lttudua!r ct longo famulorum ordine deferri curaret, ipse vultu ct voce aversatus est, dicens : « Munera impiorum reprobat Altissimus, et indignum est ut ora servorum Dei ejus cibis polluantur, qui cum ipsis injustum bellum gerit. » ita habet ejus *Vita*.

S. Gregorius, lib. I RegisL *epist.* 5, loquens de s. Gisse, cum Religiosus esset, neo adhuc Pontifex : «wii, a Nil, inquit, in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice st ire, ita ut in me plene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem: Sustollam te super altitudines terr®, » etc.

Talis fuit celsitudo animi, indeque libertas m- m<<is* crepandi Mosis in Pharaonem, Nathan in Davi- e u * Eli- dem, EF® in Achab, Elisei in Joram, Isaïæ in Manassem, Jercmi® m bedeciam. Da nobis, Domine, hosco animos, sustolle nos super altitudines temo, « ut inter mundanas vanitates et varietates, ibi nostra fixa sint corda ubi vera sunt gaudia. » Nam, ut ait S. Cyprianus, lib. II, *epist.* 2 *ad Donatum* : « Una placida et fida tranquillitas, una solida, el firma, el perpetua securitas, si quis ab his inquietantis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cœlum oculos tollit a terris; et ad Domini munus admissus, ac Deo suo mento jam proximus, quidquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, intra suam conscientiam jacere gloriatur. Nihil appetere jam, nihil desiderare s*coh de sæculo potest, qui sæculo major est; » et mox : « Postquam auctorem suum, cœlum in- s'UMitul tuens, anima cognovit, sole altior est, ac omni terrena potestate sublimior; id esse incipit, quod esso se credit. *

Et cibabo te hereditate Jacob patris tui. —
 etiam *Tubum* est hoc sabbati Deique cultus premium,
 Pu cul- ç. d. Dabo tibi insignia illa bona, quæ promisi
 'ATM o Abrahæ, Isaaco et Jacob, nimirum delicias et di-
 i:im, vitias gratiæ coelestis et virtutum; ac deinde glo-
 in j- b r'® el felicitatis æternæ in cælo. Ecclesia enim
 "ni'," militans inchoat, *et tendit ad* triumphantem. Al-

ludit ad terram Judæis promissam: ad hanc enim
 e Babylone ipsos sperantes *et* colentes se, redu-
 xit Deus, q. d. Non hanc judaicam, sed longe
 altiore, scilicet terram viventium, tibi dabo,
ibique te cibabo iis epulis, quas « nec oculus
 vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis » as-
 cenderunt. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Pro-
 copius. Jam ut hæc confirmet, et magis singulo-
 rum menti infigat, solitum Prophetarum sigillum
 subdit, dicens: « Os enim Domini (quod falli aut
 fallere nequit) locutum est. »

Preclare S. Bernardus, serra. 21 in *Cantic.*:
 « Eris, inquit, inter adversa et prospera muta-
 bilium temporum tenens quamdam æternitatis
 imaginem, utique hanc inviolabilem et inconcus-
 sam constantis animi squalitatem, benedicens
 Dominum in omni tempore, dum te coeperis re-
 novare et reformare in insigne illud antiquum
 similitudinis sterni Dei, apud quem non est
 transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.
 Quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc
 mundo, nec in adversis timidus, nec in prosperis
 dissolutus. » Idem S. Bernardus subdit deinde
 hominem renovari ad hanc primæ Dei ima-
 ginem, acum sibi indignum ducit huic labenti
 steculo conformari, reformari magis satagens
 (juxta Pauli doctrinam) in novitate sui sensus in
 eam similitudinem in qua se conditum novit; ac
 per hoc etiam cogens, ut dignum est, sæculum
 istud, quod propter se factum fuit, versa vice mi-
 rum in modum conformari sibi: dum omnia ei
 cooperari in bonum incipiunt, tanquam in pro-
 pria et naturali forma, abjecta degeneri specie,
 recognoscentia dominum suum, cui ad servien-
 dum creata fuere. Unde arbitror illum sermo-
 nem, quem dixit de se Unigenitus (Joan, xii), vi-
 delicet, si exaltaretur a terra, omnia traheret ad
 f^ipsum; cunctis quoque ejus fratribus posse
 Mie communem his utique, quos Pater pruescivit

et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui,
 ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et
 ego, si exaltatus fuero a terra (audacter dico),
 omnia traham ad meipsum. Nec enim temerario
 usurpo mihi vocem, cujus in me induo similitu-
 dinem. » Ita ergo suos evehit Deus, ut quisque
 cliam rebus omnibus creatis tauquam parvulus
 quidam deus dominetur: si nimirum exaltatu*
 fuerit a terra; hoc est terram et terrena omnia
 contemnendo, supergressus fuerit.

Vides hic, o Christiane, quanta Deus statuerit
 præmia misericordis et pietati! Si habet mundus
 quæ cum istis conferat, ametur; sin minus, quid
 hæremus? Certe, cum hæc verba examino, simul-
 que oculos circumfero, videoquo quam pauci
 sint qui delectentur in Domino, sublali que supra
 nubes in cælo habitent; tunc plane intelligo pau-
 cissimos esse qui vere sint misericordes, el Nu-
 minis veri cultores; scio enim os Domini per
 Prophetam vera dicere et promittere. Hoc ergo
 lugendum et plangendum est, inquit Forerius.

Symbolice, cibatur nos Christus scipso in Eucha-
 ristia. Hæc enim est ejus hæreditas, Ecclesiæ tes-
 tamento relicta, quæ, ut ait S. Bernardus, serra, i l
 De Cæna *Domini*, est « Jesus dulcis, Jesus delecta-
 bilis, omni virtute præditus, omni speciositate
 redimitus; dulcis super mel et favum, speciosus
 forma super filios hominum; cujus dulcedine
 Angeli inebriantur, cujus jndchritudinem sol o»
 luna mirantur. Iste talis ac tantus dixit discipulis
 sujs, et per eos cunctis fidelibus suis: Manete in
 me, et ego manebo in vobis. » Quocirca exclamat:
 « O quam magna sublimitas, o magne su-
 blimitatis auctoritas, hominem habitare cum An-
 gelis, terram et pulverem elevari in cælos, ho-
 minem tolli de stercore jumentorum, et aggregari
 coetibus Angelorum, imo creaturam manere in
 Creatore, facturam in factore, redemptum in re-
 demptore, servum in domino, peccatorem in
 justo, factum ex limo in eo qui fecit omnia ex ni-
 hilo, transitorium in æterno, miserum in sum-
 ine beato; imo in eo qui omnia beata beat, et
 cuncta sanctificat sancta, qui est veritas et vita,
 et gloria sempiterna, gaudium mundi, jucunditas
 coeli, dulcedo paradisi, beata n-ternitas, et ætern*
 beatitudo, Chi'-tus scilicet Dominus Jesus! »

CAPUT QUINQUAGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dedit ad initium cap. procedentis, pcrgitque respondere querelis Judoorum, cur e Babylone, suisq w h (ibus et calamitatibus non liberentur. Bespondet enim causam non <«x Dei impotentiam, quod nonp-^it; vel surditatem, quod nolit cos audire, cl liberare; sed ipsorum et peccata multa cl gravia, qu<r hoc flagellum exigunt, et Deo (piasi invito extorquent. Quocirca multis peccata eorum enumerat, et exaggerat. Denique, vers. 10, Deus miserens sui populi omnino deserti et afflicti, armis s-. ac inga, ul eum ab hash-bus liberet omnesque gentes videant ejus gloriam, cum mittet redemptorem Christum iis qui redeunt ab iniquitate, qui sanciet inter eos et Deum novum fxdus sempiternum (1).

1. Ecce non est abbreviala manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus ul non exaudiat : 2. sed iniquitates vestrae diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret. 3. Manus enim vestrae pol-lutio sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate : labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatur. 4. Non est qui invocet justitiam, neque est qui judicet vere: sed con-fidunt in nihilo, et loquuntur vanitates : conceperunt laborem , et pepererunt iniquitatem. 5. Ova aspidum ruperunt, et telas arane» texuerunt : qui comederit de ovis eorum , morie-tur : et quod confotum est, erumpet in regulum. 6. Telae eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis : opera eorum opera inutilia, et opus iniquitatis in manibus eorum. 7. Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem : cogitationes eorum cogitationes inutiles : vastitas et contritio in viis eorum. 8. Viam pacis nescierunt, et non est judicium in gressibus eorum-, semitae eorum incurvat» sunt eis : om-nis qui calcatur in eis, ignorat pacem. 9. Propter hoc elongatum est judicium a nobis, et non apprehendet nos justitia : expectavimus lucem, et ecce tenebrae : splendorem el in tenebris ambulavimus. 10. Palpavimus sicut caeci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. 11. Rugiemus quasi ursi omnes, el quasi columbro meditates gememus : expectavimus judicium, et non est ; salu-tem, et elongata esta nobis. 12. Multiplicat® sunt enim iniquitates nostrae coram te, et pec-cata nostra responderunt nobis, quia scelera nostra nobiscum, el iniquitates nostras cogno-vimus, 13. peccare el mentiri contra Dominum : et aversi sumus no iremus post tergum Dei nostri, ul loqueremur calumniam et transgressionem : concepimus, et loculi sumus de corde verba mendacii. 14. El conversum csl retrorsum judicium, el justitia longe stetit : quia corruit in platea veritas, ctæquitasnon potuit ingredi, io. El facta est veritas in oblivio-nem : elqui recessit a malo, prædæ patuit : et vidit Dominus, el malum apparuit in oculis ejus, quia non est judicium; IG. et vidii quia non est vir : et aporiatum est, quia non est qui occurrat : et salvavit sibi brachium suum, eljustitia ejus ipsa confirmavit eum. 17. Indutus

(1) In isto capito idem argumentum, ac in precedenti, «volvit Propheta, scilicet:

Primo, renovatur accusatio, objectione criminum Deum ab Indulgentia? promptitudinc ad actionem prosequendam incitantium, Sunt autem ista: primo, violentia, ini-quitas, mendacium et injuria in contuberniis, 3; secundo, injustitia, neglectus veritatis, et consiliorum perversitas in judiciis, 4 ; tertio, malignitas intentionum, vanitas ope-rationum, et malignitas ••ventuum in molitionibus, 5,6; quarto, oppressio innocenUum, perturbatio ordinis cl cor-ruptio studiorum in communitatibus, 7, 8.

Secvxdø, abdicatur defensio, primo, agnitione frustra-torum, tum divini auxilii, tum hum mi consilii, tum spe-rati judicii, 9-tl ; secundo, confessione peccatorum con-tra Deum cl proximum commissorum, It-15; tertio, de-fectio patrocini cl instantia justitiæ, 16.

Truno, denuntiatur sententia, et inducitur ipse Deus processurus ad vindictam : primo, terribilem hclilibus suis, 17, 18; secundo, venerabilem cl secundam lum gen-tibus, 19, tum reliquiis Judæornn conversis, vers. 20; tertio, credibilem factam ex interposita Dei sanctione, vers. il.

est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et oper-
tus est quasi pallio zeli. 18. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hosti-
bus suis, et vicissitudinem inimicis suis : insulis vicem reddet. 19. Et timebunt qui ab occi-
dente, nomen Domini; et qui ab ortu solis, gloriam ejus : cum venerit quasi fluvius violentus,
quem spiritus Domini cogit : 20. et venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate
in Jacob, dicit Dominus. 21. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus : Spiritus meus,
qui e-i in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore
seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodo et usque in sempiternum.

t. Ecce non est abbreviata manus Domini. — «Manus, » id est potentia. Vide dicta cap. xxx, lli. Ibi enim idem dixit Propheta. Ilæc verba recto connectuntur lini cap. præcedentis hoc modo, q. d. Jam declaravi et ostendi, o Judæi, quod, si sitis pii et misericordes, colatisque sabbata mea, ædificabo deserta sæculorum, sustollam vos super altitudines terræ, et cibabo vos hereditate Jacob patris vestri : ecce ex hisce meis promissis, si mibiisquo beneficiis, quæ alias Abrahe, Dividi et patribus vestris prestili, videtis facile ni' non esse in culpa et mora, quod ab hostibus et irumnis vestris non liberemini, neque id fieri defectu potentie et benevolentiæ meæ, quod aures habeam graves, id est duras et quasi gravi aliquod crasso humore obturatas et occlusas, ne preces vestras audiam; sed vos esse in culpa, qui peccatis vestris nubem et chaos magnum inter me et vos induxistis, quæ vestras preces inhibet et repellit, ne penetrent, et ad aures meas perveniant. Vide dicta Threnor. m, 44. Unde subdit :

Vm.X. 2. Sed iniquitates vestre dividerunt inter vos et Deum vestrum. — Sicut firmamentum est interstitium dividens aquas superas ab inferis, Gen. cap. i, 6; ila peccata vestra sunt interstitium firmiter dividens et separans vos a cœlo, Angelis et Deo; proinde peccata vestra « absconderunt » a vobis « faciem » et oculos a ejus non benevolos, ne vos benigne et gratiose respiciat; atque aures ejus patulas, ne preces vestras audiat.

Septuaginta vertunt : *Propter peccata vestra avertit faciem suam a vobis et non miserebitur.* Cujus rei duplicem dat causam S. Hieronymus. *Primo* : «Ostendit, inquit, quod fœtorum peccatorum, et iniquitatem corum ferre non potest. » Sicut enim nan s avertimus a putido et fidente cadavere, aut a latrinis; ita Deus avertit se a peccato. *Secundo* : « Avertit, ait, faciem suam, ne turpitudinem eorum cerneret, et saltem percutere cogeretur. » Avertit ergo non tam ex ira quam ex clementia et indulgentia, qua eorum conversionem parcendo expectavit.

Vm.X. 3. Manus enim vestra pollute sunt sanguine. — Descendit a genere ad speciem, et speciatim scelera eorum recenset ac redarguit. Primum est hoc homicidii, quod sanguine a se fuso manus et conscientiam polluerint.

Ei digiti vestri iniquitate, — cædibus, rapinis omni-que violentia.

Fatur, — et loquendo adornat et concinnat, ut vertit Vatablus; alios enim ad eandem iniquitatem excitat et impellit.

4. Non est qui invocet justitiam, — q. d. Non est qui judicium in consilium advocet et adhibeat, ut vero judicet; sed adhibent in consilium suam avaritiam et cupiditatem; ilaque judicia ob munera et favores pervertunt, insontes damnando, et sententias causam adjudicando. Palet ex sequentibus.

Hebraea ad verbum habent : *Non est qui vocet in justitia*, quod recte Noster vertit: « Qui invocet justitiam, non potest tamen, secundo, sic verti, q. d. Nemo alium juste in jus vocat. Unde sequitur in Hebræo : *Non est qui iudicio litiget, aut disceptet vere*; aut potius : *Non est qui iudicetur vere*, quia scilicet, vel Noster vertit, *non est iudex qui iudicet te et sincere.* Tertio, Vatablus sic accipit : *Nemo est qui vocet in justitia*, id est nemo est qui clamet ad impios, cosque inique agentes juste arguat et judicet. Unde alii vertunt : *Non est qui clamet pro justitia.* Quod nolent assessores iudicum, æque ac pastores, qui, licet non proferrant injustas sententias, iniquis tamen judiciis non reclamant, nec patrocinium justitiæ suscipiunt. Horum enim silere est tacitum consentire.

Sed confidunt in mundo, — q. d. Non confidunt in justitia et veritate; sed spes suas ponunt in rebus vanis et nihili, puta in idolis suis saxeis et ligneis. Ita S. Tilomas et Haymo, aut potius in externa forma et inani specie ac kuvav; tum justitiæ et pietatis, tum sapientiæ et astutiæ, tum potentia et auctoritatis, quibus alios injuste opprimunt.

Conceperunt laborem. — Nota per laborem sive per evagationem, et, ut Psalm, vu, vers. 15 et 17 (quo locum »* alludit hic Isaias), Noster vertit, « dolorem, » et, per tunc metonymico significari peccatum, quod plurimorum dolorum et laborum presentium et futurorum est causa, id magna sollicitudine, anxietate, labore et dolore parturitur ac perpetratur. Peccator ergo, instar puerpera, magna molestia et dolore utero mentis gestat, fovet et alit peccatum; quod postea simili dolore parturiat, ac insuper mox pariat sibi pamas presentes et futuras. Quam hoc verum sil, ad oculum est videre in iis qui honores, opes, epulas ambiunt. Ha Hugo. Secundo et magis proprie, peccatum homicidii et violentie in proximum (de hoc enim

egit vers. 3) vocatur lu : hi6or (i r j? , ' pissime, quia peccantem labore et dolore nflicit, uti jrim dixi; turn active, quia proximum quem occidit aut injuria aflicil, laborare, gemere et dolere facit. Ila S. Cyrillus, S. Thomas, Forerius et Sanchez. Unde sequitur :

Ver», s. 5. Ova aspidim (solus Aquila vertit, viperarum) nvPBR0!iT> “ Est proverbium, q. d. a Ova aspidum, » id est suos malignos ine, rapirne et lio'iii-cidii conceptus et machinationes, per suo ; tilias (ova enim rumpuntur non a maire, sed a fo tu ovis incluso, dum jam animatus est, et gestii ia lucem prodiro) vel as edas excculi sont (uti i i república alii sæpo sunt qui scelus machinantur, alii qui juvant et excquuntur), ac reipsa patrarim! rapinas et credes, Ilæ enim sunt quasi aspides ex ovis prodeuntes, quæ et aliis, in quos destinata} sunt, et ipsis etiam auctoribus ac pareu-l bus perniciem creant. Ita S. Hieronymus, Il mo, Procopius, Hugo otalii. Qui cniin ex ovo i idem educit, ab eodem mordetur; nam rupto ovo, erumpit aspis, quæ in linguæ vulnere venenum infligit effractori ovi.

Aliqui putant hic agi et alludi ad partum ' i-perm, quæ multos parit fetus usque ad vi.gii , sed sensim cos enititur, scilicet a singulis di. !> , singulos; itaque ciet, ri tarditatis impatientes pe<-rumpunt latera, occisa parente,» ail Pliniu , lib. X, Vi|-n cap. Lxu. Unde S. Gregorius, lib. XV Afrrd. ix :)Uvi “ Vipera, inquit, quod vi pariat, nomi alui » Sic enim impii, dum aliis malum machinan! ir eu? et pariunt, sibi ipsis noxam et perniciem accertami. Licet enim Aldrovandus et alii viri docti negent viperam a fctn enecari; tamen Plinius id docet, estque is communis hominum sensus et sormo, cui se conformare solet sacra Scriptura. Pari modo viperam ova concipere ex iisque fci tus in utero excludere, incertum est. Nam asserit Plinius, negat Aristoteles, lib. V Iltstor. animalium, cap. v. Scriptura ergo a ova» vocat membranam quamvis, qua certum est in utero foetum includi, eamque rumpi, cum illeparilur et egreditur. Verum non agitur hic de vipera, sed aspide (1).

(1) Nomon hobronm n/DN «pAea, significaro riperam, pluribus esterniti Dochmius, Hiero.; prt. 11. lib. UI, cap. t. Cui senienliæ lattica obstaré videtur hie ipso locus, quo th aphert tribuuntur ova, cum vipera nou ova, se i vivos excludat serpentes. Sed docet Dochartus, viperas, lied vivæ excludantur, ulero tamen ovis concipi ot geri ul reliquas animâmes, sed ovum in utero rumpéro.

(Rosenmuller.)
Aspis hic, ail Paxton, procul dubio viperam significat ; ovum enim cujusdam animalis nunquam ullo artificio animal alterius speciei producit. Ubi ovum confotum est, junior vipera expeditur ei irrepit parata ad nocendum. Nam si objici potest viperam nunesso oviparam, sc i viviparam, el conscqucnicr ad aliud animal a Propheta intendi, in meuteui revocandum csl, quanquam calui s suos vivos pariat vipera, illos lamen ex ovis in veillre* parentis pellecte formulis erumpere. Ume de haere alt
— inscmebpxi

pon o nspidem, instar aliorum serpentium,r ova constat et liquet ex hoc Isaim loco; quiu :.>» non tantum aves, pisces, serpentes, sed et conehas aliaque nnimalia testacea, in vere et autumnno, edere ova docet Aldrovandus, lib. III de iisdem.

Tradit /Elianus, lib. I De Natura animal., ad-versus viperarum omniumque serpentium mor-sus remedium inveniri, aspide una excepta, præ-cipiiie si de rana gustaril, ut ait idem lib. li. So-lius ergo aspidis ictum, omni cura potentiores<e. nec ab ullo vinci (præterquam a muliere); utpote quæ vel aspectu contactuque solo necet, q| rum alterum cum regulo, alterum cum aco-nllo rom .une. Un- ' nd^r: «Aspidis, ait, i)• sos immedicabd”» c>t. Hinc ' proverbium:

Telam aspidis profecto mulier improba.

Porro, proverbium hoc : «Aspidis moyens» mi-x' convenit in hostem clancularium et tan'o pc-l;!< liorem, quod clan ulum, citraque dolo-reri rifundat voneuom hic serpens; n que po-t r o: u n appareat vulnus in corpore, tamuii sn-nnu.s Ichthalis obrep it : qmmquam Plinius, lib. X.MV cap. tv,ct Dioscoritics, hb. 11, xxxiii, couka a-pi.iis morsum valete cimices asernt.

Moraliler a si nili, ho* proverbium usurpare lic i, cum quis alteri machinatur malum, quod si-mul in machinant.s caput retorquetur et recidit. Talis enim quasi ovis aspidum incubans, eaque vivificans ac rumpens, a foetu cnrr.penle mor-detur.

Similo exstat perelegans in Emblemate Aleiaii 154, de corvo et scorpio :

⚔
(bp! *bit, ait, volucris captam psde corvus in auras
Scorpion, audaci prxnfn p.rta gulx.
Ab! iste, infuso scosta) per mimbra veneno,
R.iplorem in Stycias compulit ultar aqurs.
O risu res digna nimis! qui fala parabat
Ipso perii, propriis succubuitque dolis.

Similiter fadt ichneumon, qui quadam phy-sica antipathia} post necatam matrem, in ova grassatur, sed eorum contactu lelhutn incurrit. Sic cornix corripiciens scorpium, arcuata illius cauda, vulnus lethale accipit.pcritque.Vndepro-verbium : « Cornix scorpium; d rursum : « Oc-tipedem excitas, » nimirum scorpium, cui pedes

ova, seu (actes. Conspicuo hoc naturali facto, neri scrip* toris narratio naturalis historiae veritati concordat* Si quo modo vipera? ovum a corpore separetur, res de qui lo-quitur Propheta locum protecto habere potest.

P. Libat caplmn vip rini generis serpentem presente se incidi jussit. In ejus ulero sox inventa sunt ova, quasi anseris ovonnn amplitudine, et atredechn ad quindecim finios continentia, qui sex circiter nudas longi erant, el iv pi • ac anseris perniai caLimus crosti. Vix c c ircero ex-cu<m sunt, cum huc illuc reptaro, et in mimici corpora li ibiiu staro inctrperoni, s?so involventes et fúslexn mot* dentes quo eos inUrllcicbaU Àlbum Carpenter.

sunt octo. Tale quoque est : « Leonem stimulas, Crabrones irritas, Tuo laqueo captus es, Tuo gladio jugularis. » Sic luget Ovidius : « lieu patior telis vulnera facta meis! » Et Livius, lib. II *De Secundo bello Punico* : « Sentiebat Annibai suis scartibus peti. » Tradit Plutarchus Brasidai ducem educto e corpore telo, eodem confodisse eum qui miserat. Trebellius Pollio narrat Marium, unum e triginta tyrannis, interemptum a milito, qui adoriens eum dixerit : « Hic est gladius quem ipso fecisti. » Marius enim ante imperium faber ferrarius fuerat, et ejus militis opera in fabrilis officina usus.

Tropologico, S. Gregorius, lib. XV *Moral*, ix : « Ova, inquit, aspidum pravis hominibus rumpere, est malignorum spirituum consilia, quæ in eorum cordibus latent, perversis operibus aperire. » Et Procopius: « Ova aspidum, p inquit, vocat semina diaboli, qui aspis est et serpens venenatissimus et astutissimus, qui Evam omnesque ejus filios decepit.

Allegorico, S. Hieronymus et Ilaymo hæc accipiunt de Judæis, qui quasi viperæ et aspides obturaverunt aures, ne Christi doctrinam et salutis monita audirent; quique quasi viperæ curadera Christum parentem suum occiderunt. Unde et S. Joannes Baptista vocat eos « genimina viperarum. p Recte quoque Arias hæc adaptat perversis iudicibus, qui litigantes suis praxibus fraudulentis in desperationem et ruinam adiungunt.

Et telas araneæ texuerunt, — *q. d.* Sicut araneæ texunt telas, ut capiant muscas et culices : ita hi suis fraudibus, rapinis et cædibus putarunt sibi parare et texere opes plebeiorum et pauperum, quibus splendide epularentur et vestirentur; at non nisi futiles et inutiles telas aranearum texuerunt. Telæ hæ ad vestitum pertinent, sicut ova ad epulum et cibum; ob cibum enim et vestes, omnis fit rapina. Sicut ergo in vestitu notat inanitatem et inopiam; ex telis enim aranearum vestis fieri nequit, ut dicitur vers. G; ita in cibo notat perniciem : qui enim ova aspidum comedit, ut sequitur, venenum comedit et mortem; qui vero ova fovet et excludit, regulum producit, *q. d.* Putant hi violenti suis armis et fraudibus parare sibi vestes, at parant sibi telas aranearum, id est tenuitatem, nuditatem, sordes, obscuritatem et pauperiem : putant parare epulum, at parant necem et supplicium. Hæc enim omnia ex justo Dei vindicis iudicio ob hæc scelera inflixerunt eis Chaldæi, et postea Romani evertentes Judæarn.

Unde S. Gregorius loco citato : « Telas, inquit, araneæ texere, est pro hujus mundi concupiscentia, temporalia quælibet operari; quæ dum nulla stabilitate solidabatur, ea procul dubio ventus vilis mortalis rapit. » Videmus araneam studiose continuo texere, laborare et se eviscerari at quid textit? inanem et sordidam telam.

Ita carnales et mundani perpetuo laborant, sudant seque eviscerant; at quid faciunt? quid lucrantur? telam aranera, rem caducam et futilem. O stulti mercatores et texlores, qui parva, fluxa et vilia textitis, caque cum magnis, pretiosis et æternis commutatis, datis cælum pro terra, animam pro corpore, vitam pro morte!

Aliter hæc explicat Forerius : Jejunia, ait, Judæorum, sabbata, preces, decimationes, alia denique quæ Judæi magna ambitione celebrabant, aranera telæ erant : videbantur enim aliquid operis et dignitatis habere; sed cum fide et cõrritale carerent, inutilis erat tolus eorum labor.

Symbolice, telas aranera (quæ subtiles sunt et artificiosa?, sed fragiles et futiles, uti pulchro declarat S. Nazianzenus, orat. 2 *De Theolog.*) texunt primo, hæretici, quorum sophismatibus capiuntur musei, id est stolidi et rudes; sed vespæ, id est acres et docti, eas dirumpunt. Ita Nauzianzenus, orat. in *Heronis laudem*. Secundo, astrologi, qui ex astris certo divinant de futuris rerum eventis. Ita S. Ambrosius, lib. IV *Hexameron*, vr. *Tertio*, iniqui iudices et legum excutores, de quibus dicitur :

Dat veniam corvis, vexat censura columba.

Quocirca Thales dicebat leges esse similes telis aranearum, quæ parva animalia retinent, sed a magnis lacerantur. Quarto, notarii, scribae, advocati iniusti, qui tenues suis fraudibus irretiunt, spoliant, exhauriunt. Quinto, Judæi, corumque traditiones, futiles historiae, et figmenta Cabalistica. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et Deirio, *adagio* 803.

Qui comederit de ovis eorum, morietur, — *q. d.* Qui se eorum machinationibus impiis jungunt et sociant, hi ex iis non commodum, sed damnum et exilium haurient. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et alii. Nota hic quæ sint vis et perniciēs perversæ societatis, quam exitiale sil cura impiis conversari et sociari. Ili enim in mensis, symposiis, ludis, ova aspidum cum eis comedunt, et venenum libidinis, scurrilitatis, rixarum, aut etiam pravorum dogmatum hauriunt, quo animam necant, et non raro corpus. Hinc in eos simile est proverbium, cujus meminit Tertullianus, lib. III *Contra Marcionem*. cap. vni : « Aspis a vipera; » cum pessimus a pessimo sumit mali quippiam : « Desinat, inquit Tertullianus, nunc hærclicus a Judæo, aspis (quod aiunt) a vipera mutuari venenum. » Refertur aulem inter Diogenis apophthegmata, qui conspicatus duas feminas inter se clam conferentes sermonem, dixit:

Sumit venenum a vipera aspis mutuo.

Utrinsquo serpentis venenum immedicabile, pariterque noxium; nisi quod viperæ morsus magis enecat cruciatibus; aspidis adeo nullum affert dolorem, ut nec voluptas desit, si Plinio credimus.

Aliter hæc « ova » explicat Forerius, scilicet ut

Saper-
as,
lūsus,
anrnf»
rtc.
kxunl
inyt
•Mira.

Aipl» i
T[r*rl»

sint perversa dogmata cum leg, Dei pugnantia, qualia Scribis et Judæis objicit Christus, scilicet quod præceptum Dei de honorandis parentibus, de juramento, de sabbati violatione, et alia, suis pravis explicationibus perverterent, uti videre est *Natili*. XXIII, 16. Hæc enim qui hauriebant et sequebantur, occidebant animam; erant enim venena conscientia». Unde monet Christus, *Matth.* XVI, 11 : « Cavete a fermento Phariseorum et Sadducæorum, » id est ab eorum corrupta doctrina, quæ bonos mores corrumpit et inficit; uti fermentum massam farinae : imo uti regulus, qui non tantum halitu, sed et aspectu influens necat. Unde sequitur :

Et QUOD CONFOTUM EST ERUMPET IN REGULUM, — *q. d.* Plane noxia sunt ova hæc impiorum. Si enim iis vescaris, veneno; si calces, a catulo erumpente necaberis. Pro *regulum* Aquila vertit, *viperam*; Symmachus, *aspidem*. Certum est, naturaliter ex ovis aspidum, non regulos, id est basiliscos, sed aspides nasci. Est ergo proverbium simile illi cap. xiv, 29 : « De radice colubri egredietur regulus, » significans hosce iniquorum conceptus et machinationes in res pestilentissimas et perniciosissimas, qualis est regulus, erumpere, *g. d.* Iniquæ cogitationes et machinationes, si in opus erumpant, iniquissima producant facinora, quæ iniquitate et noxa longe superant ipsas cogitationes. Dat causam ejus quod dixit vers. 5 : « Ova aspidum ruperunt. »

Septuaginta vertunt : *Qui de ovis eorum* (ova enim aspidum externa specie pulchra sunt) *comedere voluerit, frangens reperiet putridum, et in ipso regulum*. Quod juxta sensum jam datum explicandum est.

Sanchez putat huc alluisse Christum, cum *Lue.* xi, 12, dixit non daturum esse patrem filio ovum petenti, scorpionem, *q. d.* Non daturum ovum aspidis, in quo lateat regulus aut scorpius.

Moraliter S. Gregorius, XV *Mural*, ix : a Qui comederit, inquit, de ovis eorum, morietur; quia qui immundorum spirituum consilia recepit, vitam in se anitæ occidit. Et quod confotum est, erumpet in regulum; quia consilium maligni spiritus quod corde legitur, ad plenam iniquitatem nutritur. Regulus namque serpentino rex dicitur. Quis vero reproborum caput est, nisi Antichristus? Quod ergo confotum fuerit, erumpet in regulum; quia is, qui in se enutrienda aspidis consilia recipit, membrum iniqui capitis factus, in corpus Anlichristi accrescit. »

6. Neque operientur operibus suis. — Pro suis verti potest, *carum*, scilicet telarum, *q. d.* Tanto opere et studio, quasi araneæ texunt telas, ut se iis contegant; et tamen iis operiri nequeunt, conspurcari possunt.

7. Pedes eorum ad malum currunt. — Ecce hic telas aranearum, et ova aspidum explicat, *q. d.* Cogitatio eorum jugiter intenta est ad malitiam, manus extenta et ad rapinam, pedes currunt ad

cædes, «emite eorum perversa» sunt, 7. *d.* Tunc vita eorum corrupta est, omnes mores et actus depravati; non cogitant, non faciunt aliud quam mala, quibus aliis damna et perniciem, sibi quoque pariter afferant. Hunc locum citat S. Paulus, *Rom.* m, tu. Vide ibi dieta.

Vastitas et contritio es viis eorum, — *q. d.* Quocumque vadunt, omnia vastant et conterunt; sunt instar pestis, quæ omnia perdit.

8. Viam pacis nescierunt, — *q. d.* Pacem ubique perturbant, omnia miscent turbis et tumultibus. Est miosis. S. Clemens, lib. II *Constit. Apost.* cap. xxi, hæc recte adaptat Episcopis, qui injuste et celeriter excommunicant (hi enim fundunt sanguinem, id est animam suam et alienam occidunt), quique poenitentes recipere nolunt, cum Dominus Jesus, qui est via pacis, docuerit, dicens : « Remittite, et remittetur vobis. »

Et non est judicium (id est justitia, reclusio, æquitas) in gressibus eorum, — *q. d.* Gressus eorum injusti, iniqui et distorti sunt.

Semitæ eorum incurvata (id est depravata, et, ut Septuaginta, perversa), sunt, — non recte.

Omnis qui calcatur in eis (qui eorum semitas, gressus et actus sequitur), ignorat pacem, — quia cum tumultuosis tumultuatur, rapinas et cædes machinatur.

9. Propter nos elongatum est judicium a nobis (id est, ut sequitur), et non apprehendet nos justitia. — Sæpe enim in Scripturis judicium jungitur cum justitia, per eamque explicatur, ut *Psal.* Lxxi, 1 : « Deus, judicium tuum regi da : et justitiam tuam filio regis : judicare populum tuum iuxta justitiam, et pauperes tuos in iudicio. » Sensus ergo est, *q. d.* Propter scelera nostra jam recensita, recessit a nobis vera justitia. Nam quam per jejunia, festa aliasque caeremonias quaesivimus, nobisque arrogavimus, externa tantum fuit, fucata et larvata: quia interna puritate, misericordia et pietate caruimus. Est generalis sententia, quæ iam Judæis tempore Isaïæ, quam posteris competit. Unde S. Hieronymus eam recte adaptat Judæis Christo incredulis cumque persequentibus; ab his enim idcirco ablata est fides, religio et justitia, quæ translata sunt ad Gentes Christe, credentes.

Secundo, Sanchez sic quoque exponit, ut per *iudicium* accipiat vindictam de hostibus Judæorum, vocula vero *et* sit rationalis, significans *quia*, *q. d.* Propter hoc ab hostibus nostris vindicta sumpta non est; quia in nobis non est inventa justitia, quia scilicet nos iudicia sine veritate exercuimus, et absque justitia insontes in jus vocavimus, ut dixit vers. 4. Hæc enim justa est poena, ut justum iudicium negligenti, justum iudicium non fiat. Ita Forerius.

Expectavimus lucem, et ecce tenebra. — « Lucem, » id est prosperitatem; « tenebra, » id est calamitas. Nam *lux*, libertatis sortisque bene et felicitatis est symbolum; uti *tenebrae*, captivi-

Catis et infelicitatis, uti jam sæpius dixi. Jam ad Judæos tempore Christi hoc referendo, symbolice « lux » et splendor significant splendorem Evangelii!, et justitiam Christi; quam enim paulo ante vocavit iudicium et justitiam, hic vocat lucem et splendores, *q. d.* Nos Judæi expectabamus Messiam, qui nos illuminaret, et redimeret, et iustificaret; sed *ob infidelitatem et impietatem* nostram, eo veniente, *facti* sumus cæci, et palpavimus ac impegimus in meridie, quia Christi fide, et justitia ac gratia ubique propagata et coruscanto, nos soli quasi cæci tam non vidimus, el quasi palpantes incessimus (cæcus enim manum habet pro oculo; unde prius manu palpans vestigium explorat, quam in eo gressum figat), ut merito omnes rugire et gemitum debeamus, omnesquo hoc agnoscentes vero rugient et gement. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius et Theodoretus. Ad Christum enim hæc vel maxime spectare palet ex fine capitis, et ex jam dictis,

10. In caliginosis quasi mortui. — Leo Hebraus vertit: *In sepulcris venamur quasi cadavera*; significat summam caecitatem et calamitatem, *q. d.* Sicut mortui degunt in terris et putidis sepulcris, ita nos nostris flagitiis et immunditiis dediti in eis hraremus, volutamus, in ea impingimus, ruimus, labimur, ul nunquam nobis lux gratiæ, *lætitiæ* et felicitatis illucescat, ac si plano essemus mortui, exsanguis et exanimis: imo si ad ejus splendorem cernendum educamur, eo perstringimur et excæeamur, uti Galenus tradit tyrannum quemdam homines excæcare solitum; cogebat enim eos in carceres, locaque obscura et caliginosa, ac post nullum temporis educebat illos ad solem, qui subito fulgore solis obruti, statini exoculabantur.

Idem tropologice accidit philosophis, atheis, politicis, quin et iis qui omnia vitæ statusque sui subsidia in sua prudentia, laboro, armis, roboro collocant, qui si ad claram divinam veritatis, voluntatis et providentia) doctrinam revocentur, veluti noctuæ tantam lucem non ferentes, ea nagis excæcantur. Ita Avias, et ex eo Deirio, *adagio* *Hu i.*

H. Rugiunt quasi ursi omnes. — Chaldæus h:eo explicat de hostibus Judæorum, qui quasi rugientes in eos sævierant. Vcrumsic dicendum fuisset: Rugient hostes, non', Rugiemus nos. Sensus est ergo, *q. d.* Sicut ursi amissis catulis, ex summo dolore horrende rugiunt, et sicut columbra perpetuo quasi meditates gemit: ita et nos Judæi deserti a Deo et Christo, et vastati Ium a Chaldæis, tum a Romanis, horribiliter jugitorquo gememus et lamentabimur. Ha Cyrillus. Nominat iugithr. (gitum ursi potius quam Iconis, quia ursi catulos vn informes porciunt, quos doindo lambendo formant, VL' itaque quasi bis pariant; quocirca summo cos amant, etsi amittant summe dolent. Rursum rugitus significans furorem uri, repro -entai indignationem Judæorum, simulquo clamores consdeutiæ, quæ cis attestatur el occlamat justo hæc

cos ob scelera, Chrislumque occisum pali (f).

So undo, S. Hieronymus censet per *ursum* significari crudelitatem Judæorum in pauperes et humiles, v. g. Christianos; per *columbam*, eorumdcin pavorem et timiditatem erga hostes, sive Chaldæos, sive Romanos. Ait enim: a Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbra meditates gememus; ut et crudeles sint pariter et miseri: feri et immanes ad humiles atque subjectos, pavidi atque trepidantes ad eos qui fortiores sunt, quos quasi accipitres perhorrescunt. » Et laies hodie videmus Judæos. Unde Hispani cum quem pavidum volunt significare, dicunt: « Judaïum gestat in pectore, » inquit Delrio, *adagio* 803.

Tertio, Procopius putat in urso notari Judæorum sævitiam, in columba simplicitatem, utramque cum imprudentia et stoliditate conjunctam.

Expectavimus. — Repetit more gementis id quod dixit vers. 9, nisi quod ibi vocavit justitiam, hic vocet salutem; justitia enim est salus inchoata, sicut salus ralema est justitia consummata. Hoc csl enim quod de Christi salvatoris adventu canens Za. harías ait: « Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos. »

12. Et peccata nostra responderunt nodis. — V<P>. ii id est, ul Vatablus et Forerius, accusant nos apud Deum, ab coque vindictam exigunt. Finguntur hic per prosopopoeiam peccata quasi personam assistere Deo, et quasi rogari quid peccatoribus fieri debeat, omniumque vocem unam esse, ut perdantur et pereant. Sic dicuntur peccata clamare in coelum, quasi non rogata accusent peccatores, et contra eos clament; quanto enim ea libentius amplectimur, lanio adversum nos acrius causam coram Deo agunt.

Secundo, simplicius et magis genuino, Judæis cogitantibus et conquarentibus de suis ærumnis et suppliciis, eorumquo causam inquirentibus, responderunt peccata, eos dignos esse hac poena. Hoc csl quod dixit cap. m, 9: « Agnitio vultus eorum respondite eis. » Vide ibi dicta.

Tertio, pulchre Forerius et Sanchez: Peccata, pc-i inquirunt, quasi echo peccantibus respondent. Sicut n") ' enim echo vocem refert a saxo eadem, quam a ,J clamante accepit: ita poena peccati respondet ejusdem culpa?, quasi illius echo et reflexio sive repercussio meritissima; ul, sicut Judæi in alios fuerunt impii et crudeles, ita vicissim Chaldæos et Romanos in se impios et crudeles sentiant et experiantur. Rursum coho notat peccatorum frequentiam et divulgationem, ait Forerius.

Quia scelera nostra nodiscum, — npud nos, imo ante nos sunt, semper vultui nostro obversantur. Ita dicebat David prenitens: « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: et peccatum meum contra me csl semper. »

(1, U. chartus, *Illicroz.* t. IT, p. T, HI, ix, observabatur urnin vocem aliquid gemebundum; undo Horatius, xvi, 51: « Ne- ovile, »

Aliter Snncliez : «Scelera, p ait, Id est scelerum peonie, nobiscum Mini, nos jugitor exagitant. Porro scelera hæc enumerat dum subdit : « Peccaro et mentiri contra Dominum, » ut scilicet fidem Deo datam do illi soli, non idolis, non vitiis serviendo, falleremus, etc.

Ver», u. 14. Et conversum est retrorsum (Vatablus et Forerius vertunt, *retroactum csl*) iudicium (id est justitia a nobis abacta est. Unde sequitur) : Quia CORRUIT IN PUTEA VERITAS, 1.1 AQVITAS NON POTUIT ingiù m, — quasi dicat : Palam et publice veritas et justitia eversa sunt : quia grassatur, inundat et dominatur passim vis, iniquità et injustitia, tum magistratuum, tum plebejorum. Nullus ergo in coetu nostro reqnitati relictus e«t locus, nullus aditus, nullus ingressus. Hinc Filius Dei e conio descendit, ut justitiam exsulantem reduc ret. Notent hoc respublic e et regna, in quibus justitia et virtus cum religione profligata sunt, uti factum videmus et dolemus in Anglia, Scolia, Græcia, multisqiic aliis provinciis, ubi Christiani virique justiprædæ iniquorum patent : « Ut, nisi lupus sis, luporum prædam te esse oporteat, n

Mystico, platea, inquit S. Hieronymus, est lata et licentiosa carnalium vita, in hae corrui et pcssnm datur veritas el probitas.

Vws. is. i;]. qui recessit a malo, prjeoæ patuit. — Ubi enim vis et impietas dominantur, ibi innocentia opprimitur, et justiprædæ. Arabicum est adagium ab Aria ad verbum latine expressum :

Esse lupis escem, te nostra ætate nccsse est;
Sed paliare, nisi te juvet esse lupum.

Furem cnim fur, lupum lupus cognoscit.

Vm. te IO. Non EST vm (*q. d.* Non est quisqnm qui scilicet faciat iudicium, id csl justum); et a poriatust dst, — id csl anxius et perplexus licesit Deus : hoc cnim csl ul dixi 1 *Cor.* cap. iv, 8. Hebraico oainü* usfomem, id csl obstupuit, hoc csl obstupescens et ndmirans, el qnasi inops consilii in re desperata, anceps hæsil Deus; quia non est qui irro ejus orando occurrat. Ha S. Hieronymus et Chaldæus. Quocirca divino usus consilio remedium non a terra, sed a cælo ; non ab hominis, sed a suo brachio ac clementia petiit.

Nota : Hue. usque enumeravit Propheta scelera plurima et gravissima Judæorum (sub quibus cl Gentium, nipote idololatrnrum, graviora crimina intelligit), ostendilquo ea fuisse incurabilia. Quocirca subdit Deum in rebus desperatis curationem hinc suscepisse, ac salutem cis per Christum attulisle. Hoc imitatus est Paulus in Epist. ad llo-mau. Nam, cap. i, Gentium, eap. n, Judæorum, cap. m, utrorumque scelera incurabilia exaggerat, indeque concludit, cap. m, 23 et 21, utrisque opus fuisse redemptore Christo. Hoc esi quod subdit Propheta :

Et salvavit (remedium, opem el salutem allulit) sibi brachium sum- — hoc est, Deo saluti

fuit brachium suum, et, ut Vatablus Mhdrzn *H frmlilil brachium ejus, q. d.* Cum l olera Judæorum æquo ac Gentium ad summuin crevissent, C' inique incurabilia, cum res mun ii i serit deplorato!, nec esset qui mederi aut opem ferre vellet aut posset; lune Deus tolam huic rem, Vini suam quam mundi, brachio, id est potentia sua restituit, ip«e suis viribus totam rem solus confecit. Ita Forerius, Vatablus et alii. Aliqui sic explicant, *q. d.* Christus sibi salutem attulit in cruce et morte, quando tertia dic suo b' m hio et viilute ex ca se resusciLavil. Verum hoc non est litterale, nec genuinum. Septuaginta vertunt : *Citus est brachio tuo;* alii : *Saltavit eum,* scilicet populum, *brachium ejus,* scili, el Dei.

Symbolice, hic disce in prælio .que spirituali Ani-* ac corporali plurimum valere animositatem : « Dux, inquit Vegetii » lib. H, ardorem animi vultu oculisquc prederai. » Et Livius, lib. XXII « Quo timoris minus sit, eo minus ferme <•.* p rculi. » Et Sallustius in *Jugurtha* : « Scnpi r m predio his maximum periculum esse, qui luaxim timent; audaciam pro muro haberi. » Et Curtius : « F. Jugere mortem quisquis contempserit; timidissimum quemque eam cousequi. » Hiuc Vegetius, lib. Ill, cap. xvm : « Semper, ait, stat aero debes, ul prior instruas aciem. » Rursum - « Fortiores videntur, qui provocare non dubitant. Nam plus animi est inferenti periculum, quam propulsi. »

Et justitia ejus (id esi sanctitas, bonitos et misericordia Dei) confirmavit fum, — scilicet Deum, hoc est, eum sustinuit et sustentavit ac corroboravit, ne ab inempto desisteret, sed fortiter susciperet et constanter urgeret latu arduum salutis nostræ et redemptionis opus ; ut scilicet pro nobis inimicis, impiis, ingratis, blisph<'mis, in carnem et mortem crucis daret Filium suum unigenitum, ejusquo morte hostes nostros cl tyrannos a nobis depelleret, puta d inoncm, peccatum, mortem, gehennam.

Secundo, « justitia » hic proprie capi potest, *q. d.* Quamvis homines omnino perveni sint, Dominus tunen liber ibit eos, et in libi ren io uletur justilia, puto justo lytro el satisfactione, (pi mi pet I non ox ipsorum mentis, qu e nulla sunt, sed ox meritis Christi, quibus pro peccatis h minum ad ultimum teruncium s itisfecit, itaque juste nos sibi reconciliavit, cl a diaboli captivi* talo redemit.

Ad litteram loquitur do redemptione poneris humani per Christum, sed alludendo ad redemptionem Judæorum e Babylone per Cyrum, Hujus enim causa non fuerunt ipsorum vires el merita, sed Dei robur ne. gratia. Quare qui hac plane ad li Ieram accipiunt de Jnd l KolCyio, mystice tantum de Chrisliauis < t Chr do, Itobbinis et Judai-zantibus pin- l i'io indiil-enl, n. pio di n tali, neque meni Prophet.e s.ni-faciunt. Melius equidem et probabilius S. Hieronymus exxiui.it b.ec

de bello et armis Dei, quibus per Titum et Romanos debellavit et excidit Judæos ob scelerata ante recensita. Ycrum cum ultio hæc Dei de more sit contra dæmonem et peccatum, ut ab iis homines liberet, silque ipsa ejus in homines clementia : rursum, cum sequentia omnia lætitiā, gratiam et fœdus sonent, prior sensus de redemptione hominum per Christum plane literalis et genuinus videtur.

17. Indutus est tunica. — Nola prosopopoeiam, quæ propheta Dei quasi militis a capite ad talos armati, arma et panopliam describit, qua eadem

Apostolus armat fidelem quemque quasi Dei militem, pugnantem contra dæmonem, mundum et carnem, *Ephes.* vi, 13.

itaque primo, thorax sive lorica Dei est « justitiarum » hæc enim totum Dei pectus et cor obarmavit et corroboravit, ut pro justitia, jusque suo dominio contra tyrannos dimicaret, puta contra dæmones, qui hominem injuste captum delinabant; ut eos injusta sua possessione depelleret, hominemque in pristinam libertatem, et jus ac dominium suum revocaret. Justitia hæc est misericordia, ait Ilaymo. Planius tamen justitiam hic proprie capias : eam enim Deus Christo communicavit, ut lotum ejus pectus obarmaret et corroboraret, ut quasi adamas dorsum suum daret percudentibus et flagellantibus : itaque pumas peccatorum nostrorum in se suscipiens et sustinens, juste pro iis Deo satisfaceret tantum et amplius quantum illa merebantur.

Secundo, galea Dei est « salus : » hæc caput et mentem Dei obarmavit, ut tota ejus intentio ferretur in hominum salutem; hæc est galea activa: passiva in Christo fuit ipsa divinitas, hæc enim Christi texit caput, ejusque sali lem contra hostes lutata est, cum eum a morte gloriosum quasi mortis victorem suscitavit. Verum melius accipias do activa : hanc enim spectavit Deus et Christus, ab eaque Jesus, id est salvator, appellatus est. Ita S. Thomas, Hugo et Forerius.

Tertio, vestis ejus fuit « pallium : » totus enim, totoque quasi corpore ferebatur in hostes, puta peccata, ut ea disperderet.

Quarto, pallium ejus fuit « zelus : » licet enim cumulavit, obtexit et ornavit arma ejus jam dictæ Zelus hic fuit triplex, scilicet primus, honoris sui et gloriæ : dedecus enim fuisset Deo permittere creaturam suam sub potestate diaboli. Secundus, iræ in dæmonem et peccatum, hostes suos et nostros. Tertius amoris erga homines, licet triplex zelus ingens et abundans Deum undique cinxit et decoravit instar pallii, quod corpus et vestes alias laxè ambit et circumdat. Hunc zelum cæteraque arma Deus communicavit Christo belli sui duci. Tota enim vita Christi zelum et vindictam spiravit : nam ex zelo gloriæ Dei, amoris nostri, et odii in hostes, eos imperio deturbavit, peccatum abolevit, mortem occidit, carnem perdomuit, ut ubique et in omnibus re-

gnaret ipse, ejusque fides, veritas, charitas, pax, justitia, Dei laus, gratiarum actio, et gaudium in Spiritu Sancto. Haec Forerius, Adamus et alii.

Galea salutis in capite ejus. — Solebant veteres in galeis ingentes gestare cristas, præsertim e plumis aquilarum, gallorum aliarumque victricium avium, tum ut hostes torrefacerent, tum ut animos hac specie sibi invicem adderent, tum ut victoriam, bellicæ finem ac fructum quem spe et animo conceperant, in galea et cristis præferrent, ac manu strenuo excquerentur. Quocirca galea Dei et Christi fuit salus; hanc enim præ se tulit et attulit per bocce suum bellum mundo. Porro galeæ hujus insigne et quasi crista fuit crux; per hanc enim salutem dedit. Unde Constantinus pugnaturus contra Maxentium, in galea gestavit crucis signum. Nam, ut cauit Prudentius, lib. 1 *Contra Symmachum* :

Ardebat summis crux addita cristis.

Hæc et plura de galea Sanchez.

Indutus est vestimentis ultionis. — S. Hieronymus, uti dixi, Cyrillus, Procopius et Ilaymo hæc referunt ad ultionem quam Deus in Judæos impios Christique occisores exercuit per Romanos. Verum ob causas quas assignavi vers. 16, melius et verius hæc accipiemus de ultione quam Deus per Christum peregit contra dæmonem et peccatum.

Figurate ergo hic Christus Dominus, veniens ad redimendos homines, inducitur quasi dux cataphractus, qui furore divino actus non tantum in dæmones, sed etiam in homines peccatores eis subditos irruit, atque obvios quosque deturbat, proterit, trucidat, interfectorumque sanguine sitim extinguit.

Ubi nota : Solent Prophetæ cum de hac Christi pugna et redemptione loquuntur, duplici nomine et fere copulato eam significare, hoc est ultione et salute, strage et redemptione, indignatione et pace, sanguine et vita, victoria et incolumitate. Alludit enim ad redemptionem Judæorum, quæ cum strage Chaldæorum peracta est, uti omnis victoria cum strage hostium peragi solet. Rursum in hac strage et salute iidem sunt hostes et amici, debellati et liberati, enecti et redempti; sed moribus, ingenio, affectu dissimiles : Christus enim infideles impiosque subegit et abolevit, mactando peccata et servando homines; nimirum ex impiis pios, ex infidelibus fideles, ex blasphemis Dei cultores, ex inimicis amicos faciendo : quæ illustris et divina victoria æque ac strages fuit. Vide *Can.* XLVI, Undo sequitur :

Opertus est quasi pallio zeli, — id est opertus est zelo quasi pallio. Unde Vatablus vertit : *Indignatione amictus est vice pallii*. Sic cap. vi, 1.3, « Pallium lamiis » vocatur ipsa laus fideles cingens et ornans quasi pallium ; « Zelus ergo æqu&

Cristi
Christi
crux.

ac charilas, est pallium Dei et divina; Majestatis,» uti scito quidam sam torum dixit.

V«rt. i» 18. *Insulis vicem reddet.* — *Insulas* vocat gentes remotas in insulis et ultra insulas habitantes, uti alibi dixi : hisce vicem, id est talionem ultionis, reddidit, dum ipsarum impietatem et idololatriam destruxit, casque Christianas et pias effecit.

Aliter S. Hieronymus; ipse enim perstitit in sua expositione cladis Judæorum per Titum : undo per « insulas, » accipit Jerusalem, quæ Romanorum exercitu cingebatur et tundeatur, sicut insula mari et tinctibus. Verum ex dictis liquet priorem sensum esse litteralem et genuinum.

Vu>. »9. 19. Et timebunt qui ab Occidente, nomen Domini {q. d. Omnes gentes tam quæ ad Orientem, quam quæ ad Occidentem habitant, subacte a Christo et Apostolis, Dei Chrislique fidem et gloriam timebunt, id est colent et revereantur, idque liet tunc), cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, — q. d. Cum ad gentes debellandas venerit validus Domini exercitus, qui tanto impetu veniet, ut videatur esse quasi fluvius violentus, qui simul a vento rapitur et propellitur; hujus enim in praeceptis ruentis cursum nemo sistere aut impedire potest, quin exundans omnia obruat et pessumdet. Unde Septuaginta vertunt: *Quasi fluvius violentus in ira bonani} veniet cum furore.* Pro *violentus* hebraice est *tsar*, id est angustus, ut vertit Aquila, et consequenter *violentus*. Fluvius enim si in angustias redigatur et exuberet, fit violentus, sternit agros, sata læta boumque labores. Significatur hoc impetu vis, copia et efficacia Evangelii!, ac prædicationis Christi et Apostolorum, cui nulla sapientia, eloquentia, prudentia resistere potuit, ut videre fuit in prædicatione S. Pauli. Unde Theodotion vertit: *Quasi fluvius angustians vel oppugnans.* Illoc adimpletum est in Pentecoste, inquit S. Hieronymus, et deinceps, cum factus est de cælo sonus quasi advenientis spiritalis vehementis, quo impulsus et acti Apostoli in spiritu vehemente contriverunt naves Tharsis, id est omnes mundi machinas, totumque orbem celerrimo pervaserunt, et Christo substraverunt. Qui ergo vult efficaciter Apostolicus esse Evangelii prætor, et efficaciter per illud peccatores convertere, necesse est ut instar Apostolorum vadat et concionetur in spiritu vehemente. Erigid® enim conciones, quales multas hodie videmus, pro dolor! corda frigida non feriunt, non accendunt.

Quem spiritus Domini cogit. — a Spiritus Domini » est ventus ingens et validus : hic enim colligit aquas, cogitque ut in præceptis ruant. Simili modo et impetu exercitum Apostolorum Domini coegit et propulit zelus et spiritus Domini. Pro *cogit* hebraice est HD013 *nosesa*, quod Leo Hobraeus vertit, *impellit*, a radice DD3 *nasas*, id est fugit, et in piel ac poel *noses*, id est fugero compulit, propulit et impulit. Vatablus vero *nosesa* vertit, *vexillum*

excitabit, 03 • nim ^ignnm et vexillum significat,/. d. Hinc exercitui Dei præst spiritus Dei quasi vexillifer : hic illum ducit, cogitque ac facit ut potens sit et efficax, omniaque prosternat. Unde *tertio*, Aquila *nosesa* vertit : *Spiritus Domini signaculum ejus*; Theodotion : *Quasi fluvius oppugnans spiritus Domini signatus est, a* in Christo, inquit S. Hieronymus. Hic est enim de quo, *Joan*, vi, 27, dicitur : « Hunc enim Pater signavit Deus; » et fs-nœ cap. xi, 2 : u Requiescet super eum spiritus Domini : spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiæ, et pietatis, et replebit cum spiritus timoris Domini. Unde et nos dicimus : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine ; et in *Ezechiele*, cap ix , vers. 4, virorum gementium frontes than filters Hebraic® qua; apud eos ultima est, impressione signantur. D

20. Et venerit Sion redemptor (« Sion, » id est Sioni, puta Ecclesiæ. Unde explicans subdit) : et (hoc est, M est) eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob. — Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius. Ecclesia enim vocatur « Sion, Jacob, Israel, » etc., quia in Sione apud Jacobilas sive Israelitas cœpit, illique primi fuerunt lapides, id est fideles et Apostoli, Ecclesiæ. Ha explicat S. Paulus, *Rom.* xi, 26. Quare commentarius S. Thomæ ascriptus, et Hugo, qui per redemptorem litteraliter accipiunt Cyrum et Nehemiam, qui fuit redux Judæorum ex Babylone in Judæam, ut solum allegorico hic significetur Christus, valde extenuant, imo detorquent hoc Prophète oraculum, æque ac argumentationem Apostoli. Dico ergo ad litteram redemptorem esse Christum, non Cyrum; licet alludat ad Cyrum : Christus enim, non Cyrus, novum fœdus quod sequitur sanxit. Unde capite sequenti jubilans Propheta exultât, dicitque : « Surge, illuminare, Jerusalem, » etc.

Septuaginta et ex iis S. Paulus, Bom. xi, 25, paulo aliter sic vertunt : *Veniet ex Sion* (sic enim habent S. Hieronymus et Complutenses, licet Cyrillus, Procopius et Sixtina habeant : *Propter Sion qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob* ; quia nimirum Hebraicum *lami I* non tantum est articulus dativi, scii etiam subindo capitur pro {O min, id est *cx, de*; unde p'îS *htsion* vertunt : *Ex Sion.* Rursum, idem est dari Christum redemptorem Sioni, id est iis qui redeunt ab iniquitate, quod venire eum ut eripiat et avertat impietatem a Jacob : in hoc enim sita fuit Christi redemptio, sicut antitypa Cyri redemptio in eo sila fuit, quod Cyrus averteret captivitatem Babylonicam a Jacob, ipsique ex ea redirent in patriam. Ideo enim Deus et Christus in galea et vertice capitis salutem, non temporalem, sed spiritualem a peccato præfert. Unde clarius cum Forerio ex Hebreo verti potest : *Et venerit Stoni • c L mptor, et Jacobitis captivis peccati.* Hebraicum enim *scabe*, a radice H-Vscaba, id est captivus fuit, significat captivos : siu autem deducas a *scub*, id est reversus est,

si>nifi<*Af revertentes, nt vertit Noster. Quocirca
re te ex h)c loro docet S. Paulus Judæos in fino
mundi convertendos esca et salvandos, cum inten-
tent plenitudo gentium in Ecclesiam.

Porro quod addit Apostolus : « Cum abstulero
peccata eorum, » non ast hoc loco in Isaia, sed
ab Apostolo additum est explicationis gratia; ex-
plicat enim et *inculcat illud* quod præcissit : a Qui
avaritia impietatem a Jacob, » ut doceat in eo si-
tam esse *totam* Christi salutem et redemptionem,
ita in *illum Pauli locum* Orígenes, Anselmos, To-
letes, úyclanus, licet Sanchez probabilius censeat
h<i>c verba petita esse ex *Isaia* iv, 4, ubi dicitur :
« Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, » etc.
Aut potius ex *Jercm*, cap. xxxi, 34, ubi loquens de
eodem hoc fœdere ait Deus : « Quia propitiabor
iniquitati eorum, et peccati eorum non memora-
bor amplius. » Solet enim Paulus diversa Scriptu-
r.n loca connectera, eorumque sensum, non verba
citare.

Dterr Domines, — hebraico m.T ON3 ncum te-
hora, rj. d. Hoc est effatum . decretum et oracu-
Inm Domini. Hoc enim gravi pronuntiato, quasi
sir illo, solent Propheta» insignia Dei promissa,
quale hoc est de Christo redemptore, obsignare.
Undo Apostolus vertit : « Fidelis sermo et omni
acceptio dignus. » Vide dicta I *Timoth.* i, ili.

Vtn n. 21. Hoc FOKDVS meum, — scilicet quod præcessit
de mittendo redemptore, qui redimat Jacob ab
iniquil-atc: fœdus enim hoc, sive testamentum no-
vum, non est aliud quam liberalis Dei sanctio, et
promissio de venia et gratia facta primario Judæis
(liis enim promissus erat Messias), deinde conse-
quenter cæteris etiam Gcnlihus. *Serondo*, et con-
gruentius, s, Hieronymus, Haymo, Forcriu cen-
si ni fœdus hoc e:sc id piód sequitur : « Spiritus
meus, » etc., q, d. Novum hoc fœdus in eo situm
erit quod Deus dabit Jacob eis, qui ab iniquitate
r< ilennl, id est Ecclesia; Spiritum suum Sanctum,
cumque nunquam ab ea auferet.

Spiritis meis, qvi est ix te. — S. Hieronymus
put d hoe a Deo dici Isaia», r/. d. Spiritus meus pro-
pheticus, qui in te est, o Isaia, nunquam deficiet,
nec verba, id est oraculi mea, recedent de ore
luo, et seminis tui, id esipo terorum tuorum, sci-
licet Prophetarum et Apo -tolorum, usque iu alter-
nimi.

Secunda, Procopius et Cyrillus consent hæc esso
vu In Patris ad Filium. Christum Dominum : su-
per hunc cmm fixe et jugiter requiescit Spiritus
Domini.

Tertio et genuine, passim alii censent hæc esse
verba Dei ad EccL -i m : do h ic enim sermo præ-
cessit, cl cum hai» D his novum fœdus hic init, di-
cens : a Fœdus cum eis, » ite., scilicet Jacobteis,
qu redl nnt ab iniquitate. Ili enim snnt Ecclesia,
hoc est prima pars Fx« lesi v Christi. Porro mutat
h numerum, dicens, « in te, ■ pro « cum eis, n
vel « vobiscum : » quia loquitur Jacobo, id est
toh populo, de quo nunc singulariter et collective,

nunc pluraliter et distributive loqui solemus : » In
t' n ergo, o Jacob, o popule mi Christiane quies
Ec lesi mea, spiritus meus requiescet. Hebræum
enim *jb *jecha*, id est *in te*, est masculinum : undo
proprie populum refert, qui Sionein, id est Eccle-
siam, constituit.

Porro spiritus hic est Spiritus Sanctus, qui per
fidem el charitatein diffusus est in tota Ecclesia,
puta in cordibus fidelium. « Spiritus n ergo hio
primo, est fidei et veritatis, qui assistit Sioni, id
est Ecclesiae ejusque capiti Romano Pontifici, ne
in fidei definitionibus erret. Hunc enim Christus,
ascendens in cœlum, Apostolis et Ecclesia», usque
in finem promisit : alioquin enim illa in fide ali-
quando errare posset, quod absit : tunc enim es-
set Ecclesia, non Dei, sed diaboli. *Secundo*, spiri-
tus hic est charitalis el sanctitatis.

Sensus ergo est, q. d. Vetus fœdus et testamen-
tum Mo«aicum consistit in donatione legis, *Exod.*
XX. U jam in novo Christi fu dere dabo Spiritum l*»|TM»
S n. tum, pula spiritum veritatis et charitalis, tibi,
o Jacob, id c-t o Ecclesia, ut verba, id csl pru;
c pti mea, non recedant de ore ne corde tuo, ac
seminis, id est posterorum tuorum, in a ternum;
sed semper ca et ore recites ac doceas, atque
cordo conserves, et opere ac vita adimpleas per
praiam et opem ejusdem Spiritus. Novum ergo
ho fœdus et testamentum consistit in donatione
spiritus, quo libere et hilariter legem et volunta-
tem Dei implemus. Hunc esse sensum palet ex Je-
remía, per quem Spiritus Sanctus hoc fœdus ita
explicat, cap. xxxi, vers. 33: « Hoc erit pactum
quod feriam cum domo Israel : Dabo legem meam
in visceribus eorum , et in corde eorum scribam
eam, » utique per spiritum amoris el gratia), quem
cordi eorum infundam; cum legem Mosaicam
scripserim in tabulis lapideis, non in corde Ju-
dæorum. Unde huc alludens Apostolus, H *Cor.*
m. 0, docet novum Testamentum esse spiritus, ve-
tus fuisse lilteræ : qua do re docte scribit S. Au-
gustinus, lib. *De Spiritu et littera*.

Ubi nola hunc spiritum hic Ecclesia), id est toti
cctui fidelium, promitti, non autem singulis in
ea personis : sunt enim in Ecclesia etiam fideles
impíi et peccatores quasi membra arida.

S cundo, tamen spiritus hic promittitur singulis
veris et vivis Ecclesice membris, hoc est justis :
hi enim omnes vitali hoc spiritu animantur et vi-
vunt. Unde quod ait, « in to, » potent do quoli-
bet justo occipi, ut accipit Adainus. Nullum enim
justum Deus gratia sua deserit, nisi prius ah co
d seratur, uti docet Concilium Tridentinuin, sess.
VI, cap. xi. Ergo spiritus hic grafite ex parte Dei
est ffiloraus, et cum justo manet in sempiternum,
m-i ipse cum sponte excutiat. Pari modo spiritus
veritatis, qui non singulis Ecclesia) membris, id
est pi'tis, sed toti Ecclesia», ejusque capili Domano
Pontifici, ad definiendas res iu fide controversas
promittitur, ab ea et ab eo non recedet in çeter-
nimi.

Aliter explicant Ikbrreri, *q. d.* Spiritus incus propheticus, id est, ut sequitur, verba, oracula et doctrina mea non recedent, id est non recedant, ab ore et corde tuo, *q. d.* Cura, o Jacob, ut semper geras in mente et memoria ea quæ jam dixi do tua o Babylone redemptione et redemptore. Censent enim ?» *recedent*, non esse prædicentis, sed

imperantis. Verum hic sensus torquet vocem «spiritus, » et enervat oraculum de novo Testamento: quocirca ut frigidus et Judaicus non videtur admittendus; augusta enim Prophète verba augustius quid spectant, scilicet novi Testamenti in spiritu, non in lege, consistentis institutionem, ul* patet ex dictis.

CAPUT SEXAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DhWal Propheta in fine cap. prædicentis, quod Deus per Christum redimeret Jacobitos, ac Sion sive Jerusalem, id est Ecclesiam credentium ex Judæis, etconsequenter ex Gentibus, quoque cum ea notum et atenum fxdus sanciret, ita ut spiritum suum illi in perpetuum consignaret. Nunc ergo exsultans et jubilans ei c nujratulutur, ac graphice miram ejus felicitatem et gloriam depingit. Nam primo, ejusproles et propagi"on-cm per omnes gentesfuse enarrat. Deinde, vers. 10, prædicit reges, principes d populos ei ministraturos, etiam qui olim eam impugnaverant, suasque opesin illam illaturos : perituros vero gentes et r /na, qua: illi sin /x- noluerint. Unde tertio, vers. 15: Ponain te, inquit, in superbiam s culorum, gaudium in generationem el generationem : et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis. Proære afferam aurum, et pro ferro argentum, Cipro lignis æs. Denique, vers. 18, assurgens ad Ecclesiam triumphantem : Non audietur, *ait*, ultra iniquitas in terra tua, occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio ; non erit ibi amplius sol, sed erit ibi Dominus iu lucem sempiternam. Populus autem tuus omnes justii, minimus erit in mille, etc (1).

*f*_<[>]*

1. Surge, illuminare, Jerusalem : quia venit hircen tuum, et gloria Domini super te orta i. 2. Quia ecco tenebræ operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Domi- i.us, et gloria ejus in te videbitur. 3. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus lui. 4. Leva in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti congregati sunt, venerunt tibi : filii lui de longe venient, et filiæ tuæ de latore surgent. o. Tunc videbis, et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, forliludo gentium venerit libi. G. Inundatio camelorum operici te, dromedarii Madian et Ephra : omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. 7. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabajoth ministrabunt tibi : offerentur super placabili altari meo, et domum majestatis mcæ glorificabo. 8. Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbee ad fenestras suas? 9. Mc enim insulæ exspectant, et naves maris in principio, ul adducam filios tuos de longe; argentum eorum, et aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei lui, et sancio Israel, quia glorificava te. 10. Et aedificabunt filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi : in indignatione enim mea percussi te : et iu reconciliatione mea misertus sum tui. 11. Et aperientur porlæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ul afferatur ad Ic fortitudo gentium, et reges earum adducantur. 12. Gens enim

(1) Postquam Isaias œconomiae divinæ rationis circa Synagogam exposuit, cap. lv, lvi, lvii, lviii, tax, jam decimi studium divinum pro Ecclesia, et de ea simulque do Christo, apertiora prædicit, quam ul liberationi a captivitate Babylonica ullo modo convenire possint. Hujus igitur Ecclesia* Christi describitur formatio, Gip. lx, institutio a Christo, lxi, lxii, et amplificatio, lxhi. Primo igitur, ad hanc formandam Ecclesiam excitantur Judæi, nipote *primo*. Evangelium primo audituri, t ; tremido, Christum ipsum visuri, 2; *tertio*, cæleros edocaturi, 3a

Secundo, confluunt vocat® gentes, *primo*, ex omni parto orbis universi, 4, 5; *secundo*, ex continenti, 6, 7i *tertio*, ex insulis, 8, 9. Tertio, conferunt operam, *primo*, extranei et domestici, 10, 11 ; *secundo*, hostes et amici, 12-14. Quarto, excluduntur loco et removentur, *primo*, despectus clodimn a gloriaci patrocini principum, 15, 16; *secundo*, conditio tenuis et adversa ab abundanti et quieta, 17, 18; *tertio*, alternans fortuna a stabili felicitato, 19, 20; *quarto*, exsilium et interitus a possessione hærediutis et multitudine posteritatis, 21, 2X

et regnum, quod non servierit libi, peribit: et gentes solitudine vnslalmnlur. 13. Gloria Libani ad te veniet, abies et buxus, et pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis mea; el locum pedum meorum glorificabo. 14. El venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israel. 15. Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita, et non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem el generationem : et 16. suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis : et scies quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob. 17. Pro ære afferam aurum, et pro ferro afferam argentum; Cipro lignis æs, el pro lapidibus ferrum : et ponam visitationem tuam pacem, el prepositos tuos justitiam. 18. Non audietur ultra iniquitas in term tua, vastitas et contritio in terminis tuis, et occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. 19. Nor erit libi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor luna) illuminabit te : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. 20. Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur : quia erit libi Dominus in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. 21. Populus autem tuus omnes justī, in perpetuum hærcdilabunt terram, germen plantationis me®, opus manus meæ ad glorificandum. 22. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam : ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud.

Ven. i. 1. Surge, illuminare, Jerusalem. —Septuaginta : *Illuminare, illuminare, Jerusalem*; Vatablus : *Surge, lucida esto*; alii : *Surge, splendida esto*. Vox *Jerusalem* non es! in llebræo, sed addita videtur ex Septuagintaetex cantu Ecclesiastico in festo Epiphania), idque recte et fideliter : intelligitur enim ipsa, ut patet ex fine cap. præced.; ad eandem enim hic fit sermo, eademque congratulatur, cui dixit cap. præced., vers. 20 : « Et venerit Sion redemptor. »

Jam Rabbini, quos sequitur Comment. S. Thome et Hugo, hæc ad litteram accipiunt de terrena Jerusalem, id est Judæis c Babylone in Jerusalem reductis : tunc enim urbs refluoruit, et quasi ad pristinam gloriam rediit. Allegorico vero sub hoc quasi typo et hieroglyphico censeul representan floriam Ecclesiæ christianæ.

Secundo, Chiliasta sive Millenarii hrec retulerunt ad suos mille annos, quibus Sancti post judicium interra cum Christo regnaturi sint in omnibus carnis deliciis, juxta Apec. xx, 0, tumque omnia quæ hic dicuntur, ad litteram in Jerusalem eventura.

Verum utramque sententiam merito ut Judæicam et erroneam refutat et damnat S. Hieronymus: a Judæi, inquit, et nostri seiuijudæi, qui auream atque gemmatam de coelo exspectant Jerusalem, hæc in mille annorum regno futura contendunt, quando omnes gentes servituræ sunt Israel. » Et inferius : « Hæc illi dicunt qui terrenas desiderant voluptates, et uxorum quærunt pulchritudinem, ac numerum liberorum ; quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum : quorum qui sequitur errorem, sub nomine Christiano Judæorum sc similem confitetur, o Et inferius : « Nos autem juxta priorem sensum ad Ecclesiam dici univen* credamus, quæ primum de

Judaico populo congregata est, et lumen quod super eam ortum fuerat, per Apostolos transmisit ad gentes, cui dicitur : Surge, illuminare, ut quæ cecidit in incredulis, surgat in fidelibus; quæ cecidit in synagogis, surgat in Ecclesiis ; et postquam surrexerit, illuminetur, ut nequaquam habeat erroris tenebras. » Idem docent S. Cyrillus, Procopius, Theodoretus, Tertullianus, Augustinus, Ambrosius, Clemens, et alii quos citat Leo Saslrius, Forerius, Adamus, Vatablus, et passim alii : « Alloquitur, inquit Vatablus, primitivam Ecclesiam, et horiatur illam ad fidem in Christum : Da, inquit, operam ut consequaris fidem. » Quæ enim sequuntur toto capite tam augusta sunt, ut Don Hierosolyma: et Judæis, sed soli Ecclesiæ Christianæ convenient.

Sensus ergo est, q. d. Age, o Ecclesia, o credentium Chri-to popule, qui hactenus sedisti in tenebris infidelitatis et ignorantieTM Dei ; qui cubasti et dormivisti in strato peccatorum omnium, qui jacuisti in carcere et captivitate diaboli et inferni, nunc agetur surge de hac tua sede, strato et carcere, ac solem justitiæ orientem excipe, evigila c somno peccatorum, caput attolle, libertatem, lucem et Lelitim libi a Christo oblatam obviis manibus amplectere. Alludit ad id quod dixit cap. ix, vers. 2 : « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Huc alludit S. Paulus, *Rom.* xvi, 11, cum ait : « Fratres, hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur armæ lucis, n Et *Ephes.* v, 14 : a Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » *Illuminare* ergo, hoc est, lucem fidei et gratiTM

recipe quasi speculum, ut transformeris in **mi-**den imaginem, flasque quasi sol orbem illuminans. Hoc est enim quod ait Apostolus, II *Corinth.* cap. m, vers. ult. : « Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini spéculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu, n Vide ibi dicta. Porro t » *illuminare, tam* est invitantis ac hortantis Judæos, ut lucem Evangelii apud se orientem amplectantur, quam congratulantis, *q. d.* Age, frui luce qua irradiaris tu sola in toto orbe ; congratulare tibi, et Deo gratias age. Posset quoque illuminatio hæc pro resurrectione, sive resurrectione ad vitam accipi, *q. d.* O Jerusalem, quæ hactenus in alta morte errorum et peccatorum jacuisti, « surge et illuminare, » id est, ad vitam fidei et gratiæ postliminio redi. Alludit enim ad illud *Ephes. v* : « Exsurge a mortuis, » etc., uti jam dixi. Lumen enim sæpe vitam significat, eo quod viventibus gratissimum sit videre et frui lumine solis. Unde illud Euripidis in *Iphigenia in Aulide* : « Lucem lucri csl horainibps dulcissimum. » Ex adverso desperans cupit « invisam abrumpere lucem, et lædet cœli convexa tueri. » Sic ait Sapientia, *Eccli. xxn-*, 45 : « Penetrabo omnes inferiore- partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo (id est ad vitam revocabo) omnes sperantes in Domino. » Et Apostolus, II *Tiimoth. l.*, 10, de Christo ait : « Destruxit quidem mortem, illuminavit autem (id est in lucem produxit) vitam et incorruptionem per Evangelium. » Ha Ægyptii vitam lucernæ symbolo repræsentabant : quod nihil aliud existimarent esse vitam, quam ignem humore velut olei liquore nutritum. Porro per fucem significabant omne bonum. Unde et Varro, lib. II *Ve Lingua latina* mano dici dici putat, quod veteres manum vocabant bonum. Gi rei quoque, cum lumen inferebatur, solebant dicere, « à-jaOji », uti et nos illata lucerna, fausta invicem precamur. Verum prior sensus uli planior, ita et germanior est. Unde sequitur :

Quia vexit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. — Per *lumen* et *gloriam* accipit Christi praesentiam, doctrinam, gratiam et universam gloriam Evangelii, ut colligitur *Matth.* cap. lx, vers. I. Unde non male Sanchez per *gloriam* accipit Dei misericordiam, et peccatorum condonationem. Sic oniin accipitur « gloria, » *Rom. m*, 23 : « Omnes enim peccaverunt, et egent gloria, » id est gratia et indulgentia, « Dei; » et *Numer. xiv*, cum Moses peteret a Deo dimitti populo peccatum murmurationis, respondit Deus, vers. 20 : « Dimisi juxta verbum tuum : vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. » Sed hic sensus partialis est, non totalis, nec adæquatus. Alludit ad gloriam, quæ per columnam ignis per noctem, et nubis per diem incubabat veteri tabernaculo, et Sancto sanctorum in templo, hoc enim erat typus Ecclesiæ. Unde S. Hieronymus : « Venit, inquit, lumen tuum ; quod omnes Propheta polli-

cebantur, quod jugiter exquieclabi ; et gloria Domini, quæ quondam fuit super tabernaculum et templum ejus, orta est super te, de qua dictum est : Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei. » Rursum alludit ad stellam quæ tres Magos duxit ad Christum quasi primitias gentium : unde per lumen hoc, splendorem et gloriam, intelligitur hanc stellam Magorum ducem, Prosper, III part. Promisi. cap. vi; Chrysostomus, hom. I *ex Variis in Malthaum*; Julianus Archiepiscopus Toletanus, lib. I *Contra Iudæos*, post medium, et alii.

2. Quia ecce tenebra operient terram, etc., super te autem orietur Domini NVS. — Per *tenebras* intelligitur paganismum, idololatriam, aliosque errores æque ac vitia et scelera, quibus Ethnici et quicumque extra Ecclesiam sunt, obtenebrati sunt. Ita Patres citati vers. I. Has enim tenebras ex Judæis primum, deinde ex Gentibus, discussit Christus quasi sol oriens ex alto. Alludit ad tenebras Ægyptiacas tempore Mosis et Pharaonis, quæ fuerunt maximæ et densissime, cum lux occuparet solas domos et loca Hebræorum, Er. I cap. x, 13. Sic S. Joannes, cap. i, 9, et alii Christum vocant lucem. Sic Orpheus Aræbum, puta Filium Dei, vocavit fevfc, quasi illustratorem angelorum et hominum, et per cum Deum omnia creasse, et omnia complere lumine intelligibili, asseveravit, teste Proclo, lib IV in *Tirnaum* Platonis. Quomodo Deus prima, increata et fontalis sit lux, docet S. Dionysius lib. De *Divinis Nominibus*, part, f, cap. iv.

3. Et ambularunt gentes in lumine tuo. — Vatablus vertit : *Venient gentes ad lumen tuum*; ad Ecclesiam enim in Judæa et Jerusalem ortam, lotque virtutibus et miraculis clarescentem, quasi ad pharum illustri face coruscam, gentes in mari errorum, vitiorum et ærumnarum jaclatæ et naufragæ contenderunt, ut ejus lumen, id est fidem et gratiam sequentes, pertingerent ad portum salutis. Utrumque ergo prædicit Propheta, scilicet *primo*, quod gentes venient ad lucem primitive Ecclesiæ; *secundo*, quod, postquam venerint, continuo ambulabunt in lumine ejus, donec ad salutem perveniant. Hac de causa S. Paulus monet fideles Philippenses, cap. n, 15 : « Ul silis, ait, sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ atque perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vilæ continentes ad gloriam meam in die Christi.

Et reges in splendore ortus tui. — Est hypallage, *q. d.* Ad ortum splendoris tui, seu ad splendorem qui tibi orietur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius. Vatablus et alii. Splendor ergo ortus tui idem est quod lumen tuum. *Secundo*, apposite Sanchez : Ortus, inquit, est sol oriens. Sic enim subinde ortus et occasus sumitur oro sole oriente et occidente. Quo significatur in Eodesia sola ortum esse solem veritatis, gratiæ et justitiæ; reliquis autem gentes, quæ extra tam

eunt, noctem habere perpetuam, neque ex caemersura', nisi ad solera accedant, qui una tantum in Ecclesia splendet et radiat.

4. Leva (quasi ex specula : consistit enim in monte Sion, qui est specula, et hebraica speculam significat) in circuiru oenos icos, et vide, — circumquaque ex quatuor orbis plagis gentes venientes ad te circumspecta. Loquitur de tempore quo Apostoli per orbem dispersi, carumque successores plurimas gentes ad Ecclesiam converterunt.

FIUI TLT DB LONGB FCT1E5T, ET FULE TUB DE LATME (hebraice, *ad latus*) sugent. — *Longe significat* distantiam locorum, et urbis longitudini ni, *lalus*, latitudinem. Sic vulgo dicimus, omne latus mundi, quasi dicat. Longe lateque agminatim venient gentes tam feminæ quam viri, innumera multitudine, ad te, o Ecclesia, et tibi fuæque fidei se subdent. Ita Cyrillus. Ti enim *de longe veniali* ffquc ad filias ac filios, perinde ac *de latere surgen!* æque ad filios ac filias pertinet : tantum enim ad rhythmum et elegantiam Varietatis causa filios de longe, filias de latero venturas prædicit; quia filiæ prope matres quasi ad latus educari solent ; cum filii prope alibi, ut in ardis, scholis, vel bellis educantur. Inde Sanchez : « De latere, » inquit, id est de sinu matris *Ecclesia*) *sugent* filiæ ejus ubera, itaque suig. nl cl crescent ; solent enim matres magis amare, et indulgentius ac diutius lætare filias quam filios; sive quia sexu sibi similes, sive quia filiæ ob sexum infirmioris sunt tñ debiliores. Sed sub filiabus hic filios quoque intelligi Propheta, ut dixi, Urique enim in gentilismo ferino, imo diabolico lacte aliti, jam conversi ad ubera Ecclesiæ inhiabunt.

Surgent. — Ita Romana, licet Complutenses, Forerius, Adamus et aliqui alii velint legendum *sugent*. Unde et S. Hieronymus in *Commentu*. Sugent, ait, lac Apostolorum. » Sed eodem redit sensus : sugent enim instar parvulorum ul in virum perfectum iu Christo crescant, et surgant in altum, tiantque proceri. Hebraice est *teamen*, quod mio verbo Latino ridi nequit, sed pluribus; ita reddit Forerius: Fidehfer fanguun *nd* latera mitrtniflt educabuntur, ut con/lhñentur *viribus* et crescant. Radix enim {OH aman significat, primo, esse fidelem; secundo, nutrire et educare; *tertio*, confirmare et corroborare. Posset rursum punctis aliis activo in futuro *piel* legi *moHn teummena*, id est erunt nutrices tuæ, fideliter nutrient et corroborabunt te : quod accipi potest de reginis ahisquepiis n ulieribus, quæ alia in pietate educarunt, quales fuerunt S. Maria Maddalena, Martha, Uasilissa, Ca cilia, Cntliarinu, Clara, et similes.

Septuaginta vertunt : Fi/uc *luar* stiper *humeros* portubiniftr, ul scilicet ad te veniant, tibi que deferantur quasi munus optatum. Solent enim filii c, qma deliciores, in ulnis aut humeris portan

Mystico S. Hieronymus: Filiæ, ait, id est imbecilliores Christiani, Apostolorum quasi humeris fulcientur, ul defç* e Abrahæ, Isaaci cl Jacob.

ti. *Tunc* videbis (*cum* voluptate pascas oculos et mentem, intuendo tot filios et filias), ft afflifs, — copia æque ac gaudio tam nuineroræ -obolis undique affluentis instar aquarum et rivulorum, quæ undequaque ad flumen alfluunt. Unde Eorcrius : « Leta, inquit, aspicias, et lauqu un fluvius, qui cum ripas transgreditur late diffunditur, amplificaberis. »

Pro afflues Vatablus vertit, *splendebis*, id est vultu splendido et hilari eris. Num tristes et mæsti videntur et -e vultu Idrico et utro; unde ibi Hebreis obscuri vocantur. Hebræum enim *"IFB nabar*, tara de lumine, ut palet *Psalm*. xxxm, 0, quam de flumine dicitur, significatque prolabi seu procurro copiose et affluenter cum celeritate ac lubentia seu pronitute : sicut enim aqua ex fonte, sic lumen a sole, aliove corpore luminoso quasi scaturit ac profluit.

Quando conversa fuerit ad te multitudo maris. — Puta inullæ insulares et transmarinæ gentes, ut Greci, Afri, Hispani, Hali, Galli, etc. Quid enim Judæa mari quasi cingitur, et dividitur ab aliis gentibus, hinc omnes gentes ab eis vocabantur transmarinæ, q. d. Sicut mare exæslunns raptis aggeribus terram inundat, et agros quaquaversum occupat; ita turmati in ad te venient multæ transmarinæ gentes, et magno impetu quasi irruent, tuneque gaudio afflues, iit Foicrius. Iluc accedii et Sánchez, qui subaudit *fi* more Hebreo voculam *sicut*, sic explicat. Qm niam gentes ad te venient tam multæ, sicut et multitudo maris, hoc est, ul totum mare ad te » et u » finibus, relicto alveo ac littore, confluere videatur. Sic Ez *hiel*. XXVI, 3, dicitur : « Ecce ego super te, Tyre, et ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans; » et *Jenin*. xi.vi, 8, /Egyplus quasi flumen ascendeus dicit : « Ascendens operiam terrain. »

Suudo, idem per *multitudinem maris* accipiunt aurum, argentum et opes transmarinas, quas recura ad Christum et Ecclesiam tulerunt gentes; uti fecerunt tres Magi, dñi quibus dicitur *Psalm*. Lxxi, vers. 10 : « Reges Thæ et insuke munera offerent. » Tharsis enim significat mare. Inde huc alludit Isaias.

<J. Fortitudo gentium venerit ubi. — Puta gentes fortes et validæ, sive preclarissimi et prestantissimi quique gentium. Ita Vatablus. Secundo, « fortitudo gentium, » ait Sanchez, vocatur aut regum majestas, quæ supplex accedet ad Ecclesiam, aut eorum dona et opes, quas Ecclesiæ offerent. Tertio, Forerius per *fortitudinem* accipit vinum, arma, ingenium, industriam, strenuitatem, artes, scientias gentium : hæc enim omnia devoluta sunt ad Ecclesiam. Et hæc omnia significat Hebræum h'D *diti*. Quoni lune vera et reipsa

complota sint, quamque mira cl perpetua fuerit fidei et Ecclesiæ propagatio, multiplicatio et incrementum, fuso ostendit Thomas Buzius, tom. I *De Notis Ecclesiæ*, signo H el seq.

Irurdatio cAMRLOnua opeiuef is. — « Inundatio, » id est abundantia tanta camelorum, ut videantur quasi aqua et fluctus mai is (de quo precessi!) te obruero : licet Sanchez non male censeat inundationem hic non maris, sed pulveris accipi, quem lurmœ camelorum pedibus suis excitabunt. Sio enim Poeta; vocant a undam pulveris, » cl Virgilius « pulveream nubem. » Pairo camelorum potius meminit quam equorum, tum quia camelis abundat Oriens; nam, ut ait Plinius, lib. X, cap. ix : « Cameli duodecim mensibus ferunt a trimatu, et patii''' v re, iterumque post annum implentur : » tu u quia cameli in gibbo ingentia ferunt onera : adjuvantur enim proceritate collorum, inquit Cicero; tum denique, quia, ut ait Plinius, lib. XXVIII, cap. ix : « Lac camelinum post lac hominis dulcissimum est. n Hinc etiam camelus nomen habere videtur n lactatione. *7C2 (*jamal* enim significat ablactare; unde dicitur bo3 *gamal*, id est camelus, quod nomen in omnes linguas transiit. Cameli ergo gentium, gentesque suum lac et opes Ecclesiæ afferent, ct vicissim ab ca lacte spiritali lactabuntur.

Dromedarii Madian et ErilA. — Pro *dromedarii* hebraico est '133 *bidtrc*, id est pulli camelorum. Unde Chaldæus vertit *Rpyianka*, id est lactantem, id csl juvenem camelum, qui, potsquam ablactatus est, dicitur boa *gamal*, sive camelus. Hi ergo pulli vocantur dromedarii, a velocitate cursus qua pollent : cnim significat cursum, unde et dromades dicuntur. Audi Livium, lib. VII *Be Dello Macedon*. : u Ante hunc equitatum fdlcatæ quadrigæ, ct cameli, quos appellant dromadas. n Rursum : « Dromades cameli inter dona erant, velocitatis eximie. » Huc juvat quod sitim quadriduo tolerant, teste PE .io, lib. Vili, cap. xviii. Unde a Persio vocatur « sitiens camc-
Siti to- jus. », nœc enim sitis toleratio, et siccitas mire
'jiut iuvnt cursum animalium. .Notum est Dnjazetem

«unum. Turearum Imperatorem pral o victum ac fugientem, ac pere elapsum, nipote equæ velocissim e insidentem, a militibus Tamberlanis captum esso, eo quod equam sitientem adaquasset. Equa enim hausta aqua multum do cursu remisit, itaque ab insequenlibus Tartaris comprehensa est cum suo bcro.

Madian et ErnA. — Regiones sunt trans Arabiam, fertiles camelorum : ita diclæ a Madian filio Abrahæ ex Cetura, ctEpha filio Madi in, totapie regio vocatur Saba. l'nde fuit et regina Saba, ljuæ hujus rei typo v nil cum muneribus in Jerusalem audire sapientiam Salomonis, qui fuit typus Christi. Ila S. Hieronymus. Sensus ergo est, r/. d. E variis regionibus Asiaticis, camelis adulti, et minoribus sive dromedariis, ad te munera delerentur, o Ecclesia.

Mystice S. Hieronymus, Theodoretus, Procopius, imo Christus ipse, *Maith*, cap. m, 24, cameli sunt divites, gibbosi el superbi : quia quasi cameli laborant ul coacervent opes, et magna humeris sii t nent negotia el onera, ut eas conservent et augeant : hi tamen per Christi et Apostolorum, virorumque Apostolieorum prædicationem, sc suaque consecravere Christo. «Talis,ait S. Hieronymus, fuit sancta; memoriæ mater tua (o Eustochium) Paula, fraterque Pammachius, qui per foramen ecus, id est arctam anguslamque viam, quæ ducit ad vitam, tr uuierunl, lai imque viam cum sarcinis relimpïenles qui- ducit ad Tartarum, quidquid habebant in Domini dona portarunt, implentes illud: Redemptio viri propri® divitiæ ; quæ en m apud hom nes impossibilia, apud Deum possibilia sunt. #

Omnis dk Saba vinient, aurer et thus (addit Cyrillus, *et lapidem pretiosum*) deferentes. — « Olinne-, n id est plurimi, quorum primi fuere tre Magi, qui duce slcUa ad Christum ex Arabia venerunt, uti o-ii ndi M<it/A.cap. m, l. Alludit ad *Psalms*. Lxxi, 10 : «Reges Tharsis el insulæ mu- SnUeM nera offerent; reg - Arabum et Saba dona addu- Arabi»: cent. » Pro *Atahum* hebraico est idem nomen N3Ü *scaba* per sr/iin, quod hic est in Hebreo : pro Dale T *Saba* vero hebraico est K3D sabo per *samedi*, quod significat Æthiopiam. Porro Arabia h/»?c sila est inter mare Rubrum el Sinum Persicum, abundatqne auro, thure, cinnamomo, balsamo, myrrha, palma, calamo, linde et Felix sive Beata dicilur, teste Strabone lib. XVI. Thus vero huía Arabiæ proprium est : nec cnim alibi gignitur. Unde Virgilius,! *Geòrgie*. :

India mittit ebur, molles aua thura Sabxi.

Ubi Servius Sabæos dictos putat àtri «5 «StaAxi, id est venerari ct colere ; quod Deum per ipsorum thura veneramur. Verius est *Saba* Hebnavm vel Arabicam esse vocem, et significare conversionem, uti ait S. Hieronymus a 31IJ *scub* id est reversus, conversus est; vel captivitatem, a radico r"|3©\$ca6a, id est captivus fuit. Utrumque optime convenit rei et historial præsentì. *Saba* cnim a captivitate peccati per Christum conversa fuit ad Deum, gratiam et salutem. Dicta est *Saba* per *selliti*, a *Saba* (ilio Regma filii Chus : sicut .Ethiopia dicta est *Saba* per *samedi*, a *Saba* filio ejusdem Chus. Porro jier *Saba* hic non solum *Saba* per *sdiin*, id est Arabia, sed etiam ei vicina et contermina *Suba* per *samedi*, id esi .Ethiopia, sivo Abyssin, ubi regnat Pretojoannes, accipi potest, uti accipiunt S. Cyrillus, Procopius ct Josephus : Ulterie enim *sdiin* et sin solo puncto differunt,

Denique quam hoc oraculum verum fuerit, quamque in Arabia hac quæ postea llomeritis est dicta, Christiana religio floruerit, patet ex eunuchò Candacis regin e (hæc enim in Saba regnavit), qui conversus a Philippo, *Ador*, mu . 38, Christi fidem in Saba propagavit. Idem putei ex Hume-

ritamm historia, qui Dnnaan tyranno Judæo usque ad mortem et martyrium restiterunt anno Christi 522. Rursum ex gestis Elesbaan, et Abrahamii Ilomerilarum regum, qui occiso Diinaan pristinum Ecclesiæ florem iisdem restituerunt, atque Justino et Justiano Imperatores contra infideles magno auxilio fuerunt, ut docet Baronins, tom. VI, anno jam dicto.

r»n. 7. 7. Omnk pecus Cedar. — Cedar et Nabaiotli regioncs sunt Arabiae (unde incolæ dicti sunt Ccdareni ctNabalhæi, in tabernaculis habitantes, utpote pastores ct pecuarii), ovibus et pecore abundantes : ita dicte a filiis Ismaelis ejusdem nominis. ita S. Hieronymus qui et addit, per hasco aiiasque gentes hic nominatas, quasvis alias intelligi, quantumvis agrestes, vagas aut barbaras, per synecdochen, juxta Canon. XI.

Ministrabunt tidi, — offerentur tibi, servient tibi tuisque usibus, cedent in tuum ministerium. Ti enim *ministrabunt* magis passive quam active accipiendum est.

Offerentur sited placrili altarimeo, — q. d. Ccdareni et Nabathæi offerent tibi, o Ecclesia, suas opes, puta pecora cl arietes, eaque non quasi victimas ct sacrificia (hæc enim jam abolita sunt, iisque successit unum Eucharisliæ sacrificium), sed quasi oblationes imponent altaribus tuis. Sic enim cliamnutn multis in pagis videmus ru ficos ova, pullos, agnos, triticum aiiasque oblationes altari imponere, vel ad altare offerre. Alludit ad vetus altare ct victimas Judaicas: hæ enim in altari offerebantur, imo sacrificabantur.

Nota a placabili, » id est placente mihi, meque placante per suas victimas ct oblationes. Unde Septuaginta vertunt : *Offerentur aeccptabilia super altare meum*; Leo Ilebræus : *Sacrificabunt super ara quit mihi placet*; Forcarius : *Ascendent juxta acce*;) lionem altaris mei, hoc est, inquit ipso, super altare mihi gratissimum : aut *juxta acceptionem nitaris tnei*, id est quantum altari meo placuerit, quantum scilicet capere voluerit, aut potuerit.

Mystice, S. Hieronymus ct Procopius per oves accipiunt simplicem plebem Christi; per *arietes*, Prælatos ct sacerdotes : lii enim sunt hostia viva Christi, qui pura cl candida mente Deo in Ecclesiæ altari seso offerunt.

Decani Et domum majestatis met. glorificado. — Olim K.ori® domus majestatis cl gloriæ Dei erat templum Sa- * ouionis>ll,ra Qu'a ex cedro, auro, argento magnificntissirne crai cxslruclum; tum quia magnificis cl plurimis victimis in co colebatur Deus; tum quia in co Salomon omnesque reges el principes totusauc populus laudabat et adorabat Deum; tum Ja Deus in co apparebat nube lectus, prteserlim se<Â?ns super Clv rubim in Sancio sanctorum. Verum nunc domus glorire Dei est Eo cloia Christi, ejusque templa; tum quia pretiosa cl magnifica sunt, ex marmore, auro ct lapidibus pretiosis, uti videre esi hic Romæ; tum quia vic-iima nobilissima, puta Eucharistia, in eis oiler*

tur; tum quia in iis omnes Reges, Imperatores, Pontifices ct Principes, totusquo mundus gcmiflectens Deum adorat; tum quia in eis habitat corporaliter Heus in Venerabili Sacramento; tum quia in illa Deus suam majestatem ostendit per tot gratias cl miracula, quæ fidelibus in Ecclesia largitur ct communicat.

8. Qui sum is h. qui ut nudes volant, et quasi colujibæ ad fenestras suas 9— Admiranlis Prophclæ est vox, q. d. Quam (tensa* llanto vento volant per aera nubes, et quam densæ columba; ad nidos revolant, cum ingruit tempestas: tam densæ confluent ad te, o Ecclesia, gentes ct populi, uti video et praevideo in spiritu. Ha S. Hieronymus. Per *fenestras* ergo intelligit columbaria, ut vertit Chaldæus; ha c enim plena sunt fenestris, instar oculorum, per quas prospicere gaudent columba*, in coque delectantur. Comparat FMelr» fideles nubibus : quia nubes, utpole elevata; a terra, ab extremis ejus partibus, facile et statiin quoquoersus deferuntur, et quasi volant: ita Rapn. fideles cx ultimis orbis partibus venerunt ad Ec- pti clesiam. *Secundo*, nubes ita densæ sunt, ut totum cœlum operiant : ita densi el mulli populi ad Ecclesiam confluxerunt. *Tertio*, nubes propellit Tctio. ventus adeo valide, ut nulla terrena vis earum cursum impedire, aut sistere possit. Ita fideles acti spiritu et amore Dei, omnes in terra obices ct difficultates superant ct transcendunt. *Quarto*, Quarto. S. Ambrosius, lib. *l)c Fuga sæculi*, sub finem, notat fideles comparari nubibus, aquilis et columbis. quia eorum mens ct conversatio sublimis est et coelestis. « Nam super mundum, ait, est justitia, castitas, bonitas, sapientia : discamus ergo in hoc mundo super mundum esse; etsi corpus gerimus, volitet in nobis animus volucris. » *Quinto*, Quiote anagogice Tertullianus, lib. III *Contra Marc.* cap. ult.: Miratur, ait, Propheta quomodo rapiantur ut nubes obviam Christo in aera in resurrectione. Sic et Procopius.

lidem fideles comparantur columbis, primo, ob lidem fideles comparantur columbis, primo, ob similem candorem; *secundo*, ob gemitum; vide ^'''^7 Cardinalem Bellarminum, *Ite Columbee gemitu*;)E, curf *tertio*, ob directum ct fortem volatum. Nam co- |l, *i''n;

lumba : ino. Radit j1er liquidum, celeres neque commovet alas. Sccuo4o. Tertio.

Sic fideles recti sunt el efficaces in opere, rectaque in Deum ct cadum contendunt. *Quarto*, S. Am- brosius, lib. *De Isaac et anima*, cap. iv, per fenestras accipit Prophetas. Columbre enim, id csl sancire animre, per Prophetas ct sacram Scripturam quasi per ænigmata intuentur Deum.

Secundo, S. Gregorius, hom. 18 in *Ezcch.*, S. Hieronymus, Ruperlus ct alii per nubes ct columbas accipiunt Apostolos et pr/edicalores. Unde Sep- nubes, luagipta vertunt : *Sicut columbee cum puliti* suis; cur* quasi dicant : Sicul Apostoli, cum suis discipulis el fidelibus. Nam *primo*, sicut nubes a terra cie- Prima, vantar m cœlum : ila ct Apostoli quasi cœli, vita

Bwnnâo. magis quam voce, enarrant gloriam Dei. Scarnito, sicut nubes sunt roridi», dantque pluviam tenve, caque ipsam inigant et fc undant : ita el vi rbi Pnedicatores pluviam verbi Dei mentibus impluunt, per eamqiie ipsas bonorum operum fertiles efficiunt. *Tulio*, sicut nubes a sole calefit, liquescit et resolvitur, ut terram riget : ita et Apostoli a Deo et cœlo hauriunt calorem et humorem spiritualem, quem in alios effundant. *Quarto*, sicut nubes cum pluvia siepe miscent tonitrua el fulmina : ita et Prædicatores cum exhortatione miscere debent minas et terrores iræ et vindictæ Dei. Ita S. Augustinus in *Psal.* xevi ad illud : « Illuxerunt fulgura ejus orbi terne. » Sed audi S. Gregorium : « Ilccte, ait, Pnedicatores sancti nubes appellati sunt, quia verbis pluunt, miraculis coruscant. Qui volare quoque ul nubes dicuntur : quia interra viventes, extra terram fuit omne quod egerunt. Unde cl per quamdam nubem dicitur : in carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Priores enim patres conjugii utebantur, filios procreabant, substantias possidebant, curis rei familiaris intendebant. Istos autem prophetiæ jam spiritu prævidens substantias deserere, nihil m terra quæreie, nihil possidere, non eos vel homines per terram ambulantes, sed nubes volantes nominat : volant enim qui terrain quasi non tangunt, quia in ipsa nil appetunt. Qui et ad fenestras suas quasi columbæ sunt, qui pro mansuetudinis suæ spiritu, in hoc mundo per oculos nil concupiscunt. » De hisce nubibus plura dicam Excc/i. x, 3 et 4.

Colnmia Quocirca apposite Thomas Dozius, et ex co-
ruit in- Ulysses Aldrovandus, lib. *Pe Avibus*, in *Columba*,
'urt' PaS-212, nubeshas et columbas adaptant ad Apo-
Prino. stolos et fideles degentes in ludiis. Nam, cum ait
Propheta : « Qui sunt isti qui ut nubes volant? »
etc., significat, inquirunt, velificationem eorum
celerrimam in Indiam, quam venti vehementes
impellant et volare faciant. Columba enim, ex-
pansis alis, habet speciem navis velificantis : vela
froumlo. enim sunt navi, quod alæ avi. *Secundo*, cura ait :
« Quasi columbæ ad fenestras suas, » significat
eorum qui volant et navigant parius : columbæ
enim sunt fecundissimæ, et pariunt in fenestris
foraminum. Sic qui eunt ad Indos, plurimos Chri-
sto pariunleunt per antra, speluncas et fenes-
Tertio. iras, in quibus barbari habitant. *Tertio*, columbæ
in præcpts volant : sic qui Antipodas petunt, in
præcpts se dare videntur, el infera loca petere.
Quod ait : « Adducam filios tuos de longo, » si-
gnificat adventum Indorum ad Ecclesiam. Unde
meminit argenti cl auri, quod plurimum ab lu-
diis ad nos advehitur. Rursum nomine colum-
ba.*, inquit Aldrovandusalludit ad Christophorura
Columbum, qui nobis iter ad illas oras primus
aperuit.

vm n- Hinc viri Apostolicict illustres sæpe per colum-
indicio 'jain a L*e0 e*ec1' cl designali sunt.
ttiumix» Tradunt Gentiles, heroes Argonautas, columba

quasi duce itine»is usos, præcipiente. Phineo, pe-
netras'0 Colchos, ibique rapuisse vellus aureum r- A >
Unde Ovidius, in *Ibim* : M8L*'

Quali* el ip«a fuit quoque praeipiente columba,
Et <JaU Pjibdi® prævia duxque rati.

Et Propertius, lib. II :

El qux movisti duo litera, cum rudis Argus
Dux erat ignoto rnissa columba mari.

Similiter (radunt Semiramidem reginam, cum ?<»».->
infans esset, a columbis nutritam. Sed missis fa- wis-
bulosis ad certa veniamus.

Spiritus Sanctus in specie columbæ descendit ci> I
in Christum, cumque quasi legatum Dei Patris
auctoravit.

S. R idegundis Francis olim regina, in mari pe- s.
ricbtaulibus, post mortem invocata, apparuit in s™*1*.
specie columbæ, terque navim circumvolans,
maris tempestatem sedavit. Ifci habet ejus *Vita*.

S. Joannis Chrysostomi capiti, cum consecra- 3. c .rj.
rclur Episcopus, columba insedit, index Spiritus
Sancti, notansque quantus Præsul futurus esset. QU'
Idem contigit S. Gregorio Agrigentino Episcopo :
nam iu ejus inauguratione columba ab altari ad-
volans capiti ejus insedit.

Idem contigit S. Fabiano Pontifici : cum enim s. Fabra.
Antero Pontifice mortuo Episcopi de successore Bn**
deliberarent, columba ad Fabianum advolans,
ejusque capiti insidens, cum Dei nutu Pontificem
designavit. Testis est Eusebius, lib. V *Histur.* cap.
xxvi, Platina et alii.

S. Gregorio Magno libros suos dictanti, sæpe s. Grt-
Spiritus Sanctum specie columbæ insidere se K°nM'
vidisse narrat Petrus Diaconus in ejus *Vita*.

S. Leonardos cuidam captivo in subterraneum s. Uo-
specum conjecto , apparuit in figura columbæ,
cumque inde eduxit; cl cum atra nox homini
viam qua iret, prorsus absconderet, colutuba ob
oculos ejus volitans viam antecessit, atque ad lo-
cum optatum perduxit. Ha habet ejus Vi7a.

S. Remigio Clodov un regem Francia? baptiza- s> IUmi-
turo, columbam attulis-o ampullam saucio chris-
mite plenam, testatur auctor Vitee ejus et *Franco-
rum Annales*.

S. Marina? (Latmi .Margaritam vocant) virgini et S» Miri-
ni utyri apparuit columba, cauique in tormentis “•
hisce verbis roboravit : u Ave, Marina, ratione
prædita, Doi columba, qu e vic'sti malignum,
et bono adhæsisti ; ave et helare cx toto corde,
superna filia Sion : quoniam venit dies, in qua
pro tuis meritis ornata victoria? coronis, ingressa
apud sponsum et regem tuum habitabis. » Eadem
columba coronara capiti Marin.» imposuit, di-
cens : u Pax tibi, melila Dei; nunc confido, dé-
fi-lem accipiens coronam a manu Altissimi. »
.Mox Marina spiritum Deo reddidit. Poirro mulla
hominum millia id videntia ad Christum con-
versa, ac ab Olybrio prefecto martyrio coronata

«unr, «n cr-diims historias et Vite ejus, quam ex Mi tapároste edidit Suritis, 20 jiilii.

S. Maria Oi4ni.tcensis vidit quandoque sacerdotem eum lacrvin > devote sacrificanti in, et columbam in ejus hmuerum descendentem, ex coquo humero fontem purissimum scaturientem. Testis est Cardinalis Jacobus de Vitrifico in ejus *Vita*.

S. Amatoris animam post mortem in cœlum detulisse columbini habet ejus historia.

Prudentius,hymno 3 *per. Stephan.*, narraís. Eulali jji nobilem virginem cf martyrem Emerita! in fiispania, sub D'.ciano precide, et Diocletiano Impicalore duodennem conjectam in ignem, eo hamto expirasse animam, quæ specie columbio iu cœlum evolavit. Ita enim de ca canit :

Flamma crepans volat in faciem,
Penine comas vegetata, caput
O i npat, eisupi nti(ne aciem :
Virgo iilmn cupiens obitum,
Appetit, cl bibit oro rogum.
1. mi t inde columba repens,
Mirtyri» os nive candidior
Vim relinquere, cl astra sequi :
Spaitm hic erat Euldis
LitUolua, celer, innocuus.

S. Ephreni, serm. *De Passione Domini*, scribit, Ch»isto moriente in cruce, ac clamanto : « Consummatum est, » columbam c templo evolasse, significant' m quod per Christi mortem innocentia, sam liias OtónlSque vil lus et sapientia a Judæis ad Christianos advolaret.

9. .Mr i.nim iNSt tLRXSPTCTAMT (7. d. Dixi undequaque ad Ecclesiam advolatuos populos : quia irruiani cf transmarini, aud Ia Christi et Ecclesiæ fama ac gloria,.ad eam anhelabunt idque) a pr in - c ipio . — Id est qui ab æterno ad id a Deo precordi iati sunt, inquit Adamus. *Serando*, Valabitis vertit, *iirur (! pi incijnO*, 7. d. Sidit olim sub initio re; tii Jud dei, naves Tharsis attulerunt aurum, argentum el opes Indi® ad Salomonem : ita nuuc casdcin affrient ad Christum. Ila S. Thomas et Hugo. *T-rtio*, S. Hieronymus «in principio, » scilicci leu p- iis, *q. d.* Cum primum insulani nudierinl de lb lo cl Ecclesia, ad cum advolabunt. Ivi ilio cum primum natus fuerit Christus et Ecck'ii, .l mrnt ad eum navts Tharsis, id est Jt.inmia' w Rente--, puta Magi, qui fu runt pri lliti Gentium : hi enim obtulerunt Christo auruz, 'pH.d mquitar. Quarto, Forerius vertit, *navi Thar* > nt'ii pr jmaria, sive pretoria : ha c enim prr t cl ducit lotam cla-scm. Per primariam ergo, sive pr · toriam, signifie d tot > ca-scs ad Ecclesiam ventui s. Sic principium capitur pro principatu, Psulm. cix, 3 : « Tecum pr ncipium in dio Vnl itis t ■. '»Sic apis dicitur habere « initium,» id est primitias et principal un, « dulcoris, n Ec-e '-M, a. Quúi'o, simpliciter cl plane, a in principi i.l i, ul Si-ptunginli vertunt,ímprt'Mü, sivo pi '· |>nui pillici,*q. d.* Pi.e Judii i-iu pri lli- aġ. que ardentem expectabunt mc naves

Tharsis, id et gentes transmarinae. *Sexto*, Sditeli z, 7. d. Qui habitant « in principio, » fd est in Oriente, ubi solis ortus cl dies capit principium, primi occurrent ad Ecclesiam, nimirum Ires Magi qui ab Oriente venerunt Hierosolymatn. Ex hisce tertius sensus et quintus magis videntur plani d genuini.

Argentum eorum. — Repeto per zeugma « adducam. »

Nomini Domini, et Sancto Israel. — Id est ipsi Domino, qui est Sanctus Israelis, quem scilicet sancte colit Israel. Sic enim nomen et vox siepe pro re vocala et nominata ponitur. Rursum dicit « nomini, » ut innuat tunc nomen et pretium habere aurum, argentum et geminas, quando in usum glorificationis illius qui omnia condidit, impenduntur : tunc enim glorificatur, habetquo nomen, cum in fabricas cl ornatum ecclesiarum, subventionem pauperum, redemptionem captivorum clc., erogantur. Unde sequitur: « Quia glorificavi! te. » Videant ergo hæretici Deum velle ornari et glorificari Ecclesias, caque in re glorificari. Ita Forerius.

10. Et ædificadunt filii peregrinorum muros tuos. — Alludit ad muros Hierosolymæ, quos post reditum c Babylone peregrini, id est Cyrus, Darius Hystaspis et Artaxerxes, reaedicari curarun^ I *Esdrae* cap. vi et vit. Sed sub bis intelligit Gentiles, turn reges et principes, ut Constantinum, Th odosium , Carolum , qui Ecclesiæ templa et urbes, uti Romam, Constantinopolim, Mediolanum, vel ædificarunt vel auxerunt et roborarunt; tum Apostolos, Pra-latos virosque Apostólicos, qui Ecclesiam et verbo et vita, ac morte et sanguine propagaverunt, ac tutati sunt, objicientes pro ca hosli seipsos, quasi murum validissimum, uti S. Athanasius se objecit Constantio tolisque mundo Ariano. Gentiles voi- d peregrinos et advenas; quia tales olim erani respectu llierosolym® et Judæorum, pones quos fuit Synagoga, et apud quos coepit Ecclesia Christi.

In indignatione enim mea percussite, — O Jerusalem! scilicet relinquendo te ante Christum impiam, sino Prophetis, tradendoque te impiis Scribis ac Pbari- æis, ac tai dem Tito ac Romanis ad excidium : at per Christum reconciliatus cl misertus sum tui, tuasque ruinas restauravi el supplevi per fortitudinem ac copiam Gentium, quas libi adjunxi, et in Ecclesiam aggregavi, ut sequitur. Alludit ad punitionem captivitatis Babylonie®, cx caque liberationem et reconciliationem. Ita S. Hieronymus.

Secundo, Forerius refert hæc nd Ecclesiam Gentium : hanc enim Deus ob fidelium, qui in ca sunt, scelera percussit per Impi rotores infideles et b e-reléos, uti eli imnum subinde perculit et punit sed iis pœnilenlibus misertus cl reconciliatus est, uli cliamnum miseretur.

11. Aperientur port® tuæ jcorri n , clc. — Est catachresis, significans magnam Hierosolymæ,

id est Ecclesiæ, foro pacem, securitatem, propagationem, capacitatem, ut totum mundum capero possit, et frequentem Gentium ad eam concursus, ut tam de dio quam de nocte ad eam confluant. Alludit ad urbes quæ metu hostium nocte portas claudunt; sed cum sine metu in plena pane degunt, tam de nocte quam de die portas apertas adventantibus relinquunt. Hoc anagogice verius erit in Jerusalem cœlesli, uti huc alludens ait S. Johannes, *Apoc.* xii, 23; quia, ut ipse ait, nulla erit ibi nox, sed unus perennisque dies bealœ celeritatis.

Ven. ii. 12. Gems exui et iiegnl m, qv od nox servierit
Tini' „En, BIT (Meritu tum temporali in terra, tum
lio i. ui- «eterno in gehenna, uti omnes qui erant extra ar-
tes puait cam Noe perierunt regnante diluvio : extra enim
Ecclesiam, quæ est arca Dei, non est salus), et Gen-
tes solitudine (id est usque ad solitudinem) vis-
t acintlii, — q. d. Omnia vaslabuuntur et desola-
buntur. Vis exempla quæ huic promissioni fidem
faciant, imo ejus sunt fructus et effectus? Accipe.

Exem- Cum Miles (hoc erat Episcopo nomen) Persie®
m. cujusdam civitatis Episcopus esset, multa que sæ-
pe passus, et verbera sustinuisset et tractus, nec
ulli istic persuadere posset ut Christianus fieret,
moleste tulisse, civilaliquo maledixisse firlur, et
abiisse. Paulo post vero cum primores illic in
regnum peccassent, missum esse exercitum cum
trecentis elephantis, civitatemque illam subver-
tisse, et instar arvi aratro subegisse, ac semina-
visse. ita Sozomenus, *Historia Ecclesiast.* lib. II?
cap. xiv.

Res preclare gestas S. Ansgarii, primi Nordalbin-
gorum Archiepiscopi, scriptis mandavit S. Rem-
bertus ejus successor : sed de eo illa tantum sunt
nobis nota, quæ Adam suo *Chronico* intexuit, ubi
post acceptum a Sede Apostolica per Nicolaum
Antistitem privilegium, subjicit miranda ista do-
calde Danorum, qui tunc restiterunt Evangelii
prædicationi. Tanta cæde mactati ulrinque sunt
Dani, ut vulgus omne caderet : de stirpe autem
regia nemo omnino remaneret, praeter unum pue-
rum, nomine Hericum. Islo mox ut Danorum reg-
num suscepit, ingenito furore, super Chrislicolas
efferatus, sacerdotes Dei expulit, et ecclesias clau-
di pmcepit. Ad quem sanctus Dei Confessor Ans-
garius venire non trepidavit. Comitante gratia di-
vina crudelem tyrannum sic placatum reddidit,
ut Christianismum ipso susciperet, suisque omni-
bus ut Christiani fierent per edictum mandaret,
et insuper in alio portu regni apud ripam exstrue-
ret ecclesiam in Dania secundam, inquit Adam in
Chronico, et ex eo Ilaronius, tom. X, ad annum
Domini 858.

Regnerus rex Danim, abrogata Christianorum
religione, idololatrias in regno dentio iuslituendra
auctor fuit, quam ejus impietatem divina insecuta
est vindicta. Nam Helles, quem regno ille ejece-
rat, adjunctis sibi Gallorum auxiliis, eum pr. lio
viciu in captum, carceri tetro, serpeulibusquo

infecto inclusit, qui sanie eum pfttfrWim, Vénena-
tisque morsibus confectum, horrenda morte affe-
cerunt. Ita Albertus Crantz, lib. IV *Dania*, can. x,
anno 816.

Valens Imperator Arianna, unum e militi® sum Tnji-
ducibus, Trajanum nomine, virum Catholicum, in nuj. Vi-
Gothos cum exercitu misit : quem, postquam ob lenlii
hostibus superatus revertit, Valens conviciis la- itopm-
cerare, cique molliem ignaviamque objicere cœ- -n*
pit. At ille libera voce, ut generosum virum de- ***
cebat : « Non ego, respondit, o Imperator ! victus e**a*
sum; sed tu ipse victoriam perdidisti, qui contra
Deum aciem instruere non desinis, et ita ejus auxi-
lium Barbatis concilias. » Iti Distar. Tripartii. lib.
Vili, cap. un, cl Theodoretus, lib. IV, cap. xxii.
Ferunt etiam Isacium monachum virum sanctum,
eidem Valenti, contra Gothos cum copiis proficis-
centi, obviam ivisse, et contenta ac libera voce
dixisse : a Quo proficisceris, o Imperator, qui auxi-
lio Dei contra quem bellum geris, prorsus desti-
tutus es? idcirco ille Barbaros adversus te concitavit :
quoniam tu inultorum linguas ad blasphemias
adversus eum loquendas exacuisti, et pios
eum laudibus celebrantes ecclesiis exturbasti. De-
sine igitur tu bellum contra eum facere, et ipse
bellum contra te motum sedabit, » etc. Ita Nice-
phorus Callistus, lib. XI //istoriaEalesiast. cap. L,
Theodoretus, lib. IV, cap. xxxi, Metaphrastes in
Vita Isarii.

Hoc sæculo, quam graviter puniti sint Indi Mo-
lucenses. dum a fide Christi ad Mahumetem defi-
ciunt, nimirum procellis, fulminibus et tonkruis
insolitis e cœlo, atque turbinibus, ventis et cinere,
qui totam regionem f rtilisdmam opplevit, et ste-
rilem effecit instar Sodomæ, liquet ex Epistolis
Indicis P. Beyræ e Societate nostra, qui oculatus
fuit testis.

Simili modo universa regna quæ ad Ecclesiam
non transierint, vel citius vJ serius auferentur et
abolebuntur. Imperet licet aliquot saeculis Turca,
latcque dominatur, multosque sibi subjuget, ipsa
tandem eju-que imperium, nisi Ecclesiæ so sub-
dant, excinduntur.

Pati modo Ecclesiæ et regna Arianorum, Go-
thorum, Vmdalorum, Nestoriinorum Euty< hin-
norum, Iconoclastarum, Mouolhehtuum alio-
ruinque h creticorum subversa sunt, ut hodie sen-
sim Lutheranism! et Calvinismi regnum subver-
titur.

Ecclesiæ vero Roman® fides et regnum stant at
propagantur per Indos Orientis et Occidentis .
stant, inquam, a Christo adventu per annos 1600,
stabnnlqie usque ad ejus reditu in fino mundi.

13. Gloria Lidamahtl vemet, ad iis et buxus, etc. v*.*. i»
— Alludit ad fabi icam templi Salomonis (hic enim
fuit locus sanctificationis, fuitque Ecclesiæ typus:
Ecclesia enim est templum, aula et regia Dei) :
ad illum enim Hiram rex Tyri misit ligna resa ex
Libano. Glori enim Libani sunt cedri, abietes,
pini alia que arbores maxime odorai® et solida*,

ut cariem non sentiant. Per has autem jnielli it omnia quæ ad decorem, splendorem et stabilitatem Ecclesie pertinent, sivo ea interna sint, ut virtutes heroicæ, gratiæ et charismata Spiritus Sancti; sive externa, ut opes, nobilitas, ingenium, artes disciplina?, ac præsertim viri docti philosophi et oratores, qui sua pietate, sapientia, eloquentia Ecclesiam ædificarunt, qualis, ait S. Hieronymus, fuit S. Cyprianus. Nota: Templum, hoc est Ecclesia, dicitur sanctuarium, sive locus sanctificationis Dei, tum active, quem scilicet ipse presentia sua sanctificat, tum passive, in quo scilicet ipse sanctificatur et colitur. Unde discamus qua sanctitate in templo et Ecclesia versari debeamus, utpote in loco quem calcant et sanctificant pedes Dei.

Et locum pedum meorum. — Hoc est Ecclesiam in torris militantem, quæ est quasi scabellum pedum Dei, in coelesti throno residentis. Alludit ad arcam, quæ cum propiciatorio erat quasi scabellum Dei, sedentis super alas Cherubim, *Exodi* cap. XXV, 22, et I *Paralip.* XXVIII, 12.

<4. Et venient ad te CORVI filii eorum qui humiliaverunt te. — « Curvi, » id est humiles atque venerabundi, inquit S. Prosper, part. III *Prædicationis promissæ* cap. xxxvi. *Secundo*, « curvi, » id est supplices et pœnitenles, petentes veniam pro suis erratis, et parentum, qui Ecclesiam olim impugnaverunt. Venient ergo curvi, quia indignos se putabunt qui Ecclesiæ alque ministris Dei famulentur, ponent altos suos spiritus, induentque Spiritum Christi humilem et mitem. Cum enim agnoscent quantum malis scia miseratione eruti sint, in quibus poterant æque ut patres eorum consensescere, mori et damnari; non poterunt non se humiliare et submittere illis, qui tam felices sortis suæ fuerint administri: eos ergo vel viros sanctos, imo cœlestes suspicient, alque Ecclesiam quasi sponsam Dei venerabuntur: in qua licet visuri sint aliquorum defectus et scandala, ipsam tamen vocabunt civitatem sanciam, Dei domicilium, multorum millium Angelorum frequentiam, habitaculum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Virginum Sanctorumque omnium. Videant hic illi qui Ecclesiam et ministros Dei insectantur, quam a filiis Dei et a priscis fidelibus suisque majoribus, quos hic depingit Isaias, sint degeneres: ac proinde hæredilalis Dei et promissionum Isaiæ exheredes.

Et adorarent vestigia pedum tuorum, — quasi ad pedes tuos supplices se inclinantes, imo terram quam calcaris, pedumque tuorum vestigia exosculantes. Palet hoc impleri in Romano Pontifice, qui est caput Ecclesiæ. Frustra ergo indignantur heretici ad oscula pedum Papa?, cum caput diximus et promiserit boias. Illa reges Visigothorum, Francorum, Anglorum, Norimannorum, Longobardorum, Germanorum et aliarum gentium, qui sæpius vexarunt Ecclesiam et Pontificem, Romam venerunt, vel ibi adorarent vestigia

pedum (jūs qui se servum servorum Dei vocat, cumque sit caput, pedum sibi nomen assumpsit, humillimorum scilicet servum se professus. Vide dicta cap. xlix, vers. 13. Hæc fuit victoria crucis Christi, quæ totum mundum divina virtute Christo crucifixo ejusque Ecclesiæ subjugavit.

Quis credidisset Christi crucem idola contrituras. et crucifixi discipulos in tanta gloria futuros? S. Chrysostomus, hom. 4 in verba Isaiæ: « A quam nullis, ait, oppugnata est Ecclesia, nec unquam tamen victa! quot tyranni! quot duces! quot Imperatores! Augustus, Tiberius, Claudius, Nero, etc., oppugnaverunt; nunc silentur, traditi oblivioni: illa vero oppugnata cœlum transcendit. Oppugnati sunt undecim discipuli, totus orbis oppugnabat: verum qui oppugnabant, sublatis sunt; oves devicerunt hippos. » S. Augustinus, *epist.* 42, Madaurenses idololatrias alloquens: « Videtis, ait, hujus sæculi potestates victas ac domitas, non a repugnantibus, sed a monentibus Christianis; et contra eadem simulacra, pro quibus Christianos occidebant, impetus suos legesque vertisse, vel imperii nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicari. » Audi et mira ex Prospero, *Promissæ* part. III, cap. xxxviii, Theodosii imperio per Jovium et Gaudentium comites omnia templa exspoliata scribuntur: cui Symmachus ille mirabili tunc eloquio et scientia peditus, sed paganus, preconio laudis in consistorio recitato, subtili arte qua valuit, ut aram Victoriæ in senatu restitui paleretur, persuadere conatus est. Quem statim a suis aspectibus pulsum, in centesimo lapide, rhedæ non solrat® impositum, ea die manere præcepit. Eutropius quoque præpotens, idemque anima et mento paganus, cum in contumeliam Ecclesiæ edictum, obreptile ab Arcadio Christiano Imperatore impetratum, sculperet, vel, si quis ad eam confugeret, etiam abstractus ab altari pœnas lucret ampliores, divino judicio suo® sententi® prior ipse propinatus est: offensam quippe prædicli regis incurrens, ad ejus refugium, quam oderat, convolvit. Quem sancta mater pietatis gremio suum excepit inimicum, eique per venerabilem sacerdotem Joannem impetrans veniam, osori et superbo vitam contulit et salutem: ejus exemplo cunctos admonens inimicos, vanum eis esse contra stimulum calcitrare. Honorius etiam Theodosii minor filius, Christiana religione ac devotione præditus, templa omnia cum suis adjacentibus spatiis ecclesiis contulit, simulque eorum simulacra confringendi potestatem dedit. Quid memorem Valentinianum juniorem? ad quem cum propter recuperanda templorum jura, et sacerdotiorum profana privilegia cultusque sacrorum suos misisset Roma legatos, universis qui in consistorio aderant, Christianis pariter atque Gentilibus reddenda esse censentibus; solus ille velut Daniel excitato in se fidei spiritu, Christianos quidem perfidi® arguebat, Gentibus vero regerebat, quod

pius eripuisset, hoc a se reddi non potest, cum in eo religio laedereiur et frater. Postulet, inquit, parens Roma alia quicumque desiderat, debeo affectum parenti, sed magis obsequium Deo parentis auctori.

Et vocabunt te civitatem Domini, Sion sace-
TI ISttAEL> — Nola : « Sion » hebraico significat
utut, piónc, speculam. Sion ergo est Ecclesia, quia jus
ikcitis, typ-js erat Sion, urbs nova Davidis; et quia speculatur et ambit bona coelestia et æterna. Ita S. Augustinus, lib. XVII *De Civit*, xvi. Rursum, sicut Sion est mons altus et specularis : sic Ecclesia cum sit in terris, mente tamen habitat in coelis, et cum Deo ejusquo Sanctis et Angelis conversatur. Secundo, «Sion» hebraico significat titulum: talis autem est Ecclesia, quæ vexillum crucis gestat pro titulo triumphi. Ita Orígenes in cap. xvi *Matth. Tertio, a Sion* » significaro potest siccitatem : talis csl Eccle-ia, quæ coaluit ex arido populo Gentium, qui expers erat pluvi e coelestis, quique jam conversus consumptis carnalibus passionibus et vitiis per ignem Spiritus Sancti ælherea sapit, non quæ super terram : unde vocatur civitas non hominis, non regis, sed Dei. Ita Leo Castrius.

15. Pito eo quod fuisti (o Jerusalem! o Ecclesia!) derelicta (contempla, despecta, et a Gentibus mille persecutiones passa, ut vix essent) qui r:r te transirent, — id est qui ad te accedere, libi aggregari auderent, timentes vel probra et sannas, vel pœnas et caedes Gentilium. Loquitur de tempore Synagogae ante Christum, uti dixi ver.'. IO. Ita S. Hieronymus, Forerius et alii. Possunt tamen hæc quoque accipi de primitivæ Christi Ecclesiæ abjectione et afflictione, prresertim a Judicis ante dispersionem Apostolorum, *Actor*, u, ni, tv et sequent. Ita Sanchez.

Ponam te in superbiam sæculorum, — ponam te in magniti, entiam omnibus sæculis, cui nihil simile visum fuerit ullo sæculo. Nomen enim magnificum Ecclesiæ fuit el est, quod Roma oriur caput e! sponte caput subdiderit, quodque Romani Imperatores, ut Constantinus et alii, gloriosius sibi duxerint se esse filios et subditos Ecclesiæ, quam dominari loti orbi. Sic *superbia* pro magnificentia, reque eximia et magnifica sumitur, Proverò, mu, 18, *Isaia* lxi, U, cts.epe apud profanos. Nota congruam mercedni : contemptui enim Eccle-ia rependitur superbia sæculorum, odio et derelictioni ejusdem rependitur gaudium generationum omnium, ul scilicet omnes generationes et s.vcula gaudeant sio esse in Ecclesia, ejusquo boni' fruì, perinde ac si cœlo fluerentur, uti inchoate fruuntur.

Pro *superbiam sæculorum* hebraico est oSiP
geon olam, quod Septuaginta vertunt, *exaltationem alemam*; *Vatablus*, *claritatem perpetuam*; alii, *magnificentiam perpetuam*; alii, *gloriam toruli*.

Vide hic quam Deus suos fideles et cultores at-
qui' Ecclesia) filios extollat. Constantinus, qui pri-
mus publice ex Imperatoribus Ecclesiam defendit,

eo fere modo Maxentium vicit, quo Moses Pharaonein. Audi S. Augustinum : « Constantinum Imperatorem non supplican-tem dæmonibus, sed ipsum Deum verum colentem, tantis terrenis implevit Deus muneribus, quanta optare nullus auderet : universum orbem Romanum unus Augustus tenuit et defendit, in administrandis et gerendis bellis victoriosissimus fuit, in tyrannis opprimendis per omnia prosperatus est : prandævus ægritudincet senectute defunctus est, filios imperantes reliquit. » Ita ipse, lib. V *De Civitate Dei*, cap. xxv, et Eusebius, lib. IX *Tlist*. cap. ix.

Theodosius Senior eo quod vere pius et Catho-
liciis e-set, adeo ei omnia prospere successerunt, «'spo-
ilt in præliis hostium tela in auctores, Deo agente, l'
retorquerentur : ipse in bona pace Deo animam reddidit. Ita D. Augustinus, lib. V *De Civitate Dei*, cap. XXVI.

De Honorio, cliam plane Catholico, et Romano aoorit,
Pontifici addi tissimo, ut palet ex ejus epistolis ad Bonifacium Papam, s ribit idem Augustinus ibid, cap. XXIII, ita Deum pro illo pugnasse, ut uno prælio multo amplius quam centum millia Gothorum prosternerentur, et rex ipse Radagaisus cum filiis caperetur et occideretur, ex Romanis ncuno quidem vulnerato, nedum extincto.

Socrates, lib. VII *Ilislor*. cap. xvm, scribit de Thwdo-
Theodosio Juniore Theodosii Magni nepote, ejus- «Jonio-
que germana sorore Pulcheria admirabili pudicitia virgine, quod Orientis Imperium multos annos tenuerint, tanta felicitate, ut cum illorum pietate Dei libéralités certare videretur. Frequenter enim a copioso hostium exercitu undique circumsessis, et tanta contentione oppressis, ut ad resistendum neque consilio locus, neque totius Imperii vires satis esse viderentur ; Deus (cujus omnia sunt imperia, et quo defendente nitebantur) supra fidem adfuit, el exercitu ejus pugnante cum Barbaris, et ipso interim in urbe precibus apud Deum vacante, circiter centum millia Saracenorum ab Angelis acta in Euphratem miserrime perierunt, et ad miraculum infesta hostium acies confusæ perturbatæque luerunt ac prolligatæ.

Justinianus Senior, quamdiu Catholicus fuit, felicitar imperavit, ita ut Italiam, Africam aliasque ni.
multas provincias Roma .ô Imperio restituerit. At ubi haereticus factus est, el edictum proponi voluit de sua h eresi recipienda, mox repentina morte sublatus est, et Ecclesiam magno metu liberavit. Ita Evagrius, lib. IV, cap. xvi el seq., et cap. ult.

Heraclius quoque, dum Catholicus esset, præ-
clarissimam victoriam de Persis reportavit, el cruce-
m Domini recepit, quando res Romanie desperat > omnino videbantur. At cum in hæresi in-
cidit Monothclitarum, omnia illi infeliciter succes-
serunt, et ipse uovo atque inaudito morbi genero extinctus est. Ha Zonaras, tom. III *Annal. Byzau-
tinorum*.

Tempore Urbani II, ad annum Domini 1098, GjJ-M-
Chri'tidui in bello sacro a Papa indicto pro re-
dl

perafiono Hierosolyma?, cum essent Antiochia) in summa desperatione, eo quod prope adesset infinitus exercitus Turearum; et ipsi pauci essent, ac diuturna fime prope enecti, ita ut etiam viri fortissimi baculis innixi incederent, neque equos haberent nisi paucissimos, quin et præcipuus copiarum dux fiodefridus Bullonius equo commodato uteretur, et muli principes in asinis equitare cogerentur; tandem Deus revelavit ubi esset lancea, qua Christi latus perforatum est in cruce, caque predata in bello miram victoriam dedit, ita ut occiderint centum millia Turearum. Cecidit etiam ros divinitus in illos, qui animis et corporibus vires addidit; deinde apparuerunt pro illis tres viri sancti de cælo pugnantes. Ita Paulus /Emilius, lib. IV/bs/or. *Francor.*, Guilielmus Tyrius, lib. VI, sub fine, Dodechinus Mariani Scoti continuator, et alii.

16, Scobs lac Gestium. — Id est, ut Chaldæus, *satiaberis divitiis populorum*. Lac enim significat quidquid pingue, dulce, bonum, sapidum est et gratum.

Er mamilla regum lactaberis. — Id est, ut Septuaginta, *divitias regum comedes*, regum deliciis, opibus, (pre, auro, argento afflues, ut dicitur vers. 17. Reges onimetregm® erunt nutrices et nutritii tui, o Ecclesia! uti dixit cap. xlix, 23. Ita Cyrillus et Procopius. Notat vox *mamilla*, reges et reginas fore quasi matres Ecclesiæ, et materno affectu liberaliter eam complexuras et alituras. *Secundo*, Sánchez: Lact iberis, ait, regum mamilla, id est cibus delicatis et dulcibus, quales regiam mensam atque delicias decent: aleris ut filia regis cibo regio: reges te quasi filiam suam regiis dapibus pusrent.

Nominat identidem reges et principes: quia hi plurimum Ecclesiam promoveri possunt et debent. Regis enim ad exemplum totus componitur orbis. Sciant ergo reges a se pendere fidem, pietatem et sanctitatem totius regni; atque in sua manu esse totum regnum sanctum efflere, Ecclesie subdere, et ad saluam mreteinam perducere. Hoc ergo Licere ne negligent, si amant suam et suorum salutem, Ilancmm ab illis reposcet Deus in magno illo decretorio mundi dio.

Porro, quam prisci roges oinnē-que orthodoxi
* E desiam lactaverint, liquet ex omnium gentium
bi loiiis. Sic in ipsis Ecclesiæ incunabulis christiani
silani omnia sua ad pedes Apostolorum offerebant. In his necesse est ut copiosæ fuerint opes: nam quomodo alloqui potuissent ab his adhuc tot hominum millia, quæ quotidie ad Ecclesiam se aggregabant? Sic S. Cyprianus, epist. ad Episcopos Numidit, scribit, se ad illos mittere centum millia sestertium ad redimendos captivos. Sin S. Iulianus custodiebat thesauros Ecclesiæ, tantos, ut iis inhiaret Decius Imperator, et ad eos exloquiendi Laurentium in craticula assaverit. Quod iK memoret quot a Carolo, D. Igoberto aliisque regebus Francorum luerint ædiucatæ et dotalm

ecclesiæ et monasteria? Sano ab iis pleræquo Germane ditiones monasteriis attributæ sunt. Indequo Lictum est, ut pleræquo Germani® civitates prope monasteria conditæ sint. Ex epistolis S. Gregorii patet maxima illius ætate Ecclesia) fuisse patrimonialia in Africa, Campania, Neapoli, Dalmatia, Gallia, Sicilia aliisque provinciis. Mutius Justinopolifonos librum confecit, in quo omnia collegit quæ a principibus in Ecclesiam munera collata sunt Reges Hispani® Alfonsos primus, Alfonsos Castus, Alfonsos Magnus, Ramiros et alii plurima ædificaverunt et ornaruntque templa, adeo ut Alfonsos Magnus thesaurum totum paternum in templa et pauperes erogavit, ædem S. Jacobi quadrato lapide construxerit, et plurimis redditibus et ornamentis ditavit. In Hungaria Stephanos rex, Ladislaus et Ludovicus illa liberales fuere in Ecclesiam, ut scribat Bonfinius tertiam Hungariæ partem pertinere ad sacerdotes. In Polonia Casimirus Magnus duodecim templa ædificavit, ut ait Cromorus, monasteria sex, caque dolavit. Idem fecit in Lithuania Ladislaus Jagello. Reges Angliæ totam Angliam Romanam? Ecclesiæ tributariam fecerunt. Sano Henricos VIII. decem millia templorum et monasteriorum uno anno evertit. /Eque liberales in Ecclesiam fuerunt Bohemi, Dani, Norwegi, Succi; adeo ut Lutherus sacrilegus hac esca usus sit ad pelliciendum ad se populi et principum animos, proponens nimirum eis Canonicorum et monachorum opes, in quas ipsi ex luthéranisme tanta conscientia involarent. Plura habet Thomas Bozsius, *De Notis Ecclesiæ*, tom. III, signo 87.

Er scies quia ego domim's, etc., Fortis Jacob, — qui scilicet Jacobum, id est Israhel, fortem effeci, ut luctans cum Angelo ei prævaleret, *Genes.* cap. XXXII, 28. Quo significabatur eum fratre suo Esau suisque hostibus fortiorem futurum. Sicut ergo Dominus vocatur « Sanctus Israel, » sic et « Fortis Jacob, » ut patet cap. xlix, 26, et cap. XXX, vers. 29.

17. Pno ænie afferam aurum, — faciam te locupletiore longe quam fueras ante, adeo ut pro cere suggeram aurum. Porro hæc tum proprie accipienda sunt: exaggerat enim opes et splendorem externum Ecclesiæ, de quo dixit vers. 9 et 10; tum symbolice significant sacra et sacrificia, omnemque Dei cultum qui in Jerusalem apud Judæos umbraticus erat, tenuis et exilis instar ivris, ligni, ferri, convertendum in multo augustiorem per Christum, ut scilicet adoramus Deum in spiritu et veritate, ut ei non agnos et hircos, sed ipsummet Christum immolemus; neque non externa pietatis opera, sed internos mentis affectus per amorem et religionem ei offeramus.

Alludit ad Salomonem, sub quo auri et argenti multitudo fuit copia, quanta ieris, ferri et lapidum, in *Pumi*, i, t>, q. d. Christus reducet opes et tunc p*»ra Salomonis.

St undo, S. Cyrillus exponit, q. d. Doctrina et

fides Judaica, tennis et carnalis, mutabitur in sapientiam Christianam, sublimem et spiritalem, puta pro lege dabo Evangelium.

Tertio, S. Hieronymus, 7. d. « Baiti quondam el insensibiles (qui sunt quasi æs et ferrum) per augmenta virtutum in aurum argentumque mutabuntur, ut nequaquam utilitatis duntaxat speciem, sed pretium quoque habeant ac decorem.»

Tropologico et anagogico Galfridus, cujus verba recitat Deirio, *adagio* 807 : « /Es, inquit, est patientia, ferrum perseverantia animi, et labor improbus vincens omnia, sicut omnia ferrum domat, li.rc igitur in omni actione viriliter agit: illa in tribulationis percussione non delicii. Lignum est fragilis et carnalis affectus; lapis est animus obduratus; argentum et aurum, divitiarum salutares, quas promisit Deus diligentibus se. Non ergo daret Dominus pro ære argentum, et pro ferro aurum, nisi ante dedisset pro lignis æs, et pro lapidibus ferrum; non redderet premia pro virtutibus, nisi virtutes ante pro vitiis dedisset.»

Denique Adamus per æs et ferrum accipit virtutes naturales Gentilium, per argentum et aurum virtutes supematurales Christianorum, 7. d. Virtutes naturales Geni Hum commutabit Deus in virtutes supematurales Christianorum, quibus ipsi sibi Dei gratiam in hac vita, et gloriam coelestem in futura conciliabunt.

Et ponam visitationem team pacem, ET PREPOSITOS tuos justitiam. — Pio *visitationem* hebraico est *mpD pecudda*, id est prefectura, visitatio et paterna cura pastoris sive principis : hic enim quasi pastor repte visitare et curare debet gregem suum. Jam *visitatio*, id est profectura, ponitur pro ipso profecto et principe visitante. Unde Septuaginta vertunt : *Dabo principes tuos in pace*, id est pacifice regnantes, *et proposito* tuos in justitiam*, id est juste presidentes et gubernantes.

Episcopi Ubi recte advertunt S. Hieronymus et Leo Cas-
Dom*o (dug ex s. Chrysostomo, Septuaginta nomen
Ctfruum *Episcoporum* trecentis annis ante Chisum ex-
pntdic- pressisse. Idem fecerunt, *Psalm*, cvm, 8 : « El
um. episcopatum ejus accipiet alter, et Sio et Vatablus
vertit : *Trafertos tuos constituam pacem, et ulto-
res tuos justitiam*, id est, inquit ipse, pro iis qui
tibi solent pneflei, ut a te pecuniam et operas
exigant, proficiam tibi homines erquisdmos et
pacis studiosissimos, ut videantur esse ipsa pax
et justitia, 7. d. In Ecclesia nemo vim afferet pro-
ximo, unde sequitur : « Non audietur ultra ini-
quitas in terra. » Dit causas opuin Ecclesiæ, ni-
mirum pacem et justitiam; cum enim respublica
est in pace, in caque viget justitia, tunc tam ipsa
quam cives singuli ditantur.

Forerius, per *prafertos* accipit Pontifices et pastores Ecclesiasticos olim sanctissimos; per *exactores*, magistratus civiles et politicos. « Hos, inquit, sua munia justo, illos integro peracturos pollicetur : adimpletam promissionem felicita- temque hanc durasse non paucos annos scio;

quid nutem nostro hoc reculo flat, juv.it magis deflero quam describere. »

18. Non audietur ultra iniquitas (inju t lia, Ven-ti avaritia, rapacitas, fraudes, iniqua judicia, etc.)

IN TERRA TUA 'VASTITAS ET CONTRITIO (id est CHt Vitsta- tio et confractio hostium) in terminis tuis, — 7. d. Nulla externa vis, imo porlzn interi non prae- valebunt adversus Ecclesiam, etsi eam vexent et affligant : quia in ea non erit iniquitas, sed sanctitas, quam Deus contra hostes tutabitur, Di- ces : Nonne nulli iniqui, avari et rapaces sunt in Ecclesia? Sunt utique, sed ut membra arda et mortua: Propheta autem loquitur a risque membris, qui veri sunt fijeles Deiquo filii. Vide dicta cap. ut, 1.

Secundo, hæc usque ad finem capitis, non tam ad statum Ecclesiæ presentera, quam luturum perlinent : ad illum enim UMirgit et avolaL Inchoate ergo tantum et imperfecta conveni» nt presenti, plene vero et peri eie futuro, hi c lo enim nulla erit iniquitas, nulla contritio, nulla violentia; sed in omnibus summa nq. 'i> s. no titas et charitas. Eadem enim est E ch" l m li- tans et triumphans; hæc enim in illa in'hoilur, illa in hac coronatur et consummatur. Unde Pro- phète ab una ad aliam saliunt, et mox resiliunt. Vide Canon. IX.

Et occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. — Dat causam cur in Jerusitera, id est Mari D> EccleMa, terrestri inchoate, et in cœlesti perfecte, d- > non sit futura iniquitas, nec vastitas, nec contxi- tio. quæ ab ea tantas opes, dignitatem et splen- u bai dorem auferre possint : quia scilicet ipsa habet salutem pro muris, et l indes pro poi Is. Alludit ad urbem in p*cc debentem, in qua nulli m por- tis sunt custodes, nulli in muris mibtes, nulla arma, nulli tubarum aut equorum strepitus; sed in porli* choros ducunt juvenes et pu^llæ. Hms ergo notant integros fore semper Ecclesiæ mu- ros et portas.

Pon o salus hæc, æque ut pax, non l intumli- Sl'ni beralionem ab hoste* aliisve mah*; se l et* un i-r rkto- vicloriām, felicit dem bonoruu quo omnium c< - ru- piatn significai. Sic glori im cœtes'cm vo . 'jy.s æternam salutem. Unde San b z per s lut n ac- cipit triumphale canticum. Et V. t ibiu" s c>xpli- cat, 7. d. lu mûris luis sains pruni rabitur, non hostium adventus; et in porlis luis midi' tur Ims Dei, non vox hosthnn te oppugnali mm : cris in summapace. Sic enim cinti, um <j io Sancii vic- torias Chrrti in cœlo canunt, *Apm.* xi\, vers. I, vocatur « salus; » ubi enim Latinus interpres ha- bet, « laus et gloria et virtus Deo nO"?ro, » pro *laus* grace est acjrrpía, id est, *salus*; et cap. vu, 10 : « Salus Deo nostro, qui s> d t sujmt thro- num. » Quare npud Hebreos, ut recte ait ipse, vox triumphali* plausus nnV, « O-anna! n ut, 0 Osanna lilio David* » y. d. Io victor, io tii' m- phe; vivat rex noster Messias, Davidis filius et hæres. Et M s salvere di unlur; « S h ftu

llores 'Tu fyrtni, n ait Prudentius de Martyribus innocentibus. Et ad B. Virginem assiduo clamamus : «Salve, Regina ; » et ad Crucem : a Salve, Crux pretiosa. » Sensus ergo est, q. d. Sanet., præsertim in cœlo, ab omni peccato et ærumna ubertatem plenam, salutem, victoriam et félicitât m possidebunt, *ideoque* canent jugiter carmen salutis, *epinicium Deo ct* Christo salutis auctori.

stfjtn- fiinc Septuaginta et ex iis S. Hieronymus, per
r/i fi - accipiunt Salvatorem lesura Christum,
tarum, Sic enim vertunt Septuaginta: *Vo-alatur salutare*
mun tui, etporte tuæ sculptura, id est, ut explicat
S. Hieronymus, Jésus Salvator erit murus linis, o
Ecclesia! *et portæ tu®* erunt tum ejus divinitas,
in qua sculptura, figura ct character est Patris,
/Mr. i, 3; tum ejus clavi cl passio, ait Leo Cas-
tries. Graecum enim γΧούα, id csl sculptura vel
calatura, significat emblema in portis aut domi-
bus cœlatum, m victori® similisve rei monumen-
tum. Significat ergo Isaias, talia emblemata, ct
victori® monumenta fore in cœlo, tum ipsas
vulnerum cicatrices in corpore Christi ; tum ip-
sam gloriam ct triumphum Sanctorum, ipsasque
cicatrices Martyrum; tum ipsum decorem, orna-
menta et trophæa cœclslis Jerusalem. Hoc est
quod dixit cap. xxvi, l : a Urbs fortitudinis nos-
tr® Sion salvator, ponetur in ea murus et ante-
murale. » Vide ibi dicta.

In hac vita muros nostros et portas sæpe occu-
pant hostis, tribulatio, fames, infirmitas, mor-
bus, ploratus, milleque similes ærumnæ : in
cœlo vero portas cl muros occupabunt ipsa salus,
lælilia, felicitas, laus et jubilatio, caque certa et
constans in æternum. Ende Apollonius Tyanæus
ad Nervam Imperatorem qui ejus præsentiam et
alloquium desiderabat, rescripsit: «Nos quidem,
o rex! diu simul erimus, ubi neque nos aliis,
neque alii nobis imperabunt; » significans utrum-
que cito moriturum (id quod et brevi contigit),
turaque simul versaturum in campis Elysiis. Tes-
tis est Philostratus, lib. Vili *De Vita Apollonii*.

19. Non erit ini amplius sol, etc. — ç. d. In Je-
rusalem, id est Ecclesia terrestri, inchoate, et in
cedesti perfecte, non erunt solis et lun.e vices al-
ternantes : sol enim cl luna in terra cclipsanlur,
ct quotidie finito die abeunt, el noctem ac tene-
bras post se relinquunt. Secus crii in Ecclesia :
ibi enim crii perpetua lux, id est doctrina fidei,
quæ nunquam deliciet aut variabitur : in cœlo
vero crit perenne lumen glori® et visionis beati-
fic®. Per hæc enim Deus erit ejus lux ct sol. Ita
S. Cyrillus, Procopius et Forerius.

Rursum in Ecclesia crit perpetua libertas, lu-
tili i et felicitas, nullis calamitatis aul ærumnæ
nebulis fuscata vel intercisâ. Sicut enim sol et lux
felicitatis, ita tenebro? et nox calamitatis sunl
sy «bolum. Ila Hugo. Unde sequitur : « Et com-
plebuntur dies luctus tui. »

Nuta : Hxc propiie el plane conveniunt Jeru-

salem cedesti : undo de ea loquens, et ad hunc
Isaiæ locum alludens S. Joannes, *Apoc.* xxi, ♦ :
a Absterget, inquit, Deus omnem l icrymam ab
oculis eorum : et mors ultra non crit, neque
luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra,
quia prima abierunt; » et inferius, vers. 23: «Ci-
vitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea,
nam claritas Dei illuminavit eam. p Ubi nota : Chritw
«Claritas Dei, » vel est ipse Deus, qui est increa-
ta claritas, et sol cœlestis Jerusalem : hic enim (ju3f
est sol divinitatis, ex quo lucerna humanitatis
Christi lumen suum mutuatur, ut sequitur. Vel
est lumen glori®, quod mentes Sanctorum illu-
minat ad videndum Deum. Vel potius jungendo
utrumque, claritas Dei est ipse Deus clarissimus,
qui suam claritatem, puta lumen gloria?, Sanctis
communicat. Unde sequitur : « Et lucerna ejus
est agnus. Lucerna, » id est fax, sol, vel lux ocu-
los corporeos Sanctorum illuminans ct recreans,
est splendidissima Christi humanitas, qu® instar
solis fulgidissimi lumen per cœlum empyreum
diffundit : ut scilicet oculi Sanctorum per illud
intuendo humanitatem gloriosam Christi alios-
que Sanctos, omniaque quæ in cœlo erunt, ct
suam claritatem, ac sensationem sensibilem, ct
lælitiam maximam habeant.

20. Nox occidet ultra sol tuus, — puta sol di- Ven.ta»
vinitatis, felicitatis et visionis beatific®, de quo
jam dixi. Unde subdit : a Quia erit tibi Dominus
in lucem sempiternam, » q. d. Dominiis instar
solis et lunæ jugiter, tam die quam nocte te illu-
minabit *Secundo*, alludit ad materialem solem ct
lunam, qui post diem judicii stabiles in eodem
loco consistent, nec amplius occident. Unde ex
hoc loco Theologi probant, quod in die judicii
et resurrectionis, et deinceps in æternum, cessa-
bit coelorum motus, ct consequenter tempus,
quod moins eœlorum est numerus ct mensura :
atque ita per quietem ct vocationem a motu cœli
acquirent statum quemdam similem Deo, qui ni-
mirum mutationis est expers. Hoc enim verba
clare significant, dum ait : « Non occidet ultra
sol tuus, et luna tua non minuetur, p Ita docet
D. Thomas et ex eo Gregorius de Valentia, lll part.,
in fine libri.

Adnota : Sol tuus est, sed Dominus in lucem,
respiciendo nimirum, ut supra dixit, in viis luis,
dc veteri lege et de nova, viam soli ipsi præben-
do in corde, quod cœlum quasi refert, ut per
illud ingrediens sol hic populi Christiani, tan-
quam per zodiacum illius cordis, nunquam eva-
surus incedat. *Cantic.* v, 14 : « Venter ejus ebur-
neus, distinctus sapphiris; » alii : *Sicut circulus*
medius in quo sunt similitudines siderum. En ut
zodiacum Deus depingit m corde Christiani. Sep-
tuaginta legunt, *tabula eburnea*; Nyssenus, homil.
14 t/i *Cantic.*, censet alludi ad tabulam in qua
lex scripta erat. At qui hanc novam labulam Dei
lege *insculptam* in corde habet, tanquam sol per
zodiacum Christi incedit in perpetuas ælei miales.

Lex enim est velut zodiacus, per quem incedit sol, id est Christus, Cbrisliquo servus, in cœlo, id est in corde iusti.

v<r>.n 21. Populus autem tuus omnes iusti. — In cœlo cuim omnes erunt sancti. In Ecclesia nulli sunt peccatores. omnes tamen vocantur sancti et iusti; quia in baptismo sanctificati sunt, et quia vocati sunt ad sanctitatem, ejusque professionem faciunt. Hinc enim S. Paulus initio epi-tolirum omnes Christianos, Romanos, Corinthios, etc., vocat sanctos. Addit Forerius: In Ecclesia, ait, primitiva omnes, id est plurimi et plerique omnes, erant sancti.

In perpetuum wereditabunt terram, — q. d. Nemo cos expellere poterit ab Ecclesia, nisi ipsi sponte ad infidelium castra transfugiant. Ita Forerius. Esto enim vis corpori a tyrannis afferatur, animo tamen afferri nequit. *Secundo*, et melius et plenius, Beati in æternum hiereditabunt terram viventium in coelis. Causam dat dum subdit:

Germen plantationis meæ, — q. d. Sancti, præsertim Beati, hiereditabunt semper terram, sive paradisum cœlestem: quia ipsi sunt germen in eo a Deo plantatum in tempore, et prædestinatum ab æterno. Nemo autem evellere potest quod Deus plantavit, aut evertere quod ipse decrevit et prædestinavit. Unde Septuaginta vertunt, *custodiens plantationem*, scilicet suam hanc Sanctorum, est Deus.

Simili modo iusti in terra erunt germen plantationis Dei, quia producent fructus bonorum operum: unde homines cognoscent illos a Deo plantatos, imo iis ipsi testabuntur se esse Dei plantationem, vel per cos Deus honoretur. Ita Vatablus. Huc allusit Apostolus, I *Cor.* m, 9, dicens: « Dei agricultura estis, Dei ælificati estis.

Opus manus meæ ad glorificandum. — Est appositio Iusti enim vel vocantur «germen plantationis Dei,» id est germina gloria: cœlestis, æquo ac gratia* terrestris: ita vocantur et «opus manus» ejus, idque «ad glorificandum,» ut scilicet Deus eos glorificet et beet in cœlo; vel potius, vel Deus in eis gloiillcetur et celebretur. Ita S. Hieronymus.

Vers. 22 22. Minus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam. — Hoc csl, vel Pagninus vertit, **partu** familia (Ecclesia:) crii in mille, et Vatablus, **panus**

soj'df. ' in mille, q. d. Surculus parvus Eccle i-e NtnLrm plurimos alios germinabit et producet, sicut unum !!! granum seminatum germinat et producit multa: ' ds?"

hoc est, Ecclesia multis magnis strenmsqne fidelibus augebitur. Ita S. Andreas millia Achæorum, S. Thomas millia Indorum, S. Joannes millia Asianorum, S. Bartholomæus millia Armeniorum, SS. Petrus et Paulus quasi totum orbem fidelium procrearunt. Ita S. Anlonius, Basilios, Benedictus, Dernardus, ac præserlim S. Franciscas, millena millia Religiosorum progenuerunt. Hæc enim primario i-pectant ad Ecclesiam militantem: ad eam enim redit, puta ad id quod dixit vers. 15: «Ponam te in superbiam sæculorum.» Duobus enim ipsa incommodis initio laborabat. *Prius* erat ejus paucitas; huic medetur, promittens ei robolem mvlam. *Secundum*, ejus infirmitas, ut ab omnibus calcaretur; huic medetur, promittens ei sobokm fortissimam, ut sit hostibus terrori, quasi castrorum aci. s ordinata. Ita S. Hieronymus. t Cyrillus.

Secundo, tamen, b.ec apte etiam conveniunt Ecclesia! triumphanti: u Beati enim, ait S. Hieronymus, plantati in domo Domini, in atriis ejus efflorescent. Tu c qui parvulus fuerit, crii in mille, audiens a Domitio: E-to habens potestatem super quinque vel decem civitates, ita ut appelletur x'ix: /,, -Et quicmn Apostolo dixerat: Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, princeps erti magnæ gentis in coelestibus, quando tempore constituto miserit Dominus angelos suos, et congregaverint ad eam omnes sanctos. » Sic S. Aman-dus apparuit S. Aldcgundi gloriosus, atque stipatus magno agmine Sanctorum, quos ipse cum viveret converterat, qui in cœlis cum colebant et respiciebant ut patrem.

Eco Dominus in tempore ejus (ei scilicet Ecclesia:, a mo constituto) subito f*ciam istud. — Hebraico *festinare faciam* vel *accelerabo illud*. Ita Vatablus. q. d. Brevi hæc Ecclesiæ præslabo, si inulqiic foetam, cum coeperint, brevi tempore compleantur: nam posi 700 annos cœpil Ecclesia Christi, et inox vel coepit, paucorum annorum spatio lotum orbem obtinuit, ipsaqQO ad ingeulem gloriam, soboleiu et fortitudinem pervenit. Hoc præstitit ei hæc promissio divina, quæ uti efficax est, ita csl et celer m operando et prestando id quod promisit.

CAPUT SEXAGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus assent se unctum Spiritu Sondo, ut consoleturd liberd afflictos ct lucientes in Sion. Deinde, vers. 6, asseverat quod Apostoli, similcsve sacerdotes Domini fortitudinem Gentium possidebunt, erunlque semen cui benedixit Dominus. Denique, vers. 10, ipsa Sion, id est Ecclesia, de hoc salutis a Christo accepta:, d desponsationis suæ beneficio gaudens d gratularis jubilat, Deoque gratias agit (I).

1. *Spiritus* Domini super me, eo quod unxerit Dominus me : ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et predicarem captivis indulgentiam, et clausis aper- tionem : 2. ut prædicarem annum placabilem Domino, el diem ultionis Deo nostro : ut con- solarer omnes Jugentes, 3. ut ponerem lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris : et vocabuntur in ea fortes jus- titiffl, plantatio Domini ad glorificandum. 4. Et aedificabunt deserta a sæculo, et ruinas anti- quas erigent, el instaurabunt civitates desertas, dissipatas in generationem ct generationem. 5. Et stabunt alieni, ct pascent pecora vestra: et filii peregrinorum, agricolæ ct vinitores vestri erunt. 6. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini : Ministri Dei nostri, dicetur vobis : fortitu- dinem Gentium comedetis, et ingloria earum superbietis. 7. Pro confusione vestra duplici et rubore, laudabunt pariem suam : propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sem- piterna erit cis. 8. Quia ego Dominus diligens iudicium, ct odio habens rapinam in holo- causto : el dabo opus eorum in veritate, et fœdus perpetuum feriam cis. 9. El scient in Gen- tibus semen eorum, et germen eorum in medio populorum : omnes qui viderint eos , cog- noscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. 10. Gaudens gaudebo in Domino, et exsultabit anima mea in Deo meo : quia induit me vestimentis salutis : et indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona , ct quasi sponsam ornatam mo- nilibus suis, i 1. Sicut enim terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germi- nat ; sic Dominus Deus germinabit iustitiam cl laudem coram universis gentibus.

1. *Spiritus Domini super me* — Descripsit cap. præced. Propheta miram Ecclesiæ Gentium ad Christum conversionem, desponsationem, con- fluentiam cl læliliam ; nunc ejus causam adfert, nimirum ejus sponsum Christum Dominum, qui hanc conversionem et desponsationem facturus est. Eum ergo hio loquenlem inducit, ac rationem reddentem suæ legationis el missionis in mundum, nimirum quod inunctus ct inauguratus sit rex

(t) în fine superioris capitis dixerat Deus: a Ego Do- minus in tempore ejus faciam istud, u Cum autem fe- licia illa per Christum Dominum esent ventura, et Ec- clesia formatio et institutio ab ipso Christo oriunda erat, eum ipsum loquenlem inducit, quasi jam operi accinc- tum :

Ptnn igitur, instituenda Ecclesiæ magisterium susci- pit Chnsls, primo, ad munus hoc plenitudine donorum iDMruciu', 1 ; *srcwufo*. ad salutem impertiendam desti- Zulus. 3; *terito*, ad Ecclesiam insilili\indam missus, 4.

Stersdo, ministerium obeunt Episcopi el pastores, *primo*, exgcnhbus ci alienigenis ct etiam ad. i h- geudi, 5 ; «çitnrfo, cx gentibus divinam missionem reve- renlibc*. divitias et gloriam accipientes, 6; *tertio*, du-

Sionis et Ecclesiæ, ad hoc, ut Sionidas omnes af- flictos curet et rccrect.

Quare, quod S. Thomas et aliqui alii censent loqui hic Isaiam, diccreque se esse missum ad Ju- dæos, ul eis annuntiet liberationem c captivitate Babylonica ; Isaiam autem typum esse Christi, qui homines a peccato cl inferno liberavit; non vide- lui verum. Nam Christus hunc locum de se expli- cat, *Luc.* iv, 18; legens cnim in Synagoga coram

plicem pro ignominia preterita honorem ct partem pos- sidentes, 7.

Teutio , videtur illius distributionis quasi rationem reddere: scilicet non Pharisæis, non Pontificibus melio- rem partem dedi, non eos honoratiores feci in regno meo; quia ego Dominus sum recti æquique amantissimus; ne- qui* enim mihi placent sacrificia ex furto, qualia sunt omnia quæ Pharis» i isti mihi ofi.Tiinl, 8.

Quarto, chorus Apostolorum et paMorum nomine spi- ritualis illius Jcru- dem, ((Ujn e\ sanctis rdiquii et genti- bus constabat, præ gaudio exsultat, cl se lelici^imam reputat, primo, propter gloriosam cum Christo desponsa- tionem, 10; *secundo*, propter abundantiam jiuliliaj et sanctitatis, 11.

Judæis et Rabbinishunc Isaiæ locum, dixit: alio-
 dio impleta est hæc prophetia in auribus vestris; »
 quia scilicet, ego Christus, ille sum, de quo lo-
 quitur Isaias. a Super me » enim, id est super
 mna humanitate, requievit Spiritus Domini. Nam
 qua Deus sum, uti deitatem, ita spiritum commu-
 nem et essentialem eundem habeo cum Patre et
 Chibnt Spiritu Sancto. Porro invisibiliter Spirilus Sanctus
 descendit et fuit super Christum a primo instanti
 conceptionis ejus, visibiliter vero in cum descen-
 dit in ejus baptismo; unde mox post baptismum,
 ▼ WHii- ic-j, in*Il, n cl laniationem venit in synagogam, di-
 t, t' jn xitquo tunc impletum fuisse hoc Isaiæ de se ora-
 li-Uti*- culum. Deinde curavit infumos, fecitque ea quæ
 m0' hic ipsum facturum prædicit Isafas. (Inde Patres,
 S. Hieronymus, Irenæus, Athanasius, Augustinus,
 Beda, et ex iis Toletus in Luc. iv, 18, imo ipse
 S. Petrus, *Artor*, x, 38, asserunt hæc impleta esse
 in baptismo Christi, cum Spiritus Sanctus descen-
 dit in specie columbre super Christum, et audita
 esl vox Patris : a liic esi Filius meus dilectus, in
 quo mihi bene complacui : ipsum audite, n lloe
 enim signo visibili, reque ac voce, quasi exterius
 coram populo Christus declaratus est et conse-
 cratus doctor, Propheta, legislator et redemptor
 orbis, atque deputatus ad evanecclizandum pau-
 peribus; unde mox a baptismo, hujus Spiritus
 operatio et effectus in Christo sese ostendit. Nam,
 ut ait S. Lucas, cap. iv, vers. 1 : « Jesus plenus
 Spiritu Sancto regressus est a Jordane; et ageba-
 tur a Spiritu in desertum. » Et finito jejunio 10
 dierum ac teutationibus diaboli, vers. 1 i : a Et
 regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.
 El ipse docebat in synagogis. Et venit Nazareth
 in synagogam, n ubi hunc Isaiæ locum legit et
 explicuit, complendumque esse dixit. Sensus ergo
 est, q. d. Spiritus Domini descendit super me,
 tum occulto in ortu meo, tum potius palam et
 publice in baptismo, cum jam incepturus essem
 munus a Patre mihi impositum, scilicet docendi
 el prædicandi, hicque Spiritus me impulit ad do-
 cendum, prædicandum, et consolandum, ac cu-
 randum afilios et lugentes in Sion, ut sequitur.
 Eo quod cxxeiut Domines me. — Causam dat,
 cur Spiritus Sanctus stiper eum venerit, quia ni-
 mirum idem Spiritus jam ante ab ejus ortu eum
 ad hoc munus unxerat. Ha Theophylactus, Mal-
 donatus, Jansenius, in *Luca* cap. iv. Nota : llee
 Christi unctio facta est in incarnatione, *primo*, per
 gratiam unionis hypostatica; *sciundo*, per gra-
 tiarum creaturarum cl infusarum plenitudinem, ex
 unione jam dieta manantem, linde S. Petrus ex-
 plicans hunc Isaiæ locum, Christique unctionem,
Artor, x, 38, ait: «Vosscitis quod factum est ver-
 bum per universam Judæam : incipiens enim a
 Galilrea, post baptismum quod predicavi! Joane-
 ne-, Jesum a Nazareth : quomodo unxit eum Deus
 Chritm Spiritu Sancto, cl virtute. » Christus enim acce-
 gnUim l' l t'ral*a,u• noH privati cujuspia fidelis cl
 Qbiu*. sancti, sed gratiam capitis, id est gratiarum plc-

nitudinem, quam quasi redemptor et capnt Ec-
 cle-ire in omnia sua membra tram funderet. Quo-
 circa alii Sancti dicuntur ungi gratia et donis
 Spiritus Sancti, Christus vero dicitur ungi ipso
 Spiritu Sancto, et plenitudine omnium gratiarum.
 Ita S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. xxvi.
 Atque hinc Christus hebraice .tfessias, grece
 C/instus, latine *Unctus* dicitur; per hanc enim
 unctionem consecratus est rex, et redemptor
 mundi, caputque Ecclesiæ militantis et trium-
 phantis.

Nota : Pro eo quod Septuaginta vertunt, *cujus*
causa, S. Lucas vertit, *propter quod*, quod duplici-
 ter accipi potest. *Primo*, ul significet causam fina-
 lem unctionis preteritis, q. d. Spiritus Sanctus in
 baptismo descendit in me, m< que impulit ad mu-
 nus Messine de facto exsequendum; quia ad hoc
 jam ab initio unxit me et deputavit, uti jam ex-
 plicui. *Secundo*, *propter quod*, accipi potest pro
ideo ved idcirco, ut significet non causam, sed ef-
 fectum descensus Spiritus Sancti, g. d. Spirilus
 Sanctus descendit in me; idcirco suis donis, quasi
 effectibus, unxit et replevit me. Pro quo adverte
 Spiritum Sanctum esse causam donorum, ac
 proinde iis esse priorem in genere causae efficien-
 tis; quia ipse dona hæc causal et producit in
 anima Christi et Christianorum : in genere vero
 causae materialis et finalis, iisdem quasi esse pos-
 teriorem. Nam materialiter, ut sic dicam, anima
 Christi, et cujusque Christiani, non aliter recipit
 Spiritum Sanctum, nisi per ejus dona; unde
 prius quodammodo recipit dona, ac per dona
 ipsum Spiritum Sanctum. Similiter in genere
 causae finalis, Spirilus Sanctus datur anima; quasi
 ad hunc finem, ut dona sua ei communicet:
 unde hæc dona in genere causae finalis quasi
 priora sunt Spiritu Sancto. Ltrumque ergo vere
 dicitur, scilicet Spiritus Sanctus di -condit in Chri-
 stum, eo quod vel quia unxit cum; nam perunc-
 tionem, porque dona descendit el illapsus est in
 Christum. Vice versa Spiritus Sanctus descendit
 in Christum, ul ungeret eum, vel idcirco unxit
 cum sua gratia suisque donis; ipse enim est causa
 efficiens suorum donorum. Non est ergo hic tau-
 tologia, sed commoda reciprocatio. Recte enim
 ex donis Christo inherrentibus, colligitur eidem
 jnesse Spirilus Sanctus donorum auctor, el vi-
 cissim ex Spiritu Sancto inhabitante Chri«tum,
 recte colliguntur eidem inhærere Spirilus Sancti
 dona et effectus.

Adde, hunc descensum Spiritus Sancti in Chri-
 stum maxime intelligi visibilem, qui fuit in ejus
 baptismo, uti dixi; tuneque sensus est, q. d. Quia
 Christus fuit uncius gratia Spiritus Sancti invis-
 biliter in ejus ineam itione; hinc Spiritus Sanctus
 grafite auctor foil semper cum illo; idquo visibi-
 liter ostendit in bapii-mo, descendens super eum
 corporaliter in specie columba; in S riptura
 enim siepe res aliqua dicitur fieri, cum talis esse,
 vel fuisse publice ostenditur et commonstratur»

* *

I

Spiritus ergo Sanciis dicitur descendisse in Christum in baptismo, quia de-censio li.cc palam ostensa fuit per columbam, cum longe ante in eum occulte descendisset per gratiam tum unionis, l^m habitualement.

Ad ANNUNTIANDUM MANSUETIS. — Nota : Hæc verba nectenda sunt praecedentibus, sicque farei dispungenda sunt : a Eo quod unxerit me ad annuntiandum mansuetis, misit ul mederer contritis corde, n Ita nectunt et dispungunt Septuaginta, Forerius, Vatablus, Jansenius, Maldonatus cl alii; significatur enim hic finis unctionis Christi, q. <l. Unctus est Christus ad hoc, ut annuntiate! mansuefis, id est ut Septuaginta et S. Lucas, ut evangelizare! pauperibus. Ita Irenæus, lib. I, x; Hilarius, in PsoZm.Lii; Tertullianus, lib. IV *Contra Varrien*. xiv; Ambrosius, Theophylactus cl Beda in *Lucre* iv. Hic ergo describit Propheta munia et officia Messiae, ad quæ ipse unctus est, et a quibus ipse vocatus est Christus, nimirum hæc sunt, evangelizare pauperibus, mederi contritis corde, captivos liberare, etc.

Nota *primo*: a Annuntiare » hic idem est quod evangelizare, idest relum nuntium adferre afflictis, de liberatione, gratia et salute : hoc enim est Hebræum בָּשָׂר *basar*, unde בִּשְׂרָתִי *bisrat in-lbai* vocatur Evangelium Matthæi.

Secundo, Hebræi *mansuetos* vocant pauperes, quia pauperes cogit eos cervicem submittere, tolerare adversa, precari, ac per omnia eos cicurat et mansuefacit,

Chrittoi Qua res, qui sunt hi pauperes? Respondeo, e>.r. ii- g. Ambrosius, Origini et Theophylactus, in *Luere* iv, perpauperes accipiunt homines, præniiui, scribim Gentiles, qui ob peccala depauperati, id est gratia et salute destituti, erant; præsertim. qui sc tales esse agnoscebant. His enim evangelizavit, id est hos consolatus est, Christus. *Secundo*, S. Hieronymus hic, Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion*. cap. xiv, Eusebius, lib. III. *Demonstr.* i, accipiunt pauperes spiritu; his enim Christus evangelizavit, dicens : « Beati pauperes spiritu, quoniam iporum est regnum cælorum. »

Tertio et planissime, pauperes proprie hic intelliguntur inopes, et ii qui tenui sunt fortuna (hos enim significat Graecum πτωχοί), quales erant Apostoli, et plebis turba, quæ Christum sequebatur, ejusque dicta et monita avide excipiebat; cum divites et potentes, uti Scribae et Pharisei, ea spernerent, imo iis se opponerent. Vide dicta I *Corinth*, cap. i, 26. Hoc est quod Christus, *Matth.* xi, vers. 2, discipulis S. Joannis Baptistae rogantibus, num ipse esset Messias, respondit, dicens inter alia : « Pauperes evangelizatur, » q. d. Ex hoc quod pauperes turbas doceo, iisque evangelizo, quasi ex certo siguo quod Messias: consignavit Isaias, colligite et scitote me esse Christum. Causa, cur Christus pauperibus maxime evangelizaverit, fuit, quod ejus prædicatio tuent et sit de contemptu upum et mundi, de

mortificatione, carnis, etc., quæ avide arripiunt pauperes, ut se in sua pauperie solentur et animi noli, hæc vero fugiunt et oderunt divites, quoniam opibus suis deliciantur et superbiunt. Haec videmus etiam in pauperes prae divitibus capaciores esse virtutis et simplicitatis. Unde S. Jacobus it, cap. n, 5 : « Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? » Vide hic quam dispar sit spiritus Dei a spiritu mundi : spiritus enim Dei quaerit pauperes, spiritus mundi opulentos et splendidos; spiritus Christi in pauperie et tolerantia vitam et gloria in cælis. sicut, quam spiritus mundi opibus et deliciis consignat.

Ut mederer contritis corde. — « Contritis, n id est peccatoribus ex scelerum conscientia compunctis et poenitentibus. Haec Tertullianus et Basilios in *Psal.* xxxm, et Toletus in *Luce* iv. *Secundo* et melius, *contriti* hic vocantur Judæi et Gentiles, qui onere tum peccatorum, tum legis Mosaico?, tum infidelitatis et ignorantiae rerum divinarum pressi, ac pene oppressi, et, ut Tertullianus legit, *obtriti*, afflictissimo erant corde et animo. Ita Hilarius, Theophylactus et Jansenius locis citatis. Hoc onere et afflictione Christus liberavit; cum illi suam afflictionem, licet sentientes, non agnoscerent, nec medicum requirerent.

Pro *mederer* hebraico est לָחַב *lachabas*, id est obligarem vel alligarem. Ita Symmachus et Theodorctus. Unde Forerius vertit : *Ut inducerem super alligationes contritis corde*; Vatablus: *Ut obligarem vulnera corde contritorum*. Sumpta est metaphora a chirurgis qui fasciis suis fracta et contusa alii- Chrfct» gant membra. Christus ergo non tantum fuit indicus noster, sed et chirurgus, qui manu sua contritiones, fracturas et feuda vulnera nostra traciachlrrur- s"» vii, pus et saniem expressit, expurgavit, oleum et vinum quasi Samaritanus infudit, calaplasma- vil et obligavit, itaque sanavit et integritati restituit. Hoc enim est Messias sive Christus, id est unctus et unguens; imo pungens et unguens ut sanet, « cum, » ul ait Isaias cap. xxx, 26, « alligaverit Dominus vulnus populi sui. »

Er *PRÆDICAREU captivis* (sub potestate Harmonisai peccati), *indulgentiam*, id est, ul S. Lucas, a remissionem » et libertatem, Hebræum enim $\text{וְתִרְדּוּ$ *deror*, proprie libertatem significat. Alludit ad libertatem e captivitate Babylonica, datam a Cyro; hæc enim typus fuit libertatis spiritualis a Christo data, imo S. Thomas et Hugo ad litteram hæc de Cyro accipiunt. Verum non recto. Nam primo, Christus, *Luce* iv, 18, ad litteram apud Judæos explicat hæc de seipso. Secundo, quia Cyrus non restituit cecis visum, sed Christus : de quo mox; reliqua etiam augustiora sunt, quæ ut Cyro convenient.

Et *clausis* (hebraico est אָסַר *asurim*, id est ligatis, vinctis, quales sunt clausi in carcere)

apertionem, — scilicet carceri*. Sep! aginia et ex iis S. Lúeas eodem sensu vertunt : « Et < i visum. » Nani qui croco carcere includuntur, ia tenebris quasi croci degunt. Ita Chaldæus, Sanches et alii. Melius cum Maldonato et Ferrio dicas, Septuaginta, utpote lingua: Debraine periti mos, docto hobraismum explicare, dum pro *clausis apertionem*, vertunt, crocis *visum*. **IX** enim *clausos*, scilicet oculis (quomodo Poeta dixit : «Talpæ oculis capti n), vocant crocos : unde *apertionem* vocant illuminationem et visus restitutionem; alioqui enim « *clausis* non distingueretur a :û *captivis*, qui pncecserunt; crocitas enim, sive ca intrinseca sit, puta in oculis; sive extrínseca, qualis est caligo cltenebrro, ligat quasi et claudit oculos. Ha enim de Ægypliis iu tenebris crocuentibus et palpatibus ait Sapiens, cap. xvii, 2 : « Vinculis tenebrarum et longro noctis compe-diti; n et vers. 17 : « Una enim catena tenebrarum erant omnes colligati. » Hinc et Hebrai **O**'ilpû *pickuchim*, id est apertos, scilicet oculis, vocant videntes et visu pollentes : quia scilicet ex adverso **aniDX** *asurim*, id est clamor, vocant crocos. Unde et Vatablus hic, roque ac Spt iginta, vcrilit, crocis visum. Forte etiam Septu m la pro *asurim* legerunt *juverim*, id est ca çs.

Nota : S. Lucas paraphraslice et plenioris explanationis et exaggerationis causa addit : « Et dimittere confractos corde. » Hæc enim verba non sunt in Hebrroo, nec apud Septuaginta, sed in procedentibus subintelliguntur. Nam pro eo quod habemus : *El mederer contritis corde*, ex Ilcbr 'o vertas : *Et mederer confractis* (hoc enim est *lenisbcre*) *corde*. Confractos ergo corde S. Lucas vocat eos quos paulo ante vocavit conti ilos, scilicet eos qui carcere ac servitute diaboli ac peccati obstricti, et quasi obtriti erant, quos Christus missos cl liberos fecit, tum spiritualiter, tum corporaliter, cum scilicet infirmos cl daemoneiacos misere a dromone agitados et quassatos ac confractos curavit ac liberavit.

Aliter Forerius. Censet cniin hæc verba addita textui ex margine, uti in versione Septuaginta nulla legimus ex margine t xlui assuta. Videtur enim hoc fuisse altera ejusdem membri vertió.

2. Ur pr.edicaium annum placabilem Domino. — Hebraice pVT **H**>> *scenat raison*, id est annus divinæ benevolentie®, placationis, propensas iu homines voluntatis et liberalitatis, qualis erat annus jubikei, in quo omnes servi fiebant liberi, omniaque debita et onera condonabantur. Notat ergo hic annum jubil.eum; hic enim typus erat hujus anni Christiani, puta temporis Evangelici, cwjus pricco fuit Christus. Quocirca ex huc Isaia loco quidam apud Irenroum, lib. I, cap. xxvii, putarunt Christum per unum annum ta tu: i predicasse, quem errorem ibidem refellit Irenæus. Totum ergo tempus pr.ediealionis Christi, et deinceps lotum tempus legis novro, fidelibus Christo obedienlibus, cl ejus liberalitatein accep-

tant lu:-, fui' < ! < ! annus jnbilrons, id est annus misericordi® >• remissioni*, reconcili itionis, paci*, saluti*, libtr diti.ti , r udii ac jubili; in quo postlongan l) i in hon ines iram, restituimur in çjus gratiun. accept dionem (unde Lucas ex Septu:r. nti vertit, a- >um *acceptum*, -cifrici beo et hominibu- gratissimum ac jucunci imum), benevolentiam, hroreditatem, gloriam, omniaque bona pristina qu e habuimus in paradiso et statu innocentée. Vide ca qu® de jubilroo dixi Leti/, cap. xxv. Huc alludit S. Paulus, II Cor. vi, 2 : « Ecce nunc tempus accepUbile, ecce nunc dies salutis. »

Discant hic a Christo principes et Praelati quam eos deceant comitas et miseratio. Vere Seneca in *Octav.* :

Pulchram eminere est inter illustre» viros
Consulere pine, parcere afflictis, fera
Cade abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, siculo pacem suo.
Hic summa virtus, petitur bac crollinovi».

Et Cicero, orat, *pro Ligario* : « Nec ulla re propius homines ad Deum accedunt, quam salute hominibus danda. » Et Tacitus, lib. XI *Annal.* : « Princeps amorem apud populares, melum apud hostes quorat. » Et Homerus, Odissea 3 de vero principe : « Mitis erat patris instar. » Et Sallustius ad Crosarem : « Qui benignitate ac clementia imperium temperavere, his candida et Itela fuere omnia, etiam hostes roquiores quam aliis cives. » Et ut Hias, qui talis est : « Timent subditi non illum, sed pro illo. »

Et diem ultionis Deo nostro. — Hic annus et tempus Evangelicum Christianis est annus jubilæus, hostibus vero Christi csl annus el dies ultionis, quo scilicet Deus ullus est genus humanum de inimicis suis, put i dromonibus, illos ab hominibus expellendo, cosque de suo imperio el tyrannide deturbando. Ita Cyrillus, Adamus, Forerius et alii. S. Hieronymus vero et Eusebius, lib. IX *Demonslr.* cap. xui, hoc quoque referunt ad ultionem, quam Deus de Christi hostibus sumpsit per Titum et Romanos. Alludit ad annum libertatis Judeorum e Babylonica captivitate; idem enim annus fuit ultionis Ch ildrorum, quo scilicet Babylon et regnum Ch ddrooruin eversa sunt a Cyro.

Porro hoc ultio ccepta est in hac vita tempora Christi, sed perficietur in die judicii; tunc enim Deus omnes dromones et reprobos pedibus Christi subjiciet, cosque dejiciet m tartara. Unde ad diem judicii hoc referunt Cyrillus hic cl Beda, ac Tolclus in *Luca* iv.

Denique pro diem *ultionis* Septuaginta et Lucas vertunt, *diem retributionis*, quo scilicet inimici? retribuet id quod merentur, eorumque injurias et clades in ipsorummet caput retorquebit; *ietributionis* ergo idem est quod *ultionis*. Quare non recte aliqui ra *retributionis* exponunt compensata**nis*, qua scilicet Deus hominibus, pro malis qrho passi sunt, in compensationem dedit pacem, h-

bertatcm, aliiqnc legîs novæ donaci charismata.

Aliud I in Ilebræo eleganter r—iMnaeham, id est ullio, ad E3I13 *nakam*, id est consolatus est, de quo supra, y. d. Ihc annus fidelibus erit *ntxhama*, id est consolatio; infidelibus vero erit *nekama*, id est ultio.

Ii coxsonnrn omse11'GEJtes. — Hoc præstilil Chrbtus perlransiens benefaciendo ct sanando omnes oppressos a diabolo, diccnsque : « Venite ad me omnes, qui l boralis et onerati estis, ct ego reficiam vos, » *Matth.* xr.

3. Ut posere ei! l ugentibus StOX. — Quid? multi codices legunt, *fortitudinem*: sed recte hanc voceui delent Romani, nec enim est in Ilebræo, Greco, Cb.dih o. R< >pondeo ergo, a ut ponerem, w *scilicet* «coronam pro ciñere,» *etc.*, ut sequitur; « ponerem » ergo, id est reponerem ct rependerem l ugentibus, justa el æqna mensura, pro luctu gaudium, pro gemilo laudem.

Er DAREM)«> COROXAM pro cinere, oleum gaudii PRO LUCTU, PALLIUM LAUDIS URO SPIRITU MOERORIS. — lu Ilebræo est elegans paronomasia : Et *darem eis* 7DX *peer* pro IDN *epher*, hoc est cidarim pro cinere, 7. d. Quam facili transpositione litterarum ex *epher* fit *peer*, tam facile est Deo cinerem in cidarim, luctum in lusum, rictum in risum et gaudium convertere. Solebant Hebr.ei in luctu cinere caput aspergere; in fictilia, ul in nuptiis, festis, el triumphis, coronas capiti imponere : similiter tunc gaudentes solebant sc ungere oleo, ex rebus odoriferis composito, quod proinde vocatur « oleum, » P«iii«b hoc est unguentum, « gaudii. » *Tertio*, promittit qn-i? “ Peliū laudis, » id est festivum, decorum el Pi^.. pretiosum (dicitur « laudis, » quia festivis diebus induebatur ad laudandum Deum,eique gratias agendum pro victoria, aliove beneficio adepto), pro «spiritu mceroris, » id csl pallio moeroris, sive veste atrael lugubri, qua animi cl spiritus moerorem testabantur. Sic Josepho patriarchal, pro veste sordida carecris, data est stola byssina, torques aurea, ct annulus a Pharaone, *Genes*, xli, 42. Per has lres antitheses idem significat : nimirum commutationem mceroris in gaudium, cl abjectionis in gloriam : quam facile quisque in sc deprehendet et cernet, si aspiciat qualis quamque spiritu obtenebrato, perturbato el anxio fuerit, cum in peccatis viven t ; et qualis sil po-t conversionem per gratiam Christi, cum jam quasi par Angelis, coram D o ambulans spirituali lætilia exsultat, epe gaudet, in tribulationibus gratias agii, in poenitentia suaves consolationis emittit lacrymas; quia pro luctu et lacrymis exspectat lætiliam sempiternam, el slolam immortalitatis ac gloria: cœlclslis, in qua hæc perfectissimo complebuntur. Ita Rupertos, Forerius, Sanchez el alii. Aliter Procopius, Hieronymus ct Cyrillus; ipsi enim hæc referunt ad lucium Apostolorum de infidelitate Jud orum, qui versus est in gaudium per conversionem Gentium.

Sota : Per oleum, id est unguentum, recte si-

gnificantur consolatio el Letitia; quia lune ita animum afficit, sicut unguentum bene olens el refrigerans corpus. Ita Vatablus.

Rursum, a pallium lautiis » potest accipi, 7. d. inatta, Laus ipsa erit pallium, vel instar pallii cinget, obruet cloperiet illos. Ita Vat bitis. Sic enim, cap. Lix, vers. 17, « p dlium zeli » vocatur ipse zelus instar pallii Deum obtegens; et « galea salutis » vocatur ipsa salus, instar galeæ caput ejus circumdans.

Symbolice nota, Christianos olim abstinuisse a ctirhtiï-coronis, nec eas gestasse : *primo*, quia Gentiles idoli coronabant; hinc ne viderentur Gentilium ritum recipere, coronas vitabant; *secundo*, quia in hac vita est tempus cineris, pamilentim el luctus; *tertio*, quia Christus coronatus fuit corona spinea; *quarto*, quia corona in cœlis nobis dabitur post crucem, poslque victoriam el triumphum; sic enim Christus « favos post fella gustavit. » Scripsit hac de re Tertullianus librum *De Corona militis*; cum enim milites a Severo Imperatore donativum acciperent, miles Christianus Tribunum accedens, qui donativum singulis ex ordine erogabat, lauream castrensem manu gestabat, quam cæteri in capite. Causam expostulatus, cum Christianum se esse respondisset, el non licere sibi coronatum incedere, russatus suo sanguine in carcerem rapitur : de quo cum variœ essent senlentia, Tertullianus scripsit hunc librum, quo facium dictumque ejus defendit. Unde cap. vu, coronas ab idolis et idololatrīs esse inventas, et in usum deductas, ita per exempla commonstrat : Pandoræ caput coronatum fuit a Charitibus; Saturnus ante omnes coronatus, Jupiter posi devictos Titanas; Priapo tzenio, Ariadnæ sertum cx auro et Indicis gemmis adseribitur; Juno vile coronata; Hercules populum capite pñefert, oleastrum, aut apium ; Apollo, interfecto Delphico dracone, lauream induit; Liber nunc hederatus scribitur, nunc princeps coronæaurcæ in qua ex Indis triumphavit? Isis repertas spicas capite circumtulit. Ac tandem librum concludens : « Serva, ait, Deo rem intaminatam; ille eam coronabit. Qui vicerit, inquit, dabo ei coronam vile. Esto ct tu fidelis ad mortem ; decerta citu bonum agonem, cujus coronam ct Apostolus sibi repositam merito confidit. Accipit el Angelus victOriro coronam præcedens in candido equo ut vincerei, el alius iridis ambitu ornatur caestē. Porro sedent el presbyteri coronati, codemque auro et ipse Filius hominis micat. Si tales imagines in visione, quales veritates in repræsentatione? illos aspice, illas odorare. Quid capul strophiole aut dracontario damnas diademati destinatum? Nam ct reges nos Deo cl Patri suo fecit Christus Jesus. »

Tropologice, hæc et sequentia hoc capita ct sequent. facile est adaptan: animal peccatrici ot poenilenti, cujus conversionem, gaudia, decus ct felicitatem graphice hic depingit Propheta.

Ei vocamus lta l« la (Sion, id csl Ecclesia) for-

tes H'STiriJB.— Hoc est potentes et eximii injustitia, praesertim ejus pr epositi et principes, puta Apo4ol>; hi enim suh concionibus ita gloriose ei potenter celebrabunt Deum, ut ejus fblern et justitiam toto mundo propagent, in <aqtie desertas a s.uculo civitates Gentium ædifleent. Tales forte, justitias jactitant Gentiles. Primo, Aristidem, cognomento justum, qui abhorruit ab omni factione et amicitia, ideo, no adi. rctur ad aliquid facendum, quod justum non es et; aut eoircetur abstinere ab eo, quod judioassot reipubli'® conducere, ait Plularchus in ApopWAef/m. *Graiorum*.

Secundo, Pompeium, qui Phraati Parthorum regi per legatos postulanti, ut Euphr item Roman e ditionis terminum esse vellet, respondit : « Imo illud magis postulandum, ut Romanorum tines a Parthorum regno justitia dirimat. » Ita Plut irclrus in *Roman. Apophthegm*.

Tertio, Trajanum Imperatorem qui strictum enssem publice tradidit praefecto Urbis, dicens : o Cape ferrum hoc, et si quidem recte imperium ge-sero, pro me; sin aliter, contra me hoc utere. » It i Niccphorus, lib. Ill *Uistor*. cap. xxiii. Verum hi fuerunt umbræ, si cum fidelibus conferantur.

Scruwlo, Forerius: « Fortes, » inquit, ajmtitœ » vocantur, quos justitii. habet quasi ministros, sicut potentes Davidis vocantur milites validi Davidis, per quos bella conficiebat : nullos enim unquam fortiores duces aut milites habuit justitii, quum Apostolos, qui totum orbem ei subdiderunt.

Pro *fortes* hebraico est »b'N *cie*, quod verti potest, *diijustitia*. Apostoli enim quasi dii quidam, non tantum dæmonis imperium everterunt, sed cl reges, gentes, totmnque orbem sibi et Christi jusliliae subjugarunt. Quin el Gentium inveteratos, cl injustos implosquo mores in pios et justos converterunt. *Secundo*, Vatablus *cie* vertit, *arbores justitia*, homines scilicet, qui quasi arbores fructus bonos justitia; producant. Unde Septuaginta vertunt, *generationes justitia!*.

Plantatio Domini ad glorificandum. — Qui prius vocati sunt « fortes justitiœ, » hie vocantur « plantatio, n id est plants, puta germina vel arbores plantatae n Domino, ad ejus gloriam ubique celebrandam. Aide dicta cap. lx, vers. 21. Vox *plantatio* notat cos bene radicanos, fundatos el firmatos esse. Alludit ad *Erodi* xv, 17 : « Plantabis (cos) in monte hæredilAtis tuæ. » Vide ibi dicta.

4. ET JBDIPICAIUNT DESERTA A SXCL'LO, — *q. li.* Apostoli desertas a multis saeculis el derelictas a Deo Gentium provincias et urbes nidificabunt in cultu et religione Christi. Ili Procopius. Hoc est quod dixit cap. l viii, vers. 12: « Ædifieabuntur in te desertas eculoriim ; fundamenta generationis et generationis suscitabis. » Vide ibi dicta.

Anagoge, Apostoli et fideles nidificabunt Jerusalem coelestem, per resurrectionem corporum, quæ in ca inferent ;lumque omnes ruinas ex lapsutum Angelorum, tum primi parantis ortas, restaurabunt. ItaS. Augustinus in Psalm.cxet *Psalm*. exi.

Er si.inc.sr al um, et pascrnt pecohk vfatra, Vew.fc — *q. <l.* Lx Gentibiw et alienigeni-. <l Christi m ab Apo-tolis conv i- , dig. nlur E, i- opi et Pastores, qui pa-cant et exi olant Ecdes.am ort nun Sion apud Judæos, ut <x sui origina Judæorum propria dici et vocari pos-it. Ho- ergo ex G elibus Episcopos voc d p Mores, agricolis-, vinitores S oni- ave Jud i orum, id est E ? l - e, cujus primi pastores cl fideles fuerunt Judæi. Ha Procopius, Forerius, Vatablus, Adamus et passim alii. Quin et S. Hieronymus qui ait : « Quotus enim qui que Ecclesiarum piinceps est e Judæis, et non d • alienigt ms, atque externarum gentium hominibus? » Hoc est quod Judæis prædixit Christus, *Matth.* xxr, \$1, Deum via tam suam a Judæis translaturum, ac traditurum aliis agricolis.

Hic sensus symbolicus videtur et mysticus. Quocirca recte Sanchez ad litteram haec plane, ut somnt, accipit, *q d.* Judæi et Gentiles, qui vos, o A; o-toliel Christiani! a tea duro ministerio proni bant in lapidicinis, arenariis, fodinis metallis, agricultura, cilibulis ad parcendas bestias (uti Marcellus Pontifex ad eas damnatus, pædore contabuit, et exstinctus est), aliisque servilibus operibus; hi xubis subjicientur, lutnque stabunt quasi ministri vestii, ul pnestenl vobis talem operam, qu dem a vobis exigebant, ut pascant grege- vestros, ul colant agros et vineas veslr s. Unde subdit : « Vos vero, o Apostoli ! Sacerdotes Domini vocabimini, » qui scilicet Deo jugiter assistatis, agrosque et vineas non parvos, sed per ministros vestros colatis, uti faciebant sacerdotes Aaronici : hi enim a populo alebantur, ut loti vacarent Deo. Idem promittit hic sacerdotibus et p istoribus legis novæ. Unde subdit : a Fortitudini iu Gentium comedetis. » Et hoc est quod dixit cap. priedenti, vers. 7 : « Omue pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi. »

6. Vos autem (o Apostoli, inquit S. Hieronymus, Ver». »). vestrique as-æclæ!) sacehdotes Domini vocabimini — Antonomastica scilicet, quasi hiororchæet principes sacrorum, ac mediatores inter Deum et populum. Perperam Calvinus « sacerdotes, » inquit, id est prædicalores Evangelii, qui non victimas, sed gentes Deo convertant et olleranl. Aegat enim ipse in lege nova esse proprie dictum sacerdotium cl sacrificium. Ha>c est hæresis, de qu i ville Cardinalem Bcllarminum tract- *De Eucharistia sacrificio*. Porro proprie dictos sacerdotes hic ab Isaia intolligi cl prædici liquet, lum ex ipsa voco *sacerdos*, quæ non prædicatorem, sed sacrificatorem significat: tum ex eo quod subdit vers. S : « Odio habens rapinam in holocausto. » Ergo sacerdotes hic intelligit eos qui sacrificant holocausta.

Sc undo, « sacerdotes, » id est intimi ac familiarian , consciique secretorum regis Christi, utpote ,J *** qui cum eo toto prædicationis ejus tempore versali, ca conspexeritis cl audieritis; ac proinde uti

in Ecclesia, ita et in cœlo proxime ei assistatis qmsi administri et primi in regno Christi. Sic enim filii David vocantur sacerdotes, II fler/. vnr, 18, id est principes aulæ Davidis; el « primi ad manum regis, n uti exponitur I Parai, x mii, 17. Sic II Reg. xx, 26, cum dixisset: «Sadoc et Abiathar sacerdotes, > subdit: a Ira autem Jairites erat sacerdos David, » per (piem scilicet David peculiariter sua sacrificia offerebat, uti nos dicimus: Talis esi primus cl intimus Sacellanus regis, ejusque confessorius. Vel, ul Chaldæus et Recentiores, *sacerdos*, id est princeps, vel intimus Consiliarius alque Secretarias Davidis.

Fortitudinem Gentium comedetis. — Chaldæus, *Divitias Gentium comedetis*; hisce enim ad pedes suos oblatis, ad libitum usi sunt Apostoli. Hebræum S'il *chel* significat opes, robur, industriam, gloriam, uti dixi cap. tx, 5.

Mystice, S. Hieronymus: « Fortitudo, inquit, Gentium est triumphus Martyrum; » hac enim Martyrum fortitudine mire recreati et pasti sunt Apostoli.

Et in gloria eorum superbietis. — Hoc est, critis gloriosi, el, ut Septuaginta vertunt, *eritis admirabiles*. Gentes enim suam omnem gloriam vobis consignabunt; itaque gloria eorum erit gloria vestra. Aquila vertit: *In gloria eorum purpura testiemini*, q. d. Reges eritis, regio ornatu illustres. Ita Pontifices triplicem in capite gestant coronam, quæ proinde Romæ vulgo *regnum* vocatur.

7. Pro comisione vestra duplici et rubor, laudabunt partem suam. — Ita hæc nectunt Biblia omnia, etiam Romana. S. Hieronymus, Haymo, Forerius, Vatablus, Adamus et alii passim, sensumque dant, q. d. Licet duplicem, id est magnam cl multiplicem, contumeliam, probra, spolia et verbera Apostoli patiantur a Judæis; tamen ipsi sortem eorum, id est suam, suique ministerii, laudabunt, sibique gratulabuntur, Deoque gratias agent, quod quasi primogeniti Christi, primitias spiritus ejus et charismatum acceperint, æque ac communionem et societatem crucis; quod nimirum digni sint habiti pro nomine Jesu contumeliam pati. Est enallage Hebraica: mutatur enim secunda persona in tertiam; pro *laudabitis* enim dicitur *laudabunt*, quod frequens est Hebræis. Vide Canon. XVI.

Aliter hæc nectit et dispungit Sanchez, nimirum sic: *In gloria eorum superbietis pro confusione vestra duplici et rubore*. Deinde punctum. *Laudabunt*, scilicet Gentes el peregrini, *partem eorum*, id est suam, quod scilicet in societatem Ecclesiæ el Apostolorum ab eis admissi sint. Hæc dispunctio plana est, sed nova.

Propter hoc in terra sua (in Ecclesia) duplicia (m est maxima et eximia dona Spiritus Sane i) Possidebunt. — Sic enim *dupler* siepe significat id quod est magnum cl multiplex, uti ostendi Jeran. xvii, 18, cl I Timolh. v, 17. Alludit ad Eli-Sæum, qui ab Elia rameado in cœlum petiit:

« Obsecro fiat in me spiritus tuus duplex, * ut quasi filius tuus primogenitus, duplicem spiritus tui portionem accipiam cl hereditatem; idque jmpetravit. Simili enim modo Apostoli, quasi primogeniti Chrisli, duplicem, id est eximiam, Spiritus Sancti portionem præ aliis fidelibus, imo præ Patriarchis cl Prophetis acceperunt.

Septuaginta vertunt, *secundo possidebunt terram*, quod S. Cyrillus et Procopius sic exponunt, q. d. Sicut Josué primo Hebræis fidelibus divisit terram Chanaan, sic secundo Jesus ejus antitypus, non tantum Chanaan, sed lotum terrarum orbem credentibus distribuet.

Anagogice, Beati possidebunt duplicia, id csl eximiam gloriam, eamque duplicem, puta tam in corpore quam anima in cœlo. Ha S. Augustinus, semi. 4 *De Innocent.*, Gregorius, lib. XXXV *Moral.* ix, et Haymo: ibi enim « laudabunt partem suam, et lætitia sempiterna erit eis, » ut sequitur.

Iluc alluisse videtur Christus, cum Apostolis eorumque asseclis centuplum in hac vita promissit; hæc enim sunt duplicia, id est multiplicia. *Matth.* xix, 29: a Omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. »

Lætitia sempiterna erit eis. — Apostolorum enim lætitia hic in terra inchoabitur, el perficitur in cœlo, ubi durabit in æternum.

8. Quia ego Dominus diligens iudicium, et odio HABENS rapinam IN holocausto. — Per *rapinam* omnem dolum, fraudem, vim, iniquitatem, impietatem, omniaque scelera accipe: hæc enim, æque ac bona per ea parta, displicent Deo, etiamsi in ejus vertantur holocaustum. Taxat avaritiam el impietatem Pharisæorum et Sacerdotum tempore Chrisli, qui prætextu sacrificii et oblationis Dei, expilabant viduas, orphanos et pauperes, imo jubebant liliis, ul parentes debita alimonia privarent, q. d. Ego hæc præstabo Apostolis meis, quia eos pios et justos elegi, et statui principes Ecclesiæ, pro impiis et sceleratis Pharfœis: eorum enim rapinas, et avara impiaque lucra in oblationibus et holocaustis meis exsecror el detestor; atque, ul ail S. Hieronymus, « illorum justorum, licet pauperum, munera plus diligo, quam munera horum divitum, quæ fiunt de rapina et iniquitate, n

Symbolice, Leo Castrius: Deus, ait, odio habet rapinam in holocaustum, id est raptum Christi innocentis ad crucem.

Et dabo opus eorum in veritate. — Hebraico; *cmeth*, id csl veritas, tum veritatem, sinceritatem, fidelitatem; tum finnilatem et constantiam significat; veritas enim firma est, semperquedbi constat. Unde, *primo*, veritatem Apostolorum opponit rapioæ Pharisæorum, de qua præcessit, q. d. Faci uu ul Apostoli non tantum

exterius non doloso, non avare et rapaciter, non hypocrifice, ut Pharisei, sed interius sincere operibus vere justis et sanctis, in spiritu et veritate me colant et honorent, ut exteriora eorum opera interioribus, et signa signatis congruant et convenient. Ita S. Hieronymus, Forerius, Vatablus.

Jturtum, *q. d.* Faciam ut Apostoli in opere sint veraces, id est constantes; nec a pio praedicationis incepto ullo hostium aut difficultatum metu, aut terrore desistant. Ha Forerius.

Tertio, q. d. Faciam ut opus, id est fructus, æque ac merces eorum sit vera, id est firma et stabilis, ut scilicet Ecclesia, quam ipsi fundabunt, semper perduret, ulque ipsi cum suis quos converterint, (eterna mercede et gloria donentur. Ita Sanchez. Quocirca Leo Hebræus vertit: *Ileddam opus eorum firmum*; hinc et sequitur: *Feriam eis fædus sempiternum*, hoc est, foedus sive testamentum novum, quod Deus cum Apostolis et Ecclesia sanxit: ex quo fit ut nec ejus fides et gratia unquam deficere, nec Deus eam deserere possit.

▼ er». 9. 9. Et sciatur in Gentibus semen eorum, — *q. d.* Conspicuum, nobile et illustre erit etiam apud Gentiles semen et germen, id est filii spirituales, Apostolorum, puta fideles ab eis conversi: erunt enim inter Gentes, cisque prælucebunt, quasi luminaria et specula virtutum: videbunt enim eos sobrie et caste vivere, opes et honores contemnere, coelestia ambire, in tribulatione esse patientes, cum omnibus mites et humiles, martyria constanter obire, spiritu fervere, et zelo Dei agi. Unde admirabundi dicent: a Isti sunt semen, cui benedixit Dominus, n Hi sunt sancti, sanctorum filii, quos Deus sua gratia et beneficentia cumulat: hi sunt Angeli in carne mortali: hi sunt filii Dei, cives sanctorum, ærnuli Patriarcharum et Prophetarum. Alludit ad benedictionem Isaac datam Jacobo filio: « Ecco odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, » Genes, xxvn, 27; fideles enim sunt filii et hærcdes Abrahami, Isaaci et Jacobi.

V«rt. io. io. Gaudens gaudebo in Domino. — Nota cum S. Hieronymo, S. Cyrillo, Procopio, Ruperto et aliis, ab hoc loco ad finem capituli esso carmen eucharisticum, et quasi chorum Ecclesiæ jubilantis et in Deo exultantis, eo quod ab eo maxima salute, justitia et gratia donatam, et circumdata undique quasi veste, caque quasi cyclade regia mire ornata et decorata sit instar sponsæ, quæ sponso regi copulatur. Vide Canon. XIV.

Ita Anna mater Samuelis effecta jubilat, dicens: « Exullavit cor meum in Domino, » I *Ileg.* n, I. El Virgo Deipara concepto jam Verbo: a Exaltavit spiritus meus in Deo salutari meo, » *Luc.* i, 47. /nudare S. Bernardus, serm. *De S. Magdalena*: « Est gaudium, inquit, continua sibi jucunditate firmissimum, quo animus ab hujus mundi aspeigine pure pressequē detersus, et in di-

vinro contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino. »

Quia induit me vestimentis SAUutis (hoc est, salute quasi veste induit et obtexit me. Unde more rhythmici Hebraici idem repetens et explicans subdit): et indumento justitiæ (id est justitia mihi In justificatione infusa, ejusque actibus et operibus quasi indumentis) circumdedit me. — *Salus* ergo hic est justitia, quæ est inchoatio salutis, et via ad salutem æternam. Sic, cap. Lix, 17, « pallium zeli n vocatur zelus, quasi pallium Domini vestiens, et hoc cap. vers. 3, « pallium laudis » vocatur ipsa laus plena et abundans. Hic sensus uti implex et planus, ita genuinus est.

Hinc S. Hieronymus, per salutem et justitiam accipit Salvatorem et Justificatorem nostrum: ipse enim sua salute et justitia nos vestit. Unde huc alludens Apostolus, *Galat.* v, 27, ait: a Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, n ut idem ait I *Corinth.* i, 30.

Aliter Sanchez: Salus, inquit, idem est quod victoria et triumphus, *q. d.* Induit me vestibus triumphalibus aut nuptialibus: aut salus est pax, *q. d.* Induit me veste tranquillitatis et pacis, puta veste, quæ tempore non belli, sed pacis indui solet: sic per *indumenta justitia* intelligit ipse ea quæ ajusto iudice Deo meritis et operibus justitiæ juste redduntur. Unde Septuaginta pro *justitia* vertunt, *jucunditatem et latitiam*; justitia enim in arcano sermone idem est quod salus. Unde Christus a Malachia, cap. iv, 2, vocatur « sol justifilius, » id est sol salutis, sol maxime salutaris. *Psal.* cxxxi, 9: a Sacerdotes tui induantur justitiam, » hoc est, ut explicat vers. 16: « Sacerdotes ejus induam salutari, » puta salute et salvatore Christo.

Quasi sponsum decoratum corona, et quasi SPONSAM ORNATAM MONILIBUS SUIS. — Comparat hic Ecclesia se suaque decora et ornamenta ornamentis sponsi et sponsi in nuptiis. *Primo*, quia utriusque ornamenta a Deo accepit, nimirum et quæ sponsus pulchritudinem, et sponsi prudentiam ac fortitudinem. Ille de causa comparatur non tantum solici lunæ, sed et castrorum aciei, *Cant.* cap. vi, vers. 9: « Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? » Nimirum luna notat Ecclesiæ pulchritudinem, sol intelligentiam et prudentiam, acies fortitudinem.

Secundo, quia Ecclesia et sponsa respectu Christi; eadem est sponsus, respectu novarum Ecclesiarum Gentilitiarum, quas sibi copulavit, imo in Christo generavit.

Tertio, S. Hieronymus et Haymo: Sponsi, inquit, sunt viriles in Ecclesia et perfecti; sponsa, debiles et imperfecti. Huc accedit Cyrillus qui censet sanctos dici sponso ob robur et cou-

sta diam; sponsas oh fecunditatem, pulchritudinem, glori un, qua* hio inoholanur, el perficiuntur iu cœlo. Unde

• *Quarto*, vox sponcus denotat Apostolos et Prælatos EccJisiz. Sic enim Episcopi in sua consacratae donantur annido, quasi sponsi, qui despondent sibi Ecclesiam hahō illamvō; *sponsa* vocantur creteri fideles et plebs cœlusque Christianorum : *hi*Do enim quasi parit fideles ; illi quasi sponsi eosdem pro ieant et generant, tum verbo Del, tum Baptismo et Sacramentis. Quocirca sponsi hi in Hebraeo vocantur sacerdotes : sacerdotium enim, in Ecclesia, est suinna dignitas et pulchritudo. Sic enim habent Hebraea : *Tanquam tponsum fH3' fecolien*, id est *sacrdotavit* (sacerdotem fecit) me *mitra*. Ita S< phtagint.1, Vatablus et Pagninus. Accedit et Aquila, qui vertit : *Quasi sponsus ûartjo/iviîçwi*»-.), id est *sacerdotii portans coronam*. Et Chaldtnus vertens : *Sicut sponsus qui prosperatur in thalamo suo, et sicut sacerdos magnus qui ornatur vestimentis suis*. Olim enim in lege veteri Sacerdotes et Pontifices erant spond cl conjugali, ut significarent Apostolos et Episcopos legis novas fore sponso spirituales, id est Sacco doles et Pasiôn - Ecclesia*. Porro alludit ad vestes cl ornatum Pontificis, qui mirus erat, uti el apud Christianos est. ut palet *E jodi* x.xvni, *Levit.* cap. vm. Qua* mystico adaptata ammæ sancì®, mirum ejus decora m repræsChlanl.

Denique Tertullianus, lib. IV *Contra Marc.* cap. xi, et S. Augustinus, eplsl. I2l)af *Honoratum*, Rupertos el Origenes in cap. xxvi *lles.*, putant hoc carmen el h ec verba essa Christi, gratias agentis Patri, quod se summis gratis cl ornamentis quasi sponsum et sponsam, et quasi summum Sacerdotem ac Pontificem exornavit. Christi enim vox fuit vers. I et deinceps. Rices: Quomodo ergo hæc verba competunt E desire? Respondent iidem Ecclesias quoque hæc convenire, quia Clivus et Ecclesia unum sunt, unumque corpus poliliuū et mysticum constituunt. Inde S. Augustinus in *Psal.* XXX : « Loquitur, ait, in Christo Ecclesia, el in Ecclesia Chndusjcoipus enim in capite, et caput in corpore. » Vide *Canon.* XL. Illa enim sacerdotii corona sive mitra proprie tam Christo quum Apostolis et eorum vicariis competit. Participative vero el metaphorice omnibus fidelibus : illi enim sunt genus electum, regale sacerdotium, gens -ancla, offerentes Deo victimas labiorum, puta laudes ac preces; ac man : n, puta sanctas opérateurs et virtutes : c< (s,puta internam devotionem, religionem cl amorem.

Vi" exemplum l Illustro est qu< a in *Vita S. Slcpham* primi Illumiarorum regis legimus, scilicet utra : que coronam, tam regni quam beatitudini et gio ne coelestis, antequam nasceretur, a Reo cl ocvituu, el parentibus ejus revelatam fuisse

ac promissam. Matri enim ejus gravidm apparuit S. Sbphanus Proloinartyr, dicens : a Confide, mulier, in Domino, et certa esto te filium parituram, cui primo hujus gentis el regnum et corona debetur. Tu vero illi nomen impones meum. » Mater ergo paviens filium vocavit eum Stephanum, id est coronam (hæc enim graece vocatur orZ?»*);, qui primus creatus Hungarorum rex, gentem totam ad Christi fidem convertit. Quocirca Pontifex ei misit coronam quasi regi, et crucwn quasi Apostolo, eamque quasi apostolatus insigne illi praeferri mandavit. Multa ergo a suis perpeusus, adeo ut quatuor Palatini in ejus necem conjurarint, et triennio continuis morbis afflicto et consumptus, tandem regnum animamque suam regime cœli commendans, spiritum in ejus manus exhalavit, anno Domini 1034, ipso feto Assumptionis ejusdem : hoc enim ipse optaverat et precatus erat. Ab ea ergo pro corona regni terrestris, virtutum merito, coronam glori® et caelestis accepit; ideoque nullis post mortem miraculis claruit, ac manus ejus dextera, qua largissimas dare solebat eleemosynas; multis deinde annis illresa et incorrupta permansit. Ita habet ejus *Vita*, ab Episcopo Charluilio conscripta ad Colomannum, qui fuit octavus Hungarian rex.

11. SICET 2NIM TERRA PROFERT , etc., SIC DOMINES GEijji 'AiiiT justitiam ev laudeu.—T« *germinat* significat copiam et abundantiam. Sicut enim in vero germina terram in hieme squalentem, nudam et aridam, undique operiunt et vestiunt: ita et Ileus Gentes antea descitas et nudas, per Christum vestivit omni gratia et virtutibus: quæ bic vocantur *iustitia* et *laus*; quia eos laude dignos et celebres inter Gentiles efficiebant. Hi enim mirabantur suorum concivium per fidem Christi morum mutationem, puta sobrietatem, castitatem, modestiam, patientiam, oharitatem, devotionem, etc. In voco *hortus* alludit ad Paradisum terrestrem : hic enim erat hortus Dei vernans jugiter omni fronde, floro el fructu ; ex quo per Adre peccatum expulsi sumus, sed reducti per Christum, imo ipsimel effecti paradisi. Nam v. g. SS. Andreas, Thomas, Philippus, crani una stirps vel arbur paradisi, qui translata in Achiam, Indiam, Phrygiam, etc., 80 proseminavit totamque regionem paradisi virtutum hurtumquo Dei effecit, germinante, id est grati® succum et vigorem dante, ac fecundanto Deo. ita Forerius.

Rursum in voce *laus* est melonymia, aut metalepsis : ponitur enim *laus* pro virtute quæ parit laudem. Quomodo ait Poeta : « Sunt et sua priemia laudi, » id est virtuti laudabili.

Denique addit, « coram universis gentibus : » i4n, no quia laus du ta t st air. tûv >a <, quo proprie laus de dicut sit gentium, puta populi, do aliquo recta et honorifice loquentia.

CAPUT SEXAGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sitò *typo Synagogae Babylone liberala, ci redeuntis in Jerusalem, describit redemptionem d salvationem Ec-
clesia. Ende primo, dicit se a precibus non cessaturum, donec ejus salus et salvator Christus udveniai, r :r
quem ipsa flet corona gloria:, et diadema regni in manu Dei. Sciando, vers. 4, perdicii eam a Domino Mirarti
novo vocandum, scilicet Voluntas mea in ea; quodque erit ei plena pax, d gaudebit super eam Deus,
Tertio, vers. 8, jurat Deus, quod non tradet eam amplius hostibus diripiendam : ac vers. 10, jubet ut om-
nibus ad eam adventantibus viam préparent, et signum elevent. Denique, vers. 11 : Dicite, ait, ûliœ Sion:
Ecco Salvator tuus venit, et vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino (1).*

1. Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splen-
dor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur. 2. El videbunt gentes justum tuum,
et cuncti reges inclytum tuum : et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.
3. Et eris corona gloriæ in manu Domini, el diadema regni in manu Dei lui. 4. Non vocabe-
ris ultra Derelicta : et terra tua non vocabitur amplius Desolata : sed vocaberis Voluntas mea
in ea, et terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in le :et terra tua inhabitabitur. 5. Ha-
bitabit enim juvenis cum virgino, et habitabunt in te filii tui. Et gaudebit sponsus super
sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. 6. Super muro* tuos, Jerusalem, constitui custo-
des, tota die et tota uoce in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceas-
tis, 7. et ne detis silentium ei, donec stabiliat, et donec ponat Jerusalem laudem in terra.
8. Juravit Dominus in dextera sua, el in brachio fortitudinis suæ : Si dederò triticum tuum
ultra cibum inimicis luis : et si biberint lilii alieni vinum tuum, in quo laborasti. 9. Quia
qui congregant illud comedent, et laudabunt Dominum : et qui comportant illud, bibent in
atriis sanctis meis. 10. Transile, transite per portas, preparate viam populo, planum facite
iter, eligite lapides, el elevate signum ad populos. 11. Ecce Dominus auditum fecit in extre-
mis terræ, dicite liliæ Sion : Ecce Salvator tuus venit : ecce merces ejus cum eo, el opus ejus
coram illo. 12. El vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis :
Quæsitâ civitas, et non Derelicta.

Vui. i. 1. Piiomn Sion non tacebo. — Sion et Jerusa-
lem vocat Ecclesiam Christi in Sione ortam, uti
sæpius dixi, q. d. No quis miretur me identidem
repetere, et quasi non aliud ingeminare et canere,
quum Sionis salutem : Ecce palam dico el profi-
teor, Sionis, ulpotc summe a me dilectre, salutem
ita mihi in volis esse, ut ab hoc voto meo enun-
tiando, et identidem repetendo apud Deum et ho-
mines non sim cessaturus quoad vivam, donec
videam ipsum justum, puta Christum jussililiealo-

(1) Propheta patri® cl civitatis amicus, inquit Fore-
rius, sed multo magis illius civitatis quam terrena Jeru-
salem designabat, scilicet Ecclesiæ, cujus Laudes et gio-
vani non semel cecinerat, veritus ne forsitan quisquarx
cum prolixitatis damnaret, et quod in eodem argumento
diutius h rreret, vitio daret, non solum non desistendum
sibi putavit, ut etiam sciens vidonsquo incoeptum perse-
quatur, vers. 1.

Nam ad Ecclesiam amplificandam el illustrandam,
humo, faciet Christi presentia ut fax splendens gentibus

remet salvatorem, nasci et oriri instar solis orien-
tis et splendentis; et si eo u^que non vivam, uti
revera non vivam, non cessabo clamare per hæc
scripta mea, porque me ipsum in limbo patrum.
Notent hoc Christiani, quibus tam jucundus et
jugi gratiarum actione celebrandus debet esse ad-
ventus Christi et salus, quam fuit Isaia optabilis
et in votis. Nola : Ti splendor significat omne tem-
pus ante Christum fuisse nocturnum et tenebro-
sum, Chrislique adventum ita in mundo fore lu-

manifestata, 1. 8; et Dei prædilectio Ecclesie gloriosa,
vers. 3, 4.

Secvndo, multum conferet, primo, fidelium mutua
chantas, amoris divini corres;ondens, 5; scarnilo, An-
gelorum et pistorum custodia et admonitio, 6, 7.

Tliitio, juvabit, primo, luta ab hostibus salus et gra-
tiarum abundantia, 8, 9; secundo, pnvparatus omnibus
accessus por divulgatum undique Evangelium, 10, Ii;
tertio, præmium cl gloria indu m Ecclesiam redundantia,
vers. 11-12.

cidum et lætum, ac est solis orientis post longas noctis tenebras.

ChtWtu Er SALVATOR EJUS CT LAMPAS ACCENDATUR, — Ut
m «t 8C*1,CēI Christus quasi lampas lucens et ardens
tu. or- orbi præfulgeat. Idem dicit aliis verbis. Ilebramni
Tab *lapptd*, id est lampas, etiam tædam ac facem
significat : liocque aptius est; Christus cniin po-
tius fuit fax orbem illuminans, quam lampas,
cujus lumen exiguum exiguo loco clauditur.

▼ «n. ». 2. Et VIDEBUNT GENTES JUSTUM TUUM. — a EI, » id
est *quia*, g. d. Non tacebo, sed assidue orabo, ul
justus Messias adveniat; quia certus sum eum
venturum, et Gentes eum visurum. Orabo ergo
ul cito veniat, utque adventus ejus acceleretur.

Et vocabitur tibi nomen novum, — q. d. Hactenus
vocata es Sion, id est specula futuræ felici-
tatis, sub Christo; et Jerusalem, id est visio pa-
cis futuræ in Ecclesia : at jam per Christum dabo
tibi nomen novum et illustre. Quaeres, quodnam
sit hoc nomen ? Respondent primo, S. Hierony-
mus et S. Chrysostomus, apud Leonem Castrum esse
hoc : a Ecclesia Christi, » aut ut S. Hieronymus
et Ensebius, lib. II Demonstr. cap. xlix : « Chri-
stiani et cætes Christianorum; » cum olim popu-
lus Dei vocaretur Israel. Rursum Procopius : Pro-
mittitur, ait, Ecclesiæ, mutato nomine, eam fu-
turam esse coronam gloriosam. Cum ergo Chri-
stiani nominis appellatione, veluti corona redi-
miti simus, coronam hanc opus est fulgentibus
margaritis, et ardentibus velut pyropis splende-
re. Unde S. Chrysostomus : « Nemo profecto, ait,
Gentilis esset, si ipse, ut oportet, Christiani esso
curaremus; nemo ita esset fera bellua, ut non
stallim ad cultum veræ religionis accurreret, si
quod nomine Christiauo præferimus, re ipsa et
vita præstaremus. » Nota hoc, Christiane, et si
secus faxis, pudeat te nominis tui, imo notius
vitæ tuæ.

Secundo, S. Thomas et Cyrillus, lib. *De Fide ad Theodos*, prope medium, censent hoc nomen novum esse nomen « Jesu, n impositum Christo Domino in circumcisione. Verum hic agitur de nomine novo Ecclesiæ, non Christi; nisi dicas hoc quoque Ecclesiæ esse nomen, ut a suo capite denominetur et vocetur « Ecclesia Jesu. »

Tertio cl genuine, hoc nomen novum est : « Voluntas mea (Dei) in ca. » Hoc cuim exprimit Propheta, vers. 4.

Vm. ». 3. Et eris corona gloriæ in manu Domini. —
EccW* pnmOf Forerius. Est, inquit, hebraismus : « in
Mchria manu Domini, » id est in Domino, nimirum in
Dei. Domini capite : aut quam ipse manu sua capiti
Pruna suo imponet; corona enim capiti, non manui
imponitur. *Secundo*, S. Hieronymus, Cyrillus et
Procopius sic exponunt : a In manu Domini, »
quam scilicet Dominus manu sua imponet capiti
Christi; sicut enim lilii parentum, subditi princi-
pum sunt corona et gloria : ita fideles et Ecclesia
sunt corona Christi triumphatoris. Simili sensu

dicilur *Proverb*, cap. xvii : « Corona senum filii eorum; et gloria filiorum patres eorum, » Audi S. Hieronymus : « Erit quasi corona decoris in manu Domini, quando eam coronaverit turba credentium; et diadema imperii, quod Martyres gemmarum suarum varietate distinxerint, fuerit in manu Dei, ut filium suum eorum coronet victoriis. Unde et Paulus loquebatur ad sanctos : Gaudium et corona mea. » *Tertio*, Sanchez censet Tertio. « coronam » et a diadema » posse vocari quodvis ornamentum; unde hic sumi pro annulis aut armillis, in quibus notari solent nomina eorum aut effigies quos amamus, ut semper occurrant oculis : ut idem hic dicat quod dixit cap. xlix, 16 : a In manibus meis descripsi te. » *Quarto* : Quirto. « Eris corona gloriæ, » q. d. Deus tibi, nipote sponsæ suæ, erit instar coronæ, tuum caput totumque cingens et ornans, et tu vicissim quasi sponsa eris Deo, instar coronæ eum decorans et ornans. Nam nihil aliud est esse coronam gloriæ in manu Domini, quam esse sponsam quam Dominus sibi, apprehensa manu, sociaverit; nam uxor est gloria viri, et vir uxoris. Unde subdit vers. 5, quod Deus gaudebit super eam, sicut sponsus gaudet super sponsam.

Et DIADEMA REGNI IN MANU DEI TUI, — q. d. Irt Dei scuto quod manu tenet, depicta est Jerusalem, pro regis, puta Dei, insignibus et quasi tropæis cum hac inscriptione : « Rex Hierosolymorum. » Merito enim « diadema regni » vocatur ea civitas, a qua cognomen sortitur rex, cum primum coronatur. Ita S. Hieronymus Prado in cap. xvi *Ezech.* vers. 14, pag. 190. Verum corona hæc, æque ac diadema, est regni : regalis ergo potius est, quam nuptialis.

Dico ergo, sensus planus et genuinus est hic : O Sion, o Ecclesia ! « eris corona gloriæ, » id est inclyta et gloriosa, ac « diadema speciei, » id est speciosum et illustre, « in manu Dei, » id est apud Deum, vel a Deo, quia Deus manu sua faciet et evehet te ad coronam regni, id est ad regnum coronatum, gloriosum et magnificum, imo faciet te regnum suum sibique proprium, ut regni tui corona sit corona regni et regis Dei. Per Apostolos enim, perque Ecclesiam Deus totum orbem, quasi regnum suum spirituale, fidei et gloriæ, occupavit et possedit. Quanta est illoium hominum gloria, ex quibus regni sui coronam conficit Deus ! corona ergo Martyrum est corona Dei; corona Apostolorum, Virginum, Doctorum, etc., est corona Dei : hisce coronatur, imo coronat se Deus. Alludit in sensu allegorico ad id, quod Deus per Mosæ dixit Ilebræis, dans legem et iniens cum eis fœdus, *Exodi* xix, 6 : u Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, » id est in regnum et sacerdotium, sive erilis mihi reges et sacerdotes. Idem enim et potius, hic per Isaiam dicit de Ecclesia et Christianis, scilicet id quod iisdem ait S. Petrus, qns/. I, cap. n, 9 : « Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. »

în manu Porro to *in manu Dei* inulta significat, *primo* DeiquiJ.' j10fi regnum spoetare ad manum, id est ad jus et partem Dei, hoc est esso divinum, non hiunatum, imo esse ipsum Dei regnum; *secundo*, regnum hoc Deo in pretio esse, el in deliciis; utpote rem gloriosam et speciosam quam manu tenet, et semper oculis suis objicit, iliaque cos pascit, ut capiti suo, si velit, quasi coronam regiam imponere possit; *tertio*, regnum hoc esso opus manus Dei, atque Ecclesiam non per seipsam, sed per manum robustam Dei, evectam esse in regnum, ab eaquo in illo conservari; *quarto*, hoc regnum esse securum, foreque perpetuum; est enim in manu, id est tutela et protectione Dei, inquiunt S. Thomas, Adamus et Sánchez. Unde sequitur: « Non vocaberis ultra Derelicta; » et: « Super muros tuos constitui custodes, lota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt, n

Jam hoc regnum Ecclesiæ inchoatur in hac vita per gratiam et virtutes, praesertim heroicam charitatem et foitiludincm, qua Sancti dominantur, *primo*, iræ, gulæ, superbite oinnibusque vitiis et concupiscentiis; *secundo*, morbis, persecutionibus, tormentis, morti, martyrio; *tertio*, opibus, honoribus et creaturis omnibus quæ in mundo sunt; *quarto*, Paganis, infidelibus, haeticisomnibusque improbis, quos sua doctrina aut vitæ sanctitate convertunt, aut confundunt. Sic enim Apostoli et viri Apostolici regnum chrisli propagarunt per lotum orbem, cum eum fidei Christi subdiderunt. Perficietur vero hoc regnum in coelesti gloria; ibi enim erit Ecclesia, sive cœtus Beatorum corona gloriæ in manu Dei, hoc est, Deus dabit Beatis coronam et gloriam regni et principatus coelestis; dabit cis coronas regales et sacerdotales, llebræum enim Cp» *tseniph*, id est diadema, significat cidarim et tiaram, tam Pontificis quam regis. Hoc est quod Beati in cœlo aiunt Christo, *Apocal.* cap. v, 10: « Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram; » dominabimur enim toti inundo, quasi reges; et triumphabimus, quasi victores; et offeremus Deo juge thymiana laudis, quasi sacerdotes.

Hoc est ergo regnum sacerdotale, hoc diadema, hæc corona Sanctorum, pro qua nobis fortiter ad mortem usque certandum est. O si vidissemus coronas hasce coelestes, quam resistere-mus concupiscentiis et peccatis! Quam eas ambiremus! quot labores, quot agones pro iis exantlaremus! has jugiter habuerunt præ oculis Martyres, omnesque Sancti, carumque intuitu omniumque poenarum et tormentorum genera superaverunt, imo riserunt.

In Martyrologio Romano 15 maii, celebris exstat memoria S. Stephana! sive Coronæ, et Victoris, Martyrum in Syria, sub Antonino Imperatore. Dum enim Victor a Sebastiano iudice variis et horrendis afficeretur cruciatibus, Corona uxor

eiusdem militis, cum cœpisset eum beatum pr®- Corona, dicare ob martyrii constantiam, vidit duas coronas de cœlo lapsas, unam Victori et alteram sibi missam; cumque hoc audientibus cunctis testaretur, diceretque iudici: « Ego vocor Stephana cui corona in cœlis reposita est, » Victor decollatus est; ipsa vero incurvatis violenter duarum erectarum arborum cacuminibus alligata, dimissis arboribus fissa et discissa, coronam coelestem quam viderat adepta est, cum sedecim esset annorum. Hinc et Martyrum coronæ, nominat® in Mirlyrologio, ut 13 januarii ita in eo legimus: « Romæ, via Lavicana coronæ sanctorum Militum quadraginta, quas snb Galieno Imperatore pro confessione ver® fidei percipere meruerunt. »

Valerianus sponsus S. Cecili®, jam baptizatus s. domum rediens, invenit S. Cæciliam orantem in !**> cubiculo, et Angelum Domini stantem prope cam, fulgentem pennis flammeis, et scintillanti specie, duas coronas habentem in manibus, rosis et liliis splendentes. Quarum unam dedit S. Cecili®, alleram Valeriano, dicens: « Has coronas corde immaculato et puro corpore custodite; eas enim ex paradiso Dei ad vos attuli. ■ Quare Valerianus virginitatem cum Cecilia servans, operibus sanctis se dedens, tam virginibus coronam, quam martyrii lauream adipisci meruit.

Ha et Christus S. Catharin® Senensi duas coronas obtulit: unam spineam, alteram gemmeam, ut, si spineam in hac vita eligeret, in altera pro ea reciperet gemmeam: quocirca ipsa mox arripuit spineam, capitique fortiter impressit.

Quadraginta milites sub Licinio Imperatore Qaidr> Sebaste in Armenia ab Agricola prefecto in sta- -'cU. gnium gelidum conjecti sunt. Mox vidit eorum custos angelos e cœlo descendentes, qui triginta novem coronas militibus distribuerent. Mirabatur ubi esset corona quadagesimi; et mox vidit eum animo deficientem e stagno exiliisse: quare ipse se in ejus locum substituens iu stagnum insiliit, ejusque coronam obtinuit. Ita S. Basilus, *hom.* 20.

Narrat Eusebius, lib. VI *Histor.* cap. iv et v, S. Potamienain, illustrem virginem et martyrem, S PcU- cum a Basilide satellite ad martyrium duceretur, mieo* M et ab eo a petulantia populi defenderetur, Bolidi, promississe se post mortem ei peculiarem gratiam a Deo pro mercede impetraturam. Ergo tertio post martyrium die, noctu ei assistens, coronam capiti Basilidis imposuit, dixitque se pro eo gratiam a Domino postulasse, postulatam obtinuisse, et Dominum post breve tempus eum ad suam gloriam recepturum. Quare Basilides Christianum se professus, et baptizatus, postero die securi percussus preclara martyrii corona donatus est. Di. s ejus natalis Martyrologio adscriptus habetur SSjunii.

Merito ergo S. Agapetus Martyr, qui puer 13 s. Ag». annorum furori Aureliani se quasi adamantem P"10- objecit, anno Christi 275, atque virgis, nervis

igne, fumo, arpia huiliento, aliisque gravissimis tormentis excruciatuſ et dilaceratuſ, cum in caput ejus congererentur carbones ardentes, gratias agens Deo dicebat : « Parva res est, ſi caput coronandum in *calo* comburatur in terra; quam decorabit corona *glorile*, plagas et vulnera excepta pro Christo ! » Ita habet ejus *Vita* 18 auguſti.

4. Sire vocaberis Voluntas mea in ea. — « Vocaberis, » id eſt eris, ut jure ita vocari poſſis : hoc eſt ergo nomen novum quod Eccleſiæ promiſit verſ. 2, ſcilicet hebraico “T3 »i’ſjn *cheptſila*, id eſt *voluntas mea in ea*; *voluntas*, id eſt beneplacitum, complacentia, delectatio et dolici®mcæ, *q. d.* Uree eſt Eccleſia mea, ſponſa mea, dilecta mea, in qua complacuit animas mere, ut ſequitur, cum ante Chriſtianiſmum vocaretur, et eſſet a me derelicta. Sic Samſon popoſcit a parentibus uxorem Thamnathream : « Quia, inquit, placuit oculis meis, » *Judie*, xiv, 3.

Uree eſt bona voluntas Dei erga homines, do qua Chriſto nato cecinerunt Angeli : « Cdoria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus honre voluntatis,» quibus ſcilicet Dotis ſuam bonam voluntatem, id eſt ſuam benevolentiam, pium affectum et amorem, oſtendero decrevit. Ita S, Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Forerius, Adamus, Vatabluſ et Sanchez.

Secundo, Haymo et Hugo ſic exponunt : « Vocaberis Voluntas mea; » quia ſemper obediſ voluntati mere, eamque prompto exequeris. Hic ſenſuſ ſequitur ex primo. Ideo enim Deus ſibi compoſicet in Eccleſia, quia ipſa conformat ſe in omnibus voluntati Dei, oratque jugiter : « Fiat voluntas tua ſicut in coelo et in terra. » Et vicisſim ideo Eccleſia facit voluntatem Dei ; quia Deus ſibi in ea complacet, eam diligit, eique gratiam copioſam aſpirat ad adimplendam legem et voluntatem Dei. Hoc eſt quod in novo foedere Eccebre promittit Deus, *Jerem.* xxxi, 33 : a Dabo legem meam in viſceribus eorum, et in corde eorum ſcribam eam ; et ero eis in Deum, et ipſi erunt mihi in populum. »

Et tſſra tva (vocabitur, non Deſolata, uti vocabatur ante Chriſtianiſmum, ſed) *Inhabitata* — et frequens numero fidelium, puta Chriſtianorum, hebraice eſt *beuta*, quod Vatabluſ et Pagninus vertunt, *maritata*, quam ſcilicet Deus ſibi maritavit. Verum ſponſa maritatur, non terra. Ergo *beuta* proprie veritas, *occupata et poſita* ut vertit Aquila, Sjd *baal* enim ſignificat rem aliquam tenere et poſſidere, ſive ut maritus uxorem, ſive ut heruſ ſervum ſuum, ſiva ut dominuſ terram, aliamve rem ſuam.

5. Habitavit enim juvenis cum virginis. — Pro *lentabit* hebraice eſt *"bal*, id eſt *maritabit*, ducet, deponſabil, *q. d.* Terra tua erit habitata et frequens, quia potieris plena paco, in qua ſolent juvenes cum virginibus contrahere connubio, qui abas tempore belli ſeliguntur et ducun-

tur ad caſtra, nec nuptias cogitant, ſed prelia.

Seundo et melius, Chaldæuſ et Septuaginta ſubaudiunt more Hebraeo voculam *ſicut*, ex quibus ſic veritas et explices, *q. d.* Sicut habitat jucundis* time juvenis cum virgine ſua ſponſa : ita pacifice et jucundiſſime in uno ſpiritu vivent fideles quiſvis, licet natura et moribus diſſimiles, in Eccleſia,

Tertio, Lyranuſ et Gloſſa ſic exponunt, *q. d.* Habitabit jucundiſſime et ſanctiſſime juvenis Joſeph cum conjugo ſua Virgine .Maria Deipara. Hic ſenſuſ eſt accommodatitiuſ.

Er habitabunt in te (hebraice *iibahich*, quod verti poſteſt, *maritabunt te*, vel *maritabuntur tibi*) filii tui. — Hoc eſt quod ait Pſalleſ : « Pro patribuſ luis nati ſunt tibi filii, conſtitueſ coſ principes ſuper omnem terram.» Ex filiis enim Eccleſia) conſtituti ſunt preſecti et Episcopii Eccleſiæ, quadi mariti; Episcopii enim ſponſam Eccleſiam ſibi maritant.

Et gaudebit ſponſuſ ſuper ſponſam, et gaudebit ſuper te Deus tuuſ. — Hoc eſt, ut ex Septuaginta, Chaldæo et S. Hieronymo, ſicut Iretatur ſponſuſ ſuper ſponſam, ſic gaudebit ſuper te Deus tuuſ, et tibi maritatuſ magnas et clariſſimas proleſ ex te procreabit, ſcilicet magnam vim et copiam SS. Martyrum, Confessorum, Virginum, oie. Ita ex S. Cyrillo Caſtriuſ.

Nota cum Forerio : Deus, qui feliciffimuſ eſt et immenſa .Majeſtaſ, ſuaſ voluptateſ, gaudia et deliciaſ in homine collocat; homineſ enim ſibi deſponſat, in illiſ ſibi complacet, illiſ gaudet et fruſtur, uti ſponſuſ ſponſa : quare indignuſ eſt, ſi homo, relicto Deo, aliaſ in creaturiſ querat deliciaſ et amafiaſ.

6. Super muros tuos, Jeruſalem, conſtitui cuſtodeſ (tum Preſicatorceſ, Prophetas, Paſtores et Prelatoſ, ut S. Cyrillus, S. Thomas et S. Hieronymuſ, tum SS. Angelos, qui) tota die et tota nocte non tacebunt, — id eſt nunquam ceſſabunt vigilare, teque monere, ut hoſtium, puta dæmonum, inſidiaſ, et concupiſcentiarum illecebraſ caveaſ. De Angelis hoc accipiunt S. Hieronymuſ, Hugo et S. Bernarduſ, ſerm. 4 *De Dedicat. Eccleſia*:. Angeli enim ſunt cuſtodeſ Eccleſia) et fidelium, qui coſ a periculiſ tuentur, docent, monent, et jugiter ad piam vitam laudeſque divinaſ excitant (t).

Nota : *Tacere* ſignificat *quieſcere*, per catachreſin ; quare enim quieſcunt tacent. Tacer» Pr"

Qui remiſciſmini Domini. — Hebraice a’l’DIQ c *mazkirim*, id eſt commemoranteſ Domini, ſeu

(1) Juxta Samuelem Burder et Lowthium, Propheta hic alludit ad excubias quas nocte ac die Levile in templo aebant. Tavernier, in *Itinerum relatione*, n?at in Oriente morem eſſe ut excubitores in tediflciorum faſtigio collocentur, qui tenentur per noctem alta voce horam indicare, ut certum ſit illoſ accurate munia ſua adimplen 1-ta conſuetudo, ut omneſ norunt, in multi* Occnltis regionibuſ, præſertim in Germanire urbibuſ, uſu recepta eſt.

quorum officium est jugiter Deum Doiqiio beneficia, tam sibi quam populo proponere, et in memoriam revocare, puta Pastores et Prophetæ, quos paulo ante vocavit custodes. Sic olim reges llebræorum, Persarum aliarumque gentium habebant suos *riazkirim*, id est admonitores, qui singula gesta et gerenda regi in mentem revocarent, quos noster Interpres vocare solet, a qui regi sunt a Commentariis. » Dicit ergo : Vos, o Pastores! no taceatis, id est ne cessetis a vigilia, ab exhortatione apud populum, et oratione apud Deum.

7. Et ne detis silentium ei, — scilicet Deo; hebræum enim *Is lo*, est masculinum, unde Deum respicit non Jerusalem, g. d. Non detis quietem Deo, jugiter ad eum clamate, jugiter precibus vestris aures ejus pulsate; uti ego Isaias jugitor clamo, ideoque vers. 1 dixi : a Propter Sion non tacebo ; » vult enim Deus sibi per preces afferri vim, et, ut ait S. Chrysostomus : « Vult nos rogando accipere, quod ipso impertiri desiderat, p Ita S. Hieronymus, a Qui custodiunt, inquit, muros Ecclesiæ, ne adversarius noster diabolus, qui quasi leo rugiens circuit, et quaerit quomodo possit intrare, occasionem accipiat ad gregem Domini devorandum, nec diebus debent nec noctibus tacere, nec in laetis neo in tristibus, sed semper Domini clementiam exoraro; n et mox : « O vos qui recordamini Domini, ejusque clementiam die ac nocte precibus fatigatis, cavete ne unquam in oro vestro sileat oratio, ne detis silentium ei (subauditur Domino), sed semper molesti sitis opportune, importune, n

Donec stabiliat, et donec ponat Jerusalem laudem in terra. — Hoc ost donec mittat Messiam, qui in Jerusalem erigat et stabiliat Ecclesiam, carogne ubique propaget, ut toti orbi sit in laudem et gaudium, ut ab omnibus gentibus laudetur et celebretur.

Monet ergo hic Isaias Prophetas et Pastores populi, qui post se futuri sunt, ut jugiter orent Deum, ut cito Messiam mittat, qui Sione in restituat, Ecclesiamque instituat et illustret. Id fecisse Jeremiam, Danielelem, Ezechielem aliosque Prophetas liquet ex eorum oraculis. Unde censent Doctores cos suis precibus meruisse accelerationem adventus Messim, et incarnationis Christi, ut dixi Dame/. IX, 23, ubi ad preces cl desideria Danielis, dicuntur « abbreviato septuaginta hebdomades, ut finem accipiat peccatum, et ungatur Sanctus sanctorum, p puta Christus,

8. Juravit Dominus in dextera sua, et in brachio, — hoc est per dexteram et brachium suum. Hebrenum enim *beth*, id est *in*, est jurantis, significatque per. In dextera notatur fides (hæc cairn datur dando dexteram) et fidelitas Dei : in brachio, fortitudo et omnipotentia. Per hæc ergo duo jurat Dominus, promittitque Ecclesiæ securitatem et felicitatem. Unde sequitur :

Si dederò triticum tuum ultra cibum inimicis tuis. — Si est vox juramenti exsceratorii, in qua

supplendum fct, g. d. Si permeerò fc ah hosfibnn spollaii, non habear fidelic vel omnipotens. Alludit ad pacem Hierosolymæ post re litum ex Babylone, vel potius po4 Madi mit ts a Gedeone profligatos, Judie. vu. Madianitæ enim segetes Judæorum expilabant, Judie, vr, 3. Ita S. Hieronymus. Sed deca loqui non intendit. Constat enim hanc pacem non fuisse perpetuam, nec diuturnam : nam non diu post a Philistinis, Idumæis, Syris vexata, et tindem a Romanis excisa est Jerusalem. Ergo loquitur de paco el abundantia rerum in Ecclesia eamque significat per triticum et vinum, g. d. Ante Christum, o Judæi, o Gentil ! vestros labores, studia et opera, utpote vanitatis, concupiscentur et idolohlræ, rapiebant dæmones : at eiliciam ul Christus ab eorum potestate vos liberet, utquo bonis vestris, id est operibus et virtutibus vestris, non dæmones, sed vos ipd fruamini in atriis Ecclesiæ, tum terrestres, tum potius cmlestis, « ut quicumque in lacrymis seminauerint, in gaudio metant; et qui messuerint, objectisque paleis purum frumentum in horrea congregaverint, ipsi coined ml labores mannum suarum, et Dominum ælerni laude sustollant, cl bibant vinum in atriis sanctis ejus, » ait S. Hieronymus. Hoc est quod canit Zacharias : a Erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui, ut de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris, n *Luc. i*, 09.

Symbolice, in vocibus *trilicum* et *vinum*, alludit Propheta ad Eucharistiam; hujus mini species et symbola sunt panis et vinum; hæc enim non desinent in Ecclesia usque ad Anti hrillum, qui Euchari.liæ sacrificium tollet, ne fiat publice : nam privatim illud tollere non poterit. H uc cium dicitur Eucharistia, quasi gratiarum actio, et laus Dei in qua omnes gentes laudant Deum. Rursum, panis cl vinum Eucharistias anagogice significant frumentum et vinum Beatorum; hæc enim in cælo erunt nova, delicatissima et firmissima. Hoc est quod ait Christus in ultima cæna : « Ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei ; v et : « Non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat, » Lune xxii, 16 cl 18. Ha S. Il c o nymus. Denique, cum ait : a Bibent in atriis sanctis meis, » alludit ad decimas et hostias pacifi uis, quas Judæi Deo offerebant in gratiarum actioieiu pro frugibus, aliisquo beneficiis a Deo acceptis, fiasco enim post oblationem comedebant gaudentes et laudantes Deum in atrio templi, ut patet *Dcuferon. xiv. 23.*

In cælo ergo comedemus et bibemus panem novum et vinum novum, præscrilim quod hic in torculari morHficalioni.s expresserimus; unde Lxxxiii : a Quam dilecta tabernacula tua, Domine! » inscribitur : *Pro ton uLn tinis*, inquit S uichex.

10. Transite h r portas*—Adhortatur primos Sionidas, id est Apostolos, ut Mone el Jerusalem per portas celeri(er et strenue cxeuules, préparent

vias venturis undique gentibus ad Sionem, id est Ecclesiam. Ait eis ergo : Planum facite iter, facite ut viæ sint faciles et amœn/B, qua» ad ambulandum per eas advenas provocent et alliciant.

Eligite (id est ut Septuaginta, *Selûjife et projicite*) lapides, — hoc est, amovete omnia viæ impedimenta, et *quidquid* pede? venientium offendere possit Alii vertunt : *Sternite viam lapidibus*. Hebræum enim *hpDsakal* aliquando significat lapides remove, aliquando lapidibus sternere.

Elevate signum ad populos, — scilicet vexillum crucis, ad quod omnes fideles, quasi milites Christi, confluant, ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Forerius et alii.

IL Ecce Dominis auditum fecit in extremis terræ, — *q. d.* Ecce Dominus clanget tuba Evangelii! per Apostolos, caque insonabit toto orbe, ut omnes gentes ad suum crucis vexillum convocet. Porro clangor hic est qui sequitur :

Dicite filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit. — Jubet Deus Apostolos clangere toto orbe se edixisse : « Dicite » vos, o custodes Sionis, de quibus vers. 6 : « Filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit! » ut per gentes excitentur, ut ad Sionem, id est Ecclesiam, accedant, cum ei soli advenerit Salvator, *q. d.* Predicate ubique, o Apostoli! Sioni dictum esse, quod promissus ei Messias jam venerit. *Dicito*: Ecce Messias adest; ecce iste est quem digito demonstravit Joannes Baptista, dicens : « Ecce Agnus Dei ; ecce qui tollit peccata mundi. » Ad eum ergo properate, omnes gentes, ut Messie! salutis ah eo allate fiatis participes : « Eia, venite, et ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et ambulabimus in semitis ejus. »

Citat hunc locum, æque ac *Zacchar.* cap. ix, 9; S. Matthæus cap. xxi, 5, dicens: « Dicite filiæ Sion (hæc enim verba sunt Isaïæ, non Zachariæ) : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. »

Secundo et aptius Forerius hæc refert ad victoriam et triumphum Christi. Prævidens enim Propheta, quod, postquam Apostoli exissent e Sion, parassent viam, prædicassent Christum Salvatorem in extremis terra; plurimi hanc eorum vocem suscepturi essent, Chrisloque se subdituri, exultans subjungit : « Dicite filiæ Sion, » hoc est, annuntiate Ecclesiæ primæ, in Sione et Judæa degenti, ut congratulatur sibi et Christo : « Ecce Salvator tuus venit, **q. d.* Ecce Christus venit, non in carnem, sed jam devictis gentibus, quasi triumphator, adducens ad te, o Ecclesia! magnam captivorum, id est subditorum, multitudinem: sicut cum Jacob ex Mesopotamia rediret, rediit cum magna gregum, filiorum et familia turba, *q. d.* Christus abiit in regionem longinquam, difficile bellum initurus : ecce jam redit victor, secum adducit laboris sui mercedem et premium, scilicet gentes omnes quas adducit, quæ omnes sunt populus ejus sanctus, et ab eo redempti, qui le, o Ecclesia! laudibus celebrent, ut posthac dicaris civitas ab omnibus gentibus requisita et exoptata.

Hic sensus optime cohæret cum cap. sequenti, quod alioqui difficile est cum hoc cupite connectere.

Porro apposite citat Matthæus, cap. xxi, 5, hæc verba : « Dicite filiæ Sion, » cum Christus quasi Messias triumphans ingressus est Jerusalem : quia tunc ipse hanc victoriam et triumphum inchoavit; certus enim de victoria sua futura per mortem et crucem, ante eam triumphare cœpit : unde turba ei acclamantes Hosanna, erant typus et quasi primilla barbarum e Gentibus ei subdendarum, quas ad Ecclesiam cum triumpho erat adducturus.

Ecce merces ejus cum eo, et opus ejus coram illo. — *Primo*, « merces, » id est fructus adventus et laboris Christi, quem eo sibi meruit, non tardabit, sed est « coram eo, » id est accelerabit, estque in promptu, et quasi in manu ejus, ut scilicet ipse mundum possideat. Hæc est enim merces ei promissa *Psalm*, n : « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam. » Ha Forerius.

Secundo, *q. d.* Christus in promptu habet mercedem et premium, quod det sibi credentibus et obedientibus, tum in hac vita, præmia scilicet gratiarum; tum in futura præmia scilicet gloriæ. Ita S. Hieronymus, Haymo et alii.

Tertio, *q. d.* Christus Salvator et Redemptor noster secum adfert mercedem, id est lytrum et pretium redemptionis, libertatis et salutis nostre, scilicet sanguinem suum et vitam, quam vix conceptus statini offert Patri : statina ergo procurabit et peraget opus redemptionis et salutis nostre, ita a se desideratum. Ita Sanchez. Hic sensus apte cohæret precedentibus; dixit enim : a Dicite filiæ Sion : Ecce Salvator tuus venit, » *q. d.* Age, Sion, accelera; Salvatorem tuum suscipe: præstoenim in manu ejus est salus et redemptio tua ; et sequentibus, cum subdit : « El vocabunt eos, Populus sanctus, redempti a Domino, » scilicet per hunc Christi mercedem et lytrum.

Quarto et optime, juxta expositionem posteriorem, paragraphe precedenti datam, merces Christi bellatoris, sunt Gentes ab eo devictæ; et subactu;, quas quasi in triumphum adducit in Ecclesiam, ul ibi dixi.

Er opus ejus coram illo. — *Primo*, Vatablus, Quinti-
«Opus,» id est premium operis. Idem enim est,
« opus ejus coram illo, » quod « merces ejus
cum eo. » *Secundo*, II. Pintus : Opus Christi, inquit, ac Dei est misericordia : hanc ergo ob oculos et in manu semper habet. *Tertio*, alii per opus accipiunt retributionem operum, tam bonorum quam malorum : hanc enim in oculis et manu sua habet Christus, ut in die judicii justo libramine singulis reddat premium, vel pœnam, juxta opera sua. *Quarto*, Adamus et Sanchez : Opus Christi, inquiunt, est redemptio nostra; hæc semper est cum illo : quia hanc sainper spectat, huic lotus intendit, hanc omnibus viribus el nervis procurat; hoc enim est proprium et adæquatum opus Redemptoris. Vide cap. xli;

vers. IO. *Quinto* et optime, opus Christi sunt gentes bello parte et subacte, ut dixi superius.

fert, fi 12. Et vocabunt eos „POPŭtus sanctus. — «Eos,» scilicet populos, ad signum, ut prn cessit, id est vexillum crucis Christi, in Jerusalem, id est Ecclesiam, confluentes, Chrislique militine nomenclantes, qui sunt increcs et opus Christi, g. d. Omnes gentes, videntes pietatem et sanctimoniam Christianorum, dicent: Hi sunt Populus sanctus, hi sunt redempti a Domino, hi sunt « semen cui benedixit Dominus,» uli dixit capite procedenti,

vers. 9, ideoque eorum vitam sanctam ambientes, requirent eorum societatem, optabuntque Ecclesiæ ascribi : ac proinde Ecclesia vocabitur, id est erit, cl jure vocari poterit : « Quæsita civitas, et non, Derelicta. » Sic Roma, caput Ecclesiæ, est civitas quæsita, ad quam multi ex omnibus gentibus, pietatis et religionis causa, confluunt. Alludit ad *Psalms*. cvi, vers. 2: «Dicant nunc qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos. »

CAPUT SEXAGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christi victoris, et de gentibus sibi subactis triumphantis, speciem videt et describit Propheta. Unde rogatus Christus cur rubrum sit vestimentum ejus, respondet : Calcavi hostes in furore meo, et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea. Secundo, vers. 1, ait Propheta se jugiter recordaturum misericordiarum Domini, quas Israeli, hoc est fideli populo, olim per Mosen aliosque contulit : mox queritur eundem jam ob peccata a Deo derelictum : Ubi est, inquit, qui eduxit eos de mari? Unde tertio, vers. 15, rogat ut telum hunc et miserationes populi sui resumat : Tu enim, ait, es pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos. Miserere ergo filiorum iuorum, id est, populi tui, ab hostibus afflicti et oppressi (t).

1. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego, qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. 2. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? 3. Torcular calcavi solus, el de gentibus non est vir mecum : calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea : et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, el omnia indumenta mea inquinavi. 4. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. 5. Circumspexi, el non erat auxiliator : quæsivi, et non fuit qui adjuvaret : et salvavit mihi brachium meum , et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. 6. Et conculcavi populos in furore meo , el inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum. 7. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibusquæ reddidit nobis Dominus, et super multitudinem bonorum domui Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, el secundum multitudinem misericordiarum suarum. 8. Et dixit : Verumtamen populus meus est, filii non negantes : et factus est cis Salvator. 9. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, el Angelus faciei ejus salvavit eos : inddeclione

(1) In quatuor capitibus quibus Isaïæ prophetiæ absolvuntur, exponitur divini consilii ratio in utroque opere tum Synagogæ repudiandæ, tum Ecclesiæ cligendæ, do quibuf separation actum csl a cap. lv ad cap. lxii.

Jusserat Dens in præced. cap. nuntiari Sioni quod idveniret Salvator ejus:

Primo, Propheta in isto capite, *primo*, eum appropinquantem civitati induoit cl de hostibus triumphantem, vers. 1-3; *secundo*, narrat ordinem rei, el designat tempus, apparatus cl fructus victorite, 4-6; *tertio*. celebrat indulgentem el liberalem Dei beneficentiam, 7-9; *quarto*, perstringit tum recentem, tum antiquam popuh Israeli-tici contra Deum ingratitude, 10-14.

Secundo, orævidens Judæos adveniente redemptore

pejus habituros cl in peccatis permansuros, orationem ad Deum fundit, quæ durat usque ad finem cap. s q.; cujus analyshn hujus rei causa hic annexuimus, ul clarius cou-slcl senes, cujus maxima habenda est ratio in propheticis orationibus.

Primo igitur, implorat Dei misericordiam, propositis moth is ex parte Dei, populi et hostium, desumptis, 15-19;

Secundo. provocai ejusdem vindicem contra inimicos potentiam, cap. j.xiv, 1-3 ;

Tertio, laudat magnificam Dei benevolentiam erga fideles, 4, 5 ;

Quarto, sulxlit confessionem culpæ, deprecation »in verna!, querulam expositionein pœuæ, el postulationem indulgenti®. 6-13.

sua, et in indulgentia sua ipso redemit eoa, et portavit cos, et elevavit cos cunctis diebus sæculi, JO. Ipsi aulem ad iracundiam provocaverunt, et afflixerunt spiritum sancti (jus : et conversus estéis in inimicum, elipse debellavit eos. 11. Et recordatus est dierum sæculi Moysi, et populi sui : Ubi est qui eduxit eos de m..n cum pastoribus gregis sui? ubi est (pii posuit in medio ejus spiritum sancti sui? 12. Qui eduxit ad dexteram Moyseu brachio majestatis suæ, qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum : 13. Qui eduxit cos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. 14. Quasi animal in campo descendens, spiritus Domini ductor ejus fuit : sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ. 15. Attende de cœlo, et vide do habitaculo sancto tuo, et gloriæ tuæ : ubi est zelus tuus, et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt se. 16. Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos : tu, Domine pater noster, redemptor noster, asæculo nomen tuum. 17. Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis : indurasti cor nostrum ne timeremus te? convertere propter servos tuos, tribus hæredilatis tuæ. 18. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum : hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. 19. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos.

t. Qns EST iste, qui vexit de Edom? — Quæritur, quis hio loquatur et interroget? Respondeo ad litteram vel loqui Isaiam, ul vult Sanchez; vel potius Sioncm el Hierosolymarii, id est primitiva) Ecclesiæ cives. Pendent enim hæc a cap. præced. vers. II, ubi Christus victor rediens cuin ingenti turba gentium, fidei sum per Apostolos subactarum, jubet dici Sioni : «Dicito, ait, Sion: Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, el opus illius coram illo. » Jam ergo Propheta Christum Sioni civitati appropinquantem, cum sua gentium turba, et triumphantem (per schemi quasi in scenam) inducit. Cives itaquo Sionis effusi, ut Christi sui triumphum spectent, videntesque tantam ejus gloriam et gentium turbam, admirabundi rogant : « Quis Osi iste, qui venit de Edom? » Quis est ille triumphator, qui Idumæos, oinncsque gentes post se, ad Sioncm captivas, sed sponte el volentes, trahit? non quod Christum non cognoscant, sed quod mirerentur ejus gloriam, præsertim in Gentium vocatione et fide. Hoc enim mysterium ignorabant etiam Apostoli, putantes solos Judæos vocandos ad Ecclesiam, uti soli vocati fuerant a Mose ad Synagogam, donec Petrus, caelesti visione edoctus *Artor*, x, intellexit gentes quoque Christi Ecclesiæ et salutis participes fore. Ita Forerius.

Allegorico, vel potius anagogico, communiter °atres hunc locum accipiunt de triumpho Christi ascendentis in cœlum, ut hic sit quasi dialogus Angelorum interrogantium, et Christi respondentis, cur ita triumphans de viciis Satana, morte, idololatria el peccato ascendat? Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo el S. Dionysius, cap. vn *Calai*. UierarcA.; Justinus, *Contra Tryphon.*, S. Augustinus, serra. 5 De Ascensione; Ambrosius, lib. *De Institut, virg.* cap. v; Orígenes, homil. IA in *Uatth.* Imo S. Dionysius putat hanc esse vocem et interrogationem Angelorum inferiorum cu-

piantium de tam miro Christi triumpho et ascensu edoceri a supremis.

Huc referri potest expositio S. Athnnasii, lib. *De Salutari Christi adventu*, qui putat hæc verba esse diaboli, a Christo victi el pudefacti, quasi ipso stupens ad tantam Christi gloriam, indignansque roget et dicat : « Quis est iste, qui venit de Edom? » id est de terra, et fæce hominum miserorum et peccatorum, incedens et ascendens cum tanta potentia et robore? Quare, quod aliqui, ut Hugo, ad litteram li re accipiunt de Idumiorum et Moabilarum contra Judæos pugnantium strage, el Dei vindicta, frigidum et Judaicum videtur.

Db Edom. — Per *Edom et Botra*, quæ civitas erat ia Edom, et alia eodem nomino in Moab, significantur omnes gentes a populo Dei alien®, imo ejus hostes. Sicut enim Idumœi et Moabita fuerunt perpetui hostes Judæorum, sive populi Dei : sic gentes fuerunt hostes Dei, Christi et Christianorum. Vide *Canon. XXII*. Alludit ad etymon Edom et Bosra : *Edom* enim hebraice significat rufum, *Basra* munitionem, tribulationem, vindemiam. Munit® autem fuerunt gentes; et rubræ ac eruent® tum sanguino Christianorum, tum proprio, cum cæsæ et subactæ fuerunt a Christo, de quo vers. 3.

lime Patres, per *Edom et Botra*, intelligunt mundum, ac præsertim Judænm incredulam, o qua victor in cœlum ascendit Christus. Hæc enim emonia fuit sanguine Christi, Prophetarum et Martyrum. Ita S. Hieronymus, S. Thomas, Lyranus, Vatablus, Adamus et alii.

Stonici® ergo, et mystice Angeli, videntes Christum, quasi fortissimum bellatorem, edita lauta hostium stiage, eorum sanguine vesica suas cruentasse, et (piasi foedasse; admirabundi ctdenmin lætabundi roganl quis sil ille, qui quasi miles caual® acerrime pugnans, cruentatus sanguine hostium

Edom et
quid?

Trhinw
rbtti
CbnUi
a»ccn-

magis quam suo, formosus tamen el gradicens in multitudine fortitudinis suæ, ascendat in Sion et in cœlum; quasi dicant, ait S. Hieronymus: « Unde carnem tuam niveam et virgineam, o Christe, o Agne immaculate ! cruentasti ! unde sanguine rubricasti ? magis cniin tibi clementia convenit; quam crudelitas; magis candor, quam eruor. »

Hinc veteres docent idem hic ab Isaia dici quod dicitur a Psalte *Psalm. xxi, 9* : a Attollite portas, principes, vestras : » quod explicans S. Augustinus, semi. 178 De *Tempore*, qui est quintus De *Accensione Domini* : « Ascendebat enim, inquit, cruoris rubore perfusus, a trophæis victricibus laureatus. Viderunt coeliles cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia castris tyrannicis reportata : et admirantes fulgentia divinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque Instantes : Quis est, inquiunt, iste rex gloriæ ? et aiunt : Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. » At quis hic? Audi Augustinum prosequentem : « Ille est ille candidus el roseus, compunctus a multitudine. Hic est ille, qui non habuit speciem neque decorem. Infirmus in laqueo, fortis in spolio; vilis in corpusculo, armatus in prælio ; fœdus in morte, pulcher in resurrectione; candidus ex Virgine, rubicundus in cruce; fuscus in opprobrio, clarus in cœlo. »

Tinctis vestibus (hebraice *rubricatus vestibus*, scilicet ex sanguine hostili; Septuaginta, ifúfyxx Ux-Ttw, id est *habens ruborem vestium*; S. Hieronymus vertit, *fulvis vestibus*) de Bosra. — Idem rogant aliis verbis. Idem enim est, venire de Edom, quod venire de Bosra : Bosra enim erat metropolis Idumææ, eratque in rupe, idcoque munita; unde a munitione dicta est Bosra. Significat et *vindemiam*; huc alludit hic Propheta, *q. d.* Venis de Bosra, id est de vindemia et torculari; habes enim vestes rubro musto, id est sanguine, tinctas. Ex Bosra, per mclalhesin, dicta est *Byrsa*, arx munita Cardaginis : Cartilagineuses enim fuerunt orti a Tyriis et Phœnicibus : undo et eorum linguam, puta Syriacam, sive Hebraicam, in nullis retinuerunt. Pro *Byrsa* Romani dixerunt *Burgus* : undo didi sunt Burgundiones, eo quod iu burgis, id est in arcibus, et locis contra hostium incursus munitis, habitarent.

Iste formosus in stola sua (hebraico "IHîI *hadur*, id est decorus in veste sua, puta in militari chlamyde, aut potius paludamento regio), gradicens in multitudine fortitudinis suæ. — Hoc Catincedens gradu imperatorio, valido, polenti et magnifico, ipsoque gressu, habitu, forma et gestu præ «c ferens vires validas, spiritus ingentes, animosquo heroicos. Quomodo Agesilaus rex Lacædæmon, videns Ep.iininondam ducem Thebanorum cum sua aeio generoso incedentem, exclamavit : « O virum magnificum ! » ait Plutarchus in *Epaminonda*.

Ego, QUI LOQUOR JUSTITIAM, ET PROPUGNATOR SUM ad salvandum. — Est vox Christi, qui interrogatus

quis sit? respondet : Ego Christus sum, qui loquor justitiam, et sum propugnator meorum fidelium. Interrogant ergo illi : Quis est iste revertens e prælio, qui tantam præ se fert majestatem, tantam animositatem? Respondet Christus : Ego sum Mesiass, qui justitiam el salutem quam promisi, propugnando et expugnando comparavi.

Jam *pr.mo*, Forerius et Sanchez « justitiam » accipiunt pro veritate et fidelitate, *q. d.* Ego sum qui, id quod loquor et promitto, fideliter præsto, nempe quod miserorum sim propugnator et salvator. Hoc enim promisi per Isaïam, cap. xix, vers. 20, dicens : « Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet cos, » et alibi sæpe.

Secundo, alii « justitiam » sumunt pro justificatione, *q. d.* Ego sum qui loquor et doceo modum quo homines a peccatis expiari, justificari et salvari possint.

Tertio et genuine, « justitia » hic proprie sumitur, opponiturque misericordis et salvationi. Hæc enim duo, scilicet misericordia et iudicium, sæpe sacra Scriptura conjungit, tribuitque ea Deo et regibus. Regum enim est, primo, tueri justitiam et justos, ac punire iniquos, qui eos vexant et turbant; *secundo*, esse clementes et misereri, ac succurrere miseris et afflictis. Talem se hic profitetur Christus, *q. d.* Ego sum qui justam sententiam profero pro genere humano; a diabolo tyranno, et a peccatis ac morte afflicto et oppresso, eamque excquor, diabolum hac sua tyrannide deturbando, hominesque potenter ab ea liberando. Quocirca sum eis propugnator ad salutem. Ita Adamus, Forerius et alii. Justitiam enim hic capi pro justa sententia et vindicta patet ex vers. 3, ubi ait se hostes calcasse in ira et furore suo. Et ex Apocal. xix, it, ubi huc alludendo Christus vocatur « Fidelis, et Verax, » qui a cum justitia judicat et pugnat. » Idem patet ex interrogatione precedenti. Rog irant enim : Quis est iste, qui venit de Edom, terra hostili, formosus, gradicens in multitudine virtutis suæ? Hisce apte respondet se esse justum hostium vindicem, et fortem populi sui propugnatorem ac salvatorem. Unde S. Dionysius loco citato putat Christum hic annuntiasse modum et rationem suæ incarnationis Angelis supremi ordinis, el hos deinde annuntiasse eadem inferioribus.

Propugnator. — Hebraico 3T *rab*, id est multus, inde magnus, puta princeps et propugnator ad salvandum.

2. Quare ergo rubrum est indumentum tuum? — v*r» t. Duo interrogaverant Sionidæ : *primum*, Quis es? sc *undum*, Cures tinctis et cruentis vestibus? Priori respondit Christus, se esse regem ju'-titire, et propugnatorem populi. Posteriori non respondit, ut rursum quærendi et urgendi, pleniusque respondendi daret ansam. Urgent ergo, dicuntquo : Si es justus et salvator, quare ergo rubricatas et sanguino tinctas habes vestes? Salvatorem enim ma-

Ei Boj-
Mctiur
gu». un-
d indi>
h nej'

gis candida, utpote innocenti® et misericordi®, æque ac glori® index, quam rubia et sanguinea decet vestis.

♦Ex hoc loco Fredericus Nausea, in Catechismo, cap. xxxvi, censet Christum in veste rubra et purpurea (qualis est Pontificis et Cardinalium), ascendisse in cœlum. Favet S. Joannes *Apocal.* cap. xix, vers. <3: « Vestitus, inquit, erat veste aspersa sanguine, » nimirum ut sua veste repraesentaret illustrem et cruentam victoriam suo sanguine partam. Alii ex adverso censent Christum stola candida ascendisse. Hic enim color et vestis decet Beatos : unde in transfiguratione Christi vestimenta facta sunt candida ut nix. Et Beati a Joanne visi sunt vestiti stolis albis, *Apocal.* vn, 5, et byssino candido, *Apocal.* xix, 11. Verum quia Christus coram Apostolis glori® su® splendorem abscondit, ut cum iis familiariter agere, colloqui, videri et tangi posset; hinc crediderim eum in veste communi, simili ei qua in vita uti solebat, iis apparuisse, ut idem videretur esse qui resurrexerat, non alius; ac in eadem ascendisse; ita tamen, ut ascendendo radios glori® su® in eam transfunderet, eamque radiantem ex claritate partira candicante, partim purpurascente efficeret. Dos enim claritatis in Martyribus (quorum caput fuit Christus) erit purpurea, iu virginibus candida, in doctoribus viridis, ait Dominicus Soto in IV, dist. xlix, in fine.

Et VESTIMENTA TUA SICUT CALCANTIUM 15 torculari? — Quasi dicant : Cur vestes tu® sunt rubras, ac si in Bosra caleasses uvas in torculari, et earum liquore aspersisses et tinxisses eas?

3. Torcular calcavi solus. — Septuaginta vertunt, *plenus sum percalcato*, id est humore rubeo expresso per calcationem torcularis. Respondet Christus, *q. d.* Recte dixistis me esse eo habitu ac si calcassem et pressissem torcular : ego enim pressi, calcavique in eo, non uvas, sed hostes meos omnes validissime; ego, inquam, solus : qui mirum ergo, si omnia mea vestimenta ex tanta laique continua sanguinis expressione, eodem sint aspersa? Sensus est, *q. d.* Ego victoriam hanc difficilem et cruentam solus mihi peperit, solus hostes calcavi : neque enim fuit vir, id est aliquis, me adjuvans, mecumquo contra hostes depugnans. Ha S. Hieronymus et Chrysostomus in *Psa.* xliiv. Et patet ex seqq.

Tulu Nota : « Torcular » in Scriptura proverbialiter significat vehementem oppressionem, cladem, r' slragem : qui enim illum subeunt, perinde sunt ac uv®, qu® premuntur in torculari. Sic *Thren.* i, 15, dicitur : « Torcular calcavit Dominus virgini filis Sion, » hoc est, gravi supplicio pressit et afflixit Hierosolymam. Vide ibi dicta.

Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta Ua — Nota poeticam catachresin ; non enim loquitur hic Propheta proprie et directo de sanguine, quem fudit Christus in torculari crucis, quoque cruentavit suum corpus; sed de sanguine

hostium Christi, diaboli scilicet et sociorum, putarum gentium idololatrarum et impiarum. Agit enim de victoria Christi : non quod diabolus vere sanguinem habeat, quem fuderit Christus; aut quod gentes transfixerit aut occiderit ; sed quia in victoria hominum multus solet fundi sanguis. Ad eam enim alludit, praesertim quia carnales Judæi, quibus h®c scribit Isaias, talem Messiam expectabant, et etiamnum expectant, scilicet, qui instar Davidis potens sitet bellicosus, multoque hostium sanguine regnum suum paret et propaget. Est ergo catachresis : nam, ut ait S. Hieronymus, per sanguinis fusionem et aspersionem vestium, non aliud significat quam plenam victoriam, et plenre victori® signa, quibus ipse fiat Rex regum, et Dominus dominantium. HucenimalluditS. Joannes, *Apocal.* xix, 13, dicens : « Et vestitus erat veste aspersa sanguine; et vocatur nomen ejus, Verbum Dei. Et habebat in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium. » Nota : Pro *aspersus est sanguis*, hebraico est, aspersa est, onV3 *nitscham*, id est excellentia eorum, id est sanguis eorum, uti vertunt Septuaginta, Vatablus et alii : in sanguine enim consistit vita, ac consequenter excellentia hominis.

Hinc *secundo*, Tertullianus, lib. IV *Contra Mar-don.* cap. xl ; Cyrillus et Rupertus hic, S. Cyprianus, lib. 11, *epist.* 3; Orígenes, tract. IX in *Joan.*; S. Augustinus, homil. 178 De *Tempore*, per *torcular* accipiunt passionem Christi, qua sanguis ejus aspersus est super vestem, id est super carnem ejus : quasi idem hic dicatur, quod de Christo dicitur, *Genes.* xlix, 11 : « Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uv® pallium suum. » Hic sensus non est directus, sed indirectus, sicque recte huic loco adaptari potest, *q. d.* Passio fuit torcularChristo, quo ejus sanguis expressus fuit ; itaque fuit torcular, quo daemones a Christo pressi sunt et sibi, curti calcati. Christus enim suo sanguine peperit victoriam, fuditque sanguinem hostium, suaquo morte hostes occidit; quocirca vulnerum suorum cicatrices, quasi trophæa, Christus triumphans cado intulit, caque in æternum servabit. Ita Procopius. Unde S. Gregorius, homil. 13 in *Ezech.*, sic explicat: « Torcular calcavit solus; quia sopis torcular in quo calcatus est calcavit, quia sua potentia eam quam pertulit passionem vicit, et ex morte cum gloria surrexit. » Et hoc vult S. Joannes, cum ait *Apocal.* xix : « Et vestitus erat veste aspersa sanguine. » Vestis enim hæc Christi est ejus humanitas a Judæis cruentata, quam cœlo intulit; ubi etiamnum vulnerum cicatricibus remanentibus est rubicunda, *q. d.* Christus ascendens scuin detulit notas et memoriam sanguinis tui et suorum impie ab impiis effusi, cujus nunc ultionem expetit, caque se ad ultionem acuit et accendit, *q. d.* Dabunt mihi poenas effusi sanguinis qui me cruentarunt, tinger eoruin cruore a auibus vulneratus sum, faciam ut totus madeam sanguino hostium qui me kescrunt.

». 4. Bies p.nim ultionis (quam concepi, (b stinavi et designavi) in coude meo. — Repete per zeuma « venit, n Idem enim est dies vel annus ultionis hostium, et « redemptionis » (ila enim legendum est cum Romanis, Hebræis, et Septuaginta non *retributionis*) civium, puta annus et dies quo Christus morte sua nos redemit. Vide *Can.* XV]. Hoc est quod ait Christus *Joan*, xti, 31 : « Nunc iudicium est mundi; nunc princeps hujus mundi ejicietur foras; » et Ose® xiii, 14 : « Ero mors tua, o mors! morsus tuus ero, inferne. »

▼ er», S. !\$. Quæ sivi. — Hebraice EZJOVTOX *estomem*, id est obstupui, scilicet ad tantam vim hostium, inquit Vatablus, et ad bellum adeo difficile, quod passione et morte tam acerba mihi conficiendum erat. Unde, ul Septuaginta vertunt, considera!»! ac respexi, num quis mihi auxilium ferret. Forerius vertit, *devovi meipsum*.

Salvavit mihi (hoc est salvavi! me, vel saluti mihi fuit et victori® in hoc ultionis bello) brachium meum. — Est hebraismiH. l: ' r i enim verbum *tasca*, id est salv a il, coustru^m cimi t? *lamed* dativi.

Et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. — Hæc sunl duo arma Dei, quibus omnia vincit, scilicet brachium, id est potentia; et indignatio, id est zelus, acuens el stimulans potentiam, ut in opus, puta bellum el victoriam, sese exserat. Vide dicta cap. lix, vers. 16, ubi panopliam Dei descripsit.

▼ er», S. c. Conculcavi populos, — non eos mactando el perdendo, sed convertendo el subigendo, sive vilia eorum mactando, homines vero salvando. Major enim victoria Christi fuit, gentes impias ad Christi fidem adducere, dæmonum vim et peccata interimere, concupiscentias mortificare, virtutes inserere, facereque ut diis suis desertis, et carnis illecebris abdicatis, Christum dura, ut humilitatem, abstinentiam, continentiam, patientiam, mortificationem. imperantem sequerentur, quam si ducto exercitu omnes trucidasset. Ita Forerius. Vide dicta *Ezech.* xx, 3G, et *Canon.* XLVI.

Secundo, S. Cyrillus, Procopius, Rupertis, hæc intelligunt do Christi hostibus, puta Judæis, quos Christus calcavit per Titum el Romanos, aliisque quos vel in hac vita calcavit et protrivit, vel in die iudicii calcabit et proteret. Vide *Canon.* X. Et sic videtur explicare S. Joannes *Apoca*/, xix, 13. Hoc sensu Christus apposite dicitur aspersisse vestem suam sanguine, quia eodem aspersit vestem ducum suorum, puta Titi et Romanorum.

Inebriavi eos in indignatione mea, — hoc est supplicio meo, quod mea indignatio cis propinavi el indixit. Est melonymia: ponitur enim causa pro effectu, et indignatio pro supplicio.

T«» ♦ 7. Miserationum Domini recordabor, — *q. d.* Beneficia misero Judæorum populo, ohm a Deo misericordialiter collata, commemorabo. Est hic versus sequentis orationis el cantici titulus et exordium. Hactenus Propheta triumphum Christi, gentesque ab eo subactas, quasi in theatro spectau-

das proposuit : nunc in spirita providens Judæos plerosq ie veniente Christo, eum non rei epiuros, ideoque a Chri-ti gratia ac salute excludendos, orationem ad Deum fundit, quæ durat usque ad finem capitis sequentis : in qua primum misericordias et beneficia, ab olim Judæis a Deo collata recenset, videlicet quod eos Deuscx omnibus gentibus, sibi in populum et Ecclesiam selegerit; quod per Mosco ex .Egypto eduxerit, et per Josué induxerit m terram Chanaan, etc.

Deinde inducit Judæos conquérantes, quod captivitatem As-yriacam, Babylonicam, Romanam, aliasque æumnas sint perpes-i, ideoque optent adventum Messicæ. *Tertio*, Messiam exoptatum advenisse narrat ; sed ex eo nihilo mefitis., imo pejus habuisse Jud eos ingemiscit. Tandem quasi Deus Judæos reprobasset, magno doloris sensu orationem concludit, dicens : « Sion deserta est; facta est iu exustionem ignis, etc. (Numquid super his continebis te, Domine? tacebis, et affliges nos vehementer?) » Cui respondet Dominus, cap. Lxv : Hæc est series totius orationis Prophetice, quæ miram ei lucem affert, et sine qua difficile est eam connecters et explicare. Ita Forerius.

8. Et dixit : Verumtamen (utique, certe) popu- Vm.1
LUS MEUS EST, FILII NON NEGANTES, — *supple*, Crunt : Hebraice, *fili qui non mentientur*, vel *non fallent* fidem mihi datam, *Exod.* xxiv, 8. Loquitur Deus humano more : praesciebat enim quid reip-a facturi essent Judæi; sed more hominum prudenter ex re presentí judicat de futuro, licet secus et aliter, sed per accidens, ob malitiam Judæorum, eventuro. Prudenter enim sperat et judicat Judæos patrum fidem el mores secuturos, fidemque quam Deo solemniter in Sina dederunt, servaturos : licet illi sponte sua eam postea violarent. Unde cx hac spe sua « factus est eis salvator, « salvans et educens cos ex tyrannide Pharaonis et Ægyptiorum per Moscn, deducensque eos illæsos et intactos per desertum.

9. IN OMNI TRIBULATIONE EORUM NON EST TRIBULA- Vcn.S.
tus, — non est coarelatus, aut in angustias redactus Deus : sed eos ad tempus deseruit, ut cogeret ad se redire, seque invocare, tumque slatim eos facile et levi manu liberavit, cum misit a Angelum faciei suæ, » id est Angelum jugiter sibi presentem) et assistentem. Fuit enim hie Angelus A., . , Michael, qui vel primus, vel unus e primis Augelis est, ideoque unus e septem primariis Angelis, qui coram Domino, ejusque throno stare dicuntur, *Apoc.* iv, et Tota® xii, 15. Rursum vocatur hic Angelus faciei, qui scilicet faciem et presentiam Dei referebat, et quasi vicariti» loco Dei Hebreis aderat, eralque quasi facies Dei, ut uuasi ductor cx Dei nutu preirei eorum castra, et ostenderet quo loco ea movere aut figere berent. Hic enim Angelus in columna nubis precedeos castra Hebraeorum, dux fuit eorum u»que in Chanaan. Unde de Angelo hoc ait Deus Mosi, *Eaod.* XXXU, 14 : « Facies mea precedei to.»

Notat S. Hieronymus hic esse duplicem lectionem, scilicet aliquos codices legere *xb lo* per *aleph*, id est *non*, uti legit et vertit Noster, eo sensu quem dedi : alios vero legere *15 lo*, per *vau*, id est *ei*, tuneque vertendum est contrarie, scilicet *in omni tribulatione eorum ei*, scilicet Deo, *fuit tribulatio*, id est indoluit, compassus est, *q. d.* Cum ailligebantur Hebræi, ipso Deus tenere eos amans, pariter affligi videbatur : unde sollicite rationes quærebal lavanda afflictionis eorum. Ita Vatablus et passim Hebraei, S. Thomas et Hugo. Ille sensus pius est appositus. Sic enim Judie, x, 16, et alibi, Deus dicitur dolere super miseriis populi sui. Nam, ut ait Zacharias, cap. ii, 8 : « Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei. »

Tertio, Chaldaeus active vertit : *In omni tribulatione eorum non tribulavit eos*, id est non permisit eos diu tribulari; sed mox inde eos eripuit, uti cum permisit Pharaonem eos insequi et coarctare ad mare Rubrum, mox in eo illum demersit, populumque salvavit. Idem fecit eis, cum laborarent penuria aquæ, cum impugnaret eos Amalee, Og, Seon, etc. Hoc est quod ait S. Paulus, II Cor. cap. iv, 8, et cap. i, u : « Tribulationem patimur, sed non angustiamur : » quia a sicut abundant passionibus Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra. » Nolent hoc tribulati, cumque in arcto sunt positi, animum non deiciant, sed Deum invocent, moxque ejus consolationem et opem sentiant.

Denique Septuaginta pro *TJtsar*, id est *tribulatus*, legenti s alio puncto *ἰ'ἰ* tsir*, id est *legatus*, atque repetentes per hebraismum negationem quæ processit, vertunt : *Non legatus, neque Angelus, sed ipse Dominus salvavit eos, eo quod diligeret eos, et parceret eis, ipse redemit eos*. Puri modo nostram versionem explicat Sanchez, *q. d.* Non est tribulatus, nec Angelus faciei ejus salvavit eos, sed ipse Deus ob dilectionem suam. Moses enim non contentus Angelo duce, petiit ut Deus ipse castra procederet, et duceret in Chanaan, id quo sc facturum promisit Deus, *Exod.* xxxiii, 17. Quod Patres allegorico explicant de Christo, *q. d.* Solus Christus Deus nos a peccato et morto redimere potuit, et reipsa redemit, non homo, non Angelus. Haec Athanasius, Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Epiphanius, Cyrillus, Chrysostomus, Theodorus, Irenæus, Hyginus et Pelagius Papie, apud Leonem Gastrium.

10. Irsi ALTEM, etc., AFFLIXERUNT SPIRITUM SANCTI ejus. — Aliqui per *spiritum* accipiunt Spiritum Sanctum. Hic dicitur a Spiritu Sancti, id est Christi : quia ab eo procedit, et a Christo missus est in Apostolos. Unde S. Athanasius, bb. De Natura humana suscepta contra Apollinarem, et Nicetas in oral. Naz. anzenii in S. Pentecosten, bine probant Spiritum Sanctum esse Deum.

Secundo, simplicius et melius, Spiritus Sancti » fuit spiritus et animus Mosis. Alludit enim ad *Psal.* cv, 10 : « El irritaverunt Moysen in castris,

Aaron sanctum Domini, » et vers. 32 : « Et vexatus est Moyses propter eos : quia exacerbaverunt spiritum ejus. » Haec et Thomas, Adamus, Lyranus et Sanchez. S. Clemens, lib. V *Constitut.* *Apóstol.* cap. XV, legit : « Irritaverunt Spiritum Sanctum, et conversus est eis in inimicitiam : » explicatque de Judæis qui noluerunt credere Christo : « Cæcitate enim, ait, affecti sunt propter malum animum suum; qui cum Jesum viderent, non crediderunt esse cum Christo, Verbum Deum, quem propter infidelitatem necque ex factis ejus, necque ex prophetiis de eo scriptis agnoverunt. »

Et ipse (Deus, peccatis et murmuribus Hebræorum irritatus) debellavit eos, — subjiciens eos servituti, nunc Philistinorum, nunc Madianitarum, nunc Moabitarum, nunc Syrorum.

11. Et recordatus est (scilicet Deus, Judæos peccantes, debellans et affligens. Cum enim videret eos afflictos et poenitentes) recordatus est dierum sæculi (id est antiquorum) Morsis et populi sui, — quam sibi Moses fidelis et gratus fuerit quamque populum Hebræorum dilexerit, cumque effecerit populum Dei. Itaque ob gratiam et merita Mosis, ac ob amorem populi sui, olim a se electi et dilecti, misertus est ejus, ac misit ei salvatores, nunc Gedeonem, nunc Jephte, nunc Samsonem, et alios iudices.

Alii, ut Forerius, hæc referunt ad populum Judæorum, *g. d.* Populus videns se in captivitate, vel aliter afflictum, recordatus est dierum Mosis, dixitque : Ubi est prisca illa Dei in Mosen et patres nostros providentia et munificentia?

Ubi est? — Isaias induit hic personam populi afflicti, ex caque prorumpit in patheticam orationem, ut cum Deus liberet, mitlatque salvatorem Christum, tot volis et sæculis exoptatum, *q. d.* O Domine! misertus es toties populi tui, nunc dando ei Mosen, nunc Josuc, nunc alios protectores et liberatores : vides nunc cumdem graviter affligi; quin ejus misereris? ubi est prisca tua in populum tuum pietas? ubi Israelis amor? ubi robur brachii tui? videris jam nostri oblitus, nos despicere et abjicere : disrumpe ergo cælos et descende, ac libera et salva cum. Hoc est quod dixit cap. Lxii, vers. 1 : « Propter Sion non tacebo, donec egrediatur justus, » etc. Haec et Cyrillus et alii. Dicit ergo : « Ubi est Deus qui eduxit eos (Hebræos) de mari » Rubro « cum pastoribus gregis sui? » puta cum Mose, Aarone, Josuc, aliisque ducibus et rectoribus populi sui. Ubi est qui posuit in medio ejus, « gregis, » id est populi sui, « spiritum Sancti sui, » spiritum Mosis? Deus enim destinans Mosen ad Pharaonem, ut eum frangeret, cogereque dimittere populum, utpote populum tantum, dunque durum regeret, magno cum multipliciter donavit pietati, tum fortitudinis et contentione, qua eum ferii Deum Pharaonis, tum prudentiæ, patientiæ et mansuetudinis, qua populi murmura et mores ad stuporem tulit, eique se accommodans occurrit et succurrit. Ille spiritum Mosis

Deus communicavit septuaginta senioribus, qui Moſen levantes onore ſub eo et cum eo populum reſerunt, *Numcr.* cap. xi, verſ. 25. Addit Sanchez, per *Spiritum Sancti*, poſſe accipi ſpiritum Chriſti, puta ſpiritum amoris, obediẽtiæ, manſuetudinis, conſilii, tolerantiæ, quem Deus communicavit Moſi, ut inſtar Chriſti, imo quaſi typus Chriſti, populum gubernaret, ſine quo id ei fuſſet impoſſibile. Itine Moſes, in Chriſtum reſpiciens, ait *Deafer.* xvm, 15 : a Prophetam de gente tua..., ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus : ipſum audies, n

Qui ergo recte populo precesso volunt, petant imbibalitque cum Mose spiritum Christi, ul dicere possint cum S. Paulo : « Christi bonus odor sumus. « Alili r Forerius qui per *spiritum* accipit ventum, quem Deus mind in mare Rubrum jam divisum, ut illud siccaret ad transitum Ifibiæorum; vel Angelum, qui erat in medio Israelis.

12. Qui eduxit ad diauiam Movsln bbaciiio ma-
jestatis suæ ,— *q. d.* Qui brachio suo divino ap-
prehendens dexteram Mosis, eduxit eum cum po-
pulo ex Ægypto. Ita Septuaginta, Vatablus, Fo-
reri^{us} el alii. Nominat dexteram , tum quia dex-
tera est symbolum felicitatis, œqueac roboris, quæ
duo Moses a Deo accepit, iisquo Pharaouem supe-
ravit, et populum eduxit; tum quia Moses in dex-
tera gestabat virgam Dei, per quam scilicet Deus
plagas inflixit /Egypto, mare divisit aliaque mi-
racula patravit. Deus ergo, id est Dei virtus el
pr.usenlia, erat ad dexteram Mosis, eam adjuvans,
roborans, dirigens ad hæc tam magnifica operan-
dum.

Qui scidit aquas — maris Rubri.

13. Qu eduxit eos per adyssonos (per voragines maris Rubri), quasi equum in deserto non dipingentem, — *q. d.* Sicut equus in deserto, nipote terra æqua et firma, non solet impingere aut labi: sic Hebraei, etiam imbecilles, pueri et feiuii, in fundo muris Rubri, nipote siccato et complanato a vento, per Deum immisso, non hærserunt insalio, non impegerunt, non corruerunt in luto, lia Vatablus.

II. Quasi animal in campo (Forerius et Vatablus vertunt, *per vallem*) descendens (</ d. Sicut jumentum per vallem placido et facile descendit et incedit, cum o contrario ascendendo montem laboret et anhelet), sic spiritus Domini ductor ijs fuit (hoc est, sic spiritus Domini placide et facile deduxit eos per mare Rubrum. Unde per apostrophē ex gaudio conversus ad Deum, subdii): sic adduxisti populum tuum, — supple, sicut equum in deserto, aut animal quod in campo placide graditur, uti dixi.

Ut iaceues tiri nomen gloriæ, —gloriosum per omnes gentes, æque ac sæcula. Porro per spingimi *Domini*, S. Hieronymus accipit Angelum. Simpliciter tamen accipi potest ipse Deus, \$uo spiritu animans ut roborans eos in boc transgressu.

15. Attende dī coelo. — Est oratio Isaïæ vice

populi, ut dixi vers. 7, maxime paulo ante et sub tempora Christi obdurati, et a Deo rejecti. Orat ergo flebiliter pro eo Isaias, ul Deus oculis gratiæ Mice cum respiciat, prislinumque zelum in eum ac fortitudinem ostendat, Chrislique graliæ ac salutis participem faciat. Ita S. Hieronymus et Cyrillus.

Multitudo viscerum tuorum, — hoc est, ut explicans subdit, « miserationum tuarum. » Viscera enim sunl symbolum, æque ac sedes, miserationis.

Super me continuerunt se, — *q. d.* Cohibuerunt se tunc solitae miserationes, zelus et potentia, ne, uti solent, nunc mihi opem ferrent.

16. Tu ENIM PATER NOSTER, ET (idest *quia*) ADRA- Verk
nui nescivit nos, et Israel ignoravit nos. — Nota hic Abr.ih imum el Israel, patres Judæorum, comparari cum Deo, de iisque asseri, quod respectu Dei, el comparatione ejus, parum vel nihil contulerint, aut conferant Judæis, tum quia quidquid habuerunt aut dederunt, id acceperunt a Deo, qui eorum est pater; tum quia corporum fuerunt parentes, non animarum; cum Deo ulro-
rnmque, imo omnium sit parcus, ail Procopius: maxime, quia jam pridem mortui erant, cum Deus semper viveret. Deus ergo erat, qui populum hunc elegerat, formaverat, deduxerat per mare Rubrum et desertum, duce Mose et Josué, m Chanaan, uli præcessil. Hoc non fecerat Abraham, nec Israel. Unde Chaldæus vertit: *Tu es pastor noster: quia Abraham non eduxit nos de Jfyypto, et Israel non fecit nobis mirabilia in deserto: Tu es, Domine, beus noster*; Syius et Arabicus: *Tu es pater noster: ios vjnoramus Abrahiamum, et non novimus Israclem; tu es, Domine, pater noster, et redemptor noster*. Sensus ergo est, q. d Abraham et Jacot jam pridem mortui, non habuerunt nostri curant (une nos non cognoscunt), sed suorum tantum filiorum, qui tum vivebant; cos enim solos videbant el cognoscebant: tu vero, o Deus! es palei nosl r, qui nos ab omni sæculo novisti, et nostri habuisti curam el providentiam, qua nos ex Ægypto, Babylone aliisque ærumnis mire liberasti. in te ergo omnes spes nostras Collocamus, te imploramus, non Abraham: tui lilii sumus, non Abrahæ: non quasi Abraham paren nostrum negemus; sed quod le præferamus, el quod Abraham præ le uihil sil, el siuo te nihil opis nobis adfcire possit. Ita S. Cyrillus, Theodoretus > Forerius el alii.

Dicitur ergo Abraham nescire, id est non cu-AbnUa rare, poderos, perinde ac si eos hesciret, e* non cognosceiol. *Trimo*, quia exigua, *d* quæu nulla erat cura el auxilium Abrahæ, si cum Dei cura et qui rí-an\1110 conferatur. J!00*

undo, quia esto in limbo oraret pro posteris nullam tamen curam aut directionem eorum habebat talem, qualem parentes dum vivunt, el présenles sunt, suorum liliorum habere soient; de tali euim cura el providentia hic loquuntur

.4M

qui rí-
J!00*'
Primo.

Judæi : et talem eorum curam habebat Deus, ut nimirum apprehensa manu Mosen et populum deduceret, ut dixi vers. 12.

forilo. *Tertio*, quia eorum captivitas et ærumnæ tam animæ, quam corporis, superabant vires Abrabæ et Jacob, atque a *solo Deo* tollendæ et sananda erant. Unde sequitur : « Tu es Redemptor noster, v

Nota hebraismum. Hebræi enim præcellentiam unius præ altero significare solent per negationem unius quod minus est, ut *Matth.* xxv, 9, ait Christus : « Patrem nolite vocare vobis super terram : unus est enim Pater vester, qui in cœlis est. » Non enim vetat quin parentes nostros patres vocemus, hoc enim dictat et poscit jus nature ; sed jubet Deum Patrem omnibus præferri, ç. d. Nolite in terris vocare patrem eo modo, ut putetis eum præcipuum esse vite auctorem, hæreditatis et alimentorum curatorem, ut ab eo toti, vel magis pendeatisquamaDeo, uti faciunt Gentiles et athei, aliique non Deo, sed hominibus fidentes, quia talis pater est solus Deus. Sic *Matth.* ix, 13, ait : « Misericordiam volo, et non sacrificium, » id est malo misericordiam quam sacrificium. Certum enim est Deum velle quoque sacrificium : tantum ergo misericordiam ei preferi. Pari modo Judæi hic non negant Abraham suum patrem, sed Deum in paternitate et cura paterna ei preferunt.

Qwrto. *Quarto*, aliter explicâis. Hieronymus. Abraham, inquit, nescit nos, id est nos abjicit et spernit : quia te offendimus sumusque tibi hostes. Abraham enim, cum sit amicus Dei, odit nos, qui sumus hostes Dei.

QoIdio. *Quinto*, Adamus apposite : Abraham, inquit, et Jacob nesciunt nos, resque nostras : quia sunt in obscuro limbo patrum, ubi tam egent luce et ope Dei, quam nos : non ergo eos imploramus, qui nostras res et ærumnas nesciunt, atque satis negotii habent ut sibi consulant, sibi que liberationem ex inferno procurent : sed te, Domine, qui solus poles juvare et liberare, tam Abraham, quam nos. Hac enim de causa in veteri Testamento non legimus, quod viventes invocarmi Patriarchas, aut Sanctos degentes in limbo.

Secus est in novo Testamento, ubi Sancti triumphant in cœlis cum Christo, atque in Deo revelante nostras preces audiunt et cognoscunt, nosque et nostram salutem amant et sitiunt. Perperam ergo hærclici hunc locum torquent contra invocationem Sanctorum. Esto enim animæ parorarent pro posteris, tamen preces

Idt caq- et afflictiones suorum audire non poterant : quou? circa frustra posteri eorum opem implorassent ; ad Deum ergo recurrere, cumque invocare debebant. Rursum etsi patres per suas preces et melila posteris apud Deum commodare possent, ea tamen quasi captivorum, non nisi in quantum volebat et donabat Deus, eis commodabant. Tota ergo hæc res pendebat a Deo, Deique nutu : ad Deum ergo posteris confugiendum erat. Secus se res habet in Beatis, jam in cœlo Deo fruuntibus.

Dices, S. Augustinus, lib. *De Cura pro mortuu*, (b' :ti» can. xm, ex hac Isaïæ sententia probat Sanctos A'- etiamnum in cœlis nescire res nostras. Respon- r deo : S. Augustinus hoc, æque ac hunc Isaïæ locum, intelligit de naturali vi rationis, seu de naturali modo cognoscendi, quod scilicet animæ Beatorum per suas vires luminis naturalis, perque aciem sui intellectus, naturaliter non agnoscant res nostras : quoad naturam enim el naturio vires pares sunt animabus olim in limbo existentibus : tantum enim vult docere animas hasce non interesse naturaliter et ordinarie rebus nostris, ut eas coram videant, curent et dirigant, uti faciebant dum viverent. Id eum velle patet ex Iribus capitibus seq., ubi hoc suum dictum confirmat ex eo quod ipse a matre sua jam defuncta consolationem non accipiebat, nec in tristitiis visitabatur ; cum non esset probabile, quod ipsa facta esset vita feliciore crudelior. Rursum ex eo quod Dominus promisit, *Josia* iv, *Regum* xxn, eum prius moriturum, quam videret mala gentis suæ. Denique ex cap. XVI, ubi diserte docet Sanctos non sua, sed Dei virtute res nostras cognoscere, casque adjuvare et promovere.

Porro hunc Isaïæ locum non juvare causam Hagiomachorum ingenue fatetur Calvinus, licet Hagiomachus. Audi eum : a Neque tamen ex hoc loco elici potest, Sanctos vita functos nostri curam non habere. De re ipsa non loquimur, sed dicimus verbis istis non probari, Abraham, et reliquos fideles non habere amplius curam rerum humanarum. » Notet hoc Marloralus, qui hunc locum contra invocationem Sanctorum torquet.

A sæculo nomen TUUM, q. d. Hoc nomen, quod scilicet sis pateret redemptor noster, tibi non nupera ætas, sed ante omnem sæculorum memoriam, dedit æternilas ; æterna nimirum tua de nobis redimendis predefinido et predestinado.

17. Quare errare nos fecisti? — Hoc est per-VenjL misisti, vel occasionem erroris ob peccata nobis objecisti? Vide *Canon.* XXVII. Est occupatio, q. d. Si propter scelera nostra opem et misericordiam tuam negas, cur, quæso, permisisti, et permittis nos in scelera labi, in iisque hære et obdurari? Vere notat hic Forerius ingratitudinem fere esse oi» m- causam, cur Deus permittat nos in peccatum mor- li' J,w tale labi : ingratitudinem enim licet venialem tan- n., m- tum, hominem ad amissionem gratiæ divinæ disponere. Vide hic quam peccata venialia cavere Deique gratile cooperari, eique grati esse debemus. Adhæc, dicitur Deus errare fecisse Judæos pv iTM a viis suis, quia eos a deviis itineribus non abdu- lb' ' Ir' xit; et obdurasse cor illorum ne timerent Deum, quia eos timore sui non emollivit, ait Sanche/ Vide dicta, *Exodi* vir, 3.

Converter», (q. d. Faciem a nobis ob peccata aversam, ad nos converte, et benigno vultu nos aspice, nosque adjuva) propter servos suos (qui sunt duodecim) tribus (Israel), hæreditatis tlae, — quæ scilicet sunt tua hæreditas, g. d. Memento

duodecim Patriarcharum, æque ac tribuum Israel, qui sunt tui servi, id est fideles, tuaque Ecclesia et hæreditas. Vel, ut ait Vatablus, *q. d.* Convertere ad nos propter Abraham, Isaac, Jacob, etc., servos tuos, qui sunt patres nostri, et ob tribus duodecim, quæ sunt tua hæreditas. Solebant enim Judæi procantes, merita non sua, sed Abrabæ, Isaac et Jacob apud Deum allegare.

fen. <*. 18. Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum (*r. d.* Hostes nostri, præsertim Herodes et Romani possederunt et tractarunt nos quasi essemus res nihili, quisquille, fæces et purgamenta mundi; unde et conculcaverunt sanctificationem, — id est profanaverunt templum sanctum tuum. Loquitur maxime de tempore, quo, deficiente sceptro de Juda, Herodes Idumæus regnum Judææ per Romanos invasit et occupavit. Propheta enim, sicut coepit orationem a prima Israelis electione, ita et terminat in ejusdem vas-

litate, ultimoque excidio, quod factum est sub tempora Chrisli. Romani enim polluerunt templum, cum Pompeius cum suis in Sancta sanctorum ingressus esset, cumque sequentes in eo statuum Cæsaris, aquilamque Romanam collocaverunt.

19. Facti sumus quasi in principio, cum non Veri, id est dominareris nostri (*q. d.* Sumus a te derelicti nunc quasi alieni, ut fuimus olim in Ægypto, antequam nos in tuum jus, dominium et Ecclesiam ascisceres): neque invocaretur nomen tuum super nos, — cum necdum vocaremur, nec essemus populus Dei, quasi heri et domini nostri: hæc enim phrasis significat dominium herile. Loquuntur de derelictione tum culpæ, tum pœnæ. Vide quid sit a Deo derelinqui, et sine Deo vivere; nimirum talis traditur omni culpæ, et consequenter omni pœnæ, uti Judæi traditi sunt tempore Christi.

CAPUT SEXAGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Judæi putant hoc cap. esse verba dei vota decem tribuum, quibus petant, orentque Deum, ut denuo descendat in montem Sina, ibique edat illa miracula, quæ olim edidit sub Mose, Exodi, xix, 16, ut impiis Israelitis revocet ad avitam fidem et pietatem. Verum hi judaizant, frustra exspectant descensum Dei in Sina, æque ac Messiam cedere. Secundo, Lyranus censet hic Isaiam optare, ut Christus descendat in vallem Josaphat, ad peragendum extremum judicium, ut regnum impiorum et impietatis aboleat. Tertio et genuine, pergit hic orare Propheta pro populo tot peccatis et malis afflicto et oppresso, uti exposuit in fine capitis præced. Ergo orat hic, ut rumpantur cadi, et nascatur Messias, qui populum tot malis liberet et salvet. Unde quam felix, salutaris et jucundus futurus sit Christi adventus, describit. Dande, vers. 5, dicens Christo: Occurristi lætanti, et facienti justitiam, puta gentili populo, Christo credentibus obsequenti, providensque quod Judæi tempore Christi nolent aut recipere, nec lætabuntur, aut facient justitiam, ideoque a Deo rejicientur, dolet et gemit, aitque, vers. 6; Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatus omnes justitiæ nostræ. Quocirca, vers. 8, orat ut Christus Hierosolyma deserta, et Judæorum derelictorum misereatur, nec in æternum eos abjiciat. Ita S. Hieronymus, Forenus, Adamus et alii possim (i).

1. Utinam dirumperes cælos et descenderes! a facie tua montes defluerent. 2. Sicut exustio ignis tabescerent, aquae arderei) t igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: a facie tua gentes turbarentur. 3. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, et a facie tua montes defluerunt. 4. A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus absque te, quæ preparasti exspectantibus te. 5. Occurristi lætanti, et facienti justitiam: in viis tuis recordabuntur tui: ecce tu iratus es, et peccavimus: iu ipsis fuimus semper, et salvabimur. 6. Et facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatus universa justitiæ nostræ: et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. 7. Non est qui invocet nomen tuum: qui consurgat, et teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. 8. Et nunc, Domine, paler noster es tu, nos vero lutum: et fector noster tu, et opera inane

(1) Vide annotat, ad synopsin cap, præced.

tuarum omnes nos. 9. Ne irascaris, Domine, satis et ne nira memineris iniquitatis nostræ : ecce respice, populus tuus omnes nos. 10. Civitas sancti lui facta est deserta, Sion deserta facta est, Jerusalem desolata est. II. Domus sanctificationis nostræ, et gloriæ nostra, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. 12. Numquid super his continebis te, Domino, tacebis, et aldiges nos vehementer?

t. Un, nam dirumperes coelos, et descenderes (I)! — q. d. Utinam vel diruplis cœlorum repagulis ad nos liberándose tantis malis descenderes! Est catachresis: loquitur enim de Deo humano more; homo enim in cœlo existens, si descenderet, debent dividere et dirumpere cœlos, sive alberem; quia corpus habet spissum et impenetrabile : at Deus, qui purissimus est spirilus, et per omnia penetrat ac permeat, ut descendat nihil dividit aut dirumpit, quasi dicas : Utinam omnes obices et moras lolleics, atque adeo, si opus esset, cœlos dirumpere, ut a nos descenderes, non loco (cum ubique sis), sed nova operatione et assumptione nostra nature ! Simili catachresis ait supra, cap. xlv, vers. 8: « Rorato, cœli. desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem; » qua tantum significat quanta sit humana miseria, quantumquo desideret adventum salutis et Salvatoris, qui ei medeat.

Anagogice, Lyranus, cum Alexandro do A'cs qu>'m citat, ha'c accipit de adventu secundo Christi, puta, cum veniet ad iudicium extremum; processit enim de exterminatione Anlichristi, qui illud immediate pnedecet. Significatur ergo hic princeps Christi adventus ad iudicium, late fisso cœlo ad percellendum impios; tunc enim reipsa montes defluent, et quasi ustiono consumpti tabescent, et aqua per ignem conflagrationis ardebunt, ut maiestatem iudicii revereri, et coram eo tremere et didicero videantur. Tunc enim plenam salutem et felicitatem Christus electis suis afferet.

A FACIE TVA MOMES DEFLUERENT, — q. d. Si ad nos descenderes, statim, sicut olim, fumarent et liquescerent montes, uti solent res igni aduslo solvi et liquari. Alludit ad descensum Domini in Sina, cum legem dedit Mosis et Hebræis, in quo mons ille contremuit, et quasi liquefactus est coram Domino, ex mola et naturali quadam Dei reverentia, Exodi vix, 18 : « Totus, inquit, mons Sinai fumabat : eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace. » Quin et teme molli concussum fuisse montem Sina docet Apostolus, Hebr. xu, 20, et Psaltes, Ps<d. Lxvii, 9. Hic enim descensus Domini

(t) fote venus et fluis ultimi versus procedentis capituli apud Itebncos. Male igitur, inquit Iloseuuiuller, qui veteris Testamenti libri in capula distinxerunt, hic novi captis iiiiitiuin coi. irueruul, cum lue iit m Cl qui sequuntur cuisupcrioii I tam arcte colucreant, ut mu-ea» divulsi apium s. un vix pixteauU

nd Hebreos typus erat descensus Christi ad homines, qui montes, id est superba mortalium corda, vi gratiæ suæ fleque ac exempli sui, emollit et inflectit ad humilitatem, patientiam, omnemque virtutem, ut solvi et liquari videantur. Ita S. Hieronymus et Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. xxvi; S. Justinus, et ex eo Leo Castrius, qui hæc omnia impleta docet lura in baptismo Christi, tum in Pentecoste; tunc enim a facie Christi et Spiritus Sancti, superba Iudæorum corda mollita et liquata sunt, fideque Christi ab Apostolis predicata suscepit : tunc etiam aquæ, id est frigida et torpida eorum, æque ac Apostolorum corda, igne charitatis arserunt, tunc gentes lurbatæ sunt, cum audientes prædicationem Evangelii, metu Dei et inferni, damnarunt suam infidelitatem, et mores pristinos; ac compunctæ novam piamque vitam inierunt, ut ex terrestribus fierent cœlestes.

2. Aqua arderent igni. — Vatablus vertit : *Utinam montes ab incendio ignis colliquescant, ignis, inquam, qui fervere et ebullire facit aquas*. Alludit primo, ad fulmina et tonitrua, quæ in nube aquis gravida, emicuerunt in Sina; secundo, ad plagam Pharaonis et Ægypti per Moson. in qua ignis mixtus grandine, stravit ejus segetes, æque ac pecora, Exodi ix, 24. Sic Christo descendente ad nos, aquæ, id est mollia, et concupiscentiis humecta, ac viscosa hominum corda, igne charitatis et spiritus siccata et inflammata sunt. Tertio, Alcazar in Apoc. cap. x, vers. I, notat. 3, censet Isaiam hic alludere ad factura comparis sui, Eliæ prophetæ ejusque ignem, de quo dicitur III Reg. xvii, 38 : « Cecidit ignis, et voravit holocaustum, et ligna, et lapides, pulverem quoque, et aquam quæ erat in nqueductu lambens. » Hoc Eliæ facinus imitatus est Nehemias, II Machab. r, 20; cum enim in puteo sicco et alto, ubi repositus fuerat ante captivitatem Babylonicam ignis Domini, loco ignis inventa fuisset aqua crassa, eam ipsam aquam jussit hauriri Nehemias, « et ipsa aqua aspergi sacrificia et ligna. Utque hoc facium est, et tempus affuit quo sol refulsit, qui prius erat in nubilo, accensus est ignis magnus, » et consumpsit « sacrificium. » Et eo facio « ex residua aqua Nehemias jussit lapides majores perfundi. Quod ut factum est, ex eis flamina accensa et; sed ex lumine, quod refulsit ab altari, consumpta est. » Ignis ergo Domini aquis non exstinguitur, sed pas-citur et augetur. Porro Elios jubens aquæ copia peifuudi sacrificium, videtur respexisse ad iud

Canlie. vin, C : « Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum : aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. » Jani aqua contraria est res Hens igni significat contradictioni s, resistantiam et persecutiones infidelium et impiorum resistantium fidei et charitati Christi et Christianorum, praecitum Apostolorum. Sed tanta fuit vis ignis, id est efficacia Charitatis eorum, ut aqua hac pastilint, imo aquam in suum ignem converterint. Talis mysticus Elias et Nehemias, id est consolator Domini, fuit S. Paulus, qui aquis persecutionum magis accensus, aquas, id est gentiles ipsos persecutores igne suo inflammatos, quasi holocaustum Deo obtulit. Hoc est enim quod ipso ait, *Rom. xv, 16* : a Propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus : sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu Sancto : » ubi gentes a se conversas vocat suam victoriam, se vero ejus sacerdotem et sacrificatorem, ut ibi oslendi.

3. *Cun feceris MiiABiLU* (per Christum presertim in conversione gentium) non sustinebimus — hanc Christi gloriam et efficaciam : quia illa sui amore, æque ac tremore et stupore nos percellit et subiget, ut denique ei manus, et colla subdamus. Haec S. Hieronymus. Alludit ad terrorem Hebræorum, qui videntes ignem et fumum in Sina, ac audientes clangorem buccinæ Dei, non sustinuerunt, sed metu perculsi fugerunt a monte. *Exodi xx, 18*. Sic enim et Gentes audita Evangelii! buccina, visisque miraculis, fugerunt, non a Deo, sed a scipsis, id est a pristinis suis vitiis et moribus, ad Christum et novam vitam. Aliter Forerius, *q. d.* Cum Gentes turbabuntur, et commovebuntur ad poenitentiam, nos Judæi videntes mirabilia, quæ Christus in eis operabitur, ea non sustinebimus, sed atrox nostro judaismo, ea spernemus, imo calumniabimur : sensim enim videtur transire Propheta ad Judæorum reprobationem.

Descendisti, et a facie tua montes defluerunt, — Primo, Sanchez exponit : Si descendas, a facie tua montes defluent; ut repetat et inculcet quod dixit vers. 1, silqueduphxhebraisuius: prior, quo intelligitur vocula si; posterior, quo praeterita ponuntur pro futuris.

Scurr.de. piamus et simplicius, loquitur hic Propheta, quasi exaudit a Deo compos quo voti factus, *q. d.* Factum est uti optavi doravi; ecce enim in spiritu video et praevideo, te ad nos descendisse, fucluniquè esse hominem, idcircoque montes jam dictos a facie tua defluxisse.

Porro, Theodoretus per monies accipit idola quæ colebantur in montibus. Idololatria enim omnis cum idolis defluxit, et dissipata est praedicatione Evangelii!. Verum æque probabiliter per montes accipias praenepotes potentes et superbos : hos enim ad humilitatem crucis descendere fecit Christus.

4. A SÆCULO NON AUDIERUNT. — Dat CaUSUUI CUT

montes Christo descendente defluerint, genica turbata, et aquæ igni exusta sint : quia nimirum a sæculis non est auditum, nec cor hominis compiihendit ea bona, gratias et charismata, quæ Deus præparavit sibi credentibus, seque expectantibus, et, ut Paulus ait, de liscitibus, per Christum, tum in hac vita, tum in futura; ad utramque enim respexit Propheta.

Nam de incarnatione et praesentis viti Christi et Beati Christianorum ad cum convertendorum, jactenus egit, de eaque accipiunt S. Paulus, I *Corinth.* c. p. 12, 9, et S. Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus ibidem, atque Adimus, Forerius, Leo Castricius et Sanchez hic, item Tertullianus, Cyprianus, Pacianus, Théophile Anliochenus, Marcus Eremita, Missa S. Jacobi, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez, I part, di. p. 2, cap. n. Porro hæc bona Christi fuerunt miracula, ut docent S. Chrysostomus et S. Ambrosius. *Secundo* et potius, ejus ecclesiis sapientia, doctrina et vita. Quia enim non trahat ad se, Verbum propter nos caro factam ? quem superbum non faciet descendere, seque demittere, ille Filii Dei ad naturam nostram descensus et exinanitio? Quis cholericus iram non ponat, visa et audita mansuetudine Jesu ? Quis dolores et tormenta non ferat fortiter, si Jesum in cruce tam patientem spectet ? Quis eum toto corde non amet, a quo ita se amatum videt? *Tertio*, bona Christi fuerunt ejusdem Sacramenta et copiosa gratia, tum excitans et præveniens, tum justificans, tum gratis data; tum mentis quies, consolatio et gaudium, alique fructus Spiritus Sancti. Hisco enim, quasi caelestibus et divinis instrumentis, totum mundum ad se convertit Sensus ergo est, *q. d.* A sæculis, id est ex quo natus est Adam, nemo unquam audivit, nec vidit, imo cogitare et suspicari non potuit, tanta et tam augusta gratiarum dona, quæ preparasti in lege nova expectantibus. Erant enim inter Judæos, qui victi longa mora Salvatoris, deserant credere et expectare Messiam. Alii vero, ut Propheta et praenepotes, licet dura paterentur, comanles manebant in fide Christi venturi, eumque expectabant. Hisco ergo præparavit et attulit sua dona Christus, æque ac Gentibus, qui luiudierant de Christo, eumque avide expectabant. Porro *absque* idem est quod *praeter te*, uno loco excepto, ut vertunt Vatablus et Forerius. Unde S. Paulus, I *Corinth.* n : « Absque te, » explicat, a absque spiritu Dei, *q. d.* Solus Deus, Deique spiritus lias bona cognoscit, et illo cui ipse ea voluerit revelare.

Secundo, quod etiam de futura fidelium gloria Et tunc fine locus, et quidem aptius, accipiitur, patet prius, ex ipsis ejus verbis ; illam enim gloriam mino mortalium vidit, audivit, aut mente compiihendit ; quia illa omnem senium, omnem intellectum, omnem conceptum naturalem superat et transcendit ; *Secundo*, quia ait : « Uccumsli

lætanti, et facienti justitiam; » ergo loquitur de fructu operum justorum, scilicet vita æterna. Nam fructus incarnationis, puta gratia praeveniens et excitans infideles et peccatores ad fidem et conversionem, non occurrit facientibus justitiam, sed sedentibus in tenebris et umbra mortis. Admiraos ergo tantam Christi fidelium in coelis gloriam Propheta, ad eum de more transcendit et avolat. Hic enim est terminus, finis et effectus incarnationis Christi. Ita S. Hieronymus et Haymo hic, S. Dionysius, *De Cælest. Hierarchia*, cap. xn; Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis*, cap. xxvi; Cyprianus, *epist.* 56; S. Thomas et Anselmus in I *Corinth.* n. Vide ibi dicta.

Porro, quæ et quanta sint hæc bona Sanctis in cado reposita, paucis perstringit S. Bernardus, serra, in I *in Cantic.*, ubi citans et explicans hunc TrinU« Isaie locum : « Dic, inquit, nobis tu, qui præ- i.i'cáiT Paras » Quid præparas? replebimur in bonis domus tuæ, sed quibus bonis? vino, oleo, frumento? sed hæc novimus, videmus et fastidimus. Id quærimus, quod oculus non vidit, etc. Erit, inquit, Deus omnia in omnibus; in hoc sæculo et ratio sæpe in iudicio fallitur, et voluntas quadruplici perturbatione jactatur, et memoria multiplici oblivione confunditur. Triplici huic vanitati nobilis creatura subjecta est non volens, in spe tamen. Nam qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ continuatio aeternitatis. O veritas, charitas et æternitas! o beata et beatificans Trinitas, ad te mea miseria trina miserabiliter suspirat, quoniam a te infeliciter exsulat. Discedens a te quantis se intricavit doloribus, timoribus! Heu me, qualem pro te coHUI utavimus trinitatem! cor meum conturbatum est, et inde dolor : dereliquit me virtus mea, et inde pavor : et lumen oculorum meorum non est mecum, et inde error. En quant dissimilem Trinitatem, o animæ meæ trinitas exsulans, offendisti! » Sed audi consolationem : « Vcrumtamen quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi; cum error videlicet a ratione, a voluntate dolor, atque a memoria limor omnis abscesserit, et successerit illi quam speramus mira serenitas, plena suavitas, æterna securitas. Primum illud faciei veritas Deus, secundum charitas Deus, tertium summa pictas Deus, vel si Deus omnia in omnibus, ratione recipiente lucem inextinguibilem, voluntate pacem imperturbabilem consequente, memoria veritati indeficienti sternaliter inhærente. »

Audi et S. Hieronymum Eustochium accendentem, *epist.* 18 : « Egredere, ait, paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pingere mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini occurret choris comitata virgineis, cum post

Rubrum mare, submerso cum suo exercitu Plia- raone, tympanum tenens praeiiciet responsuris : Cantemus Domino : gloriose enim honorificabis est, equum et ascensorem projecit in mare! Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus. Tunc et ipse sponsus occurret, et dicet : Surge, veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea; quia ecce hiems transivit, pluvia abiit tibi. Tunc angeli mirabuntur et dicent : Quid est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa vel luna, electa ut sol? Videbunt te filiae, et laudabunt regem, et concubinae prædicabunt. Tunc parvuli, de quibus in Isaia Salvator effatur : Ecco ego 4 pueri mei, quos dedit mihi Dominus; palmas victoriae sublevantes, consono ore cantabunt! Hosanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis. Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni et seniorum tenebunt citharas, et cantabunt eam licum novum, etc. Quotiescumque te vana semelili delectaverit ambitio, quoties in mundo videris aliquid gloriosum, ad paradisum mente transgredere : esse incipe quod futura es, et audies a sponso tuo : Pone me sicut umbraculum in corde tuo, sicut signaculum in brachio tuo. n

5. Occurristi lætanti, et facienti justitia ». — Veo. Beneficium hoc est Christi, non tam recenter nati, quam regnantis in membris suis, q. d. Bona hæc quæ nemo audivit, nec vidit, contulisti iis, qui de tuo adventu lætantur, tibi credunt et obediunt, faciuntque justitiam, ambulantesque in viis mandatorum tuorum, jugiter te habent præsentem, lūque recordantur (est enallage; transit enim a numero singulari colectivo ad pluralem distributivum, scilicet a « Lætanti et facienti » ad « recordabuntur »); hosco enim in gratia et amore promoves, novisque et miris in dies donis et gratis cumulas, hosce salvas, hosce glorificas, ex quacumque gente aut regione sint prognati. Sed heu! miseros nostros Judæos, qui non lætati sunt de tuo adventu, sed potius contristati et exacerbati, peioresque effecti, ideoque tu eis iratus es, ut sequitur. Ha Adamus, Forerius et alii.

Secundo, Vatablus sic explicat : O Domine! occurristi, scilicet in oratione, id est exaudire scisci eos qui lætantur in legibus tuis, et faciunt justitiam, hoc est, præcepta, et viarum tuarum recordantur.

Tertio, alii vertunt : Sustulisti de inedio helantes in præceptis tuis, eo quod mundus esset eis indignus, ipsique digni essent coelo.

Ecce tu iratus es, et peccavimus, — q. d. Occurristi gentibus lætantibus in te; at nobis Judæis iratus es : « et, » id est quia, peccavimus ei prevaricati sumus in te, te spernendo, vexando, et occidendo, et in hoc tui contemptu et odio jugiter persistendo. Transit enim hre Propheta ad Judæos, de eorumque reprobatione querelam et orationem longam pertexit. Ita Forerius et Adamus,

iff ipsis (peccatis : hæc enim continentur in verbo *peccavimus*, quod praecessit. Vide *Canon*. XVII) FUIMUS SEMPER, ET SALVABIMUR.— FORTIUS *re salvabimur* interrogative legit, 7. d. Cum in peccatis et odio Christi perstiterimus semper, et persistamus, an salvabimur? q. d. Minimo, quia salutis auctorem aversamur. Unde Septuaginta pro *et salvabimur*, vertunt, *idcirco erravimus*. Secundo, « et salvabimur, » id est salvati sumus : quia Christus salutis nostræ pretium persolvit, ac re ipsa « salvabimur » aliquando, puta, cum credemus in Christum in fine mundi. Romana enim aliaque Biblia hoc legunt sine nota interrogationis, q. d. Christus pro peccatis lotius mundi satisfacit, et omnes salvi esse possunt si velint: sic ergo et nos Judæi, quantum est ex parte Christi, salvati sumus, et re ipsa salvabimur, si ei credamus : at, cum Salvatorem advenientem, et salutem ab eo oblatam amplecti debuissemus, cum spreverimus, imo sumus effecti immundi omnes, quasi pannus menstruatus : erit tamen aliquando, eum eum amplectemur, et salvabimur; sed eheu, sero ! Ita Forerius. Unde et S. Hieronymus sic explicat, q. d. Qui semper fuimus in peccatis, tua tantum misericordia salvabimur. Nam per nos immundi sumus, et quidquid videmus habere justitiæ, simile est panno niensfructu. Hic sensus planus et obviu, ideoque genuinus est.

Tertio, Vatablus vertit : *In ipsis (peccatis) consenuimus, alioqui salus nobis contigisset*.

Quarto, Sanchez, q. d. Ecce olim nobis irascebaris, et nos tamen peccabamus; et cum in peccatis scraper versaremur, tamen salvabamur a nostris hostibus, captivitatibus et ærumnis : at nunc facti sumus immundi omnes, rejecti, derelicti et reprobati.

fi. Et facti sumus ut immundus omnes nos. — Aludat ad leprosos, seminfluos, aliosque ex tactu morticini, aut alterius rei immundæ, juxta legem veterem immundos et contaminatos, quos proinde omnes vitabant, ne pariter polluerentur, q. d. Nos Judæi facti sumus coram Deo et hominibus immundi, rei et contaminati, quos proinde non tantum Christiani, sed et gentiles fugiunt et aversantur. Ita Forerius.

Quasi pannus menstruatus univers* justitiæ nostræ, — quasi dicas : Omnes nostræ justitiæ polluta? sunt, instar panni menstruo fradati. Est vox Judæorum impiorum, qui peccantes, peccatorum expiationem et justificationem quærebant in suis purificationibus et sacrificiis pro peccato. Ille enim vocantur « justitiæ, » vel, ut ait Paulus, *Ilebr.* cap. ix, 1 : Justificationes legis veteris, quæ jam per Christum abolitæ sunt et mortuæ, imo mortifera? : ideoque Deus eas, quasi immundas et putidas aversatur, uti aversamur pannum menstruatum. Unde Arabicus vertit : *Jam facti sumus omnes vehit abominatio* (abominabiles), *et uniti in justitia nostra facta est sicut frustum panni*

cadaveris. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodorus, Forerius, Sanchez, Adamus et alii paucissimi ; idque ita esse patet ex eo quod Isaias loquatur de Judæis tempore Christi, a Deo ob peccata rejectis et reprobatis; horum autem peccatorum primum, et croterorum origo, fuit pertinax amor legis et justitiæ Mosaicæ, sive judaismi, indeque odium Christi et christianismi. Quia ergo Judæi repulerunt justitiam veram a Christo allatam, eamque quæsierunt in suis justitiis carnis et victimarum a Deo reprobatis, hinc ipsi quasi immundi, infideles et rebelles a Deo rejecti et proscripti sunt. Hinc patet per *justitias* hic intelligi purificationes et ritus Judaicos. Audi S. Hieronymum : « Considerandum, quod justitia quæ in lege est, ad comparisonem Evangelicæ puritatis, immunditia nominetur. » Idque variis Scripturæ locis confirmat, ac tandem concludit : « Si quis igitur post Evangelium Christi, et adventum Filii Dei, prodagat legem observat caeremonias, audiat populum confitentem, quod omnis illa justitia panno sordidissimo comparatur. »

Ex hisce liquet, *primo*, hic non agi de justitia Christianorum, sed Judæorum adhuc judaizantium ; *secundo*, Isaiam hic loqui in persona horum Judæorum, non sua. Nam illa verba : « Ecce tu iratus es, et non peccavimus, in ipsis fuimus semper, » clarum est non ad Isaiam, similesque viros sanctos, sed ad impios Judæos jam dictos pertinere. Idque fatetur hic Musculus Lutheri discipulus, apud Marloratum. Idem fatetur Calvinus : « Si quis, ait, querat quomodo Propheta de scelerum inquinamentis loquens, sine exceptione Judæos omnes exprimat? facilis responsio est ipsum non loqui de singulis, sed de universo corpore, quod, cum infra omnes homines abjectum, atque extrema clade affectum esset, recte immundum et pollutum dici poterat. »

Nota : Viegas in Apoc. cap. xx. in fine ; Vatablus et alii vertunt : *Quasi vestimentum centonum universa justitia nostra*, q. d. Uti vestimentum totum ex centonibus confectum variis et abjectis, varium est et vile : ita et omnes justitiæ nostræ, totaque justorum vita ex variis infirmis, impericulis, et quasi vilibus virtutum actibus contexta videtur.

R. Abraham vertit : *Sicut vestimentum præda*, quod videlicet in præda capitur, aut a latrone per vim vindicatur, quod in ipso conflictu et contentione dirumpi et dilaniari necesse est. Sic enim demones, tanquam insidiantes latrones, nobis bona opera, tanquam pallium de manu conantur eripere, nimirum solent ea opera, per eam vim et conflictum, quasi dilacerari ac dirumpi, hoc est levioribus quibusdam nevis maculari, ut jure vestimenta præda appellari possint.

Perperam ergo ex hoc loco Isaïæ colligunt Calvinus, Lutherus et eorum associle, quod omnia opera bona, non tantum infidelium et impiorum,

h fini rii cl fidelium ac sanctorum, peccato aliquo et
 cc[« ài nl quo concupiscentiae sint polluti. Luthc-
 jertu, rus enim in articulis damnati*; n Leone X afflr-
 «“ t"- mat omnem actionem humanam esso malam.
 U""u' Lindo, ari. 31, sic ait : « In omni opere bono
 justus peccat; » addit tamen in ejus defensione,
 hoc peccatum illi non imputari ad culpam mor-
 talem propter fidem qua illi imputatur justitia
 Christi; in iis aut m qui hanc fidem non habent,
 vult esse peccatum mortale, et imputari ad pec-
 catum. Idem docet Calvinus, lib. III *Institut.* nr,
 paragraphe 12 : « Adeo, inquit, vitiate et corrupte
 sunt omnes facultates, ut in omnibus actioni Ims
 emineat perpetua *íte'ria* et intemperies, o Verum
 hæe ut hæretica merito damnavit Leo X, el Con-
 ciliium Tridonlinuin, Sess. VI, cap. vn. Perperam,
 inquam, hoc loco abutuntur : nam *primo*, ut dixi,
 non loquitur Propheta de fidelibus cljustis, sed
 de Judæis Christo non credentibus et impiis; se-
 cundo, a justitias » eorum vocat, non opera ju in,
 sed sacrificia expiatoria, quæ jam foetent et pu-
 tent. Adde *tertio*, etsi per « justitias » accipere-
 mus hic operad actusjustitire, nihil haberent hæ-
 retici. Nam Isaias tunc, exponendus esset, quod
 L quatur de iis, non divisim, sed collective sump-
 tis, g. d. Hi Judæi sua opera bona variis scelerib-
 us contaminarunt; quocirca lota eorum vita est
 inquinata, omnes eorum actus collective sumpti
 sunt immixti et conspnrcati multis peccatorum
 maculis : perinde ac pannus menstruate varii*
 menstrui maculis inficitur, licet hinc inde pars
 aliqua ejusdem panni munda relinquantur. Tan-
 tum enim vult docere Propheta Judæos hosco
 esse impuros, impios, ac variis sceleribus varie
 contaminatos, ideoque a Deo derelictos et rejec-
 tos. Denique S. Macarius, *homil.* 20, et ex eo Dei-
 rio, *adag.* 808 : Omnia, inquit, etiam sanctorum,
 opera bona et justitiae, si pnescindintur a gratia
 Dei, et accipiantur ut procedentia tantum ex na-
 tura.* Lipsie libero, sed vitiato arbitrio, omnes in-
 digna sunt oculis Dei, et reputantur ul pannus
 menstruate. Opera enim cx operanto æstnnat
 Deus. Hic autem operans osi homo lapsus, vitia-
 tus, concupiscens cl peccator.

Ckidimvs quasi folium, — q. d. Sicut folium in
 arbore virens vento discussum dispergitur, mar-
 cescit, et in sterquilinum evertitur : ita nos Ju-
 dæi olim stante Synagoga Ilórenles, nunc ca a
 Deo ob peccala, præsertim cœdis Chrisli, rejecta
 cl prostrata, cum ea cecidimus, perdidimus om-
 nem vigorem cl succum sapientiæ cl virtutis; at-
 que defluximus per varias iniquitates, ideoque
 facti sumus quasi sordes cl purgamenta mundi,
 atque a facie Dei flatu diabolico dispersi, toto
 orbe vagamus quasi exsules, scelerati cl infames.
 PulchreS* Gregorius, \1 Mord. cap. xxii : » Homo,
 ail, qui albor fuit in conditione, folium a seind-
 ippo factus est in teutationo; sed posi stipula ap-
 parali in dejectione. » El paulo aule explicans
 illud *Job.* cap. xm : « Contra folium quod vento

rapitur, ostendis potentiam : Quid est enim, in-
 quit, homo nisi folium, qui lentationis vento ra-
 pitur, cl desideriorum flatibus levatur? Mens quip-
 pe humana quod tontatioues patitur, quasi tot fla-
 tibus movetur. Hanc enim plerumque ira pertur-
 bat; cum recedit ira, succedit inepta Jælitia. Ali-
 quando hanc superbia elevat; aliquando vero
 inordinatus limor in infimis deponit, dc. Inde
 bene per Isaiam dicilur : Cecidimus quasi folium
 universi, el iniquitates nostræ quasi ventus abstu-
 lerunt nos. Quasi ventus quippe nos iniquitas abs-
 tulit, quia nullo fixos pondere in vanam elatio-
 nem, levavit, »

7. Nox est qui invocet nomen tuum, — ea fide,
 mente, sanctitate cl justitia, qua par est, ut te ira-
 tum, luamque manum nos punientem teneat, uti
 fecere Jacob, Moses, Daniel, Esdras, aliique Pro-
 phète. Judæi enim etiamnum orant Deum, sed
 fide, mente et pietate, id est impietate judaica,
 quæ Deum magis irritat, quam conciliat. Nota hic
 sancto» viros continere manus et iram Dei; illi
 ergo sunt salus et columen reipublicæ; si illi ca-
 dant, cadit et respublica, ejus peccata ulciscente
 Deo : sicut cadente columna ruit domus, excusso
 scuto occiditur miles. lime Deus, populo suo vi-
 tulum adoranti iratus, dicit ad Moscn pro populo
 orantem, el Deo quasi manus tenentem ac ligantem :
 « Dimitte me, ut irascatur furor meus con-
 tra eos, et deleam eos, faciamque tc in gentem
 magnam, n *Exodi* xxxii, 10.

Allisisti nos in manu iniquitatis nostræ, — id
 est propter iniquitatem nostram. Ita Sánchez. *Se-
 cundo*, melius et efficacius, « in manu, » id est
 per, d. Tradidisti nos peccato quasi lictori cru-
 ci iulos cl allidendos. Unde Vatablus vertit : *Con-
 tabescere nos sinis in manu iniquitatis nostræ*; et Fo-
 rcrius : *Liquefecisti, vel resolvisti nos in manu ini-
 quitatis nostrer*, hoc est tradidisti nos peccatis nos-
 tris, ut illa quasi manu sua nos comminuerent,
 resolverent, et omnem virtutem nostram exhau-
 rirerent, ut consistere nequiremus, sed sicut cera
 qite liquescit, diffliueremur, ac tota respublica
 nostra, regnum, cultus, religio, dignitas, insuper
 —, spes, charitas et virtutes omnes, et qtiid-
 cl virium est tam corporis quam animi, dila-
 bei tur cl evanesceret : has enim vires habet ini-
 quitas in sui auctores, ut, si in manus ejus tra-
 dantur, sive homines, sive integra imperia, bre-
 vissimo tempore comminuantur, velut vas tes-
 taceum, magna vi lapidum obrutum et obtri-
 tum, aut sicut cera a facie ignis liquescit cl ta-
 bescit.

8. Et nunc, Domine, pater noster. — Veriti se
 hic ad deprecationem Propheta, ut Deu» Judæo-
 rum tam miserorum et cu eorum misereatur. Mo-
 vet autem ei affectum commiserationis dicendo ;
 « Pater noster cl iidor (figulus, ul vertit \atubius,
 qui Adamum patrem nostrum omnium e Iulo
 formasti) noster tu, cl opera manuum tuarum
 omnes nos. »

V«n. 9. 0. Ne irascaris, DOMITO, satis. — Pro m/it hebraico est, *us/luc vaMe*, hoc est ultra modum, nimis. Oral no Judæorum derelictio duret in æternuin.

Ver», io. to. Civitas sancti tui (hebraice, *sanctitatis tua*, id est sanctuarii tui, in qua scilicet erat sanctum tuum templum) facta est deserta. — Aliter Forerius, a civitas san.li tui, » scilicet Davidis, qui in caolini rex sanctus regnavit. Verum priori sensui favent Hebrœa et sequentia : « Domus sanctificationis nostræ (hebraice, *domus sanctitatis nostræ*) cl gloriæ nostræ, in qua laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, » id est templum illud, quod putabamus sanctum esse et inviolabile, do quo gloriabamur quod esset tuum, æqt.e ac nostrum et patrum nostrorum, exustum est.

Vtr n. Ii. Desiderabilia nostra (Vatablus, *expetibilia nostra*, id est palatia, aliaque loca splendida, quæ habemus in deliciis) versa sunt in ruinas. — A quibus? a Chaldæis, inquit Vatablus. Verum dico, a Tito et Romanis. Ita S. Hieronymus, Justinus, *Contra Tryphon.*, Forerius, Adamus et alii passim. Sub Tito enim omnia Israelis bona, tam spiritualia, quam temporalia, corruerunt et interierunt. Unde orationem per pathos commiserationis gentis suæ, ita desolate et deplorato}, concludens Propheta ait :

Ver», is. 12. Numquid super ms continebis te, Domine, et AFFLIGES NOS VEHEJRNTER? — Cui quid FCSpOndcat Dominus, audiemus cap. sequenti.

Audi S. Hieronymum : « Judæi hæc omnia Assy-

riorum et B diylonioruin temporibus putant esse completa. Nos autem juxta ea quæ ex persona Salvatoris sequuntur : Apparui his qui non interrogabant, inv< ntus mm ab his qui me non quærebant ; ad tempus Roman e victori® universa referimus, qu® Joscphu* Judaic® scriptor histori® septem explicat voluminibus, id est mjl ó á ó c i u í, sive de bello Judaico, et superfluum est ea sermone cdi-serere, quæ oculis pateant, cum omnia desiderabilia eorum vena sint in ruinam, et templum toto orbe celebratum in sterquilinum urbis nov®, qu® a conditore appellatur Ælia, et in habitaculum transierit noctuarum : frustra que quotidie dicunt in Synagogis suis : Super his omnibus, Domino, sustinebis, et affliges nos, alque humiliabis vehementer? »

Tropologice, idem S. Hieronymus hæc refert ad Ecclesiam, vel ad sancii viri animam : « Qu® recte, inquit, appellari potest specula, et visio pacis, quoniam Pater et Filius et Spiritus Sanctus habitaverunt in ea. Sin vero vitio vel nostro, vel populi, hujuscemodi Sion a Domino fuerit derelicta, statini patebit incendio ignitarum diaboli sagittarum. Omnes enim adulterantes, quasi clibanus corda eorum, *Osee* vu. Et expulso pudicitia* frigore, libidinis in templo Dei flamma grassabitur, ut quidquid gloriosum in nobis prius et inclytum fuit, corruat, deleatur et pereat; et impleatur illud Psalmi : Combusserunt igni sancluarium tuum, profanaverunt in terra tabernaculum nominis lui. Quod solus pote.-l ille restinguere, de cujus ventre fluunt aquæ viventis flumina. »

CAPUT SEXAGESIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Despondet lac Deus Isaïæ quercclæ de Judæorum reprobatione, asscrítque ejus causam esse non Drum, sed ipsosmet, eo quod ad illos manum extenderit, et illi cam abnuerint; gentes vero ultro cam rejusiarint : quare merito se a Judæis ad gentes transiisse; præsertim cum parentes carum idola et Fortunam coluerint; ipsique aliis peccatis propriis, ac præsertim spernendo Deum et Messiam, mensuram peccatorum parentum suorum adimpleverint, ideoque a Deo reprobati, et excidio destinati sint. Deinde, vers. S, Aanc suam contra Judæos sententiam emollit, aitque paucos ex cis ad Christum convertendos esse, d salvandos, qui d< mde sparsi per gentes cos subjicient Christo. Denique, vers, i3, incredulorum infelicitatem, credentium vero felicitatem miram describit, scilicet quod dabit illis nomen novum, quod oblivioni tradeivur angustia priores, quod creabit cælos novos et terram novam, quod creabit Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudrun, quod non audietur ultra vox /Idus et clamoris, quod copia rerum fruentur, vruntque tongævi et benedicti a Deo, qui cos exaudiet antequam clament, facictguc ut lupus et agnus simul pascantur (!)•

1. Quæsierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me, dixi i
Ecce ego, ecce ego ad gentem, quæ non invocabat nomen meum. 2. Expandi manus meas

(1) Dat Propbeta rosponsnm Dei decretorium, quæstionem fai l m præcd. cap., quo ip*? Dens,
Primo, promittit gratuitam gentium vocationem, l ;

Secundo, denuntiat Judæis propter propria et patrum scelera pœnalàiU tilth r- in, ?-7 ;
Tertio, ne propter ca qu o in superioribus improbis mi-

tota *dic ad* populum incredulum, *qui graditur* in via non bona post cogitationes suas. 3. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper : qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres : 4. qui habitant in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt : qui comedunt carnem suillam, el jus profanum in vasis eorum. 5. Qui dicunt: Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es : isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. 6. Ecce scriptum est coram me : Non tacebo, sed reddam el retribuam in sinum eorum 7. iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum, simul, dicit Dominus, qui sacrificaverunt super montes, el super colles exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum. 8. Hæc dicit Dominus : Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur : Ne dissipes illud, quoniam benedictio est : sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. 9. El educam de Jacob semen , et de Juda possidentem montes meos : et bæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi. 10. Et erunt campestria m caulas gregum, et vallis Achor in cubile armentorum, populo meo qui requisierunt me. 11. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunæ mensam, et libatis supeream. 12. Numerabo vos in gladio, et omnes in caede corruetis : pro eo quod vocavi, et non respondistis : locutus sum, et non audistis : et faciebatis malum in oculis meis, et quæ nolui elegistis. 13. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus : Ecce servi mei comedent, et vos esurietis : ecce servi mei bibent, et vos sitietis : 14. ecce servi mei lætabuntur, el vos confundemini : ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, el vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. 15. El dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis: et interficiet te Dominus Deus, et servos suos vocabit nomine alio. 16. In quo qui benedictus est super terram , benedicetur in Deo amen : et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen : quia oblivioni traditæ sunt angustis priores, et quia absconditæ sunt ab oculis meis. 17. Ecco enim ego creo coelos novos, et terram novam : et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. 18. Sed gaudebitis el exsultabitis usque in sempiternum, in his quæ ego creo : quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, el populum ejus gaudium 19. El exultabo in Jerusalem, el gaudebo in populo meo : et non audietur in eo ultra vox fletus et vox clamoris. 20. Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos : quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledicius erit. 21. Et ædificabunt domos, et habitabunt : el plantabunt vineas, et comedent fructus earum. 22. Non ædificabunt et alius habitabit : non plantabunt, et alius comedet : secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei, el opera manuum eorum inveterabunt : 23. electi mei non Jaborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione : quia semen benedictorum Domini est, el nepotes eorum cum cis. 24. Erilque antequam clament, ego exaudiam : adhuc illis loquenlibus, ego audiam. 25. Lupus et agnus pascentur simul, leo el bos comedent paleas : et serpenti pulvis panis ejus : non nocebunt, neque occident in omni monte sancio meo, dicit Dominus

1. Quæmerunt me (Est vox Dei respondentis querimoniæ Isaïæ, d. Gentes, quibus hactenus ignotus et incognitus fui, coeperunt avide me requirere, mox ut per Apostolorum prædicationem

natus erat, desperent pii, in eorum snhtium tompemmon-tum «V.ieuod præoæ addit, et ab ea excipit portionem Judæorum fidelem el exponit beneficia quibus illam prosecuturus sit Deusj 8-10 ;

Quarto, ad illos iterum convertens (ini patri® religio* nil, venque Dei obliti, gentium idola colentium religiones, imo superçutiones, sequebantur, contra eos repetit damnationem, it, iî ;

Qwnto, amplificai ulrainque sententiam per anlithesin

cis innotescere cœpi. Unde) nixi : Ecce ego (re-lictis Judæis incredulis, convertam me, el abibo) AD GENTEM QUÆ NON INVOCABAT NOMEN MEUM, — nipote cum jam tanto studio me Chrislique legem

promissionum et comminationum, et ostendit jam variis imaginibus, quid sit futurum discriminis inter sortem eorum qui Deo fidem servassent, el aliorum qui ab ejus religione ad peregrinas superstitiones defecissent, 13-16 ;

Sexto, promittit Ecclesiæ regnique Christi sub imagine novi mundi novam formationem, 17, 18, et multiplicem illius benedictionem et prosperitatem futuram describit, alludendo ad benedictiones quæ Mini in lege servantibus iiiandata Dei . vcr=. 19-is.

et gratiam quærat : quare cos per Christum ad me et ad salutem adducam.

Moraliter, nota hic alacritatem nostram erga Deum, vicissim Dei alacritatem et beneficia in nos provocare. Deus enim munificentissimus munificentia se vinci non patitur, sed volentibus sponte occurrit, eorumque vota adimplet, imo superat et transcendit. Hoc significat hæc iteratio : « Ecco ego, ecce ego. » Ita explicat S. Paulus, *horn.* x, 20, additque : « Isaias autem audet, et dicit; » quia nimirum magnæ audaciæ fuit, apud Judæos prædicare gentium vocationem, et Judæorum reprobationem, adeoque Orígenes et alii censent hanc fuisse causam mortis et martyrii Isaiaë.

Hæc verba apposito usurpavit S. Menas Martyr. Cum enim per quinquennium mire austeram in deserto egisset vitam, parans se ad martyrium, Dei monitu egressus in urbem solemni gentilium festo, theatrum conscendit, et e loco sublimi alta voce exclamavit : « Inventus sum ab iis qui me non quærent; manifestus evasi iis, qui me non interrogant. » Qua voce omnium in se convertit oculos, ductusque ad præsidem, libere et intrepide Christi fidem prædicans, nervis boum cæns, ferreis ungulis laceratus, ardentibus facibus ustulatus, aliisque horrendis modis excruciat; hæc omnia ridens, et constanter Christum celebrans, tandem gladio percussus, gloriosum pro Christi professione obiit martyrium sub Diocletiano et Maximiano Imperatoribus, cuius triumphum anniversaria memoria recolit Ecclesia 11 novembris.

2. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, — *q. d.* Ad Judæos jam inde ab initio sinuin et manus expandi, quasi profundens in eos mea munera et charismata, ac præsertim manus expandi in cruce, aiunt Theodoretus et Eorcrius, ut eos ad me etiam moriens, licet ab eis occisus, allicerem et amplecterer. Verum ab eis nihil impetravi : nam priscae idololatriæ et sceleribus patrum, filii nova crimina addunt; et sicut patres increduli fuerunt Deo colendo idola, ita filii increduli sunt Christo, sequentes suas cogitationes, et pertinaciter adinerantes Mosi et Judaismo. Ita explicat Apostolus, *Roman.* x, 20, et ibidem Ambrosius, Orígenes, Chrysostomus, atque S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus hic, et Hilarius, lib. V *De Trinitate*, et Cyprianus, lib. 1 *Contra Judæos*, cap. xxi.

Pro *incredulum* hebraico est *lTlD sorer*, id est recedentem, rebellem, contumacem, et, ut Apostolus vertit, « noncredentem et contradicentem. »

3. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper. — Nam patres in templo, quasi ante faciem Dei, immolabant idolis, ait Cyrillus; filii vero Christo in faciem resistebant, eumque conviciabantur.

Er *sacrificant* super *latkkes*, — id est super altare constructum ex lateribus, more gentilium, inquit S. Hieronymus. Unde Judiéis id vetitum erat : eis enim jusserrat Deus, ut altare construe-

rent ex terra, aut lapide impolito. Causas dedit *Exod.* xx, 21. Verum nota : Pro *qui sacrificant* hebraico est *tzzrtapD*, id est ut Septuaginta Taiwan, *thymiama adolent*, thurificant, incensant. Judæi enim ex lege *Erodi* xxx, I, thymiama adolebant in altari, non holocaustorum sed thymiamatis, quod factum erat ex lignis setim auro obductis : hi vero ex gentilitio ritu idem habebant altare holocaustorum et thymiamatis, illudque ex vili latere factum et fidum. Hoc taxat et ridet hic Propheta (1).

4. Qui *nadit* in sepulcris. — Septuaginta *ver*». 4. vertunt : *Qui in sepulcris et specubus dormiunt propter somnia*, ut scilicet per ea edoceantur de veritate rei arcante, vel futuræ, quam quærent, eamque aliis revelent, itaque quasi prophetæ *divi-* Dormir» nent : quomodo Pomponius Mela et alii *narrant*, a *Pnl** Libyas mortuos colere pro numinibus, et sepulcris incubare, ut a mortuis petant somnia, quibus *Mti-ui*». admoneantur quid in rebus arcanis et dubiis facto sit opus. Ita Cyrillus, Theodoretus et alii.

Erant enim sepulcra veterum, uti etiamnum sunt regum et Religiosorum, ampla et spatiosa, instar camerarum vel cubiculorum, in quibus proinde dormire, quin et habitare poterant.

Unde *secundo* notantur hic magi et sagi, qui in sepulcris degebant, ut ibi dæmonem consulerent, cum eoque colloquerentur. Dæmones enim sepul- Danone» era adamare patet ex dæmoniis habitantibus in inunts*- monumentis, quos Christus sanavit, *Matth.* mi, ti» r*b 28. Dæmones enim, quia fætidissimi et spurcissimi c msm. sunt, hinc foetidissima induunt corpora, et fastidissima ambiunt loca, utpote sibi similia, qualia sunt sepulcra, patibula, cavernæ, etc. Adde, nutu Dei s^i.adx hoc fieri, ut simul significetur illos delectari hominum morte, et inter mortuos versari : perinde ac carnificis et reorum plectendorum locus est Golgotha, sive Calvaria. Denique *tertio*, S. Chry- Terti», sostomus, Theophylactus et Euthymius in *Matth.* vin. tradunt id cos facere, ut hominibus persuadeant hominum animas in dæmones commutari, ac suis corporibus sepultis assidere. Unde S. Chrysostomus : Dæmoiiiaci, ait, clamant : « Aniuia illius ego sum. »

Et in *delubris* idolorum dormiunt. — « Ubi stratis pellibus hostiarum, inquit S. Hieronymus, in-

(1) Rosenmüller hic notari putat ritum aliquem supersticiosum, nobis ignotum, quo in lateribus, formulis For- san magicis insculptis, quales illi sunt qui litteris cuneatis inscripti hodie in vetero Babylone reperiuntur, in honorem idoli alicujus, aut alia superstitionis causa thura adolebantur : sunt *Q'lyzS.* hoc *üC0 ,rc,a lateribus*, togulisve strata indicare velint, inter quos David Millius, qui in *Dissert. do idolo "IHN, ol>*» rv.ii Fuisse consuetudinem in tectis super tegulis sacrificandi, eorum qui expiationibus et magicis artibus studerent, præsertim mulierum, quæ *legatari*» ob eam causam dictæ essen. oane m *tectis* aedium thura adolevisse idolis impios Hebræos, con-tal eo *Jerem.* xix, 13; xxxii, 29; *Sophon*, i, 5; *IV Iirg.* xxiii, 12. Notandum etiam juxta Ciliardinum, tecta domorum in pluribus Orientis partibus vocari *latens*, eo quod lateribus constrata sunt.

cubare solili crani, ul somniis futura *cognoscerent*. Q"od in fano Æsculipii u-que hodic error celibi..tElhnicorum, multorunique aliorum, quonon sunt alia nisi tumuli mortuorum. » Sic in Æsculapii delubro dormisse ægros, ul ab eo sanitatem impetrai ent, testatur Aristophanes in *Pluto*. Sic Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. uv, asse-nt, « Nasammonas propria oracula apud parentum sepulcra mangiando captare, ut Heraclides scribit: cl Cellas apud virorum fortium busta eadem de causa abnodare, ut Nicander affirmat. » Quocirca Isaias delubra hæc jungit sepulcris, quia juxta sepulcra suorum solebant erigere delubra, Vel ut deos suis defunctis facerent propitios et provisores, vel ut in iis defunctos heroes et principes, quasi inter deos relatos colerent. Unde Asconius in *Divin.*, censet in delubris ablui solita mortuorum corpora, indeque loca ante aras dicta *delubra*, quod io iis essent labra, id est conchæ el vasa, ad abluendos mortuos: vel, ut alii, delubra dicta *ndilucndis* lum cadaveribus, luin manibus sacerdotum ante sacrificium; licet Festus delubrum dici putet quasi *delibratum*, id est decorticatum fustem, quetn venerabantur pro Deo. Servius vero: Delubrum, inquit, dictum est, quod uno tecto plura complectitur numina, t' est Capitolium, in quo est Minerva, Jupiter, Juno. Videotur ergo gentiles in delubris, æque ac in sepulcris, divinationes captasse el oracula per necromanliam (I).

Perperam ergo Vigilantius, et nostri hagiomachi, hoc detorquent contra basilicas Martyrum, in i'que vigilias fidelium et orationes. «Hoc enim, ait S. Hieronymus, non tam illi faciunt, quam habitantes in illis dæinoncs, fortitudinem el flagella sancii cineris non ferentes. » Nota hoc, Calvine.

Rursum in delubris idolorum, præsertim Veneris, dormiebant vacantes libidini, uli ostendam Jj<ni(/ivi, 21. Secus fiebat in vigiliis Christianorum; illi enim in templis pernoctabant vacantes orationi. Porro quam hoc gratum sil Deo et Sanctis multis miraculis siepe declararunt. Audi unum illoMic quod Romæ in basilica S. Petri contigit arino Christi UI9, Martino I Summo Pontifice, quodque narratur in Concilio Toletano VII, in fine. Cum in HRpania non inveniretur prima cl secunda pars *Muralium* S. Gregorii, Taio Cæsar-augustanus Episcopus Romam profectus csl, ul eos inde transferret in Hispaniam. Cumque Hom e charlophylaccs ei moram necterent in perscrutandis archivis et scriniis, Taio nocte ad sepulcrum S. Petri pervigilans, oransque sibi indicium librorum S. Gregorii dari, vidit totam ecclesiam immenso lumine repleri. Deinde conspexit magnam auzuslamqne albatorum pra-sulmn multitudinem binos cl binos altare S. Petri fi n-dere. Ex hisce duo ad Taionem diverterunt, unus-

que ex eis scrinium, in quo libri qnrslli continebantur, ci digito ostendit. QuæsivilTaio: « Qiiænam hæc lam præclarorum virorum est processio? » Protinus ille respondens: a Duo, inquit, illi quos precedentes, seque invicem manu inserta vides complectentes, sunt SS. Petrus et Paulus. Reliqui voro quos post eos cernis stantes, ipsi sunt successores eorum, hujus Apostolicæ Sedis ex ordine Pontifices. Et sicut hanc Ecclesiam iu vita sua dilexerunt, ita et nunc post obitum diligunt, et frequenter cam invisere veniunt. » Tunc Episcopus: « Oro, inquit, mi domine, ul dicas mihi quisnam tu ipse sis. » Ille respondit: «Ego sum Gregorius, pro cujus libris tanti itineris laborem sustinuisti. » Rursum Episcopus: « Obsecro, ait, domine mi (si hic est), mihi dicas, quisnam istorum est S. Augustinus, cujus libros non minus quam tuos dilexi? » Cui S. Gregorius: « S. Augustinum virum excellentissimum alius a nobis continet locus, n Non enim Romæ in ista basilica scpullus est. Ilis dictis ad coetum aliorum cnm socio rediit, omnesque simul ad altare S. Petri reverenter submissis capitibus inclinantes, eodem quo venerant ordine et lumino recesserunt. Denique Taio libros in scrinio sibi ostenso quonons reperii, et in Hispanias detulit.

Accipe alterum. Theodosius Senior magnificum templum extruxit Constantinopoli in honorem S. Joannis Baptistæ, coque transtulit sanctum ejus caput, qua de causa etiamnum celebramus festum decollationis S. Joannis Baptistæ 29 augusti, uti testantur Prosper in *Chronico*, Sozomenus, lib. VII, cap. xm, Cedrenus, Sigeberlus, anno Domini 391, et alii. Exorto postea bello periculoso inter Eugenium tyrannum et Theodosium, Theodosius, magis Deo et Sanctis quam armis nixus, in hoc templo ardentes preces effudit, invocavitque opem S. Joannis, ut ipse esset protector ejus et bellidux. Exaudiil Sanctus, ac remuneratus est pietatem Imperatoris: nam cum prælium committeretur, cæsus est Eugenios, dux ejus Arbognstes fuga elapsus, se ipsum interemit. Porro id factum esse ope S. Joannis patuit ex eo quod narrat Sozomenus, lib. VII, cap. XXIV: « Fertur, inquit, quod eo tempore quo collectis copiis Imperator in templo Dei, llebdoino dicto, orabat, dæmon quidam egressus, cl in sublime raptus, Joanni Biplistæ conviciatus sit, et capitis amputationem exprobrando exclamaverit, dicens: Tu me vincis, et exercitui meo insidiaris. Qui adfuerunt, cie., diem quo ista acciderunt, conscripserunt, et paulo post do bello ab illis qui interfuerunt, sio ea gesta esse cognoverunt. »

Nola: vitia quonon hic taxat Isaias spectant Juti cos non tam tempore Christi (tunc enim non coluerunt idola), quam eos qui vixerunt sub temporibus, el post tempora Isaiæ: horum enim, æque ac posterorum, peccata arguit. Solent enim Prophète de posteris ita prophetare, ut tamen parentum vitia moresque sui ævi laxaro non ncgliganL

(1) Vide Jdin, *Archacolog. Bibl.* pari. III, cap. vi *Ve divinaionlbiu.*

Forerius, ul ostendat hæc etiam Judæb tempore Christi convenire, mystico omnia cl symbolice explicat : Pharisœi, inquit, pròno, immolabant in hortis diis suis, non Priapo aut Jovi, sed gulæ, ventri, veneri el cupidini suo. *Secundo*, immolabant super lateres : quia in vasis testaceis addebant thus, aliosquesutfitus ad mollitiem et delicias. *Tertio*, habitabant in sepulcris, id csl erant hypoaril®, et eorum instar exterius speciem pr®forobant pietatis, cum intus essent pleni dolo el avaritia: erant ergo ipsi sibi quasi sepulcra dealbata. *Quarto*, dormiebant in delubris, id est horrenda facinora patrabant. Verum hæc mystica sunt, non litteralia. Unde el Pythagoras tertium hoc symbolum habuit, sed alio sensu : a in sacrato, ait, sepulcro dormire periculosum csl, n id est res superis consecratas ad voluptatem cl sordiam substernere periculosum est, quia hoc iram et vindiciam Dei provocat.

Qui comedunt carnem suillam, et jus profanum. — Taxavit Judæorum idololatriciam, nunc taxat gulam cl inobedientiam, quod scilicet carnes lego vetitas, uti porcina, coquerent et comederent. Hinc carum jus vocatur a jus profanum, » id est vetitum. Cum enim caro comedi vetatur, etiam jus carniū velatur. Rursum jus profanum erat, quod ex victimis pacificis coctis, in secundum, aut, si ex voto esset, in tertium diem relinquebatur: eodem enim dic comedi debebat; undo si in tertium diem reservaretur in vasis, erat *Su d piggul*, id est res immunda et inquinans, *Levit. vu, 15, et cap. XIX, 7*. Ita Forerius. Porro caro suilla, sive porcina, quia sordida, vetita fuit Judæis, *Levit. xi, 7*. Unde porcum a spurcitie dici censet Rupertus, lib. H *De Triait*, cap. xxxiii : « Latinus, inquit, caballum *acatando* nuncupat, co quod terram cavet ungula : asinum ab assidendo; porcum quasi *spurcum*, eo quod spurcus sit : et canem, co quod *canorum* continet venando latratum. » Ila ipse, do quo judicent Onomastici.

Vtn. s.

5. Qui dicunt (gentili) : Recide a me, quia immundus es, — quasi dicat : Hi Judæi ex fastu aversantur gentiles, quasi immundos, quod suilla aliisque carnibus lego vetitis vescantur; cum tamen ip'ime! easdem comedant : ac proinde immundiores sunt gentibus, cum contra legem suam faciant; gentibus autem nulla lege h® carnes vententur.

Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota niB, — </ d. Isti ibunt in fumum et ignem tum Titi et Romanorum, qui Ilici o olymam comburent; turn in fumum et ignem, hoc est in ignem non lucentem, sed fumantem, telrum, fœdum el caliginosum geh nnæ. Est metonymia : a ignis » enim et « fumus » vocantur, objecta et fomenta ignis et fumi, qualia erunt corpora damnatorum, v. g. Judæorum horum Christum respuentium. ItaS. Hieronymus, Forerius, Adainus et alii.

6. Ecce scriptum est coram me, — q. d. Scripta sunt eorum peccata tum iu ipsorum conscien-

lia, turn in memoria et mente mea; ac proinde jugiter oculis meis observantur, puhantqoe justitiam meam, ut justam vindiciam in eos exserat. Alludit ad *Deuteron. xxxii, 34* : « Nonne hac condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? Mea est ultio, et ego retribuam cis in tempore. » Sic el ait Jeremías, cap. xvn, 1 : « Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino, » de quo ibi.

I

Non TAcroo, — non quiescam, non cessabo a vindicta Judæorum. Respicit ad id quod dixit cap. XLii, 14 : « Tacui semper, silui, patiens fui, quasi parturiens loquar; » sæviain nimirum in Judæos tempore Christi, cum ipsi mensuram peccatorum patrum suorum plane impleverint; tunc enim et parentum et filiorum peccata, totius gentis excidio mulctabo. Vide dicta Gena, xv, 16. Hoc est quod Christus ait Judæis, Mattò. xxiii, 32 : a Et vos implete mensuram patrum vestrorum, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justus usque ad sanguinem Zachariæ, » etc.

7. QUI SACRIFICAVERTUNT SUPER MONTES (in loCis ven. T. altis, quæ excelsa dicta sunt), et super colles exprobraverunt Mini. — Qui enim colunt idola quasi deos, exprobrant Deo arrogantiam divinitatis, eamque a Deo, quasi falso usurpatam, in idola, qu; i illis debitam, transcribunt. Adde solere idololatræ sua idola laudare, iisque adscribere suas opes, victorias et fortunas; at pie e contrario Deum Judæorum conviciari el subsannare, uti fc erunt Judæi adorantes vitulum aureum, *Lzodi xxxii, 4* : « Hi sunt, inquiunt, dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. »

Et remetiar opus eorum primum in sinu eorum, — q. d. Prima el prisca Jud. orum opera remunerabor repci'.damque, poenas meritas effundeudo in sinum eorum.

8. Quomodo si inveniatur, etc. — Hic querelam Isai® mulcet et mitigat Deus per consolationem aliquam, quam desolationi Judæorum immiscet, q. d. Sicut si quis in botro corrupto, v. g. congelato, pedibus contrito, aut putrido, unum granum vel acinum (ita et Septuaginta et Vatablus; perperam ergo Marloralus pro gnmo vertit, *mustum*) illæ'Uin cl integrum inveniret, dicere!quo alteri : Ne carpas illud, aut abjicias; sed sine ul seratur, germinet et crescat in vilem, novosque botros procreet : *Quoniam benedictio in to est* (ita habent ik br. ea); *benedictio*, id est fecunditas, puta semen, cl spus propaginis. Sic enim *benedicere* io Scripturis sa pe significat *benefacere* puta facere ul crescat et multiplicetur. Sic Deus benedixit homini, animalibus et plantis, dicens : « Crescite, et multiplicamini, » *Genes. i, 22*. Pari modo ex Judæis jiaucos aliquos, instar acini ex botro, id est ex lota gente illiesos servabo, ut non tota gens pereat, sed maneat semen, puta Apostoli, aloque pauci credentes iu Christum, qui suam deinde fidem et gratiam in alios propagabunt. Hoc e*t

quod dixit Isaías, cap. i, 9, cl cx eo Paulus flow-ix, 29 : «Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissetus. » Ha S. Cyrillic, Hieronymus, Rupertus cl Eusebius, lib. Il *Demonstr.*, cap, xlix.

9. (Hoc est quod subdit isaias) : Er educam de Jacob (de Jacobitis, sive fsraelitis) semes (jam dictum), et de Juda (de Judæis) possidentem montes meos. — Puta Apostolos eorumque successores, qui possidebunt Jerusalem sitam in montibus, id est Ecclesiam, cujus doctrina et vita excelsa est et coelestis. Ha Forerius, Vatablus et alii.

pH. *0. 10. Er ERUNT CAMPISTRIA IN CAVUS GREGUM. — plinti- ?ro almPrs,rin hebraico est p x' saron. «Saron autem, ait S. Hieronymus in cap. xxxvn *Isaiae*, omnis justa Joppen Lyddamque appellatur regio, in qua latissimi campi ferlilesque tenduntur. » Unde vertunt *campestria*, quomodo campestris regio in Il dia et Gallia fertilissima est, quæ vulgo Campania vocatur. *Saron* ergo per synecdochen significat arva vernantia, et quemvis locum fertilem et amœnum, q. d. Fidelibus in Ecclesia, quasi in montibus amoenissimis et pascuis uberrimis, dabo uberrima et tutissima pascua, ut ibi pascantur et stabulentur, uti greges in caulis campestribus. Est continua metaphora, sive allegoria.

Er vallis Acuor in cubile armentorum, populo mfo. — « In cubile, » id est instar cubilis. Nota : Vallis Achor erat juxta Jericho, Josué vit, 20 , ac proinde pinguiissima et fertilissima. Talis enim ent ager Jericho; ibi enim balsamum provenit, et nusquam alibi : abundat rosetis, cannis mellis, palmetis; unde et civitas palmarum est appellata. Dicitur « Achor, » id est turbationis, eo quod in egressu Terre Sanet.u sub Josuc, ob sacrilegium Ach ín, ibi Israel turbatus sit et caesus; sed punito et occiso Achan, per Josué, qui typus erat Jesu Christi, ei et sociis moeror in gaudium est versus; ibique aperta est spes victories et quietis, ubi fuerant desperatio cl turbatio. Jam « vallis Achor » hic, *primo*, accipi potest mundus, in quo nos turbant homines, caro el dærnnon, q. d. Licet mundus sit vallis Achor, id est turbationis, in co tamen per Christum omnes fideles suaviter requiescent; nam vi gratiae et fortitudine Spiritus Sancti omnem turbationem vincent, aut generose sufferent. Secundo, « vallis Achor » est regio genlium, sive gentilitas ante Christum. Ita Cyrillus. *Tertio*, el optime, « vallis Achor » est Judica. Achan enim significat Judæos incredulos Christo, et Christianorum hostes ac turbatores. De Judæis enim hic egit a vers. 8 et deinceps, ctsic « vallis Achor » pro Judrea capitur, Osee n, 15, q. d. E Judica Christi el Christianorum turbatrice prodibunt, in eaque quiete agent, pascentur, alio^que pascent, *armenta*, id est Apostoli alique Christiani. Loquitur enim de Judæis fid' libas et Christianis ; nam de infidelibus agit in sequentibus.-Vide *Can.* VI et VII.

li. Et vos qui dereliquistis Dominum (Transit ad Judæos impios et infideles, lum suo tem-

pore, tum patrissantes tempore Chrisli; utrorumque enim impietatem et infidelitatem, horum in Christum, illorum in Deum, arguit. Unde ail): Qui obliti estis montem sanctum meum, — puta Sion, ejusquo templum , el confugitis ad excelsa idolorum, ac tempore Christi relictæ Ecclesia, quæ ccepit in Sion , pertinaciter adhæretis impiis Scribis et Pharisæis.

Qui ponitis (disponitis, instruitis) Fortunæ mensam. — Pro *Fortuna*: hebraico est *Gad*, id est felicitas fortunæ. Unde Lia filium ex Zelpha ancilla sua natum vocavit Gad, dicens : *Feliciter*, scilicet hic mihi filius natus est, Genes, xxx, II. Hinc ergo palet *Gad* fuisse deum Gentium, a quo in bellis fortunam et victoriam pendere censebant, quem proinde alii M irtein , alii Fortunam vocabant. *Gad* enim deducitur *ainjgedud*, id estasi 'l turba vel globo militari, cui Martem præesse con- G sebant. Atque hinc Germani, olim bellis et rapi- m «T» ùi nis addicti, deum suum vocaverunt *God*, quasi fortitudinis æque ac fortunæ bollicie præsidem. In prælio enim, ut ait Poeta, « sors et virtus miscentur in uno. » Hinc pro *Gad* Forslerius et Forerius vertunt, *Martem* ; R. Moyses, *Jovem*; Noster, Vatablus, Syrus et alii, *Fortunam* ; Arias, *bonam gratiam*, vel bonum eventum. Hac de causa «primus, inquit Plutarchus, lib. I)c *Fortuna Roman.*, Fortunæ templum dedicavit Ancus Martius, sorore Nuræ natus, videturque fortunam cognominem fecisse fortitudini, cui ad obtinendam victoriam fortuna plurimum confert. » El inferius : « Quæ vero ad Tiberim dedicata est, fortuna fortis scilicet, vi omnia vincendi prædita et generosa, ei fanum in hortis populo a Cæsare legalis œdificaverunt; quod hunc quoque favore Fortunæ ad summum imperium evectum judicarent; quod el ipse testatus est. » Gad ergo est Fortuna foriis, sive Mars et Fortuna.

Audi etS. Hieronymum: « Est in cunctis urbi- Mo epa* bus,el maxime in Ægypto, idololatriæ vetus consudado, ut ultimo die anni ponant mensam re- uujoî feriam varii generis epulis, et poculum inusto mixtum, vel præteriti anni vel futuri fertilitatem auspicantes. Hoc autem faciebant Israelita omnium simulacrorum portenta venerantes. » Sicut Apim, quem in Ægypto coli viderant, vitulis aureis quos fabricarunt cl adorarunt, tum in deserto, lum in Chanaan, imitati sunt. Atipie hic mos gentilium apud eosdem ad Christum conversos mansisse videtur. Hinc enim videtur manasse illa consuetudo Christianorum, ut ultimo die anni æque ac primo convivia ineant, ut præteriti anni felicitatem lætitia terminent, et novi prosperitâleni eadem auspicentur, et invicem apprecentur.

Certum ergo est gentiles fortunam coluisse ut deum aut deam. Unde Virgilius :

Fortum omnipotens et ineluctabile fatum.

Causam quieris? Assigno. Multa in rebus humanis fortuita sunt, et fortuito eveniunt, uti opes,

honores, victori® in bollo. Rursum, probis sæpe adversa, impiis prospera, non inerito, sed quasi fortuito accidunt; unde plebs fortunæ hæc tribuit, nesciens fortunam regi a Dei providentia* Hinc inulti dicunt illud Herculis: a Ut quid incubui virtuti, quam video subjacere fortunæ? o Hac ergo de causa genldes coluerunt fortunam, quasi deam potentissimam, suosque beantem. Quin et apud Christianos non desuni, qui fortunæ plus tribuant, quam prudenti® aut virtuti. Ha avarus ille apud Nazianzenum, in tractat. *De Fortuna*, dicebat: u Gutta bonæ sortis sive fortunæ, potior mihi est bonæ mentis sive prudenti® cado. »

Bupalus, inquit Giraldas, synlag. 16, primus omnium Fortunæ statuam Smyrmeis effecit, polum capite sustentis, manuque Amallhææ cornu. Post hæc Pindarus deam ipsam celebravit. Verum jam ante Orpheus Fortunæ hymnum cum thuris thymiamate concinuit. Fuit et in Ægæra urbe Fortunæ simulacrum, gestantis similiter cornu copile, juxta quem Cupido erat alatus. Quare significari putat Pausanias, quod ea etiam quæ ad amorem pertinent, fortuna magis quam pulchritudine mortalibus succedant. Sic et Lactantius, lib. 111, cap. xxviii, docet Fortunam effigiari cum cornu copiæ et gubernaculo, tanquam opes tribueret, et humanarum rerum regimen oblineret. Hinc Plinius, lib. II cap. vu, exclamat: « Toto mundo et locis omnibus omnibusque horis, omnium vocibus sola Fortuna invocatur, et una nominatur, una accusatur, una agitur rea, una cogitatur; sola laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur, volubilisque existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorunique faulrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, adeoque obnoxia sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probalur incertus. » Fuit ergo hæc fraus diaboli, ait S. Augustinus, lib. IV *De Civit. Dei*, cap. XIX: « Ut homines recto vivere, perinde ac Deum non curarent, conciliala sibi Fortuna, quæ illos sino ullis bonis meritis faceret fortunatos. »

Porro Fortunam pingebant, primo, cæcam, uli fecit Cebes Thebanus in *Tabula*: « Sed mulier, inquit, illa quænam est, quæ cæca atque insana, super rotundo quodam lapide consistere videtur? Fortuna, ait, vocatur: ca autem non solum cæca, sed insana etiam el surda est. Quænam hujus sunt jjarles? Obambulat, inquit, quocumque gentium, et aliis quidem facultates eripit, aliis tradit, ab cisque rursum aufert quæ tradiderat, atque aliis temere tribuit. » S. Augustinus, lib. VII *De Civit. Dei*, cap. in: a Fortunam, ait, deam antiqui dixere, non rationabili dispositione, sed ul temere acciderit, sua cuique dona conferre. De hac Sallustius: Sed profecto Fortuna in omni re dominatur: ca res cunctas ex libidine magis quam ex vero celebrat, obscuratque. » Verum Sallustio sapienrior Seneca in *epist.*: a Nihil, ait, neque boni, neque mali dare potest Fortuna: valentior enim omni fortuna est animus, qui in utramque partem

n > suas ducit, bcataëquac miseræ vitæ sibi causa est. » Et Juvenalis:

Nullurn numen «best, ii sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, dears, caldque locamus.

Et Plautus, T/in.: « Sapiens pol! ipse fingit forlunam sibi. » Et Attius apud Sallustium, ad Cæsarem dixit: a Fabrum esse suæ quemque fortunæ. » über, El Fabius apud Livium, lib. XXII: « Bono imperatori haud magni momenti fortunam esse, mentem rationemque dominari. »

Secundo, eam mulierem pinxerant. Audi Artemidorum: a Mercurius, ait, juvenis et adolescens, Hercules juvenculus, Jupiter vir, senex Saturnus, Dioscuri gemini adolescentes, Spes virgo, Diana et Minerva: Sp s quidem ridens, Diana casta facie, Minerva Gorgonem intuens. Fortuna mulier juvenis, vetus Vesta. Pare® tres mulieres vestit®, nudæ Iloræ, lavantes Nymph®. »

S. Augustinus, lib. IV *De Civit*, cap. xix, tradit muliebris Fortunæ simulacrum Romæ a matronis dedicatum et appellatum fuisse, quod et sæpius locutum esse trad dei unt. Causam dat Giraidus, *syntag.* 16, et Plularchus, lib. *De Fortuna Doman*. Cum enim Coriolanus exsul bellum patri®, nimirum Romæ, intulisset, nec armis resisti posset, nec precibus; mulierum tamen lacrymis placatus est, ideoque templum exstructum Fortune muliebri, via Latina, quarto ab urbe lapido.

Tertio, alii, inquit Giraldus, *syntag.* 16, inter Terti®e maris undam velificantem finxere Fortunam, alii ret® in saxi aut montis cacumine ventis expositam, Um. plerique rotæ insistentem pinxere. Certe Apelles cum Fortunam ip®e sedentem pinxisset, rogatus cur id fecisset? a Quia, inquit, nunquam stetit. » Apud Scythas vero sine pedibus fingebatur, ut manus tantum et pennas haberet, instar avium quas apodas vocant, quod pedibus careant; alii cypselos nominant, de quibus Plinius, lib. X, xxxix. Fuere el qui vitream, propter fragilitatem, vocare. Alii Fortunam iu equo velocissimo constituerunt, et currentem eam Fatum arcu intento insequi, fortunæ instabilitatem pernecitatemque significantes; eamque Fati vi semper agi: hinc adagium: « Fortuna Euripus, » significans ejus inconstantiam.

Quarto, pingebatur cum cornucopia;. Hinc et Quarto, Mammosa a Ilomanis nuncupata est, ob uberta-cu® <ot' tein cl fecunditatem; item Obsequens, hoc est favens et indulgens, et a Virgilio, Omnipotens, ait Lactantius, lib. 11, cap. xxvni. Unde Romani imperium magis fortunæ quam virtuti debent, inquit Plularchus, lib. *De Fortuna Romanor*. Ubi el addit exemplum illustre: Fortuna, oil, Corneliu Syllam e gremio Nicopolis scorti sublatum, super Cynibricos Marii triumphos cl septem ejus consulatus extollens, unius in rempublicam potestate ac dictaturis affecit: qui sane palam se, et resa se gemias Fortunæ in adoptionem dedit, clamans cum ÜEdipo Sophocleo: « Ego me ipsum

SjH* puto Fortuna» filium. » Subdit deinde : « Numa, et qui eum secuti sunt reges, Fortunam admirati sunt, ut principem alumnamque Rom®, et quod (ut Pindarus dixit) revera urbem ferret. » Sic etiamnum rex Narsing® lato dominans in India Orientali, se indigitat *sponsum subvasthi*, id est bonæ fortun®, uti liquet ex epistolis Indicis.

Qnifilo, lurtun. *Quinto*, aurea Fortuna in cubiculis Imperatorum habebatur. Hæc et morituro ipso presento transferebatur ad successorem : undo factum est ut Fortunam auream alicui dicamus. Hanc vero et regiam Spartianus in Severo nuncupavit.

Dionysius Halicarnasseus, lib. IV, scribi l Servium Tullum Romanorum regem, superatis Etruscis, Rom® duo templa Forlunæ construxisse, qua per omne vit® tempus usus erat prospera (nam o servo evectus est ad regnum, idque felix et prosperum), alterum in foto Boario, alterum ad ripas Tiberis. Addit Plutarclms Servium predicasse consuetudinem sibi esse cum Fortuna, eamque per fenestram quamdam ad sc delabi in cubiculum solitam, et subdit ab ipso in Capitolio fanum constructum Forlunæ Primigeni®, de qua Poeta :

To quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti,
Votorum vindex semper, Fortuna, noram,
Accipe quæ pictas pomi libi dura merenti.

Causam addit, quod Fortuna urbi et imperium et originem prestili!. Ita ipse, lib. *De Fortuna Homan*.

Exstat hic Rome? in palatio illustrissimi Cardinalis Farnesii, cuilibet visendum priscum Fortuna! simulacrum. Statua est lapidea ingens et pro-cera, muliebri forma, manu orbem continens, cum hac inscriptione : « Forluu® reduci, domus Augusti sacrum. »

Messam.—Nota: Genfiles diis suis instruebant mensas, putantes eos deliciis nostris pasci et delectari, aquo ac ipsi delectabantur. Ex se enim el suo appetitu, deorum suorum appetitum metiebantur. Ita Belo ponebant mensam, putantes Bel cibos omnes in ea positos devorare, cum sacerdotes eos vorarent, *Daniel*. xiv, 11. lia *Judie*. n, 27, in fano dei sui convivantes Sichimil i-, conviciabantur Abimelcch. Peculiariter autem Fortuna», quasi dea; festiva» et lætæ, omnemque prosperitatem aspiranti, instruebant mensam cl convivium, ut deam quasi llilarinam hilaritate colerent, cum caque quasi convivarentur, el genio indulgerent. Il <c superstitione correcta, Dcus transtulit ad sui < ullum, voluilque in suo altari sibi apponi carnes quasi ad cibum, et vini libamen quas ad polum, indequo altare dictum csl mensa Domini, ut dixi *Levit*. i el n.

M- « Et libatis sinu ea». — Hebraice, *impletis ipsi*, ai' * *Meni potionem*, vel *libamen*, quod Septuaginta vertunt, *impletis ipsi ilannom potionem*. Videntur enim ip'i cum Symmacho legisse 'JO *minili*, id est *abs-Qif*. me, q. d. *Qui parata Fui tunar mensam, d impletis aloque me potionem, ut doceat eam non sita fieri, ted domani*, inquit S. Hieronymus. Do-mon cigo

dicitur *mitini*, id est absque me, quia est sine Deo, imo contra Deum. *Secundo*, alii, ut Pagninus, *minili* vertunt, *planetis*; alii, *fato*, ait Vatablus. *Tertio*, Forerius per *Meni* (ita enim ipse aliis punctis legit) accipit Mercurium; erat enim ipse presei computium et negotiationum, a radice HJO *mana*, id est numeravit, supputavit. Mercurio ergo libabant, ut in negotiationibus fcUeiores essent. Nam eidem etiamnum astrologi vim quamdam adscribunt divinam in illos qui eo horoscopo seu ascendente nascuntur, qua sint in negotiationibus caderis feliciores. *Quarto*, valde probabili ler Sanchez, *limni*, vertit, ad *numerus*, pnatque aludi ad antiqua sacra in Ann® Perennre memoriam instituta. Anna enim dea, ab annis quibus praesidebat, vocata est, et illi mense martio sacrificabant, quo eis annare et perennare liceret. Fuit ipsa Beli filia, soror Didonis, qu® Laviniam .-Ene® uvorem sibi insidiantem fugiens, in Numicum amnem se precipitarli dedit, ac persequentibus se loqui visa :

Placidi sum nympha Numici,
Amne perenne latens, Anna perenna vocor.

Ha Ovidius, lib. III *Fast*. In sacris ergo Ann® superstitiosi gentiles ad numerum bibebant, putantes tot annos vit® sibi adjiciendos, quot cyathos in ea solemnil.de hausissent, de quibus Ovidius, ubi supra :

So.e tamen viaoque calent, annosque precantur,
Quot sumunt cydhos, ad numeruinq bibunt
Invenies illic qui Nestoris ebibat annos,
Qui sit per calices ficta Sibylla suos.

Sic et Arias, et Deirio, *adagio* 810, putant hic notari cos, qui in honorem ilei sui tot bibebant cyathos, quot Hileras continebat ejus nomen. His ergo denuntiare jubetur Propheta, cyathos illos vitæ annos non addituros, sed detracturos ; neque enim ipsi numerabunt annos, sed potius ipsos numerabit gladius, ul sequitur.

Septuaginta *meni* vertunt, Jxla.v», dæmoni, vel genio. Nam Scholiastes Apollonii, lib. 1, tradit tria fuisse precipua el sacra pocula in conviviiis, *primum* Jovis sospitatoris, *secundum* Boni Genii, *tertium* Mercurii presidís somni. *Primum* « Jovi3 servatoris» dictum est, « bona» valetudinis,» unde Galli sumpserunt, *boire à la santé*. *Secundum*, « Boni Genii » est « Fortune, » quod post cernam in illius honorem hauriebant, ita illam venerantes, et quasi abnegantes Dei providentiam. Ex hac superstitione manavit superstitio reccnlior, epulas nocturnas instruendi dominabus bonis, seu Sibyllis albis, et carum regime Abundi e. *Tei hum* bibebant ad conciliandum somnum, quod etiamnum bibunt Germani, iloo est quod dixit AntiplKin.es apud AUluuæum ,

Ad uiquè Uia pocula venerandus esse óeot.

Hæc fusius ex Afhenmo, Nicostrato, Gripho, Diphilo, et alius probat et elucidat Deirio, *adagio* 811. Ubi et addit, pruno, Septuaginta Fortunam vocare dæmonem, nonnulla alludono vocis llebrææ *lament* ad Græcam *íxiuxvt*. *Secundo*, hinc videri manasse morem Belgarum et Germanorum bibendi post dictas gratias. *Tertio*, nostrum Interpretem luce omnia complexum uni Forlunæ tribuisse, quia hæc gentiliū erat Jupiter, id est deus. Notare ergo eum unius idololatriæ geminam actionem, Fortunam videlicet **colentium**, *primo*, mens® appositione; *secundo*, post mensam libatione facta dæmoni; et quia hoc poculum tantum degustabatur, illum usum voce *libandi super mensam*, hoc est, post mensam finita coena.

Noster ergo Interpres videtur secutus Septuaginta et Symmachum, ideoque interpretationem *Tò Meni* omisit, quasi salis contentam in nomine *Fortuna*, quod præcessit; qui enim Forlunæ libant, non Deo, sed dæmoni libant: unde S. Hieronymus in *Comment.*, aliam *Meni* explicationem non adfert. Aut potius id fecit, ut videtur, eo quod per *Meni* intellexerit Fortunam, quasi ea dicta sit *Meni*, a numero vel ferculorum, quæ ei in mensa apponebantur, et, ut llebræum **ootlp orechim** significat, ordinabantur, id est ordinate disponebantur; vel cyathorum, quos in ejus honorem ebibebant, uti jam dixi; vel opum, mercium et bonorum, quæ sibi a Fortuna dari precabantur (inde enim forlunæ **diclæ** sunt opes, quod eas a Fortuna dari et afflari putarent), vel turbarum et copiarum militarium. Has enim proprie significat Hebraice a quo nomen *Gad*, id est Fortuna, deductum est: hanc enim illis præcesse, ac prædas et victoriam dare credebant. Unde hebraice ad verbum est: *Qui ordinatis Gad mensam, et impletis Meni libamen*, ubi, more llebræo, idem dicitur posteriori hemistichio quod priori, hiem ergo est, implere Meni libamen, quod ordinare Gad, id est Forlunæ, mensam: (piare sicut Fortuna hebraico dicitur *Gad*, a copiis militaribus et prædatoriis; ita et dicitur *Meni*, ab earum numero et multitudine. Perperam ergo Musculus vertit: *Et impletis numero libamen*: quia scilicet, inquit, Judæi certum astrorum vel deorum numerum colebant; aut quia iis certo libaminum numero juxta numerum offerentium sacrificabant: quales superstitiones nullas habent Papist®, dum non tantum oblationes, sed et orationes suas ad certi numeri præscriptum alligant: ille liærticus. Cui respondeo Judæos taxari hic non ob certum libaminum numerum pñveise, sed quod eum suis idolis et diis libarent, cumque falsorum deorum suorum numero adaequarent: taxat enim eorum idololatriam. At Christiani non sunt idololatr®, sed Deum verum jam per preces certas et numeratas, jam per incertas et indefinitas ad libitum colunt. Porro sciunt omnes S. Scripturam sæpe mysteria

divina per numeros consignare, ut patet in duodecim millibus signatorum, Apoc. vu, et alibi passim. Quis ergo reprehendat cum, qui in honorem S. Trinitatis ter, in honorem quinque vulnerum Christi quinquies orationem Dominicam, etc., recitat? Vide Petrum Bongum, De *Numerorum mysteriis*, P. Canisium, Costei um, et alios, *be Illosario*. Denique nostro Interpreti plane consentiunt Syrus et Arabicus, vertunt enim: *Replestis mensas Fortunis* (Arabice, *idolis*), *et miscuistis eis lagenas vini*.

12. Numerabo vos **rx gladio**, — cum scilicet Ver®, it omnes et singulos, quasi numeratilo, et ex ordine gladio feriam. Est m< talepsis, ex numero enim plectendorum, incl. diligilur eorundem cædes. Unde Vatablus vertit, *numerabo vos ad gladium*, id est numeratos vos gladio objiciam. Loquitur maxime de gladio Titi et Romanorum. Allud. il ad *Meni*, id est numerum, in voce **W33 mamti**, id est numerabo, *q. d.* Quia vos ad numerum bibendo, coluistis Fortunam, hinc pariter ad numerum ego vos gladio trucidabo.

13. Ecce servi vici. — Hoc plane impletum est **vm. il** in discipulis Christi, qui deliciis spiritualibus sapienti®, virtutum et consolationum cœlestium inebriati sunt a Deo, cum Judæi iis prorsus privati et destituti fuerunt, deliciis, inquam, tum gratiarum jam dictarum, tum Eucharistie; de hac enim hunc locum intelligunt Cyprianus, lib. I *Contra Judæos*, cap. xxii; Ambrosius, **bb.** *De Paradiso*, cap. ix; Cyrillus et Hieronymus hic.

Anagogice et perfectissime hæc implebuntur in mensa illa cadesti a Christo promissa. Luce xxii, 30, ubi Beati jugiter fruuntur nectare et ambrosia divina. Illa S. Hieronymus et Tertullianus, lib. IV *Confia Marcion*, cap. xviii. Pie et pathetice narrat S. Hieronymus in Vita S. *Paulæ*, hac in ipsa adimpleta fuisse: « Paula, ait, implevit curium suum, fidemque servavit; et nunc fruitur corona justiti®, sequiturque Agnum, quocumque vadit. Saturatur, quia esurivit, et læla decantat: Sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. O beati rerum commutatio! lievi!, ut semper rideret; despexit lacus contritos, ul fontem Dominum reperirei; vestita cilicio est, ul nunc albis vestimentis uteretur, et diceret: Scidisti saccum meum, et induisti me lætilia. Cinerem sicut panem manducabat, et polionem suam cum fletu miscebat, dicens: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, ut in ælcrum pane Angelorum vesceretur, et caneret: Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus; et: Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Ut Isaia, imo Domini per Isaiam, in se cerneret verba compleri: Ecce qui serviunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis: ceco qui serviunt mihi, bibent, vos autem sitietis: ecce qui serviunt mihi, lætabuntur, vos autem confundemini: ecce qui serviunt mihi, exultabunt, vos au-

tem clamabitis ob dolorem cordis, et propter contritionem spiritus ululabilis. »

15. Et dimittetis nomen vestrum in juramentum, — id est in execrationem; nimirum cum alicui male precari aut dejerare volent, dicent : Fiat tibi quod factum est Judæis; gladius, clades et desolatio Judaica te comprehendat. Ha S. Hieronymus. Similiter ait Jeremías, cap. xxi, 9: « Dabo cos in vexationem, etc., in opprobrium, et in parabolam., et in proverbium, et in maledictionem, » et cap. xxix, 22, do Achab et Sededa : « Assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Juda, quæ est in Babylone, dicentium : Ponat te Dominus sicut Sedeciam, et sicut Achab. »

Septuaginta pro *schin* legentes *sin*, scilicet pro *JIW sccbua*, id est juramentum, *JTDP sebua*, id est saturitas, vertunt : *Relinquetis nomen vestrum in saturitatem* (id est in nauseam et fastidium) *electis meis*.

Et servos suos vocabit nomine alio, — scilicet Christi, *q. d.* Vocabit eos Christianos, quo nomine primum vocati sunt fideles Christi Antiochi®, *Ador*, xi, 26. Vide dicta cap. 1 x ii, 2. Unde hoc nomen in sequentibus vocatur benedictum, aitque, quod per illud jurabunt; subdit enim :

16. In quo (scilicet Christo, sive Deo Christianorum) QUI BENEDICTUS EST SUPER TERRAM, BENEDICETUR in Deo amen, — id e t in Deo vero, ut vertunt Septuaginta. Hinc patet Christum esse verum Deum. Sensus enim est, *q. d.* In aureo Messile et Evangelii sæculo, benedictiones et juramente fient per nomen Christi, quasi veri Dei, ut qui in nomine ejus benedicetur, benedicatur in nomine veri Dei, ac proinde vere sit benedictus. Dicent enim fideles : Benedicat mihi vel tibi Deus Christianorum, Deus, inquam, amen, id est verus; aut : Ha me Deus amet, ita mihi benefaciat Christus, qui est Deus amen, uti ipse benefecit suis Christianis.

Nota : a Arnen p non est hic adverbium approbantis, sed et nomen in regimine genitivi; dicitur enim JDN 'mbsD *belohe amen*, id est in Deo ipsius amen, puta in Deo veritatis et fidelitatis, qui scilicet est Deus verus, fideliterquo promissa servat, suosque cultores benedicit, ac foedifragos et perjuros vindicat et punit, *q. d.* Eveniat mihi vel tibi benedictio, quæ Christianis data est a Christo, qui est Deus amen, id est veritatis et fidelitatis, id quod promisit suis fidelibus et dilectis.

Huc allusit Apostolus, II *Corinth*, i, 19, dicens : « Dei Filius Jésus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, etc., non fuit, Estel Non, sed Est in illo fuit ; quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est. Ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram, p Vide ibi dicta.

Lr (repete in *quo*, scilicet Christo) qui jurat in terra, jurabit in Deo amen, — *g. d.* Non jurabunt fideles per Jovem, Junonem, Herculem, uti

olim, sed per Christum, per sacra Christi Evangelia, per fidem, per Sacramenta Christi, quasi Dei amen, id est Dei veri: dicent enim jurantes: Juro per Christum, qui est Deus amen, me hoo crimen non fecisse : Ita me salvet aut perdat Christus, qui est Deus amen, si hoc feci. Ha Forerius, Adamus, Sanchez et alii.

Quia oblivioni traditæ sunt angustis priores.— Septuaginta : *Obliviscentur tribulationis suæ priman* Hebraice enim *JW tsarot* proprio significat tribulationes. Sic Joseph e carcere ad principatum Ægypti exaltatus vocavit filium suum *Ilanasses*, id est oblivio, dicens : a Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum » *Genes.* cap. xLi, 51.

Loquitur do benedictionibus et donis Christi in in ette Ecclesia tum militante, tum triumphante : hæc enim tanta sunt ul malorum prislinorum sensum ^; onlî-obruant. Addit S. Hieronymus, in cælo omnem ait s. memoriam malorum abolendam; ait enim : a Licet possit et hoc dici, quod in cælo novo et in terra nova omnis conversationis pristin® memoria deleatur, ne hoc ipsum pars malorum sit prioris angustile recordari. » Verum hoc refellit S. Augustinus, lib. XXIII *De Civit*, cap. xxx, ex Psalte qui ait : « Misericordias Domini in æternum cantabo; » neque pars malorum, sed bonorum e 4 prioris angusti® recordari, si ab ea in gloriam ingentem evaseris. Hic enim verum est istud :

Durate, o socii, quondam meminisse juvabit.

«Jucunda est afflictionis recordatio, dum eam effugeris, n ait Aristoteles, lib. III *Rhetoric*. Hinc Beati cantant Canticum Mosi exsultante*, quod, sicut Hebræi post angustias Ægyptiorum et maris Rubri, illis demersis, ipsi salvi in littus evaserunt, ita et ipsi ex tot periculis et naufragiis incolumes ad portum salutis appulerint, *Apoc.* cap. XV, vers. 3. Rursus, cap. vu, vers. 14, unus ex beatis, et quidem Aenioribus, ait : « Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, » etc.

Verius ergo est quod prius dixit Hieronymus : « Obliviscentur malorum, non oblivione memorile, sed successione bonorum, » et, ut S. Augustinus ait, « oblivione experienti®, non scienti®. »

Scmndo, Forerius hanc angustiam putat esso non tribulationem, sed legis et legalium angustias, præsertim parvam et arctam benedictionem veteris Testamenti, puta abundantiam vini, olei et similibus bonorum terrenoium. Horum enim obliviscentur fideles Christi, cum per cum accipiunt benedictiones amplas et cœlesles de gratia et gloria æterna. De hac enim subdit Propheta : « Ecce enim creo cœlos novos et terram novam, » atque de his recte ait Deus : « Quia abscondit® sunt ab oculis meis. » Jam enim legales benedictiones, æque ac cærmonias, obliviscitur et respuit Deus. Tribulationes tamen etiam dici possunt abscondit®, id est remotie et elongat® ab oculis Dei : quia ipsa

eas removet a cœlo, ut eas non videant, id est non sentiant, nec ob eas doleant Beati. Hic sensus satis genuinus et connexus videtur : egit enim de benedictionibus Christi, dixilque eas fore benedictiones Dei amen, id est veritatis, ac proinde eas fore veras et solidas, quales non fuerunt Mo-
 sis et legis veteris. Prior tamen expositio planior et communior est.

Ver* n. n. Ecce ego creo coelos novos et terram no-
 / vu» v am. — ^ola regnum Christi in Ecclesia vo-
 mundus cari novum mundum, qui mullo amplior, orna-
 w «fi- tior, augustior est isto quem cernimus, ut patet
 Chrbti. consideranti ejus gratias, charismata, Sacramen-
 ta, miracula, sapientiam, efficaciam, sanctitatem,
 ejusque principes Apostolos, Martyres, Confesso-
 res, Virgines, etc. Hoc autem regnum hic inchoa-
 tur, sed perficietur in resurrectione, quando cœ-
 lum et terra vere et materialiter innovabuntur,
Apoc. xxr,l. Vide dicta cap. xxxiv, vers. 4. Quare
 non recte hæc referunt alii ad laetitiam redeun-
 tium c captivitate Babylonica. Nimis enim exilis
 illa fuit, quam ut de ea dici possit : « Ecce ego
 creo cœlos novos et terram novam. »

18. Quia ecce ego creo Jerusalem (Ecclesiam)
 EXSULTATIONEM, ET POPULUM EJUS GAUDIUM. — a Ex-
 sultationem, » id est exsultantem ; « gaudium, »
 id est gaudentem : ponuntur enim abstracta pro
 concretis, juxta *Canon.* XXXVIII, ut significetur
 quod valde exsultabit et gaudebit, ita ut tota vi-
 deatur converti in exsultationem et gaudium. Hæc
 et sequentia ad genuinos Ecclesiæ filios, puta sane-
 tos, pertinent, non ad impios et sceleratos. Vide
Canon. IX.

Ver.« to. 2u. Non erit ibi amplius infans dierum, — scili-
 icnm ccl Paucoruin* inquit Forerius, *q. d.* Non rapiuntur
 immatura morte parvuli, qui paucos dies vixe-
 n 'P- runt : neque etiam inde efferetur senex, qui dies
 r^uio. suos non impleverit. Parvuli, antequam ad ma-
 turam ætatem perveniant, non moriuntur: neque
 qui jam canescere incipit ex vita exhibit, antequam
 ad decrepitam ætatem perveniat.

Secundo, * infans dierum, » scilicet mullorum,
 inquit Sanchez, est is qui ælatis multos dies et
 annos habet, sed quoad sapientiam et mores est
 infans. « Infans » ergo « dierum » idem est quod
 « puer centum annorum, » *q. d.* Tempore Christ*
 veri Christiani nulli erunt ætate viri, et morum
 levitate ac pravitate pueri; sed omnes vit@ puri-
 tate, gratia et virtute erunt viri, licet gradu dispa-
 ri : alius enim major erit, alius minor in sanc-
 titate.

Tertio et simplicissime, *7. d.* Renali per baptis-
 mum non erunt infantes dierum paucorum, sed
 instar virorum gratia et virtutibus erunt pleni et
 validi. Loquitur de adultis baptizatis, qui mox
 crescunt in virum virtute perfectum, quales erant
 primi Christiani.

Hunc esse sensum patet ex eo quod sequitur :
 « El senex qui non impleverit dies suos, » *7. d.*
 In lege inva nuu ent infaus, nec senex dierum,

qui scilicet non impleat dies suos virtutis et sanc-
 titatis. Senes ergo in christianismo, æque ac juve-
 nes, implebunt virtutibus annos, ut tot dies et
 annos habeant virtutum, quotælatis in fide; Uni-
 que senes sint moribus, quam annis quibus vixe-
 runt in christianismo : « Cani enim sunt sensus
 hominis, et ætas senectutis vita immaculata, n Ta-
 les erant primi Christiani, qui statini a baptismo
 currebant ad martyrium. Quicumque ergo vitam
 in otio transigunt, vel ambitiones sequuntur, non
 implent dies suos, etiamsi viverent annos Mathu-
 salem. Præclare S. Ambrosius, libro 1 *in Lucam*,
 explicans illud *Luca* cap. 1 : *Erit enim magnus co-
 ram Domino.* « Est, inquit, coram Domino magni-
 tudo animæ, magnitudo virtutis : est etiam par-
 vitas animæ, et pueritia virtutis. Juxta enim ani-
 mæ et corporis numeramus ætales; non pro ra-
 tione temporis, sed pro qualitate virtutis : ut vir
 perfectus ille dicatur, qui careat errore puerili®,
 et lubricum adolescenti » animi maturitate non
 sentiat; pusillus autem, qui nullum adhuc virtu-
 tis videatur habuisse processum. Erit igitur Joan-
 nes magnus, non virtute corporis, sed animi mag-
 nitudine; parvulus in sæculo, magnus in spiritu. »

Anagogice S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius
 hæcreferunt ad resurrectionem Beatorum. Hi enim
 resurgent in ætate perfecta, puta virili; quocirca
 huc alludit Apostolus, *Ephes*, cap. iv, 13, dicens:
 « Donec occurramus omnes in unitatem fidei, et
 agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in men-
 suram ælatis plenitudinis Christi. »

Quoniam puer centum annorum morietur : et pec-
 cator CENTUM ANNORUM MALEDICTUS ERIT. — *Primo*,
 Forerius exponit, *q. d.* In lege nova peccator fide-
 lis non morietur civiliter, id est non ejicietur ab
 Ecclesia, non maledicetur, non excommunicabi-
 tur, antequam fuerit filius centum annorum, id
 est antequam in peccatis consenuerit; iu iisque
 inveteratus, impudens et contumax fuerit. Favet
 Arabicus qui vertit : *Juvenis morietur, cum fuerit
 filius centum annorum; et qui peccat non maledice-
 tuonisi post centum annos.* Nihil ergo aliud hic locus
 commendat, quam peccata, quæ per fragilitatem
 vel ignorantiam committuntur, facile condona-
 tum iri : neque ex eis hominem ignominiam et
 damnationem in Ecclesia incursum ; sed si do-
 leat, mox ab ea ad poenitentiam et reconciliatio-
 nem admissum iri. *Secundo*, S. Hieronymus, Cy-
 rillus, Castrius et Delrio, *adagio* 812, exponunt,
g. d. In Ecclesia Christi etiam pueri quoad æta-
 tem regenerationis in baptismo, erunt in sapientia
 et virtute Christiana viri, id est perfecti. *Tertio*
 et genuino, dat causam cur dixerit in Ecclesia non
 fore senem, qui non impleat dies suos moribus
 et virtutibus : quia scilicet, si quis senex esset,
 qui moribus esset puerilibus, esset quoque puer cen-
 tum annorum, id est ætate esset senex cen-
 tum annorum, sensibus vero et vitiosa vita esset
 puer; is non perseverabit in Ecclesia, ut ex mili-
 tanti cal ad triumphantem ; sed punietur murto

sterna, ac maledicetur a Deo, ibitque ad tartara, ut socius sit dæmonum et damnatorum. Idem ergo est : • Puer centum annorum morietur, » quod : « Peccator centum annorum maledictus crit, » ut sequitur. In rhythmo enim Hebnei posteriori hemistichio iterant et confirmant prius. Ita S Hieronymus, Procopius, Cyrillus. Sic apud Romanos proverbium erat: « Sexagenarios de ponte dejicere. » Quod nullis explicat Erasmus, *chi-liade* 1, Cent 5, *adagio* 37.

Nota: Peccator centum annorum vocatur *puer*, ob amores et mores pueriles. Similis phrasis est in Belgio, ubi vocantur *pueri* Hollandici, etiam viri proceri et grandævi : quia matres Hollandicæ præ abis matribus mire filios suos etiam grandazos amant, ideoque eos vocant et tractant ut pueros. Audi et Hesiodum, lib. 1 *Oper. et dier.* :

Sed centum quidem mnis puer apud matrem ledulim
Nutriebatur, crescens valde rudis domi sux.

Ex adverso justus, licet quindecim tantum annorum sit, vocatur *vir*, ob viriles mores et facta.

IbraJe, Ra Barlaam, teste Damasceno in ejus Historia, u ' 'n “P* xvin’ ro8anl* Josaphat quot esset annorum, •uni », respondit 45, miranti Josaphat, regerentique : At- quibu» qui facies ! ia et ruga; te septuagenario majorem *1^? indicant. Ila est, el major sum, ait Barlaam, si computem annos vitæ quibus cum muscis mundo vixi : at, « si computem annos quibus Deo vixi, ii ;unt tantum quadraginta quinque; et hos tantum annos vitas computo; cæteros quos in vanitate transegi, mortis. »

Ex adverso veteres laudabant in puero sapientiam et mores seniles, ac talis vocabatur «aiffapt-Tfipuv (uti vocatus es!S. Macarius, teste Nicephoro* lib. IX, cap. xiv), *q. d.* Puer senecio, qualis fuit Salomon juvenis dirimens litem meretricum, Daniel Susannam liberans. Sic Philo Judæus citatus, lib. II *Melissic*, cap. xvin : « Qui multum, inquit, temporis in vita corporis vixerint sine ulla virtute ac probitate, eos longi temporis pueros appellare licet, n Et rursum : « Quousque nos senes adhuc pueri erimus ? Corporibus quidem propter temporis longinquitatem, senes; animis autem, propter ignorantiam et hebetudinem, admodum pueri. » Hinc gentilium proverbium : « Bis pueri senes, » de quo Suidas in voce xxTXfr.piayu : u Con- senescas, inquit, Tithono profundius, Cynira diutius, Sardanapalo deliciosius, ut in te compleatur proverbimi ! : Bis pueri senes. » El Seneca : Nos, ait. « non bis pueri sumus, ut vulgo dicitur, sed semper; verum hoc interest, quod majora nos ludimus. » Senes enim repuerascunt, et quasi ad pueritiam redeunt. Nam, ut ait Aristoteles in *Pro- blem.* : « Quomodo accipienda sint, quæ priora dicuntur? ac posteriora : » in senibus redit albor simul et raritas capillitii, deinde balbuties, velut altera infantia. Ad ha c gingiva exarmatur dentibus, aut certo perpaucis, et cis vacillantibus instructa, uti accidit pueris. Insuper senibus omne

corpus ad puerilem decrescit modum : consimilis virium imbecillitas, consimiles cibi. Postremo morum ineptia, levitas animi, et hoc ipsum parum vel nihil sapere infantiam refert. Auctor est enim in *Polit.* Aristoteles, post annos 48, ingenii vigorem evanescere. Hinc fit ut senes pueris mire delectentur, quasi simii ~ jam ad similium amorem propensi.

Moraliter, audi Eusebium Emissenum (vel potius Enchorium), hom. 0 *ad Monachiti* : « Videte, ait, vocationem vestram, fratres : venire ad eremum summa perfectio est; non perfecte vivera in eremo summa damnatio est. Quid prodest si in loco quies et silentium sit, et in habitatoribus vitiorum tumultus et colluctatio passionum; si exteriora serenitas teneat, et interiora tempestas? Solemus annos nostros et temporum spatia, quibus nunc vivimus, supputare : non te fallat quicumque ille est, numerus dierum, quos hic relicto corporaliter sæculo consumpsisti : illum tantum diem vixisse te computa, in quo voluntates proprias abnegasti, in quo malis desideriis restitisti, quem sine ulla regulæ transgressionem duxisti. Illum diem vixisse te computa, quem non malitia, non invidia, non superbia commaculavit; qui peccato non cessit, qui diabolo repugnavit. Illum diem vixisse te computa, qui pietatis et sancta? meditationis habet lucem. Illum, inquam, diem applica ad vitam tuam, cujus usus pervenit ad animam luam. » Ex quo sub finem inferi : « Elaborate, ut laudabili lemulatione certetis; sit unusquisque vedrum in opere Dei promptior, in oratione ferventior, in lectione sollicitior, in castitate purior, in sobrietate parcior, in lacrymarum largitate profusior, in corpore honestior, in corde sincerior, in ira mitior, in mansuetudine moderatior, in risu rarior, in compunctione ferventior, in gravitate fundatior, in charitate jucundior. » Ad hæc suggerit medium, scilicet exactum conscientia examina, ut ipsa se quotidie castiget, sibi que dicat : Hodieno profecisti, an defecisti? « Puto quod illum incipientem hodie destruxi, hodie seniori meo inobediens fui, mentitus sum, ira vel gula vicius sum, plus hodie risi, plus otio et somno quam decebat indulsi, minus legi, minus oravi quam debui. Quis mihi reddet hunc diem, quem in fabulis vanis perdiidi? Sic de omnibus negligentiis compungamur in cubilibus, id est in cordibus nostris. »

Symbolice S. Hieronymus ; Puer, ait, contimi annorum est Christus, qui de Abrahami stirpe est genitus. Abraham enim csl puer centum annorum; quia anno centesimo genuit Isaacum, qui fuit lypu- cl parens Christi ; peccator vero centum annorum est Judaicus populus, qui ex Abrahami stirpe secundum carnem prognatus est, atque maledictus est; quia manus iniecit in Christum, verum Isaac, qui fuit emen Abrahæ benedictum.

Moraliter S. Gregorius, lib. XVIII *Moral*, cap. iv; « Puer centum annorum monetur, etc., ac »

«perte nos deterrent dicens : Vita quidem pueri in longum trahitur, uta factis puerilibus corrigatur; sed si a peccati perpetratiōe, nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa vite longinquitas, quam per misericordiam accipit, ei ad cumulum maledictionis crescit; unde Decesso est ut, cum nos diutius expectari conspiciamus, ipsa prorogata» pietatis tempora, quasi damnationis argumenta timeamus, ne ex clementia iudicis crescat supplicium peccatoris, et unde quisque eripi a morte poterat, indo gravius ad mortem tendat.

21. Er ædificabunt domos. — Domos el vineas accipe spirituales Ecclesiæ, puta templa, monasteria, collegia, religiones, sodalitates, aliasque sanctas familias, instituta et conventus, quibus Apostoli ac viri Apostolici et zelosi suam fidem et pietatem stabilient, et ad posteros in multa Macula propagabunt, tum in hac vita, tum in futura et beata : ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Procopius, Forerius et alii : has enim domos spirituales significabant domus materiales promiss® Judæis, Dei legem servantibus, *beuter*. xxvui, 4, ad quas hic alludit Propheta.

22. Secundum enim dies ligni (Hebraice est *illius ligni*, scilicet prestantis et famosi, puta *ligni vitee*, ul vertunt Septuaginta) erunt dies populi mei, — *q. d.* Fideles mei longevi erunt, imo in cœlo in æternum vivent; perinde ac si lignum vite, id est cibum immortalitatis, comedissent el comederent. Ha Lyranus, Adamus et alii. Ha ad æternitatem vitæ Beatorum hæc referunt S. Hieronymus, Procopius, Theodoretus, Lyranus, Castrius, Adamus, Osorius et alii. « Hoc est quod de Dei sapientia ait Salomon *Proverb. m*, 18. Lignum vite est omnibus qui accedant ad eam, el qui innituntur super iUam, quasi super Dominum, firmitas. Nec dubium est quin Verbum Dei significet, qui ipsa est vita el sapientia, et do se loquitur : «Ego sum vita,» ait S. Hieronymus. Addit S. Cyrillus fideles fore sanctos, item felices, et rebus omnibus abundantes, uti fuerunt Adam et Eva in paradiso, dum fruerentur ligno vite.

Aliter Arias et Sanchez : censent enim alludi hic ad initium psalmorum, quasi ad tritum vulgo proverbium : « Et crit (justus) tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, el folia ejus non detinent, » *q. d.* Justus instar arboris, juxta aquas semper vernantis, el fructificantis jugiter, felix erit, locuples, el per omnia a Deo benedictus, u Dies » enim subinde splendorem, opes et felicitatem significat, ut *Jerem.* cap. svi!, 16 : u Diem hominis non desideravi.» Et I *Cor.* cap. iv, 3 : « Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, aut ab humano die. » Denique Theodoretus per tignum accipit lignum crucis; sed hoc mysticum est.

Et opera manuum eorum inveterarunt. — Ha hæc puncto dispungenda sunt ab a Electi mei, »

quod sequitur; male ergo hæc conjungunt Forerius et alii. Jam « inveterabunt, » id est ad vetustatem pervenient, erunt longaeva, non tabescent, non marcescent, non perdent suum virorem aut fructum; sed cum suis heris perdurabunt et perpetuabunt.

23. Electi mei non laborabunt frustra, — sed laboris et patientiæ suæ uberem accipient fructum et mercedem. Ita legendum et dispungendum cum Romanis : aliter hæc dispungunt Planiniana.

Neque generabunt in conturbatione, — sed in pace degentes et gaudio, generabunt filios Christo, et etiamsi oriantur conturbatio et persecutio, eam fortiter et quiete sustinebunt, nec turbabuntur, per eamque crescent prole et sobolo fidelium.

Rursum, non generabunt filios, qui mox ab ho-te conturbentur, elidantur, præcipitentur, et quorum immatura morte ipsi parentes conturbentur et contristentur, sed vivent diutissime et quietissime. Hoc est enim quod sequitur : « Quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. » Unde pro in *conturbatione*, hebraico est **nSmb** *labbehala*, id est ad conturbationem, vel *ad præcipitantiam*; Septuaginta, m *maledictionem*, ul scilicet filii mox nati cedant in cædem, servitium, ludibrium et execrationem, uti cesserunt olim filii Judæorum et Synagogæ Babyloniis, *Thren.* cap. v, 13, et *Psalm.* cxxxvi, vers 8 et 9, ac postea Tito el Romanis: uti etiam fuerunt ipsi fideles ante christianismum. Nam filios quos generabant, generabant peccato, d moni, morti et inferno. Symmachus, Aquila et Theodoretus vertunt, in *festinationem*, ut scilicet festino et cito occidantur, aut pereant.

Aliter S. Hieronymus : *In festinatione*, inquit, rit nequaquam festinent absque ratione credere Christo el Apostolis, sed imitentur Nathanael inquirentem et rogantem : « A Nazareth potest aliquid boni esse ? »

Quia semen benedictorum Domini est, — id est quia sunt filii parentum fidelium, qui a Domino sunt benedicti, tum in se, tum in suis filiis, ut ulrique sint felices et longævi.

Et nepotes eorum cum eis, — scilicet erunt « semen benedictorum Domini, » vel cum eis, puta parentibus el avis vivent, *q. d.* Nepotes non morientur ante parentes el avos, sed eis claudent oculos, cisque succedent. Hæc enim avorui et parentum solent esso vota, scilicet ut videant filios et nepotes, in tertiam, quartam et quintam generationem, cnm iisque diu et lele vivant, ac tandem saturi dierum cos post se stirpis ac virtutis suæ propagatores relinquunt. Ha diutissimo vixerunt S. Joannes Apostolus, S. Polycarpus, S. Simeon, Dionysius, aliique primi prieconcs Evangelii, vi leruntque spirituales filios et nepotes toto orbe propagatos, cum iisque jucundissime vixerunt; nepotes vero usque nunc propa-

gantur. « Apostoli, inquit S. Hieronymus, et Apostolici viri ita filios generabunt, ut de Scripturis sanctis instruant, ut non imitentur maledictionem Judre, sed cum Propheta dicant : A timore tuo, Domine, in utero concepimus, et pariturivimus, et peperimus. De his enim dictum erat : Benedicta progenies uteri lui. Tales sunt filii Abraham, qui faciunt opera ejus, et in veteri historia appellantur filii Prophetarum : quales et in novo Testamento Apostoli genuerunt, Paulus Timotheum, Lucam, Titum, multosque alios; Petrus Marcum Evangelislam, et creteri cæteros, quorum benedictum semen est, et hucusque benedicatur, et permanent filii filiorum, de quibus Propheta dicit : Potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur, et alibi : Filii tui sicut novella; olivarum in circuitu mensature. Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum. »

'<-> M. 2-i. Antequam clament, ego exaudiam, — q. d. Preveniam eorum vota et preces : visa eorum necessitate, aut desiderio occurrā et satisfaciam, antequam ipsi illud precibus votisque mentalibus aut vocalibus exprimant. Exaudiam ergo, non solum preces, quas fundunt, sed eorum nutum et silentem affectum.

Feu. 25. 25. Luris et agnus (v. g. Paulus et Ananias : * Paulus enim fuit Benjamin lupus rapax, » inquit S. Hieronymus,) pascentur simul, — q. d. Homines antea contrariis moribus et vitiis addicti, per Christi legem et gratiam mores mutabunt et component, invicem non Iredent, sed antipathiam in sympathiam convertent, unanimes et concordēs vivent in Ecclesia, iisdemque spiritualibus cibis, puta doctrina Evangelii, Sacramentis, ritibus aliisque pietatis officiis sibi commodis, utenlurent fruentur. Vide dicta cap. xi, 6. Ita S. Hieronymus, Forerius, Vatablus et alii. Hoc est quod ait Christus : « Ecco ego mitto vos sicut agnos inter lupos, » ut scilicet homines superbos, feros et barbaros ad vestram agninam innocentiam hē mansuetudinem, ac ovinam patientiam traducatis, ut videantur vobiscum esse unius gentis, generis, indolis, reque ac fidei et religionis, parcimonire ettemperantire. Unde Forerius, T» *leo et bos paleas comedit*, recte symbolice adaptat jejuniis et abstinentiis Ecclesiasticis et religiosis. In his enim homines olim semper carnivori herbis et fructibus vescuntur. Rursum, ait ó. Hieronymus, cum vir disertus et potens in saeculo, Scripturarum se Iradit rusticitati, tunc « Ico et bos paleas comedit. »

Star Nil pulvis panis ejus, — q. d. Serpens

antea carnivorus, idcoquo homini noxius, noa carnes comedit, sed pulverem et terram, uti ei initio mundi precepit, et in poenam seductionis Evre statuit Deus, *Genes*, cap. iii, 14: «Super pectus tuum gradieris, et terram comedes. »

Rabbini per *serpentem* intelligunt dremonem Azazclem, quem aiunt *Levit*, xvi (vide ibi dicta vers. 10), principem deserti appellari. Illius enim potestati subditum esse pulverem deserti, id est corpus humanum, quod ex pulvere factum est, donec in spiritualem naturam fuerit conversum. Sic Pausanias meminit daemonis Eurynoini, quem Delphici credebant mortuorum carnes, exceptis tantum ossibus, devorare. Sic Græci fMtarcût», id est mellitam placentam, ori mortui stalim imponebant, quam ipse in inferno objiceret latranti Cerbero, atque Charontis naulum, uti probat Alexander Sardus Ferrarius, lib. i *De Moribus gentium*.

Hinc et Forerius ad litteram per serpentem accipit diabolum, q. d. Diabolus, qui ante Christum homines, quos in lupos et Icones converterat, devorabat ; jam post Christum, non homines vorabit, sed pulverem, id est eos qui se sponte ei dediderunt, et devorandos prebuerunt. Verum, cum lupos, leones, boves metaphorice accipi constet, idem de serpente et pulvere dicendum videtur. Sensus ergo est, q. d. Homines serpenti, qui alios instar serpentum sua lingua et cauda Iredebant, eorumque famam, carnem et vitam vorabant, jam per Christum ponent venenatam hanc rabiem, non nutriuntur aliorum interitu, sed cibo innocuo facile obvio, sibi a Deo dato, qualis est pulvis, puta doctrina Evangelica, quæ est lex humilitatis, modestia; et simplicitatis, vescuntur et pascentur. Mystico, serpenti, id est diabolo, cibo erit pulvis, id est homines terreni et carnales, qui in terra repunt, ejusque pulverem vertunt, q. d. Ait S. Hieronymus : Diabolus, qui prius hominum mortibus pascebatur, deinceps eos tantum comedit, qui pulvis ac terra sunt, qui scilicet toti terrenis bonis et desideriis inhiant.

Aliter S. Ambrosius, lib. i *De Poenitentia*, cap. xm : Serpens, ait, id est diabolus, pulveri, id est carni mere dentem infigat, eique noceat : tantum animam custodi, ut regridendo carnis peccatum repellat, et spiritum roborat.

Non nocedunt, etc., — quia regnabit charitas in Ecclesia et regno Christi, inquit Forerius. Hoc est quod ait S. Paulus *Galat.* cap. vi, 10 : « Quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia, et super i rael Dei. »

CAPUT SEXAGESIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc caput simile est procedenti, ejusdemque cum eo argumenti : pergit enim in vaticinanda Judæorum reprobatione; et Ecclesiæ gentium vocatione et propagatione, gloria et felicitate. Quocirca primo, Deus rejicit Judæorum templum et victimas, eo quod ipsi sevocantem spreverint, minaturque eis confusionem et cladem. Deinde, vers. 1, prædicit partum et sobolem numerosam Ecclesiæ, cui promittit ubera consolationis, pacem, delicias et gloriam gentium. Tertio, vers. 15, transit ad extremum iudicium, aitque Deum in igne venturum et turbine, ut dijudicet et interficiat idololatrias et impios. Quarto, vers. 19, récapitulât toto libro dicta de missione Apostolorum ad gentes ut iis gloriam Dei et Christi annuntient; ac prædicit eas ad Christum et Ecclesiam magno numero et lætitia commode et facile venturas, ex eisque assumendos fore sacerdotes et levitas, qui in æternum perseverent. Denique, vers. 23, ait eis fore perpetuum festum et gaudium, quodque videbunt cadavera impiorum, quorum vermis non morietur, et ignis non exstinguetur (1).

1. Hæc dicit Dominus : Coelum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum : quæ est ista domus, quam ædificabilis mihi? et quis est iste locus quietis meæ? 2. Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus; ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? 3. Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum : qui mactat pecus, quasi oui excerebret canem : qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat ; qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. 4. Unde et ego eligam illusiones eorum : et quæ timebant, adducam eis: quia vocavi, et non erat qui responderet : locus sum, et non audierunt : feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui elegerunt. 5. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum ejus : dixerunt fratres vestri odientes vos, et abjicer'utes propter nomen meum : glorificetur Dominus, et videbimus in lætitia vestra : ipsi autem confundentur. 6. Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. 7. Antequam parturiret, peperii : antequam veniret parius ejus, peperit masculum. 8. Quis audivit unquam tale? et quis vidit huic simile? numquid parturiet terra in die una? aut parietur gens simul, quia parturivit et peperit Sion filios suos? 9. Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus? 10. Letamini cum Jerusalem, et exultate in ea omnes qui diligitis eam : gaudete cum ea gaudio universi, qui lugetis super eam, i. e. ut sugatis, et repleamini ab ubere consolationis ejus :

(1) Rosenmüller et alii Rationalistæ restringere conantur hunc prophetiarum Isaïæ quasi epilogum ad Judæos in patriam reversos, et ad dissidium ortum ex una parte inter Judæos et Benjaminites, et ex altera inter Ephraimicos, eo quod primi templum denuo excitandum sibi solis vindicarent, necque in structura atque sacrorum in illo pelliciendorum societatem admittere vellent posteros reliquarum tribuum, quæ olim regnum Ephraimicū constituisent. Unde invehitur vates hoc sermone in arrogantiam eorum ex Judæis, qui templo extruendo Deum sibi demereri opinarentur, ostenditque parum illum curaro templum manufactum, cum, si aliud non suppeteret templum, cœli et terra sufficerent.

Sed quam exilis, et coangustata et indigna totius contextus serie sit ista interpretatio, nemo est qui non videat, præsertim cum antecedentia, universa traditio, et lero omnium interpretum catholicorum consensus ad augustiorem sensum ei quidem litteralem nos erigat, scilicet

do mysterio manifestius patefacto tum Judæorum reprobationis, tum Ecclesiæ vocatione.

Primo igitur, nolatur vera religionis character, perversa Synagoga* hypocrisis, et decreta obstinationi poma, vers. 1-4.

Secundo, præmunitur contra hypocritarum sannas prima fidelium paucitas, promissionibus incrementi subitanei et amplissimi, 5-9.

Tertio, confirmatur Ecclesia a congratulantibus, lætitia, solatio, et gloriæ presagio» IO, II : *primo*, ob paucitatem abundantiam, principum favorem, et Dei auxilium, III-IV ; *secundo*, ob redditam inimicis vindictam et hypocrisis poenam, 15-17.

Quarto, predicitur divulgatio Evangelii per universum orbem, et gentium a Iudeis conversio, 18-20, et *primo*, describitur innovata cultus sacri constitutio, 21-23; *secundo*, subnectitur triumphus de hostibus Ecclesiæ æternum damnatis, 24.

ut mulgeatis, et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. 12. Quia hæc dicil Dominus : Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis : ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. 13. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini. 14. Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt, et cognoscetur manus Domini servis ejus, et indignabitur inimicis suis. 15. Quia ecco Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus : reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis : 16. quia in igne Dominus dijudicabit, et in gladio suo ad omnem carnem, et multiplicabuntur interfecti a Domino, 17. qui sanctificabantur, et mundos se putabant in horiis post januam intrinsecus, qui comedebant carnem suillam, et abominationem, et murem : simul consumentur, dicit Dominus. 18. Ego autem opera eorum, et cogitationes eorum, venio ut congregem cum omnibus gentibus et linguis : et venient et videbunt gloriam meam. 19. Et ponam in eis signum, et mittam ex eis, qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, et Lydiam tendentes sagittam ; in Italiam et Gneciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, 20. et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, et in quadrigis, et in lecticis, et in mulis, et in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. 21. Et assumam ex eis in sacerdotes et levitas, dicit Dominus. 22. Quia sicut cæli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus : sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum. 23. Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato : veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. 24. Et egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me : vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni

1. Coelum sedes mfa, teiuu autem scabellum.— Inepte hinc Petrus Martyr, lib. 1 *Contra Gardinerum*, part. I, argumentatur: Deus est in cælo, ergo non est in Eucharistia : « In cælo ergo quærendus est, inquit, non in templo vel pixido, nisi velimus sedem Dei et cælum in pixide contineri. » Inepte inquam, Deus enim in cælo est; sed eo non concluditur : est enim etiam in terra, in aere et ubique.

Pro sensu ergo Prophetæ nota : Ne montem sanctum, de quo cap. præced., vers. ultim. intelligeremus esse Sion; rursum, ne caure ab Isaia a cap. XL, hucusque de diruenda Jerusalem, ojusque reedificatione et Sionis gloria dicta sunt, carnaliter cum Judæis acciperemus de terrena et Judaica Sione et Jerusalem; hac de causa aufert et elidit hanc opinionem Deus, docetque se eam rejecturum, et ejus loco Ecclesiam gentium sibi adoptaturum. Sensus ergo est, g. d. Vos, Judæi, putatis me Sionem vestram ejusque templum deperire, meque illi quasi throno meo affixum esse, ut ab eo avelli nequeam; ac proinde vos illo gloriamini, illud invidum et cæcurnum fore putatis, illo scelera vestra obtegitis, putatisque vos esso inexpugnabiles, dicentes : Templum Domini, templum Domini; fallimini, toto cælo erratis, miseri crassique homines. Ego enim sum spiritus omnipotens et immensus, quare loco non capior, non delector; utque hoc ostendam, Sionem cum

templo ejusque sacrificiis abolebo. Nam cælum et terram ego impleo, imo supero, et ulterius per immensa vacui spatia me extendo. Totum ergo cælum tantum exiguus mihi est thronus, in quo meam gloriam et magnificentiam regiam, imo divinam Angelis et Beatis ostendo : Iota terra mihi est instar parvi scabelli (loquitur de se quasi homine et rege, sedente in solio, anthropopathos); porro detector spiritu peccatoris contrito et obediens, et, ut Septuaginta, humili et quieto. Haec S. Hieronymus, S. Cyrillus, Procopius. Quocirca Thcodorelus et Ambrosius in *Psalm.* xxx, ex hoc loco docent humiles et mansuetos esse templum Dei, in quo Christus, verus Salomon, qui est pax nostra, requiescit. Unde 8. Gregorius, V *Morat.* XXX : « Cum, inquit, humilem diceret, quietum protinus adjunxit. Si ergo ita quietem mentis subtrahit, suam Sancto Spiritui habitationem claudit. »

Quirit S. Hilarius, lib. *De Trin.* : Si cælum est sedes Dei, terra scabellum, quomodo ergo alibi dicitur Deum continere cælum palmo, terram pugillo? ac respondet anthropopathus hæc dici de Deo, ut varia ejus attributa denotentur : nam in throno et scabello, secundum habitum consideratis, protensio corporis, puta majestas regia intelligitur : in continentia vero palmi et pugilli, Dei immensitas deseri bitur, ut cælo et terra significetur, quod Deus intra et extra est, supereminens et internus, id est circumfusus et infusus in omnia;

palmo vero et pugillo continente omnia, ejus infinita magnitudo monstratur, qua extra omnia creata se porrigit in immensum, eaquo quaquavcr-inn continet pugillo, imo digito. Vide et S. Gregorium, 11 *Moral*, vm.

Allegoricc, Orígenes in *Valth.* cap. xxi: Ecclesia, ait, hic militans, est scabellum Dei, dc qua dicitur: « Cum subjecta illi fuerint omnia; » et, quod ponet inimicos scabellum pedum suorum. Magna beatitudo est, ex inimicis scabellum Dei Heri, et subijci Deo.

Symbolice, cœlum est divinitas, terra humanitas. Unde S. Augustinus illud *Psalm*, xcvm: « Adorate scabellum pedum ejus, » sic explicat, *q. d.* Allocate humanitatem Christi.

Denique eleganter S. Bernardus, tract. *De Gradibus humilitatis*, in gradu 1, hinc probat diabolum nec in cœlo, nec in terra, cum Deus illa occu-
Idmonis locus est petj scj ĩn aerũ locuni habere: a Quid facies, inquit, e cœlo pulsus? in terra remanere non potes; elige ergo tibi in acre locum, non ad sedendum, sed ad volandum, ut qui tentasti concutere statum æternitalis, pœnam sentias propri® fluctuationis. »

Quæ est ista domus, quam ædificabit is Mini? — Isaias in persona Judæorum questus est, cap. i. xiv, vers. 11, exustam esse domum Dei per Romanos: « In qua, inquit, te laudaverunt paires nostri, » quasi postulans ut Deus eam iterum re-ædificari curaret. Huic Deus respondet exiguum esse domum, quam Judæi re-ædiflari cupiant, aut cogitent. Adhæc, cœlum et terram, et consequenter omnia quæ ad fabricam templi adhibenda essent, creata esse a Deo, ideoque ea uli in manu sua habet, ita iisdem non indigere, nec oblectari. *Tertio*, suum templum non essa materiale, sed spirituale, uti ipse spiritus est, puta contritos spiritu, et trementes sermones Dei. Vide dicta cap. LVii, vers. IS.

2. Pauperculum, — id est humilem, ut vertit Vatablus: cognati cnim sunt humiles et pauperes: paupertas cnim excelsos spiritus deprimit et humiliat. Unde Hebraice *ani*, et pauperem, et
nomili, humilem significat. Est ergo paupertas thronus
hi thro- sapphirinus, in quo Deus cum majestate residet.
L i Audi S. Bernardini!, homil. 1 super *Missus csl*: a Super quem, inquit, requiescit Spiritus meus nisi super humilem et quietum? Super humilem dixit, non super virginem. Si ergo Maria humilis non esset, super eam Spiritus Sanctus non requievisset, nec imprægnassct. Quomodo cnim do ipso sine ipso conciperet? Respexit, ait ipsa, humilitatem ancillæ suæ, potius quam virginitatem; etsi placuit ex virginitate, tamen concepit ex humilitate. Unde constat quia, etiam ut placeret virginitas, humilitas procul dubio fecit. »

Trementem. — Ille vox significat ingentem reverentiam et metum: inde enim oritur tremor, uti pueri contremiscunt ad vocem acriorem patrenluu, vel oraceolorum. Quis non Rematad vo-

ceni Dei, Regis regum, et Domini dominantium?

3. Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum. — Deus hic asseverat se detestari sacrificia Judæorum, caque comparat homicidio, mactationi cani% oblationi sanguinis suilli et idololatriæ: quæ omnia Judæis ex lege vel naturæ vel Mosaica erant vetita et abominanda, idque ex eo, non quod sacrificia vetera detestaretur Deus, cum ipse ea instituerit; sed *primo*, quod ipsos offerentes et sacrificantes exsecraretur, upóte qui omnem pietatem in cultu sacrificiorum ponebant, interim legem violabant, et rapinis, libidinibus aliisque sceleribus vacabant. Hoc est enim quod ait in fine vers. 3: « Hæc omnia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. » Hoc quoque est quod initio quasi prophetiæ totius argumentum proposuit (unde et hic, in eodem ipsam claudit et terminat) Isaias dicens cap. i, 11: a Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? etc. Quis quæsiuithæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Incenium abominatio est mihi, » etc. *Secundo*, ita loquitur de victimis Mosaicis, quia respicit ad tempora Christi, quando hæc sacrificia abolita sunt, imo facta mortifera. Ad Christum cnim hrce spectant, uti jam sæpius osfendi, el palet hic vers. 7 et sequent. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Procopius, Theodorus et alii passim.

Qui mactat peccs, quasi qui excerebret canem. — Hebraice *orep/i*, id est *dccervtcans*, sive cervicem amputans cani; Chaldaice *excorians*; Septuaginta, *occidens*. Idem dicit alia similitudine fœda et horrida: id enim importat *rò excerebret*, *q. d.* Qui pecus mactat Deo, facit rem illi ingratam, invisam et indignam, ac si ei mactaret canem. Recto cnim notat S. Hieronymus ex lege veteri: « nec mercedem meretricis, nec pretium canis, in domo Dei offerri posse, quia utrumque animal primum est ad libidinem. » Adde canem vilissimum esse animal, et abominandam esse victimam, si is Deo excerebretur.

Oblationem. — Illebræum *r"l;W* mincAa, est sacrificium farreum, do quo Levit n; extenditur tamen ad quamvis oblationem.

Qui recordatur (recordando offert et adolet, csl metalepsis) thuris, quasi qui benedicat idolo, — *q. d.* Eum qui mihi adolet thus vel thymia, exsecror ob causas jam dictas, atque si illud adoleret idolo. Nola: Thurificatio hic vocatur recordatio et benedictio; quia in ea solebant Dei, vel idoli, cui thurificabant, recordari, cumque benedicere, id est eum laudibus et hymnis celebrare.

Hæc omnia elegerunt in vils suis, — *q. d.* Hac fucata religionis specie ipsi non me, sed se decipiunt: quia ipsi inierim in suis abominationibus, id est abominandis peccatis, delectantur et perseverant.

4. Unio: I T EGO I LIGAM ILLUSIONES EORUM, — *q. d.* Ver*. 4 Victimis suis ipsi scelerati non tam honorant me, quam ĩdent el alludunt: ficta enim illa et lar-

vaia pietati» species, qua velant sua crimina, non tam Dei cultus est quam illusio et irrisio. Hinc pariter ego illudam eos, inmittamque eis illusiones, ut nimirum capiantur, erodantur et illudantur a Romanis. Haec Cyrillus et Procopius.

5. Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum ejus (Ab impiis et incredulis Deus hic se convertit ad pios et credentes, de quibus vers. 2, puta a Judæis ad Christianos, ab Israele obdurato ad Israhel obedientem Christo, nimirum ad Apostolos et primos fideles, quos ex Israele elegit Christus. Hisce ait consolator Deus) : Dixerunt fratres vestri odientes, etc., — *q. d.* O Apostoli mei, vestri fratres secundum carnem, scilicet Judæi, vos oderunt et abjecerunt propter nomen meum, puta ob fidem Christi mei, dixeruntque irrisorie : Glorificetur Dominus, id est ostendat gloriam suam Christus, vester Deus crucifixus resurgendo, aliaque miracula patrando, ut lætemini, et nos videamus vestram lætitiā et ejus gloriam, *7. d.* Nequaquam a Deo mortuo et crucifixo vobis lætitiā aut gloria, sed potius mœror, confusio et probrum obveniet. Verum hi sanniones ipsimet confundentur; Christus enim, resurgens, per Paulum et alios Apostolos ostendet gloriam suam, ac convincet confundetque eos, et tandem per Titum et Romanos extrema clade et confusione eosdem plectet. Ecce enim jam videor mihi audire vocem sonantem populi de civitate, scilicet percussi et ululantis ad obsidionem Romanorum, et vocem angelorum clamantium ex templo : « Migremus hinc; » et vocem Domini clamantis tum per Prophetas, tum per alios, præsertim per Jesumquemdam, excidium imminere Judæis hostibus suis. Jesus enim Anani filius, homo rusticanus, imminente Tito atque excidio, per quadriennium hæc Isaïæ verba usurpavit, atque entusiasmo actus, assidue die et nocte plateas obiens clamabat : a Vox ab Oriente, vox ab Occidente, vox in Hierosolymam et templum, vox in omnem populum : Væ, væ, væ Hierosolymis ! » donec in muro idem de more contentiori voce inclamans, addensque : a Væ Hierosolymis et mihi ! in lapide tormento misso ictus interiit, teste Josepho, lib. VII Beffi, cap. XI. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodorctus, Ilayino, Adamus, Eororius et alii. Audi S. Hieronymum : « Glorificetur Dominus, et vivemus in lætitiā vestra, cujus versiculi hic sensus est : Quid nobis humilem introducitis Deum? quid crucifixum et virum dolorum, et scientem ferre infirmitates? volumus eum in sua (ut dicitis) majestate conspiciere regnantem, suspiciemus et in sua gloria triumphantem; humilem atque abjectum videre non possumus. »

Nota hebraismum, « videbimus in lætitiā vestra, » id est videbimus lætitiā vestram. Hebræi enim verba contactus, tam corporalis, quam spiritualis (qualis est visio, quæ rem visam suo intuitu quasi attingit) construunt cum *in*, id est *in* ablativo.

7. Antequam parturiret, peperit. — Loquitur de coetu piorum, puta Apostolorum et fidelium, qui tremunt ad verbum Domini, ut dixit vers. 5, hoc est de Ecclesia. Masculus est Christus, vel, quod eodem redit, Christiani, quos persecuti sunt Herodes, Judæi alique, ut olim Pharao masculos Hebræorum enecabat, *Exodi* cap. 1, 16; eo enim alludit.

Sensus ergo est, *7. d.* Synagoga sub Abrahamo et Mose sensim et lento crevit, et propagata est per generationem filiorum et nepotum, quos Pharao occidere conatus est. At Ecclesia Christi, « antequam parturiret, » id est subito sino longo ministerio, cruciatu et labore, qualis est parturientium, per Apostolos, qui ex Sion prodierunt, Christianos plurimos per totum orbem pariet Christo, illo tempore, quo Judæi eorum irrisores erodentur a Romanis, uti præcessit. Hunc esse sensum patet ex seqq. Ita factum esse constat, *Act.* 11, 3, ubi prima concione Petri, tria hominum millia, et mox alia quinque ad Christum conversa, et in baptismo ejus regenerata narrantur. Ita S. Hieronymus, Theodorotus, Cyrillus hic, Ambrosius, *Exhort. ad virgines*. Non negat parturitionem et dolorem Apostolorum, sed ait eum fore brevem et simultaneum cum partu lietissimo, qui proinde omnem parturitionis cruciatum mox sopiet et absterget.

Alludit ad partum B. Virginis : hæc enim « peperit masculum, » tum sexu, tum robore, puta Christum, « antequam parturiret, » id est sine dolore, mora et sordibus parturientium, inquit Nyssenus, orat. *De resurrect.*, et Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. xv (qui hæc de B. Virgine explicat); unde Septuaginta vertunt : *Antequam veniat dolor parturientium, effugit et peperit masculum*. Quocirca ad litteram partui Christi hæc ita aptari possunt, *q. d.* Coetus timentium Deum, puta Synagoga fidelis et pia, per B. Virginem peperit masculum, qui deinde plurimos alios masculos peperit. Rursum, Synagoga Apostolorum christiana peperit in animis credentium, dum eos Christianos, Deumque diligentes effecit; qui sunt masculi, id est masculo et fortissimo animo, quales fuerunt Martyres innumeri, qui pro fide; Virgines invictæ, quæ pro castitate; Anachoreta, Monachi, alique Confessores, qui pro virtute vel sanctitate usque ad mortem generoso laborarunt et certarunt. Inus ergo est masculus, ait S. Ambrosius loco citato, quem peperit B. Virgo, quemque Ecclesia parit in fidelibus : quia Christus cum iis, nipote suis membris, unum est corpus, et quasi una persona civilis, et unus homo. Vide d. cl. I Cor. cap. XII, 12 et 27. Huc alludit S. Joannes, *Apocalyp.* cap. Xu, 1, ubi symbolice loquitur de Ecclesia, quasi muliere, quæ in fine mundi pariet masculos, id est martyres robustissimos, qui cum dracone, id est diabolo et Antichristo, dimicabunt usque ad mortem. Hoc ergo masculo notatur mascula populi fidelis contra omnia carnis illecebra»

fortitudo : « Non enim, inquit Cyrillus, effeminatur mollitie populus Christianus, sensu virili praeditus est et juvenili. » Unde constat Christiano nomine el Ecclesia matre indignos, qui a virili statu in femineas illecebras degenerant.

Chrbtni ¶¶¶ne tropologice disce sanctos in Scriptura vocari* “ inasculos; » ad virtutem enim Christianam vi opus est; vis poscit animum masculum. Hoc est enim quod ait Christus : u Regnum cadorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, n E contrario, impii, utpote molles et voluptarii, vocantur « femino). » lia S. Hieronymus hic, et in cap. n *Ecclesiaste*, et S. Ambrosius, lib. I *De Caino et Abde*, cap. x, in fine.

8. Numquid parturiet terra in die una? (g. d. Non : nam inulto eget tempore, ut semen germinet, crescat, fructificet : aut parietur gens simul? (g. d. Minime : nam tarn numerosa proles quæ gentem efficiat, non generatur uno die, sed multis annis et sæculis, uti videre fuit in prosapia Abrahami. Hoc ergo est mirabile et omnibus sæculis inauditum, uli processit, quod Ecclesia uno die, id est brevi tempore, multa millia, gentesque integras Christo pepererit, idque non successive, nec cum magno dolore clangore;) quia (simul et quasi in eodem instanti) parturivit et peperit Sion (id est Ecclesia), filios suos. — Nola : To *quia* est adversativum, idemque valet quod *verumtamen*, at *vero*. Vide *Canon*. XXIV.

Ven.9. 9. Numquid ego, qui alios parere facio, ipse NON Par iam? — Ad litteram loquitur de partu, id est conversione gentium ad fidem in baptismo Christi, q. d. Hæc tam subita generatio et multiplicatio Christianorum, non fiet naturali vi, uti processit, nec viribus Apostolorum aliorumvohominum; sed mea divina. Ego enim, qui alios parere facio, maxima et infinita paviendi vi proditus sum; ac proinde in instanti possum infinitos parere, id est generare.

Doctores scholastici a pari hinc probant fecunditatem naturalem in Deo esse immensam cteffl-cacissimam, scilicet Deum Patrem abælcino posse, el do facto generare Verbum sibi consubstantialia et æquale : quia ipso facit ut homo hominem sibi consubstantialem et in natura æqualem generet, ipseque omnibus generantibus et pavientibus tribuit vim generandi et paviendi : quidni enim, qui facit alios naturaliter parere, ipso naturaliter pariat, id csl generet, filium sibi homou-sion? Verum hoc non intendit hic Propheta, ul patet ex dictis.

10. Letamini cum Jerusalem. — Invitat hic fideles, ul exsultent do Jerusalem,, id est Ecclesiæ, propagatione et gloria, quia antea lugebant, cum videbant ejus exilitatem, scilicet tam paucos et abjectos esse Christianos, quos Judæi et gentes perscqiennlur.

Ven. n. 11. Ut sugatis (id est et sugite, vel, quia sugetis). —Tg enim *ut*, hic et alibi non finem, sed connexionem ac consecutionem, vel causam lætitiæ signi-

fleat. Vide *Can*. XXIV. Alludit ad infantes lugentes et flentes, quos matres quietant et consolantur, applicando cos uberibus, ut sugendo flere desinant.

12. Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, — hoc est, pacem exuberantem, ut videatur non tam esse pax, quam torrens et fluvius pacis, qui vos rerum omnium affluentia (hanc enim Hebrois significat *pax*) inebriabit, imo obruet. Hæc est causa lætitiæ fidelium, sive cur dixerit : « Letamini cum Jerusalem, » etc.

Hæc vera sunl in Ecclesia militante, veriora erunt in triumphante : unde ad eam hæc et sequentia refert S. Augustinus, lib. XX *De Civit.*, cap. XXI : ibi enim erit plena *pax*, copia deliciarum, ibi perfectissime æque ac blandissime consolantur nos Deus, Christus, Virgo Deipara, omnesque Angeli et Sancti. Ita et S. Hieronymus et alii. Nam m hac vita Ecclesia manet sub cruce et morte, habet tamen sua ubera consolationis et gloriæ. Unde sequitur :

Ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. — Pro *ad ubera* hebraice est ny Sp al *tsad*, id est *ad latus*. Unde Septuaginta vertunt, *i~' óuvv ζpawrrxi*, id est in humeris portabuntur. Noster vel pro T/ *tsad*, legit *ir*, id est *uber* : aut latus per catachresin accepit pro ubere, quod est ad latus, idque apposite et prudenter. Nam processit « sugetis : » suguntur autem ubera. Rursum quia sequitur : a Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos. » Matres autem solent parvulis suis blandiri, eosque consolari dum lient, dando cis ubera. Sic cap. I x, vers. 4, ubi dicitur : « Filix tuæ de latere surgent; » alii vertunt, *fllicæ tuæ ad ubera nutriuntur*, quia nimirum latus significat *uber laterale*. Ab Ecclesia transfert sermonem ad ejus fideles el filios : unde a siugulari transit ad pluralem. Porro ubera et genua intelligit tum gentium, de hisce enim dixit : « Gloriam gentium sugetis; » tum Dei et Ecclesiæ, de quo vers, *il*, q. d. Vos, o fideles, fovebimini et nutriemini, tum a gentibus divitibus et potentibus, imo regibus et principibus; tum a Deo et Ecclesia, ejusque pastoribus et profectis tam blande et largiter, quam solent parvuli a matribus : hosco enim solent matros ad ubera portare, statuere super genua, iis blandiri, eos osculari. Ita S. Hieronymus et Cyrillus. Vide Clementem Alexandrinum, lib. I *Paedagogi*, cap. v.

II. Ossa vestra quasi herba germinabunt. — Symmachus vertit, *florebunt*, g. d. Tanta erit vestra lætitia, ut ossa vestra moerore squalida, marcida et quasi emortua, reviviscere et reflorescere videantur. Sicut enim tristitia exsiccatur ossa, medullamque consumit, ita lætitia ea suo succo et medulla irrigat, humectat el vegetat. Hoc est quod ait Sapiens, *Prov*. xvn, 22 : « Animus gaudens floridam efficit juventutem, spiritus tristis exsiccatur ossa. » Hinc Judæi, in Babylone captivi et afflictivi, comparantur ossibus aridis, quæ Deus reviviscere

fecit, cum cos e Babylone in patriam reduxit, *Euchap. xxiv*», t et sequent.

Secundo, proprie hoc fiet in resurrectione : tunc enim ossa Sanctorum jam pridem emortua et tabida reviviscent ; sicut herba in hieme emortua in vere revirescit et reviviscit, dum germinare incipit. Ita S. Hieronymus hic, et S. Augustinus, lib. XX *De Civit*, cap. xxi; Irenaeus, lib. V *Contra Iaret*, iv; Tertullianus, lib. *De Ilcsurrect. carnis*, cap. XXX!

Osn Hac de causa sæpe etiamnum in tumultis ossa
s ' , r" Sanctorum germinare, et quasi reviviscere visa
lūuifu- sunt, ut futuram resurrectionem portenderent et
"> quasi inchoarent. Referunt Evagrius, lib. II, cap.
. ' " ; n' ii, et Nicephorus, lib. XV, cap. iti, c corpore S. Eu-
phemi® virginis et martyris produxisse copiosum
humorem rubeum instar sanguinis, adeo ut eo
non solum Imperator et Episcopus, sed et totus
populus, qui ibi congregari solebat, perfructetur;
neque guttas illas ullo tempore defecisse ; neque
sacrum illum sanguinem aliqua ex parte muta-
tum esse, sed suum colorem rubeum jugiter reti-
nuisse. Addunlque, ex ejus tumulo odorem miri-
ficum, qui odores omnes humanos superat, ex-
spirari. Insuper Nicephorus, lib. XVII!, cap. xxvi,
narrat Mauricium Imperatorem de fide miraculi
dubitantem, rem sagaciter pervestigasse ejusque
veritatem experientia deprehendisse, cum eo ac-
cedente, copiosior solito sanguis suaveolens ex
ejus ossibus profluxit.

Idem Nicephorus, lib. XVIII, cap. xxxn, narrat
e corpore Glyceri® martyris similem liquorem
manasse, qui pelvi subjecta excipiebatur ; cumque
Episcopus inscieniter argenteum vas, quod ad ma-
gicas artes fuerat adhibitum, supposuisset, stetit
liquor. Re nova percussus Antistes ad preces con-
fugit, divinoque impulsu vas illud removit, aliud-
que substituit, ac protinus liquor sicut ante, sca-
turire coepit.

E corpore Euthymii Abbatis, et Elisabeth® Mun-
gane®, oleum fluere solebat, qua multi ægri sa-
nabantur.

Ex o»ibus S. Hedwigis Duciss® Poloni® liquor
purus et clarus, instar olei suavissimi mirique
odoris, profluxit.

Idem accidit ossibus S. Solomo®, qu® Bolcslai
regis soror fuit, et post obitum Colomanni mariti
vixit in castitate, atque sub annum Domini 1263
excessit e vita, de qua Cromerus, lib. IX.

Procopius, orat. I *De Justin.*, refert Justi-
nianum Imperatorem morbo incurabili laboran-
tem, cum desperaret omne medicorum consilium,
petisse ad se ferri quasdam reliquias tunc, forte
inventas, genuque in quo maximus erat dolor,
imponi : quo facto, non modo dolor discessit,
sed et ex iis oleum subito manavit, quo et ar-
cula reliquiarum, et pedes vestisque Imperatoris
purpurea tota sunt perfusa.

Notum est S. Januarii sanguinem in ampulla,
dum prope caput ejusdem sancti collocatur, cum

antea rigeret, protinus colliquefieri, commoveri,
et ebullire ac si spiritu vitali polleret.

S. Nicolai Myrænsis Episcopi, quod Barii serva-
tur corpus, liquorem emittere, qui plurimis mor-
bis medetur, sciunt omnes, et testatur Emmanuel
Imperator *Novella de feriis*, ubi et meminit aqu®
qu® definito corpore S. Andre®, quod Amalfi
servatur.

Celebris in Monte Palco urbe Itali® est ampulla
sanguinis, qu® e corpore S. Clane effluxit : is con-
cretus, quoties aliquid calamitatis imminet reipu-
blic® Christian®, solet colliquefieri, subsilire et
effervescere, idque paulo antequam Cyprus a Tur-
eis caperetur, accidisse testantur oculati testes.

H®c et plura Thomas Bozins, tom. II *De Nolis* Propri-
Eccles, signo 60, lib. XV, cap. x. Vis ossa Sane-
torum proprie germinantia? Ex ore cranii S. Mag- s,i> tn-
dalen® vitis germinavit, coque indicio ipsa reli- <<“<»■
quias suas demonstravit Carolo, Sicili® regi, ap-
parens ei in carcere, ex coque eum liberans, uti
refert doctor Silvester Prieras, et ex eo Surius in
Vita S. Magdalena 22 julii.

S. Dorothea, martyrio affecta, media hieme ro-
sas vernantes misit Theophilo advocato, qui irri-
sorie ante mortem id ab ea expetierat : qui pro-
inde, iis visis, ad fidem Christi conversus, et mar-
tyr effectus est. Ita habet ejus *Vita* 6 februarii.

Ha ex sanctarum Virginum sepulcris non semel
lilia vel rosas germinasse, in Vitis earum legimus.
Unde merito canit Ecclesia : « Sancti tui, Domine,
florebunt sicut lilium, et sicut odor balsami erunt
ante te. »

Sed audi quid mirabilius. S. Edmund!, regis
Anglorum et martyris, corpus ita sanum et inco-
lume post mulla tempora repertum est, ut non
d'cam caput redintegratum et compaginatimi cor-
pori, sed omnino in eo nihil vulneris, nihil cica-
tricis apparuerit, ut viventi esset simillimus : tan-
tum in ejus collo, ob signum martyrii, rubebat
tenuissima riga in modum fili coccinei; quin et
succrescebant ei ungues et capilli, quos quotannis
procidero solebat matrona quædam pia, qu® ad
ejus tumulum multos annos commorata est. Ita
refert Abbo Abbas Floriacensis in ejus *Vita*, qui et
addit, cum beato regi caput esset amputatum, et
ab impiis satellitibus in sentibus occuleretur, neo
qu i silum reperiretur, caput Ipsum vocem edidis-
se, significans inquirentibus, quonam loco esset.
Denique lupum a Deo missum osse custodem, qui
illud sacrum caput inter brachia complexus, pro-
cumbibat humi, exsequias impendens martyri,
nec permittens illud ab aliqua bestiarum l®di.
Ita in bestiis verum fuit illud Didonis votum, quo
de suis ossibus Annibalem contra Æneam alquo
Romanos evocat, aiens *Æneid. IV* :

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanos ferroque sequare colonos.

COGNOSCEtur MANUS DOMINI SERVIS EJUS, — q. d.
Tunc fideles Deum timentes cognoscent Domini

manum, id est *primo*, Dei paternam erga so-
 ram et indulgentiam; *secundo*, ejusdem virtutem
 et potentini, qua faciet ut pauci piscatores, rudes
 et illitterati, puta Apostoli, totum orbem subjiciant
 Christo crucifixo. Hinc Apostolus crucem Christi
 vocat Dei virtutem et sapientiam, I *Cor.* i, 23.

Et indignabitur inimicis scis, — tum Judæos
 vastando per Titum et Romano*, tum eos omnes-
 que impios damnando in die judicii : ad cum enim
 transit dum subdit :

Von. is. Hi. Quia ecce Dominus in igne veniet. — Pri-
 mo, Forerius refert hæc ad primum Christi adven-
 tum, de quo ipso dixit : « Ignem veni mittere in
 Funge- torroni, et quid volo nisi ut accendatur? » Luca
 Hum est x,h Et; tt K^on ven' Pacem mittere, sed gladium, n
 srprini *Matth.* x. Evangelium ergo est ignis vitalis piis et
 pios «b sanctis, quos ad Dei dilectionem inflamat, et ad
 zelum pro domo et gloria Dei accendit; pestilens
 autem et mortifer est impiis, qui eo indurantur,
 ob quod et alteri igni inexstinguibili in gehenna
 tradentur. Rursum Evangelium est gladius vitæ
 piis, quos a mundo et rebus perituris, et, ut ait
 S. Basilius, a cognatione secundum carnem sepa-
 rat : impiis vero, qui mundo et carni dediti sunt,
 est gladius mortis, tradens eos inferno, ubi est
 mors secunda et æterna. Evangelium ergo quasi
 gladiis separatur justos ab injustis. Hinc Chrislus dicit
 venisse se in judicium, ut qui non vident videant,
 et qui vident cæci fiant. Et de eo ait Simeon cum
 venisse in ruinam et in resurrectionem multorum.

Secundo, aptius S. Hieronymus, Cyrillus hic, et
 S. Augustinus, lib. XX *De Civit.* xxi ; Cyprianus, lib.
De Dono patientia, sub finem, hæc referunt ad ex-
 tremum judicium. Unde per *ignem* intellige ignem
 conflagrationis mundi, de quo *Psalms.* xevi, 3 :
 « Ignis ante ipsum præcedet. »

Rursum, ignis symbolice significat, primo, in
 judicio Dei omnia fore clara et perspicua, inquiunt
 Theodoretus et Cyprianus, loco citato; *secundo*,
 potestatem, zelum et efficaciam divinæ justitiæ et
 vindictæ, inquiunt S. Hieronymus et Augustinus,
 lib. XX *De Ci* a m.

Porro, per currus et quadrigas metaphorice si-
 gnificatur majestas victoris et judicis Dei. Ita S. Hie-
 ronymus, licet S. Augustinus et Cyrillus intelligant
 angelos. Turbo significat celeritatem et impetum
 cju*. Ad hæc per gladium intelligit supplicium.
 Vide *Can.* XXVI, unde subdit : « Et multiplicabun-
 tur interfecti a Domino, » *q. d.* Christus multos,
 puta omnes, reprobos interficiet, hoc est trudet
 in gehennam et mortem æternam.

17. Qui sanctificabantur, et mundos se tutabant
 in iioiTis, — *q. d.* Qui sanctificabant et purifica-
 bant se in hortis, abluendo se aquis expiatoriis,
 et sacrificando idolis. De hisce enim aquis ait
 Æneas apud Virgilium, lib. II : « Donec me flu-
 mine vivo abluero, » et Persius, *satyra* 2 : « Qui
 noctem (nocturnam venerem) in flumine purgas. »

Hosco enim gentilicios ritus imitabantur Judæi
 tempore Isaïæ, quos, uti et posterorum, omnium-

que hominum peccata in die judicii judicabit et
 vindicabit Christus. Adde, licet tempore Christi
 Judæi publice et communi consensu non colue-
 rint idola; tamen nonnullos ex conversatione
 cum idololatria, ea privatim et occulte coluisse,
 quis neget? Sane de his videtur hic loqui Isaïas.

Addit S. Hieronymus eos in hortis luxuriam
 exercuisse. « In locis, ait, delici irum et volupta-
 tum, id est in hortis amoenissimis, baptisteria ex-
 struebant, adulteria et omnem libidinum turpitu-
 dinem simplicibus aquis abluere se putantes. »
q. d. Isaïas : Post venerem, quam exercent in hor-
 tis, sanctificant se, id est, abluunt se ibidem post
 januam intnnsecus, itaque crimen se expiasse
 censent.

Post januam. — Est hic in llebræo varia lectio,
 indeque varia versio, et magis varia explicatio.
Primo, Chaldæus vertit, *turba post turbam*; videtur
 legisse "IHM inx ochar adiar, id est alter alter, id
 est alteri post alteros continue, hoc est turba post
 turbam. *Secundo*, Symmachus et Theodoretus le-
 gentes in# "triN crhad echad, vertunt *unus post*
unum. *Tertio*, communiter legunt IHX achar
 ochad, quod primo Syrus vertit, *unus post altum*.
Sc undo, Forerius *alienus unus*, scilicet Deus, *q. d.*
 Deus alienus erat in medio illorum, cum come-
 derent suillam. *Tertio*, quidam insignis Hebreos
 vertit, *post unum*, id est post Deum : quia enim
 Deus est unus, hinc Deum vocabant *echad*, vel
ochad, id est unus : atque ab illo *ochad* videtur
 deducium *Adad* nomen Dei, de quo Macrobius, Adad
 lib. I *Saturn.* cap. xxx, ubi sic ait : « Assyrii Deo,
 quem summum maximumque venerantur, Adad synomm
 nomen dederunt : ejus nominis interpretatio sig- onaCf
 nificat Unus (idipsum significat Hcbrteum *ochad*), unni no-
 Hunc ergo ut potcnlissimum adorant Deum. » l'u
 Subdit deinde, « Adad » esse solem, ideoque
 pingi « radiis inclinatis, quibus monstratur vim
 cœli in radiis esse solis, qui dimittuntur in ter-
 ram. » Hinc Trismegistus in *Punandro*, cap. iv, de
 Deo ita ait : « Deus monas est; unitas illa, quæ
 est principium omnem numerum continens, a
 nullo contenta. » Et Psellus : « Unitas, ait, cum
 numerus non sit, numerorum tamen procreatrix
 est, fons, radix, et causa multitudinis omnis, ex-
 pressaque Dei imago, qui cum rerum naturalium
 nulla sit, est tamen rerum naturalium effector. »
 Parmenides cum asseruit, « unum esse id quod
 csl, » Deum intellexit : soli enim Deo veram En-
 tis appellationem concedebat ; quoniam ipse per
 se est, omniaque alia per ipsum, juxta illud Exod.
 cap. m : « Ego sum qui sum. »

Denique Noster optime vertit, « post unam, »
 scilicet januam ; hæc enim una est in domo via :
 unde et Septuaginta vertunt, *in liminibus*.

Quærcs, cur post januam hæc faciebant ?
 Respondeo pnmo, ut loco penitiori, in latebris et
 secessu, clausis ostiis, idololatriam suam et ve-
 nerem exercerent : utraque enim pudenda est,
 idcoque latebras quærit ; *seamdo*, quia in ingressu

domus, post fores ponebant idola, sive lares
t -m dii suos, ut felix esset ingressus el egressus. Unde
‘0‘[•] **S** Augustinus, lib. IV *De Civit*, cap. vm : Tres, ait,
isti deos custodiendis ostiis posuerunt, Forculum
foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini :
unde et coram iis juxta ostia instruebant convi-
via, et inter ea diis hisce libabant. Et hoc hic
vult Isaias, et idem innuit cap. l v ii, 8, hæc au-
tem faciebant in domibus tum privatis, tum ma-
gis publicis et sacris, sive in delubris, quæ de
more ad amoenitatem in hortis inter arbores ex-
struebant; uti etiamnum ibidem suas tnoscbcas
exstruunt Mahometani. Ita Arias.

Er a b o m i n a t i o n e m, — id est cibos immundos,
| lege vetitos, uti jus triduanum hostiarum pa-
cificarum, inquit Forerius. Item cibos idolis im-
molatos sive idolothyta : taxat enim hic idolola-
triam et luxum, sive intemperantiam ciborum
lege prohibitorum.

Et m u r e m. — llebræum IDDJI *achbar* quoque
glirem significat : muris enim seu gliris esus ve-
litus est Judæis, *Levit*, xi, 29. Porro glires etiam
* tu a Romanis habitos fuisse in deliciis, docet Varro
‘ ‘ ‘ ‘ ‘ lib. IH *De Re rustica*, cap. xv, ubi pro gliribus
saginandis facta fuisse vivaria testatur : glires
enim pingues sunt, quin et somno pinguescunt.
Audi Martialem, lib. XIII, glirem depingentem :

Tota mihi dormitur hietns, el pinguior illo
Te upare sum, quo me nil nisi somnus alit.

Glis ergo symbolum est obesi, somniculosi,
accdi. •

Vtrt. i«. 18. Ego altem opera eorum. — Supple, plectam
et puniam acriter, aut potius, ut Septuaginta,
inveni, *q. d.* Vidi et cognovi scelera eorum, quæ
post januam, vel alibi in occulto patrant. Est
aposiopesis, Romana enim per dispunctum hæc
dividunt a sequentibus; licet Adamus cum iis
connectât. Verum sive connectas, sive dividas,
ad ea referenda sunt : ad hoc enim cogit nos ver-
ste nostra Vulgata.

Venio ut congregem cum omnibus gentibus et
linguis. — a Congregem, » quos, vel quæ? aliqui
subaudiunt et repetunt ex vers. 2, trementes ser-
mones Dei. Verum hæc nimis longa et remota est
repetitio. Quare melius, a ut congregem, » scili-
cet opera et operantes impie, de quibus imme-
diate præcessit. *q. d.* Venio ut impios Judæos,
eonimquo opera sacrilega congregem cum om-
nibus gentibus in valle Josaphat, caque ibi quasi
in publico orbis theatro omnibus spectanda pro-
ponam : ibi enim tam Judæos, quam gentes
congregabo, ut publice coram omnibus angelis
et hominibus cos dijudicem, puniam aut præ-
miam pro meritis cujusque : ibi ergo videbunt
gloriam meam, id est gloriosam vindiciam im-
piorum et gloriosa præmia Sanctorum, Ilursum
videbunt Jud ci gloriam meam, qua scilicet glo-
riosus cum omnibus sanctis el angelis e coelo
descendam cum pplestale magna et majestate

quasi rex et judex orbis, cujus humilitatem in
primo adventu viderunt et contempserunt. Ita
sentit Adamus.

Quocirca planius cum Septuaginta, Chaldrco,
Pagnino, Forerio et Vatablo, ex llebræo verti
potest : Venio *ut congregem omnes gentes et linguas,*
et venient, et videbunt gloriam meam, scilicet ju-
dicis Christi jam dictam.

19. Er ponam in eis signum. — Resilit hic Isaias V«n.n
ab impiis ad pios, a secundo Christi adventu ad Ap-
primum. Facit enim hic brevem prophetiæ suæ
anacephalæosim, qua summatim repetit et réca-
pitulât totum opus redemptionis Chrisli, de quo
egit toto hoc libro, puta gratiam novi Testamen-
ti, præserlim fidei propagationem per omnes
gentes a tempore Chrisli usque ad finem mundi,
diemque judicii et resurrectionis universalis, ibk
que finit prophetiam. Ita S. Cyrillus et Adamus
hic, et S. Augustinus, XX *Civit*, xxi. Sensus ergo
est, *q. d.* Antequam congregem omnes gentes in
valle Josaphat, prius erigam inter eas signum,
quasi vexillum, crucis, ad quod convocabo et
congregabo omnes nationes; ideoque mittam ex
primis illis qui salvati, id est justificati et sanc-
tificati fuerint a Christo, ac vocati ad æternam sa-
lutem, puta mittam apostolos, ad gentes in
mare (ad insulanas et transmarinas gentes) et in
Africam, et in Lydiam, etc., ut ex toto orbe po-
pulos convocent ad vexillum crucis, fidemquo
et salutem Christi. Ita S. Hieronymus, Cyrillus,
Theodoretus.

Aliqui per *signum* accipiunt templa et alta-
ria, passim inter gentes ab Apostolis erecla.
Alii per *signum* accipiunt characterem Baptismi
et Confirmationis, quo suum gregem suosque
milites consignat Christus, idque probat Car-
dinalis Bellanninus, lib. II *De effectu Sacram.*
cap. XX, sub finem. Alii denique et aptius per
signum hoc accipiunt charismata Spiritus Sancti,
ut linguas igneas datas Apostolis in Pentecoste.
Hisce enim tunc signati sunt, non tantum quasi
amici et ministri, sed et quasi Apostoli Dei et
Christi, indeque profecti in mare, Africam et
Lydiam, etc., hoc signo gentes ad Christum con-
verterunt.

Qui salvati fuerint. — Verti quoque potest
cum Forerio *qui salvent alias*.

Tendentes sagittam. — Refer ad vocem « gen-
tes, » quæ præcessit, *q. d.* Mittam Apostolos ad
gentes, puta Afros et Lydios, sagittandi peritas,
id est annatas et crudeles; sed faciam ut eas non
timeant, imo convertant, ait S. Hieronymus. Pro
tendentes hebraice est *moseche*, quod Sep-
tuaginta relinent quasi nomen proprium, per
quod Leo Caslrius Moschos sive Moscovitas acci-
pit. Alii *ñ tendentes* referunt ad Apostolos : illi
enim fuerunt sagittarii Dei, imo sagittæ potentis
acute, qui corda gentium amore et timore Dei
confixerunt el compunxerunt.

It a l i a m. — Hebraice est bnvi *tubal*: per quod,

ait S. Hieronymus, potest quoque accipi Hispania. Tubai cniin filius Japhet incoluit Hispaniam, ut dixi Genes. x, 2, et ab eo ferunt conditam et denominatam urbem *Setubai*, quæ exstat in Lusitania.

Qui NON AUDIERUNT DE ME, NON VIDEBUNT gloriam meam, — uti viderunt Judæi in Sina et in templo Salomonis, g. d. Gentibus non ostendi gloriam meam in Synagoga, sed ostendam eam, et quidem augustiorem, in Ecclesia.

20. Adducent fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino. — Convertit sermonem ad primos salvatos, id est fideles ex Israel, quos nominavit vers. 19, q. d. O Israelite conversi ad Christum, Apostoli adducent vobis fratres ex gentibus, puta credentes in Christum, quasi donum, imo oblationem Domino. Pro *donum* hebraico est *nnao mincha*, id est donum, oblatio, sacrificium.

Moraliter, nota nobilissimum donum et victimam Dei esse animam, si eam ab infidelitate ad fidem, vel ab iniquitate ad sanctitatem perducas. Ita Apostolus, *Horn*, xv, 16, dicit se esse sacerdotem, cujus missa sive liturgia est Evangelium; victima sunt gentes conversie. Quocirca vere et recte S. Gregorius, homil. 12 in ErccA. : « Nullum, ait, Omnipotenti tale est sacrificium, quale est zelus animarum. »

In equis et quadrigis. — Nota per hæc accipi quævis auxilia et solatia, tum humana, tum angelica, tum divina, q. d. Commode et facile per tot adminicula gentes ad fidem et Ecclesiam adducentur: licet enim via crucis, pœnitentiæ et mortificationis, per quam eis incedendum est, sit aspera; tamen eam mollient Apostoli verbo et exemplo, angeli sua ope, Christus sua gratia suisque consolationibus spiritualibus: quibus facit ut gustato spiritu desipiat caro, utque ex amore Dei et spe gloriæ coelestis, omnia dura lælanter superent, et nihili æstiment, imo in iis gloriantur. Ha S. Hieronymus et Augustinus XX *De Civit*, xxi.

Alludit ad Judæos Babylone redeuntes in Judæam: hi enim, favente Cyro, commode et exsultantes remearunt in patriam.

Quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini, — q. d. Quam pretiosa grataque erant Deo munera munda, a mundis in vase mundo ei in lege veteri oblata, tam mundi, pretiosi et grati erunt Deo gentiles jam sanctificati per sanctos Apostolos, ei oblato in sancto baptismo. Baptismus enim aliaque Sacramenta sunt vasa munda et sancta Dei.

21. Assumam ex eis (gentilibus) in sacerdotes et levitas, — id est diaconos aliosque Ecclesiæ ministros. Olim soli Judæi, imo soli ex tribu Levi oriundi, poterant esse sacerdotes et levitæ: at Christus ex omni gente eos elegit. Ergo non omnes christiani sunt sacerdotes, ut vult Kcmniti-
us. Iños enim nemo sane mentis dixerit ex Christianis seligi et assumi, uti recto inter uliusnuta-

vit Gregorius de Valentia, De *Eucharistia Sacrif.* disp. G, Quast. XI, puncto i.

22. Quia sicut cœli novi et terra nova, cum EGO FACIO STARE CORAM ME, — q. d. Sicut dominus ministrum suum facit stare coram se, ut jussa sua excipiat et exsequatur, eique ad nutum serviat; ita cœli et terra stant coram me, mihi que ad nutum famulantur. Porro cœli novi et terra nova sunt cœli et terra in resurrectione innovanda: mystice sunt regnum Dei, sive Ecclesia, de qua cap. præced. vers. 17. Sensus est: Sicut cœli hi cum terra innovandi in æternum perseverabunt, mihi que servient; sic semen vestrum, id est fideles a vobis conversi, o Apostoli, nomenque vestrum perdurabit in æternum, q. d. Vetus sacerdotium et Testamentum finem accipiet in Christo: at novum sacerdotium, puta ministerium ministrorum sacrorum ex gentibus assumptorum, sive Petri et Pauli, aliorumque Apostolorum progenies, tamdiu durabit, quamdiu cœlum et terra, nimirum durabit in omnem æternitatem: per eam enim in omni gloria et jubilo Deo astabunt, Deumque laudabunt: itaque juges ei offerent victimas oris et cordis, puta hymnos, gratiarum actiones, doxologias, etc. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Forerius, Adamus et alii. Sensim Propheta transit latenter ad sæculum futurum, ut in eo prophetiam finiat.

23. Et erit mensis ex mense, et sabbatum ex sabbato. — Primo. Forerius sic exponit, q. d. Fideles singulis mensibus et sabbatis, id est Dominicis et festis diebus, vdnient ad templum, ut audiant Sacrum et verbum Dei: item, ut confiteantur, communicent, etc., uti in primitiva Ecclesia fiebat, et hoc sæculo rursum (Deo sit laus) fieri incipit.

Alludit ad vetera festa et sacrificia, quæ Judæis in Babylone captivis cessabant, sed iis redeuntibus restituta sunt.

Secundo, Sanchez exponit, q. d. Olim in lege veteri certis tantum diebus, puta festis, ut in neomenia, sabbato, etc., offerebantur sacrificia, et ter tantum in anno omnes adibant templum; at in lege nova erit continuum Lslum: quotidie enim offeretur Deo sacrificium Eucharistiæ augustissimum, quod quilibet quotidie offerre poterit, per se, si sit sacerdos; per sacerdotem, si sit laicus. Rursum in Ecclesia quotidie est festum in r- l'-
ex festo, quia quotidie memoriam et festum aliqujus sancti Martyris, Virginis vel Confessoris celebrat in Officio Ecclesiastico. Hoc maxime Romæ locum habet, ubi pene quotidie novos Romanos martyres, eorumque ecclesias, stationes, reliquias in eorum dio natali veneramur et visitamus, tum ut eorum patrocinia imploremus et obtineamus, uti revera obtinemus. Unde S. Brigitte) a Deo revelatum est, Romæ facilem esse ad cœlum viam: qua de causa ipsa Roma* vivere et mori elegit. Tum ut eorum exemplis ad heroica virtutum opera excitemur. Miram enim

vim accendendi animos torpentes habent lirae eorum domestica, et oculos uostros assiduo ferientia, tam illustria fortitudinis, castitatis et charitatis exempla ac triumpho. « Solemnitates martyrum exhortationes martyriorum sunt, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat, » ait S. Augustinus, serm. 47 *De Tempore*. Quapropter multi pii reges et principes, tum ex Anglia, tum aliunde, omni Romam venerunt, ut ibi vitam piam agerent, eamque pio fine et transitu concluderent.

Ita fecit Ceadualla, rex Britonum, de quo audi Bedani, lib. V *Histor.* cap. vii : « Venit Romam, hoc sibi gloria singularis desiderans adipisci, ut ad iumenta B. Apostolorum fonte baptismatis ablueretur; simul etiam sperans, quia mox baptizatus, carne solutus, ad adorna gaudia iam mundus transiret, quod utrumque ut mente disposuerat, Domino adjuvante, completum est. Etenim illo perveniens, pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto sabbati Paschalis, anno ab incarnatione Domini 689, et in albis adhuc positus, languore correptus, obiit Calend. Maior. solutus est a carne, et Beatorum est consortio sociatus in caelis. » Subdit eum nomen Petri sumpsisse in baptismo, et in S. Petri basilica esse sepultum; cuius et epitaphium recitat.

Sic et Coenredus rex Merciorum, cum sex annos regnasset, Romam transmigravit anno Domini 703, uti Beda in Epitome scribit.

Anastasius in Constantino de duobus aliis regibus ita scribit : « Hujus temporibus duo reges Saxonum ad orationes Apostolorum cum aliis pluribus venientes, velociter (ut optabant) vitam suam finiverunt. » Idem scribit Paulus Diaconus, qui et subdit : a illis temporibus nulli Anglorum gentis nobiles et ignobiles, viri et feminae divini amoris instinctu, Romam venire consueverunt. »

Huu rex Britonum, Ceadualla successor, « cum regnum tenuisset 37 annis, eo relicto, ac junioribus commendato, ad limina Apostolorum, Gregorio II Pontifice, profectus est, cupiens in vicinia locorum sanctorum ad tempus peregrinari in terris, quo familiarius a Sanctis recipi mereretur in caelis, » ait Beda loco citato. Romae ergo ad limina Apostolorum monasticam vitam amplexus, sanctio tunc in Domino quievit, uti refert Baronius ex *An-jol. Amjl.* anno Christi 740.

Necque vero vii tantum principes, sed et ferni-Æ id ipsum praeslulerunt. Nam Eadburga cognomento Buggan, comanguinea lledilberli regis Cantuarii, Rn i im se contulit ad limina Apostolorum. Quod priusquam faceret, litteras ad S. Bonifacium Frisiorum et Thuringorum apostolum dedit, quibus cum sui desiderii et propositi conscium re Ididil, & ilicei, optare se iam senescentem solum patrium relinquere amore quietis, et Romam petere, ut ibi apud sancta limina Apostolorum degens iucogmU, illic divinis tantum vocans re-

bus, ullimdm diem praeparans se ad obitum expectaret, petens ab eo super hac protectione consilium. Cui S. Bonifacius in haec verba rescripsit : « Melius mihi videtur, si propter libertates saeculares, in patria libertatem quietam? mentis habere nullatenus possis, ut peregrinatione libertatem contemplationis, si valueris et possis, acquiras, quemadmodum soror nostra Wictburga faciebat, quae mihi per suas litteras intimavit, per talem vitam quietem invenisse juxta limina S. Petri, qualem longum tempus desiderando curasivil. » Porro Wictburga haec, ut patet ex *epist. M* ejusdem S. Bonifacii, Romam spontanea se apud S. Petrum cella instar carceris clausit : ibique inclusa viLr contemplativa; operam dedit. Recenset utrorumque epistolas Cardinalis Baronius, anno Christi 723.

Denique Carolus Magnus, anno Domini 774, peregrinatus est Romam; cumque ad urbem accederet, ex equo descendens, pedesperrexit ad S. Petrum, ac gradus S. Petri sigillatim deosculans, ab Adriano Pontifice exceptus, alias deinde ecclesias pari devotione visitavit. Quocirca Deus ei benedixit. Nam rediens Ticinum cepit, ac Desiderium Longobardorum regem captivum abduxit, regnumque Longobardorum tot annis Italia? molestum, exstinxit. Deinde Saxones subjugavit. Ila ex Anastasio et aliis Baronius, anno Domini 774, ubi et ostendit Caroli Magnum quater peregrinatum esse Romam, scilicet *primo*, anno 774, ubi jam dixi; *secundo* j solvendi voti causa, anno Domini 780; *tertio*, adversus Ducem Beneventanum, anno Domini 786; *quarto*, ad restituendum Leonem Papam in suum locum, anno Domini 800, quando et creatus est Imperator.

Tertio et *genuine*, transit hic Propheta ad gradulum futurum, felicissimum bonis, infelicissimum impiis, ut ejus vel horrore, vel amore desiderio aculeum infigat lectori, itaque librum finiat, ut doceat concionatores conciones finire infixo simili auditoribus stimulo.

Nota ergo hebraismum : *ensem* enim vocat primum diem mensis, qui erat festum neomeniae, quod hebraico dicitur *tihi chodes*, id est innovatio, scilicet lunae. et mensis, nimirum novilunium, quod Judaei celebrabant ob duas causas : *primo*, ob beneficium gubernationis divinae; *secundo*, ut sicut frugum, ita etiam temporis et mensis primitias Deo deberent. Vide dicta *Num.* xxviii, 11.

Sensus ergo est, q. d. Fidelibus in Ecclesia, praesentem caelesti et triumphante, perpetua crucis sollemnitas, perpetua quies et exultatio, perpetuus sabbatismus, perpetua neomenia, id est Osi perpetua gaudii, gratiae et gloria innovatio; cum ex adverso impiis et (lumnulis raternus erit ignis et vermis, ut sequitur. Haec Theodoretus, S. Augustinus et Tertullianus locis citatis.

Omnes caro, — omnis homo : puta omnis fidelis et saucius, omnis beatus; de his enim solis agit. 24. Et regredibit et videbitur cadavera viro-

Rim. — *Primo*, Sanchez hæc pergit exponere de Ecclesia præsentī, g. d. Fideles in Ecclesia securi et tuli, cogitatione exhibunt et contemplabuntur funera quotidiana eorum, qui extra Ecclesiam expositi sunt damonis laqueis, et gladio Domini.

Rursum, ut Forerius, exhibunt meditando pœnas damnatorum in gehenna, qui sane prudens et utilis est egressus, ut peccata vitentur, no in gehennam ingredi cogantur. *Secundo*, S. Cyrillus hæc refert ad vastitatem Judæorum per Titum. *Tertio* et genuine, S. Augustinus, Hieronymus, Adamus, et alii passim hæc referunt ad futurum sæculum, g. d. Beati mente et contemplatione, et etiam naturaliter et localiter, si velint, egredientur cudo, ut cominus intueantur damnatorum supplicia, quæ ipsi singulari Dei ope evaserunt, et in quæ hostes suos impios in æternum volutari videbunt. Hoc enim ingens eis erit gaudium. Sic, inquit Theodoretus, Lazarus in sinu Abrahæ existens, vidit animam divitis epulonis in inferno. Oulnimo S. Thomas in *Supplemento*, II pari., *Quæst.* l. XXXIV, cap. n, vers. 2, docet Beatos quandoque reipsa cælo exituros, tum ut dotem agilitatis exerceant, tum ut visum aliarum creaturarum specie parcant et oblectent.

Corpora Nola : Corpora damnatorum, licet animata, diguntur « cadavera. » *Primo*, quia fœda, gravia et olida erunt instar cadaverum. *Secundo*, Hebraice *pigre*, etiam significat pigra ; et membra frigida et torpentia, aut tormentis delassata. Ita Theodorclus et Caslrius. *Tertio*, quia sunt in morte æterna; et simul in pœna æterna : ut cniin mortem significaret a cadavera, » dixit et « vermes; » ut vero vitam omni morte acerbiorē ob pœnaiu demonstraret, ignem dixit inexstinguibilem, et vermem eorum non moriturum.

Vermis eorum nox monetur. — « Vermis, » id est vermes. Alludit ad « cadavera » damnatorum, do quibus præcessit; hæc enim solent in hac vita scaturire vermes: sed hi sunt mortales; illi in gehenna crunt immortales; hinc addit, « non morietur. » Cum enim hic moritur homo, mox caro ejus húmida et putida producit serpentes, bufones, lumbricos et alios vermes. Hi carnem defundi rodunt et depascuntur usque ad ossa, cumque nihil amplius restat quo pascantur, emoriuntur sensim, et vertuntur in terram. Ha impletur illud Dei ad Adam : « Memento, homo, quia pulvis es, et in pulverem reverteris. » Verum in inferno uli cadavera, ila et vermis et ignis crunt adema, Deo ea semper conservante ad æternam reprobatorum punitionem. Arabicus vertit : *Culpa eorum non moritur, et vermis eorum non dormit, et ignis eorum non exstinguitur*. Porro loqui Prophetam de damnatis in inferno certum est. Ita enim explicat Christus, *Mare*, ix, 42 : a Bonum, inquit, est tibi debilem introire in vitam æternam, quam duas manushabentem ire in gehennam, in ignem inexstinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, et ignis non exstinguitur. » Et ita accipiunt

omnes interpretes : quare et præcedentia de siculo futuro, non præsentī accipienda sunt, ut ibi dixi.

Quærilur hic, an in inferno sint veri et proprie dicti vermes, qui torqueant damnatos? Calvinus, lib. III *Instit.* xxv, § 12, sicut i meni inferni tropice * LL?

accipit, nt nil sit aliud quam ipsa Dei indignatio apprehensa a damnatis: ita consequenter tropice accipit et vermes. Aliqui per vermes intelligent flammulas tenues, quæ mille Incise carne impiorum, instar vermiculorum, erumpent. Rursum nulli catholici ignem proprie, vermem tropice accipiunt, scilicet ut vermis sit dolor ac moeror quasi vermis ortus ex putredine peccati, arrodens et torquens animum ex amissione tantæ felicitatis, quam facile fuerat consequi ; et tantæ miseriæ incursu, quam per difficiles peccati vias sibi accersiverunt. Ila S. Hieronymus et Procopius hic, Ambrosius in xiv *Æwæ*, lib. VII, Augustinus, lib. XX *De Civit.* xxi, qui tamen contrariam sententiam asserit esse non que probabilem; Jansenius in *Concord.* cap. lxxi ; D. Thomas in IV, dist. 1, *Quæd.* II, art. 3, ad 1 et 2. Ibi Soto et communiter Scholastici. Unde et Isidoras, lib. I *De Summo bono*, cap. xui, duplicem ponit damnatorum panam : « Nam et eorum mentem, ait, urit tristitia, et corpus flamma. » Verum videtur potius hic vermis esse tropologicus.

Dico ergo hic intelligi proprio dictos vermes Re<p. to- qui in inferno erunt horribiles, fœdissimi, mordacissimi et æterni; sicut naturaliter salamandra et pyramtæ vivunt in igne : idque ad hoc, ut damnatorum, qui carni et concupiscentiæ tum corporis, tum mentis, et maxime superbiæ, indulserunt, acerrimi sint vindices. Erit ergo hoc vermium tormentum æque ut ignis, horribile et acerrimum ; non enim erunt hi vermes naturales, sed Dei miraculo et tormati ad impiorum afflictionem: itaque vermes hi non affligentur igne, sed tantum impios affligent.

Ubi nota quatuor locis horum vermium sacram Scripturam meminisse. *Primus* est hic Isaïæ, post cum *Judith* xvi, 21 ; *tertius*, *Ecclesiast.* vn, 19 ; *quartus*, *Marc*, ix, 45. Nunc hæc sententia probatur *profetar* *mo*, quia Isaïas ait cadavera, id est corpora, damnatorum fœda, putida et cadaverosa, projecta in gehennam videnda esse a Beatis, et statim addit: « Vermis eorum non morietur, » ubi satis insinuat vermes hosce fore corporum, quæ ideo vocat cadavera : hæc enim ex se scatent vermibus. *Secundo*, quia id clare explicat *Ecclesiast.* vn, 19, *Secundus* et *Judith* xvi, 21, ubi non animæ, sed carnis vocantur vermes : ergo carnei crunt. Sic enim ait *Ecclesiast.* : « Vindicta carnis impii ignis et vermis. » Et *Judith* : « Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant in sompitiis. » Licet enim et in *cismes* aliqui sic exponant, g. d. *In carnalem vitam eorum*, ad eam scilicet puniendam : alii, *in carnes*, quas scilicet vermes comedent in sepulcro, tamen hæc frigida sunt, et ro*

pugnant ei quod subditur : « Ut sentiant in sem-
piternum , 9 et quod ait Christus, *Mare*, ix, 45 :
Tertio. « Vermis eorum non moritur. » Tertio, igni jun-
gitur vermis: ergo sicut *ignis* verus est in inferno,
uti fides docet; ita et vermes : quia verborum
nexus non patitur, ul ignis proprie, vermis tro-
pice capiatur, maxime cum, sicut semper dicitur
ignis, ita et semper dicatur vermis, nec usquam
tropum in voce *vermis* explicet Scriptura. Et
sane si verum ignem, verum sulphur, veram pi-
cem intelligimus inferni in Scriptura, cur non et
vermes? maxime cum regula sit S. Augustini et
aliorum Patrum in Scripturis omnia proprie ac-
cipienda, non tropice, nisi cogat absurditas sen-
tenti® : nihil autem in vermibus, eorumque vita
in igne, et modo agendi, mordendi et torquendi
damnatos est absurdum, non magis quam in cor-
poribus damnatorum, et in modo agendi ignis et
sulphuris non tantum in corpora, sed et in ani-
mas eorundem. Quarto, quia Beati habebuntquæ-
dam suavissima omnium sensuum oblectamenta,
ut docent Theologi : ergo et damnati vermes et
sordes habebunt, quæ omnes sensus affligant, et
voluptates illicitas quibus in hac vita se oblecta-
runt, congrue puniant. Quinto, quia ita sentiunt
llymo hic, Augustinus, XXI *De Civitat.* ix; Basi-
lios in *Psalm.* xxxii!, ad illum vers.: *Timorem Do-*
mini docebo vos : « In inferno, ait, vermium innu-
merabilium genus venenosum ac carnivorum erit,
esitans quidem, nec tamen se satians, intolerabi-
les dolores morsibus infligens, p Auctor *De Tri-*
plici habitaculo apud S. Augustinum, tom. IX : < In
inferno, inquit, est ferocitas bestiarum, dilacera-
tio immortalium vermium. < Innocentius III Ponti-
fex, lib III *De Contemptu mundi*, cap. i, n et seq.:
« Erit in gehenna vermis, inquit, duplex : inte-
rior qui rodit cor, exterior qui rodit corpus; net
cap. iv : u In inferno erunt vermes indeficientes, »
Prosper, lib. Ili *De Vita contempi*, cap. xii, ait dam-
natos « edacissimis in reternum dilaniari vermi-
bus, nec finiri. » Hugo Victorius, lib. IV *De Ani-*
ma, cap. xii! : « In inferno, ait, omnes combu-
runtur, et vermibus corroduntur, nec consumun-
tur, quorum vermis non moritur, cl ignis non ex-
stinguitur. » S. Anselmus in *Elucidario*: « Tertia,
ait, poena in inferno est vermes immortales, id est
serpentes et dracones visu et sibilo horribiles, qui
ut pisces in aqua, ita vivunt in flamma, p Idem
in licat Cyrillus in orat. *De exitu animæ*, ubi fœdum
el olentem vermem appellat : ergo corporalis crii,
non spiritualis. Idem docent Chrysostoinus, Theo-
phyhelus et Guilielmus Parisiensis, quos citat et
sequitur noster Serarius in *Judith cup.* xvi, Quasi.
11. Sic cl sentit Gregorius do Valentia, III part. *De*
Beat, et damnat. corp., disp. 13, Quæsl. V, punct. 3.
Certe Scriptura cum toties ininalur improbis ver-
nies, æque ac ignes gehennæ, propriam aliquam,
novam et miram pœnam damnatorum voluit sig-
nificare; qualis non est moeror vel remorsus con-
•cicuUx : lue enim est in omni poena, eterno, no

Calvinus quidem, dubitavit unquam, quin illo
esset in gehenna. Quis enim nesciat in tanta peana,
caque ætema, damnatos dolore et cruciari, quod
poenas illas sibi accersierint? Denique appposito
damnati punientur verme : cum enim omnis caro
corruperit viam suam, et pleraque reproborum
peccata sint carnalia, videamusque-passim gras-
sari libidinem, gulam et crapulam, etc., apto Deus
puniet cos putidis vermibus, qui ex gula, libidi-
ne, indeque putenti carne oriri solent : idque to-
ties predici voluit, ut ejus horrore homines sibi
a peccatis hisce temperent. Hoc csl quod scribit
S. Gregorius, XVI *Moral*, cap. ull.: « Carnalis dul-
cedo delectationis, in conscientia nutrit vermem
doloris. Quid namque caro, nisi putredoae vermis
est? Et quisquiscarnalibus desideriis anhelat, quid
aliud quam vermem amat? Quæ enim sit carnis
substantia, testantur sepulcra. Quis parentum,
quis amicorum fidelium, quamlibet dilecti sui,
tangere carnem scaturientem vermibus potest?
Caro itaque cum concupiscitur, pensetur quæ sit
exanimis et intelligitur quid amatur. » Causam
subdit : a Nihil quippe sic ad edomandum desi-
deriorum carnalium appetitum valet quam unus-
quisque hoc, quod tvivum diligit, quale sit mor-
tuum, penset. Considerata etenim corruptione car-
nali, citius cognoscitur, quia cum illicite caro con-
cupiscitur, labes desideratur. Bene ergo de luxu-
riosi mente dicitur : Dulcedo illius vermis: quia
is qui in desiderio carnalis corruptionis æsluat,
ad fctorem putredinis anhelat. »

Quocirca S. Ambrosius, lib. VII in *Luc.* cap. xiv,
tract. *De parata cæna magna* : a Ut multæ, in-
quit, cx cruditate febres nascuntur el vermes,
quando quis intemperanter cibum sumit : ita si
quis peccata peccatis accumulet, nec decoquat ea
pœnilenlia, sed misceat peccata peccatis, crudi-
tatem contrahet veterum et recentium delictorum,
indeque igne quasi febre aduretur* proprio, et
vermibus consumetur, id csl torquebitur, » et
cruciabitur usque ad consumptionem et mortem,
ita tamen ut nunquam sit consumptus, nec mor-
tuus. Hujus rei symbolo Deus quosdam valde im-
pios vivos vermibus corrodendos tradidit, uti
Antiochum, e cujus corpore vermes scaturierunt,
II *Machab.* ix, 9; el Herodem infanticidam, cujus iforrdti,
« verenda putrefacta scatebant vermiculis cum
fœtorc.aravissimo, » ait Josephus, lib. XI *Antiq.*
cap. vin; cl Calvinum, quem phthiriasi, id est pe-1 ^ri-
diculari morbo, consumptum tradii Bolseáis me- JJ*
dicus, ejusque discipulus, in ipsius Vita.

Mystice, vermis hic erit remorsus conscientiæ, Mjifai
qui ut vermis jugiter eam mordebit et rodet, de
quo pulchre Innocentius III, loco citato: « Ver-
mis, ait, conscientiæ tripliciter lacerabit : affliget
memoria, sera turbabit pœnilenlia, torquebit an-
gustia. Venient enim in cogitationem peccatorum
suorum timidi, et traduent illos ex adverso ini-
quitates eorum dicentes : Quid profuit nobis su-
perbia? el jactantia divitiarum quid contulit no-

bis? transierunt illa omnia tanquam umbra, et sicut navis quæ pertransiit fluctuantem aquam, cujus, cum preterierit, non est invenire vestigium; sic et nos nati continuo desivimus esse. Virtutis quidem signum nullum valuimus ostendere, sed in malignitate nostra consumpti sumus (Vide *Sapient*, v). Cum ingenti turbatione recogitabunt, quæ cum nimia delectatione gesserunt, ut stimulus inemori® pungat ad poenam, quos aculeus nequili® stimulavit ad culpam. »

Ferunt Poet® Prometheum, quod arundine ignem e cælo deduxerat, a Jove Caucasio monti alligatum, ubi ab aquila cor illius perpetuo exeditur : Tityum vero terræ filium, eo quod Latonam adamasset, ab Apolline sagittis confixum, et damnatum apud inferos hac poena, ut vultur ejus jecur perpetuo arrodatur : arrosum enim et exesum semper renasci. Ita referunt Hesiodus, Ovidius, Lucanus. Unde Virgilius, VI *Æneid.*, de eo ita canit:

Rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tundens, liabitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renalis.

Hoc symbolo significarunt improbos a sua conscientia, velut a carnifice ac furiis nocte dieque torqueri. Unde ex Virgilio pulchre hunc Isaïæ verbum ita carmine reddidit Carpenleius :

Supplicium quæris? Jecur immortale cerasi®
Semper victuri tudent, fœcundaque jmedis
Viscera corrodent, nosroque alimenta furori
Suffectura dabunt, nec erunt sine fomite flamant,
Flammae vivaces, insopilique vapores.

Quocirca merito S. Bernardus, lib. V *De Consid.* cap. xn : « Ille est, ait, vermis, qui non moritur, memoria præteritorum ; semel injectus, vel potius innatus per peccatum, hæsit firmiter, nequaquam deinceps avellendus. Nec cessat rodere conscientiam, caque pastus esca utique inconsumptibili perpetual vitam. Horreo vermem mordacem, et mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis et vil® morientis. Hæc est secunda mors quæ® nunquam peroccidit, sed semper occidit. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus : Cadite super nos ; et collibus : Operite nos. p Quapropter S. Pachomius, vir mire sanctus tempore Constantini Imperatoris : « Si quando cum cogitatio pulsasset illicita, mox eam repellebat, atque in timore Domini perseverabat afflixus, æternarum memor poenarum, et dolorum sine fine manentium, ignis scilicet illius inexstinguibilis, et vermis nunquam morientis, » inquit Auctor *Vitæ* ejus, cap. xvi.

Non horietur. — Vero S. Gregorius, lib. IV *Moral.* cap. vu : a Anima, inquit, mortaliter cslim-mortalis, et immortaliter mortalis : ita enim immortalis est, ut mori possit; ita mortalis est, ut mori non possit. Nam bealo vivere, sivo per vitium, sive per supplicium perdit. Essentialiter autem vivo, neque per vilium, neque per suppli®

cium perdit. » Animæ enim essentia nunquam interit, sed csl immortalis; moritur tamen spiritualiter, cum Dei gratiam quasi animam suam amittit. Unde Damascenus in *Historia Darlaam*, cap. xviii : a Peccatum, ait, est immortalis anno® mors. » Rursum moritur, cum in gehenna morte sterna, id est agonia et doloribus mortis, in æternum punitur et cruciatur.

Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. — Pro *satietatem visionis* hebraico est pMTÎ *deraon*, quod *primo*, Syrus et Arabicus Antiochenus vertunt, *erunt admiratio vel stupor omni carni; secundo*, Arabicus Alexandrinus, *erit exemplum omni carni*, puta omnibus hominibus ; *tertio*, Vatablus et Forerius, *erunt in fastidium vel nauseam; alii, in abominationem* : abominamur enim cadavera foetentia et verminosa, qualia maxime sunt eorum qui in deliciis ventris et veneris vixerunt. Melius Noster cum Chaldæo et aliis liebræis *deraon* accepit quasi compositum ex H *de*, id est satietas, et ptn *raon*, id est visio, quasi dicas satietas *visionis*. Unde Chaldæus vertit : *Et erunt impii judicati in gehennam, donec dicant super eos justii : Vidimus satis*. Alii et melius, *q.d* Erunt sempiternum justis spectaculum. Ita S. Cyprianus *Contra Demetrium*, tract. i, in fine. Sensus ergo est : Gaudebunt Beati videntes tantas reproborum, hostium Dei et suorum, poenas, videntes se eas evasisse. At damnatos mire torquebit hoc su® poenæ spectaculum, et gaudium Beatorum, quodque nulla suorum ita excruciatorum poenæ et lamentis moveantur, sed potius rideant, Deiqu® justitiam laudent. Nullus ergo cis in æternum erit consolator, nullum dolorum lenimen; sed potius insultabit eis Deus, qui dixit Proverò. i, 24 : a Quia vocavi, et renuistis, etc., ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo. » Insultabunt eis Sancti et Angeli, *Psalms*. lvi, 11 : a Lætabilur justus cum viderit vindiciam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. » De voce *deraon* plura dicam *Dan.* xii, 3, in fine. Terminat hic Isaïas suam prophetiam subjiciendo oculis ultima et summa turn damnatorum supplicia, tum Beatorum gaudia. Quis enim stimulus hoc possit esse acrior ad omnem virtutem prosequendam, et omne peccatum abominandum : « Ad hoc Propheta terminavit librum, ad quod terminabitur sæculum, » ait S. Augustinus, Ub. XX *De Civit*, xxi.

Vide ergo hic et jugiter considera, o Christiane, infelicem impiorum exitum plane disparem ab exitu piorum. Preclare S. Hieronymus, epist. 2 » ad Marcellam, ostendit quam mors S. Le® illustris feminæ, sed religiosæ, dispar fuerit a morie consulis infidelis, qui per id tempus obierat, a Humilitatis, ait, fuit tant® (S. Lea) ut quondam domina plurimorum, ancilla omnium putaretur. Inculta vestis, vilis cibus, neglectum caput. Nunc igitur pro brevi labore (eterna beatitudine frii-lur. Excipitur angelorum choris, Abrahæ sinibus confovetur, et cum paupere quondam Lazaro di-

s Lm
fdix

vitem purpuratum, et non palmatum consulem, sed atratum stillam digiti minoris cernit inquire. O quantareriim mutatio! Ille qui ante paucos dies quasi triumpharet Capitolinas ascendit arces, nunc desolatus et nudus, non in lacteo cœli palatio, ut uxor mentitur infelix, sed in sordentibus tenebris continetur. Ilæc vero quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur et tenuis, cuius vita putabatur amentia, Christum sequitur, et dicit: Quæcumque audivimus, ita et vidimus in civitate Dei nostri. » Unde pathetice concludit: « Quapropter moneo, et ilens gemensque contestor, ut, dum hujus mundi vitam currimus, non duabus tunicis, id est duplici vestiamur fide; non calceamentorum pellibus, mortuis videlicet operibus, prægravemur: non divitiarum nos pera ad terram premat: non virgæ, id est potentiæ sæcularis, quæretur auxilium; non pariter et Christum velimus habere et sæculum; sed pro brevibus et caducis æterna succedant, et cum quotidie (secundum corpus loquor) præmoriāmur, in cæteris non nos perpetuos existimemus, ul possimus esse perpetui. »

Ilæc et ego suspirans gemensque scribo, dum cogito tot quotidie pereuntium et in gehennam descendentium ruinas, ubi « vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur, » Atque te, o lector, per viscera misericordiæ Dei nostri, per tuam ipsius salutem, per unicam aniculam tibi creditam, tuæque curæ commissam obsecro et obtestor, ut æternitalis et æternorum tormentorum, æque ac gaudiorum, tibi a Deo utrinque propositorum, de quibus hic unam jacies aleam, eamque irrevocabilem, memoriam vivam tibi semper ob oculos ponas; hæc duo non recedant a mente tua: In hoc sæculo «vanitas vanitatum, et omnia vanitas: » o quantum est in rebus inani! osine Christo quam vanum omne quodvivimus! In futuro, veritas veritatum, et omnia veritas, stabilitas stabilitatum, et omnia stabilitas, *ÆNAXITAS ÆTEIIMTATCM, ET OMXIA ÆTEBNITAS*: in cœlo felicissima, in gehenna miserrima, ubi « vermis non morietur, et ignis non exstinguetur. » Ergo in medio constitutus sic vive, ut in æternutu vivas. Unica et brevis est vita tua; ubi mortuus fueris, ad vitam hinc redire non licebit: sapere, et errores commissos coirigere non dabitur: clausa cunctis pœnitentiæ janua. Hæc prævidens sapito, dum tempus Jiahps.

Hic momentum quod delectat, ibi æternum

quod cruciat; hic momentum quod cruciat, ibi æternum quod delectat. Vermis eorum non morietur, et ignis non exstinguetur; gloria horum non morietur, et felicitas non exstinguetur. Ille nunc juvenis, lætare in adolescentia lua, ambula in viis cordis tui, et in intuitu oculorum tuorum, et scito quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium. Ille yanp, vanis inhia; mox perituris te satia, cras moriture. O vani lili Adæ, mendaces in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum! O umbra, o somnium, o universa vanitas omnis homo vivens! Memento Creatoris tui antequam veniat tempus allielionis, antequam rumpatur funiculus argenteus, et recurra villa aurea, et conteratpr hydria super fontem, et revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Quoniam ibit homo in domum reternitalis sue, vel superam, vel inferam. Inira per angustam portam, quia lata et spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. Quam angusta porta, et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci qui inveniunt eam (1) !

(1) Quanquam omnia vaticinia sint Isaicæ, quæri tamen potest an volumen, quale nunc csl, ab eodem editum sil. Isaiam non omnia quæ per revelationem edoctus fuit, mox charta mandasse, liquet ex inscriptione, cap. vi, 1. *Anno mortis (kia)*, quod ante hanc mortem, cum nondum constabat regem moriturum esse, scribi non potui; neque etiam visio hæc posuit mortem Oziai configli, quo casu dictum esset: *Anno primo regis Jolhami*. Inscriptio (juxta propositam conjecturam: *Anno mortis Jolhami*) innuit, jam aliquod tempons spatium, cum scriberet Isaias, præterlapsus fuisse, quocum consentit inscriptio, cap. vu, 1: *Accidit tempore Achazi filii Jothami filii Oche*, quod æque aliquod ieniporis intervallum Inter factum et scriptionem indicare videtur.

Hinc explicandus est turbatus ordo vaticiniorum, quæ ita collocanda fuissent, ut caput vi inchoaret librum, dein sequeretur cap. ii-v, tandem cap. vti-xt cum cap. i. Quidquid sit, Isaias videtur edidisse vaticinia sua sigillatim, ut cap. vi, cap. n-v, cap. vii-xii, et cap. i; xtv, xnv-XXVII, xxvin-xxx; et sic porro. Hæc deinceps, probabilius jam defuncto Propheta, in nostrum volumen collecta sunt. Hinc quæpiam vaticinia deperdita, et quæpiam manca esse vidimus. Qua autem ætate collectio lacta sit, dici nequit. Qui plura vaticinia Isaie abjudicant, contendunt, ea sub Unem exsilii Babylonici, vel post reditum Judæorum in patriam, collecta fuisse, quod idoneis argumentis evinci nequit. Verisimilior est sententia, minor, s collectiones, ul cap. i-v, cap. vi-xn, cap. xm-xxii, cap. xxiv-XXXV, moriente Propbeta jam adfuisse, quæ paulo post in nostrum volumen conscripta sunt. (Jahu.)

JÜBILÜS

EX MAGNIFICIS ISALÆ ORACULIS,

EOIUMQI'E ORDINATA SYNOPSIS, QUIBUS ECCLESIE REDEMPTIONEM, ORATUM, PACEM, EXSULTATIONEM, VICTORIAM, IMPIETATIS ET IMPIORUM EXCIDIUM, CHARISMATA SPIRITUS SANCTI, COELESTIUM HONORUM AFFLUENTIAM, AC PERENNEM FELICITATEM, ET TRIUMPHUM PER CHRISTUM DANDA PROMITTIT.

I. Audito, cadi, et aurihus percipo, terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivi, et exaltavi : ipsi autem spreverunt me.

Cognovit bos possessorem suum, et asinus presepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.

Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis!

Omne caput languidum, et omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem, non est in eo sanitas : vulnus, et livor, et plaga tumens.

Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus.

Audite verbum Domini, principes Sodomorum: percipite auribus legem Domini nostri, populus Gomorrhæ.

Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis : si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.

Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, et mo ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.

Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicida!. Principes tui infideles, socii furum: omnes diligunt munera, pupillo et viduæ non iudicant.

Propter hoc, ait Dominus, fortis Israel : Heu, consolabor super hostibus meis; et vindicabor de inimicis meis; excoquam ad purum scoriam tuam.

Ut restituam iudices tuos ut fuerunt prius. Post breu vocaberis civitas iusti. Sion in iudicio redimetur : et conteret scelestos, et peccatores simul.

II. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et fluent ad eum omnes gentes, et dicent : Venite, et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob; quia de Sion exiit lex, et verbum Domini de Jerusalem.

Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. Domus Jacob, venite; et ambulemus in lumine Domini.

Dies Domini super omnem superbum et excel-

sum. Et introibunt in speluncas petrarum, et in voragines terræ, a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.

Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse.

III. Ecce enim Dominator Dominus auferet a Juda validum et fortem, omne robur panis et aquæ, consiliarium et sapientem. Et dabo pueros principes eorum, et eifeminali dominabuntur eis.

Provocaverunt oculos majestatis ejus : peccatum suum quasi So loma prædicaverunt. Væ animas eorum, quoniam reddita sunt eis mala!

Dicite justo quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt

Pro eo quod elevata sunt filia Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, decalvabit Dominus verticem filiarum Sion : et erit pro suavi odore fetor, pro zona funiculus, pro fascia pectorali cilicium.

IV. In illa die erit germen Domini in magnificentia. Omnis qui relictus fuerit in Sion, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, cum abluerit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu iudicii et ardoris.

V. Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei. Vineam facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sopivit eam, et plantavit eam electam.

Nunc ergo, viri Juda, iudicata inter me et vineam meam.

Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ? an quod exspectavi ut faceret uvæ, et fecit labruscas?

Auferam ergo sepem ejus, et erit in direptionem.

Væ qui conjungitis donum ad domum, et agrum agro copulatis ! numquid habitabitis vos soli in medio terræ ?

Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam ! Cithara, et lyra, et tibia, et vinum in convivii vestris: et opus Domini non respicitis.

Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.

Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanita-

tis, et quasi vinculum plaustris peccatum ! Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum !

V® qui sapientes estis in oculis vestris ! vœ qui pótentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem !

VI. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum : et ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud : sex al® uni, et sex alie alteri : duabus velabant faciem suam, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant.

Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.

El dixi : V® mihi, quia lacui, quia vir pollutus labiis ego sum ! Et volavit ad me unus de Seraphim, el « calculo » tetigit os meum, et dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, el auferetur iniquitas tua.

Et audiui vocem Domini dicentis : Quem mittam ? et quis ibit nobis ? Et dixi : Ecce ego, mitte me.

Et dixit : Vade, et dices populo huic : Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava : semen sanctum erit id, quod steterit iu ca.

Vil. Dices ad Achaz : Noli timere a duabus caudis titionum fumigantium, Rasin regis Syri®, et filii Itomeli®.

Ecce Virgo concipiet, el pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum cl mei comedet, ut sciat reprobare malum, cl eligere bonum.

Sibilabit Dominus musc® Ægypti, cl api qu® est in terra Assur : et radei in novacula conducta Assyriorum caput, et pilos pedum, et barbam universam.

Vili. Accessi ad prophetissam, et concepit, cl peperit lilium. El dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus : accelera spolia detrahare : festina pr®dari.

Quia, antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum.

Dominum exercituum sanctificate : ipse pavor vester, et ipse terror vester. El erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scaudali domibus Israel ; et habitantibus Jerusalem.

Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum Israel.

Cum dixerint ad vos : Quietile a pythonibus : Numquid non populus a Deo suo requireret, pro vivis a mortuis ? Ad legem magis, cl ad testimonium.

IX. Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione urnbr® mortis, lux orta est cis.

P.muLVS enim natus est nobis, et filius datus e*t nobis, et factus est principatus super humerou ejus : cl vocabitur numen ejus, Admirabilis,

Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi. Princeps pacis.

X. V® qui condunt leges iniquas, ut opprimant pauperes, viduas et pupillos decipiant ! Quid facietis in die visitationis, el calamitatis de longo venientis ?

V® Assur, virga furoris mei ! ad gentem fallacem mittam cum, et contra populum furoris mei mandabo illi.

Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, visitabo super frudum magnitiei regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus.

Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secatur in ea ? propter hoc mittet Dominus in pinguibus ejus tenuitatem : et subtus gloriam ejus succensa ardebil quasi combustio ignis.

Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliqui® convertentur ex eo : consummatio abbreviala inundabit justitiam.

XI. Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.

Et requiescet super eum spiritus Domini ; spiritus sapienti®, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scienti®, et pietatis.

Et replebit eum spiritus timoris Domini : non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet.

Sed judicabit in justitia pauperes, et arguet iu requilate pro mansuetis terne : et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium.

Et erit justitia cingulum lumborum ejus : et fides cinctorium renum ejus.

Habitabit lupus cum agno : cl pardus cum hiedo accubabit : vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit cos.

In die illa, radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsuin gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum.

El levabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terr®.

El volabunt in humeros Philistiim per mare ; simul deprredabuntur filios Orientis. Idumrea et Moab pr®ceptuin manus eorum, et filii Ammon obedientes erunt.

XII. Et dices in die illa : Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi : conversus est furor tuus, et consolatus es me.

Ecce Deus salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo : quia fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.

IlftUrielis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.

Exsulta, cl lauda, habitatio Sion : quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

XIII. Onus Babylonis. Super montem caliginosum levate signum, exaltato vocem, It vate manum, et iugredianiur portas duces.

Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea, exsultantes in gloria mea.

Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium : vox sonitus regum, gentium congregatarum : Dominus exercituum præcepit militibus belli, venientibus de terra procul a summitate coeli : Dominus et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram.

Ululato, quia prope est dies Domini; quasi vastitas a Domino veniet.

Quoniam stellæ coeli, et splendor earum, non expandent lumen suum : obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendebit in lumine suo.

Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum, et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo.

Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta superbia Chaldaeorum, sicut subvertit Dominus Sodoniam et Goniorrhæm.

XIV. Sumes parabolam istam contra regem Babylonis, et dices : Quomodo cessavit exactor, quievit tributum?

Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium.

Infernus subter conturbatus est in occursum adventus lui, suscitavit libi gigantes. Omnes principes terre surrexerunt de solis suis, omnes principes nationum.

Universi respondebunt, et dicent libi : Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es.

Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur tinca, et operimentum tuum erunt vermes.

Quomodo cecidisti de coelo, Lucifer, qui manu oriebaris ?

Qui dicabas in corde tuo : In coelum conscendam, super asira Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis.

Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.

Vtrumtamen ad infernum detraheris in profundum luci.

Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient : Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna?

Ne beteris, Philisthæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui : de radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem.

Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipsa sperabunt pauperes populi ejus.

XV. Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar Moab, conticuit : quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit.

Cor mæni ad Moab clamabit, vectes ejus usque ad Segor vitulam conternantem : per ascen-

sum enim Luith tiens ascendet, et in via Oronaim clamorem contritionis levabunt.

Secundum magnitudinem operis, et visitatio eorum : ad torrentem salicum ducent eos.

XVI. Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filii Sion.

Audivimus superbiam Moab, superbus est valde : superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus, plus quam fortitudo ejus.

Idcirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit : his, qui laetantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas.

Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris.

XVII. Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina.

Et relinquetur in eo sicut racemus, et sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami.

XVIII. Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ !

Qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas.

Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam, et dilaceratam : ad populum terribilem, post quem non est alius : ad gentem expectantem et conculcatam, cujus diripuerunt lumina terram ejus.

Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinavit, et præcidentur ramusculi ejus falcibus : et quæ derelicta fuerint, abscindentur, et excutientur.

In tempore illo, deferetur munus Domino a populo divulso et dilacerato.

XIX. Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus.

Stulti principes Tænios, sapientes consilarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni : Filias sapientium ego, filius regum antiquorum?

Ubi nunc sunt sapientes tui? annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum.

Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis: et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens.

In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum : civitas solis vocabitur una.

In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus Domini juxta terminum ejus.

In die illa erit Israel tertius Ægyptio et Assyrio : benedictio in medio terræ.

Cui benedixit Dominus exercituum, dicens : Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio; hereditas autem mea Israel.

JUBILUS EX ORACULIS ISAIÆ COLLECTUS.

XX. Dixit Dominus Isaiæ ; Vade et solve sac- cum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle do- pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus, et discal- ceatus.

El dixit Dominus : Sicut ambulavit Isaias nu- dus, sic minabit rex Assyriorum .Egyplios et Ælhiopes, juvenem et senem, nudum et discal- ceatum.

XXL Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horri- bili. Babylon dilecta mea posita est mihi in mi- raculum.

Pono mensam, contemplare in specula biben- tes : surgite, principes, arripite clypeum.

Et vidit currum duorutn equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli : et contemplatus est diligenter multo intuitu.

Et clamavit leo : Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem : el super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus.

Ecco iste venit ascensor vir bigæ equitum, et respondit, et dixit : Cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram.

Onus Duma ad me clamat cx Seir : Custos, quid de nocte? custos, quid de nocte?

Dixit custos : Venit mane el nox : si quæritis, quærite, convertimini, venite.

Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormie- tis, in semitis Dedanim.

XXII. Onus vallis visionis. Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti et tu omnis in tecta?

Clamoris plena, urbs frequens, civitas exsul- tans : interfecti tui, non interfecti gladio, nec mortui in bello.

Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad planctum, ad calvitium, et ad cingulum sacci.

Elecce gaudium et lætitia, occidere vitulos, et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vi- num ⁊ comedamus, el bibamus ; cras enim mo- riemur.

El revelata est in auribus meis vox Domini exercituum : Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit Dominus Deus exerci- tuum.

Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Vade, ingredi ad cum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, et dices ad cum :

Quid tu hic, aut quasi quis hic? quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memo- riale diligenter, in petra tabernaculum tibi.

Ecce Dominus asportari te faciet, sicut aspor- tatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te.

El erit m die illa : Vocabo servum meum Elia- 3111 filium llelciæ.

Et induam illum tunica tua, et cingulo tuo con- fortabo eum, et potestatem luam dabo in manu eju« : el ent quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda.

Et dabo elavem domus David super humerum ejus : et aperiet, et non erit qui claudat : et clau- det. et non erit qui aperiat.

XXIII. Onus Tyri. Ululate, naves maris : quia vastata est domus, unde venire consueverant.

Erubescere, Sidon; ait enim mare, fortitudo ma- ris, dicens : Non parturivi, et non peperl, el non enutrivi juvenes, ncc ad incrementum perduxi virgines.

Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam co- ronatam, cujus negotiatores principes, institores ejus inclyti terræ;

Transi terram tuam quasi flumen, filia maris, non est cingulum ultra tibi.

Et erit in dic illa : in oblivione cris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies regis unius : post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canti- cum meretricis.

XXIV. Ecco Dominus dissipabit terram, et nu- dabit cam, et affliget faciem ejus, et disperget habitatores ejus.

Et erit sicut populus, sic sacerdos : et sicut servus, sic dominus ejus : sicut ancilla, sic do- mina ejus : sicut emens, sic ille qui vendit : sicut foenerator, sic is qui mutuum accipit : sicut qui repetit, sic qui debet.

Cessavit gaudium tympanorum, quievit soni- tus lætantium, conticuit dulcedo cilharæ.

Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunto.

Clamor erit super vino in plateis : deserta est omnis lætitia : translatus est gaudium terne.

A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi. Et dixi : Secretum meum mihi, vae mihi l prevaricantes prevaricati sunt, et prævarieu- tione transgressorum prevaricali sunt.

Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ.

Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, et in Jerusalem, el in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

XXV. Domine, Deus meus es tu, exaltabo te, et confitebor nomini tuo : quoniam fecisti mira- bilia, cogitationes antiquas, fideles amen.

Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum : ut non sit civitas, el in sempiternum non ædifleelur.

Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.

Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo ege- no in tribulatione sua : spes a turbine, umbracu- lum ab æstu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem.

Et faciet Dominus exercituum omnibus popu- lis in monte hoc convivium pinguum, convlv.um vindemiæ, pinguum medullatorum, vindemiæ defœcatæ.

Præcipitabit mortem in sempiternum : et aufe- ret Dominus Deus lacrymam ab omni facie.

Et dicet in die illa : Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, et salvabit nos : iste Dohilnus, sustinuimus eum, exsultabimus, et Letabimur in salutare ejus.

XXVI. In die illa cantabitur catillcum istud in terra Juda.

Urbs fortitudinis nostra? Sion salvator, ponetur in ea murus et antemurale.

Aperito portas, et ingrediatur gens justa, custodiens veritatem.

Vetus error abiit : servabis pacem; pacem, quia in te speravimus.

Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum.

Domine, nomen tuum, et memoriale tuum in desiderio ariiute.

Misereámur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et noil videbit gloriain Domini.

Domine, dabis pacem nobis: omnia eriim Opera nostra operatus es nobis.

Morientes non vivant, **gigarttes**non resurgent: propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum.

Concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum : salutes non fecimus in terra; ideo non ceciderunt habitorttS terræ.

Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent : expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere, quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam.

Vade, populus niëus, inira in cubicula tuà, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranfbeat indignatio.

XXVII. In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum, qui in mari est.

In die illa vinea meri cantabit ei.

Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam, nocte et die servo eam.

Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine.

Et iste omnis fructus, ut nuferralur peccatum ejus.

XXVIII. Væ corona* superbine, ebrils Ephraim, et flori deridenti, glorile exsultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguissima:, errantes a vino !

Pedibus conculcabitur corona superbite ebriorum Ephraim.

In die illa erit Dominus exercituum corona gloriare, et sertum exsultationis residuo populi sui.

Omnes enim mens u replete sunt vomitu so^diinnqno, ila ul non'esset ultra locus.

Quem docebit scientiam? et quem inleliigero faciet auditum ? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.

Quia manda remanda, manda remanda, expecta reexspeCta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi.

Et erit eis verbum Domini : Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi : ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et Illaqueentur, et capiantur.

Dixistis enim : Percussimus fcedus crtm mor", et cum inferno fecimus pàctum.

Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundahiento fundatum : qui crediderit, non festinet.

Et delebitur fmdus ve-trum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit : flagellum inundans cnm transierit, erilis ei in conculcationem : sola vexatio intellectum dabit auditui.

Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decadat : et pallium breve utrumque operire non potest.

Sicut enim iri mbnte divisionum stabit Dominus : sierit iu valle, quæ est in Gabaon, imscetur : ut faciat opus suum, alienum opus ejus : ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo.

Numquid tota Ilie arabit arans ut serat, proscindet et sarriet humum inani ?

Et erudiet illum in iudicio : Deus suus docebit illum.

XXIX. Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David !

Et circumvallabo Ariel, et erit tristis et mderens, et erit mihi quasi Ariel.

Et circumdabo quasi spbæram in circuitu tuo, et jaciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam.

Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum : et erit quasi pythonis tend vox tua, et de humo eloquium tuum musitabit.

Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet.

Va* qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium : quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos, et quis hoVit nos?

XXX. Onus jumentorum Austri. In terra tribulationis et angustile, læna et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum caihc-lorum thesauros suos, ad popolimi qui eis prodesse non poterit.

Qui dicunt videntibus : Nolite videre; et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ca, quæ recta sunt; loquimini nobis placentia, videte nobis errores.

Hæc dicit Dominus Deus Israel : Si revertamini et quiescatis, salvi eritis; in silentio et in spe erit fortitudo vestra, et noluistis.

Et dixistis: N'equaquam.sed ad equos fugiemus: ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo velociores erunt, qui persequentur vos.

Et dabit vobis Dominus panem arcium, et aquam brevem : et non faciet avolare ultra doctorem! tuum : et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.

Et aures tuæ audient verbum post tergum moventis : Hæc est via, ambulate in ea : et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septemplex sicut lux septem dierum, in diequa alligaverit Dominus vulnus populi sui.

Preparata est enim ab heri Topbeth,a rege præpai ' profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus, igni-, et ligna mulla : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

XXXI. Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt ; et super equitibus, quia prævalidi nimis : et non sunt confisi super Sanctum Israel, et Dominum non requisierunt.

Ægyptus homo, et non Deus : et equi eorum caro, et non spiritus: et Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator, et cadet cui præslatur auxilium, simulque omnes consumuntur.

Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion,et caminus ejus in Jerusalem.

XXXU. Ecce in justitia regnabit rex, et principes in iudicio præerunt.

Princeps vero ea quæ principe digna sunt cogitabit, et ipse super duces stabit.

Donec effundatur super nos spiritus de excelso : et erit desertum in Charmel ; et Channel in salutem reputabitur.

Et erit opus iustitiæ pax, et cultus iustitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum.

Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.

Beati, qui seminatis super omnes aquas, immittententes pedem bovis et asini,

XXXIII. Væ qui prædaris nonne et ipse prædaberis? et qui spernis, nonne et ipse sperneris? cum consummaveris deprædationem, deprædaberis; cum fatigatus desieris contemnere, contemneris.

Domine, miserere nostri : te enim expectavimus; esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis.

Et erit fides in temporibus luis, divitiæ salutis sapientia et scientia : timor Domini ipse est thesaurus ejus.

Ecce iidem clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt.

Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas : quis poterit habitare de vobis

cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.

Regem in decore suo videbunt oculi ejus, cernent terrain de longe.

Cor tuum meditabitur timorem : ubi est litteratus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?

Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ : oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit.

XXXIV. Et tabescet omnis militia coelorum, et complicabuntur sicut liber coeli : et omnis militia eorum deducta, sicut defluit folium de vinea et de ficu.

Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus? est adipe, de sanguine agnorum et hircorum, de sanguine medullatorum arietum.

Victima enim Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom.

Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur, et erit terra ejus in picem ardentem.

Et possidebunt illam onocrotalus et ericius : ibis et corvus habitabunt in ea : et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendiculum in desolationem.

Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum : ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem.

XXXV. Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium.

Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda et laudans : gloria Libani data est ei : decor Carmeli, et Saron : ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri.

Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt.

Et quæ erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum : in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et junci.

Et redempti a Domino convertentur, et venient in Sion cum laude, et lælilia sempiterna super caput eorum : gaudium et lætitiā obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.

XXXVI. Et dixit Rabsaces, dicite Ezcchiæ : Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum : Quæ est ista fiducia, qua confidis ?

Aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? super quem habes fiduciam, quia recessisti a me?

Ubi est Deus Emalh, et Arphad? ubi est Deus Scpharvaim? numquid liberaverunt Samariam do manu mea?

XXXVII. Et venerunt servi regis Ezcchiæ ad Isaïam.

Et dixit ad eos Isaïas : Hæc dicetis domino vestro : Hæc dicit Dominus : Ne timeas a facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me.

Ecco ego dabo oī spiritum, et audiet nuntium, et revertetur ad terram suam, et corruero eum faciam gladio in terra sua.

Et oravit Ezechias ad Dominum, dicens : Domine exercituum, Deus Israel, qui sedes super Cherubim : tu es Deus solus omnium regnorum terre; tu fecisti caelum et terram.

Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu ejus : et cognoscant omnia regna terrae, quia tu es Dominus solus.

Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam, dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro quibus rogasti me de Sennacherib rege Assyriorum.

Habitationem tuam, et egressum tuum, et introitura tua cognovi, et insaniam tuam contra me.

Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas : ponam ergo circulum in naribus tuis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti.

Egressus est autem angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnes, cadavera mortuorum.

XXXV11L In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem : et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei : Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives.

Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit Dominum.

Et dixit : Obsecro, Domine, memento quæso quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et flevit Ezechias fletu inagno.

Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens : Vade, et dic Ezechia : Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas : ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos : et de manu regis Assyriorum eruam te, et civitatem istam, et protegam eam.

Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est.

Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz, in sole, retrorsum decem lineis. Et reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat.

Scriptura Ezechiffi regis Juda, cum ægrotasset, et convalesceret de infirmitate sua.

Ego dixi : in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi ; quæsi residuum annorum meorum.

Dixi : Non videbo Dominum Deum in terra viventium, non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis

Hecogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.

Ecce in paco amaritudo mea amarissima : tu autem eruisti animam meam ut non periret, projecisti post tergum tuum omnia peccata mea.

Vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie : pater filiis notam faciet venialem tuam.

Domine, salvum me fac, et psalmos nostro» cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini.

XXXIX. In tempore illo misit Merodach Baladan, filius Baladan rex Babylonis, libros et munera ad Ezechiam : audierat enim quod ægrolasot et convalesceret.

Et ostendit eis Ezechias universa quæ erant in thesauris suis.

Et dixit Isaias ad Ezechiam : Audi verbum Domini exercituum.

Ecce dies venient, et auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, et quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem.

Et dixit Ezechias ad Isaiam : Bonum verbum Domini quod locutus est. Et dixit : Fiat tantum pax et veritas in diebus meis.

XL. Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester : loquimini ad cor Jerusalem.

Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas ejus.

Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas.

Vox dicentis : Clama. Et dixi : Quid clamabo? omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.

Exsiccatum est fenum, et cecidit flos : verbum autem Domini nostri manet in æternum.

Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda : Ecce Deus vester.

Sicut pastor gregem suum pascet : in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit; foetas ipse portabit.

Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera?

Quis adjuvit spiritum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi?

Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei.

Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam imaginem ponetis ei ?

Numquid sculptile conflavit faber? aut aurifex auro figuravit illud, et laminis argenteis argentarius ?

Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt quasi locustæ : qui extendit valut nihilum cœlos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum.

Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel : Abscondita csl via mea a Domino, et a Deo meo iudicium meum transivit?

Qui dat lasso virtutem : et his, qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.

Deficient pueri, et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent.

Qui sperant in Domirio, inlatabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquile, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.

XLII. Quis suscitavit ab Oriente iisrael, vocavit cum ut sequeretur se? Ego Dominus, primus et novissimos ego sum.

Et tu Israel serve meus, Jacob quem elegi, semen Abraham amici mei.

Xe timeas, quia ego tecum sum : ne declines, quia ego Deus tuus : confortavi te, et auxiliatus sum tibi, et suscepit te dextera iusti mei.

Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus et redemptor tuus Sanctus Israel.

Aperiam in supinis collibus (lumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.

Dibo in solitudinem cedrum, et spinam, et myrtum, et lignum olivæ : ponam in deserto abietem, ulmum, et buxum simul.

Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.

Primus ad Sion dicit : Ecce adsum, et Jerusalem evangelisam dabo.

XLII. Ecce servus meus, suscipiam cum : electus meus, complacuit sibi in illo anima mea : dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.

Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris.

Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet : in veritate educet iudicium.

Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponam in terra iudicium, et legem ejus insulte expectabunt.

Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.

Ut aperires oculos cœcorum, et educeres de conclusione vinculum, de domo carceris sedentes in tenebris.

Tacui semper, silui, patiens fui : sicut parturiens loquar, dissipabo, et absorbebo simul.

Et ducam creos in viam, quam nesciunt, ponam tenebras coram eis in lucem. Surdi, audite : et cœci, intuimini ad videndum.

Quis caecos, nisi servus meus? et surdus, nisi ad quem uulios meos misi?

XLIII. Et nunc hæc dicit Dominus, creans te, Jacob, et formans te, Israel : Noli timere, quia red dei te, et vocavi te nomine tuo : meus es tu.

Cum transieris per aquas, tecum ero, et Illumina non operiet te : cum ambulaveris in igne non combureris, et damna non ardebit in te.

Quia ego Dominus Deus tuus. Sanctus et iustus, salvator tuus, dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te.

Noli timere, quia ego tecum sum, ab Oriente

adducam semen tuum, et ab Occidente congregabo te.

Dicam Aquiloni : Da ; et Austro : Noli prohibere : affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terre. -

Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator.

Populum istum formavi milii, laudem meam narrabit.

Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor.

XLIV. Iste dicit : Domini ego sum : et ille vocabit in nomine Jacob : et hic scribet manu suri, Domino, et in nomine Israel nunc simulabitur.

Piastre idoli omnes nihil sunt, et amantissima eorum non proderunt eis, ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt, ut confundantur.

Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua : revertere ad me, quoniam redemi te.

Laudate, cœli, quoniam misericordiam fecit Dominus : jubilate, extrema terræ; resonate, montes, laudationem, saltus et omne lignum ejus : quoniam redemit Dominus Jacob, et Israel gloriabitur.

Qui dico Cyro : Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem : Ædificaberis ; et templum : Fundaberis.

XLV. Hæc dicit Dominus ebristo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam : et aperiam coram eo januas, et portui non claudentur.

Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo : portas reneas conteram, et vectes ferreos confringam. Ego Dominus, et non est alter.

Formans lucem, et creans tenebras : faciens pacem, et creans malum : ego Dominus faciens omnia hæc.

Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem, et iustitia oriatur simul : ego Dominus creavi eum.

Vre qui contradicit lictori suo, testa de samitis terra;. Numquid dicit lutum figulo suo : Quid facis, et opus tuum absque manibus est?

Vre qui dicit patri : Quid generas ? et mulieri : Quid parturis?

Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti, et negotiatio Æthiopiæ et Sennan, viri sublimes nunc te transibunt, et tui erunt. Post te ambulabunt, vincti manicis pergunt, et te adorabunt, leque deprecabuntur : tantum in te est Deus, et non est absque te Deus.

In memetipso juravi, egredietur de meo iustitiæ verbum, et non revertetur : quia mihi «urvabitur omne genu, et jurabit omnis lingua.

In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel.

XLVI. Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis, onera vestra gravi pondere usque ud lassitudinem.

Andito mo, domus Jacob, et omne residuum domus Israel, qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva.

Usque ad senectam ego ipse; et usque ad canos ego portabo : ego feci, et ego feram : ego portabo, et salvabo.

Vocans ab Oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis mcæ. Et locutus sum, et adducam illud : creavi, et faciam illud.

XLVII. Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylon, sede in terra : non est solium filia' Chaldæorum, quia ultra non vocaberis mollis et tenera.

Et dixisti : In sempiternum ero domina : non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es novissimi tui.

Venient libi duo hæc subito in die una, sterilitas et viduitas.

XLVIII. Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærca : transgressorem ex utero vocavi te.

Propter nomen meum longe faciam furorem meum : et laude mea infrenabo te, ne intereas.

Ecce excoxi te, sed non quasi argentum : elegi te in camino paupertatis.

Ulinam attendisses mandata mea! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris.

«Non est pax impiis, dicit Dominus.

XLIX. Audite, insulæ, et attendite, populi, de longe : Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris mcæ recordatus est nominis mei.

Et posuit os meum quasi gladium acutum : in umbra manus suæ protexit me, et posuit me sicut sagittam electam : in pharetra sua abscondit me.

Et dixit mihi : Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor.

El ego dixi : In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi; ergo iudicium meum cum Domino, et opus cum Deo meo.

Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.

Hæc dicit Dominus : In tempore placito exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui : et servavi te, et dedi te in fœdus populi, ut suscitarer terram, et possideres hæredilales dissipatas;

Ut dicerer his, qui vincli Sunt : Exile; et his, qui in tenebris: Revelamini. Super viis pascentur, et in omnibus planis pascila eorum.

Non esurient, neque sitient; et non percutiet eos æstus et sol : quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos.

Ecce isti de longe venient; et ecco illi ab Aquilone et mari, et isti de terra Australi

Laudate, cœli, et exsulta, terra; jubilate, montes, laudem : quia consolatus est Dominus populum suum, et pauperum suorum miserebitur.

Et dixit Sion : Dereliquit me Dominus; et Dominus oblitus est mei.

Numquid oblivisci potest mulier infantem in, ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar lui.

Ecce in manibus meis descripsi te : muri tui coram oculis meis semper.

Et dices in corde tuo : Quis genuit mihi istos? ego sterilis, et non pariens, transmigrata, et captiva : et istos quis enutrivit? ego destituta et sola : et ubi erant?

Et erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices tuæ : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.

Et cibabo hostes tuos carnibus suis : et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur : et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob.

L. Hæc dicit Dominus : Quis est hic liber repudii malris vestre, quo dimisi eam? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce iu iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram.

Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lassus est verbo : erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum.

Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abii.

Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus iu me.

Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus : ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar.

LI. Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Sarani, quæ peperit vos : quia unum vocavi eum et benedixi ei, et multiplicavi eum.

Consolabitur ergo Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus; et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini. Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.

Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuatis.

Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis : et sicut lanam, sic devorabit eos tinea : salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea in generationes generationum.

Consurge, consurge induere fortitudinem brachium Domini : consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus sæculorum. Numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem?

Et nunc qui redempti sunt a Domino, revertentur et venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium et hutiliam tenebunt; fugiet dolor et gemitus.

Ego, ego ipse con-olabor vos : quis tu ut time-
res ab homine mortali, el a filio hominis, qui
quasi fœnum, ila arescet?

LIL Consurge, consurge, induere fortitudine
tua, Sion, induero vestimentis gloriæ lute, Jeru-
salem, civitas Sancti : quia non adjiciet ultra,- ut
pertranseat per te incircumcisis et immundus.

Quam pulchri super monies pedes annuntian-
tis et prædicantis pacem; annuntiantis bonum,
prædicantis salutem, dicentis Sion : Regnabit Deus
tuus I

Paravit Dominus brachium sanctum suum in
oculis omnium gentium : *et* videbunt omnes fines
teme salutare Dei nostri.

Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite
tangere : exite de medio ejus, mundamini qui
fertis vasa Domini.

LIII. Quis credidit auditui nostro? et brachium
Domini cui revelatum est? el ascendet sicut vir-
gultum coram eo, et sicut radix do terra siti-
entis.

Non est species ei, neque decor : et vidimus
eum, el non erat aspectus, et desideravimus eum.

Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nos-
tros ipse portavit : et nos putavimus eum quasi
leprosum, et percussum a Deo et humiliatum.

Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque
in viam suam declinavit : et posuit Dominus in
eo iniquitatem omnium nostrum.

Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os
suum : sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi
agnus coram tondente se obmutescet, et non ape-
riet os suum.

De angustia et de judicio sublatus est : gene-
rationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est
de terra viventium : propter scelus populi mei
percussi eum.

Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro
morte sua : eo quod iniquitatem non fecerit, ne-
que dolus fuerit in ore ejus.

Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet
spolia; pro eo quod tradidit in mortem animam
suam, et cum sceleratis reputatus est : et ipse
peccata multorum tulit, et pro transgressoribus
rogavit.

LIV. Lauda, sterilis, quæ non paris : decania
laudem, et hinni quæ non pariebas : quoniam
nulli filii deserlæ, magis quam ejus quæ habet
virum, dicit Dominus.

Ad punctum in modico dereliqui te, et in mise-
rationibus magnis congregabo te.

Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla
consolatione. Ecce ergo sternam per ordinem la-
pides tuos, et fundabo te in sapphiris.

Et ponam jaspidem propugnacula tua, et por-
tas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos
tuos in lapides desiderabiles.

Et in justitia fundaberis : recede procul a ca-
lumnia, quia non timebis : el a pavore, quia non
appropinquabit tibi.

LV. Omnes sitientes, venite ad aquas : et qui

non habetis argentum, properate, emite, et co-
medite ; venite, emite absque argento, et absque
ulla commutatione vinum et lac.

* Quare appenditis argentum non in panibus, et
laborem vestrum non in saturitate? audite audien-
tes me, et comedite bonum, et delectabitur in
crassitudine anima vestra.

Feriam vobiscum pactum sempiternum, miseri-
cordias David fideles.

Ecce testem populis dedi cum, ducem ac præ-
ceptorem gentibus.

Quærite Dominum, dum inveniri potest, invo-
cate eum, dum prope est.

Quia in lætilia egrediemini, et in pace deduce-
mini : montes et colles cantabunt coram vobis lau-
dem, et omnia ligna regionis plaudent manu.

LVL Quia hæc dicit Dominus eunuchis : Qui
custodierint sabbata mea, et elegerint quæ ego
volui, et tenuerint fœdus meum.

Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum,
et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sem-
piternum dabo eis, quod non peribit.

Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt uni-
versi : canes muti non valentes latrare, videntes
vana, dormientes, et amantes somnia.

LVII. Justus perit, et non est qui recogitet in
corde suo : et viri misericordiæ colliguntur, quia
non est qui intolligat ; a facie enim malitiæ col-
lectus est justus.

Quia hæc dicit Excelsus, et sublimis habens
æternitalem.

Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et
percussi eum; abscondi a te faciem meam, et in-
dignatus sum, et abiit vagus in via cordis sui.

Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere
non potest.

Non est pax impiis, dicit Dominus Deus.

LVIII. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem
tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et
domui Jacob peccata eorum.

Quare jejunavimus, et non aspexisti ? humilia-
vimus animas nostras, et nescisti?

Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas
vestra.

Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi? dis-
solve colligationes impietatis, solve fasciculos de-
primentes.

Frangite esurienti panem tuum, et egenos vagos-
que induc in domum luam : eum videris nudum,
operi eum, et carnem tuam ne despexeris.

Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, et sa-
nitas tua citius orietur; et anteibit faciem tuam
justitia tua, et gloria Domini colliget te.

El rediticabuntur in te deserta sæculorum : fun-
damenta generationis et generationis suscitabis :

Et vocaberis ædificator sepium, avertens semi-
tas in quietem.

Si vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum
Domini gloriosum, et glorificaveris cum dum non
facis vias tuas, et non invenitur voluntas tua.

Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo le hærcdilare Jacob patris lui. Os enim Domini loculum est.

LIX. Ecce non est abbreviala inanus Domini, ut bûivare nequeat; neque aggravala est auris ejus, ut non exaudiat.

Mimus enim vestræ pollute sunt sanguine, cl digiti vestri iniquitate : labia vestra locuta sunt mendacium, cl lingua vestra iniquitatem fatur.

Teine eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis : opera eorum opera inutilia, cl opus iniquitatis in manibus eorum.

Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ul effundant sanguinem innocentem : cogitationes eorum cogitationes inutiles : vastitas cl contritio in viis eorum.

Viam pacis nescierunt, et non csl judicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incurvata sunt cis : omnis qui calcatur in eis, ignorat pacem.

Multiplicate sunt enim iniquitates nostræ coram le, cl peccata nostra responderunt nobis : quia scelera nostra nobiscum, et iniquitates nostras cognovimus.

Et conversum est retrorsum judicium, cl justitia longe stetit : quia corrui in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi.

Sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret.

Conceperunt laborem, et pepererunt iniquitatem.

Ova aspidum ruperunt, et telas arane® texuerunt : qui comederit de ovis eorum morietur : et quod confotum est, erumpet in regulum.

Palpavimus sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus : impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.

Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus : exspectavimus judicium, et non est : salutem, cl clongata est a nobis.

El vidit quia non csl vir; cl aporiatum est, quia non est qui occurrat : el salvavit sibi brachium suum, el justitia ejus ipsa confirmavit eum.

Indutus est Dominus justitia ul lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et opertus csl quasi pallio zeli.

LX. Surge, illuminare, Jerusalem : quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est.

Quia ccce tenebr® operient terram, et caligo populos : super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.

El ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus lui.

Inundatio camelorum operici te, dromedarii Madian et Ephra : omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes.

Qui sunt isti, qui ul nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas?

Pro eo quod fuisti derelicta, cl odio habita, cl

non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem.

Et suges lac gentium, et mamilla regum lacta* heris : cl scies quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob.

Pro ære afferam aurum, el pro ferro afferam argentum, et pro lignis ®s, et pro lapidibus ferrum : et ponam visitationem tuam pacem, et præpo^itos tuos justitiam.

Occupabit salus muros tuos, et portas luas laudatio : populus autem tuus omnes justii, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ. Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam.

LXI. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me : ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et predicarem! captivis indulgentiam, et clausis apertionem.

Ut prædicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro : ut consolarer omnes lugentes.

Ut ponercm lugentibus Sion, el darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris : et vocabuntur in ca fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.

Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri, dicetur vobis : Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria earum superbietis.

Omnes qui viderint eos, cognoscent illos; quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.

Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo : quia induit me vestimentis salutis; cl indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, el quasi sponsum ornatam monilibus suis.

LXII. Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur.

El eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui.

Non vocaberis ultra Derelicta : et terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, et terra tua Inhabitata : quia complacuit Domino in te, et terra tua inhabitabitur.

Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, lota die et lota nocte in perpetuum non tacebunt : qui reminiscimini Domini, ne taceatis.

Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino.

LXIII. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum*

JUBILUS EX ORACULIS ISAIÆ COLLECTUS.

Quia ergo rubrum est indumentum tuum, et ve timenti tua sicut calcantium in torculari t

Torcular calcavi solus, et de gentibus non csl vir mecum : calcavi eos in furore meo, el conculcavi cos m ira mea : et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi.

Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis raeze venit.

Attende de cœlo, et vide de habitaculo sancio luo : ubi *est* zelus tuus, et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, et miserationum tuarum? super me continuerunt sc.

Tu enim pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos : tu, Domine pater noster, redemptor noster, a sæculo nomen tuum.

LXIV. Elinam dirumperes coelos, et descenderes l a facio tua montes defluerent.

A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt : oculus non vidit, Deus, abque te, quæ preparasti exspectantibus te.

El facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatae universa juslitiae nostne : et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates noslræ quasi ventus abstulerunt nos.

El nunc, Domine, pater noster es tu ; nos vero iulum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.

Domus sanctificationis noslræ, et gloriae nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.

Numquid super his continebis te, Domine, tacebis et affliges nos vehementer?

LXV. Quiesierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi : Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum.

Ilæc dicit Dominus : Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur : Ne dbsipes illud, quoniam benedictio est : sic faciam propter servos meos; et hæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi.

Et vos qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis monstra sanctum meum, qui ponitis Fortuna.* mensam, et libatis super eam.

Numerabo vos in gladio, et omnes in cæde cori uelis : pro eo quod vocavi, et non respondistis :

loculus sum, et non audistis : et faciebatis niaJvrn in oculis meis; et quæ nolui elegistis.

Ecce enim coelos novos creo, et terram no**?m, el non erunt in memoria priora, et non anindent super cor.

Non erit ibi amplius infans dierum, et senex qui non impleat dies suos : quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledicius crii.

LXVI. Illice dicit Dominus : Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quæ est ista domus quam aedificabitis milii, et quis est isto locus quietis meæ ?

Vox populi de civitate, vox dc templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis.

Antequam parturiret, peperit: antequam veniret parius ejus, peperit masculum.

Numquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? dicit Dominus : si ego qui generationem cæleris tribuo, sterilis ero? ait Dominus Deus tuus.

L etamini cum Jerusalem, et exsultate in ea omnes qui diligitis eam : gaudete cum ca gaudio universi, qui lugetis super eam.

Quia hæc dicit Dominus : Ecce ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis: ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis.

Quomodo sicut mater blandiatur, ita et ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini.

Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus ; reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis.

Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes, et adducam omnes fratres vestros donum Domino in equis, el in quadrigis.

Et erit mensis ex mense, et sabbatum cx sabbato : veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.

Et egredientur, el videbunt cadavera virorum, qui prevaricati sunt in me ; vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto : sicut erat in principio, el nunc, et semper, et in sacula saeculorum. Amen.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUÆ HIS IN ISAIAM COMMENTARIIS CITANTUR.

-----i

(Prior *numerus paginam, secundus columnam designat ; si unicus lanium occurrat numerus, ad precc**
dentem referri indicio est.)

EX VETERE TESTAMENTO.

EX GENESI.

Cap. ix, vers. 26 Sil Chauvin servus ejus, pag. 75, col. I.
xiii, 10. Eral ficui paradisus Dei, 152, 2.
xxvn, 29. Esto Dominus fratrum, 75, I.
XXX, 33. Respondebit mihi cras justitia mea, 578, 2.
xlix, 9. Catulus leonis Jnda; ad prædam, fili mi, ascen-
disti, 200, 1.

EX EXODO.

Cap. v, vers. 2. Nescio Dominum, 617, 2.
in, 6. Vos erilis mihi in regnum sacerdotale, 724,2.
xxxii, 17. Teipsum novi ex nomine, 550, 1.

EX LEVITICO.

Cap. xvi, vers. 29. Mense septimo affligetis animas vestras,
G76,1.

EX LIBRO JUDICUM.

Cap. xiii, vers. 18. Quid quæris nomen meum, quod csl
mirabile, 233, 2.

EX LIBRO I REGUM.

Cap. ix, vers. 18. Ubi csl domus videntis, 104,1.
XU, 7. Stale ut judicio contendam adversum vos coram
Domino do omnibus misericordiis, 578, 1.
xix, 1. Numquid rI Saul inler Prophetas, 4S, 2.
xxv, 34. Non remansisset Nabal, etc., mingens ad parie*
lem, 80, 2

EX LIBRO II REGUM.

Cap. vin, vers. 2. Mensus csl cos funiculo, coæquans lerræ :
mensus est antem duos funiculos : unum ad occiden-
dum, cl unum ad Mvfflcaiidum, 451, 2.
tn, 7. Quænint exstinguere scintillam meam quæ relîela
est, ul non sil viro meo nomen, 658, 2.
xvi, 10. Deus præccpil Senioi, ul mihi malediceret, 244» 2.
XX, 26. Ita autem Jairites erat sacerdos David, 720, 1.
xxiii, 8. Tenerimus ligni vermiculus, 513,2.

EX LIBRO III REGUM.

Cap* tu> vers. 9. Dabis servo luo cor docile, ul populum
suum judicare possit, 501, 2.
XXI, 13. Benedixit Naboth Deum, 79,1.

EX LIBRO IV REGUM.

Cap. xi, vers. 12. Posuit super eum testimonium, 116, 2.
xvm, 31. Facile mecum quod vobis est utile, 461, 2.

EX LIBRO I PARALIPOMENON.

Cap. xxv, vers. I. Qui prophetircnl in citharis et psalte-
riis el cjm balis, T' 48, X

EX LIBRO JUDITH.

Cap. xvi, vers. 21. Dabil ignem el vermes in carnes eorum,
767, 2.

EX LIBRO JOB.

Cap. xxvii, vers. 7. Qui signat in manu hominum ut nocini
singuli opera sua, 47, L

EX PSALMIS.

Psal. i, vers. 1. Beatus vir qui non abili in consilio impio-
rum. cl in via peccatorum non stetit, 70, 1.
— 3. Et erit tanquam lignum quod plantatum csl secus
decursus aquarum, 755. 1.
x, 4. Dommus in cado sedes ejus, 264. 2.
xiii, 6. Quoniam Dominus in generatione justa est, 73. 1.
XXI, 22. El a cornibus unicornium humilitatem meam,
450, 2.
xxiii, 2. Super ilumina preparavi! eam, 121, 2.
xxv*, 6. Domine, in cœlo misericordia tua, et veritas lui
usque ad nubes, 449, 3.
xxxm, 20. Quia peccatores peribunt, 73, I.
xl, I. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem,
620. 1.
XLii, 1. Judica mc, Deus, el discerne causam meam de
gente non sancta, 123, t.
XLiu, 21. Non recessit retro cor nostrum, quoniam humi-
liasti nos, 73, 1.
XLiv, 13. Fili® Tyri in muneribus vultum tuum depre-
cabuntur, 354, I.
xlvi, 8. In spiritu vehementi conierei nives Tharsis,
129, 2.
L, 6. Tibi soli peccat, ul justificeris in sermonibus luis,
73, 1.
Lxvi, 7. Benedicat uos Deus, Deus noster, benedicat nos
Deus, 167,2.
Lxvii, 27. In Ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus
jsr.iel, 573, 1.
uri, 5. Tu es, Domine, patientia mea. 77, 2.
Lxxi, 10. Reges Tharsis et insula? munera offerent, 703, 2.
—14» Castigatio mea in matutinis, 437, 2.
Lxxvn, 20. Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ,
numquid et panem poterit dare, 73, I•
— 41. Conversi sunt, et lentaverunt Deum, 184, i»

INDEX LOCORUM SACR/E SCRIPTURÆ.

txxxvr, 1. Fundamenta cju* in montibus sanctis, 79, 2.
 txxnr, 7. Tu convenus vivificabis nos, 18», 1.
 Lxuvitf. 13. Aquilonem et marc lu creasti, 77, 2.
 — 88. Tutis in cœlo Odelis, 652, b
 xcviu, 11 Sicul juravi in ira mea, si introibunt in rey
 qulem meam, 79, 2.
 X S. In matutino interficiebam omnes peccatores terno,
 U7, 2.
 in, H. Secundum altitudinem cœli a terra, corroboravit
 misericordiam suam super (jmentes se, 653, 2.
 c m, 3. A «olis ortu et occasu. ab aquilone et mari, 77, 2.
 CHII, 2«. Ciro mea immutala est propter oleum, 250, 1.
 ox, 3. fecum principium in die virtutis tuæ, 705, 1.
 exi, 9. Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in
 sæciilum sæculi, 71, 2.
 — 2. Fa< fa est Judæa sanctificatio ejus, 79, 2.
 exnn. 95. Testimonia lua intellexi, 620, 1.
 — 106. Juravi el statui custodire judicia jusliliae tuæ,
 356, 2.
 cixvi, 9. Sacerdotes tui induantur justitiam, 721, 2.
 cxxxvi, II. Beatas qui retribuet libi retributionem quam
 retribuisti nobis, 76, 2.
 cxxxvn, 1 In conspectu Angelorum psallam tibi, 172, 1.
 cxxxnn, 2. Tu cognovisti sessionem et resurrectionem
 meam. 467, 2.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

Cap vm, vers. 27. Quandopræparabalcœlos, aderam, 121, 2.
 xiii, 15. Virga disciplinae fugabit eam, 630, 2.
 xxin, 13. Noli subtrahere a puero disciplinam, ii/d.
 xxxii!, 19. Quartum penitus ignoro, viam viri in ado-
 lescentia, 193, 2.

EX ECCLESIASTE.

Cap. n, vers. 8. Feci mihi cantores et cantatrices, 79, 2.
 xa, 5. Florebit amygdalus, cl impinguabitur locusta,
 501, i.

EX CANTICO CANTICORUM.

Cap. i, 1. Oculetur me osculo oris sui, 79, 2; 142, 1.
Ibid. Meliora sunt ubera tua vino, 151, 2.
 — 10. Cultum tuum sicut monilia, 686, 1.
 ni, 10. Media cimi itale constravit, 178, L
 iv, 1. Oculi lui columbarum, absque eo quod intrinsecus
 Idvt, 568, 2.
 vm, 6. Pone me ul signaculum super cor luurn, ul signa-
 culum super brachium tuum, 559, 2.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap. in, vers. 13. Habebit fructum in respectione ani-
 marum sanctarum, 661, 2.
 xi, 13. Tanquam momentum slateræ, sic estante te orbis
 terrarum, 499, 1.
 xiv, 7. Benedictum est enim lignum per quod fit justi-
 tia, 76, 2.
 xm, 1. Vinculis tenebrarum et longæ nodis compediti,
 717, 1.

EX ECCLESIASTICO.

Cap* ii, cerr. 3. Initium dulcoris habet, 705, 1.
 mix. L Nirationem virorum nominatorum conservabit,
 ct m versutias parabolarum simul introibit, 53, 2.
 14. El mortuum prophetavit corpus ejus, 50, 1, 2.

- *ex quatuor Prophetis Majoribus extra ordinem
 exj/onunlur.*

EX ISAIA.

Cop. ii, tw. 19. A facie formidinis Domini cum surrexerit
 pnrii«ere terram, 77i i.
 tu, t x* (cl a Jc uMk m validum et fortem, 79, i.

Cap. m, 12. Et mulieres dominatas sunt eis, 71, 1.
 xi. 6. Habitabit lupus cum agno, el pardus cum lutdo
 accubabit, i/uc/. 3.
 >:r. 21. Juravit Dominus, si non ul putavi ita erit, 79, 2.
 xk<v, 22. Et posi multos dies visitabuntur, 70, 2.
 XXIX, / . Væ arici, arici, erit mihi quasi arid, 79, 2.
 xxv, 2. Os Domini non interrogatis, 79, 1
 i x, 17. Ponam visitationem tuam pacem, cl ptt posilOB
 tuos justitiam, 77, 2.
 Lxvi, 8. Quia parturivit et peperit Sion filios suos, 1-

EX JEREMIA.

Cap. i, vers. 10. Ul evellas et destruas, cl disperdas, cl
 dissipes, cl ædificcs, cl plantes, 73, 2.
 — 14. Ab Aquilone pandetur omne malum, 77, 2.
 jV, 12. Loquar judicia cum eis, 73, I.
 vu, 37. Auferetur vox sponsi el vox sponsa?, 79, 2; 133, 2.
 x i v iii, 10. Maledictus qui prohibet gladium suum a san-
 guine, 76, 2.

EX TIIRENIS.

Cap. i, vers. 15. Torcular calcavit Dominus virgini filia
 Sion, 782, 1.
 in, 1. Ego vir videns paupertatem meam in virga in-
 dignationis ejus, 80, 1,
 iv, 3. Sed et lamiro nudaverunt mammam, 453, 1.
 — 20. Spiritus oris nostri Christus Dominus, 130, 1,

EX EZECHIELE.

Cap. vu, vers. 17. Omnia genua fluent aquis, 80, 1.
 xvi, 26. Cum filiis Ægypti vicinis luis magnarum car-
 nium, *ibid.*
 Ivin, 2. Paires nostri comederunt uvam acerbam, et
 dentes filiorum obstupescunt, 80, 2.
 XX, 46. Stilla ad Africum, 78, 2.
 xxin, 20. Quorum carnes sunt ut carnes asinorum, 80, 1.
 xxvi, 14. Non œdiikaberis ultra, 352, 2.
 XXXIV, 23. Suscitabo vobis pastorem unum servum meum
 David, 72, 1.

EX DANIELE.

Cap. n, vers. 23. Fortitudinem dedisti mihi, 73, 2.
 v, 6. Compages renum ejus solvebantur, 260, 2.

EX OSEE.

Cap. i, vers. 2. Principium loquendi Domino in Osee, 58, 1.
 — 24. Ero eis quasi exaltans jugum super maxillas co-
 rum, 418, 2.
 n, 14. Ducam eam in solitudinem, el loquar ad cor ejus,
 488, 2.
 in, 5. Revertentur filii Israel, ut quærant Dominum Deum
 suum, et David regem suum, 72, 1
 iv, 2. Sanguis sanguinem tetigit, 113, 1
 xm, 1. Secundum dilectionem Dei filios Israel. 71, 1

EX AMOS.

Cap. v, vers. 6. Non erit qui exstinguat Bethel, 71, i

EX MICHÆA.

Cap. 1, vers. 10. In domo pulveris, pulvere vos consper-
 gite, 74, <•

EX SOPHONIA.

Cap. n, vers. 13. Ponet speciosam in solitudinem, ct in
 invium et quasi desertum, 74, 1.

EX AGGÆO.

Cap. wavers. 17. Cum accederetis ad acervum vigilili mo-
 diorum, 74,
 — 24. Zorobabel, fili Salathiel, serve incus, dicit Domi*
 uu-S el ponam te, etc., 72, i.

EX ZACCHARIA.

*Cap. iv, vers. 1**. I-l' *unl duo iilii olei, qui assistunt domirætori terræ, 152, t.
11, 17. O pastor cl idulum, 341, 2.

EX MALACHIA.

Cap. ni, vers. 5. Et ero Cestii velox maleficii, 651, 2.
iv, 2. Sol iustiliæ, 721, 2.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

Cop. i, vers. 20. Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est, 194, 1.
vm, 12. Filii regni ejicientur in tenebras exteriores, 534, 1.
tv, 13. Misericordiam volo, et non sacrificium, 736, 1.
X, 2. Pauperes evangelizantur, 716, 1.
xvi, 11. Cavete a fermento Phariseorum, 693, 1.
lix, 12. Qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum, 657, 1.
xxin, 9. Putrem nolite vocare vobis super terram : unus est enim Pater vester qui in cœlis est, 736, 1.
xxv, 12. Nescio vos, 632, 2.

EX EVANGELIO S. MARCI.

Cap. vil, vers. 15. Quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant hominem, 570, 1.

EX EVANGELIO S. LUCÆ.

Cap. n, vers. 23. Omne masculinum adaperiens vuhain, sancium Domino vocabitur, 79, 1.
iv, IS. Hodie impleta est hæc prophetia in auribus vestris, 715, 1.

EX EVANGELIO S. JOANNIS.

Cap. i, vers. 1. In principio erat Verbum, 70, 1.
—14. Vidimus gloriam ejus, et gloriam quasi unigeniti a Patre, 109, 2.
—45. Erunt omnes docibiles Dei, 615, 2.
X, 39. In iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, 73, 2.
xi, 51. Sed ut filios qui erant dispersi, congregaret in unum, 662, 2.
xm, 1. Iu (inem dilexit eos, 671, 1.
vix, 14. Erat parasceve Paschæ, 71, 1.
xi, 15. Domine, si tu sustulisti eum, 79, 2.

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

Cap. n, vers. 20. Luna vertetur in sanguinem, 363, 2.
vu, 65. Video cœlos apertos, 79, 1.
X, 15. Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris, 570, 1.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

Cap. n, vers. 7. Iis qui scunuum patientiam boni operis, 71, 1.

Cap. m, 23. Omnes peccaverunt, et egeni gloria Dei, 701, i.
v, 10. Lex subintravit, ut abundaret delictum, 72, 2.
vm, 5. Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt; qui vero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritalis sentiunt, 71, 1.
xiv, 11. Vivo ego, dicit Dominus, 559, 1.
XV, 16. Sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, 533, 2.

EX EPISTOLA I AD CORINTHIOS.

Cap. i, vers. 3. Mihi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer, aul ab humano die, 755, 1.
—13. Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema, 621, 2.
xiv, 5. Nam major est qui prophetat quam qui loquitur linguis, 48, 2.

EX EPISTOLA II AD CORINTHIOS.

Cap. v, vers. 21. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, 57, 1.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Cap. iv, vers. 19. Semetipsos tradiderunt impudiciæ in operationem immunditia omnis in avaritiam, 672, 1.

EX EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.

Cap. i, vers. 10. Illuminavit autem vilam el incorruptionem, 701, 1.
n, 19. Cognovit Dominus qui sunt ejus, 617, 2.

EX EPISTOLA I S. PETRI.

Cap. iit, vers. 7. Cœli autem qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt igni, reservati in diem iudicii, 449, 2.

EX EPISTOLA II S. PETRI.

Cap. i, vers. t. Electis advenis dispersionis Ponti, Galatis, 662, 2.

EX APOCALYPSI S. JOANNIS.

Cap. ni, vers. 11. Testis in cœlo fidelis, 652, 1.
v, 10. Fecisti nos Deo nostro regnum et sacerdotes, 725, 1.
xiv, 20. Ne feceris, conservus enim luus sum, 659, 2.
xxi, 1. Et ostendit mihi lluvium aquæ vitæ, splendidum Unquam crystallum, 444. *■

INDEX
RERUM MEMORABILIVM

QUÆ HIS IN ISAIAM COMMENTARIIS CONTINENTUR.

	Ægrotos quam pium sit visitare, et eos bonum visitari a
	483, 2.
	Ægyptu» a quibis vastata, 816, 1. quomodo in ra florue-
	rit monachlsmus, <i>ibid</i> , 320,2; 455, t. ejus simulacra
	corruere eo veniente Christo, 316, 2. facta po*tea Dei
	templum el paradisus, 316,1. abundat calamo et junco,
	317, 1. præstans proferi linum, <i>ibid</i> . 2. prædicilur ad
	Christiana sacra convertenda, 319, 1,2 et seqq.
	Æsyptinrum hieroglyphica, 81.1. eorum inania numina,
	130, 1 ; 413, 2. eorum rum Tyro commercia , 348, 1.
	dati sunt Nabiichodonosori vastandi in mercedem vas-
	lalæ Tyri. 349, 1. credebant se hominum primos ortu,
	318, 1. elab heroibus prognatos, <i>ibid</i> , vocantur musca»,
	207, 2.
	Ælam est urbs Persidis, 337, 2. Ælam nomine nulli olim
	populi continebantur, 269, 2. postea Æelamilica regio
	contractior fuit, <i>ibid</i> .
	/Enigma quoddain Bononiense, 80, 1. ænigrna dc flore
	hyacintho, 81, 1. sphingis de homine, <i>ibid</i> , ænigmaso-
	pbislæ Ægyptii, 81, 1.
	Aer interdum per codos intelligitur, 448, 2.
	Æs quomodo in Ecclesia in nurum mutandum sil, 716,2.
	Æschlnls de Socrate sententia, 417, 1.
	/Escutapi (in) templo dormierunt olim veteres, ul ah eo
	sanitatem impetrarent, 745, 1.
	/E<opiBcui Neclenahum regem cum suis assimilant. 548,1.
	Æstus ex densis nubibus proveniens est vehementissimus,
	366, 1,
	Ætalis nostræ prophetæ, 43, 2.
	Æternilas pœnartim infernalium, 362, 1, et 441.1,2. «tor-
	nitali* conditiones, 458, 1. ejus memoria efficax, 708,
	1,2; 769. 1, 2.
	/Eilliopes Judæis amici, 310,1. cur muscis comparentur,
	<i>ibid</i> , et 2. navibus suas copias in Ægyptum mittebant,
	311.1. Æibinpes quomodo sint populus post quem non
	est alius, <i>ibid</i> . 2; 312, 1. quomodo dicantur gens ex-
	spectans, 812, 1, 2. eorum clades, 313, 1, 2.
	Æibinpes Christiani dant recens baptizatis lac el mei,
	204, 1. a quibu< ad Udem Christi conversi, 313, 2.
	apud eos inire floruit Christianismus, <i>ibid</i> .
	Ælhiopia est terra cymbali alarum, 310, 1, 2. n quibus
	vastata, <i>ddd</i> . cur cymbalo alarum asslmilctur, <i>ibid</i> .
	ct 311,1.
	Aeliles lapis aquilarum calorem temperat, 505, 2.
	Afilictis omnia videntur esse caliginosa , imo volvi cl in-
	verti, 281, 1.
	Agapeti pueri Martyris in tormentis constantia, 725, 2.
	Agapeli Pontificis ad Justinianum Imperatorem vox libera,
	111.2.
	Agar, typus Synagoga», 641, 1.
	Agatbs (S.) epitaphium posuerunt angeli, 637. 1.
	Agathocles rex Sicilis in figulini» vasis cur semper cos»
	n.inl, 553, i.
Aaron sequester populi apud Deum,	538, 2.
Abdis» propheta quando floruerit, 59, 2. quid tractet, <i>ibid</i> .	
Abri fuit propheta,	43,1.
Ablactati a Jacte et uberibus qui sint Allegorico et tropo-	logie^ 395 11
Ablaqueari vineam quid sit,	154» I, 2.
Abraham cur vocetur petra, 603, 1. antequam a Deo vo-	caretur, coluit idola. 518, 1. est c Chaldæa a Deo educ-
tus, ne ab incolarum perversitate inquinirelur, 177, i.	
qua Fattane non cognoverit posteros, 735, 2; 736, 1.	
fuit propheta, 43, 1. niitonornnsticc dicitur justus tres	oh causas, 510, 1, 2; 513, 1. ejus victoriæ, 510, 2. cen-
setur ei d.itum, quod datum posterit*.	<i>ibid</i> .
Abyssu» vehemens vocatur mare Rubrum,	607, 1, 2.
Arbab rex p«euuopropheta.s cnn<iilcns victoriam ex illo-	rum verbis sibi Spopondit,ettamen vicius interiit, 516. 1.
Achai idola in templum invexit, 668, 1. ei cur Deu* dixe-	rit ut signum peterét, 189, 2. err recuset signum petere,
<i>ibid</i> , cur ei signum propositum nascituri Messine, 190,	191. idque anno regni ejus tertio, 196, 2.
Achor vallis ubi sila, ejus fertilitas, el unæ dicatur, 748,	1. quid mystice significet, <i>ibid</i> .
Acttanes triplice* fuere in Christo, scilicet divina», huma-	na» cl thenndricæ, 201. 2.
Actus liberi soli »unl contingentes,	47, 2.
Acus serviunt nd ornatum capitis muliebris,	141,1.
Adad deus Assyriorum, nnde dictus,	763, 2.
Adam cl Eva quomodo sint principes infideles,	117, 1.
Adam fuit propheta, 152, 2. hobitavit in Judica, <i>ibid</i> .	
Adamantes in adversis simus oportet,	599, 1. 2.
Ad tmus Saltami iMiae commentator fuit,	100, 1.
Additamenta plagarum quæ dicantur,	299, 2.
Adeps llebræU vocatur quod in qualibet re est lectissimum	et optimum, 650, 2.
Adhortatio ad homines ad aliquem pro virtute laborem	suscipiendum, 102,2; 103, 1.
Adinventiones quæ in Scriptura dicantur,	!37, 1.
Admirabilis etir dicatur Deus. 232, 2. et admirabilis di-	cilur ClinUus 233,1,2.
Adolevcntis cujusdam ob jejunia macilenti, responsum	pium, 286,2.
Adramelcch filius Sennacherib patrem occidit,	247, 1.
Adriani Imperatoris pederastia infamis, 127, 1, 2. quo-	modo Judæos decimarii, 1st, 1.
Adulatio quam sil noxia,	137, 2.
Adulatoris mores.	138.1.
Adventus Christi ad judicium cum horrore erit, 490. 1 in	advenis abnegato proprio sensu nos totos subjicere Deo
debemus,	126» I.
Ægidiii» (S.) Minorità quomodo Deipara» virginitatem per	miraculum meruit» <U5. 1.

Agathonis ercmitæ silentium, 416, L
Ager fidelis quis dicatur, 307. 2.
Aggæus propheta qua ætate floruerit, 60, 2. quid scribat, *f'.iJ.*
Agilitas dos in Boatis, 505, 2.
unde descendat, 619, 2.
Agnus vere fuit Christus, 632, 1. ejus victoria leonina, *ibid.* 2. amat agnos, (*bid.* agnus Moab est Cbristps cx Aulii prognatus, 801, 1, X
Agricolarum opera Deo accommodantur, 400, X
Alabanda civitas vocata cista inversa serpentibus plena, 404. 1.
Ala» Séraphin cur addantur, 169,2 ; 170, 1, cur item sex, 170, 1. al@ quibus ad Deum evolemus, quæ sint, *ibid.*
Alexander Magnus vinositate virtutes omnes suas obscuravit, 158, 2. ei deum se facieuli el in morbum incidenti insultat philosophus Anaxarcbus, 472, 2. cur suos milites radere barbam juberet, 598,1.
Alexander Imperator præ ebrietate mortuus, 340, 1.
Alexandri Severi Imperatoris mansuetudo, 521, 2. et belli- Cu cuti i, 431, 2.
Alcxil (S.) Romani gradus adhuc hodie Romæ ostenduntur, 968,2. orbis imi portentum, 221,
Alfonso rege qui Catholicus dicebatur, e vita migrante audilæ sunt voces in cælo, 666, 2.
Alfonsi Aragonum regis libcralitas, 431,1. ejus in devictos clementia, 192, 2. ejus modestia in cullu, 145, 1.
Alma Ilcbræis quid sit, 193, 1, 2; 194, I, 2.
Almus Latinis quid significet, 195, X
Altare lateritium Judæis vetitum, 745, 1. inaltari apud Hebræos Deo offerebantur carnes et vinum, 750, L
Altare olim vocabatur sepulcrum Martyris, martyrium et confessio, 268, 1. altare symbolum cultus Dei, 180, 1.
Altercationibus mutuo se jugulant philosophi, et bæretici nostri, 230, 2.
Allibidines terræ quæ dicantur. 686, 1, 2.
Amabilis (S.) ossa a S. Gallo Arvernonsi transvecta fuere, 267, 2.
Amandus (S.) apparuitS. Aldegondi stipatus magno agmine sanctorum, quos in vita converterat, 713, 2,
Amatoris (S.) animam in cælum columba detulit, 706, 1.
AmfiUio est peccatum Luciferi, ejusque mala varia, 155, 2; 292, 1. est mater litorosum, 155, 2; 292, 1. non saliatu, 292,1. variis modis ambitiosi agitantur, *ibid.*
Ambrosius (^.) fugil Episcopatum, 292, 2.
A/nen llebræum quid significet, 365, 1.
Amicitiam semper inter se coluerunt vicini principes etiam Ethnici, 4S5, L
Ammonius eremita aurem sibi præcidit, ne Episcopus iirli't, 291, 2.
Amor fortuna magis quam pulchritudine paratur, 749, I.
Amos propheta quando floruerit, 68, X quid prophetet, *ibid.*
Amos quis fuerit jsai@ paler, 93,1 ; 104, 1.
Anacreon placuit sibi in paupertate, 158, 1, 2,
Anastasias Imperator scelestus igne cadesti periit, cum ante didicisset qnatuordecim vitæ sibi annos ablatos, 476, 2.
Anastftsii (S.) Martyris in Persido corpus custodierunt canes, 267, 2.
Andronicis de vino sententia, 158, 2.
Andronicus cum uxore Alhanasia duodecim annis silentium servavit, 434, 1, 2.
Angelus psallens duodecim psalmos cum orationum interjectione (loculi eumdem psallendi modum Ægyptios monachos, 172, 1. Angelus faciei Dei csl Michael, cur, 733, 2. Angelus Manne apparens est figura Christi, 233, 1, 2. Angelus rastra Sennacherib cædens an fuerit bonus 468, 2. Angeli veloce* qui nubendi in Judaain, 311, 2. Angeli semper laudant el admirantur Deum, 273 2. sunt custodes Ecclesia:, 720, 2. quomodo Prvphe-

tis oracui i inspirarent, 49, 1,2. in cælo assument corpora «peciosa ex ætbere, quibus pascant oculos Beatorum m, '53,1, 2. id probatur quinque argumenti*, (*bia.* conditi in cælo empyrco, non in firmamento, 288, X Angelorum alii asistentes, alii ministrantes, 177, X per Angolo* pacis quinam intelligantur, 439, 2
Angliæ reges totam Angliam Roman® Ecclesias tributariam fecere, 710, X
Anginrum schismaticorum castigatio, 135,1, S.
Angulus cur principis symbolum, 818, 2.
Animæ nobilitas, 616, 1. per peccatum quomodo desoletur el evertatur, 743, 2. est excolenda præceptis Dei ct adversitatibus, 154, 2. dum peccat, diabolo incurvatur, 616,1. eam mortalem se habere putant voluptuarii, 389,1. anima sancta plena est gloria Dei, 174,2. ejus dotes, 434, 2. animæ cæcitas et surditas duplex, una inchoata, altera perfecta, ejus triplex causa, 528,1. ejus curanda rationes, *ibid.* animarum conversio, nobilissima Dei victima, et gratissima, 765, 2. eas convertere, vel scandalizirc est Ecclesiam ornare, vel dedecorare, 590, 2.
Animalia Sanctis obsecuta, 106,1, 2.
Animo magno nihil est maznum, 613, 2.
Animositas plurimum salel in bello spirituali, eque ac temporalì, • 695, 1.
Anna mater Samuelif primo Deum nomine Sabaoth compellavit, 110,1.
Anna Perenna quæ dea, vocata ab annis quibus præsidebat, fuit soror Didonis, in Numicum amnem se dedit præcipitcm, 750, X quomodo in ejus sacris veteres biberent, *ibid.*
Annuntiare pro evangelizare, 716, 1
Annus sabiniꝑcus an fuerit annus ille secundus quo pomi* vesci Ezechias Jubetur, 468, 1. annus edita» prophetis de Virgine paritura ad Achaz, 196, 2. annus quod Theghtphalassar Samariam vastavit, Damascus cepit, ct Phacee est occisus,213, 1. anni Prophetarum, quibus, el quibus regibus prophetarint, 84 cl seqq. anni septuaginta quinque vastanda? Sainariæ quomodo el unde computandi, 182, 2. et seqq. anni vitæ soli sunt ii quibus Deo vivimus, 754, 1.
Anserum silentium, 416, X
Antemurale urbis proprie quid sit, 873, 1, 2.
Anthemii blasphemil subitacastigatio, 465, 2.
Anlichristum Christuspercutietspiritu oris sui, 2G0, t.
Antinous Adriani scortum masculum fuit, 127,1 ; 135,2.
Antiochia» splendor ct portenta, 245, 1.
Antiochus a vermibus consumptus, 768, 1, 2. blasphemus vindicem Dei manum «ensit, 465, 1. ejus superbii, 289, 1, 2.
Antiquitas Tyri, 349, X
Antonini (M.) Imperatoris clementia, 522, 1.
Antonius (S.) virtute crucis daemonum monstra et terri-cula superavit, 592, 2. dæmonem apparentem sibi in varia forma irrisit, 385, 2. fuit orbis miraculum, 221, 2. ejus generositas in contemnendo Imperatore, 687, 2. ejus hilaritas vultus. 522, X
Apelles cur pinxerit fortunam sedentem, 749, 2.
Aperire autem Ilcbræls est aperire et indicare quid alicui, sive facere ul aliquis quid audiat vel intelligal, 574, 2.
Aperiri quomodo dicatur Virgo Maria clausa. 552, X
Apes sunt virgines, 203, 1, 2. earum quæ sit generatio, *ibid.* unde favos, mella et ceram conficiant, 352, 1,2. apes dicuntur Assyrii, 207, 2.
Apiariorum sibilum, 163, 1, 2.
Apocalypseos difficultas, 52. i.
Apollinaris in Isaiam scripsit breves commentarios, 99, 1.
Apollonii monachi clementia, 193, 1. ejus in curandis ægris charitas, 483. 2.
Apollonii Tyan.ri pervicax silentium. 416. X
Apostoli verbo Dei rege< el tyranno* dejecerunt, 513, 2. sunt pedis Chinli, 511, 1. Iliudores sunt Eccitaiaë.

590,1. dici possunt filii sterilitatis, 501.1 .sunt opera manuum Dei,409, 2.visa Judæorum obstinatione convertentes •e ad Gentes, dolncrunl, 139,2. erant egeni, 375, 2. sunt pueri Christi, 218, 2. ipsi pauci inter Gentes omnes iustitiam cl fidem disperserunt, 247, 2. sunt duces gregis Chrisli. 540, 2. fuere portentum, 220, 2. sunt dicti principe* Zabulon et Nephtali, 223, 2. sunt satores «tornitati*, 3C0, 1. fuere sortes iustitio», 719, 1. quomodo de Sion exiverint, 63, 1. fuere Prophetarum successore.*, <i>viainque</i> veritatis docuerunt, 517, 2. fuere boni Judaeorum iudices, 59, 2. duplicem Spirilus Sancti portionem præ aliis fidelibus cl Prophetis acceperunt, 720, 1, 2. ignorarunt mjsleriucn vocationis Gentium» 730, 1. sunt sagittæ Del, 583, 1. quales esse debeant cx s.igillæ proprietatibus ostenditur, <i>ibid</i> , eorum partus brevis ct simultâneos, 760, 2. eorum potestas quanta, 181,1. eorum pedes pulchri, 617, 2; 618, 1,2. evangelizarunt pacem, bonum el salutem «ternam animæ ct corporis, <i>ibid</i> . baculo innixi el pedibus urbem peragrabant, <i>ibid</i> , quomodo Christus eos animurit cl corroborant, 609, 1. cœlis assimilantur, <i>ibid</i> . 2. sunt carbunculi ctsapphiri et ja<pides,644, 1,2. Apostolici primitiva Ecclesia fuere opbis deliciæ, 604, 2.	Israel tripliciter, <i>ibid</i> . 2. cur dicalur testimonium, 22 J. I.
Apostolici viri ferventes esse debent, 619,1. cl peccatores libere coarguere, <i>ibid</i> . 2, el 620, t.sunl carbunculi el iaspide* el sapphiri, 644, 1, 2.	Arcades irrisi quod se luna facerent antiquiores, 318, 1
Apostolorum Pelei et Pauli sepulcra quam sint gloriosa, 263, 2. intra eorum basilicam patrem Constantinum vita functum tumulare non est ausus ejus filius Constantius, 269, 1. eorum •logium, 181, 1.	Archidainus filias suas nimis noluit ornari, 145, 1, 2.
Apostrophe ari viros Apostólicos, 588, 2.	Archidiaconus quidam simomacus non potuit Splritnr, Sanctum laudaro, cur, 174.1.
Apparitiones Dei in veteri Testamento fact® sutil per Angelos, 49, 1, 2. accommodais fuere rebus ob quas appanni, 165, 1.	Ardentes sunt Seraphim, 168, i.
Appetitus qui sequitur, belluis quodam modo obedit, 456, 2.	Arenæ Cyrenaicæ quam densa», 328, 1.
Appion Grammaticus dictus orbis cymbalum, 310, 2.	Arctas rex Syri® fuit infestus Judæis, 206, 1. voluit Paulum comprehendere, <i>ibid</i> .
Aqua miscenda vino in Missa contra Lulbcrum, 116, 1.	Argenlincnses duo milites in carcerem conjecti, unus in Deum, alter in praefectum loci injurius, quorum ille morti adjudicatus est, hic absolutus, 466, 1. argentum sunt eloquia Dei, 576, 1, 2. argentum vocari possunt pura religio, Dei lex, doctores, 115, 1, 2.
Aqua vocatur scaturigo elsoboles, 573, 1.	Argonauta* columbam ducem secuti, 705, 2.
Aquæ quomodo arserint veniente Christo ad nos, 755, 1.	Argumentum Isaiaë, 96, 1, 2.
Aquæ varia* e Salvatore manantes, 274. 1. 2.	Arias Montani» doctius in Isaias scribit quam alibi, 100,1.
Aquæ cx petra elicit® per Mosen non tantum Israelitas in deserto secut®, sed propter eas perpetuo (luentes Arabia facta habitabilis est, cum antea ob sitim esset inhabitabilif, 536, 1.	Ariel, id est leo Dei, cur vocetur Jerusalem, 403, 1, 2j 404, 1.
Aipi e Siloc denotant stirpem David et Salomonis, cur, 215, I. abierunt in proverbium denolantque animi quietem el tranquillitatem, <i>ibid</i> .	Aristides quam fuerit justus, 719, 1«
Aquila usi sunt Pers® in vexillis, 566, 2. aquilæ alæ attribuentur Sanctis, 503, 2; 504, 1. quomodo ipsa renovetur, <i>ibid</i> , ipsius el Sauciorum analogia», <i>ibid</i> . 2, et 505, I item ipsius cl Bealoruin in cœlo, 505,2; 506, 1.	Aristippus quomodo cum Æschine in gratiam redierit, 639, 1, 2.
Ar metropolis Moabitarum, 298, 1. corruiit terræ motu, U d	Aristoteles cur dictus a Platone mulus, 105, 2.
Arabia triplex est, 525, 1, 2. in ea floruit olim Christiana religio, tóid.,-703, 2.	Arma cur ungantur, 330, 2.
Arabia Felicis feracitas, 703, 2.	Arma militis sunt duo, gladius el sagitta, 582, 2.
Arabia Pelræa dicta ob urbe Pelra, 301, 2.	Arma sua in falces quomodo peccator vertat, 124,1.
Arabes juverunt Chaldaeos invastatione Moab, 299, 1. dicti sunt Cedareni, sunt boni sagittarii et feri, a Turea cohiberi nequeunt, 334, 1, 2. vastati sunt a Nabucliodonosor», <i>ibid</i> .	Armilla» ornamentum brachiorum, ct unde dicantur, 140,1.
arabe* Scenitæ de loco in locum migrant, habitantque iu tentoriis, 281,2.	Annogaslis (S.) sepulcrum prodigiosum, 266, 2.
Araldo® versioni* Bibliorum duplex exemplar, Antiochenum el Alexandrinum, utrumque latine convertit Il. D. Sergius Hiatus Maronita, 190, 2.	Arocr civitas Syri® diversa ab Aroer Judææ, 300, 2.
Araneorum lelas sibi texunt superbus, gulosus, avarus, 692, 1. 2. elabi mulli, <i>ibid</i> .	Arsenii anachorcl® silentium, 416, 1.
i inric t wpuh ruin pauperum, 127,2.	Aruspicum et aridorum vanitas, 516,1.
Àtui lu»tunenti crai ijpus Ecclesiæ, 149, 1. fail gloria	Ascensores cameli ct asini sunt Darius ct Cyrus, 330, 1, 2. item Judæi ct Gentes, et apostoli Petrus ct Paulus, <i>ibid</i> , cl 331, 1.
	Ascli® virginis solitudo, 197,1.
	Asinus m Scriptura Gentium symbolum, 435, 2.
	Asperitas omnis vitæ Apostolis in delicias a Deo mulata, 514, i.
	Aspidis cujusdam gratitudo, 106,1.
	Aspidum natura, cis assimilantur voluptates ct peccata, 413, 2. edunt ova adinstar reliquorum serpentium, 691, 1. carum morsus insanabilis, <i>ibid</i> . 2. <i>aspidis morsus</i> , proverbium in quos dicatur, <i>ibid</i> . 2. <i>aspis a vipera</i> , proverbium in quos quadret, 602, 2.
	Assur vocantur monarch® cl tyranni, 214, 1, 2; 244, 1.
	Assur lilteraliler et allegorico Judæis quis fuerit, 244,1,2.
	Assyrii unde dicantur hypocrite, 440, 2. cur dicantur apes, 207, 2. fuerunt Judæis novacula, <i>ibid</i> , an flamma cl labe consumpti in castris Sennacherib, 246, 1. cur sini typus tyrannidis ct tyrannorum, 616, 2.
	Astra sunt virtutes, 122, 2. quomodo sint innovanda secundum qualitates, non secundum substantiam, 449, 2.
	Alabaliba rex Mxicanus quantum auri vita tuenda Hispanis promiserit, 549,2.
	Alhanasii (S.) libertas in carpendo Constantio Imperatore, 111,2.
	Athei censent Deum otiosum esse, 162, 1.
	Atlantis insula olim an Hispanis juncta, 309, 2.
	Atra dicuntur profunda, 523, 1.
	Attila Hunnorum rex flagellum Dei, 244, It
	Auctor quis libri <i>De anima et spiritu</i> , 870, 1.
	Auctor cur Prophetas exponere aggressus sit, 1er Lovanii eos docuit, 62, 1, 2. ejus in hisce commentariis methodus, <i>ibid</i> . 2 elseqq. ejus nd Deurn oratio, 65, 2.
	Auditus pro sermone vel re audila, 623, 1, 2.
	Augures dicti omnes divinatore*, 571, 2. c quibus divinant, 544,2.
	Augurium quid sit, ct unde dicatur, 137, I.
	Augustinus (S.) haiam prophetam «b Ambrosio logera ju>sum nun intellexit, 61, 1« oblatum Episcopatum (u-

gil, 292, 2. quarn diíHcile mal un consuetudinem depo-
suerit, 161, 2.
Augustinus Marloratns in gloriam sepultura Chrisli ct
Christianorum injurius, 636, 1.
Augustus Cesar cur dicatur rei Assur, 214, 1. divinos
ambiti honores, 291, 2. quomodo occupant Ægypturn,
271, 2. Samariæ ct Damasci regna occupavit, 206, 1.
Aula Romana quam varia, 358, 2.
Aurea fortuna ab Imperatoribus fingeatur, 750, 1.
Aureliani Imperatoris do uxoris ornatu aurea sententia,
144, 2; 115, 1.
Aureola virginum particularis, 660, 1.
Avaritia et cupiditas taxatur, 155, 2; 156, t.
Avaritia pro peccandi libidine insatiabili, et pro libidine,
672, 1. avaritia spirituali qui labnret, *ibid.*
Avari sunt pauperum sepulcra, 159, 2. eorum cupiditas
describitur. 127, 2.

B.

B et M litter@ cur facile inter se commutentur, 299, 2.
Babylon quatuorne urbes uno murorum ambitu complexa
sil, 215, 2. cur dicatur mons caliginosus, 279, 2. sita
in loco palustri, *ibid.* el294, 1. ejus horti pensiles, 279, 2.
ejus vastationem perfecit Alexander, 281, 1. vocatur
orbis ob frequentiam, *ibid.* erat constructa ad delicias,
ibid. 2. cur dicatur mare, 326,1. cur item desertum, 327, 1.
ejus muri erant unum e septem orbis miraculis, 329, 1.
a quibus sit constructa ct ornata, 268, 1. alluitur a Tigri
et Euphrate, 535, 2. cur dicta profundum ct mare,
545, 1, 2. igne destruenda a Persis dicitur, 571, 2; ct
deserenda a suis negotiatoribus, 572, 2 ea quomodo
Hiemsolym@ esse dicatur ad Aquilonem, cum potiu< ad
Orientem sit, '87, 2.
Babyloniorum stupor adventante Cyro rege Persarum,
280, 1, 2.
Bacchus cur dictus ignigena, 158, 2.
Bájateles Turearum Imperator Tambcrlani equum ascen-
suro fuit voluti scabellum, 613, 1, 2. in fuga ob equam
sientem interemptus a Tartaris, 703, 1.
Baladan rex Babylonis idem qui Nabonassar, 481, 1,2.
ejus illius Merodach cur legatos ad Ezechiam miserit,
ibid.
Balsasar rex Chaldæus turpiter a Cyro vicius, 286, 1. com-
paratur steli@ lucifero, 287, 1, 2. cur, *ibid.* item daemo-
ni lucifero, 288, 1, 2. ejus superbia, 291, 1. quomodo
retusa, *ibid.* 2. caruil sepulcro, 293, 1, 2. projectus in
fossam promiscuo cum aliis, *ibid.* ci nemo dc stirpe
patris successit, *ibid.* ejus filii occisi, *ibid.*
Baptismi ablutio præsignifleala, 113, 2. co tollitur na-
turalis maleolcnlia Judæorum, 141, 2. cur nubi compa-
rentur, 316, 1.
Baptizati adulti sunt pueri mullorum dierum, 753,1, 2.
Baptizatis dabatur ohm vinum ct lac, 650, 1. dicuntur
nomen dare Christo, nude eorum nomen catalogo fide-
lium inscribitur, 541,1,2.
Barbæ vulsio insignem habet contumeliam, 598, 1. barba
csl decor viri cl insigne virilitatis, *ibid.*
Barnngasius Abyssinorum ductor qua formula pacem cum
Lusitanis inierit, 125, 1.
Baruch propheta qua state floruerit, 60, 1. quid scribat,
ibi l.
Basan fuit regnum Og gigantis, 129, 1, 2. ejus limites cl
fel: , *ibid.*
Basilidi Martyri laurea c cœlo ostensa ad quam evehen-
dus esset per martyrrium, 725, 2.
Basilius i S.) Isaiam zommcilario illustravit, 99, 1, 2.
Basilius quidam nobilii Michaelcm III Imperatorem temu-
lentum de nocte interfecit, 339, X
Beata œlernilas quam sil optanda, el quid sil, 370, 2; 371,1.
Beiti in cœlo coronabuntur immarcescibili gloriæ corona,
ü. sunt aquilæ, 505, 1, 2. a Deo aluntur, 413, 1.

quomodo terram intueantur, *ibid.* erunt non minus
beali gloria aliena quam propria, 370, 1, 2; 371, 1, 2.
resurgent in @lale perfecta, 753, 2. non condolent, nec
consolantur damnatos in inferno, 760, 2. mire gaudent,
quod post mundi angustias siivi ad portum satatis appu-
lerint, 752, 2. Ipsi soli scribuntur in libro cceleslis Jeru-
salem, 147, 2. corurn gaudia quanta sint, 370, 2; 371, 1.
Bel Babyloniorum deus, 56*, 1.
Belgium habet formam Iconis, 152,1. dicitur leo, 404, 1.
ob luxum vestium punitur, 145,2.
Bellum *tenupba* quid sit, 422, 2. bellum pendet a duce,
134,1. an sil ex se maium, 124, 2. bella Gentilium fuera
latrocinia, 125, 1.
Benadad temulentus occisus, 339, 2.
Benedicere tn Scriptura significat *benefacere*, 747, 2.
Benedictus (S.) quomodo loton mundum viderit quasi
parvum globum in radiis solii collectum, 104, 1. ejus
regula visa esse via quodam lucida, 419, 2.
Beneficentia Dei principimi fræniim est, 575, 1, 2.
Beneficia (ob) Deus sumine laudandus, 175, 1. bene-
ficiis vincere inimicos divinum est, 102,1. beneficiorum
Dei recordatione nos animare debemus, nc in adversis
animum despondeamus, 531,1, 2.
Bernardinus (S.) quam pie pestifera lue infectis inservierit,
484, 2.
Bernardus (S.) quam esset a contemplatione spiritualium
absorptus, 251, 2. sororem suam splendidius ornatam
ad se venientem videre noluit, 144, 1. ejus ortus prae-
signatus per catulum latrantem, quem maler visa sibi
utero gestare, 663, 2.
Bestino sepelierunt multos sanctos, 267, 2. bestiarum si-
lentium, 416, 2. quomodo in nefarii hominis corde
enasci dicantur, 456, 2.
Beta languida, fatua, insipida est : inde belizarc pro lan-
guere aut esse insulsum, 612, 2.
Bibendi post gratias dictas mos unde manaril, 750, 2.
Biblia mulla Flandnca auferunt Christo nomen Dei in sua
versione, 235, 2.
Bibo quidam Germanus In Deum blaspbemus quam gra-
viter punitus, 340, 2. item alius uxori pregnantî dæmo-
nem in ventre imprecatus, a monstro quod illa peperit,
venenosis ictibus interiit, ótd.
Dirsi videntur solis labiis loqui, 396, 1.
Blasphemia summus Dei contemptus est, 108, 1.
Blasphcmos quam acriter Deus puniat, 465, I, 2.
Blcsilla febri tacta didicit sæculi pompas fastidire, 472, 2.
Bombycum natura, 552, 2.
Bona olim a quopiam vendita, a fratre vel cognato ven-
dentis, pretio persoluto redimi poterant, 542, 1. bona
ineffabilia qu@ Christus det in hac vita, 739, 2. el in
altera, *ibid.* el 740, t. bona mundi hujus imperfecta
sunt, nec satiantia, 650, 2. boni immensi possessio Deus,
370, 2; 371, 1. boni omnis symbolum lux csl, 701, 1.
bonorum trinitas in cœlo, 740, 1.
Bonaventura (S.) dictus Doctor Seraphicus, 169, 1.
Bonus nummus Atticus erat, 433, 2.
Bos ct asinus Christum venerati in præsepio, 106, I, 2. bos
arationis cl fertilitatis priscis erat symbolum, 435, 1, 2.
Judæos denotabat, *ibid.*
Bosra metropolis Idumvæ, undo dicta sit, 450, 1, 2. ea
per melalhcsin dicitur Byrsa arx Carthaginis, *tbid.*; 733,
1. Bosra duplex, una Idumæorum, dalia MoabiUrum,
ibid.
Brachium in Scriptura symbolum roboris cl polenti@,
605, 2. brachium Dei triplex, *ibid.* brachium Domini
vel est ipse Christus, vel potentia quam ipse Deus in
Christo ostendit, d fortitudo quam Christo communi-
cavit, 024, 1.
Brevitas vit@ human@, 494, 2; 495, 1, 2.
Brighili (S.) cur Rom@ vivere d mori voluerit, 766, 1.
Bntaimi.i mile Chrblum inculta d dcteila erat, 683, X

Bruchus quod genus insecti sil,	438.	1.	i	Captivitatem Ægyptiam cur Scriptura passim inculcet,
Bupalui primus Smyrnæis <i>fortuna</i> statuam fecit, 749,				616, 2. fuit imago captivitatis generis humani sub pec-
hi.				cato. <i>ibid.</i>
Burgu* Romanis quid sit,	732,	1.	I	Capul languidum quid Isai® sit, 108, 2. caput sunt pria*
Butyrum ct mcl comedere cur dicatur Christus, 202,				ripes, <i>ibid.</i> , el 109, 1. capul et cauda quid tint Isaïæ,
2 et seqq.				239, 1, 2.
Buxo (ex) flebant tabella scriptori®,	414	1		Carbo Isaïæ fuit carbunculus, 178, 1. carbo in igne est
Byrsa arx Carthaginis dicta a Bosra,	450, 1, 2; 732	1	I	humanitas in Verbo, 179, 1, 2. item Eucharistia, <i>ibid.</i>
				3. item potestas clavium, <i>ibid.</i>
			I	Carbunculus est coloris stibii, 644, 1. est Christi imago et
				Christianorum opprobriis ct injuriis appetitorum, <i>ibid.</i>
				2. est pretiosior adamante, 178, 1. respuit ignem, ioid,
				carbunculus, sapphirus, jaspis iu fundamentis Ecclesie
				mystice exponuntur, 644, 2.
				Carmelus vocatur exercitus, cur : abiit ob fertilitatem in
				proverbium, 246, 2; 303, 2; 466, 2. Carmelus rigniliid
				Judænin, quia mons est in Judæa fertilitate notus, <08,2.
				in eo cœpit Ordo Carmelitarum, 466, 2.
				Caro hebraico vocatur propinquus, tum consaiguinetis,
				tum quilibet homo, 678, 2. <i>caro brachii</i> dicuntur fra-
				tres cl cognati, 241, i. carnes alienas comedere aut san*
				guinem sitire est signum summi odii et rcudvltatis,
				<i>ibid.</i> 2. caro delicate nutrita post mortem magis fœtel
				quam alia, 286, 2.
				Caroli Migni in Romanam Ecclesiam affectus , ideo
				quater Romam peregrinatus est, 760, 2. ejus de man-
				suetudine dominorum decretum, 521, 2. pontifices Ro-
				manos est reveritus, 592, 2.
				Carolus (S.) Borromæus in Prophetis volvendis erat assi-
				duus, 54, 1.
				Carolus V cur urbes ingrediens respiceret ad horologia,
				templa, plateas, itemad tria P, 134, 2.
				Carlhaginenses orti a Phœnicibus retinuerunt linguam
				eorum in multis, 731, I.
				Carthago colonia Tyriorumnavibus abundabat, 346, 2.
				unde hoc nomen formetur, 345, !, 2.
				Casimiras Magnus rex Poloni® quomodo rem Ecclesiasti-
				cam in regno promoverit, 710, 2.
				Castitas grata angelis, 168, 1, X
				Catachresis frequens Prophetis et Poclis, 79, I.
				Catadupa Nili accolentes cur sint surdi, 311, t.
				Catarecles quid sil, 361, L
				Catharina (S.) ab angelis sepulta, 266, 1, 2.
				Calharinæ (S.) Bononiensis corpus adhuc integrum hodie
				conspicitur, 268, 2»
				Calharinæ (S.) Senensi apparens Christus duas coronas ob-
				tulit, ul utram velici, eligeret, 232, 2; 608, 1 ; 725, 2.
				cur voluerit Roma* vivere el mori, 377, 3.
				Catholici inter hærelicos degentes signo alii^io exterito
				suam (idem produnt, 552, 1. Catholici in doctrina con-
				cordes erunt et sunl, hxrelici semper varii, 270, 1.
				Caudæ cur asslmilentur hærelici, 239, 2. cauda* duæ titio-
				num vocantur rex Syriæ et Israel, 187, 2.
				Caulaca spurcum numen Nicolaitarum, 395, 2.
				Cius® martyrii Isaïæ, 95, 3.
				Ceadualla Britonum rex Romam venit bnplizandus, cl
				non inulto post ibi mortuus est el scpultus, 766, L
				Cedareni Arabia» Incoiai, eorum mores, 331, 1, 2; 704,
				unde dicti sint, 334, 1, 2. eorum peritia sagittandi, <i>ibid.</i>
				Cedarenius erat Judæis barbarus, 525, 1, habitabant in
				tabernaculis, el incertis sedibus vagabantur <i>ibid.</i>
				Cclerinus Martyr quam in tormentis Invictus, 599, 1.
				Zehiludo animi promittitur Deum colciitibu«, 687, 1. facit
				tranquillos et beatos, <i>ibid.</i> , regnum fortuna* despicit
				r etiam in doloribus, <i>ibid.</i> 2.
				Centauri sunt homines cx aqua prognati, 451, 2. unde
				dfctl, 452, I.
				Cerbonius Episcopus unde ab urso nihil damni a^cepûril,
				302, 2. cjus mirabilis sepultura, 266, 2.
				Certandum ante coronam, 368, i.
				Celioni sunt iniulæ Cypri, Italiæ et Macedoni®, 347* 2.

C.

Ora fortuna olim pingebatur,	740,	1.
Cæciln (S.) virgo splritualiter Deo conjugem suum, ^jus-		
que fratram paperit, 197, 2; 600, 2. ejus corpus nostro		
«rulo integrum repertum Romæ, 203, 2. ct etiamnum		
integrum csl,	659,	1,
Grata» est peccatum, et pana ct causa peccati, 528, 1.		
cæcilas duplex, 182,1. ejus causa triplex, <i>ibid.</i> , ejus cu-		
randa? ratio, <i>ibid.</i>		
Cælibalum colentibus ct Religiosis promittitur nomen glo-		
riosius el diuturnius quam cx filiis habere possent, 658,		
1, 2. perenne in Ecclesia nomen babent, <i>ibid.</i> , eorum		
proles spirituales quæ, <i>ibid.</i>		
Gærcmoniæ Judæorum dici possunt servitus et militia,		
489, 1, 2.		
Cata* (S.) Pontifex quod SuMinnam virginem Deo despon-		
sassel, a Maximiano una cum ipsa interfectus est, 661, 2.		
Calamus Ægyptiis est cornu copia*, 317, 1.		
Calamus aromaticus quid sit, 536, 2.		
Odano quæ sil urbs, postea dicta Clcsiphon, 244, 2. fuit		
<i>diversa</i> a <i>Seleucia</i> , 245, I.		
Calcriioni uvarum comparatur hostilis vastatio, 303, 2.		
Calcei crepitantes carpuntur, 139, 1. calceos clavis capita-		
lis inter punctos gestandi mos, <i>ibid.</i>		
Calculus quo Isaïas mundatus, quis et quid fuerit, 177, 2.		
fuit symbolum pœnitentiæ, gratia: Spiritus Sancti, cl		
prophetia*, <i>ibid.</i> 1,2. amoris ct zeli, 179, 1.		
Caligula Imperator voluit arroganter coli ut deus, 289, 2.		
Calix significat sprtem cuju«que lætam vel tristem, 611,		
1,2. calix tremoris quis dicatur et unde, <i>ibid.</i>		
Calumnias (per) aucta res h.creticorum in Europa, 415, 2.		
Calvinus sanio est, 116,1. exploditur dum Deum excæcare		
docet, 183, 1. negat D. Virginem in partu fuisse vir-		
ginem, 194, 1, 2. item negat Eucharistia* mysterium,		
<i>ibid.</i> , adimit Christo infanti usum rationis, 204, 1, 2.		
refellitur, <i>ibid.</i> , ejus paralogismos de Romanæ Ecclesiæ		
excidio, 404, 2; 405, 1. qua pana damnatos in Interno		
torqueri asserat, 423, 2. negat insulse, principi d.rmo-		
num Luciferi nomen ab Ecclesia posse imponi, 287, 1.		
Sacramenta Catholicorum sugillans reprehenditur, 179,		
2. vola monastica snggillal, 321, 1. artanita!, el P.lires		
omnes Ecclesiæ ridiculos facit, 172, 2. est blasphemus,		
dum ait Christum sentisse dolores et desperationes in-		
ferni, 631, 1. sæpe judaizat et Judæis Livet, 635, 2.		
negat in lege nova essa proprie dictum sacerdotium et		
sacerdotes, 719, 2. phthiriasi est consumptus, 768, 2.		
ejus impostura In mortuo ad vitam excitando, 45, 1.		
ejus imperitia ostenditur, 320, 1. Impudens ejus cavil-		
latio, 106, 2.		
Calvitium in usu apud veteres in luctu, 298, 2.		
Cameli natura cl etymon, 703, 1. quid mystice designet,		
iç»d.		
Omnius Rebtlus uno die tantum fuit consul, 358. i.		
Cinum est latrare ct furta latratu arcere, 663, 1. eorum		
impudentia ct Ingluvies, IMd. caries rabidi ñon latrant,		
Md illenlcr mordent obvios, etiam dominos, <i>ibid.</i> 1.		
canes symbolice muti laborant argeiilangina » <i>ibid.</i>		
vuo moveri lunam latrant, <i>ibid.</i> 2. canis abominanda		
victima esi «I Deo immoletur, 759, 2.		
Canuti regi* Danorum arrogans insolentia repressa : quo-		
modo ttl veram fidem convenus, 290. 1.		

Chaganus unde ad modestiam commutatus sit, 368, 1.
Chaldaei reges ignem sibi praeferri curabant, 288, 1. habebant quoque coronam radiis solaribus distinctam, -;t fol*s nomine salutari volebant, *ibid*, nomina sibi indebolii a diis suis, 562, 2.
Chaldæi primo excisi ob crudelitatem, 569, 2. deinde ub r.Klum, 570, 1. tertio ob incantationes, *ibid*, 2. ob tos male audierunt, *ibid*.
Chalybs formatur ab llebræo *Chailamit*, 599, i. est medulla ct nucleus ferri, *ibid*.
Citamos cultus a Moabiti*, 298, 2.
Chanaan hebraico sonatmercatores, 851, 1,
Character baptismi nos consignat Christo, estque indebilis, 655, 2.
Charcami quæ sit urbs, 24 4, 2.
Cbarilas Dei pura et ignita aurum est, quo pretio illa TMimparetur, 619,1. cbarilas omnia facilia reddit, 251,2.
Cherubino* cur videat Ezechiel, balas Seraphinos, 169, 1.
Chilliait» tingunt in mille illis annis, quibus post iudicium cum Christo Sancti in (erra regnabunt, agnos cum lupis habituros : illorum auctor Papias, 261, 2.
Chore» descriptio, 452, 2.
Chorum Ecclesiasticum docuerunt Seraphim Isaia, 172, 2.
Chosrocs Persarum rex coli voluit ut deus, inde ejus currus pluvius, sed a Deo cœli fuil castigatus, 290, 1.
Christiana tides quam sit ad mores immutandos potens, 263, 2.
Christiani est in tormentis gaudere, 147, 2. dicitur sanctus *ibi(L*
Cliristiani cur dicantur vermis, 513,1,2. sunt oves, 407, 1. sunt secunda Dei possessio, 269, 1. sunt pueri quadrupliciter, 218, 2; 219, 1, 2. quanta præ Judæis a Deo beneficia receperint, 535, 2. semper ad majora debent ascendere, 123, 1. vocantur sancti et iusti, licet non sint, 713,1. quatuor ob causas olim coronis abstinebant, 718, 2. Christo shut obstricti, quaque religioni et cultui, 657, 1. ubi et unde primum sic dicti, 752, I. sunt docti a Domino, 645, 2. eorum a Judæis discrimen quoad doctrinam, *ibid*, quomodo suas venerentur imagines, quomodo idola sua Gentes, 543, 2. sunt servi Christi, 527, 1, 2. iis vigilandum semper, 331, 2. ferant mores et vitia proximorum, 521, 1, 2. eorum sepulcra esse debent gloriosa. 266, 1, 2. eorum in suis templis lætitia, 662, 1. eorum holocausta sunt sacrificia Eucharistia*., *ibid*, eorum est semper Deum laudare, et ei gratias agere, 273, 1; 275, 1. eos ubivis terrarum Deus protegit cl manu ducit, 513,1. eorum sub quovis Prelato obedientia, 262, 1,2. eorum olim contemptus, sed postea gloria futura in iudicio, 584 , 2. Christiani primi a baptismo currebant ad martyrium, 753, 2. sanctissimi fuere, 248, t. omnia sua cum fide Christo obtulerunt, imo vel oculos dedissent, si fieri potuisset, 555, 2. in carne candentibus notis Jesu nomen uul signum crucis curabant sibi inuri, 541, 2. Christianis mors ludus est, 599. 2.
ChristiaiiiMiliis maxime vigit in Ægypto, 321, 1.
Chronologica harmonia Prophetarum, 84,1 etseqq. usque nd 02, 1, 2.
Cliry Mistomum inaugurandum columba supervulavit, 705, 2. episcopatum fugit, 292, 2,
Cibum quem porrigat Christus, 650, 1, 2.
Cicudæ locustis sunt allines in multis, 501, 1, 2.
Ciceronis in Verrem Jocus, 68,1, 2.
Cidarid quid sit, 141, 2.
Cilicium priscum quale esset, 823, I.
Cingulum quinque res notat, 260, 2. cinguli cujusdam prodigium nd testandum Christum resurrexisse e M»puF ero lapide obsignato, 266, 1
Circumiiiscmlo SS. Trinitatis, quæ et quali*, 551, 1, 2. quid li re sit, *ibid*. «t quæ ejus causa, *ibid*.
Civil i» vanitatis attrita quæ, 357, 1. sub ea qmclibct civi-

tate* intelliguntur, *ibid*, et 2. civitates maritim® et mercatoria male morate, 353. 1. civitates cur vino» dicantur, 303, 2. civitatis coelestis fortitudo, 373, 1, 3.
Clamor est omne peccatum quod clamat in auribus Dei, 155,1. clamoris nomine intelliguntur violenti», rapirne, fraudes, etc.. 677, 2.
Ciar» (S.) de Monte Falco sanguis subsilire volet, cum aliquid calamitatis imminet reipublicæ Christian e, 762. 2.
Ctaravallensis cœnobii silentium, 415, 2; 416, 1.
Claritas Dei in cœlo quæ, 712, 2.
Clausid dicuntur cæci, 717, 1.
Clausura est seps et murus Religionis, 684, 1.
Clavis symbolum prælaturæ cur, 343, 1. notat quoque dexteritatem regendi, *ibid*. clavium S. Petri origo, *ibid*, claves ait» manu, ali» humeris gestantur, *ibid*. claves opimi» m crucis formam serrat» sunt, 343. 2.
Clemens (S.) Pontifex Flaviam Domitillam virginem Deo consecravit, 661, 2.
Clementia virtus principum, 521, 2.
Cleopatrid» (in) navi remi ad libi® et fistula modulos movebantur, 311, 1.
Clericorum et plebis Catholic» vitia et dissolutio causa fuere hæreseon, el cur hodie Catholicis hærelici insultent, Inque sua hæresi magis obdurentur, 556, 2. clericis malis surrogandi boni, 344, 1.
Clodovæus rex Francorum, quomodo in bello a Christo adjutus, 374, 1. o Scriptura petiit auspicium expeditionis su» bellic® contra Alartcum regem Gothorum, 24, 2.
Clotharius rex ad pedes S. Lupi Senoneusis Episcopi pro-volutus est, 592, 1«
Coccineus color meretricius ohm erat, 114, 1, 2.
Coccus quid esset, 114, 1.
Codile» jenigma, 8!, I.
Cœlestes epulæ Beatorum quam suaves, 367, 2. vocalitur vitium el lac, 765,2.
Cœlum est civitas fortium, 365, 2. cœli gloria describitur pluribus, 442 el seqq. cœlo comparantur Sancti ob octo analgias, 609, 1 ct seqq. uude dicatur, *ibui*, cœlum jungi terræ, nec esse «plicru um putavit Chry»o<tomu« Cl nlii, 280, 1. m cœlo esi, quidquid hic optare vel concipere possumus, 370, 2; 371, 1. cœlos milio prophetias suas tres ob causas invocat Isaia, 104, 2.eorum motus cessabit a die iudicii, 712, 2. quomodo complicandi sunt, 448. 1, 2. idque in fine mundi, *ibid*, quomodo dicantur futuri jeterini, *ibid*, et 419, I. non mutabuntur substantidliler, sed tantum accidentuliler, 449, 1, 2. cœli novi ct terra nova quid sint, 763, 2.
Coenredus Nereiorum rex Romam ex pietate transmigavit, 766, 1.
Cogitatio impia quasi ignis est qui ipsum cogitantem adui 11, 440, 1.
Cognitio Dei parens est humilitatis, 176, 2. ipsa In lege Evangelica exuberat, 264, 1.
Colentium Deum præima,delicia* spiritales, celsitudo amnii et bæreditas Jacob, 686, 1, 2 et seqq.
Colles compugnantes qui sint, 467, 1.
Coloniae Tyri vari», 346, Í.
Columbanus (S.) regem Theodoricum impium est genere aversatus, 687, 2«
Columbis comparantur fideles, 704, 1, 2. columba.* sunt Indipetæ ob varias causas, 705, 1.
Columna nubis dux Hebncoruin quid significet, 148, X columna ad quam flagellatus est Christus, ubi el qualia 597.2.
Comestiones quomodo puniat Deus, 339, 2.
Commentariensis quod ossei in aulis regum oilicium ac dignitas, 461, 1.
Commodus Imperator in Christianos satis fuit initis, 43, i. Communi) Hebræis dicitur, quod sanctitatem amisil, 569, 2 ; 07U, i.

- Compositio beo habenti orationem necessaria, 171, 2
 Concionator qualis essa debeat, 496. i. concionatores esse debent ædificatores sepiurn, 684, 1» *quomodo* pathetice enaturas contra peccatorem invocare debeant, 104, 2. qualesesso debeant, 496, 1. canibus comparantur, 663, 1. quod sæpe in populo concionibus suis non proficiant, propria* tepiditati id imputent, 380, 2. ipsis necessaria acris malorum *increpatio*, 260, i. sint tuba, non tibia, carpant, non *adulentur*, 675, 1. sunt Seraphim, 169, 1, que»iiodo miscere dicantur aquam vino, 115, 2. vocantur nubes, cur, 705, 1.
 Conciones *molles causa lúcreseos*, 414, 2. conciones Christi ct Joannis Baptistæ quales fuerint, 36<J» 1.
 Concipere ardorem quid sil, 440, 1.
Concordi» bona, ¿jusque ditantis symbola, 262, 1.
 Confessio «acramentalis medium necessarium ad justificationem, 537, 2. designatur per calculum Isaiæ, 179, 2.
 Confirmationis sacramentum ab Isaia significatur, 367, 1.
 Consilia senum, vires juvenum probantur, 325, 2. consilii donum quod sit, 258, 1. consilium efficax ut quis ad salutem perveniat, 578, 1.
 Consiliarii boni principi quam necessarii, 234, 1, 2. consiliarios sapientes sequi magna prudentiæ pars est, 430, 1, 2. varii regum consiliarii sapientes in exemplum afferuntur, *ibid*, consiliarius est Emmanuel quolupliciter, 234, 1, 2.
 Consiliorum Evangelicorum auctor est Christus, 235, 2.
 Consolari mœslos etiam hostes, divinum est : exemplis probatur, 490, 1.
 Consolatio et gratia divina omnia dura emollit, 250, 2. consolatio quæ per Christum allata, 488, 1, 2.
 Consortium improborum quam noxium sit, 692, 2.
 Constantia (S.) Gallicanum virum Christo et martyrio lucrati c4, 660, 2.
 Constantinus Magnus quam miraculose Maxentium vicerit, 709, 1, 2. ejus mansuetudo in illatis ferendis injurus, 633, 2.
 Constantinus (S.) Martyr dum honorifice a Leviano sepelitur, id irridentes excitate percutiuntur, 267, i.
 Constantis cl generosi viri descriptio, 688, 1.
 Constantius Imperator patrem Constantinum intra basilicam S. Petri sepelire non est ausus, 267, 1.
 Consuetudo omnia lenit, 251, 1. consuetudo peccandi quam valida, 161, 2.
 Consummatio abbreviala quid sitad litteram, 248, 1, 2.
 Consus quis deus Romanis, 258, 1.
 Coiit immare quadrupliciter accipitur, 569, 2.
 Contritio vera abolet peccata, semperque conjuncta est cum infusione gratiæ Justificantis, 415, 2. ad contritionem veram quæ peccatum deleat, necessarium non est ul pœnitens singula peccata in memoriam revocet, ac deinde de omnibus conteratur, 481, 1.
 Contritos corde quos Christus sanarit, 716, 2. iidem qui confracti, appellantur, 717, t.
 Conversio mira cujusdam saecularis, 113, i, 2.
 Convivii Eucharistici suavitas el delicis, 367, 2.
 Conviviorum mos ultimo die anni et primo unde ortum habeat, 748, 2.
 Cor sunt sacerdotes, 108, 2.
 Corbinuni Episcopi pedibus se advolvit Longobardorum rex, 592, 1, 2.
 Cornelli Musii cruciatus el patiens silentium, 634, 1.
 Cornu dicitur Judsa ob 1res causas, 153, i. cornibus induatur mysterium mdcŪb crucis, 230, 1. cornu copiæ tddiUU f«»rtun e, 7 49, 1.
 Wrvoa symbolum non tantum regni, sed et rerum copiæ, 2. corona spinea Christi an prædicta ab Isaia, 393, i. coroni* abstinebant primitivi Christiani ob qmtuor causas, 718, 2. sunt coroni ab idololatris inventæ in honorem idolorum, *ibid*. coronæ Sindorum, eunt coronæ Dei, 724. 2. coronæ o cœio Sanctis m (ensæ, 725, i,
 Coronarum sacerdotalium inventio el usus, 208, L
 Coronata cur dicatur Tyrus, 349, 2.
 Corpora sanctorum sunt vasa Dei, 619. 2. corpora non* nullorum sanctorum cliamnum hodie integra conspiciuntur, 268, 2. corpora damnatorum cur dicantur cadavera, 767, 1. scatent vermibus mortalibus in terra, in gehenna immortalibus, *ibid*. cl 2.
 Corporis gloriosi doles, quales, 371, 2. corpus pulchrum saccus stercorum est, 103, 1. corpus Christi non csl ubique, 498, 1. corpus humanum horologium habet juge ct naturale, quod hominem brevitatis vitæ comoneat, 475, 2 ; 476, L
 Cosmiana Severi baresi infecta a templo sepulcri Domini a O. Virgine repulsa, 265, 2. item alius Severianus, 266, 1.
 Cosymbi quid sint in vestibus, 140, 1.
 Cranium Adæ sepultura in monte Calvariæ, 152, 2.
 Creari in Scriptura res aliqua misera dicitur, cum renovatur, 672, 2.
 Creaturæ sunt opera Dei, 159, í.
 Crepusculum desiderii cur dicatur Isaiæ Babylon, 329, 1.
 Crisiæ galearum quales essent, 696, 2. crista bellatoris Christi fuit crux, *ibid*.
 Crucifixi Christi conspectus Christianis Jucundissimus, etiam regibus, 620, 2.
 Crumus Sclavinorum princeps Nicephrum Imperatorem bello profligavit, 182, 2«
 Crux Christi clavis est quam ipse humero gestavit, 343, 1, 2. ct qua cœlum aperuit, *ibid*. 2. in ea scriptum nomen Christi regis, 255, 2. in cœlis quasi cœlernum Christi trophæum statuatur in die judicii, 635, 1, 2. fuit ejus crista, 696, 2. fuit plaustrum quo comminuit impios, 370, 1. ea meruit ul Ecclesiæ universalis ei potestas daretur, 343, 1, í.
 Cryptæ ct catacumbæ Sanctorum hodie a Christianis magna pietate Romæ coluntur, 268, 1, 2.
 Crystallus a gelu Græce. Hebraice a calvitie nomen habet, 645, 1. est purus cl durus, < *ibid*.
 Cucumerarium quid sit, 110, 1.
 Curæ mordaces,* 673, 1, 2.
 Curbici Manichæorum parentis imposturae el falsa oracula, 44, í.
 Curiositas rcfrænanda silentium servare volenti 417, 1, 2.
 Currentibus Deus magnam gratiam, spiritum, magnos animos el vires aspirat, 506, 1, 2 cl seqq.
 Currus bellici quales essent, 330, 2; 332, 1.
 Curvi quomodo sint ud Ecclesiam homines venturi, *98, 1.
 Custos pervigil csl lco, 331, 1. custos de ix</ venire quomodo mystice inlelligalur, 333, 2.
 Cyathos bibebant veteres ad numerum, iK nonorem fortuna* cl Annæ Perenna, 750, 1.
 Cyrus quomodo Persas suos ad labores eflormant, 368, 1. cur asinus el mutus in Scriptura dicatur, 330, 2. cur vir bigæ equitum. 332, 1. omnia Biihykmh munimenta subvertit, 535, 1. illam occupavit ante Euphrate in varias lacunas derivato, 271, 2. erat vindex Judæorum ad cos e Babylone liberos dimittendos, 64J 2. prophetavit de co Isaias ducentis cl dccc m ùnnis nule, 547, 1. ipse hanc prophetiam legens ca animatus sumpsit audaciam Bab) Ioniam invadendi, *ibid*, an publice Deum Judæorum professus sit, *ibid*. Jure a Deo accoplo monarchiam m\adere potuit, *ibid*, etsi magis in eo servient propriæ ambitioni, *ibid*, fuit typus Christi, *ibid*. 545, 2 ; 550, i. Hebraice vocatur Messias, 547, 1. lingua Persica significat solem, *ibid*, cl 2. fuit quasi sol, *ibid*, credidii animæ immorUlitatem, 548, 1. ejus mors, a Deo est electus, 549, i ; 577, 1, 2. ejus victoriæ et gloria, *ibid*, ejus opes, 549, 2. postea factus Cbl lro pauperior, *tbid*. Deum verum non agnovisse videtur, quia maiuii iu

cultu idolorum, 550. 1,2. ctir comparetur terra germi-
nanti et pluvi.c calasti, 551,1,2. Babylone everta poi-
tea fuit infelix, 556, 1. idola Babylonis contrivit ct
avciit, 562, 1. cur vocetur avis, 560, 1, 2. est vir vo-
luntatis Dei, 566, 2. íuil vindicta divina administer,
577, 2. a Jodéis nullam accepit pecuniam ad redemp-
tionem, sed eam ipso potius dedit ad fabricam tem-
pli, 610,1. Cyri et Christi inter sc comparatio, 545,1, 2;
550. 1 1 502, 1.

> **D.**

Demon est lco, aspis, rpgulus, 413, 1. csl faber omnis
persecutionis cl tentationis, 640, 2. ejus odium in
Deum ct homines, 244, 2. quomodo post Christi adven-
tum terræ pulverem voret, 756, 2. ejus locus est aer,
759,1. ejus vis ct arrogantia fracta dato Christo, 253, t.
ejus superbia, 291, 1, 2. invidit mysterium umonis
cum homine Filio Dei, *ibid.* 2. cur vocetur Leviathan,
384, Í, 2. cur serpens vectis, *ibid*, cur tortuosus, *ibid*.
dicit animx : *Incurvare*, 613, 2.

Dæmones ct angeli assumunt corpora cx acre, 453, 1. cur
adament sepulcra, 745, 2. vespertilionibus assimilan-
tur, 130, 2. eos consulebant divini el pythones, 222, 2.
in silvis habitantes specie hircorum apparent, 282, i, 2.
onocentaurorum formam induunt, ut homines terri-
tent vel ludificent, 452, 1, 2. sæpe apparent pilosi m
specie hirci, *ibid*, cl 2. gaudent choreis, *ibid*, vocan-
tur militia cœli, quia modo aere versantur, sed in
fine mundi damnandi sunl publica sententia coram
toto orbe, 361, 2. ignorant initia divinitatis, 515, 2;
516, 1. quomodo prædixerant futura, 516, 1, 2. hor-
renda bestiarum forma se damnatis offerunt spectandos,
453, 1. voces *dæmonia* ct *datinone** male sonant, etsi
etymon eorum sit honestum, 397, 2.

Dagon fuit deus Pbilistiim, 562, 1, 2. ejus forma, *tbid*.
Damascus ab Assyriis quando overea, 805, 2. quando rur-
sus restaurata, tbid. signat regnum peccati ob quatuor
analogias, 214, 1.

Damna, quæ cx Religiosorum in una domo copia prove-
niunt, 228,1,2.

Damnati æternum erunt damnati contra Origcnem, 362, 1.
eorum cruciatus in corpore ct anima, 453, 1,2. eorum
vermes, 767, 2; 768, I, 2 et seqq. ab iis eos cruciandos
in inferno, probatur, *ibid*, eorum immortalitas , *ibid*.

Daniel propheta quando floruerit, 60, 1. ejus elogium cl
scripta, *ibid.* 2. fuit portentum, '±19, 2. aquilæ cur
comparetur, 42, 2. ejus emblemata, 80, 2.

Danieli» Slylilæ sepulturam liais mulier procuravil,267,2.

Daphidas oraculo Delphico quomodo illudat, 418, 1.

Darius el Medi cur comparentur camelo, 330, 2.

Davidis regis clementia in devictos, 103, 2. quomodo
Moabita* mensus sil funiculo, 451, 2. David el Saul
quomodo se denudarmi coram Domino, 323, 2. David
sancta fidelia quæ, 651, 1.

Debitum vocatur onus, 078, t.

Decalvatio intentatur puellis Sionis : erat hæc habitu*
debellatorum, inde servorum cl servarum etiam apud
Gentiles, 139,2.

Decimatio intentata Judicis septuplici 1er intelligitur, 1'83,2.

Dedan et Theman precipuo? fuere Ismaelilarum provin-
ciæ, 335, i.

Defensor quidam S. Martino infensus et adversarius,
224, 1, 2.

Deformitas Christi quam amica amatoribus ejus, 620. 2.

Delectationes terrenas spernenti animæ Deus offert suas,
680, 1.

Delicati parant vermibus epulum de suo corpore, 286, 2.

Deliciis spiritualibus abundabunt colentes sabbatum, 686, ».

Delos dicta lilia maris, quod subito e mari emerserit, 350, t.

Delubri Mahomclici Mechæ magniludo, 296, 2.

Demetrii Phalerei do eloquentia sententia, 597. 2.

■ Demosthenis argontangina, 663, I, 2.

Desertum Sina Hebræis desertura non fuit, sed paradus
deliciarum, 513, i; 514, 1-

Desertum semper ambierunt viri contemplativi , quia
ipsum schola paradisi, 492, 1. desertum Joannis Bip*
tisUe quam fuerit celebre, 492, i.

Deu< dabat Prophetis certi signa sui, scibeet sc loqui,
462, 47, 1. est rex mensium, 60, 2. quomodo dicatur
judæos obduras*e, 73, 1. ordinavit Nabucbodonowns
tyrannidem ad punitionem Judæorum, 76, 1, 2. omnis
ejus ordinatio vocatur præceptum, *ibid.* 2. quomodo
Chaldæos excitant contra Judæos, 77, i. amat celari
nec sui vulgari, 81, 2. tripliciter a nobis cognoscitur,
ibid, csl robur et sanitas animæ, 108, 2. est sanctus
Israel, (*bid.* i. cur dicatur Deus Sabaoth, 110, L ma-
gnos peccatores cur interdum patienter toleret. 110, 2;
111, i. Dei in homines humanitas, 113, 2. nolen> et
dolens punit peccatores, 117, 2. quomodo peccatorem
puniat dum eum in alium hominem mutat, 118,1. ju-
dicat quadrupliciter, 122, 1. cum aliquid EcJe>iæ vel
Synagoga quantumvis universalibus verbis promittit,
id de bonis tantum intelligitur, fœdus et amicitiam cum
Deo inilam servantibus, 124, 2; 125, 1. consolationem
et afflictionem temperat, 149, 1. protegit justos, *ibid.* 2.
apparet commode rebu% 165, 2. quomodo visus sit Uais
sedens in solio, *ibid*, et 166, 1. qualia ejus fuerint fir-
mata, 168, i. quide ea signifcent, *ibid.* Deus sedet,
angeli stant, 169, 2. est incomprehensibilis, 171, 1. csl
abyssus sanctitatis, ex qua suini Christus, angeli, ho-
mines hauriunt, 173,1. quomodo vere sit sanctus, *ibid*.
ct 2. duplici titulo summe evi laudando, 175» 1. ejus
glorix symbolum est fumusel caligo, 175,2 ejus cogni-
tio est causa humilitatis, 176, 2; 177,1. quomodo homi-
nem excæcet, 183, I. non tantum per res et symbola, sed
etiam per nomina solet prophetare, 187, 1. ipse nos
ultro quaerit, antequam nos ipsum, 201, 2. quomodo sit
nobiscum, *ibid*, semper suis adest per opem, 202, t. si-
bilus ejus quid sil, 207, 1,2. ei militant omnia, 216,1, 2.
honoratur per spem, *i6id*. quomodo sit hominum pavor,
ibid. dicitur lælan super, vel in populo, quando popuius
ejus præceptis obedit, 240, 2. quando item tristari, i6id
ejus humanitas, 244, I. non est auctor tyrannidis el pec-
cati , sed tantum permissor, itad. ejus mandatum et
jussio dicitur quævis ejus providentia et ejus imperium,
ibid, et 2. est ignis, 246. 1, 2. sicut justitiam m impios
cos conterendo, ita in pios justitiam ostendit, eos sua
gratia cumulando et propagando, 248. 2. eju> auxilium
Esecilla* regi datum oleo comparatur, 249, 1. ejus est
de minimis facere maxima, 255, 2. ejus secundi pos-
sessio quæ, 269, 1. omnia fidei impedimenta ablaturus
promittitur, 271, 2. eum laudare semper ct exaltare
Christianorum ct Angelorum est, 273, I. septeni ejus
laudandi modi, *ibid*, ct 2. quomodo semper apud Chris-
tiauossit, 275, 2. cuique ad lineam meritorum vel de-
meritorum dat præiuium vel pœnam, 312, 2. delineat
gentes quas exilio destinat, *ibid*, in ejus praescientia
decunus unius regni, imo totius sæcuh, unus quasi
idvmque est, 320, 2. tyus jussio honestat inhuue\$tumt
321, I. ejus providentiam qui negat, eum negat, 369. 1.
quam puniat gulam, *tbid.* 2. in eo veritas est, 357, 2;
338, 1. ejus fruitio quantum sit bonum, 370, 1. 2 et
seqq. tunc maxime irascitur, dum non irascitur, 370, 2;
371, 1. ejus cognitio in sold Judæa erat, 377, 1. s.bi quasi
vim facit dum punit, 38*, 1. solus vult occupare im-
perium cordis nostri, 399, 1,2. quasi agricola nunc s<v*il,
nunc metit, nunc triturat, 400, 2. in altari cjuí forti-
tudo, cultus ct majestas maxime relucet, tot, I. gravis
«jus punitio est, dum doctores et Prophetas a populo
aufert, 407, 1, 2. in protegendis suis, et forti» cl cle-
mens est, 426, 2. ejus ignis, quia erat m biou, huic lhe-
rosulymam protegebat, *ibid*, solet oillictos 11 extremum

u<qM redigere ac tum demum succurrit, 440,1 - «(<juí f
<Um ignis urem, 440, 2. cur dicatur ignis devorans,
44!, 1. in blasphemo* qu&rn rigide animadvertat, 405.
!, 2. potentia* et majestatis ejus insignis descriptio,
497, 2 et seqq.; 004, 2. est mundi Allas, 407, 2. (St in
cœlo supra cœlum. infra cœlum. et ultra in immeiMim,
ibid quomodo*idcre* po*iit omnia, 498, 1. eJus sanctitas
ct difnitali iitmcn.M, 499, 2. distantia Inter mundtim
cl Deum, *ibid*, *hi* imagine apparuit hominibus, 500, 2.
ejns polenti i in dejiciendis regibus, 501, 2. stella* vocat
ci nomine tripliciter, 502, 2. est Dominus æternitalis,
603, 1. vocat generationes, unam post aliam, 51!, 2.
< 4 rei «callorum, *ibid*, est primus cl novissimus *ibid*.
et fi, 1.M)lus novit certo futura contingentia et libera,
515, 2. ratio rur ea videat est ejus infinita vis Intolli*
geodi, *did*. ejus victoria do Gentibus per Evangelium
ct Christum, 525, 2. ejus zelus ct indignatio, qnod
homines ita n (temono tyrannice possiderentur, *ibid*.
526, f. ejus justitia duo continet, punire impios et bene-
tacerò piis, 528, 2. est plastes et opifex univers, 54?, 2.
alternando modo dat lucem, modo tenebras (iflictionis
immittit, 551, t. ei attribuenda qu e bene a rege etiam
infideli et impio geruntur, 555, 1, 2. utitur subindo |
instrumentis indignis, *ibid*. 2. est absconditus in se,
577, 1, 2. curat suos ab utero ad canos, quomodo, 563,2.
cur toties in idola invehatur, 565, 1. ejus jugis memoria
habenda, *ibid*. 2. ejus frænmn est beneficentia cl tri-
bulatio, 575, 1, 2. ejus gubernatio qualis, 578, 1. pri-
mario el ex instituto missus a Patre nd Judæos salvan-
dos, 584, (.assidue eum laudare quædam vita cœleslis |
est, 605, 1. mundum creavit propter electos, 610, 1.
varia ejus nomina, 6(7, 2. ejus cum Christo pactum de
nostra gloria el gratia, 637, i, 2. est orbis sol, quem
abscondunt nebulæ peccati, 642, 2. sitit sitiri, 649, 1.
solui ip.Mi mentem satiare potest, *ibid*, quomodo propo-
sit, el inveniri queat relut obvius, 652, 2. querendus
est dum inveniri potevi, *ibid*, quo modo sii querendus
ct ubi, i6i(/, ejus in ignoscendo benignitas, *ibid*, ct
653, 1. misericordia ejus expenditur, *ibtd*. sæpe aufert
Justos e vita ne videant impendentia ct proxima m ila,
666, 1,2. jungit summum et imum, cœlum et humi-
lem, ælernitatcm el contritionem, 670, 1. quam æler-
inUlein h ibilel, *ibid*, et 2. ipse nullo tempore aut loco
creato mensurari potest, *ibid*, omnia tempora , prae-
sentia, preterita el futura, infra se tabentia el circu-
lantia litus et immotus consistens Contemplatur, *ibid*.
vocatur a Syris gigas secularum, cur, 670, 2. diligit in
finem, 671,1. quomodo animam hominis eilblfet, dum
eam creai, 671, 1, 2. ejus panoplia describitur, 696, 1.
ejus fœdus cum Ecclesia, 698, 1, t. fideles atquo cultor-
e* suos et litios Ecclesiæ mire extollit, 709, 1, 2. com-
placet sibi in Ecclesia, 726, t. ejus delicue lu homine,
ibid. 2. magis populi Judaici pater est quam Abraham
aut Jacob, 135, 2; 736, 1. nostra alieniate ad benefa-
ciendum nobis provocatur, 745, 1. csl in cœlo, sed eo
non concluditur, 758, 1, 2. ejus sedes quomodo sil cœ-
lum, terra scabellum, *ibid*, cur averselur victimas ve-
terum, 759, 2. generatio illius est immensa el eflica-
civima, 761, 2. est monas, 753, 2. Deus tam est in
Patre ac Spiritu Sancto,quam in Filio, 556, 2,
Deu* fortis e*t Christus, non tantum foriis, contra Lu-
tbcrum hanc voculam Deus, cum judaizantibus e Bi-
bite eradentem, 235, 2; 236, i.
Dii Gentium plurimi el multiplices, 669, 1. Deos presi-
de* urbium esse, rati Gentiles, mulla iis ubique delubra
exstruxere, ^27,2.
Dejura* cur præ gaudio exanimatus, 608,i.
Dido unde derivetur, 250,2.
b.ihmum cæcum quomodo S. Antonius sit consolatus,
490, 1.
Do s splendoretn,opes ct felicitatem significat, 155,1. item
metonymice denotat victoriam ct cladem co del perno
tnm, 231, ! dies correptionis quæ dicatur, 463, 2; 461, (.
dies Domini est dies vindicta*, 120, 1.
Digitum extendere quid sit, 630, 2. digito medio ostendi
grave probrum erat apud veteres, *ibid*.
I Dilecta cur dicatur Babylon, 320, L
I Diocletianus voluit haberi frater Solis, 289, 9. ejus mors
terribilis, *ibid*.
Diogenes cur dictus sit Cynicus, 664, 1. ejus In loquendo
carpcndÿquo libertas, *ibid*, quomodo Demosthenem ir-
riserit, 680, 2. cur iu meridio accensu lucerna homines
quærcrct, 492, 3«
Dionysius Carthusinnus qunnam uno ante mortem mino
carmina cum lacrymis decantarli, 503, 2,
Disciplina pro castigatio, 630, 2.
Discordia certa est ruina reipublicæ, 135, 2,
Discriminalia puellarum quid sint. 140, 1.
Dissolute inter Sanctos viveutes quam merito culpandi,
877, i, 2.
Distantia inter Deum cl mundum, 498, 1, 2; 499, 1, 2.
Divinitatis testis est veritas divinationis, 515, 2. divinitas
Filli et Spiritus Sancti probatur cx visione Isaiaë cap. vi,
167, 1.
Divida sunt idol®, 157, 1. sunt fer®, *ibid*. Divitiarum
perniciēs, ISO, 1,2 ct seqq. sunt causa oblivionis Del
cl damnationis, 669, 1. diviti® salutare qu® fiitura»
sint tempore Christi, 438, 2; 439, 1.
Divitibus v® damnationis jeleni® intentatur, 155,2; 156,1.
divitum bonis cur alieni fruanelur, 109, 2.
Doctores Judæorum cur dicerentur argentum, 115, 2.
Doctrina Evangelica mentem impinguat, csl pluvia cu>-
lc-tis, 151, 2.
Dolor vehemens stuporem sensibus cl menti inducit, do-
lores Christus varios habuit in vita, el unde hi cau&l-
lentur, 626, 2; 6±7, 1,
Dominatores Judæorum qui dicantur, 617, 1.
Dominicus (S.) assidue Deum in mente habebat, 565, 2.
miti tolerantia censebat hæreticos convertendos, 633, 2.
Dominicus (S.) alius in igne libidinis mansit tllæsus, 532, 2.
Domus gloriile Dei est templum Salomonis ohm, nunc
Ecclesia Christi ejusque templa, 704, 1, 2. domus Da-
vid et Salomonis vocatur templum, 343, 1. domus ani-
m® hebraice quid sint, 140, 2. domus et vine® spiri-
tuales Ecclesiæ qu® sint, 755, 2»
Domus orationis est Ecclesia, 662, t.
Dona Dei non obveniunt torpentibus, sed vigilantibus,
615, 1.
Dona Spiritus Sancti septem, 257, 1. non distinguuntur a
virtutibus, *ibid*, hæc infunduntur cuivis fideli lli justifi-
catione, saltern illa quæ virtutibus moralibus idcnlill-
cantur, *ibid*. 2.
Dormirò in sepulcris genus divinationis apud Ethnicos,
745, 2.
Dormientes multi interempti, 331,2.
Dorothea (S.) inedia hieme Theophllo advocato vernantes
rosas inhil, 762,2.
Doxologia SS. Trinitatis fugari dæmones, 174, 1.
Draconis grati exemplum, 106, 2. dracones Arabici vo-
lant, 295, 2. dracones imago hominum carnuliuin,
536, L
Dromedarii et droinades pulli camelorum undo dicantur,
sæpe sitim quatrduo ferunt, 703, 1.
Duma an Roma juxta Judæos, 333, 1.
I)un>tnnus (S.) CantuaricnUs Episcopus, malis clericis
bonos substituit, 344, 1.
Duplex »«po capitur pro mullo el gravi, 489, 2; **^0,1, 2,

Eadburga ex Anglia Hornam so contulit, 766,
ElXon nullos post Moscn admittebat Prophetas, 43,

Ebrietas obruit sapientiam , 394, 1. inducit stuporem, . €61, 2. est demon voluntarius, 158. 2.
Ecchnda dicitur mons, cur, 121, 2. est in vertice mon-
tium. 122,1. in ca omnes erunt concordēs, etsi natura,
gente et moribus dispares, 750, 1, 2. est scabellóm Dei,
758, 1,2. ejus partus fœcundui, 760, 2 quomodo sit
Dee fidelis, 118,2. in ca soin ortus est sol veritatis,
gratin et justitiæ, 701, 2. est judex controversiarum
fidei, 647, 2. eam rcpræscnlat Christus, sicut Hex re-
gum, 533, 2. ad cam señero cx omnibus gentibus,*ibid*, j
el 534, 1. ei mngm pax promittitur, 707, t. ejus pax
sita in assidua cum hostibus suis lucta et victoria, 237,
1. ejus umbella Christus, 149, 2. ejus persecutores ac-
riter a Deo puniti, 593, 1, 2. ad eam quomodo omnes
génies confluxuræ sint, 122, 1. est cœlum terrenum,
ibid. ejus partes explicantur, *ibid*, est domu* Dei Jacob,
ibid. 2. ejus inuri sunt talus et port@ laus Dei, 711, 2.
quomodo dilatanda,713,1,2. cur l)eo complaceat, 726, l.
cjutcustodes sunt angeli,fbiJ. 2. curdicalursanclii irium
Dei, 708, 1. ei se subjicient omnes gentes, 127, 1, 2.
curdicatursponsa el sponsus, qua ratione, 721,2. ei plu-
rimum conferre reges et principes debent et possint, l
710, 2. ejus opes ei a principibus rollali), *ibid*. hibit.it
hic in tabernaculis quasi hospes, 641, 1. perpetuo fu-
tura csl, *ibid*. quocumque terrarum so ditbindit, *ibid*.
ejus semen possidet gentes ct terras desertas, *ibid*, ejus
cum Deo matrimonium, 642, 1. ante Chrhtum pauper
fuit ab illo splendida ct dives facti, 643, 2 quomodo
regum ornamenta sibi approprici, *ibid*, fundamenta cl
fabrica ejus, 644, 1. ejus splendor, *ibid*. el 2. initio
exigua cl sterilis respectu Synagoga*, et deserta a Deo,
fido, gratia, at postea his omnibus magi* fœcundata
c«l quam Synagoga, 610, i, 2. sancta semper mansit,
109,1 ; 147, 2. diruto facta est in cornu filio olei,
152, 2. quæ ejus rei causa mystica, *ibid*, est vinca, *ibid*.
ejus fœcuudus proventus, 455, 1, 2. in ca tarn Mint
polluti clpeccalores,quam justī ct sancti, 457,1,2 ; 615,2.
cur dicatur tena sanctorum, 367,2. ejus murti* el au-
tonsurale quæ sint, 373,2. ilortii olim apud Philistinos,
270, 2. Ecclesia Sioni comparatur, 495, 2. ei Christus
quomodo duplice^ irrogarli pœnas, el duplice^ contulerit
gratias, 489, 2. in ea csl continuum fc<lum, 765, 2. cim
Christus implebit sanctitate ct ju*titia , 438, 2. repletur
doctrina praedicationi* Evangelica*, 264, 1, 2. ejus pedes
osculantur reges in Pontifico, qui est Ecclesiæ capul,
592, 1, 2. ut novus mundus cl regnum Christi, 753, 1.
ejus solemnilas, firmitas, charismata, munimen, 442, 2.
omnis simul errare non potest 663, 1. in adernum lota
non deficiet, *ibid*, cur dicatur civitas sancti, 615, 1. dura-
bit ejus decor in rclei num, *ibid*. 2. symbolice cum B Vir-
gine comparatur, 192.1. cur vocetur J.icob, braci, 697,2.
ejus gloria summa fuit, quod Rohm et Imperatores Ro-
mani ei caput subdiderint, 708,1,2. cum Libano compa-
ratur, 400,l. quomodo \$ilpropagala,591,1, clÍ02, 1,2;
703, 1, 2. ejus nomen quod sil, 724, 1. est corona glo-
ria? Dei, *ibid*.
Ecclesia primitiva dicilur fœdus populorum, 585, 2. quo-
modo n Deo (usta, *ibid*.
Ecclesia Romana perpetua futura csl, 405,1. ab ca pen-
doni omnes Ecclcdx* particulares, 496. 1.
Ecclesia) militantis dotes, 484, 1.
Ecclesiæ triumphantis descriptio, 444, h 2.
Ecclesiasticorum avaritia carpitur, 155. 2.
Edmundi Anglia* regis et marly i is m tormentis (oterantia,
034, t. ejus corpus quomodo post mortCln integrum
reperitum ct locutum. 702, 2.
Edmundus Augentis Societatis Jesu celebris concinnator
evasit lectione Pauli et baia», 54, 1.
Edmundus CapianusSocietatis Jesu martyr fuit ptrt r/.tuar,

Edom quid signified 730t 1.

Electos suos quanti faciat Den^ 47«. T
Eleemosyna dantem mire ditat, 682, i, 2. eleemosyna in
morte, est quasi stella m dolina, 679, 1. curat omnes
dolores et infirmitates animae el corporis, *ibid*, cl 2. cœ-
lum pandit, 680, 1. ab ea, nemo m tametsi paop r
excutiro potest, 678, i.
Etsbaan ct Abrabamus Arabes reges Justino el Justiniiiz
Imperatoribus contra infideles magno auxilio fuerunt,
794, 1.
Slucim quando Sobna in templi prepositura subrogdui,
Sii, 2. est typus Christi, 343, t. cur paxillo astimite-
tur, *ibid*. 2. non est ductus m Babylonem, 314, t.
Elias praeco fuit ardens, 169, 1. ejus vestis pilona erat ceu
cilicium, 325, 2«
Elisabeths) tS.) Húngara de mundo sententia, 359, l. cx
ejus corpore oleum fluxit, 762, 1. ejus in injurii* tole-
rantia, 633, 2«
Ellychnia lucernarum Romani accenso non exiting^ bini,
sed ea per «e languescerv sinebant, cur, 520, 2.
Eloquium mysticum quod dicatur, 134, l.
Emath duplex est, major postea dicta Epiphania, cl mi-
nor, quæ postea vocata Antiochia, 245, 1«
Emmanuelis Sa (dc) in Prophetas commentariis judicium,
61,2.
Emmanuel quid significet • et Ipse est Christus Jesus,
107,2 ; 198.1.2 ; 109,1.2;200et seqq. idquequintuplici*
ter, *ibid*. Emmanuel mystico quomodo dicatur comedere
butyrum ct mcl, 202, i, 2. Emmanuelis pueri adhuc
fortia facta, 212, 1 ; 213, 1, 2-
EmpiK@ quæ spectra sint, 452,2.
Enallage frequens Prophetis, 71, 1.
Epaminondas colebl, 659, 1. ejus gloria, *tbid*. moriens
Dœolis suasit, ut pacem cum baste quavis conditione
componerent, 134, 1.
Epha regio unde dicta, 703, 1.
Epliœbi prostituti aliquando apud Judæos, 127, 1.2.
Ephraim sunt decem tribus vel regnum Israel, 392, 1. 2.
Ephraim in oppugnando Juda fuit semper conjiiimtus
Syrīs ct Damascenis, 306, 2.
Ephraimilæ blæsi erant, 390, 1.
Ephrem (S.) consolationes spirituales, 251, 2-
Episcopi sua debent sanctitate populum protegere, 343. 8.
eorum nomen quot anilis ante Clinatum in Scriptum ex-
pressum, 711, 1. dcspovvinl sibi Ecclesias suas. 721.2.
post ordinationem ab uxore absliiicbaut, iil. 1.
Epistolæ Ihblinæ quid sint, 311,2.
Epitheta SS. Trinitatis, 167, l.
Epulindi mos inilio anni apud vanas gentes unde pro-
tinxerit, 748,2.
Equitius Abbas ab angelo consecratus paedicator, 609, l.
Equos Judæis cur Deus vetaret multiplicari, 128, 1.
Eremit e cuju«dam pœnilenUa, quod infernalīa supplicii
volveret animo, 441. 2
Erigen» aurem symbolum est magistri, 597. 2
Ermelendis (S.) ab angelis sepulta, 260.2
Erramus velul oves dum peccamus, 631, 1
Etholwóldus EcJo<læ Wcnlano Episcopus clericis disso-
lutis moratos surrogavít, 844, 2.
Eucharistia est li.rrvdit.is Christi, Ecclesia) testamento re-
licta, 688, 2. cur vocetur commixtum, 420, l.cst calcu-
lus ignitus, 179,2. est requies Christi, 265,2. cur dicitur
ros luci*, 381, 2. epulum pinguium el incdtill.ilvrum,
3G7, 2. quomodo panis arclm, 419, 1. ei alimur vehit
pine, 443, 1. in ca inUituenda mirabile Dei fuit consi-
lium, 235, 1. cju<potentia contra dæmones, 230,1. ejus
mysterium negat Calvinus, aed ipsum contra asseritur.
Ivi, l, 2; 201, 2 in ca vere latet Deus, 557, X
Eulalia? (S.) anima specie columba) in cui'mu ovolavii,
706, 1.
l un-m-hi infimes erant in lege velcri, 057, 1. non rvfcre-
banlur in censum aut familias, *ibid*, iis comparatur popu-

lu* Guitllis, *ibid*, eunuchi voluntarii qui .«fnt et «pirita-
leí, ii* promittitur nomen gloriosius et diuturnius, quam
pocseot habere a filiis sub* 658, I. *t*.
. ' uijucbus Candacis rcginæ .Ethiopum conversus ad lidem
Christi, eam per *Ætíiupiaiu sparsit*, 313, X
¿uphemis (S.) (e) virginis et martyris corpore copiosus
effluxit humor rubeti*, 762, L
Euphrate in varios rivos deducto Babylonem occupavit
Cyrus, 271,2,
Euripi fluxus et refluxus, 673, 1, 2.
Euripide* in quo a Demetrio Phalæreo reprehensus,
150, 1, 2.
Eurynomii* quis demon fuerit apud Delphicos, 756, 1, 2.
Euu biut historicus refellitur, 206, 2.
Eusebios Pamphili in Isaiam commentatus est, 97, 1.
Eusebius Vercellensis Episcopus quas quam patienti animo
inurias ab hxrclis acceperit, 598, 2.
Euthymii |S.) (e) Abbatis corpore oleum fluxit, 762, 1.
Eutropius Ecclesiarum immunitatem infringere conatus,
ad easdem tamen in necessitate confugere coactus est,
708, 2.
Evangelium est breve praeceptis, amplum rebus, 249, 1.
est ignis et gladius separans pios ab impiis, 763, 1. cur
dicatur iudicium, 520, 1. est prophetia resignata, 56, 3.
ei rebelles et obtistentes punit Deu<, 707, I.
Evergislus (S.) Archiepiscopus Coloniensis per contactum
sacrorum pulverum Thebsorum Martyrum a dolore
capitis liberatus est, 382, t.
Exactorum nomine quos intelligat Isaias, 137,2.
Examen conscientiae ante peccatorum confessionem est
instar iudicii privati et donneatici, 537, 2. examen con-
scientis quotidianum commendatur, 754, 2.
Excacat se homo directe, Deus indirecte, 183, L
Excæcalio conlis quid sit, 182, I. esi pravus atTctus, in-
deque carentia luminis, *ibid*. 2. ad eam duo requi-
runtur, *ibid*, dupliciter contingit, *ibid*, et 183,1.
Excelsa quæ sint, 122,1.
Excidium Babylonicum typus fuit excidii mundi, eju<que
regi* diaboli, 280, 2.
Etroni inumeatio leviter non est infligenda, 693, 2.
Exempla, per quæ ostenditur quomodo Deus adsit per
oppili sui*, 102. 1.
Exstinguere vario sensu capi potest, 405, 2.
Extendere digitum quid sit, 680, 2.
Eiechias rex fuit Philislæis quasi basiliscus, 295, 1.
quo anno ægrotarit, 472, 1. cur in morbum Incidere
eum Deus permiserit, 471, 1. cur ad parietem faciem
converterit, *ibid*, cur fleverit audita morte, *ibid*, cogno-
vit diem mortis sus, 473, 1. oculis suis vidit umbram
in horologio Achaz reduci, *ibid*. 2. ejus carmen Eucha-
risticon) recuperati valetudine, quod publice jeri inci-
sum propositum, 477, 1. an ip*e ejus auctor et libri Ju-
dicum, el Proverbiorum Salòmonis collector, *ibid*. labo-
rabat ulcere, 483, 1. ejus sanatio miracolosa fuit, non
flcubus attribuenda, *ibid*, ostendens thesauros suos Ba-
byloniis, monetur ab Isah iis privandus, quia peccavit
aliqua hic vanitate et superbia, 485, 2. ejus humilitas,
ML
Ezechiel fuit portentum, ubi el in quibus, 219, 2. per ho-
minem de<ignalur in Cherubim, 42, 2. ejus emblem.da,
80, 2. quando floruerit, 60, L ejus obscuritas et scripta,
61, 1.

F.

Fiber fortunas quisque sibi est, 750, 1,2.
Fabiano (S.) Pontifici insidens columba, eum pontificalo
dignum csM? prodidit, 705, 2.
Fabula de onocentauris unde orta, 452, 1. fabula ltabbi-
norum. Etite Rabbini.
Facere *caput* lh brais quid sit, 318, -•
Faciei Dei absconsio lignificai ct reipsa adducit oiuvu ma-

lum et illumimlio vel ostensio vultus omne bonurn,
042, 2.
Falces in gladios vertuntur tempore belli, 123, 2.
Fames Jerusalem tempore obsidionis per Romanos, 133, 2;
159. 2; 593, 1.
Familia David tempore Christi plebeia erat, 255, i.
Fasciculi varii impiorum an faciendi in iudicio juxta va-
ria scelera, 862, 1.
Fati vi, fortuna semper agitur, 749, 9.
Fauni in sylvis habitantes sunt daemones, 282, 1. horum
specie aliquando apparent dæmones, 452,1, 2.
Febris omnia fortia domat, 472, 1.
Feminam humiliari dicunt lîebræi, cum cognoscitur et
violatur, 668, 2. ejus ornamenluin capillus, et dedecus
calvitium, 139, 2. feminæolim nomen capiebant a viro,
146, 1. feminæ dicuntur molles et impii, 760, 2; 701, 1.
Fermentum Pharisæorum occidebat animas, 693, 1.
Ferrandus Flander dum sibi de Gallis victoriam spotidet,
post oracula divinorum, vinctus Parisios abducitur,
516, 1.
Fervor mentis omnia superat et non deficit, 506, 1,2.
Festinatio capitur pro pudore et confusione, 398, 2.
Festum cœtusquid esset apud Hebræos, 112, 2. festum ex
festo quotidie in Ecclesia est, et præserlim Roinæ
765, 2.
Fiacri! (S.) monasterium femina nulla immunis ingredi-
tur, quædam id lentans a Deo punita excítale, 685, 1,2.
Ficus ulceri per se an prosint an obsint, 483, 1.
Fideles futuri pauci tempore Antichrists, 309,1, 2. fideles
quomodo sacerdotes dici queant, 719, 2. olim scribe-
bant se esse Christianos et servos Jesu Christi, 541, 2.
comparantur nubibus ob varias causas, 704, 2. item co-
lumbis, *ibid*, fideles singuli animantur et vivunt Spiritu
Sancto, 698, 2.
Fideli lotus mundus divitiarum est, 670, 1. fidelis quisque
sex alas habere debet, ^70,
Fides principi necessaria, 260, 2.
Fide (in) novilii, etiam juvenes et pueri, intrepide acturi
promittuntur cum idululalris cl tyrannis, 263, 1,2. ejus
bona etiam politica, 683, 2.
Filia cur dicatur Sion vel Jerusalem, 110, 1. filia Baby-
lonis est ipsa Babylon, 568, 1.
Filii decus sunl parentum, 590, 2. filii Orientis in Scrip-
tura qui dicantur, 270, 2. liliu spiriualet Christi per-
petuo duraturi, 637, 2.
Fimbriæ Dei in solio sedentis quales fuerint, el quid si-
gnificent, 108, 1.
Flagella vilis quæ dicantur, 303, 2.
Flagella orbis sunt tyranni, 244,1.
Flammescere quomodo dicantur facies, 280, 2.
Flatus Domini ignem infernalem acuens quis sit, 423, 2«
Flavii omnes, excisa Hierosolyma, misere perierunt, 613, 1.
Flori comparatur vita hominis, 494, 2 ; 495, 1, 2.
Fluere tria significat, 122, 1.
Flumen aquæ vitæ quod sit, 444, 2. flumina gratiæ per
Christum ubique fluxerunt, 420, 2.
Fluvius cœleslis quis sit, 444, 2. fluvii impetus omnia
sternens dici potest efficacia prædicationis Christi el
Apostolorum, 697, 1,2. fluvii denotant provincias adja-
centes, 215, 2. eos adorarunt Gentiles, 526, 2.
Fœcunditas in Deo immensa et facundissima, 761, 1.
Fœdus cum morte qui percutiant moraliler, 396, 2. ftsdui
novum Dei quod sit, S98. i, 2.
Fœdus sempiternum vocatur lex Dei, 356, t, 2.
Fœnora cur vocentur fasciculi, 678, L
Fœnum est omnis caro, 494, 2; 495. 1,2.
Fontes Salvatoris quinque, 27 4. 2.
Fontes adorarunt Gente*, 2.
Foramen aspidis dicuntur obsessi a diabolo, 262, 2.
Fnnnldo pro terri culamento, 360, 2.
Fumicarli cujusdam mira convenio» 113,

Fortes justitiæ qui sint, et qui tales fuerint, 719, 1.
Fortitudo el opus quid, 110,2. fortitudo gentium ad Ec-
clesiam ventura, quæ sit, 702, 2. fortitudo Sanctorum
odversila'dius crescit, 305, 2. fortitudo Christiana quæ
et quanH 273, 1. fortitudo pro clementia capitur,
888, 2.
Fortuna Germanis quæ deus, 748, 2. cur eam veteres co-
luerint, *ibid*, cl 749, 1. quæ ejus forma, *ibid*. finge-
batur cæca, *ibid*, deinde muliebri forma, *ibid*. *2. rota*
insistens, *ibid*, item sine pedibus, vitrea, alata, equo
velocissimo insidens, *ibid*, cornu copia* ei additur, *ibid*.
pingitur aurea, 750, 1. eam coluit mire Servius Tullius,
ibid, ei mensa el convivium a gentibus instruebatur,
750, 1. dicitur demon, 751,1. erat hæc Gentilium deus,
ibid.
Franciscas (S) quomodo erga nomen Jcsu el Domini affi-
ceretur, 376, 1. audiens aliquam Dei inspirationem sub-
sistebat, totumque sc colligeb.it ad eam percipien-
dam, 400, 2. quomodo scortum espugnarli immissum
ab Imperatore, 533, 1. ardens fuit præco Evangelico*,
169, 1. per Seraphim, calculo amoris Dei accensus fuit,
179, 1. visui Innocentio HI Pontifici tabentem Eccle-
siam suffulcire,083,1. fuit portentum contemptus mundi,
222, 1. videns vel nominari audiens agnum solvebatur
in lacrymas, 632, 1. ejus humilitas, el quomodo per
eam sil elevatus, 293,1. ejus iu parendo minoribus hu-
militas, 262, 1, 2.
Fraticiscus Borgia (P.) inferni consideratione ad mundi
despectum animabatur, 424, 2.
Franciscus Forerius e Prophetis hausit omnem suam con-
donandi gratiam, 54, 1. Isaiam commentario elucidavi!,
100. I.
Franciscus de Paula (S.) parvam ecclesiam ædificaturus,
jussus est in somnis illaiq mullo grandiore consti-
tuere, 6S3. 1.
Francise! Ribcræelogium, 61, 2.
ITancisci Valabh Commentarium ab haereticis deprava-
tum, 183, L
Franciscus Xavcrius (S.) inter aerumnas deliciis abundabit,
251, 1. perpuerosinludia mira patrabat, 263, 2.
Fratrum duorum in tormentis constantia in Africa, 561,
1. 2.
Fredricus II Imperator quam falsus propheta el augur
fuerit, 44. i.
Frcdericus III Saxoni® dux quam fuerit pacis amans,
12\ 2.
Frenum Dei esi beneficentia, 575, 1. frenum dxmonis el
potestatem qua peccatores regit, Deus auterel, 422, 1.
Fructus lælificat praecones Evangélicos, 228, i.
Fulgentius per vim creatus est Episcopus, 292, 2
Fumus olim symbolum erat gloria* Dei, 1*75, 2.
Fundamenta Ecclesia* quæ sint, 643, 2; 644, 1. funda-
menta lccræ sunt ipsa terra in seip«a a Deo fundata,
500, 2. fundamenta sæculorum sunt sedes cœlestcs, qua-
rum ruinas implebunt eleemos)nani, 683, 2.
Funes peccati triplices, 161, 2.
Furor naso (I numante se prodit, 131, 1.
Furseus (S.) quos viderit ignes mundum succedentes,
601, 2.

G.

Gabrielu etymon, 236,1.
Gad el God erat deus Mars vel fortuna, 748, 2. vari»
ejus significationes, *ibid*.
Gades condiderunt Tyrii, 350, 1, 2, cur dicantur Gadir,
id est septum, *ibid*. Gadir unde derivetur, *ibid*.
Gainas Arianus Joaiiu Chrysnostomo honoris causa, licet
inimicus, longo itinere obviam processit, 592, 2.
Galea Dei esi salus, 696, 1. gale® veterum cristal®,
ibid.
Galilæam Gentium quomodo sit Christus prxdalus, 225, 1.

cur Judæis esset contemptui et parvi duceretur, 226, 2.
dicti terra Chabul. *ibid*, erat duplex, 227, I,
Galli facile fi in S commutant, 350, 2.
Gallicani Martyris humilites et charitas el martyrium,
483, 2.
Gallus gallinaceus cur dicatur vir, 341, 2,
Gannire quid sit, vulpium proprium est, etiam ad aves
el homines translatum est, 245, 2.
Gi«par Barzæus quam stupendae per pueros Armuz>® pa-
trant, 263,1.
Gaspar Sánchez docte et eleganter in Isaiam scnpsit,
100, 2.
Gaudia virginum sunt earum proles, 660, 1, 2. gaudia
impiorum de peccatis falsa sunt, 673, 2. gaudium jus-
torum in hoc mundo est comes virtutis eorum, 608, 1,
gaudia et boni cceleslii Bcilorum describuntur, 370,
1, 2; 371, 1, 2; 457, 2.ea quanta sint, *ibid*.
Gedeon fuit typus Christi, 229, t, 2 el seq.
Gelienn® scintilla esi libido, ira, ambitio, 601, 1, 2. ge-
henna an creala a Deo die secundo mundi, 423, 1. sex
ejus proprietates, *ibid*, et 2,
Gemmas de naso gc<tint Indi, 140, i.
Generatio Christi enarrari non potest, 634, 2. comparatur
rori ob multas analogias, MI, 2; 552, t, 2.
Gens line® quæ dicatur, 312, 1, i.
Gentes sub Christo «apere incœpemnt, 430, 1. cur vo-
centur dispersio, 662, 1. 2. earum vesana in efformandis
el fabricandis diis superstitio, 662, 1. 2. etiam vilia
morbo«que in deos retulerunt, *ibid*, earum adolescen-
tia quando fuerit, 641, 2. quæ confusio el viduitas, *ibid*.
fuere victim® Ecclesie, el Deo gratissimæ, 533, 2. pe-
regrini vocantur, 706, 2. adorarunt et çacrifiairunt
montibus, fontibus, fluviis, 526, 2. audita tuba Evan-
geli quomodo fugerint, 738, 1. visa Christianorum
sanctitate obstupescunt, 557, 1. auditis mirabilibus vic-
toriiis Hebraeorum agnoverunt Dei potentiam, eumque
timuerunt, 512, 1. idola sua quomodo contra Deum
tuerentur, *ibid*. 2. erant cæcæ el surd® ante Christum,
post ejus adventum el videre cl audire cœpcruul, 456,
1. item claudæ el mute, sed eo veniente salient el lo-
quenlur, *ibid*. 2. Judæos el judaisinum irridebant, 410,
1, 2. earum conversio prædicilur, 409, L fabricando
ct colendo simulacra lignea el lapidea colebant idola,
non Deum, sed Deum iis similem faciebant, 500, 1.
pacifice vivent gentes barbara: iu Ecclesia cum simpli-
cibus Christianis, 261,2; 262, !• earum Propheto» qua-
les essent, 50, 2
Gentium Galilea quæ proprie sit, 227, 1.
Gentilitas quomodo fioritura sil tempore Christi, 455, 1, 2.
gentilitas sterilis quam preclaros fructus virtutum de-
dent, el diam hodie dei, 514, I, i.
Genua hbantia signum suut pusillanimitatis el pavoris,
quæ ejus rei causa, *ibi*(L
Geometria apud ÆgvpaiosorUi ob Nili incrementa, 312,
313, 1.
Gerardi (S.) corpus translalum humeris Ladislai regis
llungariæ, 267, 1.
Gerasimi Abbatis leo quamfuerit gratus, 106, 2.
Gei inani Conslantinopolilani Episcopi libertas in carpendo
Leone Isauro, 111, 2.
Germani prisçi uxoriducendaemittebant dolis nomine
boves junctos, equum frenatum et scutum cum gladio,
et quid his designarent, 435, 1«
Germania civitates plencque juxta monasteria condi*®,
710, 2. erat ante Christianismum inculta, 683, 1.
ucrmes JuJææ Christus quam gloriosum, 146, 1, 2.
Gigantes cur dicantur morientes, 379, 1. etiam a Genti-
bus habebantur ul contemptores deorum, *ibid*.
Gith quod seminis sit genus, 401, 1, 2.
Glacies filia maris et aquæ est, 350. f.
Gladius Dei quomodo sit inebriatus in cado, 450, I. gte-

dius verbi Dei et prædicationis, 582, 2. gladius *Chrinfiim judicem decet*, 260, 2.
Glires Romanis in deliriis ad cibum, 764, 1. *glis* symbolum est «cedi et obesj, *ibid.*
<Porm competit soli Deo, 521,1, 2. gloria Libani sunt arbores in ca crescentes, 707,2. *gloria Christi* ex operibus, 147, t. quæ ejus sit gloria post mortem, 275, 2. gloria Domini quomodo plena sit terra, 174, 2. gloria Domini est Verbum caro *factum*, 303, 2. gloria Domini Christi denotatur adventus, 493, 2. item Dei misericordia et peccatorum *condnmlio*, *ibid*, gloria Israel erat arca, 149, 2. gloria templorum Christianorum, 701, 1, 2. gloria *mundi brevis* csl, 149, 2. glori@ cœleslis proprietates et bona, 431,2.
Glyceriæ martyris corpus exstillat humorem Instar sanguinis, 762, 1. |
Gnome de consolatone spirituali, 250, 2; 251, 1, 2 et seqq. de tribulatione, 332, 2. de liberalilale principum, 431, 2. de principis in subditos amore, 429, 2; 430, 1. dc «ilentio, 215, 2; 417, 1, 2. de superfluo ornatu corporis, 142, 1, 2. et seqq. de pace, 125, 1, 2 et seqq. dc clementia principum, 717,3. de divitiis, 156, 2; 157,1,2 ct seqq. de beneficentia etc(ementia hominum, 102,1,2. de Dei Jugi memoria, 565, 2. de prudentia Rectorum, 131, 2; 257, 2.
Gnbrias cl Godala Chaldæi ad Cyrum transfugientes pri- | mi in Babylonem irruperunt, 323, 1.
Godefridus Bnllonius prælata in bello lancea, qua Christi latus pcrforalum fuit, victoriam insignem de Tureis retulit, 709, 2.
Gfadus in templis priscis Romanis cur videantur, 268, L
Græci lumen iofereqlcj *solebant bene apprecari*, 701,1.
Grafia IUfuram superat, 503, 2. *gratiam* Dei humana fragilitas non exæquat, 401, 2. gratia Spiritus Sancti designatur per calculum Daiaæ, 178, 2. grati@ spiritus cx parte Dei est æternus, ct cum Ju*to manet in senipitcrnim, nisi ipse sponte eum excutiat, 698, 1, 2. gratia Dei quo prælio ematur, 649, 2.
Grafii* se anima peccato vendit, et gratis a Deo redimitur, 610,1.
Gravis pro multo per enallagen accipitur, 461,1.
Gregorio (S.) Agrigentino in Episcopum consecrando columba insedit, 705,3.
Gregorio Magno libros scribenti insidere visus Spiritus Sanctus iu specie columbe, 705,2. in Ezechiele magnam reperiî difficullatem, 61,1. *Moralia* sua ubi laterent, apparans Tajoni Archiepiscopo revelavit, 716, 1. ejus animi excelsitas, 687, 2. pontificatum fugit, 292, 2. in Angliam pergens locustam obviam habens, inde ominatus est esse libi eo loco standum, et Romam redeundum, 501, 2.
Gregorius Nazinnienus pacis et concordia) fuit amans, 64, 2. ejus in inimicum clementia, 192, 2. quomodo ad BolltUdinem aspirarli, 492, 1. silentium ejus, 416, 2.
Gregorius Turoncnsis e sacra Scriptura didicit infelicem sortem Lcndaslls, 224, 1.
Guardiani Franciscanorum Cnnluariensium in morte quam pro fide Catholica obibat, exsultatio, 634, 1.
Gut«la moniahf M ircimacensLs quam fuerit claustrî lenax, ilfiut file incendium, quod monasterium occuparat, restinctum, 684, 2.
Gu' c tlupur cimala, 339,2; 840, 1. quomodo a Deo punita, *ibid*,
Gulimum exempta, 894, 2.
GuÛmÛs el ingluvies conviviorum carpitur, *ibid*.

thbirnr qnzndo tinnierit, 50. 2. quid scribal, *ibid*,
H¿bi narum Uialio signum csl Dui iruli, 575, 1,9

Hubft Deum Episcopus ore obturato quomodo loqueretur, 560, 2.
Hibitiirn et vestem durnm carpunt hærotici, 328, í.
Hæredilas Jacob, quæ Deurn colentibus promittatur, 688. 1. 2.
Hæn»«iarchæ multi Prophetæ nomen affectarunt, 333, 2.
Hæretici argentum sunt adulteratum, 115, 2. eos occidere licet, 264, 1. novi sunt, 566, 1. lenitate exasperantur, asperitate edomantur, 377, 1. quia non mittuntur, apostoli suntcacodæmonis 181. 2. eorum Ecclesia navi assimilatur, 445, 2. telis araneorum texunt, 692, 1.opud ens non est vera Justitia, 115, 1,2. liæretici Isaiaæ interpretes, 100, 2. h@retici multi nostri temporis in virginitatem Deipara injurii. 193, 1.
Hafrno Isaiam commentario illustravit; videtur Hieronymi abbreviator, 99, 1.
Halitus Dei indignantis vehemens. 421, 2.
Hanno vox unde formetur, 350, 2.
Harmonia cœleslis, 502, 1, 2.
Harpocrates cultus a Græcis in effigie viri labia comprimtit, 417, t.
Hebræi sæpo mutant tempera, 70, i; 482, 1. sæpe siibticrnt suppositum verbi, illmlqueex circumstantiis supplendum relinquunt, 71,1,2. *In* praepositio iis generalis est, et pone sola frequens, 72, 2. sæpo notas similitudinis omittunt, *ibid*. aliquando sumunt nomina ut propria, et simul ut appellativa, 74, 1. nomina abstracta sæpe ponunt pro concretis, 77, 2; 511, 1. relativum sæpc referunt non ad id quod expressum est, sed ad id quod quis tacite secum cogitai, 79, 1, 2. honestis verbis rem inhonestam declarant, 461, 2. librum inchoant nb c/. 121, 1. in juramento subticenl nntam imprecatoriam, 156, 1, 2. per mei omnia dulcia désignant, 203, 2. nomine pacis omne bonum designant, 236, 2. viros numeri vocant paucos, 217, 1. iis familiaris est enallage casuum, modorum ac temporum, 261, 1, 2. cum coreani casibus, idem nomen usurpant pro quolibet casu, 301, 2; 422, 1. pro pronomine demonstrativo ponunt nomen antecedens, 311, 2. sæpc latenter commutant personas, 870, 1. verbis dant faciem per prosopopœiam, 464, 1. cum omnia significare volunt in aliquo genere, Jungunt genus femininum cum masculino,79,2; \$81,2. ob pulchritudinem eloquii pro concionator, dicunt m femininoconcionatrir, 495, 2; 496, 1. principes cur vocent judices, 501, 2. eorum fonnula benedicendi Deum, 503, 1. argumenta vocant ossa, 514, 2. menses habebant innares nb uno novilunio ad aliud, 571,2. futurum ipsis consuetudinem significat, 671, 2. in luctu caput inspergebant cinere, in lætitia coronis redimiebant, 718, 1. verba contactus tam corporalis quam spiritualis construunt cum *in* et ablativo, 760, 1. novilunium cur celebrarent, 766, 2.
Hebræi cujusdam pseudoprophetæ nequitia et nex, 44,1.
Hector Pinlus succulente in Isaiam scripsit, 100, L
lledwigis (S.) quomodo sacerdotes el Pontificem honorant, 592, L ejus corpus purum liquorem emittit, 762,1.
Heliogabalus inde dictus quod sol esse et vocari vellet, 289, 2.
Heliopolis /Egypti civitas, ejus situs, 320, 1. in ea vigebat cultus Solis, *ibid*, maxime inilio restitit Evangelio, sed postea Christo cedens mire ei fuit addicta, *ibid*.
Hemistichium posterius in Psalmis peno semper explicat priiH, 123, i.
Henoeh (uit propheta, 43,1.
Iknriciis rex Danorum a S. Angario Christo assertus, 707. 1.
| Heraclitus quo adagio hydropem significant, 313, 1. ejus mon wb imi · boum* Mid.
| Ilk rachtus Africa? prælor, post Imperator, Phocam Imperatorem imperio viUque privat, 340, 1. ejus victoria* de Persis, cum esset Catholicu*; at, cum Munotheliins so culus est, omnia illi infelicitèr accidental, 709.

Herbipolis qunm vino abundet. 153, 1.
Herblpolũnsiuin mulierum in vestibus simplicitas, 145, X
Herode* Ascafonlta misere mortuus, 205,2. quomodo di-
catur rex Samaría*, *ibid.* ejus crudelitas, *ibid.*, et 206, 1.
morturi e*t morbo pediculari, *ibid.* ejus prodromus
fuit Pinteo, 206, 1. uliusque proprietates. *ibid.*
Herodotus tradit milites Senuacherib a muribus fuisM
cxUnirtos, 822. 1, 2.
Heroes veterum crediti a suis inter deos relati, 289, 1,2.
Hesperus quæ stella, cujus rei symbolum 287, 1, 2. fuit
hæc culta a Saracenis, *ibid.*, et 288, 1.
Hieronymi (S.) versici Bibitorum ab Ecclesia communiter
recepta, 115, X ejus elogium, 62,1. in ejus commentariis
duo observanda, *ibid.*, immortalus est commentario m
Jcr.miam, *ibid.*
Hieronymi Prado in Ezechielcm commentarii sumptu re-
gio excusi, 61,2.
Hieronymo* Osorius pnapbrasin in Isaiam edidit, 100, !.
Hilarión! (S.) quam varia specie diabolus se spectandum
dederit, 385, 1, 2. cognoscebat ex solo odore, an quis
esset in gratia Dei, 259,1.
Hilarius (S.) quo nomine vocarit Constantium Imperato*
rem, 111,2.
Hildefonsus (S.) Toletanus veste a B. Virrino donatur ob
assertam scripto perpetuam ejus virginitatem, Í95, L
Hilla Anabaptistica quam fanatico spiritu acta, 44, 2.
Hirundinum pulli garruli et queruli, 480, 1.
Hirundines garrientes ad S. Francisd verbum quiescunt.
416. 2.
Holofernes btasplieinus quam graves Deo pœnas dederit,
465, 1. temulentus a Judith capite truncatus est, 339. 2.
Homeritæ Martyres in Arabia. 525, 2.
Homo multa potest in iis ad quæ quasi instrumentum a
Deo mittitur, ulteriora vero lentans frustra laborat,
245, 2. comparatur locustis ob 12 analogias, 501, J, 2.
est stilla sitata, 498, 2. est merum nihil, *ibid.* folium est
avento raptum, 742,1,2. Dei ludicrum, 512,1. homo de-
signat plebcios, vir nobiles, cum simul ponuntur, 160, 1.
homo in sc continet omnia animalia, 536. 1. ejus vili-
tas, 494, 2. homines quomodo ab aliis judicandi secun-
dum Platonicos, 259, 2.
Honor cito perit, 291,2.
Honorii Imperatoris Catholici victori® de Gothis, 709,2.
lior® etymon unde deducatur, 472, 1.
Horologium primum schialcricnm quod fuerit, in eo Plinii
error, 472, 1. Latini serius iis uli coepere, *ibid.*, horolo-
gii origo, *ibid.*, nn in horologio Achaz sol retrocesserit
cum sua umbra, an vero solum umbra, *ibid.*, cl seqq, an
decem gradus quibus retrocessit, sint decem hora?, 474,2.
dies illa quot horarum fuerit, 475, t quota dici hora
sol regredi caperli, *ibid.* 2. quale horologium hoc fue-
rit, *ibid.*, nn tunc quoque cœli omnes retrocesserint,
476, L cur sol retrocesserit, *ibid.* el 2. quid hoc mira-
culo edocere Deus voluerit, *ibid.*, mornlitcr. tropolo-
gice, nnngogice, et allegorice quid eo denotetur, *ibid.*
Hortis (in) exercebant Judæi luxuriam, 763, 1. colebant
Priapum, 119,2.
Horti pensiles Babylonis orbis fuere miraculum, iique de-
scribuntur, 279, 2.
Horus idem quod sol. 473. 1.
Hostia piacularis fuit hircus emissarius et M. Curliu*, 53*»
1, 2. hostia qua* pro peccato offerebatur, suscipiebat in
m† quasi peccatum, 637, 2.
Hostis quid olim proprie signiûcarit, et quid modo sonet,
450. 1.
Humanitas Christi ejus est vestis, 168. 1,2.
Humanum genus cur dicatur Jusjum, 593. 2.
Humerus obedieliæ symbolum, 232. 1,2.
Humiliare animam est jejunare, cur, 676, 1.
Rumihati exaltabuntur. 359, 1.
Humilitatis (fuctus varii, 202, 1, 2. est via ad Deum, 293,

1. Ipsa propria Sanctorum virtù» est cc sanctitatis noti,
291, 2. hominem attollit, superbia deprimit, 292, t, *i.*
est thronus Dei, 759,1.
Humiles Pens ad cœlnm usque extollit, 671, 1. videntur
mortificati, el mortui voluptatibus hujus «æcuii, *ibid.*
sunt templum Dei, 758,2. humihs est quasi alter Mi-
chael, 293, 1.
Humilis de seipso cogitatio quantum homini bonum affe-
rat, 494. 1.
Hun Britonum rex Romæ pie peregrinatu* est. 760, 1.
Himenei regis ariani Catholicos exagitantis pœna el inte-
ritus, 593, X
Hungari Bremensem Ecclesiam vastantes quam graviter a
Deo puniti, 594, 1, X
Hungari® pars tertia ad sacerdote* spectat, 710, X
Hyanthinus color fuit olim impudicarum, modo est conju-
gatarum, 141. t.
Hymni tres laudis SS. Trinitatis, 173, 2; 174, 1, 2; 175,
1.2.
Hymnus trisagius unde originem habeat, 173,1, 2.
Hypocritic* pietas, 676, 1, X

I.

Ichneumon pesti* crocodili ancipiti ore. 295,2.
Idololatra Deum quomodo blasphemet, 107, X in Deo
divinitatis arrogantiam carpunt, sua vero idola laudant
iisque suam prosperitatem adscrihuni, 747, 2.
Idololatria* Israelitica tollendæ causa missi Prophetæ,
52, 1, 2. idololatria in Scriptura dicitur forniratio,
667, 1, 2. irridetur el reprehenditur, 500, 1, 2. idolola-
tria cum idolis predicanone Evangelii defluxit, 738.1. X
Idola vetat Deu% non imagines, contra Calvinum, 12\$, 1.
cur animam habere dicantur 563, I. invecta sunt in
templum ab Achaz, 215, 1. ea occulte coluerunt aliqui
Judæi tempore Christi, 764 , 1. sunt plerumque inula
et amentia.516, 1. vocantur errores et angustio?, 55\$. L
illorum et Dei veri discrimen, *ibid.*, cur vocentur talpx
et vespertiliones, 130, I.cur ore patulo cfformcnlnr,
223, 1. nihil habent numini*. 517, I. injusta quomo lo
dicantur, *ibid.* 2. idolum est hire*is, 667, 1.2.
Idmnæa dicta a parente suo rufo Edom, ab eodem pilo«o
Scir, 333, 1.
Iduinæi ab Apostolis exculti et fidem edocti, 270, X acer-
rimi et perpetui fuere Judæorum hostes, 450, 1. cur
dicantur unicornes ct tauri, *ibid.* X non sunt Romuli,
ul perperam Judæi Interpretantur, *ibid.*
Ignatius (S.) audivit angelos alternis in choro canentes,
171,1. ejus mansuetudo in injuriis, 639, X ejus ad tor-
menta ferenda ardor, 599, 2.
Ignalii P. de Loyola erga ægrotos cbirila*, 4SI, X tria
dabat signa, ex quibus quis colligat, bonam m monas-
terio servari disciplinam, 417, X
Ignis potest corrumpere cœlo*, 419, 1. ignis Dei in Sion
est, 263, 2. ignis eharitatis in Ecclesia viget, 264, 2.
ignis Domini aquis non exstinguitur, séd p-isdlur et au-
getur, 738, 2. igne, id est peste, percussi Assyrii Jeru-
salem olvídente»ab angelo, 246, 1,2; 468, I. ignis Spi-
ritus Sancti, 2Î6, 2. ignis est vindicta* quwn UeiB de
Romanis tam fidelibus quam infidelibus diversimode
sumpMt symbolum, 452» 2. ignis cÓdflagrat|6bls com-
buret impium mundum, *ibi t*, igni* Judicii extremi sym-
bolum, 763, t. 2. ignis verus in inferno damnatos tor-
quebit, 423, 2. erit stemus el inexstinguibilis, 362, 2.
ignis regem Persarum iif hasta elalus instar vexilli pre-
cederli, 571, 2. cum quoque sibi præferri curarunt re-
ges Chaldæorum, el postea Imperatores Romani, 288,1.
lira, Hebrea vox significat timorem et pietatem, 259, I.
Illuminanda quomodo dicatur Jerusalem, ct quv Jerusa-
lem, 700, 1, 2.
Ini t-'» dicitur imitago, 500, 1. Imagines Christianornrn
non sunt idola Gentium, nec culuutur ul dii, nae a

fidelibus adæqmntur Deo, *ibid*, ct 2. eas per *Prophetas*
 non carpit Deus, nec prohibet, (*bid*, imagines Sindor-
 rum, el etiam Dei facere fas est, 565, t.
linmunda (augentes, in lege veteri habebantur im-
 mundi , 619, 2.
Imperatores Ecclesiam *persequentes* initio, ponte ad
 eam conveni, mngis eam propagarunt, 590, i, 2.
Impiota* mira Hierosolyma», 110, 2. impietas Israelis
 comparatur igni immisso, 240, 2. impietatis quinque
 gradus, 107, 2.
Impios Christus quomodo det pro sepultura, el divitem
 pro *morte* sua, 636, 1, 2. impii antea n se invicem dis-
 sidentes, postea conspiratione simul facta justos oppu-
 gnant, 241, 2. trahunt funes peccatorum, 160,2; 161, 1.
flint «ine pace animi, 579, 2. gaudent videri ab aliis in
 sua impietate, 571,1. impii et superbi cum piis pacifice
 vivent in Christi Ecclesia, 260, 1, 2. impii ct insipientes
 Kvculi hujus Deum esse negant, 408, 2. a sua conscien-
 tia, velut a carnifice, et funis node dieque torquentur,
 idque probant tabulæ Poetarum, 769, 1. eorum socie-
 tas noxia, 177,2.
Inaures proprie quid \$inl,ct cur primo adhibitæ, 140, 2. |
in< irn.itio ChriHi ostenditur, 456, 1. ejus mysterium ct
 Eucharistia inter se comparantur, 201, 2.
Incendium peccatorum quale futurum in die Judicii, 216,2.
Incensum sunt victimat incense, 112,2.
Incircumciscus ct immundus quid mystice ct symbolice
 significant, 615,1,2.
Incogitantia numinis est origo omnium scelerum, 570, 1.
Inconstantes, sunt labrusca*, 153, 2«
In<unans apud Isaiam quid sil, 239, t, 2.
ludia» per Christianismum mulla bona accessere, 683, 2.
 lit terra cymbali alarum, 310, 2; 31 i, 1, 2. India Occi-
 dentalis an olim Hispania* conjuncta, 312, 1. |
Infans dierum quis dicatur litteraliter et mystice, 753,1,2. |
Inferni anima est sinus, 159, 2. infernus est sepulcrum,
 159, 2. vel os, *ibid*, infernus quoto die mundi creatus,
 423, 1. ejus capacitas, profunditas, insatiabilitas descri-
 bitur, *ibid*, el 2. ejus nutrimentum quod sit, *ibid*. ejus
 descriptio, *ibid*. et 424, 1, 2.
Infernales vermes ose probatur, 767, 2; 768, 1, 2.
Infirmitas docet hominem orare, 669, 2.
Ingratitudinem (ob) venialem Deus sinit hominem labi in
 peccatum mortale, 736, 2.
Ingratitudo populi Judaici suggillatur, 105, 1, 2.
Inimici diligendi, 639, 1, 2.
Injuria interdum capitur pro superbia, 393, 1. injurias
 ulciscendas, dogma est Gentilium, 638, 1.
Innocentius quidam hospitalis miraculose a vulnere cura-
 tus, 302, 2.
Instrumentis el flagellis suit postquam est usus Deus ad
 impios castigandos ipsamet punit, 556, 2.
bisulce maris, quæ dicantur, 269, 2. insula* quomodo im-
 picant mare, 524, 2. insalo: Hchræis vocantur omnes
 regiones trans mare sila*, etiamsi essent terra conti-
 nt n*, 499, 1 ; 510, 1.
Interpres Latinus Bibitorum cur sepe nomina propria de-
 curtet, 187,1. sæpe alludit ad tabulas Poetarum, 452, 1.
Interprete* Prophetarum veteres ac rccentiores, bl, 2;
 62,1,2. interpretum in Prophetis genus aliud Judaicum,
 aliud allegoricum , aliud medium, 641, 2.
Insolare in humeros hostiles est militum acerrimorum,
 t70, I, 2.
InH Dei hypotypuMs , 421.2.
Irrcveeeulia in sepulcra Sanctorum irrogata, quam gra-
 viter punita, *68» '» *•
IrriMo regis Chaldæorum ab aliis apud Inferos, 285, 2.
luse patriarcha fuit propheta, 43,9.
lian« propheta leoni nssiinillur, 45, I, 2. ab Ambrosio
 Aitatifrbuo commendatu*, ut eum legeret, Gl, I. ejus
 dogiuin, 58,2;59, t. ejus scribendi ratio excutitur, ióíd.

fuit filius Amos, 93, 1. <*jus stirps regia, *ibid*, quando
floruerit, *ibid*, fuit conjugatus et habuit filium Jasub,
ibid. 2; 187, 2. ejus præcellenita unde pateat, 93, 1.
est a Deo creatus propheta, *ibid*, a Seraphim tactus est
Seraphicus, *ibid*, est eloquentissimus. 93, 2. est subli-
missimus, *ibid*, ejus prophetia est quasi Evangelium,
94, 1. sæpius in novo Testamento citatur, quam reliqui
omnes Prophetæ simul, *ibid*, prædixit ultima Christi
ct mundi tempora, *ibid*, sua oracula miraculis confirma-
vit, *ibid*, fuit Apostolus, *ibid*. 2. plurimis annis prophe-
tavit, *ibid*, fuit vita sanctus, *ibid*. 2. fuit martyr sectus
serra, *ibid*. 2 el 95, 1. et quidem lignea, *ibid*, morte
sua Christum præfiguravit, uti et nomine, 95, 1, 2. du-
plex causa ejus martyrii, *ibid*, an impetrant precibus
fontem Siloe, 96, 1. ejus reliquiæ transtalæ Puneadem,
ibid, operis ejus argumentum, *ibid*. ejus libri duæ sunt
paries, *ibid*, ejus stylus, *ibid*, alia ejus scripta, 97, 1.
integritas vaticiniorum Isaiæ, 97-99. .*Annota* ejus varii
commentatores, 09, 100. cur et quomodo viderit Drum
in solio sedentem, 165, 2. vidit eum Irinum, *ibid*.
166, 1, 2. et quidem in templo cadesti, 167, 2. vidit
tantum duos Seraphim, 171, 2. cur taceat auditis Se-
raphim's, 176, 1. tacet ob peccatum suum, *ibid*. 2.
quodnam hoc ejus peccatum, *ibid*, fuit id veniale,
ibid, carbone simul et gemma labia ejus ab angelo
sunt purgata, 178, 2; 177, t. cur hoc calculo ea pur-
gata sint, 178,2. ejus prima visio quæ fuerit,179, I.in vi-
sione Seraphim fuit compunctus, ut a peccato purga-
retur, 180, 1. ejus in jussis Dei parendo promptitudo,
181, 1,2. prophetavit etiam sub Joatham rege, 186, 1, 2.
vidit nientahtcr librum in quo visus sibi scribere, et
lestes adhibuit suæ scriptionis, 210,1, 2. fuit orbis por-
tentum,219, 1, 2. an plane nudus per plateas Jerusalem
incesserit, 323, 2. probabile quod sic, *ibid*, probatur
id variis rationibus, *ibid*, et seqq. ideo carmi liic subli-
gaculis, 324, 1. fecit hoc Dei Jussu, et ideo non pecca-
vit, *ibid*. ejus obedientia et mortificatio, *ibid*. 2. cur
sic nudus incesserit, *ibid*, an triennio sic ambulat,
325, 1. ambulavit quoque nudipes el discalceatus, *ibid*.
et 2. in mullis cum Apocalypsi Joannis coincidil, 362, 2.
an auctor sil cantici Ezechiae, 477, i. prophetat 210
annis ante de Cyro, 547, i. ardenti volo optat Messis
adventum, 551, 1. ejus zelus animarum, 589, 2. do
Christo tam clare scribit, ul Evangelista, 597, 2; 598, 1|
623, 1, 2 el seqq.
Isaiás Abbas quomodo de inferno meditaretur, 442,1.
Israel est a Deo ab utero electus, 540, I. cur dicatur *iescu*-
rum, *ibid*, fuit Deo primogenitus, *ibid*. Israel interdum
capitur pro Israele spirituali, id est conversis gentibus,
238, i. Israelem quomodo Isaiás coarguat, 107, 2. Is-
raelis seditiones, 241, 1, 2.

J.

Jacob fuit propheta, 43, 2. Jacob capitur interdum pro
populo Christiano, 539, 2,
Januam (post) cur veteres idololatriam exercebant704, 1.
Januarii (S.) sanguis occulta vi ebullit, dum prope ca-
put ipsius Sancti collocatur, 762, 1.
Japones a Sinis suam sapientiam el religionem accepere,
588, 2. eorum in fide zelus et martyria, *ibid*,
Jaspides faciunt propugnacula Ecclesiae, 644, 2. earum
 varia genera, *ioid*.
Jazer ultima civitas Moab juxta Jordanem, 303, 2.
Jejunantes olim partim ex debilitate, partim ex pœihien-
 Ua demittentes capita, curvi incedebant, 677, 2.
Jejunium quale Deo displiceat, 112, 2. ejus tinis, fructus
el etTectus, 676 et seqq. veteres ei addebant cilicium et
cinerem, 676, 1. quod jejunium carpatur, *ibid*, jeju-
nium in cholericis acuit bilem, iòid. jejunium tam a
vitiis quam a cibis sit oportet, *ibid*. 2. pjus finis, *ibid*.
Jfjumum corporis condiendum jejuiuo aminæ, *ibid*, dies

Jejunii erat olim mes precum, 677, 1. jejunabant olim ad vesperam, *ibid.* languidis vertiginem capitis inducit, *ibid* *i.* jejunii conditiones, *ibid*, et 678, t, Jejunii* stomachus male olet, J il, i, Jcrenijos qua odale floruerit, 59, 2. ejus elogium, *ibid*, et Gu, 1. fuit figura Christi, quomodo omnes ad pœnitentiam invitet, i6iJ* bovi confertur, 42,2. fuit portentum, 210, 1,2. Jerusalem cœlestis describitur, 712, 1, 2. Jerusalem olim mira impietas, 110,2. vocatur meretrix, 115,1. quomodo vocanda sit civitas justi, 118, 2. vocatur Libanus ob tres analogias, 129, 1. cur vocetur mons pinguis cl oleatus, 152, 1, 2. ejus fames in obsidione Titi, 159, 1. laborabat penuria aquarum, 187, 1 ; 338, 2. cur dicta vallis vi-io-iiis, 3J0, 1. fuit nutrix ct parens omnium Prophetarum, *ibid.* excidium ejus per Glmldxos, *ibid*, cur vocetur Ariel, id csl lco Dei, 403, 1, 2. ejus fortitudo, 401, 1. ejus vastitas diu duravit, 404, 2. ejus excidii per Titum prodigia præambula, 400, 2. ejus restauratio spiritualis quæ fuerit, 612, 2; 613, 1. ejus filii seditiosi eam confecerunt, 611, 2. dicta csl civitas Dei, 615, 1. sæpc vocatur vinea, G83,2. Jcsu nomen qunm admirabile, 232, 2; 233, 1,2. JcsUS Aliarli filius quadriennio obambulans per plateas Jerusalem ci exitium imminere clamavit, 760, 1. non fuit propheta, 131. 1. Jcsus Christus præsignifcalus a Prophetis, 56,1,2; 57, 1. cur, *ibid.* Prophetarum scopus et suspirium, 67, 2; 68,1. ab iis cur ul duellator inducatur, 69, 2. cum venerati in præsepio bos Clusinus, 106, 1 ; 107, 2. autonoma*face dicitur Justus cl Sanctus sanctorum, 118, 2. ejus redemptio vocatur justitia ob quatuor causas, 119, 1. perfecto redimet Ecclesiam ab omni malo culpo cl oœnæ, 119, 1. ejus tempus cur dicatur novissimum, 121, 1. dicitur mons, *ibid.* 2. gentium dissidia componit, 123, 2. quomodo gladios vertit in falces, *ibid*, cl 121, i. quomodo sustulit omnia bella, *ibid.* et quæ bella, *ibid.* 2. qua Deus, est celsitudo divina, 131, 2. est germen Judææ, 146, 1, 2. ejus gloria tempore excidii Judæorum, *ibid*, suis ingens affert gaudium ex pace conscientiae, 147, 1. nobis est omnia, 148, 2. Ecclesia: quasi sponsæ suæ umbella est, 149, 2. dicitur ab Isaia patruelis cl dilectus, 151, 1, 2. est semen sanctum, ISI, 1, 2. tunc in mundo natus cum esset corruptissimus, 192, 1. cur cx virgine nasci voluerit, 195, 1, 2. cur dictus Emmanuel, 197, 2. in eo fuere triplices actiones, divina», humane el theandricæ, 201, 2. in quibus esset subditus Deo Patri, *ibid*, quintupliciter est Emmanuel, *ibid*, ct 202, 1. butyrum el mcl quomodo comesturus dicitur, *ibid*, el i. nulli fuit morbo obnoxius, *ibid*, ab hora conceptionis instillata ei omnis dulcedo gratiæ, 203,2. quomodo ovis sit, *ibid*, est apis, *ibid*. habuit ab milio SUA incarnationis actum rationis et voluntatis, 204, 2. inhabitavit in eo tunc plenitudo divinitatis, *ibid*, item duplex scientia, beatifica scilicet et infusa, *ibid*, el 265, 1. ncc non alia acquisita, *ibid*, quamdiu vescetur lucte et butyro, *ibid*, sprevit voluptatem omnem, *ibid*, ipse agnus adhuc leonem et ursum occidit, 206, 1, 2. cur ab Isaia vocetur duobus nominibus idem significantibus, 212, 2. ejus accelerata prædallo, *ibid*, ejus prædæ quinque, 213, 1, 2. quomodo vere fuerit filius Joseph, 214, 1. quomodo dicatur rex Assyriorum, *ibid.* el 2. mundum cl mundana devicit adhuc puer, *ibid*, cur comparetur aquis Siloe, 215, 1, 2. ejus silentium, *ibid*, dedit Apostolis clarem sacræ Scripture, 218, 1. ejus filli fuere Apostoli, *ibid.* 2. visus fuit portentum, 219, 1. quomodo terram Zàbulon cl Nephtali primo alleviarti, 225,9; 226, 1. Galilæam Gentium quomodo pnedalus, 226, 1. cur dictus a Juliano Apostata per contemptum Gallæus, *ibid.* 2. rjiK victoria dc diabolo el mundu comparatur wjcwriæ Gcdconis de Madianiti», 929, 1. utrimque simi-

litudines et parallela, *ibid*, et seqq. ipso puer quomodo natus el datus, 231, 2. eju* nascentia humiliatio, *ibid.* dum nasceretur erat princeps, 232, 1. quomodo principatus ejus super humerum ejus, dAd. et 2. per spinas adeptus est imperium, *ibid.* Catharin e Sentivi duis obtulit coronas, *ibid*, cur dicatur admirabile, 233 1,2. ejus nativitas maxime fuit admirabilis, *ibid.* dicitur consiliarius, el magni consilii angelus, 234, 1,2. factus est homo ut daret in se exercitium omnium virtutum, *ibid*, quæ consilia proposuerit animæ rationali, 233,1, 2. ad cum in rebus dubiis ct perplexis confugiendum est, *ibid*, est vere Deus, 235, 2; 236, 1. fuit foriis, *ibid.* quomodo sit paler futuri sæculi, 236, 1. ejus et Adami antitheses, *ibid*, csl princeps pacis, *ibid.* 2 spirituale ejus in anima regnum, 237, 1, 2. ejus solium in Ecclesia Christiana, *ibid*, regnum ejus cur dicatur solium David, quando id cœperit, ct quo titulo, *ibid*, quomodo genus humanum zelatus sil, *ibid.* 2. cum Isaias dal suis quasi signum vastationis Syria» el Samar, c, 238, 1. ejus oleum et unctio, 250, 2. ejus victoria de inimicis inferni prædicilur, 253, t, 2. est ramusculus tener et quomodo excreverit, 255, 1,2. csl flos, (*bid.* dicitur Nazarenus cl quasi Ilondus, cur, *ibid.* ilici quoque possit virga, *ibid.* 1. cur dicatur surgere dc stirpe Jes>æa, *ibid.* 2. quomodo super eum dicatur requiescere spiritus Domini, 256, 1, 2. timor Dei quomodo in eo fuerit, ct unde oriretur, 239, 1. fuit in eo limor filialis el reverenti ihs, *ibid*, quomodo nun secundum visionem oculorum judicaturus sil, *ibid.* 2. judicabit in justitia pauperes, *ibid.* 2, et 260, 1. suos defendet contra duros el superbos, *ibid*, quam acriter Phartsæos increpaverit, *ibid.* impium quomodo interficiat spiritu labiorum, et in primis Anlichrisluin, tbt d. eum ceu zona cingebant justitia et fides, 260, 1, 2. eum decet gladius, *ibid* sub eo habitabit simul lusus cum agno. 261, 1, 2. adhuc puer mullos ct varios Evangelio suo subijcere empil, 262, 1, 2. levaturus dicitur vexillum, ad quod omnes gentes confluent, 264, 2. ejus post mortem giuria, 205,1. ejus item sepulcrum glono>um, *tbid.* 2, el 636, 1, 2. in cruce tormenta patiendo, maxime glorificavi! Deum, 273, 2. est laus nostra active et passive, 274. 1, ejus fontes et aquæ vana», *ibid*, cl 2. ejus anima* nd inferus descendenti aninsultarint dæmoncs, 286, 1. honores fugit, 292, 1, 2. est quasi serpens alatus, 295, 2. dicitur agnus Moab, quia cx Ruth Moabitide prognatus, 301, 1. quomodo dicatur remissus de Petra Moab, *ibid*, el 2. ejus corpus est nubes levis, 316, 1. nudus prorsus in cruce pependit, cl cur, 324, 1. ejts typus est Eliacim præpositus templi, 343, 1, 2. ejus caro in Eucharistia propter unionem hypostaticam cum Verbo habet viæ physicam vel moralem vivificandi, 367, 2. ipse esi mu->rus et antemurale nostrum, 371, 1. quibus modis murus sit, *tbid.* cl 2. curat nos ab omni infirmitate, *ibid.* dirigit reclini intentionem ad Deum el salutem, *ibid.* csl excitamenlum humilitatis et spei, *ibid*, est magnus ad devotionem stimulus, *ibid*, graliludiiiem nos ducei, quam ci ob beneficia accepta debemus, *ibid*, provocat ad obedicnliam, *ibid*, invitat nos ad m omni necessitate sanctum suum nomen invocandum, *ibid*, ejus nomen omnem docet perfectionem, *ibid*, est lapis angularis et fundamentum Ecclesie?, 398,1,2. vocatur sanctu* Jacob, el Deus Israel, 409, 2. csl perpetuus fidelium doctor, 419, 2. csl panis arctus, 419, 1, 2. dat fidelibus nnuinu, id csl doctrinam cx utroque Testamento collectam, 420, 1. est migma quoque iu Venerabili Eucharistia, *ibid*, ejus principatus, felicitas, dignitas, beatitud» indicatur, 429, 1. 2 cl seqq. ejus liberalità*, 431. 2. ejus descensus el ascensus decem liueis quoinodo factus, 476, 2. dicitur h.ibitator quietisx quia pacificu* rex, 478, 1 csl nobis Noe, id est consolator, tripliciter, ISO, 1. quvniudu nus a servitute liberant, taiu spiilluati quam

t.-tnporalf 489,1. quantum ipso pru nobis satisfecerit, *ibid.* 2. vere Dolis e*t, 496, 3. quolupilceni sibi inerccdom a Patro promis^mi sotaper præ oculis habuerit, *ibid*, ejus in otes .iiiiinr, 497, 1. depingitur a priscis instar pistoris ovem humeris gestanlis, (*bid.* ejus corpus non e.4 ubique, 493, 1. serras est Dei quatenus formam •ervi assumpsit, factas *homo*, 519, t ; 534, 2. erit novus justitiæ doctor, 520,I. est legislator potius quam Moses, *ibid.* ju% etiam modo dicit per suos vicarios, *ibid*, pro-dicitur futurus mansuetissimus, 520, 2; 521,1, 2. non est tristi* neque turbulentus, sed passionum suarum Dotniflus, 522, 1. quibus iinnis regnum legemque suini in maridum uillixcni, 523, 1. fuit datus Judæis in fœ-dus, Gentibus m lucem, *ibid.* 2. mentis oculus aperuit occxcatos, 524, J. ejus victoria dc Gentibus per Evange-lium, 535, 2. ejus redemptu» tribuitur Dei el Chrisli xelo, 525,1,2. ejus typus Cyrth, 545, 1,2; 550, 1. qua homo, fuit gei nu n cœli el terral, 5al, 2. ejus genera* tiucuiup ir.ilur rori, *ibid.* el seqq. ipse solus matris ule-rum aperuit. 552, 2. gratis solvit captivitatem generis Immilli, 555, 1. in eo, qua Deu>, est tula divinitus et SS. frinita*, 556, 1, 2. in ejus humanitate quasi in (em-pio inhabitat divinitas, imo divinitatis plenitudo, *ibid*, eal Deus absconditus m humanitate, el vita obscura, 557, 1, 2. est item abscuridilus in Eucharistia, *ibid*, 2. ilio in orbem veniente siluerunt omnia oracula, et lo-quaces dæmones 5G2, Laviseli Orientis, 566, 2. fuit vir voluntatis divinæ, *ibid*, quintum ipse propinquat, tantum propinquat sutus cl justitia nostra et giuria Dei, IG7, 1, 2. ejusab ulero vocatio et numini* Jesu accep-tio, 581, 2. ejus os gladio comparatur, *ibid*, ejus pr<«-dictdio omnia crimina, passiones, rt dæmurics, et repro-bus resecat, *ibid*, per Apostolos et per se gentes vicinas ct remotus potenter debellavit, cl fidei suæ subjugavit pugnans ronsnus gladio, et eminus sagitta, 582, 2. est Patrii gladius ct sagitta tersa, et præ aliis Sanctis elec-ta, *ibid.* cur vocetur Israel, 583, 1. quomodo sit Dei gloria, *ibid.* 2. ejus gloria, 584, i. ejus despectio et contemptus, *ibid.* 2. ejus majestas in judicio, 585, 1. descripsit EcdcsuUn, ct singulos ejus fideles in cicatri-cibus vulnerum quas in m inibus accepit, 590, 1. in ejus manibus designatur robur cl potentia , et in iis sunt fundatu Ecclesiæ vires , *tbid.* quam libens legationem suom suscepit, 597, 1, 2; 620, 1 ; 631, I. fuit ei lingua erudilu, 590, 2. accepit a Patre mandatum moriendi, 597, 2. sponte so obtulit ad verbera et alapas, *ibid*, ejus barbi in passione et pili vellicati, 598, 1. fuit in ea adimis, 559, I. succurrit suis in extremis agentibus, C09, 1, 2. quilibet anima caro ei stetit, 616, 1. cum urbi (oli nudavit Pater in presepi cl in cruce, 619, 1. est brachium Domini, 624, 1. c?l velut virgultum, *ibid.* et 2, ejus in vita obscuritas et humilitas, *ibid*, non fuit ei lôceles, neque decor in vita et in passione, *ibid*, et 625, L e»l pulcher credentibus, *ibid*, cur dicatur novis-simi/. cl cessatio virorum, *ibid*, 2. est revera talis suif, *ibid*, ictus est novissimus ul hommum superbi im re-tunde» al, *ibid*, cl 620, 1. est vir dolorum iu anim i el in corpon *ibid.* 2. ejus labore* et infirmitates, 627, I, 2. cl scivil cas ferre, 628, I. cur dicatur vultus ejus abs-conditus *ibid.* 2, cl 629, I. quomodo ægrotationes el languore, nostros tulerit, *tbid.* cur nullos tota vita habuit morbos, 628, 2. putuit curare morbos nostros, quia cos in sc solvendo suscepit, 629, 1. ci morbi nostri pecu-liarem dolorem addiderunt, *ibid.* comparatur leproso ob multi* analogias, tôicf. 2. propter hominum peccata vul-neratus est, 630, Lest abyssus doloris ct nmori*, *ibid.* el 2. disciplina nostræ picis quomodo super cum, *tbid.* t. fuit que nos promeruimus, 631, 1. ejus mors fuit vere ucnficium, *ibid.* 2. quoti agnus toniūs, 632, 1. •ju* mansuetudo, pallenti i el silentium m passione, *ibid.* et 2« ib omnibus ordinibus fuit damnatus cl uccisus,

631, 1, 2. quomodo judicium ejus subi itum dicatur, (*bid.* generatio ejus quadruplex enarrari non potest, *ibid*, ct 635, 1. est pater novi el aurei smelili, *ibid*, ejus inno-centia, *tbid.* 2. est velut phumix, 637, 2. meruit execu-tionem omnis prtedeslindiionis Dei, 638, 1. quomodo sua scientia justificet multos, *ibid*, quomodo fortium dividat spolia, *ibid.* 2. rum sceluratls reputatus est, *tbid.* oravit ex charitate pro crucifixoribus, *ibid*, et 638, 1. Gentilitatem derelictam el ab adolescentia a Deo repu-diatam ad su vocavit, ac sibi quasi sponsam copulavit, 012, L non csl acceptor personarum, 615, 2; 657, 1. csl fons vivus qui nunquam exsiccatur, 640, 1. quem cibum det niimakiis, *ibid*, tjus corpus in Eucharistia quomodo dicatur fidele, 651, 1, 2. ipso csl fecialis pacti inter Deum cl homines, item testis, *ibid.* 2. quibus dotibus traxerit ad se gentes, 652,1. ejus signum el numen futu-rum quod sit, 655,1. dicitur salus, id est salvator, 656,1. est Justus justorum, 666, 1,2. plenam pacem tam Gcn-libus quam Judæis ult'ihl, 673, 1. veniens ad redimendus humilies inducitur quasi dux cataphractus, 696, 2. quo-modo vicem reddat gentibus, dum ipsarum impietatem destruit, 697, 1. invisibiliter uncus Spiritu Sancto in incarnatione, visibiliter in baptismo, 715, 1. Labet gra-tiam capitis, atque inde vocatus Melias, *ibid.* 2 el seqq. evangeliz.ivit pauperibus quibus el cur, 716, 1. quos contritos corde sanarli, *ibid.* 2. est medicus el chirurgus, *ibid*, tempus ultionis ejusquod fuerit el erit, 717, 2. est lampas et fax orbis, 724, 1. ejus triumphus de gentibus el impiis, 728, 1, 2. ejus merces fuit urbis pus.-essio, *ibid*, et gentes ab eo subaclæ, *ibid*, triumphus ejus ia cœlum accendentis, 730, 1, 2. sanguine quumodo vestes ejus rubricala? sint, 731, 1. ejus passio fuit torcular qnod ipse eticavit, 732, 1. ejus victoria?, *tbid.* 2. ejus adven-tus qualis fuerit, 738, 1,2. ejus deitas probatur, 752, 1,2. csl puer centum annorum, 753, 2« Joachim Abbas novo modo in Isaiam seripstl, 100, I, mulla prædixit, el de ejus vaticiniis judicium et cen-sura, *ibid.* Joannes Baptista fuit horizon veteris et novi Testanienli, 56, 2. in utero matris polluit usu rationis, 20i, 2. dura listis csl veste, 323, 2. vux est <d» novem causas, 490, 2* 491, 1. hac voce significabat Evangelii pncdicationciK longo audiendam, el lnte dilatandam, *tbid.* fuit vox tri-plex, *tbid.* 2. ejus elogia, *ibid*, habitavit et clamavit in desertu, 692, 1. id carpunt luci elici, *ibid.* 2. biennis n matre eo ductus : ea defuncta angelus eum curavit, *ibid.* cur in desertum abierit, *ibid*, ad litteram nb Isiia si-gnificatur per vocem clamantem, 490, 2. ob increpatio-nem incestus Herodis cum uxore fratris martyrio csl laureatus, 661, 2. victoriam Theodosio Imperatori con-tra Eugenium tyrannum obtinuit, 746, 2. Joannes Baptista Ferrarius Societatis Jesu Syriacæ lingua) peritissimus, 101, 1, 2. Joannes (S.) Evangelista sospes et illæsus dolio olei fer-venti! egressus est, 532, 2. revelationes suas in Apoca-lypsi habitas an intellexerit, 51, 2« Joannes (P.) Ogilbeus Seotus Societatis Jesu, quam in tor-mentis constans, 599, 2. Jouîmes Silentarius 47 nnnos siluit, 416, 1, Juannis Abbatis voluptate» spirituales, 251,2. Theodosio Imperatori prxdixit victoriam contra Eugenium obti-nendam, 43, 2. Joannis Decherii Societatis Jesu elogium, 205, 2. Juannis Elecmosynarii mansuetudo, 633, 1, Juanms Fischeri Episcopi et Martyris m morte lætitia, 63», 1. Joannis I.eydant Anabaptista* propnetiam sibi arrogantis ttequiti tf u, g. Joannis Matbhsonii arrogans temeritas, *ibid.* Joel propheta quandi» floruerit, 58, 2. qún! prophetet, *tbtd.* Jonas prupheta quaudb floruerit, 59, 2. quid scribal, *ibid.*

Jo^apliat rex Indorum patrem ejusquo regnum Christo as-
seruit adhuc adolescens, 263, l.ex iis qu e apud inferos
vidit, in ægritudincin incidit, ct virium defectum,
421, 2.
Joseph (B.) quomodo vere fuerit paler Christi, 214, L
Jubilait, mente et ure semper debent Christiani, 273, I, 2.
Jud.i et Israel tempore Apostolorum in unam Ecclesiam
coaluerunt, 270, 1.
Juda tribus cur germen Deo delectabile, 155, 1.
Judæa cur vocetur Sodomi, 111, I. Jud.e mærenili cl se-
dentis imago in nummis Vespasiani, 568,1. 1 ictē abunda-
bit, 202,2. vocatur cornu ob 1res causas, 151, 2; 152, 1.
ejus fertilitas el ubertos, *ibid*, cur dicatur insula, 325,2.
cur terra sanctorum, 377, 1, 2. fert vinuin rubrum vel
atrum, 388, I. sita est inter Euphratem et Nilum,
320, 2. per Carmelum denotatur, 408, 2. est ad Meri-
diem confluis deserto, quo ilur in Ægyptum, 413, 1.
Judæi sæpo a gentibus sunt vastati, 109, 2. ab Isaia cur
comparentur bovi el asino, 105, 2. tempore Christi el
post captivitatem Bibylonicam non coluerunt idolo,
128, 1; 390, 2. sed in fine mundi sub AntichristO ea
colent, 1Í9, 2. eorum fortitudo ct opus quomodo de-
struenda dicantur, *ibid*, el 120, 1. ohm pederastia in-
fames, unde eam didicerint, 127, 1. cur hodie desolati
sint, causa est nex Chrisli, *ibid*, quomodo a Deo privati
sint pane, 133,2. excidium eorum per Titum describi-
tur, *ibid*. 135, 2; 154, 1; 102, 2el seqq.; 183,2; 184, 1.
eorum sepulcrum in valle Topbelh, 159,2; 160, 1.
eorum in Christo mm recipiendo obstinatio, 182, 1, 2.
quomodo a Deo excæcali sint, *ibid*. 2. redeuntes e Ba-
bylone scripti suiti in catalogo, 147, 2. eorum deci in
vastationes, 183, 2; ISI, 1. Judæi in Christum cre-
dentes sunt semen sanctum, 184, 2. iis quomodo obsi-
gnata Evangelica, 218, 1. seditionibus mutuis Hicro-
solymæ corruerunt, 241, 1,2. eorum tempore haiæ cl
Christi impietates, 243, 1. eorum varia Bigelli, *ibid*.
244. 1. eorum consummatio quæ fucril sub tempura
Christi, 218, 2. eorum paucos elegii Deus, *ibid*, per
quas sint provincias dispersi, 269, L quam benigne
u r. gibus Persarum habiti, 284, 2; 285, 1. ab Assyriis
.dilu ti ml opem Ægyptiorum confugiebant, 310, 1. non
solebant uti femoralibus, sed tunicis longis, 321, 1. a
Chaldæis obsessi fecerunt puteos el lacunas in urbe, in
casque aquas ex fonie Siloe derivarunt, 338, 2. adhi-
bebant mensis musicam et cantiones, 857, I. cur lilii
sanctorum dicerentur, 377, 1. in prosperitate at? Mola
deduxerunt, in tribulatione ud Deum redierunt, 380, 1.
convertentur ad Christum visa sui depressione, el gen-
tium exaltatione, 390, 2. eorum, Prophetas dicentes:
//ac mandat Dominus, ridentium verba, S95,1,2. sed
propterea condigne punientur, 396, 2. eorum repro-
batio et gentium vocatio prædicitur, 409, 1,2; 534,1, 2.
cur dicantur jumentu Austri, 413, 1. vocantur leo, vi-
pera, regulus, *ibid*. 2. cum mane immolanda e**cl vic-
tima, totam noctem præcedcntein cum lætitia el canticis
transigebant, 422, 1, npræsinlanlur per bovem, gen-
tes per asinum, 435, 2. Deus pictum cum lpsis initum
irritavit, 439, 2. eis vetitus fuit equit itus el equorum
copia, 461, 2. eorum caecitas, 527, 1, 2. sunt venumdati
el servi Dei, *ibid*. 2. ip4s posi reditum e captivitate
Babylonica Deus dedit larguin imbrem, 514,1. ul sanc-
lillcarentur, Deus ex se præslilit omnia, *cd illi Alten-
lerc ei noluere, 528, I, 2. cur de Cyro illis Deus præ-
Hara prædir voluerit, 547, 1. eorum reges unctione
Consecrabantur, *ibid*. 3. eorum Deus curam gessit ab
Utero, id est nb ortu Sy nngogæ, 563, 2; 564, 1. tempore
Admet Ezechie valles proclives erant iu idola, ideo-
que vastandi a Babyloniis, 565, 1. a tempio et urbe
•ancta didi populus Dei, pupulus sanctus et fidelis,
573, 2. ob id putabant sc esse impugnabile*, 574, 1.
gloriabantur quod essent de domo polen* Siimi Dei,

ibid. sunt indociles, duri, inobedientes, *ibid* 2. fuere
viles el probrum omnium gentium, 578, 2. eorum nulli
Babylone manere, quam in patriam redire maluere,
579, 2. ad eos primario missus est Christus, 583, 1.
hodie ita abjecti Sunt ul videantur feces orbis totius,
584, 1. Judæi pii dolebant gentem 'uam olim electam,
post a sanctitate cl fide deficere, 589, 2. repudii ipso-
rum quæ sil causa, 595, 1, 2. per Chrisli occisionem
sibi Bagelltfm el excidium Titi accersiverunt, 600, 2.
in obsidio illo quam fuerunt molles, et languidi et
stolidi, 612, 2. quiete cl commode Babylone Egressi sunt,
620, 1. Messie adventum perfide hodie ncgant,623, 1, 2.
putant se exsilium et omnia dura pati ob peccata Chris-
tianorum, 635, 2. illorum adolescentia, confusio et vi-
duitas quando fuerit, 641, 2. eorum strophæ eluditur,
642, 2. cum gaudio el exultatione templum adibant,
661, 2. cur vocentur congregatio Dei collecta in Judæa
ct templo Hierosolymitano, 662, 1. dicuntur libi au-
guratricis, 667, 1, linguis exertis irriserunt Christum,
ibid. eorum idololatria, *ibtd*. cl 2. idolo Moludi se
ornarunt el unxerunt, 668, 2. comparantur vipera cl
aspidi, 691, i, 2. quam sint pavidi, 694, 2. vocant om-
nes gente* transmarinas, 762, 2. qualem Messum ex-
spectant, 732, 2. peccantes solebant merita non sua, sed
Abrabæ, Isaac et Jacob, apud Deum allegare, 737, 1.
qui i inhæsere suis justificationibus legalibus, cl spreve-
runt ct rejecerunt justitiam veram a Christo allitam,
ideo quasi immundi cl inildeles a Deo rejecti sunt,
741, 1, 2. Deum orantes magis eum a se alienant,
quam sibi concilient, 742, 2. eorum desiderabilia omnia
tersa *unt in ruinas a Tito el Rom iuis, 743, 1, 2. illo-
rum pervicax obstinatio, 745, 1. n* porcina caro vetita,
747, 1. ipsis posi Chrisli mortem naturati* incsl fætor,
hic tollitur biptiMiio Chrislimo, 141, 2. eorum victiinæ
>cur displicerent Deo, 112, 1, 2.
Judicat Deus quadrupliciter, 123, 1, 2. judicare Hebræit
idem quod gubernare et dominari, 606, I•
Judices llebræorum boni qui fuerint, 118, 2.
Judices munera debent contemnere, 116, 1. judices esse
debent Principes, 501, 2.
Judicium et Justitia an ab invicem distinguantur, 155, 1.
judicium iitX-Mariuin principi, 429, 1, 2.
Judicii dic omnia expiantur, 148,1,2. judicium Christus
quomodo Gentibus prolaturus sit, 520, 1.
Jtiditbam reginam regno pulsam quomodo consoletur
S. Gregorius, 490, i.
Jugum computrescere quid sit, 249, 2; 250, 1.
Julianæ et Basili'» (SS.) virginum fœcundila? spiritalis,
197, I; 660, 1.
Julianus Apostata voluit haberi Deus, sed frustra, 290,1.
ejus blatpbcmi in Christum, tetra mors cl feralis, 465,2.
Julianus (S.) Martyr ad nomen Jesu quomodo liquesceret*
370, L
Julii Caesaris clementia in victos, 521, 2.
Jumenta Austri cur dicantur Judæi, 413,1.
Juncus Intelligitur per tò *refrenans*, cur, 239, L ejus
etymon, *ibid*.
Jupiter ILimmon cultus ab Ægyptiis specie capri, 413, 2;
sto, 2.
Juramento in Scriptura omnis Dei cultus signatur, 320, 2;
559, 2.
Jus carniū profanum quod diceretur, 747, 1.
JuMiBcatio impii divinius opus est quun creat.o universi,
5i2. 1.
Justificatis adaptantur omnia nomina Jesu Chrisli, 233, 1.
Justinianus Imperator quamdiu fuit catholicus fuit fœlix;
ut postquam hæreticus, Infelix, 709, 2. conliclu reli-
quiarum sanet irum sanitati restitutus est, 762, ! ju-
rantem per Dei aliquod membrum ultimo vupplitiu dari
jussit*
Justinus Imperatur Joanui Pontifici Cunstaulinupvlm ve-

nif-ntl cum tofa urbe occurrit, ct ad pedes ejus angos-
taba ornamenta abjecitv 591, 2.
Justinus Philosophus convenus ad Christum cx lectione
Prophetarum, 53,2.
Juitiis antonnmnslicc dieitur Christus Dominus, 118, 2.
Justus non peccat m omni opere bono, ul censent hae-
retici, 742, i. licet ælate sit Juvenis, dicitur tamen
senex, 753, 2.
Justi quasi *column*» sustentant rcmpthlicam, 666, 1. sunt
in terra ceu germen plantationis Dei, 713, I. item opus
manuum Dei ad glorificandum, *ibid*, soli et lunæ com-
parantur, 421, 1. iis Deus prope est, non peccatoribus,
651, 2. justorum verorum cl fictorum in rerum tempo-
ralium penuria cl jactura discrimen, 675, 2.
Justitii comes el effectus est ver» fidei, 115, 1. justitia ct
salus Dei æterna csl, mundi temporalis, 605, 1,2. jus-
titii et potentia in vero principe requiruntur, 260, 2;
559, 2. ca viget tempore pacis 578, 2. justitia pro præ-
mio juslitiaë. sic iniquitas pro poma iniquitatis accipi-
tur, *ibid*. item pro misericordia, 679, 2. ejus sex
fructus, 434, 1.
Justitia noslræ omnes quomodo dicuntur ccu pannus
menstruat», 741, 1, 2.
Juvenes cur dicantur *perversi el refrenantes*, 319, i.

K.

Kiliani (S.) corpus in equili ab equis honoratum, 107, 1.
Kirchuriccl an proprium nomen urbis in Moab, 303, 1.

Labores pro Deo videntur carbones, sed sunl carbun-
culi, 178,1.
Labrusca vitis agrestis, qualis, 153, 2.
Lac symbolum malernitatis. 263, 1, 2. item innocenti»,
ibid. lac csl fides, vinum csl spes, quæ csl anima fidei,
650,1, 2. laca vino serescit, *ibid*, lac camelinum post
hominum dulcissimum est, 703, 1.
Lacedemone exsulavit luxus vestium, 144, 2.
Laccdæmonii quomodo exceperint legatos Darii regis
P<t num, 396, 2.
Lacessens ad pugnam sæpe profligatur a lacessito, 313, 2.
Laciimarum donum undenani monachus quidam adeptus
424, 2.
Lælilia superabundant Beatorum in cœlo, 607, 2. lætitia
ussi irrigat suo succo el medulla. 767, 1, 2.
Lagena fictilis Gedeuiis imago csl Christi, 229, I, 2.
Lanis vetita Scriptura cognitio et explicatio, 264, 1.
Lii<is sive Lais urbs, dicta postea Paucas et Cæsurea,
252. 2.
Lami» sunt dæmones succubi, vel illorum spectra, 452,2.
unde dicantur, *ibid*, sunt animalia in Libya hoc nomine,
ibid.
Lain alba colon* aliquo imbibito dealbari nequit, 114, 1,2.
Languores nostro» quomodo tulerit Christus, 628, 1, 2
el 'cqq.
Lipides c petra excisi, el filii a patre descendentes inter
se comparantur, 003. 1,2.
Mres posi domorum fores a Romanis collocabantur, 668, 1.
Lileulia abscondita apparent augustiora. 658, 2.
Limlandt Dei septem modi, 273, 1, 2. eum assidue lau-
dare est (juæddin sila cœlestis, 565, 2.
Laurentius (S.) in craticula assatus exsultavit in spiritu,
687,2-cjus in tjranno compeli<ndo generositas, 599, 2.
Laus unde dicta, 712, 2.
Lc» (S) Roniin» felix et sancta mors, 769, 2.
Leo tytnbolutn saevitia* et cladis, 299, 2. lco vocatur Chris-
tus el diabolus, 211, 2. leo rugitu suo primo percellit
pnon ti llumines, antequam cos prvdcliu, 426, 2.
kuuei crediti uuuquam durmire, Inue ante xalvas

templorum vclul vigiles custodes pingebantur, 331, 2.
cum primum in lucem eduntur, curvos habent unguo*,
ibid leones fossam parabant tumultando corpori S. Pauli
Eremitic, 267, 2. Iconis grati exemplum, 106, 1. 2.
Leo CiUrius fuse in tatam scripsit, 100, 1, eum lotum
ad Christiani torquet, ut cum Judæis extorqueat, 61, 2.
Leo Magnus electus in suminum Pontificem exhorruit,
292,2.
Leo IX Christum meruit hospitio suscipere , 302, 2.
Leonis Pictavicnsis sedeste blasphemantis mors, 460, 1.
Leocadia virgo cl martyr Hispaniensis post mortem appa-
ruit S. Ildefonso Episcopo, 381, 1.
Lcodicnses *Dal*, id est diabolium, etiam suos amicissimos
nominant, 397,2
Leonardus (S.) captivo cuidam in columbæ specie appa-
ruit, 70Î, 2.
Leontius Episcopus quomodo defenderit honorem Episco-
palem apud Eusciam Constantii Imperatoris uxorem ,
592. 1.
Lepra Orias rex cur percussus sit, 164, I, 2. lepra apud
Judæos erat sæpe pœna peccali indicia ob superbiam,
murmurationem cl rebellionem, 629, 2.
Leudantes Sanctos aill;gens quomodo a Deo punitus,224,2.
Leviathan est balena, cur, 384, 1.
Levilæ dicli quasi adslicli Deo, 657, 1.
Lex Evangelica vocatur iudicium multas ob causas,
605, 1,2. lex Dei dicitur argentum cl vinum, 115, 1,2.
legis Mosaics Propheta? qui sint, 43, 2.
Leges, fœdus, jus quomodo ab invicem distinguantur,
356, 2.
Libanus duplex: hinc in Scriptura aliquando in bonam,
aliquando in malam partem accipitur, 253, 2. cur
gentes significet 9 409, 1. ejus situ«, proventus, *ibid*.
unde nomen id derivetur, *ibid*, ei Ecclesia assimilatile,
ibid. Libanus Judæorum ditionis eral,ntquc inde varia
llicosolymain deferebantur, 405, 2. erat Judææ prin-
cipium, munisci antemurale, 466, 2.
Liber Jeremiæ scribitur, legitur, exuritur, rescribitur,
87, 1. libri veterum convolvites erant ex variis mem-
branis consuli, 418, 1.
Libera sola sunl contingentia, 515, 2.
Libcralitas csl virtus principis, 431, 2.
Liberatio urbis llicosolymæ ct generis humani a tyran-
nide diaboli, inter se comparantur, 191, 2.
Liberii (S.) ad S. Marcellinam Ambrosii sororem concio,
660, 2.
Libertini cujusdnm mansuetudo, 632, 2.
Liberum nrbiliitum adstruitur, 114, 2.
Lidwina (S.) virjt,^ pro injuriis beneficia rependebat, 633,1.
ejus coronam perfecit passio, *ibid*. 2.
Ligni vitæ vis, 755, !•
Lilium vitæ puritatis et castitatis Sanctorum in Ecclesia
est symbolum, 455, 1.
Lingua erudita ingens Dei donum oratione comparandum,
596, 2. lingua maris csl sinus maris, 271, 1, 2. item
scopuli cl promontoria, *ibid*, lingua Cbananilis media
est inter Ægypti.im ct Ilcbneain, 319, 2.
Lini usus in sacris erat apud Ægyptios, 317,2.
Linteamina Jud.caruin qu ilín erani, 141,1.
Liquor e Sindorum corporibus manans, 762, 1,2 et seqq.
Lit1er» labiales II, M. P, pueris familiares sunl, 396, 1.
Locus ille Rom», in quo alias Christo nascente oleum
finxit, fuit olim punitentaria, 152, 2.
Locus imus centrum est humilis, 626, 1. cslquc locus
Christi, idcoque nobilissimus, *ibid*, locus creatura* est
nihil, *ibid*.
Locustis comparatur homo ob duodecim analogias, 501,
1, 2. ipsæ describuntur, •Zud.
I lzmgarï fuere primi praecones Evangelii!, 755, 2.
I l.*» inculi «pian lo leiiipu< ut commodissimum, 117,U
I Luqui ad cur cil blandiri. 488. 1.

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Ron

Lorien Dei eat justitia, G96, 1. |
 quia in peregrinos misericors fuit, misericordiam a
 Deo invenit, 302, 1«
Lucinnuv (S.) martyr a Delphino sepultus, 268. I, 2.
Lucifer inane orient, et de cœlo cadens quit sit, 286,1,2.
 Lucifer stella corsie dicatur, 287,1,2. est imago secunda
 el advert® fortuna?, *ibid.*
Luciferi dæmonis casus, 288, 2. quomodo in cœlum con-
 scendere voluerit, *ibid*, quomodo Deo similis esse, 291. 2.
 quomodo retusus sit, *ibid.*
LucifcrCalaritanus Constantium Imperatorem vocat Judam,
 111,2.
Iudibrium Dei est homo, 342, 2.
Ludnvicus Pius Caroli Magni filius mirum in modum Pon-
 tifices Boinnnos csl reveritus, 592. 2.
Ludovici XI Galli® regis in viros sanctos affectus ct libe-
 ralitas» 431,2.
Lumbi maxime dolent parturientibus, 328, 2; 329. 1.
Lumen wepe vitam significat, cur, 701, 1. csl symbolum
 prosperitatis et felicitatis, 681, 1. item grati® spiri-
 tualis, *ibid.* 2. designatur Christi adventus, 701, I, 2.
 kimen Israelis el Sanctus ejus, est Deus vindex, 246,1, 2.
Luna quomodo in fine sæculi erubescet, 362, i.
Lunula ad ornamentum mulierum quid essent, 140, 1.
Lupanaribus assimilantur nimis se ornantes frinirne, 142,2.
Lupus quomodo fuerit Paulus, 214, 2. lupus cum agno
 sub Christo habitabit quo sensu, 261, 1.
Nitherus omne bellum sustulit, ct impium esse docuit,
 124, 2. quam falsus fuerit vates, 44, 1, 2. quibus in re-
 bua arianizet cl atheizet, 235, 2; 236, 1.
Lux an futura sit major in fine særulorum, 449, 1. lux
 et tenebra symbolum libertatis et captivitatis, 693, 2.
Luxuriosi onocentauris assimilantur, 452,2.
Luxus festorum quam merito culpandus, 112, 2. luxus
 vestium ex SS. Patribus taxatur, 142, 1,2 etseqq.
Lycurgus ornatum nimium Spartanis vetuit, 1 <4, 2. cur
 conira ingratos legem ferre noluerit, 105, 2.

M.

Madian unde dicta, 703,1
Mndianilis dæmon assimilatur, 231,1
Magna (quæ) sunt, vocantur Dei, 403. I
Magnanimitatis symbolum aquila, 504, 2
Mahomctis symbolum quod sit, 537, 1
Malachias fuit ultimus Prophetarum, 60, 2
Malacbias (S.) Iberni® Episcopus invitus Episcopatum sus-
 cepit, 292,2
Malitia pro tribulatione interdum dicitur, 488, 2
Mali ubique sunl prfcterquam secum, 565, 2
Malum Hebræis significat quidquid aflllgit, 551, 1
Mandare verbum militare idem quoti mittere exercitum,
 351, 1.
Mane unde dictum, 701, 1. *mane pro quotidie*, 437, 2.
Manetis pseudopropbctia, 44, 1.
Manichæi votus Testamentum carpebant ut imperfectum,
 56,1.
Mansueti vocantur in Scriptura sancti, cur, 260, 1.
Mansuetudo Christi agnina, 520,2; 521, 1. et patientia el
 silentium in pastione ejus eluxit, 632, 1, 2.
Marcion vetus Testamentum ut imperfectum rejiciebat,
 56, 1.
Marcus et Marcellianus fratres cantarunt inter tormenta,
 123, 2.
Mare in Scriptura Occidentem significai, 270, 2. item
 aquarum copiam, 316, 2. mare dicitur Tharsis, 129, 2.
jhrگانUnim in calceis puellaribus luxus, 139, 1. marga-
 rila.\ Ater est ros, mater concha, 552, 1.
Maria l'gyptlaca in sepulcri Dominici templo conversa,
 265, L ei mortua* leones fossam pararunt, 267, 2.
Maria X *falena* (S.) septies per diem audivit angelos

canentes, 172,1. ipsi est conversionis «pecnlum. 456. 2.
breve ejus vile compendium, *ibid*, ex ore cranii ejua
vilis germinavit, 762, 2.
Maria Oigmacensis (S.) ex solo odore cognoscebat an quit
esset in gratia Dei, 259, 1. vidit matrem suam in in-
ferno scpultam, 424, 2.
Maria Virgo petra esi quæ edidit agnum Christum, 301, 2.
genuit prolem nobilissimam, qn» innumero* Deo et cœlo
filios genuit, 661, 1. semper Dei voluntatem et gratiam
attente excepit, eique ex aequo cooperata est, 400, 2.
terra est e qua proditi Salvator Jésus, 552, 2. quomodo
dici queat aperti, cum manserit virgo, *ibid*, ver spiri-
talo el virgineum mundo induxit, 553, 1, quomodo jm*-
perit masculum, 761, 1, cur dicatur nubes levis, 316, 1.
ejus virginitas in conceptione pluribus probatur, 193, 2;
194, 1. item in partu, *ibid*, ejus elogium, *ibid.* 2. sua
virginitate meruit fleri mater Dei, 19 4,2; 195, 1. ejus
integritas miraculis probatur, 195,1, 2. voratur *Alma*,
ibid, est genitrix filia sponsa Dei, *ibid*, ipsa filio quasi
piler et mater nomen imponit, 197, 2. fuit prophetica
vere, 211,2; 212, 1.
Mannam (S.) columba in tormentis corroboravit, 705, 2.
Maris Hubri transitus celebratur, 535, t, 2.
Maritus est quasi dominus uxoris suæ, 642,2. erat isapud
 Romanos uxoris Judex, *ibid.*
Martinus (S.) sacræ Scripture testimonio Episcopatu dig-
 nus judicatus, 224, 1, 2. non nisi coactus diacona-
 tum suscepit, 202, 2. ejus patientia in verberibus.
633,1.
Martyres retinebunt cicatrices vulnerum suorum in æler-
num ad gloriam, 655, 2. ignem superarunt, 532,1. fuere
in tormentis adamantes, 599, 1. coronas cœlesles semper
præ oculis habuerunt, 725, 1, 2. sunt agri, 633, 2.
voce vel scripto testabantur se esse Dei cultores vel
Christianos, 541,2. eos vocat Deus interfectos suos,
881, 1. martyres Hom® fuere innumeri, 382, 1,2.
Martyrium maxima Dei laus est, 273, 2. martyrium voca-
tur altare et quævis Ecclesia, cl cur, 268, 1.
Masculos cl masculum quomodo pepererit Synagoga Apo-
stolorum, 760, 2. masculi in Scriptura vocantur Sancti,
ibul. ct 761,1.
Mater el Deus in homine formando pariantur, 564, 1, 2.
cl seqq. mater quædam viso filio, quem mortuum pu-
tabat, exspiravit, 608, 1.
Materia sæpe ponitur pro re cx eadem confecta, 520,2.
Matrimonium Dei cum Ecclesia, 642, 2.
Mattimi* (S.) eo quod castitatem Iphigeniae persuaserat,
ad urum occisus, 661, 2.
Matutinum studium optimum, 597, 1.
Maximiani Imperatoris qui in Christianos sæviit castigatio
et pœna, 593, 2.
Maximini tyranni feralis cl acerbus interitus, *ibid*»
Mecha urbs Arabiæ Petrææ, el in ea Mahomelis delubrum,
296, 2.
Medenema quæ sit urbs, 252, 2.
Media el Persia vocantur desertum,cur, 328, I.
Media via interpreti Prophetarum est socianda, 6*. 1.
medius digitus vocatus est impudicus, 680, 2. medium
sæpe non capitur geometricæ, 359, 1.
Mei optimum cur sil in imo dolio, 368, 1. mellis usus el
commoda, 202, 2; 203, t, 2. est signum virginitatis,
ibid, ipsum una cum lacte dabatur ohm recens bapti-
zatis, 204, 1. mei est roris medulla, 552, 1, 2.
Mellitam placentam cur Græci imponent ori defuncti,
756.1,2.
Melo dicitur Nilus, cur, 348,1,2.
Mem quadratum in medio vods mi*""")? *lemarbe*, quid
denotet, 236, 2.
Memoria jugis Del habenda, 565. 2. memoria Christi pa-
tientis omnia amara nostra dulcorat, 627, 2. memoria
malorum nulla erit in cœlo, 753, i.

Mendacium «ini idola, quod nomen apud gentes etiam tu u<n <i>fmt</i> , 397, 2.	miraculis probata virginitas B Virginis, 105, 1. miramia h.ii.r, 01, 1.
<i>Menæ</i> martyr is resolutio In morto oppetenda, 745, 1.	J/iwrre significat propinare vel fundere, 162, 2.
<i>Meni</i> quid : est dæmon, cur : an Mercurios, 750, t. unde dicatur, <i>ibid.</i> 2. eadem dea quæ fortuna el Gad. <i>ibid.</i> el 75!. t.	Misericordia a Deo paratissima misericordi, 670. 1, 2. misericordia* Dividi a Deo promissa*, 651, 1. pro mensura miserirordim exhibita* erga miseros, misericordem se exhibet Deus, 399, I. mi«oricordi.i Del dicitur «eterna, 612, 2. misericordia in alium, optimum remedium evadendo) miserim proprii», 302, 1.
Mens eminenter continet <i>ritum</i> , omnemque sensum, 6i>, 1. mens esi auris, oculos, et cor, etc., 182. 1. mens a Deo infinito creata infiniti bum capax est, et soin eo satiari pniesl, 651,1.	Mj.«tricordinm amplitudo, ul quaqtiaversum «e dilatent et multiplicent, 682, 1, 2. illi Ecclesiam lapsam restituant, 6
Mensam velares cur ponerent diis suis, 750, 1. mensa Beatorum quam <i>piena</i> , 751, 2.	Missio Dei necessaria omnibus predicaioribus, ISO, 2.
Menses habebant innares Hebræi ab uno novilunio nd alterum, 571, 2. I	Mitium nomine dicuntur in Scriptura sancti, 260, I.
Mercatorum sua protrudere volentium allecationes vocari i ponunt canticum meretricis, 551, 2. mercatorum ovaritia incusatur, 8»8. 2. I	Mitr i» puell irum ornamento quæ sint, 140, 1.
Mercatura vocatur moretre ciim, et meretricium mercitura, 352, 2; 353,1. I	Mixtio et p.ibuhim quomodo differant, 420, 1. mixtiones variæ el admirabiles in incarnatione Jesu Chrisli fact i sunt, 195, 2; 196, I; 420, 1.
Mercenarii anni vastationis Moab qui sint, 304, 1,2.	Moab est pars Arabino Pelrææ, 296, t, 2. unde dicta, ejus termini, urbes primari», fertilitas, luxus, <i>ibid.</i> 297, 1.
Alerces ct laurea Apostolica integra servatur apud Deum strenue, etsi sine frnclii laborantibus, 583,2. I	eam vastavit Nabuchodonosor, <i>ibid</i> , ejus incplæ filii noctis, 298, 1.
Merce» Chrisli bellatoris pro labore suscepto sunt gentes abeosubaclæ, 728. 2.	Moabita» perpetui fuerunt hostes Judæorum, 369, 1, 2.
Mercurius præ^es negotiationum , 750, 2. astrologi etiamnum ei multam vim adscribunt in eos qui eo ascendente nacruntur, <i>ibid.</i>	Mœstis cur steli» cadere de cœlo videantur, 74, 2.
Meretrix vocatur mercalrix, 852, 2; 353, 1. meretrices olim cocco utebantur. 114,1.	Molucenses a fide Christi deficientes quas pœnas dederint, 707, 2.
Meridies symbolum afflictionis ct calamitatis, 301, 1.	Momentum stateræ duplex, 499, 1.
Mcroilach commune fuit nomen regum Babylonis, 484, I	Monachismus quantopere in Ægypto viguerit, 316, 1; 320, 2.
1. 9. quis fuerit Ille qui legatos ad Esechiam misit, <i>ibid.</i>	Monachus de pietate superbiens quomodo a dæmone Uhisus 291, 2. monachii* quidam ebrius cl blnsphemus est a dæmone vivus nttnlus, 340, 2. monachi ciijn sdam patienila, 633, 1. monachi D. Dominici Loricati quam exacte servarent silentium, 416, 1.
Merovæu* <i>Chilperlci regis</i> Francorum filius quomodo e sacra Scriptura sortem suam didicerit, 223, 2; 224, 1.	Monarcha quilibet vocatur rex Assur, cur, 214,1, 2.
Mesopotamia Orientalis est Palestina), 510, 2.	Monarchia optimum regnum est, 505, 1.
M« Mias cur promittatur Achas regi, 190, ! el seqq.	Monasteria et templa félicitant respublicas et civiles, 427, 2,
Messi» munia et officia quæ sint, 714, 1, 2 et seqq.	Monastica vita cœpit in Ægypto, 321, 1.
Metu (in) et pavore anxie lux ct dies exspectatur, 333, 2. melum immittit sæpe Deus hostibus amicorum suorum, 464, 9.	Monica (S.) post sumptam Eucharistiam ardor et plains, 179, 2. Dei inspirationes dignoscere poterat ab aliis suggestionibus, 47, !•
Micluris propheta quando floruerit, 59, 2. quid scribat, <i>ibid.</i>	Monile quod genus ornamenti, et unde sit dictum, 140, I.
Michael est angelus faciei Dei, 733,2. fuit ductor el projector Hebraeorum, <i>ibid</i> , ipse humilis sedem superbi Luciferi obtinuit, 291, 2.	Mons præparandus quis sit, 121, 2. in monte cur sit evangelizandum, 618, 1. montes quomodo colliquescant n sanguine, 447, 2. montes a facie Dei ct Chrisli quomodo dicantur defluere, 738, 1, 2. super montes cur dicantur Apostoli prædicaturi, 618, 1. montes stolidi adorarunt gentes, 520, 2; 527, 1 ,
Michielis III Imperatoris temulentia et ferita*, 339,9. in-torni ebrius, a Basilio ac conjuratis interfectus, <i>ibid</i> , et 240, I.	Montarti hærcsiarchæ pseudoprophetis, 43, 2.
Michaelis Slifelii Lutherani impostura Pl confusio, 44, 2.	Moralia S. Gregorii P.ipæ quanto in pretio olim habita Mi.t, 746. t, 2.
Migma proprie quid sit, 420, i. cur migma el mixtio vocetur Eucharistia, <i>ibid</i> , el 2.	Morbidi quos Christus curabit, viso ab eo se tam benefice curari , compungebantur de peccatis suis, iLulue eorum veniam el gratiam ab eo impelrabanl, 628, I, 2.
Miles Episcopus Persie» cuidam civitati cum malediceret, ipta nb inimicis subversa est, 707, 1.	Morbus cur leoni n<similelur, 479 , 2. docet hominem modeste de se sapere, 472, 1, 2. domat omnes oliato principes el reges, (<i>bid.</i> morbos cur Chrislus nullos habuerit lota vita, 628. 2; G29, 1. morbi nostri peculii-rem pœnam addiderunt Christo, 629, 1«
Miles quomodo virginem Christianam a «lupro vindicariI, 262, 1. miles quidam defunctus ad vitam rediens qualia se apud inferos vidisse narrarli, 424, 1, 2.	Moria mons erat in Jerusalem, eralqne idem qui Sion, 336, 2.
Milites anna poliunt ad ornatum et acumen, 582, 2. milites olim stigma impressum manu ferebant, quo se hujus vel illius ducis esse profitebantur, 541, 2. militum superMitum, ot aliorum iu acie, nota quæ apud veteres e<*et. 147. 2.	Mnrs viris justis pax est tranqnillilas, 666, 2. iis est suavis instar somni : inde sepulcra eorum cubilia sunt, et ccmeterin dicuntur quasi dormitomi, 382,1. mors indans incitat hominem nd fervorem spiritus, 506, 2. mors Christi fuit sacrificium vere, 631, 2. mortem in so homo circumfert, 600, 2. cam Gentiles habuerunt ut deam, 397. 1.
Militro <i>cœli</i> prepie in Scriptura quid significet, 361,2. militia cœli sunt stelle, 501, 1, 2. quomodo tabescere dici queat, 447, 2. militia est afflictio, 488, 2. militia pro sacerdotum ministerio, 361»2.	Mortuos cur consulerent divini, 221, 2«
Millenariorum error de mille annis felicitatis in terra post judicium agendis, 619,1.	Moses magno multipliCH.aa a Deo donatus fuit spirituf
Minimus quomodo futurus in millia, 713,	
MiraHu Christus in sanctis suis, J33,2.	
M>rçculis infren intur increduli, ul credant fidei, 575, i» 2.	

734,1, 2. full interpret populi ftd Deum, 538, 2 illius mnnsuetudo, 522, 2, Muliebri forma cur fortuna dea pingeretur, 749, 2. Mulier ebria olim a puero concepit, 340 , 1,2, mulier nulla S. Eiarrii monasterium intrare potati, 685, I, 2. mulieri* qualis sit dominatus, 138, 2. mulieres Stoni» colore* saterdololes imitabantur in vestibus, 141, 1. Multitudo maris ad Ecclesiam confluxura qu» intolligatur, 702, 1,2. Mundana omnia cl nlta cito evanescunt, 357, 1, 2; 406. 2. Mundani evanida cur habeant consilia, 839, 1. texunt (das araneorum, 692, 1,2. Mundi ct Christi antitheses, 220,1, 2. mundus in manu Dei est, ut momentum stater», 499, 1. ip*a mundi conversio uni Dei potentis adseribend®, 556, 2; 557, 1. mundum quomodo vicerit Christus puer, 214, 2; 215. I. mundus dicitur Ægyplus, 313, 1,2. est perpetua ruina omni* generis hominum, 427, 1. est plentis furo, 356, t. est civitas vanitatis, 357,2. ejus definitio, *ibid*, ct 338, 1. Munus omne a se abdicet judex, 442, 2. Murenulæ puellarum quid sint. 440, 1, 2. Min usci antemurale varie el mystice accipiuntur, 373, J, 2. Allise» cur vocentur Ægyptlii, 207, 2. Musica apud veteres Hebreos, Gentiles et Christianos erat in uhi, 159, 2. maxime in mensa ct conviviis, *ibid*, el 357, t. Mus*ilatores vocantur Judæi, 410, 2. Mutinies leviter vitæ genus optime conferuntur labruscis, 15 1, 2. Mutationes cœlorum ct astrorum an flant ct fleri possint, 119. 1. 2. Mutatoria in vestibus quid sint, 141, t. Myrica symbolum hominis pauperis et abjecti, 624, I, 2. Myrlps quia silaci.im juvat, Veneri sacra eral olim, 654, 2. Mysteria incarnationis ct Eucharistia* inter se comparan* iur, 201, 2. Mysteria Trinitatis cl Incarnationis Dei sunt incomprehensibilia, 171,1.

N.

N et L litière quia labiales, sæpe inter se commutantur, 562, 2. Nuhn deus Babyloniorum unde dictus, 562, 1, 2. videtur idem esse quod Merodarb, *ibid*. Nabiinassar palor Mardokempadis, 485, 1. Nal|Ucliodonosor non ex se, sed Dei jqssu invasit Ju l.ro», 76. t. quomodo dicatur Assur cum esset Chaldæus, 616, 2. vastavit (diam Arabiam, 331, 2. quando vastaverit zEgyptum, 310, 1. Moabita* vastavit, 297, 1. el quando. 304, 1. Nahum propheta quando floruerit, 59, 2. quid Iractet, *ibid*. Nitalii Adrianum marlyrem virum suum, vocabat dominum, 642, 2. Natura generat omne* pulperos el nudos, 157,2. Naufrago ^similantur damnati, 370, 1. Naves zElhiopicæ cur dicantur cymbalum, 310,2. Naves Tbarsis quæ sint, 129,2. Nini comparatur tyrannis, 445,2. navis et naufragi mira gubernatio Dei nutu, 532« !• Nazareus cur dicatur Christus, 255, I. 2. Ni cromanlia quid sit, 223, 1,2. Neomenia apud Judæos quid esset, 112, 2. eam cur cvlebi ir. nl, 761, 2, Npphl.iiiium quomodo ct quando Christus alleviarli, 225, 2; 226 1. Neroni* cubicula unionibus orant instrata, 613, 2. eju* initio imperii clementia, 521, 2. totam Hornam delicii* nut ambitioni suæ servire fecit, 155, 2. quam misere perierit; ejusdem fuga cl mors infimi.*, 593, 1.

Nicephoros Imperator Teonoclvta horrende a Deo ponilo* eU, 182, Î. Nicolai (S.) Myræensii Episcopi corpus suavem liquorem ••mittit, 762, 2. Nihilum pro retenui, 499, 2. Nilu« (S.) fundatormonasterii CryptT ferrât® Romæ, 307, 1. Nilus quomodo dicitur mare, 316, 2. semper captem rivis m mare fluxit, 272, I. vocatur flumina ob illos *epiem rivos, 311, 1. illius facunditas, 348, 1. semen serna» vehit, *ibid*. unde derivetur vox, *ibid*, Nisi apud Hebreos vox juramenti execratoril, 156, 1,2. Nobiliti» vera quæ sit. 318, 1, Noctu» genu* nummi Attici, 663,1. Noe quoto Abrahæ anno mortuus sit, 611, 2. typu* C't Christi, 643, 1. fuit propheta, 43,1. Nomen meliti* quod sit quod virginibns Deu* dandum promittat, 658,1, 2. nomen et vox «epe pro re nomimi i et vocita ponitur, 706, 2. nomen capitur pro prole el sobole, 658, 2. nomen (iliis in velen Testamento dabat fiat.T, 197, 1. Nomen Dei quomodo a Judæis blasphemaretur, 617, 1. quomodo ab harelicts el Tureis, dum vident Christianos, et prasertim clericos impure vivere, *ibid*. Nomen Jesu omnem Christianam edocet perfectionem , 374, 2. ejus suavitas, *ibid*. Nomma sæpe per aphæretim decurtantur apud Hebreos et Belgas, 3 13. 1. per nomina gentium barbararum Judæis hostilium, designant Prophet® gentes a Christo subigendas, 69, 2. nomina Infamia u.*n honestantur. 397,2. Nomi, id est prefecture in Ægypto erant sexnginta set, v t i. Non ultra, sæpe non æternilafem, sed longitudinem, id esi tempus immémoriale significat, 613, I. Norimbergensium matronarum prisca et mira in vestitu simplicitas, 145,2. Not® scriptura oecultæct arcan®, 407, 1,2. Novacula cur dicantur Assyrii, 207, 2. Novantes quam in Joonnem Baptistam injurii et iniqui, 492.1, 2. Noviluniis notabilis sentitur rerum mutatio, quia luna rebus sublunanbus dominatur, 571,2. Novissimum quomodo m Scriptura accipiat, 121.1,2. Novísima sua obliti suat homines, 570, 1. Novitas et nupentas hærelidorum, 566, 1. Nox symbolum est refrigerii et refugii in calamitate, 302.1. Nubes levi* quid sil. 315, 2. est corpus Chrisli, 3ÍG, 1. item B. Virgo, *tbid*. Nubibu* compirantur fideles, 704, 2. item predicatore*, *ibid*, el 705, t. Nuditas triduana Isaiæ symbolum fuit triennii spoliationis el JJhinpi.v, 324, I, 2. Ninna primus idola Hornam invexit, 543, 1. Numenius philosophus cur castigatus. 8I. 2. Numerorum mysteria in sacra Scriptum occurrunt pluiiilia, 751,1,2. Numerus pro ordine et composita harmonia, 502, I, 2.

O.

Obduratio duplex o*t, 182, 1, 2; 1S3, L Obedii nliæ perfeci® documentum el commendatio, 181,3. ejus fíCi'iimhtas cl merce» vit» ælernæ, 637, 2. Oboda rex Syri® quomodo et quando obierit, 206, 1, ejus typus fuit Racili rex Damasci, *ibid*. ObMdio Judæorum a Tito quam fuerit arcta, 6(2, t. Octoginta anni sunt dies vil® hominis, 477, J, 2. Oculi dati indices sunt animi elati cl arrogantis, 215, 2. Odium drinonis erga Deum, 385. i. OEculamp idn expositio do pollutione labiorum hai® rejicitur, 176, 2. ejtys sycophantia in Romanam sedem, 243,1.

Oggnnniro quid fil, 215, 2.
Oleum Rom@ flutit Christo recens nato, 152. 2. oleum optimum cur in tornino dolii est, 368, 1. oleum cupitur pro deliciit, 152,1. oleo amia corrumpuntur, 250, 1. oleum fluore solet e corporibus S. Euthymii et S. Elisabeth@ Mungane@, 762, 1. oleum charitatis, ct consuetudinis, ct consolationis 250, 1, 2; 251, 1, 2. oleum gaudii quod dicatur. 718, h per oleum recte significatur consolatio el Utilia, *ibid.* oleo designatur Del auxilium, 2^0, 2.
Olfactoriola puellarum quænam sint, H0, 2.
Olympius Abbas in ærumnis dnlphum quomodo se solaretur» 411.2.
Olympii in SS. Trinitatem blasphemi punitio, 465, 2.
Oma< pontifex Judaicus in Ægyptlo templum Deo erexit, sed perperam, 20. 2.
Onocentauri quales, et qui sint iuxta aliquos, 452, 1.
Omis Prophetis quid sit, 277, 1, 2, onus peccati quam sit grase, 73, 2. per onera undecim mystice quid inteliigatur. *ibid.* el 270, 1. cl singulis remedia assignantur, *ibid.* onus Bvbylonis mystico exponitur, 282, 2; 283, 1. item onus Philistiim, 205, 1. item onus Moab, 197, 2. onus Damasci, 300, 1. 2. onus Ægypti, 3H, 1,2. onus deserti m iri*, 327, 2. onus Dum i, 333, 1. onus Arabi@, 334, 2. onus rallis Visioni, 336, 2. onus Tyri, 346. 2. onus juniculorum Austri, 413, 1.
Operire Prophetas quid sil, 407, 1, 2.
Operimentum Judæ quomodo dicatur revelandae?, 338,1
Opes varie Ecclesia a principibus lido orbe dal@, 710, 1, 2.
Opes cur vocentur Mammon, id est tenebra», 550, 1. e@ quam sint perpkios@. 156, 2. sunt idola, 157, 1, 2. ct (*ere. ibid.* confluunt.id clcemosynarios sicut lar ad ubera, 682,1. opes .iu<oi uni fallaces Mini el mendaces, misericordiam vero fideles et constantes, *ibid.* el 2.
Opus Domini dicitur creatio el gubernatio, 159, 1. ct redemptio Chrisli, *ibid.* cl 2. vindicta Dei, *ibid.* opera pia et virtutum sunt vclul proles, 058, 2; 659, 1. item opera duritatis, et sanctitatis exempla , 159,1. in quolibet opere bono non peccat justus, ut docent hærelici, 742, 1.
Or Abbas quot habuerit sub se monachos, 320, 2.
Oracula dæmonum vel faba erant vel ambigua, 516, 2. oracula Prophetarum singulis sxpe capitibus sunt alia cl alia, ac novo tempore edita, 79, 1. oracula per idola cd« b intur clara voce, 223, 1.
Oratio miro mentem in omni tribulatione ac contritione serenat, 672, 2. orationes non audit Deus nisi piis operibus conjunctas, 080, 1, 2.
Oriens abundat camelis, 703. 1.
Orientile! loco fami dant jumentis paleas in pabulum, 369, 2. erant dediti auguriis, 127, 1.
Origenes commentatus csl iu Miam, 99, 1.
Orti dus sepultura: Christian@ commendatur, 266, 1, 2.
Oroniim erat terminus Moab versus Babylonem, 299, 1.
Orpheu* verbum Dei vocavit ^xvix, id est illustratorem, 701, 1.
rjx quale sil animal, in Ægyptlo invenitur, caniculam stellam adorat sternutando, ejus descriptio, 012, 1.
Os aperire,signum inverecundiæ;cldu«lere, pudoris,621,2.
0* dilatare, esi conviciari, uno conviciorum plautini evomere, 667, 1.
Vculiim pedum Romani Pontificis « 591, 1. fuit Id olim ab bala pnedictum. 591,2.
te omnium Prophetarum scribentium full primus, quando propin lare inca*perit, 58, 2. ejus elogium, *ibid.*
O* i vocantur ab llebneb argumenta, cur, 511, 2. osu falcruni membrorum sunt, 681, 2. ossa animi sunt virtutes, *ibid.* ossa Sauciorum m resurrectione genninabnnt. 71.2, 1.
Oflio (In) 1res deos tutelares posuerunt Romani, 767, i.

l Otho Imperator J o-am pacis fuerit amans, 126, 1. Ovpxvi; unde dicatur cl derivetur. 610, 1.
Ova aspidum rumpere quid sit. 691, 1,2.
Oxirinchus /Egypti urb< <jnot olim habuerit mount hos, 320, 2. eam plures inhabitarunt monachi quam cives, 427, 2.
Ozias rex quamdiu lepra fuerit percussus, 189, 1. an ob ejus peccatum cessarli prophetia, 164, 1,1.

P.

Pacta cl lucra injusta rescindenda sunt, 677, 2; 678, 1.
Pactum Dei cum Christo de nostr i gloria et gratia, 63R, 1.
Pædcrastlnm unde didicerint Judæi, 127, 1.
Pagani didi quasi eodem cx fonte potantes, 525, 1. unde it i vocali Ethnici»
Palestina tempore S. Hieronymi desierat ferre sycomoros, uti Libanusccdro, 238, 2. P.ilæstinæ dies quot bor.irmn sint, 475, h
Patestini triturant rota plaustri, vel ungulis boum cqúo* rumque, 401, i
Paletyrus urbs exstitit ante Nabucliodonosorem, 352, 2.
Paliurus e«l genus spin@ ct rubi. 451, 2.
Palliola Jmlæarum, 141. 1.
Pallium Det csl zetus, tsque triplex, 696, 2.
Pallium laudis quod dicatur, 718, 1.
Palmus qu@ mensura sil, 497, 2.
Painbonis Abbatis taciturnitas, 416, 2.
Pammachi Romani elogium, 55. 2.
Panis inter omnes cibos maxime alit, 650, 2. est baculus vil@, 133, 2. panem novum et vinum novum comedemus el bibemus in cœlo, 727, 2. panis arduus, et aqua brevis mystice quid sint, 419, 1.
Pantheon column@ cl marmora translata ad basilicas Sanctorum, 618,2.
Panlher@ gral@ exemplum, 106, 2.
Papias S. Joannis discipulus auctor erroris Millenariorum, 010, 1,
Papyrace@ naves tam Ægyptlo quam Æthfopiæ communes, 31 i. 2.
Parabola 1res partes habet, 402, 1. parnbol@ duplicem habent sensum, 08, 2. in parabolis qutodam mugi'», imo soli litter@ conveniunt, id csl parabol@ ipsi^qu.T-d im vero mugis rei per eam denolot@. 288, 2.
Parare viam Domino quid sil, 492, 1.
Paræmi@ 1res hai@ exponuntur simul, 230, 2.
Pascua Ecclesie cur deserta vocentur, 160, 1.
Passio Chrisli exaggeratur el expenditur, 631,2; 632. 1,2 el seqq. cur dicatur torcular, 732. 1.
Pastophoria quid sint, 340, 2.
Pastoris est vigilare, 663 , 2. huic vigili@ nihil ita <>bc4 ac saturitas ct ebrietas, *ibid.* el 664 , 1. eorum septem l ih, 664, 2.
Patientia Chrisli in passione, 632, 1, 2.
Patres in limbo non erant invocandi, cur, 730, 1.
Pain in necessitate licebat vendere filios ad lompib, idque llebræo aut proselyto, 595, 1. hi in anno jnhilæi exhibant liberi, *ibid.* eadem lex apud Gentes cl Christianos viguit, sed Constantinus Imperator eam abrogavit, *ibid.* patres dabant olim nomina filiis, 197, 1.
Patruelis esi Christus, 151, 1,2.
Pauci assumpti ad fidem Chrisli, 247, 2; 248, 1.
Paucitas salvandorum, 307, 1. paucitas commendalur in communilate, nocet nimia multitudo, 228, 1, 2.
Pauli Romana portentum fuit, 221 , i. ejus sepultura et oxequ 267, i, 2
Panimi (S.) Nolani vox divina de divitiis, 157, 1.
Paulus (S.) Apostolus Prophetarum fuit studiosus, 42, 2. fini niter Seraphim, ISI, 1. quod Neronis pellica Christo lucrifeciisct, ah eodem gladio ot pcrctiwiL G61, 2. fuit pr@<lo diaboli, 212, 2. quomodo fuit lupus.

314, 2. jlem mundi portentum, 220, 2. cur dicatur (iwiiFor cameli, 331, 1.
Paulus Eremita fuit orbi» portentum, 221, t.
Paulus Simplex vidit o vultu communicantium qualis esset singulorum animu«, 137, 1.
Pauperes agnis aniinlhnlur, 160, 1. qui sint pauperes quibus evangelizavit Christus, 716, 1.
Pauperius ct fames ct sitis dici potest panis arctus, necnon aqua brevis, 419, 1.
Pax llcbræis omnium bonorum affluentiam denotat, 550,2 ;578. 2. pix fuit in toto orbo, nascentleChrido Jesu, 121, t. picis boni recensentur, 125, 1,2. earn quomodo orbi attulerit Christus, 236, 2. pax Judæis data per Cyrum fuit typus pacis et allinenti® bonorum spirituum dal® per Christum, 673, 1. pix Christi tempore pr.cdilur futura inter gente* ohm hostiles, 331, 2. pax spiritus in quo sit sila, 236, 2. item pax Ecclesiæ, iđid.
pax ct suavitas regni calealii quanta, 370, 1, 2 ct seqq.
Paxillus est imago Eliaciin, 344, 1.
Peccala tela sunt quæ peccator in Deum vibrat, 537, 2. percala nostra vulnerarunt Christum, 630, 1, 2. sunt funes, ol) quatuor causas, 161, 1. dividunt hominem a Deo et cœlo, 690, 1. vocantur Libor ct dolor, cur, 690, 2. quomodo clament in cœlum, 69», 2. avertunt a se vul-Mjiu Dei, 012, 2. sunt morborum cl omnis ærumnæ m eatio, cl inde hæc pro illis capiuntur, 629, 1. ea nubi, cl Spirilus Sanctus ea delens vento, apte comparantur, 541, 2. peccati clamantia in cœlum quæ sint, 155, 1.
Peccatum csl lepra, 114,1. peccatum quodlibet unicuique ipsum admittenti, idoluin est, 542, 2. catena est, 680, 2. csl linea, 600, 2. cur vocetur sanguis, 113, i. ejus v.s in peccatores quanta sil, 742,1. peccali confusio, 579, 1.
Peccator conium annorum vocatur puer, 754, 1, 2.
Peccatores sibi gehennam accendunt, 601, 1. quomodo igne infernali cruciandi, 441, 2. faciunt Deum sibi suisque peccatis quasi servum, 537, 1. cl quasi chirographum scribunt, quo tedantur se peccato ct diabolo quasi mancipium vendere se, *ibid*, peccatores magnos tolerat interdum Deus ob proles saucias quas provide! ex iis nasciluras, 110, 2; IH, 1.
Pelngiæ (S.) pœnilenlis conversio, pœnilcntia, Licrymæ, 144, 1.
Pelusium vocatur lingua maris Ægypti, 271, 1, 2.
Pentacontarchos habebant Judæi m caslris, 131, 1.
Perdere duplici sensu capi potest, 516, 1.
Peregrini quomodo ®<lifcenl muros Jerusalem lum temporalis, tum cœleslis, 706, 2.
Periscelides quid sint, 140, t.
Pernoctare ad sepulcra Sanctorum pium csl cl ulile, 746, 1.
fers® Babylonem expugnaturi cur dicantur sanctifleati, 280, 1. cur comparentur asino, 330, 2. posteriores Persæ luxu diffluxerunt, cum priores essent frugales et continentissimi, *ibid*. confederati fuere olim Chaldttis, hinc simul cum Nabuchodonosoie Assyriorum monarchiam evel lerunt, el cum ea contra Jerusalem venere, 328, 1. eorum monarchia quando incœpcrit, 91, 2. eorum reges alloqui nemo poterat nisi prostratus in ler-rain, 591, 2.
Persecutiones et injuriæ fideli non «uni timendæ, 532,1,2.
Persecutores Ecclesiæacriter a Dco puniti, 593, 1, 2.
Persia Babyioni csl od Orientem, 566, 2.
Perturbationes hominem mentis impotem reddunt, 612, 2.
Per symbolum affectus est cl concupiscentia*, 685, 2. pedes cur Seraphim velent, 170, 1, 2. sunt symbolum actionis, *ibid*. Dei pedes sunt invisibiles, *ibid*, pulchri sunt pedes cvangelixanliuni pacem, 618, 1, 2. pedes unde abluerentur Sanctis peregre venientibus in primitiva Ecclesia, *ibid*, pedibus comparantur subditi, 103, 2.
Petra Mosis fuit typus Chrisli, 274, 1, 2.
Petra urbs et metropolis Arabi® Petre®, 525, 1, 2. unde dicta, 301, 2. ejus postea amplitudo, íóid

Petri (S.) Abbatis sepulturam lux cœletlis indicavit, 266,2.
Petri Eremita visis tormenti» inferni ad vitam redeuntis, vil® emendatio, 424, 2.
Petro (S) Apostolo Antiochie predicanti caput fuit ab improbis tonsum in conlumellim, 208, 1. ex Prophetis didicit Chrisli vitam et gesta, 57, 2. cur dicatur ascensor asini, 220, 2. fuit primarius filius Christi, 218. 2. ejus sepulcrum Horn® quam sit gloriosum, 263, 2. ejus templum demum a Paulo V Pontifice perfectam, *ibid*.
Petronia femina quam prodigiose precibus S. Stephani «anata, 194, 1,X
Petrus Gnaphru» addidii Disagio, *Qui crucifixus est pro nobis*, sed perperam, 173, %,
Phacce fuit prodromus fierodis Ascalonii®, 206, 1. ambo inter se comparantur, *ibid*.
Pharao vocatur Assur ob crudelitatem et potentiam, 616,2. vocatur draco fluvialis, 607, t. ejus elidi a^imilalur airages Assyriorum et Sennacherib, 219, 1.
Phari<®onirn escitas, 663, 1. comparantur canibus mutis, *ibid*. eorum hypocrisis tempore Christi, 430, 2; 4SI, 1. cur dicantur caupones, eorum idololatra qualis esset, 115,1,2.
Philippi Augusti Franci® regis edictum primum contra blasphemo* fuit, 46G, 1. item contra ludiones, histrio-nes el tibicines, quos aula expulit, *ibid*.
Philistinorum clades el attritio per Exechiam regem, 29« , 2. apud Philistinos quam olim viguerit Ecclesia Christi, 270, 1, 2.
Philosophorum sapientiam omnem, meram esse fatuitatem ostendit Deus per Christum, 443, X
Phocas imperator temulentus, suisob multa scelera exosus ab llcraclio Africe pretore, vili et imperio exuitur, 310, 1.
Phœuix avis est imago Christi resurgentis, 637, 2.
Phrases et loquendi modi varii Prophetarum, 73, 2.
Piam! iribus victimis veteres propitiabant iratum numen, 571, X
Pii levius ferunt adversa, quam impii felicitates, 580, 1. eorum in Deo jucunditas. 1PJ,2.
Pila tignum csl hominis volubilis ct mutabilis, 312, 2.
Pinguis cibus magis nutrit quam macer, 651, 1.
Pipinus Caroli Magni avus Pontifices* Romanos mire est reveritus, 592, 2.
Piacili® Imperatricis pia in ægrolos charilas, 483, X
Plaga in Scriptura vocatur ignis, gladius, tonitru, terna motus, turbo, procella, etc., 406, 2. pligas suas quomodo stillet Deus, 78, 2. iis multi Hunt meliores, 399, t.
PLinuLi instrumentum fabrorum lignariorum est, 543, X
Piasi® idolorum quomodo nihil sint, 542, 2.
Plebs Hierosolymitana pruno in Christum miracula Aicien-lem bene effecta fuit, et eum admirata, postea ab eo facta alienior, 622, X
Plenitudo maris est plenum mare, 525, X plenitudo capienti®, gratis, cl glori® quomodo in Christo habitare dicatur, 204, ~~le~~tseqq.
Pluvia est cœleslis doctrina, 154, 2.
Poculi tria precipua in conviviis, et quasi sacra, 750, 1.
Pan® octo recensentur ruentis reipubhe® Judæorum, 133, 1. pana quasi echo previ® respondet culpæ, 694, 2.
Pœnt ficite litteram B in S commutant, 330, X
Pœnitenlia ex carbone facit carbunculum, 179, 2. pœnitenli® ver® effectus, 678,1, 2.
Pœnitenti,cui peccali condonata, eliam ali i pœna subeunda postea, contra Calvinum, 630, 2; 631, 1.
Poet® filum sive decretum Dei dc quolibet homine per stamina Parcarum explicant, 369, 1«
Pollutus vocatur gentilis aut peccator * his non patet via ad Ecclesiam, sed tantum pœnitenlibus, 457, 1,2.
Pontifex Romanus regibus jus dicere delict, 520, 1. iu eo honoratur el colitur Christus, 592, 1, 2. pedum ejui osculum asseritur, 708, 1, 2. cur se servum vocet >er«

vorum Dpi, *ibid.* Pontificum nullus 25 Annis pontifica- i
tum tenait, 473, 1. l
Pontificis Judæorum colores, **HI**, 1. ipçe pontificalibus
indutus erat velut propbeta, excipiendo Dei oracula,
43, 2.
Porcina caro vetita Judæis, 747, 1.
Porcu< dictus a spurcitie, *ibid.*
Portis (in) apud Jqdco* *judicia* exercebantur, 295, 2.
Possc^io orbis Christo promissa in mercedem, 728. 2. pos-
sessio secunda Dei qu e sit, 969. 1, 2
Proreptum rapilur pro antecaptum, 271, 1.
Procope.» Erasgelici sitores sunt æternitatis, 360,
Proda? quinque Christi , 213, 1, 4
Proditor celerrimus fuit Christus, 212, a
Pr.rduMlionis Christi efficacia, 582. í.
Pro tiratore* sint Seraphim, 169, 1.
Prolatus <ex alas habere debet, 170, !.
Prolati avari taxantur, 716, 1,2.
Prolatos paucos salvari docet Chrysostomni, 202, 1.
Pnrjvirare capitur interdum pro firmare, 121, 2.
Proiettala quomodo a Deo punita ob cultum Eiislochii
virginis immutatum, **HI**,1,2.
Predi}ieri conjugali olim, post Ordines susceptos inore
iu tfilnetant, 211, i.
Primor»»» lum in Scriptura quomodo accipiat, 295, 2.
Princcp<cur dicatur angulus 318, t ,2. est quasi hume-
rus populi, et bajulus reipubliro, 232, 1. populo esso
debet ceu tectum, portus, rivus, umbra petro in æslu,
429, 2. suis exemplo proluceat, 438, 2. ei curo esso
impi imis debet Justiti i ct fides, 260, 2. digna eu virtus
est beneficentia. 431, 2. sil populi pastor, 497, 1. ipso
in terra est qu asi sol in cœlo, id mullir «natogli* osten-
ditur, 548, 1, i et <eqq. est medicus r ǵ.utilice, 156, 1. i
iJus est ohedire legi, 116, 2.
Principes populi apud Judæos vision*? el revelationes a
Deo accipere frequens erat, 407, 1.
Prtiicipum peccata perniciosa populo, 16\$, 2. sæpe ob
subditorum peccala cxcæcanlur, 407, 2. si tutum et
stabile habere regnum velint, fundent id in Ju«til;i et
\$ nictitate, 646, 1. eos decet comitas, 717, 2. eorum
septem percita referuntur, 664. 2. principes recensentur,
qui se coram Episcopis prostrai erunt, 592, 1, 2. eorum
virtus propria clementia d misericordia, 522, 2.
717, 2. eorum m ino fundamentum est, 501, 2. eorum
fronum est beneficentia, 575, 1.
Principatus et regnum parem non patitur, 399, 2. priori-
pilus insignia humeri' gestantur, 232. 1, 2.
Principium pro principatu, 706, 1.
Pro saliunca ascendet abies, quid mystice significet,
65í.2
Probi subinde lahnnhir, nec lapsum advertunt, nisi per
morbum ali iinve .ifllliciimiem, 481, 1, 2 —Vidé *Pii*,
Processi et Marliniaui m̃artyrum jubilas in tormentis ,
275, 2.
PrÛcopliis Gaxæus breviter in Isaiam scripsit, 09, 2.
Profanari quomodo diceretur sácenlos vel res aliqua,
569. 2.
Prophetare varie accipitur, \$8, 2. interdum accipitur pro
miracula facere, (*bid.*
Prophetæ legis naturo qui fuerint, 43,1, 2. et legis Mo<is
ct legis nova?, *ibid.*
Prophétæ majores quinam «Ini, <unt quadriga Cherubim ,
42, 1,2. eorum elogia, *ibid*, comparantur quatuor Che-
rubinis Ezechiclis, 45, 2.
Propheta? prisci fuere portenta, 219, 1, 2. sunt oculi Sy-
n igog r et Ecclesiæ, 45. 2. dabit iis Deus certa signa sui,
46, 2; 47,1. fide divina leuebintur credere quærumque
a Deo revelante audiebant, *ibid*, an omnes suas prophe-
tias Intellexerint, 51. 1, 2. respondetur negativo, *ibid.*
cuu' i eo* mittendi varia fuit ct multiplex, (*bid.* cl 2.
cur raro contra tribus decem propilei irent, 52,2. eorum

argumentum multiplex fuit, *tbid.* tria eorum fuere offi-
eia : primum docere, tófǵ7. el 53,1, 2. alterum condonari,
54, t. tertium prodicere futura, 50,1, 2. Judæos moder-
nos convincunt, *ibid*, sunt pirlorcs virtuti» el vitii, 52, 2.
sunt liber Dei ct Spiritus Saucii, *ibid*, omnes proluserunt
Christo, 157, 2. fuerunt ante Pythngornm et veteres
Philosophos, *ibid*, el 58, 1. vixerunt omnes intra 300
annos, *ibid.* 2. cur sint obscuri, 60, 2; 61, 1.oliqnando
per voces, iiliquando per visiones erudiebantur do fiiin-
ris, 66, 1, quomodo spirillum propheticum hibeivnt,
ibid, non «enat ordinem rorum et temporum, 66.2.
visiones suas primo viva voco populo enuntiabant,
ileinde coiBcribebanl, *ibid.*; 67, L ad plures ct plura
diversis temporibus futura oracula sua extendunt,
67, 2. saliant ah uno nd aliud, et cur, (*bid.* congrua occa-
sione has met.ib.ises faciunt, *ibid*, dubium sæpe est an
loquantur de typo au do anlitypn, 68, 1. lilleraliler su-
binde complectuntur typum el nnilypiiim, *ibid*, *i* In<|iiun-
tur de Stono terrena et spiritali quasi de uno et eadem
re, cur, 69, t. per Sion et Jerusalem nunc Judæos in-
credulos, nunc conversos intellignnt, *ibid*, ftdcilalem
bonorum spiritualium comparant cum ubertate terrena
legis veleris, *ibid*, loquunhir dc salute parta per Chris-
tum velut de acri certamine, *ibid.* 2. primo auditores
suos tenent, postea in spem erigunt, cl cur, *ibid.* 2. et
70, 1. praeieritis cur utantur pro futuris, *ibid.*; 70, 1.
sæpe mutant personas, *ibid.* 2. enallage et mimesis in
iis frequens, 71, 1. gaudent metaphoris et allegoriis,
ibid, el 2. nomina propria gentium pro moribus vel
morum similitudine commutant, 72. 2. sa pe idem di*
cuiitpnuii ticiuolichio quod dixerunt in posteriori* 73« 4.
verba mentalia subinde capiunt pro realibus, el contra ,
ibid. 2. inulta prædicunt, quæ, quomodo ct quando
impleta sunt ignoratur, 77,2; 78, 1. postqnm Judæis
comminati sunt, cur deinde ad alias genios transeant,
78,1. Ch ili redemptionem describunt <quasi bellicam
vii.(oriam, *ib(d.* 2. loquuntur de Deo humano inore, *ibid.*
oluntur mcl.dcpai, ut ex antecedentibus ca qiæ natura-
liter consequi solent intelliganl. 70, 1. sæpe ludunt in
eadem voce contrarie accepta, item in eadem voce per an-
lipfiwsin, *ibid.* 2. gaudent æuigmalibns. proverbiiis, em-
blcmxUous, **81**,t. ejus rei causas *ibid*, utuntur symbo lcis
figuris, ideis ac phrasibus, *tbid.* 2. eorum chronologlca
harmonia, 85, 92. licet loquentur Judæis sæculi sui, ta-
men spiritu prophetico loquuntur etiam futuris, 109,2.
nulli fuere l'roprielæ Hleroscodymis cum a Homanis ex-
pugnarentur, 134, 1. per fluvios denotant provincial
eis adjacente», 215, 2. fuere orbis portentum, 219, 1, 2.
po»t tristia soient læta subjungere, 313, 2. solent re-
demptionem Christi desrriberu per schema reditus c
captivitate Babylonica vel A^yiiaca, 390, 2. sunt oculi
populi, 407, 1. cum de Christi redemptione loquuntur,
duplici contrario nomine,et fere copulalo earn significare
solent, 606, 2. solent prophetias suas ct insignia Dei pro
missa obsignare, per *dicít Dominus*, 098, 1. siri* pre-
cibus meruerunt accelerari adventum Messia», 727, 1.
solent <le posteris ita prophetare ut /evi sui vitia taxart
non negligant, 746, 2.
Prophetæ proprie sunt qui futura pronuntiant. 48, 2.
variae nominis Prophetæ acceptiones, *tbid.* Prophetarum
prophetia fuit sensilis, 49, 1. est ea farta per angelos,
ibit.
Prophetia est certa nota vero Ecclesia», 43,1. ejus definitio,
46, 1, 2. quæ sil prophetia de pratenti et protorito,
ibid, versator circa occulta, *ibid*, ejus propria «lelinitio,
46, 2. qua re d.Uiiigiiatiir ab augurio, iiecmmantia, a
sortibus confûltorlis etiam licitis et conjctatfône, 47, 2.
ejus definitio propria explicatur, 46, 47, 48. prophetia
triplex est, 48, 2; 49, 1. inellerlunIK prophetia «jua» sif
ct quotuplex, 49, 1. iinagin ina prophetia quæ sit, *ibid.*
prophetia? varii gradus, 49^ 2; 50, 1. alia prophetic

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

divido, 50, 1,1. f^{psa} est Evangel^lnm signatum. 50, 2. nunc vocatur verbum, nunc vi^{il}n, 00, I. 2. prophetia perfecte in cœlo implebuntur, G00, 2, voratur visto, quatuor ob rⁿlioncs 103, 2; 104, 1 an cessant nb Oil[@] peccatum, IG4, 1. quomodo dicatur claudi et signari, 217,2; 218,1. cur vocetur assumptio, 278,2. prophetia Prophetarum non eo ordine sunt edit[@] quo collecto, 205, I. edit[@] aliis et alile temporibus, unde mirum nnn eu si idem obscurius repetant, 327. 1,2. Prophetissa ad quam Isaías accessit, qu[@] fuerit, 210, 2 ; 211, 1,2. ip^{«i} vere fuit Deipara, 211. t, 2. Prosperitas advertíale, c contri i temperanda, 149, 1. Proverbia Salomonis an Ezechias rei collegerit el diges-serit, 477.1. Proverbia de magna calamitate post minorem, 295, 1 ; 299. 2. proverbia significantia suis quemquam artibus perire, 691, 2. Providentia Dei erga suns, 20|, 2. Prudens beatus est, 257, 2. prudens eloquii mystici quis sit, 134, 1, 2. prudentes viri sunt reipublier auriga, *ibid*. Prudentia insigne llei donum, ejus effectus varii, 257, t, 2. ejus pr^meepta tria, 258, 1. prudentia regi maxime ne-cessaria est, 430,2. Pruna mundata sunt labia Tsaltt, 177,2. IMImndia opus angelicum, 172, 1. Pseudoberosus a vero Deroso multum distat, 822, 2- Pseudopropheta sunt haresinrcha, 43, 2. pseudopropheta cur dicatur cauda ct refrenans et Juncus, 239, 1, 2. pseudopropheta nd assentationem loquuntur, 431, 1. Ptolomæus Philometor Heliopoli in Ægypto templum Ju-daeis exstruxit, 320, 2. Puellarum tria precipua vitia, 138, 2. puella basiliscus est, *ibid*, piiellæ quomodo plaudere dicantur, 139, 1. Puer quinquennis blasphemans c sinu paterno a diabolis abreptus, 466, 1. Pueri sapientes celebrantur, 753, t, 2. pueri nomine di-cuntur Sancti, 231,2. puer centum annornm quis sit, 753, 2. puer Homerita quam constanter >Upplicio se ob-tulerit, 263, 1. alii duo Africani, *ibid*, item alter sep-tennis, *ibid*, ítem alter Edessenus, *ibid*. 2. pueri et rudes disciplinis adigendi ct coercendi, 630, 2. pueri quomodo apua Brasilo* majores, et in Religionibus seniore» re-gant, 262, 1, 2. pueri Brasili maxime parentes conver-terunt, *ibid*, pueri ct insensati rectores magna |>œna re-rumpiiblicarum est, 135, 1,2. Pulchritudinis superba pœna qua», 141, 2. Pulvis est signum adventantis exercitiis, 206, L pubere apud Hebræossignincntur luctus et servitus. 302, 2. Purificationes Judaeorum dicebantur justitia vel justifica-tinnes legis veteris, 741, 1,2. Purpura Tyria prestantissima, 346, I. purpura olim ute-bantur meretrice», 114, t. ejus inventio, *ibid*, cl 2. Putre capitur interdum pro pingui el resoluta, 250, 1. Pythagoras quomodo dixerit animas improborum defene-rare in corpora bellunriim, 536. II. ejus silentium, 416,2. an fuerit circumcisu* et idem cum Ezechiele, 82, i. ejus triplicia fuere symbola, theologica, (*bid*. ethica, *ibid*, politica, S3, I. et singula explicantur, 82, S3. Pythia sácenlos unde dicta, 222, 2. Python unde dicatur, 406, I. ejus voces sunt graciles el bunco», *ibid*, pythones sunt spiritus divinatore», 222,2. «Ope per ventrem hominis loquebantur, *ibid*, unde di-cantur stridere, *ibid*.

Q.

Quadraginta Martyres viderunt laureas sibi in cœlo para-tas, 72', 2. Quintis fructus , 415, 2. Quinque primari[@] urbes Æjypti lingui Cliauanitide loen-

8f|

(ur[@] qu[@] sint, 319, 2. qnid per eat mystice intelliga* t,,r» 320, i. Quinti Cedili opes, testamentum, sepultura, 357, 2.

R.

Rabbinorum veterani judalnnlium commentarii cur non lini legendi, 64, 2, rorum fibula, 187,1 ; 196.1 ;216,2 266, t; 261. 2; 291, 1 ; 293. 2; 300. 2; 301, 2; 341. 1 ; 433. 1 ; 460, 2; 468.2; 476, 1; 577, 2; «17, 2, »177/1 2. subvertere nituntur conceptionem Virginis, 193. I. unt in tuenda Scriptura Hebraica superstitiosi, 196. 1, Rabeares inmltat Ezcchi[@] regi, 460, 1. ejus menda mm. 461,2. Ra< emitió quid sit, 432,2. «vpepeream designatur pan • eorum effugientium strages, *ibid*. Radegundis (S.) regina in mari periclitantibus apparuit in specie columba», 705, 2. ejus in leprosos et pauperes diaria», 4SI. L Radii vultu Sani torum emicantes indicia ennt serenitatis intern[@], 522,2. Radix de terra sitienti fuit B. Virgo paupercula, e qua prodiit ceu humile virgultum Chndns, 624, 2 radix cur familia Dividici appelletur, 255, 2. radicem de<-r*um mittere mnraliter quid sit, 468. 2: Rxdulpbus Mlen^monachurigncm verbo exstinguit, 410, t Baliab in exploratores Judaeo* mbencon misericordiam invenit, 30*. i. Damu< expansus symbolum est «enis rectoris, @39. 2. D marum silentia ad vocem sicerdotts silentium indi» ra-tis , ue/t» Rasin rex Damasci fuit typu< Obodæ regi» Damasci, 20«. 2. Redemptio mundi per Christnm quam grati \$it QJrilbus, 390, 2. ea in Scriptura sepe tnbitur zelo, 237, t. Refrtrnans apud Isaiam quid sil, 239. 1.2. Roges ct regin[@] quomodo sint nutritii Ecclesia. 591, 2. numerantur aliquot Ules reges ct regina, í'6»d. reg<,s sunt selnt *ole\$ terreni, 548. t, 2 rege-> super Cbri-ium continebunt os suum. 621, I, 2. reges ohm in preiria suos habebant curras quibus insistebant, 339. 1.2. Reg<»s llebraorum, Persarum, ahirumque gentium suas habebant admonitores commentarienses, 727, 1. Reges Hebrooruin tocanlur Christi Domini, 547, 2 inde-bant sibi nomen a Deo derivatum, 562, 2. Regum Hispani[@] beneficentia in ecclesias, 710,2. Regnem* Danorum rex apostata graviter est a Deo pu-nitus, 707, t. Regnum Christi spirituale pluribus describitur, 429, t, 2. et mullis, pag. seqq. id est in gratia cordis et p u c si-tum, 237 1. Regnum Ecclesia triplici titulo Christo debetur, 2 »6, 2. illud inchoatur hic, sed pcrflcnlur iu resurrectione, quando cœlum, et terra vere, materialiter lunovabmi-tur, 753. 1. id in manu Det es^e qûíd signified/712, 2. Id in haevita juomodo inchoetur, sed in <œ«i perdí ie-tur, *ibid*, <| 7 • -, 1. Regna quam facile Deus transmutel. 342. 2. torum v ini-tas, 301, 2. regnum cadorum <ficitur m<»u«, 124, 2. Regna han licoruin et Turearum tandem aliquan h» pes. sumihunt, 707, t. Religionis reshuratorcs, qui, 683, I. illi suut viri iiiiim'l-ricurdi», *ibtd*. cl æddtatlores sepium, *ibid*, 4 kfigio-nibus oho»!copia,228,1,2. religio facit gentem populo-sam, 683, 2. religio pura dicitur argentum, 115, L Religiosi cur tondeantur, 208, I. Oleo spiritualium conso-lationum inunguntur, qii<» jugum laborum eorum mol-lescit et dulcescit, 251,2. non debent pu iiiteutus exhaui-re vires corpora, 612, 2. eo* mlelligil Imios sub no-mine eunuchorum , quibus nomen ex stirpe promit-titur, 657, I, 2. Religiosi segn¢ea sunt ut[@] lu-xuriantes, sed immatura, 153,2. Religiosi nonnulli

cur nomen mutent, 541, 1. quomodo misceant aquam vino, 115, 2.
Reliquia» Judæorum convertentur sub Christo, 248, t, 2.
Renvgio (S.) attulit columba ampullam sacro chrismato reple! nn , 705, 2.
Remorsus conscienti® per vermem significatur, 768, 2.
Renes formam et durtiam habent lapidum, 603, 1.
Renovatio aquilæ *quomodo contingat*, 504, 1.
Reptinum in Scriptura dicitur quod inopinato, rebus desperatis *accidit*, etsi ante promissum sit, 574, 1.
Requies *Chri«ti* quomodo dicatur gloria, 265, t, 2. et varie in *lelligitur*, *ibid.*
Respublica ruit deficiente prudentia rectorum, Í3S, 2. reipublicæ quam noceant immorigeri, 202, 2.
Restauratio Jerusalem spiritualis quæ fuerit, 610,2; 611,1. qua Deus reverentia in oratione adeundus, 170,2.
Resurrectio mortuorum asseritur, 381,1,2.
Reverti llebræis quid sonet, 651, 1.
Rex est regni quasi maritus, Respublica eo mortuo est quasi vidua, 570, 2. ejus clypeus in inauguratione olim ungebatur, 330, 1. ipse obediat legi, 116, 2. ni faciat, justitiam contemnit, *ibid.*
Rinoculora urbs Arabi® Pelrææ, Judææ limes est versus Meridiem, unde dicatur, 390, 2. l
Rivi glori® decurrent in fine mundi in electos, 420, 2. rivi aggerum qui dicantur, 466, 2.
Roberto Francorum regi apparet Deus, el monet ul blasphemioset notoria crimina de regno suo auferat, 466, 1.
Roma quando condita, 84,2. Roma an civitas vanitatis, 357, 1. cur dicatur Babylon, 332, 1. Rom® conversio a gentilismo denotatur in Rosna *incendio et* eversione, 450. i, 2. Rom® pene quotidie novi martyres romani coluntur! 765, 2. ejus sanctitas, *ibid.* ejus loca veneranda, 282, 1,2. est terra sancta, Mid.
Romani consilio et patientia totum orbem subegerunt, 523, t. eorum vestis domi synthesis, foris toga, 141, 1. fidem vicinam esse voluerunt Jovi in Capitolio, 261, 1. quomodo sub Pompeio templum Hierosolymitanum profanarint.737, 1, 2. sua habuere symbola, 82. 1,2.
Romana aula el aura varia, 358, 2.
Romana Ecclesia nunquam evertetur, nec everti potest, 405.1. ejus dignitas adstrnilur, 122, 1,2. maxime terra sanctorum dici potest, 377, 2. a nulla alia judicanda J
«V 243, 1. \
Romanus (S.) martyr tortores torquentes irrisit, 599, 1.
Romualdl senis silentium septenne, 416, 1. orbis fuit miraculum, 221, 2. ejus corpus ab Henrico Imperatore ad sepulturam delatum, 266, 2. Benedictinum institutum reformavit, breve ejus vil® compendium, 081, 1.
Rori comparatur Christi generatio ob multas analogias, 551, 2 el seqq. roris proprietates aperiuntur, Mid.
Rosarium SS. Trinitati*, 175, 1. ejus commoda, *ibid.* el 2.
Rote insistere cur fortuna pingatur, 749, t. rota plaustri Palaestini frumenta excutiunt, 401, 2.
Ruffini impudentiam el procaciam quam generose retulerit S. Ambrosius, i 661, L o
Runcina instrumentum fabrorum lignariorum,» 543, Q
Rupertos in Isaiam commentatus est, 99 Q
Rusticorum Christianorum nd aras oblationes , 704 I
Rulli e Moabilide natus esi Christus, 301, L an ipsa fuerit tilia regis Moab, *ibid.* 2.

S

8aba qu® regio, 703, 2. quid denotet el unde derivetur, *ibid.* est pars Æthiopiz, scilicet Abyssii*, unde venit eunuchus regina Candacis, 633, 1, 2.
Sabbatum vocatur dies sanctus Dei, sicut reliqui dies vocari possunt dies profani hominum. 685, 2. sabbatum delicatum quod dicatur, Mid. in sabbato quomodo nos gerere debeamus, Mid. cur Deus in sabbato vetuerit l

l Judæos cibos coquere, 6bd, 1. sabbati religio «umma apud Judæos erat, et summa sanctitas, 656, 2. repräsentai id diem Dominicum ct festa Christianorum, Mi<r
Saccus priscus Prophetarum erat cilicium contextum cx pilis caprarum vel camedorum, 323, 2. cur id induerent. Mid. erat vestis pœnitentium vel lugentium, ct induebatur vel ad nudam carnem, vel super alias V<ites, 463, Í.
Sacerdos debet esse Seraphim in sumenda Eucharistia, 179, 2. in potestate, *ibid*, sacerdotis nomine intelllgi-tur princeps, 719, 2; 720, 1.
Sacerdos sacrificaturus cur femoralia indueret, 324, 1.
Sacerdotes sunt milites cœli, 361, 2. sacerdotes non sunt omnes Christiani, 765, 1.
Sacerdotium Christi novum successit alteri veteri, 343,1,2. sacerdotii in Ecclesia summa dignitas et pulchritudo, 730, 1, 2.
Sacramenta unde hebeant vim justificandi, 631, 1. sunt munda et sancta vasa Dei, 765, 1.
Sacrificia prisca cur non placuerint Deo, 112, 1.
Sacrificium Eucharisticum non desinet in Ecclesia usque ad Antichristnm , qui illud auferet, ne scilicet publice fiat, 727, 2.
Sæculum quomodo Christus reformant, 236, 1. 2.
Sagis quomodo dæmnn imponat, 397, L
Sagittarum Christi efficacia, 582, 2.
Sal filia maris, 350, 1.
Salaces asinis cur comparentur, 330, 2.
Salices esse dicuntur Ecclesia et justii, 540, 2. salice* abundant in Babylonia, 299, 1, 2.
Saliunca qu® sil herba, et unde dicatur, 654, 2. ejus proprietates ct potentia, *ibid.*
Salmanazar quo anno decem tribus in Assyriam captivas abduxerit, 225, 2; 425, 2. an sit Sargon qui vastavit Samariam, 322, 1, 2.
Salomon an «alvatus dubium, 307, 1.
Saltus Carmeli quid sit, 466, 2.
Salvandi quam paucissimi, 307, 1.
Salvatoris fontes quinque, 274, 1, 2.
Salus pro victoria, 711, 2. salutis ælern® consequendo* optima ratio, 578, L
Samaria in honorem Augusti dicta est Sebaste, 206, 1. est constructa in modum coron® admirabili ædificiorum superbia, 302, 1, 2. ejus excidii causæ, 238, 1.
Samia vasa qu® dicantur, 553, 2.
Samson a Dalila proditi mystica expositio, 101, 1. Samson Phihstæornm íbgellum fuit, 295, 1. Hebraice idem est quod parvus sol, 517,2. unde etiam fuit sol Hebnnis, Mid.
Sancta David fidelia qu®, 651, 1.
Sanctus Israel quomodo Deus sit, 108, 1 ; 172,1,2 cl scq. sanctus esse debet qui ad Deum in cœlos ire vult, 173, 1. sanctus major est sæculo, 688, 1» sanctus est Christianus, cur, 147, 2.
Sancti quæ bona habeant in cœlo, 739, 2. sunt sepes Ecclesiz, 152, 2. sunt margaril®, cur, 686, 2. Dei irati manus continent, 742, 2. peccatum semel admissum tola vita plangunt, 481, 1. in cœlo mutabunt fortitudinem, quomodo, 503, 2. sæpe ferventer opus prosequuntur, quod lepidius inchoarunt, 506, 2. desiderant Deum semper habere præsentem, el coram co ambulare, 376, 1. fugerunt dignitates, 292, 2. fuere orbis portentum, 221, 1,2. sunt cœlum ob octo analogias 609, 2. quasi amianti in igne illaesi, 532, 2. ipsis Scriptura dat alas aquilæ, 503, 2. cl adinstar earum renovantur, 501, 1. qiminodo iis pares sint, Mid. 2, et 505, 1. in cœlo Deo et Christo revelante preces nostras ludiunt cl cognoscunt. 736,1, 2. quomodo id fiat, Mid. olirne» Dei inspirationes motus, correptiones studiose exceperunt, 400, 2. eorum sepulcra gloriosa, 266, 1, 2 et seqq. eorum ossa quomodo germinent, 762, 1, 2. sancti seri* bunlur in cœlis, impii in terra el gehenna, 147, 2.

Sancti tutelare* ildeiium quomodo colettai, 6G8, L
Sanctificare per anliphrasin pro polluero capitur interdum i 353, 2.
Sanctitatis fructus est pax nnimæ, et gaudium in Spiritu Sancto, ct contra impietatis fructus est perturbatio, G73, 1, 2. sanctitas perfecta consistit in tribus, 627, 2.
Sanguinem nudire quid iit, 442, 2. sanguini» nomine cur dicatur peccatum, 113, L
Sanitas nnimæ est Dei timor, # 679, 2.
Sapiens est beatus, *253, 1, 2.
Sapientin vana translata est ad ea bene utentes, 403, 1. sapientia politica nd regimen principibus necessaria, 664, 2. sapientia et prudentia in principe maxime requiritur, 430, 1, 2. sapientiæ symbolum mei est, 202, 1,2.
Sapphirus cœli similitudinem refert, ut cœlestcm conversationem represenetet, 644, 2.
Sara Ecclesiæ est typus, Synagogæ Agar, 641, 1.
Saracenorum Constantinopolim vexantium fames cl punitio, 594, 1. Saraceni colunt stellam Veneris, 289, 1.
Sardanapali pecuina vita, 339, I, 2.
Saron capitur pro quolibet loco fertili, 748, I.
Sarrana purpura principum vestis, 346, 1.
Salan&s an post mille annos solvendus, 362, 2.
Satisfactio Christi quam copiosa sil, 489, 2. \
Saul quomodo sit Propheta, 48, 2.
Scaba est Arabia, 703, 2.
Scientia sine Dei timore vana et frustranea c*t, 443, 2.
Scipio vitæ panis est. 133, 2.
Srlpionls cognomentum unde P. Cornelio adliæseril, 611, 2.
Scoria dici possunt Pharisæi, 115, I, 2.
Scribarum caecitas tempore Christi, 663, 1. comparantur canibus mulis, *ibid*, eorum hypocrisis, 675, 2; 676, I. eorum mulierositas, 137, 2.
Scriptura* sacræ elogium, 55, 1,2. ejus studium ct lectio, *ibid*. Scriptura per ilumina denotat regna el provincias, 311, 1. dc urbibus loquitur quasi de filiabus, 71, 2. rodit ab una metaphora ad aliam, 72, 1. nomen figuræ tribuit rei figurata, *ibid*, ponit pro genere certam speciem, vel pro specie individuum, 74, 2. solet promittere quaedam quæ non in eo cui promittuntur, sed in posteris implenda sunt, 75, I. potest habere varias versiones el sensus litterales, *ibid*, el 2. climata orbis consignat secundum silum Jerusalem, 77, 2; 227, 1. a Christo ad Ecclesiam, cl contra transit, 77, 2. res una in ca simul est figura duorum, etiam contrariorum, 78, 1. omnia ejus verba applicari debent in sensu litterali, *ibid*, longe efficacius loquitur de mutatione cœlorum cl elementorum quam corporum beatorum in resurrectione, 449, 1, 2. per utruinquo genus masculinum ct femininum, rei universitatem significare colet, 133, i,2. ipsa consulenda in dubiis, non magi, 223, 2. solet s>pe unum tempus pro omnium temporum difTerentia ponere, 70, t. in ea frequens csl mimesis, *ibid*. 2. quæ dc corpore, id est Ecclesia, iu Scriptura dicuntur, competunt ct capiti, id csl Christo, ct vice versa, 533, 2.
Sculptura* Christi el Sanctorum quæ, 702, i.
Sea Jasub Isaiaë filius cur ita diclus, 187, 1.
Sebastian us ecpultus honorifice in catacumbis a S. Lucina, V 2.
¿editionibus Israelita mutuis, cl postea Judæi conciderunt, 211,1,2.
Semen llebræi* quam multa significet, 184, 2; 185, I. semen sanctum c*I Christus cl Christiani, *ibid*, semen Ecclesiæ quod fuerit, 110, 2.
Semirami* a columbis nutrita, 705, 2.
Senator vocatur caput, incurvans, cl ramus, 239, 2.
Sonatori** cur dicantur senes, 138, 2.
Seneꝝ quomodo his pueri sint, 753, 1, 2.
Seunaar csl Bab)torna, 169, 2.

Sennacherib cur dicatur novacula, 207, 2. comparatur flumini Euphrati et aquilæ grandi, 215, 2. quando Judææ magnam partem vastarît, 21G, 1, 2. cjus exercitus ab Angcb» cæsus, *ibid*, rju< fastus ct arrogantia, 244, 2; 215, 1. ejus superbia retunditur, 245, 2. accepta clade ante Jerusalem fugit, ct orciius esi a filiis Adramelech et Sarasar, 217, I. Jerusalem appropinquans, audivit T.iracain Æthiopix regem, ipsum bello petere, cl per Ægsptum transire, itaque per viam qua itnrin Ægyptum, contra eum pugnaturus profectus est, 240,1 »C< in ca a Deo percussus csl, *ibid*. 2. cjus terror per otm nes urbes, 2.72, 1, 2. ejus copiæ saltui nemoroso comparantur, 253, 2. pulveri cur assimilelur, 302, 2. cur dictus Sargon, 322, 1. 2. plura habuit nomina, *ibid* vastavit Ægyptum et Assyriam t *ibid*. in persona tantum venit directe contra Jerusalem, sed comilanler elinm contra vicinos, iAtd. ejus castra exsa ab Angelo, 427, 1 ; 437, 1, 2 cl seqq. 468, 2. est typus diaboli et persecutorum Ecclesie, 437, I. pactum cum Judæis initum violavit, 439. 2. cjus congrui pana, 467, 2. distulit obsidionem Jerusalem audito contra se venire regem Æthiopum, 468, I ; 533, 2. biennio bello Ælhiopico fuit distentus, 468, I. ip^ecur superstes cladi <uoriim, *ibid*. 2. post banc <xvire in Judæos indignabundus cœpil, 469, 1. n filiis cur necatus, *tbid*.
Sepes vineæ, id est Ecclesi, csl custodia Angelorum vel lex, 152, 2. per sepem intelligilur doctrina cœlestis el timor Dei, 683, 2; 684, 1.
Septem per mulieres virum unum apprehendente* quid lilleraliter et allegorico intelligatur, 146. 1.
Sepulcra Sanctorum Romæ supersunt, non pialia priscorum Gentilium, 358, 2. sepulcris incubabant veteres ad somnia captanda, quia erant ampla et spatiosa, 745, 1. caimani dæmones ob 1res causas, *ibid*. 2. sepulcrum Christi est gloriosum, 265, 1,2; 6*7, I. sepulcrum inferni nomine dicitur, 159, 2.
Sepultura quædam mirabilis cujosdam fime enecti, 267, 2.
Seraphim ardentes sunt seplupliciter, 168, 2. stipant solium Dei, 169,2. non sunt iideui cum Cherubini* Mosi ct Eierhielis, *ibid*. curScraphinos videat Isaia*, Chérubin Ezechiel, *ibid*, corum nlæ quid sinl, *ibid*, cl 170, 1. an facies suas \oient, an Dei, an ulnusque, ÎÎ0, t, 2. suas ex reverentia, *ibid*. Dei ob 1res causas, 171, I. sunl schema religionis nhedientix, 170, 2. cur Drum vident, *ibid*, volaturiunl ob 1res causas, 171, 1,2. si stent, quomodo volent, *ibid*, vîdil tantum duos Isaias, *ibid*, docuerunt in choro alternis canere, 173, 1, cur canant ter sanctus, *ibid*, el 2.docent nos semper laudare Deum, 174. 2, Seraphim Isaiaë apparens an fuerit ex ordine Seraphim, 177, 1. Serapbioorum ordo in cœlo assertitur, *ibid*.
Serapion Abbas quot habuerit sub sc monachos, 320, 2.
Sergius Risiu* Archiepiscopus Damascenus interpres Arahicæ versionis* Bibliorum, 100, 2.
Serpens vectis est diabolus, cur, 384, 2. serpenti quomodo pulvis sit cibus, 756, 1, 2. serpentes ardentesiu llobræos immissi, 295, I•
Servitus quomodo a Christo ablata, 488, 2.
Servi olim tondebantur, 208, 1,
Servu* Dei est Christus qnatenu* homo, 519, 1.
Servius Tullius Romanorum rex cx serva natus 'liem ft» lum cur agi præccperil servorum, 417, 2. fortunam cur coluerit, 750, 1.
Sesostris regi* insolentia, 358, 1.
Severi Sulpilii decepti fraudulenter silentium, 416, 3.
Si e4 llebræis notajurainenti cxsecratorii, 79,1, 2 ; 294, 1«
Sibilus Dei quid «It, 207. i. i
Sibyllæ prædixere partum Virgini*, 193,1, 2. qu e, quot cl quales aint, 50, 2. unde dicta, *ibid*, singula Cinteli tormenta prædixcMiiit 598, i.
Sidun Tyri est mater* >49, i.

lÿiimmidus (S.) in puteum dejectus cedesti luce signifi-	Somnus gravis qui incubus et epbialtes dicitur, quomodo
catus ;	contingat ,
263, 2.	482, 1.
gigiflDiindl Imperatoris in liostes beneficentia, 192, 1, 2.	Sophonias propheta quando floruerit, 59. S. quid tractet,
de suri inquietudine sententia,	<i>ibid.</i>
158, 1.	
Signi sæpe non prèvia, sed sequentia et posthuma dat	Sorec regio optimo abundabat vino,
Deus et rememoraaiita rei predict@,	153,2.
190, t.	
Signa humilitatis, 293, 1. tigna scriptorum in descri-	Speluncis abundabat Judæa, nipote confragosa, ad quis
bendo, 407, 2. <i>signum petere a Deo cur</i> noluerit Achaz,	sc recipiebant Judæi in extrema fortuna, 128, 1,2. obs-
ISO, 2 signum quod se inter gentes positurum Deus	cure spluncæ nescio quid numinis continere viden-
promittit, Tam rfgaifl at,	tur,
764, 2.	667, 2.
Silentium ed ex sepibus monasterii, 684, 1,2. ejus fructus,	Sperantium in Deum 1res gradus,
415,2; 416, 1,2. <i>ejus</i> commendatio, <i>ibid.</i> silentii violator	507, 1,2.
«frnilisesl crocodilo oscitanti, 417, 1, 2 ejus servandi	Spes honorat Deum, 217, 1, 2. extendit animam ad rem
medii, <i>ibid</i> , silentium Christi,	spei.itmi ,
215, 2.	606, 1.
Sifoc fons qualis, ejus nomina, comparatur Nilo, 215, 1,2.	Spina arbor est setini, odorata et imputribilis,
ei assimilatur Christus, <i>ibid.</i> 2. Situe aqua au ab Isaia	514, 2.
precibus impetrata ,	Spiridionis Episcopi humilitas, 192,2. ejus mansuetudo
96, i.	post acceptam alapam in regia,
Siha vocitor exercitus, cur,	632,2.
246, 2.	Spiritus vari@ acceptiones,
Silvester (S.) pauperum, destitutorum ope in primis ma-	256, 2.
ximam curam gessit,	Spiritus Sancti dona septem, 257, 1,2. ct singula defi-
678,2.	niuntur, 2.›8, 1, 2. el eorum inter se ordo, <i>ibid.</i> 2. adap-
Simeon Judos an Virginis parium praecognoverit, el vir-	tantur septem beatiludimbus, <i>ibid.</i> Spiritus Sanctus
finitati derogarii,	subsistit, ct habet in SS. Trinitate suam hypoUnsin,
196, 1.	578, t. csl spiritus iudicii ct ardoris, 148, 1. per Udem
Simeon Silus portentum fuit stultiliæ propter Chris-	et charilalem diffusus est in tota Ecclesia, 698, 2. eum
tum,	Ecclesiæ, id est Pontifici Romano ad finem u<que mundi
221, 2.	Deus promisit, <i>ibid</i> , promittitur corpori universo, non
Simeon Stylites fuit portentum orbis vita sua prodigiosa,	singulis in particulari, <i>ibid.</i> ?sl causa donorum Christi
*M4) ↓.	el Sanctis datorum, et proinde iis prior est in genere
	causa- efficientis, 715, 1. ejus divinitas ndslruilur,
Simconis pueri corpus Tridenti adhuc hodie integrum	523. 2.
eutal,	
268, 2.	Spiritus Domini pleno Christum replevit, 257, 1. i«que
Similitudines SS. Trinitatis,	septemplex, <i>ibid.</i> qm« sic hic spiritus,varie disputatur,
167, I, 2.	<i>ibid</i> , spiritus Mosis fuit multiplex, 73 4, 1, 2. spiritus
Simoniaci perstringuntur,	in nftribus significat furorem, 131, 1, 2. spiritus soporis
174, I.	quis sit, 107, 1. Spiritus iudicii ct ardoris quis, 148, 1.
<i>Siinrum extremorum Orientis</i> populorum cohvcrslo ab	Spolia fortium quæ dividet Christus f
D ii.i predichi, idque varii* argumentis probatur, 587,2	638, 2.
el seqq. eorum silus, <i>ibid</i> , quomodo dici possint terra	Sponsa olim coronabatur,
Australis, <i>ibid</i> , cur pre aliis gentibus eos nominet	457, 2.
Propheta, <i>ibid</i> , eorum numerositas cl urbium copia,	St inidai corpus occisum el truncatum tutat@ sunt aqui-
<i>ibid</i> , nini humani el docile*, 588, 1. hem opulentis-	h ,
simi, <i>ibid</i> , annuus census regis Sin irum, <i>ibid</i> , inaccessi	268. 1.
«uni, <i>ibid</i> 2. quomodo manum daturi Evangelio, <i>ibid.</i>	
Siqdoncs Judæarum quales,	Slanisla! llosii in Scriptura legenda assiduitas,
141, 1.	53, 1.
Simi (per) Istias el alii Prophelæ nunc pios et fideles Ju-	Stanno designantur scribæ Judæorum,
díos inclligunl, nunc incredulos el impios, 589, 2.	118,1.
Sion quomodo in iudicio redimenda sit, 118, 2. Sion	Stelli* an animat@ ex sententia Origenis, 361, 2. sunt
Hebraice significat speculam, titulum, siccitatem : el	mililia cœli, <i>ibid</i> , stella-» quomodo Prophetic de cirio
hæc tria Ecclesiæ accommodantur,	dicant cadere, 74, 1. quomodo cadent de cœlo in die
709, 1.	iudicii, 447, 2 ct seqq, stellas vocat Deus ex nomine
Siren describitur, 282, 2. huic comparatur dæmon, <i>ibid.</i>	tripliciter,
703, 1.	502, 2.
Sdís toleratio juvat cursum,	Stephana (S.) vidit sibi et conjugi Victori duas in cœlo
703, 1.	coronas parari,
Sobo i prepositus templi qui* fuerit juxta Hebreos, 341, 1.	725, 2.
superbii ct arrogantia peccavit, <i>ibid.</i> 2. an fuerit sum-	Slephano regi llungariæ antequam nasceretur, promissa
mus pontifex, vel certe ex dignioribus sacerdotibus, <i>ibid.</i>	corona regni , et gloria* coelesti*,
verisimil»* est non fuisse summum pontificem, <i>ibid</i> , an	722, 1, 2.
idem vit cum Sobna, qui fuit pnfectus nul@, cl œco-	Stephanus Abbas pro contumelliis illatis egit gratias,
nomus Exechiæ. <i>ibid</i> , cur comparetur gallo gallinaceo,	632, 2.
(<i>bid</i> 2. ad Sennacherib fugiens ab eo male habitus,	Sterilitas apud Gentes cl Judæos erat probrosa, 1›G, 1;
<i>ibid</i> , ei Eliakim subrogatus ,	641. 2.
3(2, 2.	
Societas Improborum quam noxia,	Stibium est focile subnigrum instar marmoris,
177, 1.	643, 2.
Societas Jesu paucos probatos admittit, noxios diinillil,	Stigmata vulnerum in corpore Christi el Beatorum mun-
228, 2.	iunt in æternum,
Didoni@ nomine cur dicatur Judæa,	655, 2.
111, 1, 2.	Stridor, mussitatio, spumatio pythonum ,
Sol simulet umbra in lioroidgio Achai retrûccssll, 473. 2.	222, 2.
non tamen decem horis, sed quinque, 47 4, 2. qua dici	Struthiones «uni hypocrita»,
hora id fartum, 473, I. 2. Vide <i>Horologium</i> . Sol in die	452, 2; 536< I.
judhii septuplo erit clarior quam nunc est, 421, 1. solis	Slryges cœlu« suos in desertis agere solent,
el principis analogi@; 548t 1, 2. sol cl luna quomodb	432,2.
erubescant,	Studia qu@ inuma ct vana sint,
363, 1, 2.	808 , I.
Solitu lo decet virgines, 190, 2. Ipsa est silentii mater,	Stylis olim scribebatur incera,
417, 1. solituilo Gentilium qu@ dicatur,	414, 1.
590, 2.	Styliif hominis quid sit,
S-dinm Ciinsti in Ecclesia per vicarium ninm Romanum	210 , 1.
Ponldkeni, 237, 1. solium David e*t regnum Christi,	Subditi cliam impiis Prælalis obedirc debent,
cur, IUd. 'uhum Dei quale Isaia apparuerit,	555, 1.
167, 2.	Sull@ fortunæ filius dictus, cur,
tire (S.) o>sa buuiorem suavissimum emisero ›	750, 1.
862, 1.	Sumptio Eucliaristi@ qu@ bene flat, quam animam perfi-
	ci it et Inflimmet,
	I.
	Sunamitis mulier iu Elisxum misericors, filium Impetra-
	vit .
	101, 1,2.
	Superbi Luciferi sunt socii,
	392, 1, 2.
	Superbii est peccatum Luciferi, ejusquo mala vâria t
	291, I. est in homine primum vivens, ct ultimum mo-
	rieufj 626, 1. superbia capitur aliquando pro luaguiÛ-

reiitia, 709, 1. superbia tyrannorum quorumdam, 289, 1, 2.
Supeiliminaria templi quomodo commuta vi clamoris, i
Supinus collis quid proprie sil, 514. 1.
Supplicium peccati cur dicatur vinculum phusrale, 161, 1, 2.
Surdi vocantur gentiles, 409, 1.
Surditas duplex : una inclinila, altera perfecta, 528, 1. ejus causa triplex, *ibid*, ejus curando) ratio, *ibid*.
Sumii ausil m ÆI tmlide, 269, 2.
Susanna a Daniele quando liberala sit, 87, 1.
Sycomorus quæ sit arbor, ejus forma, fructus : an eadem cum sic.imino, 238,2.
Symbola Pythagoræ theologica, 82, 1. ethica, *ibid*. 2. politica, 83,1,2.
Symmachi elhnicisiniim reducere conati ca4igalio,708, 2.
Synagoga optima olim futi Deo vilis, 152, 2. eam ab utero el ortu Deus curavit, 561, 1. ejus -eptein slates, *ibid*, ejus murs, *ibid*, ejus ruma tempore Christi ,

T ibccI fuit de stirpe regum, 188, i.
Tabernaculo comparatur ætas ct vita hominum, 4^8, 2.
Tabernaculum Mosi* erat Dei templum mobile, 641, 1.
Tacere capitur interdum pro *quiescere*, 726, 2. item pio *pavire*.
Tacitili-mtas Isaïæ in increpando Ozia rege, 176, I.
Talpa* dicuntur idola, 130, I. et hommes terreni, i¿íð.
Tapis metropolis Ægypti et regia Pharaon» ubi Moses cum co disceptavit, 317, 2; 318, 1 j412, Q.
Tanca /Ethiopia) rex misit Judæis suppetias, an L
Tartessus Tyri colonia dula Erylhia, L
Tauri et ogni Jerusalem quinam sint, 420 I.
Toto vit
Tclæ pretiosissima in Ægypto confici solllæ, 317, 2
Templa marmorea Uomo, 638,2; 643, 2. templa veterum in montibus erigebantur, 121, 2. templi sunt domus orationis, cur, uG2, 1. quæ iis reverentia exhibenda, *ibid*, sunt velut cœlum, *ibid*. templum picis instadratum a Vespasiano Imperatore, 121, I.
Templum Salomonis vocatur mons Testamenti, cl latera Aquilonis, cur, 290, 1, 2. an babueril formam Iconis, 401, 1. duplex erat, 168, 2.
Templo sepulcrum Christi exornavit Helena, in quo reges Hierosolymorum Christiani sepolti, in eo creantur Equiles, 265, 2. ad id christiâui peregrinantur, nec Turcs id demoliri audent, licet sæpe id sint comminati, *ibid*.
Tempus placiti divini erga Christum el Ecclesiam, quod sit, 585, 1. tempus Chi isti dicitur novissimum, 121, t, 2. tempore Christi revelatus est virtutis splendor, 431, i, tempus legis novæ est jubilætim perenne, 717,1, 2. tempus quo Christus prope fuit el inveniri potuit, G32, 1,2.
Tempora cl sæcula omnia circa Dei aeternitatem volvuntur, 511,2; 515, 2.
Tenebra) dénotant paganismum, idololatriam ct villia genlium, 701, 2.
Tcninlionibus (in)adesI nobis Deus, 202,1. earum brevitās, 642, 2.
Terminis (in) urbium ct provinciarum Christianarum eriguntur cruces et imagines, 645. 1.
Ternarii numeri mysterium, 172, 1, 2. est perfectionis symbolum, 166,2; 167,1.
Terra stadium nobis est, cœlum premium, 558, I, 2. terra quomodo sil plena gloria Dei, 174, 2. repleta quomodo scientia Domini, 264, 1. terra lot i cur dicatur terra sanctorum, 377, 1. terra quomodo punctum puncti, 498, 2; 499, 1. posi judiamu nun videtur exur-

nanda plantis, ut in ea parvoli sine baptismo defuncti jucunde vivant, 451, 2. ejus extimi superficies post iudicium plane deserta erit el vacua, 453, 1. terra quæ impio suis deliciis fertilis fuit in luxum, ei abolenti vertitur in tormentum, 451, 1. in terra prosterni ritus est priscus cl mullorum Orientalium dum quem honorant, 591, 2, terra ruina» sunt Judæi ab Ecclesia apostatantes, 591, 1. terra *cpuleri Dominici quam prodigiosi, 166, 1, terra cymbali alarum quæ, 309, I, 2. an India.quam ad eam Hispani navibus profecturi invitentur, (*bid*. 2. an Judæa cl Ægyptus, *ibi i. e*>*eÆthiopi un probatur vanii ralionibu*, 310, J, cur sic dicta, *ibid*. cur earn Ih nomme Scripturi declarat, *ibid*, terræ motu* ces*avT cani illune hymni frisagli, 173, 2. terræ varia» i mar, h iu*læ, 261, 1, 2«
Terrena umilia caduca sunt, 358, 2.
Tertio anno vituli validissimi sunt, 298, 2.
Tertulliani error dum censet fornicatore* licet pœnilniks ab E-desia non esse rccipiemlo*, 658, 2.
Testamentum velus tripartito dxtnbuunt Hebræi, 42, 1.
Testis Hebræis subinde vocatur iudex, 651, 1
Teste* prophetis suæ cur adhibuerit Isaías *10,13
Testudinis xnigmn, 81, i
TlÍ il íf'ii silentium, 416, 1
ThalcLæi pœmlenlia y quod infernalialia supplicia vereretur, 412, 1.
Thaïe» qua atate vixerit, 57, 2.
Iharsisel Tbarsemcs, quid el quales fuerint, horumque pHculia, 129, 2.
Tlicglalphalassar quando Syriam vastarit, 305, i.
TheudidacIi fuere nulli Chruliani, 645, 2.
Theodorici (S.) Abbili* corpus a rege Gothorum Theodorico ad sepulturam vlalum, 2u6, 2.
Thcudoncus rex Gulhutum visus est abnpt in ollun VuLamam, 424,2.
Theudon martyris iu tormentis jubilus, 273,2.
Theudori iconoclasUB strupb i, H assentatio , qua Leoni Armeno Imperatori est adulatus, 590, 1, 2.
Theodosius Senior Imperatur ediclo idololatriam sustulit, 130, 1. quam prosper cl quare fuerit, 709, 2. ad Ambrosii Episcopi pedes advolvitur, 592, 2. Ægypti simulacra omma evertit, 316, 2. de S. Joanne Baptota bene meritu?,ejus intercessione victorium de Eugenio tyranno rclulil, 746,2.
Theodosii Junioris catholici Imperatoris vicloriæ de Saracenis, 709,2.
Theodosius Abbaifua specie diabulum conspexerit, 385,2 ; 385, I. ejus silentium, 416, 1.
Theologia alia ampla cl parva, juxta S, Barlhuloinæum v 249, 1.
Theonæ silentium, 416, X
Theophrasti de natura expostulatio, 479, 2.
Theristra quid sunt. HI, 1.
Theta littera notabantur mortui, 147,
Thomæ (S.) Aquinatis silentium, 416, 1. an in Isaia m scripserit, 100. 1. aliquem Isaïæ locum ditlicilein per jejunium intellexit, 61, 1.
Thomæ Muri in causis judicandis integritas, 116, 1. ejus de mundo sententia, 139, t
Thomæ de Vio Cardinalis Cajetam humile sepulcrum, ii ubi lepullUS» 268, 2.
Thomis Hascelbacbius Theologus Viennensis in solum pri* muni caput Isaïæ ¿5 *libros* reliquit, nec perrexit, 58, i
Thomyd* Cyri caput recisum culeu sanguie pleno um merMi, 549. 2.
Thuriilcatio cur vocetur rccordalio vel benedicito, 759, 2
lliurdicaliones Ecciesiaslicæ inepte ab bæretici* sugilantur, 11¿, 1, 2.
Thymia ma adolcbatur in altari thymiamatis 715, 2
Tiberius Cesar fuit vinolentissimus, 392, 2.
Tibiæ ulitn funeribus adhibilæ. 3Q3, I.

Tibur fuit situm In ascensu colli», 514, 1.
Tiburtii(S)iii tormentis jubitos, 637, 1.quam parvi terram
fetent, 358, 2,
Timantes quomodo Agamemnonem pinxerit in immolatione
Iphigenia», 171, 1.
FiiMot est complementum omnium donorum Spiritus
Smeli, 259, 1. quomodo ꝑ5 fuerit in Christo, el undo
msccrelur, i6fr/. timor, id est amor, replet cor, non
solum in co requiescit, 259, 2 limor Dei maximus
thesaurus ct *donum*, 439. t.
Vilnius dicuntur templa, crux Christi vel statur creclo
•u honorem Christi, 321, 1, 2.
Titulo (*m*) crucis potius scribitur *notseri* per *zain* quam
per *isade*. 255, i.
Titos Imperitor Jerusalem ingressus (assus est se Dei ope
cirn expugnasse, 337, 2. aliquando fuit inter exoletos,
135,2. ejus clementia, 521, 2.
Tobías quando fit in Assyriam abductus, 85, !.
Tonsio signum fuit servitutis, 208, 1.
Toplielb quii locai juxta Jerusalem, 422, 2. ita dicitur
quoque infernus, *ibid*, unde dictos, *ibid*, an in eo cæsæ
copi® Sennacherib, 423, t. in eo Judæi sepeliebantur,
ibid.
Torcular in Scriptura capitur pro acri pressura, 732, 1.
torcular dicitur Christi passio, cur, *ibid*, torcular Ec-
clesie est altare, 153,1.
Tormento gehenna? quam gravia, 424, 1, 2. semper nova
sunt, cl perpetua futura, *ibid*.
Torrens inundans csl proverbium, 369, 2; 370, 1. torrens
silicum quis iit, 299. I. in torrentium origine veteres
ponebant aram ad sacrificandum, 667, 2.
Traditiones Ecclesia) sunt mandata Christi, 407, 2.
Trajanus Imperator pæderastia infamis, 127, 1. quam jus-
titia» tenax esset, 719, 1.
Trajanus Valentis Imperatoris contra Gothos dux ab hosto
cæ'ih quam libere Imperatorem sil allocutus, 707, 9
Transitus maris Rubri duce Mose celebratur, 733,1.
Trecenti milites Gedeonis symbolice explicantur, 229, 1,2
ctseqq.
Tribula cl tribulatio unde derivetur, 332. 9.
Tubulatio optima est ad morbos animi sanandos medicina,
377, L tritui a Dei csl, 332, 2. csl laus Dei, 576, 2.
tribulationis Justorum et injustorum discrimen, 366, 2.
(ornai csl el conflatorium, 118, 1.
Tribus digitis, palmo cl pugillo Deus orbem continet, id
est facillime, 497, 2.
Tubus decem tripliciter a Prophetis vocantur, 73, 2.
Trinitas (SS.) innuitur, 577, 2. ignis consumens est,
681, 2. ejus veritas, 172, 1, 2. ejus dittologia, 174, 1.
ejus circutnin<e«sio, quæel qualis, 556. 1, 2. ejus mys-
terium miraculo comprobatur, 173. 2. ea apparuit Isaiaë,
166, 1. 2. ejus professio quotidiana apud Judæos,
t 1.
Trisagium suum unde hauserit Ecclesia, 173, 1, 2. idque
ex revelatione Angell, *ibid*.
Tristari cl lælari super populo suo quomodo dicatur Deus,
240, 2.
Triste* cl infesti sunl vultu tetrico et atro, unde ab De-
braia obscuri vocantur, 102, 2. trifles cl anxii habent
spiritum obtectum, ct obnubilatum, el quasi egredien-
tem c suo stallici loco, 671, 2.
Triticum quomodo degeneret, 667, 2.
Triumphus Christi ascendentis in cœlum, 730, 1,2.
Tropologia varia in Scriptura, 78.1, 2.
Tubai significat tam Italiam quam Hispaniam, 704, 2.
Tumores qui ad suppurationem venire nequeunt ticibus
curandi sunt. 4^3, 1.
Turba nocet Ecclesia) el Religiosis Ordinibus, 228, 1, 2.
Turbo sifoifictt celeritatem judicis Dei, !•
furi » m ' I l.rvulli m cl serpeui oblongus, 384, 2. c>l
At4ur virga toruru Dei, 243, 2.

Tureo» victoriis contra Christianos potiti dicunt suum Ma.
hometem Christo polentioem esse, 576, 2. sepulcrum
Dominicum evertere cur nolint, ncc audeant, 265, 2,
Turris Ecclesia) sunl doctores, 153, 2. turres in vincis ad
quid erigantur, *ibid*. i.
Tip menses Catholici etiam excisa lingua locuti sunl,
j. ..
Tyranni cujusdam immanitas in hominibus cxcæcandis,
694, I. tyranni volentes coli ul dii omnes alios deos
abolebant, volebantque in cœlum conscendere, el Deo
superiores aut pares esse, 289, 1, 2. quomodo sint ser*i
ct milites Dei, 76, I, î.
Tyrus a Chnnancis condita el habitata, fuit attributu tribui
Aser, sed nunquam ab ca possessa, 351, 1. a (pio res-
taurata sit, incertum , 352, 2. dicitur meretrix , *ibid*.
unde vox *Tyrus* derivetur, ejus situs, opes, navigatio,
luxus, 346, 1. cur dicatur sila in corde maris, *ibid*, ejus
colonia», *ibid*, ejus negotiatio ct splendor, *ibid*, nntiqui»
(as, 319, 2. obsessa csl aSalmanasar ct Nabuchodonosor,
ibid. 2. ejusobsidio longa (nil, *ibid*, ab Alexandro Magno
est vastata, *ibid*, cur vocetur insula, 347, 2. cur coro-
nata, 349, 2. in ca fides Christiana diu floruit : a Sara-
cenis primo, deinde a Christi.inis fuit occupata, tandem
in Turearum potestatem venit, 354, 1.
Tyrrii post templi restorationem sæpe miserunt dona illi,
354, 1. sape apud cos egit Christus, *ibid*, apud cos pos-
tea inire floruit christianismus, *ibid*, cl 2.

U.

Ubiquetarii hærcitici refutantur, 498, 1.
Ulcus Ezcchiæ quale fuerit, 483, 1,
vîlr nem injuriarum suadent Ethnici et Mahomctcs, 639, 1.
Ultra sæpe respicit tantum sæculum præsens, 615, 1.
Umbra symbolum csl remedii cl refrigerii in cnlamilale,
302, 1. ct protectionis, 582, 1. umbro? nonnullis regio-
nibus dextrae, aliis sinistra?, 473, 2 ca mane maxima el
vesperi, al in meridie minima, 475, 1, 2. ipsa symbolum
brevis vitæ, 476, 1.
Unctio Spiritus Sancti qua? sil, 250, 2.
Ungunt sua arma milites, cur, 330, 1,
Unicornes vocantur Scriba? et Pharisaël, 450, 2.
Unitas exprem Dei imago est, 703, 2.
Unus nomen Dei apud Assyrios, 763, 2.
Urbes vari® Palestina) et Judææ varia habuere nomina,
252, 2. urbes vocantur tilia? ob 1res analogias, 71, 2.
Unas testis Isaiaë quis fuerit, 210, 2.
Uriel nomen angeli, 404, 1.
Urinam quomodo honeste vocent Hcbræi, 461, 2.
Ursi rugitus ingens, 694, I, 2.
Usus parens sapientis, 62, 2.
Uxorum ornatui nimio studentes sugillantur, 142, I, 2.
uxorum capulet dominus vir est, earumque judex, cum
illæ capitis aut famæ rea? aguntur, 612,1«

V.

Vacca? Basan, Id est pingues, 129, 1, %.
Væ notat exitium pnesenset æternum, 107, 2.
Vagari in via cordis csl sequi concupiscentias, 672, 2.
Vagina apposite dicitur umbra gladii, 582, 1.
Valentinianus Imperator Martino Episcopo advolvitur,
592, 2.
Valentinianus Imperator junior quomodo responderit
genlilismum reducere conantibus , 708, 2.
Valerianus vidit sibi et Cxciliæ conjugl paratas ab angelo
(coronas, 725,2.
Vallis Achor quæ , 748,1.
Vallis Visionis cur dictaJerusalem , 336,1.
Vautv Mint émues Imminæcugitalioncs, 479,1.
Vamias sunl omnia mundana, t.

Vanitatis et veritatis opposita, 357, 2 cl seqq. <
Vastatio Judæorum tribus rebus assimilatur, 415, L vas-
Libones decem Judæorum, 184, E
Vectis cur vocetur diabolus, 384, 2.
Ventris (in) delubris dormiebant vacantes libidini, 746, t.
Venetia) dici possunt filia maris, 350, 1.
Venetorum annona in man sita, 348, 1.
Verbalia in *billis* sacra Scriptura sæpe accipit pro participio passivo, 045, 2.
Verba hebraica in Latina et Græca translatione posita corrupta sunl, 83,2.
Verbis (quibus) Isaiæ Judæi multi Christo accesserint relicto judaismo, 030,1. verbum Dei triplex animam fœcundans comparatur imbri et nivi, 654,1,
Verbum incarnatum, tum qus Evangelium, est verbum abbreviatali), 248,1,2. Verbum dum caro factum, factum est fumum, 494, 1«
Veritas publica est et cana, 62, 2. veritatis et vanitatis antitheses, 357, 2 elseqq.
Vermes hominem depascuntur in sepulcro, qui consumpto humore emoriuntur, at vermis in inferno erit perpetuus, 767, 2. an vere sint futuri in inferno vermes, ostenditur fore, itid., 768, 1, 2.
Vermis Jacob cur dicantur Judæi afflicti ab Assyriis el Christiani, 513, 1, 2.
Versiones et explicationes plures ejusdem loci Scriptura esse posbuut, 520,1, 2.
Vespasianus per fauces Libani exercitum in Judæarn deduxit, 466, 2.
Vespertiliones dicuntur idola, 130, 1. ct lucifugi et amphibii, *ibid*, illorum natura bis adaptatur, *ibid*. 2.
Vestù Dei est ultio, 606,1. vestes sanguine humano cruentai® comburuntur, non lavantur, 231, 1. vestium luxus ex SS. Patribus taxatur, 142,1, 2 el seqq.
Via vocatur vitæ institutum, 693, 9.
Via agri fullonis Hierosolymis, quæ, 187, 2.
Via maris cur dicantur Zàbulon et Nepbtali, 226, 2. proprie quæ sit, 227, 1.
Via viri m adolesccululaquid sit, et quomodo intelligenda, 193, 2.
Victi a victoribus calcari solent, 613, 2. supplices victoribus tendunt manus, 270, 2.
Victima significatur strages, 450, 1.
Victores victorum verenda detegebant ad ludibrium, vel ad libidinem, C25, 2.
Victoria (S.) quam genereose in tormentis pro fide irrogatis manens constans tenlalioncs exteriores superarli, 5G0, 2.
Vicloriunus proconsul Carthaginis quam in tormentis pro christianismo impositis luerii *alacer*, 560, 2.
Victorious Martyr Isaiam commentatus est, 99, 1.
Videre est certo cognoscere, 66,1. *videre* et *audire sæpe* idem sunt, ioj, 2.
Videntes dicuntur Prophetæ, 104, 1,
Vigilandum ductori fidelium, ipsisque fidelibus, 331, 2.
Vigili® in basilicis el sepulcris Martyrum commendantur, 746, 1.
Vigilii Papæ libertas in carpendo Justiniano Imperatore, 111, 2.
Viles, duri, barbari dicuntur e petra, saxo aut caverna prognati, 604, 1.
Vilitas carnis cl hominis, 494, 2.
Vilicentius (S.) Martyr inter tormenta altius assurgens Dacianum tyrannum ad stuporem adegit, 599, 2; 687, 2. laude Dei infrenatus fuit, el ejus pia mors, 576, 1.
Vincentium Eerrerius duos reos ad supplicium ducendos ita permovit, ut facies eorum accensæ apparerent, 178, 2.
Vindemia sæpe in Scripturis significat excidium, 432, 2.
Vinca semper vult coli, 154, l hinc vocatur tinea, *tbid*. vinca est Ecclesia, cl viueæ proprietates ei adaptantur, 152, i. vincam ablaqueari quid sit, 1J4,1

Vinutn oplimum, quod In «nis fgeibus quasi residet» 367, 2. et quod est in dolii medio, 368, E vinum est quasi calor et anima coaguli lactis, 650, 1, 2. vinum atrum fert Judæa, 388, E
Violante Aragoniæ regina punita aorasla, ne S. Vincen-
tium Ferrenum in cella videret, quem in cella videre cx curiositate petierat, 685, 1.
Vipera quomodo pariat, et unde dicta, 691, 1.
Virjustus est agricola Dei, 402, 1, 2. viri constantis imagot 505, 1,2.
Viri misericordia» sunt Apostoli et Martyres, 666,1. 2. viri illustres indicio columbæ sæpe designati, 705, 1, 2. siri fortes quomodo sc gerant m aliqua seditione aut tumultu reipublïcæ, 216, 1. viri magni quomodo juxta Platonem liant volucres, 426, 2. viri numeri sunl viri pauci, 247, 2 ; 248, 1. sirorum raritas Hierosolymis quæ fuerit post excidium per Romanos, 145, 1, 2.
Virga est 13. Virgo Mina, 255, E vel radix, *ibid*. 2. virga et baculus Dei quomodo dicantur tyranni, 244, 1. impii, quibus pios Deus punit, *ibid*, *virga oris* est acris objur-
gatio, ca necessaria concioinlonbus zclosis, 260, L
Virginitas cl cælibatus Religiosorum excelsus est et admirandus, 657, 2. virginitas est mire fæcunda, 197, 1. eam matrimonio æquant bæretici, 658, 1, 2. ejus elogium, 658,1, 2; 659, 1, 2 cl seqq. virginitas 13. Virgini-
nis in conceptione ct partu asseritur contra bæreticos, 193, 1, 2; 194, 1, 2.
Virginis pariture signum cur proponatur regi Achax, 190,1,2.
Virgo hebraica dicitur *alma*, 192, 1,2; 193, 1, 2, debet esse abscondita, domi latens, 196, 2. virgo sabbatum qua ratione custodiat, 657, 2. ejus honores el gloria, 658, 2; 659, 1. protegitur a Deo, *ibid*, iit Dei sponsa, *ibid*. ejU5 uomen perpetuum, *ibid** sit simulacrum Dei, Deum semper intueatur, 659, 2. virginis cujusdam admirabilis clausura, 684, 2.
Virgines mullæ m igne sub tyrannis illæsæ fuere, 532, 2. ubi mullæ virgines, ibi coqjugalæ suut fœcundiores, 661, 1.
Virgulto Christus, at cedris superbi comparantur, 624, i, 2.
Virtus perennat, 658, 2; 659, 1, 2. virtutes an distinguantur a douis Spiritus Sancti, 257,1. virtutes lieroicæ ohm videbantur impossibües, nunc per Christum eæ reddite faciles, 586, 2.
Viscera zedes sunt el symbolum miserationum, 735, 2.
Visio Dei sedentis in solio Isais apparens an fuerit spiri-
tuals, an tantum corporalis, 166, 1. visio prima Isate quæ fuerit, 179, i. visionum lna suut genera, 50, 2.
Visitare pro *punire* capitur interdum, 299, 1.
Vita per lumen, lucernam et lucem repræsentabatur, 701,1. vita sacerdotis polita el sculpta esse debet, 645,1. vitæ periodus duplex, una a natura, altera a Deo constituta, 471, 2. ejus brevitats, 178, 2. vitæ hujus el cœleslis discrimen, 479, 1, 2. vita mortalium vigilia, 231, 2. vita hæc piis optabilis ob duas causas, 482, 2. vita oriolis est laudare Deum assidue, 605, 1. vita piorum jucunda in Deo, 149, 2. vita sanctis longa, impiis brevis csl, 477, 1. vitæ future boua quæ sint, 7J9, 2; 740, L
Vilia (in) iter præceps el pronum, 413, 1, i. ea palliant sc virtute, 162, J, 2. monslrosa sunl, 453, 2.
Vitis insana quæ dicatur, 153, 2.
Vitu coccinea hnguæ custodia ac diligentia indicatur, 415, 2.
Vitula conternans quæ, 298, 2.
Vocantem Deum spernere periculosum, 395, 2.
Vocatio genitum profundissimum secretum est, 360, 1, 2.
Vocatus dicitur servus, 577, t.
Voluptas mala csl, qdla Christus eam sprexit, 205, t, 2. voluptates desinunt m sordes cl pauas, 673, 2. voluptas

Biforam quanta, 370, 1, 1̂. voluptatum spiritualium l torrens et ebrietas, 25!, 1, 2.	✕‘
Volaptoarii credunt se animam habere mortalem. 330, t. summa eorum obstinatio in malo suo, 377, 1.	Xenocrates certam dici partem silentio assignavit, 417, t.
Voracitas canum, 663, 2.	Xerxis regis arrogantia in Hellesponto virgis cocdcndo» 289, X
Vota parentum et avorum sunt, ut videant post se multas generationes, 755, 2. vota reddituri et sacrificaturi so- lebant exultantes cum <i>tibiis</i> ire ad templum, sive ad Deum, 422, t. vota monastica elidere conatur Calvinus, 321. 1. votum virginitatis prima concepit Maria Virgo, 191, 2.	Z.
Vox audita in templo Judaico ante excidium urbis, 175, 2. vox clamantis in deserto quæ sit, et quo referenda, i 400, t, 2. fuit ea Joannes Baptista ob novem causis, et 40!, t.	Zabulon (e) Christus pene omnes Apostolos collegit, 225, 2. ip*a abundabat piscatoribus, 226, 2.
Vultus Christi absconditus fuisse quomodo intelligatur, 628, 1. vultus loquitur scelera, 136, 2. est simulacrum mentis, non tantum naturale, sed et supernalurale, <i>ibid.</i> et !37, 1.	Zachæo quam bene repensa hospitalitas a Christo, 302, 9.
Vulnus sagitta Christi quam salutare, 582, X vulnera sua Christus semper gestabit, 589, 2. in iis suos descripsit : Inde fluxerunt dona spiritualia, 590, 1. sunt certum in omni tribulatione et persecutione perfugium fidelibus, ifcd.	Zacharias propheta qua ætate floruerit, 60, 2. quid seri- bat, <i>ibid</i> , Zacharias testis scriptionis Isaïæ, 210, 1, 2. quis is fuerit, <i>ibid</i> , 1res fuere Zachariae celebres, <i>ibid</i> . <i>Zain</i> littera valet cf/, unde sæpe etiam cum <i>d</i> commutatur, 514, 2.
W,	Zelotes dicitur Deus ab amore ct exstas!, 526, L
Wolfgang! Musculi sycophantia, 112,1, 2} 114, < 123, (Zelota factionibus suis in urbe rempublicam Judæorum everterunt, 135, 2.
i; 751, t	Zelus Dei quid, 237, 2. zeli definitio, ortus et effectus, <i>ibid</i> , capitur interdum pro indignatione ct contentione, <i>ibid</i> , zelus in Deo, angelis et sanctis quam potens, 525, 2; 526, 1.
	Zenonis Imperatoris temulenti misera mors, 840, 1.
	Zeno episcopus Veronensis ct martyr quando floruerit, 105, 1.
	<i>Zona</i> Hebraice quid signiffeeL 153, f

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

QUÆ ins IN ISAIAM COMMENTARIIS CITANTUR,

KT QUÆ AD KVANCELIORUM DOMINICARUM , AC FESTORUM ET FERIARUM NONNULLARUM PER ANNUM ACCOMMODATARUM
VERUA IN USUM ET GRATIAM CONCIONATORUM ADJUTANTUR,

DOMINICA I ADVENTUS.

Erunt signa in sole, luna et stellis.— Sol et luna
quomodo ct quando erubescet, 363, 1. hæc una cum
•tellis, sub diem iudicii commovebuntur, 447, 2.

DOMINICA II ADVENTUS.

Arundinem vento agitatam.—Inconstantes et leves sunt
Tclut labruscæ ct uva immaturo, 153, 2.
Hominem mollidus vestitum.— Cilicium vestis Fuit ban-
nis, ct omnium Prophetarum, 323, 2. Isaias nudus plane
per urbem incessit captivitatem Ægypti portendens, *ibid.*
Pauperes evangeliiantur.— Quibus pauperibus Chri-
jtus evangclixarit, 716,1.— *Vide nutata in Festo omnium
Sanctorum.*

DOMINICA III ADVENTUS.

Tu es qui venturus est?— Christus cur dicatur Mes-
sia*, 715,1, 2. quæ ejus sint munia, *ibid.* 2.
Ego vox clamantis in deserto.— Joannes tire vox fuit
novem ob causas, 490, 2; 491, 1. cur se dicat vocem cla-
mantis, *ibid*, ejus elogia, *ibid*, et 2. quomodo fuerit vere
totus vox, cl vox omnium virtutum, iòid. cur puer in de-
sertum iverit, 492,2.
Dirigite viam Domini.— Viam Domino parandi ratio
est humilitas, *ibid.*

FERIA IV QUATUOR TEMP. ADVENTUS.

Tempus, quo Christus in orbem advenit, vocatur no-
vissimum, 121, 1, 2. illius adventum quomodo veteres pa-
tres optarint, 738, 1,2.
Ecce concipies in utero.— Humanitas Christi est vetut
fimbria, id est vestis extima ct indina divinitatis, 168, 1,
2. in ca corporaliter divinitas inhabitat, 556, 1, 2. tres
inixturæmiræ in incarnatione peracto? sunt, 195, 2; 196, 1.
Christus conceptus cl natus est de Spiritu Sancto, 212, 1.
factu* est homo, ut in so omnium virtutum exemplum da-
ret, 234, 1, 2. tunc fuil Deus absconditus, 557, I, 2. in
incarnatione invisibiliter est uncius, visibiliter in bap-
tis-
mo, 715, 1. ejus unctio Jam inde ab ortu primo conceptio-
nis, *ibid*, tunc quoque habuit plenitudinem grati®, *ibid.*
— *Vide notata in festo Annuntiationis B. Marier.*
Nomen ejus Emmanuel.— Emmanuel quid sonet, 197, 2
etseqq. est nobiscum Dcus quintuplicitcr, *ibid.*
Buttrum et mel comldet.— Quomodo id præslileril
Christus, 202, 1, 2 et seqq. mellis salubritas, *ibid*, id est
sapientiæ symbolum, *ibid*, lac symbolum est matris, nul
vir^iuif, *ibid.*

DOMINICA IV ADVENTUS.

Predican* baptismum.— Prædicator sil velul ardens So-
raphinus, 137,2.— *Vide notata in Communi Confessorum.*

IN FESTO NATIVITATIS DOMINI.

Bos ct asinus Christum recens natum venerati sunt. 10\$,
1, 2. co nascente, oleum Romæ fluxit, 152, 2. partus De/
par® matris qualis fuerit, 760, 2-
Christus in mundum veniens quomodo omnia bella sus-
tulerit, 123, 2; 124, 1. quomodo parvulus agnus prostra-
verit Iconem, 206, 1. ipse celerrimus prædator fuit, 226,1
ejus prædæ quinque, 213,1,2. mundi fortitudinem, sapien-
tiain et glonam domuit patiando, non feriendo, 214,1. es
nobis natus et datus, 231, 2. quomodo sub co babilini
lupus cum agno, 261, 1, 2. quomodo regnum suum tunc
in orbern Induxerit, 522, 1. esi germen Judææ. 146, 1, 2.
ejus generatio rori compiratur, 551,2 cl seqq.
Et Deus erat Verbum.— Verbum dum fit caro, quam
se demittat profunde, 494, I.
Plenum gratis et veritatis.— Christus esi Sanctus
sanctorum ct Justus, 113» 2-

IN FESTO SS. INNOCENTIIUM.

Herodes QUÆRAT pcerum.— Christus puer ct Herodem
ct Obodani regem Damasci regno cl vita dejecit, 206, 1,2.
Herodes metuens no Christus sibi regnum eriperet, mor-
tem ci piral, sed ipse regnum amisit, *ibid.*
Et fcge in Ægtptvm.— B. Mana puerum in Ægyp-
tum deferens fuit vclul nubes levis, 316, 1. Ægypti idola
fuere prostrata, Christo illuc ingrediente, *ibid.* 2.
Quomodo Ægyptus postea abundant monasteriis, fue-
rilquo propterva imago cœli, 316, 2; 455, !•

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

Vocatum est nomen ejus Jêsus.— Jesu nomen qu®
bona includat, 374, 2.
Ejus nomina sunt Admirabilis ct Consiliarius, *ibid*,
vocatur quoque Fortis cl Pater futuri sæculi, 236, I.
item Princeps pacis, *ibid.*
Jesus est nobis murum et antemurale, 374, 1.— *Vide
Indicem Rerum, verbo* Nomen Jesu.

IN FESTO BPIPHANIÆ.

Vidimus stellam.—Steli®cur dicantur militia cœli, 361,2.
Quomodo eas Deus educat m numero, 502, 1, 2. eat
cx nomine vocat tripliciter, *ibid.* — *Vide Indicem Rerum,
verbo* Stella, Thus.

INDEX MATERIARUM MORALIUM,

Responso accepta ne redirent. — Jussio Dei honesUI inhonestum, 324, 1.

IN OCTAVA EP1PHANLK

Oda vidi Spiritum descendente*. — Spiritus Sanctu* quomodo super CbrisUnn descenderit et requieverit, 236, 1, 2 et seqq.

DOMINICA / POST EPIPHANIAM.

Ecce ego et pater dolentes. — Quomodo Christus vere fuerit filius JoKpbi» 'I », 1.

Et erat subditus illis. — Obcdienlia quam Religioso omm i *finiit!* f, 181,2.

Plea crescebat ætatb et sapientia. — Christus per omnia similis fuit aliis pueris, 202, 1, 2. ejus infmtiæ Cifrino* adimit usum rationis, 204, i. quæ fuerit sapien- tia Christi pueri, *ibid.* 2.

Ab eo (empore Christus usque ad praedicationem in inundo obscurus fuit, et in eo latuit ignotus, ideoque apte comparatur virgulto, 62\$, 1, 2. fuit ipse cessatio vi- rorum, 625, 1, 2.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

Noptib facts sunt. — Matrimonium Christi cum Ec- clesia quod sit, 642, 2.

Uxores olim maritorum suorum nomina assumebant, 146, 1.

DOMINICA III POST EPIPHANIAM.

In tisprbas exteriores. — Per has vulgo capitur infer- nus; quando hic sit creatus, 423. 1. ejus sex conditiones, 42\$, 1,2. incendium eJus, ardor, ignis, *ibid*, quam tor- menta ejus sint gravia, *ibid*, pœnarum ejus ælemilas de- scribitur, 362, 1, el 411, t, 2. quam ignis illius sit inten- sus, 601, i, 2. veri verme* iu inferno sunt, 767, 1. dam- natorum corpora cur dicantur cadavera, 767, 2. — Eide *Indicem Herum, verbo* Infernus, *cl notata Ecria iI voit Dominic. I in Quadrages.*

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM.

Morns magnus factus est. — Passiones in homine vo- lui belluæ sæviunt. 530, f.

Ipsè vero dormierat. — Ut Christus tempestatem nihil moratus, dormiebat; sic celsitudo animi tranquillos el boatos facit, 657,1. regnum fortuna) despicit, etiam in doloribus, *ibid.* 2.

Et facta est tranquillitas. — Deus suis adest per opem, 203, 1.

DOMINICA V POST EPIPHANIAM.

Homini qui seminavit. — Vir justus est agricola Dei, 402,1, 2.

Sinite uteaque crescere. — Clericis malis surrogando nini boni, 844, 1.

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM.

Sine parabolis non loquebatur, — Parabola 1res ha- bent partes, 403, 1.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Conducere operarios. — Mundi creatio ct guhernatio U opus Domini, 159, 1. hinc et creatur@ opus ejus sunt, Zid. in via spiritus operandum, ct fervor in ea necessa- rius, 506, 1, z si is initio operi* non adfuerit, postea ns- Runeodut csl, *ibid.* omnia bona opera justoruia non Mint inquinamenta, ul docent liæretici, 712, 1.

In vineam SUAM. — Ecde*i» adaptatur vim*® natura cl proprietas. 152, i. ipsa est vinca, (acto Christo in cornu ttio olei, *ibid.*

Nutu nos conduxit. — Mitti debent d Deo, qui res 1^0, *• Mutuai s^grediulur,

Quia ego bonus sum. — Quomodo Dons tamen croare dicatur mah, 551,1.

Pauci elicti. — Ubi multi Religiosi in domo habitant, ibi magna turba, parva virlus, 228, 1, 2. Ideo pauci, sed eletti in Religionem admittendi, *ibid.* salvandi «jnani tint pauci, 367,1.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Cecidit supra petram, — Peccatores obduratos coar* guiint creatura? inanima, 104, S. cur pervicacia in pec- catis hominem in infernum (rabat, 160, 2.

Si iin est verdcm Del — Concinnatores auditorio suo adulantes Mint argentum versum in scoiiom, 115, 1,2. sed efficaces sint oportet, 2G0,1. prædcatores muti quinom sint, 663, t, 2. feriant, non blandiantur. 675, 1,2. cur dicantur nubes et columba, 705, I. — *Vide Indicem ne- rum, verbo* Praedicator, Concinnator, Verbum.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Cæcus quidam SEDEBAT. — Cæcilas spiritualis quæ sit • ad extræcationein duo requiruntur, pravus affectus, el lu- minis carentia, 182, 2. homo directo se crescat, Deu» in- directe. *ibid*, nnimæ cæcilas et surditas quæ sit, 528, L

Jesus Nazarencs transiret. — Cur Christus dicatur Nazareus, 255, 1, 2.

Occasiono Bacchanalium Instantium, ngi hic poterit de iis. et de aliis vitiis carnis. Luxus in festis reprehenditur, 112. 2. ebrietas quam saluti nnimæ et corporis noceat, 39\$, 1; 158, 1. voluptas est mala, quia Christus eam sprevit, 205, I, 2. delicati el gulosi parant vermibus epulum de suo corpore, 286, 2. gulosos quomodo Deus punint, 339, 2; 340, 1 et seqq. id probatur exemplis, 391, 2. eorum symbolum csl canis vorax cl impudens, 663,2. — Fide *Indicem Rerum, verbo* Peccator, Peccatum, Epula, Luxus, Libido, *ct notata Domin. IVpost Pascha.*

FERIA IV CINERUM.

Mfmmento, uomo, quia pulvis es. — Vilitas hominis ct carnis, 194, 2. homo est tantum stilla situla? respectu Dei, 198, 2. est locusta ob 12 analogias, 501, 1, 2. — Fide *In- dicem Rerum, verbo* Homo.

Cum jejunatis, nolitb fieri. — Jejunium tam a vitiis quam a cibis sil oportet, 676,2, jejunium primorum Chri- stianorum quale esset, 677, i. qu.c ejus esse debent con- ditiones, *ibid*, csl pietate et eleemosvtia condiendum, *ibid*, — *Vide Indicem Rerum, verbo* Jejunium, Subrictas.

FERIA VI POST CINERES.

Ego autfm dico vobis. — Christus fuit portonluin uli vita, ita cl doctrina, 220, 1, 2.

Diligite inimicos vestros. — Ulciscendas injui ias dogma Gentilium est, non Christi, 638, 1. inimicos bcnccticiis vincere divinum csl, 192, 1.—*Vide Indicem Rerum, verbo* Amor, Chantas.

Cur Christiani vocentur sancti, 713, 1. quas alas habere debeant, 170, 1. sanctitas perfecta in Iribus consistit, 627, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Perfectio, Sancti, Sanctitas, *el notata in Communi Confessorum.*

Cum facis eleemosynam. — In morte quasi stella matu- tina est, 679, 1. est omnium morborum emplastrum, *ibid*» cl 2. ditat dantem, 688, 1, 2. ad eleemosynurios opes confluunt, *ibid*.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Ele<mo- sjna, Opes, Divitiæ.

DOMINICA I IN QUADRAGESIMA.

Ductus est Jesus in desfrtiim. — Sdciihi. quietis et solitudinis fructus, \$15, 2; 434, 1. Ix'ti.r elinin suum (silentium servant, 410. 2. media ad id *ervaiubim, 417, t, 2. viri Min ii semper desertum ambierunt, 4ü2, 1. clau- sura ct silentium sunt icpi 1 mojruiletii, 684, 1. — Fida *Indicem Rerum, verbo* Silentium, Solitudo.

Accedrn̄s tentator.— Lucifer comparatur regi Babannri, et ejus min i. 288, 1, 2. an Eucifer in firmamento, an in aere sH conditus, *ibid.* 2. ejus superbia, *ibid.* noluit agnoscere Verbi cum bomlno unionem, 291, 2. demon csl balena, 384, 1, 2. cl serpens vectis, *ibid.* et seqq fallax et ambiguus est in responsis suis, 515, 2; 5tO, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Dæmon, Diabolus, Tent dio.

Assumpsit eum diabolus.— Si Christum assumpserit, quanto majus erit ejus in animam peccatricem imperium, 613, t.

Ostendit ei omnia degna mundi. — Mundus vanitas vanitatum est, 857, 2. terræ parvitas respecto cœli, 199, 1. quia dæmon hæc tantum Christo ostendit, bine doceri poterit, quam pauca et vilia nnimæ peccanti del, 616, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Mundana, Mundus, Regnum.

Vadb, Satana. — Animositas tam in bello corporali, quam spirituali miro valet, 605, 1. Dei panoplia describitur, G9G, t. quas prædas Christus diabolo extorserit, 213, 1, 2.

FERIA IL

Infirmus, et visitastis me. — Infirmorum visitatio suadetur, et exemplis confirmatur, 483, 2.

ITB, MALEDICTI, IN IGNEM ÆTERNUM. — Hujus ignit «tCT-nitas describitur, 362, 2; 441,1,2. ælcrnitalis conditiones et descriptio, 458, L — *Vide notata Dominica Ii post Epiphaniam,*

FERIA 1IL

Quia ex ode infantium et lactentium, de. — Pueri quomodo in primitiva Ecclesia docuerint alios, 262, 1, 2. etiam nunc docent suos in India, *ibid.* pueri multi tyrannos confuderunt, *ibid.* — *Vide indicem Rerum, verbo* Puer.

FERIA IV.

Ambulat rrn loca adida. — Dæmones amant sepulcra ob tres causas, 745, 2.

Inhiantes habitant idi. — Peccali quanta sii vis in peccatorem, 613, 2. — Fide *Indicem Rerum, verbo* Peccatum.

DOMINICA II IN QUADRAGESIMA.

Ceciderunt in faciem suam. — Seraphims auditis, <acel l , t7G, 1.

Nudes lucida obumbravit. — Nubes et fumus csl symbolum gloriæ Dei, 175, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Nubes.

FERIA V.

Surra cathedram Mosis sederunt scribi:. — Pbarhæorum nequitia et idololatria, 717, i.

Alligant enim onera gravia. — Judæi variis legis oneribus onerati erant ut camelus, 330, 2; 331, I.

FERIA VI.

AurnETcnA vodus regnum. — Cur Synagoga Judaica a Christo repudiata sit, 504, L

FERIA IV.

Blasphemem. — Blasphcmi quam graviter a Deo sint puniti, 465, 1, 2.

FERIA V.

Qui iiarprant infirmos variis languoribus, adducebant illos ad Jisum. — Christus ipse nullos habuit »rbo>, 628, I, 2; 629, 1. nostras ipse infirmitates portavit, *ibid.* nostros morbos curare potuit,quii cos in se luendo* suscepit, *ibid.* morbi nostri peculiarem pæn-mi ei addiderunt, *ibid.*, Christus est medicus cl chirurgus, 710, 1.

DOMINICA IV IN QUADRAGESIMA.

Unde ememvs panes 1 — Paois est vitæ baculus, 133, 2. l

pinom spiritualem qualem et quomodo Deus auferat pervicacibus , *ibid.*

Et satiati sunt. — Hæreditate Dei quomodo pascamur, 688, 1, 2.

FERIA IL

Solvite templum hoc. — Templum Salomonis quomodo vocetur mons Testamenti, 200, 1, 2. — *Vide Indicem rum, verbo* Templum.

FERIA IV.

Vade, lava in natatoria Siloe. — An Isaias precibus fontem cl aquas Siloe impetrarli, 961. Siloe fons quatis, ejus ortus. (luxus et incrementa, 215, 1, 2. Cbristu- per eum adumbratur, i6td,

DOMINICA PASSIONIS.

Quia arguet me dr peccato? — *Vide notata Domin. IV post Pascha.*

Tulerunt lipides, üt jaceriv̄r, etc. — Principes *acerdolum et populi qui fuerunt tempore Christi, vocantur Sodoma, IH, 1, 2. fuere ip«i depravali, cl alios depravarunt, 115,1, 2. hi Christum agnoscere noluerunt, sed respuerunt, 663, t

FERIA II.

Si quis sitit, veniat ad me, — Deus sitit sitiri, 642, 2.

DOMINICA PALMARUM.

Hosanna filio David. — Judaeorum Christum bodte festive excipientium, et post quinque dies cruci affigentium, exemplo ostendi poterit, quam vita hominum mutationibus et vicissitudinibus obnoxia sit ut pila, 342, t.

Quia hodie passio Domini multis in locis populo exponitur, hinc que ea inveniuntur, huc altata sunt Spine m coronam Christi baia@ præd xil 349,2. principato!Chrisii, id csl crux, quomodo sit super humerum ejus 349, 2. passio est ejus robur, 590. 2. fuit illa torcular, 732, 1, 2. quomodo ipse fuerit vir dolorum in anima, corpore cl aliis rebus, 636, 1, 2. Gedeon, sua victoria fuit typus Christi, 229, i, 2. Christus fuit ad columnam Ih relatus, 597, 2. gens illius et birba evulsa sunt, 598, 1. fuit quoque consputus, <6id. ejus torment i prædieti «unt a Sibylla, *ibid.* 2. fuit in passione adamas, 599, 2. ejus passio recogitata omnia amara dulcorat, 627, 2. Chrbtus leproso in passione comparatur, 629, 2. peccata nodra eum vulnerarunt, 630, t. ipse est abyssus dolon* el umoris, *ibid.* ejus sanguis nostrum pharmacum est, *ibid.* et 2. sponte se ad pamas obtulit « 631, 1. ejus mors vere fuit sacrificium, non martyrium, 631, 2. ejus ignini mansuetudo, 632, I, 2. quomodo propter scelus populi percussus sil, 635, 2. linguis exortis a Judæis irrisus fuit, 667, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Icsus Christus.

IN FESTO PASCILATIS.

Sepulcri Christi gloria, cl quæ miracula ad id facta, 265, I, 2. sepultura ejus gloriosa fuit. 636, L 2.

Sirrcxit. — Chri'tus resurgens ost vehit pbccnix,6J7, 2. Resurrectio mortuorum asseritur, 331, 1, 2. — F«/< *Indicem Rerum, verbo* Resurrectio.

FERIA II POST PASCHA.

Factum est dum ambularent. — Deus quomodo prope sit. o.:.:

Que locuti sunt Prophète. — Prophet v nunquam in Dei Ecclesia defuere, 13, 1,2. Pròphch in Scripturis dhcrtimode accipitur, 48, 2. Prophat irum munia *unt docere, ad peccatore* concinnari, futura prædiccre, 53, 1,2 cl seqq. eorum consonaulia arguit eos uno spiritu veritatis esse locutos, 45, 1. sunt pictores virtutis et vitii, 52, 2. sunt oculi populi, 107,1, 2. prophetia e4 uula ver*

fidenti, 1. ejus propria definitio, 46, 1, 2. cur dicatur
▼aio, 103, 2,— *Vide Indicem Rerum, verbo* Propheta ,
Propheta
INTERPRETABATUR ILLIS SCRIPTURAS.— *Scriptum* obsCH-
rtlas quomodo sit superanda, 606, f; 1, 2. — *Vide indicem
Rerum, verbo* Scriptura.
Nos sperabamus.— *Perspem Deus* sanctificatur, 217,1,2.
tres gradus in Deum sperantium, 507, 1, 2.
Apparitiones *Christi* bis diebus variæ sunt, et adaptato
personis quibus apparet, 165, 1.

DOMINICA IN ALBIS.

Ostendit illis LATUS et manus,— Christus in vulneribus
anis Ecclesiæ et singulos fideles descripsit, 589, 2. stig-
mata vulnere in corpore ejus et Beatorum minebunt
semper, 655, 2.

DOMINICA II POST PASCHA.

Binus pastor ponit animam. — Pactores sunt relut turris
▼ineæ Ecclesiæ, 153, 1, 2,— *Vide Indicem Rerum, verbo*
Pastor, Pnelalus, Princeps.
Mercenarius autem. — Pastorum vitia quam populo
sint noxia, 663, 1, 9.

DOMINICA III POST PASCHA.

Vos vero contristabimini. — Apostoli et concionatorcs
solent exagitari, et persecutionem ac martyrium pati,
95,1.
Tristitia vestra vertetur in gaudium. — Lenit con-
suetudo acerbi et tristia omnia, 251, 1. religiosorum
«mira, mera sunt gaudia, *ibid.* 2. Apostolis vito Chris-
tian» asperitas in dulcedinem ct consolatio^ transiit,
514, I.— *Vide indicem Rerum, verbo* Tribulatio, et
notata in Communi Martyrum.

DOMINICA IV POST PASCHA.

De peccato.—Peccatum cur vocetur sanguis, 118, 1.
funes peccatorum qui sint, 161, 1. peccata ipsa sunt funes
ob quituor causas, *ibid*, peccati funes triplices sunt, *ibid*.
Damascus symbolum est regni peccati, 214, 1. peccatum
tinea est, 600, 2. est labor el dolor, 690, 2. — *Vide indi-
cem Rerum, verbo* Peccatum, Peccata.
De justitia.— Justitia quomodo sit Christi cingulum,
260, 1, 2. ejus sex fructus, 434, 1. ea quomodo de ore Dei
egrediatur, 559,1, 2.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Jus-
titia.

De judicio.—Spiritus Sanctus est spiritus judicii, 148,1.

IN LITANIIS MAJORIBUS.

Nostis bona data dare filiis.— Beneficentia frenum
Dei et principum est, 575,1, 2. quæ bona ineffibilia Chris-
tus det in bac vita, 739, 2; 740, 1.

IN VIGILIA ASCENSIONIS.

Et nunc clarifica me. — Christi gloria post ejus mor-
tem , 275, 2. quomodo ei gloria sit requies, *ibid*,

IN DIE ASCENSIONIS.

Triumphus Christi ascendeutis in cœlum describitur,
730, 1, 2.

DOMINICA INFRA OCTAV, ASCENSIONIS.

Spiritum veritatis. — Veritos est in Deo, el ipse veritas
est, 357, 1, 2 cl seqq.

DOMINICA PENTECOSTES.

Spiritus Sancti deitas astruitur, 578, 1.— *Vide Indicem
Rerum, verbo* Spiritus, Dona, Timor, Consilium, Sa-
piculu.
Spiritus bafientia quid sit, 258, 1. Doua Spiritus Sancti
miqI virtutes ejusdem nominis, 257, 1, 2.

Quid sint septem dona Spiritus Sancti, 257, 1, 2. qui
eorum ordo, *ibid*,

FERIA IL

Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum.—Redemptio
Christi vocatur justitia ob quatuor causas, 119, 1. Deus
per Christum mundo reconciliatus est, 585, 1, 2. Christus
est fecialis inter Deum el homine*, 651, 2. — *Vide notata
in Dominica Palmarum et rn Indice Rerum, verbo* Amor,
Cbaritas.

IN FESTO SS. TRINITATIS.

SS. Trinitatis similitudines, 167, 1, 2 ejus professio
erat Judæis quotidiana, *ibid*, cur ei accidatur San. tus,
172, 1, 2. cur trisagium in Missa usurpetur, 173. L
SS. Trinitatis doxologia dæmones fugat, 174, I. ejusdem
circuminsessio quæsit, 556,1,2.— *Vide Indicem Rerum,
verbo* Trinitas.

Deus est sanctus per omnia et in omnibus, 173, 2. Dei
potentia el majestas quanti sit, 497, 2 et seqq.: 504. 2.
Ipse est Dominus ælernitatis, 710, 1. ejusdem definitio,
601, L in sc est absconditus, 557, 1, 2.— *Vide Indicem
Rerum, verbo* Deus.

Docete omnes gentes.—Christus per legem Evangelicatn
omnes gentium rixas composuit, 124, 1,2. Apostoli Judæis
relictis, ad gentes abiere. 248, I, 2. Sinarum conversio
ab Isaia prædicta est, 587, 1, 2. Gentium vesania in diis
multiplicandis, 669, 1. tempus Evangelicum est perenne
jubitouin, 717. 1,2.

Doctrina Evangelica est relut pluvia coelestis, 154, 2.
cur dicatur judicium , 520, 1. religio Christiana reddit
•erras populosas, 683, 2. ei rebelles sæpe a Deo puniti
sunt, 708, 1,2. primi ejus præcones longævi fuere, 755, 2.
ipsa est gladius separans pios ab impiis, 582, 2.

Baptizantes eos.—Baptizatis olim dabatur mei ct lac,
cur, 240, I. item vinum et lac, 605, 1.— *Vide Indicem
Rerum, verbo* Baptismus.

DOMINICA I POST PENTECOSTEN.

Mensura eadem, qua mensi fueritis. — Misericordia in
alium est remedium propri» miseri», 302, 1.
Numquid potest cæcus cæcum ducere? — A duce pe-
rito pendet bellum, 134, i.

IN FESTO SS. CORPORIS CHRISTI.

Venerabile Eucharisliæ Sacramentum est carbo, 179, 2.
quæ mirabilia ejus institutio contineat, 235, 1. ipsa est
convivium pinguium, 367, 2. mortuos ad vitam revocat,
381, 2. cur Christus in eadem existons, dicatur arctus,
419, 1. cl Deus absconditus, 557, 1, 2. cur ipsa dicatur
commixtum, 420, 1.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Eu-
charistia, Sacramenta.
Christi corpus est nubes levis, 316, 1.

DOMINICA II POST PENTECOSTEN.

Villam emi.—Superbi telas texunt araneorum , 602, 1.
Juga boum emi.— Terreni homines sunt velut ialpæ ct
vespertiliones, 130, t. bona mundi hujus non satiant,
650, 2. divites camelis gibbosis comparantur, 703, 1.
— *Vide Indicem Rerum, verbo* Avarilia, Aurum, Opes.

DOMINICA III POST PENTECOSTEN.

Gaudium erit angelis Del—Deum ct angelo* quomodo
laetificemus, 240, 1, 2. —*Vide Indicem Rerum j verbo*
Peccator, Pœnitentia, et *notata in Festo S, Maria Mag-
dalena,*

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

In navim quæ erat Simonis. — Hæc Ecclesiæ typus est:
quæ Ecclesia mons est, 121, 2. est in vertice montium
posita, 122, 1. est cœlum terrenum : ejus sol, luna, stellæ

INDEX MATERIARUM MORALIUM.

qu® «int, *ibid*, ejus typus erat arca Mosis, 1'9. t. Christus est ejus umbella, sponsus, vindex, (4fd. 2. persecutionibus crevit, ct postquam ud Chintianos principes venit, potentia quidem ct divitiis major facia est, at virtutibus minor, 228, 1, 2; 237, i. zelus Dei cl Christi erga eam, 237.2; 593, t. ipsa est terra Sancturum, et maximo Romana, 367, 2. in ca tam sunt polluti quam justi el sancti, 457 ,1,2. salicibus comparatur, 540, 2. ejus fundamentum est cx geminis pretiosis, 613, 2; 644, 1. ejus augmentum quod fuerit, *ibid*. 2. qua ratione sit sponsu* et sponsa, 621, 2. est corona glori® Dei, 724, 1. est novus mundus, et novum regnum Christi, 753,1. ejus pax in quo sila, 237,1. qu® opes Ecclesiæ a principibus loto orbe dalæ, 710,1,2.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Ecclesia, S. Petrus.

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

SI OFFERS MUNUSTULM AD ALTARE.— Victim® Ct oblationes Judæorum cur Deo displicerent, 111, X

DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

Attendite a falsis prophetis.— Ilærelici, ut hæresi suæ auctoritatem conciliarent, prophetiæ donum ambierunt, 43, 2.— *Vide Indicem Herum, verbo* Hærctsis, li® rectici.

DOMINICA Vili POST PENTECOSTEN.

Quasi dissiparet.— Lucra el pacta injusta sunt rescinden-la, 677, 2

Scio quid faciam.—Consilium Christiano quantopere necessarium, 258, 1. ejus remorsus, 768,2.

Quia prudenter fecisset.— Prudentia tum naturalis, tum supernatural» ingens Dei donum est, 257, 1, 2.

Demammona iniquitatis.—Avaritia suggillatur, 155, 2; 156, 1. ex ea promanan! omnia Ecclesiæ mala, præserlim ex acceptione munerum, 116, 1. cor avari auro nunquam repletur, hinc est sepulcrum patens, 127, 2. opes Tanæ bunt et perniciosæ:, 156, I, 2. sunt idola et feræ, 157,1,2. eas repudiantium exempla, 158, 1. avari sunt pauperum sepulcra, 159, 2. — *Vide notata in Dominica II post Pentecosten*.

Fuji hujus sæculi prudentiores.—Mundani in terrenis suntlyncei, in divinis talpæ, 130,1; 339, 1.

DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

Flevit super eam.—Deus punit nolens et invitus, 11-. . ,1.

Circumdabunt te.—Dies Domini est dies vindici®, 129, 1. ruentis rcipublicæ octo pænæ, 133, 1.

Eo quod non cognoveris.—Cognitio Dei est parens humilitatis, 176, 2. Jerusalem quanta fuerit impietas tempero Christi, 110, 1, 2. quomodo fecerit labruscas, 153, 2. cur vocetur leo Dei, 403, 1, 2. — *Vide Indicem Herum, verbo* Jerusalem, Judæa, Titus.

Judæorum post occisum Christum fœlor,— 141, 2. eorum tempore Christi cæcilas et surdilas, 182, 1; 527, 1, 2. quæ eorum decem vastationes fuerint, 183, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Judæi.

Ejecit vendentes et ementes.— Christus fuit omnium motuum el passionum dominus, 522, 1. zelus in Deo quid sit, 525,2; 526, 1. mercatorum avanlid reprehenditur, 348, 2. mercatoria ars meretricio ussimilatur, 352, 2. — *Fide Indicem Rerum, verbo* Passio, Ira, Zelus.

Domun mea domus orationis.—Templum est domus orationis et cœlum, 662,1.

DOMINICA X POST PENTECOSTEN.

Deus, propitius esto mihi peccatori.— Peccator Deum agnoscens quidem ut misericordem, sed non ut judicem, in omnia mala tam culp® quam pænæ ruit, 138, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Pcenilenlia.

Omnis quise exaltat.—Superbia csl in homine primum j

vivens, ct ultimum mortem, 626, 1. *iperborum quorumdam arrogmtia a Deo relUM, 189. 1, 2.

Qui se humiliat , evilyabitob.— Humilitatis fructus, 292, 1, 2. est vera ad Deum via, 293. 1. qu® ejus sint signa, *ibid*. locus unus est centrum humilis, el locus Christi, isqua nobilissimus, 626, 1. humiles sunt templum Dei, 758, I, 2. item Dei thronus, i¿/td.—*Fide Indicem Rerum, verbo* Humilis, Humilitas, Superbi, Superbia.

DOMINICA XI POST PENTECOSTEN.

Loqcebatchb recte.—Lingua excisa nulli Deum laudarunt, 560, 2. lingua crudita ingens Dei donum est, et oratione impetrandum, 596, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Lingua, Laus Dei.

DOMINICA XH POST PENTECOSTEN

In lege quid scriptum est? — Lex el prscepta sunt velul sepes, 152,2.

Diliges Dominum ex toto corde tco.—Amor ct xclus honoris Dei rcpræscnianlur per carbonem Isaïæ, 179, 1, 2. limor sanitus idem e*I cum amore, 259, 2. jugis Dei memoria lubendaesl, 565, 2. ignita Dei chantas quo pretio comparetur, 649, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Amor, Charltas.

Infundens oleum.—Dei auxilium oleo assimilatur, 250, 2. oleum amoris ct consolationum omnia aspera lenit, 250, 1, 2. Judæa vocatur cornu olei cl filius olei, 151, 2.— *Fide Indicem Rerum, verbo* Olea, Oleum, Oliva.

DOMINICA Xlii POST PENTECOSTEN.

Ostendite vos sacerdotibus.— Accommodari hoc potest sacramento Confessionis. Pœmtenliæ symbolum est carbo ignitus, 179, X ex carbone efficit carbunculum, *ibid*. confessio csl carbo ignitus, *ibid*. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Confessio, Pœmlenlia, Peccatum.

Sacerdotibus.—Sacerdotes reipubhcæ sunt cor, 108, 2. idue a sacerdotali ordine corpus politicum velul a capite vjgoreni cl vires accipit, coque languente languet, *ibid*. sacerdotis sacrificantis quanta debeat esse puritas, 179, i. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Pontifex, Sacerdos.

Magnificans Deum.—Jugiter Deum laudare, et ei gratias agere, est opus Angelorum, 273, 2. ct vita cœleslis, 565, 2. septem modi ejus laudandi, 273, 1, 2. memoria jugis Dei quantum bonum sil, 565,2.— *Fide 1 idicem Rerum, verbo* Laus, Memoria.

DOMENICA XIV POST PENTECOSTEN.

Nemo potest duobus dominis servire.— Deus non patitur corrivalem, 399, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Servus, Servitus.

De vestimento quid solliciti estis?—Vestes pulchras fœdi mores coinquant, 113, 1,2. earum luxus taxatur, 142, 1, 2 cl seqq. idem ostenditur exemplis, *ibid*.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Puellæ, Vestes.

Ne solliciti sitis quid manducetis.—Corporis necessitatibus servire onus csl, 286, 1, 2. animo magno nihil magnum csl, 613, 2. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Cibus.

Quirite primum regnum Dei.—Regnum Dei in anima quod sil, 237, 1. — *Fide Indicem Rerum, verbo* Cœlum, Regnum.

Et justitiam ejus.—Justitia Christiana quid exigit, 1 258, 1, 2.

Et hæc omnia adjicientur vobis.— Christus nobis est omnia, 148, X

DOMINICA XV POST PENTECOSTEN.

Defunctus efferebatur.— Vita quam brevis et caduca sil, 478, 2. mors Christianis ludus est, 599, 1, 2. vît® anni soli sunt ii quibus Deo vivimus, 753, 2. el seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Mors, Mortui, Luctus.

Et uxc vidua erat.— Viduarum et pupilluruui causo

defendant principes, 117,1. — *Vide Indicem nerum, verbo* Vidui.

Adolescens, imi dico, Surge. —Cur senes dicantur bis pueri, 753, 2. — *Vide Indicem Iterum, verbo* Senes.

Accsrir omnes timor. —Timor sanctus quid sil, 259, 1,2. quam illi ingens sil thesaurus, 439, 1.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Timor.

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

6l licet sabbato cobabb?—Sabbatum ct Deum colentium tria sunl premia, 685, 2 ct seqq. — Fide *Indicem Iterum, verbo* Sabbatum, Festum.

Cos@ vestium asinos? —Animalium in suos licuefacto res gratitud», 105, 2; 106,1,1.

Quomodo phimos accubitus eligerent. — Ambitio est peccatum Luciferi, ejus damna, 155, 2; 292, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Ambitio.

Recumbe in novissimo loco. —Locus imus est centrum humilis, el locus Christi, itaque nobilissimus, C26,1.—*Vide Indicem Rerum, verbo* Humilitas, *et notata Dornin, X post Pentecost.*

DOMINICA XVII POSJ PENTECOSTEN.

Quid vobis videtur d Christo? cujus filius est? — Christus idem est patruelis ct dilectus, 151, 1, 2. solium Dxtid est regnum Christi, 237, 1. quomodo Christus sit c familia David, 255, 1. prognatus c lluth Moabitide, est agnus Moab, 301, 1. qui homo, csl servus Dei, 519, 1; 531, 2. item germen cwli cl terræ, 551, 2. generatio Christi enarrari nequit, 634, 2.— Fide *Indicem Rerum, verbo* Jesus, *el notata Dornin, in Pentecost, ct in Festo Nativitatis.*

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

Simile est regnum coelorum uomini degi qui fecit nuptias. — Epulæ cœlestes vocantur vinum cl lac, G50, 1. — *Vide Indicem Iterum, verbo* Uxor, Matrimonium, Sponsa.

Missis exiucitibŪs perdidit illos.— Quomodo Deus dicatur mittere malos ul puniat malos, iliique dicantur ejus seni, milites, sacerdotes consecrati, ac missi ab co ad vindictam scelerum, 75, 2 cl seqq. ordinat illos ad punitio- nem malorum, 76, 1, 2. omnis Dei ordinatio vocatur præceptum, suscitatio, evocatio, *ibid.*

Ligatis manibus. — Pœna quasi echo respondet culpæ , 694, 2.

Tenedias evertiobes.— Quomodo infernus animam cl sinum aperiat, 159,2.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Infernus, *et notata Dornin. II post Epiphan,*

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

Cujus filius infirmabatur. — Morbus omnes domat, 472, 1, 2. —Fide *Indicem Rerum, verbo* Morbus, Sanitas.

DOMINICA XXI POST PENTECOSTEN.

Patientiam UABe in me.—Proximi mores et infirmitates ferendo?, 521, 1,2.

DOMINICA XXII POST PENTECOSTEN.

Scimus quia verax es.— Adulatio quam sit noxia, 137, 2. vilia palliant sc virtute, 162, 1,2.

Cujus est nxc imago?— imaginum cuŪus adslruilur, 565, 1.

Date Cesari que sunt Cesaris. — Principis est obedire tegi Dei, 116. 2. ejus ruenta prudentia, ruit respublica, 134, 2. unde etiam ineo requiritur sapientiacl prudentia, 430, 2. est medicus reipublicæ, 136. 1. item bajulus, 132,1. item pastor, 497, 1. qualis sil eligendus, 136, 1. ei Justitia cl fides cordi sint, 200, 2 cl seqq. sil suis pater, non l}rannus, 429, 2. liberalis sil, 431, 2. ei se populus in vita moribusque adaptat, 438,2. suit confertur, 545, 1, 2 et seqq. clementia et misericordia propria regum virtus

c l, 521, 2; 717,2. rege@ Ecclesiæ promotores cl Pontifici addictos Deus félicitât, 709, 1,2 el seqq. — *Vide Indicem iter um, verbo* Princeps, Ilex, Tyrannus.

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

Salvam fecit.— Aiiinue sonitas cl robur est Deui 108, 2.

Non est moriua fuella, sed dormit. — Mors sanctis non molesta, sed suavis instar somni noctis unius est, respectu resurrectionis, 382, 2. — *Vide notata Dornin. XV post Pentecost, ct in Commemorat, /idei. animar.*

DOMINICA XXIV POST PENTECOSTEN.

Surgent pseudopropuetæ.—Veri propheta? fuere portentum oi bis, 219, 1,2. pseudopropheta? cur vocentur cauda refrenans, Juncus, 239, 1, 2.—l *ide Indicem Rerum, verbo* Pseudopropheta», Prophetæ, *el notata Dornin, ! Adventus.*

Cum videbitis. — Futurorum incogitantes nunquam esse debemus, 570, 1.

Sol obscuraditun, — Sol in die judicii erit septuplo clarior, 421, 1. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Sol, Luna.

Virtutes coelorum movebuntur.—Sol, luna, stellæ sub diem judicii commovebuntur, 447, 2. cœli quomodo complicabuntur, 445, 1, 2. cœli el terra quomodo mutanda sint ct transitura, 440, 1, 2. ignis conflagrationis mundi quantus tunc futurus sil, 450, 2. — Fide *indicem Rerum, verbo* Stellæ, Cœlum.

In diojudicii potestatem dæmoni auferet Christus, 422,1. — *Vide Indicem Iterum, verbo* Jesus, Judicium.

IN FESTO CONVERSIONIS S. PAULI.

S. Paulus fuit velat alter Seraphinus, 181, 1. — *Vide Indicem Iterum, verbo* Apostoli, Paulus.

IN FESTO PURIFICATIONIS B. MARLE VIRGINIS.

Darent uostiam aut duos pullos. — Masculas victimas ptbcil Christus, id csl, robustos, 70G, 2. — *Vide Indicem Iterum, verbo* rnmiliæ.

Simeon in ulnas suas.— Simeon hic an virginitatem B. Mariæ sciverit, 196, 1.

Positus esi uic in signum. — Christus est sagitta Patris, corda amore transfigens, 582, 2.

Tuam ipsius animam pertransidit gladius. — Consolatio- nem Deus temperat ullhctione, 149,1, 2.— Fide *Indicem Rerum, verbo* B. Maria Virgo.

IN FESTO CATI1EDRÆ S. PETRI.

Tu es Petrus, et super uanc petram. — Isaias prædixil osculum pedum Romam Pontificis, 591, 1. quinam prin- cipes Pontificem honorarini, *ibid.*; 592, 1, 2.— *Vide Indi- cem Rerum, verbo* Ajiosloh, Petrus, Pontifex, Sacerdos.

PORTX INFERI NON PR/EVALEDUNT.—Sedes Rumami ll l1C- miue debet jiidlcari, 243, 1. Ecclesia Romana nunquam deliciet, 405, 1.cjus duratio, firmitas, charismata, muni- men. 444, 1. Rouiæ saüciilaa, et sanc læ reliquia?, 765,2 ct seqq. — *Vide Indicem Rerum, verbo* Romana, Roma.

IN FESTO S. MATTI11Æ APOSTOLI.

Statuebunt duos. — Quales in rectores eligendi siut t 136, 1.

Sons cecidit BUPEn Mattuiam, — Scriptura consulenda in sorlililoue, non magi vel arioli, 223, 2. Deus etiam iu dubii» consulendus, 235, 2. quia S. Matthias præposilus csl a Deo Jusupbo qui dicebatur Justus; hinc ostendi po- terit, cum non judicare secundum externa, sed remipbdiu inspicere, 259,2. divluallonis veritas est testis divinitatis, Olà, 2.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Sors, *el notata in Communi Apostolorum,*

IN FESTO ANNUNTIATIONIS B. VIRGINIS.

Quuniau vinuM non cognosco. — B. Mariæ virginitas

INDEX MATERIARUM MORALIUM.

RM

ènte partum, et in partu, ct po<t partum probator, 193» 2; 194,1. sua virginitate meruit Ocri mater Dei, 194, 3, est genitrix, spon-a, Olin Dei, 195, 1, 2. quomodo ejus vir* ginilns perpetu i in llebrffii scriptione aliquando exprima- tur, 230, 2. — Eide *Indicem Rerum*; verbo B. Maria Virgo.

IN FESTO NATIVIT. S. JOANNIS BAPT1STÆ.

Quispütâs puer istb eut? — Ministros suos ab utero ad canus curat, 564, 1, 2. — Fide *Indicem Rerum*, verbo Joannes Baptista.

IN FESTO SS. APOST. PETRI ET PAULI.

To es Christus Filius Dei vivi. — Christi Deitas astruitur, 167, 1 ; 286, 1.— *Vide Indicm Rerum*, nrbo Jesus. SS. Petri el Pauli sepulcri quanta sit gloria, 268, L comparantur ambo ascensoribus anni el cameli, cur, 220, % — *Vide Indicem Rerum*, verbo Petrus, Paulus.

IN FESTO VISITATIONIS B. VIRGINIS.

Magnificat anima mea. — B. Virgo propbctiva fuit variis modis, maxime quia futura praedixit. — *Vide notala in Festo Annuntiationis*.

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

S. Mariai Magdalen® conversio ct amor, 456, 2. ad ejus exemplum peccatores Deum quaerant, 652, 2. — *Vide In- dicem Rerum*, verito Maria Magdalena, Meretrix, Forni- catio.

IN FESTO S, JACOBI APOSTOLI.

Dic ut sedeant. — Quam sil ambitio intolerabilis, 155, 2; 292, 1. est peccatum Luciferi, (»jus damna et mala, 292, 1.— *Vide Indicem Rerum*, verbo Ambitio, Aula, Praelatus. Ul hi duo Apostoli regnum ambierunt, sic e contra primi Christiani coronis abstinebant, 718, i. — *Vide In- dicem Rerum*, verbo Aureola, Corona.

IN FESTO DEDICAT. S. MICHAELIS.

S. Michael esi angelus faciei Dei, 733, 2. Seraphim unde dicantur, 168, 2. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Michael. Angeli eorum vident. — Facies suas velant in Dei con- spectu, 170, 1, 2. cur Dei faciem velent, *ibid*, cur coram eo volaturianl, 171, 1, 2. chorum et alternis canere in templo docuerunt, 172, 1.— *Vide Indicem Rerum*, verbo Angeli, et notata in Festo SS. Innocentium. Nisi efficiamini sicut pakvi li.— Christiani sunl pueri quadruphciter, 218, 2. juset dicuntur viri, peccatores pueri, cur, 753, 1,2. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Puer. Qui scandalizaverit unum. — Sut mala vita scanda- lizantes congregationem, graviter punientur, 367, 3.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Sancii sunl velut salices, 540, 2. in cœlo scribuntur, impii in terra, 147, 2. eorum vita jucunda esi m Deo, *ibid*, sunl semen sanctum, 184, 2; 184, 1. multorum Sanctorum corpora adhuc hodie exstant integra, 268, 2. quomodo eorum ossa germinent, 762, I. Deum, dum viverent, semper praesentem habere desiderarunt, 376, 1. inspirationes ejus semper studiose exceperunt, 400, 2. eorum al® el penna), 503, 2. sunl aquila* ob varias ana- logias, 501,1. ilcra aquila? Mint jam cado donati, 505, 1. ob varias analogias sunl cœlum, 609,2. quasi columnas rempu- blicam sustentant, 666, I. eorum coron® sunt corona) Dei, 721, 2. an in cado divinam essentiam videant, 166, 1. inde nos vident et audiunt, 730, 1. 2. malorum quene in mundo passi sunl non recordantur. 752, 2 ad eorum se- pulcra pernoctare nide csl, 745, 1. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Sancti, Pii, Ju.-II. Catulis gloria ducribilur, 360, 2. ejus gaudia quanta

iint, el in quibo* <lta, 370, 1,2; 374, 2; 434, 2; 244, 1, 1. illiu- bona, 730, 3. illiti' delici* et suavitaf, 751, 3. visio Dei est fluvio* aquæ vite, 444, 2. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Calnm, Gloria. Beati palperò. — Natura gennit omnes nndo« et pau- peres. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Pauper, Paupertas. Beati mites. — Christus est mitis simul et gen- rovus, ejutque patientia læsa fit furor, 131, 1» Beati qui lcgent. — Consolari mœstw, etiam hostes, divinum est, 490, 1. — *Vide notata Dornin. [jI post Pascha*.

Baati misericordes. — Misericordia io abum est remo- dium miseri® propri®, 302, i. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Misericordia.

Desti pacifici. — Pax quantum sit bonum, et quanta bona adierat, 125, 1, 2. princeps pads est nomen Christi, 236, 2. pix cal mire abundanti®, 578, i, — *Vide Indicem Rerum*, verbo Pax.

Beati qui persecutionis patiuntur. — Sancti in igne adversitatum et tenUtionum velul untanti ilte-i manse- runt. 532, 2. tribulatio csl lxu< Dei, 576, 2. diabolos est faber persecutionum et tenUtionum, 646, 2. ipsa est tri* tum Dei, el proinde utilis, 332, 2. pen catione* et cata- miLUes snntfljgella Dei, 244, 1.— *Vide Indicem Rerum*, verbo Tribulatio, Persecutores, et notata Domtn. *III poet Pascha*.

IN DIE COMMEMORAT. FIDELIUM ANIMABUM.

Christivnorum sepulcra gloriosa sunt, hi sæpe ab gelta sepulti fuere, 266, I, 2 el seqq. eorum sepultura ornatur cereis, canin, lædis, floribus, Campanarum puhu, etc. *ibid*, beati® eli im Sancto* sepelierunt, 267, 3. Quomodo Abraham mortuus posteros suos non cogno- scat ad eos Juvandos, 735, 2; 736, 1. cnr patres in limbo non essent invocandi, *ibid*. — *Vide Indicem Rerum*, verbo Limbus, Mors, Purgatorium.

IN FESTO S. ANDREJE APOSTOLI.

Ambulans Jésus jcxta vare Gaulzs.— Galilra in sorte Zihnlon est : hinc bene Christu* primo terram Zabulon et Nephtali dicitur alleviasse, cl maxime Galilæim Gentium, 225, 2 el seqq. Juxta mare Tibenadis vocali sunl Apo- stoli, 226, 2. Gallila duplex esi, 227, t. Galilæorum con- versio prædicla csl per Isaiam, 227, 3.

IN FESTO DEDICAT. ECCLESIAE.

Ascendit in secomorum. — Sycomorus quæ sit arbor, 23S, 2. ea arbor et ficus ulceri an obsint, an prosint, 483,1. Templorum el monasteriorum curam gerant reges et magistratus, 437, 2. — Fide *Indicem Rerum» verbo Tem- plum*, Sacerdos, Porta, Porticus. Altare csl symbolum cultus Dei, 180, 1. templorum cantum docuerunt Angeli, 173» !. Sancti tutelares templorum el urbium quomodo colendi, 668, L

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

Apostolorum potestas quanta sit, 180, 2. fuerunt orbis portentum, 220, 2. ct sugilUn Dei, cur. 583, 1. stentorea voce el libere Christum predicarmi!. 618,3. pedites orbem peragrarunt, *ibid*. —*Vide Indicem Rerum*, verbo Apostoli, Concionalores.

IN COMMUNI EVANGELISTARUM.

Misit illos binos. — Concordi® fraterno* bona, 262, 1; 261, 1, 2. Nulite portare sacculum. — Mundi hujus el opum amor deponendus ut onus, 283, 2. — Fide *Indicem Rerum*, verbo Evangelium.

IN COMMUNI PONTIFICUM.

Lectio S. Scripluræ el Prophetarum Episcopis el Pr®«

- l.ifi.< nícesttria, 155, 1, 2. quas hi habere debeant alai í7O,1. — Pide *Indicem Rerum, verbo* Praelatus, Episcopi, Pontifex. Episcopi nomen diu fuit ante Christum prodictum, 853, i.

IN COMMUNI MARTYRUM.

Quæ et quanta fortitudo eorum fuerit, 273, 1. iis post certamen promittitur *cælum*, 367, 2; 725, 1, 1. punitio eorum qui in ipsos asperi fuere, 593,1, 2. velut adaman-tes fuerunt, 599, 1. eorum sepulcrum fuit ohm altare, >67, 2. eorum cicatrices et vulnera in cælo ul gemma rutilant, 713, 1. iis sæpe e cælo corone ostense adhuc wentibo/, 725, 1, >. — Eide *Indicem Rerum, verbo* Mar-tyr, **Martyrium**.

- IN COMMUNI CONFESSORUM.

Errors simplices siccr columbe.—Columbe symbolum sont fidelium, 70S, 2. columbe indicio designiti viri magni, 705, 1.— *Vide Indicem Rerum, verbo* Columba, Doctores, Justi, Pii, Sancti.

Religionum fundatores et restauraturos sunt relut <e-pium «edificatore^ el viri magum chai il itis, 6S3, 1. — *ride notata Feria IV post Cineres, et Indicem Rerum, verba* Religio, Religiosi.

IN COMMUNI VIRGINUM.

Vigilate, quia nescitis.—Semper nobis vigilandum el circumspiciendum est, 331, 2. Virgo qualis esse debeat, 196, 2; 659, I, 2 el seqq. qua ratione sabbatum custodiant, 657, 2. sint simulacrum Dei, cum temper intuyente*, 659, 2. eunuchos spirituales quam amtee habeat Deus, et quod nomen melius iis promittat, 658, 1, 3. hoc nomen est aureola et filii spirituales, *ibid.* quinam eorum sint filii, *ibid.* Consilium autem do. — Consilia Christi quæ, ct quam sana sint, 235, 1, 2. cur Christus sit consiliarius, 234, t, 2. Virginità*» illiberis fecunda esi, 197, 1. ejus elogia, 658» 1, 2. quantum illa laudis pariat, 659, 1, 2. est «emula Angelorum, 658, **It 2.** — *Vide Indicem Rerum, writ* Virginitas, Virgo#

